D 402769

Digitized by Google

Digitized by Google

THE UNIVERSITY OF MICHIGAN · LIBRARIES · 1817

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

AP

This volume is bound without no. 4-7 and 19

which is/are unavailable.

Digitized by Google

Digitized by Google

HP
56
.P96
v.11
no.1-3,
5-18324

PROSVJETA

LIST ZA ZABAVU, ZNANOST I UMJETNOST.

TEČAJ XI.

URedio

EMILIJ LASZOWSKI.

ZAGREB
TISAK I NAKLADA ANTUNA SCHOLZA.

Digitized by Google

Sadržaj.*)

Pjesme

a) Izvorne.

Alaupović Tugomir: Pada snijeg 82. — U bašći sreće 123. — Rodjenom mjestu 332.
Badalić Viktor: Nekim jezicima 238. — Noći čeznuća 428. — Iz ciklusa: Sjenama mrtvih. Dušni dan 658.
Brlić I.: Jela i orao 347.
Despot Ilija: Nad grobom svoga strica fra. Ivana 495.
Deželić Velimir dr.: Sveta noć 773.
Domjanić D. M.: Pod kraj plesa 90.
Gjurin V. Marija: Kraj kolievke 407. — U jeseni 619. — Majci u boli 738, 751.
Hirc Miroslav: Na razstanku 94. — Pjesme budućnosti 126. — Slavulju u proljeće 183. — Stihovi 270. — Vjerenici 319. Tko zna draga 463. — Moje blago 527. — Spominjanje 568. — Majci 587.
Katalinić Jeretov Rikard: Puca grana 51. — Slika 402. — Proletarci 556.
Makale Adolf: Decembar 771.
Milaković Josip: Ivanu Zovku 27. — Jaroslavu Vrchlickomu 146.
Nikolić Mihovil: Noć 51.
Obradov Veljko: Samo meni sudjeno je mrieti 410. — Iz sbirke: »U svietu« 511. — Vrat se pjesmo 515.
Petravić Ante: Ja najradje 695. — Morska balada 768.
Rakošev Selim: Proljetno veče 621. — Molitva 664.
Rožić Aleksij: Majčinomu srcu 207.
Safvet Mirza: Leili 378.
Scholz Ljudevit: Eno već se . . . 444.
Širola Stjepan: Na samotnom grobu 655. — Bez srca 748.
Toni Bogumil: Zimnja večer 158 — Sjetna večer 512.
Tresić-Pavičić Ante dr.: Iduć u Parc de Monceeux 6. — Sutonski soneti XXIII. Život XXIV. Dug. 122. — Pjesnik i lier 270.

b) Prevedene.

Carducci Giosuè: Oproštaj. Preveo A. Tresić-Pavičić 155. — Amici. Preveo A. Tresić-Pavičić 300.
Gazzoleti A.: Jesen. Preveo A. Petravić 411.
Heine Heinrich: Lorelei. Preveo Dragutin M. Domjanić 183. — Povratak. Preveo Drag. Domjanić 238. — Lirski intermezzo. Preveo D. M Domjanić 470.
Leo XIII. papa: Pjesma o slavlju i miru crkve. Preveo Ante Špoljar 459. — Mir pravednika. Preveo Ante Špoljar 459.

Drama.

Schneider Artur: Proljetna pjesma. U tri prikaze 655, 688, 719 i 752.

Pripovjesti i crtice

a) Izvorne.

Albertinov V.: Ublaženo srce 48. — Sablasti 51. — Do sreće 192., 214. — Za dosadnih popodneva 750.
Balog Slavo: Na Sve svete 670.
Belović-Bernardzikowska: Na prvom plesu 270. — Kišnik 319. — Wertherove boli 411.
Benešić Ante: Njegova punica 470. — Čudak 511 — Utješio se 515.
Devčić Ivan: Sad je kasno! 494. — Zavodnik 591.
Deželić Velimir dr.: Prvi kralj. Historički roman iz hrvatske prošlosti 1, 41, 73, 105, 137, 169, 201, 223, 265, 297, 329, 361, 393, 425, 460, 489, 521, 553, 585, 617, 649, 686, 713, i 745.
Gundrum-Oriovčanin Fran S. dr.: Na badnjak 769.
Jovan Drag.: Gdje grieh dahne, tu život sahne 587, 618.
Katalinić Jeretov Rikard: Sprovod 495.
Koščević V.: Doktor Gvozdić 528. — Siromah Janko 562.
Novak Vjenceslav: Ženidba Marka Kraljevića 7, 44, 77, 108, 141, 173, 205, 239, 271, 301, 335, 365, 397.
Ogrizović Milan prof.: Pripoviest o loncu 176, 208.
Rakošev Selim: Dominus 640.
Tenjac I. V.: Mač Karla XII. 431, 464, 496, 523, 559.
Tomšić-Im. Marija: Grobovi samrtnika 691.
Toni Bogumil: U tuzi 183. — U gostionici 238. — Kod dolazka suprugova 406. — Sestre 595.

b) Prevedene.

Čajčenko V.: Olesja. S maloruskog preveo Rade 123.
Čehov A. P.: Za njezinu dušu. Pohrvatio Selim Rakošev 566.
Gawalewicz Marijan: Valentinova. Preveo J Matica 31.
Gorki M.: Grieh. Preveo Andrija Bartulin 547, 579, 592, 622.
Ježov Nikolaj: Glasovi iz groba. Pohrvatio Selim Rakošev 428.
Lukanova N.: Moć ljubavi. Pohrvatio Selim Rakošev 480.
Popova R. I.: Mrtvi grad. Preveo V. C. A. 514.
Reymond Vladislav Stj.: Mećava. S poljskoga preveo J. Matica 126.
Sienkiewicz Henrik: Potop. Historički roman. Preveo dr. August Harambašić 16. 54, 82, 111, 146, 184, 216, 243, 274, 307, 336, 367, 402, 438, 471, 506, 536, 568, 598, 634, 670, 695, 723, 755.
Vaclav Jan: Ja sam majka. Preveo s češkog S. Balog 415.
Vlahuc: Neutješljivi. Preveo dr. Fran Gundrum-Oriovčanin 513.
Vrchlicky Jaroslav: Vedra noć. Pohrvatio Selim Rakošev 400. — Žalostno pismo 446.

Pouka.

Albertinov V. C.? Naše kazalište. 411.
Australci i Tasmanci 420.
Berba ruža u Bugarskoj 444.
Breyer Mirko: Proglas Pavla Rittera Vitezovića od g. 1696. 27.
Bučar Franjo dr.: Hrvatski jezik i protestantski reformatori 630.
Deželić Gjuro Stj.: Čudotvorni kip u Ivaniću 609.
Doba, Ledeno, balkanskog poluotoka.
Gruber Dane dr.: Bizantinski pisac XI. vijeka o Hrvatima i drugim balkanskim narodima 350, 408, 435.
Gundrum dr. Fran: Nešto o obući 530.
Hartman S.: Borellyjev komet 596. —
Heinz Antun dr.: Trajanje života vitalitet, zamrlost i reviviscencija biline 10. — Biologijske i kulturno-povjestne crtice o kafi i čaju 347, 378.
Hirc Drag.: Mlieko 131. — Iz bilinskoga svieta kine 163. — Zmije otrovnice 196. — Zeba 226. — Oko Kalničke gore 222, 256, 284. — Seboj i ljubičina 290. — Kako da izpitamo podzemni tok naših voda ponornica 337. Biser 354. — Značaj ledene dobe na balkanskom poluotoku 414. — Jelen-grad i Viline jame 447. — Po sedmi put na Velikom Risnjaku 508. — Moj češljugarac 578. — Božić i mlado ljeto na dalekom sjeveru 772. Na razvalinama grada Okića 624. — Dr. Gjuro Kontak 666. — Groblja u Zagrebu nekoć i sada 676. — Iz bilinskoga svieta 708.
Horvat Rudolf dr.: Bitka kod Gradca g. 1591. 120. — Vojna na Petrinju g 1593. 303. — Iz nebeskih visina 261. — Nadvojvoda Karlo, prvi organizator hrvatske krajine 766.
Konklave, koji bira papu 483.
Kovačević Matija: Potočni rak 534.
Laszowski Emilij: Povjestni razvoj Sibirije 94.
Leo XIII. Sv. otac papa † 457.
Liebig Justus 382
Lunaček V.: Jaroslav Vrchlicky 155. — Izložba u umjetničkom paviljonu 179. — Izložba družtva umjetnosti 658. — Izložba Emanuela Vidovića 737.
Medović Celestin: Dolazak Hrvata 525.
Na kalifornijskoj obali 576.
Na putu u Ameriku 419.
Petravić Ante: Kod slikara Emanuela Vidovića 259, 288
Petrograd 384.
Pio X. 493.
Pluto i čep 644.
Put na Mont Peleé i u St. Piere 451.
Seljan Mirko i Stjepan: Iz žarke Afrike 33, 65. — Legenda o porieklu Abesinaca 159. — Odlomci o abesinsko-talijanskomu ratu god. 1895. 225. — Ta misa, ta loo, ta loo misa! 386.
Sladović: Putni listovi iz Rumunjske 161.
Š. M.: Treći dan Duhova na Otoku Krku 557.
Tomičić Ivan vitez od Gorice, podmaršal. General Gjuro Budić 160. — General Franjo barun Alfaić 160.
Tresić-Pavičić Antun dr.: Djelo Guiglielma Ferrera: O veličini i propasti Rima 62, 90.

Slike.

Broj prvi.

Senj 5. — Senj: Senjsko bilo 5. — 1812. 9. — Semenović Sjadov Gregor: Ivan Grozni prisluškuje svoju ženu, što u snu govori 12—13. — Siemiradski H.: Iz stare Helade 17. — Siemiradski H.: Isukrst i preljubnica 20—21. — Novo Stefano: Dolaze! 25. — Kozić Fr.: U zimi 28. — Bauernfeind G.: Na ulici u Damasku 29. — Stanica Lazarra 33. — Abban somalaki 33. — Bogatija karavana 33. — Siromašnija karavana 36. — Odmor u pustinji 36. — Deve na okupu 36. — Somalsko rogato blago 37. — Kuća Sultana u Geldessi 37. — Ato Tadike 37. — Nadvojvodkinja Jelisava i zaručnik princ Alojzij Liechtenstein 40. — Umjetnički prilog.

Broj drugi.

Rendić Ivan: Spomenik Gaji Bulatu 45. — Libanonska vodonoša 49. — Raynolt A. M.: Homer priča o smrti Hektorovoj 52—53. — Zuravljev F. E.: Prije vjenčanja 57. — Prof. A. O. Zeithammer 60. — Marschall

*) Brojke označuju stranice.

Digitized by Google

Rudolf: Dobri pastir 61. — Marschall R.: Spomenica papina 61. — Venezuela: Pogled na lučki grad Guayru 64. — Venezuela: Glavni grad Caracas 64. — Abessinski nagadi (Galle trgovci) 65. — Slika iz Danakilske pustinje 65. — Okolina rieke Tadeessa Melkam 65. — Put iz Balči-Adis-Abeba. Platéau Soanski 65. — Mirko Seljan u častničkoj odori 68. — Mirko Seljan u svojoj ložnici 68. — Nadvojvoda Leopold Ferdinand 69. — Kraljevna Luisa Antoinetta saksonska 69. — Kraljević Fridrik August saksonski 69. — FML. Henrik vitez Pitreich, novi austro-ug. ratni ministar 72. — † Prof. Rikard Krafft-Ebing 72. — Porodica Humbert 72. — Umjetnički prilog.

Broj treći.

Razvaline grada Bilaja 77. — Makovskij V.: Izpred banke 81. — Dinet E.: Marabutov sin 84—85. — Sichel N.: Lotosov cviet 89. — Meissonier E.: Napoleon 1814. 92—93. — Dobrotvorno družtvo »Stolček« 97. — † Praksedes Margo Sagasta 100. — Proglas Pavla Rittera Vitezovića od g. 1696. 100. — Potres u Turkestanu: Brzojavni ured na polju katastrofe 101. — Potres u Turkestanu: Razorena vojarna 101. — Potres u Turkestanu: Razorena tvornica 101. — Učitelj André Giron 104. — Mulej Abdul-Azis 104. — Umjetnički prilog.

Broj četvrti.

Tri hrvatska pjesnika: Mihovil Nikolić, Niko Ostojić, Rikard Katalinić-Jeretov 109. — Kaulbach H.: Ozbiljni spor 112. — Kaulbach H.: Ozbiljni spor 113. — Jacobi V.: ženitba u ledenoj palači kraj Neve 116 - 117. — Hrvatski pjevački i tamburaški sbor u Kotoru 124. Plivačko natjecanje kod Opatije 13. siečnja 1903. 125. — Šram H.: Patricij i plebejac 128. — »Noćni azil« drama Maksima Gorkoga 129. — Medjunarodna izložba za kostime, nakite i razkošni pribor u Petrogradu: Ulaz u austrijski odio 132. — Medjunarodna izložba za kostime, nakite i razkošni pribor u Petrogradu: Narodna odiela iz Ukrajine 132. — Ferid paša, novi turski veliki vezir 133. — Dalnja, nova ruska luka u žutom moru 133. — Leopold Wölfling prijašnji nadvojvoda Leopold Ferdinand u nošnji iglavskog seljaka 136. — Vilhelmina Adamović zaručnica prijašnjeg nadvojvode Leopolda Ferdinanda 136. — Adelina Patti sa svojim suprugom barunom Cederströmom 136. — Umjetnički prilog.

Broj peti.

Leo XIII. dieli blagoslov 141. — Papa Leo XIII. jubilarac u vatikanskim vrtovima 144. — Leo XIII. čita misu hodočastnicima 145. — Ajdukiewicz Z.: Konji, koji pasu po Ukrajinskim stepama 148 - 149. — Gioja D.: Utrka na korzu »Vittorio Emmanuele« u Rimu 153. — Meyer-Wegner O.: Uzalud! 157. — General Franjo barun Stefaić 160. — General Gjuro Budić 160. — Družtvo djevojaka u Vel. Bukovcu 161. — Fortuna, rimski bronsani kipić iz Vinkovaca 164. — Pietao, rimska bronsana figurica iz Vinkovaca 164. — Eros, rimski bronsani kipić iz Vinkovaca 164. — Damad Mahmud paša 165. — Trg svjetske izložbe 1904. (St. Louis): Industrijalna palača 165. — Rendić Ivan: Poprsje Evgenija Kumičića 165. — Ante Tomašević, Hrvat, atleta 163. — Eksplozija venezuelske utvrde Libertado, koju su bombardovali Niemci 168. — Umjetnički prilog.

Broj šesti.

Jaroslav Vrchlicky 173. — Bernard J.: Proljetni čar 177. — Morbelli Angelo: U riži 180—181. — Spence J. R.: Arhimedova obrana Syrakuze 185. — Thiel Ewald: Pogled iz new-yorškoga gospojinskoga kluba 188. — A. Van Dyck. — Samsom i Dalila 189. — † Dr. Franjo Ladislav Rieger 193. — Zmije otrovnice 196. — Orijaški top za obranu new-yorške luke 197. — Macedonski nemiri: Turska pojačanja idu Solunom 197. — Marija Golenko-Dolina 200. — † Robert Planquette 200. — Umjetnički prilog.

Broj sedmi.

Friedrich O.: Danteova smrt 209. — Tiberijeva žrtva 212—213. — Prizor sa ponornice Dobre 217. — Hrv. pjevačko družtvo »Dvojnice« u Bjelovaru 221. — Razvaline Velikoga Kalnika 224. — Ploča od slonove kosti u pariškoj narodnoj knjižnici 228. — Ploča s uveza kodeksa vatikanske knjižnice 228. — Slikani prozori crkve Bl. Dj. Marije u Bistrici 229. — Jubilejska tiara Lava XIII. 232. — Najveća kost 232. — Umjetnički prilog.

Broj osmi.

Kazatkin H.: Odsudjenikova žena 241. — Brunet Jean: Posljednji uzklik Kristov 244—245. — Tardieu V.: Rad 249. — Svjetska izložba u St. Louisu: Prvi poslovi na izložbenom prostoru 253. — Križevci 256. — Jeruzalem za vrieme Isusovo 257 — Jeruzalem danas 257. — Vjerenica iz Bukovine u narodnom odielu 260. — Zvonik sv. Stjepana na Campo Morosini u Mletcima 261. — Henrik Ibsen 264. — Umjetnički prilog.

Broj deveti.

Walther Klara: Sunčanica 273. — E. Küstharat: Mir a vama! (Luka 24, 36) 276—277. — Brancaccio Karlo: Sorrent 281. — Caien Henri: Preslušavanje Ljudevita XVI. u Varennesu 285. — Javni sud Afa negusa u Adis-Abebi 289. — Smaknuće jednoga ubojice 289. — Southampton 292. — Iz Starog Slankamena u Zagrad 293. — Velika Ivančica kod Ivanca 296. — Umjetnički prilog.

Broj deseti.

Wagner Pavao: Baka priča 301. — Holmes G. A.: Dvie majke 305. — Brožik Vaclav: Pjevač balade 308—309. — Svjetska izložba u St. Louisu: Izložbena palača 313. — Panorama svjetske izložbe u St. Louisu 317. — Drenovo 321. — Megarovo 321. — Manastir Treskavec kod Prilipa 324. — Arnautka 224. — Arnaut 325. — Sajam u Monastiru 325. — Petrovskij N. 328. — Ferid paša, novi turski veliki vezir 328. — Zvonik se sv. Marka u Mletcima opet gradi (temelj) 328. — Umjetnički prilog.

Broj jedanaesti.

Rudnik i talione u Rudama g. 1847. 333. — Stöwer Willy: Bitka kod Abukira 337. — Urban F.: Zlato 360—341. — Vješin Jaroslav: Tužba punice 345. — Kafovac 347. — Dr. Antun Heinz 348. — Abdul Hamid II. 349. — Ime sultanovo 349. — Sultanov konj 349. — Sultan Abdul Hamid izlazi iz mošeje poslije obreda Selamlika 352. — Sultanova dvorska straža 353. — Častnički sbor sultanove tjelesne konjaničke pukovnije 353. — Prva pukovnija konjaničke garde 356. — Česti grada Soluna razorene pokraj otomanske banke 357. — Otomanska banka 357. — Atentati s bombama u Solunu: Razvaline otomanske banke 357. — Atentati s bombama u Solunu: U potrazi dinamita 360. — Saski kralj Gjuro kao gost našega kralja 360 — Umjetnički prilog.

Broj dvanaesti.

Bratac pade 365. — Dvoržak Franjo: Leptir 369 — Soulacroix F.: Zdravica 373. — Hrvatska diletantska pozorišna družina u Dubrovniku 377. — Vlaho Sliepi Obuljen p. Iva 377. — Čajevac 379. — Petrograd: Pogled od burze na Nevu i zimsku palaču 380. — Petrograd: Slika sa Nevskij-prospekta 380. — Petrograd: Dvor polazi iz zimske palače 381. — Petrograd: Ponutrica hrama Preobraženskij 381. — Ruski car Petar Veliki 384. — Petrograd: Obnovljeni ljetni dvorac Petra Velikoga 384. — Senatska palača i spomenik Petra Velikoga u Petrogradu 385. — Most Nikolaja II. u Petorgradu 385. — Hrv. tamburaški sbor »Lisinski« na otoku Visu 388. — Pozdrav Mirka i Stjepana Seljana iz St. Paula-Correis 389. — Bokeljska mornarica 389. — Epitafij carice Jelisave u Lincu 392. — Hasan Fehmi paša solunski valija 392. — Orijaš Fedor Mahnov 392. — Umjetnički prilog.

Broj trinaesti.

Senjska draga sa strane zapadne 397. — Seifert Alfred: Kupite cvieća! 401. — Simoni G.: Svečanost Bajrama 404—405. — Na putu u Ameriku: Izseljenici polaze na brod 409. — Na putu u Ameriku: Muškarce ciepe 409. — Na putu u Ameriku: Prije polazka 412. — Na putu u Ameriku: Primljeni! 413. — Na putu u Ameriku: Prije primitka u Savezne države 413. - Na putu u Ameriku: Na pragu novoga svieta 416. — Na putu izmedju Skoplja i Mitrovice 417. — Skoplje 417. — Turski logor i straže 420. — Kršćanska crkva u okružju Monastir 420. — Bugarka iz Macedonije 420. — Ljubomir Živković, ministar pravosudja 421. — Jovan Avakumović, ministar-predsjednik 421. — Pukovnik Aleksander Mašin, ministar gradjevina 421. — Kralj Aleksander i kraljica Draga s pratnjom 421. — Kralj srbski Petar I. Karagjorgjević 424. — Kraljica Natalija 424. — Umjetnički prilog.

Broj četrnaesti.

Tamburaški diletantski zbor u Dubrovniku 429. Hrvatsko pjevačko družtvo »Davor« u Brodu na Savi 433. — Iz ruža vade ulje 436. — Žetva ruža u dolini Kazanlika 437. — Ugrjumov G. J.: Mihailj Teodorović Romanov postaje carem 441. — Seifert Alfred: Susjedova Marica 445. — San Martino della Battaglia: Košturnica 448 — Toranj u San Martinu 448. — Ponutrica košturnice 449. — San Martino della Battaglia: Lubanje u koštunici 449. — San Martino della Battaglia: Spomenik palim junacima kod Brigata Aoste 449 — Senjska draga sa iztoka 452. — Ras Makonen na povratku iz Europe u Abesiniju 452 — Pripreme da se stablo digne 453. — Stablo dignuto i za odpremu spremljeno 453. — Amerikanska brana 456. — Berta barunica Suttner 456. — Umjetn čki prilog.

Broj petnaesti.

Petrova crkva u Rimu, na desno Vatikan 460. — Karpineto, mjesto u kom se rodio Leo XIII. 461. — Rodna kuća Leona XIII. u Karpinetu 461. — Lapponi, tjelesni liečnik Leona XIII. 464. — Leo XIII. čita sv. misu u sv. Petru u Rimu 465. — Nutrina Petrove crkve sa glavnim žrtvenikom, izpod kojega je grob sv. Petra 468. — Vatikan u Rimu, sielo pape 469. — Tajno predsoblje do dvorane za audiencije sv. otca 469. — Iz vatikanskih vrtova 472. — Drvored u vatikanskim vrtovima 472. — Glasovita Sikstinska kapela 473. — Kardinalova soba u konklavu 473. — Kardinalima u konklavu nose jelo 473. — Burow F.: Car Petar III. pohadja Ivana Antunovića u tamnici tvrdjave Schlüsselberga 476 477. — Hrv. pjevačko družtvo »Rodoljub« u Virovitici 481. — Hrv. pjev. družtvo »Vienac« u Varaždinu 484. — Kardinal Svampa 485. — Kardinal Capecelatro 485. — Kardinal Oreglia 485. — Kardinal Sarto 485. — Kardinal Gotti 485. — Kardinal Rampolla 485. — Novi kralj srbski Petar I. polaže pred sakupljenim zastupnicima i senatorima paisegu 488. — Umjetnički prilog.

Broj šestnaesti.

Polaz kardinala u konklave 493. — Misa prije polazka u konklave 496. — Kongregacija kardinalskoga zbora 496. — Pretraga jela, što se donose u konklave 497. — Skrutinij kardinalskog kolegija u konklavu 497. — Adoracija novoga pape 500. — Krunitba novoga pape 500. — Papa Leo XIII. na

Digitized by Google

odru u Sv. Petru 501. — Pogled na Rim sa Monte Pincija 501. — Angjeoska tvrdjava u Rimu 504. — Kvirinal u Rimu 504. — Kardinal Ferrari 505 — Kardinal Agliardi 505. — Kardinal Serafino Vanutelli 505. — Slovensko pjev. družtvo »Slavec« u Ljubljani 508. — Šram A. H.: Trešnje 509. — † Fran Folnegović 513. — Pogled na Rim sa Petrove crkve 516. — Panorama papinske priestolnice sa dvorištem Belvedera i jelikom 517. — Borovo 520. — Umjetnički prilog.

Broj sedamnaesti.

Hrvatsko pjevačko družtvo »Odjek« u Zemunu 525. — Bergen C.: Mala umjetnica 129. — Kossak A.: Borba za zastavu 532—533. — Stari saraj s Bospora 537. - Stari saraj s mora 537. — Palača Dolmabagdže 540. — Galatski most u Carigradu 541. Bospor 544. — Veliki Risnjak 545. Dvoržakova litica na Velikom Risnjaku 548. — Ponikva na Velikom Risnjaku 548. — Praecordia pape Leona XIII. 549. — Margareta Sarto, majka pape Pija X. 549. — Kuća u kojoj se rodio Pio X. 549. — Novi austro-ugarski zajednički ministar financija barun Burjan 552. — Posljedice tornada u Patersonu, sjevernoj Americi 552. — Umjetnički prilog.

Broj osamnaesti.

Hrvatsko pjevačko družtvo »Lahor« u Daruvaru 557. — Thumann P.: Ljeto 561. — Pipich G.: Kreševo kod Jajca 7. kolovoza g. 1878. 564—565. — Ustanak u Macedoniji: Ustaše prave dinamitne bombe 569. — Macedonski ustanak: Poglavice ustanka govore prije polazka u boj 573. — Chliffhaus sa starom zgradom 576. — Igra valova 576. — Hrid morskih lavova u San Francisku 577. — U tihoj vodi 577. — Nova sgrada Chliffhaus kod San Franbiska 580. — Kupalište na morskoj obali kod San Franciska 580. — Ždrielo Vezuva prieti novim riganjem 581. — Uzpinjača na vršak Vezuva 581. — Salisbury, englezki ministar predsjednik 584. — Požar u Budimpešti u Kerepeškoj ulici 584. — Umjetnički prilog.

Broj devetnaesti.

Pjevački sbor hrvatskog trgovačkog družtva »Merkur« 589. — »U znoju čela svojega« ... 593. — Borelly Komet (6 slika) 596—597. — Siepen Adam: Bez doma 601. — Kossak W.: Marketenderica 604—605. — Čudotvorni kip u Ivaniću 609. — Opatija Monte Cassino 612. — Ponutrica stolne crkre Monte Cassino 612. — Tolstojevi sinovi u lovu na vukove 613. — Englezki kralj Eduard VII. pred kapucinskom grobnicom u Beču 616. — Crnogorska kneževska obitelj 616. — Umjetnički prilog.

Broj dvadeseti.

Dr. Ante Starčević 621. — R. Knight: U sumračju 625. — Pawliszak W. J.: Tatari u stepama 628—629. — Postila izdana Stj. Istrijaninom i Ant. Dalmatinom u Regensburgu g. 1568. 632. — Jedna stranica Postile izdane latinicom u Regensburgu g. 1568. 632. — Postila izdana glagolicom po Stj. Istrijaninu i Antunu Dalmatinu god. 1562. u Tübingenu 633. — Jedna stranica glagolske Postile izdana u Tübingenu g. 1562. 633. — Katekizam glagolski izdan po Stj. Istrijaninu i Antunu Dalmatinu g. 1561. u Tübingenu 634. — Požar u Travniku: Iztočni dio sa gradom 636. — Požar u Travniku: Čaršija i grad 637. — Požar u Travniku: Tabić 637. — Požar u Travniku: Čaršija sa Potur-Mahalom 640. — Hrvatsko pjev. družtvo »Vila« u Varaždinu 641 — Vrh Borova 645. — Umjetnički prilog.

Broj dvadeset i prvi.

Boughton C.: Studeni 657. — Pruszkowski W.: Angjeo smrti stupa grobljem 660—661. — Hermanns R.: Na crvenoj zemlji 665. — Dr. Gjuro Kontak 668. — Edwards C. H.: Jesen 669. — Sunce sa pjegama 673. — Granulacija ili zrnovita površina sunca 673. — Pomrčina sunca 22. siečnja 1898. 673. — Sunčane protuberance 676. — Požar u Travniku: Begova džamija 676. — Požar u Travniku: Potur-Mahala i gornji grad 677. — Požar u Travniku: Potur-Mahala — Džikin sokak 680. — Umjetnički prilog.

Broj dvadeset i drugi.

Herrmann H.: Jutro u Amsterdamu 689. — Clairin G.: Živi brane mrtve 692—693. — Herrmann H.: Suton. Motiv iz Amsterdama 690. — Tenré Henry: Caj o petsati 700—701. — Seifert Alfred: U crkvi 705. — Koža sa dlakama čovjeka 708. — Koža sa čovječje glave 708. — Vlakno od pamuka 708. — Vlakno od svile 708. — Raphael Merry de Val, novi kardinal tajnik 709. — General Vicomte Katsura, japanski ministar-predsjednik 709. — General barun Kodama, drugi šef japanskoga generalnoga štopa 709. — Kuća u kojoj je umro Beethoven u Beču 712. — Nova igračnica kod Pariza (u dvoru Lifitte) 712. — Umjetnički prilog.

Broj dvadeset i treći.

Hrv. pjev. družtvo »Sklad« u Bakru 717. — Werner C.: Mjesto Fritjofove priče 721. — Ajdukiewicz T.: Konjski sajam u Kairu 724—725. — Ederer C.: Plamenci 729. — Na straži 733. — Ulica Marije Lujze, glavna ulica u Sofiji 737. — Šipkin klanac 737. — Dolina Plevne 737. — Kuća u kojoj je boravio ruski car Aleksander II. za tursko-ruskoga rata 740. — Častnički kazino u Sofiji 740. — Dubničko ratište sa spomenikom palih ruskih vojnika 740. — Sgrada sobrania u Sofiji 740. — Bugarski seljaci u krčmi 741. — Sveta Sofija, najstarija crkva u Sofiji 741. — Žrtvenik u ulici, koja vodi u rilski samostan 744. — Rilski samostan, najveći samostan u Bugarskoj 744. — Umjetnički prilog.

Broj dvadeset i četvrti.

U zimi 749. — Simm Marija: Na badnjak 753. — Flesch-Bruningen L.: Poklonstvo pastira 756—757. — Betlehem 761. — Wierusz Kowalski: Na život i smrt 795. — Macedonija: Seljaci bježe iz svog sela 772. Gradjevine kanala kako su sada 776. — Nutarnja panamska luka sa američkom brodicom 776. — Umjetnički prilog.

Naša pisma. — Književnost. — Kazalište. — Smotra. — Svaštice u svakom broju.

Digitized by Google

BROJ 1. GOD. XI.

1903

PROSVJETA

Digitized by Google

Sadržaj I. broja:

Deželić Velimir dr.: Prvi kralj. Historički roman iz hrvatske prošlosti 1
Tresić-Pavičić A. dr.: Idući u Parc de Monceaux 6
Novak Vjenceslav: Ženidba Marka Kraljevića 7
Heinz Antun dr.: Trajanje života, vitalitet, zamrlost i reviviscencija bilina 10
Sienkiewicz Henrik: Potop. Historički roman. Preveo dr. August Hafambašić (nastavak) 16
Milaković Josip: Ivanu Zovki . . 27
Breyer Mirko: Proglas Pavla Rittera-Vitezovića od god. 1696. . . 27
Gawalewicz Marijan: Valentinova. Preveo J. Matica 31
M. i Stjepan Seljan: Iz žarke Afrike. 33
Naše slike. — Beletristika. — Akademija družtva. — Školstvo. — Povjest. — Narodna ekonomija. — Socijologija. — Prirodne znanosti. — Zemljopis. — Ribarstvo i lov. — Meteorologija. — Antropologija. — Anatomija. — Zdravstvo. — Kućanstvo. — Kazalište. — Bibliografija.

Slike:

Senj 5
Senj: Senjsko bilo 5
1812. 9
Semenović Sjadov Gregor: Ivan Grozni prisluškuje svoju ženu, što u snu govori . . . . . 12—18
Siemiradski H.: Iz stare Helade. 17
Siemiradski H.: Isukrst i preljubnica . . . . . 20—21
Novo Stefano: Dolaze! 25
Kozić Fr.: U zimi 28
Bauernfeind G.: Na ulici u Damasku 29
Stanica Lazarra 33
Abban somalaki 33
Bogatija karavana 33
Siromašnija karavana 36
Odmor u pustinji 36
Deve na okupu 36
Somalsko rogato blago 37
Kuća Sultana u Geldessi 37
Ato Tadike 37
Nadvojvodkinja Jelisava i zaručnik princ Alojzij Liechtenstein 40
Medović Celestin: Studija.

Kupujte samo

Indra Tea

najfiniji i najbolji čaj na svietu.

Dobiva se u svih boljih trgovinah, ljekarnah i droguerijah u origin. omotcih.

Glavni zastupnici

Kinko Kaufmann i drug, Zagreb,

Jelačićev trg 8

TELEFON 389.

Čuvajte se patvorina mojih jedino pravih preparata.

Da predusretnem svim vrstim patvorinah, vodim sada po visokoj oblasti dozvoljenu, zakonitu zaštitnu marku

Balzam

(Tinctura balsamica)

dobavlja na veliko i na malo jedino oblastno povlaštena i u trgovačkom registru unešena, protokolirana

Balzam-tvornica

ljekarnika A. Thierry-a

u Pregradi kod Rogatca.

Pravo samo sa ovom zakonito dozvoljenom i sudbeno registriranom zelenom zaštitnom markom.

Podpuna oprema mojega balzama stoji pod zakonitom zaštitom uzoraka.

Najstarije, najprokušanije, najjeftinije i najsućnije pučko domaće sredstvo proti prsnim i plućnim bolim, kašlju, izbacivanju, grčevi u želudcu, bezvoljnosti, ošem ukusu, neugodno mirisavom vonju, izrigavanju, žgaravici, napuhlosti, teškoj probavi itd. upotriebljuje se uspješno proti nutarnjim i vanjskim bolim, proti zubobolji, ustnoj gnjiloći, ozebljinami i opeklinami itd. Gdje nema skladišta, neka se izravno naručuje pod naslovom: **Balzam-tvornica ljekarnika A. Thierry-a u Pregradi kod Rogatca.**

Na sve stanice Austro-Ugarske stoji sanduk franko sa 12 malih ili 6 dvostrukih boca 4 krune, 60 malih ili 30 dvostrukih boca 13 kruna, u Bosnu i Hercegovinu 30 nč. više.

Patvoraće i oponašatelje, kao i preprodavaoce ovakovih patvorina progoniti ću na temelju zakona o zaštitnih markah sudbenom strogošću.

Centifolien mast

balzam mast iz „roza centifolia".

Privremeno najjača pomast od velike antiseptičke vriednosti. Od nedostiživog djelovanja proti upali.

Kod svih još tako starih izvanjskih boli, ozlieda i rana siguran uspjeh, ili barem poboljšica, odnosno ublažujuće sredstvo bolih. Izpod 2 doze ne odpravlja se, odprema se samo uz predhodnu doznaku ili uz pouzeće iznosa. Zajedno sa poštarinom, tovarnim listom i omotom itd. stoje:

2 lončića 3 krune 40 filira.

Opominjem, da se ne kupuju bezkoristne patvorine i molim, da se točno pazi na to, da je na svakom lončiću utisnuta zaštitna marka i i tvrdka ljekarne „k angjelu čuvaru" **A. Thierry-a u Pregradi.**

Ljekarna „k angjelu čuvaru"

A. Thierry u Pregradi

Svaki lončić mora biti u takav posve jednak naputak sa tom zaštitnom markom umotan. Krivotvoritelje i oponašatelje moje jedino prave centifolien masti progoniti ću na temelju zakona o zaštitnoj marci sudbenom strogošću; isto tako preprodavaoce patvorina. — Gdje ne obstoji skladište, neka se naručuje izravno pod naslovom: **Ljekarna „k angjelu čuvaru" i tvornica balzama A. Thierry-a u Pregradi.** — Odprema obavlja se bez razlike samo uz predhodnu doznaku ili pouzećem iznosa.

Najizvrstnije i najbolje tambure pravi i razašilje

Prva sisačka tvornica tamburah

J. Stjepušin

Sisak (Hrvatska)

Odlikovana na Parižkoj izložbi 1900., te na Milenijskoj izložbi

Osim tambura imade razna gl bala, kao

gusle, citare, gitare

mandoline, harmonike, okarin

itd., za koji se šalje poseban nik sa slikami.

Veliki ilustrovani cienik šalje svakomu franko i badava.

Svaku domaćicu

može se cieniti sretnom, koja obzirom na zdravlje, prištednju i dobar tek upotrebljava Kathreiner-Kneippovu sladnu kavu.

Uljudno se umoljava kod kupovanja nikada jednostavno »sladnu kavu« zahtjevati, već se mora uviek izrično zahtjevati — Kathreinerova — Kneippova sladna kava i ovu neka se preuzme samo u onoj odlisnutim izvornim omotima!

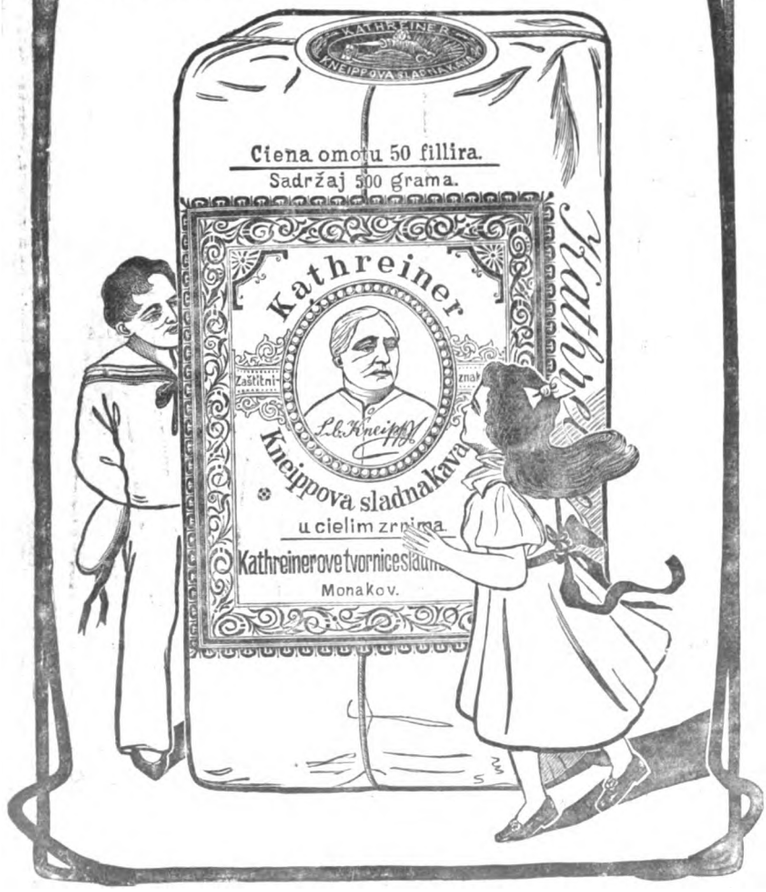

Knjigovežam dajemo popust.

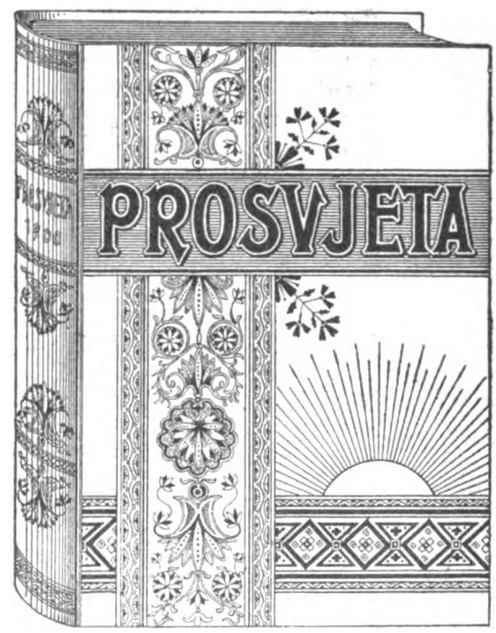

Knjigovežam dajemo popust.

Predplatnike „Prosvjete" upozorujemo na krasne **originalne korice** za sva dosada izašla godišta »Prosvjete«. Korice izradjene su veoma ukusno u narodnom stilu, polag gornjeg otiska. Ciena po komadu **K. 2.40.**

Tko novac unapred pošalje dobiva za **K. 2.60** korice franko.

Nakladna tiskara Antuna Scholza u Zagrebu,

Gajeva ulica br, 7.

Digitized by Google

GENERAL BOOKBINDING CO.
172 422AA A 30 2193
QUALITY CONTROL MARK

Poziv na predplatu!

Deset je godina navršilo, što izlazi hrvatski beletristički list

„PROSVJETA“

U tih deset godina osvajala je ona sve više čitalačkoga obćinstva i sticala sve više iskrenih prijatelja u hrvatskom domu i narodu. Smiono koracajući napried nisu se ni uredničtvo ni nakladna tiskara žacali truda ni troška, već su uporno radili o tome, da hrvatskim porodicama podadu list književne visine sa ugodnim, zanimivim, rodoljubnim i svestranim štivom. Tako se danas nema »PROSVJETA« sramiti ni prispodobe sa listovima većih, bogatijih i jačih naroda, no što je naš narod hrvatski. Pouzdano može stoga i sada poći u novi decenij svoga rada sa nadom, da će ju njezini prijatelji prave hrvatske prosvjete i dalje podpomagati, sve više preporučivati; razširivati po cielom svietu, gdjegod hrvatska duša diše, gdjegod hrvatsko srdce kuca.

Medju hrvatskim časopisima, hvala Bogu, s ponosom možemo konstatovati da je zauzela naša »PROSVJETA« **prvo mjesto** pogledom na simpatije, što ih uživa i na broj predplatnika, što ih imade.

„Prosvjeta“

postojano je nastojala napredovati, a bude li imala i više odziva, napredovat će i više.
priobćila je pripovjesti naših najboljih pripovjedača.
priobćivala je i priobćivat će u buduće prievode najglasovitijih pisaca slavenske i strane književnosti.
priobćila je dragocienu gradju iz naše hrvatske povjesti, te je uviek budno pratila svaki napredak znanosti kod nas i u tudjini.
pribrala je u svoje kolo **malo ne sve** znatne pjesnike i književnike hrvatske.
donašala je glazbene priloge i **prva** je prikazala hrvatskomu narodu radnje hrvatskih umjetnika.

Nastade pokolj i krvna sječa. (Str. 439.)
Slika iz historičkog romana „U buri i oluji“.

Nema gotovo znatnijeg hrvatskog pjesnika, književnika i umjetnika, koji nije svojim djelom ukrasio »PROSVJETU«. Suradjivali su i priobćili u »PROSVJETI« medju inimi i ovi pisci svoje radnje:

Alaupović Tugomir dr., Albertinov V. C., Andrić Nikola dr., Antun Antunčić dr., Badalić Viktor, Ban I. dr., Baiagić Savfet beg Redžepašić, Babić Krunoslav, Barlè Janko, Begović Milan, Belović-Bernadzikowska Jel., Benešić Ante, Bervaldo-Lucić L., Bojničić Knински pl. Ivan dr., Brodsky Ljudevit dr., Brusina Spiro, Brusina Branimir, Bučar Franjo dr., Car Lazar dr., Cepelić Milko, Čačković pl. Miroslav dr Lad. (Ladanjski), Devčić Ivan, Deželić Gjuro Stjepan, Deželić Velimir dr. Domjanić Dragutin, Dragošić Higin, Fabković Marija, Gjalski Šandor, Gjurin V., Grlović Milan, Gruber Cvjetko, Gundrum Fran dr., Harambašić August dr., Hartman Stjepan, Heinz Antun dr., prof., Hire Dragutin, Hire Miroslav, Horvat Rudolf dr., Hranilović Hinko dr. Ilijić Stjepko, Jelić Luka, Jakša Čedomil, Jambrišak Marija. Jurić Marija (Zagorka), Juzbašić Ferdo, Katalinić-Jeretov Rikard, Katurić prof Kirin Josip, Košćević Vjekoslav, Kozarac Josip, Kranjčević Silvije, Krstinić Pavao, Krinjavi Izidor dr., Kuhač Franjo S., prof., Kukuljević-Sakcinski Božidar, Laszowski Emil, Livadić Branimir dr., Lovretić Josip, Lunaček Vladimir, Martić Grga fra, Matica Josip, Milaković Josip, Miler Ferdo, prof., Milčinović Adela, Nikolić Mihovil, Novak Vjenceslav, Nović Kuzma, Ogrizović Milan, Ostojić Nikola, Petravić don Ante, Pinter Robert, Podravski Milivoj, Politeo Dinko Pogačić Milka, Rittig Svetozar, Rožić Aleks, Sabić Martin, Seger Mato, prof., Sirovica Dinko, Strukić Ignacije fra, Šarić Ivan dr., Šegvić F. Cherubin, Španić Stjepko, Špun-Strižić Napoleon Štafić Osman beg, Šurmin J. dr., Toni Bogumil, Tomić Petar dr., prof., Tomičić Ivan, vitez, podmaršal, Tomić-Imova Marija, Tresić Pavičić A. dr., Trnski Ivan vitez, Weber A., Zyr Xapula.

Ovo kolo suradnika daje »PROSVJETI« odlično mjesto u hrvatskoj knjizi.

God. 1902. »PROSVJETA« je priobćila mnogobrojnih prekrasnih sastavaka bilo u prozi bilo u pjesmi. Slika, kojih bi imalo po obećanju biti po šest do deset u broju, priobćila je gotovo još jedan put toliko. Akademici, sveučilištni profesori i drugi stručnjaci priobćili su u njoj i ove godine svoje liepe poučne članke. Mislimo, da smo se odužili u podpunoj mjeri obećanjima lanjske godine, da smo dapače i više učinili.

God. 1903. priobćiti ćemo u »PROSVJETI« novi veliki historijski roman iz hrvatske prošlosti sa ilustracijama:

„Prvi kralj“

koji je napisao dobro poznati, ugledni i omiljeli naš hrvatski pjesnik i književnik **dr. Velimir Deželić.** Taj roman prenosi nas u najsjajnije doba hrvatske povjesti, u doba, kad je prvi hrvatski kralj Budimir Tomislav vladao liepom hrvatskom domovinom i bio slavan na kopnu i moru. Taj roman prenosi nas u doba, kad je jedan od najvećih sinova hrvatskoga naroda Grgur Ninski branio hrvatsko bogoslužje na spljetskim saborima.

Digitized by Google

Dok je prijašnji piščev roman »U buri i oluji« opisivao pad posavske Hrvatske i osvit novoga doba, ovaj novi opisuje sjaj i moć hrvatske krune i ima se smatrati nastavkom prvoga romana te u njemu dolaze i mnoge osobe, koje su u prvom romanu zainteresovale čitaoce. Pisac zanosno i rodoljubno crta najsjajnije doba hrvatske historije, te nema sumnje, da će i po svom predmetu i po načinu piščeva pripovjedanja ovo djelo postati potrebom u svakoj pravoj hrvatskoj kući. Pored toga romana pišu izvorne pripoviesti za »PROSVJĒTU« još mnogi uvaženi i ugledni pisci.

Spominjemo već sada pripovjest

Ženitba Marka Kraljevića,

koju je napisao za naš list poznati hrvatski i omiljeli pisac g. **Vjenceslav Novak.**

Od prievoda nastaviti će »PROSVJETA« divno remek-djelo slavnoga poljskoga književnika, pisca romana: »Quo vadis« i »Križara«, veliki roman:

Potop.

Historijski roman

Henryka Sienkiewicza.

Mnogi kritičari svjetskoga glasa slažu se u tom, da je to Szienkiewiczevo remek-djelo, a jedno je od najvećih njegovih romana. Pretočiva ga u hrvatski naš jezik izvrstni naš prevadjač i poznati slavljeni pjesnik dr. **August Harambašić.** Historičkim predmetom toga romana navala je Šveda pod Karlom Gustavom u Poljsku, podsjedanje i obrana Čenstohove pa gubitak Litve na sedam godina. U „Potopu" je ondašnje doba vjerno i istinito s mnogo fantazije prikazano, historijske ličnosti kralj Jan Kazimir i Radzwilli prekrasno su crtane.

Novi predplatnici, koji pošalju unapried predplatu za pol godine, dobivaju napose štampan otisak dosele izašlog diela „POTOPA" za K. 1.50 franko.

Pošto ove godine romani ne će zauzeti toliko prostora koliko lani, to će »PROSVJĒTA« moći donositi mnogo raznovrstnog gradiva, a u svakom broju jednu ili dvie crtice bez nastavka.

I u pouci ne ćemo zaostati za prijašnjim godinama, već ćemo u koliko bude moguće nadkriliti naše obećanje. Najizvrstniji naši pripovjedači obećali su joj svoje pripovjedke.

Ove godine priredjujemo našim čitateljima novo veliko iznenadjenje Glasoviti

afrički putnik, Hrvat iz Karlovca, g. Mirko Seljan,

miljenik cara Menelika II., priobćit će ove godine u »PROSVJĒTI« niz originalnih crtica sa slikama o svojim afričkim doživljajima, koji će se za cielo čitati vanrednim interesom i pobuditi senzaciju. Spominjemo za sada samo neke naslove ovih njegovih crtica:

Sudovi i zakonik etiopski. Salamunov sud Menelika II.
Legenda o porieklu Abesinaca.
Fragmenti iz abesinsko-talijanske vojne.
Pismo pape Leona XIII. Meneliku i njegov odgovor.

Već ovi sami naslovi pokazuju kako će zanimivim štivom g. Seljan ukrasiti našu »PROSVJĒTU«. To štivo bilo bi zanimivo i onda, kad bi ga napisao i običan kakav geograf, kamo li više interesa i senzacije mora tek pobuditi, kad ga je napisao pravi očevidac, koji opisuje svoje vlastite dogodjaje, koje je doživio često uz najveću opasnost vlastitoga života. Ove crtice zaslužuju i zato osobitu pažnju, što u njima opisuje g. Seljan i takove krajeve, u koje još nikada nije stupila europejska noga.

Znameniti hrvatski pjesnik dr. **Ante Tresić-Pavičić** upoznat će naše čitaoce sa prekrasnim svojim opisima iz južne Dalmacije. Danas je g. dr. Tresić u hrvatskoj literaturi zauzeo tako odlično mjesto, da mu ga ni njegovi najveći protivnici nemogu zaniekati. Njegovi putopisi čitali su se uviek sa osobitom nasladom, jer se u njima nalazi i plastičnost opisa i prava poetična duša, a to su dva svojstva, kojih gotovo nikada nenalazimo u drugim hrvatskim putopisima.

Gosp. dr. **Antun Heinz,** sveučilištni profesor u Zagrebu, priobćit će u »PROSVJĒTI« svoje dvie zanimive razpravice i to:

Biologijske i kulturno-povjestne crtice o kavi i čaju.

Trajanje života, vitalitet zamrlosti i reviviscencija biline.

Zaslužni naš književnik **Dragutin Hirc** napisao je za »PROSVJĒTU« liepe radnje:

Podmorska tutnjava na otoku Mletu. — Baltazar Hacquet i Hrvati. — Ledena doba na balkanskom poluotoku. Na razvalinama velikoga Kalnika. — Moćarila ili čovječa ribica (Poteus).

Poznati naš hrvatski historik dr. **Dane Gruber** napisao je za »PROSVJĒTU« jednu od svojih prezanimivih radnja iz stare hrv. povjesti.

Poznati hrvatski bibliograf g. **Mirko Breyer,** koji marom neutrudivim kupi po čitavom svietu sve knjige i tiskopise, koji se tiču naše domovine, priobćiti će u opisu i slici zanimivi svoj nalazak, posve nepoznatoga dosele tiskopisa, glasovitoga našega zemljaka Pavla Vitezovića, pak će se tim »PROSVJETA« bar donjekle odužiti slavnoj uspomeni toga muža prigodom njegove dviestogodišnjice.

Naš urednik **Laszowski** priredio je za »PROSVJĒTU« takodjer osobito zanimivi prinos. On će naime priobćiti u slikama i kratkim opisima:

Hrvatske banove prošlih vjekova.

Ove godine naći će u »PROSVJĒTU« opisi banova iz 16. i 17. stoljeća. Biti će to zanimiv prilog našoj povjesti, po prvi

Digitized by Google

puta moći će naš narod gledati oslikane na okupu glasovite svoje ličnosti, pak će to bez dvojbe već samo po sebi zanimati svakoga pravoga Hrvata.

Slikama nastojat ćemo i ove godine ugoditi željama naših čitatelja. Iztičemo osobito slike slavnog našeg slikara **Celestina Medovića.** Od njega ćemo ove godine priobćit već u I. broju u **bojama**

STUDIJU

i kad budu dovršene po umjetniku divne slike, koje smo već lani obećali, ali jer nisu dovršene, nismo mogli održat obećanja, slike

Dolazak Hrvata i Madonu,

te neke njegove druge slike, koje su manje poznate, a vriede da ih Hrvati upoznadu.

I od našega slavnog priznatoga umjetnika kipara **Ivana Rendića** dobila je »PROSVJETA« već više reprodukcija kipova, te će ih tekom ove godine priobćiti. Već u jednom od prvih brojeva priobćiti ćemo njegov spomenik glasovitom dalmatinskom vodji i patrioti Gaji Bulatu.

I mnogi drugi hrvatski umjetnici obećali su ukrasiti »PROSVJETU« svojim umjetninama. Osim hrvatskih umjetnina reproducirati će »PROSVJETA« remek-djela uvaženih stranih, osobito slavenskih umjetnika, pak će jedan dio lista posvetiti i ove godine prikazivanju kulturnih, literarnih i povjestnih dogodjaja, što su se dogodili i u domovini i u cielom svietu.

Sve to nas izpunja nadom, da ćemo i opet koračiti napried i tako ne samo uzdržati stare, već dobit i mnoge nove prijatelje i predplatnike. Svakoj opravdanoj želji naših čitatelja mi ćemo se rado odazvati i nastojati, da naš list bude zanimiv i da svatko nešto za sebe nadje u njemu. A uredničtvo će rado saslušati u tom pogledu svaku i najmanju želju svojih čitatelja u koliko mu to bude iole moguće. Ono dapače želi, da se stvori neki življi saobraćaj medju predplatnicima i uredničtvom. Riečju i uredničtvo i nakladna tiskara nastojat će svimi silami, da »PROSVJETA« sve većma procvate i da sve više omili hrvatskom domu.

„Prosvjeta“ izlazi u velikoj osmini svakog 1. i 15. u mjesecu na 32 strane sa 10 do 15 slika.

Ciena je „Prosvjeti“:

Na godinu	kruna	12.—	poštom	ili	dostavom	u	kuću	kruna	14.—
Na pol godine	„	6.—	„	„	„	„	„	„	7.—
Na četvrt godine	„	3.—	„	„	„	„	„	„	3.50

Za inozemstvo 20 kruna.

Nakladna tiskara najtoplije preporuča taj liepi list. Predplatu primaju sve knjižare.

Nakladna tiskara Antuna Scholza u Zagrebu,
Gajeva ulica br. 7.

Organ pod Visokim pokroviteljstvom Njeg. c. i kr. Visosti nadvojvode prestolonasljednika Franje Ferdinanda stojećeg

OBĆEGA HRVATSKOGA DRUŽTVA ZA GOJENJE LOVA I RIBARSTVA U ZAGREBU.

List izlazi počam od g. 1891. mjesečno jedan put.

Pretplata za nečlanove družtva iznaša 8 Kr. na godinu. — Članovi družtva dobivaju list bezplatno. — Članarina za: »utemeljitelje« 120 Kr. — Za članove »podupirajuće« 20 Kr., — a za članove »prvoga razreda« 6 Kr. na godinu i 2 Kr. upisnine. — Lovo-zaštitno osoblje plaća osim 1 Kr. upisnine 2 Kr. na godinu. — Članarinu prima predsjedničtvo družtva. — Dopise i prijavnice prima uredničtvo lista u Zagrebu, Bregovita ulica br. 5.

Pojedini brojevi lista šalju se svakome badava na ogled.

Digitized by Google

Najljepši i najbolje ilustrovani

hrvatski kalendar „BOG I HRVATI“

koji izlazi u **desetom godištu izašao je** sa poslovnim i zabavnim prilogom,

za godinu 1903.

Taj kalendar opremljen je sa liepim omotom u bojama. Sadržaje: Kalendarij sa dnevnikom za svaki dan godine. Crkvena krstna imena sa oznakom kada se slave. Kraljevski dom. Poštarske i brzojavne pristojbe. Zabavni i poučni dio sa mnogo slika. Historički hrvatski kalendar. Svaštice. Evropske države i vladari. Sajmovi. Osvrt na godinu 1901/2. Biljegovne ljestvice. Oglasi. Tako bogato opremljen kalendar u formatu četvrtine, a u obsegu do 250 stranica stoji broširan samo 1 Kr., uvezan 1 Kr. 40 fil., s poštom 20 fil. više. Knjižare i preprodavaoci dobivaju znatan popust. Naručbe prima

Nakladna tiskara Antuna Scholza u Zagrebu, Gajeva ulica br. 7.

Vruća bijaše želja profesora dra. **H. Hranilovića** i književnika **Dragutina Hirca,** da svomu narodu podaju djelo, koje će biti dostojno ne samo naše prosvjete, znanosti i napredka, već djelo, koje će hrvatski narod staviti uz bok drugim kulturnim narodima, pak zato izdaju

„Zemljopis Hrvatske“.

„Zemljopis Hrvatske“ na znanstvenom je temelju, a ipak lasno razumljivim slogom opisuje ne samo prirodne prilike domovine, već i život našega naroda. U jednu će ruku **„Zemljopis Hrvatske“** biti podpuni zemljopisni opis naše domovine sa svim poučnim podatcima i pomagalima, a u drugu će ruku opise objašnjivati zanimive slike njenih krasota i njenog velikog prirodnog blaga.

Djelo će biti prvi podpuni **„Zemljopis Hrvatske“,** izvor cielog našeg zemljopisnog znanja, ono će biti zanimljiva zemljopisna čitanka svakomu rodoljubu.

„Zemljopis Hrvatske“ obsizati će 60 štampanih tabaka, a resit će ga preko 200 slika, kojima će se dodati oro- i hidrografijska karta, karta političkoga razdieljenja i karta o prirodnim prilikama domovine u bojama. Da statistički odnošaji pučanstva, prometa, obrta, poljodjelstva, stočarstva, rudarstva itd. budu što razumljiviji, prikazat će se u posebnim slikama i diagramima.

Ciena je podpunom dielu za izravne predplatnike **20 kruna.**

Dosada je izašlo jedanaest svezaka. Predplatu prima **NAKLADNA TISKARA ANTUNA SCHOLZA U ZAGRBBU, GAJEVA ULICA BR. 7.**

Hrvatske povjestne gradjevine.

Mjestopisni i povjestni opisi gradova, kula, samostana, crkava i drugih povjestnih gradjevina domovine Hrvata.

Uredjuje E. Laszowski uz suradničtvo dra. M. Senoe i Drag. Hirca.

Bogato ilustrovano divot-djelo! **Izašla je I. knjiga sa 107 slika.**

U djelu **„Hrvatske povjestne gradjevine“** sabrane su sve hrvatske gradjevine, koje su budi u kulturnoj, budi u političkoj povjesti hrvatskoj zapremale odlično mjesto.

„Hrvatske povjestne gradjevine“ jesu **prvo i jedino djelo** svoje vrsti u hrvatskoj književnosti. U tom djelu sakupljene su ne samo današnje slike gradova, razvalina itd., već takodjer i **stare slike,** koje nam prikazuju lice grada u prošlim viekovima. To upravo čini djelo još vriednijim, jer vidimo mnogi grad u cielosti, koji je danas do temelja razvaljen. Opisi odnosnih gradova su kratki, ali **kritički** obradjeni članci.

„Hrvatske povjestne gradjevine“ su **djelo kulturno-povjestno trajne vriednosti,** koje pruža i učenjaku i laiku pouku i zabavu. To je djelo, koje nebi smjelo manjkati ni u jednoj hrvatskoj kući. Stoga mu je i ciena prema ogromnim troškovima vrlo nizka a to za to, da se omogući nabava i manje imućnima.

Javno mnienje i sud kritike najpovoljniji je o tom djelu. Sva hrvatska štampa pozdravila je oduševljeno ovo monumentalno dielo. Podpuno djelo obsezat će 3—4 knjige po 10 svezaka. Svezci sliede u razmacima od 5 tjedana. Predplata je **za knjigu** (10 svezaka) **15 kruna,** za 5 svezaka **7 kruna 50 filira, s poštom i dostavom u kuću.** Knjiga prva elegantno vezana **18 kruna franko.**

Naručbe prima Nakladna tiskara ANTUNA SCHOLZA u Zagrebu, Gajeva ulica br. 7.

Digitized by Google

Najljepša dosad hrvatska knjiga

po priznanju svih mjerodavnih sudova, jest

„Spomen-knjiga iz Bosne“

što ju uredio rodjeni Bošnjak kanonik Vrhbosanski

Dr. Ivan Šarić.

Tisak Antuna Scholza u Zagrebu.

Veliki 4°, str. 284, izvornih slika 147 ne brojeć izvorne inicijale i vinjete, što su izradjene u modernom duhu.

Ciena u sjajnih originalnih koricah sa zlatorezom 20 K.

Svi listovi, domaći i strani, s oduševljenjem pozdraviše »Spomen-knjigu iz Bosne«.
Možemo ju dakle mirne duše iza tolikih i takovih priznanja najtoplije preporučiti p. n. hrvatskom obćinstvu kao

najljepšu hrvatsku knjigu,

kojom se je i slavni tiskarski zavod **Antuna Scholza** u Zagrebu izkazao, kao zavod u svojoj vrsti prvoga reda.

Naručbe neka se jednostavno šalju dopisnicom **Kaptolu Vrhbosanskom u Sarajevo.** P. n. gg. svećenici mogu dobiti »Spomen-knjigu iz Bosne« i na intencije. Pristajemo i na odplaćivanje u 5 mjesečnih obroka. Molimo tačnu adresu.

Sarajevo, u prosincu 1902.

Sa poštovanjem

Kaptol Vrhbosanski.

Nakladna tiskara Antuna Scholza u Zagrebu, Gajeva ulica 7

preporuča sliedeća svoja izdanja:

U buri i oluji. Historički roman iz hrvatske prošlosti, napisao **dr. Velimir Deželić.** Ciena 2 K. 50 fil.

Burno doba hrvatske povjesti za dobe Braslava kneza posavske Hrvatske, koji je vladao u devetom vieku u starodavnom Sisku, prikazuje nam pisac živo i plastično, upoznavajući nas i sa ostalim svjetskim dogodjajima onoga doba. Ne samo glavne osobe Braslav, Budimir Tomislav, budući prvi kralj Hrvata, knjeginja Gertruda, Tihomil, nego i sporedne, ocrtane su vješto, te pobudjuju u čitaoca od prvoga početka veliki interes. Pisac nam dovadja pred oči magjarske provale u našu domovinu, narodne običaje, prvi osvrt žudnje za narodnim jedinstvom i pad posavske kneževine. Uz historički sadržaj toga romana liepo su upletene pustolovine Njemice knjeginje Gertrude i zanimat će za cielo svakoga čitaoca.

Iz njemačkoga Zagreba. Prinos kulturnoj povjesti Hrvata. Napisao **dr. Velimir Deželić.** Ciena 60 filira.

Pisac nas u toj svojoj marljivoj i zanimivoj radnji uvadja u prošlost glavnoga grada naše domovine, te osvjetljuje osobito one sgode i nesgode, koje su u njemu širile navalu Njemštine. Upoznaje nas i sa piscima, koji su u Zagrebu širili njemačku kulturu.

Quo vadis? Pripoviest iz dobe cara Nerona. Napisao **Henryk Sienkiewicz.** Preveo dr. August Harambašić. Ciena 2 K. 40 fil.

Preko osam sto tisuća iztisaka prodano je u Americi i Englezkoj u englezkom prevodu, u jednoj godini ove divne pripoviesti. Već to pokazuje kako je ova pripoviest slavnoga poljskoga pisca prodrla u sviet. Dok je izlazila, prevadjana je u pet jezika, a danas gotovo neima jezika, koji u obće ima svoju literaturu, a da nebi imao svoj prevod Quo vadisa. Milijuni čitalaca uzhićuju se veličajnim opisima, kojima je Sienkiewicz oslikao Neronov Rim, borbe i pobjede prvih **kršćana, život u Katakombama, pogansku okrutnost i kršćansko mučeništvo.** Krasna ljubovna priča, koja prati ovu povjest **kršćanskih triumfa,** drži napeto živce svakoga čitaoca. Ova knjiga imade jednako interesa za literarno naobraženoga, kao i za jednostavnoga čitaoca iz puka. Čitave studije napisane su već o tom djelu, bez kojega nijedan naobraženi čovjek ne može biti. Hrvatski prevod, koji je izradio naš hrvatski pjesnik Harambašić, ne zaostaje ni malo za poljskim izvornikom.

Križari. Historijski roman u 4 dieła. Napisao **Henryk Sienkiewicz.** Preveo dr. August Harambašić. Sa slikami. Dvie knjige. Broširane 5 K., vezane 7 K.

Neizrecivi uspjesi Sienkiewicza iznova su opravdani njegovim prekrasnim romanom Križari. Ovo djelo spada medju najslavnija njegova djela svjetske književnosti. Tuj se spaja izvanredna fantazija Dumasa starijega, sa genialnijim opisivanjem Waltera Scotta, sina psihologija Balsacova, sa oštrim opažanjem Flaubertovim, Historička tankoćud Manzonijeva, sa kršćanskim ćudoredjem istoga pisca. Dogodjaj našega romana počimlje 1399. Kraljica Hedviga, kći kralja Ljudevita ugarskoga udata od god 1386., po prvi put izčekuje radostni dogodjaj, porod novoga princa. Viest o tomu prodrla je u zemlju i tisuće veselih ljudi nadje se tom zgodom u Krakovu. Medju dolaznici nalaze se i dva viteza, Matko od Bogdanca i njegov nećak Zbiško, koji se u gostioni u Tinjcu sastaju sa mazovskom knjeginjom Anom Danutom. Ovdje sretne Zbiško njezinu Danušu, kćerku oporoga Juranda Spihovskoga. Radi nje dolazi u svakakve vrlo zanimive zgode i nezgode. Zapleti i pustolovine Zbiškove glavnim su dogodjajem romana, dok uz to i veliki povjestni dogodjaji čitaoca drže u napetosti. Sienkiewicz pokazuje i ovim djelom, da nije samo dobar povjestni pripovjedač, već i umjetnička narav najfinijeg historičkog instinkta.

Oprava. Psihološka studija. Napisao **Josip Kozarac.** Ciena 40 fil.

Kozarac, jedan od prvih hrvatskih pripovjedača podaje nam u toj svojoj pripovjesti prekrasnu psihološku studiju, u kojoj nam crta boj izjadjene duše prevarenoga supruga tako divnim crtama, da potresava svakoga, koji čita ovu, ako ne najbolju, a to svakako jednu od njegovih najboljih pripovjesti.

Digitized by Google

Nakladna tiskara Antuna Scholza u Zagrebu, Gajeva ulica 7

preporuča sliedeća svoja izdanja:

Zagorska ruža. Pripoviest iz XV. vieka. Napisao **Hinko pl. Davila.** 1 Kr.

Tragična sudbina glasovite Hrvatice, siromašne plemičke kćeri Veronike Desinićke, koja je pala kao žrtva silovitih knezova Celjskih, ocrtana je vanredno zanimivo u toj pripoviesti. Nije zato nikakovo čudo, te je »Zagorska ruža« postala vrlo popularnom.

Na jezerima, pripoviest. Napisao **Hinko pl. Davila.** 50 fil.

U toj pripoviesti pokušao se pisac »Zagorske ruže« i u modernoj pripoviesti. Predmet pripoviesti odnosi se na nove hrv. odnošaje, a čin se zbiva na slavnim našim Plitvičkim jezerima.

Teški dani, historička pripoviest. Napisao **Hinko pl. Davila,** 1 Kr. 40 fil.

Vrieme kada su stali Turci navaljivat na Hrvatsku i vrieme, kad je narod imao birati novog kralja, te kad su jedni bili za Zapolju, a drugi za Ferdinanda, to vrieme zasluživa, da se nazove »težkim danima«. Pisac je interesantno i liepo obradio svoj predmet, te će svatko ugodno probaviti uz čitanje toga romana, koji mu otkriva i jedan od najznatnijih stranica hrvatske povjesti.

Crna kraljica, roman iz hrvatske prošlosti. Napisao **Higin Dragošić.** 2 krune.

Već od prije bila je priča o crnoj kraljici dobro poznata po drami Josipa Freudenreicha, prvaka naše drame. Tajinstvena, demonična žena zanimala je od davna sve hrvatske čitatelje. S velikim je veseljem zato pozdravljena viest, da će o toj »Crnoj kraljici« izaći i roman iz pera poznatoga pisca »Posljednjega Zrinskoga« Higina Dragošića. S napetošću očekivao se je svaki broj »Prosvjete« u kojoj je najprije »Crna kraljica« ugledala svjetlo. Kad je napokon roman dovršen, sve je bilo zadovoljno sa obradbom piščevom i zahtievalo se, da roman izadje i napose štampan u knjizi.

Kroz more jada. Roman iz hrvatske prošlosti. Napisao **Higin Dragošić.** 1 Kr.

Veliki uspjeh, koji je imao pisac sa svojim romanom »Crna kraljica« ponuka ga, te je napisao i nastavak tome, roman pod naslovom »Kroz more jada«.

Malenkosti, roman u četiri diela. Napisao **P. Louis Coloma.** Preveo dr. August Harambašić. 2 Kr. 40 fil.

Od svih španjolskih novijih pisaca stekao je kao romanopisac i u domovini i u stranom svietu najveći glas slavni Isusovac Louis Coloma. Roman nas uvodi u moderno španjolsko društvo i u sav moralni ili bolje nemoralni život tadašnje aristokracije. Pisac željeznom rukom i bezobzirno odkrivo mane svojih zemljaka, te ih prikazuje posve realistički, dapače posve naturalistički, a opet tako, da njegova studija svojom zanimivošću osvaja čitaoca. Sam naslov radu »Pequeneces« (Malenkosti) karakterističan je, jer je pisac tim svojim djelom htio pokazati, kako su višim slojevima španjolskoga društva sve, pa i najsvetije družtvene uredbe samo puke malenkosti, koje se mogu po miloj volji kršiti i u blato bacati. U Španjolskoj pobudio je najveću senzaciju. Jedni ga slavili kao veliki književni dogodjaj, a drugi kao društveni škandal prvoga reda, Marcel Prévost uzporedjuje roman s najboljim djelima Alphonsa Daudeta. Vrieme u kojem se zbiva roman jest ono od nastupa kralja Amadea Savojskoga na španjolsko priestolje do konca god. 1576., kad je već bio svršen karlistički rat.

Oblomov. Roman u četiri diela. Napisao **I. A. Gončarov.** 5 Kr., elegantno vezan 7 Kr. 20 fil.

Gončarov, slavni Rus, napisao je samo tri romana, ali za to je najveći ruski kritičar Bjelinski o njem rekao: »Za što drugi trebaju deset pripoviedaka, umije Gončarov reći na jednoj stranici.« Svaki njegov roman prikazuje čitavo razdoblje ruskoga života. »Oblomov« je jedno od najsjajnijih djela ruske književnosti. On je jasna slika ruskih nevolja. Gončarov veli: »Lienost je majka svim griesima i nevoljama i odatle sva neurednost i nepravilnost ruskih prilika.« U Oblomovu stvorio je Gončarov tip Rusa i figuru takovu, da je od onda postalo gotovo poslovicom govoriti o »oblomovštini«. Oblomovu stavio je za opreku marljivoga Niemca Holza. Hrvatski jedan kritičar nazivlje »Oblomova« veličanstvenim draguljem literature ruske.

Vojna i mir. Roman, napisao **Lav grof Tolstoj.** S ruskoga preveo dr. August Harambašić. Podpuno djelo u 3 knjige 12 Kr.; elegantno vezano 16 Kr.

»Vojnu i mir« smatraju mnogi književni historici najsavršenijim djelom moderne svjetske književnosti. Znameniti naš literarni historik veli o tom divnom djelu Tolstojevu: Ako može biti moderne Ilijade: za cielo je roman »Vojna i mir« onaka Ilijada . . . Tolstoj je smirio najveću zadaću povjesti i poezije; on je činjenicu i maštu slio u najvišu živu istinu, vremena, ljudi, duševne struje, nutarnji život pojedinaca i masa — ono, što je historijski veliko znamenito, i ono, što je nehistorijsko, ništavo — sve izlazi pred naše oči, tu su likovi s mesom i krvlju. U kratko, čitatelj saznaje, što »čini historiju i kako to biva«. Roman nam opisuje znamenito razdoblje ruske i svjetske poviesti god. 1805—1812., dobu velikih bojeva Napoleonovih. Pisac nam prikazuje Napoleona, Murata, Davousta, Kutuzova, Rostopčina, cara Aleksandra, Speranskoga i dr. Zapravo ovo djelo ima u sebi više snvislih romana, nu glavni se interes ujedinjuje u procesu nutarnjega »prosvjetljenja« u kneza Andrije i u njegova prijatelja Pierra, Ljubav nam prikazuje Tolstoj u »Vojni i miru« u zdravu razvoju, a u epilogu nas razdragava srećom uredjenoga obiteljskoga života.

Pod puškom. Napisao **Eugenij Kumičić** (Jenio Sisolski). Ciena 1 Kr.

Slavljeni naš hrvatski pripovjedač i romanopisac Eugenij Kumičić tako je po svojim dielima poznat čitavom hrvatskom narodu, da bi bilo uzalud rieči trošiti, kad bismo htjeli svojim riečima povećavati vriednost njegovih djela. Ipak treba spomenuti, da i medju njegovim djelima imade takovih, koja nisu tako dobro poznata, kao njegovi veliki romani i nisu tako popularna, a ipak zaslužuju to punim pravom i porad svojega realističkoga opisivanja pravoga života i porad svih svojih drugih vrlina, koje su poznate u drugim Kumičićevim djelima. Medju takove ponajbolje Kumičićeve stvari može se ubrojiti i ova knjiga, koja nosi naslov »Pod puškom«.

Sevastopolske pripoviesti.

Napisao **Lav Nikolajević Tolstoj.** Preveo dr. August Harambašić. Ciena 80 fil.

Pisac ovih pripoviesti po cielom svietu danas poznati slavljeni ruski pripovjedač Lav Tolstoj, priča nam u njima krasne crte iz odnošaja, kojima je on očevidac. Svi njegovi kritičari slažu se jednoglasno u mnienju, da baš te Sevastopolske pripoviesti, koje je pisao za mladjih dana, spadaju medju prve, u kojima se je vidio čitavi budući pravi i veliki Lav Tolstoj.

Spiritizam. Napisao **Maximilijan Horman D. I.** Ciena 30 fil.

Već sam naslov pokazuje o čem radi ta knjiga. Predmet o kojemu radi, upravo je na dnevnom redu u Hrvatskoj. Nema dvojbe, da se spiritizam silno širi po svim krajevima hrvatskoga naroda. Spiritizam našao je u Hrvatskoj dapače dva glavna svoja izvora u časopisima, što ih izdaju hrvatski spiritisti. Pisac g. Horman nastojao je, da živo opiše u kratko sve ono, što se zna o spiritizmu. Knjiga je pisana na stanovištu katoličke crkve i osudjuje spiritizam, a pisana je tako zanimivo, te nije čudo, da je u kratko vrieme doživila drugo izdanje.

Digitized by Google

Nakladna tiskara Antuna Scholza

u Zagrebu, Gajeva ulica broj 7.

Preporuča sliedeća svoja izdanja:

Josip Kozarac:

TRI LJUBAVI.

Iz mladenačkih uspomena

Ciena 80 fil.

Mira Kodolićeva

Pripoviest

Ciena 60 filira.

Najljepši dar mladeži za Božić i Novu godinu

„BRŠLJAN"

list za mladež sa slikama.

Uredio

LJUDEVIT TOMŠIĆ,

ravnajući učitelj.

Elegantno uvezani tečaji IV., V., VI., VII., VIII., IX., X., XI., XII., XIII. i XV. dobivaju se

po 2 krune 80 filira.

U ženskom družtvu

Slike i crtice iz života.

Napisao FRANJO SBLAK.

Ciena 2 krune.

Mandica.

Napisao JULES SANDEAU. Preveo JOSIP PRIGL

Ciena 1 Kr. 20 filira.

Maron sa Libanona

i Tahko Indijanac.

Dvie istinite pripoviesti iz najnovijeg doba

Sa pet slika.

Preveo Stjepan Vidmar.

Ciena 1 krunu.

LOV NA LAVOVE.

Zabavno poučne crtice.

Hrvatskoj djeci priredio

LJUDEVIT TOMŠIĆ,

ravnajući učitelj pučkih škola u Zagrebu.

Ciena uvezanoj 80 fil.

Petar Barbarić.

Hrvatski uzor-mladić.

Sa slikami.

Napisao ANTE PUNTIGAM D. I.

Ciena 1 krunu. Ciena 1 krunu.

Za glasovir:

DRUGI ALBUM

hrvatskih napjeva

(Seconde Album National Croate)

100 hrvatskih narodnih napjeva

udesio Slavoljub Lžičar

Ciena 3 krune.

Na plitvička jezera!

Balet u 2 slike.

Po ideji dra. Stjepana pl. Miletića

sastavio i uglazbio

Felix Albini.

Ciena 6 kruna. — Ciena 6 kruna.

Za glasovir:

SRCA JEK!

Sbirka

odabranih hrvatsko-slovenskih ozbiljnih i šaljivih pjesama za jedan i dva glasa uz pratnju glasovira.

Priredio Š. Bosiljevac.

Ciena 1 Kr. 60 filira.

Rajska vrata.

Poučna i molitvena knjiga

od

dra. Josipa Stadlera,

metropolite i nadbiskupa vrhbosanskog.

Ciena elegantno vezanoj 1 Kr. 20 fil, sa zlatorezom 2 Kr., u koži sa zlatorezom 3 krune.

Idite k Josipu.

Molitvenik na čast sv. Josipu.

Priredio

Stjepan Vidmar.

Drugo preradjeno i pomnoženo izdanje.

U platno vezano 50 filira.

O. Franjo Hattler

SRCE MARIJINO

ili pobožna razmatranja o presvetom Srcu Marijinu i ujedno priručna knjižica za članove bratovštine presv. Srca Marijina.

Preveo i neke molitve dodao

Stjepan Hadrović,

kanonik vrhbosanski.

Ciena vezanom 50 fil., sa zlatorezom 1 K. 20 fil., u koži sa zlatorezom 2 krune.

Kreutzerova sonata.

Pripoviest grofa Lava Nikolajevića Tolstoja.

Preveo M. Herzog.

Ciena 1 Kr. 60 fil.

Ljubav i zloba.

Pripoviest iz hrvatskog seoskog života.

Napisao Bogdan Krčmarić.

Ciena 60 filira.

Braća Korejanci.

Povjestna crtica iz katoličkih misija na Koreji.

Napisao

Josip Spillman D. I.

Preveo za hrvatsku mladež Ivan Dujmušić.

Ciena 1 krunu.

Lady Hilda

Roman.

Englez. napisala Ouida. Pohrvatio N. Krišković.

Ciena 1 krunu 20 filira.

Pet ruskih pripoviedaka.

Preveo Nikola Kokotović.

Ciena 60 fil.

Digitized by Google

Skladište devocijonalija

(Nakladna tiskara Antuna Scholza)

Zagreb, Gajeva ulica broj 7.

Za božićne i novogodišnje čestitke

preporučamo

poštarske razglednice.

Razglednice

sa angjeli i zlatnim mozaikom

sa napisom

„Sretan Božić!"

ili

„Sretna Nova godina!"

1 serija od 5 razgled.	Kr.	—.30
5 serija sa 25 razgled.	Kr.	1.40
10 serija sa 50 razgled.	Kr.	2.40

Za preprodavaoce 100 komada 4 Kr.

Razglednice

sa božićnimi i nabožnimi — slikami —

umjetnički izradjene.

1 serija od 10 umjetnički izradjenih razglednica Kr. —.70

5 serija sa 50 umjetnički izradjenih razglednica Kr. 3.—

10 serija sa 100 umjetnički izradjenih razglednica Kr. 5.60

Za preprodavaoce 100 komada 5 Kr.

Upravo izašlo:

Religiozne božićne — razglednice,

najfinije izradbe, 4 razne slike. 1 kom. 15 fil., 100 kom. K. 9 60

Školski križevi za stijenu,

drveni križ i drveni korpus, križ 72 cm. dug, korpus 35 cm. dug. Uljenimi bojami slikani, mogu se prati Komad 10 Kr.

Razglednice ***** sa nabožnimi slikami,**

kao: Ecce homo, Mater dolorosa, Srce Isusovo, Srce Marijino, sv. Josip, sv. Katarina, sv. Antun, sv. Elizabeta, sv. Franjo, Marija pomoćnica. Ciena po komadu 10 filira.

Božićne jaslice i slike za postavljanje

veoma fino štampane u bojama, na jakom kartonu, za postavljanje.

Božićne jaslice br. 101. Najveće izdanje po kom. Kr. 2.40. Visina sa zviezdom po pr. 38 cm.; širina postavljenih jaslica po pr. 40 cm.; širina ravno razloženih 55 cm.

Božićne jaslice br. 102. Srednje veliko izdanje po komadu Kr. 1.50. Visina 29·5 cm., širina po prilici 29 cm. odnosno 41 cm.

Božićne jaslice br. 103. Najmanje izdanje po komadu 80 filira. Visina 20 cm., širina 20 cm. odnosno 27 cm.

Krasan božićni ures

vanrednog uspjeha

uz malen potrošak

za crkve, kapele, družtvene dvorane, božićne svečanosti itd. je ovdje naslikan božićni transparent. To je, u mnogo bojah štampana, umjetnički izradjena slika, na uljenom kartonu, koja se razsvjetom otraga mnogo sjajnije i prijaznije prikazuje od umjetnički izradjene i skupociene slike na staklu.

Veliki božićni transparent u tri diela, 150 cm. širok, 110 cm. visok. Ciena sa okvirom koji se može spremiti, a na koji se slika napne, sa sandukom za zamatanje, koji služi i za čuvanje slike, 19 Kr. 20 filira.

Slike svetaca sa hrvatskim tekstom.

Svi teksti odobreni su od nadbiskup. duh. oblasti zagrebačke.

Veća vrst 1 kom. K. —.10, 100 kom. K. 6.—.
Manja vrst 1 kom. K. —.06, 100 kom. K. 4.—.

Cjenik šaljemo na zahtjev badava i franko.

Štitovi

Presv. Srca Isusova

iz lima sa finimi emailnimi bojami.

3½ puta veliki kao ovaj nacrt.

1 komad . .	Kr.	—.40
10 komada . .	„	3.60
25 „ . .	„	8.50
50 „ . .	„	16.—
100 „ . .	„	30.—

Kropionici.

Br. 3642.

Kropionik iz najfinijeg českog porculana Kr. 7.—

Br. 3651.

Kropionik iz finog českog porculana Kr. 4.—

Br. 8857/1.

Kropionik iz porculana Kr. 2.—

Digitized by Google

Digitized by Google

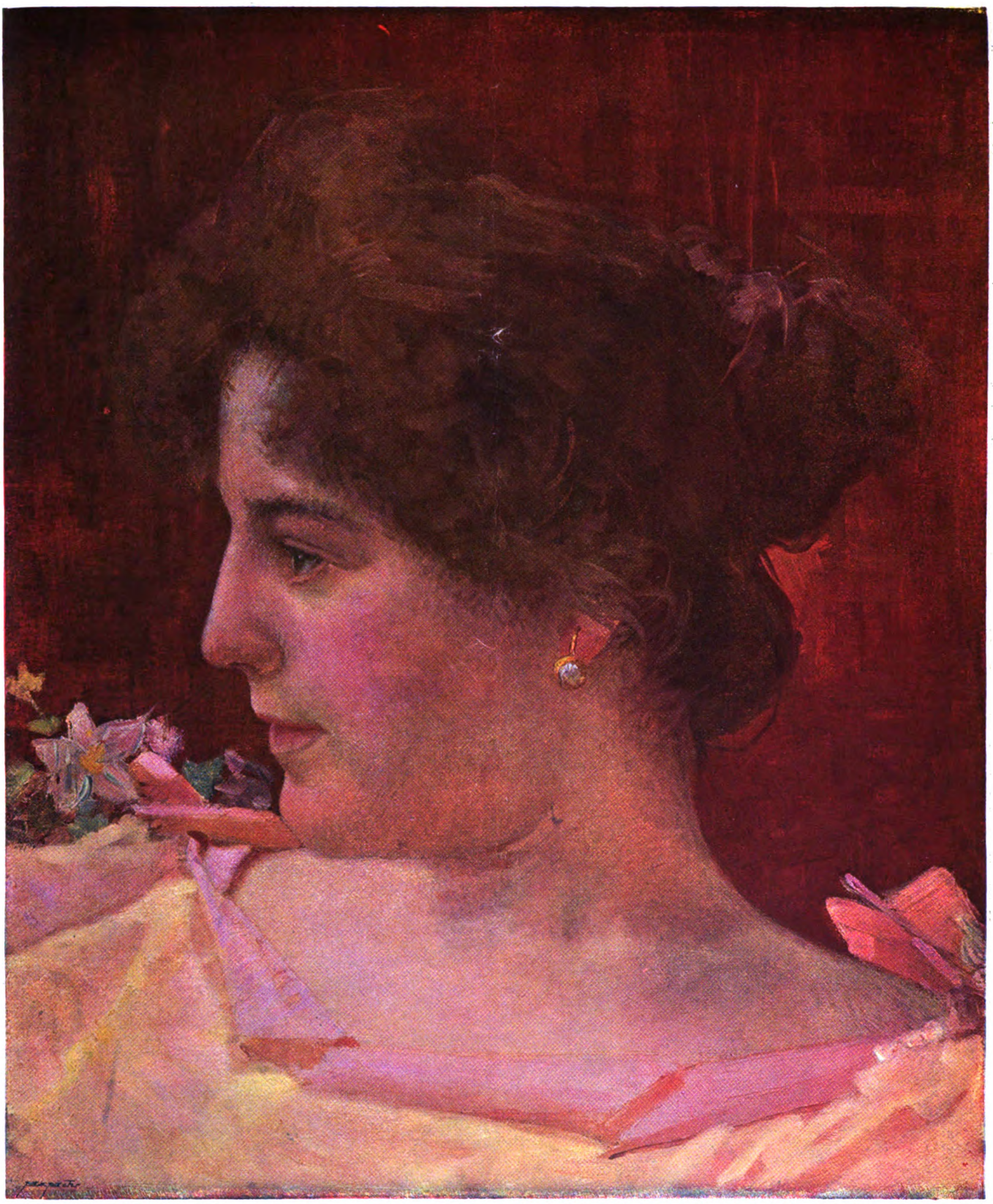

Prilog „Prosvjeti" br. 1., god. 1903.

Tisak Antuna Scholza u Zagrebu.

Celestin Medović: Studija.

Digitized by Google

PROSVJETA

Prvi kralj.

Historički roman iz hrvatske prošlosti. Napisao **dr. Velimir Deželić.**

I.

rimizna rumen obasu divotne vrhunce zelengora Vranja i Orlokuka i nagoviešta, da već rudi milorada Zora i dozivlje u zagrljaj žarko sunce novoga dana, prosipajući izpred njega svoje rumene ruže i rubine. Na pomolu dana priroda se budi, javljaju se prvi glasi zatravljenih milopojka i začinju se miešati u onu svježinu mladoga jutra, koja kriepi, blaži, diže i uznosi.

I polako javljaju se prvi traci zlaćanoga sunca i kriese i blistaju po čarobnom ruhu ružičaste gore i sve većma izmiče tamna noć sa svojim sinovima i kćerima, maglama i tminama, i gubi se u svoje ponore i jazove, staze nedohode i pute neprohode.

Divno se rumeni nebo! Kano da se sa visina čuje pjesma otajstvena i sveta, pjesma, koju pjevaju u cik zore oni, koji se klanjaju izpred priestolja najvećega veličanstva, kano da se na čitavu zemlju spušta neki nevidovni, otajstveni, velebni blagoslov, tako sva zemlja drhće i podrhtava od slasti i milinja u izčekivanju nove sreće i novih dragosti, i kao da u mističnom polusnu izušćuje rieči i uzdiše puna čeznuća i žarke ljubavi i sladkih želja: Sini! sini žarko od istoka sunce!

I sad eto sunca! Žarko, svietlo, uviek mlado, planu iza gora i zasinu hridinama, jazovima i onomu crvku, što se u mašku skriva izpred kljunca maloga palčića. Sinu sunce i zasvietli krajem, kupajući talasima svoga zlata i nebo i zemlju, razsipljući svoje blago svuda i svakuda i obasja i to polje veliko, ogromno, visoko i ravno — duvanjsko polje. U zlatu sunčanom kupaju se i gore, koje okružuju to polje, na sjeveru planina Ljubuša, na iztoku Vran i Orlokuk, na jugu Meden, a na zapadu Tušnica i Borova glava, a kupa se u zlatu sunčanom i onizko sedlo Malovanovo, kojim je duvanjsko polje odieljeno od kupreškoga polja, i ona rieka Šujica, što natapa duvanjsko polje, izviruć kod Stržanja i poniruć dvadeset pet ili do trideset koračaja široko pod imenom Drine kod Seonice.

Četiri i više ura hoda prostire se duvanjsko poije i u njemu se diže više sela i oblasti i gradić Duvno. Od vjekova je to polje pusto i prazno, krš, kamen, ali imade ipak i mjesta, gdje rodi bjelica pšenica i liepo žito i kitna loza i mnogo stablo uzdiže se k nebesima zeleno i čilo.

Nekako u sriedi duvanjskoga polja uzdiže se crkva stara, prastara, koja se spominje već u šestom vieku.

A sunce sjaje u nju i prosiplje zrake svoje, kao da ju želi obuhvatiti u zagrljaj svjetloće i biele radosti.

Danas je duvanjsko polje živo i preživo.

Silan narod prenoćio je pod vedrim nebom na njemu, i starci i muževi i žene i djeca, sve je to izčekivalo novi dan u čeznuću i radosti, u razgovoru i pjesmama, sve dok nije san zatisnuo izmorene vedje i zapovjedio, da nastane mir. Vesele vatre gorile i dizale svoj plamen. Kriesovi se palili čitavu prošlu noć po dalekim visovima i po samom polju, a uz te kriesove čule se pjesme i veseli uzklici: Oj, brate oj! A s dalekih strana odazivalo se glasno i radostno: Oj, brate oj!

Oti kriesovi niesu gorili samo na duvanjskom polju, niesu samo riesili vrhunce Malovana i Ljubuša, Vrana i Orlokuka, već su se palili sve dalje i dalje od Trebinja do Lovčena, od Lovčena do Spljeta, od Spljeta do Zadra. Palili se na Velebitu i Plešivici, palili se na Trebeviću i Sljemenu. Palili se kralj biele Ljubljane i na Drini vodi hladnoj. Gdjegod je hrvatsko srce kucalo, gdjegod je hrvatski jezik govorio hrvatskim sborom, svuda, svuda dizale se plamene vatre, stare svete vatre u slavu dana, koji je imao doći, u slavu dana, koji je imao biti velik, imao biti slavan, dana, kojim je hrvatski narod imao da započne novi život, novu sreću i novu slavu.

Gorili kriesovi, gorili, a oko tih kriesova kretali se i igrali vesele igre ne samo velikaši i gospoda hrvatskoga roda, već i biedni prostaci, ratari, siromasi i ono zadnje družinče, što je paslo svinje i ono djetence, što je tek zasukalo gaće prvi put i ona stara krezuba baka, kojoj su već toliko puta u duhu pročitali opielo, ali joj je duša ko uz tielo prirasla, pak još ćereta i lunja onako kao neka sablast iz prastarih vremena, spominjući stare dane i stare nevolje.

Sve, sve to je oživjelo od Triglava do Balkana, jer sve je osjećalo, sve je znalo, sve je živjelo u velikoj dobi, u velikim časovima, koji su opajali neizrecivom opojnosti svačije srce i svačije grudi.

Kriesovi su utrnuli. Zora je došla. Sunce je osvanulo, i eto novi je dan došao, dan onaj, kojega su očekivali, o kojem su toliko govorili, za kojim su toliko čeznuli.

A taj dan izpunjalo je samo jedno ime, veliko ime, hrvatsko ime: Budimir Tomislav!

Tko je bio Budimir Tomislav? Da je tko pitao malo pastirče na vrleti Kleka, znalo bi odgovoriti. Da je tko pitao španjolskoga žida, koji se je doklatio iz dalekih strana, znao bi odgovoriti.

Da je tko pitao hrvatsku robkinju Saracenku na otoku Cresu, crnoga Arapina iz Damaska, bizantinskoga cara i samoga Arpada, magjarskoga kneza, svi ti znali bi odgovoriti, tko je Budimir Tomislav. Arabski pisac Al Massudi i pjesnik Josef Ben Gorion poznali su njegovu zemlju, jer ju je on stvorio. Arpad je pred njim drhtao, jer je magjarski lav skrhao mnogo zubi na štitu njegove moći. A Simeon, veliki Simeon, car svih Bugara i Grka, onaj Simeon, pred kojim je drhtao Carigrad i cieli grčki sviet, pada kao mrtav zmaj izpred njegovih nogu. 9. studenoga g. 924. gledao je Simeon pred sobom u blatu pred vratima gordog Carigrada čitav oholi bizantinski dvor i nitko nije bio veći i nitko nije bio jači u onaj čas no Simeon, no silni i veliki car Bugara.

Car Roman i velmože i senat u pokorničkom ruhu u kostrieti s patriarhom izišli na Vlahernska vrata i čekali

Digitized by Google

na ogranku Kozmidije, na Zlatnom rogu, ponesavši sa sobom ruho blažene djevice Marije i svete moći, čekali Simeona silnoga, da ga primire i ublaže, da ga sprijatelje i utaže.

Ali Simeon bio je silan i jak, ali Simeon bio je strašan i nepomirljiv: četiri puna dana pustio je Bizantince, da ga čekaju u strahu i bojazni. I silni Carigrad doživio je svoju sramotu i drhtao je i drhtao. Tek peti dan pokaza se Simeon Bizantincima na sjajno izkićenom konju uz veličajnu pratnju u srebru i suhom zlatu. I pozdraviše ga Bugari i pozdraviše ga Grci i pozdraviše ga svi urnebesno i gromko: Živio car! živio car! I sam car grčki Roman pokloni mu se kao caru.

Tko je bio veći, tko je bio jači onaj čas no Simeon?

Kad je Simeon sašao s konja, pozdravi ga Roman s riečima:

„Čuo sam, da si pobožan i kršćanin: djelom pokaži, ne traži, da se kolje i krv lieva. Učvrsti s nama mir, jer smo kršćani, ne daj, da se kršćani medj sobom kolju. I ti si čovjek, čeka te smrt, uskrs i sud. Danas si živ, sutra ćeš biti prah. Kako ćeš Bogu odgovarati, što si ubijao pravednike. Žudiš li blaga? Eto me, da te obogatim. Pusti mač, daj da zavlada mir i sloga, da i tvoj život spokojno prodje . . .“

Tako je u prahu drhtao pred Simeonom silni car, nasljednik rimskoga carstva, car carigradski Roman, a tko je bio veći, tko je bio sjajniji od Simeona?

Pa ipak! Proročanske su bile rieči Romanove: Danas si živ, a sutra ćeš biti prah!

Budimir Tomislav, ne iz zlobe, ne iz želje, da poveća svoju kneževinu, već iz ljubavi naprama braći Srbima, koji su ga zaprosili za pomoć onda, kad ih je Simeon ništio, zarati se s njima i 27. svibnja 927. onaj, koji je imao zavladati čitavim Balkanom, Simeon, silni car Bugara, bude hametom potučen i ranjen, tako da je od rane ili od boli još isti dan umro.

Budimir Tomislav!

Magjare je potukao u nebrojenim bitkama. Iza smrti posavskoga kneza Braslava on je spasio posavske Hrvate Slovince, da ne podpadnu pod jaram magjarski i kod Gvozda i kod Velebita i u Lici i kod Dinare, svagdje je potukao sinove Arpada. Uviek su se morali vratiti razbijenih glava.

I njegova kronika bilježi: „I kraljujući Tomislav u to vrieme bijaše u kraljestvu ugarskom knez imenom Arpad. I on skupi vojsku i izadje na kralja Tomislava. Bijaše pak Tomislav mlad i kriepak u rvanjih. I činiše medju sobom mnoga rvanja i vazda Arpad kada bojevahu, izgubljaše i napokon ne mogaše se suprotiviti i pobježe.

Kako je sjajno pobio Magjare i protjerao iz Posavlja, čitavi je narod Posavine i Podravine klečao pred njim, kao pred svojim osloboditeljem, već onda, dok je Mutimir vladao Bielom Hrvatskom, a onda kad je zavladao Bielom Hrvatskom Budimir Tomislav, onda je čitavi narod u onim krajevima bio sretan i presretan, da njim vlada tako sjajan knez.

Madjari su morali bježati kroz Zagreb, kraj Požege, kraj Vukovara, i ondje preplivati Dunav, morali se tužni vratiti pred Arpada. A Tomislav je ostao velik, sjajan vladar u Braslavovoj državi, podavši narodu za kneza Mironju, koji je i dalje vladao u nekadanjoj priestolnici starih posavskih knezova Ljudevita i Ratimira, Mutimira i Braslava.

Sjedinjenje Posavske Hrvatske i Biele dogodilo se i tako se svršilo ono, što su već davno želili Borna i Ljutovit.

Hrvatska je bila ujedinjena.

I malo i veliko, što je samo hrvatski zborilo, bježalo je k Tomislavu. A on nije bio lien.

Gradove je utvrdjivao, trgovinu je promicao, samostane je dizao te u ovo doba jedine promicatelje znanosti i knjige.

Naravno da je morao u ono doba misliti u prvom redu na vojsku i tu je divno organizovao.

Car Porfirogenit, koji je bio njegov suvremenik zabilježio je o njegovoj vojsci ovo:

„Hrvatska je mogla dići šestdeset tisuća konjanika, sto tisuća pješaka, imala je osamdeset velikih brodova, u svakom do četrdeset ljudi, a sto manjih na svakom deset do dvadeset ljudi.“

Tko se je mogao u ono doba s njim mjeriti?

Ime njemačkoga cara bilo je u ono doba uz bizantskoga najslavnije, pa ipak isti njemački car imao je manje konjanika u ono doba od Budimirove vojske.

Je li čudo, da je Milena žena Tihomila, njegova pobratima, već prije mnogo godina mogla uzkliknuti: ti si sunce naših dana! Je li čudo da su već mnogo godina prije velmože njegove države i sami banovi govorili, on nije naš knez, on nije naš vrhovni ban, on je naš kralj.

I sve više i sve jače opetovale se te rieči.

S početka samo u zamcima i kulama najvećih banova države hrvatske, ali poslie u samostanima i gradovima i zaseocima i napokon se širila želja da se Budimir vjenča za kralja i u najmanje kolibice i najneznatnije potleušice. I pojedini glasovi stvorili se i u skupine: te skupine stvorile se u gromade, i gromade skupile se u gomile velike, jake i silne, napokon i u čitavi narod. Čitavi narod hrvatski žudio je jedno, da se skupi pod žezlo i krunu jednoga moćnoga i silnoga vladara, koji je u toliko bitaka slavio svoju pobjedu, koji je u toliko sabora pokazao svoju mudrost, koji je u toliko zavada pokazao svoju moć. I prije mnogo prije, nego što je svanuo dan na duvanjskom polju, klicao je već čitavi narod svih Hrvata oduševljeno, smiono i gromko: Živio kralj! Živio kralj svih Hrvata.

Te želje naroda u prvom je redu čulo svećenstvo hrvatsko, koje i samo nije drugo željkovalo, čulo je i svećenstvo latinsko.

Budimirovi predji niesu se mnogo brinuli za latinske gradove, što su uz jadransko more još uviek bili podložni grčkom caru. Budimirovi predji od Branimira počamši niesu se u obće brinuli ni za Carigrad ni za grčke careve, jer su u istinu bili nezavisni i slobodni, ali uza sve to morali su na najljepšim mjestima svoje domovine viditi gradove, napunjene življem romanskim, življem latinskim vjernim caru i njegovim stratezima. Jedno ih je veselilo da se već i u tim gradovima tako uselili Hrvati, da su već uživali patricijske najveće časti. Inače se Hrvati ipak niesu mnogo brinuli za te gradove. Ali sada sbile se stvari, koje su prisilile Hrvate, da bace oko i na te gradove. Car bizantski, koji je doživio toliko sramote od Simeona, stao se ogledavati za jakim saveznicima. U ono doba bilo je posve jasno, da je takovim morao u prvom redu smatrati Budimira Tomislava. Da ga prisvoji dao je Budimiru-Tomislavu vlast, da uzme pod svoje okrilje latinske gradove Spljet, Zadar, Trogir, Osor, Rab i Krk i ponosno se je mogao pisati Tomislav knezom Hrvatske i Dalmacije.

Dalmatinski gradovi plaćali mu danak. Njegovom se nastojanju imalo ponajviše zahvaliti, da su se opet sjedinili s rimskom crkvom. Naravno, da je i tim dogodjajem ime Budimira Tomislava poraslo.

U Rimu je sjedio na stolici sv. Petra papa Ivan X. taj je vrlo dobro poznavao moć i vlast hrvatskoga kneza i vrlo rado pristao na molbu čitavoga naroda, da se proglasi Budimir kraljem . . .

I eto danas je svanuo dan krunitbe, dan kad je imala po prvi put zasjajiti kraljevska kruna na glavi velikoga Hrvata, kad se je po prvi put imalo kraljevsko žezlo usaditi u ruku njegovu.

Silan je narod nagrnuo na duvanjsko polje. Bilo je tuj ljudi iz najdaljih strana domovine, bilo je i iz Crne

Digitized by Google

gore i od Ljubljane, bilo je iz Crvene Hrvatske iz Bosne i Sriema. Vidjeli se ljudi u najšarenijim, najraznoličnijim odielima, ljudi, koji su stanovali uz Trsat i Primorje, vidili se jaki plećati Ličani sa kosmatim prsima, i opet gotovo poludivlji ljudi, koji niesu inače nikada izlazili iz svojih prašuma, te živili u svojim duplima, kao medjedovi.

Vidile se tuj i tankonoge Grkinje, što su plesovima služile svoj novac po latinskim gradovima.

Vidili se i junaci i djevojčice i starci i žene i djeca iz raznih strana svieta, koji su došli samo za to da vide slavu hrvatskoga kralja.

Sve je to očekivalo veselo i izvjedljivo ono, što će doći.

— Samo da već hoće doći! — uzdahnu maličak koji je sjedio na travi kraj svoje majke.

— Čekaj Mile, strpljen spašen . . .

— E pa ja čekam te čekam uztrpljivo.

— Imaš i zašto! — okreše mu siedi dido, što se uzpravio na štapinu i sveudilj zurio na onu stranu, odkud je imala krenuti sjajna pratnja kraljevska.

— Ipak mi je težko . . .

— Ne boj se, sad moraju skoro doći.

— Vidiš li ih možda, dido! — poskoči na noge.

— Ne vidim sinko, ne vidim.

U to se već čuli iz daljine glasovi, kao od neke daleke grmljavine.

— Čuješ djede, idu . . . oni idu — zapljeska mali ručicama.

— Da, idu, već idu — čuli se glasovi oko njih i sve ustalo na noge.

Nastade vreva i komešanje u narodu. Otcevi i majke podigle svoju djecu na ruke, da vide kad bude prolazio kralj.

I sve bliže i sve bliže čulo se klicanje i vika postajala jača.

— Živio hrvatski kralj . . . Živio hrvatski kralj

Sad se je već vidila i kraljevska povorka.[1])

Najprije eto sjajne tjelesne straže kraljeve u oklopima. Srebrni i pozlaćeni šliemovi svietle se i kriese na suncu i zasjenjuju oči gledalaca. Tjelesni stražari, same ljudine, jake i krasne, drže u jednoj ruci koplje u drugoj štit. Drže se uzpravno i ponosno. Pozna im se na licu, da znadu kakvoga gospodara služe i da je dan njegove radosti ujedno i danom njihove radosti. Pod njihovim se težkim koracima trese zemlja, a narod ih gleda kao neka čudovišta, kao neke izabranike po obličju i ljepoti.

Iza tjelesne straže eto svećenika.

— Joj, mamice, koliko ih ima! — šapće mali Mile svojoj majci.

— Vidiš, ovo su ti latinski popovi — odgovori mati, prignuvši glavu k mališu.

I zaista. Veliki niz svećenika i redovnika latinskih, stupao je svečano i dostojanstveno u šarenim odorama. Kler latinskih gradova požurio se, da se pokloni novomu kralju. U ruci su latinski svećenici nosili užgane svieće, krstove, svete moći, kandila i zlaćane crkvene posude. Te posude bile su remek djela onoga doba od suhoga zlata i ukrašene finim ornamentima. Nosili su i relikviarij sa ostancima sv. Dujma i sv. Stazije. Bili su to posve mali, dragocieni kovčežići poput sarkofaga, izkićeni slonovinom i bogato izrezbareni, ukraseni bojama i obtočeni zlatom i srebrom. Odiela latinskih svećenika bila su izkićena grimiznim krstovima i zlatom.

Stupajući polaganim, odmjerenim koracima, pjevali su latinske pjesme Bogu i kralju u slavu.

Iza latinskih, eto hrvatskih svećenika, hrvatskoga obreda.

Njihovo odielo bilo je isto tako sjajno, ali njihova su lica odavala veću pobožnost i čednost. Neki od njih nosili svete knjige, koje su blagoslovili svojim rukama sami sveti apoštoli Ciril i Metod, kad su bili u Bieloj Hrvatskoj. Te knjige bile su bogato uvezane i obtočene srebrom i urešene dragim kamenjem. Drugi nosili voštane svieće i propela. Bilo je tuj častnih staraca s dugim siedim bradama i mladih liepih momaka, za koje bi mislio, da bi im bolje pristajalo junačko oružje od kaludierske mantije. Svi ti koracali smjerno i čedno, hvaleći Gospoda materinjim jezikom.

Kad je prošla njihova povorka zače se još jače gibanje u narodu, jer eto junaka; velikaša u najsjajnijim svojim odorama. Eto hrvatskih župana i načelnika gradova, eto kastelana kraljevskih dvorova.

— Majko, kako su svi divno odjeveni! — uzklikne mali Mile.

— Čekaj, diete, čekaj, to još niesu najveći dostojanstvenici. Ti će istom doći.

— Eto knezova! — upozori djed.

Mali razkolači svoje oči.

— Daj, djede daj, pričaj mi koji su to:

Mimo njih prošlo je deset junaka sa sjajnim oklopima.

— Koji su to? — upita mali. — Zar je medju njima kralj?

— Nije, diete! Ovo su samo satnici. A eto za njima onaj visoki, to ti je ban Like. Oni izpred njega to su samo njegovi satnici. Svaki od ovih na čelu je plemenima, koja mogu staviti sto momaka u vojsku.

— A eto, djede, izpred ovoga drugoga i opet ide sedam satnika. Zar ne? A tko je ovaj mali debeli?

— To ti je, sinko, ban Krbave i Gadske.

— Zar pred svakim banom ide sedam satnika?

— Pred svakim!

— Alaj su to silni ljudi! — klicao je neprestano mali.

Izmedju pojedinih banova stupali veliki odjeli vojske.

Vojnici bili izkićeni lovorikom i zelenim lišćem i neprestano pjevali ratne davorije. Narod ih je, kao stare i dobre znance pozdravljao, dovikivao im mile rieči i mahao rukama.

Iza banova išli drugi dostojanstvenici, župani podžupani. Kad su i ovi prošli, začu se glasno pjevanje! — „Na mnogaja ljeta!“

— Sad pazi, sinko! — povikne djed.

Svi napeše svoje oči još i više.

Imali su što i gledati. U najsjajnijim, grimiznim i modrim i svakojako izvezenim odorama stupali su dvorski dostojanstvenici. Bio je tuj dvorski župan u oklopu, bio je tuj djed hrvatski sa pratnjom. Bio je tuj i dostojanstveni, junačka lika i oblika, biskup ninski, Grgur Dobre, kraljev kancelar i biskup svih Hrvata, sin zadarske vlasteoske porodice.

Za njim stupali dvorski rizničar i župan mačonoša. Ovaj je potonji nosio u ruci veliki i sjajni kraljevski mač krstaš. Kraljevsku zastavu nosio je župan stjegonoša, kraljevsko koplje župan kopljonoša, kraljevski bogato uriešen štit župan štitonoša. I sve dalje i dalje redali se dvorski velikaši. Svaki je u ruci nosio znakove svojega dostojanstva i svoje časti.

Župan peharnik nosio je zlatni pehar, župan konjušnik zlatni štap. A za njim vodili momci bielog, vilovnog, kraljevog konja sa dugim repom, prekrasnih griva. Taj je ponosno hrzao i visoko dizao glavu. Župan ubrusar nosio zlatne vilice, župan posteljnik bogato izvezeni jastuk, župan ključar držao je zlatan ključ. Sve su to gledali ljudi začarani od tolikoga sjaja i divili se moći hrvatskoga kralja, koji imade oko sebe tolike junake i tolike vojvode.

Ali još nije svršila povorka. Sad tek postade veliko veselje. Sluge vodili sjajno izkićenoga gojnoga, bieloga vola, velikih rogova. Vol je pognjurio čelo na zemlju i izbuljio svoje oči i kadšto se otimao od svojih gonića, ali

*

[1]) Sr. Kukuljević: Naši vladaoci i njihove krune. Rad 58.

Digitized by Google

njihovi konopi bili čvršći i vol je morao popustiti njihovim rukama. Za tom povorkom stupao je župan volar.

Kad je ovaj prošao eto župana psara sa vitkim hrtovima, koje su na crvenim uzicama vodili njegove sluge. Napokon eto i župana sokolara sa sokolom na ruci i župana tepčije. Povorku je završivao dvorski djak. U rukama pojedinih dostojanstvenika nalazali se još i dragocieni darovi, kojima je imao kralj darivati narod.

— A tko je ono? — zapita Mile.

Sada je pokraj njih prošao velikim koracima gorostas čovjek, mrka, ohola lica, velikih brčina. Oč su mu bistro i oštro gledale na sve strane. Ruka mu je neprestano igrala mačem.

— Tko je ono? — zapita Mile, ne dobivši odgovor. — Ako nije kralj, mora da je veliki gospodin?

— Sinko, ono ti je silni i jaki gospodin. Mihail Višević, veliki ban i knez zahumski.

Starac htjede da još nešto primjeti, ali sad već nije mogao dalje.

Kano što zviezde tamne izpred sjajnoga sunca, tako je potamnilo pred svim gledaocima sve što su dosele vidili, kad se je do njih bližala pojava samoga kralja.

— Bacite se ničice, ide kralj! — povika djed.

A puk pade na zemlju skidajući kape i naklanjajući se prekrštenih ruku, kličući veselo:

— Živio Budimir Tomislav . . . Živio kralj Hrvata!

I sve jače je orila vika i sve više grla pridružilo se u sav glas. I starci i žene i muževi i djeca, sve je vikalo oduševljeno, gromko i silno:

— Živio kralj, živio kralj!

I tek što su jedni prestali, odazivali bi se drugi i sa svih strana čulo se pozdravlje onomu, pred kojim su padali na koljena, pred onim, u kojega su gledali kao u neko božanstvo, pred onim, koji je znao osvojiti i srca i duše njihove, pak se ga niesu toliko bojali, koliko su ga iz srca ljubili.

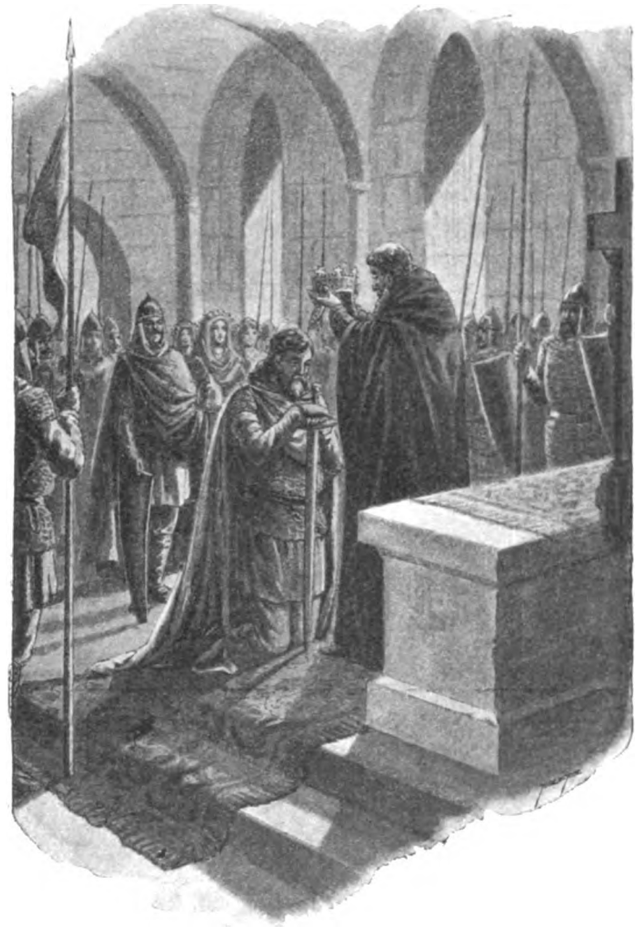

I eto Već obuhvati Ivan jakinski krunu obim rukama i stavi iu na njegovu glavu. (Str. 5.)

Odjeven u grimizne haljine, koje su sjale od dragulja, bio je opasan dragocjenim pasom, a draguljima mu blistaju i podveze oko goljenica. Visoka čela, vedrih bistrih očiju, jak još i snažan, velik i sjajan stupa onaj, na kojega se uprle sve oči, rad kojega su svi ovamo došli, onaj kojega je ime drhtalo na ustima čitavoga naroda. Na ustnama mu lebdi neki ljubezni blagi posmjeh, a u njegovim očima sjaji plamen dobrote i ljubavi, plamen uzvišena zadovoljstva, koji pokazuje, da osjeća ljubav ovoga naroda i da ga ta ljubav veseli. Na glavi još ne ima krune niti kraljevski ga plašt još ne riesi. Ali čitava njegova pojava odaje ga kraljem.

I oči čitavoga naroda pasu se na njemu i razdragano motre svojega ljubimca i prate njega i čitavu povorku kako stupa i ide dalje, sve dalje, prama hramu božjemu, gdje se ima obaviti čin svečane krunitbe.

Izpred crkve čekaju kralja biskupi i viši svećenici, čekaju ga spljetski nadbiskup Ivan, zadarski biskup Formin, biskup Licinije i drugi veliki prelati, čekaju ga poslanici samoga pape Ivan biskup jakinski i Leo biskup polestrinski. Ovdje se nalazi i kraljica sa svojom pratnjom i mnogi izaslanici stranih država, koji su imali biti kod krunitbe. Nalazili se ovdje srbski veliki župani Zakarije Pribislavić i Češlav Branović, koje je ljubezno primio kao pribjeglice pred Simeonom Tomislav na svoj dvor. Nalazili se tuj i mnogi dostojanstvenici iz italskih strana, iz dalmatinskih krajeva i od drugih strana. Došavši Budimir do crkve, pokloniše mu se svi i biskupi ga povedoše po kamenim stepenicama svečano i polako u hram božji. Taj je bio dosta prostran, ali se odmah izpuni sa ljudima. Miris tamjana stao se dizati u vis i punio je crkvu ugodnim svojim mirisom. Kad se je čitava crkva izpunila i kad je nastao pobožni mir, stupi na uzvišeni prostor Grgur Ninski i jakim krjepkim glasom, koji se razliegao čitavim hramom, kliknu narodu razgovjetno i jasno:

— Pred Bogom velikim pitam te narode hrvatski, čuj moju rieč i govori: Hoćeš li, da se po tebi izabrani kralj Budimir Tomislav okruni za kralja hrvatskoga?

A narod odvrati oduševljeno i gromko:

— Mi to hoćemo . . . mi to hoćemo!

I opet po drugi put zapita Grgur Ninski narod jakim glasom:

— Narode hrvatski, hoćeš li, da se Budimir Tomislav kruni za hrvatskoga kralja?

I opet svi odgovoriše:

— Hoćemo.

I po treći put zapita biskup hrvatski isto i po treći put dobi isti odgovor.

I sada, odmah iza toga, odvedoše Budimira Tomislava do zlatnoga priestolja, koje je kraj žrtvenika stajalo na uzvišenijem mjestu. To priestolje sjajilo se u svom sjaju, ta bilo je posve novo i po prvi put imao je na nj sjesti hrvatski kralj.

Krunitelj Budimirov zapjeva svečanim glasom pjesmu: Dodji duše sveti, a dovršiv saziv duha svetoga, obrati se kralju te reče, pokazavši mu sveto hrvatsko evangjelje:

— Budimire, Tomislave! Kralju svih Hrvata i Dalmacije, pozivljem te, da pred licem samoga Boga, stvoritelja odkupitelja i posvetitelja svieta, položiš prisegu na ovo sveto evangjelje, da ćeš štititi narod i crkvu i da ćeš vladati po pravu i pravici, kako bude Bogu drago i narodu milo.

Budimir Tomislav pristupi bliže, položi ruku na svetu knjigu i uzvišenim, ali odlučnim glasom izusti: Ja Budimir Tomislav, kralj svih Hrvata i Dalmacije, kunem se na ovo sveto evangjelje, da ću svakomu dieliti pravicu i da ću štititi hrvatske zemlje i hrvatsku slobodu. Kunem se da ću

Digitized by Google

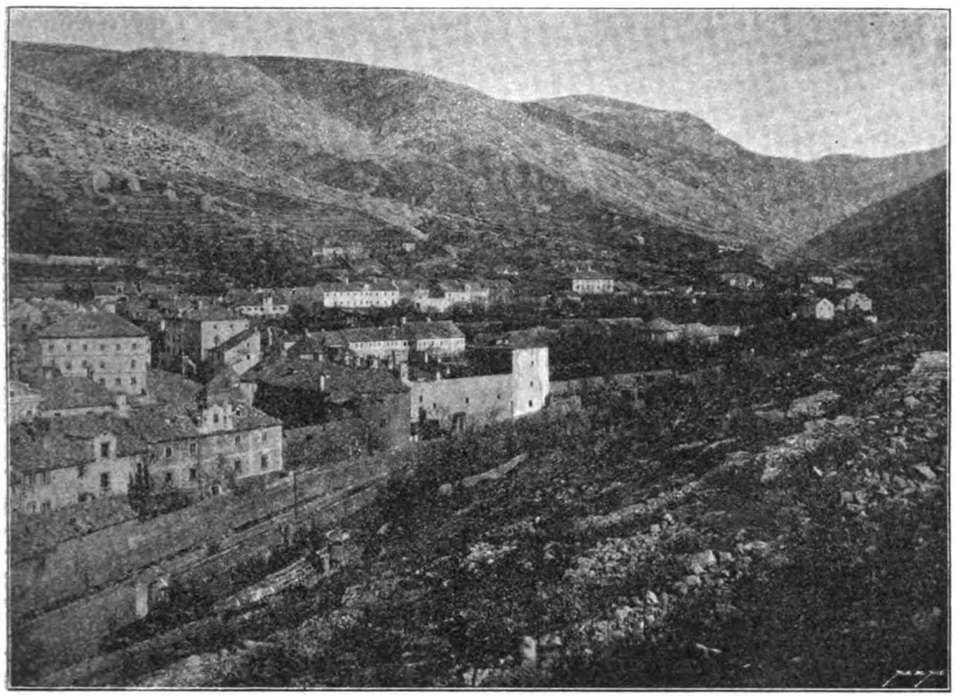

Senj.

čuvati svetu vjeru i njezinu ustanovu. Kunem se da ću štititi slabe, čuvati male i progoniti nepravdu.

Dok je to govorio, svi su slušali melodiju njegova zvonka grla i slušali bi ga tako do vieka, a on izrekavši svoju prisegu, kleknu pred žrtvenik i ostade tako sve dok iz ruku mitropolite ne dobi otajstvo svetoga hljeba.

Odmah iza toga pripasa mu krunitelj kraljevski mač oko pasa i pomaže ga svetim uljem radosti.

Sada pristupi poslanik pape Ivana X. Ivan biskup Jakinski do jastuka, na kojem je blištala zlatna kruna hrvatska. Na vršku joj se dizala tri zlatna krsta, sa strane je bila nešto uvijena, a od sgora više ravna. Sa svake joj strane vise uhobrani. Izkićena je bila okolo na okolo svojih rubova nizom velikih dragulja. Isti takovi dragulji blistali se u naokolo sredinom poput vienca okolo krune.

Svi, koji su bili u crkvi, zadrhtali su u taj čas. Jer to je bio čas, koji su toli željkovali, za kojim su toliko čeznuli. Sam Budimir Tomislav klečao je mirno i spokojno, samo pogled svoj uzdizao je gore k oblacima, a ustne mu šaptale molitvu onomu, koji ga je vodio kroz tolike ratove, tolike bitke, kroz toliko bura i oluja, u slavu i koji je napokon dopustio, da sad ovdje kleči i da doživi i ovaj čas, kad će njemu, prvomu kralju hrvatskoga naroda, zasvietliti kraljevska kruna na čelu prvi put. I eto! Već obuhvati Ivan jakinski krunu obim rukama i stavi ju na njegovu glavu. Ništa nije prekidalo svečane tišine, sve dok se Budimir ne podignu. U ruke mu sada predade Leon polestrinski žezlo uz rieči:

— Eto ti šibika pravde, krjeposti i spasenja!

Kralj uzme žezlo i odputi se praćen Ivanom biskupom Jakinskim, Leonom Polestrinskim i Grgurom Ninskim do zlatnoga priestolja. Krunitelj ga posadi na priestolje i reče:

— Sjedni na priestolje pravde! Bog te neka ogradi i svojom i svetoga duha silom. On ti neka okriepi mišice i pokori sve varvarske jezike, on te neka uzčuva u vjeri, da braniš crkvu, da sudiš svim judima pravo, da braniš uboge i sirote od progona, da postaneš dostojnim carstva nebeskoga.

A biskup Grgur ninski zapjeva glasno:

— Jako tvoja jest država i tvoje jest carstvo i sila i slava oca i sina i duha ninja i prisno. Amen.

Iza ove molitve uze još krunitelj sa srebrnoga stola uz priestolje biserne cipele i grimizni kraljevski plašt, pak ih preda rizničaru.

Rizničar ogrnu kralja plaštem i obuje mu na nogu sapoge.

Iza toga digne se Budimir Tomislav i nakloni se po tri puta, uzkliknuvši:

— Slava va višnjih Bogu, i na zemlji mir, v čelovjecih blagovolenje.

I opet se pokloni tri puta, sjedavši na priestolje.

To je jedva dočekao nazočni narod. Odmah pristupiše dostojanstvenici, velikaši, banovi, župani i podložnici kraljevi iz svih stališa. Svi nagrnuše k njemu i stadoše mu cjelivati i posvećene ruke i biserne sapoge i skute haljina

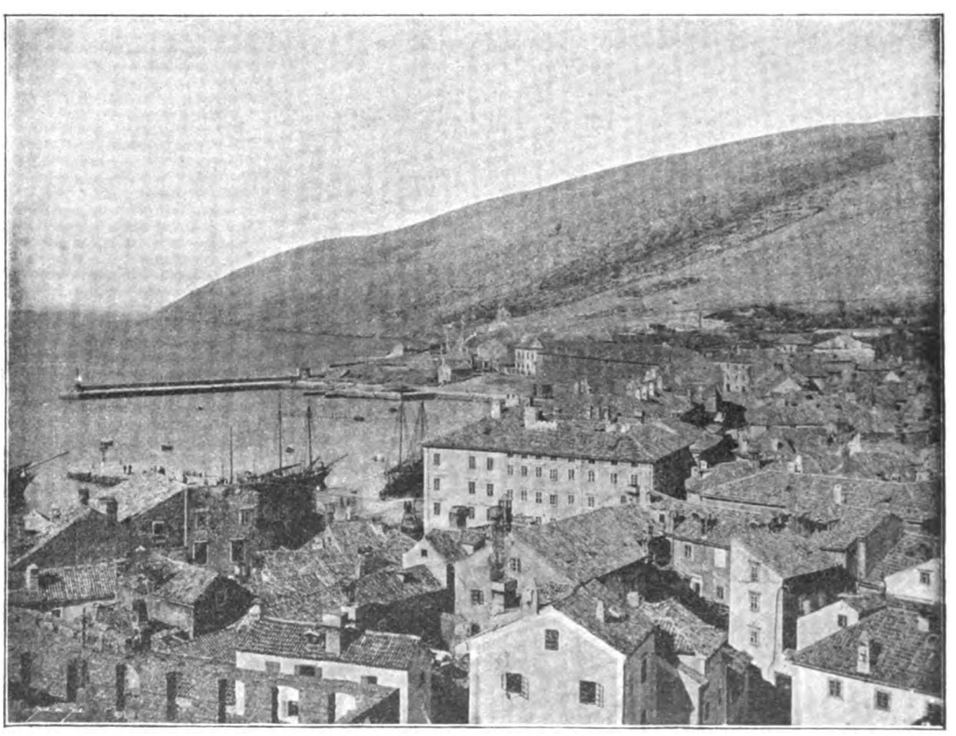

Senj: Senjsko bilo.

Digitized by Google

i koljena njegova, klanjati se njemu, svomu prvomu kralju i gospodaru miropomazaniku Gospodnjem.

U to je i opet izašao na poviše mjesto sam Grgur Dobre i zapjevao veselo i svečano prvi put u hrvatskom jeziku kraljevsku pjesmu:

— Slava i hvala Bogu, koji se smilovao narodu hrvatskom, te mu poda krunjena kralja.

A narod je odgovarao veselo i od srca, pjevajući za svojim pastirom:

— Blažen dan, koj tebi kralju hrvatski, darova vienac vrh tjemena tvoga.

I opet je pjevao Grgur ganutim glasom, a suze radostnice rosile mu lice:

— Blažen dan nova života naroda hrvatskoga.

A narod se raztapljao od milinja i pjevao sa svojim biskupom svojemu kralju:

— Na mnogaja ljeta slava i hvala i zdravlje svietlom kralju hrvatskomu Budimiru Tomislavu.

I za čas tresli se svodovi crkve od urnebesne pjesme. I kao da su nestale i te stiene crkvene, kao da se je čitava zemlja pretvorila u jedan veliki hram, kojem je svodom sam svod nebeski, glas pjesme prodro je stiene crkvene i stao se razliegati poljem duvanjskim i prosu se od usta do usta, od srca do srca, od jedne strane samoga polja do druge, dalje i dalje u najdalje strane. I siedi starci i mala djeca, jaki silni junaci i slabe djevojčice složiše se u toj pjesmi. I sve malo i veliko, jako i slabo, sve je pjevalo iz punoga grla i punoga srca:

— Na mnogaja ljeta!

I te pjesme i ti poklici niesu prestali, kad je već čitava kraljevska povorka istim redom izlazila iz crkve. Narod se nije dao smesti niti onda, kad su se stali dieliti u narod kraljevski darovi. Samo jedan čas zaniemio je čitavi narod.

Tamo, ne daleko od crkve, nasipali poviše mjesto, učinili oveći zeleni humak. Na taj humak uprieše se najednom sve oči. Nastade svečana tišina.

I u taj čas pokaza se na tom mjestu na vilovitom bielom konju sa kraljevskom krunom na glavi, sa kraljevskim plaštem prvi kralj hrvatski Budimir Tomislav. Svietlim svojim mačem mahnu na sve četiri strane svieta. Bio je to znak, da će braniti otačbinu, milu svoju Hrvatsku. I u taj čas bila je tišina, kao da se nitko nije usudio niti pisnuti. Ali to potraja samo čas.

Kano da se ruše nebotične hridi i pečine, kano da gromovi odbijaju u vrletne stiene hrvatskih gora, kano da oluja krši stoljetne dubove i hrastove, tako silno i jako, tako gromko zaori iz tisuću i tisuću grla složno, glasno i srdačno:

— Živio naš hrvatski kralj . . . Živio naš otac Budimir Tomislav

(Nastavit će se.)

Iduć u Parc de Monceaux.

Oh, koja pustoš kamenja i sebičnih ljudskih srdaca
Kolije zaglušni šum uzvija zadušni prah.
Ko što kroz prašine vihar izgubljen putnik koraca,
Tako kroz sebičje ja, jedvice udišuć dah.

Prirodo mudra tu nigdje ne vidim tvojega rada,
Slobodna bujenja tvog, cvjetnih ti grudiju čar:
Slaba sličnoradja tvojih ljepota čame sred hlada
Drevnih zidova, gdje ljudski ih sakupi mar.

Nebo je zastrto dimom, ko mislima dobiti duše
Niti me ne blaži tu djetinjih očiju smieh,
Eda mi zalije duh nevinošću svježom, jer suš
Ljudskoga sebičja njeg spržiše tašti i grieh.

Nigdje u toj sparini sa zlatom gramzenja vruća
Trudni ne opaja duh nježnijeh čuvstava cviet:
Tvrde i prašne su sviesti, ko zidovi gospodskih kuća;
Pluton je jedini bog, kojem se klanja sav sviet.

Jurim kroz vrtložnu vrevu trudnu, i tutnjavu kola,
Bludnu kroz bestidnu množ, ljudskoga ugleda rug.
Željan sam plavetna neba, zatišna zelena dola,
Ko što u krletci ptić sanjari procvali lug.

U toj pustoši kuća bašte, ko cvjetne oaze,
Zaklon su pjesniku svjež, mirisan, zelen i tih:
Djece milozvučnom vikom i smieškom tu gragore staze,
Slatkom u proljeću ko ljubavni ptičica stih.

Tmurnom u zadušnom gradu umornoj pjesnika zjeni
Neba se jedino tu otvara prozorak čist
Djece u plavetnu oku, što kotač gone u sjeni
Bagrena, mekani ko ružice rumeni list.

Safirna neba komadić donesoše u svome oku
Angjeli maleni ti, s neba što sigjoše dol,
— Ostaviv mekana krilca u svemiru negdje duboku —
Pa im ga ne smrači još vrieme, ni zloba, ni bol.

Mekim u kolima sitnim dadilje vode mališe:
Žogorom odmnieva zrak, proljetnih šuma ko poj.
Lahor kad probudi gniezda jutarnji, njišuć goliše;
Tratinom ko da je čut objesnih vrabaca roj.

Zore života još meke krase im latice lice,
Zore im nevini smieh probija jagoda raj:
Nikakve licem im slutnje ne lebde ni oblačne tmice
Tmurne budućnosti, ko vječni da cvjetaće maj.

S mekana gniezdava trona smiju se kraljevi mali,
Kano rosice kap, jutra kad prožme je trak:
Jedini kraljevi sretni, koje ne biju vali
Grižnje, nit ovija njih zlorade zavisti mrak.

a ih razniežen gledam, htio bih malen, ko oni,
Nevin i bezbrižan bit, sa njima prolazit dan.
Dižem im igračku s trave i šuškam nek' im romoni,
Dok im nasmiešen lik podraška kriošcem san.

Nizim se slušajuć rieč gospodnju, da postanem dietc,
U nebu očica tih svaku da ispirem strast;
Svježim se kupelji bistrom nevinosti slatke i svete;
Briga rastovarim trh, osjećam djetinju slast.

Dr. A. Tresić Pavičic.

Digitized by Google

Ženidba Marka Kraljevića.

Pripovijest, kojoj se konac ne će svakomu sviknuti

Napisao **Vjenceslav Novak.**

Uvod mjesto zaključka.

Poznato je da se u godinama, kad rodi obilnije žito, sklapa više brakova. To socijalno-ekonomsko pravilo dalo bi se doista primieniti i na ovisnost sklapanja brakova o rodu vinske loze. Kruhom se doista hranimo, ali vino grije krv i podžiže plamenom srdačne želje: Pa gdje će da se više sklopi brakova nego np. u našoj vinorodnoj Hrvatskoj zemlji, koja je predfilokserne godine, u koju dogodjaj one pripoviesti pada, bila u pogledu vina sjajna i s obzirom na obilje roda i s obzirom na vrstnoću vina? Pa ipak statistika izkazuje, da se baš te godine sklopilo najmanje brakova — barem u glavnomu gradu zemlje. Bio razlog tom neveselomu pojavu, što od kojega učenjaka postavljeni obćeniti aksiomi niesu obćeniti, bio što drugo — naša nije, da to izpitujemo. Podsjetit ćemo samo na rieč velikog francezkoga pisca, da su na žrtveniku ljubavi daleko vredniji svećenici vodopije, nego vinopije — i odmah pristupiti k našoj pripoviesti.

Marko Kraljević i Žarko Knežević.

Da izbjegnemo svakoj pomutnji, spomenut ćemo odmah, da to nije onaj glasoviti Marko od Prilipa grada, čije je ime hrvatski narod pravo i nepravo ovjekovječio u svojim junačkim pjesmama. I junak naše pripoviesti zvao se Marko Kraljević, ali on je bio zanimanjem činovnik X. dnevnog razreda u jednom zajedničkom uredu u Zagrebu — dakle čovjek našeg doba, ako se i jest zvao imenom junaka iz vremena krvavoga ratovanja našega naroda s Turcima. Vanjštinom je Marko onizak čovjek jakih udova, ovelike glave gustom sjajno crnom kosom, ponešto odugačkog lica mekano biele boje s crvenim jabučicama, malog crnog brka, gustih crnih obrva i crnih očiju, kojima ponešto naivno — začudjeno gleda preda se u bieli sviet. Nije Bog zna kako zoran momak, nije dašto ni Adonis — ali pristao mlad čovjek, odmjernih i solidnih kretnja, odjeven vazda dotično svome stališu. Doba: dvadeset i osam godina.

Marko je Kraljević dobričak čovjek, koji se ne bi nikada nikomu zamjeriti htio — izuzevši možda u službi, gdje se naravno ne mogu bezuvjetno provesti Isusove nauke, da su svi ljudi j e d n a k a djeca božja. Temeljna je dakle žica Markove duševnosti dobrota, skroz krotka dobrota, dokle god ne zadominira nad njom jačim tonom spomenuta žica stališke samosviesti.

Marko rado pije. Ali on ne pije vino sa strašću kroničnoga alkoholičara, nego zato, što vino razveseljuje srce i zato, što su mu samcu čovjeku dugačke noći. Inače od ove mane nije nepopravljiv. Koliko god se puta zaboravi, pa prevrši u noći dopuštenu mjeru, jutrom iza toga njegova je prva misao: Nikada više!... Upoznanje grieha prvi je put k popravku.

Što se naobrazbe tiče, Marko je svršio osam razreda gradjanske škole, otišao u vježbenike i položivši sretno propisani ispit, postao u svojoj dvadesetoj godini činovnikom. U uredu se od njega samostalnoga rada ne iziskuje, a ono, što vršiti mora, vrši savjestno i točno. Njegovi predpostavljeni nemaju mu dakle čemu prigovarati u pogledu službe, a privatni život činovnika, dok ne povredjuje stališki čast, njih se ne tiče: Pa tako će Marko, kad dodje na nj red, koraknuti i u IX. dnevni razred. Povišica je njegove plaće i onako stalno u izgledu, jer one vrsti uredâ, u kakvom i Marko radi, nose državi ponajviše redovnih dohodaka, pak je posve logično zaključivao i Marko, da se činovnici takvoga ureda imaju nagradjivati s većom plaćom nego li n. p. učitelji i profesori, kojih rad državi ne nosi, nego pokazuje iza vojske u državnom domaćinstvu ponajveću brojku medju izdatcima. — I tako je Marko osigurao svoju budućnost toliko, te ona ne treba da mu zadaje kakvih briga. —

Uredovanje u Markovom uredu počima u devet sati jutrom i traje do dva sata poslije podne. Od dvie popodne pak sve u jutro do devete Marko je skroz slobodan čovjek. Služba od njega ne zahtjeva, da se s čitanjem dalje obrazuje, a od naravi nije sklon knjigi, pa i to su okolnosti, koje mogu samo pogodovati njegovomu smislu za družtveni život, koji se dakako najljepše razvija u gostionici kod čaše dobroga vina. Markov dohodak iznosi na godinu oko hiljadu forinti: Nije previše, ali za samca čovjeka skroz dosta.

U vrieme dogodjaja, što ćemo ih pripoviedati, stanovao je Marko u jednoj od onoga niza kućâ, što su se kao debeo odsječen klin uvukle izmedju Nadbiskupskoga trga s jedne, a Vlaške ulice s druge strane. Svaka od tih kuća ima dva glavna ulaza, jedan iz Vlaške ulice, a jedan s nadbiskupskoga trga. Marko je imao ključ samo od vrata, što su gledala na nadbiskupski trg. U toj je kući stanovao on već šestu godinu u maloj, a prijatnoj sobici s izgledom na Nadbiskupski trg u neke stare i vrlo pobožne gospodje, koja je s Markom bila skroz zadovoljna: On joj je osam forinta stanarine plaćao redovno svakog prvoga dana u mjesecu, a bio je miran stanar. Tek bi je izbudio gdjekoje noći, kad bi, mučeći se badava, da utisne ključ u ključanicu, pokucao na vrata gospodje:

— Vi ste, gospodjo, zamienili ključeve...

Razabravši situaciju, gospodja ga je izprva s dobroćudnim smieškom uvjeravala, da ključ, što je visio o čavlu na vratima njegove sobe, spada na ta vrata — ali poslije je od tog bezuspješnog dokazivanja odustala: Uzela bi iz Markove ruke ključ, utisnula ga u ključanicu i otvorivši vrata, nazvala mu laku noć. — Izuzevši to i pospremanje sobe, ona je imala voditi još samo jednu brigu o Marku: Da pokuca jutrom na njegova vrata i da mu dovikne u sobu:

— Gopodine, za pet časaka bit će pola devet.

Dug sna, kojim ima svaki živi stvor odštećivati majku prirodu, otplaćivao je Marko dnevno u dva obroka: Prvi obrok od neizvjestne noćne ure do pola devete u jutro — drugi obrok iza objeda pak do neizvjestne ure prema večeri.

Žarko Knežević bio je nerazdruživ Markov drug, njegov pobratim, otac, vodja, savjetnik, čuvar — i zavodilac. Tako je barem Marko sudio, da je mnogoj probećarenoj noći bio kriv samo Žarko. Nešto je bilo na tom istine, a nešto nije. Bilo je časova, gdje je Žarko otčinski svjetovao Marka, bilo je dneva, kad ga je bratimski upućivao, da se ne ugleda u nj...a bilo je zgoda, gdje ga je i čuvao. Jednom je n. p. Žarko zapao bio u drugo družtvo, a Marko u drugo. Oko pola noći, idući kući, sjetio se Žarko, da će doista naći Marka u jednoj gostionici Vlaške ulice, koja je bila nasuprot kuće, gdje je stanovao Marko. Misao na prijatelja odvratila je Žarkove korake od Duge ulice (on je stanovao na Kipnom trgu) i upravila ih prama Vlaškoj ulici. Kad je ušao u gostionicu, našao je Marka, ali ne baš u slavnome stanju: Bio je čvrsto pripit, a nekolicina mladih ljudi sbijali su oko njega šale nedolikujuće čovjeku činovničkoga stališa. Zato je što milom, što silom izveo Marka iz gostionice, odveo ga na Nadbiskupski trg, otvorio kućna vrata, potisnuo ga u dvor i sam izvana zaključao bravu. Zadovoljivši tako svojoj dužnosti, vratio se u istu gostionicu na tri „deci.“ Kad on

Digitized by Google

u gostionicu, a to sjedi Marko na istome mjestu, odkuda ga je pred pet časaka kući odveo. To je odkriće Žarka u prvi mah presenetilo. Da nije optična varka? Nije: Marko ga gleda smijućke i pozdravlja: Servus! Da se nije udvostručio: Jedan je Marko kod kuće, a drugi evo tu? Ni to nije bilo.

Marko je ušao u dvor baš kad je neki stanar dolazio kući sa strane Vlaške ulice. On je išao ravno k izlazu i prešavši ulicu, bio u gostionici prije Žarka.

Inače bijahu oba prijatelja veseli, što se tako opet nadjoše.

Žarku Kneževiću ima već četrdeset i osam godina. On je visok i jak čovjek osalovljenih mišica, ali okretan i gibak. Lice mu je još skroz svježe i bio bi lijepa, gotovo impozantna muževna pojava, da ne kvari taj utisak njegov crveni nos. Žarko je kod čaše vina vrlo zabavan, dosjetljiv u družtvu skroz ugodan čovjek. Toga mu na prvi mah ne bi nitko rekao: Njegovo je držanje medju nepoznatim ljudima izazovno, njegov pogled izražaj suverenog prijezira. Takvi je u uredu s kolegama, vrlo često i sa svojim predpostavljenima — da ne govorimo dakle o strankama . . .

To njegovo držanje nije neopravdano. Žarko je položio u svoje doba gimnazijalnu maturu s odličnim uspjehom i slušao iza toga dvije godine filozofiju u zagrebačkom sveučilištu. U te je dvije godine pročitao privatne lektire domaće, njemačke i francuske književnosti, koliko drugi ne pročita u desetke godina. Na koncu druge godine umre mu otac, a iza sebe ostavi kuću u tako nepovoljnim materijalnim prilikama, da o daljnjem Žarkovom školovanju o trošku kuće nije moglo biti ni govora. Potpore nije mogao dobiti ni od zemlje ni od općine — i ogorčen od toga, podje u dobi od dvadeset godina kao vježbenik medju činovnike s uvjerenjem, da se tako — obzirom na svoj sjajni talenat — osvećuje i zemlji i rodnomu gradu. Nekoji su mu prijatelji govorili, da će svojim talentom i svojom naobrazbom biti u uredu prvi čovjek; kad se uputi u duh uredovanja, zakoracat će ogromnim koracima u promaknuću, ostavljajući daleko iza sebe činovnike, koji su išli u službu najvećim dijelom kao izsluženi podčasnici s pučkom školom. Ali nije bilo tako. Žarko se isprva šutke i sa zahvalnošću dao upućivati u uredovne poslove, koji su se obavljali skroz šablonski po gotovim šemama. Svoj talenat i svoju naobrazbu nije mogao nikako upotrijebiti u tom poslovanju i zato ga je ono počelo mrziti i dosadjivati mu. Tu mržnju uzeo je poslije prenašati na svoje drugove u uredu, ljude ni dobre ni zle, koji su ono, što se od njih u službi zahtievalo, vršili s razumievanjem i savjesno. Oni su tu Žarkovu mržnju osjećali i zajednički mrzili njega, pošto su ga i onako od prvoga dana držali tudjom ovcom, koja je slučajno zabludila u njihovo stado. U Žarka je bila narav, da izazivlje, a pogotovo ovdje, gdje su svi njegovi sni i ideali o životu doživjeli prerano svoj brodolom. Izazivao ih je gdjekada izravno, ali najčešće i gotovo svaki dan s finom ironijom i satirom, a njih je to dvostruko srdilo. Prvo, što mu nijesu umjeli uzvraćati, a drugo, što nijesu svagda shvaćali, ima li se njegova riječ uzeti doslovno ili u smislu ironije. Medju kolegama nije imao prijatelja, a stali su ga, koliko su mogli progoniti i predpostavljeni najviši zato, što je omalovažavao svoju službu, govoreći, da, obavljajući ju, ne pogrieši samo onda, kad ne misli.

Posljedice svega toga nijesu izostale: Svi oni njegovi drugovi, neki s prednaukama od četiri razreda pučke škole, popinjali su se u promaknuću sve više, a Žarko je nakon prvih osam godina službe došao u deveti dnevni razred. Ogorčen od toga i što je u službenom saobraćaju morao ljude s neznatnim znanjem oslovljivati kao što propisi zahtievaju, počeo je piti, i to piti strahovito najednom bez ikakvog prijelaza od čovjeka, kojemu je vino deveta briga, do čovjeka, koji jedinu slast života nalazi u tomu, što može svaki dan omamiti svoj duh vinskim alkoholom. Redovno mamuran, osoran u uredu, jednako sa starijim i s mladjim drugovima, kao što i sa strankama, bio je siguran, da o dalnjem njegovom promaknuću nema govora.

Prije pet godina došao je u taj ured iz provincije Marko Kraljević — a Marko i Žarko tiesno se sprijateljiše prvih mjeseci iza kako su se upoznali, Mi ne znamoući dublje u povode tê simpatije, navlastito što se tiče Žarka: On je isprva prezirao Marka, jednako kao što i sve druge u uredu — ali za par mjeseci bijahu njih dvojica vezani nerazjašnjivom, zagonetnom simpatijom. Marku je imponovalo to, što je Žarko bio dvije godine filozofom ne samo po imenu, nego što je bilo očito svima, da taj umije i govoriti kao pravi filozof, gdje god šta takneš. Možda je bila u Žarka simpatija prema tomu djetinjemu udivljenju nepokvarenoga momka iz provincije? Možda ropska pokornost, što mu ju je izkazivao Marko? Što mu i drago — njih dvojica, Žarko i Marko, postadoše nerazdruživi.

Pet godina trajalo je to debelo prijateljstvo, a svih pet godina odlučivao je Marko svakog nemalo jutra, izvlačeći se teško mamuran iz kreveta: Više nikada! . . . Iza pet godina dozrjela je konačno sasvim ta njegova odluka, i da je izvede, on bijaše nješto namislio, što je i Žarko odobravao i podupirao, da se izvede.

Što bijaše naumio Marko.

Iza pet godina drugovanja, bio je Marko uvjeren, da je u Žarka neka tajnovita privlačiva moć, kojoj se on ne može nikako oteti i za to je u najžešćoj navali mamurluka čvrsto držao, da ga na to veliko piće i noćarenje zavodi samo Žarko.

Iza probdivene noći dodje n. p. Žarko k Marku:

— Hoćeš li, Marko, iza spavanja na šetnju?

A Marko se otrese nelijepo na starijega prijatelja:

— Ne ću . . .

Pri tom misli u sebi: S tobom ići na šetnju, to znači doći u zoru kući . . .

Žarko, za čudo, misli u isti čas to, što i Marko i veli:

— Bolje, da ja i ti ne idemo zajedno na šetnju. Mi se navratimo u gostionicu s najboljom namjerom, a kad jednom sjednemo, ne znamo se već razići . . . Ja sam ostario, ali ti si mlad, ti se moraš čuvati. S Bogom Marko!

Marka dirne ta prijateljska pažnja i on vikne za Žarkom:

— Stani . . . Kamo ćeš?

— Ja na šetnju i više nikuda . . .

— Pak ćemo skupa . . .

A šetnja se svršila onako, kako su se bojali Žarko i Marko, da će se svršiti. Za takve jedne šetnje rekao je Marko Žarku:

— Duše mi, ja već ne ću ovako . . . Sâm nemam snage, da se obuzdam — oženit ću se.

— Vidiš li, Marko, to je riječ! — kliknuo je na to Žarko. — Ženi se — i ja ti svjetujem: ženi se

— Pa da, — uzeo mu je razlagati Marko. — Ja istom ovako u mamurluku osjećam pravo svoje ljudsko dostojanstvo . . . To nije ništa, to vječno prazno noćno bdijenje izpunjeno samo vinskim bocama i slušanjem vazda istih zdravica. Pa i zdravlje — dragocjeno ljudsko zdravlje! A čovjek ga ludo trati u zadimljenim gostionicama i kavanama prekomjernim alkoholizovanjem krvi i neprospavanim noćima. Uredan život u obitelji — to ja zovem životom! A takav uredni život dolikuje čovjeku moga stališa, koji je stupio u dvadeset i osmu godinu. Takvi red produljuje život, to dokazuje i statistika, koja uči, da oženjeni ljudi žive dulje nego neoženjein.

— To je, vidiš li, zdravo shvaćanje, — rekao je Žarko; — a ja nemam tome dometnuti nego jednu riječ: Ženi se . . .

(Nastavit će se.)

Digitized by Google

1812.

Digitized by Google

Trajanje života, vitalitet, zamrlost i reviviscencija bilina.

Napisao **prof. dr. Antun Heinz.**

ako dugo žive biline? Odgovor na to pitanje nije tako lak i jednostavan, kako bi se u prvi mah moglo činiti. Trajanje je života biljnog vrlo različno. Ono je odredjeno od česti unutrašnjim prilikama, dakle faktorima, koji su bilini samoj imanentni, koji su karakterna crta njihove organizacije, od česti opet visi o spoljašnjim utjecajima i njima je odredjeno. Interval trajanja života kod različnih bilina obuhvata vrijeme od nekoliko ura ili dana do brojnih godina, stoljeća, tisućljeća — a teoretički uzevši, ravno se ništa ne može prigovoriti mišljenju, da ima biljnih organizama, kojima je trajanje života beskrajno. Primjera bi se za to našlo medju primitivno organizovanim, imenito jednostaničnim bićima, koja se vegetativno umnažaju, recimo pupanjem ili dijeljenjem (razdvajanjem). Uzmimo na oko kojeg mu drago kvasovca, recimo uzročnika alkoholskog vrijenja. Sićušni taj organizam nije drugo nego jedna mikroskopski malena stanica. U povoljnim životnim prilikama razvijaju se pupanjem (Sprossung) od te stanice novi elementi, koji će se odijeliti od materinjeg svojeg organizma, samostalno dalje živjeti, pupanjem opet nove stanice producirati — dok medju tim prvotna stanica, onaj kvasovac, kojega uzesmo motriti, nikako nije prestao živjeti i sa svim je neodredjeno i nedogledno, kako će dugo živjeti ili kako bi dugo mogao živjeti, supposito dakako, da se izvanje životne prilike medju tim nijesu promijenile. Teoretički se dakle mora dopustiti mogućnost, da je život kvasovčev beskrajan.

Slično se ima stvar sa organizmima, koji se množe dieljenjem ili razdvajanjem, kakvi su primjerice svi cjepuci, dakle recimo bakterije. Dorasao se bakterijski organizam, koji i opet nije drugo nego jedna jedva koju tisućinku milimetra velika stanica, naprosto razdvoji u dvije apsolutno jednake polovine, od kojih je svaka baštinila i sve osobine svoje matere. Ne može se prema tome nikako reći, da je organizam A, koji se je rascijepio u članove α i β, prestao živjeti; on faktično u tim članovima dalje živi, a kako se kod njih i kod njihovih daljnjih potomaka proces razdvajanja nakon odredjenog rastenja sveudilj opetuje, to nam se i opet ništa ne bi moglo prigovoriti, kad bismo tvrdili, da je, uz supoziciju konstantnosti izvanjih životnih prilika, i život bakterijskog organizma beskrajan.

Ostavimo medjutim taj svijet mikrobionata, koji većini od nas nije u dohvatu direktnog, svakidašnjeg zapažanja, pak se ogledajmo radije, kako je s trajanjem života kod viših bilina, koje krase naše vrtove i gajeve, sastavljaju šarene sagove naših livada ili gluhe šume gordih planina. Zaustavimo se imenito kod t. z. fanerogama ili bolje sjemenjača, a prigodice spomenut ćemo i koju t. z. kriptogamu ili bolje trusnjaču.

Općeno je poznato, da medju sjemenjačama ima brojnih vrsta, koje u čitavu životu svome samo jedanput cvatu i plodove donose, a u drugu ruku još brojnijih vrsta, kod kojih se cvatnja i dozrijevanje plodova puno put i nebrojeno put opetuje. Reprezentante prve skupine zovemo monokarpičkim, one druge skupine polikarpičkim sjemenjačama.

Trajanje života može kod jednih i drugih vrlo različno biti. Medju monokarpičkim bilinama ima ih dosta, koje su gotovo efemerne, t. j. interval od klijanja pa do maturiteta plodova i sjemenki, odnosno do smrti biline, ne iznosi više od nekoliko tjedana. Kao primjer mogli bismo spomenuti neke Stellaria-vrste, kamo ide i obično crievce ili neke čestoslavice (Veronica), koje se u jednom vegetacionom periodu po više put isijavaju, pa su poradi toga n. pr. na kulturnome tlu konstantan korov.

Daleko brojnije su medju monokarpičkim vrstama t. z. jednogodišnjice ili anuele; život im doduše ne traje, barem u temperiranim i ladnim klimatima, jednu kalendarsku godinu, nego jedan vegetacioni period: s proljeća niču iz sjemena, a ljeti pod kraj ljeta ili u jesen dozrijevaju im opet sjemenke, na što čitava biljka ugine. Brojne su naše krasnice u vrtovima take anuele, n. pr. ljubidrag (Reseda) i mamuzica (Delphinium — Rittersporn); od kulturnih bismo bilina mogli spomenuti zob, konoplju, mak, a od korova ide simo primjerice kužnjak (Datura) i Kukolj (Agrostemma Githago). U velikom potrošku plastičke gradje, potrebne za razvitak cvjetova, plodova i sjemenki, nazrijevat nam je svakako uzrok kratkome životu jednogodišnjica; za to govori činjenica, da tipična anuela može i više godina vegetirati, ako smo joj cvijetne pupove za vremena odstranili, te je razvila aksilarne ogranke, stablika joj ojačala. Bit će možda poznato, kako se u hortikulturi dadu na taj način odgojiti stabalca ljubidraga, koja i po više godina traju.

Medju monokarpičkim bilinama ima dalje i takih, kojima život traje dvije vegetacione sezone. Zovemo ih dvogodišnjicama ili bienama. Te biline u prvoj godini, kako su iz sjemena nikle, razviju samo sistem korijenja i relativno malenu, prikraćenu stabljiku, na kojoj se je lišće veoma često pribralo u prizemnu ružicu. U našim klimatima počinje nastupom zime za te biline period počinka, koji traje do slijedećeg proljeća. U drugoj vegetacivnoj sezoni biene tek dalje rastu, cvatu i plodove dozrijevaju, da nakon toga definitivno poginu. Medju krstašicama, štitarkama, glavočikama itd. ima dosta takih biena.

Najzad valja da spomenemo take monokarpičke biline, koje žive po više, kadšto i znatan broj godina, što visi imenito o vegetacionim uvjetima; nego kad jedanput procvatu i plodove dozriju, uginu. Svakome je pouzdano poznat t. zv. „stoljetni aloj". To je za pravo Agave americana iz Meksika, koja se je medjutim udomila u svim tropskim, sutropskim, pa i toplijim temperiranim krajevima — ima je primjerice i u Dalmaciji dosta. U tropskoj Americi cvate, po Schachtu, nakon 5—6 godina, na Kanarinskim otocima nakon 7—8 godina, u južnoj Evropi znade proći i 10 godina prije nego procvijeta, a u našim toplicima prodje i ljudski vijek, recimo 50—60 godina, dok procvate. Razvija tada u relativno vrlo kratko vrijeme ogromno, do 10 m. visoko batvo sa puno tisuća cvjetova, a ugine, čim su plodovi dozreli. Jednako se ponašaju i neke paome, n. p. Cejlonska i Malaborska Corypha umbraculifera i — barem u našim kulturama — Muze ili Banane, koje cvatu tek nakon nekoliko godina, što, razumije se, vrtari baš rado ne gledaju, budući da znadu, da će im lijepa, dekorativna bilina nakon cvatnje poginuti.

Ogledajmo se sada malo medju biljem, koje tekom života svoga po više put cvate i plodi. Take biline možemo nazvat, kako već spomenusmo, „polikarpičkima". Sve su, razumije se, polikarpičke biline trajne, t. j. one žive neodredjeno dugo, mnoge i tisuće godina; teoretički se dapače mora dopustiti, da bi im život mogao biti i beskrajan. Polikarpičke su biline od česti trajne zeleni ili t. z. perene, od česti su drveta i grmovi. Trajne zelenî imaju redovno podzemne lukovice, gomolje ili podanke, koji neodredjeno dugo žive i iz kojih nastupom svakog vegetacionog perioda izbijaju nadzemne česti, najme cvjetonosne stabljike i lišće. Ti dielovi žive većinom samo jednu sezonu, ali za života su svoga asimilacijom pripravili više plastičke gradje, nego su je za rastenje svoje i za razvitak reproduktivnih organa trebali, a taj se višak

Digitized by Google

sprema kao rezerva u spomenutim podzemnim organima, da nastupom novog vegetacionog perioda posluži opet kao gradjevni materijal za nadzemne česti. I tako se stvar u sukcesivnim vegetacionim periodima jednako opetuje, pak je sa svim nedogledno, kako će dugo koja mu drago trajna zelen moći živjeti. Perunika, božur, šparga, bujad, poljsko vošće itd. primjeri su za take trajne zeleni.

Pa kad smo baš spomenuli bujad i preslice, ne će biti na odmet, da konstatiramo, kako i neke druge na još nižem stepenu organizacije stojeće trusnjače mogu da vanredno dugo žive. Zgodnih primjera naći ćemo najprvo medju mahovima. Mnogi mahovi tresetnjaci, n. pr. Sphagnum acutifolium, onda vrste, koje žive uz izvore, koji talože vapnene pršince (Kalktuffe), n. pr. Gymnostomum curvirostre, rastu vršcima svojim sveudilj dalje, dok donji dijelovi listanih stabljika njihovih sveudilj obumiru. U tresetištima moći je te obumrle dijelove stablika slijediti na metar i više dubljine, a u južnoj se je Štajerskoj, kako Kerner pripovijeda, našlo pršinaca, koji su 9 metara visoki (odnosno debeli), pa je ipak kroz čitavu njihovu visinu moći slijediti stabljike mahova, kojima vršci sa svim normalno vegetiraju. Prema tome faktično čitave naslage pršinaca nijesu drugo nego vapnom inkrustirani busovi mahova, a kako inkrustacije odozdo polako napreduju, dade se aproksimativno izračunati, da je trebalo i preko dvije tisuće godina za postanje tih naslaga. Dakle je svakako interesantno, da mi u takim slučajevima imamo žive busove mahova pred očima, čiji su najdonji obumrli dijelovi tisuće godina stari. To je pitanje o starosti nekih mahova vrlo interesantno raspravio već nazad 40 godina Reihardt. Pouzdano ima imedju lišajima vrsta, koje notorno veoma polagano rastu, a sudeći po tome i po dimenzijama njihovim, moraju da su podobni doživjeti sa svim ekscepcionalnu starost.

Medju polikarpičkim bilinama svakome su od nas najbolje poznata drveta. Da vidimo, kako dugo ona žive ili kako bi dugo mogla živjeti, da im spoljašnji nepovoljni utjecaji, kaki su primjerice meteorologijski, oluje, strijele, studen, dalje različni parasiti, pa i sama čovječja ruka ne bi prekidali niti života. Wiesner ima za cijelo pravo, dok drveta izporedjuje sa kolonijama polipâ, dok ih smatra kompleksima individuja i teoretički dopušta, da bi mogla i beskrajno živjeti, kad bi se sa svim dali eliminirati spomenuti izvanji utjecaji.

Mi ne trebamo poći tako daleko, kako je u svoje doba pošao Jessen u razpravi „Ueber die Lebensdauer der Gewächse", koju je nagradila leopoldinsko-karolinska akademija nauka; Jessen najme kaže, da se svi individuji, koji su potekli vegetativnom propagacijom, recimo sadjenicama, od jednog od sjemena niklog individuja, dakle primjerice kao u Evropi talijanske topole ili jablani, moraju smatrat jednim kontinuiranim individujem. Mi sebi propagaciju sadjenicama možemo zamisliti in infinitum — pak bi po tome morali izvoditi, da bi život takog Jessenova individuja morao biti beskrajan. Ja bih za svoju osobu pristao uz našeg velikog Schleidena, koji je Jessenu odvratio ovo: „Ich meine, der gesunde Menschenverstand wird es immer lächerlich finden, wenn man ihm zumuthet, die 2000 Pappeln einer meilenlangen preussischen Chaussee für ein fortgesetztes Individuum anzusehen". Sa svim je druga stvar spomenuta prispodoba Wiesnerova.

Pustimo medjutim to teoretiziranje, pak navedimo nekoliko primjera za ilustraciju, kako individuji različnih drveta, i to individuji u našem običajnom značenju te riječi, mogu upravo kolosalnu starost doživjeti:

Kod Mörschwanga u Tirolskoj stoji hrast, koji ima 10·5 m. opsega, a kod Lippstadta opet drugi sa 12·5 m. opsega; ima hrastova i sa 14 m. opsega, a u jednom je slučaju odredjena starost takome hrastu sa 1300 godina. Jedna lipa kod Neustadta u Würtembergu spominje se već u jednoj listini od g. 1229., a pisac ju tadanji već nazivlje „der grosse Baum", dok se u drugoj jednoj izpravi iz g. 1450. spominje „die grosse Linde", koja i danas još žive. Po Endlicheru i Ungeru ima u Litavskoj lipa 800 godina starih. Dobro poznat je pitomi kostanj na Etni „Castagno di cento cavalli", kojemu se starost računa na 1000 godina. Fraas je u okolici Atene našao uljika, koje bijahu pouzdano 2000 godina stare, a navodno ima na Maslinskoj gori kod Jerusolima i danas još maslina, koje su stojale tamo u doba Hristovo. Pred kapelicom uz katedralu u Hildesheimu stoji ruža, za koju je dokumentarno dokazano, da je prijeko 800 godina stara! Silnu starost mogu dalje doživjeti crnogorična drveta: naša smreka (Picea excelsa) primjerice 2000 godina. Na zapadnim slazovima Libanona ima cedara, koji su tamo stojali već u vrijeme, kad je Salomon gradio hram jerusolimski. Na grobljima u Tortingalu u Škotskoj i u Braburnu u Englezkoj ima tisa (Taxus), kojima se starost računa na 3000 godjna. Kod Oaxaca u Meksiku stoji čempres (Taxodium mexicanum) sa 30 m. opsega, a bit će, da je do 5000 godina star.

Adanson je za jednog baobaba (Adansonia digitata) na osnovu godišnjih prirasta izračunao starost od 5000 godina, dok se starost puno spominjane platane bujukderske kod Carigrada računa na 4000 godina. Moglo bi se reći, da su to od česti barem samo nagadjanja i da podaci ne potiču uvijek od sa svim pouzdanih motrilaca i istraživalaca. Ja ću poradi toga navesti još dva primjera, kod kojih taj prigovor pouzdano nema mjesta: Kod Orotave na Tenerifi nalazio se je jedan individuj monokotiledonskog drveta Dracaena Draco. Al. Humboldt izmjerio mu je obseg od 14 m. i sudio starost izmedju 5— i 6000 godina. I toga je Metuzalema g. 1869. do kraja satrla oluja. U kalifornijskoj Sieri Nevadi žive ogromna crnogorična drveta, t. z. Mamutovci (Sequoia gigantea), koji dosežu visinu od prijeko 100 m., a stablo im mjeri u promjeru i do 8 m. Našlo se je porušenih stabala, koja bijahu u srcu šuplja; kroz tu šupljinu mogao je čovjek kao kroz kaki tunel prolaziti na 56 m. daljine i izaći na polje kroz otvor postrane jedne šuplje grane. Starost tih kolosa izučavao je u novije vrijeme jedan od najboljih poznavalaca američkih šuma, Mayr. U svome djelu „Die Waldungen Nordamerikas" priopćio je resultate svojih komparativnih studija i tu nalazimo zabilježenu starost od 4250 godina kao maksimum, što ga je taj auktor mogao odrediti. — Sve je Sekvoje u Sieri Nevadi vlada saveznih država proglasila svojim vlasništvom, u koje nitko ne smije dirati, jer je prijetila pogibelj, da će tih živih svjedoka drevnih davnina sa svim nestati s lica zemlje u povodu devastacija šuma.

Starost se drveta aproksimativno tačno ne da drukčije odrediti, do li brojenjem t. z. godova (Jahresringe), poznatih onih koncentričkih slojeva, što ih vidimo već prostim okom na prijerezu naših drveta. Ti godovi reprezentiraju, kako je poznato, godišnje priraste. Gdjegod se brojenje godova ne da provesti, kao n. pr. kod monokotilnih bilina, pa kod mnogih tropskih drveta, tamo bi se čovjek mogao i kruto prevariti, dok bi starost drveta odredjivao po njegovim dimenzijama, imenito po debljini stabla. Valja najme na umu imati, da godišnji prirasti mogu vrlo različni biti prema vrsti drveta, prema individualitetu, prema prilikama klimatičkim, prema ekspoziciji, situaciji, sastavu tla etc. Kako su velike diferencije, pokazao je Hartig na 120 godišnjim hrastovima, koji su imali premjer stabla od 21 do 107 cm. Godišnji je dakle prirast ovdje u najpovoljnijem slučaju 5 put veći nego u najnepovoljnijem.

Vrlo interesantne primjere spominje Burgerstein. U

Digitized by Google

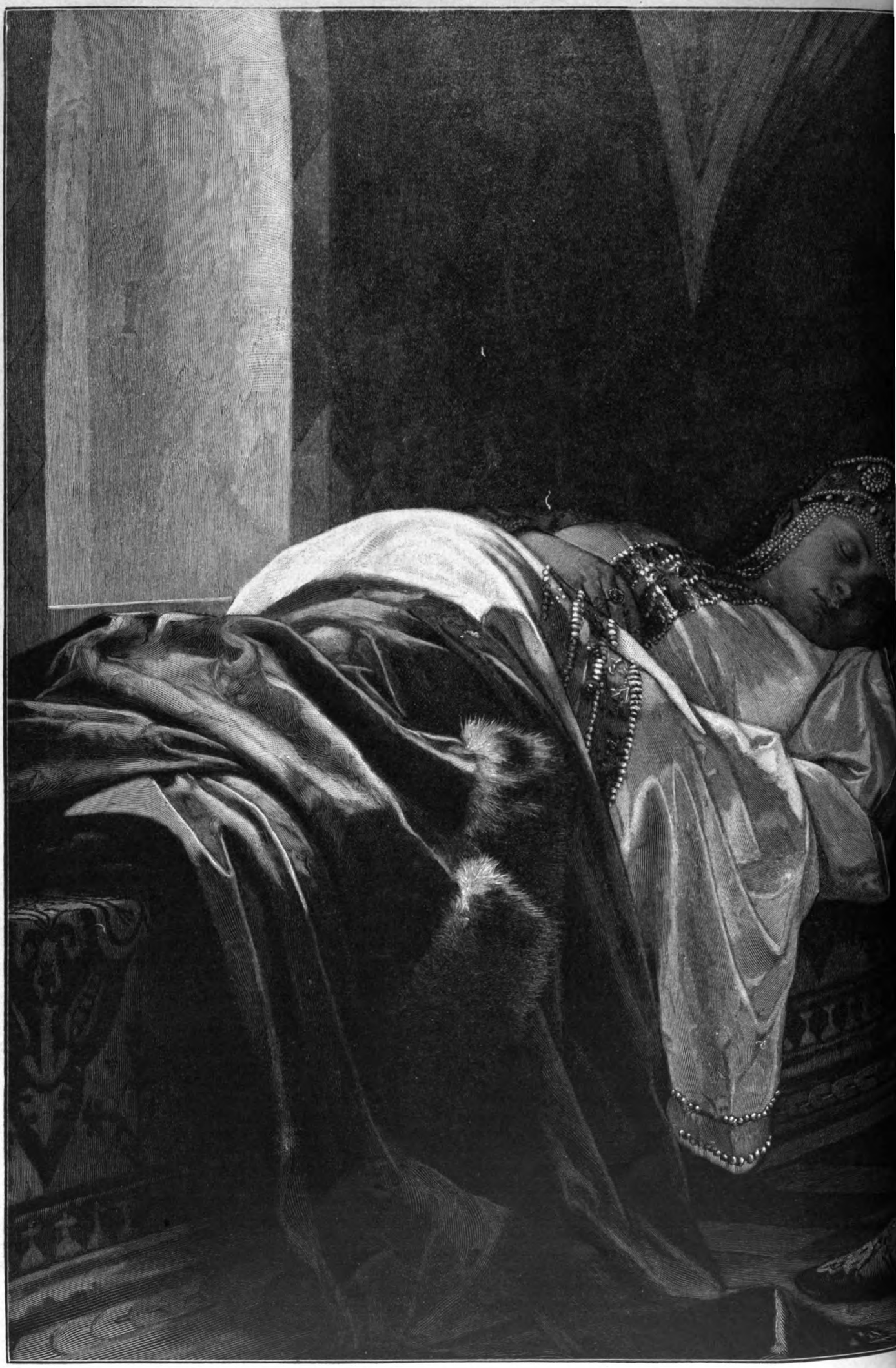

Semenović Sjadov Gregor: Iva

Digitized by Google

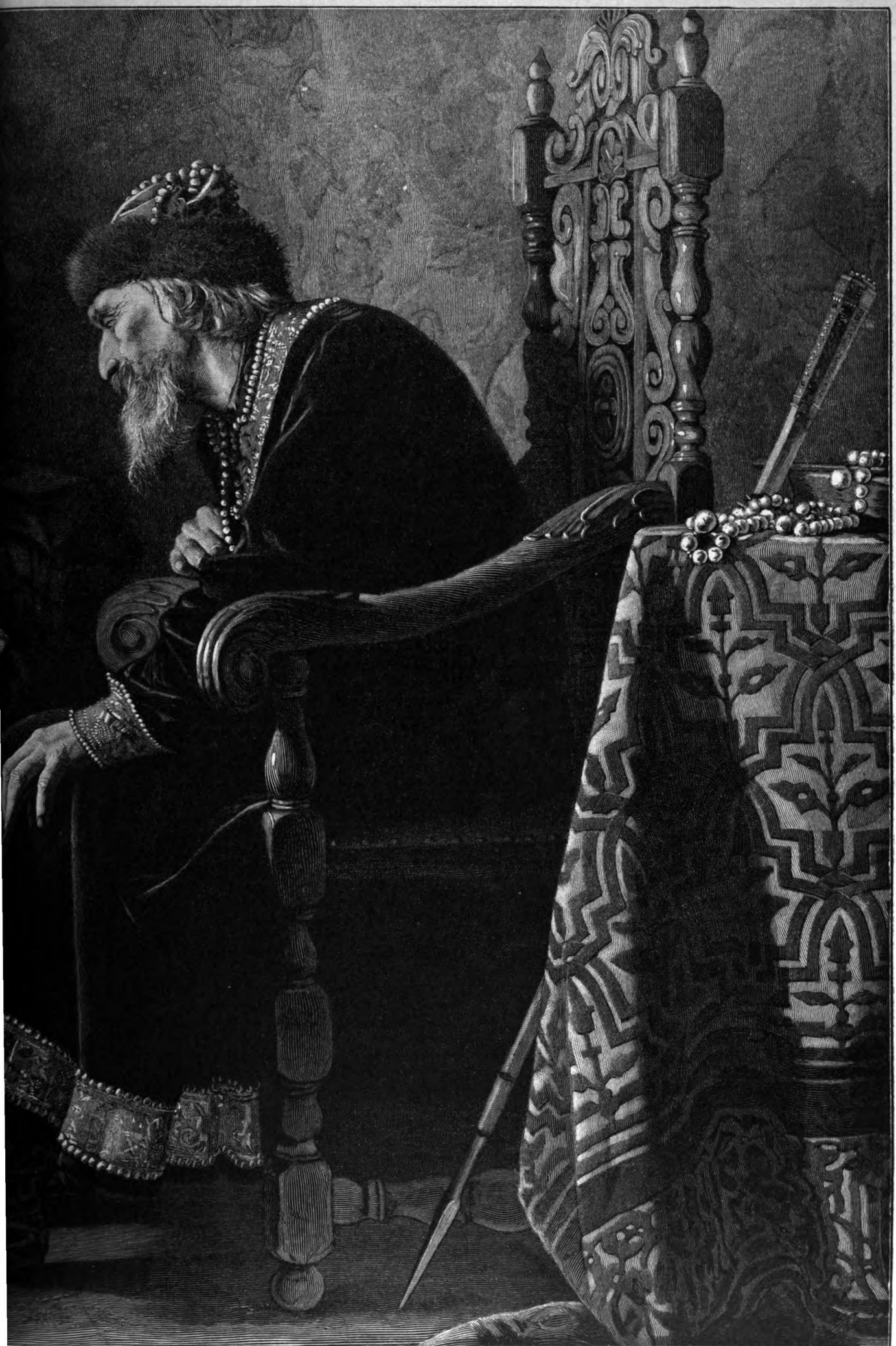

ije svoju ženu, što u snu govori.

Digitized by Google

botaničkom fiziologijskom institutu bečke univerze ima nordijskih stabala, koja su nosile morske struje (t. z. Treibhölzer), i koja su s polarne ekspedicije sa sobom donijeli bili Weyprecht i Payer. Istraživao ih je dvor. savjetnik Wiesner. Med tim se stablima nalazi i jedan sibirski ariš (Larix sibirica), koji na jednom 104 mm. dugom radiju ima 235 godova. U istom institutu ima i komad stabla jedne indomalajske Albizzije (Al. mollucana), koju je Wiesner donio iz bot. vrta u Buitenzorzu na Javi. Radij mjeri 25 cm., a ima samo 6 godova! Radijalni godišnji prirast nordijskog ariša iznosi po tome 0.44 m., a onaj javanske Albicije 41.7 mm., dakle 94 put toliko. Dakle drugim riječima: Spomenuta Albicija morala bi, da je imala jednake priraste kao nordijski ariš, biti ne 6, nego 568 godina stara; a u drugu bi ruku nordijski ariš, da je tako brzo rasao kao Albicija, bio dosegnuo opseg od 65 cm. ne u 235, nego već nakon $2^1/_2$ godine! — Ovake prilike valja dakle svakako na umu imati kod određivanja starosti drveta.

Zanimljiva je dalje biologijska opstojnost, da u stanovitim prilikama biljna vrsta, odnosno individuj, život svoj može produžiti, odnosno prikratiti. I na taj način dobivamo u istinu brojne prijelaze izmedju onih biologijskih skupina, koje uvodno spomenusmo. Gdje je primjerice vegetacioni period u povodu padanja temperature prekratak, a da neka trajna zelen namakne toliko rezervne gradje, koliko bi je trebala nastupom dojdućeg perioda, tamo se dade konstatirati, da je od take tipično trajne zeleni postala jednogodišnjica. Tratinčica (Bellis perennis), koja je u nas perena, u Gatschini je anuelna biljka. Obrnuto može jednogodišnjica postati bienom. Znade se primjerice, da je pšenica prema tome, sije li se u proljeću ili u jeseni, anuelna odnosno biena biljka, a u zimskim je usjevima i kukolj dvogodišnjica. Znade se dalje i to, da se pšenica (to vrijedi i za neke druge kulturne biline), gdje temperatura zimi biva vrlo niska, samo kao jednogodišnjica dade kultivirati. Po Griesebachu kultivira se jara pšenica u švedskom Laplandu sve do 67° s. š., dok ozimnica ima sjevernu medju svoju u Švedskoj kod Fahluna, a na toplijoj zapadnoj obali Norveške kod Fosnäsa (64° s. š.). Ricinus je u našim vrtovima jednogodišnjica, dok u tropima bude trajno, do 12 m. visoko drvo.

Na redu je sada, da reknemo koju o vitalitetu o latenciji ili zamrlosti života i o reviviscenciji ili anabiozi biljnih organizama.

Čitave biline, a tako i pojedini njihovi organi, koji su odredjeni za to, da se u stanovitim prilikama dalje razvijaju, n. pr. podanci, gomolji, sjemenke, trus etc., mogu, a vrlo često i moraju u takim izvanjim prilikama, koje daljni razvitak čine nemogućim, prijeći u neko stanje mirovanja. Biline ili organi njihovi u tome stanju do duše ne prikazuju baš nikakih promjena, svi su životni procesi kao zamrli, ali života ipak nije sa svim nestalo. Život je takov latentan. Biline i njihovi organi nalaze se, kako velimo, u stanju zamrlosti, a iz tog se stanja bude opet na nov, aktivan život, kad se izvanje životne prilike poboljšaju. Tu podobnost, živjeti duže ili kraće vremena život latentan, živjeti u zamrlosti, a moći poslije opet, da tako reknem, oživjeti, otpočeti život aktivan, zovemo vitalitetom (Lebensfähigkeit)[1])

[1]) Ja bih se uslobodio ovdje naglasiti, da to, što mi biolozi zovemo vitalitetom, nema nikakvog posla s onim, što bi po vitalističkom shvatanju imala biti u organičkom svijetu životna sila = vis vitalis. Taj na sreću danas sa svim svladan vitalizam zazirao je od svih sila, koje bi na materiju vezane bile, ili im je barem vindicirao vrlo podredjeno znamenovanje, dok mu je vis vitalis bila neki deus ex machina, koji je jedini ravnao i uzročnikom bio svima pojavama životnim. Kontrarno stanovište zauzima, kako je poznato, materijalizam, a po srijedi stoji shvatanje mehanističko-vitalističko, odnosno t. z. neovitalizam. Sve su to filozofijske spekulacije, s kojima mi u pitanju o vitalitetu, kako ga definirasmo, ne ćemo za sad imat posla.

Izvanje nepovoljne prilike, koje su impedimenat dalnjem razvitku ili ga čine sa svim nemogućim te vode do zamrlosti, do prividne smrti bilina ili njihovih organa, su primjerice trajna suša i ekstremne, bilo visoke, bilo niske temperature. Reviviscencija takih zamrlih bića nastupa u času, kad su se izvanje životne prilike poboljšale. Zamrlo stanje može kadšto, kako ćemo vidjeti, da vrlo dugo traje a radi li se pri tom o apsolutnom prestanku svih životnih funkcija ili su te funkcije samo na skrajni minimum reducirane tako, da bi za trajanja zamrlosti još uvijek postojalo ono, što biolozi zovu „vita minima“, o tome ne možemo raspravljati, jer nam naprosto ne dostaju podaci, na čijoj bi osnovi izvjesno mogli riješiti problema. Wiesner veli u svojoj biologiji bilja, da a priori nije isključena mogućnost te bi neki organizam temporarno mogao biti sa svim bez funkcija, dakle mrtav (leblos), a da nastupom potrebnih životnih uvjeta opet ožive, da dakle dodje do anabioze u potpunom smislu riječi.

Da navedemo nekoliko primjera velikog vitaliteta. Neke mikroskopički sitne alge podobne su dugotrajno posvemašno isušenje podnijeti, a da ipak ostaju latentno žive. Schroeder je primjerice jednog Chlamydococcusa čuvao 5 godina medju bugačicom, a kako ga je nakvasio s vodom, razvile su se od njega nakon dva dana brojne bludjelice ili zoospore. Al. Braun konstatirao je jednak pojav na materijalu, koji bijaše analogno sahranjen 7 godina. Wiesner i Schumacher konstatovaše, da su stanice kvasovaca još bile podobne izazvati vrijenje nakon što su $^3/_4$ godine bile u posve suhom stanju. Pomenuti je Schroeder vidio, da je lišaj pločnjak (Sticta pulmonaria) 17 tjedana ostao na životu u natoč tome, da ga je čuvao u eksikatoru povrh sumporne kiseline, a lišaja u našim šumama vrlo raširen, Peltigera canina, postao je nakon dva mjeseca tako suh, da se je u rukama u prašinu mrvio, a ipak ne bijaše mrtav. Necker je vidio reviviscenciju nekih mahova, n. p. Barbula ruralis, Hypnum abietinum i dr., kad ih je izložio na vlažno mjesto, prem da su dvije godine ležali suhi u jednoj drvenoj kutiji. Novija su istraživanja Schroederova potvrdila stvar s obzirom na neke druge mahove. Gotovo paradoksno se pak čini, kad čovjek čuje, da je Wittrock konstatirao reviviscenciju jedne Selaginele (S. lepidophylla — to je tropsko-američka, vanredno ljepušna crvotočina), koja je 11 godina u herbariju ležala; posadjena, normalno se je dalje razvijala.

Najbolje je svakome od nas poznato, kako sjemenje različnog bilja, sa svim suho pohranjeno, godine i godine ostaje latentno živo i kako u zgodnim prilikama i nakon duge zamrlosti klija.

Moram ipak spomenuti, da se vitalitet sjemenja često precjenjuje. Ne stoji najme, da sjemenje može bog zna kako dugo latentno na životu ostati. To je eksperimentalno uglavljeno takodjer po Wiesneru; a primjera radi spominjem istraživanja vrlo poznatog stručnjaka Nobbea. On je čuvao sjemenje od 72 vrste 10 do 12 godina, pak je našao, da je nakon toga vremena sa svim uginulo 50 vrsta, dok je kod ostalih 22 vrsta klijavosti u manje ili više procenata nestalo. Općeno bi dakle mogli reći, da sjemenje viših bilina ne ostaje duže na životu, nego jedan do dva decenija.

Ako je tome tako, onda će pouzdano zanimati, kako mi biolozi sudimo o podacima, koji su opetovano i u naučnoj literaturi iznešeni, a govore o vitalitetu sjemenja, koji da je trajao po više stotina i tisuća godina. God. 1834 priopćio je primjerice grof. Sternberg u sastanku njem. prirodoslovaca i liječnika (u Stuttgartu), da mu je po gdje koje zrno pšenično klijalo, koje bijaše našasto u egipatskim grobnicama, a moglo je biti staro do 3000 godina. Analogna vijest potječe od Wittenbacha, koji da je takodjer odgojio t. z. mumijsku pšenicu

Digitized by Google

od zrnja, koje se je našlo u jednom mumijskom sarkofagu u Kairu. Vrtlar Grimstone navodi, da je od 70 graškovih sjemenki, koje su se našle u jednoj malo ne 3000 godina staroj urni, odgojio bilina, koje su donijele prijeko 60000 sjemenki. Po drugoj opet vijesti odgojio je vrtlar Rousseau u Bergeracu različka, heliotropa, sitne djeteline etc. od sjemenja, koje je našasto u nekim galskim grobovima iz početka doba kršćanskoga. U literaturi ima, kako rekoh, takih podataka na pretek. A koliko je istine u stvari? Ni malo! Evo što je od prilike rekao Burgerstein u jednom svome predavanju o toj temi (u bečkom Gartenbaugesellschaftu) iz kojeg sam crpao spomenute podatke: Prije svega je općeno poznato, da se sa tobožnjim staroegipatskim antikvitetima silan švindl tjera (znamo za slučaj sa tobožnjim starorimskim objektima dalmatinske proveniencije!). Sternberg je za cijelo nasjeo — poput nekih arheologijskih muzeja u novije doba. Tkogod je dosad imao faktično autentičnog materijala, kao primjerice Unger iz Tebanskih gradjevina i iz Dashur-piramide kod Kaira, mogao se je osvjedočiti, da i u natoč najpovoljnijim prilikama sjemenje takovo nije klijalo — ono je, bog zna od kada već, definitivno bilo mrtvo. Tu se dakle za pravo radi o bajkama.

Izvjesno medju tim znademo za reviviscenciju bilina i njihovih organa nakon kratkotrajnije zamrlosti, kako nastupa u povodu ekstremnih temperatura.

Nema sumnje, da se u stanju zamrlosti, u stanju vitae minimae, nalaze već naša drveta za trajanja ciče studeni, da se na nov život bude nastupom proljeća. A nije li skroz latentan život, koji živu u cirkumpolarnim krajevima zeleni, grmovi i drveta za pretežne česti godine? U okolini Jakutska i Werhojanska u Sibiriji rastu breze i ariši, gdje je notorno središnja temperatura siječnja daleko ispod —40° C, gdje su zabilježene temperature i sa —63° C i gdje temperatura u sjeni kroz više mjeseci ne preseže stepena, kod kojeg je živa kovna. God. 1878/9 zimovala je Vega-ekspedicija kod Pitlekaja na sjev. obali Sibirije. Vladala je silna zima; brojne dane bila je temperatura izmedju —30 i —40°, a minimum je zabilježen sa —46° C. Na jednom buri izloženom brežuljku rasla je zelen Cochlearia Fenestralis. Cvala je ljeti g. 1878, nastupom je zima zamrla; stabljika i lišće joj je otvrdnulo kao kost, moglo se je misliti, da je mrtva. Ipak je slijedećeg ljeta čitava bilina reviviscirala, dalje rasla, cvala etc., preživjela je dakle ciču studen do —46° C u stanju vitae minimae. — Sigurno klasičan primjer velikog vitaliteta!

Poznata je stvar, da i mikrobionti, n. p. bakterije, imaju velik vitalitet. To je uglavljeno pokusima Forstera, Fischera, Sergi-Trombette i dr.

U kakoj su se užasnoj ukočenosti, u kakoj su se zamrlosti morale nalaziti one bakterije, što su ih White na Vanderbiltovoj klinici u Newyorku, za tim Allan Macfadyen, Meyer i dr. trajno izlagali utjecaju žitkog zraka, kojemu je temperatura cca.—200° C, toga sebi jedva možemo zamisliti. Faktum je, da su se te bakterije nalazile samo u stanju vitae minimae, jer su odnosne kulture njihove dalje vegetirale, kako bješe izložene normalnoj temperaturi.

Kako vita minima kod viših bilina i po više godina može da traje, za to je interesantan primjer zabilježio Charpentier. U dolini Chamounix pokrio je ledenjak teren, na kome se nalažahu različne biline; poslije 4 godine nestalo je tek ledenjaka, a neke biline, n. p. Trifolium alpinum. Geum montanum, Cerastium latifolium etc. bješe ostale na životu i dalje su normalno vegetirale.

Kako u studeni, tako i za trajanja ekstremno visokih temperatura mnoge biline ili organi njihovi ostaju zamrli na životu. Mogao bih dosta primjera navesti, nego mislim, da će dovoljno biti, da podsjetim, kako različni lišaji, np. Verrucaria-vrste, koje su se nastanile na suncu eksponiranim gromačama dalmatinskog ili istarskog kraša, moraju da podnose temperature do 60° C. A pustinjski Mana-lišaj (Lecanora esculenta) znade se uvrućati i na 70° C., pa ipak ostaje na životu. Slično je i sa sjemenjem različnih bilina, koje obitavaju na vrućim pjeskarama tropskih pustara. Izvjestno je, da se takovo tlo ugrijava na 70 i više stepena, a sjeme u njemu ili na njemu ipak latentno žive, pak se iz ljetnog svoga sna budi nastupom kišnog perioda.

Najviše temperature tla mjerene su dosad na afričkom kontimentu, na Loangu-obali u donjoj Guineji: one presežu veoma često 75° C., dosežu 80, pače i 84° C. Pak i na tome tlu ima za kišna perioda dosta anuelnih bilina, čije su sjemenke po više mjeseci na zažarenom pijesku počivale, latentno živjele i nijesu klijavosti svoje izgubile.

Ne će valja da biti zgorega, ako spomenem još, da analognih pojava vitalitita i temporarne zamrlosti, kako smo ih medju biljem našli, ima i u životinjskom svijetu; a in puncto čovjeka nehotice nam lebde pred očima stanja duboke hipnoze, prividna smrt u povodu patologijskih procesa, eksperimenti indijskih fakira i slično. Medju životinjama našim poznat su primjer zimski spavači; ta i oni se nalaze u nekom stanju zamrlosti, u kome su sve životne funkcije spale na neki minimum. Neke ribe i žabe potpuno zamrznu; sitne račiće (Daphnia-vrste) vidio sam na svoje oči uklopljene u led kroz nekoliko tjedana, sa svim ukočene, a oživjele su aktivno smjesta, čim se je led u toploj sobi rastalio. Mnogi rotatoriji, tardigradi i nematodi mogu se posvema posušiti poput spomenutih mahova i drugih bilina, a smjesta se probude na nov život, čim im se privede vode. I te se životinje dakle nalaze zamrle u stanju vitae minimae, a revizisciraju s nastupom povoljnih životnih prilika. Kao kod bilina, tako je i kod tih životinja zamrlost ili latencija života posljedica budi nedostajanja vode, budi utjecaja temperature. Tek u nekim će, može biti, slučajevima zamrlost nastupit i u povodu nedostajanja hrane ili zraka, što za biline nije poznato. Tu t. j. kod bilja, su zamrlost i reviviscencija izvjesno samo prilagodbe na sušu i temperaturu.

Pitanje, u čem za pravo stoji podobnost bilina i životinja, da temporarno latentno živu i poslije revivisciraju, sigurno je zanimljiv biologijski problem. Kušao ga je nedavno riešiti Laloy, iznesavšu ovu hipotezu: Život je, veli, kompleks molekularnih gibanja u plazmi. Kod reviviscentnih bića ta gibanja periodično moraju da budu vrlo polagana, sa svim minimalna, nego ona ipak posvema ne smiju prestati, jer bi to značilo definitivni prestanak života. Dakle je samo uže pitanje, kako ova makar i minimalna molekularna gibanja ipak mogu da postoje u stanicama ili u tkaninama, kojima ne dostaje najvećeg dijela vode bilo uslijed suše ili recimo uslijed smrznuća. Laloyova hipoteza tumači stvar ovako: U bjelanjčevini — a to je u bitnome i plazma — nalazi se voda u dva različna oblika: jedan dio vode ispunjava medjuprostore supstancije, drugi je sa supstancijom kemijski vezan te je kao takav nužni konstitucionalni dio albuminoida (bjelanjaka). One prve vode može uslijed suše ili zime nestati, dok bi eliminacija one druge kemijski vezane vode značile smrt za odnosne tkanine ili čitava bića. Dakle je moguće, da razlika izmedju reviviscentnih i drugih organizama stoji u tome, da je kod prvih kemijska voda jače splazmom vezana nego kod potonjih, pak toga veza nije podobna rasklimati ni suša ni studen. Organizam će sačuvati sve bitne svoje osobine, a tako i podobnost, da reviviscira. Ako je kod nereviviscentnih organizama vez odista slabiji, moguće je, da popušta i da ga sa svim nestaje već kod relativno manje suše i studeni. Efekat će biti, da organizam mora poginuti. — Hipoteza je bez sumnje lijepo zamišljena, ali je — hipoteza. —

Digitized by Google

Priznajmo otvoreno: problema poput ovoga o zamiranju i reviviscenciji bića ima u biologiji još dosta. Brojna su pitanja u drugu ruku već definitivno riješena. Moderna je biologija za pravo biomehanika, koja operira sa samim kompliciranim jednadžbama, a svaka sadrži brojnih nepoznanica. Biologija dobro poznaje poteškoće, koje involvira riešavanje tih jednadžbi; nego ona se s pravom nada, da će joj riješenje i najtežih biomehaničkih problema uspjeti. Smijemo li tvrditi sa Du Bois-Reymondom, da i u biologiji ima problema, za koje bi do vijeka mogao vrijediti njegov „ignorabimus"? Ja mislim, da ne smijemo. Filozofsko shvatanje univerzuma, koje se je i u moju dušu usadilo, ne pripoznaje ni kojeg apsolutno neodgonetnog „Welträtsela".

Potop.

Historički roman od **Henrika Sienkiewicza.** Preveo **dr. August Harambašić.**

(Nastavak.)

I.

Kmicica i Kiemliće nosili su konji brzo k šlezkoj granici. Jašili su oprezno, da se ne namjere na kakav švedski odjel, jer i ako su lukavi Kiemlići imali „putnice", podpisane po samom Mülleru, ipak su švedski vojnici pravili mnogo neprilika i onima, koji su bili providjeni takovim putnicama, a to je moglo uroditi zlim plodom po Kmicica i njegove drugove. Za to su se žurili, da što prije predju preko granice. I na samoj granici bilo je mnogo švedskih pustolova, a često su i cieli konjanički odjeli provaljivali u Šlezku, da proganjaju one, koji su se sakupljali oko kralja Jana Kazimira. Ali Kiemlići, koji su za vrieme svoga boravka pod Čenstohovom bili u neprestanom lovu na pojedine Švede, poznavali su dobro svu okolicu, sve pogranične puteve i prolaze, na kojima je njihov lov bio najizdašniji, pa su tu bili kao u svom rodnom kraju.

Putem je stari Kiemlić pripoviedao gospodinu Andriji, što se sve čuje o Republici, a gospodin Andrija, zatvoren tako dugo u tvrdjavi, pohlepno je slušao te viesti i zaboravljao na svoju bol, jer su sve bile vrlo nepovoljne po Švede i navieštale skori konac švedskoga gospodstva u Poljskoj.

— Vojska je već zamrzila švedsku sreću i švedsko družtvo, — govorio je stari Kiemlić, — a vojnici, koji su se prije grozili svojim hetmanima, ako se ne sdruže sa Švedima, šalju sada i sami k gospodinu Potockomu deputacije s molbom, da spasi Republiku, i svi prisižu, da će mu do zadnje kapi krvi ostati vjerni. A neki su pukovnici već i na svoju ruku počeli udarati na Švede.

— Koji je počeo prvi?

— Gospodin Žegocki, starosta babimostski, s gospodinom Kulešom. Oni su počeli u Velikoj Poljskoj i jako uznemiruju Švede. Ima i vrlo mnogo manjih odjela po svoj državi, ali se težko saznaju imena njihovih vodja, jer ih oni nikomu ne kažu, a to radi toga, da svoju rodbinu i svoj imetak očuvaju od švedske osvete. Od vojske se je prva digla ona pukovnija, kojoj je gospodin Vojnilović na čelu.

— Gabriel? Ta to je moj rodjak, premda ga ne poznam.

— Krasan je to vojnik! On je uništio četu gospodina Prackoga, koja je služila Švedima, a njega je ustrielio, pa je za tim otišao medju visoke gore, što za Krakovom leže. Ondje je razbio švedski odjel i oslobodio gorštake, kojima su već bili dodijali Švedi.

— Dakle već i gorštaci udaraju na Švede?

— Oni su prvi i počeli; samo što su to glupi seljaci, pa su odmah htjeli da i sam Krakov svojim sjekirama zauzmu, ali ih je general Duglas razpršio, jer se ne znadu boriti u nizini; za to su tako pomlatili sve čete, koje su za njima došle na njihove gore, da od njih nije preostao ni jedan jedini čovjek. Sada je gospodin Vojnilović te seljake uredio, pa je sam otišao k gospodinu maršalu u Lubomku, gdje se je s njegovom vojskom sdružio.

— Zar sam maršal Lubomirski proti Svedima stoji?

— O njemu su razno govorili, da je smjerao i na ovu i na onu stranu, ali kad su svi počeli sjedati na konje, udario je i on na Švede. Moćan je to gospodin, pa im može nanieti mnogo zla! On bi sam mogao vojevati sa švedskim kraljem. Ljudi govore takodjer, da do proljeća ne će ni jednoga Šveda biti u Republici.

— Dao Bog, da tako i bude!

— Kako da bude drugačije, vaša milosti, kad su se radi obsiedanja Čenstohove svi na njih digli? Vojska se buni, plemići već na njih udaraju, gdje god mogu, seljaci se sakupljaju, a uz to dolaze i Tatari, dolazi sam kan, koji je potukao Hmielnickoga i Kozake, te im se zaprietio, da će ih uništiti do kraja, osim ako podju na Švede.

— Ali Švedi imadu još mnogo privrženika medju plemstvom i velikom gospodom.

— Njih se drže samo oni, koji moraju, a i ti čekaju samo na zgodan čas. Jedini je knez vojvoda vilenski iskreno uz njih pristao, ali mu je to i prisjelo.

Kmicic zaustavi konja i ujedno se prihvati za bok, koji ga je strašno zabolio.

— Za Boga, — vikne, zatomivši svoju bol, — pripoviedaj mi, što je s Radzivillom? Da li je još uviek u Kiejdanu?

— Kulo od kosti slonove! — rekne Kiemlić. — Ja znam samo ono, što ljudi govore, a sam Bog zna, što sve ne govore. Jedni kažu, da knez vojvoda više ne živi; a drugi, da se još brani od gospodina Sapiehe, ali da jedva diše. Oni su se na Podlasju ogledali, pa ga je gospodin Sapieha pobiedio, jer mu Švedi nisu mogli priskočiti u pomoć. A sada vele, da ga gospodin Sapieha obsieda u Tikocima i da je već gotov.

— Hvala Bogu! Poštenjaci slave slavlje nad izdajicama! Hvala Bogu! Hvala Bogu!

Kiemlić pogleda izpod oka na Kmicica, ne znajući ni sam, što da misli, jer je bilo poznato po svoj Republici, da je Radzivill u početku bio upokorio neke svoje čete i one plemiće, koji nisu htjeli da pristanu uz Švede, ali da je to ponajviše morao zahvaliti Kmicicu i njegovim ljudima.

Ali tu misao ne izdade starac svomu pukovniku, i tako su dalje jašili šuteći.

— A što je s knezom konjušnikom? — zapita napokon gospodin Andrija.

— O njemu nisam ništa čuo, vaša milosti! — odgovori Kiemlić. — Možda je u Tikocinu, a možda i kod elektora. Sada je ondje vojna i švedski je kralj sam otišao u Prusku, a mi medjutim očekujemo našega gospodara. Dao nam ga Bog, jer da se samo pokaže, pristali bi svi uz njega i naša bi vojska odmah napustila Švede.

— Zar je to sigurno?

— Vaša milosti, ja znam samo to, što su govorili oni vojnici, koji su sa Švedima morali da stoje pod Čen-

Digitized by Google

Siemiradski H : Iz stare Helade.

Digitized by Google

stohovom. Ondje ima nekoliko tisuća dobrih konjanika pod gospodinom Zbrožkom, pod gospodinom Kalinjskim i pod drugim pukovnicima. Mogu reći vašoj milosti, da ondje ni jedan ne služi dobrovoljno, osim ljudi gospodina Kuklinovskoga, koji bi htjeli da ugrabe blago jasnogorsko. Ali svi pošteni vojnici samo su naricali i jedan se je drugomu tužio: „Dosta nam je te židovske službe! Neka samo naš pravi gospodar predje preko granice, pa ćemo odmah naše sablje poteći na Švede; ali kako da počnemo i kamo da podjemo?“ Tako su se oni tužili, a još je gore u drugim pukovnijama, koje su pod hetmanima. To znam izvjestno, jer su od njih dolazili poslanici k gospodinu Zbrožku, pa su potajno viećali po noći, za što Müller nije znao, premda je slutio, da je zlo oko njega.

— A knez vojvoda vilenski je obsjednut u Tikocinu? — zapita gospodin Andrija.

Kiemlić pogleda i opet izpod oka na Kmicica, pomislivši, da ga možda hvata groznica, kad dva puta pita jedno te isto; ali ipak odgovori:

— Obsieda ga gospodin Sapieha.

— Pravedan je sud božji! — rekne Kmicic. — A nekoč se je po svojoj moći mogao sravniti sa samim kraljem!... I nitko nije uza nj ostao?

— U Tikocinu je švedska posada. A uz kneza vojvodu ostalo je samo nekoliko njegovih najvjernijih dvorana.

Kmiciceva prsa napuniše se radošću. Bojao se je osvete strašnoga magnata na Olenjki, ali mu se je činilo, da je tu osvetu onemogućio svojim grožnjama; ipak ga je mučila misao, da bi i Olenjki i svim Billevićima bilo bolje, da su u lavjoj špilji, nego u Kiejdanu, pod rukom kneza, koji nije nikada nikomu oprostio. Ali sada, kada je on pao, morali su slaviti slavlje njegovi protivnici; sada, kada je izgubio gotovo svu svoju moć i još samo bio gospodar jedne slabe tvrdjavice, u kojoj je branio svoj život i svoju slobodu, nije više mogao ni misliti na osvetu; njegova ruka nije više bila težka njegovim neprijateljima.

— Hvala Bogu! Hvala Bogu! — ponovi Kmicic.

I misli mu bijahu tako zaokupljene promjenom Radzivillove sudbine i tim, što se je sve bilo dogodilo od njegova odlazka iz Čenstohove, i tim, gdje je ona, koju je tako zavolilo njegovo srce, i što se je s njom sbilo, da je i po treći put zapitao Kiemlića:

— Ti dakle veliš, da je knez slomljen?

— Slomljen je do kraja! — odgovori starac. — Niste li vi bolestni?

— Samo me bok peče, ali to nije ništa! — rekne Kmicic.

I opet su jašili šuteći. Umorni konji išli su sve polaganije, dok napokon nisu počeli stupati korakom. Ti jednolični koraci uspavaše na smrt izmučenoga gospodina Andriju, te je spavao dugo, njišući se na sedlu. Probudi ga istom svjetlo bieloga dana.

On se u čudu obazre na sve strane, jer mu se pričini u prvi trenutak, da je sve ono, što je bio proživio te noći, bilo samo u snu. Napokon zapita:

— Jeste li to vi, Kiemliću? Dolazimo li mi izpod Čenstohove?

— Dakako, vaša milosti!

— A gdje smo?

— Oho, već smo u Šlezkoj. Ovdje nas više ne će stići Švedi.

— Dobro! — rekne Kmicic, osviestivši se podpuno. — A gdje je naš premilostivi kralj?

— U Glogovi.

— Podjimo onamo, da mu se poklonimo i da mu ponudimo svoju službu. Ali čuj me, stari!

— Slušam, vaša milosti!

No Kmicic se zamisli i ne reče odmah ni rieči. Očito je o nečemu promišljao i napokon progovori:

— Ne može da bude drugačije!

— Slušam, vaša milosti! — ponovi Kiemlić.

— Ni kralju, ni komu drugomu nemojte ni pisnuti, tko sam!... Zovem se Babinić, a dolazim iz Čenstohove. O velikom topu i o Kuklinovskomu možete govoriti. Ali o mom imenu ni rieči, da ondje zlo ne prosude moje namjere i da me ne drže izdajicom, jer sam ja u svojoj zaslieplienosti služio knezu vojvodi vilenskomu, o čemu su na dvoru mogli čuti.

— Gospodine pukovniče! Poslije toga, što ste učinili pod Čenstohovom...

A tko će mi posvjedočiti, da je to istina, dok je samostan obsjednut?

— Bit će po vašoj zapoviedi.

— Doći će vrieme, kad će istina izbiti na javu, — rekne kao samomu sebi Kmicic, — ali se prije mora naš premilostivi kralj sam osvjedočiti... pa će kasnije svjedočiti za mene.

Tu se prekine razgovor. Medjutim nastane podpun dan. Stari Kiemlić počne pjevuckati litanije, a Kuzma Damjan pratili su ga svojim basom. Put bijaše dosta naporan, jer je bilo studeno; a uz to su ih svaki čas ljud zaustavljali i pitali, što je nova, a naročito, da li se jo uviek brani Čenstohova. Kmicic je odgovarao, da se brar i da će se obraniti, ali pitanjima nije bilo konca. Puter je bilo mnogo putnika i sve su krčme bile prenapunjene. Jedni su odlazili od granice, da se uklone švedskim na padajima; a drugi su dolazili na granicu, da čuju nov viesti iz Republike. Svaki čas su se namjeravali na ple miće, koji bijahu siti Šveda, pa su kao i Kmicic polaz kralju, da mu ponude svoju službu. A časkom su vidj vali i manje i veće odjele vojnika, koji su ili svojevoljn ili na temelju ugovora sa Švedima bili prešli preko gr nice, kao na primjer vojska gospodina kijevskoga kast lana. Viesti iz Republike bijahu već vrlo obodrile te pr gnanike, te su se mnogi spremali na povratak s oružje u ruci. U cieloj Švedskoj, a naročito u kneževstvu opo skom i ratiborskom, kipilo je sve kao u loncu; poslan su letili s pismima kralju i od kralja, gospodinu kastela kijevskomu, primasu, gospodinu kancelaru Koricinjskom gospodinu Varšickomu, kastelanu krakovskomu, prvomu s natoru Republike, koji ni na čas nije bio napustio kra Jana Kazimira.

Sva ta gospoda bijahu u sporazumu s velikom ki ljicom, koja nije bila klonula duhom ni u najvećoj n sreći, a radili su sporazumno i medju sobom i sa sv vidjenijim ljudima, za koje se je znalo, da su se htjeli p vratiti k svomu pravomu kralju. Kraljici je slao poslan i sam gospodin krunski maršal, a to su isto radili i h mani i plemići, spremajući se na ustanak.

Bijaše to u oči sveobće vojne, koja je na nek mjestima već bila buknula. Švedi su pojedine mjestne bu ugušivali bud oružjem, bud krvničkom sjekirom, ali oganj, ugašen na jednom mjestu, odmah planuo na drug Strašna bura nadvila se nad glavama švedskih napada sama zemlja, prekrivena sniegom, počela se opirati hovim nogama; grozna osveta prietila im je sa svih stra te su se bojali i svoje vlastite sjene.

I tako su već bili vrlo malodušni. Njihove neda pobjedonosne pjesme zamrle su im na ustnama i u r većem su čudu pitali sami sebe: „Zar je to taj isti na koji je još jučer bio napustio svoga gospodara i pre nam se bez boja?“ Ta gotovo sva gospoda, čete i mići predjoše na neprijateljsku stranu, a gradovi i tv otvoriše im vrata i sva država bijaše zauzeta. Ni jedan nije stajao manje sila i krvi. Sami Švedi, diveći se lakoći, kojom su osvojili moćnu Republiku, nisu mogli tajiti, da preziru svoje protivnike, koji su se na prvi blj švedskoga mača bili odrekli svoga kralja i svoje otačt samo da u miru uživaju svoj imetak, ili da još stek novih dobara. Rieči, što ih je nekoč cesarskomu posla Lisoli bio rekao Vreščović, govorio je i sam kralj, a s i svi švedski generali: „U tom narodu nema ni hrabr

Digitized by Google

u uztrajnosti, ni vjernosti, ni požrtvovnosti, pa za to mora da propadne!"

Ali su bili zaboravili, da taj narod ima još jedan osjećaj, i to onaj, komu je tako jasnim izrazom bio samo-an jasnogorski. I u tom osjećaju bijaše i njegov pre-ponos.

Jer grmljavina topova, koja zagrmi pod svetim mje-stom, odjeknu u svim poljskim srcima: magnatskim, ple-mićkim, gradjanskim i seljačkim. Vapaj sgražanja razliegnu se od Karpata do Baltika i orijaš se probudi iz svoga ropstva.

— To je drugi narod! — govorili su u čudu švedski generali. I počamši od Arfuida Wittemberga, pa do zad-njega zapovjednika najmanje tvrdjave, slali su svi kralju Karlu Gustavu u Prusku same najzlokobnije viesti.

Zemlja im se izmicala izpod nogu; mjesto nekadanjih prijatelja susretali su ih posvuda ljuti neprijatelji; mjesto predaje dočekivaše ih odpor, mjesto straha najveća od-važnost, mjesto mekoće okrutničtvo, mjesto strpljivosti osveta.

A medjutim je od ruke do ruke išao po cieloj Re-publici u tisuće i tisuće primjeraka razšireni manifest kralja Jana Kazimira, koji je već prije bio izdan u Šlezkoj, ali nije nalazio velikog odziva. A sada su ga nasuprot dielili po svim mjestima, koja još nisu bila zauzeta. Kamo god nije dopirala švedska ruka, tamo su se plemići sakupljali i odazivali u prsa, slušajući zanosne rieči prognanoga kralja, koji je izticao sve prošle griehe, ali je ipak govorio, da ne treba gubiti nade u spas propale Republike.

„Ipak nije minulo vrieme," pisao je Jan Kazimir, „da se ne bi mogle natrag predobiti izgubljene provincije, premda je neprijatelj već tako napredovao, da se oskvrnjene crkve ne bi mogle odmazditi neprijateljskom krvlju i povratiti staropoljska hrabrost i starodrevna vjernost vaših gospod-ara svojoj otačbini i svom kralju, kakovom se je pred drugim narodima dičio naš djed Sigismund I. I opet je nadošlo vrieme, da se posvjedoči ta starodrevna vjernost. Komu je nada sve Bog i njegova sveta vjera, taj mora da ustane na švedskoga neprijatelja. Ne čekajte na voj-vode i vodje, ili na odredbe, koje su sadržane u javnom državnom pravu. Neprijatelj je pomiešao sve te stvari; već se pridružite prvi drugomu, treći četvrtomu, peti še-stomu i tako dalje, pa se svi skupa dignite na odpor. Čim kad se svi sakupite, izaberite si i vodju. Jedna četa neka se priključi drugoj, da tako nastane vojska, pa joj onda izaberite zapovjednika i čekajte na našu osobu, ne propuštajući ni jedne zgode, da porazite neprijatelja. A čim mi budemo čuli, da ste pripravni i da ste nam vjerni, odmah ćemo doći medju vas, da budemo ondje, gdje to bude zahtievao spas naše otačbine."

Taj se je proglas čitao i u samom taboru kralja Karla Gustava, kao i po svim mjestima, u kojima bijahu švedske posade, ali i poljske čete. Plemići su suzama zalievali svaku kraljevu rieč, žaleći dobroga kralja i prisižući na sličice Presvete Majke božje, da će se odazvati njegovoj volji. A da to i dokažu, dok im se zanos ne razpline i suze ne isuše, sjedali su odmah na konje, da što prije udare na Švede.

I tako su počeli ginuti i izčezavati manji švedski odjeli. Tako je bivalo na Litvi i Žmujdzi, u Mazoviji, Ve-likoj i Maloj Poljskoj. Često su plemići, sabravši se kod susjeda na krstitke, imendan, ili kakovu čast, svoju zabavu dovršili time, da su se svojski ponapili, pa su onda poput gromа udarili na švedsku posadu. Zatim su pošli svojim putem, pjevajući i podcikujući, a njima su se pridruživali drugi dobrovoljci, dok nije nastala ciela četa i započela pravu vojnu. Tako su radili osobito u pokladama, te je oboružanih mužkaraca bivalo sve više i više; i plemićki kmetovi i seljaci dolazili su hrpimice na takove „zabave".

Vrlo su se rado preodievali kao Tatari, jer je već samo njihovo ime zadavalo strah i trepet Švedima, medju kojima su se pojavile najčudnovatije viesti o strašnom divljačtvu tih sinova krimskih stepa, s kojima se smjeli Skandinavci dosele još nisu bili ogledali. I jer je bilo obće poznato, da tatarski kan sa sto tisuća svoje orde dolazi u pomoć kralju Janu Kazimiru, i jer su plemići neprestano napadali na švedske odjele, nastajala je medju njima najveća smutnja.

Švedski pukovnici i zapovjednici bili su već u mnogim mjestima podpuno osvjedočeni, da su doista nadošli Tatari, pa su na vrat na nos uzmicali u veće tvrdjave, šireći po-svuda strah i krive viesti. A medjutim su se posve liepo mogli oboružati ljudi u onim krajevima, koji su tako ostali bez Švedâ, da se zatim saberu u dobro ustrojene čete.

Ali i od tih plemićkih napadaja bijaše za Švede još strašniji pokret medju seljacima. Već odavno, od prvoga dana obsiedanja Čenstohove, počelo je vreti medju tima ljudima i dosele mirni i strpljivi orači stali su se mašati za svóje sjekire i kose, da pomažu plemićima. Svi uvi-djavniji švedski generali promatrali su s najvećim strahom tu crnu oblačinu, koja se je svaki čas mogla prometnuti u pravi potop, da podpuno uništi drzke provalnike.

Oni su smatrali najboljim sredstvom, da te ljude što više zastraše i da tako već u samoj klici uguše tu strašnu opasnost. Njihov kralj Karlo Gustav držao je još liepim i laskavim riečima uza se one poljske čete, koje su s njim bile otišle u Prusku. A najviše se je ulagivao gospodinu zastavniku Koniecpoljskomu, slavnomu regimentaru kod Zbaraža, koji je bio uza nj sa šest tisuća nesravnjivih ko-njanika, koji su već kod prvoga sraza s knezom elektorom bili Prusima zadali takav strah i trepet, da je elektor odmah odustao od boja i dao se na ugovaranje.

Švedski kralj je slao svoja pisma i hetmanima i ma-gnatima i uglednijim plemićima, obećavajući im sve i sva, samo da mu ostanu vjerni. No ujedno je zapovjedio svim svojim generalima i zapovjednicima, da sve unište ognjem i mačem, gdje god bi se pojavio kakav odpor, a naročito da razprše i pobiju sve seljačke čete. Usljed toga napu-stiše Švedi svu svoju dosadanju ljubezljivost i prijaznost. Mač i oganj, grabež i otimačina zamieniše njihovu dosa-danju uljudnost i milost. Iz svih tvrdjava podjoše jaki pje-šački i konjanički odjeli u potjeru za buntovnicima. Švedi su sa zemljom sravnjivali ciela sela, zapaljivali dvorove i crkve. Zasužnjene plemiće predavali su u krvničke ruke, dočim su zasužnjenim seljacima odsiecali desnu ruku, pa su ih onda puštali kući.

Ti su odjeli osobito bjesnili po Velikoj Poljskoj, koja se je prva podigla proti tudjemu gospodstvu, kao što mu se je bila prva predala. Zapovjednik Stein dade ondje u jedan mah poodsiecati desnice preko trima stotinama se-ljaka, koji bijahu uhvaćeni s oružjem u ruci. Po svim mje-stima bijahu podignuta vješala, na kojima su dan na dan visile nove žrtve. To je isto Magnus de la Gardie radio na Litvi i Žmujdzi, gdje su se najprije digli plemići, a za njima i seljaci. I jer Švedi u onom sveobćem metežu nisu mogli razlikovati svoje prijatelje od svojih neprijatelja, za to nisu štedili nikoga.

Ali oganj, zalievan krvlju, mjesto da ugasne, širio se sve više, te započe vojna, u kojoj se na obe strane nije radilo o pobjedi, o zauzeću tvrdjava i provincija, nego o životu i o smrti. Okrutnost preote tako mah, da se pro-tivnici nisu više borili, nego uništavali bez milosrdja.

II.

Ta strašna vojna bijaše istom u svom početku, kad je gospodin Kmicic sa svom trojicom Kiemlića poslije težka i naporna puta, obzirom na njegovo zdravlje, stigao u Glogovu. A stigoše po noći. Mjesto je bilo prepuno vojske, gospode i plemića, kraljevskih i magnatskih sluga, a sve krčme tako zaokupljene, da je stari Kiemlić jedva jedvice našao stan za gospodina Andriju, kod nekog užara, koji je prebivao izvan grada.

*

Digitized by Google

Siemiradski

Digitized by Google

Preljubnica.

Digitized by Google

Taj je dan gospodin Andrija proležao u velikoj boli radi opaljena boka. Časkom je pomišljao, da će ozbiljno i težko oboliti. Ali ipak nadvlada njegova željezna narav. Sliedeće noći bude mu lakše, a već drugo jutro podje u župnu crkvu, da zahvali Bogu za svoj čudni spas.

Sivo i sniežno zimsko jutro tek što je bilo razpršilo tminu. Mjesto je još spavalo, ali se je kroz crkvena vrata već vidilo svjetlo na oltaru, a ujedno su se čuli i glasovi orgulja.

Kmicic udje u crkvu. Svećenik je pred oltarom služio svetu misu, a u samoj crkvi bilo je još malo ljudi. U klupama je klečalo nekoliko osoba, prekrivši lice rukama, a osim njih ugleda gospodin Andrija, kad su mu oči stale prodirati kroz onu polutminu, čovjeka, gdje sprieda kleči na klecalima, pod kojima bijaše prostrt krasan sag. Za njim su klečala dva dječaka s rumenim, upravo angjeoskim licem. Taj je čovjek klečao nepomično i samo po tom, što su mu težko odisala prsa, moglo se razabrati, da ne spava, nego da se moli žarko i svom dušom. I Kmicic se udubi u zahvalnu molitvu, ali i poslije nje poče ponovno promatrati toga čovjeka, kao da ga je nešto k njemu privlačilo. Gotovo glasni uzdasi potresavali su njegovim likom. A medjutim je i u crkvi bivalo sve vidnije.

Gospodin Andrija pomisli odmah, da je taj čovjek vrlo ugledan, jer su ga svi prisutni, pa i sam svećenik, koji je služio svetu misu, promatrali s najvećim štovanjem i saučešćem. Nepoznanac bijaše sav odjeven u crni baršun, obrubljen sobolovinom, i samo je oko vrata imao široki bieli ovratnik, izpod kog se je vidio veliki zlatni lanac; crni šešir s isto takovim perjem ležao je kraj njega, dočim mu je jedan dječak držao rukavice i dragocjeni mač. Kmicic nije mogao da vidi nepoznančevo lice, jer je donekle bilo prekriveno velikim ovratnikom, a donekle vrlo bujnom vlasuljom.

Gospodin Andrija pristupi k njemu tako, da mu uzmogne viditi obličje, kad bude ustao. Medjutim se je sveta misa približavala k svršetku. Svećenik je već bio odpjevao Pater noster. Ljudi, koji su htjeli da budu kod druge mise, ulazili su u crkvu kroz glavna vrata. Crkva se napuni dubkom, te je bilo i dosta tiesno. Kmicic gurne laktom najbližeg plemića i šaptne:

— Oprostite mi, gospodine, što vas smetam u vašoj nabožnosti, ali me na to sili moja znatiželjnost. Tko je to?

Tu pokaže očima na ugledna čovjeka, koji je sveudilj klečao.

— Vi ste jamačno došli iz daleka, kad ne znate, tko je to? — odgovori plemić.

— Dakako, da sam došao iz daleka, pa vas za to i pitam u nadi, da ćete mi ljubezno odgovoriti.

— To je kralj.

— Za živoga Boga! — klikne Kmicic.

A kralj ustane u taj trenutak, jer svećenik poče čitati sveto evangjelje.

Gospodin Andrija ugleda izmučeno mu lice, žuto i prozirno poput crkvenoga voska. Kraljeve oči bijahu vlažne a vjedje rumene. Čovjek bi bio rekao, da se je sva sudbina države zrcalila na tom plemenitom licu, toliko je na njemu bilo boli, žalosti i mukâ. Noći bez sna, provedene u molitvi i u očajnosti, neprestane nesreće, zapuštenost i progonstvo, poniženo veličanstvo toga sina, unuka i praunuka moćnih kraljeva, ogorčenost, koju su mu tako obilno zadavali sami njegovi podanici, i nezahvalnost države, za koju je bio spreman žrtvovati svu svoju krv i sam svoj život, — sve se je to moglo jasno čitati na njegovu licu. A ipak se je na njemu vidila i podpuna resignacija, polučena vjerom i molitvom, i veličajnost kralja i božjega pomazanika, kao i velika i tako neizcrpiva dobrota, te je bilo očito, da su i najveći krivci samo trebali pružiti ruke k tomu otcu, da ih taj otac primi, da im oprosti i zaboravi na sve njihove krivice.

Kad ga je Kmicic ugledao, pričini mu se, kao da mu je netko željeznom rukom stisnuo srce. Težka tuga obuze dušu mladoga junaka. Iskreno pokajanje zaustavi mu dah u grlu, a osjećaj neizmjerne krivnje potrese ga tako, da je počeo podrhtavati, i najednoč mu novo čuvstvo napuni sva prsa. U tren oka zavoli on tako nesretnoga kralja, te je osjećao, da za nj nema na čitavoj zemlji ništa dražega od toga otca i gospodara, da je za nj spreman žrtvovati svu svoju krv i sav svoj život, podnieti najteže muke i sve na svietu. I snalazila ga želja, da se baci pred njegove noge, da mu obujmi koljena i da ga zamoli za oproštenje. Smjeli i pustolovni plemić izgubi se u njemu u tili čas i on postade posve drugi čovjek, odan svom dušom svojemu kralju.

— To je naš gospodar! To je naš nesretni gospodar! — ponavljao je tiho, kao da je ustima htio posvjedočiti ono, što su mu vidile oči i osjećalo srce.

U to klekne kralj Jan Kazimir poslije evangjelja i opet, pa sklopi ruke, podigne oči u vis i zadubi se u molitvu. Svećenik ode napokon i mnogi ljudi stanu izlaziti iz crkve, a kralj je sveudilj klečao.

U to gurne onaj plemić, na kog se je bio obratio Kmicic, laktom gospodina Andriju.

— A tko ste vi, gospodine? — zapita ga.

Kmicic nije odmah razumio to pitanje i nije mu odmah odgovorio, jer je tako zamišljeno promatrao kralja.

— A tko ste vi, gospodine? — ponovi plemić.

— Plemić, kao i vi! — odgovori gospodin Andrija, prenuvši se kao iz sna.

— A kako se zovete?

— Kako se zovem? Zovem se Babinić, a jesam iz Litve, izpod Vitebska.

— A ja sam kraljev dvoranin Lugovski! . . . Molim, vi dakle dolazite iz Litve, izpod Vitebska?

— Ne, nego iz Čenstohove.

Gospodin Lugovski zaniemi na čas od čuda.

— Ah, kad je tako, dobro nam došli, gospodine, jer nam donosite nove viesti. Milostivoga kralja gotovo je umorila težka briga, jer već tri dana nije ništa izvjestna čuo. Al što je i kako je? Jeste li vi možda iz čete gospodina Zbrožka, ili Kalinjskoga, ili Kuklinovskoga? I dolazite izpod Čenstohove?

— Ja ne dolazim izpod Čenstohove, nego iz samoga samostana.

— Vi se po svoj prilici šalite! Pa kako je ondje? Što se čuje? Brani li se još Jasna Gora?

— I brani se i obranit će se. Švedi već odstupaju.

— Za Boga! Kralj će vas pozlatiti! Vi velite, da dolazite iz samoga samostana? A kako su vas Švedi propustili?

— Ja ih nisam molio za dozvolu; ali mi oprostite, gospodine, što vam to u crkvi ne mogu obširno pripoviedati.

— Istina je, istina! — odgovori gospodin Lugovski. — Bog je milosrdan! . . . Vi ste nam pali s neba! . . . Ali u crkvi nije moguće . . . to je istina! . . . Čekajte, gospodine! Kralj će odmah ustati, da nešto založi prije velike mise. Danas je nedelja. Hodite i stanite sa mnom pred vratima, pa ću vas odmah predstaviti kralju. Hodite, hodite, jer nemamo mnogo vremena!

To rekavši, podje napred, a Kmicic za njim. Jedva stadoše pred vratima, kadno se ponajprije pojaviše dva paža, a za njima dodje Jan Kazimir.

— Milostivi kralju, — klikne gospodin Lugovski, — stigle su viesti iz Čenstohove!

Kraljevo bliedo lice najednoč se zarumeni.

— Što? Gdje? Tko ih je donio? — zapita.

— Evo ovaj plemić! Kaže, da dolazi iz samoga samostana!

— Zar je samostan već zauzet? — vikne kralj.

U to se gospodin Andrija baci pred njegove noge, a on se prigne, da ga podigne.

Digitized by Google

— Kasnije, — progovori, — kasnije! Ustanite, gospodine, za Boga, ustanite i govorite! Zar je samostan zauzet?

Kmicic ustane suznih očiju i klikne zanosno:

— Nije, milostivi kralju, i ne će biti! Švedi su potučeni! Njihov je najveći top razbijen! Medju njima vlada glad, strah i nevolja! Oni misle na odstup!

— Hvala, o hvala tebi, kraljice angjeoska i naša! — rekne kralj,

To rekavši, okrene se k crkvenim vratima, pa skine svoj šešir i klekne na snieg. Podbočivši ruku o kamen, zadubi se u molitvu. Za čas potrese tiho jecanje cielim njegovim tielom.

Svi bijahu silno ganuti, a gospodin Andrija jecao je posve glasno.

Pomolivši se i izplakavši, ustane kralj umiren, a lice mu bijaše mnogo vedrije. Odmah zapita Kmicica, kako se zove, a kad mu ovaj reče svoje krivo ime, progovori:

— Neka vas gospodin Lugovski odmah odvede u naš stan. Ne ćemo ručati drugačije, nego slušajući o obrani.

Četvrt sata kasnije stajao je Kmicic u kraljevoj sobi pred izabranim družtvom. Kralj je samo čekao na kraljicu, da sjednu k ručku, a Marija Ljudevita dodje za časak. Čim ju ugleda Jan Kazimir, vikne:

— Čenstohova se je održala! Švedi odstupaju! Ovo je gospodin Babinić, koji dolazi odande i donosi te viesti!

Kraljičine crne oči svrate se na obličje mladoga junaka, i ugledavši na njemu očitu iskrenost, zasinu radostno; a i on ju je, poklonivši joj se duboko, promatrao smjelo, kao što i doliči pravoj uljudnosti.

— To je moć božja! — progovori kraljica. — Vi ste nam veliki teret skinuli s duše i dat će Bog, da to bude početak naše bolje sreće. Dolazite li ravno izpod Čenstohove?

— On ne dolazi izpod Čenstohove, nego iz samoga samostana! To je jedan od braniteljâ! — klikne kralj. — Zlatan gost! Dao Bog, da nam takovi dolaze svaki dan; ali mu dozvolite, da dodje do rieči! Pripoviedaj, brate, pripoviedaj, kako ste se branili i kako vas je čuvala ruka božja?

— Da, jamačno nas je čuvala ruka božja, milostivi gospodaru, i milost presvete Bogorodice, koju smo svaki dan gledali.

Tu htjede gospodin Kmicic da počne pripoviedati, ali u to dodjoše novi dostojanstvenici. Dodje papinski nuncij, pa primas Leščinjski, pa svećenik Vidžga, zlatousti propovjednik, koji bijaše kraljičin kancelar, pa poslije biskup varminjski, a napokon i primas. S njim dodje i državni kancelar gospodin Koricinjski, a s njim i Francez de Noyers, kraljičin pobočnik; za njima su redom dolazili drugi dostojanstvenici, koji nisu u nesreći ostavili svoga gospodara, već su s njim volili dieliti gorki kruh progonstva, nego da prekrše zadanu mu vjeru.

No jer je kralju bilo do toga, da sve što prije čuje, prestajao je svaki čas jesti, govoreći:

— Slušajte, moja gospodo, slušajte! Došao je gost iz Čenstohove i donio dobru viest . . . Slušajte! . . . Iz same Jasne Gore!

Na to su dostojanstvenici znatiželjno promatrali Kmicica, koji je stajao kao pred sudom; ali jer je bio čovjek smion i vičan da obći s velikim ljudima, nije se ni najmanje smeo, već je počeo pripoviedati, kad su svi sjeli k stolu.

Istina se je zrcalila u njegovim riečima, jer je govorio slavodobitno i jasno, kao vojnik, koji je sve sam vidio i proživio. Govorio je o prioru Kordeckom, kao o kakvom svetom proroku, dizao je do nebesa gospodina Zamojskoga i gospodina Čarnieckoga, hvalio je častne otce i spominjao sve, osim samoga sebe; ali je ipak svu obranu izrično pripisivao zaštiti presvete Bogorodice, njezinoj milosti i njezinim čudesima, — a u čudu su ga slušali kralj i njegovi dostojanstvenici.

Nadbiskup je suznim očima gledao u vis, svećenik Vidžga je sve brzo razjašnjivao papinskomu nunciju, a drugi su se rukama hvatali za glavu, ili su se molili i udarali u prsa.

Kad je Kmicic napokon došao do zadnjih borba, kad je stao pripoviedati, kako je Müller dopremio težke topove iz Krakova, a medju njima i onaj ogromni top, komu ne bi bile odolile ne samo zidine čenstohovske, nego ni ma koje druge na svietu, nastade najveća tišina i sve oči bijahu uprte u njegova usta.

A on prestade naglo i poče brzo disati; jasno rumenilo oblije mu lice, te namršti obrve, podigne glavu i rekne ponosno:

— Sada moram da govorim o sebi, premda bih volio da šutim . . . A ako što reknem, što bi bilo slično samohvali, Bog mi je svjedok, da to ne ću učiniti radi kakove nagrade, jer je ne trebam i jer će za mene biti najveća nagrada, ako budem mogao svoju krv proliti za svoga kralja.

— Govori smjelo, mi ti vjerujemo! — rekne mu kralj. — Što je s onim ogromnim topom?

— Taj sam top ja, izašavši iz tvrdjave po noći, puščanim prahom razbio na komade!

— Za miloga Boga! — vikne kralj.

Ali zatim nastade tišina, tako se začudiše svi prisutni. Svi su pozorno promatrali mladoga junaka, koji je pred njima stajao blistavih očiju, rumena lica i ponosno podignute glave. I u njemu je u taj trenutak bilo toliko neke strašne i divlje muževnosti, te je svaki i nehotice morao pomisliti, da je takav čovjek doista mogao počiniti sličan čin.

Za to i progovori primas nakon nekoliko časaka:

— Tomu je u istinu spodoban taj čovjek!

— A kako si to učinio? — zapita kralj.

Kmicic izpriča, kako je bilo.

— Ta to je gotovo nevjerojatno! — rekne gospodin kancelar Koricinjski.

— Moja gospodo, — progovori svečano kralj, — mi nismo znali, koga imamo pred sobom. Još je živa nada, da nije propala Republika, koja radja takove junake i kavalire.

— Taj može da rekne o sebi: „Si fractus illabatur orbis, impavidum ferient ruinae!“ [1]) — rekne svećenik Vidžga, koji je rado citirao klasične autore.

— Da, to je gotovo nevjerojatno! — ponovi gospodin kancelar. — Recite nam, gospodine kavalire, kako ste iznieli živu glavu iz tolike opasnosti i kako ste se protukli kroz Švede?

— Razprsnuće topa me je oglušilo, — rekne Kmicic, — pa su me Švedi istom drugi dan našli uz obkop, gdje sam ležao kao bez duše. Odmah su me stavili pred sud i Müller me je odsudio na smrt.

— A vi ste pobjegli?

— Od Müllera me je izmolio neki Kuklinovski, da me usmrti sâm, jer mi je bio strašan neprijatelj.

— To je poznati pustolov i razbojnik, o kom smo i mi čuli, — rekne kastelan Krzivinjski. Njegova četa stoji s Müllerom kod Čenstohove . . . To je istina!

— Taj Kuklinovski bio je prije toga kao Müllerov poslanik u samostanu, pa me je jednoč privatno nagovarao na izdaju, a ja sam ga pljusnuo po licu i udario nogom. Za to me je zamrzio.

— Ej, ja vidim, da si ti odlučan i žestok plemić! — klikne razdragani kralj. — Takovu čovjeku ne valja dolaziti na put! . . . Müller te je dakle predao Kuklinovskomu?

— Da, milostivi gospodaru! . . . A on me je odveo u pustu kolibu s nekoliko svojih ljudi. U njoj me je dao svezati uz gredu, pa me je onda stao mučiti, opalivši mi bok zapaljenim drvetom.

— Za živoga Boga!

— U to ga odazvaše k Mülleru, a medjutim dodjoše

[1]) Ako se sruši sav sviet, nebojša će ostat na razvalinama.

Digitized by Google

tri plemića, neka tri Kiemlića, tri njegova vojnika, koji su prije poda mnom služili. Oni poubijaše stražare i odvezaše me od grede.

— A onda ste pobjegli! Sada razumijem! — rekne kralj.

— Ne, milostivi gospodaru! Počekali smo, dok se je povratio Kuklinovski, na što sam zapovjedio, da ga privežu na onu istu gredu, pa sam mu onda svojski opalio bok.

To rekavši, zacrveni se gospodin Kmicic na novo, a oči mu bljesnu, kao srditu vuku.

A kralj udari šakom po stolu i vikne:

— I pravo mu je! I pravo mu je! Takav izdajica nije ništa boljega ni zaslužio!

— Ostavio sam ga živa, — nastavi Kmicic, — ali se je do jutra morao smrznuti.

— To je junak, koji ne oprašta! Takovih nam i treba! — klikne kralj, već posve veseo. — I sâm si amo došao s tima vojnicima? Kako se zovu?

— Kiemlići: otac i dva sina.

— Mater mea de domo Kiemlićovna est,[1]) — rekne svečano kraljičin kancelar Vidžga.

— Prema tomu ima Kiemlićâ velikih i malih, — odgovori veselo Kmicic, — a ovi nisu samo mali, nego i veliki lupeži, ali su dobri vojnici i meni vrlo vjerni.

Medjutim je kancelar nešto šaptao u uho arcibiskupu gnjeznanskomu, a napokon rekne:

— Amo dolazi mnogo takovih ljudi, koji radi samohvale ili radi kakove nagrade koješta izmišljaju. Oni šire krive i pretjerane viesti, a na to su ih često i neprijatelji nagovorili.

Ta sumnja iznenadi sve prisutne, a Kmicicevo lice zalije se rumenilom.

— Meni nije poznato vaše dostojanstvo, — rekne, — koje, kako slutim, mora da je znatno, i ne ću da vas uvriedim . . . ali ipak mislim, da nema takova dostojanstva, koje bi dozvoljavalo, da se pošten plemić bez ikakovog razloga okrivi lažju.

— Čovječe, ti to govoriš krunskom kancelaru! — klikne gospodin Lugovski.

Kmicic plane:

— Tko me okrivljuje lažju, pa makar to bio i sam kancelar, tomu odgovaram: lakše je sumnjati, nego nositi glavu u torbi; lakše je pečatiti voskom, nego krvlju!

Ali gospodin Koricinjski se ne razsrdi, već samo rekne:

— Ja te ne okrivljujem lažju, gospodine kavalire; ali ako je istina, što si nam pripoviedao, mora da ti je opaljen bok.

— Podjimo nekamo na stranu, pa ću vam ga pokazati! — vikne Kmicic.

— To nije nuždno, — rekne kralj, — mi ti vjerujemo i bez toga.

— Ah, ne, milostivi kralju! — klikne gospodin Andrija. — Ja to zahtievam sam, ja to molim kao kakovu milost, samo da me ovdje nitko, pa bio ma kakav dostojanstvenik, ne smatra lažcem! Tako bi bile zlo nagradjene moje muke, milostivi gospodaru! Ja ne tražim nikakove nagrade, već samo želim, da mi se vjeruje, pa neka se za to nevjerovani Toma dotakne mojih rana!

— Ja ti vjerujem! — rekne kralj.

— Sama je istina bila u njegovim riečima, — nadoda kraljica, — ja se ne varam u sudu ljudi.

Ali Kmicic sklopi ruke.

— Milostivi gospodaru, dozvoli! Neka tko god podje sa mnom na stranu, jer bi mi bilo težko pod tom sumnjom.

— Ja ću poći! — rekne gospodin Tizenhauz, kraljev mladi dvoranin.

To rekavši, odvede Kmicica u drugu sobu, a putem mu progovori:

— Ne za to, što vam ne bih vjerovao, jer vjerujem, nego da se s vama porazgovorim. Mi smo se vidili negdje na Litvi. Imena se ne sjećam, jer je moguće, da sam vas vidio kao dječaka, bivši još i sam dječakom.

Kmicic se malko okrene, da sakrije svoju smetnju.

— Možda na kakovoj skupštini. Često me je moj blagopokojni otac uzimao sa sobom, da se priučavam javnim poslovima.

— Može biti. Vaše mi lice nije posve tudje, premda na njemu nije bilo te brazgotine. Gledajte ipak, moj gospodine, kako je ljudska memoria fragilis,[1]) jer mi se čini, da ste se prije drugačije zvali.

— Jer godine smućuju pamet, — odgovori gospodin Andrija.

Na to unidju u sobu. Za čas se gospodin Tizenhauz povrati pred kraljevo lice.

— Opečen je, milostivi kralju, kao na ražnju! — rekne. — Sav mu je bok opaljen!

A kad se je povratio i Kmicic, ustane kralj, pa ga zagrli i rekne:

— Mi nismo posumnjali, da govoriš istinu, i tvoja zasluga, kao ni tvoja bol, ne će ostati bez nagrade.

— Mi smo tvoji dužnici, — nadoda kraljica i pruži mu ruku.

Gospodin Andrija klekne na jedno koljeno i poljubi sa štovanjem kraljičinu desnicu, a ona ga ljubezno pogladi po glavi.

— Ali se više ne srdi na gospodina kancelara, — nastavi kralj. — Ovdje je doista bilo dosta izdajica, ili takovih, koji su izmišljali koješta, a kancelarova je dužnost, da sazna pravu istinu.

— Što bi moja neznatna srdjba značila za tako velikoga čovjeka! — odgovori gospodin Andrija. — Ja se ne smijem ni namrštiti na tako znamenitoga senatora, koji svima daje sjajan primjer prave vjernosti i ljubavi k otačbini.

Kancelar se dobrohotno nasmije i pruži mu ruku.

— No, neka bude mir! Zgodno si me bocnuo onim voskom, ali znaj, da su i Koricinjski često pečatili krvlju, a ne samo voskom.

Kralj je bio vrlo veseo.

— Baš nam se je svidio taj Babinić! — rekne senatorima. — Zavolili smo ga tako, kao malo koga! . . . Više te od nas ne puštamo i dat će Bog, te ćemo se doskora zajedno povratiti u otačbinu.

— O, najjasniji kralju! — klikne zanosno Kmicic. — Premda sam bio zatvoren u tvrdjavi, znam to i od plemstva i od vojske, dapače i od onih, koji su pod gospodinom Zbrožkom i Kalinjskim obsiedali Čenstohovu, da se svi dan na dan nadaju tvom povratku. Samo se pokaži, milostivi gospodaru, pa će odmah uza te kao jedan čovjek biti sva Litva, Poljska i Rusija! Ustat će plemići, ustat će dapače i seljaci, da se pridruže svomu vladaru. Vojska pod hetmanima jedva čeka, da udari na Švede. Znam i to, da su pod Čenstohovu od hetmanskih četa dolazile deputacije, da Zbrožka, Kalinjskoga i Kuklinovskoga nahuste na Švede. Predji danas, milostivi gospodaru, preko granice, pa za mjesec dana ne će biti ni jednoga Šveda, samo dodji, samo se pokaži, jer smo ondje kao ovce bez pastira!

Kmicicu su navirale suze na oči, kad je to govorio, i on se zanese tako, da je kleknuo nasred dvorane. Njegov zanos predje i na samu kraljicu, koja bijaše odvažna duha, pa je kralja već odavno nagovarala na povratak.

— Okrenuvši se za to k Janu Kazimiru, rekne svečano i odlučno:

— Ja čujem glas cieloga naroda iz ustâ toga plemića!

— Da, da, milostiva gospodarice . . . majko naša! — klikne Kmicic.

I kralja i kancelara dojmiše se Kmiciceve rieči.

— Uviek smo spremni, — rekne kralj, — da žrtvu-

[1]) Mati je moja iz kuće Kiemlićâ.

[1]) Pamet slaba.

Digitized by Google

jemo naše zdravlje i naš život, te nismo čekali na ništa drugo, nego na popravak naših podanika.

— Taj popravak je već tu, — rekne Marija Ljudevita.

— Majestas infracta malis![1]) — progovori svećenik Vidžga, gledajući ju s udivljenjem.

— To je vrlo važno, — nadoda nadbiskup Leščinjski, — da li su zbilja vojničke deputacije od hetmanâ dolazile pod Čenstohovu?

— Ja to znam od mojih ljudi, od tih Kiemlića! — odgovori gospodin Andrija. — O tom su glasno govorili svi vojnici gospodina Zbrožka i Kalinjskoga, ne obaziruć se ni najmanje na Müllera i na Svede. Ti Kiemlići nisu bili zatvoreni u tvrdjavi, već su ostali u doticaju sa svietom, s plemstvom i vojničtvom. Ja ih mogu dovesti pred lice premilostivoga kralja i vaših dostojnosti, da vam kažu, kako po svoj državi vrije, kao u loncu. Hetmani su samo pod moraš pristali uz Švede, jer je zao duh bio obuzeo njihovu vojsku, koja se sada sama hoće da povrati k svojoj dužnosti. Švedi tlače plemiće i svećenike, oni sve grabe i otimaju, te nije nikakovo čudo, da svi stiskaju šaku i pogledavaju na mač.

— I mi smo već imali takovih viesti od vojske, — rekne kralj, — i kod nas su bili tajni glasnici, koji su nam rekli, da se naše čete žele povratiti k staroj vjernosti.

— I to se slaže s ovim, što nam ovaj kavalir veli, — rekne kancelar. — Ali da deputacije idu i izmedju samih pukovnija, to je vrlo važno, jer to znači, da je voće već dozrelo, da naše nastojanje nije bilo uzaludno, već da je posao gotov i da je kucnuo odlučan čas.

— A Koniecpoljski? — zapita kralj.

— A toliko drugih, koji još stoje uz provalnika, te mu gledaju u oči uvjeravaju ga o svojoj vjernosti?

Na to zašute svi, a kralj se najednoč raztuži, i kao što mrak prekrije cieli sviet, kad sunce zadje za oblake, tako i njemu potamni lice.

Za čas progovori ovako:

— Bog vidi u naše srce, da smo već i danas spremni na polazak i da nas ovdje ne zadržava moć švedska, nego

Novo Stefano: Dolaze!

[1]) Veličanstvo nesломljeno nevoljama.

Digitized by Google

nesretna promjenljivost našega naroda, koji kao Protej svaki čas poprima drugi lik. Možemo li se pouzdati, da je taj popravak iskren i da nas ne čeka nova nevjera? Možemo li vjerovati tomu narodu, koji nas je tek nedavno napustio, pa se tako lako sdružio s provalnikom proti svomu kralju, proti svojoj otačbini i proti svojoj slobodi? Bol nam obuzima srce i nas je stid za naše podanike! Gdje nam povjest pruža sličan primjer? Koji je kralj doživio toliko nevjernosti i izdajstva, koji je bio tako napušten? Samo se sjetite, kakove su nam opasnosti prietile i usred naše vojske, usred onih, koji su za nas bili dužni proliti svoju krv, a medju kojima ... strašno je to i reći! ... nismo bili sigurni ni za naš život. I ako smo ostavili našu otačbinu, da ovdje potražimo sigurno zaklonište, nismo to učinili iz bojazni pred tim švedskim neprijateljem, nego da naše protivnike, našu djecu, očuvamo od groznoga ubijstva svoga otca i svoga kralja.

— Milostivi gospodaru, — klikne Kmicic, težko je sagriešio naš narod i za to ga težko bije ruka božja, ali se u njemu ipak nije našao i ne će se naći takav izrod, koji bi smio da podigne svoju ruku na svetu osobu božjega pomazanika!

— Ti u to ne vjeruješ, jer si pošten, — odgovori kralj, — ali mi imamo za to dokaz i pismo. Radzivilli su nam doista gorko odplatili za sva dobročinstva, kojima smo ih obasuli, a ipak je Boguslava, premda je izdajica, ganula savjest, pa nije htio da namienjeni nam udarac podupre svojom rukom, već nas je o njemu prvi obaviestio.

— Kakav udarac? — zapita u čudu Kmicic.

— On nam je javio, — rekne kralj, — da se je našao čovjek, koji mu se je za sto dukata ponudio, da će nas živa ili mrtva predati Švedima.

Svi protrnu na te kraljeve rieči, a gospodin Kmicic jedva promuca:

— A tko bi to bio?

— Neki Kmicic! — odgovori kralj.

Sva krv udari najednoč gospodinu Andriji u glavu, pred očima mu se smrači, a rukama se pograbi za kosu, pa vikne strašnim, očajnim glasom:

— To je laž! Knez Boguslav laže kao pas! Milostivi kralju i moj gospodaru, ne vjeruj tomu izdajici! On je to izmislio, samo da osramoti svoga neprijatelja i da zastraši tebe, o moj gospodaru! ... On je izdajica! ... Kmicic se ne bi na to odvažio!

Tu se gospodin Andrija najednoč zavrti na svom mjestu. Njegova snaga, izmučena tolikim mukama, ostavi ga posve ... i on pade do kraljevih nogu.

Odmah ga digoše i kraljev liečnik stade ga njegovati u susjednoj sobi. A dostojanstvenici ne mogoše si razjasniti, zašto su se kraljeve rieči tako strašno dojmile mladoga junaka.

— Ili je tako pošten, da ga je prenerazila takova strahota, ili je kakav rodjak toga Kmicica, — rekne gospodin krakovski kastelan.

A na to će gospodin Tizenhanz:

— Milostivi gospodaru! Ne dao Bog, da želim što zla reći o tom plemiću, ali mu ipak ne treba previše vjerovati. Da je služio u Čenstohovi, to je sigurno; bok mu je opaljen, što nikako nisu učinili častni otci, koji kao sluge božji moraju da budu blagi i sa sužnjima, pa dapače i sa izdajicama; ali mi se jedno sveudilj vrze po glavi i smućuje moje pouzdanje. Ja sam s njim već negdje bio na Litvi, dok sam još bio dječak, na kojoj skupštini, ili na kakovoj zabavi ... ne sjećam se.

— Pa što onda? — zapita kralj.

— I sve mi se čini, da se nije zvao Babinić.

— Ne govori istom što god! — rekne kralj. — Još si mlad i neizkusan, pa je za to posve lako, da si se prevario. Zvao se on Babinić, ili ne, za što da se u nj ne pouzdam? Iskrenost i istinoljubivost zrcali mu se sa lica, a srce mu je zlatno. Ja se ne bih smio pouzdati ni u samoga sebe, kad se ne bih pouzdavao u takova vojnika, koji je svoju krv prolievao za nas i za otačbinu.

— On zaslužuje više pouzdanja, nego li pismo kneza Boguslava, — rekne kraljica, — a još vas upozorujem, da u onom pismu nije možda ni jedna rieč istinita. Biržanskim Radzivillima moglo je biti mnogo do toga, da što više klonemo duhom, a lako možemo dopustiti, da je knez Boguslav išao samo za tim, da ljuto osramoti kojega svoga neprijatelja i da si ostavi otvorena vratašca, da se i opet uzmogne povratiti k nama, ako se promieni ratna sreća.

— Kad već ne bih bio privikao tomu, — rekne primas, — da iz ustâ naše premilostive kraljice izlazi sama mudrost, zadivio bih se bistrini tih rieči, dostojnih i najizkusnijega državnika.

— Curasque gerens, animosque viriles,[1]) — nadoda tiho svećenik Vidžga.

Obodrena tima riečima, ustane kraljica i progovori:

— Meni nije do biržanskih Radzivilla, jer su oni kao heretici lako mogli poslušati glas napastnika; a nije mi ni do pisma kneza Boguslava, jer je možda išlo za privatnom osvetom. Ali me jako bole kraljeve očajne rieči, što ih je izrekao proti svomu narodu. Ta tko će ga pošteđiti, ako ga sam njegov kralj odsudjuje? A ipak, kad se obazrem po svietu, ipak se uzalud pitam, gdje je koji drugi narod, koji bi bio tako iskreno odan svom Bogu i svojoj vjeri? Uzalud gledam, gdje je koji drugi narod, koji bi bio tako nevin i čist; gdje je koja druga država, u kojoj bi se tako malo čulo o griehu i o opačini, kojih su pune sve druge kronike! Neka mi izkusni ljudi pokažu koju drugu kraljevinu, u kojoj su upravo svi kraljevi poumirali naravnom smrću! Kod nas nema noževa i otrova, nema protektorâ, kao kod Englezâ ... Istina je, moj gospodaru, da je taj narod težko sagriešio u svojoj lakoumnosti ... Ali koji je narod nepogrešiv i koji bi tako brzo upoznao svoj grieh, da se za nj skrušeno pokaje? A tvoji su se podanici već pokajali, već se udaraju u prsa i približuju se k tvomu veličanstvu ... već su spremni, da za tebe žrtvuju svoj život i svoj imetak! Pa zar ćeš ih ti odbiti, zar im ne ćeš oprostiti? Zar ne ćeš i opet otčinsku svoju ljubav pokloniti djeci, koja bijahu zalutala? ... Pouzdaj se u njih, gospodaru, jer već čeznu za svojom jagiellonskom krvlju i za tvojim otčinskim savjetima ... Podji medju njih! ... Ja sam žena, ali se ne plašim izdaje, jer vidim pokajanje za griehe i obnovu kraljevine, kojoj si ti poslije otca i braće postavljen na čelo. I ne mogu da vjerujem, da bi Bog htio upropastiti tako znatnu Republiku, u kojoj gori svjetlo njegove svete vjere. Samo za kratko vrieme digla je božja providnost šibu, da kazni svoju djecu, ali da je ne uništi, i doskora će joj se i opet smilovati neizmjerna božja dobrota. A ti ih ne odsudjuj, kralju, već se bez straha povjeri njihovoj sinovskoj odanosti, jer se samo tako može zlo promieniti u dobro, žalost u radost, a poraz u triumf.

To rekavši, sjedne kraljica blistavih očiju i uzbibanih grudi; svi ju pogledaju s udivljenjem, a svećenik Vidžga progovori:

— Nulla sors longa est, dolor et voluptas

— Invicens cedunt.

— Ima permutat brevis hora summis[2]) ...

No nitko ga nije slušao, jer je zanos junačke kraljice bio zanio sva srca. Sam kralj ustane rumena lica i klikne:

— Još nisam izgubio svoje kraljevine, dok imam ovakovu kraljicu! ... Neka se izvrši njezina volja, jer je govorila u proročanskom nadahnuću. Što prije podjem u svoju državu, to će biti bolje!

---

[1]) Vodeći brige muževnim duhom.

[2]) Nikoja sreća nije trajna, bol i slast brzo prolaze. Kratak čas promieni dolnje u gornje.

Digitized by Google

Na to progovori svečano primas:

— Ja ne ću da protuslovim volji mojih milostivih gospodara i da ih odvraćam od nauma, koji je vrlo opasan, ali može da bude i spasonosan. Ipak bih smatrao nuždnim, da se svi još prije toga nadjemo u Opolu, gdje je sada većina senatora, pa da čujemo i njihovo mnienje, koje bi nam moglo znatno olakšati sav taj posao.

— Dakle u Opol! — klikne kralj. — A onda na put, pa što Bog dâ!

— Bog će vam dati sretan povratak i pobjedu! — rekne kraljica.

— Amen! — potvrdi primas.

(Nastavit će se.)

Ivanu Zovki.*)

I.

Ta dan baš je bilo svetog Uzkrsnuća,
Kad u Bielom mi se susretosmo Polju;
U Tvom oku ljubav plamtjela je vruća
Za budućnost roda sjajniju i bolju.

Još Te vidim živo. Bješe za svanuća.
Ne primaš me hljebom niti bielom solju,
Već me zdraviš srcem punijem ganuća.
I suzam, — al i tu čvrstu vidjeh volju.

I za časak iz tog sićušnoga tiela
Izdigla se duša preda mnome jaka,
Za hrvatstvo koja disala je ciela.

Danas, kada grobna Tebe krije raka,
Ja u duhu ljubim spomen onog dana,
Ljubim Bielo Polje tvoga Kulin-bana!

II.

Diete toplog juga, krši hercegove,
Imao si dušu toplu, zagrijanu,
Za hrvatstvo žarke sanjareći snove
Prošao si svaku doma svoga stranu.

I hrvatstva milog usred grude ove
Ti si ušo u trag blagu zakopanu;
Diljem Herceg-Bosne izvore mu nove
Kô na svietlom ti si odkrivao danu.

Al što tek se zanie Tvoja draga glava,
U žarkome kada zasnovo si sanku
Hiljadljetni spomen našeg Tomislava!

Što će duh Tvoj u tom radovat se danku!
Na Duvanjskom polju u kraljevoj sviti —
Oh, mi dobro znamo — Ti ćeš tamo biti.

III.

Tvoj će grobni humak miso da oblieće
Tvojeg milog roda i poznih vremena,
I kao što na njem svježe.cvate cvieće,
Cvjetat će u rodu tvoja uspomena.

Ništa nje Ti nikad izbrisati ne će,
Nit ikoja ikad potamnjet je sjena,
A Tvoja će miso napred da nas kreće,
Baština je ona nama dragocjena.

Spavaj sladko, spavaj! Trudno bje življenje.
Dosta bješe buke na svietu tome,
Mir neka obavija grobno ti busenje!

Zaželiš li priče, doć će grobu Tvome
Hrvatica vila i u noć tonuću
Pričat Ti o rodu i — o uzkrsnuću . . .

Josip Milaković.

*) Rodio se 24. kolovoza 1864. u Mostaru, gdje i umrije god. 1900. Najprije služio je kao učitelj osnovnih škola, a poslije bijaše učitelj u trgovačkoj školi. Za hrvatstvo Herceg-Bosne stekao je pokojnik neprolaznih zasluga, što svjedoče o tome dvie knjige. Sabrao je na hiljade pjesama, pripoviesti i raznih drugih crtica. Osobito su mu bogate jezikoslovne i folklorističke zbirke. Bijaše velik štediša, te je od svoje kukavne plaće školovao po šest, sedam siromašnih djaka. Njegovih radova imade po mnogim listovima, no najviše je radio za sarajevski muzealni „Glasnik“ i za jugoslavensku akademiju („Zbornik“). Njegova bi djela imala da izadju u stotinu svežčića.

Proglas Pavla Rittera-Vitezovića od god. 1696.

Prigodom 250-godišnjice Vitezovićeva rodjenja. Napisao **Mirko Breyer**.

Dosele nepoznati latinski tiskani proglas Pavla Rittera-Vitezovića, što će se u budućem broju u vjernom snimku priobćiti, ukazuje nam se vanredno zanimivim prilogom, potanjem poznavanju zamjernog kulturnog rada slavnog našeg Senjanina, te ujedno sgodno razsvietljuje knjižarsko-nakladničke prilike na koncu XVII. vieka.

Godine 1696., kada izdade ovaj svoj poziv: „Svoj dvorskoj gospodi, župljanima i plemenitim stanovnicima, te vladarima, upraviteljima i sudcima država, slobodnih varoš, i gradova, te poveljenih trgovišta i t d., Dalmacije, Hrvatskei Slavonije, Bosne, Srbije, Raše i ostalih kraljevina slavnoga slovinskoga ili ilirskoga naroda“ Vitezović bijaše u naponu muževne snage i pun najsretnijih nada i osnova.

Tada je već odavna slovio, kao muž riedkih vrlina i mnogostrane naobrazbe. Kao hrabrog borca proti Turcima obasjao ga sjaj divna junačtva. Kao brižna i odlična upravnog činovnika, te Hrvata, koji je usred pretužnih onih

Digitized by Google

vremena, gojio i izpoviedao najčistije i najbolje namjere za boljak domovine, vidimo ga na čelu najplemenitijih sinova Hrvatske.

Njegovo znanje i prosvjetni cilj njegova nastojanja, priznava se od samog cara Leopolda I., koji mu povjerava sakupljanje dokumenata o pravu hrvatske i ugarske krune. — Mezimče njegovo, zemaljska knjigotiskara u Zagrebu, nalazi se unajboljem razvitku, a hrvatski koledar od god. 1695., (prvo u obće njegovo djelo, što ga u domovini izdaje), bijaše, kao prekrasan dar, već pao na krilo hrvatskom narodu, kojem je i odprije poklonio razna svoja u tudjini izdana djela, medju kojima se ističe, iskrenim rodoljubljem prožeto „Odilenje Sigetsko“ (1684).

Neumorni njegov duh vazda na novo smišljava, kako da u Hrvatskoj probudi, što življe zanimanje za književnost i prosvjetu. To nam sjajnim upravo načinom posvjedočuje njegov proglas, kojeg upravlja svekolikom narodu širom prostranog Slovinstva, tražeć od istog podpore i pomoći u zamašnom svom radu.

Navještujuć svoje djelo o vjerskom i obiteljskom životu ilirskih naroda, želio bi prije toga, kao neku vrst uvoda, izdati rodoslovlje slavnih porodica ilirskih, te moli, da mu se u tu svrhu pošalju slike grbova u izvornim bojama i uz to priobće zasluge, slavna djela, javna zvanja, stara i nova sjedišta, kao u obće sva povjest svake pojedine porodice.

Dirljivim, upravo načinom podsjeća potomke na dičnu uspomenu njihovih predja, „nada što — kako veli — ne imade ništa slavnijega na svietu“, te utičuć se njihovom veledušju, goji nadu, da će uz očito pomanjkanje pisaca u zemlji, njemu omogućeno biti, podhvat ovaj izvesti.

Obraća se nadalje na javne predstavnike, da mu naznače položaj, postanje, osnivače, zaštitnike, pokrovitelje, načelnike, prvake, kao i gradjanstva gradova i varoši, te da ga izvieste o običajima, opazkama, dostojanstvima, važnijim dogodjajima, nadpisima i grbovima i o svem štogodj drže, da je dostojno i dično izložiti oku svieta i da je vriedno budućem pokoljenju za vieke predati.

Zaključuje zamolbom, da mu se to sve u vjerodostojnim izpisima dostavi u Zagreb, gdje će djelo tiskano biti, te ujedno odredjuje i prinos u novcu, što ga traži u podporu djela i kao predplatu, i to: sa strane plemića, kojih će se uvrstiti samo grb, šest carskih talira, od onih koji žele da se uz to obielodani i genealogija njihovih porodica, dvanajst, a od upravâ gradova i varoši petnajst talira.

* * *

Kada Vitezović ovim svojim proglasom izadje pred javnost, lebdila mu pred očima omašna i bogato urešena genealožka i topografijsko-historička djela, kakovih tada već odavna bijaše u mnogim kulturnim zemljama. — Onakovim načinom htjede i on, pun zanosa i oduševljenja, u ogledalu povjesti domovine svoje i vaskolikog slovinskog plemstva, prikazati svietu velik dio slave mukotrpnog svog naroda. — Kao čuveni genealog, kojeg se ime i rod priznanjem spominjaše daleko po svietu, bio je on podpuno spreman za takav posao.

Kozić Pr.: U zimi.

U ono vrieme razvijao je Vitezović najživlju djelatnost. Neutrudivo je sakupljao povjestnu gradju, listine i povelje, te savjestno bilježio podatke povjestne i rodoslovne. Već onaj dio književne njegove ostavine, što prije bijaše u sbirci dra Ljudevita Gaja, a sada se nalazi u sveučilištnoj knjižnici, prikazuje golemu njegovu radinost, a koliko se toga jošte nalazi na drugim mjestima, koliko je pako tečajem vremena za uviek propalo!

Tada zareda knjiga za knjigom, koli na hrvatskom toli i na latinskom jeziku. Jošte iste godine 1696. izadje glasovita njegova „Kronika svega svita vikov“, a kasnije sva ostala njegova djela, kojih imade do njegove smrti (1713.) na broju oko dvadeset.

Nije danas moguće ustanoviti, kako bje primljen Vitezovićev proglas od njegovih suvremenika. Mnogo toga

Digitized by Google

Bauernfeind G.: Na ulici u Damasku.

Digitized by Google

iz njegova života i rada zastrto je gustom koprenom. Znademo, da ono bijaše gluho i zlosretno doba po hrvatske zemlje, a od vječitih krvavih bojeva izmučenog onog pokoljenja, koje se iza minulih turskih ratova, na novo imalo boriti proti krutoj vojničko-njemačkoj invaziji, doista nije moglo biti mnogo pomoći Vitezovićevim književnim osnovama.

Potišteni narod nije bio u stanju, shvatiti dalekosežne i prekrasne njegove namjere. Isusovci nazrievaše u izdavanju hrvatskih, širim slojevima puka namienjenih knjiga svjetovnog sadržaja, pogibelj za vjersko osjećanje, te usljed toga zauzeše neprijateljsko stanovište proti Vitezoviću. Napokon i sâmo plemstvo, koje on htjede najvećma proditi, — sa malo častnih iznimaka — krivo prosudjivaše uzvišene ciljeve njegove, a neki, kao primjerice knezovi Brajkovići življahu pače u bezrazložnom strahu, da će u Vitezovićevom genealožkom djeiu — radi osobnih razmirica — zlo opisani biti.[1])

Kod takovog razpoloženja duhova, težko da je bilo znatnijeg odziva. Vitezović bijaše poglavito upućen na vlastitu snagu i na željeznu svoju volju i on se je doista preko jednog desetgodišta odlučno borio proti neznanju, zavisti i zlobi. U najtežim okolnostima izvršivao je on postavljeni si zadatak, dok konačno ne podlegnu u nejednakoj i jadnoj onoj borbi.

* * *

Godine 1701. izdade Vitezović dobro poznatu svoju stematografiju, kao prvi i uvodni dio, na mnogo široj podlozi zasnovanog djela. — Knjiga imade uvod podpisan „Viennae 27. Apr. 1701.“, nu inače nikakove naznake, gdje i kada je tiskana, a naslov iste (po mojem podpunom primjerku) glasi: „Stemmatographia, Sive Armorum Illyricorum Delineatio, Descriptio, Et Restitutio, Authore Equite Paulo Ritter.“ — U pjesničkoj posveti, upravljenoj grofu Bucelleniu, koj je Vitezoviću omogućio izdavanje djela, sbori isti u bujnim latinskim stihovima, takodjer o sebi i o svom prosvjetnom radu.

Spominje se i neko drugo popunjeno zagrebačko izdanje („Editio nova auctior“) od god. 1702., ali toj knjizi neimade nigdje traga, te valjda u obće niti ne obstoji. Sliedeć naznaku magjarskog bibliografa Száboa, tražio sam isto pomoću gosp. bibliotekara Konstrenčića, koji me je ljubeznim svojim susretanjem i ovaj put na veliku hvalu zadužio, u muzealnoj knjižnici budipeštanskoj, nu bez ikakova uspjeha.

God. 1741. izadje u Beču Žefarovićev „slaveno-srbski“ prevod stematografije, a latinski izvornik bje na novo odtisnut u „Zagrabiense Calendarium ad a. 1808.“

Djelo niti iz daleka ne izpunjuje ono, što se je po Vitezovićevoj osnovi očekivati moglo. Granice Ilirstva sižu kod njega u nedogledne daljine, te tako uz grbove gotovo svih slavenskih zemalja od jadranskog do ledenog mora, redaju se u knjizi i grbovi turski, mletački, ugarski, grčki, austrijski i pruski, a imade i drugih, što posvema leže izvan okvira odredjena piscu po naslovu knjige, ili su dielom pače po auktoru sâmom izmišljeni. Izpod grbova raztumačene su u pjesničkoj latinštini, u kojoj znademo Vitezovića majstorom, alegoričkim načinom boje i slike istih. — Bilo bi vriednom zadaćom za kojeg od naših stručnjaka, da uz svestrani i temeljiti prikaz Vitezovićeva rada na polju genealogije, iznese i sud o njegovoj stematografiji, prama sličnim stranim radnjama onog doba.

Na koncu knjige (na str. 57—08.), nalazimo uz kratki uvod o heraldici, u alfabetskom redu najvažnije grboslovne podatke za svaku pojedinu zemlju i doglavnu bilježku Vitezovićevu, da će ostalu gradju i topografičko-historičke potankosti o zapadnim i iztočnim Slaveno-Ilirima, iznijeti u poduzetom svom djelu „De Aris et Focis Illyricorum“.

Ali Vitezoviću ne bijaše sudjeno, da ovo izvrši i da izdade svoju obširnu historiju Ilirstva. Naslov onog objavljenog, nu nikada dovršenog povjestnog djela, koje već vidimo spomenuto u njegovom proglasu, podsjeća na poznatu i po Ciceronu rabljenu izreku iz starog vieka „Respublica non est in parietibus sed in aris et focis,“ (Republiku ne sačinjavaju sgrade i zidovi, već vjera i porodica).

Rukopisna ostavina Vitezovićeva, kao i tiskane njegove historičke radnje, zadržavaju velik dio onom rodoslovno-povjestnom djelu namienjeno bivše gradje, koju je kasnije upotriebio kanonik zagrebački Balt. Ad. Krčelić kod svog djela „De regnis Dalmatiae, Croatiae, Slavoniae notitiae praeliminares“. (1760.)

* * *

Vitezovićev proglas zanimiv je i svojim spoljašnim oblikom kao tiskotvor. Štampan na čitavom listu samo na jednoj strani, poput takozvanih „letećih listova“ (njemački: Einblattdrucke, Flugblätter), bez sumnje je izdan po tudjim primjerima, koje kako znademo Vitezović rado sliedio, ako se je nadati mogao, što valjana privrediti domaćem napredku.

Nije mi dosele za rukom pošlo, pronaći što podpuno istovjetnoga u inim književnostima. Kao sličnu stvar nalazimo u njemačkim knjižarskim popisima iz XVII. XVIII. vieka, razne predobjave znamenitijih nakladnih poduzeća, a nürnberški knjižar Pavao Fürst primjerice, poziva u „Katalog der Frankfurter Herbstmesse, 1654.,“ da mu se za III. dio Sibmacherovog „Wappenbucha“. koj se je imao izdati unutar 10 mjeseca dostave slike daljnih grbova („seither new gegebene, verbesserte und auch vergessene Wappen“) da ih uzmogne u djelo uvrstiti. Imadu mu se poslati: „entweder hieher nach Nürnberg, oder in Marktszeiten nach Leipzig ... Franckfurt ... Wien ... Linz ..., oder Grätz.[1]) — Za stalno nam je u takovim poslovnim objavama, tražiti uzor Vitezovićevom proglasu, koji toli oblikom, koli i svojim liepim i kićenim sadržajem, daleko nadmašuje suhoparne svoje njemačke predšastnike.

Pronašao sam dragocieni taj list, zaliepljen u obe unutarnje strane korica, iz Vitezovićeve tiskare proizašlog djela „Szlusba Marialzka od Mihalya Simunicha, u Zagrebu, Letta M.DC.XCVII. (1697.),“ djela, koje se nalazi u mojoj biblioteci te tako pukim slučajem, toli častna hrvatska književno-kulturna starina, poslije puna dva stoljeća, opet dolazi na svietlo dana, kao novi list u lovor vincu, što ga u harnoj uspomeni, majka Hrvatska vije oko čela neumrlom svom „zlatnom vitezu“.

[1]) Lopašić u Gradji za povj. knj. hrv. I. na str. 51.

[1]) Vidi: Burger K. Beiträge zur Firmengeschichte ... aus den Messkatalogen. Na str. 3—4.

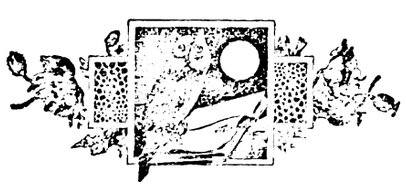

Digitized by Google

Valentinova.

Poljski napisao **Marijan Gawalewicz.** Napisao **J. Matica.**

rizemlje je bilo vlažno, ali prostrano, ako i nešto izpod površine zemaljske; dva su prozora iz njega bila na asfaltovano, veliko dvorište obkoljeno visokim zgradama.

Svjetla u nj nije dovoljno dolazilo kroz prostrana okna, zraka jednako malo, samo, da mogu disati tri osobe, koje su obitavale kukavni stan.

Za liepa se vremena otvarao prozor. Tada je padalo malo sunčanih zraka u podzemlje, ali se zajedno s njima javljala dva siva mačka, sunčajući se kod otvorena prozora, kroz koji se vidjelo nekoliko kaveza, obješenih na stieni i zelenim papirom pokrivenih. Tjerali bi ih metlom; najčešće bi ipak Briluš, kudravi adjutant Majhra, koji je s njim zajedno stražio vrata i sačinjavao dvorsku policiju u zidanici, svojom gorljivošću poplašio pogibeljne susjede, što su uviek vrebali i prisluškivali cvrkut češljugara i kanarinaca. Poslije svakog bi takvog viteškog čina pas glasno lajući pružio, zadovoljno s dvorišta glavu kroz okno u sobu, kao da bi se htio uvjeriti, da li se uvažava njegova usluga i, ponosno pušući, mahao bi svojim kudravim repom dotle, dok ne začu odozdo glas pohvale.

— Dobro, pseto, dobro! . . . Udri lopove mačke, neka ne ulaze ovamo.

— Udri, udri! — kao da je sam poslije ponavljao kratkim lavežem d e c r e s c e n d a i postavio bi se izpod otvorena prozora na stražu; osiguravalo je to doista kaveze od eventualna napadaja, ali i zaustavljalo nešto pristup svježega zraka.

U podzemlju je stanovao stražar. Nazivali ga Majhrom, što je čudno preokrenuto Melkior. U njega je bila kćerka Jaga, a sestra Franciska, koja je kod njega boravila od smrti nevjestine i gospodarila, kao u svojoj kući. Bila je dobra žena, samo prerječita, kad bi prekoračila mjeru. Tad se i brat, i mačke, i Briluš, i sinovica dostala bure, bilo za što, a ni djaku iz drugoga sprata ne ponestade prigovora i prišvaraka.

Svršavalo je obično tako:

— Protresti ću ja već jednom onoga kicoša; doći će on jošte u moje ruke, Bog mi je svjedok! — Dat ću ja njemu obsjenjivati djevojke! . . . Gle ti njega! . . . Nije za psa kobasa. Ti misliš, da je tetka sliepa? . . . Vidi tetka dobro, kako si vi tamo gučete, u veče na stubama. Postidit će te i poslije se ne ćeš moći pokazati ljudima na oči. Ne ćeš ti njega dočekati!

Majher bi pljunuo, kosu pogladio, nakašljao se i iz kuta u kut hodao namrgodjen, ili bi uzeo ručnu harmoniku, na zeleni kovčeg siromašno sjeo, prebacivši nogu preko noge i igrao krakovnjaka (pleš), lupkajući nogom, dok je sestra blebetala; mislio je, da će se zaglušiti.

Kanarci su cvrkutali, Brilaš lajao, harmonika igrala, hrapavo sopeći, u kutu plakala Jaga, otirući nos i usta rubcem, na štednjaku je cvrčala u rajnici slanina, a nad svim se tim uzdizao piskutljivi glas rječite tetke.

Ali je tako bilo samo u nedjelju. U obične je dane bilo u sobi tiho i gluho. Franciska je odlazila u praonu, Majher na rad oko kuće, kanarinci su preskakivali s prečke na prečku i muče treptali krilima, a Jaga je sjedila pod prozorom i šivala. Sa stiena su je gledale samo sagnute glave svetaca, zaprljanih od muha i ovješenih iznad dviju postelja.

Djevojka je zamišljena sjedila i šivala po ciele dane, dok joj je bilo božjega svjetla i dok na suprotnom prozoru u drugom spratu ne stane mlado djače, u plavom monouru, kudrave, crne, kao gavran kose, brčića, kao kod sv. Mihalja na slici, sa smotčicom u ustima, kao kalina crvenim.

Tad bi se djevojci izmedju prstiju okliznula igla, slied konca i igle zaokrenuo, rad spao na koljena, a oči silom bježale gore, kao lastavice izpod okna gospodičićeva. Sva sreća, da tetke kod toga nije bilo. Što je one oči protiv volje vuklo k onom dječaku, kao naslikano . . .

A počelo je tako:

Nekoga ljetnoga dana sjela djevojka pod zidom s druge strane na stari stalak fortepijana; po svom je običaju šivala, dok tu: puk! . . . nešto je palo na suknju; gleda — višnja, Pogleda gore, nad glavom . . . nije bilo nikoga . . . Pojede višnju i šivala je dalje.

Za čas opet: puk: . . . Opet višnja i opet nikoga. Čudo ili što? . . . Višnje s neba padaju i to upravo na koljena, po jedna ljepša od druge, kao izabrane.

Usta i podje na sredinu dvorišta; na prozoru je drugoga sprata stajao gospodin djak s papirnatom torbicom, punom u onaj čas, u rukama i tečno je jeo, a kad ugleda djevojku, htio se najprije povući; ali se predomisli kimne joj smijući se glavom i opet baci kroz prozor višnju.

Djevojka se zastidi, pocrveni kao jagoda i uteče stubama u podzemlje.

Tako poče poznanstvo šalom s višnjama,

Poslije se slučajno sastali u veži, onda opet gdje na ulici, jednom negdje na stubama, no i poznavali su se od toga časa. Gospodin je djak bio učtiv, umiljat, veseo, ne prodje nikad bez liepe rieči, gdjekad bi se pošalio i slično; a tetci se činilo da vreba djevojku, kao one mačke s dvorišta kanarce. — Odakle da se on tamo lakomi za stražarevom kćerju!

Jednom ga umoli, da joj dade za nedjelju kakovu knjižicu.

— Knjižicu? . . . Za čitanje? . . .

Toj se prošnji vrlo začudi; nije mislio, da onakova stražarica znade čitati, ali kad mu, je rekla da je dapače išla u školu i da u opće spretno piše, da je dapače bila jednom u kazalištu, poče je drugačije gledati i govoriti joj: „Gospodično Jagice," mjesto samo „ti", kao prije.

To joj je vrlo laskalo.

Majher je, premda prost čovjek, htio imati naobraženu kćer. Ali nije tomu bilo sredstava . . . Skupljao je svojoj jedinici miraz i već je imao dvie štedioničke knjižice, koje pohrani u zeleni kovčeg, što mu osta od pokojnice. Zrno se do zrna sakupljalo kroz neprospavane noći, zaslužba, prihod pratnje, ovo, ono . . . nešto se napokon tamo uštedilo jedinom djetetu.

Dodje doba udaje.

Za ljepušnu se, svježu, mladu, čistu, premda ponosnu natjecalo nemalo suparnika; nijednoga nije htjela, Bog znade zašto.

— Zar mi se žuri? — govorila. — Imam kad!

Otac je očito bio drugoga mijenja, a tetka takodjer.

Jednom dodje k njoj i na kašljavši se poče:

— Jago!

— Što?

— Tu je bio Valentin.

— No?

Stari Majher nije bio rječit; nekako mu s jezikom nije išlo od ruke.

— No bio je za . . . za tebe . . . znadeš?

— Neka tebi očituje.

— Luduješ; stolar, kako treba, čestit čovjek . . :

— No i što odatle?

— No da, sklon ti je.

— Ja toga niesam prosila.

Digitized by Google

— No da vriedno je . . . te . . . stolar će se usuditi na svetoga . . .

Sleže ramenima, stisnu usta i podje zamišljena u kut bez odgovora; to se ocu nije svidjalo.

— Ja ti tu ne ću tražiti kneza — reče zlovoljno, plune, pograbi metlu u surove ruke i izadje.

Drugoga se dana ponovi taj isti prizor.

— Jago.

— No?

— Tu je bio Valentin.

— Bio je, no i otišao je.

— Ne luduj, djevojko, sreća ti sama ide u ruke.

— Djevojka se trgne, pogleda u prozor drugoga sprata i oblije je rumenilo upravo do ušiju.

— Kad biste me za kosu vukli s njime k žrtveniku, ne podjoh.

— Ne ćeš poći? . . . Vidjet ćemo. Ja ću ti već iz glave iztjerati tu šalu, počekaj!

Taj put svrši s plačem, a jer je bila nedjelja, dodje dakle ocu tetka s podvostručenom djelatnošću.

Gospodin je djak sa suprotne strane, gledajući kroz prozor, slušao miešanje glasova plača i krike u podzemlju, ali nije ni slutio, da su takovim načinom nagovarali Jagu na udaju.

Drugoga dana odputova rano na selo.

Majher mu je iznosio kovčežiće u drožku i izpratio ga iz dvorišta, a poslije podje u ured s knjižicom, da odjavi mladoga stanara. Bio je namrčen i mučaljiv. Brilusa gurnu vraćajući se zato, što mu se ulagivao. Bio je voljan, da se zajedno sa sestrom napije, kad ne bi bio upravo na novu godinu „prisegao od vodke".

U podzemlju je plakala Jaga cio dan tako, da joj malo oči sa suzama ne izcuriše.

— Što ti bečiš i bečiš, kao da ćeš u propast? — pitala tetka.

— Dajte mi mira, ja znam što.

I plakala je dalje.

Uminu nekoliko mjeseci . . . Valentin je morao biti uztrajnim čovjekom, jer kako odluči, da će kod svoga ostati, tako i osta. Kako poče obilaziti, prositi, pitati, nagovarati oca, djevojci laskati, tetku pojiti, tako i pobjedi.

— Gospodična će Jagica biti moja, makar mi bilo tu pod pragom izdahnuti — reče joj jednom sgodom — ili ja, ili nitko!

Što bilo, bilo.

No i dodje dotle, da se dao ozvati, premda mu djevojka ni rieči za to ne reče.

Majher se zakleo, da će djevojku ubiti, ne popusti li, tako mu je bio taj zet po ukusu i k srcu.

— Tatko, kad ga ja ne ljubim, ne ljubim ga! — uztvrdi djevojka.

— Alaj treba ženitbi ljubavi! — odgovori otac.

— A ipak mu kod oltara moram ljubav priseći; bojte se boga! . . . ja ga ne ću.

— Ne budi glupa, ne cifraj se, kao kakova marumzela, jer ćeš se opametiti. A četvrta zapovjed? . . . Poštuj oca svoga i mater svoju? . . . to nije ništa? . . . he? . . .

— Što se više ćerka opirala, to je više stari navaljivao. Izvadi iz kovčega novce i kaza sestri, da kupi opremu; sve je htio imati otmeno. Jagi odredi bielu suknju i koprenu, zetu odredi za crni kaput, samo sebi požali za novu kapu. Kad dakle dodje ona nedjelja, u koju bje odredjeno vjenčanje, obuče se u novu sibirsku bundu, koju je jedanput na godinu oblačio, premda je bila žega, navuče bieli prsluk, zaveza vunenu maramicu na vrat, na noge navuče široke crne čižme, kupljene kod staretinara i s kapom u ruci podje prvi u crkvu, ne pokrivajući glave, namazane pomadom, po prvi put poslije deset godina.

Jagu su jošte odievali pred ogledalom u bielu suknju; skupile se služavke iz ciele zidanice, sve kuharice iz susjedstva u ogromnim hrpama, sa šarenim vrbcama, u nabranim suknjama, poskobljenim kao lim, sa zimskim rubcima na rukama.

Mladi je gospodin čekao s družtvom u preddvorju kod stuba, obilazio od jednoga do drugoga sa staklenkom vodke i častio ih, da budu junačniji.

Djeca su se s dvorišta nagledavala na prozore u podzemlje i divila se neobičnom prizoru; u cieloj kući, svuda po ulici išla od usta do usta važna viest:

— Majher udaje ćerku . . .

U dvjema se drožkama odvezli u crkvu. Jaga je u vjenčanoj suknji izgledala blieda i biedna kao za lies, a ne za žrtvenik; licem joj curile suze, stisnula usta i nikomu ne progovori ni rieči. Vozili su se kao na stratište... Svatovi, dobro već razigrani, turkali se laktima i odvraćali jedan od drugoga glave, naglupim posmjehom pogledajući prolaznike, što su postajkali putem i ogledavali svadbenu povorku i mladu nevjestu, koja je jecala.

— Alaj ti je glupa ta Jaga — govorile jedna drugoj služavke na vratima — imat će muža, kako treba, a ona mu spravlja takovu komediju; stari joj pripravlja veselicu, kao kakovoj plemkinji.

— Da li će biti glasba?

— I kakova, vergel je i gusle.

— Ho, ho! . . . tu će biti veselja! . . .

— Kad bi to bila moja sudbina!

Cielu su noć ozvanjale gusle i igrao vergl u podzemlju. Vodka i pivo teklo potokom, u tiesnoj je sobi bila buka, stiska, žamor, vonj kupusa i sočiva, vonj pečenja i duhanskoga dima, plač djece i lavež razdraženoga Brilusa, sve se to stapalo u sveobći kaos na čast gospodje Valentinove.

Svanuće nadje sve goste pijane. Mladoženja se tako nakitio, da je htio obojici djevera izbiti zube, što su mu se podrugivali. Jedva se držao na nogama.

— Gdje je moja žena? — zvao je — gdje je gospodja Valentinova? Jago, čuješ li? . . . Dodji me odmah poljubi, jer ću ti inače rebra polomiti!

Ali Jaga nije čula tih prvih pojava čuvstava svoga muža . . . Jage nije bilo . . . Nitko ne opazi, da mladenka naglo izčeznu bez traga iz družtva, okoristivši se općim metežem.

U svanuće se izšulja iz sobe, projuri stubama i onako kako je bila u bieloj suknji, u kapici, koju joj djeveruše postavile u pô noći na glavu, s uvelom kitom na prsima pade na ulicu i poče bježati. Sužanj, polomivši negve, ne bi se ćutio slobodnijim od nje u onaj čas. Podiže napried svoju svadbenu suknju i odjuri, što su je noge nosile.

Kad napokon opaziše, da je ne ima u kući, bio je već bieli dan na nebu . . .

Dva su je dana tražili cielim gradom; trećega je dana nadje Majhen sa zetom kod kume.

— Valente, uzmi je kao svoju! — zapoviedao stari i pouči je, da pamti i da ne bježi od muža.

— Isuse, Marijo! . . . spasite! tko vjeruje u Boga razliеže se upravo u taj čas očajan ženski glas.

Zet upotrebi svoja prava brutalnim, zvjerskim načinom činilo mu se, da osvećuje svoju „čast".

I Jaga se vrati kući, da se udovolji posvećenom zakonu: „žena ide za mužem svojim . . .".

Digitized by Google

Iz žarke Afrike.

Napisali **Mirko i Stjepan Seljan.**

Kroz Somalsku pustinju.

Tiesnu Bab el mandebu na jugu, po prilici od 12° do 11° 50 sjeverne širine i 42° do 43° iztočne dužine, proteže se zaliv „Tadjurah“, koji je svog položaja radi svrnuo na se pozornost dvaju naroda, koji se bore o prvenstvo afričke kolonizacije.

Pošto su Englezi g. 1857. posjeli otok Perim i ovdje ustrojili nov Gibraltar izmedju Crvenog mora i Indijskog Oceana, nastojahu i Francezi zadobiti na ušću onoga mora teritorij, koji bi njihovim strategičnim kao i trgovačkim potrebama najshodniji bio.

I zbilja im podje za rukom kupiti za 50.000 fr. Obock sa svojim teritorijem od somalskoga kraljića Abu Beckera uzprkos svih spletaka Engleza.

Godine 1883. zaposjela je Francezka svoju novu kolonju, te se postepena zemljišta od Tadjurah, Amballa, Sagalla, Gubbeta, Karaka, podvrgoše francezkom protektoratu.

Stanica Lazarra.

Obock jest za Franceze ono, što za Engleze Perim, te nadzire s afrikanske obale tiesna Bab el Mandeba dakle svezu izmedju Indijskog Oceana i Crvenog mora, a osim toga je znamenita točka za trgovinu s iztočnom i centralnom Afrikom.

Izkustvo je pokazalo da Obock ne odgovara trgovačkim prilikama, te bi toga radi na skoro napušten.

Izmienio ga Djibonti, koji je bezdvojbeno najsgodnija trgovačka točka tog zaliva odakle se gradi već 4 godine željeznička pruga Djibonti-Harrar.

Evo mi dakle nakon kratke introdukcije na putu kroz Somalsku pustinju, u kojoj obitava istoimeni narod poznat pod nazivom Somali.

Pleme Somali jedan je od najvećih naroda iztočne obale afrikanske, a podvržen je djelomice francezkom, englezkom i talijanskom protektoratu. U nutrini obitavajuća plemena plaćaju danak Meneliku, dočim se stanovnici zemlje Ogaden, pod upravom Madi Mullaha, smatraju samostalnima. U zadnje vrieme proglasio se Mullah emirom svih Somalaca, te vodio rat s Englezima. Poznato je po novinama, da je ekspedicija pod upravom pukovnika Swyne imala slabi rezultat, te da spremaju Englezi veću silu, da pokore Somalce.

I Francezi su imali svoje neprilike s ovim narodom. U gradnji željeznice Djibonti-Harrar nazrievali su stanovnici Somalske pustinje („Izas“) uništenje svog materijalnog obstanka, jer je promet karavana izključivo u njihovim rukama. Na 64 km. željezničke pruge napadoše mjernike i radnike svojim kopljima, te ih okrutno ubiše i razvališe dobar dio građje.

Francezka vlada bila prinuždena uz vojničku silu gradju nastaviti. To se dogodilo prije četiri godine. Danas što silom, a što i blagim postupanjem uzpostavljen je red i sigurnost. Željeznica je napredovala do klm. 220. Priložena slika predočuje nam stanicu „Lazarra.“ To je zadnja točka, koja je predana prometu. Razumieva se, da je ciela pruga pod vojničkim nadzorom. Slike, koje sada sliede, prizori su, kako se putovalo prije Somalskom pustinjom.

Abban somalski.

Kada je afrikanski putnik, bio to trgovac ili iztraživalac, sastavio svoju karavanu, morao je najmiti abbana (provodiča) kroz Somalsku pustinju, i to do mjesta Geldessa, 30 km. daleko od Harrara.

Abban je jamčio vladi za život i sjegurnost imetka svakoga putnika. U to ime morao je ostaviti jednoga od svojih najbližih rodjaka kao taoca. Abbani su bili većinom poglavice somalske te imali veliki upliv na svoje ljude.

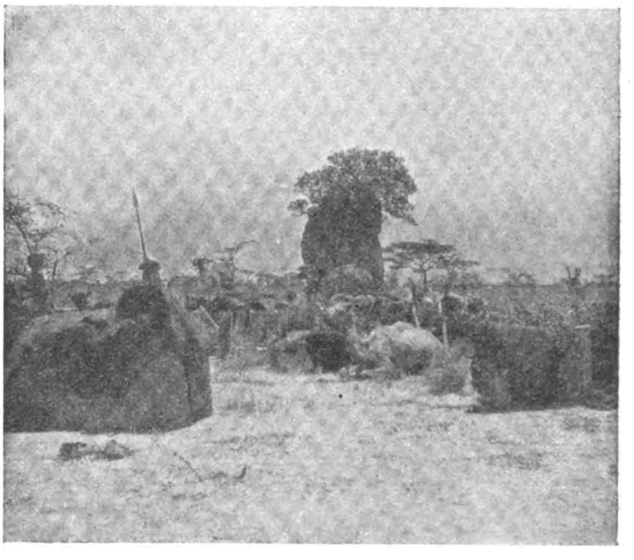

Bogatija karavana.

Digitized by Google

Svaki provodič mora da odmjeri duljinu puta, da ustanovi logor i da naznači mjesta, gdje ima vode.

Voda, dragocjena stvar pustinje, mora da se nadje kopanjem, A to je samo moguće izkusnom Somalcu. Europejac bi skapao od žedje, pošto ne poznaje odnošaje i tajne pustinje.

Evo u kratko izvadak iz našeg dnevnika, koji opisuje zadnje dane našeg puta kroz Somalsku pustinju:

Pustinja „Menda" 6. travnja 1899.

Svuda goli piesak, ni listka, ni travke. Sunce se diže sve više i više na obzorju i upire u nas žarke trake svoje. Ljudi i deve miču se nehajno i tromo dalje. Glavu si omotasmo bielim maramama, da bar donekle odolimo suncu. Vodu treba šteditи, jer ćemo tek za 40—50 sati naporna puta stignuti do vode. Dan prije obskrbili smo naše boce sa lakom kavom, sreća naša; jedan gutaj i okriepljeni krenusmo dalje. Tako prodje cio dan, a groza nas hvatala, kad smo znali, da ćemo istim putem i sutra poći.

Oko 6 sati u večer utaborismo se usred pustinje Menda. Vode nema, zalihu treba šteditи, razdielismo vodu na obroke.

Oko 12 sati o podne počela se vegetacija mienjati, prevalismo dobar dio pustinje. Suputnici nas sokoliše, da ćemo skoro do vode.

U daljini nam kazivahu dva brežuljka, cilj i konac današnjega puta. Progutasmo zadnje kapljice vode, to nas malo oporavi i ojunači. Nedaleko od puta opazismo hrpu divljih purana. Uzprkos umora i žege dadosmo se na lov. Iza mnoge uzaludne pucnjave dočepasmo se jednog. Oko 7 sati u večer eto nas kod brežuljka, cilja naše toli žudjene vode, nu vode ne bijaše!

Kao novaci nismo znali da treba vodu naći. Podučeni, izkopasmo u pjesku jame od 1—1½ mtr. dubine, koje se odmah napuniše vodom. Bila to žuta tekućina puna pieska, nu priznajemo, da smo ju bili požudno. Odlučeno bi, da se ovdje utaborimo.

Logor bijaše brzo gotov. Vatra praskaše, kotlovi kipljahu, naš se puran počeo žariti na ražnju, te uz lukulski ručak zaboravismo brzo na pretrpljene napore dana.

Na podnožju smo Etiopskih brdina. Vegetacija dobiva drugi značaj, kržljave pome pomaljaju se, a uz suhu slamu i trnje, zeleni se i svježa trava. Naokolo vide se kućice pokrivene slamom, a mnogobrojna stada deva i rogatog blaga pasu travu. U jutro donješe nam urodjenici na prodaju mlieka i sira.

Kreće se dalje — okolica dobiva sasma drugi značaj.

Trnovita drva, mimoze, trave, u dolinam vode u izobilju, razne vrsti cvatućih kaktusa, prvi utisak tropske vegetacije.

Oko po dana eto nas putujuć po brežuljkastom tlu, u Bijakabubi. Na vrhu planine opazismo kulu, u kojoj se nalazi abesinska posada. Kod Bijakabube se sjedinjuju putevi iz Zeila i Djibonta, te odavle vodi put preko Geidesse u Harrar. To je medja englezko-etiopska, dočim je Moreallé granica izmedju francezke naseobine i Etiopije. Samo 50 km. daleko željeznička je stanica Lazarra.

Putnici, koji danas putuju željeznicom do Lazarra, treba da nastave put preko Bijakabube-Geldesse- do Harrara. Divna je Bijakabuba! Velika stabla divljih smokava, pome, mimoze, a i neka vrst divljeg oleandera, grmlje i bujna trava, čine ju rajem za svakog iznemoglog putnika, koji je prije putovao pustinjom.

Isti dan na večer krenusmo dalje, nu za dva sata tegotna puta utaborismo se kraj vode Mado. Bijaše to neprijazna dolina, nu nije bilo vremena da mnogo razmišljamo, i znajuć, da je sutra pred nama dalek put, brzo usnusmo. Rano se kreće napried. Visoke gore abesinske dižu se postepeno. Kamenito tlo, brda sa crnicom mienjaju se, no kulture još nema, stanovnici (Somalci) su pastiri i lovci, koji ne poznaju blagodati hljeba.

Geldessa! kliču pred nama abesinski vojnici, i sbilja se vide u daljini male kućice pokrite slamom. Izpalismo puške po običaju abesinskom. „Selam abešahager" (Pozdrav abesinskoj zemlji.) Izmedju dva brda u kotlini prodjosmo kroz vrata tog abesinskog grada, ogradjenog trnovitom živicom.

Čuvari javne sigurnosti odmah nam se priključiše, te nas odvedoše do glavara zemlje.

Ceremonije i pozdrav bijahu ovaj put veoma kratki.

Nije si mislio, da je sudbina odlučila, da će se ova dva putnika, koji danas putuju pješice kao siromašni glasbenici — za dvie godine vratiti kao dostojanstvenici njegova vladara u Evropu.

Ato Tadike bijaše mu ime. Pozdravismo se, a zatim nam odredi stan. Podjosmo sa našim suputnicima u kuću jednog Somalca. Sultan je ime tog poštenjaka. Njegovoj osobitoj pažnji preporučio nas glavar zemlje. Arapi, Abesinci i mi, bijasmo smješteni u jednu sobu, ako se smije tako nazvati taj prostor.

U večer prvoga dana budemo veoma dobro pogošteni od našeg stanodavca Sultana, koji je bio, kao što su svi Somalci, Muhamedovac, a bijaše predvečer nekakovog svetca muhamedanskoga.

Na svim krajevima Geldesse praskahu po starom običaju puške u slavu toga dana. Drugi dan u jutro pogosti nas Sultan sa „talom" (piva iz zobi) i sirovim mesom, nu poslije ručka pozove naše suputnike, da ih upita o nama.

Razgovor njihov bio je doslovce sliedeći:

Sultan: Zar ovi bieli s vama od mora putuju? Pa bez čadora, bez prtljage i bez mula? A kakove su darove Sultanu donieli, koji je prijatelj svih bielih".

Nagadi mu odgovoriše, da smo siromašni glasbenici (ašmari), koji ne imadu niti prtljage, niti darova.

Sa indignacijom odvrnuo je taj somalski poštenjak svoje lice od nas, te od tog trenutka prestadosmo biti njegovi gostovi, a sreća bijaše, da nas je pustio prenoćiti u svom domu. Ne ima za Evropejca većeg grieha, nego kad dodje praznih ruku u kuću crnoga. Dapače niti naša glasba nije mu umekšala srce.

Nu 30 km. pred nama ležaše Harrar, kao mjesto puno nade. To bijaše za nas obećana zemlja. Znali smo, da imade tamo franceska naseobina, da ima Grka i Armenaca, a zapovjednik Marchand bio je na putu, te su ga očekivali svaki dan.

Prije nego ostavismo Geldesse, a time i zadnju točku Somalske pustinje, evo nekoliko redaka o tom neznatnom, ali po trgovinu znamenitom mjestu iztočne Afrike.

Geldessa leži na jugo-zapadu od Zailla, na prvim ograncima abesinskih planina. Sve trgovačke karavane kreću kroz ovo mjesto pram Zailih i Djebooti i obratno.

Geldessa sastoji od samih slamnjača, po uzoru onih, koje predstavlja moja fotografija.

Stanovnici su većim dielom Somalci, no ima i trgovaca narodnosti arabske. Prodaje se kava, mirodije, datulje, šećer, platno i duhan, no uz velike ciene.

Uprava je mjesta u abesinskim rukama. Samo jedna veća sgrada nalazi se u sredini mjesta, a služi kao carinski i policijski ured. Promet u Geldessi je veoma živ. Od mora dolaze neprestano hiljade i hiljade deva sa raznim teretima (najviše oružje i platno), koji se šalju za Harrar i Adis-Abebu. U Geldessi se karavane odieljuju i deve se mienjaju.

One karavane, koje polaze u Adis-Abebu, prolaze kroz Somalsku pustinju do brda Herrer, a zatim stepom Danakila do rieke Oaše, stepom Gurgura Gallah do rieke Tadusa Mukam, te Šoanskim brdinama (Balči) u Adis-Abebu.

Karavane, koje kreću u Harrar, ne mogu se služiti devama. Tovar treba da se umanji. Samo mule i magarci kadri su prevaliti strme i pogibeljne stazice gora Balava.

Digitized by Google

Trg je u Geldessi svaki dan veoma živahan. Iz daleka nose žene Somalaca mlieko i sir na prodaju.

Paprike, papra, jaja, kokošaka, masla i soli dobije se ovdje uz veoma malenu cienu (16 kokošaka za 1 taller = 1 for. 20 nč., 120 jaja takodjer za 1 taller.)

Isto tako ima i trg, gdje se svaki dan prodaje svježa janjetina.

Kraj svih za putnika gore navedenih ugodnosti ima ali i jedan veliki neprijatelj za svakog Evropejca. Taj neprijatelj se ne vidi, ali se tim gore osjeća, a zove se „nedad" ili groznica afrikanska.

Onaj, koji prolazi prvi put kroz Geldessu, a tamo prenoći, sigurno će oboliti. Groznica se ova javlja iza 14 dana, a ima obično zle posljedice.

I mi smo to izkusili. Da nije bilo Marchandove misije, a sa njome liečnika Emille, težko da bi danas pisali ove redke.

Moj članak „Geldessa-Harrar-Adis-Abeba" pripoviedat će više o tomu.

Svršujem s opomenom za svakog budućeg putnika, koga će sudbina dovesti u Geldessu, da se tamo niti časa ne zaustavi, već da krene odmah na Balaup, i da ovdje utabori logor. Tako će izbjeći groznici, koja je već mnogoga Evropejca srušila u grob.

NAŠE SLIKE.

— **Medović Celestin: Studija.** I ove godine otvara „Prosvjeta" niz svojih umjetničkih slika djelom ruke našega slavnoga slikara Celestina Medovića. On je stari znanac i ljubimac „Prosvjete", pak mislimo, da bi bilo u ludo rieči trošiti, da njemu pjeva slavospjeve, koji je u svojoj umjetničkoj karieri doživio toliko sjajnih uspjeha. Slika ženskoga bića, koje se on uhvatio svojim kistom, pokazuje nam studiju za neko njegovo veliko historijsko djelo, koje upravo prigotavlja. Naš umjetnik revan je i marljiv, a uz to i pravi patriota, pak se ne žaca hrvatskih povjestnih motiva.

— **Senj.** Junački naš, divni Senj, sielo senjskih biskupa i dugo vremena glavna tvrdja uskoka, grad jednako slavan svojom starinom i znamenitom prošlošću, koli svojim narodnim životom, prikazan je u našim slikama po fotografijama g. dra. Ljudevita Brodskoga.

— **Putz L.: 1812.** Silni car francezki Napoleon nalazio se na vršku svoje moći. Evropa mu je ležala pred nogama. Samo jednoga moćnoga suparnika još je imao. Bio je to ruski car Aleksander I. Napoleon zamisli, da i toga protivnika pokori. On odputova 9. svibnja 1812. iz Pariza u Njemačku i postavi se na čelo velike vojske, koja je brojila do pol milijuna vojnika. 24. lipnja prekoračio je Njemen i izagnao Ruse iz Smolenska, a isto ih je tako potukao kod Borodina. Iza toga je ušao slavodobitno u Moskvu dne 14. rujna. Tuj je mislio, da će moći diktirati mir. Ali njegove se nade izjalovile. Silni požar Moskve i energija Aleksandra I. smetoše mu osnovu. Vojska mu stade propadati od napora, zime i glada i on je morao pomišljati na povratak. Taj povratak je bio strašan. Sam car Napoleon morao je nepoznat bježati poražen i uništen iz velike Rusije. Slikar nam crta jednu epizodu iz one dobe.

— **Semenović Sjadov Gregor: Ivan Grozni prisluškuje svoju ženu, što u snu govori.** Od g. 1533. do 1584. vladao je ruskim narodom car Ivan Grozni. Rodio se 25. kolovoza 1530., a nasliedio je otca Vasilja IV. dne 3. prosinca 1533. On je nastojao svoj narod upoznati s evropskom kulturom i povećao je carstvo. Ipak je dobio ime „Grozni", a to za to, jer je upotrebljivao silnu strogost. Tako je u boju proti Novgorodu u šest čedana dao umorit 60.000 ljudi. Slično je biesnio u Tveru, Moskvi i drugdje. Najstarijega sina Ivana ubio je vlastitom rukom. Istu svoju ženu prisluškivao je, ne bi li od nje čuo po sebe kobne viesti.

Slikar ruski naslikao nam divnu sliku o tome, koju donosimo u ovom broju.

— **Siemiradskove slike.** Što je Siemiradski narodu svome, to smo mi već često pričali, a nije davno što je „Prosvjeta" priobćila i njegov životopis. Danas donosimo našim čitaocima pred oči dvie prekrasne slike ovoga velikana poljske umjetnosti. Isus i griešnica spada u prve njegove radove. Izradio ju g. 1873., te je polučio njom u Rimu veliki uspjeh. Još su sjajnije njegove slike iz starorimskoga i grčkoga života. Nekima od ovih postigao je svoju bezsmrtnu slavu.

— **Novo Stefano: Dolaze!** Dražestna sličica, koja ne treba komentara, mora svakome omiliti. Ona blažena, vesela lica neka nas vode u novu godinu, koja neka bude svim sretna!

— **Bauernfeind G.: Na ulici u Damasku.** Damask, arapski Dimišk eš-Šam, glavni je grad vilajeta Syrije i sandžaka Šam-i-Šerif. Grad obuhvata sedam četvornih kilometara, a po položaju je jedan od najdivnijih gradova iztoka. Car Julijan ga prozva zjenicom iztoka, a Muhamed jednim od četiri zemaljska raja. Stanovnika imade 150.000, većinom Turaka, Siraca, Arapa i dr.

— **Kneževski zaručnici.** Austrijski dvor vidio je nedavno sjajne zaruke nadvojvodkinje Jelisave sa princom Alojzom Liechtensteinom. Zaručnica, osobito miljenče našega siedoga kralja rodila se 7. jula 1878. u Reichenau-u, te je kći carevoga brata pokojnoga nadvojvode Karla Ljudevita.

BELETRISTIKA.

Rikard Katalinić-Jeretov: „Inje". Od Mažuranića amo riedko je koji pisac uspio u pisanju crtica, kao pregnantni i daroviti hrvatski pjesnik Rikard Katalinić-Jeretov, tim više, što se crtičarstvo posliednjeg decenija u našoj književnosti jako razmahalo, a može se reći, da je ta forma pisanja jedna od najmilijih ne samo u pisaca, no i u čitalačke publike, ne samo u nas, no i u cielome prosvjetnome svietu. I ako to miniaturno slikanje ne zaostaje za inim formama umjetničkog stvaranja i pisanja, što više reliefnije je i jasnije, ne voli suvišnog maštanja, ni epizodnog umetanja, ipak se za to miniaturno slikanje traži majstor, prosvjetni i razvijeni talenat, koji će umjeti umjetničkom rukom u par poteza i boja predočiti sliku svoje zamisli, sliku osjećaja i ideja. I ako je konturno crtanje jedno od glavnih obilježja tog miniaturnog slikanja prirode, svieta, ljudi, čuvstava i fantastičkih zamišljaja, — ipak bez umjetničkog nadahnuća, ljepote i psihološkog posmatranja, prikazat će nam se takova slika golom okostnicom, bez utisaka i bez dojma. U njoj valja da je usredotočeno umjetničko oko sa pjesnikovim nadahnućem, oštri pogled posmatrača u sviet i život ljudskih duša, u njoj valja da osjećamo pravdu filosofa i moraliste. Što će pisac umjeti u nekolko poteza i šarenih boja predočiti jasnu sliku, bit će umjetnička vriednost veća, no čim zapada u detaljno crtanje, izgubit će slika, bila kako jasnim bojama predočena, onaj umjetnički užitak i dojam savršene crtice. Umjetnikom savršene tehnike crtičarstva pokazao nam se Turgenjev u svojim „Senilijama", koje služe i služit će uzorom u umjetničkoj nasladi, pjesničkoj ljepoti i izrazitosti ideje. Pa zato se i zahtjeva za tu formu pisanja ne samo snažni talenat, no prosvjeta, fantazija i oprobovanost majstora-umjetnika. Do spoljašnjeg plastičnog crtanja, do izbora boja, do zamisli i ideje pa do same unutrašnje konstrukcije ovisi uspjeh takovoga pisca.

S pravom se može reći, da je Katalinić uspio kao pjesnik i posmatrač, uspio u plastičnom slikanju i spoljašnjem crtanju. Širok je, no nije dubok, njegov vidokrug u sviet, u pojave ljudskih duša i život svoga naroda. Vidimo pjesnika, kako pun nade u opće dobro, pun oduševljenja i sreće gleda sa visine kroz prozračnu maglicu na taj sviet, iza koje mu se pričinja život sklada, ljubavi i pravde. A kad nestane te maglice, životna ga zbilja trgne iz njegova maštanja, njegova duša puna toplih i iskrenih osjećaja plače nad zlom u svietu, nepravdom, nesuglasjem i sve to dubljim propadanjem ljudskog družtva. I onda kada njegova ojadjena i meka duša, videći oko sebe samo zlo i razvrat, ne može više naći utjehe u suzama, onda se hvata ironije i gorkoga sarkazma. I to je, rečbi, glavna podloga njegovim crticama. U svakom predmetu u svakoj pojavi traži pojezije, no svuda nailazi na kruti materijalizam bez trunka idealnosti, sve bez osjećaja i ljepote. Onda uzbudjuje u nama svoja čuvstva nad svjetovnom nepravdom, nad sudbinom slaboga, nemoćnoga i idealnoga. Iznaša drame iz svagdanjega života; voli oprečnosti, kontraste u pojmovima i karakteriziranju. Crtica „Inje" najjasnije nam ilustrira pjesničke osjećaje, njegovu idealnu, čistu dušu u čeznuću za životom, svietom i njegovim ljepotama i u razočaranju nad strašnom zbiljom ljudskog života.

„Bielo sitno zvjezdano inje pokrilo čitavu zemlju, kô plaštem nevinosti. Pod njime sniva uvelo cvieće sanke o proljeću — golo granje o cjelovu sunca, — pusti gaj o slavuljevoj pjesmi. Kako je liep, nježan, mekan taj andjeoski plašt. Čovjek ne bi reko, da se pod njime krije ona crna, stara, iznemogla zemlja. Ipak i to bielo inje mora nestati, čim zadane topliji lahor, čim se izmedju sivih, sniežnih oblaka na nebu ukaže sunce..... O, kako je to inje prolazno! Meni se ono čini toliko nalik onoj sreći, onoj nadi, onim idealnim, naivnim sancima, te kriju ljudskom srcu i duši nekim ružičnim velom pravu sliku prirode i svieta, pa se nekud izgube — izčeznu — raztale, kad se ukaže sunce realne životne zbilje".

Digitized by Google

Nije u pjesnika duševni pogled na život ni doktrinaran, ni načitan, već je iskustven, sopstven i naravan, kao što su naravni i iskreni osjećaji, kojima je zadahnuo svoje crtice. Ne manjka mu ni čistog i snažnog nadahnuća, koje čini, da se u čuvstvovanju sdružiš sa samim pjesnikom. Osjećate bol pjesnikovu nad odgovorom malenog čedanca, čija mu se duša prikazala čista od

Siromašnija karavana.

svake himbe, pohote i mozak čist od svake spekulativne misli. „... Taj me odgovor, veli pjesnik, — bacio iz mojih sanja u pustu životnu prozu i ja sam nazrio u tom čedu pravi pupolj današnjega svieta, komu je puna misô, vodić i zadnji cilj interes" („Sretio sam" . . .). Osjećate bol pjesnikovu nad netaknutim pupoljem, što je zapao u vrtlog razbludnog svieta, koji je od skromne i biedne prodavačice ruža i cvieća učinio gospodskom i načičkanom, ali je ubio u njoj pupolj nevinosti, plemenite osjećaje, skromnost i iskrenost. — „Sviet ne voli ni ruža ni ljubica, njemu su draži i uvenuti lijeri! On ju je naučio, čime se trguje u tom pokvarenom i razvratnom svietu" („Sotonska poduka").

Ova se misao često susreće u Katalinića i obradjena je na više načina. Taj genre pisanja kao da se najviše doimlje pjesnikova srca. („Angjeo i Mefisto", „Mistica", „Demonski cjelov", „Pravda" i dr.). I gledajući pjesnik oko sebe tako pokvareni, pohotni i razbludni život, pojmiv nam je njegov uzdah, teški i beznadni uzdah, pojmiva nam je njegova čežnja za onim gustim maglama, koje zastiru golu životnu prozu. — „Aj, kako bi rado, da nam lebde pred očima još one guste i lagane magle, te smo sanjali, da nam zastiru: čar, raj i blaženstvo!"

Imade u njegovim crticama ideala, misli i ideja, imade tragedija ljudskoga života i peripetija u duševnim pojavama imade realnih slika karaktera i tipova, personificiranja i alegoričnog prikazivanja („Na Silvesterovo". „Pauci". „Gavrani". „Moloh". „Divlje patke". „Radost i tuga". „Priča o lahorcu". „Šarov". „Labud". „Muha". „Sova". „Neopravdane suze". „Ga-

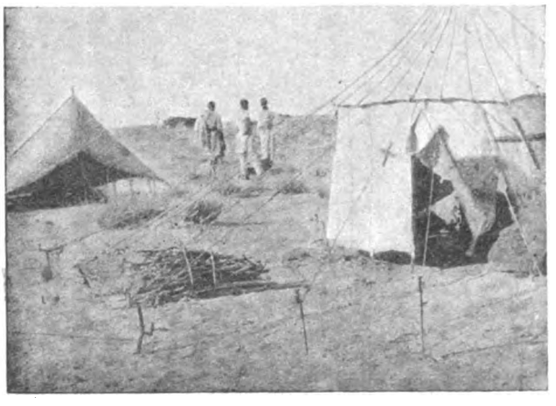

Odmor u pustinji.

rov". „Dva galeba". „Tišina"). Posljednih sedam crtica spada medju najlepše u cieloj knizi. Sve su to slike osobitosti ili svakidašnjosti u životu, slike tuge, boli i nemoći, nesuglasja izmedju ideala i gvozdene logike zbilje. Imade crtica, koje odišu ironijom i gorkim sarkazmom na današnji sviet i život, nad nepravdom, sebeljubljem i pohotošću, nad bezbrižnošću zadovoljnika, nad nesretnom ljubavi, nad škrtošću i nemilosrdjem i t. d. („Ljutica", „Pjesma živog naroda". „Uspomena". „Labud". „Sunce ga ubilo". „Najljepša stranica". „Tramvajski konj". „Pantomima". „Paun". „Gavran". „Seva". „Moro". „Danas". „Zlatna ribica". i t. d). Pjesnik promatra taj sviet s neke visine, oštrije opaža u njemu pogubne i crne zareze, osjeća sve boli i uzdahe, dušom punom topline i samilosti prema bližnjemu, prema stradajućem bratu, prema ojadjenim i nemoćnim dušama. Sve su one iskreni izljev njegova srca, sve izvire iz prave pjesničke duše. Imade crtica, koje se odlikuju patriotskim osjećajima i kriepkošću rieči i misli („Pjesma živoga naroda". , Lav". Mletački lav". „Crvenokapice". „Lastavice". „Tišma".). Imade ih, koje su liepo pjesničko maštanje. I ako nisu njegove ideje nove i ako su opjevane od množine pjesnika, ipak je pisac znao zaodjenuti ih u dolično ruho, znao ih je zadahnuti svojim osjećajima i mislima i ako imade u kojoj crtici iz mladjih dana po koja reminiscencija ili podraživanje, ipak sve to izmiče pod dojmom cjelokupne knjige, koja će u svakog štioca ostaviti ljepi utisak. Ono što će se najvećma dojmiti, to je iskrenost pjesnikovih čuvstava i baš ti težki i pečalni njegovi osjećaji, razjasnuju nam i njegov pesimizam, koji se odrazuje u tome, što nam prikazuje, kako rak-rane izkvarenoga svieta zarazuju sve više i zdrave slojeve. O crtici „Neopravdane suze" najjače nam izbio taj pesimizam, koji nije postulat kakvog filozofskog sistema, već ga je rodilo težko i duboko osjećanje nepravde i nesklada u svietu i životu. — Nad umirućim djetetom, sa rajskim smješkom na usnama, plakali su ljudi: — „I kad sam vidio, — veli pjesnik, — onaj smješak na ustnicama onog čedanca, sve me je nešto nutkalo, da se i ja nasmijem s njime njihovom plaču, jer su se i meni činile njihove suze neopravdane, tà on se je i mrtav smješio, gdje bježi nevin i čist iz ove doline suza".

Deve na okupu.

Njegove crtice čine nam se ko slikoviti mozaik, na kome se u fragmentnim otiscima prikazuju slike iz svagdašnjega života i društva. Pisac je uspio kao malo tko, uspio i kao pjesnik i posmatrač i nadamo se da će i dalje kultivirati tu formu pisanja, posmatrati i dublje i svestranije u ljudske duše i život svoga naroda i bez sumnje naići će na jednoglasni i srdačr pozdrav ne samo u publike, no u naše kritike.

Vjekoslav C. Albertinov

Poziv na predplatu „Hrvatskog Planinara". Nema možda zemlje na svietu, koja je svojim položajem i kontiguracijom tla tako prikladna za planinarstvo, kao što je to naša domovina. Već smo drugom prilikom iztaknuli, da je planinarstvo alpinske zemlje učinilo bogatima, da je svojim zadatcima ujedinilo sve Niemce; planinarstvo je sagradilo divotne ceste i željeznice u Francezkoj i Švicarskoj; od škotskih stepa i pustara stvorilo je rajske krajeve; ono je napučilo ledene i zdene doline daleke Norvežke, ono upoznalo i upoznaje sviet sa svietom. I „Hrvatski Planinar" promicati će i nadalje planinarstvo ne samo u Hrvatskoj, već u svim zemljama u kojima se hrvatski sbori i govori. On će, kao i do sada, opisivati uzlaze na visoke bregove i vrhove, izticati naročito vidike, a prema tomu krasote drage nam domovine; on će nastojati, da u srdcima uzgaja žarki patriotizam i da ga budna podržava. „Hrvatski Planinar" svraćati će svoju pozornost domaćoj flori, fauni i gei, ali će pozorno pratiti i rad slavenskih planinarskih družtava. „Hrvatski Planinar" oplsivati će uzlaze glasovitih planinara i donašati njihove životopise. No da sve to bude „Hrvatskomu Planinaru" moguće, molimo rodoljubivo občinstvo, da ga podupre predplatom, a sadanje predplatnike, da mu i ove godine ostanu vjerni. Liepo molimo svakoga Hrvata, da živo nastoji, kako bi se naš list što više razširio u njihovim krajevima, a naročito neka mu utiru put v

Digitized by Google

pučke škole i čitaonice, jer je medju Hrvatima „jedini" list, koji si je uzeo častnu zadaću, da malo po malo opiše sve krasote prostrane nam domovine. Česi imadu „Časopis Turistu" i „Alpsky Věstnik", Slovenci „Planinski Vestnik", Poljaci „Pamietnik", planinarske listove, koji izlaze već više godina, pa je stalne nade, da će se i Hrvati brinuti za svoj jedini planinarski list „Hrvatski Planinar". I braća Bugari skočiše na noge te ustrojiše list „Blgarski turist", pak i onaj čedni „Club alpino fiumano" pokrenuo je lani svoje planinarsko glasilo „Liburnia" i toga radi ne bi po Hrvate častno bilo, kad bi im „Hrvatski Planinar", taj „jedini" hrvatski planinarski list prestao izlaziti, što će se „sigurno" dogoditi, ako mu narod ove godine ne pruži obilnije svoju ruku pomoćnicu. „Hrvatski Planinar" izlazi na štampanu tabaku i ukrašen je sgodnim ilustracijama. Članovi „Hrv. planinar. družtva", koji plaćaju 6 K članarine, dobivaju list „bezplatno" nečlanovi za 4 K., djaci za 2 K 40 fil. na godinu. Pojedini brojevi stoje 40 fil. Predplata i novci neka se šalju I. Exneru (Ilica, 36), a reklamacije odpravničtvu (tiskara A. Scholza, Gajeva ulica).

Somalsko rogato blago.

Dragutin Hirc,
urednik „Hrvatskog Planinara"

AKADEMIJA I DRUZTVA.

— **Svečana sjednica jugoslavenske akademije** bila je 13. prosinca 1902. Otvorio ju svečanom besjedom predsjednik gosp. Tadija Smičiklas. On protumači zašto su osnivači podali akademiji naslov „jugoslavenska". Na to je pročitao prvi tajnik g. N. Fran Vrbanić i svoj izvještaj, u kojem spomenu, da je skupština od 11. pr. mj. izabrala za prvog tajnika dr. Franju Vrbanića, za arkivara Tadiju Smičiklasa, za knjižničara dr. Augusta Musića. U istoj skupštini izabrala je skupština fra Grgu Martića počastnim članom, a članom dopisnikom filološko-histor. razreda g. profesora dr. Luku Jelića. Drugi tajnik dr. Fran pl. Marković pročitao je svoj izvještaj o književno-naučnom radu g. 1902. Iza toga pročitao je akademik g. prof. Spiro Brusina svoju razpravu: „O zoologijskim vrtovima." Iztakao je potrebu, da se takov vrt i u Zagrebu ustroji.

— **Družtvo hrv. književnika u Zagrebu,** priredilo je u zadnje vrieme više javnih predavanja. Tako su predavali dr. Stjepan Miletić o svojoj pentalogiji, dr. Velimir Deželić, o biskupu Vrhovcu, Srgjan Tucić, čitao je svoj dramolet: Sujet. Dr. Ernesto Müller o Šekspiru s pravničkoga gledišta. Gržetić o staroslavenskoj mitologiji.

ŠKOLSTVO.

— **Risanje u pruskim školama.** Kako su kod poduke u risanju izbili na površinu mnogi nedostatci, odredio je ministar nastave u Pruskoj: Kod prostoručnoga risanja ima se paziti na to, da učenici sami uče opažati i predočivati. Risarije, koje nisu samostalne ili posve mekanične ili bilo po kojem uzorku risane, promašuju svoju svrhu. Učenici imadu stvarati takove risarije, koje iztiču njihov vlastiti rad. Ponajprije treba da učenici upoznaju plohu i da ono, što su na njoj gledali i zrieli, mogu opet sami podati, pri čemu valja paziti na obične predmete, kao i na oblike prirodne (lišće, leptire itd.) Predložci imadu posve odpasti. Na školskoj se ploči riše samo onda, kada ima učitelj što učenicima za objasniti ili protumačiti, uzorci se ne smiju na ploču risati, koje bi onda učenici na prosto prerisati. Učenici rišu bilo po predmetu, bilo iz pameti, a rišu koliko je moguće bez pomagala (ravnala, složena papira, kojim „liniraju" itd.) Svaki predmet, koji će se risati, imadu učenici najprije zrieti, a onda će se o njemu govoriti. Oblik ili potez ima se, u koliko je to samo moguće, narisati jednim potezom ruke.

— **Jedinstvena škola.** Kako pišu neke novine, ostvarit će se naskoro ideal mnogih njemačkih pedagoga, a na čelo će se staviti Danska. Nova je osnova već izradjena i po stručnjacima proučena.

Po ovoj osnovi spojit će se pučka škola sa srednjom školom, ova višim školama i tako stvoriti jedinstvena škola.

Ovom osnovom pada onaj duboki jaz, što i u nas dieli pučku školu od srednjih zavoda, jer tobože prva uzgaja za život. I u nas ne ima nikakova prelaza izmedju pučke i srednje škole, pa nam toga radi i djeca padaju u prvome razredu. Dosta je, da spomenemo samo „njemački" jezik, koji se u pučkim školama ne uči, a kada stupi učenik u srednju školu mora znati njemački i čitati i pisati, a ne pozna često ni njemačke abecede!

POVJEST.

— **Užasan požar u Zagrebu.** Mjeseca ožujka, a g. 1645. u 9 sati na večer porodi se vatra na Griču u gornjem gradu. Za čas bljaše cio grad u plamenu od kojega se nebo zažarilo. Sa Griča segne vatra u dolnji grad te preobrati u prah i pepeo cio kaptol, crkvu Franjevaca, stolnu crkvu i nadbiskupski dvor, dočim je u gornjem gradu nastradala crkva sv. Marka i sv. Katarine.

Naša se katedrala počela obnavljati, kad nastupiše trajnije kiše od kojih se je tlo tako nakvasilo, da je počelo ponicati, a

Kuća Sultana u Geldessi.

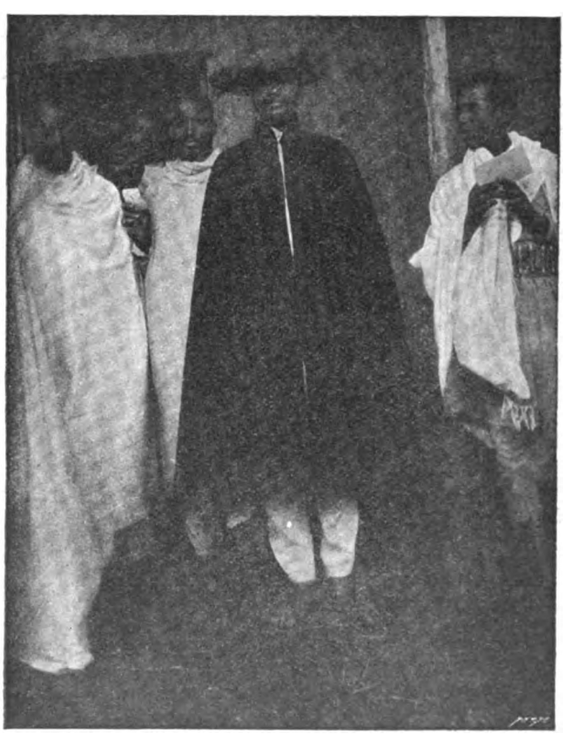

Ato Tadike.

Digitized by Google

s njime i hram. Tom prilikom srušili su se na novo sagradjeni svodovi, uništiv pet žrtvenika i pjevalište sa orguljama.

Godine 1651. prolomio se nad Zagrebom oblak. Potok Crkvenica (poslije Medveščak) tako je nabujao, da je poplavio cielo sjeverno predgradje. Silna i bjesna voda odniela je 12 kuća sa stanarima te ih pohranila u brzoj Savi, a 50 ljudih našlo je svoj grob pod razvalinama i ruševinama propalih kuća. Ove nam strahote bilježi Juraj Ratkaj u svojim „Memorabilijama".

NARODNA EKONOMIJA.

— **Narodna privrjeda i narodni imutak u Švicarskoj.** Geering i Holz u svom listu „Wirtschaftskunde" ciene narodni imutak Švicarske na 18 milijarda franaka, a narodnu privrjedu za g. 1899. na 1200 milijuna franaka. Po tome odpada na glavu 34,4, a na kuću 1646 fr.

Godišnju privrjedu ovih 1200 miiljuna zaračunavaju ovako: Gospodarstvo brutto i netto 530 mil. fran., obrt 500 mil. fran., rukotvorstvo 340 mil. fran., kućni obrt 80 mil. fran., trgovina i promet novca 130 mil. fran., željeznice 136 mil. fran., pošta i brzojav 44 mil. fran., tudja industrija 150 mil. fran., vanjski uloženi kapital 150 mil. fran. Ukupno 2060 mil. fran.

SOCIJOLOGIJA.

— **Djeca u Americi.** Nedavno je izašla knjiga A. Max Donalda „Studien an Kindern", koja je osobito važna i zanimiva, jer njezina studija počivaju na široj osnovi od one u Njemačkoj, pak ih država podupire i novčano. Pisac nam predočuje takovu studiju na 25.000 djece, koju je poduzeo u Washingtonu, a u ovom gradu toga radi, jer je ovdje pribrano pučanstvo iz svih krajeva Saveznih država. Ta se studija ne protežu samo na tjelesne, već i duševne prilike djece, pak im je toga radi dvostruka cjena i antropologijska i sociologijska.

Po ovome djelu djevojke su sposobnije od dječaka, jer odavaju samo 5% nesposobnih, ali se zato i prije razviju. Prema tomu su i amerikanska djeca sposobnija od tudje djece ili od poroda Amerikanaca i tudjinaca. Djeca duševnih radnika su sposobnija od djece radničkoga stališa, ali često bolježljiva i nervozna. I djeca imućnijih klasa su bolježljiva, trpe na vidu, sluhu, govoru, trpe na grčevima i drugim uzgojnim pogrješkama. Razne boljetice očituju se u starosti jače u ženska, nego li u mužkaraca, a biti će tomu uzrokom ureha (luksus) i „finiji" način života. Djeca Amerikanaca su veća i jača od djece inih narodnostih, pak su i djeca imućnijih roditelja veća i teža od djece siromašnijih klasa, što je poznato n. pr. i iz Englezke. Gradska se djeca razviju prije, dozriju i prije, ali nisu tako otvrdnula, kao djeca seoska. U zločinaca nisu riedki ljevaci, koji su medju darovitom djecom riedki. Pisac je našao, da je u bjelaca slabija pamet, nego li u djece inako obojene. Tjelesno slaba djeca, očituju se kao duševni slabići.

PRIRODNE ZNANOSTI.

— **Réamur i Celsius.** Od svih fizičara ova su dva imena na cielom naobraženom svietu najpoznatija i najpopularnija, jer prate čovjeka od početnih škola pa sve do hladna groba a poznata su nam ta dva odlična imena po toplomjerima, a slova R. i C., svakoga su nam dana u pameti kada gledamo na toplomjer, da vidimo koliko je topline ili studeni.

René Antoine Ferchault, Seigneur de Réamur rodio se 28. veljače 1683. u La Rachelle-u. U početku je učio prava, ali se naskoro odao fizici i opisnim naravoslovnim znanostima. U prvoj svojoj radnji (1709.) dokazao je, da ljušture u školjaka postaju od onoga soka, koji one životinje izlučuju. U veliko ga zanimao pravilan i točan oblik pčelinjih stanica, te je izračunao njihove kutove i ploštine. Proučavao je i raža (Zitterrochen), a za drhtaje je tvrdio, da potiču od mišica, jer mu ne bijaše još poznata munjevitost ove ribe. Izumio je i posebnu vrstu porculana. Ovjekovječio se njemu na čast ozvanim toplomjerom, kojega je napunio žestom i na njemu odredio vrelište i ledište. Réamur umro je 17. listopada. 1757. na svom dobru Bermondiére kao član parižke akademije. Njegov toplomjer uzdržao se najdulje u Njemačkoj, gdje je i danas običan, dočim ga u školama i znanosti iztisnuo toplomjer Celsijev.

Anders Celsius rodio se 27. studena 1701. u Upsali, gdje bijaše poslije profesorom astronomije. Godine 1736. sudjelovao je kod mjerenja, koje je Maupertinus izvodio na Laplandiji. Godine 1740. upoznao nas sa svagdanjom promjenom deklinacije. On je našao, da je polarno svjetlo uzrokom, da se magnetička igla jako giblje. Izumio je toplomjer od 100 česti ili stupanja, sudjelovao je kod izradbe Gregorijanskog koledara i umro 25. travnja g. 1744. u svom zavičaju.

— **Ptice selice.** Jesen podaje nam u prirodi raznih i zanimivih i liepih užitaka i pojava, nu medju najznamenitije spada svakako seoba ptica selica, koja nas zanima već odavna, ali u kojoj nam ima i danas mnogo tamnih i zagonetnih točaka. Mislilo se (a misli još i danas), da se stare ptice stave na čelo povorke ili jata, nu u istinu nije tako. Kod mnogo vrsta sele se mužjaci o sebe, a ženke o sebe, a isto tako i mladi, pa ih pri tome ne veže ni vrieme, jer odlaze jedni bez drugih, dapače se sele i raznim pravcima. Ne stoji ni ona, da ptice selice lete preko mora, dapače one to, koliko je moguće izbjegavaju, već putuju uz obalu morsku, a kada im valja preletjeti, ona traže kanale, tiesna, a rado lete preko otoka, školja i školjića. Gore i planine izbjegavaju koliko je to samo moguće, pak ih bilo obadju ili se sele tokom rieka i potoka. Za liepih jesenskih dana obično se ptice selice ne žure, već im je seoba lagodna, te provale na dan samo nekoliko kilometara, a borave rado na zaklonjenim i takovim mjestima, gdje ima dovoljno hrane. Uzdižu se riedko 1000 m. nad površinu morsku. Zlo vrieme naslućuju 8—12 ura prije, nego što je nastupilo, a sele se radje vjetrom, nego li protiv vjetra, dočim za magle obustave seobu. Mnoge ptice sele se samo u noći n. pr. lastavice i slavulji, druge po danu kao ćavke i guske, nu ima i takovih, koje sele i po danu i u noći (vivak, zebe.) Jedne putuju pojedince, druge u dvoje, treće u jatima i povorkama, ali ima i takovih, koje se sele u ogromnoj množini. Za seobe drže se stanovita reda; divlje guske sele se u prilici trokuta, ibisi u velikim krivuljicama, da laglje, odole vjetru i odporu zraka.

(Polit isch-Anthropologrische Revue, 1902. br. 5.)

— **Tropsko drveće i lišće.** U tropima ima takova drveća koje lista ciele godine i zato ima na njemu vazda mlada i stara lišća. Ovamo spada n. pr. sa svoje bujnosti poznata Albizzia moluccana. Ima i takova drveća, kojemu izlista samo u stanovito doba 10, 20 od 100 grana dočim ostale grane miruju. Jedna grana takova stabla izbija nekoliko mjeseca, kada se opet primiri. Ima Komušarka, (Leguminosae), koje izlistaju svakoga drugoga ili trećega mjeseca, dočim staro lišće rek bi sa sebe stresu. Znamo i za takovo iglasto drveće, koje u jedan mah odbaci lišće dviju generacija, kada nastupi mir do 4 tjedna, dok izbiju pupovi postraničnih grana, kojima je takodjer prije toga lišće popadalo. Napokon ima i takova drveća, kojemu pada lišće u stanovito doba, kao i našemu listopadnomu drveću.

— **Som** (Silurus glanis; Wels ili Schaiden) iza morune naša je najveća riba. Glava mu je velika, ralje ogromne a ima na njima 6 brkova od kojih su maksilarni brkovi dulji od glave. Repna peraja prelazi mu neopazice u zarepnu peraju. Hrbtena peraja ima 4, zarepna 90, prsne 16, a trbušne 12 zraka. Gornja mu je strana tiela crna, prelievajući se u crno-zelenu boju ili je maslinkaste boje prama trbuhu tamnim pjegama. Dolnja je strana tiela biela, sucrno marmorirana, brkovi gornje čeljusti su bieli, dolnje crvenkasti. Veliki som tegne i do 250 kgr. te je kadkada tako ogroman da mu rep iz kola visi u kojima ga voze. Som je sladkovodno prase, jer se rado zaruje u glib i blato iz kojega mu vire samo oči i dugački brkovi, kojima maše i drugu ribu zavarava. Misleći, da su brkovi crvi, približi se riba somu odviše, te je za čas ne stane u njegovim raljama. Jede i žabe, korepnjake, ali će pod vodu utegnuti i gusku, patku ili drugu koju vodenu pticu, pa napada dapače i životinje, koje su na obali vode. Jednom prilikom našli su u njemu ostanaka od djeteta. Som se mriesti mjeseca lipnja i srpnja, kada pliva prama površini vode na kojoj se javlja i prije nevremena, zato ga i drže ribari za vremenokaz. Somove love mrežama, somiće udicama. Meso mu je tečno, nu u somića premastno. Na prsnoj plitvi ima bodalj, kojim može raniti, prouzročiv time žestoku bol. Som živi u rjekama i jezerima sjeverne Njemačke i seže preko Rusije do zapadne Azije; ima ga u porječju Dunava, u austrijskim i gornjo-bavarskim jezerima, dočim je u porječju Rajne riedak gost, nu običniji u Bodenskom jezeru.

— **Novi ugljenici na Spitzbergima.** Naučna iztraživanja utvrdiše, da su slojevi kamenog ugljevlja jednakom množinom i debljinom razšireni cielim otocima, zapremajući 536 milijarda bačava. Ovi su ugljenici najbogatiji u Evropi, bogatiji od englezkih i njemačkih. Ugljenici sjeverne Amerike imadu još 673 milijarda bačava, a samo su bogatiji oni u Kini.

ZEMLJOPIS.

— **Visine naših gradova iznad površine Jadranskoga mora.** Bakar 20 m., Bjelovar 135, Brod 96, Djakovo 111, Glina 11 , Gospić 565, Gradiška nova 129, Gradiška stara 96, Karlobag 5, Karlovci 80, Koprivnica 149, Kostajnica 110, Križevci 149, Mitrovica 7, Ogulin 323, Osiek 94, Otočac 459, Petrinja 106, Petrovaradin 119, Požega 152, Rieka 3, Senj 7, Slunj 258, Varaždin 173, Vinkovci 90, Virovitica 122, Zagreb 162, Zemun 79 m.

Najniže leži Rieka (3 m), najviše Gospić (565 m.) Drugom prilikom donieti ćemo nadmorske visine i nekih drugih znamenitih mjesta, sela i središta, jer znamo iz izkustva, da to svakoga naobraženoga čovjeka zanima,

— **Porječja naših rieka.** Porječje rieke Save iznosi 92098 četvornih kilometara t. j. toliko zaprema površina Save i

Digitized by Google

njezinih pritoka. Površina Bregane iznosi 81 km.², Krapine 1127, Kupe 8478, Lonje-Trebeža 6120, Sunje 448. Une 1850, Velikog i Malog Struga 738, Trnave 240, Crnca 387, Orljave 1416, Mrsunja 240, Glogovnice 123 km.² Bosutu iznosi površina 3179, Vrtiću 344, Cikošu 195, Kudošu 186, Begaj-Dunavici 814 km.²

Poriečje rieke Drave iznosi 5932 km.² Bednja ima 600, Koprivnica 340, Rog-Strug 480, Strug 79, Neteča 804, Čadjavica 176, Karašica 790, Korašica-Vučica 955 km.² površine.

Poriečje rieke Dunava zaprema 2330 km.² Od ušća Drave do ušća Vuke iznosi poriečje 124 km.² Vuka ima 1138, Budovar 294 km.²

Na poriečje Jadranskoga mora spadaju: Lika, Jadova, Novčica, Otešica, Ričica, Otuča, Gacka, Krbavica, Ličanka, Riečina, Zrmanja, Tiškovac sa pritocima. Poriečje tih voda iznosi 5171km². površine.

RIBARSTVO I LOV.

— **Kako ćeš prepoznati ribu, koja je ubijena dinamitom.** Odkada su u nas u rudnicima počeli kamenja i rude lomiti dinamitom, a ne puščanim prahom, od onda je i ribama od njega zaprietila prava pogibelj. Gradnja karlovačko-riečke željeznice, razširila je dinamit kao ubojito sredstvo okolinom karlovačkom, slunjskom, ogulinskom, otočkom, a naročito krajevima Gorskoga kotara. Tu živi u Kupi i nekojim joj pritocima, plemenita riba; ima lipljena (Thymalus vexilifer; die Aesche), pastrva, sulaka (Salmo hucho; der Huch) i druge sitnije plemenite ribe. I danas se pripovieda uz Kupu, kako su tamo tamanili ribu, a iz Gorskoga kotara, uvukao se dinamit uz željeznicu i u hrvatsko primorje, pa su njime ubijali pastrve u Rječini, kao najvećoj primorskoj tekućici, a napokon ga prenieli na more i tamo njime počeli ubijati i tamaniti ribu. Upravo nam je ovih dana „Obzor" donio čislo članaka o tom užasnom lovu, kojemu treba što prije ozbiljno na put stati, a „dinamitaše" najstrožije kazniti, jer nam dinamit i sladkovodnu i morsku ribu zatire.

Nesretnim dinamitom počeli su ubijati ribu i oko Marsilje u Francezkoj. Da se udje u trag dinamitašima i da se prepoznaju znaci ribe, koja je nastradala od dinamita, dala je pomorska oblast u Marsilju takove ribe točno iztražiti. Po tim znakovima odaje se svaka riba ubijena dinamitom nefaljeno i sigurno. Ti su znakovi:

1. Prvi kralježak iza glave odielio se od tiela ili drugim riečima: veliki tlak od dinamitne patrone, prelomio je hrbtenicu. Ovo se dade iza glave napipati i prstom.

2. Drugi je znak u nutrinji tiela. Dignemo li nožem meso sa repa i stranica tako, da dodjemo do hrbtenice i rebara, opazit ćemo, da su žilice u njima prazne. Meso je u stražnjem dielu tiela „bez" krvi i prima po malo „zelenu" boju. Razparamo li ribu, zagledat ćemo oko srdca sgrušanu krv, koja je ovamo pritekla iz stražnjega diela tiela.

3. Ribe, koje lovimo mrežom, udicom, ostima ili bilo kojom drugom spremom, ukoče se nakon 18—25 časaka, no tielo ribe, koja je ubijena dinamitom ne ukoči se, ono ostaje gibko, mekano, a nije tvrdo, ukočeno, i nema pridignuta repa.

(A. Hugo: Jagd-Zeitug.)

METEOROLOGIJA.

— **Visina oblaka.** Svaki nas znade iz izkustva, da oblaci niti su istoga oblika, niti iste visine. Ima ih nizkih, ima visokih, ima liepih, ali ima borme i ružnih, koji gospodaru, kad su puni tuče ili kad se prolome, zadaju mnogo i brige i štete. Kadkada je oblak tako nizak, da misliš, kamenom ćeš ga dobaciti, nu kadkada su oblaci tako visoki, da ti valja okomiti glavu, dok ih zagledaš. Takozvane „ovčice" osobito su visoki oblaci, ali i prekrasan ures nebeskomu svodu kad su bieli poput sniega ili kada ih bojadiše večernje rumenilo, koje se po njima razlieva kao po živim ovcama. Kad se pojave „ovčice" veli narod, da će biti liepo vrieme. Oblaci slojnjaci visoki su 1000 m.; gomilnjaci, koji svojim oblicima često oponašaju gore i planine, visoki su na podnožju 1200 m., dočim im vrhunci segnu visinu od 3000 m. Ima gomilnjaka (Altocumulus), koji su visoki 4800—5800 m., dočim budu ovčice 7400–8400 m. visoke. Najveća je visina oblaka-pavuljnjaka, koji se uzdižu 10.000, dapače 16.000 m. visoko, zastiruči tjemenice najviših bregova. Vanredno su visoki takozvani „svjetleći noćni oblaci", pa su g. 1885. jednomu odredili visinu na 82.000 m.! Ovi obiaci ne imaju vlastitu svietlost, već se sviete tako dugo, dok ih sunce razsvietljuje, kada ono zapane, izčeznu onoga časa, jer ih je pokrila sjena zemlje, koja je na njih pala.

Razna su i gibanja oblaka; oblaci slojnjaci provale u ljetu 6 m. u sekundi, a 10.5 m. u zimi u isto vrieme. Gomilnjaci provale u ljetu 15, a u zimi 21 m. u sekundi, dočim iznosi brzina „ovčica" u ljetu 23, a u zimi 30—35 m. u sekundi.

(„Das Wissen für Alle").

ANTROPOLOGIJA.

— **Iver na koljenu.** Zadatak ove kosti nije nam do sada podpuno poznat. Ima n. pr. životinja, koji se giblju skakanjem kao medju tobolčarima veliki klokan, pa ne imaju ivera. Dogadja se to i u čovjeka. Dr. Wuth opazio je u jednog posve snažnog i zdravog čovjeka, da mu je manjkao iver, nu što više, ovo su baštinili svi mužki članovi obitelji, a nisu toga radi trpjeli. Poznat je slučaj, gdje su nekoj gospodji manjkala oba ivera, a ovo svojstvo baštinilo je i njezino dvoje (mužko i žensko) djece, dočim je unučad (djeca kćerke) imala podpuno razvite ivere.

(Archiv für klinische Chirurgie, 1902. br. 2.)

ANATOMIJA.

— **Dvoja pluća.** Poznato je više slučajeva, da se plućno krilo razdielilo, ali su preriedki slučajevi, da se uz jedna pluća razviše i druga. Takova su pluća u jednoga djeteta ležala izmedju lievoga plućnoga krila i ošita (Zwerchfell), ali nisu funkcionirala.

ZDRAVSTVO.

— **Alkohol.** Cio sviet ustaje proti škodljivosti i pogubnosti alkohola, ne misleći pri tome, da ima žestokih pića, koja su puno otrovnija i zdravlju škodljivija. Ovo je pitanje uzeo u ruke poseban odbor medicinske akademije u Parizu, kojemu je na čelu poznati profesor Laborde. Izvješće, koje je odbor sastavio i priobćio svraća na sebe sveobću pozornost. Ono je „odkriće", a malo ima ljudih kojima je poznato, koliko ima otrova u raznim likerima i naličnom piću.

Esenca od aniša ima toliko „modričine" (Blausäure), da se ona dade mjeriti. Ako ju iz otvorene staklenke samo udihavamo, padamo u bezsvjesticu, koju ćutimo nekoliko dana.

Chartreuse veoma je otrovan, a sadržaje 13 tvari, koje škode zdravlju više ili manje, dočim ima Vulnerar dapače 15 otrovnih spojeva. I „Genevre" je otrovan, pa su i gorke „rakije" škodljive.

Labord predlaže, da se (osim u lječničke svrhe) zabrani prodaja: Absintha i njegovih spojeva, vermuta, orahove creme, chatreusa, gina i vulnerara.

— **Sgodna zabrana bečkoga poglavarstva.** Na temelju obrtnoga zakona zabranilo je spomenuto poglavarstvo rakijašima, da mladim ljudima, a pogotovo pak školskoj djeci ne smiju prodavati rakije i druga žestoka pića. Osim toga ne smiju rakijaši dozvoliti, da mlade osobe ili školska djeca borave u rakijašnicama. Ova zabrana veže sve gostioničare i krčmare, koji toče žestoka pića.

Ovakova šta dobro bi tu i tamo došlo i u nas. Roditelji, naročito pak otcevi, koji ne vole bielu ili crnu kavu, posižu obično za rakijom. Diete si nije još protrlo pospane oči, a otac mu već podaje čašu ili flašicu, da mu donese te „blažene" rakije. Diete dolazi tako svakoga dana u rakijašnicu, vidi, čuje i sluša tamo, što ne bi smjelo gledati i čuti, a naći će se koja griešna ruka, koja će mu rakije ponuditi, da pije, da bude jače. Takovu djecu, koja zalaze u rakijašnice vidimo i u Zagrebu svakoga dana, kao što ih vidimo i po gostionama i krčmama, gdje ih roditelji zalievaju vinom ili pivom, često da budu „mirna" i da „ne plaču". Radi bismo znati, da li pri tome takovi roditelji misle na Onoga, koji im je diete darovao?!

— **Alkohol i školska mladež.** Lanjske godine obdržavan je treći Abstinenc-kongres u Haagu, kojom je prilikom A. Don razpravljao o alkoholizmu u školske mladeži. Vjerodostojnih podataka primio je za 4380 djece, od kojih samo 11,6% nije okusilo žestokih pića. Vina je pilo 29,6%, pive 66,8% rakiju 44%. Dnevice pilo je vina, 0,38%, pive 4%, rakije 0,28%. Od 75 učenika, koji su svaki dan pili žestoka pića učilo je „dobro" 15%, „srednje" 40%, a „nedovoljno" 45%. Od 1262 učenika, koji su žestoka pića pili „prigodice", bilo je 24% „dobrih", 52% „srednjih" i 24% „zlih". Medju 453 učenika, koji nisu uživali žestokih pića, bilo je 35% „dobih", 48% „srednjih" i 17% „zlih". Ovo isporedjivanje kako vidimo veoma je poučno.

(Internationale Monatschrift zur Erforschung des Alkoholismus. XII., 2.)

KUCANSTVO.

Makaruni. U Zagrebu i u drugim krajevima sjeverne Hrvatske troše se makaruni na malo, a najvole ih Talijani, nu običniji su oni u hrvatskom primorju, u Istriji, po otocima i u Dalmaciji. Što je palenta svakoga dana, to su makaruni za nedelja i blagdana. Prava im je domovina u Italiji, odkuda su se širili dalje Evropom, pa segnuli i u Ameriku.

U Njemačkoj je tvornica makaruna u Draždjanima, Hale-u i Moguću. Prava je postojbina makarunama Napulj, gdje ih nasuču kroz godinu 75.215 centi. Od toga se izveze u Englezku 15 centi, u sjevernu Ameriku do 20 centi.

Digitized by Google

Ime makaruni potiče od taljanske rieči „maccherone“ ili „macarone“ a ova je opet rieč postala od latinske rieči „maccaro“, kako su Rimljani zvali stroj na kojem su mjesili makarune.

A kako mi tomu velimo? O tom piše Fran Kurelac u svojoj razpravi „Vlaške rieči u jeziku našem“ ovo:... U to nas uputi biskup Brajković bolje nego Dellabella i Stulić, koji pohodeć biskupijom i videć onai veliki trošak čto se, uboge nahraniti, u nèke blagdane čini, razposla zapovèd svojim duhovnikom gdè veli: „Na dan uznešenja dive Marije da se ima jedan baril vina, jedan star (= stajo) kruha i pol stara valjak oliti surlic razdeliti

Sad smo čuli; hrvatski se ti blaženi makaruni zovu valjki (er se na dlan suču). Zovu se surlice, er je narod uza njih pomislio na surlu, nèku sviralu, na surlara, svirca, i na surlanje ili sviranje... Tih rèčij nije izmislio biskup Brajković, nego su i danas narodne rèči te u podpunom cvètu po primorju i na otoku Krku i dalje. Krčanke, uboga čeljad na tom otoku, u koje novac ne obiluje, slabo kupuju po gradovih ono, što je Vlah (Talijan) prozvao pasta, nego one to same načinjaju i bez fabrike, te su tome kao vèštakinje i svomu proizvodu takodjer imena izdènule, te jednu pastu ili vrst makaruna zovu šuljki, drugu mišići, treću raztakače četvrtu tuljki (na vretenu načinjeni) i t. d. ... Napuljac ogradiv iz dasak kućericu, bogorodicu smèstiv, a žižak joj zapaliv, kad iz onoga tuljca gdè mu se to blaženstvo vari, na dvozuboj vilici svojoj dugu i dugu surlicu iztegne, putniku prohodniku ili bezposlenoj šetalici ovako nazdravlja: „Qui i mangià bene e si paga poco“ a svakomu je sladje kad što pojede a preplatio nije. Talijani kuhaju makarune u morskoj vodi, jedu ih sa ribom ili sirom permezanom, kako se troše i u nas. Da budu makaruni i dobri i tečni preporučamo našim domaćicama ovaj recept: U 6 litara vode metne se 1·12 kilograma makaruna i to onda, kada voda zavrije, pridodav 30 grama kuhinjske soli. — Kada su u vreloj vodi kuhali 15—20 časaka, izvade se, metnu u rešeto i dobro se prociede. Sada se metnu u zdjelu, zaliju brudetom, jabučicama, paradajzom), začine maslacem i posipaju sirom. U našem primorju priredjuju se makaruni sa lumbolom i primorcu su tim mesom prava poslastica. A što je lumbol? Ono meso, koje Talijani zovu lombo; ono meso koje mi Hrvati zovemo „Lungenbraten“. Pod tim ga imenom prodavaju naši mesari, pod tim ga imenom kupuju naše gospodarice, pod tim ga imenom bilježe i naši gostioničari. Svaki konobar i služavka znade, da je to liepo i tečno meso, ali ne zna, da takove pečenke jezik nepoznaje. A znate, što je taj nesretni „Lungenbraten“ i od koje je rieči postao?! On se je tako liepo razvio, kao što je u Zagrebu n. pr. od rieči „Küche“, postalo „Kuchel“ ili od rieči „Vortuch“ (pregača) rieč „Fertun“.

Nadvojvodkinja Jelisava i njezin zaručnik princ Alojzij Liechtenstein.

Lungenbraten postao je od njemačke rieči Lendenbraten, koju znamo i kao „Lendenstück“. Naš narod pozna u govedčeta svaki dio mesa, pak pozna i „Lendenbraten“. Kurelac nam bilježi za njega ova imena: mehko meso, taščina, slabina, slabòbočina, ledvi, ledovje, ledvina, oledvica, zarebrica, zarebrnjak, čresla, meso iz bedre, boku, u kuku.

Evo rieči, evo izbora, a „Lungenbratenu“ od sada nestalo traga, jer mu je gospodstvo i onako odviše dugotrajno; neka ga na jestvenicima zamieni liepa rieč „zarebrica“.

KAZALIŠTE.

Zimsko sunce. Slika iz istarskog života u četiri čina. Napisao Viktor Car Emin. Poznati istarski pisac, Viktor Car, čiju je pripoviest „Pusto ognjište“ izdala predprošle godine „Matica“ medju svojim edicijama i koje je naišlo na pohvalu u naše kritike, okušao je svoj nesumnjivi talenat i na dramskom polju. I ako nije svojim prvim pokušajem zadovoljio u koječemu modernom zahtjevu dramske tehnike, ipak je podao nadu i pokazao spremnost sviestna književnika u buduci procvat njegova rada, ne mimoišavši ni onaj smjer svoga puta, kojim je pošao i u kojemu lijepo uspjeva. Vidi se, da je u pisca snažna ruka u crtanju prilika i u karakterizovanju tipova izvadjenih iz naroda, koji teže za svojim ciljevima, koji se bori idealima i osjećajima, i zahtjevima života. U svojoj drami prikazao nam sliku političke borbe istarskih Hrvata sa bujicom taljanske iredente. U oprečnosti dviju političkih stranaka i u njihovoj borbi leži ona nit dramske radnje, koja se razvije u zapletaj i pravu dramsku akciju tek onda, kada se u glavnoga junaka Kamila počimlje buditi nesuglasje izmedju njegova srca i njegovih načela. Na strani njegovih načela stoji masa njegovih istomišljenika, kojoj je on na čelu, stoji njegov bezbožni otac, vatreni pristaša taljanske stranke, nokoji se pred svoju smrt skrušeno kaje radi svojih grieha i zabluda; na strani pak njegova srca stoji mu mlada žena, koju ljubi, žena, puna zanosa, zadahnuta ljubavlju prema domovini i svome narodu, bodrena od svoje braće, na što budniju sviest i pažnju, da se ne odmetne od rodjene grudi. Ovaj sukob rieša se pobjedom srca, pa i spoznajem samoga Kamila, u zabludu svojih lažnih i nepravednih ideala, koje mu usadili u srce već za njegova djetinjstva i za koje se vatreno borio i koj je obožavao.

Autor je nastojao, da izbjegne velikom idealiziranju svojih lica, kojim odišu obično naše patriotske drame; no sama obradba sujeta dopustila je piscu, da dade oduška svome zanosu i osjećajima.

Drama je uspjela radi političke tendence, a imade u njoj i mnogo dirljivih lirskih mjesta. On je umio prikazati sva lica tako, da je upravo zanio publiku, a uspio je i u karakterizovanju glavnih lica, medju kojima se osobito ističe tip Berta Kuzmića, odmetnika i intrigana, kakovih se mnogo susreće u narodu. Glumilo se dobro i glumci bili su razpoloženi. Istakli su se Fijan kao Kamilo, Freudenreich kao Mikula Andrinić brodovlastnik i Borštnik kao Berto Kuzmić, koji je osobito uspio u trećem činu u sukobu sa ženom si Rozinom (: Vavra). Od ženskih lica pako gdja Šram kao Jelka, koja se u drugom činu nešto previše podala plaču, koji ne dolikuje junakinji, kakovu je jamačno imao autor pred očima, pišući djelo. Kod reprize bilo je kazalište puno i burno se povladjivalo glumcima. Ta prva Careva dramska radnja, ako i nije posve savršena, a ono pokazuje, da imade u pisca dara, oštro oko u život svoga naroda i da ozbiljno shvaća njegove težnje prilike. Mi očekujemo od pisca još boljih i savršenijih djela i da će nam iznieti i više stranica iz života istarskih Hrvata, koji je za nas još —berić — terra incognita. —

BIBLIOGRAFIJA.

— **Kumičić Evgenij**: Slučaj., Broj 84 i 85., Crn božić. Tri pripoviesti. Ciena kruna 1·50, poštom 1·70.

— **Narodna pjesmarica.** Izdala „Matica Dalmatinska“. Ciena kruna 2·—, poštom 2·30.

— **Janeković Gj.**: Ulomci. Crtice i pripoviesti. Ciena kruna 1·—, poštom 1·20.

— **Bučar Branjo dr.**: Klizanje. Sa slikama. Ciena kruna 1·—, poštom 1·20.

— **Pavelić Milan**: Iz zakutka. Pjesme. Ciena 50 fil. poštom 60 fil.

„Prosvjeta“ izlazi početkom i polovicom svakoga mjeseca na četiri arka. Godišnja ciena poštom ili dostavom u kuću 14 kruna, inače samo 12 kruna. Za inozemstvo 20 kruna. Predplatu prima: Uprava „Prosvjete“, Zagreb, Gajeva ulica br. 7. Rukopisi se ne vraćaju

Uredjuje **Emilij Laszowski** Tisak i naklada **Antuna Scholza.**

Digitized by Google

Nakladna tiskara Antuna Scholza

u Zagrebu, Gajeva ulica broj 7,

preporuča sliedeća svoja izdanja:

...jedinstvu i bratskoj slogi, izdaje uz sudjelovanje mnogih prijatelja sjedinjenja crkava: Dr. Alexander pl. Bresztyenszky, svezak I., II., III. i IV., ... svakom svezku 1 Kr. 20 fil. Godina 1898., 1899. 1900. i 1901. po 4 Kr. (svaka po 4 svezka).

... Alfonz O., Porciunkula ili Povjest Gospe anđeoske skopčana sa životom sv. Franje Asiškoga. ... Franceskoga preveo Fra Arkangjeo Brković. 20 fil.

... Anton D. J. Razmatranja za svaki dan crkvene godine o svetom evangjelju Isusa Krista, preveo dr. ... Jeglić. Četiri svezka, svaki svezak u platno ... po 1 Kr. 60 fil. u polukožnom vezu po Kr. 2.80

... VI., Zimska priča 40 fil.

— ... svakdašnja pripoviest iz života 40 fil.

... Fra Josip Dobroslav, Potočanac. Novi prijatelj ... svezak II., 1 Kr. 20 fil.

... „Hrvatske“ g. 1889., uredio August Harambašić, 60 fil.

... „Hrvatske“ g. 1890., uredio Dr. M. Starčević 60 fil

... list mladeži sa slikami. Tečaj VI. VII. VIII. IX. X. XI XII. XIII. XIV. i XV. vezan u platno, svaki tečaj 2 Kr. 80 fil.

... Manfred, dramska pjesan u tri razdjela. U mjerilu izvornika preveo Stjepan Miletić. 40 fil.

... Alfonso Kardinal. Sursum Corda. Uzdasi ... preveo Alojzije Manzoni, svećenik nadbiskupije zagrebačke i sveučilištni lektor. S dopuštenjem crkvene oblasti, vezano 40 fil.

... Josip: Ponka o škapularu, osobito o škapularu Majke Božje. S dopuštenjem duhovne oblasti nadbiskupije zagrebačke. Drugo iz „Vrhbosne“ prepisano i umnoženo izdanje, 20 fil.

... V., Život svetog Alojzija Gonzage, uzora zaštitnika mladeži. Za proslavu tristogodišnjice blažene smrti Alojzijeve, preveo, popunio i ... šestnedeljnu pobožnost i obične molitve ... Josip Lang. Treće izdanje, vez. 60 fil.

... R. P. Peter S. J. Leben und Wirken des Ehrwürdigen P. Claudius de la Colombière S. J., durch ... Documente vervollständigt, (Eine Episode aus der Kirchengeschichte). Aus dem Französischen übersetzt v. P. Mathias Gruber S. J., 3 Kr. 50 fil.

... P. Louis. Malenkosti, roman u četiri diela, preveo dr. August Harambašić. 2 Kr. 40 fil.

... pl. Hinko, Zagorska ruža. Pripoviest iz XV. vieka, 1 Kr.

... Hinko pl. Težki dani, historička pripoviest, 1 Kr. 60 fil.

... H. pl. Na jezerima, pripoviest, 50 fil.

... Velimir D. Iz njemačkog Zagreba. Prinos kulturnoj povjesti Hrvata, 60 fil.

... kratka na čast Presvetomu Srcu Isusovu. Sa volom biskupskog ordinarijata senjskoga. 4 fil.

... Adolfo D. J.: Biser-kriepost. Za hrvatsku mladež preveo dr. Josip Pazman, vezano 30 fil.

... Hijim. Kroz more jada. Roman iz hrvatske prošlosti. (Nastavak romana Crna kraljica), 2 Kr.

... Car, 1 Kr. 20 fil.

... Hijim. Crna kraljica, roman iz hrvatske prošlosti 2 K.

... Hijim. Posljednji Zrinjski, tragedija u pet ... 80 fil.

... Hijim. Siget, drama u pet čina, 80 fil.

... r. August Harambašić, 2 Kr. 40 fil.

... Epiktet i njegov nauk, 50 fil.

... Fran, Odziv na poruku iz Beča, 40 fil.

... Fran, Mrtvilo u Banovini, odziv, 40 fil.

... Fran, Otvorite oči! 80 fil.

... Fran, Na okup! Onima koji imadu srca ... Marijina. Sveta obitelj uzor kršćanskim obiteljima. Molitvenik i rukovodnik članovom družtva ... obitelji. Odobrio preč. ordinarijat djakovački, vez. ... fil.

... Hrvatsku, 50 filira.

... Прерадовић М. Драматски списи, књига II. ... „гробља“ позоришна игра у четири чина. ... „Ђердан“ шаљива игра у два чина, 1 Кр.

... Presv. Srca Isusova“, uredjuje O. Kamilo ..., godište III., IV., V., VI. VII., VIII., IX. i ... vezano po 72 fil.

„Glasnik sv. Josipa“, uredjuje Valent Čebušnik, godište 23., 24. i 25. uvezano po 72 fil.

Gončarov J. A. Oblomov, roman u četiri diela, s ruskoga preveo Martin Lovrenčević, broš. 5 Kr. fino uvezan 7 Kr. 20 fil.

Govori dr. Ante Starčevića i grofa Khuen-Hedervarya u sjednici saborskoj od 18. studenoga 1890. o komasaciji, 20 fil.

Harambašić August dr. Smilje i kovilje. Pjesmice i priče hrvatskoj djeci, karton. 1 Kr. 20 fil

Hattler Franjo O. Cviće sabrano za katoličku mladež. Na hrvatsko tlo presadila Marija Vudy, učiteljica. Sa mnogim slikama, vez. 1 Kr.

Hattler O. Franjo D. J. Srce Marijino ili pobožna razmatranja o presvetom i prečistom Srcu Marijinu i ujedno priručna knjižica za članove bratovštine prečistoga Srca Marijina. Drugo izdanje. Preveo i neke molitve dodao Stjepan Hadrović, kanonik Vrhbosanski. Odobrili Nadbiskupski Ordinarijati Vrhbosanski i Zagrebački, te Biskupski Ordinarijat Senjski. Ciena elegantno vezanom 50 fil., sa zlatorezom 1 Kr. 20 fil., u koži sa zlatorezom 2 Kr.

Инокон. Ситнице и крутице с пута од Загреба од Сомбора у 1881. години, 60 фил.

Kako češ u kratko i točnu izkušati svoju duševnost, 4 fil.

Kažiprst roditeljem za što valjaniji odgoj djece. Napisao jedan prijatelj sreći obiteljskoj, 20 fil.

Kokotović Nikola. Pet ruskih pripoviedakah, 60 fil.

Korolenko V., U zločestom družtvu, 60 fil.

Kozarac Josip, Mira Kodolićeva, pripoviest, 60 fil.

Kozarac Josip, Oprava, psihološka studija, 40 fil.

Kozarac Josip, Tri ljubavi iz mladenačkih uspomena, 80 fil.

Krćmarić Bogdan, Ljubav i zloba. Pripoviest iz hrvatskog seoskog života, 60 fil.

Krestovskij V. Dnevnik lahkoumna čovjeka. Prevod s ruskoga. 60 fil.

Krunica ili čisla i Bratovština sv. Krunice, 6 fil.

Kuhač F. S., Slavjanski i slavenska glasba, 40 fil.

— Ples i plesovna glazba, 40 fil.

— Nova glazbena struja njemačka i sadašnji taljanski kompozitori, 40 fil.

Kunlčić Petar. Kumpanija iliti družba, narodni bojni ples saslikami, 40 fil.

Liguori Alfons sv., Devetnica na čast Presv. Srca Isusova. Treće hrvatsko umnoženo izdanje. S dopuštenjem duhovne oblasti, 10 fil.

Litanije Presvetom Srcu Isusovu, 2 fil., 100 komada 1 Kr. 40 fil.

Maron sa Libanona i Tahko Indijanac, preveo Stjep. Vidmar. Sa slikami, vezano 1 Kr.

Molitva blaž. Margarite Alacoque, 4 fil., 100 komada 3 Kr.

Nauka kratka o zvanju za stališ redovnički (za život samostanski, kloštarski) 20 fil.

Omladina hrvatska pod zastavom Srca Isusova, Spomenica i budnica, sa slikami vez. 1 Kr. 20 fil.

Ormanović M. prof., Tajne spiritizma, 40 fil.

Ouida, Lady Hilda, roman, pohrvatio V. Krišković. 1 K. 20 fil.

Pajić Pavao, Mala razmišljanja kroz tjedan i Devetnica Duhu svetomu po sv. Alf. Liguori-u. Pohrvatio i dodatkom umnožio Pavao Pajić, 20 fil.

Palunko V. K Srcu Isusovu! Poziv Hrvatskomu Narodu pri običnoj Posveti Presvetomu Srcu Isusovu. Drugo izdanje. Odobrio Preč. Ordinarijat Zagrebački i Vrhbosanski, 6 fil. 50 iztisaka 2 Kr. 60 fil., 100 iztisaka 4 Kr. 60 fil. 500 iztisaka 20 Kr.

Petak prvi u mjesecu. Pobožnost k Presvetomu Srcu Isusovu. Napisao M. G. S., 4 fil.

Pobožnost najmilija na čast B. D. Mariji kraljici svete krunice, 10 filira.

Podravčanin M., Posljednji plemići Gotali. Tragedija u pet činova, 1 Kr.

Posilović Stefan Dr. Das Immobilar-Recht in Bosnien und Hercegovina. Systematisch dargestellt, 3 Kr. 20 fil.

Pravilo trećeg svetovnog reda sv. Franje Asiškoga. Dopuštenjem nadbiskupskoga duhovnoga stola u Zagrebu, 10 fil.

Predragović Josip D. J. Sv. Ivan Berchmann D. J. Treći zaštitnik mladeži (1599.—1899.) Po najboljim izvornicima, vez. 1 Kr.

Priručnik Počastne Straže Presvetoga Srca Isusova. S odobrenjem crkvene oblasti. Priredio jedan svećenik Samostanskog Trećeg Reda Sv. Franje, 20 fil.

Proštenje veliko jubilejsko godine 1901. Kratka uputa i molitve, 10 filira.

Pucci Pavao. Čudotvorna moć svete izpovjedi. Darak namienjen katoličkoj mladeži, koja prvi put stupa na svetu pričest. Preveo za hrvatsku mladež O. A. Miletić, 20 fil.

Puntigam Ante D. J., Petar Barbarić. Hrvatski uzor mladić. Sa slikama, vez. 1 Kr.

Put svagdanji u čistilište u zajednici sa Božanskim Srcem Isusovim, Blaženom Djevicom Marijom i svetim Josipom, 8 fil.

Rohling Aug. dr. Tajna od la Salette ili proročanstvo o koncu svieta. Preveo Dragutin Jambrečak, 60 fil.

Sandeau Jules, Mandica, preveo Josip Prigl, Kr. 1.20

Selak Fr., U ženskom družtvu. Slike i crtice iz života, 2 K.

Sienkiewicz Henryk, Križari, roman u 2 knjige, sa slikami, 5 Kruna, eleg. vezano 7 Kr.

Sienkiewicz Henryk, Quo vadis? Pripoviest iz dobe cara Nerona. Preveo August Harambašić, Kr. 2.40

Sisolski Jenio, Pod puškom, 1 Kr.

Shakespeare William, Julij Caesar, tragedija u pet činova, preveo Dr. August Harambašić. 60 fil.

Slava starcu Milovanu, Sastavci i pjesme, 60 fil.

Spillman Josip D. J. Braća Korejanci. Povjestničke crtice iz katoličkih misija na Koreji. Preveo za hrvatsku mladež Ivan Dujmušić, klerik vrhbosanski, sa slikami, vez. 1 Kr.

Stadler Josip dr. Rajska vrata. Poučna i molitvena knjiga. S odobrenjem nadbiskupskog ordinarijata zagrebačkog i vrhbosanskog, eleg. vezana 1 Kr. 20 fil., sa zlatorezom 2 Kr. u koži sa zlatorezom 3 Kr.

Strukić Ignacije Fra. Put k savršenosti kršćanskoj ili treći svjetovni red sv. otca Franje Asiškoga, vezano eleg. u platno 1 Kr., sa zlatorezom 1 Kr. 80 fil., u koži sa zlatorezom 2 Kr. 40 fil.

Šimončić Gjuro, Sveta potvrda. Nauk o svetom sakramentu potvrde s pobožnošću na dan potvrdni i s jezgrom kršćanskog nauka, 10 fil.

Štiglić Martin dr., Kršćanska kćerka. Molitvenik za žensku mladež. S dopuštenjem preč. nadbiskupske oblasti zagrebačke, eleg. vezan 60 fil.

— Kršćanski mladić. Molitvenik za mužku mladež. S dopuštenjem preč. nadbiskupske oblasti zagrebačke, vez. 60 fil.

Tolstoj L., Kreutzerova sonata. Preveo M. Herzog. 1 Kr. 60 fil.

Tolstoj L. Nik. grof, Sevastopolske pripoviesti, preveo Dr. August Harambašić, 80 fil.

Tolstoj L. Vojna i mir, s ruskoga preveo August Harambašić. Podpuno djelo u 3 knjige 12 Kr., eleg. vez. 16 Kr.

Tomić Janko. Sielo za zabavu i pouku, III. knjiga, vez 60 fil.

Tomšić Ljudevit, Lov na lavove, zabavno-poučne crtice hrvatskoj mladeži, kart. 80 fil.

Tresić-Pavičić A. dr. Macchiavelli i macchiavellizam, razprava, 40 fil.

Tucić Mladen pl., Sabrani spisi, sa slikom piščevom, 2 Kr.

Turčić Luka, Zbirka najglavnijih crkvenih i državnih zakona i naredaba, knjiga I. „O vjeri i zapoviedima“, vez. 8 Kr.

Turčić Luka. Zbirka najglavnijih crkvenih i državnih zakona i naredaba, knjiga III. „O bogoslužju“. vez. 11 Kr. 50 nč.

Uputa opširna o velikom jubileju godine 1901. s nekim molitvama za porabu stada i pastira, izdao I. Hangi, kanonik, 20 fil.

Vanutelli D. J., Mjesec lipanj, posvećen Presvetomu Srcu Isusovu. Hrvatsko izdanje priredilo Uredničtvo Glasnika Presv. Srca Isusova, vez. 40 fil.

Vidmar Stjepan, Idite k Josipu. Molitvenik na čast sv. Josipu. Odobrila duhovna oblast u Zagrebu. Drugo pomnoženo i povećano izdanje, eleg vez. 50 fil.

Život sv. Ante Padovanskoga velikog čudotvorca, Pohrvatio sbor duhovne mladeži u Sarajevu, 10 fil.

Život sv. Franje Asiskoga, s malim dodatkom. Napisao jedan štovatelj sv. Franje. 10 fil.

Digitized by Google

Spasili ste svoj novac

POKUĆTVO

ako ga u svojoj domovini ostavite, nabavljajući

samo kod I. hrvatske

stolarske udruge za stolarske i dekorativne proizvode

Zagreb, Preradovićev trg br. 2. — (Palača I. hrvatske štedionice).

Ovo je jedino i najveće skladište

POKUĆTVA

koje izradjuju samo domaći t. j. zagrebački stolari i tapeteri. Razvitak domaćega obrta odvisi od hrvatskoga občinstva, jer nije dosta da pišemo i govorimo, nego da i radimo prema lozinki:

„Svoj k svomu!“

Zagreb, Petrinjska ulica br. 85.

Zagreb, Petrinjska ulica br. 85.

Zagreb-Amerika

Odprema putnika

najvećimi najsigurnijimi i najbržimi parobrodi na svietu

preko Bremena u Ameriku, Australiju, Aziju i Afriku.

Najjeftinije ciene. — Dobra obskrba.

Potanje ubavjesti

F. MISSLER,

Zagreb, Petrinjska ulica br. 85.

Poslovnica za Primorje, Dalmaciju i Istru:

Rieka-Fiume, Riva Szápári broj 4.

Prva hrvat. tvornica tambura

T. KOVAČIĆ, ZAGREB,

Ilica broj 41.

Skladište glazbila,

preporuča svoj vlastiti proizvod

TAMBURA

i skladište

gusala, harmonika, cella, flauta, okarina, mandolina itd.

Veliki ilustrovani cjenici na zahtjev badava

Dvostruki elektro-magnetički križ

ili zviezda

86967

R. B. br. 86967 pomaže i okrepljuje u jamstvom kod gihta, astme (težko disanje) reuma, epilepsije (padavice), influence skopčane sa bolešću hrbta, ischiassa, nagluhosti, nervoznosti, nespavanja, zujenja u uhu, zubobolje, bledila, kucanju srca, migrene, glavobolje, studeni ruku i nogu, drhtanju na tielu i kod drugih živčanih bolesti. Do 20 godina stare bolesti izliečene su posve.

Upozorujem osobito p. n. občinstvo na to, da se moj stroj ne smije zamjenjivati sa Voltinim, koji je poradi svoga neuspjeha zabranjen u Njemačkoj kao i u Austro-Ugarskoj, dočim moj dvostruki elektro-magnetički križ ili zviezda R. B. N. 86967 osobito se hvali i uživa vanrednu dopadnost poradi svoje **izvrstne ljekovitosti.**

Bolestnik, koji po mojem stroju nebi bio izliečen najdulje u roku od **45 dana,** dobiva novac natrag. Gdje ni jedan liek nije pomogao, molim pokušati moj stroj.

Mali stroj stoji 4 K. Rabiti ga mogu samo djeca i veoma slabe gospodje.

Veliki stroj stoji 6 K. Rabi se kod bolestih starih do 20 godina.

Pouzećem ili ako se unapred pošalje novac razašilja glavna prodavaona za tu- i inozemstvo

ALBERT MÜLLER

Budimpešta, V., Vadasz-ulica 42 a F.

Dopisi obavljaju se i u hrvatskom jeziku.

VILIM ONDRUŠEK

parna bojadisaona i kemička čistiona odjela,

Ilica 48 - ZAGREB - Ilica 48

preuzima

sve u ovu struku spadajuće radnje

kao

kemičko čišćenje i bojadisanje odjelah, zastora, veziva i t. d.

Brza, točna i solidna podvorba.

---

500 forinti

plaćam onome, koga zaboli zub ili kome smrdi iz ustiju nakon trajne uporabe **Bartilline vode za zube.** Ciena je bočici 35 nč. (Pakovanje posebno još 10 nč). **Ed. Bartilla-Winkler, Beč, 19/1.** Sommergasse 1. — Zahtjevajte svagdje izrično **Bartillinu** vodu za zube. Prijave o patvorenju nagradjujem. U mjestima, gdje se ova ne može da dobije, šaljem 7 bočica za 2 for. 60 nč. prosto od poštarine. Dobiva se u Zagrebu: kod S. Mittelbacha, Duga ulica 3, u nadbiskupskoj ljekarni I. Pečinovskoga, A. Wingera, Ilica 12, dr. Polašek, ljekarna k „angjelu“; Gospić: Val. Vouk; Požega: J. N. pl. Csillagh; Rieka: Giov. Prodam; Sušak: E. P. Sušanj; Osiek: A. Kaudelka. — U Bosni u svih ljekarnah i svih trgovinah.

Odlikovano na izložbi:

Beč 1873. Lisabon 1873. Marsilj 1874. Paris 1875. Paris 1876. St. Jago (Južna Amerika) 1876. Paris 1878. Stolni Biograd 1879. Trst 1882. Budimpešta 1885. Na higien. izložbi u Nizzi 1890. i na II. internacionalnoj farmac. izložbi u Pragu 1896.

Hafnerov prašak za zube

„Odontosmegma“

Ciena je škatuljici 1 for.

Dobiva se gotovo u svih ljekarnah.

I. HAFNER, zubar u Zagrebu,

Ilica br. 27.

Najbolje svieće i ulje za vječno svjetlo

dobiva se u trgovini

mirodija, prekomorske robe, poslastica, brašna i žitka

Alekse Peniča,

Zagreb, Gundulićeva ulica br. 17.

Posjetnice, čestitke za novu godinu i sve tiskarske radnje obavlja najukusnije, najbrže i najjeftinije

Nakladna tiskara Antuna Scholza u Zagrebu,

Gajeva ulica broj 7.

Predplatite svoju djecu na „Bršljan“

najveći omladinski list

sa slikami.

Izlazi od nove godine 1903. u osamnaestom godištu svakog mjeseca na dva arka, 32 strane.

Ciena za cielu godinu, 12 brojeva

samo 2 krune.

»Bršljan« je preporučen od vis. kralj. zemaljske vlade. kao i od zemaljske vlade za Bosnu i Hercegovinu kao nagradna knjiga za školsku mladež i za školske knjižnice.

Prvi broj „Bršljana“ šalje se svakomu na zahtjev badava i franko.

Digitized by Google

PROSVJETA

Digitized by Google

Sadržaj II. broja:

Deželić Velimir dr.: Prvi kralj. Historički roman iz hrvatske prošlosti (nastavak) 41
Novak Vjenceslav: Ženidba Marka Kraljevića. (nastavak). 44
Albertinov V.: Ublaženo srce . . 48
Katalinić-Jeretov R.: Puca grana... 51
Nikolić Mihovil: Noć 51
Albertinov V. C.: Sablasti . . . 51
Sienkiewicz Henrik: Potop. Historički roman. Preveo dr. August Harambašić (nastavak) 54
Tresić-Pavičić A. dr.: Djelo Guglielma Ferrera: O veličini i propasti Rima 62
M. i Stjepan Seljan: Iz žarke Afrike. 65
Kronika. Umrli. — Beletristika. — Novinarstvo. — Umjetnost. — Glasba. — Školstvo. — Povjest. — Kulturna Povjest. — Folkloristika. — Zemljopis. — Statistika. — Botanika. — Kazalište. — Bibliografija.

Slike:

Rendić Ivan: Spomenik Gaji Bulatu 45
Libanonska vodonoša 49
Raynolt A. M.: Homer priča o smrti Hektorovoj . . . . 52—53
Zuravljev F. E.: Prije vjenčanja 57
Prof. A. O. Zeithammer . . . 60
Marschall Rudolf: Dobri pastir 61
Marschall R.: Spomenica papina 61
Venezuela: Pogled na lučki grad Guayru 64
Venezuela: Glavni grad Caracas 64
Abessinski nagadi (Galle trgovci) 65
Slika iz Danakilske pustinje . 65
Okolina rieke Tadeessa Melkam 65
Put iz Balči-Adis-Abeba. Plateau Šoanski 65
Mirko seljan u častničkoj odori 68
Nadvojvoda Leopold Ferdinand 69
Kraljevna Luisa Antoinetta saksonska 69
Kraljević Fridrik August saksonski 69
FML Henrik vites Pitreich, novi austroug. ratni ministar . . 72
† Prof Rikard Krafft-Ebing . 72
Porodica Humbert 72
Umjetnički prilog.

Vriedno je občinstvu do znanja staviti, da je zahvali bivši bolestnik pisao priznanicu na g. Alberta Müllera Budimpešti, V. kotar Vadasz ulica br. 42/a F., izum telja svietskih dvostruko-elektro-magnetičkih križeva broj 86967 koja glasi:

Nakon dvadeset i devet dana nošnje Vašeg d struko elektro-magnetičkog križa stroja R. B. broj 86 i to velikog, koji stoji 6 kruna, potvrdjujem sa zad nošću, da sam od svoje bolesti posve ozdravio. Na kojeke liekove, kupke i bolnice potrošio sam 600 k i ništa nije reumatizmu pomoglo, van Vaš velevri i cienjeni izum, stoga Vam izrazujem najučtiviju h i svakom ga najtoplije preporučam. Fužine (Hrva 1. svibnja 1902. Sa osobitim štovanjem Grga Lončar

Budući da g. Müller ovakovih priznanica svaki sa sviju strana svieta dobiva, jamči za sigurno djelo svog stroja, a ciena mu je nizka, toga radi mi m stroj svakomu, koji na rheumi, astmi, nespavanju, ku srca, influenci i u obće na živčanih boli trpi, najt preporučamo.

Da preduzmem sam svim vrstim patvorinah, vodim sada po visokoj oblasti dozvoljenu, zakonitu zaštitnu marku

Čuvajte se patvorina mojih jedino pravih preparata.

Balzam
(Tinctura balsamica)

dobavlja na veliko i na malo jedino oblastno povlaštena i u trgovačkom registru unešena, protokolirana

Balzam-tvornica
ljekarnika **A. Thierry-a**
u Pregradi kod Rogatca.

Pravo samo sa ovom zakonito dozvoljenom i sudbeno registriranom zelenom zaštitnom markom.

Podpuna oprema mojega balzama stoji pod zakonitom zaštitom uzoraka.

Najsuvrsnije, najpouzdanije, najjeftinije i najudesnije sredstvo domaće sredstvo protiv prsnim i plućnim bolim, kašlju, isbacivanju, grčevi u želudcu, bezvoljnosti, ošum ušum, nevoljno mučenom osnju, urigavanju, žgaravici, napuhlosti, težkoj probavi itd. upotrebljuje se uspješno protiv unutarnjim i vanjskim bolim, proti suboboljí, ustnoj gnjilosti, osebljinami i opekljinami itd. Gdje nema skladišta, neka se izravno naručuje pod naslovom: Balzam-tvornica ljekarnika A. Thierry-a u Pregradi kod Rogatca.

Na sve stanice Austro-Ugarske stoji sanduk franko sa 12 malih ili 6 dvostrukih boca 4 krune, 60 malih ili 30 dvostrukih boca 18 kruna, u Bosnu i Hercegovinu 30 nč. više. Patvorake i openašatelje, kao i prepradavaoce svakovih patvorina proguti će na temelju zakona o zaštitnih markah sudbenom strogošću

Centifolien mast
balzam mast iz „rez centifolie".

Privremeno najjača pomast od velike antiseptičke vriednosti. Od nedostižívog djelovanja proti upali

Kod svih još tako starih izvanjskih boli, oslieda i rana siguran uspjeh, ili barem poboljšica, odnosno ublažujuće sredstvo bolia. Izpod 2 dose ne odpravlja se, odprema se samo uz predhodnu doznaku ili uz pouzeće iznosa. Zajedno sa poštarinom, tovarnim listom i omotom itd. stoje:

2 lončića 3 krune 40 filira.

Opominjem, da se ne kupuju bezkoristne patvorine i molim, da se točno pasi na to, da je na svakom lončiću utisnuta zaštitna marka i i tvrdka ljekarne „k angjelu čuvaru" A. Thierry-a u Pregradi.

Ljekarna „k angjelu čuvaru"
A. Thierry u Pregradi

Svaki lončić mora biti u takav posve jednak naputak sa tom zaštitnom markom umotan. Krivotvoritelje i openašatelje moje jedino prave centifolien masti progoniti ću na temelju zakona o zaštitnoj marci sudbenom strogošću; isto tako preprodavaoce patvorina. — Gdje ne obstoji skladište, neka se naručuje izravno pod naslovom: Ljekarna „k angjelu čuvaru" i tvornica balzama A. Thierry-a u Pregradi. — Odprema obavlja se bez razlike samo uz predhodnu doznaku ili pouzećem iznosa.

Kupujte samo

Indra Tea

najfiniji i najbolji čaj na svietu.

Dobiva se u svih boljih trgovinah, ljekarnah i droguerijah u origin. omoteih.

Glavni zastupnici

Kiuko Kaufmann i drug, Zagreb,
Jelačićev trg 8

TELEFON 389.

Najbolji trifaljski ugljen

bez prašine, u plombiranih vrećah

(50 kilograma = 1 vreća)

stoji 1 krunu 14 fil.

Izvrstna suha

bukova i grabrova drva,

na hvate kao i rezana.

Naručbe prima

Gjuro Breslauer, Ilica 15.

Luxus pekarna

M. Guthard

Zagreb, Ilica broj 11

Telefon 97. Telefon 97.

Specijalitet:

raženi kruh

(Kornbrod).

Badava i franko šaljemo na zahtje

„BRŠLJAN"

list za mladež sa slikami

g 1903. br. I., koji je upravo izašao.

Nakladna tiskara Antuna Scholza u Zagrebu

Gajeva ulica broj 7.

Dvostruki elektro-magnetički križ

ili zvieza

R. B. br. 86967 pomaže i okrepljuje s jamstvom kod gihta, astme (težke disanje) reuma, epilepsije (padavice), influence skopčane sa bolešću hrbta, ischiasa, nagluhosti, nervozposti, nespavanja, zujenja u uhu, zubobolje, bledila, kucanju srca, migrene, glavobolje, studeni ruku i nogu, drhtanju na tielu i kod drugih živčanih bolesti. Do 20 godina stare bolesti izliečene su posve.

Upozorujem osobito p. n. občinstvo na to, da se moj stroj ne smije zamjenjivati sa Voltinim, koji je poradi svoga neuspjeha zabranjen u Njemačkoj kao i u Austro-Ugarskoj, dočim moj dvostruki elektro-magnetički križ ili zviezda R. B. N. 86967 osobito se hvali i uživa vanrednu dopadnost poradi svoje **izvrstne ljekovitosti.**

Bolestnik, koji po mojem stroju nebi bio izliečen najdulje u roku od **45 dana,** dobiva novac natrag. Gdje ni jedan liek nije pomogao, molim pokušati moj stroj.

Mali stroj stoji 4 K. Rabiti ga mogu samo djeca i veoma slabe gospodje.

Veliki stroj stoji 6 K. Rabi se kod bolestih starih do 20 godina.

Pouzećem ili ako se unapred pošalje novac razašilja glavna prodavaona za tu- i inozemstvo

ALBERT MÜLLER

Budimpešta, V., Vadasz-ulica 42 a F.

Dopisi obavljaju se i u hrvatskom jeziku.

Prva hrvat. tvornica tambura

T. KOVAČIĆ, ZAGREB,

Ilica broj 41.

Skladište glazbila,

preporuča svoj vlastiti proizvod

TAMBURA

i skladište

gusala, harmonika, cella, flauta, okarina, mandolina itd.

Veliki ilustrovani cjenici na zahtjev badava.

10.000 pari cipela!

4 para cipela samo 2 for. 50 nč. Usljed povoljne nabave na veliko prodaje se uz jeftine ciene. 1 par cipela za gospodu, 1 par cipela za gospodje, toplo podstavljene, crne ili smedje za žniranje sa jakim podplatom sa klinci, najnovije fazone; nadalje 1 par cipela za gospodu, 1 par modnih cipela za gospodje sa paspoilom, elegantne i lahke. Sva 4 para za 2 for. 50 nč. Kod naručbe dovoljna je duljina. Razašilje pouzećem Export cipela KOHANE, Krakov br. 44. Nepristalo rado se izmienjuje.

„Bog i Hrvati"

kalendar

za god. 1903.

Broširan 1 K.

Vezan 1.40 K.

Nakladna tiskara
Antuna Scholza
Zagreb, Gajeva ulica 7.

GORKA VODA FRANJE JOSIPA

je jedino naravno sredstvo za odvod, koje je ugodno za uzimati.

Podpuno uplaćena dionička glavnica

K. 1,000.000

Kupuje i prodaje

sve vrsti renta, založnica, prioriteta, komunalnih obveznica, srečaka, dionica, valuta i deviza.

Promese izdaje za svako žriebanje.

Ljubljanska kreditna banka

u Ljubljani, Špitalska ulica br. 2.

Zamjenjuje i eskomptira izžriebane vriednostne papire i unovčuje dospjele kupone.

Daje predujmove na vried. papire. Osjegura srečke proti tečajnom gubitku.

Vinkulira i devinkulira vojničke ženitbene jamčevine.

Eskompt i unovčenje mjenica. Burzne naručbe.

Podružnica u Spljetu.

Novčane uložke prima

u tekućem računu ili na uložne knjižice uz povoljno ukamaćenje.

Uložci ukamaćuju se od dana uloženja do dana podignuća.

Promet sa čekovima i doznačnicama.

Digitized by Google

PROSVJETA

Prvi kralj.

Historički roman iz hrvatske prošlosti. Napisao **dr. Velimir Deželić.**

(Nastavak.)

II.

Kad se je napokon kralj sa svojom pratnjom udaljio i kad se je oduševljeno klicanje sleglo, kad je buka prestala, sastavljale se opet skupine i narod je stao da se gosti. Pojedini velikaši kraljevstva obilazili poljem i tražili ljude iz svojih krajeva, da ih darivaju i da s njima razgovaraju.

I Tihomil, veliki hrvatski junak, koji se je osobito proslavio u bojevima s Magjarima stupao je sada duvanjskim poljem. Bio je plemenita lika i oblika, ali već je odmakao u muževnoj dobi. Tragovi prijašnje ljepote još se uviek opažali, ali već su vore starosti stale izobličavati njegovo lice. Uz njega stupao je mladić, koji je zapanjivao svakoga, kako je bio sličan Tihomilu.

— Taj ne bi mogao zatajiti, da je Tihomilov sin, — govorili ljudi, kad su ga ovako motrili, gdje uzporedo stupa sa Tihomilom.

— Vidiš, sinko, — reče dido, kad se je Tihomil sa svojim pratiocem približio njegovoj skupini. — Ovo ti je naš svietli gospodar Tihomil!

— Poznam ga, djedo, — odvrati Mile — a poznam i njegovoga sina Berislava, koji se je tek prije malo dana vratio iz dalekih strana, nekud iz Italije.

— Je li istina, — umieša se u razgovor majka, da je mladi gospodin živio dugo vremena u samom Rimu?

— Jest, tako kažu.

— Za cielo se je družio i sa svetim otcem papom.

— He, nu . . . O tom ne ima sumnje . . . Nego kako bi?

— On bi mogao dosta pripoviedati . . .

— I te kako!

Više nije mogao, da rekne, jer su k njima pristupili Tihomil i Berislav i zapitali ga za junačko zdravlje.

— I ti si, starče, amo došao? To je liepo. Niesi se bojao ni zla mora, ni loših puteva. Pregazio si vode i prošao gore, pak eto i tebe ovdje u slavi hrvatskoga kralja. To je liepo od tebe, — reče Tihomil pruživši starcu desnicu, koju ovaj čvrsto prihvati, htijući da ju poljubi, što medjutim nije Tihomil dopustio.

— Stare su moje kosti gospodaru, ali kako bih mogao ovdje ne biti ja, koji sam dobio toliko raznih rana u bitkama, koje smo vojevali sa svietlim našim knezom, sadanjim kraljem Budimirom Tomislavom. Kad sam s njime bio u raznim sgodama i nesgodama, pristoji se, da budem i dionikom njegove slave. Jer znaš, Tihomile, svietli moj gospodine, ja tako mislim . . . hehe . . . pa ti misli, kako je tebi drago . . . ja mislim, da sam i ja doprinesao svoje zrno ovoj liepoj pogači, što smo si ju mi Hrvati izmiesili. Reci ti meni, što te volja, ali ja znadem onu: zrno do zrna pogača, kamen do kamena palača, pak mislim, da sam i ja doprinesao kamečak ovoj kraljevskoj palači, što ju sagradi dobri i mili kralj Budimir. Ili govorim li možda ludo, moj dragi gospodaru?

— Ne govoriš ludo. Naš kralj je velik i slavan, njegova se djela pronose od gore do gore, od mora do mora, ali ta velika djela ne bi on mogao učiniti, da nije imao junačkih mišica svojega naroda, naroda u koji se i ti ubrajaš. Ako je pako to istina, onda može svaki junak toga naroda ponosno reći i ja sam doprinesao kamičak velebnoj sgradi hrvatskoga kraljevstva.

— Baš mi iz srca govoriš, mili moj gospodaru . . . ali ako sam ja doprinesao kamičak, ti si gospodaru, tko to ne bi znao, doprinesao najdivnije stupove od mramora.

Tihomilu su očito godile ove rieči iz ustiju priprostoga seljaka i on ponosno osvrnu svoj pogled na svoga sina, za kojega je mislio, da se još uviek nalazi uz njega.

Medjutim se je Berislav udaljio od svojega otca i starca. Za cielo ga nije zanimao razgovor ove dvojice. Časak je slušao, što govore, ali onda mu stale oči nemirno zurkati okolišem. Njegove crne duge kose, što su izpod kape padale na snažna jaka ramena, potresle mu se kao grive u lava, kad je okrenuo lice od svoga otca. Ruke mu se poigravale brkovima, koji tek nicali. Njegovo lice moglo se zaista nazvati liepim, ali tek nije imalo one svježine, kakovu u toj mladosti običavaju imati mladi junaci. Neka neobična bljedoća prikrivala je te obraze. Samo vanredno rumene ustnice pokazivale kakova krv teče u njegovim žilama. Njegove ustnice bile su primjereno malene, samo donja ustnica, kao da je bila nešto odebela. U njegovim crnim očima bliskala je vatra, bili su to pravi crni alemovi, koji se kriesili, a mnoga italska gospa morala je uztreptiti na pogled ovih očiju i mnoga rumen morala je obasuti obraze rimskih djevojaka, kad se ustrmile ove oči na njihove podobe.

Sada su ove oči očito nešto tražile. Tražile su hoće li izmedju ovih žena naći koju liepu prikazu i hoće li se moći mjeriti ove Hrvatice sa ženama onoga naroda, iz kojega se je Berislav upravo vratio, hoće li moći, da uzdrže prispodobu sa Teodorama i Marocijama, koje su bile dika i slava cieloga Rima, i koje su svojom ljepotom postale gospodaricama svjetskoga grada, gospodaricama pred kojima su se klanjali knezovi i kraljevi.

— Bože moj — mislio je Berislav — koliko ima ruža u Italiji, treba, tek rukom da posegneš, pak da ju ubereš. Ovdje kao da toga ne ima.

Njegov otac Tihomil, koji je i sam proputovao mnogo svieta, želio je da mu se i sin nagleda raznih tudjih strana da se naobrazi i da upozna odnošaje svojega doba. Za to ga je još mlada poslao najprije u razne benediktinske samostane, a onda u sam Rim da na dvoru vladarice Teodore nauči poznavati sviet.

Uzalud se je Milena, majka Berislavova, žena Tihomilova protivila sinovu putu. Što je otac jednom odlučio, to se je moralo izvršiti.

Digitized by Google

Berislav je težke duše slušao otčevu zapovjed i vrlo se težko praštao od svoje majke, ali doskora uvidi, da je ono što je otac odlučio dobro za njegvu sudbinu i za njegovu budućnost. I od onog časa, on je samo radio kako, da upozna običaje tudjih naroda i kako, da naobrazi svoj duh.

Došavši na dvor Teodore uživio se posve u one navade i bez sumnje su ga rimske gospodje smatrale valjanim vitezom i pravim plemićem.

O tom je možda govorilo ovo neobično bljedilo njegovih obraza, što je podavalo njegovu licu nešto bolna i sumorna. Nije proteklo već tek nekoliko časova i Berislavove oči, kojim je po duvanjskom polju tražio da odkrije ruže slične italskima, ustavilo se na ženskoj prikazi, što je stajala nekoliko koraka podaleko u krasnoj narodnoj nošnji, sa crvenkapom na glavi.

— Ala je to divna djevojka — pomisli Berislav odmah i oči mu se stale pasti po njezinom licu, po njezinom struku i po njezinom čitavom tielu. Promatrao je tu krasnicu, kao što promatra Arapin podobu plemenitog konja, kao što gleda Žid jedva kupljeni diamanat ili biser, promatrao ju očima vještaka i vidilo mu se na nasmijanu licu, da je sa svojim iztraživanjem bio vrlo zadovoljan.

— Zaista divna djevojka — ponovi sam u sebi — zavriedila bi da riesi dvorove Theodore i da prikazuje božicu Veneru. Dosta je dugo tako promatrao ovo nepoznato mu biće. Bila je to u istinu krasna djevojka, koja je upravo u ruci držala glineni vrč i podavala ga svome bratu. Njezine plave vlasi padale su u krupnim kitama i svietlile se kao sunčane zrake, a njezino lice bilo je pravo mlieko s krvlju i sva je mirisala svježinom prve mladosti, onom svježinom, koja kiti tek kratak čas nevina bića, a onda se gubi za uviek u noć vjekovitih tmina.

— Bakha mi, — Berislav se je u Rimu naučio tako kleti, — ovo je prava Venera — i njegove oči stale još jače kriesiti i još žarče gledati za tom djevojkom.

I bio bi tako još dulje gledao, da ga nije prekinuo otac, koji je netom dovršio svoj razgovor sa starim didom.

— Kamo si se zagledao? — zapita ga Tihomil.

Berislav se trznu, kao da ga je nemilo netko probudio iz krasna sna, ali se odmah sabere i odvrati:

— Promatrao sam ovaj narod. Naučio sam se putujući paziti na svakake sitnice, koje možda drugoga ne zanimaju.

— Tako je i pravo, sine! Pa što si liepa opazio?

— Oko mi se veseli, kad gleda šarenilo narodnih nošnja, inače me ljuti, da muževi izgledaju nekako opori, nekako barbarski! — odvrati Berislav.

— A žene niesi gledao? — nasmieši se Tihomil, koji je dobro opazio zabunu svojega sina i pogleda oštro u njegove oči.

Ali sad se je već i Berislav posve oporavio od prve svoje zabune i mogao je mirno suzdržati otčev pogled.

— O da, — odgovori tobož nehajno Berislav — o da, gledao sam i žene, niesu baš u većini liepe, ali ima ih i liepih.

To izrekavši pokuša svrnuti razgovor otčev na drugo. I otac i sin stadoše ponovno obilaziti narodom.

Kad su se približili k skupini, u kojoj se je nalazila ona liepa djevojka, koju je malo prije tako promatrao upotriebi Berislav priliku, dok je Tihomil razgovarao sa seljacima i prikuči se do neke bake, što je bila blizu i zapita:

— Dobra mamice, kaži mi, kako je ime one djevojke, iz kojega je kraja?

Stara ga pogleda, zažmirnuvši starim očima radoznalo i zinu, otvorivši svoje krezubine. Činilo se, kao da mu ne će ništa odvratiti, ali onda reče:

— Ona . . . čekaj, da vidim . . . ja sam slaba vida . . . e znaš, stara sam, pa ne vidim dobro. Ehe . . . sad vidim . . . to ti je Cvieta iz kraja vojvode Tihomila, naša Cvieta. Dobra djevojka, ne ima joj prigovora. Juh, kakva je, tanka i visoka, misliš, da je u gorici jela.

— Cvieta se dakle zove i pravo je, da se tako zove, jer ta je djevojka rosni cviet na ovim poljanama.

To je bila prva misao Tihomilova sina, koji malo da nije glasno izrekao pred staricom, ali se predomisli.

— Hvala ti, majko, što si me tako uputila. A ne znaš li, iz kojega je mjesta?

— Kako ne bih znala, kad sam i ja iz njezinog mjesta. U ostalom, što će ti mjesto? Ne ima niti sto koračaja od crkvice svete Marije, što se nalazi u glavnom imanju vojvode Tihomila, do potleušice. U toj kući eto boravi Cvieta.

— Ima li živa otca i majku?

— Majke ne ima, ali otca imade.

— A ima li što braće?

— Ima brata.

— Je li u godinama?

— Bit će tvoje dobe, gospodine. Ali vidi se, tebe zanima ta djevojka.

— Eh, tako . . . tako . . . ne zanima baš odviše . . . ali vidila mi se poznatom. Mislio sam, da sam ju već negdje vidio, ali sad tek po tvojim riečima opažam, da sam se prevario.

Berislav je vrlo brzo izrekao tu laž, jer nije htio, da starica zapazi njegove misli i njegove namjere. Bojao se je, da se ne saznadu, pak da ih tako tkogodj ne osujeti.

Pa za pravo, da li si je svjestan svojih misli ili namjera? Na to pitanje nije niti sam znao pravo odgovoriti, niti je imao pravo vremena, da promisli. Ipak jedno mu je već sada bilo jasno. Eto, on je našao pravi, pravcati cviet i spoznao je svom dušom, da je taj cviet krasan i prekrasan; spoznao je i to, da će biti blažen onaj, koji ga ubere, spoznao je, da mu se krv uzrujava i da mu jače kola žilama, kad je nju opazio. Najvolio bi do nje poletiti i zapitati ju, bilo što mu drago, ali to sad nije bilo moguće pred ovom svjetinom i pred otcem. Zato odluči smiriti svoju uzburkanu krv i pričekati sgodnije vrieme. Ta bila je Cvieta tako blizu njegovu domu, da se nije morao bojati, da će mu izbjeći. Eto, koji slučaj, pomisli on, taj slučaj mi ju donosi, tako reći, u naručje, on mi ju stavlja u kraj moga otca, u blizinu moju i ja ću ju naći, ja ću ju ondje naći. Našô bi ju, da je sitna kao igla, a kako je ne bi našao, kad je tako divna. Pa što ću i raditi u tom nesretnom kraju, u koji sam se tek vratio? Zar ću živiti kao kaludjer? Iza onih prekrasnih dana, na dvoru Marocije, iz naručja divnih Rimljanka, zar sam došao u Hrvatsku, da u zapećku sjedim? . . .

— Berislave, — prekine ga u misiima Tihomli, njegov otac, koji ga je opet našao — sinko, kako ti se svidja ovaj narod?

— Kako bi mi se svidjao? Napokon, svi narodi su u glavnom jedno, samo što govore raznim jezicima.

— Kako misliš, da su jedno? Zar za to, jer svi imadu jednoga Boga i jer su svi pred Bogom jednaki?

— O ne, otče, to ne mislim. Mislim, da svi narodi jednako žive za kruh i ljubav, za strasti i griehe. Mislim, da su svi danas jednako barbarski.

— Misliš li dakle, da su i Hrvati barbari?

— O tom niti ne sumnjam. U ruševinama sjajnih rimskih hramova i gradjevinama prijašnjih slavnih vremena, oni su se ugniezdili kao noćne ptice, ali niesu znali ništa, da nauče od rimskih predja.

— Ti se varaš, sinko! — odvrati dosta uzrujano Tihomil. — Hrvati, istina, niesu dostigli velika djela svojih predja, od kojih su baštinili, ali zar su to mogli? Zar im nije uviek i neprestance morao blistati mač u rukama. Zar se niesu morali boriti za svaku grudu svoje zemlje? U ostalom zar niesu već i naši knezovi sazidali krasne zadužbine, preliepe crkve i manastire? Zar red Benediktinaca

Digitized by Google

ne sije i kod nas potrebito znanje? Mene vrlo boli, kad čujem takove rieči iz tvojih ustiju. Pa ako je to sva mudrost, koju si u tudjini pozobao, onda po gotovo žalim, što sam te uz velik svoj trošak poslao u strani sviet.

Berislav je uvidio, da je otca raztužio i za to da ga smiri reče:

— Niesam ja zlo mislio. Napokon niesam ja samo psovao naš narod, već sam naročito rekao, da su svi sadanji narodi jednako barbarski. Moram ti iskreno reći, da i sjajni Rim, koji je uzčuvao tolike sjajne palače prijašnje dobe, koji u svom koloseju još i danas čuva ostanke svojih igara, ipak više nije stari slavni Rim. Ta gdje ti je danas Horacije i Vergil, Terencij i Plato?

— Ti valjda ne bi niti želio, moj sinko, da se vrate ona poganska vremena, kad još nije svjetlo Krsta obasjalo sve strane ovoga svieta.

— To i opet niesam rekao. Samo ti moram reći, da bih bio želio živiti u doba ovih velikih ljudi, koji su tako krasno znali izricati prekrasne misli.

— Sinko! — uzklikne mu otac — pazi da te ljubav naprama ovim poganima ne dovede do biede. Sjećam se nekoga ravenskoga filozofa, koji je neprestano sanjao o tim pjesnicima i filozofima. Jednoga mu se dana ukazaše svi i rekoše mu: idi i kazuj svietu da smo bezsmrtni i da smo jednaki svecima tvoje crkve. Sjećam se da se je taj filozof zaista užívio u te svoje sne i da je stao tako propoviedati, dok ga niesu pozvali pred sud kao heretika, ali morali ga i doskora pustiti, jer su vidili, da imadu s ludjakom posla. Čuvaj se dakle prevelikoga druženja s mrtvim filozofima.

— Ne boj se, otče, niesam se nikada odviše njima ni bavio. Ne bih ti ih niti spomenuo, da me naš razgovor nije skrenuo na taj put.

— Ne korim ja tebe, što si mi ih spomenuo, ta niesam neprijateljem znanosti niti umjetnosti. Zašto sam te i poslao u sviet nego za to, da nešto naučiš. Htio sam da i ti vidiš svieta, košto sam ga i sam vidio. U prvom redu sam ipak htio, da se naučiš bojnoj vještini onih naroda i da ti bude na pameti veličina tvoje domovine. Pa ako sam te prije vremena amo pozvao, da se vratiš u rodni kraj, bilo je to za to, jer sam htio da budeš i sam svjedokom slave naroda svoga. Htio sam, da budeš nazočan, kad se bude krunio prvi kralj svih Hrvata, pa da ti zaigra srce u grudima na taj dan i da još u poznoj starosti budeš znao pričati unucima i praunucima, kako si na taj veliki dan bio i sam glavom dionikom slave hrvatskoga naroda. Eto, za to sam te pozvao, a namjeravao sam, da te onda i opet pošaljem u tudjinu, ako bude treba.

Berislav je neuztrpljivo slušao svoga otca i čupkajući svoje brčiće bacao je poglede amo tamo. Ipak odgovori:

— Zahvalan sam ti, što si me pozvao natrag. Mogao sam tako poljubiti majčinu ruku i tvoju moj otče. Mene je srce prečesto vuklo u ove strane, da zagledam vaša mila mi lica i da porazgovorim s vama i opet onako, košto smo nekoč govorili. Isto me je tako vuklo srce da zagrlim milu svoju sestricu Zlatu, o kojoj dašto niesam ni u snu mogao misliti, da se je razvila u tako krasnu djevojku. Dakle vrlo sam ti zahvalan, što si me dozvao u ove strane.

Tihomil nije bio zadovoljan ovim riečima u koliko mu je i godilo, da Berislav ljubi svoje roditelje.

— Zar je zaista to sve, — doviknu mu — što te je vuklo u naše strane? Zar niesi u svom srcu osjećao još jedno jače i moćnije čuvstvo, koje te je vuklo, da se vratiš onamo, gdje si ugledao prvi put svjetlo božje, onamo, gdje si progovorio prvu rieč, onamo, gdje te je majka hranila prebielim mliekom.

Berislav se nasmieši i prekinu svoga otca mahnuvši svojom rukom.

— Ako hoćeš, da ti istinu reknem, nije!

— Ti si bar i u svojim latinskim pjesnicima mogao naći rieč, o kojoj zanosno govore, rieč: patria, domovina... Zar se ona ne nalazi medju riečima tvoje glave, tvojega srca?

A Tihomil odvrati.

— Ne mogu da ti odvratim. O tom niesam mnogo promišljao. Tek jedno znam, da mi je Italija u svojim čarima tako omiljela kao i domovina.

— Čudne misli... vrlo čudne — promrmlja kroz zube Tihomil, koji bi volio, da nije nikad takovih rieči čuo iz ustiju svojega sina.

— Pa zar te dakle i ovaj današnji dan slave hrvatskoga naroda ne veseli? Zar ti nije zakucalo srce u grudima, kad je naš kralj Budimir na sve četiri strane svieta zamahnuo mačem i tim se obvezao, da će uviek i vazda braniti pravice svoje države protiv svih neprijatelja? Zar si zaista ostao hladan, kad je biskup stavio krunu na Budimirovo čelo.

— Miran? O ne! zaista niesam ostao miran. Zanimao me je vrlo čitavi obred i moram priznati, da je vrlo sjajan i gotovo veličanstven. Moram ti iskreno priznati, da me je dapače čitava krunitba vrlo veselila. Budimir Tomislav bio je uviek prijateljem naše kuće, pak je i nas, mene i moju sestru vrlo volio još kao dječicu. Kako dakle da se ne veselim njegovoj slavi?

— I to je sve?

— To je sve!

— A narod?

— Pusti mi mira s narodom. Danas je vikao Budimiru hosana, a sutra će mu vikati: crucifige. Danas je slavio kralja Budimira, a sutra će ako dodje i sam crni Arapin...

— Varaš se, ti ne poznaš našega naroda. U ostalom vidim, da se naši nazori razilaze. Nije to u ostalom nikakovo čudo. Ja sam star, ti si mlad i vrieme nas je odielilo. Ipak mislim, da neke stvari moraju uviek jednake: mladima i starima, kao što ostaje ono staro sunce na nebu uviek jedno, uviek sjajno, uviek dobro i uviek žarko i za stare i mlade. Ima moj sinko tako i nekih stvari pod suncem, koje bi jednako morale obasjavati svojim čarom i mlado i staro.

— A takva stvar je po tvojem mnienju, dobri otče? — zapita Tihomil.

— Domovina!

Što je u taj čas mislio Berislav, to njegov otac nije mogao znati, ali po šutnji, koja je iza tih rieči sliedila, vidilo se Tihomilu, da mu daje pravo.

Iz daleka zvale su trublje na povratak kraljevske uzvanike i goste, da se približuje vrieme kraljevskomu objedu.

Bilo je dakle vrieme, da se Tihomil i Berislav, kao kraljevski uzvanici, požure onamo, kamo su ih zvali trubljači.

Mirno i zamišljeno stupali su otac i sin jedan uz drugoga.

Tihomil je još jednom svrnuo svoju glavu na onu stranu, gdje se je nalazila Cvieta. I taj čas susretoše se njezini pogledi s njegovima. Njegove crne oči sukobiše se s njezinim nebesnima. Njemu se pričini, da se je ona smela od njegova pogleda. Da joj se barem nešto nakloni glavom kao na pozdrav, a u srcu je klicao:

— Sbogom, mila djevojko, to neka ne bude zadnji put što te vidim. Od ovoga časa nosim tvoje ime u srcu svojem, i vjeruj ne ću mirovati, dok te ne budu ove moje ruke obuhvatile, i vinule te moje grudi. Vjeruj mi ne ću mirovati dok te plameni cielovi mojih ustana ne budu žarili poput usijana željeza, ne ću mirovati, dok ne budeš mojom sva i ciela onakova, kakovu te sada vidim.

Njegove misli niesu se dale odkinuti od kćeri hrvatskoga naroda, iz kojega je sam potekao, o kojemu je malo prije sa svojim ocem tako prezirno govorio.

Sbogom liepa Teodoro, Theodelindo, Marocijo, sbogom liepe žene sa teverskih žaal. Za časak ćemo na vas zaboraviti. Oprostite mi, ako vam jedno vrieme na čelo sta-

Digitized by Google

vimo ovu liepu seljanku. U njezinim žilama ne teče doduše plemenita krv, koja teče u vašima žilama, ali tko zna ne znadu li njene ustne jednako žarko ljubiti? Tko zna, niesu li njezini zagrljaji još žarči od vaših, krasne italske gospe, koje ste mi u onim toplim, uviek vedrim noćima šaptale o tajnama ljubavi, jedva čekajući, da vam se približi mladi vitez iz dalekih strana. Bile ste sretne, što je barbar mogao nadomiestiti vaše italske muževe, ta bio je za vas nešto nova, nešto neobična.

Vaši sladokusni želudci, jedva su izčekivali eksotičnu hranu, pak sam vam dobro došao, da vam podražim vaše misli, vaše želje. I ja vam liepo hvalim na dočeku, liepo vam hvalim na svim vašim strasnim susretajima, jer valja reći, da ste bile u svim visokim školama ljubavi i moj otac, koji me je poslao u sviet, da se nešto naučim, imao bi sa mnom čitavo veselje, kad bi znao koliko sam se toga naučio, baš od vas naučio. Ta bio sam tako bedasto diete, dok sam polazio iz očinjega doma. A sada sam se vratio izkusan i jak. Mislim da bi se mogao sa Solonom i Platom mjeriti, jer tko da čovjeka bolje uči životu no — žena. Zahvalan sam vam dakle, liepe, bliede italske gospe mnogo vrlo mnogo, ipak ne tako, da ne bih mogao na čas zaboraviti čar vaših zatravljenih pogleda, miris vaše kovrčave kose, dah vaših njedara i one plamne i neizrecive osjećaje, što sam ih uz vas toliko puta proćutio liepe gospe. Sjećajući se vaših nauka, vaših spletaka, vaših opomena, ostat ću samo vašim vjernim učenikom, kad prenesem u ove barbarske strane malo vašega života. Zar ćete se ljutiti ako iz Cviete učinim božicu Floru, zar ćete se ljutiti ako iz hrvatske nevine djevojke Cviete učinim razbludnu Rimljanku? Koliko vas poznam, vi ćete, kad vam budem o tom pričao, otvoriti samo svoja ustašca, pokazat ćete niz svojih prebielih zubih, pak ćete se tako miloglasno, tako veselo nasmijati, da će mi srce skaktati u grudima. Oprostite mi dakle sve vi silne i možne rimske, božice, vi dosele jedine gospodarice mojega srca i zatvorite za časak oči za mene, ako vam se iznevjerim. Ta ja sam uvjeren, da su vaše misli jednake mojima, ja sam uvjeren, da i vi u duhu to isto i mene. Vi ste tako plakale, dok sam odilazio. Mladi barbar znao vam je prirediti toli ugodnih časova, pak vam se čisto ne žao dalo, kad vas je ostavljao i mnogoj se je suza pokazala na oči. Ipak, ipak taj mladi barbar uvjeren je, da se je našao već njegov nasljednik i da ste se znale utješiti i zatraviti pjesmom kakovoga plemenitoga ili neplemenitoga potomka starih matrona . . . Neka vas, ja se ne ću ljutiti na vas, samo se vi ne ljutite na mene . . .

Takovim se je mislima zabavljao mladi Berislav, sin Tihomilov, koracajući šutke uz svojega otca Tihomila, slavnoga hrvatskog vojskovodje i junaka, takove su mu misli brujale glavom: on ih nije gonio od sebe, on im se podavao i ništa ga nije u njima smetalo. Ni onaj narod, koji je radostno pozdravljao njegova slavnoga otca, niti onaj topot konjanika, što su imali u daleke strane naroda razglasiti kao vjestnici, da je prvi hrvatski kralj u istinu krunjen, i da hrvatski narod ima u istinu svojega ovienčanoga kralja.

Tihomil pako stupao je ponosno u svom narodu i gledao na sve strane. Izprvice bio je i on zamišljen. Mislio je na sinove rieči, koje su ga nemilo dirnule, ali doskora se utješi mišlju: mladost — ludost, i stade promatrati sve ove ljude, što su došli krunitbi.

Radovala ga njihova pjesma, radovali ga njihovi razgovori, radovali njihovi pozdravi. I on je svima poznatom svojom ljubežljivošću odzdravljao. Gdjekome je stisnuo i ruku i doviknuo mu koju liepu rieč. A drug razdragan rekao svojemu drugu: Ja, kaki je! Od Boga mu zdravlje, a od ljudi svako poštovanje!

(Nastavit će se.)

Ženidba Marka Kraljevića.

Pripovijest, kojoj se konac ne će svakomu sviknuti

Napisao **Vjenceslav Novak.**

(Nastavak.)

Stotom je nakanom živio Marko već nekoliko mjeseci . . . ona je bila po sve noći najmilijim razgovorom izmedju Marka i Žarka . . .

Oni podju na šetnju, idu na primjer, da se prošeću do Save i natrag — i da se onda razidju ne zavirivši u gostionicu. Tako barem odluči Marko za se. Pošto su, iduć, spomenuli neke doživljaje od prošle noći, zamisle se svaki u svoje misli i koracaju šuteći jedan pored drugoga izpod bujnih kestena na Savskoj cesti. Na jednom reče Žarko:

— Oženi se, Marko, svakako se oženi . . . Da sam samo pet godina mladji, i ja bih se oženio. Tebe je šteta, da podješ mojim putem: Ovaki život nema nikakva smisla.

— Baš sam ovaj čas o tom razmišljao, — prihvati živahno Marko — i stane opet navoditi one razumne i zamamljive razloge za ženidbu, o kojima su oni već do svih sitnica razpravili.

— I ugled ti kao oženjenu čovjeku poraste — dometne žestoko i s uvjerenjem Žarko, pošto je Marko izcrpio niz svojih razloga.

Zatim neko vrieme šute, a onda rekne naglo Žarko:

— Kako divni mora da su časovi, što ih čovjek proživi uz dobru i ljubljenu ženicu! . . . A poslije, kad dodju djeca, pa znaš, za koga se mučiš i živiš . . .

— Pa one nade, što ih čovjek veže o život i budućnost svoje djece! — nastavlja zanosno Marko.

— Sve to, sve — i još više! Ja to osjećam, vjeruj, duboko osjećam, veli Žarko.

Prijatelji se pri tom pogledaju u oči, Marko odkrije u Žarkovim očima nešto tužna i bolna i to ga dirne:

— Pa zašto ne bi i ti? . . . Ti si čovjek krepak i pristao . . .

— Ne ne, prijatelju, brani se Žarko; ja sam svoju sreću proigrao i baš zato hoću da spasim tebe.

Rekavši to, stane, znak, da će reći nešta još važnijega, nego je to, što je već rekao. I Marko stane, a Žarko govori jačim glasom oštro naglasujući svaku riječ:

— Samo vanredno ženijalni ljudi ne trebaju da se žene: Oni mogu naći sami u sebi prostran sviet, u kome mogu da živu, a teško će naći drugaricu, koja će s razumievanjem pristajati uza nje kao drug. Ali običnoga je čovjeka dužnost, da se sdruži sa zakonitom drugaricom — dužnost, koja proizlazi nesamo iz socijalnih ljudskih uredaba nego i iz prirodnih zakona.

— Dašto . . . dašto . . . — veli tiho i zamišljeno Marko

Digitized by Google

i zaveze se opet u zamamljive misli, što se odsievaju u njegovim očima i s njegova lica.

U to su prešli Savski most. Sunce se spušta na počitak, a vrbe s bjelušastim i mekanim oblačićima odrazuju se na površini vode, gdje poigrava skladno razkošje od stotine raznovrstnih boja. Širom vlada mir, predvečerje puno je i prepuno idilične poezije... Takav je čas opasan za naše prijatelje. Oni niesu tupi za osjećanje prirodne ljepote... a pošli na kojugod stranu Zagreba, svagdje sretaju takovu ljepotu — i cimere budi s naravnim i osušenim, budi s umjetnim, debelim bojama naličenim viencem vinove loze i grozda... Preko Save ima na primjer na prizemnoj kući takvi cimer s nadpisom u dva jezika: „K ribarskomu otoku"...

Prijatelji su stigli do te kućice. Žarko se zagleda u svjetlo-plavo nebo, pa u Savu s odrazom vrba, oblačića i sa stotinom razbacanih a skladno igrajućih boja. I onda rekne zanosno:

— Krasna večer!...

— Divna! — potvrdi Marko.

— Hoćemo li se vratiti? — pita Žarko.

Marko časak misli, a onda veli nesigurnim glasom:

— Mogli bismo se svrnuti na po litre, kad je ovako liepa večer.

— Ali samo na pol! — kaže oštro Žarko — i oni se izgube u nizkoj kućici prošavši ispod cimera s nadpisom: „K ribarskom otoku".

U tamnoj gostionici rasvietljenoj s petrolejskom svietiljkom živahno raspravljaju gospoda-ribari o svom športu, a prazni stolovi i kutovi puni su limenih posuda, štapova i drugih ribarskih sprava.

Prijatelji pozdrave, sjednu za poseban stol i naruče pô litre. Pijuckaju i šute.

Taman što su iztočili iz nevelike boce posljednju kapljicu, — rekne živo Žarko:

— Pa i s ekonomskoga gledišta!... Što ti platiš u gostionici za jedan objed, od toga će razumna i gospodarstvu vješta žena prirediti krasan objed za vas obojicu.

— Misliš li? — upita Marko, a vesela mu misao sievne na licu. A ja se, vidiš, bojim troškova u obitelji, pa s obzirom na svoju neveliku plaću.

Rendić Ivan: Spomenik Gaji Bulatu.

— Izvolite još pô litre? — prekine Marka bezobzirno gostioničar i već hvata za bocu.

Prijatelji se pogledaju, a prije nego što su se mogli sporazumiti, odnese gostioničar praznu i odmah donese punu bocu i postavi je na stol.

— Nu, pa kad je već donio, neka ostane... — veli Žarko i odmah upita Marka: — Što smo ono govorili?

— O plaći. — Hoće li naime moja plaća dotjecati za obitelj?

— Da... Ne samo da će dotjecati, nego ćeš ti, dragane, sa svojim solidnim životom i s gospodarenjem svoje žene još i prištediti.

Kucnu i izpiju.

— To će teško ići... Znaš li, u obitelji su velike potrebe, — misli Marko.

— Ovisit će o tom, kako ćete živjeti. Prvi je i glavni uvjet, da se ti odrekneš polazka gostionica.

— Za me ne će onda postojati gostionice, — veli uvjerljivo Marko.

— A zatim, moraš gledati, da je djevojka, koju odlučiš uzeti, privikla na štednju.

— I da nešto ima... Ja moram započeti bračni život bez dugova, doskora ću biti činovnik devetoga dnevnoga razreda, to je čast vojničkoga kapetana — dakle imam pravo na nešta miraza u gotovini.

— To je sporedno, — veli nestrpljivo Žarko — a Marko se ne usudjuje prigovoriti.

Taj mali nesporazumak prekinuo je razgovor. Šute, kucnu pa piju. Boca je opet prazna, gostioničar pridje i, uzevši bocu, pita:

— Još pô?

— Ne, hvala, dosta je, — odbije Žarko i, negledajući na gostioničara govori Marku: — I to mi dolazi na um... Kakove ti stare i pokvarene hrane užiješ za skupe novce u gostionici, a za manje novce imat ćeš sa ženom, zdravo domaće jelo. Tako se čuva zdravlje i odtuda dolazi onaj zakon štatistike, da oženjeni ljudi žive dulje od neoženjenih.

— Istina, sve je to istina, — veli zamišljeno Marko, — tek mi je ipak svedjer pred očima moja nevelika plaća... S vremenom dodju djeca, rastu, trebaju sve više — što onda?

Digitized by Google

— Ali s vremenom raste i tvoja plaća, na to ne zaboravi. U ostalom, da računamo.

Žarko je izvadio iz džepa bilježnicu i olovku i pripravio se, da piše.

— Čime da počnemo? — upitao je Marka.

— Uzmi najprije stan. — Koliko bih plaćao za stanovanje?

— Za početak 20 forinta — prvih godina dvie će vam sobe biti dosta,

Tako idu redom i bilježe, što će se plaćati služavci, što će stajati meso, kruh, kava, gorivo — u tom računanju posegne Žarko instiktivno za čašom, a čaša je prazna.

— Baš je dobro vino... Još bismo mogli samo pô litre, — veli on Marku.

I Marku se vrlo svidja vino, ali ne će toga glasno da prizna Žarku zato, što se boji, da bi mogao večeras opet pogaziti svoje načelo. On se svoje odluke o solidnom životu drži vazda čvrsto do neke ure noći. Ali vani je već pao mrak, tamo ne će moći da svrše ovaj zanimljivi proračun — i s toga pristane i on na Žarkov predlog.

Naruče dakle pô litre i pišu dalje stavku za stavkom vješto, kako to mogu raditi ljudi, koji imaju svaki dan posla s brojkama i računima — pišu i domišljaju se, da nijesu što zaboravili. Marko se dosjetio na svaku sitnicu, kako se i dolikuje čovjeku, koji je odlučno nakanio, da se ženi, te je — hvala toj njegovoj pozornosti — bio unešen u proračun i potrošak za duhan, za papiriće i za šibice. Istom tada rekao je Žarku vrlo ozbiljnim glasom:

— Sad sbrajaj...

Dok je Žarko, prebirući usnicama, išao olovkom od brojke do brojke, sjedio je prama njemu Marko licem, kakvo imaju često prilike gledati pred sobom članovi izpitnih komisija, kad predsjednik nakon mučno obavljena izpita, govori uvodna generalija, prije nego što će kandidatu kazati odsudnu riječ o dvojbenom uspjehu samoga izpita.

A Žarko je dotle sbrojio niz brojaka od ozgô dolje, pa od ozdô gore — i onda rekao važnim ali radosnim glasom:

— Eto vidiš Marko: Svi se ovdje navedeni troškovi namiruju i još ti ostane nemalo trećina plaće.

— Ta molim te! — kliknuo je Marko odahnuvši i posegao rukom za Žarkovom bilježnicom, gdje je stajao upisan račun.

— Izvoli se uvjeriti, — pružio mu je Žarko bilježnicu.

Marko je izpitao uvježbanim okom stavku po stavku, sbrojio brojke i osvjedočio se, da je onako, kako je rekao Žarko.

— Vidiš li, kako se u obitelji dade krasno izlaziti! — rekao je veselo; — a mene je neprestano mučila briga, da ću težko naći naobraženu ženu iz čestite obitelji poradi toga, što je u mene malena plaća. Pa gledaj ti taj račun! Čuješ li, ovo je vriedno pô litre...

— Jeftinije se izlazi nego ovako samac, rekao sam ti! — govorio je živo Zarko dodavajući gostioničaru praznu bocu. — Pa to i jest — dodao je onda s osmieškom uvjerena čovjeka — velika prednost bračnoga života naprama bećarskomu: Jeftiniji život, a bolji život s obzirom i na zdravlje i na sve moguće pogodnosti i ugodnosti.

Marko se na to zavezao u sjajne misli i sladke nade i jedva na jedno uho slušao Žarka, koji nastavio oduševljeno govoriti o ženidbi u smislu, kako su svu večer — i već tolike večeri i noći prije govorili. Istom kad su iztrusili posljednje vino, rekao je Žarko, da idu kući — ali je na razstanku s tom posljednjom čašom nazdravio Marku ganutljivu nazdravicu prožetu čustvom prijatelja, koji sam nesretan, može barem da se raduje spasonosnoj namisli i sreći svoga prijatelja.

— Ne, Žarko, sad odmah ne možemo kući... na te riječi moramo još pô litre, — rekao je tada Marko i oni su dakako morali još koje vrieme ostati u gostionici.

Malo po malo šuljala se na svoje mjesto noć, a neko doba u nastajućoj noći bilo je vazda kobno po solidnost naših prijatelja. Kao što jezičac na vagi pritegne na jednu stranu, čim padne na nj najmanji teret preko ravnovesja, tako je samo jedna jedita čaša bila kadra da prebaci sve Markove tvrde odluke o solidnomu životu...

U takovo kritično doba pogledao je Marko na sat i rekao:

— Jedanaest sati... Kad smo već tako dugo ostali, pa ostanimo još pô sata... Taj me pô sata ne će ubiti...

Jezičac je prevagnuo... Žarko se vrlo iznenadio, da je već jedanaest sati, a čim je došla nova polulitra na stol, primjetio je veselo, kako vrijeme u ugodnom razgovoru brzo prolazi.

— A što istom onda, kad budeš ovako sa svojom ženicom sjedio iza večere? — polaskao je Marku.

Čuvstvo nalik više ganuću nego radosti zasjalo je na te riječi na rumenom Markovom licu i u njegovim vlažnim očima i on je stao govoriti tronutim glasom Žarku:

— Ti si mi dašto dobar prijatelj i ja te, vjeruj mi, ljubim, kao što bih mogao ljubiti svoga brata. Ali ipak — ipak osjećam, da je zajednički život s ljubljenom ženicom sreća iznad sviju sreća. U tome možda pokazujem i egoizma s obzirom na naše dugo prijateljsko drugovanje, ali ti ćeš kao učen čovjek i kao osobiti poznavalac ljudi shvatiti, da se tome egoizmu ne mogu oteti ni najplemenitiji ljudi. To je jaki zakon, s pomoću kojega priroda podržaje svoj red. U ostalom — ljubav žene ne izključuje nipošto prijateljsku ljubav.

Dok je to govorio Marko, okretao je pred sobom Žarko svoju čašu i gledao u nju kroz maglicu svojih očiju: Oba prijatelja bijahu naime od one vrsti naših ljudi, kojima se srce uz čašu vina lako gane. Često bi oni znali, spominjući iza ponoći koju sgodu iz života ili uvjeravajući se o svom prijateljstvu, zaplakati i tako se razplakani ljubiti. Ali večeras je pošlo Žarku za rukom, da suzbije u sebi val tronuća i on je rekao krepkim ali čuvstvenim glasom Marku:

— Ne, prijatelju, to nije egoizam. To je neminovni put zdravoga čovjeka, što mu ga je u ovozemnom životu odredila mati priroda. Slijedi njezin glas — pa se ne ćeš pokajati nikada.

Posljednja Žarkova sentencija, koja je sjećala Marka na način mišljenja velikih ljudi, razčistila jo naoblaku tronuća i Marko je rekao udivljeno se smiješeći prama Žarku:

— Ti si, Žarko, vrlo uman čovjek — i dobar uza to.

— Ne, tako plemenit nijesam, kao što si ti, — branio se Žarko.

— Daj, da se poljubimo, — molio je Marko.

Zagrlili su se i poljubili, a taj čin imao je za posljedicu svagda barem — još jednu polulitru.

U ponoći odilazili su iz gostionice gospoda ribari uprćeni ribarskim spravama i ulovljenom ribom. Marko i Žarko ostali su sami. Možda bi se bili odlučili i oni na odlazak, da se nije opet slučajno navratio razgovor o cienama živeža u Zagrebu. Ne mogavši se naime u tom osloniti na svoje iskustvo, upitao je Žarko gostioničara, pošto je u Zagrebu govedina, teletina, svinjetina, pilići, guske i drugo. Gostioničar je savjestno odgovarao, a kad je Žarko izporedio njegove cijene svojima, pokazalo se, da su u proračunu o potrošku budućeg Markovog domaćinstva Žarkove brojke „previsoke.“ Žarko je, misleći na cijene mesnatih jela u gostionici, računao kilogram običnoga mesa osamdeset novčića, par pilića dva forinta i tako dalje! Proračun se dakle mogao sniziti, a to je otkriće vrlo ugodno iznenadilo Marka — i on je zvao jošte pô litre.

Sad je k stolu prisjeo — umolivši dozvolu — i gostioničar, a kad je Žarko osjetio, da su kod stola trojica, mislio je, da bi se dala zabavica uveličati i s nazdravicama. Uzeo je u ruku punu čašu i rekao prvi govor Marku. Glavni smisao toga govora bilo je ovo: Ovako krasno,

Digitized by Google

brate Marko, ne ćemo se već sastajati . . . Ja ću te izgubiti, ali ti ćeš zato biti sretan — i tako dalje.

— Zar gospodin odlazi iz Zagreba? upitao je gostioničar kucajući se sa svojim gostima, koji su mu se očito svidjali.

— Ne odlazi — on se ženi, raztumačio mu je Žarko.

— Aa — pa čestitamo! rekao je na to gostioničar, a Markovo se lice blaženo smješkalo.

U pola dva iza ponoći molio je gostioničar goste, da se razidju, jer će za uru svitati dan.

Žarka i Marka dočekala je vani ljetna noć. Mjesec je sjao sred neba i kao da je nabujao od radosti nad tolikim svojim svjetlom, što se obilno točilo gore prama nebu i zviježdju i dolje prama sestrici zemlji, koja se u svojoj niemoj tišini smjerno podavala uživanju tolikog obzira i naklonosti svoga sjajnoga svemirskoga druga. Kroz tišinu nježno su šumjeli mekani akordi Save.

— Molim te, divne li noći! rekao je Žarko ponešto hrapavim i izmorenim glasom pokazavši rukom prama nebu.

— Kakva krasna vedrina . . . a ova sjajna mjesečina! prihvatio je ushićeno Marko.

— Gledajder, kako se čarobno ljeska mjesec u vodi, pokazao je Žarko.

— A gledaj vrbik . . . Koliko bujnoga života u toj niemoj tišini! sanjario je Marko.

— A Zagreb! . . . Kako se veličanstveno digao gornji grad u svjetlu noć! nastavio je pjesmu Žarko.

— A nad njim mrko Sljeme, što poput vjernoga stražara bdije noću i danju nad gradom, zanosio se Marko.

— Divota! Divota! klicala su oba prijatelja.

— Uživajmo . . . naužijmo se ove krasote, zaključio je Žarko: Reci, ne bi li bila šteta prospavati ovaku noć? Ovoga ne ćeš naći ni u pjesmi, ni na ulici ni u kazalištu. Ovo je izvor sve ljepote, a ja čvrsto osjećam, kako postajemo u sebi bolji i vredniji po shvaćanju i udisavanju ove ljepote . . .

Preko mosta išli su šuteći i zamišljeno, a njihovi koraci neskladno su bunili uzvišenu tišinu noći. A onda je najednom Marko pretrgnuo nit svojih misli i rekao glasno:

— Kad se oženim, ja ću se gdjekad za ovake ljetnje noći prošetati do Save sa ženom.

— Da, to učini Marko! Vidjet ćeš, kako će vas zajedničko uživanje ovake ljepote tjesnije sjediniti i kako će se od toga razbujati jače ljubav u tvom i njezinom srcu.

I opet su pošli zamišljeni dalje.

Nastavak predjašnjega poglavlja.

Izpod kestena prama kraju Savske ceste Marko je naglo stao:

— Prijatelju!

U njegovu glasu ječalo je prebujno čuvstvo. I Žarko je stao i čekao što će mu kazati Marko.

— Prijatelju, ako mi podje za rukom, da odmah nadjem zaručnicu, ja bih mogao već od danas godinu dana imati svoga poroda . . .

— Izvrsno, Marko, izvrsno! rekao je na to oduševljeno Žarko i s tolikom snagom, da se njegov glas, nepriječen ničim u velikoj tišini, razliegao daleko kroz svjetlu noć.

— To mora da je divan osjećaj — imati svoje dijete! rekao je opet Marko zanesen sav svojom novom mišlju, što je nastavljala presti zlatnu nit ženidbenih snova.

A Žarko je odmah stao tumačiti to čustvo:

— Posve naravno. Priroda je postavila svemu, što živi na ovoj zemlji, jednu od najvećih zadaća, da radja sebi nalika bića. Čim je toj zadaći udovoljeno, mora ista priroda uzvratiti nagradu roditelju, a to ona čini razbudjujući u njemu osjećaj najvećega zadovoljstva. Tako možeš tumačiti veselo kokodakanje kokoši, kad snese jaje, srdačno obaziranje bedevije za ždrjebetom i srtanje roditelja u pogibelj života, kad zaprijeti opasnost njegovom porodu. I čovjek je dijete prirode — i on je u tom podvrgnut istim zakonima, koja vladaju nad svim živim bitostima.

Marko je bio s tim tumačenjem skroz zadovoljan i njih su dvojica pošli opet šuteći ispod kestena dalje.

Mi doduše ne možemo zaviriti ni u čiju glavu, kao n. p. u lonac, da vidimo, što se u njoj zbiva: Ali znamo izvjesno, da je Markova glava iza tog kratkog razgovora bila po bogatom vrelu misli nalik vulkanu. Tako je to u njoj radilo! S bujnom fantazijom hrvatskoga čovjeka (pa još u to doba sjajne, pune poezije ljetnje noći!) on je gledao pred sobom neko diete neodredjenih crta ali krasno crnokoso diete, kako ga vodi za ruku, a kud prolaze, svi poznati i nepoznati ljudi gledaju ih s nesumjivim pogledom: Otac i sin! . . . A sin raste — raste i sprema se biti nešto velika pretekavši odmah na prvom si koraku samostalnoga života dnevni razred svoga oca.

Na tom mjestu prekinuo je Markovu misao Žarko:

— Marko!

— Izvoli brate.

— Daj ovamo ruku.

Ponešto začudjen pružio je Marko prijatelju ruku. A kad su sklopili desnice, rekao je s dostojanstvom ali ipak nježno Žarko:

— Prvomu tvomu djetetu — kumovat ću na krstu ja!

— Ti si, Žarko, krstni kum prvomu momu djetetu! — pristao je svečano Marko.

Taj je čas udarilo mjesečevo svjetlo punim sjajem u Žarkovo lice, Crvenilo njegovoga nosa ukazalo se Marku poput žeravke, koja ga je zapekla u duši s neprijaznom mišlju: Kum moga djeteta s takovim nosom! - Ne — ne — nipošto ne! — Ovo, što smo sad rekli, ne će se izvršiti. Ne - mi ćemo to već nekako udesiti . . .

Tu svoju neiskrenu misao zatajio je dašto prijatelju.

To se dogadjalo, kad su već bili na početku Frankopanske ulice, a netom sto su ušli u nju, dočekao ih je vrlo neprijatan prizor: Gradski pometači mahali su svojim metlama kao vodjeni bijesom ljutih osvetnika protiv noćnih prolaznika. Oko pometača i nad njihovim glavama vio se golem svjetlo-sivi oblak prašine.

— Ovo je bezobrazno! — rekao je srdito Žarko pritiskajući rubac na usta.

Kroz oblak prašine turobnim su svjetlom žmirile riedke plinske svjetiljke, a slavno sjalo se svjetlo iza velikih stakala na prozorima kavane.

Prijatelji su išli kao kroz maglu i, poznavajući ubitačno udisanje gradske prašine, mučali.

Taman oni uzporedo s vratima kavane — a eto prama njima juri cestom strašna neka zvier. Vuku je konji, pod njom bolesno stenje zemlja od nekoga bijesa, koji grebe oštro u cestu, a iza zvijeri valja se golemo brdo guste prašine kao iz vulkana.

Žarko je gledao mrko na to strašilo i uhvatio za rame Marka:

— To je taj novi djavo . . . sprava za pometanje gradskih ulica . . . Sad moramo unutra . . .

Rekavši to povukao je k sebi Marka i oni su se našli iza staklenih vrata u svjetlu prostoru punu žamora i duhanskoga dima kao što je ulica bila puna prašine.

— Ni tu se da disati, tužio se Marko ne mogavši se brzo razabrati u zadimljenom i bučnom prostoru.

— Ali dim je od duhana za pluća zdrav, djeluje kao desinfekciono sredstvo, naučao ga je Žarko.

Sjeli su i za malo zaplovili opet u razgovor o Markovoj ženidbi. Nijesu rekli ništa, što bi za nas bilo novo, ali čovjek s Markovim nakanama mogao je neprestano i neprestano razglabati o temi, o koju se vezala njegova budućnost. Previše je njemu obećivao taj korak i zato je pri četvrtoj boci piva rekao Žarku:

Digitized by Google

— Kad je to tako divno u misli — kakvo istom mora biti u istini, kad se ostvari!

Žarko kao iskusniji čovjek, koji se u svojoj mladosti bavio mnogo čitanjem knjiga, bio je uvjeren, da sreća u zbiljnosti nije nikada ono, što su snovi o njoj. Ali s obzirom na ružičasto razpoloženje Markovo, koji je govorio o svojoj namišljenoj ženitbi kao dijete pred božić o darovima maloga Isusa, nije htio da dokazima iz spekulativne ili iskustvene filozofije dirne u sjajnu zgradu Markovih snova.

— Ja ti zavidim — ja ti zavidim! govorio je mudro Marku.

A Marko, osjećajući taj čas sebe prama Žarku kao odabrano čedo sreće, držao se dolično tom svome osjećanju i kucao se ponekud milostivo sa Žarkom kao što se predpostavljeni u službi kucaju sa svojim podčinjenima, kad se desi, da se nadju s njima kod istoga stola.

I opet su zašutjeli gledajući dolaznike i odlaznike, njihove smiješne kretnje i cerenje pripitih ljudi, slušali bučni žamor, na kojem su se kao čamac na uzburkanom moru dizale oteške riječi kojega kasnoga nazdravičara. Marko je sve to gledao i slušao, a opet od svega nijesu njegove oči vidjele ništa u jasnim konturama, niti njegove uši što jasno razabirale od opće buke. Njegove su vlastite misli bile toliko jake i zamamljive, te bi bilo za obična čovjeka i odviše, da se pored njih može u isti mah još čime zanimati.

A najednom je ponešto uplašen od nove jedne misli pogledao Žarka i rekao mu:

— Prijatelju, dolazi mi na um, ne će li alkohol djelovati na moju djecu?

Žarka je ponešto iznenadilo ovo pitanje, ali odmah se opet snašao i rekao Marku:

— Mi doduše nijesmo alkoholiste, ali da ti savjest bude i u tom pogledu mirna, ti treba, da se odrekneš pića. Tvoj je korak važan, odsudan za sav život, a vodi k pravoj sreći samo onda, ako se odrekneš svega, što bi je moglo mutiti. Prvo tvoje odreknuće jest, da žrtvuješ našu zajedničku šetnju. Ja i ti smo druževni ljudi, veseli nas pametan razgovor, duše su nam u mnogočem skladne. Ja to osjećam najviše, kad nijesam s tobom . . . Ali radi svoje sreće moraš to žrtvovati. A za me se ne staraj . . .

Posljedje riječi rekao je Žarko s prizvukom osobite resignacije i Marko je pomislio sućutno u sebi: Kako je to ipak dobar čovjek i prijatelj! . . . A Žarku je rekao glasno:

— Od sjutra, to jest od danas započima, vidjet ćeš, moj drugi život. Ovaj put kažem ti to posve ozbiljno.

— Marko, ja ti opet velim: tebi je još na vrijeme, da se spasiš. Udješ li s tim životom u tridesetu godinu, onda se već natrag ne da

— Još bih dakle imao dvije godine, — pomislio je u sebi Marko, koji je ovake navode Žarkove držao neoborivima.

— A što se tiče tvoje djece, to neka ti brige ne zadaje. Mi nijesmo alkoholici. U ostalom ta vika medicinara na alkohol pretjerana je. I u znanosti kao što i svuda dodje u modu neka nova struja, novi nazor, pa ga se svi uhvate i prisižu na nj — dok ga ne zamijeni novi. Tko se opre, smatraju ga natražnjakom. A sami najljući antialkoholičari piju, kao što se pokazalo, iza svojih sjednica do zore: baš kao što puše liječnici, koji pišu znanstvene članke protiv nikotina.

Markovo je lice iza toga razlaganja bilo odmah vedrije — i oni su zvali jošte dvije boce piva.

Napokon su izašli iz kavane.

Svitalo je. Prijatelji su gledali, kako se iza noći sjajno radjao mladi dan. Zagrebačke kuće jos su počivale u spokojnom miru, njihovi gornji rubovi oštro su se i nepomično rezali u mljedno j prijatno svjetlo nebišta. A taj mir, to tiho i mlado svjetlo ulazilo je nekud prijekorno u Markovu dušu i rastakalo se po njoj bolnim nekim osjećajem.

Prijatelji su prošli šuteći Ilicom do Jelačićeva trga, a tu su si pružili ruku i zaželjeli jedan drugomu „laku noć“ . . .

Već su bili odmakli desetak koračaja jedan od drugoga, kad je Žarko viknuo oštrim glasom kao zapoviedajući:

— Marko!

U Marku se dotle bilo stalo dizati neprijatno čuvstvo prama Žarku, kojega je sada smatrao zavodilcem, što su eto opet probećarili noć. Zato je na Žarkov poziv htio iz njega glasno provaliti taj osjećaj mržnje. Obazro se i pogledao ljutito Žarka, koji je čekao na nj i zvao ga:

— Dodji ovamo, imam ti reći nešto važno.

— Ja ne idem već nikuda! — otresao se Marko, pogledavši prama jednoj kavani, koja se upravo otvorala poradi putnika i gostova ranoranaca. Dogodilo bi se naime, da bi Marko i Žarko na koncu svega koraknuli još i u tu kavanu.

— Imam ti reći nešto važna! — ponovio je Žarko oštrije — a Marko je morao k njemu.

Žarko mu je pošao u susret i postavivši Marku na rame ruku, stao mu govoriti odrješito i zapovijedajući:

— Kad budeš tražio svjedoke za vjenčanje, ne zaboravi na našega šefa! . . . On drži mnogo do takvog odlikovanja — razumiješ li? Jednog će svjedoka naći tvoja buduća, a drugi je — naš šef! Laku noć.

Rekavši to okrenuo se odlučno i pošao žurnim korakom prama Dugoj ulici.

— Ja sam ovomu čovjeku kadkad nepravedan, a on misli za me na stvari, na koje se ja ne bih nikada sjetio... — pomislio je Marko i pošao preko Jelačićevog trga, gdje su gradski službenici bučno namještali stolove za tržice. Širom trga lijetali su golubovi, u zraku cvrkutale, kao da živalno brbljaju lastavice, a s pokrajnih ulica dolazile su na trg seljakinje s koševima na glavi.

Marko je sto i sto puta prolazio u ovo doba trgom, a ipak se svagda, kao što i danas, osjećao u to doba i medju tim ljudima skroz tudj čovjek, koji očevidno ne spada ovamo. Pogledao je prama iztoku, gdje se bijelila zora i počutio u sebi, kao da se u tom zlatnom svjetlu pojavlja njegova nepoznata jošte sudjena i da se u svojoj djevičanskoj čistoći tužno i prijekorno smiješi njemu nevrijedniku. I tad ju je počutio kao nebesku pojavu, pred koju bi najvolio pasti na koljena, da je umoli oprosta . . . Nešto bolno a u isti čas blago i slatko stalo se razlijevati po njegovoj duši, bio je čas, gdje bi mogao stvoriti i pjesmu . . , Ali bijaše jadan svladan težkom umornošću i, kad je stigao kući, utonule su sve njegove misli s čustvom i voljom u mrtav san, iz kojega ga je trgnuo poznat mu glas:

— Gospon, taki bu osam i pol . . . (Nastavit će se.)

Ublaženo srce.

Napisao **Vjekoslav Albertinov.**

Kroz oledjene prozore probija u spavaću sobu jarko sunčano svjetlo. Armand Ivanović, čovjek od petdeset godina, čelave glave i nosa poput dugmeta, ispružio se na postelji, pa nekud srdito gledao malenim očima, što mu virile ispod gustih trepavica. Često bi duboko zievnuo, da su mu dugi mjedeni brci padali u usta.

— A — a — a! Sram te bilo . . . Banula u sobu njegova žena, debela i crvena lica, sa šarenom maramom

Digitized by Google

na glavi, pa grmila, da su podrhtavali svi zidovi. — Da nije mene, prospavao bi cieli svoj život! Nije te briga ni za kuću, ni za službu. Čudim se samo, kako te podnose...

— Pogledaj Aleksandra Stepanovića, čovjek mora da skida kapu pred njime. Brine se za obitelj i službu... A ti? Kuda dodjem, svagdje te kude, da si strog i nepra-

Libanonska vodonoša.

Da sam na njihovome mjestu, drugačije bi ja! Ustani, ljenivče!... Jesi li me razumio?!...

— Ah, molim te, zašuti već jednom! — smrsio kroz zube, pa zaklopio vjedje kô u znak, da mu je dosadno slušati ju i da ni malo ne haje.

vedan. A ja luda, ja te još branim! Po noći izostaješ iz kuće, a po danu spavaš... Sram te bilo!... Da, sram! Vikala, da joj podrhtavale ustnice, nabirala od ljutitosti čelo, pa mašući rukama i psujući ga, nestane je, zalupiv vratima.

— Ah, što ti znaš! Osam sati valja spavati... To

Digitized by Google

ti ne shvaćaš. Govorio iza nje. Onda je tromo ustao i stao se polagano oblačiti. Kod svakog bi se predmeta, što ga oblačio odmarao, pa nekud tupo, ko bez misli gledao preda se. Nije opazio, kako je sunčano svjetlo silazilo s njegove glave, preko ramena i prsiju, pa se prolilo po šarenom sagu. Kada se napokon posve obukao, spusti se potiho niz stube, misleći u sebi: — Sve, sve joj dajem, a ona me vriedja od jutra do mraka ... Ništa ne shvaća, ništa ne pojmi ... A kad je već bio na ulici, spustila ko striela za njime niz stube, pa pucajući od jada, psovala i grmila u sav glas, da su svi susjedi znatiželjno otvarali prozore.

Ona je priprosta žena. Od jutra do mraka vrti se po kući, brblje i pjeva, tuče se s prosjacima, a sa susjedovim služavkama govori o jelu i odjelu, a povjeruje im tajne bračnoga života i ogovara svoga muža. On je pako prema oj posve nehajan; cieli dan izbiva izvan kuće, a govori s njome samo o najnužnijim stvarima. Po svemu izgleda kao da ju ni malo ne voli, što više, da mu je dosadna i suvišna.

Dok je ljutita žena redila sobe i prekapala pisaći mu stol, udje u sobu neka gospodja, visoka i krasna stasa, obučena u crnu haljinu, koja se uljudno nakloni i predstavi.

— Izvolite, izvolite!... ponudila joj mjesto, pa sjela uz nju s krpom u ruci, kojom je brisala prah sa pokućtva.

— Ah, vidite, ja sam udovica, moj muž bio je činovnik, živim od malene mirovine ... Kako je težak život, sada ga osjećam u svoj njegovoj težini i žestini! Ah, kako je težko ženi bez muža, svatko se na te nabacuje pogrdnim riečima i prezirnim pogledima a nikoga nema, da te obrani!... Kako to boli!.,. Moj Ivica... malen je još.. koliko mi zadaje briga i jada; sada je u četvrtom razredu, pa bi ga rado dala u vojničku školu ... Evo iz svih predmeta je dobar, samo... Što će njemu ti mrtvi jezici ... Čemu se oni uče, kakova im je svrha?... To ubija u djeci mozak i volju ...

— Ah, znam, znam ... Razumijem, što želite kazati... Ali što ćete, moj je muž bez srca, ne obazire se ni na moje rieči. U obće on je strašan čovjek, ne voli nikoga, ni njega nitko ne voli. Kako je to žalostno! Koliko prokletstva leži na njegovoj duši iz usta te nevine djece. Badava prietnje i molbe, badava sve ... On ne ljubi, ne osjeća ... Tužila se ona.

— Krasan stan, krasan namještaj — uzhićeno će došljakina iza kratke šutnje.

— Koliko smo dali samo za to pokućtvo novaca, a evo već počima crniti i pucati. Sve je danas samo za oko. Prije, sjećam se, bilo je trajno i jeftino. Moja majka baštinila je cieli uredjaj od svojih roditelja, pa bio je godine i godine nov i cio, kao da je nedavno kupljen ... Pa k tome moj Crnko sve mi zamaže svojim nogama, svuda skače, sve prenjuši ... Da znate, kako vam je to mila i nježna životinjica!... Ne znam, bi li djete mogla ljubiti više od njega. On se znade prilagoditi čovjeku, znade ga udobrovoljiti, znade se laskati; da, — okretan je, živ, veseo ... Ej Vanko ... Ivanko!... Zar ne čuješ!... Donesi malko ovamo Crnka ... Poviče u hodnik. I dok je služavka bježala, znojila se i vikala po dvorištu za crnim macanom, dotle je domaćica s uzhitom govorila o njegovim svojstvima.

Došljakinja digla sa lica koprenu, pa nekom zlovoljom slušala domaćicu. Razgovor bio joj dosadan i nepojmljiv, a što više, ponašanje bilo joj primitivno. Zaludu je nastojala, da navrati govor o stvari, u kojoj je došla, no svagda bi ju domaćica prekinula, govoreći o svemu i svačemu. Što joj više bajala to joj bivalo sve teže i nesnosnije. Namrgodjena lica bacala ljutite poglede po sobi, griskala si ustnice, a lice joj mienjalo boju. Napokon se uzvrpoljila na stolcu i ustala.

— Ah, što?!... Vi već odlazite?... No, no... čemu me molite, nastojat ću na sve načine, da vašemu sinu ... Ta Bože moj, to ne stoji ni novaca ni muke, — jedna cifra! Dobro ... sve ću ja ... pouzdajte se u mene, Ta žena sam mu! Zar bi bila dostojna nazivati se ženom, kada ne bi imala moći nad njim Zar ga stoji muke?... No gle, netko zvoni ... To je on ...

Vrata se otvore, a na pragu se pokaže Armand Ivanović, zapanjen od čuda, izbuljivši pogled u došljakinju. No kada mu ona prijazno priskoči u susret i nagovorivši ga prijazno izvede iz očite smetnje, njegovo se lice razvedri; odloži okretno kaput i šešir, pa će prijaznim smieškom prema njoj, ne svrnuvši oka s ružičastog joj lica.

— Da, da, vaš sin ... no, no popravio se ... ne zalazi u pokvarena družtva ... da,... krasan momak... čista duša ...

No u to se umieša u razgovor njegova žena, koju nije prije ni primjetio. Odmjerivši ju on strogo, izdere se: — Sram te bilo!... O—o—o! — Uhvati se očajno za glavu i stane grmiti: — Zar u tom odielu primaš strance; pa maramom na glavi i krpom u ruci?! O, Gospodi Bože, kakovu mi sramotu praviš!... Ti ... ti!...

— Čuješ, vrag će te odnieti, ako okrenem jednom po svoju!... Što će misliti sviet!... Govorit će, da imadem glupu i bezobraznu ženu ... Ništarijo! Bezobraznice!... Ah, milostiva, oprostite joj ... oprostite ... Vidite, da ne razumije ...

— Nisam kriva, da me zatekla u poslu ... Pa napokon ...

— Ali molim vas, ne uzrujavajte se ...

— Šuti!... Inače ... Planuo, pa dignuo ruku nad njezinu glavu, no ona se prkosno u sav glas nasmije i izadje.

— Umirite se gospodine Ivanoviću, govorila mu prijazno došljakina, pa bacala na nj vatrene poglede. — — Pojmim vas. Što ćemo, valja podnašati ... Ah, koliko koliko sam drama doživila u životu s mojim mužem!... Ta to je posve naravno, svakidašnje; — to su nesuglasice, nesporazumljenja. Valja, da se razbistre pojmovi, muž i žena treba da su istih nazora. Vi ste glava kuće, morate imati auktoritet! Vidite, ja sam uvažavala auktoritet svoga muža. Ah, a sada — sada sam sama, nemam nikoga do li mog sina ... Rado bi ga obskrbiti, riešiti se briga. Rado bi jošte poživjeti, naužívati se svieta, nisam još stara ... Druge žene u mojim godinama ... Da, da, valja umjeti živjeti, valja biti une femme sage! Ha—ha-ha!... Smijala se slatko, pa ga uhvati za ruku.

Njemu, kao da je odlanulo u duši; osjetio je neku toplinu i svježost po cielome tjelu. Njegova lica gorjela su, njegove ruke podrhtavale, pogled mu se ukočio u njenim strastvenim i vatrenim očima, koje mu se milo i prijazno smiešile, u kojima je čitao sve misli, sve želje, sve osjećaje njezine duše. Nije imao rieči, da izkaže svoje oduševljenje prema njoj i bojao se, da ne prodre na javu plamen, koji bukti u njemu; da se ne prenagli, ne prevari u njenim pogledima, koji mu prodrli u dno duše. Misli ga ostavljale, bio je ko očaran i omamljen, nije znao, što da odvrati i nekako ko bez svjesti uzdahnuo: — Ah, ma chere, ma seulle! — A onda, ni sam ne znajući kako, približio se do nje, pa joj tim više, što nije ni riečju niti jednim pogledom pokazala negodovanje, ovio ruke oko vrata i poljubio. Taj cjelov pao je na vrh ustnica i pričini joj se čudnim, više neprijatnim.

Na polazku joj poljubio ruku i obećao zaštitu njenog sina.

Dva dana i dvie noći, bio je silno zamišljen i turoban, šetao bi po sobi, popraćivao svoje misli živom gestom ruku. Uzalud ga žena napastovala, da doznade uzrok njegovom prielomu u duši ... Napokon nije mogao da pre-

Digitized by Google

gori, a da ne vidi ružičasta lica mlade udovice, da ne osjeti toploga joj daha na svome licu, nježnost i svježost njezina tjela. — — Posjetio ju. Ti su posjeti postali svakidanašnji i on se osjećao neobično sretnim i zadovoljnim. Odsada je sa svojom ženom prijazno razgovarao i bio joj dobar i blag, a što više, često ju poljubio u čelo. Ona si nije mogla da razjasni tu naglu promjeuu . . . I svi, koji ju poznavahu, čudom bi se krstili, kad bi im govorila: — Ah, moj je Armand krasna duša! . . . U njega je divno srce! . . . Njega ne će proklinjati! . . .

Puca grana . . .

Puca grana i mrazni sjever sviće
Bježe zimske priče
Ledenim zrakom
I svuda snieg,
Nad briegom i nad poljem,
Nad humom i nad rakom
Obavilo sve jedno velo
Tanko i bielo
I driema sviet — — —
A neko sanja o dalekom maju
O zagrljaju,
O cjelovu, što rajske slasti pruža
I ćuti jošte miris rujnih ruža,
Što tek su svêli cviet.
Ja zurim samo sjetno u ravna biela polja
U mirna dôlja
I slušam kako puca grana
Tek spomen pramaljetnih dana.
Po njoj već nema pčelinjega zuka
O ranoj zori
Suncu na uranku,
Ni pastirskoga zova ni fijuka,
Ni ptičjega kliča
Sve brsne grane sada gole strše
O tmurnom danku.
I svaka proljet tako
Podjednako,
Kad godine ju skrše
Kô zimska svrši priča!

Rikard Katalinić Jeretov.

Noć.

Duž rieke vrbe zaspale su,
Nad polja mir je pao duga;
I šaš već driemlje — samo živi
I bila je tiha tajna, tiha tuga.
Na naša lica rosa pada.
A mjesec nebom mirno plovi,
Kô san ga jedan oblak sivi
U svoje nujno ruho ovi.
Sa žudnje dršću naše ustne
Kô one zviezde u visin.,
Kraj nas kô glas iz drugog svieta
Val jedan plače u tišini . . .

Mihovil Nikolić.

Sablasti.

**Mudroslovije neka cvate,
priroda ostaje kakova je.**

Martinić Ilija, gradjanin i kućevlastnik, troma i nespretna figura, komu je alkohol izpio polovicu mozga, posjetio je danas prvi put dom spiritista i povratio se kući ranije, no što je i sam držao, premda je žena smjelo tvrdila, da ga prije ponoći ne će pustiti. Danas se čitali ulomci iz djela Carla du Prela i Aksakova, razpravljalo se o okultizmu, telepatiji i gravitaciji, o religiji i posmrtnom životu, a nisu se držale seance.

Martiniću bijaše strašno i nesnosno. U glavi mu i ušima šumilo, misli se preplitale bez reda; njegovo inače crveno lice, bijaše bielo ko krpa, kosa mu se ježila, a pogled mu bio mutan i plah. Ako i nije sve pojmio, što je čuo, to je ipak u svemu osjetio nešto tajinstvena, strašna i nadnaravna; to više, što je o tim predmetima govorio neki siedi profesor, suha mefistofelska lica, komu je glas podrhtavao; a jasno bijaše, da je ozbiljnim izražajem lica, plahim i bogobojaznim pogledima, polaganim i svečanim kretnjama ruku nastojao, da u slušaocâ izazove što veću napetost, pozornost i bojazan. — Ili je to možda činio iz vlastitoga uvjerenja i bojazni? — — Tko bi to mogao znati! . . .

Mali tromi kućevlastnik, utisnuta nosa poput dugmeta i kratke mjedene brade, koji se diči naobrazbom i učenošću, noseći od vajkada uza se već zaprljane i napola trule svjedočbe o razvitku svoga mozga, bio je danas užasno nervozan; njegova se ćutila pooštrila. Čuo je sve tajne nevidljivog svieta, čuo o nebu i paklu, o duši i tielu . . . Sve je to punilo njegovu dušu neobičnom strepnjom, crnim slutnjama i bogobojaznošću. Osjetio je potpunu nemoć svoga oštroumlja, prisutnosti duha, savjesti i svojih sposobnosti.

U kući je sve spavalo; sve kao da se posakrilo od straha. Kad se uzpinjao tamnim stubama, srce mu silno udaralo, ruke mu i noge podrhtavale, a zubi cvokotali. Strah se povećavao, kada je polagano otvarao vrata i stupio u sobu crnu ko pakao, jer su prozori bili zastrti gustom zavjesom.

Bio je sam. Žena je otišla k svojim rodjacima. Na služavku se nije u taj mah ni sjetio. Pa napokon, tko zna, ne bi li pretrpio i većeg straha, tražeći je po tamnim sobama i hodnicima? . . . Zaludu se uvjeravao, da je njegov strah bez razloga; crna neka slutnja podgrizavala mu srce i dušu . . .

U sobi se od tmine i tišine rasprostranjivala neu-

Digitized by Google

godna studen. Srsi mu prolažahu tielom. Jasno je čuo mukli, tajinstveni glas starinske ure, glas jednoličan i stravičan, kao da je ciela ura obavita debelim suknom. Neko nesnosno, neprijatno čuvstvo i silna želja za svjetlom gonila ga iz tog carstva mraka, tajinstvenosti i smrti, no nije imao snage ni da se makne.

Može li naša narav da stupi u dodir sa drugim svietom, a da ju ne obuhvati trepet i studen? . . . Noć je vrag, smrt je tajna. Tišina i tmina nas plaše! . . . Grčevito se držao rukom za kratku mjedenu bradu i piljio u gustu tamu. Bojao se, da glasnijim dahom ili najmanjim šuštajem ne odade svoju prisutnost, svoj život, da ne probudi onaj grozni sviet duša? . . . Dugo je tako nepomično stajao, suzprezujuć svoj dah, a onda je čas na čas lagano micao nogu i bez glasa došao do postelje, naglo se bacio u nju i pokrio, gunjcem preko glave, pa ležao mirno ko kameni kip. Leden, samrtnički znoj oblije mu čelo i lice, krv mu ključala u žilama. Mučio se strašnim pitanjem, nije li taj kratki šuštanj probudio onaj tajinstveni sviet, pred kojim bi u tom času i položaju strepili isti divovi — i sam Hamlet. Za koji čas odbit će ponoć, a svemirsko carstvo otvorit će vrata i milijun duša, sablasti i aveti razpršit će se svietom . . . i doć će k njemu, mučit će ga pitanjima, pipati mu ledenim rukama bilo i čelo, piljit će u njega stravičnim velikim očima, zabadati mu oštre nokte u meso . . . Ah! . . . Pred očima mu prolazili užasni prizori i slike . . . Te su muke potrajale dugo. Napokon prevlada narav . . . i on je usnuo. No ne potraje dugo, a on se trgne i skoči. Jasno je čuo, kako se netko uspinje teško stubama, kako se šulja hodnikom, kako škripe pritvorena vrata njegove sobe. U isti mah čuo je neko muklo tajinstveno pjevanje, nalik na posmrtno opielo. Tužni, plačni glasovi razliegali se kućom i odibjali o zidove . . . Zaludu se uvjeravao utvarom svoje uzrujanosti i mašte . . . Koraci bili su jasni i čuli se tik njegovih vratiju . . . Najedared stupi kroz pritvorena vrata u sobu taman dugoljasti lik, nejasna šiljasta lica i velikih sjajnih očiju . . . Njemu bude užasno pri duši; nestalo mu glasa i daha. Stravično je piljio u groznu avet, što se

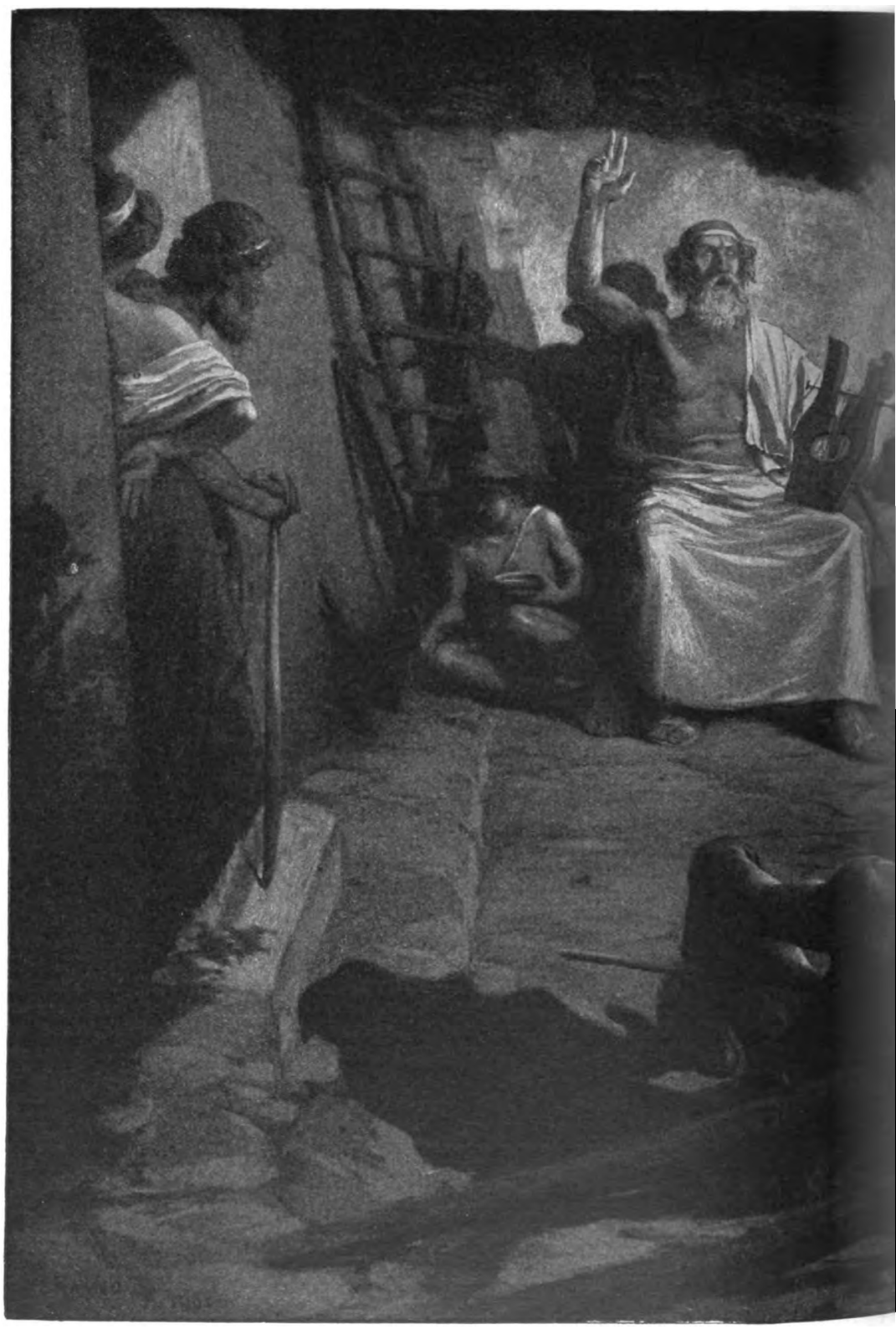

Raynolt A. M.: H

Digitized by Google

tiho šuljala do njega. I u času, kada je neman skočila na postelju, pa mu hladnim udima i oštrim noktima tapala po licu, ostavila ga svijest . . .

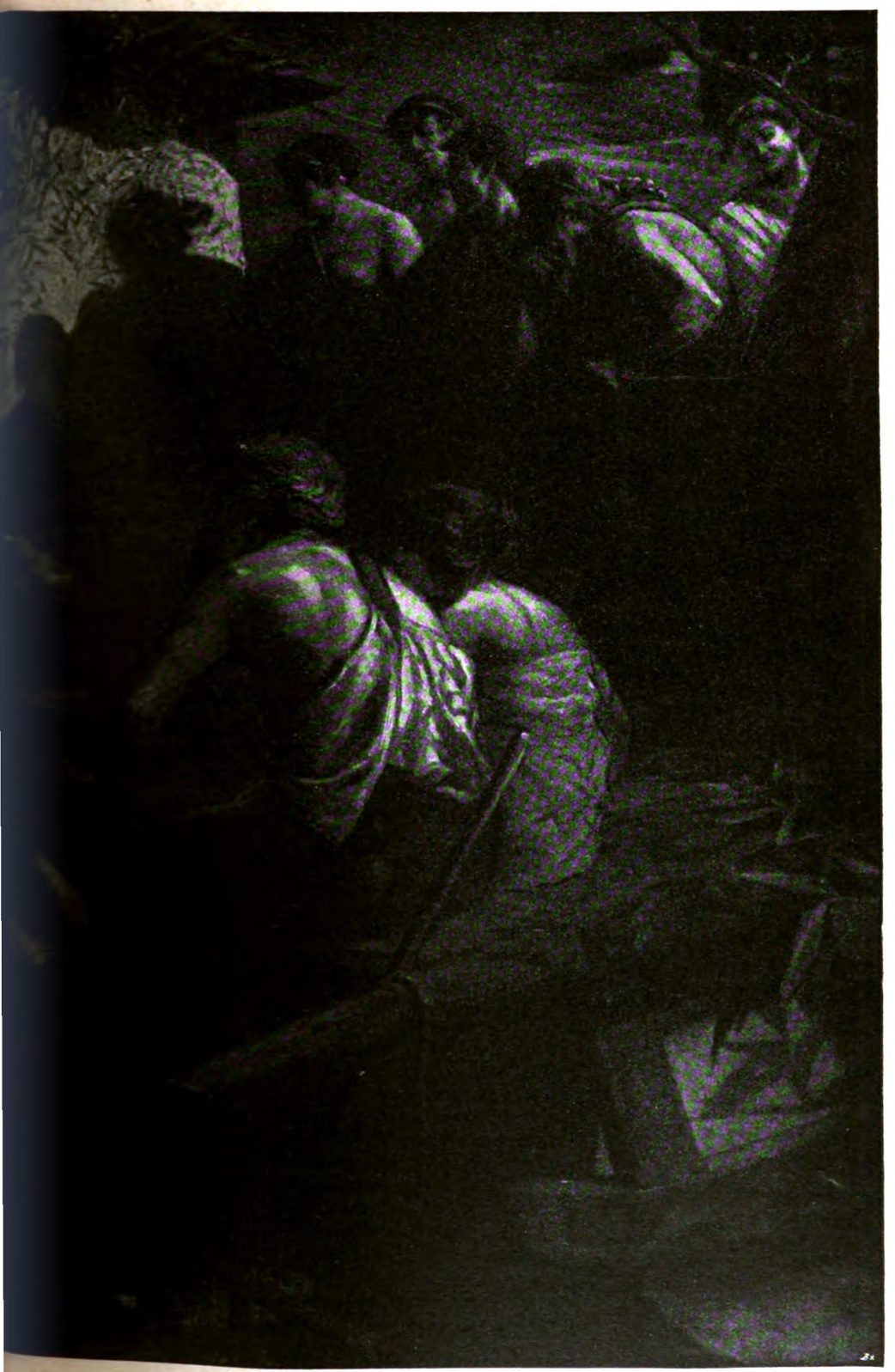

rti Hektorovoj.

Probudivši se, veliko, crno, kudravo pseto, što je došlo sa dvorišta kroz pritvorena vrata u tamnu sobu, ispružilo je prednje noge preko njegovih prsiju i nepomično ga gledalo. A kada je osjetio topli mu dah na svome licu i rukom zašao u kudravu mu dlaku, držeći ga grčevito za šiju, kao da mu je teški kamen spao s duše, srce mu laganije udaralo, a zadovoljni i sretni uzdasi dizali se iz njegovih grudiju, slični uzdasima bolestnika nakon prepaćenih muka.

— Lord, dragi moj Lord! . . . Moj spasitelj! . . . Ah, Gospodi Bože, što sam pretrpio, . . . što sam pretrpio! — šaptao drhćućim, plačnim glasom, a dvie krupne suze zalile mu oči i spustile se lieno po licu, pa ih nestane u gustoj mjedenoj bradi.

Uz spasitelja svoga, koji bi za svog gospodara udario na stoput jačeg neprijatelja, osjećao se sigurnim i jakim. Prijašnja plahost srca zamiela se neočekivanom hrabrošću. Onda se slobodnije ozirao po tamnoj sobi; tražio je u toj ledenoj grobnoj raci kakav znak života, no sve kao da je obamrlo. — Samo starinska ura neprestano, jednoličnim glasom muklo tiktakala . . .

Onda je polagano ustao, zagrnuo se u šareni gunjac i pošao crnim hodnikom; napipao bravu služavkine sobe, da zatraži u nje svjetlo. Vjerno pseto stupalo je hrabro uz njega, pazeći pomno na svaki njegov mig, na svaki njegov korak . . .

Dugo je udarao šakom po vratima, dok se probudila služavka i pružila kroz vrata svoje sneno, namrgođeno lice.

— Jesi li čula ono pjevanje . . . ono zamiruće pjevanje?! Ah, dusi! aveti! . . . ponoć . . . . strašno! . . . Brže svjetlo, svjetlo! — brzo će on tihim, hrapavim glasom, tresući se od zime i groznice, što mu je prolazila plećima. Pa držao čvrsto pseto, da ne pobjegne možda u času njegove najočajnije borbe sa prekogrobnim svietom.

Služavka ga u prvi mah nije razumila, no kada je sve to strašnije i brže govorio, smrsi nešto plaha i začu-

Digitized by Google

djena kroz zube i zalupi naglo vratima. Iz sobe čuo se strašan i očajan krik.

— Oh, Bože poludio je . . . poludio! . . . Što ću sama s njime! . . . Spasite me, ljudi! . . . Spasite! . . .

A on ko biesan udarao po vratima i vikao ko pomaman, što su ga sile služile: — Svjetla! . . . svjetla! . . . Umriet ću u mraku! . . . Zmijo! . . . nitkove! . . . otvaraj! . . . Ja sam ovdje gospodar! . . . Svjetlo! . . . Zar ne čuješ strašna ženo! . . . Ubit ću te . . . ubiti, tako mi duše! . . . Ljudi u pomoć! . . . u pomoć! . . . Tamo, tamo u kutu . . . Ah! . . .

Na taj krik i zaglušnu buku, došuljali se sneni ukućani u noćnim haljinama, sa sviećom u ruci, pa mu plaho i sućutno zavirivali u bliedo lice i mutne, nejasne oči. Svi su tužno i bezutješno kimali glavom, uvjereni o pustoj utvari nenadano poludjeloga kućevlastnika . . .

Služavka polumrtva i blieda od straha, drhćući kao šiba na vodi, izletila je medju svoje izbavitelje i zaklinjala ih, da ju uzmu pod svoje okrilje.

Martinić ušao je sa psetom u sobu, zapalio svieću i sjeo za stol. Oko njega sakupili se ukućani i izvjedljivo, sa strahom slušali njegove priče o tajinstvenom svietu i o domu spiritista. Njegov razuman govor uvjerio ih, da je pri sviesti i da govori istinu. Svi su se plaho ogledavali po sobi, u svaki tamni kutić i na svaki nejasni predmet, upiljili bi svoj plahi pogled . . . Onda je jedan za drugim odilazio. Samo služavka ostala je uz njega, sklopljenim rukama i oborenim očima slušala njegov tajinstveni i plahi govor o prepaćenim mukama, o životu i o smrti, o prikazama i sablastima. A i ona bi dometnula koju strašnu uspomenu ili zgodu iz svoga života ili života svojih znanaca. Da, na koncu je čvrsto vjerovala, da nije poludio i da mu se u istinu ukazale sablasti . . .

Bilo je kasno, kada se žena povratila kući. Našla ih je, gdje jedno uz drugo driema za stolom. Kada se na njezin glasni hihot i smieh probudiše, ostaše kô uklesani od kamena, piljeći niemo u njezine velike, začudjene oči i nabrano čelo i lice, što se ironički podsmjehivalo . . .

Cielu noć čula se u kući Martinićevoj silna oluja, grmljavina i vika. Zaludu su joj govorili o sablastima i uvjeravali je o strašnom položaju, grozi i trepetu njenoga muža . . . Ona je ostala čvrsta i nepokolebiva u svojoj slutnji i vjerovala svojim očima.

Još iste večeri iztjerala je bogobojaznu služavku na ulicu.

Od onoga dana bila je silno ljubomorna na svojega muža . . . On nije nikada više prisustvovao spiritističkim seancama.

V. C. Albertinov.

Potop.

Historički roman od **Henrika Sienkiewicza.** Preveo dr. **August Harambašić**

(Nastavak.)

III.

Gospodin Andrija skakao je kao ranjeni vepar po svojoj sobi. Paklena osveta Boguslava Radzivilla dovodila ga je gotovo do mahnitosti. Nije bilo dosta, što se je taj knez izvio iz njegovih ruku, te mu pobio ljude i skoro mu oduzeo život, već ga je još prekrio i takovom sramotom, pod kakovom dosele nije stenjao ne samo ni jedan član njegovoga roda, nego i ni jedan Poljak od početka svieta.

Bilo je i takovih trenutaka, u kojima se je Kmicic htio odreći svega: i slave, koja ga je očekivala, i kraljevske službe, da ode i da se osveti tomu magnatu, kojega bi bio živoga pojeo.

No ipak je uz svu mahnitost pomišljao, da mu osveta ne će umaći, dok je knez živ, a najbolje će svu njegovu bezočnu laž iztaći u kraljevoj službi, u kojoj će svemu svietu dokazati, ne samo da nije htio podići ruku na kraljevu posvećenu osobu, nego da kralj medju svim plemstvom u Poljskoj i na Litvi nije od njega mogao naći vjernijega sluge.

Ipak je škrgutao zubima, trgao na sebi odjeću i nije se dugo mogao umiriti. Nasladjivao se mišlju o osveti. I opet je vidio kneza u svojim rukama; prisizao je na uspomenu svojih roditelja, da ga i opet mora zasužnjiti, pa makar ga pri tom dočekala smrt uz najveće muke. I premda je knez Boguslav bio jako moćan gospodin, koga nije mogla lako doseći ne samo osveta priprosta plemića, nego ni samoga kralja, ne bi ipak bio mirno spavao, da je bolje poznavao Kmicicevu neobuzdanu dušu, već bi često zadrhtao pred njegovim prisegama.

A gospodin Andrija nije još ni znao, da ga knez nije samo prekrio sramotom i da ga nije samo lišio njegove slave.

U to posla kralj, koji je odmah bio neizmjerno zavolio mladoga junaka, još isti dan po njega gospodina Lugovskoga, a sutradan ga povede sa sobom u Opol, gdje se je na sveobćem sastanku poljskih senatora imalo viećati o kraljevu povratku u poljsku državu. A bilo je i o čemu da se vieća, jer je gospodin krunski maršal i opet bio poslao drugo pismo, u kom je javljao, da je u svoj državi sve spremno na ustanak, i za to je zahtievao, da se kralj što prije povrati. Uz to se je stala širiti viest o stanovitom ugovoru izmedju plemstva i vojske, na obranu kralja i otačbine, na koji se je doista već odavno u svoj državi pomišljalo, ali koji je istom kasnije bio sklopljen pod imenom Tišeoviecke konfederacije.

No sada su sve misli bile zaokupljene tima viestima i svi su odmah poslije svečane službe božje pošli na tajno viećanje, na koje je po kraljevoj želji bio pozvan i Kmicic, kao donosioc važnih viesti iz Čenstohove.

I započeše razpravljati, da li se kralj ima povratiti odmah, ili da pričeka dotle, dok se vojska i činom, a ne samo riečima odvrati od Šveda.

Jan Kazimir učini kraj tomu razpravljanju, rekavši:

— Moja gospodo, ne razpravljajte o mom povratku, a ni o tom, da li bi se on još imao odgoditi, jer sam se ja već o tom posavjetovao s Bogom i presvetom Bogorodicom. I za to vam izjavljujem, da ću bezuvjetno poći ovih dana. pa bilo što bilo . . . A vi viećajte samo o tom, kako da se moj povratak što bolje udesi i izvede.

I tu bijahu razna mnienja. Jedni su govorili, da se ne treba previše pouzdati u gospodina krunskoga maršala koji je već jednoć pokazao svoju neposlušnost i nestalnost jer je kraljevsku krunu odnio u Lubovlu, mjesto da ju po kraljevoj zapoviedi preda na čuvanje njemačkom cesaru

— Velika je — govorili su jedni — baština i ambicija toga gospodina, a kad bude još i kraljevu osobu imao u svom gradu, tko zna, što će započeti, što li će sve za svoje usluge zatražiti i ne će li svu vlast pograbiti u svoje ruke, da se uzvisi nad sve druge i da bude protektorom ne samo ciele države, nego i samoga kraljevog veličanstva.

Ti su savjetovali, da kralj pričeka, dok odstupe Švec

Digitized by Google

pa da onda podje u Čenstohovu, kao mjesto, iz kog se je preporod izlio po svoj državi. No drugi nisu bili toga mnienja.

— Švedi stoje još uviek pod Čenstohovom, i premda je s milošću božjom ne će predobiti, to ipak nema slobodnih puteva, jer je sva tamošnja okolica u švedskim rukama. Neprijatelj stoji u Krzepicama, u Vielunu, u Krakovu, a i na granici su smješteni znatni odjeli. A u gorama, na ugarskoj medji na kojoj je i Lubovla, nema druge vojske, osim vojske gospodina krunskog maršala, i Švedi nisu još onamo doprli, jer za to nisu imali ni dosta ljudi, ni dosta odvažnosti. Uz to je iz Lubovle bliže u Rusiju, koju nisu zauzeli neprijatelji, i u Lavov, koji je sveudilj vjeran kralju, i do Tatara, koji mu već dolaze u pomoć, čekajući još samo na kraljevu odluku.

— Quod atlinet[1]) gospodina maršala, — rekne biskup krakovski, — bit će njegova ambicija zasićena već time, što će prvi u svom šipuškom starešinstvu primiti kralja i pružiti mu svoju zaštitu. Vlast će ostati kralju, a gospodina maršala zadovoljit će same tako velike usluge; a ako se svojom vjernošću bude htio podići nad sve druge, to će od toga imati korist samo kraljevo veličanstvo, bude li on to učinio iz puke ambicije, ili iz ljubavi prema kralju i otačbini.

To mnienje mudroga i izkusnoga biskupa prihvatiše kao najbolje, te odlučiše, da će kralj ponajprije preko gora poći u Lubovlu, pa odande u Lavov, ili kamo ga pozovu važne okolnosti.

Počelo se viećati i o danu povratka, ali vojvoda lenčicki, koji se je baš bio povratio od njemačkoga cesara, komu je bio poslan s molbom za pomoć, primjeti, da će biti mnogo bolje, ako se ne odredi stanoviti dan, već ako se to prepusti samomu kralju, i to radi toga, da se viest o kraljevu polazku ne razširi i da se tako na njegov povratak ne upozore neprijatelji. Samo bude odlučeno, da će kralj poći s trista odabranih draguna, pod vodstvom Tizenhauza, koji je doduše još bio mlad, ali je već slovio kao izkusan vojnik.

Nije bio manje važan i drugi dio viećanja, u kom bude odlučeno, da će poslije kraljeva povratka u državu sva vlast i vodstvo ciele vojne prieći u njegove ruke, te da mu se imadu pokoravati svi plemići, svi hetmani i sve čete. Govorilo se i o budućnosti i o uzrocima tolikih nesreća, koje su poput potopa u tako kratko vrieme bile snašle i zalile svu državu. I sam primas nije tomu nalazío drugih razloga, osim samovolje, nereda i neposlušnosti, kojom su se susretale državne i kraljeve zapoviedi.

Svi su ga slušali najpozornije, jer je svatko znao, da se tu radi o sudbini Republike i o velikoj promjeni, koja bi joj mogla povratiti njezinu nekadanju moć, a za kojom je vazda čeznula mudra i odlučna kraljica.

Iz ustâ uglednoga crkvenoga dostojanstvenika izvirale su rieči poput groma, i duše njegovih slušatelja otvarale su se baš tako, kao što se cvieće otvara suncu.

— Ja se ne protivim starodrevnim sloboštinama, — govorio je primas. — nego onoj samovolji, koja svojim rukama ubija svoju otačbinu. U našoj se je državi već doista zaboravilo na razliku izmedju prave slobode i samovolje, kao i na to, da se prevelika razkoš završuje bolešću, a neobuzdana sloboda robstvom. Do kakovih li ste zabluda došli vi državljani te preslavne Republike, da se samo onaj medju vama smatra braniteljem slobode, koji što više viče, sabore raztjerava i kralju se protivi, ali ne ondje, gdje je to nuždno, nego ondje, gdje kralj nastoji o spasu otačbine. U našoj se državnoj blagajni vidi dno, a neplaćeni vojnici traže kod neprijatelja svoju sreću; sabori, jedini temelj Republike, razilaze se neobavljena posla, jer sve može da pokvari jedan jedini čovjek radi svoje privatne koristi. Kakova je to sloboda, koja dozvoljava pojedincu, da se uzprotivi svima? Zar je ta sloboda samo za pojedinca, a ne za sve? Kamo li smo došli, uživajući takovu slobodu, i kakove nam je doniela plodove? Ta eto jedan slabi neprijatelj, kojega su naši predji toliko puta sjajno pobiedili, sada sicut fulgur uxit ab occidente et poret usque ad orientem.[1]) Nitko mu se nije opro, već su mu pomogli izdajnički heretici, pa je sve zaposjeo, da progoni našu vjeru i sramoti naše crkve, a kad mu vi govorite o vašim pravicama, on vam svoj mač pokazuje!... Eto, do čega su vas doveli vaši sabori, vaši prosvjedi, vaša samovolja i vaš neprestani odpor proti njegovomu kraljevskomu veličanstvu!... Vi ste kralju, prirodnomu branitelju otačbine, ponajprije oduzeli svu moć, a onda ste stali naricati, što vas ne brani!... Niste htjeli svoje vlade, pa sada imate vladu neprijateljsku!... I tko nas, pitam, može izbaviti iz ove nevolje, ako ne onaj, koji nam je žrtvovao svoj mir i svoje zdravlje u vrieme, kad je našu otačbinu harala nesretna kozačka vojna; koji je svoju posvećenu osobu izvrgavao takovim opasnostima, u kakovim nije bio ni jedan vladar našega vremena; koji se je kod Zborgova, kod Berestečka i kod Žvanjca borio kao prosti vojnik, predpostavljajući trud i napor svojoj kraljevskoj udobnosti... Povjerimo se i sada njemu i predajmo mu po primjeru starodrevnih Rimljana diktaturu, a sami se posavjetujmo, kako ćemo otačbinu u buduće obraniti od nutarnjih neprijatelja, od nasilja, neposluha i samovolje, i kako ćemo povratiti pravi red i kralju dužnu poslušnost!...

Tako je govorio primas, a nesreća zadnjih časova bila je tako preporodila slušatelje, da mu nitko nije protuslovio, jer su svi jasno uvidjali, ili da se kraljevska vlast mora ojačati, ili da Republika mora bezuvjetno propasti. I za to počeše razpravljati, kako bi se ponajbolje mogli provesti primasovi savjeti, a kralj i kraljica slušali su ih pozorno, osobito kraljica, koja je već odavno nastojala oko toga, da se uvede što bolji red u Republici.

A kralj se povrati u Glogovu veseo i zadovoljan, i dozvavši ondje u svoju sobu nekoliko pouzdanih častnika, a medju njima i Kmicica, reče im:

— Meni se žuri i već mi je nesnosno u ovoj zemlji, pa bih već sutra htio da podjem, i za to sâm vas pozvao, moja gospodo, da mi kao izkusni vojnici kažete svoje mnienje. Šteta je da gubimo vrieme, jer naš dolazak može cielu vojnu znatno promieniti.

— Bez sumnje, — rekne gospodin Lugovski, — i ako je to vaša kraljevska volja, čemu još oklievamo? Čim prije, tim bolje!

— Dok se sve ne razglasi i dok neprijatelj ne podvostruči svoju opreznost, — nadoda pukovnik Wolf.

— Neprijatelj je već podvostručio svoju pozornost i zaposjeo sve puteve, koliko je samo mogao, — rekne Kmicic.

— Kako to? — zapita kralj.

— Miloštivi gospodaru, vaš namieravani povratak nije za Švede nikakova novost! Ta već se je po svoj Republici razniela viest, da je vaša kraljevska milost već na putu, ili dapače već inter regna.[2]) Za to moramo da budemo što oprezniji i da što tiše prodjemo stranputicama, jer nas na javnim putevima čekaju Duglasovi odjeli.

— Najbolja opreznost — rekne gospodin Tizenhauz, gledajući na Kmicica — bit će trista vjernih sabalja, a jer je naš milostivi gospodar meni nad njima povjerio zapovjedničtvo, provest ću ga u zdravlju, pa makar i preko lješina Duglasovih konjanika.

— Provest ćete ga, moj gospodine, ako se namjerite i na šest sto i na tisuću ljudi, ali ako u kakovoj zasjedi nabasate na veću silu, što će se dogoditi?

— Rekao sam trista, — odgovori Tizenhauz, — jer

[1]) Što se tiče.

[1]) Kao grom banuo od iztoka i prodro do zapada.
[2]) U kraljevini.

Digitized by Google

je tako odlučeno. A ako je to malo, možemo se lako pobrinuti i za pet sto i za više.

— Ne dao Bog! Šlo ih bude više, to će se za njih više i čuti! — rekne Kmicic.

— Ali ja mislim, da će nam i gospodin krunski maršal sa svojim četama doći u susret, — primjeti kralj.

— Gospodin maršal ne će doći, — odgovori Kmicic, — jer ne će znati ni dana, ni sata; a kad bi i znao, moglo bi ga što zadržati na putu, jer se sve ne može predviditi.

— To govori vojnik, pravi vojnik! — rekne kralj. — Vidi se, da vam bojni poslovi nisu nepoznati!

Kmicic se nasmieši, jer se sjeti svojih napadaja na Hovanjskoga. Tko se je bolje od njega razumio u takove poslove? Komu bi se bolje moglo povjeriti, da provede kralja?

Ali gospodin Tizenhauz, nije očito bio kraljeva mnienja, jer namršti obrve i rekne porugljivo Kmicicu:

— Mi čekamo dakle na vaš izkusni savjet!

Kmicic opazi porugljivost u tim riečima, pa pogleda oštro na Tizenhauza i rekne:

— Moje je mnienje, da će se četa probiti tim lakše, čim bude manja.

— Dakle, što da se učini?

— Milostivi gospodaru, — odgovori Kmicic, — vaša kraljevska milost može učiniti, što hoće, ali mene uči moj razum ovako: neka gospodin Tizenhauz podje napred s dragunima, razglašujući na sve strane, da vodi kralja, samo da na se navuče neprijatelje. Njegov će biti posao, da im sretno umakne. A mi ćemo s malom četom i s vašom kraljevskom osobom poći dan dva kasnije, i kad se neprijateljska pozornost svrati na drugu stranu, lako ćemo se prokrasti do Lubove.

Kralj pljesne zadovoljno rukama.

— Bog nam je poslao toga vojnika! — klikne. — Ni sam Salomon ne bi nam mudrije savjetovao! Ja sam za taj predlog i drugačije ne će biti! Oni će kralja loviti medju dragunima, a kralj će im umaći pred nosom! Tako mi Boga, ništa ne može da bude bolje!

— Milostivi kralju, to je šala! — klikne Tizenhauz.

— Vojnička šala! — odgovori kralj. — U ostalom, neka bude, što mu drago, a od toga ne odustajem!

Kmiciceve oči zaiskre se od radosti, što je pobiedilo njegovo mnienje, a Tizenhauz ustane.

— Milostivi kralju, — progovori, — odričem se zapovjedničtva nad dragunima. Neka ih tko drugi vodi!

— A za što? — zapita kralj.

— Jer ako podjete bez dovoljne obrane, milostivi gospodaru, izručeni na igru sliepoj sreći i svim opasnostima, što vas mogu snaći, to i ja hoću da ostanem uz vašu osobu, da vas obranim svojim prsima i da za vas poginem, ako bude nuždno.

— Zahvaljujem ti od srca, — odgovori Jan Kazimir, — ali se umiri, jer ćemo baš ovako, kako nam je savjetovao Babinić, biti najmanje izvrgnuti opasnostima.

— Što savjetuje gospodin Babinić, ili kako se već zove, neka za to preuzme i odgovornost! Možda mu je do toga, da se vaša kraljevska milost bez obrane nadje medju gorama. Ja se pozivam na Boga i na moje ovdje prisutne drugove, kao na svjedoke, da sam vas od toga odgovarao.

Čim prestade govoriti, ustane i Kmicic, pa pogleda gospodinu Tizenhauzu oštro u lice i zapita ga:

— Gospodine, što ste vi mislili reći tima riečima?

Ali Tizenhauz promjeri ga ponosno očima od glave do pete.

— Ne dosižite me glavom, moj gospodičiću, jer me ne ćete doseći!

A Kmicic ga pogleda blistavim očima:

— Ne zna se, komu bi to bilo previsoko, kad bi...

— Kad bi... što? — zapita ga oštro Tizenhauz.

— Ja sam sizao i do viših, nego što ste vi!

Tizenhauz se nasmije.

— A gdje ste ih potražili?

— Umuknite! — rekne najednoč kralj i namršti obrve. — Nemojte se ovdje prepirati!

Na tu se opomenu oba mladića smetu i zašute, sjetivši se, da su im se tako nedolične rieči izmakle pred samim kraljem.

A kralj nastavi:

— Nitko nema prava, da se uznosi nad tim kavalirom, koji je razbio veliki top i umaknuo iz švedskih ruku, pa ako mu je otac i na selu prebivao, što po svoj prilici nije, kako vidim, jer se ptica pozna po perju, a krv po djelima. Za to se nemojte svadjati! — Tu se kralj okrene k Tizenhauzu. — A ti ostani uz nas, kad baš hoćeš. To ti ne možemo odbiti. A dragune će provesti Wolf, ili Denhoff. Ali će uz nas ostati i Babinić i mi ćemo poslušati njegov savjet, jer nam se je vrlo svidio.

— Ja perem ruke! — rekne Tizenhauz.

— Moja gospodo, sačuvajte samo tu tajnu. Neka draguni još danas odu u Ratibor... i neka odmah posvuda razšire viest, da se i mi nalazimo medju njima. A vi budite spremni, jer ne znate ni dana, ni sata... Tizenhauz, otidji i priobći moju zapovied dragunskomu kapetanu.

Tizenhauz ode, mašući rukama od boli i gnjeva, a za njim se razidju i drugi častnici.

Još isti dan razširi se viest po svoj Glogovi, da je kralj Jan Kazimir krenuo u poljsku državu. Dapače je i mnogo uglednih senatora mislilo, da je to živa istina. Navlaš poslani ljudi odnesoše tu novost u Opol i na granicu.

Tizenhauz se još nije smatrao pobiedjenim, premda je bio rekao, da pere ruke; pošto je kao kraljev komornik svaki čas mogao k njemu, stupi odmah poslije odlazka dragunâ pred kralja i pred kraljicu.

— Došao sam po zapoviedi, — progovori. — Kad ćemo poći?

— Prekosutra u sam osvit, — odgovori kralj.

— Ima li poći mnogo ljudi?

— Poći ćeš ti, Babinić i Lugovski s vojnicima. A poći će i gospodin sandomirski kastelan; zamolio sam ga, da sa sobom povede što manje ljudi, ali ih nekoliko mora povesti... to su vjerne i dobre sablje. Uz to će s nama poći i prečastni nuncij, koji će nam svojim ugledom predobiti sva pravovjerna srca. A ti pripazi, da ne bude više od četrdeset konja, jer je tako savjetovao Babinić.

— Milostivi gospodaru! — rekne Tizenhauz.

— Što još želiš?

— Na koljenima molim za jednu milost. Već je svršeno... draguni su otišli i mi ćemo poći bez dovoljne obrane... i prvi oveći odjel moći će nas zasužnjiti. Neka vaša kraljevska milost usliša molbu svoga sluge, kojega vjernost vidi sam Bog, i neka se preveć ne pouzda u onoga plemića. To je lukav čovjek, kad je u tako kratko, vrieme znao steći milost i ljubav vašega kraljevskoga veličanstva ali...

— Zar si mu već zavidan? — zapita kralj.

— Nisam, milostivi gospodaru, i ne ću da ga potvorim izdajstvom, ali bih prisegao, da se ne zove Babinić... Za što taji svoje pravo ime? Za što nikako ne će da pripovieda, što je radio prije obsiedanja Čenstohove? Za što je tako upravo išao za tim, da draguni odu napred i da vaša kraljevska milost podje bez velike pratnje?

Kralj se malko zamisli i naškubi po svom običaju usta.

— Kad bi se radilo o kakovom sporazumku sa Švedima, — progovori napokon, — što bi značilo trista dragunа? Kakova je to sila i kakova zaštita?.... Taj bi Babinić samo trebao dojaviti Švedima, da sa svojim pješačtvom zaposjednu sve puteve, pa bi nas uhvatili, kao u kakovoj mreži. A ti promisli, može li tu biti govora o kakovoj izdaji? On bi ponajprije morao da znade odredjeni

Digitized by Google

čas, da na nj upozori Švede u Krakovu, a kako bi to mogao, kad već prekosutra polazimo? On nije mogao ni slutiti, da ćemo poslušati njegov savjet, jer smo isto tako mogli poslušati i tvoj, ili koji drugi . . . Ta iz početka je bilo odlučeno, da ćemo poći zajedno s dragunima; a kad bi on htio da se sporazumi sa Švedima, pomrsio bi mu naš brzi polazak račune, jer im ne bi mogao poslati glasnika, da ih na nj upozori. Sve je to nepobitno. A uz to nije on baš tako uporno zagovarao svoje mnienje, kao što ti veliš, već je samo savjetovao ono, što mu se je činilo najboljim, kao i svi drugi. Ne, ne! Iskrenost se zrcali u očima toga plemića, a opaljeni mu bok svjedoči, da se ni najvećih muka ne boji.

— Njegova kraljevska milost ima pravo, — rekne kraljica, — sve je to nepobitno, a Babinićev je savjet vrlo dobar.

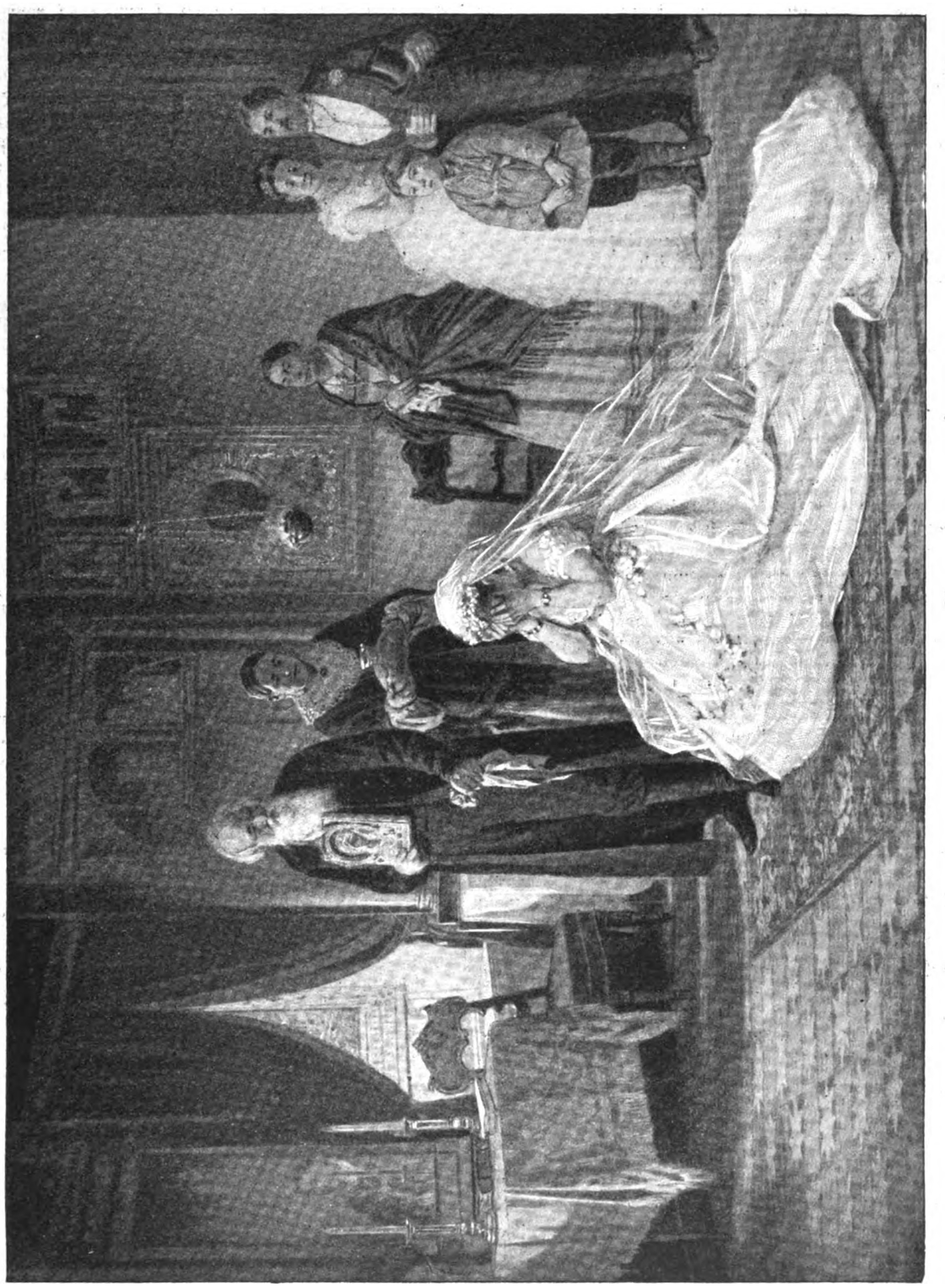

Žuravljev F. B: Prije vjenčanja.
(Prizor iz ruskoga trgovačkoga života.)

Tizenhauz je znao, da bi se uzalud pozvao na kralja, kad kraljica izrekne svoje mnienje, tako se je Jan Kazimir pouzdavao u njezin bistri razum. Za to mu je bilo još samo do toga, da kralj ne zaboravi na potrebnu opreznost.

— Ja ne smijem da protuslovim vašim kraljevskim

Digitized by Google

milostima, — progovori on. — Ali ako ćemo prekosutra doista poći, neka barem taj Babinić za to ne sazna prije, nego u sam čas polazka.

— To može da bude, — odgovori kralj.

— A putem ću ga ja sam imati na oku, i ne dao Bog kakova zla, jer mi ne će umaći iz ruku!

— Toga ne će biti, — rekne kraljica. — Poslušaj me, moj gospodine: kralja ne ćeš na putu od nezgode, izdajstva i neprijateljske sile sačuvati ni ti, ni Babinić, ni draguni, ni moći zemaljske, nego providnost božja, koja vazda bdije nad narodima i božjim pomazanicima. Ona će ga obraniti, sačuvati i sretno provesti, a u slučaju potrebe poslat će mu takovu pomoć, kakovoj se ni ne nadate vi, koji vjerujete samo u moć zemaljsku.

— Prejasna gospodjo, — odgovori Tizenhauz, — i ja vjerujem, da nam bez božje volje ni jedna vlas ne može pasti s glave, ali ako se radi prevelike brige za kraljevu osobu bojim izdajicâ, to nije grieh.

Marija Ljudevita ljubezno se nasmieši.

— Ali prestrogo sudiš i time sramotiš cieli narod, u kom se još nije našao takav čovjek, kao što je rekao i sam Babinić, koji bi htio podići ruku na svoga kralja. Nemoj se čuditi, da ti poslije tolikog izdajstva i vjerolomstva tako govorim ja, ali i opet ponavljam, da se nitko ne bi odvažio na tako strašan čin, pa dapače ni od onih, koji još danas služe Švedima.

— A pismo kneza Boguslava, milostiva gospodjo?

— U tom pismu nije bila istina! — rekne odlučno kraljica. — Ako je koji takav čovjek u svoj Republici, to je po svoj prilici sam knez konjušnik, koji samo po svom imenu pripada našemu narodu.

— U kratko govoreći, ne sumnjaj o Babiniću, — rekne kralj, — premda ti se je u glavi o njegovu imenu porodila sumnja. Mi bi ga u ostalom mogli zapitati, ali kako da to učinimo? Kako da ga zapitamo: „Ako se ne zoveš Babinić, kako se zoveš?“ Poštena čovjeka može jako zaboliti takovo pitanje, a ja zalažem svoju glavu, da je on pošten čovjek.

— Ja se za takovu cienu, milostivi gospodaru, ne bih htio osvjedočiti o njegovu poštenju.

— Dobro je, dobro! Mi smo ti zahvalni za tvoju brigu. Sutra ćemo na molitvu i pokoru, a prekosutra na put.

Tizenhauz težko uzdahne i ode, i još isti dan stane sve potajno spremati za odlazak. Dapače ni oni dostojanstvenici, koji su imali pratiti kralja, nisu znali za odredjeni čas. Sluge dobiše samo zapovied, da konji budu spremni, jer da bi svaki dan mogli sa svojom gospodom poći u Ratibor.

Kralj se nije cieli drugi dan pokazao nigdje, dapače ni u crkvi, već se je u svojoj sobi molio Bogu, da mu pomogne, ne radi njega, nego radi Republike.

I Marija Ljudevita molila se je sa svojim gospodjama.

Sliedeća noć okriepi svima utrudjene sile, i kad je zvono glogovske crkve još u tmini zazvonilo na jutarnju, kucnu čas razstanka.

IV.

Kroz Ratibor projašiše, nahranivši samo konje. Nitko nije prepoznao kralja, jer su još svi bili zaokupljeni nedavnim prolazkom dragunâ, medju kojima se je prema razširenim viestima nalazio i sam poljski vladar. Ipak je u kraljevoj pratnji bilo oko petdeset konja, jer ga je pratilo više dostojansvenika, medju njima i pet biskupa, a uz to se je i sam nuncij bio odvažio na taj težki i pogibeljni put. Ipak im na putu u samoj carevini nije prietila nikakva opasnost. U Oderbergu, nedaleko ušća Olše u Odru, predjoše preko moravske granice.

Dan je bio tmuran i snieg je padao tako gusto, da čovjek nije na nekoliko koraka vidio puta pred sobom Ali kralj bijaše veseo i pun dobrih misli, jer se je bio dogodio znak, koji su svi smatrali vrlo dobrim, pa su ga dapače i tadanji historici ubilježili u svojim kronikama. Kad je kralj odlazio iz Glogove, pojavila se pred njegovim konjem posve biela ptica i počela kružiti zrakom, dižući se časkom u vis i spuštajući se nad samu vladarevu glavu, žvrgoljeći uz to živo i veselo. I mnogi se sjetiše, da je slična ptica, ali crna, kružila nad kraljem, kad je iz Varšave uzmicao pred Švedima.

A ova biela ptica bijaše svojim likom i svojom veličinom posve slična lastavici, čemu su se svi čudili tim više, što je bila kruta zima, te lastavice nisu još mislile na povratak. I svi su se uzradovali, a kralj nije prve dane gotovo o ničem drugom ni govorio, nadajući se najljepšoj budućnosti. Uz to se je odmah na početku puta pokazalo, kako je bio dobar Kmicicev savjet, da uz kralja bude što manje ljudi.

U Moravskoj su posvuda govorili o nedavnom prolazku poljskoga vladara. Neki su tvrdili, da su ga vidili na svoje oči, svega pod oružjem, s mačem u ruci i s krunom na glavi. Isto tako su se razne viesti širile o bojnoj sili, što ju sa sobom vodi, i mnogi su silno pretjeravali broj njegovih dragunâ. Bilo je i takovih, koji su ih vidili do deset tisuća, te nisu mogli dočekati konca premnogih četa, zastava i konja.

— Švedi će im — govorili su svi — za stalno zakrčiti put, ali se ne zna, da li će moći odoliti takovoj sili

— No, — zapita kralj Tizenhauza, — nije li Babinić imao pravo?

— Još nismo u Lubovli, milostivi gospodaru! — odgovori mladi magnat.

A Babinić je bio zadovoljan i samim sobom i tim putem. Zajedno sa svom trojicom Kiemlića jašio je obično napred pred kraljevom pratnjom, razgledavajući put; a često je jašio i sa svima drugima, pripoviedajući kralju razne potankosti iz obsiedanja Čenstohove, kojih Janu Kazimiru nije nikada bilo dosta. I svakim satom se je kralju sve više milio taj junak, mlad, veseo neustrašiv, sličan mladomu orlu. A vladaru je vrieme prolazilo ili u molitvi, ili u pobožnom razmišljanju o vječnom životu, ili o razgovoru o budućoj vojni i o pomoći, kojoj se je nadao od njemačkoga cesara, ili napokon u promatranju viteških igara, kojima su mu njegovi vojnici prikraćivali taj put. Jan Kazimir bijaše naime takove ćudi, da se je iza zbilje lako podavao šali, a iza težka posla veseloj zabavi, u kojoj je tako zaboravljao na sve, kao da ga nikada nisu mučile nikakove brige.

Vojnici su pokazivali ono, što je koji umio. Mladi Kiemlići, Kuzma i Damjan, zabavljali su kralja svojim ogromnim i nespretnim likovima i prelamanjem podkova, a on je nalagao, da im za svaku dadu po talir, premda mu je kesa bila dosta pusta, jer su svi kraljevi novci, pa dapače i sve njegove dragocienosti već bile otišle na vojsku.

Gospodin Andrija bacio je u zrak svoj težki buzdovan, i to tako silno, da se gotovo nije ni vidio, pa je onda potjerao svoga konja i uhvatio ga rukom. Kad je to vidio kralj, pljesnuo je rukama.

— Vidio sam, — rekne, — kako je to činio gospodin Sluška, brat gospodje podkancelarice, ali ga nije bacio tako visoko.

— To je u običaju kod nas na Litvi, — odgovori gospodin Andrija, — a kad se čovjek u tom vježba od djetinjstva, dotjera do velike vještine.

— Odakle ti ta brazgotina na licu? — zapita jednoč kralj, pokazajući na Kmicicevu zacieljenu ranu. — Netko te je dobro posjekao sabljom.

— To nije od sablje, milostivi gospodaru, nego od kruglje. To me je netko nastrielio, položivši mi samu ciev na lice.

— Neprijatelj, ili naš čovjek?

Digitized by Google

— Naš čovjek, ali neprijatelj, koga ću još pozvati na račun, i dok se to ne dogodi, ne da mi se o tom ni govoriti.

— Zâr si ga tako zamrzio?

— Nisam, milostivi gospodaru, jer imam na glavi još dublju brazgotinu od sablje, no jer m je tu ranu nanio pošten čovjek, za to ga ni ne mrzim.

To rekavši skine Kmicic kapu i pokaže kralju brazgotinu, koja mu se je posve dobro vidila na glavi.

— I ne stidim se te rane, — nastavi, — jer mi ju je nanio takav majstor, da mu nema para u svoj Republici.

— A koji je to majstor?

— Gospodin Volodijovski.

— Za Boga, ta ja ga poznam! On je kod Zbaraža počinio prava čudesa. A zatim je bio na piru svoga prijatelja Skrzetuskoga, koji mi je prvi donio viest iz obsjednutoga Zbaraža. To su veliki kavaliri! A s njima je bio i treći, koga je slavila ciela vojska, kao najvećega viteza. Priprost plemić, ali tako šaljiv, da smo se svi na piru od smieha držali za bokove.

— To je sigurno gospodin Zagloba! — rekne Kmicic. — To je ne samo hrabar muž, nego i jako lukav i domišljat čovjek.

— Ne znaš li, što oni sada rade?

— Volodijovski je kod kneza vojvode vilenskoga bio zapovjednik dragunâ.

Kralj se uozbilji.

— Pa sada zajedno s knezom vojvodom služi Švedima?

— On? Švedima? On je uz gospodina Sapiehu. Sâm sam vidio, kako je knezu vojvodi poslije njegove izdaje svoju zapovjedničku palicu bacio pred noge.

— O, to je valjan vojnik! — rekne kralj. — Od gospodina Sapiehe dobili smo viest izpod Tikocina, u kom obsieda kneza vojvodu. Dao mu Bog svu sreću! Kad bi svi bili njemu slični, požalili bi Švedi već odavno svoju provalu.

Tu zapita Tizenhauz, koji je slušao taj razgovor, najednoč:

— Vi ste dakle bili u Kiejdanu kod Radzivilla?

Kmicic se malko smete i stane okretati svoj buzdovan.

— Jesam, — odgovori.

— Pustite na miru vaš buzdovan, — nastavi gospodin Tizenhauz. — A što ste radili na kneževu dvoru?

— Bio sam u gostima — odgovori nestrpljivo Kmicic — i jeo sam knežev kruh, dok mi nije postao gorak poslije izdaje.

— A za što niste s drugim poštenim vojnicima otišli k gospodinu Sapiehi?

— Jer sam se bio zavjetovao, da ću poći u Čenstohovu, što ćete razumiti još lakše, ako vam reknem, da su našu Ostru Bramu već bili zauzeli septentrioni.[1])

Gospodin Tizenhauz kimne glavom i mljasne jezikom tako, da je to opazio i sam kralj, pa počeo pozornije promatrati Kmicica.

A ovaj se nestrpljivo okrene k Tizenhauzu i rekne:

— Dobri moj gospodine! A za što ja vas ne izpitkujem, gdje ste bili i što ste radili?

— Samo me pitajte! — odgovori Tizenhauz. — Ja nemam ništa da krijem.

— Ni ja ne stojim pred sudom, a ako kada budem stajao, ne ćete me vi suditi. Za to me ostavite na miru, da ne izgubim strpljivosti.

To rekavši, baci svoj buzdovan tako silno, da je gotovo izginuo u zraku, a kralj pogleda za njim i nije u taj čas mislio na ništa drugo, nego na to, hoće li ga Babinić uhvatiti, ili ne će.

A Babinić potjera konja, pa ga uhvati.

Iste večeri rekne Tizenhauz kralju:

— Milostivi gospodaru, sve mi se manje svidja taj plemić!

— A meni sve više! — rekne kralj i naškubi usta.

— Danas sam čuo, kako ga je jedan od njegovih ljudi nazvao pukovnikom, a on ga je strašno pogledao i već time prestrašio. To nešto znači!

— I meni se časkom čini, — rekne kralj, — da on ne će sve da govori, no to je njegov posao.

— Ne, milostivi gospodaru, — klikne Tizenhauz, — to nije njegov posao, već je posao naš i ciele Republike. Jer ako je kakav izdajica, koji sprema propast, ili sužanjstvo vašoj kraljevskoj milosti, to će skupa s vašom kraljevskom milosti poginuti i svi oni, koji u ovaj čas podižu oružje, poginut će ciela Republika, koju možeš spasiti samo ti, milostivi gospodaru!

— Ja ću ga sutra sam izpitati.

— Dao Bog, da budem krivi prorok, ali njemu ne gleda ništa dobra iz očiju. Uz to je neizrecivo smion, odlučan i poduzetan, a takovi su ljudi na sve spremni.

Kralj se zabrine.

Čim su drugi dan već u sam osvit pošli dalje na put, kimne na Kmicica, da se približi k njemu.

— Gdje si ti bio pukovnik? — zapita kralj iznenada.

Nastade kratka šutnja.

Kmicic se je borio sam sa sobom; snalazila ga želja, da skoči s konja, pa da padne do kraljevih nogu i skine sa sebe svoj težki teret, rekavši kralju cielu istinu.

Ali s grozom pomisli i opet, kakav strašni dojam mora proizvesti ime Kmicic, osobito poslije pisma kneza Boguslava Radzivilla.

Kako će on, nekoč desna ruka kneza vojvode vilenskoga, on, koji mu je pomogao do pobjede nad njegovim neposlušnim četama, podupirući njegovo izdajstvo; kako će on, osumnjičen najstrašnijom opačinom, da kani ubiti kralja, sada osvjedočiti svoga vladara, biskupe i senatore, da se je popravio, da se je preporodio i svojom krvlju okajao svoje griehe? Kako će ih uvjeriti, da su mu namjere čiste, kako će im to dokazati čim drugim, osim pukim riečima?

Njegovi stari griesi progonili su ga neprestano i neumoljivo, kao što biesni psi progone svoju žrtvu.

Za to odluči, da će šutiti. Ali ujedno oćuti veliku smutnju u svojoj duši. Zar da prevari svoga gospodara, koga je ljubio svom svojom dušom, zar da ga obsjeni izmišljenim činjenicama?

Osjećao je, da za to nema snage.

Za čas progovori ovako:

— Milostivi kralju, doći će vrieme, možda već skoro, kad ću vašoj kraljevskoj milosti moći otvoreno reći sve, kao na izpoviedi. Ali bih rado, da za mene, za moju vjernost i za moje čiste namjere prije progovore kakova djela, a ne samo gole rieči. Ja sam griešio, milostivi gospodaru, griešio sam proti tebi i proti otačbini, a za to sam pretrpio još premalo pokore, pa tražim takovu službu, u kojoj bih mogao sve najlakše popraviti. U ostalom, tko nije griešio? Tko ne mora da se udara u prsa u svoj našoj Republici? Može biti, da sam skrivio teže od drugih, ali sam se za to prvi opametio. Ne pitaj me za ništa, milostivi gospodaru, dok te o mojoj vjernosti ne osvjedoči moja sadanja služba; ne pitaj me, jer ti ne mogu odgovoriti, da sam sebi ne zatvorim puta k spasu, jer su mi svjedoci, Bog i presveta Kraljica nebeska, da vas ne obmanjujem, već da ću za vas rado proliti i zadnju kap krvi.

Tu se oči gospodina Andrije ovlaže, a iz njih zasinu najveća iskrenost i osvietli mu cielo lice tako, da ga je ono branilo još više od njegovih rieči.

— Bog vidi moje namjere, — nastavi, — pa će mi ih i uvažiti na svom sudu. A ako mi vi, milostivi gospodaru, ne vjerujete, odstranite me od svoje osobe. Ja ću poći za vašim tragom, iz daleka, da vam u kakovom težkom trenutku priskočim u pomoć, makar i bez vašega poziva, i da za vas položim svoju glavu. A onda ćete povjerovati, milostivi gospodaru, da nisam izdajica, nego da

*

[1]) Sjevernjaci — Rusi.

Digitized by Google

sam vam takav sluga, kakovih nemate mnogo, dapače ni medju onima, koji na druge bacaju svoju sumnju.

— Ja ti vjerujem, — rekne kralj. — Ostani kao i dosele uz našu osobu, jer tako ne govori izdaja.

— Zahvaljujem vašoj kraljevskoj milosti! — rekne Kmicic. I zaustavivši malko konja povuče se u zadnje redove kraljeve pratnje.

Ali Tizenhauz nije svoju sumnju priobćio samo kralju, uslied čega su svi počeli priekim okom gledati na Kmicica. Svi su prestajali glasno govoriti. kad im se je približivao, pa su počimali šaptati. Svi su pozorno pratili svaku njegovu kretnju i oštro prosudjivali svaku njegovu rieč. To opazi gospodin Andrija i bijaše mu zlo i neugodno medju tima ljudima.

Ni sam kralj nije mu više pokazivao tako prijazno i veselo lice, kao dosele, premda mu je vjerovao. Mladi junak izgubi za to svoju dosadanju smjelost i jako se uozbilji, a gorka tuga ovlada mu srcem. Prije se je uviek nalazio sprieda medju prvima, a sada je jašio nekoliko koraka iza pratnje, spustivši glavu, u kojoj su se rojile same nujne misli.

Napokon se pred konjanicima zabieliše Karpati. Snieg je ležao na njihovim vrhuncima, koje su prekrivali tmurni oblaci, a jer je večer bila liepa, zasinuli su u jasnom rumenom svjetlu, dok nije mrak prekrio cieli sviet. Kmicic je promatrao ta prirodna čudesa, kojih dosele još nije vidio u svom životu, i premda je bio jako tužan, zaboravio je u svom začudjenju i na svoju tugu.

Orijaški Karpati bivali su svakim danom sve to silniji i veći. Napokon dojaši do njih kraljeva pratnja i udje u klanjac, koji se na jednoč otvori pred njom poput kakovih vrata.

— Granica mora da nije daleko, — rekne tronuto kralj.

U to ugledaše kola, pred kojim bijaše upregnut jedan konj, a u kolima čovjeka. Kraljevi ga ljudi odmah zaustave.

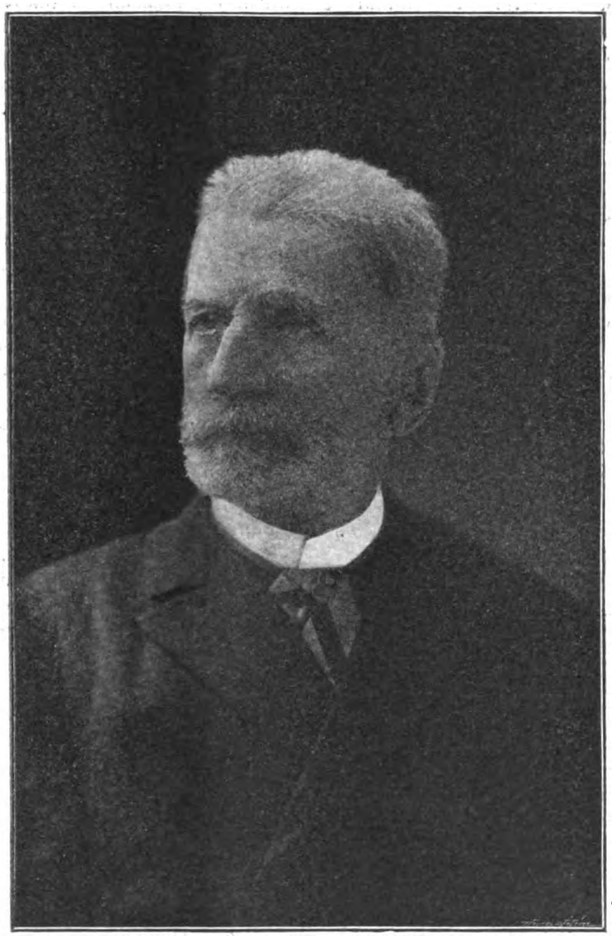

Prof. A. O. Zeithammer.

— Čovječe, — zapita Tizenhaus, — jesmo li mi već u Poljskoj?

— Ono je za onom pećinom i za onom rječicom cesarska granica, a vi ste već na kraljevskoj zemlji.

— Kuda vodi put do Živca?

— Hodite samo ravno, pa ćete doći na cestu.

Gorštak potjera konja, a Tizenhauz odjaši k pratnji:

— Milostivi gospodaru, — vikne zanosno, — vi ste već inter regna, jer je ovo od one rječice vaše kraljevstvo!

Kralj ne odgovori ništa, nego samo dade znak, da mu pridrže konja, pa skoči s njega i baci se na koljena, podigavši u vis ruke i oči.

Na to sjaše i svi drugi i povedu se za njegovim primjerom; a prognani kralj pade na snieg i poče ljubiti tu tako dragu i tako nezahvalnu zemlju, koja nije za nj imala zakloništa u času najveće pogibelji.

Nastade tišina, koju su samo prekidali težki uzdisaji.

Večer bijaše liepa, ali studena, a vrhunci gora sjali su u grimiznom sjaju, te je i sva cesta na kojoj je ležao kralj, bila zlatna i crvena; sav taj sjaj padao je na kralja, biskupe i dostojanstvenike.

U to zapuše vjetar i stane s planine donositi sniežne pahuljice. A jele počnu šumiti glasno i radostno, klanjajući se kralju, kao da mu pjevaju staru pjesmu:

— Da si nam zdravo, mili gospodaru!

Već je bilo posve mračno, kad je kraljeva pratnja pošla dalje. Za klanjcem prostirala se široka dolina, kojoj se je drugi kraj gubio u daljini. Svjetlo je gasnulo naokolo i nebo je joj samo na jednom mjestu bilo crveno.

Kralj počne moliti Zdravu Mariju, a za njim su i svi drugi ponavljali njegove pobožne rieči.

Rodna zemlja, davno nevidjena, noću prekrivene gore, molitve i bliede zviezde: sve to podiže misli i srca, i poslije svršene molitve jašili su kralj, vitezovi i dostojanstvenici šuteći dalje.

Napokon zapade podpuna noć samo se je nebo na istočnoj strani svietlilo sve crvenije i crvenije.

— Podjimo k onim zviezdama, — rekne napokon kralj, — pravo je čudo, da još svietle.

U to dojaši Kmicic.

— Milostivi gospodaru, to je požar! — vikne.

Svi stanu.

— Kako to? — zapita kralj. — Meni se čini, da su to zviezde!

— To je požar! Ja se ne varam! — ponovi Kmicic.

I doista se je on od svih kraljevih pratioca u to razumio ponajbolje.

Napokon nije više moglo biti sumnje, jer se iza onih tobožnjih zviezda počeše dizati crveni oblaci, gomilajući se sve više i više.

— To po svoj prilici gori Živiec! — klikne kralj. — Ondje hara neprijatelj!

Ali još ne dovrši, kadno se začuše ljudski glasovi i hrzanje konja, a nekoliko tamnih likova pojavi se pred kraljevom pratnjom.

— Stoj! Stoj! — zavikne Tizenhauz.

Tamni likovi stanu, kao ne znajući, što imadu da učine.

— Ljudi, tko ste vi? — zapitaše ih iz pratnje.

— Mi smo domaći! — odazvaše se neki glasovi. — Mi bježimo iz Živca! Švedi pale Živiec i ubijaju ljude!

— Stojte! Za Boga, što to govorite? Odakle su oni tamo došli?

— Oni su, gospodine, vrebali na našega kralja! Mnogo ih je, mnogo! Neka ga čuva Mati božja!

Tizenhauz izgubi na čas glavu.

— Eto, što znači ići s malom pratnjom! — dovikne Kmicicu. — Bog te ubio za tvoj savjet!

A Jan Kazimir počne sam pitati bjegunce:

— A gdje je kralj?

— Kralj je otišao u planine s velikom četom, te je pred dva dana prošao kroz Živiec, a oni su ga stigli

Digitized by Google

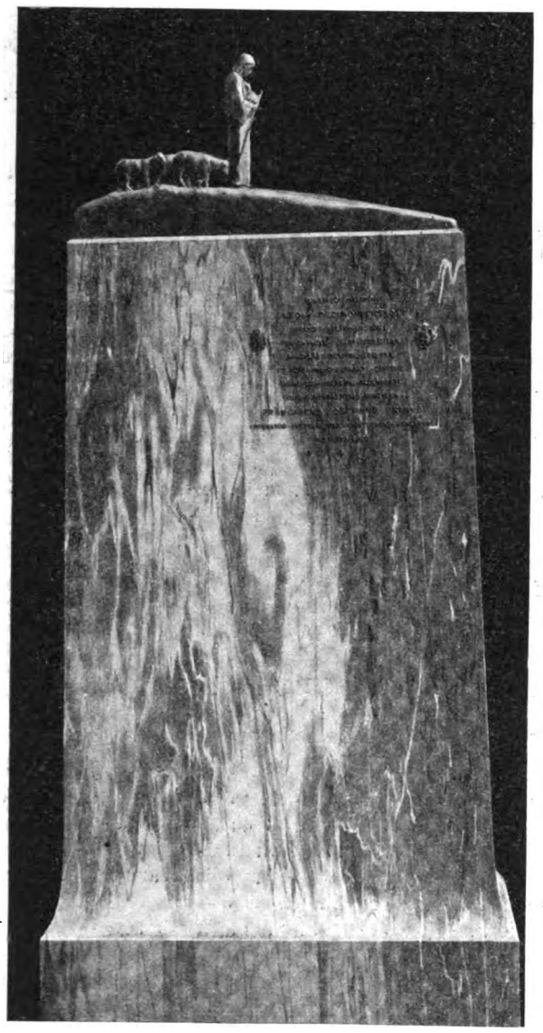

Marschall Rudolf: Dobri pastir.
Jubilejski dar kralja Franje Josipa I. papi Lavu XIII.

tamo su se negdje kod Suhe pobili. Ne znamo, da li su ga uhvatili, ili ne, ali su se večeras povratili u Živiec, pa pale i ubijaju!

— Odlazite s milim Bogom, ljudi! — rekne Jan Kazimir, a bjegunci brzo odu.

— Eto, što bi nas bilo zadesilo, da smo išli sa dragunima! — klikne Kmicic.

— Milostivi kralju, — progovori biskup Gembicki, — neprijatelj je pred nama! Što da učinimo?

Svi okruže kralja, kao da su ga svojim osobama htjeli zaštititi od nenadane pogibelji, a on pogleda na požar, koji se je odbijao na njegovim očima, i ne reče ni rieči. Nitko ne htjede prvi izreći svoje mnienje, tako je bilo težko savjetovati što dobra.

— Kad sam odlazio iz otačbine, svietlio mi je požar. — rekne napokon Jan Kazimir, — a kad se vraćam, svietli mi drugi.

I opet nastade šutnja, samo još dulja, nego prije.

— Tko ima kakav savjet? — zapita napokon biskup Gembicki.

U to se začu glas gospodina Tizenhauza, pun poruge i ogorčenja:

— Tko je imao dosta smjelosti, da kralja izvrgne najvećoj pogibelji, tko je savjetovao, da kralj podje bez velike pratnje, taj neka savjetuje i sada!

U to stupi napred jedan konjanik, bijaše to Kmicic.

— Dobro! — progovori.

I podigavši se na sedlu vikne svojim ljudima:

— Kiemlići, za mnom!

To rekavši, obode konja, a za njim pojuriše tri konjanika, što su im samo bolje mogli trčati konji.

Očajan uzklik izvi se iz grudi gospodina Tizenhauza.

— To je dogovor! — vikne. — Oni će obaviestiti neprijatelja! Spasi se, milostivi kralju, dok je još vrieme, jer će već do skora i ovaj klanjac zaposjesti neprijatelji! Spasi se, milostivi kralju! Natrag! Natrag!

— Povratimo se! Povratimo se! — viknu jednodušno biskupi i dostojanstvenici.

Ali Jan Kazimir plane, iz očiju mu bljesnu munje, te na jednoč trgne svoj mač i klikne:

— Ne dao Bog, da i po drugi put odem iz svoje zemlje! Neka bude, što ima da bude, dosta mi je toga.

I obode konja ostrugama, da podje napred, ali ga sam nuncij prihvati za vojke.

— Vaša kraljevska milosti, — rekne ozbiljno, — na vama je sudbina otačbine i katoličke crkve, pa za to nesmijete pogibelji izvrgavati vašu osobu!

— Ne, ne smijete! — kliknu biskupi.

— Ja ne idem natrag u Šlezku, tako mi pomogao sveti križ! — odgovori Jan Kazimir.

— Milostivi gospodaru, poslušajte molbe vaših podanika! — rekne sandomirski kastelan, zalomivši rukama. — Ako već nikako nećete da se zaklonite u cesarske krajeve, otidjimo barem s ovoga mjesta i zaklonimo se

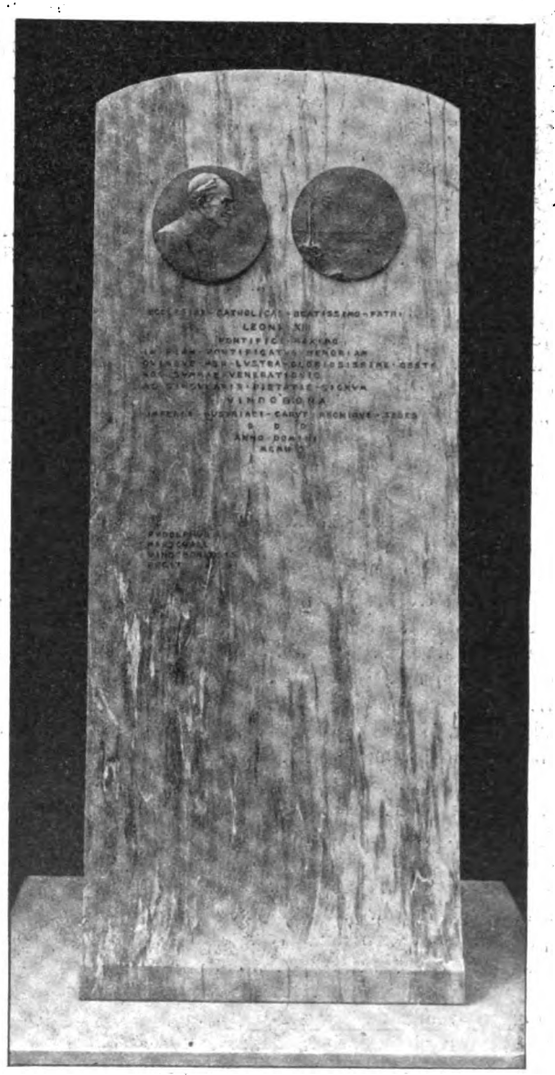

Marschall Rudolf: Spomenica papina.
Jubilejski dar grada Beča.

Digitized by Google

iza ugarske medje, ili se povratimo kroz ovaj klanjac, da nam neprijatelji ne presieku povratak. Zatim ćemo čekati. Ako nadodju Švedi, spasit će nas naši konji, ili nas barem neće uhvatiti kao u stupici.

— Neka tako i bude! — rekne kralj. — Ja ne odbijam dobra savjeta, ali ne ću da i po drugi put podjem u progonstvo. Ne budemo li mogli da prodjemo ovuda, proći ćemo gdje drugdje. Ipak mislim, da ste vi uzalud u strahu. Pošto su nas Švedi tražili medju dragunima, kao što su kazali ljudi iz Živca, to je najbolji dokaz, da za nas ne znadu i da nikakovog dogovora i nikakove izdaje nije bilo. Promislite to dobro, moja gospodo, jer ste razumni i izkusni ljudi. Švedi ne bi bili navalili na dragune, ne bi na njih bili izpalili ni jednoga hitca, kad bi bili znali, da mi dolazimo istom iza draguna. Umirite se, moja gospodo! Babinić je sa svojim ljudima otišao po viesti, pa će se jamačno već do skora povratiti.

To rekavši, odjaši kralj natrag u klanjac, a za njim podju i njegovi pratioci. Zaustaviše se ondje, gdje im je nepoznati gorštak malo prije pokazivao granicu.

Prodje četvrt, pa pol sata, pa cieli sat.

— Opažate li, moja gospodo, — rekne na jeduoč vojvojda lenčicki, — da požar biva sve manji?

— Gasne, gasne na očigled! — odgovori nekoliko glasova.

— To je dobar znak! — primjeti kralj.

— Ja idem napred s nekoliko ljudi, — rekne Tizenhauz. — Malko dalje ćemo stati, da zadržimo Švede, ako nadodju, dok ne izginemo. Svakako će biti vremena, da se kralj spasi.

— Ostani ovdje, ja ti zabranjujem, da odeš! — rekne kralj.

A na to će Tizenhauz: — Milostivi gospodaru, kasnije možete zapovjediti, da budem ustrieljen radi neposlušnosti, ali sada idem, jer se radi o vašoj osobi!

I pozvavši nekoliko vojnika, na koje se je mogao osloniti u svakom slučaju, odjaši napred.

Zaustaviše se na drugom kraju klanjca u dolini, stojeći tiho s napetim puškama i prisluškujući svaki šušanj.

(Nastavit će se.)

Djelo Guglielma Ferrera: O veličini i propasti Rima.

Ocienjuje **dr. A. Tresić Pavičić.**

zišao je prvi svezak ovoga Ferrerovoga djela, kod braće Treves u Milanu, pod naslovom „La conquista dell' impero“ (Osvojenje carstva). Izdanje je vrlo lijepo, a svezak broji preko petsto stranica, te stoji sa poštarinom šest kruna.

Ferrero je došao na glas sa svojim djelom „L' Europa giovane“ (Mlada Europa), o kojemu se je mnogo i kod nas pisalo, a Sabić je priopćio iz njega u „Novom Vieku“ široki izcrp. Ono što je upadalo u oči kod Ferrera, nije površno promatranje čovječanstva u njegovom družtvenom životu, nije umjetnički dilentantizam u ocjenjivanju kulturnoga napredka evropejskih naroda, nije diplomatičko razmitanje frazama o odnošajima raznih država, nit interwiewi sa velikim političkim ličnostima, koje ravnaju sudbinom Evrope i svijeta, nego proučavanje socijalnih sila, koje pokreću široke, najniže slojeve družtva, to jest njegov temelj. On je proputovao Evropu, ter nije čamio u predsobljima ministarskih kabineta, da prouči životni razvitak i fizijologiju, — da tako rečem — modernoga čovječanstva, nego je zavirivao u radnička družtva, u velike fabrike, industrijalna poduzeća, poljodjelske prilike, ekonomsko stanje seljaka, radnika, obrtnika, gradjanina itd. Proučio je valovito i vrlo zapleteno ljuljanje vriednosti raznih trgovačkih espapa, osobito glavno prometno sredstvo, novac, u svim njegovim bankovnim, burzovnim i trgovačkim fluktuacijama, kako njim opaki, oštri, i sebičnjački razum barata, za izrabljivanje maloga kapitala i radničkih sila.

Ferrero je htio svojom knjigom na neki način pokazati, da nisu visoke političke glave, koje ravnaju sudbinom čovječanstva, nego one sitne ljudske sile, koje se slažu, pobijaju, opliću u ogromne resultante, po nekoj sudbonosnoj kombinaciji, na kojoj ljudska volja ne može ništa promieniti i koja se razvija nutarnjim nagonom, vodeći za sobom i upravne slojeve čovječanstva. U kratko, utjecaj pojedinca na razvitak čovječanstva, na koliko on mislio da je velik, i na koliko ga novine slavile, nije nego efemeran, a njegova sloboda u odlukama nije nego prividna, jer on djeluje pod nasiljem socijoloških sila, premda misli da radi svojevoljno, po slobodno i svjestno odabranom cilju.

Suvišno je i kazati, da Ferrero nije iznio nikakvu novu teoriju, nego je prilagodio Buckleov historički proces, na družtveni moderni razvitak, i to bez velike pripreme socijalne i filosofične znanosti, ne proučivši ni engleske ni francuske moderne socijologe, misleći, da je dovoljno zaviriti u velika radnička središta i proučiti ekonomično ljuljanje družtvenih sila, koje je doista jedan od najačih, ili valjda najjači čimbenik, u razvitku ljudskoga družtva.

Ferrero je išao protivnim smjerom nego Carlyle, a meni se čini, da u jednom ekstremu nije istina, nego se istina nalazi u sredini i na ekstremima, posvuda u skladnom savezu; kao što mi se čini, da ni Buckle nema posve pravo ni posve krivo; niti podpunu istinu kažu oni, koji misle, da je slobodna ljudska volja jedini čimbenik u razvitku čovječanstva. Mašina ljudskoga družtva vrlo je zapletena, pa je znak velike preuzetnosti i naduta samouvjerenja, htjeti ju protumačiti kao kakvu mehaničku spremu, koja djeluje usljed kakve stanovite fizičke sile. Mi do duše vidimo prividni ustroj ljudskih država, poznajemo ustave i zakone po kojima se ravnaju, ali što je glavno, mi ne poznajemo dielove toga ustroja, mi ne poznajemo sami sebe, mi ne poznajemo čovjeka, mi ne poznajemo izumitelja toga veličajnoga ustroja, nit vidimo jasnu silu, kojom ga je pokrenuo, nit znamo cilja kamo ga vodi.

Kada sve to ne znamo, nadutost je htjeti pokazati matematičnom jasnoćom djelovanje društvenih sila, te kao u kakvoj jednačbi, doći do zaključka, stopivši sve sitne čimbenike iz najnižih družtvenih slojeva u jednu jaku resultantu, te ju pokazati kao glavnu ideju-silu, koja će nam ustroj ciele mašine protumačiti.

Još veća mi se čini Ferrerova pogrješka, kad hoće taj proces svojega opažanja prilagoditi postanku i propastima rimskoga carstva. Istina je, da su ljudi uviek ljudete da ih od prilike pokreću uviek ista čuvstva i strasti, i da u svakoj civilizaciji dolaze do istih rezultata. No ipak čovječanstvo napreduje, razvija se, družtveni ustroj se sve više i sve divnije i umnije razpliće, prama tome, što se više ideja odkriva, i što ih više dolazi u zaplet sila, koje družtvom pokreću. Što čovječanstvo više napreduje, to više izčezava utjecaj velikog pojedinca, heroja kako bi rekao Carlyle, u neizmjernu moru družtva, na kojem se talasaju nebrojeni valići sitnih volja, ter se spajaju u veće valove, i bore sa drugim spojenim valovima. Htjeti dakle prenieti kriterije današnjeg družtvenog posudjivanja dvie

Digitized by Google

tisuće godina u natrag, čini mi se veliki anahronizam, i ako ne tako velik, kao što su dvie tisuće godina; jer je rimska civilizacija onog doba nama mnogo bliža, nego čitav srednji viek pače nego novo doba sve do devetnaestoga vieka.

Ferrero je htio dakle drugim mjerilom, nego Montesquieu, prosuditi postanak, razvitak i propast velike rimske družtvene sile. Meni se ipak čini, i ako Ferrero možda bolje poznaje rimsku povjest, nego Montesquieu, jer mu stoje na razpolaganje velika djela modernih rimskih historičara, da ipak on nije bolje vidio uzroke i posljedice propasti rimske države, nego genijalni Francez, koji je svakako bio mnogo dublji jurista, a to nije nuzgredna, nego jedna od glavnih potreba, za poznavanje ustroja ljudskoga družtva.

Ferrero je svoj ekonomsko-financijalni proces prenio iz moderne Europe u stari Rim, te nam na isti način htio protumačiti postanak veličine i propasti Rima, kao i današnji ustroj evropejskih država. U tu svrhu htio je pokazati, kako su tu državu stvorila financijalna travenja, najprije izmedju patricija i plebejaca, pak izmedju srednjega staliža obogaćenih vitezova s jedne, a osiromašenih patricija i plebejaca s druge strane, i napokon iz potrebe i težnje za hranom i novcem, koja je bacala rimske legije na osvajalačke ratove, po svim žalima sredozemoga mora.

Da to postigne, on nam smanjuje veličinu svih ljudi, koji su ravnali sudbinom rimske države, ili ju bar nastoji smanjiti za oči onoga, koji ne zna prosuditi činjenice, koje sam Ferrero u svojem djelu navadja.

Meni se pak čini, i pri tome ostajem, dok se o boljemu ne uvjerim, da volja pojedinca, kao što gori rekoh, to veći utjecaj imade na razvitak države, što dalje segnemo u povjest čovječanstva, i to s jednostavna razloga, što su niži slojevi to manje naobraženi, što dalje idemo prama poznatim početcima ljudskoga družtva, i po tome manje slobodni i jaki, jer je sloboda i jakost čovjeka u naobrazbi i razumu. Što je čovjek naobraženiji, to više želi znati, gdje žive, tko njim vlada, ter podvrgava kritici tu vladu, i hoće sam biti bar djelomično krojačem svoje sudbine. Nenaobražen čovjek prepušta se svakoj vladi, kao sudbini, te misli, da mora biti tako i nikako drugačije; upravo kao što se naobražen čovjek, ako ne vjeruje u nadnaravnu objavu podvrgava kozmičnim zakonima, ter resignirano podnosi svoj udes, ne znajući, ni početna, ni konačna razloga čovječanstvu. Danas, kada se prosvjeta kroz novinstvo i škole širi i u najniže slojeve pučanstva, i seljak znade, kakova mu je vlada, ter ju često podvrgava kritici, ako ne uviek svojom glavom, a ono pozajmljenim razumom novinara ili zastupnika; a makar bio i pozajmljen, taj razum postaje mu odmah osobna svojina, jer je takova narav razuma i njegvih ideja. Usljed te sveobće kritike, i sveobće volje saučestvovanja u vladi preko izbornog prava, danas je mnogo teže, da se pojedinac iztakne, nego u stara vremena; jer će ga i najmanja pogrješka srušiti, te će izgubiti naklonost puka, koja mu je potrebita, da nadalje vrši svoj umni upliv u razvitku čovječanstva. Ipak i u današnje doba uman političar može više nego milijoni, i kadar je, ako je dobar i plemenit, ili vanredno lukav, nametnuti svoju volju milijunima. Iz svega toga dade se izažeti zakon, da volja jakog i umnog pojedinca vodi i djeluje jače na volju puka, što je puk nenaobraženiji; da je volja pojedinca to više uplivala na razvitak ljudstva, što dalje idjemo prama izvorima povjesti; da volja pojedinca manje djeluje, što je naobraženiji puk, da će u budućnosti sve teže biti pojave reformatora družtva i diktatora, da će republikanska vladavina posvema iztisnuti absolutističnei monarhične, ukratko da utjecaj volje jakog pojedinca u družtvenom razvitku stoji u obratnom razmjeru sa naobrazbom puka.

U staro doba znanje i razum mnogo su lakše podjarmljivali mase pučanstva, jer je kritika bila težka, pošto nije bilo novina, a fama se je mnogo lakše dizala, iduć od usta do usta, i uzveličavajuć se u mašti nenaobražena puka, koji je uviek sklon, da se divi i da obožava ono, što ne razumije, i tako je sam stvarao svoje heroje, svoja ljudska polubožanstva, kojima se je sliepo pokazao. U tome razlogu imamo tražiti prvobitni oblik vladavine, koje su bile teokratske i monarhične. Istom kada je prosvjeta prodrla u široke slojeve pučanslva nastadoše republike, kojima je kolievka Grčka. Nu i u Grčkoj u davna doba vladahu razni kralji i kraljići, (ono što Platon pripovieda u „Atlantidi" nije nego bajka.), dok ih prosvjeta i kritika slobodoumna puka ne protjera. Atena i sam Rim bijahu u svojim početcima monarhične države. Vidjet ćemo pače, da je i samoj propasti rimske republike uzrokom to obožavanje pojedinca, koji često podlegne napasti, te u svoje ambicijozne svrhe izrabljiva obožavanje masa, mjesto da isključivo služi njihovom unapredjivanju i dobrostanju. Imam za to dva najveća svjedoka, a to su Cesar i Napoleon. Nisu nikakovi ekonomski ni financijalni poslovi oborili rimsku i francezku republiku, nego upravo volja pojedinaca, koja je bila svemožna u zaslieplјenoj masi.

U Italiji Ferrerovo djelo pobudilo je veliki interes, a mislim da će biti s toga, jer se upravo u Italiji, gdje bi se rimska povjest morala s najvećom ljubavlju gojiti, najnemarnije proučava. Kritike su u svim novinama bile povoljne, osim Corradinijeve u „Marzonu", a i ta je kritika bila jedino s toga razloga nepovoljna, jer Ferrero nastoji umanjiti Cezara, kao Taine Napoleona, dočim je Corradini obožavatelj Cesara, jer će bit valjda zavirio u Momsenova djela, ili u Duruyevu rimsku povjest. Pošto sam se ja osobitim marom bavio rimskom povjesti, ne propustivši ništa, u koliko mi to dozvoljavahu vrieme i prilike, da što jasnije zavirim u tu gorostasnu ljudsku socijalnu sgradu, na čijim se ruševinama uzdižu sve moderne državne sgrade; netom je Ferrerovo djelo izišlo, pisah Trevesu, da mi ga pošalje, u nadi, da će mi odkriti koji novi vidik. Rimska me povjest zanima, ne samo, jer mi se čini najveličajnijom u čovječanstvu, najboljom učiteljicom politike i gradjanskih vrlina, nego jer sam nakanio napisati niz umjetničkih djela, kojima će biti predmet iz nje crpljen. Naredih dakle Ferrerovo djelo, da štogod naučim, ne da ga kritizujem. Pročitavši ga, začudio sam se, kako je to djelo moglo u Italiji sresti tako povoljnu kritiku. To dokazuje vrlo nemarno proučavanje rimske povjesti. Ferrero je doduše pun citata iz francezkih, njemačkih i englezkih pisaca, koji se rimskom povjesti bave, pa je to možda i zasliepilo talijanske kritičare. Nu tim manje Ferrero navadja stare rimske i grčke pisce, a to mi se isto tako čini, kao da bi netko, pišući rimsku povjest, navadjao Ferrera radje nego Polibija, Appiona, Dijonisija, Livija, Veleja, Salustija Dijona, Plutarka, Svetonija, Cicerona itd. Svaki povjestničar hoće da izriče svoj sud, o stvarima, koje piše, a nije svaki tomu dorasao. Tako su radili stari, tako rade novi. Ja, kada se radi o starima, radje ću čitati stare, nego nove pisce, ne niečući ni ovima kompetentnost, ali gdje ne mogu sam stvoriti suda, radje ću se držati Tacitova, Polibijeva ili Plutarkova, nego Momsenova i Duruyevoga, koji su pisali prilično pod dojmom modernoga cesarizma, ili ti imperijalizma, kako se danas kaže. Duruy je bio vjeran sluga Napoleona trećega, a Momsen je isto tako fanatični štovatelj, pače obožavatelj, Cesara, kao što je želio, da car Vilim i njegov željezni kancelar skuče Evropu pod njemački imperij. Meni su takovi sudci sumnjivi, ter volim jednoga Tacita, koji, i u doba ljutih tirana, znade naći put „inter abruptam contumaciam et servile obsequium", pa suditi slobodno i pravedno, prama svojem uvjerenju.

Ferreru se ne može predbaciti, da ga u pisanju vodi laskanje kakvomu caru, ako to nije možda modernomu caru, svemožnom puku. Nu i to je mana. Povjestničar, u koliko je to čovjeku moguće, ne smije saučestvovati, ni simpatizovati s nijednom osobom, ni strankom, čije borbe prosudjuje, nego valja da ih motri sa vedra olimpa nepristranosti, taman, da se poslužim smionom prispodobom,

Digitized by Google

kao što će ih suditi Bog. Ferrero naprotiv, udarivši prije načela, po kojima će ljudi suditi, ne sudi ih po faktima, koji izbijaju iz njihova djelovanja, nego po tim predodredjenim načelima. On je zabio u glavu, da volju velikog čovjeka, heroja predvodnika čovječanstva, ne odlučuje ništa u družtvenom razvitku; on je zabio u glavu, da je povjest, kao svi životni fenomeni, djelo bezsvjestnih „vrlo sićušnih“ naprega,

Venezuela: Pogled na lučki grad Guayru.

koje počinjaju pojedinci i skupine ljudi, vrlo neuredno, i to bez dalekih ciljeva, radi časovitih koristi, čiji učinak uviek ostaje nepredvidljiv suvremenicima. S toga on cieni, da je zadaća povjestničara, shvatiti radi kojih su se neposrednih, prolaznih i kontigentnih motiva ljudi, ove ili one dobe mučili; slikarski opisati njihove prilike i neprilike, čuvstva, prepirke i obmame u toj borbi; pa potražiti s kojih razloga, ovo ili ono ljudsko pokoljenje, nije postiglo svrhu, koja je pobudjivala njegove želje i borbe, nego je nehotično proizvela neku trajnu promjenu u razvitku čovječanstva.

To miriše odveć po Darwinizmu, po Comteovom socijalnom pozitivizmu, po Spencerovom socijologizmu, i ako površno shvaćenima. No čovjek se ne smije dati obmamljivati od modernih nebrojenih — izama, i ja se ne mogu nikako uvjeriti, da je čovječanstvo brutalna masa, u kojoj nema druge sile, koja bi ju gonila u razvitku, do one najslieplje i najsurovije, a to je sebičnost. A ako imade povjesti, koju se ne da nikako na to pravilo nategnuti, ako imade povjesti, gdje se altruizam pojavljuje u najvećoj mjeri, to je povjest rimska, koja je punija primjerima osobne samozataje, nego nebo zviezdama, i to ne samo bajkama rimske povjesti, nego dogodjajima, upravo iz one dobe, koju je Ferrero odabrao za početak svoje razprave.

On hoće cielu rimsku povjest svesti na ekonomske, poljodjelske i financijalne borbe, te na ratove, koje pobudiše samo ta nutarnja ekonomična trvenja.

Ako je to htio postići, već s toga je silno pogriešio, što je zlo odabrao perijodu rimske povjesti, u kojoj bi se to donekle dalo dokazati. On naime na početku djela donosi u vrlo kratkim potezima rimsku povjest sve do Sulline dobe, koju ponešto obširnije crta, kao uvod k Cesarovoj dobi. Tko pak hoće govoriti o postanku i o veličini rimske države, grieši ako crta njezinu najsjajniju dobu, dobu Julija Cesara. Tu su veličajnu eru rodila četiri vieka titaničkih borba plebejaca, sa bližnjim narodima, i sa patricijima Rima za svoja prava. Ferrero je s toga morao odabrati za predmet svoga djela stariju rimsku povjest počevši od Nume kratkim uvodom, pa onda razviti temeljito borbe plebejaca sa patricijima, počevši od postanka republike g. 510. ili bolje od g. 494, kada je Sicinius Belutus odveo plebejce na Sveto Brdo

(Svršit će se.)

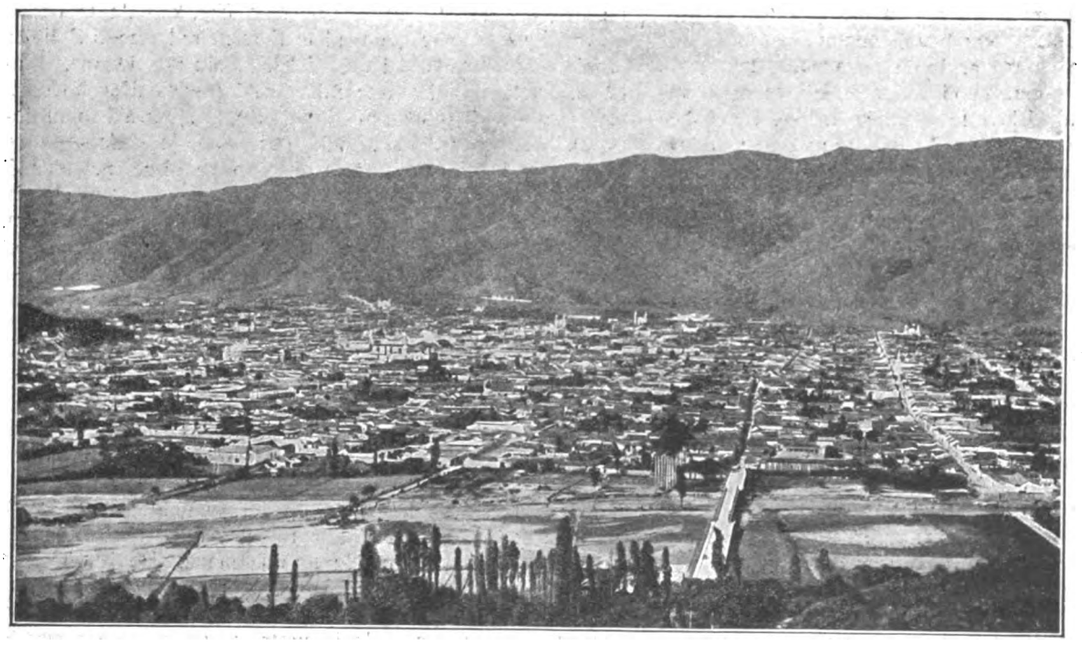

Venezuela: Glavni grad Caracas.

Digitized by Google

Iz žarke Afrike.

Napisali **Mirko i Stjepan Seljan.**

Badnja večer.

Alfa, 24. prosinca 1900.

Nije treba dugo, a da čovjek privikne na afrikanski život u zajednici sa stotinu malih neprijatelja. Pa i sama suha drva, koja se skupljaju za vatru, puna su čarobnih iznenadjenja. Dok se jedan okrajak u vatru metne, pokazuje se na drugoj strani iznenada, kao Mefisto, mali ljubezni škorpijun, iztjeran od dima.

Komarci, mravunci, mirijade raznih kukaca, naravno svi veoma znatiželjni, okružuju nas kod priprostog ručka, ako smo imali odvažnosti, kraj svieće večerati, a ako ne, to obično nije nuždno, metnuti riže u juhu. Ti mali ljubezni

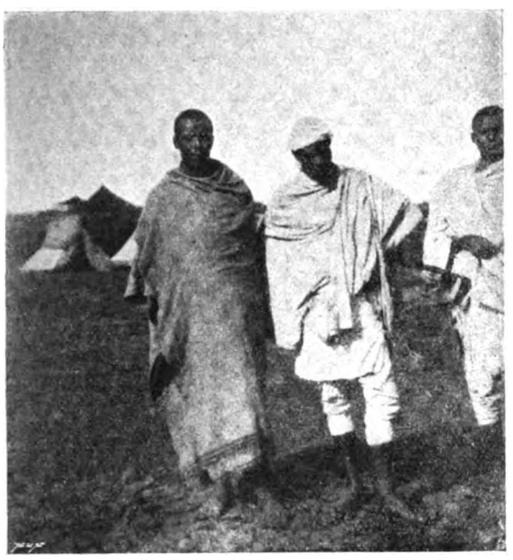

Abesinski nagadi (Galle, trgovci).

prijatelji ogorčuju život iz početka, ali s vremenom se čovjek tako na nje privikne, da je gotovo nesretan, ako mora da živi bez njih.

Svuda okolo nas sve puno života, svuda velika zaliha za ozbiljne profesore s naočalima, za izdašna študija.

Kako se čovjek čuti malenim i slabim u toj neizmjernoj pučini afrikanskoj, samo cvrkutanje i šuštanje dopire do ušiju. Mimosa u formi kišobrana baca na okolo tajinstvene sjene a azurno nebo puno zviezda, bez najmanjeg oblačića, prekriva široku stepu.

U logoru je sve živo, vrieme je ručka, vode imade, a mesa je u izobilju. Kraj svakog čadora plamsa vatra, a sjene naših pratilaca, vrte se lievo i desno, veseleć se odmoru i ručku.

Za danas je odlučen lov na hiene, neumorne čistioce afrikanske, koje nam riedko kada dadu mirno spavati.

Ne treba misliti, da je nužda čekati na nje čitavu noć s puškom u ruci, ne, to je mnogo jednostavniji posao.

Okolina rieke Tadecsa Melkam.

Nabije se nekoliko pušaka, a na vrh cievi svake priveže se komad mesa, puške se polože na zemlju, jedno 50 koraka daleko od logora a pred odpor od svake se zabije u zemlju klin od čvrsta drva ili veliki čavao.

Kada gladna životinja hoće da pojede meso, puška se odapne i razmrska joj obično glavu.

Pošto sam taj velevažni posao sub auspiciis pripraviti dao i konstatirao da su topovi pripravni za noćni lov, povukoh se pred svoj čador na počinak.

Premda umoran od naporna puta, ipak san ne dolazi tako brzo, kako bi to čovjek želio. U Africi se obično samo na pol spava, svaki najmanji štropot kadar je, da vas za tren oka probudi i eto vas pripravna sa oružjem u

Slika iz Danakilske pustinje.

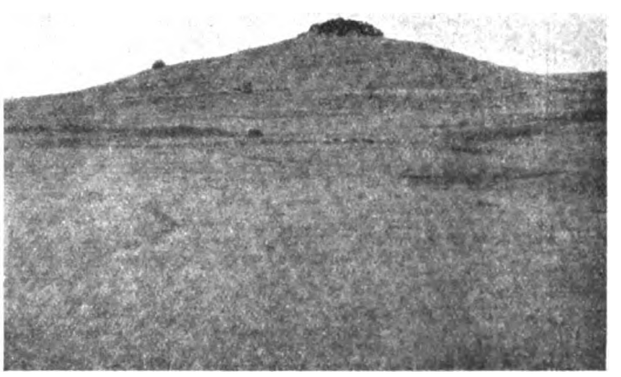

Put iz Balči-Adis-Abeba. Plateau Šoanski.

Digitized by Google

ruci. Puška s jedne, a samokres s druge strane diele uviek vaš krevet, a električni pojas, koji treba da osvježi umorne živce, to su naboji oko pasa.

Kako je sladko zapušiti u večernjem miru kada duhana imade, poput oblačića dima uzdižu se razne misli i dojmovi, sav život od djetinstva pa do sada. Prvi put imam čast da figuriram u župnoj knjizi Dubovca pod imenom Stjepana, sina Ivana i Vincije i t. d. 19. kolovoza g. 1875.

Dali se tog dana što izvanrednoga u svietu dogodilo, ne znam, nu da sam imao sreću biti sinom kakovog afrikanskog kraljića, svi mudraci kraljevstva, najavili bi sigurno moj porodjaj sa frenetičnim pljeskom, trubljom i bubnjanjem.

Nu pošto je moj otac samo jednostavni krznar bio, to me je valjda već u koljevci miris koža tako nadahnuo i usadio u meni neizbrisivu čežnju za zemljama, gdje još ne treba lovne karte, da se predstavim tim plemenitim četveronožcima.

Bum! — zagrmi puška. Oho rekoh si, eto jedne životinje, kojoj se je prohtjelo mesa, zasladjenog s evropejskim olovom.

Nu netreba buniti druge, koje su još željne ručka, a protjerao ih je hitac, a niti mene u mojim mislima, vidjeti sutra rezultat noćnog lova.

Pošto sam se u Karlovcu rodio to sam tamo pučku školu i gimnaziju pohadjao, kao i u Zagrebu i Sarajevu.

Nisam bio nikada loš učenik, ali zamamni miris koža tjera u sviet i eto me jednog dana računarskim vježbenikom u Bosni.

Izprva išlo sve dobro, ali poslije zrelog razmišljanja, zaključio sam, da ima dovoljno ljudih, koji će i bez mene znati dokazati, da je 2 + 2 = 4. Ali što početi, jer nije tako lahko promieniti položaj. Ali kad čovjek hoće, sve e moguće, i tako se sjetih, da moram da platim dug domovini, t. j. da budem vojnikom.

Tko rano ruča, taj se ne kaje, pa tako eto i mene: za kratko kod c. kr. mornarice.

Naravno, da je tu trebalo mnogo gutati, što baš najugodnije ne bijaše, ali bio sam oštećen za sve patnje putevima po moru i riekama, koje sam mogao bezplatno poduzeti. Pod konac vojne službe, slučaj htjede, da podjosmo Dunavom do Oršove i Željeznih vratiju, gdje bijaše moj brat u to vrieme zaposlen. Tu smo stvorili osnovu za naše veliko putovanje.

Dok sam ja žudjeno čekao, da prodje još ono nekoliko mjeseci moje službe, javiše mi pisma i novine, veliki put, koji je moj brat poduzeo od Petrograda do Pariza i od Pariza do Karlovca. To su bili zaista najteži dani moje vojne službe, jer bijah u vječitoj uzrujanosti. Oh kako sam zadovoljan i sretan bio onoga dana, kada sam se riešio vojničtva, svaki živac moga žića kucao je i klicao: Van, van i van u daleki sviet! Fortem fortuna adjuvat.

A eto jednoga dana i moga Mirka u naš dragi rodni grad, svršiv sjajno zadaću, koju si je stavio, čemu bijaše dokazom oduševljeno pučanstvo karlovačko; koje je znalo cieniti i podupirati nagon mladoga putnika. Jednog zimskog dana mjeseca siečnja 1899. oko 6 sati u jutro, kreću dva brata sa prtljagom na ledjima, sa guslama i frulicom u daleki sviet, gotovo bez novčića, ali puni odvažnosti i samouzdanja.

Sela i gradovi ostaju iza naših neumornih nogu, mnogih težkih časova, a i mnogo ugodnih uspomena sjećam se sada, kada pišem ove redke pod čadorom u žarkoj Africi.

Moj dragi Mirko sladko spava a ja sanjarim o svietu, o ljudima i dalekoj domovini. Straža u logoru pjeva, da ne usne, pjesmu abyssinskih ratnika i lovaca, Adoševa-oi adoševa-oi brel živ mäta (Pjevajmo druzi, pjevajmo, puška ubi hienu).

Kadkada odapne koja izložena puška, a mukli jauk ranjene životinje dopire mi do ušiju.

Ta i to je „Borba za život".

Stjepan Seljan.

Na Božić.

Alfa, 25. prosinca 1900,

— Ustaj lienčino! — vikne moj brat Stevo. Nemilo me prodrma te nastavi: — Na tebi je red, da me izmieniš na straži.

— Oh! rekoh, baš sam sladko spavao. Dok si ti spavao, napisah mali člančić o svojoj prošlosti — deder, dok zadriemam, obogati naš dnevnik! Napiši u kratko pustolovinu tvog života. To reče, legne u krevet i usne za čas.

Pročitah tu kratku crticu iz prošlosti svog brata pa olovku u ruke, da nastavim izpod njegove zadnje izreke „Borba za život". Čudnovato sa ove 3 rieči označio je moj Stjepan cielu prošlost burnog mi života.

I ja sam ubilježen u župnoj knjizi Dubovca, pod istim uvjetima kao i on, no 4 godina prije, godine 1871. Želja za vojni stalež bila je mjerodavna za moju budućnost, da budem 4 godine pitomcem vojnog zavoda u Karlovcu. Ali lahkoumnost i slobodan duh ne odgovaraju uzkom okviru „vojne stege". Nije za čudo, da mi nisu cvale ruže na tom polju. Videć da nema napredka, promjenim zvanje, te me evo, da pokušam sreću kao tehničar kod regulacije Dunava, na Djerdapu (Demi kapija). U isto vrieme, odkrio sam, da se u meni krije neka vrst pjesničkog dara. Dadoh se na pisanje. Žali bože mjerodavni faktori nisu bili moga mnienja, „U koš! u koš!", bila je sudbina svih proizvoda moje mladenačke mašte.

Brat mi pao u duboki san, znak da me ne će čuti. No želja me obuhvatila, da pokušam deklamovati vlastite proizvode iz onih dana naše mladosti, gdje svatko pjeva, gdje u svakom od nas ima neka vrst idealâ koji se poslije žalibože gube, u borbi za život.

Pa evo jedne od onih, kojim g. 1894. ne bijaše sudjeno, da dirnu srce okrutnoga urednika, te mjesto u slog — u kobni koš!

Naša mladost.

Oj ti sveta, mladenačka dobo
Ti si zviezdom života mi moga,
Ti si sunce na nebeskom svodu
Ti si nebo cielom ljudskom rodu!

Komu, da se život taj ne mili,
Kad mu duša sjajnom raju krili
Kada jošte mladjahne mu grudi
Tašta želja sveta tog ne budi.

Kad u nježnom krilu svoje majke
Blažen sluša njene divne bajke,
Kad mu ona u večernjem mraku
Pomno stere posteljicu laku.

Sretni smo tad, kad nas majka redi,
Koja brižno naše kretnje sliedi,
Koja pravac životu nam daje,
Tko njim ide, taj se nikad kaje.

Što su sreće, tog zemaljskog svieta,
Što li slasti cieloga nam vieka,
Uspomena mladjahnog života
To nam svima vječna je milota.

To je ,Bože, ona sveta sila,
Koju nam je narav usadila,
Koja tužan život, taj nam kiti,
Dušom ljudskom, u daljine hiti!

— Daj umornom da spava! — prekine me ljutito brat.

— Bum! — zagrmi puška uz pogodjene hiene.

— Adjošova, živ bret mata! — zapjeva veselo noćna straža.

To bijaše dovoljno, da se povratim u realnost života, pa da nastavim započeto.

Digitized by Google

Kod regulacije Dunava probavih 4 godine kao tehničar i za toga se dadoh u istom svojstvu u sviet. U Petrogradu kod gradnje željeznog mosta preko Neve, obuhvatila mi dušu neka čeznja za širokim svietom. A evo istinitog dogodjaja, koji je uzrokom da se moja čeznja obistinila, prije nego li sam se i nadao.

Za 50 dana strgao je neki Bečanin pješice u Petrograd, a u isto vrieme bile su priredjene maratonske igre u vrtu Arkadio. Bečanin taj pozivao je amateure, da se mjere s njime u utrci. Odazvah se pozivu, više iz samoljublja, nego li pohlepe za nagradom od 200 rubalja i zlatnog pokala.

Uvjeti: Provaliti utrku za vrieme od 1 sata i 12 wersta. Stigoh na cilj 1 časak prije svog protivnika. Ova pobjeda bila je mjerodavna za cielu moju budućnost. Preko noći obuhvati me strast putovanja — pa već za nekoliko dana naviestiše petrogradske novine „da pobjednik utrke u vrtu Arkadíe dne 13. travnja u 2 sata i 30 časaka poslije podne kreće pješice u Pariz. Tako se to i zbilo. Put od Petrograda do Pariza provalio sam za 100 dana, a poslije toga krenem u Karlovac, gdje me je brat Stjepan čekao neuztrpljivo. Tu odlučismo, da putujemo u takove krajeve svieta, kamo bielac riedko i uz veliku opasnost putuje. Moja želja mladih se dana izpunila te boravim sada hiljade milja daleko od svojih milih i dragih, od miloga mi zavičaja i drage mi domovine Hrvatske.

Mirko Seljan.

KRONIKA.

— **Slava u Spljetu.** Družtvo „Hrvatski Napredak“ u Spljetu priredilo je u spomenslavu osamstogodišnjice, što je kod Gvozda pao posliednji hrv. kralj Petar Svačić. Proslava je postigla svoj vršak u prikazivanju historijske drame, što ju je napisao I. Ljubić (Ilid Bogdanov.) Dekoracije toj predstavi priredio je slikar V. Menegheli-Dinčić, prigodnu pjesmu spjevao M. Begović, a komponovao Hatze. Književno-umjetnički klub izdao je razpravicu „Kraljevi naše krvi i jezika“, Juraj Kapić izdao je pučku pjesmu „Smrt Petra Svačića“, a izdale se i prigodne dopisnice. Sama proslava tekla je veličanstveno. Kod predstave bilo je do 2000 gledalaca. Već prije podne pridičili su slavnu prošlost u kazalištu spljetskom gg. dr. Grgić i dr. Smodlaka u zanosnim bjesedama. Pjesnik Juraj Kapić deklamovao je svoju pjesan, U Ljubićevoj drami učestvovalo je 120 osoba sve sami Spljećani. Čitava je slava sjajan dokaz probudjene narodne sviesti.

— Težki udarac zadesio je sasku kraljevsku porodicu. Sve svjetske novine bave se već više dana samo biegom saske kraljevičke Lujze. 2 sept. 1870 rodila se ona u Salzburgu, kao kćerka velikoga vojvode Ferdinanda IV toskanskoga. 21. studenoga 1891 udata je za kraljevića Fridricka Augusta saskoga. S njim je imala petero djece. Činilo se sve da novijeg vremena, da je taj brak sretan, dok nije zadnjih dana pobjegla sa učiteljem francezkoga jezika, Gironom.

— Nadvojvoda **Leopold Ferdinand**, njezin najstariji brat član naše kraljevske porodice, prekinuo je takodjer sve sveze porodične. On je uzeo ime Leo Wölfling i otišao u inozemstvo sa nekom Adamovićevom. Rodio se je 2 prosinca 1868. i bio je potonje vrieme pukovnik u Iglavi.

— **Henrik vitez Pittreich**, ime je novom austro-ugarskomu ratnomu ministru. Rodio se je 10. srpnja 1841. u Ljubljani. G. 1866. udioničtvovao je kod obranbenih utvrda u Krakovu i Lavovu, a g. 1871. pozvan je kao kapetan u generalni štop. Od onda je neprestano napredovao u častima. 5. 1896 pozvao ga šef generalnog štopa barun Beck za svoga zamjenika.

— **Porodica Humbert**. Poznata porodica koja je učinila prevaru s milijuni uzapćena je u Madridu, te je već predana sudovima u Pariz. Ženske članove te porodice donosimo po slici, koja je snimljena u madridskoj tamnici.

† Dr. Stjepan Ilijašević.

2. siečnja u 5 sati poslije podne umro je u Varaždinu, u 89. godini hrvatski pjesnik i književnik, svećenik jubilarac Stjepan Ilijašević. Bio je jedan od onih divnih muževa, koji su u zori našega preporoda pristali uz zastavu Gajevu. Zaslužio je, da mu se tielo prenese u ilirsku arkadu na Mirogoju, što se je i sbilo. Sjajan sprovod, kojim je odpraćen u zadnje počivalište svjedokom je, kako narod cieni svoje prvake. Nad grobom su mu zanosno iztakli zasluge dr. August Harambašić u ime „Matice Hrvatske“ i Milan Grlović u ime Družtva hrv. književnika.

Ilijašević se je rodio dne 1. siečnja 1814, u Oriovcu. Gimnaziju svršio je u Požegi, a filozofiju u akademiji u Zagrebu. Primljen iza toga u sjemenište, bude poslan na teološke nauke u Budimpeštu. Tu je polučio g. 1836. doktorat teologije i bio 12. kolovoza 1836. zaredjen za svećenika. Dne 2. rujna 1836. služio je dr. Ilijašević u crkvi sv. Marije u Zagrebu svoju mladu misu, a za tim je služio u biskupskoj kancelariji u Zagrebu pod biskupom Alagovićem kao ceremonijar i podbilježnik, a pod biskupom Haulikom kao redoviti bilježnik punih devet godina. G. 1843. bio je imenovan vjeroučiteljem i propovjednikom u kr. akademiji u Zagrebu, te iste godine još i profesorom bogoslovlja u sjemeništu. Ban Jelačić imenova ga već g. 1849. savjetnikom za crkvene poslove kod tadašnjeg banskog vieća, a na njegovu preporuku bude g. 1850. pozvan kao hrvatski pouzdanik u c. kr. ministarstvo za bogoštovlje i nastavu u školskim poslovima u Beč. Tu je već g. 1851. i imenovan c. kr. školskim savjetnikom i nadzornikom realnih i pučkih škola u glavnom gradu Zagrebu. Tadašnji absolutizam počeo je i u Hrvatskoj širiti u svim uredima i školama germanizaciju, pa je dr. Ilijašević imao u borbi š njime da izdrži mnogi juriš. Njegovo je srdce živo kucalo za narod, pa se on nije mogao sprijateljiti s ondašnjim stanjem. Zato se je on g. 1857. zahvalio na toj časti, te je bio imenovan kanonikom čazmanskoga kaptola u Varaždinu.

Velike su zasluge dr. Ilijaševića za hrvatsko školstvo u periodi njegovog nadzorničtva. Da unapriedi pučko školstvo, napisao je djela: „Obuka malenih, ili katehetika za porabu učiteljem i svećenikom“ (Zagreb 1850.) za tim „Pismovnik“ (Trst 1851. i Beč 1857.), „Obrana obuke malenih“, (Zagreb 1851.), i „Čitanka za 2. razred viših pučkih učiona“ (Beč 1855.), koja se je osobito odlikovala liepim i pravilnim jezikom i oblikom.

Prve su mu pjesme bile prigodnice na latinskom jeziku. S osvitom Gajeva ilirizma počeo je pjevati pjesme na hrvatskom jeziku, koje su kašnje ugledale svjetla u tri svezke: „Izabrane pjesme“ (Zagreb 1876.), „Nove pjesme (Zagreb 1884.), i „Šala i satira“ (Zagreb 1892.).

God. 1860. pozvan je u bansku konferenciju, gdje je živo radio o narodnjem boljku. God. 1851. bio je zastupnikom svoga kaptola u saboru, a kašnje je opet sudjelovao u banskih konferencijah g. 1865. i 1869. Njegove vrline i sposobnosti, njegov značaj i zlatno srdce cienili su svi banovi, za kojih je on utjecao u javne poslove Hrvatske.

God. 1886. čitao je dr. Ilijašević svoju zlatnu misu, a 2. rujna 1896. proslavio je svoj diamantni jubilej u Zagrebu. Tom prigodom primio je čestiti starina mnogobrojne srdačne čestitke, koje su sve odisale dubokom zahvalnosti za njegov požrtvovni rad u korist domovine.

Posljednja knjiga Ilijaševićeva izašla je lanjske godine u Zagrebu pod naslovom „Zimzelenke“, u kojoj je sabrao svoje posljednje pjesme, većim dielom didaktičkog sadržaja.

Sve do nedavna bio je pokojnik tielom i duhom svjež, te je još prije kakova dva mjeseca boravio ovdje u Zagrebu kod svojih nećaka, preč. g. kanonika Pliverića i sveuč. prof. g. dr. Pliverića.

Pokojnik ostavio je više krasnih zapisa u svojoj oporuki za književne i dobrotvorne svrhe, te je tako dostojno završio niz svojih krasnih djela radi kojih mu narod mora biti haran. Slava mu!

UMRLI.

† **Dragutin Parčić**, zaslužni pisac i kanonik rimski, umro je na sam Božić 1902. u Rimu. Rodio se u Vrbniku, te je bio najprije franjevcem. Posvetio se izučavanju glagolice. Na književnom polju steče znatnih uspjeha. Njegov „Rječnik talijansko-hrvatski“, a poslije „hrvatsko-talijanski“ služi i danas dobro. U Rimu, kamo je utjecajem biskupa Strossmajera poslan, namješten je za kanonika u sv. Jeronimu. Ondje je priredio „Misal“ od kojega je izašlo prvo i drugo izdanje. Slava mu!

— U današnjem broju „Prosvjete“ donosimo sliku profesora A. Zeithammera, o kojem smo pisali lanjske godine u br. 24. te iztakli, da je Zeithammer osnovao na gornjo-gradskoj gimnaziji u Zagrebu „prvu“ hrvatsku meteorologijsku postaju .Meteorologijska opažanja počeo je bilježiti mjeseca siečnja g. 1857. sa

Digitized by Google

drom Ivanom Kiseljakom, tadanjim profesorom fizike i uz pripomoć svojih vrlih učenika Alfonza Pavića, Dragutina Ružičke, Adolfa Waltera i Antuna Wimmera.

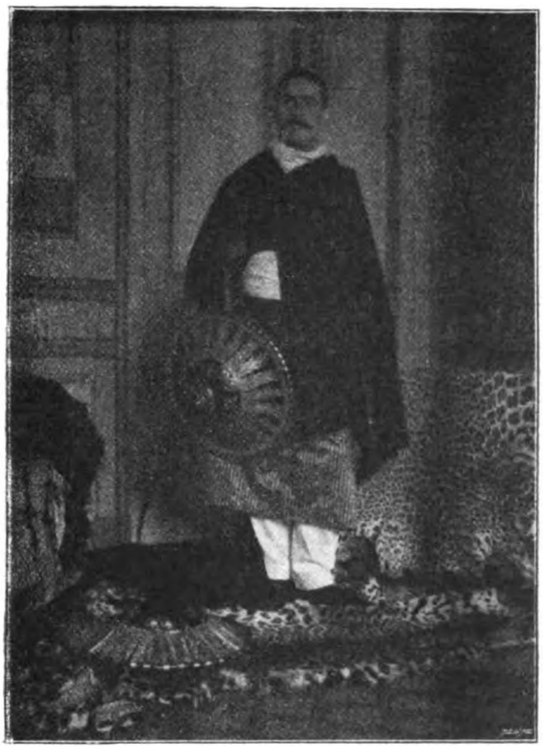

Mirko Seljan u častničkoj odori.

Iste godine štampao je prof. Zeithammer u izvješću gimnazije radnju: „Ueber Betheiligung der Gymnasien an der Ertorschung geographisch-physikalischer Verhältnisse der österreichischen Staatsgebietes. Beiträge zur Landeskunde Croatiens. Ovo je „pravi" naslov radnje, koja seže od strane 1—17., a ima ovaj sadržaj: I. Meteorologische Beobachtungen in Agram. II. Verzeichniss der Erderschütterungen, welches Agram von 1830. bis 1846. betroffen, III. Höhenbestimmungen in Croatien, Slavonien und der Militärgrenze. IV. Die Bewaldung des Karstantheiles im kroatischen Küstenlande.

2. veljače g, 1832. izmedju 5. i 6. ure u jutro bijaše u Zagrebu valovit potres sa podzemnom tutnjavom. Prije ovoga potresa naskočila je žestoka oluja. Godine 1837., a 22. rujna oko pô jedne po podne potresla se zemlja pod Zagrebom silno; potres je trajao 3 sekunde, pratila ga i ovaj puta podzemna tutnjava, a oštetio je malone svaku kuću. God. 1839., 3. travnja najavio se potres podzemnim kotrljanjem, zemlja se uzgibala valovito, a poslije je sliedio osovan, žestok udarac. Ovo se dogodilo u 1 sat 17 časaka u noći. Kako vidimo Zeithamer nam je ovdje priopćio „prvo" potresno izvješće o Zagrebu, te bijaše predteča onih izvještaja, koje nam sada podaje jugoslavenska akademija za cielu domovinu.

U „Mittheilungen aus Justus Perthes geographischer Anstalt über wichtige neue Erforschungen auf dem Gesammtgebiete der Geographie", kojima bijaše urednikom dr. A. Pettermann, priobćio je prof. Zeithammer g. 1861. radnju: „Die wagrechte und senkrechte Gliederung Osterreichisch-Kroatiens", kao bivši profesor u Pešti. Ova radnja seže od str. 95.—105.

Odsjek: „Wagrechte Gliederung" ima ove točke: 1. Positionsbestimmungen. 2. Flächeraum und Gestalt. 3. Küstenentwickelung. 4. Inselbildung.

Odsjek: „Senkrechte Gliederung" razdielio je pisac ovako: 1. Hauptbodenformen und deren Gliederung. 2. Stellung der kroatischen Hochland — und Tiefland-Formen im System der Bodengestaltungen Europa's. 3. Charakteristik der natürlichen Gestaltungsglieder und hypsometrische Verhältnisse derselben. A. Gebirgsland des Alpen-Systems mit der Drau — und Save — Ebene oder Ost Kroatien. I. Gebirgsland zwischen der Mur und Drau. II. Tiefland des Mur und Drau (Podravina, Medjimurje zum Theil.) III. Gebirgsland zwischen Drau und Save. IV. Tiefebene der Save, theilweise der Kulpa. V. Gebirgsland zwischen Save und Kulpa. B. Gebirgsland des Karst-Systems oder West-Croatiens.

Pojedine visine podaje nam Zeithammer u bečkim hvatima, parižkim stopama, ali već onda i u „metrima".

Već ondje iztaknuti radovi osjegurali su prof. Zeithammeru dolično mjesto u poviesti naše geografije i toga radi ostati će mu i medju Hrvatima trajna uspomena. D. H.

— † **Profesor barun Rikard Krafft-Ebing.** U Gracu u Štajerskoj umro je 22. prosinca 1902. glasoviti psyhiatar Krafft-Ebing. 14. augusta 1840. rodio se je u Mannheinu. Nauke je svršio u Heidelbergu, Zürichu i Pragu i svoju kariješu zače kao asistenat liečnik umobolnih u ludnici illenavskoj. Već g. 1872. postade sveuč. profesorom u Strasburgu. Iza toga dodje u Gradac gdje je postao ravnateljem štajerske ludnice. G. 1889. postade profesorom bečke psyhijatrije u Beču. Napisao je niz sjajnih naučnih knjiga svoje struke. Osobito se je bavio kriminalnom psyhologijom i hypnotizmom.

BELETRISTIKA.

— **Kapić Juraj.** Petar Svačić Split. Str. 21 8°. Urednik „Pučkog lista" Kapić, poznati hrv. pjesnik, koji se osobito odlikuje kao pravi pučki pjesnik, prodičio je svojim stihovima uspomenu našeg posljednjeg kralja pjesmom, koju toplo preporučamo.

— **Stanko Dušić: Myrrha.** Poznati mladi pjesnik, koji se krije pod pseudonimom Dušić izdao je dramu pod tim imenom, u kojoj želi dokazati, da je ljubav slobodna. Pravo mu je primjetio kritičar jednih novina, da je Mirrha žrtva bogova, a ne ljubavi. U ostalom to nas ne bi smetalo, kad ne bi u zbilja čarnom ruhu njegove poezije bilo odviše otrova. Mi naprosto ne vjerujemo, da i sam pisac želi braniti rodoskvrnuće. Bit će to sama žudnja za originalnošću, što je tako obuhvatila neke naše književne krugove.

— **Kolendari.** Izmedju kolendara što su izašli ove godine ističe se biranim sadržajem „Dragoljub", koji već 40 godina uredjuje Gjuro Deželić, a uz književni dar imade i podpuni šematizam. Osobito nas zanimaju urednikove „Ivanićke uspomene".

— Kolendar „Bog i Hrvati" izašao je i ove godine te se odlikuje velikim izborom gradiva i mnogim krasnim ilustracijama

— **Roman Sienkievića: Pan Voloidjovski,** izlazi pod naslovom „Mali vitez" u slovenkom prievodu u nakladi tiskare Kleinmayer i Bamberg, u svezcima. Cienа svezci 40 fil. Poslovenio je roman Podravski.

— **J. J. Kraszewski: Morituri — Resurrecturi.** Romani iz poljskoga preveo Josip Matica. Zagreb 1902. Dionička Tiskara. Znameniti patriota i romanopicac poljski poznat je hrvatskoj publici već odavna znamenitim svojim romanima „Pjesnik i svijet" i „Demonom". Slika se toga pisca upotpunjuje njegovim dvjema najznamenitijim romanima, „Morituri" i „Resurrecturi". Pisac je pram spomenutim romanima uzeo sujet sveopći ljudski, tragediju pjesnika, propadanje talenta i njegov spor za idejom i krutom zbiljom. Ne zaostaju te velike misli Kraszewskijeve, njegova poezija i vještina prikazivanja ni u čem za radnjama i djelima drugih velikih pisaca, koji su obradili isti predmet. Spomenut ćemo samo nekoje, koji su to sjajno obradili: Emile Zola u „L' Deuore-u", Turgenjev „U Novom" u

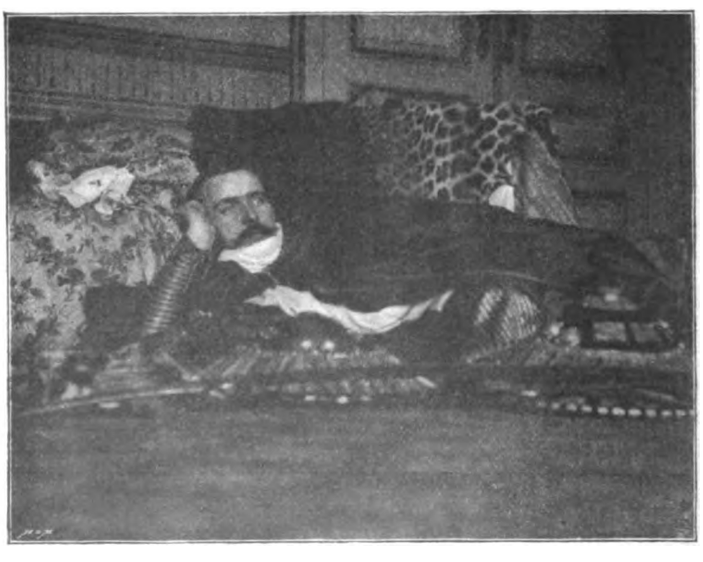

Mirko Seljan u svojoj ložnici.

Digitized by Google

„Otci i djeca“, Gončarov u „Oblomovu“, Goethe u „Wilhelm Meisteru“, a naš Gjalski u „Janku Borislaviću“ bolje nego u „Radmiloviću“. Vidimo, da su Kraszewskija kao čovjeka velikana zanimali ideja i problem, kako prolazi talenat u životu. Kao patriota, kao jedan od prvih Poljaka, koji je i zatvorom i progonom trpio za svoje poljačko čuvstvo od njemačke vlade, pokazao se u „Morituri“ i „Resurrecturi“. Zabrinut propadanjem poljskoga naroda, očiti pristalica, da je snaga čitavog poljskog naroda ali i uzrok njegovom propadanju „šlahta“ (plemstvo), uzeo je predmet obim romanima iz života poljačkog plemstva. U „Morituri“ prikazuje nam propadanje knezova Branskih, uslied svoje torryjske umišljenosti, uslied nemara za gospodarstvo svojih ogromnih imanja i uslied nerada i bezposlice, koja ih vodi do podpune abulije i podpune nestašice svake energije. Stari knez dobričina, uviek govori još kao u feudalno doba. Brat mu Hugon malteški vitez zanima se tek za prošlost i uživa tek u sjaju poljačke prošlosti, u kojoj su Branski igrali vrlo znatnu ulogu. Mladi knez Robert i sestra mu Julija čekaju u svojoj otmjenoj ljepoti na slučaj ili sreću. Jedini knez kardinal znade za njihove gospodarstvene neprilike, i odgadja koliko je moguće posvemašnji rasap imetka uz ove ličnosti, koje su najvećom i najtočnijom karakteristikom opisani, osjeća se tako prirodni tok mišljenja tih starih osoba, starog svjetskog nazor i davno porušenog državnog sustava. Tomu na protiv su opisana lica posve protivna značaja. Ljudi koji svi živu od nesredjenog gospodarstva kneževske ove obitelji, što više oni ih izrabljuju i obogaćuju se. Osim nekojih službenika kneževih, čestitih, ali kratkovidnih, dobroćudnih, ali malo ne glupavih ljudi, sama su lica nesimpatična i zla značaja.

Nadvojvoda Leopold Ferdinand.

Kao vazda, kad se ovako raspada veliki posjed i imetak, ti ljudi postaju takovi što od prirodjena značaja, što od navike, što od prilike, koja im se pruža. Protagonist toga soja Zembrzynski iz osvete prema starome knezu, koji ga je jednom kao slugu ćušnuo, to je zagrizljivi karakter, koji si ne ušti kraj svojeg velikog imutka, kojega je stekao ni čestito odjelo, ni stan ni jelo, jedino za to, da uzmogne što prije upropastiti. I to mu uspije. Kojekakovim nepravičnim putem dospiju one zadužnice kneza u njegove ruke i on dobije u bezcijenu imanje. Stari knez umire od staračke slabosti. Knez Hugon, malteški vitez poludi i umre u svojim fiksnim idejama o sjaju svoje obiteljske tradicije. Kardinal, ta jedina potpora umre takodjer. Mladim se kneževskim potomcima seliti sa djedovskog imanja. Knez Robert odbije bogatu plebejsku partiju, a kneginja se Julija udaje za nekog grofa, koji je baš tako bez novaca kao i ona, da nastave život na dug onoga, što im je još preostalo, da budu i nadalje „morituri“ — umirući ljudi.

Taj je roman najvećom realističnošću golom istinom pisan, tužan ali istinit „ljudski dokumenat“ iz povjesti poljačke, koji bi se i na naše prilike dao primieniti. U drugom komadu „Resurrecturi“, Kraszewski postavio se na posve idealno stanovište; na koji bi se način dalo doskočiti popadanju poljačkog plemstva. I tuj rezultira Kraszewski posve logično, posve moderno prema današnjim socijalnim prilikama. Ako je nerad i posvemašna nestašica energije uzrokom gospodarstvenog propadanja plemstva, mora da je protivno od toga pravi i jedini liek protiv toga t, j. rad, produktivni rad, koji pobudjuje u individu-u i energiju za borbu i cilj svome radu, Kraszevski nas vodi u jednu obitelj, koja je neradom već došla do ruba propasti. Obitelj Horiezka živjela je sjajno, a djeci svojoj dviema sinovima (Julijanu i Henriku) i jednoj kćeri (Ceciliji) ostaviše gospodarstveno rasulo i — dugove. Obzirnim i štedljivim gospodarstvom, vrtlarskom kulturom spasi sestra Cecilija svoju obitelj od ekonomskog rasula, izškola braću svoju, oženi ih — udaje se i sama — ali priroda traži svoje, ona umre od sušice na francezkoj rivijeri. Značajno je, ako isporedimo obs romana, da u „Morituri“ utječu tek mužkarci u radnju, dok je žena prikazana tek kao neki luksurijom i konvencijonalni balast, koji tereti još više stare trošne predsude o doličnoj društvenoj reprezentaciji. U „Resurrecturi“ Kraszewski nam kaže drugo Žena neka radi, njezino djelovanje neka se cieni kao i ono mužkaraca, ona neka bude izjednačena s mužem, onda će i mužko i žensko pokolenje moći zajedničkim radom, da uradi oko boljetka gospodastvenoga. Kraszewskome, koji je živo radio za čitavoga svoga života, oko što kulturnijeg razvitka svoga naroda, osobito poljskih žena, podržavajući u njima patriotizam, za cielo nije

Kraljevna Luisa Antoinetta saksonska.

Kraljević Fridrik August saksonski.

Digitized by Google

tek slučajno odabrao ženu glavnim junakom romanu tako očite tendencije. To je tim vjerojatnije jer namo, da je problem žene i ljubavi, njezine duše i njezinog horizonta njega vazda živo zanimao.

Ovi prievodi obiju romana bili su u našoj prievodnoj literaturi tim potrebniji, što se zanemaruje i mimoilazi velika zasluga Kraszewskoga oko proširivanja poljačke saviesti, njegove velike i napredne ideje, njegovo sveopće ljudsko djelovanje.

Mi ovu lektiru najtoplije preporučamo našoj čitalačkoj publici. — k —

Srpska književna zadruga. Izišlo je iz štampe deseto kolo knjiga srpske književne zadruge. U njemu su ovih sedam knjiga: 1(65). Lažni car Šćepan Mali, istoričesko zbitije osamnaestoga veka, od Petra Petrovića-Njegoša, za štampu priredio i protumačio Dragutin Kostić, a predgovor napisao Jaša M. Prodanović. 2(66). Putešestvije po Srbiji Joakima Vujića, prva knjiga, sa slikom piščevom, planom staroga Beograda i 13 slika u tekstu, za štampu priredio i tumačenje i predgovor o životu i radu piščevu napisao Jovan Erdeljanović. 3(67). Pričanja Vuka Dojčevića, skupio i složio Stjepan Mitrov-Ljubiša, prva knjiga, za štampu priredio i tumačenja napisao Lj. Jovanović. 4(68). Ljudsko srce, pripovietke i slike Ilije Vukićevića, svezka prva, sa slikom piščevom i s predgovorom o životu i radu njegovu od Lj. Jovanovića. 5(69). Na sélu i prélu, pripovietke Paje Markovića-Adamova. 6(70). Čiča Gorijo, napisao Honore de Balzak, preveo s francuzkoga i napisao predgovor o životu i radu piščevu Jovan M. Jovanović. 7(71). Život Venijamina Franklina, s englezkoga preveo i predgovor napisao Čedomil Mijatović.

Sva dosadašnja kola knjiga mogu se dobiti preko povjerenika ili neposredno od uprave srpske književne zadruge i to: II. i IV. po cienu od 7, III. po cienu od 6, I., V., VI., VII., VIII., IX. i X. po cienu od 10 kruna. Tko kupi zadruginih knjiga preko 100 kruna ima rabata 40%, preko 80 kruna ima 35%, preko 60 kruna ima 30% a preko 40 kruna ima 25% rabata.

NOVINARSTVO.

— U Zagrebu pokrenuo je poznati hrvatski publicista Dinko Politeo, novu smotru pod naslovom „Prava hrvatska misao". U prvoj svezci donosi uz političke članke i neke literarne, pak će bez sumnje donositi češće izvještaja o našoj knjizi. U prvoj svezci začela je Galerije poznatih hrv. ličnosti, te je tuj govor o Eugeniju Kumičiću i Brešćenskomu.

UMJETNOST.

— Naš dični umjetnik Rendić može se ponositi i novim svojim remek-djelom- spomenikom, što ga je izradio za grob pokojnoga Gaje Bulata, poznatoga vodje i parlamentarca dalmatinskih Hrvata. Sliku tog spomenika obećali smo u pozivu na predplatu našim čitaocima i mi eto to obećanje odkupljujemo u ovom broju.

Glavna skupština „Hrv. pedagog.-književnoga Sbora" obdržavana je na staro ljeto lanjske godine. Ovom je prilikom odkriveno poprsje Ivanu Filipoviću, koje je od mjedi izradio naš umjetnik Robert Frangeš.

– Papa Leo XIII. proslavit će doskora svoj 25-godišnji jubilej na spomen dane, kad je stupio na stolicu sv. Petra. Bilo je to 20. veljače 1878. Naš kralj Franjo Josip I. htio je da mu tom prigodom izkaže svoju počast, pak mu je poklonio ovaj kip dobroga pastira. Desno i lievo od napisa nalaze se u zlatnom emailu sa briljantima papinski i carski grbovi. I grad Beč darovao je papi liepu umjetninu. Na spomeniku nalazi se napis i zlatna kolajna, koja je u dvie pole razstavljena. Na jednoj poli nalazi se kip pape po Rudolfu Maršalu 1900. ubličen. Napis tome kipu napisao je Leo: „Reclusit thesauros eclesiae anno sancto Leo P. P. XIII." Na drugoj poli kolajne vide se palme i u zadku kao da se iz magle uzdiže grad Rim i Petrova crkva.

— **Žuravljev F. E.: Prije vjenčanja.** Medju ruskim majstorima uživa Žuravljev liepo mjesto. Mi u 2. br. prikazujemo njegovu sliku. U nižim klasama ruskoga naroda pridržali se još neki stari narodni običaji prigodom vjenčanja. Veliku ulogu igraju tuj provodadžije, osobe, koje pribavljaju djevojkama muževe. Osobito to biva u trgovačkom svietu. Otac odlučuje, koga imade kći da ženi, za ljubav se obično ne pita. Bilo je prije slučajeva, da su se vjerenici na dan vjenčanja prvi puta vidili. Takove prisilne ženidbe dadoše mnogim umjetnicima predmet za njihova djela. I Žuravljev je svoju sliku ocrtao za početak buduće tragedije. Mlada, što kleči očajno gleda u budućnost, jer nije blago ni srebro ni zlato, već je blago, što je srcu drago.

— **Raynolt A. M.: Homer priča o smrti Hektorovoj.** Hektor najhrabriji u vojsci trojanskoj, sin kralja Prijama i Hekube, oženjen sa kćerju cilicijskog kralja Eetone Andromahom imao je sinove Astianksa i Skanandrija. Njegovo djelo opjevao je u divnoj i bezsmrtnoj Ilijadi stari helenski pjesnik Homer. Kad je Hektor Patrokla, Ahilova prijatelja, u boju ubio, i Ahil, zaboravivši svoj gnjev na Agamemnona, iznova oružje uhvatio, da osveti paloga druga, pade Hektor proboden Akilom, kada ga je božica Athena prevarila u slici Dei phobosa. Lješinu Hektorovu vukao je po prahu Ahil, te ju je tek za veliku odkupninu odstupio starcu Prijamu, koji ga svečano sahrani. I u Tebama su pokazivali njegov grob, kamo su mu kosti po zapovjedi proročišta prevezene. Umjetnik A. M. Raynolt pokušao je, da i am kistom prikaže starca Homera kako slavi Hektora i uspjelo mu je to vrlo liepo.

GLAZBA.

— **Hrvatsko pjevačko družtvo „Nada" u Mitrovici.** utemeljeno je g. 1886. Prvi predsjednik i utemeljitelj družtva bio je prečastni gospodin Pavle Miller opat mitrovački, koji je i kašnje bio začastni predsjednik. Sada je predsjednik družtva gosp. Franjo Gamiršek ekonom, a zborovodja je g. Petar Strniša. Družtvo imade 20 mužkih i 16 ženskih izvršujućih članova, koji zajednički pjevaju, bez tamburaškog zbora. Važnije sgode družtvo do sad nije imalo. Družtvo pjeva zajednički pri koncertima, na velike svetce u crkvi i pri svakoj svečanoj zgodi. Primjetiti nam je još i to, da se družtvo bavi diletantskim predstavama, koje donekle drže obstanak družtva, jer žalibože od 38 podpomagajućih članova, koji 8 kruna godišnje plaćaju, nebi družtvo obstojati moglo, a od nikuda podpore neima, ma da je to jedino družtvo u Mitrovici, koje se hrvatski osjeća. Težko je reći, koliko se je to družtvo imalo boriti s raznim nevoljama, a ipak se je podiglo do zamjernoga vrhunca, te služi na čast i slavu hrvatskoga naroda. Samo napried tako i narod hrvatski biti će mu za cielo haran.

ŠKOLSTVO.

Godine 1901. na dan 19. kolovoza proslavilo je hrvatsko učiteljstvo, a s njime i hrvatska škola 30-godišnjicu obstanka „Hrvatskoga pedagogijsko-književnoga sbora". Istoga je dana svečanim načinom otvoren i „Hrv. školski muzej", kojega je osnovao bivši predsjednik sbora Antun Cuvaj i time priveo kraju jednu od svojih najvrućih želja.

Na staro ljeto lanjske godine obdržavana je 31. glavna skupština sbora i tom prilikom svečanim načinom odkriven spomenik Ivanu Filipoviću, prvaku hrv. učiteljstva. Za tu sgodu izdao je naš revni sbor ukusno opremljenu i ilustrovanu knjigu: „Hrvatski školski muzej, njegov postanak i uredjenje", koja zaprema 128 stranica. Iz članka „O školskim muzejima u obće" razabiremo, da školski muzej bude prava riznica za proučavanje škole i školstva pojedine zemlje ili naroda. On je kulturna potreba svake napredne zemlje i svakoga naroda. Prvi školski muzej otvoren je g. 1853. u britskoj Kanadi, g. 1857. u Londonu, g. 1864. u Petrogradu, g. 1876. u Berlinu i Budimpešti, dočim ima Beč već od g. 1872. „Trajnu izložbu učila" itd. U poglavju II. govori se o postanku i otvorenju „Hrv. škol. muzeja", a u III. o njegovu smještenju i uredjenju u „Učiteljskom domu"; nadalje čitamo o upravi, statutu, ustanovama za knjižnicu.

U „Katalogu" popisani su predmeti (Dio I.), u II. dielu „Knjižnica", u III. „Arhiv" u kojem se čuvaju razni rukopisi i izprave, koje su važne za proučavanje našega školstva, ima rukopisa od Stojanovića, Hadžića, Radočaja, autobiografija Dragoile Jarnevićeve itd.; ima tu zapisnika, školskih spomenica, „zlatnih" i „crnih" knjiga itd, „Knjižnica" ima 38 skupina, koje vriede 10.843. krune, dočim iznosi ukupna vriednost muzeja 70.068 kruna: a sve je to sakupljeno mravljim marom za kratko vrieme bilo u novčanim darovima, bilo u predmetima.

Naše školstvo odlikovano je na parižkoj svjetskoj izložbi g. 1900, „velikom nagradom" (Grand Prix.) Od izložaka poklonila je zemaljska vlada mnogobrojne predmete školskomu muzeju u vriednosti od više tisuća kruna, koja mu daje i stalni godišnji prinos od 1000 kruna.

Školski muzej otvoren je svake nedelje i četvrtka od 10—12 sati, a tumačem mu je vrli čuvar Josip Medved. Mi taj mladi zavod toplo preporučamo pažnji i ljubavi našega naroda.

POVJEST.

— **Grad Zagreb.** Odbor za proslavu deset godišnjice načelnikovanja načelnik grada Zagreba g. Adolfa Mošinskoga, izdao je divot-knjigu pod tim naslovom. U knjigi prikazuje nam se razvitak grada Zagreba u zadnjih deset godina, prikazuje nam se opisana i oslikana. Napisao je knjigu vrlo vješto g. Mil. Hajdinjak, nastala je inicijativom g. Slavka Šrepela gradskog viećnika. Knjiga obiluje prekrasnim ilustracijama, te služi na čast tiskari g. Wittaseka u kojoj je i štampana.

— **Kraljevi hrvatske krvi.** (929—1102.) Književni klub Hrvatskog napredka u Splitu darovao je to djelce hrvatskomu narodu. Čist dohodak namienjen je starinarskom družtvu „Bihaću" za odkrivanje kraljevskog dvora, grobova i zadužbina. Djelce je

Digitized by Google

štampano u Splitu tiskom narodne tiskare, a ima 44 str. Ciena 60 fil. Ukrašena je mnogim povjestnim slikama.

— **Zvonimir Bjelovučić** napisao je brošuru pod naslovom „Zar je i Neretva srpska?“ U toj razpravici vješto pobija napadaje onih protivnika hrvatstva, koji bi rado komad za komadom naše zemlje svojatati. Razpravica je pisana sa mnogo znanja i vještine, i pokazuje jasno, da ćemo u mladom piscu dobiti novoga ozbiljnoga radnika na hrvatskom književnom polju. Čist prihod namienjen je Hrv. potp. družtvu djaka Hercegbosne. Ciena 20 fil., poštom 30 fil.

KULTURNA POVJEST.

— **Slaveni u Njemačkoj**. U njemačkoj poviesti ne ima skoro stranice, koja ne bi odavala slavenski elemenat, a izticе se naročito tamo, gdje se slavenski i govori. Na prvome su mjestu Poljaci, kojih ima u Poznanskoj, iztočnoj i zapadnoj Pruskoj 2,800.000. S njima su srodni Kasubi, koji žive u zapadnoj Pruskoj i u Pomorju, a ima ih do 106.000. U Saskoj, Brandenburgu, Šlezkoj i drugim nekim krajevima žive Wendi, koji se zovu »Sorbi« ili »Serbi«; ima ih do 120.000. Da su Slaveni u davnini prodrli u Njemačku daleko prama iztoku, odavaju mnoga imena mjesta, (sela, gradova), zemljišta, prezimena.

A. Vierling, koji je napisao djelo, »Beiträge zur Anthepologie und Geschichte Boyerns«, upozoruje, da se sada opaža ponovno napredovanje Slavena u Njemačkoj. To stoji, ali stoji i to, da ih Niemci tlače, da to napredovanje, koliko je samo moguće, spriečavaju.

FOLKLORISTIKA.

Astronomske istine u narodnim poslovicama. Takove poslovice dobro su poznate našemu narodu, pa nam ih pokojni Vilim Korajac bilježi u svojoj krasnoj knjizi: „Filozofija narodnih poslovica“. Podajemo ovdje jednu pregršt. Iz iztoka sunce iztječe. Sunce na iztok, a Bog na pomoći. Zimnje sunce, koje doskora izadje, a rano zadje. Ljeto sine, pa i mine. Lete danci kao rieka, a godišta kao ništa. Iza zime je pramaljeće. Iza zime ljeto siva. Jesen je bogata, a zima rogata. Nije kurjak zime izpio. Zubato sunce. Ide zima kao oštra sablja. Zima ujeda bez zubi. Zima gizde ne pozna. Zlo, kad zima ne ide zimom. Ako zima ustima ne ujede, ona repom ošine. Vodenica koja melje božiću kolače, ona ne će uskrsu pogače. Da te Bog sačuva vedra božića (i oblačna Gjurgjeva dne). Južnu božiću ne valja se radovati. Sveti Luka snieg zakuka. Sveti Luka u nokte uka. Sveti Tomo ćera planinke doma. Nije zime, dokle božić ne mine. Na vodokršte zimi oko izpršte, a na poklade i drugo joj izpade. Nema ljeta bez Gjurgjeva dana. Gjurgjev danak, hajdučki sastanak. Žensko je ljeto poslije Petrova dne. Od svetoga Ilije, sve haljine milije. Bolje je da te zmija upekne, nego da te marčano sunce ogrije. Kada veljača ne daždi, marač dobra ne misli. Veljača prevrtača. Marac vrtoglavac. Za zimom daždivom, proljeće obilno. Kad se mjesec ušne (t. j. kad je mjesec pun), ne sij stvari nijedne.

ZEMLJOPIS.

— **Venezuela.** Spor, što je nastao izmedju Venezuele, Njemačke, Englezke, a naknadno i Italije, poznat je iz dnevnih novina. Republika duguje n. pr. Njemačkoj nekoliko milijuna maraka, duguje ih nekojim novčanim zavodima za gradnju željeznica, ali ima da odšteti i one Niemce, koji su trpili za venezuelskih gradjanskih ratova a imade i znatnih tražbina za živež itd.

O venezuelskom pitanju pisalo se i govorilo neko vrieme živahno, kad su glasovi opet umuknuli, dok jednoga dana njemačka mornarica ne zadimi u Karajbskom moru; venezuelske su brodove plienili i palili, luke bombardovali, ali i svjet prenuli, koji je sada svoje oči upro u sjeverne krajeve južne Amerike.

Savezne države Venezuele zapremaju do 1.1 milijun četvornih kilometara i malone su tako velike kao Njemačka i Francezka. Prema popisu žiteljstva od g. 1891., iznosi broj stanovnika 2,323.527, a gustoća žiteljstva po prilici 2,2. U zabitnim krajevima ogromnoga prostora, a naročito u Guayani žive Indijanci, nu glavni su zastupnici Mulati i Zambi, dočim su bielci porietlom Španjolci, poznati kao Criolos ili Kreoli. Godine 1882. bijaše u Venezueli 34.916 stranaca, a medju ovima 11.544 Španjolaca, 4.041 Engleza, 3.237 Talijana, 3.206 Nizozemaca, 2.186 Franceza, 1.171 Niemaca, 204 Danaca i 8274 Kolumbijanaca. Glavnu ulogu igraju Niemci, jer im je u rukama trgovina, pak bijahu i prvi kod gradnje željeznica.

Venezuela zemlja je gospodarska, a medju kulturnim bilinama prvi je kavovac, koji zaprema ne samo sredinu zemlje, već se razširio i na Kordiliere oko Meride. Od kave zavisi nadnica i ciena živeža, koje se dižu ili padaju. Uz kavu na prvome mjestu je kakao, koji sa svoje vrstnoće slovi na daleko; kukuruz ponese u Venezueli po četiri puta na godinu. U visinama od 1200—2000 m. sije se pšenica, ječam, grašak i razno povrće raste brojno na Kordilierama, gdje sade i krumpir, dočim po dolinama goje duhan. Gojitba pamuka i indiga pada, ali se zato cielom Venezuelom razširio sladorovac. Slador se ne izvaža, jer ga puno troše u kući i peku od njega žganicu. Sjeverni krajevi bave se poljodjelstvom, srednji stočarstvom, južni rudarstvom. Zemlja težatnica zaprema 349.488 četvornih kilometara, livade i pašnjaci 405.313 četv. klm., a neobradjeni krajevi 797.940 četv. klm.

Stočarstvo usredotočeno je na ogromnim ravninama, koje su poznate kao Llanos po kojima je za španjolskih vremena paslo bezbrojno blago, koje su gradjanski i drugi ratovi „izjeli“, ali u velike škodili i konjarstvu. U novije doba počelo se stočarstvo opet dizati i već g. 1887.—88. izveženo je koža u vriednosti od preko 5 milijuna bolivara (0,80 maraka). Godine 1886. bijaše u Venezueli 5,275.481 glava goveda, 4,645.858 koza i ovaca, 1,439.185 krmaka, 769.920 magaraca i 622.306 konja i mula.

Do g. 1866. kopalo se samo na bakar, kad su počeli izvažati i zlato. Iste godine izkopali su ga u vrjednosti od 23 i ½ milijuna bolivara. Ima i željeza, olovnih ruda i ogromnih slojeva kamenog ugljevlja.

Akoprem su šume u Venezueli nedogledne, to se ipak njima slabo okorišćuju. Sjeku lies, sabiru koru od kinovca. Do godine 1894. bijaše obrt na tako nizkim granama, da se n. pr. pokućtvo i kuhinjsko posudje uvažalo iz inozemstva. Ima tvornica sapuna, svieća, smotaka, cigareta, šešira, čokolade, likera, octa, ulja, limonade, papira, žigica, tvornica kola itd.

Trgovina razvija se sve to ljepše, a razvija ju kava, koje proizvodi Venezuela više od Kolumbije, Bolivije, Ekuadora. Godine 1889.—90. iznosio je uvoz 83,614.411 bolivara prama 73,192.000 od g. 1886.—87., dočim je izvoz istodobno poskočio od 86,245.000 na 100,917.338 bolivara. Koža izvezlo se za 4,728.000 bolivara, a osim toga zlata, bakra, liesa, rogatog blaga, pamuka, guana, slamnatih šešira, duhana, ulja od kokosa, kaučuka, kopai-balsama, slanih riba, živih bilina, konja, mula i magaraca.

Financijalne prilike zemlje digle su se g. 1892., tako, da je primitak i izdatak proračuna iznosio 35,976.000 bolivara. Državni dug iznosio je 112,587.185 bolivara. Revolucija od g. 1892. povoljne je financijalne prilike ponovno uništila.

Krajevi, što leže rieci Orinocu prama jugu, pripadaju državi Bolivar i krajevima Amazonas, Alto Orinoco, Armisticio, Caura, Yuruari i Delta. Venezuelska Guayana danas je još u rukama slobodnih Indijanaca i priroda je u njoj samovlastnica i zato ima naseobina samo na Orinocu i Apuri. Podjemo li preko prve rieke, evo nas u državama Bermudeza, Mirande i Zamose, kojima se steru nedogledni Llanosi na kojima leže do sada malena seoca i majuri, a uz ceste i puteve krčme i gostionice, dočim im je glavno mjesto Calabozo, gradić koji se bavi ponajveć trgovinom rogatoga blaga. U zapadnim Llanosima pruža se pod planinama čislo gradova, medju njima propali grad San Carlos. Pao, Cojedes, Guanare, po duhanu glasoviti Barinas, koji su svi mnogo trpjeli od gradjanskih ratova.

Država Los Andes ima više gradova, a glavni je grad Merida sa 12.000 stanovnika. U zapadnoj Venezueli glavna je luka Maracaibo, kamo svažaju iz brdovitih krajeva kavu i kakao. Ovaj grad broji 30.000 duša i glavni je grad države Zulla, dočim joj bijaše takav prije Capotarida, koja broji danas 3.000 duša.

U državici Carabobo leži i grad Valencia, tu je i druga znamenita luka Puerto Cabelió, a znamenita je i luka La Guaira. Glavni grad Venezueli zove se Caracas i broji 70.000 žitelja. Ovdje ima sveučilište, gradjeno od biela pjeskara u gotskom stilu, sabornica, prekrasno kazalište, mnogo crkava, pantheon, u kojem se čuvaju smrtni ostanci Bolivara i svih onih divova, koji su se borili za samostalnost svoje domovine. Caracas je gradjen u prilici škaka (schachbrettförmig), ima električku razsvjetu, više konjskih željeznica; to je grad sagradjen na evropejsku.

U državi Bermudez, u takozvanom „Orientu“ republike leži najstariji grad Cumana, utemeljen g. 1521. Poznatije su još luke: Cariaco, Rio Caribe, Gniria i Guanta, ujedno glavni grad države Barcelone. Na otoku Margariti glavno je mjesto Asuncion.

(Sievers: Amerika.)

— **Libanonska vodonoša.** Stari hebrejski Lebanon, („biele brdasie“,) gorje u Siriji poznato je čitavom svietu po svetom pismu. Danas je čitav Libanon posut crkvama i samostanima. Broji se do 300 sela od koga su najznatniji Der le-Kamar i Sahle. Ljudi se broji do 250.000 duša. Po vjeri su maronite u sjeveru, Druzi na jugu, zatim sjedinjeni Grci ili melkiti te nesjedinjeni Grci. Muslimana ima tek malo. Libanon nije za pravo nikad posve podpadao pod Tursku. Narod ima tamo posebno priviligacije i ustav, te kršćanskoga guvernere sa 36 kajmakama. Iz ovoga kraja donosimo sliku u ovom broju.

STATISTIKA.

— U českoj smotri „Slovanski Přehled“ napisao je L. Neiderle zanimi članak pod naslovom: Kolik bylo Slovanů koncem g. 1900. Kojega Hrvata ne bi zanimao odgovor na pitanje, koliko ima Slavjana, a koliko Niemaca na svietu — konačno ustanovljuje Niederle: Rusa ima 95,3000.000, Poljaka 19,125.000. Čeha 9,500.000. Luzičana 156.800. Slovenaca 1,450.000

Digitized by Google

FML. Henrik vitez Pitreich, novi austroug. ratni ministar.

Srba i Hrvata 8,211.000. Bugara 4,850.000. U svem dakle 138.591.800 svih Slovjena. Njemaca pak u čitavom svietu imade po Longhasovoj statistici 84.793.000.

BOTANIKA.

— **Prvi jaglaci.** Kako je nastalo mlako, a poslije i toplo vrieme, budi se priroda pomalo od zimskoga sna. Na prisojnim mjestima crnica se tako ugrijala, da se sjeme prenulo na nov život. Pupovi su nabrekli, vršak se zazelenio, ali ima i takovih, koji su se razpucali n. pr. u bazga običnoga, u jorgovana, dočim su orlovi nokti izlistali.

Prvi jaglaci (Primula-caulis) procvali su na novu godinu, a bilo ih već toliko, da su ih seljaci prodavali. I rese ili jabrenke od lieske razcvale se i u njima se cvjetni pelud razvio.

— **Izpravak.** Po želji g. sveuč. prof. dra. Heinza, konštatujemo, da u njegovom članku u br. l. „Prosvjete" u zaglavnim redcima nije njegovom krivnjom izpala rieč „monističko" iza rieči „filozofsko shvatanje".

† **Prof. Rikard Krafft-Ebing.**

umije sama koncipirati ulogu i da u njenom glumljenju nema praznine i jednoličnosti; treba tek da se otrese prečesto velike afektacije glasa. Ako uspije, da se usavrši u svom genre-u glumljenja, ponajpače u svojim naivnim i sentimentalnim ulogama, pozdravit ćemo ju kao vrstnu silu naše Talije, kao dostojnu i vjernu učenicu naših glumačkih Proteja.

Iz franceske realističke škole prve polovice osamnajstog vieka, davala se dobro poznata Scribeova „Čaša vode" (Un verre d' eanu), u kojoj jedkom satirom šiba historičke dogogjaje i izvrgava ruglu ljude, koji se laćaju svakakvih sredstava, samo da se dočepaju visokog položaja. Glumilo se dobro.

Istoga mjeseca davalo se „Zlatarovo zlato" u novoj inscenaciji i kostimima.

„Sirotna djevojka", „Majčin blagoslov" „Putovanje gospodina Perichona", napunilo je kod svake predstave kuću, zahvaljujuć komici i dosjetkama g. Grunda i Antona.

Na Silvestrovo davale se tri lakrdije svaka ujednom činu. i to: „U civilu" „Lokot" i „Tihi dom" o kojima ćemo progovoriti u narednom broju.

KAZALIŠTE.

U drugoj polovici mjeseca prosinca vidjeli smo Sudermanovu „Propast Sodome," potresnu naturalističku dramu iz socijalnog života, koja nam vjerno i jasno prikazuje sve to veću propast u društvenim slojevima, propast u podavanju strastima i piću i u uništavanju plemenitih svojstava. Ovu dramu ubrajaju medju najbolje produkte mladje njemačke generacije. U toj smo drami vidjeli, kako naši glumci naginju naturalističkom prikazivanju, i da imadu za to smisla i sposobnosti. Tu se mogu barem otresti onog teatralnog i šablonskog stila glumljenja, koji je potreban za glumljene mnogih franceskih i njemačkih „bon ton komada", lakrdija i šala, koje su pisane tendencom, da u publici izazovu smieh do suza sa nagomilanim „Lachsalvama" i komičnim situacijama. U „Propasti Sodome" glumilo se izvrstno i glumci su bili dobro „raspoloženi". G. Fijan odglumio je svoju ulogu vanrednom virtuoznošću i preciznošću, a u zadnjem činu djelovao je dvostruko na nas. I gdja Strozzi i g. Borštnik bili su izvrstni u svojim ulogama. Gdjica Hržićeva pokazala je, da imade mnogotalenta i ambicije za pozornicu i da

Marija d'Aurignac. Eva Humbert. Gospodja Humbert.

Porodica Humbert.

Na 6. o. mj. davalo se po treći put Car-Eminovo „Zimsko sunce", prikazbi je prisustvovao i sam autor. Ovacijama i neopisivom oduševljenju nije bilo granica. Autora su bezbroj puta izazvali na pozornicu, gdje su mu Tucić i Badalić u ime hrv. književničkog društva predali lovor vienac. Iza drugog čina zapjevala se narodna himna, koju je općinstvo stojeći slušalo. Poslije predstave raspregli su djaci kola piščeva i u triumfu ga vozili gradom.

BIBLIOGRAFIJA.

— **Deželić Gjuro Stjep.**: Dragoljub, ili upisnik kalendar za javne urede itd. sa književnim darom za prostu godinu 1903. Ciena kruna 1·60, poštom 1·90.

— **Kako nas Ugarska uzdržava.** Hrvatskomu narodu u oči nove financijalne nagode sa Ugarskom. Ciena 30 fil. poštom 50 fil.

— **Kotzebua A.**: Novo stoljeće. Šala u 1 činu. Preveo Sjepan Širola. (Diletantska kazališna biblioteka br. 2.) Ciena 40 fil., poštom 50 fil.

— **Foscolo Hugo** Grobovi. Pjesme. Uz talijanski original, prevod uvod i komentar Antuna Sassa. Ciena kruna 2·— poštom 2·20.

„Prosvjeta" izlazi početkom i polovicom svakoga mjeseca na četiri arka. Godišnja ciena poštom ili dostavom u kuću 14 kruna, inač samo 12 kruna. Za inozemstvo 20 kruna. Predplatu prima: Uprava „Prosvjete", Zagreb, Gajeva ulica br. 7. Rukopisi se ne vraćaju

Uredjujc Emilij Laszowski Tisak i naklada Antuna Scholza.

Digitized by Google

Upravo izašlo:

U buri i oluji.

Historijski roman iz hrvatske prošlosti

Napisao

Dr. Velimir Deželić.

Ciena 2 K. 50 fil.

Nakladna tiskara Antuna Scholza u Zagrebu, Gajeva ulica 7.

VESNA

Štedna i predujamna udruga hrvat. književnika

Zagreb, Ilica broj 27, I. kat.

Prosterije društva hrvatskih književnika.

Prima uložke i daje zajmove

uz najpovoljnije uvjete.

Poslovni dani: srieđom i subotom od 6—8 sati.

Novi članovi mogu vazda pristupiti. Udrugarom može postati svatko. Pravila šalju se na zahtjev badava.

Quo vadis?

Pripoviest iz dobe cara Nerona.

Napisao

Henryk Sienkiewicz.

Preveo

Dr. August Harambašić.

Ciena 2 K. 40 fil.

Nakladna tiskara ANTUNA SCHOLZA u Zagrebu, Gajeva ulica 7.

Našim predplatnikom „Prosvjete“ dajemo

„Prosvjetu“

podpuni **prvi** tečaj od god. 1893.

uz sniženu cienu

broširan 6 kr., elegantno vezan

8 kr. 60 fil.

Naručbe odpremaju se pouzećem dok zaliha traje.

Knjigovežam dajemo popust.

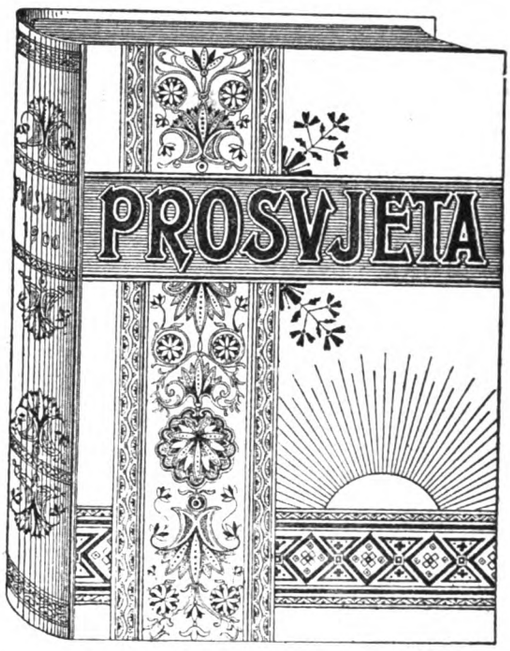

Knjigovežam dajemo popust.

Predplatnike „Prosvjete“ upozorujemo na krasne **originalne korice** za sva dosada izašla godišta »Prosvjete«. Korice izradjene su veoma ukusno u narodnom stilu, polag gornjeg otiska. Ciena po komadu **K. 2.40.**

Tko novac unapred pošalje dobiva za **K. 2.60** korice franko.

Nakladna tiskara Antuna Scholza u Zagrebu, Gajeva ulica br, 7.

Predplatite svoju djecu na

„Bršljan“

najveći omladinski list

sa slikami.

Izlazi od nove godine 1903. u osamnaestom godištu svakog mjeseca na dva arka, 32 strane.

Ciena za cielu godinu, 12 brojeva

samo 2 krune.

»Bršljan« je preporučen od vis. kralj. zemaljske vlade, kao i od zemaljske vlade za Bosnu i Hercegovinu kao nagradna knjiga za školsku mladež i za školske knjižnice.

Prvi broj „Bršljana“ šalje se svakomu na zahtjev badava i franko.

Digitized by Google

Hrvatska Eskomptna Banka

Zagreb, Ilica 3. Bankina zgrada.

Dionička glavnica 2,000.000 kruna.

Preuzima

novac na doznačnice, uložne knjižice i tekući račun.

Eskomptira mjenice, daje **predujmove** na **vriednostne papire** i na **robu,** izdaje **doznačnice,** te **obavlja plaćanja** na svim većim mjestima tu- i inozemstva, kao što i **inkaso,** pa pruža uz kulantne uvjete **poduze ima** potrebnu im **vjeresiju.**

Odjel za pohranu vriednostnih papira

preuzima u **pohranu i upravu vriednostne papire i spise, unovčuje na vrieme kupone, izžriebane srećke i obveznice,** nabavlja nove **kupone i arke,** provadja eventualnu **konverziju,** te točno nadzire žriebanju podvržene vriednote.

Pričuva 500.000 kruna.

Napose svraća pažnju na **novouredjeni**

tresor

naime **ogjelnu sobu** sa t. zv. **Safe-Depotom** gdje si stranka **pod svojim ključem drži** u pohranu vriednote i služi strankama za obavu ovih manipulacija, za uredovnih sati posebna za to soba.

Mjenjačnica

takodjer glavna kolektura

kr. ug. razredne lutrije

kupuje i prodaje državne papire, srećke, dionice, devize, zlatni i srebrni novac; obavlja sve **burzovne poslove, unovčuje kupone i izžriebane efekte, revidira srećke i vriednote, koje su žriebanju podvrguute i daje savjestne upute i izvještaje prigodom kupovanja efekata u uložne svrhe.**

Zagreb, Petrinjska ulica br. 85.

Zagreb, Petrinjska ulica br. 85.

Zagreb-Amerika

Odprema putnika

najvećimi najsigurnijimi i najbržimi parobrodi na svietu

preko Bremena u Ameriku, Australiju, Aziju i Afriku.

Najjeftinije ciene. — Dobra obskrba.

Potanje ubavjesti

F. MISSLER,

Zagreb, Petrinjska ulica br. 85.

Poslovnica za Primorje, Dalmaciju i Istru:

Rieka-Fiume, Riva Szápári broj 4.

FERDINAND BUDICKI, ZAGREB, ILICA

i Gundulićeva ulica broj 2

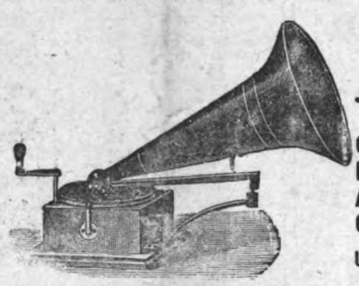

Najveće skladište

Johann Puch i Laurin Klement dvokolica i motor dvokolica,

Original Pfaff i Singer šivaljka,

Bar Lock pisaćih strojeva,

Automobila najznamenitijih tvornica,

Original Gramofona i ploča.

Ujedno se svi popravci navedenih strojeva pod vlastitim nadzorom ljaju. — Brza podvorba — Cene umjerene.

Najbolje svieće

i ulje za vječno svjetlo

dobiva se u trgovini

mirodija, prekomorske robe, poslastica, brašna i žitka

Alekse Penića,

Zagreb, Gundulićeva ulica br. 17.

Odlikovano na izložbi:

Beč 1873. Lisabon 1873. Marsilj 1874. Pariz 1875 1876. St. Jago (Južna Amerika) 1876. Pariz 1878. Biograd 1879. Trst 1882. Budimpešta 1885. Na izložbi u Nizzi 1890. i na II. internacionalnoj izložbi u Pragu 1896.

Hafnerov prašak za

„Odontosmegma"

Ciena je škatuljici 1 for.

Dobiva se gotovo u svih ljekar

I. HAFNER, zubar u Zagr

Ilica br. 27.

Spasili ste svoj novac

ako ga u svojoj domovini ostavite, nabavljajući

POKUĆTVO

samo kod I. hrvatske

stolarske udruge za stolarske i dekorativne proizvode

Zagreb, Preradovićev trg br. 2. — (Palača I. hrvatske štedionice).

Ovo je jedino i najveće skladište

POKUĆTVA

koje izradjuju samo domaći t. j. zagrebački stolari i tapetari. Razvitak domaćega obrta odvisi od hrvatskoga občinstva, jer nije dosta da pišemo i govorimo, nego da i radimo prema lozinki:

„Svoj k svomu!"

VILIM ONDRUŠE

parna bojadisaona i kemička stiona odjela,

Ilica 48 - ZAGREB - Ilica 48

preuzima

sve u ovu struku spadajuće r

kao

kemičko čišćenje i bojadisanje od zastora, veziva i t. d.

Brza, točna i solidna podverb

Digitized by Google

PROSVJETA

Digitized by Google

Sadržaj III. broja:

Deželić Velimir dr.: Prvi kralj. Historički roman iz hrvatske prošlosti (nastavak) 73
Novak Vjenceslav: Ženidba Marka Kraljevića. (nastavak) 77
Alaupović Tugomir: Pada snijeg . . . 82
Sienkiewicz Henrik: Potop. Historički roman. Preveo dr. August Harambašić (nastavak) 82
Domjanić D. M.: Pod kraj plesa. . 90
Tresić-Pavičić A. dr.: Djelo Guglielma Ferrera: O veličini i propasti Rima. (svršetak) 90
Hirc Miroslav: Na razstanku. . . 94
Laszowski Emilij: Povjestni razvoj Sibirije 94
Listak 99

Slike:

Razvaline grada Bilaja 77
Makovskij V.: Izpred banke . . 81
Dinet E.: Marabutov sin . . . 84–85
Sichel N.: Lotosov cviet . . . 89
Meissonier E.: Napoleon 1814. . 92–93
Dobrotvorno družtvo „Stolček“. 97
Praxedes Margo Sagasta . . . 100
Proglas Pavla Rittera-Vitezovića od g. 1696 100
Potres u Turkestanu: Brzojavni ured na polju katastrofe . . 101
Potres u Turkestanu: Razorena vojarna 101
Potres u Turkestanu: Razorena tvornica 101
Učitelj André Giron 104
Sultan Mulej Abdul-Azis . . . 104
Umjetnički prilog.

Najveći i najčudotvorniji izum ovo
ljeća jest bezdvojbeno dosa a nenadkrilijivi **dv**
elektro-magnetički stroj R. B. br. 86.967. — Mi sm
u stanju jednu svjedočbu, koja nam je od jednog
bolestnika stigla, veleštovanom občinstvu doslovce
ćiti. Ista glasi: G. Albert Müller, Budimpešta, V
Vadasz ul. 42 A. F. Pošto sam mnogo godina jak
vala, te sve što je samo moguće bilo upotrebila,
sva domaća sredstva pokušala, a ništa me nije
boli oslobodili mogło, tako da već i jesti mogla
moj želudac nije niš a podnašati mogao, imala sam
boli u križima, bodac, težko disanje, kucanje sr
jenje u ušima, po ciele noći nisam spavati mo
svih tih boli sam se pomoću Vašeg dragocienog
magnetičkog stro a riešila, te sam sada Bogu hva
puno zdrava. — Zahvaljujem se stoga najsrdač
Vaš izum, jer sam presretna, da sam se od
strašnih boli oslobodila i sada sam podpuno iz
— M. Welinger, supruga trg. u Nemet-ujva.

Čuvajte se patvorina mojih jedino pravih preparata.

Balzam
(Tinctura balsamica)

dobavlja na veliko i na malo jedino oblastno povlaštena i u trgovačkom registru unešena, protokolirana

Balzam-tvornica
ljekarnika A. Thierry-a
u Pregradi kod Rogatca.

Pravo samo sa ovom zakonito dozvoljenom i sudbeno registriranom zelenom zaštitnom markom.

Podpuna oprema mojega balzama staji pod zakonitom zaštitom uzoraka.

Najstarije, najprokušanje, najeftinije i najsućnije pučko domaće sredstvo proti prsnim i plućnim bolim, kašlju, izbacivanju, grčevi u želudcu, bezćesnosti, ošem ukusu, neugodno mirisavom vonju, izrigavanju, žgaravici, napuhlosti, težkoj

Da predusret nem svim vrstim patvorinah, vodim sada po visokoj oblasti dozvoljenu, zakonitu zaštitnu marku

probavi itd. upotriebljuje se uspješno proti nutarnjim i vanjskim bolim, proti zubobolji, ustnoj gnjiloći, ozebljinami i opeklinami itd. Gdje neima skladište, neka se izravno naručuje pod naslovom: **Balzam-tvornica ljekarnika A. Thierry-a u Pregradi kod Rogatca.**

Na sve stanice Austro-Ugarske stoji sanduk franko sa 12 malih ili 6 dvostrukih boca 4 krune, 60 malih ili 30 dvostrukih boca 18 kruna, u Bosnu i Hercegovinu 30 nč. više.

Patvaraće i oponašatelje, kao i preprodavaoce ovakovih patvorina progoniti ću na temelju zakona o zaštitnih markah sudbenom strogoćću

Centifolien mast
balzam mast iz „roza centifolia“.

Privremeno najjača pomast od velike antiseptičke vriednosti. Od nedostižlivog djelovanja proti upali.

Kod sv h još tako starih izvanjskih boli, ozlieda i rana siguran uspjeh, ili barem poboljšica, odnosno ublažujuće sredstvo bolin. Izpod 2 doze ne odpravlja se, odprema se samo uz predhodnu doznaku ili uz pouzeće iznosa. Zajedne sa poštarinom, tovarnim listom i omotom itd. stoje:

2 lončića 3 krune 40 filira.

Opominjem, da se ne kupuju bezkoristne patvorine i molim, da se točno pazi na to, da je na svakom lončiću utisnuta zaštitna marka i i tvrdka ljekarne „k angjelu čuvaru“ **A. Thierry-a u Pregradi.**

Ljekarna „k angjelu čuvaru“

A. Thierry u Pregradi

Svaki lončić mora biti u takav posve jednak naputak sa tom zaštitnom markom umotan. Krivotvoritelje i oponašatelje moje jedino prave centifolien masti progoniti ću na temelju zakona o zaštitnoj marci sudbenom strogošću; isto tako preprodavaoce patvorina. — Gdje ne obstoji skladište, neka se naručuje izravno pod naslovom: **Ljekarna „k angjelu čuvaru“ i tvornica balzama A. Thierry-a u Pregradi.** — Odprema obavlja se bez razlike samo uz predhodnu doznaku ili pouzećem iznosa.

Kupujte sam

Indra Tea

najfiniji i najbolji čaj na svie

Dobiva se u svih boljih trgovinah, karnah i droguerijah u origin. omot

Glavni zastupnici

Kinko Kaufmann i drug, Zagre
Jelačićev trg 8

TELEFON 389.

Svaku domaćicu

može se cieniti sretnom, koja obzirom na zdravlje, prištednju i dobar tek upotrebljava Kathreiner-Kneippovu sladnu kavu.

Uljudno se umoljava kod kupovanja nikada jednostavno »sladnu kavu« zahtjevati, već se mora uviek izrično zahtjevati — Kathreinerova — Kneippova sladna kava i ovu neka se preuzme samo n ovdje odlsnutim izvornim omotima!

Knjigovežam dajemo popust.

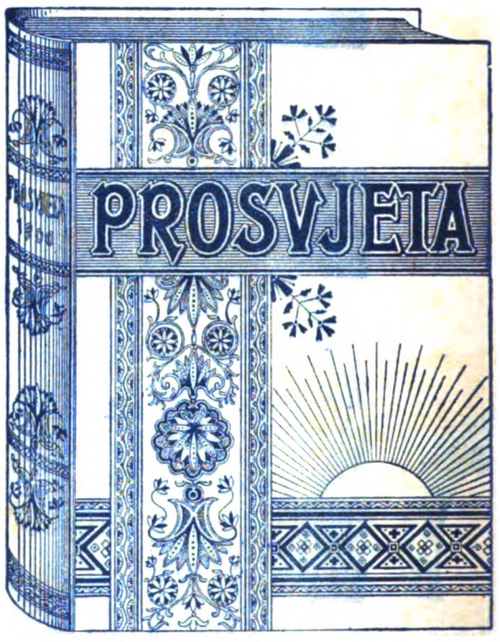

Predplatnike „Prosvjete“ upozorujen na krasne **originalne korice** za sva dosa izašla godišta »Prosvjete«. Korice izradje su veoma ukusno u narodnom stilu, polag g njeg otiska. Ciena po komadu **K. 2.40.**

Tko novac unapred pošalje dobiva za **K. 2.** korice franko.

Nakladna tiskara Antuna Scholza u Zagre
Gajeva ulica br, 7.

Digitized by Google

Digitized by Google

Prilog "Prosvjeti" br. 3., god. 1903.

Hrvatsko pjevačko družtvo „Lipa" u Osieku.

Za „Prosvjetu" fotografirao L. Breyer.

Tisak Antuna Scholza u Zagrebu.

Digitized by Google

PROSVJETA

Prvi kralj.

Historički roman iz hrvatske prošlosti. Napisao **dr. Vjekoslav Deželić.**

(Nastavak.)

III.

Kraljevski objed bio je priredjen izpred kraljevskoga šatora nedaleko od duvanjske crkve, u kojoj je obavljen svečani obred krunitbe. K tomu su objedu pozvani samo najugledniji velikaši kraljevstva i strani poslanici. Razumije se samo po sebi, da su tuj bili starješine onih plemena hrvatskih, koja su imala pravo, da bude iz njih izabran i kralj, u slučaju, da utrne loza kralja Tomislava. Bili su to: Svačići, Kačići, Kukari, Čudomirići, Mogorovići i Šubići. Svi ovi sastavljali su jednu posebnu skupinu, koja se je posve odielila od latinske gospode, koja su takodjer bila prizvana k objedu. Dok je hrvatsko svećenstvo sa Grgurom, biskupom ninskim, bilo posve blizu hrvatskoj gospodi, legati papinski, Ivan, biskup jakinski, i Leon, biskup palestrinski, živo su se razgovarali sa zadarskim biskupom Firminom i spljetskim nadbiskupom Ivanom, u skupini, koja se je nalazila blizu prvaka latinskih gradova. Uz kralja Tomislava nalazila se je sada i kraljica sa kćerju Jelenom. Okruživalo ih jato dvorjana i dvorjanika kraljevskih. Kralj je upravo razgovarao nešto s Jelenom, kraljevnom, koja je bila tek pupolj na pomolu zore, mlado, tek dozrielo djevojče, pak se u tom sjaju, koji je okruživao njezinoga otca i njezinu majku, nekako nije pravo snalazila. Svoje oči spustila je k zemlji, čedno, poput dobro izvježbane u krjeposti duvne. Vidilo se je na prvi pogled, da još nije davno, što je izašla iz škole samostana Benediktinaka, u koji ju je poslao otac, da nauči svete nauke i svjetske vještine, kakove su doličile, da ih znade buduća kraljica. Duvne Benediktinke pazile na nju, kao oko u glavi, videći u njoj buduću glavaricu zemlje, jer se u to doba nije sumnjalo, da će Tomislav budućem svom zetu namrieti kraljevinu. Kralj Tomislav nije se više nadao djetetu, a Bog mu je dao samo to jedno čedo, Jelenu. Nad njezinim je životom treptio, njom se je ponosio i radovao se je svakom smiešku, koji se je pomolio na njezinom vedrom, djetinjem još gotovo obraziću.

Tomislav je uživao, gledajući u njoj sliku i priliku svoje žene, kraljice hrvatske, koju je obožavao i koja je u istinu posve naličila na svoju kćer, samo što se je od nje razlikovala zamjernom energijom i sabranošću duha u časovima, koji bi mogli zastrašiti i mužkarca, kamo li ne slabu ženu. Kraljica Mara dokazala je u više prilika, da je junakinja. Jedan put je dapače spasila samomu kralju, za onda još knezu, život iz velike opasnosti. Njezino lice bilo je vrlo pravilno i moglo bi se nazvati liepim, da joj crte lica niesu podavale nešto odviše stroga, gotovo opora. Njezine oči pako gledale su tako pronicavo, da je pred njima svatko ponikao nikom, ako mu namjere niesu bile čiste i prave.

Kraljica je Mara u istinu više puta znala savjetovati svojemu suprugu, kojega čovjeka da se klone, kojemu da prigne svoje srce. A kralj je Tomislav slušao u takovim savjetima kao malo diete, jer se je mnogo puta uvjerio, da dobro poznaje ljude i njihova srca. Mnogi i premnogi su se čudili videći, kako taj Tomislav sluša ženu Maru, taj čovjek, koji je imao tako neslomivu volju, da se nitko nije usudio ni da jedne rekne protiv njegove jasno izrečene volje, jer je unapred znao, da bi to bilo ludo i uzaludno.

Dok je kralj nešto razgovarao s Jelenom, gledala je kraljica neko vrieme nemarno naokolo, dok joj se oči ne zaustaviše na hrpi, u kojoj se je nalazio spljetski biskup Ivan.

Obrvice joj se približiše, čelo joj se smrknu i njezine oči upiljiše se u ona lica, medju kojima se je nalazio spljetski nadbiskup, koji je upravo žestoko mahao rukom i nešto pričao Leonu palestrinskomu.

— Ti za cielo ne govore dobro, ni ne snuju dobro, — pomislila je kraljica. — Vidi im se to na obrazima.

I ona je nastojala, da prodrie u duše onih ljudi i da sudi po njihovim obrazima i po njihovim očima, što govore. Bilo je to uzalud, jer se je predaleko nalazila, a rieči njihove niesu mogle dopirati do nje.

Spljetski nadbiskup Ivan prihvatio je papinskoga poslanika Leoha za ruku i brzim riečima, ne dopuštajući mu, da ga prekine, tumačio mu je nešto živo.

Leon palestrinski lukavo mu se smiešio i kad mu se je valjda činilo, da je dosta, reče:

Dragi brate u Isusu, to je sve liepo i dobro i to ja znadem sve i ne ima sumnje, da ti imaš pravo, ali što ćeš, kad sveti otac papa ne će vjerovati vašim tužbama, već više vjeruje kralju Tomislavu i njegovu kancelaru Grguru.

— To nije liepo od svetoga otca, — prekinu ga opet nadbiskup spljetski. — Zar on nije Rimljanin, pak kako smije više zaštićivati barbare od nas?

— Tko ti to reče, da ih on zaštićuje odviše?

— Zar nije barbara učinio kraljem? Zar niesu naši latinski gradovi pod jarmom onoga, kojega je danas sam papa dao okruniti kraljem.

— Ti zaboravljaš, da ste dospjeli pod Tomislava samo tako, što vas je njemu predao sam carigradski car.

— To je istina, ali Rim nije trebao slieditи Carigrad. On ga barem inače ne sluša.

Leon se ironično nasmieši:

— Rim nije slušao Carigrad, kad je Tomislava okrunio po želji naroda kraljem, već su ga vodile svete želje i zahvalnost. Zar nije Tomislav vas, romanske popove, gotovo bih rekao prisilio, da da se odrečete krive nauke razkolničke i da se vratite Rimu? Misliš li, da to sveti otac ne zna? On je Tomislavu vrlo zahvalan radi toga i on njega vrlo ljubi.

— Neka ga ljubi, koliko ga volja, premda je ružno, ali ne treba ljubiti slovjensko bogoslužje. Jer dok ste vi smatrali, da smo mi šizmatici, dotle ste se dali prevariti od popova glagoljaša, koji su pravi šizmatici i heretici.

Digitized by Google

— Ne boj se, brate! Dokaži ti ove svoje rieči svetomu otcu i vjeruj, prije, nego prodju dva mjeseca, imat ćeš u svojim rukama poslanicu svete stolice, u kojoj će ti pravo dati.

— Bi li to vjerovao?

— Tako se ja ne zvao Leon, ako to ne će biti istina. Treba samo svetoj stolici dokazati, da je to istina, što ti meni govoriš o Hrvatima. Drugo će biti moja stvar.

— Dobro. Vjeruj mi, ja ću to učiniti, — reče Ivan, vatreno udarivši dlanom o dlan, kao da plješče.

Ali odmah iza toga namršti mu se čelo i on šaptnu:

— Ali to će biti vrlo opasno za me i za čitavu solinsku crkvu.

— Kako to? — zapita Leon živo.

— Kako? Zar nije kralj Tomislav sam vjeran pristaša slovjenske službe božje? Zar niesmo morali danas svi mi doživiti sramotu, te nam je uši punio svojim nezgrapnim pojanjem onaj prokleti Grgur Ninski, kojega sam papa svojom rukom posvetio za biskupa, a koji je najveći naš protivnik, što ga je majka rodila. Da, moj dragi brate, Grgur Ninski i Tomislav, ti bi mi se osvetili, kad bi čuli, da sam ja bio prvi, koji sam ih tužio svetoj stolici.

— Ti se dakle bojiš? — nasmiehnu se čudno nadbiskup Leon palestrinski. — Moj dragi brate, tko ima čistu savjest, ne treba nipošto da se boji. Ako je istina ono, što ti veliš, to će ta istina pobiediti i ti se ne trebaš bojati ničesa, pa ni samoga moćnoga kralja hrvatskoga, komu smo mi danas stavili krunu na glavu. Bog je u svom veličanstvu jači od svih kraljeva ovoga svieta, a na hridini, koja se zove Petar, razmrskale su se mnoge druge glave, koje su ustale, da unište crkvu Kristovu. Et porta inferi non praevalebunt.

I kao da hoće još većma potvrditi istinitost ovih rieči ponovi ih.

— I vrata paklena ne će ih nadvladati . . .

Ali nadbiskup spljetski nije bio odviše oduševljen ovom utjehom. On reče:

— Ti imaš pravo, moj brate, ali zaboravljaš, koliko je mučenika moralo proliti krv za Kristovu crkvu, ti zaboravljaš, da je mnogo krvi proteklo za obranu svete vjere i da su mnogo heretici i krivovjerci poubijali svetu djecu Kristovu.

— To je istina. A zar ne? — potrepta Leon nadbiskupa Ivana po ramenima sveudilj se smijući — u našega brata Ivana ne ima za sada želje, da mučenički vienac okiti njegovo čelo. Njemu se bolje svidja mitra biskupska. Hm! Razumiem. Na stolici svetoga Dujma ne sjedi baš veliki junak. Nu, nu, ne ljuti se moj prijatelju. Za mučeničku smrt treba imati posebnih milosti, a što ćemo, ako u tebe takove ne ima. Svakako bi me veselilo, da si više spreman trpiti za svetu našu crkvu. U ostalom kad se već bojiš Tomislava i Grgura, reci mi barem, što misliš, kako bi započeli stvar, koja je važna, vrlo važna kako vidim. Ti si rekao, da Grgur uči krivo nauk.

— Rekoh!

— Dobro. Napokon je svejedno, da li ja o toj stvari obavjestim svetu stolicu ili ti. Samo jedno je glavno, da mi navedeš što više razloga.

— Drage volje.

— Ako to učiniš bit će pismo svetoga otca upravljeno na tebe i u nj ćemo još nastojati, da dodje klauzula, gdje te kori što si tako dugo bio odciepljen od prave crkve i što trpiš i danas slovenski krivi nauk.

— Valde bene. To će biti dobro. Pak će bit i vuk sit i koza ciela.

Dok su tako razgovarali ovi veliki crkveni dostojanstvenici, dotle je došao do kraljevske svojte Tihomil i njegov sin Berislav.

Ovi se po običaju pokloniše najprije kralju, a onda kraljici, te kćeri njegovoj Jeleni.

Kralj odmah kako je opazio Tihomila pohrli k njemu i razširi ruke i poljubi ga. Bila je to velika počast za hrvatskoga junaka, i svi su gledali nekakovom zavidnošću na nj.

— Mili Bože! — doviknu mu kralj — to si za cielo niesi mislio, dok si čamio u tamnici kneza Braslava i kneginje Gertrude, da ćeš biti nazočan, kad se bude krunio tvoj drug iz mladosti i prijatelj za kralja hrvatskoga. Za cielo se tom niesi mogao nadati moj Tihomile.

— U istinu ne. Onda sam mislio, da ću za uviek propasti i da mi ne ima spasa. Ali lagao bi, kad bih rekao, da niesam vjerovao u tvoju slavu i u slavu one misli, za koju smo toli živo radili. Lagao bih, kad bi kazao, da niesam vjerovao u ujedinjenje zemlje posavske i biele Hrvatske.

— Bilo kako mu drago, bilo je svega i svačesa, bilo je biesnih borba i težkih dana, ali na posljedku se je sve dobro svršilo i mi smo svoje dobili.

— Hvala Bogu jesmo.

— Medju to nam već i siede vlasi probijaju — nastavi kralj — a naša djeca dolaze u onu dobu, u kakovoj smo mi junačka djela izvršivali zajedno prvi put po posavskim krajevima. Djeca rastu.

— Bome rastu.

— Ja sam se u istinu zadivio, kad sam opazio tvoju kćerku Zlatu, koja je uz tvoju Milenu uresom pratnje, koji danas prati kraljicu. U istinu ti imaš divnu kćer.

— Tvojoj Jeleni nije par — doda čedno Tihomil.

— Ti se varaš. Ona će biti prava majka, kao Milena, za koju si toliko trpio. Mislim da ne žališ sve boli, koje si za nju prepatio, jer ona je još i danas liepa.

— Znam, da mi ne laskaš. Meni je zaista moja žena liepom i to se ne sramim priznati. Hvalim Bogu, što je mojom. A što da ti još kažem.

— I sin ti se je vratio iz Italije — pogleda kralj mladoga Berislava — zaista stasit momak. Momče! želio bih, da podješ u stope otčeve. Budi hrabar kao on, budi plemenit kao i on i ostani mojoj kući prijateljem kao on. Ne će ti biti žao.

Berislav pocrveni preko ušiju i nakloni se uljudno po načinu rimskih plemića.

Tomislav se nasmieši.

— Vidiš li kako se klanja — reče Tihomilu — vidi se da je bio u Italiji. Nu, dobro, dobro, i ne imam ništa protiv toga, što je bio u Italiji. Samo, ako nije tamo srce i mozag izgubio. I ja sam mnogo putovao i ti moj Tihomile, pak smo se vratili u Hrvatsku zdrava uma i poštena srca.

— Berislav ne odgovori ništa, ali za to Tihomil mjesto njega reče:

— Nadam se, da će biti vjeran sluga svojega kralja, mojega gospodara. Od malih nogu gledao je tvoju ljubav za naš dom. Ti si k nama dolazio i ti si nas počastio često svojim milostima, pak kako da te ne ljubi?

— Vjerujem ti moj Tihomile i nadam se, da ćete i odsele na kraljevskom dvoru biti često moji milogosti, kako ste mi bili u kneževskom, ta ti dobro znaš, da sam mi od malih nogu prijateljem i da se je to naše prijateljstvo samo pojačalo i povećalo po onim sgodama: nesgodama, što smo ih zajedno proživili.

Iza tih rieči okrene se kralj naprama Grguru svojem kancelaru i biskupu ninskomu, koji mu se je upravo približio.

— Jesi li već vidio našega mladoga junaka, koji se je vratio iz Italije? Zar ga ne poznaš? Ta to ti je sin našega Tihomila.

Grgur pogleda Berislava u oči i pruži mu ruku, a Berislav poljubi biskupski prsten.

— Sinko! — reče mu oštro Grgur — otac ti je lav, dužnost ti je, da se ne prometneš u mačka.

Berislav ugrizne ustnicu, podigne glavu i odgovori ponosno, gotovo otresito:

Digitized by Google

— Ja ću znati svoje dužnosti vršiti i nadam se bez prigovora.

Vidilo se je na njegovu licu, da nije rado primao opomene, pa niti iz takovih ustiju, kao što su bile Grgureve.

Biskup je ninski to opazio, ali nije htio, da glasno izreče svoje misli. Tek onda kad su se Tomislav i Tihomil nešto udaljili, približi se on mladiću posve blizu, da ga drugi ne čuju i pogladi ga rukom po obrazu, reče blago, otčinskim glasom:

— Sinko zapamti si dobro: Umiljato janje dvie majke sisa.

Ali mladić mu ne ostade dužan, već odvrati brzo.

— A neumiljati vuk sve troje proždere.

Oči mladićeve i oči Grgura ninskoga sukobiše se taj čas.

I ne ima sumnje Grgur ninski ne bi bio ostao dužan mladomu plemiću, da nije taj čas došao Tihomil i prihvatio mladića za ruku potegnuvši ga za sobom rekavši:

— Ajde samnom, kraljica želi da se stobom porazgovori.

Na te rieči nije se više Berislav osvrtao na Grgura Ninskoga, već je umah pošao za svojim otcem.

Kraljica ih dočeka milostivo.

— Vrlo me veseli, da vidim tvojega sina — reče Tihomilu — raduje me, da vidim sina svoje dobre Milene, a brata naše Zlate. Zaista ti si se mladiću vrlo promienio, odkako sam te zadnji put vidila. E, dakako ima tomu više godina. Ti si medjutim proputovao mnogo sveta zar ne? Pripoviedala nam je o tom tvoja majka i ti nam ne trebaš kazati, gdje si bio, jer mi to dobro znamo. O ja i moja Jelena mi smo se živo zanimale za svaki tvoj korak o kojem smo mogle doznati. Ta, ti se tomu ne čudiš zar ne? Kako bi se i čudio, kad znaš, da si tako reći rasao s mojom Jelenom, koja je uviek toli rado drugovala s tvojom sestrom Zlatom. O mi se uviek ugodno sjećamo onih časova, dok si još ti uz nas bio. Moja Jelena mnogo je o tebi govorila i više put je poželjela, da se amo vratiš u naše strane. Pa eto sad joj se i ta želja izpunila.

Berislav pridoda.

— Vrlo me oduševljuju rieči moje kraljice i ja sam sretan, da se na mene nije zaboravilo ni onda, dok sam bludio pokraj Koloseja i pantheona, pokraj Tibra i kraj dvora, u kojem stoluje sveti otac papa. Ne znam, kako da zahvalim svojoj kraljici na tim ljubeznim i milostivim riečima. Velika mi je želja, da zaslužim njezinu naklonost i priznanje.

Kraljevna Jelena, koja stojala uz majku nije dosele ništa govorila. Nije joj to dopuštala niti njezina čednost, niti njezina naobrazba. U samostanu je naučila, da se ne pristoji govoriti, dok stariji govore. Ona je uz svoju družicu Zlatu gledala na Berislava i pazila na svaku njegovu rieč.

U samostanu Benediktinaka slušala je o nebeskom vjereniku Isusu Kristu i zaboravila je gotovo posve dječaka Berislava, koji je medjutim rasao i razvio se do eto takova momka.

U njezinoj fantaziji, kad je po koji put na nj u samostanu mislila, prikazao se on još uviek kao nestašni dječarac, s kojim se je u djetinjoj dobi igrala. Prikazivao joj se živ i veseo i vidila ga je, kako skače po zelenim livadama i baca loptu, kako natjerava mačke i pse i kako pračkom baca kamenje na golubove. S njom, jer mu je bila za onda premalena nije se baš mnogo bavio. Samo jednom, toga se je dobro sjećala, kad ga nije htjela slušati, uzeo je kablić vode i polio ga po njezinoj glavi, na što je ona žestoko udarila u plač. Na njezin plač dotrčali su iz dvora sam Tihomil i Milena, a posljedica čitavoga dogodjaja bila je, da bi pustopašan dječak dobio od otca Tihomila šibe, da se ona nije klečećki bacila pred Tihomila i molila za svoga neprijatelja. Tako je Berislav još dosta sretno prošao, jer ga je otac samo oštro ukorio. Nju su pako nastojali umiriti raznim slasticama i veselim pričama, koje je Milena tako vješto znala pričati, da bi ju djeca i Berislav i Zlata i Jelena slušali po vas dan, samo da je imala vremena toliko pričati.

Bilo kako mu drago Jelena se je dječaka od onoga doba bojala i kad bi joj što naložio ona ga je slušala. Medjutim i dječaku se je valjda svidjelo, što je ona za nj molila oproštenje, jer je od onoga dana nije više niti napastovao. Više put bi joj dapače izkazivao i male usluge. Jednom joj je uhvatio vrabca, pravoga živoga vrabca, a to je nju silno veselilo, drugi put ju je pako očito spasio od smrti. Igrajuć se na polju nekoga dana, ona silno zavrisnu.

Imala je i zašto. Izpred nje uzdigla glavu zmija i zmijske svoje oči uprla u njezinu nožicu. Na vrisak Jelenin dotrčao je dječak i odmah upoznao opasnost, ugrabivši ogromni kamen, bacio ga na zmiju i tako ju usmrtio.

Onaj dan mu je oprostila sve griehe i pala mu oko vrata od sreće. Smatrala ga svojim spasiteljem. I Zlata i ona smatrale od onoga časa Berislava junakom i gledale na nj pouzdano kao u neko više biće. Poslije se doduše izpostavilo, da ona zmija niti nije bila nikakova otrovnica, ali to nije više moglo, da oduzme aureolu junačtva s Berislavove glave. On napokon nije mogao znati, da ona zmija nije otrovna, pak je ipak bacio kamen na nju. Svakako je od onoga dana ostao junakom njihovih dana.

I tu uspomenu o njemu uzela je Jelena, za onda kneginjica, u svoj samostan i za čudo kad bi čula legende, o dječacima, koji su pomoću krsta poubijali zmajeve i demonske divove, ona je uviek na nj pomišljala. Ipak se je uspomena nanj u njezinoj duši sve većma gubila i nestajala, zavijajući se sve većma u neku neprozirnu maglu.

U samostanu je slušala doduše i poduku o razumievanju starih latinskih klasika, čula je po koji prizor iz Terencija, ali ponajvećma je slušala o djevičanskoj čistoći i kako treba, da se izbiju iz mlade glave sve izprazne misli, te da se sačuva samo čisto srce i prava pobožnost.

Njoj, kao budućoj vladarici niesu doduše duvne govorile o tom, kako bi najljepše bilo da se odrekne slave ovoga svieta, ali ona je bila sama toliko pametna, te je one rieči, što su bile upravljene na njezine družice, upravljala i na sebe, kao da su njoj samoj namienjene. Slušala je ona, kako duvne kao triumf vjere slave, kad se koja kneževska kći odrekla braka s zemaljskim zaručnikom i izabrala i protiv volje svojih rodjaka samotne stiene, u kojima se Bog slavi.

I tako se je sve većma podavala sanjama o davnim vremenima i gledajući talas sinjega mora pomišljala je na one silne žrtve, što su pokraj njega poginule za vjeru Kristovu. Iz šuma lovorova lišća i iz pjeva ptica, iz žubora potočića i iz tajinstvene tišine u samostanskom koru stvarala si je ona velebnu legendu, koja je bila prepuna boli i patnje za svetu i veliku stvar i sve pobožnije joj se sklapale ruke kao same od sebe i sve življe joj se dizale vruće molitve k nebu.

Ona se je posve uživjela u samostanski život i mnoge od njezinih družica šaptale su medju sobom: Naša je Jelena kao stvorena za duvnu. Tko svetije izgleda od nje, tko ljepše i sabranije moli od nje, tko oštrije posti od nje, tko uživa više u svetim razgovorima od nje?

Ti glasovi doprli su i do ušiju samoga Tomislava i tko zna, nije li ju upravo radi toga uzeo iz samostanskih zidina prije, nego što je i nakanio?

Jednoga dana izvukli je iz samostana. Sjajna ju kneževska pratnja čekala izpred vratiju samostanskih. A ona je plakala i gorke suze lievala, da mora iz ovih samotnih zidina, u kojima je sprovela toliko djevojačkih prekrasnih dana i časova. Ona se je iz ovih svojih uspomena tek težkom mukom dielila i dugo je trajalo, dok se je sa svim i svakim oprostila počam od častne majke abatise pak sve do onoga maloga psića, koji je tako piskutavo lajao i znao tako liepo prositi komadić mesa, stojeći na dvie noge.

Ona se je težko dielila ne samo od svojih učiteljica, koje su joj uviek bile dobre i blage, već i od onog sivog

Digitized by Google

magarca, što je u dvorištu grizkao travu, pak je svojim dugim ušesima i tvrdoglavošću uviek bio veseljem i radošću samostanskih djevojaka.

I tako je došla u sviet, u taj toli pogubni sviet, o kojem nije ništa dobra čula, već da je izprazan i pun himbe i laži. S nekim strahom ušla je u taj sviet i držala se strogih pravila benediktinskog reda i vani.

Onda je došao kraljevski sjaj otčevoga dvora. Svečanost izmienjivala se za svečanostima. Ona ih je morala polaziti, jer je to bila otčeva i majčina volja. A sad eto došla je i krunitba.

Sve u svemu samo liepe stvari i ništa joj se nije činilo tako zlo i griešno, kako je to u vrieme svoga boravka u samostanu pomišljala.

Ona je živila mirno i bezazleno u svom radu i nije se odviše zabavljala. Ipak je morala priznati, da niti u svietu nije ružno. Od mužkaraca joj se nije jošte nitko svidjao, premda joj je majka mnogo put stala natucati, kako je njezinom zadaćom, da se jednom uda i kako će sretan biti onaj, koji ju dobije, jer će joj otac osigurati priestolj i namrieti silnu baštinu, kakove još nikad niti jedna hrvatska kneževićka nije imala.

Ona se je na takove majčine rieči samo smijuckala i još niti jednom joj nije došla na pamet ozbiljna misao, da ima na svietu mužkarac, kojega bi mogla voljeti. Veselila se je slavi svojega otca i uživala je, što ga obasiplje toliki zemski sjaj, ali da će ona jednom taj sjaj naslieditti, to joj nije bilo niti na kraj pameti. Mužkarce gotovo nije ni gledala, već je po pravilima reda gledala o zemlju. Mogla bi priseći, da nije niti jednoga mladića tako gledala kao sada i u taj čas mladoga Berislava, s kojim su ju vezale uspomene djetinjske dobe i koji je bio brat njezine drugarice Zlate.

Sad je eto taj Berislav stajao pred njom u pravoj slici i prilici i ona se je posve presenetila, kad je opazila, da on ima posve drugačije lice, no što si je ona prema dječačkoj mu slici mogla zamišljati.

Nego za čudo prvi pogled na njega nije ju posve zadovoljio. U duši si je morala priznati, da je po obličju i ljepoti zaista liep, ali njegovo ponešto izkićeno držanje, njegovi nakloni po rimskom načinu, pa i njegov tobož ugladjeni govor odbijali ju i ona je samo sa nekim strahom pogledavala u nj.

Pa kad je, završivši svoj razgovor s kraljicom napokon k njoj pristupio i nju pozdravio, ona je bilo čisto smetena.

— Svietla moja, nekadanja družice Jeleno, dopusti, da pred tobom oborim oči, jer kad te gledam, obsjenjuješ me kano sunce.

— Ti si vrlo uljudan, — odvrati mu nešto izprva Jelena smeteno. — Tako si valjda naučio u Rimu. Možda rimskim ženama godi takav pozdrav. Meni se ipak vidi, da bi bolje bilo, da me ne nazivlješ suncem, jer, vjeruj mi, niesam tako glupava, te bih vjerovala, da me u istinu takovom smatraš. Odmah na početku naše nove upoznaje moram ti reći, da rimskih ni bizantinskih ceremonija ne trpim, da laskave rieči niesu za moja uha. Volila bih, da me nazoveš, kao nekoć diete, kad sam te razljutila guskom, nego da mi udieljuješ imena, koja su lažna i koja me zastidjuju.

Berislav pogleda živo u oči Jelenu i stade se nemirno čupkati o brkove. U Rimu se je naučio na ugladjeno ponašanje, a eto sada, gdje se je nadao, da će obsjeniti i zadiviti mladu hrvatsku kraljevnu, dobiva od nje takov odgovor.

— Barbarski kraj, — pomisli u sebi, — u koji ne može da prodre pravi odgoj.

Pa kad je djevojka završila svoju opomenu, on odvrati:

— U Rimu, odkud se vraćam, još i danas slave i obožavaju guske kao osloboditeljice Kapitola, ali gospodje su ondje ipak uvriedjene, kad ih čovjek prispodobi sa ovim obožavanim pticama. Mislim, da i ovdje nije bolje i, ako se ne varam, ti si se kao diete ljutila, kad sam te prozvao njihovim imenom. Pa možda je i to, što si me danas podsjetila na to, tek gorka opomena na moju djetinsku neugladjenost. Možda bi me i danas radje slušala, da te niesam nekoć uvriedio. Ali zaboravljaš, da sam onda bio diete i da danas ne mogu odgovarati za nekadanje svoje griehe i zablude. Ako li me ipak neugodno sjećaš na ono, što je bilo, a ti budi srca milostiva i oprosti mi.

Ona nakloni nježno svoju glavicu i odvrati, kažući mu svoje zubiće:

— Varaš se, kad misliš, da se na te ljutim. Nije bio to razlog, što ne primam od tebe milolažnih rieči. Rekoh ti samo, da ne volim laskanja i da bih voljela čuti od tebe osore rieči, nego laskave.

— To mi je nešto nova, kraljevno, — odvrati joj Berislav, koji je kao izkusan čovjek i te rieči djevojčine smatrao ili lažju ili obsjenom same sebe.

Zato joj odvrati:

— Ako se ne ljutiš na nekadanje moje psovke, a ti se nemoj ljutiti niti na laskanje, jer uzmimo, da je to i zaista laskanje, što ti govorim, to znaj, da se laska samo onomu, komu bismo se rado omiljeli. Misliš li, da bih laskao kakovoj vještici, ili kakovom vodenom konju? Za cielo ne. I tako vidiš, da nije posve krivo, kad su ljudi na svietu izmislili onaki način govora, kako sam ga ja malko prije govorio.

— Neka bude po tvoju! — odvrati Jelena.

Više niesu imali kada, da razpredaju dalje, jer u taj čas dadoše znak, da treba posjedati k stolu kraljevu.

I sve, veliko i malo, pohrli, da sjedne na svoja mjesta.

I velikaši i župani, latinska gospoda i svećenici hrvatski i latinski pohrliše, da okuse jela, što su ih u velikim zlatnim zdjelama nosili kraljevi sluge.

Miris tih jela svladao je svaki daljni razgovor i svi pohrliše da budu dionicima gostbe, koja je u tim krajevima već zato imala nadkrilti sve druge, jer ju je dao prirediti prvi kralj hrvatski.

(Nastavit će se.)

Digitized by Google

Ženidba Marka Kraljevića.

Pripovijest, kojoj se konac ne će svakomu sviknuti

Napisao **Vjenceslav Novak.**

(Nastavak.)

Napast na svakom koraku.

Prenuvši se na taj glas iz sna, javila se iz mamurne i teške Markove glave jedna svjetla i vesela misao onako, kako se kroz gustu jesensku maglu znade pomoliti veselo i zlatno sunce — misao, da se odlučio za sbilja oženiti. Na taj korak odlučio se njegov razum iz zdravstvenih, etičnih i ekonomskih razloga, a sad je trebalo, da se Marko upusti u dogovaranje i sa svojim iza popoldašnjega spavanja upotriebili preostalo slobodno vrieme iz zdravstvenih odzira na šetnju. Kad bi za takove šetnje prolazili mimo koje od tolikih na dobru glasu stojećih gostionica u zagrebačkoj periferiji ili okolici, osjetili bi obadvojica žedju i navratili se na pô litre. A čitatelji su već vidjeli, kako bi iza takove pôlulitre dolazila na stol druga i treća . . . a dobra volja i razgovor rasao bi kao bujno stablo iz makova zrna, osobito kad bi se zavezli u sladak razgovor o Markovoj ženidbi. Bila je to neizcrpiva tema za Marka, o njoj se zidala Markova sjajna budućnost

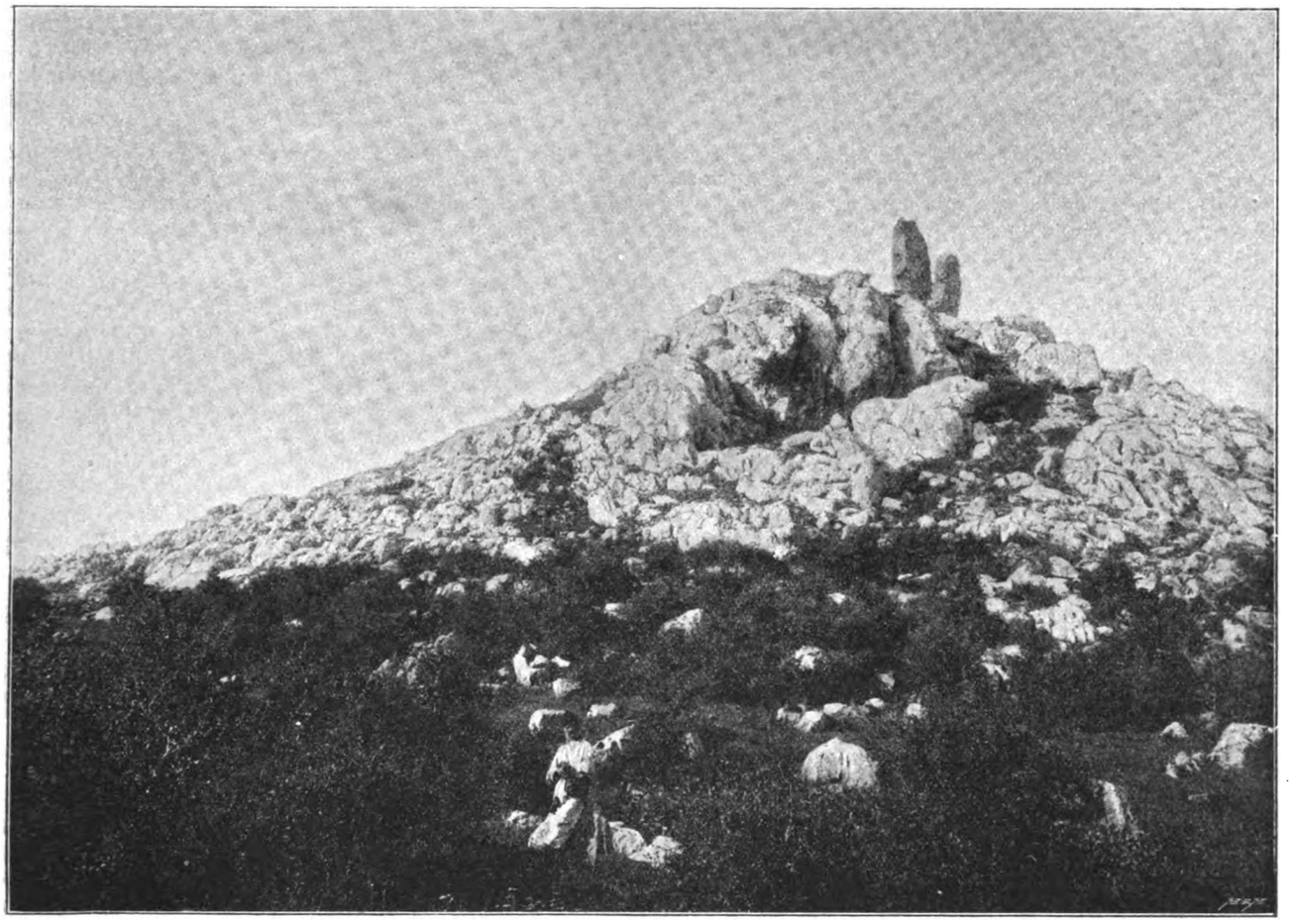

Razvaline grada Bilaja.

srcem. Našao se već jedan svjedok za vjenčanje, ponudio se i kum za prvo diete, treba još samo da se nadje i po srcu djevojka. Bez ljubavi — kakvi bi to bio brak?

Svakako se trebalo odlučiti najprije na solidan život. Takvi je život doduše posljedica braka — ali mora da bude i uvjet braku: Čestita djevojka ne bi se tako lako odlučila poći za bećara, kao što je to bio Marko, dašto po Žarkovoj krivnji (tako je on sebi tumačio) — a ne bi mu je tako lako dali ni pametni roditelji: Mala činovnička plaća, k tome muž bećar — kako bi takvi brak usrećio njihovo diete?

Ali s tom je odlukom o solidnom životu išlo vrlo težko. Marko kao da je bio s bračnim vezom vezan o Žarka, u svakom drugom družtvu bilo mu je kao da je sâm. Obojica su sjedjeli svaki dan pet sati u uredu, te bi kao što umjetnik glazbenik stvara iz malenog glazbenoga motiva kompoziciju, koja se širi i širi svojom čarnom ljepotom zatravljujući srce i zadivljujući um.

Gdjekada se htio Marko s pravom odlučnom voljom oprieti tim razgovorima, koji su znali izpunjavati ciele noći, ali opet se po nekoj zloj kobi redovno dogadjalo, te bi baš oko pônoći iz nova zapodjeli razgovor o njegovoj ženidbi, kad bi se stali odlučno spremati, da će kući na počinak. Upravo za čudo, kako bi se baš u to doba bogato izpredale iz Markove duše one zlatne niti, iz kojih su se plele sladke sanje o njegovoj krasnoj budućnosti.

Pored toga kao da je obstojala neka tajinstvena sila, koja je svojim osobitim načinom znala uplesti svoje prste u Markove račune o solidnom životu. Pošto se toliko puta zasvjedočilo, da su po tu odluku vrlo opasne n ihove inače

Digitized by Google

nedužne zajedničke šetnje, dogovore se oni jednom ozbiljno, da će najbolje učiniti, ako se upute na šetnju svaki na svoju stranu. Odmah iza te odluke rekao je Marko Žarku:

— Ja ću danas okolo Cmroka u Tuškanec . . . Ovo ti kažem, da se znaš ugibati mojoj stazi.

— A ja ću — odkrio mu je Žarko s istih razloga svoju osnovu — prama Savi.

Razišli su se ponešto težko i, razstajući se, pomišljahu obojica, ne bi li ipak pošli zajedno. pa si radje zadali poštenu rieč, da se ne će navratiti nikamo pa baš ni na pô litre. Ali pošto ih je učilo izkustvo, da tu već toliko puta zadanu rieč niesu mogli držati, pogledali su se ovaj put sućutno i pošli svaki na svoju stranu: Marko Dugom ulicom prama Jurjevskom groblju, a Žarko Ilicom pa Frankopanskom ulicom prama Savi.

Izprva je Marku bilo neprilično i otežko bez Žarka. Nasladjivao se doduše svojim snovima o budućoj ženidbi i ovako samac, ali kad bi se u tom razmatranju budućega života rodila koja osobita misao, nije ju imao komu povjeriti. A napose povjeriti Žarku, koji je bio čovjek pametan i izkusan: On bi svakoj takvoj misli znao označiti njezinu pravu cienu, znao bi ju osvietliti, ponekud bojadisati; — a od toga bi dašto poraslo Markovo zadovoljstvo i tako se radjala slast ugodnoga razgovora.

Čeznuće za Žarkom trajalo je sve dok nije Marko došao iza Jurjevskoga groblja u slobodniji sviet, gdje se s desna otvara divan pogled na Novoveško dolinu, koja se polagano uzpinje prama Mirogojskim arkadama, pak odtuda zakreće lievo k vinorodnim brežuljcima izpod zagrebačke gore. Prva misao, što ju je rodio u njem pogled na tu bogatu ljepotu zagrebačke okolice, bila je — njegova buduća žena. Pred njom je morala odstupiti i čeznja za prijateljem . . . Mislio je, da vodi malu nježnu i milu ženicu pod svojom rukom, da se s njome zajedno divi ljepoti, što se prostrla pred njihovim očima, da joj stisne kadikad ručicu i da se onda pogledaju . . . On blažen i zanesen zaljubljenim pogledom njezinih krasnih i dobrih očiju, obazre se, da ne ide tko za njima, pak ju onda brzo i kradomice poljubi . . . Ona se zarumeni i prigovara mu za tu smjelost, ali opet vidi se, da joj je u duši milo, što ju je ovako iznenada poljubio . . .

— Baš divno mora da je to! — prene se Marko iz sanjarenja i kao podboden s osobitim osjećajem duše, podje odlučnijim korakom napried. Ide tako, ide, čas potraži svojom mišlju Žarka, čas računa godine i mjesece, kad će skočiti u IX. dnevni razred, ali onda ostavi sve i vrati se opet k sanjarenju o ljubljenoj ženici, i čisto ju čuti, kako mu se svojom ugodnom težinom naslonila o desnu ruku. Ide, obidje Cmrok i podje dalje prama Prekrižju, a kad se sunce spustilo k zapadu, vraća se kroz Tuškanec u grad. Osma je ura, gladan je i žedan — i željan Žarka. Već ga stane zavoditi misao, da krene prama Savi . . . Ali na to se javlja glas saviesti i Marko upućuje sebe s muževnom ozbiljnošću: Takva slaboća ne bi dolikovala inteligentnu čovjeku, koji je svom ozbiljnošću odlučio prekinuti s dosadanjim životom i uzeti na se brigu obiteljskoga života . . .

Večerati doduše negdje mora — samo k Savi ne smije. U gornjem gradu ima doduše takodjer gostionica, gdje hvale vino i domaće jelo. Aii gornji grad nije daleko od Tuškanca, Žarko bi mogao poželjeti njegovo družtvo i pomisliti: Hajde da ga na sreću potražim u gornjem gradu . . . Da podje u gornju Ilicu? I tamo je opasno, jer je sgodno Žarku, da skrene lievo, kad se vrati od Save. Dakle kamo? Nakon kratka razmišljanja odluči se u Novu ves. Ta je ulica ponajdalje od Savske ceste, Žarku ne će doista doći na um, da ga ide tražiti skroz u Novu ves, gdje bi se njih dvojica tek dva, tri puta u godini navratili na čašicu vina.

I tako radostan u sebi, što se ovako muževno opro napasti, da podje u susret Žarku, okrene Marko uz Mesničku ulicu u gornji grad, a zatim se spusti niz „Sto stuba“ u Novu ves. Kad je došao do gostionice, u koju bijaše nakanio ući, već se vani ulovio mrak. U gostionicu je stupio baš kad je gostioničarka nažigala svjetlo na stolu, gdje je sjedio — Žarko! . . .

I Marko i Žarko gledali su se otvorenih ustiju, a obojicu gledala je jednako otvorenih ustiju debela gostioničarka pitajući se: A čemu se tako čude?

— Prije bih se bio nadao smrti, — rekao je Marko brzo dišući od iznenadjenja i sjedajući uza Žarka. A Žarko ga je upitao:

— Kako si ti ovamo došao?

— Čuješ li — odvratio mu je Marko zamišljeno, — ovdje ima svoje prste neka nadosjetna, tajinstvena sila, koja upravlja naše korake . . . Reci mi, za Boga, kako si ti ovamo došao?

— Evo kako, — uzeo je kazivati Žarko očito uzbunjen s tom Markovom napomenom o tajinstvenom biću, koje se postavilo izmedju njih dvojice . . . — Ja sam se prošetao do Save i mislio, šećući, najviše o tebi: Falio si mi, da ti rečem u kratko. Kad sam prešao most, pomislim: Hajde da se navratim na čašu vina k „Ribarskomu otoku“; Marko bi mogao poželjeti mene, kao što sam ja njega željan, pak doći ovamo . . . I već ja do krčme, a onda se sjetim naše zadane rieči i tvojih nakana. Ne Žarko, rekoh si, ti bi mogao biti njegov zloduh! I vratim se odlučno natrag. Biio je sedam sati kad sam stigao u Ilicu i tu sam stajao neki čas na raskršću, kamo da krenem? Da idem u gornju Ilicu? Ali mogao bi pomisliti i Marko: Žarku je sgodno, da se navrati u gornju Ilicu, pa bi se ipak sastali . . . Idem u gornji grad. Ali tad se sjetim, da bi se u gornji grad bilo sgodno navratiti iz Tuškanca tebi — dakle neidem ni u gornji grad. Najbolje, ja idem liepo u Novu ves. Tamo nije sgodno ni Marku ni meni, a tamo smo u obće nas dva riedko zalazili. I tako podjoh ovamo. Nema deset časaka, što tu sjedim, pa kad tamo — — — molim te, sad ti kaži meni, kako si došao ovamo?

— Telepatija obstoji, nadosjetni saobraćaj misli, želja i čuvstvâ, dogovor dviju duša bez svjestne volje čovjeka — rekao je Marko i stao kazivati gotovo istu pripoviest o sebi, što ju je o sebi kazivao Žarko.

Nakon tog Markovog kazivanja čudili su se prijatelji neobičnom dogadjaju, čudeći se pili i bili na koncu vrlo veseli, što su se ipak našli.

Prema jutru kleo se Marko svečano izlazećoj zori: Više nikada! . . Ali kad je kroz dan razmišljao o tom dogodjaju, stao je sumnjati, ne obstoji li za zbilja neki kobni i otajinstveni vez izmedju Žarka i njega, vez, kojim upravlja neko nadoćutno biće, a kojemu se ljudska sviest i volja opirati ne može. A iz te strašljive sumnje rodila se u njega ponekud pobožna misao, da li samo blaga i čista ženska duša mogla istisnuti toga zloduha, što je u isti mah obsio njegovu i Žarkovu dušu i upravio njihove korake protiv najodlučnije volje u istu krčmu. — Taj svakako ponešto neobičan dogadjaj ponukao je inače življe Marka, da se već javnom stane ozbiljno ogledati za djevojkom.

Važne priprave.

Nije to bio baš tako lahak posao za Marka. On je u svom životu vrlo malo obćio u ženskom družtvu i zato, kad bi zapao u nj, osjećao se izgubljen kao ptica, koja je zalutala u tudje jato. Nije bio Marko čovjek baš ograničena duha, u razgovoru se znao snaći u svakom mužkom družtvu: Ali kad bi zapao u žensko družtvo, stisnula bi mu se duša u se, povukla bi se sva u neke sakrivene dubine i on je mogao zaliepljenih usta prosjedjeti u ženskom družtvu ure i ure ne prosborivši ama ni cigle rieči. Doduše on je osjećao u sebi, da takovo držanje ne krije u sebi ništa od onoga junačtva, kojim se momci rado ponose i hvališu: zato se, uvidjajući tu svoju slaboću, ugibao ženskom družtvu koliko god je mogao.

Digitized by Google

Žarko je bio u tom drugačiji majstor. Bieš ga znao, kako on to umije! pomislio bi u sebi zavidno Marko, kad bi se gdjekada desilo, te bi morao kao niemi svjedok slušati, kako Žarko s nekom gospodjom ili s gospodjicom — a kad ih je bilo više još i bolje — progovori o čem god, na primjer o vremenu, pa ju za nekoliko časaka zanese u srdačan razgovor, za pravo u razgovor, za koji se Marku činilo, da ne treba biti ni izučeni filozof ni od naravi jako domišljat čovjek, ali opet razgovor, koji očito ženske veseli, razigrava i nasmije... Žarko je sa svim svojim crvenim nosom dobio toliko puta pred Markom priznanje, da je vrlo fin, zabavan i ugodan čovjek — a ja dakle — srdio se u sebi Marko, prost, dosadan i odvratan čovjek. Sad bi mu trebalo malko te Žarkove vještine, ali priroda mu je nije dala.

— Morat će mi pomoći Žarko, — mislio je, — a kad se jednom oženim, onda ću se ja znati razgovarati sa svojom ženom kao što se na primjer razgovaram sa sestrom.

Napokon se odlučio, da to povjeri Žarku.

— Ja sam ti, — potužio mu se, — nekuda bojažljiv u ženskom družtvu... Dok mislim o tom, što bih razgovarao s gospodjicom, koja mi se svidja, meni dolaze na um baš krasne misli i rieči. Ali kad dodjem blizu, nestane toga nekako iz moje glave, i misli i rieči odprhnu nekuda kao sjene... Ti si u tom kuražniji, zato bih te ja liepo kao prijatelj umolio, da mi budeš pri ruci, pa mi pomogneš.

— Jesi li našao djevojku, koja ti se svidja? — upitao ga je na to Žarko.

— Da ti pravo rečem, meni ih se svidja više. Pokle sam se odlučio ženiti, ja pomislim o mnogoj djevojci, koju sretnem: Ova bi na primjer bila za me... i ova... i ova... Tek bih morao biti siguran, da nešta ima...

— Glavno je, da ju zavoliš, — rekao je važno Žarko.

— Mora mi se, dakako, svidjati, ja to znam, — branio se Marko. — Ali ja mislim, da se ona prava ljubav razvije kašnje iza vjenčanja. Zajednički život, zajednički interesi, zajednička djeca, zajednička borba i radost — sve to mora da približi tjesnije muža i ženu. U ovo vrieme, što sam se nakanio ženiti, ja sam o tom mnogo razmišljao i držim, da ta moja misao ne će biti skroz neizpravna.

Na to je rekao Žarko dubokim glasom i kao naučajući:

— Ti, Marko, niesi više u najmladjim godinama. Čovjek u tvojoj dobi mora da se ženi koliko po srcu, toliko i po razboru. Ti trebaš ženu trezvenu, radišnu i štedljivu, a ne škodi dašto, ako i nešto ima. Ali najprije simpatija mora biti medju vama, ona osobita simpatija, po kojoj čezne muž za svojom ženom, a žena za svojim mužem i koja se razvija neprestano do trajne, duboke i vjerne ljubavi.

Marko je tome zadovoljno povladio.

— Kad nadješ takovu djevojku, onda mi reci, a ostalo je moja stvar. Ti treba samo da se pokažeš — i djevojka će biti tvoja.

Markovo se lice osmjehnulo od nutarnje sreće, što ju je umio izazvati u njegovoj duši Žarko s ovako odlučnom rieči. I odmah je iz zahvalnosti pomislio u sebi:

— Ne preostaje mi drugo, morat ću ga ipak zvati, da mi kumuje prvomu djetetu.

Žarko je medjutim govorio dalje upućujući ga naučajućim glasom:

— Kad se već dovle razvila stvar, ti moraš sad najprije malko više pripaziti na svoju vanjštinu. Žene do toga drže, a imaju i pravo: Vanjski sklad znak je nutarnjega reda. Zato ti otidji sa mnom našemu krojaču, ja ću sam izabrati robu — ne pita se, što stoji, tek da je nešta „chic!"

Marku se prijateljev predlog činio vrlo sgodan i oni su odmah pošli krojaču, gdje je Žarko izabrao finu robu, jednu za kaput i prsluk, drugu za hlače i onda predložio po jednoj slici kroj, koji će najbolje pristajati Marku. Marko se radostno podavao tomu svakako razumnom vodstvu Žarkovu, koji ga je od krojača vodio u dućane, gdje je Žarko izabrao za Marka prama kroju i boji odiela, šešir, ovratnik i rukavice. I pošto su to sve uredili, osjećali su obojica, da su obavili jednu od važnih priprava, od toga su bili zadovoljni i zato su mirne duše pošli na pô litre.

Za osam dana pozvao je Marko Žarka u svoj stan, da reče svoj sud o novom odielu. Svukavši se najprije, odievao je pred Žarkom na se sive golubinje boje hlače, otvoren prsluk i gerok — kaput od tamno-plave prelievajuće se tkanine. Zatim je privezao pod vrat veliku kravatu svjetlo plave boje s pribodenom iglom, imitacijom alema, na glavu postavio mekan šešir oširokih krila tamnokavenaste boje i napokon uzeo u ruke rukavice zagasitosive boje. Taj je stao pred ogledalo i upitao Žarka:

— Što veliš?

A Žarko je bio skroz zadovoljan. Polovicu krojačeva uspjeha pripisivao je sebi i zato je zanosno hvalio skladne boje, što su se slievale po Marku od glave do pete. A glede samoga kroja izjavio se nekoliko puta s nedvojbenom pohvalom:

— Kao da je izraslo na tebi.

Marko je u tom odielu izišao na ulicu istom u nedjelju. Bilo je polovinom veljače, zima je bila oštra, ali on nije htio da zimskim kaputom sakrije na sebi to, što ga je pred ogledalom uzdizalo u vlastitim očima visoko nad Marka Kraljevića u svakidanjem odielu. A i ljudi su ga na ulici gledali očito drugačije, nego obično, neki pače, koje je tek od vidjenja poznavao, skidahu mu na pozdrav šešir. Marko je rasao iz sebe od zadovoljstva. Doista nije bio velik mudrac, tko je izumio poslovicu: „Ne čini popa halja"... Liepo odielo vriedi gdjekada više od pameti. Htio bih n. p. vidjeti, kome bi imponirao biskup ili general u seljačkom odielu? Dočim bi seljak u odielu generala ili biskupa znao odigrati tu ulogu! I na sebi je ćutio, da drugačije i hoda u tom odielu.

Tako misleći, upravio je korake u gornji grad na Markov trg.

Prva.

Nedjeljom i svetkom nije se uredovalo i zato bi Marko prije proležao na takove dane do podneva u krevetu. Ali pokle se pokazala potreba, da se mora ogledati za zaručnicom, ustao bi u deset sati i šetao Ilicom il Zrinjskim trgom il bi čekao pred kojom crkvom na izlazeći ženski sviet, U sebi ih e pobilježio već desetak, koje su mu se činile „zgodne" djevojke, a onda se pojavila jedna, kojoj kao da je bilo sudjeno, da dobije našega junaka.

Već dva tjedna naime nije išao Marko ni u Ilicu ni na Zrinjski trg, nego bi oko jedanaeste ure šetkao po Markovom trgu, dok se ne bi u to doba medju djevojkama, što su izlazile iz crkve, pojaviia gospodjica, koja je od prvoga maha razoružala junačko Markovo srce.

Bila je to još mlada gospodjica od kakovih osamnaest godina, ne bujno ali skladno razvijena tiela, liepa lica umiljatih crta i vrlo ljubkih, tamno-plavih očiju. Sve se to jako svidjalo Marku, a iznad svega njezina djevojačka skromnost, koju je gledao u njezinom hodu, kretnjama, pogledu i u nekom osobito dražestnom načinu, kako bi u ruci držala molitvenik. Kad je oči jednom opazio, da je na toj djevojci sve liepo, skladno, skromno, umiljato i dobro — onda su ta njezina svojstva kao da stalno rasla sve to više, što je on u nju bivao zaljubljeniji, ili je možda Marko bivao sve to zaljubljeniji, što je više i neopozivije odkrivao ta krasna djevojačka svojstva na nepoznatoj gospodjici.

U Markovu srcu stala se bila zaista pomaljati ljubav onom blagom vatricom, prema kojoj struje sve druge sile duše i od koje promijeni oko svoj način gledanja i uho,

Digitized by Google

svoj način slušanja: Svagdje, kud bi Marka poniela misao ili noga, svagdje ga je sretao mio lik djevojke...

Dašto da te misli i želje zaljubljenih sjede u njihovom oku, što najradje zamišljeno bulji nekuda u nejasne daljine, izgubljeno za obični svijet: To je uzrok, što zaručnice presole il zaborave osoliti jelo, a to je bio uzrok, što se od nekog doba Marku, koji je mogao uredovati žmireći, niesu slagali u uredu računi, te ih je morao u red dovoditi Žarko.

To, što se dogadjalo u Markovom srcu, nije ostalo nepoznatoj djevojci tajnom: Već toliko nedjelja on čeka tu pred crkvom očevidno samo na nju, a kad ga opazi, ona ne može a da ne opazi u njegovim očima ono, što je sama nehotice izazvala u njegovom srcu... I pokle je nepoznata djevojka to otkrila, zažarila bi se sirotica, kad bi joj se pogled sreo s Markovim — a zažario bi se bome i Marko. — Je li to dobar ili loš znak? pitao je Marko Žarka, kad je prvi put nesumnjivo vidio rumen na licu mile djevojke.

Žarko je odlučno rekao, da se ovako zarumeniti može samo nepokvarena, stidljiva djevojka, koja ipak potajice s ugodnošću misli na momka, pred čijim se pogledom zarumeni...

— Ona misli — tumačio je Žarko — da joj ti čitaš u očima, da si joj simpatičan, a to je ono, čega se sirotica u javnosti stidi.

— Tako i ja mislim, potvrdio je Marko: i ja očutim, kako sam se zarumenio, kad se pogledamo.

Bio je inače sretan od tog Žarkovog tumačenja i divio se u sebi, kako on to umije odmah zaviriti u svaki kut ljudske duše, kao da su to same škatuljice, od kojih su u njega tajni ključevi.

I tako se sada medju prijateljima otvorio novi svijet razgovora, psihologija srca, a to je slatko izpunjavalo noći i one su brzo prolazile. Dan je još bio kratak i zato ne bi jošte svitalo, kad bi Marko išao kući. Ali glas s vrata: „Taki bu osam i pol" — došao bi svagda prerano. Marko bi se s odurnošću sjetio probećarene noći ali na to bi odmah dirnula dušu nježnim dodirom sladka i topla misao o mlloj djevojci, koja će, ako Bog dâ, kao angjeo čuvati njegov život. —

Kad je sljedeće nedjelje dočekao djevojku pred crkvom, a njihovi se pogiedi sreli, smelo se i porumenilo opet oboje, a u toj smetnji digao je Marko s glave šešir i pozdravio gospodjicu. Zažarivši se, odvratila mu je ona, smjerno kimnuvši glavom, pozdrav, a u tom trenu osjetio je iz njezinih očiju pogled, koji mu je kao topao i sladak srh projurio cielim životom: Tako je bio divan taj pogled nevine a zaljubljene djevojačke duše!

Medjutim je gospodjica okrenula prama Kamenitim vratima, a Marko je stajao na mjestu i mislio: Da je ovo bio Žarko, on bi bio sad doista k djevojci pristupio — i njih bi se dvoje odmah upoznalo. A i ja bih to bio učinio — samo što da joj reknem u takvom slučaju?...

Poradi toga umolio je Marko sliedeće nedjelje Žarka, da dočekaju skupa nepoznatu gospodjicu.

Žarko se odazvao, a kad je izišla iz crkve gospodjica, dogodilo se, što se već toliko nedjelja dogadjalo: Žarka rumen, smetenost i zaljubljeni ponekud pitajući pogled s obiju strana. Kad je to vidio na svoje oči Žarko, odmah je rekao Marku:

— Vi ste moj dragi, zaljubljeni jedno u drugo od glave do pete.

— I ona? upitao je poput djeteta Marko.

— Ona u te, a ti u nju, odvratio mu Žarko. A koja je to gospodjica? upitao je onda.

Marko doista nije znao, koja je i zato ga je pozvao Žarko, da ju iz podaleka sliede do kuće i tako saznaju najprije njezin stan.

Putem je izjavio je Žarko, da gospodjica vrlo liepa, umiljata i otmenija djevojka i da se umije ukusno odjenuti. A ta izjava pored misli da ga djevojka ljubi, nosila je Marka u neki bajni i svjetao sviet kao što nose krila pticu u vedre visine.

Prošavši kroz „Kamenita vrata", gdje je gospodjica pred kipom Matere božje pokleknula i prekrstila se, okrenula je prema gornjoj Dugoj ulici, koja se nekada zvala „Kipna ulica" i ušla u jednokatnu kuću, koja je bila četvrta izpred Žarkovog stana.

— Susjedi, rekao je zadovoljno Žarko: Ovog tjedna, znat ćeš, Marko, sve. —

Sliedećeg četvrtka došao je Žarko iza desete ure u ured jedva otvarajući svoje male, neispavane oči i stao odmah vikati hrapavim grlom na starije i mladje drugove, koji su mjesto njega odpremali stranke: — Škandal... Kad nema mene u uredu, sve zapinje!...

Za tim je opsovao neke stranke, a kad ih je konačno odpremio, pošao je k stolu, za kojim je radio Marko i rekao mu:

— Danas na šetnji doznat ćeš sve... Za sada ti kažem samo ovoliko: Ako si pametan, dobit ćeš za ženu angjela!...

Pošto su se oba prijatelja iza objeda izspavala, bio je Žarko bolje volje i kazivao o liepoj gospodjici ovo:

— Zove se Vjera Tončić, navršila je osamnaest godina, ravno dakle deset godina mladja od tebe, za muža i ženu omjer dobe, da si ga ljepšega ne možeš poželjeti.

Mati joj je udova iza pučkoga učitelja, koji je bio vrlo čestit čovjek, jedan od prvih stručnjaka u zemlji, a radio je i na književnom polju. Umro je mlad, u četrdesetoj godini, i ostavio iza sebe udovu s malom mirovinom i s dvoje djece: Kćer Vjeru i za godinu mladjega brata, koji ove godine svršava učiteljsku školu. Njih troje živi već deset godina u istom stanu kao troje golubova. Djeca su uzorno odgojena, Vjera se razumije prekrasno u svako ručno djelo, radi i zaslužuje toliko, da obitelj pored mirovine i bratovljevog štipendija živi ako ne sjajno, a ono, dobro. Za nekoliko mjeseci otići će brat na učiteljsko mjesto a ti Marko, ako si pametan, mogao bi se priženiti u tu obitelj. Susjedstvo ne može nasmoći rieči, da se nahvali čestitosti i djevojke i brata joj i njihove majke. Ti je voliš očevidno je, da voli i ona tebe, pak hajde, dobit ćeš ženu, da ti ju zavidi svako razborito čeljade!

— Hvala prijatelju — — rekao je na to Marko smrknuta lica; ja moram odustati.

— A zašto? iznenadio se Žarko.

— Čast djevojci... ja je doista volim, kako bih već jedva mogao koju drugu zavoljeti... ali ona nema doista miraza.

— Miraza u novcu nema: A što misliš, da one druge njezine vrline niesu nikaki miraz?

— Doisto... Ali kad ja udjem u IX. dnevni razred, ja ću biti u časti vojničkoga kapetana...

— Radi kako te volja, ozlovoljio se Žarko. Ali ja ti velim onako iskreno prijateljski: Ti si osao!

Iza toga razgovora bijahu obojica ozlovoljeni. Ušli su u gostionicu i još nikada niesu uz vino progovorili tako malo rieči kao te noći.

A Marko se već nikoje nedjelje nije pokazao na Markovom trgu, akoprem je znalo od njega tražiti srce to svoje pravo. Praktični Markov razbor opirao mu se kao što se izkusan roditelj opire nestašnim željicama objesnoga djeteta. —

*

Kad se treće nedjelje iza toga vratila kući Vjera, pogledala ju je brižnim okom majka i upitala:

— Vjero što ti je? Tako mi čudno izgledjaš... Nu, Vjerice, potuži se meni...

— A što bi mi bilo?... Ništa! osmjehnula se Vjera i brzo potražila nešto u drugoj sobi, da sakrije pred majkom suze...

(Nastavit će se.)

Digitized by Google

Makovskij V.: Izpred banke.

Digitized by Google

Pada snijeg . . .

Pada tih i lagan kao da se mrvi
Svileni oblačak, što o zori sniva,
Da ne bude težak nesvenulom listu.
Ili ako nadje gdjegod crva živa.

Pada tih i lagan sitnim zviezdicama,
Da u meko ruho redom zaodije:
I ponosno deblo što je roda dalo
I cvijetak sitni što ni procvo nije!

A ispod njeg klica zdrava, nadojena
Proljeću se svome i životu nada;
Proljetno se veče srećom ulagiva
Cvijetku što se mrzne, srcu štono strađa.

Mlada djeva sjedi, zlatom vezak veze,
Otišo joj dragi preko devet gora,
A! dok golo drvo cvijetom se ospe,
Tvrda mu je vjera, vratit joj se mora.

Na postelju pao, utrnulo oko,
Što je prije znalo pomamom da gori —
„O da samo meko proljeće se vrati
I s njim sanak tvrdi o rosi i zori!“

Nadajte se samo — njoj će toplo ljeto
Pirni vijenac splesti, skupiti svatove;
Njemu će po grobu divlje mamit cvijeće,
A u cvijeću vjeru i uskrsne snove.

Koga u životu sreća ne ogrli,
Ko li ne dočeka da mu svanu cvijeti?
Teško onom drvu što mu cvasti k a s n o
A p r e r a n o jošte venuti i mrijeti! —

Tugomir Alaupović.

Potop.

Historički roman od **Henrika Sienkiewicza.** Preveo dr. **August Harambašić**

(Nastavak.)

Dugo potraja tišina, ali napokon začuše topot konjskih kopita na sniegu.

— Idu! — šaptne jedan od vojnika.

— Nema ih mnogo, već samo nekoliko konja, — odgovori drugi. — To se vraća gospodin Babinić.

U to im se nepoznati konjanici približe u tmini na nekoliko koraka.

— Werdo? — vikne Tizenhauz.

— Naši! Ne pucajte! — zagrmi glas Kmicicev.

U isti tren pojavi se on pred Tizenhauzom, i ne prepoznavši ga u tmini, zapita:

— A gdje je kralj?

— Tamo dalje za klanjcem! — odgovori umireni Tizenhauz.

— Tko to govori, jer ne mogu da razaberem?

— Tizenhauz! A što to tako velikoga nosite pred sobom?

To rekavši, pokaže na neki tamni lik, položen pred Kmicicem izpred sedla.

Ali gospodin Andrija ne odgovori ništa, nego odjaši dalje. Dojašivši do kraljeve pratnje, prepozna kralja, jer je za klanjcem bilo nešto vidnije, i klikne:

— Milostivi gospodaru, cesta je slobodna!

— Zar više nema u Živcu Švedâ?

— Otišli su prema Vadovicama. Bio je to njemački plaćenički odjel. Ali evo jednoga, milostivi gospodaru, pa ga izpitajte sami!

I gospodin Andrija spusti na zemlju onaj lik, što ga je držao pred sobom.

— Što je to? — zapita začudjeni kralj.

— To je konjanik!

— Za Boga, ta ti si nam doveo i sužnja! Kako to? Govori!

— Milostivi gospodaru, kad vuk po noći ide za stadom ovaca, lako ugrabi jednu; a u ostalom, da kažem pravu istinu, nije to za mene nikakav novi posao.

Kralj podigne ruku.

— Ali je to vojnik taj Babinić, grom ga ubio! Ta samo pomislite, moja gospodo! Imajući takove sluge, vidim, da bih i u sredinu Šveda mogao poći!

U to okruže svi konjanika, koji se nije dizao sa zemlje.

— Pitajte ga, milostivi gospodaru, — rekne s nekim ponosom Kmicic, — premda ne znam, hoće li vam moći odgovarati, jer je malko pridušen, a ja nemam čim da ga napojim.

— Ulijte mu rakije u grlo! — rekne kralj.

I doista mu pomože ta ljekarija, jer se konjaniku doskora povrati snaga i glas. A na to mu gospodin Kmicic postavi svoju sablju na vrat i zapovjedi, da odgovara pravu istinu.

Na to izjavi sužanj, da pripada pukovniji pukovnika Irlehorna, da su Švedi znali za prolaz poljskoga kralja s dragunima, pa su na njih navalili kod Suhe, ali ih nisu mogli razpršiti, već su se morali povući u Živiec, odakle su otišli u Vadovice i u Krakov, jer su imali takovu zapovied.

— Nema li u gorama drugih švedskih odjela? — zapita njemački Kmicic i pritisne malko bolje konjanikovo grlo.

— Možda i ima, — odgovori konjanik pridušenim glasom, — general Duglas poslao je svoje odjele, ali se svi vraćaju, jer na njih po klanjcima navaljuju seljaci.

— A jeste li vi sami bili u blizini Živca?

— Da.

— I znate, da je poljski kralj već prošao?

— Prošao je s onim dragunima, na koje smo se kod Suhe namjerili. Mnogi su ga vidili.

— Za što ga niste progonili?

— Bojali smo se gorštakâ.

Tu progovori Kmicic i opet poljski:

— Milostivi gospodaru, cesta je slobodna, a i noćište će se u Živcu naći, jer je samo jedan dio kuća spaljen.

Medjutim se je sumnjičavi Tizenhauz razgovarao s gospodinom vojničkim kastelanom, govoreći mu ovako:

— Ili je to doista velik vojnik i posve iskren čovjek, ili najprepredeniji izdajnik! Uvažite, dostojni gospodine, da sve to može biti himba, počamši od zasužnjenja toga konjanika, pa sve do njegova priznanja. A ako je sve to do-

Digitized by Google

govoreno? Ako su se Švedi sakrili u Živcu? Ako im kralj padne u zasjedu?

— Bit će najsigurnije, da se o tom osvjedočimo! — odgovori vojnički kastelan.

Gospodin Tizenhauz okrene se kralju i rekne vrlo glasno:

— Dozvolite mi, milostivi gospodaru, da odem napred u Živiec i da se osvjedočim, je li to istina, što taj kavalir i taj konjanik vele.

— Neka tako i bude! Dozvolite mu, milostivi gospodaru, da ode! — klikne Kmicic.

— Idi, — rekne kralj, — ali ćemo i mi odmah napred, jer je studeno.

Gospodin Tizenhauz odjaši brzim kasom, a kraljeva pratnja podje polagano za njim. Kralj bijaše i opet dobre volje, te doskora rekne Kmicicu:

— Ta s tobom bih kao s kakovim sokolom mogao poći u lov na Švede, jer ti odozgor udaraš!

— Tako je i bilo! — odgovori gospodin Andrija. — Kad god vaša kraljevska milost bude htjela u lov, bit će sokol uviek spreman.

— Reci mi, kako si ga uhvatio?

— To nije teško, milostivi gospodaru! Kad ide ciela pukovnija, zaostane obično nekoliko ljudi, a ovaj je bio prilično zaostao. Dojašio sam k njemu; on je mislio, da spadam medju njegove ljude, pa nije bio na oprezu, i još prije, nego što se je dosjetio, pograbio sam ga i začepio mu usta, da ne viče.

— Rekao si mi da ti to nije nov posao. Zar si to radio već i prije?

Kmicic se nasmije.

— Oj, oj, milostivi gospodaru, radio sam i to i koješta drugo! Neka mi samo vaša kraljevska milost zapovjedi, pa ću poći i opet i lako ću ih stići, jer su im konji umorni, pa ću uhvatiti još jednoga i naložiti mojim Kiemlićima, da i oni koga uhvate.

Neko su vrieme jašili šuteći, a u to se začuje konjski topot i dojaši Tizenhauz.

— Milostivi kralju, — rekne, — cesta je slobodna i noćište pripravljeno.

— A nisam li vam rekao?! — klikne Jan Kazimir. — Moja gospodo, uzalud ste bili zabrinuti. Ali hajdemo, jer nam treba počinka!

Svi podju brzim kasom i već za jedan sat spavao je umorni kralj čvrsto na svojoj vlastitoj zemlji.

Iste večeri pristupi gospodin Tizenhauz Kmicicu.

— Oprostite mi, moj gospodine, — rekne mu, — jer sam vas samo iz ljubavi prema kralju sumnjičio.

Ali mu Kmicic uztegne svoju ruku,

— O, to ne može da bude! — odgovori. — Nazvali ste me himbenikom i izdajicom!

— Bio bih učinio i više, jer bih vas bio ustrielio, — rekne Tizenhauz, — ali jer sam se osvjedočio, da ste pošten čovjek i da ljubite kralja, pružio sam vam svoju ruku. Ako hoćete, a vi ju primite; ako ne ćete, a vi nemojte. Ipak bih volio, da se mogu s vama natjecati u odanosti prema kraljevoj osobi . . . ali se ni drugoga natjecanja ne bojim.

— Zar vi tako mislite? Hm, možda imate i pravo . . . ali ja se na vas srdim.

— A vi se prestanite srditi . . . Vi ste prekrasan vojnik! No, dajte, da se poljubimo, da ne legnemo na počinak kao neprijatelji!

— Neka tako i bude! — rekne Kmicic.

I srdačno se zagrle.

V

Kraljeva četica dodje već kasno u noć u Živiec i ne svrati na se nikakove pozornosti u tom gradiću, prestravljenom nedavnim napadajem švedskoga odjela. Kralj ne ode u sam dvor, koji je već prije bio opustošen od Šveda, a djelomice i spaljen, nego odsjede u župnom domu. A Kmicic razširi viest, da to cesarski poslanik iz Šlezke ide u Krakov.

Sutradan podjoše prema Vadovicama i istom daleko iza gradića skrenuše k Suhoj. Odande su kroz Krzečonov imali da podju u Jordanov, a odande u Novi Targ i ako bi se pokazalo, da nema švedskih odjela pod Čorstinom, u Čorstin, a ako bi ih bilo, imali su da odu u Ugarsku i da se po ugarskom zemljištu došuljaju sve do Lubovle. Kralj se je takodjer nadao, da će mu osigurati put i sam doći u susret krunski maršal, koji je razpolagao vrlo znatnim silama, kakovih nije imao ni mnogi drugi vladar. Njegovu namjeru moglo mu je pomrsiti samo to, što nije znao, kojim putem kralj dolazi; ali medju gorštacima nije manjkalo vjernih ljudi, da gospodinu maršalu donesu pouzdane viesti. Nije im dapače trebalo ništa tajiti, jer su išli vrlo rado, čim im se je reklo, da se radi o kraljevskoj službi, jer to bijahu ljudi, srcem i dušom odani kralju, i premda ubogi i još poludljivi, ali pobožni i hereticima vrlo neskloni. Oni su prvi, kad se je proniela viest o zauzeću Krakova, a naročito o obsiedanju Čenstohove, kamo su obično slali svoje pobožne hodočastnike, bili pograbili za svoje sjekire i spustili se sa svojih gora. General Duglas, znameniti vojskovodja, razpršio ih je doduše posve lako na ravnini, na kojoj se nisu znali boriti; no za to su Švedi samo s najvećom opreznošću provaljivali u njihove rodne krajeve, u kojima ih nisu mogli pobiediti, dočim su sami lako bili pobjedjivani. Tako je i propalo nekoliko manjih odjela, koji bijahu neoprezno unišli u labirint visokih i nepristupnih gora.

I sada je već viest o kraljevu prolazu s vojskom bila učinila svoje, jer se svi podigoše kao jedan čovjek, da ga brane i da ga sa svojim družinama odprate makar i na kraj svieta. Da se je samo odkrio, tko je, mogao se Jan Kazimir u jedan čas okružiti tisućama tih poludljivih gorštaka, no on je posve dobro predmnievao, da bi se ta viest u tom slučaju poput vjetra razniela po svoj okolici i da bi mu tada Švedi mogli poslati znatnu vojsku u susret, i za to je volio da ide nepoznat, dapače i od samih gorštaka.

Ipak su posvuda nalazili pouzdanih provodnika, kojima je bilo dosta reći, da imadu provesti biskupe i dostojanstvenike, koji se žele ukloniti pred Švedima, i tako su ih provodili usred sniega, izmedju pećina, kroz klanjce i bogaze, samo njima poznatim stazama, preko tako nepristupnih mjesta, te bi čovjek bio rekao, da preko njih ni ptica ne može da preleti.

Često su kralju i dostojanstvenicima bili oblaci pod nogama, a ako nije bilo oblakâ, mogao im je pogled pregledati bezkrajni, bielim sniegom pokriveni prostor, koji bijaše tako širok, kao cieli onaj široki kraj; često su se spuštali u gorske provale, prilično tamne, premda zasute sniegom, u kojima je samo divlja zvjerad mogla prebivati. Uz to su obilazili neprijateljima pristupna mjesta, pa su i skraćivali put i često je bivalo, da se je najednoč pod njihovim nogama pojavilo ljudsko naselje, u koje su mislili stići istom za pol dana, a u njemu ih je čekao gostoljubivi počinak, makar u kukavnoj kolibi i u zadimljenoj sobici.

Kralj je bio vrlo veseo, pa je svojski bodrio i sve druge, da veselo podnašaju sve te neobične napore, govoreći, da će takovim putem bez sumnje i sretno i nenadano u Lubovlu doći.

— Gospodin maršal ni ne sluti, kad ćemo mu pasti na ledja! — ponavljao je neprestano.

A nuncij rekne:

— Što je bio Ksenofontov povratak prema ovomu našemu putu po oblacima?

— Što se mi više podignemo, to će niže pasti švedska sreća! — tvrdio je kralj.

U to dodjoše u Novi Targ. Činilo se, da su sve opasnosti minule; ipak su gorštaci tvrdili, da se nekakove tudje čete kreću oko Čorstina i po okolici. Kralj je mislio, da

*

Digitized by Google

je to možda njemačko konjaničtvo gospodina krunskoga maršala, koga je imao dvie pukovnije, ili da su to njegovi vlastiti draguni, poslani napred, koje su gorštaci smatrali neprijateljskim četama. No jer je i u Čorstinu bila posada biskupa krakovskoga, podieliše se mnienja u kraljevoj pratnji: jedni su htjeli da podju ravno u Čorstin, a odande samom granicom do šipuške zemlje; drugi su savjetovali, da odmah krenu u Ugarsku, koja je ovdje poput klina dopirala sve do samoga Novoga Targa, pa da se i opet prokradu kroz klanjce i bogaze, uzimajući posvuda vješte provodnike, koji poznadu najsigurnije prolaze.

Ovo poslednje mnienje prevlada, jer je tako bilo gotovo nemoguće, da će se namjeriti na Švede, a uz to je kralja vrlo veselio taj orlovski put povrh dubokih ponora i mrkih oblačina.

I tako podjoše iz Novoga Targa nešto na zapad i jug, ostavivši na desno Biali Dunajec. Put je iz početka išao dosta širokom i otvorenom okolicom, no što su više dolazili napred, to su se i gore i doline sve više sužavale. Jašili su stazama, po kojima su konji jedva mogli ići. Svaki čas su morali sjašiti i voditi ih rukom, pa su se još i onda opirali, uzdižući uši i pružajući zadimljene nozdrve nad ponore, iz kojih kao da je u njih buljila strašna smrt.

Gorštaci, privikli na najveće vratolomije, smatrali su često posve dobrom i takovu stazu, na kojoj se je nepriviklim ljudima sve vrtilo u glavi. Napokon dodjoše u nekakav vrlo dugi, ali tako uzki pećinasti klanjac, da su u njemu mogla uzporedo jašiti jedva tri čovjeka.

Taj klanjac bijaše kao kakav neizmjerni hodnik. Dvie visoke pećine zatvarale su ga s desne i lieve strane. Mjestimice bijahu ipak nešto šire i niže, prekrivene gustim sniegom i na obroncima obrasle crnogoricom. Vjetar je često dizao snieg u klanjcu i konjska su kopita posvuda udarala po tvrdom i pećinastom tlu. Ali baš sada nije bilo vjetra, već je vladala podpuna, upravo neugodna tišina. Tamo gore, gdje su se izmedju crnoga granja vidili komadići modra neba, letile su od časa do časa crne ptice,

Dinet E.

Digitized by Google

šušteći krilima i grakćući. Kraljevi ljudi stadoše, da odpočinu. S konjâ se je dizala gusta para, a ljudi bijahu izmučeni.

— Je li to Poljska, ili Ugarska? — zapita kralj za čas provodnika.

— To je još Poljska.

— A za što nismo odmah zašli u Ugarsku?

— Jer nismo mogli. Istom kad izadjemo iz ovoga klanjca, doći ćemo na pravi put. Zatim ćemo skrenuti, pa ćemo proći kroz još jedan klanjac i istom onda stići na ugarsku stranu.

— To vidim, da bi bilo mnogo bolje, da smo odmah pošli pravim putem, — rekne kralj.

— Tiho! — klikne najednoč gorštak. I priskočivši k pećini, položi na nju uho.

Svi upru u njega oči, a njemu se u jedan tren promieni lice, te rekne:

— Iza klanjca dolazi vojska od potoka! Za Boga, da nisu Švedi?

— Gdje? Kako? Što? — zapitaju sa svih strana! — Ništa se ne čuje!

— Jer ondje snieg leži. Za rane božje! Već su blizu! Odmah će se pojaviti!

— Možda su to ljudi gospodina maršala? — rekne kralj.

Kmicic obode u taj čas konja.

— Idem, da vidim! — rekne.

Kiemlići podju odmah za njim, kao lovački psi za lovcem, ali jedva krenuše s mjesta, kadno se na sto koraka pred njima na izlazu klanjca zacrniše ljudi i konji.

Kmicic pogleda . . . i duša se prestravi u njemu. Bijahu to Švedi.

Pojaviše se tako blizu, da se na uzmak nije moglo ni misliti, osobito ne radi toga, što su konji kraljevih ljudi bili jako umorni. Samo im je preostajalo, da se probiju, ili da izginu, ili da se predadu. To uvidi neustrašivi kralj u isti tren i pograbi za balčak svoga mača.

— Zaštitite kralja, pa natrag! — vikne Kmicic.

Tizenhauz dojaši u tren oka s dvadesetoricom ljudi napred, ali se Kmicic ne sdruži s njima, već odjaši polagano k Švedima.

Na sebi je imao švedsko ruho, ono isto, u koje se je bio preodjeo, odlazeći iz samostana,

ov sin.

Digitized by Google

i za to nisu Švedi odmah razabrali, tko je i što je. Videći, da k njima jaši konjanik u takovu ruhu, smatrali su po svoj prilici cielu kraljevu pratnju kojom svojom četom, jer nisu pojašili brže, već je samo kapetan izašao pred prvu trojicu.

— Kakovi ste vi ljudi? — zapita švedski, gledajući u grozno i bliedo lice mladoga junaka, koji mu se je približavao.

Kmicic dojaši do njega tako blizu, da su se gotovo trknuli koljenima, i ne odgovorivši ni rieči, izpali mu svoju kuburu u samo uho.

Grozan krik izvi se iz grudi švedskih konjanika, ali još jače zagrmi glas gospodina Andrije:

— Udri!

I kao što sto se kamen, odvaljen od svoje pećine, sruši s visine i obara sve pred sobom, tako nahrupi i on na prve redove, noseći smrt i zator. Dva mlada Kiemlića, slična dvojici medveda, skoče za njim. Odmah se začu zveket sabalja o šljemove i oklope i odmah ga popratiše težki vapaji i uzdisaji.

Preneraženim Švedima pričini se u prvi čas, da su ih to tri orijaša napala u toj gorskoj pustoši. Prva trojica uzmakoše pred strašnim mužem, a kako su zadnji istom počeli ulaziti u klanjac, pomiešaše se svi u sredini. Konji se stadoše grizti i nogama udarati. Vojnici iz daljnih redova nisu mogli priskočiti u pomoć prednjima, koji su redom ginuli pod udarcima naše trojice junaka. Uzalud su se branili, uzalud su im nastavljali svoja koplja, naši su im lomili sablje, sjekli ljude i konje. Kmicic je svoga konja zauzdao tako, da je prednja kopita podigao nad glave švedskih konja, a sam je bjesnio, sjekao i klao. Krv mu je poškropila lice, iz očiju mu sjao oganj, te nije mislio na ništa, nego samo na to, da će poginuti, ali da mora zadržati Švede. Ta misao pretvori se u takav strašni zanos, da su mu se sile potrostručile, a kretnje bile neobično brze. I nadljudskim udarcima svoje sablje obarao je ljude, kao što grom obara mlado drveće; dva mlada Kiemlića bijahu uz njega, dočim je stari stajao nešto straga, udarajući svaki čas sabljom izmedju svojih sinova, da ju poput munje brzo podigne svu u krvi.

Medjutim nastade oko kralja živa vreva. Nuncij prihvati kao i kod Živca za vojke njegova konja, dočim ih s druge strane pograbi biskup krakovski, zadržavajući ga tako svom silom na mjestu, a medjutim ga je kralj silno podbadao ostrugama.

— Pustite me! — klikne kralj. — Tako vam Boga, probijmo se kroz neprijatelje!

— Gospodaru, misli na otačbinu! — rekne biskup krakovski.

I kralj im se nije mogao oteti iz ruku, tim manje, što je pred njim stajao mladi Tizenhauz sa svojim ljudima. On nije išao u pomoć Kmicicu, već ga je žrtvovao, htijući samo da spasi kralja.

— Tako vam mukâ našega Gospodina, — vikao je očajno, — oni će tamo odmah poginuti! Milostivi gospodaru, spasi se, dok je još vrieme! Ja ću ih još i ovdje zadržati!

Ali kralj, jednoč razdražen, nije htio da popusti. Jan Kazimir obode još jače konja, i mjesto da uzmakne, podje napred.

A vrieme je prolazilo i svaki je čas mogao donieti smrt i propast.

— Poginut ću na mojoj zemlji! Pustite me! — vikne kralj.

Na sreću se je proti Kmicicu i Kiemlićima radi uzkoće mjesta moglo boriti samo malo ljudi, usljed čega su se oni mogli dulje održati. Ali napokon počeše i njihove sile malaksati. Nekoliko puta dotakoše se švedski rapiri Kmiciceva tiela i on stade krvariti. Oči mu bijahu kao zamagljene, a daha mu ponestade u prsima. On ućuti, da mu se približava smrt, i za to je samo želio, da svoj život što skuplje proda. „Još samo jednoga!“ ponavljao je u sebi, udarajući mačem po glavi ili po ramenu najbližeg švedskog konjanika, da se odmah okrene k drugomu; a Švedi se iza prvoga straha i iznenadjenja očito zastidiše, da ih tako zadržavaju samo četiri čovjeka, i za to ih obuze silan gnjev; oni pojuriše svom silom napred sve strašnije i brže.

U to pade Kmicicev konj i švedski konjanici prekriše mladoga junaka.

Kiemlići su se držali još neko vrieme, slični plivačima, koji videći, da tonu, naprežu sve svoje sile, da se još koji čas uzdrže nad uzbibanom morskom površinom, ali doskora padoše i oni.

Na to pojuriše Švedi poput vjetra prema kraljevoj pratnji.

I Tizenhauz poleti sa svojim ljudima na njih, te se sraziše tako, da je sve zatutnjilo izmedju gora.

Ali što je značila ta Tizenhauzova šaka vojnika napram jakom švedskom odjelu, u kom je bilo blizu trista ljudi!

I tako nije bilo sumnje, da je za kralja i njegovu pratnju bezuvjetno kucnuo čas smrti, ili sužanjstva.

Jan Kazimir, voleći očito prvu od drugoga, oslobodi napokon vojke svoga konja i pohrli za Tizenhauzom.

Najednoč stade kao ukopan.

Dogodi se nešto neobično. Svima se pričini, kao da same gore dolaze u pomoć pravomu kralju i gospodaru.

Vrhunci pećina zadrhtaše, sva se zemlja potrese, i kao da su se same šume na gorama htjele umiešati u ljutu borbu, počeše s visine padati silni panjevi, hrpe kamenja i sniega, rušeći se sa strašnim šumom i štropotom na guste švedske redove, a ujedno se grozna vika začu na sve strane.

A u švedskim redovima nastade takav metež, da se ne da ni zamisliti. Švedima se pričini, da su se gore potresle i da se ruše na njih. Začuše se strašni vapaji i očajni uzklici za pomoć, a pratilo ih je biesno hrzanje konja i glasno zveketanje kamenja, koje se je odbijalo od švedskih oklopa. Napokon stvoriše i ljudi i konji jednu užasnu smjesu, koja se je savijala na zemlji. A kamenje padalo je na nju bez prestanka, ubijajući i ljude i konje.

— Gorštaci! Gorštaci! — počeše vikati u kraljevskoj pratnji.

— Toljagama po pasjoj braći! — odazvaše im se glasovi s visine.

I u taj čas pojaviše se na obroncima pećinâ dugovlase glave, pokrivene okruglim kožnatim kapama. Za njima se pomoliše snažna tjelesa, pa se stadoše spuštati dolje po sniegu.

Crni i bieli gunjci, vijući se nad njihovim ramenima, podavali su im izgled strašnih grabežljivih ptica. Oni se spustiše u tren oka i zveket njihovih sjekira pomieša se kobno s očajnim vapajima nesretnih Sveda. Sam kralj htjede da zaustavi to klanje; neki konjanici, još živi, baciše se na koljena i stadoše moliti za milost. No to im nije pomoglo, nije zadržalo osvetnih sjekira, i četvrt sata kasnije nije već bilo ni jednog živog Sveda u klanjcu.

Zatim počeše krvavi gorštaci dolaziti kraljevoj pratnji.

Nuncij je u čudu promatrao te nepoznate ljude, snažne i visoke, prekrivene ovčjim kožama, a oni su posve krvavi još uviek mahali svojim sjekirama.

I ugledavši biskupe, odkriše svoje glave, a mnogi kleknuše na snieg.

Biskup krakovski podigne k nebu suzne oči.

— To je pomoć božja, to je Providnost, koja bdije nad veličanstvom!

Zatim se okrene k gorštacima i rekne:

— Ljudi, tko ste vi?

— Domaći! — odgovoriše mu iz hrpe.

— Znate li, komu ste priskočili u pomoć? Ovo je vaš kralj i gospodar, koga ste spasili!

Digitized by Google

Na te rieči stadoše vikati gorštaci: „Kralj! Kralj! Isuse i Marijo, kralj!“ ... Vjerni ljudi okružiše kralja i stadoše plačući ljubiti njegove noge, njegovo stremenje, pa dapače i sama kopita njegovoga konja. Nastade takav zanos, da su ga biskupi morali obuzdati, bojeći se za kraljevu osobu.

A kralj je stajao usred svoga vjernoga puka, kao pastir usred svoga stada, a krupne suze ronile su mu se niz obraze.

Zatim mu se lice razjasni, kao da je neko divno svjetlo zasinulo u njegovoj duši, kao da mu se je neka velika misao porodila u glavi, i on mahne rukom u znak, da želi govoriti, a kad se sve umiri, progovori tako jakim glasom, da su ga svi morali čuti:

— Bože, koji si me izbavio kroz ruke prostoga puka, prisižem ti na muke i smrt tvoga Sina, da ću odsele i njemu biti otcem!

— Amen! — potvrdiše biskupi.

I neko vrieme potraja svečana tišina, a onda nastade nova radost. Počeše pitati gorštake, odakle su došli i kako su baš u pravi čas priskočili u pomoć kralju?

Pokaza se, da su se znatni švedski odjeli vrzli oko Čorstina, ali nisu navaljivali na sam grad, već se je činilo, kao da nekoga traže i očekuju. Gorštaci su takodjer bili čuli o bitci, u kojoj su se ti odjeli pobili s nekom četom, medju kojom se je imao nalaziti i sam kralj. Odmah su zaključili, da će Švede namamiti u zasjedu, i poslavši im himbene provodnike, hotice su ih doveli u ovaj klanjac.

— Mi smo vidili, — govorili su gorštaci, — kako su ona četiri viteza udarila na te pse, pa smo im htjeli priskočiti u pomoć, ali smo se bojali, da ne preplašimo tu pasju braću.

Tu se kralj najednoč pograbi za glavu.

— Majko Sina jedinoga! — vikne. — Potražite mi Babinića! Moramo ga barem pokopati! ... I toga su čovjeka smatrali izdajicom, koji je prvi za nas prolio svoju krv!

— Sagriešio sam, milostivi gospodaru! — oglasi se Tizenhauz.

— Potražite ga, potražite! — klikne kralj. — Ne odlazim odavde, dok mu ne pogledam u lice i dok se s njim ne oprostim.

Odmah odoše vojnici i gorštaci na prvo bojno mjesto i izvadiše doskora izpod hrpe mrtvih ljudi i konja gospodina Andriju. Lice mu bijaše posve krvavo i bliedo, oči zatvorene, a oklop sav svinut od neprijateljskih mačeva i konjskih kopita. Ali baš taj oklop bijaše njegov spas, da ga nisu sgazili, i vojnicima, koji ga podigoše, pričini se, kao da su začuli tihi jecaj.

— Za Boga, živ je! — viknuše.

— Skinite mu oklop! — kliknuše drugi.

Odmah presjekoše remenje. Kmicic uzdahne duboko.

— Diše, diše! Živ je! — začuše se neki glasovi.

A on je neko vrieme ležao nepomično, pa onda otvori oči. Jedan vojnik ulije mu odmah malko rakije u usta, a drugi ga podigoše izpod pazuha.

U to dodje pješice i sam kralj, koji je takodjer bio začuo veseli uzklik, kao i svi drugi.

Vojnici dovuku pred njega gospodina Andriju, držeći ga sveudilj izpod pazuha, a njemu su k zemlji visile ruke. Ugledavši kralja, povrati mu se sviest na koji trenutak, upravo djetinjski smiešak zatitra mu na licu, a bliede mu ustne šaptnuše posve jasno:

— Moj gospodar, moj kralj živi ... slobodan ...

I suze mu zasinu na očima.

— Babiniću, Babiniću, čim ću te nagraditi? — klikne kralj.

— Ja nisam Babinić, nego Kmicic! — šaptne vitez.

To rekavši, ovjesi se kao mrtav na rukama vojnikâ.

VI.

Pošto su gorštaci uvjeravali, da na putu do Čorstina nema nikakovih švedskih odjela, podje kraljevska pratnja k tomu gradiću i nadje se doskora na cesti, kojom se je išlo s manjim naporom. I tako su putovali usred gorštačkih pjesama i uzklika: „Kralj ide! Kralj!“ A putem su im se pridruživale nove hrpe ljudi, oboružanih toljagama, kosama, vilama i puškama, te je Jan Kazimir za malo vremena bio na čelu znatnog odjela doduše neizvježbanih ljudi, ali spremnih, da s njim podju i na sam Krakov i da svoju krv proliju za svoga gospodara. Pod Čorstinom je već oko tisuću „gazda“ i poludivljih pastira okruživalo kralja.

A u to stadoše dolaziti i plemići izpod Novoga i Staroga Sanča. Ovi javiše, da je istoga jutra jedna poljska pukovnija pod vodstvom gospodina Vojnilovića kod samoga Novog Sanča pobila znatan švedski odjel, od kog su poginuli gotovo svi ljudi, ili su se potopili u Kamienci i u Dunajcu. To se pokaza istinom, jer se doskora na cesti zalepršaše zastave, te dodje sam Vojnilović s pukovnijom vojvode braclavskoga.

Kralj pozdravi radostno znamenitoga i već odavno poznatoga mu viteza, pa podje s njim usred velikog oduševljenja puka i vojske dalje u Spiž. A medjutim odjašiše napred najbrži konjanici, da jave gospodinu maršalu, da se kralj približuje, da ga uzmogne dočekati.

Veselo su i bučno išli dalnjim putem. Pridolazile su sve nove i nove hrpe. Nuncij, koji je u strahu za svoju i kraljevu osobu bio pošao iz Šlezke, bijaše sada sav izvan sebe od radosti, jer je već bio siguran, da će budućnost bezuvjetno donieti pobjedu kralju, a s njom i katoličkoj crkvi nad hereticima. Biskupi su dielili njegovu radost, a svjetski su dostojanstvenici tvrdili, da će se sav narod od Karpata do Baltika, baš kao i ovaj gorski puk, dići na oružje. A Vojnilović je uvjeravao, da se je to većim dielom već i dogodilo.

I pripoviedao je, što se po državi čuje, kakav je strah obuzeo Švede, kako se već u manjem broju ne smiju pokazati na otvorenu polju, kako već dapače i manje utvrde napuštaju i spaljuju, povlačeći se u veće tvrdjave.

— Naši se vojnici jednom rukom u prsa udaraju, a drugom Švede biju, — govorio je. — Vilčkovski, koji zapovieda nad husarskom pukovnijom vaše kraljevske milosti, već se je Švedima zahvalio na službi, i to na taj način, da je kod Zakrzeva na njihov odjel pod pukovnikom Attenbergom navalio, te ih gotovo sve sasjekao ... A ja sam ih s božjom pomoću iz Novoga Sanča iztjerao i Bog mi je dao znatnu pobjedu, jer ne znam, da li je i jedan iznio živu glavu ... Gospodin Felicijan Kohovski znatno mi je pomogao sa svojim pješačtvom, i tako smo im barem donekle odmazdili za one dragune, koje su oni dva dana prije toga bili razpršili.

— Za kakove dragune? — zapita kralj.

— A za one, što ih je vaša kraljevska milost iz Šlezke pred sobom poslala. Švedi su na njih navalili iznenada i nanieli im dosta štete, premda su se svojski branili ... A mi malo da nismo umrli od desperacije, jer smo mislili, da se i vaša kraljevska milost medju onim ljudima nalazi, pa smo se bojali, da kakova nesreća vaše veličanstvo ne zadesi. Sam je Bog nadahnuo vašu kraljevsku milost, da dragune napred pošaljete. Švedi su odmah za njih saznali i sve su im ceste zakrčili.

— Čuješ li, Tizenhauz? — zapita kralj. — To govori izkusan vojnik.

— Čujem, milostivi gospodaru! — odgovori mladi magnat.

Kralj se okrene k Vojniloviću.

— A što dalje? Što dalje? Govori!

— Što znam, to sigurno ne ću zatajiti. U Velikoj Poljskoj rade Kuleša i Žegocki. Gospodin Varšicki protjerao je Lindorma iz pilecke tvrdjavice, Dankov se je

Digitized by Google

održao, Lanckorona je u našim rukama, a na Podlasju bivaju sile gospodina Sapiehe pod Tikocinom svaki dan sve to veće. Švedi već skapavaju u toj tvrdjavi, a s njima će skupa skapati i knez vojvoda vilenski. A hetmani su već izpod Sandomira krenuli u Lubelsku, izjavljujući posve javno, da su se razkrstili s neprijateljem. Ondje je s njima i vojvoda černihovski, a iz okolice dolazi k njemu, tko god je živ i tko god može da drži sablju u ruci. Govore, da se ondje ima utanačiti nekakav savez proti Švedima, a u tom su i prsti gospodina Sapiehe i gospodina kastelana kijevskoga.

— To je kijevski kastelan sada takodjer u Lubelskoj?

— Da, vaša kraljevska milosti! Ali on je danas ovdje, a sutra ondje. I ja imam da idem k njemu, ali ne znam, gdje ću ga naći.

— O njemu će se već čuti, — rekne kralj, — pa ne ćeš trebati da pitaš za put.

— To i ja mislim, milostivi gospodaru! — odgovori Vojnilović.

U sličnim razgovorima prolazio im je put. U to se nebo razvedri tako, da na njemu nije bilo ni jednog oblačka, a snieg se je blistao na sunčanim tracima. Šipuške gore dizale su se veličajno pred našim putnicima i sama priroda kao da se je smiešila poljskomu vladaru.

— Mila otačbino, — progovori kralj, — dao Bog, da ti uzmognem povratiti mir, prije nego što moje kosti odpočinu u tvojoj zemlji!

Dojašiše na visočinu, s koje se je pružao otvoren i dalek vidik, jer se je s druge strane prostirala široka ravnica. U nizini ugledaše u velikoj udaljenosti kao neki veliki mravinjak ljudski.

— Ide vojska gospodina maršala! — klikne Vojnilović.

— Da nisu Švedi? — rekne kralj.

— Nisu, milostivi gospodaru! Švedi ne bi mogli doći s juga, s ugarske strane. Ja već vidim husarske zastavice.

Za čas se u modroj daljini pojavi šuma sulica, a šarene zastavice lepršale su poput cvieća u zraku; uz njih su se koplja sjala poput jasnih plamenova. Sunce se je ljeskalo na šljemovima i oklopima.

Kraljevi pratioci kliknu veselo. Taj uzklik začuše u daljini, jer se masa konja, konjanika, zastava i zastavica poče žurnije približavati, jezdeći očito brzim kasom, jer su pukovnije na očigled rasle sve više i više.

— Ostanimo ovdje na ovoj visočini! Ovdje ćemo dočekati gospodina maršala! — rekne kralj.

Pratnja se zaustavi, a vojska je dolazila sve bliže i bliže.

Časkom su ju zaklanjali zavoji na cesti, ili maleni brežuljci, razsijani po nizini, a onda se je i opet pojavljivala, kao šarena zmija, ljeskajući se na suncu. Napokon dodjoše vojnici u blizinu podgorja i podjoše polaganije. Oko ih je moglo već posve jasno razabrati i njima se nasladiti. Sprieda je išla husarska pukovnija samoga gospodina maršala, tako oboružana i tako krasna, da bi se njom bio mogao podičiti svaki kralj. U toj su pukovniji služili sami gorski plemići, ljudi stasiti, jedan kao drugi, a na njima bijahu sjajni oklopi sa slikom Majke božje čenstohovske, okrugli šljemovi sa željeznim naušnjacima, zašiljeni na vrhu, a ledja su im prekrivale tigrovske i leopardske kože, kod zapovjednikâ vučje, po običaju.

Šuma crnih i zelenih zastavica vila se nad njima; sprieda je jašio poručnik Viktor, a za njim je išla janjičarska glasba s bubnjevima, trubljama i sviralama, pa prava stiena konjskih i ljudskih, željezom oklopljenih grudi.

Gledajući taj prizor, plivalo je u radosti srce kraljevo. Odmah za husarima dolazila je laka četa, s golim sabljama u ruci i s lukovima na ramenu; zatim su stupale tri satnije Kozaka, prekrasno odjevenih i oboružanih kopljima i kuburama; napokon ljudi raznih velikaša, koji su već bili u Lubovli, trabanti, hajduci, Ugri i janjičari, sve sami strojni momci u gospodskoj službi.

A sve se je to ljeskalo poput zmije, sve je dolazilo brzo i šumno, usred hrzanja konjâ i usred tako gromke i bučne svirke, te se je činilo, da će se snieg srušiti s gorâ. Na kraju vojske vidile su se sjajne kočije, u kojima su se očito vozili svjetski i duhovni dostojanstvenici.

Napokon stadoše sve čete u dva reda kraj ceste, a u sredini se na posve bielu konju pojavi gospodin krunski maršal, knez Juraj Lubomirski. On je poput vjetra letio onom ulicom, a za njim su jurila njegova dva konjušara, sva u zlatu. Dojašivši do briega, skoči knez s konja, i dobacivši vojke jednomu konjušaru, podje pješice na visočinu, na kojoj je stajao kralj.

Skinuvši kalpak i metnuvši ga na balčak svoga mača, išao je gologlav, podupirući se palicom, prekrivenom samim biserjem. Bio je odjeven poljski, u bojnom ruhu; na prsima je imao pozlaćeni oklop, gusto posut dragim kamenjem i tako jasan, te se je činilo, kao da sunce na svojim grudima nosi; preko lievoga ramena visila mu je široka tamnoljubičasta vrpca od venecijanskoga baršuna. Na prsima ju je držala velika briljantna kopča, a i na kalpaku bijaše samo drago kamenje, koje se je divno ljeskalo na suncu.

Bijaše to muž u najboljim godinama, jak i stasit. Lice mu je bilo obrijano, a na glavi je imao dosta riedku i već malko prosiedu kosu, dočim su mu brkovi bili crni poput gavranovih krila, spuštajući mu se niz obe strane usta. Visoko čelo i rimski nos činjahu njegovo obličje dosta liepim, ali su ga donekle nagrdjivali vrlo izbočeni obrazi i male oči, obrubljene crvenim kolutima. Velika odlučnost, ali uz to i još veća oholost i taština zrcalila se na njegovu licu. Lako si pogodio, da je taj magnat htio na sebe svraćati oči ciele Poljske, dapače i ciele Europe. A tako je i bilo u istinu.

Gdje Juraj Lubomirski nije mogao da zauzme najviše mjesto, gdje je samo s drugima morao da dieli zaslugu i slavu, ondje je uviek bio spreman da se uzprotivi razdraženim govorom, pa da sve pomrsi i pokvari, makar se radilo i o samom spasu domovine.

Bijaše to vodja vješt i izkusan, ali su ga i u tom pogledu drugi jako nadkriljivali, a ni njegove ine sposobnosti nisu bile u nikakovom razmjerju s njegovom slavičnošću i taštinom. Odtuda je vječni nepokoj bio u njegovoj duši, odtuda se je radjala njegova zavist i sumnjičavost, koje su ga kasnije dovele do toga, da je za Republiku postao pogubniji i od samoga strašnoga Januša Radzivilla. Janušev crni duh bijaše ujedno i velik, te se nije strašio ničega i nikoga; Januš je težio za krunom, pa je za njom išao preko grobova i preko razvalina otačbine. Lubomirski bi ju bio primio, da su mu ju plemićke ruke položile na glavu, ali nije smio da ju poželi javno i otvoreno, jer je bio mnogo malodušniji. Radzivill bijaše jedan od onih muževa, koji u neposlušnosti moraju sve da izgube, a u poslušnosti mogu da postanu polubogovi; Lubomirski bijaše veliki vjetrogonja, koji je radi svoje povriedjene taštine bio spreman da unesreći svoju otačbinu, a da ipak sebe ne podigne, jer to nije ni znao, ni umio; Radzivill je umro kao veći krivac, Lubomirski kao škodljiviji čovjek.

Ali sada, kada je sav u zlatu i dragom kamenju išao kralju, bijaše posve zasićen njegov ponos. Ta on je prvi izmedju svih magnata primao svoga kralja na svojoj zemlji, on ga je prvi nekako uzimao u zaštitu, on ga je imao odvesti na njegov uzdrmani priestol, on je imao protjerati neprijatelja, od njega su sve očekivali i kralj i država, u njega su bile svraćene sve oči. I jer je sada bilo u skladu s njegovom taštinom, jer joj je to dapače laskalo, da svoj kralju izkaže svoju vjernost i ponudi svoju službu, bio je doista spreman na sve žrtve, htio je dapače da ih i prevrši. Došavši do pol visočine, na kojoj je stajao kralj, skinu svoj kalpak s balčaka svoje sablje i pokloni mu se duboko

(Nastavit će se.)

Digitized by Google

Sichel N.: Lotosov cviet.

Digitized by Google

Pod kraj plesa.

Svenu u kosi ti cviet,
Umorne padaju vjedje,
Smrsio gusti se vlas
Ustne su tiše i bljedje.

Jutro već budi se svud,
Svjetlo se razlilo danje,
Dvoranom umire noć,
U oči skrile se sanje.

Dodji jedanput mi još,
Kao da zadnji put to je,
Oka da ćutim ti sjaj,
Miomir kose sa tvoje.

Privij se meni na grud,
Inače posrnem mahom,
Strastne od glazbe sam pjan,
Opojen vrućim ti dahom.

Klonu li snaga nam sva,
Još je za polet taj osta,
A kad već nesta nam dah,
Bit će za cjelov još dosta.

Dragutin M. Domjanić.

Djelo Guglielma Ferrera: O veličini i propasti Rima.

Ocienjuje **dr. A. Tresić Pavičić.**

(Svršetak.)

Nema ništa zanimivijega za modernog socijologa nego proučavanje vječne borbe plebejaca sa patricijima, počevši od te dobe do Saturnina, ter vidjeti, kako puk komad po komad stiče svoja prava i družtvenu jednakost, predlažući preko svojih tribuna često takove zakone, koji bi se danas revolucijonarnim smatrali. Današnji socijaliste ne traže ama ništa, što rimski plebejci ne bi preko svojih tribuna tražili, koji su često svoje smione rogacije glavom plaćali. Ja se pače smijem modernim kolovodjama socijalizma, kada ih prispodobim sa jednim Licinijem Stolonom sa božanstvenim Gracima, sa Saturninom, Glaucijom itd. ili sa špartanskim kraljevima Agisom i Kleomenom. Eto to mi se čini da je morao biti predmet Ferrerova djela, to jest borba seljaka za posjed, diobu osvojenih latifundija, koja su patriciji prisvajali, vječna prepirka oko „ager publicus“, opraštanje kamata, pače ukinuće trećine dugova, ili čitavih dugova, itd. Naši socijalisti viču, ali kada su pokazali toliko sile, da bi mogli iznieti u saborima predlog o ukinuću dugova, ili o razdieljenju bogataških dobara medju seljake i radnike?

Za tim je morao Ferrero potanje razpraviti borbu plebejaca za osvojenje političkih prava, naročito kako je malo po malo puk otimao moć senatu, prenašajuć je na svoje komicije, dok g. 286. pr. H. nije uzdrmao senatovom moću, glasovitom „lex Hortensia“. Nu kulmen Ferrerova djela moralo je biti doba Graka, tih najplemenitijih, najnesebičnijih zastupnika siromašnog puka protiva nasilju bogataša, što ih je ikada čovječanstvo vidjelo osim Agisa, pak onda preći sa Graka na zakone Spurija Torija, na veliku borbu Marija proti aristokraciji i plutokraciji, sa tribunima Glaucijom i Saturninom, na borbu Livija Drusa, prikazati prevrat Lepida, Sertorija i Spartaka i napokon same aristokrate kao Cesara, koji videći, da više nemoćna aristokracija ne može davati žudjene časti, dadoše se na bezsramnu demagogiju, davajući svemožnoj svjetini i više nego je tražila i nego joj se je smjelo dati, ako se nije htjelo podpuno uništiti stari državni sustav, kojemu se je moralo, hoćeš nećeš, priznati uspjeh i veličinu rimske države. Nu za demagoge ove dobe nikakvo sredstvo nije bilo dovoljno nizko, da, ga upotrebe, kako bi stekavši simpatije svemožne svjetine podmićivajuć je na komicijama, podpuno uništili moć senata i konservativnoga plemstva, te pretvorili republiku u oligarhiju, a napokon u monarhiju.

Baš je ovo doba odabrao Ferrero, da prikaže veličinu Rima, a Rim je u ovo doba već bio prilično truo, samo što ga je zor energija prošlih viekova nosio prama vrhuncu. Rim je bio najjači onda, kada je njegov ustav bio liepi sklad izmedju demokracije i aristokracije, izmedju republikanstva i oligarhizma otmenih umova, koji su republici predsiedali i ravnali njezinom sudbinom i kada su toliko veli-kaši, koliko puk štovali zakone, a upravo takovu vrst ustava prikazuje nam i Aristotel kao najbolju. Sa Sullom može s reći da je republika prestala živjeti. Najprije je postal žrtvom toga umnoga aristokrata za tim ju je konačno uniš najveći aristokrata po krvi, a po djelima, najveći demago što ga je sviet vidio, demagog demagoga, Julij Cesar, ko je silnim državničkim umom izrabio u svoje svrhe sve lj bimce puka, ne izuzevši Pompeja, i najsmijonije demagog kao zloglasnog Kladija, Vatinija, Kurijona Antonija. Svi ti bili igračka u Cesarovim rukama i svi zakoni o dieljen hrane mukte medju narod, o podieljenju gradjanskog pra svoj rimskoj fukari, o dieljenju zemlja sve je to Cesar pr turio kroz drugu ruku, dok nije postao svemožan. Ces nije postao velik, pošto je kao strateg nadkrilio Pompeja, L kula i Aleksandra, nego dok se još za tu stranu njegov genija nije ni znalo, dok je po Rimu zavadjao žene najm nijih ljudi, kao Pompejevu i Crasovu, a njih vukao za n po miloj volji, kao što je preko svojih demagoga vukao nos cieli rimski narod i onu svjetinu, koju je zasljepljiv zakonima o annoni. Nije liepa prispodoba, ali se sa po sebi namiće: Cesar je bacao narodu mukte žito u rito, kao što se daje prasetu, prije nego će mu se kolc po čelu.

Pa ipak Ferreru se čini smiešno, kada neki historič misle, da je Cesar već od svoje mladosti premeditovao c što je kašnje izveo, to jest osvojenje političke moći, k je najprije oteo senatu i aristokraciji, a onda zaslieplje puku i napokon osvojenje svieta oružjem. Ferrero na ko prvoga svezka kaže: „Veliki ljudi onoga vremena niti slutjahu, da su bili oružjem i žrtvom silnog historičnog d da su bili podpuno u moći onoga, što mi možemo naz udesom povjesti, koji nije ništa drugo, nego nenadano daranje i nepredvidljivi pokret dogadjaja, eksplozija sila krivenih u činjenicama, koje nitko ne može predvidje zamršenoj i zapletenoj uljudbi, dok su još potajane“.

Pisac misli, da ljudi ove velike dobe nisu došli historičke veličine neobičnom silom uma i volje, neg sili okolnosti vremena u kojemu su živjeli, to jest u aristokratskog porietla, djedovske slave, bogatsva i „u te osobne „ambicije“ (Ferrero često upada u ova protuslovlja) i usljed uzdrmanosti vlade, koja je bila iz nakon gradjanskih ratova i demagoških pokreta, iz z

Digitized by Google

nitih ruku. S toga razloga ih je i zadesila težka sudbina u vihoru naredne dobe, jer bijahu slabiji od potreba svoga vremena, i uživahu veće časti, nego su zasluživali! I to Ferrero piše govoreć upravo o Cesaru, koji je faktički sam tu oluju podigao i zavio je kano vihor preko cielog naobraženog svieta i satro sve što mu se je oprielo! I još je trebalo Brutova noža, da ga ukine svietu s ledja!

Ferrera je upravo obuzela manija, da smanji upliv volje pojedinca u razvitku čovječanstva, kako bi sve dogodjaje i prevrate prepisao ekonomskim evolucijama, i onim sitnim sbrojenim voljama masa, koje nevidljivo djeluju u silnim resultantama. To može biti danas, nu ni danas u onoj mjeri, u kojoj neki socijolozi misle, ali nije bilo tako u Cesarovo doba. Onda su odlučivale volje pojedinih velikana, u čijim su rukama mače bile sliepim orudjem. A u ono doba bilo je pravih velikana u svakoj struci ljudskoga znanja i umienja, naročito u politici i u ratnoj umjetnosti, kao u nijedno drugo doba ljudske povjesti. Bilo je pače i kriepostnika, kakvih se više nije rodilo, koji su svom dušom težili, da očuvaju slobodu i republiku, ali je Cezar sve satro, da dodje do svoga cilja.

Nastala je neka prava manija u novije doba smatrati Katona, Bruta i njihove pristaše, ludama, koje nisu razumile svoje doba, koje nisu shvatile prilike vremena, ter se htjeli opirati svesilnoj evoluciji političkih dogodjaja, što ih je satrlo i bacilo u zrak kao mlin don Quijotta. Duruy i Momsen, malne svi njemački historičari, a u Italiji umni Bovio, drže, da je Cesar bio na neku ruku orudjem providnosti. Katon se je, po njihovom sudu, borio za utopiju, za „prazno ime, koje nema oblika ni sadržine“, kao što je običavao reći Cesar, govoreći o republici. Nu taj isti Katon, mnogo prije pada republike, dovikivao je Pompeju: Ti, šireći anarhiju, pripremaš put monarhiji! A nije samo Pompej utirao put monarhiju, šireći demagogizmom anarhiju, nego prije njega Sulla. Svi su ovi samo pripremili polje Cesaru, koji je i za to uspio, jer je bio jači i umniji od njih. Mnogo prije Rubikona zadan je smrtni udarac republici, a to je kada je Sulla, uzprkos dekretu senata, što mu ga je Marij poslao, zadržao svoje legije, i krenuo pače š njima na Rim. Tada je Cesar bio diete, ali je umno opažao i zapamtio dogodjaje svoga djetinjstva, u kojima mal' da nije zaglavio. Nisu dakle slučajne latentne družtvene sile, sile okolnosti, ili kakvoga fatuma, oborile republiku, nego ju je oborila volja Sulle, pak slavohljepje Pompeja, a napokon sebični genij Cesara.

Dok historičari, skloni laskati modernomu imperijalizmu, kuju Cesara u zviezde, te ga opisuju, kao nekakvo polubožansko biće, zatvarajuć oba oka na njegove mane i zločine, te ga nudjaju svojim carevima za nenadkriljivi uzor, Ferrero bi ga htio smanjiti, i gore nego ga je smanjio Svetonij, koji nam je sačuvao sve njegove mane. Nego zaludu je niekati činjenice, a iz Cesarovih djela izbija njegova veličina, kao nijednoga drugoga čovjeka u povjesti čovječanstva. Nu pravednog sudiju ipak ne će ni njegovih preko tri stotine pobjeda na bojnom polju, ni njegova politička mudrost i prevejanost, ni njegov govornički dar, ni njegov vedri stil u pisanju obsjeniti tako, da radje poprimi sud o njemu od imperijalističkog pisca Nikole iz Damaska, Augustovoga suvremenika, nego sud veleumnog i nepristranog Grka Plutarka, koji prikazavši divno svu veličajnu Cesarovu pojavu, znade naći rieči toplijeg oduševljenja za Katona, za Bruta i za istog prevrtljivog i bojazljivog Cicerona, jer nada sve cieni u čovjeku kriepost i pravednost, koje su jedine pravi uvjeti ljudske veličinie. U tom pogledu, i bez zanosna Plutarkova suda, bez Ciceronova udivljenja, bez nehotičnih usklika veleštovanja, koji se servilnomu Horaciju izmiču, kada pjeva ode svemožnomu Augustu prama Catonu i Brutu, sudeć po samim činjenicama, mi znamo koga ćemo za uzor iznieti našoj mladosti. Ja protrnem svaki put od udivljenja, kada u pameti opetujem Horacijeve stihove u jednoj odi Augustu:

Et cuncta terrarum subacta,
Praeter atrocem animum Catonis.

Katon je bio već davno pustio svoju veliku dušu mačem iz tamnice tiela, i iz tamnice podjarmljene republike, a još je ta duša strašila cara svieta u njegovoj palači na Palatinu! Sva zemlja je bila podvrgnuta, i Cesar njezin podjarmitelj mrtav, a ipak je njegov nasljednik od te strahovite duše strepio!

Ferrero još nije za pravo počeo opisivati borbu umirućega republikanstva sa pobjednim tiranstvom, te je jedva nekoliko puta Katona spomenuo, nu već mi se čini, da će njegov sud o Katonu biti nepravedan i kratkovidan, kao što su kratkovidni i ludi oni, koji su predbacivali Katonu, — da dokažu njegovu malenkost — da nije dotjerao ni do konsula! Mnogi se pisci razbacuju lahkoumnim riečima, sudeći Katona, ter osudjuju njegovu smrt, jer da nije bila potrebita, niti je ikomu hasnila, kao što ni njegov rad, ni njegova žrtva nisu hasnile republici, kojoj je bilo sudjeno da pane! To znači vjerovati u sliepi fatalizam, nu Katon je dobro vidio, da pohlepni ljudi, žedni slave i tiranstva ruše republiku, a on se je njima opirao, a ne sudbini. Podlegao je on i republikanci, jer su demagozi bili jači, jer u svjetini nije bilo sviesti. Umro je, jer nije htio svojim životom na neki način odobriti Cesarovu uzurpaciju, trpeći dobrovoljno jaram. Stoik, kako je bio, nije držao do života ništa, ako nije mogao uživati slobodu, pa je potražio razumni izlazak, εὔλογος ἐξαγωγή. Dok je mogao služiti se slobodno svojim tielom (ἑαυτῷ χρῆσθαι) za dobro čovječanstva, uzdržavao ga je; kad to nije više mogao, odbacio ga je, kao nepotrebno orudje. Slabo sude ondašnje ljude, koji ih sude po današnjim kriterijama. Tako i sam Bovio, inače duboki filosof, u svojoj drami „Cristo alla festa di Purim“, osudjuje Katona. Nu i sam monarhista i kršćanin Dante ne usudjuje se turiti samokrvnika Katona u pakao, nego mu daje častno mjesto čuvara čistilišta.

U Ferrera je prava manija smanjivati veličinu ljudi onoga doba, pa kaže da su ih suvremenici precjenjivali. Mjesto da dade, što je najrazumnije, veliku ulogu velikim umovima i voljama u razvitku povjesti, on sve velike dogodjaje pripisuje udesu, pripremljenom od financijalnih i ekonomičkih borba sitnih masa. Cesar mu je neka vrst lukava kicoša, koji ni sam nije znao, što hoće, već ga sila okolnosti iznie na površinu. On se smije Momsenu, Duruy-u, Napoleonu trećemu i drugim historičarima, toliko starim, koliko modernim, koji kažu, da je Cesar već od mlade dobe hleptio za gospodstvom nad svietom. To znači zbilja površno proučavati povjest ili ne znati prosuditi fakte, koje sam navadjaš. Ako je Cesar, bez ikakve bojne slave, pun dugova, mrzak aristokraciji radi zavadjanja žena, i radi demagoških agitacija, koje su sve više otimale moć senatu, jedino mudrom politikom u kuriji i na Foru, znao steći toliku moć, da je prisilio Pompeja i Krasa podieliti s njime vladu u prvom trijumviratu; ako je znao oprieti se i pobieditи žilavog, umnog i neustrašivog Katona i genijalnog i prevejanog Cicerona; zar to nije dokaz neobičnog uma i silne volje? Istina je, da mu nikakvo sredstvo nije bilo dovoljno niklo, da se ne bi š njim poslužio za steći moć, kao na primjer štićenje opakoga Klodija, (koji mu je zaveo ženu) samo da ga izrabi u svoje svrhe; ali to su mane moralne, a ne mane uma. U ostalom Cesarova se veličina pokazuje u pravoj slici, isto za one, koji ne važu manje čine i početnu borbu, koja je obično mnogo teža — istom onda, kada mu sav naobraženi sviet leži pred nogama. Tada je blag, veledušan i pravedan. Bit će, da su Cesarova politika i njegov životopis pružili Macchiavelli-u mnogo savjeta iztaknutih u „Il Principe“. Cesar se je držao vjerno svoje maksime, crpljene iz Euripida i prevedene od njega u latinske stihove:

Ti violandum est jus, regnandi gratia
Violandum est; aliis rebus pietatem colas!

Digitized by Google

Ili zar će se reći, da je ona divlja rulja orcina, i robova oslobodjenih od gospodara, da mogu mukte dobivati hranu od države, vladala sudbinom rimske republike? Volja Cesarova sama o sebi bila jača nego milijoni takovih volja. On je težkim, neumornim trudom, pogibeljnim borbama sipljući zlato kao pržinu, a rieči kao pljevu, zavladao napokon svjetinom rimskom. Kad je išao kao kandidat za pontifexa maximusa na izbore, rekao je majci, da će se vratiti kao pontifex, ili da će ga donieti mrtva. Nu dokazivati, da je Cesar bio genij prvoga reda, značilo bi lievati vodu u more, da bude veće. Njegove legije obožavahu ga. kano Boga. Jedna njegova rieč bacala ih je u smrt, kao pljevu u vatru. A što je bio um, što volja njegovih vojnika, prama njegovomu umu i njegovoj volji? U ono doba su neku naobrazbu uživali patriciji i bogataši, nu kakvu su naobrazbu mogli imati njegovi vojnici, rekrutovani po dolinama Apenina, i po močvarama Cispadanske galije? Oni nisu imali druge vrline, nego bojnu, još neizkvarenu, hrabrost svojih otaca, koja se je po Italiji čuvala, kad je u Rimu već bila mrtva. „Docta ligonibus versare," rekao bi Horacij. Prva im je kriepost bila, sliepa poslušnost nepobjedjivom vodji, a najveća dika, pokazati pred njim što više rana, ili umrieti pred njegovim očima. Njegove legije bile su njegovi strojevi, koje je on ljubio, njegovao, štedio, ali ipak samo strojevi. Lucullus nije bio možda manji vojskovodja nego Cesar, pa ipak nije imao nad vojskom niti iz daleka tolike moći, i njegove ga legije ostaviše u najvećem sjaju pobjeda. Lucullus ih nije mogao ganuti ni plačem na pokornost, a kada su u dva puta Besarove legije stale puntati, umorene od nadljudskih napora, on ih je znao ukoriti sa dvie rieči, ili samo prezirom, a oni onda puzi pred njim, kao pašće pred gospodarom, kad ga šiba, moljakaj, da ih decimuje, samo da ih ne odpušta od svoga vodstva. To su znakovi divske volje i sjajnoga uma.

Meiss

Ferrero nazivlje Kaja Graka najvećim političarom staroga Rima. Za me je Kajo, ako ga sudim sa moralne strane, sto puta veći nego Cesar, i barem ravan Brutu i Katonu, nu nikako ga ne bih mogao proglasiti najvećim političarom Rima, i ako i ga u tom pogledu visoko cienim. Ali politika se sudi po uspjesima, a ne po idejama, jer ako ćemo tako, onda su filosofi najveći političari. Dobrih političkih ideja, kojih nije bilo ni do danas moguće oživotvoriti u svietu, naći ćemo kod mnogih starih filosofa, osobito kod Aristotela. Nu nije to politika. Veliki političar nastoji provesti ono, što mu prilike družtva, kojim ravna, dozvoljavaju, a ne smije namitati družtvu one reforme, za koje nikako još nije dozrelo. Ne kažem da su reforme Kaja Graka pusta utopija, ali bile su nešto preuranjene i presmione za njegovo doba, tako da je im on sam naslućivao, i malne jasno vidjao, da će ga stići, radi tih reforma, bratova sudbina. Cesar je sedamdeset godina kašnje proveo i više nego je Kajo Grako htio, ali mu je Grakova smrt pripremila tlo. Osim toga Kajo Grako je radio neobično, uzvišenom požrtvovnošću za dobro puka i republike, a Cesar, kao prevejani demagog, da steče simpatije puka. Upravo za to se je božanstveni Katon neustrašivo opirao Cesarovom zakonu o žitu, ne za to, što mu nebi bilo milo dobrostanje puka nad sve ino, nego jer je genijalno predvidjao, da Cesar ne radi iz ljubavi za puk, nego radi sebe. Jedino da zaprieči krvavi gradjanski rat, dao se je sklonuti od Cicerona da glasuje. Kao čovjek i kao gradjanin Kajo Grako je neprispodobivo veći od Cesara, kao filosof i poznavaoc ljudi možda mu je ravan, ali kao političar nije mu dorasao, kao nikoji čovjek staroga vieka, a možda ni novoga.

S tih razloga, kao što se ne mogu oduševiti za Cesara poput Momsena, jer je počinio preveć opačina, koje ovdje ne mogu nabrojiti, ne mogu mu ni umanjiti veličinu

Digitized by Google

poput Ferrera, a najmanje pak niekati mu, da je bio kormilar na ladji svoga doba, te ga prikazati kao lutku vremena, koju iznesoše na površinu razne socijalne sile. Vrieme je bilo sgodno, cesta prama absolutizmu utrta od Sule, Marja, Pompeja i raznih demagoga, a on se rodio silan, pa skršio Katona i Pompeja i Bibula i Fausta Sullu i Afranija i Petreja i volju Cicerona itd., ili podmitio novcem, kao konsula Pavla Emilija, Kurijona, Antonija, Klodija itd.

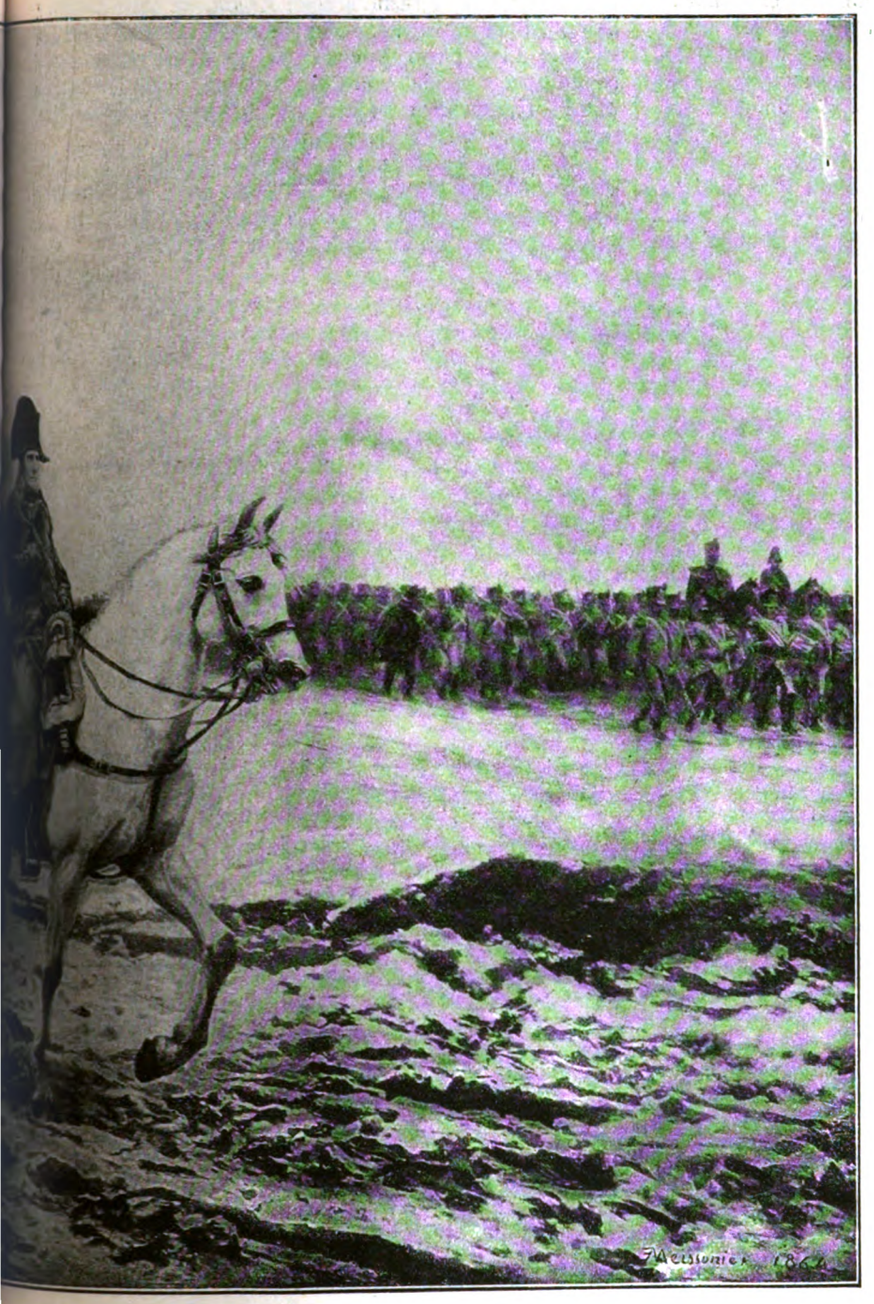

Sve je javne neprijatelje pobiedio, i trebala je potajna urota, da ga sruši sa najvišeg vrhunca moći, od kojega se je ikada čovjek na zemlji uspeo. Ipak i ako njegovo djelo nije bilo dovršeno, i ako nije mogao izvesti jedinstvo svih naroda zemlje u jednoj državi; urotnici ne mogoše poruši, što je do tada sagradio, ni spasiti republiku. Temelji koje je on udario imperijalizmu, ne samo da potrajaše pet viekova, nego i danas služe uzorom svim carevima.

Može se i ne vjerovati, što kaže Svetonij o Cesarovom usklíku, kad je u gaditanskoj Hispaniji vidio kip Aleksandra velikoga, ali baš s protivnih razloga nego hoće Ferrero. Ferrero nieče, da je Cesar imao namjeru postati ono što je postao, a meni se čini da je on snovao i sanjao o budućoj veličini mnogo prije nego je došao u Hispaniju, i doista, smiešno bi bilo, da onaj umni političar, kakva vidjesmo još mlada u Rimu, u zreloj dobi stane naricati, da je u tim godinama Aleksandar bio već osvojio sviet, tim više, što ni on, ni oni, koji su ga mogli čuti, nisu mogli imati ama nikakove sigurnosti o njegovom budućem uspjehu. On je mogao htjeti taj uspjeh i o njemu snovati, ali da ga je izrazio pred drugima, bio bi postao smiešan, a Cesar nije bio čovjek, da počinja smiešnosti. Take veličajne zamisli čuvaju se u sebi, kuhaju se u krvi srca, a ne iznose se na pazar, jer bi i najveći genij pred prostotom postao smiešan, a prostota vjeruje u veličinu čovjeka, samo kada uspije; inače je ne vidi, pa makar kolika u potenciji bila. Cesar je doista mnogo prije u srcu gojio velike nade, i možda se je grizao, što mu je sudjeno boriti se riečima u senatu i na Foru, ter što nema prigode, kano Pompej, da mlad pokaže svoj strategički talenat.

Plutark je, hoćeš ne ćeš, jedan od najvećih i najpravednijih sudija ljudi, a evo što on kaže o Cesaru u životu Antonija: „Ono što ga je potaklo na sveobći rat, to je isti motiv, koji je negda turio mač u ruke Aleksandru, a prije njega Kiru, to jest nezasitna želja zapovjedi, razuzdana pohlepa da bude prvi i najveći od sviju ljudi; do šta Cesar nije mogao doći, nego uništenjem Pompeja.“ U tim je riečima i najveća osuda i najveći hvalospjev za Cesara, nit ga može jedan Ferrero smanjiti, kao što sve zasljepljeno udivljenje Momsena ne može oprati Cesara od nebrojenih ljaga i zločina, koje je počinio, dok je došao do absolutne vlasti, pa ni kasnija pravednost i blagost duše. Cesar je pravio škiljave kompromise sa svojom savješću, obećavajuć joj, da je umiri, pravednost i blagost, kada bude svemožan.

Najljepša strana Ferrerova djela, to je ekonomski i financijalni dio, nu taj je preveć razvijen na uštrb političkomu i ratnomu. Ferrero daje preveliku važnost lukavim trgovanjima Krasa, lihvarskim špekulacijama talijanskih novčara, trgovaca, zakupnika državnih poduzeća itd. To bi dobro bilo, da je i političku i ratnu i znanstvenu i umjetničku stranu rimskoga života razmjerno razvio. Nu on nam prave vjekove rimske veličine, to jest viekove republike, prikazuje na nekoliko stranica. A i u dobi, koju crta, negdje navadja mnogo političkih dogodjaja, negdje mnogo važnih propušta. Često iznosi sitnice, a prešućiva velike dogodjaje. Liepo je ocrtao Verrerovu parnicu i urotu Katiline. Velika mu je mana. što neke stvari po više puta opetuje, kao ljudi, koji imadu slabo pamćenje. Osobito kada se radi o zakupnicima poreza i cestogradnja, o trgovcima i bankirima, o kon-

Digitized by Google

kusijama raznih propretora i prokonsula, o podmitljivosti senatora, o sveobćoj pohlepi za novcem; tu se razbacuje riečima, bez svake mjere i reda, pa tri redka niže ponavlja iste prislove! To smeta, tim više, što se je taj liepi prostor mogao izpuniti političkim, ratnim i osobnim dogodjajima, koji čitatelja uviek zanimaju.

Imade tu i tamo historičkih netočnosti, osobito u brojkama. Ja neznam, na primjer iz kojih je izvora crpio brojke o Lukulovoj i o Tigranesovoj vojsci prije bitke kod Tigrisa. To je jedna od najglasovitijih bitaka u cieloj rimskoj povjesti, ali Ferrero je tako brojke smanjio, da joj odnosi važnost. On kaže, da je Tigranesova vojska brojila 80.000 ljudi, a Lukulova, pošto je ostavio pod Tigranocertom 6000, da je brojila 14.000. Naprotiv Plutark kaže, da je Tigranesova vojska brojila 20.000 strielaca i praćaša, 55.000 konjanika, 150.000 pješaka, i 35.000 vojske, što bi se danas reklo od traina, genia i pionira. Plutark kaže nadalje, da je u toj bitci na strani barbara palo preko sto tisuća pješaka i malne cielo konjaničtvo, a Livij, da Rimljani nisu nikada imali pred sobom veću vojsku, prem je poznato kolike je mase Teutona i Cimbra Marij potukao. Livij kaže, da je Tigranesova vojska bila 20 puta veća od Lukulove, a Lukulova brojila od 12 do 14 tisuća ljudi, onda je svakako brojka koja Ferrero navadja premalena. Moguće je da stari historičari pretjerivaju, ali ne vidim, po kojemu bi se kriteriju dalo izpraviti njihove brojke, te ih smanjiti na trećinu. Vojska Tigranesova morala je biti silna, kada su pod njegovom zapoviedi vojevali i kraljevi Gordineje, Medije, Adijabene, i razni kraljići Arapa, sa obala Kaspijskog mora, Albanije, Iberije, i čak sa obala Crasca! Osim toga, kada je Livij pisao povjest, još je živilo mnogo vojnika, centurijona i valjda vojničkih tribuna, koji su s Lukulom sharili Tigranesovu vojsku, pa težko da je rimski historičar iznosio bombastične brojke.

O drugim netočnostima ne ću govoriti, jer bi ocjena izpala preduga, Ferrerovo se djelo ipak rado čita, jer je pisano laganim stilom i liepim jezikom. Kada izidju ostali svezci izviestiti ću o njima, prama vriednosti.

Na razstanku.

Daj, reci mi, što imaš reć,
Dok stojim ovdje blizu,
Jer vrieme brzo odmiče
U neprekidnom nizu.
Daj, reci mi, što imaš reć,
Bar ti o nečem sbori,
Kad s ljubavi ja ne znam već,
Od koje grud mi gori!

Još koji tren, još koji ah,
I ja ću u dalj poći,
A Bog zna, moja jedina,
Kad opet ću ti doći.
Sad biser vriedi svaki hip,
Što dvije ga duše slave,
Ja gledam kô u sveti kip
U tvoje oči plave.

Što osjećam u isti mah,
Uzalud tražim reći —
Na ustnah mi se trese dah,
I biva sve to veći . . .
Na razstanku smo, sbori ti,
Dok stojim ovdje blizu,
Dok traju rajski časovi
U dragocjenom nizu!

Daj, smogni koju mednu rieč,
Još samo slovo koje,
Na utjehu, za sretan put
Od tebe, zlato moje!
Jer za malo i skrit će me
I noć i tmina gusta
Uz plamen zadnjeg cjelova
Sa tvojih divnih usta.

Ja poći ću, jer moram poć.
U dalj me sudba nosi.
Do vidova ću snivati
Kô cviet o svojoj rosi,
A sa mnom bit će uzdah tih,
U duši tisuć snova,
I svaka rieč, i svaki stih,
I sretna ura ova!

Miroslav Hirc.

Povjestni razvoj Sibirije.

Priredio **Emilij Laszowski.**

Sibirija, taj ogromni iztočni dio ruske carevine, bijaše od vajkada zanimljivom zemljom. Kao zatočište ruskih prognanika, poznata bijaše Evropi kao nešto strašna. O njoj kolahu najzanimljivije pak i strašne priče. Težak život i jadi prognanika, koje je imala primiti Sibirija, često opisan je u pripoviedkama i romanima punim najvratolomnijih pustolovina. Malo tko zalazio je od svoje volje u tu zemlju, koje se bojahu. Strah od nje i udaljenost od kulturnog evropskog zapada, činila ju gotovo nepristupačnom. Koje li opet potežkoće imali su putnici i transporti biednih prognanika nadvladati, dok su stigli na svoje odredište, često u najiztočnije strane sibirske. Danas je Sibirija poznata. Nju presjeca velika sibirska željeznica, koja će dići gospodarske i trgovačke prilike Sibirije, a ujedno biti važnom polugom u provadjanju polake ali sigurne ruske politike na iztoku. Sibirija evo postaje sve više kulturnom zemljom. Ona će postati i sve poznatijom Evropi, a za cielo uprieti će u nju oči svjetski političari, jer će možda sibirska i ruska politika igrati važnu ulogu u riešenju kitajskog pitanja, koje bi moglo pomutiti i mir Evrope, Azije, a možda i Amerike.

Povjest Sibirije slabo je bila poznata sve do najnovijega vremena. God. 1899. napisao je i izdao Albrecht Wirth povjest Sibirije: „Geschichte Sibiriens und der Mandschurei," Bonn, C. Georgi, 1899. 8° (VI) 220 str. U tom djelu sabrao je autor velikim marom sve što se odnosi na povjestni razvoj Sibirije od najdrevnijih vremena do danas. Autor proučio je sve što mu bijaše pristupačno. On sam veli, da bi pisac povjesti Sibirije i Mandžurije morao poznavati kinezki, turski, japanski, perzijski, arapski, armenski, mongolski i mandžurski jezik. Takav pisac još se nije rodio, a lje ne će se nit skoro roditi.

Digitized by Google

Premda su vrela Wirtha bila vrlo oskudna i rietka, to mu je ipak uspjelo zadaću najbolje riešiti, jer je prema mogućnosti podpuno prikazao povjestni razvoj Sibirije. O tieku svog prikazivanja daje nam Wirth sliedeće razjašnjenje. Uslied podpunog razumievanja razvoja sjeverne Azije, dobiva zajedno važnost cieli niz historičkih momenata, koji razjašnjuju političke odnošaje naprama susjednim državama u Kini, Indiji, prednjoj Aziji i Evropi. U prvom dielu tog djela, prikazano je, kako su pokreti u Pekingu i Mongoliji te u južnoj Sibiriji pokrenuli seobu naroda, a tako Germane iz njihove odlučenosti turili na poprište svjetske historije. U odsjeku „Srednji viek" razspravlja se obsežno porietlo Magjara iz sjeverozapadne Sibirije, te se potvrdjuje ponovno velika važnost Turaka, koji su nekoć posredovali izmedju kulture zapada i Kine. Novovjeki problemi: snošaj izmedju ruske carevine i Englezke te Japana, azijatska pacifik-željeznica, koja po mnienju zasnovača ne će biti izgradjena prije g. 1907., gospodarska pitanja i kolonizacija ogromne zemlje, o svemu tomu će se oprezno razpravljati. I neka pitanja budućnosti, kao primjerice očekivani upliv etnografski Kineza na sjevernu Aziju, predmetom će biti prikazivanja. Kako se razabire, program autorov jest obsežan i zanimljiv, a kako autor izpunjuje obećanje, nalazi čitaoc uz povjestne dogodjaje takodjer i uputu na njihove povjestne i političke posljedice i učinke. To je upravo ono, što ovo djelo čini privlačivim. To bo djelo pokazuje, da proučavanje historije mora biti više sredstvo nego li svrha, — sredstvo naime, da se uzmogne prošlost pravo upoznati, sadašnjost pravo prosuditi, a po prošlosti i sadašnjosti pravo zaključivati glede budućeg razvoja.

Do danas poznavali smo povjest Sibirije od XVI vieka dalje, naime od pripojenja Sibirije ruskom carstvu. Wirth segnuo je natrag u najdavnija vremena, iz kojih imademo viesti o Sibiriji. Razumije se, da je povjest sibirskih naroda tako dugo prekrita tamom, dok ovi niesu narodi došli u doticaj sa civiliziranim narodima ili sa svojim susjedima Kinezima i narodima prednje Azije. Stari Grci poznavahu sibirske nomade, a misli se, da su Homerovi „Abioi" živjeli oko Balkaškog jezera. Ime „Hyperborejci", kojim su Grci naprosto nazivali sjeverne narode, bijaše tako široko i neopredieljeno, kao i ime „Skyti", koje je stupilo na mjesto predjašnjega. Pače i o „Hiungnu" (Huni?), koji su po kazivanju kinezkih kroničara oko g. 220. prije Isusa, po Kinezima potisnuti prieko pustare Gobbi, i protiv kojih je podignut kinezki zid, te o tom moćnom turskom plemenu i njegovoj povjesti ne zna se baš ništa sve do II. vieka prije Isusa. Tekar početkom II. vieka pomalja se taj narod, potjera tebetske nomade na gornjem Hoanghou, Jue-tschie prema zapadu, na sjeveru pokori Kirgize, te osvoji cielu Kinu. Da je u to vrieme bilo u jugozapadnoj Sibiriji ljutih borba medju narodima potisnutim s iztoka, da su Huni napredovali do u zapadnu Sibiriju, to se tek nagadjati, a nipošto potvrditi ne može, jer tuj manjkaju historijska dokazala. Isto tako je nedokazano, jesu li Sabirci, moćno pleme Huna, koje se je u V. i VI. vieku nakon raznih borba naselilo na Kavkazu, te odanle plienilo Malu Aziju, ma u u kakovom savezu sa imenom „Sibir" (Sibirija).

Po Wirthu starija povjest Sibirije jest od prilike: Povjest Sibirije počinje provalom Skyta s Altaja u prednju Aziju. Drugu epoku zaprema držanje Hiungnua u Mongoliji i okolini Baikalskoj. Treći odsjek razvoja označuje seoba Hiungnua ili Huna kroz zapadnu Sibiriju u Evropu, put Jue-tčia s Kokonera kroz jugozapadni kut Sibirije do Ferghana i doline Inda, i napokon prelaz Usuna s Kokonera u jugozapadnu Sibiriju. Četvrta je epoka razcjepkana i nejasna. Tunguzi dižu se na razvalinama moćne države Huna te osvoje cielu iztočnu Aziju od Hoanghoa do Lene te od sjevernog Japana do Balkaškog jezera. Tukuhuni pleme Tungusa, koje krene prema zapadu, dopre do Kabulistana, drugo pako pleme tunguško Toba, zasnova slavnu dinastiju u sjevernoj Kini, ali se veoma pokineži. Ien-yeni i njihovi srodnici Avari, putuju iz Gobia sve u Ugarsku Vidi se dakle, da svagdje i u svako doba stoji Sibirija u savezu sa susjednim južnim zemljama.

Kao najstarija, tako i sredovječna povjest Sibirije prikazuje nam česta zamršena gibanja naroda, nu s tom razlikom, što ova gibanja niesu bez cilja, i da doticaj sibirskih naroda sa iztočnom i zapadnom civilizacijom imade po Sibiriji korisne posljedice na polju kulturnog napredka. Povjest Sibirije postaje nam jasnijom onim časom, kad sibirski narodi stupaju u doticaj s Rusima. Prvi su bogati novgorodski trgovci prešli Ural, te na donjem Obu došli u dodir sa jugričkim plemenima, kupujući od njih krzno i srebro. To se dogodi već u XI. vieku, a u XII. vieku razviše Novgorodjani toliku premoć nad svojim sibirskim trgovačkim drugovima, tako da im pokrajina Jugrija, izmedju Tobolska i Beresova morade plaćati danak. Izmedja ovih i Novgorodjana došlo je do krvavih borba, u kojima Novgorodjani pobiediše, makar da su sami Mongolima, najme zlatnoj hordi (Kipčak) plaćali danak.

Zlatna horda dala je povod gibanju, koje bijaše po skoru budućnost Jugrije od zamašne važnosti. God. 1300. proglasi se Nogaj, vojskovodja Kipčaka neovisnim, a Nogajci raširiše se od Volge do Irtiša. Kan Nogajaca, po imenu On, koji je navodno potjecao od Šejbania unuka velikog Džingiskana, nazivan „Šejbanski car", utemelji oko god. 1380. vlast na Išimu i osvoji polako cijelu današnju guberniju tobolsku, koja se tada nazivaše zemljom Sibira. Nu knezovi Šejbanovići niesu mirno držali tu zemlju. Sad se pokoriše kasanskim Tatarima, sad opet kozačkim ili kirgiškim vladarima, God. 1465. pritisnu ih veliki knez Ivan Vasiljević I. (1462.—1505.) i prisili zemlju Jugriju na plaćanje danka. Kad je taj veliki knez slomio snagu Novgorodjana, postadoše prijedjeli na donjem Obu prilično neovisni, dočim je Sibir, priedjel medju Tobolom i Irtišem, pao pod vlast šibanskoga ili sibirskoga kana Mameta. Iza njegove smrti god. 1496. pokori Ivan Vasiljević gotovo cielu današnju guberniju tobolsku. Osvojenu zemlju razdieli u svrhu uprave, na dva diela, Obdoriju na donjem Obu i Kondiju na Kondi, koja se kasnije sibirskom ili tjumanskom pokrajinom nazivlje. Uslied ove ruske okupacije prenesoše Šejbanovići svoju stolicu iz Ture u neku visoku utvrdu na Irtišu, nedaleko ušću Tobola te je prozvaše Iskär ili Sibir. Ondje vladahu, kao sibirski carevi, a kasnije pokoreni velikim knezom Ivanom Vasiljevićem II. priznaše rusko gospodstvo. Isto tako se dogodi s jugriskim knezovima pustoga Urala. Od god. 1557. plaćahu Šejbanovići Rusima danak. Ivan Vasiljević II. Grozni, koji se prvi prozva carem i „samodršcem svih Rusa" (1533.—1584). uze takodjer i naslov „vladara ciele sibirske zemlje". Makar da je taj naslov bio prerano uzet, ako se uzme u obzir neznatni dio ogromne Sibirije, kojim je tek Ivan Vasiljević Grozni obvladao, to se ipak već u njem nazrijeva velika zamisao Ivanova, te neko proročanstvo onoga, što bijaše Rusiji sudjeno postići.

Kod tečenja Sibirije malo se je izmučila Ruslja, koja je nastojala svoje zemlje proširiti. Nije bo tada još slaboj Rusiji preostalo ino, nego da se širi na istoku t. j. u Sibiriji, pošto se nije usudila oborit na jače svoje susjede na zapadu, sjeverozapadu i jugozapadu. U Sibiriji nijesu našli otpora, pače nadjoše susretanje. Dok su pobiedili Baškire, koji izvodiše svoju lozu od Nogajaca i Bugara, te pokorili Tobolske Tatare, predadoše im se jugrijski knezovi dobrovoljno. Jediger drugi ili treći nasljednik spomenutog šejbanskoga ili sibirskog cara Mameta i još neki drugi knezovi poslaše god. 1555. poslanike k Ivanu Vasiljeviću Groznomu, te ga zamoliše, da ih prime kao svoje podanike. Za to ih će car štititi od nekih južnih plemena, koja su ih uznemirivala. Car pristane na to, a Sibirci plaćahu danak. Kad je skoro na to car uskratio obećanu im pomoć protiv neprijatelja, poubijaše ovi Ruse, koji su došli ubirati danak. Sibir, država kneza Jedigera, brojila je tada više od 30.000 stanovnika. Skoro na to navali na Jedigera

Digitized by Google

Nogajac ili Usbek Közüm (Kučum), koji je zacielo došao od Aralskog jezera, pobiedi ga, zauzme grad Sibir i proglasi se carem Sibirije. Kad je Közüm tu državu osvojio ne da se ustanoviti. Izvjesno jest, da je g. 1570. Közüm vladao u Iskeru. Pravo ime gradu i tvrdjavi Iskeru jest Iski-jar, t. j. „stara obala", a Tatari ga zvahu takodjer i Sibirom. Nu obično se Sibirom označuje oblast Közümova, a ne sam grad. Riječ Sibir nije tatarska, a neda se niti naći porietlo njezino. Ovim imenom nazivlju Rusi cielo sjeverno azijsko nizozemlje. Država Tatara kojoj bijaše tvrdjava Isker glavnim gradom, steraše se oko srednjeg toka Irtiša, te sezaše na zapad do srednjeg toka Ture, na sjever do ušća Irtiša u Ob, na jug do rieke Ome a na iztok preko t. z. barabinske stepe do lieve obale Oba, Granice kao i sastojina ove države bile su vrlo nesigurne.

Pojavom Közüm-kana počinje novi odsjek sibirske povjesti. Odsjek je taj najvažniji, jer je neke ruke uvod razvoja moći ruske u Sibiriji, temelj svemu onomu, što se je od tada dogodilo i što će se dogadjati u Sibiriji. Nije bo Közüm-kan povodom dogodjaja, koji su od važnosti za napredovanje Rusije u Sibiriji, već porodica Stroganov, koja je polovinom XVI. vieka živjela u Permu. Közüm car sibirski pokrenuo je dogodjaje, kojima su Stroganovi podali smjer. Stroganovi bili su vrlo bogata trgovačka porodica. Oni su sve dublje prodirali u priedjel oko rieke Kame, te su si za napučivanje i podignuće gospodarskih prilika onih pustih krajeva stekli velike zasluge. God. 1558. zamoliše Ivana Groznoga, da im dade zemlju onkraj Kame pod uvjetom, da tamo sagrade grad, da nastoje dići industriju i da sakupljaju čete, koje će zemlju braniti od pustošenja i navale divljih neprijatelja. Car usliša molbu Stroganovih tim radje, jer je vladi bilo gotovo nemoguće braniti vlastitim silama udaljene zemlje oko Kame, koje bijahu neprestance izvrgnute napadajima plemena živućih ovkraj i onkraj Urala. Car im poveljama preda zemlju, te im podieli sve moguće povlastice na 20 godina. Stroganovi bili su opet dužni podržavati čete i brinuti se za obranu zemlje. Tako nastadoše mali gradovi, industrija procvate, a ruski živalj rastijaše naseljen na nepoznatim do tada zemljama. Nastojanjem Stroganovih učvrsti se vlast Rusa na Uralu, a naseljenicima ruskim pružena je prilika polaziti prema iztoku, što dade povoda trvenju s urodjenicima. To pako i nastojanje oko boljeg razvoja industrije prisili ih, da su opet zamolili cara da im dozvoli naseljivati se i onkraj Urala. Ne samo, da je to car dozvolio, pače ih je ovlastio, da vode navale na susjedna iztočna plemena.

Politika Stroganovih bijaše vrlo oštroumna. Niesu se bo ovi upuštali u bojeve s jačim neprijateljima, već su ove medjusobno znali posvaditi, čime su koristili sebi samima, a Rusiji pribavili trajni dobitak. Veliki neprijatelj Stroganovih bijaše poznati Közüm-kan, koji je god. 1573. svog brata (?) Mohmet-Kula poslao, da harači u priedjelu Perma. Pojavio se je i drugi jaki neprijatelj, naime donski Kozaci, koji su plieneći i robeći došli s jugozapada i zemlji zadali mnogo jada. Protiv Jarmaka, atamana donskih Kozaka diže car Ivan Grozni g. 1598. jaku vojsku. Jarmak se poplaši i krene sa 5—6000 ljudi prema sjeveru te prodre u Perm. Mudri Maksim Stroganov upozori tada Jarmaka na državu Közümovu, koju mu opisa kao bogatu zemlju. Zamamljen ovim opisom i želeći svojim Kozacima ugoditi, odluči provaliti preko Urala. God. 1578. krene on sa 5000 kozaka na vojnu. Makar da mu se je vojska poradi nestašice hrane smanjila na malu četu, napredovaše ipak neprestance, te dopre g. 1581. do Tobola. Tuj natjera u bieg u ljutoj bitci vojsku sibirskog kneza Közüm-kana, te osvoji s 500 Kozaka tvrdjavu Isker. Tatari ostaviše grad, koji zaposjednu Kozaci, dočim su se pomoćne čete Közümove predale i prisegle vjernost Rusima. Jarmak uvidi, da mu je nemoguće održati se kao vladar Sibira protiv Tatara, odašalje poslanstvo u Moskvu, da pozdravi cara Ivana Groznoga i da mu se po ovom pokloni sa osvojenom kraljevinom sibirskom. Nu već prije toga stigla je viest moskovskom dvoru o činu Stroganovih i napredku Kozaka. Radi toga ukori car Stroganove, što su Kozake primili bili bez znanja dvora, a još više radi toga, što su Kozake opremili za boj protiv Vogula, koji su caru plaćali danak. Viest o osvojenju sibirske kraljevine, i podloženju ove caru, prouzročila je veliko veselje u Moskvi, koje se proslavi svečanom zahvalnicom službom božjom u glavnoj moskovskoj crkvi. S malom svojom četom Kozaka često je Jarmak razbio navaljujuće Tatare, dok nije napokon g. 1584. u nekom okršaju s Közümom na Irtišu poginuo, utopivši se, kad mu je utonula njegova ladja. Po Jarmaku osvojeni priedjel činio je od tada jezgru ruske vlasti u Sibiriji, a bijaše osiguran drvenim utvrdama (ostrogъ), oko kojih se doskora pribraše i gradovi.Takove utvrde podizane su i kasnije u svim stečenim krajevima. God. 1585. poslano je iz Rusije u Sibiriju 100 Kozaka, te su pokoreni iztočni Jaki. Sliedeće godine došlo je onamo 200 Kozaka i strielaca, koji se utvrdiše na Turi i sagradiše grad Tjumen, a kad je prispjelo 500 momaka pomoćne čete, sagradjen je god. 1587. grad Tobolsk. God. 1591. poražen bude Közüm-kan, koji je g. 1590. plieneći provalio do Tobolska. God. 1593. sagradjeni su gradovi Pelma, Beresov i Surgut, kojima su utvrdjeni sjeverni posjedi ruski u Sibiriji. God. 1594. sagradjen je grad Tara. Tada je car izdao ukaz, kojim su uredjeni trgovački odnošaji, i kojim je dozvoljeno buharskim i nogajskim trgovcima, da mogu trgujući doći u Sibiriju i dolaziti u Tjumen i Tobolsk. God. 1596. pokorena je stepa barabska sa svim svojim žiteljima, a god. 1598. poražen je Közüm-kan do nogu. Vojska mu je razbijena i poubijana, a on pobježe na jug, najprije k Kalmucima; kad su ga ovi napali i progonili, pobježe k stepskim Kirgizima. Dalje se o njem ništa ne zna. Ovim dogodjajima učvršćena je konačno vlast Rusa na Irtišu. Napadaji Kirgiza, koji su bili vrlo česti sve do polovine XVII. vieka niesu niti najmanje uzdrmali vlast Rusa u Sibiriji.

Tečajem XVII. vieka dižu se u Sibiriji mnoga mjesta, kojima bijaše svrha obranbena. Kozaci opet kreću polako prama iztoku, a s njima i vlast Rusije. Do god. 1600. nije samo država Közümova osvojena bila, već je i ona čest Sibirije na sjever riekama Tari i Ketu došla pod rusko gospodstvo. Borbe s Tatarima trajahu i nadalje, ali ne dulje od pol vieka, računa li se od pobjedonosnog napredovanja atamana Jarmaka, tako da su već u prvoj polovini XVII. vieka došli Rusi na obale tihoga oceana. God. 1604. prizna u Tomsku kan Jeuč-tatara rusko gospodstvo. Kasnije učiniše to koje silom koje milom, ugovorima, i druga plemena, tako iztočni Jaki, Kalmuci, Aminci, Kačinzi i Kirgizi od Naryma do Jeniseja.

Već tada mislili su Englezi kroz Sibiriju otvoriti put trgovini u Kinu. God. 1614. predložio je englezki poslanik u Moskvi, da se dolinom Oba udesi trgovačka sveza i promet s Kinom. Ali taj njegov predlog ne bude primljen. U iztočnom dielu Sibirije zasnovane su tvrdjave Turhansk, Kurnezk, Jenisejk, Kainsk i Krasnojarsk, a s mongolskim Altin-kanom stupi Rusija u svezu. On je vladao na izvornim riekama Jeniseja. Altin-kan se obveza Rusima, da će se u zajedničkom interesu udesiti prohodni promet s Džungarijom i Kinom. U to doba naime god. 1619. stigne Rusima prvo poslanstvo iz Kine. Rusi prodrieše skoro do Baikala, te uzeše kod Burjeta uvadjati zakone. Samo vladari na srednjem Obu ostadoše tvrdokorni, dok su Kozaci na iztoku napredovali, a Alej, sin Közüm-kana uze si naslov sibirskog cara. Zapadna Sibirija procvate. Uredjena bude tamo ljevaonica željeza, zavedene su ruske škole, podignute su svakuda ruske crkve i manastiri, a posebnim ukazom bude odredjeno, da se u naseobine, gdje je manjkalo ženâ, dovedu djevojke.

Osobito brzo naseljene su zemlje sjeverne Azije. God. 1632. utemelji kozak Petar Beketov tvrdjavu Jakutsk, a

Digitized by Google

do god. 1638. ploviše već Kozaci Lenom, Vitimom i Janom i Indigirkom. Doprieše i do sjevernog ledenog mora, otkriše rieku Kolimu, nadjoše Čukče i utemeljiše na ušću Kolime Nižnji Kolymsk. K tihom oceanu prodirahu kozaci preko gorja Stanovoja, te stigoše do jugozapadnog kraja vanju krzna, podizahu tvrdjave i unapredjivahu trgovinu. Preko Jakutska razvio se živahan promet, a uslied toga bude izgradjena dobra trgovačka cesta. Iz Jeniseja u Jakutsk i Kolymsk. Ova cesta bila je puna dva vieka jedinom svezom izmedju Evrope, sibirskih gradova i sjevernoga

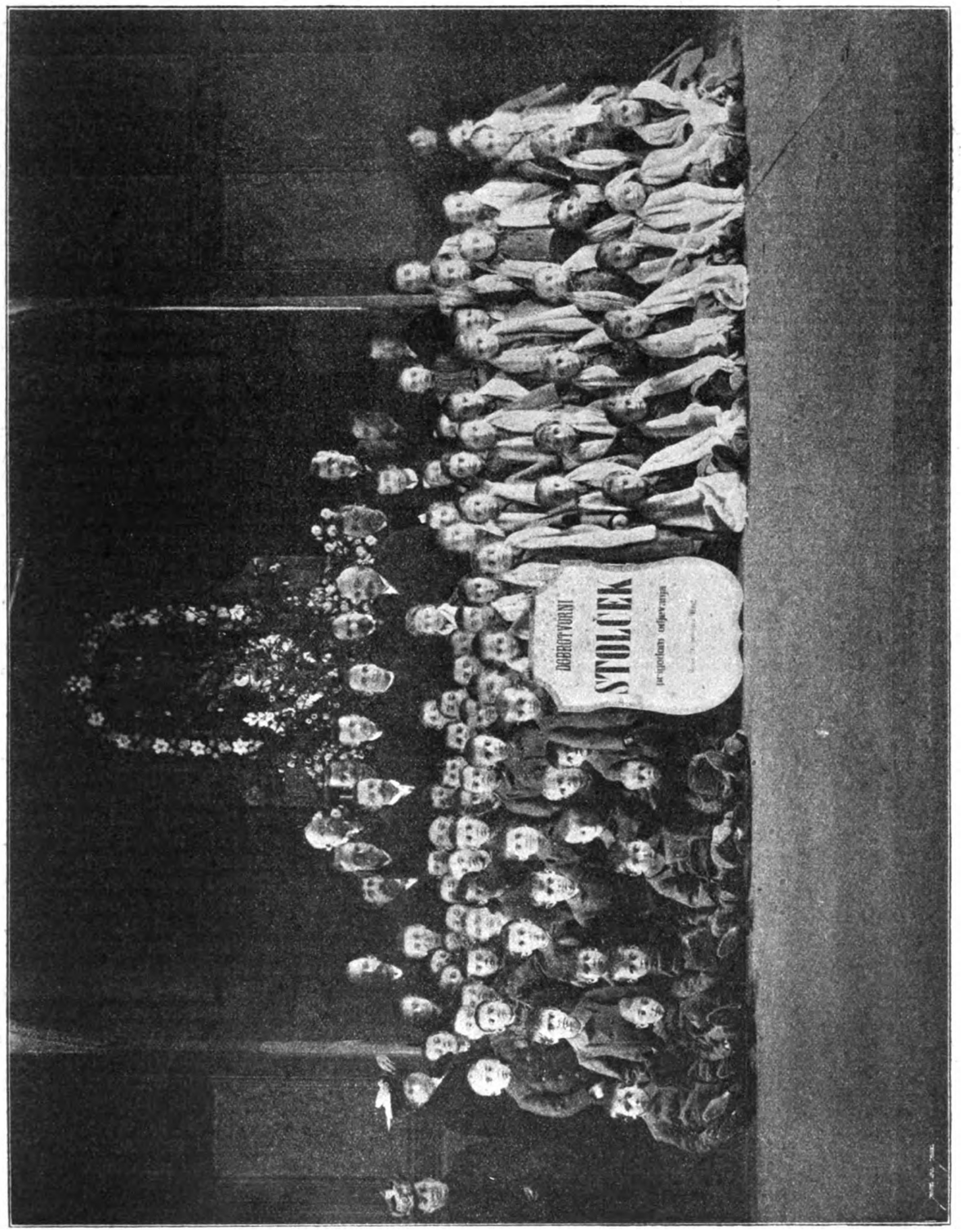

Dobrotvorno družtvo „Stolček".

Ohotskoga zaliva i sagradiše tamo grad Udsk. God 1643. dosegoše Kozaci Amur, te tokom njegovim dodjoše u zaliv tatarski i k Ohotskom moru. Druga opet kozačka ekspedicija dodje od ušća Kolime kroz Behringovo more u Kamčatku, a g. 1648. otkriše ušće Anadira. Kamo god dodjoše Rusi ubirahu „jasak" tj. danak sastojeći u podamora. Za promet bijahu takodjer od važnosti vodeni putovi, i to naročito rieka Amur, Šilka i Baikalsko jezero. Nu ovi bijahu vrlo pogibeljni poradi Turkotatara, koji ugrožavahu s Altaja priedjele oko Baikala i Amura. S toga bijaše Rusima prva briga da si osiguraju Baikal i Amur, što je lako i povoljno uspjelo. Kozački ataman Ča-

Digitized by Google

barov opremi i diže o svom trošku ekspediciju, koja je kroz pokrajinu Olekmu doprla do gornjeg toka Šilke. Od tuda zaplovi tokom Amura, te razori neke gradove Daurija. Vriedni ataman upozna brzo bogatstvo zemlje na Amuru, vrati se u Jakutsk, da opremi veću ekspediciju. God. 1651. krene ponovno jakom vojskom u dolinu Amura. U Albasinu, koji grad sam zasnova, prezimi, te u dvie godine zauzme cieli tok Amura, ma da su se Mandžurci žestoko opirali. Medjutim je otvoren k Amuru još drugi put kroz prekobaikalske priedjele, gdje je utemeljen grad Nerčinsk.

Pobjedonosni ulaz Mandžuraca u Peking imao je takodjer neugodnih posliedica po Ruse, koji su god. 1653. zavladali pokrajinama na Amuru. Mandžurci, koji vidiše, da su im od Rusa ugrožene granice, digoše jaku vojsku i protjeraše Ruse s Amura. Rusi kušahu opet zaposjesti plodonosno Poamurje, a god. 1665. osvane na Amuru Nikefor Černigovski s četom uskočivših zločinaca, koji si htjedoše zaslužiti milost. S ovima dodje na razvaline Albisina, koji grad ponovno utvrdi, te poče od Tungusa ubirati „jasak". Mandžurci, zaokupljeni ustancima u južnoj Kini, nijesu mogli odmah na put stati Černigovskomu, koji je medjutim posagradio drvene utvrde Verhoseisk, Selimbajevsk i Dodonsk. Kad su se umirile prilike u Kini, eto Mandžuraca opetovano pod Albasinom. God. 1685. i 1686. opsiedaše bezuspješno 15.000 Mandžuraca Albasin, koji je branilo 500 Rusa. Videći da im je sav trud uzaludan, digoše god. 1687. obsadu. Skoro na to osvane na Amura jako kinezko brodovlje. Kad razabraše Rusi, da se protiv ovoga ne će moći održati, predadoše godine 1689. ugovorom u Nerčinsku Kinezima cielo Poamurje.

Tek pod konac XVII. vieka moglo se je misliti na trajno kolonizovanje Sibirije, i to onda, kad je ova imala stalne neke granice utvrdjene mnogim tvrdjavama. Od tada pobrine se vlada da napuči zemlju poljodjelcima i da se brine za ratarstvo. Do tog vremena brinula se je samo oko zasnovanja gradova, „jama" (to su neke ruke podzemni stanovi „zemunice") i poštanskih postaja. Po zapoviedi cara Feodora Aleksijevića, poslani su u Sibiriju iz Solvičegodska i drugih gradova u Permiji seljaci, koji se dobrovoljno javiše, a ovima su dane povlastice i svemoguće potpore tako u ratarskom orudju, kako i u novcu. Prva naseobena cesta pruža se uz rijeke Turu, Tavdu, Tobol, Irtiš, Ob i njihove pritoke. Iseljenici naseliše se medju urodjenike. Vlada opskrbila je naseljenike živežom, a iz Perma, Viatka i Solvičegodska dovažano im je žito. Trgovina imala je svladati mnoge poteškoće, jer su putovi bili loši, a samo jednom u godini trgovalo se je s Moskvom.

Kolonizacija uredjena je formalno tekar u XVIII. vieku. U okružju tjumenskom i turinskom obskrbljivaše vlada sjemenom ne samo Ruse, već i Tatare i Vagule, koje je tako poticala na ratarstvo. Razvoj ovih poljodjelskih naseobina mnogo uznemirivahu nomadi, živući po srednjo-azijskim stepama, koji su ih često razbojnički napadali, da se predusretne ovim napadajima, sagradjena su utvrdjena mjesta: Omsk, Jamševsk i Petropavlovsk, te gradovi Büsk, Semipalatinsk i Ust-Kamenogorsk. Na početku XVIII. vieka učini bogati trgovac Akinfi Demidor neprocjenive usluge ruskoj vladi, koje su u velike unapredjivale interese trgovačke i političke. Njegovi ljudi doprieše god. 1723. s trgovinom i industrijalnom robom u Altajsko gorje sve do brda Siniuča na kolivanskom jezeru, gdje otvoriše rudnike. Ovima se opet pridruže nova rudarska poduzeća. God. 1747. preuzme kruna rude u Kolivansku i Voskresensku. Pošto su odkrivene rude u Uralu, Altaju i Nerčinsku trebalo je mmnogo radnika. U rudarski posao polazilo je u Sibiriju množina obitelji iz unutarnje Rusije, a ovima umnožaše se godimice znatno rusko pučanstvo u Sibiriji. U čas izgradjene su ceste, koje su spajale tvrdjave. Za sigurnost rudnika podignute su kozačke stražarnice i naseobine, a uz ceste zasnovane su nove naseobine. U naseobine, koje je zaštićivala vlada, bilo je i takovih, što ih zasnovaše ruski bjegunci. Ovi se potajice naseljivahu u guberniji tobolskoj po zabitnim priedjelima, po šumama i močvarama. Od ovih tajnih naseobina nastale su i nove. Vojvode niesu takove naseobine uništavali, već su od njih ubirali razne pristojbe. Kad je pako vlada doznala za njih, budu glede ovakovih bjegunačkih naseobina izdane vrlo stroge odredbe.

Kad je ovako naseljivana Sibirija, trebalo je takodjer i upoznati ovu ogromnu stečevinu ruskoga carstva. Tomu posveti veliku brigu car Petar Veliki, koji odredi, da se točno izpita zemlja i njezine granice. Po švedskim zarobljenicima dade sagraditi brodove, s kojima je proučavano more izmedju Azije i Amerike. Potaknuti nastojanjem cara Petra Velikoga, mnogo su učinili Rusi na polju izpitivanja obala arktičnog mora, a naročito od onda, odkad je Behring preplovio po njem prozvani Behringov put. I u jugozapadnom uglu Sibirije napredovaše Rusi velikom srećom. Već god. 1731. utjelovljena je Rusiji zemlja male kirgizke horde na sjeveru Aralskom jezeru. Mnogo napornije napredovahu Rusi na granici medju zapadnom i iztočnom Sibirijom, jer se je tamo održalo carstvo džungarsko. Tuj pomogoše Kinezi Rusima baš nehotice. G. 1769. oboriše Kinezi džungarsku državu, a velika kirgižka horda (Kasaki) izgubivši tako svog saveznika, prione uz Ruse. Jedini Ablaj kan srednje kirgižke horde, kušao je sačuvati neodvisnost svog naroda barem po imenu. To mu nekako uspije, pošto je umio diplomatski ševrdati izmedju Rusije i Kine. Poslije njegove smrti (umro g, 1781.), dade se njegov nasljednik pod okrilje Rusa. Dok se je to sbivalo, digoše se s Volge dvije kirgižke muhamedanske horde, koje su se onamo doselile pod Kanghiem, te prošavši s ženama i djecom sibirske stepe, stigoše nakon 8 mjeseci u Kinu, gdje ih kinezki car radostno prime i naseli u Džungariji. Razlogom, da su ovi ostavili Rusiju, bio je taj, što su ih ruski činovnici mučili i ugnjetavali. Bilo ih je oko 60.000 obitelji. Vlast Rusa opet se znatno proširi, kad se je jedan dio Kalmuka dobrovoljno pokorio ruskom žezlu. God. 1758. dade se množina Džungara pod gospodstvo rusko, ali se god. 1770. opet povrati pod gospodstvo Kineza. Isto učini i kalmučko pleme Torgotta, kojim je dodijao ruski jaram u nizinama Volge, gdje su od god. 1616. obitavali. Pošto su Rusi pomalo zavladali kirgižkom stepom, bili su prinukani, pomaknuti svoje predstraže od Irtiša, do u nizinu Kirgižke stepe. God. 1824. i 1834. zasnovane su tuj ruske naseobine, koje su se doskora do velikog broja umnožile.

Općenito se drži, da su evropski doseljenici u Sibiriji bili pretežno prognanici. Nu to je skroz neosnovano. Istina je doista, da je u Sibiriju došlo mnogo prognanika, koji se naseliše i tamo ostadoše, nu poglaviti dio evropskih doseljenika u Sibiriju bili su baš seljaci iz Rusije, koji su se onamo počeli seliti već god. 1600. Ta seoba seljaka bila je sad brojnija, sad neznatnija.

Digitized by Google

KRONIKA.

† **Don Praxedes Sagasta.** U Madridu umro je 5. siečnja Don Praxedes Mateo Sagasta., poznati španjolski državnik. Rodio se je 21. srpnja 1827. u Torrecilli de Cambros, te je iza svršetka svojih nauka bio neko vrieme inžinir španjolske sjeverne željeznice. Iza revolucije od g. 1854. izabran je u korteše. Kad je radikalni ustanak g. 1856. u Madridu ugušen, morao je bježati u Francezku, odkud se je vratio tek, kad je proglašena amnestija. Zatim postade profesorom inžinirske škole u Madridu i član korteša. Iza ustanka g. 1868. postade ministar unutarnjih poslova i vjerni pristaša Primov. Poslije postade predsjednik korteša, a g. 1874. ministar vanjskih poslova i predsjednik-ministar. Alfonzijskim pokretom srušen 30. prosinca 1879., bio je od one dobe prvakom dinastičke liberalne opozicije. 1881. povjeri mu kralj Alfonzo XII. vladu. Od onda je u više navrata srušena njegova vlada i opet uzpostavljena. Iza Canovine smrti dodje opet do vlade, ali je već g. 1899. stupio na njegovo mjesto konzervativni Silvela. G. 1900. preuze opet vladu, da stoji uz novog kralja, te je bio do nedavna ministar predsjednik, kad je morao opet ustupiti mjesto Silveli. Sagasta je u svemu bio osam put ministar-predsjednik.

— **Pokret u Maroku.** U zadnje doba svrnule se naše oči na Maroko, gdje se je porodio zamašan ustanak, koji bi mogao ostaviti zlih posljedica. Da je tomu tako, najbolji je dokaz, što su Englezka, Francezka i Španjolska odaslale svoje ladje u one vode. Mulej Abdul-Azis, marokanski sultan prijatelj je Evropljana, te je to u više navrata dokazao. Tim se je omrazio kod svojih zemljaka. Taj sultan vlada od g. 1894., a ima mu 24. g.

— **Potres u Turkestanu.** Užasan potres dogodio se je 3. prosinca 1902. u Turkestanu. Nastradalo tom sgodom 4200 ljudskih života. Do 15.000 kuća razoreno je i uništeno. Naše slike prikazuju nešto od toga strahovitoga potresa. Brzojavni ured posve je razoren i zato je šef prenesao svoj ured na polje. Najvećma je nastradao grad Andišan. Kad je brzojavljena prva viest o nesreći, stigao je odgovor: Koji magarac hoće, da nas nasamari? Turkestan je vrlo plodan, osobito pamučnjakom. Sušani su Sarto-iransko plemo, muslimani, koji govore turskim narječjem.

— **Andre Giron.** Učitelj francezkoga jezika André Giron, s kojim je pobjegla saska kraljevna, dostao se svjetskoga glasa svojom pustolovinom. On nije ni najmanje liep čovjek, a ne može se ponositi ni osobitim talentom. Ipak je pokazao talenat u osvajanju princesa, kako nam fakta govore.

— **Dobrotvorno družtvo „Stolček".** U glavnom gradu Zagrebu postoji više krasnih humanitarnih družtava, medju ostalima nalazi se napredno i prezaslužno družtvo „Dobrotvor", a u novije doba vrlo radino družtvo „Stolček". Pod tim kajkavskim imenom krije se vrlo humano družtvo, koje oblači školsku mladež. O Božiću priredilo je to družtvo čitavu svečanost za drobnu dječicu, koja je vrlo liepo uspjela, te je tom prilikom nadareno mnogo djece.

BELETRISTIKA.

— **Mehmed-Dželaluddin Kurt: Hrvatske narodne ženske pjesme** (muslimanske), Mostar. Hrvatska dionička tiskara 1902. Medju muslimanima Herceg-Bosne nalazi se više njih, koji su na čast hrvatskoj književnosti. Medju ove radnike stupa ovom sbirkom pjesama mladi Mehmed-Dželaluddin Kurt. On je sabrao krasan niz narodnih pjesama, te će ih u više knjiga izdati. Sad je izašao prvi svezak, koji ima 286 str., a stoji 2 Kr. Knjiga je izdana vrlo ukusno i služi na čast izdavaču i sabiraču, te ju mi toplo preporučamo. Pisac je dodao opširni tumač turskih, arapskih, perzijskih i manje poznatih rieči. U knjizi imade 88 pjesama, medju kojima imade upravo pravih bisera narodne poezije. Motivi koji su g. izdavača nagnali, da izda ovu sbirku, vriedni su, da ih ovdje iztaknemo i mi ih iz njegova predgovora preštampavamo:

Baveći se vrlo mnogo proučavanjem narodnoga blaga, a osobito narodne poezije, uvidjeh, da su mnogi naši sabirači u svojim zbirkama iskrivljivali narodno blago, a osobito narodne ženske pjesme.

Listajući te njihove zbirke, na prvom mi je mjestu udarilo u oči to, što su im zbirke pune — naših muslimanskih pjesama i to s malom preinakom, a zbirke nose naslov: „Srpske pesme", neke iz Bosne, a nekc iz Hercegovine.

Ta gruba falzifikacija baš me je i nagnala, da se dadem na ovaj posao: da sabirem ženske pjesme i da ih iznesem pred svijet onako, kako sam ih čuo iz usta narodnih i da može svak, poregjujući ih sa ženskim pjesmama nekih „srpskih" sabirača, razabrati veliku pogrješku onih, koji pokradoše mnoge narodne pjesme iz islamskoga svieta, što žive u ovim hrvatskim zemljama — u Bosni i Hercegovini i presadiše u svoj vrt pod slavno „srpsko" ime, da tako sviet prevare i oči mu zasliepe.

Mi tudje umijemo poštovati, nama je svačije sveto, ali koliko svoje ljubimo; mi se svim, što je naše, dičimo i ponosimo, kitimo se svojim perjem i letimo njime; tugjega ne ćemo, pa makar i bilo bolje od našega; ali ko takne u naše perje, tomu znamo pokratiti šape i stati mu na put.

Lako je cvieće trgati po baščama, kad se čovjek nikoga ne boji, kada zna, da baščovana nema, pa još lakše, kada misli, da se to nikad ni saznati ne će, da ga niko za to na odgovornost pozvati ne će!

Al' pričekaj iza gore vuče,
Za nedjelo odgovarat treba,
Bilo ovog ili onog sv'jeta.

Kada je veliki srpski Vuk — Vuk Stefanović Karadžić — počeo sabirati narodno blago, on je za stalno više nego uvjeren bio, da će sve blago, što ga bude on ugrabio i pod „srpskim" imenom izdao, biti kao sveto pismo, da nikad tomu ne će prigovoriti, da se nikada iz onog elementa, čiji je vrt on najprije počeo i najviše operušao, ne će niko naći, koji će se dati na iztraživanje i proučavanje svoga narodnoga blaga — tog bisera i dragog kamenja.

Makar mislio i radio što mu i kako mu drago, ali ja velim njemu i njegovim ljudima, koji ga u tom zanatu nasliedišе: „Vr'jeme kule niz Kotare gradi — vr'jeme gradi, vr'jeme razgragjuje".

NOVINARSTVO.

— Drugom polovicom mjeseca veljače o. g. izići će nakladom „Kurykte" u Krku prvi broj znanstveno filozofijskoga lista „Hrvatska Straža". Zadatak se ovomu listu može označiti u kratko: braniti i tumačiti načela katoličke vjere i kršćanske filozofije. Smjer će mu dakle biti apologetičan i poučan. Ovaj će zadatak „Hrvatska Straža" vršiti osvrćući se svedjer na aktualne potrebe hrvatskoga naroda; riešavat će s načelnog stanovišta pitanja koja zasiecaju u sadašnjost. List će takodjer donositi dopise na slovenskom jeziku o kulturnom pokretu braće Slovenaca. Da se vidi već sada smjer lista, iznosimo ovdje sadržaj prvog broja: „Hrvatska Straža". (Uredničtvo). — Zvanje katoličkih svjetovnjaka u naše doba. Dr. Antun Mahnić, biskup. — Zadaća kršćanske filozofije u XX. vieku. Lj. Dostal, D. I. — O liberalizmu i liberalnom katolicizmu. O. M. Horman, D. I. — Katolička crkva i rodoljublje. Dr. Antun Alfirević. — Za istinom (Apologetička pisma). M. — Monizam u hrvatskoj knjizi („Dva Svieta") — Pjesme Silvija Str. Kranjčevića. — Iz života za život: 1. Može li papa mienjati crkvene zakone? P. 2. „Mi slušamo samo papu!" P. — Iz Slovenske (Pisma). Dr. Krek. — Priegled katoličkih smotara. — Pabirci iz hrvatskih listova i novina. „Hrvatska Straža" izlazit će svakog trećeg mjeseca ili četiri puta na godinu; svaki će broj imati u obsegu najmanje osam štampanih araka ili 128 stranica. Ciena je listu pet kruna na godinu; gg. sveučilištarci djaci viših razreda na srednjim školama plaćaju samo tri krune na godinu. Predbrojbu prima jedino: Uprava „Hrvatske Straže" u Krku (Veglia), Istra. Pojedini će se brojevi prodavati za 1 krunu 50 filira kod knjižara, kojih će se imena objaviti u prvom broju. Dr. Antun Alfirević, bit će urednikom te nove smotre.

UMJETNOST.

— Predsjednik Cuvaj predao je spomenik Ivana Filipovića ovim rječima: ... Još nešto imam da reknem, i to o mužu kojega je nemila smrt otela: srećnomu domu, učiteljskomu zvanju i školskom radu; o mužu, koji je stvorio sve naše starije tečevine i sagradio ovaj dom; o mužu, koji Vas je ponovno pozdravljao s ovoga mjesta; o mužu, koji je školsku njivu izkrčio, a svi mi kasniji radnici idemo za njim, da na prorahljenu tlu sijemo i zalievamo; o mužu, koji je živio i umro za pučku školu! Muž taj jest Ivan Filipović.

Reći će gdjetko: „Ta zašto to činiš? Rieči spomenarke na toga muža nisu u nas nuždne; svi spominjemo ime Filipovićevo s najvećim poštovanjem". — Vaše je pitanje i vaš uzvrat posve osnovano. Govoreći o Ivanu Filipoviću, ne može se raditi o tom, da mu ime trgnemo iz zaboravi, zamrlu spomen budimo i u životu podržajemo. Ako je Ivan Filipović i mrtav, muž taj živi medju nama, djela i ime njegovo živu u zahvalnim srdcima i živjet će dok bude učitelja. Ne ću dakle da govorim o Filipoviću, da mu ime trgnem iz zaboravnosti, već da slavimo ideale, koje smo iza njega nasliedili. Ti su ideali stvorili ovaj spomenik od mjedi, što ga je izradio domaći umjetnik.

Predajući taj kip nezaboravnoga nam otca Vama na čuvanje, molim Vas, da s njime čuvate i spomen na pokojnoga Filipovića, čiji duh neka nas potiče, kriepi i jača u svem našem radu. Slava Ivanu Filipoviću!

Kad je predsjednik uznositim glasom ovaj svoj zahvalni govor svršio, zaori dvoranom burni: Slava! slava Filipoviću i svi su članovi skupštine uprli oči u mjedeni kip, kojega je okruživalo krasno eksotično bilje.

Toplim riečima zahvalio se predsjednik i prisutnomu umjetniku prof. Robertu Frangešu koji je spomenik izradio i na stup ga od ličkoga mramora postavio. Ovu zahvalu poprati skupština srdačnim povladjivanjem i poklicima: Živio Frangeš!

Digitized by Google

† Praxedes Margo Sagasta.

— **Meissonier E.: Napoleon 1814.** Ernest Meissonier spada u najslavnije francezke slikare. Rodio se je 21. veljače 1815. u Lyonu, učio je u Parizu neko vrieme kod Cogineta. Zatim je začeo svoju umjetničku karijeru s ilustracijama razširenih djela.

Tako je ilustrovao roman od Saint-Pierrea. Slavan i poznat postade g. 1841. svojom slikom: Partija šaha. Proslavio se je slikama iz običnog života, ali stekao je i velike uspjehe, kao slikar historičkih prizora, osobito iz Napoleonove dobe. Njegove slike u velike se ciene. Slika „g. 1814.", koju priobćujemo u ovom broju, prodana je g. 1880. za 850.000 franaka. Dvadeset i pet remek djela njegova kista nalazi se od mjere u blertfod-hausu u Londonu. Od g. 1861. bio je član Academie des beaux-arts u Parizu, a od g. 1867. akademije u Monakovu. G. 1891. dne 31. siečnja umro je u Parizu.

— **Makovskij V.: Izpred banke.** Ruski poznat slikar, podaje nam ovom slikom prizor iz života. On nam prikazuje čas kad je proglašen krah velike burze. Na očajnim licima ovih ljudi, što stoje izpred burze zrcali se sva strahota rieči „krah". Malo je kojem umjetniku tako pošlo za rukom ocrtati ove momente.

— **Dinet E.: Marabutov sin.** Stari Sidi Mohamed en Nasor stoji na vratima Kobeta koje mu je povjereno. Tu se nalazi svetački grob, zapadno kabilsko hodočašće. Siedi Marabut spada u staro plemstvo. Potiče iz Budžaje u moru. Sid sluša. I eto k njemu dolaze glasovi i žamor. Što je to? Zar je diete već rodjeno? I neka crnica dotrča bez sape. Rodio se je dječko: Sidi Jankija. I taj dječak je porasao i s njim se je dogodilo čudo božje. I svi ga u triumfu nose Kubi, da poljubi grob sveti.

GLAZBA.

— **Hrvatsko pjevačko družtvo „Lipa" u Osieku.** Družtvo „Lipa" utemeljeno je g. 1894., te je u početku imalo vrlo težki položaj, jer se je onda u hrvatstvu otudjelom Osieku slabo marilo za plemenite ciljeve toga družtva. Prvi je predsjednik i zasnovatelj bio g. Ivan Heštera, a sadašnji predsjednik je vrli i ugledni rodoljub župnik Josip Firinger. Lanjske je godine posvetilo krasnu zastavu, koju je gospojinski odbor poklonio „Lipi", a koju je posvetio sam naš veliki biskup Strossmayer. Clanova izvršujućih imade jedno 30. Pokroviteljica družtva je presvietla grofica Julija Norman, a kuma barjaka je gospodja Adela Neuman. Za dvie godine slaviti će „Lipa" 10-godišnjicu svoga obstanka.

PSIHOLOGIJA.

— **Velegrad i čovjek.** Kako takav grad teži za kulturnim napredkom, kako se širi prostorom, kako sudjeluje kod vremenih problema, mora da sve to djeluje i na čovjeka. Bučni promienljivi i šaroliki život velegrada ne djeluje samo na živce, nego i na značaj života. Ljudi su si bliži, oni dolaze više u dodir, oni su više jedan o drugoga vezani. Sve ovo djeluje i na živce, ljudi budu razdraženi, oni postanu nervozni. No za to imadu ljudi u velegradu puno veće duševno obzorje, oko im bude oštrije, pozornije, čovjek se više zanima za velika dnevna pitanja i na nje je više upućen. Okretnost i brzina u tome su odlučujući, odtuda brz korak, ali i brziji govor. Srdce u velegradjanina brže kuca, njegova je odlučnost veća. U velegradu se i zaključuje brže, ali zaključci i brže padaju. Velegradjanin ne smije biti sanjar, već podpun muž, ako ne će da podlegne. U njega je veliko i plemenito srdce za biedu i nevolju, kojoj rado priskoči u pomoć. U političkom pogledu, velegradi su obično opozicionalni. Obzirom na zadaću velegrada, on je ognjište, uzor naroda, pa toga radi nije prevršio, koji je rekao: „psihologija velegrada, psihologija je sadašnjosti".

Bieli naš Zagreb nije još velegrad, ali je ipak „veliki" grad, pa su se u njemu i predteče velegrada pojavile.

Rano u jutro ima Zagreb mirno, tiho lice, nu poslije oživi u glavnim kucavicama grada. Najživahnija je Ilica, kojom malone sve hrli na trgove živeža radi, pa je ova ulica živahna i obzirom na seoski sviet, koji oživljava naročito Savsku cestu i Vlašku ulicu. Tamo oko devete, desete ure dobio je Zagreb na trgovima svoje obično lice, koje promieni onim mahom, kada top na observatoriju najavi podne. U taj mah uzkomeša se clo donji grad, a nekoje su ulice tako živahne, da se je čovjeku težko i ugibati, pak je n. pr. u Ilici „pardon" obična rieč. Sve se vraća kućama, nastane neobična žurba; ljudi, koje veže zanat, obrt, trgovina, u obće zasluga, trče kao da su pomahnitali. Kad bi se stari zagrebački purgari ustali iz groba i tu žurbu, jagmu, brzinu, gledali, čudom bi se začudili, oni bi dapače mislili, ti su ljudi poludili. Kad bi pak pitali, zašto ti ljudi tako trče, zašto se tako žure, čuli bi, da je tomu kriva borba o bitak, a u toj borbi ta toli razvikana konkurencija. Stari purgar zagrebački u toj bi borbi brzo podlegao, jer nije za nju opremljen i „zlata vremena" i u Zagrebu su prošla.

Stari zagrebački majstor išao je ulicom lagano, imao je vremena da se uz put i kamo „navrne", nije se plašio utakmice, pa ako nije došao k mušteriji danas, došao je onda, kad je dospio, jer bijaše siguran, da mu posao neće nitko oteti. A danas?!

POVJEST.

— Razvaline grada **Bilaja** (Belaja) leže u okolini grada Gospića, danas puste i mrtve, nu nekoć znamenit grad, koji je

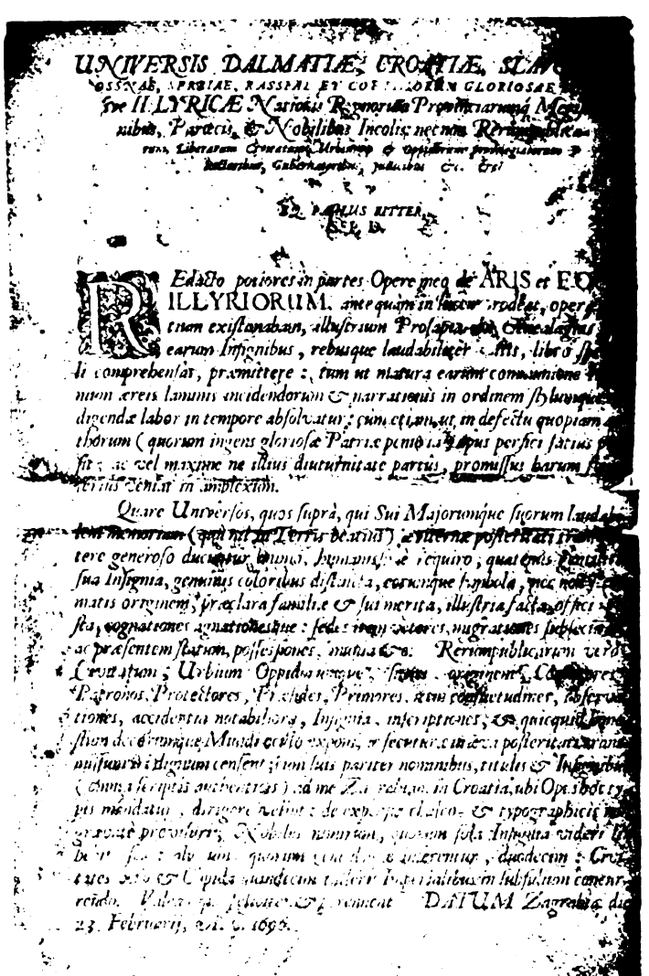

UNIVERSIS DALMATIÆ, CROATIÆ, SLA
OSSNAE, SERBIAE, RASSIAE ET COE ... LORUM GLORIOSAE
SVE ILLYRICÆ Nationis Regnorum Provinciarumq Mo
nibus, Patricijs, & Nobilibus Incolis; nec non Re
rum Literarum Cultoribus, Ubiunque & quibuscunq
Ecclesiarum, Gubernatoribus, Judicibus &c. &c.

D. PAULUS RITTER

Edicto positores in partes Opere mei de ARIS et E
ILLYRIORUM, ante quam in lucem prodiret, oper
tium existandam, illustrium Prosapiarum, Clarissimaq
earum Insignibus, rebusque laudabiliter gestis, libro
li comprehendar, premittere: tum ut natura earum communione
norum rerum lamus incidendorum & narrationis in ordinem stylumque
digendæ labor in tempore absolvatur; cum etiamsi, in defectu quopiam
thorum (quorum ingens gloriosæ Patriæ penuria) opus perfici fatuis
fit; ac vel maxime ne illius diuturnitate partus, promissi harum
rerum sensus in amplexibus.

Quare Universos, quos supra, qui Sui Majorumque suorum laud
tem memoriam (qui nil ad Terris beatius) æternæ posteritati
tere generoso ducuntur animo, hortamur: & requiro, quatenus
sua Insignia, genuinos coloribus distincta, eorumque symbola, nec non
matis originem, præclara facinora & sui merita, illustria fact
sta, cognationes agnationesque: sedes suas veteres, migrationes subsequ
ac præsentem statum, possessiones, mutua &c. Rerumpublicarum vero
Civitatum, Urbium, Oppidorum necnon ... status ... ornamenta, Cathedrales
Patronos, Protectores, Præsides, Primores, rem constituendi, reformandi
tiones, accidentia notabiliora, Insignia, inscriptiones, & quicquid
stion dec[illegible] Mundi cuivis exponi, & secretorum ... deca posteritati
nuisse, dignum censent, ... tionibus partes nonnullas, titulos & Insignia
(cum a scriptis auctoritas) ... me Ex ... in Croatia, ubi Opus hoc ty
pis mandatur, diligere velint: de expositis ... & typographicis
gravate procurare, Nobilem nomen, quorum sola Insignia videri
... quorum quæ ... ornare, duodecim ... Cru
tures ... Oppida mandatum habere Imperialibus fidelibus comm
reiclo. Valete ... & favete. Quod ... DATUM Zagrabiæ die
23. Februarii, Anno ... 1696.

Proglas Pavla Rittera-Vitezovića od g. 1696.
(Vidi članak br. 1. str. 27.)

Digitized by Google

oštrim okom svojim segnuo od jednoga kraja Like do drugoga, pak bijaše kao važna strategijska točka Turcima trn u oku. Oni ga i osvojiše g. 1464. ali im ga g. 1689. oteo karlovački general Herberstein. Kad je Lika osvojena, naseli neustrašivi pop Marko Mesić kraj oko Bilaja sa rimokatoličkim življem.

Bilaj leži na rieci Lika, pak mu bijaše i strane položaj znamenit i zato su se i krajišnici pod njime uprli francezkom generalu Marmontu, kad je vojskom iz Dalmacije provalio u Liku. Pod zapovjedničtvom pukovnika Rebrovića i vodstvom kapetana Strabovsky-a. Naši su se tako hrabro uprli, da je Marmont tek onda prešao prieko Like, kad su krajišnici morali poći do Velike Kapele, da neprijatelju sprieče put prama Karlovcu. Bilo je to mjeseca svibnja g. 1809.

Kraj oko Bilija spada formaciji krasa, kako nam to i slika predočuje. Izprečeno i golo kamenje leži na okolo grada, kao da ga je tko razsuo, a medju njime raste miloduha brisina (bresina, Sotureja montana) i riedka kratka trava, koju pasu ličke ovce. Pastir, što se ustobočio ili grije rieku Liku, nekoć rieku jada i vaja, ili upire oči na gvozdene lance gordoga Velebita, koji su se mnogo puta žarili od požara Like. Naša slika dogotovljena je po fotografiji dra. Ljudevita Brodsky-a, županijskoga fizika u Ogulinu.

Potres u Turkestanu: Brzojavni ured na polju katastrofe.

ZEMLJOPIS.

— **„Zemljopis Hrvatske“**. Od ovoga krasnoga djela sada je u štampi svezka XII., koja nam uz osobite slike opisuje: Uzlaz na Sv. Geru u Žumberku, Vukomeričke gorice, Zrinjsku goru (Zrinjska brda), Petrovu goru, a osim toga donosi i poseban putopis pod naslovom: U Banovini. Kako se navršilo 800 godina, što je Petar Svačić, posliednji kralj hrvatske krvi poginuo u mračnim klancima Petrove gore, posvetili su pisci ovoj svezci osobito svoju pažnju, ali ju posvetili i gradu Zrinju nad kime je „Zrinjska zviezda“ sjala v,ekove.

Potres u Turkestanu: Razorena vojarna.

Mi i opet velimo, da ne smije biti hrvatske kuće u kojoj ne bi bio „Zemljopis Hrvatske“ toga radi držimo i suvišnim, te ga i ovom sgodom preporučamo. Djelo se dobiva u tiskari A. Scholca i u svim hrv. knjižarama.

— **Norveški brodari u Americi**. Bilo je g. 1050. kada su norveški brodari krenuli svojim brodovima u Vinland (Weiland). koji kraj leži na jugu Nove Funlandije. Ovo nam tumači jedan odkriveni kameni spomenik, kojega je odgonetao profesor Sophus Bugge. Ovo je najstariji spomenik, koji nam dokazuje, da su Norvežani odkrili Ameriku puno prije Cristofa Kolumba, (Globus, 1902. br. 19).

— **Die Stella Polare im Eismeer**. Erste italienische Nordpolexpedition 1899. —1900. Ovo djelo što je netom izašlo u Leipzigu (F. A. Brockhaus), opremljeno je kraljevski, ali ga napisala i kraljevska visost, Ljudevit Amadeo Savojski, vojvoda Abruzza, posvetiv ga uspomeni svoga nesretnoga otca Umberta I., kralja talijanskoga.

Djelo zaprema 560 stranica, ukrašeno je sa 166 slika u tekstu, 28 posebnih slika, sa 2 panorame i 2 karte. Suradnici su mu pomorski poručnik Cayni i nadpukovnjski liečnik Cavalli Malinelli. Na čelu donosi dielo sliku pisca od kojega potiče i pripomenak.

„Stella Polare“ (Sjeverna zviezda) imala je što dalje prama sjeveru prodrieti, a od ovdje na pasjim saonicama krenuti put sjevernoga stožera. Ovo nije ekspediciji pošlo za rukom, ali je zapovjednik Cayni na saonicama segnuo tako daleko prama sjeveru, kao do sada nijedan član bilo koje ekspedicije. Članovi ekspedicije bijahu Talijani i Norvežani.

Odvažnost, uztrajnost, fizička i moralna odpornost, onim je Talijanima, koji su krenuli saonicama prama stožeru, osigurala prvo mjesto u povjesti polarnih eksepedicija, a po njima i kraljevini Italiji.

Koliko su patili i trpjeli, koliko se borili i mučili, iztiče odsjek: Rückkehr nach Süden. Verzweifelter Kamft gegen die Drift“ (str. 384.—424.) i odsjek: „Hungerquallen. Rücker (str. 425.—488).

Koga zanimaju krajevi sjevera, neka posegne za ovim dielom, kojemu je ciena 11 kruna i 80 filira.

— **Die Buren in der Kapkolonie in Kriege mit England** von Komadant A. de Wet, Adjutant H. v. Dvornik und S. T. du Plessis. Herausgegeben und übersetzt von A. Schowolter, München).

Od ovoga prezanimivoga i bogato ilustrovanoga djela izašla je knjiga IV., koja je tako omašna, kao i njezine tri predšastnice. Tko se želi upoznati sa Burima i burskim ratom, tomu budi ovo djelo toplo preporučeno. Štampano je u Monakovu kod I. F. Lehmanna.

— U poslednjoj svezci „Prosvjete“ iztakosmo rad bivšega zagrebačkoga profesora Zeithammera, koji je imao doći pod rubriku „Kronika“, a ne pod onu, kamo je slučajno i nehotice zapao.

— **Naučne ekspedicije u Crnoj gori**. Prošle godine mjeseca kolovoza pošla je ta ekspedicija u Crnu goru, da izpi-

Potres u Turkestanu: Razorena tvornica.

Digitized by Google

tuje krajeve naročito oko Kuča i Vasojevića. Članovi ekspedicije bijahu: botaničar Balaci, zoolog Vinciguerra, anthropolog prof. Wram, geolog Martteli i prof, Vaglieri, nadzornik za izkapanja i spomenike, dakle po krvi sami Talijani i tako će slavenski narodi, željni upoznati prirodne prilike Crne gore, biti upućeni na talijanska djela. Botaničar Baldacci bijaše ovaj puta u Crnoj gori po 19 puta.

ANTROPOLOGIJA.

— **Mongolizam u djece.** U djece ima bolest, koju su liječnici prozvali „Mongolizam". U takove su djece vedje malene i kose, oči opružene (flachliegend), a obrazi crveni, kao da su bojadisani, izražaj lica malo da nije komičan. Liečnici misle da je „Mongolizam" u savezu sa jednom žljezdom vrata, koju Niemci zovu „Schilddrüse". Ako je ova zakržljala, razvije se „Mongolizam". Takova su djeca slabe inteligenclje, ali nuto čuda, postala su inteligentnija kad su se hranila sa istoimenom žljezdom od ovce, koja djeluje blagotvorno i na druge vrsti kretinizma. U našem se tielu razvijaju otrovi, koji bi na moždjane i žive. djelovali pogubno, a po tome i na duh, da ne imamo one žljezde Ako je žljezda zakržljala, onda oni otrovi djeluju i čovjek duševno trpi. Dok ne bijaše funkcija žljezde poznata, liečnici bi je kod operacija (n. pr. guše) odstranili. dočim ju sada, koliko je to samo moguće, štede. Prof. Kassovitz opazio je mongolizam u 75 djece. (Polit.-Anthropol. Revue, 1902. br. 3.)

— **Patuljci u afričkim prašumama.** U prašumama British-Ugande ima patuljastih narodića, koje je proučavao Hary Johnston. Razlikuje dva tipa: jedni su crne kože, sa krutim, crnim i kovrčastim dlakama, drugi su crvene ili žute kože, a tielo im obraslo žućkasto-sivim dlakama, a glava crvenim vlasima. U mladih pojedinaca pokriveno je cielo tielo dlakama, a žene imadu kadkada i čestite brkove. Visoki su ti patuljci 1·24 do 1·50 m. Tielo im je razvito normalno, akoprem su im ruke dulje, a noge kraće od Crnaca, Azijata i Evropejaca. Značajna je veoma velika gornja ustnica kao usta u obće. Nos je velik, sploštен i gleda u mjesec, a izmedju njega i ustnice gornje ne ima „razljuba". Nožni su palci tako razviti, da im služe za penjanje u čemu su osobito vješti. Ako im zaprieti pogibelj, zaklone se na drveće odkuda bacaju otrovne strjelice. Osobito su vješti lovci. Kolibe su im polokružne 1—1·3 m. visoke, 1·4—2·2 m. široke, a ulaz im toliko širok, da se mogu potrbuške provući. Obično hodaju goli ili se mužkarci opašu uzkim pojasom, a ženske pojasom pletenim od lika, koji ukrasuju biserom.

BIOLOGIJA.

Plodnost ptica. Ženka u ptica ne iznese uvjek jedan te isti broj jaja; mlade ptice nesu manje jaja, poslije ih nesu više, dočim broj jaja u starosti opet pada. Ptice, koje ležu na godinu po više puta, u starosti su manje plodne. U toplim krajevima nisu ptice tako plodne, kao u hladnijim. Tako iznese i u nas poznata ptica kardinal (Cardinalis virginianus) u Floridi uvjek „tri", nu u sjevernim krajevime Pensylvanlje „četiri" jaja.

Mnoge sjeverne ptice kao alke, pinguini, razni ronci i druge, u polarnim su krajevima mnogobrojne akoprem iznesu na godiuu samo jedno jaje. Razplodile su se tako kroz vjekove, jer ih nije čovjek progonio, nu odkada je čovjek medju nje došao, pada im broj od godine do godine, pak je dapače vrst Alca impennis i izkorjenio.

Po dva jaja iznesu na godinu velike grabilice (kondor, suri orao); noćna lasta, ždral, roda i galeb 2—4. Golub- dupljaš i domaći golub iznesu na godinu po 2 jaja na jednom no prvi ima na ljeto 2—3, druga 6—8 legla. Loše krilatice legu mnogo jaja, biserka na jedanput 16—20, tetreb 8—12, jarebica 15—20, gnjetao zlatni 12—20. Kokoš iznese na godinu 150—180 jaja, patka malo po malo do 50, divlja patka 10—16 jaja.

Manje ptice pjevice iznesu po dva puta na godinu 5—8 jaja, kraljić zlatoglavi 8—12, sjenica bradata 8—14, vrebac i domaća lasta imade 2—3 legla sa 4—6 jaja. Ptice pjevice sjede na jajima 15—16 dana, kokoši tri tjedna, labud 6 tjedana, noj 7—8 tjedana. Ptičje leglo ima mnogo neprijatelja; tu su kune i mačke, torci i sove, vrane, gavrani i druge ptice. Isti neprijatelji napadaju poslije i mlade ptice; u zimi se bore proti studeni i i gladu, a mnogo ih nastrada i za seobe. U nepristupnom gniezdu suroga orla, kojega se boje tolike životinje, strada jaje bilo od jakih mrazova, bilo od sniega, a mladi orlići trpe i od glada. Par orlova može tek za 50 godina uzgojiti mladi par, koji se opet razplodjuje.

ZOOLOGIJA.

— **Prva žirafa u Zagrebu.** Godine 1828. poklonio je egipatski podkralj Mehmed Ali Paša našemu kralju Franji I. jednu živu žirafu. One godine bio je u Aleksandriji austrijskim konzulom Acerbi. Ovaj je pisao nekomu prijatelju u Milanu obširniji list, u kojem mu piše o spomenutoj žirafi. Ovo bijaše četvrta žirafa, koju je egipatski podkralj poslao u Evropu. Prvu odpremio je u Carigrad, gdje je nastradala, drugu odpremiše u Englezku, treću u Francezku,

Žirafu, koju je imao dobiti naš kralj, odpremiše prema ovomu pismu iz Aleksandrije 15. ožujka u Trst, od ovdje na Rieku, a iz Rieke u Zagreb, pak Beč.

8. srpnja g. 1828. javljaju zagrebačke novine „Luna", da je 5. i. mj. žirafa prispjela u Karlovac, gdje će ostati nekoliko dana, dok joj za daleki put u Beč sagrade prikladna kola.

Kad je žirafa bila u Karlovcu, uzbunio se cio Zagreb, da vidi čudo nevidjeno. Zanimali se Zagrebčani za tu žirafu to više, jer je „Luna" u prevodu priobćila list konzula Acerbia, u kojemu ne samo da ju opisuje, već i izpravlja mnoge krive navode.

16. srpnja bio je na nogama cio Zagreb, jer je toga dana imala žirafa prispjeti u Zagreb, i u istinu je i prispjela. Po podne bijaše na posebnom prostoru, gdje su ju naokolo vodili, ali ujedno i dalje odpremljena. Od Rieke do Zagreba putovala je cestom, a odavle opet cestom valjda do Zidanoga mosta, dok je napokon došla i do Beča.

BOTANIKA.

— **Grabar sa „hrastovim" lišćem.** Naslov ovoga članćića mnogoga će iznenaditi, jer mu ne bijaše poznato, da se na grabru, poznatom našem šumskom stablu, mogu razviti listovi, koji oblikom oponašaju list „hrasta".

O grabru sa hrastovim lišćem napisao je poseban članak botaničar Franjo Buchenau.

Ovo stablo raste u školskom dvorištu realke u Bremenu. Sgradu sagradiše na neplodnu tlu, te ga zasadiše raznim drvećem, kojemu bijaše dvojaka svrha: imalo je podavati sjenu, ali ujedno služiti i kod botaničke obuke. Medju drvećem bijaše i jedan grabar (Carpinus Betulus; Hainbuche.) S proljeća, a g. 1877. stablo se razbujalo, nu poslije u razvitku sustalo. Godinu dana po tome izlistao je grabar sitnim, jako izrezanim lišćem, što se dogodilo i godinu dana kasnije, kad mu je vršak krošnje usahnuo. Buchenau htio je stablo posjeći, ali je odustao, kad mu vrtlar savjetovao, da bi se ono ipak moglo oporaviti. Stablo presadiše, a g. 1880. izbi ono tankim grančicama na kojima se razvilo „krpasto" lišće, ali bijaše i takovih grana na kojima je poraslo normalno razvito lišće. Ovo lišće bijaše podpuno istovjetno sa jednim grabrom, koji raste kod Putbusa. Lišće je znatno manje od normalnoga lišća sa 3—4, (riedko više) lapova sa svake strane lista. Normalno lišće bijaše 65—75 mm. dugo, dočim bijaše krpasto lišće 40—47 mm. dugo, a 16—18 mm. široko. U normalnoga lista ima 9—12 sekundarnih žilica, u krpasta lišta obično 5—6 takovih žilica, koje su odmaknute, rašljaste i ne teku tako uzporedo.

U sljedećim godinama izlistale su duge grane normalnim lišćem, a porasle su u gornjim i vanjskim dielovima krošnje, dočim su kratke grane sa krpastim lišćem izbile u nutrinji i u dolnjim dielovima krošnje. Buchenau mislio je u početku da je hrast na grabar tkogod uciepio, ali se poslije osvjedočio, da tomu nije tako, već da je tomu uzrokom, kako on veli . . . die gestörte Vegetation" Buchenau se osvjedočio, da se je grana sa hrastovim lišćem u normalnu granu razvila onda, kada bijaše ova jaka i snažna.

Profesor Wigand pripoviedao je Buchenau-u g. 1884., da se prije nekoliko godina u botaničkom vrtu u Mariboru na bukvi razvila jedna grana na kojoj bijaše lišće duboko urezano, nu poslije izlistala je normalnim lišćem.

Buchenau dolazi do sljedećih zaključaka: Sitno, krpasto lišće grabra razvije se usljed slabe hrane, mršava tla. Ovoga lišća ne staje, kada je stablo ojačalo, kada se boljom hranom razbujalo. Ovaj krpasti oblik nije odlika ili varietet, već je to „monstrosität" dočim je Carpinus Betulus-laciniata, koju poznamo iz vrtova, prava i trajna odlika. Buchenau spominje i prof. Aschesona, koji je g. 1876. upozorio botaničare na svrž grabra u koje bijaše lišće na dolnjim granama normalno, na gornjim „izrezano" (Carpinus Betulus var. incisa.) Ima naličnih pojedinaca u botaničkim vrtovima u Eldeni, Halle-u, Monakovu, u perivoju Arendsee-a u Uckermarku, pa valjda i druguda.

(Botanische Zeitung, 1891. br. 7.)

MEDICINA I ZDRAVSTVO.

— **Zdravi zubi i zdrava usta u školske djece.** Osim ostalih njemačkih gradova, našli su liečnici da ima u Hamburgu 95% mužke, a 97,5% ženske djece, koji boluju na zubima. U Englezkoj izpitani su zubi sve uškolane djece, pa se našlo, da samo 14,2% imadu zdrave zube. U Kölnu imalo je u jednoj školi od 797 djece zdrave zube samo 27 djece!

Da imamo zdrave zube i zdrava usta daje nam dr. Hützer ove naputke: 1. Zdravi su zubi za želudac i zdravlje čovjeka neobhodno nuždni. 2. Bolestni ili manjkajući zubi često su uzrokom težkim bolestima želudca i probavila. 3. Uzgajaj djecu od rane mladosti tako, da si svakoga dana čiste zube. 4. Njeguj zube-mliečnjake kao i trajne zube; zdravi mliečnjaci zdrava su podloga trajnim zubima. 5. Čuvaj se poslastica i odviše židke hrane; dobro pečen kruh osobito je branilo od bolestnih zubi..

Digitized by Google

6. Zube treba čistiti od rane mladosti barem jedan put na dan i to prije počinka, a još i bolje, ako ih čistiš u jutro i u večer; čistiš li ih i po objedu ne će biti grieh, a tvoji zubi i usta zdraviji. Čisti zube keficom i vodom (ne toplom, već mlakom, od koje ozubina ne krvari) ili ih čisti vodom, u kojoj si raztopio soli (koliko stane na rt noža) u čaši vode. Čistiti valja zube ne samo sprieda, već na površini i straga. Kao prašak dobra je i naribana kreda. Svako diete neka ima vlastitu keficu. 7. Bolestne zube treba izpuniti (blombirati) prije, nego nastupe boli, jer se tako zub može uzčuvati. 8. Svaki iztegnuti zub znači gubitak zdravlja. 9. Da budu usta zdrava, valja odstraniti svaki zub, koji se već ne da izpuniti. 10. Svake godine neka zubar pregleda barma jedan put zubalo, da se u klici zatare svako zlo. — Kad bi se ljudi držali ovih propisa, imali bi puno zdravije zube. Nismo možda za nijedan dio tiela tako nemarni, kao upravo za zubalo, kojega se sjetimo obično tek onda, kada od zubobolje hoćemo da poludimo.

— **Tuberkuloza i djeca.** Poznato je, da ova užasna bolest napada i djecu, a roditelji gledaju bolne duše, kako im diete od dana do dana propada i gine. U najranijoj mladosti tuberkuloza je riedka, a riedka je i od 2—5 mjeseca. Od ovoga vremena raste veoma naglo, te postigne svoj maximum na koncu prve ili u drugoj godini, dočim od treće godine opet pada. Ove razlike imadu svoje uzroke svakako u raznim životnim prilikama. Dok je diete u koljevci, krevetu ili u naručaju majke, tuberkoloza je riedka, raste ali vanredno, kada djeca dodju na pod, gdje se smiču i puzaju. Tom. prilikom dižu djeca prašinu, oni ju udihavaju, ali si zapraše i ruke i prašnim rukama brišu usta, taru nos i oči, zalaze u uha i tako se jadna okužuju. Bacili sušice dolaze više na pod, nego li u pljuvaljku i tako se oni sa poda i prenašaju, a djeca okužuju. Ima li diete na ustima, u nosu uhu krasticu, to si i laglje prenese bacile, ono ih dapače utare kada ga krastice svrbe ili draže.

Što je odielo nečistije, što je diete više zamazano, što ono više puza po zemlji: to je pogibelj veća, da se okuži, da se ono da usljed velikog nemara roditelja i otruje. Da su nečisti i blatni podovi uzrokom tuberkuloze dokazao je dr. Dieudonné. On je iztražio ruke i nos malene djece od 2/4—2 i ½ godine, koja su mnogo po zemlji puzala i kojima bijahu roditelji tuberkulozni.

PROMET I TRGOVINA.

— **Sajmovi u Zagrebu u godini 1902.** U godini 1902 dotjerano je na sve sajmove zagrebačke 32.511 komada rogate marve 7.277 konja, 36.147 svinja, 4.530 telića i 474 janjaca. Dotjerano je u svemu 6.217 komada marve više nego godine 1901. — Prodano je 10.181 komada rogate marve, 1.654 konja 9.478 svinja, 4.229 telića i 474 janjaca. U svemu je prodano 4.110 komada marve više od prošle godine. Marvinskih putnica izdato je 4.250 za rogatu marvu, 29.495 za konje, 1.954 za svinje na 8.350 komada, te 1.345 na 1.415 telića. ukupno 37.044. Te godine izdano je za 23.015 marvinskih putnica više nego godine 1901. Od ovih putnica izdano je 28.200 komada na konje za Južnu Afriku. Uručbeni zapisnik imao je u prošloj godini 66.795 brojeva; za 30.223 broja više nego g. 1901. Na izdanim marvinskim putnicama, prenosu vlastničtva te produljenju o zdravlju marve unišlo je K. 5.488 fil. 66. (Hrvat. trgovački list, 1903. br. 2.)

RIBARSTVO.

Tu i tamo gospodarstvene su prilike i u nas težke te valja prizvati u pomoć sva pomagala, da nam prirod rodjene grude bude što veći; treba prizvati u pomoć i znanost i tehniku i živo nastojati, da nam tlo ponese što više. No našemu seljaku i malomu gospodaru manjka jedno i drugo, ako im i ne manjkaju sredstva, kako bi mogli doći do što veće privrjede, odnosno novaca sa malo troška, a puno koristi.

Glede marljivosti mora svakomu imponovati naš kršni primorac, kojemu je priroda dosudila da živi na onom žestokom kamenu hrvatskoga krasa. U ostalim dielovima domovine leži na hiljade hektara zemljišta na ugaru, leži ne obradjeno nu u primorju se izcrpi svaki pedalj zemlje kojega naš primorac čuvenim marom obradjuje, kadkada kopajući zemlju i noktima i prstima. Da nam je cio narod u domovini tla tako revan, tako marljiv, tako triezan, tako skrban, kao što je narod primorski na svom kamenu, nebi pod suncem bilo sretnije zemlje od naše domovine, koja je Bogom stvorena za sve grane gospodarstva. Naša je domovina bogata vodom; osim glavnih rieka, ima tu rječica, potoka i potočića na stotine naročito u šumovitim krajevima. Ali ima uz te rieke na „hiljade" bara, močvara, ritova, kala, lokava, koje leže puste, mrtve, prazne ne odbacajući gospodaru ni probite pare, dapače mu prave troškova, jer i od njih mora plaćati porez. Pa ipak leži i u tim vodama silno blago pokapano, koje valja što prije vaditi i takovim se vodama okoristiti sa malo truda i muke.

Treba u njemu gojiti ribe, naročito pak ribu, koju osobito volimo, a to je šaran ili krap (Cyprinus carpio; der Karpfen.)

Pred nama leži knjižica: „Die Karpfennutzung in kleinen Teichen. Kurze Anleitung zur Ausnützung kleiner Dorf-Haus-Feld- und Waldteiche durch regelmässige Benutzung mit schnellwüchsigen Karpfen." Ovu je knjigu na poziv „Njemačkoga ribarskoga družtva" napisao dr. Emil Walter, i upravo je izašla u 2. izdanju, ukrašena sa 30 slika u Neudammu.

Iz „Pripomenka" razabiremo, da ima u Saskoj 12.000 ribnjaka koji zapremaju po prilici 7989 hektara površine, što čini 187 dio od 1,499.300 ha, koliko zaprema kraljevina Saska. Veći je dio ovrh ribnjaka „malen", dočim je manji dio „velik."

Ima ribnjaka u kojima se nekoć gojille ribe, nu jer se nije odmah polučio uspjeh, taj se je posao napustio, progutao je kadkada mnogo novaca, i ribnjaci leže pusti i mrtvi, ako ih nije zaraslo vodeno bilje i pretvorilo u baru ili močvaru. Takovih propalih ribnjaka ima u nas i u uz stare gradove. Ima i takovih ribnjaka u kojima se danas u nas ore ili kopa, pak se dotično polje ili šuma zove sada „ribnjak", ali ima i razvaljenih gradova, koje je okružavala voda, koju danas zovu „jezero", ali i zapuštenih jezera po bregovima i drugim krajevima domovine. Nekoć su u nas gojili ribu u veliko Paulini ili bieli fratri, nu kad je propao taj red, propali su i ribnjaci, koji bijahu oko Lepoglave i susjedne Kamenice ogromni, a takovi su n. pr. bili i redovnički ribnjaci kod Kraljevca, u okolini zagrebačkoj.

Prije nekoliko godina u nas se je živo nastojalo oko ribarstva. Ob umjetnom gajanju riba mnogo je pisao dr. Dragutin Cseh, M. Dudan, G. Šebišanović i dr. Nekoje gospoštije uredile su si ribnjake, ali većina njih samo za sebe, a goje u njima oslastne pastrve. Tako n. pr. gospoštija u Šestinama, u Loboru, u Čabru, u Kutjevu. Nekoji su počeli gojiti i drugu ribu, ali su u radu sustali i tako je ostalo pri starom. U nas treba ribu goliti za narod i gradjanski stalež; za narod, jer mu je u mnogim krajevima ne samo zajutrak, već kao suha riba i mila zimska hrana, a za gradjanski stalež, da dodje do jeftnije ribe, ne samo u Zagrebu, već i po drugim gradovima domovine.

U tom pogledu mora našemu narodu ići na ruku inteligencija, nu ona mu mora i prednjačiti što je naročito lahko u onim krajevima, gdje imade bara i močvara. Tim bi načinom naš seljak došao do ribe i u onim krajevima, gdje je ne ima, ali bi došao i do privrjede, jer bi ribu mogao prodavati. Bogu je plakati, kad vidimo onako prikladne vode naročito po Slavoniji, kojima raste trska i šaš i koje su zapremile žabe uz kojekakovu gamad.

U Njemačkoj daje ribnjak po hektaru 300—400 maraka dohodka; seoski i kućni ribnjaci 200—300 mar., ribnjaci što leže u poljima i šumama 100—200 maraka po hektaru!

Walterova knjiga (str. 104) ima ova poglavlja: Die Kleinthiervelt des Wassers- die natürliche Nahrung des Karpfens. Wie müssen die zur Karpfhaltung geeigneten Teiche beschoffen sein. Das Wirthschaftssystem des Kleinteichwirtes. Der Wirthschaftsbetrieb des Kleinteichwirtes. Die intensiven Hilfsmittel. Die Aufbewahrung und der Geschmack der Teichkarpfen. Der Versand der Karpfen. Die Nebenfische im Karpfenteich. Teichfeinde und Fischkrankheiten. Winke für den Ein- und Verkauf. Register. Walterova knjiga budi toplo preporučena svim našim ribogojcima, nu za one, koji nisu vješti njemačkom jeziku, valjalo bi ovu knjigu što prije prevesti. Ona bi imala postati svojinom svakoga naobraženoga Hrvata, ali i svojinom našega naroda-našega seljaka. Trebalo bi tu knjigu prevesti to više, što se njome (I. izd.) pisac knjige „Ribe i ribogojstvo", koje izdalo „Jeronimsko družtvo" nije poslužio, ali mu je nepoznato ostalo i drugo znamenito Walterovo djelo: „Die Fischerei als Nebenbetrieb des Landwirtes und Forstmannes". Walterovu knjigu moglo bi izdati „Zagrebačko ribarsko družtvo" ili ju narodu podati na ruke spomenuto književno družtvo.

Tko se zanima za gojitbu šarana, a može da knjigu i plati (7 maraka), tomu preporučamo: „Die Karpfenzucht. Anleitung zum praktischen Betriebe unter Berücksichtigung der neuesten wissenschaftlichen Erfahrungen" pak knjigu: „Kurze Anleitung zur Fischzucht in Teichen" od Maxa von dem Borne-Bernenchen", Treće izdanje. (Ciena 1 marka 20 fen.) — c.

KAZALIŠTE.

Dne 8. siečnja vidjeli smo premieru Gorkijeve drame „Malomještani". Danas je Gorkij poznat po cielome prosvjetnome svietu. Neobično brzu popularnost i entuziazam, što ga uživa u ruskom narodu, valja pripisati njegovom svestranom i dubokom poznavanju ruskoga naroda i družtva, što ga istinito i vjerno prema životu iznio u nizu svojih krasnih crtica, u socijalno-realističkim romanima, a u posljednje doba i u dramama, punim dubokih misli, zamamnih i poučnih. Nema književnika u ruskoj literaturi, koji bi tolikim nadahnućem, vjernošću i originalnošću radio na socijalno-političkom polju i u sitnicama iznosio tipove ruskog družtva iz svih slojeva, kao Gorkij. Njegova su djela originalna, puna pjesničkih ljepota, misli i čustava, puna sentimentalizma i života, filozofskih misli i moralno-socijalnog propoviedanja; pa danas diveći se ruska i svjetska kritika velikom geniju slavjanskog

Digitized by Google

Učitelj André Giron.

sjevera, ne može si razjasniti zagonetku njegova stvaranja i njegova nadahnuća.

Čitajući Gorkijeve i Čehovljeve drame: „Mještane" i „Na dnu" od prvoga i „Ujak Vanja" i Tri sestre" od drugoga, osjećamo se pod uplivom samoga pisca. U njima se živo i jasno ilustrira život ruskih družtvenih klasa, iznaša se sentimentalno živovanje, uz težke osvade na život, uz tugaljive i bolne tonove gitare; iznaša se umiranje neradinih, tromih i nezadovoljnih, iznaša se pogubno zlo, što je zarazilo sve slojeve ruskoga družtva. Tu su občenite karakteristične crte ruskog naroda, koje nije mimošao nijedan ruski pisac. A danas idu ruski pisci upravo za time, da podignu rusko družtvo i ruskoga seljaka materijalno i socijalno. I tražeći lieka, jedni ga nalaze u povratku k prirodi i vjeri, drugi u realiziranju marksitičkih ideja, treći u podpunoj slobodi i čisto demokratskom duhu. Svi nastoje, da unesu koji tračak svjetla u crnu tamu ruskog družtva i u život ruskoga seljaka. — „Bez sumnje, poslije dvie sto — tri sto godina bit će svjetlo, kako se ironički podsmjehuje Čehov na usta pukovnika Veršinina u „Trim sestrama." imade u tome smisla. Pojam dobra, ljudska je izmislica, a sami ljudi krivi su zlu, jer je zlo prirodjeno zvieri, kakove smo mi, — današnji ljudi. Govori Gorkij na usta svoga Tetjereva u „Mještanima".

Gorkij nazvao je svoje „Mještane" dramskim eskizom, a to je zapravo niz slika i situacija iz svagdanjeg života. Tu se nižu posve naravno prizori iz kuće malomještana, nesuglasja medju ocevima i djece, kontrast misli, nazora i osjećaja, pa napokon svakidašnje drame. Sve je to pisano ljubavlju i nadahnućem samog pisca, u koga je duboki i svestrani pogled u život okolo sebe.

Nova tehnika drame, što ju stvaraju ruski pisci imade i neku privlačivu silu u publike, a kritika ju pozdravlja kao polje slobodnog daha i slobodnog kretanja tako, da pozornica bude vjerna kopija zbiljskoga života. Neki predmievaju, da uz te prilike ne može dramska književnost imati velikih uspjeha i prednosti. No ipak valja rusku dramu svesti u sklad sa životom ruskog naroda, komu su u prvom redu namienjene, pa sa onim dahom, kojim su zadahnuta ne malo sva djela ruske književnosti, pa napokon i sama psihologija narodnoga bića, koje se miče sporo i oprezno. Tako se i radnja Gorkijeve drame miče sporo i oprezno. To je možda uzrok, da će neki nestrpljivo pratiti dramsku radnju, a možda će im ciela drama postati dosadnom. Mi, koji naginjemo više zapadu, volimo brzu i živu radnju, ne tražimo mnogo detalja i epizoda, već da što brže uhvatimo kraj. Rus naprotiv uživa u svakoj sitnici, u svakoj pa i manje znatnoj epizodi, u njega nije tolika napetost za tragični konac i za to on ne može, da podnese one brutalne mržnje, zavisti i ljubavi, koje je zapad razščinjao u množinu dramskih sujeta. Drame zapada djeluju ponajvećma na živce, one pak sjevera na um i srce. Rus voli iznašanje istine i pravde bilo u kakovim odnošajima i slikama i rado sluša subjektivne misli svojih učitelja i propovjednika. Takav je i Gorkij. On vidi i duboko osjeća bjedu i propast ruskog družtva i za to on traži, da pomladak bude snažan, zdrav i slobodan. Njegovi su junaci pravi ruski tipovi, puni dosade i nezadovoljstva, koji se radjaju i umiru bez ikakove svrhe, koji ne koriste ni sebi ni drugima. No ipak u tom sentimentalnom i tugaljivom životu imade mnogo sile i dramske radnje. Njegovi su junaci puni misli i filozofiranja, rado govore o moralu o svrsi, o dobru i zlu u životu i ti ih problemi reći bi čine potištenim i ravnodušnima prema istoj smrti. Takav je tip Tetjerev, crkveni pojac, čovjek talentiran, koji samo filozofira i promatra. Njemu se ne svidja tiesni, dosadni i mrtvi malomještanski život. Rodjen je, da se podade struji veselog života, da bude slobodan, a on mora da gmiže u tihom i tugaljivom malomještanskom domu, pogiba u dosadi i nezadovoljstvu i napokon podaje se piću, da se što prije makne sa svieta. No ipak imade u njemu snage, — snage da trpi i pregara. Tatjana i Petar naprotiv slabe su duše, nezadovoljne same sobom i životom okolo sebe, koje je pokvarila preobilna civilizacija i oni nemaju snage da se odrvaju bujici života, da se prilagode tihom i patrijarhalnom roditeljskom domu. I Tatjana hoće da obračuna sa svojim životom, videći da ju ne ljubi Nil, vlakovodja, koji se zaljubio u prostu, no veselu djevojku. Petar pako uzima protiv volje roditelja starc pokvarenu i proživjelu udovicu, kojoj je strast nad ljubavlju i nad svim plemetim osjećajima i svojstvima. Kontrasti ovim tipovima jesu Nil i ptičar Perčihin, koji prezire sviet i hježi u šumu, — u slobodu, uviek vesele i dobroćudne naravi. Čuvši, da mu se udaje kćer, pleše od veselja, što će od sada biti slobodan, loviti ptice i lutati po gustim šumama, ne brineći se za kćer i sviet. Nil je pako tip ruskoga naroda, komu po mnienju Gorkija imade da pripada budućnost. On nalazi život, slobodu i zadovoljstvo u radu, osjeća se snažnim i veselim i bučno dolazi na mjesta starih, tronutih i slabih, koji ginu, jer nemaju dovoljne snage za život.

Glumilo se izvrstno, osobito je repriza dobro izpala. G. Dimitrijević bio je kao stari Besjemenov pravi realni tip ruskog malomještanina. G. Barbarić kao Petar, kandidat moskovskog sveučilišta, interpretirao je naravno ruskog djaka i dobro shvatio one prielome i krize, što se dogadjaju u Gorkijevom Petru. G. Fijan igrao je Tetjereva onom flegmom i duševnim mirom, kakova je lica Gorkij bezbroj puta opisao. Gdjica Teršova, gdja Dimitrijević i g. Freudenreich, pa gdja Savić, bili su verzirani u svojim ulogama. Svaki je glumac svojom pomnom i proučenom ulogom i igrom doprinjeo mnogo, da je kompozicija „Malomještana" uspjela, kao riedki produkt književne i glumačke umjetnosti moderne ruske drame.

U prvoj polovici siečnja davali se: Vojnovićev: „Gundulićev san" i Gundulićeva „Dubravka". Zatim „Rasipnik", „Radosti svoga doma", a na 15. siečnja Haupmanov: „Kirijaš Henšel", u naslovnoj ulozi g. Boršnika. O novitetu „Arležanka" progovorit ćemo u narednom broju.

A. —

Sultan Mulej Abdul-Aziz.

„Prosvjeta" izlazi početkom i polovicom svakoga mjeseca na četiri arka. Godišnja ciena poštom ili dostavom u kuću 14 kruna, inače samo 12 kruna. Za inozemstvo 20 kruna. Predplatu prima: Uprava „Prosvjete", Zagreb, Gajeva ulica br. 7. Rukopisi se ne vraćaju.

Uredjuje Emilij Laszowski Tisak i naklada Antuna Scholza.

Digitized by Google

VESNA

tedna i predujamna udruga hrvat. književnika

Zagreb, Ilica broj 27, I. kat.

Prostorije društva hrvatskih književnika.

Prima uložke i daje zajmove

uz najpovoljnije uvjete.

Poslovni dani: srijedom i subotom od 6—8 sati.

Novi članovi mogu vazda pristupiti. Udrugarom može postati svatko. Pravila šalju se na zahtjev badava.

Upravo izašlo:

U buri i oluji.

Historijski roman iz hrvatske prošlosti

Napisao

Dr. Velimir Deželić.

Ciena 2 K. 50 fil.

Nakladna tiskara Antuna Scholza u Zagrebu, Gajeva ulica 7.

Tvornica tambura

Mijo Novak

u Preložčici zadnja pošta Topolovac kod Siska (Hrvatska).

Čast mi je ovim preporučiti p. n. občinstvu moju već dugo postojeću tvornicu tambura, u kojoj proizvadjam fine i solidno izradjene tambure, te jamčim za jaki i čisti glas istih. Komu nebi bila za volju tambura, koju naruči, izmienjujem sa drugom na moj trošak ili vraćam novac. **Zborovi od 8 članova i dalje, dobivaju 10% popusta.** Razne stvari pripadajuće k tamburam mogu se dobiti kod mene, kao na primjer: **žice, strojevi, trobojne vrpce, trzalice i t. d.**

Ciene tambura:

	bez stroja	sa strojem
Bisernica	4 — 7 kruna	6 — 9 kruna
Kontrašica	4 — 7 „	6 — 9 „
Brač I.	6—10 „	9—13 „
Brač II.	7—11 „	10—14 „
Brač III.	7—11 „	10—14 „
Bugarija I.	6— 8 „	9—11 „
Bugarija II.	8 10 „	10—13 „

Berde 50, 60, 70, 80 i do 100 kruna.

Popravci obavljaju se brzo i jeftino. — Na zahtjev ilustrovani cjenici badava.

Bilježim se sa veleštovanjem

16.390 **Mirko Novak, graditelj tambura.**

Najbolji trifaljski ugljen

bez prašine, u plombiranih vrećah

(50 kilograma = 1 vreća)

stoji 1 krunu 14 fil.

Izvrstna suha

bukova i grabrova drva,

na hvate kao i rezana.

Naručbe prima

Gjuro Breslauer, Ilica 15.

Quo vadis?

Pripoviest iz dobe cara Nerona.

Napisao

Henryk Sienkiewicz.

Preveo

Dr. August Harambašić.

Ciena 2 K. 40 fil.

Nakladna tiskara ANTUNA SCHOLZA u Zagrebu, Gajeva ulica 7.

Našim predplatnikom dajemo

„PROSVJETU“

podpuni prvi tečaj od god. 1893.

uz sniženu cienu

broširan 6 kr., elegantno vezan 8 kr. 60 fil.

Naručbe odpremaju se pouzećem

dok zaliha traje.

Nakladna tiskara Antuna Scholza u Zagrebu,

Gajeva ulica br. 7.

GORKA VODA FRANJE JOSIPA

je *jedino* naravno sredstv
za odvod,
koje je ugodno za uzim

Podpuno uplaćena dionička glavnica
K. 1,000.000

Kupuje i prodaje
sve vrsti renta, založnica, prioriteta, komunalnih obveznica, srečaka, dionica, valuta i deviza.

Promese izdaje za svako žriebanje.

Ljubljanska kreditna banka
u Ljubljani, Spitalska ulica br. 2.

Zamjenjuje i eskomptira izžriebane vriednostne papire i unovčuje dospjele kupone.

Daje predujmove na vried. papire. Osjegura srečke proti tečajnom gubitku.

Vinkulira i devinkulira vojničke ženitbene jamčevine.
Eskompt i unovčenje mjenica. Burzne naručbe.

Podružnica u Spljetu.

Novčane uložke prim
u tekućem računu ili na uloz
knjižice uz povoljno ukamaće

Uložci ukamaćuju se od dana uloi do dana podignuća.

Promet sa čekovima i doznačnic

Badava i franko šaljemo na zahtjev

„BRŠLJAN“
list za mladež sa slikami
g. 1903. br. I., koji je upravo izašao.
Nakladna tiskara Antuna Scholza u Zagrebu,
Gajeva ulica broj 7.

Dvostruki elektro-magnetički križ
ili zvieda

86967

R. B. br. 86967 pomaže i okrepljuje s jamstvom kod gihta, astme (težko disanje) reuma, epilepsije (padavice), influence skopčane sa bolešću hrbta, ischiasa, nagluhosti, nervoznosti, nespavanja, zujenja u uhu, zubobolje, bledila, kucanja srca, migrene, glavobolje, studeni ruku i noga, drhtanju na tielu i kod drugih živčanih bolesti. Do 20 godina stare bolesti izliečene su posve.

Upozorujem osobito p. n. občinstvo na to, da se moj stroj ne smije zamjenjivati sa Voltinim, koji je poradi svoga neuspjeha zabranjen u Njemačkoj kao i u Austro-Ugarskoj, dočim moj dvostruki elektro-magnetički križ ili zviezda R. B. N. 86967 osobito se hvali i uživa vanrednu dopadnost poradi svoje izvrstne ljekovitosti.

Bolestnik, koji po mojem stroju nebi bio izliečen najdulje u roku od 45 dana, dobiva novac natrag. Gdje ni jedan liek nije pomogao, možete pokušati moj stroj.

Mali stroj stoji 4 K Rabiti ga mogu samo djeca i veoma slabe gospodje.
Veliki stroj stoji 6 K. Rabi se kod bolestih starih do 20 godina.

Pouzećem ili ako se unapred pošalje novac razašilja glavna prodavaona za tu- i inozemstvo

ALBERT MÜLLER
Budimpešta, V., Vadasz-ulica 42 a P.
Dopisi obavljaju se i u hrvatskom jeziku.

VILIM ONDRUŠEK
parna bojadisaona i kemička čistiona odjela,
Ilica 48 - ZAGREB - Ilica 48
preuzima
sve u ovu struku spadajuće radnje
kao
kemičko čišćenje i bojadisanje odjelah, zastora, veziva i t. d.
Brza, točna i solidna podvorba.

Odlikovano na izložbi:
Beč 1873. Lisabon 1873. Marsilj 1874. Paris 1875. Paris 1876. St. Jago (Južna Amerika) 1876. Paris 1878. Stolni Biograd 1879. Trst 1882. Budimpešta 1885. Na higien. izložbi u Nizzi 1890. i na II. internacionalnoj farmac. izložbi u Pragu 1896.

Hafnerov prašak za zube
„Odontosmegma“
Ciena je škatuljici 1 for.
Dobiva se gotovo u svih ljekarnah.
I. HAFNER, zubar u Zagrebu,
Ilica br. 27.

Zagreb, Petrinjska ulica br. 85.

Zagreb-Ameri
Odprema putnik
najvećimi najsigurnijimi i najl parobrodi na svietu
preko Bremena u Ame Australiju, Aziju i Afr
Najjeftinije ciene. — Dobra obskr
Potanje ubavjesti
F. MISSLER
Zagreb, Petrinjska ulica
Poslovnica za Primorje, Dalmaciju i Istru
Rieka-Fiume, Riva Szápári b

Prva hrvat. tvornica tambura
T. KOVAČIĆ, ZAGREB,
Ilica broj 41.
Skladište glazbila,

preporuča svoj vlastiti proizvod
TAMBURA
i skladište
gusala, harmonika, cella, flauta, okarina, mandolina itd.
Veliki lustrovani cjenici na zahtjev badava.

Spasili ste svoj novac
POKUĆTV
ake ga u svojoj domovini ostavite, nabavljajući
samo kod I. hrvatske
stolarske udruge za stolarske i dekorativne proizv
Zagreb, Preradovićev trg br. 2. — (Palača I. hrvatske štedionice).
Ovo je jedino i najveće skladište
POKUĆTVA
koje izradjuju samo domaći t. j. zagrebački stolari i tapetari. Razvitak domaćega obrta o hrvatskoga občinstva, jer nije dosta da pišemo i govorimo, nego da i radimo prema
„Svoj k svomu!“

Najbolje svieće i ulje za vječno svjetlo
dobiva se u trgovini
mirodija, prekomorske robe, poslastica, brašna i žitka
Alekse Penića,
Zagreb, Gundulićeva ulica br. 17.

---

500 forinti
plaćam onome, koga zaboli zub ili kome smrdi iz ustiju nakon trajne uporabe **Bartillino vode za zube.** Ciena je bočici 35 nč. (Pakovanje posebno još 10 nč). **Ed. Bartilla-Winkler, Beč, 19/1.** Sommergasse 1. — Zahtjevajte svagdje izričnо **Bartillinu** vodu za zube. Prijave o patvorenju nagradjujem. U mjestima, gdje se ova ne može da dobije, šaljem 7 bočica za 2 for. 60 nč. prosto od poštarine. Dobiva se u Zagrebu: kod S. Mittelbacha, Duga ulica 3, u nadbiskupskoj ljekarni I. Pečinovskoga, A. Wingera, Ilica 12, dr. Polašek, ljekarna k „angjelu“; Gospić: Val. Vouk; Požega: J. N. pl. Csillagh; Rieka: Giov. Prodam; Sušak: E. P. Sušany; Osiek: A. Kaudelka. — U Bosni u svih ljekarnah i svih trgovinah.

Najizvrstnije i najbolje tambure prav
Prva sisačka tvornica tam
J. Stjepu
Sisak (Hr

Odlikovana na Pa 1900., te na Milenij
Osim tambura im bala,
gusle, citar mandoline, harm itd., za koji se ša nik sa s
Veliki ilustrovani cienik šalje svakomu fra

Digitized by Google

BROJ 8. GOD. XI.

g. v. (3)

PROSVJETA

... „Prosvjeta" Vlaho Bukovac.

NAKLADA TISKARE ANTUNA SCHOLZA U ZAGREBU

Digitized by Google

Sadržaj VIII. broja:

Deželić Velimir dr.: Prvi kralj. Historički roman iz hrvatske prošlosti (nastavak) 223
Badalić Viktor: Nekim jezicima . 238
Iz pjesama Heinricha Heinea: Povratak. Preveo D. M. Domjanić . 238
Toni Bogumil: U gostionici . . . 238
Novak Vjenceslav: Ženitba Marka Kraljevića (nastavak) 239
Sienkiewicz-Henrik: Potop. Historički roman. Preveo dr. August Harambašić (nastavak) 243
Okolo Kalničke gore: Na Vranilcu. 256
Petravić Ante: Kod slikara Emanuela Vidovića 259
Listak 261
Iz nebeskih visina 261

Slike:

Kazatkin H.: Odsudjenikova žena 241
Brunet Jean: Poslednji uzklik Kristov . . . . . 244—245
Tardieu V.: Rad 249
Svjetska izložba u St. Loisu: Prvi poslovi na izložbenom prostoru 253
Križevci 256
Jeruzalem za vrieme Isusova 257
Jeruzalem danas 257
Vjerenica iz Bukovine u narodnom odielu 260
Zvonik sv. Stjepana na Campo Morosini u Mletcima . . 261
Henrik Ibsen 264
Umjetnički prilog.

Upozorujemo naše p. n. čitate obnove predplatu za drugi četvrt, što duguju, da to odmah urede, ne moramo obustavljati lista.

UPRAVA „PROSVJET

Čuvajte se patvorina mojih jedino pravih preparata.

Balzam
(Tinctura balsamica)

dobavlja na veliko i na malo jedino oblastno povlaštena i u trgovačkom registru unešena, protokolirana

Balzam-tvornica ljekarnika A. Thierry-a u Pregradi kod Rogatca.

Pravo samo sa ovom zakonito dozvoljenom i sudbeno registriranom zelenom zaštitnom markom.

Podpuna oprema mojega balzama stoji pod zakonitom zaštitom uzoraka.

Najstarije, najprokušanije, najjeftinije i najsućutije pučko domaće sredstvo proti prsnim i plućnim bolim, kašlju, izbacivanju, grčevi u želudcu, bezteznosti, ošem ukusu, neugodno mirisavom vonju, izrigavanju, žgaravici, napuhlosti, težkoj probavi itd. upotrebljuje se uspješno proti nutarnjim i vanjskim bolim, proti zubobolji, ustnoj gnjiloći, oteklinami i opeklinami itd. Gdje neima skladišta, neka se izravno naručuje pod naslovom: **Balzam-tvornica ljekarnika A. Thierry-a u Pregradi kod Rogatca.**

Na sve stanice Austro-Ugarske stoji sanduk franko sa 12 malih ili 6 dvostrukih boca 4 krune, 60 malih ili 30 dvostrukih boca 13 kruna, u Bosnu i Hercegovinu 30 nč. više.

Patvoraču i oponašatelje, kao i preprodavaoce ovakovih patvorina proganiti ću na temelju zakona o zaštitnih markah sudbenom strogošću.

Centifolien mast
balzam mast iz „roza centifolia".

Privremeno najjača pomast od velike antiseptičke vriednosti. Od nedostižívog djelovanja proti upali

Kod sv h još tako starih izvanjskih boli, ozlieda i rana siguran uspjeh, ili barem poboljšica, odnosno ublažujuće sredstvo bolin. Izpod 2 doze ne odpravlja se, odprema se samo uz predhodnu doznaku ili uz pouzeće iznosa. Zajedne sa poštarinom, tovarnim listom i omotom itd. stoje:

2 lončića 3 krune 40 filira.

Opominjem, da se ne kupuju bezkoristne patvorine i molim, da se točno pazi na to, da je na svakom lončiću utisnuta zaštitna marka i i tvrdka ljekarne „k angjelu čuvaru" **A. Thierry-a u Pregradi.**

Ljekarna „k angjelu čuvaru"

A. Thierry u Pregradi

Svaki lončić mora biti u takav posve jednak naputak sa tom zaštitnom markom umotan. Krivotvoritelje i oponašatelje moje jedino prave centifolien masti progoniti ću na temelju zakona o zaštitnoj marci sudbenom strogošću; isto tako preprodavaoce patvorina. — Gdje ne obstoji skladište, neka se naručuje izravno pod naslovom: **Ljekarna „k angjelu čuvaru" i tvornica balzama A. Thierry-a u Pregradi.** — Odprema obavlja se bez razlike samo uz predhodnu doznaku ili pouzećem iznosa.

Dvostruki elektro-magnetički ili zviezda

86967

R. B. br. 86967 pomaže i okrepljuje s jamstvom kod gihta, astme (težko disanje) reuma, epilepsije (padavice), influence skopčane sa bolešću hrbta, ischiasa, nagluhosti, nervoznosti, nespavanja, zujenja u uhu, zu bledila, l srca, migr vobolje, ruku i no tanju na kod drugi nih bo Do 20 stare bole čene su

Upozorujem osobito p. n. občinstvo na to, d stroj ne smije zamjenjivati sa Voltinim, koji j svoga neuspjeha zabranjen u Njemačkoj kao i u Ugarskoj, dočim moj dvostruki elektro-magnet ili zviezda R. B. N. 86967 osobito se hvali i už rednu dopadnost poradi svoje **izvrstne ljekovi**

Bolestnik, koji po mojem stroju nebi bio izlie dulje u roku od **45 dana**, dobiva novac natrag. jedan liek nije pomogao, molim pokušati moj st

Mali stroj stoji 4 K. Rabiti ga mogu sa
Veliki stroj stoji 6 K. i veoma slabe gosp
rih do 20 godina Rabi se kod bole

Pouzećem ili ako se unapred pošalje novac glavna prodavaona za tu- i inozemstvo

ALBERT MÜLLE
Budimpešta, V., Vadasz-ulica

Dopisi obavljaju se i u hrvatskom jeziku

Svaku domaćicu

može se cieniti sretnom, koja obzirom na zdravlje, prištednju i dobar tek upotrebljava Kathreiner-Kneippovu sladnu kavu.

Uljudno se umoljava kod kupovanja nikada jednostavno »sladnu kavu« zahtjevati, već se mora uviek izrično zahtjevati — Kathreinerova — Kneippova sladna kava i ova neka se preuzme samo u dobro odsiegnutim izvornim omotima!

Knjigovežam dajemo popust.

Predplatnike „Prosvjete" upozor na krasne **originalne korice** za sva izašla godišta »Prosvjete«. Korice izr su veoma ukusno u narodnom stilu, pola njeg otiska. Ciena po komadu **K. 2.40.**

Tko novac unapred pošalje dobiva za K korice franko.

Nakladna tiskara Antuna Scholza u Z
Gajeva ulica br. 7.

Digitized by Google

Digitized by Google

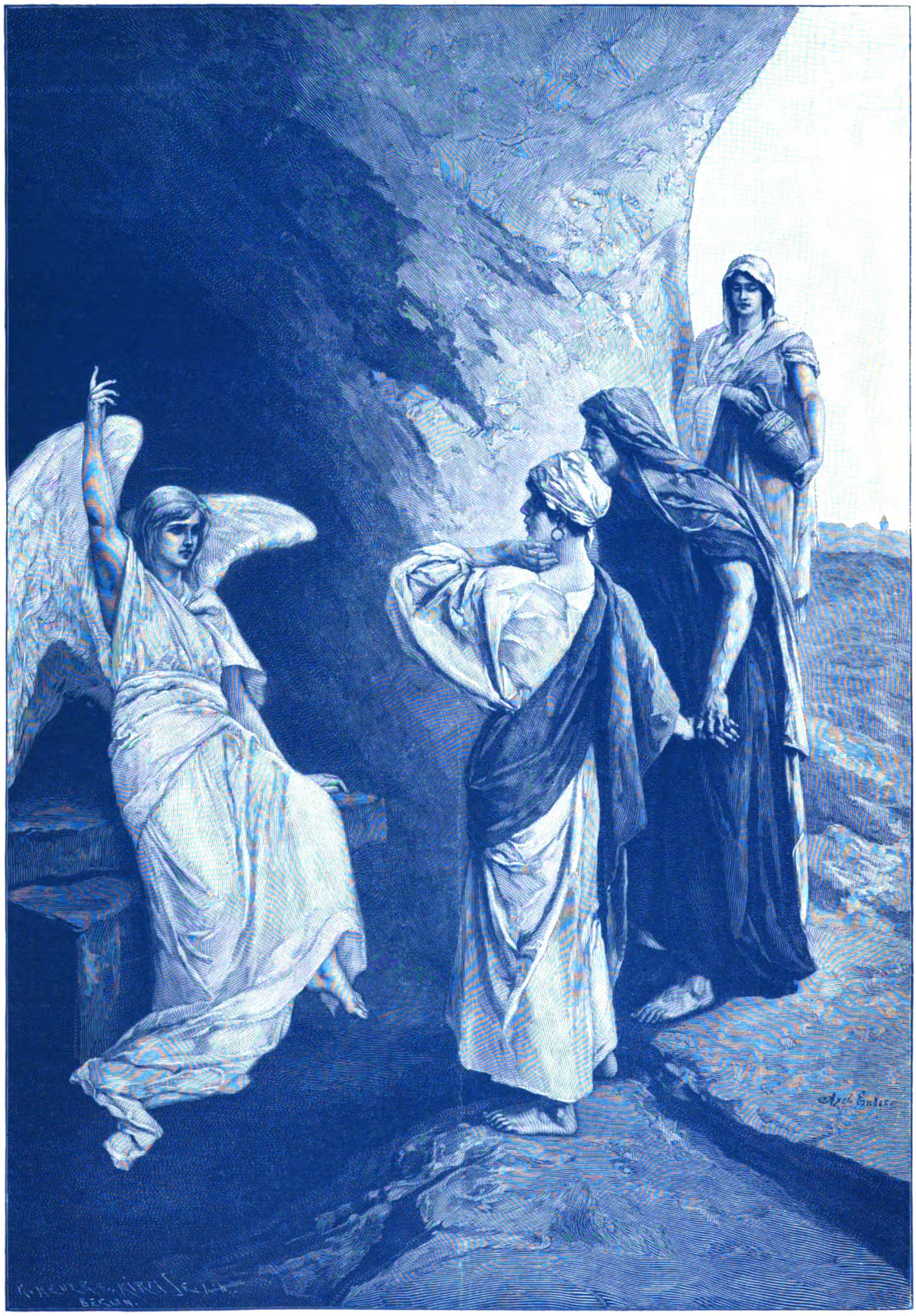

Prilog „Prosvjeti“ br. 8., god. 1903.

Tisak Antuna Scholza u Zagrebu.

Ender Axel: Gospod je uzkrsnuo!

Digitized by Google

PROSVJETA

Prvi kralj.

Historički roman iz hrvatske prošlosti. Napisao **dr. Velimir Deželić**.

(Nastavak.)

VII.

U svojem kraljevskom dvoru sjedio je kralj Tomislav na pozlaćenoj stolici izpred stola, na kojem je ležala pergamena. Kralj ju je jednom rukom prihvatio, a drugom rukom podbočio je visoko svoje čelo, kao da promišljava. Tako je ostao gotovo nepomično, dok nije uljezao u njegovu sobu biskup ninski Grgur Dobre.

Glasni pozdrav biskupov prenuo je kralja iz misli i on skoči na noge:

— Dobro došao! Zvao sam te, da vidiš, što nam poručuje sveta rimska stolica.

— Što je stiglo pismo Ivana pape? — zapita biskup Grgur dobroćudno i bezazleno se smijući.

Tomislav prihvati pergamenu, što je bila na stolu i preda ju Grguru. Ovaj ju primi, ali ne otvori.

— Zato sam te i zvao, da dodješ do mene. Dogodit će se važne stvari.

— Niesam krzmao ni časa, da tvojoj zapovjedi, svietli kralju, udovoljim. Tvoj glasnik našao me je upravo u molitvi i ja bih ju bio nastavio, ali kad mi glasnik reče, da se radi o važnom državnom poslu, ja sam smjesta prekinuo molitvu, jer tko moli onda, kad ga dužnost drugamo zove grieši, a napokon vršenje dužnosti neprestana je molitva.

— Pravo veliš — odvrati mu kralj Tomislav — pravo veliš i sam tako mislim. A sada, daj moj častni prijatelju pročitaj, što nam sveti otac poručuje. Za cielo ne će bit ništa zla, jer mi smo se uviek pokazali vjernim pristašama sv. Petra.

Biskup Grgur Ninski otvori pergamenu i razširi ju, držeći je obim rukama, onda podje k prozoru, da bude više svjetla i pročita:

„Ivan, biskup, sluga službenika Božjih, dragomu sinu Tomislavu, kralju Hrvata, i Mihajlu, presjajnomu knezu Humljana, i častnomu Ivanu svete solinske crkve nadbiskupu, svim biskupima sufraganima; isto tako svim županima, svim svećenicima i čitavom narodu, koji boravi u slovinskoj zemlji i Dalmaciji ljubljenim sinovima našim. Po božanskoj, svemogućega Boga odredbi tako je uredjeno, da je skrb nad svim crkvama nama povjerena, a to zato, da uzmognemo duhovnom vlašću svagdje sjeme zlobe i tmine čupati, osobito u onima, koji su se kao osobita djeca svete rimske crkve odlikovali. Tko pako da sumnja, da se Slovjenska kraljevstva imadu ubrojiti u prvience crkve, jer je vaša sadanja domaja primila hranu duševnu od apostolskih učenika? S vama je tako kao sa Sasima u novije doba, koji su po našem predšastniku blage uspomene Grguru Papi nauk, naobrazbu u onom jeziku primili, u kojem jeziku mati apoštolska crkva ostade netaknuta“.

Grgur Dobre probliedi, ruka, koja je držala pergamenu, stade mu drhtati i on prekine na čas svoje čitanje.

Tomislav ga pogleda.

— Ti si prekinuo čitanje?

— Jesam — odvrati tužno Grgur.

— Razumijem te — odvrati kralj Tomislav i čelo mu se namršti.

— To niesam očekivao — uzdahnuo biskup Grgur.

— Čitaj dalje — opomenu ga kralj — Treba da čujemo do kraja, da vidimo što je želja svetoga otca.

— Bojim se, da će iza ovoga dugoga uvoda, kojim započinje njegovo pismo doći mnogo toga, što niti tebi niti narodu niti nikomu ne će biti poćudno.

— I ja se bojim, ali mislim da je glavno, o čem nam piše sveti otac to, što izpunja naše molbe, da se otvori crkveni sabor.

— To je istina — reče Grgur Ninski, ali na tom saboru, koji bi imao da uredi crkvene odnošaje našega kraljevstva, mogli bi mnogo zanovjetat pak i postići naši neprijatelji Latinjani. Osobito, ako ih bude slušao sveti otac, koji je napokon i sam Latinjanin.

— Njegova svetost je nama sklona — odvrati Tomislav.

— Ti misliš?

— Ja ne samo da tako mislim, već sam i uvjeren o tom, a to naprosto zato, jer mi je sveti otac poslao krunu, kojom sam se okitio na duvanjskom polju.

— Istina je! — reče Grgur Ninski, — papa Ivan uman je čovjek i plemenit, ali latinske je krvi, pak će više vjerovati svojim zemljacima Latinima nego nama, ako ne nadjemo načina, da ga dobro izviestimo,

Tomislav kimnu glavom prodje lievom rukom preko svoje brade, a onda reče:

— Čitaj dalje, da vidimo.

A Grgur nastavi:

„U starom zavjetu u dekalogu stoji napisano, da imamo posvetiti Bogu prvience i desetinu svoje imovine, novi nam pako zavjet nalaže, da posvetimo Bogu ne samo desetinu našeg imetka već i desetinu našega života na zemlji. Poradi toga vas opominjemo, o ljubljeni sinci, da svoju djecu od rane mladosti šaljete u škole, da uče koristne znanosti, a djeca ova moći će svojim znanjem svoje roditelje odvraćat od zabluda i uzdignuti vas do viečne domovine u kojoj jest Krist sa svim četama svojih izabranika. Ta koji bo odabrani sin, kao vi što ste svete rimske crkve da se nasladjuje kad se služba božja obavlja slavenskim ili barbarskim jezikom? Zato vas opominjem, da u svem slušate naše punomoćnike, biskupe Ivana i Leona i da im sve vjerujete“.

Tomislav, koji je dosele mirno slušao ustade naglo i mahnu rukom po zraku:

— Ha tako dakle! To nam nalaže sveti otac. Zar je to hvala za moj trud oko uzpostave jedinstva u crkvi? To zar je hvala za moju brigu, što sam nagovorio latinske naše biskupe, da se njemu pokore? Ne to nije moguće! Grgure tebe oči varaju, ti si obezumio, ti krivo čitaš. Ne, sto puta ne, to nije moguće. Rim je svet! Kad Rim govori ne može griešiti. Tako si me bar ti sam uviek učio, a ja sam to sliepo vjerovao. Velim ti sliepo vjerovao. A

Digitized by Google

sada! Zar si me varao, ti stari druže. Zar su to svete rieči, što nam iz Rima sada poručuju?

Grgur Ninski bio je izprvice zapanjen, pročitavši rieči pape Ivana. Njegov visoki stas pognjurio se za čas. Njegovo je lice probliedilo i ništa nije mogao progovoriti. Ali kada je kralj svršio već se je ninskom biskupu vratio mir duše. On reče:

— Kralju! Što sam te učio, dobro sam te učio. Nemoj da odmah postaneš nevjernikom, tek što ti se kakva nepravda nanese.

— Ti možeš biti miran — planu na novo kralj, a ruka mu tresnu o stol — ti možeš još biti miran. A niesi li čuo kako naš liepi hrvatski jezik nazivlju barbarskim. Sad smo im barbari, sad smo im . . .

— Nemoj tako, Rimljani nazivlju barbarskim jezicima sve druge jezike, koji niesu latinski.

— Ali to im treba izbiti iz glave . . . Pa onda je si li čuo, kako nam hoće jezik hrvatski oteti iz crkve.

A Grgur Ninski odvrati žalostno:

— Jesam.

— A što ti na to?

— Stara borba ponovit će se, koja traje od sv. Cirila i Metoda.

— Moj narod ne će nikad pristati na latinsko bogoslužje.

— A ti, moj kralju?

— Niti ja.

— Tako je i pravo, jer što nas po pravu ide, naše je. Naš krasni jezik smije biti u crkvama našim, jer su nam to pravo dali sami rimski pape.

— Ali zna li Ivan za to?

— Morao bi znati, — odvrati Grgur — ali ako ne zna, treba ga uputiti.

— Zašto piše ono, što ne zna?

— Za cielo je to maslo tvojih novih podanika spljetskog i zadarskog biskupa.

— Misliš li? . . . — planu na novo Tomislav. — O ove guje! . . .

— Na srce si ih sam stavio i odhranio. Liepo sam ti rekao, ne vjeruj Latinu niti onda, kad ti darove daje. Liepo sam ti kazao, da ne slušaš njihovih savjeta, jer, ako su ti se za čas i pokorili, oni smatraju tebe za tirana, i slušaju te, jer te se boje, ali da mogu, skinuli bi tvoj jaram sa sebe.

— Niesam im dao osjećati jarma! — reče kralj Tomislav oštro.

— Znam ja to. Prigovaraju ti mnogi Hrvati, da ih dapače zapostavljaš Latinima.

— Ne bih se poradi toga mogao prekoriti.

— Znam da ne, ali ipak si ih odviše mazio.

— Jest. Kao novu svoju djecu hranio sam ih mliekom, davao sam im meda, da ne osjete, da su pod kraljem tudjega jezika i nije mi žao. Samo tako mogao sam steći njihovo povjerenje, ako ne njihovu ljubav.

Grgur se gorko nasmije:

— Hahaha! Kralju moj, njihova ljubav! . . . Sad vidiš, kakovu si ljubav stekao. Oni ti hoće narinuti svoj jezik i izagnati iz tvoje crkve jezik hrvatski. Daj, mazi ih dalje, pitaj ih dalje medom i mliekom. Izagnaj nas, svećenike narodne crkve, ugasi svieće na žrtvenicima, koje gore pred evangjeljem našega jezika. Upali lomače i pobacaj na njih svete naše knjige i sažezi ih. Daj sve to učini, da stekneš njihovo povjerenje i njihovu ljubav. A onda dodji, izderi odielo sa sebe, uzmi mač svoj i zarini ga u žile svoje, neka ti teče krv tvoja iz žila tvojih tako dugo, dok ti posve ne izteče, jer ova krv, ova hrvatska krv, koju si dobio od otca Hrvata i Hrvatice majke, ne smije teći u tvojim žilama, ova je krv barbarska, ova je krv prokleta. Ne, ta krv ne smije kolati tvojim tielom, ako hoćeš, da stekneš povjerenje i ljubav svojih dragih podanika, svojih Latina.

— Ti mi se rugaš Grgure, — odvrati mu Tomislav i stavi mu ruku na rame — ti mi se rugaš, a ne znaš, da sam ja morao prama Latinima onako postupati, ako sam htio, da svoju državu učinim jakom na kopnu i moru. Ti zaboravljaš, da bi oni učinili smetnje iza mojih ledja, dok sam se borio sa Simeonom. Ne radi se tuj, moj dragi biskupe samo o crkvi, o crkvenom jeziku, o vjeri, već se tuj radi i o zamašnim državnim poslovima. Nije lako pregledavati sve niti one mreže, kojom mora vladati jedan kralj, da pohvata u nju sve one ribe, koje su mu nuždne. Mnogo toga ti i sam znaš, jer si kancelar mojega kraljevstva, pak si i mnogi moj čin podpuno odobrio. Nije li tako? A mnogo toga još imade, što ćeš mi naknadno odobriti, kad uvidiš, da mi dogodjaji daju pravo.

— Vjerujem ti, dobri kralju, i rado ti vjerujem, jer sam često imao sgode, da se divim pronicavosti i krasoti tvojega uma, ipak mislim, da si pogriešio, kad si zmije odviše dobro hranio.

Tomislav se nasmieši.

— Misliš li, da ih niesam imao uviek uz to u svojim rukama, gledajući dobro, da me ne ujedu. U isti čas, kad bih vidio, da će me ujesti, ja bi ih mogao zadaviti.

— A gle, bojim se, da je taj čas nadošao, — odvrati ozbiljno Grgur Ninski, koji je sveudilj držao pergamenu s papinim pismom u ruci i upravo pročitao zadnje redke.

Tomislav se stavi pred njega i zapita:

— Što to čitaš?

A Grgur uzdignu visoko čelo i reče:

— Čuj konac papina pisma: „To vam tim bolje preporučamo i što god vama oni (t. j. Leon i Ivan) nalože, to se trsite, što prije pokorno izvršiti, ako ne ćete da budete izobćeni iz našega družtva . . .

— Tako dakle? Je li to moguće, da se je sveta stolica dala tako krivo izviestiti?

— Kako vidiš, jest!

— To je zlo!

— Bome zlo!

— Pa što sada?

— Hoćemo li se pokorit?

— Kako?

— Hoćemo li pustiti, da Latin gospodari?

— Nikada! — udari Tomislav ponovno šakom na stol.

— Pazi, što nam je raditi, da nas ne zateče gnjev svete stolice.

— Treba, da odmah pošaljemo k papi Ivanu glasnika s potankom porukom, što je u stvari, i da zapriečimo daljne spletke biskupa spljetskoga.

— Ne prenagli se!

— U čem se naglim?

— U tom, da prije šalješ svetom otcu poruke, dok ne saznaš potanko sve, o čem se radi.

— A kako ću to saznati?

— Ta sam ti sve i otac veli, da treba, da slušaš njegove legate Lava i Ivana.

— Poznam ja te mudrace. Što će oni meni? I oni niesu ništa drugo, nego prepredeni Latini, koji misle, da je jedino njihov jezik svet; koji misle, da su pozobali svu mudrost.

— Čuj me kralju, dopuštam, da su Latini, ali ne mogu dopustiti, da i medju Latinima ne ima poštenih i čestitih ljudi.

— Svi su hulje! — planu kralj Tomislav.

— Varaš se! — odvrati naglo Grgur Ninski.

— Svi su hulje, i opet ti kažem! — ponovi kralj.

— Ovako naprečac ne smije se ni jedan narod odsuditi, osobito ne narod, koji je dao svietu toli velikih patrijara i osnivača redova, toliko svetaca i učenjaka, toliko glasovitih muževa i žena. Da niesam nikada ni jednoga Latina vidio, niti poznao, vjerovao bi, da i medju njima imade valjanih stvorova. Ali odkad ih bolje poznam, moram

Digitized by Google

ti reći, da bi me samo veselilo, da imamo mi Hrvati onakovih ljudi, košto ih Latinci mnogo imadu. U njih ti je usadjena ljubav pram domovine, u njih je srce uzneseno za veličajnim idealima ljudske vrline.

Tomislav je zlovoljno slušao Grgura Ninskoga i trgne lievim ramenom.

— Gle to, što tuj govoriš! Kao da su te Latinjani izabrali za svojega odvjetnika i branitelja. Pa niti za plaću ne bi ih tako bio dužan braniti, kao što ih ti tuj braniš i hvališ. Zar zaboravljaš, koliko su ti zla učinili? Zar zaboravljaš, da su ti o glavi radili?

Ali Grgur Ninski nije se dao smesti ovim riečima svojega kralja već se blago osmjehne.

— Ne zaboravljam ja njihovih progona. Veselo ih se dapače sjećam, jer neima veće sreće, nego sjećati se, kako smo trpili za pravednu stvar. Ali, ako se i toga sjećam, moram ipak prosvjedovati, kao da su svi Latini sami lupeži. Ja ih mnogo poznam iz vlastitoga izkustva, pak znam, da ima i medju njima uzornih ljudi.

— Ali ti su riedko posijani! — klikne Tomislav.

— Pa da i jesu, svejedno. Zar nije Gospod obećao Lotu, da će, nadje li deset pravednika poštediti Sodomu i Gomoru?

— Učili me tako. I vjerujem. Ali zar ti misliš, da bi mogao naći deset pravednika medju svim Latinima?

— Za cielo, da bi i mnogo više.

— Dobro dakle, neka ti bude, ali reci već jednom, što se toliko zauzimlješ za Latine, ti, koji imadeš najmanje razloga, da ih braniš?

— Ja ih zapravo ne branim, samo ne želim, da ti, kralju, zamrziš čitav jedan narod radi nekolicine. Još bi me više žalostilo, da zlo shvatiš pismo svetoga otca.

— Pa kako da ga inače shvatim? — upita Tomislav.

— Shvati ga tako, kao što je u istinu pisano. Pisao ga je otac, kojemu se sin nalazi daleko. Zli ljudi ozloglasili mu i oklevetali diete, da se je izkvarilo, da srne u propast, da će pasti u ponor, a otac, ne mogući sam pohrliti do sina, o kom misli, da je na zlom putu, piše, te ga otčinski opominje, neka se povrati na pravu stazu. Eto to ti je istina. Svetom su otcu dobri naši prijatelji o nama sve moguće laži i krive viesti javili i on se je prestrašio, da ćemo mi, dobra i ljubljena njegova djeca, u istinu nastradati. Zabrinut za nas piše nam pismo, te nas zaklinje, da se povratimo na pravu stazu. Možeš li mu to zamjeriti?

— Vjerujem ti rado, da je tako. Ali ne bi li bila dužnost svetoga otca, da se barem prije točno izviesti, da sasluša i nas prije, nego li što se onako unapried prieti našim izobćenjem.

— Na to pitanje težko ti mogu odgovoriti, jer samo Bog znade, što je u kojem slučaju bolje. Ipak si mogao i iz toga pisma saznati, da nas sveti otac naprečac ne odsudjuje. Ta imamo pravo, da mu se pritužimo, da pošaljemo k njemu poslanika, da ga bolje izviestimo o našoj crkvi, o našoj državi, o našim ciljevima i nakanama.

— Pa kad se to sve sbudne?

— Za cielo će sveti otac saslušati svoje vjerne Hrvate.

— E, moj dragi Grgure, ja već vidim, da si ti pravi rob papinski i da si pripravan popustiti naša prava, ako ti to papa zapovjedi.

Na te rieči pocrveni ninski biskup i snuždi se.

— Drugim riečima moj kralj me želi prikazati kukavicom. Mislim, da Grgur Ninski nije to zaslužio. Prije si me sam udostojao spomenuti, koliko sam pretrpio kao biskup ninski, a sad sam na to zaboravljaš, te me prikazuješ kao slabića, koji se na svaku oštru rieč pokorava. Ali ti se varaš. Niesam ja kukavica. Veliš, da sam rob papin. Ako je želja moja, da budem sdružen nerazdruživim vezom s onom pećinom, o kojoj Krist reče, da je pećina na kojoj će sagradit svoju crkvu, a koju vrata paklena ne će nadvladati, ako je to moja želja, to nije grieh, već upravo moja dužnost ne samo kao katolika, već kao čovjeka. Jest ja želim biti pokoran svetoj stolici.

— Idi daj se obrijati, stupi u Benediktince i spali naše glagolske knjige — nasmjehnu se kralj.

— Ne, nikada ne, tako niesam mislio. Svete su knjige naša prava svojina, za koje ne smijemo dopustiti, da nam drugi otme, a samoubivstvo bismo učinili, da popustimo Latinima.

— No dakle!

— Ja samo mislim i uvjeren sam, da će nam sveti otac ne samo pustiti naše stare povlasti, nego će nam ih i potvrditi čim sazna, da su to u istinu naše stare povlasti kad sazna, da su njegovi predšastnici Ćirilu i Metodu i njihovim učenicima blagoslovili trud i brigu za razširenje svete crkve. Neima sumnje, da će sveti otac promieniti svoje mnienje o nama, kad dočuje, da se mi doista brinemo za uzgoj naše djece, i da po primjeru svetih naših apoštola podučavamo djecu i da niesmo barbari, već da nam je čitava zemlja puna svetih knjiga pisanih našim jezikom. Njega će samo veseliti kad začuje, da tisuće i tisuće učenika sv. Cirila i Metoda hoda po slovjenskim zemljama i propovieda rieč božju. I osvadu naših Latina odbit će sveta stolica onako, kao što je odbila osvade njemačkih svećenika proti svetoj braći za pape Nikole.

— A tko će nas braniti pred svetim otcem?

— Tko?

— Da tko?

— Zar je tako malo pametnih glava u Hrvatskoj?

— Ima ih dosta.

— Nu dakle!

— Ali mislim, da bi se pristojalo, da ti kao prvi biskup hrvatski sam glavom odeš u Rim i povedeš rieč sa sv. otcem.

— Ako bude nuždno učinit ću to drage volje.

— Pa kako bi se branio?

— Liepo!

— Reci mi?

— Onako košto se je branio nekoč sv. Ćiril u Mletcima.

— Kako je to bilo?

— Zar ti nije poznato?

— Možda i jest, ali ne sjećam se pravo.

— Kad su sveti naši apoštoli Ćiril i Metod išli u Rim, da se brane u Mletcima, udariše na Ćirila biskupi i popovi i kaludjeri i rekoše: Reci nam čovječe, kakve si to knjige napisao Slavenima, kakvih nije nikad nitko prije napisao, ni apoštoli, ni rimski pape, ni Grgur bogoslov, ni Jerolim niti Augustin? Mi znamo samo za tri jezika na kojima treba u knjigama slaviti Boga: židovski, grčki i latinski.

— A što im je na to odgovorio filozof?

— Filozof im je odgovorio: „Ne daje li Bog kišu svima jednako? Ne obasjava li sunce sve jednako? Ne udišemo li vazduh svi jednako? A vas kako nije stid odrediti samo tri jezika, a sva ostala plemena i narodi neka budu sliepi i gluhi? A kažite mi, je li Bog tako slab te ne bi mogao dati, ili je li tako zavidljiv, te ne bi htio dati? Mi poznajemo mnogo naroda, koji imaju svoje knjige i na svome jeziku slave Boga. Evo vam Jermeni, Perzijanci, Abazgi, Iberci, Sagdi, Goti, Avari, Tirsi, Kozari, Arapi, Egipćani, Sirci i mnogi drugi! Ako vam i to nije dosta a vi čujte, što knjige pišu! David vapije govoreći: Pjevajte Gospodu pjesmu novu, pjevaj Gospodu, sva zemljo! I opet: Raduj se Gospodu sva zemljo; pjevajte, poklikujte i popievajte! A na drugome mjestu: Sva zemlja nek se pokloni tebi i poje tebi, neka poje imenu tvojemu: I napokon: Hvalite Gospodu svi narodi, slavite ga sva plemena! Sve što diše neka hvali Gospoda! Tako i slično govorio im sveti Ciril, a onda još na koncu reče: Kako će onaj, koji stoji mjesto prostaka reći amen po tvome blagoslovu, kad ne zna što govoriš? . . . Nezabranjujte braćo moja go-

Digitized by Google

voriti jezicima. Napokon spomenuo sveti apoštol rieči sv. Pavla: I svaki jezik da prizna, da je Gospod Isus Krist na slavu Boga otca.

— Zaista je liepo podučio sv. Ćiril svoje protivnike.

— I zasramio ih.

— Ne bi čovjek vjerovao, da su se i poslije toga toliko borili protiv njega.

— Tim manje, što je sam papa Hadrijan II. u Rimu blagoslovio Cirila i Metoda i njihovo evangjelje, što ih je odlikovao svakom sgodom, što je naložio da se u raznim odličnijim crkvama, kod sv. Petra, sv. Pavla extra muros, sv. Andrije, sv. Petronile pod obranom sv. stolice uz podvorbu velikih dostojanstvenika Arsenije biskupa od Orte i Anastazije bibliotekara pjeva slovjenski služba božja. Tako uz jezik židovski, grčki i latinski postade i naš jezik svetim i bogoslužnim.

— I sramota bi bila, da si mi danas damo oteti to svoje pravo.

— Još živu starci, koji su gledali očima svojima svetce naše, Ćirila i Metoda, i našega krasnoga ninskoga biskupa Teodozija, još živu i sami učenici apoštola hrvatskih, pak se sjećaju svih borba, koje su se borile, da se održi sveto bogoslužje i naš jezik u njemu, a sada, da jednim mahom izbirišemo sve, i ono, što je mučeničkom krvlju potopljeno i dobiveno, predamo na milost i nemilost dušmanima. O ne, to ne će biti.

— Zaista ne!

— Misliš, da može papa Ivan uništiti uspomenu onoga muža, kojeg je njegov predšastnik papa Hadrijan dao u Rimu pokopati kao papu?

— Zar je Ciril pohranjen kao papa?

— Tako je!

— Molim te, kako je to bilo? — zapita Tomislav.

— Hadrija je odredio da se Cirilu, koji je umro u Rimu drži sprovod ne samo od slovenskih mu učenika, nego i od grčkih i rimskih, a to svećenstvo pratilo je mrtvo tielo svaki po svojem obredu, a takovom svečanošću kako se običaje urediti samo papi!

— Gle, — planu Tomislav, — a danas nasljednik pape Hadrijana, papa Ivan, usudjuje se nas, učenike svetoga Cirila, nazivati hereticima! Znaš na što bi me moglo to dovesti?

— Na što? — upita Grgur Ninski pronicavim pogledom.

— Našto? Na to, da bih se usudio sumnjati u nepogriešivost svete stolice. Dok jedan papa ovo odlučuje, drugi odlučuje ono, dok jedan nešto slavi i hvali, drugi to proklinje!

Grgur Ninski namršti svoje čelo i podigne prst desne ruke, te se blago zagrozi kralju Tomislavu:

— Veliki moj kralju, volio bi izgubiti deset godina od svojega života, nego li iz tvojih ustiju čuti takove rieči. Zar si tako lahke vjere? Zar je papa Ivan već ovim svojim pismom, upravljenim na tebe, izrekao svoj konačni sud? Zar je on uništio posve djelo sv. apostola i svojeg predšastnika Hadrijana?

— Pa nego da je! — kliknu Tomislav.

— Ne, zaista nije! Ponajprije nam šalje legate svoje, s kojima ćemo imati prilike, da se potanje razgovorimo. Za tim dozvoljava nam sabor crkveni, za koji smo ga i onako sami molili, da riešimo neko važno pitanje. Ne, ja te molim, nemoj biti prenagao i nemoj s vodom iz korita diete izbaciti, jer bi to moglo imati žalostnih posljedica. Smiri se dakle i čekaj!

— Ti misliš dakle, da će sve dobro svršiti?

— To sam uvjeren!

— I misliš, da nam ne će zatrti našu crkvu i naš jezik u crkvi?

Grgur Ninski zašutio je časak. Iz vana prodirala vesela pjesma hrvatskih seljaka, što se vraćahu s polja kući. Čulo se je škripati seljačka kola. Inače bi se čuo miš, koji bi prošao kraljevskom sobom.

— Ti ništa ne odgovaraš? — prekine napokon Tomislav šutnju. — Čini se, da niesi stalan u svojem vjerovanju?

Ali jedva je to izrekao, uzpravi se najednom Grgur Ninski i taj čas izgledao je kao neki izraeljski prorok staroga doba. Oči su mu bile upravljene nekamo daleko, desna ruka bila mu je ponešto uzdignuta, a oko ustnica lebdio mu neki blagi, radostni posmjeh:

— U knjigi života, koju je Gospod stvorio ne samo za narode već i pojedince, tko da čita? Ja, nevriedni crv i sluga Božji, jedva se i usudjujem misliti na buduće pokolenje, na ona vremena, koja imadu doći. Pa gle . . . Pred menom se stvara dugi niz godina, ja vidim kao kroz maglu daleko i daleko. Stotine i stotine godina će proći i opet stotine i stotine godina i djelo proti kojem se danas dižu toliki neprijatelji, imat će još uviek neprijatelje. A znaš li, što to znači?

— Sto? — upita kralj Tomislav, koji je s nekim udivljenjem promatrao svojega biskupa i kancelara.

— To znači, da će stotine i stotine godina proći, i tisuće će godina proći, a jezik naš hrvatski bit će uz to jak i čvrst. Na žrtvenicima božjim dizati će se žrtve velikomu i dobromu Bogu, a on će razumiti narod svoj, narod hrvatski i ne će dopustiti da ga progutaju tudji jezici i tudji narodi, pa i onda kad će se čitavo more zlobe nanj razlijati, hrvatski će se narod dići visoko, jer će ga čuvati njegov jezîk narodni u crkvi.

— Misliš li Grgure? — reče živo kralj Tomislav prihvativši ga za ruku. A oči mu se kriesile od veselja, jer je bio posve oduševljen i posve tronut riečima svoga biskupa. On je poznavao svećeničke krieposti Grgureve i svetost života njegova. Zato je bio više nego uvjeren, da su njegove rieči proročke i istinite. Pred očima mu duše puklo obzorje i njemu se pričini, da vidi pred sobom daleka pokolenja i potomke. Svi ti imali su u njemu slaviti prvoga kralja i čuvati uspomenu na njegovu osobu i njegova djela.

— Mislim — odvrati Grgur Ninski, a oči mu blago pogledavale na prvoga kralja.

— Što nam je dakle činiti? — upita Tomislav.

— O tom treba da još zrelo promišljamo.

— Ne bi li svetom otcu zaprietili, da će narod proći u šizmu, ako mu se oduzme jezik? — zapita kralj.

Grgur Ninski mahnu rukom, na kojoj je jače sjevnuo zlatni biskupski prsten.

— Kralju — moj kralju . . . što ti pada na um. Zar si ti možeš takova šta i pomisliti?

— Zašto ne?

— Ili bi onim riečima izrekao laž, da prestrašiš svetu stolicu, a to bi bilo ružno, ili bi i zaista i nastojao da svoj narod privedeš k šizmi, a to bi bilo još ružnije i griešno. Ti si velik, ti si kralj svih Hrvata i ne ima sumnje, da bi tebi bilo i to moguće, da privedeš narod svoj k šizmu, ali bi li ti mogao to uzeti na svoju dušu? Mislim, da ne bi, jer poznam tvoje krasno srce i plemenitu dušu. Tá sam si vruće poradio o tom, da se nesretna nesloga izmedju zapada i iztoka dokrajči, ta sam si podložio svetom otcu sebe i narod svoj i onaj hrvatski i onaj latinski. Učinio si to iz uvjerenja, pa sada da popljuješ sve što si svoje volje uradio? Ne, ne, koliko te poznam, moram ti reći, da to nikako ne mogu vjerovati. Sve to bi bilo beznačajno i podlo. A čovjek tvoje duše ne mienja vjere,

— To je sve liepo i dobro, ja ne mislim mienjati vjeru, ali nije li Ivan papa promienio sve u naopako. Što Hadrijan je posvetio, Ivan na to pljuje, što je Hadrijan dopustio, Ivan zabranjuje, što je Hadrijan proglasio svetim Ivan zove kletim. Što dakle možeš meni odgovoriti na to? Kralj hrvatski se ne mienja, već se je papa promienio. Kralj hrvatski ostaje kod stare vjere, a papa uvadja novotarije! Tà, sam si priznao, da je naša liturgija dopuštena po predšastnicima današnjega pape. Niesi li?

Digitized by Google

— Jesam!

— No dakle vidiš. A danas se ono baca u prah, što je papa Hadrijan dozvolio. Kako to tumačiš?

— Tumačim, kako sam ti već danas više put rekao, da je papa zlo izvješten i da se od pape zlo izvještenoga treba obratiti k papi dobro izvještenom.

— Pa ako papa ipak zabrani naše bogoslužje? — upita kao bez daha Tomislav.

A Grgur uzdahnu duboko i ne odgovori za čas ni rieči. Samo težko izvinuše mu se iz ustiju rieči:

— Ako sveta stolica ne odobri naše liturgije, ako osudi ono, što mi želimo, onda . . .

— Onda? . . .

— Onda se valja pokoriti, jer je sveta stolica onaj auktoritet, na koji treba, da gleda čitavi kršćanski sviet.

— To je strašno! — šaptnu Tomislav tužno spustivši glavu k zemlji.

Ali Grgur Ninski nije klonuo, on se je dapače uzpravio i, uzdignuvši svoje ruke k nebu, odvrati:

— Nije strašno, kralju! Bilo bi strašno samo onda, da nad ovim svietom, da nad ovom zemljom ne vlada Bog, koji je pravedan i milosrdan. Bilo bi strašno onda, kad taj Bog ne bi ovim svietom vladao, već bi puštao, neka sviet živi i umire protiv njegove volje. Ali da je na nebu takov Bog, onda bi bio gori od najgorega tirana, onda ne bi bio Bog. A zar nije on sam učio onu divnu molitvu, koju svaki dan moliš: Oče naš? Zar on ne zahtjeva sam, da ga nazivljemo otcem? Može li dakle taj Bog, koji hoće da ga zovemo otcem, taj dobri otac zapustiti djecu svoju? Ti kimaš glavom. Vidiš, sam si uvjeren, da dobar Bog ne može zapustiti djecu svoju. Ako je tomu tako, onda je istina i to, da nas ne će ostaviti, ako je naša stvar pravedna. Mi svi vjerujemo, da se za pravednu stvar borimo, mi svi vjerujemo, da nam je sam Bog poslao svete apoštole Ćirila i Metoda. Mi svi vjerujemo, da je on usadio u srce velikom mojem predšastniku Teodoziju toliku ljubav za hrvatsku liturgiju, pa ako to sve vjerujemo, kako da postanemo malodušni, kako da očajavamo, kako da izgubimo volju za borbu?

Uz Tihomila stupao je mladić, koji je zapanjivao svakoga, kako je bio sličan Tihomilu. (Str. 41.)

— Pa gle, ti ipak veliš, da nam se je pokoriti svetoj stolici.

— Pa dašto da velim, to ja i sada opetujem, ali kako sam uvjeren, da je sveta i pravedna stvar, za koju se borimo, tako sam uvjeren, da će Bog sam odlučiti u tom pitanju. Meni zato mora biti jasno, da će i sam sveti otac pristati na ono, što mi hoćemo. Zloba može čitave brdine spletke i klevete baciti izmedju nas i svetoga otca. Zloba može da izmisli jošte stoput više laži, nošto ih je dosada izmislila. Moje je čvrsto uvjerenje, da ćemo pobjediti i svladati.

— Da bi sam Bog dao, te se svršilo tako! Ali ti ćeš mi dopustiti, da se iza svega onoga, što sam doživio, usudjujem dvojiti u istinitost tvojih rieči.

Grgur se gotovo razljuti na te rieči. Kao da ga je netko udario, pokroči dva koraka natrag i onda zavapi:

— Ti možeš misliti, svietli kralju, što te volja, ali nije liepo, da sumnjaš u Providnost božju.

Tomislav pognjuri svoju glavu i kao da sažaljuje svoje rieči, koje kao da su mu izašle nepromišljeno iz ustiju i reče:

— Daleko budi od mene svaka sumnje, koja bi prkosila Providnosti božjoj, i ako sam išto slična rekao, rado opozivljem. I ako misliš, da sam sagriešio proti Bogu, a ti mi odmah ovdje reci, kakovu sam pokoru zaslužio i ja ću ju rado izvršiti. Hoćeš li da postim o kruhu i vodi, da bičujem svoje tielo ili da nosim četrnaest dana cilicij, sve ću to rado učiniti, pak mi neka dobri Bog oprosti sve moje griehe, neka ih ne baci na djecu moju i narod moj.

Grgur Ninski uzdigne ruku i blagoslovi svojega kralja.

— Ne boj se, kralju, niesi ti zlo mislio i oprosti ti meni, ako sam te strogim riečima prestrašio, jer sam samo htio naglasiti, da je naša stvar pravedna i da je sam Bog s nama. Ne treba nam dakle klonuti, ne treba nam očajavati, već treba, da ne klonuvši duhom, junački upremo ruke naše i da se začnemo boriti za našu svetinju, da ne padne pogrdjena u blato. Gospod je rekao: Pomozi si sam, pomoć ću ti i ja. Mi bismo samo onda izgubili, ako lieno prekrstimo ruke i ako dopustimo, da drugi rade proti nama. Ne budemo li spavali ko lude djevice, ne budemo li zakopali svojih talenata, već ako i molitvom i riečima i djelom ustanemo za svoje pravo, onda za cielo ne će uzmanjkati ni božja pomoć.

— Zaista ne će! — odgovori pobožno kralj.

— Ako tako vjeruješ, onda te molim, da ne ostaviš na cjedilu svoga biskupa i svojega kancelara. Obećaj mi, da ćeš me podpomagati u borbi za hrvatski jezik i da me ne ćeš ni onda odsuditi, kad će se proti meni sasuti more pogrda, te kad će na me navaliti kao gladni vuci sa svih strana — Latini i duhovnici i laici. Obećaješ li mi?

— Obećajem! — odvrati toplo kralj Tomislav.

— Naša borba bit će za cielo žestoka. Ustat će lažni proroci i tumačit će sveto pismo po svojem, nazivat će nas hereticima, poganima i bezvjercima, bacat će se blatom na nas i kaljat će ruho biskupsko moje najgadnijim potvorama, to ja znam. Ne će biti opačine radi koje me ne će obiediti. Jao tebi, ako im povjeruješ prije, nego što se uvjeriš o istinitosti njihovih rieči.

— Ne ću!

— Na mene će poslat po svoj prilici krvnike, otrov će sasuti u jelo moje i u pilo moje i oštri bodež držati

Digitized by Google

će njihove ruke pripravne da ga rinu u srce moje. Vjeruješ li kralju?

— Vjerujem i branit ću te! — reče svečano Tomislav.

— Strašan boj započinje, I budeš li me branio ne će šteditи ni tebe i onaj bodež vrebati će i na tvoje srce.

— Ne bojim se! — odvrati hladne krvi Tomislav.

— Boj će biti na život i smrt, ali taj će boj biti za pravednu stvar i za naš mili hrvatski narod i za naš krasni i Bogom posvećeni jezik. Ideš li sa umom u taj boj, neka te Bog blagoslovi!

A kralj zanosno i oduševljeno dignu desnicu u zrak, kao da prisiže, i oči mu zacakliše suzama:

— Idem s tobom u boj, idem za svoj narod i za svoj divni hrvatski jezik! (Nastavit će se.)

Nekim jezicima.

Motto: Onima, kojih se tiče!

Proklete guje! Za ledjima hrabri junaci,
Vikat i psovat sa sgrčenom šakom,
Jašit na gluposti nebu pod oblake crne,
Dušu umivat sa sunčevim trakom,
Smiešati bielo i crno u jedno te isto,
Kraj tog, da ipak je na vama uviek sve čisto . . .

Jaganjci bieli! U osmiehu lice se topi
S velike sreće, kad zborite s menom,
Varavih rieči i stotine bezglavih fraza
Ko iz rukava, da sipljete trenom.
Hvala, o hvala, na tolikoj časti i sreći,
Pustite život moj trnjem kroz ponore teći . . .

Hoću slobode u prolječu mladosti moje!
Sgražam se bljutavih veza i spona?! . . .
Vedar u duši i ponosna čela ću stupit
Božici pjesme, kad zovne me ona,
Priestolju istine, pravde i vječne ljepote,
Čuvati svetinje, koje vam bezstidnost ote! . . .

Stvorovi podli! Što skrivate krinkama lice?
Šapćuć za zavjesom glupost i laži,
Čineć od jezika brušenih utrku cielu . . .
Zgladite onda, a zobi i raži
Nekako gospodski želudac snosit vam ne će.
Jasle su pune! Ej! Čudne ste, sunca mi sreće! . . .

Znajte, da prezirem podlost i besramnost vašu
Otčinsku brigu, da zgazite duši
Svetinje vječne, za koje se borim i stradam . . .
Bacite kamen, nek zgrada se ruši . . .
S njome ću i ja, al i vi, da sklopiti zjene,
Molim vas, tada bar tada ne dirajte mene! . . .

Viktor Badalić.

Iz pjesama Heinricha Heinea.

Povratak.

1.

Njih dvoje ljubilo se žarko,
Al nisu si priznati smjeli,
Kô dušmani gledali su se,
Dok s ljubavi umriet su htjeli.

I onda se razstali, riedko
Još u snu se ugledali,
Već davno su umrli bili,
A sami su jedva to znali.

2.

I kad sam vam tužio težki svoj jad,
Vi zievali svi ste i šutjeli tad,
A kada ga kićeno stavih u stih,
Tad bio sam slavljen i čašćen od svih.

Preveo **Dragutin M. Domjanić.**

U gostionici.

Gostionička soba s dosta brojnim občinstvom. Tamo do prozora oko okrugla stolića dvojica. Mladi, imućni ljudi. Dobri nerazdruživi prijatelji. Čita im se zadovoljstvo s lica. Medju gostima u obće veselo.

Da bude više zabave, gostioničar pozvao i nekake glazbenike: otca i dvije kćeri. Tako to biva svake nedelje i svetca.

Ona mladja, citarašica, baš prekrasna. Može joj biti oko šestnaest pramaljeća. Plavih očiju, crne kose. Još se opaža dosta čednosti u njezinim pogledima.

To i privlači, te čini, te se neki ravno zagledavaju onamo, gdje sjede glazbenici.

I ona dvojica, od onog okruglog stolića, upiru uporno svoje poglede na onu mladu . . .

I započeli:

— Zar ne vječna šteta za ovu mladu djevojku.

— Doista šteta. Pravi angjeo, što se ljepote tiče . . .

— No što ćeš, krčme, zlo družtvo — —

— Pa i bieda, siromaštvo. A tim se sviet tako rado okorišćuje — —

I oni nastavili, žaleći sudbinu mlade djevojke . . .

*

Ona su dvojica još uviek dobri, nerazdruživi prijatelji.

U njihovu se družtvu često vidjeva neka mlada, liepa djevojka, fine, ukusne nošnje.

Ljudi znamenovno pogledavaju na ovu djevojku u ovom gospodskom družtvu . . .

Vele, da je još prije godinu dana udarala u citaru po gostionicama — — **Bogumil Toni.**

Digitized by Google

Ženitba Marka Kraljevića.

Pripoviest, kojoj se konac ne će svakomu sviknuti. Napisao **Vjenceslav Novak.**

(Nastavak.)

Marko Kraljević pred gospodinom Pavlom pl. Žugčićem.

Kad je Marko Kraljević polagao svoj činovnički izpit, ćutio je u sebi gradivo, o kom će ga izpitivati, kao prostran, sa stotinom puteljaka izpresiecan gaj, u koji su ga doveli svezanih oči, pa ga, skinuvši mu s očiju rubac, upitali: Gdje si? . . . Zna, da je to, što ga okružuje, drveće i da je ono, po čemu mu stupa noga, pieskom nasut put; ali kamo vode ti putevi, gdje se stiču a gdje razilaze, gdje počima i gdje prestaje gaj, gdje mu je sredina, gdje izlaz — toga ne zna. Tako je od prilike ležalo nesredjeno gradivo iz propisanih predmeta u njegovom mozgu i zato je išao pred izpitnu komisiju blieda lica, znojna čela, preplašenih očiju, klecavih nogu i drhćućih ruku; svega ga je obuzimala osobita slabina kao čovjeka, koji ćuti, da ga spopada nesviest. A taj strašni osjećaj ponovio se na dlaku jednako u njemu sad, gdje je imao da se nadje okom u oko s Jelkinim otcem . . . Na putu od prizemlja do prvoga sprata bilo je u težkom njegovom osjećanju dosta razloga da uzdahne: Učini, Bože, da me mine ova gorka čaša . . . A taj kratki put od četrnast stuba trajao je čitav viek . . . Marko je na njem dospio da se sjeti svega svoga spoznanstva s Jelkom, svojih nakana, udvaranja i uspjeha, što se pokazao u prvom pozivu na ovaj posjet . . . A sad kao da je požalio svoje poznanstvo i svoj uspjeh, što ga je slika Jelkina otca raztrgala u puku prividnost . . . I najednom se oćutio premalen i preneznatan zet za tako bogata i samostalna vlastelina, koji je veliku gospodu titulirao kao kapetan kumpanije svoje bâke.

— Izvolite gospodine Marko, — rekla mu je gospodja otvorivši vrata na muževljoj sobi i potisnula ga lagano u nutra kao da je htjela reći: Ja bih ti pomogla, da mogu . . . Prepuštam te tvojoj sudbini — a Bog ti bio u pomoći: . . .

Sjetivši se Boga, Marko se potajice prekrstio i našao se iza zatvorenih vrata pred gospodinom Žugčićem.

Gospodja se pako vratila u prizemije i rekla Jelki:

— Dok dodje gospodin Kraljević, mogla bi ti odigrati štogod na glasoviru gospodinu Kneževiću.

Žarko je to primio s galantnim uprosom, a Jelka se sjela k glasoviru i stala izabirati note.

— Štogod, gospodjice, štogod, — molio je Žarko uvjeravajući je, da je zanesen za glasbu, — a u sebi je dotle mislio: Bože moj, što se sbiva gore s onim siromakom? . . .

Gospodjica je Jelka udarala vješto, Žarko je sjedio mirno misleći na Marka, ali iza svakoga komada odobravao je gospodjici s dolikujućim zanosom:

— Krasno, gospodjice, vrlo krasno . . . Koliko čuvstva umijete da uložite u te mrtve tipke, a kakova tehnika i snaga u toj sitnoj ručici! . . .

Odigrala je četiri, pet komada, a onda je istom gospodja rekla rieč, koja je svima ležala na duši:

— Još nema gospodina Kraljevića . . .

Prošlo je pô sata, prošla su tri četvrta sata . . . a sva trojica pitala su se kao da si zadavaju zagonetku, kojoj je riešenje bilo to teže, što je dalje izbivao Marko.

— Još ga nema! . . .

Napokon je prevladala u gospodje zvedljivost i ona je pošla u gornji sprat, da vidi, što se to tamo sbiva izmedju gospodina Kraljevića i njezinoga muža . . .

Kad je Marko stupio sa strašnim čuvstvom u duši u sobu, stajao je gospodin Žugčić kraj prozora, odakle je pružio prama Marku ruku i, porukovavši se s njime, pokazao mu blizu sebe na stolac da sjedne.

Marko je sjeo na rub stolca, položio dlanove obih ruku poviše koljena i uzdahnuo.

— Ja sam dužan, da vam se zahvalim, gospodine Kraljeviću, na uslugama izkazanim mojoj ženi i kćeri, — rekao je g. Žugčić ne baš jako umiljatim, ali dakako prijaznijim glasom, nego što je bio onaj, kojim je dočekao tu u istoj sobi Žarka.

— Molim . . . malenkost . . . — tepao je Marko smijuljeći se silom toplo izpod ledenog izražaja, što je držao ukočeno još i sada njegovo bliedo lice.

— Ali taj vaš prijatelj s crvenim nosom, taj mi se, amice, ne svidja. On puno pije?

— Da, nešto odviše pije — zatajao je Marko neliepo svoga prijatelja.

— Ja pijance ne trpim, a naučan sam kazati svakomu u brk, što o njem mislim. Vas se ono, naravno nije ticalo.

— Molim . . . naklonio se Marko.

— Alkohol, amice, to vam je najopasniji otrov: Alkohol ubija s mjesta, jer uzima čovjeku pamet — i polagano mu jer podkapa zdravlje . . . podkapa stalno i neminovno . . . Ako vam koji liečnik kaže, da je i umjereno uživanje alkohola za zdravlje nuždno, recite mu slobodno u moje ime, da je magarac: Zašto ne pije vino konj ili krava?

— Tako je! — nasmijao se slobodnije Marko, a gospodin je Žugčić nastavio govoriti o svoj temi i njegov se govor razvio malo po malo u formalno predavanje o antialkoholizmu. Što je god o tom pročitao u ove tri godine, pokle ga je snašla težka bolest, sve je on to žučljivim uvjerenjem iznio pred Marka. A Marko je slušao i povladjivao neprestance sad posmješkom, sad sporazumnim pogledom, sad kretom glave ili ruke, a gdjekada upao je dapače i u rieč gospodinu Žugčiću. On je svojim praktičnim talentom odmah napipao, da je g. Žugčić jedan od onakih ljudi, koji zahtievaju despotički od svakoga, da se pokori njihovomu mnienju. U predmet, što ga je pred njim razpravljao g. Žugčić, razumievao se ponekud i sam što iz razgovorâ sa Žarkom, koji je čitanjem bio upućen n svakoga biesa — a što iz vlastitoga izkustva.

Dugi se razgovor o alkoholu izcrpio, a onda je pogledao g. Žugčić nešto prijaznije Marka, kao da je o njemu pomislio: Čini se da nije tako bedast . . .

— Znate li, amice — rekao je onda glasno — kad vam je čovjek ovako tri godine bolešću prisiljen da mirno razmišlja i prosudjuje, onda vam se sviet, ljudi i život prikazuje skroz drugačiji, nego kakovoj pijanduri, kojoj se u mozgu legu vinske mušice. S tom napomenom okrenuo se razgovor na bolest gospodina Žugčića, a tom je prilikom rekao Marko, da je poznao u svom rodnom mjestu čovjeka, koji je bolovao od jednake bolesti — i ozdravio.

Kad je to rekao, Marko se začudio samu sebi, kako mu je takova šta moglo pasti na um, jer on nije još nikada do g. Žugčića vidio čovjeka, koji bi bolovao od vodene bolesti.

A gospodin je Žugčić upro u nj pronicav pogled svojih svietlo-plavih očiju i upitao:

— Je li dugo taj čovjek bolovao?

— Dugo . . . točno neznam . . . ali bolest je trajala dugo, — odgovorio mu je Marko i bilo mu je žao, što je išao reći tu izmišljenu stvar Žugčiću, koji bi ga mogao uloviti u laži.

— Kakvoga liečnika imate vi tamo? — pitao je dalje ozbiljno g. Žugčić.

— Liečnika imamo . . , ali taj bolestnik nije bio nikada kod liečnika, niti liečnik kod njega.

— Vidite, ja bih rekao, da je taj vaš čovjek radio pametno, kad se liečio bez liečnika, a ludo, što ga nije

Digitized by Google

pitao za savjet. Jer liečnik vas ne zna ozdraviti, ako vas ne ozdravi priroda, ali ja opet tajiti ne mogu: On mi pomogne, ja odahnem kao preporodjen, kad me rieši toga tereta. Toliko vriedi njihova znanost, do koje s druge strane ne držim ništa. Mene vam, amice, proučava moj liečnik već tri godine, izkucao je na meni svaku košticu i svaku žilicu, zna, što je povod bolesti — pak bi morao naći i sredstva, da zlo radikalno odstrani, kad bi njegova znanost vriedila onoliko, koliko si on utvara, da vriedi. A za to palíativno liečenje ne treba Bog zna kakve učenosti. To je vrst pivničarstva; kad se napuni bačva, treba otvoriti pipu i iztočiti.

— Liečnici ne znadu ništa! — prihvatio je živo, gotovo viknuo Marko. — Ja na primjer vidim u svom uredu na koncu obračuna pogriešku. Idem pa kao stručnjak izpitujem stavku po stavku, dok ne nadjem pogriešku. Kad ju nadjem, liepo izpravim i čim sam to učinio, rezultat je dobar. Što je u mom činovničkom poslu obračun sastavljen od deset raznih stavaka, to je liečniku ljudski organizam: On mora znati da nadje, gdje je pogrieška, pa da je izpravi. A liečnici ne znadu ništa! — zaključio je samosvjestno Marko.

Dok je govorio, držao je na njem g. Žugčić miran i zamišljen pogled svojih bliedo-plavih očiju. A kad je Marko svršio, rekao je gledajući mu jednako uporno u lice:

— Amice, ovo nije pametno, što ste sad rekli. Šta vraga iztičete taj svoj stališ i poredjujete ga s liečničkim stališem! Amice gdje ste vi!... Ili držite, da ste vi tako važan faktor u narodnom životu? Idite, molim vas! Vi ste, amice, nuždno zlo, kao što je u mojoj kući nuždno zlo špan, vincilir i provizor. Molim vas liepo, ne utvarajte si ništa.

Gospodin Žugčić, koji je u povodu svojih posala u občinskim, poštanskim, carinskim, poreznim, kotarskim i drugim uredima mrzio činovnički stališ, stao je sada više zagrižljivim, nego mirnim prosudjivanjem davati oduška toj svojoj mržnji. Izmedju onog nelaskavog mišljenja o činovničkom stališu rekao je Marku svojom čistom kajkavštinom, koja je tekla kao pjesma i u isti mah pored svojeg humorističnog karaktera odavala iz sebe duh starinskoga gospodstva:

— Prosim vas, amice, u mog je otca bilo veliko imanje, na kom je služilo sto ljudi, kmetova, sluga i druge čeljadi. To su vam bili činovnici moga otca i naše obitelji, pa pomislite taj nonses, da bi moj otac rekao vinciliru poniznim glasom: Čuju spektabilis vincilir, ako jih je dobra volja, kaj ne bi šteli pogledati malo vu vinograd na muže?... Magnifice provizor, prosim ponizno njihovo gospodstvo, naj mi daju račun od žita, kaj su se včera dostojali prodati... Vidite li, amice, kako je to smiešno? Idite vi s Bogom tim vašim „glavnim“ stališem! Mi smo prvi, mi vlastelini, trgovci, obrtnici i seljaci — koji bi vas djavo trebao, da nije nas? Za to ne govorite o sebi, kad govorite o liečnicima. Šta vi mislite! Dok liečnik utisne svoju pipu u moj trbuh, on najprije razvidi kucanjem što je u nutri, dok ne vidi sve, kao da je pred njim na stolu. A vi tamo u svojim uredima pišete brojke, koje se tiču naroda, a svi skupa nikada nieste metnuli uho na srce ni na trbuh naroda. Liečnik, prijatelju, olakšava moje muke, a vi? Činovničtvo, vojska, pop — svi samo pitate: daj, daj! A u narodu je narasla nevolja kao u mene vodeći trbuh: Ded, amice, gdje ste, pa da i palijativno liečite bolest? Dok sam bio zdrav, kao što ste vi sada, ja sam govorio, da je narod marva. A sad, amice, pokle malo mislim, pokle gledam iz ovoga kuta, što se sbiva oko mene i čitam, što se zbiva u svietu, ja velim, da je pravi aristokrat, jedino — seljak.

Mimo Markovih ušiju strujila je ta neugodna lekcija kao šum vode. On je razabirao rieči, a smisao sve manje Bolestan čovjek! pomislio je i korio se u sebi, što se išao plesti u razgzvor o liečnicima... Inače su njegove oči letjele kradomice po ukusnom namješaju, bogatim sagovima i silesiju imalenih stvarca u sobi, koje su odavale, da je to prava gospodska kuća... Koliko bogatstvo! pomislio je nekoliko puta sa zadovoljstvom, dok mu je gospodin Žugičić držao svoju lekciju.

Točno u pet sati stupila je u sobu gospodja Žugčićka s veselim smieškom na licu:

— Gospodin se Kraljevrć zadržao kod tese, a mi smo bili naumili, da se izvezemo, — rekla je hineći predbacivanje, gospodinu Žugčiću.

A Marko se naklonio:

— Meni je u učenom razgovoru gospodina Žugčića preletjelo vanredno brzo vrieme.

Gospodin se Žugčić na to osmjehnuo i rekao gospodji:

— Zašto mi to niesi prije kazala?... Medjutim gospodin će nas valjda još koji put posjetiti, pa će nadoknaditi drugi put, što je danas izgubio.

Gospodja nije vjerovala svojim ušima. Pogledala je jednako s ljubeznim pogledom svoga muža kao što i Marka, koji se prama g. Žugčiću zahvalno naklonio, a poćutio je od tog Zugčićevog poziva u sebi, da ga nešto sve diže — i od tog osjećaja širilo se po njegovoj nutrinji blaženstvo. A gospodja nije nikako shvaćala: Već davno — davno nije bilo u njezinoga muža posjetnika, prama kojemu bi se on tako prijazno ponio. Toliku pametnu i uglednu gospodu tjerao je od sebe — a ovoga je pozivao, da opet dodje. Dašto, dogadja se na svietu stvari, koje naš razum u prvi mah ne shvaća. —

Oprostili su se, a kad je Marko osjetio u svojoj ruci mekanu i vruću ruku gospodina Žugčića, rivala se u njemu želja, da ju poljubi: Tako mu se divan prikazao taj bolestni, apatični čovjek, ka kojemu je išao drhćući kao što zločinac ide na preslušavanje pred pronicavoga sudca.

A malo iza toga obavio se po svim ceremonijama, začinjenima ipak s iskrenom srdačnošću oproštaj dolje — i Marko i Žarko odjuriše onda u Žugčićevoj kočiji cestom prama kolodvoru.

Odmah iza toga išla je opet gospodja Žugčićka k svomu mužu, da čuje njegov sud o Marku, kojemu je ona u svom prostranom materinskom srcu već dala mjestance pokraj Jelke...

— Nu, što ti se čini? upita je gledajući pronicavim okom Žugčića.

— A što to misliš? upitala je i on vraćajući se očevidno u svoju mrzovolju.

— Nu pa taj mladi čovjek... što držiš o njemu?

— Praha nije izumio, odgovorio je Žugčić.

A gospodja je pomislila zlovoljno u sebi: Niesi ga ni ti izumio! — a muža je upitala ljubezno:

— Kako ti se inače svidja?

— Ako se Jelki ne svidja više nego meni, onda si ti, stara, svojim kandidatom propala...

— Bože moj... uredan je čovjek, uzdahnula je gospodja.

— Možebit, da je uredan... odjeven je kao nova lutka... klanja se kao trupac... smijulji se kao bena... i upliće se čovjeku u rieč, kad ne treba... Inače nije loš, a mogao bi biti i dobar... Žugčićevog duha niesam u njem našao... Što se toga tiče, Jelka stoji nad njim kao palma nad smokvom.

— Šta on sve ne opazi! mislila je u sebi neveselo gospodja, a kad je Žugčić zašutio, uzdahnula je opet glasno:

— Što ćemo, Bože moj, kad je današnji dan težko za djevojku u pogledu udaje... A ja i ti svaki smo dan stariji...

Žugčić je na to šutio. Zamislio se bio u nešta, a onda je najednom rekao naglo i odrješito:

— Ali tog drugoga da mi već ne zovete u kuću... podnipošto!

A gospodja je stisnula pred sobom ruke kao u onaj čas, kad joj je ono muž neliepo odpravio s ovoga mjesta Kneževića:

Digitized by Google

— Ah, toga niesi trebao učiniti onako . . . Ja sam mislila, da ću propasti u zemlju od sramote . . .
— Poradi takove pijandure?! Idi, molim te!

do četvrte ure, a nije se izpila ni ona boca vina, što sam jê doniela za stol.
— Pretvara se magarac, dašto da se pretvara! govorio

Kazatkin H.: Odsudjenikova žena.

— A vidiš, kako mu krivo sudiš: on ne pije . . .
— Ne pije? Misliš li ti, da mu je onaki nos od vode?
— Ali Pavle, vjeruj, nas je četvero sjedjelo za stolom

je Žugčić srdito i s nekom žučljivom nasladom o čovjeku, s kojim se kod prvoga dodira razišao kao što se odbiju dva istoimena magnetska pola.

Digitized by Google

— A neka najposlije bude na tvoju, rekla je uslužnim glasom gospodja: ali Kraljević — o njem ne možeš reći da pije.

— Nos mu je normalan — ali to još nije dokaz. Na mom nosu niesi vidjela nikada crvene piknjice, a ti znaš, kako se nekada pilo . . .

Dotle su prijatelji jurili u željeznici prama Zagrebu. Niesu bili osobito razgovorni: Marko je proživljavao u sebi Bog zna po koji put svaki časak današnjega života, a Žarko se tužio, da mu gori grlo od žedje iza onolikih jelâ. A koliko bi god puta spomenuo žedju, svaki bi put dodao: Zagorski šljivarski prostak — i ništa više! To se dakako ticalo gospodina Žugčića.

— A prama meni bio je vrlo ljubezan, rekao je napokon Marko . . .

— Naduti prostak! opetovao je zlobno Žarko.

Marko je htio zamučati, ali nije mogao da odoli sebeljublju, kojega je stalo u vlastitim očima nekud smjelo dizati iznad samoga Žarka — čovjeka, koji je imao gimnazijalnu maturu i dvie godine filozofije.

— A vidiš, rekao je u tom zanosu, mene je pozvao da ih opet posjetim.

— Prostak! promrmljao je Žarko i povukao se mrk u kut vagona.

Medjutim je u vagonu, gdje su samo njih dvojica sjedjeli, nastalo drugo razpoloženje, kad su spomenuli neobičnu ljubežljivost gospodje i gospodjice Jelke. Žarko je govorio oduševljeno o tom, kako su baš njega obadvie obasule slavom i laskanjem — a Marko je na to udivljeno govorio o krasnom položaju Žugčićevog imanja i o bogatstvu, što je bilo naslagano u kući. A iza te napomene razpredali su obadvojica daleke — daleke kombinacije obasjane nečim, što je u duši obojice bilo nalik dalekom iztočnomu nebu, na kojem su se toliko puta u prvom svitanju zore divili razkošnomu bogatstvu sjajnih boja . . . I ljepota i položaj i bogatstvo dvora i imanja i Jelka svojom milom pojavom, srdačnošću, naobrazbom, vještim udaranjem u glasovir — sve je to zanielo prijatelje, te je Žarko gotovo zlobnom zavidnošću rekao opet Marku:

— Ti si sretniji nego pametniji . . .

— Valjda nešta i vriedim, kad me je Žugčić opet pozvao . . . pomislio je u sebi Marko, a nije htio da na tu zavedljivu primjetbu vrati s uvredom prijatelju, kojeg će najposlie još i trebati . . . A razgovor sa Žugčićem, oštrim, bezobzirnim a uglednim i očevidno učenim čovjekom spadao je medju najsjasnije točke njegovih današnjih doživljaja: Osjećao je u sebi kao da je položio pred njim s izvrstnim uspjehom težak izpit — izim jednog jedinoga pitanja o liečnicima. A taj mu jedini neuspjeh nije bio posve jasan: Bies ga znao, pomislio je u sebi, sâm je počeo psovati liečnike, a kad sam mu htio pomoći, on je stao udarati po meni . . . Inače se Marko vraćao mišlju svaki čas u sobu, gdje je više od ure probavio sâm sa Žugčićem, sjećao se svake rieči, posmjeha i kreta, kojim je htio da povladi neobičnim mislima bolestnoga čovjeka, i kad je to sve sada ponovno izpitivao u svojoj duši, bio je sa sobom zadovoljan. —

— A divno vino! prekinuo ga je Žarko u tim mislima naglo kao da se trgnuo iz sna.

— Mora da ga je puna pivnica! smjehuljio se Marko.

— Čuješ li, rekao je na to ozbiljno Žarko: valjda ćemo nas dvojica poživjeti dulje od tog neotesanoga hidropiste; a onda ću se ja u tvom domu osvetiti za ovaj dan!

— Ti dakle zbilja držiš, da bi moglo što od toga biti . . .? upitao je zamišljeno Marko.

— Kako to pitaš? otresao se na nj Žarko. Toliko možeš valjda shvatiti, da su ti s ovim pozivom namignuli, da slobodno uprosiš Jelku.

A Marko je pomislio u sebi: Ja se ipak ne bih još usudio . . .

I opet su se zamislili svak u svoje misli, a drndanje željeznice prijalo je takovoj tihoj zamišljenosti o podalekim a ugodnim stvarima . . . Tad je s vlaka najednom zazviždilo, prijatelji su pogledali na prozor, a pred njima pokazao se kao sjajna panorama bieli Zagreb grad.

— Hvala Bogu! uzdahnuo je Žarko hrapavim glasom, žeže me grlo kao da sam progutao od repa ježa.

Pošli su ravno u gostionicu, a negdje iza pete ili šeste polulitre stali su opet živahnije dozivati u pamet sve, što su danas čuli i vidjeli. Gradiva je bilo dašto na pretek, da se po volji slaže sjajna budućnost i sreća Markova.

Kadgod se u razgovoru spomenulo ime gospodina Žugčića, Žarko bi ga svaki put nazvao šljivarskim prostakom. Ali negdje oko pônoći rekao je Marku;

— Doduše prostak, ali neobičan prostak, kojemu bi prije rekao, da je energičan čovjek. A tvoja Jelka ima nešto očeva u svojim manirama: Ako joj ne budeš znao imponirati od prvoga dana, kad se vjenčate, ti ćeš joj, Marko, biti pod papučom. Bez zamjere, ja te samo upozorujem.

— To je moja briga! rekao mu je samosvjestno Marko bacivši glavu u vis. Tek mene muči nešta drugo . . . Jesi li ti, Žarko, vidio ono gospodarstvo? Tu su polja, tu šuma, tu vinogradi, tu krave, tu konji, tu živad: Kako će se to sve iz Zagreba upravljati i nadzirati?

— Daj se umiroviti, mislio je Žarko.

A Marko ga je pogledao široko otvorenim očima:

— Niesam lud! Ako je ono imanje bez duga, a ja mu budem gospodar, moja je karijera sigurnija, nego da imam sve izpite jusa i filozofije.

— Dašto da niesi kadkad lud, nasmijao se Žarko, a onda je opet rekao ozbiljno: Upravljat će ti imanjem tast i punica.

— A kad oni umru? upitao je Marko.

— Naći ćeš pouzdane ljude.

— Nikako! Ja u tim stvarima ne bih imao vjere ni u koga. Svaki svetac drži prste k sebi.

— Pa neka živi na imanju Jelka, — svjetovao je Žarko.

— Sama? Mladu ženu ostaviti samu? . . . Na to sam ja, moj dragi, već mislio . , . Ne, ne, to bi bilo opasno . . .

— Jelka te nadvisuje u svemu! — rekao je na to ljutito Žarko , . .

Noć je medjutim prolazila brzo. Kad su izašli iz kavane, opet se javljalo s iztoka tiho svjetlo. A Žarko je rekao:

— Dolazi stidljivo kao mlada, netaknuta ženica, kad se prvi put javlja u intimno bieloj odori pred svojim čovjekom . . .

Marko je razumio prispodobu — i razkošan brecaj obasjao je njegovo od nesna izmoreno lice.

(Nastavit će se.)

Digitized by Google

Potop.

Historički roman od **Henrika Sienkiewicza.** Preveo **dr. August Harambašić**

(Nastavak.)

Poslije objeda uze ga izpod ruke gospodin kaluški starosta, koji ga je radi njegovog liepog ponašanja u obće častio kao neobična gosta.

— Gospodine Babiniću, — rekne mu, — niste li mi vi rekli, da ste iz Litve?

— Da, gospodine starosto!

— Recite mi, ne poznate li na Litvi plemiće Podbipiente?

— Kako da ih ne poznam, ali ih više nema na svietu, barem ne onih, koji su nosili pridjevak Zervikaptur. Posljednji je poginuo pod Zbaražem, a bio je najveći vitez, što ga je rodila Litva. Tko da kod nas ne pozna Podbipiente?

— I ja sam to čuo, ali evo, za što vas pitam: kod moje je sestre gospojica, koja se zove Borzobohata Krasienjska. To je znamenit rod!... Ona je bila zaručnica onoga Podbipiente, koji je ubijen pod Zbaražem. Sirotica je bez otca i majke, i premda ju moja sestra jako voli, to se ipak i ja, kao rodjeni skrbnik svoje sestre, i za nju skrbim.

— Milo je to skrbničtvo! — primjeti Kmicic.

Gospodin kaluški starosta se nasmieši, pa žmigne očima i mljasne jezikom:

— Što ne? To je pravi marcipan, dragi moj!

Ali opazivši u isti mah, da se izdaje, uozbilji svoje lice.

— Vi izdajniče, — rekne na pola u zbilji, a na pola u šali, — vi ste me jamačno htjeli izpipati i malo da se nisam odao!

— U čemu? — zapita gospodin Kmicic i pogleda mu bistro u oči.

Tu opazi gospodin Svojgospodin posve jasno, da se bistrinom svoga uma ne može mjeriti sa svojim gostom, pa dade svom govoru drugi pravac.

— Taj Podbipienta — nastavi — ostavio joj je nekakve posjede tamo u vašim krajevima. Imena ne pamtim, jer su jako čudna: nekakove Baltupe, Siručane, Mišjekiške, jednom riečju sve, što je imao. Boga mi, ne pamtim... Pet ili šest sela.

— Da, liepa su to sela. Podbipienta bijaše vrlo imućan čovjek i kad bi ta gospojica jednoč došla do cielog njegovog imetka, mogla bi imati svoje vlastite dvorkinje i medju senatorima potražiti supruga.

— Zar vi to velite? A poznate li ta sela?

— Poznam samo Ljubovice i Šepute, jer su u blizini mojih dobara. Samih šuma bit će preko dvie milje, a i polja i livada isto toliko.

— A gdje je to?

— U vitebskom kraju.

— Oj, to ti posjedi nisu mnogo vriedni, jer su tamošnje krajeve zauzeli neprijatelji.

— Kad ih protjeramo, doći ćemo i do naših posjeda. Ali Podbipiente imadu svojih dobara i u drugim stranama, a osobito i na Žmujdzi; znam to posve dobro, jer i sam imam ondje komad zemlje.

— Ja vidim, da ni vaša torba nije posve prazna.

— Sada mi sve to ništa ne nosi, ali tudjega ne trebam.

— Savjetujte mi, moj gospodine, kako da na noge postavim tu djevojku?

Kmicic se nasmije.

— Volim vam savjetovati o tom, nego o čem drugom. Bilo bi najbolje, da se obratite na gospodina Sapiehu. Kad bi on tu stvar uzeo u svoje ruke, mogao bi joj, kao vojvoda vitebski i najuplivnija osoba na Litvi, mnogo koristiti.

— Mogao bi obaviestiti sudove, da je sve oporučno njoj ostavljeno, samo da joj dalnji rodjaci ne raznesu.

— Tako je. Ali sada nema sudova, a gospodinu Sapiehi drugi su poslovi na umu.

— Djevojka bi se mogla predati u njegove ruke i pod njegovu zaštitu. Imajući ju pred očima, prije bi za nju što učinio.

Kmicic pogleda u čudu na gospodina starostu.

— Što je njemu do toga, da ju kani odavde odpraviti? — pomisli.

A gospodin starosta nastavi:

— Težko, da bi ona mogla stanovati u taboru, pod šatorom gospodina vojvode, ali bi mogla živiti uz vojvodine kćeri.

— Ja to ne razumijem! — pomisli Kmicic. — Zar on doista hoće, da joj bude samo skrbnik?

— Samo je u tom sva poteškoća, kako da ju u ovo nemirno vrieme u one strane pošaljem. Za to bi trebalo nekoliko ljudi, a ja ne mogu da ih pustim iz Zamošća. Kad bih samo mogao naći koga, da ju sigurno odvede! Eto, to bi vi mogli učiniti, jer i onako idete k gospodinu Sapiehi. Ja bih vam dao pismo, a vi bi mi dali svoju poštenu rieč, da ćete ju sigurno odvesti.

— Zar da ju ja odvedem k gospodinu Sapiehi? — zapita u čudu Kmicic.

— A zar vam je tako nemila ta funkcija? Zar se bojite, da bi se putem mogli zaljubiti?

— Ehe, — odgovori Kmicic, — moje srce ima već svoju gospodaricu, i jer sam s njom posve zadovoljan, ne mislim je mienjati.

— Tim bolje, barem ću vam ju mirnije povjeriti.

Nastade kratka šutnja.

— No, hoćete li?

— Sa mnom idu Tatari.

— A meni su rekli ljudi, da se Tatari vas više boje, nego živoga ognja. No, hoćete li?

— Hm, za što ne, ako tim mogu da ugodim vašoj velemožnosti... Samo...

— Aha, vi mislite, da bi i kneginja morala privoliti. Da, to je istina! Jer pomislite, da ona sumnja...

Tu počne gospodin starosta nešto dosta dugo šaptati u uho gospodinu Kmicicu, pa napokon rekne glasno:

— Za to je na me strašno navalila, a ja sam poklopio uši, jer ne ću da vojujem sa ženama, ne... već bi mi bilo mnogo draže, da Švedi dodju pod Zamošće. A sad će imati najljepši dokaz, da nisam mislio na ništa zla, kad djevojku sam odavde odpravljam. No, prvom ću se zgodom o tome s njom porazgovoriti.

To rekavši, okrene se gospodin starosta i ode, a Kmicic pogleda za njim i promrmlja:

— Moj gospodine starosto, ti nastavljaš nekakovu mrežu, i premda ne znam, u koju svrhu, vidim ipak zamku posve dobro, jer si vrlo nevješt diplomata.

A gospodin starosta bijaše zadovoljan sam sa sobom, premda je dobro znao, da je svršio istom jednu polovicu posla, a da mu preostaje još druga polovica, i to tako težka, da je odmah zapao u strah i sumnju, čim je samo na nju pomislio, jer mu je još valjalo izhoditi privolu kneginje Grizelde, a gospodin starosta bio je pred njezinim bistrim i pronicavim razumom u najvećem strahu.

No jer je već bio započeo, želio je da što prije i dovrši taj posao, pa je za to sutradan poslije rane mise, pregledavši njemačke najmljene pješake, otišao u kneginjine odaje.

Tu nadje svoju sestru, gdje nešto veze za crkvu. Iza nje je Anusia namatala svileni konac, postavljen na dva stolca.

Gospodinu starosti zasinuše oči, kad ju je ugledao,

Digitized by Google

ali se brzo uozbilji, pa pozdravi kneginju i počne onako kao slučajno:

— Taj je gospodin Babinić, što je amo došao s Tatarima, rodjeni Litvin. To je ugledan čovjek i vrlo ljubezan, a ujedno i veliki vitez. Jesi li ga vidila, gospodjo sestro?

— Ta sam si ga doveo k meni, — odgovori nehajno kneginja Grizelda. — Lice mu je prijazno i čini se, da je dobar vojnik.

— Ja sam ga pitao za ona dobra, zapisana gospojici Krasienjskoj. On mi je rekao, da je to imetak gotovo Radzivillovu imetku ravan.

— Dao Bog Anusji. Lakša će joj biti i mladost i starost, — odgovori kneginja.

— Samo je u tom opasnost, da ga dalnji rodjaci ne raznesu. Babinić veli, da bi se za sve mogao zauzeti gospodin vojvoda vitebski, kad bi htio. Čestit je to čovjek i nama vrlo sklon, pa bih mu ja povjerio i svoju rodjenu kćer. Bilo bi dovoljno, da on obaviesti sudove i preuzme skrbničtvo. Ali Babinić veli, da bi gospojica Ana u tu svrhu morala sama poći u one krajeve.

— Kamo? K gospodinu Sapiehi?

— Ili k njegovim kćerima, samo da bude ondje, da se pro forma uzmogne obaviti instalacija.

Vojvoda je u ovaj čas izmislio tu „instalaciju pro forma“, nadajući se, da će kneginja taj krivi novac primiti kao pravi.

A ona promisli dva tri trenutka i rekne:

— Kako da sada podje na put, kad su ondje Švedi?

— Baš sam dobio viest, da su otišli iz Lublina. Sav je kraj s ove strane Visle slobodan.

— A tko bi Anusju k gospodinu Sapiehi odveo?

— Sam gospodin Babinić.

— Zar s Tatarima? Boj se Boga, gospodine brate, ta to su ljudi divlji i okrutni.

— Ja ih se ne bojim, — primjeti Anusija.

Ali kneginji Grizeldi bijaše već jasno, da je njezin gospodin brat došao s nekom gotovom osnovom, pa za to odpravi Anusju iz svoje sobe, a onda pogleda upitnim pogledom na gospodina starostu.

Brun

Digitized by Google

A on progovori, kao samomu sebi:

— Ti Tatari strepe pred gospodinom Babinićem. On ih vješa za svaku insubordinaciju.

— Ja ne mogu pristati na takovu ekspediciju, — odgovori kneginja. — To je čestita, ali lakoumna djevojka, pa lako osvaja sve ljude. Ti to znaš najbolje. Nikad je ne bih povjerila mladu i nepoznatu čovjeku.

— On baš nije tako nepoznat, jer tko nije čuo za Babiniće, kao za moćne i ugledne ljude! — (A prije toga nije gospodin starosta još nikada u svom životu za Babiniće čuo). — Ti bi joj — nastavi — u ostalom mogla i kakovu stariju drugaricu na put dati, pa bi time i decorum bio sačuvan. Za Babinića ja jamčim. Reći ću ti i to, gospodjo sestro, da on ima u onim krajevima zaručnicu, koju silno ljubi, kao što sam veli. A tko ljubi, tomu je nešto drugo na pameti. Glavno je to, da nam se ovako dobra prilika ne će više desiti, a medjutim može djevojčin imetak propasti, pa će onda ostati bez krova nad glavom.

Kristov.

Kneginja prestane vezti, pa podigne glavu i upre u brata svoje pronicave oči.

— Što je tebi do toga, da ju odavde odpravljaš?

— Što je meni do toga? — odgovori spuštenih očiju gospodin starosta. — Ništa! — Jane, ti si se s Babinićem dogovorio, da ju upropastiš!

— Eto tako je! Tako mi Boga, samo mi je još to trebalo! Ta pročitat ćeš pismo, što ću ga napisati gospodinu Sapiehi, pa ćeš još i sama nadodati, što budeš htjela. A ja ti obećajem, da se iz Zamošća ne ću ni maknuti. Napokon ćeš i sama govoriti s Babinićem i zamoliti ga, da tu funkciju preuzme. Ali jer mene sumnjičiš, ne ću o tom poslu više ništa da znam.

— A za što toliko želiš, da ona ode iz Zamošća?

— Jer joj želim dobro i jer se radi o neizmjernom imetku. U ostalom . . . priznajem! Mnogo mi je do toga, da ona ode iz Zamošća. Već mi je dosadilo tvoje sumnjičenje, a nije mi ugodno ni to, da me vazda priekim okom gledaš. Mislio

Digitized by Google

sam, da ću ti najbolje dokazati, kako su neopravdane tvoje sumnje, ako pristanem na to, da djevojka ode. Tako mi Boga, meni je toga već dosta, jer nisam nikakav djak, koji se noću krade pod prozore. I još ću ti reći, da se radi nje i moji častnici popreko gledaju i za svoje sablje mašaju, pa nema ni zapta, ni reda, kako ga prava služba traži. Meni je toga dosta! Ali jer me tako sumnjivo gledaš, radi, što te volja, a na Mihajla dobro pazi, jer je to tvoj, a ne moj posao.

— Na Mihajla? — zapita u čudu kneginja.

— Ja proti djevojci ništa ne govorim. Ona ga ne zaludjuje više, nego i sve druge; ali ako ti, sestro, ne vidiš njegovih strastvenih pogleda, to ti samo velim, da ni sam Kupido[1]) nije tako sliep, kao materinska ljubav.

Kneginja namršti obrve, a lice joj probliedi.

A starosta opazi, da je napokon pogodio u nišan, pa se rukom udari po koljenu i nastavi:

— Eto tako ti je to, moja gospodjo sestro! Ali što je meni do toga? Neka joj Mihajlo kod namatanja drži konac, neka se samo rumeni, kad god ju pogleda, i neka kroz ključanicu u njezinu sobu gleda! Što je meni do toga? U ostalom... zar ja znam? Imetak je krasan, rod plemenit, a ja se ne uzdižem nad obične plemiće. Ako to hoćeš sama, dobro! Samo što on još nije u pravim godinama, ali to nije moja stvar.

To rekavši, ustane gospodin starosta, pa se vrlo ljubezno pokloni svojoj sestri i htjede da ode.

A kneginji udari krv u lice. Ponosna gospodja nije u cieloj Republici nalazila zgodne partije za svoga sina, a u inozemstvu možda samo medju austrijanskim nadvojvodkinjama, pa ju za to te starostine rieči opekoše kao usijanim željezom.

— Jane, — rekne, — čekaj!

— Gospodjo sestro, — odgovori kaluški starosta, — ja sam htio prvo: da ti dokažem, da si me krivo sumnjičila; drugo: da moraš na nekog drugog paziti. A sada radi, što te volja, ja ti nemam više ništa reći.

Na to joj se gospodin Zamojski pokloni i ode.

XVI.

Gospodin kaluški starosta nije baš lagao pred svojom sestrom, kad joj je govorio, da je mladi knežević Mihajlo zaljubljen u Anusju, jer ju je i on ljubio isto tako, kao i svi drugi, ne izuzevši ni samih dvorskih paža. No ta ljubav nije bila strastvena i duboka, već mu je samo malo smutila glavu i srce, ali nije baš čeznula za podpunim posjedom ljubljenoga predmeta. Za takovo čeznuće nije mladjahni knežević Mihajlo imao dosta energije.

No ipak je kneginju Grizeldu, zabrinutu za što sjajniju budućnost svoga sina, jako prestrašila ta ljubav.

U prvi ju je mah silno iznenadio zahtjev gospodina staroste, da Anusia ode; ali je odmah zatim prestala na to misliti, tako joj je svu dušu obuzela nova opasnost. Razgovor sa sinom, koji je bliedio i drhtao pred njom, te počeo prolievati suze još prije, nego što joj je što i priznao, utvrdi ju u misli, da je opasnost doista strašna.

Ipak nije odmah zatomila svoje sumnje i istom kad ju je za privolu zamolila i sama Anusia, koja je htjela da vidi novi sviet i nove ljude, a možda i da zaludi krasnoga viteza, nije kneginja mogla da joj odbije tu molbu.

Anusia se je doduše zalievala suzama, pomišljajući na razstanak sa svojom pomajkom, ali joj je ujedno bilo jasno, da će svojim odlazkom najbolje od sebe odbiti svaku sumnju, kao da je u ma kakovoj zloj namjeri zaludjivala mladoga kneževića, ili samoga gospodina starostu.

Kneginja Grizelda htjede da se osvjedoči, nema li kakova dogovora izmedju njezinoga brata i Kmicica, pa za to dade ovoga potonjega dovesti preda se. Obećanje gospodina staroste, da se ne će ni maknuti iz Zamošća, bilo ju je doduše znatno umirilo; ali je ipak htjela da pobliže upozna čovjeka, koji je imao odvesti djevojku.

Razgovor s Kmicicem umiri ju podpuno.

Na očima mladoga plemića zrcalila se takova iskrenost, da se o njoj nije moglo sumnjati. Odmah joj je priznao, da je silno zaljubljen u drugu i da mu za to nikakovo ljubakanje nije na umu. Uz to joj je dao i svoju poštenu rieč, da će djevojku obraniti od svake pogibelji, pa makar pri tom morao prvi poginuti.

— Ja ću ju k gospodinu Sapiehi odvesti posve sigurno, jer mi je gospodin starosta rekao, da su neprijatelji već otišli i iz Lublina. Ali zatim ne ću o njoj ništa da znam... ne za to, što vam ne bih htio učiniti svaku uslugu, jer sam za udovu našega najvećega i najslavnijega vojskovodje spreman i svoju krv proliti, već za to, što ondje imam svoga težkoga posla, te ne znam, da li ću iz njega iznieti cielu kožu.

— I ne radi se o ničem drugom, — odgovori kneginja, — već da ju samo predate u ruke gospodina Sapiehe; a gospodin vojvoda učinit će to meni za ljubav, da se za nju dalje pobrine.

Tu mu pruži ruku, koju on poljubi s najvećim štovanjem, a ona mu reče na razstanku:

— Pazite na nju gospodine kavalire, pazite! I ne oslanjajte se na to, da je okolica od neprijatelja prosta.

Ove zadnje rieči iznenadiše Kmicica, ali nije imao vremena, da o njima promišlja, jer ga odmah iza toga pograbi gospodin starosta.

— No, dragi moj viteže, — rekne mu veselo, — ti ćeš mi iz Zamošća odvesti najveće blago!

— Ali s privolom samoga gospodara, — odgovori Kmicic.

— Čuvaj ju dobro! Prava je to dragocienost, pa bi ti ju tko god mogao oteti.

— A neka samo pokuša! Zadao sam svoju poštenu rieč gospodji kneginji, a kod mene je poštena rieč sveta.

— No, ja ti to velim samo za šalu. Ne trebaš se bojati i poprimiti osobite mjere opreznosti.

— Ali ipak molim vašu velemožnost, da mi dadete kakovu čvrstu i zatvorenu kočiju.

— Dat ću ti i dvie! Ali ti valjda ne ćeš odmah otići?

— Hoću. Meni se žuri, a ovdje sam se već i onako predugo zadržao.

— A ti odpravi svoje Tatare napred do Krasnogastava. Ja ću onamo poslati glasnika, da ih dočeka gotova hrana, a tebi ću do Krasnogastava dati svoju pratnju. Ovdje te ne može snaći nikakovo zlo, jer je ovo moj kraj. Dat ću ti nekoliko smjelih njemačkih draguna, koji dobro poznadu sve puteve. Do Krasnogastava je u ostalom takova cesta, kao da si ju srpom odsjekao.

— A za što da ja sam ovdje ostanem?

— Da se s nama što dulje pozabaviš, jer si mi drag gost i jer bih te cielu godinu htio ovdje zadržati. A uz to sam poslao u Perespu, ondje će se za te možda naći kakav valjan konj, koji ti se u nevolji ne će iznevjeriti, vjeruj mi!

Kmicic pogleda gospodinu starosti ravno u oči, pa malko promisli i rekne:

— Zahvaljujem i ostajem, a Tatare ću odpraviti napred.

I odmah ode, da im izda svoje zapoviedi, pa odvede na stranu Akbah-Ulana i reče mu ovo:

— Akbah-Ulane, vi ćete otići napred do Krasnogastava, ravnom cestom, kao da je srpom odsječena. Ja ću ostati ovdje i za vama poći jedan dan kasnije, a uza me će biti starostina pratnja. A sada slušaj, što ću ti reći: vi ne podjite do Krasnogastava, već se u prvu šumu iza Zamošća posakrivajte tako, da za vas ne bude nitko znao; a kada na cesti začujete hitac, požurite se k meni, jer mi tu spremaju nekakovu zasjedu.

— Tvoja volja! — odgovori Akbah-Ulan, prinesavši desnu ruku na čelo, usta i prsa.

[1]) Starogrčki bog ljubavi.

Digitized by Google

— Ja sam te progledao, gospodine starosto! — rekne samomu sebi gospodin Kmicic. — Ti se u Zamošću bojiš svoje sestre, pa za to hoćeš da ugrabiš djevojku i smjestiš gdje god u blizini, a ja da ti u tom budem sliepim orudjem i da možda i glavu izgubim. Ali čekaj, namjerio si se na boljega od sebe, pa ćeš se uloviti u svoju vlastitu mrežu!

Pod večer zakuca poručnik Šurski na Kmicicevim vratima. I taj je častnik nešto znao, ili slutio, a jer je Anusju iskreno ljubio, bilo mu je milije, da doista ode, nego da padne u starostine šake. Ipak nije smio da govori posve otvoreno, a možda nije bio ni posve siguran, pa se je samo čudio, što je Kmicic pristao na to, da napred odu njegovi Tatari. Uvjeravao ga je, da putevi nisu tako sigurni, kao što mu je bilo rečeno, već da se posvuda povlače oboružani ljudi, spremni na svako nasilje.

Ali gospodin Andrija odluči, da će se ponieti tako, kao da o ničemu ništa ne sumnja.

— Što me može snaći? — rekne. — Ta gospodin starosta dat će mi dobru pratnju!

— Da, Niemce!

— Zar to nisu pouzdani ljudi?

— U tu pasju braću ne smije se čovjek nikada pouzdati. Oni su se već često putem sporazumili i k neprijatelju prešli.

— Ali Švedâ nema s ove strane Visle?

— Jesu ti psi u Lublinu! Nije istina, da su otišli. Ja vam iskreno savjetujem, da svoje Tatare ne šaljete napred, jer je u što većoj pratnji ipak sigurnije.

— Šteta, što mi to niste prije rekli. Ja imam samo jedan jezik i ne opozivljem svoje zapoviedi.

I doista odoše Tatari drugi dan napred, a Kmicic je imao za njima poći pod večer, da tako na prvo noćište dodje u Krasnistav. Medjutim mu uručiše dva pisma za gospodina Sapiehu: jedno od gospodje kneginje, a drugo od gospodina staroste.

Kmicica je snalazila silna volja, da otvori ovo potonje, ali ipak nije smio, već ga je samo postavio pred svieću i tako se osvjedočio, da je u njemu čisti papir. To odkriće uvjeri ga podpuno, da mu putem kane ugrabiti i djevojku i ta pisma.

Medjutim dodjoše konji iz Perespe i gospodin starosta pokloni mladomu vitezu prekrasna pastuha, koga on zahvalno primi, misleći u sebi, da će na njemu otići dalje, nego što se gospodin starosta i nada. Mislio je i na svoje Tatare, koji su se već morali posakrivati u šumi, te ga je spopadao silan smieh. I opet se uzrujavao u duši i obećavao samomu sebi, da će gospodinu starosti dati dobru nauku.

Napokon dodje vrieme objeda, koji je prolazio vrlo tužno. Anusia je imala crvene oči; častnici su šutili i samo je gospodin starosta bio veseo i sveudilj zapoviedao, da se nalievaju pehari, a Kmicic ih je izpijao jedan za drugim. Ali kad nadodje čas odlazka, nije se mnogo osoba opraštalo s našim putnicima, jer je gospodin starosta sve častnike bio odpravio u službu.

Anusia pade do kneginjinih nogu i dugo je nisu mogli od nje razstaviti, a i samoj kneginji bijaše lice vrlo uznemireno. Možda je sama sebi i prigovarala, što je privolila, da od nje ode njezina vjerna dvorkinjica, i to u ovako opasno vrieme, kad ju je kakova nezgoda posve lako mogla snaći. Ali glasni plač kneževića Mihajla, koji je obima rukama prekrio oči i jecao kao mali djačić, učvrsti ponosnu gospodju u uvjerenju, da mora na put stati dalnjemu tečaju njegove mladenačke ljubavi. Napokon ju je umirivala i nada, da će djevojka naći sigurno zaklonište u Sapiehinoj obitelji i da će se lako domoći velikog imetka, koji je imao obezbiediti cieli njezin budući život.

— Povjeravam ju vašoj krieposti, hrabrosti i časti, — rekne kneginja još jednoč Kmicicu, — a vi ne zaboravite, da ste mi prisegli, da ćete ju posve sigurno odvesti k gospodinu Sapiehi.

— Ja ću ju voziti kao staklo, a u potrebi ću ju obložiti kudeljom; i jer sam vam dao svoju poštenu rieč, to ju samo moja smrt može da prekrši, — odgovori mladi vitez.

I ponudi ruku Anusji, a ona se je srdila na njega, jer je dosele nije ni gledao, i za to mu vrlo ponosno pruži svoju desnicu, okrenuvši glavu na drugu stranu.

Bilo joj je žao, što je morala otići, i sad ju je stao obuzimati strah, ali je već bilo prekasno.

Nadodje odlučan čas: ona sjede u kočiju sa starom dvorkinjom, gospodjom Suvalskom, a on na konja i podjoše. Dvanaest njemačkih konjanika okruživalo je kočiju i kola s Anusjinom prtljagom. Kadno napokon zaškrinuše vratnice na varšavskim vratima, a kola zatutnjiše po drvenom mostu, briznu Anusia u glasan plač.

Kmicic se prigne k prozoru na kočiji.

— Ne bojte se, gospojice, ta ne ću vas pojesti!

— Grubijan! — pomisli Anusia.

Nekoliko su časova prolazili kraj kuća, što bijahu uz cestu izvan grada, ravno k Staromu Zamošću, pa onda izadjoše na polje i udjoše u šumu, koja se je u ovo vrieme protezala sve do Buga i preko Buga s jedne strane, dočim su ju s druge strane prekidala pojedina sela sve tamo do Zavihosta.

Noć je bila zapala, ali vrlo vedra i vidna, te se je cesta vidila poput srebrene niti; noćnu je tišinu prekidao samo štropot kola i topot konjski.

— Ovdje već moji Tatari jamačno vrebaju u šumskoj guštari, kao mrki vuci! — pomisli Kmicic.

Zatim načuli uši.

— Što je to? — zapita častnika, koji je zapoviedao konjanicima.

— Čuje se konjski topot! Nekakav konjanik jaši uzagrabce za nama! — odgovori častnik.

Istom što dovrši, dojaši na zapjenjenu konju Kozak vičući:

— Gospodine Babiniću! Gospodine Babiniću! Pismo od gospodina staroste!

Povorka stane, a Kozak preda pismo Kmicicu.

Kmicic prelomi pečat i pročita uz svjetiljku, smještenu na kočiji, ovo:

„Milostivi i meni vrlo mili gospodine Babiniću!

Odmah poslije odlazka gospojice Borzobohate Krasienjske stiže mi viest, da Švedi ne samo nisu otišli iz Lublina, nego da kane udariti i na moje Zamošće. Usljed toga ne bi bilo uputno, da gospojica dalje putuje. Uvaživši sve opasnosti, koje bi ju mogle zadesiti, želimo, da se gospojica Borzobohata povrati u Zamošće. Nju će natrag dovesti moji njemački konjanici, a vas ne ćemo da zaustavljamo, jer vam se sigurno žuri napred. Priobćujući ovu našu volju vašoj milosti, molimo, da prema njoj našim konjanicima izdate svoje zapoviedi.“

— Ipak je tako učtiv, da ne siže za mojom glavom, već me samo hoće da načini svojim ludjakom, — pomisli Kmicic. — Odmah će se pokazati, da li je to kakova zamka, ili nije.

U to pruži Anusia glavu kroz prozor.

— Što je to? — zapita.

— Ništa. Gospodin starosta kaluški preporuča vas još jednoč mojoj hrabrosti. Ništa više.

Tu se okrene konjanicima i kočijašu:

— Napred!

Ali konjanički zapovjednik zaustavi svoga konja.

— Stoj! — vikne na kočijaša.

Zatim će Kmicicu:

— Kako to: napred?

— A za što da još dulje stojimo u šumi? — zapita tobože glupo Kmicic.

— Jer je vaša milost primila nekakovu zapovied.

— A što to na vas spada? Primio sam ju i baš vam za to zapoviedam: napred!

— Stoj! — vikne častnik.

Digitized by Google

— Napred! — ponovi Kmicic.

— Što je to? — zapita i opet Anusia.

— Ne idem ni za jedan korak dalje, dok ne vidim zapoviedi! — rekne odlučno častnik.

— Zapoviedi ne ćeš viditi, jer nije tebi poslana!

— Pošto je vi ne ćete da slušate, to ću vam ju ja razjasniti. Podjite s milim Bogom dalje u Krasnistav i pazite, da vam još što god ne damo na put, a mi ćemo se s gospojicom povratiti.

Gospodin Kmicic je samo to i htio, da vidi, to jest, da je častniku poznato, kako glasi zapovied: to ga naime podpuno uvjeri, da je sve već bilo prije dogovoreno.

— Odlazite s Bogom! — ponovi još odlučnije častnik.

I u tili čas povadiše svi konjanici svoje sablje iz korica.

— O pasji sine! Vi ne bi djevojku odveli u Zamošće, već bi ju gdje god potajno smjestili, da gospodin starosta uzmogne laglje zadovoljiti svojoj strasti. Ali ste se namjerili na mudrijega!

To rekavši, izpali u zrak svoju kuburu.

Na taj hitac podiže se u šumskoj guštari strašna vika, kao da se je probudila ciela hrpa mrkih vukova, koji su spavali u blizini. Ta vika začu se sprieda, straga i sa stranâ, a ujedno odjeknu topot konjâ i na cesti se pojaviše mnogobrojni konjanici, približujući im se s najvećom brzinom.

— Isuse, Marijo i Josipe! — vrisnu prestravljene ženske u kočiji.

U to dojuriše Tatari, ali ih Kmicic zaustavi gromkim uzklikom, pa se okrene k preneraženomu častniku i progovori:

— Gledaj, na koga si se namjerio! Gospodin starosta htio je mene učiniti svojim sliepim orudjem, a tebi je povjerio funkciju svodnika, gospodine častniče! Ali pozdravi u moje ime gospodina starostu i reci mu, da će djevojka sigurno stići k gospodinu Sapiehi.

Častnik pogleda na sve strane preneraženim pogledom i ugleda divlje obraze, koji su strašno promatrali njega i njegove konjanike. Vidilo se, da čekaju samo na jednu rieč, pa da odmah navale na njih i da ih raznesu na komade.

— Vaša milost može da učini, što hoće, jer smo mi pred takovom silom preslabi, — odgovori častnik drhtavim glasom, — ali će vam se gospodin starosta osvetiti.

Kmicic se nasmije.

— On će se osvetiti tebi, jer da se nisi izdao, da ti je poznato, kako glasi zapovied, ne bih se ja bio posve uvjerio o tajnoj prevari, već bih vam djevojku bio odmah povratio u Krasnomstavu. Reci gospodinu starosti i to, da mudrije ljude izabire za svoje svodnike.

Mirni ton, kojim je to govorio Kmicic, uvjeri donekle častnika, da ni njemu ni njegovim konjanicima barem ne prieti smrt, pa za to malko odahne i rekne:

— Hoćemo li se bez ičega povratiti u Zamošće?

A Kmicic će:

— Ne ćete, već ćete se povratiti s mojim pismom, koje će svaki od vas odnieti na svojoj koži.

— Vaša milosti...

— Pograbite ih! — vikne Kmicic i sam pograbi častnika za vrat.

Na to započe divlja borba oko kočije. Vika Tatarâ nadglasi vapaje prestrašenih žena u kočiji.

Ali ta nejednaka borba ne potraja dugo, jer su njemački konjanici već za dva tri časa ležali povezani na cesti jedan kraj drugoga.

Na to zapovjedi Kmicic, da ih izbiju ljeskovačama, ali ne baš previše, da se uzmognu pješice povratiti u Zamošće. I tako dobiše prosti vojnici po sto, a častnik sto i petdeset udaraca, uzprkos živim molbama gospojice Anusje, koja nije znala, što se to oko nje radi, pa je mislila, da je zapala u neke strašne šake, i za to je sklopljenih ruku molila za svoj život.

— Smilujte mi se, gospodine viteže!... Što sam vam skrivila?... Smilujte mi se! Poštedite me!

— Šutite, gospojice! — dovikne joj Kmicic.

— Što sam vam skrivila?

— Možda ste i sami u tom dogovoru!

— U kakovom dogovoru?... Bože, budi milostiv meni griešnici!

— Vi dakle ne znate, da vas je gospodin starosta samo pod izliku odpravio, da vas razstavi s kneginjom, pa da vas onda putem ugrabi i da gdje god na samu vašu čast oskrvne?

— Isuse nazarenski! — zavapi Anusia.

I u tom je vapaju bilo toliko istinitosti, da je Kmicic morao nastaviti mnogo ljubeznije:

— Kako? Vi dakle niste u dogovoru? I to je moguće!

Anusia pokrije lice rukama i ponovno zavapi:

— Isuse i Marijo! Isuse i Marijo!

— Umirite se, gospojice! — rekne joj još ljubeznije Kmicic. — Vi ćete posve sigurno doći k gospodinu Sapiehi, jer gospodin starosta nije znao, s kim ima posla. Eno oni ljudi, koje ondje batinaju, imali su vas ugrabiti. Ostavljam ih na životu, da uzmognu gospodinu starosti reći, kako im je bilo.

— Vi ste me dakle obranili od sramote?

— Da, premda nisam znao, da li će vam to biti drago.

Mjesto da mu odgovori, prihvati Anusia naglo gospodina Andriju za ruku i pritisne ju na svoje bliede ustne. A njega prodju plamni trnci od glave do pete.

— Gospojice, budite mirni, za Boga! Što je to i opet? — klikne. — Sjednite u kočiju, jer ćete svoje nožice promočiti!... I ne bojte se! Ni kod svoje majke ne bi bili u većoj sigurnosti!

— Ja ću sada s vama poći makar i na kraj svieta!

— Nemojte mi tako govoriti, gospojice!

— Bog će vas nagraditi, što ste moju čast obranili.

— Prvi put mi se pružila takova zgoda! — odgovori Kmicic.

Pa onda promrmlja tiho samomu sebi:

— A do sada sam ju branio tako, kao mačak slaninu!

U to prestadoše Tatari batinati njemačke konjanike, a gospodin Andrija im zapovjedi, da ih krvave i gole odprave u Zamošće. Konjanici odoše, prolievajući gorke suze. Konje im, oružje i odjeću pokloni Kmicic svojim Tatarima, te brzo podjoše napred, jer je bilo pogibeljno, da se tu dulje zadržavaju.

Putem se mladi vitez nije mogao suzpreći, a da što češće ne zaviri u kočiju, samo da vidi Anusjine divne oči i krasno joj lice. I svaki čas ju je pitao, da li joj što treba, da li joj je u kočiji udobno i da li ju prebrza vožnja ne umara.

A ona mu je zahvalno odgovarala, da joj je tako dobro, kako joj još nikada nije bilo. Već se je bila posve oporavila od svoga straha, pouzdavajući se podpuno u svoga branitelja. A u duši je pomišljala:

— On nije tako neuljudan, kao što sam izprva mislila!

— Ej, Olenjko, što ja za tebe trpim, — govorio je samomu sebi Kmicic, — pa zar ćeš me za sve to nezahvalnošću nagraditi?... Da mi se je ovakova šta dogodilo u prijašnjim vremenima... uha!

Tu se sjeti svojih starih drugova i raznih pustolovima, što ih je s njima proživio, ali da od sebe odagna sve napasti, stane moliti otčenaš za njihov vječni počinak.

Došavši u Krasnistav, uvidi Kmicic, da će biti najbolje, ako ne bude čekao na viesti iz Zamošća, pa odmah krene dalje. No prije toga napisa i posla gospodinu starosti ovo pismo:

„Jasnovelemožni gospodine starosto i moj vrlo milostivi dobročinitelju!

Koga je Bog na ovome svietu velikim učinio, tomu je i bistra razuma u obilnoj mjeri dao. Ja sam odmah uvidio, da ste me vi samo htjeli izkušati, kad ste mi poslali zapovied, da vam povratim gospojicu Borzobohatu

Digitized by Google

Krasienjsku; a uvidio sam to još bolje, kad su mi se vaši konjanici izdali, da im je ta zapovied poznata, premda im vaše pismo nisam pokazao i premda ste mi vi pisali, me u izpunjenju moje funkcije ne će ništa zapriečiti. Ali jer su njemački konjanici očito zlo shvatili vašu namjeru, jer su bili vrlo surovi i 'er su dapače zaprietili mojemu

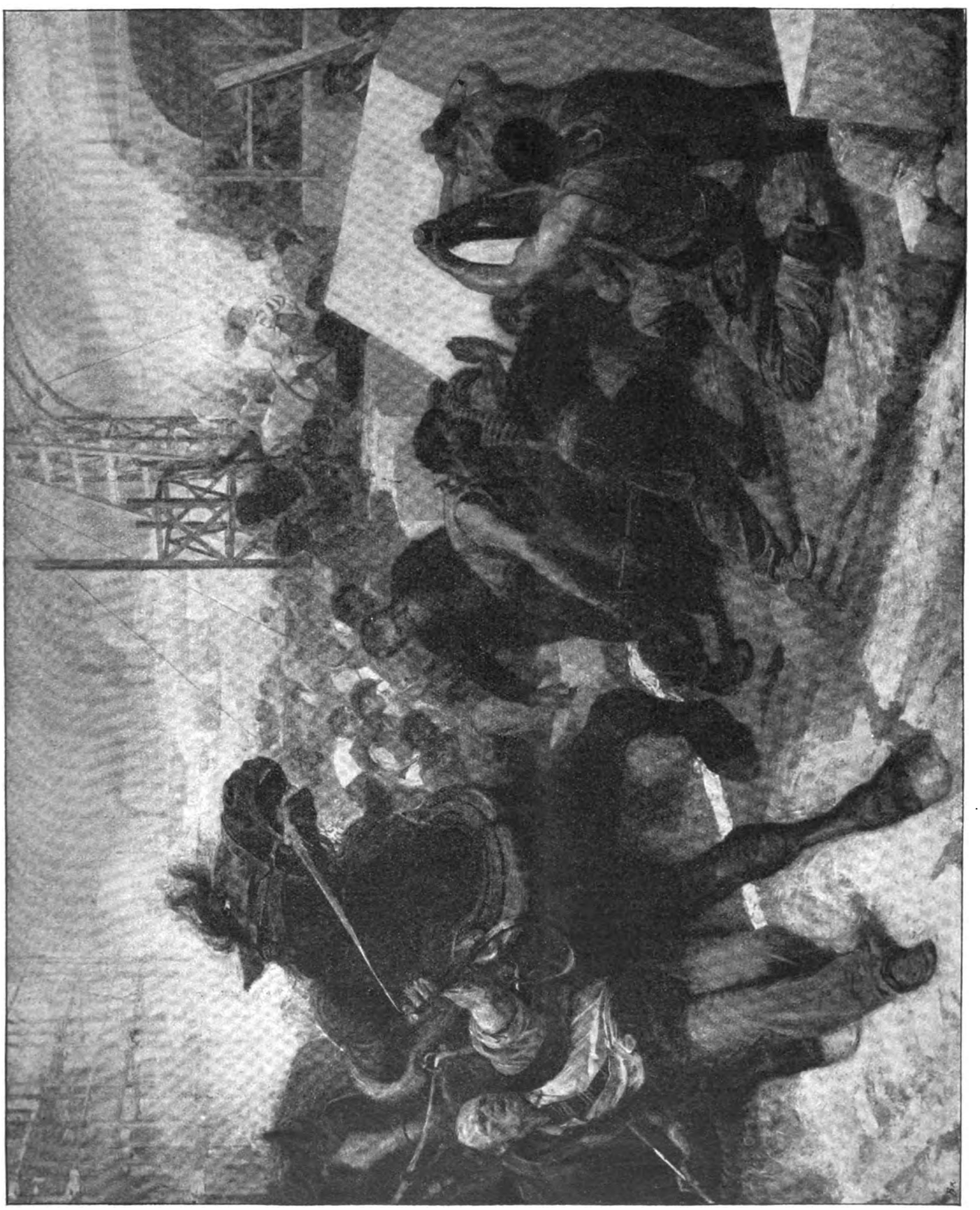

Tardieu V.: Rad.

da vam je sve to istom poslije našega odlazka na um palo. I kao što se doista divim vašoj duhovitoj domišljatosti, tako vam na vaše umirenje ponovno obećajem, da životu, za to mislim, da bih bio pogodio i vašu misao, da sam ih dao objesiti. A jer to nisam učinio, molim vas, da mi oprostite; ipak sam ih dao pošteno izbatinati, a ako

Digitized by Google

vi mislite, da je ta kazna premalena, možete ju po svojoj gospodskoj volji povećati. U nadi, da sam vam učinio veliku uslugu, ostajem vaš vjerni i odani sluga Babinić."

Draguni, dovukavši se do Zamošća po kasnoj noći, nisu smjeli da stupe pred oči gospodinu starosti, te on saznade sve istom iz Kmiciceva pisma, koje mu drugi dan donese neki krasnostavski Kozak.

Pročitavši ga, nije gospodin starosta tri dana izlazio iz svoje sobe, u koju nije puštao nikoga, osim onih dvorana, koji su mu donašali jelo. Čulo se, kako je kleo francezki, što je činio samo onda, kad je bio strašno srdit.

Ali po malo slegla se i ta bura. Četvrti i peti dan bio je gospodin starosta još uviek mučaljiv; sve je samo nešto gutao i čupkao svoje brkove; istom šesti dan, napivši se malko kod objeda, rekne najednoč kneginji Grizeldi:

— Gospodjo sestro, ti znadeš, da sam ja dosta duhovit. Za to sam navlaš htio da izkušam onoga plemića, koji je odveo Anusju, i mogu te uvjeriti, da će ju on sigurno predati u ruke gospodina Sapiehe.

I čini se, da je gospodin starosta već nakon mjesec dana za svoje srce našao nešto drugo, a osim toga je bio i sam podpuno osvjedočen, da se je sve ono, što se je bilo dogodilo, dogodilo s njegovim znanjem i s njegovom voljom.

XVII.

Lubelsko vojvodstvo bijaše većim dielom, a podlasko gotovo posve u poljskim rukama, to jest u rukama konfederatâ i gospodina Sapiehe. I jer je švedski kralj sveudilj boravio u Pruskoj, gdje je pregovarao s elektorom, nisu Švedi, bojeći se pučkoga ustanka, koji se je sve više i više širio, smjeli izlaziti iz svojih utvrda, a još manje prelaziti preko Visle, iza koje bijahu poljske sile najveće. U spomenuta dva vojvodstva uredjivala se znatnija vojska, koja bi se mogla mjeriti sa švedskim vojnicima. U svim glavnijim mjestima vježbali su se pješaci, a jer su seljaci listom ustajali na oružje, nije manjkalo ljudi, pa ih je samo trebalo priučiti vojničkom redu i zaptu, jer su inače bili pogibeljni i svom vlastitom kraju.

Tim su se bavili okružni satnici. Osim toga je kralj izdao mnogo zapovjednih pisama starim i izkusnim vojnicima, pa su se po svim krajevima sakupljali vojnici, a jer nije manjkalo boju vještih ljudi, uredjivali su se i dobri konjanički odjeli vrlo brzo. Jedni su odlazili preko Visle, da podignu ustanak i na drugoj strani, drugi k gospodinu Čarnieckomu, a treći k gospodinu Sapiehi. Toliko se je ljudi diglo na oružje, da je vojska Jana Kazimira već bila brojnija od švedske.

Država, slabosti koje se je još do nedavna čudila ciela Europa, pružala je sada primjer takove snage, koje od nje nisu očekivali ni njezini neprijatelji, ni sam kralj, pa dapače ni oni, koji su još prije nekoliko mjeseci u svom vjernom srcu najviše očajavali nad njezinom zlom sudbinom. Sada je bilo i novaca i zanosa i odlučnosti; i najočajnije duše obuze uvjerenje, da nema takove nezgode i takove propasti, iz koje ne bi bilo spasa, i da ne može poginuti svaka nada ondje, gdje se radjaju prava domovinska djeca.

Kmicic je bez zapreká išao napred, sakupljajući putem nemirne duhove, koji su se vrlo rado pridruživali njegovu čambulu, u nadi, da će se s Tatarima najprije domoći pliena, grabeža i neprijateljske krvi. A Kmicic ih je lako pretvarao u dobre vojnike, jer je imao taj dar, da je sve svoje ljude znao držati u posluhu i strahu. Putem su ga radostno pozdravljali, ponajviše radi njegovih Tatara, jer su svi, videći njih, bili podpuno uvjereni, da kan doista dolazi u pomoć Republici. Odmah se proširi viest, da gospodinu Sapiehi dolazi u pomoć četrdeset tisuća najvrstnijih Tatara. I pripoviedala se prava čudesa o umjerenosti tih saveznika, koji nisu putem činili nikakovih nasilja.

Gospodin Sapieha bijaše u taj čas u Bialoj. Imao je oko deset tisuća redovite vojske, pješačtva i konjaničtva. Bijahu to ostanci litvinskih četa, povećani novim ljudima. Konjanici su, osobito neki odjeli, svojom spremnošću i bojnom vještinom nadkriljivali švedsko konjaničtvo, ali pješaci bijahu slabo oboružani i izvježbani, a naročito nisu imali dosta puščanoga praha. Nije bilo ni dosta topova. Vitebski je vojvoda mislio, da će ih naći u Tikocinu, ali su ih Švedi bili uništili još prije, nego što su se sami lagumom bacili u zrak.

Osim te vojske bijaše u okolici Biale još do dvanaest tisuća pučkih ustaša iz ciele Litve, Podlasja i Mazovije, no od njih nije vitebski vojvoda očekivao osobite koristi, naročito radi toga, što su uza se imali premnogo tovarnih kola, pa se nisu mogli brzo kretati, već su većinom stajali u otvorenom taboru.

Kmicic je mislio samo na jedno, ulazeći u Bialu. Pod gospodinom Sapiehom služilo je mnogo litvinskih plemića i bivših Radzivillovih častnika, njegovih starih znanaca, te se je bojao, da će ga prepoznati, pa onda raznieti na sablje još prije, nego što uzmogne zavapiti: Isuse i Marijo! Njegovo je ime bilo omraženo po cieloj Litvi i u cielom Sapiehinom taboru, jer su se svi još dobro sjećali, kako je uništio one čete, koje su uz hetmana bile ustale proti svojoj otačbini.

Ali gospodina Andriju ohrabri to, što se je bio jako promienio. Prije svega je bio mnogo mršaviji, a onda je na licu imao i znatnu brazgotinu od zrna kneza Boguslava; napokon je sada nosio dosta dugu bradu, zašiljenu po švedski na kraju, a jer je i kosu češljao u vis, bio je mnogo sličniji kakovom Eriksonu, nego poljskom plemiću.

— Samo da odmah ne ustanu na mene, sudit će me posve drugačije već poslije prve bitke! — mislio je Kmicic, ulazeći u Bialu.

A ulazio je po mraku, prijavio se, odakle je i da dolazi s kraljevim pismima, i odmah je gospodina vojvodu zamolio za osobnu audienciju.

Vojvoda ga primi ljubezno, i to radi srdačnih kraljevih preporuka.

„Šaljemo vam našega najvjernijega slugu," pisao je kralj, „koji je nazvan čenstohovstim Hektorom poslije obsiedanja toga slavnoga mjesta, te je svojim životom spasio i naš život i našu slobodu, kad smo prelazili preko gorâ. Uzmite ga pod svoju osobitu zaštitu, da mu vaši vojnici ne nanesu kakovu krivicu. Nama je poznato njegovo pravo ime, kao i razlog, za što se služi krivim, ali ga za to nitko ne smije sumnjičiti, da o kakovu zlu radi."

— A ne može li se znati, za što vi nosite krivo ime? — zapita gospodin vojvoda.

— Jer me proganjaju sudovi i jer pod svojim pravim imenom ne bih mogao vojsku sakupljati. A to mogu kao Babinić, jer mi je kralj kao takovomu dao zapovjedno pismo.

— Čemu da sakupljate vojsku, kad imate svoje Tatare?

— Jer ni najveća sila nije suvišna.

— A za što vas proganjaju sudovi?

— Pod čije zapovjedničtvo dolazim i koga za zaštitu molim, tomu moram priznati svu istinu. Moje je pravo ime: Kmicic!

Vojvoda stupi natrag dva tri koraka.

— Koji je obećao knezu Boguslavu, da će mu našega kralja i gospodara izručiti živa ili mrtva?

Kmicic odgovori najodlučnije, što je i kako je sve bilo, kako je zaslieplјen služio Radzivillima, kako je iz ustâ kneza Boguslava saznao za njihove prave namjere, pa ga zasužnjio, radi čega ga on najvećom osvetom progoni.

Vojvoda mu povjerova, jer nije mogao da mu ne vjeruje, naročito za to, što je i kraljevo pismo potvrdjivalo istinu njegovih rieči. Uz to bijaše vojvodina duša tako razdragana, da bi u taj čas i svoga najvećega neprijatelja bio veselo privinuo na svoja prsa i rado odpustio i najveći grieh. A tako ga je razdragalo ovo mjesto kraljevoga pisma:

„Premda se poslije smrti vojvode vilenskoga izpraž-

Digitized by Google

njena čast velikoga hetmana litvinskoga po našem državnom pravu može njegovomu nasljedniku samo na saboru podieliti, to vam ipak u sadanjim izvanrednim okolnostima radi vaših velikih i vjernih usluga Republici tu čast sami podjeljujemo, čvrsto uvjereni, da se na budućem saboru, čim nam Bog povrati mir, ne će ni jedan glas podići proti ovoj našoj volji, već da će svi ovaj naš čin jednodušno odobriti."

Sapieha je, kao što se je tada govorilo po svoj Republici, „bio založio svoj kontuš i prodao svoju zadnju žlicu," ali nije svojoj domovini služio iz koristoljublja. No i najpošteniji čovjek rado vidi, kad drugi ciene njegove zasluge i kad mu se odužuju iskrenom zahvalnošću. Za to mu je lice bilo neobično veselo i vedro.

Taj je kraljevski čin novim sjajem obasjao Sapiehin rod, a za tim su težili svi tadanji mali „kraljevići", i bilo je dobro, ako su bili takovi, da za tim nisu išli krivim putem. Gospodin Sapieha bijaše sada spreman, da za kralja učini sve, što je bilo i što nije bilo u njegovoj moći.

— Pošto sam sada hetman, — rekne Kmicicu, — to dolazite pod moju inkviziciju, pod kojom ćete naći sigurnu zaštitu. Ovdje ima mnogo pučkih ustaša, pa bi posve lako mogla nastati buna, za to im se ne prikazujte pred oči, dok ih ja ne opomenem i dok s vas ne skinem ljagu, koju je knez Boguslav na vas bacio.

Kmicic se zahvali najsrdačnije i počne odmah govoriti o Anusji, koju je sa sobom bio doveo u Bialu. Na to se gospodin hetman malko razsrdi, no jer bijaše vrlo dobre volje, ne potraja dugo ta srdžba.

— Ta upravo je poludio taj gospodin Svojgospodin, tako mi Boga! — progovori. — Sjedeći sa svojom gospodjom sestrom u zapećku za zamojskim zidinama, misli, da se svatko može poput njega mirno kraj tople peći grijati. Ja sam poznavao Podbipiente, jer su bili rodjaci Brzostovskih, a Brzostovski su moji. Imetak je gospodski, to se mora priznati, no premda je vojna sa sjevernjacima na čas jenjala, to oni ipak još ondje stoje. Pa gdje da se potraže kakovi sudovi, ili kakovi uredi? Tko će imetak preuzeti i djevojci ga predati? Ta čisto su poludili! Meni sjedi knez Boguslav na ledjima, a ja imam da se brinem za vojsku i da si babjim tricama razbijam glavu.

— To nije baba, nego sočna višnja, — odgovori Kmicic. — Ali to nije moj posao! Meni su zapovjedili, da vam ju dovedem, pa sam ju i doveo; meni su naložili, da vam ju predam, pa ju i predajem.

Stari hetman primi gospodina Kmicica za uho i rekne:

— A tko zna, lopovčiću, kako si ju ti doveo ... Ne dao Bog, još će ljudi govoriti, da je pod Sapiehinom zaštitom izgubila svoju nevinost i da sam ja starac kod toga svietlio ... Što ste radili na noćištima? Reci mi odmah, poganine, nisi li od svojih Tatara bisurmanske[1]) običaje poprimio?

— Na noćištima? — odgovori veselo Kmicic. — Na noćištima sam nalagao svojim momcima, da mi šibama kožu biju, i to za to, da iz mene iztjeraju sve zle želje, koje pod kožom svoje sjedište imadu i koje su me, to priznajem, jako mučile.

— A vidiš li? ... Je li to liepa djevojka?

— Ah, prava je koza, ali vrlo liepa, a još više zamamljiva.

— Već se bisurmanin pokazuje!

— Ali je i kriepostna, kao kakova opatica, to joj moram priznati. A za njezinu nevinost mislim, da bi najprije pod zaštitom gospodina Zamojskoga nastradala.

Tu izpriča Kmicic, što je i kako je bilo. Istom sada poče ga hetman udarati po ramenu, gromko se smijući.

— No, ti si mi pravi čovjek! Ne pripoviedaju o Kmicicu uzalud toliko. Ne boj se! Gospodin Jan nije čovjek osvetljiv i moj je dobar prijatelj. Kad ga mine prva srdžba, i sam će se srdačno nasmijati i još će te nagraditi.

— Ja toga ne trebam! — odgovori Kmicic.

— Dobro je i to, što imaš toliko ambicije i što ljudima u ruke ne gledaš. Posluži mi samo tako gorljivo i proti knezu Boguslavu, pa se ne ćeš trebati bojati nikakovih kazna.

Tu se začudi gospodin Sapieha, pogledavši na Kmicicevo lice, koje je još čas prije bilo tako veselo i vedro. Začuvši ime kneza Boguslava, probliedi Kmicic, a lice mu se strašno smrkne, kao što se skvrči gubica psu, kad hoće da ugrize.

— Dao Bog, da se taj izdajnik otruje svojom vlastitom slinom još prije, nego što padne u moje šake! — rekne žestoko.

— Ja se ne čudim tvojoj žestini ... Samo pazi, da te ta tvoja žestina preveć ne zanese, jer nemaš istom s kim god posla. Dobro je, da te je kralj amo poslao. Uznemirivat ćeš kneza Boguslava, kao što si nekoč uznemirivao Hovanjskoga.

— Uznemirivat ću ga još ljepše! — odgovori mrko Kmicic.

Time se svrši razgovor. Kmicic ode na počinak u svoj stan, jer je bio jako umoran.

U to se medju vojskom razširi viest, da je kralj hetmansku čast podielio ljubljenomu vodji. I velika radost planu poput ognja medju tisućama ljudi.

Častnici od raznih odjela počeše hrpimice dolaziti u hetmanov stan. Uspavano mjesto probudi se iz svoga sna. Na mnogo mjesta pozapališe vatre. Zastavnici dohrliše sa zastavama. Trublje zatrubiše, bubnjevi zabubnjaše, puščani i topovski hitci zagrmiše, a gospodin Sapieha priredi sjajnu gostbu, pa se je cielu noć pilo u kraljevo i hetmanovo zdravlje i u slavu buduće pobjede nad knezom Boguslavom.

Gospodin Andrija nije bio na toj gostbi.

A gospodin hetman započe kod stola razgovor o knezu Boguslavu, ni ne spominjući, tko je taj častnik, koji je došao s Tatarima i donio mu hetmansku zapovjedničku palicu, već je samo obćenito govorio o kneževoj prevrtljivosti.

— Oba Radzivilla — rekne — volila su spletkariti, ali je knez Boguslav u tom još i nadkriljivao svoga pokojnoga stričevića. Moja gospodo, vi se jamačno sjećate Kmicica, ili ste barem čuli o njemu, to jest: da mu se je Kmicic ponudio, da će podići svoju ruku na našega kralja.

— Ipak je Kmicic pomagao knezu Janušu, da uništi mnogo dobrih kavalira.

— Da, Janušu je pomagao, ali ga je napokon progledao, pa je ne samo ostavio njegovu službu, nego je još i zasužnjio kneza Boguslava, jer je to, kako znate, bio vrlo odvažan čovjek. Mladomu je knezu bilo već jako tiesno, pa je jedva umaknuo iz Kmicicevih ruku.

— Kmicic je bio veliki vojnik! — začuju se mnogi glasovi.

— A knez ga je iz osvete potvorio takovom objedom, da je pred njom svakomu zadrhtala duša.

— Ni sam vrag ne bi gore izmislio!

— Znajte, da imam dokaze u ruci, crno na bielom, da je to bila samo osveta, koja je imala da upropasti Kmicica.

— Tako osramotiti čije ime! To može samo knez Boguslav!

— Tako obieditи vrstna vojnika!

— Čuo sam, — nastavi hetman, — da je Kmicic, uvidivši, da ondje za njega više nema nikakova posla, umaknuo u Čenstohovu, gdje se je silno izkazao, a kasnije je i samoga premilostivoga kralja s pogibelju svoga vlastitoga života obranio i spasio.

Začuvši to, počeše ti isti vojnici, koji bi još čas prije bili Kmicica raznieli na svoje sablje, mnogo ljepše o njemu govoriti.

*

[1]) Muslomanske.

Digitized by Google

— Kmicic mu to ne će oprostiti, jer nije takav čovjek, već će i na samoga Radzivilla navaliti.

— Knez konjušnik je osramotio sve vojnike, bacivši na njega takovu sramotu.

— Kmicic je bio okrutnik i nasilnik, ali nije bio najmljeni ubojica!

— On će mu se već osvetiti!

— Mi ćemo ga prvi osvetiti!

— Pošto se naš jasno velemožni hetman za njega zauzimlje, mora da je tako i bilo.

— Da, tako je bilo! — potvrdi hetman.

— U hetmanovo zdravlje!

I nije mnogo manjkalo, da nisu pili i u Kmicicevo zdravlje. Istina, da su se neki glasovi čuli i proti njemu, osobito medju nekadanjim Radzivillovim častnicima. Začuvši ih, rekne hetman:

— A znate li, moja gospodo, za što mi je taj Kmicic pao na um? Za to, što mu je Babinić, kraljev glasnik, jako sličan. I sâm sam se u prvi čas prevario.

Tu počne gospodin Sapieha gledati mnogo ozbiljnije i nastavi strogim glasom:

— Ali da ovamo dodje i sam Kmicic, znao bih ga zakloniti svojom hetmanskom moći, jer se je na pravi put povratio i jer je s najvećom odvažnošću branio sveto mjesto; za to vas molim, moja gospodo, da medju vama nikakav nemir radi toga došljaka ne nastane. Izvolite zapamtiti, da je on ovamo došao kao kraljev i kanov glasnik. A to velim osobito gospodi satnicima od pučkoga ustanka, jer je kod njih za disciplinu najteže.

Kad je gospodin Sapieha govorio takovim načinom, bio je samo gospodin Zagloba tako smion, da što god promrmlja ispod nosa, dočim su svi drugi sjedili kao okamenjeni. Tako su sjedili i sada, ali kad se je hetmanovo lice i opet razvedrilo, razveselili su se i svi drugi. Česti pehari povećavali su to njihovo veselje, te je cielo mjesto ozvanjalo sve do jutra, a topovi su sveudilj grmili i njihov je dim zastirao mnoge kuće, kao da je bila prava bitka.

Sutradan posla gospodin Sapieha Anusju u Grodno, a pratio ju je gospodin Kotčić. U Grodnu, odakle je već odavno bio otišao Hovanjski, boravila je hetmanova porodica.

Biedna Anusia, kojoj je pristali Babinić bio malko zavrtio mozgom, opraštala se s njim vrlo ljubezno, ali se je on držao ozbiljno, pa joj je istom na odlazku rekao:

— Da nema nečega, što mi poput trna u srcu sjedi, bio bih se u vas sigurno smrtno zaljubio.

Anusia pomisli, da nema takove krpice, koja se ne bi s velikom strpljivošću mogla iglom sašiti, no jer se je malko i bojala toga Babinića, ne odgovori ni rieči, već samo tiho uzdahne i ode.

XVIII.

Još tjedan dana poslije Anusjina odlazka s Kotčićem ostade Sapiehina vojska u Bialoj. Kmicic, odpravljen sa svojim Tatarima u bližnji Rokitin, počivao je takodjer, jer je trebalo prihraniti konje poslije duga i naporna puta. U Bialu dodje i njezin vlastnik, knez Mihajlo Kazimir Radzivill, moćan gospodin, iz niešvieske linije, o kojoj se je govorilo, da je od samih Kiškova bila baštinila sedamdeset mjesta i četiri stotine sela. On nije u ničemu bio sličan svojim biržanskim rodjacima. Možda tašt kao i oni, pripadao je ipak drugoj vjeri, pa je kao gorljivi otačbenik i iskreni kraljev pristaša svim srcem i svom dušom pristao uz tišoviecku konfederaciju, koju je i podupirao, što je više mogao. Njegovi ogromni posjedi bijahu doduše većim dielom opustošeni u zadnjoj vojni sa sjevernjacima, ali je ipak još uviek stajao na čelu znatnih sila i doveo gospodinu hetmanu liepu pomoć.

Ali množtvo njegovih vojnika nije toliko važilo na ratnoj tezulji, koliko to, što se je Radzivill borio proti Radzivillu, jer je time bio oduzet i zadnji pravni temelj knezu Boguslavu, te je sada svima bio posve jasan njegov izdajnički postupak.

Za to je i gospodin Sapieha s velikim veseljem primio kneza stolnika. Sada je već bio siguran, da će pobiediti kneza Boguslava, od koga je bio i mnogo jači. Medjutim je po svom običaju sveudilj snovao nove osnove, krzmao i oklievao i zvao na bojna vieća svoje častnike.

Na tim je bojnim viećima bivao i gospodin Kmicic. On je tako mrzio Radzivillovo ime, da se je sav stresao od srdžbe, kad je prvi put ugledao kneza Mihajla; no ovaj je već samim svojim licem znao za se predobivati sve ljude, a osim toga je muževno bio pretrpio i strašno težke dane, braneći još do nedavna svoj kraj od Srebrnoga i Zoltarenka, i uz to je sveudilj ostao vjeran svojoj otačbini i svom kralju, pa je tako spadao medju najčestitije kavalire svoga vremena. I već sama njegova prisutnost u Sapiehinu taboru, kao pripadnika Radzivillove kuće, jasno je svjedočila, kako je mladi knez znao da svoje privatne svrhe žrtvuje javnomu dobru. Tko god ga je poznavao, taj ga je morao zavoliti. To mu osjećaju nije se uzprkos svojoj velikoj mržnji mogao oteti ni sam žestoki gospodin Andrija.

No ipak je mladi knez njegovo srce za se ponajviše predobio svojim mudrim savjetima.

On je naime savjetovao, da uzalud ne smiju gubiti vrieme, već da moraju odmah udariti na kneza Boguslava, ne upuštajući se s njim u nikakove pregovore, da ne uzmogne zauzeti utvrdjenih mjesta; da mu ne smiju dati oduška, već da ga moraju progoniti bez prestanka, boreći se tako s njime njegovim vlastitim načinom. U takovom postupku vidio je knez brzu i sigurnu pobjedu.

— Nije moguće, da se i kralj Karlo Gustav ne će maknuti, pa za to moramo da što prije budemo slobodnih ruku, da uzmognemo poći u pomoć gospodinu Čarnieckomu.

Tako je isto mislio i Kmicic, koji se je već treći dan morao boriti sa svojom samovoljom, da bez izričnе zapoviedi ne podje napred.

Ali Sapieha je radje radio sigurno, bojeći se svakog neopreznog koraka, pa je za to odlučio, da će čekati na dalnje pouzdane viesti.

I hetman je za to imao svoje razloge. Dojavljeni mu dolazak kneza Boguslava na Podlasje mogao je biti samo varkom i proračunanom bojnom igrom. Možda je taj njegov pohod bio samo na izliku, poduzet posve neznatnim silama, samo da na se svrati svu pozornost, da se Sapiehina vojska ne sdruži s krunskim četama. Za to je Sapieha mislio, da će Boguslav pred njim samo uzmicati, da se nigdje ne će upustiti u bitku, već će ga samo uznemirivati, a medjutim će Karlo Gustav s elektorom udariti na Čarnieckoga, pa ga svladati svojom premoći, da zatim navali i na samoga kralja i da tako već u samoj klici uništi obranu, započetu poslije sjajnoga primjera Čenstohove. Sapieha ne bijaše samo dobar vojskovodja, nego i dobar državnik, a svoje je razloge kod viećanja razlagao tako, da ih je i sam Kmicic u svojoj duši odobravao. Prije svega je trebalo znati, što se doista ima učiniti. Kad bi se pokazalo, da je Boguslavova provala samo puka igra, bilo bi dosta, da se proti njemu postave samo neke čete, a da sva ostala vojska što žurnije podje u pomoć gospodinu Čarnieckomu. Nekoliko četa mogao je gospodin hetman smjelo ostaviti na mjestu, jer svi njegovi odjeli nisu stajali oko same Biale. Mladi gospodin Krsto Sapieha stajao je s dvie lake konjaničke čete i s pukovnijom pješaka u Javorovu; Horotkievič se je vrzao oko Tikocina, imajući uza se pol pukovnije izvrstnih draguna i pet sto dobrovoljaca, osim petihorske pukovnije samoga gospodina vojvode. Napokon su i u Bialostoku stajali pučki pješaci.

Svi ti odjeli bili bi dovoljni, da se odupru knezu Boguslavu, ako ne bi banuo s većom vojskom.

Za to je oprezni hetman slao svoje ljude na sve strane i čekao na pouzdane viesti.

Digitized by Google

Napokon stigoše i te viesti, ali slične gromovima iz vedra neba i tim strašnije, što sve čudnim slučajem stigoše iste večeri.

U bialskom dvoru obdržavalo se upravo bojno vieće, kadno udje dnevni častnik i uruči gospodinu hetmanu nekakovo pismo.

Gospodin hetman ga pregleda, pa se odmah uznemiri i rekne:

— Moj je rodjak u Javorovu hametom potučen od samoga kneza Boguslava. Jedva je izneo živu glavu!

Nastade kratka šutnja, koju prekine sam hetman.

— Pismo je pisano iz Branska, na biegu i u kon-

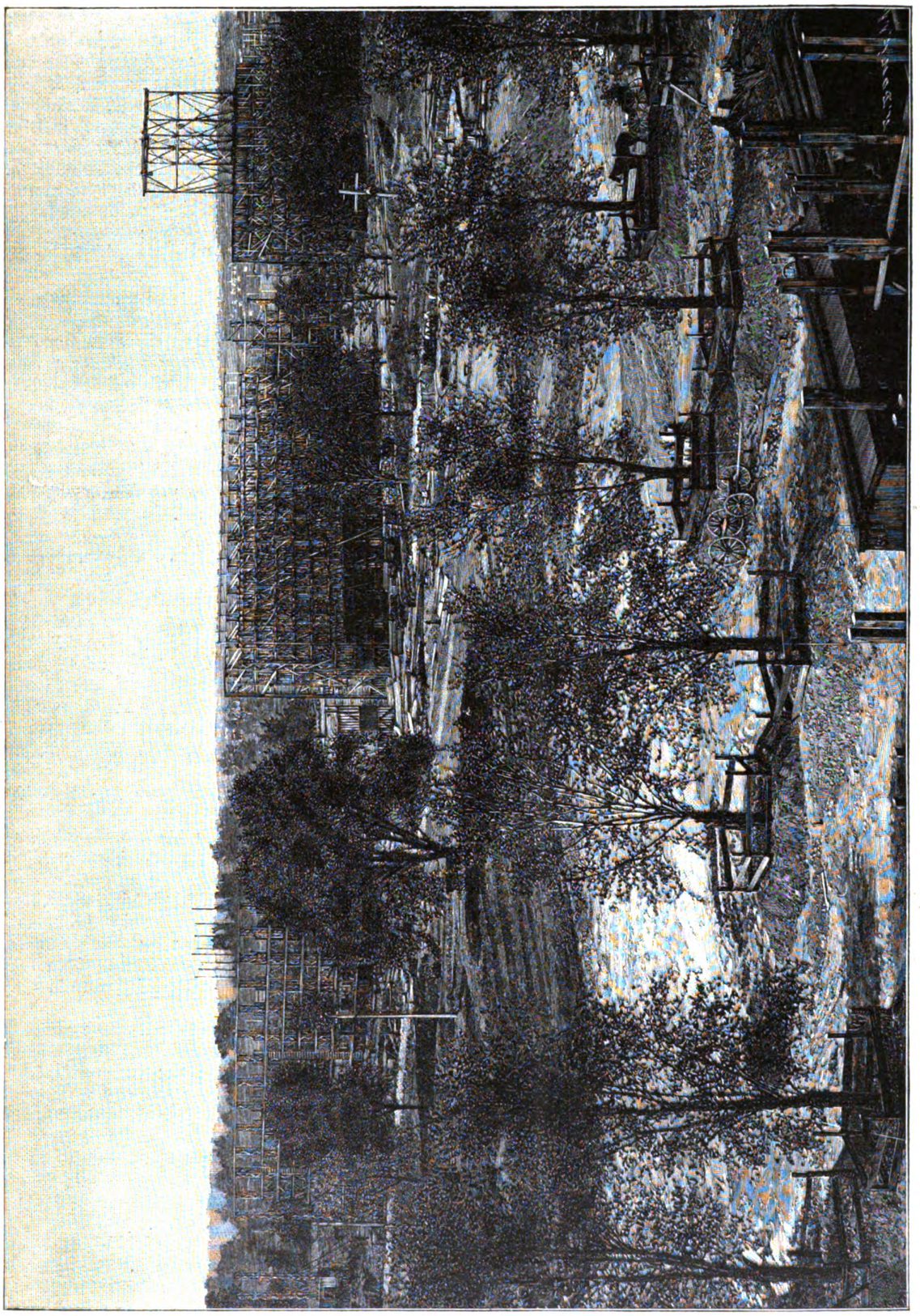

Svjetska izložba u St. Louisu: Prvi poslovi na izložbenom prostoru.

Digitized by Google

fuziji, — rekne, — pa za to nema u njemu ni rieči o Boguslavovoj moći. Ja mislim, da je morala biti dosta znatna, jer su dvie konjaničke čete, kako čitam, uz pukovniju pješaka posve uništene! . . . Možda je knez Boguslav posve iznenada na njih nahrupio. To se iz ovoga pisma ne vidi.

— Gospodine hetmane, — rekne na to knez Mihajlo, — ja sam siguran, da knez Boguslav hoće da zauzme cielo Podlasje, da ga kod sklapanja mira za sebe zadrži, ili kao leno dobije. Za to je bez sumnje došao sa svom svojom snagom.

— Tu bi supoziciju valjalo podkriepiti dokazima, dragi moj kneže!

— Ja nemam drugih dokaza, osim da dobro poznam kneza Boguslava. On ne mari ni za Pruse, ni za Švede, nego samo za sebe. To je smion vojskovodja, koji se pouzdaje u svoju sretnu zviezdu. On hoće da dobije svoju provinciju, da osveti kneza Januša i da se proslavi, a za to mora imati veliku silu, pa ju jamačno i ima. Za to moramo na nj brzo navaliti, jer će inače on navaliti na nas.

— Bez božjega blagoslova ne može se ništa polučiti, — rekne Oskierka, — a božji je blagoslov uz nas.

— Jasno velemožni gospodine hetmane, — progovori Kmicic, — mi trebamo viesti. Odpravite mene s mojim Tatarima, pa ću vam ih donieti.

Oskierka, koji je bio upućen u tajnu i znao, tko je Babinić, stane ga odmah odlučno podupirati:

— Tako mi Boga, to je divna misao! Takova nam kavalira i takove nam vojske ondje i treba! Samo ako su konji odpočinuli . . .

Tu Oskierka zašuti, jer dnevni častnik udje i opet u sobu:

— Jasno velemožni gospodine hetmane, — rekne, — tu su dva vojnika iz Horotkievićeva odjela, koji žele da govore s vašom velemožnošću.

— Hvala Bogu! — rekne gospodin Sapieha, udarivši se rukom po koljenu. — Sad ćemo čuti pouzdane viesti. Pusti ih!

Za čas udju dva Petihorca, blatna i poderana.

— Od Horotkievića? — zapita Sapieha.

— Da.

— Gdje je on sada?

— On je ubijen, a ako nije, ne znamo, gdje je.

Vojvoda ustane, ali se odmah umiri i sjedne.

— A gdje je njegov odjel?

— Pobio ga je knez Boguslav.

— Je li ih mnogo poginulo?

— Svi su hametom potučeni, a možda ih je nekoliko i preostalo, koji su zasužnjeni, kao što smo i mi bili. Ima ih, koji kažu, da se je i sam gospodin pukovnik spasio; ali da je ranjen, to sam sâm vidio.

— Gdje su na vas navalili?

— Kod Tikocina.

— Za što se niste zaklonili u tvrdjavu?

— Tikocin je zauzet.

Hetman prekrije rukom oči, pa ju onda prinese na čelo.

— Ima li knez Boguslav mnogo ljudi?

— Ima četiri tisuće konjanika, osim topova i pješaka. Pješaci su jako umorni. Konjanici su pošli napred, vodeći nas sa sobom, ali smo im mi sretno pobjegli.

— Odakle ste im pobjegli?

— Iz Drohičina.

Sapieha otvori široko oči.

— Moja gospodo, ti su ljudi pijani. Kako bi knez Boguslav već do Drohičina mogao doći? Kad vas je potukao?

— Prije dva dana.

— I već je u Drohičinu?

— U Drohičinu su njegovi konjanici. On je sam zaostao, jer su zasužnjili nekakav odjel, koji je predvodio gospodin Kotčić.

— On je pratio gospojicu Borzobohatu! — vikne gospodin Kmicic.

I nastade odulja šutnja. Nitko nije htio da progovori, tako smutiše sve častnike ti brzi Boguslavovi čini. I svi su mislili u sebi, da je tomu kriv samo gospodin hetman što je tako oklievao, ali nitko nije smio da to glasno izusti

A Sapieha je znao, da je radio onako, kako je morao ali je i sam bio presenećen u prvi trenutak, a zatim rekne

— Sve su to obične ratne nezgode, koje ne smiju nikoga smutiti. Moja gospodo, nemojte misliti, da smo već pretrpili kakav poraz. Šteta onih četa, to je istina . . . ali je još sto put veća šteta mogla snaći otačbinu, da nas je knez Boguslav odmamio u koje daleko vojvodstvo. On dolazi k nama . . . Kao gostoljubivi ljudi moramo mu poći u susret.

Tu se okrene k pukovnicima:

— Po mojoj zapoviedi imadu svi da budu na put spremni.

— Već su spremni, — odgovori Oskierka, — samo treba osedlati konje i na polazak zatrubiti.

— Još danas se ima zatrubiti. Poći ćemo prije zore, ne oklievajući. Gospodin Babinić otići će napred sa svojim Tatarima, da nam što brže pošalje kakovog sužnja.

Čim je to Kmicic čuo, bio je već za vratima i za čas je uzagrabce jurio k Rokitinu.

A ni gospodin Sapieha nije više zavlačio.

Još je bila noć, kadno trublje glasno zatrubiše, a konjanici i pješaci krenuše na put; za njima podje duga povorka tovarnih kola. Prvi traci jutarnjega svjetla obasjaše puščane cievi i topove.

I tako je išla pukovnija za pukovnijom, četa za četom. Konjanici su pjevuckali, a konji su veselo hrzali, iz čega su vojnici odmah zaključivali, da će sretno pobieditи.

Svi bijahu puni dobre nade, jer su znali, da gospodin Sapieha dugo promišlja, da sve pomno uzima u obzir, a da i svrši ono, što započne, i da bije, kad se upusti u boj.

U Rokitinu bijaše već i noćište iza Tatara hladnih, oni krenuše još prošle noći, te su već morali biti daleko. Ali to iznenadi gospodina Sapiehu, što o njima nije ništa mogao saznati, premda ih je bilo toliko, da nisu mogli proći neopaženi.

I svi su se častnici divili gospodinu Babiniću, što je tako znao voditi.

— On se šulja šikarom kao vuk i kao vuk ugrize! govorili su. — To je doista vješt i izkusan vojnik!

A gospodin Oskierka, koji je znao, kao što već kosmo, tko je Babinić, rekne gospodinu Sapiehi:

— Hovanjski nije uzalud udario cienu na njegovu glavu. Bog daje pobjedu, komu hoće, ali je to sigurno će knezu Boguslavu ova vojna s nama doskora prisjeći.

— Samo je šteta, što je Babinić propao kao u vodu, odgovori hetman.

I doista prodjoše tri dana bez svake viesti. Sapiehini glavni odjeli dodjoše u Drohičin, pa predjoše preko Bugа i ne nadjoše pred sobom nikakova neprijatelja. Hetman postade zabrinut. Prema izkazima one dvojice Petihorca bijaše knez Boguslav već dopro do Drohičina, pa je to bilo očito, da je sada uzmicao. Ali što je značilo to uzmicanje? Da li je knez Boguslav bio saznao za Sapiehinu mnogo pretežniju snagu, pa se s njim nije htio ogledati ili je želio da hetmana odmami daleko ne sjever, da švedskomu kralju olakša navalu na gospodina Čarnieckoga i na krunsku vojsku? Babinić je morao da zasužnji neprijateljskog vojnika i da ga pošalje k hetmanu. Petihoraca o broju Boguslavove vojske nisu mogli istiniti, pa je za to o tom bezuvjetno trebalo dobiti uzdanih viesti.

Medjutim prodje još pet dana, a gospodin Babinić ne dade o sebi ni glasa. Nastupalo je proljeće. Dani bivali sve topliji, a snieg se je talio. Sva okolica se vodom, pod kojom se je krilo silno blato, ote

Digitized by Google

taj nečuveni pohod. Veću čest kola i topova morao je hetman ostaviti još u Drohičinu, a usljed toga bijahu svi uznemireni, osobito pučki ustaše. Kod Branska nabasaše na takove kaljuže, da ni pješaci nisu mogli napred. Gospodin hetman sakupi svu silu konja od seljaka i nižih plemića, pa posadi na njih svoje puškare. Druge uzeše laki konjanici; no jer već bijahu došli dosta daleko, nije im preostajalo ništa drugo, nego da što brže idu napred.

Boguslav je sveudilj uzmicao. Putem su neprestano nailazili na njegove tragove: na spaljena sela i na ljudske lješine, gdje vise na drveću. Niži plemići dolazili su svaki čas s viestima u Sapiehin tabor, ali se je istina, kao obično, gubila u svakakovim nagađanjima. Ovaj je vidio samo jednu četu i zaklinjao se, da mladi knez nema više vojske; onaj je vidio dva odjela, jedan tri, a drugi takovu vojsku, da je zauzimala tri milje. Jednom riečju, bijahu to bajke, kakove obično pripoviedaju ljudi, koji nisu vješti vojničkim poslovima.

Neki su ovdje ili ondje vidili i Tatare, ali su baš viesti o njima bile najnevjerojatnije, jer su svi govorili, da ih nisu viditi za kneževom vojskom, nego pred njom. Gospodin Sapieha je srdito soptao, kad mu je tko spomenuo Babinića, a jednoč rekne Oskierki:

— Preveć ste ga hvalili. U zao čas sam odpravio Volodijovskoga, jer da je on ovdje, imao bih već odavna toliko sužanja, koliko bih sam htio; a taj čovjek je pravi vihor, ili još i gore! Tko zna, nije li već prešao k Boguslavu, pa predvodi njegove prednje čete!

Oskierka nije ni sam znao, što da o tom sudi. Medjutim prodje i opet tjedan dana, a Sapiehina vojska dodje do Bialostoka.

Bilo je to u podne. Dva sata kasnije javiše predstraže, da dolazi nekakav odjel.

— Možda je to Babinić! — klikne hetman. — No, odčitat ću mu otčenaš!

Ali to nije bio sam Babinić. U taboru nastade ipak takova vreva, te podje i sam hetman, da vidi, što je.

U to dohrliše k njemu mnogi častnici, vičući:

— Od Babinića! Sužnji! Ciela hrpa! Zasužnjio je mnogo ljudi!

Gospodin hetman ugleda doista mnogo ljudi na slabim i mršavim konjima, koji su okruživali blizu trista sužanja svezanih ruku, bijući ih ljeskovim palicama. Sužnji su strašno izgledali. Bijahu to više ljudske sjene, nego ljudi. Odrpani, polugoli, krvavi i tako mršavi, da su im se vidile sve kosti, išli su na polak živi, ne mareći za ništa, dapače ni za ljeskove palice, ni za divlju viku Tatarâ.

— Kakovi su to ljudi? — zapita hetman.

— Iz Boguslavove vojske! — odgovori mu jedan od Kmicicevih dobrovoljaca, koji je bio doveo sužnje zajedno s Tatarima.

— A gdje ste ih toliko zasužnjili?

— Skoro polovica ih je putem od umora pala.

U to se približi stari Tatar, i poklonivši se gospodinu Sapiehi, preda mu Kmicicevo pismo.

Hetman prelomi odmah pečat i počne glasno čitati:

„Jasno velemožni gospodine hetmane!

Što vam do sada nisam poslao ni sužanja, ni viesti, to je radi toga, što idem pred kneževom vojskom i što sam vam ih htio što više poslati“ . . .

Hetman prestane čitati.

— To je djavao! — rekne. — Mjesto da ide za knezom, otišao je pred njega!

— Grom ga ubio! — nadoda Oskierka poluglasno.

A hetman nastavi:

„Premda je taj podhvat bio vrlo pogibeljan, jer su kneževi odjeli išli dosta široko, ipak sam ih dva smlatio, ne poštedivši nikoga, pa sam si tako prokrčio put pred kneza, usljed čega se je silno smutio, jer je odmah pomislio, da je obkoljen i da ide u postavljenu mu mrežu“...

— Za to je tako nenadano stao uzmicati! — klikne hetman. — To je djavao, pravi djavao!

Zatim nastavi i opet:

„Ne shvaćajući, što se je dogodilo, izgubi knez glavu i poče slati jedan odjel za drugim, a mi smo ih primali tako pošteno, da se ni jedan nije povratio u svom starom broju. Idući sprieda, otimao sam neprijateljima svu hranu, kvario ceste i rušio mostove, te su samo s najvećim naporom mogli napredovati, ne jedući i ne spavajući, ne imajući mira ni po danu, ni po noći. Iz tabora nisu se smjeli ni pomoliti, jer su ih moji Tatari odmah pohvatali; a kad su gdje god smjestili svoj tabor, dizali smo mi oko njih užasnu viku, a oni su mislili, da će na njih navaliti čitava vojska, pa su neprestano morali da budu pod oružjem. Time sam kneza doveo do prave desperacije, te ne zna, što da počne i kamo da podje; za to morate na nj što brže navaliti, dok ga sadanji strah još ne mine. On je imao oko šest tisuća vojske, ali je već blizu tisuću ljudi izgubio. Konji mu padaju. Konjaništvo mu je dobro, a i pješaštvo prilično, ali je ipak Bog dao, da ih je dan na dan sve to manje; a ako ih naša vojska stigne, možda će se i razići. U Bialostoku sam ugrabio kneževu kočiju i jedan dio prtljage s dva topa, koja sam radi prevelikog blata morao zagvozditi. Knez izdajnik je od neprestane srdžbe jako obolio, te se jedva na konju drži, jer ga groznica ne ostavlja ni po danu, ni po noći. Gospojica Borzobohata je zasužnjena, no jer je knez bolestan, ne može joj ništa zla učiniti. Sve ove viesti doznao sam od neprijateljskih vojnika, koje su moji Tatari pohvatali, a koji će sigurno i vama priznati pravu istinu, ako ih malko stavite na muke. Preporučujući se najpokornije vašoj velemožnosti, molim, da mi oprostite, ako sam u čemu sagriešio. Moji su Tatari izvrstni vojnici, a videći, da dobivaju dosta pliena, vrlo mi rado služe.“

— Jasno, velemožni gospodine, — rekne Oskierka, — sad vam više sigurno nije žao, što ovdje nema gospodina Volodijovskoga, jer ni on nije tomu biesnomu djavolu ravan.

— To su čudne viesti! — rekne gospodin Sapieha, primivši se za glavu. — A da li on ne laže?

— On je vrlo ambiciozan, ali je i knezu vojvodi u oči govorio pravu istinu, ne mareći ni najmanje, da li mu je to drago, ili nije. On postupa isto tako, kao i s Hovanjskim, samo što je Hovanjski imao petnaest puta više vojske.

— Ako je sve to istina, moramo napred što brže! — rekne Sapieha.

— Dok se knez Boguslav ne osviesti.

— Napred, za miloga Boga! Ta onaj mu tamo ceste kvari, pa ćemo ga stići!

U to počeše sužnji, videći pred sobom hetmana, plakati i naricati, moleći u raznim jezicima za milost. Medju njima bijaše naime i Šveda i Niemaca i Škota. Gospodin Sapieha oduze ih Tatarima i zapovjedi, da im dadu jesti i da ih za sve pitaju, ali da ih ne muče.

Izkazi zasužnjenih vojnika potvrdiše sve Kmiciceve rieči. Na to podje sva Sapiehina vojska s najvećom brzinom napred.

(Nastavit će se.)

Digitized by Google

Okolo Kalničke gore.

Na Vranilcu.

Od crkvice sv. Jurja u Kalniku pada ti oko na silne one pećine i grebene, kojima se inače pitoma Kalhička gora iztakla u najvećoj visini svojoj. Ove pećine počimaju kod Topličkoga puta, Velikomu Kalniku prama zapadu, te se sve to više osovljuju i ostrmljuju. Počimaju onizkim i osamljenim razdrobljenim kukom, koji se uzdiže poviše grmlja; drugi viši kuk takodjer je osamljen, dočim se treći prislanja o razklimane pećine, koje krije hrastova šuma. Ovi kukovi zovu se Privorec mali, a ona povorka pećina i klisura, što se strmo uzpinje u visinu Privorec veliki. Tako se niže kuk do kuka, pećina do pećine, klisura do klisure, stiena do stiene, dok se ne sbiju na visini u odugačku povorku, koju sa južne strane obrubljuje šikara, dočim ju je sa strane sjeverne opasala gusta i hladovita bukova šuma.

Pred ovom povorkom pruža se druga puno viša i ‡ dulja kamena povorka, odnosno gzelen, u kojem se uzdižu gole i razklimane pećine i stiene najviših kalničkih vrhova, a medju njima i Vranilac. Pod ove pećine spustio se je treći povor stiena sa najnižim pećinama. Cieli povor otegnuo se na nekoliko stotina metara, kad ga duboka, divlja razsjelina dieli od susjednog kamenog vrha dalje kojega je Kalničku goru pokrila hrastova šuma, kojoj se na svršetku okomio iznad mirina crkvice sv. Martina još jedan kuk, što pada u oči i iz velike daljine, zaokružen bujnom zeleni.

Križevci.

Iz Kalnika sela otvaraju se krasni vidici na sve strane, otvaraju se ne samo od crkvice sv. Jurja, već i iz župnikova cvietnjaka, od župne crkve, sa svakoga puta i staze, iz svakoga vinograda, sa svake livade. Divotan je onaj vidik sa razvalina Velikoga Kalnika, nu ako želiš da ti oko omjeri domovinu od Drave do Save, tad se potrudi na Vranilac, kamo sam krenuo lanjske godine 1. rujna. Prodješ selom kraj župne crkve, osvježiš se na bunaru onom gorskom vodom i kreneš preko susjednoga dvorišta uzbrdice, a vodičem neka ti bude seljak Mijo Bosek (kbr. 46.), koji te može voditi cielom kalničkom okolinom. Prije pete ure u jutro već je moj Mijo sjedio u hladu pred župnim dvorom i obazirao se prama prozoru moje sobe, niti ne sluteći, da sam se već spremio. Krenusmo uzbrdice onim boljim kolnikom, što vodi kroz selo prama staromu gradu, dodjosmo lagano se uzpinjući do Kraljevskoga zdenca te zavinusmo na desno pod one silne grebene. Utrtim i oširokim šumskim putem dodjosmo do jedne livadice i zagledasmo tu balvan, što se je odvalio sa visokih hridina, tu zaustavio i nasadio. Oponaša oblikom ogroman klin sa strane zapadne, gdje mu iznosi najveća duljina preko 5 m., dočim je širok 3, a visok 2 m. Lomljava i tries kada se taj ogromni kamen sa one visine survao, morala je biti užasna i sreća, da ga je ona ravna livadica zaustavila, jer bi survajući se satro koju kuću i počinio ogromnu štetu, da se preko sela valjao do podnožne ravni. Kamen je to vapnenac, kojemu je sva površina razdrobljena u sitne kamenčiće, koji se po malo pretvaraju u zemlju crnicu, pa zato nije gol, već mu kameno truplo ukrasila i po koja biljčica, koja buji i u žaropeku sunca. Rastu na njemu dvie papradi, a u ljetu modri se medju uzkim razpuklinama i kruglolista zvončika (Campanula rotundifolia), dočim mu se sa strane sjeverne, u hladu crveni mirisava gorska metvica (Calamintha grandiflora) i dragoljubicu (Cyclamen), koju zovu i oko Kalnika „lulica“.

To je kamen, kojega narod zove „Belin kamen“, jedina uspomena u ovim krajevima, koja nas prenaša u onaj daleki viek, kada se nesretni kralj Bela IV. zaklonio medju tvrde zidove grada Kalnika. Narod priča, da je kralj sa toga kamena pratio kretanje tatarskih čopora, kada su se približavali Velikomu Kalniku, kojega je branio, i obranio vitežki Filip Bobek. Od Belina kamena vodi put ravno dalje, koji se je prije pomalo gubio, pak te doveo pod veliki strmac, pun narušena i razdrobljena kamenja, kojim se mučno i težko medju pećinama uzlazilo na Vranilac. Sada je uredjen lagodan put, što vodi ravnicom i hladom pod strminu briega.

Na strmcu valja uprieti prstima, a ne stupati tabanima, i po malo se upirati u čemu pomaže i dobar štap. Za nekoliko časaka mineš uredjene stube, vineš se dva tri puta, dahneš živo, i evo te pod Velikim Privorcem i na travnatu, kamenu prostoru, što se je krivasto nagnuo prama jugo-iztoku. Tu i tamo vire iz zemlje pećine, leži razasuto kamenje, porasao je koj kržljav hrast, jasen ili lipa, a u zaledju se uzdignuo razklimani Vranilac, svojom golom 642 m. visokom glavicom.

Livada ova u ljeti je oku neugodna, jer joj medju pećinama i na kamenu tlu bilje nastrada; sve je izprženo, sve izpečeno, dapače se i zlatinjak, vrsta papradi, od vrućine tako usukao, da mu vidiš samo dolnju stranu lista po kojemu se ljuštice prelievaju poput zlata. Druge biline ili su posve uvenule ili im je uvenuo dolnji dio lišća, dočim se ono gornjega diela zeleni. Riedke su biline, koje podnose onaj žaropek sunca, a to su takove kojima je lišće fino razčešljano ili razdieljeno, korjen dug i debeo, a lišće sivo-zeleno, valjda vapnom pokriveno. Ovo izlučuju u ružicu pribrani listići od kamenike vazdazelene (Saxifraga Aizoon), ovdje obične biline, a krasno je i ono zviezdoliko i u snopiće pribrano lišće od karanfila poznoga (Dianthus serotinus.)

No ima ipak i bilja, koje podnosi i onaj žaropek sunca i vrućinu ugrijana vapnovita tla, koje pokriva sipka crnica; podnosi ga, kao i na pećinama u hrvatskom primorju. Takova je bilina bielo-cvatući i u porodicu Ljerovnica spadajući Anthericum ramosum, žuto-cvatući Helianthemum vulgare i vrsta luka Allium fallax sa ružičastim cvjetovima.

Kad bi pošao tom livadom i krenuo za susjednu stienu Velikoga Privorca, našao bi tu debelu crnicu, pokrivenu drvećem i grmljem, našao ugodan hlad i dovoljno vlage, jer je stiena okrenuta spram sjevera. Tu ima bilina, koje bi uzalud tražio po prisojnim mjestima Vranilca. Pod grmljem se zeleni jetrenka (Anemone triloba), kopitnjak (Asarum europaeum), Robertijev ždralinjak (Geranium Rober-

Digitized by Google

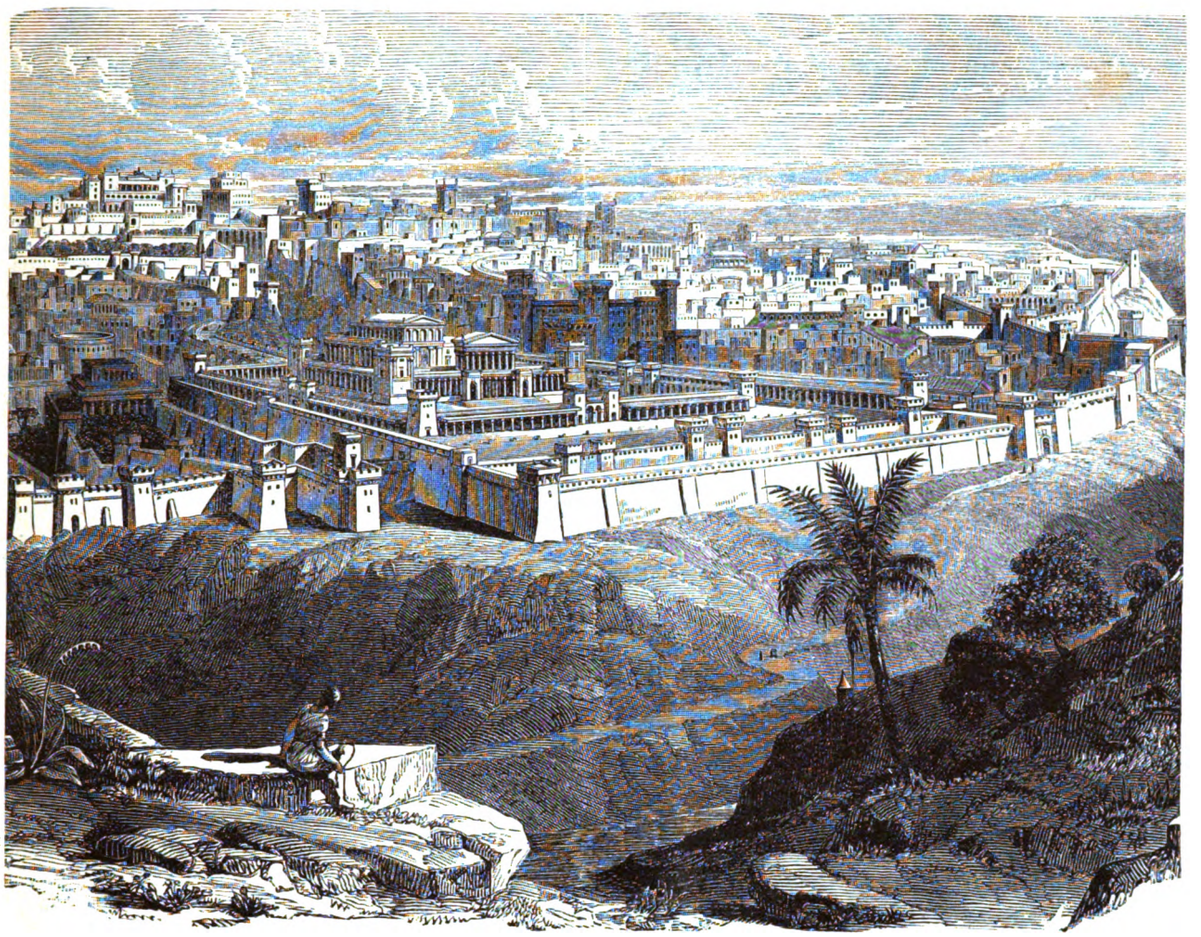

Jeruzalem za vrieme Isusovo.

Jeruzalem danas.

Digitized by Google

tianum). Popradi su žive i svježe, pećine pokrivene mahovima, a razpukline jagorčikom Primula Auricula, koja je značajna za kalničku goru. Tu ćeš naći i vrtnog puža (Pomatia antiquorum) i liepu vrstu mekušca Campylaea umbilicaris, dočim tamo u najvećoj žarini visi po travama ili drugom bilju biela ili crno-izprutana Xerophilla obvia.

Na pomenutoj livadi možeš posjesti na koju pećinu ili greben, pa odavle promatrati kraj prama jugu, zapadu i iztoku, dočim ga prama sjeveru zatvara hrastova šuma. U zaledju uzdižu se one razklimane i razpucane pećine Velikoga Privorca, kojemu se prama iztoku nasadio kameni vrh osobita oblika i sastava. Ne vide se na njemu slojevi, već je tako razpucan, da se čini, kao da je složen od ogromnih balvana. Najzanimivije mu tjeme, jer se na njem osovljuju dvie pećine poput rogova, a pridamo li im i dvie postrane pećine, oponaša oblikom krunu.

Oko ti zagleda podore Velikoga Kalnika i onaj grebenasti Vuklec, za kojega ti se čini, da sa Velikim Privorcem čine cjelinu. Vuklec gledaš cielom duljinom, a pod njime brieg poput ogromne trbušine, preko kojega vodi bieli put u šumu. Izpod njega liepo se iztiče selo Kalnik, u kojem se vidi svaka kuća i malone svako dvorište, a oko njega voćari, vinogradi, polja, njive, šumice i veliki dio prigorja Kalničke gore sa Potokom, Šopronom i Borjem. Podalje gledaš Gušćerovce, Sv. Petar-Orehovac, Miholjac, Križevce, Gjurgjic, Sv. Helenu, Vojakovec, Sv. Ivan-Žabno, Gradec, Vrbovec, Poljanu, Bogačevo, Dubravu, Kloštar Ivanić, Čazmu, Križ topolovački, dočim se na skrajnoj kosi Moslavačke gore bieli Vrtlinska. Sva ta mjesta leže na briegovima ili na podnožju Kalničkoga prigorja i Križevačkoga humlja ili u ravnicama prebujne zeleni, koja se u velikoj daljini gubi sve više, dok ti obzor prama jugu ne zatvore Zrinjska brda i Petrova gora.

Prama sjevero-iztoku seže oko do Bjelovara, koji se i vidi kada nije čajno, do Sredica, Narte, Rovišta, Podgoraca, Kapele, dok ne zamodri Bilo-gora, od koje se odvaja Požežko gorje, za koje ti se čini da lebdi u zraku.

Oblik Zagrebačke gore zavarava sa strane sjeverne tako, da se ona odaje samo dobromu znancu, jer joj tu manjka prigorje. Od njezinih bregova pridržavaju svoje oblike Lipa, Planina i Sljeme, dočim se ostali bregovi sa gorom kao stapaju. Pred njome protegla se ona kosa kod Dugog sela, a na njoj nasadilo Prozorje sa starom crkvicom sv. Martina. Vide se u prigorju gore još dvie crkve, jedna će biti Sv. Nikola pod gorom u Bistri gornjoj, a druga valjda Sv. Tri kralja; vidi se Preseka, Orešje, Hum, Božjakovina, a pod Kalničkom gorom Vojnovec, Vukovec, Rieka dolnja i u zeleno-crveno obojeni grad Čanjevo. Vidiš Brckovljane, Bisag, Sv. Ivan-Zelinu, a vidjeli bismo bili i više, da ne bijaše od prevelike vrućine odviše čajno.

Medju grebenima probiješ se za čas do najviše točke Kalničke gore, do razklimanog Vranilca, odkuda ti zagleda oko krajeve izpod velebne Ivančice na kojoj se vide razvaline grada Oštrca, a pod njome Zajezda, krajevi oko Gotalovca, bieli onaj brieg izpod Topličice, Novi Marof, Hrašćina, daleki Varaždin, Ludbreg, Sv. Gjuragj u trnu, Medjimurje. Upravo pred sobom gledaš šumovite bregove Topličke i Kalničke gore sa Ljubeljem, ali vidiš i Maceljsku goru, pak u susjednom Štajeru i Ljutomerske bregove.

Sa Vranilca seže oko od Drave do Save, gledaš širinom Hrvatsku, kao i sa podora grada Okića i zato se sa ovim velebnim vidikom težka srdca razstasmo.

Dok smo na jednom grebenu sjedili, godilo nam je povjetarce, ali i glasovi pastirske frulice koji nam iz velike dubine dopirahu na ove rajske visine.

Na Vranilcu su pećine ponajveć puste, okomite mu stiene dapače gole, nu ima i nešto nizka drveća. Raste tu bieli i crni jasen, božja hruščica (Aronia rotundifolia), mukovnica (Sorbus Aria), a običan je grm pasji drien (Rhamnus cathartica).

Istim putem, kojim smo uzašli, počesmo se za 2 sata vraćati, da razgledamo i kraj oko sv. Martina. Krenuli smo u 9 sati, nu vruće bijaše tako medju pećinama, da nas je naskoro probio znoj. Silazili smo lagano i pozorno, prvo radi suhe trave i suhoga bilja, a drugo, radi kamenja, što nam je pod nogama uzmicalo. Kod pećina smo se zaustavljali, ali i kod kamenih šikarastih mjesta nebi li ugledali koju otrovnu pepeljušu (Vipera Ammodytes), koja je u Kalničkim krajevima poznata kao „kačec“, koji ima „rožu na glavi“. Ne ugledasmo nijedne, akoprem sam želio, da na njoj dadem oduška svomu gnjevu, jer je prije dva tri dana jedan „kačec“ ujeo 20-godišnjeg momka u Dedini, kad je radio oko kamenja. Prvi puta ujeo ga u prst, nu kako je mislio, da se ogrebao, ujela ga ta kleta zmija i drugi puta. Momak ju pograbio lievom rukom, nu ona se tako zagrizla, da si je njezinim zubima odkinuo sa prsta i komadić mesa. Evo iz ovih bi razloga usmrtili bili svaku pepeljušu, koju bi na putu zatekli bili!

Došavši do Belina kamena, kojega zovu i „Kraljev kamen“, krenusmo dobrom stazom uzbrdice. Neko smo vrieme išli hrastovom šumom, kada dodjosmo medju vinograde, a najposlije i medju grmlje pa tako i do „Crnoga zdenca“, kojemu je ime od crna dna, odnosno zemlje „crnice“, koju naplavljuje voda. Sad smo šikarom pošli uzbrdice i zagledali u šumi prve ostanke odebela zida, dok uzkom zaraslom stazicom pristasmo i pod ruševinama crkve sv. Martina, od koje i onomu cielomu kraju ime. Ruševine su tako zarasle, da će ih naći samo dobar im znanac. Duljinu crkve odmjerismo na 11 m., širinu na 7 m., visoki su zidovi 2—3 m., a debeli 1 m. 28 cm. Dok smo ruševine obilazili, zagledasmo i dugi zid, što je opasao cielo zemljište na okolo. Ogradjen ovaj prostor bijaše „groblje“, koje je sada zarasla takova šikara, da bi se tu i tamo težko probio. Humku ili drugoj spomeni ne ima više traga i tako će se malo po malo zamesti trag groblju, kao što se zameo i pokojnicima, koji u toj samoći i pustoši počivaju. Od kalničkoga župnika doznao sam, da su se u crkvi sv. Martina još koncem XVIII. vieka čitale mise, da bijaše ovdje u početku valjda župna crkva, koju su poslije daljine radi napustili. Stari drveni žrtvenik sa slikom sv. Martina prenieli su u Kalnik, a zvonove u kapelu sv. Duha u Vojnovcu. Misli se, da je blizu sv. Martina stajao grad Brezovica, kojega narod spominje za okolinu kalničku, a moguće, da bijaše tu i samostan, a oni u začetku zidovi, da su mu ostanci. Druga Brezovica da bijaše izmedju Vinarca i Popovca, gdje se je izkopalo i opeka. Oko sv. Martina i u okolini raste jedna osobita „trava“, koja cvate s proljeća. Od ove trave pogine svako blago, kad ju opase, a pripopoviedao mi o njoj i župnik kalnički te dodao, da ima zaklada, koju je utemeljila blagopokojna Eleonora Patačićka, iz koje se dotičnomu seljaku šteta nadomjesti. Sada mi Mijo te „trave“ nije mogao naći i time me učinio još zviedljivijim, ali joj nije znao ni za ime.

Od ruševina sv. Martina vodi staza uzbrdice, ali što se više uzpinje, to je uža, to je šikara gustija, a mjestimice takova, da ti valja put krčiti štapom. Izašli smo na jedno mjesto, s kojega zagledasmo silni greben Maloga Kalnika, a na okolo šumovite bregove. Kao u ljetu obično, vladala je oko nas tišina, a od šumskih ptica oglasio se samo sitni palčić.

U Kalniku smo čuli, da oko sv. Martina ima nekakvih „špilja“ ili „jama“, a u jednoj da je špilji zmija „debela kao dvie vreće“ i zato skrenusmo i prama tomu kraju, ali ne zmije, već onih špilja radi. Kad smo se tamo zaputili, došli smo pod pećine i stiene Vranilca i susjednih vrhova sa strane sjeverne, pak ih na okolo obašli i mučno i težko.

Špilja nismo našli, ali smo našli „jame“, a te jame nisu ino, već male „ponikve“ (Karsttrichter), koje odavaju i na Kalničkoj gori formaciju krasa. Pod njima zagledali smo još dvie takove tvorevine, koje nalikuju velikim ko-

Digitized by Google

tlovima. Zmijama ni traga, kao što u šest dana nisam na Kalničkoj gori sreo jedne zmije.

Došli smo pod pećine Vranilca i tu mi Mijo pričao i kazao stienu, s koje su se neke zime, a za poledice, survale dvie srne i na podnožnom se kamenju razbile. Šuma je pod klisurama neprohodna, a guštara, što dalje, to veća, a kako smo htjeli da dodjemo do „Mrzloga zdenca", probijali smo se guštikom kršeći i lomeći grane i obarajući sve, što nam je smetalo. Uz ugodan hlad i grobnu tišinu, ovdje je veliko blato, jer padaju debele rose, a kako je mračno, biline težeći za svjetiom, ne obično su visoke. Osobito je bujna bujad (Pteridium aquilinum; Adlerfarn), koja pokriva šikarasta mjesta. Pojedinci, koji su visoki 3 m. (!), nisu ondje riedki, kao i koprive, koje šiknu preko 2 m. visoko.

Guštik me napokon umorio i zato sam rekao Miji, da podje napried i da razgleda jesmo li blizu Mrzloga zdenca. Odazvao se riečima: „Tu je, tu je; nek' se čuvaju blata!" Pošao sam napried, o mnogu granu zapeo, noga mi je i omaknula. Sad sam pred sobom zagledao takav guštik, da mi se nije dalo preko njega, nu kako mi Mijo s blizine doviknuo, pošao sam uzbrdice i došao pod vrelo. Voda izbija izpod briega, pretiče vrelo i dieli se u dva ciepca. Ovi se poslije sliju u zajedničko korito te pod imenom Hruškovca protiču istoimenu šumu.

Pošao sam na to vrelo radi njegova imena, ali i zato, što Mijo dan prije rekao u Kalniku: „Voda je tak' mrzla, da je ne bi popio, pa bio kak' žedan". Izvadim toplomjer i metnem ga u vrelo, a kad sam ga nakon stanovitog vremena izvadio, stala je živa kod + 8° R. Vrelo ima temperaturu, kao obična vapnena vrela u Gorskom kotaru, u primorju i druguda u domovini.

Kad smo se malo odmorili i ugodno ohladili, počesmo se vraćati putem, koji nas je imao dovesti pod ruševine Velikoga Kalnika. Pošli smo sad nizbrdice, sad uzbrdice, a kad se riešismo blata, zadivi nas lievo od puta jedna bukva-orijašica, koju je neka griešna ruka podpalila. Ta je bukva zdrava, zdravcata, a tako ogromna, da bi ju u našem primorju zagledali za malu šumicu. Div je to, kakovi su već riedki u našim šumama! Izvadim mjeru, da joj izmjerim debljinu. U dnu ima u objamu 5 m., u visini od 2 m., još je debela 4 m., a Mijo mi rekao, da ima takovih bukava i u župnikovoj šumi Hruškovec.

Izašli smo na Topličći put, koji nas dovede na veliku livadu pod gradom Kalnikom, odkuda se zaputismo na greben Vukleca, pristasmo pod pećine u hladovinu, da tu malo odmorimo. Poslije smo još mjerili nekoje sgrade na gradu, pošli i spustili se preko Kraljevske bašće u stari Kalnik, da za objeda prijatelju župniku izpričamo što smo sve vidjeli, čuli i naučili.

Kod slikara Emanuela Vidovića.

Napisao **Ante Petravić.**

Rekoh kod slikara, a ne u atelieru, jer na žalost Vidović nije u stanju, da drži atelier, ma da je ne samo već razvijen slikar, nego umjetnik u pravom smislu te rieči. Kad me je uveo u svoju radionicu i stao mi vaditi jednu po jednu svoje slike, jer prostor ne dopušta, da drugačije postupa, umah se sjetih one stare naše nevolje: kako su težke prilike kod nas Hrvata za pravog umjetnika! Još jedanput se uvjerih ob onoj gorkoj istini, da u nas umjetnik, pa bio književnik ili slikar, ne može ni onda, kad se je do umjetnika razvio, o svojoj umjetnosti živjeti, kada on kao umjetnik ne sliedi ukus mase, već ide svojom individualnom umjetničkom stazom. To se zna — da je Vidović, u mjesto da slika samo ono, za čim mu njegova umjetnička duša čezne, slikao portrete ili slike po ukusu većine, on bi doista bio u stanju, da drži pristojan atelier, i ako time još ne bi bio umjetnik. Ali ne — on se je usanjao u umjetničku iluziju, i postojano krči stazu, kojoj ga srce vuče.

U nas se običava sve opravdati s običajenom frazom: mi smo siromašni! Vrlo komodan izraz, koji ništa ne opravdava, niti vriedi. Nismo bogati — i to je istina; ali je, istina: tko zadje u naše bolje kuće, pa i ne bili to kakvi bogataši, pa i to ne, koje se drže rodoljubnima, naći ćemo, da im kuće nipošto niesu prazne slikama, dapače pune kojekakvih zlatom uokvirenih reprodukcija, kupovanjem kojih, samo tudjincima napunjamo džepove. I te slike nipošto niesu jeftine, već razmjerno skupe i preskupe, jer im je vriednost — nikakva. Najveće je djelo rodoljublja u nas, ako si dobavio kakvu reprodukciju kojeg našeg slikara, koju si u obće skupo platio. A ipak i te naše reprodukcije, i one tudjinske niesu za mnogo jeftinije od izvornih radnja naših slikara. Ja sam se prošloga ljeta, kad sam posjetio slikarsku izložbu u Zagrebu, uvjerio svojim očima, da se je za malo novaca moglo imati liepih slika — i to po cjeniku; a uvjeren sam, da bi mnogi od slikara svoje slike bio prodao i jeftinije, kada bi došlo do pogadjanja. Nedavno je pak Vidović izložio nekoliko svojih slika u Spljetu, koje su se prodavale, skoro bi rekao, u bezcjenje: Jer uz cienu od 20 do 25 forinta dobiti jednu onakovu originalnu sliku, to je za mene bezcjenje, kad se promisli, da uz tolik novac jedva se dobije priličnu reprodukciju. Napokon uviek si bolji posao učinio, ako si kupio jednu izvornu sliku, nego dvije i tri reprodukcije, koje po sebi ne imaju nikada tolike vriednosti, niti je mogu dobiti. Nasuprot slikarski original, pa i bio slabiji, predstavlja uviek neku vriednost, i po vremenima sve to veću. Koliko se je to puta zgodilo, da je netko kupio izvornu sliku za malu svotu — kasnije je auktor slike stekao ime u svietu, i ta slika dobio je tada dvostruku, trostruku, a i deseterostruku vriednost.

Pa uz sve te razloge pridolazi i ovaj, koji nije od male važnosti, ako hoćemo, da budemo na djelu ono što govorimo riečima: Svima nam je drago, da se govori o hrvatskim umjetnicima, o hrvatskoj umjetnosti. Ali umjetnik je čovjek kao i svaki drugi, pa ne može živjeti o zraku. Kad želite, da bude do takvoga; a to doista ne može, ako nije za svoj život oskrbljen, jer inače mora podleći i napustiti svoj rad. Mi vičemo na sva usta: hoćemo, da umjetnik u umjetnosti bude Hrvat! Pa dobro, ali kad hoćemo, da on bude i u umjetnosti Hrvat, moramo onda i mi biti Hrvati, pa nek hrvatski umjetnik obezbiedi svoj obstanak u svojemu narodu. Inače sve vikanje i dovikivanje niesu nego fraze.

Ima još nešto, što običavaju navadjati: u nas još neima smisla za umjetnost, nije razvijen ukus kod šire publike! Bit će i toga, ali ne u tolikoj mjeri. Neću da govorim o običnoj svjetini — ali svaki naobražen čovjek zna, što će reći original, što reprodukcije. Svaki će mislim, voliti, da ima i slabiji original, nego li bolju reprodukciju. To su barem osnovni pojmovi naobrazbe. Svaki, kad vidi pred sobom jednu sliku, već po naravski razvijenom ukusu razabire, što je liepo i skladno, a što je grdno. Istina, neće umjeti da prodre u tančine slike, ali će barem znati toliko da reče „ovo je i ovo liepo", a da baš i nezna potanje,

Digitized by Google

u čemu je tu ljepota. Dakle nije, da u nas nema ukusa ni smisla. Ima i ukusa i smisla, ali kod nas još vlada nemar, nehaj za sve što je naše. Neznamo sami sebe cieniti, a razvikujemo se patriotima.

*

Emanuel Vidović kao slikar razvio se je do podpune osobnosti. Kad si vidio nekoliko njegovih slika, već si stvorio o njemu kao umjetničku sliku. I ta ti se slika neće lako pomiešati sa slikama drugih slikara, koje si već upoznao. Kao slikar Vidović je pjesnik, jer kada slika on osjeća i čuvstvuje za ono, što slika; i to on je pjesnik u smislu poezije, čije je ogledalo priroda. U pjesničtvu ima dvie vrsti poezije: Jedni pjevaju prirodu i o prirodi kod družtvenih motiva, a da niesu nikada pravo u lice prirodi, pogledali. Za pravo to su gradski pjesnici, koji vode blazirani život, a njihova je priroda tek knjiga, iz koje crpe. Inače njihove pjesme znadu biti i te kako dotjerane osobito s formalne strane, ali sve to opaža salonštinom. Drugi živu u prirodi, osjećaju s prirodom, i živopisnu je na samom izvoru opisuju. U ovih ćeš zadnjih naći često i forme nedotjeranije, i neku neugladjenost, ali sve to naknadljiva iskrenost. Njihova poezija miriše kao poljsko cvieće, dočim je poezija onih prvih cvieće gojeno po pendžerima i salonima. Ja volim poeziju iz čiste prirode, nego li salonsko pjevanje, ma kako ono godilo uhu i srcu. Ne poričem time vriednosti salonskoj poeziji: salonska, gradska poezija i književnost, kad iznosi život u gradu, i opet prikazuje dio prirode, jer i čovjek u gradu svojim životom sačinjava prirodu. Ali mi više ugadja svježost, kada čitam djelo, iz kojega odiše čar i ljepota ljudskom rukom neiskrečne prirode; I ovo će biti jedan od razloga, zašto mi je Emanuel Vidović kao slikar toliko omilio.

Vjerenica iz Bukovine u narodnom odielu.

U Vidovićevim slikama u obće sam opazio, da ne voli slikati ljude. Te jedino čini iznimno: Tako je u slici (naslikanoj Segantinievom tehnikom koju je godinu dana slikao) „Sat je, kad te spopada sladka čeznja“ prikazao ženu, koja ladjicom dolazi na ono mjesto, gdje joj se muž utopio, te pali uljeno kandilo stavljeno na stupu pred slikom majke božje i moli za pokoj njegove duše. Ali i tu je žena kao drugotna stvar, služila mu kao sredstvo, da bolje svoju misao izrazi, pa je njezina uloga sekundarna.

Vidović je slikar prirode i to prirode onakove, kakva jest. Kad hoće, da je slika, on usred nje boravi, Ali nijesu to ni puki „pejsaži“, ni gole kopije prirode. Svaka od njegovih slika nosi u sebi ideju.

Tako ona malo prije spomenuta slika prikazuje raspoloženje čovječje duše u času večernje „Zdrave Marije“, te joj se najbolje mogu primieniti oni Carduccievi stihovi iz „La chiesa di Polenta“:

Quando su l' aure corre
l' umil saluto, i piccioli mortali
scovrono il capo, curvano la fronte
Daute et Aroldo.

Una die flauti lenta melodia
passa invisibil fra la terra e il cielo:
spiriti forse che furom, che sono
e che sarano?

Un oblio leve de la faticosa
vita, un pensoso sospirar quite,
una soave volontà di pianto
l' anime invade.

Taccion le fiere e gli, uomini e le cose,
roseo'l tramonto ne l' azzuro sfuma,
mormorano gli alti vertici ondeggianti
Ave Maria.

(Kada po zraku širi se skromni pozdrav, maleni smrtnici skidaju kape, priginju čelo Dante i Aroldo. Nekakva lagana melodija poput flauta prolazi nevidovno med zemljom i nebom: možda su to duše, što živješe, živu i živjet će? Lagana zaborav trudna života, nekakvo misaono uzdisanje za tišinom, nekakva ugodna volja za plačem osvaja duše. Šute zvjeri, ljudi i stvari, ružični zapad u modrini se rasplinjuje, žamore valovito visoki vrhunci Zdrava Marijo).

Vidović voli slikati prirodu u sutonu. I tu se redaju sve nuance od istom zapadajućega sunca, do zadnjeg sutonskog časa, to jest kada suton prelazi u sumračje i napokon u mrak.

(Svršit će se.)

Digitized by Google

Iz nebeskih visina.

— **Repatice.** Trebalo je mnogo rada i mnogo godina dok je prof. H. Kreutz u Kielu dokazao, da je na nebu osobiti sustav repatica, koji se je razvio iz jedne prarepatice, kad se suncu veoma približila. Simo spadaju repatice ili kometi od g. 1843. I, 1880. I, 1882. II., i 1887. I, komet od 1668. i možda onaj od g. 1702., koji se pojavio opet g. 1872. i komet od g. 1882., kojega su gledali za totalne pomrčine sunca, a pojavio se medju zrakama sunčanoga kola (Sonnenkorona.) Značajno je za repatice, da na svojoj putanji dolaze u sunčano kolo. Repatica od g. 1843. vidjena i po danu, približila se suncu na polovinu polumjera, rep joj bio 250 milijuna kilometara dug, dočim bijaše jedro neznatno. U sunčanom kolu križaju se i putanje glavnih repatica onoga sustava u istoj točki, odkuda zaključujemo, da bijaše tu nekoć orijaška repatica, koja se poslije razpala u više dielova.

Sličan slučaj dogodio se i g. 1882. u takozvanog rujanskog kometa, koji bijaše 18. rujna tako jasan, da je zadivio cieli sviet, a približiv se suncu, provalio za hip 478 kilometra. Od toga se tako ugrijao, da se počelo jedro raztezati, te se razpao u četiri nova kometa. Ovi se okrenu oko sunca za 670, 770, 830 i 960 godina.

Naši potomci neće više gledati onaj komet od g. 1882., već 4 kometa, koji će se pojaviti g. 2250., 2650., 2760. i 2840.

Budu li se repatice tako dielile i unapried, postojat će sve to manje, dok ih napokon i ne stane. Repatice bijahu od vajkada, strah i trepet suvjerenika, pak i starih naših zagrebačkih „purgara". Nismo još ugledali svjetlo božje, ali već pričao dobri naš otac kako je neke godine repatica u strah natjerala cio Zagreb. Uplašili se „purgari" da će propasti ne samo njihov varoš sa plemenitom gospodom, već i cio sviet. Po nagovoru župnika Stj. P. sabrali se ljudi na Markovu trgu i pošli na Sljeme, odkuda su strahopočitanjem promatrali repaticu, misleći pri tome, da su tamo, ako bi sviet propao, bili od propasti sigurni. Repatice je ne stalo, a „purgari" se živi, zadovoljni i veseli opet povratili na svoj stari „Grič".

Kako je nježna materija od koje je složen rep kometa, zasvjedočio je g. 1858. Donatijev komet. Nedaleko zrna bijaše tako proziran, da se krozanj vidjela jedna zvjezda. Akoprem je rep ovoga kometa segnuo preko 60° nebeskoga sveda, iznosila mu je ipak težina koliko na 8 m. duboka voda, koja bi pokrila otok Cielom (64.000 □ km.)

Kada se repatica približi suncu, ono ju ne utegne, već se oni repom okrenuo od sunca. Fizičar Svante Arrhennis misli, da su glavni dielovi repa složeni od tako sitnih tjelešaca (premjer 0·1 — 1·25 mikromilimetara), da na njih teža ne djeluje i toga ih radi sunce odbija.

Zviezde kriesnice. Kao što repatice, tako su i kriesnice mnogoga zapanjile, kad je gledao kako „padaju", pobojav se, da će na zemlju pasti cielo nebo.

Veličajno tako kriesanje bijaše 24. listopada g. 1533.; od 12.—15. studena g. 1799., 1833. i 1866., a imalo je nastupiti i g. 1899. Zvjezdari spremili svoje dalekozore, fotografi svoje fotografske aparate, ali ne dočekaše tog sjajnog nebeskog pojava, jer bijaše obično kriesanje. Valjda se putanja meteornog oblaka tako promjenila, da se nije toliko približila putanji zemlje, da prouzroči kriesanje. Ima u družtvu kriesavica i pogibeljnih „svatova", a to su meteoriti, koji su već stvorili zla na svietu, a prate ih obično od 16.—20. svibnja.

Zvonik sv. Stjepana na Campo Morosini u Mletcima.

Meteoriti ili ognjeno kamenje poznato je odavna, pa mu se pripisivala i osobita moć, a jednom „svetom kamenu" u Meki i danas se klanjaju kao Bogu.

Još u 18. vieku čuvalo se takovo kamenje i po crkvama; kao sveti predmet u crkvi u Ensichheimu u Alsažkoj, koji da bijaše prvobitno tri centa težak. Pao je 16. studena 1492. u Italiji. Kad se je ognjena kruglja razpuknula, izpalo je iz nje 1200 kamena crveno-zagasite boje, koji su zaudarali sumporom. Jedan vagnuo je od njih 120, drugi 60 funta stare vage. Po staroj jednoj kronici dogodio se taj pad 4. rujna 1511., a bio je tako žestok i gust, da je ubijao ovce na paši, ptice u zraku ribe u vodi. Dana 7. ožujka g. 1618. pao je jedan meteor u Parizu, probušio krov neke kuće, prodro u dvoranu i prouzročio požar. Poznati učenjak Petar Gassendi gledao je jedan pad meteora u južnoj Francezkoj 29. studena g. 1637. Od jednoga meteorita raztopio se snieg, a osim toga prodro je 3 stope duboko u zemlju. Bio je ocalaste boje, sjao se poput kovine, a tegnuo 38 funta.

Godine 1648. pao je goruci meteorit na nizozemsku ladju „Malacca" tolikom snagom, da je usmrtio dva mornara. Velika

Digitized by Google

množina meteornog kamenja pala je g. 1654. 30. ožujka na otoku Fünenu, koju je proučio i opisao danski učenjak Tomo Bartholinus. Iste godine zaglavio je jedan redovnik u samostanu Santa Maria della Pace od meteorita. Udario ga sa strane o rebro i ostavio sucrnu ranu.

O meteorima, koji su u nas pali u Hrašćini, u Zagorju, govorilo se na daleko i široko, no težko se u to vjerovalo. Njemački prirodopisac A. Stütz (1790.) pisao je o njima: . . . „Da je kamenje iz neba palo, to si neka utvaraju oni, kojima su prirodopisne knjige tudjinke. Kod one nepouzdanosti spram prirodopisa i fizike g. 1751. mogao je u to vjerovati i naobražen čovjek, nu u našem vieku, bilo bi neoprostivo, tko bi u takovu priču vjerovao“.[1])

Kad je Chladni g. 1794. napisao svoje epohalno djelo, ustali su protiv njega kao ludi, a jedan mu berlinski učenjak doviknuo, da u meteorite ne vjeruje, pa pao mu kamen baš i pred same noge. Chladni bijaše prvi, koji je utvrdio, da kamenje, željezo i bolidi (ognjene kruglje) padaju iz svemira. On je toga radi osnovač nauke u meteoritima.

Divotna takova ognjena kruglja pojavila se 18. ožujka g. 1877. sa dugačkim svietlim repom te je proletila preko srednje Švedske i razprskala se nad Wenerskim jezerom.

Kadkad su meteoriti sitni i poput graška, ali kadkad i takovi, da nam od njih prieti velika pogibelj. Nedavno primio je dvorski muzej u Beču jedan meteor iz njemačke južne Afrike, koji teži 160 kgr.

No ono je patuljak, kojega navodi H. Berdrow u „Illustrirtes Jahrbuch der Naturkunde“ (I. Jahrg. 1903. str. 42), spram onih divova, o kojima piše Erik Nordenskiöld u svom djelu: „Studien und Forschungen veranlasst durch meine Reisen im hohen Norden“ i koji su nedvojbeno meteornog poriekla.

Najveći takav balvan čuva se u Stockhomu, nadjen je kod Ovisaka, okovan je lancem, a teži 25.000 kilograma! Drugi jedan iz istoga mjesta, pohranjen je u muzeju u Kopenhagenu, težak 8590 kgr., dočim je treći iz Ovisaka u muzeju sveučilišta u Helsingforsu, a teži 4000 kgr.

U Durangu (Meksiko) ima jedan željezni balvan od 20.000 kgr., u Tukumanu (juž. Amerika) od 15.000 kgr., na Rogne Riveru u Oregonu od 10.000 kgr., u Bendegu u Braziliji 9.600 kgr. Iz Australije (Cranbourne) ima jedan balvan u Londonu od 1500 kgr.; u Melbournu od 2400 kgr., a u Krasnojarsku od 519 kgr., poznat kao „Pallasovovo željezo“.

Od značajnih meteornih padova navodi Nordenskiöld još ove:

26. travnja g. 1803. u 1 sat po podne palo je kod L' Aigle-a 2000—3000 meteorita, od kojih bijaše najveći 8 kgr. težak, dočim bijahu ostali maleni. Kod Pultuska u Poljskoj palo je 30. siečnja 1868. više od 1000 kamena, najteži od 6 kgr. Do 700 kamena palo je kod Heslea u Švedskoj 1. siečnja 1869., najveći tegnuo je tek 1·8 kgr., najmanji 0.007 grama.

Najveći balvani, koje spomenusmo, tegnuli bi ukupno više od 95.000 kgr., no ta je težina neznatna, spram težine svih meteora, koji su danas popadali na zemlju!

Ognjena kruglja, koja je nad Wenerskim jezerom eksplodirala, imala je premjer od 400 m., što odaje usebinu (volumen) od 33 milijuna kubičkih metara, te je time uvećala težinu zemlje za 50.000 tona ili bačava.

Još veličajniji bio je meteor, koji je pao kod Luleä-e 29. travnja 1877. u 8 sati 37 časaka po podne, a eksplodirao u visini od 35 m.

Vidjeli su ga nesamo u Švedskoj, već i u Finlandiji, Ingermenlandu i Estlandu. U početku nalikovao je velikoj zviezdi, no bivao je sve veći, dok je zasjao takovim sjajem, da je noć kuda je prolazio, pretvorio u dan. Ovaj meteor bijaše čudnovat a zanimiv toga radi, što ga je okružavalo crveno svjetlo, a još i onda, kada ga ne stalo, vidjela se u svemiru njegova putanja.

16. ožujka g. 1676. pojavila se takova ognjena kruglja u Dalmaciji, koja se gibala od ISI prama ZJZ preko Jadranskoga mora, Italije i Korsike u visini po prilici od 70 km. Bijaše duguljasto-okrugla, manji premjer imao je do 1000 m. = 1 km.

Nordenskiöld primećuje, da je ovo valjda bio „prvi“ meteor, koji bijaše povodom znanstvene monografije, koju je napisao prof. G Montanari u Bolonji.

Godine 1719. 19. ožujka pojavila se ognjena kruglja u Englezkoj, koja je imala u premjeru 2·8 km., a bijaše visoka 111 km.

Kada su tog orijaša razdvojili, da mu željezo izpituju, opaziše, da je složen od četiri komada, koji se jasno izticahu.

Tu i tamo našlo se staklenih krugalja koje su držali za odpadke staklana, u vulkanskim zemljama, da su ih izbacili vulkani, nu sada znamo, da im je postojbina u nedoglednim nebeskim visinama. To su takozvani moldaviti. Te se kruglje tope veoma težko, imadu mnogo aluminija, a kalcija manje od stakla. Poznamo ih iz Australije, u Nizozemskoj Indiji.

Njihovo nalazište, kemički mineralogički sastav, a pogotovo njihova osobita površina, odavaju nebeska tjelesa.

Ako i veličanstveno, a ono i užasno moralo je biti padanje meteorita za pradobe, recimo tamo u tercijaru kad su padali kao kiša i pokrili površinu zemlje, pak ju tako i povećavali.

Veliki Newton cieni, da dnevice padne na zemlju 10—25 milijuna meteorita.

[1]) Ti su meteori pali 26. svibnja g. 1751.; jedan je težio do 40, drugi do 9 klgr. Čuvaju se u dvorskom muzeju u Beču, jer ih je zagrebački biskup Klobušicki poslao kralju Franji I. Godine 1842., 26. travnja pali su meteori u Zagorju, u Bušimskom selu kod Miljane. Ovaj pad opisao je u „Danici Ilirskoj“ (1842., br. 23. i 24.) dr. Kočevar iz Podčetrtka u posebnom izvješću.

KRONIKA.

— **Henrik Ibsen** slavio je sedamdesetpet-godišnjicu života. Veliki norvežki pjesnik, koji je danas poznat po čitavom svietu, a kojega se mnoga djela i u Zagrebu prikazuju, rodio se je u Skienu 20. ožujka 1833. Dosta je dugo trebalo, dok je stekao priznanje. Prva su mu djela doživjela dapače žestoke napadaje. Danas neima nikoga, koji mu ne bi priznavao genijalnost i sjajnu obradbu tragičkih problema. Mora mu to priznati i onaj, koji inače žestoko odsudjuje njegove „moderne“ teorije i misli. Danas je Ibsen satrti starac, koji gotovo bezćutno gleda sve ono, što se oko njega sbiva. Radi njegove bolesti niesu mu priredjivane nikakove slave.

BOGOSLOVLJE.

— **Wimer Josip:** Uvod u svete knjige novoga zavjeta. Zagreb 1903. 8° ciena 5 K. Knjiga, kakovu nam g. pisac podaje riedka je i u drugim većim narodima, a zahtieva veliku spremu i veliku načitanost te poznavanje bogoslovne literature. Mi radostno pozdravljamo pojavu te knjige i želimo, da uzdigne radost u kleru, a tako i u narodu za svetim knjigama. Stručna ociena iz pera dra. S. Barona u „Kat. listu“, izpala je po pisca vrlo pohvalno.

UMJETNOST.

— **Kazatkin H.: Odsudjenikova žena.** Potresni nam prizor predočuje ruski slikar. K odsudjeniku dolazi njegova žena. On će morati u Sibir, tako zvuči neumoljiva odsuda i za malo trebati će na put. Prvi put, iza kako je pukla odsuda, vide se supruzi. Kako očajno bacila se ona na zemlju, kako je grozno zaplakala. Slika je ovo izgubljene sreće i propaloga života! Pa ipak koli često se to dogadja na ovoj zemlji.

— **Zvonik sv. Stjepana na Campo Morosini u Mletcima.** Prekrasni je ovaj zvonik sagradjen u gotsko-mletačkom stilu, od g. 1234. do 1325., i ukrašen je raznim, liepim rezbarijama i umjetničkim kiparskim izradbama. Lani, kad se je srušio zvonik sv. Marka, opazili su, da je i on u opasnosti pak su ga podbočili i popravili. Uzprkos tomu nije mu to mnogo pomoglo.

— **Vjerenica iz Bukovine u narodnom odielu.** U Bukovini imadu svatbene običaje u mnogom slične našim hrvatskim seljačkim običajima. Zanimivo je osobito odielo zaručnice, koje prikazuje današnja slika.

ŠKOLSTVO.

— **Popis pučkih škola u užoj Hrvatskoj god. 1774.** Vieće kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije, upravilo je dne 18. ožujka 1774. na biskupa Josipa Galjufa pismo iz Varaždina, u kojem mu je priobćilo želje kraljeve i glede uredjenja pučkih škola. Kralj je želio, da se mladež u pučkim školama nauči čitati, pisati, a uz to i četiri načina računanja, pa je imao biskup saslušati župnika o tom, ne bi li u slučaju, da je učitelj nesposoban, da poučava računstvo, preuzeo isto župnik ili kapelan. Još je trebao biskup da naloži, da se u svim razredima latinskih škola, iz kojih su najviše i učitelji dolazili, uči računstvo. Biskup je sve to izvršio. Vieće dostavilo je tom zgodom biskupu i popis svih pučkih škola, što su za onda postojale u užoj Hrvatskoj. A tih je bilo god. 1774. sedamnaest i to; 1) kaptolska škola u Zagrebu, 2) u Samoboru, 3) u Selima, 4) u Sisku, 5) u Velikoj Gorici, 6) u Martinskoj vesi, 7) u sv. Ivanu Zelini, 8) u Bistrici, 9) u sv. Martinu pod Okićem, 10) u Varaždinskim Toplicama, 11) u Vrbovcu, 12) u Virovitici, 13) u Pakracu, 14) u Pleternici, 15) u Kutjevu, 16) u Sesvetama kod Požege i 17) u Kaptolu.

Janko Barlè.

PRAVOSLOVLJE.

— **Rorauer Julij dr.: Potreba.** Kritičko-ekonomska studija. Zagreb 1903. Učeni pisac, poznat i onako u hrv. knjizi, podao nam je tim svojim djelom liepi prilog našoj pravoslovnoj literaturi. A kako je o tom predmetu malo pisano i u stranom svietu interesovat će njegova razprava i pravnike tudjega svieta.

POVJEST.

— **Crkvica sv. Jurja.** U gornjem gradu Zagreba ima groblje sv. Jurja sa istoimenom kapelicom. Ovo groblje leži na veoma sgodnom zaravanku, s kojega se otvara krasan vidik prama iztoku i jugo-iztoku, jer ti oko seže od pitome Moslavačke gore do Vukomeričkih gorica i dalekih Bosanskih planina.

Digitized by Google

Groblje sv. Jurja bijaše prije u Zagrebu „prvo“ groblje i na njemu su sahranjeni mnogi odlični gradjani, a počivale su tu i „Nevine žrtve“. Osnutkom groblja podignuta je i kapelica sv. Jurja, kojoj na Jurjevo i danas Zagrebčani hodočaste, jer se na taj dan drži ovdje proštenje, pa se tada jaki glas zvonca na daleko razliega. Kako ima na groblju spomenika iz početka XVIII. vieka, bijaše valjda onda i crkvica sagradjena.

Vremenom postala je tako trošna, da su ju morali obnoviti, a obnovljena je brigom gornjo-gradskoga župnika pl. Horvatića, a po nacrtima graditelja Felbingera. Posveta je obavljena 14. rujna g. 1826., kojom prilikom ogradiše groblje zidom, dočim bijaše prije ogradjeno plotom i živicom. Taj je zid dug 200°, a širok 13°. Tom je prilikom stara kapelica i promaknuta. Slikarijama ukrasio je crkvicu zagrebački slikar Antun Keller.

Glavni žrtvenik posvećen je sv. Jurju, lievi bezgriešnomu začeću bl. dj. Marije, desni sv. Petru. Nad lukom pred glavnim žrtvenikom čitamo: Anno MDCCCXVV Anplissimi Magistratus L. ac. R. Civitatis Zagrabiensis et S. Curionis H. T. Comunitotisque Civium Providentia. Sacelum S. Georgii Restauratum et Ampliatum Coemeterium Protensum ac Muro Cinctum. Pro Sua Conciviumque Suorum Aeterna Quiete. Iste godine budu sagradjene i orgulje.

Vrata, kojim se ulazi na groblje, imadu dva napisa, u jeziku hrvatskom i njemačkom. Hrvatski napis glasi:

Ovdé mir, y szloga prebiva,
Gde vsze zemlya jedna zakriva.
Ter jal, y nazlob vasz prestaje,
Kad živlenya konecz naztaje.

Drugi napis glasi:

Ova mala vrata prelyaju na mezto,
Gde je pokoj pravi, y vszeh dom ochivezto.

Posveta je započela zvonjavom u crkvi sv. Marka, odkuda je svečana povorka krenula kapelici sv. Jurja. Na čelu stupaše gradjanska milica sa gradskom glazbom, a pod zapovjedničtvom gradskoga kapetana Kavića. Poslije posvete krene povorka do križa, koji bude takodjer posvećen, kojom je prilikom Juraj Werbek izrekao njemačku propovied. Po svečanosti bijaše svečan objed kod župnika Horvatića, kojemu bijahu pozvani i svi majstori, koji su oko crkvice radili.

„Luna“. Agramer Zeitschrift. 1826. br. 29.

— **Ungarischer Plutarch** oder Nachrichten von dem Leben merkwürdiger Personen des Königreichs Ungarn und der dazu gehörigen Provinzen.

Po autentičnim izvorima složili su ovo djelo kronologičkim redom C. Kölesy i J. Melzer, a štampalo se u Pešti. U ovom su djelu zastupani i Hrvati. Slučajno nam je u ruke dospjela IV. knjiga toga „Plutarha“ u kojoj je opisan ban Tomo Bakač-Erdödy, biskup Martin Borković i Adam barun Patačić de Zajezda.

Tomo Bakač rodio se 1558. U 26 godini bijaše već banom, a za prve godine banovanja (1584.) već se iztaknuo kao vitez i junak u vojni protiv Osmanlija. Umro je g. 1624. u gradu Krapini u 66. godini života, te bude velikim sjajem sahranjen u prvostolnoj crkvi zagrebačkoj, gdje mu se u desnoj ladji uzdiže i spomenik, a nad njime spušta banski barjak. Pod njime je banov oklop, kaciga, mač i buzdovan, te prvi odaje, da bijaše čovjek dosta slaba tiela.

Njegov životopisac označuje bana Tomu Bakača ovako: Nikada se nije kartao, nikada nije izdavao novaca vlastitom rukom ili ga primao, a u jelu i pilu bijaše veoma umjeren.

Martin Borković rodio se g. 1597. u selu Domagoviću kod Karlovca. G. 1629. stupio je u lepoglavski samostan i postao Paulincem. U današnjoj kaznioni, a nekoć samostanu, vidi se i sada njegova slika na liepu (a fresco), koja nam ga predočuje u naravnoj veličini. Umro je kao zagrebački biskup 31. listopada g. 1687. u visokoj starosti od 91 godine. Nekoliko godina prije smrti počeo je graditi u Zagrebu dom za biedne i siromake, koji tek po njegovoj smrti bude priveden kraju. To je današnje nadbiskupsko sirotište, s kojim je biskup Borković sagradio i kapelu svoga zaštitnika sv. Martina.

Adam barun Patačić rodio se 18. veljače 1717. u Kostelu kod Karlovca. Godine 1776. bude imenovan nadbiskupom u Kaloči. Tu je i umro 19. srpnja 1784. Sahranjen je u metropolitanskoj crkvi uz svoga ujaka Gabrijela pl. Patačića, koji bijaše takodjer kaločkim nadbiskupom. Bogatu svoju knjižnicu, koja je brojila do 17.000 knjiga, ostavio je oporučno svomu kaptolu. Patačić bijaše „prvi“ muž u monarkiji, komu je kralj podielio velekrst Stjepanova reda sa draguljima.

ZEMLJOPIS.

— **Ogromna špilja.** Već je odavna poznata Mamutova špilja kod Kentuky-a u Americi, u prirodopisu po svojim sliepim ribama. Ukupna joj duljina iznosi 240 kilometara, a zaprema 203 □ km. prostora; iznosi duljinu kolika je od Hamburga do Berlina. Ovoj špilji uz bok stoji Wyandott-špilja u Indiani, ali je tek duga 37,6 km. Na krasu, koji je bogat špiljama, iznosi najveća duljina 5—6 km.

U nas je najveća i najdulja špilja „Pčelina“ kod Vrebca u Lici, kojoj ciene duljinu na 3 km. Narod priča, da joj na onome mjestu, gdje se je razlilo jezero, nije konac, već da se podzemno širi dalje.

— **Najveća rieka** jest Amazonka u južnoj Americi. Ogromno njezino porječje iznosi 2,500.000 englezkih četvornih milja. Ušće joj je široko 96 englezkih milja, a brodiva je na 2200 englezkih milja daleko.

— **Fischer P. D., Italien u. die Italiener.** Betrachtungen u. Studien über die politischen, wirtschaftlichen u. socialen Zustände Italiens. 2. Auflage. Berlin, 1901. Springer (V. 455 str. u vel. 8°.)

Godine 1898. izašla je od ove knjige prva naklada, a sada evo nam i druge, što svjedoči, da bijaše od prieke nužde. Knjiga se dieli u 14 poglavja, koja govore o uredbi, obsegu, granicama Italije, o dinastiji, o upravi, parlamentu, obranbenoj snazi, financijama, gospodarstvu, obrtu i trgovini, o prometalima, o nastavi, narodu i njegovu značaju, o socialnim protimbama, o Rimu, a posebno je poglavje posvećeno „Italiji i papi“.

„Literarisches Centralblatt“ 1903. br. 5. piše za ovu knjigu: Jeder Kenner der Literatur über Italien weiss, dass das vorgenannte Buch die Beste Schrift ist, welche über Italien überhaupt eksistiert. Kako Talijani odavna, a pogotovo sada, posežu za Dalmacijom, a kako je poznato i za Trstom i južnim Tirolom, ova se knjiga i nama sama sobom preporuća.

PRIRODNE ZNANOSTI.

— **Novi mamut iz Sibirije.** Prije godinu dana i pô javio je gubernator iz Irkutska carskoj akademiji u Petrogradu, da mu je jedan kozak priobćio, da su u ledu Beresovske, koja uteče u Kolimu, odkrili životinju sa ogromnim zubovima. Odmah se pomislilo na mamuta i ruska je vlada na lice mjesta poslala dva stručnjaka da izvide i izpitaju stvar. U istinu su našli mamuta, kojemu ciene starost na 8000 godina. Kostur je podpuno sačuvan, a na koži imade još i dlaka.

Prošloga ljeta pošli su stručnjaci u Irkutsk, odkuda im bijaše prevaliti 1200 milja. U močvarnim krajevima mučili ih komarci moskvito, a dogadjalo se, da je od pratnje po koj kozak propao sa konjem u močvarno tlo, da nije pisnuo. Tek u jeseni dodjoše na lice mjesta, gdje su mamuta u istinu našli, protegnuta u vodoravnom pravcu.

Mamut je valjda nastradao na paši i srušio se u udubinu, iz koje nije mogao izaći. To odaje prignuta lieva noga, na koju se pokušao podići. Poslije se mamut smrznuo i dospio u led, koji nam ga do danas sačuvao. Divlje životinje već su nešto mesa raznesle, a ostanke bilo je težko odmah preparirati, zato odluče, da tielo razrežu u više komada, koje bi smrznute odpremili. Nad ledom sagradiše peć, a kad se jedan komad odtopio, taj bi odkinuli i za put spremili. Ovaj posao trajao je puna dva mjeseca. Noge su nalične nogama slona, na kojima su porasla tri prsta, dočim ih ima u mamuta pet. Dlaka je žućkasto-zagasite boje. Koža je 20—23 mm. debela. U tielu našlo se još krvi, a u ustima ostanaka od hrane, na kojoj su se zubovi odtisnuli. Svi komadi dospjeli su sretno u Petrograd.

Za pradobe živio je valjda mamut i u našoj domovini, jer se ostanaka našlo na raznim mjestima, pak i u okolini zagrebačkoj.

— **Divlji kesten,** kojega rado sadimo u dvoredicama, dostao se nove ciene u kemičko-tehničkom pogledu. Na sastanku prirodopisaca u Karlovim varima izviestio C. Laves, da ima u kestena 8 % proteina, 7 % surove masti, 77 % dušikovih tvari i 2·6 % pepela. Hranive česti bile bi po tome jednake žitu. Liepi plodovi mnogomu su pali u oči, pa je žalio, da se ne mogu jesti, kao kesten pitomi, jer su neugodna okusa i draže u grlu. No po Flügge-ovom patentu ta se gorčina dade odstraniti i kesten divlji daje onda subijeli, tečni prašak, koji je pun bjelankovine i fosforne kiseline, a osim toga dobivamo i jedan alkoholski izvadak kao dobar liek od reumatizma. Laves je zamolio patenat na brašno od divljega kestena i na žestu, koja se dade od njega prirediti.

Od divljega kestena pravi se i burmut (šnofanac) takozvani „Schneberger“, od kojega se žestoko kiše.

Divlji kesten presadjen je g. 1557. iz Azije u Carigrad, odkuda je dospio u Beč. Botaničar Clusius razmnožio ga i onda se kao krasno stablo i lista i cvieta radi širio cielom Evropom.

— **Ogromni slojevi željeza** odkriveni su prošloga ljeta u Norvežkoj. Popriečno da su 70—200 m. debeli, a željeza ima u njima 60—70 %. Ti slojevi leže kod južnoga Varangera, koji je od Fjorda samo 1 km. daleko. Bliza voda Pasvik-Elf dati će potrebitu silu za promet, kojim će se početi ovoga ljeta.

— **Nova životinja.** Sir Johnston, koji nas je upoznao sa Okapijem, novom vrsti četveronožca, o kojem smo već pisali u „Prosvjeti“, ustrielio je u sjevero-iztočnim krajevima Konga novu vrst žirafe. Ona ima ne samo drugčije obojeno krzno, već mužjaku resi glavu „pet“ rogova.

Okapi i ova žirafa na skoro će izumrieti, kao što su izumrle ili izumiru i druge životinje, u nas n. pr. dabar.

Digitized by Google

— **Zmije otrovnice.** Na slici („Prosvjete" br. 6.) zmija s desne strane „nije" ljutica Ursinijeva, već Ljutica Vipera Aspis.

ZDRAVSTVO.

— **Alkoholizam u Pruskoj.** Godine 1899. došlo je u pruske bolnice radi alkoholizma 14.376 osoba; 13.610 mužkaraca i 776 žena. Ovi brojevi imali bi biti veći, jer dolaze svake godine na hiljade bolestnika, koji su odani piću, pa kao takovi boluju na plućima, probavilima, živcima itd., nu oni figuriraju tu kao „bolestnici", a ne kao alkoholisti. U ludnice primili su iste godine 6975 pijanica; 6259 mužkaraca i 716 ženska. Od ovih ludovalo 77,3 %. Ukupni broj alkoholista poskočio je od 31.782 g. 1886.—1888., na 36.683 od 1895.—1897.

(Polit.-anthrop. Revue, 1903. br. 11.)

RIBARSTVO.

— **Obilan ribolov.** O lovu na sledjeve ili renge, haringe pisali smo već u „Prosvjeti" i tom prilikom iztaknuli, da ih na evropskim obalama polove svake godine poprečno 10.000 milijuna. Ogromna svota, a možda gdjekomu i sumnjiva, nu ta sumja pada, kada upozna podatke o lovu sledjeva od prošle godine kod Yarmoutha (iztočna englezka obala.) Mjeseca studena ulovili su u luci Cast Anglian 4000 tovara, (1 tovar = 13.200 komada) t. j. 52,800.000 komada sledjeva, dočim su do sada u jednom danu ulovili najviše 2000 tovara.

Ribolov je vanredno bogat, a ribarska mornarica broji ljetos 600 brodica (ladja), medju ovima 500 škotskih, 3000 škotskih djevojaka imaju pune ruke posla, dok ribu očiste i spreme za Rusiju, Dansku, Holandiju, Njemačku, Austro-Ugarsku, Italiju i Grčku. Renge su mjeseca studena tuste, debele i sladke. Na daleko i široko vrvi svietom, a tko je možda stradao, sada se lahko do sita nahrani.

Čist dohodak jedne ribarske brodice dieli se u 16 dielova; vlastnik dobiva 7 dielova, dočim se ostalo razdieli medju njegove ribare. Ako su ribari sretne ruke, zasluže za dva mjeseca 4000 maraka. Novi su parobrodi 80 stopa dugi, 18 stopa široki i zapremaju 60 bačava, te su malone sve jedrenjake iztisnuli. Na svakom parobrodu ima najmanje 170=200 mreža, koje su 30 yarda (1 yard = 91 cm.) široko i 18—20 skora (1 skor = 20 yarda) duboke. Nijedna brodica ne smije da baci svoju mrežu na štetu susjeda, svaki parobrod mora imati kružnoga prostora od tri milje, svaka brodica dvie milje.

Ono mjesto na kojem su se renge skupile, odavaju preko dana galebovi (ptice), dočim ih u noći odaje svjetlucanje mora. Da takova mjesta zaplove ribari, bace svoje mreže i puste ih preko noći. Zorom evo ribara, koji iztežu mrežu za mrežom, koje se prelievaju i sjaju, kao da su od živa srebra, kao što se i u nas prelievaju, kada love sardelice i srdjele. Kad su mrežu istegnuli, iztresu ju u brodicu. U jednom danu iztegnu kod Yarmoutha kadkad 1200—1500 tovara. Kad su sve mreže iztegnuli, krenu u luku i sada je došlo vrieme, da si svježim sledjem trud i muku zaslade. Riba se još baca i već ju meću u tavu, a kad je pržena veća joj je ciena, nego lososu (Lachs) i pastrvi.

Kada Čozoti zaplove svojim žutim jedrima u naš Kvarner iz Italije, liepo ih je gledati na moru, a isto je tako oku ugodno, kad se počmu vraćati škotske brodice u kojih su jedra zagasite (braun) boje. Na povratku zapada prvenstvo parobrode, koje gone nesamo para, već i jedra. Do 6 sati prije podne usidrili su se svi parobrodi, a sva obala luke od ljusaka posrebreni. Košare se neprestance dižu vitlom iz utrobe broda. Zvona prodavača zazvone i galama nastaje, koju još povećavaju škotske brodice. To je buka, krika, vika, da ti šumi u ušima, i sad pristupi k poslu onih 3000 djevojaka. Ribe se paraju i čiste, ikre i mliečac bacaju u more ili prodavaju bačvu po 25 fenjga (!) Čista riba se suši, a jedna jedina tvrdka posuši ih na dan 10 tovara. Koji žele slanu ribu, osole na dan preko 100 tovara, jer su se u Yarmonthu sabrali ljudi sa sviju strana svieta. Parobrodi od 800—1000 bačava usidre se, te ih do vrha zatrpaju sledjima.

(Hugo's Jagd-Zeitung 1903. br. 6.)

KUĆANSTVO.

— **Prvi zametak povrćarstva u Baški.** Kraj malenog seoca „Gorice", što no je nedaleko od trgovišta Baške, imadu Bašćani svoje vrtove, u kojima za svoju kućnu porabu sjiju i sade različito povrće, kao n. p. kelj, salatu, luk, blitvu, lobodu, celer, peršin itd.

Najviše se u Baški, a najvećom pažnjom i u veliko goje krastavci i rajčice (jabučice.)

Sjeme od krastavaca donio je u Bašku iz Senja, sada već pokojni Pero Pahlić, te ga sa svojim bratom prvi u bašćanskom polju zasijao i od tog sjemena plod nosio na prodaju u grad Senj. Sada se ta kulturna biljka obćenito u bašćanskom polju uzgaja, a naši ljudi crpe od nje liepu korist.

Henrik Ibsen.

God. 1859., otišao bijaše Mate Mihalić (Mića) u pohode svome bratu bocmanu u Mletke. Zadržao se više dana kod svog brata Nikole u tom gradu, a brat ga zabave radi odvede u obližnja mjesta i gradove u pokrajini mletačkoj. Tamo je naš Mate Mihalić na svoje vlastite oči gledao, kako Talijani racijonalno svakovrstno povrće uzgajaju, pak tom zgodom dobije na dar od jednog prijatelja njegova brata, malo sjemena od rajčica.

Došav Mate kući, nije zaboravio na one upute, koje je dobio od bratova prijatelja, te u dobri čas zasijao ono sitno sjeme u jednu malenu kutiju, koju je napunio zemljom crnicom. Na radost Matovu niknule su biljčice, koje je marljivo zalievao, a kad su biljke ponarasle, onda ih je presadio u maleni vrt pred svojom kućom. Prvi, koji su uočili tu biljku, bila su školska djeca, a kasnije i ostali ljudi, nu svi su za stalno držali, da je Mića zasadio u vrtu nekakvo cvieće.

Ne malo su se ljudi čudili, kad su opazili na stabliki te njima ne poznate biljke „zelene jabuke", a još su postali ljubopitniji, kad su zelene jabuke postale crvene.

Da te crvene jabuke budu imale mira od nestašne dječurlije, pozvao je jednoga dana poslije škole Mića nekoliko dječaka i otrgnuv jednu crvenu jabuku, dade im, da ju okuse. Pošto su se djeca uvjerila, da se plod te nove i do onda nepoznate biljke ne može jesti priesan, obećaše Mići, da u te jabuke ne će dirati. Kad je Mića ubrao prve zrele rajčice poklonio, je odličnijim obiteljima po više komada, da te jabuke okuse. Od ono doba zovu naši ljudi rajčice onako, kako ih je Mića okrstio „pomidori."[1])

Izprva uzgajalo se samo toliko pomidora, koliko se moglo u mjestu potrošiti. Od godine do godine opazilo se, da se pomidora sve više troši, stali su naši gospodari rajčicama zasadjivati veće njive. Sada se u Baški proizvodi toliko pomidora, da krcate bracere i tragete izvažaju u Senj, Rieku i Bakar kao i u ostala primorska mjesta, pak je zanimivo biti na Rieci kada Bašćani doplove nakrcanim ladjama u kojima ima na hiljade jabučica, za kojima se naročito otimaju oči Talijana, pogotovo pak mornara, koji rajčicu razpolove i priesnu troše kao n. pr. Bošnjaci krastavce.

Dok se nije u bašćanske vinograde uvukla filoksera, imali su naši gospodari najveću korist od vina i rakije, danas pak može se računati, da jednaki prihod imadu od prodaje pomidora i konserve. Ako se obistini, da novo hrvatsko parobrodarsko družtvo kani spojiti Bašku s Rieckom dnevnom plovitbom, onda bi se moglo u bašćanskom polju, koje obiluje vodom, gojiti svakovrstno povrće, kojim bi se obskrbljivala sva mjesta našega Primorja. U Baški ima poduzetnih ljudi, a ovi bi mogli za prvi početak uzeti u službu nekoliko izučenih vrtlara, koji bi ostalo pučanstvo u toj grani narodnog gospodarstva podučili, i time bi se u kulturnom pogledu za jedan korak pokročilo napried.

Rajčica je srodnica krumpira, nu cvieće joj je žuto, a lišće opojno mirisavo. Domovina joj u južnoj Americi. U nas je malo krajeva gdje ne dozrieva, n. pr. oko Gerova, u kotaru čabarskom kao akoprem tamo kukuruz raste. M. Š.

[1]) Od talijanske rieči „pomidoro".

BIBLIOGRAFIJA.

— **Brož Gustav Vilim**: Stan'te zviezde, stan' mjeseče. Serenada za tenor ili sopran uz pratnju glasovira. Ciena kruna 2·—, poštom 2·20.

„Prosvjeta" izlazi početkom i polovicom svakoga mjeseca na četiri arka. Godišnja ciena poštom ili dostavom u kuću 14 kruna, inače samo 12 kruna. Za inozemstvo 20 kruna. Predplatu prima: Uprava „Prosvjete", Zagreb, Gajeva ulica br. 7. Rukopisi se ne vraćaju.

Uredjuje **Emilij Laszowski** Tisak i naklada **Antuna Scholza.**

Digitized by Google

Glavni sgoditak od

400.000 Kruna

izvučen je **30. ožujka o. g.** kod

bankovne tvrdke Kronfeld i dr.

u Zagrebu

kupljenom srećkom razredne lutrije broj **29.033.**

U IX. lutriji izplatila je bankovna tvrdka Kronfeld i dr. u Zagrebu za srećku razredne lutrije br. 56.040 takodjer

glavni zgoditak od 400.000 Kruna

u gotovom novcu.

Od po prilici petgodišnjeg obstanka kr. ug. povl. lutrije izplatila je bankovna tvrdka Kronfeld i dr. u Zagrebu

osim nebrojenih manjih dobitaka još i ove **glavne zgoditke** u gotovom novcu:

Dva puta	kruna	400000	Jedan put	kruna	30000
Dva puta	kruna	100000	Tri puta	kruna	15000
Jedan put	kruna	80000	Pet puta	kruna	10000
Tri puta	kruna	60000	Osam puta	kruna	5000
Jedan put	kruna	40000	Sto i šestnaest puta	kruna	2000

Ciena srećaka za prvo vučenje XII. lutrije, koje će biti

21. i 22. svibnja o. g.

$^1/_1$ srećke K. 12.—, $^1/_2$ srećke K. 6.—, $^1/_4$ srećke K. 3.—, $^1/_8$ srećke K. 1.50.

Naručbe neka se po mogućnosti **odmah** s doznakom dotičnog iznosa pošalju:

Glavnoj kolekturi kr. ug. povl. razredne lutrije

Bankovnoj tvrdki Kronfeld i dr.

—— Zagreb, ulica Marije Valerije broj 6. ——

Digitized by Google

Najbolji trifaljski ugljen

bez prašine, u plombiranih vrećah
(50 kilograma = 1 vreća)
stoji 1 krunu 14 fil.

Izvrstna suha
bukova i grabrova drva,
na hvate kao i rezana.
Naručbe prima
Gjuro Breslauer, Ilica 15.

Luxus pekarna
M. Guthard
Zagreb, Ilica broj 11
Telefon 97. Telefon 97.
Specijalitet:
raženi kruh
(Kornbrod).

Otvoreno od 1. svibnja do konca listopada.

Nova uprava. Novo uredjenje.

MINERALNA KUPELJ

STUBIČKE TOPLICE

udaljena 3/4 sata od željeničke postaje Zabok, 25 minuta od željez
ničke postaje Stubičke toplice.

Ove 44—53° C tople, izvanredno djelujuće kupelji nenadkriljive su u svojoj ljekovitos
osobito proti **ulozima, reumi, za kožne bolesti, za živce, kronički katarrh, kr
ničke exudate, gospojinsku bolest, neuralgiju, Brighitovu bolest. nemoćnost,
za rekonvalescente.**

**Postavljanje t. zv. rogova (Schröpfköpfe) dozvoljeno je sada vrhovno
riešitbom vis. kr. zem. vlade. stoga se taj način liečenja od sada u Toplican
prema zdravstvenim uputama obavlja.**

Novo uredjenje odgovara svim zahtjevom modernoga konforta.

Sa svoje okolice upravo divotan položaj. ☛ Stalna glazb
Prilike kod svakoga vlaka u Zaboku i na postaji Stubičke toplice.

Sobe od 50 novč., kupelji od 15 novč. počam dalje.

Sve upite riešava i **ubavjesti daje administracija kupelji u Stubičkim toplicama, pešta Stubi**

☛ **Prospekti šalju se na zahtjev badava i franko.** ☚

Nakladna tiskara Antuna Scholza u Zagrebu, Gajeva ulica 7.

Našim predplatnikom dajemo

„PROSVJETU“

podpuni ☛ prvi ☚ tečaj od god. 1893.

uz sniženu cienu

broširan 6 kruna, elegantno vezan 8 kruna 60 filira.

Naručbe odpremaju se pouzećem dok zaliha traje.

Digitized by Google

Utemeljeno god. 1862.

IVAN WAGNER

Utemeljeno god. 1862.

Ilica br. 9. ..... ZAGREB ..... Ilica br. 9.

Vlastita tvornica platnene robe u Českoj i Moravskoj kao i vlastita tvornica rublja.

Preporuča svoje bogato uredjeno skladište sve vrsti tkanina vlastitog proizvoda uz umjerene ciene ter u najboljoj kakvoći kao: **platna za plahte** u jednoj širini, te pravog **creas-platna** u svim širinama za sve spadajuće rublje, **damast-gradla, stolnjaka, ubrusa, ručnika, garnitura za kavu** sa i bez ajour ruba biele i bojadisane u najnovijoj izvedbi, **žepnih rubaca** bielih i bojadisanih sa i bez ajour ruba, nadalje preporučam **pamučnog platna, chiffona, cretona, batista, pamučnog creas-platna** od najbolje kakvoće.

Bogato sortirano skladište gotovog rublja za gospodu, gospodje i djecu

u svim veličinama kao i najboljim izvedbam, te sve vrsti pletene robe u najmodernijim izvedbama.

Vlastiti proizvod: „Opreme za nevjeste“ od najjednostavnije do najfinije izvedbe, te kao strukovnjak i proizvadjač mogu najbolje udovoljiti željam.

Cjenici i uzorci šalju se na zahtjev badava i franko.

Prva hrvat. tvornica tambura

T. KOVAČIĆ, ZAGREB,

Ilica broj 41.

Skladište glazbila,

preporuča svoj vlastiti proizvod

TAMBURA

i skladište

gusala, harmonika, cella, flauta, okarina, mandolina itd.

Veliki ilustrovani cjenici na zahtjev badava

VESNA

štedna i predujamna udruga hrvat. književnika

Zagreb, Ilica broj 27, I. kat.

Prostorije društva hrvatskih književnika.

Prima uložke i daje zajmove

uz najpovoljnije uvjete.

Poslovni dani: sriedom i subotom od 6—8 sati.

Novi članovi mogu vazda pristupiti. Udrugarom može postati svatko. Pravila šalju se na zahtjev badava.

Zagreb, Petrinjska ulica br. 85.

Zagreb, Petrinjska ulica br. 85.

Zagreb-Amerika

Odprema putnika

najvećimi najsigurnijimi i najbržimi parobrodi na svietu

preko Bremena u Ameriku, Australiju, Aziju i Afriku.

Najjeftinije ciene. — Dobra obskrba.

Potanje ubavjesti

F. MISSLER,

Zagreb, Petrinjska ulica br. 85.

Poslovnica za Primorje, Dalmaciju i Istru:

Rieka-Fiume, Riva Szápári broj 4.

VILIM ONDRUŠEK

parna bojadisaona i kemička čistiona odjela,

Ilica 48 - ZAGREB - Ilica 48

preuzima

sve u ovu struku spadajuće radnje

kao

kemičko čišćenje i bojadisanje odjelah, zastora, veziva i t. d.

Brza, točna i solidna podvorba.

Najsolidniji izvor kupovanja!

FRAN SARIDJA, ZAGREB, ILICA 39.

Bogato skladište:

Vunenih i svilenih tkaninah, batista, zefira, cretona za haljine.

Crnih tkaninah modnih i za žaobu.

Veliki izbor **chiffona, crettona, damasta i platna** za sve kućne potrebe.

Skladište **sagova zastora, pokrivača, pletene robe, rublja, marama** i **ovratnika.**

Uzorke šaljem badava i franko.

Točna i brza podvorba. Stalne ciene!

Hrvatski specijalitet!

Jest jedna vrst **izvrstnog platna** koju preporučujem za sve kućne potrebe a **osobito za rublje.**

Široko je **83 ctm.** i sadržaje **23 metra** (30 stari rifa).

Komad stoji Kr. 15.— tvornička ciena.

Na zalihi uvjek do **1000 komada.**

Izključiva prodaja za Hrvatsku kod

FRAN SARIDJA, ZAGREB, ILICA 39.

Kupujte samo

Indra Tea

najfiniji i najbolji čaj na svietu.

Dobiva se u svih boljih trgovinah, ljekarnah i droguerijah u origin. omoteih.

Glavni zastupnici

Kinko Kaufmann i drug, Zagreb,

Jelačićev trg 8.

TELEFON 389.

GORKA VODA FRANJE JOSIPA

je jedino naravno sredstvo za odvod, koje je ugodno za uzimati.

Podpuno uplaćena dionička glavnica

K. 1,000.000

Kupuje i prodaje

sve vrsti renta, založnica, prioriteta, komunalnih obveznica, srećaka, dionica, valuta i deviza.

Promese izdaje za svako žriebanje.

Ljubljanska kreditna banka

u Ljubljani, Spitalska ulica br. 2.

Zamjenjuje i eskomptira izžriebane vriednostne papire i unovčuje dospjele kupone.

Daje predujmove na vried. papire. Osjegura srećke proti tečajnom gubitku.

Vinkulira i devinkulira vojničke ženitbene jamčevine.

Eskompt i unovčenje mjenica. Burzne naručbe.

Podružnica u Spljetu.

Novčane uložke prima

u tekućem računu ili na uložne knjižice uz povoljno ukamaćenje.

Uložci ukamaćuju se od dana uloženja do dana podignuća.

Promet sa čekovima i doznačnicama.

Digitized by Google

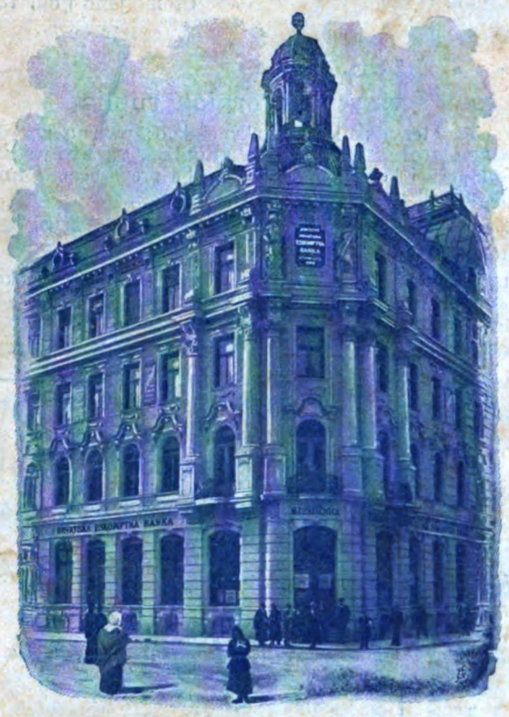

Hrvatska Eskomptna Banka

Zagreb, Ilica 3. Bankina zgrada.

Dionička glavnica 2,000.000 kruna.

Pričuva 500.000 kruna.

Preuzima

novac na doznačnice, uložne knjižice i tekući račun.

Eskomptira mjenice, daje **predujmove** na **vriednostne papire** i na **robu**, izdaje **doznačnice**, te **obavlja plaćanja** na svim većim mjestima tu- i inozemstva, kao što i **inkaso**. pa pruža uz kulantne uvjete **poduzecima** potrebnu im **vjeresiju.**

Odjel za pohranu vriednostnih papira

preuzima u **pohranu i upravu vriednostne papire i spise**, **unovčuje na vrieme kupone, izžriebane srećke i obveznice**, nabavlja nove **kuponske arke**, provadja eventualnu **konverziju**, te točno nadzire žriebanju podvržene vriednote.

Napose svraća pažnju na novouredjeni

tresor

naime ocjelnu sobu sa t. zv. Safe-Depotom gdje si stranka **pod svoj m ključem drži** u pohranu vriednote i služi strankama za obavu ovih manipulacija, za uredovnih sati, posebna za to soba.

Mjenjačnica

takodjer glavna kolektura

kr. ug. razredne lutrije

kupuje i prodaje državne papire, srećke, dionice, devize, zlatni i srebrni novac; obavlja sve burzovne poslove, unovčuje kupone i izžriebane efekte, revidira srećke i vriednote, koje su žriebanju podvrguute i daje savjestne upute i izvještaje prigodom kupovanja efekata u uložne svrhe.

Ferdinand Budicki, Zagreb, Ilica 25

i Gundulićeva ulica broj 2.

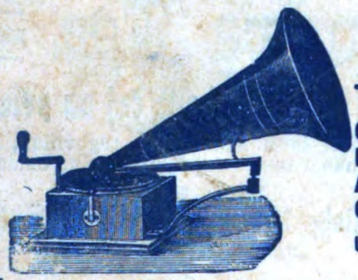

Najveće skladište

Johann Puch i Laurin Klement dvokolica i motor dvokolica,
Original Pfaff i Singer šivaljka,
Bar Lock pisaćih strojeva,
Automobila najznamenitijih tvornica,
Original Gramofona i ploča.

Ujedno se svi popravci navedenih strojeva pod vlastitim nadzorom obavljaju. — Brza podvorba. — Cene umjerene.

Najbolje svieće

i ulje za vječno svjetl

dobiva se u trgovini

mirodija, prekomorske robe, poslastica, brašna i žitka

Alekse Penića,

Zagreb, Gundulićeva ulica br. 17.

Odlikovano na izložbi:

Beč 1873. Lisabon 1873. Marsilj 1874. Pariz 1875. Pariz 1876. St. Jago (Južna Amerika) 1876. Pariz 1878. Stolni Biograd 1879. Trst 1882. Budimpešta 1885. Na higien. izložbi u Nizzi 1890. i na II. internacionalnoj farmac. izložbi u Pragu 1896.

Hafnerov prašak za zube

„Odontosmegma"

Ciena je škatuljici 1 for.

Dobiva se gotovo u svih ljekarnah.

I. HAFNER, zubar u Zagrebu,

Ilica br. 27.

Spasili ste svoj novac

ako ga u svojoj domovini ostavite, nabavljajući

POKUĆTVO

samo kod I. hrvatske

stolarske udruge za stolarske i dekorativne proizvode

Zagreb, Preradovićev trg br. 2. — (Palača I. hrvatske štedionice).

Ovo je jedino i najveće skladište

POKUĆTVA

koje izradjuju samo domaći t. j. zagrebački stolari i tapetari. Razvitak domaćega obrta odvisi od hrvatskoga občinstva, jer nije dosta da pišemo i govorimo, nego da i radimo prema lozinki:

„Svoj k svomu!"

Salvator-Creme najbolje kožu poljepšavajuće sredstvo bez mast

daje koži bielu, gladku i nježnu boju. Izvrstno sredstvo proti sunčanim pjegam, jetrenim mrljama, sunčanom žaru, odstranjuje svaku nečist kože. Duljom uporabom ove creme postaje koža vanredno fina i nježna, naborah nestaje, te dapače i u odmakloj dobi svoju svježost uzdržaje.

Jedan lončić sa naputkom uporabe 1 K.

Centralno skladište za razpačavanje kod

S. Mittelbacha

ljekarna Salvatoru i droguerija

Duga ulica 3. ZAGREB Duga ulica 3.

Digitized by Google

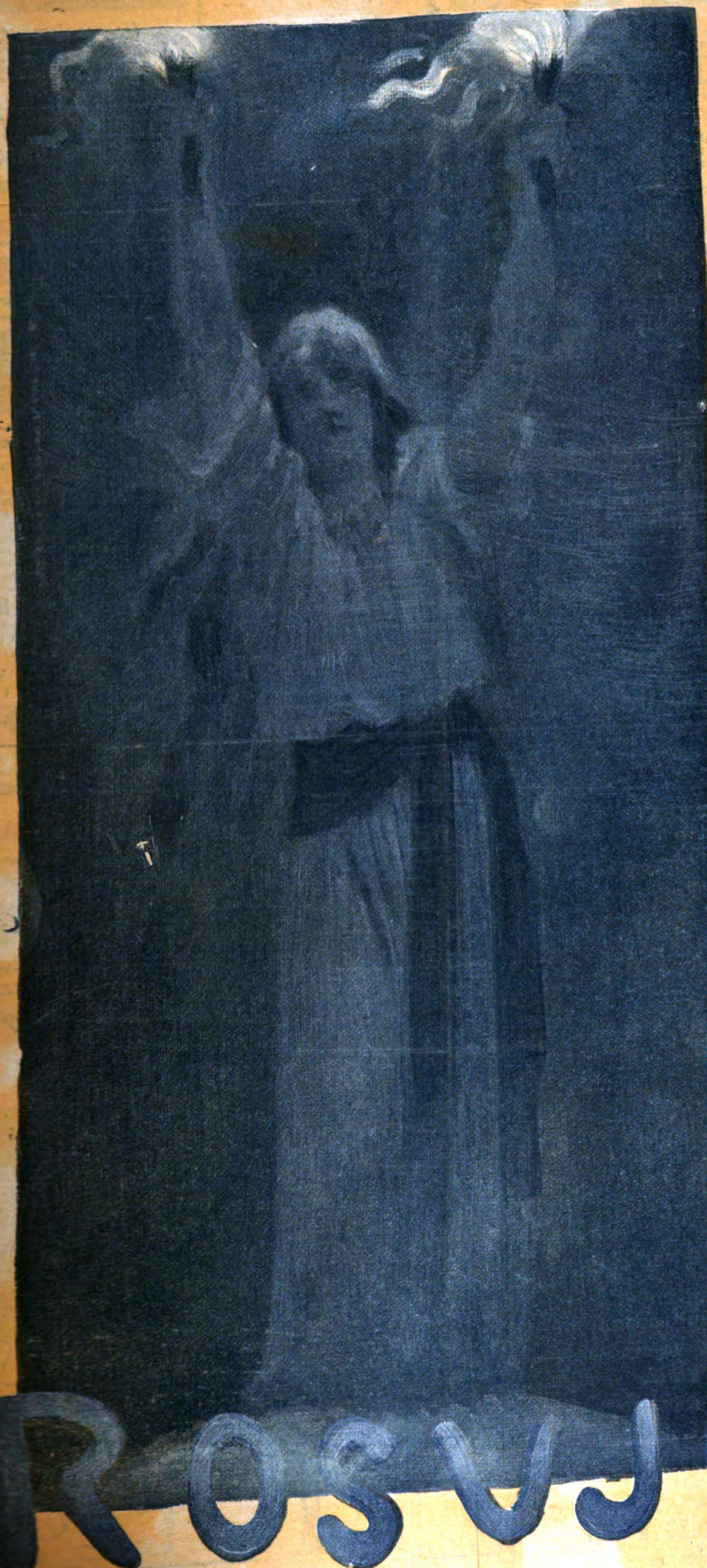

PROSVJETA

Digitized by Google

Sadržaj IX. broja:

Deželić Velimir dr.: Prvi kralj. Historički roman iz hrvatske prošlosti (nastavak) 265
Tresić Pavičić A.: Pjesnik i lier . 270
Belović-Bernadzikowska Jelica: Na prvom plesu 270
Hirc Miroslav: Stihovi 270
Novak Vjenceslav: Ženitba Marka Kraljevića (nastavak) 271
Sienkiewicz Henrik: Potop. Historički roman. Preveo dr. August Harambašić (nastavak) 274
Hirc D.: Okolo Kalničke gore . . 284
Petravić Ante: Kod slikara Emanuela Vidovića (svršetak) . . . 288
M. i Sjepan Seljan: Iz žarke Afrike. 289
Listak 290
Šeboj i ljubičina 290

Slike:

Walther Klara: Sunčanica . . 273
E. Küsthardt: Mir s vama! . 276—277
Brancaccio Karlo: Sorrent . . 281
Caien Henri: Preslušavanje Ljudevita XVI. u Varennesu 285
Javni sud Afa negusa u Adis-Abebi 289
Smaknuće jednoga ubojice . . 289
Southampton 292
Iz starog Slankamena u Zagrad 293
Velika Ivančica kod Ivanca . 296
Umjetnički prilog.

Upozorujemo naše p. n. čitatelje, obnove predplatu za drugi četvrt, a što duguju, da to odmah urede, da ne moramo obustavljati lista.

UPRAVA „PROSVJETE“.

Da predusretnem svim vrstim patvorinah, vodim sada po visokoj oblasti dozvoljenu, zakonitu zaštitnu marku

Čuvajte se patvorina mojih jedino pravih preparata.

Balzam
(Tinctura balsamica)

dobavlja na veliko i na malo jedino oblastno povlaštena i u trgovačkom registru unešena, protokolirana

Balzam-tvornica
ljekarnika A. Thierry-a
u Pregradi kod Rogatca.

Pravo samo sa ovom zakonito dozvoljenom i sudbeno registriranom zelenom zaštitnom markom.

Podpuna oprema mojega balzama stoji pod zakonitom zaštitom uzoraka.

Najstarije, najprokušanije, najjeftinije i najsućnije pučko domaće sredstvo proti prsnim i plućnim bolim, kašlju, izbacivanju, grčevi u želudcu, bestežnosti, ošem ukusu, neugodno mirisavom vonju, izrigavanju, žgaravici, napuhlosti, teškoj probavi itd. upotrieblj uje se uspješno proti nutarnjim i vanjskim bolim, proti zubobolji, ustnoj gnjilobi, oseblinami i opeklinami itd. Gdje neima skladišta, neka se izravno naručuje pod naslovom: **Balzam-tvornica ljekarnika A. Thierry-a u Pregradi kod Rogatca.**

Na sve stanice Austro-Ugarske stoji sanduk franko sa 12 malih ili 6 dvostrukih boca 4 krune, 60 malih ili 30 dvostrukih boca 13 kruna, u Bosnu i Hercegovinu 30 nč. više. **Patvariče i oponašatelje, kao i preprodavaoce ovakovih patvorina progoniti ću na temelju zakona o zaštitnih markah sudbenom strogošću.**

Centifolien mast
balzam mast iz „roza centifolia“.

Privremeno najjača pomast od velike antiseptičke vriednosti. Od nedostiživog djelovanja proti upali

Kod sv h još tako starih izvanjskih boli, ozlieda i rana siguran uspjeh, ili barem poboljšica, odnosno ublažujuće sredstvo bolin. Izpod 2 doze ne odpravlja se, odprema se samo uz predhodnu doznaku ili uz pouzeće iznosa. Zajedne sa poštarinom, tovarnim listom i omotom itd. stoje:

2 lončića 3 krune 40 filira.

Opominjem, da se ne kupuju bezkoristne patvorine i molim, da se točno pazi na to, da je na svakom lončiću utisnuta zaštitna marka i i tvrdka ljekarne „k angjelu čuvaru“ **A. Thierry-a u Pregradi.**

Ljekarna „k angjelu čuvaru“

A. Thierry u Pregradi

Svaki lončić mora biti u takav posve jednak naputak sa tom zaštitnom markom umotan. Krivotvoritelje i oponašatelje moje jedino prave centifolien masti progoniti ću na temelju zakona o zaštitnoj marci sudbenom strogošću; isto tako preprodavaoce patvorina. — Gdje ne obstoji skladište, neka se naručuje izravno pod naslovom: **Ljekarna „k angjelu čuvaru“ i tvornica balzama A. Thierry-a u Pregradi.** — Odprema obavlja se bez razlike samo uz predhodnu doznaku ili pouzećem iznosa.

Dvostruki elektro-magnetički kr
ili zviezda

86967

R. B. br. 86967 pomaže i okrepljuje s jamstvom kod gihta, astme (težko disanje) reuma, epilepsije (padavice), influence skopčane sa boleću hrbta, ischiasa, nagluhosti, nervoznosti, nespavanja, znjenja u uhu, zubobolji bledila, kucanja srca, migrene, vobolje, ruku i nogu, tanju na tielu kod drugih živčnih bolesti. Do 20 godina stare bolesti in

čene su posve

Upozorujem osobito p. n. občinstvo na to, da se stroj ne smije zamjenjivati sa Voltinim, koji je poradi svoga neuspjeha zabranjen u Njemačkoj kao i u Austro-Ugarskoj, dočim moj dvostruki elektro-magnetički kr ili zviezda R. B. N. 86967 osobito se hvali i uživa vrednu dopadnost poradi svoje **izvrstne ljekovitosti.**

Bolestnik, koji po mojem stroju nebi bio izliečen u dulje u roku od **45 dana,** dobiva novac natrag. Gdje jedan liek nije pomogao, molim pokušati moj stroj.

Mali stroj stoji 4 K. Rabiti ga mogu samo dje i veoma slabe gospodje.
Veliki stroj stoji 6 K. Rabi se kod bolestin rih do 20 godina.

Pouzećem ili ako se unapred pošalje novac razaš glavna prodavaona za tu- i inozemstvo

ALBERT MÜLLER
Budimpešta, V., Vadasz-ulica 42 a

Dopisi obavljaju se i u hrvatskom jeziku.

Knjigovežam dajemo popust.

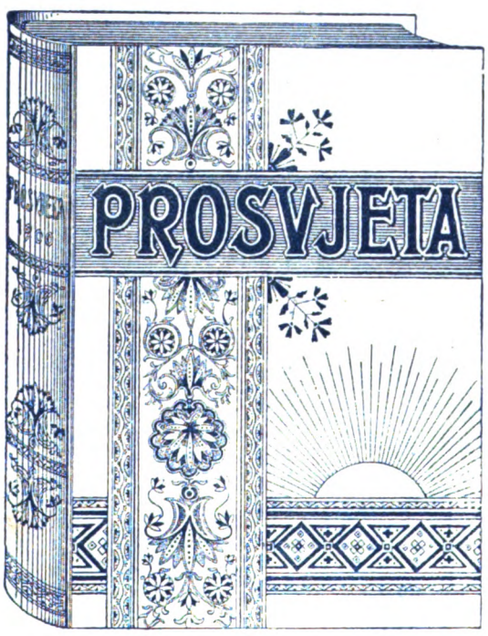

Knjigovežam dajemo popust.

Predplatnike „Prosvjete“ upozorujemo na krasne **originalne korice** za sva dosada izašla godišta »Prosvjete«. Korice izradjene su veoma ukusno u narodnom stilu, polag gornjeg otiska. Ciena po komadu **K. 2.40.**

Tko novac unapred pošalje dobiva za **K. 2.60** korice franko.

Nakladna tiskara Antuna Scholza u Zagrebu,
Gajeva ulica br. 7.

Svaku domaćicu

može se cieniti sretnom, koja obzirom na zdravlje, prištednju i dobar tek upotrebljava Kathreiner-Kneippovu sladnu kavu.

Uljudno se umoljava kod kupovanja nikada jednostavno »sladnu kavu« zahtjevati, već se mora uviek izrično zahtjevati — Kathreinerova — Kneippova sladna kava i ova neka se preuzme samo u ovdje odtisnutim izvornim omotima!

Digitized by Google

Digitized by Google

Prilog „Prosvjeti“ br. 9., god. 1903.

Tisak Antuna Scholza u Zagrebu.

Mansch J.: Što će doći?

Digitized by Google

PROSVJETA

Prvi kralj.

Historički roman iz hrvatske prošlosti. Napisao **dr. Velimir Deželić.**

(Nastavak.)

X.

U krasnoj spljetskoj luci stajao je još brod, što je dovezao papinskoga legata, koji je nosio pismo spljetskom nadbiskupu Ivanu.

Divno se ljeskalo more, koje je bilo danas neobično mirno. Sunce je sjalo i prosipalo obilje svojih zraka na stari Dioklecijanov grad. Palača silnoga rimskoga cara stajala je još tuj gotovo posve čitava. Vrieme joj nije ništa nahudilo, samo što su u nju stali Spljećani uzidavati druge kuće i upotrebljivati ih za svoje stanove.

I sama kuća u kojoj je stanovao spljetski nadbiskup, bila je posve blizu crkve sv. Dujma uzidana u carsku palaču.

Ulice bijahu tiesne i malene, a jedva da se je na gdjekojem mjestu otvorio prostraniji trg. U tiesnim ulicama bili razapeti konopi s prozora u prozor, a na njima je visjelo tek oprano rublje, da se suši. Po gradu je bilo dosta živo. Većinom su gradjani uz gradjanke sjedili na pragu kućnih vrata, na pola nagi, ne brinući se mnogo za zapovied, koja im je zabranjivala prekoračiti granicu stida. Nedaleko od nadbiskupova dvora sastala je skupina spljetskih gradjana, koja je živo mahala rukama i razgovarala nešto, kako se je moglo razabirati po njihovom ozbiljnom držanju, vrlo važna. Jedan gradjanin, koji je stajao u sredini te skupine, a imao obrijan obraz i brkove, izticao se nekako jače izmedju svojih drugova, ne po stasu i obličju junačkome, već po tom, da je svojim stentorskim glasom nadvisivao sve druge i da je neprestano vikao. U toj skupini bilo je i žena, koje su se živo miešale u razgovor, pak su isto tako mahale rukama, kao i mužkarci.

— Ja sam odmah kazao, da je papinski legat donesao važnih viesti — zapišti suhonjavi čovjek, kojemu je lice dobrano navorano i pokazivalo, da je staračac. Vlasi mu to na prosto niesu mogle pokazivati, jer je bio tako ćelav, kao da su ga obrijali.

— Što važna... što važna!? — zavika onaj u sredini. — Ti, da si to kazao, pa što ti znaš kazati, ti vucibatino nijedna, što se ne usudiš, da glavu pokažeš na sunce, jer se bojiš, da ti ne bi slama izgorjela, što ti se u lubanji nalazi. Misliš li ti, da su ljudi tako bedasti, pak vjeruju u ono, što ti kažeš? S kim ti obćiš, s kim družiš? Kod tebe samo oni kupuju postole, koji ih ne imaju čim platiti!

— Filipe, to je gadno, da tako govoriš — ukori ga malješac, da se uz to nije niti najmanje razljutio.

— Šuti adrapovče. Do tvojih rieči i onako nitko ništa ne drži. Drugo je, što ja velim. Moje su rieči važne, jer kako znate, mi brice dolazimo u dvorove najveće gospode. Vi znate, da sam ja tako sretan, te mogu njegovu svetost našega nadbiskupa vući za nos. Dakle. Ergo ego sum qui sum, ja sam ja. Sasma je naravno, da takav čovjek ima soli u glavi i da ima priliku, da čuje sve novosti, koje stižu.

— Istina, istina — promrmlja baka Romualda, debela Latinjanka, koja je po vas dan po gradu letila i prodavala nekake magjije.

— A što ti znaš stara krezuba beno! — zaprieti joj se šakom mali suhonjavi postolar i pokaza joj jezik.

Jedva što je to učinio, prije no što je mogao samo da se okrene, već je baka Romualda na nj' skočila, prihvatila ga o prsi, oderala mu komad haljine i pljunula mu u obraz.

— Na, to ti je, bezobrazni smolkoviću i cvilidreto, to ti je na dar od krezube babe. Ti ćeš mene vriedjati, ti ćeš mene vriedjati, ti ćeš vriedjati čestitu gradjanku grada Spljeta. Misliš li ti, da imaš s kakovom djevojčurom posla, a...?

Ove rieči vikala je stara Romualda žestoko, a vidjelo se je, da postaje sve goropadnijom. Njezine ruke bile su upravno pripravne, da zagrebu u lice jadnoga „cvilidrete" kad se stentorski glas brice opet umieša:

— Bako i Venera nek vas s mjesta ubiju. Ti glupo vižle i ti stara vještice! Misliš li ti, da ti je krivo učinio, kad te ja nazvao krezubom babom, nego zar si djevojčica od dvanajst godina? A ma što si no babetina? Izgledaš baš, kao da si punica Belzebubova, pak da si mu upravo pobjegla iz pakla...

Baka je htjela da opet nešto reče, ali ju on tako žestoko prihvati za ruke, da je zavrisnula i skunjila se i umukla.

Postolar mahnuo je rukom, kao da prosvjeduje proti nazivu glupo vižle, ali to mu nije ništa hasnilo.

Brico Filip, kako mu je rekao postolar, bio je golem čovjek, jak i nije se bojao ma ni koga u gradu. On je upravo tražio, da koga natuče, za to se je malo i veliko klonilo izpred njegova biesa. Znali su svi dobro, da je njegova šaka gvozdena i da jednom nekom Saracenu, sgrabivši ga srdito, polomio kosti.

Zato je sada i nastala tišina.

On pričeka časak, čisto se je vidilo, da uživa u toj tišini, koju je svojom zapovjedju učinio, onda reče, zadovoljno se smiešeći i važno:

— Mi ćemo dobiti svoje pravo!

— Hoćemo li? — zapita više njih u sav glas.

— Pa dašto da hoćemo!

— Ti naime misliš? — usudi se drugi upitati, koji nije ništa razumio, a ipak se je bojao, da svojim pitanjem ne uvriedi Filipa.

— Mislim, da ćemo one proklete Hrvate naučiti pameti.

Postolar se lecnu i stade se obazirati na sve strane, pa kad je vidio, da su naokolo sami znanci, reče:

— Oprosti, dragi moj Filipe, naš Filipe!... ali dalje se ne usudi.

Mrki pogled Filipov prekinu mu rieč prije, nego što je izašla iz grla.

— Zar me opet prekidaš? — izlanu Filip mrzovoljno.

A postolar zapiskuta kao miš, koga je uhvatio mačak:

— Molim te, ne ljuti se, molim te!... Ja samo mislim, da nije dobro, što tako otvoreno na Hrvate viče§. Ja mislim,

Digitized by Google

da bi moglo biti uhoda, koji bi te mogli tužiti. Ja mislim, da bi to nama moglo vrlo naškoditi . . .

Filip stisnu pjesnicu zažmiri jednim okom, a onda pljunu na zemlju i planu:

— A znaš, što ja mislim?

— Što?

— Ja mislim, da si ti magarac!

— Oh! — podiže spram njega mali postolar ruke, kao da se hoće braniti proti navali.

— Hihihe! — zahihota u sav glas baba Romualda.

— Misliš li, da sam ja ti? — nastavi Filip — misliš li, da se ja Hrvata bojim?

— Oprosti, ti zaboravljaš, da je i naš kralj Tomislav Hrvat . . .

To ponešto osupnu Filipa, ali okruživši očima sve prisutne reče:

— Ajde, skoči do njega i izdaj me, da sam to rekao. Ali valja ti znati, i svakomu, koji se usudi, da me izda, prije nego me zatvore kraljevi vojnici, ja ću izdajici polomiti sva rebra i izvaditi ću ovim svojim noktima živom srce iz grudi. Jeste li čuli?

Izrekavši to pitanje, pogleda pobjednički sve nazočne, ne bi li mu koji šta odvratio. Ali videći, da svi šute nastavi:

— Dakle, što rekoh, rekoh!

— A što si ono rekao, ha? — zapita Romualda otvorivši usta i postavivši ruku na uho, da bolje čuje.

— Rekoh, da ćemo Hrvate naučiti pameti!

— Ali kako? — zapita netko iz skupine.

— Kako?

— Da kako?

— Liepo!

— Reci! Govori!

— Legat.

— Papinski legat?

— Da on. Donjeo je našemu nadbiskupu prekrasno pismo.

— Od svetoga otca?

— Nego od koga?

— Dakle od svetoga otca?

— Jest.

— A je li to pismo važno za nas?

— Ne bih ga nazvao prekrasnim, da nije važno.

— Pa baš od samoga otca pape?

— Baš od samoga.

Postolar porumeni preko ušiju, a baba Romualda kimnu zadovoljno glavom, dočim su drugi slušaoci dosta glasno izražívali svoje začudjenje.

— A što poručuje sveti otac? — zapita baba Romualda.

— Važne stvari — odvrati Filip.

— Ti sve govoriš isto. Važne stvari . . . važne stvari, ali zaboravljaš, da nam kažeš, koje su to važne stvari?

Brico se postavi dostojanstveno, mahnu rukom nehajno i reče:

— Ja ih znam, ali to su državne tajne, kojih ne smijem odati.

Na te rieči nastade negodovanje u skupini.

Jedan stariji gradjanin reče:

— Nije liepo Filipe, da nas tako za nos vučeš. Najprije nam četvrt sata puniš ušesa, kako su došle važne novosti, a onda kad te pitamo, koje su to, ti nam ne odgovaraš ništa.

Filip stavi prst na usta.

— Ne smijem.

Ne vjerujem ti — odkreše mu starac — Ne vjerujem Meni se čini, da ti baš ništa ne znaš, jer da znaš, već bi pripoviedao svim vrabcima na krovovima i svi vrabci već bi to pjevali.

Filip namršti svoje guste obrve . . .

— Bako i Venera! — neka mi Belzebub s mjesta odgrize palac desne ruke, ako te ne imam volju čusnuti, radi tako bezobrazne klevete. Ali vidim, da si star i da te sieda kosa kiti. Vidim, da te je već i pamet ostavila i oslabio si, pak te zato puštam u miru. A da ja zaista znam, što u pismu piše, to bih vam mogo dokazati.

— Daj dokaži, daj dokaži! — zavika u isti mah više glasova.

Brico naškubi časak ustne i pričini se, kao da promišljava, bi li rekao ili ne, ali onda prevlada u njemu brbljavost i on reče:

— Napokon ja niesam nikomu prisegao, da ću šutiti . . . Pa dobro! — neka vam bude!

— Filip je dobar, on će nam sve reći što zna, — rekoše drugi.

— Zna Filip, zna, on će sve izkazati! — rekoše drugi.

A Filip mahnu rukom i prinuka ih da mu se približe, onda reče tiho, tobož povjerljivo:

— Ovo, što ću vam sada kazati, to je tajna! Znate li šutiti?

— Znamo, znamo! — odvratiše svi, ponajvećma baba Romualda.

— Dobro dakle, onda ću vam kazati! Legat nije donesao samo pisma za nadbiskupa, već je jedno poslano i kralju Tomislavu.

I svi zapitaše zvjedljivo:

— A što piše u tim pismima?

— Zlo po Hrvate djeco, dobro po nas! — odvrati Filip.

— Što će biti?

— Sveti otac dozvoljava crkveni sabor u Spljetu.

— Aaa! — zinuše gradjani spljetski. — Mi ćemo dakle imati crkveni sabor. A kada?

— Kada? to mi, to jest ja i moj nadbiskup ne znamo, to će urediti legat s kraljem.

— Dakle sabor? — upita postolar, — a o čem će taj sabor odlučivati?

— O čem će govoriti sabor, to ja ne mogu posve točno znati, ali toliko znam, da se radi o hrvatskom bogoslužju.

— Ah! to je zaista važno! — odvrati neki visoki čovjek iz skupine.

— I jest važno! — odvrati Filip. — A znati li, što misli sveti otac papa, o hrvatskom bogoslužju?

— Što?

— On ga proklinje.

— Oho! Je li to moguće?

— Moguće? Ne samo, da je moguće, već je i prava pravcata istina.

— Zar upravo baca prokletstvo na sve one, koji rabe hrvatski liturgički jezik?

— Ne, tako niesam mislio!

— Već kako?

— Sveti otac doduše još nije bacio anatemu na sve one, koji rabe hrvatski jezik u bogoslužju, ali on se prieti svima izobćenjem, koji ne poslušaju njegove legate, te ujedno opominje sve, neka se vrate k latinskoj službi božjoj. Tko se pako ne bi pokorio zaključku sabora i legatima, taj će biti izobćen.

— I sam kralj Tomislav?

— I sam kralj!

— Gle, gle! — zavika Romualda, — gnjev božji sasut će se na hrvatskoga kralja i on će izgubiti sreću u oružju, koja ga je dosele pratila.

— I Bog će mu iztrgnuti žezlo iz ruku — progundja postolar.

— I ako bude izobćen, mi ga više ne ćemo smatrati svojim vladarom, — reče onaj starac, koji se je već prije umiešao u govor.

— I mi ga više ne ćemo slušati — odgovoriše drugi.

— Razumije se, jer bi nas sam Bog kaznio, da izobćenoga kralja štujemo i cienimo.

— Što nam je dakle činiti.

— Za sada ništa, djeco! — zavika Filip. — Ponajprije: on još nije izobćen.

Digitized by Google

— To je istina!

— A zatim, on ima u ruci svojoj silnu vlast. On bi nas za sada mogao i smrviti.

— I to je istina! — uzdahnu Romualda.

— Ako je tomu tako, onda je najpametnije, da pričekamo sabor, da vidimo, što će sabor zaključiti, a ako zaključi, što je nade proti Tomislavu, onda imamo još uviek vremena, da ga sbacimo s priestolja.

Mali postolar prihvati se instinktivno za vrat.

— File . . . File . . . meni se sve nekako čini, da nije pametno, da mi ovako otvoreno govorimo o tim stvarima na javnom mjestu. Poznam te i znam, da se ne bojiš i da ti je šaka jaka, prebila bi štit Aleksandra velikoga. Znam i to, da si srčan, ali bolje bi bilo, da ne govorimo tako glasno, da nas ne stigne gnjev kralja Tomislava. Zato je najpametnije da šutimo, dok crkveni sabor ne mine.

— I ja mislim tako — nadoda posve ozbiljno baba Romualda.

— Koji vrag pa da tebe pita za savjet — odkreše joj Filip.

Starac upita dalje:

— A molim te . . . ded mi kaži . . . kako bih rekao . . . No . . . dakle je papa osudio hrvatske popove?

Filip kimnu glavom:

— Dašto, da je odsudio! ali rekoh ti, da još za sada nije anatema nad njima, jer sveti otac čeka sabor.

— Svejedno. Iz pisma se vidi, da ih je odsudio.

— Odsudio ih je!

— Što nas dakle prieči, da ih mi bacimo na polje iz našega grada?

— Ništa!

— Učinili bismo samo po volji svetomu otcu.

— Zaista bismo učinili.

— Bilo bi to dobro djelo.

— Ne ima sumnje.

— I Bogu ugodno.

— Znate što dječaci? — uzdignu baba Romualda ruku, a lice joj poprimi surovi izraz.

— Govori, babo! — otresnu se na nju Filip.

A baba, podbočiv rukama bokove, reče:

— Ako je Bogu ugodno djelo, da heretike bijemo, onda bi bilo najpametnije, da ne čekamo na crkveni sabor, već da ih prije izkorienimo iz Spljeta. Dok sam ja bila mlada, nije bilo niti jednoga hrvatskog svećenika u našem gradu. Ali odkad je postao našim kraljem Tomislav, od onda se je ugniezdilo i u našem gradu nekoliko tih prokletih popova.

— Istina!

— To je bogumrzka svetogrdnja za grad svetoga Dujma!

— Imaš pravo, — odvratiše neki glasovi.

Babi Romualdi godilo je silno to odobravanje. Ona, koja je obično uviek doživljavala neugodnosti, da su joj svi protuslovili, te joj gotovo nikad niesu odobravali, ona se je sad najednom našla okružena četom svojih istomišljenika. Njezin jezik, koji je i inače bio vrlo okretan, stao se je uslied toga odobravanja još brže gibati.

— Ako je to svetogrdje, onda nije čudo, da nas je Bog kaznio, te smo dobili tudjina Tomislava za vladara. Hoćemo li tu kaznu od sebe ukloniti, treba, da pljunemo u ruke i da bacimo napolje te proklete hrvatske popove. Treba, da skupimo njihove knjige i da ih za njim bacimo u more. Je li tako pravo?

— Pravo je! — viknu brijač Filip, a njegove oči sjevnuše od ljutine.

— Dobro govoriš, — reče mali postolar.

— Sam duh božji govori iz tebe, — zavapi neka žena, koja je dosele mirno stojala u skupini.

— I govori . . . zaista govori! — povladi joj baba Romualda. — Niesam uzalud palila trinaest dana po redu trinaest svieća u čast svetoga Dujma. Stara sam, u grob ću skoro, ali bila bi si pregrizla zubima jezik, da sam imala zube, radje, nego da vičem u slavu hrvatskom kralju. U meni latinska krv teče. Moj otac mi je bio Latin, a moja mati Latinjanka, a eto ja sam morala doživiti sramotu, da se u ovaj naš latinski grad uvlače Hrvati. O, ja sam svaki dan molila Bogu, neka pošalje svoje gromove i neka iztrebe sve, što je hrvatsko; ja sam molila, neka njihove zdence okuži, da pokrepaju kao gamad; molila sam, neka se svi pretvore u svinje i neka u njih uljezu sve legije paklene, pak da postanu biesomučnima i poskaču u more. To sam molila. Žalibože, Bog nije uslišao molitve moje. I ja sam se grizla i jela, kad sam vidila, kako se gamad hrvatska sve više širi na našem zemljištu. Ali sada, čini se, nastati bolja vremena. Čujte mene! Ja sam baba, niesam vična nositi oružje, ali u meni vrije rimska krv. Ova krv je uzavriela i bila bi sramota, da vi, potomci starih Rimljana, budete gori od mene, babe. Pokažite se, da ste junaci. Ajte za mnom. Udarimo na hrvatske kuće, uništimo Hrvatima sve, što imadu. Izlupajmo ih i izbacimo napolje. Onda zatvorimo gradska vrata i ne pustimo ih više unutra. Bog je s nama.

— Učinimo tako, — čuli se jaki glasovi.

— Dolje sa Hrvatima! Bacite ih napolje! — odgovarali drugi.

Za čas postala je ta vika jačom i razprostrla se u bližnje ulice. Ljudi iz bližnjih kuća izletili na polje. U rukama imali oružje, mačeve, koplja i sjekire. Prestravili se ljudi i pomišljali, da je kakov vanjski neprijatelj navalio na grad Spljet.

— Udri! Pali! Ruši! — vikali jedni.

— Napred! Proti Hrvatima! — bučili drugi.

I sve veća i veća postajala je gomila ljudi, sve više i više izlazilo u ulice.

Nije trajalo dugo i sva se rulja stala kretati onamo, gdje je znala, da stanuje glagoljaš svećenik otac Dobrinja.

Bio je to starac od kakovih osamdeset godina, prava svetačka podoba, siede i duge brade, častna pojava, koju su Hrvati pratili s osobitom počitanjem.

Starac bio je upravo u svojoj sobi, te je upravo u taj čas čistio svoje sandale.

Kad je čuo viku na ulici, nije se niti najmanje prepao. Nije mogao niti u snu pomisliti, da na njega spada. U svom životu doživio je mnogo raznih doživljaja, jednom je dapače pao u saracensko robstvo, te je tek iza punih šest godina bio oslobodjen i odkupljen. U svojoj robiji mnogo je gorka izkusio, pa i inače njegov život bio je puniji trnja no ruža, ali on se je tješio, da oni, koji su Kristovi, moraju trpiti. U prijašnje doba, dok je još bio mladji, doživio je i od Latinjana raznih neprilika, ali sad je već davno vladao mir pod jakom i snažnom desnicom slavnoga Tomislava i starac je mogo mirno koracat po spljetskim ulicama, a da ga nije nitko smetao.

Uz to je on bio pravi dobrotvor spljetske sirotinje. Koliko novaca je udielio prosjacima, koliko gladnih je nahranio, žednih napojio, golih odjenuo, to nije brojio, ipak niesu mogli, da to zataje ni najžešći protivnici Hrvata. Kako dakle, da taj čovjek i u snu pomisli, da će na njega starca navaliti oni, kojima je dobro radio čitav svoj život.

Posve mirno gundrao je nekaku veselu pjesmicu i čistio svoje sandale, a lice mu se zadovoljno smiešilo i sjajilo od one sreće i spokojnosti, kakovu uživaju ljudi, koji imadu stalno uvjerenje i stalna načela, pak im se život posvema slaže sa nazorima.

Nego najednom prestade pjevati. Pričinilo mu se je, kao da je čuo zvati svoje ime:

— Dobrinja, . . Dobrinja . . .

Smieh mu nestade s lica i on načuli uši. Bože moj! jesam li to dobro čuo? Što to ima da bude? Ali onda je doduše još sveudilj čuo viku, ali svojega imena nije čuo. I on opet nastavi posve spokojno svoj posao. Samo pjesmica mu više nije išla od srca. Ona vika na ulici nešto

Digitized by Google

ga je ipak smetala. Istina, u Spljetu dogadjalo se više put, da su se ljudi posvadili i onda su obično podigli silnu viku. Ali ovo danas činilo se starcu, da je ipak nešto jače od obične zavade i svadje. Možda su to pijani vojnici navalili na kakovu gradjansku skupinu, pak se tuku? Bog neka sve smiri, — prošapta starac i stare, navorane ruke spustiše mu posao.

Dosele je mirno sjedio, ali sada ustade i kako je težko koracao, stade se polagano vući prema prozoru, da ipak pogleda, odkud li ta golema vika dolazi.

Ali jedva je učinio par koračaja dotrča u sobu četrnajst-godišnji dječak, plavokos i liep, kao proljetni cviet. Bio je usopljen, jedva je disao. Na licu mu se zrcalio veliki strah, a oči mu tražile starcu. Onda otvori usta, ali kako je bio usopljen, nije smogao niti rieči.

Starac ga pogleda, upozna i okrene se spram njega i digne svoju desnicu kao na blagoslov:

— Sulpicije, sinko, Bog te blagoslovio. Što mi dobra nosiš?

Dječak je već došao k sebi. On pohrli do starca i, ne odvrativši mu pozdrav, klikne:

— Otče, za Boga, bježi! Tebi se o glavi radi... Rulje, silne gomile, valjaju se ovamo... Ja sam silno bježao... ali oni su mi već za nogama... zar ih ne čuješ?...

Starac kao da ga nije pravo razumio. Gotovo nehajno nasmieši mu se i odvrati:

— Varaš se, Sulpicije, varaš se, ta ja ne imam neprijatelja, a niti blaga. Što bi se meni o glavi radilo. Koliko znam, nisam nikoga uvriedio.

— Ne govori, otče o tom! Koga bi ti uvriedio? Ali ja sam dobro čuo na svoje uho. Ovdje se radi zaista o tvojoj glavi. Rulja ide na sve hrvatske popove. Oni će te ubiti. Za to bježi, ako Boga znaš. Bježi, što te noge nose. Ja ću te odvesti u stan svoje majke, a onda iz grada, ali samo daj, makni se iz ove odaje, jer tu ti nije siguran život.

Starac zakima ozbiljno glavom. Rukom prodje preko čela, kao da želi sabrati svoje misli. A buka je postajala u istinu sve veća i veća. Zaista, dječak je mogao imati pravo. Tuj se je moglo raditi o glavi. I za čas postade bliedo starčevo lice još bliedjim, ustnice mu zadrhtaše, a jedan čas morao se je prihvatiti o stolac, jer mu se zavrtila soba oko njega.

— Bože, je li došao moj čas? — munu mu odmah glavom. — Bez tvoje volje ne će mi past vlas s glave, — odgovori za tim sam sebi.

I jedva su prošla dva trenutka i već se je snašao.

— Sulpicije, sinko, kuda da bježim? Zar ne vidiš, da se jedva gibljem po sobi?

Dječak zalomi rukama:

— Ali ti, otče, moraš odavde uteći, jer će te inače ubiti. Ruke će svoje zakrvariti nevinom žrtvom i učiniti će zločin. Ti moraš zapriečiti taj zločin. Ajde, bježi sa mnom.

Starac se bolno nasmieši.

— Imaš pravo! Trebalo bi zapriečiti zločin.

Sulpicij ga prihvati o ruku:

— Ajde, skrajnji je čas! Ne krzmaj!

Starac zakima glavom.

— Pa dobro, hoću, sinko! Idem. Daj mi dohvati moj štap. Tamo u kutu.

Sulpicij brzo skoči onamo, gdje je stajao priprosti veliki štap i preda ga starcu. Ali starac još uviek nije išao.

— Ajde, otče!

— Sinko! Ne mogu prije, dok ne uzmem svetu knjigu hrvatsku.

— Pusti, otče Dobrinjo, za to već ne ima vremena.

— Ne mogu je pustiti! Kako bih odgovarao Gospodu, da ju ovdje pustim, neka ju rulja okalja i obezčasti? Daj me odvedi k onom ormaru. Tamo je sveto evangjelje, koje je sveti Metod blagoslovio vlastitom rukom.

— Otče, bježi za Boga! — klikne u strahu dječak, a na čelu mu se stale javljati kaplje znoja.

— Odvedi me po knjigu!

— Bit će prekasno!

Videći Sulpicij, da starac želi svakako evangjelje, skoči i opet sam po nj i dade ga u ruke Dobrinji.

Tek sada pokuša starac da bježi. Već prva dva koraka pokazala su Sulpiciju, da tuj o kakovom biegu ne može biti ni govora.

Očajno reče Sulpicij:

— Jao nama, to ne ide!

Starac se bezazleno, gotovo veselo, nasmieši.

Sulpicij zapita:

— Imaš li, otče iz ove odaje i kuće još kakav izlaz, koji vodi na protivnu stranu?

— Ne imam, sinko, — odvrati starac.

Dječaku, koji je stao letiti kao lud od jedne strane sobe na drugu, kao da traži neki skroviti izlaz, sune na jednom misao, ne bi li mogao starcu posuditi svoje noge. On se kleknu i prigne izpred starca.

— Otče, privini se na moja ledja. Ja ću te nositi.

Ali starac zakima glavom i pogladi ga svojom staračkom rukom po plavoj kosi.

— Ti si dobar, Sulpicije. U tebi zaista teče krv starih Rimljana, ali ti si još dječak, tvoja su ramena slaba, Kako bi ti mene nosio?

— Kušaj, otče, kušaj, ja te molim. O, ja sam jak, ja ću te moći nositi. Ti niesi težak. Ta tvoje je tielo samo kost i koža.

Ali starac nije htjeo kušati. Težkom mukom dovukao se je do prozora i, okrenuvši se k dječaku, reče:

— Sinko Sulpicije, pogledaj kroz prozor!

Sulpicij skoči na noge i poleti k prozoru.

Očajni krik ote mu se iz ustiju.

— Prekasno. Mi smo obkoljeni.

A starac diže oči k nebu, a ruke mu držale svetu knjigu na prsima.

— Bože, otče nebeski, budi mi milostiv u času smrti moje. Amen.

I već se čuli koraci nagli i težki po stepenicama, koji su jurili gore u odaju, gdje se je starac sa Sulpicijem nalazio.

— Ne, ne, to ne smije biti, tebi ne smiju ništa zla učiniti. Ti si liečio moju majku i izbavio ju od smrti, ti si nas izbavio od gladi, da niesmo umrli, pak sad da tê ja pustim ubiti od ovih prokletnika? Ne, nikada, ne? — povika dječak.

Ali starac kao da ga nije čuo. Njegove oči bile su uprte k nebu i njegov duh razgovarao se s Bogom, gospodarom svieta. Starac je osjećao, da mu je došao zadnji čas i on se je pripravljao na smrt.

— Gospode, u tvoje ruke predajem dušu svoju. Oprosti mi griehe moje i pusti me u nebeski Jeruzalem.

Sulpicij je medjutim zatvorio svom silom vrata i zakračunao ih, ne bi li tako zapriečio bar za čas navalu biesne rulje. Znao je sam, da je to samo bezuspješan pokus. Ta vrata su bila drvena i slaba, pa da su baš bila i od samoga gvoždja, rulja bi ju provalila.

Dolje na ulici bilo je množtvo ljudi, koje je biesno vikalo, urljalo i grozilo se stisnutim šakama.

— Smrt hrvatskim popovima! Smrt Dobrinji! — vikali kô biesomučni Latini i dizali šake u vis. — Bacite kroz prozor heretika, spalite ga živa!

Sulpiciju se naježiše vlasi. Ustne mu kušale moliti molitvu za spas ovoga dobroga starca, ali misli mu se križale i niesu mu dopuštale, da moli.

U to se već čuli prvi grozni udarci šaka po vratima.

— Smrt Dobrinji! — čulo se od zdola.

— Otvori pope! — čulo se izpred vratiju.

Digitized by Google

Starac svrši svoju molitvu i reče Sulpiciju:

— Otvori im, sinko! Ta vidiš, da ne hasni ništa, što si zatvorio vrata. Oni će ih sjekirama za čas razvaliti.

Sulpicij izvrši, kako mu je naložio, a onda skoči do starca munjevitom brzinom i zakrili ga svojim dječačkim tielom.

Kano biesni vihor provališe Latini kroz vrata. Mačevi i sjekire bile im visoko u rukama, a silna vika zaori sobom. Vika, u kojoj se miešale užasne bogumrzke kletve s porugljivim povicima i prietnjama. Divlja lica, razkolačene oči, razkostrušane vlasi, uzdignute piesti, i to oružje pokaza u prvi čas i Sulpiciju i starcu, da tuj ne imaju posla s ljudima, već sa pravim razbješnjenim zvierima. Ti ljudi nahrupili su u tu ubogu odaju, kao da će navaliti na čitavu vojsku, a ne na jednoga samoga čovjeka, još k tome osamdeset-godišnjega starca, koji je bio goloruk i koji se nije mogao braniti.

Sulpicij, koji je dosele očajavao, uzpravi sada ponosno svoju glavu, razkrili svoje ruke i reče tako glasno, tako živo, da su za čas vodje rulje odskočili natrag, kao da im je neko više biće zapriečilo ulaz. I vika je za čas tako jenjala, da su se dobro čule Sulpicijeve rieči:

— Rimljani, zar vas nije stid pred Bogom i ljudima? Jeste li vi djeca Cicerona i Cezara? Jeste li vi junaci, kojima se je divio sviet? Stid vas budi, muževi spljetski! Digli ste čitavu vojsku, da uništite ovoga golorukoga starca, koji vam nije ništa skrivio, već da hvali Gospoda svojim jezikom. Zar ste zaboravili, koliko put vam je otrô suza, koliko put je stavio melem na vaše rane, koliko put vas je gladne nahranio? Je li on onda pitao, kakovim jezikom govorite? Za cielo da nije, ali vi, kukavice, nieste onda pitali za jezik, kojim Bogu služi, već ste rado primali njegova dobročinstva. Ali danas sve to zaboravljate. Danas se dižete na njega. Sram vas budi! Vi nieste Rimljani, vi ste ogavne hulje! A velju vam, prije, nego se taknete ovoga starca, prije, nego li prolijete hrvatsku nevinu krv, treba da prolijete svoju vlastitu, rimsku!

I on pokaza malenom svojom rukom na svoje grudi, a iz oči mu sjevala vatra, dostojna većega mladića.

— Eto ovamo udrite najprije, pak se onda vratite u sviet i ponosite, da ste ubili siedoga, nemoćnoga starca, i slaboga dječaka. Ponosite se vi . . . vi ubojice!

Skupina, koja je prodrla u sobu, bila je za čas osupnuta tim odvažnim govorom dječakovim. Bilo je to nešto, čemu se nije nadala, i te težke uvrede, koje im je dječak sasuo u lice, padale su na njihova srca kao žive žeravke. Na nekim licima činilo se dapače, kao da se javlja zaista neki stid. Tišina postajala je sve veća. Ljudi su stajali očito neodlučni, što bi učinili, bi li se vratili, ili bi navalili na ovoga dječaka i starca. Dok su još tako stajali, zakriešti najednom glas babe Romualde.

Na vrisak Jelenin dotrčao je dječak, pograbivši kamen, baci ga na zmiju. (Str. 75.)

— Rimljani, pravo vam reče ovaj deran, da ste kukavice. Da nieste kukavice bi li sad stajali skrštenih ruku? Bi li u obće slušali ovoga izdajicu, ovog kopilana, koji mjesto da s vama drži, zakriljuje heretika i bezbožnika, kojega je prokleo sam Bog i koji u svojem tielu nosi samog Lucifera. Zar ne vidite kako onu knjigu k srcu pritište? U onoj knjizi su heretičke stvari. Vaš grad ne će imati sreće, dok tu knjigu zajedno s njezinim gospodarom ne uništite.

Ne obazirajući se više na druge ljude, poleti Romualda k dječaku i odrine ga jakim svojim rukama tako silno od starca, da je siromah Sulpicij pao na glavu i udario njom o stol tako žestoko, da ga je s mjesta krv oblila.

Jedva je jadnik mogao da zavrisne.

Dobrinja, koji je dosele nepomično i niemo stajao, pogleda ženu i reče:

— Ženo, pristupi k meni i pusti dječaka, koji ti nije ništa skrivio. Evo me, ovdje sam, učinite sa mnom, što vas je volja.

Romualda videći krv Sulpicijevu nije protrnula i nije se prepala, već je još jače planula nekim bezsviestnim zvierskim biesom. Videći krv, oči joj se izbuljiše, zakrvariše, usta stisnuše i zapjeniše i ona ne počasi ni časa već prihvati starca svom silom za bradu, da mu ju izčupa.

— Smrt heretiku! — povikne ona.

— Smrt heretiku! — zaori sobom.

I više ruku dignu se u isti čas na starca. Jedan ga udari svom silom u desno oko.

Starac kloni u krvi na tlo, ali ruke su mu sveudilj držale hrvatsko sveto pismo.

— Sinci, Bog vam oprostio! — izusti, sjećajući se Spasitelja na križu, koji je molio za svoje neprijatelje.

— Uh, to pseto! — zaurla brijač Filip.

— Razderite ga živa! — zapišti mali postolar.

I baciše ga na tle i stadoše ga natezati za ruke i noge, a on se nije branio. Kako da se i brani osamdeset-godišnji starac? I počeše pljuvati po njem i udarati ga šakama i gaziti nogama.

Uz silnu viku potraja to dulje vremena.

Krv se je razlila po tlu i miešala sa krvlju, koja je tekla iz glave dječaka Sulpicija.

Najednom se dosjeti Romualda:

— Bacite heretika kroz prozor!

I u jedan mah složi se više ljudi i diže na svoje ruke izobličenu masu mesa, koja je prije bila tielom jadnoga Dobrinje, i bace ga kroz prozor, dolje medju svjetinu, koja je čekala što će gore biti i koja je uz golemi divlji poklik dočekala ostanke hrvatskoga popa glagoljaša.

Hrvatsko pako sveto pismo, koje je blagoslovio sam sveti apoštol Metod svojom rukom, ležalo je u mlaci natopljeno toplom krvlju dvaju mučenika.

(Nastavit će se.)

Digitized by Google

Pjesnik i lier.

U pjesmi svježeg svjetla od zore izhlapljene
Pod zagrljajem sunca, što cjelovom je splinu,
Na mekoj liesi liera procvatio je struk;
I širi divsko cvieće put vedre vaselene;
Po lišću snježnom rosa, ko živi biser, sinu,
U kom se šarne duge svih boja ljeska luk.

Pram suncu čaške biele ko da se širuć smiju
I razkošno se njišu na lipnja dahu strasna,
Ko žarki cjelov piju sunašca topli zrak;
I raztopljeni alem na počast suncu liju,
Što za ljepotom čeznuć izsuzi nojca krasna
U bielo cvieće, dok je ne progna sunca trak.

Kraj liera pjesnik stoji i zadivljen ga gleda;
A lier, ko da razumi, ponosito se koči,
I mirisom i čaškom pjesniku reče tad:
„Oh divi mi se, divi, jer tebi sunce ne da
Ovako divno cvieće, najljepše zemlje oči,
Ni miris, ni sa sniegom zelena lišća sklad."

Al pjesnik mu odvrati: „jest, liep si, brate liere:
Ti imaš bielo cvieće, ja imam čarne rieči,
I misli biela krila za uzvišeni let;
Ti miris, a ja čuvstvo, što bezkrajem se stere;
Tvoj bog je sunce, mojem i ime reć se prieči,
Al voli neg tvoj miris, mog srca miris svet."

A. Tresić Pavičić.

Na prvom plesu.

Već sam bila u dvorani. Oko mene sjaj, baje, šum haljina, galama, galama, galama! Zar je to ta ugodoost za kojom glnu sve mlade djevojke? Je li to taj jedini štadij ekstaze u životu, o kome pjesnik pjeva: Danas „Auge sieht den Himmel offen, es schwelgt das Herz in Seligkeit!" Čas sam rumenila, čas bliedila od svih tih ironičnih i kritičkih pogleda, koji se iz svih očiju mojih znanaca i znanica moje mamice upiljiše u me. Već mi se zavrtjelo u glavi od šarenila tudjih, nepoznatih lica, s kojima me neprestano upoznavahu. Niesam upamtila ni jednoga, jedinog imena, jer se sva izmješaše i stopiše u nešto, što me je zbunjivalo i umaralo. Odletih s nova nadošlom prijateljicom u garderobu, da još jednom popravim već sto puta popravljene šepute i nabore na haljini i cvieće na grudima. Ali i tu ne bijaše bolje. Gospodje i gospodjice još su neprestano navirale na vrata, kao valovi svile šumeći i šušteći oko mene, dok u tome zaori zaglušni preludij prvoga plesa. Niemo primao poljubce svih onih nakićenih, ljubeznih gospodja, koje se sladjanim glasom nazivahu najboljim prijateljicama moje mame, ali u očima njihovim čitah nešto čudno, dušmansko razpoloženje i naspram mene i naspram mame moje. Bijaše to zloduh konkurencije . . .

Vratih se opet u bajnu dvoranu.

Mužkarce gotovo niesam smjela ni pogledati, već sam samo sva rumena i uzbudjena prošaptivala nekoliko naučenih rieči, kad bi me bog zna za čiju volju zamolili za četvorku ili za mazurku itd.

O i kasnije — još poslije osam dana slušah taj šum, tu galamu u svojoj glavi, on mi se danju uplitao medju redke mojih školskih knjiga, a još više medju redke moje privatne lektire, a noću bih se radi njega često probudila iza sna, pa mi onda bijaše težko u srcu, te bih stala moliti bezkrajne otčenaše, dok ne bih od umornosti pred zoru opet malo zapala u spavanje puno nemirnih sanki: „Ich war wie eine, die innerlich aus den Fugen gegangen ist . . ."

Samo kad se sjetih, da sam se kod prve „chaine de dame" u kvadrili potepla, kanu mi suza iz lievog oka, ali se u brzo osuši u žarkom pojasu mojega usijanoga obraza; palilo se na njem rumenilo prvog varavog plesnog ushita . . .

Jelica Belović-Bernadzikowska.

Stihovi.

Kô slavulj sam, što gradi dom
U pramaljeću, punom čara,
Kad prvi put mu snagom svom
Iz srca ljubav progovara.

Ja biljišem i vlat po vlat
Na zelen-granu žića nosim,
I kô što on u svaki sat
Za blagoslov od sudbe prosim.

Ne tražim od nje zlata čar,
Ni druge veće slasti koje:
Ti najljepši si njezin dar,
Što dobilo ga srce moje!

Kô slavulj sam na svietu tom.
U ljubavi mi vrieme hiti.
Za našu sreću gradim dom,
A Bog zna, kad će gotov biti?

Miroslav Hirc.

Digitized by Google

Ženitba Marka Kraljevića.

Pripoviest, kojoj se konac ne će svakomu sviknuti. Napisao **Vjenceslav Novak.**

(Nastavak.)

Marko se očituje Jelki.

Prošla su od toga dva mjeseca. Kad god bi Žugčićeva gospodja došla s Jelkom u Zagreb, Marko bi im se pridružio slobodom kakova rodjaka. Bio je u to vrieme i dva puta u njih u posjetima, ali sâm bez Žarka.

Napokon je došlo, do česa je jednom moralo doći — da se Marko očituje. To je učinio za svog trećeg posjeta koncem mjeseca kolovoza. Od svojih priprava za taj veliki i odlučujući momenat nije mogao upotriebiti baš ni jedne rieči, išlo je skroz drugačije, nego što je on to sebi predstavljao. On bi naime kadikad mislio, da će Jelka, saslušavši stidljivo oborene glave njegovo svečanim stilom izradjeno očitovanje ljubavi, šutjeti sva rumena, predišući i da će onda na njegov tihi upit: Ljubite li vi i mene? — odgovoriti još tiše, nego što je on pitao: Ljubim... A drugi put opet pomišljao bi ju u času svoga očitovanja kao ponosnu djevojku s tragovima otčeve eneržije u krvi, koja, saslušavši ga mirno, odgovara hladno i odrešito, kao da piri studen vjetar na žarku vrućinu njegovoga govora: — Hvala gospodine. Mi možemo ostati prijatelji, ali od svega toga, što ste eto izvoljeli reći, ne će biti ništa...

I za to je Marko to, što je jednom moralo doći, pribrojio k pristupu pred izpitnu komisiju i pristupu pred gospodina Žugčića kao treći, odsudni i ponajteži čas svoga života.

A došlo je do očitovanja ponekud iznenada i prošlo gotovo skroz drugačije, nego što si je Marko u svojoj fantaziji predstavljao.

Bilo je pred objedom, Marko je bio u posjetima kod Žugčićevih i šetao s Jelkom puteljkom, što se sa zasjenjene strane vio uz sami rub šume. Zelen, svjež kraj širio se u svojoj mirnoj, a neizcrpivoj ljepoti pred njima: Bila je nedjela, činilo se kao da je svečanost dana obujimala jednako svu prirodu, kao što ju je osjećalo ljudsko srce. Čas je bio sgodan kao nikada, da Marko tu u veličanstvenom hramu prirode pod vedrim nebom i pred sjajnim sunašcem rieši pitanje, što je rastućom brigom i strahom ležalo na njegovoj duši. Iznebuha nije mogao da stane deklamovati svoj govor, a nikako nije umio da navrne razgovor tako, te bi govor kao nehotice potekao iz njegovih usta. Gdjekada bi se odluka, da započne, digla do samoga grla, tad bi pogledao Jelku, a njezin vedri mir bez truna sentimentalnosti dunuo bi prama njemu kao hladan vjetar — i njegova odluka spustila bi se opet od samoga grla nekamo dolje kao živa u toplomjeru, kad ga iznešeš iz ugrijane sobe na studen zimski zrak.

Išli su tako, išli, razgovor je zapinjao — dok niesu na jednom zaječale u zraku vibracije nekih glasova, kojih Marko nije u prvi mah poznao. A Jelka je kliknula veselo:

— Svatovi! Sad ćemo vidjeti svatove...

Stali su i gledali prama onoj strani nedaleke glavne ceste, odkud je dolazio jek, a u njem se sve jasnije razabiralo duboko i monotono brundanje basa i rezak cilik gusala. A malo zatim pojavili su se na cesti okićeni svatovi ijučući i podcikujući. Za svatovima išla je hrpa ljudi, najviše djece, za djecom vio se lagan oblak prašine, sve se to pomicalo stalnim kretom cestom dalje i dalje, dok nije zamaknulo iza zavoja ostavivši iza sebe samo bliedi, nizki oblačak prašine, što se opet mirno padajući sliegao na cestu i po krajevima susjednog polja.

Tad je rekao Marko!

— Kako su sretni! — i pogledao živo u oči Jelki.

A ona se nasmijala:

— Bog zna! Gdjekada nije ni to najveća sreća... U ostalom, za vas bome nema zaprieke, da ne posegnete za tom srećom.

Rekavši to, porumenila je naglo: Istom kad su već rieči preskočile bile ogradu, sjetila se, da je rekla nešta, što bi Marko mogao drugačije tumačiti...

A Marko je zbilja pomislio u sebi: Ja mislim, da ona mene nuka, neka govorim...

Pomislivši to, uzdahnuo je, treptnuo očima i rekao dubokim glasom, u kom je ječila žica otajstvenosti:

— Mislite li, gospodjice, da se za velikom srećom dade posegnuti samo onako, kao rukom za jabukom?... Ah ne... Velika je sreća obično visoko...

— Kako za koga, — rekla je Jelka.

— Znate li, gospodjice, što ja zovem najvećom srećom? Brak muža i žene, koji se odano vole i koji bi bili pripripravni žrtvovati jedan za drugoga sve, pa i isti život. — Govoreći to, digao je Marko glas kao u deklamaciji.

— Nu, pa čini li vam se takova sreća nedokučiva? — upitala ga je iskrenim glasom Jelka.

— Nedokučiva... I jest i nije... Sad! — pomislio je odvažno Marko, ali neko čuvstvo, nalik verigama, sapelo ga je svega i on je počutio, da će se sav izgubiti, da će sad umrieti, ako ne progovori. — Ja sam uzrujan... doista sav uzrujan... kad o tom govorim, gospodjice, s vama... — rekao je muklim i drhćućim glasom...

A i Jelka se tu sbunila; ona, koja se znala domišljato svagda snaći, šutjela je saslušavši taj njegov drhćući glas, sagnula se i ubrala iz trave nekakvi cvietak — a Marko je vidio, da joj se licem prolila laka rumen.

— Sad moram... ovaki čas Bog zna hoće li doći već i kada! — rekao je sebi i počutio, kako ga je osokolila ta misao.

— Ja ću vam nešta reći, gospodjice... a vi me ne sudite po mojim riečima... Ja naime niesam mnogo zalazio u ženska družtva, — rekao je to s nekim mirom, ali glas mu je još uviek podrhtavao i bio skroz drugačiji, nego obično. Iza male stanke nastavio je govoriti uzalud se sileći, da svlada u sebi težak nemir: — Mene nije privlačilo nikada k ženskima srce, kao što sam to gledao u svojih mnogih znanaca. Tek gospodjice —

Tu je prestao, a na Jelkinom licu vidio se porast sbunjenosti.

— Ja sam vam, gospodjice već davno to rekao: Vi ste otvorili novi sviet u mojoj duši... Vi ste prva, u kojoj sam izim svoje majke i sestre upoznao, kako je divan stvor žena... Ja ću vama reći sve: Ja mislim i sanjam samo o vama... I kunem vam se, ako ostanem neuslišan kod vas, ja već nikada ne ću pokušati, da posegnem za svojom srećom... Za me sreće nema bez vas, a vi kao da mi nieste sudjena.

Jelka je drhtnula.

— Ja vama očevidno niesam u volji kao što bih htio da budem... Ne svidjam vam se svojim licem... niesam Bog zna kako učen... nit su moji dohodci prama onome, što vi imate pravo od svog budućeg muža zahtievati... Recite, nije li moja sreća previsoko?...

Još nikada u svom životu nije ovako govorio. Kao da se iskreno, nehinjeno čuvstvo ovaj čas užeglo u njegovoj duši od vlastitih mu rieči i planulo mu na licu i u očima: Izgledao je veći, muževniji i ljepši nego inača...

— Eto da je istina... Vi šutite gospodjice Jelko... — rekao je glasom, koji je mogao pobudjivati na samilost.

— A što da vam na to reknem?... — upitala je Jelka jedva pokazavši oči izpod spuštenih vedja. A bila je rumena i borila se s nečim u sebi.

Digitized by Google

— Ja sam vam, gospodjice, govorio jasno . . . A bojao sam se ovoga časa, bio bih volio, da živim dalje u nekoj sladkoj nadi uživajući kadikada vašu blizinu . . . Tako mi života, tako mi svih mojih svetinja, ja vas obožavam, štujem vas, kako je poganin štovao svoju božicu, ja niesam pokvaren, ja još niesam nikada osjetio prama ženskoj, što osjećam za vas: A jedva sam se usudio pomisliti, da bih vas mogao kada nazvati svojom . . . Od takove misli smutila bi se moja pamet kao što zasliepi oko, kad pogleda u sunce . . . Recite, gospodjice Jelko, recite slobodno, otvoreno: Ti niesi za me muž . . . a ja ću vas jednako obožavati i željeti vam, da budete sretni . . .

Jelkina je neprilika rasla. Gledala je s oborenim očima cvietak u svojoj ruci i nemilosrdno čupkala s njega listiće.

— Zašto šutite, gospodjice? Možda . . . oh možda ipak . . .

Nije se usudio da dovrši izreku, gledao je u Jelku, a njezina su se drobna i rumena usta pomaknula i Marko je čuo iz njih tihu rieč:

— Ja ne znam, što bih vam na to rekla . . .

— Dobro ide . . . — pomislio je u sebi Marko i bacio oko na nedaleki Žugčićev dvor, što se svojim gospodskim izgledom dizao ponosno u svjetao dan, kao da je u njemu urezana svjestna misao: Sve ovo, što me okružuje, to je moje: Ja sam na svom! . . .

Tu biti na svom! . . . pomislio je Marko i ta ga je misao digla još iznad tornjića, što se dizao dvoru na iztočnoj strani, — a tu je stala njegova duša kao orao razkriljenih krila i gledala ponosno, kako se pred njezinim okom širi okolo na okolo krasno imanje . . . Ostavio ga je strah, riešio se i onog ponekud nesvjestnog stanja duše, u kom je govorio, kako se nikada ne bi ponadao, da bi mogao govoriti. Prava pravcata sbiljnost javila se u svojoj suštini pred očima njegove duše, a Jelkina sbunjenost, u kojoj je tražila mjesta svojemu pogledu, dizala je njegovu smjelost — i on je dapače imao u tom važnom trenu vremena, da se dosjeti rečenici: Kuj gvoždje dok je vruće . . .

— Gospodjice, — uzeo je opet govoriti, — ja se ne usudjujem tumačiti vašu šutnju, kao što bih želio . . . To bi bila za me naprosto prevelika, ne zaslužena sreća . . . Pa ipak, čovjek sam, ljubim vas! Što vam većega i boljega može vaš budući muž donieti? . . . Ah Jelko, ako osjećate u svom srcu i trunak simpatije za me, ja sam uvjeren, da će mi moja ljubav, moja jedina želja, da budete najljubljenija i najsretnija žena na svietu, prikloniti cielo vaše srce . . . Recite, Jelko, samo jednu rieč . . .

— Gospodine Kraljeviću, vi ste me doista danas iznenadili, — rekla je najednom Jelka odvažnije, ali njezino lice bilo je još zaliveno rumenilom, a njezin pogled bio je još uviek oboren k zemlji.

— Recite, da li me odsudjujete zato? — upitao je prosećim glasom Marko.

— A što da vam na to odgovorim? . . . Ja ne znam . . . doista ne znam. Ostavite to . . . ja na to niesam pomišljala, pa ne znam što da vam odgovorim . . . Pustite to — vremenu.

Rekavši to, pogledala ga je sjajnim, punim i toplim pogledom, koji je projurio Marku kroz krv do srca. Njegovo čuvstvo planulo je opet od tog pogleda, a od čuvstva zasjala mu je duša na licu. Časak, samo časak gledali su se tako — a taj časak bio je za obadvojicu jednako velik i važan.

— Jelko, ja sam sretan . . . presretan . . . — šaptao je milostno Marko.

A Jelka nije odgovorila ni rieči. Oborila je opet oči, ali njezin smiešak na mladom, sbunjenom licu govorio je Marku možda i više, nego što bi tko drugi tumačio. Zanesen uzeo je njezinu ruku i poljubio je.

I pošli su dalje bez jedne rieči. Kao da su se bojali dirnuti glasnom rieči u ono, što su tako čarobno sagradile u sebi njihove mlade duše . . .

A kod stola opazila je majka neku bližu intimnost medju njima dvama. Govor, kretovi, u obće čitavo ponašanje Markovo pokazivalo je čovjeka, koji tu osjeća ponešto prava obiteljskoga člana. Gospodin je Žugčić bio takodjer kod stola. Za nj je bio jedan od onih riedkih dana, kad nije osjećao nikakvih muka od svoje bolesti i zato je bio dobre, gotovo vesele volje. Nije psovao ni popove, ni činovnike, dapače je nukao Marka, da mu pripovieda štogod iz svoje činovničke prakse, jer mu se sviknulo, što je jednom kazivao Marko, kako mu je nedavno došao u ured neki gospodin i zahtievao prieko dvadeset čekajućih stranaka, da njega prvoga odpravi i to zato, što je on zastupnik naroda na saboru, pa kao takav predstavlja u svojoj osobi ne dvadeset, nego pet tisuća drugih ljudi.

Gospodja je Žugčićka čekala sve do večeri badava, da joj Jelka progovori o tom, što se izvan svake sumnje dogodilo danas izmedju nje i Kraljevića. Kad nije mogla dočekati, upitala je Jelku:

— Čuješ li, Kraljević se nekako skroz udomio . . . Ja sve držim, da će doći skoro do izjave . . .

— On se već danas meni očitovao, — rekla je Jelka sileći se, da ostane ravnodušna . . . Ali nije joj pošlo za rukom, ni da zatomi svoju uzrujanost, niti da obustavi val krvi, što joj bijaše udario u lice.

A majka ju je pogledala ugodno iznenadjena:

— Ah molim te! . . . Nu pak šta? . . .

Jelka je slega ramenima.

— Nešta si mu valjda rekla? — stala se ozlovoljavati majka.

— Baš gotovo ništa . . . izvjestna . . .

— Nego šta? . . . Nekako kao da ti on ne može nikako pravo u volju? Šta, Jelko?

Jelka se neveselo osmjehnula, a onda je rekla majci mirno i povjerljivo kao da se o tom razgovara s kakvom svojom prijateljicom:

— Ja ne bih znala odgovoriti na to ni samoj sebi . . . On mi nije nesimpatičan čovjek . . . dapače ima časaka, kad mi se čini, da bih ga mogla jače zavoljeti . . . A opet dodje, pa mi se čini, da mu mnogo fali . . . da bi morao biti nekako drugačiji . . . da u njega nema nečesa, što očekujem od mužkarca . . . A drugačije . . .

Majka je jedan čas šutjela pritisnuvši desnu ruku na lice, a ona je rekla zamišljeno:

— Što ćeš, diete, ja vidim sama, da nije baš osobita partija . . . Ali eto vidiš, ne smiješ zaboraviti, u kakvim prilikama živimo . . . Glavno je, da je pošten i dobar čovjek . . . A godine, diete moje, prolaze . . .

Kad je Jelka legla u krevet, vraćala se mišlju k današnjemu doživljaju i bilo joj je doista ugodno misliti, što su neke rieči Kraljevićeve bile sgodne dapače zanosne i da je, govoreći ih, bio liep . . . Takvoga je željela sačuvati u svojoj duši — a tad bi se u njoj radjao prirodjeni osjećaj slabije i nesamostalnije žene, kojoj treba zaštite jačega i energičnijega mužkarca, koji ju ljubi. A iz tog osjećaja ponavljalo se čuvstvo naklonosti, od kojega treba do ljubavi gdjekada samo jedan hip . . . A onda jasnije, nego ikada javila se pred njom tužna slika, ka kojoj bi majka svakom sgodom svrnula oči njezine duše: Slika njezine budućnosti. Otac je bolestan, liečnik veli, da bi mogao ovako poživjeti još godine i godine, a da bi ga mogla shrvati bolest svaki čas. Majka je, Bogu hvala, zdrava: Ali što bi opet njih dvie zimi same u tom prostranom dvoru bez mužke glave? Na Marka su se već obje priviknule . . .

— A što Bog da! — uzdahnula je Jelka i metnula ruku pod glavu, u kojoj su kružile neke dosta nejasne, sad prijatne, sad neprijatne misli.

Dotle je Marko sjedio sa Žarkom u gostionici: Žarko je već sve znao, što se danas dogodilo i nije imao povoda sumnjati o tom, što mu je pripoviedao Marko. A o svem razumio je pravo samo Jelkinu majku: Ona u svojoj ne-

Digitized by Google

razložnoj brizi kao da narivava jedinicu kćer, tako liepo, duhovito, krasno odgojeno i — što se imetka tiče — doista dobro situirano djevojče. Ali Jelka?! No najposlie i to se dade razumjeti: Djevojka je, Markovo lice... Tu je pogledao izpod oka prijatelja, da od krije možda koji prikriven izražaj duha, što ga je Jelka kao djevojka mogla prije opaziti: Ali ništa. Markovo je lice imalo isti naivno čudeći se izražaj, kao što lane i prekolane . . . Tek iza te današnje sgode kao da je porastao nekoliko centimetara u visinu . . . Tako se barem držao Marko. A otac — otac? Djevojci se najposlie mogla sviknuti Markova glava, ili glas, ili odielo — ali taj hvaljeni mudrac, koji drži cieli sviet benom, što je on našao na Marku, da trpi njegove posjete?

— Što si se zamislio? — upitao je Marko Žarka.

— Mislim, kako se liepo razvija prirodjenim putem zrno, koje sam i ja za suše zalievao... Sad samo pazi, da se ne izigraš — jer do sada možeš govoriti samo o sreći . . . Ne govori odviše, radje šuti. Ima ljudi, koji ne znaju ništa — a mudri su. Šute, samo da ih drugi drže mudracima i obično uspiju. Ti si mi prijatelj i zato ti mogu reći otvoreno: Što se tiče ovoga — pokazao je prstom na čelo — Jelka je nad tobom, u tom joj je malo premica.

Marko nije na to odgovorio ni rieči. Vratio se mišlju k današnjem prizoru na livadi — i sad je nakon te ponekud neliepe napomene Žarkove pomislio:

Walther Klara: Sunčanica.

Digitized by Google

Jelka mi za pravo nije odgovorila ništa... Bog zna! uzdahnuo je — a možda sam ipak govorio odviše priprosto... A onda je pio, da potisne natrag gorčinu, što se dizala na tu misao iz duš`.

Medjutim je iza ponoći razbio Žarko svu bojažljivost Markovu. Govorio mu je zdravicu:

— Ti si sretan — i budi! Ima, vidiš časaka, kad bih mogao otrovati žuči svoje duše sav sviet, a ima, kad bih htio gledati sav sviet sretan. Ti si mi prijatelj. Jelka će te usrećiti, ali samo onda, ako bude u kući glava — ona. Pusti joj se slobodno, da te vodi kao što te može voditi samo tvoj angjeo. Sjećat ćeš se mojih rieči i ne ćeš me valjda zaboraviti: Kad ostarim, doći ću se odmoriti gdjekada u tvoj dom i zanjihat ću blažen na svojim rukama tvoje diete, kad niesam bio vriedan, da njišem svoje... Jer ja si nedam oteti zaslugu, da sam ja onaj, koji je predobio za te najprije majčino srce i da sam ja onaj, koji te je oprezno vodio do Jelkina srca. A moje je srce ganuto od toga, što sam uspio i što si ti sretan. Na to ću misliti kao na najsjajniju točku svoga života — druga dobra niesam i onako u njem učinio: Već dvadesetpet godina provodim ovaj život bez smisla: Jutrom ustajem zlovoljan, mrmljući primam i odpremam stranke, psujem kolege u uredu, kod stola konobaricu, svadjam se u gostionici s drugim gostima, spavam, šećem, a istom pod veče stane se bistriti u mojoj glavi: Kad se nagne sunce k zapadu, tad plane u mojoj duši prva svjetla misao — na gostionicu. Tad se istom osjetim zadovoljan, a drugi mi vele, da postanem ugodan i duhovit. — Tad sam doista opet nekakav čovjek, koji ima barem tu čašu vina, koja može da ga veseli u izgubljenom životu. Da sam se u tvojim godinama mogao namjeriti na djevojku, kao što je Jelka, ona bi me bila spasila. Ali želja za ženom u meni je već skroz utrnula... nemam smisla... Ja sam se rodio, da postanem nešto drugo u životu, da postanem čovjek, čijem bi se umu divili na daleko. A kad je potonulo sve, ugušio sam i svoje srce. Tu se turobno nasmiešio: Voda podržaje srce mladim, a vino ga slabi... Ali ti si još mlad, naužij se sreće, do koje sam ti pomogao doći — toga ne zaboravi, jer to je najveće djelo moga života: Možda najslavnije — možda najodsudnije. Pazi, o tebi ovisi, da mi ne budu proklinjali ruku, kojom sam polievao zrno bačeno u suhu zemlju. Ako budeš sretan, ja ću se ponositi tim svojim djelom i smjeti ću slobodno prekoračiti prag tvoga doma.

Marko je bio ganut. Zahvalio se tronuto i rekao:

— Ti ćeš biti vazda najradje vidjen gost u mojoj i Jelkinoj kući. (Nastavit će se.)

Potop.

Historički roman od **Henrika Sienkiewicza.** Preveo **dr. August Harambašić**

(Nastavak.)

XIX.

Kmicicev sliedeći izvještaj dodje iz Sokolke, glaseći u kratko:

„Da prevari našu vojsku, hinio je knez, kao da će krenuti prema Štetinu, kamo je i poslao jedan odjel. A sam je s glavnom vojskom otišao u Janov, gdje je dobio znatnu pješačku pomoć, koju mu je doveo kapetan Kyritz: osam sto dobrih ljudi. Od nas se vide kneževi ognji. U Janovu će počivati tjedan dana. Sužnji kažu, da će i bitku prihvatiti. Groznica ga sveudilj trese."

Dobivši taj izvještaj, ostavi gospodin Sapieha sve topove i sva kola, pa podje s najvećom brzinom k Sokolki, gdje se napokon obe vojske nadjoše okom u oko. Svi su predvidjali, da je bitka neodkloniva, jer jedni nisu mogli da dalje bježe, a drugi da ih progone. Medjutim su mirno ležali jedni pred drugima i odpočivali.

Ugledavši gospodin hetman Kmicica, srdačno ga zagrli i rekne:

— Već sam se na te i srdio, što mi tako dugo nisi slao nikakove viesti, ali vidim, da si učinio mnogo više, nego što sam se mogao i nadati, i ako nam Bog da pobjedu, bit će to više tvoja, nego moja zasluga. Ti si kao angjeo stražar pratio kneza Boguslava.

Kmicicu zasinu biesno oči:

— Ako sam mu angjeo stražar, moram da budem i kod njegove smrti.

— O tom će Bog odlučiti, — rekne ozbiljno hetman, — ali ako hoćeš, da te blagoslovi, proganjaj neprijatelja svoje otačbine, a ne svoga osobnoga.

Kmicic se samo pokloni, ali se nije opažalo, da su ga se iole dojmile liepe hetmanove rieči. Na licu mu se zrcalila neumoljiva mržnja, koja je bila tim strašnija, što je to lice od pretežka napora bilo još mršavije. Nekoč se je na tom licu vidila samo neobična odvažnost, a sada je bilo surovo i mrko. Svatko je lako pogodio, da se je morao dobro čuvati svaki onaj, komu je taj čovjek prisegao osvetu, pa bio to i sam Radzivill.

A on mu se je već strašno osvećivao. Njegove zasluge bijahu u toj vojni doista ogromne. Probivši se pred kneza Boguslava, dovede ga u najveću. nepriliku, pomrsi mu sve račune i učvrsti ga u uvjerenju, da je obkoljen, te ga prisili na uzmak. Dalje je išao pred njim dan i noć. Uništavao je njegove manje odjele i bez milosrdja zasužnjivao njegove vojnike. Kod Siemiatica, kod Boka, kod Orle i kod Bielska navalio je usred noći na cieli njegov tabor.

Kod Vojske, nedaleko Zabludova, na samom Radzivillovom zemljištu, nakrupio je kao biesni huragan i na sam knežev glavni stan tako, te za malo da nije zasužnjio kneza Boguslava, koji je upravo bio kod objeda, pa je samo gospodinu Sakoviću, podkomorniku osmijanskomu, imao da zahvali, što je izneo živu glavu. Kod Bialostoka je ugrabio kneževu kočiju i jedan dio njegove prtljage. Njegovu je vojsku izmučio i prepustio gladu. Izvrstni njemački pješaci i švedski konjanici, što ih je knez Boguslav bio doveo sa sobom, vraćali su se slomljeni i satrveni, više slični kosturima, nego živim ljudima. Biesna vika Kmicicevih dobrovoljaca i Tatara razliegala se pred njima, za njima i sa svih strana Istom što su umorni vojnici htjeli da odpočinu, već su se morali mašati za oružje. I što dalje, bilo im je to gore.

Niži plemići, koji su obitavali u onoj okolici, družili su se s Tatarima, jer su mrzili biržanske Radziville i jer su se bojali Kmicica, koji je nemilo kaznio odpornike. I tako su njegove sile rasle, a Boguslavove ginule.

Uz to je i sam knez Boguslav doista bio bolestan, i premda se u srce toga čovjeka nije nikada na dulje vremena mogla ušuljati malodušnost i premda su mu zvjezdoznanci, kojima je sliepo vjerovao, bili u Pruskoj prorekli, da njegovu osobu ne će na tom bojnom pohodu zateći nikakovo zlo, ipak je u tim okolnostima često jako trpila njegova ambicija. Njegovo je ime, kao ime vješta vojskovodje, bilo slavno poznato u Francezkoj, u Nizozemskoj i

Digitized by Google

nad Rajnom, a sad ga je eto dan na dan napastavao nepoznati neprijatelj, te ga i bez bitke pobjedjivao.

U tom neprestanom uznemirivanju bijaše toliko neke biesne i neutažive mržnje, te je knez Boguslav svojom bistroumnošću već iza nekoliko dana uvidio, da ima posla s nekim neumoljivim osobnim neprijateljem. I lako je saznao, da se taj neprijatelj zove Babinić, jer je to ime ponavljala ciela okolica, ali mu je ono bilo nepoznato. Pod svu je silu htio da upozna tu osobu, pa joj je postavljao sve moguće zamke i zasjede. Ali uzalud! Babinić im se je uviek znao ukloniti, da mu nanese štetu ondje, gdje joj se je najmanje nadao.

Napokon se obe vojske nadjoše u okolici Sokolke. Knez Boguslav nadje ondje pomoć, pod vodstvom v. Kyritza, koji bijaše dopro do Janova, ne znajući, gdje je sam knez. Ondje se je imala riešiti sudbina toga Boguslavova pohoda.

Kmicic je pozatvarao sve puteve, što su iz Janova vodili u Sokolku, Koričin, Kužnicu i Suhovolju. Sve šume i guštare zapremali su Tatari. Knezu Boguslavu nije moglo stići ni jedno pismo, k njemu nisu mogla dospjeti ni jedna kola s hranom, a i on je sam živo čeznuo za bitkom, dok njegova vojska ne pojede još i zadnji zalogaj.

Ali kao čovjek uman i svima spletkama vješt odluči, da će se najprije upustiti u pregovore. On još nije znao, da ga gospodin Sapieha u tom pogledu i svojim umom i svojim izkustvom na daleko nadkriljuje. I tako dodje u Sokolku u ime kneza Boguslava gospodin Saković, podkomornik i starosta osmijanski, njegov dvoranin i osobni prijatelj. On donese sa sobom pismo i punomoć, da može sklopiti mir.

Taj gospodin Saković, čovjek moćan, koji kasnije dotjera do senatorske časti, jer postade vojvodom smolenskim i podblagajnikom litvinske velike kneževine, bijaše u ovo vrieme jednim od najslavnijih kavalira na Litvi, a slovio je i svojom hrabrošću i svojom ljepotom. Uzrast mu bijaše srednji, kosa na glavi crna, a oči je imao jasnomodre i tako pronicave, te je knez Boguslav o njemu govorio, da on njima gleda tako, kao da udara sjekirom. Nosio se inozemski, poprimivši tu nošnju na svojim zajedničkim putovanjima s knezom Boguslavom, a govorio je gotovo sve jezike; u bitci se je u najveću vrevu bacao tako sliepo, da su ga njegovi prijatelji medju sobom nazivali „izgubljenim čovjekom".

No jer je bio vrlo jak i hladnokrvan, izlazio je zdrav i čitav iz svake pogibelji. O njemu se je pripoviedalo, da je mogao zadržati kočiju u najbržoj vožnji, pograbivši ju za stražnje kotače; a piti je mogao bez mjere. Znao je popiti veliku bocu rakije, pa je ipak bio tako triezan, kao da ni kapi nije uzeo u usta. S drugim ljudima ponosan i osoran, bio je u Boguslavovim rukama mekan kao vosak. Ponašao se liepo i znao se svojski vladati i na samom kraljevom dvoru, ali je u svojoj duši ipak krio neku divlju ćud, koja je često znala planuti poput žive vatre.

Bio je to više knežev drug, nego sluga.

Knez Boguslav, koji nije nikada nikoga u svom životu u istinu ljubio, imao je neku neobičnu slabost za toga čovjeka. Od naravi vrlo škrt, bio je prema njemu vrlo darežljiv. Svojim ga je uplivom bio podigao do podkomornika i obdario ga čašću osmijanskoga staroste.

Iza svake bitke bijaše njegovo prvo pitanje: „Gdje je Saković i nije li mu se što dogodilo?" Njegove je savjete jako uvažavao, a upotrebljivao ga je i na vojni i kod ugovaranja, gdje mu je mnogo koristila njegova smjelost.

Sad ga je bio poslao k Sapiehi. Ali to poslanstvo bijaše težko: prvo radi toga, što je na gospodina starostu posve lako mogla pasti sumnja, da je došao samo za to, da pregleda Sapiehinu vojsku; a drugo radi toga, što je kao poslanik imao više moliti, nego ponuditi.

Gospodin Saković nije se medjutim ničega žacao, već je došao kao pobjeditelj, koji ima da diktuje uvjete mira pobiedjenomu, i odmah je svojim modrim očima udario na gospodina Sapiehu.

Gospodin Sapieha, videći tu drzovitost, samo mu se je sažalno nasmiešio. Svaki čovjek može smjelošću i odvažnošću mnogo polučiti, ali samo kod stanovitih ljudi; no gospodin hetman nadkriljivao je i u tom pogledu na daleko gospodina Sakovića.

— Moj gospodar, knez na Biržu i na Dubinkama, konjušnik litvinske velike kneževine i vrhovni vodja vojske njegove visosti kneza elektora, — rekne Saković, — poslao me je, da vam se poklonim i da zapitam za zdravlje vaše dostojnosti.

— Zahvalite gospodinu knezu i recite mu, da ste me zdrava vidili.

— Evo imam i pismo za vašu dostojnost.

Sapieha primi pismo, pa ga otvori dosta nehajno, pročita i rekne:

— Šteta vremena... Ne mogu da razaberem, što knez hoće... Predajete li se, ili želite pokušati sreću?

Saković se tobože začudi.

— Da li se mi predajemo? Ja mislim, da knez baš to u svom pismu predlaže vašoj dostojnosti, barem moje instrukcije...

Sapieha ga prekine:

— O vašim instrukcijama govorit ćemo kasnije. Moj gospodine Sakoviću, mi vas progonimo već kakovih trideset milja, kao lovački psi zeca... A da li ste vi ikada čuli, da je zec predlagao lovačkim psima, da mu se predadu?

— Nama je stigla pomoć.

— Von Kyritz sa osam sto ljudi. Svi su drugi tako umorni, da će još prije bitke popadati. Reći ću vam, kao što je kazivao Hmielnicki: škoda hovoryty!

— Elektor će nas zaštititi sa svom svojom snagom.

— E pa dobro, barem ga ne ću morati daleko tražiti, jer ga baš želim zapitati: s kojim on pravom šalje svoju vojsku preko granica Republike, kojoj je vazal, te joj mora da bude vjeran?

— Pravom jačega.

— Možda u Pruskoj vriedi takovo pravo, ali kod nas ne... U ostalom, ako ste jači, izadjite na bojno polje!

— Knez bi već odavna bio navalio na vašu dostojnost, da mu nije žao srodne krvi.

— A za što mu nije bilo žao prije?

— Knez se takodjer čudi, što Sapiehe tako navaljuju na Radziville i što se vaša dostojnost ne žaca, da svoju otačbinu radi privatne osvete krvlju polieva.

— Tfu! — vikne Kmicic, slušajući taj razgovor iza hetmanova stolca.

Gospodin Saković ustane, pa pristupi k njemu i promjeri ga očima. Ali tu se namjeri svoj na svoga, ili još i na boljega, jer gospodin starosta nadje u Kmicicevim očima takav odgovor, da je odmah oborio svoj pogled.

A hetman namršti obrve.

— Sjednite, gospodine Sakoviću, a vi budite mirni!

Zatim nastavi:

— Samo čista savjest govori istinu, a nečista usta ju prožvaču i puku laž na sviet izbace. Onaj, koji je u ovu državu došao s tudjom vojskom, predbacuje krivicu onomu, koji ju brani. Bog to čuje, a nebeski kroničar zapisuje.

— Radi toga, što vi mrzite Radziville, propao je knez vojvoda vilenski.

— Ja ne mrzim Radziville, nego izdajice, a tomu je najbolji dokaz, što je i knez stolnik Mihajlo Radzivill u mom taboru... Govorite, gospodine, što želite?

— Reći ću dakle vašoj dostojnosti sve, što mi je na srcu: sigurno mrzi onaj, koji šalje najmljene ubojice...

Sad se začudi gospodin Sapieha:

— Ja da šaljem najmljene ubojice na kneza Boguslava?

Saković upilji svoje strašne oči u gospodina Sapiehu i rekne slavodobitno:

— Da!

Digitized by Google

E. Küsthardt:

Digitized by Google

(Luka 24, 36.)

Digitized by Google

— Vi ste poludili!

— Nedavno smo kod Janova uhvatili čovjeka, ubojicu, koji je već jednoč bio navalio na knežev život. Muke će ga već prisiliti, da kaže, tko ga je poslao.

Nastade duboka tišina, a u toj tišini začu gospodin Sapieha, kako je Kmicic, stojeći za njim, dva puta ponovio kroz stisnute zube:

— Jao! Jao!

— Bog će mi suditi, — odgovori s pravim senatorskim dostojanstvom gospodin hetman, — a pred vama i pred vašim knezom ne ću da se opravdavam, jer mi vi niste sudci. Za to nemojte ševrdati, već naprosto recite, za što ste došli i kakove mi vaš knez uvjete predlaže?

— Moj je gospodar knez pobio Horotkievića, porazio gospodina Kristofa Sapiehu i zauzeo Tikocin, pa se za to jamačno može smatrati pobjediteljem i tražiti znatne koristi. Ali jer mu je žao kršćanske krvi, želi samo da u miru ode u Prusku, ne zahtievajući ništa drugo, nego da može u utvrdjenim mjestima ostaviti svoje posade. Uz to smo zasužnjili i mnogo vaših vojnika, medju kojima su i mnogi znatniji častnici, osim gospojice Borzobohate Krasienjske, koja je već odpremljena u Tauroge. Ti se mogu zamieniti s našim ljudima.

— Vi se nemojte hvaliti pobjedama, jer vas je samo moja prednja straža, koju je predvodio ovdje prisutni gospodin Babinić, progonila punih trideset milja ... Bježeći pred njom, izgubili ste dva puta toliko sužanja, koliko ste ih prije sami zasužnjili; izgubili ste svoja tovarna kola, svoje topove i svoju prtljagu. Vaša je vojska gladom tako izmučena, da i sama pada; vi nemate što da jedete i ne znate, kamo da se obratite. A vi ste vidili moju vojsku. Ja vam nisam navlaš dao zavezate oči, da sami prosudite, možete li se s nama mjeriti. A gospojica Krasienska nije pod mojom zaštitom, nego pod skrbničtvom gospodina Zamojskoga i kneginje Grizelde Višnioviecke. S njima će knez obračunati, ako joj što zla učini. A vi govorite, što mi još imate reći, ali govorite mudro, jer ću inače odmah zapovjediti gospodinu Babiniću, da na vas navali.

Saković se okrene Kmicicu:

— Dakle ste nas vi tako uznemirivali? Mora da ste kod Kmicica naučili taj posao.

— Vama može reći vaša vlastita koža, da li sam ga dobro naučio.

Hetman namršti ponovno obrve.

— Ovdje vas više ne treba! — rekne Sakoviću. — Možete otići.

— Dajte mi barem pismo za kneza.

— Dobro. Pričekajte na pismo kod gospodina Oskierke.

Začuvši to gospodin Oskierka, odvede odmah gospodina Sakovića. Hetman mu na oprostu mahne rukom, pa se onda okrene k gospodinu Andriji:

— Za što si rekao: „jao!“ kad je ob onom zasužnjenom čovjeku bio govor? — zapita ga, gledajući mu ravno u oči. — Zar te je tvoja mržnja tako zavela, da si doista poslao ubojicu na kneza?

— Tako mi presvete Bogorodice, koju sam branio, nisam! — odgovori Kmicic. — Ja sam ga još iz Lavova odpravio u Tauroge ... Knez Boguslav je u Tauroge odveo gospojicu Billevićevu ... Ja ljubim tu gospojicu!... Mi smo se imali uzeti ... A toga sam čovjeka poslao, da mi o njoj pošalje pouzdanih viesti. Bila je u takovu položaju ...

— Umiri se! — rekne hetman. — Jesi li mu dao kakova pisma?

— Nisam ... Ona ih ne bi htjela čitati.

— Za što?

— Za to, što joj je knez Boguslav rekao, da sam mu htio izručiti našega kralja.

— Ti imaš razloga, da ga mrziš, to priznajem ...

— Da, vaša dostojnosti, da!

— A pozna li knez toga čovjeka?

— Pozna. To je moj stražmeštar Soroka. On mi je pomagao, kad sam zasužnjivao kneza.

— Razumijem! — rekne hetman. — Sad će mu se knez osvetiti.

Nastade kratka šutnja.

— Knez je u neprilici, — progovori hetman, pa će nam ga možda predati.

— Vaša dostojnosti, — rekne Kmicic, — zadržite Sakovića, a mene pošaljite knezu ... možda ću ga osloboditi.

— Zar ti je toliko stalo do njega?

— To je moj stari vojnik, stari sluga .. Na rukama me je nosio ... Često mi je spasio život ... Bog bi me kaznio, da ga napustim u takovoj nevolji.

I Kmicic zadrhće od žalosti i nepokoja, a hetman rekne:

— Ne čudim se, da te ljube tvoji vojnici, jer i ti njih ljubiš. Učinit ću, što mogu. Pisat ću knezu, da ću mu za toga čovjeka poslati koga god hoće; a on je napokon sve samo na tvoju zapovied kao tvoje orudje radio.

Kmicic se pograbi za glavu.

— Knezu nije do sužanja, pa ga za to ne će pustiti ni za tridesetoricu.

— To ga ne će predati ni tebi, već će se još mašiti i za tvojim grlom.

— Vaša dostojnosti, za jednoga bi ga pustio: za Sakovića.

— Sakovića ne mogu da zasužnjim, jer je poslanik.

— Neka ga vaša dostojnost samo zadrži, a ja ću knezu poći s pismom. Možda ću uspjeti. Bog s njim! Odreći ću se i svoje osvete, samo da mi pusti toga vojnika.

— Čekaj, — rekne hetman, — Sakovića mogu zadržati. Osim toga ću pisati knezu, da mi pošalje bezimeno popratno pismo.

To rekavši, počne hetman odmah pisati. Četvrt sata kasnije odjuri Kozak s pismom u Janov, a pod večer se povrati s odgovorom kneza Boguslava.

„Šaljem vam zatraženo popratno pismo,“ pisao je knez Boguslav, — s kojim će se svaki poslanik sigurno povratiti, samo se čudim, što je vaša dostojnost zatražila to popratno pismo, imajući kod sebe kao taoca moga slugu i prijatelja, gospodina starostu osmijanskoga, koga ljubim toliko, da bih za njega sve častnike vaše dostojnosti odpustio. Uz to je poznato, da se o poslanike ne ogrešuju ni divlji Tatari, s kojima vaša dostojnost na moju kršćansku vojsku navaljuje. Za to vam sigurnost moga poslanika osobito preporučujem i ostajem i t. d.“

Još iste večeri uze Kmicic popratno pismo, oba Kiemlića i ode. Gospodin Saković ostade kao taoc u Sokolki.

XX.

Bijaše blizu polnoć, kadno se gospodin Andrija javi kneževim prvim stražama, ali u cielom taboru kneza Boguslava nije nitko spavao. Bitka je mogla nastupiti svaki čas, pa su se svi na nju živo spremali. Kneževa je vojska zapremala sam Janov i gospodovala nad cestom iz Sokolke, koju su čuvali izkusni elektorovi topnici. Tu bijahu samo tri topa, ali dosta praha i olova. S obe strane Janova dade knez Boguslav izkopati šanceve, a na njih postaviti pješake i lake topove. Konjanici su bili u samom Janovu, iza topova i šanceva. Taj je položaj bio za obranu dosta zgodan, te se je svježim ljudima mogao vrlo dugo i krvavo braniti, ali je novih pješaka bilo samo osam sto pod v. Kyritzem, dočim su drugi bili tako izmučeni, da su se jedva držali na nogama. Osim toga se je tatarsko urlanje čulo u Suhojvolji na sjevernoj strani, kao i iza ledja Boguslavovih bojnih redova, usljed čega je znatan strah vladao medju njegovim vojnicima. Knez Boguslav morao je na tu stranu poslati sve svoje lake konjanike, koji odoše kakove pol milje, pa nisu smjeli ni natrag, ni napred, jer su se bojali kakove zasjede u gustoj šumi.

Knez Boguslav je sve sam radio i nadzirao, premda

Digitized by Google

ga je groznica silno mučila, i jer nije mogao sjediti na konju, morala su ga četvorica njegovih ljudi nositi na nosiljki. Tako je bio pregledao cestu i vraćao se upravo u Janov, kadno mu dojaviše, da dolazi knežev poslanik.

Bilo je to već na ulici. Knez Boguslav nije mogao prepoznati Kmicica, jer je noć bila tamna i jer je gospodin Andrija imao zavezane oči, te mu se je vidio samo donji dio lica.

Knez to odmah opazi, kad je Kmicic sjašio s konja, i zapovjedi, da mu s očiju skinu rubac.

— Ovdje je već Janov, — rekne, — pa za to ne treba ništa sakrivati.

Zatim se okrene k gospodinu Andriji:

— Od gospodina Sapiehe?

— Da.

— A što ondje radi gospodin Saković?

— On je kod gospodina Oskierke.

— Za što ste tražili popratno pismo, kad imate Sakovića? Gospodin Sapieha je jako oprezan, ali neka pazi, da se ne prevari u računu.

— To na mene ne spada! — odgori Kmicic.

— Ja vidim, da vi niste baš jako razgovorljivi.

— Donio sam pismo, a o svom privatnom poslu govorit ću vam u vašemu stanu.

— Dakle imate i privatnoga posla?

— Imam molbu na vašu kneževsku milost.

— Bit će mi drago, ako vam ju budem mogao uslišati. A sada molim, da podjete sa mnom. Sjednite na konja. Pozvao bih vas u nosiljku, ali bi nam bilo pretiesno.

I podjoše. Knez na nosiljki, a Kmicic kraj nje na konju. I u tmini su pogledavali jedan na drugoga, ali se nisu mogli dobro viditi. Za čas počne se knez i u svojoj toploj odjeći tako tresti, da je cvokotao zubima, pa onda rekne:

— Groznica me je spopala... a da nema nje... brr!... postavio bih vam druge uvjete.

Kmicic ne odgovori ni rieči, već samo htjede da očima probije tminu, u kojoj je samo nejasno razabirao kneževu glavu. Začuvši njegov glas i ugledavši njegov lik, pojavi se takova mržnja i takova želja za osvetom u Kmicicevu srcu, da je već graničila s mahnitošću. Ruka mu je i nehotice tražila mač, koji mu je bio oduzet, ali je za pojasom imao svoj željezni buzdovan, svoj pukovnički znak, a djavao mu počne odmah šaptati:

— Zavikni mu u uho, tko si i razbij mu glavu na komade! Noć je tamna, pa ćeš se spasiti... Kiemlići su s tobom! Usmrtit ćeš izdajicu i osvetit ćeš se za nanešenu ti krivicu. Izbavit ćeš Olenjku i Soroku... Udri! Udri!

Kmicic se još više približi k nosiljki i stane drhtavom rukom vaditi svoj buzdovan.

— Udri! — šaptao mu je djavao. — Učinit ćeš uslugu otačbini!

Kmicic je već bio izvadio svoj buzdovan i čvrsto ga stisnuo desnicom, kao da ga želi prelomiti.

— Jedan, dva, tri! — šaptne mu djavao.

Ali u taj čas propne se njegov konj, bilo da je posmuo, bilo da je gubicom udario o šljem kneževa momka, a Kmicic ga obuzda vojkama. U to se nosiljka udalji nekoliko koraka.

A junaku se kosa nakostruši na glavi.

— Majko najsvetija, zaustavi mi ruku! — šaptne kroz stisnute zube.

— Ta ja sam poslanik, ja dolazim od hetmana, pa hoću da umaram, kao kakav noćni razbojnik!... Ja sam plemić, ja sam tvoj sluga... Ne uvedi me u napast!

— A što vi zaostajete? — začuje se grozničavi glas kneza Boguslava.

— Evo me, evo!

— Čujete li... već i pietli kukuriču. Moramo se požuriti, jer sam bolestan, pa mi treba počinka.

Kmicic zadjene buzdovan za pojas, pa je dalje jašio uz nosiljku. Ipak nije mogao da nadje mira. Znao je, da će samo hladnokrvnošću izbaviti Soroku, i za to je promišljao, što ima reći, da na to sklone kneza Boguslava. Prisegne dakle sam sebi, da će samo Soroku imati na umu, a da ne će ni spomenuti ništa drugo, a najmanje Olenjku.

I osjeti, kako mu u tmini žarko rumenilo oblieva lice na samu pomisao, da će možda sam knez spomenuti njezino ime, ili da će reći nešto, što on ne bude mogao mirno saslušati.

— Neka je ne dira, — govorio je u svojoj duši,— neka je ne dira, jer će u tom biti smrt i njegova i moja... Neka se smiluje samomu sebi, ako već nema dosta stida!

I strašno je trpio gospodin Andrija. U prsima mu je ponestajalo daha, a grlo mu je bilo tako stisnuto, te se je bojao, da ne će moći izustiti ni jedne rieči, kad bude htio da progovori.

U toj svojoj duševnoj tjeskobi počne moliti litanije.

Za čas se znatno umiri, a onaj željezni obruč, koji mu je stiskao grudi, jako popusti.

U to stigoše do kneževa stana. Momci postaviše na zemlju nosiljku; dva komornika uzeše kneza izpod pazuha, a on se okrene Kmicicu i rekne kroz stisnute zube:

— Izvolite za mnom... Groznica će odmah proći, pa ćemo se moći razgovarati.

Za čas nadju se oba u prostranoj sobi, u kojoj je bilo jako naloženo i upravo nesnosno vruće. Kneza Boguslava smjestiše na dugi divan, pokriše skupocjenim pokrivalom i zapališe svjetlo. Zatim komornici odu, a knez spusti glavu i zatvori oči, pa je tako nekoliko trenutaka ležao nepomično.

Napokon rekne:

— Odmah... samo dok malko odpočinem.

Kmicic ga je promatrao. Knez se nije bio jako promienio, samo što mu je groznica izobličila lice. Bio je našminkan kao obično, ali ipak blied i baš radi toga, što je ležao nauznak, sličan mrtvacu.

Gospodin Andrija stajao je pred njim u svjetlu sviećnjaka. Kneževe oči stanu se lieno otvarati, a najednoč se posve otvore i zasinu nekim neobičnim plamenom. Ali to potraja samo jedan trenutak, a zatim zatvori on i opet oči.

— Ako si duh, ja te se ne bojim, — progovori, — ali propadni!

— Došao sam s pismom od hetmana, — odgovori Kmicic.

Boguslav se trgne, kao da se je htio otresti svojih maštanja; zatim promjeri Kmicica i rekne:

— Zar sam vas promašio?

— Ne baš posve, — odgovori mrko gospodin Andrija i pokaže mu prstom svoju brazgotinu.

— To je već drugi! — promrmlja knez na pol samomu sebi.

Zatim nadoda glasno:

— Gdje je pismo?

— Evo ga! — odgovori Kmicic i pruži mu pismo.

Boguslav stane čitati, a kad dovrši, čudno mu zabljesnu oči.

— Dobro, — progovori, — dosta je otezanja! Sutra će biti bitka, i to mi je baš drago, jer ne ću imati groznice.

— To će i nama biti drago, — odgovori Kmicic.

Nastade kratka šutnja, a medjutim su se ta dva neprijatelja mjerila očima s nekom strašnom znatiželjnošću.

Knez progovori prvi:

— Pogadjam, da ste me vi tako uznemirivali s Tatarima.

— Ja!

— A za što se niste bojali, da amo dodjete?

Kmicic ne odgovori ni rieči.

— Možda ste računali na naše srodstvo po Kiškovima... Mi imamo svojih računa... Ja vam, gospodine kavalire, mogu sguliti kožu.

— Možete, vaša kneževska milosti!

— Vi ste došli s popratnim pismom, to je istina. Sada

Digitized by Google

znadem, za što ga je gospodin Sapieha zatražio! ... No vi ste teški za mojim životom ... Saković je ondje zadržan, ali ništa za to! Gospodin vojvoda nema na Sakovića nikakova prava, a ja na tebe imam ... bratiću!

— Ja sam s jednom molbom došao k vašoj kneževskoj milosti.

— Molim! Možeš biti uvjeren, da ću za tebe sve učiniti. Kakova je to molba?

— Ovdje je zasužnjen vojnik, jedan od onih, koji su mi pomagali, da zasužnjim vašu kneževsku milost. Ja sam mu zapovjedao, a on je radio kao moje sliepo orudje. Neka vaša kneževska milost izvoli toga vojnika pustiti na slobodu.

Boguslav promisli dva tri trenutka.

— Gospodine kavalire, — rekne, — ja promišljam, da li si ti bolji vojnik, ili drzovitiji molitelj.

— Ja ne tražim toga čovjeka za badava od vaše kneževske milosti.

— A što mi za njega daješ?

— Samoga sebe.

— Molim, zar je to takav miles praeciosus?[1]) ... Dobro ga plaćaš ... ali pazi, da ga ne preplatiš, jer sigurno želiš od mene još nekoga odkupiti.

Kmicic pristupi za korak bliže i probliedi tako strašno, da je knez i nehotice pogledao na vrata i unatoč svoj svojoj odvažnosti promienio razgovor.

— Gospodin Sapieha ne bi pristao na takovu zamjenu, — rekne. — Rado bih te imao, ali sam svoju kneževsku rieč dao za tvoju sigurnost.

— Ja ću po tom vojniku pisati gospodinu hetmanu, da sam dobrovoljno ostao.

— A on će zatražiti, da mu te i proti tvojoj volji natrag pošaljem. Ti si mu izkazao jako znatne usluge. I Sakovića mi ne će odpustiti, a ja cienim Sakovića više, nego tebe.

— A vi pustite i ovako na slobodu toga vojnika, pa ću vam se staviti na svoju poštenu rieč, gdje god mi zapovjedite.

— Ja ću možda već sutra pasti, pa mi prekosutra ne će više ništa koristiti,

— Molim vašu kneževsku milost! Za toga čovjeka ja ću se ...

— Što ćeš ti?

— Ja ću se odreći svoje osvete.

— Vidiš, gospodine Kmicicu, ja sam često na medveda išao sa samim kopljem, ne za to, što sam morao, već što me je to veselilo. Meni je milo, kad mi prieti kakova opasnost, jer mi nije stalo do života. Za to me veseli i tvoja osveta, premda moram priznati, da ti spadaš medju takove medvede, koji i sami traže lovca.

— Vaša kneževska milosti, — rekne Kmicic, — za malo milosrdja odpušta Bog često velike griehe. Nitko ne zna, kad će se morati staviti pred Isusov sud.

— Dosta! — prekine ga knez. — Unatoč ljutoj groznici slažem i ja svoje psalme, da kakovu god zaslugu steknem pred Bogom, a kad bih trebao propovjednika, i sam bih ga dozvao. Ti ne znaš da moliš dosta pokorno, već si dapače i osoran. Ja ću ti sam kazati sredstvo: udari u sutrašnjoj bitci na gospodina Sapiehu, pa ću ti prekosutra pustiti toga prostaka i oprostiti sve griehe. Ti si izdao Radziville, pa izdaj i Sapiehu.

— Je li to poslednja rieč vaše kneževske milosti? Ja zaklinjem vašu kneževsku milost svim onim, što vam je sveto ...

— Ne! Vrazi te nose, pa dobro! I u licu se mienjaš ... Samo mi ne dolazi preblizu, jer me je doduše stid, da zovem svoje ljude, ali gledaj! Ti si preveć smion!

To rekavši, pokaže knez Boguslav kuburu izpod pokrivala, kojim je bio pokriven, i pogleda plamnim očima na Kmicica.

— Vaša kneževska milosti! — vikne Kmicic, sklopivši ruke kao na molbu, ali od gnjeva sav izobličen u licu.

— Ti moliš, ali se i groziš! — rekne knez Boguslav. — Sagibaš šiju, a sam vrag ceri iza tebe na me svoje zube! ... Iz očiju ti sieva ponos, a gromovi ti grme iz ustâ! Padaj do mojih nogu, kad me moliš, moj gospodine! Udri čelom o pod, pa ću ti onda odgovoriti!

Lice gospodina Andrije bijaše bliedo poput krpe; on prinese ruku na mokro čelo, na oči i na lice, pa progovori drhtavim glasom, kao da ga trese groznica, koja je mučila samoga kneza:

— Ako mi vaša kneževska milost pusti toga staroga vojnika ... to sam spreman ... da vašoj kneževskoj milosti ... padnem do nogû ...

Zadovoljstvo zasine na Boguslavovim očima. Svoga je neprijatelja upokorio i ponosnu mu šiju prignuo. Bolje zadovoljštine nije mogla dobiti njegova osveta i mržnja.

A Kmicic je pred njim stajao naježene kose, drhćući po cielom tielu. Njegovo lice, slično i u miru jastrebovoj glavi, bijaše sada još sličnije toj grabežljivoj ptici. Čovjek nije mogao znati, ne će li za čas pasti do kneževih nogu, ili mu se baciti na prsa.

A knez Boguslav, ne spuštajući s njega očiju, rekne:

— Pred svjedocima! Pred ljudima!

I okrene se k vratima:

— Ovamo!

Kroz otvorena vrata udje nekoliko dvorana, Poljaka i inozemaca. Za njima počeše dolaziti častnici.

— Moja gospodo, — rekne knez, — ovo je gospodin Kmicic, zastavnik oršanski i poslanik od gospodina Sapiehe, koji hoće da me zamoli za neku milost i želi, da mu vi svi budete svjedoci.

Kmicic se zakoleba kao pijan, pa težko uzdahne i padne do kneževih nogu.

Svi su ga u čudu gledali, iznenadjeni njegovim slavnim imenom, kao i tim, što je taj čovjek, koji ga je nosio, bio Sapiehin poslanik. I svi su razumili, da se dogadja nešto neobično.

U to knez ustane, i ne rekavši ni rieči, ode u drugu sobu, namignuvši samo dvojici svojih dvorana, da podju za njim.

Kmicic se digne. Na njegovu licu nije više bilo ni gnjeva, ni mržnje, već se je zrcalila samo silna tuga. Činilo se, da ni sam ne zna, što se s njim sbiva, i da mu je podpuno slomljena sva odvažnost.

Prodje pol ure i ura. Pod prozorom su se čuli odmjereni vojnički koraci i konjski topot, a on je sveudilj sjedio kao okamenjen.

Najednoč se otvoriše vrata, koja su vodila na hodnik. Udje častnik, Kmicicev davni znanac još iz Birža, s osmoricom vojnika, od kojih su četvorica imala puške, a četvorica samo sablje.

— Gospodine pukovniče, izvolite ustati! — rekne uljudno častnik.

Kmicic ga nehajno pogleda.

— Glovbiću! — progovori, prepoznavši častnika.

— Imam zapovied, — odgovori Glovbić, — da vam svežem ruke i da vas odvedem iz Janova. Bit ćete svezani samo na čas, pa ćete kasnije otići slobodni. Za to molim vašu milost, da se ne opirete.

— A vi me vežite! — rekne Kmicic.

I dade se svezati bez odpora. Ali nogû mu nisu vezali. Častnik ga izvede iz sobe i povede pješice kroz Janov. Zatim su išli još jednu uru. Putem im se pridruži nekoliko konjanika. Kmicic je čuo, da se razgovaraju poljski, jer su svi Poljaci, koji su još služili kod kneza Boguslava, dobro poznavali Kmicicevo ime, pa su za to bili znatiželjni, što će se s njim dogoditi. Povorka prodje kraj brezove šumice i nadje se na pustom polju, na kom ugleda Kmicic odjel poljskih lakih konjanika kneza Boguslava.

Konjanici su stajali u četvorini, u kojoj su bila samo dva pješaka, držeći konje, i nekoliko ljudi s bakljama.

[1]) Dragocjeni vojnik.

Digitized by Google

Na njihovu svjetlu opazi gospodin Andrija svježe naoštreni kolac, ležeći na zemlji i svezan dugim konopcem uz obližnje stablo.

Kmicica prodju i nehotice trnci.

— To je za mene! — pomisli. — On će me konjima dati navući na kolac. Iz osvete će žrtvovati Sakovića.

Ali se je varao, jer je kolac bio namienjen Soroki.

Uz slabo svjetlo ugleda gospodin Andrija i samoga Soroku. Stari je vojnik sjedio kraj stabla, bez kape i svezanih ruku, a stražila su ga četiri stražara. Neki čovjek, odjeven u kratak kožuh bez rukava, dade mu upravo u taj čas pljosnatu bocu rakije, koju je Soroka požudno izpio. Izpivši ju, pljune, a jer Kmicica u to dovedoše u prve redove, opazi ga stari vojnik i odmah se osovi, kao na kakovoj vojničkoj paradi.

Obojica su se gledala nekoliko časaka. Sorokino je lice bilo dosta mirno, te je samo micao ustima, kao da nešto žvače.

— Soroka! — vikne napokon Kmicic.

— Na zapovied! — odgovori stari vojnik.

I opet nastade tišina. Ta što da govore u takovom trenutku? U to se krvnik, koji mu je malo prije bio dao rakije, ponovno približi k Soroki.

— No, stari, — rekne mu, — vrieme je!

— A vi me navlačite!

— Ne boj se!

Soroka se nije bojao, ali kad je na sebi ocutio krvnikovu ruku, uzdahne brzo i glasno i napokon rekne:

— Dajte mi još rakije!

— Više je nema.

Najednoč pristupi k njemu jedan vojnik i pruži mu svoju bocu.

— Evo je!

— U red! — zapovjedi Glovbić.

Ali čovjek u kratkom kožuhu prinese ipak bocu na Sorokina usta, a on ju izpije do dna i uzdahne duboko.

— Eto to je vojnički udes, — rekne, — za trideset godina službe! Ali vrieme je, vrieme!

Krvnikov pomagač pristupi k njemu, te ga stanu svlačiti.

Nastade podpuna tišina.

Baklje su podrhtavale u rukama ljudi, koji su ih držali. Svima je bilo strašno.

U to se jasno mrmljanje začuje medju vojničkim redovima, bivajući sve glasnije i glasnije. Vojnik nije krvnik. On zadaje smrt, ali ne voli gledati tudje muke.

— Mir! — vikne Glovbić.

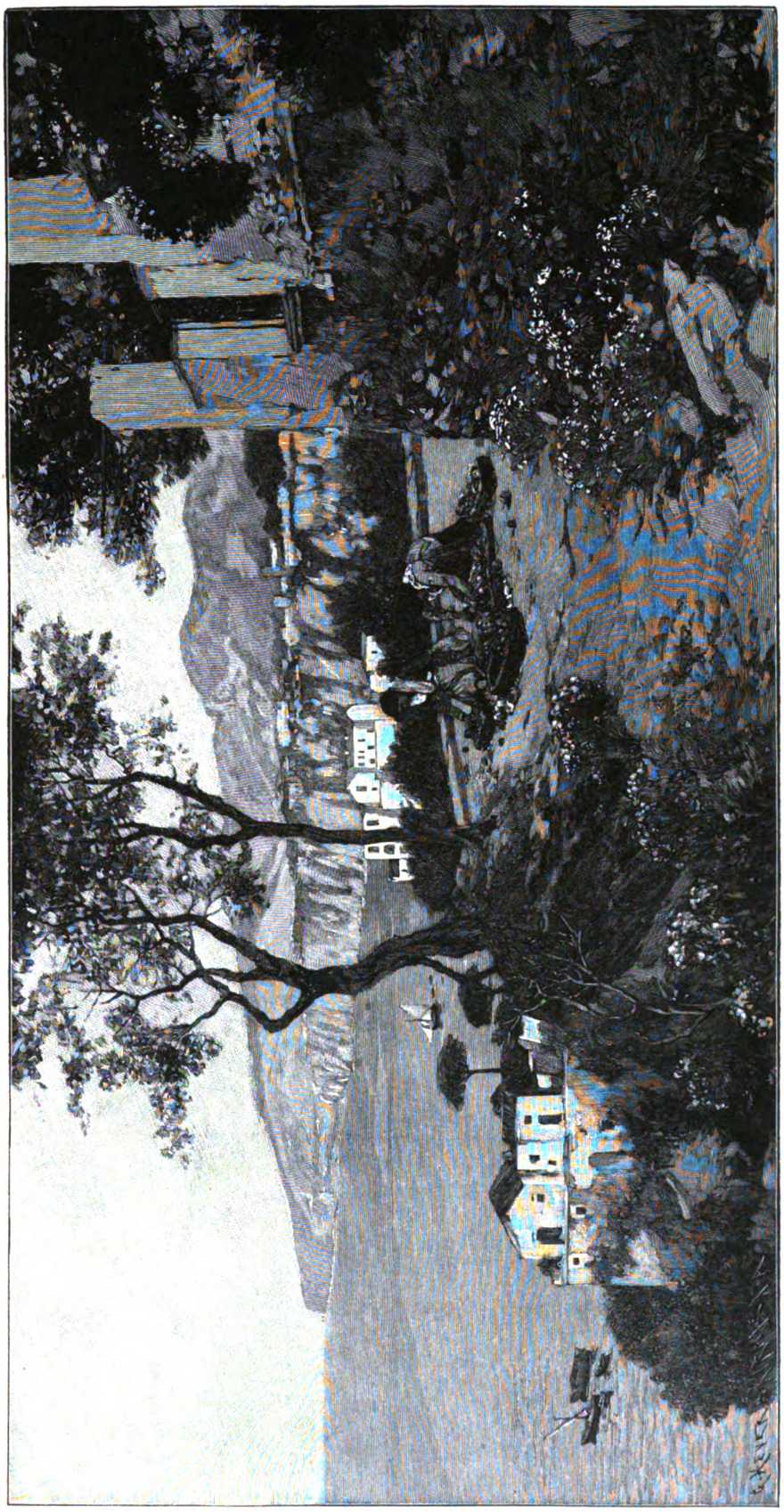

Brancaccio Karlo: Sorrent.

Digitized by Google

Mrmljanje se pretvori u glasnu viku, u kojoj su se razabirale pojedine rieči: „Djavoli!“ ... „Ubojice!“ ... „Poganska službа!“

Najednoč vikne Kmicic tako, kao da njega na kolac navlače:

— Stoj!

Krvnici stanu i nehotice. Svi pogledaju na Kmicica.

— Vojnici! — vikne gospodin Andrija. — Knez Boguslav je izdajica kralja i Republike! Vi ste obkoljeni, pa ćete sutra svi biti poubijani! Vi služite izdajici! Služite proti svojoj otačbini! Ali tko ostavi tu službu, tko ostavi izdajicu, tomu će oprostiti i kralj i hetman!... Birajte! Sutra vas čeka nagrada, ili smrt i sramota!... Ja ću vam dati dukat na glavu, dva dukata na glavu!... Birajte!... Vi ste pošteni vojnici, pa vam ne doliči služiti izdajici!... Živio kralj! Živio veliki hetman litvinski!

Vika se pretvori u pravu buru. Redovi se prolome. Nekoliko glasova vikne:

— Živio kralj!

— Dosta nam je ove službe!

— Smrt izdajici!

— Stoj! Stoj! — vikali su drugi glasovi.

— Sutra ćete sramotno izginuti! — vikao je Kmicic.

— Tatari su u Suhojvolji!

— Knez je izdajica!

— Mi vojujemo proti kralju!

— Hajdemo knezu!

— Stoj!

U toj vrevi presieče netko konopac, kojim bijahu svezane Kmiciceve ruke. A on skoči u tren oka na jednoga od onih konja, koji su Soroku imali navući na kolac, i vikne:

— Za mnom k hetmanu!

— Hajdemo! — vikne Glovbić. — Živio kralj!

— Živio! — odgovori pedeset glasova i pedeset sabalja bljesne u taj mah.

— Na konja Soroku! — zapovjedi Kmicic.

Bilo je i takovih, koji su se htjeli opirati, ali su ipak zašutili, ugledavši gole sablje. Samo jedan okrene konja i za čas im izčezne iz očiju. Baklje se utrnuše. Sve obuze gusta tmina,

— Za mnom! — razliegne se Kmicicev glas.

I svi krenuše u dugoj povorci s mjesta.

Odjašivši dobrano, namjeriše se na pješačke straže, smještene u brezovoj šumici na lievoj strani.

— Tko je? — začuju se glasovi.

— Glovbić sa svojim odjelom.

— Geslo?

— Trublja!

— Prolazi!

I prodjoše, ne žureći se baš previše, a onda potjeraše konje.

— Soroka! — progovori Kmicic.

— Na zapovied! — oglasi se uz njega glas staroga stražmeštra.

Kmicic ne reče više ni rieči, već samo pruži ruku i položi ju na Sorokinu glavu, kao da se je htio osvjedočiti, da je stari vojnik doista uz njega.

A Soroka pritisne njegovu ruku niemo na svoja usta.

U to se oglasi Glovbić s druge strane.

— Vaša milosti, ja sam već odavno htio da učinim ovo, što sada činim.

— I ne će vam biti žao!

— Sav svoj život bit ću zahvalan vašoj milosti!

— Slušajte, Glovbiću! Za što je knez poslao vas, a ne koji inozemni odjel, na ekzekuciju?

— Jer je vašu milost htio da osramoti pred Poljacima. Tudji vojnici ne poznadu vaše milosti.

— A meni se nije ništa imalo dogoditi?

— Ja sam imao zapovied, da vam razriešim ruke. A kad bi se zauzeli za Soroku, imali smo nalog, da vas odvedemo pred kneza, da vas on kazni.

— Dakle je i Sakovića htio žrtvovati! — promrmlja Kmicic.

A medjutim je knez Boguslav, izmučen groznicom i dnevnim naporom, u Janovu već bio legao na počinak. Iz duboka sna probudi ga vika pred njegovim stanom i kucanje na vratima.

— Vaša kneževska milosti! Vaša kneževska milosti! — vikalo je više glasova.

— Knez spava! Ne budite ga! — odgovarali su im paži.

Ali knez sjedne na svojoj postelji i vikne:

— Svjetla!

Donesoše svjetlo, a ujedno udje i dnevni častnik.

— Vaša kneževska milosti, — rekne, — Sapiehin je poslanik pobunio Glovbićevu četu i odveo ju k hetmanu.

Nastade kratka šutnja.

— Zatrubite i zabubnjajte! — zapovjedi napokon knez. — Neka se sva vojska postavi u bojni red!

Častnik ode, a knez ostade sam.

— To je strašan čovjek! — rekne za čas samomu sebi.

I ućuti, da ga i opet trese ljuta groznica.

XXI.

Lako možemo pomisliti, kako se je začudio gospodin Sapieha, kad se je Kmicic ne samo sretno povratio, već sa sobom doveo nekoliko desetaka konja i staroga slugu. Kmicic je dva puta morao pripoviedati hetmanu i gospodinu Oskierki, što je i kako je sve bilo, a oni su ga znatiželjno slušali, udarajući često dlanom o dlan i primajući se za glavu.

— Uvidi dakle iz svega toga, — rekne mu hetman, — da osveta često poput ptice umakne iz ruke onomu, tko ju prevrši. Knez je Boguslav htio, da Poljaci budu svjedoci tvojih muka i tvoje sramote, samo da te još više ponizi i osumnjiči. Ali se ti nemoj na to obazirati, jer ti je to božjom dozvolom dalo pobjedu, premda ti moram reći, da je on vrag, ali si i ti djavao! Knez je učinio zlo, što je prevršio mjeru.

— Ja je ne ću prevršiti ni u osveti, ako Bog da!

— Oprosti mu podpuno, kao što je i Isus oprostio, premda je kao Bog mogao jednom riečju uništiti Zidove.

Kmicic ne odgovori ni rieči, jer za to nije bilo ni vremena, kao ni za počinak. Naš vitez bijaše strašno umoran, ali je ipak još te iste noći htio da ode k svojim Tatarima, koji su iza Janova u šumi i na cesti stajali za ledjima Boguslavovih četa. No tada su ljudi dobro spavali i na konjima. Za to zapovjedi i gospodin Andrija, da mu osedlaju svježega konja, u nadi, da će se i putem dobro naspavati.

U samu zoru pristupi k njemu Soroka i osovi se službeno.

— Vaša milosti! — progovori.

No, što je, stari?

— Došao sam, da vas zapitam: kada ću poći?

— Kamo?

— U Tauroge.

Kmicic se nasmije.

— Ti ne ćeš u Tauroge, nego sa mnom.

— Na zapovied! — odgovori stražmeštar, nastojeći da sakrije svoje zadovoljstvo.

Zatim podjoše zajedno. Put bijaše dug, jer su morali obilaziti kroz šume, da ne nabasaju na kneza Boguslava; ali se za to i Kmicic i Soroka dobro naspavaše, pa sretno stigoše k Tatarima.

Akbah-Ulan dodje odmah pred Babinića, da ga izviesti o svojim činima. Gospodin Andrija bijaše posve zadovoljan: svi mostovi bijahu spaljeni, sve ceste razrovane; ali još ni to nije bilo sve: proljetne vode bijahu se razlile, pretvorivši sva polja u pusto blato.

Knez Boguslav nije imao drugoga izbora, van da se

Digitized by Google

pobije, pa da pobiedi, ili pogine. Na uzmak nije mogao ni da misli.

— Dobro, — rekne Kmicic, — on ima izvrstno, ali težko konjaničtvo. Od njega ne će po ovakovom blatu imati mnogo koristi.

Zatim se okrene k Akbah-Ulanu.

— Ti si omršavio, — rekne mu, udarivši ga rukom po trbuhu, — ali ćeš za to poslije bitke kneževim dukatima napuniti svoj čemer.

- Bog je stvorio neprijatelje, da junaci imadu od koga uzimati ratni plien, — odgovori ozbiljno Tatar.

— A Boguslavovo konjaničtvo stoji proti vama?

— Ima ih nekolika dobrih konja, a jučer su im poslali i pukovniju pješaka, koji su se obkopali.

— Zar ne bi bilo moguće, da se izmame na otvoreno polje?

— Oni ne će da izadju.

— A ne bi li se dali obići i potjerati natrag u Janov?

— Oni leže na cesti.

— Morat će se nešto izmisliti!

To rekavši, pogladi Kmicic rukom svoju kosu.

— Jeste li ih kušali uznemirivati? Kako daleko izlaze za vama?

— Na dvie, ili tri stotine koraka. Dalje ne će.

— Morat će se nešto izmisliti! — ponovi Kmicic.

Ali te noći nije ništa izmislio. Za to podje sutradan s Tatarima pod tabor, ležeći medju Suhomvoljom i Janovom, i uvidi, da je Akbah-Ulan bio prevršio, govoreći, da su se pješaci obkopali na toj strani, jer su tu bili samo obični šancevi i ništa više. Neprijatelji su se u njima mogli dugo braniti, osobito proti Tatarima, koji nisu rado navaljivali pod puščanim ognjem; ali nisu mogli ni misliti, da će uzdržati dulje obsiedanje.

— Da imam pješaka, — pomisli Kmicic, — potjerao bi ih.

Ali na pješake nije smio ni da misli, jer ih ni sam gospodin Sapieha nije imao previše i jer nije bilo vremena, da mu onamo stignu.

Kmicic dojaši tako blizu, da su na nj stali pucati Boguslavovi pješaci, ali on nije za to mario, već je mirno jašio medju puščanim zrnjem, sve promatrajući i pregledavajući, a Tatari su morali da ostanu uz njega, premda su slabije podnašali puščanu vatru. Zatim izadje neprijateljsko konjaničtvo i htjede da ga obkoli s jedne strane, ali on uzmakne na tri tisuće koraka, pa se onda okrene proti neprijateljima.

No i oni se povrate k svojim šancevima, a Tatari izbaciše za njima uzalud svu silu strjelica. S konja pade samo jedan čovjek, ali i njega podigoše i odnesoše.

Mjesto da ravno odjaši k Suhojvolji, krene Kmicic na zapad i dopre do Kamionke.

Močvarna rieka razlila se široko, jer je toga proljeća bilo mnogo vode. Kmicic pogleda na rieku, pa baci u nju nekoliko odkinutih grančica, da vidi, kako brzo teče, i rekne Akbah-Ulanu:

— Odavde ćemo ih obići, da iza ledja na njih udarimo.

— Uz vodu ne će konji moći plivati.

Voda teče lagano, pa hoće. Ta voda upravo stoji.

— Konji će prozebsti, a ni ljudi ne će uzdržati. Još je studeno.

— Ljudi će plivati, držeći se za konjske repove. To je vaš tatarski način.

— Ljudi će prozebsti.

— Ogrijat će se kraj ognja.

— Ej, sudjeno je!

Čim se smrači, zapovjedi Kmicic svojim ljudima, da nasieku suhe loze i trstikovine, pa da ju privežu uz konjske bokove.

Na pomol prve zviezde zadje u vodu osam sto ljudi, te počeše plivati. Kmicic im je sam plivao na čelu; ali za čas opazi, da za njim dolaze tako polagano, da ni za dva dana ne će doplivati iza šanceva.

Za to zapovjedi, da predju na drugu obalu.

To je bio opasan podhvat. Druga je obala bila močvarna i ravna, pa su konji propadali do trbuha. Ali su ipak išli napred, pomažući jedan drugomu.

Tako su išli neko vrieme.

Zviezde su pokazivale polnoć. U to začuju s juga jeku žestoke pucnjave.

— Bitka je započela! — vikne Kmicic.

— Mi ćemo zagrezti u blatu! — odgovori Akbah-Ulan.

— Za mnom!

Tatari nisu znali, što da počnu, kadno najednoč opaze, da je Kmicicev konj izašao iz blata, namjerivši se očito na tvrdo tlo.

I doista započe pješčani prud. Na njemu je bila voda do konjskih grudi, ali je tlo bilo tvrdo. Na to su išli brže. Na lievo su opažali daleke ognje.

— Ono su šancevi! — rekne tiho Kmicic. — Mi ćemo ih obići!

I doista ih obidju za kratko vrieme. Zatim krenu na lievo, pa i opet potjeraju svoje konje u rieku, da iza šanceva izadju na obalu.

Preko sto konja ostade im ondje u blatu, ali svi ljudi izadjoše na obalu. Kmicic zapovjedi onima, koji ostadoše bez konja, da sjednu za svoje drugove, pa podje k šancevima. A na tom mjestu ostavi dvie stotine dobrovoljaca, naloživši im, da šanceve uznemiruju sprieda sve dotle, dok im on ne zadje iza ledja. Približivši im se, začuje puščane hitce, iz početka riedke, pa onda sve gušće i gušće.

— Dobro je! — rekne. — Oni navaljuju!

I podje napred.

U tmini su se vidile samo ljudske glave, kako se talasaju pod konjskim hodom; ni sablja nije zazveknula, jer su i Tatari i dobrovoljci znali da idu tako tiho, kao vuci.

Od Janova čula se sve žešća pucnjava, te je bilo očito, da je gospodin Sapieha navalio na cieloj liniji.

Ali i na šancevima, kojima se je približavao Kmicic, čuli su se gromki povici. Na njima su gorili veliki ognji, bacajući jako svjetlo. Na tom svjetlu ugleda gospodin Andrija pješake, gdje riedko pucaju, gledajući samo preda se, na polje, na kom su se konjanici nagonili s dobrovoljcima.

Sa šanceva ugledaše i njega, ali mjesto da pucaju, pozdraviše gromkom vikom njegov odjel. Vojnici su mislili, da im to knez Boguslav šalje pomoć.

Ali kad je još jedva sto koraka dielilo Kmicicev odjel od šanceva, uznemiriše se u njima pješaci. Vojnici stadoše rukom prekrivati oči, da vide, kakovi to ljudi dolaze.

U to se na pedeset koraka strašno urlanje razliegne zrakom, a Kmicicev odjel pojuri poput bure i obkoli pješake, i ciela ta masa ljudi pograbi se u strašan koštac. Čovjek bi bio rekao, da ogromna zmija gnjavi svoju žrtvu.

U toj masi razliegali su se strašni vapaji: „Allah! Herr Jesus! Mein Gott!“

Iza šanceva su se čuli drugi povici, jer su i dobrovoljci žestoko navalili na pješake, čim su vidili, da je gospodin Babinić već ušao u šanceve. U to poče padati tako gusta kiša, da su se svi ognji brzo utrnuli, pa su se ljudi dalje borili u tmini.

Ali taj boj ne potraja dugo. Iznenada napadnuti Boguslavovi pješaci podjoše pod nož; a konjanici, medju kojima je bilo mnogo domaćih ljudi, položiše oružje. Sve tudjince, a poimence sto draguna, posjekoše Tatari.

Kad je mjesec i opet izašao iza oblaka, osvietlio je samo hrpu Tatara, gdje do kraja ubijaju ranjenike i oduzimlju im plien.

Ali ni to ne potraja dugo. Najednoč se razliegne pronicavi glas trublje, a Tatari i dobrovoljci skočiše odmah na svoje konje.

— Za mnom! — vikne Kmicic.

I povede ih kao vihor k Janovu.

*

Digitized by Google

Četvrt sata kasnije zapališe nesretno mjesto na četiri strane, a za jedan sat razlievalo se more plamena tako daleko, kako je širok bio Janov. Iz požara su k crvenome nebu letile silne iskre.

Tako je gospodin Kmicic javljao hetmanu, da je zašao iza ledja Boguslavovim četama.

A sam je, sav crven od ljudske krvi, usred plamena u bojni red svrstavao svoje Tatare, da ih povede dalje.

I već su bili u bojnom redu i htjeli da podju napred, kadno na bojnom polju, koje bijaše posve jasno osvietljeno požarom, pred sobom ugledaše odjel težkih elektorskih konjanika.

Vodio ih je vitez, vidljiv iz daleka, jer je bio pod srebrenim oklopom i jašio na bielom konju.

— Boguslav! — vikne neljudskim glasom Kmicic i pojuri s cielom tatarskom četom napred.

I išli su jedni na druge, kao dva ogromna vala, kad ih zanese protivan vjetar. Još ih je dielio znatan prostor, ali su za to konji trčali uzagrabce, protegnuti kao hrtovi i dotičući se gotovo trbuhom zemlje. S jedne strane ljudi ogromni, pod sjajnim oklopima, sa širokim sabljama u desnoj ruci, a s druge laki Tatari.

Napokon se sraziše na otvorenu polju i odmah se dogodi nešto strašno. Tatari padoše poput lana, kad ga položi vjetar; a ogromni ljudi prejašiše preko njih i odletiše dalje, kao da su i konjanici i konji imali silu gromova i krila bure.

Ali za čas se digoše mnogi Tatari i počeše ih progoniti. Neprijatelji su preko njih mogli prejašiti, ali ih ipak nisu mogli smrviti. I sve više i više ljudi jurilo je za neprijateljskim konjaničtvom. Arkani[1]) počeše zviždati zrakom.

Na čelu bjegunaca bježao je vitez na bielom konju u prvim redovima, ali medju Tatarima nije bilo Kmicica.

Istom u zoru stadoše se vraćati Tatari i gotovo je svaki na svom arkanu vodio neprijateljskog konjanika. Sad nadjoše i Kmicica i odnesoše ga bez sviesti k gospodinu Sapiehi.

[1]) Tatarski dugi konopci sa zamkom.

Hetman je sam sjedio kraj njegove postelje. U podne otvori gospodin Andrija oči.

— Gdje je Boguslav? — bijahu mu prve rieči.

— Potučen je hametom. Bog mu je iz početka naklonio sreću, ali je za tim izašao iz brezove šume i nabasao na pješake gospodina Oskierke, gdje je izgubio i pobjedu i svoje ljude. Ne znam, da li ih je pedeset umaklo, jer su ih još svu silu i tvoji Tatari pohvatali.

— A on sam?

— Pobjegao je.

Kmicic je šutio koji časak, pa rekne:

— Još se s njim ne mogu mjeriti. Udario me je sabljom po glavi i srušio s konja. Na sreću nije šljem popustio, ali sam se onesviestio.

— Taj šljem moraš objesiti u kojoj crkvi.

— Ja ću ga progoniti, pa makar i na kraj svieta! — rekne Kmicic.

Na to će hetman:

— Gledaj, kakovu sam viest dobio danas poslije bitke.

I pruži mu pismo, a Kmicic pročita glasno ove rieči:

„Švedski kralj je krenuo iz Elblonga, pa ide na Zamošće, odakle će na Lavov, na kralja. Dodjite, vaša dostojnosti, sa svom svojom snagom u pomoć kralju i otačbini, jer mu sam ne ću odoliti. — Čarniecki."

Nastade kratka šutnja.

— A hoćeš li i ti s nama, ili ćeš s Tatarima otići u Tauroge? — zapita hetman.

Kmicic zatvori oči. On se sjeti rieči priora Kordeckoga i onih, što mu ih gospodin Volodijovski reče o Skrzetuskomu, pa odgovori:

— Moji privatni poslovi doći će kasnije na red! A sad ću se za otačbinu boriti s neprijateljima!

Hetman ga zagrli.

— To si mi brat! — rekne. — A jer sam ja star, primi moj blagoslov!...

Konac četvrtoga diela.

(Nastavit će se.)

Okolo Kalničke gore.

Mali Kalnik.

Svanulo krasno, toplo rujansko jutro. Sunce razsipalo svjetlo po okolini kalničkoj i žarke svoje zrake odbijalo sa silnih litica i grebena Vranilca i susjednih vrhova, kad je pomalo zamračilo nebo i pao topao škropac, osvježiv cielu prirodu, koju je sunce u ovim krajevima palilo već nekoliko dana. Prošav župnikovim voćarom, nadješ se na oširoku kolniku, koji medju vinogradima vodi preko prigorja Kalničke gore. Put prosjeca laporne slojeve, koji su tu i tamo skoro bieli, spuštajući se nizbrdice, da se opet digne, otvarajući vidike na daleke krajeve prama jugu.

Za pô sata ugodna hoda, zagledaš seoce Obrež, a uzanj najkrasniji kraj kalnički, dol obrežki, što se stere na podnožju gore u prilici ogromna kola, u sredini kojega se uzdiglo pusto i veliko brdo Bubanj, zaraslo kratkom travom i gustom nizkom šikarom. Od crkvice sv. Duha, pa daleko tamo do crkvice sv. Franje, pruža se tlo u prilici velikoga luka, spuštajući se od prve k drugoj. Po oplazu toga luka leže obradjena zemljišta, padajući se poput rebara prama dnu dola. Tako se spušta tlo i od Bubnja i sela Obreža, kojemu se kuće nanizale obronkom briega, dočim je dno dola tu ravno, tamo valovito, pokriveno poljima i njivama, u kojima se zeleni kukuruz i konoplja ili se žute strništa. Najdublja mjesta zapremile livade, po kojima se sakupili »bieli" kosci, da kose travu ili otavu okolo potočića, koji žubori dolom. Glavna ravan u tom dolu zove se Jelačićevo polje na kojem bijaše bitka sa Turcima. Prije više godina izkopali su u Vojnovcu jedan „konjski rep" i razna oružja. One dvie biele crkvice pristaju liepo dolu, a u zadku ogromna klisura, u koju se uzidao Mali Kalnik, a pristaju obzoru i ona šumovita brda i gorske kose, koje se nižu ili redaju do modre Zagrebačke gore.

Bližnje selo, što leži pod samim gradom, zove se Vojnovec, zakriljeno je voćkama, a spušta se takodjer obronkom briega. Ako te do ovdje peklo sunce, odlahne ti, kad si krenuo uzbrdice mladom hrastovom šumom, koja se pruža do onih polja, što leže pod gradskim podorima. Preko jednoga polja valja poći pod silnu liticu uz koju strmi kameni put vodi k gradu. Za nekoliko časaka evo te pred prvim ostancima zida, gdje bijahu gradska vrata, jer se s druge strane nije ulazilo u grad. Preko pećina, koje se upriličiše kao stube, vineš se na visinu na kojoj se poput obranbenoga zida od iztoka prama zapadu pružila pećina duga 48, visoka 2—3 m., koja je svakako odbijena i čovječjom rukom uravnana, a pogotovo ona livadica pod njom, zarasla debelom travom. Cio prostor nalikuje ogromnomu divanu ili kanapeu, kojemu je zeleno tlo sje-

Digitized by Google

Caien Henri: Preslušavanje Ljudevita XVI. u Varennesu.

Digitized by Google

dalom, a pećina naslonom. Tik livade počima duboka razpuklina, kojom se nebi nikada uzpeo i koja se spušta u dno polja.

Kad si ovdje, evo te i pred Malim Kalnikom, gradom koji se uzidao na oštrom grebenu sa dvie kule od kojih je najbolje sačuvana kula zapadna. Širinu sam joj odmjerio na 5 m. 60 cm., ona je četverouglasta, a 8—10 m. visoka. Vrata, na kojima su još sačuvane kamene dovratnice, vode u kulu sa strane zapadne. Visoka su 2 m. 50 cm., široka 1 m. 8 cm., a duboka 93 cm., te imadu sgora četverokutnu prazninu u koju bijaše uzidana valjda ploča sa godinom, kada je grad sagradjen. Tu je ploču netko izvadio i odnio, jer je nemoguće, da je sama izpala. Medju vratima porasao je jedan jasen, a kad si ga minuo, evo te u nutrinji kule, koja bijaše gradjena na četiti sprata, svaki do 3 m. visok. U kutu drugoga sprata vide se u rupama još ostanci greda od koiih je jedna opaljena, a upalili ju bilo pastiri, bilo da potiče od obsade grada. Dolnji je sprat zarušen, u drugom spratu ima jedan obložen prozor, i tako u trećem onoga zida, što je okrenut prama jugu. U iztočnom zidu dva su velika prozora, visoka do 2 m., a gradjeni jedan nad drugim, u lievo i desno i jedan je manji prozor. Na zapadnom zidu jedan je prozorčić, nad njime veći, dočim ima sjeverna stiena samo jedan prozor, u svemu se sačuvalo osam prozora. Kod zapadnih vrata uklesane su u kamene ploče dvie rupe za topove, a osim toga vide se duboke zidane cievi po svim spratima.

Uz ovu glavnu kulu bijaše prizidana druga dulja, ali uža kula, koja je široka 2 m., visoka 10 – 12 m., a gradjena na tri sprata. I tu se vide rupe za topove i ostanci greda. Poviše ove kule, na uzkom grebenu, stajaše gradska kapelica sv. Barbare, koja je malone sva razvaljena i koju narod i danas spominje. Seljaci ne vele: „Idemo na Mali Kalnik", već „idemo k svetoj Barbari". Iza druge kule ima kameni puteljak, što se probija guštikom, pak se spušta na jednu ledinu sa strane zapadne, kraj pećine, koja se osamljena zaoblila kao šiljak, a trepeću po njoj modri cvietci krugljo-liste zvončike.

Kad si sve to razgledao i bacio okom u šumovita brda sa strane sjeverne, podji do ruba livadice, da smetneš od ovdje kraj, što se pod tobom stere daleko tamo. Gledaš pod sobom Hižanovec, Vojnovec i vidiš da spomenuto kolo dola počima kod Popovca, gledaš seoce Vukovac, pak ti oko seže do Moslavačke gore i Zrinjskih brda. Prama sjeveru vidiš Ivančicu i daleko Medjimurje.

Razgledavajući tako kraj, ne prekida ništa na ovim visinama onu tišinu, ako ti iz dubine ne dopru glasovi klepaka ili „žveglice" ili ako nisi glasom i hodom uplašio sivoga goluba (Columba livia; Felsentaube), koji na ovim pećinama gniezdi. Pod prirodnim zidom ugodno se je odmarati, jer ga s južne strane pali sunce, dočim je sa sjeverne u ugodnom hladu i zato je pećine pokrio zeleni, debeli mah, pokrio ih jedan lišaj i porasla tu po koja biljčica, koju bi tražio badava sa strane protivne. I tu je kamenika vazdazelena, koja se svojim u ružicu pribranim lišćem sbija u malene ledinice, a u ružicu se pribralo i sivo lišće od Arabis arenosa, a ne manjka od papradi i ribica (Asplenium Trichomanes.) Od drveća raste hrast, jasen bieli i crni, mukovnica, kurika, pasji drien sa grbastim stablima i granama.

Istim strmcem valja ti se vratiti u polje, a onda možeš poći priečcem do Vojnovca, ali ti neda srdce, da po koji put nebi sustao, pa se obazro na grad koji, što no rieč, lebdi u zraku. Jadne one ruke, koje su ga morale graditi na žestokoj ovoj litici, a tu i tamo razpukline ponajprije nabacati kamenjem i tek onda dalje zidati.

Ciela litica stere se od iztoka prama zapadu. Te sastoji od više dielova; prva i druga je stiena razklimana, treća najdulja i okomita, četvrta najviša, gola kao dlan i okomita i tu se nasadio grad, tek na podnožju izbio je iz žestoke kami po koj zakržljali jasen ili hrastić-medunac. Do ove pećine ima jedan šilj, kad se cio povor svršava razklimanom stienom, koju je zarubila hrastova šuma, zelenim viencem okitila i tako joj podala prijatnije lice.

Put u Vratno.

U Kalniku i okolini vladala je duboka tišina, ciela priroda bijaše još u duboki san uljuljana, kad sam pošao pred crkvicu sv. Jurja i posjeo na klupu, da i opet gledam prekrasne kalničke krajeve. Tišina je vladala i prva bijaše u selu jedna patka, koja ju prekinula, a poslije lietale zrakom mile lastavice pokućarke (Chelidon urbica; Hausschwalbe) i cvrčale. Čas ih bijaše samo nekoliko, čas cielo jato, koje je obljetavalo crkvicu, dok bi jedne sjele na sljeme župnoga dvora, a druge na susjedna dva oraha i ponovno počele cvrčati, kao da se dogovaraju, kako će krenuti na dalek put.

Selo bijaše još mrtvo, samo iz kojega dimnjaka ili izpod striehe izvijao se lagan dim, odavajući, da je gospodarica ustala i vatru naložila, da spremi ručak. Daleke one livade u Velikom dolu, vinogradi i vrtovi bijahu još pusti, a po dolovima pala lahka siva magla i zarubila šume i bregove. Prvi bijahu na poslu kosci, bieli kao vještice, koji su izašli da kose, pa ako i nisam čuo, kako kose zveče i odkosi padaju, ipak sam opazio, kako se pomiču.

Tamo prama iztoku, a reć bi upravo za zadnjim briegom Kalničke gore, bivalo je nebo sve jasnije, postajalo je prozirno, dolnji mu se obrub žario i ona se rumen počela razlievati nebeskim svodom. Još se žarka kruglja nije nadigla, kad se pojaviše sunčane zrake na nebu, kao da je ono božje oko nad sobom razastrlo ogromnu hladilnicu. Već se žari i rub sunca, vidi mu se luk, diže se sve više i više, neobično je veliko, dok se ne iztakne cielom kruglom svojom. Magle kao da bježe pred sunčanom toplinom i svjetlom, rosu; koja je preko noći pala, kao da je upila zemlja, a ono sivo jutarnje nebo, osvanu čisto i vedro, zaodienuv se u čisto modrilo.

Zanimivo bijaše gledati kad je sunce taknulo one kukove i grebene Kalničke gore, kad je razsvietljilo i podore grada Kalnika. Tvrdi onaj kamen sive boje, stajao je ukočen i niem, nu kad ga zarubilo sunce, pomalo je oživljavao, dobivao je drugo, prijatnije lice. Svjetlo se spuštalo sve niže, kao da goni jutarnji suton, a kad su prvi traci pali na podnožne šume i tamno se zelenilo prelilo u jasnu zelen, tvrdi onaj kamen još se više iztaknuo. Pričinjalo mi se, kao da gledam po Vranilcu bilje, koje je pridiglo svoje lišće, činilo mi se, kao da vidim lepire, koji lepršu oko cvieća i kao da slušam u šumi kreštelicu, koja krešteći pozdravj a probudivšu se prirodu sa žutokljunim kosom i sitnim palčićem, što cvrći u grmlju Kalničke gore.

Tako došla peta ura, priroda oživjela, a moj Mijo posjeo na klupu pred župnim dvorom. Kako se obazirao na prozor moje sobe, razabrao sam, da me jedva čeka, a mislio možda da i spavam. Prepao se, kad mu od kapelice doviknem: Dobro jutro Mijo!

— Kamo ćemo danas, gospodine?

— Poći ćemo do Vratna, pak uz potok Kamežnicu, da lovimo ribu, ako nas pak bude volja, poći ćemo uz potok tamo do Gušćerovca. Ajdemo!

— Idemo u ime božje, i Mijo krenuo prama crkvi i putem koraknuo nizbrdice preko sela. Put što vodi iz Kalnika u Vratno preporučam svakomu, koji bi došao u ove krajeve. Krasan je to dobro utrt i uredjen put, što vodi preko prigorja, a pod samim Vuklecom i šumama Kalničke gore. Sa njega otvaraju se vidici na daleko i kako stupaš, svaki ti čas priroda iztakne drugu sliku.

Tko se želi prošetati prije podne, tomu taj put osobito preporučam, a ugodan je i toga radi, što ne vodi pravcem, već se i svija, a tu i tamo diže i pada, kao da stupaš valovima uzburkana mora.

Izpod župne crkve žubori potočić Gjurovec na kojem

Digitized by Google

se pribiru ljudi i blago, da se napije gorske bistre vode, dočim žene „praljkama“ u ruci peru rubeninu.

Za tri četvrta sata spušta se put nizbrdice i tu zagledaš pod sobom daleko zeleno polje, kojega su pokrile bujne košenice, po kojima se opet biele kosci. Priečcem za nekoliko si časaka opet na kolniku, koj te ravno dovede u Vratno i do obala potoka Kamežnice (ne Kamešnice).

Prije, što si simo krenuo, zanimalo te sigurno, odkuda ovomu mjestu ime, pa si pri tome sigurno pomislio na „vrata“.

Nalična imena našemu narodu nisu nepoznata; tako imamo poviše Senja selo „Vratnik“, jer se tu kao na vrata ulazi u Senjsku dragu, na Velebitu Lubenska vrata, Kraljičina vrata. Na sklopu obručkom, Grobničkom polju na sjevero-zapadu imamo „Željezna vrata“, pod Malim Snježnikom u Gorskom kotaru „Srebrna vrata“, dalje Risnjaka „Medvedova vrata“, u Zagolskoj dragi „Vela“ i „Mala vrata“ itd. Sve su to prirodni prolazi medju bregovima, koji zatvaraju uzke prostore, vodeći u jarak ili sutjesku ili su se poput vratiju upriličile stiene, medju kojima se probio put.

Nalično je i kod „Vratna“; desno i lievo uzdižu se razklimane pećine medju kojima vodi put uz potok Kamežnicu dubokim jarkom sve tamo blizo Varaždinskih Toplica, vodi pod Kozji hrbat pod kojim taj potok i izvire. Danas više Vratno ne ima prijašnjega lica, jer su nekoć stiene sezale do puta, odnosno do obale potoka. Vapnar Gjuro, koji se tu jedini nastanio, te je stiene po malo razbijao a od kamena vapnenca palio vapno, kao što ga pali i danas.

Uz obalu potoka porasao je jalšik sa hladovitim jalšama (Alnus glutinosa), ali ima i šikare, a dalje i velikih pećina, kojima je takodjer vapnar Gjuro otvorio utrobu. Jedna se pećina nagnula poput sjedala nad vodu i tu sam posjeo, da vidim, ima li u potoku riba.

Prepoznao sam ribicu, koja voli naše gorske i planinske potoke kamena korita, zdene i bistre vode. Ribice su plivale u kotliću vode, ali čim bi se maknuo, zamakle su pod kamenje i korienje, a onda izašli raci lagano hodajući, kad bi i oni natražke pobrzali. Za pô sata nalovio sam 30 komada ribica, koje zovemo frilja ili friljak (Phoxinus laevis; die Pfrille), ali i opazio, da skoro nijedna ne ima ciela repa, a ne ima ga, jer joj ga odkinuo rak, koji ih lovi. Jedna nam je ribica ostala na takovu mjestu, da je nismo mogli izvaditi, nu kad ju zagledao rak i opazio, da je mrtva, lagano je dopuzao, pograbio ju i odnio pod korienje.

Od ovdje pošli smo dalje, pošli gdje je korito potoka šire, a voda dublja Tu smo našli frilje, ali i jednu vrstu bjelica. Kad smo dobacili hrane, izašli raci i raztjerali ribe, koje su uvukle pod kamenje i više nisu izašle. Raka bijaše više komada; bilo ih velikih i malih, gledao sam ih, ali nisam znao, kako bi ih lovio. Rekao sam Miji, da bi ih lahko pohvatali, kad bi imali mrežicu i jetara, nu ovako, da je to moguće.

— Ne treba gospodine ni jednoga, ni drugoga; ja bi ih polovio kad bi imao malo suha mesa, naročito kad bi bilo malo šunke sa slaninom.

Kako sam imao šunke u torbaku, skočim do njega i odrežem okrajke, koje bi i onako bacio te ih podam Miji, da vidim, kako će loviti rake.

Odrezao je štap, privezao o kraj komadić šunke i utaknuo štap u vodu. Čas dva i evo se zagrizao prvi rak, pa drugi, treći, tako da smo polovili koliko sam želio, da ponesem u župni dvor. Još smo na dva tri mjesta lovili i rake i ribe, a tada posjeli pod debelu vrbu cvjetne livade, da malo odmorimo.

Sa ovih livada pasli smo oko na onom dielu Kalničke gore, što se stere od Kalnika do Vratna. U početku je razklimani i grebenasti Vuklec, a ovamo kod Vratna zaobljeni i bukovom šumom pokriveni Krpelec. Poviše njega kamen je brieg Škrinja, a dalje opet šumoviti Podrevec. Prigorje su i ovdje pokrili vinogradi, spoda njih steru se polja, a onda bujne i daleke livade uz Kamežnicu, koja se gubi u Glogovnici. Sa livada pošli smo uzbrdice do crkvice sv. Andrije na kojoj nadjosmo sa zapadne strane gotička vrata, a pod nizkim drvenim zvonikom gotički prozorčić. Ciela gradja odaje, da je ta crkvica stara, ali je stara i ona lipa, koja se pred njome krili. U dnu ima 6 m. objama, a u visini od 1·50 m. još i više, naime 6 m. 50 cm. i tu se je kao nadula, jer je valjda šuplja. Ima oko crkvice i omašnih hrastova, po pustom tom mjestu borovice i breza, koje i ovdje odavaju slaborodno tlo.

Uz lievu obalu Kamežnice stere se tlo bivše vojničke Krajine, a kumpanije sokolačke. Ovim krajem mogao bi u Apatovac, koji nam je dobro poznat po kiseloj vodi, blizu kojega se uzdiže brieg Gradec (368 m.), a nedaleko Vratna i seoce Osek.

Priečcem uzpeli smo se na prijašnji put i po malo koracali prama Kalniku, koji se sa crkvom s ove strane iztaknuo visoko, te je odavle i iz Dedina na ovo staro selo i okolinu najkrasniji vidik.

Tko želi da cielu Kalničku goru smetne pod oko, taj neka podje u Veliki dol. Ovamo ga vode staze medju vinogradima i voćarima, lagano se spušta nizbrdice, kad mu noga stupi i na travu onih dalekih livada, koje se otegnuše na sat daleko, okružene sa triju strana zelenom gorom. Protiče ih više potočića medju kojima je najznameniti potok Črnec, koji izvire u samom dolu. Tok mu označuju vrbe, a kad ih sliediš, vidiš da potok skreće prama selu Potoku, odkuda zakrene Kamežnici, da se u njoj izgubi.

U Velikom dolu najveće su livade Kalničke okoline, nekoje suhe, nekoje vlažne, pa ne trebaš ni da stupaš po tlu, jer će ti bilje odati kakovo je ono, a naročito padaju u oči dvie biline. Po suhom tlu raste kratka trava jasnozelene boje nad koju se uzdiže bodljava gladuška (Ononis spinosa), okitiv se ružičastim cvjetovima a za obranu žestokim trnjem, pa ju za to blago i izbjegava. Uz ovu gladušku naći ćeš i tratinčicu ili krasuljak, koji takodjer voli ledinu.

Vlažno tlo odaje se tamno-zelenom bojom, jer ima medju biljem raznih šaševa i sitina. I tu je porasla gladuška, ali ne trnovita, već gladuška pahuljava (O. hircina) u koje su ružičasti i lepirasti cvjetovi znatno veći. Da je tlo vlažno, odavao nam i stričak Casium canum, krasan ures livada, koje ga rese svojim grimiznim velikim glavicama.

Livade bijahu pune života, jer su jedni kosili, drugi sgrtali, treći plastili, četvrti sieno bacali na kola, peti brusili kose, šesti počivali, pa se uzvrtila i pastirčad, koja pase ovuda konje i volove, dok ne dodje vrieme, da ih upregnu pod kola i sieno povezu kući. Bilo je na paši i krava, a junad se uzplahirila, uzdignula rep te izbuljiv velike i liepe oči, plaho trčala na okolo.

Dragutin Hirc.

Digitized by Google

Kod slikara Emanuela Vidovića.

Napisao **Ante Petravić.**

(Svršetak.)

Vidovićeve ti sutonske slike dozivlju u pamet časove, kada čovjek izmoren od rada i vrućine u sunčani zapad ide na morsko žalo ili sred zelene gorice, i tu posjedne; te, dok se život odmara od rada, duša uživa u čaru prirode. Taj čar nije nikako moguće da perom opišeš, niti da riečima izraziš ono, što ti dušom u tim časovima vlada. Znaš jedino, da ti je voljko: i dok se s jedne strane odmaraš i kriepiš samoćom, tišinom i mirom, s druge strane osvaja te neka nemirna čežnja, koja ti u srce uvlači neku neodredjenu sjetu i tajinstvenu tugaljivost, i ti bi nekako od milja i plakao — — — — To, i drugo, što pero ne može nikako opisati, prikazao je živo Vidović u sutonskim pejsažima, njemu osobito omiljelom predmetu.

Ove slike, koliko ti se oku mile, toliko ti srce pune nekom sjetom i boli — a ta sjeta i ta bol nije nego sam Vidović, koji gleda prirodu svojim vlastitim očima, to je prama svojem individualnom osjećanju. I da izrazi unutrnje raspoloženje svoje duše, on traži onaj čas, kada priroda njegovim intimnim sjećajima, pa je onda uhvati i kistom prikazuje. Rekao bi kao da mu je priroda tek stafaža, da iskaže svoja čuvstva, svoje osjećaje, svoje shvatanje života i svietu, u obće raspoloženje svoje duše. Promatrajući Vidovića s ovoga stanovišta imaju krivo oni, koji mu prigovaraju, što slika obično prirodu u sutonskom momentu.

Vidović, kao čovjek, živi u gradu sred bučnoga svieta — a on kao slikar bježi iz toga ambijenta; a i onda, kada slika taj ambijent (za volju toga ambijenta), i opet ga slika u času tišine i sumornosti (kao u slici „Osvitak zore u Spljetskoj luci“ ili „Spljet kad sunce zapada za Marjan“). Čovječja duša najradje i najbolje nahodi utjehe u svojim bolima i patnjam, kada nadje sebi srodnu dušu, čije je raspoloženje slično. A Vidović nahodi, da je raspoloženje prirode sutonskom času slično raspoloženju u svietu izmučene i ispačene duše. Za to mu je taj momenat najzgodniji za slikanje, jer odgovara njegovom temperamentu, njegovim osjećanjima, a i njegovim duševnim čežnjama.

Umjetnikovo djelo mora da bude odsjev i zrcalo njegove duše, njegovih osjećaja, čuvstava i težnja. On mora najprije da izrazi sama sebe, da prikaže svoju unutrnjost u svojem djelu, ako je on u istinu pravi umjetnik. Obratno mi moramo gledati i tražiti, da u umjetnikovu djelu nadjemo njega samoga: To jest, kako on misli i osjeća, kako shvaća svoju okolinu, kakve nazore ima o životu i svietu.

Vidović po momentu, koji on traži u prirodi, slikar je sjete, melankolije i boli. A ta sjeta, ta melankolija, ta bol proizticu iz neke neodredjene čežnje, koja mu dušu uznemiruje. Životna vreva ljudi, danja buka smućuju ga, ne odgovaraju porivima njegove umjetničke duše. Njegov kist ne trpi jake svjetlosti, žarkog sunca, jer su to za njega simboli životnog veselja, izražaji unutarnjeg zadovoljstva; a u njegovoj duši neima toga, pa mu ne da slikati ono, što mu prija njegovom unutrnjem umjetničkom raspoloženju.

Za to on slika jutarnju i večernju tišinu, i sutonske čežnje. A smiruje mu se tek duša onda, kada je u prirodi podpuni „mir“ (Pax): liepa, tiha, blaga noć s mjesečinom. Ta ti njegova slika šapće duši kao najljepša pjesma, što si je čitao iz pera najboljeg romantičara, recimo kakva „Meditacija“ Alfonsa de Lamartine-a ili „Kontemplacija“ Victora Hugo-a. „Pax“ ne ostavlja bez dojma ni širu masu.

Ali se Vidović nije primirio pri sutonskoj tišini, nego ga je unutrnja čeznja duše zaniela, da prodre u samu mistiku noći — i on se je u nekolikim slikama upustio u taj težki posao. Pred tim se Vidovićevim slikama zamisliš: Eto te u gluhoj noći sama; ti promatraš crnu noć, te jedva razabireš bliže konture predmeta. Ovdje pozireš mrka stabla, ondje vodu, u kojoj se ogledavaju noćni predmeti. To su časovi, u kojima pučka mašta utvara svakojake utvare, i oživljuje duhove. Vidović iznaša tajinstvenost mrke noći na platnu. Ali i ovdje mi ne smijemo gledati samo Vidovića slikara, jer je i u ovim slikama prikazano njegovo mišljenje i osjećanje. I njemu kao i svim ljudima šapće tamna noć nešto mistično, nešto, što je nedohvatljivo. U tim slikama hoće da izrazi misticizam, koji i njegovu dušu u crnoj noći osvaja, te joj se nameće. To je ono nešto, što se svakom misaonom čovjeku nameće, što ga ustavlja i zamišlja. Uzalud duša hoće da prodre u tajinstvenost, jer na njezinim vratima stoje napisane one rieči, što ih je rekao Reymond Dubois: Ignorabimus — a nakon toga ne ostaje, nego pokloniti se vrhunaravnosti.

I onda kada umjetnik sliedi samo svoje unutrašnje razpoloženje, kada ide za glasom srca, kada radi samo pod dojmom i u času inspiricije, ne može ipak, da se otme svojoj okolini. Jako mu ona ne podava ideje, ipak nešto uviek upliva na njega, te ćeš sjegurno u njegovom djelu noći traga dojmu okoline. Vidović je proveo prve godine svojeg intenzivnog umjetničkog rada u Chioggi; nikakvo čudo, ako se je za slikanje svojih umjetničkih osjećaja većinom poslužio se pejsažom te okoline, gdje je živio. Sada živi u Spljetu, te naravski uzimlje prirodu iz okoline, u kojoj živi.

Što još zaslužuje osobito iztaknuti, to je da Vidović ne slika samo za to, jer osjeća i ljubi prirodu i njome se služi, da izkaže svoje duševno razpoloženje. Nego on ima i svoju tendenciju. U mnogim ćeš njegovim slikama opaziti: sada je prikazana skromna seoska kolibica uz vodu; sada ribarska kućica, a pred njome ladjica; u obće uvjerit ćeš se, da Vidović slika malene i siromašne. To je okolina biede i siromaštva, to su patnici života na zemlji — ali ih Vidović ljubi, voli i slika; jer Vidović suosjeća sa tim nevoljnicima, s njihovim životom, koji zna samo za napor i trud, a ne zna za uživanje. Takve slike običnom oku ne kažu ništa, ali tko zna dublje u njih uroniti, taj će naći u njima ne samo ideju, nego i tendenciju, ali naravski umjetničku tendenciju, tendenciju onakovu, kao što ćeš je naći kod Vereščagina, kada slika krvave ratne prizore i grozote rata. Vidović osjeća za ljudstvo, on hoće da i umjetnost bude humanitarna. U tom pogledu uplivaju na njega mnogo ideje Tolstojeve, koji grmi i anatemiše modernu blaziranu umjetnost, što ni čemu ne vodi.

*

Emanuel Vidović mlad je čovjek, od kojih tridesetak godina. Kao umjetnik nije se do sada obazirao ni lievo ni desno, nego je ravno išao k svojem umjetničkom cilju, čitav zadubljen u svojoj viziji.

Eto do malo dana izložbe njegovih slika sred Zagreba u umjetničkom paviljonu; nakon toga će u Prag.

Sa ovo nekoliko rieči nisam mislio, da pišem studiju o njemu. To mi nije bilo ni moguće. Htio sam samo, da svratim pažnju na umjetnika.

Ante Petravić.

Digitized by Google

Iz žarke Afrike.

Sudovi i zakonik etiopski. Salamonov sud Menelika II.

Po dnevniku napisali braća **Mirko** i **Stjepan Seljan.**

Zub za zub, oko za oko, život za život", to je temelj abesinskoga zakonika, koji se zove „fita negesti," a potiče od Salomona. U Abesiniji može svatko suditi, jer si svaka stranka odabere sudiju. Nu ako nisu zadovoljne osudom, to se obraćaju na kraljev sud. Kraljev sud je pod upravom vrhovnoga sudca, koji se zove „Afe negus" (kraljeva usta). Zadnji utok jest kralj. Svake sriede i petka izadje negus na javni sud, nazvan „Čillot".

— Abed! Abed! Džanhoe! Džanhoe! (Slušaj nas, o gospodaru!) — viču oni, koji traže pravicu na podnožju prestolja, na kojem sjedi Menelik II., okružen svojim dostojanstvenicima.

Kralj sluša svakoga, te osobno izriče odsudu. Evo jedan primjer Menelikove odsude, koju su nazvali svi Evropejci „Salomonovim sudom".

— Džanhoe! (gospodaru!) — započeo jedan poglavica abesinski. — Evo obtužujem svoga pobratima, jer mi je pričao, da je u snu zaveo moju ženu. Ako je on to i sanjao, nalazim, da je kriv. Tko zna, da li to nije u istinu učinio.

Obći je mir zavladao. Prisutne sudije i narod bili su znatiželjni, kako će se svršiti ovaj slučaj.

— Je li istina, što tvoj prijatelj govori? — zapita negus obtuženika.

— Istina je, pričao sam mu moj san, nu kunem se kralju na tvoju smrt (Menelik imut!), da nisam ni vidio njegovu ženu, a kamo li ju zaveo!

Kralj zapita svoje sudije za savjet. Bilo tu raznog mnienja, nu nije našao nijednoga, koji bi kadar bio izreći sud, da zadovolji obe stranke. I nas Evropejce pitao je negus za savjet. Smijući se, odvratismo, neka odbije tužitelja, jer se kod nas ne primaju takove tužbe. Pošto se nije nitko našao, da rieši to pitanje, ustane Menelik sa priestolja, te izreče sljedeću odsudu:

— Za kaznu, jer si to snivao, platit ćeš tvomu prijatelju jednog konja sa sedlom od srebra. I to odmah, na licu mjesta.

— Iši, geta! (Tvoja volja gospodaru!) — odvrati obtuženik, te ode, da izvrši kraljev nalog.

Za kratak časak povrati se s konjem.

— Evo ti konja u ime odštete! Jesi li zadovoljan? — zapitao je negus tužitelja.

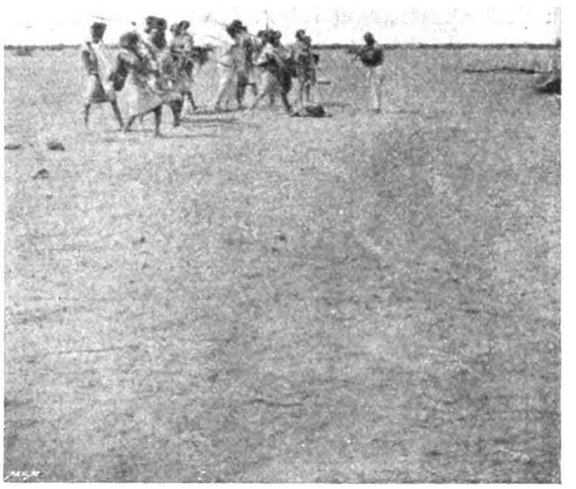

Smaknuće jednoga ubojice.

— Jesam, — odgovori poglavica, koji se pokloni do crne zemlje, i odjuri veselo konjem kući.

Svi se začudiše ovom sudu, dapače moglo se i razabrati obće nezadovoljstvo.

— Neka se povrati tužioc sa konjem, — zapovjedi Menelik svojim slugama.

Sve je na novo očekivalo, što će to biti. Kad se eto poglavica vrati sa konjem.

— Vidiš prijatelju, — reče mu kralj. — Moj sud nije dovršen. Tvoj pobratim snivao je, da si mu zaveo ženu, a ti si sada sanjao, da je u ime odštete taj konj tvoj — no u istinu tvoj drug nije zaveo tvoju ženu, pošto ju ne poznaje, i u istinu taj konj nije tvoj, jer ne imaš uzroka žaliti se. Dakle snivali ste oba; vidiš, da je san laža, a Bog istina! Vrati konja pobratimu, pa podji u miru!"

Oštroumna ova osuda zadivila je ne samo Menelikove podanike, nego mislim, da će i svaki čitaoc ovog istinitog dogodjaja priznati, da je negus Etiopije, čovjek velikog duha.

Nu da predjem na zakonik Abesinije!

Svi zločini, kao ubijstvo, kradja, palež itd. spadaju pod sud kralja ili njegovog zamjenika u pojedinim pokrajinama. Za zločin opetovane kradje vriedi kazna „amputacije" ruke ili noge. Za manju kradju, dobiva dotični batine.

Eksekucije vrše se svake subote na javnom trgu.

Slika 1. predstavlja javni sud Afa negusa u Adis-Abebi.

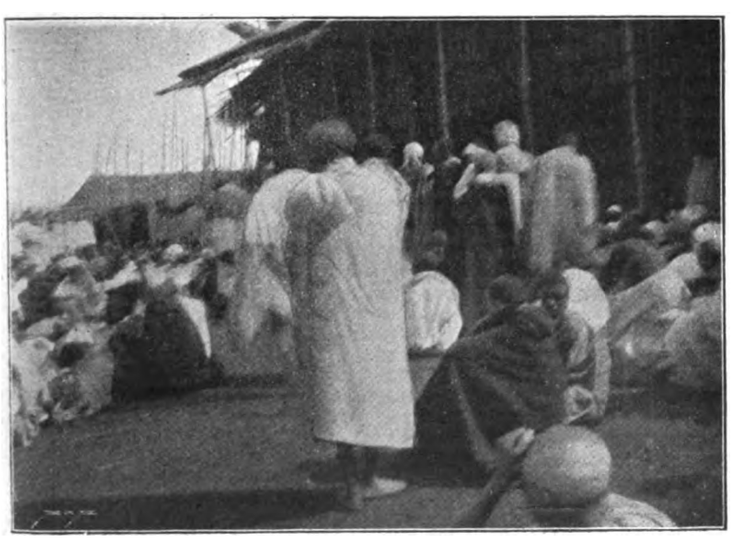

Javni sud Afa negusa u Adis-Abebi.

Digitized by Google

Slika 2. eksekuciju jednog ubojice.

Svakog ubojicu daje negus u ruke porodici ubijenog. Rodjaci usmrte zločinca na isti način, kojim je on ubio svoju žrtvu. Slika nam prikazuje Galce, koji kopljima usmrtiše ubojicu jednog člana njihove porodice. Iz milosrdja sprema se kraljev vojnik, da tanetom učini kraj boli uzdišućega zločinca. Truplo se ne pokapa. Ono služi za hranu pticama i noćnim hijenama.

Za slučaje nehotičnog umorstva, ne vriedi smrtna kazna. Dotični ima da plati 120 tallera porodici ubijenoga. Ako je siromak, daje mu se za izplatu rok od godine dana. Sa okovima na ruci putuje taj nesretnik od kuće do kuće, da izprosi (dem kassa) krvnu odštetu.

U uvodu smo rekli, da ima u Etiopiji svatko pravo suditi. Nu to vriedi samo za obične razmirice, a ne proste zločine. Da si o tome stvorimo pojam, evo mala primjera.

Dva vojnika zavade se. Prvog, koga sretnu, zaustave. „Stoj, na smrt Menelika, ti si naš danya!“ (sudac). Dužnost je danye, da pomiri protivnike. Nu ako to ne ide, sjedne na zemlju i sud počima. Razumieva se, da kraj takove prilike ne manjka svietine. Svaki od protivnika izabere dva prisjednika, koji zauzmu lievo i desno mjesto kraj danye. Iza toga treba, da ostavi svaki taoca, koji jamči svojom osobom, da se tu ne radi o šali.

Razprava počima. Iza razprave odluče prisjednici i danya (većinom glasova, danya ima 2 glasa), koji od protivnika ima pravo. Ako nisu zadovoljni, stoji im pravo uložiti utok na sud afe negusa.

Kao što kod Grka i Rimljana a kod nas u srednjem vieku, crkva je takodjer utočišće zločinaca. Samo svećenstvo ima pravo, da ga izruči sudu. U mnogom je slučaju pošlo abuni (biskup) za rukom, da izmoli milost u kralja i za oveće zločince. Kler je podvržen kraljevu sudu, no uviek u prisutnosti abune.

Samovoljne okrutnosti, koje je počinio kralj Theodoros i predšastnik Menelika, Joanes III., izostale su za cielo vrieme vlade današnjeg negusa. Menelik je najliberalnij vladar.

Nošnja bijaše prije, kao i u Kini, propisana za razne slojeve naroda. Danas može svatko, da se odieva, kako ga je volja. Razumieva se, da su znakovi dostojanstva časti dozvoljeni samo onima, kojima ih je kralj podielio Negus Joanes III. kaznio je pušače gubitkom nosa, Menelik je dozvolio pušenje, nu otmeni Abesinci ne puše, pošto to smatraju štetno po zdravlje.

Treba da još napomenemo na koji se način sude razmirice Evropejaca. Za parnice Evropejaca postoji posebni tribunal. Taj tribunal sastavljen je pod predsjedničtvom kralja od samih bjelaca, koje si dotični protivnici izaberu. Kao savjetnici kralja odredjeni su konzuli, koji tamo zastupaju evropske velevlasti. Osudi tog tribunala, treba svatko da se pokori.

Šeboj i ljubičina.

Ovo su u nas dobro poznate biline-krasnice, ali više kao „fajgeli“ i ne ima skoro vrta, ni prozora, da se na njemu ne goje bilo žuti, bilo crveni ili bieli šeboji i ljubičine.

Šeboji i ljubičine spadaju u veliku porodicu Krstašica (Cruciferae) kamo brojimo n. pr. i naš kupus ili zelje, kelj, rotkvicu, povrtnicu. Niemci zovu žuti šeboj „Goldlack“, a onu drugu „Levkoye“, za koju rabimo hrvatsko ime „Ljubičina“. Obima je domovina u zemljama oko Sredozemnoga mora.

Divlji šeboji i ljubičine nisu tako bujni kao gojeni, niti su tako raznobojni, niti ima u njih gurmatih cvjetova (gefüllte Blumen.) Najprije su ih valjda gojili po samostanima u Italiji, odkuda ih presadiše medju samostanske zidine u Njemačkoj. Iz Englezke došla je ljubičina (Matthiola) u Erfurt, a g. 1756., gojili su tu već 12 raznobojnih odlika. Danas je taj grad postao po uzgoju toga cvieta glasovit, a naročito ih goji u veliko vrtljar Otto Putz. On je na jednoj 140 m. dugoj stelaži izložio lanjske godine 7500 komada ljubičina, a na drugoj jednoj 14.500 komada!

Imamo ljetnih i zimskih ljubičina. Ove su trajne i imadu u dnu drvenastu stabliku, dočim su one jednogodišnje i cvatu već u prvoj godini. Medju jednima i drugima ima i jesenskih Matthiola, koje cvatu u jeseni.

Samoniklih ili divljih vrsta ima do 50, u kojih je cviet ljubičast, biel ili tamno-žut, no popis Karla Appeliusa od g. 1857. navodi već 127 raznih suvrstica ljubičine. U trgovačkom svietu vodi danas rieč grad Erfurt. Tu goje od ljetnih ljubičina (Matthiola annua) englezke ili erfurtske ljubičine velocvjete, od kojih ima 30 raznobojnih suvrstica, tamno-crvene, grimizne, jasno i žarko-crvene boje, žute, a ružičasta sjaja. Ima i vazda cvatućih ljubičina, koje cvatu do kasne jeseni, ako im odrezujemo odcvale grančice. Remontant-ljubičine budu visoke do 60 cm., a jedna suvrstica cvate bielim poput sniega cvietom. Za hrpe i obrub sgodne su patuljaste suvrstice, ima ih velo-cvjetih, koji se granaju u prilici piramide i patuljastih piramida; ima ih, koji se granaju poput stabalca, ima orijašica od 70 cm. visine sa piramidalnom, metličastom ucvasti itd. Takovih suvrstica ima i medju jesenskima (M. autumnalis) i mnogogodišnjim ili zimskim ljubičinama (M. incana). U hrvatskom primorju raste ova vrsta po pećinama oko Rieke, Bakra, Senja; na otoku Krku po pećinama oko Omišlja, Vrbnika i druguda, a liepo ih je gledati, kada porastu medju sivim maslinama sa žarkim karanfilima. I po Dalmaciji je M. incana obična oko Zadra, Šibenika, Splita, Dubrovnika, Budve; ima je i po otocima n. p. na Visu. U Boki kotorskoj i na školju sv. Andrije raste M. sinuata, oko Dubrovnika M. tristis (i u Alžiru), a ne manjka Dalmaciji i M. varia.

U Oranu ima M. lunata, na otoku Sardiniji M. tricuspidata, u Grčkoj M. bicornis i M. humilis, na Siciliji M. rupestris, u Švicarskoj M. valesiaca itd.

Po zidinama i pećinama raste kao samonik u Dalmaciji šeboj žuti (Cheiranthus[1]) Cheiri; Šibenik, Split, Dubrovik, Budva a ima ga i po otocima n. pr. na otoku Mljetu i Krku. Od ovog roda poznamo više od 10 vrsta.

Šeboj žuti razvio se kulturom od Cheiranthus fruticulosus-a, pa je i glede njegova uzgoja prvi grad Erfurt, gdje su lanjske godine gojili 117.500 lonaca, koji su vriedili 6000 maraka, dočim su Matthiole procienili na 35.000 maraka, računajući tisuću lonaca po 50 maraka.

Od žutog šeboja sa gurmatim cvjetovima razlikuju vrtlja „stablastu“ i „grmoliku“ odliku. Prva poraste obično jednom stablikom, kojoj polovinu pokrivaju gusti cvjetovi, dočim se druge grana u malone jednako duge grančice. Od obih odlika ima op patuljaka.

Glavne su boje cvieta tamno- i jasno-zagasita, crno-zagasita tamno-modra, odnosno ljubičasta, zlato- i bliedo-žuta, a mo boja biti i broncana. Prava cvatnja pada žutomu šeboju na mjese svibanj i lipanj.

Zrinjevac u Zagrebu osvanuti će ove godine u neobično proljetnom ruhu. Po rondeima sade vrtljari „fajgele“. Na vr će biti crveni, pod njima bieli, a pod ovima veliki vienac modrih potočnica; iztaknuti će se tu boje crvena, biela i mod našemu narodu najmilije boje.

Polja „Violaria“, o kojima često govore Ovid, Virgili drugi, bijahu zasadjena žutim šebojem i sa Matthiola incana.

—c.

BELETRISTIKA.

— **Človek in pol.** Roman. Spisal Ivo Šorli. — 8° 174. Ciena 2 K. 50 fil. — To je najnovija slovenska knjiga, bljani, ukrašena originalnom naslovnom slikom Iv. Vavpo Pisac, član mladje slovenske pripovjedalačke generacije, hti da u tom romanu stvori poznatog nadčovjeka ili „človeka in kakor imenujejo take ljudi v Beli Krajini.“ Dr. Rikardo Sev takav čovjek, koji smatra druge obične ljude duboko pod so pa mu se ne će, da s njima ozbiljno razgovara. On smije svakomu prigovara, što on učini, to je najbolje. Dakako, ova junaka kroz roman dosljedno provesti, nije baš lako, pa su rale radi njega druge osobe trpjeti. Trpkim sarkazmom šib običnog čovjeka Egona pl. Plesicha, kakovih se dašto m nadje u činovničkim krugovima, što je bio na sveučilištu postna života (na što je prisegao svom otcu), a tim odbi sebe svoju zaručnicu. Plesich oženi Korneliju, ali zagazi u dr

[1]) „Cheiri“ od arabske rieči kairi ili kheyri, koja znači „miomir i grčke rieči „anthos“ = cviet.

[2]) Ovaj je rod posvećen Petru Andriji Matthiolus-u, koji se r 1500. u Sieni, bio carski tjelesni liečnik u Beču, a umro 1577. u Trientu.

Digitized by Google

sebičnoga i škrtoga njezina brata u zla družtva, pada tako brzo, da postane iz otmjena i umjerena čovjeka u nekoliko mjeseci prava propalica, a to samo zato, da nam može u nadnaravnom svjetlu zasjati pojava dr. Severa, koji govori ove značajne rieči: „Većina izmed krepkih, čistih značajev, ki so zmožni hoditi v zrelejših letih lepa, prava, ravna čista pota, ne da bi jih moglo še kaj speljati ž njih, večina takih značajev, se je oprala v mladih letih v — blatu življenja". Ma da se piscu vidi da život dobro poznaje, ipak njegove osobe nisu naravne, nisu dosljedno ocrtane, a to će biti po svoj prilici za to, što je htio, da što više iztakne i uzvisi svog glavnog junaka. Ma da moram priznati, da je pisac vještak na peru i da oštrom ironijom šiba neke mane družtvena života, ipak držim, da ne će njegov roman osvojiti čitatelje, sve da i ne zaziru načela, koja on u njem razvija. Janko Barlè.

— **Španjolska** U posljednje doba znatno je nazadovala književna produkcija, tome su krivi politički odnošaji i razne literarne prilike. Nijedna evropska književnost nije tako jako protkana narodnim duhom, kô španjolska. Konzervatizam zauzeo je velike dimenzije, no u njemu ničn posve originalne i napredne ideje. To je možda uzrokom, da u Španjolsku prodiru veoma težko moderne struje, premda je susjeda Franceskoj, roditeljici većini modernih škola. Većina španjolskih pjesnika reprezentanti su kojeg savremenog naraštaja, tiesno vezani na svoj narod. Zorilla bio je jedini pjesnik, veliki i izobraženi talenat, u čijoj poeziji gledamo čitavi narod, koji osjeća zajedno s njime; on je pravi slikar i tumač španjolske duše. — Zanosni pjevač iz Ozuna, pravi andaluški pjesnik Francisco Rodriguez Marin, koji si stekao velikih zasluga svojom bogatom zbirkom „Cantos populares espanoles", koja nam prikazuje dušu i srce španjolskoga naroda, stao se u novije doba, iza smrti Sevillianca Antonia Mahado y Alvarez-a, baviti folklorističkim studijama. Iz puka je došao i o puku govori. Ime mu na daleko po Španjolskoj nosila zbirka „refranes-a", narodnih poslovica. Španjolska je klasična zemlja „refranes-a", za to imade tamo veoma mnogo naziva za „refrán". To je narodna rieč u poetskoj formi, kratka sentenca neke iskušane istine, neko pravilo i pouka. Refrán, koga su nazvali „malenim evangjeljem", temelji su na izkustvu, koga je narod nazvao majkom znanosti. Drugi su izvori refrán-u narodne priče i pripoviedke; u njima je refrán kakav lakonički izraz ili često i moral priče. N. pr. Alcaraván zancudo, para otros consejo y para tí ninguno (bubnjevi prutići imadu za mnoge smisao, dok ga za tebe nemaju). I poviest je jedan izvor refranes-a. N. pr. Más vale buena fama que cintura dorada (bolji je dobar glas, nego zlatan pas), nastala je za vrieme Ljudevita IX. francezkoga, kada su visoke gospodje, da se razlikuju od drugih, morale nositi zlatne pojase. Zatim: Quien nó vió á Sevilla no vió maravilla (ko nije vidio Sevilu, nije vidio ljepotu grada). Ili: A quien Dios quiso bien' en Sevilla le dió de comer (komu hoće Bog dobro, tomu daje da objeduje u Sevilli). Imade refranes-a, koji su nastali iz tajinstvenih priča n. pr.: Después de Dios, la casa Quirós (Uz Boga kuća Quirós-a). Drugi su izvori poslovicama: praznovjerje, duh kojeg sela, ili ciele provincije, još su izvori i romance i „coplas". Iz romanca nastala je poslovica: Cosas tenedes, el Cid, que furàn fablar las piedras (Imade stvari, o Cide, koje čine, da i kamen progovori). Kao refran citira narod „coplu": De la po breza, la industria; de la industria, la riqueza; de la riqueza el orgullo; del orgullo, la pobreza (siromaštvo radja marljivost, marljivost radja bogatstvo, bogatstvo pako ponos, a ovaj opet siromaštvo). U španjolskom narodu živu još kao refranes-i, poslovice Salomona, Siraha i uzvišene evangjeoske rečenice. Primjer za Salomonovu poslovicu: Nada es tan bueno como lo ayeno (ništa nije tako dobro, kao tudje dobro). Becerrilla mansa, de todas las vacas mansa (dobro tele siše svaku kravu). Dios en el cielo, y en la tierra el dinero (na nebu kraljuje Bog, na zemlji novac). Sirahova poslovica: Al que escupe al cielo, en la cara le cae (ko pluje u nebo, pada mu u obraz). Kako su fenomeni fizičkoga svieta u svim zemljama jednaki; tako mora biti i općenito iskustvo i opažanje, što se odnosi na moralni svijet, jer ljudi su si slični. Tradicija, stara i neumrla tradicija, koja govori o svecima i vještacima, nosi poslovice od koljena do koljena. Ne nastaje poslovica ko oružana Minerva iz Jupitrone glave već najprije proživi razne metarmorfoze, dok poluči trajnu formu. Imade tro slovčanih poslovica n. pr.: Tal cuervo, tal huevo (kakva vrana, takvo jaje). Četveroslovčane: A pan duro, diente agudo. (Za tvrdi kruh treba oštre zube), Nuevos reyes, nuevas leyes (novi kraljevi, novi zakoni). Šestero slovčane: Un anima sola ni canta ni llora (Duša, koja je osamljena, niti pjeva niti plače). Imade i neistinitih poslovica i o njima veli narod: Refranes que no sean verdaderos y febreros que no sean locos, pocos (neistinita poslovica i pametni februar, jesu rietki). Imade mnogo krivih meteoroloških poslovica, koje su bile prije istinite, imade ih opet, koje stoje u proturječju, n. pr.: Quien no se aventura, no há ventura (ko ne važe ne dobije), Quien se aventura, pierde caballo y mula (ko ide na pustolovinu, izgubit će mulu i konja), Al que se muda, Dios le ayuda (ko se promjeni, kod njega je Bog), jedna naprotiv glasi: Más vale malo conocido que bueno por conocer (poznato je zlo bolje, nego dobro, što ga valja tek upoznati). Posve su krive poslovice, kao n. pr.: Astorianu, loco y vano, poco fieljy mal cristiano (Asturianac je budalast, nevjeran i zao kršćanin). Pretjerane su mnoge poslovice, koje govore o prevelikoj ljubavi domovine o njima imade jedne poslovica: No hay villa sin maravilla (nema sela bez čuda). Mnoge su poslovice u 16. i 17. vieku preradjivali u dramu; a cieli niz zlatnih poslovica odpada na tri znamenita španjolska djela: „Cantanes del Archipreste de Hita", „Celestina" i „Don Quijote". Junak slavnog Cervantesovog romana, govori na jednom mjestu: „Čini se, da se svaki Sancho Panza rodi sa punom vrećom poslovica".

Španjolska obiluje narodnim pričama i pripovjestima. Nje priča pod sjenovitom smokvom majka svojoj djeci, ugljenar u gustoj borovoj šumi svojim drugarima, pastir pastiru, ribar ribaru. Žaludu su u takovim pričama tražili kakav arapski trag, no imade ih, koje su nastale pod provençalskim uplivom. To nas neka ni malo ne čudi. Španjolske su kraljice sakupljavale pjesnike na svome dvoru iz Bellvera, Catalonije, Roussillona i drugih susjednih zemlja. Za to imade mnogo pripoviesti i priča o kraljevima i kraljicama. Imade ih opet koje govore o divovima, vještacima o zakopanom blagu, o maurskoj dobi 15. i 16. stoljeća. Liepe su priče „Vreća puna laži", „Tri savjeta" i „Gradjanin i seljak" i t. d. Mnoge malorkinske priče, koje govore o osobama, svršavaju riečima: — „ako nisu umrli, to živu još i danas". Često je u takovim pričama veseloga humora. A.

NOVINARSTVO.

— **Pjesnik Tresić**, pokrenuo je u Trstu novu smotru pod imenom „Jadran", koja će se baviti kritikom, politikom i dnevnim pitanjima. Program u prvom broju vrlo je obširan, a prva dva broja, što su izašla, obilna su sa gradnjom. Ciena je listu na godinu osam kruna.

UMJETNOST.

— **Mansch J.: Što će biti?** I danas, gdje je sviet postao u tolikim stvarima bez vjere, mnogi i premnogi bacaju se u ruke praznovjerja. Jedna od takovih praznovjerica jest gatanje iz vjenčića cvjetova. I naša mladica na slici želila bi znati svoju budućnost. Zato je utrgla cviet i čupka njegove latice. Ona pita: Ljubi li me ili ne? Težko čeka odgovor, koji će joj cvietak dati, a čitav izražaj, njezina lica, pita: Što će biti?

— **Küsthardt B.: Mir s Vami!** Slikar nam vještom rukom, prikazuje prizor iz svetoga pisma. Krist je uzkrsnuo. Već se je pokazao Mariji Magdaleni i učenicima, koji su putovali u Emaus. Ovi se vratiše medju apoštole i objaviše Isusovo uzkrsnuće. I dok su jur tako govorili, ukazao se Isus svima i reče: „Mir s Vama, ja sam, nemojte se plašiti!" Na to se učinici i apoštoli smetoše i mišljahu, da duha vide. I reče im: „Što ste smeteni, i misli uzlaze u srca vaša? Gledajte ruke moje, i noge, da sam ja isti; pipajte i vidite, jer duh puti i kostiju nema, kako vidite da ja imam". I kad im to reče, pokaza im ruke i noge. Jošte pako oni ne vjerujući i čudeći se, od radosti bijahu smeteni, za to im reče: „Imate li što ovdje, što bi se blagovalo?" A oni mu prikazaše komad ribe pečene i sat meda. A kad je blagovao uz njih, uze ostanke, dade njima i reče im: „Ovo su rieči, koje sam govorio s vama, dok sam još bio s vama, da se imade izpuniti sve, kako je pisano u zakonu Mojsijevu, u prorocima i psmu o meni." Tada im otvori razum, da upoznadu pismo. I reče im: „Budući da je tako pisano, i tako je imao Krist trpiti i uzkrsnuti treći dan, te propoviedati pokoru i odpust grieha za sve narode."

— **Brancaccio Karlo: Sorrent.** Stari Sorrentum grad je u okolišu Castellamare di Stabia u talijanskoj pokrajini Napuljskoj, na sjevernoj strani napuljskoga žala, jedan je to od najdivnijih i najplodnijih krajeva italskih. Sielo je nadbiskupa, a ima do 8000 stanovnika. U Sorrentu se je rodio veliki pjesnik Torquato Tasso, kojemu se u rodnom mjestu diže mramorni spomenik. U rimsko doba bilo je glasovito sorrentsko vino. Od staroga Sorrentuma uzdiže se tek nekoliko razvalina.

— **Caien Henri: Preslušavanje Ljudevita XVI. u Varennesu.** Varennes-en-Argonnef, grad je u francezkom departementu Meuse, arrondissementu Verdumskom, na Airi, a broji danas oko dvie tisuće stanovnika. U tom gradu uhvaćen je 22. lipnja 1791. kralj francezki Ljudevit XVI. sa svojom porodicom, kad je bježao iz Francezke, da se otme buntovnicima i njihovom progonu. Iza smrti državnika Mirabeau-a (2. travnja 1791,) znao je Ljudevit XVI. da ne ima nikakove nade, da se uzdrži. Za to uz pripomoć markiza Bouille-a i grofa Fersena u noći od 20. na 21. lipnja 1791. pobjegao iz Pariza. Sretno se tako dovezao već i do Varennesa. Tuj ga upozna meštar poštanski Drouet, prijašnji dragun i izda. Za tu uslugu, koju je učinio republikancima, dobi 30.000 franaka, izabran je u konvenat, gdje je pristao uz Jakobince i glasovao, da se kralj Ljudevit XVI. odsudi na smrt. Prave sreće ipak nije imao. Na posljedku je g. 1816. izagnan iz Francezke, kao kraljev ubojica, te je živio u Njemačkoj pod imenom Merger. Umro je žalostno 11. travnja 1825. Taj čovjek bez srca i duše, prepoznavši Ljudevita XVI., preda ga sudu. Prvom sudačkom preslušavanju morao se je Ljudevit podvrgnuti već u Va-

Digitized by Google

rennesu. I to nam naša slika prikazuje. Iza preslušavanja odpraćen je tisućama biesne svietine u Pariz. Od ovoga časa postao je njegov položaj nesnosan. Revolucije nije mogao zapriečiti. Kraljev život bio je odsele život pravoga mučenika sve, dok ga niesu quillotinirali dana 21. siečnja 1793. Njegovo je tielo sahranjeno na groblju Sv. Magdalene, ali ga za restauracije 1815. prenesoše u St. Denis u kraljevsku raku.

GLAZBA.

— **Viktor Parma.** Danas je najpopularniji slovenski skladatelj i u nas poznati Viktor Parma. Već godine i godine igraju se njegove plesne skladbe, njegove koračnice sviraju vojničke i privatne glazbe po Slovenskoj i Hrvatskoj, njegove opere „Ulrih, grof celjski", „Ksenija" i „Stara pesem" stalne su na repertoiru slov. i hrv. kazališta. Pojedini pako odlomci tih opera igraju se na glasoviru i u kućama aristokratskog i gradjanskog staleža, gdjegod se ljubi domaća umjetnost. Lav. Schwentner, Oton Fischer, Iv. Giontini, Emil Berté & Com. izdali su cieli niz njegovih skladbâ tako, da već skoro i nema slovenske muzikalne kuće, u kojoj ne bi bilo poznato ime skladatelja Viktora Parme.

Rodio se g. 1858. u Trstu. Otac, rodom Slovenac, bio je vladin činovnik, a umro je g. 1895. Mati Matilda, rodjena de Mattei, rodila se u Gracu, kao kći majora franceske armade. Svoju mladost proživio je Parma u Trstu, na Rieci, u Zadru, Novom Mjestu i Tridentu. Pravne nauke absolvirao je Beču. Dvie godine služio je kod policajnog ravnateljstva u Trstu, a zatim je prestupio u vladinu službu, te službovao u Ljubljani, Kočevju, Kranju, Krškom, Litiji, Postojni, Rogatcu i Kamniku. G. 1900. bio je okružnim nadkomisarom u Černomelju, te je ovdje imenovan okružnim predstojnikom. Tamo živi i danas u krugu svoje obitelji.

Već u ranoj mladosti pokazao je veliki talenat za glazbu. Kao gimnazijalac igrao je na viollini, cellu i glasoviru, sudjelovao na koncertima i kod pozorištnih predstava. Već onda bio je vrlo uprotreban za svako glazbalo. U Tridentu kao maturanta počeo je konponovati za diletantski orkestar manje skladbe, koje su se s uspjehom izvadjale. Kao akademik počeo se marljivo baviti glazbenim naukama, te je slušao predavanje profesora Brucknera. Posjećivao je glazbene krugove, koncerte, opere i operetne predstave. Marljivo se naobražao teoretički i vježbao praktički.

Parmi je najmiliji orkestar i bez orkestralne muzike nije mu bilo nigdje obstanka. Zato je znao svojim duševnim sposobnostima i svojom ljubeznošću skoro u svim mjestima, gdje je službovao, da sakupi spretne diletante i da od njih sastavi orkestar. Tako je imao svoju glazbu u Kranju, na Krškem i u Kamniku, drugdje pako sastavljao bi ad hoc-orkestre u raznim prigodama. I tako je koncentrirao, dirigirao i što je glavno komponovao. Zanimanje za glazbu uzbudio je agilni Parma u najširim narodnim slojevima i uzgojio cieli niz domaćih muzikanata.

Uz svoj svestrani rad širom Slovenske, komponovao je Parma veliki broj skladba, sastavljao slovenske potpourie i četvorke („Pesmij venec", „Slovanske cvetke", valčike „Bela Ljubljana", „Pozdrav Gorenjskej" i „Triglavske rože". „Slavnostna koračnica" (1883.) za veliki orkestar i druge razne kompozicije, koje su postale stalnim točkama na koncertima i plesnim zabavama. Njegov rad nije ostao bez priznanja i nagrade. Prigodom 600 godišnjice, od kako je Slovenska pod krunom Habsburgovaca primljena je njegova „Slavnostna koračnica"u zadružnu fideikomisnu biblioteku. Uz te manje skladbe, skladao je Parma i operne komade.

Veljače 1895. izašla je na pozornicu Parmina opera „Ulrih, grof celjski", te se 5 puta uporedo pjevala. Siečnja 1897. prikazivala se opera „Ksenija", koja je ostala stalno na repertoiru slov. i hrv. kazališta. Krasni intermezzo ove opere poznat je muzikalnim krugovima diljem Slovenske i Hrvatske. Ožujka 1899. predstavljala se na zagrebačkoj pozornici dramatska romanca „Stara pesem", a u jeseni iste godine i u Ljubljani. God. 1899. skladao je Parma neke odlomke za Jurčić - Goverkarjevu narodnu dramu „Rokovnjači", koja je doživjela medju svim izvornim slovenskim dramama najveći uspjeh. Kompozicija „Mladi vojaki" izašlo je kod O. Fischera, te se igra i pjeva po svoj Slovenskoj. Najnovije djelo zaslužnog slovenskog skladatelja jeste opereta „Amaconke carice". Kao „Kseniju" tako je i ovu operetu uzela u svoju nakladu ugledna muzikalna tvrdka E. Berte & Com. U djelu je cieli niz krasnih točaka, valčika, koračnica, napitnica, dvopjeva, mužkih i ženskih zborova, kupleta i plesnih piesa. Melodijozna, vesela i dražestna glazba, te zanimiva radnja bez sumnje doniet će trajan uspjeh na čast Slovenskoj i skladatelju. (Premiera imade biti koncem ožujka). I nas Hrvate veseli, što možemo sa zanosom pozdraviti skladatelja bratskoga nam naroda, tek žalimo, da za sada jošte ne možemo vidjeti na našoj pozornici njegovo najnovije djelo. (Slov. Nar.) — v.

FOLKLORISTIKA.

— **„Maj" (djevojačko drvo).** Sve do onda, dok nisu naši ljudi, a uza njih i dušmani našega naroda posjekli naše liepe hrastove šume za gorivo i gradnju, vladao je u Baški starodavni običaj, da su momci baščanski kroz cieli mjesec svibanj u oči svake nedjelje i blagdana nosili svojim djevojkama »Maje«. Da pokažu kakovi su junaci, znali bi donieti iz daljine preko dva sata takvi orijaški hrast, koj bi dao voz drva. Kad bi jedan momak očitovao dvojici drugova, da bi njegova miljenica, za kojom on svakim danom uzdiše, rado od njega primila kao prvo uzdarje „Maj", onda bi mu se svi njegovi drugovi dragovoljno odazvali pozivu, jer što složna družina danas radi jednomu, sutra će to učinit drugomu. U subotu poslije večere uzeo bi svaki momak sobom duhan-kesu, lulu i žigica, za pas bi zataknuo dobro nabrušenu sjekiru. Rodjaci pak onoga, komu su u čast išli po „Maj", nose sobom vina, rakije i kruha, pak svi kreću put „Dubrave". Već su prije nekoliko dana ustanovili, koji se hrast imade posjeći, a kad bi ga posjekli, tad se družina malo okrepila jelom i pilom. Kud bi ova čeljad sa svojim „Majem" išla, nitko joj se ne bi smio suprotstaviti, pa bio to i gospodar istog hrasta. Jer je obično teret bio velik i nespretan, sporo bi se putem napredovalo. Za svaku sigurnost išla bi pred njima i za njima oboružana straža, da ne bi iz busije navalio suparnik dotičnog odlikovanog momka, koji, da istoga i svu družbu pred djevojkom osramoti, noslocima hrast preotme ili mu grane izsječe.

Za onog mladića i njegovu družinu, kojima bi se slična nesgoda na putu dogodila, smatralo bi se u selu za veliku sramotu, a dotični mladić izgubio bi prvenstvo kod ljepote-djevojke. Kad bi sretno došli „Majem" do kuće mlade djevojke, upitao bi vodja — mladić roditelje, da li su voljni otvoriti vrata njihove kuće i da li je voljna njihova kćerka okititi poznatom joj momku, koji se nalazi medju njima, ovaj „Maj". Kad su dobili povoljan odgovor, veselo bi „Maj" uz kuću privezali a kad je sve bilo gotovo, ostavili bi pred kućom stražu, a ostali dali bi se u razgovor. Netom bi osvanuo dan, cielo trgovište nebi o ničem govorilo, nego kako je N. odlikovao N. divnim „Majem" i kako će o svetoj Kati biti veseli svatovi. Čim bi ogranulo sunce, stala bi odlikovana djevojka kititi „Maj". Po „Maju" lepršale bi raznobojne vrpce, svilene marame i zastave. Ne jedan put dogodilo se, da je djevojka dobila „Maj", ali ga nije okitila, a to se onda tumačilo kao u znak nesklonosti djevojačke. Svi momci, kojim je uzor-djevojka okitila „Maj", išli bi poslije večernje u njezinu kuću, tamo bi ih roditelji počastili dobrom užinom, gdje bi se do večera ugodno zabavljali, pjevajući domaće narodne pjesme. Sad je već i ovaj običaj izumro, jer ga polit. oblast zabranila, da štiti šume. Nu glavni povod bio je taj, što su jednoć noseći mirno baščanski momci svoj „Mja". za dobe Bachove, bili napadnuti od oružnika, te je tom sgodom jedan mladić zaglavio.

M. Š.

ZEMLJOPIS.

— **Zemljopis Hrvatske.** Kako je poznato, pišu i izdavaju pisci ovo djelo u vlastitoj nakladi, te je prije nekoliko dana izašla svezka XII., a sada je složena sv. XIII.

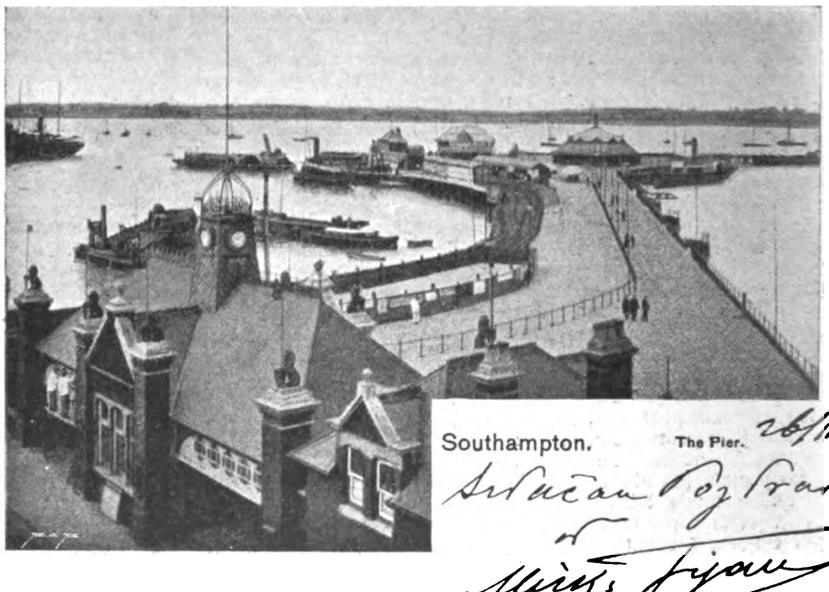

Digitized by Google

U ovoj svezci opisuje se značaj hrvatskoga krasa (Hirc-Hranilović), a pod opise dolazi „Veliki Risnjak i okolina“ i „Skradski vrh“ od D. Hirca.

Sadržaj prvoga članka objasnjivat će slike: Velika ponikva pod Risnjakom, dolci na krasu, snježnica sa vječnim sniegom na Burnom Bitoraju, škrape i žljebe (njem. „Karren“ i „Karrenfelder“.)

Po svom ustroju, alpinskoj flori, donekle i fauni, pa po svom dalekosežnom vidiku, jer ti oko gleda od Bosanskih planina do Triglava, od Triglava do Dubrovačkih planina: Veliki je Risnjak najzanimiviji vrh u domovini. Tko je na njemu osvanuo, duboko je žalio, da nam njegov alpinski značaj do sada nije nitko u slikama iztaknuo. Ova će se želja izpuniti u 13. svezci „Zemljopisa Hrvatske“, jer je g. 1902. na grebenima Velikoga Risnjaka prvi puta osvanuo fotografički aparat. Slike će nam predočiti: Veliki Risnjak iz Smrekovca, tjemenicu Risnjaka, Dvoržakovu liticu, snježni dolac, pak Lazac i Crni lug, mjesta, iz kojih se najlaglje uzlazi na taj velebni vrh.

U prilogu donieti će 13. svezka sliku: „Pogled na Veliki Risnjak, Snježnik i okolinu od Tršća“, a zanimati će jamačno, da će posebna velika slika u tekstu predočiti prvi puta i pogled sa Risnjaka na naše more i iztočnu Istru.

Dvie su znanosti, kojima svaki narod posvećuje osobitu brigu: to su povjest i zemljopis. Svakomu je Hrvatu sveta dužnost, da pozna svoju dragu domovinu, da joj pozna daleku prošlost, ali i sadašnjost, a da nadobudnim okom pozire u budućnost. Ne poznati jedno i drugo, znači biti tudjincem u vlastitoj domovini. Mi opet „Zemljopis Hrvatske“ toplo preporučamo svakomu Hrvatu, svakom hrvatskom domu, a po gotovo ga preporučamo našim pučkim školama, pak velimo otvoreno i iskreno, da ne smije biti pučke škole, u kojoj se ne bi našlo ovo krasno i prekoristno djelo. Tvrdo vjerujemo, da ne ima občine, koja to djelo nije naručila ili ga ne bi naručila, a gdje su občine siromašne, neka to učine druge rodoljubive duše. Hrvati smo, pa pokažimo činom, a rodoljubivom predplatom, da nam je na srcu liepa naša domovina.

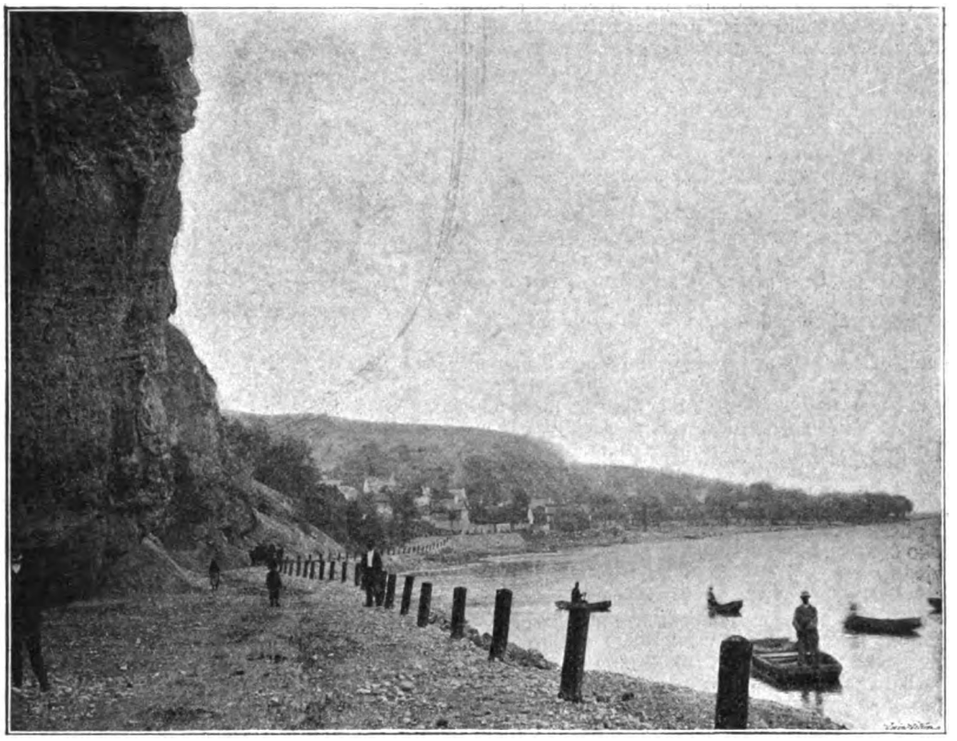

Iz Starog Slankamena u Zagrad.

Iztičemo ponovno rieči, koje su pisci napisali u „Pristupu“, koji su takodjer izdali vlastitom nakladom.

„Na Tebi je hrvatski narode, da si stvoriš spomenicu svoje domovinske ljubavi, da uzmeš pod svoje okrilje sliku i prikazu onog, što Ti je najsvetije: sliku domovine u „Zemljopisu Hrvatske.“

Pred duševnim će ti okom niknuti svi krajevi domovine, upoznati ćeš ona mjesta, koja Ti predji posvetiše svojom krvlju, radostnim ćeš srcem pozdraviti krasote svoje domovine, kojima nas je priroda obdarila od silnog Dunava do sinje Adrije.

A nama će biti najsjajnija nagrada, ako prihvatiš ovo djelo, u koje smo izlili svu dušu svoju, koje nam je kruna našeg rada; ovo je naša otačbenička žrtva, koju doprinašamo našemu narodu i njegovoj prosvjeti, a čime da ga ljepšim darujemo, nego slikom mile domovine!

Zemljopis Hrvatske posvećujemo hrvatskomu narodu!“

Predplate prima tiskara A. Scholza (Gajeva ulica, Zagreb), ali i sve knjižare u Dalmaciji, Hrvatskoj, Slavoniji, Bosni, Hercegovini i Istriji, u kojima iznosi predplata po svezci 70 filira.

Tko u Zagrebu ili izvan njega, nije primio koju svezku, neka ju reklamira u tiskari A. Scholza ili u onoj knjižari u kojoj se predplatio.

Podpuno djelo zapremati će do 30 svezaka. Ciena će biti podpunomu djelu za izravne predplatnike u Zagrebu dostavom u kuću 18 kruna, za izravne predplatnike izvan Zagreba s poštom 20 kruna, a pošto je broj primjeraka ograničen i naklada točno odredjena, to će djelo poslije stojati 27 kruna.

Predplata se prima najmanje na 10 svezaka, pa iznosi za predplatnike u Zagreba 6 kruna, za izvanjske s poštom 7 kruna 30 filira.

Ta pogodnost vriedi samo za one predplatnike, koji se predplate kod tiskare Antuna Scholza u Zagrebu, koja prima predplatu i obavlja odpremu „Zemljopisa“.

Svaki je predplatnik obvezan cielo djelo preuzeti. Tko sakupiti 10 predplatnika, dobiva jedan primjerak bezplatno. Tko je voljan da sakuplja predplatnike, neka se radi „Poziva na predplatu“ obrati bilo na tiskaru A. Scholza, bilo na same pisce.

U današnjem broju „Prosvjete“ donosimo iz „Zemljopisa Hrvatske“ dvie slike: „Iz Starog Slankamena u Zagrad“ i „Velika Ivančica kod Ivanca“.

Prva nam slika predočuje kraj iz naše ubave Fruške gore, naime put uz veličajni Dunav, što vodi iz Starog Slankamena u Zagrad.

Na drugoj slici gledamo grad Ivanec, danas vlastničtvo Božidara Kukuljevića Sakcinskoga, župnu crkvu i sa svoje romantike poznato mjesto. Na desno jest Velika Ivančica, visoka 1061 m., najviši brieg sjeverne Hrvatske, sa koje se za vedra dana u jeseni ili zimi vidi Klek, Triglav i planine oko štajerskoga Gradca, a inače Moslavačka, Petrova i Zrinjska gora, Kalnička, Samoborska i Zagrebačka gora.

Slike vadimo iz sv. VI. i XI., gdje su i opisi, tičući se ovih krajeva naše domovine.

— **Novi rezultati o glacialnoj eposi balkanskoga poluostrva.** Dobrotom g. dra I. Cvijića, profesora visoke škole u Biogradu upravo smo primili razpravu gornjega naslova, koja je odtisnuta u 65 knjizi „Glasa“ srpske kraljevske akademije, zapremajući prostor od str. 285.–333.

Ob znamenitoj ovoj radni izviestiti ćemo naše čitatelje u budućem broju „Prosvjete“.

— **Srdačan pozdrav iz Southamptona.** Vrli naš suradnik g. Mirko Seljan opet je na putu u daleku i žarku Afriku, za koju se ukrcao u englezkom gradu Southhamptonu (izgov. Sauthämt'n), odkuda se sa srdačnim pozdravom sjetio drage svoje domovine.

To je grad i grofija u južnoj Englezkoj, a uzdiže se na poluotoku, što ga čine vode Itchen i Test. U morskom zatonu leži otok Wight. U gradu je znamenita normanska crkva sv. Mihovila, koja svojim vitkim i visokim zvonikom služi mornarima kao kažiprst. Bolnica Domus Dei iz dobe Hinka III. jedna je od najstarijih gradjevina u Englezkoj. Hatley Institution je zavod, koji služi znanosti, ima tamo jedna pomorska i latinska škola i zavod Ordnance Surfey Office. G. 1831. imao je grad 19.324 duše, nu g. 1891. 65.325. Industrija je usredotočena u makinama i brodogradnji. Dock je dug 229 m., 34 m. širok, 9—10 m. dubok i mogu se u njemu usidriti najveći brodovi. Glavna je luka za vožnju izmedju iztočne Indije, Afrike, južne Amerike i zapadne

Digitized by Google

Indije. Godine 1895. unišla su 11.604 broda sa 2,240.410 bačava; robe se uvezlo u vriednosti od 10,005.276 funti šterlinga. Inozemske i kolonijalne robe uvezlo se za 1,687.010 sterlinga.

Mi ćemo donašati opise i slike o Seljanovu putu i unapried.

— **Potres.** Lanjske godine 3. prosinca pojavio se osobit potres u Andišanu, u pokrajini Ferkhana, koji je taj grad razorio do temelja; zaglavilo je 7000 ljudi. Dan prije pao je tlakomjer veoma duboko (690—700 mm.), a na večer uzdrhtala je zemlja lahko. Drugoga jutra naskoči žestoka bura, a malo zatim pojavi se potres valovitim gibanjem. Naskoro očutiše jake udarce, sgrade počele pucati, tutnjava se se pojavila. Pojedine ljude bacio je potres sa pločnika tri koraka daleko, drugi su se na uzbibanom tlu jedva uzdržali. Zemlja se gibala pô sata, kada nastupi stanka od 5 časaka. Sad dodje užasni udarac, koji je ono razorio, što je još preostalo. Prije potresa imao je Andišan 46.680 stanovnika, medju njima 631 Rusa. Njegova okolina spada medju najbogatije u Ferghani.

— **Okolo Kalničke gore.** U br. 8. „Prosvjete", postati drugoj, redku drugom, čitaj mjesto „gzelen", greben; u postati četvrtoj, redku šestom krovasto, ne „krivasto". Paprad se zove zlatnjak, ne „zlatinjak", Cyclamen „dragoljubica".

PRIRODNE ZNANOSTI.

— **Balkoni i cvieće.** U Zagrebu i po drugim većim gradovima domovine ne gradi se skoro veća kuća bez balkona. Ima kuća, koje imadu balkon u svakom spratu. Oni su uresom kuće, ali bi bili još i ljepši, kada ne bi bili pusti i prazni. Malo ima baš i u Zagrebu balkona, koje riesi cvieće ili onizko drveće i grmlje, a kako bi to liepo bilo, kad nam balkoni nebi bili tako pusti, kako bi krasno bilo, da nam i prozori po kućama nebi bili tako prazni, mrtvi, žalostni, kao da i za njih nema ruke i duše, koja bi volila cvieće. Naši stari zagrebački „purgari" marili su puno za cvieće, pak mare za nj i danas, što vidimo u Novoj vesi, Vlaškoj ulici i još nekojim dielovima „staroga" Zagreba. Medju tim cviećem na prvom je mjestu „Rozenkraut", (Pelargonium roseum), koji ne manjka nijednomu prozoru, jer se osvježućim mirisavim lišćem rado kite mladići i djevoike. Uz „Rozenkraut" naći ćeš i običnu žarko-crvenu pelargoniju, naći ćeš ružmarin i bosiljak, a u jeseni balzaminu, koju zovu u Zagrebu „liepi dečko".

Cviet i poj ptice pievice veseli svako plemenito srdce, svaku dobru dušu, a po gotovo djeluje na krasnoćut naše djece i za to bi cvieće valjalo gojiti, a gojitbu povjeriti djeci, naročito našim kćerkama, kojima će to biti osobito veselje. Kćerka neka cvieće čisti, ona ga neka zalieva, ona ga neka nosi na kišu, kada padne škropac; ona neka rahli zemlju, da korjen dobije zraka, ono joj neka bude milovanje i radovanje.

U Zagrebu ima već sila balkona, ali kad ih gledamo, kao da gledamo krljetku bez ptice, kalić (vazu) bez cvieća. Po Njemačkoj se upravo natječu, kako će svoje balkone što ljepše urediti i ukrasiti, a da se to dade, svjedoče i nekoji balkoni u Zagrebu, do sada žalibože »biele vrane«.

Balkoni mogu biti zeleni i preko zime, ako na njih stavimo nizka stabalca od smreke, jele, liepo porasle borovice, ili drugo iglasto bilje, a može ih povijati i zimzeleni bršljan.

U Njemačkoj ima gradova gdje cvieće goje školska djeca, ali ima tamo i družtava, koja nagradjuju brižne ljubitelje cvieća.

Naša je vruća želja, da ovo nekoliko redaka padne na plodno tlo, a kako smo u proljeću, liepa se nadaje prilika, da gojitbom cvieća po balkonima i prozorima odmah počnemo. Dao Bog, da bi se naše vrle domaćice natjecale njegovom gojitbom, a krasnim ovim radom neka odpočne bieli naš Zagreb!

— **Ogromni trsovi.** Drugom smo sgodom spomenuli, da vinika i vinjaga (divlja loza) bude po slavonskim šumama i kao stegno debela, a takovih pojedinaca ima i u Podunavju, u Ugarskoj. Što je uzrast vinove loze prirodniji, to je ona veća i deblja. U Toskani ima pojedinaca, koji imadu premjer 1 m., nu patuljci su to spram onih divova, koje poznamo iz prigorja Kavkaza. Tamo se vinu na vrh bukve, hrasta ili kestena te opletu cielu krošnju, a ima pojedinaca od 1—2 m. u premjeru! S proljeća kreću seljaci u šumu i oberu grozdje, koje je od zimskih mrazova postalo sladko, da od njega prave vino.

— **Umjetno drvo od treseta.** Kako javlja „Chemische Zeitschrift", pošlo je kemičarima za rukom, da su od treseta stvorili umjetno drvo i tako mu osigurali veću i trajnu prodju naročito u onim krajevima, gdje su šume riedke, a treset običan.

Izkopani treset najprije se opere, ali tako, da mu se vlakna ne poremete, a zatim se zasiti smjesom od gašena vapna i sumporo-kisela ila.

— **Flora Bosne, Hercegovine i novopazarskog sandžaka.** U posliednjih 15 godina pribralo se mnogo floristične gradje u pomenutim zemljama i zato se zemaljska vlada u Sarajevu odlučila, da izda floru Bosne i Hercegovine! Taj je posao povjerila dru. Güntheru Becku, profesoru njemačke universe u Pragu, koji je nedavna napisao djelo „Vegetationsverhältnisse Illyriens". „Flora" počela se štampati u knjizi XV. „Glasnika zemaljskog muzeja u Bosni i Hercegovini".

RIBARSTVO I LOV.

— **Plodnost riba.** Broj jaja (ikara) i mladih u riba je veoma različit. Ima riba, koje izlegu tek nekoliko jaja, ali i takovih, koji imadu i po milijun jaja. Ribe, koje živu u potocima i manjim gorskim potočićima imadu manje jaja od onih u riekama i morima. Broj jaja najbolje je poznat od sladkovodnih riba. Većina naših sladkovodnih riba ima do 1000 jaja, nekoje 100.000 ili i više, a naš kucin ili mamić (menko; Lota vulgaris) izleže do milijun jaja. Ovomu će valjda biti uzrokom, što je mamić u našim sladkim vodama „jedini" zastupnik morske porodice tovara. Naša pastrva ima 500—2000 jaja, nu najviše ih izleže moruna (Accipenser huso; Hausen; tri milijuna) i treska ili bakalar (četiri milijuna.) Sledj ili renga ima 40.000 jaja, pa unatoč tomu, što ju love ljudi i proganjuju razne životinje, broj im se ne umanjuje, jer ribari polove obično 10.000 milijuna komada. Kad bi se broj jaja znatno smanjio, uplivalo bi to u velike na promet i trgovinu.

Ženka od našega manjka ili glavoča (Cottus gobio) izleže svoja jaja u hrpama od 100—1000 komada, pa ih smješta u jamicu, koju mužjak straži i čuva, dočim koljuška (Gasterosteus aculeatus) pribere jaja (80—180) od više ženka u mučno sagradjeno gnjezdašce, gdje ih ne samo čuva, već i od neprijatelja brani. Morska riba Syngnatus viridis ima 150—180 jaja, koja nosi sobom u jednoj torbici, koja se razvila na trbuhu.

Malo jaja imadu one ribe, koje radjaju žive mlade; Anableps ima godimice 50-60 jaja, Zoarces vivipara 200, jedna vrsta morske psine 2—6 jaja, Squalus catulus po dva puta 9—13 jaja, radja drhtava po dva puta 2-6 jaja.

— **Otrovne ribe.** Ima riba, koje su nesamo otrovne, ako nas rane svojom trnkom ili bodljama plitava, već može riba biti otrovna i onda, ako je sušena i slana. Poznati su slučajevi, da se čovjek takovom ribom otrovao od česa ne ima do sada lieka Kaspijsko ribarsko družtvo u Rusiji razpisalo je već god. 1886. nagradu od 5000 rubalja, koja ima zapasti onoga, koji bi proučio narav „ribljega otrova" i našao protuotrov. Kamatima narasla je ta svota na 7500 rubalja. Godine 1887. razpisala je i carska akademija u Petrogradu nagradu, nu ni ova nije nikomu dopitana, što dokazuje, kako je to „pitanje" zamršeno. Sada razpisuje carska akademija ponovno natječaj u kojem stavlja 6 pitanja i nudi tri nagrade od 5000 rubalja, 1500 i 1000 rubalja.

Natječaj se razpisuje do 1. listopada t. g. Radnja ima se priposlati štampana u ruskom, latinskom, francezkom, englezkom ili njemačkom jeziku. Manje nagrade zapadaju onoga, koji na stavljena pitanja odgovori samo djelomično. (Mitth. d. österr. Fisch. Vereines).

— **Lov na lisice na otoku Krku.** Otok Krk u svojim hrastovim šumama daje preugodno boravište lisici, koja je na otoku najveća grabežljiva životinja. Otočani tvrde, da se lisica onom sgodom, kad ju gone lovci i psi, u očajnosti i strahu baci u more, vješto prepliva konao i doseli se u novi kraj.

Netom se dozna za štetu tete lije, slože se uz pastire valjani lovci iz svih sela blizu kojih je lija štetu počinila, pak ju neumorno traže sa svojim lovačkim psima, dok joj ne udju u trag i dok ju ne ubiju. Kad je lovcem poslužila sreća, da su ju ubili, donesu ju slavodobitno u sielo uprav. polit. občine i zatraže od občinskog poglavarstva potvrdu, kojom se mogu izkazati u drugim občinama, da su oni sbilja na otoku tu lisicu ubili. Zadobivši tako uredovnu potvrdu, oderu s lisice kožu, pak ju onda nadjenu sienom ili slamom, te se upute s njom od sela do sela, te ju pokazuju žiteljstvu. Čim u kojem selu sazna dječurlija za dolazak ovih lovaca, koji nose sobom nadjevenu lisičju kožu, dohrle k njima, te ih prate od kuće do kuće. Dolazeći tako lovci pred vrata seljacima, pozovu kućedomaćinu i u kratko mu izpripoviedaju, koliko su se dana trudili i mučili dok nisu ovu zvier ubili. Svatko ih pohvali, pozove u kuću, pogosti vinom, a obdari ih, os bito ako je pastir, vunom, sirom i novcem, a dobre kućanice u strahu, da im teta lija ne bi podavila kokoši, darivaju valjane lovce i jajima. Na ovaj način obredaju lovci sva sela po otoku Krku i odnesu kući bogati dar, kojim su ih dobri seljaci i seljakinje obdarile, jer su otok oslobodili od ove škodljive zvieri.

M. Š.

PROMET I TRGOVINA.

— **Harar-željeznica i izvozna trgovina Abesinije.** Kad se ova željeznica sagradi, otvorit će se nova vrata evropskoj i indijskoj trgovini i time Abesinija, koja zaprema 605.000 četvornih klm. sa 12,000.000 stanovnika, u svietu postati puno poznatija, što i zavriedi, jer je jedna od najljepših i najplodnijih zemalja svieta. Pod mudrom i snažnom vladom Menelika II razvila se Abesinija tako, da vodi prvu rieč medju Egiptom, Sudanom i iztočnim krajevima njemačke Afrike. Od odavna živu na dvoru Evropejci kao činovnici, mjernici, graditelji, a ima i ruko tvoraca, svratištara, trgovaca, poslovodja.

Robu uvaža naročito Velika Britanija, britska Indija, Ame

Digitized by Google

rika, Njemačka i Francezka. Izvozi se najviše kave, jer je u Abesiniji pradomovina kavovca. Oko Gere, Inerja i Kafe propadne svake godine nekoliko milijuna zrna kave, jer ne mogu da kavu kuda izvezu. U domu troše malo pečene kave, ali više nezrele plodove, kojima se hrane. Kako je Abesincima osigurana samostalnost, kako je uprava zemlje u dobrim rukama i kako se u kulturnom pogledu sve to više razvija, osigurana joj je liepa budućnost, a uložene glavnice nose izdašne kamate.

(Polit.- Anthropol. Revue, 1902. br. 5.)

KAZALIŠTE.

U zagrebačkom glumištu doživjeli smo zanimivu premieru Maeterlinckovu Monnu Vannu. Maeterlinck je danas jedan od najvećih puritan-idealista i jedan od mnogo slavljenih dramatičara. Mnogi, ne samo francuzki, no i svjetski listovi donašaju o njemu slavne panegirike. Nedavno je neki ruski kritik N. A. u „St.- Peterburskija vjedomosti" napisao liepi članak o njemu, pa medju inim kaže, da ljetnikovac, na kojemu živi Maeterlinck, čini na posjetioca ne manji utisak no Jasnaja Poljana, na kojoj je Tolstoj „našel ubježište v starosti". A ruski pisac Berdjaev („K filozofii tragedii". Liter. djelo 1902.), kaže, da nema u svjetskoj literaturi pisca, koji bi tako duboko i tako liepo prikazao tragiku života, kao Maeterlinck. Što više, Berdjaev je našao u jednoj njegovoj piesi: („Aglavaina i Selysetta") nekoliko redaka savršenih etički i estetski, za koje će — veli — jednom podići Maeterlincku spomenik. Nema sumnje, da je Maeterlinck velika i vrlo interesantna pojava u savremenoj literaturi. Umije kao malo koji, da pronikne u ljudsku dušu i da traži duboko u njoj vječne probleme bivstva. Svoja lica postavlja na visoki piedestal, iznaša njihov unutarnji život, nezavisan od vremena i mjesta. Pred nas iznaša čovjeka, što ga odtrgnuo od kratkotrajnog zemskog života i prenjeo ga u neko visoko, nedostižno carstvo. Takvom čovjeku stavlja u dušu simbole, pa se daje na obradjivanje zamišljene teme.

U tome je Maeterlinckova sila i slabost, mnije Berdjaev. On brižljivo traži svoj put i ide po liniji najneznatnijih zaprieka. Ostavlja čovjeka, koji se kreće u zamršenom savremenom socijalnom životu, a izabire si čovjeka kao ideju. Dašto, da to uzvisuje konstrukciju sa umjetničko-idejne strane, no štetuje mnogo jedinstvu umjetničko-idejnog aparata. No ipak u takovim uzkim okvirima Maeterlinck divno radi. Pročistiv si njivu, analizira strogo, a oštro mu pero ne poznaje granica u dubini analize. Ne smućuje ga ni novost ideje, ni zamršenost situacije. Slučajno naidje na osnovne elemente duše i onda se dotiče pitanja života, smrti i ljubavi. („La Princesse Lointane", „Le Avengles", „Pelléas et Mélisande", „ L' Intérier", „L' Intrus".) No iz svega toga ne sliedi, da je Maeterlinck kao klasik tragedije, veći od Shakespeare-a i svih drugih genija, kako to Berdjaev misli.

Pesimizam i beznadje provejava kroz Maeterlinckova djela; u njima osjećamo motiv nemoći čovječjeg duha. S prirodjenom mu nježnošću i istančanošću razčinja pitanje ljubavi, no kraj tog mu vječno mladog pitanja slabo pomaže tvrdo nàdo njegova pera, jer pitanje ostavlja neriešeno. U „Monna Vanna" pisac opet na široko iznaša pitanja ljubavi, kojih se takao u dosta uskoj sferi u „Meleandru i Selyssetti." Meleandar Selyssetta ljube se duboko, nježno, bezkonačnom, sretnom ljubavi. Maeterlinck kao pjesnik ljubavi i apologeta ličnosti, naprezao je svu svoju stvaralačku snagu, da prikaže tu ljubav savršenom, bez ikakvih fizičkih primjesa. Radnja se dogadja van vremena i mjesta. No u tom carstvu skromne i nježne ljubavi dolazi druga, silnija žena (Aglavaina), koja ljubi ljubavlju budućnosti. Jednom je samo vidjela Meleaudra i osjetila ono, što se ljubavlju na starom jeziku nazivlje „srodstvo duša". Dašto, da to srodstvo prelazi u istinitu ljubav, no ta je ljubav daleko od naše zar'djale zemske. — „Ljubiti znači stvarati krasotu. Tko ne stvara krasotu, taj ne ljubi. Nesreća i tuga, veli Aglavaina, moraju prije postati krasotama, nego li se opru ljubavi". Sve je to tajinstveno, izrečeno govorom, kojim si mlada srca šapuću za krasne mjesečine pod mirisnom lipom. Sve je to krasno, poetično, no sve je neopredieljeno. Tajinstvena psihika po neznanim zakonima stvara unutrašne drame, koje mi ne osjećamo onako, kao što sam pisac. Slušamo tog melankoličnog pisca, gdje uzdiše nad time, što „bolestni viek ne vidi njegove prekrasne ideale". U njega je mnogo moderniziranoga sentimentalizma. Strepi nad užasom smrti, napunjuje naše duše čuvstvom očaja i zabrinosti, gubi nadu, koja — kako veli Leopardi — posliednja ostavlja čovjeka; strepi nad nesretnom ljubavi visokih duša. Ove teme nisu nove, no Maeterlinck umije zaodjenuti ih u novu formu i postići vrhunac, zahvaljujući predivnim psihološkim efektima. No to su samo efekti — i ništa više. Maeterlinckova filozofija krasne su misli, no bez ikakve dublje sinteze. Ljubi razkošnu analizu, no tamo gdje mora preći preko njezinih medja, vidimo ga smalaksala. Sve su te osebnosti jasno izbile u njegovom posliednjem, mnogo spominjanom djelu „Monna Vanna".

U tom je djelu opet iznio pitanje o bivstvu ljubavi, o njenoj stinitoj i pravoj vriednosti. U toj se drami navratio opet na motiv, što ga obradio u „Aglavaini i Selysseti", no sada nam se pojavio kao crtač, koji ljubi široku perspektivu sklada i ljepote.

Grad Piza obkoljen je neprijateljskim četama. Fiorenza živo nastoji, da ju izbriše sa lica zemlje. Najmiljeniji vodja njezine vojske, — Princivalli — učinio je Pizu za tromjesečne obsade posve nemoćnom. Gradjani gladuju, nestalo svih sredstava zaštite, nema zaire ni baruta; puške šute, zidine su razrušene. Od časa do časa očekuju navalu na grad i njegovu propast. U Pizi znadu, da Prinzivalle zauzevši grad, ne će poštediti nijednog gradjanina: muževe će poubijati, a žene i djecu prodati u roblje. Tri puta poslala je Signoria poslanike, da uglave mir i predadu grad, no ne vratiše se nijednom: zadržao ih Prinzivalle. Guido Collona, načelnik posade, ne može da smisli uzrok. čemu neprijatelj ne prodre u grad, koji već cielu sedmicu stoji bez obrane. Guido shvaća ozbiljni položaj gradjana i pripravlja ih na nedaleku smrt. No u to se povrati njegov otac Marko, koga poslaše neprijateljima i koga, što se dugo nije vratio, držahu pogubljenim. Marko Collona jeste učenjak. Silno ljubi nauku i umjetnost i za nje pripravan je zaboraviti nesretne dane i svu ozbiljnost života. Uviek je zamišljen, — i njegova mudrost, nakon što je prošla sve faze ljudske misli, zaostala je sada kod filozofskog oportunizma. Marko razmišlja dugo i duboko, no njegove misli nisu sve jasne, on zapada od časa do časa u proturječje. — Marko donio je gradjanima mnogo novosti. Uzhićuje se Princivallom, neprijateljskim vodjom, obrazovanim govornikom, mudracem i učenjakom. On umije prosuditi i duboko osjeća ljepotu. Njegov je smješak — smješak mudrosti; on je velikodušan i prezire vojnu. Nastoji u sve duboko proniknuti, ponajpače u uzroke strasti. Mrzi vojnu i nastoji zamesti poprište, na kome se toliko proslavio. No prije toga hoće, da izpuni jednu svoju želju. Takove želje ničiu u nekim ljudima, koji se rode pod pogubnom zviezdom velike i jedine ljubavi, koja se ne će nikada privesti u život. Ne osvrćući se na to, je li moguće naći mudraca, u koga ne bi bila mrva bezumne fantazije? Je li moguće naći čovjeka, koji ne bi imao nikakovu čudnovatu ideju, kakovu bludnju? S lieve strane stoji čovjeku razum, saučešće i pravednost, a s desne sasvim protivno: pohota, strast i — bezumnost. Takova je bezumnost zahvatila na primjer njega. Marko je obećao Prinzivallu, da će se povratiti. A ne primi li Piza njegove predloge, vratit će se na muke i smrt... Marko donio je ove uvjete Prinzivalla: — Pizu snabdjeti će množinom praha i olova, da se može na novo oprieti Fiorenzi i što više, bez muke ju osvojiti. Zatim, Prinzivalle pripravan je stupiti na čelo grada i braniti ga. No zato on želi, da puste k njemu na jednu noć ženu Guidovu — Giovannu. Ona mora doći k njemu sama, u znak pokornosti i predaje, bez oružja, zaogrnuta samo plaštem.

Guido biesni. Ne može pojmiti, čemu se je Prinzivalle polakomio za Vannom, kada imade toliko drugih žena? „Ona je prekrasna i on ju ljubi, odvraća otac. Vidio ju, pozna ju, no ne htjede da mi kaže odkada i kako."

Guidu muče misli, izpituje oca, ne poznaje li možda Vanna Princivalla?... Ne! Marko susretne Monnu Vannu, kada je pošla bila k njegovome sinu i ona mu reče, da ne pozna florentinskog najamnika. I onda joj izpripoviedi želje Prinzivalla. Ona nije ni rieči odvratila, probliedila i udaljila se. Marko izvjestio Signoriju o predlozima Prinzivalla, a starješine odlučile, da predadu sudbinu grada u ruke Monni Vanni. Giovanna odvratila kratko: — „idem!"

Guido Colonna je vojnik i junak. On ljubi silno, no prosto kao i svi ljudi. On ljubi Vannu kao svoju sobstvenost, kao nerazdieljivu čest svoga tiela. No ne poznaje Vanninu dušu. Povjerovao joj jednom i uzeo ju, onda najme, kada je kao mlada, prekrasna djevojka ostala sama iza svojih roditelja. Kao gospodar svoje žene, kao njezin absolutni vlastnik, ne vezan ni moralnim ni religioznim zakonima, tvrdi Guido odlučno, da Vanna pripada njemu i samo njemu i da o njenoj sudbini odlučuje on sam.

Marko drži, da su vjernost i liečenje najveći dobročinitelji, no imade prilika, u kojima su vrlo mizerni, kada se na njih gleda sa objektivne strane. Marko živo nastoji, da sklone svoga sina. — Evo, radi se o tisuću života, o braći po oružju, o ženama i djeci! Princivalle stavio je doduše bezuman zahtjev, no tko ga izpuni slavan je junak, ne gledeći na čin. Sve je ništa prema životu hiljade ljudi; — dobročinstvo, ideal, čast, vjernost, — sve je to ništa... Sve je to glupa igra prema životu ciele mase. Razum, visoki razum oca, drži sin, pomutio se pred strahom smrti. Što je tisuću života za onoga, komu oduzimlju izvor njegovih naslada, njegovu ženu? Za spas tisuće ljudi, predavaju u tudje ruke njegovu sreću, njegov mir. No Monna Vanna stavlja spas naroda nad sve obveze, nad sav hladni moral. Ona, da spasi narod, poći će Princivallu. Guido je u silnim mukama, drži, da će se ona možda žrtvovati za spas grada, — ubiti njega i sebe. No Vanna mu odvrati da ne će ubiti neprijateljskog vodju. U tom bi slučaju neprijatelji navalili na grad, uništili sve, a cilj žrtve ne bi bio postignut. Guido ne pojmi uzvišenu dušu svoje žene. Hvata ga sumnja, da ona ljubi Prinzivalla. Pripravan je ubiti Vannu i ona ga uzalud uvjerava o čistoći svoje nakane i o idealizmu svoga postupka. Za njega ne postoje te potankosti... Vanna ode u tabor neprijatelju.

Digitized by Google

Kao svagdje, tako i ovdje opisuje Maeterlinck divno i graciozno susret Vanne sa Prinzivallom. Kao poeta i majstor, umije pisac, da nam u svjetlim i jasnim bojama prikaže sliku idealne visoke ljubavi u onim sferama, gdje čovjek ostaje čovjekom, bez ikakovih spona i obveza. Svoje osobe pušta, da idu slobodnom stazom tamo, kamo ih vuče njihovo slobodno čuvstvo.

Princivalle bivši desetgodišnjim dječakom vidio je jednom Vannu, gdje plače kraj mramornog bazena. Gianello (tako ga zvali u mladosti) doznao je, da joj je pao u vodu prsten. Mladi junak, stavivši na kocku svoj život, zaronio u vodu, izvadio prsten i metnuo ga veseloj djevojci na prst. Od onog trena zavolio ju i cieli život nosio u svom srcu uspomenu o njoj. Život ih razstavio, no ljubav rasla i kriepila se. Takova ljubav, ako izgubi sve, ne izgubi nikada nadu... I Gianello pita ju sada: — Ljubi li ona Guidu? U tom ga času ne ljubi i opravdava svoje rieči time, što je njenim srcem zavladala ljubav, — „koju čuvstvuješ u zori života". Gianello nije više plahi ljubovnik; cieli svoj život posvetio je svojoj uspomeni i sada približivši se svome idealu, on ga poštuje i ne dira ga. No Vanna toga ne pojmi. Smućuje nju strast, koja je zavladala Gianellom i za koju žrtvuje svoju budućnost i ljubav prema domovini. No ta je strast zapravo njegova čista ljubav. Fiorenza osudila ga na smrt, no on je prešao neprijateljima.

I Vanna očarana njegovom ljubavi, opisuje kao i Aglavaina svoje čuvstvo prema Gianellu: — „Mi smo jedan drugoga razumili, ne kazavši si ni slovke... Poznam te, ako se i ne sjećam, gdje sam te vidjela. Tako osjeća i Gianello i odvraća Vanni jezikom pjesničke mladenačke ljubavi, lišene svih fizioložkih spona i osnova. Za to u toj novoj ljubavi nema elemenata zavisti i suparničtva. Ovdje je Maeterlink umjetnički prikazao jedan od veličajnih psihološkim problema, na koga se do sada nisu osvrtali ni učenjaci, ni pjesnici. Vanna i Gianello braća su po duhu i u tom odnošaju razumije jedan drugoga. Medju njima, do nedavno neprijateljima, porodila se sveza istinske ljubavi, božanstvene i čiste, kao gorski potočić. Medju njima ne može biti takove borbe, kakova je medju Guidom i Vannom, medju svim jednostavnim ljudima u tim odnošajima.

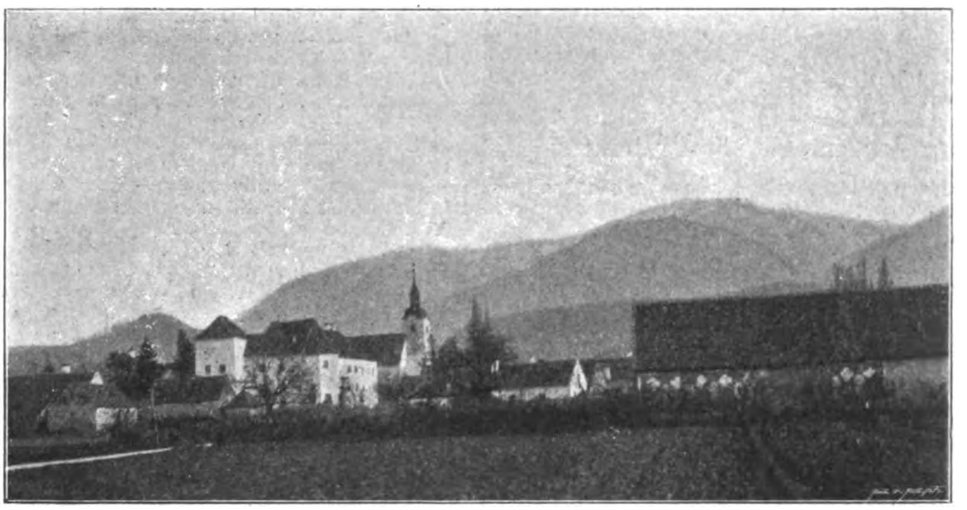

Velika Ivančica kod Ivanca.

No što dalje? Dvie srodne duše sastale se, valja da svežu svoja srca u vječnost. Logički posljedak misli o ljubavi i absolutizmu čovječjeg duha, morao bi dovesti Maeterlincka do toga, da sveže dva ljubeća se srca i da ih vjenča zanosnim epilogom. No takav konac bio bi neznatan i preuranjen.

Vanna ide k mužu, jer on strada, a ona pojmi muku ljubećeg muža. I povraća se u spašeni grad razsvietljen, veseo i bučan, oslobodjen od gladi i smrti.

Guido težka i gorka srca očekuje povratak Vanne. — Vanna dolazi u Pizu, gdje slavc slavlje. Dolazi sa Prinzivallom, koga je Fiorenza svrgnula sa časti. I u Pizi kao njezin oslobodiielj, primljen je gostom, čija sveta prava gradjani poštuju.

U posliednjem činu afektnom i punom dubokog tragizma, prikazuje Maeterlinck u jasnim bojama i velikim crtama sraz dviju načela — duha i materije ljubavi. Vanna odlučno tvrdi, da je ostala čista. No Guido je mužkarac; on mjeri sve po svome. On znade, što je mužkarcu tielo krasne žene. Može li on kao rob nizke, svagdašnje ljubavi, vjerovati ženi, da je ostala čistom, kada je Prinzivalle naložio, da dodje k njemu zaogrnuta samo plaštem? — Ne. On joj ne vjeruje ni onda, kada se pozivlje na svoju religioznost, kada se zaklinje, da je netaknuta. I ljudi, ciela masa ne vjeruje u mogućnost Vannine tvrdnje. Što više, Guido vjeruje, da se Vanna i Princivalle ljube. Pripravan je dati im slobodu; — neka idu, kuda ih je volja. — Tako, misli on, zahtjeva „čovječanska pravda". No i na to ga Vanna uvjerava o svojoj čistoći. Sada se Guido razjari, plane; dovadja Prinzivalla pred sud pravde. Vanna se tome ne protivi. Čista pravda nemoćna je pred ljudima, zaslieplienim moralom. Nije li potrebna laž, da se spasi Princivalle? I Vanna laže. Tvrdi, da ju je Gianello silom domamio, zavarao ju podlom i nizkom obmanom i da je po tome dužan pripasti njoj, kao jedini uzrok njezinome padu. S jedne ga strane strašno obtužuje, a s druge mu tiho šapće: — „Ja pripadam samo tebi, čuvat ću te, oslobodit ću te... mi ćemo pobjeći" ...

Laž je laglje shvatljiva, nego li pravda i za to joj Guido prvi povjerovao. Što više, on dopušta svojoj ženi, da imade ključeve od tamnice, u koju je zatvoren Prinzivalle. Jedini mudri Marko, otac Guidov, razumije Vanninu varku, kojom se poslužila. Guido je zadovoljan, veseo i govori Vanni, da sada valja sve zaboraviti i da je prošlost bila užasan san.

— Da, to je bio užasan san, — šapće Vanna. — Sada dolazi ljepši... sada dolazi ljepši...

Za Vannu počima liepi san u ljubavi prema Prinzivallu i njihovoj budućoj sreći. No nad tom srećom spušta Maeterlinck zavjesu. — To bi imala biti ljubav budućega vieka. — Predstava u glavnom može se reći, tekla je dobro i liepo i ako bi specijalna kritika našla štošta promašena i nesavršena u samoj igri i pojedinim momentima. Ne valja to upisati u grieh našim umjetnicima, koji su pokazali mnogo truda i volje; poteškoće leže u kompoziciji same drame, koja, reć bi, pruža veći literarni užitak u čitanju, nego li na pozornici, gdje psihološka strana samoga komada pruža cieli niz duševnih nuanca, dubokih i finih nuanca, dubokih i finih crta, koje valja jasno iztaći, hoće li se postići, da glumljenje bude u skladu sa temeljnom idejom, kako si ju autor predočio. Ulogu Vanne glumila je gdja. Šram sa mnogo pomnje, znala je prikazati svu svoju snagu u pojedinim momentima u prelazu i jednog duševnog afekta u drugi, sa svim jasnim i tipičnim osebinama, prilagodivši svaki glas, izraz lica i svaki kret onom duševnom položaju, u kome se nalazila. Vidjelo se, da je svojoj ulozi posvećivala mnogo mara i proučavanja. U drugom činu, gdje se sudaraju dva principa, mužki — Prinzzivalli, pun velike i idealne ljubavi, i ženski — Vanna, puna patnje i samopožrtvovnosti, bila je u pojedinim momentima savršena, a umjela je finom igrom iztaći gradaciju svojih osjećaja, kada se približuju dvie srodne duše — Vanna i Prinzzivalli. I ovaj uspjeh gdje. Šram pokazuje visoki niveau njenog glumačkog umjeća i oprobovani talenat, u kojemu, ako se ne varamo, vidimo buduću tragedkinju. G. Fijan našao je u ulozi Guide Collonne karakter, u kojemu on najbolje uspjeva; bio je karakter sa velikim i izrazitim crtama, pa ga ide velika hvala za uspjeh samoga komada. Ulogu Prinzivallia glumio je g. Rašković, koji je svojom težkom i dubokom ulogom imao, da izpuni radnju II. čina. Ne može se doduše kazati, da je bio izvanredna interpretacija, no bilo je u njegovoj igri štošta novog i umjetničkog, tek gradacija i odraz duševnih osjećaja trebao je da bude jači i izrazitiji. O g. Dimitrijeviću kao Marku Colloni može se samo pohvalom govoriti, koji je svojom savršenom igrom izpunio baš jedne od najosjetljivijih i najljepših momenata, stvorivši opet jedan uspjeli karakter u nizu svojih kreacija.

V. C. A.

„Prosvjeta" izlazi početkom i polovicom svakoga mjeseca na četiri arka. Godišnja ciena poštom ili dostavom u kuću 14 kruna, inače samo 12 kruna. Za inozemstvo 20 kruna. Predplatu prima: Uprava „Prosvjete", Zagreb, Gajeva ulica br. 7. Rukopisi se ne vraćaju.

Uredjuje **Emilij Laszowski** Tisak i naklada **Antuna Scholza.**

Digitized by Google

Glavni sgoditak od

400.000 Kruna

izvučen je **30. ožujka o. g.** kod

bankovne tvrdke Kronfeld i dr.

u Zagrebu

kupljenom srećkom razredne lutrije broj **29.033.**

U IX. lutriji izplatila je bankovna tvrdka Kronfeld i dr. u Zagrebu za srećku razredne lutrije br. 56.040 takodjer

glavni zgoditak od 400.000 Kruna

u gotovom novcu.

Od po prilici petgodišnjeg obstanka kr. ug. povl. lutrije izplatila je bankovna tvrdka Kronfeld i dr. u Zagrebu

osim nebrojenih manjih dobitaka još i ove **glavne zgoditke** u gotovom novcu:

Dva puta	kruna	**400000**	Jedan put	kruna	**30000**
Dva puta	kruna	**100000**	Tri puta	kruna	**15000**
Jedan put	kruna	**80000**	Pet puta	kruna	**10000**
Tri puta	kruna	**60000**	Osam puta	kruna	**5000**
Jedan put	kruna	**40000**	Sto i šestnaest puta	kruna	**2000**

Ciena srećaka za prvo vučenje XII. lutrije, koje će biti

21. i 22. svibnja o. g.

$^1/_1$ srećke K. 12.—, $^1/_2$ srećke K. 6.—, $^1/_4$ srećke K. 3.—, $^1/_8$ srećke K. 1.50.

Naručbe neka se po mogućnosti **odmah** s doznakom dotičnog iznosa pošalju:

Glavnoj kolekturi kr. ug. povl. razredne lutrije

Bankovnoj tvrdki Kronfeld i dr.

Zagreb, ulica Marije Valerije broj 6.

Digitized by Google

Najbolje svieće
i ulje za vječno svjetlo
dobiva se u trgovini
mirodija, prekomorske robe, poslastica, brašna i žitka
Alekse Penića,
Zagreb, Gundulićeva ulica br. 17.

Najbolji trifaljski ugljen
bez prašine, u plombiranih vrećah
(50 kilograma = 1 vreća)
stoji 1 krunu 14 fil.
Izvrstna suha
bukova i grabrova drva,
na hvate kao i rezana.
Naručbe prima
Gjuro Breslauer, Ilica 15.

Otvoreno od 1. svibnja do konca listopada.

Nova uprava. Novo uredjenje.

MINERALNA KUPELJ
STUBIČKE TOPLICE

udaljena 3/4 sata od željeničke postaje Zabok, 25 minuta od željezničke postaje Stubičke toplice.

Ove 44—53° C tople, izvanredno djelujuće kupelji nenadkriljive su u svojoj ljekovitosti osobito proti ulozima, reumi, za kožne bolesti, za živce, kronički katarrh, kroničke exudate, gospojinsku bolest, neuralgiju, Brighitovu bolest, nemoćnost, te za rekonvalescente.

Postavljanje t. zv. rogova (Schröpfköpfe) dozvoljeno je sada vrhovnom riešitbom vis. kr. zem. vlade, stoga se taj način liečenja od sada u Toplicama prema zdravstvenim uputama obavlja.

Novo uredjenje odgovara svim zahtjevom modernoga konforta.

Sa svoje okolice upravo divotan položaj. Stalna glazba

Prilike kod svakoga vlaka u Zaboku i na postaji Stubičke toplice.

Sobe od 50 novč., kupelji od 15 novč. počam dalje.

Sve upite riešava i ubavjesti daje administracija kupelji u Stubičkim toplicama, pošta Stubica

Prospekti šalju se na zahtjev badava i franko.

Nakladna tiskara Antuna Scholza u Zagrebu, Gajeva ulica 7.

Našim predplatnikom dajemo

„PROSVJETU“

podpuni prvi tečaj od god. 1893.

uz sniženu cienu

broširan 6 kruna, elegantno vezan 8 kruna 60 filira.

Naručbe odpremaju se pouzećem dok zaliha traje.

Digitized by Google

Kupujte samo

Indra Tea

najfiniji i najbolji čaj na svietu.

Dobiva se u svih boljih trgovinah, ljekarnah i droguerijah u origin. omoteih.

Glavni zastupnici

Kinko Kaufmann i drug, Zagreb,

Jelačićev trg 8.

TELEFON 389.

Milijune vriedi prava ljepota žene.

Pouder Eglantine. Najbolji je lični prašak. Priugotovljen je na temelju mnogogodišnjeg izkustva i po prokušanom načinu, podpunoma je neškodljiv i neobhodno potreban za poljepšanje i usavršenje teinta. Uporabom toga praška za kratko se vrieme postizava **sjajan, blagolik** i nada sve **čist teint.**

Crème Eglantine. Ovo poljepšavajuće sredstvo upotrebljeno za lice, ruke i vrat proizvadja svježu, nježno-bielu boju kože, te krasan teint, bez nabora sve do najdublje starosti, raztjerava, što je podpuno zajamčeno, sve **prištiće, sujedice, pjege, crvenilo, jetrene pjege** i sve ostale nečistoće kože. Ovu nemastnu pomast valja uslied njezinog kemičkog sastava uviek predpostavljati svim drugim sličnim sredstvima.

Savon Eglantine. jest najbolji i najnježniji sapun za kožu a miris mu je ugodan i ljubak. **Posebno je prepariran.**

Eau Eglantine voda je za kosu, kojoj je djelovanje vanredno i senzacionalno što se tiče uzdržanja **sjajne i bujne kose,** te njezine mehkoće i gibkosti, kao što i uzdržanja prvobitne boje, pa konačno sprječava izpadanje kose i stvaranje peruti.

Toaletne potrebštine „Eglantine" upotrebljavaju se već kroz godine u svim družtvenim krugovima na podpuno zadovoljstvo i s najboljim uspjehom.

Gdje još nema skladišta, neka se naručbe upravljaju na

A. WINGERA, ljekarnika u Zagrebu, Ilica 12.

Najsolidniji izvor kupovanja!

FRAN SARIDJA, ZAGREB, ILICA 39.

Bogato skladište:

Vunenih i svilenih tkaninah, batista, zefira, cretona za haljine.

Crnih tkaninah modnih i za žaobu.

Veliki izbor **chiffona, crettona, damasta i platna** za sve kućne potrebe.

Skladište **sagova, zastora, pokrivača, pletene robe, rublja, marama i ovratnika.**

Uzorke šaljem badava i franko.

Točna i brza podvorba. Stalne ciene!

Hrvatski specijalitet!

Jest jedna vrst **izvrstnog platna** koju preporučujem za sve kućne potrebe a **osobito za rublje.**

Široko je **83 ctm.** i sadržaje **23 metra** (30 stari rifa).

Komad stoji Kr. 15.— tvornička ciena.

Na zalihi uvjek do **1000 komada.**

Izključiva prodaja za Hrvatsku kod

FRAN SARIDJA, ZAGREB, ILICA 39.

Odlikovano na izložbi:

Beč 1873. Lisabon 1873. Marsilj 1874. Pariz 1875. Pariz 1876. St. Jago (Južna Amerika) 1876. Pariz 1878. Stolni Biograd 1879. Trst 1882. Budimpešta 1885. Na higien. izložbi u Nizzi 1890. i na II. internacionalnoj farmac. izložbi u Pragu 1896.

Hafnerov prašak za zube

„Odontosmegma"

Ciena je škatuljici 1 for.

Dobiva se gotovo u svih ljekarnah.

I. HAFNER, zubar u Zagrebu,

Ilica br. 27.

---

500 forinti

plaćam onome, koga zaboli zub ili kome smrdi iz ustiju nakon trajne uporabe **Bartilline vode za zube.** Ciena je bočici 35 nč. (Pakovanje posebno još 10 nč). **Ed. Bartilla Winkler, Beč, 19/1.** Sommergasse 1. — Zahtjevajte svagdje izrično **Bartillinu** vodu za zube. Prijave o patvorenju nagradjujem. U mjestima, gdje se ova ne može da dobije, šaljem 7 bočica za 2 for. 60 nč. prosto od poštarine. Dobiva se u Zagrebu: kod S. Mittelbacha, Duga ulica 3, u nadbiskupskoj ljekarni I. Pečinovskoga, A. Wingera, Ilica 12, dr. Polašek, ljekarna k „angjelu"; Gospić: Val. Vouk; Požega: J. N. pl. Csillagh; Rieka: Giov. Prodam; Sušak: E. P. Sušanj; Osiek: A. Kaudelka. — U Bosni u svih ljekarnah i svih trgovinah.

VILIM ONDRUŠEK

parna bojadisaona i kemička čistiona odjela,

Ilica 48 - ZAGREB - Ilica 48

preuzima

sve u ovu struku spadajuće radnje

kao

kemičko čišćenje i bojadisanje odjelah, zastora, veziva i t. d.

Brza, točna i solidna podvorba.

U novije doba preporučuju se sa svih strana velikom reklamom kojekakove pomade i crêmi za lice. U izboru tih sredstva neka budu gospodje oprezne, jer svaka pomada baš nije dobra. Proti sunčanim pjegama (Sommersprossen), proti prištićima (Wimmerl) i proti svim nečistoćam kože daleko najbolje je sredstvo Lanolin-liljan pomada. Ciena lončiću K. 1.—, 3 lončića K. 2.70

Uz ovu treba upotriebiti Lanolin-liljan sapun. Ciena 60 filira, 3 sapuna K. 1.60

Jedino skladište: Ljekarna k „Zrinjskomu" H. Brodjovin, Zagreb, Zrinjski trg 20.

GORKA VODA FRANJE JOSIPA

je jedino naravno sredstvo za odvod, koje je ugodno za uzimati.

Podpuno uplaćena dionička glavnica

K. 1,000.000

Kupuje i prodaje

sve vrsti renta, založnica, prioriteta, komunalnih obveznica, srečaka, dionica, valuta i deviza.

Promese izdaje za svako žriebanje.

Ljubljanska kreditna banka

u Ljubljani, Spitalska ulica br. 2.

Zamjenjuje i eskomptira izžriebane vriednostne papire i unovčuje dospjele kupone.

Daje predujmove na vried. papire. Osjegura srećke proti tečajnom gubitku.

Vinkulira i devinkulira vojničke ženitbene jamčevine.

Eskompt i unovčenje mjenica. Burzne naručbe.

Podružnica u Spljetu.

Novčane uložke prima

u tekućem računu ili na uložne knjižice uz povoljno ukamaćenje.

Uložci ukamaćuju se od dana uloženja do dana podignuća.

Promet sa čekovima i doznačnicama.

Digitized by Google

Bankovni odjel

prima uložke na knjižice u kontokurentu i u ček-prometu; eskomptuje mjenice, financira trgovačke poslove, obavlja inkasa, pohranjuje i upravlja vriednine. Devize se preuzimlju najkulantnije. Izplate na svih mjestih tu- i inozemstva obavljaju se brzo i uz povoljne uvjete.

HRVATSKA KOMERCIJALNA BANKA

ILICA BR. 5, PALAČA PRVE HRVATSKE ŠTEDIONICE :: ZAGREB.

Mjenjačnica

kupuje i prodaje državne papire, razteretnice, založnice, srećke, valute, kupone. Prodaja srećaka na obročno odplačivanje. Glavna kolektura ug. povl. razr. lutrije. Osjeguranje proti gubitku kod žriebanja. Revizija srećaka i vriednostnih papira bezplatno. Unovčenje kupona bez odbitka.

Utemeljeno god. 1862. Utemeljeno god. 1862.

IVAN WAGNER

Ilica br. 9. ..... ZAGREB ..... Ilica br. 9.

Vlastita tvornica platnene robe u Českoj i Moravskoj kao i vlastita tvornica rublja.

Preporuča svoje bogato uredjeno skladište sve vrsti tkanina vlastitog proizvoda uz umjerene ciene ter u najboljoj kakvoći kao: **platna za plahte** u jednoj širini, te pravog **creas-platna** u svim širinama za sve spadajuće rublje, **damast-gradla, stolnjaka, ubrusa, ručnika, garnitura za kavu** sa i bez ajour ruba biele i bojadisane u najnovijoj izvedbi, **žepnih rubaca** bielih i bojadisanih sa i bez ajour ruba, nadalje preporučam **pamučnog platna, chiffona, cretona, batista, pamučnog creas-platna** od najbolje kakvoće.

Bogato sortirano skladište gotovog rublja za gospodu, gospodje i djecu

u svim veličinama kao i najboljim izvedbam, te sve vrsti pletene robe u najmodernijim izvedbama.

Vlastiti proizvod: „Opreme za nevjeste“ od najjednostavnije do najfinije izvedbe, te kao strukovnjak i proizvadjač mogu najbolje udovoljiti željam.

Cjenici i uzorci šalju se na zahtjev badava i franko.

Zagreb, Petrinjska ulica br. 85.

Zagreb, Petrinjska ulica br. 85.

Zagreb-Amerika

Odprema putnika

najvećimi najsigurnijimi i najbržimi parobrodi na svietu

preko Bremena u Ameriku, Australiju, Aziju i Afriku.

Najjeftinije ciene. — Dobra obskrba.

Potanje ubavjesti

F. MISSLER,

Zagreb, Petrinjska ulica br. 85.

Poslovnica za Primorje, Dalmaciju i Istru: Ricka-Fiume, Riva Szápári broj 4.

Spasili ste svoj novac

ako ga u svojoj domovini ostavite, nabavljajući

POKUĆTVO

samo kod I. hrvatske

stolarske udruge za stolarske i dekorativne proizvode

Zagreb, Preradovićev trg br. 2. — (Palača I. hrvatske štedionice).

Ovo je jedino i najveće skladište

POKUĆTVA

koje izradjuju samo domaći t. j. zagrebački stolari i tapetari. Razvitak domaćega obrta odvisi od hrvatskoga občinstva, jer nije dosta da pišemo i govorimo, nego da i radimo prema lozinki:

„Svoj k svomu!“

Prva hrvat. tvornica tambura

T. KOVAČIĆ, ZAGREB,

Ilica broj 41.

Skladište glazbila,

preporuča svoj vlastiti proizvod

TAMBURA

i skladište

gusala, harmonika, cella, flauta, okarina, mandolina itd.

Veliki ilustrovani cjenici na zahtjev badava.

VESNA

štedna i predujamna udruga hrvat. književnika

Zagreb, Ilica broj 27, I. kat.

Prostorije društva hrvatskih književnika.

Prima uložke i daje zajmove

uz najpovoljnije uvjete.

Poslovni dani: sriedom i subotom od 6—8 sati.

Novi članovi mogu vazda pristupiti Udrugarom može postati svatko. Pravila šalju se na zahtjev badava.

Salvator-Creme najbolje kožu poljepšavajuće sredstvo bez masti

daje koži bielu, gladku i nježnu boju. Izvrsno sredstvo proti sunčanim pjegam, jetrenim mrljama, sunčanom žaru, odstranjuje svaku nečist kože. Duljom uporabom ove creme postaje koža vanredno fina i nježna, naborak nestaje, te dapače i u odmakloj dobi svoju svježost uzdržaje.

Jedan lončić sa naputkom uporabe 1 K.

Centralno skladište za razpačavanje kod

S. Mittelbacha

ljekarna Salvatoru i droguerija

Duga ulica 3. ZAGREB Duga ulica 3.

Digitized by Google

BROJ 10. GOD. XI.

Z 129

PROSVJETA

Slikao za „Prosvjetu“ Vlaho Bukovac.

Digitized by Google

NAKLADA TISKARE ANTUNA SCHOLZA U ZAGREBU

Sadržaj X. broja:

Deželić Velimir dr.: Prvi kralj. Historički roman iz hrvatske prošlosti (nastavak) 297
Giosué Carducci: Amici. Preveo A. Tresić Pavičić 300
Novak Vjenceslav: Ženitba Marka Kraljevića (nastavak) 301
Horvat Rudolf dr.: Vojna na Petrinju god. 1593. 303
Sienkiewicz Henrik: Potop. Historički roman. Preveo dr. August Harambašić (nastavak) 307
Hirc Miroslav: Vjerenici 319
J Belović-Bernadzikowska: Kišnik 319
Ledeno doba Balkanskog poluotoka. 320
Listak 320

Slike:

Wagner Pavao: Baka priča . 301
Holmes G. A.: Dvie majke . 305
Brožik Vaclav: Pjevač balade. 308—309
Svjetska izložba u St. Louisu: Izložbena palača 313
Panorama svjetske izložbe u St. Louisu 317
Drenovo 231
Megarovo 321
Manastir Treska vec kod Prilipa 324
Arnautka 324
Arnaut 325
Sajam u Monastiru 325
Petrovskij N. 328
Farid-paša, novi turski veliki vezir 328
Zvonik se sv. Marka u Mletcima opet gradi (temelj) 328
Umjetnički prilog.

Nakon 24 godišnjeg bolovanja na gihtu i re posve izlječena. Gosp. Albert Müller u Budimpešti Vadasz-ulica br. 42/a F., izumitelj dvostruko-elektro-ma tičkog stroja R. B. br. 86967, dobio je priznanicu, koja g Štovani gosp. Müller! 24 godine sam na gihtu i reumati (kostobolji) bolovala, nitko na svietu mi pomoći mogao Zadnje sredstvo bio je Vaš nenadoknadivi dvostruko-elek magnetički križ br. 86967, koje sam po uputi Vašoj u po uzela, te dragom Bogu hvala, u 3 nedjelje sam se upora Vašeg stroja sasvim izlječila. Toga radi primite pošte gospodine za Vaš stroj moju najiskreniju hvalu. Sa najo nijim poštovanjem jesam Vaša zahvalna Luisa Koller, dimpešta, III. kotar, Feldgasse br. 43.

Dvostruki elektro-magnetički k

ili zviezda

86967

R. B. br. 86967 pomaže i okrepljuje s jamstvom kod gihta, astme (teško disanje) reuma, epilepsije (padavice), influence skopčane sa bolešću hrbta, ischiassa, nagluhosti, nervoznosti, nespavanja, zujenja u uhu, zubobo bledila, kucan srca, migrene, vobolje, stud ruku i nogu, tanju na tiel kod drugih ži nih bolesti Do 20 godi stare bolesti i čene su pos

Upozorujem osobito p. n. občinstvo na to, da se stroj ne smije zamjenjivati sa Voltinim, koji je po svoga neuspjeha zabranjen u Njemačkoj kao i u Au Ugarskoj, dočim moj dvostruki elektro-magnetički ili zviezda R. B. N. 86967 osobito se hvali i uživa redu dopadnost poradi svoje **izvrstne ljekovitost** Bolestnik, koji po mojem stroju nebi bio izliečen dulje u roku od **45 dana**, dobiva novac natrag. Gd jedan liek nije pomogao, molim pokušati moj stroj.

Mali stroj stoji 4 K. Rabiti ga mogu samo i veoma slabe gospodje
Veliki stroj stoji 6 K. Rabi se kod bolestih rih do 20 godina.

Pouzećem ili ako se unapred pošalje novac raz glavna prodavaona za tu- i inozemstvo

ALBERT MÜLLER
Budimpešta, V., Vadasz-ulica 42 a

Dopisi obavljaju se i u hrvatskom jeziku.

Da predusretnem svim vrstim patvorinah, vodim sada po visokoj oblasti dozvoljenu, zakonitu zaštitnu marku

☛ Čuvajte se patvorina mojih jedino pravih preparata.

Balzam
(Tinctura balsamica)

dobavlja na veliko i na malo jedino oblastno povlaštena i u trgovačkom registru unešena, protokolirana

Balzam-tvornica
ljekarnika **A. Thierry-a**
u Pregradi kod Rogatca.

Pravo samo sa ovom zakonito dozvoljenom i sudbeno registriranom zelenom zaštitnom markom.

Podpuna oprema mojega balzama stoji pod zakonitom zaštitom uzoraka.

Najstarije, najprokušanije, najefitnije i najsućnije pučko domaće sredstvo proti prsnim i plućnim bolim, kašlju, izbacivanju, grčevi u želudcu, bestežnosti, ošem ukusu, neugodno mirisavom vonju, izrigavanju, žgaravici, napuhlosti, težkoj

probavi itd. upotrebuje se uspješno proti nutarnjim i vanjskim bolim, proti zubobolji, ustnoj gnjiloći, ozebljinami i opeklinami itd. Gdje nema skladišta, neka se izravno naručuje pod naslovom: **Balzam-tvornica ljekarnika A. Thierry-a u Pregradi kod Rogatca.**

Na sve stanice Austro-Ugarske stoji sanduk franko sa 12 malih ili 6 dvostrukih boca 4 krune, 60 malih ili 30 dvostrukih boca 13 kruna, u Bosnu i Hercegovinu 30 nč. više. **Patvoraće i oponašatelje, kao i preprodavaoce ovakovih patvorina progoniti ću na temelju zakona o zaštitnih markah sudbenom strogošću.**

Centifolien mast
balzam mast iz „roza centifolia".

Privremeno najjača pomast od velike antiseptičke vriednosti. Od nedostižlivog djelovanja proti upali.

Kod sv h još tako starih izvanjskih boli, ozlieda i rana siguran uspjeh, ili barem poboljšica, odnosno ublažujuće sredstvo bolin. Izpod 2 doze ne odpravlja se, odprema se samo uz predhodnu doznaku ili uz pouzeće iznosa. Zajedno sa poštarinom, tovarnim listom i omotom itd. stoje:

2 lončića 3 krune 40 filira.

Opominjem, da se ne kupuju bezkoristne patvorine i molim, da se točno pazi na to, da je na svakom lončiću utisnuta zaštitna marka i i tvrdka ljekarne „k angjelu čuvaru" **A. Thierry-a u Pregradi.**

Svaki lončić mora biti u takav posve jednak naputak sa tom zaštitnom markom umotan. Krivotvoritelje i oponašatelje moje jedino prave centifolien masti progoniti ću na temelju zakona o zaštitnoj marci sudbenom strogošću; isto tako preprodavaoce patvorina. — Gdje ne obstoji skladište, neka se naručuje izravno pod naslovom: **Ljekarna „k angjelu čuvaru" i tvornica balzama A. Thierry-a u Pregradi.** — Odprema obavlja se bez razlike samo uz predhodnu doznaku ili pouzećem iznosa.

Za mjesec **lipanj** izašão je ☛ krasan molitvenik pod naslovom:

SRCE ISUSOVO
SPASENJE NAŠE.

POUČNA I MOLITVENA KNJIŽICA
za štovatelje
Presvetoga Srca Isusova.
Izdalo uredništvo
Glasnika Presv. Srca Isusova.

S dopuštenjem duhovne oblasti nadbiskupije zagrebačke i starješinstva redovničkoga.

ZAGREB
Tisak i naklada Antuna Scholza
1903.

Obsiže **436** stranica, ciena mu je u platno vezanom **1 K.,** u platno sa zlatorezom **1 K. 60 fil.,** u koži sa zlatorezom **3 K.**

Otvoreno od 1. svibnja do konca listopada.

Nova uprava. Novo uredjenje.

MINERALNA KUPELJ
STUBIČKE TOPLICE

udaljena 3/4 sata od željeničke postaje Zabok, 25 minuta od željezničke postaje Stubičke toplice.

Ove 44—53° C tople, izvanredno djelujuće kupelji nenadkriljive su u svojoj ljekovitosti osobito proti **ulozima, reumi, za kožne bolesti, za živce, kronički katarrh, kronične exudate, gospojinsku bolest, neuralgiju, Brighitovu bolest, nemoćnost,** te **za rekonvalescente.**

Postavljanje t. zv. rogova (Schröpfköpfe) dozvoljeno je sada vrhovnom riešitbom vis. kr. zem. vlade, stoga se taj način liečenja od sada u Toplicama prema zdravstvenim uputama obavlja.

Novo uredjenje odgovara svim zahtjevom modernoga konforta.

Sa svoje okolice upravo divotan položaj. ☛ Stalna glazba

Prilike kod svakoga vlaka u Zaboku i na postaji Stubičke toplice.

Sobe od 50 novč., kupelji od 15 novč. počam dalje.

Sve upite riešava i ubavjesti daje administracija kupelji u Stubičkim toplicama, pošta Stubic

Prospekti šalju se na zahtjev badava i franko. ☛

GORKA VODA FRANJE JOSIPA

je jedino naravno sre za odvod, koje je ugodno za uz

Podpuno uplaćena dionička glavnica
K. 1,000.000

Kupuje i prodaje
sve vrsti renta, založnica, prioriteta, komunalnih obveznica, srećaka, dionica, valuta i deviza.

Premese izdaje za svako žriebanje.

Ljubljanska kreditna banka
u Ljubljani, Spitalska ulica br. 2.

Zamjenjuje i eskomptira izžriebane vriednostne papire i unovčuje dospjele kupone.

Daje predujmove na vried. papire. Osjegura srećke proti tečajnom gubitku.

Vinkulira i devinkulira vojničke ženitbene jamčevine.
Eskompt i unovčenje mjenica. Burzne naručbe.

Podružnica u Spljet

Novčane uložke pr
u tekućem računu ili na u knjižice uz povoljno ukam

Uložci ukamaćuju se od dana do dana podignuća.

Promet sa čekovima i dozna

Digitized by Google

Digitized by Google

Prilog „Prosvjeti“ br. 10., god. 1903.

Tisak Antuna Scholza u Zagrebu.

Swedomsky Pavao: Prizor iz francezke revolucije.

Digitized by Google

PROSVJETA

Prvi kralj.

Historički roman iz hrvatske prošlosti. Napisao dr. Velimir Deželić.

(Nastavak.)

XI.

Viest o umorstvu Dobrinje razprostrla se strjelovitom brzinom preko zidina grada Spljeta. Neki hrvatski bjegunci iz Spljeta pričali su to. Hrvati bili su tako ogorčeni, da su htjeli navaliti na stari Diokleci-janov grad. I u samom Spljetu bilo je već dosta Hrvata, koji su se složili u četu. Ako i jest latinski živalj u gradu bio pretežniji, ipak se je moralo bojati, da će doći do bitke izmedju samih gradjana.

Na nekim mjestima potukli se doista i Hrvati i Latini, pak je krvavih glava bilo s jedne i druge strane, ali ipak do prave bitke nije došlo.

Razlog tomu bio je naprosto taj, što je sam nadbiskup spljetski došao u latinski svoj narod i zaprietio se, da će baciti prokletstvo na svakoga Latinjanina, koji bude još dalje navaljivao na Hrvate.

To je vrlo umirilo Latinjane, to više, jer im je nadbiskup obećao, da će se već stvari doskora riešiti po želji svete stolice, a kako će se riešiti, to da se doduše ne zna, ali ako ovi znaci ne varaju, da će po svoj prilici samo biti Latinjani oni, koji će moći ponosno gledati u budućnost. Nadbiskup je dapače prišaptnuo nekima uglednijim gradjanima, da je prava glupost izazivati kralja Tomislava na odpor, dok je tako moćan i dok još uživa prijateljstvo i ljubav svete stolice.

Nadbiskup to nije za cielo govorio za to, jer je htio zaštititi Hrvate, kojih nije trpio pod živu glavu, već je to učinio od prave bojazni, da bi se tako nesmotrenošću latinskoga pučanstva prerano ukazalo, da su Latini i Hrvati živalj, koji se nedade primiriti, pak bi se Tomislav mogao u istinu, videći to, posve odieliti od Rima i pošto je u njega kraljevska vlast, baciti svom silom, da uništi Spljet, Zadar i sve ostale primorske gradove, koji ne bi sliepo slušali njegove zapoviedi, te bi se protivili slavenskom bogoslužju. Tomislav onda bez sumnje, videći, da neprestano hrvatska krv teče prolievana od latinske pasmine, ne bi više niti išao na nikakav spljetski crkveni sabor već bi sam stvorio svoj vlastiti sabor od biskupa ninskoga i svećenika hrvatskih. Što bi se onda dalje dogodilo? Bili Hrvati učinili šizmu ili ne, to se dakako nije dalo unapried reći, ali svakako je pogibelj bila velika, da se to zbude. To pako za cielo ne bi bilo drago no Rimu, i bilo bi upravo ubitačno po crkve kojima su upravljali biskupi latinski.

To je spljetski biskup dobro znao i zato je nastojao umiriti svoje ovce, koje su pokazale svu mržnju naprama Hrvatima. On je dapače prizvao pred sebe starješine gradske. Kad su ovi u podpunom broju došli reče im zabrinuto:

— Gospodo hvala vam, da ste se u tolikom broju do mene potrudili. Ne bih vas bio mučio, da nije vrlo važna stvar. Svima je vama poznato, što se je dogodilo u zadnje vrieme u našem slavnom gradu. Mir je narušen, krv je tekla i velika opasnost odatle prieti našoj slobodi i našoj občini, a ne malo i samoj crkvi svetoga Dujma.

— Ti se po mojem mnienju odviše plašiš, uzvišeni naš crkveni glavaru, — prekinu ga načelnik gradski.

Ali nadbiskup nije se dao smesti već nastavi:

— Varaš se, opasnost je velika.

— Ono, što se sbiva u našem gradu samo je izliev misli čitavoga naroda i težko je zapriečiti bujicu . . .

Nadbiskup ga oštro pogleda i nezadovoljno zakima glavom.

— Ali ta bujica se mora ugušiti.

— Mora? — zavikaše svi u čudu.

Ivan nadbiskup spljetski namršti čelo i huknu:

— Mora!

— Ali ako se narod ne bude dao smiriti?

— Tvoja je dužnost, da ga smiriš.

— Bojim se, da to već ne će biti moguće — zavapi načelnik.

— To gore po tebe:

— Mislim, da prećeravaš?

Nadbiskup zavrti glavom, a ruke mu zaigraše po zraku.

— Ti zaista ne misliš svojom glavom, kad mi možeš takova što reći. Zar ti ne znaš u kakovoj smo opasnosti?

— Ne!

A svi drugi, koje je nadbiskup pozvao na dogovor odgovoriše složno:

— Ne!

Nadbiskup im se zlobno nasmieši:

— E onda nije druge već da vas zapitam. Ti moj dragi načelniče i vi ostali, šta mislite jeste li dosta jaki, da sastavite jaki vojni sbor?

— Ta našlo bi se u nas dosta šaka — reče neki senator.

— A oružja?

— Oružja imamo priličan broj.

— A kako stoje naše zidine?

— Dobro!

— Jesu li čvrste?

— I te kako!

— Ne ima li nikakove pogibelji, da se probiju?

— To je dakako težko reći.

— A ima li dosta živeža u gradu?

— Ne baš odviše.

— To nije utješljivo — naruga se nadbiskup. Sve mi se čini, da je u vas gospodo veći jezik no sablja.

— Ali do vraga! — zavika gradski načelnik — neka mi oprosti tvoja svetost taj uzklik — do vraga čemu sva ta pitanja. Ta na grad svetoga Dujma nitko ne navaljuje. Zašto nas mučiš?

A nadbiskup se uzpravi i sveudilj ujedljivim načinom reče:

— O vi ljudi malena mozga, zar ste zaboravili tko je vaš kralj?

Oni se pokunjiše.

Digitized by Google

— No dajte odgovorite na to pitanje?

— Što treba, da ti odgovaramo; ta dobro znaš, kako je težko nama, da moramo biti podložni Hrvatima!

— Njegov jaram vam je već sada težak, zar ne? Pa ipak on još za sada liepo vlada u miru. A mislite li, da će on tako mirno s vama vladati i iza toga, što se je dogodilo? Mislite li, da on ne će osvetiti krv svojega svećenika Dobrinje i krv onih, koji su nastradali? Viest o dogodjaju, koji se je sbio već je za cielo u taj čas stigla do njegovih ušiju i možda je već naložio svojoj vojci, da udari u naš grad i da pohvata sve i svakoga, a na čelu njegovu mudrost gospodina načelnika i senatore, koji su mogli zapriečiti čitavu stvar, a niesu ničim zapriečili. A mislite li, da je u kralja Tomislava tako meko srce, da će svoje uhvaćenike medom hraniti? Aa?

Načelnik i senatori ne usudiše se niti pisnuti, već samo probliediše.

A nadbiskup uzvišenim glasom nastavi:

A, jesam li vam pogodio žilicu. Na vašim licima čitam strah i bojazan. Vi ste probliedili gospodo moja. Gdje je vaša srčanost? A sada mi odgovorite, jeste li podobni, da zatvorite vrata pobjedniku Simeona velikoga, bugarskoga cara? Jeste li podobni uništiti onoga, koji je pobiedio tolike vojske? Gdje je taj vaš veliki strateg, koji će učiniti veliko djelo, gdje je vaš Cezar ili Aleksander. Neka se javi. Ako mi se svi vi zakunete, da ćete se boriti do zadnje kapi krvi za slobodu grada i da ćete u istinu pobiediti lava, ej onda sam i ja uz vas, vi silni, vi moćni, vi neustrašivi.

Ivanove oči kriesile se čudno. Vidilo se je, da uživa sam u svojem govoru.

— Vidim po tom, što mi ništa ne odgovarate, da se ne ćutite dosta jakim odoliti silnom kralju, koji vlada u našoj zemlji i u našem gradu. Nije li tako?

I senatori i načelnik reče:

— Tako je!

— Dakle imam li pravo?

— Pravo imaš.

— Vi ne ćete pred hrvatskom vojskom zatvoriti gradska vrata.

— Ne ćemo, koja korist od toga? — zadrhta načelnik.

— I vi ćete pustiti hrvatsku vojsku neka udje u grad svetoga Dujma?

— Pustit ćemo je — odvrati načelnik — ta svojim odporom samo bismo još više razdražili ljutitoga kralja, a ništa nam ne bi pomoglo, jer on je dosta jak, da nas posve uništi.

— I vi svi drugi mislite jednako? — zapita nadbiskup firmin.

— Mislimo — odgovoriše svi.

— To je jedan put pametan odgovor. Gospodo, vi sami vidite, da se mi proti kralju Tomislavu ne možemo junačkim oružjem boriti, jer smo preslabi. Ako se već ikako možemo boriti, to je umom i duhom. Ja znam i vidio sam i po vašim riečima, da mu vi nieste prijatelji i da biste najvoljeli, da skupa s čitavom svojom vojskom padne u more. Ali gospodin Bog ne će radi nas učiniti čudo i vojska Tomislavova ne će onako nastradati, kao vojska Faraunova u Crvenom moru. Tuj dakle ne ima druge, već pokoriti se njegovom kraljevskom veličanstvu i pustiti vojsku u grad. I vi ćete to učiniti kako rekoste?

— Hoćemo!

— Vrlo dobro. Ali s tim ne će biti stvar gotova. Treba, da zrelo promislimo, a što onda?

— Mi ćemo kraljevu vojsku liepo nastaniti i liepo počastiti.

— Hm, to je već nešto — slegne nadbiskup Ivan ramenima.

— Mi ćemo — reče neki senator — glavne vodje te vojske obdariti zlatom.

— Reci otvoreno podmititi — nasmieši se nadbiskup.

— Pa neka ti bude podmititi.

— A jesi li sjeguran, da će se dati Hrvati doista podmititi.

— Sjeguran niesam, ali koliko poznam ljudska srca gotovo sam sjeguran.

— A što ako hrvatski vodje najprije primu vaše novce i darove, a onda, ne osvrćući se dalje na to ipak vas obtužiti kod svojega kralja, da ste vi poglavari gradski glavom kolovodje, koji ste zakrivili sve one dogodjaje. Što onda?

Načelnik muklo promrmlja nešto kroz zube. Razumio ga nije nitko, ali drugi neki senator reče:

—. Ej, neka nam pomogne sveti Dujmo, ali mi smo u zloj koži.

— Eto to je ono! Zato sam vas i dao ovamo zvati. Vi ste gospodo svi u vrlo zloj koži i težko vama, ako se na vas spusti sav gnjev hrvatskoga kralja. On će dati odrubiti vaše glave i na gradskim zidinama, na nataknutim kolcima, gledati će vaše odsječene glave u zemlju, koju nazivlju hrvatskom. Moj načelniče i vi svi senatori, vjerujte mi, da ne bih dao za vaše glave ni pišiva boba.

— Ali to ne bi bilo pravedno, da hrvatski kralj nas kazni. Neka on kazni prave krivce, a nama neka pusti mira.

— E moj načelniče, ne ima sumnje, da imaš i ti pravo. Ali zaboravljaš da si mirno pustio zulum po gradu. Zaboravljaš, da niesi zapriečio svojim oružjem pokolj. Jesi li ti na prvi glas, da se rulja diže, dao uzbuditi vojnike, jesi li zapriečio zlo? Niesi! A jesi li barem onda iza povedena čina, dao pohvatati glavne krivce? Niesi! A jesi li kaznio bud ičim te krivce? Niesi! Eto vidiš, da ima dosta razloga, da se kralj razljuti ne samo na prve one krivce već i na tebe na čitavi senat. Senat, koji spava, kad se radi o kralju i njegovim ljudima, taj senat je zaslužio u pravoj mjeri mržnju i srčbu kraljevu. A jao onome na koga se ta mržnja sruši.

— I opet velim u zloj smo koži! — zavapi onaj isti senator, koji je to prije rekao.

— Žalim vas, gospodo, ali tako je. Bojim se, da ću tako kratko vrieme gledati vaše cienjene obraze i da ću samo malo vremena uživati u vašim riečima.

— Ali kralja treba smiriti, kralja treba smiriti! — zavapi drugi senator.

— Ali kako? — zapita načelnik.

— Na to pitanje nije težak odgovor — odvrati nadbiskup. — Riečima se to ne da, već činima!

— Ali kojim i kakovim djelima?

— Djelima, koja su dosta jaka, da smire kralja.

— Ali koja su to djela?

— Misli.

— Što misliš ti presveti gospodine? — zapita načelnik, kojemu je strah već stao goniti kapljice znoja na čelo. — Što misliš ti? Ti si za cielo stvar dobro promislio, kad si nas amo zvao i treba, da nas savjetuješ.

— I hoću!

— Dakle govori — reče načelnik brišući rukavom znoj sa čela.

— Molim te savjetuj nas — odvratiše drugi neki.

— Reći ću vam svoje misli o tom. Ipak bi rado, da čujem, što je vaše mnienje. Kazuj mi ti načelniče, što misliš, čim bi se kralj hrvatski najlaglje dao smiriti?

— Bogatim kraljevskim darovima . . .

Nadbiskup spljetski zakima glavom.

— Varaš se! Kralj hrvatski ne će milostivo primiti naših darova. Ponosan je, a sam ima dosta blaga. Krv njegova svećenika ne će biti osvećena našim darovima, pa bili ti i te kako bogati.

A načelnik tužno klonu glavom i reče:

— Ti misliš: on će zahtievati oko za oko, zub za zub. On će zahtjevati krv za krv.

Digitized by Google

— Mislim, gospodine načelniče, mislim i uvjeren sam o tom. A mi ćemo se pokoriti, jer on je jači.

— Za hrvatsku krv teći će latinska?

— Tako je. Sad se samo radi o tom, koja. Da li tvoja i tvojih senatora, da li ona najplemenitijih sinova ovoga grada i patricija, ili krv onih, koji su gungulu izazvali.

— Ako već mora, da krv latinska proteče, a mi ćemo morati nastojati, da se uzčuva plemenita.

— Svakako! — odvratiše drugi.

— E, onda nije druge, već da s mjesta pokažete, još prije, nego li kraljev poruk stigne, da ste silno razljućeni na dogodjaje i da su se dogodili proti vašoj volji.

— Kako ćemo to dokazati?

— Dokazat ćete najbolje tako, da pohvatate sve krivce i da učinite s njima ono isto, što bi se inače s vama dogodilo.

— Da ih poubijamo?

— Tako je! I da im glave povješate na zidine.

— Ali to će razdražiti naše Rimljane. To će biti strašno.

— Je, moj dragi, kad se radi o dobrobiti ne samo grada, već i o većim interesima, onda je bolje, da poginu oni, koji su krivi, nego da nedužni trpe.

— Žalostno je, ali istina! — reče načelnik.

— Vi ćete odmah, kako odete od mene, izdati proglas u narod, da se smiri. Glavne ćete kolovodje pohvatati i svezati, odsuditi i s njima učiniti ono, što sam rekao. Onda još nešto . . .

— Što?

— Ne ima sumnje, da će kralj zahtjevati ostanke pokojnoga Dobrinje.

— Ne ima sumnje!

— Gdje su!

— Ne znamo.

— Niesu li bačeni u more?

— Niesu. Toliko znam. Čini mi se, da su bačeni na smetište.

— To je dobro. Hvalite Boga, da niesu bačeni u more. Vi liepo s mjesta pošaljite pouzdane ljude, neka one ostanke poberu, neka ih liepo operu i obasiplju plemenitim, mirisnim mirodijama i mastima. Onda pošaljite k meni, ja ću vam dati plašt od suhe svile, da te ostanke zavijete u taj plašt. Uz svečanu povorku predati ćete njegove ostanke samomu kralju.

— Ali presveti naš otče, ti zahtievaš, da se tomu heretiku učine časti, kakove idu mučenika svete vjere. Ne bi li bilo bolje, da ih zaista bacimo u more. Zar si i ti ujedared pristao uz one heretike?

— Varate se, ja mislim samo svojom glavom. Meni su heretici mrzki i odurni. A ja i Dobrinju smatram heretikom, kao i sve one, koji rabe hrvatski jezik, ali sveta stolica još nije konačno odlučila. Naš se sabor, koji se ima u Spljetu sastati još nije konačno odlučila. Naš sabor, koji se ima u Spljetu sastati još nije svoju progovorio. Budem li se ja već unapred ponašao sa ostalim biskupima, kao da a priori odsudjujem sve, što je hrvatsko, e onda nam Tomislav ne bi sa svojim svećenicima ni ne će dozvoliti sabor, već će ga naprosto raztjerati oružanom silom, a kad bi nam ga dozvolio, ne bi na nj došli Hrvati, pak onda ne bi imao baš nikakova smisla. Meni je dakle dužnost pokazati se nepristranim, koji čekam na zaključke sabora, a onda još na potvrdu svete stolice. Vidite li dakle, zašto hoću, da potražite ostanke Dobrinje. On nije proglašeni heretikom, tako se dugo niti ne smije s njim postupati kao s heretikom. On je kraljev svećenik, treba mu dakle podati počast. A poslije . . .

— A poslije? — upita načelnik.

— Ako bude proglašeno hrvatsko bogoslužje heretičkim, onda će lahko biti potražiti raku Dobrinje i mi mu možemo izvaditi ostanke i onda ih možete, ako hoćete, opet baciti na smetište.

Na te rieči nastane u družbi smieh. I načelnik i senatori smijali se riečima svojega nadpastira, a ovaj, videći, kako su njegove rieči razdragale njegove slušače, reče:

— A da će to u istinu biti, to se pouzdano nadam.

— I mi se nadamo.

— A onaj dan biti će najljepša i najsjajnija odšteta za sve naše patnje i sve ovo, što ćemo danas težkim srcem i izjadjenom dušom učiniti, biti će onda naplaćeno. To vas neka tješi, sinci moji, u ovom babilonskom sužanjstvu, jer vjerujte, kad nam podje za rukom skinuti s vlasti Grgura Ninskoga, onda će sve drugo lahko biti.

— Govoriš čisto zlato. I da Bog da, te bi se sve te rieči izpunile i ne sustao u radu, koji si započeo.

— Ne ću sustati.

— A djelo će ti biti ukrašeno uspjehom. Vjeruj nama.

— Proslavit ćeš se isto onako, ko veliki sveti otci, koji su se borili proti Ariju i Pelagiju i drugim krivovjercima.

— I tvoje će se ime spominjati u analima i povjesti čitavoga svieta.

— Pustite to, sinci, ja mislim, da mi je dužnost raditi za svetu vjeru i za svoj grad. A nadam se, da će sve dobro proći. Ne silom, ne bunom, ne onim načinom, kako je to učinio narod u preobilju svojega čuvstva, već onako, košto to ja činim.

— Čul smo, — reče načelnik, da ti je sveti otac pisao.

— Dobro ste čuli.

— On da je odredio sabor.

— Dobro ste čuli.

— On da se slaže s nama u glavnom glede bogoslužja.

— Dobro ste čuli.

— A bi li smjeli saznati sadržaj onoga pisma?

— Zašto ne?

— Pa daj nam ga pokaži!

Nadbiskup se na čas udalji iz svoje sobe. Za čas se povrati natrag.

— Ovo, što vam sada povjeravam, nije mi dužnost, da vam povjerim, ali povjeravam vam za to, jer želim vaša srca razblažiti nadom u ovim danima kušnje, želim, da osnažite svoje grudi za težke časove, koji nas jošte čekaju. Rieči svetoga otca pasti će medju vas kao melem na rane vaše. Bit će vam lagodno u duši, kad budete čuli, da papa Ivan nije našim protivnikom.

— Čitaj, — reče načelnik.

— Čitaj, — odvratiše drugi.

— A nadbiskup Ivan raztvori pismo i stade čitati jakim glasom:

„Ivan biskup, sluga službenika božjih, prečastnomu i presvetomu bratu našemu Ivanu, nadbiskupu svete crkve solinske i svim njegovim područnicima. Što ste se vi toliko godina i mjeseci klonili svete rimske apoštolske i katoličke crkve, svakako se čudimo. I pošto je do nas dopro glas, da se uz vaše mučanje i odobravanje širi u vašem vladanju druga neka nauka, koje nema u svetim knjigama, to se veoma žalostimo. Daleko bilo vjernicima i dobrim kršćanima, da bi se, zabacivši ustanove evangjelja i apoštolske naredbe ravnali po nauku nekoga Metodija, kojega nigdje ne nalazimo medju svetim piscima. Za to vas opominjemo ozbiljno, moji najmiliji, da sporazumjevši se s mojim poslanicima, biskupom Ivanom i Leonom, nastojte odlučno sve stvari popraviti u zemlji hrvatskoj, tako da se u zemlji hrvatskoj obavlja služba božja po običaju rimske crkve jezikom latinskim, a ne stranim . . .“

Tuj prestade nadbiskup čitati. On pogleda naokolo, da vidi, kakov je dojam učinilo ovo pismo na one, koji su bili oko njega. Videći njihova vesela lica, upita:

— No, što velite na to?

Digitized by Google

Načelnik prvi uzkliknu:

— Da živi sveti naš otac Ivan! Ovo su zaista zlatne rieči. Ima nade, da ćemo skoro stresti sa sebe hrvatski jaram i opet će granuti latinsko sunce nad zidinama našega grada.

— Tako je, sinci, — potvrdi nadbiskup Ivan — i ono, što ne bi nikad mogli postići oružjem, jer smo preslabi, to ćemo postići jačim oružjem, svetom vjerom.

— Živio sveti otac, živio naš nadbiskup Ivan! — uzkliknu načelnik.

I svi, koji su bili u biskupskoj dvorani kliknuše isto.

Nadbiskup stisnu zadovoljno svakomu od njih ruku, koju mu oni s počitanjem poljubiše.

— Bilo kako mu drago, sad ste čuli ono, što nas može tješiti. Ali ne zaboravite djeco, da je još uviek vlast u ruci kralja Tomislava, da su njegovi vojnici već na putu ovamo, da je kraljev bies već blizu našega grada, da ne imamo dakle više vremena baviti se budućim stvarima, da nas ne zatekne ono nepripravno, što će sada doći. Na posao dakle, moji vjerni, na posao. U vašim rukama je sudbina ovoga grada, a i sve ostalo. Da se izvrše rieči svetoga otca, da dodje do sabora, da se sve dogodi onako, kako je to moja i vaša želja, treba da uprete ruke, da odete na posao i da učinite sve ono, kako smo se danas dogovorili.

— Poći ćemo i izvršit ćemo. Idemo klati vlastitu djecu.

— Bit će to žrtva Abrahamova.

— Žalibože ne će nitko zapriečiti, da izvršimo to djelo.

— Ništa za to. Nagradit će vas sam Bog.

— Dobro. Idemo.

— Ne bojte se ničesa, ja vam dajem svoj blagoslov.

I on podiže svoju staru ruku i blagoslovi i načelnika i senatore.

Kad su odmaknuli, ostade još Ivan dugo u svojim mislima.

Pred njegovim očima stvorilo se sve, što je dosele uradio.

Još jednom uze papino pismo i stade ga čitati.

Kod redaka: „I pošto je do nas dopro glas, da se uz vaše mučanje i odobravanje širi u vašem vladanju druga neka nauka, koje nema u svetim knjigama, to se veoma žalosti“ zastade i opet.

Njegove oči zakriesiše, a oko njegovih ustiju zatitra smiešak.

— Ovo je prekrasno! Sveti otac ne ima ni pojma o tom, da je čitavo to pismo prije bilo u mojoj kuhinji, mnogo prije, no što ga je on podpisao i pročitao. Mi latinski biskupi, da smo odobravali hrvatsko bogoslužje i širenje Metodijeve nauke. Ovo je izvrstno i prekrasno zamišljeno. To nam je zaista liepo pošlo za rukom. Bojao sam se, da sveti otac te laži ne će podpisati, ali kako vidim, moji prijatelji na rimskom dvoru pametni su i vjerni. Ako tako i dalje sve sretno prodje, moći ću postati i opet primasom čitave Hrvatske. Ovo pismo papino jasno će pokazivati i kralju Tomislavu i njegovim velikašima i čitavom hrvatskom narodu, kako smo mu mi latinski biskupi veliki prijatelji. Ta u pismu se izrično veli, da se je uz „naše odobravanje“ razširio njihov jezik u crkvi. Kolike li nam zahvalnosti duguju ti Hrvati! Hahaha! To je zaista zlata vriedno. Nešto ljepšega niesmo si niti ja niti ja niti zadarski biskup mogli poželjeti. Kad to kralj Tomislav pročita, on će me još i nadariti, koliko ja njega poznam. Šteta samo, što ta igra ne može dugo potrajati. Žalibože, ona može samo tako dugo potrajati, dok se svi skupimo na spljetskom saboru. Onda ćemo morati odbaciti krinku i otvoreno stupiti u borbu. Ali do onda će mi ovo sve liepo pomoći, da se mnogo toga izvrši, što se još prije izvršiti mora. I ova današnja komedija sa ostancima Dobrinje u velike će me preporučiti kod kralja Tomislava. Kralj, kao da me nije progledao, jer se uviek prama meni ponaša, kao spram najvećemu prijatelju. On ima pune ruke posla s drugim državnim poslovima. To je dobro. Valjda mi ipak vjeruje, ali ako mi ne vjeruje, to pokazuje njegovu veliku lukavštinu. Gdje se dva lukavca bore, to je uviek vrlo pogibeljan boj. Svakako moram biti na oprezu. Vjeruje li mi kralj ili ne, napokon svejedno je, on će se svakako zadovoljiti s ovim, što smo danas uradili. On ne će tjerati mak na konac, već će mirne duše pristati za djela naša.

Samo da nije onaj Grgur uz njega. Taj biskup ninski zadao mi je već mogo jada i zadat će mi ih još i više. U ostalom kocka je bačena. Uzmaknuti se više ne da i sada neima druge već taj boj nastaviti. Grgure Ninski, tvoji su dani odbrojeni, ako mi sve ono podje za rukom, što sam odlučio. Grgure Ninski, ti se ne ćeš dugo veseliti kao vrhovni glavar svoje crkve i ne ćeš si prisvajati ono, što me po Bogu i pravu ide . . .

Takove misli rojile se u glavi nadbiskupa Ivana.

Njegovo čelo postajalo je sve mračnijim, njegove oč sjevnule su svak čas ljutito, a piest mu se čvrsto stisnula I tako je ostao dugo . . . dugo . . .

Dolje pako u gradu bivale važne stvari. Trubljači s proglasivali narodu odluku gradskog vieća.

Ostanci Dobrinje već su ležali u kapeli i bili pokri veni grimiznim plaštom, a oko njih gorile su voštan svieće i stražili gradski vojnici. Svi glavni kolovodje bi su već pohvatani, zajedno sa babom Romualdom.

Drugi dan rano u jutro već su bili na gradskim be demima uzdignuti kolci, a na tim kolcima bile nataknu njihove glave, koje su imale poručiti čitavom hrvatsko narodu, da im je grad Spljet pokoran.

(Nastavit će se.)

Amici.

Spjevao **Giosuè Carducci**. Preveo **A. Tresić Pavičić**.

Gupam na zaprta vrata grančicom mirisna cvieća
modro-plava, ko tvoje, Anice, liepe oči.
Pogledaj: sunce je smieškom poljubilo trepernih zraka
oblak i reklo — Bieli oblače, otvori se. —
Slušaj: vjetar sa Alpa pozdravlja žamorom svježim
jedro i veli — Leti, prebielo jedro, leti.
Gledaj: sa vlažnih nebesa na praskvu procvalu slieće
ptičica i ćarlija — Miriši, rujno stablo. —
Slieće sa mojih misli, vječita božica, pjesma
na srce, pa mu kliče — Klopoći staro srce. —
Poslušno srce mi pilji u tvoje vilinske oči
djetinje, pa te moli — Djevojko sladka, pjevaj. —

Digitized by Google

Ženitba Marka Kraljevića.

Pripoviest, kojoj se konac ne će svakomu sviknuti. Napisao Vjenceslav Novak.

(Nastavak.)

Marku ide sve na ruku.

Došlo je onda, do česa je iza očitovanja moralo doći, do prositbe. Marko je posjećivao Žugčićeve redovno svake nedjelje i napokon dobio dozvolu od Jelke, da ju smije zaprositi.

S majkom je dašto išlo lako. Njoj je Marko jednostavno kazao, o čem se radi, a onda se njih dvoje dogovorilo, da će Marko zaprositi formalno Jelku prve nedjelje, kad se pokaže, da je otac dobre volje.

Medjutim je sama htjela da pripravi muža na taj odlučujući čas i zato mu je jednom u momentu svietlije volje rekla:

— Dakle tata, kako čujem, Kraljević je nakanio zaprositi Jelku.

Žugčićevo lice, osvietljeno vedrijom voljom duše, odmah se na te rieči smračilo. Rekao je: „hm“ — i više ništa. Zatim je ustao iz naslonjača i uzeo šetkati laganim korakom po sobi.

— Tebi, tata, kao da to nije s voljom?...

— Nije... Dašto da nije! Koga će vraga početi Jelka s takvim mužem? On pod Bogom ne zna ništa niti se za što zanima. Izim tih mrtvih brojaka u svom uredu njega progoni samo jedna misao, da bude promaknut u *IX.* plaćevni razred. O čem će onda govoriti *Jelki* kad to postigne?

Šutjeli su. A onda je opet progovorio Žugčić:

— A Jelka — da je ona pristala, to mu se ne mogu dosta načuditi!

— A što ćeš, moj tata, — tumačila mu je gospodja snuždenim glasom: — Mi smo stari... Glavno je ipak, da je čovjek dobar, da nije kartaš ili pijanac. A Kraljević to nije.

— To je, vidiš li, jedno, što me s njim izmiruje. Ne pije, pa će sačuvati barem toliko razuma, da će se dati voditi od žene, kad bude morao uvidjeti, da je pametnija od njega... A i još nešto. Krepak je čovjek i zdrav, bit će im i djeca zdrava. Duševne darove primaju mužka djeca od majke, a ženska od otca. Ja sam o tom čitao i osvjedočio sam se u svim poznatim obiteljima. To se pravilo potvrdjuje i s našom Jelkom — u njoj živi duh Žugčića! Zato se tješim, da će joj biti sinovi, što joj nije muž i tako će joj nadoknaditi oni, što je imala dobiti s mužem. Napokon, o tom nema sumnje, u tom će braku voditi glavnu rieč Jelka — i to je nešta. Ona zna misliti, zna gospodariti — ona će za to upravljati s kućom i s mužem. A opet mislim, da ju odvede kakvi svjetski stepihljeb, pa da zapije i zakarta u par godina ovo Jelkina materinstva — bolje opet ovako.

I tako je nešta po ovom, a nešta po onom, ali ipak, čini se glavno, Žugčićevom teorijom o nasljedstvu duševnih

Wagner Pavao: Baka priča.

Digitized by Google

darova bila spasena Markova sreća. Ali ipak je odlučio g. Žugčić, da se izviesti o Marku u njegovih predpostavljenih, kakvi glas uživa kao službenik i kakvi mu je privatni život, prije nego što mu povjeri svoje diete. Liečnik ga je baš nedavno bio riešio njegovog nabreknutog trbuha. i on je mislio, da će glavom u Zagreb po te intormacije. Ali kad je došlo, da putuje, odustao je u posljednji čas: Poćutio je u sebi nesavladivu odvratnost od toga, što bi morao opet nakon toliko vremena obćiti poniznim tonom sa službenom gospodom.

— A doduše bilo bi najbolje, da podješ sam u Zagreb, — rekla mu je gospodja, koja je sama htjela, da Žugčić podje tražiti ono, što ona ne bi rada, da nadje. — Ali ako ti se baš tako ne će, a ti možeš umoliti informaciju i pismeno.

— Ne idem, neka djavo sve nosi, ali ja pred tu gospodu ne idem! — rekao je odlučno Žugčić i sjeo pisati pismo Markovu šefu: — Vaš činovnik, g. Marko Kraljević, naumio je, kao što izvjestno znadem, zaprositi moju kćerku. Vi ćete, magnifice, dozvoliti, da Vas kao otac najljepše umolim . . : i tako dalje.

Slučajno je dva dana iza toga preuzeo Žarko ulogu, da finim načinom pripravi šefa na to, da će ga Marko umoliti, neka mu bude kod vjenčanja svjedokom. Naravno da je Žarko tom sgodom orisao šefu bogatstvo i ugled Žugčićeve kuće i ljepotu i naobrazbu Jelkinu sjajnim bojama, te je šef, očito prezadovoljan, da si je njegov činovnik X. dnevnoga razreda umio naći takovu zaručnicu, pružio Žarku pismo:

— Čitajte, amice!

Žarko je pročitao najprije naslov: Magnifice! — a onda podpis: Pavao pl. Žugčić, vlastelin.

— Doista traži informaciju o Marku? — upitao je smijućke Žarko.

— Pogadjate, — odgovorio mu je šef. — A kad se desi slučajno prilika, dajte znati Kraljeviću, da se može mirne duše spremati na zaruke, u koliko je to još o mojem izviešću ovisilo. Ja sam u ostalom vazda zadovoljan, kad vidim, da se moj činovnik pametno ženi. A o Kraljeviću, vidite, ne bih bio rekao, da je u njega toliko duha. To ga preporuča . . . on će se dati upotriebiti u službi i na važnijem mjestu. A toga doista ne bih bio o njem mislio . . .

Osam dana iza toga bio je Marko Jelkin zaručnik.

Kad je bio došao Žugčiću, da uprosi Jelku, rekao mu je on:

— Vi prosite moju kćer . . . Ona je, velite, zadovoljna, njezina je mati zadovoljna, dakle ostajem još samo ja, da rečem svoju. Reći ću vam bez cifranja, što o tom mislim. Dat ću vam, naravno kćer, ali ne rado. Djevojka, kao što je moja Jelka, ne treba da hvata koga toga mužkarca za muža. S njom kao sa svojom ženom, mogao bi se ponositi najobrazovaniji muž. To vam je biser, gospodine moj, za koji nema svatko očiju, da ga odkrije. Ali sakriven ne može ostati. Biser se nalazi na dnu mora, ali ljudi ga traže i nadju ga. — Vi ste činovnik, a taj mi stališ, vidite, nije u volji. Ne gospodine, ovaj ili onaj čovjek, nego cieli stališ. Sad nije čas, da vam o tom razlažem. Kao što ste vi svezani za vaš ured, a izvan ureda ste za javnost mrtav čovjek, tako će uz taj monotoni činovnički život biti svezana moja Jelka. A u nje su velika i jaka krila, njezina duša leti visoko. Za nju se htio muž, koji bi ju umio pomagati, da razvije svoje krasne sposobnosti kao žena, kao mati i kao Hrvatica. Vi, amice, nieste za to. — Ali opet moram vam reći i to: Naš je život takav, da u njem ide sve po glavi. U moždjanima nosimo logiku i pamet, a volja i nevolja upravlja nam sve djelovanje protiv razloga logike i pameti. Rekao sam vam jednom, da je jedini pravi aristokrat, t. j. najbolji čovjek, seljak, koji ore i sije polje. A ipak gaze po seljaku i oni, koji niesu vriedni, da mu očiste opanak. Sve ide naopako, pa kako da se ja oprem toj mutnoj bujici, koja se zove život? U ostalom, kad je već do toga došlo, pa vi mi budite zet.

I pružio mu je svoju bielu, suhu i vrućičavu ruku.

U kući proslavile su se zaruke s obzirom na Žugčićevu boležljivost, skroz skromno: Kod stola se izpilo samo pô litre vina, a bez vina, kaže jedna hrvatska rieč, ni pjesme ni razgovora. Poslije objeda išao je Žugčić u prvi kat driemati, a gospodja, Jelka i Marko odvezli su se u okolicu.

Kad se u veče vratio Marko u Zagreb, dočekao ga je na kolodvoru Žarko — i njih su dvojica pošli, da proslave zaruke, kako treba. Na Markovom prstu sjajio se alem sa zaručnoga prstena tolikim sjajem, te je Žarko zaista s nekim udivljenjem gledao svoga prijatelja tako sjajno oprstenjena: Badava, ne stoji baš posve ona rieč, da popa ne čini halja . . .

Medjutim je te noći primio Marko od Žarka jednu vrlo važnu uputu.

— Ti ćeš prijatelju, — rekao mu je, — biti gospodar imanja, a to će reći čovjek, koji mora biti upućen u sve gospodarske poslove u polju, u vinogradu, u pivnici, u staji — u kratko: svuda! Ti ćeš kao inteligentan čovjek morati pokazati, da umieš biti napredan gospodar, koji racionalno izcrpljuje dohodke iz svih gospodarskih objekata, a uza to im podiže faktičnu vriednost. Ti se u kratko moraš za dobe uputiti teoretično u sve grane gospodarske nauke.

— Vidiš li, to je misao! — kliknuo je na to živo Marko.

I uvidjajući skroz osnovane razloge Žarkove napomene, pošao je Marko sjutra dan iza objeda u knjižaru i zatražio dobru knjigu o gospodarstvu. Ponudili su mu ih desetak, a Marko je listao jednu po jednu i najposlije odabrao jednu debelu, u kojoj su bile naslikane krasne jabuke i kruške, vinova loza, razne vrsti pipâ, zatim kokoši, purani, guske, patke, konji s povezanom glavom, volovi i krave sa svezanim nogama i najposlie pčele i pčelinjaci.

— Ovu! — rekao je Marko. Bila je nešto skupa, ali vriedna, jer se eto mogao iz nje uputiti u sve, što treba u gospodarstvu.

Odnio ju je kući i metnuo na policu, gdje su se sačuvale još neke knjige, iz kojih se nekada pripravljao za činovnički izpit, a pored tih knjiga bila je tu i jedna prst debela knjižica s nadpisom: „Kratka uputa u sve grane ljudskoga znanja.“ Na toj je knjižici bilo razrezano prvih osam stranica, a Marko bi već dvie godine, odkako ju je nabavio, pogledao na nju češće s mišlju: Morat ću to jednom pročitati.

Žugčićevi uzdišu, a i mladoženju muči neka briga.

U Žugčićevoj kući klopotala su po vas božji dan dva šivaća stroja — i zato je gospodin Žugčić neuztrpljivo čekao, kad će se već obaviti vjenčanje, da bude u kući opet mira. On se srdio, što je gospodja dolazila k njemu po svaku sitnicu, koja se imala kupiti, a ona je tako bila naučna tamo od prvih dana braka sa Žugčićem, da bez njegovog znanja ne kupi, da tako reknemo, ni iglu u kuću. Žugčić nije doduše ni za koju stvar rekao, da ne dopušta kupiti, ali je za svaku rekao prigovarajući: Odpremaš ju kao da ju daješ kakvomu velikašu. — A redovno je dodavao: Samo da se to već jednom svrši — i ponavljao tu svoju želju kao bolestniku, koji ima da uzme pilulu: Nije pametno, da ju ogledavaš i premećeš iz jedne ruke u drugu, misleći neprestano na to, kako je žuka. Progutni je, pa je kraj onome, čime inače ludo sama sebe mučiš.

A i sama bi gospodja Žugčićka pomišljala, da će ju minuti neka težka, ali ne skroz jasna materinska skrb, što joj je na duši, čim se Jelka vjenča . . . I s obzirom na to, zaključila je ona s mužem, da se s vjenčanjem ne će zavlačiti, nego da će se obaviti u Zagrebu ravno iza dva mjeseca, a to je bilo dne petoga rujna te godine.

Digitized by Google

— Bože moj, — uzdahnula je iza te odluke prama mužu, — žurimo se. kao da nam je sirotica otežčala u kući . . .

A Žugčić nije na to rekao ni rieči, tek je gospodja opazila, da je silom prigušio u sebi uzdah.

Vrieme je medjutim teklo . . . a što je bilo bliže danu vjenčanome, Marka je sve to jače stezala jedna neugodna misao, bolje reći pitanje, o kom je bio u sebi uvjeren, da ne može s Jelkom pred žrtvenik prije, nego li se rieši. A pitanje je bilo delikatne naravi, moglo je, izneseno nespretno, razoriti svu njegovu sreću. Smišljao o njem ovako, smišljao onako, napokon je uvidio, da bez pomoći vjerna prijatelja ne će ni s tim sam na kraj izaći. I zato se napokon odlučio i on zametne jedne večeri sa Žarkom ovaj razgovor:

— Prijatelju, — započeo je Marko vrlo ozbiljno, — ja sam tebe slušao vazda kao svoga starijega i pametnijega brata. Ded, da ja tebe umolim nešto veoma važna.

— Izvoli Marko, — rekao je na to Žarko pogledavši ljubopitno Marka.

— Eto, ja ću se za koji dan vjenčati, a ipak još niesam na čisto o jednoj veoma važnoj stvari.

Žarko je pogledao u strop — znak dublje njegove zamišljenosti — i onda rekao:

— Ne bih se mogao dosjetiti, što to ti misliš.

— Slušaj! Ti držiš, da je Žugčić bogat čovjek?

— Bogat? . . . To je vrlo širok pojam.

— Nu, na koliko ti njega cieniš?

— Što ja znam, — rekao je nestrpljivo Žarko. — Njegovo će imanje vrieditи svakako dvadesetak tisuća.

— Tako ga, vidiš, cienim i ja. A sad, molim te, da ti nešto rečem iskreno, kako se samo rodjenomu bratu govori. Ja znam, da niesam Žugčiću u volji. On naprosto ne će, da mu budem blizu . . . To je u našem odnošaju svakako izvanredna pojava . . . ta do biesa, bit ću mu ponekud kao sin!

— To te peče, Marko?

— Najmanje. Mati je Jelkina sa mnom doduše vrlo ljubezna, ali badava, ja osjetim počesto, da me i ona gleda izpod oka onako sumnjivo . . . kao da bi mi htjela reći: Za nevolju druže . . .

Jelka te ljubi, — rekao je na to Žarko, — s njom ćeš se oženiti, a ne ćeš ni s otcem ni s majkom.

— Veliš, da me voli? . . . I to je, vidiš, pitanje . . .

— Jelka je značajna djevojka, pa budi siguran, da je našla na tebi bilo što, u što se zatljubila. Inače ona ne bi pošla za te, a to vjeruj kao što je dva puta dva četiri.

— Ako me voli, onda se svakako čudnovato ponaša prama svome zaručniku. Ja ću ti evo povjeriti i ovo: Mi ćemo se do petnaest dana vjenčati, a ona mi još nije dozvolila da je poljubim. Kakva je to ljubav?

— Hm . . . Pak što ti, Marko, iz svega toga zaključuješ?

— Ja iz toga zaključujem nešta, što nije baš ludo . . . Evo što: Ja se bojim, da nije cielo to Žugčićevo imanje utopljeno u dug . . . da bi oni zato rado obskrbiti udajom kćer, a eventualno i sebe . . . Da niesu oni u to ime primamili mene fino u kuću? . . . Nikomu niesam pravo u volji — a zete me . . . O mirázu šute kao zaliveni i kad se vjenčaju — misle oni o meni — neka govori što ga volja!

Žarko je časak mislio, glavom su mu išle očevidno nevesele misli.

— Vidiš li, — rekao je mirno Marku, — ja sa svojom filozofijom ne bih umio doći na taku misao.

— Misao nije možda filozofična, ali je praktična, — nasmiešio se samosvjestno Marko.

— Pa dobro . . . dobro! — zaključio je naglo i glasno Žarko svoje misli. — Nu, pa što ti kaniš učiniti?

— Ja sam naumio moliti tebe kao prijatelja za jednu uslugu. Ja bih tebi dao trošak, a ti bi se liepo odputio do kotarske oblasti u * * *, pa bi pogledao u gruntovnicu, nije li Žugčićevo imanje obterećeno dugovima. Ja bih išao sam, ali bojim se, da se kako ne dozna . . . A ti ćeš to izvesti mudro, o tom ja ne sumnjam . . . Bez toga uvida — reci sâm — značilo bi moje vjenčanje kao da kupujem u torbi mačku.

— Ne, ovaj čovjek nije vriedan Jelke! — pomislio je Žarko u sebi: — Ali sad je već kasno . . .

Dva dana zatim odputovao je ipak u * * * kotar i vratio se k Marku s viešću, da je prema odmjerenom porezu procienjeno Žugčićevo imanje na osamnaest tisuća forinti i da nema na njem ni novčića duga.

— Sad ću mirno spavati, — rekao je na to veselo Marko.

(Nastavit će se.)

Vojna na Petrinju god. 1593.

Napisao **dr. Rudolf Horvat.**

I.

Na ušću rieke Petrinjčice u Kupu podiže Hasan-paša bosanski tursku tvrdju Petrinju (2. svibnja 1592.) Iz ove tvrdje provaljivahu Turci god. 1592. i 1593. na lievu obalu Kupe, robeći i paleći plodno Turopolje. Hrvatski ban Tomo Erdedi stade odmah svjetovati, neka se osvoji i razvali tvrdja petrinjska, od koje Hrvatskoj prieti tolika pogibelj.[1]) Dok je živio Hasan-paša, nije Erdedi mogao izvesti namisao svoju. No 22. lipnja 1593. pogibe Hasan-paša u bitci kod Siska, gdje je Turke stigao osjetljiv poraz. Dio razbijene vojske turske zakloni se u tvrdju petrinjsku. Ovamo utekoše takodjer begovi: Hrustan i Erdoglis. Junački ban hrvatski nagovori ostale vojvode (Eggenberga, Rödera, Auersperga i dr.), neka sada svi zajedno krenu ravno proti Petrinje. Sam pukovnik Stjepan Grasswein, zapovjednik krajine koprivničke (slavonske, javlja staležima štajerskim 24. lipnja 1593. iz tabora kod Siska, da upravo sada polazi vojska kršćanska na Petrinju.[1])

Ban Erdedi s Hrvatima priedje prvi na desnu obalu Kupe preko mosta, što ga je od samih ladja kod Siska podigao Hasan-paša. Padala je tiha kiša, kad su Hrvati (24. lipnja) preko šuma kretali prema Petrinji. Najednom doznade ban, da Hrvate ne sliedi ostala vojska s topovima za podsjedanje. Erdedi poleti bez oklievanja u Sisak, da vidi, što se dogodilo. Eggenberg, vrhovni vojvoda carske pomoćne vojske, reče banu, da bez naročite dozvole cara Rudolfa II. ne smije udariti na Petrinju. Izmedju cara i sultana još postoji formalni mir, koji je narušen bio jedino od strane poginuloga Hasan-paše.[2]) — Možda je Eggenberg doista mislio, da bez naloga careva ne smije nastaviti vojnu na Turke. Bit će da je ipak imao i drugi razlog, što nije

[1]) Hrvatski sabor u Zagrebu zaključio je 22. travnja 1593., da valja zauzeti Petrinju, iz koje Turci priete Hrvatskoj, Kranjskoj, Koruškoj i Štajerskoj. (Vidi Krčelić: „Historiarum cath. eccl. Zarabiensis", str. 292.)

[1]) Lopašić: „Prilozi za poviest Hrvatske 16. i 17. vieka" u „Starinama," knj. XIX. str. 65.

[2]) Isthuanfy: „Historiarum de rebus Hungaricis libri XXXIV," str. 371.

Digitized by Google

odmah sada pošao proti Petrinji. Iz pisma naime, što ga je Eggenberg 24. lipnja pisao nadvojvodi Ernestu. razabire se, da kršćanska vojska upravo kreće prema Petrinji. Eggenberg se nada, da će Turci izgubiti Petrinju i Hrastovicu, jer su vrlo prestrašeni zbog poraza kod Siska. Ako se ipak to ne dogodi, bit će kriva jedino nestašica hrane. Istu bojazan iztiče takodjer pukovnik Grasswein u gorespomenutom pismu svome. On izričito veli, da nema dosta hrane, a napose zobi za konje.[1]) Vojvode su valja prigodom namjeravanog puta prema Petrinji ustanovili, da će im uzmanjkati hrane, ako obsada Petrinje potraje nekoliko dana, pak odgodiše vojnu na kratko vrieme. Ban je uzalud vojvodama predočivao, kako će ih ljudi koriti, da su doduše znali pobiediti Turke, ali niesu znali, da se okoriste ovom pobjedom. Krajiške i carske čete ostave Sisak, a onda morade i ban Erdedi razpustiti vojsku svoju, koja ne bi bila dostatna za podsjedanje Petrinje.[2])

Ratno vieće u štajerskom Gradcu, koje bijaše vrhovna oblast za krajinu u Hrvatskoj i Slavoniji, doznade 28. lipnja 1593., da vojnomu pohodu na Petrinju smeta nedostatak hrane i krme. Odmah sutradan (29. lipnja) šalje ratno vieće u Hrvatsku svoga punomoćnika: Ivana Fridrika Trautmansdorfa, koji je nekada služio kao krajiški častnik u Koprivnici. Trautmansdorf je imao glavnu zadaću, da u Hrvatskoj namakne sve, što je potrebito za nastavak vojne na Turke. Od bana, biskupa, kaptola i od velikaša treba da prema tekućem računu na trošak ratnoga vieća kupi dovoljnu količinu hrane, krme i živeža. Trautmansdorf će namaknuti takodjer konje i marvu za odpremu topova i municije, dok ne stignu konji i marva iz susjednih zemalja, gdje će se odmah učiniti potrebite odredbe. U nastavljenoj vojni na Turke služit će Sisak uporištem vojske kršćanske. No sisačka je tvrdja nedavno ljuto stradala za obsade turske. Trautmansdorfa dakle zapade takodjer dužnost, da biskupa i kaptol zagrebački nagovori na temeljit popravak tvrdje sisačke. Nije dosta, da se samo poprave zidine. Trebat će naokolo zidina podići nasipe, koje će same zidine čuvati od topova neprijateljskih. O svemu tomu mogao bi kanonicima i biskupu savjetom poslužiti graditelj Franje Morbl, koji se upravo nalazi u Hrvatskoj. — Još od početka g. 1593. namjeravalo se u Hrvatskoj podići jaku tvrdju, koja bi paralizirala štetu, što ju prave Turci iz Petrinje. Pošto sada Trautmansdorf polazi u Hrvatsku, povjerava mu ratno vieće, da negdje na Kupi izmedju Siska i Petrinje odabere mjesto, gdje će se graditi tvrdjava. O tomu neka se Trautmansdorf posavjetuje s krajiškim pukovicima (Auersperg i Grasswein) i s povjerenicima ratnoga vieća, koji stalno borave u Zagrebu, a naravno i sa graditeljem Morblom. Za gradnju ove tvrdje odredio je već kralj Rudolf II. svotu od 10.000 forinti. Trautmansdorf ima takodjer iztražiti, što valja učiniti, ako kršćanska vojska osvoji Petrinju, a možda i Hrastovicu. Ako će se u ove dvie tvrdje turske staviti krajiška posada, onda bi možda bilo dostatno, da se na lievoj strani Kupe — nasuprot Petrinji — podigne kaštel mjesto velike tvrdjave. Ili bi možda bito bolje, da se Petrinja i Hrastovica razvale, te sva obrana prenese na lievu obalu Kupe? Sve ovo treba da Trautmansdorf dobro izpita, kako bi se nadvojvoda Ernst mogao što prije odlučiti.[3])

II.

Prvih dana mjeseca srpnja 1583. dodje Trautmansdorf u Zagreb. Ovdje doznade, da se pukovnik Auersperg iz Siska s vojskom krajine hrvatske vratio u Karlovac, pukovnik Röden odvezao se radi bolesti svoje prema Optuju, a Eggenberg (vrhovni zapovjednik pomoćne vojske carske) zaputio se u Lak i dalje u Gradac štajerski. Tako je Trautmansdorf izprvice mogao govoriti jedino s pukovnikom Stjepanom Grassweinom. Da čekanjem u Zagrebu ne gubi dragocjeno vrieme, podje Trautmansdorf u Sisak. Razmotrivši tvrdju sisačku, te izpitavši prilike na rieci Kupi, vrati se Trautmansdorf 11. srpnja u Zagreb. Ovamo je već dan prije toga došao pukovnik Auersperg, a istodobno i Eggenberg. Dozvavši još na dogovor bana Tomu Erdeda i Amelreicha pl. Eibiswaida, vrhovnog oružara (Zeugmeister) krajiškog, držao je Trautmansdorf vieće o vojni na Petrinju. Gospoda su jednoglasno odlučila, da valja poći osvajati Petrinju i tvrdje u okolici njenoj (Hrastovica, Gore, Klinac-grad). Za takovu je vojnu najzgodnije vrieme sada — neposredno iza turskoga poraza kod Siska. Ratno je vieće u Gradcu željelo, da se ta vojna započne već 20. srpnja. Gospoda pak na sastanku u Zagrebu zaključiše, da će na Petrinju poći istom koncem srpnja, jerbo još treba velikih priprava za vojnu na Turke. Na sastanku bijaše točno odredjeno: 1) Kako i kojim putem će vojske krenuti prema Petrinji; 2) kakove će topove uzeti sa sobom; 3) gdje će se utaboriti vojska; 4) gdje li će na Kupi složiti (udariti) most od ladja; 5) kako će se na bojište dopremati hrana i krma, te 6) kako će se ista zaštititi od neprijatelja. Na vojnu će se krenuti sa svima silama, samo da lakše uspije.[1])

Držeći se naloga ratnog vieća gradačkog, brinuo se Trautmansdorf ponajviše oko toga, da vojsci kršćanskoj ne bude uzmanjkalo hrane i krme, radi čega nije 24. lipnja mogla krenuti prema Petrinji. Iz bliza i daleka dopremit će se u Zagreb toliko hrane, da je vojsci bude dosta kroz mjesec dana. U jednakoj mjeri dopremit će u Zagreb krmu za konje. Pošto će ban dići narodni ustanak u Hrvatskoj, valja poduzeti sve mjere, da ustaše prije početka vojne ne potroše koji dio spremljenog živeža. Trautmansdorf se pobrinuo, da ne bi štajerski domobranci izjeli živež u Zagrebu. Zato moli nadvojvodu Ernesta, neka bi konjanike i pješake domobranske, koji su sakupljeni kod Optuja u Stajerskoj, zadržao ondje tako dugo, dok ne bude započela prava vojna na Petrinju. Podjedno moli, neka bi nadvojvoda domobrancima štajerskim — a i onima iz Koruške, koje vodi Dietrichstein — zapovjedio, da sa sobom u Zagreb dovedu što više hrane i krme. Amelreich pl. Eibiswald morade preuzeti brigu za tehničke potrebe ove vojne. On će odmah poći u Gradac, da ondje iz državnih oružana uzme topove za podsjedanje Petrinje, kao što i ratnu municiju. Jednako će prirediti ladje za most preko Kupe, onda radnike za gradnju obkopa, te konje za topove i kola za prevoz prtljage.[2])

I prigodom ovoga sastanka u Zagrebu izbila je na površinu stara već tužba. Prvi se Trautmansdorfu potužio pukovnik Andrija Auersperg. On reče, da je posve osiromašio zbog toga, što mu vladar ne šalje plaću za vojsku na krajini hrvatskoj. Jedva je nekako mogao sudjelovati u vojsci kršćanskoj, koja je 22. lipnja stekla sjajnu pobjedu kod Siska. Za nastavak vojne na Turke nema novaca, te ne može svoje čete povesti na put. No ako ga vladar pomogne novcem, rado će s krajiškom vojskom poći na Petrinju. U tom će slučaju dapače sam opraviti čete karlovačke i sa sobom dovesti potrebit živež. Istu pritužbu iznese takodjer ban hrvatski. Već dugo vremena nije kralj poslao plaću ni Erdedu ni četi banskoj. Kad je polovinom lipnja trebalo poći u pomoć Sisku, morao je ban Erdedi iz svoga džepa izplatiti svakomu vojniku 1 forint, jer inače nebi banska četa mogla sudjelovati u bitci kod Siska. Turci su medjutim upravo zadnjih godina ljuto pljačkali imanja grofa Erdeda, radi čega je znatno osiromašio. Ban se više puta obratio kralju Rudolfu II. i njegovomu bratu nadvojvodi Ernestu, koji upravlja krajinom u ime kraljevo; no uzalud je od njih tražio, da izplate zaostalu plaću njemu i biednim vojnicima. Zato ban sada izjavljuje, da ne će

[1]) Lopašić: „Spomenici hrvatske krajine," knjiga I. str. 185. Lopašić: „Prilozi za poviest" u „Starinama", XIX. str. 65.
[2]) Isthuanfy: spomenuto djelo, str. 371.
[3]) Lopašić: „Spomenici hrvatske krajine", knj. I. str. 186., 187. i 194.

[1]) Ibidem, str. 188.—189. i 192.
[2]) Lopašić: Spomenici, I. str. 189., 191. i 192.

Digitized by Google

poći na Petrinju, dok mu kralj ne pošalje zasluženi i nužni novac. Trautmansdorf stade miriti bana i Auersperga, obećavajući im, da će ratno vieće gradačko poraditi oko toga, da vojska njihova dobije oveću svotu novaca za nastavak rata s Turcima.[1])

[1]) Ibidem, str. 189. i 190.

Osim banske i krajiške vojske nalazilo se tada u Hrvatskoj takodjer nekoliko stranih četa, koje su za novac služile pod zastavama carskim. Naravno da Rudolf II. nije ni ovim četama redovito slao plaću njihovu. Tako n. pr. četiri zastave (satnije) bivše pukovnije Raitenauerove niesu već četvrti mjesec dobivale pogodjene plaće. Trautmansdorf

Holmes G. A.: Dvie majke.

Digitized by Google

se u Zagrebu mogao osobno uvjeriti o biednom stanju, u kojem se ovi pješaci nalaze zbog posvemašnjeg siromaštva svoga. Na zaostatak pogodjene plaće, tužili su se Trautmansdorfu takodjer carski konjanici, kojima zapovjedahu Rödern i Montecucoli. Vrhovni pak oružar Amelreich pl. Eibiswald predloži velik račun: Za prevoz topova i municije treba 54 kola i 400 konja, a za dizanje nasipa najmanje 500 radnika (obkopara). Naravno pak da će i za samoga ratovanja morati biti puna bojna blagajna, jer ju danomice čekaju predvidjeni i nepredvidjeni — ali svakako nuždni izdatci. Zamišljena dakle vojna bit će dosta skupa, veli Trautmansdorf u pismu, što ga je 14. srpnja 1593. pisao nadvojvodi Ernestu. U tome pismu ističe Trautmansdorf, da mu je kao članu ratnoga vieća dobro poznato, kako car Rudolf II. nerado izdaje novac za ratne troškove. No Petrinju valja svakako zauzeti, ako se hoće spasiti plodno Turopolje od propasti turske. Zato nema druge, već da kralj ovaj put dublje posegne u blagajnu. Ratno vieće gradačko primilo je doduše od nadvojvode Ernesta poruku, neka pozajmi potrebitu svotu novaca; ali time se ne će pomoći. Trautmansdorf moli nadvojvodu Ernesta, neka bez oklievanja pošalje u Hrvatsku veliku svotu novaca, koju će dati bilo car i kralj bilo tko drugi. Ako se hoće ratovanja, tad valja bar djelomice zadovoljiti banske, krajiške i carske čete u Hrvatskoj, jer ove ne će sudjelovati na vojni, ne dobiju li zaostale plaće prije polazka prema Petrinji.[1])

Na sastanku u Zagrebu razpravljalo se takodjer o svrsi vojne na Petrinju. Ako Bog ne uzkrati blagoslova svoga, pasti će turske tvrdjave: Petrinja, Hrastovica, Klinac i druge u okolici. Ne postoji ipak u Hrvatskoj namjera, da se ove tvrdje i zadrže, a još manje se želi, da u te tvrdje dodju krajiške posade. Hrvati su zadovoljni time, da granicom prema Turskoj ostane rieka Kupa, na kojoj se od Karlovca do Siska nalazi čitav niz tvrdja i tvrdjica. Neka se dakle Petrinja i susjedne tvrdje turske razore, a oveća posada krajiška stavi u Sisak. Svakako pak treba povećati broj četa krajiških, jer se u slučaju provale turske ne može Hrvatska pouzdati, da će joj za vremena doći pomoć iz susjednih zemalja. Da će pak Turci nastojati, da osvete zadnji svoj poraz kod Siska, to je više nego sigurno.[2])

Za vojnu na Turke živo se zanimao takodjer nadvojvoda Matija, brat cara i kralja Rudolfa II. U pismu svome od 4. srpnja 1593. izrazuje on ratnomu vieću u Gradcu, kako se raduje, što je kršćanska vojska 22. lipnja kod Siska stekla pobjedu nad pašom bosanskim. Podjedno pozivlje ratno vieće, neka uznastoji, da se što prije nastavi vojna na Turke, pošto je upravo najljepša zgoda za to. Nadvojvoda se jedino boji nesloge medju vojvodama kršćanske vojske, o kojoj su u Beč doprli glasovi. Zato savjetuje, neka bi ratno vieće poduzelo sve mjere, da se medju vojvodama poluči sloga i jedinstvo u daljnem radu.[3])

O toj neslozi govori nato 14. srpnja Ivan Fridrik Trautmansdorf u pismu, što ga je iz Gradca pisao nadvojvodi Ernestu. On veli, da nije ta nesloga tolika, koliko se o njoj govori u Beču. Naročito niesu krajiški pukovnici (Auersperg i Grasswein) u kakovoj zavadnji s Eggenbergom i s povjerenicima ratnoga vieća, koji trajno borave u Zagrebu. Trautmansdorf je samo opazio to, da Auersperg ne priznaje Eggenberga višim od sebe, premda mu ne uzkraćuje pouzdanost i susretljivost u dopisivanju s njime. No zato postoji neka napetost izmedju bana Tome Erdeda i pukovnika Melkiora pl. Röderna. Ban je Trautmansdorfu izjavio, da se u pogledu vojničkih posala smatra podkraljem u Hrvatskoj i u Slavoniji, te se nada, da u ta njegova prava ne će nitko dirati, kao što nije dirao niti za predšastnika njegovih. Trautmansdorf svjetuje, neka za te vojne na Petrinju ostane, kako je sada (t. j. bez vrhovnog zapovjednik vojske); ali odmah iza te vojne treba postaviti i proglasiti posebnoga vrhovnog zapovjednika nad svima (carskim i krajiškim) četama u Hrvatskoj.[1])

[1]) Lopašić: Spomenici, I. str. 190. i 191.
[2]) Ibidem, str. 192.
[3]) Lopašić: „Spomenici hrvatske krajine", knj. I. str. 187. i 188.

III.

Tečajem druge polovine mjeseca srpnja 1593. marljivo se u Hrvatskoj radilo za vojnu na Petrinju. Sa svih strana se u Zagreb dovažalo hrane i krme, da vojnici i konji ne budu stradali na vojni. Amelreich pl. Eibiswald se pobrinuo za dovoljan broj konja, koji će vući topove i municiju. Po Savi se do Siska odpremale ladje, od kojih će se kod Petrinje sastaviti most na Kupi. Koncem srpnja bijaše već spremljena i potrebita municija, naročito topovi za podsjedanje Petrinje. Početkom pako kolovoza kretahu se već sa svih strana brojne čete prema Turopolju Gottfried Breuner dovede onu 1000 domobranaca štajerskih iz Optuja. Iz Kranjske i Štajerske dolazilo je u pomoć po 200 konjanika. Koprivnički pukovnik Grasswein javlja 6. kolovoza u Gradac, da se ćete njegove nalaze već na putu prema Petrinji. Naravno, da je onamo pošao takodjer ban Tomo Erdedi sa banskom četom i s narodnim ustankom hrvatskim. Pukovnik Auersperg povede karlovačke čete preko Jastrebarskoga, odakle je sjevero iztočnim obronkom Vukomerićkih gorica kretao prema Kupi. Došavši do Cerja (zapadno od Lekenika), počivala je vojska Auerspergova. Ovdje doznade Auersperg, da za njim putuje prema Petrinji grof Gjuro Zrinjski, koji je iz Medjumurja vodio 500 konjanika svojih. Zrinjski se sa svojm četom odmarao kod mosta na potoku Buna (tik sela Buševca). Sva se vojska kršćanska sabrala 9. kolovoza kod Bresta: na lievoj obali Kupe naprotiv Petrinje.[2])

U to je doba u Petrinji zapoviedao Hrustan beg sa 300 konjanika. Uz Hrustan bega su se u Petrinji nalazila još druga 3 bega, koji su ovamo živi utekli iz boja kod Siska. Oni su radi poraza sisačkog bili u velikoj nemilosti kod sultana, koji ih je pozvao u Carigrad, da se opravdaju. Znajući dobro, što ih čeka u Carigradu, odlučiše ovi begovi, da će junački dočekati smrt svoju kod obrane Petrinje. Zato se i niesu odazvali Eggenbergu, koji ih je u ime vojske kršćanske pozvao, neka predadu tvrdju petrinjsku. Dobivši niječan odgovor, odrediše vojvode kršćanski 10. kolovoza, neka topovi počnu pucati na Petrinju. Na lievoj obali Kupe podigoše kršćanski obkopari nasipe, na koje posade topove. Turci su u Petrinji upravo obavljali večernju molitvu, kad li stane 8 topova kršćanskih bacati vatru u tvrdju. Pucalo se čitavu noć, a da ipak nije mnogo stradala tvrdjava petrinjska. Taneta su naime iz topova morala letjeti preko Kupe sa prilične daljine, a tvrdja bijaše ogradjena velikim i debelim kladama. Kršćanske se vojvode uvjeriše, da tako ne će Petrinju prisiliti na predaju. Zato već sutradan (11. kolovoza) namjeste kod Bresta ladje, koje će služiti kao most preko Kupe. Radnja bijaše nespretna, a napredovala je veoma polagano. Dogodila se i nesreća. Upalila se naime jedna škrinja puščanoga praha, uslied čega dopadoše 3 puškara težkih ozleda. Vojska kršćanska stade preko mosta prelaziti na desnu obalu Kupe, da se primakne zidinama tvrdje petrinjske. Hrustan beg izleti s posadom iz tvrdje, da osujeti namjeru neprijateljsku. Tako dodje do boja, u kojem je Hrustan beg izvukao kraći kraj. On morade najme uzmaknuti pred daleko brojnijom vojskom u tvrdju. No ban hrvatski uhvati agu iz Solnoka i 30 Turaka konjanika.[3])

Iza smrti Hasan paše postade namjestnikom sultanovim u Bosni Mustafa paša, bratić tadanjega veliko vezira

[1]) Ibidem, str. 193.
[2]) Lopašić: Prilozi u „Starinama", XIX. str. 65. Lopašić: Spomenici, I. str. 180.
[3]) Lopašić: Spomenici, I. str. 180. Isthuanfy: spom. djelo, str. 372.

Digitized by Google

Sinan paše.[1]) Doznavši, da kršćanska vojska hoće osvojiti Petrinju i susjedne tvrdje turske, zaputi se Mustafa paša s vojskom bosanskom prema Kupi. Nije ipak udario na kršćansku vojsku, koja je podsjedala Petrinju, već razmjesti vojsku svoju po brdinama oko Hrastovice.[2]) Mustafa paša je bez dvojbe čekao na pomoć, koja mu je imala naskoro doći. Ratoborni je najme veliki vezir Sinan paša u povodu poraza turskoga kod Siska nagovorio sultana Murata III., da caru i kralju Rudolfu II. naviesti rat. Koncem srpnja i početkom kolovoza 1593. stade se u Biogradu sakupljati velika vojska turska, koja će provaliti u Ugarsku. Sam veliki vezir diže se 29. srpnja iz Carigrada na put prema Biogradu sa 25 do 30 tisuća Turaka, vodeći sa sobom i okovanoga careva poslanika Krekovića.[3]) Prije njega stiže u Biograd grčki beglerbeg Hasan paša, sin slavnoga nekad vezira Mehmeda Sokolovića. Za dolazak Hasan paše znade se u Pragu već 10. kolovoza.[4]) Na putu od Carigrada prema Biogradu doznade veliki vezir, da Petrinji prieti pogibelj od kršćanske vojske. To ga je ponukalo, te je beglerbegu grčkomu naložio, neka podje Petrinji u pomoć.

Kad je započelo redovito podsjedanje Petrinje, ode iz tabora Rupert Eggenberg u Zagreb. S njime je otišao i pukovnik Stjepan Grasswein, koji bijaše opredieljen kao podzapovjednik u Zagrebu.[5]) Nije moći doznati, što je ratno vieće gradačko sklonulo, da ova dva čovjeka odstrani iz tabora kod Petrinje. Sačuvalo se pismo, kojim pukovnik Stjepan Grasswein 24. kolovoza iz Zagreba moli ratno vieće, neka mu dopusti, da podje pod Petrinju.[6]) Žalibože bijaše već odlučena sudbina ove na veliko pripravljene vojne. Svaki od vojvoda u taboru kod Petrinje namitao se za vrhovnog zapovjednika, radi čega bijaše naravno izključen svaki uspjeh. Dok je tako vladala nesloga medju vojvodama, približio se Petrinji beglerbeg grčki s ovećom vojskom. Kršćani zarobiše nekoga starca (Ibrahima), te ga stanu po običaju izpitivati, što li namjeravaju Turci. Kad im je taj starac turski priobćio, da će toga dana pod večer doći beglerbeg sa 40.000 Turaka, uhvati silan strah vojsku kršćansku.[7]) Vojvode se u šatoru kneza Zrinjskoga dogovarahu, što im valja činiti. Brzo se složiše u odluci, da valja napustiti daljnu obsadu Petrinje, te uzmaknuti na lievu obale Kupe, jer su im sile preslabe, da dočekaju grčkoga beglerbega i pašu bosanskoga. Ban Erdedi i knez Gjuro Zrinjski predlagahu, neka se čitava vojska kršćanska utabori kod Siska, da barem spasi ovaj grad, na koji će sigurno krenuti Turci. Erdedi i Zrinjski odabraše u tu svrhu i zgodno zemljište (otok, što ga čine rieke: Sava, Kupa i Odra). Ondje bi lako branili sebe i tvrdju sisačku, a dovoz hrane je moguć po riekama. Uz taj predlog pristade i pukovnik Auersperg. No Gottfried Breuner izjavi, da sa svojim četama kreće prema Zagrebu, jer da nije moguć proti tolikim Turcima.[1])

Izjava Breunerova onemogućila je doista svaku borbu. Pukovnik Rödern javio se bolestnim, te ode izpred Petrinje. Brže bolje počnu i drugi vojvode po mostu prelaziti na lievu obalu Kupe. Uzmicalo se toli brzo, da je to više naličilo biegu. Topove je kršćanska-vojska poniela sa sobom, ali mnogo hrane i krme ostade u taboru pred Petrinjom. U takovom je slučaju pojmljiva neka obćenita panika, koja neslućenom silom zahvati sve ljude. Nitko se nije odvažio, da ide u pomoć Sisku, već svatko ode kući: Zrinjski u Medjumurje, Auersperg u Karlovac, a ban valjda u Zagreb.[2])

Ovaj uzmak vojske kršćanske izpred Petrinje dogodio se 24. kolovoza 1593. Da se nije dogodio prije, dokazuje gore spomenuto pismo Stjepana Grassweina, koji 24. kolovoza moli dozvolu, da smije poći pod Petrinju. Daljni pak dogodjaji pokazuju, da vojska kršćanska nije pred Petrinjom boravila iza 24. kolovoza. Ne našavši naime pred Petrinjom vojsku neprijateljsku, ode beglerbeg s pašom bosanskim preko mosta kod Siska na lievu obalu Kupe, te udari na Sisak. Zagrebački prepošt Nikola Selnički Stjepanić javlja 9. rujna u Beč, da su Turci zauzeli Sisak, podsjedajući ga 6 dana.[3]) Ta se viest slaže sa drugim izvještajima, koji govore, da je obsada Siska trajala od 24. do 30. kolovoza.[4]) O istom pismu svome javlja zagrebački prepošt, da je, vrativši se (valjda iz Beča) u Hrvatsku našao ju svu poharanu. Turci su porobili čitavo Turopolje, pa onda prešli na lievu stranu Save, te ognjem i mačem uništili sva mjesta oko Božjakovine i Kraljevca (kod Dugoga sela) sve do samoga Zagreba. Njemačke čete pobjegoše iz Zagreba, gdje je radi toga naravno zavladao velik strah, da će grad pasti u ruke turske.[5]) Ljudima je odlanulo istom onda, kad se beglerbeg Hasan paša vratio prema Biogradu, iza kako je eto osvetio poraz, koji je Turke 22. lipnja zadesio kod Siska.

[1]) Safvet beg Bašagić: „Kratka uputa u prošlost Bosne i Hercegovine“, str. 48.
[2]) Lopašić: „Spomenici hrvatske krajine“, knj. I. str. 180.
[3]) Hammer: „Geschichte des osmanischen Reiches“, svezak IV. str. 219., 220. i 664. (bilježka mlet. poslanika).
[4]) Lopašić: Spomenici, I. str. 180.
[5]) Lopašić: prilozi u „Starinama“, knj. XIX. str. 66.
[6]) Ibidem.
[7]) Lopašić: Spomenici, I. str. 181. i 182.

[1]) Isthuanfy: spom. djelo, str. 372.
[2]) Lopašić: „Spomenici hrvatske krajine“, I. str. 182.
[3]) Ibidem, str. 180. i 181.
[4]) Lopašić: Prilozi u „Starinama“, XIX. str. 66.
[5]) Lopašić: Spomenici, I. str. 181.

Potop.

Historički roman od **Henrika Sienkiewicza.** Preveo dr. **August Harambašić.**

(Nastavak.)

I.

U vrieme, kad je u Republici sve, što je bilo živo, sjedalo na konja, boravio je Karlo Gustav sveudilj u Pruskoj, zauzimajući tamošnje gradove i ugovarajući s elektorom.

Umni je vojskovodja poslije lakog i neočekivanog osvojenja odmah uvidio, da je švedski lav progutao mnogo više, nego što su mu crieva mogla podnieti. Poslije povratka kralja Jana Kazimira izgubi nadu, da će zadržati Republiku, ali odrekavši se u duši cjeline, htjede da barem zadrži što veću čest dobitka, a prije svega kraljevsku Prusku, provinciju, koja je graničila uz njegovo primorje, liepo napučenu, urešenu velikim gradovima i vrlo bogatu.

Ali kao što se je ta provincija prva počela braniti, tako je sve dosele ostala vjerna Republici i svom starom gospodaru. Povratak kralja Jana Kazimira i tišovieckom konfederacijom odpočeti rat mogao je obodriti pruski duh, utvrditi ga u vjernosti i podtaći na uztrajnost, i za to odluči Karlo Gustav, da će ugušiti ustanak i satrti kraljeve sile, samo da Prusima oduzme svaku nadu u pomoć.

Morao je to učiniti i radi elektora, koji je uviek bio spreman, da pristane uz jačega. Švedski kralj poznavao ga

Digitized by Google

Broü

Digitized by Google

ič balade.

Digitized by Google

je već do temelja, jer nije ni malo sumnjao, da će elektor odmah prionuti uz poljskoga kralja, ako Jana Kazimira posluži sreća.

I jer je obsiedanje Malborga slabo napredovalo, jer ga je gospodin Weiher to jače branio, što su na nj žešće navaljivali, podje Karlo Gustav u Republiku, da na novo progoni kralja Jana Kazimira, pa makar i do skrajnih granica njegove države.

A jer je kod njega čin iza odluke sliedio tako brzo, kao grom iza munje, podigao je sve svoje čete, pa je još prije, nego što se je proniela viest o njegovu pohodu, minuo Varšavu i zašao u najveći plamen sveobćega požara.

I tako je išao sličan buri, obuzet gnjevom, osvetom i mržnjom. Deset tisuća konja gazilo je za njim još sniegom pokrivena polja, a on je iz posada dizao pješake i hrlio dolje na jug Republike.

Putem je palio i pustošio. Nije to više bio onaj prijašnji Karlo Gustav, onaj dobri, ljubezni i veseli gospodin, koji je pljeskao poljskim konjanicima, te na gostbama laskao i namigavao svojim vojnicima. Gdje god se je sada pojavio, tekla je potokom plemićka i seljačka krv. Putem je uništavao ustaške čete i vješao sužnje, a nije nikoga puštao na životu.

Ali kao što jaki medved po šumskoj guštari povlači svoje težko tielo, lomeći putem grmlje i granje, a vuci idu za njim, i ne smijući da mu stanu na put, približuju mu se sve to više iza ledja, tako su i ustaški odjeli išli za švedskim kraljem i njegovom vojskom, kao što sjena ide za čovjekom, ali još uztrajnije i od sjene, jer ga nisu ostavljali ni po danu, ni po noći, ni po liepu, ni po ružnu vremenu; a pred njim su rušili mostove, kvarili ceste i zatirali usjeve, te je morao prolaziti kao kroz pustinju, ne imajući gdje da zakloni glavu, ili da se okriepi hranom.

I sam Karlo Gustav brzo uvidi, kako je strašan njegov podhvat. Vojna se je oko njega razlievala tako široko, kao što se more razlieva oko malog i osamljenog otoka. Gorila je Pruska, gorila Velika Poljska, koja je bila prva priznala švedsko gospodstvo, pa je sada prva htjela da sbaci švedski jaram, gorila je Mala Poljska i Rusija i Litva i Žmujdz. U tvrdjama i u većim gradovima držali su se još uviek Švedi, ali su sve šume, sve rieke i sve ceste već bile u poljskim rukama. I ne samo čovjek, ne samo manji, nego i veći odjel nije se ni dva sata daleko smio udaljiti od švedske vojske, jer je odmah propadao bez viesti, a sužnji, koji su pali u seljačke šake, umirali su u strašnim mukama.

Uzalud je Karlo Gustav dao razglašivati po selima i gradovima, da će svaki seljak, koji mu oboružana plemića dostavi živa, ili mrtva, za nagradu dobiti zemljišta i slobodu na vječna vremena, jer su se i seljaci i gradjani i plemići bili zaklonili u šume. Sav je narod bio sakriven po šumskim guštarama, pa je iz zasjede navaljivao na Švede i uništavao sve manje odjele. Toljage, vile i kose okrvaviše se isto tako švedskom krvlju, kao i sablje.

Gnjev se je tim više sakupljao u Karlovu srcu, što je tek pred nekoliko mjeseci tako lako osvojio tu državu, pa sada nije mogao da pojmi, što se je dogodilo, odakle te sile, odakle taj odpor, odakle ta strašna vojna na smrt i život, kojoj nije vidio konca i koje nije mogao da odgoneta.

I često su se bojna vieća obdržavala u švedskom taboru. S kraljem su išli: njegov brat Adolf, knez bipontski, koji je imao vrhovno zapovjedničtvo nad svom vojskom, Robert Duglas, Henrik Horn, rodjak onoga Horna, koga je seljačka kosa posjekla pod Čenstohovom, Waldemar, grof danski, i Müller, koji je pod Jasnom Gorom ostavio svoju bojnu slavu, i Aschenberg, najvrstniji vodja švedskih konjanika, i Hammerschild, koji je upravljao topničtvom, i stari maršal Arfuid Wittemberg, slavan sa svojih pobjeda, ali već vrlo nemoćan, jer ga je mučila francezka bolest, i mnogo drugih, a svi bijahu vješti bitkama i zauzimanju tvrdih gradova, te su samo kraljevu geniju ustupali.

No svi su se bojali, da s kraljem ne propadne sva njegova vojska, uništena pomanjkanjem hrane i poljskom žestinom. Stari je Wittemberg kralja izrično odvraćao od toga pohoda.

— Zar ćeš ti, kralju, — govorio je, — zaći i u same ruske krajeve za mahnitim neprijateljem, koji ništi sve na svom putu, a sam ostaje nevidljiv? Što ćeš učiniti, ako konjima ne ponestane samo ječma i zobi, nego i slame s krovova, a ljudi ti popadaju od nepogode? Gdje su čete, koje će nam doći u pomoć, gdje su tvrdjave, u kojima bi mogli odpočinuti? Gospodaru, ja ne mogu da se sravnim s tvojom slavom, ali da sam Karlo Gustav, ne bi htio da na ratnu kocku stavim tu slavu, ovjenčanu tolikim pobjedama.

Na to mu je odgovorio Karlo Gustav:

— Ne bih ni ja, da sam Wittemberg.

Zatim je spomenuo Aleksandra macedonskoga, s kojim se je rado sravnjivao, pa je pošao napred, progoneći gospodina Čarnieckoga; a ovaj, ne imajući tako velike i dosta izvježbane vojske, uzmicao je pred njim, ali je uzmicao kao vuk, uviek spreman da se povrati. Čas je išao pred Švedima, a čas postrance; čas je zapao u guste šume, pa ih propuštao napred, te su mislili, da ga progone, a on je išao za njima, ubijajući opješale, uništujući ciele odjele i navaljujući na kola s hranom i prtljagom. I Švedi nisu nikada znali, gdje je i s koje će strane navaliti. Često su po tamnoj noći stali iz pušaka i topova pucati u šumsku guštaru, misleći, da je neprijatelj sigurno pred njima. Bili su strašno izmučeni, a išli su i gladni i žedni, dok je taj „vir molestisimus“ [1]) neprestance visio nad njima, kao što tmurni oblak visi nad plodnim poljem.

Napokon ga stigoše kod Golemba, nedaleko ušća Viepra u Vislu. Neke poljske čete, bivši posve spremne, nasrnuše žestoko na neprijatelja, pa ga smutiše i prestrašiše. Prvi navali gospodin Volodijovski sa svojim laudanskim ljudima i potuče danskoga kraljevića Waldemara; zatim nahrupiše gospoda Jan i Samuel Kavecki s pogorskom oklopničkom četom na Wikilsonove englezke najmljenike, pa ih progutaše u tren oka, kao što štuka proguta klena; zatim se gospodin Malavski pograbi s bipontskim knezom u koštac tako strašno, da su se i ljudi i konji izgubili u vrtlogu praha, što ga podignu dva vjetra, kad zapuhnu s protivnih strana. U tren oka budu Švedi potisnuti k Visli, a čim to opazi Duglas, poleti im sa svojim po izbor konjaničtvom u pomoć. Ali ni ta nova pomoć nije mogla da zaprieči švedski razsap, te Švedi počeše s visoke obale skakati u svoje ladje, padajući tako gusto, da su se na bielom sniegu crnili kao crna slova na bielom papiru. Pade kraljević Waldemar, pade Wikilson, a knez bipontski, obaljen s konja, prelomi nogu; ali padoše i gospoda Kavecki i Malavski i Rudavski i Rogovski i Timinjski i Choinjski i Porvaniecki, samo gospodin Volodijovski, koji se je borio medju najguščim švedskim redovima, ne zadobi ni najmanje rane.

U to stiže sam Karlo Gustav s glavnom silom i s topovima i odmah se promieni bojna sreća. Čarnieckove druge čete, još dobro neizvježbane, ne mogoše se odmah postaviti u bojni red; neki nisu pri ruci imali svojih konja, a neki su se uzprkos protivnoj zapoviedi bili razišli po obližnjim selima. Na njih navališe neprijatelji posve nenadano, a oni se odmah razpršiše i počeše uzmicati prema Viepru. I gospodin Čarniecki zapovjedi, da se zatrubi na uzmak, samo da ne izgubi i one čete, koje bijahu prve udarile na Švede. Na to odoše jedni preko Viepra, a drugi do Konjskevolje, ostavljajući pobjedu i bojno polje švedskomu kralju; a medjutim su naročito one, koji se bijahu zaklonili za Viepar, još dosta dugo progonile čete Zbrožka i Kalinjskoga, koji bijahu još uviek ostali uz Švede.

U švedskom je taboru vladala neizmjerna radost. Švedi nisu doduše u ovoj bitci zaplienili mnogo pliena: nekoliko vreća zobi i nekoliko praznih kola, ali Karlu Gustavu nije sada ni bilo do pliena. On se je veselio, što mu je po-

[1]) Najnesnosniji muž.

Digitized by Google

bjeda, kao i dosele, ostala vjerna, što je porazio neprijatelja, čim se je pokazao, i to samoga Čarnieckoga, u kom su bile najveće nade kralja Jana Kazimira i Republike. Mogao se je nadati, da će se po svoj državi pronieti viest od usta do usta: „Čarniecki je potučen," da će se taj poraz još i pretjeravati, a medjutim će klonuti duhom svi oni, koji su se na glas o tišovieckoj konfederaciji bili digli na oružje.

A kad mu donesoše i pred noge položiše one vreće zobi, ali s njima i lješine Wikilsona i Waldemara, okrene se on k svojim zabrinutim generalima i rekne:

— Razvedrite čela, moja gospodo, jer je to najveća pobjeda, što sam ju izvojštio ove godine, te može da dovrši cielu vojnu.

— Vaša kraljevska milosti, — odgovori Wittemberg, koji je sve vidio crno pred sobom, jer je bio nešto bolestniji, — zahvalimo Bogu i za to, što će naš dalnji pohod biti mirniji, premda se Čarnieckove čete brzo razprše, ali se isto tako brzo i sakupe.

Na to će kralj:

— Gospodine maršale, ja te ne smatram gorim vodjom od Čarnieckoga, ali da sam te tako razbio, mislim, da ni za dva mjeseca ne bi mogao sakupiti svoju vojsku.

Wittemberg mu se samo pokloni, a Karlo nastavi:

— Da, naš će dalnji pohod biti mnogo mirniji, jer ga je samo Čarniecki mogao zaustavljati. Više nema njegove vojske, pa nema ni zaprekâ.

Generale razveseliše te rieči. Pobjedom opojeni vojnici prolazili su izpred kralja, kličući i pjevajući. Čarniecki nije više poput tmurna oblaka visio nad njima. Čarniecki je bio potučen, pa ga više nije bilo! Kraj te misli zaboraviše na sve prošle muke, kraj te misli bijahu im sada mili svi prošli napori. Kraljeve rieči, koje su čuli mnogi častnici, pronesoše se odmah po cielom taboru i svi bijahu uvjereni, da je ta pobjeda doista imala neobičnu važnost, da je ratni zmaj na novo utučen i da sada nastupaju samo časovi osvete i gospodstva.

Kralj dade vojski nekoliko sati odmora, a medjutim dodjoše iz Kozienica kola s hranom. Vojska se smjesti u Golembu, u Krovieniku i u Žirzinu. Vojnici zapališe puste kuće i objesiše nekoliko seljaka, zatečenih s oružjem u ruci. Zatim se svojski pogostiše, pa usnuše tvrdim i već odavno toliko žudjenim mirnim snom.

Sutradan se probudiše i svima bijahu prve rieči:

— Nema Čarnieckoga!

To je jedan govorio drugomu, kao da su se medjusobno htjeli uvjeriti o toj dobroj viesti. Dalje krenuše veselo. Dan je bio suh, studen i vedar. Mraz se je hvatao konja, a cesta je bila smrznuta i dobra. Švedi su na svom putu zapremali gotovo cielu milju, što prije nisu nikada činili. Dvie dragunske pukovnije bijahu pod vodstvom Franceza Duboisa otišle u Konjskuvolju, Markušev i Grabov, jednu milju od glavne vojske. Da su tako otišli još pred tri dana, bili bi znali, da idu u sigurnu smrt, no sad su mislili, da ih štiti nedavna pobjeda.

— Nema Čarnieckoga! — ponavljali su častnici i vojnici.

I dalje su išli u miru. Iz gustih šuma nije se čula nikakova vika, iz grmlja nisu dolietala koplja, bačena nevidljivom rukom.

Pod večer stiže Karlo Gustav u Grabov veseo i dobre volje. Upravo se je spremao na počinak, kadno mu Aschemberg poruči po dnevnom častniku, da želi s njim govoriti.

Za čas udje u kraljev stan, ali ne sam, nego s nekim dragunskim kapetanom. Kralj, koji je imao bistro oko i tako oštru pamet, da je pamtio imena gotovo svih svojih vojnika, prepozna odmah kapetana.

— A što je novo, Freed? — zapita ga. — Je li se Dubois povratio?

— Dubois je ubijen! — odgovori Freed.

Kralj se lecne; istom sada opazi, da kapetan izgleda tako, kao da je ustao iz groba, i da mu je sve ruho poderano.

— A draguni? — zapita. — One dvie pukovnije?

— Svi su izginuli! Samo su mene pustili živa!

Kraljevo crnomanjasto lice još više pocrni; desnom rukom zadjene on svoju kosu za uši.

— Tko je to učinio?

- Čarniecki!

Karlo Gustav pogleda u čudu na Aschemberga, a ovaj kimne samo glavom, kao da je htio potvrditi:

— Čarniecki, Čarniecki, Čarniecki!

— Sve je to upravo nevjerojatno! — rekne za čas kralj. — Jesi li ga vidio na svoje oči?

— Kao što sada vidim vas, vaše veličanstvo! Zapovjedio mi je, da se poklonim vašoj kraljevskoj milosti i da vam reknem, da će sada otići preko Visle, ali da će brzo krenuti našim tragom. Ne znam, da li je govorio istinu.

— Dobro! — rekne kralj. — Je li uz njega bilo mnogo ljudi?

— Nisam mogao dobro razabrati, ali sam vidio četiri tisuće, a za šumom su stajali još nekakovi konjanici. Obkolili su nas kod Krasicina, kamo je pukovnik Dubois navlaš krenuo s ceste, jer mu je bilo javljeno, da se ondje nalaze nekakovi ljudi. Ja mislim, da nam je toga viestnika poslao sam Čarniecki, samo da nas namami u zasjedu. Osim mene nije se baš nitko spasio. Ja sam samo nekim čudom ostao živ.

— Taj je čovjek po svoj prilici sklopio ugovor sa samim vragom, — uzdahne kralj. — Jer da je odmah poslije takova poraza mogao sakupiti svoju vojsku i sjesti nam za vrat, to nadmašuje ljudsku moć!

— Dogodilo se ono, što je maršal Wittemberg prorekao! — primjeti Aschemberg.

Na to plane kralj:

— Vi svi znadete proricati, ali ne znate raditi!

Aschemberg probliedi i zašuti. Kad je Karlo Gustav bio dobre volje, činilo se, kao da je načinjen od same dobrote; ali kad je namrštio obrve, zadavao je neizmjeran strah i svojim rodjacima, pa se ni male ptice ne kriju tako pred orlom, kao što su se onda pred njim krili njegovi najstariji i najzaslužniji generali.

Ali se sada brzo umiri, pa zapita i opet kapetana Freeda:

— Je li dobra vojska uz Čarnieckoga?

— Ja sam vidio nekoliko nesravnjivih pukovnija, kao što već jesu njihovi konjanici.

— To su one iste, koje su na nas kod Golemba onako biesno nasrnule. Mora da su stare pukovnije. A je li on sam veseo i pun nade?

— Tako je veseo i pun nade, kao da je kod Golemba sam pobiedio. A sad su im se još više obodrila srca, jer su već zaboravili na golembski poraz, pa se hvale krasicinskom pobjedom. Vaša kraljevska milosti! Što mi je naložio Čarniecki, da vam reknem, to sam vam već rekao; ali kad sam odlazio, pristupio je k meni neki od njihovih starešina, star i krupan čovjek, pa mi je kazao, da je on onaj, koji je u ručnom boju usmrtio blagopokojnoga kralja Gustava Adolfa. Silno je hulio i vašu kraljevsku milost, a drugi su mu povladjivali. Tako se oni koče! Odjašio sam usred poruga i grožnja . . .

— Dosta o tom! — prekine ga Karlo Gustav. — Čarniecki je već sakupio svoju vojsku, to je glavno. Tim žurnije moramo napred, da već jednoč dostignemo poljskoga Darija. Vas dvojica možete sada otići. Po vojski razglasite, da su one pukovnije uništili pobunjeni seljaci. Mi ćemo napred!

Častnici odu, a Karlo Gustav ostane sam. Nekoliko je časaka ozbiljno promišljao. Zar da mu pobjeda kod Golemba

Digitized by Google

ne donese nikakova ploda, zar da mu ne olakša njegov položaj, već da samo još više razžesti njegove neprijatelje?

Karlo Gustav prikazivao se pred vojskom i generalima uviek tako, kao da je pun nade i vjere, ali kad je ostao sam i stao da razmišlja o toj vojni, koja se je tako lako započela, pa onda postajala sve teža i teža, bio je često i dosta malodušan. Sve mu je bilo nekako čudno. Često nije vidio konca, niti ga je mogao naslutiti. Čas mu se je činilo, da je kao čovjek, koji je s morske obale zašao u vodu, pa osjeća, da svakim korakom zalazi sve dublje i da će mu doskora nestati tla pod nogama.

Ali je vjerovao i u zviezde. Za to je i sada pristupio k prozoru, da pogleda na svoju, to jest na onu, koja u velikom medvedu najviše mjesto zauzima i najjasnije svietli. Nebo je bilo vedro, pa je i sada liepo sjala, prelievajući se modro i crveno, ali se je pod njom crnio samotan oblak, koji je poput kakove morske nemani pružao svoje krake, te se sve više i više približavao kraljevoj zviezdi.

II.

Sutradan podje kralj već u sam osvit dalje i dodje do Lublina. Tu dobi viest, da mu se poslije Boguslavova poraza sa znatnom vojskom približuje gospodin Sapieha, ali se on na to ni ne obazre, već samo ojača Lublin jakom posadom i ode dalje.

Sada mu je najbližim ciljem bio Zamošć, jer kad bi mu pošlo za rukom, da zauzme tu jaku tvrdjavu, dobio bi za daljnu vojnu takovo uporište i takovu pomoć, da bi se s pravom mogao nadati konačnoj pobjedi. O Zamošću su se pronosila razna mnienja. Poljaci su, koji bijahu još uviek uz kralja, tvrdili, da je to najjača tvrdjava u svoj Republici, a za to su navadjali kao dokaz, da se je oprla svim silama Hmielnickoga.

No jer je Karlo znao, da Poljaci nisu fortifikaciji tvrdjava baš osobito vješti, te su jakima smatrali i one, koje bi u drugim državama jedva bile tvrdjave trećega reda; jer je povrh toga znao i to, da ni u jednoj nema dovoljno hrane i džebane, za to nije ni za Zamošć bio u velikoj brizi. A računao je i na moć svoga imena, na slavu svojih pobjeda, pa napokon i na ugovaranje. Ugovaranjem, u koje se je svaki moćniji magnat rado upuštao, bio je Karlo dosele polučio mnogo više, nego oružjem. I jer je kao uman čovjek uviek htio da znade, s kim ima posla, nastojao je da dobije što više viesti o gospodaru Zamošća. Pitao je za njegove navike, za njegove sklonosti, za njegov um i za njegovu odvažnost.

Jan Sapieha, koji je u to vrieme na veliku žalost vojvode vitebskoga još uviek izdajstvom kaljao to ime, razjašnjivao je kralju ponajviše, kakav je gospodin starosta kaluški. I tako su viećali ciele ure. No Sapieha je mislio, da kralj ne će baš tako lako predobiti gospodara Zamošća.

— Novci ga ne će zamamiti, — govorio je gospodin Jan, — jer je čovjek silno bogat. A za časti ne mari i nije nikad mario, dapače ni onda, kad su ga same tražile. Isto tako ne mari ni za visoke naslove, jer sam i sâm čuo, kako se je na dvoru okosio na gospodina des Nayersa, kraljeva tajnika, za to, što mu je neprestance govorio: „Mon prince!“ ... „Ja nisam nikakav princ,“ rekao mu je, „ali sam već i neke nadvojvode imao zasužnjene u mom Zamošću.“ A medjutim je istina, da ih nije imao on, nego njegov djed, koga u našem narodu Velikim zovu.

— Samo da mi od Zamošća otvori vrata, ponudit ću mu nešto, što mu ni jedan poljski kralj ne bi mogao ponuditi.

Sapieha nije smio pitati, što bi to moglo biti, već je samo znatiželjno pogledao na Karla Gustava, koji je odmah razumio taj pogled, pa za to zadjene po svom običaju svoju kosu za uši i rekne:

— Ponudit ću mu lubelsku vojvodinu, kao neodvisnu kneževinu ... i kruna će ga zamamiti. Ni jedan od vas ne bi mogao odbiti takovu ponudu, dapače ni sam sadanji vojvoda vilenski.

— Neograničena je velikodušnost vaše kraljevske milosti, — odgovori Sapieha, ali ne bez neke ironije u glasu.

A Karlo nastavi svojim prirodjenim cinizmom:

— To ću mu ponuditi, jer nije moje.

Sapieha zakima glavom.

— On je čovjek neoženjen i nema sinova, a kruna je mila onomu, koji ju može ostaviti svojemu potomstvu.

— Pa što mi dakle savjetujete, koja sredstva da upotrebim?

— Ja mislim, da ćete najviše polučiti, ako mu svojski polaskate. On nije baš osobito uman, pa ga lako možete obmanuti. Morate ga uvjeriti, da samo o njemu ovisi mir Republike, da ju samo on može očuvati od rata, poraza i svih drugih nesreća, i to samo tako, ako vam otvori gradska vrata. Ako ribica proguta tu meku, bit ćemo u Zamošću ... inače ne!

— Preostat će još i topovi, kao zadnji razlozi.

— Hm, na te razloge znat će vam i iz Zamošća odgovoriti. I ondje ima dosta težkih topova, a mi bi ih istom morali dopremiti, što pe će biti moguće, kad se odkravi zemlja.

— Čuo sam, da su pješaci u tvrdjavi dobri, ali da nema konjaničtva.

— Konjaničtvo je potrebno samo na otvorenom polju, a jer Čarniecki nije razbijen, kao što se je pokazalo, mogao im je jednu ili drugu četu u pomoć poslati.

— Vi vidite same zapreke.

— Ali se ipak pouzdajem u sretnu zviezdu vaše kraljevske milosti, — odgovori Sapieha.

Gospodin Jan je imao posve pravo, sluteći, da je Čarniecki Zamošć providio konjaničtvom, potrebnim za raznašanje viesti i hvatanje sužanja. I sam gospodin Zamojski imao je dosta svojih konjanika, pa nije trebao tudje pomoći, ali mu je gospodin kijevski kastelan ipak u tvrdjavu poslao one dvije pukovnije, koje su najviše pretrpile kod Golemba, to jest šemberkovsku i laudansku, da malko odpočinu i da prehrane svoje izmučene konje. U Zamošću dočeka ih gospodin Svojgospodin najgostoljubivije, a kad saznade, kakovi se slavni vojnici u njima nalaze, diže ih do samih nebesa i obasu ih darovima, pozivajući ih danomice k svom stolu.

A tko da opiše radost i ganuće kneginje Grizelde, kad je ugledala gospodina Skrzetuskoga i gospodina Volodijovskoga, nekadanje najhrabrije pukovnike svoga pokojnoga supruga. Oni joj padoše do nogu, prolievajući gorke suze pred svojom ljubljenom gospodaricom, a ni ona se nije mogla uzdržati od plača. Koliko se je uspomena spajalo s njima iz onih davnih lubnianjskih vremena, kad joj je suprug, slava i dika svoga naroda, u punoj muževnoj snagi moćno vladao divljom pokrajinom, zadajući jednim jedinim mrkim pogledom strah i trepet onim barbarima! Takova su nekoč bila vremenn, a gdje su sada? Sada je moćni knez u grobu, pokrajinu su zaposjeli barbari, a ona sjedi kao udova na garištu sreće i veličine, živeći samo u tuzi i molitvi.

Ipak je u tim tužnim uspomenama bilo i toliko slasti, da su njihove misli rado letile u prošlost. Govorili su o nekadanjem životu, o mjestima, kojih više nisu imale viditi njihove oči, o davnim vojnama i napokon o sadanjim težkim časovima poraza i gnjeva božjega.

— Da je još živ naš knez, — rekne Skrzetuski, — bilo bi sve drugačije u Republici. Kozaci bi bili upokoreni, Zadnjeparje uz Republiku, a Švedi bi imali svoga progonitelja. Ali Bog je odredio, kako je htio, da nas kazni za naše griehe.

— Neka nam Bog dade branitelja u gospodinu Čarnieckomu! — uzdahne kneginja Grizelda.

— Tako će i biti! — klikne gospodin Volodijovski.

Digitized by Google

— Kao što je naš knez nadkriljivao svu gospodu, tako nadkriljuje i on sve vojskovodje. Ja poznam oba gospodina krunska hetmana i litvinskoga gospodina Sapiehu. To su vrstni bojovnici, ali je u gospodinu Čarnieckomu ipak i nešto neobično, rekao bih: da je to orao, a ne čovjek. Vrlo je ljubezan, a svi ga se boje, pa i sam gospodin Zagloba zaboravlja često pred njim na svoje šale. A kako predvodi vojsku, kako ju stavlja u bojni red . . . to prelazi svaku imaginaciju! Nema druge, nego da se veliki vojskovodja pojavljuje u Republici.

— Moj suprug, koji ga je poznavao kao pukovnika, proricao mu je već onda veliku budućnost, — rekne kneginja.

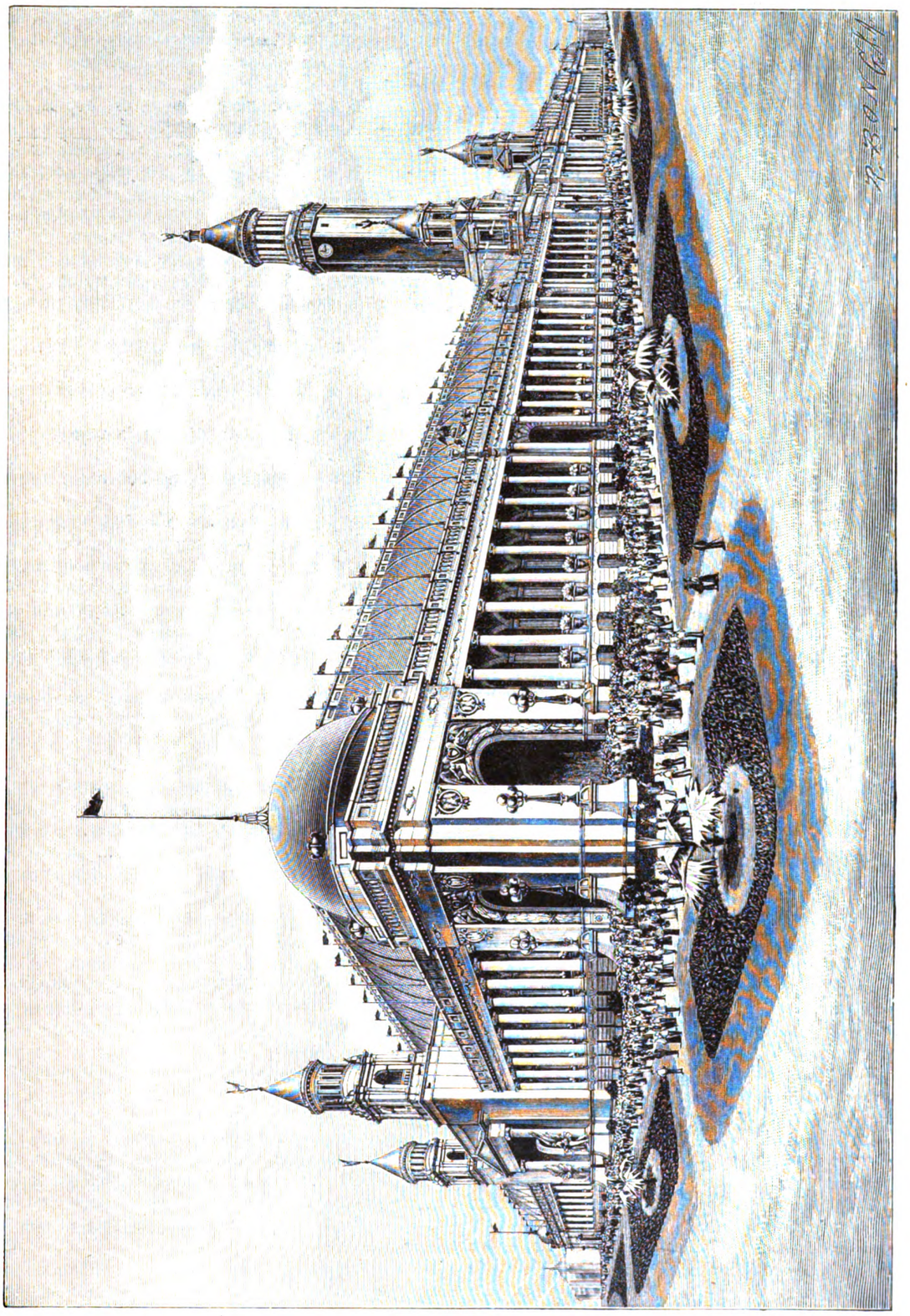

Svjetska izložba u St. Louisu: Izložbena palača.

— Govorilo se dapače, da će na našem kraljevskom dvoru potražiti svoju ženu, — primjeti gospodin Volodijovski.

— Ne sjećam se, da je o tom bio govor, — odgovori kneginja.

Digitized by Google

I nije se mogla sjećati, jer se o tom nije ni radilo, već je to gospodin Volodijovski samo bio izmislio, da svrne razgovor na kneginjine dvorkinje i da što dozna o gospojici Anusji Borzobohatoj, jer je smatrao nepristojnim, da za nju naprosto zapita, a nije se to pred kneginjom ni usudio. Ali mu taj njegov naum ne podje za rukom. Kneginja stane i opet govoriti o svom pokojnom suprugu i o kozačkim vojnama, a mali vitez pomisli: „Nema Anusje, možda već Bog zna koliko godina!“ I više nije za nju pitao.

Mogao je da pita častnike, ali su i njegove misli, kao i misli svih drugih, bile zabavljene nečim drugim. Viestnici su svaki dan javljali, da Švedi dolaze sve bliže, pa su se svi spremali na obranu. Skrzetuski i Volodijovski dobiše službu na zidinama, kao častnici, koji su dobro poznavali Švede. Gospodin Zagloba je sve bodrio i pripoviedao o neprijatelju onima, koji ga još nisu vidili, a takovih je bilo dosta medju zamojskim vojnicima, jer Švedâ još nije bilo pod Zamošćem.

Zagloba je odmah u dušu upoznao gospodina starostu kaluškoga, a ovaj ga je neizmjerno zavolio i u svemu ga pitao za savjet, osobito za to, što je i od kneginje Grizelde čuo, da je i sam knez Jeremija gospodina Zaglobu vrlo štovao i „vir incomparabilis“ ga nazivao. I svi su ga kod stola danomice pozorno slušali, a gospodin Zagloba im je pripoviedao o starim i novim vremenima, o vojnama s Kozacima, o izdaji kneza Radzivilla i o tom, kako je gospodina Sapiehu umudrio.

— Savjetovao sam mu, — rekne, — da konopljeno sjeme u kesici nosi i po malo jede. I sad se je tomu tako priučio, da svaki čas po koje zrno uzme, pa ga pregrize i jezgru pojede, a ljupinu izpljune. To čini i u noći, kadgod se probudi. Od tog mu se vremena um tako zaoštrio, da ga ni njegovi najbliži prijatelji ne poznadu.

— Kako to? — zapita kaluški starosta.

— Jer u konopljenom zrnju ima ulja, pa dopre u glavu onomu, koji ga jede.

— Ne šalite se, vaša milosti! — rekne jedan od pukovnika. — Ta ulje ostaje u trbuhu, a ne dopire u glavu!

— Est modus in rebus![1]) — rekne na to Zagloba. — Treba piti što više vina: ulje, kao lakše, ostane uviek na vrhu; a vino, koje i bez toga udara u glavu, ponese sa sobom sve najbolje substancije. Tu sam tajnu saznao od Lupula, vlaškoga gospodara, poslije koga su me Vlasi, kao što znadete, htjeli posaditi na gospodarsku stolicu; ali sultan, koji voli, da gospodari ne imadu potomstva, stavio mi je takav uvjet, da na nj nisam mogao pristati.

— Vi ste i sami morali mnogo konopljenoga sjemena pojesti, — rekne mu na to gospodin Svojgospodin.

— Ja nisam trebao, ali to vašoj dostojnosti iskreno savjetujem! — odgovori Zagloba.

Začuvši te smjele rieči, prestrašiše se nekoji, da im kaluški starosta ne zamjeri, no on se samo nasmije i zapita:

— A ne može li suncokretovo zrnje konoplju zamieniti?

— Može, — odgovori Zagloba, — samo što je ulje od suncokreta mnogo teže, pa se za to mora piti jače vino, nego što ga sada pijemo.

Gospodin starosta je razumio, o čemu se radi, pa se grohotom nasmije i odmah zapovjedi, da donesu najboljega vina. Zatim se svi razveseliše i postadoše jako široke volje. Pili su u zdravlje kralja, domaćine i gospodina Čarnieckoga. Gospodin Zagloba bijaše tako razdragan, da nije nikoga pustio do rieči. Pripoviedao je vrlo obširno o golembskom porazu, u kom se je doista bio dobro ponio, ali inače nije ni mogao, jer je služio u laudanskoj četi. Medjutim se je od švedskih sužanja, zasužnjenih iz pukovnije Franceza Duboisa, znalo za smrt grofa Waldemara, a gospodin Zagloba uztvrdi, da je on za tu smrt odgovoran.

— Ta bi bitka bila prošla posve drugačije, — rekne, — da ja nisam dan prije bio otišao u Baranov, da posjetim tamošnjega kanonika, pa Čarniecki nije znao, gdje sam, i za to se nije mogao sa mnom posavjetovati. A možda su i Švedi za toga kanonika začuli, jer je u njega izvrstna medovina, pa su odmah pod Golemb došli. Kad sam se povratio, bilo je već prekasno, jer je švedski kralj već bio zapodjeo bitku, pa smo odmah morali udariti. I ljudski smo pošli u boj, ali što ćemo, kad pučki ustaše najvole neprijatelju tako pokazivati svoj prezir, da mu okrenu ledja. Ne znam, kako će sada Čarniecki izaći na kraj bez mene.

— On će već učiniti svoje, ne boj se, moj gospodine! — rekne gospodin Volodijovski.

— Ja znam i za što. Jer će švedski kralj radje za mnom poći na Zamošć, nego da njega pod Vislom traži. Ne poričem gospodinu Čarnieckomu, da je dobar bojovnik, ali kad pogladi svoju bradu i oštro pogleda izpod oka, misli i najzadnji vojnik, da je to kakav dragun. Uz to ne uvažava nikakove časti, o čemu ste se i sami osvjedočili, kad je gospodina Žirskoga, čovjeka ugledna, dao konjima vući samo za to, što nije stigao onamo, kamo mu je bilo naloženo. A s plemićima, moja gospodo, mora se postupati otčinski, a ne dragunski. Plemiću moraš reći: „Gospodine brate, budi tako ljubezan, pa podji,“ a on će se sjetiti slave i otačbine, pa će otići dalje, nego prosti dragun, koji služi samo za plaću.

— Plemić je plemić, a vojna je vojna! — rekne gospodin starosta.

— Vaša dostojnosti, to ste baš krasno rekli! — odgovori Zagloba.

— A ipak će gospodin Čarniecki švedskomu kralju pokvariti sve račune! — klikne gospodin Volodijovski. — Ja sam bio u mnogoj vojni, pa to dobro znadem.

— Mi ćemo mu prvi zasoliti pod Zamošćem, — rekne gospodin starosta kaluški, pa naškubi usta i pograbi se s neobičnom smjelošću za bokove. — Da, što je meni švedski kralj! He? Koga ja u goste zovem, tomu i vrata otvaram! Zar nije tako? He!

Tu se gospodin starosta razjunači još više, pa udari koljenima o stol, a lice mu se silno namršti i on nastavi smjelo i odlučno:

— Što je meni švedski kralj? On je gospodar u Švedskoj, a ja sam Svojgospodin Zamojski u Zamošću. Eques polonus sum[1]) i ništa više, ali sam svoj u svom domu! Ja sam Zamojski, a on je kralj švedski... a Maksimilijan je bio austrijski, zar ne? On dolazi... pa neka dolazi!... Vidit ćemo! Njemu je malo Švedske, a meni je dosta Zamošća, ali ga ne dam, zar ne?

— Krasno je, moja gospodo, slušati ne samo takovu elokvenciju, nego i tako divne misli! — vikne gospodin Zagloba.

— Zamojski je Zamojski! — odgovori gospodin starosta kaluški, uzradovan tom pohvalom. — Mi se nismo nikomu klanjali, pa se i ne ćemo... ma foi![2]) A Zamošća ne dam, pa basta!

— U zdravlje domaćine! — kliknu častnici.

— Živio! Živio!

— Gospodine Zaglobo, — vikne starosta, — ja ne puštam švedskoga kralja u Zamošć, a vas iz Zamošća.

— Gospodine starosto, hvala na ljubavi, ali vi to ne ćete učiniti, jer koliko god ćete švedskoga kralja onim prvim ozlojediti, toliko bi ga ovim drugim razveselili.

— Dajte mi poštenu rieč, da ćete poslije vojne doći k meni!

— Dajem.

Još su se dugo častili, a onda poče san moriti vitezove, te podjoše na počinak, već i za to, što su ih doskora čekale težke noći, jer su Švedi već bili blizu, pa su se njihove predstraže mogle pojaviti svaki čas.

---

[1]) Sve na svoj način.

[1]) Vitez sam poljski.

[2]) Vjere mi!

Digitized by Google

— On doista ne će dati Zamošća, — rekne Zagloba, vraćajući se u svoj stan sa Skrzetuskim i Volodijovskim. — Jeste li vidili, moja gospodo, kako smo se zavolili? U Zamošću će biti dobro i meni i vama. Ja i gospodin starosta slažemo se tako, kao dva golubića. Dobar je to gospodin... Hm! Da je moj mali nož, pa da ga za pojasom nosim, često bih ga oštrio, jer je prilično tup... Ali je dobar čovjek, koji ne će izdati domovinu, kao što ju je izdao onaj biržanski bivol... Jeste li vidili, kako magnati laskaju staromu Zaglobi? Samo im se moram opirati... Jedva sam se oteo Sapiehi i već me napastuje drugi... Ali ovoga ću krasno naviti, pa ću Švedima na njemu zaigrati takovu ariju, da će se pod Zamošćem na smrt naplesati.

Dalnji im razgovor prekine žamor, dolazeći iz grada. Za čas htjede neki poznati častnik da brzo prodje kraj njih.

— Stoj! — vikne Volodijovski. — Što je?

— S bedema se vidi požar, Sčebrešin gori! Švedi su tu!

— Hajdemo na bedeme, moja gospodo! — rekne Skrzetuski.

— Idite, a ja idem spavati, jer mi treba snage za sutra, — odgovori Zagloba.

III.

Još iste noći ode gospodin Volodijovski na izvide i dovede ranim jutrom nekoliko sužanja. Ovi potvrdiše, da je sam švedski kralj u Sčebrešinu i da će odmah banuti pred Zamošć.

Gospodin starosta razveseli se na te viesti, jer je doista silno čeznuo za tim, da svoje topove prokuša na Švedima. Uz to je sudio posve pravo, ako baš napokon i bude morao podleći, da će barem ciele mjesece zadržati švedsku moć, a dotle će kralj Jan Kazimir sakupiti svoju vojsku, dotle će mu u pomoć stići i tatarska orda, pa će se u svoj državi moći pripraviti jaki i pobjednički odpor.

— Jednoč mi se pruža mogućnost, — govorio je s najvećom odvažnošću na bojnom vieću, — da izkažem znatnu uslugu kralju i otačbini, pa vam za to izjavljujem, da ću se prije lagumom baciti u zrak, nego što će ovamo stupiti švedska noga. Oni hoće, da Zamošće uzmu silom, pa dobro! Neka ga uzmu! Vidit ćemo, tko je bolji! Nadam se, moja gospodo, da ćete mi svi svojski pomagati!

— Mi ćemo i poginuti uz vašu dostojnost! — odgovoriše svi častnici.

— Samo ako nas budu obsiedali, — rekne Zagloba, — jer bi nas mogli i mimoići. Moja gospodo, kao što sam Zagloba, tako ću prvi povesti provalu!

— A ja ću s ujakóm! — klikne Rok Kovalski. — Skočit ću na samoga kralja!

— A sada na zidine! — zapovjedi gospodin starosta.

I svi podjoše. Kao cviećem okitiše se zidine vojnicima. Pješačke pukovnije, tako vrstne, kakovih nije bilo u svoj Republici, stajale su spremne jedne kraj drugih, s puškama u ruci i gledajući na otvoreno polje. U njima je služilo malo inozemaca, samo nekoliko Prusa i Franceza, a glavno bijahu redoviti domaći vojnici. Ljudi stasiti i snažni, odjeveni u raznobojne odore i izvježbani tako, da su se mogli mjeriti i s najboljim englezkim vojnicima. Osobito su bili strašni, kad su izpalili svoje puške, pa jurišem nahrupili na neprijatelja. I sad su nestrpljivo očekivali Švede, sjećajući se svojih sjajnih pobjeda nad Hmielnickim. Uz topove bijahu gotovo sami Flamandci, najbolji i najizvrstniji topnici. Pod gradom su stajali laki konjanički odjeli, sami posve sigurni, jer su bili pod dosegom topova, i uviek spremni, da pojure onamo, kamo je bilo nuždno.

Starosta kaluški obilazio je zidine pod sjajnim oklopom i sa zlatnim buzdovanom u ruci, pa je svaki čas pitao:

— No, što je? Zar se još ne vide?

I kleo je izpod nosa, kad su mu odgovarali, da ih još uviek nema. Za čas je otišao na drugu stranu, pa i opet zapitao:

— No, što je? Zar se još ne vide?

A medjutim se je težko što moglo viditi, jer je magla prekrivala obzorje. Istom oko deset sati počne se razilaziti. Vedro nebo pojavi se nad glavama, a obzorje se razjasni i odmah počeše na zapadnoj strani vikati:

— Idu! Idu! Idu!

Gospodin starosta, gospodin Zagloba i tri častnika stupe brzo na više mjesto, s kog se je sve moglo dobro viditi, pa stanu gledati kroz dalekozore. Još je nešto magle ležalo na zemlji, te se je činilo, kao da švedska vojska do koljena ide po vodi. Bliže pukovnije mogle su se već posve liepo razabrati, pa se je i prostim okom moglo viditi, kako dolaze konjanici i pješaci. I sve ih je dolazilo više i više, a uz njih bijahu i topovi.

Vidik je bio prekrasan. Iz sredine svake četvorine stršila je u vis prava šuma sulica, a nad njom su lepršale raznobojne zastave, ponajviše modre sa bielim križevima i zlatnim lavovima. I dodjoše još bliže. Na zidinama je sve bilo tiho, a vjetar je donosio škripu kola, topot konja i žamor ljudi. Došavši na dva puškometa, stadoše se neprijatelji širiti pred tvrdjavom. Neke četvorine prosuše se u hrpe. Očito su se spremali, da podignu šatore i da izkopaju šanceve.

— Eto ih! — rekne gospodin starosta.

— Da, eto te pasje braće! — odgovori Zagloba.

— Čovjek bi ih lako mogao prstima prebrojiti.

— Ovakovi stari praktici, kao što sam ja, ne trebaju ih brojiti, već ih samo okom pregledaju. Ima ih deset tisuća konjanika i osam tisuća pješaka s topovima. Ako sam se prevario za jednoga čovjeka, ili za jednoga konja, dat ću za to sav svoj imetak.

— Zar ste ih mogli tako točno pregledati?

— Ima ih deset tisuća konjanika i osam tisuća pješaka, tako mi moje glave! Ali se nadam, da će otići u mnogo manjem broju, čim samo na njih povedem jednu provalu.

— Čujete li, kako trube?

I doista bijahu trubljači izstupili iz bojnoga reda, pa zatrubili neku bojnu ariju. Napokon pojaši napred nekoliko konjanika. Na pol puta privezaše biele rubce na svoje mačeve i stadoše njima mahati.

— Poslanstvo! — rekne Zagloba. — Ja sam vidio, kako su ti lupeži dojašili u Birž, a zna se, što se je onda dogodilo.

— Zamošć nije Birž, a ja nisam vojvoda vilenski! — odgovori gospodin starosta.

U to se poslanici približiše k vratima. Za čas dodje k gospodinu starosti dnevni častnik i javi, da gospodin Jan Sapieha želi s njim govoriti u ime švedskoga kralja.

A gospodin starosta prihvati se odmah za bokove, pa se strašno namršti i napokon rekne:

— Reci gospodinu Sapiehi, da Zamojski ne govori s izdajicama. Ako švedski kralj hoće da sa mnom govori, neka mi pošalje rodjenoga Šveda, a ne Poljaka, jer neka Poljaci, koji služe Švedima, k mojim psima dolaze kao poslanici, pošto ih ja prezirem, kao i pse!

— Tako mi Boga, to je krasan odgovor! — klikne s nehinjenim zanosom Zagloba.

— A neka ih svi vrazi nose! — vikne gospodin starosta, obodren tom pohvalom. — Zar da s njima pravim Bog zna kakove ceremonije, što li?

— Dozvolite mi, vaša dostojnosti, da mu sam odnesem taj odgovor! — rekne Zagloba.

I ne čekajući dulje, ode s dnevnim častnikom k gospodinu Janu, te je bilo očito, da mu je ne samo ponovio starostine rieči, već mu je još i u svoje ime rekao nešto takova, da je gospodin Sapieha odmah okrenuo svoga konja, kao da je grom pred njim tresnuo, pa natisnuo kapu na oči i brzo odjašio.

A sa zidina stadoše vikati za njim i za njegovom pratnjom:

Digitized by Google

— Natrag, izdajice i židovske sluge! Huž, huž!...

Sapieha dodje pred kralja blied i stisnutih zubi. A i sam kralj bijaše zlovoljan, jer ga Zamošć prevari u njegovim nadama. Uz sve ono, što su mu prije govorili, mislio je najviše, da će naći grad takove odporne snage, kao Krakov, ili Poznanj, koje je već bio predobio. A medjutim nadje jaku tvrdjavu, posve sličnu danskim i nizozemskim, pa nije mogao ni pomisliti, da će ju zauzeti bez velikih i težkih topova.

— Što je? — zapita, ugledavši Sapiehu.

— Ništa! Gospodin starosta ne će da govori s Poljacima, koji služe vašoj kraljevskoj milosti. K meni je poslao svoga šaljivdžiju, koji je i mene i vašu kraljevsku milost pogrdio tako, da vam to ne mogu ni reći.

— Meni je svejedno, s kim on hoće da govori, samo ako hoće. U pomanjkanju drugih, imam i željeznih dokaza, a medjutim ću mu poslati Forgella.

I doista se Forgell pol sata kasnije sa čisto švedskom pratnjom javi pred gradskim vratima. Most lančenik spusti se polagano i general udje u tvrdjavu. Očiju nisu vezali ni njemu, ni komu drugomu od njegove pratnje; gospodin starosta je očito htio, da on sve vidi i priobći svomu kralju. A dočeka ga tako ponosno, kao kakav knez, i zadivi svojim bogatstvom, jer ni najmoćniji Švedi nisu imali ni dvadeseti dio toliko imetka, koliko ugledniji Poljaci, a gospodin je starosta medju ovima bio možda najugledniji. Lukavi Šved poče s njim odmah govoriti tako, kao da ga je kralj Karlo Gustav bio poslao k sebi ravnomu vladaru, nazivajući ga neprestano princom, premda mu je gospodin Svojgospodin odmah odgovorio, da on to nije.

— Ja nisam princ, nego samo poljski vitez, ali sam baš za to i knezovima ravan.

— Vaša kneževska milosti, — nastavi ipak Forgell, ne dajući se smesti, — najjasniji švedski kralj i moj gospodar (tu je dugo nabrajao sve naslove) nije ovamo došao kao neprijatelj, nego kao gost, pa vam po meni poručuje, da se čvrsto nada, da će vaša kneževska milost njemu i njegovoj vojski gostoljubivo otvoriti gradska vrata.

— U nas nije običaj, — odgovori gospodin Zamojski, — da komu uzkratimo našu gostoljubivost, pa makar i nepozvan došao. Uviek će se naći mjesto kod mog stola, pa dapače za tako dostojnu osobu i prvo. Recite dakle najjasnijemu kralju, da ga uljudno pozivljem, i to tim iskrenije, što sam ja baš tako gospodar u Zamošću, kao što je on gospodar u Švedskoj. Ali jer i sam, kao što ste vidili, imam dosta sluga, ne treba njegova švedska jasnost da svoje sa sobom vodi. Inače bih morao misliti, da me prezire i da me smatra siromakom.

— Dobro! — šaptne gospodin Zagloba, stojeći iza gospodina staroste.

A gospodin starosta, dovršivši svoj govor, nadme usta i zapita:

— A? Nije li tako? A?

Forgell počne grizkati svoje brkove, pa progovori:

— To bi za kralja bio izraz najvećega nepovjerenja, kad vaša kneževska milost ne bi njegovu pratnju htjela pustiti u tvrdjavu. Ja sam kraljev pouzdanik, pa poznam njegove najtajnije misli, a osim toga imam zapovied, da u kraljevo ime i na njegovu kraljevsku rieč uvjerim vašu kneževsku milost, da on ne misli stalno zauzeti ni zamojske krajeve, ni samu tvrdjavu. Ali jer je vojna u ovoj nesretnoj državi na novo buknula, jer je buna podigla svoju glavu, i jer se je Jan Kazimir, zaboravivši na sve poraze, koji mogu zadesiti Republiku, i misleći samo na svoje probitke, povratio u ovu zemlju, da s poganima navaljuje na kršćanske čete, odlučio je moj nepobjedivi kralj i gospodar, da ga progoni sve do divljih turskih i tatarskih stepa, jedino u tu svrhu, da ovoj državi povrati mir i sreću, a slobodu i blagostanje žiteljima Republike.

Starosta kaluški udari se rukom po koljenu, ali ne reče ni rieči, već mu samo Zagloba šaptne:

— Djavao se je zaodjeo u ornat, pa repom na misu zvoni!

— Pod kraljevom protekcijom prosula su se već na ovu državu mnoga dobročinstva, — nastavi Forgell, — ali je naš najjasniji kralj, misleći u svom otčinskom srcu, da još nije dosta učinio, ponovno ostavio svoju prusku provinciju, da joj i opet u pomoć priskoči i da Jana Kazimira konačno upokori. No da se ta nova vojna uzmogne brzo i sretno dovršiti, mora njegova kraljevska milost bezuvjetno na neko vrieme zauzeti ovu tvrdjavu, da mu posluži kao glavno uporište, odakle će svoje čete na buntovne neprijatelje slati. I začuvši, da gospodar Zamošća sve druge nadkriljuje i čašću i bogatstvom, kao i plemenštinom svoga roda i ljubavlju k otačbini, rekao je odmah moj kralj i gospodar: „Taj će me razumiti, taj će pravo ocieniti sve moje dobre namjere, taj će u mene imati dosta pouzdanja, pa će mi prvi pružiti svoju pomoćnicu ruku.“ I tako od vas, gospodine, ovisi buduća sudbina vaše domovine. Vi možete da ju spasite i da joj budete otcem... Za to ni ne sumnjam, da ćete to i učiniti. Tko je od svojih predja baštinio veliku slavu, taj ne smije propustiti zgodu, da ju još i poveća i bezsmrtnom učini. Vi ćete doista učiniti više dobra, ako nam otvorite vrata ove tvrdjave, nego da cielu novu provinciju pridružite Republici. Kralj se nada, da će vas na to sklonuti i vaše srce i vaš razum, pa za to ne će da vam zapovieda, nego vas moli, ne će da vam se grozi, nego vam nudi svoje prijateljstvo, ne će da ugovara kao pobjeditelj s pobiedjenim, nego kao ravan s ravnim.

Tu se general Forgell pokloni gospodinu starosti tako duboko, kao kakovomu vladaru, pa zašuti. U dvorani nastade tišina i sve oči bijahu uprte u starostu.

On se uzvrpolji na svom pozlaćenom stolcu, pa nadme usta, primi se za bokove, uzvilaši glavu, kao jogunasti konj, i napokon progovori:

— Eto, što ie! Ja sam njegovoj švedskoj jasnosti vrlo zahvalan za dobro mnienje, što ga ima o mom razumu i o mojoj ljubavi k otačbini. I ništa mi nije milije od prijateljstva tako moćnoga potentata. Ali ipak mislim, da se samo tako možemo ljubiti, ako njegova švedska jasnost ostane u Stockholmu, a ja u Zamošću, zar ne? Stockholm je naime njegove kraljevske jasnosti, a Zamošć je moj!... A glede ljubavi prema Republici mislim, da joj ne će biti ljepše onda, kad Švedi u nju budu dolazili, nego kad budu iz nje otišli. Eto tako je! Rado vjerujem, da bi Zamošć u velike mogao pomoći njegovoj švedskoj jasnosti, da pobiedi kralja Jana Kazimira, ali za to morate i vi znati, da ja nisam prisegao vjernost njegovoj švedskoj jasnosti, nego baš kralju Janu Kazimiru, pa mu za to i želim pobjedu, a Zamošća vam ne dam. Eto tako je!

— To je politika! — klikne Zagloba.

U dvorani nastade radostan žamor, ali se gospodin starosta udari rukom po koljenu i svi se odmah umire.

Forgell se smete, pa je nekoliko časova šutio, a onda stane na novo dokazivati: i nagovarao je i grozio se i molio i laskao. Kao rieka tekla je iz njegovih usta latinština, a znoj mu je oblio čelo, ali je sve bilo uzalud, jer je na sve svoje dokaze, koji bijahu tako silni, da bi mogli srušiti i najjače zidine, čuo samo jedan odgovor:

— A ja ipak Zamošća ne dam! Eto tako je!

Audiencija potraja predugo, a napokon postade za Forgella i jako neugodna, jer je sve veća veselost obuzimala prisutnike. Sve češće je pala kakova šaljiva rieč, ili kakova doskočica, bud iz usta gospodina Zaglobe, bud iz usta koga drugoga, a onda se je prigušeni smieh začuo po dvorani. Napokon uvidi Forgell, da se mora latiti zadnjih sredstava, pa za to razvine povelju s pečatom, što ju je držao u ruci, i rekne svečanim, slavodobitnim glasom:

— Za otvorenje gradskih vrata nudi njegova kraljevska jasnost (tu je i opet dugo nabrajao sve naslove) vašoj kneževskoj milosti na vječna vremena lubelsko vojvodstvo!

Digitized by Google

Začuvši to, začudiše se svi, a na časak se začudi i sam gospodin starosta. Forgell poče već pobjedonosnim pogledom mjeriti sve prisutne, kadno usred sveobće tišine

Gospodin starosta nije dugo promišljao, već se udari rukom po koljenu i odgovori gromkim glasom:

— A ja nudim njegovoj švedskoj jasnosti Nizozemsku!

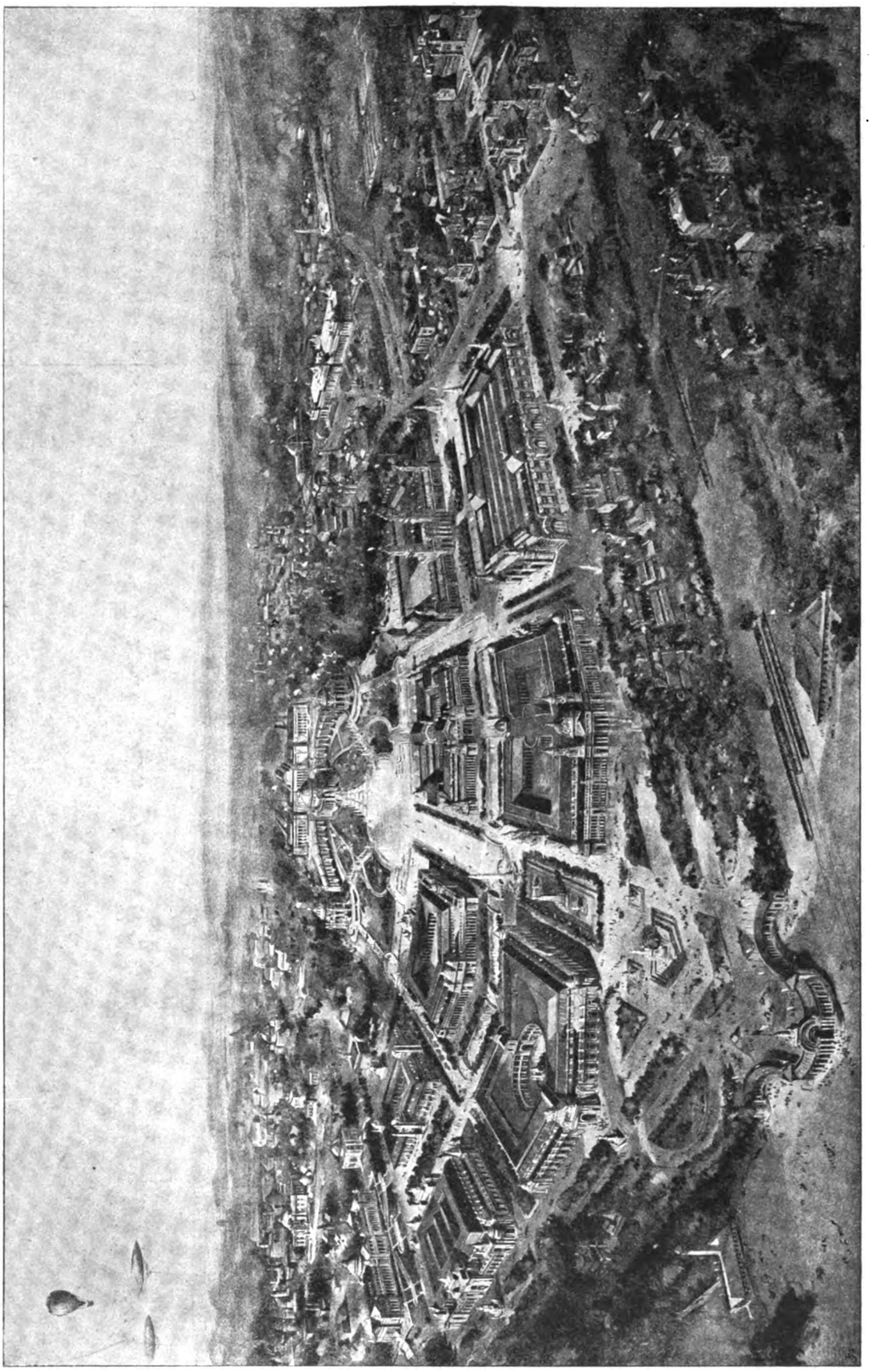

Panorama svjetske izložbe u St. Louisu. (Po službenom nacrtu.)

reče poljskim jezikom gospodinu starosti gospodin Zagloba:

— Vaša dostojnosti, a vi ponudite švedskomu kralju u zamjenu Nizozemsku.

U isti čas zagrmi silan smieh po svoj dvorani. Potresoše se svi trbusi i svi pojasi na trbusima; jedni su pljeskali rukama, a drugi su se okretali kao pijani, i svi su se gromko smijali. Forgell je bio blied; obrve je strašno

Digitized by Google

namrštio i čekao plamnih očiju i ponosno podignute glave. Napokon zapita uzbudjenim glasom:

— Je li to zadnji odgovor vaše dostojnosti?

Na to pogladi gospodin starosta svoje brkove.

— Nije, — odgovori, podignuvši glavu još ponosnije, — jer još imam i topove na zidinama!

Audiencija bijaše dovršena.

Dva sata kasnije zagrmiše topovi sa švedskih šanceva, ali im i iz tvrdjave odgovoriše s jednakom snagom. Cieli Zamošć prekri se dimom, kao neizmjernim oblakom, i samo je često sievalo u tom dimu uz strašnu grmljavinu. No doskora je oganj iz težkih tvrdjavskih topova prevladao. Švedsko je zrnje padalo u grabe, ili se je odbijalo od jakih zidina; pod večer morali su se neprijatelji povući iz najbližih šanceva, jer su ih tvrdjavski topovi zasipavali takovom tučom zrnja, da u njima nije nitko mogao uzdržati. Razjareni švedski kralj zapovjedi, da se zapale sva obližnja sela i mjesta, pa je sva okolica po noći bila slična jednom moru ognja, ali gospodin starosta nije za to mario.

— Dobro, — govorio je, — neka pale! Mi imamo krov nad glavom, a njima će sve to doskora prisjesti!

I tako je bio zadovoljan sam sa sobom, da je još isti dan priredio sjajnu gostbu, koja je potrajala sve do noći. Gradska glasba je za vrieme gostbe svirala tako gromko, da su ju uzprkos topovskoj grmljavini i u najdaljim švedskim šancevima čuli.

A Švedi su pucali neprestano, te je ta pucnjava potrajala cielu noć. Drugi dan dodje kralju nekoliko topova, koje odmah smjestiše na šanceve i počeše iz njih prosipati živu vatru. Kralj se doduše nije nadao, da će srušiti gradske zidine, već je samo htio uvjeriti gospodina starostu, da će neumolno obsiedati tvrdjavu. Htio je da ga prestraši, ali je to bilo uzaludno. Gospodin starosta nije ni na čas klonuo duhom, već je svaki čas dolazio na zidine, pitajući:

— Za što oni tako uzalud svoj puščani prah troše?

Gospodin Volodijovski molio je s drugim častnicima, da smiju provaliti iz tvrdjave, ali im to gospodin starosta nije dozvolio, jer nije naprosto htio, da se uzalud prolieva krv. Uz to je dobro znao, da bi borba bila žestoka, jer se tako izvrstan vojskovodja, kao što je bio švedski kralj, jamačno ne bi dao nenadano zaskočiti. Videći Zagloba, da gospodin starosta nepomično stoji na tom stanovištu, molio ga je takodjer tim više, da smije povesti provalu iz tvrdjave.

— Vi preveć čeznete za krvlju! — odgovorio mu je gospodin Svojgospodin. — Nama je dobro, a Švedima zlo, pa za što da k njima idemo? Vi bi mogli poginuti, a meni ste kao savjetnik tako potrebni, jer sam Forgella samo vašom ponukom onako smeo, kad sam mu Nizozemsku spomenuo.

Gospodin Zagloba reče, da ne može uzdržati za zidinama, već da mora udariti na Švede, ali je ipak morao slušati.

I ne imajući drugoga posla, bio je ponajviše medju vojnicima na zidinama, davajući im svoje zapoviedi, koje su svi rado slušali, jer su ga smatrali jednim od najizkusnijih bojovnika u cieloj Republici. A on se je silno radovao, gledajući odvažnu obranu i vojničku hrabrost.

— Gospodine Mihajlo, — govorio je Volodijovskomu, — sada je već posve drugi duh u plemstvu i u Republici, sada su druga vremena. Nitko ne misli više na predaju i na izdajstvo, već je svatko spreman, da i pogine za kralja i otačbinu, prije nego što i za jedan korak pred neprijateljem odstupi. Sjećaš li se, kako se je prije godinu dana sa svih strana čulo: ovaj je izdao, onaj je izdao, taj je priznao švedsku protekciju, a sada je naša protekcija potrebnija Švedima, koje će vrag doskora odnieti, jer ih više ne protežira. Naši su trbusi tako puni, da bi po njima mogli bubnjati, a njih glad muči i u kosture pretvara.

Gospodin Zagloba je imao pravo. Švedska vojska nije imala hrane, a za osamnaest tisuća ljudi, ne računajući konje, nije ju mogla odakle uzeti, jer je gospodin starosta još u pravo vrieme bio sav živež iz ciele bližnje okolice dopremio u tvrdjavu. A u dalnjoj okolici stajali su oboružani seljaci i konfederati, pa pojedini švedski odjeli nisu mogli da idu po hranu, jer bi ih već iza njihova tabora čekala sigurna smrt.

Uz to nije ni gospodin Čarniecki otišao preko Visle, već je neprestano obilazio oko švedske vojske, kao vuk oko ovčarne. I opet učestaše noćni alarmi, a omanji odjeli propadali su bez traga. Kod Krasnika pojaviše se neki poljski odjeli, koji prekinuše svaku komunikaciju s okolicom preko Visle. Napokon stiže viest, da gospodin Pavao Sapieha s jakom litvinskom vojskom dolazi sa sjevera, da je uz put potukao posadu u Lublinu, da je zauzeo Lublin i da se brzim hodom približava k Zamošću.

Svu opasnost položaja uvidi najizkusniji od svih švedskih vojskovodja, stari Wittemberg, pa ju posve otvoreno prikaza kralju.

— Ja znadem, — reče, — da genij vaše kraljevske milosti može počiniti prava čudesa, ali će nas uništiti glad, a kad onda neprijatelj na nas navali, ne će nitko iznieti živu glavu.

— Kad bih imao tu tvrdjavu, — odgovori kralj, — dovršio bih za dva mjeseca cielu vojnu.

— Za takovu tvrdjavu je i godina dana obsiedanja malo.

Kralj je priznavao u svojoj duši, da stari bojovnik ima pravo, ali mu ipak nije htio priznati, da ne vidi dalnjih sredstava, da se je i njegov genij izcrpio.

Još je uviek računao na kakav nenadani slučaj, pa je zapovjedio, da topovi pucaju dan i noć.

— Napokon će klonuti duhom, pa će se upustiti u ugovaranje, — govorio je.

Iza nekoliko dana najužasnije pucnjave pošalje i opet Forgella u tvrdjavu.

— Moj kralj i gospodar — rekne Forgell, došavši pred starostu — nada se, da su velike štete, koje ste pretrpili, umekšale gordost vaše kneževske milosti, te vas sklonule na ugovaranje.

A na to će gospodin Zamojski:

— Dakako, dakako! Štete su velike, kako ne? Ubili ste mi jednu svinju, koju je komad granate pogodio u trbuh. Pucajte još jedan tjedan, pa ćete možda ubiti i drugu.

Forgell odnese taj odgovor kralju. Na večer bijaše i opet bojno vieće u kraljevu stanu, a sutradan stadoše Švedi svoje šatore slagati na tovarna kola i snimati topove sa šanceva . . . a u noći ode ciela vojska.

Zamošć je za njima grmio iz svih svojih topova, a kad već izčeznuše iz očiju, izadjoše kroz južna vrata dvie pukovnije, šemberkovska i laudanska, da ih progone.

Švedi podjoše na jug. Wittemberg je doduše savjetovao, da se povrate u Varšavu, uvjeravajući svom svojom snagom, da je to jedini put spasa, ali švedski Aleksander odluči, da će do skrajnih granica države progoniti poljskoga Darija.

(Nastavit će se.)

Digitized by Google

Vjerenici.

O sladka srećo, ti si meni došla
Kô tračak sunca nakon zore rane,
Da putem, kojim noga mi je pošla,
Pozlatiš moje pramaljetne dane!
O, sladka srećo, ti si meni došla
Kô tračak sunca nakon zore rane!

Ja nemam rieči, izraza ni slova,
Da reknem ono, što mi srce ćuti.
U grob je pala povorka bolova,
U grob je pala, pa sad tamo šuti.
Ja nemam rieči, izraza ni slova,
Da reknem ono, što mi srce ćuti.

Tek osjećam, da ginem u čeznuću
Kô mladi slavulj u cik noći sjajne,
Kad pjeva pjesmu zanosnu i vruću
U slavu svoje vjerenice bajne.
Tek osjećam, da ginem u čeznuću.
Kô mladi slavulj u cik noći sjajne.

Sva slast i dražest, što ju život krije,
U jedan mah kroz biće moje struji.
Ja ne znam pitat, što bijaše prije,
Kad lutah sličan brodu na oluji.
Sva slast i dražest, što ju život krije,
U jedan mah kroz biće moje struji.

A pjesme su mi kô akordi tvoji,
U glasbenom što radjaju se kolu,
Kad biela ruka naglasak im kroji
Ganutljivo u duru i u molu.
A pjesme su mi kô akordi tvoji,
U glasbenom što radjaju se kolu.

O, Ello moja, ti si meni došla
Kô tračak sunca nakon zore rane,
Da putem, kojim noga mi je pošla,
Pozlatiš moje pramaljetne dane!
O. Ello moja, ti si meni došla
Kô tračak sunca nakon zore rane!

Miroslav Hirc.

Kišnik.

Na jesenjem nebu visjeli težki oblaci i prietili se groznom burom; a u skromnoj kućici u predgradju sjedio mladić i očajnim okom zurio u nebo. Sutra će polagati izpit zrelosti. Sutra je taj davno izgledani dan... Ali kako će da stupi na izpit, pred profesora, sav promokao i blatom zaprskan? Predgradje je daleko od sredine grada, gdje je gimnazija... Brižno majčino oko opazi brige jedinca.

— O čemu tako misliš? U kake si se to misli zakopao, moj sinko?

Mladić se prignu do majke i cjelovom pokuša, da zamieni neugodan odgovor.

— Djetinja briga, majko, ništa!

I odkri majci jade svoje. Sutradan sipila sitna kiša, maturant opazi na svojoj postelji novi kišnik, ali i da u majke više nema onaj debeli, topli ogrtač, kojim bi ogrtala izmučeno i prozeblo svoje tielo.

Suza zaiskri u oku mladića, a ovaj mu kišnik postade svetinjom, relikvijom materinje ljubavi. Na držku ureza monogram majčinog imena i nezaboravni dan, kad mu ga dade...

*

I opet je bila kiša, kad je mladić prvi put stupio u bieli sviet, da podje za svojim hljebom. Ode bogatom bankiru, u koga bijaše izpražnjeno mjesto činovnika.

Drhtavim glasom i drhtavom rukom stupi pred direktora i zamoli ovo mjesto. Bijaše to čovjek hladan, stroga lica, a kao sav ukopan u neke debele knjižurine, sa kojih nerado podiže glavu, da pogleda mladića.

Nedaleko u kutu igralo se diete.

— Vi ste već služili u banki? — upita lakonski.

— Nisam! — odgovori mladić smjerno.

— Onda mi ne možete trebati! — odreže direktor i zadubi pogled opet u knjigu.

Mladić izidje. Očaj ogrnuo mu tielo i dušu. Kod kuće starica majka gladuje, a njega tu odbiše. I krupne suze valjahu se iz naoblačenih mu očiju.

U to začuje za sobom veseo djetinji glas i opazi dvie ručice, koje mu pružahu njegov zaboravljeni u kutu kišnik. Uze i zahvali, ali opet začuje taj mili glasić:

— Tata, tata, on plače, ja sam mu dao kišnik, uze ga — ali on jako plače, tata, ja sam to vidio!

Postidjeno poleti mladić iz kuće. No kišnik i diete razmekšalo srce direktorovo. Pozva ga po lakaju natrag i dade mu mjesto. Sveta je to uspomena taj kišnik, uspomena na najozbiljniji, na najosudniji i na najsretniji dan mladićeva života.

Bijaše dvie godine kasnije. On i njegov kišnik bijahu dva iskrena druga. Čim se nebo mrve naoblači, a on već hvata za svojim prijateljem, koji je jadan već i ostario i izbliedio. Ne jedna liepa gospodjica rugala mu se radi njega, što ga nosi — onakova stara.

*

A sada treća uspomena... najsretnija... Ovaj put ne bijaše ni kiše ni oblaka. Veselo pramaljeće napunilo čitav kraj zlatom, cviećem, mirisom, sjajem, pjevanjem i osmjehom. Proljetno zefirče donašalo mu taj osmjeh, a uz njega vidilo je i neko milo djevojče plave kose, i mislio o njemu dan i noć. I danas usred snatrenja o njoj ugleda je odjedared zbilja laku i veselu u laganoj, finoj proljetnoj haljinici, veselu kao uviek. Plave je oči uprla u nebo, gdje se iz daleka šuljahu oblaci i pretijahu liepoj joj haljinici. Pjevuckaše, ali naglo umuknu, kaplja kiše pade na mali joj nosić. Mladić pobrzao za njom i otvorio nad njom svoj kišnik. Zahvalno ga pogleda liepo djevojče i stidno stupaše tik uz njega. Zefir se tome veselio. Od obiesti razplete mirisnu kosu djevice, da njome omiluje žarke obraze mladićeve. Taj dodir bijaše za njega prvo i posljednje milovanje ljubljene djevojke... Taj dan, ta šetnja bijaše najsretniji dan života njegova, uspomena njegovih.

Jelica Belović-Bernadzikowska.

Digitized by Google

Ledeno doba Balkanskog poluotoka.

Lice zemlje promienilo se često, pa se mienja danas i mienjati će se dotle, dok bude zemlja živa. Pojedini slojevi zemlje imadu svoju poviest, koje su napisale u njemu sačuvane okamine ili petrefakti. Bilo je na zemlji do sada raznih doba, koje nam opisuje geologija ili zemljoslovje, nu glavne su dobe četiri. — Prva doba zove se arhäička perioda ili pradoba zemlje, druga je perioda poläozoička ili stari viek zemlje, treća je mesozoička perioda ili srednji viek, a četvrta je käno- ili neozoička perioda ili novi viek zemlje. Svaka od ovih doba dieli se opet na formacije, tako ima druga doba pet glavnih formacija: kambričku, silursku, devonsku, karbonsku (doba kamenog uglevlja) permsku ili formaciju dyasa.

Četvrta doba ima ove glavne odsjeke (iduči sa površine zemlje prama nutrinji): kvarternu formaciju, neogenu- (mladji tercijar) i poläogenu (stariji tercijar) formaciju. Prva formacija dieli se na aluvium, a to je doba, u kojoj živimo sada, i na diluvium, a to je doba, koja nas u ovome članku najviše zanima.[1])

U diluviju je znamenita glacijalna ili ledena doba zemlje. Već za mladjega tercijara ili pliocäna počele su se mienjati klimatičke prilike na zemlji. Životinje i biline dalekoga sjevera počele se pomicati prama jugu, kako nam to vjerno svjedoče sačuvane okamine. Usljed klimatičkih prilika, nastupilo je veličajno oledjivanje Evrope i sjeverne Amerike, kako je to dokazano i utvrdjeno, nastupila je ledena doba, kojoj bijaše predtečom präglacijalna perioda, a zaključila je sa postglacijalnom.

Tragova takove oledbe (ili bolje oledbâ) ne ima samo po visinama, već i po ravnicama. To su takodjer gruje ili morene i putujući hribovi (erratische Blöcke, Irrblöcke), kadkada ogromni kameni balvani, koje je nanio led ledenjaka, koji se je pomicao ili su ih nosile ledene sante, a kad se led raztopio, hrib je ostao na zemlji. Na visinama švicarske Jure ima hribova, kojima je postojbina na najvećim visinama centralnih Alpa. Na ravnicama sjeverne njemačke i u baltičkim krajevima Rusije ima hribova, kojima je porjeklo valjda na skandinavskom poluotoku.

Na ledu ima takodjer uglastoga i oštrobridnog kamenja, koje se odvalilo sa susjednih pećina i stiena ledenjaka. Kako se led pomiče, stvaraju se od ovoga kamenja na njemu manje ili više izprekidane pruge, povorke, koje sežu od začetka do kraja ledenjaka. To su gruje ili morene, koje su ostale, kad je ledenjaka nestalo, pa nam i danas, ako je tomu i daleki viek, odavaju njegovo mjesto.[2]) Medju tragove ledene dobe spadaju i osobiti nanosi, podovi ili terase, lodom izprutane koturine, zaobljene i izlaštene pećine (Rundhöcker) itd.

Izpitavači prirodnih prilika Balkanskoga poluotoka, priznati geolozi i odlični promatrači, tvrdili su, da na njegovim planinama nije bilo starih ledenjaka, jer tragovi nisu tako tipski izraženi, niti one veličine kao tragovi sjeverne evropske glacijacije ili alpijske. Tek je pet, šest godina, da su tragovi ledene dobe na spomenutom poluotoku nesumnjivo dokazani. Odaje ih plastika planina i dolina jezera, kraska polja, razpored šljunkovitih i pjeskovitih nanosa itd.

Tragove ledene dobe odkrio je prof. Cvijić najprije na planini Rilu u Bugarskoj i o tome štampao u 54. knjizi „Glasa“ radnju: „Tragovi starih glečera na Rilu,“ a poslije toga utvrdio je ledenu dobu na nekojim planinama Bosne, Hercegovine, Crne gore, Stare Srbije i Macedonije.[1])

Znameniti radovi prof. Cvijića potakli su i druge učenjake, da se bave ledenom dobom Balkanskoga poluotoka, i tako je prije nekoliko godina postalo oko 16 izvještaja i razprava, koje govore ob ovom pitanju.

E. de Martoune bijaše prvi, koji je upozorio na vezu, što postoji izmedju Karpata u Sedmogradskoj i Rilu. Godine 1898. putovao je sjevernom Albanijom K. Hasert, sveučilištni profesor u Tübingenu. On nije našao tragova iz ledene dobe, ali je na osnovu rezultata na Rilu i Durmitoru zaključio, da ih mora biti. Dr. K. Oesterreich potvrdio g. 1902. stare tragove ledenjaka, a našao nove na Jakupici u Macedoniji. Od osobitoga su značaja promatranja prof. Penka, najznamenitijeg glaciologa i W. Davis-a, profesora na Haward-universitetu. Ova su dva učenjaka g. 1900. putovala po Bosni i Boki kotorskoj i našli tragova ledene dobe na Bjelašnici i Orjenu. Na ovom su divu našli gorostasne tragove ledene dobe: starih ledenjaka od 10 km. duljine i 80 četvornih kilometara površine! Glacijalna snježna linija na Orjenu spuštala se do 1400 m. visine.

Penck je u isto doba, kada i prof. Cvijić, priobćio svoju radnju „Die Eiszeit auf der Balkanhalbinsel“. K. Hasert, koji je dugo boravio u Crnoj gori i izdao djelo „Beiträge zur physischen Geographie von Montenegro,“ nije primjetio glacijalne tragove i oblike, koji su česti u nekim od crnogorskih brda, a nije ih našao, jer je tvrdo vjerovao, da ih ne ima, oslanjajući se pri tome na autoritet bečkoga geologa Tietze-a, koji je prije njega izradio geološku kartu Crne gore. Pošto su tragovi nadjeni na Durmitoru i nagovješteni, da ih može biti i po drugim crnogorskim planinama, pošao je Hasert g. 1900. po drugi puta u Crnu goru, kojom je prilikom potvrdio sve nadjene tragove na Durmitoru, a našao vjerojatne tragove na Žujovi i Lovčenu.

Izpod Širokara leži Bokumirsko jezero, 17 m. duboko, gdje je ledenjak slazio do 1450 m. visine. Od Širokara prama jezeru Rikavcu slazio je ledenjak od 4 km. duljine. Ovo je jezero duboko 13 m. i ima na obalama dva poda ili terase. Za ledene dobe bilo je stanje vode u ovom jezeru 70 m. iznad današnjeg, odnosno bilo je toliko duboko. Hasert našao je tragova ledene dobe i u Planinici i graničnoj planini Mojani. Čini se, da su Širokar i visoravan zapadno od Moračkih planina bili pod prostranim i tankim ledenim pokrivačem, slični onomu, kakav se očituje na Jezerima izpod Durmitora. Hasert je potvrdio i preplетanje kraskih i glacijalnih pojava naročito na Kapetanovu (1660 m.) i Brnjičkom jezeru, koje leži u visini od 1760 m.

U isto vrieme sa Hasertom proučavao je ledene tragove u Crnoj gori Vinassa de Regny, profesor geologije na bolonjskom sveučilištu, a našao ih je na istom mjestu, gdje i Hasert, ne znajući za njegov rad. Od njegovih nalazaka je najvažnija velika tipska gruja (morena) kod Greča, a čini se, da je ledenjak slazio sa susjednog vrha. Tragova je našao oko Širokara, na polju Mokru i oko Bokumirskog jezera i druguda.

---

[1]) Dr. F. Toula: Lehrbuch d. Geologie. Wien, 1900.

[2]) Toula razlikuje: Grund-, Mittel-, Seiten- i Stirnmoräne. Ove zadnje stvorile su n. pr. i Gardsko, Iseo, Comsko jezero i Lago maggiore. Prvo je duboko 346 m., drugo 409 m., ono leži pod morskom površinom 281, ovo 210 m., te bijahu valjda zatoni pliocenskoga mora. Ima od gruja i „Moränenamphiteather“.

[1]) Prof. Cvijić štampao je do sada (osim gornje radnje) o ledenoj dobi Balkanskoga poluotoka ove radove: Das Rilagebirge und seine ehemalige Vergletscherung. Ueber Gletscherspuren in Bosnien u. d. Hercegovina. Morfološke i glacijalne studije o planinama Bosne, Hercegovine i Crne gore. Morphologische und glaciale Studien aus d. Gebirgen von Bosn., der Herz. u. Montenegro. (I. Thl. Das Hochgebirge u. die Cannonthäler.) Reise in Macedonien. Eine Besteigung des Šardagh. L'epoque glaciaire dans la péninsulae des Balkans. O postanku jadranske kotline. Dinarisch-albanesische Scharung. — Glasoviti geograf A. Penk i drugi, potvrdili su sva Cvijićeva promatranja i zaključke kako to svjedoče njihovi radovi.

Digitized by Google

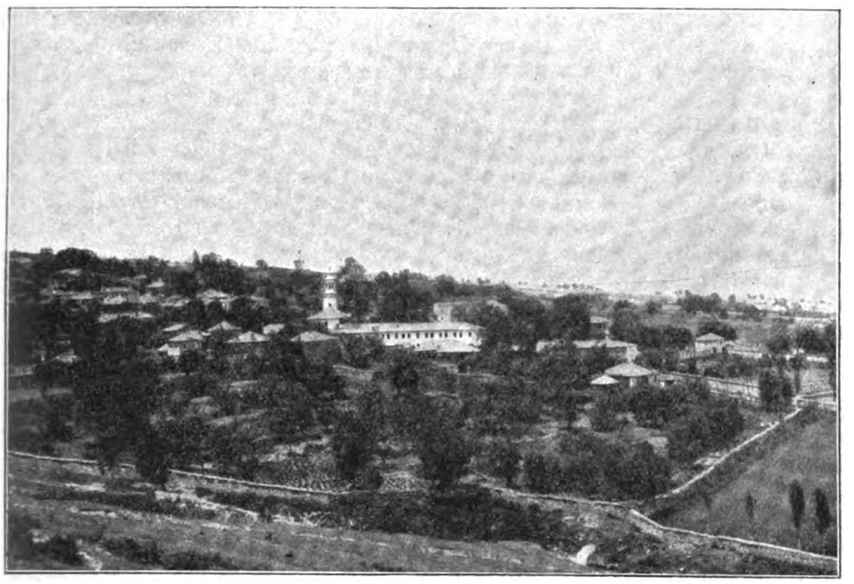

Drenovo.

U Bosni našao je tragova ledene dobe F. Kacer, koji se mnogo bavi geologijom te zemlje i Hercegovine. Našao ih je usred Bosne, na planini Vratnici, zapadno od Sarajeva. Ovaj je nalazak važan sbog geografskog položaja ove planine i za to, što su ledeni tragovi u Bosni bili pouzdano utvrdjeni po prof. Cvijiću samo za planinu Treskavicu.

Greben Vratnice visok je preko 2000 m., a u njemu je Kacer našao takozvane cirkove i gruje, a po visini prvih zaključuje, da je visina glacijalne snježne linije bila 1600 metara. Na temelju ovih i nekih drugih nalazaka uzimlje Kacer, kao Cvijić za Rilo, da su na Vratnici bile dvie ledene dobe, a za druge starije, glacijalna linija sezala je do 1100 m. visine.

Odmah poslije Kacera i nezavisno od njega, našao je glacijalne tragove na Vratnici A. Grund po kojemu ima na njoj 27 cirkova iz kojih su mahom polazili mali ledenjaci i sedam velikih dolinskih ledenjaka. Grund misli, da bijaše visina glacijalne snježne linije na Vratnici 1790 m., kakovu je prof. Cvijić odredio za Treskavicu. Grund je utvrdio Cvijićevu predpostavku, da su i nekoje strane na Čvrstnici bile pokrivene ledom. Spuštala su se sa ove planine četiri ledenjaka i ostavila morenski amfiteater; visina snježne linije bijaše 1700 m. Na strani Vrani konstatovao je Grund tragove od tri ledenjaka i visinu glacijalne snježne linije od 1770 m. kao, da su na obim planinama bile ciele visoravni zakrčene ledom i sa njih su slazili ledenjaci i do 8 km. dužine. Na Troglavu su tri cirka i dva dolinska ledenjaka; visina snježne linije bila je 1400 m. Tragova ledene dobe našao je Grund i na Gnjatu, Šatoru. Intenzivno bijaše pokrivena ledom sjeverna strana planine Veleša, gdje ima tragova od sedam ledenjaka, najveći je 9 km. dugačak. Po svojim promatranjima zaključuje i Grund, da je sjeverni plitki dio Jadranskoga mora stariji od diluviuma. Nadalje tvrdi, da se u šljunku Neretve mogu izbrojiti četiri terase, a napokon, da je po analogiji dozvoljeno zaključiti, da se u Hercegovini može govoriti o četiri glacijalne periode, kao i u Alpama, što iztiče u svojoj radnji „Neue Eiszeitspuren aus Bosnien u. d. Hercegovina".

C. Bončev obratio je pažnju na eratične hribove t. j. takovim kamenim balvanima, koji su strani u sastavu geologijskom one okoline, gdje ih nalazimo. Ima ih na mnogo mjesta i sjeverno i južno od Balkana. Geolog Tula konstatovao ih je jugo-zapadno od Gabrova, Luka Dimitrijev iznad sela Kneževa u Vitoši. Bončev ih je naročito izučavao u Ljulini, čiji je geološki sastav poznat. Iztočna strana ove planine nije eruptivna t. j. ne ima prolomnoga kamenja i stiena, ni brečka i tufova, kao u zapadnom dielu. Sastoji se iz konglomerata sličnog gabrovskom i haskovskom. Ovi su hribovi gdjegdje do 10 m³. veliki. Bončev zaključuje, da su mogli biti doneseni ili ledenjacima ili ledenim bregovima (santama), koji su plovili površinom nekog vodenog bazena. Okoline planine Vitoša, Verila i Ljulin imali su za tercijarne dobe na sebi ledenjaka, koji su slazili sve do obala grahovskog tercijarnog basena. Bončev misli, da bijaše na Rilu ledenjaka i u prvoj polovini tercijara.

Akoprem Bončev umije pažljivo i detaljno promatrati, ipak su mu po prof. Cvijiću zaključci posve pogrešni, te i oni hribovi ne imaju sveze sa starim ledenjacima.

B. Novak štampao je dva rada, koji se tiču ledene dobe Balkanskoga poluotoka. Znamenita je osobito druga phitogeografska radnja, jer je u njoj počeo prvi studirati glacijalne prilike na Balkanskom poluotoku po bilinama one dobe.

U iztočnom dielu Rila ostala je jedna planina, na kojoj su konstatovani tragovi starih ledenjaka, no novijih izpitivanja i nalazaka nije bilo. Tu prazninu popunjava P. Janković izpitivanjem planine Pirina u iztočnoj Macedoniji. U dolini Glasne našao je glacijalne sendimente, vjerovatnih tragova u dolini Karamanice, morene na južnoj strani Pirina, 48 jezera, od kojih je 38 glacijalnog poriekla, koja leže na visinama od 2060—2300 m. i visinu

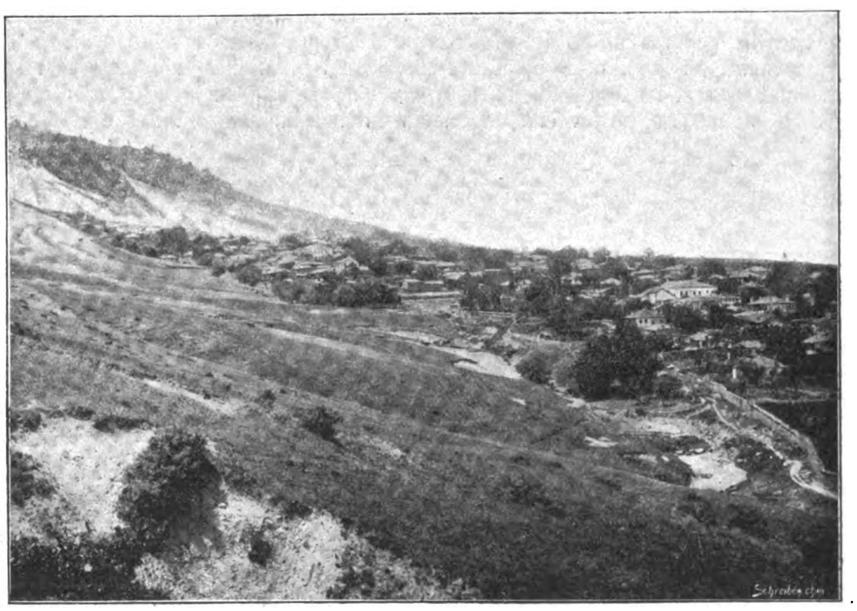

Megarovo.

Digitized by Google

glacijalne snježne linije na Pirinu u visini od 2060 m., koja je za 40 m. niža od one na Rilu.

Iz ovoga se vidi, kako se razvila nova literatura o glacijalnoj dobi Balkanskoga poluotoka. Studije o njoj nastavio je prof. Cvijić g. 1897., te nam svoje rezultate priobćuje u 65. knjizi „Glasa". Tragova starih ledenjaka našao je na Lovčenu, Šar-planini, Jakupici i Peristeru.

Lovčen dieli Cvijić u četiri diela: Najviši je Štirovnik (1760 m.) gol, masivan i najstrmiji mu dio primorske strane Lovčena. Jezerski vrh (1660 m.) se diže iznad Njeguša, čija se dva diela zovu Veli vrh i Goliš. Treći je dio Lovčena Babljak, četvrti Ivanova Aliga, pod kojom su Ivanova korita. Izmedju ova četiri diela leže prostrane uvale. Tragova starih ledenjaka ima samo na sjevernoj strani Jezerskog vrha i odavle do Njeguša. Od Pod-Jezera pa do Rajčevića u Njegušama ima nanosa, koji se može tumačiti samo kao materijal glacijalnih gruja. Njeguški ledenjak sezao je od Jezera, a Pod-Jezero bijaše već njegov jezik. Šljunak na Cetinskom polju nije u nikakovu savezu sa starim ledenjacima, jer ni potoci spomenutog ledenjaka nisu mogli teći prema tomu polju. Visina glacijalne snježne linije bila je na Lovčenu oko 1300 m.

Bitoljski Perister, prostrana je planinska gromada, sastavljena od izključivo kristalastih škriljaca, medju kojima prevladjuje gnajs, a ima tu i tamo i granita. Najviši vrh Peristera visok je 2550 m., dočim mu srednju visinu cieni prof. Cvijić na 2200—2300 m. Tragova oledbe ima oko Golemog jezera, koje je dugo oko 200, široko 80—100 m. Ti su tragovi morenski bedemi od gnajsa, manji morenski bedemi izpod ovoga, tipska stupnjevitost doline Laka i tragovi glacijalne erozije u dnu. Oko Lake ima i nanosa, koji su valjda aluvio-glacijalnog porieklа, no u jednoj kotlini ima nanosa, koji se moraju kao takovi tumačiti.

Na Šar-planini našao je prof. Cvijić tragova oledbe g. 1890., a Estereich ih je našao dalje Prizrena, oko jezerca Brezna, a ima ih i u župi Siriniću, koja je na sjevernoj strani Ljubotina, a koju cielom duljinom protiče Ledenac. Tu je glacijalni materijal složen u obliku dvaju podova, koji se dadu pratiti na daljinu od 10—12 km., a široki su oko 1 km. Razvili su se samo na desnoj obali Ledenca, dočim na lievoj ne ima od njih traga. Osim toga su podovi u sredini izpupčeni i vrlo strmo nagnuti prama Ledencu, što odaje, da nisu postali nanosima, već da su porieklom od Ljubotine i Šarskog bila. Oko rječice Potoka ima morenskog materijala; velike su to hrpe od stiena složene u bedeme, 400—500 m. duge, 50—60 m. široke, a takovih bedema našao je prof. Cvijić i druguda oko Šar-planine. Na jugu od Skoplja diže se visoka i prostrana planinska masa, na kojoj se još u srpnju vide snježnjaci. To je Jakupica, sastavljena od mladih kristalastih škriljaca i takovih vapnenaca. Najviši vrh visok je 2530 m. Tu ima glacijalnih tragova uz Malo i Golemo Jezero i druguda. O glacijalnim tragovima ove planine znade se do sada malo i zadatak je to budućih izpitivanja.

Po sudu prof. Cvijića bila je i planina Vitoša u diluvijumu snježnjačka planina sa mnogim i velikim snježnjacima, od kojih se nisu sačuvali ledenjaci.

Takovo bijaše naše znanje o ledenoj dobi Balkana do godine lanjske. No ne izpitan je ostao cieli centralni Balkan, po kojem je tragove oledbe tražio Gec, ali ih nije našao, jer ih je tražio u njegovim južnim krajevima. No kako je glacijalni fenomen po Balkanskom poluotoku razvijen po sjevernim i sjevero-iztočnim stranama, bilo je potrebno izpitati u glacijalnom pogledu i sjeverne strane centralnoga Balkana. I toga se mučnoga, težkoga i napornoga posla latio profesor Cvijić.

Najprije je izpitivana grupa Vezena, koja sastoji po stranama od filita i umetnutih slojeva gnajsa, a glavni vienac je sastavljen od granita i gnajs-granita, u kojima se takodjer vide slojevi filita. Istoimeni vrh ima 2200 m. visine.

Na centralnom Balkanu ne ima tragova starih ledenjaka, ali su njegovi najviši dielovi imali u glacijalnoj eposi velike snježnike, možda i firnske ledenjake. Medju njihove tragove ubraja prof. Cvijić one ogromne mase šljunka izpod Trojanskog Manastira, jer je značajno, da inače nigdje u glavnom vienca Balkana od Crnog mora do Crnoglava u Srbiji, ne ima tako ogromnih nanosa i oblutaka, kao ovdje. Pružaju se duljinom od nekoliko kilometara u dva poda. Niži pod širok je 1—1½ km., sastavljen od oblutaka kao glava velikih. Iznad ovoga poda diže se drugi pod od 60—70 m., koji je usječen u škriljastim glincima i pješčaru i gdjegdje posut oblutcima od granitovnih stiena.

Najnepoznatija planina na Balkanskom poluotoku jesu Prokletije. Prof. Cvijić pozna njihov dio oko Peči, čiji vrhovi prelaze visinu od 2000 m., ali su niži dielovi ove planine, a poznati su mu i ogranci oko Skadra. Najvišu stranu gledao je sa raznih strana. Izgleda viša od Komova i Durmitora, odlikuje se mnogobrojnim, oštrim oblicima vrhova, tako da greben kao nazubčen izgleda. Nesumnjivo je, da u njima ima tragova oledbe. Kako su visoke, osobite plastike i bogate snježnjacima, moralo je na njima biti i ledenjaka u glacijalnoj eposi, kad su ih imali mnogo niži balkanski vrhovi. Ima oko Skadra šljunka, koji se mora označiti kao aluvio-glacijalni.

Kada se na karti pregleda razpored svih tragova, koji su glacijalni, izlazi, da je najveći dio Prokletija bio cio zakrčen ledom i da su se ledenjaci kroz doline kretali prema Skadarskomu blatu, a vrlo je vjerojatno, da su se veliki ledenjaci sterali od Prokletije na sjever i zato mora biti s one strane morena. —c.

KRONIKA.

— **Ferid-paša, novi turski veliki vezir.** Iza vezira Said-paše postao je Ferid-paša najvećim dostojanstvenikom turskim. Prije je bio predsjednik povjerenstva za reforme evropskih vilajeta i vele, da se je mnogo brinuo oko poboljšanja macedonskih strana. Od njega se ne očekuje nova era, ipak se misli, da će dobro utjecati na Arnaute, koji su, kako je poznato, protivnici reforama, jer on je sam rodjeni Arnaut. Sada mu ima 55 g.

— **Slike iz Macedonije.** Napetošću čitaju se viesti iz Macedonije, koja se je pretvorila u pravo ratište. Svaki dan nam nosi nove viesti: dinamitski atentat u Solunu, bitke i kreševa u raznim stranama, demonstracije evropskih brodova. Sve to izpunjuje stupce svih novina svieta. To je posve naravno, jer se veliki dogodjaji mogu odatle izleći. Slike, što ih iz Macedonije donosimo od aktuelnog su dakle interesa: Drenovo, Megarovo, Manastir Treskavec, Arnautka, Arnaut, sajam u Monastiru.

— **Zvonik u Mletcima.** Kako je poznato, srušio se je lani zvonik sv. Marka. Sada ga već s nova dižu, da upravo onakov bude kao nekoć.

— **Svjetska izložba u St. Louisu.** I u ovom broju donosimo 2 slike iz svjetske izložbe u St. Louisu.

— **Zavod za sliepce družtva Sv. Vida u god. 1902.** Ove godine navršuje se upravo deset godina, kako se osnovalo družtvo „Sv. Vida" za podupiranje sliepaca.

Prvobitna zadaća družtva bila je, da osnuje uzgojni zavod, t. j. školu za sliepu djecu. Sredstva su družtvena bila vrlo čedna, pa nije bilo nade, da bi družtvo moglo u skoro stvoriti školu za sliepu djecu, te se je visoka vlada ozbiljno prihvatila posla g. 1895. u jeseni osnovala zavod za sliepu djecu, koj danas nosi naslov: zemalj. zavod za odgoj sliepe djeee, a smješten je u Ilici 83.

Osnutkom tog zavoda u malo da se nije razpalo družtvo Sv. Vida. Odlučnim nastojanjem družtvenog predstojnika presv. g. Julija Drohobeckya ne samo da se je družtvo uzdržalo, nego je sad nastojalo da podigne zavod za odrasle sliepce, gdje

Digitized by Google

bi učili shodan obrt takovi sliepci, koji su prestari za školu t. j. u dobi od 15. do 30. godine, dok se u uzgojni zavod primaju djeca od 8. do 12. godine.

I zaista susretljivošću gradjevnog savjetnika veleuč. g. Kune Waidmanna, s požrtvovnošću presv. gdje. Regine Stipetić otvorio se zavod za odrasle sliepce 15. listopada 1895. Baš na sam dolazak Njegovog Veličanstva u Zagreb.

Gradjevni savjetnik veleuč. g. K. Waidmann ustupio je naime svoju kuću u Dugoj ulici 62. na tri godine bezplatno, gdje se je smjestio zavod. Presvietla gdja. Regina Stipetić sabrala je sama preko 14.000 kruna za družtvo.

Počelo se sa 4 sliepca, a učili se kefarstvo i košaračtvo. Radnika se sve više javljalo, a prostorije su bivale sve tjesnije. Osim toga primicala se kraju 3. godina, pa je trebalo tražiti druge prostorije. Odlučilo se, da se nabavi ili podigne vlastita zgrada. Grad Zagreb darovao je u tu svrhu gradilište na Savskoj cesti. No na Mlinarskoj cesti našla se prilično shodna zgrada, a još zgodniji park i vrt, pa je odbor odlučio da se taj posjed kupi.

Na spomen 40. godišnjice slavnoga vladanja Njegovog veličanstva posvećen je vlastiti dom za sliepe radnike dne 4. prosinca 1898. Prisutni su bili najviši dostojanstvenici hrvatski i znatan broj občinstva, a spomen ploča sjeća još i danas te slave.

Godine 1899. uredjen je zavod posvema, a dobio je tad i posebnog svog stalnog ravnatelja susretljivošću visoke vlade.

Za razliku od drugih zavoda, koje kani družtvo Sv. Vida vremenom podići, taj zavod dobio je ime: Dom sliepih radnika, jer družtvo imade zadaću osnovati i uzdržavati još: Dom za sliepe djevojke, te: Utočište za nemoćne sliepce. U potonji bi se primali stari sliepci, a u djevojački dom odraslije sliepe djevojke.

U družtveni zavod: Dom sliepih radnika primaju se za rad sposobni sliepci od navršene 15. godine do 30., a u prvom redu oni dječaci, koji su svršili nauke u zemaljskom zavodu za sliepu djecu. Tuj se uče shodan obrt i to za sada kefarstvo, košaračtvo, pletenju trstenih, te po potrebi i pletenje slamnatih otirača. Kad se obrt izuče, vraćaju se kući, ako imadu kuću, te ondje rade. Družtvo im pribavlja sav alat, te materijal, a gotovu robu, koju ne mogu doma prodati, preuzimlje družtvo. Tko nema kamo ići, može u zavodu ostati. Sirotinja se prima zabadava, a imućniji plaćaju po mogućnosti. Osim shodnog obrta, uče se još čitati, pisati i računati takovi, koji nisu do tada polazili zavod ili, školu. U zavodu dobivaju podpunu obskrbu, a koj se izuči, te ostaje u zavodu, dobiva i plaću po svojoj sposobnosti.

Zavod se taj uzdržaje darovima i članarinom, što ih dobiva od članova i prijatelja družtva.

Družtvo sad radi o tom, da što prije osnuje i „Dom za sliepe djevojke".

Koncem prošle godine bilo je u zavodu 14 pitomaca internih a 1 eksterni. Prošle je godine odpušteno 3 pitomca, da počmu raditi na svoju ruku. Do sada je u svemu 8 samostalnih radnika, koji rade kod kuće, a u svezi sa zavodom i to 3 u Slavoniji, 3 užoj Hrvatskoj, 1 u Dalmaciji i 1 u Kranjskoj. Od ovih je jedan i sliep i gluh, no ipak marljivo i dobro radi, te svojom zaslužbom pomaže svoje roditelje. Svi su ovi kefari, od kojih se je do sada i jedan oženio.

Od 14 internih pitomaca 4 uživaju štipendij, a za jednoga daje plemenita občina Turopoljska podporu od 240 kruna iz zaklade Mirka i Julije Bogović, a jedan je iz zaklade preuz. g. bana Dragutina grofa Khuen-Hedervárya.

U kefarstvu podučavalo se je 9 pitomaca, u košaračtvu 4 a pletenjem stolaca bavila se neprestano 2 pitomca. Osim toga znade još 6 pitomaca stolice plesti.

Izradilo se je pako:

14.670 kefa	u vriednosti	K	7.386.29
673 košare	„	„	1.050.30
579 stolaca	„	„	643.10
34 slam. otirača	„	„	10.08
Ukupno 15.956 kom.	u vriednosti	K	9.089·86

Veći dio izradjene robe prodan je u Zagrebu (u družtvenu dućanu Ilica 5). Kao najveća mušterija je 53. i 16. c. k. pješačka pukovnija, ukupno 5.000 kom. kefa, zatim razna tvornička poduzeća i uredi u Zagrebu, te tvornice na Rieci, a osobito je hvale vriedna odluka pogl. g. Gustava viteza Pongratza u Zagrebu, da se odsele kod svih njegovih poduzeća, a ta su dosta razgranjena, imadu rabiti kefe samo iz družtva Sv. Vida. Moramo reći, da su radnje sliepih radnika priznate kao vrlo dobre, a ciena im je vrlo umjerena, a dokaz je tomu i taj, što su skoro sve radnje i prodane, jer je uništo 8.500 kruna. Ravnateljstvo zavoda drži se načela samo valjanu robu proizvadjati. Do podpore naših rodoljuba stoji samo, da li će se ovaj zavod i dalje moći razvijati, što je samo poželjno u interesu naše brojne sliepe sirotinje.

KNJIŽEVNOST.

— **Petrovskij N.** Donosimo u ovom broju sliku zaslužnoga muža Rusa, koji je prijatelj Hrvatima i napisao više razprava o hrv. narodu.

Veoma često, možemo reći gotovo svaki dan, nam se Hrvatima dogadja, da se moramo potužiti sad na ovu, sad na onu nepravdu, koju nam nanese strani učeni sviet, govoreći o nama i o našoj prosvjeti. Dogadja se, da se ime Hrvat i ne spominje u kolu prosvietljenih naroda, a posve je obično, da se u stranom svietu i ono malo, što se o nama govori, navodi pod srbskim imenom. Izuzetak toga pravila dogodio se je prošle godine, kad je jedan Rus, profesor sveučilišta kazanjskog N. Petrovskij, izdao knjigu, u kojoj radi o djelima starohrvatskog pjesnika Hektorovića.[1]) U predgovoru toj svojoj knjizi pisac se na neki način opravdava, što se je latio toga posla, pa veli, kako je za pisanje valjane literarne povjesti neobhodno nuždno, da se u svakoj literaturi najprije javljaju valjane monografičke radnje. Takovih radnja ima u ruskoj, poljskoj i českoj literaturi na pretek, — a u jugoslavenskoj literaturi ih ne ima toliko. Tako ih, veli, nema ni u hrvatskoj književnosti. Ako nam ova primjetba i ne služi na čast, a ono moramo iskreno priznati, da je pravedna. Mi danas još nemamo valjane povjesti hrvatske književnosti, — jer pokušaj Šurminov, u koliko je i zaslužan, ne zadovoljava zahtjeve takova djela, a da to nije ni moglo biti, opravdava evo sam Petrovskij priznanjem, da u hrvatskoj književnosti nisu još dovoljno obradjene pojedine partije, iz kojih bi se mogla složiti valjana povjest. A to je sbilja istina. Osim mnogoga drugoga, u hrvatskoj književnosti još do danas nije točno, savjestno i svestrano obradjen i razjašnjen ilirski pokret, taj najkarakterističniji momenat našeg novijega kulturnog razvitka. Ako tko hoće, da se dobro upozna s tom tako znamenitom pojavom u životu hrvatskog naroda, mora da segne u tudjinu, da vidi, kako se je našao i opet jedan Rus, Kulakovskij, koji je u cieloj jednoj knjizi zabavio se tim pitanjem. Je li onda čudo, da se i u takovoj radnji može naći štošta, što ne odgovara pravoj istini i na što se mi onda žalimo! Čudo je baš obratno, ako se nadje čovjek tudjin, koji obradjujući naše stvari ostane prema nama posve pravedan, kao što je Petrovskij, koji se je s razloga, što ih je naveo, prihvatio posla, pa je izradio ovu obsežnu monografiju o Petru Hektoroviću. Ne imam nakanu, da ovdje izlažem cielu ovu liepu radnju, jer je obsežna i uz to specijalna, pa se je već javilo u stručnim listovima s detaljnim opisom njenim; — ja ću ovdje samo da se zadržim kod piščeva predgovora i uvoda.

Ondje, gdje spominje, kako ni u hrvatskoj književnosti nema monografičkih radnja, on kod rieči »hrvatska književnost« pod crtom tumači, zašto je upotrebio taj izraz, ne bi li tako uklonio eventualne prigovore. — On veli, da priznavajući Srbe i Hrvate za jedan narod, koji govori jednim jezikom, u kom ima doduše dijalektičnih razlika, ne može priznati jedinstva njihove literature. U tom je, veli, izmedju Srba i Hrvata povučena oštra granica: u vrieme, kad su se prvi nalazili pod uticajem Vizantije, ovi su drugi imali svoje uzore na zapadu, osobito pisci dalmatinski, u Italiji za vrieme preporoda; prema tomu nazivati n. pr. Gundulića srbskim pjesnikom bilo bi isto tako nepravedno, kao priznavati D. Obradovića hrvatskim piscem; medju tim, ovakove stvari mogu se naći, na žalost, veoma često.

Mi moramo biti zahvalni Petrovskomu, da se je ovako jasno izrazio u tom pitanju, o kojem je bilo već toliko razpravljanja, prepirke i svadje, a moramo cieniti tu njegovu izjavu s tim više, što možemo vjerovati, da je posve objektivna i nepristrana. On kao Rus, koji ne pripada ni jednoj ni drugoj strani, mogao je posve mirno i objektivno proučiti cielu stvar i izreći svoje mnienje, — a da ju je tako objektivno proučio dokazom nam je baš gornja izjava, iz koje se vidi, da nije pristao uz one, koji su mu bliži po vjeri, nego uz one, na čijoj je strani pravo.

A da je u tom pitanju pravo na strani Hrvata, t. j. da je dubrovačka književnost hrvatska, a ne srpska, ne bi trebalo više ni dokazivati, kad ne bi uviek bilo ljudi, koji nastoje nategnuti nauku na svoju mjeru i po njoj ili direktno ili indirektno dokazati protivno. Svakom je poznato, da se je već davno preživjela teorija Miklošićeva, da su čakavci Hrvati, a štokavci Srbi i nauka joj ne može vjerovati, — ali ona ipak može poslužiti nekojim ljudima, ako treba što dokazati. Tako se Rešetar trudio, da bi našao prave karakteristike čakavštine i odredio njezine granice,[2]) samo da bi mogao dokazati, da Dubrovčani nisu bili čakavci — ele, da nisu bili ni Hrvati. Različnijim umovanjem uvjerio je možda samoga sebe o tom, ali ipak nije mogao da izbriše čakavštinu, koja se nalazi u starijih dubrovačkih pjesnika, premda je i to pokušao. Osobito su ga smetali Šiško Menčetić i Djore Držić, ti hrvatski trubaduri, jer je njihov jezik pretežno čakavski. Pa da može tu njihovu čakavštinu dovesti nekako u sklad sa svojom teorijom o štokavštini u Dubrovniku, on se opet utiče hipotezi, pa dokazuje kao posve jasnu i jednostavnu stvar, da su se Menčetić i Držić ugledali u Spljećanina Marulića, koji je prvi zapjevao hrvatskim jezikom. A budući je on kao Spljećanin pisao čakavštinom, Menčetić i Držić su se i tom poveli za njim, pa su pisali takodjer čakavštinom. I tako se tumači, što i u

[1]) N. Petrovskij: O sočinenijah Petra Hektorovića (1487—1572.). Kazanj 1901.

[2]) Rešetar: Die „čakavština" und deren einstige und jetzige Grenzen. (Archiv XIII.)

Digitized by Google

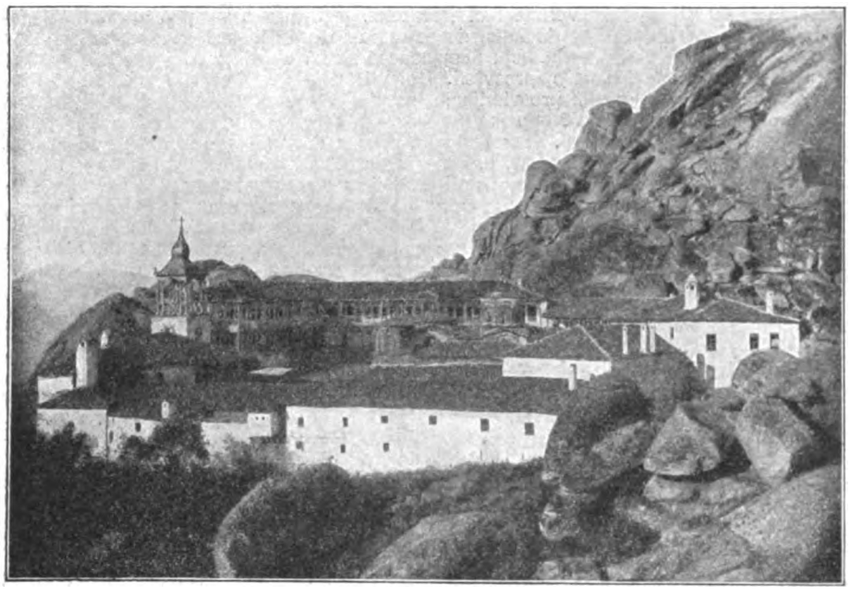

Manastir Treskavec kod Prilipa.

kasnijih pisaca ima još tragova čakavštini, ne da bi to bili ostatci prijašnjega jezika, ili da bi se ti pjesnici ugledali u svoje predšastnike Menčetića i Držića, nego su svi skupa stajali pod uticajem Marulićevim. Zaključak je dakle, da u Dubrovniku nikada nije bilo čakavštine, — a prema onoj Miklošićevoj teoriji onda sliedi, da ondje nikada nije bilo ni Hrvata.

Sam Jagić našao se je prinukan, da ovoj razpravi, doda: „Einige Bedenken", gdje dosta oštro prigovara Rešetaru radi takovih zaključaka, pa veli, što napokon svi znamo i priznajemo, da je u XVI. vieku u Dubrovniku bila već doduše u porabi štokavština, ali da čakavizmi u dubrovačkih pjesnika, pa neke osobine u današnjem još govoru dubrovačkom jasno dokazuju, da su to ostatci prijašnjega govora, koji je morao biti čakavski.

Da se je mogao u Dubrovniku govor čakavski, pa i dosta brzo, zamienit sa štokavskim, to je bilo moguće radi susjednih zemalja (Hercegovine, Bosne, Crne gore), gdje je bila u porabi štokavština. Dubrovnik je bio u neprestanom trgovačkom saobraćaju s cielim Balkanom, pa trebajući tako štokavštinu ponajčešće u svom poslu, dubrovački je trgovac lako mogao odnemariti svoju čakavštinu i primiti posve štokavštinu. I Jagić sam navodi, da je u Dubrovniku bilo u ona vremena dosta uvjeta za brzi jezični razvoj.

Jagiću nije ni to po ćudi, što Rešetar navodi Marulića za uzor Menčetiću i Držiću, pa navodi, kako bi se oni morali onda posve za njim povoditi, a ipak je njihov jezik posve različan od njegova.

Ovo sam sve naveo ovdje zato, što se i Petrovskij u uvodu spomenutom djelu donekle osvrće na to, a i što hoću, da upozorim na jednu stvar, koja je nastala baš na temelju ovih krivih tvrdnja i koja je po svojoj namjeni ozbiljnije naravi.

Petrovskij naime u uvodu[1]) govoreći u obće o staroj hrvatskoj književnosti spominje, kako se i danas još historija hrvatske književnosti počinje s Marulićem ne mareći, što on u predgovoru svoje Judite veli: „historiju tuj svedoh u versih, po običaju naših začinjavac . . ." Dapače se, veli dalje Petrovskij, čakavština u dubrovačkih trubadura Š. Menčetića i Dj. Držića tumači kao nasljedovanje Marulića.[2]) Dalje pisac navodi, kako se spominje više pjesnika, koji su živjeli u vrieme Marulićevo, kao što su: Martin Krističević, Jeronim Martinčić, Papalić, Natalić itd. — a također i Menčetić i Držić. Dok se o onim prvima ne da ništa stalno odrediti, za ovu dvojicu odredila je nauka na temelju različnih i po viestima različitih izvora, da je Menčetić živio od god. 1457.—1527., a Držić od god. 1460.—1510. Pisac spominje, kako je već Jagić izrazio mnienje, da Držić g. 1507. više nije živio, a Jireček da na temelju nekih data pomišlja god. 1500. kao godinu smrti Držićeve. Petrovskij pak na temelju neke stare biografije porodice Držića iz god. 1603. zaključuje posve točno, da se je Gjore rodio 6. veljače 1461., a umro 26. rujna 1501., kako je to u toj biografiji izrično zabilježeno. I tako, veli pisac, godina, kad je Marulić svršio svoju Juditu, odgovara godini smrti Držićeve, pa se može držati, da je Držić već oko god. 1480. počeo pjevati svoje ljubavne pjesmice. A u to vrieme sigurno je pjevao i Menčetić.

Što, dakle izlazi iz svega toga? Petrovskij ne vjeruje, da je Marulić prvi umjetni pjesnik hrvatski, a još manje vjeruje Rešetaru, da su Menčetić i Držić uzeli svoju čakavštinu od Marulića, jer je evo Držić već umro one godine, kad je Marulić dovršio svoje prvo pjesničko djelo na hrvatskom jeziku. Ovo nam valja iz bližega ogledati.

Kako i Petrovskij spominje, Maruliću predgovoru svojoj Juditi, posvećujući je svomu kumu donu Dujmu Balistriliću, popu i prmanciru splitskomu, zaista se pozivlje na običaj „naših začinjavac" (= pjesnika; začinka = pjesma). Jasno izlazi, da Marulić ovdje misli hrvatske pjesnike,[1]) pa se je zato i držalo, da je prije Marulića doduše bilo hrvatskih pjesnika, ali nam se nije od njih ništa sačuvalo, pa je ipak prvenstvo išlo Marulića kao pjesnika, od koga su nam se prvoga sačuvale pjesme. Drukčije je to sve, ako se dokaže, da je koji pjesnik, od koga su nam se sačuvale pjesme, pjevao hrvatski prije nego Marulić. Hoćemo li vjerovati dokazima Petrovskoga, a nemamo razloga, da mu ne vjerujemo, bio bi Držić stariji pjesnik hrvatski nego Marulić.

Da je Marulić svoju Juditu svršio god. 1501., veli on sam izrično u spomenutom predgovoru. Da je pak Judita prvo njegovo pjesničko djelo u hrvatskom jeziku, osim ostaloga dokazuje također njegov rečeni predgovor. — Osim spomenute točke, gdje se pozivlje na pjesnike hrvatske, jamačno da pokaže, kako njegova namisao nije baš tako čudnovata, jer se može i u hrvatskom jeziku pjevati, on na početku veli: čitajući historiju o Juditi „ulize mi u pamet, da ju stumačim našim jezikom, neka ju budu razumili i oni, ki nisu naučni knjige latinske ali dijačke". Kad Marulić ovdje opravdava, zašto je Juditu spjevao u domaćem hrvatskom jeziku, kad on tumači, da se je u takvom svom poslu držao običaja drugih hrvatskih pjesnika — a u drugim njegovim radovima takova što ne nalazimo, onda je svakom jasno, da je to prvo njegovo djelo u hrvatskom jeziku. Dakle prije god. 1501. nije Marulić pjevao hrvatski, a ako je te godine Držić već umro, onda je jasno, da je on one pjesme, što su nam se pod njegovim imenom dočuvale, morao spjevati prije toga vremena, — moguće, da ih je počeo već oko god. 1480., kako Petrovskij nagadja. Držić dakle može biti također jedan od onih „naših začinjavac", što ih Marulić spominje, kad je već 20 godina prije njega pjevao hrvatske pjesme, a onda ne pripada prvenstvo umjetnog hrvatskog pjesništva Maruliću i Spljetu, nego Držiću i njegovu drugu Menčetiću, a po tome i Dubrovniku.

Tako sama od sebe pada i ona hipoteza Rešetarova, da su Držić i Menčetić svoju čakavštinu uzeli od Marulića, i mi moramo zaključiti, da su ovi pjesnici pišući čakavski, upotrebljavali jezik svoga rodnoga grada Dubrovnika, dakle da je u Dubrovniku bila u starini u porabi čakavština. Kako i zašto se je u Dubrovniku razvila štokavština, vidjeli smo malo prije. Ako bi dakle i bila u vriednosti teorija Miklošićeva, koju neki ljudi tako vole, i po samoj toj teoriji Dubrovnik ostaje hrvatski grad, jer je u njemu bila razvijena čakavština.

Ovdje ću da spomenem, kako sam već prije rekao jednu stvar, koja je plod onih krivih hipoteza. Za više

Arnautka.

[1]) O. c. str. 10.
[2]) Ovdje pisac citira spomenutu Rešetarovu radnju.

[1]) Vidi medju ostalim „Judita," izdanje Matice Hrvatske 1901.

Digitized by Google

razrede naših srednjih škola propisana je „Hrvatska čitanka," u kojoj se nalazi povjest književnosti u primjerima. I u tu školsku knjigu, koja treba, da sadržaje pozitivnu nauku i uvela se je ona Rešetarova hipoteza, pa na strani 27. (treće izdanje) čitamo ovo: „Dubrovčani se isprva povedoše za Spljećanima i Hvaranima pišući narječjem čakavskim". U školskoj knjizi, iz koje treba da mladji naš naraštaj crpe svoju naobrazbu, po gotovo u ovakvoj knjizi, iz koje mora naučiti ljubiti i poštivati svoju prošlost i oduševiti se za prve radnike na polju hrvatske knjige, — u ovakovoj knjizi nema mjesta ovakvim hipotezama, po gotovo ovako krivim, koje bi mogle nezgodno djelovati na mlada srca i otudjiti im možda sve dubrovačke pjesnike. Srce hrvatskoga mladića moći će se ugrijati i zanieti za ovu našu svetu starinu samo onda, ako on bude znao, da su ti stari dubrovački „pjesnici" bili zaista Hrvati, koji su udarili temelj našem kasnijem prosvjetnom razvoju, koji su i naše ilirske preporoditelje vodili u njihovu svetom radu. A nehrvatstvo tih pjesnika hrvatske Atene nastoji se dokazati baš tim, da oni niesu bili čakavci nego od starine štokavci, i što oni svoj jezik ne zovu hrvatski, nego uviek „slovinski".

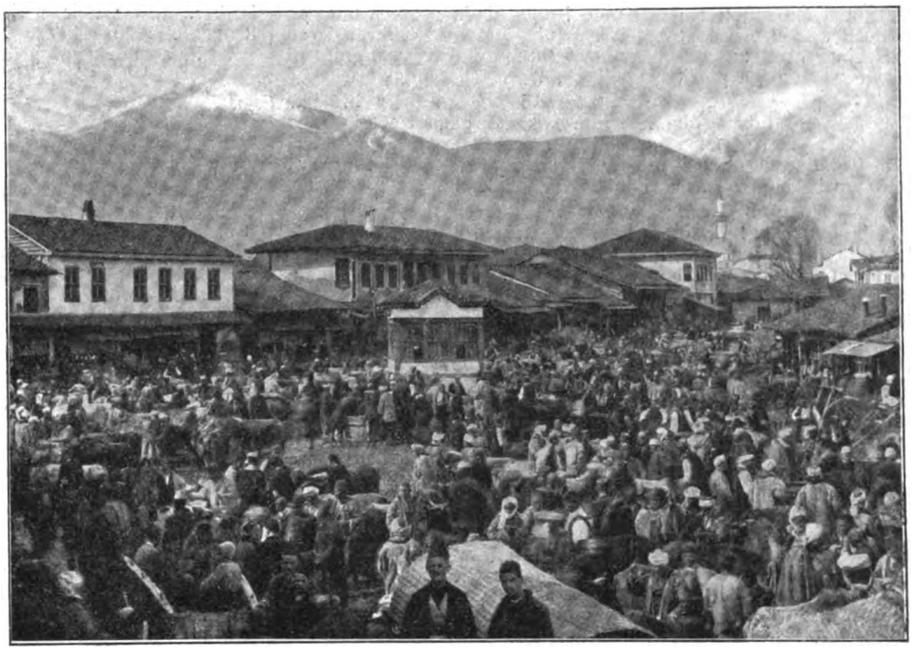

Sajam u Monastiru.

Što imamo o onom prvom držati, to smo vidjeli i potvrdili dokazima Petrovskoga. A kad smo već kod toga pitanja, neka mi bude dopušteno reći nekoliko rieči i o ovom drugom. Istina je, da su Dubrovčani svoj jezik većinom zvali „slovinski," ali to nije pojava, koja se nalazi samo u Dubrovniku. Da ne spominjem druge i kajkavci, koji su sigurno pravi Hrvati, ako ih ne ćemo protiv njihova osjećanja s nekim učenjacima potisnuti medju Slovence, takodjer su za svoj jezik upotrebljavali ime: slovenski. Ime dakle: slovinski (= slovenski) bilo je općenito, možemo reći plemensko ime, koje se je čačuvalo iz starine za oznaku slavenskoga naroda i upotrebljavalo se je za oznaku jezika, a nazivi hrvatski i srpski označivali su u najstarija vremena državnu zajednicu.[1]) Dubrovčani, koji su bili za sebe u samostalnoj republici, zadržali su ono općenito ime za oznaku svoga jezika, jer bi ime: hrvatski značilo, da podpadaju pod hrvatsku državu. Ime: slovinski bilo im je dobro i zato, što je u ono vrieme, kad je bilo neprestano se boriti s nekrstom Turčinom, više vriedila vjera nego narodnost. Uz to su Dubrovčani, ako su i bili Hrvati, u prvom redu ipak bili Dubrovčani, pa se u njih osobito razvio lokalni patriotizam, kako se to jasno vidi i u njihovim djelima. Za to se u njihovim djelima manje sastajemo s imenom hrvatskim, — ali ne može nitko reći, da ga u obće nema.

Arnaut.

Ima potvrda, da su Dubrovčani još u drugoj polovini XVI. vieka svoj jezik zvali i hrvatski. To dokazuje Dinko Zlatarić, koji je god. 1597. tiskao svoja djela u Mletcima i izdao ih u knjizi, kojoj je stavio nadpis: „Elektra tragedija, Ljubmir, pripoviest pastirska, i Ljubav i smrt Pirama i Tizbe. Iz veće tudjijeh jezika u hrvacki izložene... Po Dominku Zlataričuˡ)... Posvećujući pak svoj prievod Sofoklove Elektre Gjurgju knezu Zrinjskom veli medju ostalim: „Stavih se zatim s jednakom požudom učinit hrvacku Grkinju Elektru Sofoklovu."[2]) Iz ovoga svjedočanstva Zlataričeva moramo zaključiti, da su Dubrovčani poznavali svoj jezik kao hrvatski, a zašto niesu to ime češće upotrebljavali, vidjeli smo malo prije.

Pa i pisci izvan Dubrovnika nazivlju jezik dubrovački hrvatskim, a Dubrovnik hrvatskim gradom. Tako piše Ivan Vidali, vlastelin na otoku Korčuli, dubrovačkom pjesniku Nikoli Valješkoviću:

„Česti izbrana, Niko, i hvala velika
hrvatskoga diko i slavo jezika
— — — — — — — — — — —
— — — — — — — — — — —
Dubrovnik grad svitli i slavan zadosti
svake Bog nadili obilno milosti,
svuda ga jes puna slava, svud on slove,
hrvatskih ter kruna gradov se svih zove."

I ovaj dokaz najjasnije govori o hrvatstvu Dubrovnika. Ako se i dosta riedko javlja ime hrvatsko u dubrovačkih pisaca, a ono se nigdje i nikada narodni jezik ne zove imenom srbskim. Ako dubrovački pjesnici gdjekada i spominju to ime, ono ima u njih isto značenje što i maćedonski ili grčki. Da ne navodim drugih dokaza, ostat ćemo kod već spomenutoga predgovora Zlatarićeva u njegovoj posveti svoje Elektre Zrinjskom, gdje medju ostalim čitamo ovo: „I zato ne bi nedostojno, dà vidi se, da je od velika razgovora i napredka bilo velikomu Lehsandru, kralju srbskomu, imat u rukah Omera ... Svatko sigurno zna, da Aleksandar Veliki nije nikada bio srbski, nego maćedonski kralj. Što Zlatarić njega zove kraljem srbskim, to je samo znak, da je to ime bilo Dubrovčanima nejasno, — a tko će onda misliti, da su i oni sami bili Srbi".

Udaljio sam se malo od Petrovskoga, samo da udopunim cielu sliku podsjetivši čitatelja na ono, što mu je i onako možda već poznato. Ali i bez ovako jasnih dokaza samo svjedočanstvo Rusa Petrovskoga već nam govori, kako je hrvatstvo Dubrovnika nepobitna činjenica, koju uzalud nastoje neki ljudi zaniekati. Braća Srbi trebali bi da iz rieči svoga istovjerca Rusa nauče pravu istinu, pa da se ne dadu zavoditi praznim frazama i sofizmima stanovitih ljudi na onakove stvari, kakove osudjuje Petrovskij; jer samo na temelju istine, koja veli: suum cuique, u medjusobnom priznavanju i poštivanju moći će doći do željene i nužne sloge izmedju Hrvata i Srba. Z. Kaufman.

ˡ) Jagić: Ein Kapitel aus der Geschichte der südslav. Sprachen (Archiv XVII. str. 61.).

UMJETNOST.

— **Swedomsky Pavao: Prizor iz Francezke revolucije.** Žalostni nam prizor pokazuje slika iz Francezke revolucije.

ˡ) Broz: Crtice iz hrvatske književnosti. II.
²) Djela Dominka Zlatarića, izdana trudom Ivana Kukuljevića Sakcinskoga. Zagreb 1852. Str. II.

Digitized by Google

Gospodja što s djetetom diže ruke i moli, da ju puste u tamnicu k mužu uzalud prosi. Stroga je zapovjed revolucionaraca, da se k njezinom, na smrt odsudjenom mužu, možda kakovom grofu ili markezu, nitko ne pusti.

— **Wagner Pavao: Baka priča.** A što priča bakica? Sam Bog zna odakle ona iz svoje staračke pameti toliko priča vadi i s njima slušačima časove sladi. Sve su to nju njezini stari učili i stotine su godina prošle, da se od usta ovo isto priča, što nam baka govori. Da Bog da, ne zaniemila joj usta brzo.

— **Holmes G. A.: Dvie majke.** Dušu ti i srce razveseljuje ova slika! Mladi život u prekrasnoj ljetnoj okolini. A kako je to krasno zamišljeno! Ovdje mali, koga vodi majčica prvi put u slobodu. Čitaš mu na licu radost i sreću, A tamo vidiš drugu mater sa ždriebetom, koja svojom brigom za mlado postidjuje mnogo ljudsko biće.

— **Brožik Vaclav: Pjevač balade.** Jedan od najglavnijih českih slikara bio je Vaclav Brožik. Njegovo ime prešlo je daleke granice njegove domovine. Rodio se je g. 1845. u Zemošni kod Plzenja. Bio je učenik moravskoga profesora slikara Pilotija. Najvećma se je proslavio svojim slikama iz češke historije.

BOTANIKA.

— **Gumija i kaučuk.** Ove dvie stvari veoma su znamenite u trgovačkom svietu, jer se proizvodi na godinu preko 50 milijuna kilograma. Fina gumija prodava se pod imenom „Parafina" (Feingummi), a dobiva se od stabla Siphonia elastica, koje raste po dolinama Amazonke. Akoprem su gumija i kaučuk poznate tvari, ipak je nepoznato bilo, kako se dobivaju. Sada piše o tome August Kahler u „Pettermann's Mittheilungen" (1903. br. 2.), koji je u onim krajevima živio pet godina.

Deblo je u Siphonie ravno, kora srebrnasta, a bude 60 do 80 stopa visoka. Lišće je tamno-zeleno i sjajno, krošnja ne prevelika. Kad se u šumi nadje priličan broj stabala, valja do njih probiti stazu i onda odpočeti poslom. Gumija zove se u Braziliji borracha ili seringa, a onaj, koji gumiju pravi seringueiro. On ima po dvie estrade t. j. dva puta po 70—100 stabala. Fina gumija dobiva se od mjeseca svibnja do listopada.

Seringueiro kreće na posao rano u jutro, a došavši pred stablo načini u njem 4—10 rupa, koje segnu do drveta. Pred svaku rupu zabije se limena posuda u koju se ciedi sok iz stabla. On je sladka okusa, biele boje i oponaša mlieko, pa ga zato i zovu lejte t. j. mlieko. za dva sata one se rupe same zatvaraju. Posude se prazne u veću limenu spremu sa ručicom, a kad je sve pokupio, vraća se oko jedne ure do svoje kolibe.

Sada počima drugi dio posla. Uzmu se poput kamena tvrdi i suhi plodovi jedne palme, kojima se napuni 70 cm. visoka i lievku nalična posuda. S dolnje se strane naloži vatra, od koje se plodovi ne upale, već se smude i jako dime. Kada je dim postao biel i jako vruć, onda se počima mlieko u dimu sušiti, te bude za nekoliko trenutaka žuto i kruto. Na prvi suhi sloj, priljubi se poslije drugi sloj i za nekoliko dana već je kruglja velika kao topsko tane. Poslije se ta kruglja, koju valja nad dimom kretati, povećava dok tegne do 50 i više kilograma. Mlieko se suši i tako, da se od njega prave ploče od 2 kgr. Ovoj gumiji veća je ciena, jer ima u njoj manje mjehura.

Za jedne žetve načini jedan seringueiro 400–500 kgr. gumije, dobar radnik i 750 kgr., a pravo je čudo, ako segne težina do 1000 kgr. U Evropi se plaća za kgr. 7,50 maraka i malo ima bilina, kojima bi proizvodi bili od tolike ciene.

Poslije 4, 5 godina mora Siphonia počivati, da se oporavi od zadobivenih rana. U novije doba počeli su stablo saditi, ali ono ne daje manje mlieka.

Drugi je proizvod amazonskih krajeva kaučuk (Caucho), Deblo je gladko, visoko, ravno, na prerezu zviezdoliko, lišće veće, nalično listu Siphonie. Stablo je jače, snažnije, korienje 60—80 m. dugo, polovinom na površini zemlje. Sok je gust, subielo-sive boje, gorka okusa.

Kad je cauchero našao stablo, dade se na posao, da kaučukovcu „pusti žilu". Šumskim nožem načini u kori osovan zatez, (sarez) a kraj njega drugi, koji se spram dolje sastaju u oštar kut, gdje se namjeste limene posude, u koje se sok ciedi. Sada valja stablo posjeći, no kako je ono naokolo krilasto, i kako bi težko bilo krila odbiti, podignu se tako visoke skele, dok se dodje do debla, koje se sjekirom presječe i stablo na zemlju obori. U razmaku od 80—90 cm. načini cauchero u stablu nožem kolobare na koje se ciedi sok. Sabrani sok lieva se u zemlju, rupu ili u drvene kopanice. U limenoj posudi raztopi se komad sapuna, koj se pomieša tučenom bilinom Betiela negra, a ova smješa sa mliekom, koje se naskoro skruti. Za nekoliko dana digne se kaučuk iz rupe ili kopanice, pravilna je oblika i zove se caucho en planchas. Ove ploče imadu puno vode, koja izhlapi tek za 4—6 mjeseci, usljed česa bude ona za polovinu manja.

Ima cauchera, koji ne prave one smjese, već očiste tlo i puste da se tamo ciedi i pribire mlieko, koje otvrdne za nekoliko dana. Jedan radnik može u jednom danu izcrpiti 1–3 stabla, koja mu daju do 20 kgr. kaučuka, ako su stabla jako mliečna i 30 kgr.. koji vriede u Evropi 165 maraka. Jedna žetva daje u 8 mjeseci 1200—1400 kgr. ploča.

Fina gumija pravi se ponajveć u Braziliji, kaučuk u Peru-u.

ASTRONOMIJA.

— **Bezkonačni prostori.** Zviezda „Kapela" udaljena je od sunca 170,392.000 milijuna milja t. j. 170 trilljuna, 392 milijarda milja. Svjetlo provali za sekundu 300.000 km., u koje bi vrieme osam puta obašlo zemlju, a pane od sunca na zemlju za 8 časaka i 13 hipova, od Neptuna za 4 ure. Da na Jupitru provali vulkan, zagledali bismo njegovu erupciju za 42 časka, sa Saturna tek za 2 sata. Kad bi htjeli izmjeriti duljinu od Kapele do zemlje, treball bi k tomu 71 godinu, 8 mjeseci, 24 dana, jer toliko treba njezino svjetlo, da pane u naše oko, ako leti neprekinutom brzinom. Kad bismo okom mogli dosegnuti Kapelu, saznali bi, što se tamo dogodilo prije 72 godine.

Na nebu može daleka prošlost biti za nas sadašnjost, kako nam to svjedoči zviežđje Perseus, koje je svojim maglenim kolom udaljeno od zemlje 2600 bilijuna kilometara. Kad je ta zviezda pala u onu maglu, postala je žarkim suncem prve veličine, razprostirući svoje zrake na sve strane. Na zemlju su pale tek za 275 godina i prema tomu se ona katastrofa dogodila za 30-godišnjega rata.

Neponjatna je i daljina Siriusa, jer su nam najosjetljiviji astronomski strojevi odali daljinu od 11.000×1000 milijuna.

METEOROLOGIJA.

— God. 1826. pokrenuše u Zagrebu novine „Luna. Agramer Zeitschrift". Prvi broj ovoga lista ugledao je svjetlo 1. srpnja u tiskari Franje Suppana (Župana) u maloj četvrtini, a četiri stranice. Izdavač i urednik bio mu je F. S. Stauduar, kojemu se poslije pridružio i F. Rosenau.

U svakom skoro broju, a na čelu lista, donosila je „Luna" meteorologijske bilježke, koje bijahu „prve" u našoj domovini, pak ih spominje i prof. Zeithammer, koji je, kako ponovno iztakosmo, utemeljio na gornjo-gradskoj gimnaziji meteorologijsku postaju. Bilježke u „Luni" posve su jednostavne, jer tu još ne ima govora o toplo- i tlakomjeru, o jakosti i pravcu vjetra, o množini oborina itd.

U br. 13. od g. 1826. bilježi „Luna" ovo vrieme: „Od nekoliko dana zavladala je nesnosna vrućina, polja i vrtovi nastradali bi bili od suše, kad se prekjučer nagomilahu gusti i tmasti oblaci, te se bilo bojati, da će naskočiti oluja. To se Bogu hvala nije dogodilo, već se iz oblaka spustila blaga kišica, cielu prirodu osvježila i na novi život probudila".

U br. 31. čitamo: „Od nekoliko dana vlada pokrajinski dažd. Danas (14. listopada) nadamo se okretu, jer se oblačno nebo „prosvietljava".

Za zimu čitamo g. 1828. u br. 10. Vrieme. Do 9. t. mj. (prosinca) bijaše veoma studeno, zemlja se smrzla, vode se ulovila „površnica" (tanak led). Istoga dana pokrili su gusti oblaci nebo, zrak bijaše neobično sparan, kad se po podne u 4 sata spustila „topla" kiša, koja je zemlju umekšala. S jutra i u večer padaju guste magle.

— **Tromholt S.: Katalog der in Norwegen bis Juni 1878. beobachteten Nordlichter.** Izdanje ovoga djela omogućio je „Nansenov fond" u Christianiji, nu piscu ne bijaše sudjeno da to doživi, te ga po njegovoj smrti izdao I. Fr. Schroeter.

Katalog počima sa g. 1594., do kada je dosta manjkav, ali bogatiji od 18. vieka. Prvi dio zaprema pregled sjeverne žari po vremenu i mjestu i podatke o njezinoj jakosti i oblicima. U drugom dielu opisane su pojedine polarne žari potanje, a medju ovima i dvojbene od g. 1550.—1569. Treći dio govori o vremenu i mjestu, kada i koliko se puta koja žar pojavila.

PRIRODNE ZNANOSTI.

— **Vinske mušice** svakomu su u nas dobri znanci, ali krčmaru vrlo često nemili gostovi. Često mu zaposjednu cielu nutrinju pipe, pa kad poteče vino, evo ih u vrču, a iz vrča i u staklenke, kadkada i više, nego li bi tko želio. Mnogomu gostu smetaju, dočim su drugomu dobro došli, jer je u nas dobro poznata rieč, da se vinske mušice drže samo dobra vina. Već ih spominje Aristotel u svojoj povjesti životinja te tvrdi, da se razviju iz octenih crvića. Točnije nam ih opisuje Réaumur (1741.), a poslije Menzel (1765.) Najobičnija vinska mušica zove se latinski Drosophila fenestrarum, koja poraste na 2½—3 mm., a ima poput rumenice crvene oči. Druga veća vrsta poznata je kao D. funebris, koja ima tamno kao vino rumenika obojene oči. Jajašca su im 0,5—0,6 mm. duga, 0,2 ili nešto više široka.

Manja je mušica mnogobrojna u tvornicama žeste, octa, kvasca i u takovim laboratorijima, gdje ima vina, octa i drugih alkoholičkih tekućina i kadkada su bačve i drugi sudovi od jajašaca i ličinka posve bielo obojeni. Najvole ocat, valjda toga radi.

Digitized by Google

Glavni s
400.00
izvučen je 3(
bankovne tvr(
u Z

— **Statistika alkoholizma u dolnjoj Austriji.** Godine 1901. bijaše u toj zemlji 2385 pijanica, a 1900. 2255, god. 1899. 2198. Na Beč odpada 1361 (1256 mužkaraca, 115 ženska), dočim idu ostali na druge krajeve zemlje (925 muž. i 89 žen.). Po starosti bijaše ih pet izpod 20 godina, 767 medju 20 i 40, 1324 medju 40 i 60, 271 preko 60 godiua.

Rakiju je pilo 1827, vino 431, pivo 75. Spalo ih je na prosjački štap 178, dočim se 408 smjestilo u ubožnice. 939 je na napast poredka, a 859 palo je i u ruke pravde. — (Polit.-anthr. Revue, 1903. br. 11.)

TRGOVINA.

— **Koliko se proizvodi špirita i petroleja.** Nije daleko vrieme, da će izmedju ovih tekućina nastati žestoka utakmica, koja će od njih čovjeku složiti kao svjetilo, te je toga radi zanimivo razgledati koliko se potroši jednoga, a koliko drugoga.

Špirita se potrošilo u

Njemačkoj	1901/02.	4,24	milijuna hektolitara
Austro-Ugarskoj	1900/01.	2,51	» »
Ruskoj (evropskoj)	1900/01.	4,04	» »
Francezkoj	1900/01.	2,80	» »
Italiji	1899/1900.	0,18	» »
Švicarskoj	1901.	0,03	» »
Belgiji	1901.	0,37	» »
Nizozemskoj	1901.	0,36	» »
Velikoj Britaniji	1900.	1,49	» »
Danskoj	1901.	0,17	» »
Švedskoj	1900/01.	0,23	» »
Norvežkoj	1899.	0,04	» »
Španiji	?	0,50	» »
Rumunjskoj	1900/01.	0,10	» »
Savez. državama	1901.	2,44	» »

ukupno 19,52 mil. hektol. čista špirita.

Petroleja se potrošilo u bačvama à 1000 kg.

U Saveznim državama	1900.	8,329.297	bačava
U Ruskoj	1900.	9,833.820	»
U Austro-Ugarskoj	1899.	330.000	»
U Rumunjskoj	1899.	313.000	»
Na Sundajskim otocima	1898.	386.000	»
U Kanadi	1899.	102.193	»
Na Britskoj izt. Indiji	1899.	132.285	»
U Japanu	1898.	37.300	»
U Njemačkoj	1900.	50.375	»

ukupno 19,504.467 bačava.

RIBARSTVO.

— **Svjetlucanje ribljega mesa.** Opaža se, ako i riedko, da ribe u tmini svjetlucaju, kao što svjetluca i drugo meso, nu ne odaje, da ono možda trune i gnije. Ono svjetlucanje potiče od jedne bakterije (gljivice), koje nestaje u onaj mah, kada meso počne gnjiti.

— **Ogromni ribnjaci.** Posjed kneza Schwarzenberga zaprema 205.820 hektara, u Českoj 176.366 ha. — Od ovoga zemljišta odpada na ribnjake 8000 ha., koji su nesamo najstariji, već i najveći u Evropi. U tim ribnjacima goje se šarani (krapi), smudjevi, štuke, linjaci i nekoje amerikanske ribe.

KAZALIŠTE.

Od g. Koščevića, koji inače nije naš redoviti kazališni recenzenat, dobili smo ovu ocienu:

— **Amanet, drama od Schnitzlera.** U sadašnjoj njemačkoj dramatskoj književnosti vrlo je mnogo drama, u kojima se na prvi mah opaža, da su pisane radi nekog posebnog cilja. Niemci sami onda zovu takove drame krivo „Stimmungs-Dramen". Pisac hoće da nešto prikaže, i onda za to traži lica i zgode. Najčešće se uzimaju na nišan pojedini staleži. Jedan hoće da prikaže stalež častnički, i eto vam „Rosenmontag, eine Offiziers-tragödie", drugi se smisli da ima i drugih staleža, pa eto kirijaša, eto učitelja pučke škole (Flachsmanna), eto učitelja srednje škole („Probekandidat") itd. Tako nam je i Schnitzler htio da prikaže nevolju, koja izlazi iz konvencionalnosti, pa je napisao „Amanet".

Kud vodi to, da se za ideju traže naknadno ljudi i zgode, to vam najbolje pokazuju ove „Stimmungs-Drame". Drama na ime postaje tako moralna propovied. No moralna propovied nije uviek i drama, ma je i u dramatskom obliku. Ne mislim ovime reći, da drama ne smije da ima tendenciju. Ali ako je tuj već tendencija, tad moraju ljudi, koji tu dramu čine, preživjeti sve to prije, a pjesnik na posljedku opazi tendenciju života njihova. Ako pisac uzme ponajprije tendenciju, a onda traži zgode i osobe, niesu slobodne, sve igraju po propisu, i pred nama nije život.

U „Amanetu" čujemo kadkada plemenitih podvika, n. pr. „Što će da oprašta čovjek čovjeku!" itd., čujemo mnogo liepih pouka. Ali je već i kralj David napisao u psalmu: Pogledaš li, Gospode, naše griehe, tko će obstati? — No time svime ne može da glumac umjetnik svoje općinstvo uvjeri da je to život. A to se dogodilo i našim umjetnicima, koji su „Amanet" prikazivali. Publika je otišla iz kazališta uvjerena, da umjetnici pravo govore, no s tim uvjerenjem mogla je otići i iz crkve. Samo kad bi čula propovied, znala bi da ju govori propovjednik, ali nebi vidjela ni jedne osobe pred sobom, koja bi bez komentara trpjela, dočim u „Amanetu" vidi, da ljudi trpe i muče se, a nezna se zašto, osim ako svatko maštom svojom to obrazloži, no iz same drame to si razjasniti ne može. Ja ću u kratko to dokazati.

Hugo Losatti pane s konja te mu je umrieti. On reče materi svojoj, da ima ljubovcu Tonku Weber (gdja. Zvonarjeva) i sina, te je moli, da mater i sina uzme k sebi u kuću. Dodje i otac, te i on pristane, pa na želju Hugovu dovede sam onamo Tonku i maloga Franju. Hugo umre. To je prvi čin. U drugom činu Tonka je kod Losattijevih, svi je vole radi Franje, ali Franjo je vrlo slabo diete — pa umre. U trećem činu Tonku — odprave od kuće i ona se ubije. Pitanje je: zašto su je protjerali? To nam drama ni jednim prizorom ni činom ne pokazuje. Tonka Weber nije na pozornici ništa učinila, što bi opravdalo njezinu zlu sudbu. Evo, zašto ona trpi, o tome mi samo čujemo govoriti, a to nije dosta. Tonka Weber dodje u prvom činu na pozornicu pod konac čina Hugo već umire. Kojim činom, kojom riečicom odaje ona, da od nje ide „kužan dah", o kome govori — i to samo govori dr. Šmidt (Borštnik)? Dobro, uzmimo, ona je u svem čestita, samo je nezakonita. No čime ta nezakonitost oteščava njen opstanak, to se nama na pozornici ne prikazuje. Mi znamo iz života, da je položaj takih žena težak, no to mi znamo od prije, iz drame to nevidimo.

U cielom drugom činu Tonka nema drugog posla, no — da miluje svoga sinčića. Umjetnica, kakova je gdja. Zvonarjeva — nije imalą prilike, da nam pokaže iz svoga umjeća! K njoj dolaze članovi obitelji, te označuju, kako će se vladati prama njoj. Domaća kćerka Franjica je zavoli, ali to ne trpi njen zaručnik, dr. Šmidt (Borštnik). Zaustavimo se malo tuj. Franjica voli Tonku, jer je pokojni Hugo, brat Franjičin, bio Tonkin — recimo muž, po naravi. Franjica voli brata, i tu ljubav prenaša i na Tonku, te ova ljubav prema Tonki dobiva još i poseban kolorit milosrdja. Ova je osoba dramę liepa i jasna. No težke li zagonetke s dr. Šmidtom (Borštnik.) Čemu se taj čovjek toliko muči i izjeda svojom mržnjom, ili recimo svojom protivnošću Tonki? Po drami on to ni sam nezna. On nadje fotografiju Tonkina oca, čestita čovjeka, te je prema tomu Tonka iz valjane obitelji; iz njena dakle doma, iz vladanja, iz naobrazbe ne može da proizlazi onaj „kužni dah". Da bi se dr. Šmidt, koji je zaručnik Franjice, bojao, da će Tonkin sin Franjo dieliti Losattijevu ostavštinu s njegovom zaručnicom, o tome nema ni slovce u drami, to je dakle posve izključeno. Zašto se dakle on opire Tonki? Radi toga, što je — nezakonita? Dobro, prihvaćam, i to može biti opravdan i važan razlog. No čime nam je prikazana ta nezakonitost Tonke, dotično štetne posljedice te nezakonitosti po Šmidtu ili po društvo uopće? Ničim. Zar tim što jedna obitelj, do koje po izjavi samog Losatti-a ni on mnogo ne drži, ne će da ih više posjećuje? To nije dosta. Pa i tu obitelj ne vidimo mi, ne vidimo negodovanja, zgražanja, kojom će gledati Tonku. Ali reći će se, ta jedna obitelj predstavnica je obitelji u obće, koje sve će se Losattijevih odreći, ta to Loseti sam „kaže" na

Digitized by Google

pozornici. Uzmimo i to, no mi još uviek iz drame ne znamo, zašto ti svi ljudi progone nezakonitu ženu. S licemjerja? Dobro, no što hoće da prikriju svojim licemjerjem? Mi eto idemo u lov za tim nečim nepoznatim, ali badava, u drami toga nema. Mi bismo morali vidjeti, kako nezakonita žena, ma bila i čestita kao Tonka Weber, svojom nezakonitošću faktično narušava mir i ugrožava boljak zakonitih žena i obitelji, pa kad bismo vidjeli, njezinu propast iz koje nema izlaska, ova tragika u nas bi probudila volju, da raskinemo konvencionalne lance, da zakonitost uredimo drukčije. No to sve ne vidimo mi u drami, dr. Šmidt srdi se i muči, no zašto, drama ne pokazuje, mi to sve moramo iz svoga privatnoga znanja da motiviramo.

Petrovskij N.

Pa i razstava zaruka dra. Šmita i Franjice nije dobro provedena. Izlazeći iz kazališta, mi smo uvjereni, da će roditelji Franjice Losattijeve — sutra sve opet izravnati. Trebalo je malo iz daljega pokazati jaz, koji će jednom ove zaručnike raztaviti. Istina je, da dr. Šmit ne odobrava, što Franjica voli Tonku, pa to Franjici predbacuje, ali to je sve tek jedan sukob radi jedne osobe. Treba pokazati podpuni jaz izmedju duša na svim točkama, tada bi mi bili sigurni, da naše zadovoljštine — što je Šmidt odbit — ne će moći na niki način uzmutiti stari Losetti.

Da je za „Amanet“ najprije zamišljena ideja, a onda je za nju potraženo odielo, to nam najbolje pokazuje uloga gdje. Winter (Mihičić), rodjakinje Losattijevih. Kakva je to snažna žena. Kako ona hrabro odgovara Losattiju i Šmidtu! Bez dvojbe, prikazan je čvrst značaj. Kad ovi Tonku odbace, ona odluči, da je prigrli. No jedva je to izrekla, dodje njezina kćerka Agneza (Hržić), koja je imala biti žena pokojnomu Hugi, što je njezina mati i prije znala, od Tonke, a ona se mienja. Na! Da je gdja. Winter prikazana i to tada kao prevrtljiv značaj, konvencionalan, mi bismo tad i onaj obrat vjerovali. No mi ne možemo vjerovati, da bi se onako liepim moralnim načelima, koja nigdje nije pokazala, da robuje svomu djetetu, da bi se takova žena dala odvratiti od svoga nauma bez borbe, bez dovoljnih i temeljitih protudokaza. Te borbe ne vidimo. No možda će tko reći: To baš i jest ono, što je Schnitzler htio prikazati, da na ime ljudi inače značajni i dobri — podlegnu odmah, kad dodju u sukob s konvencionalizmom.

Ali što je to, ta strašna zvier konvenciolizam

30 kgr.. koji vriede u Evropi 165 maraka. Jedna žetva daje u 8 mjeseci 1200—1400 kgr. ploča.

Fina gumija pravi se ponajveć u Braziliji, kaučuk u Peru-u.

ASTRONOMIJA.

— **Bezkonačni prostori.** Zviezda „Kapela“ udaljena je od sunca 170,392.000 milijuna milja t. j. 170 trilijuna, 392 milijarda milja. Svjetlo provali za sekundu 300.000 km., u koje bi vrieme osam puta obašlo zemlju, a pane od sunca na zemlju za 8 časaka i 13 hipova, od Neptuna za 4 ure. Da na Jupitru provali vulkan, zagledali bismo njegovu erupciju za 42 časka, sa Saturna tek za 2 sata. Kad bi htjeli izmjeriti duljinu od Kapele do zemlje, trebali bi k tomu 71 godinu, 8 mjeseci, 24 dana, jer toliko treba njezino svjetlo, da pane u naše oko, ako leti neprekinutom brzinom. Kad bismo okom mogli dosegnuti Kapelu, saznali bi, što se tamo dogodilo prije 72 godine.

Na nebu može daleka prošlost biti za nas sadašnjost, kako nam to svjedoči zviežđje Perseus, koje je svojim maglenim kolom udaljeno od zemlje 2600 bilijuna kilometara. Kad je ta zviezda pala u onu maglu, postala je žarkim suncem prve veličine, razprostirući svoje zrake na sve strane. Na zemlju su pale tek za 275 godina i prema tomu se ona katastrofa dogodila za 30-godišnjega rata.

Neponjatna je i daljina Siriusa, jer su nam najosjetljiviji astronomski strojevi odali daljinu od 11.000×1000 milijuna.

[illegible] samo jedan momenat, gdje je Bogom darovana umjetnost prosjala. Tonka Veber (Zvonarjeva) drži se u novom domu rezervirano, ali kad joj diete oboli, moli doktora Šmidta za pomoć. Doktor ne mari. Ona poslie opet moli. Uzalud. No kad djetetu bude posve zlo, tada izčezne ona skromna moliteljica, pretvorila se u lavicu mater, i ona sada zapovieda: Gospodine doktore!! — To treba čuti! Ona zapovied — samo u te dvie rieči — čast!

Vjekoslav Košćević.

Zvonik se sv. Marka u Mletcima opet gradi (temelj).

„Prosvjeta“ izlazi početkom i polovicom svakoga mjeseca na četiri arka. Godišnja ciena poštom ili dostavom u kuću 14 kruna, inače samo 12 kruna. Za inozemstvo 20 kruna. Predplatu prima: Uprava „Prosvjete“, Zagreb, Gajeva ulica br. 7. Rukopisi se ne vraćaju.

Uredjujc **Emilij Laszowski.** Tisak i naklada **Antuna Scholza.**

Digitized by Google

Glavni sgoditak od

400.000 kruna

izvučen je **30. ožujka o. g.** kod

bankovne tvrdke Kronfeld i dr.

u Zagrebu

kupljenom srećkom razredne lutrije broj **29.033.**

U IX. lutriji izplatila je bankovna tvrdka Kronfeld i dr. u Zagrebu za srećku razredne lutrije br. 56.040 takodjer

glavni zgoditak od 400.000 Kruna

u gotovom novcu.

Od po prilici petgodišnjeg obstanka kr. ug. povl. lutrije izplatila je bankovna tvrdka Kronfeld i dr. u Zagrebu

osim nebrojenih manjih dobitaka još i ove **glavne zgoditke** u gotovom novcu:

Dva puta	kruna	**400000**	Jedan put	kruna	**30000**
Dva puta	kruna	**100000**	Tri puta	kruna	**15000**
Jedan put	kruna	**80000**	Pet puta	kruna	**10000**
Tri puta	kruna	**60000**	Osam puta	kruna	**5000**
Jedan put	kruna	**40000**	Sto i šestnaest puta	kruna	**2000**

Ciena srećaka za prvo vučenje XII. lutrije, koje će biti

21. i 22. svibnja o. g.

$^1/_1$ srećke K. 12.—, $^1/_2$ srećke K. 6.—, $^1/_4$ srećke K. 3.—, $^1/_8$ srećke K. 1.50.

Naručbe neka se po mogućnosti **odmah** s doznakom dotičnog iznosa pošalju:

Glavnoj kolekturi kr. ug. povl. razredne lutrije

Bankovnoj tvrdki Kronfeld i dr.

Zagreb, ulica Marije Valerije broj 6.

Digitized by Google

Nakladna tiskara Antuna Scholza u Zagrebu

Gajeva ulica broj 7.

Zagorska ruža. Pripoviest iz XV. vieka. Napisao **Hinko pl. Davila.** 1 kr.

Tragična sudbina glasovite Hrvatice, siromašne plemićke kćeri Veronike Desinićke, koja je pala kao žrtva silovitih knezova Celjskih, ocrtana je vanredno zanimivo u toj pripoviesti. Nije zato nikakavo čudo, te je »Zagorska ruža« postala vrlo popularnom.

Na jezerima, pripoviest. Napisao **Hinko pl. Davila.** 50 fil.

U toj pripoviesti pokušao se pisac »Zagorske ruže« i u modernoj pripoviesti. Predmet pripoviesti odnosi se na nove hrv. odnošaje, a čin se zbiva na slavnim našim Plitvičkim jezerima.

Teški dani, historična pripoviest. Napisao **Hinko pl. Davila,** 1 kr. 40 fil.

Vrieme kada su stali Turci navaljivat na Hrvatsku i vrieme, kad je narod imao birati novog kralja, te kad su jedni bili za Zapolju, a drugi za Ferdinanda, to vrieme zaslužuje, da se nazove »teškim danima«. Pisac je interesantno i liepo obradio svoj predmet, te će svatko ugodno probaviti uz čitanje toga romana, koji mu otkriva i jedan od najznatnijih stranica hrvatske povjesti.

Crna kraljica, roman iz hrvatske prošlosti. Napisao **Higin Dragošić.** 2 krune.

Već od prije bila je priča o crnoj kraljici dobro poznata po drami Josipa Freudenreicha, prvaka naše drame. Tajinstvena, demonična žena zanimala je od davna sve hrvatske čitatelje. S velikim je veseljem zato pozdravljena viest, da će o toj »Crnoj kraljici« izaći i roman iz pera poznatoga pisca »Posljednjega Zrinskoga« Higina Dragošića. S napetošću očekivao se je svaki broj »Prosvjete«, u kojoj je najprije »Crna kraljica« ugledala svjetlo. Kad je napokon roman dovršen, sve je bilo zadovoljno sa obradbom piščevom i zahtievalo, se da roman izadje i napose štampan u knjizi.

Kroz more jada. Roman iz hrvatske prošlosti. Napisao **Higin Dragošić.** 2 kr.

Veliki uspjeh, koji je imao pisac sa svojim romanom »Crna kraljica« ponuka ga, te je napisao i nastavak tome, roman pod naslovom »Kroz more jada«.

Quo vadis? Pripoviest iz dobe cara Nerona. Napisao **Henryk Sienkiewicz.** Preveo dr. August Harambašić. 2 kr. 40 fil.

Nijedan od modernih romana nije se toli razširio po čitavom svietu kao »Quo vadis?« U samoj Americi prodano je u jednoj godini 50 tisuća iztisaka. Danas se ne može nazivati naobraženim čovjekom, koji još nije pročitao ovo divno remek-djelo slavnoga i velikoga poljskoga pisca. Sadržaj se romana osniva na vrlo zanimivom psihološkom procesu, kako je od poganina, mladoga Patricija Marka Vinicija, postao kršćanin. U romanu nas susreću važne historijske osobe, a na čelu im sam rimski okrutnik car Nero, Petronij ljubimac Neronov, Akta ljubeznica Neronova, Popeja i drugi. Sviet rimski, njegova razkoš i izkvarenost, orgije Neronove, mučenja u amfiteatrima, utjecaj kršćanstva na raznolike vrsti ljudskih naravi, sve se to obradjuje u tom veličajnom romanu. Kao što sv. Petar — u poznatoj legendi — pita Isusa u Rimu: »Quo vadis?« a Isus mu odgovara: »Ti ostavljaš moj puk — ali ja idem u Rim, da se po drugi put dam za čovječanstvo pribiti na križ, tako i Sienkiewicz ne istražuje, da li je naš današnji sviet onamo dospio, gdje je bio ondašnji rimski, već se samo pita »Quo vadis?« Kuda ćeš?

Roman preveden je na sve moderne jezike svieta i doživio je silna izdanja.

Oblomov. Roman u četiri diela. Napisao **I. A. Gončarov.** 5 kr., elegantno vezan 7 kr. 20 fil.

Gončarov, slavni Rus, napisao je samo tri romana, ali za to je najveći ruski kritičar Bjelinski o njem rekao: »Za što drugi trebaju deset pripoviedaka, umije Gončarov reći na jednoj stranici.« Svaki njegov roman prikazuje čitavo razdoblje ruskoga života. »Oblomov« je jedno od najsjajnijih djela ruske književnosti. On je jasna slika ruskih nevolja. Gončarov veli: »Lienost je majka svim griesima i nevoljama i odatle sva neurednost i nepravilnost ruskih prilika.« U Oblomovu stvorio je Gončarov tip Rusa i figuru takovu, da je od onda postalo gotovo poslovicom govoriti o »oblomovštini«. Oblomovu stavio je za opreku marljivoga Niemca Holza. Hrvatski jedan kritičar nazivlje »Oblomova« veličanstvenim draguljem literature ruske.

Križari, roman u 2 knjige sa slikami. Napisao **Henryk Sienkiewicz.** 5 K., elegantno vezan 7 kruna.

Ovaj roman velikoga pisca vodi nas u ono doba poljske poviesti, kad su Niemci i njemački vitezovi »Križari« zaprietili uništiti čitavu Poljsku. Veličajnim bojama slika nam pisac pad križarskoga reda, pripoviedajući nam uz to sgode i nezgode mladoga plemića Zbiška i njegovog ujaka Matka. Malo ima romana, koji bi tako uzbudjivali napeto fantaziju i srce čitalaca, kao »Križari«. Veličajni prizori bitaka mienjaju se sa dražestnim prizorima iz domaćega života one dobe, a značajevi su prekrasno risani.

Vojna i mir. Roman, napisao **Lav grof Tolstoj.** S ruskoga preveo dr. August Harambašić. Podpuno djelo u 3 knjige 12 kr., elegantno vezano 16 kr.

»Vojna i mir« smatraju mnogi književni historici najsavršenijim djelom moderne svjetske književnosti. Znameniti naš literarni historik veli o tom divnom djelu Tolstojevu: Ako može biti moderne Ilijade; za cielo je roman »Vojna i mir« onaka Ilijada... Tolstoj je smirio najveću zadaću povjesti i poezije; on je činjenicu i maštu slio u najvišu živu istinu, vremena, ljudi, duševne struje, nutarnji život pojedinaca i masa — ono, što je historijski veliko, znamenito i ono, što je nehistorijsko, ništavo — sve izlazi pred naše oči, tu su likovi s mesom i krvlju. U kratko, čitatelj saznaje, što »čini historiju i kako to biva«. Roman nam opisuje znamenito razdoblje ruske i svjetske poviesti godine 1805—1812., dobu velikih bojeva Napoleonovih. Pisac nam prikazuje Napoleona, Murata, Davousta, Kutuzova, Rostopčina, cara Aleksandra, Speranskoga i dr. Zapravo ovo djelo ima u sebi više suvislih romana, nu glavni se interes ujedinjuje u procesu nutarnjega »prosvjetljenja« u kneza Andrije i u njegova prijatelja Pierra. Ljubav nam prikazuje Tolstoj u »Vojni i miru« u zdravu razvoju, a u epilogu nas razdragava srećom uredjenoga obiteljskoga života.

Digitized by Google

Utemeljeno god. 1862. **IVAN WAGNER** Utemeljeno god. 1862.

Ilica br. 9. ..... ZAGREB ..... Ilica br. 9.

Vlastita tvornica platnene robe u Českoj i Moravskoj kao i vlastita tvornica rublja.

Preporuča svoje bogato uredjeno skladište sve vrsti tkanina vlastitog proizvoda uz umjerene ciene ter u najboljoj kakvoći kao: **p'atna za plahte** u jednoj širini, te pravog **creas-platna** u svim širinama za sve spadajuće rublje, **damast-gradla, stolnjaka, ubrusa, ručnika, garnitura za kavu** i bez ajour ruba biele i bojadisane u najnovijoj izvedbi, **žepnih rubaca** bielih i bojadisanih sa i bez ajour ruba, nadalje preporučam **pamučnog platna, chiffona, cretona, batista, pamučnog creas-platna** od najbolje kakvoće.

Bogato sortirano skladište gotovog rublja za gospodu, gospodje i djecu

u svim veličinama kao i najboljim izvedbam, te sve vrsti pletene robe u najmodernijim izvedbama.

Vlastiti proizvod: „Opreme za nevjeste“ od najjednostavnije do najfinije izvedbe, te kao strukovnjak i proizvadjač mogu najbolje udovoljiti željam.

Cjenici i uzorci šalju se na zahtjev badava i franko.

VESNA

Štedna i predujamna udruga hrvat. književnika

Zagreb, Ilica broj 27, I. kat.

Prostorije društva hrvatskih književnika.

Prima uložke i daje zajmove

uz najpovoljnije uvjete.

Poslovni dani: sriedom i subotom od 6—8 sati.

Novi članovi mogu vazda pristupiti. Udrugarom može postati svatko. Pravila šalju se na zahtjev badava.

VILIM ONDRUŠEK

parna bojadisaona i kemička čistiona odjela,

Ilica 48 - ZAGREB - Ilica 48

preuzima

sve u ovu struku spadajuće radnje

kao

kemičko čišćenje i bojadisanje odjelah, zastora, veziva i t. d.

Brza, točna i solidna podvorba.

Kupujte samo

Indra Tea

najfiniji i najbolji čaj na svietu.

Dobiva se u svih boljih trgovinah, ljekarnah i droguerijah u origin. omotcih.

Glavni zastupnici

Hinko Kaufmann i drug, Zagreb,

Jelačićev trg 8

TELEFON 389.

Najbolje svieće

i ulje za vječno svjetlo

dobiva se u trgovini

mirodija, prekomorske robe, poslastica, brašna i žitka

Alekse Penića,

Zagreb, Gundulićeva ulica br. 17.

Zagreb, Petrinjska ulica br. 85.

Zagreb, Petrinjska ulica br. 85.

Zagreb-Amerika

Odprema putnika

najvećimi najsigurnijimi i najbržimi parobrodi na svietu

preko Bremena u Ameriku, Australiju, Aziju i Afriku.

Najjeftinije ciene. - Dobra obskrba.

Potanje ubavjesti

F. MISSLER,

Zagreb, Petrinjska ulica br. 85.

Poslovnica za Primorje, Dalmaciju i Istru:

Rieka-Fiume, Riva Szápári broj 4.

Luxus pekarna

M. Guthard

Zagreb, Ilica broj 11

Telefon 97. ..... Telefon 97.

Specijalitet:

raženi kruh

(Kornbrod).

Najbolji trifaljski ugljen

z prašine, u plombiranih vrećah

(50 kilograma = 1 vreća)

stoji 1 krunu 14 fil.

Izvrstna suha

ukova i grabrova drva,

na hvate kao i rezana.

Naručbe prima

Gjuro Breslauer, Ilica 15.

M. N·E·U·M·A·N·N

c. i kr. dvorski dobavljač.

(ENGLEZKI MAGAZIN).

Ilica 22. — ZAGREB — Ilica 22.

Najstarija i najveća trgovina odiela. Najbolje i najjeftinije vrelo za dobavu ogrtača, ulstera i odiela u obće priznatoj solidnoj i elegantnoj izradbi sa strogo stalnim cienama.

Veliki izbor sportnih odiela te ogrtača i kabanica iz darovca (Loden) i kostreta (Kameelhaar). Posebni odio za priugotavljanje elegantnih odiela za gospodu po mjeri.

Najsolidniji izvor kupovanja!

FRAN SARIDJA, ZAGREB, ILICA 39.

Bogato skladište:

Vunenih i svilenih tkaninah, batista, zefira, cretona za haljine.

Crnih tkaninah modnih i za žaobu.

Veliki izbor **chiffona, crettona, damasta i p'atna** za sve kućne potrebe.

Skladište **sagova, zastora, pokrivača, pletene robe, rublja, marama i ovratnika,**

Uzorke šaljem badava i franko.

Točna i brza podvorba. Stalne ciene!

Hrvatski specijalitet!

Jest jedna vrst **izvrstnog platna** koju preporučujem za sve kućne potrebe a **osobito za rublje.**

Široko je **83 ctm.** i sadržaje **23 metra** (30 stari rifa).

Komad stoji Kr. 15.— tvornička ciena

Na zalihi uvjek do **1000 komada,**

Izključiva prodaja za Hrvatsku kod

FRAN SARIDJA, ZAGREB, ILICA 39.

Digitized by Google

Hrvatska Eskomptna Banka

Zagreb, Ilica 3. Bankina zgrada.

Dioničtka glavnica 2,000.000 kruna.

Preuzima

novac na doznačnice, uložne knjižice i tekući račun.

Eskomptira mjenice, daje **predujmove** na **vriednostne papire** i na **robu,** izdaje **doznačnice,** te **obavlja plaćanja** na svim većim mjestima tu- i inozemstva, kao što i **inkaso** pa pruža uz kulantne uvjete **poduze ima** potrebnu im **vjeresiju.**

Odjel za pohranu vriednostnih papira

preuzima u **pohranu i upravu vriednostne papire i spise, unovčuje na vrieme kupone, izžriebane srećke i obveznice,** nabavlja nove **kuponske arke,** provadja eventualnu **konverziju,** te točno nadzire žriebanju podvržene vriednote.

Pričuva 500.000 kruna.

Napose svraća pažnju na **novouredjen**

tresor

naime **ocjelnu sobu sa t. zv. Safe-Depo-**tom gdje si stranka **pod svoj m ključem drži** u pohranu vriednote i služi strankama za obavu ovih manipulacija, za uredovnih sati posebna za to soba.

Mjenjačnica

takodjer glavna kolektura

kr. ug. razredne lutrije

kupuje i prodaje državne papire, srećke dionice, devize, zlatni i srebrni novac; obavlja sve **burzovne poslove, unovčuje kupone i izžriebane efekte, revidira srećke i vriednote, koje su žriebanju podvrgnute i daje** savjestne upute i izvještaje prigodom ku-povanja efekata u uložne svrhe.

Prva hrvat. tvornica tambura

T. KOVAČIC, ZAGREB,

Ilica broj 41.

Skladište glazbila,

preporuča svoj vlastiti proizvod

TAMBURA

i skladište

gusala, harmonika, cella, flauta, okarina, mandolina itd

Veliki lustrovani cjenici na zahtjev badava.

FERDINAND BUDICKI, ZAGREB, ILICA

i Gundulićeva ulica broj

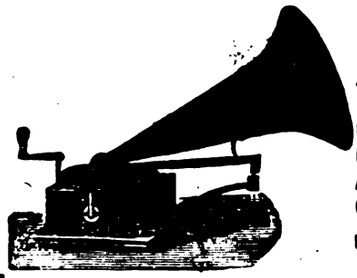

Najveće skladište

Johann Puch i Laurin Klement dvokolica i motor dvok lica,

Original Pfaff i Singer šivaljka,

Bar Lock pisaćih strojeva,

Automobila najznamenitijih tvornica,

Original Gramofona i ploča.

Ujedno se svi popravci navedenih strojeva pod vlastitim nadzorom u ljaju. — Brza podvorba — Cene umjerene.

Spasili ste svoj novac

POKUĆTVO

ako ga u svojoj domovini ostavite, nabavljajući

samo kod I. hrvatske

stolarske udruge za stolarske i dekorativne proizvode

Zagreb, Preradovićev trg br. 2. — (Palača I. hrvatske štedionice).

Ovo je jedino i najveće skladište

POKUĆTVA

koje izradjuju samo domaći t. j. zagrebačti stolari i tapetari. Razvitak domaćega obrta ovisi od hrvatskoga ob instva, jer nije dosta da pišemo i govorimo, nego da i radimo prema lozinki:

„Svoj k svomu!"

Odlikovano na izložbi:

Beč 1873. Lisabon 1873. Marsilj 1874. Pariz 1875. 1876. St. Jago (Južna Amerika) 1876. Paris 1878. Biograd 1879. Trst 1882. Budimpešta 1886 Na izložbi u Nissi 1890. i na II. internacionalnoj izložbi u Pragu 1896.

Hafnerov prašak za zu

„Odontosmegma"

Ciena je škatuljici 1 for.

Dobiva se gotovo u svih ljekarnah.

I. HAFNER, zubar u Zagrebu

Ilica br. 27.

Salvator-Creme najbolje kožu poljepšavajuće sredstvo bez masti

daje koži bielu, gladku i nježnu boju. Izvrsno sredstvo proti sunčanim pjegam, jetrenim mrljama, sunčanom žaru, odstranjuje svaku nečist kože. Duljom uporabom ove creme postaje koža vanredno fina i nježna, naborak nestaje, te dapače i u odmakloj dobi svoju svježost uzdržaje.

Jedan lončić sa naputkom uporabe 1 K.

Centralno skladište za razpačavanje kod

S. Mittelbacha

ljekarna Salvatoru i droguerija

Duga ulica 3. ZAGREB Duga ulica 3.

Digitized by Google

PROSVJETA

Urednik za „Prosvjetu“ Vlaho Bukovac.

NAKLADA TISKARE ANTUNA SCHOLZA U ZAGREB

Digitized by Google

Sadržaj XI. broja:

Deželić Velimir dr.: Prvi kralj. Historički roman iz hrvatske prošlosti (nastavak) 329
Alaupović T.: Rodjenomu mjestu. 332
Novak Vjenceslav: Ženitba Marka Kraljevića (nastavak) 333
Sienkiewicz Henrik: Potop. Historički roman. Preveo dr. August Harambašić (nastavak) 336
I. B.: Jela i orao 347
Heinz Antun dr.: Biologijske i kulturno-povjesne crtice o kafi i čaju. 347
Gruber Dane dr.: Bizantinski pisac XI. vieka o Hrvatima i drugim balkanskim narodima 350
Biser 354
Listak 357
M. Š.: Treći dan Duhova na otoku Krku 357

Slike:

Rudnik i talionice u Rudama god. 1847. 333
Stöwer W.: Bitka kod Abukira 337
Urban F.: Zlato . . . . . 340—341
Vješin Jaroslav: Tužba punice 345
Kafovac 347
Dr. Antun Heinz 348
Abdul Hamid II. 349
Ime sultanovo 349
Sultanov konj 349
Sultan Abdul Hamid izlazi iz mošeje poslie obreda Selamlika 352
Sultanova dvorska straža . . 353
Častnički sbor sultanove tjelesne konjaničke pukovnije. 353
Prva pukovnija konjaničke garde 356
Česti grada Soluna razorene pokraj otomanske banke . . 357
Otomanska banka 357
Atentati s bombama u Solunu: Razvaline otomanske banke. 357
Atentati s bombama u Solunu: U potrazi dinamita 360
Saski kralj Gjuro kao gost našega kralja 360
Umjetnički prilog.

Bijaše zasluga ovjekovječenoga župnika Kneippa, što je ponajprvi upozorio na zdravstvenu i novčanu vriednu sladnu kavu, koju je nakon toga Kathreiner nekim samovlastnim izumom na tako izvrstan način pripravio sa tekom zrnate kave. Time razlikuje se danas još ova jedino prava »Kneippova kava« stvarno i bitno od svih ovakovih sličnih proizvoda, pa je s razloga ovoga župnik Kneipp tvrdki Kathreiner jedinoj i za svoga vremena podielio pravo i dozvolu, da nosi njegovo ime i njegovu sliku kao zaštitni znak za njezinu Kathreiner-Kneippovu sladnu kavu. Uzprkos tomu na uštrb občinstva prodaje se jednostavno prženi ječam ili vareni sladni kruh kao »Kneippova kava«. Da se uzmogne od toga sačuvati, valja uviek izričito zahtjevati pravu »Kathreinerovu« Kneippovu sladnu kavu u izvornim omotima sa zaštitnim znakom »župnik Kneipp« i s »imenom Kathreiner«.

Da predusret nem svim vrstim patvorinah, vodim sada po visokoj oblasti dozvoljenu, zakonitu zaštitnu marku

Čuvajte se patvorina mojih jedino pravih preparata.

Balzam
(Tinctura balsamica)

dobavlja na veliko i na malo jedino oblastno povlaštena i u trgovačkom registru unešena, protokolirana

Balzam-tvornica
ljekarnika A. Thierry-a
u Pregradi kod Rogatca.

Pravo samo sa ovom zakonito dozvoljenom i sudbeno registriranom zelenom zaštitnom markom.

Podpuna oprema mojega balzama stoji pod zakonitom zaštitom uzoraka.

Najstarije, najprokušanije, najjeftinije i najsućnije pučko domaće sredstvo proti prsnim i plućnim bolim, kašlju, izbacivanju, grčevi u želudcu, bestećnosti, ošem ukusu, neugodno mirisavom vonju, izrigavanju, zgaravici, napuhlosti, teškoj

probavi itd. upotrebi ju, se uspješno proti nutarnjim i vanjskim bolim, proti zubobolji, ustnoj gnjiloći, ozebljinami i opeklinami itd. Gdje nema skladišt, neka se izravno naručuje pod naslovom: **Balzam-tvornica ljekarnika A. Thierry-a u Pregradi kod Rogatca.**

Na sve stanice Austro-Ugarske stoji sanduk franko sa 12 malih ili 6 dvostrukih boca 4 krune, 60 malih ili 30 dvostrukih boca 13 kruna, u Bosnu i Hercegovinu 30 nč. više.

Patvaraće i oponašatelje, kao i preprodavaoce ovakovih patvorina progoniti ću na temelju zakona o zaštitnih markah sudbenom strogošću.

Centifolien mast
balzam mast iz „roza centifolia".

Privremeno najjača pomast od velike antiseptičke vriednosti. Od nedostižívog djelovanja proti upali.

Kod sv h još tako starih izvanjskih boli, ozlieda i rana siguran uspjeh, ili barem poboljšica, odnosno ublažujuće sredstvo bolin. Izpod 2 doze ne odpravlja se, odprema se samo uz predhodnu doznaku ili uz pouzeće iznosa. Zajedno sa poštarinom, tovarnim listom i omotom itd. stoje:

2 lončića 3 krune 40 filira.

Opominjem, da se ne kupuju bezkoristne patvorine i molim, da se točno pazi na to, da je na svakom lončiću utisnuta zaštitna marka i i tvrdka ljekarne „k angjelu čuvaru" **A. Thierry-a u Pregradi.**

Ljekarna „k angjelu čuvaru"

A. Thierry u Pregradi

Svaki lončić mora biti u takav posve jednak naputak sa tom zaštitnom markom umotan. Krivotvoritelje i oponašatelje moje jedino prave centifolien masti progoniti ću na temelju zakona o zaštitnoj marci sudbenom strogošću; isto tako preprodavaoce patvorina. — Gdje ne obstoji skladište, neka se naručuje izravno pod naslovom: **Ljekarna „k angjelu čuvaru" i tvornica balzama A. Thierry-a u Pregradi.** — Odprema se obavlja se bez razlike samo uz predhodnu doznaku ili pouzećem iznosa.

Dvostruki elektro-magnetički križ
ili zviezda

R. B. br. 86967 pomaže i okrepljuje s jamstvom kod gihta, astme (težko disanje) reuma, epilepsije (padavice), influence skopčane sa bolešću hrbta, ischiasa, nagluhosti, nervoznosti, nespavanja, zujenja

86967

u uhu, zubobolje, bledila, kucanje srca, migrene, glavobolje, studeni ruku i nogu, drhtanju na tielu i kod drugih živcanih bolesti. Do 20 godina stare bolesti izliečene su posve.

Upozorujem osobito p. n. občinstvo na to, da se moj stroj ne smije zamjenjivati sa Voltinim, koji je poradi svoga neuspjeha zabranjen u Njemačkoj kao i u Austro-Ugarskoj, dočim moj dvostruki elektro-magnetički križ ili zviezda R. B. N. 86967 osobito se hvali i uživa vanrednu dopadnost poradi svoje **izvrstne ljekovitosti.**

Bolestnik, koji po mojem stroju neb bio izliečen najdulje u roku od **45 dana,** dobiva novac natrag. Gdje ni jedan liek nije pomogao, molim pokušati moj stroj.

Mali stroj stoji 4 K. Rabiti ga mogu samo djeca i veoma slabe gospodje.

Veliki stroj stoji 6 K. Rabi se kod bolestih starih preko 20 godina.

Pouzećem ili ako se unapred pošalje novac razašilja glavna prodavaona za tu- i inozemstvo

ALBERT MÜLLER
Budimpešta, V., Vadasz-ulica 42 a P.

Dopisi obavljaju se i u hrvatskom jeziku.

Našim predplatnikom „Prosvjete"

dajemo

„Prosvjetu"

podpuni **prvi** tečaj od god. 1893.

uz sniženu cienu

broširan 6 kr., elegantno vezan

8 kr. 60 fil.

Naručbe odpremaju se pouzećem

dok zaliha traje.

Svaku domaćicu

može se cieniti sretnom, koja obzirom na zdravlje, **prištednju** i dobar tek upotrebljava Kathreiner-Kneippovu **sladnu kavu.**

Uljudno se umoljava kod kupovanja nikada jednostavno »sladnu kavu« zahtjevati, već se mora uviek izrično zahtjevati — Kathreinerova — Kneippova sladna kava i ova neka se preuzme samo u ovdje odtisnutim izvornim omotima!

Digitized by Google

Digitized by Google

Prilog „Prosvjeti“ br. 11., god. 1903.

Tisak Antuna Scholza u Zagrebu.

Oenike Karl: Bambusov kraj u Braziliji.

Digitized by Google

PROSVJETA

Prvi kralj.

Historički roman iz hrvatske prošlosti. Napisao dr. Velimir Deželić.

(Nastavak.)

XI.

Pod najvišim vrhuncem Kozjaka, svetim Jurjem, počivale su hrvatske čete.

Prema zapadu i jugu, preko solinske doline, puknuo pogled na spljetsko polje. Tamo podaleko uzdiglo se brdo Marjan, podiže se zvonik svetoga Dujma, vide se kuće i kućice, sela i zaseoci u ogrljaju platana i jablana, i izmienjuju se bogatim pašnjacima i livadama. U dnu se tamo daleko vide i otoci: Hvar i Vis, Brač i Šolta. Na zapadu se prostire kastelanski zaliv, koji je sa svih strana zatvoren.

Krasan je to pogled!

Ali mladić, koji je po svom odielu očito zapovjednik četa, koje su tuj počivaju, ne gleda te krasote.

On je sjeo na neki stari rimski kamen i zamislio se duboko.

Njegove misli niesu mirovale. Sam kralj Tomislav povjerio mu, da umiri Spljećane i da učini red u buntovnom gradu. Bila je to za nj bez sumnje vrlo znamenita zadaća i mogao se je smatrati počašćenim, što je upravo njemu jednomu od najmladjih hrvatskih junaka ta zadaća u dio pala. Mnogi stariji junaci kimali su nezadovoljno glavom, što je kralj upravo njega — Berislava odabrao, da vodi vojsku protiv Spljeta. Ali napokon se smiriše, znali su, da to kralj čini najviše za to, da ugodi svojemu staromu prijatelju Tihomilu, a ovomu zaista nije bilo ravna u svoj kraljevini.

Berislav u koliko se je i smatrao počašćenim nije rado polazio u vojnu. Kraljev poziv našao ga baš, kad je najljepše stao, da razpreda ljubavne mreže nad djevojkom, koju je jedva našao, a za kojom je ludovao i čeznuo već toliko dana.

I taj čas mislio je na nju.

— Pravo je rekao moj Strezinja, ona je posve drugoga kova, no one talijanske žene s kojima sam ja posla imao. Dok sam s onima brzo bio gotov, s ovom niesam tako reći ni na početku. Neka djavo nosi ovaj kraj, ali tu su ljudi nekake čudne ćudi, kao da je takova djevojka kakova kneginja. Pa što je do poštenja kakove kravarice ili guščarice? Dok u Rimu niti Teodore do poštenoga glasa ne drže, ovdje se svaka prostakinja koči, da joj se ne smije oteti njezin glas, bajage da je pošten glas bolji nego zlatan pas. A bio je tako uvjeren, da treba samo doći i viditi je i ona da će pasti pred njim na koljena. Često ju je već pohodio, ali u svojem naumu nije dalje dospio. Činilo mu se doduše, da je djevojka naprama njemu povjerljivija, da se radje razgovara, da ga se toliko ne plaši, da se crveni odmah na svaku njegovu rieč, ali kad bi joj samo iz daleka stao govoriti o ljubavi, ona je našla načina, kako da tomu razgovoru izbjegne i kako da razgovor svrne na drugo. Kaplja za kapljom i kamen izdube — mislio je on pa tako će i moje rieči nešto ipak učiniti sa srcem ove djevojke, pa da je i od kamena. Uztrajno, uztrajnošću, koja bi zavriedile i druge stvari, on je o tom radio, ali težko mu je bilo, kad nije vidio pravog uspjeha.

Strezinja rob njegova otca, kojega je njegov otac njemu darovao, postajao je i sam zlovoljan. On se je nadao, da će postati slobodnjakom, a eto to se je sve dalje odmicalo. Ta mladi njegov gospodar obećao mu, da će ga učiniti slobodnim, ali tek onda, kada postane djevojka njegovom. Kako su sada stvari tekle, činilo se, da Strezinja ne će baš nikada postati slobodnim. Zato se i stvori jednoga dana pred Berislavom i reče:

— Moj gospodaru, ti si mi se hvalio, da ćeš djevojku odmah predobiti, samo ti je neka pokažem. A eto ja sam ti ju i našao i pokazao, pa koja hasna, kad dani prolaze, a ti si baš tako daleko, kao i onda, kad ju niesi još ni našao. Tako se ja ne ću nikad osloboditi. Od te muke ne će biti pogače. Htio sam te zamoliti, da me naučiš svoje talijanske liekove, kako se djevojke očaravaju, ali vidim, da ti ne vriede ni pišiva boba za ove naše krajeve i ako vriede, da si ti na njih posve zaboravio. Zato eto mene do tebe, da ti predložim, da jednom već prestaneš tima pohodima, do te djevojke, jer se bojim, da će o njima doskora čitav kraj govoriti, pak da će doći i do ušiju tvojega svietloga otca Tihomila, koji je u tim stvarima strog i neumoljiv, pak bi ti mogao imati svakakih neugodnosti. Za tebe bi to moglo imati posljedicu, te bi te stari opet poslao u Italiju, da študiraš i nadalje ono, što još niesi naučio i tako već ne bi mogao vidjeti one krasotice za kojom ti srce čezne, a to znam, da bi te vrlo bolilo. Još veće nevolje dogodile bi se meni jadniku, da tvoj gospodin otac sazna, da sam te ja svodio, da te pratim do djevojke. Rekoh ti već, da mi je draga na ramenu glava, volim i robovati, nego u grobu samotovati, volim ipak da me i batina grize, nego oni prokleti crvi, što izjedaju tielo, kad ga bace pod travu. Ako ti je baš toliko stalo do djevojke, a ti učini onako, kako si mi sam kazivao, da je učinio onaj žid s njezinom majkom.

Berislav je na to nezadovoljno potresao glavom, ali ipak je zapitao:

— Ti misliš, da je otmem?

— Tako je! — odgovori Strezinja. — Kad ti je već toliko do djevojke stalo, a kad ona ne će, da s tobom ljubaka, a ti učini otmicu. Istina je, da je to vrio opasno, ali bolje je da to učiniš, nego da se izvrgneš cielom svietu na ruglo.

Berislav nije nikako htjeo da na to pristane, ali ipak mu iz glave već niesu izlazili ovi predlozi, koji bi ga u brzo i jednim makom učinili gospodarom ove djevojke, koja je bila tako ohola i tako ponosna kao kraljica i koja je upravo prva bila, koja nije pred njim pala u prah... Tako su nekako stvari stajale, kad su se dogodili dogodjaji u Spljetu.

Jednoga dana, već je rumen na nebu pokazivala, da se suton spušta, prizva ga otac Tihomil k sebi.

— Što to ima značiti — pomisli Berislav. — To je

Digitized by Google

nešta neobična. Da nije što god opazio? — i on problediedi. Da se otme toj neizvjestnosti on poleti do otca. Taj mu odmah podje u susret i reče:

— Imam ti javiti vrlo ugodnu viest, koja će te za cielo razveseliti.

— Koja je to viest? — zapitao je on.

— Viest, koja nije samo častna po tebe već i za mene i za cieli rod naš.

— A ti mi ju otče kaži?

— Kralj naš hrvatski, odabrao je u milosti svojoj tebe za vodju četa, koje je poslao, da primiri buntovni Spljet.

Berislav se je na te rieči uzbunio i nije mogao prikriti uz svoje začudjenje i neku zlovolju. Taj izraz zlovolje nije izbjegao oštrim očima njegova otca.

— Što znači ova tvoja zlovolja? — upita ga — zar ti nije možda pravo, što je upravo tebe, izmedju tolikih hrvatskih vitezova izabrao kralj za ovako slavni posao? Zar ti ne znaš, koliki bi junaci bili sretni, da su danas na tvom mjestu? Ne mogu si protumačiti, zašto te je moja viest ozlovoljila; mislio sam, da ćeš kliknuti od veselja i da ćeš svomu otcu pasti oko vrata, što ti je dojavio glas, radi kakova samo junaku mora da srce skače u grudima, a gle ti si nekako spustio glavu. Nije moguće, da se moj sin boji krvava mezeva i da se ne raduje ratnoj slavi. Tvoja je mati doduše blage ćudi i meka, ali je žena na mjestu, a u njezinim žilama takodjer ne teče mlieko, a ne znam, kako bi došlo u tvoje.

Medju to se je već Berislav uzpravio. Sva krv mu je šiknula u lice. On viknu gotovo preoštro.

— Gospodine otče, da mi niesi otac, ja bih znao, što bi učinio na takovu pogrdu. Još mi nikad nitko smio da dobaci u lice takove pogrde. Ne, varaš se ako misliš, da sam kukavica. Nije mi na kraj pameti, da budem poradi toga zlovoljan, što me kralj šilja na buntovnike i ja ću onim lopovima već pokazati, kako Berislav sin Tihomilov znade mahati svojim mačem. Molim te s toga, moj otče, da mi više nikada ne spomeneš ni jedne rieči, koja bi spominjala kukavštinu. Posve su drugi razlozi, ako niesam bio, Bog zna kako, veseo poradi viesti, koju si mi kazao. Oprosti mi, ako ti to sada ne budem na daleko i široko razlagao. To mi je sada nemoguće, ali doći će čas, kad ću ti o tom možda govoriti. Za sada ti zahvaljujem na viesti, a vjeruj mi, nastojat ću, da k slavi, kojom si ti proslavio našu kuću, dodadem i ja novi listak lovora od svoje slave.

— Tako valja, to je pravo! — uzkliknu Tihomil, zagrlivši svoga sina i poljubivši ga u čelo — tako mi se svidjaš. Sad vidim da se niesam u tebi prevario i Bog te neka čuva na putu, koji podhvaćaš.

Tako su ostali čas dva zagrljeni, a onda se Berislav otme zagrljaju svoga otca i zapita:

— A kad ću na put?

— Sutra zorom.

— Bit ću pripravan.

Bila je težka noć, koja je iza toga sliedila za Berislava. Borio se, bi li još jednom pošao u goru do svoje drage, ali što bi mu to koristilo, kad s njom na samu ne bi mogao govoriti, ta njezin brat se pod večer vraćao kući i ostao do rane zore. Berislav dakle ne bi mogao ni rieči progovoriti sa svojom dragom djevojkom i sve bi bilo uzalud. Upravo nespretno došao mu taj put. Ali on ga nije mogao odkloniti, on je dapače morao pred svietom pokazivali, kako ga veseli, što je kralj upravo njega izabrao za vodju ove ekspedicije.

U misli, što ih je mislio o svojoj ljubavi, miešale se sada i misli, kako bi se mogao proslaviti.

Izvrši li sretno ovaj svoj pohod u Spljet, svakako će mu porasti ugled u ovim krajevima. On dosele nije ovdje učinio niti jednoga slavnoga djela, kojim bi se mogao ponositi, djela, koja bi ga učinila poznatim po zemlji. Do danas poznavali ga samo kao sina junačkoga vojvode Tihomila. Inače je Berislav bio samo mladi momak, kojega su mogli voliti radi liepa ponašanja, radi obličja ili ljepote, ali radi junačkih djela za cielo jošte ne. Sada je bila prilika, da osvietla lice svoje. To i jest bilo razlogom, da je Tihomilu njegovom otcu, a i njegovoj majci uzdrhtalo srce od radosti, što eto ide njihov sin u junački boj da lice osvietla. Berislav je dobro znao, što to sve znači.

U njegovoj glavi vrzle se još uviek misli, da bi mogao dobiti liepu Jelenu za svoju ženu. Pa ako i nije spram Jelene osjećao baš nikakove ljubavi, osjećao je to veću ljubav za hrvatskom krunom. Znao je pako predobro, da kralj Tomislav ne će svoje kćeri dati nikakovoj kukavici, već onomu, koji će moći pokazati, da u njega junačko srce kuca i da je pravi nebojša u svojim djelima. Sad se je pako Berislavu liepa prilika nudjala, da se izkaže. S te strane moralo mu je vrlo goditi, da je imao spokoriti Spljet. Samo ako mu taj podhvat uspije. Samo, ako ti prokleti Spljećani ne skuhaju kakovu kašu, koja bi mu mogla sve pokvariti? Svakako je uz lovor i krunu morao misliti i na trnje i koprivu.

Hoće li mu uspjeti, da upokori ohole Latine i da donese kralju Tomislavu zaloge njihove pokornosti? Hoće li možda i glavu svoju ostaviti izpod zidina grada Spljeta? Sve te misli križale mu se glavom one noći, koja je bila zadnja izpred njegova polazka.

Sve te misli križale mu se glavom i sada, kada je sjedio na solinskim ruševinama.

Oko njega razgovarali glasno njegovi ljudi, pjevuckali i kockali se, ali on nije na sve to pazio, već je podbočio rukom glavu i mislio . . . mislio . . .

Dok je tako promišljao, prikuči mu se najednom njegov rob Strezinja i zapita ga:

— Gospodaru, ti niti što iješ, niti što piješ. Tako se ne ćeš odebeliti. Da ti pravo kažem ne valja ti posao.

Berislav se prenu iz svojih misli i gotovo otresito reče:

— Što me buniš u mojim mislima?

— Bunim te, gospodaru, jer imam razloga. Tvoji ljudi sve nekako čudno promatraju tvoje ponašanje. Mrk si, ne govoriš ni da bi s kim. Tvoje oči mutne su, tvoj se je nos spustio, ne ima ništa junačkoga na tebi. Videći takovoga vodju tvoji ljudi gube volju i postaju i sami malodušni. Ti zaboravljaš na onu, kakov vodja takova i četa. Zar ne znaš, da riba od glave smrdi? Ne valja ti posao. Tako se ne ide u junački boj. Baš kao da ideš na sprovod. Tebe se za cielo ne će preplašiti Latini. Umjesto da zaboraviš ludorije, koje ti smetaju, ti sve više zuriš u zemlju i sam bi Bog znao, kuda vrljudaju tvoje misli. Još jednom ti kažem ne valja ti posao. Zar u tebi ne ima krvi tvoga junačkoga otca? On je posve drugačije polazio u boj. Čelo je uzpravio visoko, ponosno. Mač mu je u ruci podrhtavao, kao da jedva čeka na junačku krv. Konj mu izpod njega poskakivao, da je bilo milota gledati. Vidjelo se, da i on jedva čeka na poziv bojne trublje. Haj, pak kad je onda Tihomil podbo svojega konja i kad je stao letiti kao vila, a za njim njegova četa, sve je zemlja ozvanjala izpod kopita konjskih, sve je zrak pjevao od oružja bojnog. To je bila milota, da gledaš . . .

— I ti si rado gledao? — nasmiehnu se Berislav.

— Rado i te kako!

— A nije li te spopala napast, da se i ti boriš?

Strezinja naškubi ustne, pokaza zube i odvrati:

— Sačuvala me sveta Stašija od tako glupih pomisli. Ja niesam stvoren za takove stvari. Rado bih se borio u bitci tek onda, kad bi znao, da sam neozljediv kao Ahile, jer ja bih bio pametniji od Ahila, pak bi svoju petu dao okovati tako debelim gvoždjem, da ga ne bi niti jedna strelica mogla probiti, niti jedan mač razciepati. Nego sad nije govor o meni, već o tebi, moj gospodaru. Ako želiš, da ti vojnici ne omlitave, da ti ne klonu i ne postanu kukavnima, ti moraš promieniti svoj dosadanji način.

— A kažu li što vojnici? A?

Digitized by Google

— E, da bome, da kažu, kako ne bi kazali.
— A što?
— E, kažu, čudan ti je taj naš vodja.
— Hm, pa ded reci, zašto čudan?
— Ta rekoh ti!
— E, pa što si ono rekao?
— Isto što i vojnici vele.
— Da sam čudan?
— Dašto!
— A u čemu sam čudan? Što vele?
— Vele. Sve nešto gnjuri u travu, kao da traži gujavice.
— Pa što onda?
— Vele, mora da je mladi gospodin učio u tudjini vračtva za svakake bolesti.
— Misle, da sam vrač? — nasmije se Berislav.
— Jest, bora mi, misle da si vrač.
— A to im nije pravo?

Strezinja zavrti glavom i poliza jezikom kažiprst lieve ruke.

— Aja. Kako bi im bilo pravo.
— Već što vele?
— Vele, da je to posao za stare babe vračare.
— Oho!
— I da se to za mladog viteza ne pristoji!
— A, a, vidiš ti njih! Sve to vele?
— Vele, zaista.
— A kažu li i još šta?
— Kažu, da ti je lice tugaljivo kao u kakovoga mladoga momka, koji se još nije naučio na samostanski život, pak mu još ne idu u slast njihove jestvine.
— Aha! Tako dakle. Oni misle, da sam početnik u bojnom poslu i da sam zabrinut, ne bi li me udarila striela o grlo mladenačko. Baš tako mišle. A znaš, što ja o njima mislim?
— Što misliš o njima, gospodaru? — zapita Strezinja.
— Ja mislim o njima, da su pravi glupani, da umjesto glave nose na ramenima bundeve.
— Krivo misliš o njima.
— Ne mislim!
— Misliš. Oni zaista niesu krivi, što se ti ovako ponašaš, da izgledaš poput babe vračare i poput mrkogledje mladoga samostanca. Već ti liepo zaboravi za sada djevojku, na koju sveudilj misliš, ta mi ćemo već nešto izmisliti, da postane tvojom, zaboravi ju časak i misli, da ideš u boj. Podji medju svoje vojnike i pokaži im se dobrim vodjom. Razveseli ih kojom riečju i pokaži se, da ti je srce na mjestu. Vidit ćeš, kako će tvoji ljudi odmah promieniti svoj sud o tebi.

Berislav potrepta svojega roba po ramenima i reče:

— Čuješ momče, možda imaš pravo. Ovaj ću te put poslušati, da vidim, kako će ljudi o meni svoj sud izmieniti.

Strezinja zapljeska dlanom o dlan.

— Tako je i pravo. Da ti tako hoćeš mene i u drugom poslušati, već ne bi morao tugovati, već bi ti dobio jabuku za kojom toliko čezneš. Ali što ćemo, kad jadnik rob ne može imati kod svoga gospodara povjerenja, koje bi mu bilo nuždno. Pa ipak uvjerit ćeš se i ovaj put, kako ti dobro želim.

Jedva što je to izrekao ustade Berislav na noge i stade obilaziti oko svojih ljudi.

Došavši k prvoj skupini reče:

— Junaci, čas je blizu, da pokažemo kakovi smo. Poznata mi je vaša hrabrost. Moj otac je dosta pripoviedao o vašim djelima. Mnogomu pokazuju brazde od rana, da se je junački borio. Očekujem od vas, da ćete i dalje biti ono, što jeste: junaci.
— Hoćemo! — odvrati jedan.
— Hoćemo! — odvratiše svi.

I na njihova lica, koja su dosele nekako turobno gledala, zadje tračak sunca. Stala se vedriti. To je opazio i sam Berislav, zato je brzo pohrlio drugoj skupini.

Bili su to ljudi, koji su sjeli na travu i kockali. Opazivši vodju, skočiše odmah na noge.

— Junaci, — reče Berislav — žao mi je da vas smetam u igri. Pravo je, samo igrajte. Veseli me, da se zabavljate. Samo me tako razveselite i u junačkoj igri, što ćemo ju sada poigrati pod bedemima grada Spljeta. Treba, da kao sokolovi poletite za mnom. Ništa se ne bojte, vas jedan vriedi više no deset Latina.
— I vriedi gospodaru! — odvrati neki golemi mladić, koji bi taj čas bio najvolio dignuti Berislava na ruke i ponesti ga izmedju četa.

Dok je tako Berislav govorio ovoj skupini, već se stao raznositi glas po narodu: Naš vodja se je probudio, naš vodja obilazi ćete, naš vodja liepo govori.

Taj glas, kao da je elektrizovao sve skupine. Neki novi život udje u vojnike. Lice im se razvedrilo, oči razbistrile, ruke stale tražiti oružje.

— Ja, kaki je, baš pravi Tihomilov sin.
— A rekli smo, da je fratar. — korili se jedni.
— A rekli smo, da je baba — ljutili se drugi sami na sebe.
— Berislav će još nadkriliti otca — rekoše jedni.
— Kako se samo ponosno drži.
— Pa kako gleda!
— Pred pogledom će mu pasti Latini na koljena.

I sve većma stao se narod oduševljati za Berislava. On pako videći, koliko samo jedna umiljata rieč može da učini u tom narodu, stade sve oduševljenije, sve junačnije govoriti, a njegove rieči djelovale su na narod kano okrepna rosa na cviećе, što je već stalo skapavati od žege.

I u tili čas bio je Berislav obkoljen gomilom svojih četa i u tili čas digoše dva momka na ramena i tako je na ramenu svojih vjernih vojnika govorio:

— Hrvati junaci! Krv vaše braće prolivena je u Spljetu. Jeste li zaboravili onu: Tko se ne osveti taj se ne posveti! Vidim vam na obrazima, da nieste. Treba li dakle da vam na dugo razlažem i da vas još potičem u boj! Ne! Ja vas vidim, vidim kako vam se žare lica od ljutine na neprijatelje. Vidim kako vam oči sievaju mržnjom na protivnike. Vidim, kako vam ruke kao same od sebe hvataju oružje. Vidim, kako jedva čekate moju rieč, moj poklik: u boj! Je li tako?
— Jest tako je! Jest tako je! — zavikaše mnogi glasovi.
— Kad je tako, što da duljim. Jedno vam kažem. Odlučio sam, da donesem pred našega kralja glave glavnih buntovnika. To ću učiniti. Tako mi Bog pomogao ili ću ostaviti život pod zidinama grada Spljeta.

Srsi prodjoše čitavu gomilu na te rieči. Taj mladi vitez, o komu su oni tako zlo sudili, odlučio je evo radje umrieti, nego vratiti se neobavljena posla.

Bila je to svečana zakletva pred čitavim narodom i on je nije mogao pogaziti, a da time ne pogazi svoj obraz, svoje ime, svoj čitavi budući život. Tu se više nije dalo uzmicati. Rob Strezinja prenerazio se je na te rieči svojega gospodara.

— Mili Bože! taki je on uviek. Nerazborit nepromišljen. Je li mu trebalo takove gluposti izricati? Jao meni, što će se još iz toga izleći.

Tako je umovao Strezinja, ali narod je drugačije mislio.

Berislav je nastavio živo i vatreno:

— Junaci moji, ne, sada vas ne ću zvati junacima, već braćo moja, jer to jeste, braćo moja, čuli ste moju prisegu. Uvjeren sam, da vam je po ćudi. Uvjeren sam, da me ne ćete pustiti u ludo poginuti, već da ćete samnom u vatru i vodu, u život i u smrt.

A oni, koji su bili prvi oko njega stadoše bacati kape u vis i dovikivati mu:

— S tobom i u smrt, gospodaru, s tobom i u smrt!

A onaj golemi, koji je već izprvice bio oduševljen za Berislava viknu, što ga je grlo nosilo:

*

Digitized by Google

— Živio naš prejasni vodja gospodin Berislav.

I sav narod uzklikta od veselja oduševljeno, iskreno i radostno Živio!

Berislav pako nastavi:

— Hvala ti dragi moj rode! hvala vam braćo. Svakoga bih od Vas tisnuo k svojem srcu napose, ali kad ne mogu, bilo vam dosta ovo, što vam velim: Dragi ste mi i ponosim se s vama.

— Ponosimo se s tobom mi — uzkliknu mu jedan vodja.

— Ali sada je rieči dosta — svrši — djela neka govore. Napred junaci sedlajte konje, čas je došao.

I svi skočiše, da se priprave na polaz k Spljetu.

I Berislav je već bio kod svojega konja, kojega mu je doveo Strezinja.

— No, što sad govori o meni narod? — upita Berislav.

— Kuje te u zviezde!

— Kako se to brzo mienja — odvrati gotovo prezirno Berislav.

— Mienja se, mienja, pak se baš za to i bojim za tebe.

— Kako to?

— Jer su to samo rieči bile, ali gdje su djela!

— Ludove! zar niesi čuo, kako sam se zakleo?

— Čuo, sam čuo!

— Pak?

— To i jest ono, što me zabrinjuje.

— A kako bi te moglo zabrinjavati?

— Zakletve se, koje su tako javno pred čitavim narodom izrečene moraju obdržavati, jer inače na onoga, koji ih ne izvrši pada žig sramote i ruglo čitavoga naroda.

Berislav planu:

— A ti pseto nijedno misliš, da sam se krivo zakleo? Ti se usudjuješ i u snu pomisliti, da će jedan Berislav drugo misliti, a drugo učiniti?

Berislav je tako žestoko mahnuo rukom, da je rob Strezinja odskočio za korak natrag u strahu, da ga ne bi udario.

— Što se tako žestiš, gospodaru? Vidim, da si me krivo razumio. Niesam ja niti pomislio, da ti ne ćeš održati svoje prisege, tek jedno ti velim. Spljetski bedemi su čvrsti, ako oni ne budu htjeli popustiti, zar zato moraš ludo izgubiti glavu? Koliki su junaci i veći od tebe, junaci slavnoga imena napustili obsade i manje utvrdjenih gradova, nego što je Spljet, pak niesu za to bili osramoćeni. Tko zna, možda ćeš i ti biti prinukan, da napustiš tu obsadu pak onda?

— To ja ne ću učiniti prije, dok ne dobijem glave buntovnika.

U to su već čete bile spremne

Na znak, koji je podao Berislav zatrubiše rogovi i trublje i vojska se postavi u gibanje . . .

(Nastavit će se.)

Rodjenomu mjestu.

(Prigodom koncerta hrvatske čitaonice u Dôcu (Travnik) uz sudjelovanje hrv. družtva Vlašića, da se dogradi družtvena sgrada.)

Spram Vlašića siedog gora Vilenica,
Gdje se mlade vile davno udomile,
Pa na bistrom vrelu miju rumena lica
I košulje biele od tanane svile,
A po pitomini i po prodolici
Razsule se kuće — zrna biserova.
Milo moje mjesto, sladke uspomene,
K tebi duša moja. tebi pjesma ova!

Gdje je ljepšu kćerku majka odnjihala,
Naučila tkanju, sitnome vezivu?
Gdje je ljepše ruha majstorova znala,
Da izveze zlatom čohu i kadifu?
Gdje se ljepše moma pjesmom nadmetala
Sa vilinskom pjesmom posestrime vile? —
U obćenoj tmini mraka i neznanja
Gdje li su se bolje mudre knjige štile?

Baš kô mlado drvo štono procvjetalo
O godini gladnoj, kad najviše treba
Suhoj usni soka i korice hljeba:
Sa tvog skuta jato sokolova palo
Po čitavoj Bosni s Drine do Dinare
Pa nudeći rodu ponude i dare
Rodjenu si svoju kuću razkučilo,
Klonula ti snaga i junačko krilo.

Al kakvi su ono ponositi dvori
Pa se čudi sama s Vilenice vila?
Sirotinja crna, što se o kruh borí
Na muci joj težkoj temelj udarila.
Uz ognjište staro, što se rušit stalo
Hoće novu vatru da potakne bratstvu,
Što će planut žarka svjetlom i ljubavi
Napredku i znanju, bratstvu i hrvatstvu.

Ne koči se u vis zlato ni mramorje.
Svaki je kamečak zalogaj od usta;
Ne čuva im lica tankovito borje,
Ne diže ih obiest niti razkoš pusta.
Nego žedno duša pića zaželjela
A hrvatska misô tihi zaklon traži:
Kad se digne bura i godina težka
Da se srce hrani, desna ruka snaži!

Pa prion'te, braćo, što vas goder ima,
Kojim vrelo srce bije u grudima.
Što u gorkoj suzi i muci se zače
Neka složne ruke izpnu do šljemena:
Pa uz srce srce zakucat će jače,
A na pošten obraz ne će pasti sjena.
Tko ne trne kuće susjedu i bratu,
Zakukat će brzo na gariŝtu svome;
Ako otci mrve trgaju od usta,
Unuci će biele pogače da lome.

Eto jedna misô okupila braću
Sve nam srce igra uz zvek tamburice.
Trle su nas brige, morile nas tuge,
Al nam mraz još nikad ne pade na lice!
Mašajte se, braćo, kako koji može,
Neko dukat žuti; neko sitnu paru:
A hrvatska misô i unučad vaša
Hvalit će vam doviek na najmanjem daru.

Kupit će se djeca uz ognjište vrelo,
A mudra će knjiga zavit mnogu ranu.
Nekad handžar ljuti, sad crno olovo,
Sudi, braćo moja, na novom zemanu!
Pa nek vide braća, gdje ih goder ima,
Kakva čuda pusta sirotinja stvara,
Kada složno srce bije u grudima,
Kad ljubavi ima i hrvatskog žara.

Tugomir Alaupović.

Digitized by Google

Ženitba Marka Kraljevića.

Pripoviest, kojoj se konac ne će svakomu sviknuti. Napisao **Vjenceslav Novak.**

(Nastavak.)

Posljednje priprave.

Manjkalo je još samo dvanaest dana do vjenčanja, a za mladi bračni par još nije bilo savito gnjezdašce, gdje će se smjestiti, to jest, za nje se ne bijaše još našao stan. Marko nije u traženju stana pokazivao velike spretnosti, bio je kao što je većina mladoženja: Ne pitaju drugo, nego da budu pod krovom u kakovom god tiesnom prostorčiću s jednim stolom, s dva stolca . . . i tako dalje. Gospodja je pako Žugčićka postavljala na stan veliku važnost.

— Dok vi budete u uredu (ona nije još govorila Marku „ti"), Jelka će sirotica čamiti sama kod kuće. Zato neka joj je barem stan ugodan, ne velik ali udoban, moderno uredjen i na takovu mjestu, gdje će biti okružena životom: Na primjer na Jelačićevu trgu; u dolnjoj Ilici ili tako šta. A naravno da ne smie biti skup.

Marko je našao takovih stanova, ali kad bi izviestio svoju buduću punicu, da na takovim mjestima grada traže za dvie sobe mjesečno trideset i pet forinti, snebivala bi se ona:

— Ta to je, za Boga, malo ne polovica ciele vaše plaće! Idite, molim vas, oni vam vide na nosu, da ste vi neizkusan čovjek, pa zato vam udaraju toliku cienu.

A kad bi došla u Zagreb i pošla sama u takvi stan, tražili bi stanodavci i od nje istu cienu i držali se pri tom hladno kao trgovac Muhamedanac, koji se ne cienka, jer je zatražio za svoju robu upravo onoliko, koliko joj „stoji u glavi".

Na tako skupo stanovanje niesu se mogli odlučiti, ma da je bilo dogovoreno, da će mladi par dobivati gotovo sav potrebni živež s ladanja.

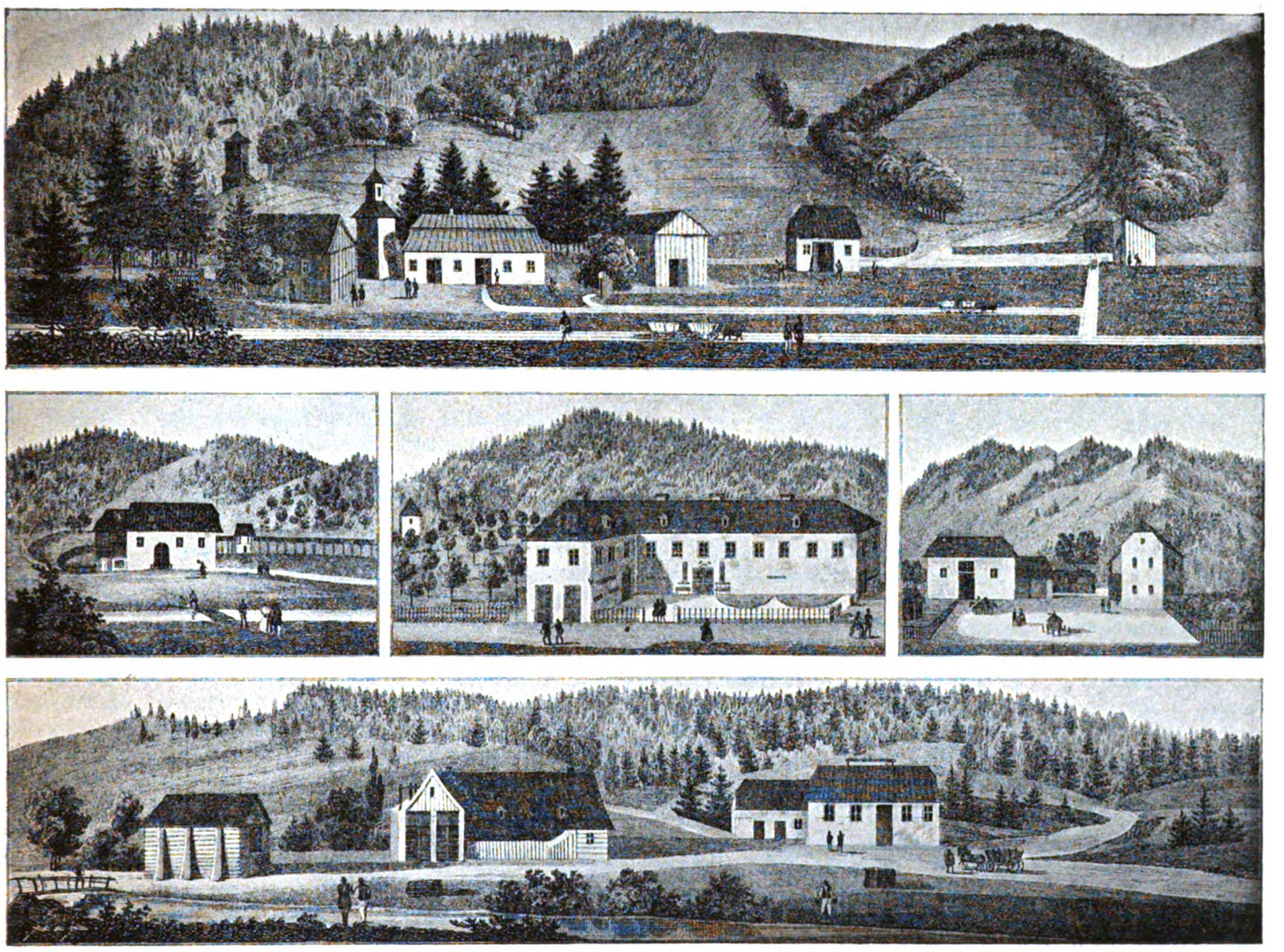

Rudnik i talionice u Rudama g. 1847.
Rudnik.
Mlin. — Zgrada za stanovanje. — Gostiona.
Talionica.

A vrieme je odmicalo . . . Gospodja Žugčićka, držeći svedjer, da njezin budući zet pokazuje za sada vrlo malo praktičnoga smisla za takove stvari, kao što je traženje stana, izrezavala je iz zagrebačkih dnevnika sve oglase, tičuće se izdavanja stanova i dolazila s čitavom hrpom tih papira u Zagreb, i tražila onda pod tim adresama ono, što nije mogla nikako naći: Stan nevelik, udoban, uredjen modernim konfortom, na zdravom mjestu u živahnom dielu grada i jeftin. Svakomu stanu, što bi gledala, manjkalo bi jedno ili više od tih uvjetovanih svojstava.

Žugčić je već bio nervozan od neprestanog jadikovanja svoje žene poradi stana.

— Do vraga, pa neka se ne uzmu, kad nemaju gdje stanovati! — rekao je jednom srdito gospodji.

Digitized by Google

— Ti samo sbijaš šale, — rekla mu je na to skrbno gospodja, — a stan je ipak jedna od najglavnijih stvari u ljudskom životu.

— Ja se ne šalim, — odvratio joj je na to neveselo Žugčić. — Ako se razidju, takvoga ćeš muža naći Jelki kadgod te bude volja.

— Ti si ga opet odviše zamrzio, a bez razloga, — rekla je sućutno gospodja, — Nema u njem Bog zna šta, ali ima opet i dobrih svojstava: Uredan je i solidan čovjek, a skroman... vidiš, o mirazu na primjer nije ni jedne rieči spomenuo.

— Šta? Šta! O mirazu?! — viknuo je na to Žugčić. — Da mi o tom spomene jednu rieč, bacio bih ga niz stnbe! — A zatim je najednom rekao mirno, pače ljubezno: Molim te, mama, budi uvjerena, da otidje, odkuda je k nama i došao, mi ne bismo ništa izgubili. Ima djevojka, u koje se može svaki pametan čovjek zaljubiti, a naša je Jelka takova djevojka.

Došao je i posljednji tjedan pred vjenčanjem, Žugčić je s gospodjom i s Jelkom bio sam u Zagrebu, da kupe pokućtvo — a stana niesu još imali. Trgovac je morao zadržati pokućtvo u skladištu, dok mu ne dadu adresu, kamo će ga odpremiti.

Taj posljednji tjedan donosile su sve zagrebačke novine stalno oglas: Traži se stan, dvie sobe... i tako dalje. Gospodja je Žugčićka bila tri puta s Jelkom u Zagrebu, da nabavi još neke sitnice, kojih se potreba u posljednjim časovima priprava odkrivala, ali vrieme se poglavito tratilo na traženje stana.

Marko bi donio od novina čitav svezak ponuda, a kad bi po tim ponudama tražili kuću, gdje se nudjao stan, pokazalo bi se gotovo redovno — da su taj stan već gledali. — Nevelikog, udobnog, moderno uredjenog, na liepom i zdravom mjestu i jeftinog stana u Zagrebu naprosto nije bilo.

Napokon nije preostalo drugo, nego napustiti misao o traženju stana, da ne moraju na brzu ruku useliti u kakvi god stan i odlučilo se ovako:

Vjenčanje će se obaviti u šest sati poslije podne (jer Žugčić nije htio imati u kući nemira od priprava za vjenčanje, bez česa se u velikom gradu može lakše proći). Iza vjenčanja odvest će se mladi par ravno na kolodvor i odputovati u Ljubljanu, odtuda u Trst, jer Marko nije još vidio mora, iz Trsta u Mletke, pa onda preko Rieke natrag u Zagreb. Vrieme putovanja bilo je odredjeno na osam dana, a tad će se mladenci vratiti kući k roditeljima i tu će se pozvati u goste samo svjedoci kod vjenčanja — i nitko više. A dotle će se valjda naćii stan — i tako će ovoj brigi, što eto već nekoliko mjeseci tišti četvero ljudi, biti jednom kraj.

A Jelka je nosila nešta vrlo težka na svom srcu, što je pomno skrivala pred majkom. Ljubim li ja svog budućega muža?... upitala se tri dana prije nego što se imalo obaviti vjenčanje. I onda si je morala odgovoriti, što je već toliko puta pomislila: Da joj se Marko svidja, ali da jest nešto, što nije u skladu s tim svidjanjem, što hoće da se tomu čuvstvu svaki čas suprotne — a što ja zapravo to, toga ona sama sebi reći ne umije. Veliku, punu sreću, o kakovoj je snivala kao u priči, doista ne će uživati... a opet ju privlači k njemu srce i boli je, što ne može da nadje u svoga zaručnika sve, što joj duša hoće da u njega nadje... I ne žali pri tom toliko sebe, koliko njega, što ne može, da mu daruje cielo i puno svoje srce, kao što je slutila, da bi moralo biti... Da odstupi?... Sad više ne!... Da je samo koji tjedan prije mogla o tom ovako razmišljati, kao što razmišlja sad, bila bi rekla majci: Ja ga ne ću. Čemu da podjem za nj, kad osjećam, da mu ne mogu biti ono, što on ima pravo da traži od svoje žene... Ali sad je kasno... Ne ću biti od najsretnijih, pomislila je u sebi, ali toga ne smie opaziti nitko... I njezinu je dušu tako obavijala magla, što ne dâ, da se jasno razliju zrake sunca. Voljela bi, da joj se odreći i takove sreće i vratiti se k majci i k bolestnomu tati... Ali sad je kasno...

— Jelko — nagovorila ju je tog dana majka — eto još samo dva dana...

Glas joj je čudno ječio — a Jelka nije na to rekla ni rieči.

— Pa bit ćemo si blizu; kad god ti se prohtije, sjesti ćeš u željeznicu, pa eto te tu...

Jelka je slegla ramenima, njezin pogled bludio je nekuda u neizvjestno, a oči su joj bile pripravne da plaču.

Mati ju je gledala, svraćala oči k poslu i opet ju gledala. Borila se u sebi, kako će joj reći to, što bi joj htjela da rekne.

— Ti se držiš čudno, Jelko, — govorila joj je kao prigovarajući. — ... Što se više približuje taj dan, sve si nekako čudnovatija... Što, Jelko, što?...

— A ništa... Tako... — Jelka je skrivala lice od majke.

— Kao da... Nu reci, ako mi imaš što reći... Što, Jelko? Nu potuži mi se.

Jelka je htjela progovoriti, ali onda je sagnula glavu i stala plakati.

— Što je to s tobom, Jelko?.... Ako misliš, da ne ćeš biti uza nj sretna, pa ti reci. Još je uviek na dobu. Ta nama nije Bogu hvala za silu, da te odpravljamo iz kuće. Ako ga ne ćeš, reci, mi ćemo to pismeno obaviti.

— Ne majko... Dolaze mi tako čudne misli... lude slutnje... nasmiešila se kroz suze Jelka. Rado bih, da se to već jednom svrši...

Izlazila je iz sobe ljubko se smiešeći na majku, a majke se doimao taj Jelkin smiešak bolnije, nego njezin plač.

— Ah, — pomislila je, — Bog nam je dao svega i jednu samo kćer, pa koliko brige s njome... Dašto, ona ga ne voli... Sad vidim i ja, da to nije za nju muž... A ja sam kriva svemu...

Sjela je, pokrila lice rukama i plakala.

Približavao se posljednji čas i svi su čekali s rastućom uzrujanošću, da mine taj ostatak vremena, pa da odahnu... I kao da su otac, mati i sama Jelka sad istom jasno uvidjali, da Marku manjka mnogo do onoga, što su oni negdje o njezinom budućem mužu mislili. A on im toga očevidno nije mogao dati.

Marko je to osjećao i ćutio se uvriedjenim u svom staležkom ponosu. Ja sam kraljevski činovnik iz X. dietenklase s izgledom na skoro promaknuće u rang c. i kr. kapetana — mislio je ponosno u sebi — a oni prosti šljivari!... Da nije tog vlastelinskog dvora i tog imanja bez duga, on bi im u posljednji čas učinio sramotu i odkazao...

Medjutim o tom nije govorio Žarku ni rieči. Tek je mislio u sebi, kako će on njima dati osjetiti tko je, kad bude pozakonjen Jelkin muž.

I tako, uzme li se to četvero ljudi kao dvie stranke: Jelku i njezine roditelje jednu, a Marka drugu stranku, bilo je osjetiti, da goje potajice u sebi jedna prama drugoj nepovjerenje... I zate su svi skupa čekali s tjeskobom, da tome bude jednom kraj...

Posljednja dva dana.

Dva dana pred vjenčanjem morao je Žugčić u kotar poradi poreznih poslova, a kad se vratio oko podneva kući, bio je strašno zlovoljan. Zavukao se u svoju sobu i tu sam jeo i odpravio suprugu iz sobe, kad je htjela, da se poslie objeda s njime o nečem savjetuje.

— Takav je uviek, kad ima s tim blaženim uredima posla, — rekla je majka Jelki. — Ja znam, da je tata svojeglav, ali je i pametan čovjek, pak zna, što smije tražiti, kad dodje pred oblast. Krivi su dakle i oni.

Oko četvrte ure poslije podne zovnuo je napokon Žugčić gospodju, da dodje gore.

— Liepe sam stvari čuo u kotaru, — začeo je go-

Digitized by Google

voriti glasom, kao da njoj prigovara. — Da je taj obješenjak ovdje, ja bih ga ćusnuo!

— A koga to misliš? — upitala ga je gospodja ne shvaćajući u prvi mah, o čem Žugčić govori.

— Koga nego tog tvoga zeta? . . .

— I moga i tvoga, — rekla je gospodja mirno ali odlučno. Ćutila je već podulje nepravdu od toga, što joj je muž u pogledu Kraljevića predbacivao.

— Dakako . . . i moga . . . tvojom krivnjom . . . Znaš li, što je učinio? Poslao je onog svog prijatelja pijanca, što sam ga tu iz sobe bacio, u gruntovnicu, da razgleda, nema li dugova na našem imajnu . . .

— Molim te! — iznenadila se gospodja.

— Pripoviedao mi je sam gruntovničar — dakle ćeš mi vjerovati. U ostalom, znaš li, što je? Ded da mi odkažemo tome čovjeku, ta on i onako nije za našu Jelku. Ni ona ga ne voli baš tako jako, ja bih na to dao odrezati glavu. Bolje da se nikada ne uda, nego da podje za takvoga muža.

— A kako ćemo, za Boga, a prekosjutra se imaju vjenčati! — sgražala se gospodja. — A Jelka ga voli, kako ga ne bi voljela — inače ne bi bila nikada pristala.

Ako ćeš da bude na moju, odkažimo mu . . . Ako ne ćeš, pa eno vam ga . . . a moj će zet biti samo po imenu. Ja sam ti rekao, što sam imao reći, a ti kao mati, razmisli još jednom, govori s Jelkom, razloga ima stotine, da ga se odpravi iz kuće ako ćeš baš i liepo . . .

Gospodja je Žugčićka razmišlala, ali s Jelkom se nije savjetovala. Sve njezine misli vrtjele su se oko jedne osi. Ona je mislila samo o tom, da je već kupljeno pokućtvo i gotova oprava, u kojoj će se vjenčati Jelka, te da govore o danu Jelkina vjenčanja provizor, špan, ostala služinčad na dvoru i svi župljani, koji su slušali u domaćoj crkvi Jelkinu napovied. To su bili za nju razlozi, od kojih se nipošto već sada nije moglo odstupiti.

Dan pred vjenčanjem otišli su u Zagreb sva trojica i odsjeli u hotelu, gdje su svagda običavali odsjesti. Za vjenčanje je doduše bilo sve pripravno, sve u redu, pa ipak se svaki čas pomolila nova neka potreba. Majka i Jelka bile su neprestano zabavljene oko uredjivanja tih posljednjih sitnica i u tom im je prošao sav dan do večeri. Otac je išao u devet sati na počinak, a Marko je ostao sve dok se nije — za danas, kako je rekla Žugčićka - uredila i posljednja stvarca, a to je bilo istom negdje oko pô noći.

Putem kući rodila se u Marku želja, da bude sa Žarkom. Nešto ga je mučila žedja, jer nije bio naučan, da čuje do pônoći bez čaše vina, nešto ga vukla k Žarku misao, da je ovo posljednja noć njegovoga mladenačtva. I pošao je u gostionicu, gdje je bio siguran, da će naći Žarka.

— Baš liepo od tebe, što si došao! — rekao mu je veselo Žarko, a Marko je, sjednuvši, pripoviedao o bogatstvu i svakakvoj ljepoti, što se sprema za Jelku.

Pri tom su dašto pili. Marko se dosta i čuvao, neprijazno i mrko lice Žugčićevo stajalo je pred njegovim očima kao memento, te je i rekao Žarku:

— Moglo bi se dogoditi, da ja stupim sjutra pred svoga tasta, a on osjeti iz mene neprobavljeno vino . . . To bi mi se još htjelo, kad me i onako gleda kao da me ne želi vidjeti.

Žarko se s tim slagao, tek je mislio, da mali mamurluk ne bi na dan vjenčanja škodio:

— Onaki mamurluk — rekao je — u kom čovjek s nekom osobito ugodnom, veselom i nestašnom voljom promatra sav sviet oko sebe. U takvome je mamurluku svatko dosjetljiv, zabavan i ugodan, zato je rekao neki duhoviti čovjek, da pozna nešto, što je iznad ljudskoga zadovoljstva, a to je takvi ugodni mamurlik.

To se tumačenje svidjalo Marku, a sam se doista sjećao, da je u takvom ugodnom mamurluku bila njegova duša vazda vedrija, misao lakša, brža i poletnija, a srce otvoreno ljubavi.

Zato su ostali u gostionici i pošli kući baš ugodno razigrani negje oko tri sata. Marko je dapače požalio, što nije danas bio pozvao svoje nekoje drugove, s kojima se, polazeći u bračni život, morao takodjer na neki način oprostiti, pošto njegov budući tast nije i onako htio ni poslije vjenčanja imati drugih gostova izim dvaju vjenčanih svjedoka. Inače je osjećao Marko u sebi vedru volju i veselu misao — s tom je dobrom voljom u jutro i ustao.

S takovom je dobrom voljom pošao i u hotel i bio razgovorljiv, dosjetljiv i vedar kao nikada. Žugčić je u drugoj sobi sastavljao neke račune, a Marko je pošao da mu nazove dobro jutro i upita, kako je spavao? — Žugčić je za odgovor nešta promrmljao, a Marko je rekao drugi put:

— Pitao sam vas, kako ste spavali?

— Rekao sam vam, pa koga biesa pitate opet! — otresao se na nj Žugčić i sklonuo opet glavu nad svoje račune.

— Na dan vjenčanja! . . . — pomislio je u sebi Marko. — Pravo je rekao Žarko: Šljivarski prostak i ništa više! Nu čekaj, dok se obavi vjenčanje, onda ćemo se i nas dvojica drugačije razgovarati! Posljednja je misao čisto nadula Marka i on se vratio u prvu sobu, gdje je Jelka s iglom u ruci stajala sagnuta nad nekim komadom odiela. Njezino lice liepih ali energičnih crta, činilo mu se vrlo bliedo pod tamnom, valovitom kosom iznad ravna i ponešto ovisoka čela.

— Otac nije opet dobre volje, — rekao je tiho Jelki.

A ona je pogledala sućutno Marka, iz njezinih očiju osjetio je osobito milu toplinu, koja mu je ulazila kroz sav život u srce.

— Već je od jutros nešta zlovoljan, — odgovorila mu je jednako tiho i mislila u sebi o Marku: — Zašto je otac ovako osoran proti njemu? . . . Što je on napokon kriv, da je došlo do ovoga? Majka je sve splela — a sad se natrag ne može . . . A Marku je opet rekla kao izpričavajući otca: Moramo trpjeti . . . to je sve kriva njegova bolest . . .

— Ja sam kadar sve pretrpjeti — poradi vas, — rekao joj je na to Marko s usiljenom galantnošću.

Tu je ušla u sobu majka i odmah pripoviedala, da je napokon ipak našla stan u prvom katu nove kuće, koja se kroz ćitavu zimu sušila, krasan stan, uredjen najmodernije, tih kao škatuljica, za dvadeset i dva forinta mjesečno. Marku je ta viest svratila sjajnu volju s kojom bijaše jutros ustao . . . misao mu se vraćala neprestano na to neko milo i liepo gnjezdašce, gdje će eno s Jelkom carevati . . . I bio je uznesen, razpoložen do obiesti, neprestano je nešta pripoviedao i govorio očito s dušovoljom, koja je prelazila na majku i na Jelku, te su i one morale s njime čavrljati i smijati se.

— Danas ste zanimivi, — šaptnula mu je Jelka, kad je majka otišla u drugu sobu k otcu, da ga izviesti o nadjenom stanu.

— Danas je najsretniji dan moga života, — odvratio joj je Marko, sjeo do nje, uzeo joj ruku i srdačno je stisnuo. A od tog dodira projurila je kroz njegovu krv kao vrući val želja ljubavi i sievnula mu u očima plamenom, koji se nesvjestno odrazio u Jelkinom djevojačkom srcu.

— Kadikad je doista liep . . . — pomislila je o njem, a kroz njihove sklopljene ruke tekla im je životom struja jedinstvenog osjećaja.

Točno u podne poobjedovali su na brzu ruku, a onda se ustanovio ovaj program:

Otac će po običaju iza objeda svoje dvie ure odspa-

Digitized by Google

vati, a iza toga poći će da poplati još neke račune za stvari, što su se sad iz ovog, sad iz onog dućana u kuću donosile. Majka i Jelka imaju — naravno — još pune ruke posla. One će, dok bude otac spavao, urediti u novom stanu posoblje na brzu ruku barem toliko, da ne moraju u crkvu na vjenčanje iz hotela. Marko bi im u tom poslu bio samo na smetnju, s toga je najbolje, da se on barem do pete ure po podne niti ne pokazuje. Tim se Marko s njima oprostio.

(Nastavit će se.)

Potop.

Historički roman od Henrika Sienkiewicza. Preveo dr. August Harambašić

(Nastavak.)

IV.

Te godine bijaše proljeće vrlo čudno, jer dok je snieg na sjeveru Republike već bio okopnio i led se izgubio sa smrznutih rieka, a ciela se krajina napunila ožujskom vodom, dopirao je na jugu s gorâ na rieke i poljane ledeni dah zime. Po šumama je ležao snieg, smrznute ceste tutnjile su pod konjskim kopitima, dani su bili suhi, sunčani zalazci crveni, a noći zvjezdovite i hladne. Malopoljski žitelji veselili su se toj neobičnoj zimi, tvrdeći, da će od nje poginuti poljski miševi i Švedi. No kako proljeće nije dolazilo vrlo dugo, tako je najednoč nastupilo tako naglo, kao oklopnička četa, kad navali na neprijatelja. Sunce je s neba zasinulo živim ognjem i odmah je nestalo zime, a s ugarske strane stao je puhati mlak i topao vjetar. I usred jasnih kaljuža zacrnila se odmah crna zemlja, svježa zelen pojavila se na obalama rieka, a kroz šume su počeli žuboriti mali potočići od raztopljena sniega.

Na vedru nebu vidila su se danomice jata sivih ždralova, divljih pataka, gusaka i čapalja. Rode doletiše u svoja prošlogodišnja gniezda, zrakom se zarojiše lastavice, posvuda se stade razliegati cvrkut ptica pjevačica, a pod večer je sva okolica ozvanjala kumkanjem i kreketanjem žaba, koje su razkošno plivale po vodi.

Zatim nastupiše velike kiše, vrlo mlačne, a padale su dan i noć, bez prestanka.

Polja se promieniše u jezera, rieke nabujaše, prudovi postadoše neprolazni, a putevi i ceste bijahu prepune blata.

Usred toga silnoga blata išle su na jug švedske čete.

Ali kako su malo ti ljudi, iduci kao na stratište, bili slični onoj krasnoj vojski, koja je u svoje vrieme bila pod Wittembergom ušla u Veliku Poljsku! Glad je bio svoj strašni pečat utisnuo na lica starih vojnika, te bijahu sličniji sjenama, nego ljudima, umorni i izmučeni, znajući, da ih na koncu puta ne čeka jelo, nego glad, ni san, nego bitka, ni drugi počinak, nego počinak iza smrti.

U željezo odjeveni kosturi konjanika sjedili su na kosturima konja. Pješaci su jedva dizali svoje noge, jedva su drhtavim rukama držali svoje puške. Dan je prolazio za danom, a oni su sveudilj išli napred. Kola su se lomila, topovi su zapadali u blatu; išli su tako polagano, da su često cieli dan prevalili samo nekoliko milja. Uz to su se i bolesti oborile na vojnike, kao gavrani na lješine; jedni su zubima cvokotali od groznice, a drugi su od prevelike slabosti naprosto liegali na zemlju, jer su volili umrieti, nego da idu dalje.

Ali švedski Aleksander progonio je još uviek poljskoga Darija.

A ujedno je i sam bio proganjan. Kao što za bolestnim bivolom idu po noći šakali, čekajući, da padne, a on zna, da mora pasti, te već čuje zavijanje gladne rulje, tako su za Švedima išli plemićki i seljački odjeli, približujući im se sve više i napadajući ih sve smjelije.

Napokon dodje i od svih najstrašniji Čarniecki, sliedeći ih uzastopce. Kadgod su se švedski stražnji odieli obazreli, uviek su vidili neprijateljske konjanike, čas daleko na obzorju, čas na dva tri puškometa, a čas iza samih svojih ledja.

Švedi su čeznuli za bitkom. Oni su se za nju očajno molili Bogu, ali je Čarniecki nije htio da prihvati, već je čekao zgodan čas, a medjutim je napadao na pojedine odjele, kao što sokol napada na povodne ptice.

I tako su išli jedni za drugima. Bilo je ipak časova, te je gospodin kijevski kastelan obašao Švede, pa otišao napred i zakrčio im put, hineći, kao da se sprema na odlučnu bitku. Onda su trublje radostno zatrubile od jednoga kraja švedskoga tabora do drugoga i . . . o čudo! . . . novi je duh oživljavao umorne švedske redove. Bolestni, slabi i slomljeni, pravim Lazarima slični, svrstavali su se brzo u bojne redove, plamna lica i još plamnijih očiju. Svojim su puškama baratali tako spretno, kao da ih drže željeznim rukama, a njihovi bojni uzklici razliegali su se tako gromko, kao da su imali najzdravija grla, i išli su napred, da se s neprijateljem pograbe prsa o prsa.

A gospodin Čarniecki dočekao ih je na koji čas, ali čim su zagrmili topovi, povukao je svoje čete na stranu, ostavljajući razočaranim Švedima samo uzaludan trud i težku muku.

Nasuprot, gdje mu nisu mogli škoditi topovi, već su se neprijatelji morali na otvorenom polju ogledati samo oštrom sabljom, ondje je udario kao grom, znajući, da švedski konjanici ne će u ručnoj borbi moći odoliti ni samim poljskim dobrovoljcima.

A Wittemberg je na novo počeo moliti kralja, da uzmakne, da ne upropasti sebe i svoju vojsku, ali on je mjesto odgovora samo nadimao usta, sipao iz očiju munje i rukom pokazivao na jug, gdje je u ruskim krajevima mislio naći kralja Jana Kazimira, pobjedu, počinak i bogati plien.

Da nesreća bude podpuna, počeše u to i one poljske pukovnije, koje su mu još služile i koje bi sada jedine bile mogle odolievati Čarnieckomu, ostavljati Švede. Prvi zahvali na službi gospodin Zbrožek, koji nije težio za kakovim dobitkom, već je samo za to bio ostao uz Karla Gustava, što je sliepo volio svoju pukovniju i što je silno cienio vojničku vjernost. A zahvali mu tako, da je pobio Müllerovu dragunsku pukovniju, zasužnjivši polovicu ljudi. Za njim podje i gospodin Kalinjski, prejašivši preko švedskih pješaka. Sapieha je danomice bivao sve ozbiljniji, nešto je smišljao i snovao. Sam nije još bio otišao, ali su njegovi ljudi svaki dan bježali iz njegove čete.

A kralj Karlo Gustav išao je na Narol, Tješanov i Olešicu, da dopre do Sana. I sveudilj se je nadao, da će mu kralj Jan Kazimir zakrčiti put i prihvatiti bitku. Pobjeda je još uviek mogla promieniti švedsku sudbinu i donieti im novu sreću. U to se pronese viest, da je Jan Kazimir krenuo iz Lavova s krunskom vojskom i Tatarima. Ali Karlo Gustav prevari se u svom računu, jer je Jan Kazimir volio da čeka, dok se sakupi što veća vojska i dok mu iz Litve dodje gospodin Sapieha. Zavlačenje bijaše njegovim najboljim saveznikom, jer je on svakim danom bivao sve jači, a Karlo Gustav sve slabiji.

— To ne dolazi vojska, nego pogrebna povorka! —

Digitized by Google

govorili su stari bojovnici u Kazimirovoj pratnji. A to je mnienje dielilo i mnogo švedskih častnika.

Sam je kralj još uviek govorio, da ide u Lavov, ali je samo obmanjivao i sebe i svoje, jer doista nije išao u Lavov, već je morao da misli na svoj vlastiti spas. Napokon nije ni to bilo sigurno, da li je Jan Kazimir u Lavovu, a u svakom slučaju mogao je otići čak na Podolje i povući za sobom neprijatelja u daleke stepe, na kojima bi bezuvjetno morali izginuti svi Švedi.

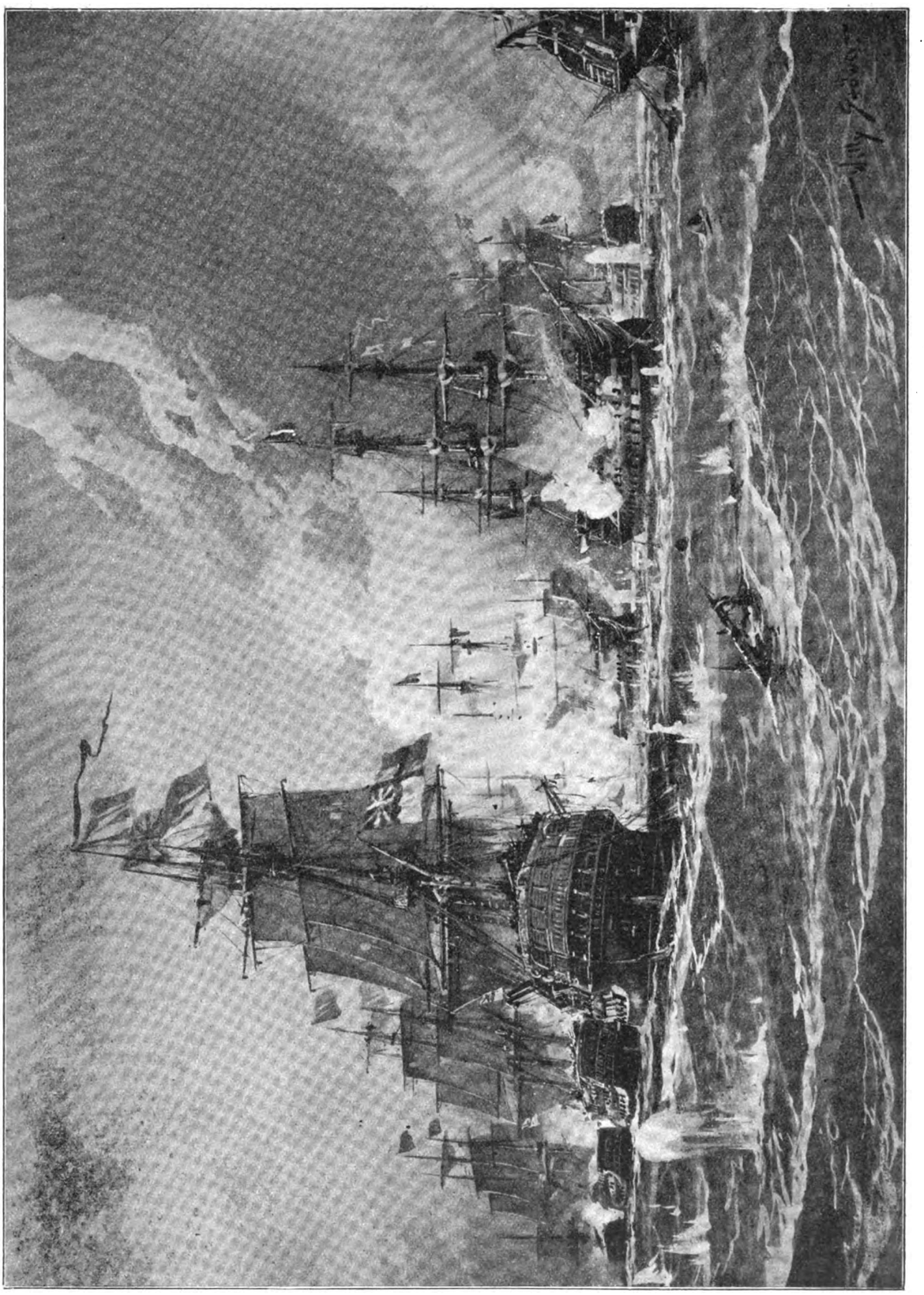

Stöwer Willy: Bitka kod Abukira.

Duglas ode pod Przemišl, da pokuša, ne bi li se dala zauzeti barem ta tvrdjava, ali se povrati ne samo bez ikakova uspjeha, nego i znatno oslabljen. Katastrofa pri-

Digitized by Google

bližavala se polako, ali neumoljivo. Sve viesti, što su stizale u švedski tabor, bijahu joj predteče. A svaki dan su stizale nove i sve to strašnije.

— Sapieha ide, već je u Tomaševu! — čulo se jednoga dana.

— Gospodin Lubomirski dolazi iz Podgorja s vojskom i s gorštacima! — govorilo se sutradan.

Pa i opet:

— Kralj vodi krunsku vojsku i sto tisuća orde! Već se je sdružio sa Sapiehom!

Medju tima viestima „nesreće i smrti" bilo je i neistinitih i pretjeranih, ali su sve širile strah i trepet. Švedska vojska klonu duhom. Kadgod se je švedski kralj nekoč pojavio pred svojim pukovnijama, dočekali su ga veseli uzklici, iz kojih je ozvanjala nada u pobjedu, a sad su te pukovnije pred njim stajale nieme i gluhe. Za to su gladni i na smrt umorni švedski vojnici kraj ognja više šaptali o Čarnieckomu, nego o svom kralju. Vidili su ga posvuda. I za čudo: kad po nekoliko dana nije izginuo ni jedan švedski odjel, kad je po nekoliko noći prošlo bez alarma, bez povika: „Allah!" i „Bij i ubij!" — bio je njihov nemir samo još veći.

— Čarniecki je otišao, Bog zna, što nam sprema! — govorili su vojnici.

Karlo ostade nekoliko dana u Jaroslavu, promišljajući, što da počne. Medjutim su na ladje nosili bolestne vojnike, kojih je bilo mnogo u taboru, pa su ih riekom poslali do Sandomira, kao do najbližega utvrdjenoga grada, koji je još bio u švedskim rukama. Uz to stigoše i opet viesti, da je Jan Kazimir krenuo iz Lavova, a švedski kralj odluči, da će se napokon uvjeriti, gdje se on u istinu nalazi.

U tu svrhu predje pukovnik Kanneberg sa tisuću konjanika preko Sana i ode na iztok.

— Može biti, da imaš sudbinu vojne i svih nas u svojim rukama, — reče mu na odlazku kralj.

A doista je i mnogo ovisilo od tog pohoda, jer je Kanneberg u najgorem slučaju imao švedski tabor providiti hranom; a kad bi sigurno saznao, gdje se kralj Jan Kazimir nalazi, htio je švedski vladar sa svom svojom silom da podje na poljskoga Darija, da razbije njegovu vojsku, pa da ga možda i samoga zasužnji.

Za to dadoše Kannebergu najvrstnije vojnike i najbolje konje. Izabirali su ih tim pomnije, što pukovnik nije sa sobom mogao da povede ni pješačtva, ni topova, pa je za to morao imati takove ljude, koji bi se i na otvorenom polju sabljom u ruci mogli ogledati sa poljskim konjaničtvom.

Dne 20. ožujka ode taj odjel. Kad su prelazili preko mosta, opraštalo se s njima mnogo častnika i vojnika. „Bog vas pratio! Bog vam dao pobjedu i sretan povratak!" A oni su išli u dugoj povorci, samo dvojica i dvojica, premda ih je bilo tisuću, preko novoga mosta, koji još nije bio posve dovršen, nego naprosto prekriven daskama, samo da oni uzmognu preći.

Dobra nada zrcalila im se na licu, jer su iznimno bili siti. Drugim su oduzeli, samo da njih nahrane, i još su im i rakije nalili u njihove pljoske. Za to su veselo klicali, govoreći kod mosta sakupljenim vojnicima:

— Mi ćemo vam i samoga Čarnieckoga dovesti na konopcu!

Ludjaci! Nisu znali, da idu kao volovi u klaonicu!

Sve se je spremalo na njihovu propast. Čim su prešli, razložili su švedski saperi most, da ga učvrste tako, da preko njega mogu preći i topovi. A oni odoše pjevajući k Velikim Očima, njihovi šljemovi zablistaše se još dva tri puta na suncu, pa se onda izgubiše u gustoj šumi.

Projašiše pol milje . . . ništa! Posvuda je vladala duboka tišina, te se je činilo, da je sva šuma posve pusta. Na čas stadoše, da im malko odahnu konji, pa onda krenuše dalje. Napokon dodjoše do Velikih očiju, u kojima ne nadjoše ni žive duše.

To začudi Kanneberga.

— Ovdje su nam se očito nadali, — rekne majoru Swenu, — ali Čarniecki mora da je gdje drugdje, kad nam nije postavio zasjede.

— Da li će vaša dostojnost zapovjediti, da se povratimo? — zapita Sweno.

— Mi ćemo napred, makar i pod sam Lavov, do kog više nije baš jako daleko. Moram da zasužnjim kog sužnja i da kralju pošaljem sigurnu viest o Janu Kazimiru.

— A ako se namjerimo na prejaku silu?

— Pa da se namjerimo i na nekoliko tisuća te rulje, koju oni zovu pučkim ustankom, ne će nas takovi vojnici moći razpršiti.

— Ali se možemo namjeriti i na redovitu vojsku. Mi nemamo topova, a njih se oni najviše boje.

— U tom ćemo slučaju uzmaći i kralja obaviestiti o neprijatelju. A one ćemo razbiti, koji budu htjeli da nam zakrče uzmak.

— Noći se bojim! — odgovori Sweno.

— Bit ćemo što oprezniji. Hrane imamo za nas i za konje na dva dana, pa se ne moramo žuriti.

I doista su jašili mnogo oprezniје, kad su i opet zašli u šumu iza Velikih Očiju. Pedeset konja podje napred. Konjanici su jašili s napetim puškama u ruci, obaziruci se pozorno na sve strane. Pregledavali su grmlje, prisluškivali i često zalazili u šumsku guštaru, ali nigdje nije bilo nikoga.

Istom za sat kasnije, minuvši dosta znatan zavoj, opaziše dva prva konjanika na kakovih četiri sto koraka pred sobom jahača na konju.

Dan je bio vedar i sunce je svietlilo tako jasno, da se je taj jahač vidio kao na dlanu. Bio je to čovjek malen, odjeven u krasno inozemno ruho. A izgledao je još manji, jer je sjedio na vrlo visokom pastuhu, očito plemenite krvi.

Jahač je jašio posve polagano, kao da ne zna, da za njim dolazi vojska. Proljetne vode bile su po cesti izrovale manje i veće grabe, kojima je šumila voda. Jahač je pred većim grabama zaustavljao svoga konja, koji je preko njih preskakivao poput jelena, pa je onda jašio dalje.

Prvi konjanici zaustave svoje konje i počmu se ogledavati za stražmeštrom. Ovaj nadodje za čas, pa pogleda i reče:

— To je nekakav lovački pas iz poljske psetarne!

— Hoću li na njega viknuti? — zapita konjanik.

— Ne ćeš. Možda ih je tu više. Odlazi k pukovniku!

U to nadodje i ostatak prednje straže i svi stadoše; i mali vitez zaustavi svoga konja, pa ga okrene k Švedima, kao da im je htio put zakrčiti.

Nekoliko su časova oni gledali njega, a on njih.

— Tu je i drugi! Treći i četvrti! Ciela hrpa! — počeše najednoč klicati u švedskim redovima.

I doista se s obiju strana ceste stadoše pojavljivati konjanici, ponajprije pojedince, pa onda po dvojica, po trojica. Svi obkoliše onoga, koji se je prvi bio pojavio.

U to dodje k prednjoj straži i druga pod Swenonom, pa onda i cieli odjel pod Kannebergom. Kanneberg i Sweno postaviše im se odmah na čelo.

— Ja poznam te ljude! — klikne Sweno, čim ih je ugledao. — Ta je četa prva udarila na grofa Waldemara kod Golemba, to su Čarnieckovi ljudi. I on sam mora da je ovdje.

Sve presenetiše te rieči.

— Ja slutim, da su nam ovdje postavili zasjedu, — nastavi Sweno. — Njih je premalo, da nam se opru, ali su u šumi jamačno sakriveni drugi.

Tu se okrene Kannebergu:

— Vaša dostojnosti, povratimo se!

— Baš mi dobro savjetuješ! — odgovori pukovnik, namrštivši obrve. — Vriedno je bilo i poći, ako se imamo

Digitized by Google

povratiti, čim smo ugledali nekoliko odrpanaca! A za što se nismo povratili, kad smo ugledali jednoga? Napred!

Prvi red švedskih konjanika podje odmah napred, a za njim drugi, treći i četvrti. Prostor izmedju oba odjela poče se umanjivati.

— Gadjaj! — zapovjedi Kanneberg.

Švedi naperiše svoje puške na poljske konjanike.

Ali još prije, nego što pukoše, okrenuše poljski konjanici svoje konje i počeše uzmicati u podpunom neredu.

— Napred! — vikne Kanneberg.

Švedi pojuriše tako, da je zemlja zatutnjila pod njihovim težkim konjima.

Šuma odjeknu povicima progonjenih i progonitelja. Za četvrt sata, bilo da su švedski konji bili bolji, bilo da su poljski bili izmučeni duljim putem, umanji se znatno prostor, koji je dielio obe čete.

Ali se u to dogodi nešto čudno. Iz početka neuredna hrpa Poljaka uzmicala je u sve to ljepšem redu, te se je činilo, kao da se putem postavljaju u bojne redove.

Opazivši to Sweno, podbode konja, pa dojaši Kannebergu i počne vikati:

— Vaša dostojnosti, to nisu pučki ustaše, nego redoviti vojnici, koji nas navlaš zamamljuju u zasjedu.

— A da li će u toj zasjedi biti vragovi, ili ljudi? — odgovori Kanneberg.

Cesta je išla uz brieg i bivala sve to šira, a u daljini vidila se velika poljana, obrasla sa svih strana šumom.

Poljski konjanici potjeraše svoje konje i odmah bijaše očito, da su prije navlaš išli mnogo polaganije, jer sada odmakoše tako daleko, da je švedski vodja odmah uvidio, da ih nikada ne će stići.

Dojašivši zatim do polovice poljane i opazivši, da su neprijatelji već na njezinom drugom kraju, poče zaustavjati svoje ljude, da laganije jašu.

Ali, o čudo! Poljski odjel, mjesto da zamakne u samu šumu, zaustavi se na njezinu rubu i okrene se čelom k Švedima, postavivši se u tako krasan bojni red, da su se tomu začudili i sami neprijatelji.

— Da, — klikne Kanneberg, — to su redoviti vojnici! Okrenuli su se kao na muštri! Ali što samo kane, k biesu!

— Idu na nas! — vikne Sweno.

I doista pojuriše Poljaci uzagrabce. Mali je vitez nešto dovikivao svojim ljudima, dajući im sabljom znak. On ih je očito predvodio.

— Doista navaljuju! — rekne u čudu Kanneberg.

A pod Poljacima protegnuše se konji tako, da su se trbuhom gotovo doticali zemlje. Konjanici im legoše na vrat i sakriše se za grivu. Švedi, stojeći u prvom redu, vidili su samo uzvilašene konjske glave i blistave oči. Ni vjetar ne juri tako brzo, kao što je jurio poljski odjel.

— Bog s nama! Živila Švedska! Pucaj! — zapovjedi Kanneberg i podigne u vis svoju sablju.

Odmah zagrmiše sve puške, ali u isti čas pade i poljski odjel u dim s takovom silom, da je na desno i lievo bacio prve švedske redove, zabivši se medju ljude i konje, kao što se klin zabije u razpuknuto drvo. Nastade strašna smjesa, oklop udari o oklop, sablja o sablju, a strašna vika borioca stade se razliegati svom šumom.

Švedi se na čas pomiešaše, naročito za to, što ih mnogo pade pod prvim udarcem, ali se brzo razabraše i navališe žestoko na neprijatelja. Krila im se sastaviše, a jer je poljski odjel i bez toga težio napred, da prodre njihov bojni red, ostade obkoljen. Švedi su u sredini uzmicali pred Poljacima, ali su ih za to tim jače stiskavali s obiju strana, ali ih nisu mogli razstaviti, jer su se branili sa svom onom žestinom, koja je vazda odlikovala poljsko konjaničtvo. Sablja je sveudilj udarala o sablju, a ljudi su padali hrpimice i pobjeda se je već stala priklanjati na švedsku stranu, kadno najednoč iz tamne šume izadje druga četa i odmah navali s gromkom vikom.

Cielo švedsko desno krilo okrene se u tili čas pod Swenonovim vodstvom k neprijatelju, u kom švedski konjanici prepoznaše poljske husare.

Vodio ih je muž, sjedeći na ogromnom konju, u sjajnoj poljskoj nošnji s čapljinim perom na kalpaku. Vidio se posve dobro, jer je jašio nekoliko koraka postrance od husara.

— Čarniecki! Čarniecki! — počmu klicati u švedskim redovima.

Sweno pogleda očajno u nebo, pa stisne koljenima konja i zadje u borbu.

Gospodin Čarniecki povede husare nekoliko koraka, pa se onda povrati natrag, a njih odpravi na dušmane.

U to se iz šume pojavi i treća četa, a on priskoči k njoj, pa ju takodjer povede napred; isto tako učini i s četvrtom, pokazujući svakoj svojom zapovjedničkom palicom, gdje ima da udari, baš kao što gospodar povede kosce, pa medju njih razdieli posao.

Napokon izadje i peta četa, a on joj se postavi načelo i pojuri s njom u borbu.

Medjutim razbiše husari već podpuno švedsko desno krilo, a druge tri čete obkoliše Švede tatarskim načinom, pa ih stadoše strašno bosti i sjeći, klati i ubijati.

Kanneberg uvidi, da je pao u zasjedu i da je upravo pod nož doveo svoje ljude; za to mu više nije bilo do pobjede, već je samo htio da spasi što više svojih ljudi i radi toga dade zatrubiti na uzmak. Na to pojuriše Švedi svom silom k onoj istoj cesti, kojom bijahu došli iz Velikih očiju, a Poljaci ih pognaše tako, da je dah poljskih konja ogrievao švedska ledja.

U takovim okolnostima nisu Švedi mogli da uzmiču u redu, jer su bolji konji odjurili napred, i doskora se Kannebergov krasni odjel pretvori u hrpu preneraženih ljudi, koji su bježali bez svakoga reda.

Što su ih Poljaci dulje progonili, to je i medju njima sve više ponestajalo reda, jer je svaki jašio, što je brže mogao, i ubijao onoga, koga je prije stigao.

Tako se pomiešaše jedni s drugima. Neki Poljaci pretekoše zadnje Švede, pa se je dogadjalo, da se je poljski konjanik upravo podigao na stremenu, da sabljom posieče švedskoga bjegunca, a medjutim ga je drugi Šved svojim rapirom probo iza ledja. Gustim švedskim lješinama posu se cesta do Velikih Očiju, ali još ni tu nije bio konac poljskoj potjeri. I Švedi i Poljaci odjuriše svom silom u bližnju šumu, ali tu zaustaviše švedski konjanici svoje umorne konje i borba postade još krvavija.

Neki Švedi počeše skakati s konja i sakrivati se u šumi, ali to ne učini njih mnogo, jer su dobro znali, da ih u šumskoj guštari čekaju seljaci, pa su radje umirali od sablje, nego u strašnim mukama, koje su ih čekale u rukama razjarenih seljaka.

Drugi su molili pardon, ali većinom uzalud, jer je svaki Poljak volio posjeći neprijatelja i progoniti ga dalje, nego da uhvati sužnja i tako napusti dalnji progon.

I tako su Švede sjekli bez milosrdja, samo da se nitko ne povrati s viešću o porazu. Gospodin Volodijovski progonio ih je u prvim redovima sa svojom laudanskom četom. On je bio onaj konjanik, koji se je prvi pokazao Švedima; on je prvi na njih udario, a sad je za njima jurio kao vjetar, uživajući u bojnoj sjeći i nastojeći, da što više osveti golembski poraz. Svaki čas je stigao kog švedskog konjanika i ugasio mu život tako brzo, kao što se gasi svieća; čas je jašio za dvojicom, trojicom, ili četvoricom, ali samo dva tri trenutka, jer su odmah zatim pred njim odtrčali njihovi prazni konji. Uzalud je mnogi Šved svoju sablju prihvatio za oštrac, pa k njemu okrenuo balčak i molio za milost, jer ga gospodin Volodijovski nije ni slušao, već mu je svojom sabljom probo vrat, te je nesretnik muklo zavapio i pao u naručaj smrti.

A gospodin Volodijovski nije se na nj ni obazreo, već je odmah odjurio dalje, da novu žrtvu sruši na zemlju.

Digitized by Google

Strašnoga kosca opazi napokon hrabri Sweno, pa dozove nekoliko najsmjelijih konjanika i odluči, da će makar i žrtvom svoga života zadržati potjeru, samo da druge spasi. Švedi okrenuše svoje konje, pa su s podignutim sabljama čekali Poljake. Videći to, ne zaustavi se gospodin Volodijovski ni na trenutak, već podbode konja i bane u njihovu sredinu.

I još prije, nego što bi tko god mogao trenuti okom, odletiše već dva šljema s konjâ. Na to se preko deset rapira naperi na prsa gospodina Volodijovskoga, ali u isti čas dojašiše za njim Skrzetuski, Jozva Butrim Beznogi, Zagloba i Rok Kovalski, o kom je Zagloba govorio, da driema još i onda, kad već polazi na juriš, pa se probudi istom tada, kad se s neprijateljem nadje prsima o prsa.

Gospodin Volodijovski prigne se na konju tako nizko, da su rapiri proboli samo pusti zrak. To je on bio naučio od bialogrodskih Tatara, i jer je bio vrlo okretan i malen, znao se je prignuti tako, da se gotovo nije ni vidio na konju, kao da je s njega izčeznuo. Tako je izčeznuo i sada, ali još prije, nego što su začudjeni Švedi mogli i pomisliti, što se je s njim dogodilo, nahrupi on na njih, kao što razjareni bik navali na hrpu lovačkih pasa.

U to mu u pomoć priskočiše i njegovi drugovi, noseći smrt i zator. Jedan od švedskih konjanika položi gospodinu Zaglobi na sama prsa svoju kuburu, ali ga Rok Kovalski, komu je on bio na lievoj strani, pa ga za to nije mogao posjeći sabljom, udari lievom šakom po glavi, te ga sruši s konja, kao da ga je grom udario. A Zagloba klikne veselo i udari sabljom samoga Swena, koji odmah spusti ruke i klone glavom na vrat svoga konja. Ugledavši to, razbježaše se drugi Švedi. Volodijovski, Jozva Beznogi i Skrzetuski pojuriše za njima, pa ih sasjekoše još prije, nego što su mogli projašiti sto koraka.

I potjera potraja još i dalje. Švedski su konji bježali sve polaganije, a mnogi su se i zaustavljali. Napokon preostade od tisuću po izbor konjanika, što bijahu pošli s Kannebergom, jedva nešto preko sto ljudi, dočim su već svi drugi ležali na cesti. Ali i taj mali ostatak umanjivao se svaki čas, jer su ih Poljaci sveudilj ubijali.

Napokon izadjoše iz šume. Jaroslavske kuće pojaviše se u daljini. I opet udje nada u srce bjegunaca, jer su znali, da je u Jaroslavu sam kralj sa svom svojom vojskom, pa da im svaki čas može priskočiti u pomoć. Ali zaboraviše na to, da su odmah poslije njihova odlazka bile skinute daske s mosta, da se postave čvršće grede, da preko njega uzmognu prelaziti topovi.

A gospodin Čarniecki ili je to znao od svojih uhoda, ili se je osobno htio pokazati švedskom kralju, pa za to nije zaustavio progona, već je sam sa šemberkovskom četom pohrlio napred, sam je sjekao neprijatelje i jurio za njima tako, kao da je odmah htio udariti i na sam Jaroslav.

Napokon stigoše na puškomet do mosta. Gromka vika

Digitized by Google

dopirala je do švedskoga tabora. Mnogo častnika i vojnika izadje iz mjesta, da vide, što se to sbiva. Odmah prepoznaše svoje konjanike, koji bijahu otišli iz tabora.

– Kannebergov odjel! Kannebergov odjel! — počne vikati tisuću glasova.

– Hametom su potučeni! Jedva je ostalo sto ljudi!

U taj čas dojaši i sam kralj, a s njim bijahu Witemberg, Forgell, Müller i drugi generali.

Kralj probliedi.

– Kanneberg! — rekne.

– Za Boga, most još nije dovršen! — klikne Witemberg. — Sve će ih poubijati!

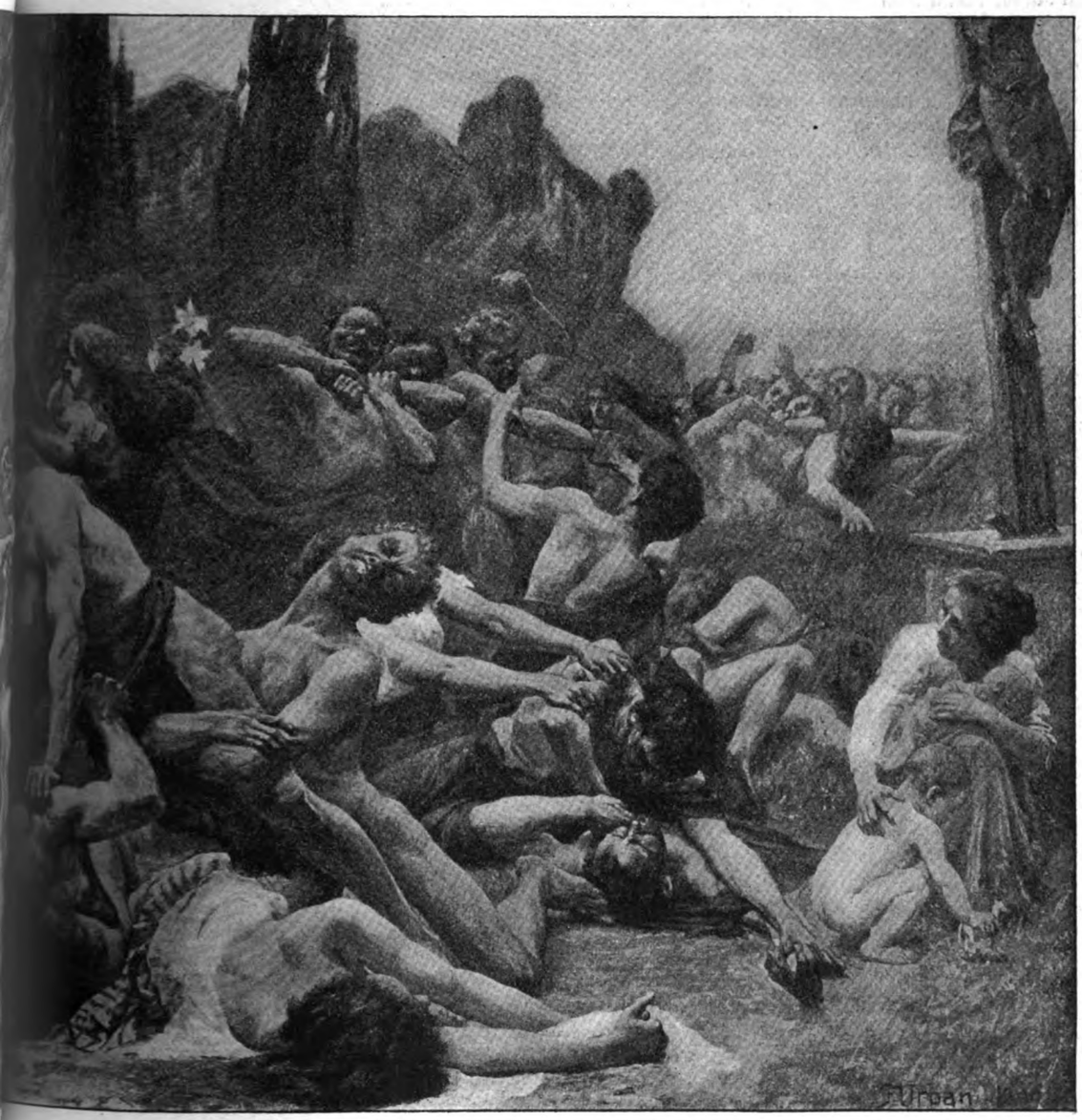

Kralj pogleda na rieku, tako nabujalu usljed proljetnih voda, da se na prelaz nije moglo ni misliti.

A na drugoj obali dolazili su sve bliže i bliže.

U to počeše na novo vikati:

— Kraljevska prtljaga dolazi pod pratnjom! I ti će poginuti!

I doista se jedan dio kraljevske prtljage sa sto ljudi pojavi iz šume. Ugledavši, što se dogadja, stadoše ti ljudi svom silom hrliti k mostu, misleći, da je on već dovršen.

Ali ih opaziše Poljaci i odmah pojuri k njima trista konjanika, a na čelu im je s visoko podignutom sabljom jašio gospodin Rzendzian. On nije dosele pokazao osobito junačtvo, ali ugledavši tovarna kola, u kojima je moglo biti mnogo pliena, osmjeli se tako u svom srcu, da je nekoliko koraka jurio pred svima drugima. Videći švedski pješaci, koji su pratili kola, da ne će umaći, postaviše se u četvorinu i bezbroj pušaka bijaše naperen na Rzendziana. Hitci zagrmiše zrakom, a gusti dim prekri svu četvorinu, ali još prije, nego što se je taj dim mogao razići, zaustavi Rzendzian tako svoga konja, da se je propeo na stražnje noge, a onda pade u sredinu švedskih vojnika.

Lavina poljskih konjanika sruši se za njim. I kao kad vuci obore konja, a on još živi, ležeći u svojoj krvi, pa se očajno brani nogama, a oni s njega trgaju komade mesa, tako se dogodi i švedskim pješacima, koje prekriše poljski konjanici. Strašna vika podiže se iz te užasne smjese, dopirući do Švedâ na drugoj obali. A medjutim dotjeraše još bliže k obali ostatak Kannebergovih konjanika. Sva švedska vojska sakupi se na visokoj obali Sana. Pješaci, topnici i konjanici pomiešaše se medjusobno, i svi su stisnutih zubi, kao u starodrevnom rimskom cirkusu, gledali taj neobični prizor, s najvećim očajem u duši, jer su osjećali svoju podpunu nemoć. Čas su strašno vikali, čas su briznuli u plač, a onda je i opet nastala podpuna tišina, pa se je samo čulo, kako strašno sopću švedski vojnici. Ta tih tisuću ljudi, što ih bijaše odveo Kanneberg, bijahu ponos i dika ciele švedske vojske; bijahu to sve sami veterani, obasjani sjajnom slavom u Bog zna koliko zemalja i u Bog zna koliko bitaka! A sad su eto bježali, kao plahi janjci, i ginuli pod neprijateljskim nožem, kao plahi janjci. I to ne bijaše više bitka, nego pravi lov. Strašni poljski konjanici

Digitized by Google

bjesnili su poput oluje na bojnom polju, vičući užasno za švedskim bjeguncima. Čas je za jednim letilo po više njih, a čas je pojedinac progonio pojedinca. Mnogi švedski konjanik prignuo se je samo na svom konju, da oslabi protivnički udarac, a mnogi se je upustio u borbu, ali je obično poginuo, jer se u mačevanju nije mogao mjeriti sa okretnim poljskim plemstvom.

No najokrutnije je medju Švedima bjesnio mali vitez, sjedeći na velikom, ali poput sokola brzom konju. Napokon svrati na se pozornost ciele vojske, jer koga je on progonio i stigao, taj je odmah i poginuo. Napokon opazi i samoga Kanneberga, za kojim je jašilo nekoliko Poljaka, pa vikne na njih, da stanu, i sam udari na svoga protivnika.

Švedi na drugoj obali zatomiše dah u prsima. Sam kralj približi se još više k rieci i stade gledati uzbudjenim srcem, kolebajući izmedju straha i nade, jer mu je Kanneberg bio rodjak i jer su ga u mačevanju već od rane mladosti podučavali najbolji talijanski mačevalci, pa mu za to u tom umjeću nije nitko bio ravan u svoj švedskoj vojski. Sve švedske oči bijahu za to u njega uprte, a on opazi, da su ga Poljaci prestali progoniti, i htijući da pred kraljevim očima spasi svoju slavu, promrmlja drhtavim glasom:

— Težko meni, ako poslije podpunog gubitka svoje čete krvlju ne operem svoju sramotu i ako smrću toga strašnoga muža ne spasim svoj život. Ako me i sam Bog na dlanu prenese preko rieke, ne ću inače ni jednomu Švedu smjeti da pogledam u oči.

To rekavši, okrene konja i pojuri k žutomu vitezu.

A jer se izgubiše i oni konjanici, koji su mu dosele zakrčivali put do rieke, ponada se Kanneberg, da će se moći u nju baciti, ako pobiedi svoga protivnika, pa neka onda bude, što bude! Ako ne uzmogne preplivati preko vrlo brze rieke, zaniet će ga ona mnogo niže, a onda će već njegovi drugovi naći kakovo sredstvo, da ga spase.

Za to priskoči kao grom k malomu vitezu, a mali vitez k njemu. Šved htjede da svoj rapir duboko zabije u slabine svoga protivnika, ali omah opazi, da se je namjerio na pravoga majstora, jer mu se rapir osklizne uz oštru poljsku sablju, pa mu tako zakrene ruku, da mu se je gotovo odrvenila; zatim jedva odbije udarac, koji mu mali vitez htjede zadati, i na sreću ih u taj čas njihovi konji odnesu na protivne strane.

Obojica zaokružiše poljem, pa se u isti mah povratiše, ali su sada jašili mnogo laganije, da dobiju više vremena za odlučnu borbu. Kanneberg se sav skvrči, kao ptica, kad nakostruši svoje perje. On je poznavao jedan osobiti udarac, koji ga je bio naučio neki Florentinac, a sastojao se u tom, da je protivnika tobože htio pogoditi u prsa, ali je brzo podigao svoj rapir i pogodio ga u grlo. Tim udarcem htjede se on i sada poslužiti.

I posve siguran, da će uspjeti, potjera svoga konja, a gospodin Volodijovski (jer je on to bio) približavao mu se sitnim skokom. Časkom je mislio, da se po bialogradskom običaju što niže prigne na konju, no jer se je sve to dogadjalo pred očima jedne i druge vojske, bijaše ga stid, da se od neobičnog udarca obrani tatarskim, a ne viteškim načinom.

— Ti hoćeš da me probodeš, kao što čaplja probode sokola, — pomisli u sebi, — ali ću te ja poslužiti udarcem, što sam ga još u Lubnju izmudrio.

I ta mu se misao odmah pričini najboljom, pa se osovi na svom konju i podigne sablju, mahnuvši njom tako oštro, da je zazviždala u zraku.

A jer mu je sunce obasjavalo sablju, sinula je ona živim plamenom; a mali vitez podbode konja i navali na Kanneberga.

Kanneberg se skvrči još više i upravo se stisne uz konja; u tren oka zamahne strašno svojim rapirom i spusti ga na protivnikovu sablju.

U isti mah zazveči na njoj balčak, a rapir se Švedu izmakne iz ruke; mjesto toga pade sablja maloga viteza s neizrecivom brzinom na Kannebergovo lice, pa mu presieče nos, usta i bradu, spusti mu se na vrat i zaustavi se istom na željeznoj maramici.

Rapir izpade iz nesretnikove ruke i noć mu prekrije oči; ali još prije, nego što pade s konja, spusti Volodidijovski sablju na uzicu i prihvati ga za ramena.

Jednim vriskom vrisnuše na drugoj obali Švedi, a gospodin Zagloba priskoči k malomu vitezu i rekne:

— Gospodine Mihajlo, ja sam znao, da će tako biti, ali sam ipak bio spreman, da te osvetim!

— To je bio majstor! — odgovori Volodijovski. — Prihvati konja, jer je krasan!

— Ha, da nema rieke, odmah bi se i s onima ogledali. Ja bih prvi . . .

Dalnje Zaglobine rieči prekine zvižduk puščanoga zrnja, pa za to ne dovrši, već rekne:

— Odlazimo, gospodine Mihajlo, jer će nas oni lupeži ustrieliti!

— Njihovo nam zrnje ne može ništa, — odgovori Volodijovski, — jer je predaleko.

U to ih okružiše drugi poljski konjanici, čestitajući Volodijovskomu i gledajući ga s udivljenjem, a on je samo gladio svoje male brčiće, tako je bio zadovoljan sam sa sobom.

A na drugoj obali vrzli su se Švedi, kao pčele u košnici. Topnici su na obalu vukli svoje topove, ali i u poljskim redovima zatrubiše na povratak. Svaki konjanik odjaši odmah u svoj odjel i za čas su svi stajali u podpunom redu. Zatim odjašiše k šumi, pa i opet stadoše, kao da izazivlju neprijatelja, da predje preko rieke i da se upusti u bitku. Napokon se pred svom vojskom pojavi stasit muž na ogromnom pastuhu, s čapljinim perom na kalpaku i pozlaćenim buzdovanom u ruci.

Svi su ga mogli posve dobro viditi, a i Švedi ga odmah prepoznaše, pa pošeše vikati:

— Čarniecki! Čarniecki!

A on je nešto govorio svojim pukovnicima. Svi su vidili, kako se je dulje zadržao pred malim vitezom, koji je posjekao Kanneberga, i kako mu je na rame položio ruku; a onda podiže svoj buzdovan i poljski odjeli krenuše lagano jedan za drugim.

U to zadje i sunce. U Jaroslavu zazvoniše zvona, a svi poljski odjeli zapjevaše: „Angjeo Gospodnji naviesti presvetoj Bogorodici“ . . . i s tom pjesmom izčeznuše Švedima iz očiju.

V.

Toga dana legoše Švedi na počinak, ne uzevši ništa u usta i bez nade, da će sutradan imati što jesti. Ali od glada nisu mogli spavati. I još prije, nego što su zapjevali drugi pietli, počeše se gladni vojnici hrpimice i pojedince šuljati iz tabora, da grabe i otimaju po bližnjim selima oko Jaroslava. I tako podjoše, slični noćnim razbojnicima, u Radimno, u Kančudu i u Tičinov, gdje su mislili naći nešto jela. Bodrilo ih je i to, što je Čarniecki bio na drugoj strani rieke; a ako ju je već i prešao, volili su da poginu, nego da još i dalje gladuju. U taboru nije očito vladao osobiti zapt, jer se je iz njega odšuljalo oko podrug tisuće ljudi, uzprkos najstrožoj kraljevoj zapoviedi.

Ti švedski vojnici počeše plieniti i otimati po svoj okolici, ali se više gotovo ni jedan nije imao povratiti u švedski tabor. Čarniecki je doduše bio na drugoj strani Sana, ali su za to i na ovoj bile neke seljačke i plemićke „partije,“ a najjača bijaše ona gospodina Strzalkovskoga, u kojoj su bili poglavito gorski plemići, i ta se partija baš te noći došulja do Prohnika. Ugledavši požar i začuvši puščane hitce, pohrli gospodin Strzalkovski ravno u samo mjesto i navali na švedske grabežljivce. Oni su se svojski branili iza plotova, ali ih gospodin Strzalkovski gotovo sve poubija. Po drugim selima učiniše druge par-

Digitized by Google

tije to isto, i progoneći Švede, dospješe i do samoga švedskoga tabora, vičući tatarski, vlaški, ugarski i poljski, te su Švedi mislili, da je neprijatelj na njih navalio sa svom svojom vojskom, a možda i sam kan sa svom svojom ordom.

Švedi se smutiše i prestrašiše, što se prije nije dogadjalo, te su ih njihovi častnici jedva umirili. A i sam kralj uvidi, što bi se iz toga moglo izleći, pa već u rano jutro sazove bojno vieće.

To bojno vieće ne potraja dugo, jer se nisu mogla birati dva izlazka. Čete bijahu klonule duhom, vojnici nisu imali što da jedu, a neprijateljske su sile sveudilj rasle.

Švedski Aleksander, koji je sve do tatarskih stepa htio da progoni poljskoga Darija, nije više mogao da misli na dalnji progon, nego na svoj vlastiti spas.

— Sanom se možemo povratiti u Sandomir, a odande Vislom u Varšavu i u Prusku, — rekne Wittemberg, — i tako ćemo se ukloniti posvemašnjoj propasti.

Duglas se pograbi za glavu:

— Toliko pobjeda, toliko muka, toliko zauzetih krajeva, pa se ipak moramo vraćati!

A Wittemberg će:

— Ima li vaša dostojnost kakav drugi savjet?

— Ne! — odgovori Duglas.

Kralj, koji do tada nije ništa govorio, ustane u znak, da je bojno vieće dovršeno, i rekne:

— Ja zapoviedam povratak!

Toga dana nije se više ni jedna rieč čula iz njegovih usta.

Bubnjevi zabubnjaše i trublje zatrubiše u švedskom taboru. Viest, da je naložen povratak, pronese se u tili čas s jednoga kraja do drugoga, a svi ju primiše radostnim uzklicima. Kule i tvrdjave bijahu još u švedskim rukama, a u njima je Švede čekalo jelo, počinak i sigurnost.

Generali i vojnici počeše se tako gorljivo pripravljati na povratak, da je ta gorljivost graničila sa sramotom, kako reče Duglas.

Samoga Duglasa posla kralj napred, da popravi ceste i da pročisti šume. Za njim podje doskora i sva vojska u bojnome redu: sprieda topovi, u sredini tovarna kola, a postrance pješaci. Šatori odploviše s težom prtljagom na ladjama riekom.

Sve te mjere opreznosti ne bijahu uzaludne, jer na stražnje švedske čete navališe odmah poljski odjeli, te ih gotovo nikad više ne ostaviše na miru. Čarniecki posla za Švedima sve svoje čete, sve dobrovoljačke partije, te zamoli i kralja za pomoć i podje u potjeru za neprijateljem.

Na prvom noćištu Švedâ u Przevorsku bijaše ujedno i prvi alarm. Poljski odjeli dodjoše do njih tako blizu, da se je proti njima moralo postaviti nekoliko tisuća vojnika skupa s topovima. Neko je vrieme mislio i sam kralj, da će Čarniecki u istinu navaliti; no on je samo po svom običaju slao jedan odjel za drugim. Ti su odjeli neprestano uznemirivali Švede, dižući strašnu viku i uzmičući. Tako prodje ciela noć, bez sna i bez počinka za Švede.

I sve sliedeće noći imale su da toj noći budu slične.

U to posla kralj Čarnieckomu ponovno dvie vrlo dobre konjaničke čete, pa i pismo, da će hetmani doskora krenuti sa svojom vojskom, a da će za njima što brže i on poći sa svom pješadijom i tatarskom ordom. Kralja je još samo zadržavalo ugovaranje s kanom, s cesarom i s Rakoczyem. Čarniecki se silno razveseli na te viesti, a kad su Švedi sutradan pošli dalje, u kut izmedju Visle i Sana, reče pukovniku Polanovskomu:

— Mreža je postavljena, a ribe plivaju u mutnoj vodi.

— A mi ćemo učiniti, kao onaj ribar, — rekne Zagloba, — koji im je svirao na fruli, da plešu, pa kad one nisu to htjele, izvukao ih je na obalu; istom su tada počele skakati, a on ih je udarao batinom, govoreći: „O vi budale! Za što niste plesale, dok sam vas molio!“

Na to će gospodin Čarniecki:

— Oni će već plesati, neka samo gospodin maršal Lubomirski stigne sa svojom vojskom, koja broji pet tisuća ljudi.

— Mi ga možemo svaki čas ugledati, — rekne gospodin Volodijovski.

— Danas je došlo nekoliko podgorskih plemića, — oglasi se Zagloba, — koji su nas uvjeravali, da gospodin maršal dolazi brzim hodom; ali je druga stvar, da li će se s nama sdružiti, ili će vojevati na svoju ruku.

— Kako to? — zapita gospodin Čarniecki, gledajući oštro na gospodina Zaglobu.

— Jer je to čovjek neobično slavičan i ambicijozan. Poznam ga već mnogo godina i bio sam njegov pouzdanik Poznavao sam ga, dok je još bio mladjahan gospodičić na dvoru krakovskoga gospodara Stanislava. Tada su ga Francezi i Talijani učili mačevati, pa se je na me strašno razsrdio, kad sam mu rekao, da su to kukavci, jer se ne mogu sa mnom mjeriti. Na to smo se ogledali i ja sam ih sedmoricu sve po redu pobiedio. Zatim sam mu bio učitelj, ali ne samo u mačevanju, nego i u bojnom umjeću. On je po svojoj naravi bio dosta tup, ali što znade, to znade od mene.

— Zar ste vi takav majstor? — zapita Polanovski.

— Exemplum: gospodin Volodijovski, moj drugi učenik. On me doista veseli.

— To je istina, da ste i vi posjekli Swena.

— Swena? Da se je to dogodilo kojemu od vas, pripoviedao bi o tom sav svoj život i neprestano bi k sebi pozivao svoje susjede, da im time napunja uši; ali ja za to ni ne marim, jer bih takovim Swenima mogao svu cestu do Sandomira potaracati. Možda ne bih? Neka kaže, tko me pozna!

— Ujak bi mogao! — oglasi se Rok Kovalski.

Gospodin Čarniecki nije dalje slušao, već se je duboko zamislio nad Zaglobinim riečima. I on je poznavao ambiciju gospodina Lubomirskoga i nije sumnjao, ili da će mu htjeti nametnuti svoju volju, ili da će raditi na svoju ruku, pa makar to bilo i na štetu same Republike.

Za to se njegovo ozbiljno lice još više uozbilji i on stane gladiti svoju bradu.

— Oho, — šaptne Janu Skrzetuskomu Zagloba, — gospodin Čarniecki žvače nešto gorkoga, jer mu je lice postalo slično orlovskomu, pa će se odmah na koga okositi.

U to progovori gospodin Čarniecki:

— Bit će potrebno, da koji od vas s mojim pismom ode k gospodinu Lubomirskomu.

— Ja sam mu znanac, pa ću rado poći, — odgovori gospodin Jan Skrzetuski.

— Dobro, — rekne vodja, — čim je tko znamenitiji, tim bolje!

Zagloba se okrene k Volodijovskomu, pa mu i opet šaptne:

— Već i kroz nos govori, a to je znak velike alteracije.

Gospodin Čarniecki je doista imao srebrenu nebnicu, jer mu ju je prije nekoliko godina bilo ozliedilo puščano zrno kod Buše. I kad god je bio uzrujan, ili srdit, govorio je kroz nos oštrim i piskutljivim glasom.

Najednoč se okrene k Zaglobi:

— A možda bi i vi htjeli poći s gospodinom Skrzetuskim?

— Vrlo rado, — odgovori Zagloba, — jer ako ja ništa ne polučim, ne će ni nitko drugi. U ostalom će biti i mnogo pristojnije, da dvojica podju k čovjeku tako velikoga roda.

Čarniecki se namršti i rekne kao samomu sebi:

— Ti veliki rodovi... ti veliki rodovi!

— Toga ne može gospodinu Lubomirskomu nitko poreći, — primjeti Zagloba.

A Čarniecki se smrkne još više:

— Sama je Republika velika, a u razmjerju s njom nema velikih rodova, i dao Bog, da zemlja proguta one, koji to zaboravljaju!

Digitized by Google

Svi su šutili, jer je to gospodin Čarniecki rekao vrlo odlučno, i istom nakon nekoliko časova progovori Zagloba:

— U razmjerju s cielom Republikom dakako!

— Ni ja nisam izrastao iz soli, nego iz onoga, što me boli! — nastavi Čarniecki. — A bolili su me Kozaci, koji su mi prostrielili usta; a sada me bole Švedi, ali ću tu bol izliečiti sabljom, ili ću sam od nje poginuti, tako mi Bog pomogao!

— I mi ćemo vam pomoći svojom krvlju! — klikne Polanovski.

Čarnieckomu bijaše još uviek gorko na pomisao, da će mu možda ambicija gospodina maršala škoditi kod spasavanja otačbine, ali se napokon umiri i rekne:

— A sada moram napisati pismo. Molim vas, moja gospodo, da podjete sa mnom.

Jan Skrzetuski i Zagloba podju za njim, a pol sata kasnije sjednu na konje i odjaše k Radimnu, jer je bilo viesti, da je gospodin maršal ondje sa svojom vojskom.

— Jane, — rekne Zagloba, udarivši po torbici, u kojoj je nosio pismo gospodina Čarnieckoga, — budi tako dobar, pa me pusti, da ja sam govorim gospodinu maršalu.

— A jesi li ga ti, otče, doista poznavao i mačevanju učio?

— Ej, ja sam to rekao samo za to, da mi se para u ustima ne zagrije i da mi se jezik ne razmekša, što se usljed dulje šutnje može češće dogoditi. Niti sam ga poznavao, niti učio. Ta zar nisam imao boljega posla, nego da budem medvedarom i da učim gospodina maršala, kako se na stražnjim nogama hoda? No to je svejedno! Ja sam ga upoznao po onom, što ljudi o njemu govore, pa ću ga i sgnjesti, kao što kuharica sgnjete svoje valjuške. Samo te jedno molim: nemoj mu reći, da imam pismo od gospodina Čarnieckoga, dok mu ga sam ne predam.

— Kako to? Zar da ne izpunim funkcije, radi koje sam poslan? Toga još nije bilo u mom životu i ne će biti. Ne, to nije moguće! Pa da mi gospodin Čarniecki i oprosti, ne ću to učiniti ni za kakovo blago na svietu.

— To ću poteći sablju i sputati tvoga konja, da ne uzmogneš sa mnom poći. Zar si još ikada vidio, da nije bilo dobro ono, što sam ja u svojoj glavi zamislio? Govori! Zar si ti sam zlo prošao uz moju lukavštinu? Zar je zlo prošao gospodin Mihajlo, ili tvoja Jelena? Ili i mi svi, kad sam nas izbavio iz Radzivillovih ruku? Velim ti, da iz toga pisma može nastati više zla, nego dobra, jer ga je gospodin kastelan pisao u takovoj alteraciji, da je prelomio tri pera. Ti ćeš ga u ostalom spomenuti, ako mi moja namjera ne podje za rukom; i dajem ti svoju poštenu rieč, da ću ga onda sam predati, ali ne prije.

— Samo ako se preda, a meni je svejedno, kada.

— Više ni ne tražim. A sad se požurimo, jer je pred nama još liep komad puta.

Obojica potjeraju konje i pojure brzim kasom. Ali nisu morali dugo jašiti, jer su maršalove prednje straže već bile prošle ne samo kroz Radimno, nego i kroz Jaroslav; a on je sam bio u Jaroslavu, u nekadanjem stanu kralja švedskoga.

Nadjoše ga kod objeda sa znamenitijim častnicima. Kad mu se najaviše, zapovjedi Lubomirski, da ih odmah dovedu k njemu, jer je poznavao njihova imena, slavna u ono vrieme po svoj Republici.

Sve oči svratiše se na njih, kad udjoše; naročito su s udivljenjem promatrali Skrzetuskoga, a gospodin maršal ih srdačno pozdravi i zapita:

— Imam li pred sobom slavnoga viteza, koji je iz obsjednutoga Zbaraša kralju donio pismo?

— Ja sam to bio, — odgovori gospodin Jan.

— Dao mi Bog takovih častnika što više! Ja gospodinu Čarnieckomu ništa tako ne zavidim, jer napokon znadem, da će se i moje zasluge u ljudskoj uspomeni sačuvati.

— A ja sam Zagloba! — rekne stari vitez i stupi napred.

Tu promjeri ponosnim pogledom sve prisutne; a gospodin vojvoda, koji je sve ljude htio za se predobiti, odmah klikne:

— Tko da ne zna za muža, koji je posjekao barbarskoga vodju Burlaja i pobunio Radzivillovu vojsku...

— I doveo ju gospodinu Sapiehi, a ona je, da kažem pravu istinu, mene, a ne njega izabrali svojim vodjom.

— A za što ste se vi odrekli tako visoke časti, da vojujete pod gospodinom Čarnieckim?

Na to pogleda Zagloba izpod oka na Skrzetuskoga i odgovori:

— Jasno velemožni gospodine maršale, jer sam se od vaše velemožnosti naučio, kako se čovjek radi javnoga dobra mora odreći svake ambicije i svih privatnih ciljeva.

Lubomirski se zarumeni od zadovoljstva, a Zagloba se prihvati za bokove i nastavi:

— Gospodin Čarniecki nas je poslao, da se u njegovo ime i u ime ciele njegove vojske poklonimo vašoj dostojanstvenosti, i da vam ujedno priobćimo viest o znatnoj pobjedi, koju smo nad Kannebergom izvojštili.

— Mi smo to već čuli, — odgovori dosta suho gospodin maršal, u kom se je omah počela javljati zavist, — ali ćemo sve vrlo rado iz ustâ očevidca još jednoč poslušati.

Začuvši to, počne gospodin Zagloba odmah pripoviedati, samo s nekim promjenama, jer su Kannebergove sile u njegovim ustima narasle na dvie tisuće ljudi. A nije zaboravio ni na to, da spomene sebe i Swenona, da živo predoči, kako su pred kraljevim očima poubijali ostatak švedskih konjanika; kako je kraljeva garda od tri stotine ljudi zajedno s prtljagom pala u ruke pobjediteljâ; jednom riečju, on je tu pobjedu prikazao kao osobito težak poraz Švedâ.

Svi su ga pozorno slušali, a gospodin maršal se je sve više smrkavao i napokon rekne:

— Ja ne poričem, da je gospodin Čarniecki dobar vojskovodja, ali ipak ne će sam izjesti sve Švede, već će ih barem nekoliko ostati još i za druge.

A na to će Zagloba:

— Jasno velemožni gospodine, ta tu pobjedu nije izvojštio gospodin Čarniecki.

— Nego tko?

— Nego Lubomirski!

Svi se silno začudiše. Gospodin maršal otvori usta i pogleda na gospodina Zaglobu tako začudjenim pogledom, kao da ga je htio zapitati:

— Zar vama možda ne manjka peti kotač?

Ali se gospodin Zagloba ne dade smesti, već još više nadme svoje obraze (a tomu se je bio priučio od gospodina Zamojskoga) i rekne:

— Ja sam čuo, kako je sam Carniecki rekao pred cielom vojskom: „To ne sieku naše sablje, nego ime gospodina Lubomirskoga; jer čim su Švedi začuli, da im se on približuje, tako su klonuli duhom, da u svakom našem vojniku vide cielu maršalovu vojsku, pa kao ovce svoj vrat pod nož postavljaju!“

Da su svi sunčani traci obasjali lice gospodina maršala, ne bi se ono razjasnilo više, nego što se je razjasnilo sada.

— Kako? — klikne. — To je rekao sam Čarniecki?

— Da, i još više, ali ne znam, smijem li sve ponoviti, jer je govorio samo pouzdanim ljudima.

— Samo govorite! Svaka je rieč gospodina Čarnieckoga vriedna, da se i sto puta ponovi. To je neobičan čovjek, kao što sam već odavno tvrdio!

Zagloba pogleda na maršala, pa zažmiri na jedno oko i promrmlja izpod nosa:

— Progutao si udicu, pa ću te odmah uloviti!

— Što vi to velite? — zapita maršal.

— Velim, da je naša vojska vama na čast tako kli-

Digitized by Google

Vješin Jaroslav: Tužba punice.

Digitized by Google

uzdi tako, da ostaje znatno manje, a čine to imenito poradi toga, da sebi olakšaju obiranje plodova. Grane su se poredjale unakrsteno, prema vrhu stabla bivaju kraće tako, da u prirodnim prilikama drvo ima manje više piramidalan habit. I trajno zeleno lišće unakrsteno je poredjano, oblika duguljasto-jajasta s istanjenim vrškom, sa svim glatke površine i zagasito-zelene boje, biva do 14 cm. dugo. U pazušcima lišća nalazimo dosta zbite skupine lijepih bijelih cvjetova na kratkim stapčicama. Plodove same najbolje bismo mogli isporedit s trešnjama, pak ih faktično tako i zovu (Kaffeekirschen). Isprva su sasvim zeleni, krugljasti ili po nešto ovalni, poslije bivaju žuti, onda crveni, a u posve su zrelom stanju napokon tamno-purpurno ljubičasti (ima medjutim i jedna odlika sa posve bijelim zrelim plodovima, a tu mi botanici zovemo var. leucocarpa). Veličina zrelih plodova odgovara od prilike onoj naše trešnje. Hoćemo li te plodove kafovčeve nazvat „koštunicama" (Steinfrucht) ili „bobuljama" (Beere), stoji sa svim do naše volje. Spomenuto budi samo, da im je izvanje meso vrlo sočno, gotovo sluzavo, okusa ogavno-oslasna, a u nutrinji se toga mesa nalaze pravilno dva pretinca (Fächer), čiji su zidovi žuti, a konsistencije pergamenske, od prilike poput „kokoške" (Kernhaus) naših jabuka. U svakom se pretincu nalazi pravilno po jedna tankom kožicom srebrnasta sjaja (Silberhaut) odjenuta sjemenka (Kaffebohne), čijom se sredinom na unutrašnjoj ravnoj strani provlači brazda (Spalt), dok joj je izvanja strana konveksna i glatka. Sjemenka je rožnate konsistencije, boje žućkaste, smedje, zelenkasto-sive ili modrušasto sive — to je različno kod različnih odlika, a dimenzije su joj od prilike ove: dužina $^1/_2$—1 cm., širina $2^1/_2$—8 mm., a debljina $3^1/_4$ mm. Biva dosta često, da se u jednome plodu ne nalaze dvije sjemenke, nego samo jedna; ova tada nije plan-konveksna, nego okrugla ili valjkasta, pak se označuje kao biserka (Perlkaffee, Erbsenkaffee, männliche Bohnen). Take sjemenke napose sortiraju, jer se u trgovini rado traže, prem da, razumije se, nemaju apsolutno nikake prednosti pred drugim zrnjem. U trgovinu dolazi, kako je poznato sa svim očišćeno sjeme, na kome nema više ni one tanke, sjajne ljupine.

Dr. Antun Heinz.

Kao kod mnogih drugih tropskih bilina, traje i cvatnja kafovca dugo, malo ne 8 mjeseci, jer se na mladim granama sveudilj novi cvijeci javljaju. Nije po tome čudo, da je na jednom drvetu naći sa svim zrelih, na pola zrelih, sa svim zelenih i tek zametnutih plodova, a prema vršcima grana bijele se u isti mah i ljepušni cvjetovi. Glavna cvatnja počinje s prvim jačim kišama; nekoliko takih oborina i plantaže, koje zovu „kafovčevim vrtovima" (Kaffeegärten), iznenadjuju gledaoca krasotom svojom: čitavi su u jednome cvijetu. Cvjetovi ne traju nego dva tri dana, na što posmedje i uvenu. Dozrijevanje plodova traje od prilike 7 mjeseci. Kažu, da čovjek sebi jedva može zamisliti nešto ljepšega, nego kad zagleda ubavu plantažu, gdjeno izmedju svježeg, sjajnog zelenila proviruju milijuni purpurnih trešanja. Berba se vrši obično triput, a najvažnija je druga. Drveta rode poprječno od 3. do 20. godine, a najizdašniji je prirod od prilike u 7. godini. Kvantum kafe, što ga jedno drvo može da odbaci u jednoj godini, vrlo je različan i visi o svakojakim prilikama. U Arabiji računaju poprječno 3 kg., premda visoka, dobro hranjena drveta kadšto i dvaput toliko unesu; Brazilija i Zapadna Indija mora se zadovoljiti i sa 2 kg., a na Javi ne odbacuje drvo više nego $^1/_4$ do $^1/_2$ kg.! Imajući ovo na umu, gotovo da se ne smijemo čuditi, da 1 kg. bolje robe u nas stoji po nekoliko kruna, a u drugu ruku jedva sebi možemo stvoriti sliku o kolosalnom opsegu današnjih plantaža kafe, dok je izvjesno, da je sveokupna produkcija na zemlji još nazad 10 godina presezala 7 milijuna metr. centi! Ne bi bilo mučno izračunati, koliko silnu vrijednost ta k nama importirana roba reprezentira. Primjera radi spominjem Njemačku. Import iznosio je godine 1890. okruglo 1,200.000 mct. u vrijednosti od 220 milijuna maraka! Notorno je pak, da konzum kafe od dana do dana biva veći.

Tko bi sudio po pridjevu „arabica", mogao bi pomisliti, da je „sretna Arabija" prava domovina kafovčeva. To medjutim ne stoji. Kolijevka mu je stojala u Africi: kafovac dijete je žarkog sunca, koje obasjava kraljevstvo možnog i — barem meni — simpatičnog Menelika; dolazi u ostalom samonikao ne samo u Abesiniji, nego i u Sudanu, Mozambique-u, seže i u srce „crnog kontinenta", našast je dapače i sa svim na drugoj strani, tamo na obalama Guineje i u Angoli. Bit će, da i ime „kafa" ne potječe, kako neki misle, od arapske riječi „Kahwah" ili „Cahuah", koja znači već gotovo piće, nego od pokrajine „Kaffa", koja pripada južno-abesinskoj visoravni, i u kojoj se kafovac i danas još samonikao navodno dosta često nahodi. Izvjesno je u drugu ruku, da mu je najstarija kulturna zemlja Arabija, imenito pokrajina Jemen sa gradom Mokom. Ma da se u samoj Moki kafa danas više ne kultivira, sigurno je, da se je baš odavle stala širiti diljem tropskoga svijeta. Danas je zahvatila kultura kafe prostrane krajeve Britske Indije, poluotok Malaku, otoke Sumatru, Javu, Celebes, Ceylon, Filipine; u novom svijetu rodi kafom Florida, Texas, Kalifornija, Mexiko, čitava Centralna Amerika, sveukupno otočje Antilsko, za tim u južnoj Americi Ecuador, Peru, Bolivia, Paraguai, a napose Brazilija, južno od Amazonke. Kultivira se arapska kafa, ne gledeći na prvotne njezine postojbine, i na kontinentu afričkom, a jednako i na nekim obližim otocima, np. na Madagaskaru, Burbonu, Mauriciju. Nešto je ima i

Digitized by Google

Australija te otočje Salomonsko, Fitši, Samoa itd. u Tihom Oceanu. — Opetovani kulturni pokusi u Evropi ostadoše b e z u s p j e h a.

Vrijedno je spomenuti, da je kafovac drvo brijegovitih krajeva, kojemu apsolutno ne prija sparina tropskih nizina. Najvoli prosječnu godišnju temperaturu od cca. 20° C. ili nešto manje, nego ona ne smije da spadne ispod 15 ili da presegne 25° C. Kiše treba, izuzevši za vrijeme cvatnje, dosta. Najbolje mu prija humozno tlo iskrčenih šuma ili rastrošena s humusom pomiješana lava. Jaki i suhi vjetrovi zatiru drveta, pak su poradi toga najzgodnije plantaže na lakim obroncima, koji su od vjetra zaštićeni. Drveta se odgajaju ponajčešće od sjemena, a mlade biljke presadjuju u redove sa razmakom od cca. 3 m. Tlo treba, da je pomno od korova očišćeno. Gdje su obronci veoma topli, u velikoj mjeri sunca eksponirani, tamo zaštićuju mlada drveta budi time, što na krčevinama ostavljaju pojedina šumska drveta u svrhu zasjenjivanja, ljudi na taj način, da u plantažama podržavaju i banane, koje podavaju i dobru sjenu i uslasne plodove, koji su važno hranilo za stanovnike tropa. Kako drveta trebaju puno zraka i svjetla, imaju ljudi oko njih s nožem i s škarama dosta posla. Plodovi dozrijevaju i berbe počinju na izmaku kišnog perioda.

Puno posla zadaje čišćenje, ljaštenje kafe iz plodova. Samo u Venezueli tucaju čitave suhe plodove i vare od njih piće (Parapara), dok drugdje na različan način, danas, razumije se, posebnim strojevima izljuštuju sjemenke, da sa svim čiste i glatke ispadaju iz plodova.

Abdul Hamid II.

Te se sjemenke svuda prže i melju, a od mliva se nalijevanjem vrele vode dobiva poznato piće. Pržit valja kafu jedno poradi toga, da se samljeti dade, a onda zato, jer se prigodom prženja razvija hlapivo, aromatičko ulje, t. z. k a f e o l, od kojega potječe fini okus pića. Toga etirskoga ulja ima u kafi vrlo malo, jedva 2 utezna procenta, pak se poradi toga prženju zrnja mora posvetit velika pažnja. Najbolje je, da se prženje obavlja na laganoj vatri i u tako konstruovanim aparatima, koji omogućuju promješavanje zrnja, jednoliko ugrijavanje i to, da prve pare i plinovi mogu izaći na polje, na što se aparat mora dati gotovo hermetično zatvoriti, kako aromatičko ulje nije podobno da ishlapi. Poradi toga valja i doprženu kafu, kako je najedanput nabreknula, kestenjasto-smedja postala i orosila se, žurno istresti na hladnu podlogu, da se što hitrije oladi. Prženjem gubi se na težini 15—30%, dok je volum ponarasao na 30—50%. Za „Moku“ tvrdi se primjerice da je najbolja, dok je prženjem postala crvenkasto-žutom i izgubila na težini 15%. Bezuvjetno je dobro držat se i ovog načela: prži malene kvantitete, ali često put; najbolje piće podaje svježe prženo zrnje, a u drugu ruku ne valja podržavat većih zaliha pržene kafe poradi toga, što spomenuto aromatično ulje rado bude žgaravo (ranzig). Kako pržena kafa lako prima miris i okus od drugih stvari, valja je čuvati u kovnim ili staklenim kutijama. Veliku ulogu igra kod pripravljanja pića v o d a. Od nje u velike visi okus; što u njoj ima više alkalijskih sastojina, np. kalija ili natrija, to će bolje rastopiti i izlužiti bitne sastojine kafe, piće će postat finijim, tečnijim. U tom grmu leži pouzdano onaj zec, da su brojna kupališta i lječilišta, koja su opskrbljena s takom mineralnom vodom, baš zato i na najboljem glasu poradi izvrsne kafe, koja se u njima servira. Gdje take vode nema, dalo bi se pomoći umjetnim dodavanjem koje mineralne vode, np. selterske ili primjesom neznatne količine sode. Vrlo je važno još i to, da kafa n e s m i j e v r j e t i, jer pri tom gubi svoj miomiris, nego se mora pripravljati samo kao „infusum,“ dakle prokapanjem vrele vode kroz samlivenu kafu, pri čem valja po mogućnosti zapriječiti i isparivanje.

Na skrajnjem istoku Afrike, gdje je kafina domovina, ne znadu neki narodi, np. Somali-crnci, za naš način priprave pića. Kafa im je doduše velika delikatesa; nego oni prže čitave plodove na sesamovu ulju ili na maslacu. Kako se je društvo posijedalo oko ognjišta, istrese se sadržina lonca u drvenu zdjelu i ova cirkulira od jednog člana do drugog. Svaki će uzet samo žličicu te kafine masti, namazat njome uši, nos etc. Medjutim došla je zdjela natrag u ruke kuće-domaćice, koja potpiruje vatru paominim listom. Sad će tek gospoja na tu na masti prženu kafu nalit svježeg maslaca ili meda ili soka od sladorne trske i ponudit smjesu iznova gostima, kojima lijeva ruka služi mjesto šalice (dakle somalijska variacija: treba l' kupe, evo j e d n e ruke!), dok desnicom sežu za kuhanim kukuruzom, koji umaču u tu kafinu mast ili medicu. Vele, da za Somalce nema veće delikatese; i žene su za njom lakome, ali na žalost rijetko biva, da ih u društvu njihovih muževa što dopane! E što ćemo, kad su tako rdjavi kavaliri ti crni Somalci. Bog zna, kako bi nama ta užina prijala? Valjalo bi je pokušat. Probieren geht über studieren!

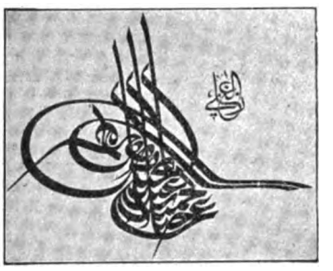

Ime sultanovo.

Kafa postala je tako općenim užitkom poradi jedne njezine sadržine, koje ima i u čaju, kakau, guarani etc., a to je t. z. k a f e i n, vrlo otrovna supstancija, koje medjutim i u najboljim kafama nema više nego ½% do 1%. Kafein djeluje na čovjeka u tako malim kvantitetima, kake mi obično s kafom privodimo u naše tijelo, p o b u d n o, p o d r a ž n o. Čitava naša dispozicija biva nakon užitka kafe takova, da se ćutimo dobre volje, dobroga zdravlja, jaki i čili te lakše snašamo i neugodne prilike i tvrdo vjerujemo, da smo podobni svladavat i take poteškoće, poradi kojih bi inače gotovo očajavali. Ljudima, koji malo ili nimalo ne rade, uza to puno jedu, kadšto i vrlo teško probavne kulinarske specijalitete, služi kafa kao sredstvo, koja im ne da osjetiti mučnog posla, što ga njihovi probavni organi imaju da vrše; čovjeka, koji se s naukom bavi, po-

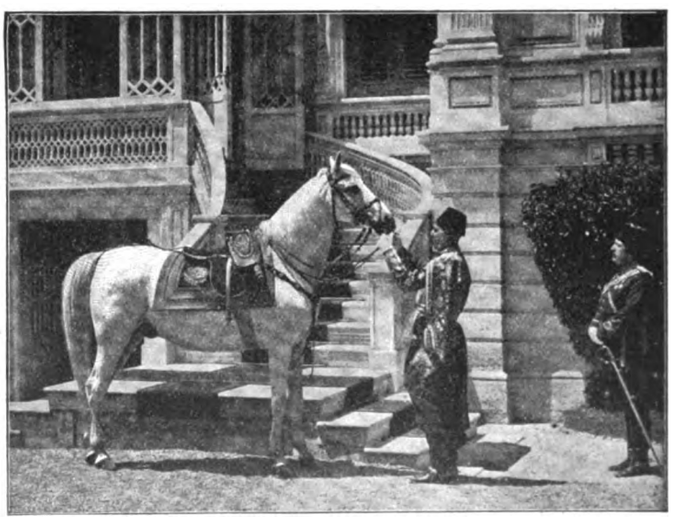

Sultanov konj.

Digitized by Google

država kafa budna i svježa kod njegovih studija; a mukotrpan radnik zaboravlja lakše na gorčinu svoga života, kad može da srkne iz čašice kafe. Najveće štrapace čovjek lakše podnosi i svladava nakon užitka kafe; to potvrdjuju primjerice alpinisti. Neke vojne oblasti, np. njemačka, podavaju vojnicima kafe, a povećavaju racije za napornih maršova.

O djelovanju kafe ima klasičnih izjava od Mantegazze, Jean Paula, Moleschotta i dr. Veliki talijanski učenjak kaže primjerice ovo: „Ako je čovjek Cezar, Galilej, ili Machiavelli, može osvojit Galiju, pronaći trabanete Jupitrove i napisat knjigu „Il Principe," a da ne treba nikoje druge vatre do li one, kojom vazda sijeva vulkan vlastita duha. Nego velika masa srednjih duhova treba poticala, treba iskre, koja će slomit led tromosti, treba pera, koje će u napetosti držat volju za rad. Pastir, koji ne pozna drugo, do li pašnjaka i staje svojih ovaca, koji ne treba da bude budnijeg duha nego lančano pseto, može živjeti od kruha i mlijeka. I čovjek od nauke, čiji čitavi duševni napor stoji u čitanju i pamćenju, može se podičiti, da ne treba ni aromatičkog abesinskog zrnja ni lišća iz daleke Kine. Nego čovjek, koji niti je genij, niti pastir ovaca niti arkivar, dakle za većinu ljudi kafa i slična su pića znamenito vrelo moralnih užitaka." A na drugom mjestu govori liječnik Mantegazza ovako: „Osobe nervozne, dražljive, histerične, neka piju malo kafe ili neka se je sa svim kane. Ljudi dobro ugojeni, ali slabe snage, mogu bez pogibli, pače s korišću puno kafe piti. Razumije se ne odviše. Jedna tasa na dan dobro prudi, dvije se dadu podnijeti, tri su već grijeh, a što je prijeko toga, ide već u regiju „smrtnih" grijeha"!

Sa svim kratko, ali vrlo karakteristično izražava se Jean Paul: „Kafa čini," veli on „vatrene Arabine, a čaj ceremonijelne Kineze". I Moleschott priznaje, da kafa podražno, pobudno djeluje na mišljenje i da istobno u velikoj živahnosti podržava fantaziju, nego on dodaje: „Es entsteht ein Drang zum Schaffen, ein Treiben der Gedanken und Vorstellungen, Beweglichkeit und Glut in den Wünschen und Idealen, welche mehr der Gestaltung durchdachter Ideen, als der ruhigen Prüfung neu entstandener Gedanken günstig sind".

Da je kafa i u medicini našla uporabu kao medikamenat, np. kod katara probavila, ili kao dobar ustuk kod otrovanja s narkotičkim i drugim otrovima, tako je općeno poznato, da se pri tome ne marimo duže zadržavati.

(Svršit će se.)

Bizantinski pisac XI. vieka o Hrvatima i drugim balkanskim narodima.

Piše dr. Dane Gruber.

Za stariju hrvatsku povjest dosta su nam oskudne viesti, koje nam daju domaći izvori. Mnogo više viesti dobivamo od inostranih izvora. Pošto su Hrvati dolazili ili u prijateljski ili neprijateljski dodir sa susjednim narodima, to je sasvim naravno, da su pisci tih naroda, pišući sgode svoga roda, zabilježili i te odnose svoga naroda napram Hrvatima, kanoti ratove, šiljanje poslanstva, sklapanje mira itd. Takvih viesti nalazimo u bizantinskim, mletačkim, franačkim, ugarskim i dr. vrelima, koje nam je sve skupio u jedno neumrli naš historičar dr. Fr. Rački u svojim „Documenta historiae chroaticae periodum antiquam illustrantia", što no ih je izdala na sviet jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti god. 1877. No poslije izdanja toga sbornika, pronašli su se neki novi izvori, koji nam takodjer donašaju viesti o hrv. povjesti, a jedan od tih je bizantinski pisac XI. vieka, imenom Kekaumenos, o kojem ćemo ovdje prozboriti.

U sinodalnoj (prije patrijarskoj) biblioteci u Moskvi nalazi se neki rukopisni zbornik iz XV. stoljeća, koji je prije pripadao Iverskomu manastiru na Svetoj Gori (Atosu), ali je za patrijarke Nikona ili ranije donesen u Moskvu. Taj je sbornik bio i prije poznat učenomu svietu, jer ga spominje i Kristijan Fridrik de Matthaei u svom katalogu grčkih rukopisa u moskovskim bibliotekama (pod br. 285).[1])

U tom su sborniku sadržani ovi članci i razprave: Dva članka iz crkvenoga ustava o praznicima i postu, Aleksandrida Pseudo-Kallistena i druge bizantinske povjesti orijentalne provenijencije, kano Sintip (ili Sindibad) „Povjest o sedam mudraca" i Stefanit i Ihnilat Simeona Seta, dvie razprave o vojnom izkustvu od kojih se jedna pripisuje caru Nikeforu II. Fokasu (963.—969.), a drugoj se ne navodi ime pisca, basne Sintipa i Esopa iz raznih redakcija, život Esopov, mudre izreke (apoftegmata) drevnih filozofa i velikih muževa, nekoliko bogoslovnih razprava protiv muhamedanaca, katolika i jermenskih heretika, fisiolog Epifamija ciparskoga i još neki mali članci.

Iz ovoga kataloga mogli su učenjaci doznati, da u tom sborniku imade dosta važnih viesti, koje bi mogle zanimati koli bogoslovca i crkvenoga historičara, toli i literarnoga i pravoga historičara. Pa i doista bavili su se s njime mnogi učenjaci, te su crpali iz njega, što ih je prema njihovoj struci najviše zanimalo, Tako je sam spomenuti Matthei, koji se najviše bavio izdavanjem klasičnih i najdrevnijih bizantinskih tekstova, priobćio iz našega sbornika grčke basne Sintipove,[2]) zatim je I. E. Troickij proučavao njegove bogoslovne razprave protiv Jermena, što se vidi iz njegova djela „Izloženije vjeri crkvi Armjanskija" (Petrograd 1875.); takodjer je helenist T. I. Veselovskij sravnjivao tekst grčkih povjesti u ovom sborniku s izdanim već njihovim redakcijama, a napokon se je A. E. Viktorov bavio izučavanjem Stefanita i Ihnilata, obzirom na slovjenske prevode ovoga romana. No sve do najnovijega doba nije se nitko bavio historijskim dielom sbornika, koji je najzanimiviji i najvažniji, jer sudeći po katalozima i opisima europejskih knjižnica sadržava takove članke i razprave, kojih drugdje nigdje nema.

Istom se je u novije doba poznati ruski učenjak i historičar V. Vasiljevski latio toga posla, te nam je rezultate svoga naučnoga rada priobćio u „Žurnalu ministerstva narodnago prosvješčenija" (za god. 1881. sv. CCXV. str. 242—299., sv. CCXVI. str. 102—171. i str. 316—357.) pod naslovom „Sovjeti i razkazi vizantinskago bojarina XI. vêka", koji su i osnov ovom našem razlaganju. On je proučavao one spomenute dvie vojničke razprave, od kojih prva imade naslov „*Στρατηγικὴ ἔκθεσις καὶ σύνταξις Νικηφόρου δεσπότου*" (na fol. 115.), a druga

[1]) „Accurata codicum Graecorum mss. Bibliothecarum Mosquensium sanctissimae Synodi notitia et recensio" Lipsiae 1805.

[2]) „Syntipae philosophi Persae fabulae" Lipsiae 1787.

Digitized by Google

„Στρατηγικόν“ bezimena pisca (na fol. 136,), gdje se na kraju navodi g. 1204. Prva je razprava sasvim različna od one pod naslovom „Περὶ παραδρομῆς πολέμου“ (de velitatione bellica), koja se pripisuje caru Niceforu II. Fokasu, a sadržava vojnu teoriju, vojno izkustvo glede razmještenja vojske po konacima i taborima itd. Mnogo je važnija i obsežnija druga razprava, nazvana strategikon t. j. strategija ili vojnička znanost. Ona se razlikuje od drugih dotadanjih djela o vojnoj znanosti n. pr. od strategikona Polienova ili od taktikâ Appiana, cara Mauricija i cara Lava Mudroga, jer ne sadržava toliko pravila i primjera vojnoga izkustva, nego i ćudorednih pouka, pravila životne mudrosti, razumnoga vladanja, dobroga gospodarstva, valjanoga ravnanja domom i obitelju, doličnoga svjetskoga i dvorskoga saobraštaja itd., čega svega nema u drugim vojnim, a niti inim djelima. Ove se pouke priobćuju pripoviedajućim načinom, onako, kako ih otac podaje djeci, a potekle su iz ličnoga izkustva i iz vlastite glave piščeve. One nam pružaju zanimive i dragocjene podatke za prosudjivanje bizantinskih nazora glede života, ćudoredja, obitelji, družtva i gospodarstva. Ali i samo glavno rek bi historijsko gradivo ovoga djela u velike je važno toli svojim objamom, koli svojim sadržajem. Tu se naime razlažu razne vojne lukavosti, mudra osvajanja gradova i tvrdjava, vojničke pogrješke bizantinskih vojvoda, uzroci nesreća u carstvu, ustanci i bune podložnih barbarskih plemena i vladara, u obće episode iz vojne, političke i diplomatske historije, priobćene u obliku poučnih primjera. Tu nam se podaje znatna množina novih historijskih činjenica koli glede bizantinske države,[1]) toli u obće glede strana i zemalja, koje su ušle u sustav bizantinske carevine ili su s njom bile u prijateljskom ili neprijateljskom odnosu n. p. o Bugarskoj i njezinu vladaru Samuelu (976—1014.),[2]) o Zeti i Duklji i njezinu vladaru Stjepanu Vojslavu (1035.—1050.), o Stonu i Dubrovniku, o Zadru i njegovu toparhu Dobrinji, o Vlasima (ili Rumunjima), te o Varjago-Rusima (iz Skandinavije), koji su u XI. vieku bili u bizantinskoj vojnoj službi i njihovu vodji norvežkom princu Haraldu Hardradu, o kojem su se pričale mnoge priče.[3])

Najveći dio kratkih historijskih pripoviesti u našem strategikonu pripada dviema razdobljima: ili koncu X. vieka za careva Vasilija II. (976.—1025.) i Samuela (976. do 1014.), ili drugoj polovici XI. vieka za vladanja Konstantina IX. Monomacha (1042.—1054.) i njegovih nasljednika sve do Romana IV. Diogena (1067.—1071.) Ovo drugo razdoblje pisao je Kekaumen kano suvremenik i očevidac, dok je za prvo razdoblje crpao gradivo iz pripoviedanja starijih ljudi, naročito svoga djeda i otca, koje često u svojem djelu spominje. No dogodjaji ovih dviju razdoblja ne pripoviedaju se onako, kako po vremenu idu jedan za drugim, nego su bez reda pomiešani tako, da n. pr. i u sredini i na koncu imade dogodjaja i iz jednoga i iz drugoga razdoblja. Po tome vidimo, da u djelu nema prave jedinstvenosti i cjelovitosti.

Pred tekstom strategikona nalazi se kazalo članaka (πίναξ ἀκριβής) i predgovor. U kazalu se navode kratki nadpisi, koji nam kazuju sadržaj pojedinih članaka ili paragrafa, kojih imade 190. Ovi se nadpisi opet ponavljaju u samom tekstu pred svakim paragrafom, a napisani su cinoberskom bojom, dok je na okrajcima naveden broj paragrafa. No ovi nadpisi u kazalu i u tekstu ne slažu se uviek. Nekoji paragrafi, koji su u kazalu dobro označeni jednim nadpisom, razdieljeni su u tekstu na dvoje, pa imadu različiti nadpis, a i brojke se nadpisa ne slažu uviek, dapače je u sred teksta veliki skok, jer iza broja 192 dolazi najednom broj 218 (mjesto 193). Ta je pometnja nastala valjda odtuda, što su iza zadnjega paragrafa (224 dotično 199) umetnuti u rukopisu neki manji članci naravoslovnoga sadržaja, dakle sasvim inoga, nego li je bio dosadanji, a to su silogizam o satirama, o zmajevima, o gromu, o munji i o broju ljeta, koja su protekia od stvorenja svieta pa do različitih historijskih dogodjaja. Poslije ovih članaka dolaze opet neki drugi članci, koji su takodjer različni od prijašnjih, ali se u njima nalaze ćudoredne pouke, koje su namienjene ne djeci, nego vladajućemu caru pod naslovom „Πρὸς τὸν κατὰ τὴν ἡμέραν ὄντα βασιλέα.“

U obim ovim, veličinom nejednakim polovinama, koje su prekinute spomenutim naravoslovnim člancima, daju nam pisci obiju česti podataka o svom rodu i u obće o svojim ličnim odnosima. Tako pisac prve česti zove svoga djeda Kekaumenom, te pripovieda o njem (u §. 73.) mnogo važnih zgoda. On veli, da je djed sam lično sudjelovao kod zauzeća jermenskoga grada Devina, gdje je bio representant one struje, koja je bila neprijateljska ili samom Bizantu, ili onim jermenskim vladarima, koji su stajali pod vrhovničtvom ili dojmom bizantinskim. Poslije nam prikazuje djeda u službi cara Vasilija II., koji ga je učinio dukom od Helade, što no je osim prave Helade zapremala i znatan dio Tesalije, te je on tu branio tvrdjavu Larissu od navala Samuelovih (§. 169.). Po svemu se čini, da taj piščev djed pripada onom mnogobrojnom čislu jermenskih knezova i boljara, koji su su se u slučaju nesgode sklonili u Carigrad i pače naselili u evropejskom dielu bizant. carstva. On se, kako se čini, naselio u takovoj oblasti, u kojoj su mu bile susjedne bugarske i vlaške obitelji, jer je ženitbama došao u srodstvo s jednom bugarskom i jednom bugarsko-vlaškom obitelju, pošto naš pisac zove (u §. 75.) Bugarina Dimitriju svojim djedom po materi, a Bugaro-Vlaha Nikolicu svakom svoga djeda (§. 170. i 180.). I sam pisac služio je neko vrieme u Heladi, ali se iz njegova pripoviedanja ne razabira, u kojem je svojstvu službovao. To je sve, što mi doznajemo iz samoga djela o piscu strategikona, o njegovim obiteljskim odnosima i družtvenom položaju. Posljedak je svega toga taj, što doznajemo ime pisca našega djela, naime da se zove Kekaumenos.

Vasiljevski ide medjutim još dalje u svojim iztraživanjima o ličnosti našega pisca i njegova roda. U XI. vieku naime iztiče se u bizantinskoj povjesti neki znameniti vojskovodja Katakalon Kekaumenos, takodjer rodom Jermen, koji se proslavio svojim pobjedama na Siciliji protiv Arapa, na Dunavu protiv Pečenega, a u Gruziji i Armeniji protiv Turaka-Seldžuka. Vasiljevski pita se sad, nije li Katakalon pisac našega strategikona, ili možda njegov otac, pa dolazi do negativnog rezultata. Katakalon naime dovršio je svoju karijeru negdje za Izaka Komena (oko god. 1054.), te nije doživio sedamdesetih godina toga stoljeća, iz kojih se još pripoviedaju neki dogodjaji u našem djelu; po tom ga on nije mogao napisati. No Katakolon po svoj prilici nije bio ni otcem, ni rodjakom piščevim, jer ovaj u svojem djelu nigdje ne spominje velikih djela Katakalonovih.

Pisac pako onih savjeta, upravljenih na vladajućega cara, zove svojim djedom Nikulicu (ili Nikolicu). I ovaj je bio za Vasilja II. duka od Helade (§. 244.), a igrao je veliku ulogu za borbe Vasiljeve sa Samuelom, prelazeći često od jednoga drugomu. Već smo spomenuli, da je obitelj Nikulicina bila u rodbinstvu sa Kekaumenom, djedom pisca strategikona. Sam pako Nikulica-unuk, pisac ovih carskih savjeta, služio je revno bizantinskoj vlasti, i za

[1]) Te je upotriebio u svojem djelu K. Neuman „Die Weltstellung des byzantinischen Reiches vor den Kreuzzügen.“ Leipzig 1894.

[2]) O tom piše A. Lipovskij „Iz istorii grečesko-bolgarskoj borbi v X.—XI. vêke“ u „Žurnalu ministerstva narodnago prosvješčenija“ sv. 278. (g. 1891.) str 120.—141.

[3]) Osobito je skald Tiodolf opjevao njegova junačka djela, a i norvežki pisac XII. vieka Teodor iz Trondjema (Nidrosiensis) sjeća se njegovih slavnih djela (izdao ga Langenbek „Scriptores rerum danicarum“ T. V.). O Kekaumenovim viestima glede Haralda piše i Norvežanin Gustav Storm „Harald Haardraade og Vaeringerne i de Graeske Keiseres Tjeneste“ u „Historisk Tidsskrift“ 2. Raekke 4. Kristiania 1884.

Digitized by Google

bugarskoga ustanka g. 1040. (za Petra Deljana) borio se u istim bojnim redovima, u kojima se nalazio i onaj norvežki junak Harald, koga je on lično poznavao (§. 146.); no tada on još nije bio u visokim častima i vjerojatno mlad; pisao je svoje djelo mnogo kasnije, valjda za cara Mihajla VII. Parapinakesa (1071.—1078.).

Osim nadpisa nalazi se pred tekstom strategikona i proslov, kako već spomenusmo, ali ga nije napisao Kekaumenos, kako se vidi iz njegova sadržaja. Taj naime glasi ovako: „Jedan razuman čovjek, znamenita roda, prvak koji nestao. Ovu je primjetbu možda napisao prepisavač, ali je proslov bio sastavljen mnogo ranije. Moguće je, da je ovo strano lice, koje je napisalo proslov, takodjer sjedinilo ovaj strategikon Kekaumenov sa savjetima Nikulicinima. Ono je iz obiju djela uvidilo, da su njihovi pisci u srodstvu, pa je zato lako moglo doći na tu misao, da i njihova djela u jedno sastavi. Pošto se na koncu obih sjedinjenih djela nalazi opaska o zauzeću Carigrada po Latinima god. 1204., možemo nagadjati, da je ova čest našega kodeksa izpisana iz rukopisa od početka XIII. stoljeća.

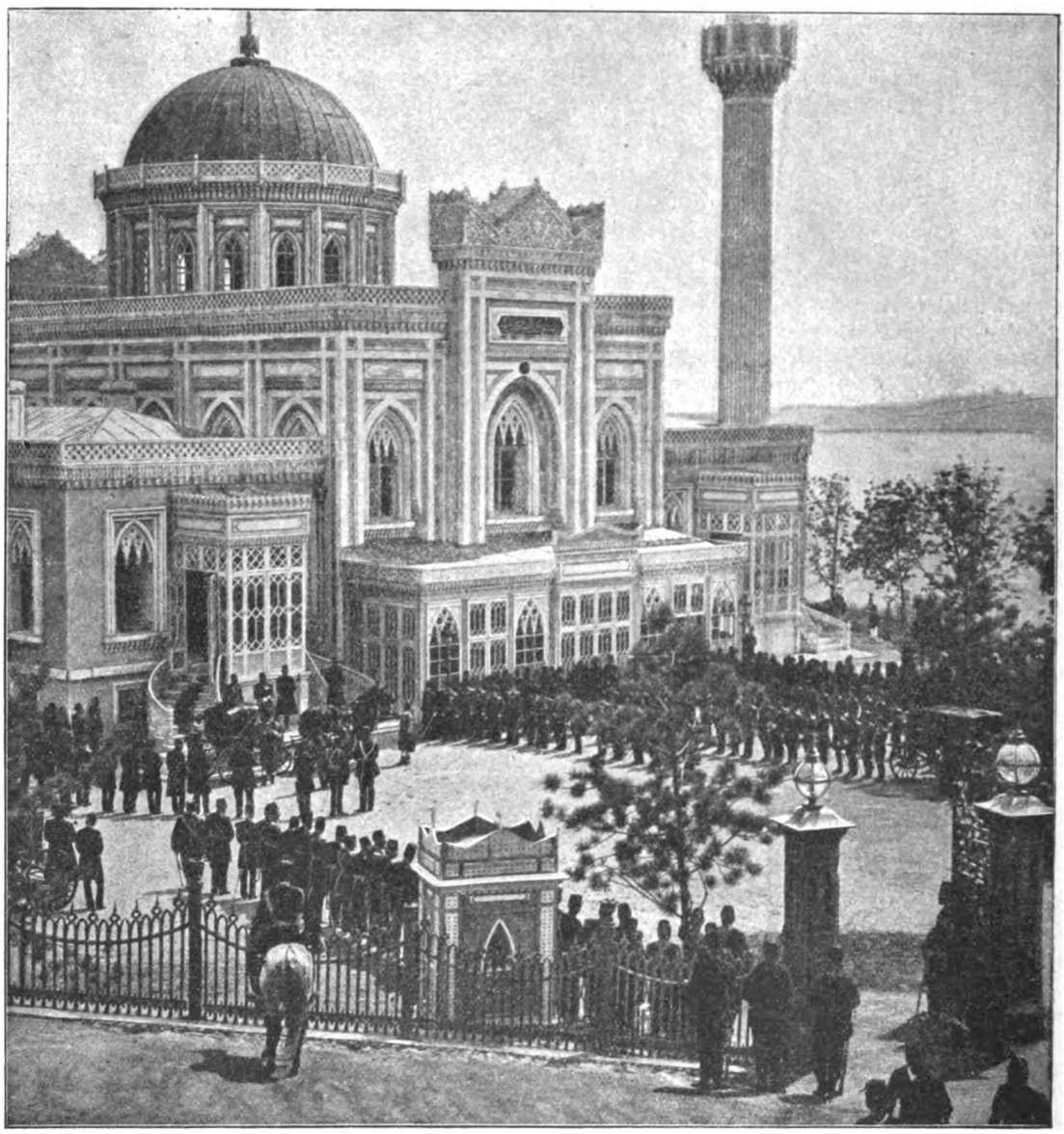

Sultan Abdul Hamid izlazi iz mošeje poslie obreda Selamlika.

u ratovanju, koji je vojevao u raznim stranama s raznim vojskama, koji je mnogo toga učinio, koji je mnogo vidio i čuo od svojih predaka, što više, koji je ratovao s velikim carevima, vidio njihove pobjede i nevolje i uzroke, zbog kojih se je jedno ili drugo dogodilo, on je sudio, da bi bio vriedan ukora, kad ne bi ništa od svega ovoga priobćio. I zato se on primio posla i napisao ovo djelo". (Iza ovoga ide još jedna nerazumljiva rečenica). Kako vidimo, proslov je krnj, nema konca. Iza njega dolazi opazka, da je ovdje propalo nekoliko listova, u kojima je bio konac proslova i početak samoga djela i da je možda i u sredini Možda su već u tom prvobitnom rukopisu (od XIII. stolj.) bili sjedinjeni Kekaumenov strategikon i savjeti Nikulicini zajedno sa onim dodatkom u sredini iz kojega drugoga djela; a moguće je i to, da je taj rukopis, koji je služio kano original ovomu našemu kodeksu XV. vieka, bio napisan na Atosu i to dapače potomkom Kekaumenovim.

Što se tiče jezika, kojim su ova dva djela pisana, mora se reći, da pisci pišu gramatički loše, jer griješe protiv pravila o porabi padeža i glagolskih oblika, a pošto se ne mogu odlučiti, da upotrebe prezrene narodne izraze, oni su ograničeni na malu zalihu rieči i izraza, koje nisu uviek

Digitized by Google

Sultanova dvorska straža.

čisto grčke. Kekaumen priznaje sam (u §. 101.), da nije mogao polučiti školskoga grčkoga obrazovanja i da nema literarnoga izkustva. No taj nedostak ne nanosi nikakove štete nutarnjoj vriednosti djela, naprotiv neizkustvo i priprostost podavaju djelu osobitu privlačivost. Ono nas veoma zanima već time, što je u njem nešto sobstvenoga, sadržajem izvornoga, ne posudjena od drugud, tim više, što se takva nutrnja originalnost ne skriva pod plaštom kićenoga, školskoga i retoričkoga jezika, kakvim su pisali drugi obrazovani suvremenici Mihajla Psella. Moguće je, da su literarni nedostatci Kekaumenova djela posljedak toga, što on nije čistoga grčkoga roda; djed je njegov došao iz Jermenije i stupio u srodstvo s bugarskom obitelju; on sam znao je osim grčkoga jezika i bugarski, pošto na mnogo mjesta navodi bugarske rieči. Mnogo je doprinielo načinu njegova razlaganja i to, što je on u sebi ćutio, da je drugoga plemena, te je htio pokazati, da se on razlikuje od drugih podanika bizantinskoga cara. Zato ako i upućuje svoju djecu, da štuju cara, on istodobno fantazira o položaju t o p a r h a t. j. polunezavisnoga vazalnoga vladara i svoju djecu u mislima uvadja u ulogu toga dostojanstvenika upućujući ih, da se brinu za svoje interese i za svoju sigurnost, da se ne pokoravaju grčkoj vlasti, da se drže podalje od carskoga dvora i da ne vjeruju sasvim carskoj rieči. Sve to ne pokazuje čisto i iskreno čuvstvo pokornog i urodjenog bizantinskog sluge i podanika.

Ovako sudi o našem piscu učeni Vasiljevski.[1]) On je izdao nekoje važnije članke u originalu zajedno s ruskim prievodom, dok nam druge nekoje podaje samo u prievodu.

(Nastavit će se.)

[1]) Njegove rezultate upotriebio je u novije doba G u s t a v e S c h l u m b e r g e r „L' epopée Byzantine a la fin du dizième siecle" Paris T. I. 1896. str. 622—638.

Častnički sbor sultanove tjelesne konjaničke pukovnije.

Digitized by Google

Biser.

U Aziji, na Iztoku, u Egiptu, bijaše biseru velika ciena odavna, jer su njime kitili kipove i spomenike bogova i božica. Cienili su ga kao prve dragulje, kao slonovinu, tamjan, zlato i plemenitu mast. Već za rana trgovali su biserom drevni Feničani.

Theophrastu bijaše biser poznat, a ubrajao ga medju najmilije kamenje, znao je, da su biserova zrna prozirna i da služe uresom vrata, ima ga u školjki, koja nalikuje butovki, osobito u Indiji i na nekim otocima Crvenoga mora. Velika su ta zrna, kao velike riblje oči.

Biser spominje i sv. pismo staroga zakona, a Hiob, koji je po Petaviju živio 1575. pr. l. I vrsta ga medju najveće dragocjenosti. Moćni narodi Azije i Afrike cienili su biser vanredno, a vagali ga suhim zlatom. Perzijski velikaši nosili su u desnom uhu naušku, ukrašenu biserom, a takova je nauška u Ateni odavala mladića plemenita roda, dočim su djevojke nosile dvie nauške. Zlatne nauške imale su obično dva do tri bisera zvonaste oblika. U Indiji nosile su gospoje razne urese od zlata, slonovine, željvine, koji bijahu obloženi biserom, a bijaše mu tamo tri puta veća ciena od zlata. Draguljar, koji bi biser ili dragulje pokvario, morao je štetu nadoknaditi, a osim toga kaznili ga i novčanom globom, a onoga smrću, koji bi biser ukrao.

Kad su Rimljani upoznali biser, izvrglo se štovanje spram njega u Rimu u takovu zanešenost, da su nekoji suvremeni pisci protiv toga ustali. Veliki krugljasti biser zvali su Rimljani u n i o n e s, kruškolike e l e n c h i, polokrugljaste t y m p a n i a, a koji bijahu čiste biele boje a x a l u m i n a t i m a r g a r i t a e. Bušili su biser na otoku Epiodorusu, odkuda su Rimljanke dobivale i nekoje latke, koje bijahu ukrašene biserom.

Kad je Pompej osvojio Pontus i Siriju, našao je u Mitridatovoj palači toliko bisera, da su njime kip kapitolskoga Jupitra uresili tako bogato, da su od tog bisera poslije složili dragocjeni muzej. Za svoje treće vojne povratio se Pompej sa 33 biser-krune i tolikom množinom bisera, da je od njega dao složiti svoju sliku u mozaiku.

Kad su Rimljani osvojili Egipat, došli su do novog bogatstva i razkoši, do ogromne množine bisera. Bilo je Rimljanka, koje su svoj vrat uresile nizom bisera, koji je vriedio jedan milijun sestercija (200.000 kruna). Otmene Rimljanke nosile su na grudima po 34 polokružna bisera sa toliko valjkastih brušenih dragulja; oprave bijahu im obtočene skupocjenim biserima, dapače i obuća. Julio Cesar poklonio je Serviliji, majci Marka Bruta, egipatski biser, koji je vriedio 12,000.000 kruna.

Vanredan bijaše biser egipatske kraljice Kleopatre, kojega je po njezinoj smrti neki rimski poslanik poklonio suprugi Septimija Severa. Da se „biserova razkoš“ umanji, odredio je mudri ovaj imperator, da se ovaj biser ima prodati u korist države. Kako ne bijaše kupca, dao je car biser razpoloviti i od njega načiniti dvie nauške, kojima je uresio božicu Veneru u Pantheonu, jer nije mogao dozvoliti, da se carica resi biserom, kojega nije nitko mogao kupiti.

Lalia Paulina, supruga Kaligule, imala je na svojim uresima bisera, koji je vriedio 2 i $^1/_2$ milijuna talira, a bijaše tako razsipna, da je biserom kitila i svoju obuću. Za jedne gostbe imala je na glavi, vratu i rukama, bisera i smaragda, koji je vriedio 40 milijuna sestercija, a ne možemo da rečemo, u koju ga je sve svrhu rabio okrutni Neron. Bijaše dapače takovih razsipnika, koji bi zrno bisera raztopili u octiki i takovim se pićem onda hladili. Poznato je za Klaudija, da je za jedne gostbe Meteli izvadio zrno biserovo iz nauške, koje je vriedilo milijun sestercija, raztopio ju u octu i tim se pićem hladio. Što više, raztopio je i drugo zrno i tim napitkom nudio svoje gostove, kakovim si je pilom svoje grlo kvasio i car Kaligula.

Razkošna i razsipna Kleopatra, koja je u starom vieku imala dva najljepša i najveća bisera, okladila se jednom s Antonijem, da će za jedne gostbe potrošiti 10 milijuna sesterca. Ovomu se to činilo nevjerojatno, nu Kleopatra skine sa nauške jedan biser, raztopi ga u octiki i popije. Isto htjela je učiniti s drugim biserom, da joj Lucio Plauto nije potvrdio, da je okladu dobila.

Biser imao je veliku cienu i u Americi kod prasjedioca. U Peruu bila mu je takova ciena, da su se biserom kitili samo potomci kraljevske krvi. Hram Montezume u Meksiki bio je obit zlatnim i srebrnim limom, koji bijaše urešen biserovim zrnima.

Godine 1620. donešen je u Evropu najveći biser poznat pod imenom „La Peregrina“, koj je vagao 126 karata, a imao je oblik kruške. Kada ga je Gongibus ponudio španjolskomu kralju Filipu IV., reče mu ovaj: „Kako si mogao radi tako neznatne stvari staviti na kocku cieli svoj imetak?“ — „Sire, učinio sam to, jer sam se nadao, da će se u Španiji naći kralj, koji će mi istu odkupiti.“

Drugi biser došao je u Evropu iz Paname, imao je oblik golubjeg jajeta, a vagao je 134 grama. Pripadao je Filipu II., kralju španjolskomu, a vriedio je 50.000 dukata. Car Rudolf II. imao je biser od 180 grrama, a malo manji bijaše onaj Napoleona I., koji se je prelievao na parižkoj izložbi g. 1855. Biser šaha perzijskoga cienili su već godine 1633. na 1,000.000 franaka, a arapskoga kneza od Maskote 800.000 franaka.

Od kolike bijaše ciene biser još i u novije doba, svjedoči princ Fridrik Vilim Pruski, koji je svojoj zaručnici, englezkoj vojvodkinji Viktoriji, poklonio collier od 32 biserova zrna, koja su cienili 500.000 franaka.

U našim riekama i potocima, močvarama, barama, rítovima, ribnjacima, živu razne vrste školjaka, koje su poznate u narodu kao „žabe“ i „žabice“, kao „strgače“ i „strgačice“, dočim im je latinsko rodovno ime Anodonta i Unio. Te školjke nisu tu i tamo riedke, dapače u mulju i glibu vode kadkad tako mnogobrojne, da se malo ne ljušturama pokrivaju. Iz ribnjaka u Maksimiru mogao bi izvaditi nekoliko vozova, a padaju u oči osobito onda, kada se ribnjak čisti, ili kada padne voda.

Izvodimo li takovu školjku i razpolovimo ju, a životinju nožem izrežemo, opazit ćemo, da se nutarnja strana ljušture, koja je obložena sedefom (Perlmutter), prelieva poput srebra. Te su ljušture gladke, ali mogu biti i hrapave od većih ili manjih izrastaka, koje nalikuju biseru, nu pravi biser dobivamo naročito od riečne i morske biserke.

Riečna biserka (Margaritana margaritifera; Flussperlmuschel) spada u porodicu Unionida.[1]) Riečna bisernica je nečisto-žute boje, ljušture su joj velike, debele, veoma izduljene, jajolike ili bubrežaste, pokrivene fino izprutanom zagasitom kožicom-tjenicom, jasno iztaknutim, napramno stojećim godovima. Prednji dio školjke je prikraćen i zaokružen, stražnji veoma izduljen. Gornji je dio školjke zavinut, dolnji ravan, u starih pojedinaca konkavan. Sedef je na rubu modrast, u nutrinji često crvenkast. Duga bude riečna biserka 120 mm., široka 50, a debela 30 mm. Obojena je tamno, ali može biti i crna, što potiče od crne vode, u kojoj živi. Medju sladkovodnim školjkama ona je najdalje razširena, dapače cirkumpolarna životinja. Kako živi u vodama, koje su vapnom siromašne, mislio bi čo-

[1]) Unionida ima i u našoj domovini, najobičnije su U n i o b a t a v u s i U. p i c t o r u m, prva obična po tekućim, druga po mrtvim vodama (n. pr. „savišća“ oko Zagreba).

Digitized by Google

vjek, da su joj ljušture tanke, nu usuprot su one vanredno debele. Kemička su iztraživanja dokazala, da su vodene biline, koje u tim vodama rastu, veoma vapnovite, a kako se bisernica hrani česticama njihovim, prima u sebe i puno vapna. Živi u bistrim gorskim potocima mekane vode u Walisu, Cumberlandu, Škotskoj, sjevernoj Irskoj. Švedskoj, Norvežkoj, sjevernoj Rusiji, a biser englezke riečne biserke poznao je već Julijo Cezar.

U Njemačkoj živi samo u vodama pragorja. Po S. Clessinu ima ih u Bavarskoj i Českoj šumi, u Smrekovnjaku, u vodama saskoga pragorja, u nekojim potocima Slezke (Bober, Neisse, Queis, Juppel; u Hanoveru u Alleru, Owu, Lowu i Sevi; u Hesenskoj u Biberu i Josbachu, u potocima Westerwalda i Hundsrückena, u Vogesima itd.[1])

Sabiranje bisera i u Njemačkoj je u vladinim rukama. Biseru riečne biserke samo je onda osobita ciena, ako je liep, čist, biel i sjajan, što je riedko, već je biser dosta često nečisto-žute ili sucrne boje, a može biti i dvobojan. Dodje li takav biser u ruke vješta draguljara, vriedi kao osobiti dragulj.

U svakoj biserki ne ima bisera, dapače se nadje tek u 100 školjaka po jedno zrno, a medju 18—20 ili više komada tek se nadje liep, pravilna oblika biser.

Srodnika ima ova školjka u porječju Misisipija, gdje su Španjolci našli u urodjenika velike množine bisera, a ima jedna biserka i u Kitaju itd.

Morska biserka (Meleagrina margaritifera; Seeperlmuschel) ima zaokruženo četverouglaste ljušture i živi zadružno u dubinama od 6—30 m., naročito rado na koraljnom dnu, gdje se pričvrsti; ona se dakle ne pomiče, kao riečna biserka, koja u tlu ostavlja i trag svoga pomicanja.

Živi u Perzijskom zalievu, Crvenom moru, oko otoka Cejlona, na otocima Indijskoga Oceana, u zalievu panamskom i meksikanskom, na obalama Kalifornije i zapadne Australije.

Glasovite su odavna biser-obale u zapadnim krajevima Cejlona, naročito morska obala od Manaara do Negomba i Chilana. Na taj otok stupili su prvi Portugizi g. 1506. i sa tadanjim vladarom sklopili ugovor glede sabiranja bisera i mirodija. Na otoku sabralo se 50—60.000 tisuća duša, koje su se bavile sabiranjem bisera. Kad su g. 1640. otokom zavladali Nizozemci, sabralo se i do 200.000 tisuća ljudi, koji su biser sabirali za nizozemsku vladu. Godine 1768. prestalo je nizozemsko gospodstvo, dok su otokom zagospodovali g. 1798. Englezi. Kroz to vrieme nije se biser u velike sabirao, pak su se i biserke znatno razmnožile.

Biser se sabire mjeseca ožujka i travnja, kada je more mirno. Prije sabiranja, traže vještaci sgodna mjesta, koja se onda označe posebnim znakom.

Sabiranje bisera mučan je i pogibeljan posao, a sabiru ga ronilci, koji se u tome vježbaju od rane mladosti. Prije sabiranja živu osobito umjereno i nataru si cielo tielo uljem. Kada dodje do sabiranja, podju na opredieljeno mjesto, svuku se, začepe uha pamukom, stegnu nosnice rožnatom sponom, a pred usta svežu uljem nasićenu spužvu, koja dulje vremena ne propušta vodu. Svežu se oko pasa konopom, a da laglje i brže tonu, metnu na nogu težak kamen ili stanu na drugu jednu spremu i spuštaju se na dno morsko. Poslije se ta sprema iztegne, ronilac se baci na tlo, iztegne nož, grabi naglo na sve strane, skida školjke nožem, baca ih u pregaču ili koš, digne se iz vode, a sabere u času 8—10 školjaka. Kad je dahnuo i odmorio, zaroni ponovno i opetuje to 40—50 puta, a spušta se u dubljinu od 4—10 niti (24—60 stopa). U večer mnogomu provali krv na usta, a sabiranje bisera takav je posao, koji se može obavljati tek nekoliko godina.

Sada se vade biserke ronilom, što je nesamo sigurnije, već i unosnije. Kako u lovu, tako treba i kod sabiranja biserka imati sreće. Sretan je ronilac, kada se namjeri na prostor, koji je posut školjkama, no uz tu sreću treba, da je spretan i okretan. U jednom danu može sabrati 1000—4000 komada, a sabiranje ne prestaje tako dugo, dok nisu pokupili 20.000—30.000 komada.

Barke (čamci) natrpane su školjkama, koje poslije grabe i nose u posebne prostorije ili ih meću u kace, gdje im je bez vode poginuti. Kad uginu, otvaraju im se ljušture, a biserova zrna padaju na dno posude. U svakoj školjki ne ima bisera, a ima školjaka u kojima nadju osam, dapače i 12 biserovih zrna, koja se, kad budu suha, sortiraju.

U Perzijskom zalievu poznat je biser odavna, Evropejci upoznali su ga po macedonskim Grcima. Sabiranje počima mjeseca lipnja i traje do rujna, do kada se bavi sabiranjem do 30.000 ljudi, od kojih se spremi na nekojim otocima 3500 duša. U ovom zalievu nisu ronilcima toliko pogibeljni morski psi, koliko ogromni pilaši, protiv kojih se bore bodežem i kadkada je takova podmorska borba užasna; često nastrada riba, često ronilac, što odaje na površini crvena boja mora.

Na godinu sabere se bisera u vriednosti od 300.000 do 350.000 funti šterlinga, kojega trgovci kupuju na licu mjesta. Biser se izvaža preko Moskate u Bombaj, a iz iztočne Indije u Kinu, nu Kina dobiva mnogo bisera i sa Sulu-otočja, što se stere medju Borneom i Mindanaom.

U Crvenom moru cvala je trgovina bisera već za doba Ptolomejaca, kao i za egipatskih kalifa. Naselili su se tamo trgovci, koji su od bisera tako obogatili, da bijahu u svojim krajevima silni i mogući.

Sada se sabire biser oko otoka Dahaloka, a sabiru ga Crnci od mjeseca prosinca do siečnja. U nekojim vodama Abesinije ima jedna školjka, koja daje ružičasto obojen biser. Osim južnoga diela Crvenoga mora, sabire se biser uz sve njegove obale, a ima ga i na obalama Japana, Jave, Sumatre, na Bosporu, ali i na toplijim obalama Amerike, to u Velikom, to u Atlanskom Oceanu. U Kaliforniji su ronilci Indijanci, koji povade na godinu 5—6 milijuna školjaka. Biser, koji sabiru na obalama Paname, izvozi se u Peru i dolazi riedko u Evropu. Na obalama Kolumbije vade biser, koji se odlikuje osobitim sjajem, a na južnim obalama otoka Kube ima biserka, kojima je ista ciena, kao i onima iz zalieva perzijskoga.

Broj biserovih zrna, koji godimice dolazi u trgovinu je ogroman. Godine 1855. uvezlo se u Englezku 20.000, u Francezku 80.000, u grad Hamburg 200.000 centi biserka. Da se ova množina polučila, valjalo je uništi 6 milijuna životinja. No što više! Iz Oceana povadi se na godinu do 20 milijuna biserka, od kojih imade biser do 4 milijuna. Ako 1000 školjaka daje jedan biser, dalo bi more na godinu 20.000 biserovih zrna. Od g. 1837.—1855. uvezlo se u Francezku popriečno svake godine bisera za 18,900.000 franaka.

Medju njemačkim vodama znamenita je rieka Elster u Saskoj, gdje se vadi biser od mjeseca svibnja do rujna. Od g. 1719.—1804. sabralo se u toj vodi 11.286 biserovih zrna, koja su vriedila do 10.000 talira, no od g. 1804. do 1825. pokupilo se samo 2458 komada; od g. 1826. do 1836. 1549 komada, koji su vriedili 899 talira. U Bavarskoj ima do 100 voda u kojima ima bisera, naročito u Ilzu i Regenu. Od srednjo-njemačkih voda znamenita je n. pr. rječica Bober kod Löwenberga, Juppel kod Wajdene u Slezkoj.

Biser nije čovjek cienio samo uresa radi, već ga je i zanimalo kako je postao, kako se razvio. Na ovo pitanje dobio je odgovor tek onda, kad se sitnozor usavršio. On ga je uputio, da se biser razvija isto tako, kao što i ljušture, koje su obložene sedefom.

Metnemo li prorezano biserovo zrno pod sitnozor, ra-

[1]) Deutschlands Excursions-Molluskenfauna. II. Aufl. Nürnberg, 1884. p. 529—532.

Digitized by Google

zabrat ćemo, da je složeno od brojnih, veoma tanahnih slojeva organskih tvari i ugljično-kisela vapna. Biserovo zrno počelo se razvijati u onaj mah, kada je bilo kakova podražica počela djelovati na školjku, odnosno na njezin plašt.

Kada se biserka hrani, onda su joj lušture otvorene, a vodom ulaze u njezino tielo i stvari koje su u njoj raztopljene, ali i zrnca pieska, alge kamenčići, grinje ili druge stvarce. Kada je takova stvarca unišla, izlučuje životinja iz plašta sluz, koji ju oblaže, stvarajući tako biser. Prilegne li se takova stvarca na ljušturu, ima biser užu ili širu podinu, on se nije zaokružio kao ona zrna, koja se razviše u plaštu životinje.

Specifična težina bisera iznosi 2,6 i nije tako tvrd, kao dragulj, pa zato i ne obstane. Promjenom temperature nestaje mu sjaja, koj gubi i od znoja. Najmanji biser sitan je poput pieskova zrnca, nu može biti dug i više od 30 mm. Sitnih biserića ima kadkad u jednoj školjki i po 80 komada, koji imadu preko 90% ugljično-kisela vapna, dočim ga je u sedefa samo 66%. U kiselinama biser se topi, a kad se topi šumi, jer se izlučuje spomenuto vapno, dočim se organička tvar ne raztapa i na dno posude slegne.

Prema veličini i obliku dobiva biser i svoje ime. Neobično velika zrna zovu „parangon-biser." Podpuno okrugla zrna zovu „biser-oko". Zrno može biti dugoljasto, jajoliko, kruškoliko, koja nose u titraljkama (broche), nauškama. Kadkad je biser osobita, nepravilna i fantastična oblika, koji rabe za razne karikature. Ima i takovih tvorevina, koje su složene od sedefa i biserine (Perlensubstanz). To su „biserove bradavice" od kojih prave draguljari nauške i nakite, da slože po dva komada u cjelinu. Kadkada su te bradavice šuplje, a u šupljini im podpuno razvito biserovo zrno.

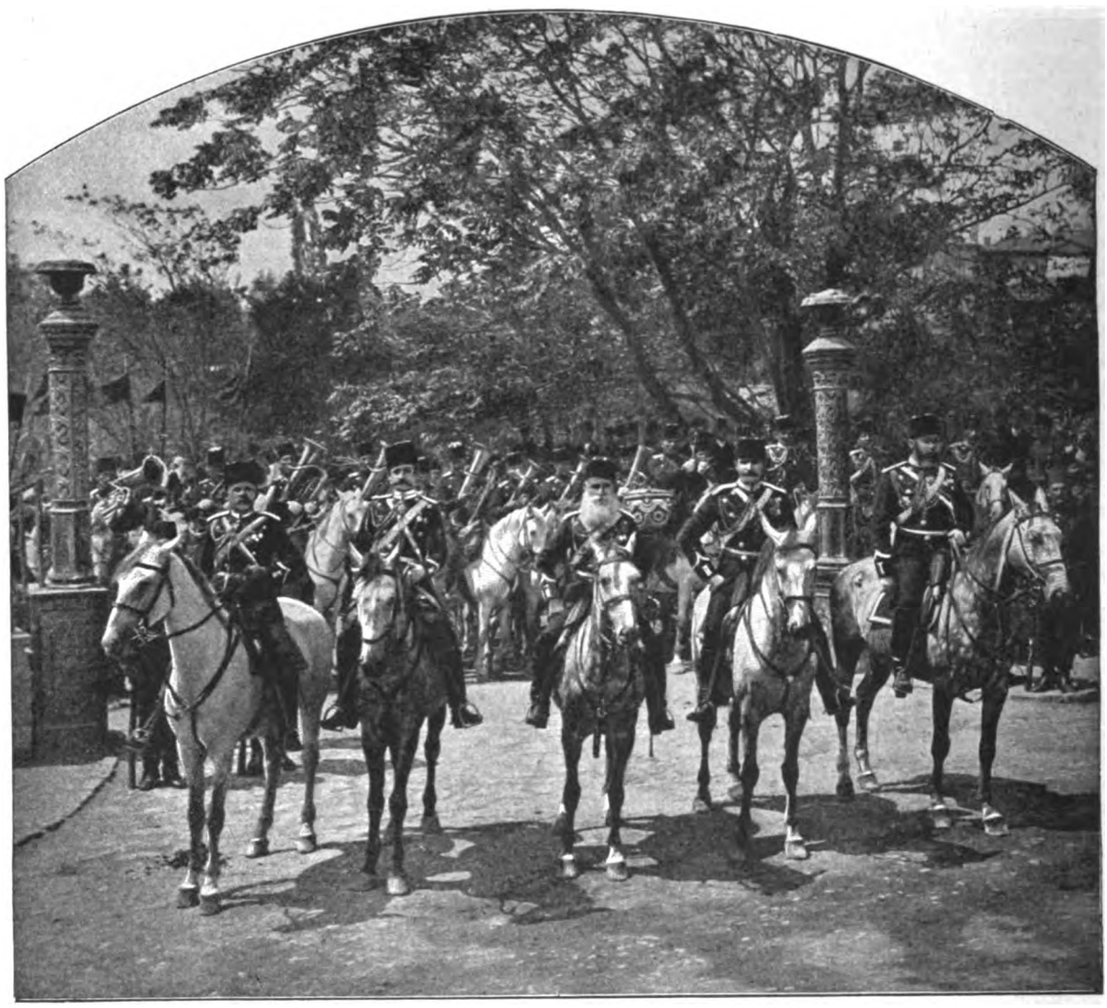

Prva pukovnija konjaničke garde.

Čovjek je išao za time, da si stvori „umjetni" biser. U tu svrhu bi navrtao ljušturu od biserke ili bi u rupicu taknuo čavliće ili okrugla tjelešca, koja bi metnuo izmedju tiela životinje i njezina plašta. Ovako razvit biser, nije nikada, kao onaj prirodni, pa se oko toga čovjek trudio koliko mu drago.

Jedini da su majstori u tome Kinezi. Mjeseca svibnja prave od zemlje pilule i majušne predmete od slonovine ili sedefa, te ih smještaju u životinju. Podpuno okrugla, sa svih strana biserninom obložena zrna, biti će svakako riedka.

—c.

Digitized by Google

Treći dan Duhova na otoku Krku.

Krčki Hrvati rado hodočaste u naše strane hrvatske. Najradje putuju na Trsat, gdje se pobožno mole u glasovitom svetištu čudotvorne Majke božje trsatske. Redovito pako svakoga ljeta dva dana prije Velike Gospe preplove svojim brodicama (ladjama) u Sv. Juraj kod Senja, da krenu odavle na Krasno k Majci božjoj na zavjet. Mjeseca rujna hodočaste preko Rieke i Bakra na sv. Goru kod Gerova u Gorskom kotaru, a od najnovijeg vremena polaze na Malu Gospu k Majci božjoj u Krivi put. Liepi su ovo i hvalevriedni običaji naših krčkih Hrvata, da u stanovito doba godine pohadjaju razna svetišta u Hrvatskoj, jer se time na prvome mjestu uzgaja religiozno čuvstvo našeg naroda, a s druge strane upoznavaju se sve to bolje svojom braćom u široj nam domovini. Ove liepe običaje trebala bi, da naša inteligencija na otoku Krku njeguje i cieni, a ne da nam naš seoski sviet vodi na hodočašća u daieke i tudje zemlje preko mora. Da je od vajkada krčke Hrvate spajala ljubav i tiesno prijateljstvo s njihovom braćom, to nam jasno dokazuju česti posjeti na otoku Krku prigodom raznih sgoda i svetkovina. Upravo je to pravo i Bogu drago, jer kad smo po krvi i jeziku braća, da se i bratski pazimo i ljubimo! Gradjani senjski dolaze u pohode svojim prvim susjedima u Bašku svake godine na Malu Gospu, te tom sgodom ne

Otomanska banka.

Česti grada Soluna razorene pokraj otomanske banke.

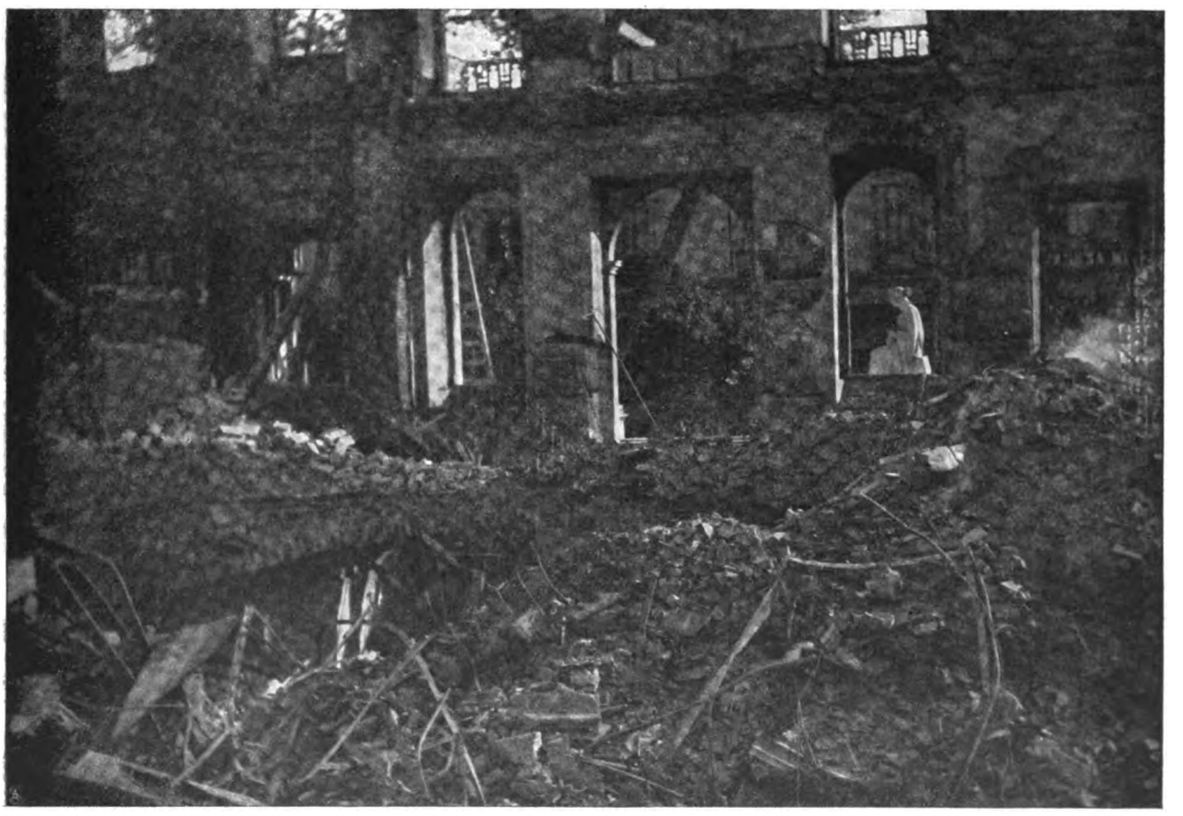

Atentati s bombama u Solunu: Razvaline otomanske banke.

Digitized by Google

prepuste pohoditi svetište Majke božje Goričke i crkvu sv. Lucije, gdje nam se čuva glagoljski spomenik, koji nas sjeća hrvatskoga kralja Dimitrije Zvonimira. Naši kršni Vinodolci hodočaste na Lovrečevo u Košljun i grad Krk, nu toga dana dohrli radi sajma u isti grad mnogo naroda iz obližnjih mjesta našeg Primorja.

Od starine pako nijedno mjesto na otoku Krku ne posjećuju Hrvati u tako velikom broju kao starodavni grad Omišalj i to na treći blagdan Duhova.

Dok nisu našim Jadranskim morem zaplovili parobrodi družtva ug.-hrvatskog, putovalo se obično do Omišlja na taj dan brodicama, a takovo putovanje po moru bilo je često skopčano raznim potežkoćama osobito onda, kad bi iznenada naskočila glasovita primorska bura. Danas se putuje tamo veoma ugodno uz maleni trošak parobrodima gore spomenutog družtva. Jedni voze putnike iz Rieke, a drugi iz Bakra, te znade na parobrodima, koji toga dana plove višeput amo i tamo, biti silna stiska, da čovjek mora stajati mirno na onome mjestu, koje je pri svom dolazku uhvatio. Odmah rano s jutra opaža se kako se ljudi žure u Bakar iz okolišnih mjesta, spuštajući se kamenim putima k moru, te se redomice ukrcavaju na parobrod, koji već stoji pripravan za odlazak oko 6 sati. Sada se voze svi oni, koji žele biti na Omišlju kod službe božje. Doduše idu rado na Omišalj i stariji naši ljudi, no pretežno hrli tamo naša mladež. Prije odlazka i putem, ne čuješ ino, nego veselo pjevanje naših narodnih pjesama, a kad pjevači stanu, slušaš svirku harmonike i sopela. Parobrod se navrati najprije u Kraljevicu, da tu ukrca izletnike iz Hreljina, Križišća, Dola, Šmrike, Bakarca, pak i same Kraljevice. Ima li mjesta, zaputi se pod Urinj, da tamo primi izletnike iz Kostrene sv. Barbare i sv. Lucije. Kad parobrod pristane u luci Omišaljskoj, izkrcaju se žurno izletnici, a mladež ne časeći, uzjaše na malene krčke konjice, koje seljaci tamo dopeljaju. Čim su se pogodili za koliko će jahati do kapelice sv. Duha i natrag, zapute se uzbrdice medju uljikama i ružmarinom u Omišalj. Veoma je zabavno motriti sa strane ove naše jahače, koji su većinom ne vješti jahanju. Kad uzjašu na vatrene i jogunaste konjiće dogodi se, da konj nevještog jahača sa sedla sbaci. a tad bude smieha i šale i preko mjere.

Oni ljudi, koji su došli na Omišalj poradi zavjeta, netom što udovolje svojoj kršćanskoj dužnosti vrate se parobrodom istog dana prije podne kući. Naša primorska gospoda obično zabave radi zapute se u Omišalj poslije podne. Toga je dana Omišaljska crkva za vrieme službe božje dubkom puna pobožnog naroda, a po dovršenoj službi božjoj po svim ulicama vrvi narod iz našeg Primorja. Kad se prošećeš po Omišlju, koji no se od najnovijeg vremena znatno poljepšao, čuješ kako se po krčmama narod veselo zabavlja pjevanjem svojih omiljelih narodnih pjesama, a tu i tamo sviraju sopci. Naša se mladež prije podneva pobrinula za prostorije, u kojima će se ona, kao kod svoje kuće do volji zabavljati plesom. Stariji uživaju, gledajući omišaljsku mladež, kad poslije podne pleše na placi (trgu) uz svirku sopaca. Svi naši krčki Hrvati malom iznimkom plešu jednolično svoj narodni ples, koji se sastoji iz raznih plesnih figura, kojeg svaki plesač uz dvie plesačice vješto i okretno igrati mora. Kad krčki Hrvati plešu svoj narodni ples, vodi momak u kolo dvie djevojke, te pleše obično s njime zaručnica i uz nju kao družica mladićeva sestra ili pako koja njezina prijateljica. U narodnom plesu naših krčkih Hrvata može plesati onoliko plesnih parova, koliko za to imade prostora u dvorani. Pošto svi krčki Hrvati plešu uz svirku sopela, zato za svaki „tanac", plaća „sopce" onaj momak, koji je u plesu prvi, a uz njega može ih plesati bezplatno i više, dok dodju na red. Netom se svrši „tanac" momak se maši u džep plati sopcima njihovu zaslužbu. Ako je duboko segnuo u kesu i nagradio sopce, oni mu za uzdarje još jedan put zasope, a to zovu „pridav" ili „salata". Krčki Hrvati strogo paze na sve potankosti svog narodnog plesa, pa se zato neda u kolo nijedan mladić ni djevojka, koji nije osobito vješt u plesanju narodnog plesa. Odtud je i na otoku nastala rečenica: „Tko ide u kolo, neka i pleše!" Vidjeli smo, kako se uz krčke Hrvate znadu na „placi" omišaljskoj uhvatiti u kolo i naši Primorci. Buduć su oni u tom narodnom krčkom plesu sasvim nevješti, zato bude sa strane gledalaca smieha i šale do mile volje.

Napokon dodje i vrieme razstanka! Jedan se parobrod vraća u 5 sati po podne sa izletnicima, koji stanuju u podaljim selima, a u 9 sati u večer odplove oni, koji obitavaju na Rieci, u Kraljevici, Bakru i u Kostrenama. Povratak je još veseliji, po gotovo pak onda, kada je večer bajna i kad se more kriesi od zvjezdovita neba i mila hrvatska pjesma odjekuje sa tvrdih kamenih žalova. Kada prestane pjesma, slušaš šum valova, što ih stvara parobrod te gledaš bielom pjenom ovošenu mu okolinu. Za spomen ponieli su izletnici „omišaljske sirce," od peciva „priesnjace," a gdjekoje žarko djevojačko srce diči se i kitom smilja i kovilja, spomen-kitom sretna i blažena dana. M. Š.

KRONIKA.

— **Antun Heinz** rodio se 15. veljače g. 1861. u Zagrebu, gdje mu je otac živio kao umir. štopski nadliečnik. Kolievka mu je bila u malenoj kući na Kipnom trgu br. 3., — (u kojoj i danas još živi s obitelju —), a zanimljivoj svakako poradi toga, što u njoj g. 1834. bijaše Lj. Gaj s nekolicinom prijatelja Iliraca zasnovao političke novine i „Danicu Ilirsku". „Prosvjeta" je to u br. 23. od g. 1901. zabilježila, donesavši i sliku te kuće. Elementarne je nauke učio u tada zvanoj uzornoj pučkoj školi na sadašnjem Vrazovu šetalištu, a gimnazijske u kr. vel. (sada gornjogradskoj) gimnaziji zagrebačkoj. Već u srednjoj školi počeo se živo zanimati za prirodne nauke, imenito za botaniku, nalazeći u neobično bogatoj i raznolikoj vegetaciji okolice zagrebačke sveudilj novih poticala na ljubav spram te „scientiae amabilis." Svršivši nauke gimnazijske, podje u zagrebačko sveučilište, da sluša prirodne nauke. Nakon dovršenih sveučilištnih studija služio je kratko vrieme kao pomoćni učitelj u gimnaziji zagrebačkoj, na što dobi službu asistenta u sveučilištnom botaničko-fiziologijskom zavodu, kojemu je tada bio predstojnikom pozniji profesor českog sveučilišta u Pragu i dvorski savjetnik dr. B. Jiruš. U to doba položi državne izpite iz prirodnih nauka, a malo zatim steče i doktorat filozofije u našem sveučilištu. Nakon odlazka prof. Jiruša u Prag, g. 1887. bje imenovan suplentom botanike u mudroslovnom fakultetu našeg sveučilišta, kako bi imao prilike usavršivati se u svojoj struci i uza to proučiti uredbe sveučilištnih botaničkih vrtova. Toga radi boravio je godinu dana u Njemačkoj i Švicarskoj. Vrativši se natrag u Zagreb bje g. 1890. imenovan javnim, izvanrednim profesorom, odpoče u tom svojstvu s uredjivanjem kr. sveučilištnog botaničkog vrta, kojemu je i sad predstojnikom i koji, kakov je danas, dostojno može stati uz bok brojnijim i većim bot. vrtovima u monarkiji i inozemstvu. Od g. 1896. Heinz je javni, redovni profesor botanike u našem sveučilištu, a nauk. g. 1900 t. zapade ga častna služba dekana u mudrosl. fakultetu toga sveučilišta. U priznanje njegovog literarnog rada imenito na polju bakteriologije, s kojom se je mladom naukom u nas jedan od prvih kao intenzivno baviti počeo, izabra ga „Sbor liečnika kralj. Hrvatske i Slavonije" najprvo dopisujućim, a onda začastnim članom svojim, dok je u krilu jugosl. akademije znanosti i umjetnosti članom dopisnikom. Kadno se je nazad desetak godina javila u dosta znatnoj mjeri kolera u Slavoniji, zapala je Heinza težka i veoma opasna zadaća, da u interesu lakšeg provadjanja mjera protiv širenja pošasti, izvodi bakteriologijske analize svih sumnjivih slučajeva. Za taj je požrtvovan rad primio nakon utrnuća pošasti od ovdjašnjeg sbornog zapovjedničtva pismenu zahvalu i priznanje u ime previšnje službe, a prigodom milenijske izložbe odlikovan bje za uspješno sudjelovanje kod iste srebrnom kolajnom. Ne možemo prešutjeti, da prof. Heinz i kao velik prijatelj, dà otac mladeži sveučilištne i kao učitelj njezin uživa obceno simpatije, i da napose medju djacima svojim slovi kao izvrstan i zanosan predavač svoje struke, što sviedoče i brojne mu botaničke ekskurzije. Mi se radujemo, što ga možemo brojiti i medju odlične suradnike našega lista.

Od brojnih znanstvenih radnja prof. Heinza spomenut ćemo samo neke: O tjemenoj ljupini Centrosferma; Briofiti (mahovi) zagrebačke okoline I. i II. dio; Bakter. analiza zagreb. pitkih voda; Zur Kenntniss der Rotzkrankheiten der Pflanzen; Prilog za morfologiju bacila tuberkuloze; Ueber Scolopendrium hybridum; Kratka nauka o bakterijama; Studija o sakagiji; kr. botan. vrt u Zagrebu; O definiciji i klasifikaciji plodova; Ima li bakter. organizam karakter prave stanice, i brojne druge radnje, koje su štampane u različnim stručnim publikacijama, n. pr. u Radu jugosl. akademije, u „Berichte d. deutschen botan. Gesellschaft" u Berlinu, u „Glasniku hrv. narav. družtva" itd.

— **Justus Liebig**. Prošloga mjeseca navršilo se 100 godina, što se rodio ovaj glasoviti kemičar, koji po svojim praktičnim radovima pripada cielomu svietu. Život i rad I. Liebiga doniet ćemo u budućem broju, da se i „Prosvjeta" dostojno oduži velikom i neumrlomu ovomu mužu.

— **Saski kralj Giuro kao lovački gost našega kralja**. Zanimiva je sličica iz posljednjih dana, koji nam predočuje našega kralja sa saskim kraljem u lovu.

— **Abdul Hamid II., turski Sultan.** Macedonski nemiri svratili su oči Evrope na Macedoniju i mi priobćujemo niz slika, koje ilustriraju one krajeve i ljude. Danas eto još nekih slika, koje se odnose na sultana Abdul Hamida II. i njegovu okolinu. Abdul Hamid II. došao je na vladu 31. kolovoza 1876. Došao je na vladu u vrieme, kad se je već tursko ruski rat predvidjao. Turska je bila svladana, ali nije se kukavno ponjela. Bitke u Šipkinom klancu i kod Plevne niesu bile baš Turskoj na sramotu. Sultan je došao na vladu iza smrti svojega strica Abdul-Assiza, koji je pao žrtvom urote i doskora ubijen. Za Abdul-Assizom sliedio je Hamidov brat Murad, ali je već za tri mjeseca svrgnut. Tako postade Abdul-Hamid sultanom i kalifom. On je u duši svojoj konservativac i ortodoxan.

UMRLI.

† **Dr. Kosta knez Vojnović.** U Dubrovniku umro je sveučilištni profesor Kosta Vojnović knez Užički dne 20. svibnja o. g. Rodio se u Ercegnovom 2. ožujka 1832. od stare i poznate hrvatske porodice. „Prosvjeta" mu je g. 1900. u br. 22. donesla kratki vjekopis i sliku, a sada eto nekoliko redaka, koje mu je posvetio u „Obzoru" njegov stari drug „S. T."

Digitized by Google

„Vojnović bude izabran za člana akademije (1886). Do onda javljao se samo u „Mjesečniku". Sada si postavi krasnu i veliku zadaću, da nam razsvietli državnu priliku dubrovačke republike. Sudbeno ustrojstvo republike dubrovačke. („Rad" 105. 108). — Sudbeno ustrojstvo republike dubrovačke. Druga perioda 1460 do 1667 („Rad" 114). — Sudbeno ustrojstvo republike dubrovačke. Treća perioda 1667—1808. („Rad" 115). — Crkva i država u dubrovačkoj republici. („Rad" 119—121). Državni riznićari republike dubrovačke. („Rad" 127). — Carinarski sustav dubrovačke republike. („Rad"129). — Bibliografski pabirci iz dubrovačkih arkiva. („Starine" 27.—28). — Bratovštine i obrtne korporacije u republici dubrovačkoj od XIII.—XVIII. vieka. (Monumenta hist. jurid. F. VII. i VIII.)

Kosta Vojnović prikazuje nam se i riečju i činom i cielim životom kao uvjeren i oduševljen katolik. Posliednji put uzpe se na katedru za vrieme katoličkoga kongresa u Zagrebu g. 1900. Riedko je kada hrvatski narod slavio sastanak, komu bi se na pročelju prikazalo deset biskupa. Mnogi su se laici oduševili ovim sastankom. Više njih progovori i predloži rezolucije. Zanosom svojim Kosta ih sve nadmašuje, kada veli: „Pogledajmo, molim Vas, u Francezku, Njemačku, Italiju, Englezku i Ameriku. Vidjet ćemo, da se sve više svjetovnjaci stavljaju o bok svećenstvu i vojuju za stvar božju." Pričinja nam se, kao da čujemo glas apostolski.

Slava budi čestitom, osvjedočenom, uviek vjernom, slavnomu sinu hrvatskoga naroda. — Slava Kosti Vojnoviću!"

KNJIŽEVNOST.

— **Deželić Gjuro: Hrvatska pjesmarica ili sbirka rado pjevanih pjesama**. Peto izdanje preradio i pomnožao dr. Velimir Deželić. Ovu, može se reći najpopularniju hrvatsku pjesmaricu preradio je naš suradnik g. Velimir Deželić, te joj dodao gotovo sve novije poznate pjesme. Tako je narasao broj pjesama gotovo do tisuću. Dakako da već i taj broj pokazuje, da ta pjesmarica nadmašuje daleko ostale pjesmarice. Knjižara izdavačica izdala ju s ilustracijama, od kojih prva prikazuje pisca starinu Gjuru Deželića. Ciena je ukoričenoj 2 krune.

UMJETNOST.

— **Bitka kod Abukira** Abukir je stari Kanopos, selo u donjem Egiptu na obali Sredozemnoga mora, 18 kilometara sjevero-iztočno od Aleksandrije sa 200 stanovnika. Ima staru gradinu i svjetionik. Glasovit je Abukir po bitkama, koje su tuj bile. Prva bitka bila je pomorska, u kojoj je englezki admiral Nelson francezku mornaricu uništio. Kad se je Bonaparte 1. lipnja 1798. izkrcao u Aleksandriji, ostavi podadmirala Brueysa na obali. 1. kolovoza potuče Nelson posve Brueysa, koji je tom sgodom ubijen. Bonaparte je na taki način bio posve odrezan od Francezke. Ova pobjeda, u kojoj Nelson ne izgubi niti jedne ladje, učini Englezku gospodaricom sredozemnoga mora. Druga bitka kod Abukira bila je 25. lipnja 1799. izmedju Franceza i Turaka. Bonaparte sjajno porazi Turke.

— **Urban F.: Zlato**. Krasna li je to alegorijska slika. Demon zlato, kojemu se pokolenja klanjaju i pred kojim pokolenja propadaju.

— **Vješin Jaroslav: Tužba punice**. Vidimo pravu sliku iz života. Naš narod doduše ne ima toli obilatih viceva o punicama, ali ipak i on imade toga dosta, što pokazuje, kako se stari s mladim ne slaže. Ova slika prikazuje nam, kako svekrva tuži svoju nevjestu. Na licu joj se vidi, kako ljubi ženu svojega sina. Svaki to može da i sam protumači.

POVJEST

— **Rudnik i talionice u Rudama g. 1847.** Naša domovina, kako je poznato, bogata je svakovrstnim rudama, koje su već rano počeli kopati na raznim mjestima. I rudnici bakra u Rudama kraj Samobora vrlo su stari. Već u XV. vieku spominju se Rude kod Samobora, a u XVI. vieku kopao je bakar u Rudama samoborski vlastelj Leonardo Gruber (1530.). Iza njega vadili su bakar u Rudama stranom sama samoborska vlastela, stranom opet razni zakupnici. Tekar god. 1826. kupio je Rude na javnoj dražbi gradjanin samoborski Franjo Reiser za 90.005 for. U Rudama vadilo se je poprečno godimice 400—500 centi čistoga bakra. Osim toga bile su tamo zgrade, koje su se davale u najam, tako i mlin, mesnica, a dobivalo se je nešto i od prodaje sadre. Taj nuzgredni dohodak iznosio je godišnjih 1200 forinti. Rude sa svojim pripadnostima bijahu u rudarske svrhe sasvim dobro uredjene. Rovovi bijahu u redu i providjeni tračnicama za izvozna kola. Nadalje bila je tamo zidana rudarska kovačnica. zgrada za tesare, zgrada za čišćenje rude i pisarna, magazin za željezni materijal i orudje, velika zgrada za stanovanje, gostiona na kat, koja je godimice nosila 300 for., mesnica sa godišnjim dohodkom od 40 for. i novi zidani mlin za sadru sa godišnjim dohodkom od 860 for. — Osim toga bijaše veliki vrt za povrće i cvieće, napokon talionica i magazin za ugljen.

U takovom stanju nalazile su se Rude godine 1847., kad se je zamislilo, osnovati ondje dioničarsko družtvo za produkciju bakra. To družtvo imalo se je osnovati sa 128 cielih dionica (Kux) po 500 for. konv. novca, odnosno sa 256 polovina 512 četvrtina dionice. Tu osnovu zamisli Franjo X. Karničnig trgovac u Zagrebu, koji 1. februara 1847. izdade osnovu tog ustrojenja. Po toj osnovi imale bi se Rude u dobrom stanju sa svim orudjem i materijalom u vriednosti od 3000 for. i gotovinom od 2000 for. predati kupcima 128 dionica. Dionice su se mogle podpisivati u Zagrebu kod Lentzendorfa i Dr., te Franje Živića; u Karlovcu kod I. L. Kovačića; na Rieci kod W. Würtha, u Sisku kod I. Wellnreitera, u Petrinji kod Mihajla Miličića, i u Samoboru kod Franje Reisera. Dionice imale su se u tri obroka platiti, a nakon druge uplate imalo se je družtvo smatrati konstituiranim. Družtvo se je imalo zvati „Hrvatsko družtvo za bakrorudarstvo" ili „Hrvatska Concordia".

Naša slika prikazuje nam Rude g. 1847., te je tim zanimljivija, pošto danas sve to gotovo inače izgledje. A zanimati će za cielo mnoge, kad se i opet radi o tome, da se rudnici bakra u Rudama uzkrise, i da u njima i opet započne plodonosan rad na korist domaće industrije. L.

KUĆANSTVO.

— **Šparga ili šparoga**. Ovo povrće srodno je sa cvjetačom ili karfijolom, jer mu je božica Flora dosudila mjesto na gospodskom stolu i ne ima biline, koju su u XVIII. vieku tako njegovali, kao što šparogu (Asparagus officinalis). I učenjaci i prirodopisci, i liečnici i gurmani, vrtljari i svaki joj štovatelji izticahu njezine vrline.

Slavni Linne poznao je 13 vrsti šparoga, dočim ih sada znamo do 50 vrsti. Kao što je Glavina dobre nade u južnoj Africi domovina i u nas dobro poznatih pelargonija, tako obiluju njezini krajevi i raznim špargama, jer tamo rastu $^3/_4$ do sada poznatih vrsti. Ostalim je domovina na Kanarinskim otocima, na otoku Mauriciju, u sjevernoj Aziji i u raznim krajevima Evrope.

U našoj domovini rastu tri samonikle ili divlje vrsti. U sjevernim krajevima domovine ne raste valjda nijedna vrst, pa je ne ima ni u divotnom našem Gorskom kotaru po visinama, već u prisojnim bukovim šumama u dolini Kupe n. p. oko izvora Velike Bjelice; ima je u Lici oko Petrova sela, na Plitvičkim jezerima, oko Korenice, Gospića i druguda. To je divlja ili šumska šparoga (Asparagus tenuifolius) jedna od najnježnijih naših bilina, prekrasan ures šuma, kad joj se poput vlasa tanahne grančice okite crvenim bobicama. U Primorju nastanila se ova vrst po hrastovim šumama, gdje cvate mjeseca svibnja. Ljubi topla, polusjenata mjesta, jer je čedo svjetla i topline.

Druga je vrst šparoge u Primorju biljuš ili beluš (A. acutifolius), a treća A. scaber, za koju nam je do sada nepoznato hrvatsko ime. Obe se drže morske obale, rastući po prisojnim kamenim mjestima. Gdje bi šumsku šparogu žaropek sunca ubio, tu te dvie šparoge buje, kadkada na živom kamenu, na žestokoj litici primorskoj.

Oko Bakra raste biljuš uz šumske okrajke, po živicama, u umejcima (kamenjem ogradjenom zemljištu) i po kamenim obroncima. Za kameni vrh Rebar, bilježi nam ovu šparogu prejasni nadvojvoda Ljudevit Salvator u svom djelu „Der Golf von Buccari — Portoré" no najobičniji je biljuš kod Bakra u šumici Bukovo, na Kalvariji i na Artacu. Ako i ne ima vrieža, penje se po grmlju ili stablima 3—4 m. visoko, a znade biti tako običan, da ovija i povija svaki grm, a pristaje osobito liepo diraki ili drači (Paliurus australis)za naše Primorje značajan grm.

Cvate od kolovoza do rujna i tako je pun cvieta, kao da bi ga povezao. Bobulje su tamno-modre, dozrievaju mjeseca studena i imadu tri košćate, ljubičaste sjemenke. Biljuš je krasan nakit primorske flore naročito u zimi, jer je vazdazelen kao i nekoja druga primorska stabla i grmovi. Uz one sive pećine pada osobito u oči, a pogotovo im liepo pristaje, ako ih je pokrio bršljan.

Mladice izbijaju mjeseca travnja iz repasta korjena, biele su boje i odtuda ovoj špargi ime. Dječaci i žene sabiru mladice, vežu u snopiće i nude po kućama, gdje ih, ako su i gorke, rado jedu. Koji tu šparogu ne poznaju, beru mladice od šparuna (Ornithogalum pyramidale; Vogelmilch), koji nije takodjer riedak u Primorju.

Treća vrst, Asparagus scaber (A. marinus) puno je u nas riedja, a najmilija su joj staništa pećine uz morski žal. Poraste samo 2—3 dm. visoko, krutih je grančica i cvate mjeseca svibnja. Ima je oko Bakra na Grohotini i Kovačevu, na ostrvu sv. Marka, oko Rieke, Novoga, Senja, u Istriji, Dalmaciji po otocima. I mladice ove šparoge su gorke, ali se ipak sabiru i troše.

Linne je poznao pitomu šparogu i opisao ju u svom djelu „Species plantarum", bez oznake staništa, pa ni danas ne znamo, gdje joj je prava domovina.

Ne ima dvojbe da su ju poznavali Egipćani, kako se to razabire iz slika; Grci su znali za biljuš. Rimski pisac Columella spominje običnu šparogu, pa su Rimljani možda poznavali i pitomu. Poslije se često spominje uz artoćoku, koju su takodjer gojili. Odkuda je šparoga došla u našu domovinu, nije nam poznato, godine 1565. već su ju gojili u Beču. U Njemačkoj bijaše glasovita šparoga grada Ulma, kamo je došla poslije križarskih vojna g. 1271., kad su križari donieli sa sobom i sjeme od hisopa

Digitized by Google

(Hyssopus officinalis), dešpika ili lavandule i artičoka.

Od šparoge goji se više suvrstica. U Njemačkoj su gojili prije poljsku i nizozemsku šparogu od koje je samo jedna mladica tegnula i pô funte. Ima biele, zelene, crvene šparoge; prva je nježna i osobito cienjena. Zelena je šparoga udomaćena u Francezkoj; crvena je suvrstica na vršku crvenkasta ili ljubičasta.

Šparoga uspieva najbolje na pješkovitu tlu i nije do sada nadjena u Hrvatskoj, botaničar Roberto Visiani navodi ju u svojoj flori Dalmacije za Ston i Neretvu. Latinskoga imena „officinalis“ dostala se šparoga radi svojih „ljekovitih“ svojstava, koja su neki i precienjivali, nu to stoji, da je šparoga valjano pripravljena, ukusno, zdravo, lahko probavljivo i veoma hranivo varivo. Obiluje bjelankovinom i asparaginom. Osobita je vrlina šparogi u tome, što pospješuje izlučenje mokrače, a ta ljekovitost mladica i korjena od davna je poznata. —c.

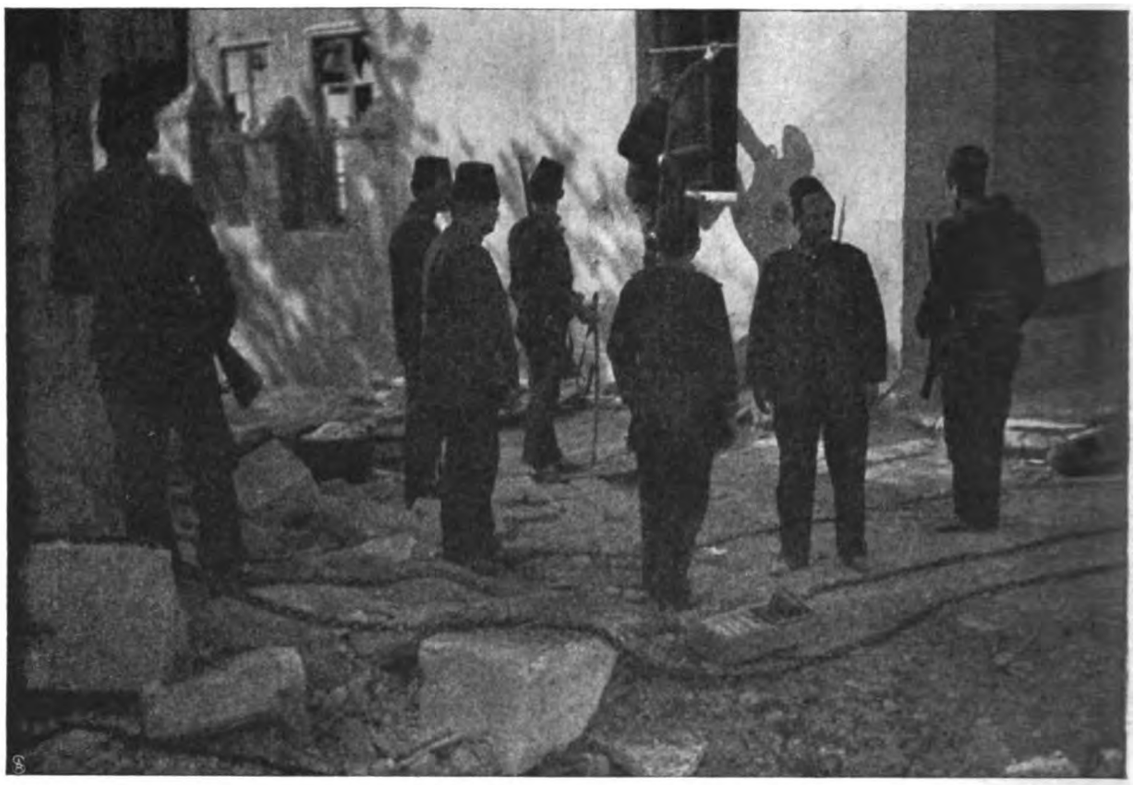

Atentati s bombama u Solunu: U potrazi dinamita.

Saski kralj Gjuro kao gost našega kralja.

DOPISNICA UREDNIČTVA.

— **Ledeno doba na Balkanskom poluotoku.** Onima, koji se za ovaj članak zanimaju. priobćujemo, da ga je napisao gosp. Dragutin Hirc, koji nam je o toj zanimivoj dobi obećao još dva članka. U jednom će biti govora o „Karakteristici glacijalne epoke“ (vrste starih ledenjaka, glacijalna snježna linija, glacijalne periode), dočim će u drugoj radnji biti opisani utjecaji i posljedice glacijalnoga podneblja i njegova kolebanja.

Radnje dra. B. Horaka (ne „Novaka“, kako je krivo štampano) imadu ove naslove: Černá Hora. U „Sborniku české společnosti zeměvědné. V Praze 1901. i „O poměru doby ledově ku floře mediterrani. Rozpravy české akademie III.“ drugi razred, po prof. I. Cvijiću u „Glasu“ srpske kraljevske akademije, knj. LXV. p. 197.

„Prosvjeta“ izlazi početkom i polovicom svakoga mjeseca na četiri arka. Godišnja ciena poštom ili dostavom u kuću 14 kruna, inače samo 12 kruna. Za inozemstvo 20 kruna. Predplatu prima: Uprava „Prosvjete“, Zagreb, Gajeva ulica br. 7. Rukopisi se ne vraćaju.

Uredjuje Emilij Laszowski. Tisak i naklada Antuna Scholza.

Digitized by Google

Nakladna tiskara

ANTUNA SCHOLZA

u Zagrebu, Gajeva ulica brej 7,

preporuča sliedeća svoja izdanja:

lkan, jedinstvu i bratskoj slogi, izdaje uz sudjelovanje mnogih prijatelja sjedinjenja crkava: Dr. Aleksander pl. Bresztyenszky, svezak I., II., III. i IV., ciena svakom svezku 1 Kr. 20 fil. Godina 1898., 1899. 1900. i 1901. po 4 Kr. (svaka po 4 svezka).

rnaba Alsački O., Porciunkula ili Povjest Gospe anđeoske skopčana sa životom sv. Franje Asiškoga. S francezkoga preveo Fra Arkanđeo Brković. 20 fil.

issieu Antun D. J. Razmatranja za svaki dan crkvene godine o svetom evangjelju Isusa Krista, preveo dr. Antun Jeglić. Četiri svezka, svaki svezak u platno uvezan po 1 Kr. 60 fil. u polukožnom vezu po Kr. 2.30

rotha Vi., Zimska priča 40 fil.

Dina, svakdašnja pripoviest iz života 40 fil.

žić Fra Josip Dobroslav. Potočanac. Novi prijatelj Bosne, svezak II., 1 Kr. 20 fil.

žićnica „Hrvatske" g. 1889., uredio August Harambašić, 60 fil.

žićnica „Hrvatske" g. 1890., uredio Dr. M. Starčević, 60 fil

ršljan, list mladeži sa slikami. Tečaj VI. VII. VIII. IX. X. XI XII. XIII. XIV. i XV. vezan u platno, svaki tečaj 2 Kr. 80 fil.

ron Lord, Manfred, dramska pjesan u tri razdjela. U mjerilu izvornika preveo Stjepan Miletić, 40 fil.

apecelatro Alfonso Kardinal. Sursum Corda. Uzdasi k Bogu, preveo Alojzije Manzoni, svećenik nadbiskupije zagrebačke i sveučilišni lektor. S dopuštenjem crkvene oblasti, vezano 40 fil.

elinšćak Josip: Pouka o škapularu, osobito o škapularu Majke Božje. S dopuštenjem duhovne oblasti nadbiskupije zagrebačke. Drugo iz „Vrhbosne" preštampano i umnoženo izdanje, 20 fil.

epari v., Život svetog Alojzija Gonzage, uzora i zaštitnika mladeži. Za proslavu tristogodišnjice blaženе smrti Alojzijeve, preveo, popunio i dodao šestnedeljnu pobožnost i obične molitve dr. Josip Lang. Treće izdanje, vez. 60 fil.

Harrier R. P. Peter S. J. Leben und Wirken des Ehrwürdigen P. Claudius de la Colombière S. J., durch ungedruckte Documente vervollständigt, (Eine Episode aus der Kirchengeschichte). Aus dem Französischen übersetzt v. P. Mathias Gruber S. J., 3 Kr. 20 fil.

Jelema P. Louis. Malenkosti, roman u četiri diela, preveo dr. August Harambašić. 2 Kr. 40 fil.

Javila pl. Hinko, Zagorska ruža. Pripoviest iz XV. vieka, 1 Kr.

Javila Hinko pl. Težki dani, historička pripoviest, 1 Kr. 40 fil.

Javila H. pl. Na jezerima, pripoviest, 50 fil.

Ježelić Velimir D. Iz njemačkog Zagreba. Prinos kulturnoj povjesti Hrvata, 60 fil.

Jevetnica kratka na čast Presvetomu Srcu Isusovu. S dozvolom biskupskog ordinarijata senjskoga. 4 fil.

le Doss Adolfo D. J.: Biser-kriepost. Za hrvatsku mladež preveo dr. Josip Pazman, vezano 30 fil.

Dragešić Higin, Kroz more jada. Roman iz hrvatske prošlosti. (Nastavak romana Crna kraljica), 2 Kr. Marko Car, 1 Kr. 20 fil.

Dragešić Higin, Crna kraljica, roman iz hrvatske prošlosti, 2 K.

Dragešić Higin, Posljednji Zrinjski, tragedija u pet čina. 80 fil.

Dragešić Higin. Siget, drama u pet čina, 80 fil. veo dr. August Harambašić, 2 Kr. 40 fil.

Filozof Epiktet i njegov nauk, 50 fil.

Folnegović Fran, Odziv na poruku iz Beča, 40 fil.

Folnegović Fran, Mrtvilo u Banovini, odziv, 40 fil.

Folnegović Fran, Otvorite oči! 80 fil.

Folnegović Fran, Na okup! Onima koji imadu srca za Hrvatsku, 50 filira.

Galović Marijan. Sveta obitelj uzor kršćanskim obiteljima. Molitvenik i rukovodnik članovom družtva sv. obitelji. Odobrio preč. ordinarijat djakovački, vez. 30 fil.

Горћевић Призренац М. Драматски описи, књига II. „Златна гривна" позоришна игра у четири чина. — „Динамит" шаљива игра у два чина, 1 Кр.

„Glasnik Presv. Srca Isusova", uredjuje O. Kamilo Zabeo, godište III., IV., V., VI. VII., VIII., IX i X. vezano po 72 fil.

„Glasnik sv. Josipa", uredjuje Valent Čebušnik, godište 23., 24. i 25. uvezano po 72 fil.

Gončarov J. A. Oblomov, roman u četiri diela, s ruskoga preveo Martin Lovrenčević, broš. 5 Kr. fino uvezan 7 Kr. 20 fil.

Govori dr. Ante Starčevića i grofa Khuen-Hedervarya u sjednici saborskoj od 18. studenoga 1890. o komasaciji, 20 fil.

Harambašić August dr. Smilje i kovilje. Pjesmice i priče hrvatskoj djeci, karton. 1 Kr. 20 fil

Hattler Franjo O. Cvieće sabrano za katoličku mladež. Na hrvatsko tlo presadila Marija Vudy, učiteljica. Sa mnogim slikama, vez. 1 Kr.

Hattler O. Franjo D. J. Srce Marijino ili pobožna razmatranja o presvetom i prečistom Srcu Marijinu i ujedno priručna knjižica za članove bratovštine prečistoga Srca Marijina. Drugo izdanje. Preveo i neke molitve dodao Stjepan Hadrović, kanonik Vrhbosanski. Odobrili Nadbiskupski Ordinarijati Vrhbosanski i Zagrebački, te Biskupski Ordinarijat Senjski. Ciena elegantno vezanom 50 fil., sa zlatorezom 1 Kr. 20 fil., u koži sa zlatorezom 2 Kr.

Инсион. Ситнице и крутице с пута од Загреба до Сомбора у 1881. години, 60 фил.

Kako češ u kratko i točnu izkušati svoju duševnost, 4 fil.

Kažiprst roditeljem za što valjaniji odgoj djece. Napisao jedan prijatelj sreći obiteljskoj, 20 fil.

Kokotovic Nikola. Pet ruskih pripoviedakah, 60 fil.

Korolenko V., U zločestom družtvu, 60 fil.

Kozarac Josip, Mira Kodolićeva, pripoviest, 60 fil.

Kozarac Josip, Oprava, psihološka studija, 40 fil.

Kozarac Josip, Tri ljubavi iz mladenačkih uspomena, 80 fil.

Krčmarić Bogdan, Ljubav i zloba. Pripoviest iz hrvatskog seoskog života, 60 fil.

Krestovskij V. Dnevnik lahkoumna čovjeka. Prevod s ruskoga, 60 fil.

Krunica ili Cisio i Bratovština sv. Krunice, 6 fil.

Kuhač F. S., Slavjanski i slavenska glasba, 40 fil.
— Ples i plesovna glazba, 40 fil.
— Nova glazbena struja njemačka i sadašnji taljanski kompozitori. 40 fil.

Kuničić Petar. Kumpanija iliti družba, narodni bojni ples saslikami, 40 fil.

Liguori Alfons sv., Devetnica na čast Presv. Srca Isusova. Treće hrvatsko umnoženo izdanje. S dopuštenjem duhovne oblasti, 10 fil.

Litanije Presvetom Srcu Isusovu, 2 fil., 100 komada 1 Kr. 40 fil.

Maron sa Libanona i Tahko Indijanac, preveo Stjep. Vidmar. Sa slikami, vezano 1 Kr.

Molitva blaž. Margarete Alacoque, 4 fil., 100 kom. 3 Kr.

Nauka kratka o zvanju za stališ redovnički (za život samostanski, kloštarski) 20 fil.

Omladina hrvatska pod zastavom Srca Isusova, Spomenica i budnica, sa slikami vez. 1 Kr. 20 fil.

Ormanović M. prof., Tajne spiritizma, 40 fil.

Ouida, Lady Hilda, roman, pohrvatio V. Krišković. 1 K. 20 fil.

Pajić Pavao, Mala razmišljanja kroz tjedan i Devetnica Duhu svetomu po sv. Alf. Liguori-u. Pohrvatio i dodatkom umnožio Pavao Pajić, 20 fil.

Palunko V. K Srcu Isusovu! Poziv Hrvatskomu Narodu pri običoj Posveti Presvetomu Srcu Isusovu. Drugo izdanje. Odobrio Preč. Ordinarijat Zagrebački i Vrhbosanski, 6 fil. 50 iztisaka 2 Kr. 60 fil., 100 iztisaka 4 Kr. 60 fil. 500 iztisaka 20 Kr.

Petak prvi u mjesecu. Pobožnost k Presvetomu Srcu Isusovu. Napisao M. G. S., 4 fil.

Pobožnost najmilija na čast B. D. Mariji kraljici svete krunice, 10 filira.

Podravčanin M., Posljednji plemići Gotali. Tragedija u pet činova, 1 Kr.

Posilović Stefan Dr. Das Immobilar-Recht in Bosnien und Hercegovina. Systematisch dargestellt, 3 Kr 20 fil.

Pravilo trećeg svetovnog reda sv. Franje Asiž ga Dopuštenjem nadbiskupskoga duhovnoga stola u Zagrebu, 10 fil.

Predragović Josip D. J. Sv. Ivan Berchmann D. J. Treći zaštitnik mladeži (1599.—1899.) Po najboljim izvornicima, vez. 1 Kr.

Priručnik Počastne Straže Presvetoga Srca Isusova. S odobrenjem crkvene oblasti. Priredio jedan svećenik Samostanskog Trećeg Reda Sv. Eranje, 20 fil

Proštenje veliko jubilejsko godine 1901. Kratki uputa i molitve, 10 filira.

Pucci Pavao. Čudotvorna moć svete izpovjedi. Darak namienjen katoličkoj mladeži, koja prvi put stupa na svetu pričest. Preveo za hrvatsku mladež O. A. Miletić, 20 fil.

Puntigam Ante D. J., Petar Barbarić. Hrvatski uzormladić. Sa slikama, vez. 1 Kr.

Put svagdanji u čistilište u zajednici sa Božanskim Srcem Isusovim, Blaženom Djevicom Marijom i svetim Josipom, 8 fil.

Rohling Aug. dr. Tajna od la Salette ili proroštvo o koncu svieta. Preveo Dragutin Jambrečak, 60 fil.

Sandeau Jules, Mandica, preveo Josip Prigl, Kr. 1.20

Selak Fr., U ženskom družtvu. Slike i crtice iz života, 2 K.

Sienkiewicz Henryk, Križari, roman u 2 knjige, sa slikami, 5 Kruna, eleg. vezano 7 Kr.

Sienkiewicz Henryk, Quo vadis? Pripoviest iz dobe cara Nerona. Preveo August Harambašić, Kr. 2.40

Sisolski Jenio, Pod puškom, 1 Kr.

Shakespeare William, Julij Caesar, tragedija u pet činova, preveo Dr. August Harambašić. 60 fil.

Slava starcu Milovanu, Sastavci i pjesme, 60 fil.

Spillman Josip D. J. Braća Korejanci. Povjestnička crtice iz katoličkih misija na Koreji. Preveo za hrvatsku mladež Ivan Dujmušić, klerik vrhbosanski sa slikami, vez. 1 Kr.

Stadler Josip dr. Rajska vrata. Poučna i molitvena knjiga. S odobrenjem nadbiskupskog ordinarijata zagrebačkog i vrhbosanskog, eleg. vezana 1 Kr. 20 fil., sa zlatorezom 2 Kr. u koži sa zlatorezom 3 Kr

Strukić Ignacije Fra. Put k savršenosti kršćanskoj ili treći svjetovni red sv. otca Franje Asiškoga, vezano eleg. u platno 1 Kr., sa zlatorezom 1 Kr. 80 fil., u koži sa zlatorezom 2 Kr. 40 fil.

Šimenčić Gjuro, Sveta potvrda. Nauk o svetom sakramentu potvrde s pobožnošću na dan potvrdni i s jezgrom kršćanskog nauka, 10 fil.

Štiglić Martin dr., Kršćanska kćerka. Molitvenik za žensku mladež. S dopuštenjem preč. nadbiskupske oblasti zagrebačke, eleg. vezan 60 fil.
— Kršćanski mladić. Molitvenik za mužku mladež. S dopuštenjem preč. nadbiskupske oblasti zagrebačke, vez. 60 fil.

Tolstoj L., Kreutzerova sonata. Preveo M. Herzog. 1 Kr. 60 fil.

Tolstoj L. Nik. grof, Sevastopolske pripoviesti, preveo Dr. August Harambašić, 80 fil.

Tolstoj L. Vojna i mir, s ruskoga preveo August Harambašić. Podpuno djelo u 3 knjige 12 Kr., eleg. vez. 16 Kr.

Tomić Janko, Sielo za zabavu i pouku, III. knjiga, vez 60 fil.

Tomšić Ljudevit, Lov na lavove, zabavno-poučne crtice hrvatskoj mladeži, kart. 80 fil.

Tresić-Pavičić A. dr. Macchiavelli i macchiavellizam razprava, 40 fil.

Tucić Mladen pl., Sabrani spisi, sa slikom piščevom, 2 Kr.

Turčić Luka, Zbirka najglavnijih crkvenih i državnih zakona i naredaba, knjiga II. „O vjeri i zapovie-dima", vez. 8 Kr.

Turčić Luka. Zbirka najglavnijih crkvenih i državnih zakona i naredaba, knjiga III. „O bogoslužju". vez. 11 Kr. 50 nč.

Uputa opširna o velikom jubileju godine 1901. s nekim molitvama za porabu stada i pastira, izdao I. Hangi, kanonik, 20 fil.

Vanutelli D. J., Mjesec lipanj, posvećen Presvetomu Srcu Isusovu. Hrvatsko izdanje priredilo Uredničtvo Glasnika Presv. Srca Isusova, vez. 40 fil.

Vidmar Stjepan, Idite k Josipu. Molitvenik na čast sv. Josipu. Odobrila duhovna oblast u Zagrebu. Drugo pomnoženo i povećano izdanje, eleg. vez. 50 fil.

Život sv. Ante Padovanskoga velikog čudotvorca, Po hrvatio sbor duhovne mladeži u Sarajevu, 10 fil.

Život sv. Franje Asiskoga, s malim dodatkom. Napisao jedan štovatelj sv. Franje. 10 fil.

Digitized by Google

VILIM ONDRUŠEK

parna bojadisaona i kemička čistiona odjela,

Ilica 48 - ZAGREB - Ilica 48

preuzima

sve u ovu struku spadajuće radnje

kao

kemičko čišćenje i bojadisanje odjelah, zastora, veziva i t. d.

Brza, točna i solidna podvorba.

500 forinti

plaćam onome, koga zaboli zub ili kome smrdi iz ustiju nakon trajne uporabe **Bartilline vode za zube.** Ciena je bočici 35 nč. (Pakovanje posebno još 10 nč). **Ed. Bartilla-Winkler, Beč, 19/1.** Sommergasse 1. — Zahtjevajte svagdje izrično **Bartillinu** vodu za zube. Prijave o patvorenju nagradjujem. U mjestima, gdje se ova ne može da dobije, šaljem 7 bočica za 2 for. 60 nč. prosto od poštarine. Dobiva se u Zagrebu: kod S. Mittelbacha, Duga ulica 3, u nadbiskupskoj ljekarni I. Pečinovskoga, A. Wingera, Ilica 12, dr. Polašek, ljekarna k „angjelu"; Gospić: Val. Vouk; Požega: J. N. pl. Csillagh; Rieka: Giov. Prodam; Sušak: E. P. Sušanj; Osiek: A. Kaudelka. — U Bosni u svih ljekarnah i svih trgovinah.

Najbolji trifaljski ugljen

bez prašine, u plombiranih vrećah

(50 kilograma = 1 vreća)

stoji 1 krunu 14 fil.

Izvrstna suha

bukova i grabrova drva,

na hvate kao i rezana.

Naručbe prima

Gjuro Breslauer, Ilica 15.

Otvoreno od 1. svibnja do konca listopada.

Nova uprava. Novo uredjenje.

MINERALNA KUPELJ

STUBIČKE TOPLICE

udaljena 3/4 sata od željeničke postaje Zabok, 25 minuta od željezničke postaje Stubičke toplice.

Ove 44—53° C tople, izvanredno djelujuće kupelji nenadkriljive su u svojoj ljekovitosti osobito proti **ulozima, reumi, za kožne bolesti, za živce, kroničkoj katarrh, kroničke exudate, gospojinsku bolest, neuralgiju, Brighitovu bolest, nemoćnost, te za rekonvalescente.**

Postavljanje t. zv. rogova (Schröpfköpfe) dozvoljeno je sada vrhovnom riešitbom vis. kr. zem. vlade, stoga se taj način liečenja od sada u Toplicama prema zdravstvenim uputama obavlja.

Novo uredjenje odgovara svim zahtjevom modernoga konforta.

Sa svoje okolice upravo divotan položaj. Stalna glazba.

Prilike kod svakoga vlaka u Zaboku i na postaji Stubičke toplice.

Sobe od 50 novč., kupelji od 15 novč. počam dalje.

Sve upite riešava i ubavjesti daje administracija kupelji u Stubičkim toplicama, pošta Stubica.

Prospekti šalju se na zahtjev badava i franko.

Za mjesec **lipanj** izašao je krasan molitvenik pod naslovom:

SRCE ISUSOVO

SPASENJE NAŠE.

POUČNA I MOLITVENA KNJIŽICA

za štovatelje

Presvetoga Srca Isusova.

Izdalo uredništvo

Glasnika Presv. Srca Isusova.

S dopuštenjem duhovne oblasti nadbiskupije zagrebačke i starješinstva redovničkoga.

ZAGREB

Tisak i naklada Antuna Scholza

1903.

Obsiže 436 stranica, ciena mu je u platno vezanom **1 K.,** u platno sa zlatorezom **1 K. 60 fil.,** u koži sa zlatorezom **3 K.**

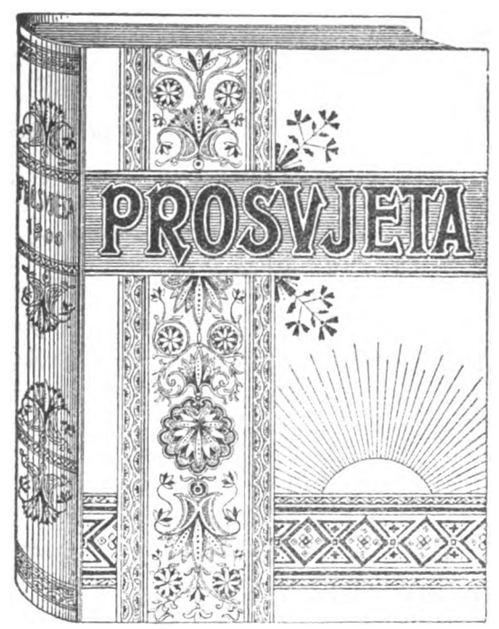

Predplatnike „Prosvjete"

upozorujemo na krasne

originalne korice

za sva dosada izašla godišta »Prosvjete«. Korice izradjene su veoma ukusno u narodnom stilu, polag gornjeg otiska. Ciena po komadu **K. 2.40.**

Tko novac unapred pošalje dobiva za **K. 2.60** korice franko.

Nakladna tiskara Antuna Scholza u Zagrebu,

Gajeva ulica br. 7.

Knjigovežam dajemo popust.

Digitized by Google

reme Eglantine.

Pomast za lice je do danas najbolja i jedino blago djelujuća i **neobhodno potrebna** pomast za lice u **tu-** i **inozemstvu.**

Creme Eglantine prokušano je sredstvo proti svakoj mani i nečistoći kože; odstranjuje — **podpuno zajamčeno — prištiće, sujedice, pjege svake vrsti, crvenilo, hrapavost i upalu kože; nadalje sunčane pjege, smeđu kožu,** te lice postaje mekano poput baršuna i izvanredno nježno. Nadalje je **Creme Eglantine** najbolje i najsigurnije sredstvo za hrapavu i popucanu kožu i **samo danjom uporabom te čudnovate pomasti moguće je uzdržati nježno bielu kožu ruku, vrata i ramena,** te n teint bez nabora sve do **najdublje starosti.**

Najnježnije gospodje, pa i svako djete, mogu zajamčeno neškodljivo sa sigurnim uspjehom „Creme ntine" rabiti.

Ne manje koristan i od izvanredno higienske važnosti je **Creme Eglantine i za mužkarce, koji do vanjštine ; specialno djeluje blago i osvježujuće poslije brijanja,** te **znatno** umanjuje **razdraživost kože.**

Od osobito blagog djelovanja je **„Creme Eglantine"** za kožu pri **promjeni temperature i sparine.**

Dobiva se u **Zagrebu** u ljekarnama: gg. Mittelbach, Pečić; **Belovaru:** A. Werklein; **Našice:** N. pl. ec; **Varaždin:** M. Haimann; **Banjaluka:** Otto Löschner; **Zenica:** J. Šilhabel.

Gdje još nema skladišta, neka se naručbe upravljaju na

A. WINGERA, ljekarnika u Zagrebu, Ilica 12.

Kupujte samo

Indra Tea

najfiniji i najbolji čaj na svietu.

Dobiva se u svih boljih trgovinah, ljekarnah i droguerijah u origin. omoteih.

Glavni zastupnici

Hinko Kaufmann i drug, Zagreb,

Jelačićev trg 8

TELEFON 389.

Najsolidniji izvor kupovanja!

FRAN SARIDJA, ZAGREB, ILICA 39.

Bogato skladište:

Vurenih i svilenih tkaninah, batista, zefira, cretona za haljine.

Crnih tkaninah modnih i za žaobu.

Veliki izbor **chiffona, crettona, damasta i platna** za sve kućne potrebe.

Skladište **sagova, zastora, pokrivača, pletene robe, rublja, marama i ovratnika.**

Uzorke šaljem badava i franko.

Točna i brza podvorba. Stalne cienej

Hrvatski specijalitet!

Jest jedna vrst **izvrstnog platna** koju preporučujem za sve kućne potrebe a **osobito za rublje.**

Široko je **83 ctm.** i sadržaje **23 metra** (30 stari rifa).

Komad stoji Kr. 15.— tvornička ciena.

Na zalihi uvjek do **1000 komada.**

Izključiva prodaja za Hrvatsku kod

FRAN SARIDJA, ZAGREB, ILICA 39.

Najbolje svieće

i ulje za vječno svjetlo

dobiva se u trgovini

mirodija, prekomorske robe, poslastica, brašna i žitka

Alekse Penića,

Zagreb, Gundulićeva ulica br. 17.

M. N·E·U·M·A·N·N

c. i kr. dvorski dobavljač.

(ENGLEZKI MAGAZIN).

Ilica 22. — ZAGREB — Ilica 22.

Najstarija i najveća trgovina odiela. Najbolje i najjeftinije vrelo za dobavu ogrtača, ulstera i odiela u obće priznatoj solidnoj i elegantnoj izradbi sa strogo stalnim cienama.

Veliki izbor sportnih odiela te ogrtača i kabanica iz darovca (Loden) i kostreta (Kameelhaar). Posebni odio za priugotavljanje elegantnih odiela za gospodu po mjeri.

Prva hrvat. tvornica tambura

T. KOVAČIC, ZAGREB,

Ilica broj 41.

Skladište glazbila,

preporuča svoj vlastiti proizvod

TAMBURA

i skladište

gusala, harmonika, cella, flauta, okarina, mandolina itd.

Veliki ilustrovani cjenici na zahtjev badava.

ORKA VODA FRANJE JOSIPA

je jedino naravno sredstvo za odvod, koje je ugodno za uzimati.

---

odpuno uplaćena dionička glavnica

K. 1,000.000

Kupuje i prodaje

sve vrsti renta, založnica, prioiteta, komunalnih obveznica, srećaka, dionica, valuta i deviza.

romese izdaje za svako žriebanje.

Ljubljanska kreditna banka

u Ljubljani, Spitalska ulica br. 2.

Zamjenjuje i eskomptira izžriebane vriednostne papire i unovčuje dospjele kupone.

Daje predujmove na vried. papire. Osjegura srećke proti tečajnom gubitku.

Vinkulira i devinkulira vojničke ženitbene jamčevine.

Eskompt i unovčenje mjenica. Burzne naručbe.

Podružnica u Spljetu.

Novčane uložke prima

u tekućem računu ili na uložne knjižice uz povoljno ukamaćenje.

Ulošci ukamaćuju se od dana uloženja do dana podignuća.

Promet sa čekovima i doznačnicama.

U novije doba preporučuju se sa svih strana velikom reklamom kojekakove pomade i crêmi za lice. U izboru tih sredstva neka budu gospodje oprezne, jer svaka pomada baš nije dobra. Proti sunčanim pjegama (Sommersprossen), proti prištićima (Wimmerl) i proti svim nečistoćam kože daleko najbolje je sredstvo Lanolin-liljan pomada. Ciena lončiću K. 1.—, 3 lončića K. 2,70

Uz ovu treba upotriebiti Lanolin-liljan sapun. Ciena 60 filira, 3 sapuna K. 1.60

Jedino skladište: Ljekarna k „Zrinjskomu" H. Brodjovin, Zagreb, Zrinjski trg 20.

Digitized by Google

Bankovni odjel

prima uložke na knjižice u kontokurentu i u ček-prometu; eskomptuje mjenice, financira trgovačke poslove, obavlja inkasa, pohranjuje i upravlja vriednine. Devize se preuzimlju najkulantnije. Izplate na svih mjestih tu- i inozemstva obavljaju se brzo i uz povoljne uvjete.

HRVATSKA KOMERCIJALNA BANKA

ILICA BR. 5, PALAČA PRVE HRVATSKE ŠTEDIONICE :: ZAGREB.

Mjenjačnica

kupuje i prodaje državne papire, razteretnice, založnice, srećke, valute, kupone. Prodaja srećaka na obročno odplačivanje.

Glavna kolektura ug. povl. razr. lutrije.

Osjeguranje proti gubitku kod žriebanja. Revizija srećaka i vriednostnih papira bezplatno. Unovčenje kupona bez odbitka.

Spasili ste svoj novac

POKUĆTVO

ako ga u svojoj domovini ostavite, nabavljajući

samo kod I. hrvatske

stolarske udruge za stolarske i dekorativne proizvode

Zagreb, Preradovićev trg br. 2. — (Palača I. hrvatske štedionice).

Ovo je jedino i najveće skladište

POKUĆTVA

koje izradjuju same domaći t. j. zagrebački stolari i tapetari. Razvitak domaćega obrta odvisi od hrvatskoga občinstva, jer nije dosta da pišemo i govorimo, nego da i radimo prema lozinki:

„Svoj k svomu!"

Zagreb, Petrinjska ulica br. 85.

Zagreb-Ameri

Odprema putnika

najvećimi najsigurnijimi i najbržimi parobrodi na svietu

preko Bremena u Ameriku, Australiju, Aziju i Afriku.

Najjeftinije ciene. — Dobra obskrba.

Potanje ubavjesti

F. MISSLER,

Zagreb, Petrinjska ulica br. 85.

Poslovnica za Primorje, Dalmaciju i Istru:

Rieka-Fiume, Riva Szápári broj 4.

VESNA

Štedna i predujamna udruga hrvat. književnika

Zagreb, Ilica broj 27, I. kat.

Prosterije društva hrvatskih književnika.

Prima uložke i daje zajmove

uz najpovoljnije uvjete.

Poslovni dani: srjedom i subotom od 6—8 sati.

Novi članovi mogu vazda pristupiti. Udrugarom može postati svatko. Pravila šalju se na zahtjev badava.

Odlikovano na izložbi:

Beč 1873. Lisabon 1873. Marsilj 1874. Paris 1875. Paris 1876. St. Jago (Južna Amerika) 1876. Paris 1878. Stolni Biograd 1879. Trst 1882. Budimpešta 1885. Na higien. izložbi u Nizzi 1890. i na II. internacionalnoj farmac. izložbi u Pragu 1896.

Hafnerov prašak za zube

„Odontosmegma"

Ciena je škatuljici 1 for.

Dobiva se gotovo u svih ljekarnah.

I. HAFNER, zubar u Zagrebu,

Ilica br. 27.

Utemeljeno god. 1862.

IVAN WAGNER

Utemeljeno god. 1862.

Ilica br. 9. ..... ZAGREB ..... Ilica br. 9.

Vlastita tvornica platnene robe u Českoj i Moravskoj kao i vlastita tvornica rublja.

Preporuča svoje bogato uredjeno skladište sve vrsti tkanina vlastitog proizvoda uz umjerene ciene ter u najboljoj kakvoći kao: **platna za plahte** u jednoj širini, te pravog **creas-platna** u svim širinama za sve spadajuće rublje, **damast-gradla, stolnjaka, ubrusa, ručnika, garnitura za kavu** sa i bez ajour ruba biele i bojadisane u najnovijoj izvedbi, **žepnih rubaca** bielih i bojadisanih sa i bez ajour ruba, nadalje preporučam **pamučnog platna, chiffona, cretona, batista, pamučnog creas-platna** od najbolje kakvoće.

Bogato sortirano skladište gotovog rublja za gospodu, gospodje i djecu

u svim veličinama kao i najboljim izvedbam, te sve vrsti pletene robe u najmodernijim izvedbama.

Vlastiti proizvod: „Opreme za nevjeste" od najjednostavnije do najfinije izvedbe, te kao strukovnjak i proizvadjač mogu najbolje udovoljiti željam.

Cjenici i uzorci šalju se na zahtjev badava i franko.

Salvator-Creme najbolje kožu poljepšavajuće sredstvo bez masti

daje koži bielu, gladku i nježnu boju. Izvrsno sredstvo proti sunčanim pjegam, jetrenim mrljama, sunčanom žaru, odstranjuje svaku nečist kože. Duljom uporabom ove creme postaje koža vanredno fina i nježna, naborak nestaje, te dapače i u odmakloj dobi svoju svježost uzdržaje.

Jedan lončić sa naputkom uporabe 1 K.

Centralno skladište za razpačavanje kod

S. Mittelbacha

ljekarna Salvatoru i droguerija

Duga ulica 3. ZAGREB Duga ulica 3.

Digitized by Google

PROSVJETA

Slika za „Prosvjetu“ Vlaho Bukovac.

NAKLADA TISKARE ANTUNA SCHOLZA U ZAGREBU.

Digitized by Google

Sadržaj XII. broja:

Deželić Velimir dr.: Prvi kralj. Historički roman iz hrvatske prošlosti (nastavak) 361
Novak Vjenceslav: Ženitba Marka Kraljevića (nastavak) 365
Sienkiewicz Henrik: Potop. Historički roman. Preveo dr. August Harambašić (nastavak) 367
Safvet Mirza: Leili 378
Heinz Antun dr.: Biologijske i kulturno-povjesne crtice o kafi i čaju (svršetak) 376
Justus Liebig 382
Petrograd 384
M. i Stjepan Seljan: Ta misa, ta loo, ta loo misa! 386
Listak 387
Hirc D.: Kako da ispitamo podzemni tok naših voda ponornica 387

Slike:

Bratac pade 365
Dvoržak Franjo: Leptir 369
Soulacroix F.: Zdravica 373
Hrv. diletantska pozorišna družina u Dubrovniku 377
Vlaho Sliepi Obuljen p. Iva . . . 377
Čajevac 379
Petrograd: Pogled od burze na Nevu i zimsku palaču 380
Petrograd: Slika sa Nevskij-prospekta 380
Petrograd: Dvor polazi iz zimske palače 381
Petrograd: Ponutrica Preobraženskija crkve 381
Ruski car Petar Veliki 384
Petrograd: Obnovljeni ljetni dvorac Petra Velikoga 384
Senatska palača i spomenik Petra Velikoga u Petrogradu 385
Most Nikolaja II. u Petrogradu . 385
Hrv. tamb. sbor „Lisinski“ na otoku Visu 388
St. Paulo Correis 389
Bokeljska mornarica 389
Epitafij carice Jelisave u Lincu . 392
Hasan Fehmi paša, solunski valija 392
Orijaš Fedor Mahnov 392
Umjetnički prilog.

Najveće čudo ovog stoljeća jest bezdvojbeno d
struko-elektro-magnetički krst R. B. broj 86967 izum go
Alberta Müllerta u Budimpešti, V., Vadasz-ulica br. 42 a
a dobiva priznanice od bivših bolestnika, koji su već go
godina bolovali i u obće mislili, da više nikada ozdra
neće, ali svaki onaj, koji se je na Müllerov izum obra
osvjedočio se o čudu, a danas smo opet u stanju jednu
znanicu oglasiti. Ista glasi: Štovani gosp. Müller! Moja
pruga je 9 godina trpjela na glavobolji, nesvjestici, rem
tizmu, udnim grčevima i nespavanju, sve sam pokušao,
još da sa Vašim strojem pokušam, te sam jedan takav s
od Vas naručio, pa gle čuda, od onoga dana, čim je s
počela upotrebljavati sve lakše i danas nakon 9 godina t
patnje jest sasma ozdravila. Stoga nemogu drugo neg
Vam izrečem najiskreniju hvalu jesam Vama do groba
hvalni Franjo Hlatschka, Budimpešta, Gisela ul. br. 42

Dvostruki elektro-magnetički kr

ili zviezda

86967

R. B. br. 86967 pomaže i okrepljuje s jamstvom kod gihta, astme (teško disanje), reuma, epilepsije (padavice), influence skopčane sa boleši hrbta, ischiasa, nagluhosti, nervoznosti, nespavanja, znjenja u uhu, zubobo bledila, kucan srca, migrene, vobolje, stuđ ruku i nogu, tanju na tie kod drugih ži nih bolesti. Do 20 godin stare bolesti i čene su pos

Upozorujem osobito p. n. občinstvo na to, da se stroj ne smije zamjenjivati sa Voltinim, koji je po svoga neuspjeha zabranjen u Njemačkoj kao i u Au Ugarskoj, dočim moj dvostruki elektro-magnetički ili zviezda R. B. N. 86967 osobito se hvali i uživa rednu dopadnost poradi svoje **izvrstne ljekovitos**

Bolestnik, koji po mojem stroju nebi bio izliečen dulje u roku od **45 dana**, dobiva novac natrag. Gd jedan liek nije pomogao, molim pokušati moj stroj.

Mali stroj stoji 4 K. Rabiti ga mogu samo
Veliki stroj stoji 6 K. i veoma slabe gospodje
Rabi se kod bolestih rih do 20 godina.

Pouzećem ili ako se unapred pošalje novac raz
glavna prodavaona za tu- i inozemstvo

ALBERT MÜLLER
Budimpešta, V., Vadasz-ulica 42
Dopisi obavljaju se i u hrvatskom jeziku.

Čuvajte se patvorina mojih jedino pravih preparata.

Balzam
(Tinctura balsamica)

dobavlja na veliko i na malo jedino oblastno povlaštena i u trgovačkom registru unešena, protokolirana

Balzam-tvornica
ljekarnika A. Thierry-a
u Pregradi kod Rogatca.

Pravo samo sa ovom zakonito dozvoljenom i sudbeno registriranom zelenom zaštitnom markom.

Podpuna oprema mojega balzama stoji pod zakonitom zaštitom uzoraka.

Najstarije, najprokušanije, najjeftinije i najsućnije pučko domaće sredstvo proti prsnim i plućnim bolim, kašlju, izbacivanju, grčevi u želudcu, bestećnosti, ošem ukusu, neugodno mirisavom vonju, izrigavanju, zgaravici, napuhlosti, teškoj

Da preduseret nem svim vrstim patvorinah, vodim sada po visokoj oblasti dozvoljenu, zakonitu zaštitnu marku

Centifolien mast
balzam mast iz „roza centifolia“.

Privremeno najjača pomast od velike antiseptičke vriednosti. Od nedostižívog djelovanja proti upali.

Kod sv h još tako starih izvanjskih boli, ozlieda i rana siguran uspjeh, ili barem poboljšica, odnosno ublažujuće sredstvo bolin. Izpod 2 doze ne odpravlja se, odprema se samo uz predhodnu doznaku ili uz pouzeće iznosa. Zajedno sa poštarinom, tovarnim listom i omotom itd. stoje:

2 lončića 3 krune 40 filira.

Opominjem, da se ne kupuju bezkoristne patvorine i molim, da se točno pazi na to, da je na svakom lončiću utisnuta zaštitna marka i i tvrdka ljekarne „k angjelu čuvaru“ **A. Thierry-a u Pregradi.**

Ljekarna „k angjelu čuvaru“

A. Thierry u Pregradi

probavi itd. upotriebljuje se uspješno proti nutarnjim i vanjskim bolim, proti zubobolji, ustnoj gnjiloći, ozebljinami i opeklinami itd. Gdje neima skladišta, neka se izravno naručuje pod naslovom: **Balzam-tvornica ljekarnika A. Thierry-a u Pregradi kod Rogatca.**

Na sve stanice Austro-Ugarske stoji sanduk franko sa 12 malih ili 6 dvostrukih boca 4 krune, 60 malih ili 30 dvostrukih boca 13 kruna, u Bosnu i Hercegovinu 30 nč. više.

Patvoratče i oponašatelje, kao i preprodavaoce ovakovih patvorina proganiti ću na temelju zakona o zaštitnih markah sudbenom strogošću.

Svaki lončić mora biti u takav posve jednak naputak sa tom zaštitnom markom umotan. Krivotvoritelje i oponašatelje moje jedino prave centifolien masti progoniti ću na temelju zakona o zaštitnoj marci sudbenom strogošću; isto tako preprodavaoce patvorina. — Gdje ne obstoji skladište, neka se naručuje izravno pod naslovom: **Ljekarna „k angjelu čuvaru“ i tvornica balzama A. Thierry-a u Pregradi.** — Odprema se obavlja se bez razlike samo uz predhodnu doznaku ili pouzećem iznosa.

Zagreb, Petrinjska ulica br. 85.

Zagreb, Petrinjska ulica br. 85.

Zagreb-Amerika

Odprema putnika

najvećimi najsigurnijimi i najbržimi parobrodi na svietu

preko Bremena u Ameriku, Australiju, Aziju i Afriku.

Najjeftinije ciene. — Dobra obskrba.

Potanje ubavjesti

F. MISSLER,
Zagreb, Petrinjska ulica br. 85.

Poslovnica za Primorje, Dalmaciju i Istru:
Rieka-Fiume, Riva Szápári broj 4.

Otvoreno od 1. svibnja do konca listopada.

Nova uprava. Novo uredjenje.

MINERALNA KUPELJ
STUBIČKE TOPLICE

udaljena $^3/_4$ sata od željezničke postaje Zabok, 25 minuta od željez
ničke postaje Stubičke toplice.

Ove 44—53° C tople, izvanredno djelujuće kupelji nenadkriljive su u svojoj ljekovitos
osobito proti **ulozima, reumi, za kožne bolesti, za živce, kronički katarrh, kro**
ničke exudate, gospojinsku bolest, neuralgiju, Brighitovu bolest, nemoćnost, t
za rekonvalescente.

Postavljanje t. zv. rogova (Schröpfköpfe) dozvoljeno je sada vrhovno
riešitbom vis. kr. zem. vlade, stoga se taj način liečenja od sada u Toplicam
prema zdravstvenim uputama obavlja.

Novo uredjenje odgovara svim zahtjevom modernoga konforta.

Sa svoje okolice upravo divotan položaj. Stalna glazb

Prilike kod svakoga vlaka u Zaboku i na postaji Stubičke toplice.

Sobe od 50 novč., kupelji od 15 novč. počam dalje.

Sve upite riešava i ubavjesti daje administracija kupelji u Stubičkim toplicama, pošta Stubi

Prospekti šalju se na zahtjev badava i franko.

GORKA VODA FRANJE JOSIPA

je jedino naravno sre
za odvod,
koje je ugodno za uz

Podpuno uplaćena dionička glavnica
K. 1,000.000

Kupuje i prodaje
sve vrsti renta, založnica, prioriteta, komunalnih obveznica, srećaka, dionica, valuta i deviza.

Promese izdaje za svako žriebanje.

Ljubljanska kreditna banka
u Ljubljani, Spitalska ulica br. 2.

Zamjenjuje i oskomptira
izžriebane vriednostne papire i unovčuje dospjele kupone.

Daje predujmove
na vried. papire. Osjegura srećke proti tečajnom gubitku.

Vinkulira i devinkulira vojničke ženitbene jamčevine.
Eskompt i unovčenje mjenica. Burzne naručbe.

Podružnica u Splje

Novčane uložke p
u tekućem računu ili na u
knjižice uz povoljno ukan

Uložci ukamaćuju se od dano do dana podignuća.

Promet sa čekovima i dozna

Digitized by Google

Digitized by Google

Prilog Prosvjeti" br. 12., god. 1903.

Tisak Antuna Scholza u Zagrebu.

Kochanowski A.: U osvitu pramaljeća.

Digitized by Google

PROSVJETA

Prvi kralj.

Historički roman iz hrvatske prošlosti. Napisao **dr. Velimir Deželić.**

(Nastavak.)

Dok se je to sbivalo na podnožju Kozjaka bilo je u Spljetu mlado i staro sve na nogama. Zvono sv. Dujma neprestano je zvonilo, dozivalo narod.

U samoj crkvi čekalo je plemstvo i svećenstvo u sjajnim odielima. Usred crkve izpred glavnoga žrtvenika, bile su nosiljke, na kojima je počivalo izmrcvareno, svilenim plaštem pokriveno tielo umorenoga svećenika Dobrinje. Okolo, na okolo, stajali su svećenici i držali duge duplire i pjevali latinske psalme.

U klecalu izpred nosiljaka klečao je glavom sam nadbiskup spljetski Ivan.

Njegovo je lice bilo mirno, njegovo čelo gladko. Ništa nije pokazivalo nemira ni uzrujanosti. Njegove ruke bile su sklopljene na molitvu.

U samom hramu izgledalo je sve svečano i dostojanstveno. Ali vani, izpred crkve, nije bilo tako tiho.

Vani je bučio narod latinski i ružno gledao na svakoga sugradjana, za kojega je znao, da je Hrvat. Na licima ovih ljudi vidilo se, da im niesu po ćudi drakoničke odredbe gradskoga poglavarstva. Ipak se nitko nije usudio silovito oprieti naredbama poglavice gradskoga i njegovih senatora. Znali su, da i oni to samo od nužde čine. Glasnici su već prije nekoliko ura dojavili, da opasnost prieti gradjanima, jer dolaze hrvatske čete s Berislavom na čelu, da upokore neposlušan grad i da osvete nepravdu, koja je učinjena Hrvatima i njihovom svećeniku Dobrinji. Znali su dobro i oni najusijanijih glava, da bi se uzalud bilo opirati kraljevskim četama, jer da im slučajno podje za rukom odbiti navalu ovih četa, što to hasni, kad je u moćnoga kralja Tomislava vojske u tolikom broju, da ih može sve uništiti, sve smlaviti i tako razoriti njihov grad, košto je nekoč Tito, car rimski, razorio grad Jeruzalem, da nije ostao ni kamen na kamenu. Sudbinu Jeruzalema niesu ponosni potomci Dioklecijanovi htjeli da podnesu, pak za to im nije preostalo drugo, već da za čas opet prignu svoju glavu pod sramotni jaram, te da zadovolje svim željama kralja Tomislava, dotično njegovoga vodje Berislava.

S toga se nije niti jedan Spljećanin našao, koji bi djelom htio da zaprieči smrtne odsude nad glavnim krivcima, koji su podigli bunu i ubili hrvatskoga svećenika Dobrinju. Neki se tek sakriše u svoje stanove, da ne vide ulaz hrvatske vojske. Drugi pako, kao na zapovjed izadjoše na polje, da dočekaju Hrvate.

To ih ipak nije smetalo, da medju sobom ne izmiene pojedine rieči, koje su pokazivale, kako im je mrzko sve to i kako bi im najdraže bilo, da mogu sve te Hrvate pobacati u more i uništiti i njih i njihovu kraljevinu.

Načelnik, koji se je neprestano nalazio blizu gradskih vrati sa svojim senatorima, bio je danas neobično mrk. On je inače uviek pokazivao veselo lice, jer je živio u obilju i jer obično nije imao druge brige, već kako će ljepše pogostiti svoje prijatelje i kakovu će novu jestvinu priugotoviti njegov kuhač. Danas je mrko gledao u zemlju, kao da osjeća, kako je ipak sramotno za potomke starih Rimljana, da se moraju na taki način ponizivati pred ovim barbarima, pred ovim stranima, pred ovim Hrvatima, koji ne mogu pokazati ni Cicerona, niti Horacija, niti Vergila, niti Vitruvija, pa niti sv. Augustina. Pa eto, ovi barbari ući će u ovaj starodavni grad kao gospodari. U hramu svetoga Dujma slušati će, kako se pjevaju molitve u slavu njihovoga kralja. Na bedemima vidit će glave rimskih baštinika, koji su samo za to poginuli, jer su za čas zaboravili, da su podložnici hrvatskoga kralja. Jadnom poglavici spljetskom to nije išlo u glavu i on se je taj čas smrknuo i snuždio.

Takova ga je našao neki prijatelj senator:

— Ti si žalostan, moj druže?

— A zar mogu biti veseo? — odvrati mu on.

— Vjerujem ti, da ne možeš, ali što ćeš, kad je svetom Dujmu pravo, možeš i ti biti zadovoljan s tom komedijom.

— I ti to nazivlješ komedijom?

— Pa kako da drugačije to sve nazovem nego komedijom? Zar ima išta zbilje na tom? Zar naš nadbiskup ne igra komediju, kad moli uz ostanke onoga heretika? Zar ti ne ćeš glumiti komediju, kad budeš vojvodu kraljevoga uvjeravao o nepokolebivoj poslušnosti i pokornosti ovoga slavnoga grada? Zar mi svi skupa ne ćemo glumiti komediju, kad budemo klicali u slavu kralju hrvatskom Tomislavu? Zar nam to ide sve od srca? Zar mi u istinu osjećamo sve ono, što radimo?

— Zaista ne! — uzdahnu načelnik.

— Dakle mi glumimo. Mi smo svi komedijaši.

— Samo da hoće već ta komedija jednom već i svršiti, pak da se ne pretvori u tragediju.

— He, tko zna! Nikomu nije na čelu napisano, što mu je sudjeno. Ali ne brini se za to moj druže. Danas glumimo komediju, a glumimo ju kralju hrvatskomu, ako mu se svidi, to bolje po nas. Što će sutra biti, za to ne pitaj, jer koliko te poznam, ti si filozof, koji ljubiš mir i koji znaš, da odviše misliti nije zdravo i da kvari želudac. Onda sbogom tvoje izvrstno vino iz solinskih gorica, s Bogom tvoji divno priredjeni jastozi i fine morske ribe . . .

— Da, da, — uzdahnu načelnik — imaš pravo. Nije dobro misliti, što će sutra biti.

— Tako je! Sada samo misli na današnju komediju, koju glumimo.

— Ti ne prestaješ govoriti o komediji. A žalostna ti je to komedija, u kojoj ima i mrtvih glava. Eto pogledaj onamo!

I načelnik pokaza rukom na glave, koje su nataknute na kolcima gledale ukočeno u sviet.

— Br, — odvrati senator — fukara... crvotočine... ništa drugo. Nekada su Rimljani za svoje igre u cirko-

Digitized by Google

vima takove ljude bacali pred zvieri. I pravo su imali. Bilo je bogatuna, koji su tjelesima svojih robova hranili ribe u svojim ribnjacima.

— Istina, ali ono su bili robovi.

— Robovi ili fukara. Svejedno! Gad . . . smrad . . . Plemići niesu, pa što te briga!

— Svejedno je rimska krv, koji teče pred hrvatskom.

— Rekoh ti, niesu li stari Rimljani bacali žive ljude pred zvieri. Pomisli, da su Hrvati zvieri?

— Ti se uviek šališ, — odvrati mu zlovoljno načelnik.

— Imam i zašto. Veselim se objedu, koji si dao prirediti za vojvodu hrvatskoga, a na koji si imao dobrotu i mene pozvati.

U to se čule trublje i rogovi iz daljine, a sa bedema gradskih jasno se već vidili hrvatski konjanici.

— Dolaze! — reče načelnik.

— Dolaze! — razglasilo se u tili čas po čitavom gradu.

Gradski most, koji je zatvarao vrata spram ceste, koja je vodila k Solunu bio je zatvoren.

Potraja nekoliko časaka i eto prvih hrvatskih četa do pred same zidine grada Spljeta. Na čelu svima pokaza se sada Berislav. Njegov vojnik zatrubi tri put.

Sa kule, kroz koju su vodila gradska vrata, ozva se stražar grada Spljeta. Zatrubivši tako poviknu dolje:

— Tko je dolje i u čije ime dolazi!

A trubljar Berislavov, po zapovjedi, odvrati:

— Ovdje je vojska svietloga kralja hrvatskoga Tomislava. Na čelu joj jaše slavni Berislav, sin slavnoga otca Tihomila, i on zahtieva u ime svoga kralja, da se njegova vojska pusti u grad Spljet i da se čitavi grad pokori njegovom kralju. Ako ne učini milom, učinit će silom.

Prodje par časaka. Bilo je jasno, da stražar očekuje odgovor gradskih poglavara.

Za malo vremena vrati se na prvašnje mjesto kule i vikne:

— Slavni poglavice i senat grada Spljeta poručuju gospodinu, svietlom vojvodi, Berislavu, da nije od potrebe prietiti se gradu našemu ni ognjem ni mačem. Ovaj grad i sam znade, koja mu je dužnost i zato rado otvara vrata vojsci slavnoga hrvatskoga kralja Tomislava.

Berislav nije pravo vjerovao svojim ušima. Sve do ovoga časa mislio je, da će mu se grad oprieti i da će bar pokušati, da se opre, a kad tamo, eto bez ikakova prolievanja krvi otvaraju se gradska vrata na samu njegovu rieč. Tomu se zaista nije nadao. Izprvice pričini mu se, da bi to mogla biti kakova varka, ali ta ga misao s mjesta prodje, jer što bi napokon mogli Spljećani, da poluče s takovom varkom? Ako i njega prevare znali bi, da iza njega i njegovih četa jošte stoji možna vojska kralja Tomislava. Bilo je jasno, da se Spljećani ne kane protiviti njegovim zapovjedima. Lovor junačke slave, koji se dobiva u krvavoj borbi nije dakle ovaj put mogao steći. Sad mu nije preostalo drugo, već da obavi svom strogošću kazne nad buntovnicima.

Jedva su mu prelietale glavom te misli, kad eto već se spušta lančanik most. Gradska se vrata otvaraju, a na gradska vrata eto pred Berislava gradskih poglavica.

Berislav se nije iznenadio, kad je vidio sjajna odiela ovih plemića. Vičan je bio gledati razne svečanosti po Italiji, ipak mu nije bilo neugodno vidjeti i ovdje razkoš i sjaj i znati, da svi ti ponosni ljudi stupaju pred njega.

On podbode svoga konja, uzpravi ponosno svoju glavu i poleti do njih. Kad je već dojahao posve blizu pristupi k njemu gradski poglavar, držeći na jastuku gradske ključe i reče:

— Svietli gospodine! Pozdravljam te u ime svoje i senata grada Spljeta! Da si zdravo, vojvodo našega slavnoga kralja Tomislava, kojega neka Gospod uzdrži zdrava i živa dugo na sreću njegovih podanika, medju koje se imadu čast ubrajati i vazda njemu vjerni gradjani starog ovoga grada! Ove ključeve gradske predajem u tvoje ruke kao znak, da je tvoj gospodar naš gospodar, da se pred njegovim prestoljem prostire u prah lav naše slave i da se čitavi naš grad ponosi, što ima za kralja tako dobroga i tako slavnoga kralja.

Izrekavši to, pokloni se načelnik grada Spljeta duboko i pruži ključeve Berislavu.

Taj sveudilj ponosno sjedeći na svom konju odvrati:

— Gradjani spljetski! Drago mi je, da ste mirnim načinom i od svoje volje otvorili vrata gradska. Dojaviti ću to svojemu svietlomu kralju i pohvaliti taj vaš čin. Nadam, da ste to učinili, jer vam je srce vaše zahtievalo tako, a ne za to, jer ste se bojali krvavoga rata. Vi ste potomci slavnih predja, koji su znali krv lievati, pak vjerujte mi, ja bih se bio rado pobiti s vama. Vidio bih, da li još u vama ista onakova krv teče, kako je tekla za Scipiona i Julija Cezara. Moram vam iskreno reći, da su mi zazubice rasle za lovorom, koji bih ovim svojim mačem odsjekao iz stablike vaše slave. Ali vi ste otvorili vrata mirno. I bolje je tako! Moj kralj će za cielo biti s vama vrlo zadovoljan. Ipak nemojte misliti, da u vaš grad dolazim kao prijatelj. Prije, nego li stupi moja noga u vaš grad, želim, da znate, da dolazim kao osvetnik za onu krv, koju ste vi nedužno prolili. Došlo je naime do ušiju svietloga mojega kralja, da ste ubili njegovoga svećenika Dobrinju, da ste napali mnoge Hrvate i da ste ovdje podigli bogumrzku bunu. On me je za to ovamo poslao, da svom strogošću od vas zahtjevam, da nam izručite krivce. Ne učinite li to s dobra, a onda jao vama. Gnjev mojega kralja sasut će se na vas, i ovaj grad izpunit će se jaukom i plačem.

Gradski načelnik, koji je odkrivene glave slušao tu čitulju prekine ponizno govornika, obuzdavajući jedva srčbu, koja ga je spopadala slušajući te prietnje.

— Gospodine, ti prebrzo prietiš, dok još ni ne znaš, što je ovaj prepokorni grad Spljet učinio.

Berislav razkolači oči i upita brzo:

— Što je učinio?

A načelnik pokaza rukom na bedeme gradske.

— Ne vidiš li one tamo odsječene glave, što zure na nas sa kolaca na bedemima gradskim?

— Vidim, i vidio sam ih već jašeći ovamo.

— Eto gle! One glave neka ti odgovaraju mjesto mene.

— One glave? — zapita Berislav.

— Da, one glave! Senat je odmah kaznio krivce smrću, one krivce, koji su se usudili ustati proti volji njegova veličanstva kralja hrvatskoga. Je li ti sada pravo gospodine vojvodo . . .

A Berislav kimnu glavom i reče:

— Pozdravljam vas, plemeniti gradjani grada Spljeta, sad vidim da osjećate u srcu svojem pravu ljubav pram mojemu gospodaru i kralju Tomislavu. Vi nieste to dokazali samo riečima već i djelom. Sada mogu mirno uljezti u grad i uvjeriti vas o milosti kraljevoj.

I on htjede da na čelu povorke udje u grad.

Načelnik ga još za čas zaustavi.

— Gospodine, i još to nije sve. U prvostolnoj crkvi svetoga Dujma čeka te sam presvietli nadbiskup spljetski, koji će te pozdraviti kao namjestnika kraljeva i predati ti kosti nevino ubijenoga svećenika Dobrinje.

— Zaista, — reče Berislav — moram priznati: grad Spljet učinio je više, no što sam se i nadao. To me veoma veseli, a veselit će i mojega kralja, budite uvjereni, da ste mi ugodili. Hvala i tebi, načelniče, i svim senatorima!

Na to podbode konja i predje preko mosta. Hrvatska vojska stade ulaziti u grad. Sva zvona zazvoniše, a gradjani spljetski stadoše pozdravljati vodju hrvatskih četa. On upravi svoj pravac spram sv. Dujma, jer je sada znao, da tamo čeka spljetski nadbiskup sa svećenicima.

Digitized by Google

Taj čas mogao bi svaki stranac misliti, kolika li ljubav vlada u gradu Spljetu i mir.

Došavši do crkve preda uzde svojega konja u ruke roba Strezinje, koji je za njim jašio. Sam pako podje sa nekim svojim častnicima u hram božji.

Ušavši u hram zapazi u prvi mah na povišem mjestu ostanke pokojnoga Dobrinje i začu piev naroda i svećenika. Pobožne pjesme miešale se s dimom tamjana, koji je nekim mističnim velom obavijao ove kipove i ove mramorne stupove, ove ljude i ove ostanke ubijenoga Dobrinje i čitavu nutrinu staroga hrama.

Zapazivši nadbiskup spljetski došljaka ustade sa svoga klecala, diže se i stupi napried te zapjeva jakim i snažnim glasom latinsku pjesmu u slavu hrvatskoga kralja Tomislava.

XII.

Berislav je očito uživao u počastima, koje su mu priredili poglavice grada Spljeta. On, koji je još malo prije mislio, da će samo oružanom rukom moći uništiti odpor buntovnika začudio se je ne malo, kako su to prijazni ljudi. Ipak on je odviše dugo boravio u Italiji, a da mu ti dogodjaji ne bi bili sumnjivima. Sjetio se je one: „Timeo Danaos et dona ferentes“. Bilo kako mu drago, treba bit na oprezu. Ne treba im sve vjerovati. Lukavi su, i Bog zna kakovu su mi zamku izmislili, u koju me žele uhvatiti. Uza sve to bilo mu je vrlo milo, da je sve dosada tako dobro pošlo za rukom, jer napokon on je eto bez prolivene krvi postao gospodarom grada i nikoga nije bilo, koji bi mu se usudio oprieti. Zadovoljan promatrao je znamenitosti grada Spljeta i prispodabljao ih onima, što ih je vidio u Rimu.

Nije bio prvi put u Dioklecijanovu gradu, koji ima podobu ne baš posve pravilnoga pravokuta obzidana sa četiri golema zida, a koji gleda svojom užom stranom spram mora. Na četiri strane grada bile su četiri goleme kule, od kojih je svaka imala do 12 četvornih metara temeljne površine. Četvera vrata vodila su u sriedi svake od glavnih pravokutnih zidina. Ta vrata bile su osmerokutnim kulama sa svake strane utvrdjena. U svemu bile su gradske zidine utvrdjene sa šestnaest kula. Glavna vrata gledala su na sjever. Kroz ta vrata ušao je Berislav sa svojom vojskom idući iz Soluna u grad Spljet. Ta vrata zvala su se zlatnima: „Porta aurea“. Zapadna su vrata bila željezna: „Porta ferrea“, iztočna mjedena: „Porta aenea“ i napokon se južna vrata nazivala „Porta argentea“ t. j. srebrna vrata.

Berislav, koji je dobro znao, da je tu palaču načinio car Dioklecijan, žalio je, što su u tu ogromnu sgradu uzidane svakake kućarice i ružne sgrade. Veselio se ostancima stare veličine i promatrao s nekim umjetničkim ukusom stil i umjetničke oblike starih vremena, što se tuj miešahu s barbarstvom novijega doba.

U njegovoj porodici bilo je doista umjetničkoga osjećanja. Njegov otac Tihomil i majka mu Milena imali su u svojim dvorovima dosta umjetnina. Neke su donesli iz stare Siscije, kao baštinu Mileninih rodjaka.

Zato nije bilo čudo, da su se i Berislavu svidjali veliki korintski stupovi sa silnim lukovima, što su daleko nadvisivali nove kuće, kao da simbolično dokazuju, kako su tek pigmeji i liliputanci ti nasljednici starih rimskih careva i senatora.

To čuvstvo nije ga u ostalom prvi put sada snašlo, mnogi put imao ga u Italiji, kad je stupao po starom rimskom forumu i po Kapitoliju.

U tuštoj tami ovih novih kućica i kuća, dvorišta i zidina on je stupao kao da vidi pred sobom stoljeća i njegova je fantazija vezala prošlost sa sadašnjošću i nije gotovo niti pazio na rieči gradskoga načelnika, koji je ponizno uzanj stupao i tumačio mu, gdje koji senator stanuje.

Nije on njemu znao mnogo protumačiti, tek natucao bi kod pojedinih sgrada, da je ovo bio hram Jupitrov, ono Aeskulopov, a tko zna da li je i bio. Tako se tek pričalo. On mu pokaza i neku tamnicu, za koju reče, da su u nju zatvarali mučenike za vrieme cara Dioklecijana, kad su vladali oni užasni progoni proti kršćanima.

Od krasnih rimskih umjetnina, kipova bogova i božica, dašto da Berislav nije više mnogo vidio. Ivan Ravenjanin očistio je grad od poganskih kipova i znakova, a Jupitrov hram pretvorio je u prvostolnu crkvu, stari rimski bogovi ležali su pod zemljom. Ali Berislav nije mnogo za njima žalio. Napokon ga povede načelnik na brdo Marijan odakle je pukao krasan pogled na more i na čitavi okoliš.

Pred Berislavovim nogama prostirao se čitavi Spljet i on se je divio kulama i kućama, luci, u kojoj se nalazili brodovi i male brodice, on se je divio veličajnosti mora i prirodnim krasotama. Divio se moru kastelanskom i solinskom polju, divio se brežuljcima punim masline i mendula, smokvi, i sočnih breskvi, divio zelenoj lozi i plodnim livadama.

Divio se je spljetskom zalievu i otoku Braču, najvećem dalmatinskom otoku, obraštenom lozom i maslinom sa gorom Vidovicom. Poznavao je on dobro taj otok, pak je tamo i bio u mladjim danima kod nekoga junačkoga mornara Frane Novaka, što ga je ponudio zlatnim vinom zlataricom, finim ribama, prženim na ulju i ovnujskim sirom, a koga je on nazivao od milošte gospar Keko.

Divio se Berislav i malom otočiću Šolti, što se na zapadu od Brača ščućurio kao pile kraj orla. Vidio je on i Pelegrin rt otoka Hvara, i otok Vis sa gorom Humom. I kud mu je oko kružalo svagdje je opazio nešto nova, nešto, što ga je veoma zanimalo ili je opet u njemu budilo stare uspomene na prošle dane.

Nije mu izmakao oku niti otok Čiovo, ni grad Trogir, ni brdo Kozjak, ni Solin, ni visoki kraljevski Klis. Pa kad je tek bacio pogled na iztok od Spljeta i zapazio divnu goru velebit Mosor, koji čuva hrvatsku Poljicu, nije mogao, da ne uzklikne:

— Divna li je ovo zemlja, kao da je Bog htio nabacati sve krasote svoje u taj kraj. Sretan li je vladar, koji je gospodarem ove zemlje.

Sjedeći na kamenu dugo je tako gledao, a uza nj je stajao gradski načelnik spljetski nastojeći, da ga svojim razgovorom udobrovolji.

— Gospodine, svidja li ti se dakle ovaj kraj? — zapita načelnik.

— Kako mi se ne bi svidjao, divim mu se, — uzkliknu Berislav. — Zavidjam svojem svietlom kralju, da ima takovu zemlju.

— Imaš mu na čem zavidjati! — odvrati poglavica gradski, a oči mu zakriesiše kao u mačke.

Taj tren munu mu glavom neka misao, za koju je mislio, da bi mogla biti vrlo važnom po njegov grad.

— Gospodine, — upita iza kratke stanke — ti si četovodja u četi kraljevoj i, ako se ne varam, ti si sin glasovitoga hrvatskoga junaka Tihomila.

Berislav odmah odvrati:

— Jesam.

Načelnik se duboko nakloni, kao da mu tim želi izkazati osobitu počast. Onda načini desnom rukom nekaki okrug oko glave i reče:

— O . . . o . . . ti si dakle sin onoga Tihomila, koji nas je spasio od barbarskih navala, sin onoga heroja, koji je zaslužio, da mu se ime spominje, dok bude svieta i vieka.

— Ti dakle očito štuješ mojega otca? — zapita nešto začudjeno Berislav, ali na obrazima mu se zrcalio smješak zadovoljstva.

Načelnik glasnije:

— Kako, štujem? Ja da ga samo štujem? Ja ga obožavam, ja mu se divim! Ta u njemu je spojena jakost Herkulova, mudrost Ulisova i junačtvo Julija Cezara. Kako

Digitized by Google

da se ne divim takovu čovjeku? Žalim tek jedino, da je Hrvat, a ne Rimljanin.

— I ti to žališ? A zašto?

— Jer bismo mi davno znali nagraditi njegovu slavu.

— Nagraditi?

— Pa da, nagraditi.

— Zar je njemu treba kakove nagrade? Ne ima li dosta blaga i novaca, ne ima li zemalja obilatih, punih vina i maslina? Pa šta mu i treba više?

— Časti, moj gospodine, časti! — planu Rimljanin.

— A kakove mu časti treba? Zar ga nije kralj Tomislav obdario svim častima, kakove samo može dobiti čovjek, koji je Hrvaticu majku sisao.

— Pa to i jest ono, što ti velim. Hrvati ne znadu biti dosta zahvalni. U čemu se odlikuje napokon Tihomil od drugih hrvatskih velikaša? Jesu li mu priredili triumfatorske slave, jesu li mu podali kakov osobiti počastni naslov?

Berislav se ugriznu u donju ustnicu i odvrati muklo:

— Niesu.

— Nu, vidiš li! Ne rekoh li ti pravo? A ti, koji si, kako sam čuo, boravio mnogo u talijanskim stranama, ti znaš, kako Rimljani znadu slaviti svoje ljude. Tihomil bi davno postao gradjaninom grada Rima i kao Hrvat, da se je u Italiji proslavio.

Berislav se nasmjehnu i reče jedko:

— Gle, nešto dolazi na pamet.

— Što? — upita gradski načelnik.

— Koliko je meni poznato, nije Tihomil postao ni gradjaninom grada Spljeta.

Načelnik natmuri čelo.

— To imaš pravo. Ali moji predji niesu mislili na to, jer su napokon bili u zavadi s kraljem Tomislavom, a za mojega načelnikovanja nije bilo sgode. Ali . . .

— Što želiš reći s tim ali . . .? — zapita Berislav, sveudilj sjedeći na kamenu.

— Želim reći, da ono, što nije polučio otac, može polučiti njegov sin.

Berislav otvori na polak usta. Zadovoljstvo mu sievnu licem i on reče:

— Misliš li mene?

Načelnik kimnu glavom.

— Mislim, da gospodin Tihomil ne ima više sinova, nego samo Berislava.

Berislav se začudi.

— Gle, kako ti dobro poznaješ sve moje porodične odnošaje.

— Tako se i pristoji. Mi Rimljani moramo točno poznavati one, kojima smo namienili svoje visoke časti.

— Ti si dakle mene voljan naimenovati gradjanom spljetskim?

— To je želja moja i čitavoga spljetskoga senata.

— To je zaista velika počast za mene, — nakloni se Berislav, očaran novim znakom prijateljstva občinske gospode Dioklecijanova grada. Znao je, da su oni tek riedko dielili takovu čast tudjincu — Hrvatu.

— Ovu počast namienio je senat tebi, ne samo radi toga, jer si sin velikoga otca, već, jer si se i sam pokazao veledušnim spram našega grada. Senat je uz to uvjeren, da ćeš ti i nadalje, kao gradjanin ovoga slavnoga grada štititi interese i ugled ove svietle občine.

Berislav je bio već posve začaran od tih rieči i on reče gotovo s nekom toplinom:

— Ne znam, kako da se tebi i čitavom senatu zahvalim, na vašoj odluci. Znadem, da je to nezaslužena počast, kojom me obasipavate. Vjerujem, da to činite iz podaničke vjernosti i ljubavi, što je gojite naprama svietlomu kralju Tomislavu. Ja sam zaista ne znam razloga radi kojega bih i čest ovih počasti zaslužio. Ali vjerujte mi, draga spljetska gospodo, da ću vašu, a doskora ću moći reći našu, slavnu občinu zagovarati uviek toplo pred samim kraljem i da ću uviek ljubiti ono, što vi budete ljubili. Moj mač branit će vaše pravice, a moja desnica bit će uviek pripravna, da vam pomogne.

Načelnik je bio takodjer oduševljen, jer je vidio, kako se sve većma Berislav hvata u onu mrežu, koju mu je nastavio.

Sveti naš nadbiskup bit će sa mnom vrlo zadovoljan. Meni se sve čini, da smo u Berislavu našli više, no što smo se nadali. Da ipak nešto pokuša reče:

— Svietli naš junače, koji si nas udostojao svojim pohodom u ovo naše starodrevno mjesto, dozvoli da te nešto upitam.

— Pitaj slobodno.

— Čuo sam, da si dugo boravio u Italiji.

— Dobro si čuo.

— Više godina?

— Više!

— A molim te, kazuj mi, koje ti se je mjesto najvećma svidjelo?

— Nepotrebno pitanje!

— Ravena?

— Rim!

— Ah, Rim. I moj je najdraži grad iza Spljeta Rim. A je si li veseo život provodio u Rimu?

— Hm, to se razumije.

— Bio si dakako i na dvoru Teodore?

— Kako ne!

— I svidjao ti se onaj život?

— Ne smijem da tajim.

— Rimski dani brzo prolaze.

— Rimske noći još brže — odvrati Berislav, sjećajući se ugodne dobe, što ju je u Rimu proboravio.

— I ti uzdišeš za onim noćima?

— Kadikad. Čemu da ti ne kažem istinu.

— Gle, ti si moj gost danas, kako ti rekoh. Sad, kad znam kako si nalazio čara u Rimu, nastojat ću da ne opaziš veliku razliku izmedju mojega Spljeta i tvojega Rima.

— Zaista? Ne varaš li me?

— Ne varam te. Priredit ću ti zabavu kakovu već dugo niesi vidio, bar tako dugo ne, odkad si u Hrvatskoj. Sbilja, ti osjećaš veliku razliku izmedju latinskih i hrvatskih običaja.

— Osjećam.

— I latinski su ti miliji?

Berislav je samo istinu rekao, kad je odvratio:

— I to moram da priznam.

Načelnik je bio zadovoljan sa svojim pitanjima i svojim odgovorima. Srce mu je kliktalo od veselja i najvolio bi bio da je mogao zapleskati rukama i poskočiti od radosti, te kliknuti: On je naš . . . on je naš!

Ali s jasnih razloga nije to smio učiniti. Bilo je opasno, da ptičica, koja se je sama hvatala u zamku, te zamke ne opazi, i da ne odleti u zadnji čas.

Ipak nije mogao vriedni sin svojega grada zatomiti svoje osjećaje posve i on reče:

— Gospodine, koja šteta, da u tebi ne vrije latinska krv!

A onda, kao da se je tobož nečem dosjetio reče:

— Nije li ti tko u rodu bio Latin. Tvoj djed ili tvoja baba?

— Šta ja znam nije.

A lukavi Latin viknu:

— Zaista, kao da si se na Tiberu rodio i kao da te je dojila Rimljanka, tako si uman i ugladjen.

Berislav se je samo smiešio. Neobično mu je ugadjalo to laskanje.

— Zaslužio si, da budeš prvi na dvoru, ne samo hrvatskoga kralja već i samoga bizantinskoga cara. Čekaju te bez dvojbe velike časti.

A onda, kao da se hoće popraviti, tresnu se po čelu i reče:

— Ha, što to govorim, ta zavriedio si kćer samoga kralja hrvatskoga.

Berislav porumeni preko ušiju. Mlaz krvi prodje mu tielom.

(Nastavit će se.)

Digitized by Google

Ženitba Marka Kraljevića.

Pripoviest, kojoj se konac ne će svakomu sviknuti. Napisao **Vjenceslav Novak.**

(Nastavak.)

Na što je Marko upotriebio vrieme do vjenčanja.

Poznata je stvar, da čovjek s onim ugodnim mamurlukom, koji je iznad zadovoljstva, uživa ne samo savršeno dobru volju, nego da i njegove misli budu bogatije i smjelije i on će se latiti poduzeća, kojih se u skroz normalnom stanju tako lako latio ne bi. Pametni su ljudi u takvom stanju pametniji, ludi ludji.

Markov naum, u što će upotriebiti vrieme do vjenčanja nije bio Bog zna kakovo poduzeće: Što ću sada da radim? — pomislio je sjedeći u kavani. Spavati ne mogu, za to sam odviše uzrujan, za šetnju je prevruće — bit će najbolje, da pozovem one drugove, s kojima se niesam oprostio, na čašicu vina. Oni neka piju, a meni će u ugodnu družtvu proletjeti brzo vrieme do tog polazka u crkvu ... Kad jednom dodje pet sati, ostalo će ići brzo. A kad sjednem s Jelkom u vlak i kad negdje oko pônoći stignemo u Ljubljanu ...

Na to se nije usudio dalje misliti ... Ostavio je, da se čuva netaknuto u najvećim dubinama njegovoga života ... Zatim je pošao kući, priredio sve preoblačilo; frak i klak i onda pošao k Žarku.

— Vidiš li, to je vrlo dobra misao, — odobrio mu je Žarko i odmah predložio neku malu gostionicu, gdje će prijatelji biti sami i tako nesmetani ni od koga, ugodno sprovesti govoru uz čašu dobroga vina vrieme do pete ure.

Bratac pade.

Odmah su poslali glas svoj trojici prijatelja, da dodju u gostionicu, što ju bijaše izabrao Žarko, a onda su Marko i Žarko pošli na šetnju, da se okriepe svježim zrakom. Šetnja nije bila ugodna; sunce je odviše pripicalo, prijatelji se bijahu stali znojiti i zato odlučiše, da će pozvanike dočekati u gostionici.

Točno u ugovoreno vrieme ušla su u gostionicu dva gospodina, od njih samo jedan pozvanik: To je bio plećat i onizak petdeset godišnji čovjek, široka i ćosasta lica, plosnata nosa i velikih usta. Zvao se Petar Teklić. Njegove sive oči gledale su uporno u bocu na stolu dok se rukovao s Markom i sa Žarkom i prva mu je rieč bila, kad je sjeo:

— Danas se bome pije staro — ako me na vara boja.

Službovao je kao činovnik IX. dnevnog razreda takodjer u jednom zajedničkom uredu. Izim svoje redovne plaće imao je gotovo još jednom toliko godišnje zaslužbe u nekim privatnim poslovnicama, ali je bio pored svega toga željan čaše vina. U njega je bilo devetero djece, petero kćeri i četiri sina, od kojih je samo najstariji, pravnik, imao nešta zaslužbe u pisarnici jednoga odvjetnika. Zato si Teklić poradi tolike obitelji nije mogao priuštiti od svojih novaca čašu vina, a pio je vrlo rado. Ali zato je bio u njega neobično razvijen dar da nanjuši, gdje se pije mukte. Tako je i sad ušao ovamo pošto se slučajno sastao s jednim od pozvanika, koji mu je pripoviedao, što će se u toj gostionici slaviti. U družtvima nije bio rado vidjen gost zato, što je pio samo mukteševinu, a opet ga niesu ni tjerali, jer je bio čovjek, koji se umio divno slagati sa svačijim mnienjem.

Teklić je došao ovamo s pozvanikom, s Markovim po službi kolegom, mladim, crnomanjastim čovjekom od dvadeset i pet godina. Taj se pozvanik zvao Milan Batko, bio je darovit čovjek, absolvirao je pravo i ušao u službu ne pitajući se, za što bi imao volje ili sposobnosti, nego gdje će dobiti najprije kakovu plaću.

Iza četvrt sata došao je drugi pozvanik, Luka Krcivoj, Žarkov školski drug, a sada umirovljen činovnik, akoprem mu nije bilo jošte petdeset godina. Krcivoj je bio vanredno krasnih duševnih sposobnosti, čovjek ženijalan — ali ljuta pijanica. Poradi te nepopravljive mane i velikih dugova

Digitized by Google

morao je u mirovinu u najboljim godinama. Treći pozvanik, takodjer Žarkov kolega, bio je čovjek od petdeset godina, ćelave glave, odugačka lica s krupnim nosom, velikim okruglim očima, s jakim očnim kostima i kratko podrezana brka nad debelim ustnicama. Zvao se Udvić. On se držao u družtvu ponizno, smiešio se ljubko i kretao uslužno. Inače je bio poznat medju drugovima kao zločest doušnik. Poradi toga, što su se drugovi bojali te njegove zloće, natjecali su se jedan s drugim, tko će mu se ljepše ulaskati. To je bio razlog, što je i Marko pozvao danas ovamo Udvića.

Družtvance se brzo razigralo, a središte razgovora bio je dašto svetčar Marko.

Sjajna volja, što ju je danas uživao Marko, liepo se dade uzporediti svietiljci s punim svjetlom: Ako ćeš da uzdržiš u svietiljci plamen, moraš polako nadolievati ulja; ako ćeš da ostaneš u dobroj volji, moraš polao pijuckati vino.

Inače se on danas naravno bojao piti. Štedio se sam, a štedio ga je jednako Žarko kao i ostali prijatelji. Kod svakoga „ex" Marko je imao privilegij, da ne izpije, nego da samo pijucne.

— Ti ne smieš, a mi možemo, — govorili su svi jednoglasno, a kako su govorili, tako su i radili. Prijatna soba, ugodno družtvo, dobro vino, veseo razgovor — sve je to brzo razigralo duhove i u dimu, što se vio nad njihovim glavama u dugačkim, mirnim pramenima, pomaljao se stari hrvatski duh nazdravičarstva. Oko četvrte ure prijatelji već niesu imali kad da slušaju jedan drugoga — svaki je od njih u sebi ćutio, da ima još toliko toga kazati Marku.

A točno u četiri sata ustao je Marko i rekao:

- Gospodo, mene zove dužnost. Žao mi je, što se moram s vama dieliti, ali danas ne može drugačije biti.

Svi su pogledali na sat, a Žarko se iznenadio:

— Sbilja već četiri sata. Dakako, Marko, ti moraš sada ići.

— Samo još jednu malu rieč, — molio je Markov kolega Milan Batko, kojemu se mlado i gladko lice bilo zažarilo od vrućine i vina.

Ustao je, digao u ruci čašu i ne baš s osobitim govorom zaželio svomu kolegi sreću u novom životu, što će ga za dvie ure nastupiti. Umolio je, da se ova zdravica primi kao obrednica, izpio i predao svomu desnom susjedu gospodinu Krcivoju.

Gospodin Krcivoj se slagao s onim, što je rekao predgovornik, izpio i predao Žarku, nu Žarko je izmolio dozvolu, da smie posljednji govoriti. A kad je došao na nj red, da govori, progovorio je dubokim i očevidno uzrujanim glasom:

— Marko, ovo je čas, kojim se s tobom razstajem. Ne, ne opiri se tome, što sam rekao, jer tako jest i tako mora biti. Ti ćeš odsada drugovati s drugim drugom, drugaricom, koju bih ja otvoreno pred cielim svietom poredio zviezdi: Ona je ljudsko diete, ali njezino divno djevojačko srce i njezin plemenit um, kojemu se s čuvstvom zahvalnosti i udivljenja moraš pokloniti, diže ju do zviezde. Ti si dakle našao svoju zviezdu, od sada svietlit će ti ona na putu tvoga života. — Mi smo se, Marko, voljeli, iskreno voljeli. U mnogim časovima, kad čovjek ne običaje kriti ništa, već nosi kao diete srce i dušu na jeziku, mi smo se upoznali, vidjeli jedan drugomu mane i vrline i to poznanstvo vezalo nas je tjesnije jednoga k drugomu. A napose vezao je mene vez za te simpatije zato, što sam te kao stariji i izkusniji odnjihao tako reći na svojim rukama. Svagda sam te otčinski savjetovao i moja duša bdjela je vazda nad tobom kao što krilo ptice štiti svoje mlado. Mi smo se, u kratko voljeli, kako se često ne vole ni rodjena braća, voljeli se bez ikojeg drugog interesa do onog plemenitog egoizma, koji se zove prijateljska ljubav. Ja te sada gubim — ne prigovaraj tome — ja te gubim. Tako mora biti. Tebi kao značajnu čovjeku nema povratka u život, što si ga do sada provodio. Ti uzimaš tudje diete, da mu budeš drug i štit, drugi, čestiti i obrazovani ljudi povjeravaju ti svoje najveće blago, svoju kćerku jedinicu, koju su odgajali brižno kao što se brižno odgaja najplemenitiji cviet. Ti to povjereno blago moraš cieniti i moraš razumjeti, da ga uživaš, moraš mu žrtvovati sve, sve — pa i mene! To zahtieva od tebe poštenje, ponos, a i vlastita sreća. Podji dakle, prijatelju podji... Poteci razširenim rukama k svojoj sreći, poteci tamo, gdje ti počima svitati novi dan. Moje te želje prate, ja te gubim...

Žarku su se pojavile na očima suze i on je još mogao tiesnim grlom reći: Ne mogu dalje... Dodji... da se poljubimo.

Zagrlili se, sljubili ustne i ostali dugo u tiesnom zagrljaju.

Dotle je rekao Udvić potiho Tekliću:

— Kako govori! A tko će povlačiti opet po birtijama Kraljevića, nego Knežević!? Lako se govori...

Teklić mu je mignuo, da je s primjetbom sporazuman, a onda je rekao glasno i ganuto:

— Kako je to liepo, kad se prijatelji ovako vole... Na ovo bi mogli još jednu litru...

Marko se na to svima zahvalio, uvjeravajući jednoga po jednoga člana stola, kako ih ljubi i kako bi žrtvovao za nje sve, pa i isti život, kad bi se to od njega tražilo. A što se napose tiče prijatelja Žarka, to on nema dovoljno rieči, da mu se zahvali na krasnoj zdravici. Rekavši to, izpio je čašu i sjeo.

Časak su sjedjeli bez rieči, očito još pod utiskom Žarkovoga govora i prizora, kad su se prijatelji ljubili. A Teklić je onda uzeo natakati opet čače. To je Marka sjetilo, da je posljednji čas, da otidje.

— Ja vam dakle želim još jednom svako dobro, — rekao je Teklić pružajući svoju čašu na kucanje. — A da vidite, gospodo, kako ga ja cienim, ja mu evo nudjam kao stariji drug, da pijemo pobratimstvo.

Pobratimstvo izmedju činovnika X. i IX. dnevnoga razreda nije doduše riedkost, ali oni iz nižega razreda smatraju takvu ponudu prema svojoj stališkoj sviesti svagda osobitom počašću.

Pobratili su se po svim pravilima, a onda je rekao Teklić:

— Oprosti, nešto ću da te pitam... Odkle se ženiš?

— Pa to niesi čuo! — kliknuli su svi na jednom, dakako izim Marka.

— A Boga mi niesam čuo... Ima li ti zaručnica štogod — Teklić je protrljao prste, kako se pokazuje obično na novce.

Marko je inače o bogatstvu svoga budućega tasta govorio s punom voljom i punim ustima i redovno zanosnije, nego o samoj svojoj zaručnici. Ali sad nije htio da govori sam.

— A ima nešto... — nasmiešio se samosvjestno i pogledao Žarka.

A Žarko je preuzeo odmah ulogu, što mu ju bješe namienio svojim pogledom Marko i stao nabrajati polja, šume, livade, vinograde, pune staje, gospodski dvor, a gotovih novaca — tko bi to i znao!

— E prijatelju, — uzdahnuo je na to Teklić, — lako je tako udavati kćer! U mene, gdje nema imetka, čeka ono pet sirotica badava na kakova prosca... nitko ne će da zagrize.

— Ti bi morao znati, kako je moja zaručnica naobražena, — bacio je Marko u vis glavu.

A Teklić, koji inače nije nikada proti ničemu prosvjedovao, rekao je na to neveselim glasom:

— Tako se kaže „naobražena" — kad ima novaca. A niesu baš ni moje kćeri bene... pa nitko ne vidi, da su naobražene. A tko bi uzeo koju, ja znam, da se ne bi pokajao, barem bi dobio u kuću dobru gospodaricu. Jer moje su se sirote morale priviknuti na štednju i pregaranje

Digitized by Google

iz najmladjih godina... A što, još bi mogli na brzu ruku jednu litricu? — završio je življe.

— Za me je skranje vrieme, da idem, — rekao je Marko pogledavši na sat. Manjkalo je pet časaka do pola pete. — A znate li šta? rekao je družtvu: Izvolite se vi dalje zabavljati, a što se danas tu potroši, bit će na moj račun.

— Opet pošteno! — rekao je Teklić Krcivoju, a mladi je Batko nagovarao Marka, da ostane još koje vrieme, pošto će sad i onako biti svi zabavljeni oko odievanja i češljanja zaručnice.

— A što ćeš se sam sa Žugčićem razgovarati, pogotovo, ako je zle volje, što kod njega nije ni na današnji dan izključeno, — rekao je i Žarko.

— Ja govorim iz izkustva, — rekao je opet mladi Batko. — Pred dva mjeseca udavala se moja sestra, pa znam, kako je u takovim sgodama u kući. Ja i njezin zaručnik i dva svjedoka pili smo u gostionici sve dok nije manjkalo četvrt sata, da se ide u crkvu. Jedan je svjedok neprestano govorio momu sadašnjemu šurjaku: Ne treba siliti — bez tebe se ne može obaviti vjenčanje.

Marko je opet sjeo, a tad je rekao Teklić:

— Koga se biesa žuriš? Željeznica ne će poradi tebe odjuriti prije, da se brže stvoriš u Ljubljani, Ostani još četvrt sata.

— Znaš li, — stao je govoriti Krcivoj s neskladnim posmjehom na licu ojadjena izražaja i s vodenim očima: Da se ja imam još jednom vjenčati, ja bih hotomice zakasnio, neka se vidi od prvoga dana, da ću biti u kući gospodar. Ja sam se ženio premlad, bile su mi istom dvadesetdvie godine, pa sam pretrpio najviše zla poradi toga, što sam od prvoga dana dozvolio, da mi u kući gospodari punica. Treba njima pokazati odmah zube, da dobiju — rešpekta.

— Što se toga tiče, to je moja stvar, — rekao je na to samosvjestno Marko. — Ali zakasniti na vjenčanje, to ja mislim, da se ne bi pristojalo.

— Zakasniti ne možeš, pak da odeš odavle i u pet sati, — rekao je i Žarko. Ako ti nije do toga, da budeš tamo čitavu uru prije, nego što podjete u crkvu, onda možeš mirne duše ostati s nama do pet sati. U pet sati sjedneš u fijaker, za pet si časaka kod kuće, dok se preodjeneš, računaj, da ćeš trebati dvadeset časaka, dok se tamo dovezeš, deset časaka — svega trideset i pet, pa recimo četrdeset časaka: Još ćeš dakle čekati više od četvrt sata.

— Dosta je i to, — rekao je Marko pošto je pomislio na Žugčića. Ja bih najvolio, da se mogu odvezti odavle ravno u crkvu, pa na kolodvor.

— Nu pa ostani do pet sati, — zaključili su svi.

— Pak ću ostati, — pristao je Marko; — samo molim da me ne silite piti, jer ja već ćutim vino u glavi.

Točno u pet sati otišao je praćen burnim poklicajima i željama družtva, koje je dašto ostalo još na okupu.

U družtvu se razgovaralo samo o Marku i njegovoj sreći.

— Kako je on to ulovio tako bogatu zaručnicu, — čudio se Teklić, — a baš ne pokazuje puno... — upro je rukom u čelo. — Zaljubila se u nj neka bogata bena, što bi drugo bilo?

A Žarko je sad rječito pripovjedao, kako je Markov uspjeh samo njegova zasluga. Pripovjedajući to, govorio je okošljivim tonom kao da navaljuje na cielo družtvo. Taj okošljivi ton bijaše njemu postao drugom naravi što od občenja sa strankama u uredu, a onda i od toga što je s tim tonom htio da podržaje svoj ugled, koji je od godine do godine padao.

Točno u šest sati i četvrt držao je Žarko družtvu govor o tom, kako se ovaj čas obavlja u crkvi Markovo vjenčanje a tu su se otvorila vrata, a u sobu je stupio — Marko Kraljević u cilindru, fraku, s bielom kravatom i s bielim rukavicama. Znoj je curio iz njega kao iz žljebova, težko je disao, lice mu je svojim izražajem naginjalo na plač. Svi su ga gledali zapanjeno, a on je zovnuo k sebi Žarka i rekao mu drhćućim glasom:

— Za Boga... meni se dogodila velika neprilika...

(Svršit će se.)

Potop.

Historički roman od **Henrika Sienkiewicza.** Preveo **dr. August Harambašić**

(Nastavak.)

VI.

Čarniecki nije doista smio ni misliti na to, da bi se gospodin krunski maršal dao pod njegovo zapovjedničtvo. On je samo htio, da rade zajedno, ali se je bojao, da radi maršalove prevelike ambicije ne će ni to biti moguće, jer je taj ponosni gospodin već prije često govorio pred svojim častnicima, da će se radje na svoju ruku boriti sa Švedima, jer i tako može mnogo polučiti, a kad bi pobiedio zajedno sa Čarnieckim, tad bi sva slava zapala samoga Čarnieckoga.

I doista je tako i bilo. Čarniecki je poznavao te maršalove misli i bio na miru. Poslavši mu iz Przevorska pismo, čitao je po deseti put njegovu kopiju, samo da vidi, nije li napisao što god, što bi moglo povrieditи tako razdražljiva čovjeka.

I žalio je neke izraze, dok napokon nije požalio, što mu je u obće poslao to pismo. Na to je zamišljen sjedio u svom stanu, dolazeći svaki čas k prozoru i pogledavajući na cestu, da li se ne vraćaju poslanici. Kroz okno su ga vidili častnici, naslućujući, što mu je, jer se je velika zabrinutost opažala na njegovu čelu.

— Gledajte samo, — rekne Polanovski Volodijovskomu, — ne će biti ništa dobra, jer je kastelanovo lice smrknuto, a to je zao znak.

Na Čarnieckovu licu poznali su se vidljivi tragovi kozica, a kad je bio jako uzrujan, ili uznemiren, vidile su se na njemu biele i tamne pjege. I jer mu lične crte bijahu oštre, čelo vrlo visoko, a na njemu jake obrve, nos svinut i pogled pronicav, bio je upravo strašan, kad su mu lice prekrile još i te pjege. Kozaci su ga u svoje vrieme bili prozvali biesnim psom, ali je on doista bio sličniji biesnom orlu, a kad je pod svojom širokom kabanicom na navalu predvodio svoje čete, lepršala je ona oko njega poput krilâ, pa je ta sličnost udarala u oči i njegovim ljudima i neprijateljima.

I pobudjivao je strah kod jednih i kod drugih. Za kozačkih vojna gubili su vodje najvećih četa glavu, kad su proti Čarnieckomu morali vojevati. Njega se je bojao i sam Hmielnicki, a osobito njegovih savjeta, što ih je kralju davao. Ti su savjeti prouzročili užasni poraz Kozaka kod Berestečka. Za to je i njegova slava ponajviše porasla iza te bitke, kad je zajedno s Tatarima poput plamena preletavao preko stepâ, uništavajući do kraja pobunjene rulje, zauzimajući gradove i mjesta, jureći poput vjetra s jednoga kraja Ukrajine na drugi.

Isto je tako i sada progonio Švede. „Čarniecki ne

Digitized by Google

će uništiti, ali će mi ukrasti moju vojsku," govorio je Karlo Gustav. No Čarnieckomu je već bilo dosadilo, da mu ju samo krade; on je mislio, da je nadošlo vrieme, da ju svojski bije, premda nije imao topova i pješaka, bez kojih nije ništa ozbiljnijega mogao poduzeti; za to je tako i želio, da se sdruži s Lubomirskim, koji je doduše takodjer imao malo topova, ali je za to predvodio dobru gorštačku pješadiju. Ti ljudi nisu još uviek bili pravo izvježbani, ali su ipak bili u ognju, pa su se mogli boriti i s nesravnjivim pješačtvom švedskoga kralja.

Radi svega toga je gospodin Čarniecki bio kao u groznici. Napokon nije mogao da dulje ostane u svom stanu, već je izašao napolje, gdje je ugledao Volodijovskoga s Polanovskim, pa zapitao:

— Zar još nema naših poslanika?

— Nema ih, a to je znak, da im je ondje liepo, — odgovori Volodijovski.

— Njima je liepo, ali meni nije, jer bi mi ih inače gospodin maršal već bio poslao s odgovorom.

— Gospodine kastelane, — rekne Polanovski, koji se je silno pouzdavao u svoga vodju, — za što da budete zabrinuti? Dodje li gospodin maršal, dobro; ne dodje li, borit ćemo se mi kao i dosele. Već i ovako teče švedska krv iz lonca, a kad iz lonca jednoč počne da teče, sve će iz njega izteći.

Na to će Čarniecki:

— Teče i u Republici. Ako nam sada umaknu, ojačat će se, doći će im pomoć iz Pruske, pa će nam izmaći najljepša zgoda.

To rekavši, udari se rukom po koljenu u znak neuztrpljivosti, — a u to se začuje topot konja i duboki glas gospodina Zaglobe, koji je pjevao:

— Poszła Kaśka do piekarni,
A Stach do niej: „Pušć, przygarnij,
Kochana!"[1])

Bo śnieg pada i wiatr wieje,
Gdzież ja se biedny podzieję[2])
Do rana!" ...

— To je dobar znak! Veselo se vraćaju! — klikne Polanovski.

A oni ugledaše kastelana, pa skočiše s konjâ, predadoše ih momcima i živo udjoše u triem; najednoč baci Zagloba svoju kapu u vis, i oponašajući maršalov glas tako izvrstno, da se je svatko mogao prevariti, vikne:

— Živio gospodin Čarniecki, naš vodja!

Kastelan se smrkne i rekne ozbiljno:

— Imate li za mene pismo?

— Nemamo, — odgovori Zagloba, — već nešto boljega. Gospodin maršal dolazi sa svom svojom vojskom dobrovoljno pod vrhovno zapovjedničtvo vaše dostojnosti!

Čarniecki ga oštro promjeri, pa se onda okrene k Skrzetuskomu, kao da mu je htio reći:

— Govori ti, jer je taj čovjek pijan!

Gospodin Zagloba bijaše u istinu malko pripit, ali Skrzetuski potvrdi njegove rieči, a na to se silno začudi gospodin kastelan.

— Hodite za mnom! — rekne im. — Molim i vas, gospodine Polanovski i gospodine Wolodijovski!

I svi odu u kuću. I još prije, nego što su sjeli, zapita Čarniecki:

— Što je rekao na moje pismo?

— Nije rekao ništa, — odgovori Zagloba, — a za što, to će se pokazati na koncu moje relacije, koju sada incipiam.[3])

Tu počne pripoviedati sve, kako je bilo, kako je gospodina maršala doveo do tako važne izjave. Čarniecki ga je gledao sve začudjenije, Polanovski se je hvatao za glavu, a Volodijovski je gladio svoje brčiće.

— To vas ja dosele nisam poznavao, tako mi Boga! — klikne napokon gospodin kastelan. — Ni svojim ušima ne vjerujem!

— Mene već odavno zovu Ulisom! — odgovori skromno Zagloba.

— A gdje je moje pismo?

— Evo ga!

— Još vas moram nagraditi, što ga niste predali! To mi je lukavac, podkovan na sve četiri noge! Državni podkancelari morali bi se od njega učiti, kako se vode pregovori! Tako mi Boga, da sam kralj, u Carigrad bih vas poslao!

— I već bi ovdje stajalo sto tisuća Turaka! — klikne gospodin Mihajlo.

A na to će Zagloba:

— Dvie sto, a ne sto, tako mi zdravlja!

— Nije li se gospodin maršal baš ništa opirao? — zapita Čarniecki.

— On? Govorio je sve, što sam mu stavljao u usta, i samo su mu se oči sjale. Mislio sam, da će puknuti od radosti, da će puknuti od radosti, kao švedska granata. Toga bi čovjeka laskanjem mogao i u sam pakao odmamiti!

— Samo da sve to prisjedne Švedima, a nadam se, da hoće! — odgovori uzradovani Čarniecki. — Vi ste lukavi kao lisica, ali se ipak gospodinu maršalu ne rugajte, jer drugi ne bi to učinio. A od njega mnogo ovisi ... Sve do samoga Sandomira prolazit ćemo zemljištem Lubomirskih i gospodin maršal može jednom riečju podići cielu okolicu, može zapovjediti seljacima, da kvare ceste, da pale mostove i da po šumama sakrivaju živež. To će biti vaša zasluga, koje vam do svoje smrti ne ću zaboraviti, ali će ipak moram zahvaliti i gospodinu maršalu, jer mislim, da to nije učinio radi samoga laskanja.

To rekavši, pljesne rukama i dovikne momku:

— Odmah mi dovedi konja!... Kujmo željezo, dok je vruće!

Zatim se okrene k pukovnicima:

— Moja gospodo, i vi ćete sa mnom, da mi pratnja bude što sjajnija!

— Imam li i ja da idem? — zapita Zagloba.

— Vi ste sagradili taj most izmedju mene i gospodina maršala, pa je za to i pravo, da prvi predjete preko njega. Uz to mislim, da će vas ondje krasno dočekati. Hodite, hodite, gospodine brate, jer ću inače reći, da želite na pol dovršeno djelo pokvariti.

— To mi je malko mučno! Moram bolje pritegnuti svoj pojas, jer će mi se trbuh previše tresti. Već mi ponestaje snage, osim da se čime okriepim.

— A čime?

— Već su mi mnogo govorili o kastelanskoj medovini, koje još nisam kušao, a napokon bih htio znati, da li je bolja od maršalove.

— To ćemo na stremenu izpiti koju čašicu, a kad se povratimo, okriepit ćemo se još i više. Par vrčeva naći ćete i u svom stanu.

To rekavši, zapovjedi gospodin kastelan, da donesu medovine, pa izkapiše nekoliko čaša, da budu bolje volje, a onda sjedoše na konje i odjašiše.

Gospodin maršal primi gospodina Čarnieckoga razširenih ruku, pa ga poče gostiti i ne htjede pustiti do jutra; ali se za to već ranim jutrom sdružiše obe vojske i podjoše dalje pod vrhovnim zapovjedničtvom gospodina Čarnieckoga.

Kod Sieniave napadoše i opet na Švede, i to tako uspješno, da su gotovo posve uništili stražnju četu i u veliki nered bacili glavnu vojsku. Istom u zoru uzmakoše pred topovima. Pod Ležajskim navali još silnije Čarniecki

[1]) Pusti me, zagrli me, ljubljena! — [2]) Gdje ću se ja biednik zakloniti?
[3]) Započinjem.

Digitized by Google

Dvoržak Franjo: Leptir.

Digitized by Google

Znatni odjeli švedski zapadoše u blato, nastalo usljed velike kiše, te padoše u poljske ruke. Put je za Švede bivao sve to pogibeljniji. Izmučene, gladne i žedne i neprospavane pukovnije jedva su marširale. Sve to više vojnika ostajalo je na cesti. Neke su nalazili već tako propale, da nisu htjeli ni jesti, ni piti, već su samo molili za smrt. Jedni su umirali od prevelike slabine, a drugi su s najvećom ravnodušnošću očekivali Poljake. Inozemci, kojih je bilo dosta u švedskim redovima, stadoše bježati iz švedskoga tabora i prelaziti k gospodinu Čarnieckomu. Samo neslomivi duh kralja Karla Gustava podržavao je još zadnju snagu u švedskoj vojski.

Medjutim nije za njom išao samo neprijatelj, već su joj i razne „partije" pod nepoznatim vodjama svaki čas zakrčivale put. Te partije ne bijahu mnogobrojne i dobro izvježbane, te nisu mogle ozbiljno napadati, ali su za to strašno uznemirivale Švede. I da što više osvjedoče švedsku vojsku, da im je već stigla tatarska pomoć, vikali su poljski odjeli tatarskim jezikom i po danu i po noći, pa su se bez prestanka razliegali povici: „Alah! Alah!" Švedski vojnik nije mogao ni da odahne, ni da samo na čas izpusti oružje iz ruke. Često je nekoliko ljudi uzbunilo cielu vojsku. Konji su padali na desetke, pa su ih Švedi odmah i izjeli, jer nisu mogli dobivati živeža. Poljski su konjanici svaki čas nalazili strašno iznakažene švedske lješine, na kojima su odmah prepoznavali seljačku ruku. Veći dio sela u kutu izmedju Sana i Visle pripadao je gospodinu maršalu i njegovim rodjacima. U tim selima ustadoše svi seljaci kao jedan čovjek, jer je gospodin maršal, ne žaleći svog imetka, bio dao razglasiti, da će svatko biti oslobodjen od kmetstva, tko se digne na oružje. Čim se je ta viest preniela po okolici, nabrusiše svi seljaci svoje kose i počeše švedske glave danomice donositi u poljski tabor, pa je gospodin maršal morao taj postupak, kao nekršćanski, zabraniti.

Na to stadoše donositi rukavice i konjaničke ostruge. Očajni Švedi gulili su kožu s onih, koji su im dopali šaka, i vojna je svakim danom bivala sve strašnija. Nešto poljske vojske bilo je još uviek uz Švede, koji su ih uza se držali samo najvećim strahom. Putem do Ležajska pobježe ih mnogo, dočim su preostali dan na dan podizali takovu bunu u švedskom taboru, te je kralj Karlo Gustav morao zapovjediti, da ih se postrielja nekoliko desetaka. Ali to postade znakom sveobćega biega, na koji se poljski vojnici dadoše sa sabljom u ruci. Ni jedan ne ostade kod Švedâ, a Čarniecki dobi još više sila i stade još jače na njih navaljivati.

Gospodin maršal iskreno mu je pomagao. Moguće, da su u taj čas, koji je doduše bio kratak, plemenitija čuvstva njegove ćudi nadvladala njegovu oholost i taštinu, pa nije štedio ni truda, ni samog života, već je često osobno predvodio svoje čete i nije neprijatelju dopustio da odahne, i jer je bio dobar bojovnik, izkazao je velike usluge poljskoj stvari. Sve bi mu to bilo u narodu sačuvalo harnu uspomenu, da se kasnije nije neslavno pobunio i time vrlo naškodio Republici.

No sada je radio sve, da stekne pravu slavu, pa se je njom i prekrio, kao kakovim krasnim plaštem. S njim se je natjecao gospodin Vitovski, kastelan sandomirski, star i izkusan bojovnik; taj je htio da bude ravan i samomu Čarnieckomu, ali mu to nije pošlo za rukom, jer mu je Bog uzkratio takovu veličinu.

Sva su trojica nemilo mlatila Švede. I tako dodje do toga, da su švedske stražnje pješačke i konjaničke čete išle u takovom strahu, da je medju njima za svaku malenkost nastajalo najveće komešanje. Za to odluči sam Karlo Gustav, da ide sa stražnjim četama, samo da ih što više obodri.

Ali za malo da to nije odmah na početku svojim životom platio. Imajući uza se svoju tjelesnu pukovniju, u kojoj bijahu sami težki oklopnici, izabrani po svoj Skandinaviji, htjede kralj da odpočine u selu Rudniku. Objedovavši kod tamošnjega župnika, odluči Karlo Gustav, da će malko počivati, jer prijašnje noći nije bio ni oka stisnuo. Njegovi tjelesni stražari obkoliše kuću, da čuvaju svoga kralja. U to se župnikov dječak odšulja iz sela, pa dodje na livadu, gdje nadje više konja, te odmah skoči na jednoga i odjuri k gospodinu Čarnieckomu.

No gospodin Čarniecki bijaše u taj čas dvie milje daleko, dočim je prednja straža, u kojoj su bili vojnici iz pukovnije kneza Dimitrije Višnioviečkoga, pod poručnikom Szandarovskim bila samo pol milje iza Švedâ. Gospodin Szandarovski razgovarao se upravo s Rokom Kovalskim, koji je bio donio zapoviedi od gospodina kastelana, kadno najednoč opaziše, kako k njima uzagrabce jaši mali dječak.

— Koji ga bies tako goni? — rekne Szandarovski.

— To je nekakav seljačić! — odgovori Kovalski.

U to dojaši dječak do njihove čete, pa skoči na zemlju i pokloni se vitezovima.

— Što nam imaš reći? — zapita ga Szandarovski.

— Švedi su kod nas u župnom dvoru; kažu, da je i sam kralj medju njima! — odgovori dječak zažarenih očiju.

— A je li ih mnogo?

— Ne će ih biti više od dvjesta konja.

Szandarovskomu se odmah zasvietle oči, ali se je bojao zasjede, pa za to promjeri oštro dječaka i zapita ga:

— A tko te je poslao?

— Ta tko bi me poslao? Sâm sam skočio na konja, a putem sam i kapu izgubio. Dobro, da me nisu opazili!

Istina se je zrcalila na dječakovom crnomanjastom licu i bilo je očito, da je jako mrzio Švede, jer mu je gorilo cielo lice, pa je tako stajao pred častnicima, držeći jednom rukom konja i dišući usopljeno.

— A gdje je druga švedska vojska? — zapita poručnik.

— Već u zoru prošlo ih je toliko, da ih nismo mogli prebrojiti; ali su svi otišli dalje, a ostali su samo konjanici, a jedan spava kod gospodina župnika i za njega kažu, da je to kralj.

Na to će Szandarovski:

— Dječače, ako lažeš, past će ti glava; a ako govoriš istinu, traži, što te volja!

A dječak mu se pokloni do stremena:

— Tako mi zdravlja, ja ne tražim nikakove nagrade, već samo molim, da gospodin častnik zapovjedi, da mi dadu sablju.

— Dajte mu kakovu kusturu! — dovikne svojim ljudima već posve umireni Szandarovski.

I drugi častnici stadoše izpitivati dječaka: gdje je župni dom, gdje je selo i što rade Švedi, a on im odgovori:

— Stoje na straži, ti psi! Da podjete običnim putem, odmah bi vas opazili, ali ću vas ja odvesti stranputicom.

Na to budu izdane sve nuždne zapoviedi i sva četa pojaši ponajprije srednjim kasom, a onda uzagrabce. Dječak je pred prvim redom jašio na svom konju bez sedla. I neprestano je petama udarao konja, gledajući blistavim pogledom na cestu.

Kad se je već vidilo selo, povede ih s ceste u grmlje, gdje je bilo močvarno, pa za to podoše laganije.

— Tiho! — rekne dječak. — Kad bude kraj grmlju, bit će nam oni na desno dosta blizu.

Na to podjoše još laganije, jer su im težki konji do koljena zapadali u blato. Napokon postade grmlje sve rjedje i oni izadjoše na malu visočinu. U taj čas opaziše na kakovih trista koraka pred sobom oveći prostor i za njim župni dom, okružen lipama, medju kojima su se vidile slamnate košnice; a na samom prostoru bijaše oko dvjesta konjanika pod ocjelnim šljemovima i željeznim oklopima.

Ogromni konjanici sjedili su na ogromnim, ali mršavim konjima, spremni na borbu, držeći u ruci puške, ili rapire, i gledajući sveudilj na glavnu cestu, odakle su se jedino

Digitized by Google

nadali neprijatelju. Prekrasna modra zastava sa zlatnim lavom lepršala im je nad glavama.

Oko same kuće stajale su straže, sve po dva čovjeka; jedna je straža bila okrenuta k grmlju, no jer joj je sunce udaralo upravo u oči i jer je u grmlju, koje je već bilo bujno i zeleno, bilo prilično tamno, nisu stražari mogli da vide poljske konjanike.

U Szandarovskom, vrlo žestokom kavaliru, uzkipi krv poput kropa, ali se ipak obuzda i pričeka, dok mu se četa ne uredi; a Rok Kovalski položi ruku na dječakovo rame.

— Slušaj, dječače! — rekne mu. — A jesi ti li vidio kralja?

— Jesam, velemožni gospodine! — odgovori dječak.

— Kako izgleda? Po čemu se može prepoznati?

— Jako je crnomanjast i ima crvenu vrpcu o boku.

— A poznaš li njegovoga konja?

— Konj mu je crn s bielom pjegom na čelu.

Na to će Rok:

— Drži se uza me i pokaži mi ga!

— Dobro, gospodine! A hoćemo li brzo navaliti?

— Šuti!

Tu zašutiše, a gospodin Rok poče se moliti presvetoj Bogorodici, da ga sukobi s kraljem i da mu ojača ruku kod toga sukoba.

Još koji čas potraja tišina, a u to zahrza konj pod samim Szandarovskim. Na to se švedski stražar lecne i odmah izpali svoju kuburu.

— Alah! Alah! Bij, ubij! — razliegne se po grmlju, a četa pojuri poput groma na Švede.

U tili čas pade u dim, a onda započe ljuta borba na same sablje i rapire, jer nitko nije imao vremena, da još jednoč puca. U jedan tren budu švedski konjanici potisnuti k plotu, koji se sruši pod težinom njihovih konja, a oni se smotaše u užasno klupko. Dva puta pokušaše da prodru kroz poljske redove, ali moradoše dva puta uzmaći, a onda se razasuše poput praha na vjetru.

Najednoč se razliegnuše očajni glasovi:

— Kralj! Kralj! Spasite kralja!

A Karlo Gustav bijaše odmah na početku borbe s kuburom u svakoj ruci i sabljom u zubima iztrčao iz kuće. Momak, koji mu je držao konja tik uz vrata, brzo mu ga dade, a kralj skoči na nj i odjuri medju lipe, da straga umakne iz bitke.

Dojurivši do plota, preskoči preko njega i bane medju svoje konjanike, koji su se borili s poljskim desnim krilom.

— Napred! — vikne Karlo Gustav.

I oborivši mačem prvoga Poljaka, koji je već na nj bio podigao sablju, odjuri brzim skokom iz bojne vreve; a švedski konjanici prodrieše kroz poljske redove i pojuriše za njim, bježeći kao stado jelena, kad ih progone psi, a oni jure za svojim rogatim predvodnikom.

Poljski konjanici podjoše za njima u potjeru. Jedni i drugi banuše na glavnu cestu, kojom se je iz Rudnika išlo u Bojanovku. U to ih ugledaše iz dvorišta, na kom je još uviek trajala ljuta sječa, i odmah se ponovno začuše očajni glasovi:

— Kralj! Kralj! Spasite kralja!

Medjutim bijaše gospodin Szandarovski tako potisnuo švedske konjanike na samom dvorištu, da nisu mogli misliti ni na svoj vlastiti spas; i tako odjuri kralj s malom hrpom, u kojoj je bilo jedva dvanaest konjanika, a za njima je letilo oko trideset Poljaka, svima na čelu Rok Kovalski.

Dječak, koji mu je imao pokazati kralja, izgubi se negdje u borbi, ali gospodin Rok prepozna i sam Karla Gustava po njegovoj crvenoj vrpci. I odmah pomisli, da je kucnuo njegov trenutak, pa se prigne na sedlu, podbode konja i pojuri poput vjetra napred.

Bjegunci, naprežući svu snagu svojih konja, prosuše se po cesti, a brži i lakši poljski konji počeše ih ipak stizavati. Prvoga konjanika stiže gospodin Rok dosta brzo, pa se propne na svom stremenu i zamahne užasno: jednim udarcem odsieče protivniku cielu ruku s lopaticom i odjuri dalje, upirući ponovno oči u kralja.

Zatim mu se drugi konjanik zacrni pred očima, a on obori i drugoga; trećemu presieče šljem i glavu na dvie polovice i odleti napred, imajući samo kralja pred očima. U to stadoše švedski konji posrtati i padati, a poljski konjanici stignu ih u tren oka i odmah sasieku.

Gospodin Rok prolazio je sada i kraj ljudi i kraj konja, samo da ne gubi vremena; a medjutim je prostor medju njim i Karlom Gustavom bivao sve manji. Na tom prostoru bijahu pred njim još samo dva konjanika, koji su ga dielili od kralja.

U to zazuji poljska striela kraj Rokovih ušiju i pogodi pred njim švedskoga konjanika u ledja, a nesretnik se zanjiše na desno i na lievo, pa vrisne očajnim glasom i padne s konja.

Medju kraljem i gospodinom Rokom ostade samo još jedan konjanik.

Ali taj jedan htjede očito da spasi kralja, pa okrene konja, mjesto da dalje bježi. Gospodin Rok priskoči odmah k njemu i ni topovsko zrno ne sruši tako čovjeka, kao što ga on obori na zemlju; zatim vikne slavodobitno i poleti napred.

Kralj bi mu se možda također bio opro i nesumnjivo poginuo, ali su za Rokom dolazili i drugi, a i striele počeše zviždati, pa mu je koja svaki čas mogla raniti konja, i za to ga kralj obode svom silom, pa mu se prigne na vrat, bježeći uzagrabce, kao što lastavica bježi pred jastrebom.

I gospodin Rok podbode svoga konja, pa ga dapače poče pljoštimice udarati sabljom, i tako su biesno jurili jedan i drugi. Drveće, grmlje i kamenje izčezavalo im je izpred očiju, a vjetar im je zviždukao oko ušiju. Kralju pade kalpak s glave, a napokon baci i svoju kesu, misleći, da će se njegov neumoljivi progonitelj za njom polakomiti i odustati od dalnjega progona; ali je Kovalski ni ne pogleda, nego još jače obode konja, koji poče vriskati od boli.

A gospodin Rok zaboravi se podpuno, jer poče vikati glasom, u kom je uz grožnju podrhtavala i molba:

— Stani, tako ti Boga, stani!

U to posrne kraljev konj tako jako, da bi kralj sigurno bio pao, da mu nije vojke pritegnuo čvrstom rukom. Gospodin Rok rikne kao bik, a prostor medju njim i kraljem postade još manji.

Za čas posrne Karlov konj i po drugi put, a Rok mu se približi još bliže.

I već se propne na sedlu, kao da će sad na udariti. Oči mu izskoče, a zubi mu bljesnu izpod čupavih brkova. Još samo čas, još samo jedan posrtaj ... i sudbina ciele Republike i ciele Švedske bila bi odlučena. Ali kraljev konj odjuri i opet dalje, a kralj se okrene i izpali iz dviju kubura dva hitca.

Jedno zrno pogodi u koljeno Rokova konja. Konj se propne, pa onda padne na prednje noge i udari gubicom o zemlju.

Kralj je u taj mah mogao navaliti na svoga protivnika, da ga posieče, ali su već na kakovih dvjesta koraka bili drugi poljski konjanici, pa se za to prigne na svom konju i odleti poput striele, puštene s tatarskoga luka.

Gospodin Rok ustane izpod konja. Časkom je očajno gledao za kraljem, a onda se zanjiše kao pijan, pa sjedne na rub ceste i stane rikati kao medved.

A kralj je jurio sve dalje i dalje! Napokon poče bivati sve manji, dok nije posve izčeznuo.

U to nadodjoše s krikom i vikom Rokovi drugovi. Bilo ih je petnaest, koji su imali dobre konje. Jedan je od njih nosio kraljevu kesu, a drugi kalpak, na kom je crnonjevo perje bilo prikopčano draguljima. Obojica počmu vikati:

*

Digitized by Google

— Ovo je tvoje, druže, tvoje! S pravom ti pripada!

A drugi će:

— Znadeš li, koga si progonio? To je bio sam Carolus!

— Duše mi, odkako je živ, nije još tako bježao pred nikim, kao pred tobom. Prekrio si se neizmjernom slavom, kavalire!

— A koliko je konjanika oborio, progoneći kralja!

— Za malo, da mu sablja nije izbavila cielu Republiku!

— Uzmi kesu!

— Uzmi kalpak!

— Tvoj je konj bio vrlo dobar, ali ćeš i deset takovih moći kupiti za ove dragocienosti!

Rok ih pogleda mutnim očima, pa skoči i vikne:

— Ja sam Kovalski, a ovo je gospodja Kovalska! Idite do svih vragova!

— Pamet mu se pomiešala! — kliknu njegovi drugovi.

— Dajte mi konja! Još ću ga stići! — vikne Rok.

No oni ga prihvatiše izpod pazuha i povedoše natrag u Rudnik, premda se je branio, tješeći ga putem.

— Dao si mu vjetra! — klicali su. — Eto do čega je dospio taj pobjeditelj, koji je osvojio toliko krajeva i gradova!

— Ha, ha! Upoznao je poljske kavalire!

— Bit će mu tiesno u Republici! Snašla su ga zla vremena!

I počmu piti iz svojih pljosaka, pa ponude i Roku, a on izkapi jednu do dna i odmah se znatno umiri.

Dok se je to dogadjalo na bojanovskoj cesti, branili su se švedski konjanici pred župnim stanom najhrabrije, kao što je i dolikovalo tako slavnoj pukovniji. Premda su bili iznenada napadnuti i brzo razpršeni, sabrali su se ipak i opet oko svoje modre zastave. Ni jedan nije zamolio za pardon, već su svojim sabljama sjekli tako biesno, te se je na čas činilo, da će pobjeda ostati na njihovoj strani. Bilo je nuždno, da ih Poljaci opet razprše, ili da ih do kraja sasieku. Szandarovski uvidi, da će ovo potonje biti mnogo bolje, pa ih stisne još tjesnijim prstenom i nahrupi na neprijatelje, kao što ranjeni sokol nahrupi na jato dugokljunih ždralova. Nastade strašna sječa. Sablje su udarale o rapire, koji su se lomili na njihovim balčacima. Časkom se je podigao konj, kao delfin nad morsku površinu, pa se je i opet izgubio u strašnom viru ljudi i konja. Borci prestadoše vikati, te se je čulo samo konjsko hrzanje uz strašni zveket oružja i težko disanje vitezova, a strašna bjesnoća obuze i Poljake i Švede. Borili su se slomljenim sabljama i rapirima; jedni su boli druge, kao biesni jastrebovi, pa se vukli za kosu i grizli zubima; oni, koji bijahu pali na zemlju, ali su još mogli stajati na nogama, parali su svojim noževima konjske trbuhe i ljudske noge. U svojoj groznoj žestini pretvoriše se ti ljudi u ogromne borce, zadavajući užasne udarce; desnice im bijahu kao gromovi, a sablje kao munje. Jednim su udarcem razbijali željezne šljemove kao glinene lonce, jednim su udarcem odrubljivali glave i ruke, i sjekli su se i klali bez milosrdja. Izpod ljudi i konja poteče rumena krv po cielom prostoru.

Velika modra zastava lepršala je još uviek nad švedskim redovima, koji su medjutim bivali sve neuredniji.

Kao što kosci stanu kositi s dvie protivne strane, pa dolaze sve bliže i bliže, tako su se medjusobno približavali i Poljaci, te su jedni s jedne strane već mogli viditi, kako se drugi bore na drugoj.

Gospodin Szandarovski bjesnio je kao biesni huragan i srtao medju Švede, kao što gladan vuk srće medju izmučene konje; ali ga je ipak jedan borac nadkriljivao svojom žestinom, a bio je to onaj dječak, koji mu je dojavio, da su Švedi u Rudniku, pa je zatim s njegovom četom nahrupio na neprijatelja. Župnikov ždriebac, trogodišnjak, koji je dosele mirno hodao po livadi, potisnut drugim konjima, nije mogao da izmakne iz onoga vrtloga, pa je pomahnitao, kao i njegov jahač; spustivši uši, izbuljivši oči i naježivši grivu tiskao se napred, hrzao i grizao, a dječak je sliepo mahao sabljom desno i lievo; plava mu kosa bijaše omašćena krvlju, a švedski rapiri ozliediše mu noge i ruke; i lice mu je bilo posječeno, ali su ga samo još više razpaljivale te rane. Borio se kao čovjek, koji je očajao nad svojim životom, pa samo želi da osveti svoju smrt.

A u to je švedska četa ginula kao hrpa sniega, koju sa svih strana polievaju vrelom vodom. Napokon ostade oko kraljevske zastave samo nekoliko konjanika. Poljski mravi prekriše ih podpuno, a oni su očajno umirali stisnutih zubi; ni jedan nije podigao ruke, ni jedan nije zamolio za milost.

U to se začuše razni glasovi:

— Otmite zastavu! Otmite zastavu!

Začuvši to seljački dječak, obode svoga konja i nahrupi kao grom napred, a jer se je svaki od onih konjanika, koji bijahu uz zastavu, morao boriti s dvojicom ili trojicom Poljaka, udari naš seljačić zastavnika sabljom preko usta, a zastavnik razkrili ruke i pade licem na svoga konja. I modra zastava pade zajedno s njime.

Najbliži konjanik vikne gromko i pograbi odmah za njezino držalo, a seljačić prihvati za platno, pa ju odkine u tren oka i privine na svoja prsa, vičući iz svega grla:

— Ne dam je! Ne dam je!

Drugi preostali švedski konjanici navale biesno na njega, a jedan ga udari mačem i presieče mu rame, ali ih Poljaci u isti čas raznesoše na sablje.

Na to posegne nekoliko krvavih ruku za zastavom, da ju oduzmu dječaku.

— Daj zastavu! Daj zastavu! — počeše vikati.

Szandarovski mu priskoči u pomoć.

— Ostavite ga u miru! On ju je oteo pred mojim očima, pa neka ju sam preda kastelanu.

— Kastelan dolazi! Kastelan dolazi! — začuju se mnogi glasovi.

I doista se iz daljine razliegnu bojne trublje, a na cesti se pojavi ciela četa, jezdeći brzim kasom k župnom domu. Bijaše to četa laudanska, a na čelu joj je jašio sam gospodin Čarniecki. Nadošavši uvjeriše se, da je već sve svršeno, i zaustaviše konje; a vojnici gospodina Szandarovskoga približiše se k njima.

I sam Szandarovski priskoči s relacijom k gospodinu kastelanu, a bijaše tako utrudjen, da mu je iz početka ponestajalo daha, i podrhtavao je kao u groznici, i glas mu je zapinjao u grlu.

— Ovdje je bio sam kralj ... ne znam ... da li je umaknuo.

— Umaknuo je, umaknuo! — jave se oni, koji su vidili potjeru.

— Zastava im je oteta, a mrtvih je mnogo!

Čarniecki ne reče ni rieči, već odjaši na samo bojište, na kom se je vidio strašan i žalostan prizor. Preko dvjesta švedskih i poljskih trupova ležalo je na zemlji, jedan kraj drugoga, a često i jedan nad drugim ... Neki su se držali za vlasi, a neki su se još i poslije smrti grizli zubima. A drugi su se držali kao u bratskom zagrljaju, ili su ležali na zemlji, položivši glavu na neprijateljska prsa. Mnoga lica bijahu tako izobličena, da na njima nije ostalo ništa ljudskoga; a oni, koji ne bijahu pogaženi konjskim kopitima, imali su oči otvorene, pune preneraženja, ili bjesnoće. Krv se je ljeskala na zemlji pod nogama kastelanova konja, koji je za čas bio krvav do gležanja; zadah ljudske krvi i konjskoga znoja udarao je u nosnice i stješnjavao prsa.

Kastelan je promatrao sva ta ljudska tjelesa, kao što gospodar promatra povezane pšenične snopove, koji imadu da napune njegov hambar. Zadovoljstvo se pojavi na njegovu licu. Šuteći objaši cieli župni dom, pogleda na lješine na drugoj strani i vrati se polagano na glavno bojište.

Digitized by Google

Soulacroix F.: Zdravica.

Digitized by Google

— Ja vidim ovdje znatan posao, — rekne, — i zadovoljan sam s vama, moja gospodo!

A oni stadoše krvavim rukama bacati svoje kape u vis, kličući:

— Vivat Čarniecki!

— Dao nam Bog što skorije i takav drugi okršaj!... Vivat!... Vivat!

A kastelan će na to:

— Otidjite k stražnjoj četi, da se odmorite. Gospodine Szandarovski, a tko je oteo zastavu?

— Dovedite dječaka! — vikne Szandarovski. — Gdje je on?

Vojnici potražiše i nadjoše seljačića, gdje kraj staje sjedi uz svoga ždriebca, koji bijaše pao usljed težkih rana, te je upravo izdisao. Na prvi pogled se je vidilo, da je i dječaku jako zlo, ali je ipak čvrsto držao zastavu, pritiščući ju obima rukama na prsa.

Odmah ga prihvatiše i odvedoše pred kastelana. Pred njim je stajao odrpan i bos, golih prsiju, sav zamazan svojom i švedskom krvlju, kao kakav nebeski stvor, držeći se jedva na nogama, ali plamnih očiju. Gospodin Čarniecki se začudi, kad ga je ugledao.

— Kako to? — zapita. — Zar je taj dječak oteo kraljevsku zastavu?

— Svojom rukom i svojom krvlju! — odgovori Szandarovski. — On nas je prvi obaviestio o Švedima, a zatim se je borio tako hrabro, da je svojim junačtvom mnoge i mnoge nadkrilio.

— To je istina, živa istina, kao da ju je tko napisao! — kliknuše vojnici.

— Kako ti je ime? — zapita seljačića gospodin Čarniecki.

— Mihalko.

— A čiji si?

— Župnikov.

— Bio si župnikov, ali ćeš odsele biti svoj! — rekne kastelan.

No Mihalko nije više čuo tih rieči, jer se je usljed rana i gubitka krvi zakolebao i pao glavom na kastelanov stremen.

— On je to i zavriedio! — kliknu plemići.

Zatim staviše Mihalka na nosiljku i odnesoše u župni dom.

A gospodin Čarniecki je slušao dalnji izvještaj, ali ne od gospodina Szandarovskoga, nego od onih, koji su vidili, kako je gospodin Rok progonio švedskoga kralja. Taj izvještaj razveseli tako silno gospodina Čarnieckoga, da se je hvatao za glavu i udarao rukom po koljenu, jer je bio uvjeren, da će Karlo Gustav znatno klonuti duhom poslije takove nezgode.

Manje se nije veselio ni gospodin Zagloba, prihvaćajući se za bokove i govoreći ponosno svojim drugovima;

— Ha, nije li to pravi razbojnik? Da je stigao Carolusa, ne bi mu ga ni sam vrag bio oteo iz ruků! To je moja krv, tako mi Boga, moja krv!

Gospodin Zagloba bio se tečajem vremena i sam uvjerio, da je doista ujak gospodina Roka Kovalskoga.

Medjutim zapovjedi gospodin Čarniecki, da potraže mladoga viteza, ali ga nisu mogli naći, jer je gospodin Rok od stida i umora bio otišao u staju, pa se zavukao u slamu i zaspao tako čvrsto, da je istom sutradan stigao k svojoj četi. Ali se je još uviek jako stidio i nije smio da svom ujaku pogleda u oči. Medjutim ga je ovaj sam potražio i počeo tješiti:

— Ne žalosti se, sinko! — govorio mu je. — I ovako si se prekrio velikom slavom; sâm sam čuo, kako te je gospodin kastelan pohvalio: „Na prvi mah se čini," rekao je, „da ne zna ni tri nabrojiti, a ipak je junačan kavalir, koji je svu našu vojsku proslavio!"

— Gospodin Isus nije me blagoslovio, — rekne Rok, — jer sam se dan prije bio opio, pa sam na večer zaboravio da izmolim svoj otčenaš.

— Nemoj samo božjih odluka iztraživati, da u zlo ne zapadneš. Što možeš da uzmeš na svoja ledja, to uzimaj; ali na razum ne uzimaj ništa, jer ćeš odmah pasti.

— Ta već sam mu bio tako blizu, da mi je znoj od njegovoga konja zaudarao. Bio bih ga na dvoje presjekao! Ujače, vi mislite, da ja zbilja nemam razuma!

Na to će Zagloba:

— Svako živinče ima svoj razum. Ti si krasan momak i još ćeš me jako razveseliti. Dao Bog, da i tvoji sinovi budu u svojoj šaki imali isto takav razum!

— A ja ih ne trebam! — rekne gospodin Rok. — Ja sam Kovalski, a ovo je gospodja Kovalska!...

VII.

Iza rudničke nezgode podje kralj dalje u kut izmedju Sana i Visle, iduci kao i dosele sa svojom stražnjom četom, jer nije bio samo znamenit vojskovodja, nego i vitez nesravnjive odvažnosti. Za njim su išli gospodin Čarniecki, gospodin Vitovski i gospodin Lubomirski, goneći ga pred sobom, kao zvier u mrežu. Šumske partije uznemirivale su po danu i po noći Švede. Hrane im je bivalo sve to manje, a vojnici su bili jako klonuli duhom i očekivali sigurnu propast.

Švedi prispješe napokon u sam kut, gdje se sastaju obe riekę, pa odahnuše. Tu ih je s jedne strane branila Visla, a s druge rieka San, široko razlivena, kao obično u proljeće, dočim je kralj treću stranu trokuta učvrstio jakim obkopima, na koje bijahu postavljeni topovi.

Ta pozicija nije se mogla predobiti, ali se je u njoj moglo umrieti od glada. Švedi ipak odahnuše, jer su se nadali, da će im njihovi zapovjednici iz Krakova i drugih tvrdjava vodom poslati živeža. Ta tu im je odmah u blizini bio Sandomir, u kom je pukovnik Schinkler bio sakupio mnogo hrane. On im je odmah i posla, pa su jeli, pili i spavali; a kad su se probudili, pjevali su Bogu u hvalu svoje luteranske psalme, što ih je spasio iz takove pogibelji.

Ali gospodin Čarniecki spremao im je nove udarce. Sandomir u švedskim rukama mogao je neprestano pomagati njihovoj glavnoj vojski, i za to odluči Čarniecki, da će jednim mahom zauzeti grad i tvrdjavicu, a iztjerati Švede.

— Priredit ćemo im strašan prizor, — rekne na bojnom vieću, — jer će gledati s druge obale, kako na grad udaramo, pa mu ipak ne će moći pomoći; a kad mi budemo imali Sandomir, ne ćemo im propustiti živeža iz Krakova od Wirtza.

Gospodin Lubomirski, gospodin Vitovski i drugi stari bojovnici odvraćali su gospodina Čarnieckoga od toga podhvata.

— Bilo bi dobro — (govorili su) — zagospodovati tako važnim mjestom, jer bi iz njega mogli mnogo štete nanieti Švedima, ali kako da ga zauzmemo? Nemamo ni velikih topova, ni pješaka, a konjanici se ne mogu penjati na zidine.

Na to će gospodin Čarniecki:

— Ta zar se naši seljaci pješice zlo bore? Samo da ih imam nekoliko tisuća, kao što je Mihalko, zauzeo bih ne samo Sandomir, nego i Varšavu.

I ne slušajući više ničijih savjeta, priedje preko Visle. Čim se pronese taj glas po okolici, dohrli k njemu nekoliko tisuća ljudi, jedni s kosama, a drugi s puškama, pa odoše pod Sandomir.

U samo mjesto banuše dosta nenadano i po ulicama započe okrutna sječa. Švedi su se biesno branili s prozora i krovova, ali nisu mogli odoliti žestokoj navali. Poljaci ih protjeraše iz kuća i iz cieloga mjesta. Schinkler se zakloni u tvrdjavicu, a poljski vojnici počeše ga obsiedati. On uvidi, da se ni u tvrdjavici ne će održati.

Digitized by Google

Za to sakupi sve svoje ljude i dade svu hranu prenieti na ladje, pa se preveze kralju, koji je s druge obale gledao poraz svojih vojnika, ali im nije mogao pomoći.

Tvrdjavica pade u poljske ruke.

Ali lukavi Šved postavi na svom odlazku u pivnice i pod zidine bačve s puščanim prahom i zapaljenim luntama. I došavši pred kralja, priobći mu odmah tu viest, da ga razveseli.

— Tvrdjavica će odletiti u zrak sa svima ljudima, — rekne. — Možda će poginuti i sam Čarniecki.

— Ako je tako, to i ja hoću da vidim, kako će pobožni Poljaci letiti u nebo, — odgovori kralj i ostade sa svima generalima na mjestu.

Čarniecki je sve to predvidjao, ali se dobrovoljci i seljaci uzprkos njegovoj zabrani razidjoše po cieloj tvrdjavici, da pliene i da traže sakriveno švedsko blago. Trublje su trubile na okup, da se svi zaklone u samo mjesto, ali seljaci i dobrovoljci nisu za to marili.

Najednoč im se potrese zemlja pod nogama, strašna grmljavina zaori zrakom, a ogromni stup ognja poleti u vis, noseći sa sobom kamenje i zemlju i preko pet stotina ljudi, koji bijahu u tvrdjavici.

Karlo Gustav prihvati se za bokove od velike radosti, a uslužni mu dvorani stadoše ponavljati njegove rieči:

— U nebo lete Poljaci! U nebo! U nebo!

Ali to bijaše izprazna radost, jer Sandomir ostade u poljskim rukama, te više nije mogao hranom obskrbljivati švedsku vojsku, zatvorenu u kutu izmedju obih rieka.

Gospodin Čarniecki utabori se nasuprot Švedima na drugoj strani Visle, pazeći budno na sve prelaze.

A gospodin Sapieha, veliki hetman litvinski i vojvoda vilenski, stiže s Litvinima na drugu stranu i utabori se nad Sanom.

Tako bijahu Švedi obkoljeni sa svih strana i ulovljeni kao u stupicu.

— Sada su gotovi! — govorili su medju sobom poljski vojnici, jer je svaki znao, da ih očekuje sigurna propast, van da im stigne nenadana pomoć, te ih izbavi iz pogibelji.

Znali su to i Švedi. I častnici i vojnici dolazili su svaki dan na obalu Visle, da s očajem u srcu gledaju crne redove strašnih Čarnieckovih konjanika.

Zatim su išli nad San, gdje je i opet vojska gospodina Sapiehe stražila dan i noć, spremna da ih dočeka puškama i sabljama.

Na prelaz, bud preko Sana, bud preko Visle, nisu Švedi mogli ni da misle. Oni su se mogli povratiti u Jaroslav istim putem, kojim su i došli, ali su znali, da tada ni jedan od njih više ne bi ugledao Švedske.

I tako nastadoše za njih težki dani i još teže noći, a već im i živež bijaše na domaku.

U to predade gospodin Čarniecki glavno zapovjedničtvo nad vojskom gospodinu Lubomirskomu, pa priedje s laudanskom četom povrh ušća Sana preko Visle, da se s gospodinom Sapiehom posavjetuje o dalnjem tečaju vojne.

Ovaj put nije trebalo posredničtva gospodina Zaglobe, jer je svaki od tih dvaju vojskovodja više ljubio svoju otačbinu, nego samoga sebe, te obojica bijahu spremni da joj žrtvuju i sam svoj život.

Litvinski hetman nije bio zavidan Čarnieckomu, kao ni Čarniecki hetmanu, već je jedan drugoga iskreno štovao, pa je za to njihov sastanak bio takav, da su i najstarijim vojnicima suze navrele na oči.

— Raste Republika i raduje se mila otačbina, kad se grle takovi njezini sinovi, — rekne Zagloba Skrzetuskima i Volodijovskomu. — Čarniecki je strašan bojovnik i iskrena duša, ali ako i Sapju položiš na ranu, odmah će zacieliti. Dao Bog, da bi nam se takovi ljudi i na kamenju radjali! Na Švedima bi popucala koža, kad bi vidili, kako se ti veliki muževi ljube. Ta čim su nas oni pobiedili, van mržnjom i neslogom naše gospode? Zar su nas možda predobili silom? Ne, ja to znadem! Duša poskakuje u čovjeku, kad vidi takav sastanak. A velim još i to, da sve to ne će biti na suho, jer Sapja jako voli gostbe, a u družtvu s takovim prijateljem još će više popustiti uzde.

— Bog je milosrdan, pa zlo prolazi! Bog je milosrdan! — rekne Jan Skrzetuski.

— Pazi, da ne sagriešiš! — odgovori mu Zagloba. — Svako zlo mora da prodje, jer da vječno potraje, bio bi to dokaz, da svietom upravlja djavao, a ne gospodin Isus, koji je neizmjerno milosrdan.

Dalnji im razgovor prekine Babinić, koga najednoć ugledaše nad svim drugim glavama. Gospodin Zagloba i gospodin Volodijovski stanu ga odmah dozivati očima, ali je on bio tako zaokupljen gospodinom Čarnieckim, da ih nije odmah opazio.

— Gledajte, — rekne Zagloba, — kako je jadnik omršavio!

— Jamačno nije baš mnogo polučio proti knezu Boguslavu, — nastavi Volodijovski, — jer bi inače bio veseliji.

— Jamačno da nije. Zna se, da je knez Boguslav pod Malborgom, koji obsieda skupa sa Steinbokom.

— Nadajmo se u Boga, da ne će uspjeti.

Na to će gospodin Zagloba:

— Pa ako Malborg i zauzmu, zasužnjit ćemo mi medjutim Karla Gustava: a onda ćemo viditi, ne će li nam tu tvrdjavu predati za kralja.

— Gledajte, Babinić ide k nama! — klikne Skrzetuski.

Gospodin Andrija dolazio je zbilja k njima, mašući im kapom i smiešeći im se iz daleka. I pozdraviše se kao dobri znanci i prijatelji.

— Što se čuje? Gospodine kavalire, što si učinio s knezom? — upita Zagloba.

— Zlo se čuje, zlo! Ali sada nije vrieme, da o tom govorimo. Vi ćete ovdje ostati preko noći; dodjite poslije gostbe na noćište k meni, medju moje Tatare. Imam udoban stan, pa ćemo uz pune pehare čavrljati do rane zore.

— Kad tko mudro govori, ja mu se ne protivim, — odgovori Zagloba. — Samo nam reci zašto si tako omršavio?

— Jer me je onaj pakleni vrag u bitci oborio skupa s konjem i razbio kao glineni lonac, pa od onda krv pljujem i nikako ne mogu da se posve oporavim. Ali se nadam u milosrdje našega gospodina Isusa, da ću još jednom njegovu krv iztočiti. A sada hajdemo, jer se već gospodin Sapieha s gospodinom Čarnieckim prepire, tko će prvo mjesto na gostbi zauzeti. To je znak, da su stolovi već prostrti. Mi smo vas nestrpljivo očekivali, jer ste već mnogo švedske krvi prolili.

— Neka drugi kažu, kako sam se ja ponio! — klikne Zagloba. — Meni to ne doliči!

Na to podju svi na oveći prostor izmedju šatorâ, na kom bijahu prostrti stolovi. Gospodin Sapieha počasti gospodina Čarnieckoga kao kralja. Stol, uz koji posadiše gospodina kastelana, bijaše švedskim zastavama prekriven. Vino i medovina poteče tako, da je i jedan i drugi vojskovodja pod konac gostbe bio malko pripit. Nije manjkalo zdravica i veselih razgovora, a vrieme bijaše prekrasno, ali napokon razprši večernja studen goste.

Na to odvede Kmicic svoje prijatelje medju Tatare. U njegovom šatoru sjedoše na skupocjene ćilime i počeše govoriti o njegovom bojnom pohodu.

— Boguslav je sada pod Malborgom, — progovori gospodin Andrija, — a neki kažu, da je kod elektora, s kojim ima da podje u pomoć švedskomu kralju.

— Tim bolje, barem ćemo se naći! Vi mladji ne znate da s njim izadjete na kraj, pa ćemo viditi, kako ću to učiniti ja starac. On je već vojevao s mnogima, ali sa Zaglobom još nije. Velim vam, da ćemo se naći, van da mu je knez Januš u svojoj oporuci preporučio, da mi se već iz daleka ukloni s puta. I to je moguće.

Digitized by Google

— Elektor je lukav čovjek, — rekne Jan Skrzetuski, pa ako samo opazi, da je Karlu Gustavu zlo, odmah će sva svoja obećanja i sve svoje prisege prekršiti.

— A ja vam velim, da ne će, — rekne Zagloba, — jer nas nitko više ne mrzi, nego Prus. Kad tvoj sluga, koji je morao da ti se klanja i da tvoju odjeću čisti, postane tvojim gospodarom, bit će tim silovitiji, što si mu ti bio bolji.

— A za što? — zapita Volodijovski.

— Jer mu je u pameti ostala njegova nekadanja služba, pa će ti se radi nje osvetiti, makar da si mu ti izkazivao sama dobročinstva.

— Ne govorimo o tom! — rekne Volodijovski. — Često se dogodi, da i pas svoga gospodara u ruku ugrize. Neka nam radje gospodin Babinić o svom bojnom pohodu pripovida.

— Mi slušamo! — rekne Skrzetuski.

Kmicic uzdahne i počne pripoviedati o zadnjoj vojni gospodina Sapiehe s knezom Boguslavom, o porazu ovoga potonjega kod Janova i napokon o tom, kako je knez Boguslav razpršio Tatare, a njega samoga oborio na zemlju, pa onda pobjegao.

— A ti si rekao, moj gospodine, — primjeti Volodijovski, — da ćeš ga sa svojim Tatarima makar i do samoga Baltika progoniti.

Na to će Kmicic:

— A i ti si meni rekao u svoje vrieme, kako je ovdje prisutni gospodin Skrzetuski, kad mu je Bohun ugrabio ljubljenu djevojku, svu svoju osvetu napustio samo za to, što je otačbina bila u nevolji. Uz kog tko pristaje, takav je i sam; a ja želim, moja gospodo, da podjem za vašim tragom.

— Dao Bog, da te božja mati nagradi tako, kao i Skrzetuskoga! — klikne Zagloba. — Ipak bih volio, da je tvoja djevojka sada u pustinji, nego li u Boguslavovim rukama.

— Ništa za to, — vikne Volodijovski, — već ćeš ju naći!

— Ja ne moram da nadjem samo njezinu osobu, nego i njezinu čast ljubav.

— Jedno će doći za drugim, — rekne gospodin Mihajlo, — makar da bi ju morao i silom ugrabiti, kao nekoč, sjećaš li se?

— Ja to više ne ću učiniti!

Tu uzdahne gospodin Andrija duboko, pa za čas rekne:

— Ne samo da nisam nju našao, nego mi je knez Boguslav još i drugu ugrabio.

— Ta to je pravi Turčin, tako mi Boga! — vikne Zagloba.

A gospodin Mihajlo zapita:

— Kakovu drugu?

— Ah, o tom bih vam morao mnogo pripoviedati! — odgovori Kmicic. — U Zamošću je bila prekrasna djevojka, koja se je gospodinu kaluškomu starosti. Ovaj se je bojao svoje sestre, kneginje Višnioviecke, pa joj nije smio ništa učiniti, već je zamislio, da djevojku pošalje sa mnom gospodinu Sapiehi, tobože radi nekakova imetka na Litvi, a u istinu za to, da mi ju kakove pol milje iza Zamošća otme i negdje sakrije, gdje njegovoj strasti ne bi nitko mogao na put stati. Ej, ti hoćeš da me učiniš svojim svodnikom, pomislio sam, ali čekaj! I ljude sam mu izbatinao, a gospojicu sam u podpunoj krieposti k gospodinu Sapiehi doveo. Ponavljam vam, moja gospodo, da je djevojka prekrasna, ali i kriepostna... A i ja sam posve drugi čovjek, a gdje su moji drugovi! Bože, smiluj se njihovim dušama, jer su već odavno iztrunuli u zemlji!

— Kakva je to bila djevojka? — zapita Zagloba.

— Iz odlična roda, komorkinja kneginje Višnioviecke. Nekoč je bila zaručena s Litvinom Podbipientom, koga ste vi poznavali.

— Anusia Borzobohata! — vikne Volodijovski i poskoči sa svoga mjesta.

I Zagloba ustane.

— Gospodine Mihajlo, umiri se!

Ali gospodin Volodijovski skoči kao mačak na Kmicica.

— Ti si, izdajniče, dopustio knezu Boguslavu, da ju ugrabi!

— Ne okrivljuj mene! — rekne Kmicic. — Ja sam ju sretno doveo k hetmanu, čuvajući ju kao svoju sestru; a knez Boguslav ju nije ugrabio od mene, nego od drugoga častnika, s kojim ju je gospodin Sapieha bio poslao k svojoj rodbini, a taj častnik zvao se Glovbić, ako se dobro sjećam.

— Gdje je on?

— Nema ga, jer je poginuo. Barem su mi tako pripoviedali Sapiehini častnici. Ja sam s Tatarima uznemirivao kneza Boguslava, pa baš pravo ne znam. Ali sudeći po tvojoj altereciji, vidim, da nas je zatekla jednaka sudbina: nas je uvriedio isti čovjek, pa ako je tomu tako, moramo se protl njemu sdružiti, da mu se zajedno osvetimo. On je veliki vitez i veliki gospodin, ali ipak mislim, da će mu biti tiesno u cieloj Republici, kad bude imao ovakova dva neprijatelja.

— Evo ti moje ruke! — odgovori Volodijovski. — Odsele ćemo biti drugovi na smrt i život! Tko ga prvi nadje, taj će mu za obojicu platiti! Dao Bog, da ja budem prvi, jer da ću iztočiti njegovu krv, to je tako sigurno, kao amen u otčenašu.

Tu naškubi gospodin Mihajlo strašno svoje male brčiće i udari desnicom po sablji tako, da se je i sam Zagloba prepao, jer je znao, da s malim vitezom nema nikakove šale.

— Ja ne bih sada htio da budem knez Boguslav, — progovori za čas, — pa da mi tko i cielu Inflandiju pokloni. Dosta je, da čovjek ima na sebi jednoga takvoga razbijača, kao što je Kmicic, a kamo li još i gospodina Mihajla! Ali ni to još nije sve, jer i ja s vama sklapam savez. Moja glava, vaše sablje! Ne znam, je li koji potentat u kršćanstvu, koji ne bi zadrhtao pred takovom moći. Uz to će mu i gospodin Bog prije ili kasnije oduzeti svu sreću, jer nije moguće, da čovjeka izdajnika i heretika ne stigne zaslužena kazna. A već mu je i sam Kmicic svojski kožu navoštio.

— Ne poričem, da sam mu zadao dosta jada, — odgovori gospodin Andrija.

I nalivši pehare, izpriča, kako je oslobodio Soroku. Samo zašuti, da je pao do Radzivillovih nogu, jer ga je na tu samu pomisao krv zalievala.

Gospodin Mihajlo se razveseli, slušajući njegovo pričanje, pa napokon rekne:

— Neka ti Bog pomogne, Andrija! S takovim bi se junakom moglo i u pakao poći! Samo je šteta, što uviek ne ćemo moći ostati skupa, jer je služba služba. Mene mogu poslati na jednu stranu Republike, a tebe na drugu. Ne zna se, tko će se prvi na njega namjeriti.

Kmicic je dva tri časa šutio.

— Po pravu bih ja morao da budem prvi. Samo ako mu i opet ne podlegnem, jer... jer... stid me je priznati, ali ja ne mogu da se s njim mjerim.

— To ću te ja naučiti sve moje tajne! — klikne Volodijovski.

— Ili ja! — rekne Zagloba.

— Ne! Oprostite mi, ali se ja volim učiti od Mihajla! — odgovori Kmicic.

— Premda je on takav vitez, ipak ga se s mojom gospodjom Kovalskom ne bojim, samo ako nisam pospan! — primjeti Rok.

— Tiho, nećače, — rekne mu Zagloba, — da te Bog za tu tvoju samohvalu ne pokara.

— Aj, ne će mi biti ništa!

Digitized by Google

Hrvatska diletantska pozorišna družina u Dubrovniku.

Biedni gospodin Rok nije bio sretan prorok, ali mu se je u ovaj čas strašno pušilo u glavi, pa je bio spreman da cieli sviet izazove na mejdan. I drugi su jako pili u svoje zdravlje, a na propast knezu Boguslavu i Švedima.

— Čuo sam, — rekne Kmicic, — čim satremo Švede i zasužnjimo njihovoga kralja, da ćemo odmah poći pod Varšavu. Onda će jamačno i vojni biti konac, pa će doći red na elektora.

—O, to, to! — rekne Zagloba.

— Čuo sam, kako je to jednoč rekao gospodin Sapieha, a on, kao veliki čovjek, dobro kalkuluje. Rekao nam je ovo: „Sa Švedima će biti mir, kao što sa sjevernjacima već jest, ali s elektorom nismo nipošto dužni ugovarati. Gospodin Čarniecki i gospodin Lubomirski poći će u Branibor, a ja ću s gospodinom litvinskim podblagajnikom otići u elektorsku Prusku, pa ako ju tada za uviek ne pridružimo Republici, ne će u kraljevskoj kancelariji jamačno biti ni jedne takove glave, kao što je gospodin Zagloba, koji se je na svoju ruku pismima elektoru grozio."

— Zar je Sapjo to rekao? — zapita Zagloba, sav crven od zadovoljstva.

Vlaho Sliepi Obuljen p. Ivo.

— To su svi čuli. A ja sam bio strašno zadovoljan, jer ćemo se tada i sa knezom Boguslavom sigurno sresti.

— Samo da sa Švedima što prije svršimo! — rekne Zagloba. — Vrag ih odnio! Neka nam ustupe Inflandiju i plate nekoliko milijuna, pa ću im pokloniti život.

— Uhvatio Kozak Tatarina, a Tatarin ga za vrat drži! — primjeti, smijući se, Jan Skrzetuski. — Još je Carolus u Poljskoj, još su Krakov, Varšava, Poznanj i svi znatniji gradovi u njegovim rukama, a ti, otče, već hoćeš, da se on od nas odkupi. Ej, imat ćemo još mnogo posla, prije nego što na elektora budemo mogli misliti.

— I još je tu Steinbokova vojska, još su posade i Wirtz! — nadoda gospodin Stanislav.

— Pa za što onda ovdje sjedimo skrštenih ruku? — zapita najednoč gospodin Rok, razrogačivši oči. — Zar ne možemo mlatiti Švede?

— Ti si glup, Roče! — rekne mu Zagloba.

— Ujak govori uviek samo jedno, a ja sam, kao što sam živ, vidio čamac na obali. Mogli bi se prevesti i makar straže im sasjeći. Tamno je kao u rogu, pa ćemo se povratiti još prije, nego što se oni i obazru, i pokazati ćemo svoju smjelost obojici naših vojskovodja. Moja gospodo, ako ne ćete vi, to ću sam poći.

— I mrtva je životinja mahnula repom, a to je čudo nad čudesima! — rekne srdito Zagloba.

Ali Kmicicu se odmah razšire nosnice.

— To nije zla misao, nije zla misao! — rekne.

— Nije zla za prostu čeljad, ali jest za onoga, tko ljubi svoju čast. Ljudi, poštujte sami sebe! Ta vi ste pukovnici, pa se hoćete u takova šta upuštati!

— Sigurno je, da to ne bi bilo dobro! — rekne Volodijovski. — Podjimo radje na počinak, jer je već kasno.

Svi na to pristanu, pa odmah kleknu i počmu glasno moliti otčenaš; zatim legnu i usnu krepkim snom.

Ali jedan sat kasnije skoče svi na obe noge, jer začuše jaku pucnjavu iza rieke, a zatim nastade vika i buka po cielom Sapiehinom taboru.

— Isuse i Marijo! — vikne Zagloba. — Švedi navaljuju.

— Što to govoriš? — odgovori mu, pograbivši za sablju, Volodijovski.

— Roče, ovamo! — nastavi Zagloba, koji je u ovakovim slučajevima svoga nećaka rado vidio uza se.

Digitized by Google

Ali Roka nije bilo u šatoru.

Svi iztrče napolje. Vojnici su već bili pred svojim šatorima i žurili se k rieci; na drugoj obali vidio se puščani oganj, a pucnjava je bivala sve žešća.

— Što se je dogodilo? Što se je dogodilo? — pitali su svi straže, mnogobrojno postavljene na obali.

Ali straže nisu ništa znale. Jedan vojnik reče, da je čuo, kao da je nešto pljusnulo u vodu, ali jer je nad riekom bila gusta magla, nije ništa mogao da vidi, pa za to nije ni htio da uzbuni cieli tabor.

Začuvši to Zagloba, pograbi se očajno za glavu.

— Rok je otišao k Švedima! Ta rekao je, da će im straže sasjeći!

— Za Boga, to je moguće! — vikne Kmicic.

— Oni će mi ga ustrieliti, kao što je Bog na nebu! — očajavao je dalje Zagloba. — Moja gospodo, zar nema nikakove pomoći? Gospodine Isuse, momak je kao suho zlato! Nema mu ravna u obe vojske! Što mu je palo u ludu glavu? Majko božja, spasi ga iz te pogibelji!

— Možda će preplivati! Magla je gusta, pa ga ne će viditi!

— Ja ću ga ovdje čekati makar do jutra. Majko božja! Majko božja!

Medjutim počne pucnjava na drugoj obali jenjavati i za nekoliko časova nastade gluha tišina. Zagloba je hodao na obali rieke kao kvočka, koja vodi svoje piliće, i čupao si zadnje vlasi s glave, ali je uzalud čekao i uzalud očajavao. Osvit zarumeni rieku, napokon izadje i sunce, ali se Rok nije povratio.

(Nastavit će se.)

Leili.

Kad prvi cjelov na usne ti stavih,
Čudni mi srsi prodjoše kroz grudi,
Tek onda pojmih: šta je oganj pravi
Ljubavi, što drma sudbom ljudi.

I moje silno, drzovito biće
Stopi se na tom božanskome žaru,
Sišuć ti — dušu — ljubav — vječno piće,
Što zavrti mozgom i Mirzi bećaru.

Ja sam se igro sa srcima žena,
Al evo reda dodje sad i na me,
Da kajem griehe starih uspomena
Da spletem udes u guste ti prame.

Muči me ženo! kako znadeš bolje,
Stari silnik sad je rob ljubavi posto,
Nema više mužkog ponosa, ni volje,
Bez razuma čista, — bez svega je osto.

Mirza Safvet.

Biologijske i kulturno-povjesne crtice o kafi i čaju.

Piše prof. dr. Antun Heinz.

(Svršetak.)

Zanimljivije će valjda biti, ako nekoliko riječi nadovežem o patvorenju kafe, koja u tome pogledu dijeli sudbinu mnogobrojne druge robe, kojom se u životu svaki dan služimo. Kao od svake robe, tako ima i od kafe boljih i lošijih i prema tome skupljih i jeftinijih vrsta. Vrlo obično patvorenje, koje se od česti obavlja već na mjestima produkcije, a od česti imenito na velikim tržištima i u uvoznim lukama, stoji u tome, da različnim procedurama, n. p. ljaštenjem i bojadisanjem zrnja, podavaju lošijim sortama izvanje lice boljih, plemenitijih, pa ih onda pod imenom ovih potonjih i prodavaju. Tako primjerice prave od loše Savanile ili Santosa plemenitu Java-kafu. Bojadisanje tako je preotelo mah, da će svatko racionalno raditi, tko će zrnje prije prženja u mlakoj vodi oprati; neka su upotrebljavana mastila ravno otrovna, n. p. hromat olova. Skrajna je pak bezobraznost i prevara, kad od ostataka kafe (Kaffeesatz) različnim ljepilima pripravljaju tijesto i od njega u posebnim kalupima formiraju tobožnje čitavo zrnje. Najviše se, dakako, koječim patvori samlivena kava i poradi toga svak će dobro učiniti, da je nikad ne kupuje.

Dok tako pak i na druge još načine patvarači svijet varaju, vara ovaj i sam sebe, dok u mjesto kafe troši kojekakve surogate. Ima ih danas sijaset; većina će valjda imati donekle miris i okus po kafi, nego što je bitno, aromatičnog kafeola i pobudnog kafeina nema ni jedan, zvao se on kako mu drago. Mi ne smijemo zaboraviti, da je kafa baš poradi sadržine svoje na kafeolu i kafeinu samo podražni užitak (anregendes Genussmittel), nipošto pak hranilo (Nahrungmittel). Ovo potonje biva tek uslijed dodatka sladora i mlijeka. Kome je dakle do hranila, taj nek troši Kneippov prženi ječam, Franckovu cikoriju, Nordhäusersko prženo zrnje različnih žitarica ili Behringov „Kraftkaffee“, koji sastoji od prženog grahavučjaka (Lupinus). Kome je pak samo do užitka, do pobudnog djelovanja kafe, taj je u bludnji, ako misli, da je može nadomjestiti bilo kakim surogatom.

Interesantnih je stvari o kafi zabilježila i historija. Iz XV. vijeka ima arapski rukopis od nekog Shehabedin Bena, u kome se kaže, da je kafa u Abesiniji u uporabi od pamtivijeka. Čini se, da je dugo trebalo, da se odavle raširi. Križari ne znaju još za kafu, a u Meku stigla je navodno tek god. 1507. Moguće je, da je Perzija imala sreću ranije se upoznat s tim darom prirode. Predaja žive, da je neki prior arapskog ili perzijskog manastira od pastira čuo, da kozlići neobično veselo noću poskakuju, dok su brstili plodove od kafovca. Poradi toga podavao je taj reverendissimus kafe i svojim kaludjerima i dervišima, kako bi za noćnih religioznih ceremonija ostali budni! Mantegazza kaže, da je kafa došla u Carigrad 1554. i da su tamo dva trgovca, jedan iz Alepa, drugi iz Damaska, otvorili prve kafane. Posao im je morao dobro ići, jer se je jedan od njih vratio u Damask krcat novcem. Medju tim stadoše se tužiti muhamedovski sveštenici, da

Digitized by Google

poradi kafana mošeje bivaju od dana do dana praznije. Proglasiše kafane daleko štetonosnijim od gostiona i podnesoše tužbu Muftiju, moleći ga, da kafane dokine; rekoše mu, da je kafa u neku ruku ugljen, a budući da koran anatemizuje ugljen i sve, što je ugljenu jednako, tražiše, da Mufti na put stane takim povredama svetih zakona. Mufti posluša. Kafane bješe dokinute, — ali ne na dugo. Drugi, mudriji Mufti, kojemu je samome kafa valjda u tek išla, nije je smatrao ugljenom, niti je nalazio u užitku njezinu povredu korana, i tako kafane opet uskrisiše. Ali naopako! Za malodobnosti Mohameda IV. uvidio je veliki vezir Köprili, da se u kafanama — tout comme chez nous — odviše politizira — i opet ih dade zatvoriti. Medju tim promijenila se s vremenom politika otaca; kormilo dobi u ruke sin ovoga velikog vezira, i od tada u turske kafane nitko više ne dira.

Prve je vijesti o kafi u Evropu donio Rauwolf 1582. iz Alepa. Prvi botanički ilustrirani opis kafovca potječe od Prospera Alpina iz g. 1591., koji je za nj zabilježio ime „Bon“. Drugi stari auktori zovu bilinu „Bunu“, „Buncho“, „Bunca“ etc., a svakako je zanimljivo, da kafovac u Abesiniji i danas još zovu „Bun“ (u nas je „Bun“ = Atropa Belladonna, Tollkirsche, a „Bunika“ = Hyosciamus = Bilsenkraut — obje otrovnice!) Sjeme kafino dobio je medju prvima botaničar Clusius (1596.), a početkom XVII. vijeka dodjoše već znatne kvantitete u Evropu, i to u Italiju. Najstarije su kafane pouzdano carigradske; za njima se redaju Venecija, London, Paris, Beč, Hamburg, Leipzig, Berlin etc. U Zagrebu bila je, ako sam dobro informiran, prva prava kafana u tridesetim godinama na Jelačićevu trgu, tadanjoj „harmici“, vlasništvo nekog Leibera, a zvala se je „Zur goldenen Kaffekanne“.

Crkvene i državne vlasti nijesu bile sklone kafopijama; potonje udariše na kafu velike daće. Fridrik Veliki uredio je posebne „Staatskaffeebrennereien“, gdje se je kafa 6 put skuplje plaćala nego kod trgovca; on je trgovinu kafe monopolizirao, a samo „preuzvišena, presvijetla i velemožna“ gospoda — kako bi mi danas rekli — onda plemstvo i sveštenstvo, dobivali su posebne „Brennscheine“, kao danas šljivari za pečenje rakije. Puk se nije smio priviknuti kafi, kako nebi odviše novca za kafu iz zemlje išlo u inozemstvo. „Uebrigens sind Seine königliche Majestät Höchstselbst in der Jugend mit Biersuppe erzogen worden, mithin können die Leute ebensogut mit Biersuppe erzogen werden“ — kaže se u jednom „visokom otpisu“.

Botanički vrt u Amsterdamu dobio je 1690. od guvernera Batavije, Van Hoorna, mladih kafovaca, koje ovaj bješe na ponuku amsterdamskog načelnika odgojio u Bataviji od sjemena arapskoga. Tako je kafa došla u indo-nizozemske kolonije. Iz Amsterdama dobio je jedno snažno drvce sa plodovima i Ljudevit XIV., a domala našao se kafovac i u toplicima pariskoga vrta. Već prije toga opisao je bilinu znameniti botanik Jussieu na osnovi eksemplara, koje bijaše takodjer dobio iz Amsterdama. I u Ameriku prenesoše kafovca Holandezi i to najprvo u Surinam. Pomorski oficir Clieu donio ga iz Pariza na Martinique i odatle potječe kultura njegova na zapadno-indijskom otočju. Poslije šire se plantaže prijeko Venezuele u Braziliju. Francuska trgovačka kompanija sadi na to kafu na Bourbonu; u početku XIX. vijeka zahvatila je kultura i britsku Indiju, Kokinkinu, otočje Tihog oceana, Mexico etc., a u najnovije doba ističe se s liberijskom kafom i zapadna Afrika.

Kafe, što ih danas imamo u trgovini, dijele se u prvom redu po njihovoj provenienciji u: arapske, istočno-indijske (i to iz nizozemskih, britskih i španjolskih kolonija), za tim američke (opet sa podredjenim kategorijama, np. brazilske, zapadno-indijske, centralno-američke etc.) i napokon afričke. Broj vrsta ili bolje sorta, što iz pojedinih tih kulturnih krajeva k nama dolaze, vrlo je velik. Sa svim bi pak teško bilo reći, koja li je od tih brojnih kafa najboljа. Tu vrijedi ona: „de gustibus —“. Ipak se općeno uzima, da su od kafa na evropskim tržištima na najboljem glasu: Moka, neke Java-odlike, Ceylon, Nilghiri, onda Puerto-Rico, Domingo i Campinas. Medju tim je izvjesno i to, da ima odličnih vrsta, np. arapska Bahuri, koje u Evropu u opće ni ne dolaze, jer ih troše do kraja bogatuni u Arabiji i drugdje baš tako, kako i najodličnije sorte čaja ostaju u carskom dvoru pekinškom, ili u rukama

Čajevac (Thea chinensis).

A grančice s cvjetovima i plodovima; *B* sjemenka; *C* mlada biljka sa supkama, *D* mlada biljka nakon što su supke otpale, *E* uzdužni prijerez kroz cvijet.

silnika mandarina i drugih velikana. Najlošija pak je roba sigurno ona, koja je na dugom putu prijeko oceana doživjela havarije, promočila se morskom vodom, od koje dobiva loš, gorak i slan okus, a pored toga i neugodan vonj. Sa svim jeftine sorte većinom su taka havarirana“, ili, kako takodjer vele, marinirana roba. Nama pouzdano ta „marinada“ ne bi prijala!

*

Dok nam je daleki istok kontinenta afričkoga podao kafu, dobili smo iz još daljeg istoka azijskog, tamo iz ogromnog carstva, u kome caruje „sin neba“, čaj, koji je bez sumnje najmoćniji rival kafin. Čajevac (Theestrauch = Thea sinensis), od čijeg posušenog i na osobit način prepariranog lišća varimo poznato piće, rodjeni je brat prekrasne kamelije (Thea japonica = Camellia japonica), koju je hortikultura s pravom prenijela iz zabitnih krajeva Kine i Japana i pod blago nebo južne Evrope, gdje je uz ružu kraljica vrtova. Indigenih reprezentanata prirodne porodice, u koju ide čaj i kamelija (Theaceae = Ternströmiaceae) Evropa nema, jer su to većinom tropske i suptropske biline. Sam čajevac raste samonikao u srcu južno-kineskog otoka Hainana, za tim u gornjem Asamu u Bengalskoj, gdje su našaste navodno

*

Digitized by Google

čitave šume od njega, i onda u birmanskoj provinciji Ca char. Iz Asama stao se je širiti već negdje oko god. 800. poslije Hrista kao kulturna bilina u Kinu i Japan, a danas goje ga na Javi, u Indiji, u Kokinkini, na Ceylonu, u Braziliji, u nekim krajevima Sj. Amerike, dapače i klima Sicilije, zapadne

Petrograd: Pogled od burze na Nevu i zimsku palaču.

Francuske i Portugalske sa svim mu dobro prija. Čajevac je poput kamelije grm ili maleno drvo, kojemu u kulturi ne dadu presegnut visinu od 1 do 2 metra. Lišće mu je zimzeleno, dosta blijedo, protegnuto jajoliko ili botkasto, na rubovima sitno nazupkano i, dok je mlado, dlakavo. Ljepušni su cvjetovi bijeli, miomirisni, a veliki poput onih naše trešnje. Cvate od rujna ili listopada, pa sve do siječnja i veljače. Najbolje mu prija toplo-vlažni klima sa cca. 18° C. poprječne godišnje toplote; niskih položaja ne trpi; tlo treba da je rahlo, duboko i odvodnjeno, a kako od ladnoće i suhih vjetrova strada, sade ga ponajviše na toplim, od vjetra zaštićenim obroncima i terasama, i to na velikim kompleksima. Samo za kućnu upotrebu podržavaju ga ljudi i u vrtovima, i to ponajčešće u formi ograda, poput naših živica.

Kad čajevac bude 3 godine star, počinju istom s trganjem lišća, a u 7. godini većinom već krče nasade i zamjenjuju ih novima. Trganje lišća biva u godini 2—3 pa i do 5 puti u intervalima od cca. mjesec dana i više; počinje polovicom aprila, pa traje do izmaka rujna. Lišće prve, da tako reknem, berbe, podaje najizvrsniji čaj, dok je materijal poznijih berba sve to lošiji. Na prvu berbu paze u Kini sa svim izvanredno. Zaposlene su pri tom samo ženskinje i djeca, sigurno poradi nježnih ručica, a sinovi „carstva sredine“ toliko su rigorozni, da biračicama, koje su za posao sabiranja najmladjeg lišća ravno školovane, ne dadu ni da jedu kaka aromatična jela, samo da lišće ne bi udaralo po dahu njihovu. Svakidašnje je kupanje biračica obligatno, a kod posla nose tanke rukavice. Medju tim može taj najfiniji čaj, koji potječe od listanih pupova i najmladjeg lišća, pa s najboljih položaja, a zove se imperijalom, odnosno carskim ili cvijetnim čajem, za nas biti samo „pium desiderium“, jer je notorno, da ga ne troši nitko živ, do li dvora pekinškog. Prigodom preparacije toga čaja vrše nadzor carski činovnici. Vele, da mu je cijena oko 500 kruna po funti!

Petrograd: Slika sa Nevskij-prospekta.

Bitne sastojine čaja, poradi kojih je postao poput kafe omiljenim užitkom, jesu: jedno eterično ulje, od kojega potječe onaj specifični arom, i koje na čovjeka za pravo djeluje „zamorno“ (beteubent), za tim kristaliničan alkaloid tein, koji je medju tim identičan s kafeinom, pa i jednako pobudno djeluje, i napokon trijeslovina (tanin), koje ima u čaju jako puno.

Digitized by Google

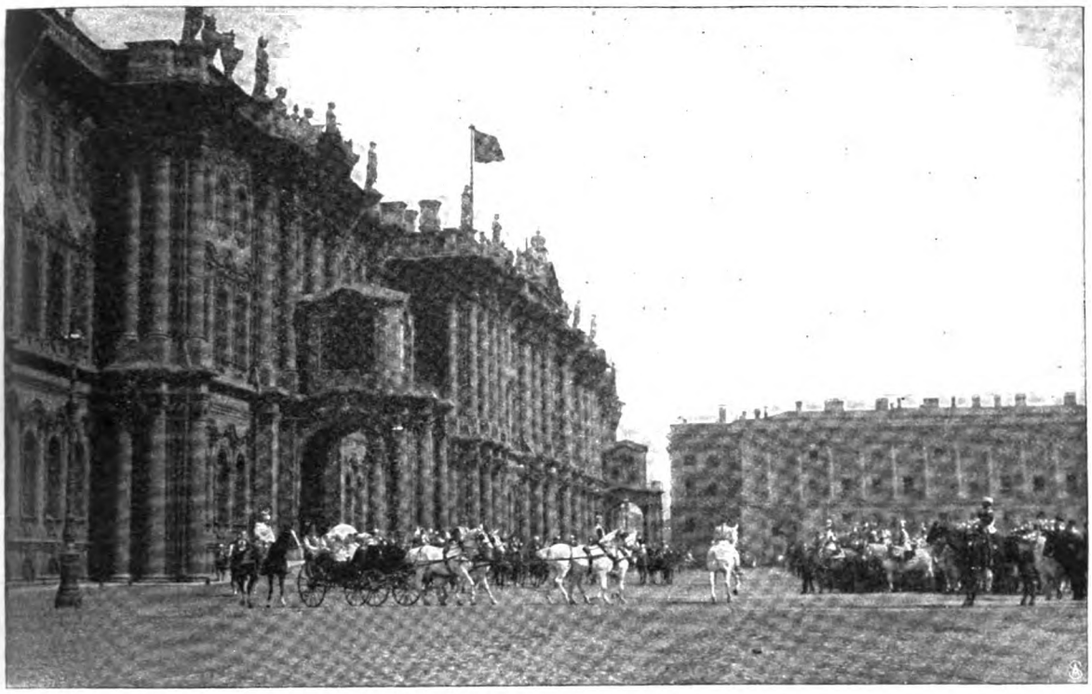

Petrograd: Dvor polazi iz zimske palače.

Svježe lišće nema ni mirisa, ni kakog osebujnog okusa; jedno i drugo dobiva tek uslijed dosta kompliciranih preparacija, koje u jednu ruku stoje u sušenju, odnosno parenju nad vatrom, u drugu ruku u tome, što lišće izlažu nekoj vrsti vrijenja (Gährung). Dvije glavne vrste čaja, najme zeleni i crni, potječu baš odatle, je li lišće naglo sušeno, ili polagano, tako da je trijeslovina u njemu u trajnijem dodiru sa zrakom mogla potamnjeti.

Vodilo bi nas predaleko, da po imenu nabrajamo makar samo ponajčešće suvrstice zelenog i crnog čaja, što ih ima u današnjoj trgovini i kojima je dobrota, a prema tome i vrijednost vrlo različna. U Kini i Indiji ima ljudi, koji se od zanata bave „kušanjem“ čaja. Vele, da ti ljudi razlikuju prijeko 100 sorta čaja; poznati su pod imenom „kušača“ (Theekoster). Tek bismo spomenuli, da se gdjegdje u veliko troši i takav čaj, koji je formiran u pravilne komade poput opeka ili tablica (Backstein — ili Ziegelthee). Mijese ga od najlošijih sorta, od pokvarenog lišća, od držaka etc. i suše u pečima ili na zraku. Kinezi, koji su in puncto čaja prvi gurmani svijeta, toga čaja ne troše sami, ali ga pripravljaju, jer ima veliku cijenu i prodju imenito medju mongolskim i nomadskim žiteljima sjeverne Azije. Tablice im toga čaja vrijede i služe mjesto novca, a kaže se, da i car kineski mongolske svoje čete plaća s takim opekama.

Poput kafe patvori se i čaj na različne načine. Bojadisanja su primjerice na dnevnom redu. Primiješavanje kojekakog drugog lišća, koje sadrži trijeslovine, sa svim je obična prevara; našlo se je u čaju lišća od vrba, topola, javora, hrasta, crnog trna, gloga etc. Najčešće patvorenje pak stoji u tome, da se već jednoć vareno lišće sakuplja, suši, bojadiše itd., pak pod imenom originalne robe opet prodaje. Čujem, da u Kini ima ljudi, koji se in puncto čaja bave s jednakim poslom kao naši prnjkari, kojima su polje rada i vrelo zaslužbe smetišta; a u Engleskoj primjerice, vele, da ima dosta javnih tvornica, koje u promet stavljaju takov izlužen i iznova prepariran čaj.

Sa surogatima čaja, a tih ima sijaset, stoji u neku ruku u toliko bolje, što neki faktično sadrže teina (= kafeina): to je najme lišće kafovca i t. z. čaj paraguajski, koji se pravi od jedne tamošnje božikovine (Ilex paraguayensis). Tko pak mjesto pravog čaja vari lišće crnog trna ili jagode ili ptičjeg prosa (Lithospermum officinale), taj nek ima na umu ono, što smo imali prilike reći o surogatima kafe.

Do nazad 20 godina od prilike producirala je sveokupni čaj isključivo Kina; eksport je išao što morskim putem, što karavanama prijeko kopna kroz Tientsin i Kiachtu u Sibiriju i Rusku, Mongolsku etc. Sveokupni je eksport tada iznosio do 140 milijuna kilogr., a uzme li se, da se je u samoj Kini još dvaput toliko potrošilo, koliko se je eksportiralo, to izlazi, da je produkcija čaja u Kini morala presezati 400 milijuna kg.! Danas je kineski eksport do duše manji, ali za to u drugu ruku velike kvantitete

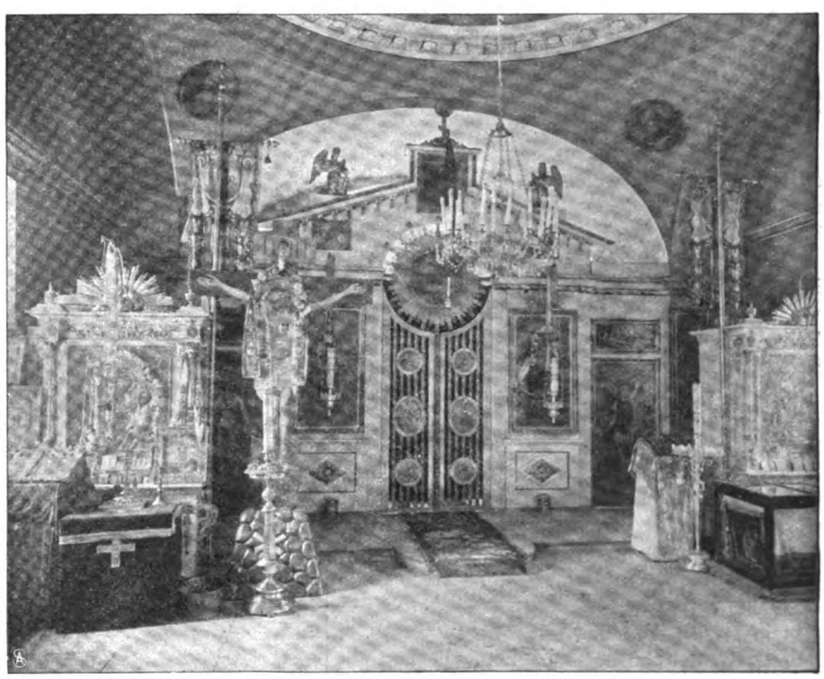

Petrograd: Ponutrica hrama Preobraženskij.

Digitized by Google

izvoze Istočna Indija, Japan, Java, Ceylon etc. Tako je primjerice god. 1897. Njemačka importirala $2^1/_2$ milijuna kg. i to pôdrug milijuna iz Kine, a ostalo iz nizozemske Indije.

Iz historije čaja još je vrijedno spomenuti ovo: Navodno bio je čaj u Kini poznat već 2700 godina prije Hrista; ako taj navod može biti nije dosta vjerodostojan, to je izvjesno, da jedan spis kineski, koji potječe iz VI. ili VII. stoljeća pr. Hr., čaj spominje. Nacionalnim pićem postade medjutim čaj u Kini tek u VI. stoljeću poslije Hr. Koliko se on tamo već od davnine cijeni, posvjedočuje fakat, da je car Kien-Long u njegovu slavu ispjevao odu, koja je u sjajnoj opremi izašla i koja se je reproducirala na čajskim tasama, kojima su darivali okrunjene glave. Carina je bila nekoć na čaj tolika, da neki arapski putnik pod kraj IX. stoljeća tvrdi, da je ta daća najizdašnije vrelo prihoda kineskoga cara. U Japanu sačuvala se čudnovata legenda, koja medju Kinezima do duše ne žive, da je najme neki sveštenik, došavši iz Indije u Kinu, hoteći biti budan i vršiti molitve, bio tako svladan od sna, da je sebi u času zlovolje odrezao vedje i bacio ih na tle. Od tih vedja da je porasao čajevac, čije lišće je podobno san svladati! U Evropi upoznali su se s čajem najprvo Rusi i Holandezi. Oko 1660. već se je čaj u Londonu u gostionicama servirao, a Amerika u to ga je doba takodjer već poznavala. Za sjevernu je Ameriku malo za tim čaj i od velikog političkog znamenovanja postao; silna daća, koju najme engleska kolonijalna vlada bješe udarila g. 1767. na čaj, vodila je do poznatih ekscesa g. 1773. u Bostonu, na što je planuo rat za slobodu 1775., te je u povodu toga došlo napokon do potpunog otcijepljena američkih država od Engleske, koja je versailleskim mirom priznala nezavisnost sjedinjenih država.

U Evropi imao je prvi živi čajevac Paris g. 1658. Na početku XIX. vijeka počinje kultura njegova u Braziliji, malo poslije na Javi, u južnoj Karolini etc., na što dolazi na red Indija, i to najprvo Asam, onda južni slazovi Himalaje, poslije kosa Nilghiri. Napokon uhvatio se kulture čaja i Ceylon, imenito poradi toga, što mu je prijetila pogibelj, da će mu plantaže kafe zatrti jedna parasitička gljiva (Hemileia vastatrix), koja je do g. 1880. ceylonskim kulturama nanijela štete do 15 milijuna funti šterlinga.

Kako valja udesiti varenje čaja, da piće bude doista delikatno, o tome kolaju različna mišljenja. Historija čaja zabilježila je jedan recept, koji potječe od nikog manjeg, nego od već spomenutog cara-pjesnika Kien-Longa. On pjeva ovako: „Metni na blagu vatru tronogu posudu, čiji oblik i boja kazuju, da se već dugo rabi. Napuni je s bistrom vodom od rastaljenog snijega i pusti, da se ugrije do stepena, pri kom će riba postat bijela, a rak crven. Ulij tu vodu u šalicu na fino lišće odabrane vrste čaja, pa pričekaj, dok prvih para, koje čine gust oblak, ponestane, i laki samo oblačići lebde nad površinom. Pij na to polagano to odlično piće, pak ćeš biti jak, da svladaš svih pet briga, što no uznemiruju naše srce. Čovjek može da blaženi pokoj, koji zahvaljuje tako pripravljenome piću, okuša i čuti, ali ne može, da ga opiše". Kako se vidi, kineski car-pjesnik ne zna za slador, rum, konjak, limun, mlijeko, maslac, pasijanse ili praške šunke, s pomoću kojih moderni zapadnjak uza čaj nastoji, da strese sa sebe ne pet briga, nego trista jada!

Justus Liebig.

Takav tihi genij bijaše i Liebig, najslavniji lučbar našega vieka, reformator ratarstva, jedan od onih riedkih veleuma, koji umiju svesti u sklad znanost i život, koji plodom učenosti umnožavaju čovječju sreću i socijalni napredak. Zato je Liebig iza Aleksandra Humboldta najčuveniji, pa i najštovaniji učenjak po svemkolikom obrazovanom svietu. Svaki umni gospodar i ljekar, svaki napredni učenjak, dapače mnoga brižljiva gospodarica i nježna mati spominje zahvalno u Njemačkoj, pa i drugdie, Liebigovo ime".

Ovim riečima pristupa dr. Šulek k životopisu Liebigovu, koji je priobćio u XXVI. knjizi „Rada" jugoslavenske akademije g. 1874., da tomu velikomu imenu prokrči put i u našem narodu i da pribavi i u nas prijatelja istinama od njega pronadjenima.

Da bijaše Liebig velik i uman muž, zasvjedočio je 12. dan prošloga mjeseca, kad je cio naobraženi svieta proslavio stoti dan njegova porodjaja. Neuvehli lovorvienac ubrao je Liebig u organičkoj kemiji. On bijaše prvi, koji nas je poučio, kako bilje raste, ali i prvi, koji je razgalio tajnu života u čovjeka i životinje. On je postao otcem nove znanosti i lučbena životoslovlja, koje je osobito ljekarstvu u prilog, jer tumači radnje tjelesnih ustroja, koji su se prije njega shvaćali kojekako. Liebig je životoslovlje i zato obogatio, što je pronašao postanak mekaničke sile u tjelesnim ustrojima. On nam je objavio i zakon ravnoteže, po kojoj se uzdržava jednakost na kruglji zemaljskoj, nu po njemu znamo i to, da su biline ne samo hrana životinjama, već da one upijaju iz zraka ugljičnu kiselinu, a puštaju životvorni kisik, bez kojega bi sviet propao. Zamašno njegovo odkriće glede životinjske hranitbe, ponukalo je gospodare, da hraneći krupnu ili sitnu stoku paze na to, koliko ima u dotičnoj hrani toplorodna, a koliko krvotvorna hraniva.

Liebig je prvi počeo dokazivati, da su rudne tvari onako potrebite životinji, kao što i bilini, da mi ne bi mogli svojih kosti sagraditi bez fosfornoga vapna, i da je našoj krvi od prieke potrebe željezo.

Liebigov glas pronio se cielim svietom po već i djeci poznatom „Liebigovom mesnom ekstraktu". Na ovaj obret ponukalo ga veliko njegovo srce, da pomogne slabim bolestnicima, da im pomogne mesnim sokom, koji će vaditi iz govedine. No da je ovaj ekstrakt počeo vaditi od domaće govedine, bio bi on preskup, jer bi za svaku funtu toga izvadka trebalo 36 funta najbolje govedine.

Znajući Liebig, da ima u Americi veliko množtvo goveda, koje tamo love i kolju samo kože radi, dočim se mesom hrani zvjerad ili ono i sagnije: obrati se on na podhvatne i prometne ljude, te ih nagovori, da ustroje tamo tvornice, u kojima će vaditi spomenuti ekstrakt ili izvadak. Liebig je pobjedio, a samo jedna tvornica u Fray Bentosu pravila je svake godine do pô milijuna funta toga izvadka, a potrošilo se na to do 18,000.000 funta priesne govedine. Ne znajući, što bi radili sa mesnatim odpadcima, bacali su ih u bližnju rieku. To bijaše Liebigu žao i zato budu po njegovu naputku takovi komadi sušeni i u Evropu dopremljeni pod imenom „mesnoga brašna", kojim su u

Digitized by Google

ratarskoj akademiji u Poppelsdorfu kod Bonna pokusa radi hranili krmke, dodavajući mu i krumpira. I nuto čuda! Krmci, koji su dobivali mesno brašno, otežčali su za mjesec dana gotovo za pô cente, a drugi, koje nisu tim brašnom hranili, samo za polovice te težine. Osim toga pravi se u Fray-Bentosu i druguda od govedjih kosti i izlužena mesa množina guana (umjetna gnojiva), koji se vozi u Evropu, da gospodari njime ječaju svoja iztrošena zemljišta.

Liebigove rieči djelovale su i tamo, da su u Njemačkoj počeli ukidati gospodarska učilišta i kod sveučilišta uztrajati odjele za ratarstvo ili i visoke škole, kakova je n. pr. i ona u Beču (Hochschule für Bodenkultur).

Svoje kemičke radove priopćivao je Liebig u „Magazin der Pharmacie“, nu kako njegovoj vrućoj glavi i plodnoj duši ne bijaše u tom listu dovoljno prostora, pokrenuo je sa svojim drugovima „Annalen der Chemie u. Pharmacie“. Ovomu časopisu stajao je na čelu 41 godinu i u njemu priobćio do 250 razprava. Od njegovih brojnih djela iztičemo naročito „Die Chemie in ihrer Anwendung auf Agrikultur und Physiologie“ (1840.; 9 izd. 1875.), „Thierchemie oder die organische Chemie in ihrer Anwendung auf Physiologie und Pathologie“ (1848.), „Chemische Untersuchungen über das Fleisch u. seine Zubereitung zum Nahrungsmittel (1847.), „Die Grundsätze d. Agrikulturchemie mit Rücksicht auf die in England angestellten Versuche“ (1855.), „Suppe für Säuglinge“ i „Ueber Theorie und Praxis in der Landwirthschaft“ (1856.) Njegova „Pisma o lučbi“ (Chemische Briefe, 1844., 6 izd. 1878.), razpačana su u 100.000 otisaka medju njemačkim narodom. Od onda je izašla množina knjiga, u kojima se uporabljuje lučba u razne tehničke struke, zanate, u kućanstvu, dapače i u istoj kuhinji, pa se Niemci ponose, da njihove domaćice i kuharice imadu i knjigu „Die Chemie der Küche“.

Da Liebig što više prikoristi čovječanstvu, uputio je sviet, kako treba pšenicu i raž mljeti, dapače, kako valja i kruh mjesiti. To je ona vrst kruha, koja je poznata pod imenom „Grahambrod,“ koji se preporučuje naročito onima, koji slabo probavljaju. Taj je kruh Liebig pravio bez kvasca, ali opet u kiselo, jer je mjesto kvasca uzeo sodu i solikovinu (Salzsäure). Liebig išao je tako daleko, da je uputio domaćice i kuharice kako valja kavu pržiti i dobru kavu variti.

Justus Liebig rodio se 12. svibnja g. 1803. u Darmstadtu, gdje mu je otac trgovao mirodijama i mastilima, koji je gotoveć ona, pravio razne lučbarske pokuse. Upravo ovaj posao omilio je Justusu tako, da mu je ostao vjeran i odan do hladna groba. Za njegova školovanja pravili su kojekakove igre i šale od praskavih tvari. Takovu igračku kupi jednoga dana i Liebig i donese u školu, gdje mu je praskavica nehotice puknula. Učitelji su mislili, da je to učinio od zlobe i objesti i za to su poručili otcu, da mu sin nije za nauk, da ga uzme iz škole i druguda smjesti. Otac ga dade g. 1818. u Hepperheim, gdje je postao ljekarskim naučnikom. Nastavljajući svoju lučbenu studiju, uredi si na tavanu malu lučbarnicu. No eto jada iznenada! Nekoga dana mu pukne jedan njegov preparat; Liebig iznese živu glavu, nu njegov laboratorij i komad krova poletiše u zrak!

Otac ga pošalje u Bonn, gdje je slušao glasovitog lučbara Kastnera. Tu je počeo iztraživati nekoje slučenine, kojima se tada vuna i pamuk bojadisao, i praskavo srebro, a pisao je o tome u „Repertorium für Pharmacie“. U 19. godini svoga života položi rigorosa i steče doktorski lovorvienac (1821.).

U ono doba bijahu samo dva grada u Evropi u kojima se lučba ozbiljno učila: Stockholm i Pariz. U prvom je gradu slovio kao glasovit lučbar Berzelius, u drugomu se prodičio slavni Lavoiser. Odluči poći u Pariz, ali odkuda novaca?! Liebig podje sam glavom do tajnika Ludviga I., velikoga vojvode hesenskoga, da mu se preporuči, koji mu podieli željenu podporu, oprostiv mu i zaboraviv, što bijaše g. 1819. sudjen na zatvor s mnogim svojim drugovima. U Pariz pohrli g. 1822., gdje je slušao najslavnije francezke lučbare, a već sljedeće godine predao je akademiji francezkoj prvu svoju radnju, koju je u sjednici pročitao sám Gay-Lussac.

Po ovoj radnji upoznao je u Parizu Aleksandra Humboldta, jer je poslije sjednice s njime govorio, a ovaj razgovor, kako piše Liebig sám, bijaše temeljem njegove budućnosti. Humboldt, upoznavši u Liebigu vanredni talenat, priveo ga je u laboratorij Gay-Lussaca i njegovom preporukom i zagovorom postao je g. 1824. izvanredni, a g. 1826. pravim profesorom kemije u Giessenu. Ovdje je djelovao malone 30 godina, odkuda se širilo njegovo ime na daleko i široko. Giessen postao je znanstveno prošteništе, jer su učenjaci dolazili sa svih strana svieta, da slušaju reformatora kemije, fiziologije i gospodarstva, a poznato je, da je g. 1872. uz njegova koljena sjedio i bivši braziljski car.

Kao kemičar sveo je na bolju stazu i elementarnu analizu i time u velike olahkotio studija organske kemije, proučio je brojne organske kiseline, studirao je upliv klora na alkohol pri čemu je odkrio kloroform i kloral. Proučavajući teoriju o postanku etera, obreo je aldehyd. Proučavao je alkoloide, razne vrsti šećera, obreo je hipurnu kiselinu, kreatinin, inosin-kiselinu itd., dočim je od g. 1839. proučavao bilinsko i životinjsko tielo.

Do sada se nije rodio učenjak, koji bi čovječanstvu tolik privredio, kao J. Liebig. G. 1845. zapade ga plemstvo, poslije barunstvo; g. 1852. bude pozvan po bavarskom kralju Maksimiljanu II. u Monakov, koji mu je sagradio veličajnu lučbarnicu i imenovao ga svojim tajnikom. Nitko sretniji od Liebiga, jer se je od sada posve podao fiziologijskim studijama. Godine 1860. izabraše ga predsjednikom akademije znanosti, a bio je i generalni konservator državnih sbirka, njemački gospodari utemeljiše mu u znak harnosti i zahvalnosti posebnu zakladu, u Monakovu podigoše mu mramorni spomenik, u Darmstadtu postaviše broncano poprsje, dočim ga u Giessenu ovjekovječiše mramornim kipom.

Kad je Liebig prvi puta krenuo u Englezku, nalikovalo je ovo putovanje ulazu triumfatora. Uz Rajnu i Temzu, kuda se vozio, gruvali su topovi i lepršale zastave u njegovu slavu. Svagdje je pohrlio narod, naročito pak inteligencija, da dočeka ovoga velikoga muža kao suverena znanosti i da mu se pokloni u znak zahvalnosti do crne zemlje.

Liebig je neumorno radio polovinu vieka, nu ta radinost iztrošila mu i tielo. Godine 1870. više je mjeseci bolovao, a oporavio se upravo onda, kad se je novo njemačko carstvo ujedinilo. S proljeća g. 1873. Liebig se prehladio, legao i nije se više pridignuo, jer je 18. travnja izdahnuo svoju veliku i plemenitu dušu u 70. godini svoje dobe. —c.

Digitized by Google

Petrograd.

U spomen 200-godišnjice njegova obstanka.

Medju svjetskim gradovima Petrograd je najmladja priestolnica. Nije ga stvorila volja naroda, niti su mu temelj odredile gospodarske prilike u tadašnjim močvarnim krajevima, već odlučna volja i željezna uztrajnost Petra Velikoga, cara ruskoga. On mu je vlastitom rukom 16. svibnja g. 1703. položio temelj, sagradiv na Vasilijevu ostrovu, a ušću veličajne Neve, tvrdjavu, koju je nekoliko mjeseci gradilo 80.000 radnika, i oko koje se poslije razvijao grad. Danas je ta tvrdjava u sredini grada, gdje se čuva kao narodna svetinja. Osnutak Petrograda gledao je narod priekim okom, ali ga gledali poprieko i mnogi odličnjaci, jer su se bojali, da će Petrograd postati priestolnicom sviju Rusa, što se je u istinu i dogodilo. Narod ruski, kojemu je srce sraslo sa Moskvom, sa onim stotinama crkava i crkvica, sa divotnim Kremlom i tolikim historičkim uspomenama, težka se srca god. 1714. odielio od dvora i cara ruskoga. Ustalo je protiv toga i svećenstvo, a za vlade carice Ane planuo je Petrograd po dva puta, ali ga podmetnuta vatra nije uništila.

Ruski car Petar Veliki (1680-1725).

Petrograd se u početku razvijao lagano i sporo. Petar Veliki privukao je nizozemske i njemačke brodograditelje, rukotvorce i trgovce, a već za pet decenija brojio je grad 80.000 duša. On se je tako naglo razbujao, da je koncem 18. vieka imao 200.000 stanovnika, a otčinskom ga je brigom razvijala vlada ruskoga cara Aleksandra I.[1]) Odlahnulo je Moskvi, kad su ju spojili s Petrogradom tračnicama. Prva lokomotiva zasopota za Nikolaja I., a time se Petrograd primaknuo nutarnjim krajevima ogromne Rusije.

Petar Veliki, koji je išao za time, da svoj narod primakne zapadnoj kulturi, to je polučio, a zahvalno potomstvo dizalo mu spomenike, medju kojima zapada prvenstvo spomenik, što ga izradio Rastelli, a Rusi njime ukrasili Petrov trg. Spomenik nam predočuje cara na konju u imperatorskoj opremi, ovjenčana lovor-viencem, žezlom u desnici. Pod spomenikom uklesani su u mramor prizori iz bitaka kod Poltave i Schüsselburga.

Veličajan je onaj spomenik, što se uzdiže na ušću Neve za kojega je model izradio francezki kipar Falconet i rukovodio sve poslove, kad su ga lievali. Spomenik se uzdiže na granitnom balvanu, koji je 14 m. dug, 6 m. širok, a 5 m. visok. Petar Veliki naletio je strmom liticom, div-konj osovio se na zadnje noge i podupro repom. Car upravlja oko prama Nevi, podoštruje pogled i upire desnicom prama onom dielu grada, gdje mu je položio temelj. Pod nogama konja mota se i previja zmija, koju je konj svojim kopitama satro. Kad bi čovjek u Petrogradu i okolini želio razgledati sve ono, što je stvorio neumorni duh Petra Velikoga, trebao bi k tomu 14 dana.

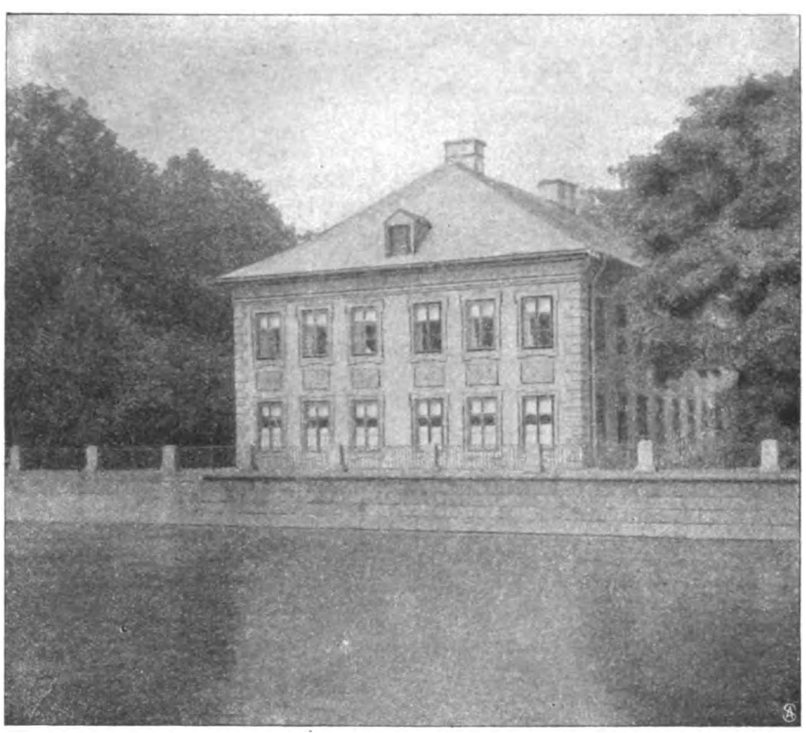

Petrograd: Obnovljeni ljetni dvorac Petra Velikoga.

U pomorskom muzeju ima od njegove ruke zemljovida i nacrta, u galeriji Petra Velikoga tokarske su radnje od drva i slonovine, tu se spušta i svjetionik, kojega je car rezao od slonovine. U katedrali sv. Petra i Pavla ima takodjer predmeta iz ruke njegove n. pr. od slonovine 3 metra visok i 2 metra širok svjetionik, nadalje četiri od željvine rezana medaillona, koje je car izradio godine 1723.

Štogod sjeća na velikoga ovoga vladara, ruski je narod najvećim pietetom pohranio. U zimskoj palači vidi se i prestolje Petra Velikoga. Zidovi su palače pokriveni crvenim baršunom i brojno ukrašeni zlatnim ruskim orlovima. Sviećnjaci, svjetionici i stolovi su od srebra. Medju stupovima od jašme vidi se slika Petra Velikoga, kojega prati slava. To je ona palača u kojoj prima ruski car k mladomu ljetu čestitke diplomatskog sbora.

U dvorani pomorskoga suda čuva se ona stolica, na kojoj je sjedio car, kad je sudio. U muzeju topničtva pohranjeni su njegov pusteni šešir, uniforma, kaftan, a u njegovoj galeriji konj, kojega je jašio u bitci kod Poltave. Tu se čuvaju i kola u kojima se vozio na šetnju, jedan

[1]) Kako se grad naglo razvijao, dokazat će nam najbolje brojke. Godine 1839. brojio je 476.386 stanovnika; god. 1859. 532.241; 1869. 667.963; 1881. sa predgradjima 928.016; 1890. 1,033.613; god. 1896. 1,000.110.

Godine 1890. bilo je 57% mužkaraca i 43% ženska. Po vjeri pripada 84% grko iztočnjacima, 9% protestantima, 3·8% rimokatolicima, 1·6% Židovima, 0·4% Muhamedovcima. Po narodnosti ima 87% Rusa, 4·6% Njemaca, 2·3% Poljaka, 1·8% Fina. K plemstvu pripadalo je g. 1890. 10·2% svećenstvu 0·1%, gradjanstvu 3·4%, trgovačkom staležu 1·6%, rukotvorcima 22·7%, oženjenim vojnicima 4·8%, seljacima 50·3% itd.

Digitized by Google

model kuće iz Saardama, u kojoj je car stanovao i lutka, koja predočuje carevu domaćicu iz istoga mjesta.

U zimskoj palači pohranjena je loša voštana maska Petra Velikoga; tu se vidi i vlasulja, koju je car nosio, a dao ju načiniti od svojih bujnih vlasi, koji su porasli za vojne u Persiju g. 1722. Tu je i odielo od jasno-modrog svilenog latka izvezeno srebrom, srebreni pojas i poput maka crvene dokoljenke, srebrenim vezivom od njegove supruge Katarine, koje je nosio samo god. 1724. kada se kraljica krunila. Postrance od voštane maske čuva se jedno svagdanje odielo, kaput od prosta latka, jednostavan šešir prostrieljen kod Poltave i sive, zakrpane, vunene čarape.

Senatska palača i spomenik Petra Velikoga u Petrogradu.

U ljetnom perivoju, kojega je Petar Veliki g. 1712. uredio po francezko-nizozemskom uzoru u kojem je stajao carski dvorac, kojega poslije, jer bijaše trošan, obnoviše, i danas je ljetni dvorac ruskoga cara, čedna i skromna jednospratnica. U tom je dvorcu kapelica, koju urediše od careve sobe, ukrašen slikoma Isusovom, koju je uviek nosio uza sebe. Tu se čuva od Petra Velikoga jedna zidna ura, koju je donio iz Nizozemske, jedna polica od orahovine, dva okvira, koja je car takodjer izradio vlastitom rukom, jednostavno pokućtvo i poznata ladjica, a „matica“ ruske mornarice. Odavle je pošla procesija na dan proslave u katedralu, noseći sobom sliku Isusovu. Odavle je pošla prekrasnim krajem do Petrogradske strane gdje leži „Domik Petra Welikawo“. Katedrali sv. Petra i Pavla položio je car temelj g. 1714. Nedaleko drvene crkve sv. Trojice, koju je car utemeljio istodobno sa gradom i u kojoj je često prisustvovao službi božjoj, leži u ogradjenom vrtu kuća, koju je sagradio g. 1703. i iz nje rukovodio gradnju grada.

Ta je kuća gradjena od omašnih, surovih greda, nizkim krovom, koji je pokriven šindrama. Osim nahižja, uzka hodnika i kuhinje ima dvie oveće sobe. Kuća ima sedam prozora, a izvana je po nizozemskom ukusu, crveno i zeleno obojena, a gradjena od nizozemskih radnika po uzoru one kuće u kojoj je Petar Veliki g. 1647. stanovao u Zaandamu. Na sljemenu krova i obim uglovima smješten je jedan mužar i praskajuće lumbarde od drva. Nutarnji prostori pokriveni su bielim platnom, dovratnice i oblogi ukrašeni kitama cvieća. Na desno bijaše poslovnica i soba za primanje, na lievo blagovaonica i spavaonica. U radionici čuva se carev alat, jedna polica, stol i stolčić na kojem je car rado sjedio pred kućom i odavle gledao barjak, koji je lepršio na Petro-Pavlovoj tvrdjavi.

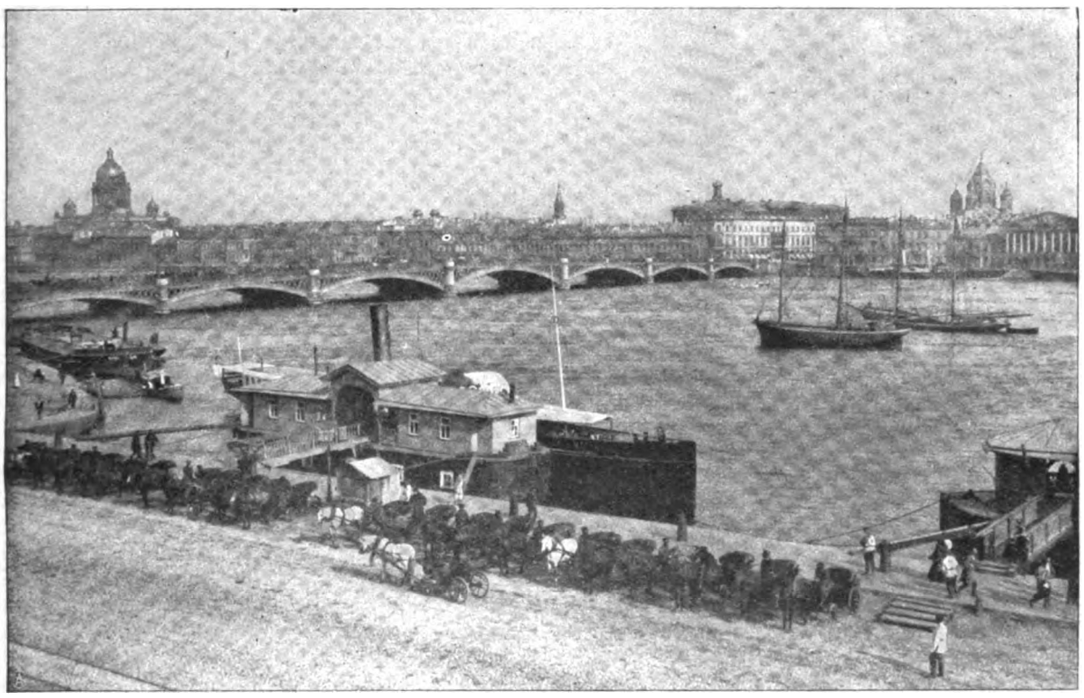

Most Nikolaja II. u Petrogradu.

Ova kuća, akoprem samo 8 m. duga, a do 6 m. široka, bijaše Petru Velikomu osobito mila, milija od palača, koje je rado gradio, ali u njima nerado stanovao. Kako je ljubio tišinu, mir, samoću, prirodu, upravio je car pogled prama rječici Strelki. Tu si je preko ljeta sagradio prostranu kuću sa dvie dvorane i osam soba. Te je sgrade nestalo, ali je ostala lipa pod kojom je car boravio. Medju svržima bijaše sjenica, na koju se uzlazilo lje-

Digitized by Google

stvama. Tu je car pušio i srkao tej, kojega si vario u holandezkom samovaru. Nedaleko lipe uzdižu se ogromni hrastovi, a blizu ovih jele, koje je car uzgojio od sjemenja, koje je donio sa Harca.

Medju jelama uzdiže se dvor sagradjen za carice Katarine II. gdje je stanovalo i dvorjanstvo. Mjesto je postalo preživahno, car pokloni Strelno g. 1722. svojoj kćeri Ani, a sam podje u Peterhof. No i simo sliedio ga dvor i dvorjanici i tu posta još ljepši dvor u stilu francezkom, ali Petar Veliki nije u njemu prebivao. On si blizu dvora sagradi holandezku kućicu, koju i danas pokazuju. Spavaća soba imala je biele zidove, koji bijahu zarubljeni pokalajenim kamenjem, pod je pokrivalo voštano platno, ukrašeno ružama, a kamin bielio se od porcelana. Iz kreveta mogao je car vidjeti Kronstadt i gledati brodove svoje mornarice. Za nekoliko časaka došao je do lučice, odkuda je kanalom zaplovio do ušća Neve.

Petar Veliki sagradio je dvor i u Carskojem selu sa 6 soba, koje je dielio sa Katarinom. Uz malu kućicu u Revalu, dogradiše neugledan dvor u kome je riedko stanovao.[1])

Po prvobitnoj osnovi ima se grad razvijati na Petrogradskoj strani, ali je krenuo na otoke, južnu stranu i ostrov Wasilijev, zapremajući 100 četvornih kilometara površine. Car sam izgradjivao je južne otoke i obalu Neve. Naprotiv otoka sagradio je dilje, (škvere) na kojem su se počeli graditi prvi brodovi, a podignuo je i admiralitetsku palaču. Sagradio je i zimsku palaču, gdje je i umro, ali se ni danas ne zna u kojoj se sobi njegov veliki duh odielio od tiela.

Kucavica je Petrograda Newskij Prospekt, prekrasna ulica, koja se otegnula na 8 km. daleko. S ovom ulicom sraslo je srdce svakoga Rusa, a značajna je ne samo po grad, već po cielu Rusiju, jer je ogromno ogledalo ruskoga života i značaja ruskoga naroda. Prije 200 godina bijaše to obična cesta, što se sterala medju močvarama i livadama, nu već 50 godina po smrti Petra Velikoga uzdizahu se tu katedrale, palače, dvorovi. Što su Kreml i Kitaigorod za Moskvu, to je Newskij Prospekt za Petrograd: Moskva je srdce, a Petrograd glava ruskoga naroda. Tu se usredotočuju željeznice iz nedoglednih krajeva ogromnoga carstva, željeznice, koje sežu od grada do Tihoga Oceana, do Perzijskoga zaljeva na jednu stranu, a na drugu od obala Male Azije do Sjevernoga ledenoga mora!

Gradnja grada nešto je brže napredovala poslije bitke kod Poltave (1709.), a uznapredovala hrlo, kada je car izdao ukaz 31. prosinca 1709. i došlo 40.000 radnika, kojih se broj sliedeće godine podvostručio. Klesare morale su dati vlastela, a zato bijahu prosti od poreza. Ako je tko gradio, morao je graditi od kamena. Od g. 1721. tako su gradili i crkve. Neko vrieme morao je svaki ruski plemić graditi kuću na Petrogradskoj strani prema svojim imućtvenim prilikama.

Činilo se neko vrieme, da će se dvor pokoriti želji naroda i poći u Moskvu, pa su Katarina I. i Petar II. pogodovali Moskvi, a carica Ana tamo se dala i okruniti; ali pošla u Petrograd. Ona je podigla admiralitetski turanj za pozlatu kojega potrošilo se 5000 dukata. Djelo Petra Velikoga nastavila je ruska carica Katarina II. (1762.—1796.) Njezin rad vidi se na Nevi i pritocima Moika i Fontanke, gdje je sagradila kej od klesana kamena; uredila je Katarinin prokop, dogradila zimsku palaču, koju je Nikolaj I. obnovio u prvobitnoj slici. Katarina II.. položila je temelj Izakovoj katedrali od bronca i mramora, koja je gradnja dovršena pod Aleksandrom II. Kupula je ovoga hrama pozlaćena, nutrinja joj razkošna. Na velikom žrtvenika ima osam stupova od malahita i pozlaćeni kapiteli. Carica je sagradila veličajnu galeriju slika, ogromno kazalište, pjestovalište, podigla akademiju umjetnosti, utemeljila samostan Smolniji u kojem se uzdržava 200 kćerka plemića i državnih činovnika.

Iz dobe Katarine II. potiču najkrasnije javne sgrade. Ona je podigla i tauričku palaču, koju je poklonila Potemkinu vitezu i osvojaču poluotoka Krima. Zahvalni narod i njoj je podignuo spomenik. Na zvonastom podnožniku, što se uzdiže na crvenom mramoru, stoji kip kraljice, ogrnut plaštom od hermelina. U lievoj ruci drži vienac, u desnoj carsko žezlo. Okružena je suvremenicima: Potemkinom, Suwarowom, Rumjancewom, Betzkojem, pjesnikom Deršavinom, kancelarom Besborodkom, admiralom Čičagowom, knjeginjom Daškow i Aleksijem Orlowom.

Kad je Petar Veliki umro, brojio je Petrograd 75.000 duša, nu do danas prekoračio je prvu četvrtinu drugoga milijuna i razvio se do velegrada.

[1]) Koga zanima život Petra Velikoga, tomu preporučamo: Waliseevski K.: Peter der Grosse. Nach neuen Urkunden. Berlin 1899. I. i II. Band. Sa slikom carevom. Ovo je štampano u Berlinu kod E. Hofmana u nizu djela: Geisteshelden. (Führende Geister) Eine Sammlung von Biographien, kao 31 knjiga.

Ta misa, ta loo, ta loo misa!

(Moje kravice, moje drage. drage kravice!)

Ravnica izmedju gora Zuza i Gamo obiluje uz tropsku vegetaciju i mnogobrojnim slanim poljanama. Sasma je naravno, da u takovoj zemlji i stoka bujno uspieva, pa su za to i stanovnici tih predjela prigrlili osobitim žarom uzgoj stoke, a bave se poljodjelstvom samo u toliko, da namire svoje domaće potrebe.

Akoprem su pripadnici Olamskog plemena, približuju se njihovi običaji više onima nomadskih plemena, ali s tom razlikom, da svaki posjednik stoke, imade na tri do četiri mjesta stalno obitavalište, te prema okolnostima godišnje dobe mienja svoju rezidenciju i stanuje ondje, gdje više hrane za svoju ljubljenu stoku nadje.

Imade medju tim pastirima i veoma bogatih obitelji, koje po više stotina glava rogatog blaga posjeduju, a ovce i koze broje se i na hiljade. Tu se još vidi stari patrijarhalni život porodica, a glava obitelji imade istu moć nad članovima svoje porodice, kao i nad stokom.

Nije to lahko zaključiti, da li su mu miliji dvonogi ili četvernogi pripadnici obitelji.

Prije no Abesinci podjarmiše te pokrajine, bio je život pastira prilično miran i sretan. Bijaše doduše i onda svadja i razmirica izmedju pojedinih obiteljih i plemena, ali su se mogli lako očuvati jedni proti drugima. Koplja, štitovi, noževi, strjelice i običaji bili su im isti, a teže razmirice uviek su se uredjivale u vieću medju starcima, a narod bio je zadovoljan i uživao je mirno svoju zlatnu slobodu.

Oružane sile negusa, koje zaposjednuše te pokrajine učinile su kraj idiličnom životu, a stanovnici su na svoju štetu izkušali, da je bezkoristno za poboljšanje njihova položaja boriti se proti sili oružanoj puškama. Puške (ba-

Digitized by Google

kaka) imadu magičnu moć, pa je dovoljno nekoliko ljudi oružanih puškama, da razprše oveće njihove čete.

Plaćati danak Abesincima i dieliti se od svoga stada veoma je trudan posao, nu da je još samo to, da ne imade samovolje i provale Abesinaca, koji ih znadu pod bud kakovom izlikom više puta dobro oplieniti, pa ne samo njihovu stoku, nego i članove njihovih porodica u sužanjstvo odvesti. A kome da se tuže ti nesretni stvorovi? Car daleko, a nebo visoko, a upravitelj zemlje dati će uviek pravo svome vojniku, osobito ako ovaj svoj plien s njime podieli. Koliko se takovih drama odigra u širokim afrikanskim stepama, koliki ljudi izgubi život kraj takih prilika?! Tajinstvene stepe i mrke brdine šute, nu ostanci razvaljenih domova i ostavljenih polja pripoviedaju putniku, da su ovdje živjele nekoć velike porodice i da ih je nestalo... Učiniše mjesto hienama i šakalima, koji se skrivaju u tim razvalinama, zaraslim gustom šikarom.

Oni, koji su preostali, goje istim marom kao i njihovi otci svoja stada, tužnim srcem plaćaju danak i podnašaju sve moguće zulume. Abesinci poznati pod imenom „Fano" i koji pod izlikom lova više puta kroz te zemlje putuju, ne prepuste nikada dobre zgode, da ne orobe te ljude. Vojnicima nije moguće zaposjesti svu zemlju, a stepe su tako široke i posijane tolikim stazama i šikarama, da bi bilo mučno stanove naći, pa s toga je i još teže proganjati razbojnike.

„Uduga Sesa" jedan od naših najbogatijih podanika u tom kraju, izkušao je na svoju štetu razbojničko postupanje „Fanota", koje se je po njegovom shvaćanju još prilično dobro svršilo.

Rano je jutro, još se najbolje spava, pa je zato i sasma naravno, da je naš faktotum šepavi „Gjimbari" veoma hrdjavo primljen bio, kad nas je došao buniti u jutarnjem snu. Nu rieči „Fano" „Zerafi" (razbojnici, plienitba), probudiše nas brzo i bijasmo sigurni, da se je nešto ozbiljna dogoditi moralo.

Uduga Sesa iz Zuze je ovdje i želi da odmah s vama govori. Čini se, da su ga „Fano" oplienili, a po njemu ima i mrtvih glava. „Sesa" bi doveden i uz plač i jadikovke izpriča svoju nesreću:

— Jučer pod večer, baš smo stoku u domove smjestili, napadne nas četa abesinskih „Fano". Sve naše molbe i zakletve na smrt Menelika nisu ih mogle zapriečiti, da nas ne orobe. Naravno da smo pokušali, da se obranimo, a moj brat izgubi tom prilikom svoj život. Što je moglo, pobježe, da si očuva život. „Fano" odvedu mi preko 100 komada stoke, a zarobiše mi i malu kćer od 7 godina. Još nisu sigurno daleko odmakli, jer ne mogu sa stokom brzo napredovati. Ako pošalješ za njima u potjeru, dostignuti će ih. A bet, A bet, (milost, milost) bita maico (zemlju jedem), pomozi mi, gospodaru, — završi Uduga Sesa.

Za kratko bi poslani svi naši konjanici u potjeru za razbojnicima uz nalog, da se ne vrate bez zarobljene stoke i kćeri Udugine, a da uhvate čim više tih lopova.

Drugi dan pod večer, eto natrag naših konjanika, koji su na progonu prilično sretne ruke bili. „Fano" videći, da su progonjeni, ostave stoku i razbjegnu se na sve strane, ali kćer Uduge Sesa ostane u njihovim rukama, a samo jedan od njih bude uhvaćen i k nama doveden.

Kada Uduga Sesa ugleda svoje spašeno stado, poče se kao mahnit valjati po zemlji od velikoga veselja, trčati od jedne krave k drugoj, grliti ih, nazivajući ih raznim najnježnijim imenima. Na našu opazku, da bi bolje bilo, da su vojnici njegovu kćer oslobodili, nego stoku, reče nam: Tosa (Bog) će već očuvati moje diete! A moje krave, zar to nisu moja djeca? Pa pošto mi je Tosa stotinu djece natrag povratio, treba da bez mrmljanja podnesem gubitak jednoga. Uduga nastavi cjelivati svoju četveronožnu obitelj od radosti preobraženim licem uz rieči:

— Ta misa, ta loo, ta loo misa! (Moje kravice, moje drage, drage kravice!)

Mirko i Stjepan Seljan.

Kako da izpitamo podzemni tok naših voda ponornica.

Za Kras i njegovu formaciju značajne su osim ponikava, dolaca, dolčina, draga, korita, naročito mnogobrojne pećine (špilje) i vode ponornice, kojima obiluje. No kraska formacija nije se razvila samo u našem primorju i biyšoj gornjoj Krajini, već i u gori Zagrebačkoj, Samoborskoj, u Žumberku, na Papuku i druguda.

Medju vode ponornice spadaju rieke, potoci i potočići, koje duljim ili kraćim takom u teku površinom zemlje, pak se onda gube u podzemne šupljine, u bezdna, propasti, špilje, ponikve. Velimo da voda „uvire, povire" ili „zavire", da na drugoj kojoj strani opet „izbije" ili da se za uvjek izgubi u zemaljskim šupljinama. Već nam Ptolomej naznačuje ušće jedne rieke medju Lopsikom (Sv. Juraj) i Ortoplom (Stinicom) Jedna ponornica izbija u istinu kod prvoga mjesta, a druga dalje Sv. Jurja.

Poznatije su u nas ponornice Ličanka, Dobra, Mrežnica, Slunjčica, Gacka i Lika.

Ličanka uvire kod Fužine u Gorskom kotaru, a izbija kao „Fužinarka" u Vinodolu kod Sušik — sela na osovan bezdan izbacujući ribe, koje živu u Ličanki i pilotinu (žagotinu) fužinarskih pila ili žaga.

Dobra izvire pod imenom Skradske i Bukovske Dobre, salieva se poslije u jedno korito, te uvire (ponire) u Ogulinu u 38 m. dubok Gjulin ponor. No ona ponire i medju Gomirjem i Hreljinom. Dobra ogulinska izbija (prodire) kod sela Gojaka, a hreljinska kao Ribnički potok kod Munjaša, nedaleko Popova sela, kako to tvrdi narod. Dretulja izbija na „jezera" kod Plaškoga, razlieva se u polju i propada u 40—50 ponora i ponoraca, izbijajući poslije pod imenom Mrežnice. Jesenica kod Plitvičkih jezera provaljuje pod imenom Slunjčice nedaleko Slunja, izlievajući se prekrasnim slapovima u Koranu. Prije više godina bacali su u Jesenicu „daščice", koje je voda izbacila kod Slušnice.

Za Liku vjeruje narod tvrdo, da provaljuje kod Žrnovice, nedaleko Sv. Jurja, jer kad voda potopi krajeve oko Kosinja, odnese snopove itd., koji tamo izadju. Isto pripoviedaju žitelji u Švici za rieku Gacku. Tako nije sigurno, da li je snopove izbacila Lika ili Gacka. Lika bi mogla biti i ona voda, koja izbija Jablancu prama jugu iz mora kao jak vir, izbijajući kadkad tolikom snagom, da bi i brodicu od sebe bacila. Lika ima i takovih pritoka, koji na bezdna i špilje izbacuju sve ribe, koje u njoj živu, kadkada u takovoj množini, da seljaci njima gnoje ili ih košarama grabe. Te ribe dokazuju, da ove vode podzemno komuniciraju sa riekom Likom. Ima i vrela, koja izbacuju pastrve i drugu ribu.

Primio sam ovih dana pismo iz Švice od tamošnjeg ravnajućeg učitelja g. Ilije Šarinića, koji se živo zanima za ponornicu Gacku. Piše mi medju ostalim i ovo: ... Budite tako dobri, pa mi pišite, kakova boja ili ino kakovo sredstvo bilo bi sgodno, da bacimo ovdje u ponor, pak da tako konstatujemo „pravo" ušće Gacke. Gdje bi se takovo sredstvo dobilo, pod koju cienu i kako se pritom postupa. Vrlo bi mi to milo bilo saznati jer po današnjim mojim opažanjima kroz tri godine, zakučeno je pitanje o ušću Gacke. Nastojat ću, da se takovo sredstvo kupi pa bilo i skupo."

Odgovaram javno, jer znadem, da ima i drugih, koji se za, podzemni tok naših ponornica zanimaju, ali priznajem, da sam za takovo sredstvo doznao tek u novije vrieme. Njime se je dokazalo, što će mnogoga iznenaditi, da je i Dunav ponornica, što više, da spada na dva pomorja, no o tome drugom prilikom. Za ovo dokazati, bojadisali su vodu „Flouresceinom, koji su raztopili u razriedjenoj natronovoj lužini (Natronlauge.) Voda postaje divotno zelena, a ta se boja ne mienja, ako se flourescein i jako razriedi.

„Natriumsalz-Flourescein" dobiva se kod tvorničara C. Brinka, vlastnika od „Badische Anilin — i Sodafabrik" u Ludwigshafenu kod Mannheima, u Njemačkoj. Jedan kilogram stoji 20 maraka. Tvornica daje i naputke glede uporabe ovoga sredstva. Kod izpitivanja podzemnoga toka Dunava tekla je „svjetlo-zeleno" obojena voda 38 ura i dojavila svietu, da je ta velerieka ponornica!

Kad bi se n. pr. u Švici i okolini složili rodoljubi i naručili koji kilogram spomenutog sredstva, mogli bi odpočeti pokusima. U odredjeno vrieme valjalo bi izliti „Natriumslani Flourescein" u ponore kod Švice, ali to vrieme priobćiti i u Sv. Juraj ili Žrnovnicu, da pripaze, kada će doći na površinu zeleno obojena

Digitized by Google

voda, no trebalo bi bilo pripaziti i kod onoga vira (Vrulje) niže Jablanca.

Tako bi trebalo postupati u Ogulinu, a pripaziti se bi moralo kod Munjaša i Gojaka itd.

Bilo ovo napisano u dobri čas, a podzemnoj prezanimivoj hidrografiji naše domovine osvanuli bolji dani!

Dragutin Hirc.

KRONIKA.

— **Bokeljska mornarica.** G. 1899. napisao je u Kotoru Jar. Parall knjžicu: „Bokeljska Mornarica i Tripunjdan."

„Jednom na godinu, na dan sv. Tripuna svoga Parca, kan da plane iz dubokih dolina i zakutaka u Boci plamičak sredovječnog života u cieloj njegovoj dražestnosti. Nekakvo bujno, živahno gibanje nastane u inače mrtvom i mirnom Kotoru, a žiteljstvo postane obuzeto veseljem svečanosti. Tad opet uzkrsne u cielom svom sjaju plemenito Ticlo bokeljske Mornarice, opet

Već početkom srednjeg vieka bili su se u Boci Kotorskoj pridružili oni, koji su pripadali jednom te istom zanatu i obrtu u Zadruge ili Bratimstva, po prilici cehova („zanat," „škola," „zadruga," „bratimstvo"), pa je svaki imao odredieljen ustroj s tvrdo ustanovljenim pravima i dužnostima, te sačinjavaže jedan od najuplivnijih čimbenika u družtvu, tako da u najvažnijim prigodama javnog života odlučivao je njegov upliv.

Kad je Boka 1814. opet pod Austriju vraćena bila, oživjela je i Mornarica, da opet nakon tri godine (1817.) ponovno obustavljena bude. Godine 1833, posredovanjem namjestnika grofa Lilienberga obnovljena, bila je opet ukinuta godine 1848., pa na svrhu godine 1859. stalno upostavljena, ali samo, kako „Tielo." Nije više Mornarica mogla vriednost za pomorstvo imati, jer kroz ovo doba na moru se bitni preokret dogodio, a oslabljenjem jedrenjača, djelatnost Bokelja na moru na svojim brodovima svela se blizu na ništa.

Tielo je pretrpjelo novu štetu god. 1861., kad se pripadnici srbske narodnosti t. j. grčko istočnoj vjeroispoviedanja, od njeg

Hrv. tamburaški sbor „Lisinski" na otoku Visu.

promiču tamo amo po ulicama urešenim zastavama i sagovima krasne mu i ponosite slike u gospodskoj nošnji protkanoj zlatom, s bogato urešenim svilajem, s mačevima posutim draguljima, sa srebrenim šaruljama uz zanosne zvukove narodnih skladanja. Rek bi to je sanjarija boljeg, ali davno minulog vremena!

Težko je pri srcu Bokelju na pogled svoje Mornarice! Njezin je udes usko prepleten s udesom domaće mu grude, i u njezinoj poviesti odrazuje se u svim svojim potankostima slika procvata i propadanje Boke.

U svim primorskim gradovima Jadranskoga mora, od Mletaka do Krfa, pod imenom „Marineritia," odkud je poslije postao talijanski oblik „Marinerezza," a hrvatski „Mornarica," razumievala se nekad plata mornara, koji su se pogadjali za opredieljen rok vremena na brodu služiti, i koja im se prilikom te pogodbe izplaćivala. Kašnje rieč je označivala i momčad na brodu, a najposlije i sve pomorce u obće. Pod imenom „Marinerezza bocchese," sad običnije „bokeljska Mornarica," razumievalo se dakle: sve one Bokelje, koji su se bili posvetili pomorskom životu.

odciepiše, da ustroje posebno društvo sa jedno 30 do 40 članova, zvano „srbska garda," koja se u vanjštini malenom preinakom na kapi od njihovih sudrugova razlikuje.

God. 1869. bokeljska Mornarica sasma osiromašena, dobila je milostivo od Njegova Veličanstva iz Njegove privatne blagajne godišnju pripomoć od 300 forinta, koja je Tielu osigurana sve dok se njegova imovina ne bude podigla dotle, da godišnjim dobitcima uložene glavnice uzmogne troškovima za obavljanje svečanosti Tripunjdana odoljeti."

— **Hrvatska diletantska pozorištna družina u Dubrovniku.** Već više puta se o tom u Dubrovniku radilo, da bi se osnovala jedna (makar diletantska) pozorištna družina. God. 1884. stvar je bila tako napredovala, da skoro te se nije učinila stalna družina, ali ne uspije. Negdje 1895. ustroji se u Dubrovniku „Hrvatska radnička Zadruga." Ovo družtvo u početku priredjivalo je zabave u družtvenim prostorijama, a kašnje i u kazalištu. U takovim prigodama uviek bi se dao i koji (ponajviše šaljivi) komad, koji su većinom sami radnici predstavljali. Nu ove po-

Digitized by Google

kladne sezone sastade se nekoliko mladosti, te pokrenuše ideju, da bi bilo zgodno nešto ljepšega izvesti nego obične „farse.“ I zbilja prva radnja, što su je prikazali, bijaše „Tri zadružna stališa,“ komedija u 4 čina. Videć kakov se sjajni uspjeh postigao, prihvatiše se posla, da izvedu Vojnovićevo „Ekvinocijo“, što im sjajno i uspije, tako da je i sam g. auktor, koji je bio na nekim kušnjam, ostao prezadovoljan.

Grupa prikazuje diletante, koji su sudjelovali u „Ekvinociju“: 1. G. Conte Ivo Vojnović; 2. G. Ilija Nardelli, predsjednik družine; 3. G. Grgur Lesić, arhivar družine; 4. G. Ivo Pijevac, šaptalac; 5. G. Marko Rašica, slikar scenarija za 1. i 4. čin „Ekvinocija“; 6. Gdja. Gjorgje Lesić-Bukovac prikazivala ulogu „Jele“; 7. Gdja Amalija Turčinović ulogu „Marije od poste“; 8. Gdjica. Udje Valenzin ulogu „Anice“; 9. Gdjica. Irma Tomas ulogu „Kate“; 10. Gdjica. Angjelina Lesić ulogu „Lucije“: 11. G. Gjuro Sesa prikazivao ulogu „Iva“; 12. G. Niko Caput ulogu „Nika“; 13. G. Karmel Ukas ulogu „Frana“; 14. Vlaho Sliepi ulogu „Vlaha Sliepoga“; 15. G. Antun Gjivanović ulogu „Pava“; 16. G. Antun Kukuljica ulogu „Paroka“; 17. G. Antun Baburica ulogu „Grobara“; 18. G. Ivo Stjevović ulogu „Luke.“

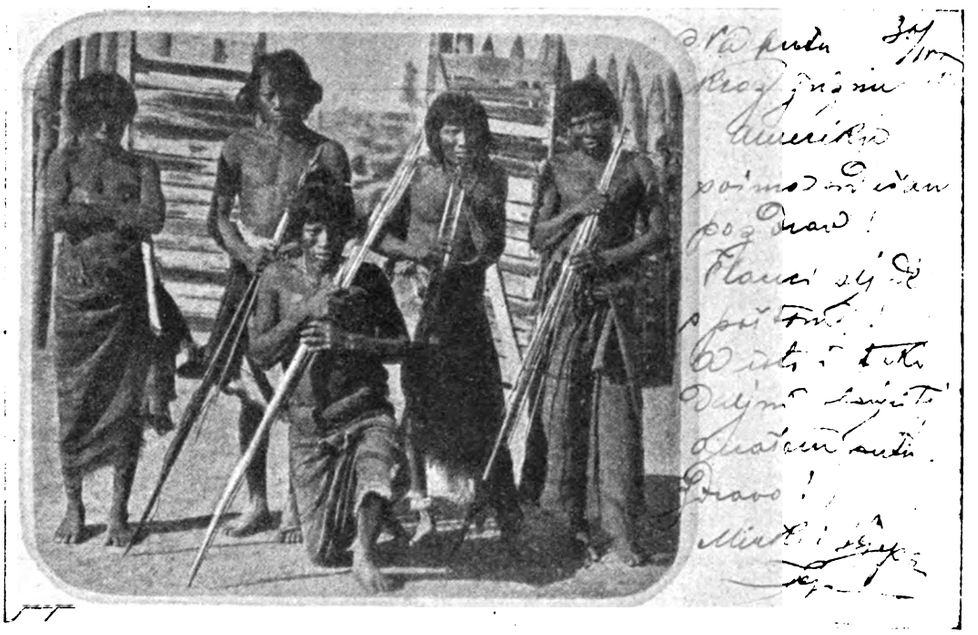

Pozdrav Mirka i Stjepana Seljana iz St. Paula-Correis.

— **Vlaho Sliepi Obuljen p. Iva.** Nema zaista nijednoga Dubrovčanina, te ne pozna Vlaha Sliepoga. Starac šestdesetih godina (rodio se u Dubrovniku god. 1837. 27. rujna), zguren sa štitom od kiše i štapom uviek u ruci, a na sebi kaput sa dvie velike torbe pune kojekakvih sitnarija (iglica, konca, bumbaka, sapinjača, kovčica, stijenja, kralješa itd.) ide ulicama gradskim te nudja na prodaju ove stvarčice uz poklik: „konca i bumbaka u našega Vlaha“. Pravo mu je prezime Obuljen, a nazvan je Sliepi, jer već u ranoj mladosti dobije očnu bolest, uslied koje jedno oko sasvim izgubi, a drugim tek malo nadazrieva. Otac mu bje pomorac, a majka s Malte. Poznat je kao pučki pjesnik, te uz

Bokeljska mornarica.

Digitized by Google

veoma neznatnu nagradu pjeva razne pjesme, neke naučene, a neke, koje je on sam spjevao. Dok pjeva neprestano štapom nosi vrieme. — — Ovo je tip, koji je conte Vojnović uveo u „Ekvinocijo." Prigodom predstave „Ekvinocija" u Dubrovniku, Vlaho je glavom svoju ulogu odigrao: glumio je sam sebe.

— **Orijaš Fedor Mahnov, najveći čovjek,** (ima 2,38 m.) Sada putuje Njemačkom i nadmašuje veličinom sve najveće ljude. Orijaši obično potiču od porodice, u kojima su veliki ljudi. U prijašnje doba bili su ponos vladara, koji su ih rado uzimali u tjelesnu stražu. Pruski kralj Fridrik Vilim potrošio je, premda inače štedljiv silne svote za takove orijaše. Orijaš Mahnov potiče od roditelja, koji su obične veličine. Mimo to, što ima malenu glavu, tiela je posve proporcionalna. Ljudi tako visoki obično ne dostižu obično velike starosti.

UMRLI.

† **Simon Rutar.** Brzo iza Ivana Vrhovca izgubio je slovenski narod muža, koji je bio jedan od najmarljivijih, najtemeljitijih i najmnogostranijih slovenskih pisaca, — Simona Rutara. Prem je već više vremena ozbiljno pobolievao, ipak je završio naglo, iznenada, nesretnim slučajem izgorio je u svom stanu. Rodio se on 11. listopada 1851. pod Krnom blizu Tolmina, a službovao je najprije na gimnaziji u Gorici, od god. 1877. do 1881. u Kotoru i Spljetu, a od god. 1881. na ljubljanskoj realci i gimnaziji. Rutar je pisao gotovo u sve slovenske časopise, a osobito čvrsta podpora je bio „Matici slovenskoj" te „Izvjestjima muzejskega društva." Najviše je radio na iztraživanju povjesti, osobito najstarije povjesti slovenskih zemalja, opisivao je pojedine slovenske pokrajine, koje je temeljito poznavao i mnogo puta proputavao, a uz to je sabirao i iztraživao i slovenske pjesme i pripoviedke. Prem su mu bile sve slovenske pokrajine jednako mile, ipak je najvolio opisivati svoju užu domovinu. To svjedoče članci: „Topografija goriške dežele za časa Rimljanov" (Soča god. 1874.), „Belinska opatija v Akvileji„ (Soča god. 1883.), „Rimske ceste po vipavski dolini in po Krasu" (Soča g. 1886.), „Nemški rut na Goriškem," (Kres god. 1882.), „Reka Timavus" (Ljublj. Zvon god. 1885), „Razmere med Slovenci in Longobardi" (Soča god. 1875.), „Slovenske naselbine na Furlanskem (Ljublj. Zvon god. 1883.) te tri samostalne knjige u „Matici slovenskoj": „Pokneženа grofija Goriška in Gradiščanska (g. 1892.), „Samosvoje mesto Trst in mejna grofija Istra (god. 1893.) i Beneška Slovenija (god. 1899.). Osobito ova zadnja knjiga je jako važna, jer je u njoj opisao one Slovence, koji stanuju u Italiji, a tih ima još sada preko 40.000. Njegova samostalna djela su još: „Zgodovina Tolminskega," „Domoznanstvo," „Zemljopis za srednje šole, II. stopnja," a za akademiju znanosti u Beču napisao je sa prof. pl. Premersteinom znamenito djelo: „Römische Strassen und Befestigungen in Krain." Živo se je zanimao za predpovjestne izkopine (Grobišče pri sv. Lucji blizu Tolmina, Gradišče in gomile na gori sv. Magdalene pri Šmarji). Napisao je takodjer mnogo temeljitih ocjena o raznim znanstvenim djelima. Još iz Dalmacije ponesao je sobom ljubav i živo zanimanje za Hrvate, pa se i u „Spomen cvieću" Matice hrvatske nalazi njegov članak: „Nekaj o bojnem bratstvu Slovencev in Hrvatov." Simon Rutar je mnogu liepu zamisao ponesao sa sobom u grob, a treba da tim više žalimo smrt tog radinog i učenog muža, jer nema nade, da će mu se tako brzo naći zamjenik, a narod slovenski osobito treba radnika na književnom polju.

Janko Barlè.

KNJIŽEVNOST.

— **Glasnik hrvatskoga naravoslovnoga družtva.** Urednik dr. Oton Kučera. God. XIV. Druga polovina. S jednom slikom u tekstu i 1 tablom. Ova polovina „Glasnika" donosi na prvome mjestu „Izvješće o radu „Hrvatske ornitološke centrale" g. 1902., od dra. E. Rösslera (str. 185.—429.) pisano jezikom hrvatskim i njemačkim. Ova radnja ima dva diela. (I. Proljetna selitba ptica u Hrvatskoj i Slavoniji g. 1902. II. Jesenska selitba ptica u Hrv. i Slav. g. 1902.) Iz mreže motritelja razabiremo, da se ta mreža sve to više domovinom širi, a motritelji se umnažaju, koji su se primili častne zadaće, da prate seobu ptica u Hrvatskoj i Slavoniji, samo se mora žaliti, da ima i takovih motritelja, kojima je dotična ptica poznata samo po rodu, ali je ne poznaju po vrsti n. pr. kod pataka, golubova. Najbrojnije su bilježke o našim lastavicama (Hirundo rustica; Chelidon urbica; Dorf- u. Stadtschwalbe). Osim Izvješća o XIV. glavnoj skupštini, opisan je uz sliku durbin astromijske sekcije po prof. Kučeri.

Raznolične i zanimive su „Naučne i različne viesti". Prof, Korlević opisuje novu vrst zoocecidija iz područja hrv. faune (Cynips Korlevići), dr. Car piše o statičkom osjetilu biljaka i životinja, A. Forenbacher o novom primjeru partenogeneze u bilinskom svietu.

Dragutin Hirc napisao je člančić o modrim žabama", koje zovu oko Karlovca „modravke" i plavke," poznate pod latinskim imenom kao Rana muta, koju je pisac našao u tom „svatbenom ruhu" i kod Lepoglave. U drugom člančiću govori D. Hirc o ribama „Glavatici" i „Lachsforelli." Pod prvim je imenom poznata ribarima (ima je u Zagrebu skoro svakoga petka), no gospoda ju vole zvati „Laksforela". U nas je ova riba poznata i kao sulak, sulač, sulica mladica. Najobičnije joj njemačko ime „Huch" ili „Huchen", latinski „Salmo Hucho". Na Dunavu ju zovu „Donaulachs". A što je „Lachsforelle?" Ovo ime „ne pripada" glavatici, jer nam odaje, da to mora biti riba, koja nalikuje i lososu (Lachs) i pastrvi (Forelle), pa je u istinu tako!

U Bodanskom i drugim alpinskim jezerima živi vrst lososa, koju zovu Niemci „Seeforelle" (Salmo lacustris) ili „Illanken, Rheinlanken, Silberlachs." Kada ova vrst mriesti, zalazi iz jezera u rieke, a kada veliki mužjaci od potočne pastrve „puste" svoj „mliečac" na ikru (jajašca) od „Seeforelle", razvije se križanac (bastard) t. j. riba, koja nalikuje i na pastrvu i lososa. Jer u našoj domovini ona vrst lososa ne živi, ne imamo „Lachsforelle", ali imamo tečnih glavatica, kojima treba da ime čuvamo i njime se služimo.

Mladi lososi (Salmo salar; Lachs) puštaju takodjer kadkad mliečac na ikre od potočne pastrve. Križanac, koji je postao od ove „ljubavi" zove se takodjer „Lachsforelle". —

Hymenophyllum Tunbrigense, prenježna je paprad, koja bijaše dvojbena za našu domovinu. Ovoj dvojbi staje D. Hirc na put, jer je po M. Šnapu nadjena u okolini Samobora.

Prof. Kučera piše o borbi o sjeverni pol, o daljini najbližih nekretnica od sunca, prof. Domac o specifičnoj vrsti seruma kao reagensi, razlikovanju čovječje krvi od životinja pomoću seruma itd.

Zadnja je viest od D. Hirca u kojoj upozoruje, da se lanjske godine navršilo sto godina, što su Franjo grof Waldstein i Pavao Kitaibel počeli izdavati monumentalno djelo „Descriptiones et Icones Plantarum Rariorum Hungariae". Po Hrvate osobito je važna i zanimiva „druga" knjiga u kojoj nam auktori opisuju alpinsku floru naše domovine, ali nam crtaju i prirodno-geografijske prilike. Medju književnim obznanama ima od D. Hirca i obznana o radnji „Die Höhlenfauna Österreich-Ungarns und des Okkupationsgebietes" od Paganetti-Hummlera.

Ova radnja govori ob onim životinjama, koje žive u špiljama, a poznamo ih do sada 700, naročito iz špilja Hrvatske, Dalmacije, Bosne i Hercegovine. Odavna je poznata močarila (Proteus anguineus; Grottenolm), ali ima u našim špiljama i riba, pužića, a naročito kornjaša (kukaca do 80 vrsta), od kojih su mnogi „bezočni", ima i račića, pauka, muha i mikroskopskih životinjica.

Važna je u ovom članku ova Hirčeva izjava i obrana (str. 470.)

„Prema onomu, što navodi Paganetti-Hummler, moglo bi se misliti, da mi Hrvati oko proučavanja podzemne faune nismo do sada radili ništa, ali u istinu nije tako. U nas se je počelo raditi veoma rano, pak podsjećam na prof. Sapetzu, koji je još u šestdesetim godinama iztraživao u naučnom svietu glasovitu špilju kod Ozlja, za koju si je stekla velikih zasluga i vrla pokojna gospodja Ljuboslava Stieglerova. U ovoj je špilji pribirao gradju i prof. Fran Erjavec, dr. Josip Schlosser, prof. Langhoffer, Dragutin Hirc i dr. Pećine (špilje) ogulinske i krapinske s te je strane izpitao prof. Jurinac, one oko Jasenka na Velikoj Kapeli, u Gorskom kotaru i druguda u domovini nisu s te strane takodjer tako nepoznate, kako se to možda misli, a ima i drugih, koji su pribirali (prof. Korlević, Vormastini) i pribiru gradju za podzemnu faunu domovine i sada, pa ne stojimo bogu hvala ni ovdje na posliednjem mjestu; radimo istina polako, možda i previše polako, ali radimo sigurno, uztrajno i požrtvovno i ponajviše na „vlastite" troškove."

„Hrvatsko naravoslovno družtvo" i ovom prilikom toplo preporučamo svakomu rodoljubu, komu je moguće, da ga podupre godišnjom članarinom od 12 kruna. —d.

— **Knjige „Matice slovenske" za god. 1902.** Ovih dana primili su članovi „Matice slovenske" knjige za god. 1902. Bilo bi željeti, da se izdavanje tako uredi, da izadju knjige ako ne koncem svake godine, to barem u početku sliedeće, a ne tako kasno kao ljetos, jer nema dvojbe, da se u zimi više čita, a i više je vremena za to. Izašlo je ove godine šest knjiga, što ih dobe članovi za 4 K., a to su ove:

1. Zabavna knjižnica, XIV. svezek: Učenjak. Veseloigra v treh dejanjih. Spisal dr. Fr. Detela. Sami med seboj. Dramatični prizor. Spisal F. I. Doljan. — 8° str. 77. — ciena 60 fil. — Pohvaliti valja „Maticu slovensku," što nam je dala jedan put nešto iz dramatskog pjesništva, koje je medju Slovencima razmjerno slabo obradjeno. Vesela igra „Učenjak" predstavljala se već s dosta liepim uspjehom u Ljubljani. Pisac je htio, da se naruga čovjeku, koji se je posve udubao u svoju teoriju, pa u svojoj pretjeranosti i oduševljenju postaje smiešnim, pače ga zatvore u ludnicu. Načelo mu je: kakova lubanja, takovi moždani, kakovi moždani, takovo djelovanje, pa prema tomu prestaje krivnja i kazna. U ludnici, gdje mu se njegovi dosadanji poznanci pokazuju u pravoj slici, držeći ga ludim, prepoznaje on, kako je bio do sada smiešan i uvidja da vriede više fakta bez sistema, nego sistem bez fakata. On je izliečen i sudi sad o svietu i ljudima posve drugačije. Pisac je pojedine osobe dosta dosljedno ocrtao, pa će se njegova vesela igra koje ima mnogo zgodne pouke i zdrave šale, sigurno još češće davati. Doljanov dramatski prizor

Digitized by Google

„Sami med seboj“ šiba hinbeno ponašanje viših krugova, koji se pred svietom prikazuju često u posve drugom svjetlu, nego kakovi su, kada su sami medju sobom. Grof i grofica svadjaju se neprestano, pače govore već o rastavi, a kad dolaze k njima u pohode barun i barunica, su pred njima najbolji, najnježniji supruzi. Doljanova stvarca je uspjela, jedino držim, da su razgovori tih aristokrata ipak malo odviše plebejski.

2. Vojvodina Kranjska. Zgodovinski opis. Scisal Fr. Orožen. — 8°. str. 211 ciena 1 K 20 f. — Matica slovenska je prije više godina bila odlučila pod naslovom „Slovenska zemlja“ opisati sve slovenske pokrajine. Do sada opisao je pok. Simon Rutar: Pokneženu grofiju Gorišku i Gradiščansku, samosvoje mesto Trst in mejnu grofiju Istru te benešku Sloveniju (3 sv.), a prof. Fr. Orožen pružio nam je prošle godine prirodopisni, politički i kulturni opis Kranjske, a ove godine nam crta njezinu povjest. Iza toga bi trebalo opisati još Štajersku i Koruško, pa bi Slovenci imali točan opis svih svojih pokrajina. Prof. Orožen sam scieni, da ta osnova nije najsretnija, jer bi se laglje i preglednije dala napisati skupna povjest slovenskog naroda, a tako se moraju više puta iste stvari opetovati. I doista je tako, jer su slovenske pokrajine imale u pojedinim dobama gotovo istu sudbinu. Kraj svega toga ipak će i ova matičina izdanja dobro poslužiti onima, koji će, da jedan put napišu potpunu povjest slovenskog naroda.

Orožnovo djelo je kratko, pregledno i jezgrovito, tako da se moramo čuditi, kako je mogao na malenom prostoru opisati tako temeljito političku i kulturnu povjest Kranjske. Pisac se je ugledao u Dimitzovu: „Kurzgefasste Geschichte Krains“, koja je izašla god. 1886., ipak je njegovo djelo samostalno, pa je u njem iznesao mnogo novih podataka, poimence o predpovjestnoj i rimskoj dobi. I srednji viek, koji je dosta zamršen, jasno je tu opisan, a isto tako dugotrajni turski bojevi, od kojih je Kranjska toliko trpjela, koliko nijedna druga zemlja osim Hrvatske. Pisac pomno prati kulturne prilike u pojedinim stoljećima i triezno ocjenjuje pojedine pojave. Knjiga njegova zaslužuje svaku hvalu, pa će svakomu mnogo koristiti i svatko će ju sa zanimanjem čitati, jer je mnoga njezina strana izpisana krvlju i suzama. U knjizi ima 34 slike — to su najviše kranjski gradovi po Valvasorovim bakrorezima, dvije slike o bitki pri Sisku te slike nekojih zaslužnih muževa. Janko Barlè.

(Sliedi.)

ŠKOLSTVO.

— **Nova školska knjiga.** Primismo sa zahvalnošću prievod „Astronomske i fizične geografije dra Mihajla Geistbecka“, koju je na hrvatski preveo i prema našim prilikama priredio Stanko Pavičić, profesor velike gimnazije u Sarajevu. Pisac u uvodu zgodno pripominje, što ga je prinukalo na ovaj rad: „Radeći već nekoliko godina kao učitelj za geografiju u sarajevskoj učiteljskoj školi, osjetio sam prieku potrebu knjige, kao što je ova. U najbližoj okolini prikupljala se gradja za osnovne geografijske pojmove. Iz te gradje i iz naličnih slučajeva, što bi se našli pri obradjivanju posebnoga zemljopisa (Länderkunde), stvarali se obći geografijski pojmovi. Te pojmove, do kojih se je došlo indukcijom, trebalo je, da učenik utuvi baš kao i koje gramatičko pravilo. Valjalo je dakle, ako već ništa drugo, a to barem te obće pojmove pribilježiti, da ne ishlape. A koliko li se toga pri takovom bilježenju napiše, kako ne bi trebalo. Neprilika je to i za učenika i za učitelja. Budući da u našoj školskoj literaturi ovakve knjige nemamo, odlučio sam se, da prevedem i za naše potrebe priredim liepu knjigu dra M. Geistbecka „Leitfaden der mathematischen und physikalischen Geographie für Mittelschulen und Lehrerbildungs-Anstalten“ (naklada knjižare Herdera u Freiburgu, Breisgau). Ova se knjiga u njemačkoj školskoj literaturi broji u najbolje knjige te ruke, te gotovo svake godine osvane u novom izdanju“.

Astronomska geografija razdieljena je na tri dijela. U prvom se govori o prividnom kretanju zviezda u obće, u drugom o pravom kretanju (Zemlja, mjesec, prehodnice), a u trećem o topografiji neba.

U fizičnoj geografiji, koja ima četiri razdjela, tumači se najprije suha zemlja po duljini, širini i visini, onda se opisuju žegare (vulkani), potresi, dizanje i poniranje tla i što sve preobražava lice zemljimo. Onda se crtaju razne vode: vrela, rieke, jezera, more, snježna medja i ledene plasine.

Iza toga se tumači uzdušište (uzdušna toplina, uzdušni pritisak, vjetar, oborina), a tome dijelu dodana je meteorološka karta.

U posljednjem razdielu ocrtan je biljevni i životinjski sviet i čovjek (broj ljudstva, razne rase, jezici, vjera i t. d.).

Na kraju su dva dodatka. U prvom su zadatci, koji se tiču astronomske geografije, a u drugom su pobilježene geografijske knjige u njemačkoj literaturi. Malim terminologijskim riečnikom i registrom svršava knjiga.

Pisac je vrlo dobro uradio, što je neke partije popunio, a neke i nove dodao, naročito one, koje su iz ovakovih knjiga izostavljene, jer se uzimlju u fizikama, mineralogijama i geologijama. „U jednu ruku“ — veli pisac opravdavajući svoj postupak — „izlaze u tim knjigama mnoge partije astronomijske i fizične geografije kratkih rukava, a u drugu se ruku o svezi pojedinih geografskih elemenata i o zavisnosti organizama o tim elementima ne govori ni rieči“.

Prievod je vrlo tačan, a jezik čist i pravilan, na što se mnogo puta dovoljno ne pazi.

Vrlo nam se svidjaju mnogi termini, što ih je pisac sam našao ili sgodno sastavio, pazeći pri tome, da se ne ogriješi o o zakone hrvatskoga jezika.

Bilo bi dobro, da koji stručnjak naročito o njima povede rieč i da se sgodniji izrazi prihvate u obće u geografijskoj nastavi i geografskim knjigama.

Knjiga je ukrašena sa 77 vrlo liepih slika, a štampa, papir i ciela sprema vrlo je ukusna.

Naredbom zem. vlade za Bosnu i Hercegovinu (11. juna 1902. br. 86.870/I.) uvedena je ova knjiga obligatno kao nastavna knjiga u državnoj učiteljskoj školi u Sarajevu, a bilo bi dobro, da se i u nas uvede u srednje škole, jer se pisac pri prevodjenju obzirao i na Hrvatsku, Slavoniju i Dalmaciju. Broširanoj knjizi ciena je 2 K. 80 f. Mi je toplo preporučamo.

GLAZBA.

— **Hrv. tamb. sbor „Lisinski“ na otoku Visu.** I na divnom otoku Visu, koji je u novije doba poznat Evropi od glasovite pobjede naše mornarice po Tegetthofu proti Talijanima, ima ljubitelje narodne glazbe. „Lisinski“ osnovan je već pred 12 godina, te sada pomladjen sastoji od 24 tamburaša i tamburašica.

ZEMLJOPIS.

— **Naši putnici Mirko i Stjepan Seljan,** vredni naši suradnici začeli su svoj težki put po Americi. Bili su već u Braziliji i Boliviji, a onda će poći u Japan, Kinu, možda u one krajeve Tibeta, kamo još nije stupila evropska noga, jer u one misteriozne strane ne puštaju urodjenici niti jednog tudjinca živa. Mi ćemo i dalje izvještivat o našim putnicima, o kojima, kako smo se mogli uvjeriti španjolske, talijanske i brazilijanske novine s poštovanjem govore i donose dapače njihove slike. Za danas eto pozdrav iz Amerike.

POLITIKA.

— **Useljivanje i naseobine u Braziliji.** Godine 1900. prispjelo je u Braziliju 27.639 putnika i useljenika, ali se izselilo 38.141 osoba. Usljed toga snizilo se žiteljstvo Brazilije za 10.502 duše. Medju useljenicima bijaše najviše Talijana i Španjolaca, medju izseljenicima Talijana i Portugijaca. Manjemu je useljivanju uzrokom mala ciena kave, ali i mala ciena novca. Godine 1895. bijahu ciene kave velike, pak se tom prilikom uselilo u Braziliju 139.898 osoba.

SOCIALNA POLITIKA.

— **Radnice u Englezkoj.** Da su mužkarci rudari, koji u utrobi zemlje izkapaju raznu rudu, poznata je stvar, nu da i ženske mogu taj posao obavljati, manje je poznato. Ima ih u Englezkoj, u zapadnom Lancashire-u 1753, za 130 više od lanjske godine. Medju njima bijaše 213 djevojaka u starosti od 12—16 godina.

ZDRAVSTVO.

— **Ima li pauka, koji su čovjeku pogibeljni?** Prošlo je 200 godina, što u sljudi pauke smatrali otrovnima, nu u novije doba to se proglasilo bajkom. Bertkau je nedavno opisao jednu njemačku vrst pod imenom Chiracanthuim nutrix uged koje (naročito ženke) prouzrokuje bol, tromost i groznicu, dočim Kobert smatra sve pauke-križake (Kreuzspinne) za otrovne, te pobijajući one, koji su tvrdili, da njihova grizala ne probijaju kože. Osobito je pogibeljan u azijskoj Rusiji živući križak Epeira lobata. Vodeni ekstrakt ovoga pauka usmrćuje mačku, ako joj uštrcamo samo 1 miligram otrova. Tarantula, od kojih živi u našoj domovini više vrsta, boje se ljudi osobito, ali im ujed ne škodi ni sisavcima. Pauci Mygale avicularia i M. fodiens škodi čovjeku i životinjama, od ujeda nateče rana, a kadkada nastupa i smrt.

Ima i takovih pauka, koji su veoma otrovni za pse, mačke, ovce, koze, ptice, koje poginu uz žestoke grčeve. Ujed je dapače škodljiv govedu, konjima, devama, ali i čovjeku. Rana odteče, boja se kože mienja, pojavlja se groznica od 39,5° u mokrači ima bjelanca do 6 %, a otrova ima i u krvi.

(Medizinische Woche, 1902. br. 15.)

— **Mliečika kao trovilo.** Kako čitamo u Hugo's „Jagdzeitung“ truju u Irskoj ribu sa sokom od mliečike (Euphorbia) od koje je proljetna jedna vrst u nas poznata kao „rodino mlieko“, a zna se, da su sve mliečike pune mlieka. Koju god čest biline

Digitized by Google

Epitafij carice Jelisave u Lincu.
Izradjen po kiparu Rathansky-u.

prekinuli, ciedi se odmah „mlieko", ako je pak bilina debele stablike kao u naše Euphorbia palustris, to ono upravo kaplje.

U Irskoj sgnječe mlječiku, potršaju i stave na dno vode. Otrovni onaj sok razredi se vodom i truje ribu, kadkada 100, 500 i do 1000 komada. Otrov je tako žestok, da raztopina od 20% usmrti ribu već za 5 časaka, jer se upale škrge, od česa se riba zaguši. Mlječikom Euphorbia Wulfenii truju ribu na otoku Rabu, ali i u našem primorju.

RIBARSTVO.

Sibirsko pomorje graniči sjeverno sa Ledenim morem, iztočno sa Tihim Oceanom, južno sa Korejom, zapadno sa Mandžurskom, pokrajinom Amur i gubernijom Jakutsk. Ovo zemljište zaprema po prilici 1,562.400 četvornih wersta ili 1,778.048□ km. Za ovaj kraj razmotriti ćemo ribarstvo i lov kako nam ih predočuje Romanov g. 1901.

U okružju Petropavlovsku ne bijaše ribolov najizdašniji. Ulovilo se 1·70 milijuna riba, koje su na razan način potrošene, i 20.877 pudova (342·13 bačava), koje izvezoše slane. U okružju Ochotsku potrošilo se 30.000 riba, a prodano ih za 37.357 rubalja.

Na Komandorskim otocima ulovili su 114.600 jesetra-severjuga i 110.000 tresaka ili bakalara (Stockfische.) U okružju Udskom polovilo se za domaću porabu 65.893 pudova (1080·80 bačava), a izvezlo se 112 i 536 pudova razno priredjenih riba. Koliko je tamo bogatstvo riba svjedoči, što su psi potrošili do 211.400 pudova. U okružju Usuri prodalo se ribe za 42.218 rubalja.

Izvješće nije podpuno, jer nekoja okružja nisu poslala podataka.

Pogledajmo lov! Oko Komandorskih otoka lovi se morski medjed (Otaria ursina), nu lov ide natražke, jer se god. 1896. primilo manje za 1088 rubalja. Godine 1897. ubili su lovci na Beringovu otočju 5696, na otoku Medni 7153, a na Tjulenu 332, ukupno 13181 komad od ovih morskih sisavaca.

Osim toga su ubili 149 morskih vidra (Enchydris lutris) i 989 modro-sivih lisica. Domaći žitelji ubili su 341 medjeda, 105 morskih lavova (Eumetopias Stelleri) i ulovili su 29 divljih sobova. U petro-pavlovskom okružju polovili su 2270 komada sumara (Mustela zibellina) za 1222 više od g. 1896., usuprot samo 14 komada morskih vidra.

U okružju Ochotsk iznosila je lovina: 38.870 vjeverica, 1314 lisica, 376 medjeda, 25 vukova 34 vidre, 688 hermelina, 2766 divljih jaraca i sobova, 1945 morskin lavova i morskih vidra u vrijednosti od 52.249 rubalja. U okružju Udsk iznosi lovina: 230 medjeda, 23 divlja soba, 1459 sumara, 74 lisice, 3290 vjeverica, 249 vidra sladkovodnih i morskih.

(Pettermann's Mittheil. 1903. br. I.)

— **Kapice kao hrana.** Putujući iz Baške u grad Krk valja se uzpeti na najviše brdo otoka Krka, na kameniti Treskavac. Čim si prevalio najvišu točku, cesta se lagano spušta niz brdo. Desno i lievo prostiru se vinogradi utrudivih puntarskih občinara, koje je pred nekoliko godina uništila filoksera. Iduć tako ½ sata otvori ti se pred očima osobit vidik. Oko se nasladjuje na onoj divnoj košljunskoj drazi u sredini koje nikao je romantični otočić Košljun samostanom Franjevaca i crkvom sv. Marije. Odkad su franjevci zasadili svoj mali otočić borom, od tada postao je još umiljatiji. Na obalama našega mora ima malo morskih draga, koje bi obilovale svakovrstnim ribama, kao što obiluje košljunska draga. Prije 30 godina bila je ova morska draga prebogata kapicama. Ove školjke vadili bi iz dna morskog občinari iz Punta obično mjeseca prosinca, siečnja i veljače. Od Božića do Sv. 3 kralja obično bi Baščani hodočastili u Košljun na pohod od „jaslica", a kad bi se preko Punta kući vraćali, znali bi za nekoliko krajcara kupiti po više stotina kapica, kojih je pred više godina sasvim nestalo. Povod tomu da bijaše velika množina zemlje, koju bijaše jedne jeseni doniela u morsku dragu voda kišnica. Pomorska trščanska vlada želeć priteći žiteljstvu občine puntarske u pomoć, dala je donieti iz Dalmacije nekoliko stotina živih kapica. Prije, što su se ove kapice, odredjene za razplod, spustile na dno morsko, pobacalo se sa nakrcanih ribarskih ladjica hrastovog granja. Na ono mjesto, gdje se pobacalo to hrastovo granje, spustilo se u more kapice za dalnji razplod, a nadzor nad tim vodila je lučka oblast na Puntu. Posebnim oglasom bilo je upozoreno pučanstvo, da pod prietnjom novčane globe i zatvora ne smije hvatati kapice na tom po vladi zasnovanom sjemeništu. Pod nadzorom pomorske oblasti kapice su se prilično umnožile. Kad se postave na prodaju u ribarnici riečkoj kapice iz košljunske drage ne žale naši Rječani dati za jedan komad od 8 do 10 filira. Kapice su još sada gospodsko jelo, a priredjuju ih na otoku Krku na sljedeći način. Kapice se najprije u čistoj vodi dobro operu. Tada se lagano šiljkom od noža otvori školjka. Mekana jezgra školjke ostavi se u jednoj ljušturi. Na ovu jezgru posiplje se fino izribana dvopeka a tad se tučenim biberom (paprom, prprom) malko osiplje. Kad je sve to gotovo, ulije se u školjku toliko ulja, da ju ono pokrije. Poslije toga poredaju se tako priredjene školjke jedna do druge na rostilj, a rostilj na žeravicu, da se lagano peku. Ovako pečene kapice nose se na stol dok su vruće. Uz svakoga je gosta jedan limun, da nekoliko kapi soka izciedi nad taj zalogaj. Kad su se gostovi zadovoljili, dodje na red fino domaće vino, koje se pije uz zdravice i prijateljski razgovor.

M. Š.

Hasan Fehmi paša solunski valija.

Orijaš Fedor Mahnov.

„Prosvjeta" izlazi početkom i polovicom svakoga mjeseca na četiri arka. Godišnja ciena poštom ili dostavom u kuću 14 kruna, inače samo 12 kruna. Za inozemstvo 20 kruna. Predplatu prima: Uprava „Prosvjete", Zagreb, Gajeva ulica br. 7. Rukopisi se ne vraćaju.

Uredjuje Emilij Laszowski. Tisak i naklada Antuna Scholza.

Digitized by Google

Utemeljeno god. 1862.

IVAN WAGNER

Utemeljeno god. 1862.

Ilica br. 9. ..... ZAGREB ..... Ilica br. 9.

Vlastita tvornica platnene robe u Českoj i Moravskoj kao i vlastita tvornica rublja.

eporuča svoje bogato uredjeno skladište sve vrsti tkanina vlastitog proizvoda uz umjerene ciene ter u najboljoj kakvoći kao: **platna za plahte** u noj širini, te pravog **creas-platna** u svim širinama za sve spadajuće rublje, **damast-gradla, stolnjaka, ubrusa, ručnika, garnitura za kavu** i bez ajour ruba biele i bojadisane u najnovijoj izvedbi, **žepnih rubaca** bielih i bojadisanih sa i bez ajour ruba, na lalje preporučam **pamučnog platna, chiffona, cretona, batista, pamučnog creas-platna** od najbolje kakvoće.

Bogato sortirano skladište gotovog rublja za gospodu, gospodje i djecu

u svim veličinama kao i najboljim izvedbam, te sve vrsti pletene robe u najmodernijim izvedbama.

Vlastiti proizvod: „Opreme za nevjeste“ od najjednostavnije do najfinije izvedbe, te kao strukovnjak i proizvadjač mogu najbolje udovoljiti željam.

Cjenici i uzorci šalju se na zahtjev badava i franko.

Najbolji trifaljski ugljen

z prašine, u plombiranih vrećah

(50 kilograma = 1 vreća)

stoji 1 krunu 14 fil.

Izvrstna suha

ukova i grabrova drva,

na hvate kao i rezana.

Naručbe prima

Gjuro Breslauer, Ilica 15.

Kupujte samo

Indra Tea

najfiniji i najbolji čaj na svietu.

Dobiva se u svih boljih trgovinah, ljekarnah i drogueriah u origin. omoteih.

Glavni zastupnici

Hinko Kaufmann i drug, Zagreb,

Jelačićev trg 8.

TELEFON 389.

VESNA

štedna i predujamna udruga hrvat. književnika

Zagreb, Ilica broj 27, I. kat.

Prostorije društva hrvatskih književnika.

Prima uložke i daje zajmove

uz najpovoljnije uvjete.

Poslovni dani: srieda i subotom od 6—8 sati.

Novi članovi mogu vazda pristupiti. Udrugarom može postati svatko. Pravila šalju se na zahtjev badava.

Quo vadis?

Pripoviest iz dobe cara Nerona.

Napisao

Henryk Sienkiewicz.

Preveo

Dr. August Harambašić.

Ciena 2 K. 40 fil.

Nakladna tiskara ANTUNA SCHOLZA u Zagrebu, Gajeva ulica 7.

Upravo izašlo:

U buri i oluji.

Historijski roman iz hrvatske prošlosti

Napisao

Dr. Velimir Deželić.

Ciena 2 K. 50 fil.

Nakladna tiskara Antuna Scholza u Zagrebu, Gajeva ulica 7.

U nakladnoj tiskari Antuna Scholza u Zagrebu, upravo su izašli

Križari.

Historički roman u 4 diela.

Napisao

Henrik Sienkiewicz.

Preveo

Dr. August Harambašić.

Sa slikami. *Dvie knjige.*

Brošurano 5 Kr., vezano 7 Kr.

M. N·E·U·M·A·N·N

c. i kr. dvorski dobavljač.

(ENGLEZKI MAGAZIN).

Ilica 22. — ZAGREB — Ilica 22.

Najstarija i najveća trgovina odiela. Najbolje i najjeftinije vrelo za dobavu ogrtača, ulstera i odiela u obće priznatoj solidnoj i elegantnoj izradbi sa strogo stalnim cienama.

Veliki izbor sportnih odiela te ogrtača i kabanica iz darovca (Loden) i kostreta (Kameelhaar). Posebni odio za priugotavljanje elegantnih odiela za gospodu po mjeri.

Luxus pekarna

M. Guthard

Zagreb, Ilica broj 11

Telefon 97. Telefon 97.

Specijalitet:

raženi kruh

(Kornbrod).

Prva hrvat. tvornica tambura

T. KOVAČIĆ, ZAGREB,

Ilica broj 41.

Skladište glazbila,

preporuča svoj vlastiti proizvod

TAMBURA

i skladište

gusala, harmonika, cella, flauta, okarina, mandolina itd.

Veliki ilustrovani cjenici na zahtjev badava.

Najsolidniji izvor kupovanja!

FRAN SARIDJA, ZAGREB, ILICA 39.

Bogato skladište:

Vunenih i svilenih tkaninah, batista, zefira, cretona za haljine.

Crnih tkaninah modnih i za žaobu.

Veliki izbor **chiffona, crettona, damasta i platna** za sve kućne potrebe.

Skladište **sagova, zastora, pokrivača, pletene robe, rublja, marama** i **ovratnika.**

Uzorke šaljem badava i franko.

Točna i brza podvorba. Stalne ciene!

Hrvatski specijalitet!

Jest jedna vrst **izvrstnog platna** koju preporučujem za sve kućne potrebe a **osobito za rublje.**

Široko je **83 ctm.** i sadržaje **23 metra** (30 stari rifa).

Komad stoji Kr. 15.— tvornička ciena.

Na zalihi uvjek do **1000 komada.**

Izključiva prodaja za Hrvatsku kod

FRAN SARIDJA, ZAGREB, ILICA 39.

Digitized by Google

Hrvatska Eskomptna Banka

Zagreb, Ilica 3. Bankina zgrada.

Dionička glavnica 2,000.000 kruna.

Preuzima

novac na domaćnice, uložne knjižice i tekući račun.

Eskomptira mjenice, daje **predujmove** na **vrijednostne papire** i na **robu**, izdaje **doznačnice**, te **obavlja plaćanja** na svim većim mjestima tu- i inozemstva, kao što i **inkaso**. pa pruža uz kulantne uvjete **poduzećima** potrebnu im **vjerenju.**

Odjel za pohranu vriednostnih papira

preuzima u **pohranu i upravu vriednostne papire i spise, unovčuje na vrieme kupone, izžriebane srećke i obveznice**, nabavlja nove **kupenske srke**, provadja eventualnu **konverziju**, te točno nadzire žriebanju podvržene vriednote.

Pričuva 500.000 kruna.

Napose svraća pažnju na novouredjeni

tresor

naime ocjelnu sobu sa t. zv. **Safe-Depotom** gdje si stranka **pod svojim ključem drži** u pohranu vriednote i služi strankama za obavu ovih manipulacija, za uredovnih sati, posebna za to soba.

Mjenjačnica

takodjer glavna kolektura

kr. ug. razredne lutrije

kupuje i prodaje državne papire, srećke, dionice, devize, zlatni i srebrni novac; obavlja sve burzovne poslove, unovčuje kupone i izžriebane efekte, revidira srećke i vriednote, koje su žriebanju podvrgnute i daje savjestne upute i izvještaje prigodom kupovanja efekata u uložne svrhe.

Odlikovano na izložbi:

Beč 1873. Lisabon 1873. Marsilj 1874. Paris 1875. Paris 1876. St. Jago (Južna Amerika) 1876. Paris 1878. Stolni Biograd 1879. Trst 1882. Budimpešta 1885. Na higien. izložbi u Nizzi 1890. i na II. internacionalnoj farmac. izložbi u Pragu 1896.

Hafnerov prašak za zube

„Odontosmegma“

Ciena je škatuljici 1 for.

Dobiva se gotovo u svih ljekarnah.

I. HAFNER, zubar u Zagrebu,

Ilica br. 27.

Spasili ste svoj novac

ake ga u svojoj domovini ostavite, nabavljajući

POKUĆTVO

samo kod I. hrvatske

stolarske udruge za stolarske i dekorativne proizvode

Zagreb, Preradovićev trg br. 2. — (Palača I. hrvatske štedionice).

Ovo je jedino i najveće skladište

POKUĆTVA

koje izradjuju samo domaći t. j. zagrebački stolari i tapetari. Razvitak domaćega obrta odvisi od hrvatskoga obćinstva, jer nije dosta da pišemo i govorimo, nego da i radimo prema lozinki:

„Svoj k svomu!“

Ferdinand Budicki, Zagreb, Ilica 25

i Gundulićeva ulica broj 2.

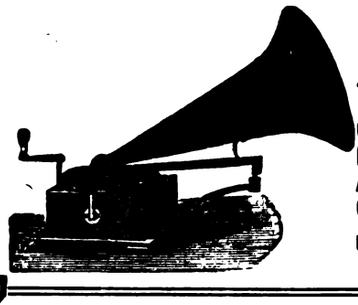

Najveće skladište

Johann Puch i Laurin Klement dvokolica i motor dvokolica,

Original Pfaff i Singer šivaljka,

Bar Lock pisaćih strojeva,

Automobila najznamenitijih tvornica,

Original Gramofona i ploča.

Ujedno se svi popravci navedenih strojeva pod vlastitim nadzorom obavljaju. — Brza podvorba. — Cene umjerene.

VILIM ONDRUŠEK

parna bojadisaona i kemička čistiona odjela,

Ilica 48 - ZAGREB - Ilica 48

preuzima

sve u ovu struku spadajuće radnje

kao

kemičko čišćenje i bojadisanje odjelah, zastora, veziva i t. d.

Brza, točna i solidna podvorba.

Salvator-Creme najbolje kožu poljepšavajuće sredstvo bez masti

daje koži bielu, gladku i nježnu boju. Izvrstno sredstvo proti sunčanim pjegam, jetrenim mrljama, sunčanom žaru, odstranjuje svaku nečist kože. Duljom uporabom ove creme postaje koža vanredno fina i nježna, naborah nestaje, te dapače i u odmakloj dobi svoju svježost uzdržaje.

Jedan lončić sa naputkom uporabe 1 K.

Centralno skladište za razpačavanje kod

S. Mittelbacha

ljekarna Salvatoru i droguerija

Duga ulica 3. ZAGREB Duga ulica 3.

Digitized by Google

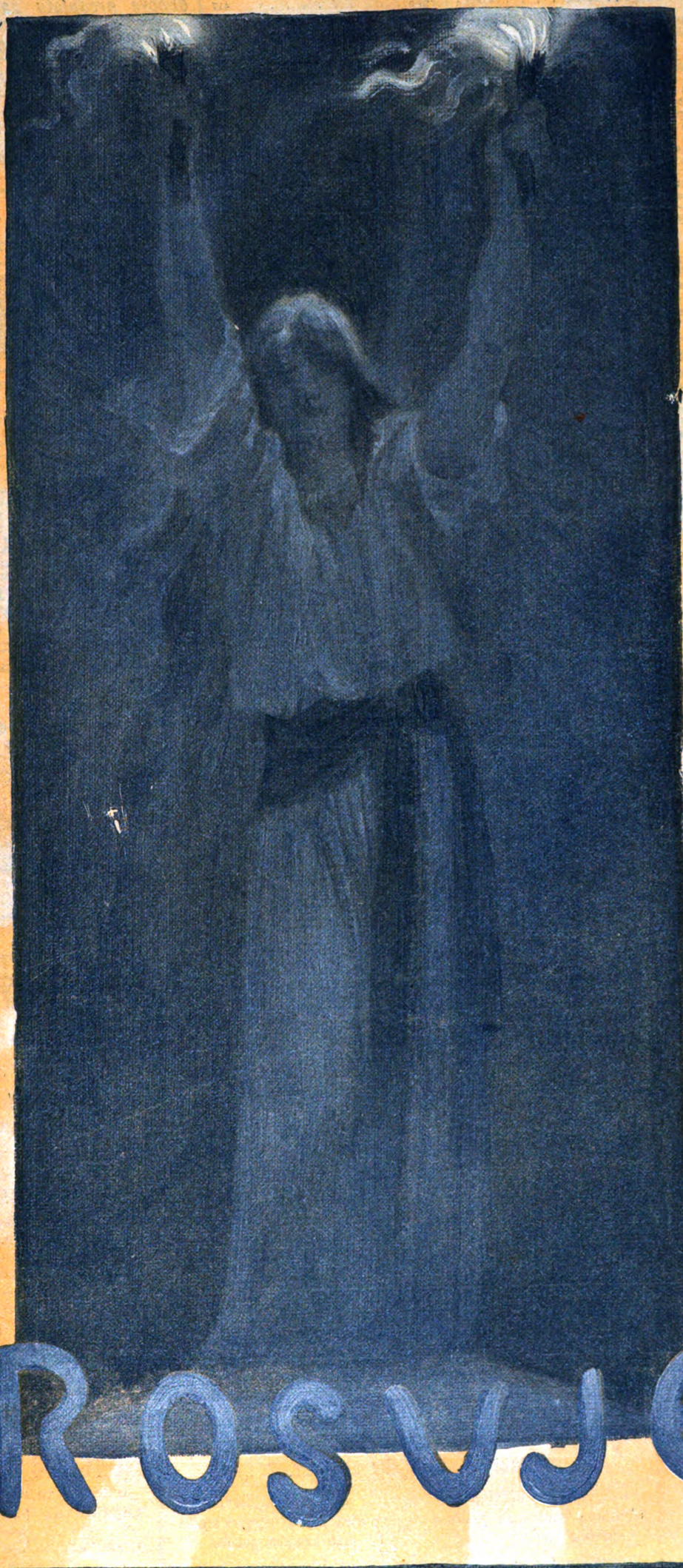

PROSVJETA

Slikao za „Prosvjetu“ Vlaho Bukovac.

NAKLADA TISKARE ANTUNA SCHOLZA U ZAGREBU.

Digitized by Google

Sadržaj XIII. broja:

Deželić Velimir dr.: Prvi kralj. Historički roman iz hrvatske prošlosti (nastavak) 393
Novak Vjenceslav: Ženitba Marka Kraljevića (svršetak) 397
Vrchlicky Jaroslav: Vedra noć. Pohrvatio Selim Rakošev 400
Sienkiewicz Henrik: Potop. Historički roman. Preveo dr. August Harambašić (nastavak) 402
Toni Bogumil: Kod dolazka suprugova 406
Gjurin V.: Marija kraj kolievke . 407
Gruber Dane dr.: Bizantinski pisac XI. vieka o Hrvatima i drugim balkanskim narodima (nastavak) 408
Obradov Veljko: Samo meni sudjeno je mrieti 410
Belović-Bernadzikowska J.: Wertherove boli 411
Gazzoletti A.: Jesen. Preveo A. Petravić 411
Albertinov V. C.: Naše kazalište . 411
H. D.: Značaj ledene dobe na Balkanskom poluotoku 414
Václav Jan: Ja sam majka . . . Preveo s českoga S. Balog 415
Listak 419
Na putu u Ameriku 419
Australci i Tasmanci 420

Slike:

Senjska draga sa strane zapadne 397
Seifert Alfred: Kupite cviećа! 401
Simoni G.: Svečanost Bajrama 404—405
Na putu u Ameriku: Izseljenici polaze na brod 409
Na putu u Ameriku: Mužkarce ciepe 409
Na putu u Ameriku: Prije polazka 412
Na putu u Ameriku: Primljeni 413
Na putu u Ameriku: Prije primitka u Savezne države . . 413
Na putu u Ameriku: Na pragu novoga svieta 416
Na putu izmedju Ueskueba i Mitrovice 417
Ueskueb 417
Turski logor i straže 420
Kršćanska crkva u okružju Monastir 420
Bugarka iz Macedonije . . . 420
Ljubomir Živković, ministar pravosudja 421
Jovan Avakumović, ministar-predsjednik 421
Pukovnik Aleksander Mašin, ministar gradjevina 421
Kralj Aleksander i kraljica Draga sa pratnjom 421
Kralj srbski Petar I. Karagjorgjević 424
Kraljica Natalija 424
Umjetnički prilog.

Upozorujemo naše p. n. čitatel
obnove predplatu za treći četvrt, a
što duguju, da to odmah urede, d
ne moramo obustavljati lista.

UPRAVA „PROSVJET

Da predusretnem svim vrstim patvorinah, vodim sada po visokoj oblasti dozvoljenu, zakonitu zaštitnu marku

Čuvajte se patvorina mojih jedino pravih preparata.

Balzam
(Tinctura balsamica)

dobavlja na veliko i na malo jedino oblastno povlaštena i u trgovačkom registru unešena, protokolirana

Balzam-tvornica
ljekarnika A. Thierry-a
u Pregradi kod Rogatca.

Pravo samo sa ovom zakonito dozvoljenom i sudbeno registriranom zelenom zaštitnom markom.

Podpuna oprema mojega balzama stoji pod zakonitom zaštitom uzoraka.

Najstarije, najprokušanije, najjeftinije i najsućnije pučko domaće sredstvo proti prsnim i plućnim bolim, kašlju, izbacivanju, grčevi u želudcu, bestežnosti, ošem ukusu, neugodno mirisavom vonju, izrigavanju, žgaravici, napuhlosti, težkoj probavi itd. upotrebljuje se uspješno proti nutarnjim i vanjskim bolim, proti zubobolji, ustnoj gnjiloći, ozebljinami i opeklinami itd. Gdje nema skladišta, neka se izravno naručuje pod naslovom: **Balzam-tvornica ljekarnika A. Thierry-a u Pregradi kod Rogatca.**

Na sve stanice Austro-Ugarske stoji sanduk franko sa 12 malih ili 6 dvostrukih boca 4 krune, 60 malih ili 30 dvostrukih boca 13 kruna, u Bosnu i Hercegovinu 30 nč. više.

Patvoratelje i oponašatelje, kao i preprodavaoce ovakovih patvorina proganiti ću na temelju zakona o zaštitnih markah sudbenom strogošću.

Centifolien mast
balzam mast iz „roza centifolia".

Privremeno najjača pomast od velike antiseptičke vriednosti. Od nedostižlivog djelovanja proti upali.

Kod svih još tako starih izvanjskih boli, ozlieda i rana siguran uspjeh, ili barem poboljšica, odnosno ublažujuće sredstvo bolin. Izpod 2 doze ne odpravlja se, odprema se samo uz predhodnu doznaku ili uz pouzeće iznosa. Zajedno sa poštarinom, tovarnim listom i omotom itd. stoje:

2 lončića 3 krune 40 filira.

Opominjem, da se ne kupuju bezkoristne patvorine i molim, da se točno pazi na to, da je na svakom lončiću utisnuta zaštitna marka i i tvrdka ljekarne „k angjelu čuvaru" **A. Thierry-a u Pregradi.**

Ljekarna „k angjelu čuvaru"

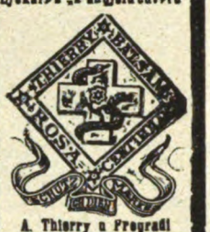

A. Thierry u Pregradi

Svaki lončić mora biti u takav posve jednak naputak sa tom zaštitnom markom umotan. Krivotvoritelje i oponašatelje moje jedino prave centifolien masti progoniti ću na temelju zakona o zaštitnoj marci sudbenom strogošću; isto tako preprodavaoce patvorina. — Gdje ne obstoji skladište, neka se naručuje izravno pod naslovom: **Ljekarna „k angjelu čuvaru" i tvornica balzama A. Thierry-a u Pregradi.** — Odprema obavlja se bez razlike samo uz predhodnu doznaku ili pouzećem iznosa.

Dvostruki elektro-magnetički
ili zviezda

R. B. br. 86967 pomaže i okrepljuje s jamstvom kod gihta, astme (težko disanje), reuma, epilepsije (padavice), influence skopčane sa bolešću hrbta, ischiasa, nagluhosti, nervoznosti, nespavanja, zujenja

86967

u uhu, zube bledila, kuc srca, migrene vobolje, stu ruku i nogu, tanju na t kod drugih nih boles Do 20 god stare bolesti čene su po

Upozorujem osobito p. n. občinstvo na to, da s stroj ne smije zamjenjivati sa Voltinim, koji je p svoga neuspjeha zabranjen u Njemačkoj kao i u A Ugarskoj, dočim moj dvostruki elektro-magnetičk ili zviezda R. B. N. 86967 osobito se hvali i uživa rednu dopadnost poradi svoje **izvrstne ljekovito**

Bolestnik, koji po mojem stroju nebi bio izliečen dulje u roku od **45 dana**, dobiva novac natrag. G jedan liek nije pomogao, molim pokušati moj stroj.

Mali stroj stoji 4 K. i veoma slabe gospodj
Veliki stroj stoji 6 K. Rabi se kod bolesti rih do 20 godina.

Pouzećem ili ako se unapred pošalje novac raz glavna prodavaona za tu- i inozemstvo

ALBERT MÜLLER
Budimpešta, V., Vadasz-ulica 42

Dopisi obavljaju se i u hrvatskom jeziku.

Otvoreno od 1. svibnja do konca listopada.

Nova uprava. Novo uredjenje.

MINERALNA KUPELJ

STUBIČKE TOPLICE

udaljena 3/4 sata od željezničke postaje Zabok, 25 minuta od željezničke postaje Stubičke toplice.

Ove 44—53° C tople, izvanredno djelujuće kupelji nenadkriljive su u svojoj ljekovitosti osobito proti **ulozima, reumi, za kožne bolesti, za živce, kronički katarrh, kroničke exudate, gospojinsku bolest, neuralgiju, Brighitovu bolest, nemoćnost, te za rekonvalescente.**

Postavljanje t. zv. rogova (Schröpfköpfe) dozvoljeno je sada vrhovnom riešitbom vis. kr. zem. vlade, stoga se taj način liečenja od sada u Toplicama prema zdravstvenim uputama obavlja.

Novo uredjenje odgovara svim zahtjevom modernoga konforta.

Sa svoje okolice upravo divotan položaj. Stalna glazba.

Prilike kod svakoga vlaka u Zaboku i na postaji Stubičke toplice.

Sobe od 50 novč., kupelji od 15 novč. počam dalje.

Sve upite riešava i ubavjesti daje administracija kupelji u Stubičkim toplicama, pošta Stubica.

Prospekti šalju se na zahtjev badava i franko.

Zagreb, Petrinjska ulica br. 85.

Zagreb-Amerik

Odprema putnika

najvećimi najsigurnijimi i najbrž parobrodi na svietu

preko Bremena u Amerik Australiju, Aziju i Afriku

Najjeftinije ciene. — Dobra obskrba.

Potanje ubavjesti

F. MISSLER,
Zagreb, Petrinjska ulica br.

Poslovnica za Primorje, Dalmaciju i Istru:
Rieka-Fiume, Riva Szápári broj

GORKA VODA FRANJE JOSIPA

je jedino naravno sred
za odvod,
koje je ugodno za uzi

Podpuno uplaćena dionička glavnica
K. 1,000.000

Kupuje i prodaje

sve vrsti renta, založnica, prioriteta, komunalnih obveznica, srećaka, dionica, valuta i deviza.

Promese izdaje za svako žriebanje.

Ljubljanska kreditna banka

u Ljubljani, Spitalska ulica br. 2.

Zamjenjuje i eskomptira izžriebane vriednostne papire i unovčuje dospjele kupone.

Daje predujmove na vried. papire. Osjegura srećke proti tečajnom gubitku.

Vinkulira i devinkulira vojničke ženitbene jamčevine.

Eskompt i unovčenje mjenica. Burzne naručbe.

Podružnica u Spljetu

Novčane uložke pr

u tekućem računu ili na uli knjižice uz povoljno ukama

Uložci ukamaćuju se od dana u do dana podignuća.

Promet sa čekovima i doznači

Digitized by Google

Digitized by Google

Prilog „Prosvjeti“ br. 13., god. 1903.

Tisak Antuna Scholza u Zagrebu.

Giuliano B.: Povratak.

Digitized by Google

PROSVJETA

Prvi kralj.

Historički roman iz hrvatske prošlosti. Napisao **dr. Velimir Deželić.**

(Nastavak.)

Berislav nije ništa odgovorio na posljednje rieči spljetskoga glavara, ali je po izrazu svojega lica odavao, kako su na nj djelovale te rieči, a načelnik je spljetski to odmah i primjetio.

— Tvoja prevelika čednost, gospodine, ne daje ti da pomišljaš na kraljevsku krunu, pa ipak ju je u prvom redu tvoj otac, a po njemu i tvoj rod zaslužio. Ja, kojemu su dobro poznate sve sgode i nesgode vaše povjesti, mogu ti od srca reći, da je tomu u istinu tako.

— Ti tim slabiš vriednost kraljevu — reče Berislav.

— Nije mi niti na kraj pameti, govorim samo ono, što mi je na srcu. Ljuti me tvoja prevelika čednost. Sin tako velikoga junaka, kao što je Tihomil ima pravo, da za najvišim čezne i za najslavnijim teži. Pa ako ima u kralja Tomislava pameti, košto je ima, on će ti drage volje dati svoju kćer za ženu. Ako se pako to dogodi, onda ćeš postati kraljem i ja ću, budem li živ i budem li načelnik drage volje predati ključe gradske takovom kralju, košto si ti, jer ti bi nas zaista obsipao milostima.

Berislavu igrale sve žilice, njegovo je lice postajalo čas rumeno, čas bliedo, on udari šakom o balčak mača i reče:

— Tako mi Boga, ne znam, bili mogao postati kraljem, ali ako slučajno postanem, uvjeravam te, da će med i mlieko teći vašim ulicama. Kako da vas ne obaspem svojim milostima, ta vi ste me tako sjajno dočekali, da si liepše niesam mogao niti zaželjeti.

— Vidiš li, koja sreća da postaneš kraljem. O da bi to nebo učinilo, o da se to dogodi, ja ću svaki dan vruće moliti.

Berislavu se sve više svidjao taj vriedni patricij, koji mu je tako lahke ruke okitio čelo kraljevskim viencem. U prvi čas bilo mu je nekako neugodno. Vidilo mu se kao da ima posla s nekakim mudracem, koji znade čitati ljudske misli. Bio se je gotovo prestrašio. Nije li mu tko odao najtajnije misli njegova srca. Ali što je dalje načelnik govorio, to se je većma svidjala Berislavu svaka njegova. Ta zar nije doći do takovih misli sam od sebe. Zar nije istinu govorio? Jest, jest kraljevska mu je kruna u istinu pripadala, pa ako je nije dobio Tihomil, zašto, da je ne dobije Berislav. Ono što je on želio, eto nije tako nemoguće. Da je stvar pravedna, najbolji je dokaz, što se je u više glava ista misao rodila. Pa kad mu je još načelnik govorio o tom, da će svaki dan Boga moliti, neka se sve to izpuni, onda je već bio uvjeren, da ne ima iskrenijega prijatelja od spljetskoga načelnika, a taj prijatelj mogao mu je i pomoći.

On mu pruži ruku:

— Prijatelju, ja ne znam šta je pisano u knjizi sudbine, ali moram ti priznati, ne vidi mi se baš ludo ono, što ti meni želiš. Mislim, da nije ni tako nemoguće.

Načelnik zinu ljutito:

— Ha! Nemoguće! Tu rieč samo briši moj mladi junače. Tebi da je nemoguće! Treba da umno zaprosiš kralja Tomislava njegovu jedinicu, pak da vidiš hoće li ti ju dati. Što da ima protiv tebe?...

Ali Berislav hinjaše turobnost, reče klonuvši glavom:

— Ali ako mi je ne da?

Načelnik planu:

— Ha, to ne će biti!

— Pa ako ipak bude?

— Do vraga to ne će biti!

Ali Berislav i po treći put reče:

— Pa ako mi je ipak ne da?

Načelnik udari nogom o kamenito tlo.

— Ne, ako se to dogodi, onda će to biti najveća glupost, što ju je počinio inače lukavi kralj Tomislav.

— I mudri ljudi čine gluposti.

— Za cielo. Ali ako on tebe odbije, uvriedio je tebe toli sjajnoga junaka, uvriedio je za tim i tvojega otca svojega prijatelja i najvećega junaka.

Ti govoriš istinu, ali ipak će na koncu konca dalje vladati, a ja ću ostati bez Jelene.

Načelnik je previše dobro vidio, da Berislav teži za krunom, ipak pokrzma časak, upiruć svoje oči u njega, ali onda reče:

— Neka me djavo s mjesta odnese u svoje kraljevstvo, ako razumijem vas Hrvate. Kad vas tko uvriedi vi mu pružate i obraz da vas i udari, a kad vas udari po jednom obrazu, a vi pružate i drugi. To je doduše pravilo, koje je Krist na gori blaženstva dao, ali vi ga odviše doslovce tumačite. Po gotovo se to ne tiče tebe, koji nosiš hrabro srce i mač. Nepravdu treba kazniti.

— Kako to misliš?

— Uvriedi li te kralj na tako užasni način, ti ćeš se znati osvetiti i prisiliti ga, da izvrši tvoju volju.

Berislav zadrhta. Izkušava li ga taj čovjek ili ga u istinu voli? Sve što se je dosad govorilo nije napokon prelazilo one granice, koje su bile dozvoljene. ali posljednje rieči prešle su tu granicu. Tuj se je govorilo o kralju hrvatskomu, koji je bio njegov vladar, načinom, koji je naličio na veleizdaju, za to Berislav zadrhta i zaniemi. Bilo je vrlo opasno izkaliti srce svoje čovjeku posve tudjemu, kojega je prvi put vidio, a koji ga je mogao sutra odati. Načelnik je opazio njegovu smetnju i zapazio, kako je zadrhtao na njegove rieči. Znao je, što biva u njegovoj duši, ali sad već nije hasnilo uzmicati. Misao, koju je htio da postane djelom, nije smio više napustiti. Zato reče:

— Gospodine, ti se žacaš svomu novomu prijatelju biti iskrenim. Dokaz je, da si mudar i oprezan. To me još više utvrdjuje u uvjerenju, da si pravi čovjek za vladara, kao stvoren za kralja hrvatskoga. Nije srce slutnja prevarila. Vidiš, kad si ti danas onako ponosno jahao na svom konju, odmah mi je pala misao na pamet: Taj je stvoren za kralja. I prvo mi je bilo, da steknem tvoju naklonost i tvoje prijateljstvo. A ja ću ti odmah reći i zašto. Kad ti

Digitized by Google

ne ćeš samnom otvoreno govoriti, a to ću ja s tobom. Pa onda uradi sa mnom što hoćeš. Možeš me i objesiti, meni je svejedno. Glavno mi je, da sam htio dobro svojemu rodjenomu mjestu, gradu, koji je povjeren mojoj upravi. Tebi će biti pojmljivo, da mi mora biti na srcu sreća i procvat grada Spljeta. Njegove sloboštine i pravice sunce su, pred kojim se klanjam. Tko u njih dira, neprijatelj mi je, za koga mislim da će ih braniti, onoga ljubim. Mislit ćeš si, što taj na tako daleko i široko naklapa. Oprosti, mislim, da je bio nuždan ovaj uvod. Ti si danas doživio djelo neobične pokornosti i odanosti napram svojem kralju. Ti si uživao u tom. Pa vidiš, ja ću ti sada iskreno reći, jer, odkrijem li ti svoje misli, vidit ćeš, da sam ti prijatelj. Vidiš, ovo sve, što smo učinili, niesmo iz kakove ljubavi naprama kralju Tomislavu, već naprosto od nužde.

— Od nužde? — viknu Berislav.

— Jest od nužde! Jer da smo se oprli, danas bi u gradskim zidinama vladao glad i pomor, ili bi već možda tvoje čete pobjedonosno stupale po lješinama naših gradjana, po lješini mojoj. Kraljevska je osveta strašna i on bi nam se osvetio. Pa da nam je i pošlo za rukom tebe i tvoje čete uništiti, što bi to hasnilo kad je u hrvatskoga kralja toliko ne samo kopnene vojske, već i morske. Razumiješ li dakle . . .

— Od nužde! — nasmiehnu se Berislav.

— Da od nužde! — odvrati načelnik.

— Dakle vi ne ljubite kralja Tomislava?

— Ne ću te varati, već ću ti otvoreno reći, da nam to nije moguće.

— A zašto ne?

— Jer je njegova vlada oštra, jer kazni po svojoj volji naše patricije i što je najglavnije, jer se mieša u naše crkvene poslove.

— Ah, što ti to meni govoriš? — zapita kao začudjeno Berislav.

— Spljetski metropolit bio je prije glavar čitave Dalmacije i svih biskupa i onih hrvatskih, a sada je to mjesto usurpirao Grgur Dobre.

— Nije mi Grgur Dobre po ćudi! — odvrati Berislav.

— U zemlji nam se i u gradu sve većma širi slovjenski jezik, što nije u redu. Pa ako i ne odobravamo buntovnoga djela onih, koji su navalili na Dobrinju, to ipak ne odobravamo ni postupak kraljev, da se opire naročitoj želji svetoga otca.

— Misliš li papu Ivana?

— Koga drugoga?

— On da se protivi slovjenštini . . .

— Bez sumnje i za to će biti sabor crkveni.

— Čuo sam, — reče Berislav i zamisli se časak, a onda reče: — Hm, ti si zaista iskren!

— Iskren sam, jer znam da imam s poštenim junakom posla, iskren sam, jer hoću, da iskrenošću svojom tvoju izmamim. Ti si učio u Italiji, govoriš latinski kô savršeni Latin, ti si naučio ljubiti naš jezik i naše običaje, ti znaš zapovjedi naše crkve, ti zaista ne ćeš biti progoniteljem naše vjere i našega grada. Ili sam se prevario u tebi.

Berislav odvrati, podavši mu ruku:

— Zaisto, prijatelju, niesi se prevario. Ja ću u istinu uviek zagovarati vaše pravice, a glede jezika kod mise, moram ti iskreno reći, da mi je svejedno, bio taj latinski ili hrvatski. Meni je jedan i drugi mio, ali ako crkva odluči, da bude samo latinski crkvenim jezikom u ovim krajevima, ja ću se drage volje pokoriti. Volja svetoga otca i moja je volja.

Berislav ovdje očito nije lagao. Trebao je samo dodati: Volja je svetoga otca i moja, zato jer bi mi najviše mogao pripomoći, da dobijem hrvatsku krunu.

Načelnik kimnu glavom:

— Vidiš, da sam pravo mislio, kad sam se ponadao, da ćeš postati našim prijateljem. Ti si mi se u prvi mah svidio, ali da to i niesi, eto naši interesi zahtjevaju, da bude takov čovjek našim kraljem, ti kao što jesi. Vjeruješ li mi sada?

— Vjerujem.

— I ako kralj Tomislav tebe ne prizna za svoga zeta...

Berislav ga oštro pogleda:

— Vi ćete?

— Mi ćemo uz tebe pristati.

— I onda, ako otvoreno ustanem proti kralju?

— I onda!

— I onda, ako mač dignem proti njemu?

— I onda!

— I vi ćete odreći poslušnost kralju Tomislavu?

— Hoćemo!

— A mene podpomagati novcem i oružjem?

— Hoćemo!

— I vrata grada vašega bit će mi otvorena?

— Hoće!

— Tvoje je obećanje veliko. Niesam se niti u snu nadao, kad sam ovamo polazio s ratničkim namjerama, da ću ovdje naći takove prijatelje. Dobro dakle, vidim, da mogu biti iskren s tobom. Nije mi za sada niti na kraj pameti, da se dignem proti svojem kralju, ali što da ti dulje tajim, željan sam oženiti Jelenu. Ako mi to uspije, nadam se, da će mi zasinuti kraljevska kruna na glavi. Bude li to, uvjeravam te, da ću osobitom milošću obsipati grad Spljet. Najprije treba, da ovo pokušam, što sam naumio, onda tek, ne uspije li prvo, vidit ćemo, što ćemo dalje. Za sada sam sretan i zadovoljan, što sam se uvjerio o tvojoj sklonosti, da mi pomogneš. Imaš pravo, vaši interesi zahtjevaju, da kralj ne bude samo sin svojega naroda, ne samo Hrvat, košto je Tomislav, već Hrvat i Latin u jednoj osobi. Ja se nadam, da si u meni zaista našao takovu osobu.

— Ja sam o tom uvjeren, — viknu načelnik.

— A hoće li i drugi gradjani spljetski tako misliti u slučaju potrebe?

— Nemaj brige, to je moja stvar. Ali jedno te molim.

— Što?

— U spljetskom saboru moraš zagovarati, da se zabaci heretička slovjenština, a uvede u crkve latinski jezik.

— Rekoh ti već, ako je to volja svetoga otca učinit ću.

— I glede prvenstva spljetskog nadbiskupa moraš se s nama slagati.

— Drage volje, tim više, što pod živu glavu ne trpim biskupa ninskoga.

— Vidiš, da se u svem slažemo. Zato mi ne ćeš zamjeriti, ako kleknem pred tebe i već unapred, poklonivši se pred tobom, reknem:

— Hvala ti i slava Berislave, kralju Dalmacije i Hrvatske.

I načelnik htjede zaista ovdje gore, na Marjanu, kleknuti pred Berislava, ali ovaj ne dopusti, već ga obim rukama pridrži.

U taj čas šušnu nešto. Oni se trgnuše.

Nije li ih prisluškivao koji nezvani gost? Ta ih misao prenerazi.

Bila je samo zmija, koja je izašla izpod svojega šušnja i dignula glavu k njima.

Načelnik ju prepozna. Bila je prava ljuta otrovnica i on zahvati obim rukama golemi kamen da ju utuče.

Medjutim kao da je to guja naslutila, jedva što se je pokazala već se i skliznu nekud u nevide.

Iza toga dogodjaja niesu više ostali na Marjanu, već se polagano spuštahu u grad.

XIV.

Veliko je bilo veselje na kraljevu dvoru, kad se je vratio Berislav javljajući, kako je sve sretno obavio.

Mrtvo tielo Dobrinje bude svečano sahranjeno, a Berislav obsipan raznim počastima. Zahtievalo se od njega,

Digitized by Google

da bar nekoliko dana ostane na dvoru, a to je Berislav rad učinio, jer ako i jest težio, da se što prije vrati k Cvieti, to je ipak ovaj put nadvladala njegova misao, da treba nešto uraditi, što bi ga omiljelo kraljevoj porodici, naročito Jeleni.

Jelena je na kraljevskom dvoru priprosto živjela i samo onda imala je nešto ljepše dane, kad je u dvoru boravila sestra Berislavova. Inače je obično obavljala kućne poslove i nije se sramila ni veziva ni preslice. Jedan dio dana posvetila je Bogu i siromacima. I taj dio dana bio joj najmiliji.

Kadikad javljalo se u njoj kano neka čeznja za onim tihim i mirnim, a toli veselim životom u samostanu i kao da joj je neka slutnja govorila, da će se opet vratiti onamo, tko zna, možda da i završi život u takovom samostanu. Mnogo toga što je opažala u svietu, nije joj se od prvoga početka svidjalo.

Vidjela je sjaj i razkoš, bogatstvo i zlato, časti i slavu, zabave i jagmu za nasladama i za čudo sve joj se to svidjalo posve drugačije, nošto je pomišljala. Bilo joj nekako tiesno u tom metežu ljudskih strasti.

Pa kako i jest bila mlada, opažala je ipak jasno, da tuj u ovim dvorovima, u toj vrevi, ne ima onoga mira, onoga pokoja, za kojim je tako čeznula njezina duša.

Kako je kratka ta zemaljska sreća. Nekoliko godina života i sve prolazi kao san.

Kruna ju čeka, kraljevska kruna! Kolika čast, kolika sreća!

Ali ona je sa strepnjom pomišljala na to i nešto joj u zadnje vrieme stezalo u grlu, kad je pomišljala, da će možda naslieditи kraljevsko priestolje.

Nosit će možda na čelu kraljevski vienac. Oh kako će to biti liepo! Ali kako dugo? Dvie godine, tri godine. Što je to. Pa neka bude i trideset i pedeset godina. Što je to?, kad ipak mora sve jednom proći, kao što prolazi dim na vjetru, kao što nestaje pjena morska i mine kao misao nestašne djevojke.

Danas čast i slava — sutra pepeo.

Danas palača — sutra grob.

Danas vesela glasba — sutra samotna raka.

Danas okružena milolažama i ljudima, koji joj paze na svaki mig i svaki korak, a sutra robkinja crva.

Danas u grimizu — sutra u gnjilobi.

Takove joj misli dolazile na pamet, a možda je mnogo tom doprinjeo i sam kralj Tomislav, koji je svaki put, kad je govorio sa svojom kćerkom, znao govoriti o izpraznosti svieta. Ona se tomu nije niti čudila. U kraljevoj okolini mnogi se čudili, kako može ovakov silni kralj imati časova, koji su izpunjeni nečim drugim no kraljevskim poslovima i ponosom radi veličine. Ali njegova ga je kćerka dobro shvaćala i za to je on uviek rado dolazio u njezinu odaju, ne bi li s njom progovorio opet dvie tri rieči na samo.

Njegovo je otčinsko srce očito uživalo na pogled ove milolike djevice, koja je stupala po svietu, kao da je neki zalutali angjeo. Mnogi put bi ostao kod nje dugo i dugo, dulje no što si je bio i pomišljao, pa kad je vrieme prošlo tako brzo, onda ju je poljubio na čelo, načinio joj križ na njemu, kao da je još uviek malena, kao onda dok je još djetetom bila i k njemu dotrčala u košulji na večer, tražeći od njega prije spavanja poljubac i blagoslov.

O ona je ljubila svoga otca. Ona ga je vrlo ljubila. To je osjećala u svom srcu, ona bi za nj i život svoj dala i sve bi žrtvovala samo da on bude sretan.

Tako je tekao njezin život ozbiljno osladjivan razgovorima s otcem i majkom, a pravo veseli su tek dani bili onda, kad je došla Zlata, sestra Berislavova.

Onda bi došlo malo više života u njezine odaje, ne onoga života, kakov je bio u dvoru medju dvorjanima, već onakova, koji ju je sjećao dalekih dana mladosti života, koji je veseljem svojim priličio žuboru veselog potočića, koji skače preko livada i oranica, uz poljsko cvieće izpod vedroga neba na kojem je sunce sjalo i plamtilo blago i veselo.

Onda bi govorili i o Berislavu.

Zlata joj je vrlo rado čevrljala o Berislavu, a Jelena nije se tomu otimala. Niti prošlosti vezale su Berislavovo ime s njezinim.

Pa kad je jednom onako kao slučajno Zlata spomenula, kako bi za nju bio Berislav krasan par, ona nije ništa odgovorila, već je samo preko ušiju porumenila i zadrhtala.

U istinu ona nije ni u snu pomišljala na nikakovu udaju. Najvoljela bi da ostane uviek ovako na dvoru, kod svojega otca, a ako to već ne bi bilo moguće, a ono barem da se sklone u kakovu samostanu, ali ime Berislav izpunjalo ju ipak nekim čudnim veseljem. Njezina je krv nekako jače strujala na to ime i često kad je onako ozbiljno razmatrala o izpraznostima ovoga svieta, prividjalo joj se je u istinu sve izpraznim, samo ne misao na Berislava.

Zlata joj uz to znala utuviti u glavu, da Berislava treba predobiti narodu, a ona je to i sama željkovala.

Od dana krunitbe kraljevske nije ga već vidila. On je otišao u krajeve svoga otca, a ona je opet uviek boravila uz svoga otca u dvoru. Ipak su se njezine misli često bavile njegovim bićem i često bi se miešala njegova slika u njezine sanje.

Drugi ljudi niesu joj o njemu govorili, a ona ih nije pitala i tako je vrieme prolazilo, a da nije znala, je li još i živ. To je samo mogla naslućivati, jer je znala, da bi se o njegovoj smrti na dvoru govorilo. Radostno je bila iznenadjena, kad je čula, da je kralj odabrao Berislava da upokori Spljećane.

Otac Dobrinja bio joj dobro poznat i mnogo ga je puta slušala kao diete, kad je sjeo na kaki kamen i pričao joj koju legendu o kakovom božjem ugodniku, a najradje o svetim apoštolima Ćirilu i Metodu i njezinim vjernicima. Bio je toli vedar i dobar, bio je toli milosrdan i blag. A sada ode Bogu na istinu. Njegovu su smrt zakrivili Spljećani trebalo ih upokoriti. To je jasno znala, a kad je čula, da će to učiniti Berislav srce joj se izpuni nekim ponosom.

— Dakle je ipak taj mladi junak u očima mojega otca toliko vriedan, te podieljuje tako važnu zadaću.

To ju silno razveseli, ali odmah se pridruži tomu veselju i tuga. A što, ako on tom sgodom jadnik pogine? Njezino srce uzdrhta na tu pomisao i nemir joj oblada čitavim bićem.

— Bože! spasi ga, nemoj učiniti, da umre toli mlad. Što bi njegov otac Tihomil, što bi njegova majka Milena bez njega, što bi moja najvjernija družica Zlata, da on pogine? Žalost bi obavila poput magle sve ove drage stvorove, koji su toli dobri i toli ljubezni.

I njezina glavica klonu i ona, koja je i inako bila šutljiva, postade još šutljivijom, ona koja je i onako bježala u samotne kutiće dvora, sad se još više skrivala u svoje odaje i nitko je živ nije vidio. To je primjetio i vlastiti njezin otac i potražio ju. Tražio ju u crkvici, gdje je rado boravila, tražio ju u vrtu kraj bistroga vrela, našao ju napokon tamo, gdje bi ju imao najprije tražiti u njezinoj sobici.

— Gdje si košutice moja, da mi se skrivaš? — upita ju.

A ona priskoči k njemu poljubi ga u ruku i odvrati:

— Hvala ti otče, što si me potražio!

— A koja ti je na srdašcu nevolja, da se tako ugiblješ ljudima?

Ona ne odvrati ništa, samo joj glavica klonu k prsima.

— Zar ne ćeš svojemu otcu, da kažeš?

A ona se bolno nasmieši. Htjede, da svojim smieškom pritaji ono, što ju muči, ali nije joj pošlo za rukom, već još pokaza crtu boli i bojazni.

— Nije mi ništa, otče moj . . . To ti se samo tako čini — reče ona.

Digitized by Google

— Ah, ne ćeš ti mene tako lahko prevariti. Misliš li ti, da tako slabo poznam ljude, misliš li, da ti ne čitam na licu.

A ona porumeni.

Vidiš ti nju — nastavi kralj — zar ti pred menom imaš nekake tajne. Zar se bojiš povjeriti meni, svojemu otcu, ono što ti pritište dušu. To zaista nije liepo. Jesam li ti se ikad prikazao strogim i neumoljivim?

— Niesi otče! — dahnu ona jedva čujno.

— Jesam li tako zločest otac?

— Ti si angjeo božji za mene — odvrati ona takovim prizvukom, da se je vidjelo, da joj te rieči idu iz dubine njezinoga iskrenoga srca.

— Niesam ja angjeo, — nasmiešio se sada on — ali sam otac, koji ljubim iskreno od srca tebe svoje diete. Ljubim te više od svoje krune, više od slave i časti, ljubim te kao najdraži dar onoga, koji je stvorio ovaj sviet. Mislim, da sam ti to svojim cielim ponašanjem pokazao. Nastojao sam, da ti svaku tvoju želju izpunim. Što god je bilo u mojoj vlasti rado sam učinio, da tebi ugodim. Priznajem, da je lahko bilo tebi ugoditi. Ti niesi tražila ništa takova, što bi me moglo stojati truda. Niesi zahtjevala biser iz diadema kakove indijske carice, niesi zahtjevala Salamunovo bogatstvo, ta bila si uviek toli čedna, toli dobra. Ljubila si više siromaštvo nego blago. Doskora sam opazio, da tvoj otac nije tako bogat, da bi te mogao blagom usrećiti. Moje su riznice pune, ali da imam više od Kroeza, uzalud bi se mučio, da ti blagom ugodim, jer ti hvala Bogu, voliš više ubožtvo nego taj varavi sjaj. I pravo imaš kćerko. Ti si me dobro razumjela. Ali danas vidim na tvom licu sumor i neku pečal, koji si ne mogu protumačiti. Reci mi, što ti je? Ja te to molim, ja ti nalažem.

A ona opet odvrati:

— Nije mi ništa otče!

— Jeli te tko uvriedio?

— Nije.

— Je si li mi bolna?

— Niesam.

— Nije li ti tko što neugodna učinio?

— Nije.

— Jesi li izgubila kakovu milu i dragu stvar?

— Niesam, otče!

— Dakle što ti je?

Napokon ona nije mogla odoljeti tim pitanjima i prizna otcu, da je turobna, jer je u boju brat njezine najmilije družice Zlate, koju toli voli, onaj Berislav, koji je i s njom u djetinjstvu družio, pak se boji, da će umrieti.

Kralj se Tomislav umiri na taj odgovor. Ipak mu se čelo nešto jedva vidljivo namršti.

Njegovo pronicavo oko kao da je jednim pogledom progledalo njezinu dušu.

— Što ako je ta djevojka zaljubljena u Berislava — pomisli, ali ne reče ništa i odluči poslie malko promisliti o toj stvari. On ju utješi s nekoliko rieči, s kojima ju uvjeravaše, da se Berislavu po svoj prilici ne će ništa dogoditi, u ostalom mladim junacima je dužnost, da se izkažu u junačkom boju.

Ostavivši ju umirenu podje za čas u svoj vrt i tuj sjedne na klupu. Tek ovdje razmisli ob onom, što je čuo.

— Ne to mi nije ugodno — reče sam sebi — s djevojkom ja imam druge namjere. Berislav je doduše liep i pristao momak i iz glasovite je porodice, ali meni je treba, da povećam sjaj svoje porodice posve drugo ime . . . posve drugo ime . . . U ostalom čemu ja na to sada mislim? Možda ipak nije ništa istine u tom, što me smućuje. Zlata je u istinu prijateljica Jeleni, pak zašto da se ne žalosti samo za to, jer je njezin brat u opasnosti. Moguće je to. U ostalom vidit ćemo.

Ubrzo su se prilike nadale, da se i opet svrati na te misli. Došle mu viesti, da se Berislav vraća s vojskom, jer da se je Spljet pokorio. Dolazi slavodobitno, ne prolivši uz to niti kapi krvi. Tu viest, odmah kako ju začu, htjede da izporuči svojoj kćeri. Ta se ovaj put nalazila u vrtu i nešto radila oko cvieća.

— Kćeri! — vikne joj on iz daleka.

— Ti si, moj otče! — doviknu mu ona, gotovo preplašena, ne primjetivši ga u prvi mah.

— Ja sam, — reče joj on. — I nosim ti veselu viest.

A ona se odmah razvedri.

— O Berislavu, otče? — viknu ona i prihvati se rukom o srce.

— O njemu, kćeri!

— A što mi imaš o njem kazati? Dakle nije pao u boju?

— Nije niti mogao. Spljećanima se nije prohtjelo junačkog mezeva, i tako je sve bez krvi prošlo.

A ona uzdahnu, kao da joj je kamen sa srca pao. Njezine oči sjevnuše veselo.

— O hvala ti, Bože! . . . Hvala ti, Bože! — uzkliknu plesnuvši ručicama, a oči joj se zasjajiše bistrim kapljicama.

Tomislavu se razdraga srce, videći ju tako veselu. Ipak ju zapita:

— Tebe u istinu veseli, što se Berislav zdrav vraća!

— U istinu, otče . . . u istinu! — reče bezazleno mala.

— I ti se tomu veseliš za to, jer je brat tvoje najmilije družice?

— O kako ne . . . on je brat moje Zlate.

— I ti se samo za to veseliš, jer je brat tvoje Zlate? — zapita ju dosta oštro kralj, ne puštajući joj s vida oči i naglasivši osobito rieč samo.

A ona se trgnu. To pitanje joj iznenada došlo. Rumen joj obli lice, ali progovoriti nije mogla nišla.

Tomislavu se čisto na žao dalo, da ju je tako pomeo. On ju privinu na svoje grudi i oprosti se s njom.

Ali kad je opet bio na samu postade i opet ozbiljan. Njoj ne bi za cielo ništa učinio, što bi se protivilo njezinoj volji. Pa da sada dodje preda nj i da ga zamoli: „Otče, daj mi Berislava za muža!“, on bi joj i to učinio. O tom nema sumnje. Ovo zlatno diete zaslužuje, da mu se svaka želja izpuni. Ipak bi ga bolilo, da se to ovako sbude.

On je u duši vidio dinastiju svoju, pa kad već on nije mogao misliti na svoj porod mužki, nadao se je, da će zet njegov učvrstiti svoje priestolje. Za to je pomišljao na zeta, koj bi bio jak i moćan, slavan i bogat. Pomišljao je na zeta junačke desnice i plamne misli. I našao ga. Njegovo je srce davno već znalo ime budućega zeta. Trebalo je samo, da djevojci kaže ono, što je želio i za čim je težio. Ali to je odgadjao od dana na dan i tako je prolazilo vrieme. Sad je prekoravao sam sebe, što već prije nije rekao svojoj kćeri sve, što je odlučio. Onda se možda ne bi dogodilo ono, česa se je sada imao bojati.

Ovaj Berislav, kao da je bio poslan od njegovih neprijatelja, da mu račune poremete.

Sjaj kraljevske krune, koju je naumio predati kćeri svojoj, da dade i u ruke Berislava? U ruke toga dječaka, koji se oblačio poput kakvoga talijanskog izkvarenog plemića i koji je sanjao samo o igrama i ženama?

Tomislav je bio dobro obavješten o njegovu životu i ako mu nije otvoreno zamjerao, bilo je to za to, jer je mislio, mlad je i kad se izživi primirit će se. Njemu je dakle opraštao, ali to još nije značilo, da mu je zato bio voljan dati kćer za ženu. Ne, ta misao ga je zastrašila.

(Nastavit će se.)

Digitized by Google

Ženitba Marka Kraljevića.

Pripoviest, kojoj se konac ne će svakomu sviknuti. Napisao Vjenceslav Novak.

(Svršetak.)

Konac pripoviesti.

Ima ljudi, koji ne trebaju da idu za srećom naprosto s toga, što sreća ide za njima. Ona kao neko svjestno biće uzme u svoje ruke kormilo njihova života, pa kormani tako, da vjetar duva neprestano u krmu — gdjekada do same smrti. A gdjekada joj se svikne, pa kao od obiesti digne svoju ruku s kormila i ostavi brod sred mora ... neka mu dalnjim hodom upravlja sam vlastnik. Je li je sreći sbilja do toga, da se objestno i okrutno našali sa svojim štićenikom, ili se to sama tako nama pričinja — tko bi to znao! Ali gotovo redovno bude, da takvoga siromaha eto na prvoj siki, čim je kormilo broda uhvatio u vlastite ruke ...

Razstanak, što ga je naš Marko po vlastitoj namisli udesio sa svojim prijateljima, nije baš bila tako velika ni rizična stvar. Mudrost i prilična trijeznost, kako se on tu ponio, ne bi po sebi mogla razjediti sreću, što ga je do sada vodila za ruku kao diete, dok se zagledao u Jelku, snubio je i izprosio. Ali sreća je vrtoglav stvor. Ona i sudbina — žene su obje! — svade se iznenada, pa jao nesretniku, čija zaštitnica u tome boju podlegne. Marka je vodila sreća — a sudbina jarac! ... Nu da pripoviedam, što se dogodilo.

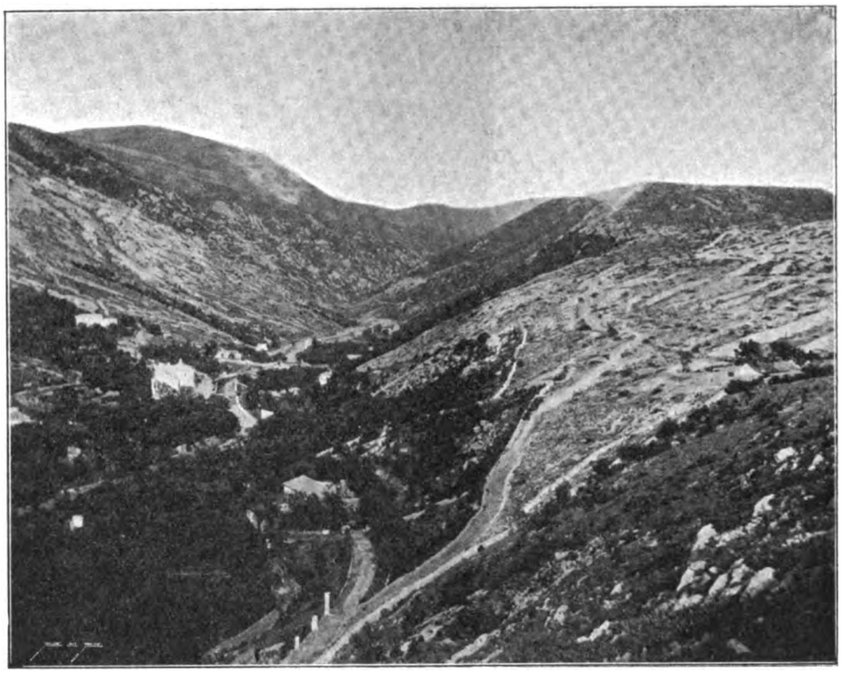

Senjska draga sa strane zapadne.

Kad se Marko razstao s prijateljima i izišao iz gostionice, ostali su oni da se zabavljaju o njegovom trošku, a on je uzeo fijaker i odvezao se u svoj stan vriedjajući putem kočijaša i konje neprestanim nukanjem:

— Žurno! ... Samo žurno! ...

Malko se srdio na svoju slaboću, jer je osjećao, da je ipak ponešto odviše pio; tih nekoliko čaša staroga vina djelovalo je s obzirom na njegovo stanje od noćašnje veselice sa Žarkom i u toj vrućini, što se nije marila stidjeti petrovskih dana. Nu odlučio je, da će poslati gazdaricu, neka mu kupi odmah prominca, è se ne bi osjetio iz njega zadah od vina, a kad jednom sjedne s Jelkom u željeznicu, onda je lako: Neka stari magarac s vodenim trbuhom misli, što ga volja! Bit ću — mislio ponosno Marko — ponekud suvlastnik dvora i imanja, a tad ću moći i ja pokazati smjelije, tko sam i što sam ...

Točno u pet i pô sati silazio je iz svog stana svečano odjeven niz stube. Pred kućom je čekao fijaker, a oko fijakera sabralo se nekoliko susjedâ i djece. Sve su mu žene željele sreću, on im se zahvaljivao s dobrostivim smieškom i uvalio se onda baš s gospodskim nemarom u fijaker, doviknuvši kočijašu:

— Tjeraj!

— Molim kamo zapoviedate? ...

Nije bilo odgovora. Kočijaš se obazro i htio upitati još jednom, kamo da tjera, ali čisto se preplašio pogledavši svoga gospodina: Marko je izbuljio ukočen pogled razkolačenih očiju u kočijaša, lice mu je bilo bliedo i otegnuto, a usta otvorena. Udarila ga je kap! — pomislio je u prvi mah kočijaš.

— Kamo ću tjerati? - upitao je ipak gospodina, što je u nj buljio.

A Marko je šutio. Bilo mu je kao da je pao iznenada u golem prostor izpunjen maglom i dimom, hiljade težkih kovačkih batova lupa po kovnim pločama, pile sikte režući brvna od ocjeli, i sto drugih nevidljivih strojeva ciči, cvili, škripi i lomota: Takvu je buku oćutio u glavi na kočijašev upit: Kamo? Punica ili mu je zaboravila kazati taj stan, što ga je našla i iz kojega imaju da podju u crkvu na vjenčanje — ili mu je kazala, a on je u mamurluku i uzrujanosti bud prečuo bud zaboravio ime ulice i broj kuće. A na tako važnu stvar nije pomislio do ovoga časa... Prokleto oproštenje s prijateljima! I Teklić i Krcivoj i Batko i Žarko — svi su jednako krivi ... Gdje će saznati za taj stan? Gdje? Gdje?! — upitao se gorko u sebi. I što je jače raslo to očajno stanje u njegovoj duši, to je više izčezavala sposobnost, da mirno traži misao, koja će mu pomoći u neprilici.

— Pričekajte, — rekao je napokon kočijašu i poletio s nekoliko koračaja u prvi kat pred svoju stanodavku:

— Molim vas gospodjo, — upitao ju je predišući od uzrujanosti, — znate li vi možda, gdje ja sada stanujem?

Gospodja ga je pogledala sumnjivim pogledom, a onda se morala nasmijati:

— Ta tu, za sada još kod mene ...

— Ah ne ... Ja mislim taj novi stan, što ga je jutros našla moja punica? — govorio je Marko, a činilo se kao da će plakati.

Gospodja je zavrtjela glavom:

— Ne znam, gospodine ... Odkuda da ja to znam?

A u Marku je ubijao taj njezin mir i posljednji tračak razbora.

— Kamo ću, za Boga kamo ću?! — govorio je očajno, ulovio se obim rukama za glavu i prošao jednom po sobi.

Digitized by Google

A onda se najednom nasmije: — Ovo ne može biti istinu... ja doista snivam. Kako, biesa, ne bi čovjek znao gdje stanuje!...

— I ja se čudim, da toga ne znate, — rekla je gospodja gledajući ponekud nepovjerljivo svoga stanara.

— Kako da to ne znam!... Eto ta uzrujanost i žurba...

— Otidjite u hotel, gdje su odsjeli vaši budući rodjaci, tamo ćete najbolje doznati, — svjetovala je gospodja.

A Marko je istom iza nekoliko hipova mogao shvatiti njezin savjet.

— Divna misao! Izvrstno! Baš vam hvala!... — govorio je leteći iz sobe — i već je govorio kočijašu: Hotel... Samo žurno, molim vas žurno!

— Razumiem, — rekao je kočijaš i ošinuo konje, a kola su s Markom odjurila niz ulicu.

Pogledao je na sat: Pet i tridesetipet minuta.

— Još je vremena... tješio se, a izpod znoja valjali su se po njegovu životu hladni valovi.

Pred hotelom izskočio je iz kola, pozvonio sedam ili osam puta, a služeća čeljad doletjela je oko njega sa svih strana kao na strku. Svi su gledali zapanjeno gospodina u paradnom odielu, kojemu je izpod cilindera curio niz lice znoj, a on se nije brisao, jer nije osjećao na sebi znoja.

— Je li ovdje gospodin Žugčić? — upitao je.

— Nije. Još u tri sata poslie podne otišao je s gospodjom i s gospodjicom.

— Kamo?

Na to nije znao nitko odgovoriti. Istom nakon stanke dosjetio se jedan konobar da upita, tko je gospodinu Žugčiću odnio kovčege i drugu robu?

— Služnik, svakako služnik — mislili su ostali.

— To se zna, da služnik: ali koji služnik?

— To će znati sobarica, koja mu je dala robu.

Zvali su sobaricu, ali ni ona nije znala, koj broj ima služnik, što je odnio stvari iz sobe br. 47. Iz sobe je iznieo robu u hodnik Jurek.

— Evo prijatelju za cigare, dao je Marko najbližemu slugi nešto sitnih novaca, samo mi nadjite odmah toga Jureka. Ali žurno!

— Jurek... Jurek... Jurek!... vikalo se u dvorištu, u drvarnici i u staji.

Napokon je došlo neko zgureno momče vrlo tupa pogleda.

— Ah, taj ne će znati! — uzdahnuo je očajnički Marko.

— Ovaj gospodin pita, ako znate broj služnika, što ste mu iz sobe br. 47 pomogli iznieti kovčege?

— Kako ne bih znao, — rekao je pospanim mirom Jurek; — broj služnika je jednak broju sobe: 47.

Marko je utisnuo u ruke Jureku deseticu i sjeo u fijaker s uputom: Moramo tražiti služnika br. 47.

Fijaker je odjurio.

A sve se to sbivalo nekako kao da se izvija u neprekidnom šumu i magli iz Markove vrućinom, uzrujanošću a i vinom omamljene glave. Pitali su uzalud dva služnika za njihovoga druga s brojem 47, a istom od trećega doznali, da je broj 47 pred neko pô sata odnio jednomu gospodinu kovčeg na kolodvor.

A Marko je odjurio put kolodvora.

— Žurno, prijatelju, samo žurno, — molio je Bog zna po koji put kočijaša, a on se najposlije otresao:

— Ta vidite da tjeram... A niesu konji ptice, da će letjeti po zraku...

Stigoše na kolodvor i tu su doznali, da je služnik br. 47. odnieo malo prije u grad robu nekoj gospodji, koja je došla u Zagreb sisačkim vlakom.

— Što ću sad?! — pitao se Marko, a kolodvorska sgrada i cesta s poredanim fijakerima i s nasadjenim ketenima igrala je burno kolo u njegovoj glavi.

Pitali su za stan služnika br. 47 i odvezli se tamo. Kočijaš je ušao u neko dvorište i — Marku se činilo iza strašno duga čekanja — došao s glasom:

— Kod kuće ga nema, a žena mu kaže, da doista negdje pije.

— Što sad? — pitao se opet Marko.

Najednom se dosjetio i naložio kočijašu, da ga vozi u gostionicu, gdje je ostavio Žarka s prijateljima. Pomisao na Žarka ulievala mu je u dušu veliku nadu.

— Za Boga... meni se dogodila velika neprilika, — rekao je plačljivo Žarku: Ja ne znam, gdje mi je punica našla stan, a iz tog stana imali smo se odvesti u crkvu...

— Do biesa, to je zbilja neprilika! — rekao je zabrinuto Žarko, a Teklić je, čuvši o čem se radi, svjetovao, da se Marko odveze na magistrat, pa tamo upita, gdje je taj stan.

— Ah što petljate! — otresao se Marko na tu nerazboritu rieč; — već sam pred pô sata morao biti u crkvi, pa sad istom da idem na magistrat...

— Pa vjenčat ćeš se sjutra, — rekao je na to Teklić i dometnuo neku dosjetku, kojoj su se svi smijali izim Marka i Žarka.

— Što da radim? — tražio je Marko pomoći u prijatelja i gledao ga očajničkim pogledom izgubljenoga čovjeka. Pred njim je stojao Žugčić s nabreknutim trbuhom, mršavim i žutim prstima i s onim strašnim, zlobnim pogledom u očima, kad je pri prvom posjetu pokazao Žarku vrata...

— Znaš li, što je? — rekao je naglo i odlučno Žarko. – Idi kući, jer je vrlo vjerojatno, da će i oni tražiti tebe.

Marko je odjurio u kolima kući, a gostioničar, koji je zvedljivo motrio tu neobičnu žurbu paradno odjevena čovjeka sa zdvajajućim licem, upitao je Markove prijatelje, što se dogodilo tomu gospodinu?

— Mala neprilika... ništa takova... — odgovorio mu je Žarko glasom, kao da ne bi rado, da ga o tom dalje razpituje, ali zato je odmah razjasnio gostioničaru situaciju Teklić s nazlobnim smieškom čovjeka, u kojega je u kući pet odraslih kćeri na udaju:

— Imao bi da se vjenča, a ne može se sastati sa zaručnicom.

Točno u šest i pô sati stao je fijaker s Markom pred njegovim stanom. Izskočio je iz kola i rekao kočijašu:

— Ja ću biti ovdje, a vi tjerajte i tražite, gdje stanuje gospodin Pavao pl. Žugčić... ili bolje, gdje stanuje gospodin Marko Kraljević... ili najbolje, gdje stanuju obadva...

— A gdje da tražim? — upitao je nezadovoljno kočijaš pogledavajući ponešto sumnjivo Marka.

— Gdje?! Ta u Zagrebu, čovječe!

— Kako ste izvoljeli reći... Koga da tražim?...

Marko je zdvojno opetovao imena i tjerao kočijaša:

— Ali sad žurno... što žurnije možete od ulice do ulice!

— Najbolje bi bilo, da mi napišete na cedulju, ja ću tako lakše naći, jer će mi pomoći drugi.

Marko se opipao, u fraku nije bilo pisaćeg materijala.

— Ta žurite se samo... Zapamtit ćete ime: Kraljević Marko...

— To ću zapamtiti, jer se o Kraljeviću Marku pjevaju pjesme: Vino pije Kraljeviću Marko... — smijao se kočijaš. A onda je upitao opet ozbiljno: — A tko će me, molim platiti?

— Ja, da tko nego ja? Samo, čovječe, tjeraj!

Kočijaš se skanjivao poljerati, a onda je rekao na pô mrmljajući:

— Molim, izvolite vi mene odmah platiti, gdje ću ja vas poslije naći?

— Tjeraj, obješenjače, tjeraj! — vikao je Marko glasom, koji je graničio s plačem.

Ali kočijaš nije se micao s mjesta.

Digitized by Google

— Što sam vam dakle dužan? — upitao je od nevolje mirno Marko.

— Šest forinti . . .

— Šest forinti . . . Ta to se plaća za pô dana vožnje . . .

— Mi se niesmo tako pogodili: Od gostionice do kuće jedan forint, od kuće do hotela drugi, od hotela do kolodvora treći, od kolodvora do službikova stana četvrti, od službikova stana do gostionice peti i od gostionice ovamo šesti.

A zlatno je vrieme letjelo . . .

— Evo vam za sada . . . Marko je imao još samo dvie desetače u džepu. Evo vam deset, pak ćemo poslie obračunati. A sad tjerajte . . . tražite stan Kraljevića Marka . . . samo žurno, prijatelju, žurno!

A kočijaš je utisnuo u džep desetaču, slegao ramenima i potjerao — a što ni on zna, kamo? . . .

Kad je Marko ušao u stan, rekla mu je gospodja, da ga je tražio službik. Sve je gostione — rekao je — obišao tražeći vas s vašim podvornikom iz ureda.

— A stan, je li vam kazao, gdje je moj novi stan?

Gospodja je zavrtjela glavom:

— Nije . . .

Potišten od žalosti i shrvan od boli i od misli na Žugčića pao je Marko kao mrtvo tielo na kanapé u svom stanu, gdje je mislio, da je još prošle noći proveo zadnje ure svoga mladenačtva.

— Što će od ovoga biti? — pitao se neprestano, a krv mu je tukla u sljepočicama . . . — Tražili su me s našim podvornikom po svim gostionicama . . . To nije dobar znak . . . Čas bi opet pomislio, da sniva jedan od najružnijih svojih sanja i da se ne može nikako iz njega razbuditi. A onda, svjestan, da se dogodjaj sbiva na javi, a ne u snu, počeo bi misliti: Najposlie dogodilo se, kao što se čovjeku dogadja sto drugih stvari i neprilika. Reći ću sjutra, da me je na ulici pogazio konj . . . ili da sam morao na brzojavnu odredbu ministarstva s mjesta odputovati da pregledam neki ured blizu Zagreba, odakle je došla tužba na defraudaciju . . . ili da sam šetao do Save, a neki je nesretnik skočio s mosta u rieku, pa mi nije preostalo drugo, nego da ga spasavam . . . ili . . . nu dosjetit ću se do sjutra i pametnijih stvari . . . A napokon čemu da izmišljam? Bacit ću krivnju na punicu. Srdit ću se: To je ne oprostivo, vi mi doista nieste hotomice kazali adresu stana, kojega valjda u obće nieste ni našli! . . . Ako me ne želite imati za zeta, čemu takva nedostojna igra sa mnom? . . . Doista ovo će biti najbolje, zaključio je u sebi Marko.

Na to se stao na njegovo do kraja izmoreno tielo spuštati liep i sladak driem kao što se tiho i stalno spuštao vani mrak. I bio je baš na onom tanahnom mostu, što preko sviesti vodi od posljednjih momenata budnosti do sna — na vratima je sobe netko oštro zakucao.

— Napried! — viknuo je Marko iz svega grla, sjeo na kanapé, i taruči oči čekao: Tko će biti?

Vrata su se otvorila, a u mrak sobe umiešala se tamna pojava onizka čovjeka, koji je držao kapu u ruci:

— Tko je to? — upitao je Marko plašivo, pojava mu se učinila u prvi mah kao duh kojega pokojnika.

— Ja sam službik . . . Molim stanuje li ovdje gospodin Marko Kraljević? — upitao je taruči velikim rubcem s tjemena znoj.

— Ja sam Marko Kraljević . . . A vi dolazite doista od gospodina Pavla Žugčića?

— Gospodja me je slala još poslie podne da vas tražim. Obišao sam sve zagrebačke gostionice, najprije sam, a onda s podvornikom iz vašega ureda, jer on zna bolje, kamo zalazite. Sad sam vam došao samo javiti . . .

— A gdje stanuje gospodin Žugčić? — pitao je Marko.

— U Palmotićevoj ulici, br. 18, prvi kat lievo.

Kao da je s tim riečima razsjekao službik neki čvor u Markovoj glavi! Jest, punica je jutros rekla upravo tu ulicu i taj broj kuće . . . Marku je bilo da zaplače. U toj ulici nije bilo gostionice, u koju bi on sa Žarkom zalazio — i zato mu je bila skroz nepoznata.

Sad je istom oćutio, kako će moći da dodje pred ljude, koji su čekali na nj poradi vjenčanja! . . . Nesretni Žarko . . . i prijatelji . . . i razstanak! . . . U ostalom sve će se to izravnati, pomislio je najednom veselije. Mi se možemo vjenčati još danas . . . Neka svećenik dodje u kuću . . . kleknuti ćemo pred roditelje, oni će nas blagosloviti, a svećenik vjenčati, pa će biti sve u redu . . . Ura je kazivala sedam i četvrt . . .

— Gospodine! — viknuo je netko iz mraka u hodniku.

Marko je poletio k vratima, otvorio i upitao, tko je?

— Fijaker . . . Ta vi, gospodine, stanujete tu na Nadbiskupskom trgu . . . Tako su mi kazali na magistratu.

— Dobro prijatelju, dobro . . . A sad žurno: Palmotićeva ulica, br. 18, prvi kat lievo.

— Gore vas ja po stubama ne ću voziti, — promrmljao je kočijaš, a u sebi je pomislio o Marku: Ovomu fali više dasaka . . .

Fijaker je jurio — a u Marku je rastao strah . . . Plinske svjetiljke plesale su pred njegovim očima kao hiljade bludećih svjetala, a ljudi su se micali oko njega u nekom čudnom svietu poput sjena. Topot konja i drndanje kola gubilo se u strašnom šumu, što je Marku brujio iz mozga u uši ili iz ušiju u mozak. Ništa nije jasno osjećao — jedino taj grozni šum i svoju žalost, svoju sramotu i strah pred Žugčićem.

Kola su stala pred novom dvokatnicom. Izišao je i počutio da je mokar od tjemena do peta. Obrisao je znojnu glavu i lice i stupio mrtvim korakom u hodnik, razsvietljen velikim plinskim plamenom pod staklenom krugljom. Vrh šest električnih puceta bila je ploča sa štampanim imenom stanara. Prvi kat lievo — bilo je njegovo ime. Kad je to vidio osmjehnuo se: Hvala Bogu, bit će dobro . . . Uzpeo se u prvi kat i pozvonio. Zamalo otvorila su se vrata, a neki seljak, što ga je poznao u lice sa Žugčićeva imanja, pokazao se u jasno razsvietljenom nevelikom hodniku i rekao:

— Plemeniti gospodin naložili su mi, da vas ne pustim u nutra . . .

Marka je presjeklo nešto u životu . . . a onda je upitao jedva izgovarajući rieč za rieči:

— Je li gospodin Žugčić ovdje?

— Jest.

— A gospodja i gospodjica?

— I one.

— Što rade?

— A što bi radile? Ništa! — slegao je seljak ramenima nasmjehnuvši se.

— Nije li možda gospodična plakala? — upitao je Marko.

— Dašto da je plakala . . . Ali sad više ne plače.

— Molim vas, podjite gospodinu Žugčiću, pa recite, da moram s njime govoriti.

— Ja idem . . . rekao je lieno seljak, — ali vidjeti ćete, ne će vas pustiti preda se.

Marko je čekao . . . sve oko njega i iste njegove misli tonule su u nekoj sivoj atmosferi.

Napokon su se opet otvorila vrata, na koja je seljak otišao bio u sobu, a na vratima se pokazalo bliedo i mršavo Žugčićevo lice. Marko se stresao . . .

— Što želite, gospodine? upitao ga je mirno, ali očito zlobno Žugčić.

— Oprostite . . . ta ja niesam kriv . . . to se dogodilo . . .

— Gospodine, mene nije stalo pitati, kako se to dogodilo, — prekinuo ga je Žugčić. A to, što se dogodilo, moglo se dogoditi samo kakvomu vrlo ženijalnomu čovjeku — takvomu bi se prostilo, ili kakvomu bekriji. A ženijalan nieste!

Digitized by Google

— Ali molim, ja niesam kriv . . . — Marko je metnuo na prsi ruku.

— Lažete, gospodine, lažete, — odsjekao je Žugčić kao sabljom, Vi ste, gospodine, pili cielo poslie podne s onim svojim prijateljem s crvenim nosom i s drugim takovim individuima u najprostijoj krčmi . . .

— Ja molim . . . — opro se dostojanstveno Marko.

— Ta pijani ste eto i sada još . . . A hoćete li, da vam to posvjedoči služnik? Ili podvornik vašega ureda, od kojega sam doznao sav vaš curiculum vitae? Nešto okasno, ali ipak na dobu . . . U ostalom, što se već sada mene tiče vaš život? Sluga pokoran!

Bliedog, mršavog lica Žugčićevog nestalo je, a Marko se našao sam u zatvorenom hodniku. Jedan je časak tražio, što ima misliti, a onda se okrenuo mekanično i izišao mrtvim korakom na ulicu.

Tri dana nije išao u ured. Sjedio je kod kuće i čekao odgovor od Jelke na pismo, što ga je sastavio uz pripomoć Žarka. Treći dan stiglo je pismo. Razrezao omot i našao u njem neotvoreno svoje pismo.

Marko i Žarko stajali su dugo zamišljeni nad tim muklim a jasnim odgovorom.

— Što veliš, Žarko? — upitao je napokon Marko.

— Što velim? Ludo proigrana sreća — to velim!

— I šteta! — dodao je zamišljeno Marko. — Na ovakovu se partiju već ne ću tako lako namjeriti . . .

*

— A Jelka? pita me liepa čitateljica s tračkom nezadovoljstva u izvedljivom pogledu.

Žalost, čini se, nije bila ni težka ni duga . . . Ne odolievajući već navalam svoje supruge, koja je poradi Jelke htjela da živu u Zagrebu, odlučio se napokon Žugčić, da sagradi u Zagrebu kuću, gdje će ostati jedan stan za njihovo zimsko stanovanje. Zima je doba družtvenosti i zabave . . . zimi i neoženjeni vjetrogonje pomišljaju kadikad s čeznućem za toplim gnjezdašcem obiteljskoga života . . . Žugčić je dakle stupio u dogovor s mladim nekim arhitektom, koji je u kratko doba stekao liep glas u Zagrebu. Taj arhitekt našao zemljište, izradio osnove i troškovnike i dolazeći po tom poslu na Žugčićevo imanje, stao promatrati Jelku najprije okom umjetnika, koji prije nego što to mogu obični ljudi odkriju ljepotu, a onda poslie okom običnoga mladog čovjeka, koji dolazi u blizinu mlade simpatične mu djevojke. Izprva jedva ga je Žugčić namolio da dodje na imanje — arhitekt se izgovarao silnim poslom u Zagrebu — a poslje je dolazio poradi svake potrebne i nepotrebne sitnice da se dogovori sa Žugčićem . . . Žugčić je svojim izvještenim okom nešto opažao ali je šutio . . . poslije je opažala i njegova supruga, al je šutjela . . . i Jelica je nešto osjećala al je šutjela i ona . . . Tek negdje sredinom zime rekla je sva rumena majci:

— Ah majko . . . danas me je molio naš arhitekt, ako ću mu dozvoliti da zatraži u tebe i tate moju ruku.

Majka se preobrazila na taj glas: bila je veća i mladja nego obično:

— A ti? — upitala je Jelku.

Jelka se jače porumenila:

— Nu znaš, da sam dozvolila . . .

Istom iza obavljenih zaruka upitala je jednom majka Jelku: Kako je ono bilo s Markom Kraljevićem? Meni se čini — dodala je — kao da je to bio nekakvi san . . .

A Jelka je slegla ramenima:

— Ah, ja sam bila još diete . . . I sama se sjećam svega, kao da se sbivalo u snu.

Nastupom proljeća predao je mladi arhitekt Žugčiću gotovu kuću, a Žugčić njemu kćer . . .

A Marko?

Ne mogu poslužiti kud je dospio. Tko bi se zanj baš osobito zanimao, možda bi mu našao boravište ubilježeno u adresaru javnoga osoblja kraljevinâ Hrvatske i Slavonije.

Vedra noć.

Napisao **Jaroslav Vrchlicky.**

Ne znam, zašto — ali uviek me prati slika tihe, mirne, sanjarske noći u poznatoj pokrajini.

Bješe koncem lipnja ili početkom lipnja ili početkom srpnja, kad su još one biele, sparne noći, kad je sav sviet veseo, kad je u bjelini liljana, u mirisu i sjaju.

Išli smo, ne znam već tko, u pokrajini, ne znam već gdje, po dugoj, dugoj cesti. Na obje je strane bio drvored topula, koje se crnile pri mjesečini, a medju njima cesta u daljini slična rimskoj cesti nad našim glavama u čistom azuru ljetne noći.

A svud unaokolo ravnina. Već ne znam, da li je žito još stajalo, ili je bilo pokošeno, vidim samo pri sjajnoj mjesečini cestu s njezinim bezkrajno dugim drvoredom crnih, šumnih topola.

Išlo nas je nekoliko. Kao da smo se vraćali s božjeg puta[1]), gdje smo se zakasnili dugo u noć. Ne sjećam se više lica i prilika ljudi, koji su sa mnom išli: samo znam, da nas je predvodio sitan čovjek u crnom odielu, obrijan i brižljivo obučen, da je bio seoski učitelj i da je pod pazuhom nosio stare gusle. Zatim znadem, da je nedaleko od mene išla djevojčica, da je bila mlada i krasna — ne znam, što nas je potaklo na to seosko proštenje, od kojeg mi u uspomeni ostala samo noć povratka za tihe, vedre noći — ili slučaj ili poznavanje rodjaka? Ništa ne znam, samo se slabo sjećam, da nisam imao nikakovih povoda, da se s djevojčetom upoznam.

A ne znam, ni što se govorilo na dugom putu, medju crnim, u srebrnom mjesečevom svietlu raztopljenim bučnim topolama, a uviek još čujem glasove i zvonki smieh, i danas mi se pričinja, da onda mladost bješe u svietu.

A potanko se sjećam, kako je seoski učitelj malo zaostao, kako je podupro obritom bradom svoje gusle, kako je počeo svirati — vidim njegovu na pol smiešnu, na pol ozbiljnu silhuetu, kako se kretala pred nama na cesti, medju topolama, pri mjesečini, skute njegova kaputa, ruku s lukom u pobjedničkom kretanju, šešir na očima... Svirao je narodne pjesme, željne, moleće . . . nama se činilo, da umjetnički; nama se činilo, da mjesec bajnije svietli, i da su topole prestale šumiti, i da se ljetna noć odmara.

Ovdje na bieloj cesti su crvene svjetiljke i crne sjene kuće, kućice, gospodarske sgrade, ovdje, ondje zalajao je pas, tu i tamo se otvorio prozor i tudja je glava gledala na cestu, gdje je nama, koji smo pjevali, bio na čelu, kao uz gusle prikovan, na pol smješni, na pol strašni čovječac...

I opet je sve umuknulo, a naokolo ravnica i tišina i crne topole i vedra noć na nebu i na zemlji, i samo zvuci gusala žalostni i željni kao vječna, u vasionu leteća pjesma želja i ljubavi.

Ne znam, što se dogodilo s djevojčicom, koja je išla kraj mene, u onoj hrpi, za ljetne noći — možda još živi, možda će i čitati ove redke — da li se sjeća, da li znade, da li osjeća bajnost mladosti i radosti?

Čudnovato — ovakove noći proživimo samo jedanput, a uviek ih se sjećamo!

Pohrvatio **Selim Rakošev.**

[1]) Proštenje.

Digitized by Google

Seifert Alfred: Kupite cvieća!

Digitized by Google

Potop.

Historički roman od **Henrika Sienkiewicza.** Preveo dr. **August Harambašić**

(Nastavak.)

VIII.

Sim je osvanuo dan, otišao je još uviek očajni gospodin Zagloba k gospodinu Čarnieckomu s molbom, da ga pošalje k Švedima, da vidi, što se je s Rokom dogodilo; da li je još živ, ili u sužanjstvu, ili je glavom platio svoju smjelost?

Čarniecki pristane na to bez oklievanja, jer je ljubio gospodina Zaglobu. I tješeći ga u njegovoj žalosti, rekne mu:

— Ja mislim, da je vaš nećak živ, jer bi ga inače voda bila izbacila.

— Dao to Bog! — odgovori tužno Zagloba. — Ali takova čovjeka ne može voda baš tako lako izbaciti, jer mu nije samo ruka vrlo težka, već mu je i razum kao od olova, što i njegov čin dokazuje.

Na to će Čarniecki:

— To ste pravo rekli. Ako je živ, morao bih zapovjediti, da ga konjima po taboru vuku, što je prekršio disciplinu. Slobodno je uzbuniti švedsku vojsku, ali je on uzbunio obe; a ni Švedi se ne smiju bez moje zapoviedi uznemirivati. Što je to: pučki ustanak, ili koji drugi bies, da svatko smije raditi na svoju ruku?

— Pogriešio je, assentior.[1]) Sam ću ga pokarati, samo da mi ga Bog povrati.

— A ja ću mu oprostiti radi rudničkoga dogodjaja. Mi imamo mnogo sužanja, da ih zamienimo, a medju njima i mnogo uglednijih častnika od Kovalskoga. Otidjite k Švedima i porazgovorite se o zamjeni. Bude li potrebno, dat ću im i dvojicu i trojicu, samo da vaše srce ne krvari. Dodjite k meni po pismo za kralja i samo se požurite.

Zagloba ode veselo u Kmicicev šator i izpriča svojim drugovima, što se je dogodilo. Gospodin Andrija i gospodin Volodijovski kliknu odmah, da će s njim poći, jer su htjeli da vide Švede; a Kmicic mu je mogao biti jako koristan radi toga, što je njemački govorio isto tako, kao i poliski.

Njihove pripreme ne potrajaše dugo. Gospodin Čarniecki, ne čekajući na Zaglobin povratak, posla mu po svom momku pismo, a onda uzeše trubljača, pa sjedoše u čamac, pokriven bielim platnom, i podjoše na put.

S početka su plovili jako polagano, slušajući, kako valovi udaraju o čamac; zatim se Zagloba malko uznemiri i rekne:

— Neka nas trubljač samo što prije najavi, jer bi ti lupeži, uzprkos našoj bieloj zastavi, mogli na nas pucati.

— Što to govoriš? — odgovori mu Volodijovski. — Ta i barbari poštuju poslanike, a to je naobražen narod.

— Neka samo trubljač zatrubi, velim vam! Prvi vojnik može puknuti, pa probiti čamac i mi ćemo se svi naći u vodi, a voda je studena. Ja ne ću, da se radi njihove naobraženosti namočim.

— Eno se vide straže! — rekne Kmicic.

Trubljač zatrubi. Čamac zaplovi brže; na drugoj obali nastade odmah življa vreva i doskora dojaši častnik s velikim žutim klobukom. Častnik se približi k samoj vodi, pa zasloni oči rukom i pogleda u daljinu.

Na nekoliko koraka pred obalom skine Kmicic na pozdrav svoju kapu, a častnik mu se uljudno pokloni.

— Pismo od gospodina Čarnieckoga prejasnomu švedskomu kralju! — vikne gospodin Andrija pokazujući pismo.

U to stigne čamac k obali.

Švedska straža podigne svoje oružje na počast. Gospodin Zagloba umiri se podpuno, pa se uozbilji kao dostojan poslanik i rekne latinski:

— Prošle je noći ugledan kavalir zasužnjen na ovoj obali, pa smo došli, da se o njemu porazgovorimo.

— Ja ne znam latinski, — odgovori častnik.

— Prostak! — promrmlja Zagloba.

Častnik se okrene k gospodinu Andriji.

— Kralj je na drugom kraju tabora, — rekne. — Moja gospodo, izvolite ovdje pričekati, a ja idem da ga obaviestim.

I okrene konja.

A oni se počmu razgledavati. Tabor je bio vrlo velik, jer je zauzimao cieli trokut izmedju Sana i Visle. Na vrhu trokuta bijaše Pniev, na jednoj strani Tarnobrzeg, a na drugoj Rozvadov. Sav taj prostor nije se mogao okom pregledati; ali kamo god je dopirao pogled, svuda su bili šancevi i obkopi, a na njima topovi i ljudi. U samoj sredini, u Goricama, bijaše kraljev stan; ondje je stajala i glavna vojska.

— Ako ih glad odavde ne iztjera, ne ćemo ih pobiediti, — rekne Kmicic. — Sva je okolica utvrdjena. A imadu gdje da i konje napasu.

— Ali riba ne će za tolika usta biti dosta ,— odgovori Zagloba, — a uz to ne vole luterani postnoga jela. Nedavno su imali cielu Poljsku, a sada imadu taj klin; neka tu sjede zdravi, ili neka se na novo u Jaroslav povrate.

— Vrlo vješti ljudi pravili su te obkope, — rekne Volodijovski, promatrajući ih izkusnim okom. — U nas ima više vojnika, ali manje učenih častnika, pa smo za to u bojnom umjeću zaostali za drugima.

— Kako to? — zapita Zagloba.

— Kako? Kao vojnik, koji je cieli svoj viek služio kod konjaničtva, ne mogu da o tom razpravljam, ali ipak znadem, da je pješačtvo i topničtvo najglavnije. Čovjek mora da pročita mnogo knjiga u stranim jezicima, mora da prouči mnogo rimskih autora, prije nego što postane vrstan častnik, a kod nas je to riedkost. Naši konjanici navaljuju po svom starom običaju, pa ako odmah ne satru neprijatelja, budu sami satrveni.

— Reci mi, gospodine Mihajlo, a koji je narod toliko znatnih pobjeda izvojštio?

— Jer su nekoč i drugi isto tako vojevali, i jer nisu bili tako žestoki, morali su podleći; ali su se sada opametili, pa gledaj moj gospodine, što se dogadja.

— Počekajmo na konac. Postavi mi medjutim najmudrijega inžinira Šveda ili Niemca, a ja ću proti njemu postaviti Roka, koji nije čitao nikakovih knjiga, pa ćemo viditi.

— Samo kad bi ga mogli postaviti! — primjeti Kmicic.

— Istina, istina! Strašno mi ga je žao. Gospodine Andrija, ded progovori tim pasjim jezikom ovim plundrašima i zapitaj ih, što se je s njim dogodilo.

— To vi ne poznate regularnih vojnika. Tu vam ne će nitko bez zapoviedi otvoriti usta. Šteta je govoriti.

— Znam, da su ti lopovi neuljudni. A kad k našim plemićima, osobito pučkim ustašama dodje poslanik, stanu odmah svi čavrljati, pa ga pitaju za zdravlje njegove žene i djece, napiju se s njim rakije i upuste u političke kombinacije, a evo ovi stoje kao stupovi i samo nas niemo gledaju. Bog ih ubio!

U to se je sve više pješačkih vojnika sakupljalo oko poslanikâ, promatrajući ih znatiželjno. A oni bijahu odjeveni u svečano i bogato odielo, pa su ih se jako doimali. Najveću je pažnju na se svraćao gospodin Zagloba, jer je bio dostojanstven kao kakav senator, a najmanju gospodin Mihajlo, jer je bio najmanjega stasa.

Medjutim se povrati i častnik, koji ih je prvi bio dočekao, s drugim častnikom, očito mnogo uglednijim, i s tri

[1]) Priznajem.

Digitized by Google

konja. Ugledniji častnik pokloni se poslanicima i rekne im poljski:

— Njegova kraljevska milost pozivlje vaša gospodstva u svoj stan, a jer to nije baš jako blizu, doveli smo konje.

— Gospodine, jeste li vi Poljak? — zapita Zagloba.

— Ne, gospodine! Ja sam Sadovski, Čeh u švedskoj službi.

Kmicic pristupi k njemu.

— Ne prepoznajete li me, moj gospodine?

Sadovski mu pogleda u lice.

— Kako ne! Izpod Čenstohove! Vi ste razbili naš najveći top i Müller vas je predao Kuklinovskomu. Pozdravljam, srdačno pozdravljam tako znamenitoga viteza!

— A što radi Kuklinovski? — zapita Kmicic.

— Zar vi to ne znate?

— Znam, da sam mu odplatio onim istim, čim je on mene htio da počasti, ali sam ga ostavio živa.

— On se je smrznuo.

— I ja sam mislio da će se smrznuti, — rekne gospodin Andrija, mahnuvši rukom.

— Gospodine pukovniče, — progovori Zagloba, — a nije li neki Rok Kovalski ovdje u taboru?

— Kako ne? Jest!

— Hvala Bogu i presvetoj Bogorodici! Živ je, pa ću ga izbaviti. Hvala Bogu!

— Ne znam da li će vam ga kralj dati, — odgovori Sadovski.

— O, a za što ne?

— Jer ga je jako zavolio. Prepoznao ga je odmah, da je to onaj isti, koji ga je kod Rudnika onako progonio. Mi smo se hvatali za bokove, slušajući njegove odgovore. Pita ga kralj: „Za što si me onako progonio?“ A on mu veli: „Zavjetovao sam se!“ Na to će kralj: „A hoćeš li me i dalje progoniti?“ ... „Dakako!“ kaže plemić. Kralj se nasmije: „Odreci se zavjeta, pa ću ti pokloniti život i slobodu!“ ... „To ne može da bude!“ ... „Za što?“ ... „Jer bi me moj ujak kukavicom proglasio!“ ... „A misliš li, da bi me u dvoboju pobiedio!“ ... „Ja bih i petoricu takovih pobiedio!“ I opet će kralj: „I ti smiješ da na moje veličanstvo podigneš ruku?“ A on će; „Jer vam je vjera kriva!“ Kralju su preveli svaku riječ, a on je bivao sve veseliji i samo je ponavljao: „Baš mi se svidja taj vitez!“ Napokon htjede da vidi, da li ga je u istinu progonio tako jaki junak, pa zapovjedi da se iz njegove tjelesne garde izaberu dvanaestorica najjačih momaka, da se s njim pohrvaju. No to je doista žilavi kavalir! Kad sam odlazio, bio ih je već desetoricu bacio na zemlju, a da se nijedan nije sam mogao dići. Baš ćemo doći na konac te zabave.

— Po tom poznajem Roka! Moja krv! — klikne Zagloba. — Dat ćemo im za njega tri ugledna častnika!

— Kralja ćete naći dobre volje, — rekne Sadovski, — što je sada riedko.

— A vjerujem! — klikne mali vitez.

U to se Sadovski okrene Kmicicu, pa ga zapita kako se oslobodio iz ruku gospodina Kuklinovskoga, te ga dapače i ljuto kaznio. A Kmicic mu je sve opširno pripoviedao, jer se je rado hvalio; a Sadovski se je za glavu hvatao od udivljenja, pa mu napokon još jednoć stisne ruku i progovori:

— Vjerujte mi gospodine, da mi je to jako drago, jer i ako služim Švedima, ipak se od srca radujem, kad pravi junak nadmudri lopova. A vama se mora priznati, kad se medju vama nadje kakav junak, da većega treba tražiti po bielom svietu.

— Vi ste vrlo ljubezan častnik! — rekne mu Zagloba.

— I znamenit vojnik ja to znadem! — nadoda Volodijovski.

— Jer sam i ljubeznost i vojničku vještinu od vas naučio! — odgovori Sadovski i prinese ruku na svoj klobuk.

Tako su se oni razgovarali, dok nisu došli u Gorice, gdje je bio stan kralja. Cielo selo bijaše prepuno raznovrstnih vojnika, a naši su ih vitezovi znatiželjno promatrali. Jedni su, da prespavaju svoj glad, spavali pod plotovima, jer je dan bio veoma vedar i ugodan; drugi su se kuckali pijući pivo, a treći su svoje ruho vješali na plot; neki su sjedjeli pred kućama i pjevali skandinavske pjesme, čisteći svoje sablje i šljemove, koji su se silno sjali. Drugdje su čistili i provadjali konje, jednom riečju, u cielom je taboru bila živa vreva pod vedrim nebom. Na nekim licima zrcalio se neizmjeran napor i glad, a sunce ih je jasno obasjavalo; no napokon bijahu i za te strašno izmučene čete nastali dani počinka, pa su se odmah oporavili i poprimili izgled vrstnih vojnika. Volodijovski se je divio njihovu držanju, osobito pješačkim pukovnijama, čuvenim po cielome svietu radi njihove hrabrosti, a Sadovski im je, kako su prolazili, sve tumačio.

— Ovo je smalandska pukovnija kraljevske garde. Ovo su delekartijski pješaci, najvrstniji.

— Za Boga, a kakva su ono mala monstra?[1]) — vikne najednoč Zagloba pokazajući na hrpu malih ljudi žute kože i dugih crnih vlasi.

— To su Laponci, koji spadaju medju najudaljenije sjevernjake.

— Jesu li dobri u borbi? Meni se čini da bih po trojicu mogao uzeti u svaku ruku, pa ih onda udarati glavom o glavu, dok se ne bih izmučio.

— Vi bi to jamačno mogli učiniti. Oni nisu za nikakovu borbu. Švedi ih sa sobom vode kao sluge, a donekle i kao čudovišta. Ali su zato silni čarobnjaci, pa svakom služi najmanje po jedan vrag, a gdjekomu i po pet vragova.

— A odakle su sa zlim duhovima u takovu prijateljstvu? — zapita Kmicic, prekrstivši se.

— Odatle, što žive u neprestanoj noći, koja kod njih po pol godine traje; a vi znate moja gospodo, da se s djavolom po noći najlakše obći.

— A imadu li dušu?

— To se ne zna; ali ja mislim, da su životinjama sličniji.

Kmicic podje, pa pograbi jednoga Laponca, podigne ga kao mačku u vis i promotri znatiželjno, a onda ga i opet postavi na noge i rekne:

— Kad bi mi kralj jednoga darovao, dao bih ga osušiti i objesiti u crkvi u Orši, gdje se medju inim riedkostima i jedno nojevo jaje nalazi.

— A u župnoj je crkvi u Ljubnu glava kita, ili i kakova orijaša, — nadoda Volodijovski.

— Požurimo se, — rekne Zagloba, — jer će nas se još kakova poganština prihvatiti!

— Požurimo se! — ponovi Sadovski. — Da vam kažem pravu istinu, bio bih vam morao oči zavezati, kao što je običaj, ali ovdje nemamo ništa da skrivamo, a što ste vidili naše šanceve, to je za nas bolje.

Na to potjeraše konje i nadjoše se za dva tri časa pred dvorcem goričkim. Pred vratima skočiše s konja, pa skinuše kape i podjoše dalje pješice, jer je sam kralj bio pred dvorcem.

Tu ugledaše mnogo generala i više častnika. Bijaše tu stari Wittemberg, Duglas, Loevenhaupt, Müller, Eribsen i mnogo drugih. Svi su sjedili u triemu, nešto za kraljem, i svi su promatrali šalu, koju je kralj bio udesio sa svojim sužnjem. Rok je baš bio bacio i dvanaestoga konjanika, pa je sav izmučen i znojan stajao na svom mjestu. Ugledavši svoga ujaka s Kmicicem i Volodijovskim, pomisli odmah, da su Švedi i njih zasužnjili, pa izbulji oči i otvori usta a onda stupi napred dva tri koraka, ali mu Zagloba dade znak rukom, da bude miran, i pristupi sam sa svojim drugovima pred kraljevo lice.

Sadovski predstavi poslanike, a oni se duboko poklone kralju, kao što je zahtievao običaj i etiketa, i napokon predade Zagloba pismo gospodina Čarnieckoga.

[1]) Čudovišta, nakaze.

Digitized by Google

Kralj uzme pismo i počne čitati, a dotle su ga naši vitezovi znatiželjno promatrali, jer ga još nikada nisu vidili. Bijaše to čovjek u najljepšoj dobi, u licu tako crnomanjast, kao da je bio rodjeni Vlah ili Španjolac. Duge, poput gavranovih krila crne i kovrčave vlasi padale su mu u liepim uvojcima na sama ramena. Sjajem i bojom svojih očiju sjećao je na Jeremiju Višnioviecкoga, samo što su mu obrve bile tako u vis uzdignute, kao da se nečemu neprestano čudi. A na mjestu, gdje su mu obrve bile straštene, uzdizalo mu se čelo tako jako, da je bio sličan lavu; duboki nabori oko nosa, koji nisu izčezavali ni onda, kad se je on smijao, podavali su njegovu licu neku srditu i mrku ozbiljnost. Dolnja mu je ustnica bila isto tako napred izbočena, kao i u Jana Kazimira, samo što mu je lice bilo punije i veći podbradak; brkovi mu bijahu ravni i na kraju nešto širi. U obće je njegovo obličje prikazivalo čovjeka neobična, jednoga od onih, koji, hodeći po zemlji, krv iz nje iztiskuju. U njemu bijaše i vladarske oholosti i lavje snage i genijalne veličine, no premda mu je ljubezan smiešak uviek lebdio na ustnama, nije u njemu bilo one dobrote srca, koja jasnim svjetlom osvjetljuje lice, kao svjetiljka, postavljena usred alabastrove urne.

Kralj je sjedio na fotelju prekrštenlh nogu, i žmirkajući po svom običaju očima, čitao je sa smiešком Čarnieckovo pismo. Najednoč podigne oči, pa pogleda na gospodina Mihajla i rekne:

— Odmah sam prepoznao tvoje gospodstvo: ti si posjekao Kanneberga.

Sve se oči odmah svrate na Volodijovskoga, koji naškubi svoje brčiće, pa se pokloni i odgovori:

— Na službu vašoj kraljevskoj milosti.

— U kakovoj si časti? — zapita kralj.

— Pukovnik laudanske čete.

— Gdje si služio?

— Kod vojvode vilenskoga.

— Pa si ga ostavio zajedno s drugima? Izdao si i njega i mene!

— Ja sam morao da budem vjeran svojemu kralju, a ne vašoj kraljevskoj milosti.

Kralj ne odgovara ništa; sva se čela namršte i svi počnu oštro mjeriti gospodina Mihajla, a on je posve mirno

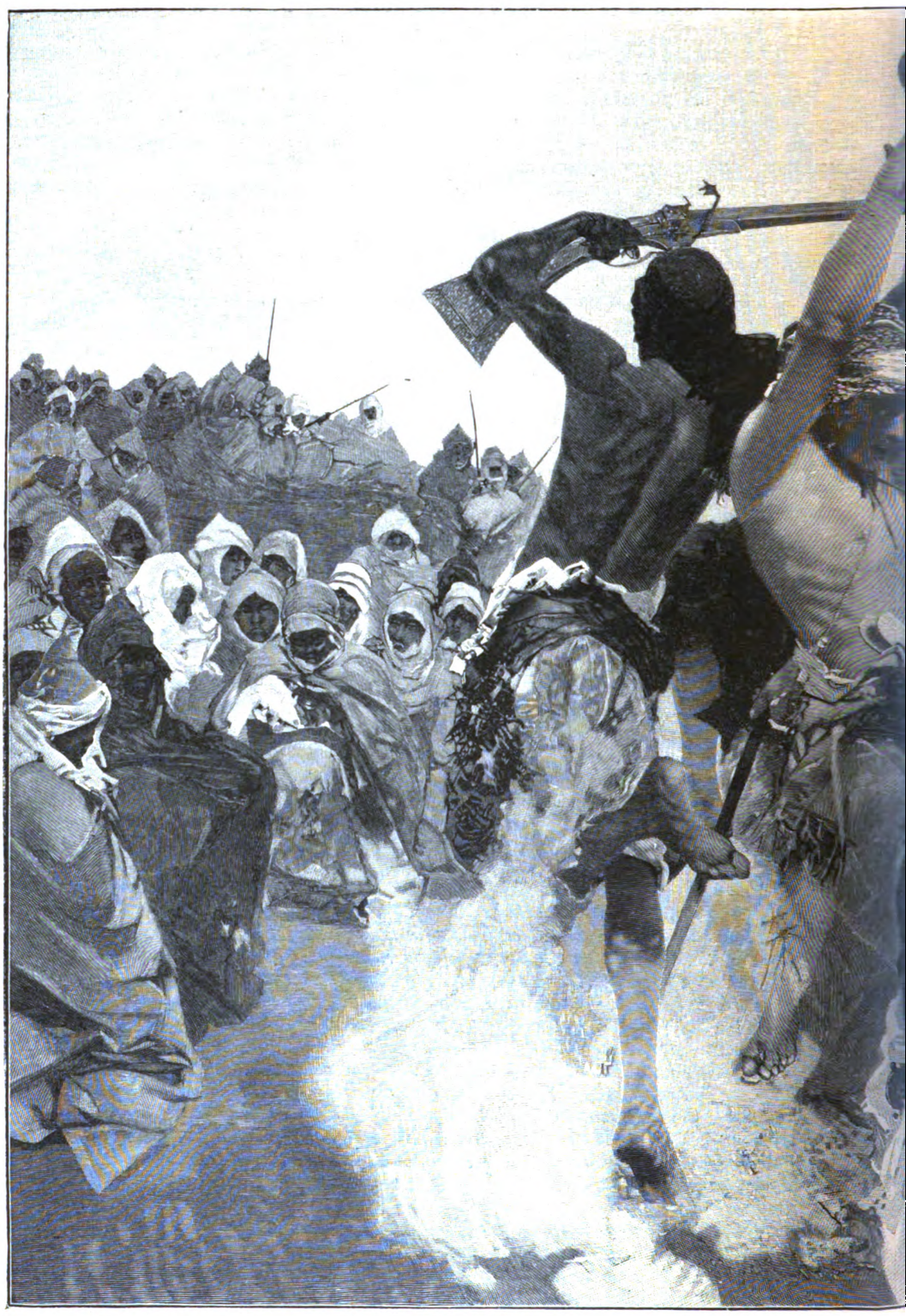

Simoni G.

stajao pred njima, mičući samo svaki čas svojim brkovima.

Najednoč rekne kralj:

— Milo mi je, što sam mogao upoznati tako znamenitoga kavalira. Mi smo Kanneberga smatrali nepobje-

Digitized by Google

divim u mačevanju. Ti mora da si prva sablja u ovoj državi?

— In universo![1]) — rekne Zagloba.

— Nisam baš zadnja, — odgovori Volodijovski.

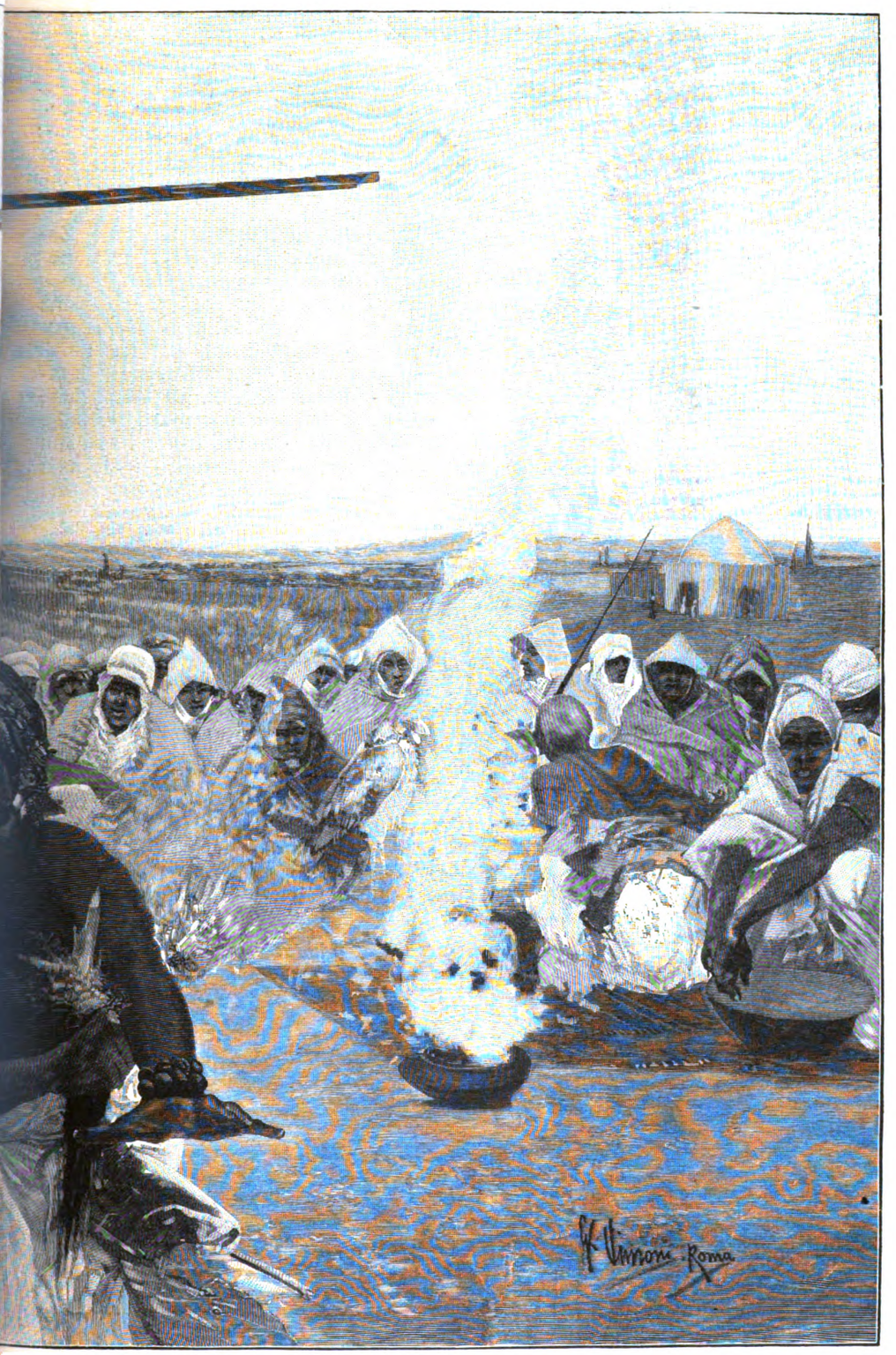

jrama.

— Pozdravljam vas, gospodo, najiskrenije. Gospodina Čarnieckoga u istinu štujem, kao velikoga vojnika, premda

[1]) U cielom svietu.

mi je prekršio rieč, jer je sve dosele morao mirno ostat u Sievieru.

Na to će Kmicic:

— Vaša kraljevska milosti! Nije zadanu rieč prvi prekršio gospodin Čarniecki, nego general Miller, zasužnjivši Wolfovu pješačku pukovniju.

Müller stupi napred, pa pogleda Kmicica u lice i počne nešto u uho šaptati kralju, koji je neprestano žmirkao očima slušao ga dosta pozorno, pogledavajući svaki čas na gospodina Andriju, i napokon rekne:

— Vidim, da mi je gospodin Čarniecki poslao same odabrane kavalire. Ali to znam već odavno, da medju vama ima dosta junaka, samo nema stalnosti u održanju prisega i obećanja.

— Svete su rieči vaše kraljevske milosti! — rekne Zagloba.

— Kako ti to misliš?

— Jer da naš narod nema te mane, ne bi ti, milostivi gospodaru, bio ovdje.

Kralj i opet zašuti, a generali se namršte na tu smjelost poslanika.

— Jan Kazimir vas je sam riešio prisege, — rekne napokon kralj, — jer vas je ostavio i za granicu otišao.

— Od prisege nas može riešiti samo Isusov namjestnik, koji stoluje u Rimu i koji nas nije riešio.

— Ne govorimo o tom! — rekne kralj. — Evo ovim sam predobio to kraljevstvo, — i tu udari po svom maču, — pa ću ga tim i održati. Ne treba mi vaših glasova, ni vaših prisega. Vi hoćete vojnu, pa ćete ju i imati. Ipak mislim, da se gospodin Čarniecki Golemba još uviek sjeća!

— Zaboravio je na putu iz Jaroslava! — odgovori Zagloba.

Mjesto, da se razsrdi, kralj se nasmije.

— To ću ga sjetiti!

— Bog upravlja svietom!

— Recite mu, neka me posjeti. Liepo ću ga dočekati, ali neka se požuri, jer ću odmah dalje, čim se napasu konji.

— To ćemo mi vašu kraljevsku milost dočekati! —

Digitized by Google

odgovori Zagloba, poklonivši mu se i metnuvši desnicu na svoju sablju.

Na to će kralj:

— Vidim, da mi gospodin Čarniecki nije poslao samo najbolje sablje, nego i najbolje jezike. Na svaku moju rieč zgodno odgovarate. Sva je sreća, da se vojna u tom ne sastoji, jer bih imao strašnoga protivnika. Ali predjimo na stvar! Piše mi gospodin Čarniecki, da mu pustim ovoga sužnja, nudeći mi u zamjenu dva ugledna častnika. Ja ne omalovažujem tako svojih vojnika, kao što vi mislite, i za to ne ću da ih prejeftino odkupljujem, jer bi to bilo i proti mojoj i proti njihovoj ambiciji. Ali jer ništa ne mogu da odbijem gospodinu Čarnieckomu, za to mu poklanjam toga kavalira.

— Milostivi gospodaru! — odgovori na to Zagloba. — Gospodin Čarniecki nije tim htio pokazati, da prezire švedske častnike, već da je meni sklon, jer je to moj nećak, a ja sam, na službu vaše kraljevske milosti, savjetnik gospodina Čarnieckoga.

— Ja vam doista ne bih smio pustiti toga sužnja, — rekne kralj, smijući se, — jer se je proti meni zavjetovao, van ako se za to moje dobročinstvo odrekne svoga zavjeta.

Tu se okrene k Roku, koji je stajao pod triemom, i mahne mu rukom.

— Pristupi bliže, junačino!

Rok se približi i stane.

— Sadovski, — rekne kralj, — zapitaj ga, hoće li me ostaviti na miru, ako ga pustim?

Sadovski ponovi kraljevo pitanje.

— To nije moguće! — klikne Rok.

Kralj ga je razumio i bez tumača, pa pljesne rukama i žmigne očima.

— No, eto! Kako da takova čovjeka pustim? Oborio mi je dvanaest konjanika, pa se i meni trinaestomu grozi! Dobro, dobro! Baš mi se svidja taj kavalir! Da li je i on savjetnik gospodina Čarnieckoga? Ako jest, još ću ga prije pustiti.

— A ti šuti, budalo! — promrmlja Zagloba.

— Dosta je šale! — rekne najednoč Karlo Gustav. — Uzmite ga i imajte još jedan dokaz moje blagosti. Ja mogu da oprostim, kao gospodar ove kraljevine, jer je to moja volja i milost, ali ne ću da se u pregovore upuštam s buntovnicima.

Tu se namršti i posmjeh mu izčezne s lica.

— Jer tko na me podigne ruku, taj je buntovnik, pošto sam mu ja pravi gospodar. Samo iz milosrdja nisam vas dosele kaznio onako, kao što je trebalo, već sam čekao, da se opametite; ali će ipak doći vrieme, da će se i moje milosrdje izcrpiti i da će nastati čas kazne. Sva je država radi vaše nestalnosti u plamenu i krv se prolieva radi vašega vjerolomstva. Ali vam velim, da već prolaze zadnji dani, pa ako ne ćete da poslušate opomenu i pravicu, poslušat ćete mač i vješala!

I munje mu počmu sievati iz očiju, a Zagloba ga je udivljeno promatrao, jer nije mogao pojmiti, odakle je nadošla ta nagla bura iza podpune vedrine; no napokon se i u njemu uzbuni srce, pa mu se malko pokloni i rekne:

— Zahvaljujem vašoj kraljevskoj milosti!

Na to ode, a za njim Kmicic, Volodijovski i Rok Kovalski.

— Baš je milostiv! Baš je milostiv! — rekne Zagloba. — A kad se i ne nadaš, rikne ti u uho kao medved! Krasan je konac našega poslanstva! Drugi te počasti peharom, a on vješalima! Neka vješaju pse, a ne plemiće! Bože, Bože, kako smo griešili proti našemu gospodaru, koji nam jest bio otac, koji nam jest otac i koji će nam otac biti, jer je u njemu jagiellonsko srce! I takovoga su gospodara izdajnici napustili, da se pokume s prekomorskim strašilima. Dobro nam je ovako, jer bolje nismo ni zaslužili. Vješala! Vješala! Već mu je i samomu tiesno, jer smo ga pritisnuli kao sir u vrećici, a on nam se još mačem i vješalima grozi. Počekaj! Uhvatio Kozak Tatarina, a Tatarin ga za vrat drži! Bit će vam još tjesnije!... Roče, htio sam ti dati po ustima, ili petdeset batina, ali ti ipak opraštam za to, što si se junački ponio i što si obećao, da ćeš ga još i dalje progoniti. Daj, da se poljubimo, jer te imam rado!

— Samo kad me moj ujak ima rado! — odgovori Rok.

— Vješala i mač! I to je rekao meni u oči! — nastavi za čas Zagloba. — Eto vam protekcije! Tako i vuk ovna za svoja crieva protežira!... Pa tko to veli? I to sada, kad mu se guščja koža na ledjima diže! Neka se sa svojim Laponcima posavjetuje i neka skupa s njima djavolsku protekciju potraži! A nama će pomoći presveta Bogorodica, kao što je pomogla gospodinu Boboli u Sandomiru, koga je puščani prah zajedno s konjem na drugu stranu Visle bacio, pa mu ipak nije ništa bilo. Samo se je ogledao gdje je, i odmah je župniku na objed otišao. Uz takovu pomoć još ćemo ih sve, kao rake iz račarice, za vrat pograbiti!...

(Nastavit će se.)

Kod dolazka suprugova.

Mlada gospodja od dvadesetpet godina, zamamljive ljepote i skladnih savršenih formi u tielu, sjedi na svome fotelju, naslonivši na uznak liepu svoju glavicu.

Sva je zahukana u licima od jaka rumenila, a čelo joj probijaju sitne kapljice znoja.

Grudi joj se živo nadimlju, ruke je bezpomoćno nehajno spustila, a neka prelestna umornost počinje joj se širiti čitavim tielom.

Polagano, napola, sklapaju se vjedje, zatvarajući dva crna vatrena oka. Uzdahnula je duboko, slobodno, kao da je odvalila najteži kamen sa srca...

I onda, onako iza spuštenih svilenih trepavica, stala da se osvješćuje, da se domišlja i u mislima ponavlja netom proživjele trenutke...

— Samo da je prošao još u zgodan čas! Ah, kako je bio neoprezan sve do zadnjega trena... i koliko sam ga morala da uvjeravam, da je pogibao blizu i da moj suprug može svaki čas da osvane!... Pa i sâm je morao da znade, te mi se suprug redovno u šest sati odpućuje iz svoga ureda. Sa svim tim, on se nije nikako dao odtrgnuti od mene i jedva da je sada prošao... Ah, Bože, koliko sam se naužila straha! — — (Pogleda na uru, što visi na zidu). No sad je dobro. Već je blizu šest i pô i moj suprug može sasma slobodno da dodje. Čudim se u obće, da ga još nema. Inače običaje u to vrieme već biti i kod kuće. Kako je dobar, kako je bezsvjestno dobar prema nama!...

Naužila sam se dovoljno bojazni, duševne tjeskobe. Najzad ja moram i da štedim svoga muža. On je sretan, ljubi me, a ova je ljubav vriedna, da ga nastojim poštedjeti i da odvrnem od njega svako razočaranje...

Ali da nas je našao zajedno! — — Uh, to bi užasno

Digitized by Google

grozno bilo. Ja bih morala da kruto okajem one trenutke, što sam ih s Marcelom probavila, danas, gdje me je posljednji put pohodio prije, nego otidje na dulje vremena u inozemstvo . . .

Ah, ti njegovi topli zagrljaji, vrući strastveni cjelovi, kakove umije samo on davati, kako mi sveudilj gore na ustima i pale u mozgu! — —

No samo taj njegov neoprez . . . Sve mi se koža ježi, kad na to pomislim, na onu njegovu smjelost. Što sam i mogla da učinim protiv toga?! Previše mi je drag, da bih ga mogla okrutno, silomice otjerati, previše su liepi oni časovi, što ih uz njega proživljujem . . . Te njegove oči, ti njegovi pogledi, tko bi im mogao da odoli, da im se opre . . . Njegova je blizina prevelikom snagom djelovala na mene, na moja osjetila. Prepustila sam se njegovim zagrljajima, sočnim i strastvenim cjelovima, žarkom plamenom šaptu njegovih rieči . . . Za mene je izčezavalo sve, sav sviet, sva pogibao, koja nam je bila tako blizu . . .

Srećom sam se trgla iz svoje nesvjestne omane još u pravo vrieme, dok smo još bili sami . . . Kazaljka zidne ure već se odmakla daleko od šeste — —

Sklopila sam ruke i zamolila Marcela, da ode, da bježi, ako mi želi dobro . . .

On me je onda ipak poslušao i to za čudo bez svakog prigovora . . .

Moj mili, dobri, ali neoprezni Marcele, vjeruj, meni te je od srca žao . . . Mi se raztajemo, tako hoće sudbina. No ti ćeš se opet vratiti, zar ne, i ne ćeš me zaboraviti u tudjini i bit ćeš poslije puno, puno oprezniji! — -- Ti ni sâm ne znaš, koliko sam pretrpjela radi tebe, radi tvoga neopreza . . . (Sjeti se, da on sjutra ranim jutrom putuje pa joj se počnu javljati suze na očima i skližu se niz zažarena lica.)

(Na hodniku se medjutim začuju koraci. Dolazio njezin suprug.)

— Ah, moj suprug! . . . (Ona se brzo digne s naslonjača, podje prema vratima i pokušava otirati suze.)

— Šta ti je za Boga, ženice ti plačeš? Šta ti je . . .

— Tako mi težko, težko bilo, dok te nije bilo. No samo da si sada došao, sada će opet sve dobro biti. — —

— Smiri se, dušo smiri! (Poljube se) a čim si se ti zabavila dok mene nije bilo, zlatna moja Ireno?

— Dragi Milane, uviek samo na tebe mislila, kad bi, ti došao — —

— Bogče moje malo! . . .

(I on je s tronućem u očima privine na svoje grudi i još jednom srdačno poljubi.) **Bogumil Toni.**

Marija kraj kolievke.

Na djevičanskim rukama sveto čedo njiše
I sluša ga presretna, gdje sam sobom zbori;
On je gdjekad pogleda, al ga sanak mori,
Vjedje mu se sklapaju, pa sve šapće tiše . . .

Tiše, tiše . . . najposlie glavica mu klone. —
Usnuo je, angjeli oko njeg se krile,
Čuje zuj se njihove pjesme divne, mile
Iz krajeva, gdje se sve krše zemske spone.

Usnuo je, majka ga u kolievku meće,
U kolievku, svetoga Josipa je djelo —
Najmiliji rad od sveg to bi mu za cielo,
Radio ju s veseljem, s čuvstvom sreće!

Djevica se zagleda u božanskog Sina,
Kako mirno, spokojno u kolievci snije;
Sviet ne sluti, ne zna još tko se u njem krije,
Rod će ljudski spasti on iz sužanjstva tmina.

Gleda majka Marija, usred srca njena
Ćut ljubavi majčine buditi se stao,
Lice njeno, obraz sav žarom sreće sjao,
Izčezla, uminula tuge svaka sjena.

Za čas o budućnosti Djeva čista sniva . . .
Isus je odrastao, brzo minu ljeta,
Ostavio Nazaret, o njem usred svieta
U duši se Mariji javlja slika živa:

Tuj nauča, sluša ga narod znanja žedan,
Tuj čudesa tvori on, a sve k njemu grne,
Narod smeten, zabunjen sa čudjenja trne,
Čuj, za zdravlje moli sad gdjekoj bolnik biedan . . .

Svakog Isus poziva k sebi, da ga lieči,
Svakog k sebi privija na božanske grudi —
Al na sve to himbeni, zlobni neki ljudi
Zasiedaju glavi mu, hvataju u rieči.

Dalje . . . Majka zadrkta, ugledala goru;
Noć je — Isus strven vas žarko moli, moli,
Čelo njegov krvav znoj kao kapi poli,
Trpi, strada, ćuti tuj na duši ko moru.

Dalje . . . sudnica se otvara, Isus svezan tamo —
Pitaju ga, na jednom Majci nesta sviesti,
Po tom licu milenom težkom, krupnom pesti
Udari ga sluga sad, Isus miran samo . . .

Gleda Majka Isusa, usred srca njena
Ćut žalosti majčine na vršak je stao,
Tuga, bol i težak jad na srce joj pao,
Licem joj se prevukla zbilje tamna sjena . . .

Bičevi gle padaju po tom nježnom tielu,
Krvca brizga, poruge i hule su čuju,
Pljuskaju ga, tada još u lice mu pljuju,
Vienac s trnja zabada glavi se i čelu.

Dalje, narod biesan sav: „razpni, razpni“ viče —
Težak križ navalili na ta ledja krka,
Vode ga, okružuju svud ga lica mrka,
Isus pada, opeta gleda Majka biče!

I na gori svukli ga, eno čavli tamo,
Počeli pribijati svete ruke, noge —
Majka hvata za grud se, čuj udarce mnoge —
Sinko, ljubav k čovjeku dovede te amo?

Podigli ga, strašan čas, srce joj se kida —
Narod stoji, još i sad nemilo se ruga!
Gdje u svietu takova bol bi a i tuga,
Tako pravdi svezane oči bistra vida?

I njoj jošte reko rieč, prije no će poći . . .
Tiše diso, klonula na križ sveta glava;
U narodu nastala bojazan i strava,
Jer po danu našo se kao nasred noći . . .

Dalje, dalje . . . čedo se u snu budit stalo —
Slika sva je minula, Majci lakše bilo,
Uzela je Isusa opeta u krilo
I da usne, milo ga zaljulala malo . . .

V. Gjurin.

Digitized by Google

Bizantinski pisac XI. vieka o Hrvatima i drugim balkanskim narodima.

Piše **dr. Dane Gruber.**

(Nastavak.)

Nekoje su viesti ovih članaka našega izvora tako važne, da se njima konačno rješavaju neki historijski problemi, koji su do sada bili obastrti tamom radi nedostatka valjanih i suvremenih izvora. Ovamo spada naročito pitanje o porieklu Rumunja ili Vlaha, o kojima nam on znade mnogo pričati. Poznato je, da su do sada bile postavljene tri hipoteze o porieklu Rumunja. Prvu je postavio R. Rösler[1]), tvrdeći, da je domovina Rumunja bila zemlja na jugu Dunava, odkud su se oni (ne prije početka XIII. vieka) selili na sjever Dunava, gdje je kasnie nastalo središte njihova političkoga života. Što se tiče Dacije, zavojevane Trajanom (98—117.), ona je doista bila ponešto romanizirana rimskim kolonistima, ali samo površno, tako da kad je car Aurelijan (270—275.) prepustio tu zemlju Gotima i rimsku vojsku i koloniste preselio na ovkraj Dunava, ta je zemlja sasvim izgubila karakter romanski. Ne može biti govora o neprekidnoj existenciji romanskoga naseljenja na sjeveru od Dunava, gdje su se tečajem 3. stoljeća izmjenjivali razni divlji narodi (Goti, Gepidi, Avari, Bugari, Madžari, Pečenegi i Polovci). Za cielo to vrieme ne spominje nijedan pisac Rumunja sjeverno od Dunava; istom godine 1222. prvi put se spominju Vlasi u Erdelju. Naprotiv toga pojavljuju se Rumunji na historijskom poprištu veoma rano na jugu Dunava: u balkanskim gorama, u Macedoniji, u Albaniji i u Tesaliji. Od tuda sliedi, da su se Rumunji istom na početku XIII. vieka preselili na sjever od Dunava, čim se i razjasnjuje taj zaniniivi pojav, da uporedo sa seobom njihovom na sjever ide i opadanje njihovo na jugu. Suvremeni dakle Rumunji u Moldavi i Vlaškoj nisu autohtoni u svojoj sadanjoj zemlji, te se ne mogu ponositi tim, da proizlaze iz Trajanovih Rimljana.

Naprotiv ove teorije brani Jul. Jung u svojim razpravama[2]) neprekidnu eksistenciju romanskog življa na sjeveru Dunava. On tvrdi, da se u Daciji za rimskog gospodstva razcvao gradski život, Dačani da su brzo stali primati rimsku civilizaciju i zamienili svoj jezik s latinskim. U pomanjkanju izravnih historičkih dokaza utječe se Jung poglavito analogiji. Oslanjajuć se na primjer Norika i Recije, gdje se takodjer rimski elemenat kraj svih nepogoda za seobe naroda i premda se vlast Bavaraca tamo ugnjezdila bila, ipak uzdržao sve do XII. vieka, tvrdi on takodjer, da se i u Trajanovoj Daciji mogao isto tako uzčuvati romanski elemenat od dobe cara Aurelijana, kad je ta zemlja prepuštena bila Gotima, pa do XIII. stoljeća, kad se opet Rumunji pomaljaju na površini historije.

Napram ovim dvjema opriečnim hipotezama stoji kanoti u sredini treći nazor, naime W. Tomascheka[3]), koji Rumunje drži potomcima romanizovanih Bessa[4]). Po njemu potječe sva masa naroda, koja je razsijana svuda po balkanskom poluotoku i koja sad žive u gustim naselbinama u staroj Daciji, od jednoga te istoga izvora. Jednaki jezik svih Rumunja ne dopušta nam misliti, da su se macedonski Rumunji inače razvili od dacijskih. Oni po njegovu mnienju ne potječu ni iz Trajanove Dacije, ni iz Mesije, nego iz središnjih balkanskih oblasti, tamo gdje sjedi starotrakijski autohtoni narod Bessa, koji je još dugo poslie pada Rima sačuvao svoje ime, te se postepenim podjarmljenjem ostalih tračkih plemena razširio u prostranu oblast. Od ovud su se odielile dvie loze Rumunja: jedna je naselila oblasti pravcem prama Heladi, a druga je pošla na sjevero-iztok Dunavu, a povod su toj seobi bile navale slovjeno-bugarskih čopora, koji su se tiskali na balkanski poluotok. Na osnovu nekih viesti dvaju bizantinskih pisaca (Nicetasa Choniatesa i Cinnamusa) nastoji Tomaschek dokazati, da je seoba Rumunja na sjever Dunava započela već prije XIII. stoljeća, pošto se oni već god. 1164. navode u današnjoj Moldavi, pače i čak blizu Haliča.

Ovo bi bile one tri hipoteze o porieklu Rumunja. Sad da čujemo, što veli naš izvor o Rumunjima, ili kako on veli o Vlasima. „Oni su", veli on (u §. 186.), „jako vjerolomni . . . s njima je vojevao car Trajan, te ih je podpuno svladao. Njihov car, imenom Decebal, bio je ubijen, a njegova glava odrubljena i nataknuta na koplje posred Rima. Oni su takozvani Dačani ili Bessi. Oni su prije živjeli blizu rieka Dunava i Save, gdje sad živu Srbi u tvrdim i težko pristupnim mjestima. Oslanjajući se na ovaj svoj tvrdi položaj, pustošili su oni često rimske zemlje, tako da su Rimljani morali mnogo puta s njima ratovati i nastojati iztriebiti ih. Tad su oni ostavili ove krajeve i odselili se u Epir, Macedoniju i Heladu." Pita se sad, koja se hipoteza potvrdjuje ovim pripoviedanjem našega pisca. Vasiljevski odgovara ovako: 1. Ponajprije potvrdjuje se Rösslerova teorija, da se romanske naselbine na sjeveru Dunava pojavljuju istom u kasnije doba. Kekaumen ne zna ništa, da bi u njegovo doba eksistirale Vlahom istorodne rumunjske naselbine u onim zemljama, gdje su prije živjeli Dačani i Bessi. Sa svojih prvobitnih obitavališta (po Kekaumenu oko Dunava i Save, što Vasiljevski i Rössler pobijaju) bili su oni prisiljeni, preseliti se u Macedoniju, Epir i Helladu, a na njihovo mjesto selili su se drugi narodi. 2. Tomaschekovu pako teoriju potvrdjuje Kekaumen u toliko, što on predcima Vlaha zove ne samo Dačane, nego i Besse. I tako se neposrednim autoritetnim svjedočanstvom potvrdilo ono, što se prije dobilo učenim historijskim kombiniranjem.[1])

Za nas je medjutim najvažnije ono, što nam naš izvor govori o odnosima napram hrvatskoj državi i susjednim joj oblastima. On naime spominje Travuniju, Duklju, Zetu i Dalmaciju, a u njoj gradove Dubrovnik, Ston, Zadar i Solin. U 70. paragrafu, koji imade naslov: „O susjednim toparsima" (t. j. vazalnim vladarima), daje on savjet, kako treba sasjedne toparhe, koji snuju o nevjeri, lukavošću, darovima i. t. d. uljuljati u nerad, pa ih onda iznenaditi i svladati. Iza toga pripovieda on u narednom 71. paragrafu

[1]) „Zur Geschichte der unteren Donauländer". Sitzungsberichte der k. k. Akademie in Wien 1864. — „Dacier und Romänen". Sitzungsberichte Wien 1866. — „Die Anfänge des Walachischen Fürstenthums" u Zeitschrift für die öster. Gymnasien 18 (1867.) i „Rumänische Studien" Leipzig 1871.

[2]) „Die Anfänge der Romänen" Zeitschrift für d. öster. Gymnasien 27 (1876.) — „Römer und Romanen in den Donau-Ländern" Innsbruck 1877. — „Die romanischen Landschaften des römischen Reiches" Innsbruck 1881.

[3]) „Zur walachischen Frage." Zeitschrift für d. öster. Gymn 27. (1876). — „Zur Kunde der Hämushalbinsel." Sitzungsberichte der Wiener Akad. B. 99. (1882.) — „Die alten Thraker". Sitzungsberichte B. 128 i 130. (1893.).

[4]) Tomaschek rieč „Bessi" izvodi iz iranskoga „Vaiçya" = Vajša t. j. čovjek iz puka, pripadnik srednjeg staleža. (Sitzungsberichte B. 99. str. 562—3). I kod Indijanaca se treća gradjanska kasta zvala Vajše.

[1]) Tomaschek se bavi ovim viestima Kekaumenovim u spomenutoj svojoj razpravi „Zur Kunde der Hämushalbinsel", te spominje sa zadovoljstvom, kako one potvrdjuju njegovu hipotezu. — I jedan Rumunj S. Mangiuca razpravlja o nazorima Kekaumenovim o Rumunjima u „Rumänische Revue" (sv. 5. Wien 1889.) pod naslovom: „Die Vlachen des Kekaumenos."

Digitized by Google

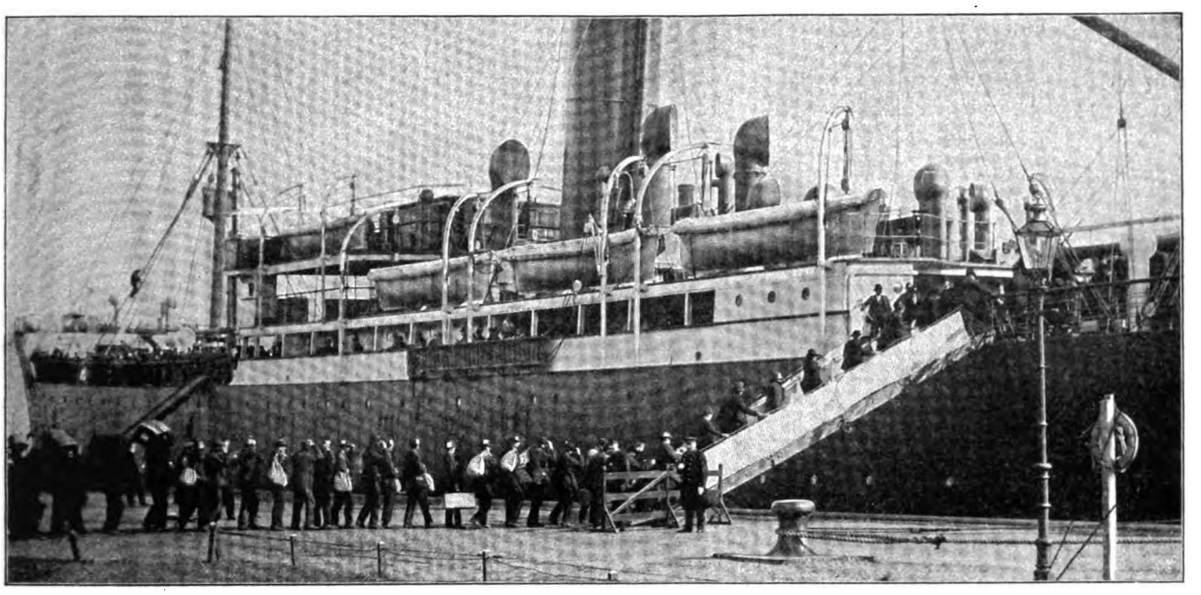

Na putu u Ameriku: Izseljenici polaze na brod.

koji ima naslov: „O napadajima u klancima", ovo: „Ako si provalio i poharao njegovu zemlju (t. j. susjednoga toparha), nemoj se povratiti onim putem, kojim si došao, ako tamo imade gorskih klanaca. Znajući bo neprijatelji, da su ovi teško prohodni, oni će ih prije zaposjednuti, te će tebi na povratku ranieti veliku štetu. Tako je učinio trebinjski Srbin sa katapanom (t. j. zapovjednikom) Drava Mihajlom, sinom dukljanskoga logoteta i uništio mu vojsku od preko 40.000 ljudi. Taj strateg bio je provalio u Duklju i poharao ju, ali je na povratku našao klance, kojima je bio došao, zaposjednute od neprijatelja, i tako pao u sužanjstvo. Makar da je bio, kako kažu, i drugi put, kojim se je mogao bez svake opasnosti povratiti kući, on se je poradi svoje nepromišljenosti ili bolje rekuć nevještine dao uhvatiti.

O ovim zgodama, koje nam pripovieda naš izvor, kazuju nam potanje i drugi izvori, naime Gjuro Cedren[1]) i pop Dukljanin[2]). Oni nam pripoviedaju o dvjema neuspjelim grčkim navalama na dukljanskog kneza Stjepana Vojslava (1035.—1050), prva je bila 1040. a poduzeo ju Georgij Probat, a druga g. 1042. pod vodstvom dračkoga zapovjednika, patricija Mihajla, sina logoteta Anastazija, kako navodi Cedren. Pošto se pako u našem izvoru ime, zavičaj i zvanje vodje ekspedicije navodi gotovo sasvim jednako, kano i u ovom kroničaru, nedvojbeno je, da se pod trebinjskim Srbom imade razumievati dukljanski knez Stjepan Vojslav (Dobroslav), koji je imao i Travuniju, zemlju oko Trebinja u svojoj vlasti, kad ga naš izvor po njoj nazivlje, i da se ovdje misli ono drugo poduzeće Grka protiv Duklje. Cedren i Dukljanin opisuju ovo poduzeće opširnije od našega izvora, ali u bitnosti suglasno s njim. Po Cedronu imala je grčka vojska 60.000, a poginulo je 40.000 ljudi, i sedam vojvoda, medju njima i Mihajlo; uzrok pako porazu bio je i po njemu taj, da su se Grci dali zamamiti u klance. Dukljanin pako zove grčkoga vodju Kursiljem (Cursilius), koji da je protiv Stjepana Vojslava pobunio susjedne vladare, naime humskoga župana Ljutovida, bosanskoga bana i raškoga župana. Ovi su provalili u Duklju s dvije strane: Ljutovid i ona dva druga kneza udarili su sa sjevera, a Kursilij s juga. Da zaprieči sjedinjenje tih dviju vojska i da ne bude opkoljen, obori se Vojslav najprije na Grke, koji su već bili prošli Bar, na zapadu Skadarskoga jezera, u isto doba, kad je i Ljutovit zauzeo bio Trebinje. Medjutim su već prije toga zauzela tri sina zetskoga (ili dukljanskoga) kneza vrhunce oko klanaca; sam pako knez napao je s ostalim četama noćju grčki tabor. Kad je potukao prednje straže, nastade u taboru velik strah i zabuna; u to zatrubiše vojne trublje, kojih se je glas odzvanjao od vrhunaca, na kojima su bili kneževi sinovi, svaki samo sa deset junaka oko sebe; ovi se namah velikom vikom i sviranjem trubalja oboriše sa vrhunaca na Grke, koji se pobojaše, da su ih velike neprijateljske čete sa svih strana obkolile, pa su se dali u velikom neredu u bieg; no neprijatelj ih je proga-

Na putu u Ameriku: Mužkarce ciepe.

[1]) U djelu „*Σύνοψις ἱστοριῶν*" (svjetska kronika). Bounsko. izdanje 1838-39. sv. II. 543.

[2]) Presbyteri Diocleatis „Regnum Slavorum" kod G. Schwandtnera „Scriptores rerum hungaricarum" T. III. 498—9

Digitized by Google

njao sve do rieke Drima, te ih je većinu ili poubijao (medju njima i Mihajla) ili pohvatao.[1])

O ovom knezu Vojslavu pripovieda nam Kekaumen još jednu važnu zgodu u paragrafu 74. pod naslovom: „Nešto o tom, kako nije dobro prijateljevati sa susjednim toparhom". Tu se veli ovo: „Pripoviedat ću ti drugu neku lukavštinu jednoga inorodca (t. j. Ne-Grka). Katakalon Klazomenski bio je strategom u Dubrovniku. On je htio steći slave pomoću hinjenoga prijateljstva. U dalmatinskim gradovima Zeti i Stonu[2]) bio je toparhom Vojslav Dukljanin. Strateg je htio njega uhvatiti, pa što je on poduzeo glede njega? On sklopi s njim prijateljstvo i poče mu češće slati darova, namjeravajući ga tim obmamiti. No ovaj ako je i bio inorodac (kanoti barbar), imao je od prirode uma i izkustva. On je primao darove i pretvarao se, da se je poradi te naklonosti i milosti strategove učinio pokornim slugom carevim. Kad se zatim rodio toparhu prvi sin, ponudio mu se strateg za krstnog kuma. Toparh mu odgovori, da sa zadovoljstvom prima tu ponudu, jer mu je mila, pa zato neka dodje u to ime k njemu. No strategu to nije bilo po volji, pa zato su se oni sporazumjeli tako, da će oni sklopiti kumstvo na medji strategove i toparhove oblasti. Strateg je spremio za taj slučaj brzoplovnih ladja na moru (jer je mjesto sastanka bilo kraj mora), da može na dani znak uhvatiti toparha i baciti ga u ladju. No istu osnovu imao je i toparh; on je na nekom skrovnom mjestu spremio nekoliko hrabrih ljudi, koji bi imali priskočiti, čim im on dade ugovoreni znak i pohvatati stratega zajedno s njegovom družinom. Tako se i zbilo. Oni se sastali na odredjenom mjestu pozdravili i sjeli; no jedva su se sjeli bude dan znak. Namah su obkolili (oni ljudi) stratega, svezali mu noge i ruke, te ga odveli u zatvor; isto tako i njegova sina i svu njegovu družinu i napokon one brzoplovne ladje u Stonu. I tako je on pao u istu onu mrežu, kojom je htio uloviti drugoga na veliku sramotu Romejaca (t. j. Bizantinaca). Brini se dakle, da se lukavost, koju si ti izmislio, ne pretvori u slavje za druge, jer veća vještina drugih pretvara se u njihovu slavu i korist. Po svemu ti si dužan postupati razumno. Ja ti evo podajem (domaćih) ne stranih primjera o tom, što se dogodilo ne davno od naših dana. Većina bo vojvoda nastrada od nazovi-prijatelja."

(Svršit će se.)

[1]) Sravni Dr. F. Rački „Borba južnih Slovena za državnu neodvisnost u XI. stolj." u „Radu jug. akad." sv. XXV. str. 224. i 234-5.

[2]) U izvoru se piše *Στάμνον* a to će biti valjda krivo napisano mjesto *Στάγνον* = Stagnum (latinski) = Stagno (talijanski) = Ston (hrvatski). Da se doista misli na Ston slijedi od tud, što naš izvor veli, da su u Stamnonu bile ladje, dakle je ležao na moru kao i Ston.

Samo meni sudjeno je mrieti...

Čuješ brate, kako šapće granje,
Reć bi da je tiho bilisanje,
Sitno granje pjesmice pripjeva,
Zelen ruho na grudi odjeva,
S proljećem se miluje i grli
Baš ko da su prijatelji vrli.
A vrh njih se nebo osmjehava
Tihi zefir lišćem poigrava,
Igraju se kao djeca mala
Mirisavog oko jorgovana,
Vesele se ocvjetanom cvieću
Pojeć pjesme krasnom pramaljeću.
I slavuj je doletio s juga,
A uz njega i vjerna mu druga,
Milo gn'jezdo u osami spleli,
Kraj potoka na grančicu sjeli,
Zeleno ih obavilo granje,
Da im sladje bude milovanje!
A i cv'jeće podignulo glavu,
Nešto šapće kroz zelenu stienu,
Sunašce ga žarko obasjava,
Oko njeg se tiho poigrava,
Cvieće suncu, a sunašce cvieću,
Sladko šapće o rosnom proljeću.
A gle tamo u tihoj osami
Dvoje dragih na zelenoj travi,
Ona stidno oborila glavu,
A on dragoj gladi kosu glavu,
Pa joj onda slatko, tiho, tiho
Medne usne sretan poljubio,
I čekaju do sretne jeseni,
Da joj kaže: dodji draga k meni!
Proljeće je — ljubičica miri,
Oko nje se sjatili leptiri,
Pjesme pojuć krasnom pramaljeću
Sišu slasti po ocvalom cv'jeću.
U gjul bašći i ja tužan sjedim,
I sumrtav u nedohit gledim,
Svud ljepota, svuda miris cvjetni
I ljudi su u proljeću sretni,
I mrav sitni i cvrčak u travi
Sve veselo novi život slavi.
Samo mene ništa ne veseli,
Samo mene moji jadi smeli,
Samo meni ne daju živjeti,
Samo meni sudjeno je mrieti...
Ah umrieti... ta nedajte ljudi,
Sad umrieti, kad se život budi,
Sad umrieti, a dvadeset mi ljeta,
Sad umrieti, kada ruža cvjeta,
Sad umrieti — ah nedajte ljudi,
Da me satre sudbe udes hudi. —
Gle na cvietku cvietak se odmara,
A moj život prebrzo izgara,
Cvietak cvietku o ljubavi zbori,
I o sreći potočić romori,
Samo meni dosudjeno nije
Ledno srdce, da mi ljubav sgrije,
Samo meni ne daju živjeti,
Samo meni sudjeno je mrieti,
Sad umrieti, a dvadeset mi ljeta.
Sad umrieti, kada cvieće cvjeta!

Veljko Obradov.

Digitized by Google

Wertherove boli.

U gradu N. ima javni perivoj, osamljen i prazan. Tu su učenice VIII. razreda više škole urekle sastanak, pa će zajedno čitati Werthera. Nekim sretnim slučajem saznala sam za tu sladku tajnu.

— Blizu Ružičnog humka sutra u 2 sata! — kliknula je plavooka Zorka družici Milki na sastanku i ne sluteći, da i zidovi imadu ušesa . . .

Došuljam se na urečeno mjesto prije 2 sata i sakrijem se za grmlje na najbližu klupu. Točno u 2 sata eto ih svih pet.

— Oh, tu je divno mjesto! — uzdahnula mala, kudrava crnka Ružica.

— De odmah počni! — žurkala ozbiljna Ljubica.

— Ah, tako sam radoznala na svršetak! — kliknula je živahna Dora.

I Milka odpoče čitati. Bijahu već pri kraju klasičnog djela. „Werthers Leiden“ tekle su iz ustiju mlade djevojčice tako ganutljivo i bolno, da bi i samom Goetheu suze bile potekle, kamo li ne bi meni tamo iza grma.

Srećom sam imala druge zabavice. Promatrala sam svoje golubice. Milina! Famozno! Ružica se raztapala u suzama, koje su joj već čitavo lišce poplavile i kudravu kosicu namočile, sva se je tresla od boli . . . Ljubica se je očajno zagledala u nebo, samo kadikad uzdahnula bi čak iz pete, Dora se sasvijem nagnula nad knjigu i očima proždirala svako slovo čitajući zajedno s Milkom, te bi svaki čas zavrisnula: — Joj, kako je to divno! Ah, kako je to strašno! Sirota Lota! Siromah Werther! — itd. Plavokosa Slavica šutjela je jedina i strpljivo podnašala groznu erupciju vlastitoga srca i neodoljive emocije njezinih drugarica. Milka kao najveći flegma čitala i čitala; tek kadikad uzdahnula bi kao kakov parni kotao: — Ahhhh! — pa opet dalje, dalje. Na jednom i nju svlada bol: — Ne mogu dalje! Ne mogu više! Joj! — I baci knjigu. Nastade sveobći plač . . . (Stanka od 10 minuta.) Za tim svaka ugrabi knjigu i same dovršiše . . . O Goethe, o Goethe, što si to napisao! Misliš li, da ne bi bio tako velik bez „Werthera“, u koga dan danas — hvala Bogu, i pametna kevica više ne vjeruje . . .

Jelica Belović-Bernadzikowska.

Jesen.

Iz talijanske lirike. **A. Gazzoletti.**

Mila si mi, o jeseni!
Pa kada polje čar svoj gubi,
A ljudsko srce tišu ljubi,
Kratčinu žića, biede motrim,
I svaki list, što s grane pada,
To sjeća, kako gine jedna nada.

Mila si mi, o jeseni!
Ja ljubim pjev tvoj tugaljivi,
I skladan šum, što vjetar njivi;
O tako igrom maštovanja
Raznolikoga moje žiće
Jest kano odjek sa turobne žice.

O kada nad muklim, šumnim
Jezerom lice ogledavaš
I kišu s oblakâ puštavaš;
Kad kidaš lišće sa stabala,
I goniš naglo s' strmih gorâ
Bujice puste dole sve do mora.

Mila si mi, o jeseni!
Nek sretnik traži pramaljeće:
Ja nekad pjevah Travanj, cvieće;
To bilo vrieme uživanja
I nadâ. A ti, biedâ vire,
Ti učiš, kako s' trpi i umire.

Preveo **A. Petravić.**

Naše kazalište.

Kazalište je naše uzko vezano sa procvatom naše umjetnosti i ono je u nas jedini faktor za popularizovanje ideja i umjetnosti. — Prva godina nove uprave! — Kolikim se oduševljenjem pozdravljala era rada i napredka za vrieme Miletićeve uprave. Kolike li bijaše onda nade u sjajni procvat naše Thalije i u procvat umjetničkoga razvoja. Ondašnja uprava sviestna si svoje zadaće, podupirala je domaću umjetnost i literaturu, upoznala nas s mnogim dramatskim piscima svjetskoga glasa, klasičkim i modernim, glumcima se davalo prilike, da se iztiču, napreduju i usavršćuju. Svagdje opazismo žedj za radom i napredkom, svagdje se živo budio interes za umjetnost, za liepo i dobro; na starijoj domaćoj prosvjeti osnivali se novi putevi i ciljevi, htjelo se kročiti uporedo sa napredkom i kulturnim razvojem ostalih prosvjetnih naroda. — Kako ali u mračnoj i žalostnoj perspektivi prikazuje nam se rad uprave za Hreljanovićeve ere! Odmah u početku vidjesmo, kako se počelo silaziti sa onog visokog umjetničkog niveau-a, na koji je dovela predjašnja uprava našu Thaliju. Kazalište nije više vršilo onu uzvišenu misiju estetsko-etičkog odgoja, nije bilo više središte umjetničkog razvoja, niti je davalo impulza radu u kulturnom pokretu. Njegov rad i njegova misija nije više išla uporedo sa radom i evolucijom u našoj literaturi, koja bijaše samo jedan dio odraza obće kulturne evolucije našega naroda. Pitanje ekonomsko-materijalno zapostavilo je pitanje umjetnosti i time nastupila podpuna stagnacija u misiji našeg kulturnog zavoda; — kazalište nije pokazivalo nikakovih viših intencija. I tako je uprava gubila i ono malo ugleda, što joj preostalo od predjašnje uprave. Prema tome odgajala se i publika, koja nije više shvaćala kazalište kao neku višu duševnu potrebu, niti je osjećala težnju,

Digitized by Google

da se zanese u neki viši idejni sviet, njoj je bilo više do zabave, gledanja i komičnosti, nego li do pravog estetskog uživanja. Uz takove prilike dašto da nije moglo uspievati naše kazalište. Glumci nisu imali prilike, da razviju svestrano svoj talenat i da usavršuju svoje sposobnosti; opetovali se stari, loši komadi ili se davali novi bez vriednosti, riedko kada uspjeli.

U takovim prilikama preuzela je nova uprava kazalište s nakanom, da ga materijalno podigne i da ga dovede opet na onaj niveau, gdje je već jednom cvalo. Razumije se, da se ne može misliti o kakvom eruptivnom preokretu, to bi iziskivalo velikih žrtava, a nije isključeno, da bi to možda zadalo smrtni udarac našem kulturnom zavodu, ali ipak valja nastojati barem nekom gradacijom, sistematički provadjati one reforme, bez kojih ne će moći kazalište služiti svojoj misiji. U tome, možemo sa zadovoljstvom reći, pokazala je uprava odlučan i ozbiljan korak. Valja popraviti pokvareni ukus u publike, uzbuditi u njoj smisao za neki viši idejni sviet. Naši ljudi treba u prvom redu, da budu iskreno zauzeti za kazalište, da ga obljube svom dušom i da imadu pred očima cilj njegova uspjevanja i napredka, dostojna jednog kulturnog zavoda, bez kojega se ne će naša umjetnost maknuti sa onog stepena, na kojemu je sada. Oni treba da uznastoje, da se osnuje vjerno i istinsko narodno kazalište, a da mu se taj naziv ne domeće nepravedno. I za to potrebno je u prvom redu njegovati domaće komade, a ne mimoići dašto ni klasičke, ni modernu dramu, koja je pošljednjih decenija izazvala živi pokret i razvoj i ako nije bio tako časomičan i eruptivan kao u prozi i poeziji, ipak si je drama prokrčila put kroz neke konvencionalne spone k vjernom reprezentiranju naravi, što je danas glavno obilježje savremene dramske književnosti i umjetnosti glumljenja. Danas se više ne pišu drame, da budu čitane, već izključivo, da se prikazuju. Danas nije drama više ni epos, ni lirika, ni pjesma, ni epopeja, današnja je drama samo radnja, u kojoj se odrazuju najrazličitiji duševni pokreti i pojavi, a i odnošaji u životu.

To je stvorio duh današnjega napredka i umjetničkog ukusa. I za to hoćemo li imati jaku pozornicu, treba da njegujemo taj savremeni duh i da na domaćoj njivi osnujemo one ciljeve i puteve, koji će teći uporedo sa savremenim kulturnim stanjem u prosvjetnim zemljama. Veliki, kao ne i najveći dio uspjeha moderne drame ovisi o glumljenju i režiji. I stoga treba u prvom redu uvažavati principe savremene drame. Savremena pozornica traži što užu svezu medju dramatskim piscem i glumcem. Klasički su pisci iznašali ljude tako rekući sa dušom i tielom, jasno označivali i karakterizirali njihovu narav i misli, njihova čuvstva i život. Savremena pak drama iztiče čovječja čuvstva, iznaša unutrašnji sviet i u njemu traži odraze života i pojava. I takovo djelo, da bude podpuno i savršeno, da se takova duša jasno iztakne i prikaže, potreban je u prvom redu glumac. Tu nije on više pasivno orudje dramaturga, već živi suradnik samoga pisca t. j. on treba da oživi mrtva slova, da se zanese u duh onoga vremena, u kojemu je pisana drama, u one prilike, koje ona iznaša. Za to i uspjeh takovih komada ovisi u prvom redu o glumcu.

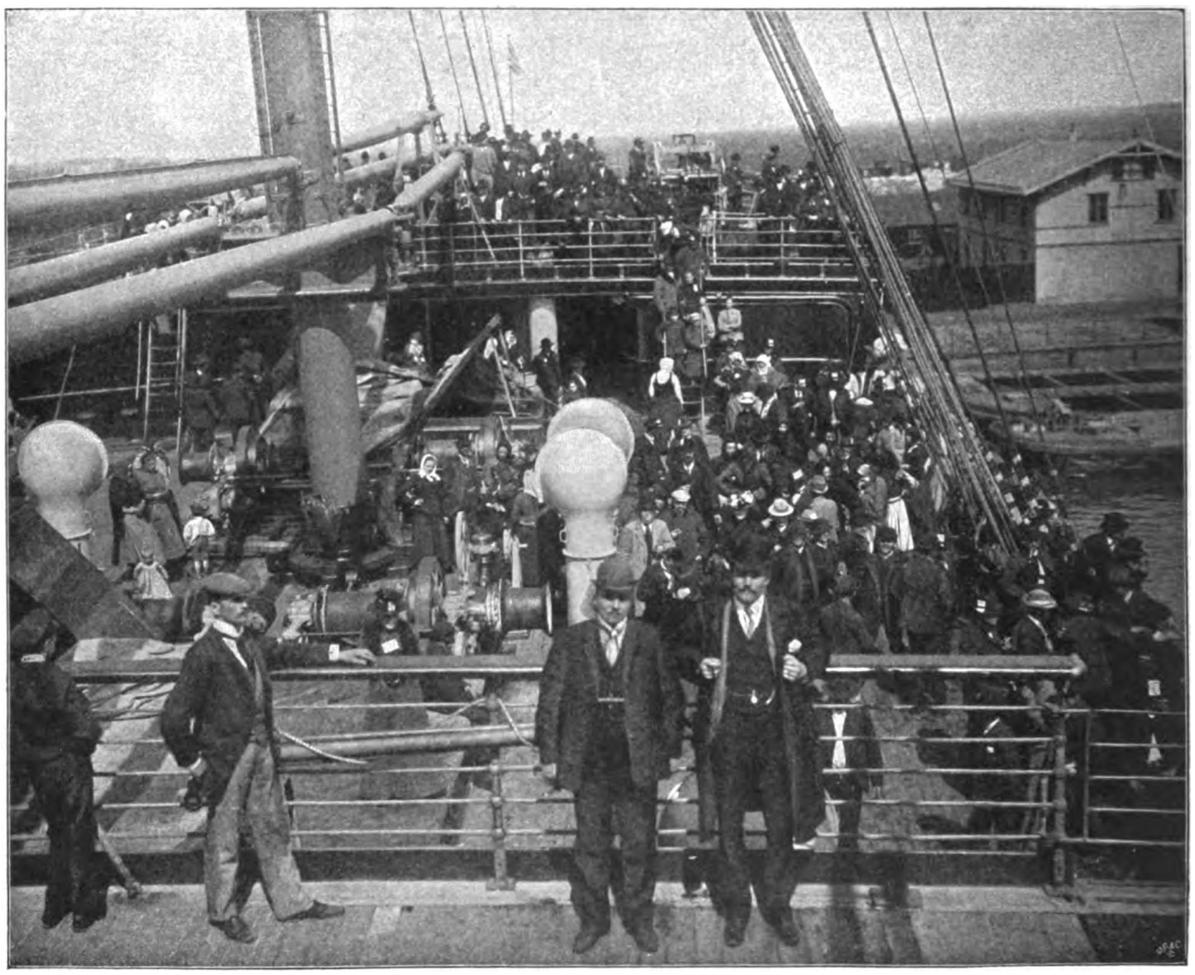

Na putu u Ameriku: Prije polazka.

Digitized by Google

Na putu u Ameriku: Primljeni!

U tome se zapravo vidi jakost njegova stvaralačkog taletna i njegova umjetnička sposobnost, jer valja znati, da je glumac ukočeniji u svojoj ulozi, nego li pisac, koji si ju stvorio pred očima i opisao; — on govori tudje rieči i mora nastojati, da svoju ulogu što više oživi. I tu često vidimo težku borbu glumčeve individualnosti sa naravlju, uloge, koju mu je prikazati. Da pobjedi svoju vlastitu individualnost, u tome zapravo leži njegova vrstnoća i umjetnička sposobnost i to je u vrlo mnogo slučajeva uzrok uspjehu nekoga djela, gdje triumf ide u većoj mjeri glumca, nego li samoga autora.

U nas imade vrstnih umjetničkih sila i pregnantnih stvaralačkih talenata, kojima bi se mogla podičiti mnoga pozornica svjetskoga glasa. I ako u prošlogodišnjoj sezoni nije bilo moguće svim osobama dati prilike, da se češće u vriednijim književnim komadima i umjetničkim ulogama iztaknu, valja to opet pripisati odnošajima i prilikama, uvažujuć u prvom redu, da je sezona mjesto devet trajala samo pet mjeseci.

Naše glumačko osoblje dieli se u dvie vrste. Jedan dio može se ubrojiti u prave i oprobovane umjetnike, koji nastoje u publici uzbuditi interes za umjetnost realnim umjetničkim nuancama glumljenja i individualnim stvaranjem kreacija, drugi pako dio osjeća se skromnim slugom umjetničkog aparata i ne će da učini nijednu kretnju, nijednu pozu, koja nije označena od pisca. Oni prvi stvoriše krasne tipove u težkim klasičkim ulogama, a uspjevaju osobito u veristićkom prikazivanju i za to je njihovo polje realistička i moderna drama, a mnogi su u veristićkom glumljenju stvorili sjajne kreacije. Razumije se, da prikazivanje takovih komada ovisi u prvom redu o publici. Pokazuje li ona za nje veći interes, nastat će i u glumaca veća ambicija, da se iztaknu i usavršuju, a i samo kazalište služit će svojoj uzvišenoj misiji. Što će biti manja oskudica estetske kulture u gledalaca, to će se i više uzdići umjetnički niveau glumljenja i porasti interes koli za umjetničku, toli za literarnu vriednost pojedinih komada. Napokon priznat će mi svatko, da je glumac sretniji, može li glumiti Hamleta, Otela, Orsata Velikog, Henschela, Osvalda, Vanju, Guidu Collonu, Ornulfa, Hjördis, Vannu, Noru itd., nego li kakovu smiešno plačljivu i glupo komičku figuru, u kojoj se sve okreće oko spoljašnjosti, oko veselog razpoloženja glumčeva, oko lične mimike, a napokon i oko pustijeh smješica i proračunanih situacija. Dašto, da i tu valja uzeti u obzir jednu okolnost: — mi imademo samo jedno kazalište, pa ono treba radi svojih prilika, da računa i sa materijalnim uspjehom i sa svojom misijom, da mora davati izmjenice tragedije, komedije i šale, drame i igrokaze, moderne i klasičke, pučke i historijske komade, a kako je naše glumačko osoblje prema tome i dosta malobrojno, to mora pojedini glumac često uzastopce, kroz nekoliko večeri da glumi razne uloge i komičke i ozbiljne, ljubavnika i heroja, historijsku i salonsku, pa u takovim prilikama ne može se glumac često da pravo snadje, ne može svoje umjetničke sposobnosti iztaknuti u svim tim fazama, jer napokon istina je, da svaki glumac imade svoj temperamenat i svoje polje stvaranja, u kojemu on najbolje uspieva. I ti su odnošaji često uzrokom, da pojedini komadi budu vrlo loše odigrani, da ih publika primi hladno, a kritika osudi, ili pako uspiju samo s tehničkog gledišta, radi efektne inscenacije i spoljašnjeg uredjaja, što često dominira nad cielom umjetničkom ili literarnom vriednošću takova komada.

Uvažujuć sve prilike i odnošaje, u kojima je nova uprava preuzela kazalište, možemo s punim pravom uztvrditi, da je rad bio povoljniji, nego li u ikojoj sezoni pod Hreljanovićevom upravom, koli u materijalnom, toli u umjetničko-literarnom pogledu. I ako smo vidjeli dosta noviteta, ipak nas veseli, što je medju njima bilo vriednih komada, koji su uspjeli izvanrednom savršenošću. Primjetiti se ipak mora, da se domaći komadi dosta zapostavljali, premda imade i starijih i novijih stvari, koje su uspjele i sa umjetničko-literarne i sa materijalne strane. Kao domaće novitete vidjeli smo Carevo „Zimsko sunce," Zagorkine komade i Vojnovićevu trilogiju. Uprava posvećivala je iznašanju tih komada mnogo mara i pomne, a i sa strane publike pokazao se za nje veliki interes, kao i za neke domaće reprize, koje se uspjehom davale, „Petar Zrinjski" i Šenoa-Ivanov: „Zlatarevo zlato." Od stranih pisaca vidjesmo Čehova, Gorkija, Maeterlincka, Courtelina, Ibsena, Hauptmana, Sudermana i druge. Osobitom preciznošću u režiji i glumljenju, prikazivali se Gorkijevi „Malomještani," Čehovljev „Ujak Vanja" i Maeterlinckova „Monna Vanna," a od domaćih Vojnovićeva trilogija i Carevo „Zimsko

Na putu u Ameriku: Prije primitka u Savezne države.

Digitized by Google

sunce.“ Da su neke od ovih težkih i dubokih piesa sjajno uspjele, ide u prvom redu u zaslugu našim glumcima i režiji, a u drugome našoj publici, koja je pokazivala za nje interes i smisao za takove komade. Razumije se, da uz takove produkte od literarne i umjetničke vriednosti, vidjesmo i „gros rire“ komade Blumenthal-Kadelburgove i sličnih tvornica. Komadi pošljednjeg genre-a davaju se, kada se želi polučiti što veći materijalni uspjeh, imajući uprava na umu, da se široki sloj našega občinstva želi pozabaviti, pa se takav uspjeh i kod desete reprize nije izjalovio. Ati takovi su nam komadi i živi dokaz našega siromaštva u pučkim igrokazima, koji bi bez sumnje izkorjenili takove komade i izjalovili posizanje za glupim i neestetičkim francezkim i njemačkim lakrdijama i šalama, koje se obično davaju na pozornicama trećega stupnja. Naši bi dramatski pisci morali nastojati, da nam izpunjuju ovu najosjetljiviju stranu naše literature. Trebali bi izvornih drama za niže slojeve, igrokaze i satire iz domaćeg života i naših prilika; trebalo bi nam igrokaza, koji bi etički djelovali na publiku, uzbudili u njoj čuvstva, da se zamisli i da prosudje. Trebalo bi nam napokon komada iz domaćeg socijalnog života, trebalo bi nam iznašati slike karaktera i odnošaja u našim prilikama eminentno lokalne naravi. Takav zajednički rad književnika i kazališne uprave, doprinjeo bi mnogo brzomu iskorjenjivanju zla i pokvarena ukusa u publici, uzbudio bi u njoj neki viši smisao za kazalište i za umjetnost, a napokon pospješio bi napredak našeg kulturnog razvoja.

Što se tiče kritike u prošlogodišnjoj sezoni, možemo punim pravom reći, da joj je rad bio savjestan i ozbiljan. A do nje upravo mnogo stoji, da nam naše kazalište uspieva i napreduje, — i ako se je ograničila u prošloj sezoni samo na pojedine komade i na pojedino prikazivanje, ipak nije u gdjekojoj prigodi mimoišla ni pojedinog glumca, pa ni samoga autora. Tek u našoj kritici opaža se veliki nedostatak, naime — pisanje studija o našim glumcima. Takav rad bio bi na korist procvatu naše umjetnosti, zbljižio bi publiku sa umjetnikom, a i njemu samomu bio bi neki poticaj na rad oko usavršivanja svojih umjetničkih sposobnosti. Takve studije trebale bi se ograničiti na njegovu individualnost i na njegovu glumačku vještinu, prikazati ga u njegovom genre-u glumljenja, u glavnim i znatnijim epizodnim ulogama. Ovim poslednjima trebalo bi posvećivati osobite pažnje i ugledati se u takav rad u prosvjetnih naroda, gdje njihovi glumci ugledaju dnevice po koju studiju o sebi i svojoj umjetničkoj sposobnosti. A to bi napokon u naših glumaca uništilo iluziju, da se mogu usavršivati samo u glavnim ulogama i prezirati epizodne, koje se kod nas na žalost moraju davati često u ruke statistima, ne će li uprava, da doživi krizu medju glumačkim osobljem.

Nadamo se, da će sadanja uprava, sviestna si svoje zadaće i obodrena prošlogodišnjim uspjehom dvostrukom silom uzraditi u budućoj sezoni oko brzoga napredovanja naše Thalije, njegovati više domaću literaturu i upoznavati nas savremenim svjetskim piscima i njihovim radom i posvećivati više pažnje obće-slavenskom repertoiru.

Vjekoslav C. Albertinov.

Značaj ledene dobe na Balkanskom poluotoku.

Najnovija naučna iztraživanja dokazuju, da bijahu ledenjaci ili glečeri na Balkanskom poluotoku trovrstni: cirkovni, dolinski i ledenjaci visoravni. Prvi bijahu nesamo najmnogobrojniji već i najznačajniji, oni su riedko slazili u doline i to u gornje njihove dielove, a bijahu kratka jezika.

Dolinski ledenjaci bili su mnogo riedji naročito u iztočoom dielu poluotoka. Najviše ih bilo na Rili u Bugarskoj n. pr. u dolini Krive rieke, izpod Ribljeg i Smrdljivog jezera. Više ledenjaka bijaše na planinama dinarskoga sustava. Prof. Cvijić označio ih na Prenju, najkrasnijoj planini u Hercegovini, na Treskavici i druguda, a bilo je takovih ledenjaka i na Durmitoru i Orjenu. Ti ledenjaci bijahu dugi 6 – 10 km.

Pouzdano se može tvrditi, da bijaše na Balkanskom poluotoku i oledjenih visoravni, koje su bile nalične današnjim „fjeldovima“ Norvežke. Bilo ih u zapadnoj polovini poluotoka. Takav fjeld bijaše visoravan izmedju Bioća, Maglića i Volujaka, zapremajući 50 — 60 km², a središte mu bijaše današnje Volujačko jezero. Čini se, da su i jezera pod Durmitorom bila pod velikim, ali tanjim ledenim pokrivačem.

Sa ovih fjeldova slazili su ledenjaci prama sjeveru i i sjevero-iztoku, riedje drugim pravcem. Prema tomu se može uztvrditi, da bijaše oledba Balkanskoga poluotoka jednostrana, ograničena naročito na spomenute strane.

Prof. Cvijić iznosi na posebnoj tablici tragove onih ledenjaka, koji se utvrdjeni i označuje nam visinu glacijalne snježne linije za pojedine planine ovako:

	Visina glacijalne snježne linije.
Orjen (1895 m. najviši vrh) . . .	1200—1400 m.
Lovčen (1760 m.)	1300 m
Gnjat u Bosni (1806 m.)	1350 „
Veleš u Hercegovini (1970 m.) . .	1350 „
Troglav na granici Bosne i Dalmacije (1913 m.)	1400 „
Šator u Bosni (1873 m.)	1580 „
Širokar u Crnoj gori	1600—1700 „
Prenj u Hercegovini (2102 m.) . .	1680 „
Čvrstnica (2227 m.)	1700—1770 „
Treskavica (2088 m.)	1780 „
Vratnica u Bosni (2107 m.) . . .	1600—1790 „
Moračka planina u Crnoj gori . .	1650—1900 „
Komovi (2490 m,)	1800 ?
Bjelašnica (2063 m.)	1800 „
Durmitor (2558 m.) po morenama izpod Zmijinjeg jezera	1800 „
Volujak s Maglićem (2388 m.) . .	1890—1950 „
Pirin (2680 m.)	2060 „
Rila (2930 m.)	2100 „
Perister (2532 m.)	2150 „
Jakupica (2532 m.)	?
Šar-planina (2510 m.)	? [1]

[1]) Prof. Cvijić označio je ledenjake Balkanskoga poluotoka i tragove njegove oledbe na posebnoj obojenoj karti, koju je dodao svojoj razpravi „Morphologische und glaciale Studien aus Bosnien, der Hercegovina und Montenegro“, o kojoj bijaše već govora u „Prosvjeti“.

Digitized by Google

Iz ovoga pregleda vidi se, da je visina glacijalne snježne linije rasla od zapada prama iztoku. Isto je to i u dinarskom sustavu, a najviša je u primorskim dinarskim planinama: Orjenu, Lovčenu, Gnjatu, Velešu i Troglavu. U ledenoj dobi padala je količina zračnih oborina od zapada prama iztoku kao n. p. danas u Pirenejima i Skandinaviji. Danas je u Norvežkoj visina snježne linije oko 1400 m., dakle skoro ona ista, koja bijaše za glacijalne periode na Lovčenu i drugim nekim vrhovima. Iz toga sliedi, da bijahu i klimski elementi na Balkanskom poluotoku izmedju 42° 3′ i 44° slični onima u Norvežkoj izmedju 60° 30′ i 61° 30′. Prilike su nalične onima, koje bismo dobili, kad bi danas Balkanski poluotok bio oko 18° položen sjevernije.

Na temelju izučavanja glacijalne snježne linije, došlo se do zaključka, da je kotlina Jadranskoga mora postojala već u početku diluvijuma, jer se samo tako mogu protumačiti velike zračne oborine za ledene dobe u zapadnim dielovima Balkanskoga poluotoka. Süs, Najmajer, Mojsisović, iznieli su mnienje, da je sjeverni i plitči dio Jadranskoga mora postao tek za vrieme diluvijuma. Ovomu povladjuje i Penck, iztičući, da su oni dielovi jadranske kotline sjeverno od linije Gargano - Palagruž - Mlet vrlo mladoga postanka, a samo su stari oni dublji dielovi kotline, južno od pomenute linije.

Süs — Najmajerovu teoriju utvrdjuje kosti konja, bisona, jelena, nosoroga, koje su izkopane na otoku Hvaru, zatim kosti preživača, koje su nadjene u južnoj Istriji na školju (otočiću) Canidole piccole i piesak veće rieke sa drugoga školja u južnoj Istriji.

Ove ostanke možemo dovesti u sklad sa glacijalnim faktima, da se iz njih izvede zaključak, da su samo dalmatinski otoci i otočići činili u diluvijumu dio kopna, da se Jadransko more nije prostiralo cielim prostorom današnjih sjevernih mu dielova i da je najveći njegov zapadni dio morao za diluvijuma postojati. More se proširilo za one dobe samo sjeverno prama Istriji, u Kvarerskom zalivu i duž dalmatinske obale do Mleta. Jedino ovi dielovi oko otoka i Istre su postglacijalni, dočim su ostali stariji.[1])

Na Balkanskom poluotoku bile su dvie ili više oledba po planinama. Po dolnjim i gornjim morenama, koje je prof. Cvijić našao na planinama, čini se, da su na Rili bile dvie, a možda i tri glacijalne periode. Sličnih tragova ima i druguda. Gornjih morena ima i na Treskavici n. pr. oko Velikog jezera, a dolnjih ima u Kozjoj Padini na visini od 1470. m.

U Bosni i Hercegovini konstatovao je gornje i dolnje glacijalne tragove Kacer i odredio dvie oledbe: jednu sa snježnom linijom od 1600 m., drugu sa 1100 m.

Na temelju neposrednih tragova mogu se za planine zapadne i iztočne polovine Balkanskoga poluotoka iznesti samo dvie glacijacije ili oledbe. U većim riečnim dolinama nalaze se dvie diluvijalne terase, koje odgovaraju ovim dviema oledbama. Po ovim terasama i drugim znacima nesumnjivo je, da je medju obim oledbama bilo jake erozije.

Terase tako su važne, da se je na njihovu osnovu u Alpama došlo do sigurnog rezultata, da su tamo vladale „četiri“ oledbe. To su takozvane fluvio — glacijalne terase, koje su do sada na Balkanskom poluotoku riedke. Najprije su utvrdjene na Rili, ima ih tri. Najniža je 19. m. iznad rieke Crnog Iskra, a na njoj selo Macara; druga terasa leži 32. m. iznad ove, na kojoj je seosko groblje; treća je isto toliko visoka i vrlo prostrana. Da su te terase u istinu fluvio-glacijalne dokazao je prof. Cvijić u svojoj razpravi „Tragovi starih glečera na Rili.“

U Bosni, Hercegovini i Crnoj gori ima na mnogim mjestima terasnog šljunka, ali se kao fluvio-glacijalni može smatrati samo tamo, gdje je izpod starih ledenjaka n. pr. oko Željeznice na sjevernoj strani Treskavice. Drugčije su terase po svom sastavu, što se vide po drugim dolinama Balkanskoga poluotoka. One su sigurno u svezi sa klimskim kolebanjem za vrieme ledene dobe i po njima se mogu ista utvrditi. Po ovim terasama možda će se moći utvrditi tri glacijalne periode za spomenuti poluotok. Za Alpe je Penck u novije vrieme utvrdio nesumnjivo četiri glacijacije, kako to razlaže u djelu „Die Alpen im Eiszeitalter.“

Na Balkanskom poluotoku te se glacijacije „nisu“ morale razviti.

D. H.

[1]) Osim spomenutih i još nekih drugih životinja, koje su u Dalmaciji izumrle, valja svratiti veliku pozornost i „borealnim tipovima“ Jadranskoga mora, koji su se tamo do danas sačuvali n. pr. vrsta raka Nephrops norvegicus, ali i nekojemu bilju naše flore, naročito pak cirkumpolarnomu. O tomu do sgode više D. H.

Ja sam majka . . .

Napisao **Jan Václav.** Preveo s češkoga **S. Balog.**

Tkalac Sanka bacao pune pregršti suhih ogranaka, gledeći veselo u gusti dim, gdje se je peklo nekoliko razrezanih koruna. Ti ogranci, što su ih on i žena ljeti i jeseni donieli iz občinske i gospodske šume, gorjeli kô slama. Na klupi sjedjele dvije djevojčice. Nožice im bile bose, crvene, gotovo modre. Kratka im odječica sizala tek do koljena.

Jedno se drugom približilo kao vrabci pod krovom, da se malko ugriju. Pokriti su bili nekakvim starim kaputom tako, da su provirivale tek glave. Oči su im bile pune suza.

Mladja se strese, zacvokoće zubima, zahuče na ručice i jedva izusti: — zima . . .

Starija ju malko pokrije i reče:

— No, šuti, Terinko! Dat će Bog i ta će zima proći, a onda ćemo zajedno pasti kozu. Znaš, da je otac rekao da će nam ju kupiti“ . . .

Mladja se od veselja malko nasmije. U glavu joj sune ona misao, na one krajeve, gdje selska djeca pasu biele i šarene koze, da zasluže nekoliko desetaka za svoju odjeću. Tako eto Manča, jedva joj je deset godina. a već je pasla ljetos šest koza. Koliko je puta kući doniela kruha od gospode.

Tkalac je Sanka već nekoliko godina obećavao svojoj djeci, da će im kupiti kozu. Ali to nije niti ljetos išlo. Pred nijednim hlinskim[1]) sajmom nije mogao uštedjeti pet, šešt ili sedam forinti, da im kupi obećanu kozu. A nije imao niti pedalj zemlje, gdje bi što raslo za kozu, čime bi ju preko zime prehranio. Bio je sretan, kad mu je koji seljak iznajmio nekoliko brazda, da si može zasaditi koruna.

A zašto mu i ne bi iznajmio? Svatko je dobro znao, da Sankova pazi na te brazde, kao na oko u glavi. Svaki bi dan ustajala rano, uzela lopatu i grablje, s ceste sve

[1]) Hlinsko je mjesto, gdje sada boravi Jan Václav iz Finberka.

Digitized by Google

pokupila i odniela na oranicu. Svaku je i nesretnu slamku pograbljala.

Koruna nisu imali dosta niti za sebe, a kamo li za kozu; da kupuju za nju, nije bilo nikakvo gospodarstvo. Uzajmiti novaca Sanka nije hotio. A kad bi u obće hotio, tko bi ih dao. Svatko je držao to nekoliko krajcara u džepu veleći, da je ljepše imati ih kod sebe, nego drugom posuditi. Da Sanka dodje, svatko bi mu zatvorio pred nosom vrata. Otkud mi novci?! To bi bio odgovor. A kad bi istom rekao, da treba za kozu, svatko bi mu se u brk nasmijao. On — kozu? Ta nema što dati svojoj ženi i djeci, a rado bi jošte hraniti i kozu. Siromaku je svuda zlo.

Mala je Terinka u duhu već vidjela svoju kozu. Bila je biela, rogovi joj bili malo zavinuti, a pod bradom rasle joj duge vlasi. Smijala se na tu kozu. Brzo baci sa sebe kaput i pridju k ocu:

— Otče, hoćemo li dobiti kozu? — Sanka je upravo uleknuta, a oči zaklopljene. U kutu se je oka sjala suza kao kakav biser. Dječak je spavao.

Majka je rano otišla, pa se jošte ne bijaše vratila. Malo ga je prije tek otac uspavao, pa je sad istom mogao da naloži sobu. Korito je s Bobiškom privukao do kamina i ljuljao ga lievom nogom, da se dječarac ne probudi.

Terezki je već bilo težko sjedjeti pod kaputom. Na zemlji je bilo hladno, a uza to puhao kroz vrata studeni vjetar.

— Zebe, zebe, — uzdahne i pogleda otca.

Sanka podupro glavu i razmišljao. Vani bi zapao snieg skoro do prozora.

Predvečer je svršio bio svoj posao. Već se je pripravljao kako će s njime danas u Hlinsko, da ga proda i da ondje kupi što mu treba. Morao je na žalost poslati ženu. Cielu ga je noć bolio želudac i prsa. Pa zar je i čudo! Već je četrnaest dana radio od ranoga jutra, pa sve dok

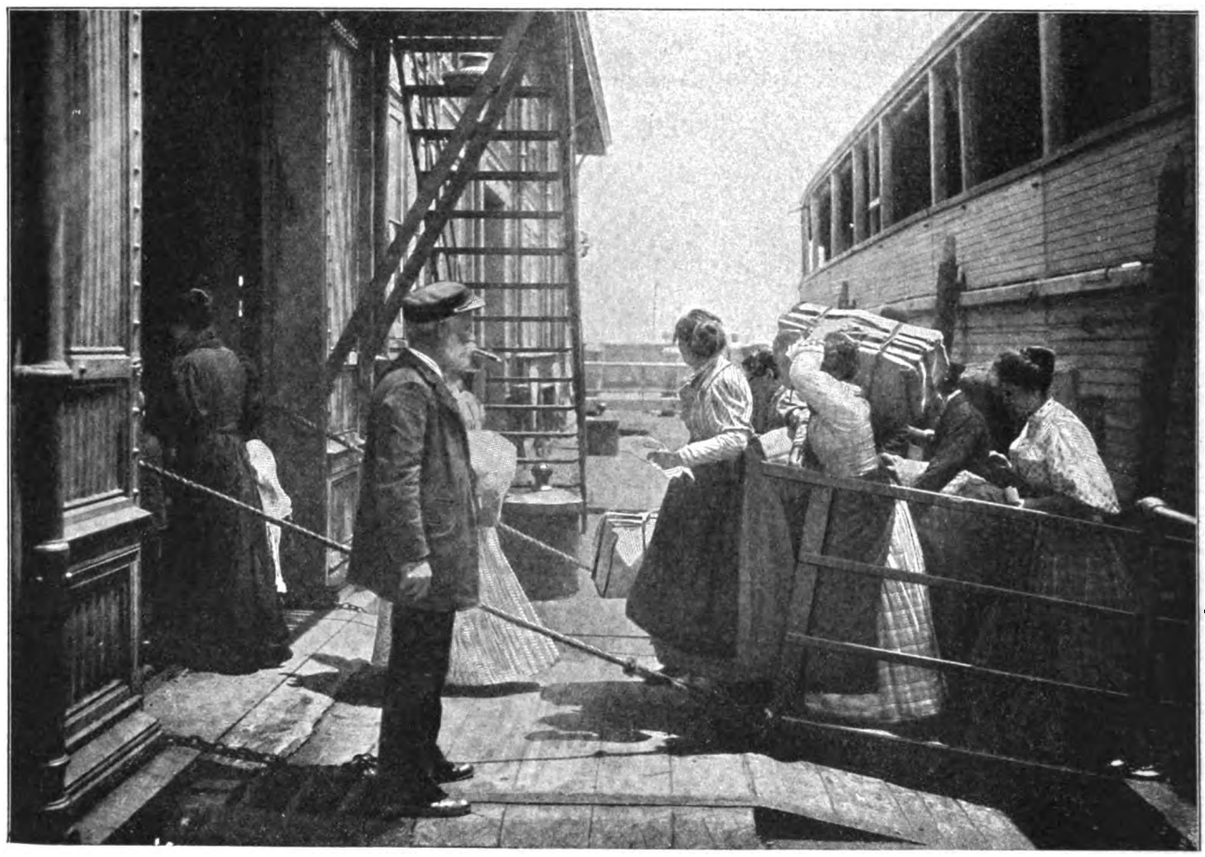

Na putu u Ameriku: Na pragu novoga svieta.

ustao, da metne na oganj nešto suhoga granja. Nije joj hotio uzkratiti veselje i obeća joj. Bilo je to tek na jeziku, ali u duši drugačije. Pa kako bi joj i mogao reći — ne. Ali znao je dobroj da to ne će ići. Zima je duga.

Koruna sve manje i manje, a novaca se ne da uštedjeti. Sve izdao na pogreb svoje majke, koja je otišla na drugi sviet, topliji i ugodniji, gdje se ne mora brinuti, što će u buduće biti . . .

— — — — — — — — — — — — — — — —

Terinka sva sretna, hotjela se je sjesti na klupu, ali otac joj prstom pokaže na zemlju. Posluša ga, pokrije se kaputom i blaženo zaspe. Na zemlji je u koritu ležao njezin brat, koga je djed zvao Bobišek. Ležao je sirota kao Isus u jaslama. Pokrit je bio s perinom, na kojoj su se vidjeli posve slabo plavi i bieli cvjetovi. Pa zar je i čudo, kad se je valjala po zemlji i Bog zna, gdje svuda. Izpod perine virila je njegova glava. Brada mu je bila malena, nešto se je vidjelo. Na večer nije mogao tkati, jer nije imao čime da kupi petrolej. Zlo je s tima tkalcima. Čim dalje tim mi sve gore plaćaju. Ali taj ubogi sviet radi rado i nosi svoju tkaninu, kao deva svoj tovar kroz pustaru, da ih proda tim trgovcima. Misli, dobro je, kad je samo i to.

Tako je radio tkalac Sanka bez odmora četrnaest dana. Već nekoliko dana nije do koruna i nešto malo brašna ništa bilo u kolibici. Soli već nijesu imali od četvrtka, šibice posudjela Sankova od Klineckovih, nekoliko u gostioni i napokon od Vacka. Duhana nije Sanka već nekoliko dana niti vidio. Iz gostione se je stidio posuditi. Tko nema, ne treba ni pušiti. No tješio se je, da će mu žena danas donieti veliki pakl, pa će već biti dobro.

Nekoliko već dana nisu ništa drugo jeli, do korunove juhe. Samo bi za Bobiška sačuvali nekoliko komadića kruha.

Sanki je moglo biti kakovih četrdeset godina. Bio je visoka stasa; obraz mu je bio upao i blied. Oči mutne i

Digitized by Google

ugasle. Kosa duga i riedka, a uši udaljene od glave. Svaku bi se nedjelju brijao s britvom, koja je bila još iz dobe Josipove. Kad bi se obrijao, bio je dosta liep. Često je kašljucao. Bio je radin, — a brinuo se za ženu i djecu kao pravi otac, — da im barem priskrbi što je najvažnije. U ljetu bi ustajao prije, nego što bi sunce izlazilo i tkao, dok god nije sunce zašlo za goru, a po tome bi išao sa ženom i djecom u obližnju šumu na šetnju. Hodio je brzo udišući svježi zrak. Bio je veseo, videći oko sebe svoje. Nikada nije rekao, da mu je taj teret težak. Svakom bi onda otrgnuo nekoliko jagoda i metao djeci u usta, smijući se na njih. Kad bi po tome sjedao na zemlju, svi bi mu pomogli. — Činilo mu se, da nije tkao cieli dan, nego da je ostavio u sebi malo sile i za ono suho granje, koje je trebalo kući nositi. Ubogi tkalac, ta nije ga bilo što vidjeti! Žena ga je sliedila. Ona bi putem trgala travu, da ju onda proda i kupi malo mlieka za djecu, da imadu što večerati.

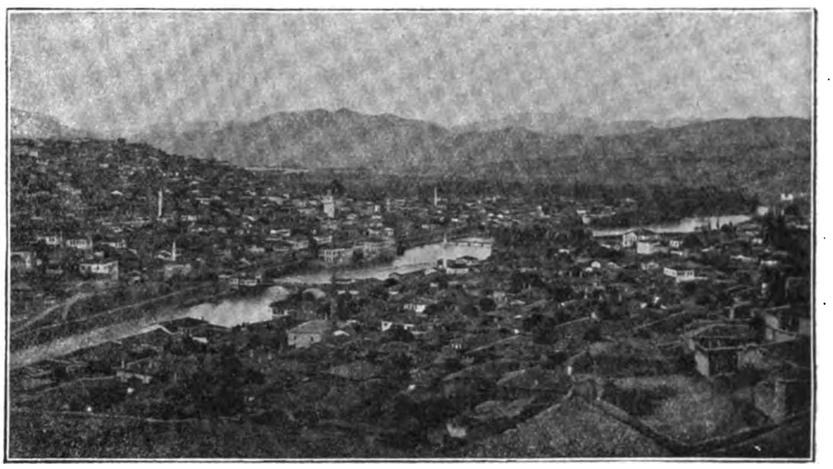

Skoplje.

Sanka i njegova žena radili kao robi. Morali su, ako su hotjeli, da nekako životare u tim hlinskim gorama. Od otca je baštinio tek jednu kolibicu, golu kao dlan. Za tu je morao platiti svakoj sestri po petdesetaču, koja je ciela vriedila jedva sto forinti.

Sad jošte uza sve to morao je primiti i roditelje u stan. Hranu i ostale potrebe nije im sin mogao dati, jer je sam jedva životario. Mislili su stari, da će s pomoću božjom proturati još ovo nekoliko dana. Dok su bili zdravi, još je to nekako išlo. Stara njegovala gospodsku djecu, a stari pleo. Ali, kad je obolio, bilo bogme svakojako. Stara bi tad kradomice išla za njega prositi i doniela, šta mu je bilo trebalo. Hvala Bogu, da se nije dugo patio. Pokopali ga na tihom hlinskom polju. Dok još nije bio mali Bobišek na svietu, išla bi starica od kuće do kuće i čijala udavačam perje. Često bi doniela punu pregršt krajcara tako, da u Sankovoj kući nije bilo gladi. Kad je umrla, bila je već sva nemoćna i gurava; jer, čim dalje, bilo je sve gore, te su joj to već i sin i njegova žena od srca željeli; da se rieši muke i bolova.

Sanki je njegova žena doniela sto forinti. Uštedjela je to služeći u Hlinskom i po drugih dobrih mjestih. U početku imali su tek onu polupanu kolibu. On tkalčio, a ona mu pomagala. Ali kad su se narodila djeca, bio je svemu konac. Sve je gledalo na njegove ruke, koji je sada morao sve to više raditi, da ne bude u kolibi glada, premda ih je uza sve to češće pohodio. Dani bili kratki, tako, da je zaradio tek za ono, što mu je bilo najmučnije, a k tome ga je mnogo stajala bolest i pogreb njegove majke. Nije već mogao kupiti ni ječma ni žita. Za zimu se je malo obskrbio. Da nije na svu sreću obilno urodio korun, morao bi pošteno razbijati glavu, kako će preživotariti . . .

A tek ta nesretna zima! Svud na okolo pao duboki snieg. Nad zapuštenim se selom danomice naganjali gusti snježni oblaci. Iz biele bi doline provirivali tek goli vrhunci stabala. U šumi nije bilo nikakvog zelenila, a grančice stabala žalostno se spuštala k zemlji. Činilo se, kao da ciela šuma plače.

Nigdje ni žive duše. Samo bi se kadkada čulo jato vranâ, kako sjeda na gole vrhunce stabala. Kad su vidjele da je i u selu pao duboki snieg, mislile su da za njih ništa nema, pa bi onda odletjele drugamo. Lietale bi od mjesta do mjesta, ali nigdje ništa.

U subotu je bilo ipak najgore. Kad je stalo svitati, pokupi Sankova predju, da je odnese u Hlinsko.

Cielu je bogu noć gotovo s mužem probolila, davajući mu mrzle obloge na glavu. Već mu je u petak po podne pozlilo tako, da je jedva dotkalčio svoj posao. No opet se je tješio, da će u jutro biti dobro.

Kad je opazio, kako se žena sprema u Hlinsko reče joj:

— Ta što ti, ženo, pada na um? Slušaj samo, kakova je oluja vani. Nikada nisi nosila moj posao u Hlinsko, a ne ćeš ni danas. Za taj bi put morao biti kakav mladi dječak s visokim čizmama, a ne ti, tako mala, kao jarebica. — Sanka se nasmije.

— Samo ti šuti. Pa obući ću tvoje cipele. Po noći stenješ i jaučeš, a sad bi išao u Hlinsko? Ja ću to već nekako proturati.

— Ne Terino, ja te ne pustim! — reče Sanka, gledajući na prozor, da vidi, kako je na polju. — Majko božja! Što ti misliš, ženska glavo? Samo pogledati! Snieg je vani do prozora. Sve je zatrpano!

Žena pristupi k prozoru. Doista je bilo strašno i pomisliti na put. Toliko je željela, da muž dogotovi posao. Znala je, da radi bez odmora; ćutila je njegovu bol i umor; znala je dobro, da mu to i škodi, da je blied, zamišljen, onemogao, ali mu ipak, nije mogla reći da prestane . . . Vidjela je troje djece, kojim se hoće jesti. A što da čini? Kruha nema, soli nema,

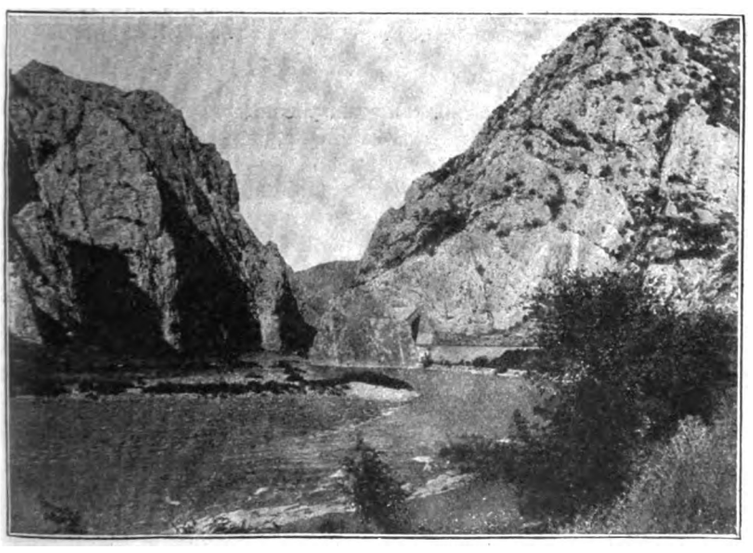

Na putu izmedju Skoplja i Mitrovice.

Digitized by Google

ta nema u kolibi ništa. A sutra je nedjela, dan gospodnji! Mora, ma bilo što mu drago! Ta znala je svu okolicu i zimu već trideset godina. Snieg je sipao sve više i više, zametavajući cestu. Možda će sjutra biti ljepše, ali bilo bi kasno. U nedjelju nitko u Hlinskom ne prima posô, niti izplaćuje. A u ponedjeljak? Ta to bi istom bilo kasno... Djeca bi onemogla, jer već dugo nisu imali ništa toploga u želudcu. Ne, više se to ne može gledati. Mora ići, ta to je njezina zadaća.

Brzo stane slagati sukno.

— Terino, ja ti još jednom kažem, da ne možeš poći. Idem radje sam. —

— Ta mužu, ti ne misliš. Ti si bolestan i onemogao. — Pogleda ga. Bilo joj je težko pri srcu, kad je vidjela. da on i sada misli na kruh i potrebe. Brzo obuče svoj otrcani kožuh.

— Zašto bi bio onemogao — niesam, samo nemoj ti ići! — odgovori joj tihim glasom, kao da je htio dokazati, kako je zbilja onemogao. Ali i ženu je nerado puštao. Pristupi k njoj i potrepta ju po ramenu, — Terinko moja, mila ženo! —

Ali ona je već bila gotova. Svoj svežanj metne na stol i stane ga privezivati za ledja.

— Zar ti ne čuješ? — počne opet Sanka. — Ne idi. Pričekaj do ponedjeljka... Pri takovom vremenu ne možeš...

— Kad ne bi bilo tih — uzdahne žena i pristupi k postelji, gdje je ležao Bobišek. Od njega podje k djevojčicama.

— Tako sada idem — reče i pogleda, smiešeći se na muža, da vidi, da ide rado i da joj nije težko. — Ne mogu gledati tu siročad... Znaš dobro, da sam im majka. Rekavši to, bilo joj je tako težko pri srcu; samo što nije zaplakala...

Sanka ju je dobro razumio i išao za njom, da joj otvori vrata. Ali, kako ih je otvorio, nahrupi snieg u sobu.

— Gospod Bog naprid, a ja za njim! — reče Sankova i podvrne odjeću. Muževe se cipele duboko zarovale u snieg.

Kad je došla na cestu, okrene se jošte jednom i reče: „S Bogom. Budi pripravan na sve! Djeci izpeci nekoliko koruna!"

Za čas je nestalo. Sanka zatvori za njom vrata. Sad je tek ćutio glad i zimu. Legne se k sinu u postelju i stane mu hukati u lice. Mislio je na ženu.

Za to je ona vrieme koracala po sniegu kao mala barčica na uzburkanom moru. Studeni ju vjetar hladio po licu, vitlao njenom odjećom i sipao joj snieg u oči. Morala je navući odjeću na glavu, da ne zaluta i da barem vidi, kamo koraca. Tek što je izašla iz sela, stao vjetar duvati sve jače i jače. Snieg bio svud dubok, a put zatrpan. Išla je smjerom prema križu, koji je stajao na onizkom brežuljku. Na jednom zadje u jarak i zapane do pasa u snieg. S težkom se mukom izkopa. Počelo joj biti toplo, a znoj ju oblio od glave do pete. Molila je onog razapetog Krista, čiji je obraz na onoj limenoj ploči zvonio i tresao se na vjetru, da ju ne zaboravi i da joj bude u pomoći. Kad je došla na brežuljak, bilo je već bolje. Ogledala se na svoje selo, koje je bilo gotovo sniegom zatrpano. Samo su crni prozori provirivali poput očiju iz tog sniega.

Sankova tek uzdahne i podje dalje. Išla je veselije, jer je ovdje na brežuljku bio snieg plitči, a put bolji. Ali gore je opet bilo za kamenitim križem, koji je stajao pred malom šumicom. Tu je opet bio snieg dubok. Pri svakom je koraku uboga žena sustala. Snieg joj unišao u cipele i počeo ju hladiti. Crvenim je svojim rukama grtala snieg izpred sebe, da može ići. Činilo joj se, da propada sve dublje i dublje. Sakupi svu svoju silu, stane grtati snieg sad jednom, a sad opet drugom nogom, ali uzalud. Bila je sva onemogla. Krupne joj kaplje znoja tekle s čela, u duši joj bila slika njene djece; a dvie suze kapnule joj iz oka...

— Moj dobri Bože, zar ne vidiš tu sirotu? Majko božja pomozi!... „Moj Isuse, moj dobri Isuse, zar ću tu poginuti?..."

Vjetar opet jače zafićukao, kao da joj je hotio odgovoriti na njezino pitanje. Snieg sipao, kao iz kabla i padao na nju. Ogledje se okolo sebe, ne bi li koga opazila, da ga zazove u pomoć. Ali nigdje ni žive duše. Izgubi ravnotežje i nagne se napried. Teret ju pritiskao sve više i više k zemlji. Iz zdvojnosti odveže težkom mukom svoj teret. Lice i ruke su joj bile zarovane u snieg. Dugo je kopala oko sebe, dok se je opet digla. Najprije se ogleda na svoj teret. Kako da ga opet digne? Nije bilo druge, nego leći se na ledja i privezati ga o vrat. Ali teret bio je težak kao olovo. Uvidi, da je smalaksala. S čela joj curio znoj. Stidjela se se sama sebe, što je plakala. Kako bi to tek njezin muž podnio?! Hvalila je Boga, što ga nije pustila. Ipak se nekako digne. Sad je išlo bolje, jer je vjetar duvao i nosio snieg s ceste. Ali kad se je doturala do male šumice opet zlo i naopako. Pred njom stajale velike hrpe sniega.

U daljini opazi Hlinsko. Već je vidjela na brežuljku osamljeni župni dvor; vidjela željezničku postaju; vidjela tvornicu s visokim dimnjakom; vidjela općinu; vidjela sve male odrte drvenjare, u kojima prebivaju tkalci. Taj ju je pogled opet osokolio. Vidjela je već u duhu one novce, što će ih dobiti za djelo; tako je liepo već brojila te krajcare; mislila, što će sve kupiti; kako će se onda požuriti kući, da pozdravi svoju dječicu... Misleći tako, gledala je prema Hlinskom. U to je baš na lievoj strani od nje jurio vlak iz Chotebore.

— Bože moj kako je tima ljudima liepo! Sjede tamo u toplom i mašina ih vozi kamo ih je volja. No, no, samo kad imam zdrave noge — odmah se umirila i gledala za vlakom, nad kojim se je vukao gusti dim, kao kakav dugi zmaj.

Razmišljajući tako, izmakne joj se noga, ona se oklizne i padne... Teret ju je još više privlačio. Lice joj se zanuje u snieg, a ona zastenje:

— Isuse, moj Isuse! Jao! Jao!

Oćuti nenadanu bol u glavi. Brzo ju otare i opazi da krvari. Zaplače. Dugo je ležala, ne mogavši se dići. Noge su joj klecale, a cielo se tielo treslo. S čela si otare stisnutu krv i osuši ju pregačom. Sad je istom oćutila bol i umor po cielom tielu. Hotjela je tovar odvezati, ali uzalud... Mislila je, da ju je Bog kaznio, što je zavidjela onim u vlaku... O Bože, Bože! Ta niesam ja tako zlo mislila. Ukrade joj se taj uzdah iz grudi i opet padne na zemlju...

U to je baš išao na saonama jedan seljak iz Chluma,

— Molim vas... ja bi rada... uzmite me na saonice... ne mogu da nosim taj teret...

Seljak stane. Sidje sa saonica i pomogne joj metnuti svežanj na saonice. Odvezao ju upravo do mjesta. Bilo mu je žao, kad ju je vidio kako je umorena i onemogla. Vidio je i njezinu ranu na čelu. Ona mu se liepo zahvali, želeći njemu i njegovoj dječici svako dobro.

Stane pred tkalačkom tvornicom. Strese sa sebe snieg. Srce joj je tuklo. Unidje unutra i skromno pozdravi.

— Danas barem nieste morali doći. Što to koristi, kad vam je posao skroz i skroz mokar. Čekajte vani, dok s vas voda oteče. A po licu ste sva krvava i izgrebena. Br! Tornjajte se! Jošte će mi pozliti! — odgovori joj mladi židov i uzme knjigu u ruke, da Sankovoj zapiše, što je doniela.

Bio je mala stasa, crnih očiju i brkova. Brijao se, ali su mu uza sve to izpod kože provirivali ostanci crnih vlasi tako, da je na oko izgledao crn. Imao je široke hlače, a noge su mu bile kose.

Sankova mu je hotjela nešto da odgovori, ali njegova ju je tvrdoća održala, te mu nije pripoviedila svoj put. Iz kancelarije ode brzo u strojarnu. Tu je lupalo kao u ka-

Digitized by Google

kovom mlinu. Počele ju noge zebsti. Išla je od rabotara do rabotara. Ti su ju tek gledali i sažaljevali.

Za neko ju vrieme pozove jedan mladi tkalac:

— Hodi, gospodin te zove!

Išla je po prstih, ponižena i skromna, jer je u tim Židovima vidjela svoje dobročinitelje, svoje pomagače...

— Hoćete li uzeti posô natrag? — zapita ju grubo Židov.

— Ponizno molim, ne. Niesam ga za to doniela. Jedva sam se s njime dovukla. Sustala sam kao pas... — reče uboga žena primajući novce.

— Pa nije vas nitko k meni poslao, — reče odrješito Židov i metne knjigu na policu medju ostale.

— Nitko me nije poslao — reče Sankova u sebi... — Niesam konj, da bi bez ikakva razloga išla u Hlinsko. Ćutimo i mi siromaci i boli nas sve... — usudila mu se Sankova reći.

— A tko će, molim vas, slušati te vaše jadikovke? Idite samo! — otepe ju crni Židov i pokaže joj vrata.

— Kako im je liepo! — reče Sankova u sebi podje kroz vrata van.

Od umora se skoro potepe. Na ulici duvao oštar vjetar. Ona navuče svoj rubac na lice i podje do kramara. Tu kupi malo brašna, kod mesara komadić mesa; za muža opet nešto duhana, soli i druge potrebe. Kad išla pokraj pekara opazi ondje žute žemlje. Bio je to doduše luksus, ali danas je dala i to od srca rado. Učinilo joj se, da jošte nije svoju djecu tako voljela, kao danas. Samo ih nije niti okusila. — Kad je Bobišek zaplakao, pošle su k prozoru, hukale na zamrznuto staklo, da vide ide li njihova dobra majčica.

Sanka bio već neustrpljiv. Na starom drvenom tornju odbilo već podne. Vidio je, da bi trebalo opet malo naložiti i izpeći djeci nekoliko koruna kao u jutro, kad je majka otišla od kuće. Spopane ga strah, da se nije ženi što dogodilo. Već ju je vidio kako zapada u duboki snieg; već je vidio, kako se komadići kruha kotrljaju po sniegu, a žena bježi za njima. Žao mu je bilo, što ju je i pustio. Premišljavao je već, kako će sve urediti, ako se doista ne vrati. Išao bi nekamo u službu, pa bilo, što bilo! Možda se više i ne vrati; možda ju snieg zamete; možda se smrzne! Sati su se vukli. Gledao je na toranj, ali mu se činilo, da se nikud ne miču. Podje van, da vidi kako je. Snieg je neprestano sipao, a vjetar duvao. Manča je tješila Terinku i malog brata.

Sanka se ne vrati. Podje prema onom križu, koji je stajao na brdašcu. Sad je tek vidio, kako je vani upravo grozno.

Jedva se doturao do križa. Gledao je prema Hlinskom, ali nigdje ni žive duše. Da ide dalje, nije bilo moguće. Vrati se kući. Samo što nije zaplakao. Nije ipak smio ženu pustiti. Što bi bilo, da zapane u sniegu? Tko bi ju izbavio? No, što bilo, da bilo, on joj mora poći u susret. Pogledje na djecu. Prinese dva suha ogranka, razciepa ih, da ne bude djeci zima.

Djeca su ga gledala sva u čudu. On se okrene prema njima i reče:

— Pazite, da se ništa ne dogodi. Ja idem majci u susret.

Obje djevojčice priskoče k otcu:

— Otče mi se bojimo. Kad ćeš se vratiti?

— Brzo, draga djeco! Doniet ću vam jošte nekoliko koruna iz rova, da ne budete gladni.

Podje po korun. Kad je sve uredio, ode. Djeca gledahu za njim.

— Majko, majko! — poviče Terinka i skoči s klupe. Manča podje takodjer k prozoru i opazi ju. Otac joj se smješio i ponese svežanj do kolibe.

— Hvaljen Isus i Marija! — reče Sankova ulazeći u sobu. — On me je ojačio.

Za čas bilo u tkalčevoj sobi veselo. Djeca jela žemlje trčući po sobici. Bobišek bio na majčinom krilu. Sankova nije niti rieči rekla, što je sve putem pretrpila. Gledala je samo na djecu. Radi njih je išla u Hlinsko. Mislila je, da je griehota govoriti o onom, što je s pomoću majke božje sretno prošlo. Nahranivši sina, metne ga na počinak i podje k štednjaku, da pristavi objed. I sama je već hotjela što god zagristi.

Muž ju je samo sažalno gledao. Hotio joj nešto reći videći ranu na čelu, ali se je sjetio: „Ta ja sam majka“... Kad je jošte vidio njeno razbito koljeno, pa kad mu je ona jošte s posmjehom rekla da to nije ništa, reče joj, što mu je bilo na srcu:

— Ja bi takodjer rado bio išao — „no ja sam tek otac.“ — — — — — — — — — — — — — —

Suza mu je kapala s oka, kad je vidjeo, da ga žena razumije.

Na putu u Ameriku.

Oni, koji su se i u nas riešili, da ostave rodjenu grudu, da putuju preko debela mora u daleke i nepoznate krajeve, kreću obično u Bremen. Kada podju sa kolodvora u stari taj njemački grad, ne vide desno i lievo od ceste već svratište do svratišta, gostionu do gostione i pučka noćišta, kamo se svraćaju siromašniji ljudi. Medju ovim sgradama nastanili su se agenti, koji putnike vode i spremaju i do broda u koji će se ukrcati. Kuće u kojima stanuju posve su ispisane, preporučujući svaki sebe, kako najbolje znade i umije. U ovom dielu grada zastupane su malo ne sve narodnosti srednje i iztočne Europe. Uz njemački jezik čuješ češki, uz magjarski slovački i rumunjski, uz poljski i ruski; čitavi je to Babilon, kojega gleda tvoje oko i sluša tvoje uho. Pojedine narodnosti ne odaje samo jezik, već i nošnja. To je šarenilo, koje bi badava tražio i po znatno većim primorskim gradovima.

Sve je živo i veselo, čekajući na parobrod, koji će ih povezti u „obećanu zemlju“, a mnogoga u vrtlog nove biede i nevolje, jer i u toj blaženoj Americi ne padaju pečeni vrebci iz zraka Gdjekoj je pošao liepo opremljen, a na polag se gol povraća; drugi je u zaludo potrošio novac, nada ga prevarila i osiromašen dolazi na svoju grudu, ali ima mnogo i takovih, koji se više ne vraćaju, jer se ne mogu povratiti i tudja ih zemlja pokrije. Putnici su udobrovoljeni, dok obave sve formalnosti, da se napokon ukrcaju. Dapače i onda, kada stupaju pred liečnika da ih ciepi dobre su volje. Tom prilikom izpituju liečnici i zdravlje dotičnoga izseljenika, pak ako je bolježljiv, ne puste kroz mrežu, koja je razapeta, da odviše svieta ne navaljuje. Tko je skinuo košulju, pružio ruku, treba da je snažnih mišica, treba da je krepak i jak, jer ga inače ne puste na daleki put. Poslije ciepljenja kreću izseljenici na kolodvor, da se povezu željeznicom do Bremerhavena.

Ovdje se sve uzbudi. Kovčegom u ruci, na ledjima ili ramenima, djecom na rukama, nastane tišma i stika na sve strane. Stražari imadu pune ruke posla, da taj ljudski čvor razrieše i valja im pripaziti, da se ne dogodi nesreća. Kratko je vrieme, parobrod se već puši, a valja još poći do carinare, treba putnice pregledati kao i zdravstvene svjedočbe.

Najveći dio smjesti se na krovu broda. Izseljenike primaju tu činovnici pa ih onda razmještaju, a svaki želi, da uhvati što sgodnije mjesto. Razne su tu slike i prilike, pak ima i žena ima majka oko koje se je stisnula djeca, buleći zabrinuto u daleko more. I oni se spremiše na daleki put te neustrpljivo čekaju čas, kada će odriešiti parobrod, da zaplovi morem, misleći da će naskoro žena ugledati si muža, a djeca roditelja — hranitelja, koji je odplovio već prije više mjeseca

Mnoga majka sjedi na brodu sa djetetom u naručaju poput madone i mnogo se oko zaustavilo na njezinu zabrinutu licu.

Prolaze dani, prolaze noći, a parobrod reže daleko more, koje se pjeni i bielom pjenom orošeno naglo odmiče. Mnogi veći dio puta prospavaju, da si vožnju prikrate, drugi pripoviedaju, čavrljaju i sanjaju o sreći, koja ih čeka u novoj domovini. I na toj vožnji ima mnogo svjetla, mnogo sjene; ima veselja i radosti; tuge i žalosti. I napokon ugledaju „novi sviet“. Parobrod lagano pri-

Digitized by Google

stane, putnici izseljenici izlaze. Pomaže im se i sborom i tvorom. Kad su izašli na vrata čekaonice, njih kadkada nekoliko stotina, razidju se kao rakova djeca. Sveze su pale, rek bi, da se više ne znadu; svaki ide svojim pravcem, svaki misli samo na sebe. U novome su svietu, u novi će stupiti život.

Australci i Tasmanci.

To su prasjedioci australskoga kopna, otoka Tasmanije i bližnjih nekojih otoka. Malajce i Papuance moramo od Australaca odieliti.

Lubanja je u Astralca visoka i uzka, jabučice visoke, čelo sprieda izbočeno, sgora veoma natražke potisnuto, uši su nešto napred pognute, usta velika i nepravilna oblika, zubi su bieli i liepi, gornji pokrivaju dolnje, kao što se pokrivaju i ustnice, čeljusti su spljoštene, brada malena i natrag potisnuta, koža je zagasite (kao čokolada), u djece svietlije boje, kosa bujna, kao što i brada. Kosa je crna, sjajna, polegla, ili malo kovrčasta. Izparivanje kože od osobita je i oporna vonja. Kosti su tiela fine, skoro krasne, noga bez listanjka. Australci rastu tako brzo, da im se tielo u 10—12 godina podpuno raz-

Turski logor i straže

Kršćanska crkva u okružju Monastir.

vilo, a živu poprečno 50 godina. Spram Evropejca zaostao je Australac i veoma je ograničena duha. Orudje i oružje skroz je primitivno, ali praktično, pak ga rabi osobito vješto i okretno. Sposoban je za svaki rad, nauči lahko tudje jezike, a voli slikarstvu i muzici.

Istina jest, da je Australac na najnižem stepenu; život mu se sastoji u jelu i spavanju, u lovu i gladovanju; za drugi se dan ne brine. U toplijim krajevima zemlje hoda podpuo gol, nu u južnijim hladnijim krajevima zaodiene se u zimi kožom, kojega tobolčara. Svoje vlasi ukrasuje zubima, ribljim kostima, ptičjim perima i repom jedne životinje. U svih je običaj, da šaraju kožu, da se obrezuju i nakazuju. Wankumu t. j. 7—8godišnjem djetetu izbiju prednje zube, a djevojke smiju medju udate žene poći tek onda, kad im je stara koja žena od maloga prsta lieve ruke odgrizla dva zglavka. Australci vode nomadski život bez poljodjelstva i napuštaju kraj, koji su naselili.

Stanovi su Australaca primitivni; zabiju u zemlju dva tri kolca i oblože ih korama. — Ulaz toliko je širok, da se mogu provući dvie osobe. — Nu, ima tamo i bezkućnika. Divljaci, ogrnuti krznom i štićeni drvećem, leže oko vatre, koja se podržava preko dana i noći. U iztočnim krajevima ima i pravih troglodyta t. j. takovih urodjenika, koji živu u špiljama, a ima ih i u dupljima. Kad se sele, pokupe žene svoje siromaštvo, slože na ledja kolibu i gojenče, drugu djecu prihvate za ruke i putuju dalje, stupajući za muževima, koji nose svoje lako oružje.

Australac ne bira jela, on ne izbira, a jede sve, što se dade jesti i nijedno mu jelo nije ogavno. Ne jede sirovo, pa ako se hrana ne izpeče, a ono ju barma opržì. Jedino su mu orudje sjekira i nož, oboje od kamena, prvu zatiče u drven tulac, a oboje nosi u torbi, koju si je spleo od sitnine. Od oružja ima koplje, toljagu i takozvani „Bumerang", a tielo si čuva drvenim štitom.

Polygamija je medju Australcima dozvoljena, nu unatoč tomu ima jedan muž obično jednu, najviše tri žene, a to su naročito poglavice. Australac si bira ženu na stanovito doba, a postupa s njome kao s robkinjom. Ona rodi po troje djece i prosto joj je djete odstraniti ili kod poroda usmrtiti.

Bolesti pripisuju vračima i neprijateljima, a lieče ih raznim travama. Oboli li netko tako opasno, da mu ne ima lieka, ponesu ga na koje podalje mjesto i prepuste sudbini. Starce i djecu unište najvećom hladnokrvnošću. Čini se, da je stvar osobita pieteta, ako mu njegova svojta meso pojede, a kožu, koju su svukli, sobom ponašaju. Pokojnika smjeste sjedečke na tamnim šumskim mjestima, ili sagrade u šumi do 4 m. visoku galeriju, gdje ga prepuste pticama grabilicama.

O vjeri ili vjerovanju ne ima u Australaca ni govora. Vjeruju u vračolije, a boje se nekakvog zloduha, koji se bije i prebiju po dubokim, mračnim šumama. Gdje se je jednom pojavio, tamo ne stupa ničija noga.

Vrhovna je glava poglavica, kojega poslije smrti zamieni najstariji sin, a ne ima li mužkog odvjetka, odaberu poglavicom najjačega i najhrabrijeg. Australac je dobroćudan, nu kad mora, onda je podmukao i osvetljiv; ljubi slobodu i neodvisnost; on je pravi čovjek prirode.

Prvi Englez, koji se je približio Tasmaniji, bijaše pomorski kapetan Furneaux, koji se je odielio za druge Cookove plovitbe i mjeseca ožujka g. 1773. uz obalu Tasmanije plovio. Nije vidio urodjenika, ma brojne vatre, koje su uz obalu gorjele svjedočile mu, da je kraj napučen. Prve urodjenike vidio je Cook 26. siečnja 1777., te ih opisuje kao ljude srednjega uzrasta; mužkarci su 1,60 m., ženske 1,50 visoke. Koža im bijaše tamno-zagasite boje, nalikujući boji čokolade, a kadkada bijaše malone crna. Osobite su im vlasi; dok su

Bugarka iz Macedonije.

Digitized by Google

Ljubomir Živković
ministar pravosudja.

kratke, su vunaste, a kad su duge nalikuju uvojcima. — Kad ih bojadišu u žuto, oponašaju snopić crvenih rojta, te im vise preko lica i ramena. Brada bijaše riedka, oči sitne i duboke, nosnice velike i široke, dolnja je čeljust iztaknuta.

Godine 1804. zaposjela je otok Englezka, nazvan Tasmanija po nizozemsko-indijskom guber-

Jovan Avakumović
ministar-predsjednik.

natoru Tasmanu, od kojega potiču prvi podatci o Australiji iz g. 1642. Englezka započela je sa naseljivanjem iz Novog užnog Walesa, podignuv u Besdownu postaju za vojničtvo i kažnjenike. Godine 1804. došlo je do prvoga okršaja izmedju naseljenika i urodjenika, kao obično usljed „nesporazumka“ (!?). Do stotinu

Pukovnik Aleksander Mašin
ministar gradjevina.

1. Kralj Aleksander. 2. Kraljica Draga. 3. Dvorska gospodja gdjica. Petronijević. 4. Pobočnik Mihael Naumović. 5. General Božidar Janković. 6. General Cincar Marković. 7. Major dr. Veličković, I. tjelesni liečnik kraljev. 8. Simić, bivši ministar-predsjednik. 9. Dr. Petronijević, kraljev tajnik. 10. Pukovnik Kumrić, II. tjelesni liečnik kraljev. 11. Nikodem Lunjevica, kraljičin brat. 12. Major Vojslav Blaznovac, pobočnik i nečak kraljev. 13. Podpukovnik M. Nikolajević, dvorski maršal. 14. General Lazar Petrović, pobočnik kraljev.

Kralj Aleksander i kraljica Draga s pratnjom.

Digitized by Google

mužkaraca, žena i djece bijaše u lovu na klokane. Spuštali su se niz jedan brežuljak prama koloniji, nu naseljenici skočili na noge, pograbili oružje, od kojega je mnogi pao. Od sada je započelo proti Tasmancima vojevanje i ubijanje, koje je u englezkoj poviesti zabilježeno crnim slovim, akoprem si Englezka kao „brižna majka" (?) malo zato glavu tare. Vlada htjela je preko otoka povući kordon, koji bi ih posve odielio od naseljenika i potisnuo natražke, nu Tasmanci ne bijahu time zadovoljni, te se nisu dali uhvatiti, već poznavajući otok, umakoše sretno, akoprem su u lov krenuli i vojnici i gradjanstvo. Ovaj lov stojao je Englezku do 30.000 funti šterlinga, a uloviše samo jednoga urodjenika. Progonstva smanjila su broj Tasmanaca po malo na 300 duša. Što nije polučila vlada, polučio je bjelac August Robinson, koji im se liepim načinom znao približiti, nagovoriti ih i za tri se godine podvrgoše englezkomu gospodstvu. Bilo ih je 200, kad su morali ostaviti svoju grudu, pak se preseliti na jedan otok. Ovdje su ih Englezi hranili, odievali, uzgajali, nu oni su unatoč tomu pogibali, jer su izgubili svoju „slobodu." Godine 1847. bilo ih još 44, g. 1860. samo još 16, a g. 1869. umro je zadnji Tasmanac William Lanney (kako su ga zvali Englezi); g. 1876. umre žena mu Truganina, kojom je izumrlo pleme Tasmanaca.

Za Cookove dobe bojadisali su Tasmanci vlasi u crveno, nosili su na rukama grivne, urese u nosu, pa još od školjaka, zubi i kosti i bijahu podpuno goli. Nisu se bavili ni stočarstvom, ni poljodjelstvom, dapače nisu ni psa poznavali. Oružje im bijaše dugačko kopje. Hranili su se šumskim plodinama, školjkama i ribama. Razpadali su se u više plemena, koja su govorila raznim narječjima. Krvoločni ne bijahu, dok ih nisu na to prisilili Englezi. Muž bijaše lovac, dočim je sve ostale poslove obavljala žena.

O Tasmancima sačuvale su se slike i fotografije, sačuvali se razni predmeti po etnografskim muzejima, nu propao je jezik, koji da bijaše mekan i milozvučan. Služili su se u govoru prispodobama n. pr. kao kamen (tvrd), kao mjesec (naime okrugao).

Od onoga dana, kada je Englez stupio i na australsko kopno, a bilo je to g. 1788., kad je ustrojena kod Pont Jacksona prva postaja za kažnjenike, zaprietila je Australcima pogibelj njihovu obstanku. Ne ima u englezkoj povjesti kolonizacije gadnije i crnije stranice no što je ona, koja opisuje postupak Engleza protiv Australaca. Za njihova dolazka bijaše u Australiji do 150.000 duša, što nije ni čudo, kada su Englezi zaokupili najbolja zemljišta, a malone uništili klokana, od kojega su urodjenici ponajveć živjeli. Civilizacijom došlo je sve zlo na Australce i uvukla se sušica, ospice i kužne bolesti, pak i samo odielo nije urodjenicima prijalo, jer mu kao „sinci prirode" nisu obikli i nastale razne bolesti od prehlade. Godine 1851. cienili su pučanstvo Australije na 155.000 duša, nu do g. 1893. bilo ih samo 30.000 do 40.000. Pučanstvo počelo rapidno padati, niti su tu pomogle odluke vlade, niti družtvo za „zaštitu urodjenika," niti onih 200.000 funti šterlinga, što je vlada potrošila. U okolini Adelaide podignula je vlada škole, ali pleme, koje je tamo živjelo, nestalo je sa lica zemlje. Doplovi li koj Evropejac u Australiju brodom u poznat mu kraj i pita li za svoje stare znance i prijatelje, pita li za otca, majku, braću, sestre, odgovaraju mu u kratko: „Mrtvi su, mrtvi, — svi mrtvi!" —c.

KRONIKA.

— **Nemiri u Macedoniji.** Neprestance se javljaju viesti, da je porti pošlo za rukom učiniti mir u Macedoniji, ali opet se s druge strane te viesti oprovrgavaju. Svakako se ne će macedonsko pitanje prije maknuti s dnevnoga reda, dok se ne dostanu tamošnji žitelji ustavne slobode. Mi, znajući kako zanimaju naše čitatelje prilike macedonske, donosimo i opet nekoliko slika iz onih krajeva. Macedonija, zapremajući zavalje Vardarevo i donekle Strumino s jednim kotlinastim dielom Stare Srbije, ističe se velikom plodnošću tla, u kojem ima i mnogo koristnih ruda. Kotlinasti predjeli Drama, Aeres, Monastir, Moglena, Telovo i Kosovo polje imadu plodno tlo. Gotovo sva trgovina Macedonije stiče se u Solunu, koji je prirodni glavni grad za čitavu Macedoniju. Dolina Vardara, kojom teče danas željeznica, spajajući Staru Srbiju do Mitrovice tiesno sa Solunom, prirodna je žila kucavica Macedonije. Naše slike prikazuju cestu izmedju Skoplja i Mitrovice, Skoplje, Turski logor i straže, kršćansku crkvu u okružju Monastir i Bugarku iz Macedonije.

Skoplje (turski Üsküb) ima preko 24.000 stanovnika. U tom se je mjestu car Dušan Silni g. 1346. krunio za cara srbskoga i grčkoga. Monastir (Bitolj) ima 50.000 stanovnika, a glavno je mjesto velike dolinske zavale, znameniti je medjašnji grad prema Arbaniji i često spominjan u narodnoj pjesmi.

— **Dogodjaji u Srbiji.** Donosimo u ovom broju šest slika, koje nas spominju na nedavne dogodjaje u Srbiji. Na samo Tielovo ove godine, prenerazila je čitavi sviet užasna viest iz Beograda, da su u noći oko dva do četiri sata konakom, sjedištem srbske kraljevske porodice, zavladali častnici srbske vojske i umorili kralja Aleksandra, kraljicu Dragu i sve, što im se je stavilo na put. Umoren je i ministar-predsjednik Cincar Marković, umorena su i braća kraljičina Nikodem i Nikola Lunjevica. Na čelu urotnika bili su medju ostalima Naumović, Mišić i Mašin, šogor kraljičin. Tako se je svršila tragedija kuće Obrenovića, koji su ju svojim životom i sami donekle pospješili. Umjesto kralja Aleksandra, kojim izumire kuća Obrenovića, izabran je narodnom skupštinom za kralja Petar Karagjorgjević, koji si je dao ime Petar I.

Novi kralj stigao je već u Beograd, te je nastupio svoje priestolje. Dočekaše ga oduševljeno. Unuk Karagjorgjević poslie 45 godina progonstva, vratio se je u Srbiju i narod stavlja u njega nadu svoga preporoda. Dne 25. lipnja o. g. položio je Petar I. zakletvu na novi ustav u prisutnosti narodnoga predstavničtva u zgradi narodne skupštine. Svi biogradski listovi u srdačnim člancima pozdraviše novoga kralja.

KNJIŽEVNOST.

— **Ave Maris Stella.** Pod tim naslovom izašla je knjižica pisana talijanskim jezikom, kojoj najglavniju sadržinu pokazuje sam naslov t. j. poglavita sadržina njena, namienjena je Majci božjoj. Može se reći, da je knjižica, koju je sastavio vrstan poznavalac bogate talijanske literature, lektor talijanskoga jezika na našem sveučilištu Vjekoslav Manzoni, prava: „Antologija mariana." Izabravši ponajbolje stvari iz novije talijanske literature bilo u stihovima, bilo u prozi, sastavio ih je u liepu cjelinu, te popratio veoma toplim i nježnim uvodom. Knjižica nas upoznaje s proizvodima najglasovitijih novijih katoličkih književnika talijanskih. Imade tu članaka Augusta Contia, Alfanija, Del Corone, Puccipa, Zampina i dr. Kako je sav čisti dobitak namienjen popravku svetišta Majke Božje trsatske, to se ljubiteljima talijanskoga štiva, napose pak mladeži našoj, koja uči talijanski jezik liepa ova knjižica najtoplije preporuča. Ciena joj je 25 novč., a dobiva se u tiskari Antuna Scholza u Zagrebu.

— **Knjige Matice slovenske za god. 1902.** Zbornik znanstvenih in poučnih spisov. IV. zvezek. Uredil L. Pintar. Vel. 8° str. 239 ciena 1 K. 60 fil. — U zborniku priobćuje Matica slovenska znanstvene razprave, a pazi, da budu pisane i za šire občinstvo. Ovaj se svezak odlikuje od ostalih po tom, što ima u njem više priloga za proučavanje slovenske književnosti. Tu je na prvom redu razprava Ivana Prijatelja: „Psihologični paralelizam s posebnim ozirom na motiv slovenske narodne pesmi." Čovjek prima slike iz vanjskoga svieta, kojima je mjerilo on sam. On daje često predmetima vanjske prirode čovječje atribute. Takovi predmeti su osobito životinje, biline, sunce, vjetar, potok, vatra — organski i neorganski sviet živi u čovjeku. Taj pogled na sviet zove se animističan, a javlja se najviše u pjesničkim tvorevinama. Obzirom na pjesnički stil zove ga Aleksandar Veselovskij psihološkim paralelizmom, jer stavlja čovjek svoje razpoloženje, proces svoje duše pararelno sličnim procesima u prirodi. Poezija dobiva odtuda svoju plastiku, pokrajina čovječji sadržaj. Konture biljka u mraku slične su živim osobama, pa nalazimo osobito u narodnim pjesmama, da se čovjek često prometne u biljku ili drvo. Pisac tumači zatim primjer psihološkog paralelizma u slovenskoj narodnoj pjesmi kod motiva o dvim biljkama (ruži i liljanu), što izrastu iz groba dviju ljubećih se osoba, te se onda nad njima spoje. Pisac zanimljivo prispodablja slovensku narodnu pjesmu sa narodnim pjesmama drugih evropskih naroda, koje dobro poznaje, pa zaključuje, da su Slovenci taj motiv dobili od Niemaca. - Za poznavanje slovenskog pjesničkog prvaka Prešerna, dobro će doći literarna studija Pavla Grošelja: Prešern in Petrarka. Nema dvojbe, da se je Prešern mnogo ugledao u Petrarku, pa je pisac povukao zanimljivu paralelu izmedju ova dva velikana, te ih prispodobio najprije kao filozofe, onda kao sinove dvaju naroda, a zatim kao ljude. Prispodabljajuć potanko njihove poezije, zaključuje pisac sliedeće: „Petrarka je kot oče humanizma pripomogel staroklasiški umetnosti na noge, služeč tej umetnosti je pomagal uvesti iz literature pregnani narodni jezik nazaj v literaturo, v človeku je zopet vzbudil moč poedinca, deloval je za prosveto svoje dobe kot kritik, filozof in pesnik in bil neutrudno delaven na povišanju svoje domovine. Prešern je ščitil samostalnost in razvoj slovenskega narečja proti ilirizmu, ne radi pretesnega obzorja po slovanstvo, ampak ker je bil prepričan o neuresničljivosti te ideje, podelil je Slovencem moderno liriko v obliki in vsebini, ustvaril nam je Slovencem krepek, dovršen, naroden jezik, da ga še do današnjega dne ni nihče prekosil — skratka — priboril si je toliko zaslug, da pomeni njegovo ime v slovenski kulturni povestnici novo epoho."

Ivan Subić opisao je život i djelovanje dr. Josipa Štefana, koji je bio uz Miklošića svakako jedan od najodličnijih članova bečkoga sveučilišta. Štefan rodio se 24. ožujka 1835. kod sv. Petra blizu Cjelovca, a umro je u Beču 7. siečnja 1893. On je u mladjim danima slovenski pjevao i dopisivao u slovenske listove, a kasnije napisao je preko pedeset znanstvenih razprava i bio fizik na glasu. O djelovanju tog slavnog muža dosada se još premalo medju Slovencima znalo. Zanimljiv prilog k povjesti slovenske književnosti je crtica Petra Bohinjca: Semeniška slovenska knjižnica, koja se osnovala god. 1840. te imala znatnih zasluga za razvoj slovenske književnosti. Vriedno je spomena to, da se to družtvo osnovalo pod hrvatskim imenom „slavo-ilirsko družtvo," koje je do god. 1845. sve za-

Digitized by Google

pisnike i račune sastavljalo na hrvatskom jeziku, a to za to, jer su glavni osnivači Lovro Pintar i Luka Jeran došli sa karlovačke gimnazije i donesli odanle ilirskog duha. Družtvo je bilo u tiesnom savezu sa jedinim tada slovenskim listom „Novicama," koji je znatno podupiralo. Knjižnica broji danas preko 6000 djela. Najbolji poznavalac Prešerna L. Pintar priobćuje pod naslovom: „Književne drobtinice" nekoliko reminiscenca i sličnosti, što ih imaju Prešernove pjesme s djelima starih klasika i nekih romantika, a isto tako prispodablja i slovenske narodne pjesme, u kojim ima reminiscenca iz srbskih i hrvatskih, a još više iz njemačkih narodnih pjesama. Kod toga ocjenjuje i prievod slov. narodnih pjesama, što ga je izdao god. 1850. poznati njem. pjesnik Anastazij Grün pod naslovom: „Volkslieder aus Krain" te dokazuje, da je taj prievod dosta loš.

Ivan Prijatelj objavljuje „Dvoje Prešernovih pisem," do sada jošte ne priobćenih, što ih je našao u zagrebačkoj sveučilištnoj knjižnici. Tu je imao pisac zgode, da progovori nešto više o zaslužnom djelovanju vrlog slovenskog rodoljuba Andrije Smole-a, koji je već god. 1840. htio da izdaje politički časopis: „Ilirske Novice" sa literarnim prilogom: „Ilirski Merkur." Zgodno tumači i Prešernove razloge proti ilirizmu. Pod naslovom: „Iz pozabljenih rokopisov" priobćio je L. Pintar šest pjesama vršnjaka Vodnikova Ivan Nep. Primica, profesora slovenštine na gradačkom liceju, što su većim dielom prievodi Collinovih pjesama. Prof. Ivana Steklasa opisao je život i djelovanje karlovačkog generala Franje Karla Turjaškoga (1660—1713.), pa je u tom opisu spomenuo i turske vojne, borbu grada Senja za svoja prava i uredjenje Like i Krbave. Popularan je opis Dragutina Wengera: „Pravosodstvo nekdaj in sedaj," u kojem on pokazuje, kako je pravosudje tečajem viekova napredovalo. Za razvoj i napredak grada Ljubljane zanimljive su E. Laha statističke: „Crtice o ljubljanskem ljudskem štetju," koje pokazuju, koliko je Ljubljana u desetgodištu 1890—1900. napredovala. God. 1900. brojila je Ljubljana 36.547 stanovnika, od tih je bilo 29.732 Slovenaca, 5423 Niemaca i 445 drugih narodnosti. Slovenci su u deset godina za 2% napredovali, a Niemci isto toliko nazadovali. Na svršetku je jošte točno sastavljena Bibliografija slovenska od 1. siečnja do 31. prosinca 1901. Bilo bi vrieme, da se i kod nas na bibliografiju misli, pa da se i kod nas svake godine priobćuju sva književna izdanja. Zbornik Matice slovenske vrlo je liepo uredjivan i pomno sastavljen, pa će Slovencima, koji nemaju znanstvenog zavoda kao što je naša akademija, mnogo koristiti. — (Sliedi.) Janko Barlè.

UMJETNOST.

— **Giuliano B.: Povratak.** Žalostan li je taj povratak Izašla je od otčinske kuće puna nada i radosti. Gledala je veselim očima u svietlu budućnost, povjerivši cielo svoje biće čovjeku, koji ju je sramotno izdao i prevario. Ostavljena vraća se kući. Bože kolike li sramote, koliko pregora, koliko očaja imat će još da podnese . . .

— **Seifert Alfred: Kupite cvieća!** Fioraje, prodavačice cvieća, u svim su velikim gradovima nešto obična. Kad čovjek luta ulicama talijanskim, često ga sastane tanki, srebrni glasić: „Kupite cvieća, kupite cvieća!" Pa tko da tom glasiću odoli?

— **Simoni G.: Svečanost Bajrama.** Krasna slika u današnjem broju prenosi nas u iztočnjački sviet. Bajram je ime dvaju velikih blagdana islamskih. Prva svečanost bajrama, koju Arapi zovu Id-ul-fitr, dolazi neposredno iza velikoga posta ramazana, te se svetkuje 1. dan mjeseca šavala. 70 dana iza toga slavi se drugi bajram, veliki bajram, koji turci nazivlju Kurban. Svetkuje se 10. dan mjeseca silhidža, za vrieme hodočašća u Meku na uspomenu Abrahamove žrtve. Po nazoru braće muslima, nije se ta žrtva zbila u Jerusolimu već u Kaabi u Meki. Na dan velikoga bajrama mora svaki muslim zaklati neku žrtvu, najvećma janje. Osobito svečano obavlja se bajram u Carigradu. Taj dan svečano ulazi sultan u džamiju.

ZEMLJOPIS.

— **Slike iz „Senjske drage".** Od svih draga, što ih u Hrvatskom primorju ima, najzanimljivija i najvažnija u svakom je pogledu „Senjska draga." Od Senja pa sve do blizu Sv. Križa Senjska je draga jedna duboka brazda, a „Gornja draga" od Sv. Križa sve do „Vratnika" jest ko kakovo kratersko zavalje. Svoj postanak zahvaljuje Senjska draga jamačno vulkanizmu. Debele naslage vapnenca, izbočene u vis, pukle su, a zub vremena, žega, studen, vjetar i voda (možda i glečeri u koje ledeno doba) izrovale i stvorile su današnju Senjsku dragu.

Naša slika pokazuje Senjsku dragu sa „Nehaja" t. j. od zazada u svom čarobnom sjaju proljetnog primorskog sunca! Daleko otraga vidi se (na lievu ruku od gledaoca) brdo Veljun sa „Orlovim gniezdom" (grede i pećina), a malo dalje, ravno u sredini „Vratnik" — vrata, koja iz zaledja kroz Senjsku dragu dole k moru u Senj vode. Prvo brdo na desno, što se sa Nehaja vidi, jest „Trbušnjak," svakako karakteristično ime za jedno brdo.

POLITIKA.

— **Narodna imovina nekojih zemalja.** Razni pisci računaju imovinu u milijunama kruna i prema tomu iznosi ona u

Saveznim državama	323.300	milijuna	kruna
Englezkoj	243.000	„	„
Francezkoj	215 000	„	„
Pruskoj	147.000	„	„
Austriji	60.000	„	„
Italiji	52.000	„	„
Ugarskoj	31.100	„	„
Holandiji	22.850	„	„
Wirtemberžkoj	10.600	„	„
Švedskoj	7.900	„	„

ASTRONOMIJA.

— **Zamršeni planetni sastavi.** Poznata polarna zviezda, gledana sa zemlje, čini nam se jednovita, nu u istinu je složena od triju zviezda, koje imadu valjda svoje planete, trabante i mjesece. Polarna zviezda odaje promienljivu brzinu, koja se svakoga četvrtoga dana ponavlja. Odtuda zaključuju zvjezdari da ima pratioca, kojim se kreće oko zajedničkoga težišta. Za gibanja ovoga zviezdja opaža se veoma lagana promjena, koja daje naslućivati i treću zviezdu. Misli se, da vidljiva zviezda svojim nevidljivim pratiocem obilazi treće nebesko tielo čemu treba 15 godina, U hipu provali 6 km. i po tome bi premjer potonje iznosio najmanje tri puta toliko, koliko onaj zemlje.

Naličnі, ali još zamršeniji sistem krije se u srednjoj zviezdi onih triju nebeskih tjelesa, od kojih je složen rep velikoga medjeda. Arabski zvjezdari zovu ju Mizar, a bijaše odavna glasovita jer su na njoj izkušavali jakost vida. On stvara čudnovati i veličanstveni sunčani sistem, složen od dviju sunca, koja su razmaknuta toliko, koliko Merkur od sunca, a okrenu se za 20 i ½ dana oko zajedničkog težišta. U mnogo većem razmaku kreće se oko njih „treće" sunce, prošav svoju putanju za nekoliko tisuću godina, dočim četvrto sunce treba k tomu 100.000 godina.

RIBARSTVO.

— **Kako se u Primorju love glavonožice.** Tko je bio u našem Primorju i posjetio grad Rieku, išao je jamačno do riječke ribarnice, pak je sigurno tamo opazio u košarama na prodaju, male sipice, lignjiće i hobotnice. Ako je tamo popostao, mogao je vidjeti kako naši Riječani dolaze k onim košarama, te kupuju sipice i lignjiće, a vanjski radnički sviet jagmi se za hobotnicama. Male sipice i lignje kupuju gospoda pak od njih priredjuju izvrstni rizoto ili ih frigaju na ulju. Radnički sviet kupuje hobotnice ili mrkače pak od njih pripravlja „brodit" u koji umaće palentu, svoju svakidanju hranu. Za osobito velike lignje plaćaju gospoda za 1 kg. i po 2 kr. 40 f. Početkom proljeća počne se ribariti na sipe. Ove se hvataju „pod svieću" na „sipnjak". Čim nastanu s proljeća tihe i mirne a mračne noći, spreme ribari u malu ladjicu na sitno razciepana smrekovog drva, a na provi (nosu) od ladjice pričvrste „svjetlilo" (spravu sličnu rostilju.) Čim se smrači, zaveslaju ribari tamo gdje je morsko tlo pokriveno algama. Čim su tamo došli, zapale drva na svjetilu; jedan čovjek loži, drugi gleda pomnjivo u dno morsko da opazi sipu, a treći vesla uz dva vesla i vozi ladjicom onamo, kamo mu to zapovieda „svjećar". Netom ribar opazi, na dnu morskom sipu (Sepia; Tintenfisch) tuče ju ostvama i iztegne na vilicama u ladjicu. Ostvi su ribarska sprava od kovanog željeza slična vilici, koje imadu 7 do 9 zubi, nataknute su na jelovu tanku motku, dugu 6 do 8 m.

Ako ribarima posluži pogodno vrieme i sreća znadu oni nahvatati velikih sipa po više košara, pak ih onda u ribarnici prodavaju obično 40 do 60 filira po kg.

Drugi način ribarenja na sipe je veoma zanimljiv i zabavan. Ribar si izdjela od lipovine drvenu sipu, kojoj tielo namaže crnom a crte, bielom bojom. Mjesto očiju utakne ovoj drvenoj sipi, koja se zove u našem primorju „sipnjak", okrugle komadiće zrcala. Na kraju tog drvenog modela izvrta svrdrićem luknjicu kroz koju provuče tanku uzicu dugu 3 do 4 m. Za punog mjeseca kad je nebo vedro, a more mirno, divota je sjesti u malenu ladjicu, u kojoj za ovu vrst ribarenja nisu potrebite, nego dvie osobe. Jedna, koja sjedi na krmi i gleda pazljivo na sipnjak, što plovi straga ladjice privezan na uzici, a druga, koja lagano vesla i upravlja ladjicom. Morsko dno znade biti zaraslo morskim algama (resinama), koje svojim oblikom oponašaju zelenu ili šaroliku livadu. Tu je prava postojbina sipama. Mala ladjica vozi tihano a vozač ne pravi nit najmanje štropota, dapače obojica šute i ne progovore glasno nit jedne rieči. Čim je sipa opazila, gdje po površini mora pliva sipnjak, zaleti se iz dna morskoga napram njemu. Kad to ribar opazi, zahvati sipu mrežastom vrećom (šicom) koja je pričvršćena na tanku jelovu motku, dugu do 5 m. Kada sipu, takne rukom, pusti iz sebe crnu tekućinu, kojim znade čestokrat ribare poštrcati. Kada se sipa čisti izvade iz nje jedinu kost, koju zovu „sipja kost". Kad je oprana i suha, bude biela kao snieg. Koji imadu sitne i krupne stoke spremaju tu kost za slučaj, ako im se blago razboli od mrene na očima. Sipja kost u tučnjaka na fino se iztuče i bolnomu blažćetu siplje u oči.

Digitized by Google

Ribarenje na hobotnice traje u našem Primorju od početka proljeća do kasne jeseni. Malene mrkače hvataju Cozotti svojim braganjama, a velike hobotnice love ostvima i na „vabac.“ Hobotnice se zadržavaju na tlu klisurastom, koje obiluje velikim luknjama i jamama. Na hobotnice obično se ribari rano sjutra, kad je more mirno i tiho. Ribari uzmu u ladjicu po više komada ostvi, u jednom kabliću gašenog vapna, u drugom okruglog žalnog kamenja velikog kao kokošja jaja, a u jednoj posudici maslinova ulja. Ova vrst ribarenja zove se „iskanje,“ jer se upravo mora tražiti postojbina hobotnice. Na tom ribarenju mogu biti tri, a i više ribara. Jedan na krmi vesla, a drugi pomno gledaju u morsko dno. Da mogu na dnu morskom jasnije vidjeti pojedine predmete, omažu ribari uljem jajasto bielo kamenje i spuštaju ga u more, jer usljed iskranja ulja, bolje vide dno morsko. Čim ribar zapazi hobotnicu, javi to veslaču, da ladjicu zaustavi. Kad je dobro promotrio položaj, nabaci se ostvama na nju, te ju iztegne nabodjenu u ladjicu. Dogadja se, da se hobotnica sakrije u rupu. Da iz rupe izadje nataknu ribari na ostvi grudu gašena vapna, pak ga raztope i razbiele more na rupi. Hobotnica ne trpi vapna, pak se izvuče iz rupe na čistinu i onda ju ribar ostvima utuče. Ako ribari ne mogu radi dubokog morskog dna doseći hobotnice ostvima, onda se posluže spravom, koju zovu „vabac,“ Vabac je sličan gružilu, on je valjkast, od olova i dug do 15 cm. Oko ovog valjkastog olova zakvačeni su tanki nakrivljeni čavlići. Ribar drži u ruci uzicu i mirno čeka, dok ne ućuti trzanje, a to je znak, da je hobotnica svojim tracima sjela na vabac. Sada ju izvuče iz dubine morske u svoju ladjicu. Kad ribari ne mogu svježe hobotnice prodati, onda ju na suncu osuše i tako osušenu spreme za zimu, pak ju na razni način za jelo priredjuju.

Kralj srbski Petar I. Karagjorgjević.

Lignji (Loligo), koje naši ribari love u mreže „trate,“ nisu tako veliki kao oni, što se love na „lignjaru.“

Lignjara je povraz od jake uzice, na kraju tankom olovnom motkom, dug 15—17 cm. Ovu motka obšije se debelim, pamučnim platnom, od kojeg se prave jedra za brodove. Oko ove sprave prišiju se velike udice, a na zadnju pričvrsti se biela pamučna vrpca, duga do 20 cm. Ribarit se počme na lignjaru mjeseca studena i prosinca i to za mirna vremena pri sjaju mjesečine. Dovoljno je, da su kod toga ribarenja tri ribara. Dvojica veslaju uz obalu morsku, jedan sjedi na krmi ladjice, spustiv u more lignjaru. Ribar drži povraz u ruci, te ga na mahove sad potеže, sad spušta. Kad ribar po trzanju osjeti, da se je liganj svojim tracima uhvatio za lignjaru, zapovjedi veslačima, da prestanu veslati. Ribar lagano potеže uhvaćena lignja k ladjici i kad ga pod krmu ladjice dovukao, uhvati ga drugi ribar u šic, pak ga smijući donese u sredinu ladjice. Ako ribarima posluži sreća, znadu oni za nekoliko sati zaslužiti za ovu gospodsku i plemenitu ribu liep novac.[1])

M. Š.

GOSPODARSTVO.

— **Gojitba jagoda u Parizu.** Voćarstvo i povrćarstvo cvate u okolini Pariza osobito, jer su Parižlije vični, da sve plodine, šalate, voće, jedu svježe, a naročito je znamenita kultura jagoda, koje su kadkada prave orijašice i krasnim uresom gospodskoga stola. Goje naročito pet suvrstica, a gnoje ih umjetnim gnojivima.

KUĆANSTVO.

— **Hranivost kokošjega jajeta i kokošovine.** U kokošjem jajetu ima poprečno vode 73,67%, dušikovih tvari 12,55%, masti 12,11% pepela 1,12%. U žumancu ima 51,03% vode, 16,12% dušikovih tvari, 31,39% masti i 1.01% pepela.

U kokoševine ima vode 72,22%, dušikovih tvari 21,33, masti 4,55 pepela 1,15%.

— **Maslac.** Kada mlieko stoji mirno, izluče se na njegovoj površini presićušne krugljice od masti, koje zovemo skorup ili vrhnje. Ovo nije ino već veoma mastno mlieko, koje ima 15—20% masti. Ako se vrhnje tepe, slože se mastne kugljice u cjelinu i stvaraju tako maslac. Svježi maslac, kada ga vadimo iz tepke, nije čita mast, već ima priličnu množinu maslacova mlieka, u kojem ima vode, kaseina, bjelankovine, sladora i soli. Kada se maslac mjesi rukom ili se gnječi makinom, odpada veliki dio onoga mlieka, ali ostaje vode i nešto kaseina, a kad se maslac topi, iztaknu se ove tvari kao sluzavi talog; voda se izpari, a kasein se staloži kao zagasita tvar na stjenana posude.

Žutu maslacu osobita je ciena i svaka gospodarica posegne za njime radje, nego za onim koji je biele boje. Kao što se patvore razna jela, tako se i maslac bojadiše u žuto U tu se svrhu rabi obično raztopina od Orleansa ili takozvani Annato kao ulje. Ovako obojen maslac je neškodljiv i fezko je dokazati ima li u njemn Orleanse. Prije su rabili i šafran, kojim su se služili i seljaci, a bijaše dovoljno, ako su u posudu nalijali šalranove boje.

Da maslac poštaje „teži“, dodavaju mu vode. Ako ga tepemo pod vodom, ima 85, 87 ili 77% masti, a znatno više vode. Manja je ciena takovu maslacu, koji nije dobro tepen, a ima toliko maslacova mlieka, da iz šupljica izlaze kapljice. Da se voda o maslac bolje veže, dodavaju i nešto brašna, koje razabiremo, kad maslac kušamo. Maslacu je bojom i okusom naličan „margarin“, kojega prave od govedjeg loja. Nije nezdrav, ali ipak nije maslac od „mlieka“ i za to ga valja prodavati pod njegovim pravim imenom.

Na tržište donesu i „pokvareni“ maslac, koji je postao u nečistim posudama ili ako ga nismo dobro iztepli. Kao svaka mast, tako privlači i maslac mirise, ali i zadahe. Ako je posudje pohranjeno u toploj sobi kraj peći ili baš na njoj, ako ga držimo u spavaćoj sobi, kraj sira, kisela zelja, repe, mora se pokvariti. Što je u maslacu više kaseina (Käsestoff) i mlječna sladora, to se prije pokvari.

Izvrgnemo li maslac neko vrieme sunčanomu svjetlu, ne gubi mu se samo žuta boja, već prima miris i okus od loja.

Pokvareni maslac škodi našemu zdravlju, pa zato valja tržnim nadzornicima nastojati, da i iz zdravstvenih razloga takovu prodaju sprieče. Kao mnogi živež, tako treba i maslac kupovati otvorenim očima, a sudija treba da budu nos i jezik!

Kada zdrav maslac prorežemo, mora biti na prorezu gladak; oko nam ne smije zagledati žute ili subiele slaninaste točke, a kad ga nožem gladimo, ne smiju se pokazati kapljice vode ili mlieka; okus mora biti onaj od vrhnja, ugodan i sladak.

Želimo li se osvjedočiti, da li ima u maslacu takovih tvari, kojima tamo nije mjesto, raztopimo ga u destilovanoj vodi, a staklenoj posudi. U posudu se nalije 2—3 cm. vode i baci unutra komadićak maslaca od orahove veličine. Posudu ugrijemo nad plamenom špirita, U vrućoj se vodi maslac rastopi, brašno (ako je primješano) se sgruša kao ljepivo (klajster), teže se primjese slože na dno posude. Ako je maslac čist, postaje voda od njega mliečna i ne ostavlja taloga. Kad maslac nije obojen orleansom, voda bude „žuta“. Ovako se odaje šafran, kurkuma, anilin-žutilo, dočim kromovo žutilo padne na dno posude kao težak talog. Orleans se ne topi ni onda, ako dodamo špirita.

Želi li se gospodarica uvjeriti, ima li u maslacu normalna množina masti, treba da vagne najprije maslac, a poslije maslo. Deset kilograma svježa maslaca daje najmanje 8 i ½ kgr. masla. Ima li ga manje, onda nije maslac dobro tepen, a mjesto njega kupili smo vodu. Specifičnu težinu masti u maslacu odaje nam posebna vaga, bilo u tržnog nadzornika, bilo u kemičara.

Kraljica Natalija.

[1]) Primorci zovu i glavonožice (Cephalopa; Kopffüsser) „riba.“

„Prosvjeta“ izlazi početkom i polovicom svakoga mjeseca na četiri arka. Godišnja ciena poštom ili dostavom u kuću 14 kruna, inače samo 12 kruna. Za inozemstvo 20 kruna. Predplatu prima: Uprava „Prosvjete“, Zagreb, Gajeva ulica br. 7. Rukopisi se ne vraćaju.

Uredjuje **Emilij Laszowski.** Tisak i naklada **Antuna Scholza**

Digitized by Google

Milijune vriedi prava ljepota žene.

Pouder Eglantine. Najbolji je lični prašak. Priugotovljen je na temelju mnogogodišnjeg izkustva i po prokušanom načinu, podpunoma je neškodljiv i neobhodno potreban za poljepšanje i usavršenje

Uporabom toga praška za kratko se vrieme postizava **sjajan, blagolik** i nada sve **čist teint.**

Crème Eglantine. Ovo poljepšavajuće sredstvo upotrebljeno za lice, ruke i vrat proizvadja svježu, nježno-bielu boju kože, te krasan teint, bez nabora sve do najdublje starosti, raztjerava. što je podpuno uslied njezinog kemičkog sastava uviek predpostavljati svim drugim sličnim sredstvima.

Savon Eglantine. jest najbolji i najnježniji sapun za kožu a miris mu je ugodan i ljubak.

Eau Eglantine **Posebno je prepariran.** voda je za kosu, kojoj je djelovanje vanredno i senzacionalno što se tiče uzdržanja **sjajne i bujne kose,** te njezine mehkoće i gibkosti, kao što i uzdržanja prvobitne boje, pa konačno

ava izpadanje kose i stvaranje peruti.

etne potrebštine „Eglantine" upotrebljavaju se već kroz godine u svim društvenim k:ugovima na podpuno zadovoljstvo i s najboljim uspjehom.

Kupujte samo

Indra Tea

najfiniji i najbolji čaj na svietu.

Dobiva se u svih boljih trgovinah, ljekarnah i droguerijah u origin. omotcih.

Glavni zastupnici

Xinko Xaufmann i drug, Zagreb,

Jelačićev trg 8.

TELEFON 389.

M. N·E·U·M·A·N·N

c. i kr. dvorski dobavljač.

(ENGLEZKI MAGAZIN).

Ilica 22. — ZAGREB — Ilica 22.

ajstarija i najveća trgovina odiela. Najbolje i najftinije vrelo za dobavu ogrtača, ulstera i odiela u bće priznatoj solidnoj i elegantnoj izradbi sa strogo stalnim cienama.

eliki izbor sportnih odiela te ogrtača i kabanica iz arovca (Loden) i kostreta (Kameelhaar). Posebni odio a priugotavljanje elegantnih odiela za gospodu po mjeri.

Quo vadis?

Pripoviest iz dobe cara Nerona.

Napisao

Henryk Sienkiewicz.

Preveo

Dr. August Šarambašić.

Ciena 2 K. 40 fil.

Nakladna tiskara ANTUNA SCHOLZA

u Zagrebu, Gajeva ulica 7.

---

500 forinti

plaćam onome, koga zaboli zub ili kome smrdi iz ustiju nakon trajne uporabe **Bartilline vode za zube.** Ciena je bočici 35 nč. (Pakovanje posebno još 10 nč). **Ed. Bartilla Winkler, Beč, 19/1.** Sommergasse 1. — Zahtjevajte svagdje izrično **Bartillinu** vodu za zube. Prijave o patvorenju nagradjujem. U mjestima, gdje se ova ne može da dobije, šaljem 7 bočica za 2 for. 60 nč. prosto od poštarine. Dobiva se u Zagrebu: kod S. Mittelbacha. Duga ulica 3, u nadbiskupskoj ljekarni I. Pečinovskoga, A. Wingera, Ilica 12, dr. Polašek, ljekarna k „angjelu"; Gospić: Val. Vouk; Požega: J. N. pl. Csillagh; Rieka: Giov. Prodam; Sušak: E. P. Sušanj; Osiek: A. Kaudelka. — U Bosni u svih ljekarnah i svih trgovinah.

Najsolidniji izvor kupovanja!

FRAN SARIDJA, ZAGREB, ILICA 39.

Bogato skladište:

Vunenih i svilenih tkaninah, batista, zefira, cretona za haljine.

Crnih tkaninah modnih i za žaobu.

Veliki izbor **chiffona, crettona, damasta i platna** za sve kućne potrebe.

Skladište **sagova, zastora, pokrivača, pletene robe, rublja, marama** i **ovratnika.**

Uzorke šaljem badava i franko.

Točna i brza podvorba. Stalne ciene!

Hrvatski specijalitet!

Jest jedna vrst **izvrstnog platna** koju preporučujem za sve kućne potrebe a **osobito za rublje.**

Široko je **83 ctm.** i sadržaje **23 metra** (30 stari rifa).

Komad stoji Kr. 15.— tvornička ciena.

Na zalihi uvjek do **1000 komada.**

Izključiva prodaja za Hrvatsku kod

FRAN SARIDJA, ZAGREB, ILICA 39.

VESNA

štedna i predujamna udruga hrvat. književnika

Zagreb, Ilica broj 27, I. kat.

Prostorije društva hrvatskih književnika.

Prima uložke i daje zajmove

uz najpovoljnije uvjete.

Poslovni dani: sriedom i subotom od 6—8 sati.

Novi članovi mogu vazda pristupiti. Udrugarom može postati svatko. Pravila šalju se na zahtjev badava.

VILIM ONDRUŠEK

parna bojadisaona i kemička čistiona odjela,

Ilica 48 - ZAGREB - Ilica 48

preuzima

sve u ovu struku spadajuće radnje

kao

kemičko čišćenje i bojadisanje odjelah, zastora, veziva i t. d.

Brza, točna i solidna podvorba.

Najbolji trifaljski ugljen

bez prašine, u plombiranih vrećah

(50 kilograma = 1 vreća)

stoji 1 krunu 14 fil.

Izvrstna suha

bukova i grabrova drva,

na hvate kao i rezana.

Naručbe prima

Gjuro Breslauer, Ilica 15.

U novije doba preporučuju se sa svih strana velikom reklamom kojekakove pomade i crêmi za lice. U izboru tih sredstva neka budu gospodje oprezne, jer svaka pomada baš nije dobra. Proti sunčanim pjegama (Sommersprossen), proti prištićima (Wimmerl) i proti svim nečistoćam kože daleko najbolje je sredstvo Lanolin-liljan pomada. Ciena lončiću K. 1.—, 3 lončića K. 2,70

Uz ovu treba upotriebiti Lanolin-liljan sapun. Ciena 60 filira, 3 sapuna K. 1.60

Jedino skladište: Ljekarna k „Zrinjskomu" H. Brodjovin, Zagreb, Zrinjski trg 20.

Digitized by Google

Bankovni odjel

prima uložke na knjižice u kontokurentu i u ček-prometu; eskomptuje mjenice, financira trgovačke poslove, obavlja inkasa, pohranjuje i upravlja vriednine. Devize se preuzimlju najkulantnije. Izplate na svih mjestih tu- i inozemstva obavljaju se brzo i uz povoljne uvjete.

HRVATSKA KOMERCIJALNA BANKA

ILICA BR. 5, PALAČA PRVE HRVATSKE ŠTEDIONICE ZAGREB.

Mjenjačnica

kupuje i prodaje državne papire, razteretnice, založnice, srećke, valute, kupone. Prodaja srećaka na obročno odplaćivanje. Glavna kolektura ug. povl. razr. lutrije Osjeguranje proti gubitku kod žriebanja. Revizija srećaka i vriednostnih papira bezplatno. Unovčenje kupona bez odbitka.

U nakladnoj tiskari Antuna Scholza u Zagrebu, upravo su izašli

Križari.

Historički roman u 4 diela.

Napisao
Henrik Sienkiewicz.

Preveo
Dr. August Harambašić.

Sa slikami. *Dvie knjige.*
Broširano 5 Kr., vezano 7 Kr.

Spasili ste svoj novac

ako ga u svojoj domovini ostavite, nabavljajući

POKUĆTVO

samo kod I. hrvatske

stolarske udruge za stolarske i dekorativne proizvode

Zagreb, Preradovićev trg br. 2. — (Palača I. hrvatske štedionice).

Ovo je jedino i najveće skladište

POKUĆTVA

koje izradjuju same domaći t. j. zagrebački stolari i tapetari. Razvitak domaćega obrta odvisi od hrvatskoga občinstva, jer nije dosta da pišemo i govorimo, nego da i radimo prema lozinki:

„Svoj k svomu!"

Odlikovano na izložbi:

Beč 1873. Lisabon 1873. Marsilj 1874. Paris 1875. Paris 1876. St. Jago (Južna Amerika) 1876. Paris 1878. Stolni Biograd 1879. Trst 1882. Budimpešta 1885. Na higien. izložbi u Nizzi 1890. i na II. internacionalnoj farmac. izložbi u Pragu 1896.

Hafnerov prašak za zube

„Odontosmegma"

Ciena je škatuljici 1 for.

Dobiva se gotovo u svih ljekarnah.

I. HAFNER, zubar u Zagrebu,

Ilica br. 27.

Najbolje svieće i ulje za vječno svjetlo

dobiva se u trgovini

mirodija, prekomorske robe, poslastica, brašna i žitka

Alekse Penića,

Zagreb, Gundulićeva ulica br. 17.

Prva hrvat. tvornica tambura

T. KOVAČIĆ, ZAGREB,

Ilica broj 41.

Skladište glazbila,

preporuča svoj vlastiti proizvod

TAMBURA

i skladište

gusala, harmonika, cella, flauta, okarina, mandolina itd.

Veliki ilustrovani cjenici na zahtjev badava.

Utemeljeno god. 1862. Utemeljeno god. 1862.

IVAN WAGNER

Ilica br. 9. ..... ZAGREB ..... Ilica br. 9.

Vlastita tvornica platnene robe u Českoj i Moravskoj kao i vlastita tvornica rublja.

Preporuča svoje bogato uredjeno skladište sve vrsti tkanina vlastitog proizvoda uz umjerene ciene ter u najboljoj kakvoći kao: **platna za plahte** u jednoj širini, te pravog **creas-platna** u svim širinama za sve spadajuće rublje, **damast-gradla, stolnjaka, ubrusa, ručnika, garnitura za kavu** sa i bez ajour ruba biele i bojadisane u najnovijoj izvedbi, **žepnih rubaca** bielih i bojadisanih sa i bez ajour ruba, nadalje preporučam **pamučnog platna, chiffona, cretona, batista, pamučnog creas-platna** od najbolje kakvoće.

Bogato sortirano skladište gotovog rublja za gospodu, gospodje i djecu

u svim veličinama kao i najboljim izvedbam, te sve vrsti pletene robe u najmodernijim izvedbama.

Vlastiti proizvod: „Opreme za nevjeste" od najjednostavnije do najfinije izvedbe, te kao strukovnjak i proizvadjač mogu najbolje udovoljiti željam.

Cjenici i uzorci šalju se na zahtjev badava i franko.

Salvator-Creme najbolje kožu poljepšavajuće sredstvo bez masti

daje koži bielu, gladku i nježnu boju. Izvrsno sredstvo proti sunčanim pjegam, jetrenim mrljama, sunčanom žaru, odstranjuje svaku nečist kože. Duljom uporabom ove creme postaje koža vanredno fina i nježna, naborah nestaje, te dapače i u odmakloj dobi svoju svježost uzdržaje.

Jedan lončić sa naputkom uporabe 1 K.

Centralno skladište za razpačavanje kod

S. Mittelbacha

ljekarna Salvatoru i droguerija

Duga ulica 3. ZAGREB Duga ulica 3.

Digitized by Google

BROJ 14. GOD. XI.

PROSVJETA

Digitized by Google

Sadržaj XIV. broja:

Deželić Velimir dr.: Prvi kralj. Historički roman iz hrvatske prošlosti (nastavak) 425
Badalić Viktor: Noći čeznuća . . 428
Ježov Nikolaj: Glasovi iz groba Pohrvatio Selim Rakošev . . . 428
Tenjac I. V.: Mać Karla XII. . . 431
Gruber Dane dr.: Bizantinski pisac XI. vieka o Hrvatima i drugim balkanskim narodima (svršetak) 435
Sienkiewicz Henrik: Potop. Historički roman. Preveo dr. August Harambašić (nastavak) 438
Scholz Ljudevit: Eno već se 444
Berba ruža u Bugarskoj 444
Vrchlicky J.: Žalostno pismo . . 446
Hire D.: Zelen-grad i Viline jame 447
Listak 451
Put na Mont Pelée i u St. Pierre 451

Slike:

Tamburaški diletantski zbor u Dubrovniku 429
Hrvatsko pjevačko društvo „Davor" u Brodu na Savi 433
Iz ruža vade ulje 436
Žetva ruža u dolini Kazanlika . . 437
Ugrjumov G. J.: Mihailj Feodorović Romanov postaje carem 441
Seifert Alfred: Susjedova Marica . 445
San Martino della Battaglia: Kosturnica 448
Toranj u San Martinu 448
San Maritno della Battaglia: Ljubanje u kosturnici 449
Ponutrica kosturnice 449
San Martino della Battaglia: Spomenik palim junacima kod Brigata Aoste 449
Senjska draga sa iztoka 452
Ras Makonen na povratku iz Evrope u Abesiniju 452
Pripreme, da se stablo digne . . 458
Stablo dignuto i za odpremu spremljeno 453
Amerikanska brana 456
Berta barunica Suttner 456
Umjetnički prilog

Za obiteljski stol posvuda se preporuča uvedenje Kathreinerove Kneippove sladne kave kao izvrstnim. Tko želi dobru kavu piti, a uz to ipak i štediti, neka upotrebljuje samo pravi Kathreiner u poznatim izvornim omotima. Što se pako otvoreno odvagnuto prodaje, nije nikada Kathreiner, čemu neka bi štovane gospodarice osobitu pažnju posvetile. Malen viši izdatak se plaćuje se mnogostruko, pošto je samo pravi Kathreiner zaista jeftin u porabi.

Da predusret nem svim vrstim patvorinah, vodim sada po visokoj oblasti dozvoljenu, zakonitu zaštitnu marku

Čuvajte se patvorina mojih jedino pravih preparata.

Balzam
(Tinctura balsamica)
dobavlja na veliko i na malo jedino oblastno povlaštena i u trgovačkom registru unešena, protokolirana
Balzam-tvornica
ljekarnika A. Thierry-a
u Pregradi kod Rogatca.

Pravo samo sa ovom zakonito dozvoljenom i sudbeno registriranom zelenom zaštitnom markom.
Podpuna oprema mojega balzama stoji pod zakonitom zaštitom uzoraka.

Najstarije, najprokušanije, najefitnije i najsuvršnije pučko domaće sredstvo proti prsnim i plućnim bolim, kašlju, iskacivanju, grčevi u želudcu, bezvoljnosti, olom ukusu, neugodno mirisavom vonju, isrigavanju, žgaravici, nadutosti, teškoj probavi itd. upotrebljuje se uspješno proti nutarnjim i vanjskim bolim, proti suhobolji, ustnoj gnjilosti, osobljinami i opeklinami itd. Gdje nema skladišta, neka se izravno naručuje pod naslovom: **Balzam-tvornica ljekarnika A. Thierry-a u Pregradi kod Rogatca.**

Na sve stanice Austro-Ugarske stoji sanduk franko sa 12 malih ili 6 dvostrukih boca 4 krune, 60 malih ili 30 dvostrukih boca 18 kruna, u Bosnu i Hercegovinu 30 nč. više. **Patvaratelje i opanašatelje, kao i preprodavaoce svakovih patvorina progoniti ću na temelju zakona o zaštitnih markah sudbenom strogošću.**

Centifolien mast
balzam mast iz „roza centifolia".
Privremeno najjača pomast od velike antiseptičke vriednosti. Od nedostiživog djelovanja proti upali.

Kod sv h još tako starih izvanjskih boli, oslieda i rana siguran uspjeh, ili barem poboljšica, odnosno ublažujuće sredstvo bolin. Ispod 2 doze ne odpravlja se, odprema se samo uz predhodnu doznaku ili uz pouzeće iznosa. Zajedno sa poštarinom, tovarnim listom i omotom itd. stoje:
2 lončića 3 krune 40 filira.
Opominjem, da se ne kupuju bezkoristne patvorine i molim, da se točno pazi na to, da je na svakom lončiću utisnuta zaštitna marka i i tvrdka ljekarne „k angjelu čuvaru" **A. Thierry-a u Pregradi.**

Ljekarna „k angjelu čuvaru"
A. Thierry u Pregradi

Svaki lončić mora biti u takav posve jednak naputak sa tom zaštitnom markom umotan. Krivotvoritelje i opanašatelje moje jedino prave centifolien masti progoniti ću na temelju zakona o zaštitnoj marci sudbenom strogošću; isto tako preprodavaoce patvorina. — Gdje ne obstoji skladište, neka se naručuje izravno pod naslovom: **Ljekarna „k angjelu čuvaru" i tvornica balzama A. Thierry-a u Pregradi.** — Odprema obavlja se bez razlike samo uz predhodnu doznaku ili pouzećem iznosa.

Kupujte samo
Indra Tea
najfiniji i najbolji čaj na svietu.
Dobiva se u svih boljih trgovinah, ljekarnah i drogueriah u origin. omoteih.
Glavni zastupnici
Xinko Xaufmann i drug, Zagreb,
Jelačićev trg 8.
TELEFON 389.

VESNA
štedna i predujamna udruga hrvat. književnika
Zagreb, Ilica broj 27, I. kat.
Prosterije društva hrvatskih književnika.
Prima uložke i daje zajmove
uz najpovoljnije uvjete.
Poslovni dani: srieđom i subotom od 6—8 sati.
Novi članovi mogu vazda pristupiti. Udrugarom može postati svatko. Pravila šalju se na zahtjev badava.

Luxus pekarna
M. Guthard
Zagreb, Ilica broj 11
Telefon 97. Telefon 97.
Specijalitet:
raženi kruh
(Kornbrod).

Otvoreno od 1. svibnja do konca listopada.
Nova uprava. Novo uredjenje.
MINERALNA KUPELJ
STUBIČKE TOPLICE
udaljena 3/4 sata od željezničke postaje Zabok, 25 minuta od željezničke postaje Stubičke toplice.

Ove 44—53° C tople, izvanredno djelujuće kupelji nenadkriljive su u svojoj ljekovitosti osobito proti **ulozima, reumi, za kožne bolesti, za živce, kronički katarrh, kronične exudate, gospojinsku bolest, neuralgiju, Brighitovu bolest, nemoćnost, te za rekonvalescente.**

Postavljanje t. zv. rogova (Schröpfköpfe) dozvoljeno je sada vrhovnom riešitbom vis. kr. zem. vlade, stoga se taj način liečenja od sada u Toplicama prema zdravstvenim uputama obavlja.

Novo uredjenje odgovara svim zahtjevom modernoga konforta.
Sa svoje okolice upravo divotan položaj. Stalna glazba.
Prilike kod svakoga vlaka u Zaboku i na postaji Stubičke toplice.
Sobe od 50 novč., kupelji od 15 novč. počam dalje.
Sve upite riešava i ubavjesti daje administracija kupelji u Stubičkim teplicama, pošta Stubica.
Prospekti šalju se na zahtjev badava i franko.

GORKA VODA FRANJE JOSIPA
je jedino naravno sredstvo za odvod, koje je ugodno za uzimati.

Podpuno uplaćena dionička glavnica
K. 1,000.000
Kupuje i prodaje
sve vrsti renta, založnica, prioriteta, komunalnih obveznica, srećaka, dionica, valuta i deviza.
Promese izdaje za svako žriebanje.

Ljubljanska kreditna banka
u Ljubljani, Spitalska ulica br. 2.
Zamjenjuje i eskomptira izžriebane vriednostne papire i unovčuje dospjele kupone.
Daje predujmove na vried. papire. Osjegura srećke proti tečajnom gubitku.
Vinkulira i devinkulira vojničke ženitbene jamčevine.
Eskompt i unovčenje mjenica. Burzne naručbe.

Podružnica u Spljetu.
Novčane uložke prima
u tekućem računu ili na uložne knjižice uz povoljno ukamaćenje.
Ulošci ukamaćuju se od dana uošenja do dana podignuća.
Promet sa čekovima i doznačnicama.

Digitized by Google

Digitized by Google

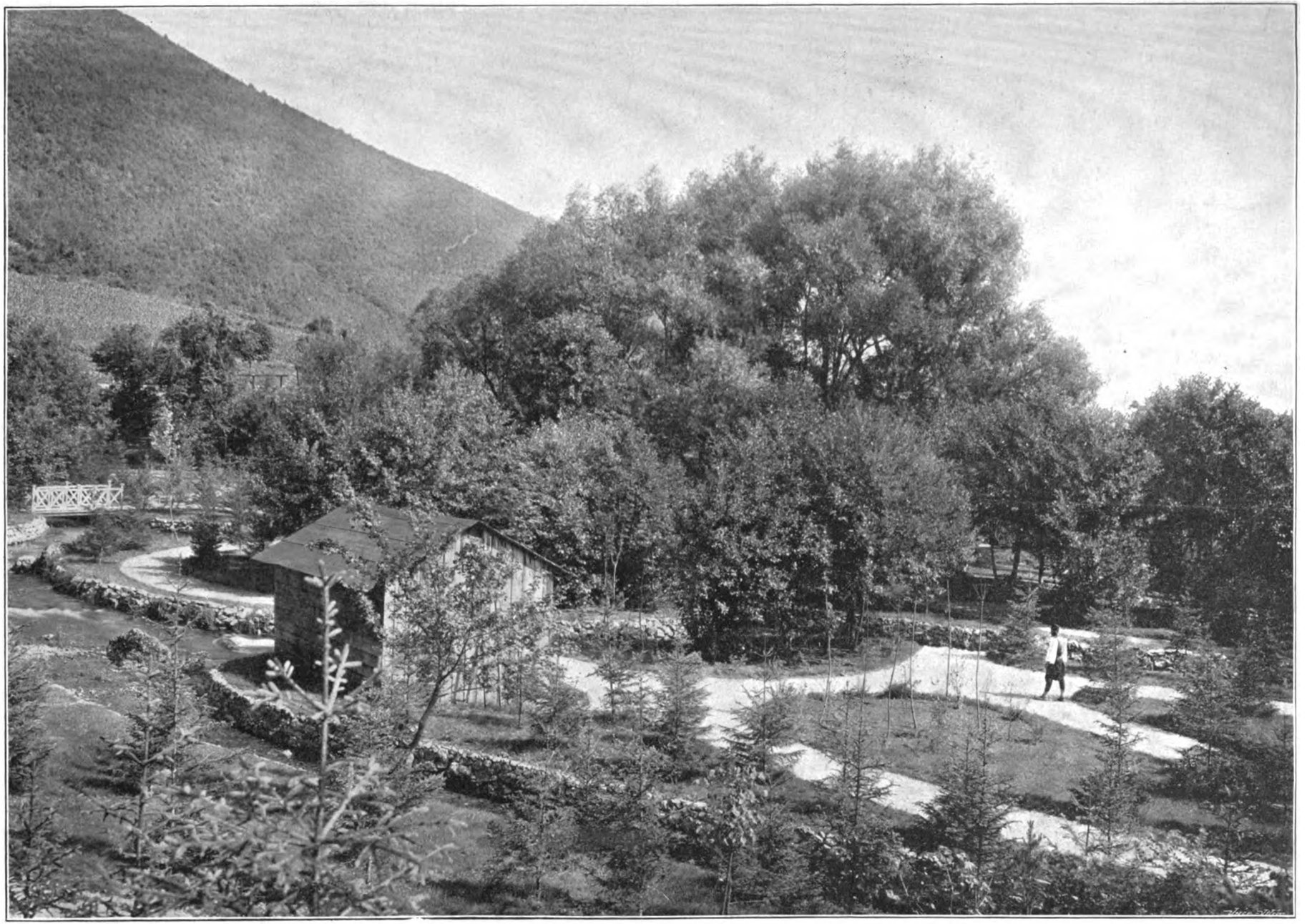

Prilog „Prosvjeti“ god. 1903.

Vrelo Bosne.

Iz „Spomen-knjige iz Bosne“. (Naklada kaptola Vrhbosanskoga u Sarajevu.)

Tisak Antuna Scholza u Zagrebu.

Digitized by Google

PROSVJETA

Prvi kralj.

Historički roman iz hrvatske prošlosti. Napisao **dr. Velimir Deželić.**

(Nastavak.)

XV.

Berislav je tražio sgodnu priliku, da se sastane s Jelenom. On doduše još nije imao nakanu, da joj se očituje. Bojao se je, da naglo očitovanje sve ne pokvari, te da ga za uviek ne odtjera od dvora i od njegovih ciljeva. Htio je ipak, da svojim sastankom pospješi ono, za čim je težio. Vrlo mu je neugodno bilo, što uz Jelenu sada nije boravila njegova sestra, jer ona bi ga znala uputititi o svemu, što ima raditi; ona bi mu takodjer lahko izporučila ono, što Jelena o njemu misli. Tako nije preostalo drugo, već da sam misli i radi i obavlja, što je naumio.

Kako nije imao nikakova razloga, da dulje boravi na kraljevu dvoru i kako je došao čas, da njegove čete podju kući, bilo je vrieme, da se s djevojkom porazgovori.

Podje dakle do njezinih odaja i zamoli dvorjanke, neka bi ga njoj naviestile.

Ona je upravo smieštala u dragocjeni kovčeg umjetno izrezuckano bielo ruho i pregledavala ga, kao dobra gazdarica, kad joj najaviše, da Berisiav želi s njom govoriti.

Ona smjesta dozvoli, da udje i podje mu u susret.

On joj se duboko nakloni.

— Svietla kćeri svietloga kralja, da si zdravo!

— Dobro mi došao, mladi junače — odvrati ona, a obrazi joj bili razžareni, bilo joj, kao da stoji na žeravici. — Koja li te sreća nosi?

— Tebi je poznato, da sam bio u Spljetu?

— Poznato mi je i vesceli me, da si sve tako liepo i tako brzo obavio. Nije to šala pustiti se srčano u tako opasno gniezdo. Moram ti priznati, da sam se plašila za te.

— Ti si se udostojala i pomišljati na me? O svietla kraljevno, kako mi je srcu drago, da to mogu čuti iz tvojih milih ustiju.

Ali ona ne htjede, da se o tom dalje zapodjene govor i zapita:

— Ti si valjda došao, da mi dojaviš pozdravlje tvojih milih? Što radi moja Zlata, što rade tvoji roditelji? Hoće li što Zlata do mene?

— Ostavio sam ih dobro, a kako je danas s njima, to znade onaj, koji vlada svietom. Već ima dosti dana, što ih ne vidjeh, jer i sama znaš, kako dugo traje moj spljetski pohod. Kad će pako moja sestra do tebe doći, o tom mi nije ništa kazivala, ali znajući, kako si joj draga i mila, ne sumnjam ni malo, da će doskora do tebe. Niesam ja do tebe danas došao, da ti govorim o svojima, jer kako ti rekoh, niesam ih već dosta dugo vidio, već sam došao, da ti na razstanku reknem s Bogom, pak da primim od tebe poruke, koje da odnesem onima, za koje si me čas prije pitala.

Jelenu neugodno dirnuše rieči mladoga Berislava. — Ona je doduše nznala, da će mladić doskora opet u svoje krajeve, ipak se je nadala, da će još nekoliko dana boraviti u kraljevskom dvoru u njezinog otca.

— Što! Ta ti još niesi pravo ni došao, pak nas već ostavljaš? — začudi se ona.

A njemu je čisto drago bilo, što ona tako pokazuje želju, neka bi dulje ostao i reče:

— Žalibože! Moram da odem odavle, gdje je sunce čitavog hrvatskog kraljevstva, sunce, oko kojega se rado skuplja sve, što je odlično i vriedno u domovini. Moram da odem, jer me dužnost zove, ali budi uvjerena, da je na moje, ostao bih tuj i do konca vieka.

Jelena prignu glavicu k zemlji i, ne usudjujući se, da ga pogleda u oči, zapita:

— Ti dakle voliš boraviti u dvoru otca mojega.

A on vatreno:

— Čudim ti se, da me to i pitaš. Zar ti ne pokazuje to svaki potez mojega lica, svaki pogled mojega oka, svaka rieč, koju izušćujem? Oh onda to ne pojmim. Zar je tielo tako odurna lupina duše, da se baš ništa u njemu ne zrcale osjećaji duševni. To nije moguće! Ne vjerujem. Ali vidiš li ili ne vidiš li, što se u meni sbiva, uvjeravam te, čini mi se, kad odavde polazim, da trgam od sebe komadić duše svoje, polovinu srca svojega.

— Ti zaista ljubiš mojega otca? — reče ona zažareno.

— Ljubim ga, jer je dostojan, da ga ljubi malo i veliko, ali to nije razlogom, što mi je težko, da se dielim odavle. Teže mi je zato, jer nad ovim dvorovima lebde poput bielih golubova uspomene mojih mladih dana, teže mi je zato, jer osjećam, da me neki tajinstveni okovi vežu uz ove zidine, uz ovo stabalje, uz ovo nebo i uz ovu krajinu. Teže mi je stoga, što moram polaziti od tebe, koja si mi dječaku bila uz moju sestru jedinom drugaricom. Ej, kad se zanesem u ono sretno, u ono blaženo doba, kad smo bosih nožica trkali po zelenim livadama za leptirima, kad smo bacali kamenčiće u žuborni potok, kad smo gradili blatnih ručica male mlinove, kad smo zajedno ubirali ružice i pleli vience. Ej, kad se toga sjetim, sve mi bude srcu nekako lagodno i sve se opet uživljujem u one dane, u onu sreću, u onaj rekao bih raj, uživljujem tako živo, te malo da se ne stvorim malim dječarcem. Sve mi se čini i opet bih poletio za leptirićem, i opet bih gradio mlinove i opet bih birao ruže i cvjetiće za tebe.

Jelena podiže svoje oči i zapilji svoj pogled u njegovo lice i srce joj stade burnije udarati.

— Jest, jest, to je bio onaj isti dječak, kojemu je toliko puta svojim ručicama dotakla prame, dječak kojemu je toliko puta stavljala vienčiće na čelo, dječak, koji je odsievao dobrotom i odvažnošću. A gle, isto tako ko onda zvuči njegov srebrni glas, isto tako kao onda gledaju je njegove oči. Samo izraz tih očiju plamti posve drugačije, posve različno od onda . . . Bože, bože! kako je sve čudno. Sve to joj se u čas miešalo glavicom i ona se i sama prenese u mladje dane. Ali ni jedne rieči nije u taj čas smogla.

On pako nastavi:

— Cvjetiće bih ubirao za tebe i biele i rumene, a ti bi ih plela u vience i smiešila bi se na me onako kao onda,

Digitized by Google

a tvoje ruke dotakle bi se opet moje kose i ja bih pod doticajem te prebiele, te mile, te sladke ručice zadrhtao, kao što drhće šiba na vodi, kao što drhće jasika, kad ju dirne lahor pramaljetnoga jutra, prije nošto je grimizno zlato stala sipati ranoranka zora. Ja bih uzdrhtao i bio bih sretan kad bih ćutio na svom licu topli dah tvoje duše. Bio bih sretan, kao što je sretan oro, kad se diže u bezkrajne visine plavetnoga, nebeskoga mora, ponosno se dižući k suncu, sve više, sve dalje, sve snažnije mašući jakim krilima ne bojeći se ničesa, niti neprijatelja, niti visine, niti sama sebe. Ej moja kraljevićko, zar ne kako su to lude misli?

A ona se blago i ljubezno nasmieši, podavši mu ručicu.

— Zašto lude, liepe su to misli, brate moj. Plemenito je sjećati se prošlih vremena, osobito, ako u njima ne ima ništa ružna, što bi moglo pomutiti mir naše duše. U drugom je slučaju dakako bolje da zaboravimo na dane naše prošlosti, bolje je, da ih bacimo kao kamen smutnje u dubinu debeloga mora. Čemu da nam truju naš život, čemu da nam ogorčavaju naše ure?

Berislav se ponešto trznu. Nije li ona tim riečima nišanila na njegov rimski i italski život? Nije li ona, što god čula, što ga ponizuje u njezinim očima? Možda su joj poznate one sgode i nesgode, koje je doživio na dvoru Teodore i u drugim dvorovima u razpuštenom družtvu, u pijankama, u bludu, u orgijama. Jao njemu, ako ona za sve to znade, jer u tom slučaju se je zaista prevario, ako je mislio, da će predobiti djevojačko srce. Čelo mu se za čas namršti i on šaptnu:

— Ne pojmim, gospodarice moja, zašto miešaš te primjetbe u med svojih rieči, čemu daješ osjećati taj žalac. Čim sam ga zaslužio?

Njegove oči upiljiše se u njezine pronicavo, želeći da sazna, što to ona zapravo misli. Ali ona odvrati gotovo bezazleno.

— Što sam ti rekla, niesam rekla, da te spomenem na kakove mutne časove našega života. Ta ja znadem, kako su oni naši dani tekli bezbrižno, veselo i bez grieha. Svojim riečima izrazila sam samo radost, što si mi ne imamo ništa spočitnuti, što ne bi bilo u redu.

Njemu padne kamen sa srca. Ne, ne! ona zaista ništa ne zna, ništa ne sluti. Ona ne pozna intrige taljanskih dvorova, ona ne pozna onih noćih, koje omamnim mirisom opojnoga cvieća kuže i truju zrak. Ona zna samo za dobro i liepo.

— Jest! pravo imaš — reče on ipak nešto smeteno. — Naš život je tekar čisti i bistar bez natruhe zla i baš to i jest ono, što mi ga opet dozivlje u pamet, baš to i jest ono, što me izpunjuje neodoljivom čeznjom za povratkom njegovih čara i njegove slobode.

Ona uzdahne i reče tužno:

— Što je bilo, ne vraća se više. Svi ti dani pali su u beztrag, košto lišće pada i izgine u prah, da se više ne vrati. Sve one ure, svi oni časovi bili su pak su prošli. I tko da ih vrati, tko da opet oživi onu krasnu dobu! Ne, taj se nije rodio, koji bi to mogao.

A on kimnu glavom, ali se ipak uzprotivi.

— Ali mi smo još živi...

— Dà, mi smo još živi — reče ona, — ali smo se izmienili. Ona bezbrižnost djetinja izčezla je u nama pred sbiljom života. Ono neznanje, koje nas je uljuljavalo u neprestane sanje, ono neznanje je prestalo i poznavanje nestalnosti svieta i izpraznosti života ušlo je u duše naše.

— Ti govoriš, kraljevićka moja, kako su te naučile tvoje duvne.

Ona ga pogleda velikim očima začudjena, gotovo prestrašena.

— Misliš, da su me moje duvne laži učile? — upita ona oštro, malo ne strogim glasom.

On opazi, da je učinio bedastoću, kad joj je spomenuo duvne. Valjalo je da svoju pogrješku odmah ipravi.

— Ne mislim ja, da duvne niesu istinu govorile. Ali ti zaboravljaš, da one svete žene, živući u samotnim zidinama ne poznavaju tako života, kao ljudi, koji živu u svietu. Za to one svete žene mnogo smatraju griehom, što u istinu nije, mnogo izpraznošću, što u istinu nije, mnogo zlim, što je za pravo dobro.

— Sve to dopuštam, — reče ona, — ipak moraš dopustiti, da ova zemlja nije onakov raj, kakovim ga pomišljaju djeca u svojoj bezazlenoj nevinosti. Ja sam se barem uvjerila, da moje duvne imadu u istinu pravo, kad govore o izpraznostima svieta.

A on:

— I ti tako govoriš, ti, koja si liepa...

— Još nekoliko godina i izčeznut će ruže s mojeg obraza i grdne vore navorat će to lice...

— I ti tako govoriš, koja obiluješ blagom ovoga svieta?

— Sjećam se Spasitelja, kojega je Satana, zavodnik, dignuo u visinu i ponudio mu sve blago ovoga svieta. Spasitelj ga odbi.

— I ti tako govoriš, kojoj će zasinuti na glavi zlatna kruna hrvatskoga kraljevstva? Ti, koja si kći prvoga hrvatskoga kralja Tomislava, ti, kojoj kraljevski sjaj obasjava već danas sve dane

— Sjećam se trnove krune onoga, koji je vladar svieta, sjećam se prve noći, kad će crvi izjedati moje mrtvo tielo, sjećam se dana, kad će serafska trublja zvati na sud kralja i ubogara, bogatoga i siromaka, te suditi svima ne po častima, nego po djelima.

— Strašno! — prekinu ju on, kao da ga je polijala mlazom mrzle vode.

— Što ti je tako strašno? — upita ona.

— Strašno mi je, kad pomislim, kako ljudi, koji bi mirno mogli uživati slasti svog života, kvare hotomično i sami tu svoju sreću ovakvim mislima. Dok prosjaci i prostaci žude za zemaljskim dobrima, dok ti tisuće i tisuće hrvatskih djevojčica i žena zavidja, ti željkuješ, kako vidim, samo siromaštvo i prostotu. Žao mi je, da si se tako izmienila.

— Dakle vidiš, — reče mu ona — kako sam istinu govorila, kad ti rekoh, da smo se vrlo promienili od onih djetinjastih dana, o kojim si tako liepo pričao, da si mi svojom pričom srce razveselio.

A on joj reče:

— Što sve moje rieči vriede, kad su pale na kameno tlo? Što vriedi plaha kiša, kad ne može, da izvabi iz zemlje klicu novoga života. Ti bježiš sviet, a ja bih ti govorio o svietu. Ja mislim na bujni zeleni život, a ti misliš na uvelo granje i gorku, ledenu smrt. Ti bi htjela zatvoriti se u grozne stiene kakovoga samostana, a ja ti velim, da nam Gospod nije svima zapoviedio, da postanemo monasima i duvnama. Tebe je opredielio za kraljicu, za ženu, za majku i jao tebi, ako svoje zvanje krivo prihvatiš. Jao onomu, koji polazi u samostan, a ne ima zvanja za to.

Ona mu se nasmieši.

— A što ti to govoriš? Pa kad sam rekla, da želim poći u samostan? Ta nijednom riečju niesam toga spomenula, a za sada mi niti ne dolaze te misli. Ta, što govorim o izpraznosti slave ovoga svieta, to ću govoriti i onda, ako me baš bude riesila kraljevska kruna.

— Ti dakle ne odbijaš krune?

— Ako je božja volja, da ju nosim, prihvatit ću ju, jer Njegova se volja mora vršiti.

— To je pametno, moja gospodjice!

— Misliš li?

— Mislim, a još će pametnije biti, ako poslušaš i u drugom božju volju i izabereš doskora onoga, koji će s tobom dieliti sve dane tvojega života, koji će te nositi na rukama i koji će slušati tvoje zapoviedi.

— Ti misliš muža? — reče ona, ne porumenivši ovaj put ništa.

Digitized by Google

— Mislim.

— Onda se varaš, da ću si tražiti takovoga, koji će slušati moje zapoviedi. Ne želim muža, koji će biti slabunjav i koji će se dati ravnati po slaboj ženi. Ako mi je Bog opredielio, da se moram ženiti, želim muža, koji će biti jak i odlučan, snažan i odrješit, i ja ću slušati njegove zapoviedi.

— A misliš li, da ćeš naći ovakovoga mužkarca, koji će ujedno biti mio tvojemu srcu?

— Nadam se.

— A jesi li ga već našla.

Ona ga pogleda ozbiljno i odvrati:

— Možda.

On protrnu. Što, ako je ova djevojka sbilja našla nekoga, koji joj srcu omilio, nekoga, koji je i jak i odlučan, snažan i odrješit. Zar je sve propalo? Tko bi to mogao biti, o komu ona govori. Na sebe jedva, da je mogao uporabiti one rieči. Jer napokon, po čem bi ona mogla suditi o njemu, da je jak i odlučan, snažan i odrješit? Bilo, kako mu drago, on je morao nečim pokazati svoju snagu i odrješitost. Ali kako? Da je barem taj nesretni spljetski grad mogao oružanom rukom osvojiti, još bi dobro bilo. Kraljevna bi vidjela, kako je on hrabar i odlučan. Ali tako! Sve je svršilo brzo, bez prolievanja krvi, bez junačke borbe, bez krvave rane. To je bilo kobno, bez sumnje vrlo nespretno! Ali sad se nije dalo promieniti.

— Ti si rekla možda, — reče prisiljeno se smiešeći, — a to znači, da još nije siguran tvoj izbor. I to je meni, kao tvojem bivšem drugaru, drago, jer bih ti mogao biti na uslugu prigodom tvojega izbora. Mogao bih ti iztražiti na primjer, je li tvoj budući u istinu onaki junak, kako si ti pomišljaš i je li vriedan, da postane tvojim. Ljudi su opaki i nije svakomu napisano na čelu, kaki je. Zato je dobro, da ih bolje upoznamo, da se o njima izpitamo. Riečju, da budemo oprezni.

Jelena zakima glavom, a oči joj se kriesile zadovoljno.

— Gle, gle, moj Berislave, ti si se vrlo izmienio. Ti govoriš o opreznosti, o razboritosti, o promišljenosti. To su krieposti, koje me vesele, a koje mi pokazuju, da si se promienio, jer u doba djetinje niesi te krieposti niti ljubio, niti si ih poznavao.

— Opreznost je majkom svih krieposti.

— Prije si ti mene korio, da ti pripoviedam kao duvna. A gle, sad si ti postao monahom.

Njemu je bilo težko. Strah ga spopade, da li nije u istinu ta djevojka već izabrala. Možda Vojslava iz koljena Čudomirića, možda Mihajla Višcvića. Možda... — ali tko bi ih sve izbrojio. Jasno je postalo mladomu junaku, da njegova stvar nije baš lahka, kako je pomišljao izprvice. Tko zna, kakove će još zapreke doći.

— Pravila, o kojima ti govorim, niesu pravila kakovoga monaha, već su to pravila svakoga čovjeka, koji nije pošemerio umom. Pravila su to, koja vriede jednako za vojnika, kao i sudca, jednako za mužkarca, kao i ženu. Pa ako te na to pravilo spominjem, to...

— To me onda želiš upozoriti, — prekinu ga ona u šali — da ne pošemerim pameću.

— Da, to jest na... — odvrati on uzbunjen.

A ona mu se glasno nasmije:

— Dakle želiš, da pošemerim pameću?

On stade nešto mucati, nekake nesavezne, izprekidane rieči.

— Vražka djevojka posve me je pomela, — pomisli on. — Danas ne imam dobar dan. Ne budem li upro sve sile, još ću sve pokvariti.

Napokon se za malo časaka sabere:

— Niesam zaslužio, da mi se rugaš i da izsmijavaš, dok dobro mislim za tebe.

Ona se je već prestala smijati.

— Ta ne izsmijavam ja tebe. Smijala sam se tek onako, što sam te uhvatila u škripac, da se ne možeš izvući...

— I sad se izvijam i previjam, pravo imaš, — reče on — a ti si tomu kriva. Ali sada je red, da se pokaješ, što si tako sa mnom postupala. Hoćeš li?

— Pa zašto ne? — kimnu ona dražestno glavom.

— To mi je drago. Dakle, hoćeš li se pokajati?

— Ta rekoh ti, da hoću. Ali kako?

— Reci mi ime onoga, o kojem si rekla ono možda?

Ona porumeni preko ušiju.

— Vidiš li ti njega, — pomisli ona — tako brzo ne ćemo. To bi još trebalo, da ja tebi očitujem ljubav. Ne, od te muke ne bude pogače.

Za to reče:

— Onaj možda...

— Daj, kaži. Koga si mislila pod onim možda?

— E, to se ne da samo tako reći!

— Pa zašto mi ne bi kazala? Zar ja niesam brat tvoje najmilije prijateljice Zlate, zar ja niesam drugar tvoj iz djetinje dobe? Zar me ne će Zlata pitati, što je nova? Bilo bi s toga u redu, da joj poručiš tu novost. Ona će se za cielo začuditi. Pa onda, zar ćeš do vieka čuvati svoju tajnu? Pa onda, opasno je, da o takovim stvarima sama razmišljaš.

— Gle, kako si postao na jednom rječit. Ali uzalud ti posao.

— Zar mi ne ćeš kazati cielu istinu?

— Ne mogu.

— Zašto ne?

— Za to, jer sam ja ono možda rekla samo onako, da nešto reknem. Rekla sam onako, kako no se kaže od inata. Pa napokon, što te može i taj možda tako zanimati, kad se tebe ne tiče? — reče ona vragoljasto.

— Mene da se ne tiče? — probliedi on. — Mene da se ne tiče! A zar si ti tako sliepa, da ne čitaš u mojim očima, kako me izpija zvjedljivost, da čujem tvoj odgovor, jer do toga odgovora stoji više, no što si misliš za mene.

Ona zadrhta, njezine grudi stadoše se jače dizati. Neki strah ju spopade pred tim časom. Ona mahnu ručicom. Ali on ju prihvati, a ona se ne usudi, da ju otme.

— Jeleno! — šaptnu on osjetivši toplinu njezine ruke u svojoj. — Jeleno, nije liepo od tebe, da me tako mučiš.

Njegova noga klonu u prah pred njom, njegovo se čelo diže k njoj i on reče:

— Zar je tvoje srce toli okrutno, da možeš bez milosrdja pogaziti srce moje?... Zar mi gaziš svaku nadu? Zar da baš u ništa ne vjerujem, u ništa se ne uzdam, u ništa se ne nadam?

A ona, bojeći se, da ju ne oblada preobilje čuvstva, drhćući, uzburkano obim ga rukama pokuša dignuti:

— Za Boga, Berislave, što to radiš? Mogli bi nas ljudi tako zateći. Ustani, diži se!

Ali on, sveudilj klečeći, dignu ruke prema njoj, kao da ju za milost moli i reče:

— Ne! Ne ustajem odavle, dok ne čujem od tebe bar jednu jedinu rieč utjehe. Reci mi, više ne zahtjevam od tebe, reci mi barem ono, što liečnik kaže bolestniku, koji je izgubio svaku nadu. Zaklinjem te svim, što ti je milo, reci mi rieč, smijem li se bar nadati, da...

A ona pohrli k vratima. Osjećala je, da ju hvata neka bezsvjestica, neka opojnost duše, i za to je znala, da je nuždno, da se makne od ovuda.

Ipak videći ga, kako očajno za njom ruke pruža, kako mu je u očima pravi izraz straha, okrenu se još jednom k njemu. Njezina se ručica diže na pozdrav, njezine se usnice nasmijaše blaženo i blago, a do Berislava doprieše njezine tihe, ali odlučne rieči:

— Ne boj se, nadaj se!

Izustivši to, nestade je kao sjene, a on skoči na noge, veselo, mahnito. Na obrazima mu se pojavi neki divlji,

Digitized by Google

gotovo ludjački izraz. Časak mu se prohtjelo, da za njom poleti, ali onda se svlada. Pa kad je stupao po stepenicama kraljevskoga dvora i gledao razkoš i sjaj, kojim se je obasuo kralj Tomislav, osjećao je, kako srdce hoće probiti grudi. U uzbudjenosti preskakao je po dvie, po tri stepenice, opetujući neprestano:

— Jacta est alea! Kocka je bačena!

XVI.

Pred svojom kolibom boravila je i opet Cvieta. Ovaj put je na neku policu postavljala kozji sir, da ga sunce izpeče i da se osuši. Uz to bi neprestano gledala, da vidi, gdje su njezine kokoši i pilići, slušala bi, ne javlja li joj se kaki glas iz daleka i ne dolazi li kakov stranac. Onaj, koji je u zadnje doba po više puta dolazio ovamo, nekuda je izostao. To joj nije nikako išlo u glavu. Da mu se nije štogodj dogodilo? . . . Kakova nesreća na brodici ribareći ili možda u lovu pred divljim veprom ili medjedom.

(Nastavit će se.)

Noći čeznuća.

I.

Jednom, kad za tihih majskih noći
Prva ruža uzdahne i svene . . .
Od ljubavi, vrh hladnog mog groba,
Umirući ime mi spomene,
Onda dodji, klekni i uzdani,
I ne pitaj, gdje su prošli dani . . .

II.

Umiru i zadnje sanje,
Kô u jesen lišće svelo,
A na dušu pustoš pada . . .
I sumorno biva čelo . . .
Samo srcem zadnje strune
Kroz noć biede tiho ječe,
Razpuknu se i zamuknu,
A nad ranom što još peče...

III.

Često mi je život samo
Smućen val u moru pjenâ,
A pred njime u daljini
Božanstvena stupa žena . . .
Stani jednom, da ti šapćem
O čeznuću s kog sam plakô,
Kad sam dršćuć usne tvoje
Bezsviestno i zalud takô . . .

IV.

Suton pada, a ja ćutim kako
Tvoja ruka mekana i biela
Privija me, grli i polako
Vrh sumornog spušta mi se čela . . .
Onda dršće duši na uzdahu
Tihi šapat o života mieni:
Kad ti svanu zadnji, težki časi . . .
Sjećaj me se, ljubi i spomeni! . . .

V.

Nosim te kô svetinju sred duše,
Netaknutu, bezgriešnu i svetu . . .
A od časa kad si tiho došla,
Da ublažiš prvu bol i sjetu . . .
Bilo mi je turobno i bolno,
Kad su htjeli svetinje da ruše,
Da mi uzmu sve na ovom svietu:
Uzdahe i snove moje duše . . .
Smieh i suzu u mladosti lietu,
Da ne sapnu verigama tmuše . . .

Viktor Badalić.

Glasovi iz groba.

Ruski napisao **Nikolaj Ježov**. Pohrvatio **Selim Rakošev**.

vo se dogodilo prije jedne godine, baš o Božiću.

Moj prijatelj Evgenije Vasiljević Mužajski, kojeg već skoro deset godina vidio nisam, poslao mi dosta čudno i zagonetno pismo.

— Dragi N . . ., — pisao mi, — ja sam uvidio, da je život kopejak. Čovječja sreća je nestalna. Ti gradiš — surova neprilika poruši i uništi tvoje osnove. Sjeti se, kako sam nekad bio pozitivan, praktičan, realan, itd. Sad je sve obratno. Sad, brate, nisam više isti! Pitam se: Kakvu sam korist imao od bljutavog talenta, kog sam imao u životu? Jesam li njim očuvao svoje blaženstvo? O, sve se uništilo, sve je izčezlo, ništa se više vratiti ne će! . . . Što mi je ostalo? Jeka uspomena, ime . . . Šta ima — prazan glas! Eto, napokon sam našao zgodan izraz: glas . . . Ah, to je nešto čudno, ne da se izreći. No, već sam dosta govorio o tom, skoro da poludim. — Sire, tko ste vi u istinu? Moj dragi, ja sam vas poznao kao idealistu, koji očarava, koji je radi nesreće svog bližnjeg nesrećan; život je zaista kao šaljivdjija, da iz dobrog idealiste stvori u četrdesetim godinama lakaja i karieristu par excelence, i . . . Ti pak dragoviću moj, nemoj se srditi, što te crnim i ogovaram. A jer mi je dosadno u našem trgovištu, doći ću i potražit ću te, da zajedno provedemo Božić . . . Doći ću pred noć i onda ćemo o svemu potanko. Do vidova! Milostivi gospodine, ostajem vaš najpokorniji sluga Evgenije Mužajski, družtveni tajnik. —

Digitized by Google

Vrlo sam se čudio. Prvo za to, što nisam razumio „ton“ lista. Mužajski se uviek odlikovao pristojnošću i oštrinom, a nikad nije poznao familijarnosti. Zatim sam opet primjetio, da list nema ni glave ni repa. Možda je jedno od ovo dvoje: ili je Mužajski fizično bolestan, ili mi je ovo u pijanstvu pisao. Treća okolnost je ta, što nisam mogao vjerovati, da je list ozbiljan. Mužajski najavio svoj dolazak, a on je bio profesor u jednom gradu Ufimske gubernije: — lako mu bilo reći: brate doći ću k tebi! A kako to izvršiti, to bješe drugo pitanje.

Znao sam, da je Mužajski imao porodicu, da je živio uredno, o čemu mi je ovamo pisao u posve liepom i finom „tonu“.

— Moguće, da ne će doći, smio bih unapried reći! — pomislio sam, slegnuvši ramenima. — Zašto bi neko od kuće biegao? Ah, kakva misao: „Ako se razstao sa ženom? Ostavila ga valjda, a on se podao piću od žalosti; tako je i nikako drugčije“ ...

Kroz tri dana dodje Mužajski. Tako se promjenuo, da se jedva mogao poznati; bio je mršav, žut, pri tom mi se učinio nešto ponosan i uzrujan.

— Da li ću ti dosadan biti? — pitao je odmah.

— Bože sačuvaj, — odgovorim. — Znaj, samac sam, i rado volim provesti blagdane u družtvu ...

— Kako si ti ostario N...! Što te moglo tako sagnuti, oglodati? — govorio je, obazirući se na sve strane.

— Zar ti izgledam pognut i slab? — zapitam ga, mjereći njegov stas, koji u pravom smislu rieči bijaše pognut i suh.

— Zaista brate ... jako si se promjenuo! I oči su ti nove, bezbrižne. Tvoj osmijak nije prijazan, već preziran i omalovažujući. Bože moj, kako se brzo izgubi kod ljudi sve ono, što je mlado i što nešto vriedi!

Nasmiešio sam se i odgovorio mu:

— Znaš, Evgenije Vasiljeviću, ta i ti se nisi pomladio... zaista ne!

— Ja? Ah, ta ja sam još sto puta slabiji od tebe ... ja sam mrtav ... ja ne živim, već ... mrtvac ...

Njegovo lice izrazivaše takovu bolest, da sam se poplašio nešto. Sjećam se, da sam prije dolazka Mužajskog čitao noću božićne pripoviesti Karla Dickensa i crtice Edgara Poe-a. Iznenadan dolazak mojeg prijatelja, njegovo bolno, bliedo lice i čudne rieči. „Ja sam mrtav, ja ne živim,“ dovele su me skoro do praznovjerja.

— A što, ako je moj prijatelj zaista umro i mene je došao obići njegov duh? Kovčeg nije dao mojem lakaju, već ga sam unio u sobu. Zatim se umio, nije se preobukao, već se očistio i došao k meni bliedji nego prije. Pozvao sam ga k objedu.

— Zagrizti nešto, zaista ne bi škodilo! — odgovori Evgenije Vasiljević. — I vrieme je, već je četiri sata.

Nisam se mogao svladati i nakon kratkog odmora rekao sam mu:

— Dobar tek, Mužajski; ipak ja tvoj dolazak ne mogu razumjeti. Prem si mi mio gost, a to, što si došao, čini mi se ipak jako čudno.

— A zašto?

Tamburaški diletantski zbor u Dubrovniku.

Digitized by Google

— Kad tko pred Božić ode od kuće? Mislim, da će tvojoj porodici težko biti bez tebe? . . .

— Ja, brate — tiho odgovori Evgenije Vasiljević, — nemam porodice. Žene i . . . djece . . . nemam više. Bili su . . . a sad ih nema.

— Kako to? Nema . . .

— Umrli su. Svi su mi skupa od pošaline umrli i ja sam ostao, da . . . Tu ti je riešenje zagonetke.

Sada sam tek razumio, što je moj prijatelj tako potišten. Ujedanput izgubiti ženu i djecu — tu zaista čovjek poluditi može, ako ne za uviek, a ono bar za neko doba. I Mužajski, kako mogu suditi iz sadanjeg njegovog ponašanja, morao je strastveno ljubiti one, koje je tako nenadano izgubio. Nisam dospio ni da mu odgovorim, tako me zadnje rieči Evgenija Vasiljevića opet opariše.

— Eto vidiš N . . . ja o blagdanima nisam otišao od svoje porodice. Već protivno, uzeo sam svoju porodicu sobom, — govoraše, razvezajući svoje zamotke.

Slušati slične rieči bijaše mi dosta težko, jer tako govore samo slaboumni ljudi. Pogledao sam Mužajskog. Bliedo njegovo lice, činilo mi se prikrinkano, oči mu se prekrenule i na trepavicama pokazaše mu se suze.

— Ovdje su u kovčegu! — jecajući govorio je.

Već sam se dobro preplašio.

— Proživjeti tako blagdane s ludom! — mislio sam. — Zaista je to originalan slučaj!

I Evgenije Vasiljević nadvlada nemir i uze rebro te počne jesti.

— Dobro je! — reče . . . — Vasilije i Pavao volili su rebra . . . Znaš li N . . ., da sam imao dva sina?

— Jest, znam; pisao si mi, da si se oženio . . . i . . .

— A o djeci ti ništa pisao nisam?

— Pisao si i o djeci.

— Jest, pisao sam. Sjećam se. Imao sam, brate, dva dječaka, osam i šestgodišnjega . . . i ženu Aleksandru Jakovljevu . . . i evo . . .

Spustio je glavu . . . Bojao sam se, da ga tješim. U takovoj žalosti težko je tješiti mirnijeg čovjeka, a Mužajski je bio uzrujan. Njegov govor o „porodici u kovčegu," činio mi se posve ludim. Pomislio sam, druge nije, zadržat ću gosta tri dana kod sebe, a zatim ću ga odvesti u bolnicu . . . Gle, kakvo mu je lice! To je kostur, a ne lice! Jadnik!

— Reci mi N . . . — nastavi Evgenije Vasiljević — izgledam li kao luda?

— Molim te, što tebi sve na pamet ne pada . . .

— Ne, brate, ne govori! Opazio sam tvoje sumnjive poglede! Ah, te bezbrižne oči činovnika u glavnom gradu... Ne boj se, ako sam i lud, to je samo časomice i ludost moja je tiha . . .

Nisam znao, što da mu odgovorim.

Poslije objeda običavao sam malo spavati, radi toga izpričao sam se prijatelju Mužajskom: „Ja ću ovdje da se odmorim," govorio je on, i otidjosmo svaki u svoju sobu. Ja sam, razumije se, zaspao i sanjao i u snovima vidio svog prijatelja kao mrtvog, koji me počeo grliti i smijao se osmjehom kostura. Ali nenadano me probudi neki čudan tresak; nešto je klopotalo, te mi zvučalo u ušima i ja sam otvorio oči . . .

U taj čas začujem neko mumljanje i sitne glasove, samo nisam razabirao odkud dolaze. Činilo mi se, kao da još sanjam. Sad sam poznao te glasove, sad opet ne; čas mi se pričinjaše kao glasovir, čas kao glasovi ptica, a za čas se sve to promjenulo u sikanje i žamor. Ti glasovi bijahu tako čudni i tihi, kao da se izpod zemlje dizahu. Svakako sam spoznao, da su zvonili u sobi, u kojoj je moj prijatelj i odande dopirahu do mojih uha.

Pomislio sam: „što je to?"

Mumljanje i oponašanje glazbe najednom presta. Neko je duboko uzdahnuo . . . čula se oštra cika, a zatim opet sitni glasovi, novi uzdasi, duboki, tužni, praćeni muklim plačem, budili su tišinu mojeg stana.

Polako sam ustao s divana i na prstima otišao iz sobe; stao sam pred vrata one sobe, u kojoj je Mužajski. Glasovi i uzdasi bez sumnje dolažahu odtud.

— Ah, Bože! — čuo sam plač (poznao sam glas Evgenija Vasiljevića). To je već odviše! Dragi moji! Mili moji, što me mučite!

Oglasio se glasovir, čuli se sitni glasovi . . .

— Djeco moja, draga, premila . . . — govorio i jecao Mužajski. Šašo, dušo . . .

Sav sam se ukočio. Nikako nisam mogao razumjeti, što se dogadja u sobi mog, nenormalnog prijatelja. A plač je njegov bio tako strašan, da sam nadvladao svoju bojazan te — otvorio vrata . . .

Mužajski je sjedio za stolom i nešto je licu tiskao. Čuvši šum, podiže glavu i, spazivši mene, skoči.

— N . . ., moj prijatelju! — kliknuo je. — Ja ti nisam slagao, kad sam ti rekao, da sam svoju porodicu doveo sobom . . . pogledaj samo, ovdje su! . . .

— Što je to? — zapitam ga.

— To? — Veliko i krasno iznašašće genija. To je fonograf, igračka konca vieka, svakom već poznata, možda, još nije posve savršena, a . . . za me je u tom malom stroju, u toj igračkoj skupljen sav sviet prošlosti, sviet moje negdanje radosti, sviet sadanjih nesnosnih bolesti. Čuj, tu imaš drugu ciev . . . Slušaj, N . . . dobro, ovdje pjeva moj Vasilije i Pavao, a žena im pomaže.

Pustio je fonograf da radi i ja, približivši ciev k ušima, posve sam jasno čuo zvuke glasovira; a zatim zapjevaše dva slabašna dječja glasa tiho, a posve jasno:

„Ptice božje ne znaju
Za muke i jade,
Najveća im muka jest,
Da gniezdo sagrade."

Jedan je glasić izgovarao jecajući: „Ptice božje . . . Mužajski reče promuklim glasom:

— Tako jeca Pavao . . . moj mali Pavao.

— Sad plešu djeca.

— Ovo je ženin glas . . . tako je zvonak i nježan, kao što je bio . . . Gospode Bože, kako mi je težko! Bože primi me! N . . ., dragi brate, ja umirem!

Zatim poče opet plakati, pogledao me djetinjasto i udarao se rukama u prsa.

— Za Boga, Evgenije Vasiljeviću, opameti se! — rekao sam mu ja. — Bog sam zna, što će te još snaći, budi tvrdji . . .

— Što će me snaći? U ludnicu? Ah, ja ću rado izgubiti pamet . . . U grobu? — Ja tražim smrt, možda sam blizu samoubojstva . . . Za me je, smrću žene i djece sve propalo! Velim ti, da sam mrtvac . . . — Grozno je patio, a gledati patnje prijatelja takodjer nije lako, o čemu sam se tad osvjedočio. Uzalud sam ga tješio. — Mužajski nije ni htio slušati pametan govor, već je bio sav uzhićen, a to je i bio uzrok, da se ta tužna povjest, tako žalostno svršila.

— Evgenije Vasiljeviću, dopusti da odnesem tvoj fonograf i da ga stavim u stol, — rekao sam mu. — Molim te!

Lice se Mužajskog smrkne.

— Za nikakove novce na svietu! — odgovori mi. — Ah, kako si ti nemilosrdan čovjek, hoćeš da oduzmeš onom, koji umire, zadnju utjehu. To je moj otrov, ali sladak otrov!

— Dragoviću moj, to je izvor tvojoj zdvojnosti. Tvoj fonograf treba razbiti, on tebi škodi . . .

— Aha! Zar si ti spoznao, kako je strašno to diete genija? — upade mi prijatelj u rieč. — Promisli N . . ., promisli malo tu stvar: Veliki izumitelj oduzeo je glasove grobu. Ti znadeš, da slika dragog čovjeka pobudjuje tugu, a ta tuga donosi mir. Zašto? Zato, jer je slika niema. A ovo, ovo . . . ovdje se čuje glas. Umro je čovjek — umro je i glas . . . A sad više nije tako! A u dvadesetom sto-

Digitized by Google

ljeću i sama smrt je pobiedjena ... Ali što me tako gledaš? Da ne govorim „absurdum ...“ Bog ... znade! O, kako sam nesretan, a ne radi toga, što su mi umrli moji nezaboravni, već za to, što živim na koncu devetnaestog, a ne dvadesetog vieka!

Uzalud sam mu dokazivao, da on u svemu pretjerava. Prezirno me pogledao i zapitao:

— Još malo, pa ćeš mi možda dokazivati, da glasovi moje žene i djece nisu pravi, nisu slični živima? Prestani. Dozvoli, da se naplačem i naslušam glasova mojih milih, dopusti da ti govorim o njima ...

I plakaše, da ga nije bilo moguće ublažiti, pripoviedaše mi, kako dobri, mili i krasni bijahu njegovi dječaci Vasilije i Pavao; crnomanjasti, okretni, daroviti — prava slika materina. Govorio je o njoj: bila je krasna duševno i tjelesno, sam angjeo čuvar bio je u njoj; a zla sila — bolest nadvladala je sve ... Gdje je angjeo s čistom dušom, gdje dvoje djece, slične Kerubinima?

Izrekavši zadnje rieči, Mužajski je skočio i zaduvan viknuo:

— Ovdje su ... gle u ovom stroju — igrački. Strašni genij drži ih u diafragmi, na njezinom valjku iz parafina. Što je to, N ... što? Ruganje božje volje, ili ... A i zašto me, brate, držiš rukama? Zidove ti razoriti ne ću. Pusti me!

Stupio je fonografu, čutke ga navio i viknuo mi, da uzmem ciev.

A u fonografu je glasić brzo čitao:

„Noću je u koljevku djeteta
mjesec jasno svjetlio.“

— Vasilije, Vasice ... zdravo Vasilije! — govorio je po taktu, kimajući glavom Mužajski. — Zdravo moj živote!!

I opet mu suze potekoše, opet se poče pesnicama u prsa udarati, zvao je smrt i proklinjao je ...

— Bum! — iznenadno se začu zvuk pod našim prozorom.

Počela je ponoćnica; nastala je slava rodjenja Isusova. Glas zvona sa zvonika čuo je i moj prijatelj. Lice mu se nakrivilo.

— Slava ... veselje ... bor ... — reče. — To je sve bilo i kod nas! A sad? Tko mi ih uze? Blagdani vratite mi moj božićni bor, moju porodicu!

Dugo sam se mučio s biednim prijateljem. Pred zoru se njegovo stanje pogoršalo. Došao je liečnik, pregledao bolestnika i rekao:

— No, ovomu ne treba vestfalske šunke za blagdan! Odvedite ga u bolnicu, ima upalu moždjana.

Kroz tjedan dana umro je Mužajski. Njegov fonograf još danas čuva se kod mene. A znajte, da od onda još nijedanput nisam čuo glas njegove žene i djece; nisam hrabar, da slušam „glasove iz groba ...“

Mač Karla XII.

Priredio I. V. Tenjac

I.

Jednoga toploga i prisojnoga dana mjeseca listopada godine 1714. bilo u selu Travenlovu, koje je razastrlo svoju tkanicu blizu slobodnoga, državnoga grada Lübeka, živahne i vesele vreve, jer je tu bio godišnji sajam, obično proštenje. Veseo narod, vrveći poslije službe božje na prostranu sajmištu pred krčmom i po tratini, svečano šatorima i čatrljama izkićenoj, malo je hajno za ratne neprilike podaleko u državi, malo je mario za dugotrajne razmirice danskoga kralja Fridrika IV. sa švedskim kraljem, lavom Karlom XII., koje su izsisavale mozak obiju država. Više od tih političkih prilika zanimala je svjetinu glavna osoba ratujućih stranaka, mladi čili vladar švedski. Junačka slava ovjenčala mu glavu, a po narodu kolale mnogobrojne pripoviedke o njegovu divnom junaštvu, osobito odkad je moćna Rusija sa Saskom, po njemu upokorenom, očito stupila na stranu njegovih protivnika. Pa svima njima on je prkosno odolievao, dok nije na Pltavi podlegao premoći ruskoj, te morao u Turaka zatražiti utočište, koji su junaka napokon u Bendaru držali zatočena.

Vlastelinstvo Travelov, kojemu se dvorac podigao blizu istoimena sela na brdeljku drvljem obraslu, bješe svojina njekadašnjega carskoga pukovnika baruna Eberharda pl. Sporkea. Kao udovac bez djece, a staračkim patnjama i boljama shrvan, odabrao si on ovo mirno utočište. Po smrti baruna, posljednjega potomka svoje loze, bilo je njegovu baštinu nasljediti drugoj nuzlozi, što su njegovi podanici sa strahom i nemirom očekivali.

Staroga gospodina pukovnika svi su voljeli, s toga su i žalostno gledali, kako i siedi starac danomice obnemaže.

Uz put, koji od dvorca na puteljku vodi u selo, sjedilo je na drvenoj klupi, s koje se mogao pregledati jedan dio sajmištne tratine, dvoje mladih. Jedno bješe vitak, pristao častnik u danskoj opremi, kojemu je moglo biti jedno trideset godina, a drugo bila djevojka od prilike šestnaestgodišnja, ljubka i ugodna prikaza. Odielo joj bilo jednostavno, bez ukrasa, ali je ipak pokazivalo dobar ukus. Prijazno odzdravljalo oboje počitajne i vidimo srdačne pozdrave seljaka, koji su baš tim putem prolazili; vidjelo se, da su umjeli pribaviti si ljubav, kao što i sam siedi posjednik Travenlovski. Ali na žalost seljaka nije ni jedno od ovih imalo ni u gradu ni u selu drugoga prava, van što su bili gosti siedoga vlastelina.

— Vidi mi se, gospodjice Marijo, da niste vesela, — početi će iza male stanke, kapetan Evald Kruse, — a mislim da pogadjam, što Vam leži na srcu, kad mene to isto tišti. Kada sam prošle godine baš toga dana ovdje bio na dopustu, našao sam već za rana jutra svoga gospodina kuma usred njegovih podanika, kao što je on to uviek običavao. Danas mu liečnik ne će ni to da dozvoli, da se digne iz postelje; nikakovo uzbunjenje ne smije ga uznemiriti, pa se bojim, veoma bojim, da me budući godišnji sajam ne će na ovom mjestu naći, a on ... on će biti ... ondje!

Govoreći to pokaza postrance, gdje se uza staru dobro sačuvanu seosku crkvu prostrlo groblje, s kojega su se sjajili kameniti spomenici i križevi u sunčanom svjetlu. Tad produlji: — Ne vjerujem, da će gospodičić Oton, baštinik Travenlovski, u buduće biti toli ljubazan pozvati me, pa kad bi se to radi pristojnosti i dogodilo, težko da bih se ja tomu pozivu odazvao. Tek za našega ovdješnjega ovogodišnjega sastanka dobro sam primjetio, koliko naše ćudi jedna uz drugu pristaju. Naravno, siromašni danski vojnik, sin priprostih roditelja, i otmeni saski diplomata i plemić imadu sasvim razročne nazore; nu ja zato ipak ne bih mislio uviek, kao što on misli, niti bih radio, kao što on radi.

— A po tom, kako Vi, gospodine kapetane, mislite i radite, — uzklikne s nehotičnim izljevom unutarnjega osjećaja mlada djevojka, — Vi ste ipak bol i!

Digitized by Google

Častnik se nasmieši, ali ujedno pogodi pogled malena prikora iz njegovih crnih očiju djevojku, koja se toliko razžestila bila.

— A odakle Vi to tako sjegurno znate, ljubezno diete? — upita on, — zar Vi o vriednosti i nevriednosti mužkoj imate u svojim godinama toli sjeguran sud?

Smetenost je mlade djevojke vidimo porasla.

— To bi bila preuzetnost, s koje bi morala porumeniti, — odgovori ona vatreno, — izvinite moju preunagljenu rieč, ali tko Vas pozna, tako ljubazna i dobra i spram najništavnijega stvora, pristati će uz one, koji Vas hvale i slave. Pače i moja dobra majčica u starom župnom domu, gdje je nastala mrtva tišina, odkada moj otac ovdje dolje sniva vječni san, veselo omahuje glavom, kad se o Vama govori. Svatko Vas, gospodine kapetane, rado spominje, — dokrajči ona, — a zašto da to ne činim ja, koja sam se još kao diete veselila vremenu, kad se primicao čas Vašemu posjetu u Travenlovu.

— I gospodičić Oton je godišnji gost svoga ujaka kao što i ja, njegovo kumče, — primjeti kapetan, — je li, Vam on ikada dao povoda, da o njem gore mislite nego o meni? Njegovo sustezanje dakako da se mnogima čini kao oholost.

— Sustezanje! — Sinu kao trak unutarnje pobune iz oka Marijina. — Gospodičić je Oton licemjerac, nikada ga nisam kao takova bolje spoznala kao ljetos. Kad on jednom zagospodari u Travenlovu, onda meni ne će više biti tu obstanka, ma da bez ljubljene majke sama ostanem na svietu kao sirotče.

Crven zlovolje obli pošteno, ponešto opaljeno lice Evalda Kruzea.

— Zar se je gospodičić usudio Vas uvrieditи?

— Možda sam preveć bezazlena, te ne umjeh pojmiti gospodskih navika, — odvrati djevojče. — Ali budite miran, gospodine kapetane, sjegurna sam, ne će se to drugiput dogoditi. Pa hvala Bogu, on samo još nekoliko dana ostaje u Travenlovu!

Kapetan prigne glavu. — I moj se dopust primiče kraju, — reče zamišljen. — On će mila mjesta opet vidjeti, — tko zna, hoću li ja ikada?

Nastade stanka u razgovoru medju mladom čeljadi. Suhim lišćem popuhne vjetar jesenjak i šušteći padaše uvehnulo lišće k njihovim nogama, kao žalostan, oprostan pozdrav ljeta. Kao jaka opreka dopre u taj tren k njihovim ušima vjetrom nošena glasnija vreva sa tratine; nastojalo se po mogućnosti naživsti se jesenskoga dana, koji je slavi toliko pogodovao; a kako se brzo moglo vrieme promieniti i veselju u prostoj prirodi učiniti kraj?

Mladi kapetan pokaza rukom u dô.

— Nut slike života, — reče on, — sjeta i veselje u jednom odušku na tiesnu prostoru. Mila Marijo, — prekine on iznebušice šutnju, — kažite mi iskreno, baš jer je valjda posljednji put, što na ovom mjestu boravimo, već mi davno na srcu leži pitanje: Vaša je mati vremešna i boležljiva; pukovnik, pokrovitelj nas obiju, na rubu je groba, imate li Vi glede Vaše budućnosti kakovu osnovu, kakav izgled za taj slučaj, da Vam sudbina oba zaštitnika uzme?

— Daj Bože, da me ta nesreća još dugo umine, odgovori Marija, — ali ako me snadje, ne će me naći sasvim osamljenu, ni bez zaštite. Moja tetka, sada još jedina živa rodjakinja, prva je komorkinja kraljice danske, pa mi je obećala, zauzeti se za me. Ne će joj biti težko naći mi mjesto u dobroj kući u Kodanju.

— Tá to bi bilo divno, kad bi se ondje opet našli, — uzklikne mladi častnik, — priestolnica kraljeva jest u napredak moje posadno mjesto. Budite osvjedočena, draga Marijo, da ćete Vi u meni, Evaldu Kruzeu, vazda naći vierna prijatelja.

— Hvala Vam, dragi g. kapetane, — reče ona nježnim glasom.

U taj tren približi im se od prilike petnaest-godišnje seljače u priprostom seljačkom odielu; bijaše prijazna ali i ujedno odvažna lica i jasno modrih očiju, koje su vedro i veselo u sviet gledale.

Smješeći se pokaza Marija na dječaka.

— Baš Vam se sada zahvalih za obećanu mi zaštitu, a ovdje se sama gradim pokroviteljicom. Siromašni je Pavao već mnogo godina sirotče, pa nema nikoga osim mene u Travenlovu, tko bi se za nj zauzeo i brinuo. Mojim je zagovorom nedavno promaknut od službe u dvorištu u službu stajnu. — Što želiš moje mladče? — upita ona prijazno dječaka, koji je učtivo skinuo s glave kapu.

— S oproštenjem, gospodjice Marijo, vidjeh Vas ići iz dvorca u selo, a ne imaste kitu cvieća, kako je to na današnji dan običaj. Tad pobrzah u vrt i vrtlar mi voljko dozvoli, da za vas uberem i uvijem kitu cvieća. Uzmite ju, draga gospojice!

To reče i pruži djevojčetu malenu, na brzu ruku savitu kitu jesenskih ruža.

Prijazno primi Marija iz suncem opaljene ruke dječakove kitu cvieća i zahvali mu se liepo.

Sa vidivim zanimanjem gledaše kapetan svježe, od mladjahne snage uzplamsalo lice štićenika Marijina.

— Ti si valjano momče, — progovori kapetan dječaku, — a kako mi se čini, jedan od onoga soja, koji daje vrstne vojnike. Ne bi li imao volje nositi halju moga kralja, kad budeš stariji?

— Vojnik ne bih, gospodine kapetane, rad postao — odgovori dječak, — ne u ratnike, već u mornare bih pošao, a na more ću doskora i poći. Već bih odavna bio otišao, iz Travenlova, da nije ovdje dobre gospodjice Marije; ali kad doskora opet u Lübek prispije Hendrik Karsten, koji kao mornarče na zapadno-indijskoj ladji plovi i koji je moj prijatelj, taj će me sa sobom povesti, jer je u milosti kod svoga kapetana. U Travenlovu ni po što ostati ne ću, kad dobri pukovnik umre — pridoda odlučno i osorno, — pod gospodičićem Otonom ne ću da služim.

Važno pogleda Marija kapetana, koji namrgodivši se reče:

— Čini mi se, da je predsuda protiv baštinika gospodina pukovnika umjetno proizvedena; što te može biti briga, dječače, tko ti je gospodar, kad uzvršiš svoju dužnost i za to primaš svoju plaću?

S toga prikora porumeni dječak.

— Vi ne znate, koli zločest može biti gospodičić Oton, gospodine kapetane, — reče on. — Jer sam brzotek i jer se na me osloniti može, rabi me kao viestnika u Lübek i drugamo; to često ne smijem nikomu da kažem, a kad duže vremena izostanem, nego što on smatra da je nuždno, ili kad koju naručbu zaboravim ili zlo obavim, tada da ga vidite! — Ne bi dobro bilo, da on postane našim gospodarom, s toga i ne ću da ostanem u Travenlovu, — dokrajči treptajući vedjama.

— Tiho, — upadne mu naglo u rieč mlada djevojka — pazi, da Te ne čuje, evo gospodičić baš dolazi, ne bih se rada s njim susrela. Hodi, Pavle, sa mnom dolje do naše kuće, ima danas mnogo tudjega svieta u selu.

Ustavši i naklonivši se elegantno odjevenom gospodičiću, koji je od dvorca dolazio, udalji se Marija praćena, od svoga štićenika.

Gospodičić Oton pl. Sporke, nećak vlastelina, bijaše tajnik kod saskoga poslaničtva. Kad se je kapetanu približavao, baš se dobro mogla razpoznati neobična razlika izmedju pojave obiju mladića. Kako je obličje diplomate sa sivim, ništavim ili varavo zavodnim očima, kako malen, mršav struk, kako ciela njegova pojava zaostajala za muževnim izražajem ličnih poteza Evalda Kruzea, za strogim, vojničkim bićem kapetana, koji je samo za nekoliko godina bio stariji.

— Meni se čini, da sam Vas iznenadio i smeo ; liepa li tête-a tête-a! — počne gospodičić zlobno smiešeći se. — Ljubazno, spram mene toli tvrdo djevojče, čini se, da Vas štuje, moj kapetane, te da Vi smijete pabirčiti, na što

Digitized by Google

sam ja zadocnio — au clair de lune — biva to još romantičnije.

Kapetan ga veoma ozbiljno pogleda.

— Ja Vas, mladi gospodičiću, ne razumijem, — reče u kratko, — a zadirljivim riečima, ma one i francuzke bile, sunca ili sjajna mjeseca sastali, to ipak cio sviet biti može svjedokom onoga, što mi sebi hoćemo da kažemo.

Diplomata slegne posprdno ramenima, ali se čuvaše dati izražaja svojim zlobnim mislima.

— Briga mene, — reče nestašno, — imam s Vama

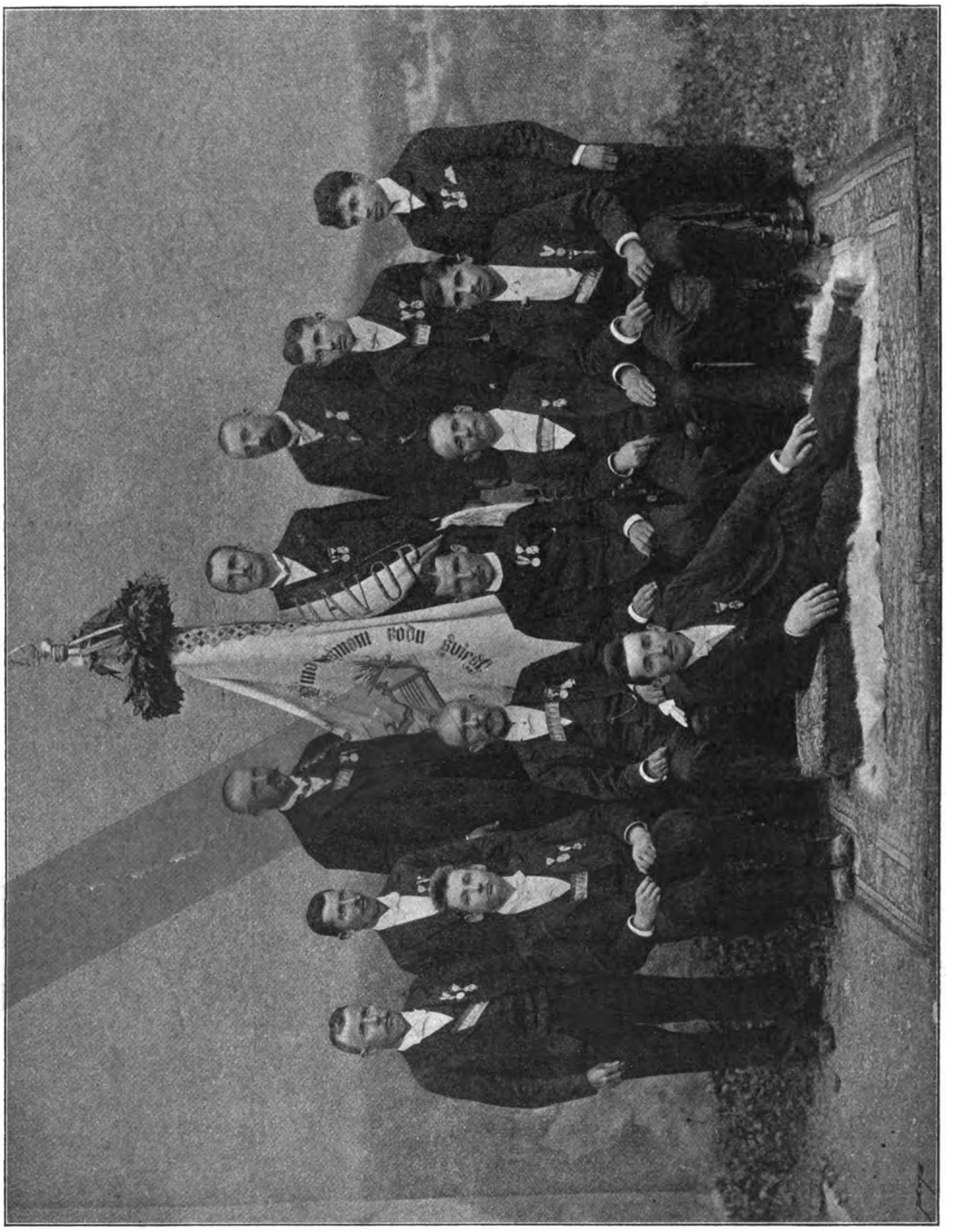

Hrvatsko pjevačko družtvo „Davor" u Brodu na Savi. (Za „Prosvjetu" fotografirao Lav. Breyer.)

znati ću se njemački ili danski oprieti; po Vašoj neka bude volji. Gospodjica Marija, koja je od djeteta do ljubazne djevojke pod mojima očima dorasla, koju Vaš vriedni gospodin ujak kao vjernu nadstojnicu i drugaricu ljubi, jest moja prijateljica, moja posestrima, pa makar se mi za svjetla porazgovoriti se o mnogo znatnijoj stvari. Pismonoša ovaj je čas iz Eutina prispio u dvorac; u njegovoj torbi bijaše važna viest, koja će i Vas zauzimati. Švedski kralj Karlo XII., o čijem su izručenju cincarili savezni vladari Danske, Saske i Rusije...

Digitized by Google

— Molim, izvinite, — pade mu u rieč kapetan, — ma da bi moj kraljevski gospodar rad dobio u svoju vlast najopasnijega protivnika svoje krune, to ipak ne znam ništa o tom, da se je pridružio — poslu, — koji su samovladari Rusije i Saske predložili Porti, — ali molim nastavite.

— Pa Karlo je upotriebio zgodu, da njima svima zavrti nosom. Prije od prilike šestnaest dana pobjegao je, zakrabuljiv se u starca, s još dva častnika iz tvrdjice Bendar. Akoprem su ga tragom do Ugarske medje sliedom sliedili, to ipak ne mogoše doslije da uhvate bjegunca, ma da mu je glava ucienjena zamamljivom ucjenom od tisuć žutaka, koji su obećani onomu, tko ga saskoj, ruskoj ili, pamtite dobro moj gospodine kapetane, — pridoda posprdno, — danskoj vlasti izruči.

Lahka rumen obli lice Evalda Kruzea.

— Ako je moj gospodar k tomu pružio svoju kraljevsku ruku, — reče, — tada je to moralo biti sa silnih, diplomatskih razloga i obzira spram njegovih saveznika. Kako ja kralja poznam, on bi se uz takove prilike radije odrekao te sreće, da Karla XII. kao sužnja uvede u Kodanj, nego bi ga to moglo da razveseli. Ja barem ne bih nikad rad bio onaj Juda, koji bi htio takovu ucjenu da zasluži.

— Vaše rieči dakako liepo zvuče, — odgovori gospodičić, — ali tko znade, da li bi i Vi, da Vam se prilika desi, odoljeli napasti? Ja se barem ne bih ustručavao uhvatiti sreću za šišak, a k tomu još da kao sdušan i vjeran sluga svoga kralja i gospodara budem pohvaljen i nagradjen.

— I ja bih, — primjeti Kruze, — kad bih umjesto danskoga častnika bio redarstveni žbir ili sudski činovnik. Vojnik i diplomata imadu razročna mnienja. U ostalom, — dokrajči smiešeći se, — čemu da toli liepi dan smrknemo filosofskim promatranjem? Kralj nam Karlo na svom biegu zaista ne će dati prilike nikakovoj napasti.

— Mislite li? — upita gospodičić ačeći se. — Ja bih Vas mogao dovesti u škripac, jer dopisnik mnije, da sa sjegurnošću može nagadjati, da kralj Karlo nastoji došuljati se do Lübeka, da se odavle ili iz blizine njegove ukrca za Pomoransku, ili pak da namjerava dokopati se meklenburžke obale, gdje bi našao predbježno zaklonište. Još ću danas pisati našemu saskomu poslovodji u Lübeku o toj stvari, a od sutra pretraživati ću s nekoliko kršnih ljudi ovdješnju okolicu. A udjemo li u trag bjeguncu, ne će ga od moga oštroga oka zaštititi nikakova krinka.

Črta dubokoga prezira ukaza se na suncem opaljenu licu muževnoga kapetana.

— Radite, gospodičiću, kako Vas je volja, — reče — i kako mislite, da ćete pred vašim veledušnim ujakom moći opravdati. Samo bih vas jedno svjetovao, da si kod vašega poslaničtva u Lübeku nekoliko plaćenika naručite, jer medju ovdješnjim narodom, koji junačkoga sjevernoga lava slavi kao junaka i uzor-kralja, težko da ćete naći uza svu zlatnu nagradu pomoćnika za vaše — diplomatsko poduzeće.

Gospodičić stisne svoje bliede ustne.

— Vi imadete pravo; mi se ovdje svadjamo o tudje proso, — primjeti on, udarivši u druge diple, — podjimo radje kao zastupnici bolnoga gospodara vršiti dužnost i obadjimo tu dolje sakupljenu svjetinu. Obećao sam to svomu ujaku, premda mi ta vrst obljubljenosti nije po ćefu.

Kapetan pristane i razgovarajući se o neznatnim stvarima, koracahu oba gospodina niz brdeljak k selu.

Na trgu pred krčmom, kao što i na ledini, postajaše tim živahnije, čim se više nabiralo časova dana. Niklo tu tržnih pjevača i lakrdijaša, čije su pjesni i lakrdije našle mnoge razdragane i zahvalno podašne slušatelje i gledaoce; sve se to jače orile pjesme, zveketale čaše iz mnogobrojnih čatrlja; sve je to veća i zaglušnija postajala vika i krika trgovaca, koji su pod šatorima platnena krova hvalili i nudjali svoju robu, dok su uza svirku gusala seoskih svirača pod lipom, koja je slobodan prostor pred krčmom zastrla svojim hladom, nekoji nestrpljivi parovi plesali.

Vidivom usiljenošću izvršivao je gospodičić dužnost, koju mu je naložio ujak, dok je, kao što i ovaj predjašnjih godina, nekoliko časaka sa stanovnicima seoskim prijazno obćio. Tim manje usiljen i od svih strana srdačno pozdravljan zalazio je kapetan u pojedine skupove ljudi na trgu i ledini, a kamo se god desio, svagdje je svojom veselom, mladenačkom ćudi budio veselost, ali je ujedno njegova pojava zapriečivala svaki izgred preuzetnosti.

Dosta rano okanio se gospodičić Oton nesretnoga pokušaja učiniti se popularnim, na čem se nije s nikoje strane dostao zahvale. U grad se ipak nije htio još da povrati, zato sjede, odlučen od svjetine, na klupu, koja je bila obkoljena grmljem, odakle mu se pružao vidik na šaroliku sliku seoskoga trga s krčmom u zaslonu.

Ali je duša njegova bila razdaleko od vesela pozorišta. Njemu, baš tako častohlepnu, kao i u vječitoj novčanoj neprilici desećemu se diplomati budućnosti, neprestance je pred očima lebdila zamamna ucjena, što no je bila u izgled stavljena onomu, koji bi imao dosta lukavosti, odvažnosti i sreće privabiti bježeću kraljevsku zvier u mrežu njegovih progonitelja. Što je baštiniku siedoga vlastelina nedostajalo odvažnosti, dvostruko je imala nadoknaditi lukavost i u slučaju potrebe — sila; sve je svoje misli smislio u glavnu stvar, da nadje trag kraljev, ako bi Karlo XII. zaista prošao ovim krajem.

Sajmištnoga dana dakako bijaše u seoskoj krčmi mnogo dolazećih i odlazećih gosti, kao i mnogo ulazećih i izlazećih kola. Nijedan od tih podvoza ne bješe doslije svratio pozornosti gospodičićeve na se; ali baš sada ugleda on slučajno jedna kola, koja su se nekoliko koračaja razdaleko od njega ustavila. Bijahu ta kola lahka, jednoprežna, seoska. Vidjelo se, da su ta kola dobar komad puta prevalila bila.

Tri mužkarca sidjoše s drvenih ovisokih sjedala kolnih. Kočijaš tih kola kao da nije bio sluga, to se moglo primjetiti po načinu, kako su druga dva suputnika sada s njim obćila, dok su sva trojica, stojeći tik jedan do drugoga, kratak dogovor imala, kao da o nečem razmišljaju.

Jedan bješe sjedoglav starac duge lepršave kose i brade, dok su njegovi drugovi bili muževi pri godinama. Sva trojica bijahu odjevena u duge halje sirove tkanine i inozemna kroja, a pusteni klobuci širokih oboda pokrivahu im glave. Baš je sada starac, valjda da se malo prohladi, skinuo svoj klobuk. A diplomati, koji je taj skup sa strane motrio, i nehotice upade u oči ne samo plemenito obličje, nego i cielo biće, kao i cielo držanje tudjinca. Što je pako pozornost promatraoca najviše napelo i u njem odmah sumnju pobudilo, bješe ta prilika, da je sada u nekoliko od tudjinaca glasnije izuštenih rieči, koje su doprle do njegovih ušiju, bezdvojbeno prepoznao švedski govor. Ako on sam i nije bio vješt tomu sjevernomu jeziku, to mu uz njegov dvorski i službeni saobraćaj i položaj ti zvuci nisu bili ni tudji.

Tudjinci su medjutim ušli u dvorište krčme, jer se vidjelo, da su se sporazumjeli.

Starac sa svojim pratiocem udje u krčmu, dok je kočijaš kljuse i kola poždenuo kroz vrata dvorištna k staji. Vidjelo se očito, da su odlučili u Travenlovu odmarati se.

Još nekoliko časaka odsjedi gospodičić na klupi, razmišljajući svakako, što da čini. Tad, kao da je smislio, ustade i odšeće se polagano prema krčmi. Već u hodniku krčme susretne krčmara, koji se odmah požuri odazvati se migu milostivnoga gospodičića i s njim stupi na stranu. Popitavši se, začuje gospodičić, da su tri nadošla tudjinca ugarski trgovci, od kojih da je samo jedan vješt njemačkomu jeziku. Taj je naručio sobu za cio dan, u koju su njegovi suputnici ušli. Pred večer hoće da nastave put u

Digitized by Google

Lübek, a možda će, ako bi još tada preumorni bili, ovdje i noćiti.

S tom se obaviesti morade gospodičić zadovoljiti, premda ona nije nikako mogla utaložiti njegove sumnje. Nije li ipak kralj Karlo, kojega je uhititi živo želio, pod krinkom starca pobjegao, a starac, što ga je malo prije vidio, pokazivaše nešto odlučna, otmena, u svojem ponašanju. To zaista ne bješe ugarski trgovac, i to tim manje, što je sa svojim suputnicima govorio švedski. Baš je gospodičić razmišljavao, kako bi bez zazora mogao približiti se tudjincima, kad jedan od njih, baš onaj, koji je kočijašio, dolazeći iz dvorišta, mimo njega prodje, htijući otići u prvi sprat. Brzo odlučiv, oslovi ga nećak vlastelinov, predstavivši mu se, ali tobožnji trgovac kao da nije puno mario za stališ i naslov gospodičića. Skine doduše prijazno, ali bez svake podložnosti, šešir i upita, čim bi mogao poslužiti milostivoga gospodina? Pogled, kojim su te rieči popraćene bile, skoro da je malodušnoga diplomatu lišio volje dalnjega propitkivanja, ali na tom mjestu oćuti se gospodičić posve sigurnim. Ipak poče udvornijim glasom, nego što inače običavaše:

— Usljed rata ima u Lübeku i njegovu okolišu mnogo sumnjive klateži, a posjednik Travenlovski, moj ujak, zapovjedio je, da se pomno pazi na tudjince prolaznike. Da se trima tudjincima, očevidno naobraženoj gospodi, prištedi svako dalnje pretraživanje po mjestnom poglavarstvu, sâm sam pripravan primiti i pregledati njihove putnice. (Nastavit će se.)

Bizantinski pisac XI. vieka o Hrvatima i drugim balkanskim narodima.

Piše **dr. Dane Gruber.**

(Svršetak.)

Tako naš izvor. Iz njegova zanimiva pripoviedanja doznajemo mi za dosad sasvim nepoznate potankosti o odnošaju znamenitoga dukljanskoga kneza Stjepana Vojslava ili Dobroslava napram bizantinskom carstvu. Veoma je vjerojatno, da se ova njegova lukavština napram grčkom strategu u Dubrovniku dogodila u ono doba, kad je on, preuzevši iza biega iz Carigrada[1]) vladu u svojoj domovini Duklji, živio izprva u prijateljstvu s Grcima, a medjutim spremao se na ustanak i oslobodjenje od grčkoga vrhovničtva.[2]) Zbilo se dakle to prije onih dviju navala grčkih na Duklju (od god. 1040. i 1042.), o kojima smo prije govorili. Još je više za nas znamenita viest Kekaumenova, da je u Dubrovniku sjedio bizantinski strateg, rodjen Grk iz Klazomene. To mi sad po prvi put doznajemo od njega. Bilo nam je poznato, da je Dubrovnik u najstarije doba, kad su Hrvati iza svoga doseljenja u današnja svoja sjedišta, osnovali svoju državu, pripadao pod vlast bizantinsku, kano i drugi dalm. primorski gradovi (Zadar, Trogir, Spljet, Rab, Krk, Osor), koji su sačinjavali „dalmatinsku temu,“[3]) poznato nam je bilo i to, da su strategi bizantinski stolovali u Zadru, ali sad evo doznajemo, da su sjedili i u Dubrovniku, upravljajući valjada južno-dalmatinskim gradovima, koji su priznavali bizantinsku vlast, dok su zadarski strategi upravljali sjevero-dalm. bizant. gradovima. Ovaj strateg Katakalon nadao se, da će se zasužnjenjem Stjepana Vojslava proslaviti i steći kod cara zasluga radi toga, što je to bio taki toparh, koji je bez careve dozvole utekao iz Carigrada i preuzeo vladu u svojem zavičaju. Ako li tko drži, da bi se ovaj dogodjaj, što nam ga pripovieda naš izvor, mogao prenieti u kasnije doba, onda bi se on imao staviti u dobu izmedju obiju navala na Duklju, naime izmedju g. 1040. 1042., a tada bi težnja strategova za slavom bila još bolje pojmljiva, naime da se osveti za prvi poraz, premda se time sam način, kako je htio izvesti svoj naum (t. j. lukavošću uhvatiti toparha) ne prikazuje jako promišljen.

Napokon ćemo još spomenuti ono, što se najviše tiče hrvatske povjesti, naime pripoviest o zadarskom toparhu Dobronji. Kekaumen pripovieda najprije u §. 218. „O toparhu“ u obće, veleći ovako: „Ako imaš svoju vlastitu oblast, grad ili selo, i postaneš tu toparhom ili gospodarom, neka te ne zavedu bogatstvo, naslovi ili velika careva obećanja; ne predaj caru svoju zemlju, ne uzmi za nju odštete ili imanja, makar bi mogao polučiti četverostruko više, nego čuvaj svoju zemlju, pa bila i mala i malovriedna. Bolje je za tebe, da si samosvojan (i ravnopravan) prijatelj, jer onda ćeš biti blagorodan i pošten i hvaljen i slavljen pred carem i pred svima sve dotle, dok budeš na svojoj zemlji i dok se ti sam i tvoja djeca i djece djeca budete nalazili na svojoj vlasti. Ali čim ti izgubiš svoju zemlju i lišiš se svoje vlasti, car će te izprva milovati, ali naskoro će te on prezirati i omalovažavati, te ćeš doznat, da si sad sluga, a ne prijatelj. Tad će ti i tvoj (prijašnji) podanik biti strašan, jer ako mu budeš prkosio, on će otići k caru i obtužit te, da ti protiv njega snuješ kojekakvo zlo ili da ti namjeravaš pobjeći u svoju prijašnju zemlju, makar da ti to možda ni ne pada na um, čime te okrivljuju.“

Sad se u narednom (219.) paragrafu nastavlja ovo pripoviedanje pod naslovom „Preslušanje toparhovo“ ovako: „Sad će se držati nad tobom strašan sud, i tebe će preslušavati kano zla i opaka slugu. Ti ćeš govoriti istinu, ali oni ti ne će vjerovati, a tvoj nekadašnji podanik i sluga postići će svojom lažju, da će vjerovati njegovim riečima i car će mu podieliti časti. Razglasit će, da se ti nisi mogao opravdati i odsudit će te oblast, da imaš biti oslieplјen, izim da te car pomiluje (i da ti tu kazan oprosti). Ali ti ćeš, lišen svoga imetka, biti odpravljen u progonstvo ili će te zatvoriti u tamnicu. Tad ćeš se ti sjećati svoje male zemlje i svoje nekadašnje vlasti, sjećat ćeš se toga, kako si se dobrovoljno iz slobodnog čovjeka pretvorio u roba i kako si nekada ti sudio drugima i kaznio po pravici, a sad si ti odsudjen i kažnjen nepravedno. Može se

[1]) To nam kaže Cedren o. c. II. 526.

[2]) To nam potvrdjuje i Dukljanin veleći: „Dobroslaus... sapiens et ingeniosus ... cepit se subdere Graecis et esse quasi adjutor et socius eorum“; dapače je nagovarao Grke, neka samo ugnjetavaju narod, da ih tim omrazi, a narod sklone na ustanak, jer ih je potajno huškao na Grke. To mu je i uspjelo. „Dumque sic ageret per singula loca, coeperunt populi in eum intendere, et valde diligere, Graecosque nimium odisse.“ Skoro za tim bukne doista ustanak („Regnum Slavorum“ Schwandtner III. 497.)

[3]) O tom je obširno pisao S. Ljubić „O odnošajima dubrovačke republike s mletačkom tja do g. 1358.“ u „Radu jugosl. akademije“ sv. V. str. 44—122. Da su Dubrovčani u to doba priznavali vlast bizantinsku, nismo mi imali samo jednu jedinu potvrdu, kako veli Vasiljevski (o. c. sv. 215. str. 272.), naime viest Cedrenovu (II. 499.), da su Dubrovčani zajedno s Bizantincima ratovali na Saracene, nego ih imademo više, koje Vasiljevskomu nisu bile poznate, a to su darovnice dubrovačke (od g. 1023. i 1044.), u kojima se na čelu navode vladari bizantinski (l. Kukuljević „Codex diplomat.“ I. 103. i 112. — Dr. Franjo Rački u „Documenta“ etc. p. 437.).

Digitized by Google

dogoditi, da će car poslije doznati, da si ti bio lažno obtužen, ali on ti je već uzeo ono, što je htio imati (t. j. tvoju zemlju), davši ti tolike darove, pa se više ne će obazirati na istinu. Bolje je dakle za tebe, da budeš na svojoj zemlji. U ostalom štuj cara i ljubi ga, a isto tako i sve one, koji se za tebe zauzimlju."

Pošto nam je pisac u ova dva paragrafa progovorio u obće o sudbini toparha, koji se dade darovima od cara obmanuti, navodi nam sad u §. 220. jedan takav primjer, naime govori o sudbini zadarskoga toparha Dobrinje. Paragraf ima naslov: „O tom, kako ne treba lagati pred carem," a veli se u njemu ovo: „Ako si razuman čovjek, ne usuditi se lagati pred carem i obmanjivati ga riečima prividno istinitima, da si time stečeš darova, jer se to ne će dobro svršiti po tebe. Pripoviedat ću ti, mimoišavši mnoge druge, o jednom toparhu, što se s njim zbilo.

Zadar i Solin[1]) gradovi su Dalmacije; bio je u njima upraviteljem i toparhom neki Dobronja, čovjek razuman i sposoban.

Jednom poželi on pohoditi i pokloniti se blagopokojnom caru Romanu Argiru. Ovaj ga blagohotno primi te ga (obasu) darovima i visoko ga počasti i odpusti domu svome s velikim bogatstvom. Obodren takovim dobročinstvima, poduze on to iznova, i opet našavši blagonakloni primitak, akoprem ne takav, kao što prije, već manji, povrati se (kući). Kad je pak umro taj vladar i zavladao blage uspomene car Mihajlo Paflagonac, toparh se pojavi i opet u priestolnici, nu postavši (pri dvoru) već običajnim (gostom), bude susretan prezirno; umolivši s toga dopust, da se smije udaljiti, ne dobi ga, a on ozlovoljen poče mrmljati. Doznavši dvorjanici, što on mrmlja, dojaviše to caru i dadoše mu ovaj savjet: „Pošto se on (toparh) sam nalazi u našim rukama, možemo obvladati njegovom zemljom bez ikakva odpora. I doista zatvorivši ga u tamnicu pretorija, zauzeše njegovu zemlju bez truda, a ženu i sina mu preseliše i smjestiše u pretorij, i ostaviše ih za cieloga njihova života u uzi. Za vladanja cara Monomaha umre Dobronja u pretoriju, a njegovu sinu, prezrenu i omalovaženu, uspije, ako i težko, spasiti se biegom."

Ovdje nam se dakle pripoviedaju zanimive činjenice o dalmatinskim gradovima. U bitnosti bit će one vjerodostojne, kad ih pripovieda suvremenik, naime da je doista bio takvi toparh, koji je često putovao u Carigrad, dok nije tamo nastradao, a njegova zemlja pokorena bila. Ali uzrok tim putovanjima, kako ih navodi Kekaumen, odveć je naivan, da bi ga mogli prihvatiti, jer nije vjerojatno, kako dobro primjećuje Dušan Preradović,[1]) da ovaki visoki dostojanstvenik prevali tri put za ono vrieme i po kopnu i po moru opasni put u Bizant samo zato, da možda oblagivajući i obmanjujući cara, sebi pribavi što više blaga i bogatstva. Uzrok je dakle tim putovanjima morao biti veći, zamašniji, mi ga moramo tražiti u tadanjim političkim odnošajima. Prva dva putovanja Dobronjina u Carigrad zbila su se, kako veli Kekaumen, za cara Romana III. Argyra (1028.—1034.), kad je u Hrvatskoj vladao Krešimir II. (negdje od g. 1009.—1035.), treće pako putovanje i zasužnjenje Dobronjino, dogodilo se za cara Mihajla Paflagonca (1034.—1041.), a smrt njegova za Konstantina IX. Monomaha (1042.—1055.), za koje je doba vladao u Hrvatskoj Stjepan I. (negdje od 1035.—1058.). U to doba kolebali su dalmatinski, primorski gradovi izmedju susjednih vlasti: Hrvatske, Mletaka i Bizanta. God. 998. pokorio ih je bio Petar II. Orseolo mletačkoj vlasti,[2]) ali naskoro je hrv. kralj Krešimir II. stao uznemirivati te gradove i raditi o tom, da ih spravi pod svoju vlast. Mora da je prilično uspio, kad je mlet. dužd Oto Orseolo (g. 1018.) ponovno došao u Dalmaciju i prisilio neke gradove i otoke, da se opet pokore Mlečanima.[3])

No u to je doba silni bizantinski car Vasilij II. svladao bio Bugare iza dugotrajne krvave borbe, pa je prisilio i Hrvate (g. 1019.), da mu priznadu vrhovničtvo[4]); sigurno je on tada i dalmat. primorske gradove vratio pod svoje vrhovničtvo.

Iz ruža vade ulje.

[1]) Ovo će biti pogrješno. Solin je za dolazka Hrvata u Dalmaciju razoren bio, pa za to je vjerojatno, da se pod tim imenom misli grad Spljet, koji je nastao od Solina, i koji je padao u „bizantinsku dalmatinsku temu."

[1]) „O Dobrinji, hrvatsko-bizantinskom dostojanstveniku XI. vieka" u „Starohrvatskoj Prosvjeti." God. IV. str. 16—20.

[2]) Rački: „Documenta etc." str. 424—430.

[3]) Rački o. c. str. 32—36. i 431.

[4]) Rački o. c. str. 432 - 433.

Digitized by Google

Žetva ruža u dolini Kazanlika.

Digitized by Google

Hrv. kralj Krešimir II. mora da je skoro za tim kušao riešiti se bizant. vrhovničtva i podložiti sebi na novo dalm. gradove, kad je g. 1024. došlo bizant. brodovlje pod zapovjedničtvom Bugijana iz Barija u Hrvatsku i zarobilo hrv. kraljicu i sina joj i odvelo ih u Carigrad.[1]) Po toj viesti ne možemo suditi, je li Krešimir II. uspio u svom nastojanju i dobio opet u svoju vlast dalm. gradove ili nije, jer je kralja mogla zadesiti nedaća na moru, ali je on zato mogao uspjeti sa kopnene strane i pokoriti dalm. gradove. Naši historičari: Rački[2]) Smičiklas (Hrv. povjest I. 242.) i Klaić (Povj. Hrvata I. 99.), a isto tako i Vasiljevski (o. c. str. 163.) uzimlju, da su Hrvati u to doba opet uspjeli u Dalmaciji, a oslanjaju se i na to, da je u Zadru gospodovala obitelj Madijevaca, koja je bila u rodu sa hrv. kraljevima.[3]) Na čelu onodobnih zadarskih listina (od g. 1029.—1036.), da se doista navode imena bizantinskih careva,[4]) ali tim se je htjela samo po imenu priznati vrhovna vlast bizant. careva, dok faktično da je bila u rukama hrv. kralja.

Lasno sad možemo razumjeti, da bizant. vladarima nije bilo pravo, što su dalm. gradovi stupili u tjesniji odnošaj napram hrv. državi, pa su valjda i izjavljivali svoje nezadovoljstvo radi tih odnošaja zadarskom prioru, koji je ujedno bio njihov strateg t. j. nominelni zastupnik njihova gospodstva nad dalm. gradovima. To je moglo onda potaći zadarskoga stratega, da češće putuje u Bizant, da umiri careve, a oni su ga opet morali obilno nagradjivati darovima i častima, samo da ga čim tjesnije privežu uz sebe, a odvrate od hrv. kralja. No kad su na koncu u Bizantu uvidjeli, da sve to ništa ne hasni, nego da ih njihov strateg što no rieč vodi za nos, onda je bila zapečaćena njegova sudbina t. j. on je bio zasužnjen zajedno sa svojom porodicom, a dalmat. gradovi opet pokoreni bizant. vlasti. Ovako bi možda mogli sebi predstaviti uzrok i tečaj onih dogodjaja, o kojima nam pripovieda naš izvor.

Ostaje nam još, da se pozabavimo pitanjem o licu i imenu zadarskoga toparha, kojega nam spominje Kekaumen. U spomenutim već zadarskim listinama ne navodi se nikakvi toparh ili glavar grada imenom Dobronja, nego se priorom gradskim označuje Grgur, koji ujedno nosi naslov „protospatarius et stratico Dalmacie.“ Pošto on imade ovakove bizantinske naslove i časti, koje po prilici odgovaraju činu toparha, drži Vasiljevski, da se taj Grgur imade razumjevati pod Dobronjom našega izvora. No već je Preradović dobro primjetio, da u prilog njegova mnienja ne vojuje odviše ta činjenica,“ što Kekaumen toga nesretnoga toparha nazivlje imenom za Bizantinca barbarskim, naime Dobronja, gdje mu je bilo pri ruci skladno grčko ime Grgur za isto lice. Promotrimo li medjutim one suvremene zadarske listine, naći ćemo u njima slično ime javnoga zvaničnika, naime ime Dabro (ili Dobro), koji je bio zadarski tribun. Zato i Klaić (Povjest Hrvata I. 99.) uzimlje, da je ovaj tribun Dabro, za koga veli, da je bio brat priora i stratega Grgura, onaj Dobronja našega Kekaumena, koji je tako žalostno poginuo u Bizantu. No ni ovo shvaćanje ne riešava još po mom mnienju ovaj problem, jer čast toparha, koju Kekaumen pripisuje Dobronji i uloga, koju on po njegovu pripoviedanju igra u ovim dogadjajima, ne pristaju nikako podredjenom činovniku zadarskomu, kakvi je bio tribun.

I tako će ovo u svakom pogledu važno i znamenito Kekaumenovo djelo i nadalje zadavati posla hrvatskim historičarima, da nastoje riešiti one probleme, koji su njegovim podatcima i viestima nastale u hrvatskoj povjesti.

[1]) Rački o. c. str. 434.
[2]) „Borba južnih Slavena za državnu neodvisnost u XI. vieku“ u „Radu“ sv. 27. str. 88.
[3]) U listini od g. 1066. veli Petar I. Krešimir za neku zemlju „quam avus meus Cresimir dedit cognato suo Madio et filio eius Dabrone“ Rački „Documenta“ str. 67.
[4]) Rački o. c. str. 38.—43.

Potop.

Historički roman od **Henrika Sienkiewicza.** Preveo **dr. August Harambašić**

(Nastavak.)

IX.

Prodje nekoliko dana. Kralj je sveudilj sjedio u kutu izmedju obiju rieka, šaljući glasnike na sve strane, u sve tvrdjavice i svim zapovjednicima izmedju Krakova i Varšave, s nalogom, da mu se svi požure u pomoć. Vislom mu poslaše živeža, što su više mogli, ali ga nije bilo dosta. Nakon deset dana počeše jesti konje, a očajnost obuze kralja i generale na pomisao, što će biti, kad ponestane konja za topove i konjanike. A odasvud su dolazile neutješljive viesti. Sva je država tako plamtila vojnom, kao da ju je tko smolom polio i zapalio. Manji odjeli i manje posade nisu mu mogle doći u pomoć, jer se nisu smjele ni ganuti iz svojih mjesta. Litva, koju je do sada svojom željeznom rukom držao Pontus de la Gardie, ustade kao jedan čovjek. Velika Poljska, koja im se bijaše prva predala, sbaci prva švedski jaram, te je sada svoj Republici davala primjer junačtva, odpora i uztrajnosti. Plemićki i seljački odjeli navaljivali su ondje ne samo na švedske posade u manjim mjestima, nego i u većim gradovima. Uzalud su im se Švedi strašno osvećivali, uzalud su odsiecali ruke uhvaćenim sužnjima, uzalud su palili sela, ubijali pučanstvo, dizali vješala i mučili „buntovnike“. Tko je imao da trpi, trpio je; tko je imao da pogine, poginuo je, samo što je plemić ginuo sa sabljom, a seljak sa kosom u ruci. I prolievala se švedska krv po cieloj Velikoj Poljskoj; njezini su žitelji živili po šumama, pa su dapače i žene bile pograbile za oružje; švedske kazne izazivale su samo još veću osvetu i bjesnoću. Gospodin Krsto Žegocki i vojvoda podlaski uvijali se poput plamena po svoj državi, a osim toga bijahu sve šume prepune raznih „partija“; polja ne bijahu obradjena, te je posvuda vladao glad, koji je najviše mučio Švede, jer su morali sjediti u svojim utvrdama, a nisu smjeli izaći na otvoreno polje.

Napokon im poče ponestajati daha u prsima.

U Mazoviji bijaše isto tako. Kurpijski seljaci, koji su živili u gustim šumama, izlazili su iz njih, pa su Švedima zakrčivali put i otimali njihovu hranu i prtljagu. Na Podlasju su mnogobrojni niži plemići hrpimice hrlili u Litvu, ili gospodinu Sapiehi. Lubelsko vojvodstvo bijaše u konfederatskim rukama. Iz daleke Rusije dolazili su Tatari, a s njima na posluh primorani Kozaci.

I tako su već svi bili sigurni, da će se onaj riečni kut, u kom je stajao Karlo Gustav sa glavnom švedskom vojskom, ako ne za tjedan, a ono za mjesec, ili za dva mjeseca, pretvoriti u jedan veliki grob na slavu poljskoga naroda i na strašnu nauku za one, koji bi u buduće htjeli da napadnu Republiku. Već se je predvidjao konac vojne, a bilo je i takovih, koji su govorili, da je Karlu preostao

Digitized by Google

samo jedan jedini spas: da se odkupi i da Republici preda švedsku Inflandiju.

No najednoč se poboljša udes kralja Karla Gustava i njegovih Šveda.

Dne 20. ožujka predade se Malborg, koji je Steinbok sve dosele uzalud obsiedao. Njegova silna vojska nije sada imala nikakova posla, pa je mogla da pohrli u pomoć kralju.

S druge je strane markgrof badenski, dovršivši svoj bojni pohod, s velikom silom i još neutrudjenim vojničtvom dolazio k riečnome kutu.

Obojica su stupala napred, razpršujući omanje ustaške čete, paleći, robeći i ubijajući. Putem su sakupljali švedske posade, pa je tako sveudilj' rasla njihova vojska, kao što rieka raste to više, što više pritoka u sebe prima.

Viesti o padu Malborga, o Steinbokovoj vojski i o pohodu markgrofa badenskoga dodjoše dosta brzo do riečnoga kuta i uznemiriše poljska srca. Steinbok bijaše još daleko, ali je markgrof badenski išao velikim hodovima, pa je doskora mogao stići i promieniti sav položaj pod Sandomirom.

Poljski vodje nadioše se za to na bojnom vieću, na kom bijaše gospodin Čarniecki, gospodin hetman litvinski, Mihajlo Radzivill, krunski stolnik, gospodin Vitovski, star i izkusan vojnik, i gospodin Lubomirski, komu je već bilo dosadno nad Vislom. Na tom bojnom vieću bude odlučeno, da će gospodin Sapieha ostati s litvinskom vojskom, da pazi na Karla, a gospodin Čarniecki da će poći proti markgrofu badenskomu, da se s njim ogleda što prije, pa ako mu Bog dade pobjedu, da se povrati i da na novo obsieda kralja.

Potrebne zapoviedi budu odmah izdane. Sutradan zatrubiše trublje u osvit tako tiho, da su se jedva mogle čuti, jer je Čarniecki htio da ode potajno pred Švedima. U njegov tabor dodje odmah nekoliko plemićkih i seljačkih ustaških partija. Ljudi naložiše vatre i počeše vikati, samo da neprijatelj misli, da nitko nije otišao, a medjutim su se kastelanske čete udaljivale jedna za drugom. Prva ode četa laudanska, koja bi po pravu bila morala da ostane kod gospodina Sapiehe, ali jer ju je gospodin Čarniecki bio jako zavolio, nije hetman htio da mu ju oduzme. Za laudanskom pukovnijom podje četa gospodina Vasovića, sve sami odabrani ljudi, a predvodio ih je stari vojnik, koji je polovicu svoga života proveo u bojnoj sječi; zatim pukovnija Dimitra Višnovieckoga pod Szandarovskim, ona ista, koja se je bila toliko proslavila kod Rudnika; zatim dvie dragunske pukovnije gospodina Vitovskoga i dvie gospodina staroste Javorovskoga; u jednoj je poručnikovao slavni Stapkovski; zatim vlastita kastelanova, pa kraljeva pod Polanovskim i ciela vojska gospodina Lubomirskoga. Pješačtva nisu uzimali radi što veće brzine, a isto tako ni prtljage.

Svi se sakupiše kod Zavade, s velikom silom i još većom željom za bojem. Odmah im stupi na čelo gospodin Čarniecki, i postavivši ih u bojni red, zaustavi konja i zapovjedi, da prodju kraj njega, da ih uzmogne dobro pregledati. Konj je pod njim zahrzao i zakimao glavom, kao da je htio pozdraviti prolazeće pukovnije, a samomu kastelanu poraslo je srce. I krasan je prizor imao pred sobom. Dokle god mu je sizalo oko, bijaše posvuda more konja i more mrkih vojničkih lica, a nad njima more sabalja i sulica, ljeskajući se na ranom jutarnjem suncu. Od njih se je odrazivala velika snaga, a tu je snagu u sebi osjećao i gospodin kastelan, jer to nisu bile hrpe pukih dobrovoljaca, nego junačine, tako vješte boju i bojnome poslu, da im se u jednakom broju nije moglo oduprieti nikakovo konjaničtvo na svietu. Gospodin Čarniecki oćuti u taj čas, da će s takovim ljudima bez sumnje na sablje raznieti i kopitama sgaziti vojsku markgrofa badenskoga, i to čuvstvo pobjede razvedri mu mrko lice.

— S Bogom! Po pobjedu! — vikne napokon.

— S Bogom! Pobiedit ćemo! — odgovore mu gromki glasovi.

I taj uzklik proleti kroz sve čete, kao silni grom kroz oblake. Čarniecki obode konja, da stigne prednju četu laudansku.

I podjoše.

I nisu išli kao ljudi, već kao jato grabežljivih ptica, koje lete svom snagom, ugledavši svoj plien u daljini. Nikada, pa dapače ni medju Tatarima, nije nitko čuo za takav pohod. Vojnici su spavali na sedlu, te su jeli i pili, ne silazeći s konja; konje su hranili iz ruke. Rieke, šume, gradovi i sela ostajahu za njima. Istom što su seljaci izašli iz svojih kuća, da pogledaju tu vojsku, bila je ona već daleko. Išli su dan i noć, odmarajući se samo toliko, da im posve ne smalakšu konji.

Napokon nabasaše kod Kozienica na osam švedskih pukovnija pod vodstvom generala Torneskilda. Laudanska četa, idući sprieda, opazi prva neprijatelja i navali odmah na njega. Drugi priskoči Szandarovski, treći Vasović, četvrti Stapkovski.

Švedi pomisliše, da imadu posla s kakovim partijama, pa im se oprieše na otvorenom polju i za dva sata ne ostade od njih ni jedna živa duša, koja bi mogla odjuriti k markgrofu badenskomu i dojaviti mu, da to dolazi Čarniecki. Poljaci raznesoše naprosto na sablje tih osam pukovnija, ne ostavivši ni jednoga svjedoka toga strašnoga poraza. Zatim podjoše k Magnuševu, jer im uhode dojaviše, da je markgrof badenski sa svom svojom vojskom u Varci.

Gospodin Volodijovski bude po noći poslan s manjim odjelom, da izvidi, kako je vojska razmještena i kako je jaka

Na tu se je ekspediciju jako tužio gospodin Zagloba, jer ni preslavni Višnioviecki nije nikada činio takovih pohoda; stari se je vojnik jako tužio, ali je volio da podje s Volodijovskim, nego da ostane kod vojske.

— Zlatna su bila pod Sandomirom vremena, — govorio je, njišući se na sedlu, — čovjek je jeo, spavao i iz daleka pogledavao na obsjednute Švede, a sada nema kada ni da svoju pljosku prinese na usta. Ja poznam bojnu vještinu starih vojskovodja, Cezara i velikoga Pompeja, ali je gospodin Čarniecki izmislio novu modu. Ta to je proti svakoj reguli — tresti trbuh tolike dane i noći! Od glada mi se već i utroba počinje buniti i sve mi se čini, da su zviezde kaša, a mjesec slanina. Za psa je takova vojna! Tako mi Boga, od sama bih glada htio da vlastitomu konju uši odgrizem.

— Sutra ćemo, ako Bog da, odpočinuti iza bitke sa Švedima!

— Ja volim i Švede, nego ovakovu nevolju! Gospode, Gospode, kad ćeš dati mira Republici, a staromu Zaglobi topli zapećak i ugrijana piva ... pa maker i bez pjene!... Skitaj se, starče, na svojoj kljusetini, skitaj se, dok se i do smrti ne doskitaš!... Nema li tko god burmuta? Možda ću svoju pospanost na nos izkihati ... Mjesec mi svietli upravo u usta, po prozire i u sam trbuh, a ne znam, što u njem traži, jer ne će ništa naći. Za psa je takova vojna, ponavljam!

— Ujače, ako misliš, da je mjesec slanina, a ti ga pojedi! — rekne Rok.

— Da pojedem tebe, mogao bih reći, da sam se najeo volovine, ali se bojim, da poslije takove pečenke ne bih sav svoj razum izgubio.

— Ako sam ja vol, a ujak je moj ujak, što je ujak?

— A zar ti misliš, da je Altea za to rodila glavnju, što je uz peć sjedila?

— A u kakovom je to savezu sa mnom?

— U takovom, ako si ti vol, da se najprije razpitaš za svoga otca, a ne za ujaka, jer je bik ugrabio Europu, ali je za to njezin brat, koji bijaše ujak njezinomu potomstvu, ipak bio čovjek. Razumiješ li?

Digitized by Google

— Ne, ne razumijem; ali da imam što za jesti, rado bih jeo.

— Jedi nevolju i pusti me, da spavam!... Što je, gospodine Mihajlo? Zašto ste stali?

— Varka se vidi, — rekne Volodijovski. — Eno se crkveni zvonik ljeska na mjesečini.

— A jesmo li Magnušev već prošli?

— Magnušev je ostao na desno. Čudim se, da na ovoj strani rieke nema nikakovog švedskog odjela. Podjimo u ono grmlje i počekajmo, možda će nam Bog poslati kakovoga sužnja.

To rekavši, povede gospodin Mihajlo svoj odjel u grmlje i razmjesti ga na sto koraka s obiju strana ceste, zapovjedivši vojnicima, da stoje tiho i da vojke drže na kratko, samo da koji konj ne zahrže.

— Čekajmo! — rekne. — Prisluškivat ćemo, što se radi za riekom, a možda ćemo što i viditi.

I tako su stajali, ali dugo nisu ništa čuli, osim slavulja, koji su po grmlju biljisali u sav glas. Umorni vojnici počeše driemati na svojim sedlima, a gospodin Zagloba položi glavu na konjski vrat i usne duboko; i sami konji su driemali. Prodje jedan sat. Napokon začu oštro uho gospodina Volodijovskoga nešto, slično konjskom topotu po tvrdoj zemlji.

— Slušajte! — rekne svojim vojnicima.

I odmah podje iz grmlja, pa pogleda na cestu. Cesta je bila obasjana mjesečinom, ali se na njoj nije ništa vidilo, već je samo konjski topot dolazio sve bliže i bliže.

— Dolaze za stalno! — rekne Volodijovski.

I svi pritegnu još više vojke svojim konjima i svaki suzpregne dah u prsima; nije se čulo ništa, osim biljisanja slavuljâ po grmlju.

U to se na putu pojavi švedski odjel, u kom je bilo trideset momaka. Jašili su polagano i dosta neoprezno, ne u redu, nego u dugoj hrpi. Jedni su se vojnici razgovarali medju sobom, a drugi su tiho pjevuckali, jer je liepa svibanjska noć zanosila i hladne duše vojničke. I bez ikakove pazke prodjoše tako blizu kraj gospodina Mihajla, da je osjetio zadah njihovih konja i dim njihovih lula, što su ih pušili.

Napokon izčeznuše na zavoju ceste. Volodijovski je čekao dosta dugo, dok se konjski topot nije izgubio u daljini, pa istom onda odjaši k svom odjelu i rekne Skrzetuskomu:

— Sad ćemo ih potjerati k taboru gospodina kastelana. Ni jedan ne smije umaći, da ništa ne dojavi svojima!

— Ako nam gospodin Čarniecki poslije toga ne dozvoli, da se najedemo i naspavamo, — rekne Zagloba, — zahvalit ću mu na službi i povratiti se k Sapji. Kad je kod Sapje bitka, tad je bitka; ali kad je mir, tad je i gostba. Da imaš četvera usta, mogao bi svakima dati pristojnu funkciju. To mi je vodja! I doista, neka mi tko rekne, radi kog biesa mi ne služimo kod Sapje, kad mu naša četa po pravu pripada?

— Otče, ne govori proti najvećemu vojskovodji u Republici, — rekne Jan Skrzetuski.

— Ta to ne govorim ja, nego moj trbuh, na koji udara glad, kao na kakav bubanj.

— A uza nj će zaplesati Švedi, — primjeti Volodijovski. — Ali sada, moja gospodo, pojašimo živo! Kod one krčme u šumi, kraj koje smo nedavno prošli, htio bih da na njih udarim.

I povede svoj odjel nešto brže, ali ne preveć brzo. Ujašiše u gustu šumu, u kojoj ih prekri crna tmina. Ta krčma ne bijaše daleko. Približivši joj se, podjoše i opet polagano, samo da se što manje čuju. Kadno pridodjoše na puškomet, začuše ljudske glasove.

— Tu su i razgovaraju se! — rekne Volodijovski.

Švedi su se bili doista zaustavili kod krčme, tražeći kakovu živu dušu, da od nje što god saznadu. No krčma bijaše prazna. Jedni su pretraživali glavnu sgradu, a drugi obore i staju. Polovica ih bijaše pred krčmom, držeći konje onih, koji su pretraživali.

Odjel gospodina Volodijovskoga približi im se na sto koračaja i poče tatarskim polumjesecom okruživati krčmu.

Švedski vojnici pred krčmom opaziše napokon ljude i konje, no jer je u šumi bilo tamno, nisu mogli razabrati, kakova je to vojska, pa se dapače nisu ni uznemirili, ne sluteći, da bi s te strane mogao doći kakav neprijateljski odjel. Istom ih onaj polumjesečni okrug preseneti i uznemiri, te odmah stadoše dozivati one, koji bijahu u staji, oboru i krčmi.

Najednoč zagrmi oko krčme gromki uzklik: „Alah!“ i ujedno puče nekoliko pušaka. U jedan tren pojaviše se crne hrpe vojnika, kao da su iznikle iz zemlje. Odmah odjeknu zvek sabalja, začuše se vapaji i kletve, ali sve to ne potraja dulje od dva otčenaša.

Zatim ostade na prostoru pred krčmom nekoliko ljudskih i konjskih lješina, a odjel gospodina Volodijovskoga podje dalje, vodeći sa sobom dvadeset i pet sužanja.

Sada su išli skokom, tjerajući ploštimice sabljama švedske konje, i u sam osvit dodjoše do Magnuševa. U taboru gospodina Čarnieckoga nije nitko spavao, već su svi bili na boj spremni. Sam kastelan izadje pred odjel, sav blied od nespavanja.

— Što je? — zapita Volodijovskoga. — Imate li mnogo sužanja?

— Imamo ih dvadeset i pet.

— A koliko ih je ušlo?

— Nec nuntius cladis.[1]) Svi su zasužnjeni.

— Treba samo poslati tebe, pa makar i u sam pakao, vrstni vojniče! Dobro! Moramo ih odmah izpitivati. Sam ću ih pitati.

To rekavši, okrene se gospodin kastelan i zapovjedi:

— Budite spremni, jer ćemo možda odmah poći na neprijatelja.

— Kako to? — zapita Zagloba.

— Tiho! — rekne mu Volodijovski.

Švedski sužnji izkazaše odmah i bez mučenja, što im je bilo poznato o bojnoj snagi markgrofa badenskoga, o broju njegovih topova, konjanika i pješaka. Na to se malko zamisli gospodin kastelan, jer uvidi, da je to doista znatna vojska i još k tomu složena iz samih starih vojnika, koji su već vojevali u Bog zna kolikim vojnama. Medju njima je bilo i mnogo Niemaca i Franceza, a svojim su brojem nadmašivali poljsku vojsku. Ali za to izkazaše sužnji, da markgrof ni ne sluti, da mu je Čarniecki tako blizu, već da misli, da Poljaci sa svima svojim silama obsiedaju kralja pod Sandomirom.

Čim to začu kastelan, skoči sa svoga mjesta i dovikne svomu dvoraninu:

— Vitovski, daj zatrubiti, da ljudi sjedaju na konje!

Za pol sata krenu vojska dalje, prolazeći svježim proljetnim jutrom kroz mirisne šume i preko rosom orošenih poljana. Napokon se pred njom pojavi Varka, ili bolje njezino garište, jer je mjesto bilo gotovo posve izgorilo prije šest godina.

Vojska gospodina Čarnieckoga išla je i otvorenim poljem, pa se za to nije mogla dugo sakrivati pred švedskim očima. I tako ju opaziše, ali je markgrof mislio, da su to razne „partije“, koje su se sdružile, pa hoće da uznemire njegovu vojsku.

Istom kad se iza šume pojaviše nove čete, nastade živa vreva u švedskom taboru. Na otvorenu polju vidili su se manji odjeli konjaničtva i pojedini častnici, kako jaše izmedju svojih pukovnija. Švedski šareni pješaci počeše izlaziti na sredinu polja. Pukovnije se postaviše u bojni red jedna za drugom pred očima poljskih vojnika, a bijahu tako mnogobrojne, kao da su na ravnicu pala jata šarenih ptica. Nad njihovim glavama ljeskale su se na suncu ubojne

[1]) Nema ni jednog viestnika poraza.

Digitized by Google

sulice, kojima su se pješaci branili od navale konjanikâ. Napokon se pojaviše švedski oklopljeni konjanici, a za njima topovi. Sve se je to vidilo kao na dlanu, jer je sunce krasno razsvjetljivalo cielu okolicu.

Pilica je dielila obe vojske.

Na švedskoj obali oglasiše se trublje, bubnjevi i gromki povici vojnikâ, koji su se medjusobno bodrili; a i gospodin Čarniecki dade zatrubiti na borbu i podje sa svima svojim četama k rieci.

Ujedno odjaši uzagrabce k Vasovićevoj četi, koja biaše najbliže uz rieku.

— Stari vojniče, — dovikne mu, — odlazi k mostu! Sadjite ondje s konjâ i navalite s puškama u ruci! Neka se na vas obrati sva švedska snaga!

Vasović pocrveni malko od zadovoljstva i mahne svojim buzdovanom. Njegovi ljudi kliknu gromkim glasom i pojure za njim, kao da ih vjetar nosi.

Došavši na trista koraka do mosta, podjoše polaganije; odmah skočiše dvie trećine s konja i potrčaše k mostu.

I Švedi dojuriše s druge strane i odmah zapucaše puške, iz početka polagano, pa sve brže i brže, kao da tisuću mlatova mlati po drvenoj ploči. Dim se razprostre nad riekom. Gromki povici razliegali su se na jednoj i drugoj strani. Glavna sila obiju vojskâ sakupi se kod mosta, koji je bio drven i uzak, pa se je za to težko mogao osvojiti, a lako braniti. A samo preko njega moglo se doći do Švedâ.

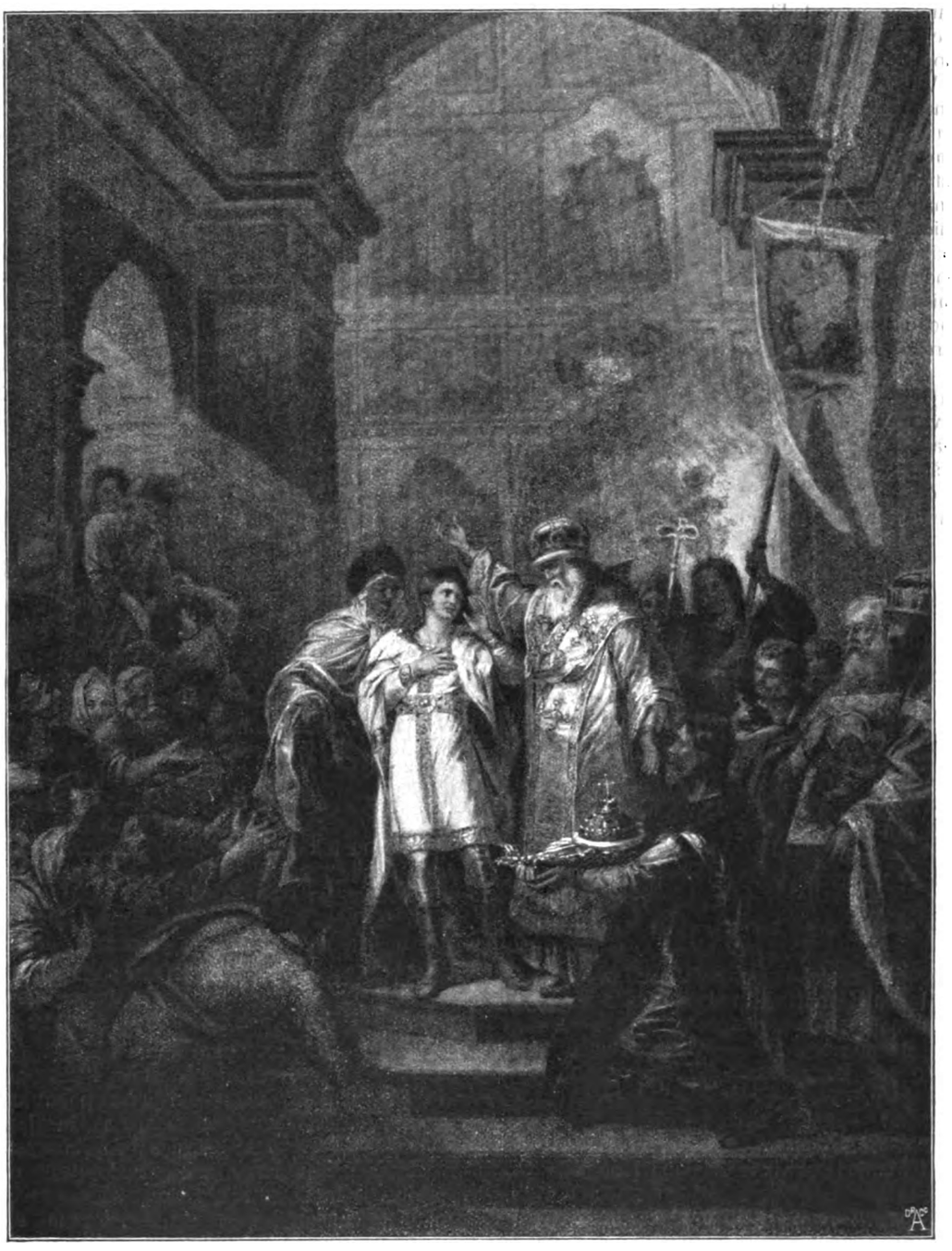

Ugrjumov G. J.: Mihailj Feodorović Romanov postaje carem.

Digitized by Google

Za četvrt sata odpravi Čarniecki dragune gospodina Lubomirskoga u pomoć Vasoviću. U to počeše Švedi već i iz svojih topova pucati preko mosta. Topovske kruglje uzeše prelietati preko Vasovićevih vojnika i draguna, zabušujući se u zemlju.

Markgrof badenski, stojeći na obronku šume iza svoje vojske, promatrao je kroz dalekozor svu tu žestoku borbu. Od časa do časa skinuo je dalekozor s očiju, pa začudjeno pogledao svoju pratnju i sažeo ramenima.

— Ta upravo su poludili, — rekne, — jer hoće silom da predju preko mosta. A nekoliko topova i dvie do tri pukovnije mogu ga pred cielom vojskom braniti.

Ipak je Vasović sve žešće navaljivao sa svojim ljudima, ali je i obrana bivala sve žešća. Most postade središtem bitke, kojemu se obrati ciela bojna linija švedska. Na most je padala prava tuča topovskih krugalja i granata; Vasovićevi ljudi stadoše gusto padati, a medjutim su neprestano dolazili ordonanci, sileći ih napred.

— Čarniecki će izgubiti sve te ljude! — vikne napokon gospodin krunski maršal.

A gospodin Vitovski uvidi kao izkusan vojnik, da je poljskim vojnicima jako zlo, i zadrhće sav od neustrpljivosti, pa napokon obode tako svoga konja, da je zavrisnuo, i pojuri k Čarnieckomu, koji je za sve to vrieme slao svoje čete k rieci.

— Vaša milosti, — dovikne mu Vitovski, — krv se uzalud prolieva! Mi ne ćemo osvojiti mosta!

— Ni ja to ne ću! — odgovori mu Čarniecki.

— Da što vaša dostojnost hoće? Što da radimo?

— Sve čete k rieci, k rieci! U bojni red, gospodine!

Tu bljesne Čarniecki očima tako, da je gospodin Vitovski odmah otišao, ne rekavši više ni rieči.

U to dodjoše poljske čete na dvadeset koraka do obale i postaviše se u dugoj liniji uz rieku. Ni jedan častnik nije znao, zašto to čine.

Najednoč bane Čarniecki kao grom pred bojne redove. Oganj mu je plamtio na licu, a munja sievala iz očiju. Vjetar mu je dizao plašt kao ogromna krila, konj je pod njim skakao i propinjao se, a on spusti sablju, pa skine kalpak s glave i dovikne svojoj diviziji:

— Moja gospodo! Neprijatelj se je zaklonio za rieku, iza koje nam se ruga! On je preplivao preko mora, da podjarmi našu otačbinu, pa misli, da mi u njezinoj obrani ne ćemo preplivati preko te rieke!

Tu baci svoj kalpak na zemlju, pa podigne sablju i pokaže na vodu; obuze ga silan zanos, i podigavši se na sedlu, vikne još jače:

— Komu je Bog drag, komu je vjera i otačbina mila, za mnom!

Zatim podbode konja ostrugama i baci se u vodu. Za čas izčeznuše i konj i konjanik pod njezinom površinom, ali se opet i pomoliše u tren oka.

— Za mojim gospodarom! — vikne Mihalko, koji se je bio proslavio pod Rudnikom.

I skoči u vodu.

— Za mnom! — klikne tankim i piskutljivim glasom Volodijovski

— Isuse i Marijo! — vikne Zagloba i obode svoga konja.

U to skočiše svi konji i ljudi u vodu, koja se preli preko same obale. Za laudanskom pukovnijom podje višniovieckа, za višniovieckom četa gospodina Vitovskoga, za njom Stapkovskova, a za njom sve druge. Takav bies obuze te ljude, da su gurali jedni druge; glasne zapoviedi pomiešaše se s vikom vojnikâ, a rieka se zabieli poput mlieka u tren oka. Riečna struja poče malko zanositi pukovnije, ali su konji, podbadani ostrugama, plivali kao delfini, sopćući nozdrvama i stenjući. I napuniše tako rieku, da su ljudske i konjske glave napravile kao neki most, po kom se je suhom nogom moglo preći na drugu obalu.

Čarniecki prepliva prvi, ali još se s njega ne ociedi voda i već se za njim pope na obalu četa laudanska; a gospodin kastelan mahne svojim buzdovanom i dovikne Volodijovskomu:

— Skokom! Udri!

Pa odmah pukovniji višnioviecкoj pod Szandarovskim:

— Na njih!

I tako odpravi jednu četu za drugom, dok nisu sve prošle. Za njoj se postavi sam na čelo, i viknuvši: — U ime božje! Sretno! — pohrli za drugima.

U to opaziše dvie švedske konjaničke pukovnije, stojeći nedaleko obale, što se sbiva, ali njihovi pukovnici bijahu tako presenećeni, da se nisu ni ganuli s mjesta, a laudanska četa pojuri na njih najbržim skokom. I odmah raznese prvu pukovniju, kao vjetar lišće, pa udari na drugu i silno ju smieša, a u to priskoči i Szandarovski, te nastade strašna, ali kratka sječa; za nekoliko časova razpršiše se švedski redovi i počeše bježati k svojoj glavnoj vojski.

Čarnieckovi ljudi jurili su za njima sa strašnom vikom, pa su ih boli i sjekli i napunjali bojno polje njihovim trupovima.

Napokon se pokaza, za što je gospodin Čarniecki bio zapovjedio Vasoviću, da osvaja most, premda nije htio preko njega prelaziti. Glavna snaga švedske vojske bijaše se sakupila na toj točki, te nije bilo nikoga, da Poljacima zaprieči prelaz preko rieke. Uz to su svi švedski bojni redovi i topovi bili okrenuti k mostu, pa su sada, kad je na njih s boka navalilo tri tisuće poljskih konjanika, morali brzo promieniti front, da se ma kako obrane od te nenadane navale. Medju Švedima nastade strašna zabuna i smutnja: pješačke i konjaničke pukovnije okrenuše se k neprijatelju, razstavljajući se u svojoj žurbi, natiskujući se jedni na druge, ne razumijući u onoj strašnoj vrevi ni jedne zapoviedi i radeći sve na svoju ruku. Uzalud su švedski častnici upravo nadljudski nastojali, da načine ma kakav red; uzalud im je markgrof odmah poslao one pukovnije, koje su stajale na obronku šume: još prije, nego što su dospjele u borbu, još prije, nego što su pješaci mogli u zemlju zabosti svoja koplja, da ih okrenu proti neprijatelju, pade laudanska četa kao duh smrti u sredinu švedskoga bojnoga reda, a za njom dojuri druga, treća, četvrta, peta i šesta. Istom sada nastade dan suda! Puščani dim prekri poput oblaka cielu bitku, u kojoj su se razliegali očajni vapaji uz užasnu pucnjavu i strašni zveket oružja, kao u kakovoj paklenoj kovačnici; časkom je bljesnulo koplje i propalo u dimu, časkom se je zasjao zlatni vrh zastave, pa i opet izčeznuo, i samo se je čula grozna tutnjava, kao da se je zemlja najednoč provalila pod riekom i kao da njezina voda propada u nedoglednu dubinu.

U to se s drugoga boka začu glasna vika: to je Vasović bio prešao preko mosta i s druge strane udario na neprijatelja. Na to nije više baš dugo potrajala bitka.

Iz nje počeše k šumi bježati velike hrpe ljudi, strašno prestravljene, bez reda, bez šljemova i bez oružja. Za njima se u kratko proli cieli potok ljudski poput najžešće bujice. Topnici, pješaci i konjanici, pomiešani medjusobno, bježali su očajni i prestrašeni. Neki su vojnici vikali u sav glas, a neki su bježali šuteći, zaklanjajući glavu rukama; jedni su sa sebe trgali odjeću, a drugi su zaustavljali bjegunce, padali na zemlju i gazili se medjusobno, a za njihovim ledjima i nad njihovim glavama jurili su poljski konjanici. Svaki čas si vidio njihove bojne redove, kako propinju svoje konje i kako navaljuju u najgušće hrpe. Više se nitko nije branio, već su svi išli pod mač. Trup je padao na trup. Sjeklo se bez odaha, bez milosrdja, na cieloj ravnici, na obali rieke, na obronku šume, i kud god si segnuo okom, svuda si vidio same progonitelje i same bjegunce; samo se je još po gdjegdje uporno branio koji pješački odjel, ali topovi bijahu već zamukli. Bitka ne bijaše više bitka, već se pretvori u klanje.

Sav dio švedske vojske, koji je bježao k šumi, bude

Digitized by Google

uništen. U šumu dospješe samo neki švedski konjanici, za kojima odmah pojuriše Poljaci.

No uz to su ih u šumi čekali i oboružani seljaci, koji su se na glas bitke bili sakupili sa svih strana.

Najstrašniji progon bijaše ipak na varšavskoj cesti, kojom su bježale glavne čete švedske. Mladji markgrof Adolf htio je da ondje dva puta zaustavi bieg, ali je oba puta bio razbijen i napokon zasužnjen. Njegov francezki pješački odjel, u kom je bilo četiri sto ljudi, položi oružje; a tri tisuće po izbor vojnika, puškara i konjanika, pobježe sve do Mniševa. Puškare sasjekoše u Mniševu, a konjanike potjeraše sve do Čerska, dok se ne razpršiše po šumama, u kojima ih drugi dan pojedince poubijaše seljaci.

Još prije, nego što je sunce zašlo, nestade vojske Fridrika, markgrofa badenskoga.

Na bojištu ostadoše sami zastavnici sa svojim zastavama, jer su svi drugi vojnici progonili neprijatelje. I sunce je već bilo na zapadu, kadno se prvi konjanički odjeli počeše pojavljivati na cesti od Mniševa. Vraćali su se veselo, pjevajući, bacajući kape u zrak i pucajući iz kubura. Gotovo svi su za sobom vodili konopcima povezane sužnje, koji su išli uz njihove konje bez šljemova, oborenih glava, krvavi i poderani. Bojište je prikazivalo strašan prizor. Na nekim mjestima, gdje je borba bila najžešća, ležali su trupovi gusto jedni na drugima. Neki pješaci držali su još ukočenim rukama svoje sulice, kojima je bilo prekriveno cielo bojno polje. Mjestimici bijahu koplja zabodena u zemlju, praveći tako cieli plot. Posvuda je oko vidilo strašnu i krvavu mješavinu ljudskih tjelesa, slomljenih sulica, pušaka, trubalja, bubnjeva, šljemova i kapa; ruke i noge stršile su iz gustih hrpa tako, da je bilo težko razabrati, komu pripadaju. Osobito na onim mjestima, gdje su se branili pješaci, ležali su gusto ljudski trupovi.

Nešto u daljini, uz rieku, stajali su sad već ohladnjeli topovi, jedni slomljeni i prevrnuti, a drugi još uviek čitavi i napereni. Kraj njih su vječni san snivali topnici, poubijani svi po redu. Vidilo se mnogo trupova, prevješenih preko topova, a neki su ih topnici još i sada obujimali mrtvim i ukočenim rukama, kao da su ih htjeli braniti još i poslije smrti. Trava, poprskana blatom i krvlju, zlokobno se je ljeskala na večernjem suncu. Zlatni traci padali su na crnu krv, koja je mjestimice sačinjavala male kaljuže. Njezin oštri vonj miešao se s vonjem puščanoga praha i ljudskih lješina i s konjskim znojem.

Gospodin Čarniecki povrati se još prije sunčanoga zapada s kraljevskom pukovnijom i stade nasred bojišta. Vojska ga je pozdravljala gromkim uzklicima. Čim je stigao koji odjel, klicao je bez konca, a on je mirno stajao na svom mjestu, obasjan jasnim sunčanim tracima i jako umoran, ali i sav preobražen, držeći gologlav spuštenu sablju u ruci i odgovarajući prolaznicima:

— Ne kličite meni, moja gospodo, ne meni, nego imenu božjemu!

A kraj njega su stajali Vitovski i Lubomirski, ovaj potonji sjajan kao sunce, jer je sav bio pod pozlaćenim oklopom, a lice mu bijaše poprskano krvlju, jer se je hrabro borio, siekući i sam neprijatelje svojom rukom, baš kao i svaki prosti vojnik, ali već mrk i zlovoljan, jer su i njegove pukovnije klicale:

— Vivat Čarniecki, dux et victor![1])

Zavist je već bila počela mučiti maršalovu dušu.

U to su sveudilj novi odjeli dolazili na bojište, a sa svakim je dolazio i po koji vojnik, pa je pred noge gospodina Čarnieckoga bacio osvojenu zastavu neprijateljsku. Na to su njegovi drugovi na novo klicali, bacajući u vis kape i pucajući iz kubura.

Sunce je zapadalo sve niže i niže.

U to zazvoni zvono na večernju na jednom zvoniku, koji je bio preostao u Varci, i svi odkriše odmah svoje glave, a svećenik Pekarski zapjeva: „Andjeo Gospodnj naviesti prečistoj djevici Mariji“ ... i tisuću moćnih glasova odgovori mu svečano: „I ona zanese s duhom svetim!“ ...

Sve oči podigoše se k nebu, koje se je rumenilo večernjim rumenilom, i s toga krvavoga bojišta uzvinu se k nebeskim visinama pobožna pjesma.

Upravo kad prestadoše pjevati, dojuri skokom laudanska četa, koja se je bila najdalje zaletila za neprijateljem. Neki vojnici baciše i opet pred Čarnieckove noge neprijateljske zastave, a on se jako razveseli, i opazivši Volodijovskoga, potjera k njemu konja.

— A je li vam ih mnogo ušlo? — zapita.

Gospodin Volodijovski zakima samo glavom u znak, da nije, ali je bio tako zasopljen, da nije mogao progovoriti ni rieči, već je samo otvorenim ustima lovio zrak, a prsa su mu se nadimala. Napokon pokaza rukom na usta, da ne može govoriti, a gospodin Čarniecki odmah ga shvati i primi ga srdačno za glavu.

— Taj se je naradio! — rekne. — Dao Bog, da nam se takovi i na kamenju radjaju!

Gospodin Zagloba dodje prije do daha, i cvokoćući zubima, progovori ovako izprekidanim glasom:

— Za Boga! Na znoj mi puše hladan vjetar! ... Groznica me trese! ... Svucite odielo s kakovog debelog Šveda i dajte mi ga, jer je na meni sve mokro! ... Ja već ne znam, što je moj znoj, što voda, a što krv švedska ... Ako sam se nadao ... da ću ma kada u životu poklati toliko tih lupeža, nisam vriedan da živim ... To je najveća pobjeda u ovoj vojni ... Ali u vodu ne ću drugi put skakati ... Ne jedi, ne pij, ne spavaj, pa iza svega toga kupelj ... Dosta mi je pod stare dane ... Ruka mi se ukočila ... Već me groznica trese ... Rakije, za miloga Boga!

— Začuvši to gospodin Čarniecki i videći pristara muža doista neprijateljskom krvlju prekrivena, požali ga i pruži mu svoju pljosku.

Zagloba ju prinese na usta i za čas povrati praznu, pa rekne:

— Toliko sam se vode u Pilici nalokao, da bi se doskora moglo viditi, kako mi se ribe u trbuhu legu, ali je ovo bolje od vode.

— Preobucite se u drugo odielo, pa makar i u švedsko, — rekne mu gospodin kastelan.

— Ja ću ujaku potražiti debelog Šveda! — oglasi se Rok.

— A za što da s trupa uzimam okrvavljeno odielo? — klikne Zagloba. — Skini sve do košulje s onoga generala, koga sam zasužnjio.

— Vi ste dakle zasužnjili generala? — zapita živo gospodin Čarniecki.

— Koga nisam zasužnjio, što li nisam učinio! — odgovori Zagloba.

U to progovori i gospodin Volodijovski:

— Mi smo zasužnjili mladjega markgrofa Adolfa, grofa Falkensteina, generala Wengera, generala Potera i Benczya, i mnogo nižih častnika.

— A što je s markgrofom Fridrikom? — zapita Čarniecki.

— Ako nije pao, pobjegao je u šumu; a ako je pobjegao, ubit će ga seljaci.

No u tom se je varao gospodin Volodijovski. Markgrof Fridrik, lutajući šumom, stiže s grofom Schlipenbachom i Ehrenscheinom po noći u Čersk; prosjedivši u razvalinama tamošnjega grada tri dana gladni i žedni, odoše po noći u Varšavu. To ih kasnije nije spasilo od sužanjstva, ali mu sada umakoše.

Već je bila noć, kad je gospodin Čarniecki odjašio u Varku s bojnoga polja. Bila je to možda najveselija noć u njegovu životu, jer Švedi ne pretrpiše tako strašnoga poraza od početka ciele vojne. Svi neprijateljski topovi i barjaci bijahu osvojeni, svi generali, osim glavnoga vodje,

[1]) Vodja i pobjeditelj.

Digitized by Google

zasužnjeni. Švedska je vojska bila posve uništena; njezini na sve četiri strane razpršeni manji odjeli morali su poginuti od seljačkih ruku. Uz to se je pokazalo, da se ti Svedi, koji su se na otvorenom polju sami smatrali nepobjedivima, više ni na otvorenom polju ne mogu mjeriti s redovitim poljskim četama. Napokon je znao gospodin Čarniecki, kakav će dojam ta krasna pobjeda polučiti po svoj Republici, kako će obodriti i razpaliti sve duhove; i već je cielu Republiku vidio oslobodjenu i pobjedonosnu... Možda je i zlatnu velikohetmansku palicu svojim duševnim očima vidio pred sobom.

A mogao je na nju misliti, jer je k njoj išao kao pravi vojnik, kao branitelj otačbine, i jer je bio od onih, koji za svojim ciljem idu ravnim i poštenim putem.

U taj čas je jedva mogao podpuno pojmiti svu radost, koja je bila obuzela njegovu dušu, pa se okrene k gospodinu maršalu, koji je jašio uz njega, i rekne:

— A sada pod Sandomir! Pod Sandomir, što prije! Naša vojska već umije da prepliva rieku, pa nas ne će zastrašiti ni San, ni Visla!

Maršal ne odgovori ni rieči, ali mjesto njega usudi se gospodin Zagloba, koji je jašio malko straga, da poluglasno promrmlja:

— Hodite, kamo god hoćete, ali bez mene, jer ja nisam kokot na crkvi, koji se okreće po danu i po noći, a da mu nije potrebno ni jesti, ni spavati.

Gospodin Čarniecki bijaše tako veseo, da se nije razsrdio, već mu dapače odgovori šaljivo:

— Vi ste sličniji crkvenom zvoniku, nego li kokotu, osobito jer vidim, da imate vrebce na sljemenu. No jela nam i počinka svima treba.

Na to će Zagloba poluglasno:

— Tko ima kljun na ustima, tomu su vrebci na pameti! (Nastavit će se.)

Eno već se...

Eno već se topla večer spušta
Sjetna, tiha, kano uzdah moj —
Kroz mrak čujem korake Ti sitne
Kroz mrak gledam bliedi obraz Tvoj.
Zar mi opet usnut nedaš,
Zar i opet moraš doć,
Daj mi samo časak mira,
Mrtvo zlato, laku noć!

Neznam više kako se je zbilo,
Samo znam, da niesam bio kriv,
Pa me ipak tvoja sjena muči,
Bit će, da Ti zgrieših, što sam živ.
Vidiš, da ne mogu usnut,
Nemoj više nemoj doć,
Bolnom srcu treba mira,
Mrtvo zlato, laku noć!

Nekad si me odbijala hladno,
Nametnika bacala u prah,
A sad eto svaki čas si ovdje,
A kad dodješ, mrzne mi se dah.
Zaklinjem Te srećom Tvojom,
Nemoj više nikad doć
Samo mira, željnog mira
Mrtvo zlato, laku noć!

Ljudevit Scholz.

Berba ruža u Bugarskoj.

Čim se spomene ružino ulje, onda se naše misli prenose na pobrdimsku Bugarsku, koja je sa uzgoja ruža na daleko znana. Svakomu se misao zaustavlja u dolini Kazanlika, gdje da je glavno vrelo ružina ulja. Nu u istinu nije tako!

Dr. G. Dieck napisao je g. 1889. u „Gartenflora“ radnju „Die Ölrosen und ihre deutsche Zukunft“ u kojoj nam ne opisuje samo ulje, već i pojedine ruže, koje goje u Bugarskoj. Po njemu saznasmo puno toga, što nam prije ne bijaše jasno, a glede ruža od Kazanlika ima se naličnо kao i sa narančama iz Mesine. Kao što ove potiču iz nutarnjih krajeva Sicilije i Kalabrije i svažaju se u Mesinu, tako potiče i ružino ulje iz krajeva izmedju Ozan-Balkana i Kazanlika i u rumelijskom sredogorju ležećih kotara. Prava je postojbina tomu ulju na šipačkom Balkanu, koji je od g. 1877./78. postao ne samo popularan, već i glasovit u političko-historijskom pogledu. Ovdje će biti koljevka uzgojenih ruža za Balkan.[1])

Ulje se vadi iz gojenih ruža Rosa alba suaveolens, (Biela ruža Kazanlika) i R. gallica damascena (Crvena ruža Kazanlika). Osim ovih ima i suvrstica od ruže moškatne (R. moschata).

Cvietovi biele ruže više su ili manje gurmati (gefüllt), čisto bieli ili ružičasto nahukani. Ova ruža daje malo ulja, ali je fino. Četrnaest oka cvietova daje jedan miskal = 4,81 gram ulja, dočim dobivaju od crvene ruže, a za povoljne žetve, od 10—12 oka po jedan miskal.[1])

Poslije Kazanlika glavna su mjesta: Čipan, Giopsa, Karadša dag, Kojun-Tepe, Eski-Zagra, Jeni-Zagra i Pazardžik. Prije rusko-turskoga rata proizvelo se u svemu 3000 kgr. ulja, nu poslje toga taj je proizvod pao, jer su se mnoge turske obitelji izselile u Malu Aziju, ponesav sobom i ruže, koje sigurno i tamo goje.

Prvi je ružičnjak na Balkanu Tulovsko polje (Kazanlik

[1]) „Šipka“ znači u bugarskom jeziku ruža. Tako zovu Bugari „divlju ružu“ (Rosa canina; Hunds-Rose, gemeine Heckenili Feld-Rose) i sve njezine srodnice. (Velenovsky: Flora Bulgarica. Suppl. I. str. 106.) U nas poznata je ta ruža kao šip, šipak, divlji šipak, šipčanica, šipurak, šipurika, šipkovina itd. Šulek: Jugoslavenski imenik bilja, str. 549.

[1]) 1 oka ima po prilici 1283 gr.

Digitized by Google

Seifert Alfred: Susjedova Marica.

Digitized by Google

tekne) kod Kazanlika.[1]) U divotnoj ovoj dolini bavi se gojitbom ruža 42 mjesta, koja proizvedu godimice 850 kgr. ružičnog ulja. Berba ovisi o vremenu, odnosno o tome, koliko ruže ponesu cvietova. Godine 1866. proizvelo se 3000 kgr. ulja, nu g. 1872., kad su ruže stradale od mraza i tuče, samo 800 kgr. Kolika su polja toga evropskoga „Gjilistana" svjedoče opet brojevi, jer 3200 kgr. ruža daje tek 1 kgr. ulja.

Gojitba ruža u Bugarskoj više manje svigdje je ista i jednostavna, a sade ruže kao recimo u nas krumpir. U jeseni posade se na 3 dm. dugi busovi i zagrnu zemljom. Iz oka izbijaju mladice, koje se zakorenjuju i medjusobno izprepliću, stvarajući tako živice uz one od kamelija u Japanu, svakako najljepše na svietu. Busovi procvatu već u drugoj godini, ali pravo ponesu tek u četvrtoj. Redovi su odmaknuti 1—2 m., a na ovim prostorima goji se povrće. U jeseni i s proljeća prekopa se zemlja, a u hladnijim krajevima busovi se preko zime zakopaju, da ne stradaju od zime i mrazova. Berba ruža počima u svibnju ili lipnju i traje 2 - 6 tjedana. Što je toplije i zrak sušiji, to je berba kratkotrajnija. Ruže se razcvatu tako naglo, da uzmanjka i ruku, koje bi ih obirale. Miris i ulje gube se tako brzo, da je za jedan miskal ulja nuždno 20—30 oka ruža, a inače 10—12 oka. Ruže se obiru prije sunčana izlaza, ili rano s jutra, jer se inače opet izgubi puno ulja. Paziti se mora, da se ruže obiru onda, kada nisu podpuno razcvale, jer imadu tada najviše ulja. Kad su ruže ubrane, treba ih destilovati, jer ako leže i samo jedan dan, slaba im je ciena.

Ulje se vadi na jednostavan način. Pod dugom sušom (güllapana) uzdižu se nizke, od ilovače gradjene peći. Na zjalo se meću u peć ciele ciepanice, kojima se vatra ravna i podržava. Na peći stoji „kasan", kotao, u koji se nalije 75 litara vode i usiplje 10 kilograma ruža. Kasan je pokriven željeznom cievi, kojom izlazi vruća para, što se vodi kroz studenu vodu. Pare dolaze u staklenku, gdje sgusnute padaju na dno. Za 1—1½ sata napune se 2 staklenke „ružičnom vodom", koje mjere po 5 litara. Osam staklenka, odnosno 40 litara, ponovno se destilira i dobije tako ulje, koje pliva na površini vode, s koje se odgrabi.

Ovo je ulje prirodno, čisto, nepatvoreno. No trgovci, kupci i prekupci, da izvuku što veću korist, dodavaju mu razne primjese i tako mu njegov divotni miris pokvare.

Ružino ulje, koje zovu Orientalci „athar", jasno je žute boje, intenzivna mirisa, ugodna, osladka okusa. Specifična težina iznosi 0·87—0·89; skruti se kod —18·5°, topi težko u vodi, ali lahko u toploj vinovici i eteru. Sastoji od tekućeg ulja, koje zovemo „Rhodinol" ($C^{10} H^{18} O$) i „Stearoptena", koji se ledi i u kojem ne ima kisika.

Ružino ulje proizvode seljaci, ali ima i takovih, koji prodaju cieli prirod većim trgovcima, medju kojima su na prvome mjestu braća Papasoglu.

Ružino ulje patvore travom Andropogon Schoenanthus, kao i uljem, koje vade iz grana spomenutih ruža. Ulje od one trave lievaju na ružine latice i još jedan put ga destiliraju, da nalikuje što više ulju ružinom. Ovakovu primjesu odaje samo fini nos, a takove imadu gojitelji ruža. Pridaje se i šprit, spermacetno ulje i druge tvari, kojima se ružino ulje umnaža.

U novije doba goje bugarske ruže u Njemačkoj n. pr. oko Lipskoga i druguda. Crvena bugarska ruža, kad je izrasla, ponese najmanje 500 cvjetova, koji važu 1 kgr., dočim su R. bysantina i R. moschata još i plodnije. Kako čitamo u Kanitzovu djelu: Donau-Bulgarien und der Balkan" ne ima pod suncem ništa umiljatijega, krasnijega i ljepšega od polja, koje se pod modrim nebom zaodielo u najgizdavije prirodno ruho. „Kraljica cvieća" zakitila se milijunima bielih, crvenih i ružičastih latica, koje su poput dragulja zarubile onaj zeleni prirodni topas. Takav se ružičnjak mora gledati, jer ga pero ne može opisati, niti nam ga slikar onako predočiti, kakav je u istinu.

Ruža jest i ostaje našemu srcu najmiliji cviet.

—c.

[1]) Godine 1871. bijaše u varoši Kazanliku 2500 bugarskih, 1500 turskih, 30 židovskih i 50 ciganskih kuća i preko 20.000 stanovnika. Muhamedovci imaju 16 mošeja, a stanuju u iztočnim dielovima grada, a kuće im stajale u vrtovima medju orasima i kestenima. Bugari stanuju u zapadnim krajevima, gdje imadu 4 crkve, samostan opatica, škole, žensku i mužke itd. Varoš leži 339. m, nad morem. Znamenite su u Tulovskom polju „mogile" sa grobovima i raznim predmetima.

Žalostno pismo.

Napisao **J. Vrchlicky.**

Nedjela je pop odne ...

Kako da provedem? Nekoliko časaka gledao sam kroz prozor tramvaje i parobrode na odlazku. I to mi napokon dosadilo. Ne znam kako i u spavaonici sam. Prozori glede u dvorište. Pogledam tamo i spazim u drugom stropu pri prozoru suprotne kuhinje — cielu dramu.

Sjedila je ondje od nekih pedeset godina starica, služkinja ili gospodja u slikovitom seljačkom odielu, sjedila je kod prozora i težko, naporno pisala. Jamačno kakvo pismo.

Žena je pisala raztegnuto i lagano. Odmah je svratila na sebe svu moju pozornost. Njezino u jasnom svjetlu meni okrenuto lice bješe bolno zategnuto. Svakog je časa prestala s pisanjem, pokrivajući čelo i lice krupnom, izradjenom rukom. Šta je onda radila? Plakala. I opet je polagano sastavljala svoje žalosno pismo I opet je plakala i pisala lagano i naporno.

Nekoliko je koraka dalje bučio život velegradskog nedeljnog popodneva. Prepuni tramvaji drndahu cestom, kočije i kolesa se utrkivala, parobrodi su i vlakovi pištali i zviždali, odlazeći u razne izletne krajeve. Možda je i gospodja te ženske kamo otišla, a ona je, na kojoj su ostavili kuću, to popodne upotriebila tako jednostavno, sjedila je u kuhinji i pisala i plakala — sam Bog znade, što je pisala i zašto je plakala.

Jamačno bješe nesretna.

Da li je pisala sinu ili mužu, od koga je udaljeno živjela, tko zna? Sin se ili muž možda u to doba bolje zabavlja nego ona.

I nisam mogao više, da gledam tu ženu, s bielim rubcem, s tvrdim izradjenim rukama, ženu, koja piše tako težko i naporno žalostno pismo, nepoznatog mi sadržaja. Osjećao sam njezinu nesreću, spustio sam radje zastore i utonuo u valove mraka i snova ...

Pohrvatio **Selim Rakošev.**

Digitized by Google

Zelen-grad i Viline jame.

U bližoj okolini Samobora znameniti su oni krajevi, koje medju bregovima protiču gorski potoci. Od Ruda dolazi Samoborska Gradna, izpod ruševina Lipovca-grada hrli Podlipovačka Gradna, dočim izpod Lovnika, a prama Žumberku, izvire Slapnica Ti gorski potoci, nekoć znatno veći i jaći, stvorili su Rudarsku, Podlipovačku dragu i Slapnicu, uzku jarku naličnu dolinu. Svaka od ovih dolina ima svojih ljepota, nu obzirom na vodu samu najzanimivija je Slapnica, kojoj već ime odaje, što i krije u dolini, koju je stvorila.

Kad si prošao „gornjim krajem“ i došao do mosta, što vodi dragu rudarsku, krećeš pod pustim kamenim briegom na desno mineš bakranu i pilu te dolaziš do mlina Franje Požega, gdje se cesta grana u troje: lievi put vodi na Gregurića brieg, desni u Slavni dol, a srednji u dolinu Slapnicu. Ugodnom hladovinom, uz poj slavulja, crnoglavke i zebe, uz štropot slapova, dolaziš u dolinu, koju protiče Podlipovačka Gradna. Dolina se sve više razvaljuje, dok se toliko razširila, da joj se na obalama zelene livade, polja i njive, pak te zaustavlja i brieg, pod kojim se Slapnica salieva u Gradnu. Ovdje je treći most, kojim si prošao i od ovdje vodi te put u Slapnicu. Idući ovamo, susretaš ljude, koji idu u Samobor, susretaš ih brojno nedjeljom kada u blagdanskom ruhu polaze službi božjoj. Mužkarci snažni i jaki, ženske punane i zdrave i nijedna skoro praznoruka. Ponesla je bilo što, da u Samoboru unovči.

Stupivši u Slapnicu, oprostio si se s ljudima, jer si došao u kraj, u kojem je priroda još samovlastnica, došao u kraj gorskoga zatišja i mira. Možeš proći cielom dolinom, pak ne ćeš susresti čovjeka, dok nisi na pragu zabitnoga seoca. Čim si unišao, začuješ buku i šum Slapnice i počmeš brojiti i bilježiti slapove, nu kad vidiš, da je tih slapova bezbroj, takneš olovku u žep i putuješ dalje. Nekoji slapovi buče jako, ali ne buče toga radi, što bi padali s velike visine ili što bi jaki bili, već zato, što se voda razbija na kamenju i balvanima, koji se odvališe sa strmih bregova. Već u početku se Slapnica suzuje, a napokon bude tako uzka, da se probio samo potok i seoski kolnik, kojega tu i tamo zalieva voda. Lieva je obala potoka u početku visoka i guštikom zarasla, nu poslije se lagano razploštuje. Zagledaš komadić polja na kojem je porasao kukuruz ili krumpir, vidiš po njemu naplavinu, piesak, kamenje, koturine, gledaš slaborodnu zemlju i po tome si stvoriš sud, da su ljudi, koji u ovoj zabiti živu siromašni, kakovi i jesu u istinu. A da su siromašni svjedoče im i mlinovi kao škatuljice, koji lahko samelju ono malo žita što prinesu žene u kratkoj vreći. Ne štropoću na njima dva, tri težka kolesa, ne pada voda slapovima na ili pod koleso, već ona skače jakim mlazom na prednju stranu mlina. Kolešce je u mlinu, jer je to „mlin-zalievnjak,“ kakovih ima na Slapnici po više. Oko mlina pusto je i prazno, jer se tu ne čavrlja, kao tamo, gdje priroda obilno rodi. Malo se donese, malo samelje, malo kući ponese, a nosi kući sa mlivom ista briga, bieda, nevolja, koja je iz doma došla u mlin. Tako biva od dana do dana i mlinar ne treba da bude neuztrpljiv i zabrinut, jer mu uviek dostaje vremena, da onu pregršt samelje. Znade dapače kad će mu u mlin doći, pričeka, samelje i podje kući, i opet je oko mlina pusto i mrtvo.

Što je Slapnica otela tielu, podala je duši i rado ćeš poći krajem čista, gorska zraka i bujne zeleni.

Ako si i malo zavirio u knjigu prirode, pasti će ti u oči cvieće, koje uz put nisi vidio, dok te nije primila Slapnica, a ima u njoj dapače bilina pred kojima ćeš i rado sustati, da ih ogledaš ili da se njima i zakitiš. Prisojni šumski obronci žute se od žutenice bridaste (Genista triangularis) i obično je tako puna cvieta, da se grmić pod njime sagiba. Što dalje u dol, više mienja cvjetana, a dodješ li ovamo početkom lipnja, zagledat ćeš na obroncima tik šume i ružu alpinsku (Rosa alpina), koja se odlikuje krasnim listom i žarko-crvenim cvietom.

Dol biva sve uži te uži, bregovi se pokrivaju, vidici suzuju, obale se Slapnice sve više primiću, dok se i toliko svojom zdenom vodom primaknu, da si u njoj možeš oprati ruke. I dodješ do Mihelova mlina, gdje se je dol malo razvalio i gdje su upriličili vlaku (takalicu) kojom odtaču bukova drva. Na desno od mlina ima pod briegom vrelo u obliku trokuta, kroz kojega teče jedan zdeni potočak. Voda je u njemu bistra kao suza, tako bistra, da mu na dnu vidiš svako zrnašce pieska. Staneš i gledaš li u vodu, vidiš, da se iz nje dižu mjehuri i na njezinoj se površini razplinjuju. Narod ovoj vodi, koju bi trebalo izpitati, pripisuje osobitu ljekovitost, i rado ju pije.

Na dalnjem putu vidiš u blato odtisnute ljudske noge, kravlje papke, vidiš ograde i pletere, pod briegom komad polja ili njive, zagledaš voćku, dvie, čuješ klepke krava, razabireš lavež psa, koji te nanjušio, čuješ i kokota, koji je zakukurikao, vidiš u zraku lagan dim, koji odaje siromaštvo, zagledaš prvu, drugu, treću . . . i sedmu kuću — došao si u selo Slapnicu.

Skočilo pseto, pa laje, da misliš, pući će mu prsa, jer riedko vidi „gradskoga čovjeka.“ Od lajanja se uzbunilo seoce i sve izašlo, da vidi, tko je došao, a došao u nedjelju. Kad su me ljudi zagledali mojom mapom na ramenu, u koju ulažem sabrano bilje, preplašili se, misleći, da sam došao poreza radi. Podjem do prve kuće te se izvalim u travu, odbaciv već dosta punu i težku mapu. Za čas dva zaokružilo me cielo selo, ali samo žene i djeca.

— Dobro jutro, dragi ljudi!

— Daj Bog i vama gospodine!

— Kako mi živite u ovom liepom kraju?

— Liepo je gospodine, ali zlo; slabi grunti, a moramo plaćati porez.

— No, ne će biti tako zlo. Imate dvoje, što vam daje zdravlje, imate zdrav zrak i dobru vodu, a imate i liepu šumu.

— Imamo, hvala dragomu Bogu i zrak i vodu, imamo šumu, ali ne imamo u njoj drva, slabe su šume gospodine.

Djeca su se postavila u hrpu i plaho gledala, samo jedan crnooki mališ u dugoj košuljici primaknuo se bliže i upiljio svoje oči u mene, jer možda do onoga dana nije vidio gradskoga gospodina. Ostali su gledali i gledajući jedan drugom šaptali, jer sam im bio stran i tajnovit.

Kod seoca Slapnice svršava i dol medju visokim, šumovitim bregovima od kojih ti padaju u oči Veliki (747 m.) i Mali Lovnik (564 m.), na kojemu bijaše bukova šuma dvobojna. Dolnja trećina svjetlo-zelena, a ostale dvie trećine zagasite boje ili bolje onakove boje, kakove je bukva u jeseni, kada joj šuma „zaplamćuje.“ Pod gorom ima i po koja livada, uz potok koj „gruntić,“ a na izkrčenu briegu i po koj vinogradić. Razgledav si tako ovu krasnu zelen-goru, nad kojom se modrilo nebo, a pod menom pljuštila Slapnica, htio sam ipak odati, što me je doneslo ovamo i zato nastavih razgovor. Reći ću prvoj starici, što je podalje mene stajala:

— Molim vas, znate li, gdje je Zelen-grad? Svi se uzbunili.

— No, tko zna, gdje je Zelen-grad?

— Čula jesam, da je tamo za gorom.

— Al' to nije grad, već velika, bršljanom zarasla pećina, jeste li kada bili tamo?

— Nisam gospodine, ali sam čula, da je to velika pećina; čula sam, da ima po njoj i bršljana.

— Mora biti uz Breganicu.

Digitized by Google

— Čula sam i to, ali nisam tamo bila.

— A znate li, gdje je Jelenova draga?

— Čula jesam i zato; i to je tamo daleko za gorom kako se ide ná Slani potok.

U to dodje jedan hromi momak.

— Franc, reci ti gospodinu, što pitaju; no i moj dobri

San Martino della Battaglia: Košturnica.

Franc slabo je poznao kraj, ako je i rekao, da je dječakom bio pod Zelen-gradom.

— A molim vas, znate li, gdje su Viline jame, u kojima su nekoć stanovale vile.

— I to im je daleko dragi gospodine; tamo preko gore pod Tušini.

— Koliko je do tamo?

— Bude bome dobra ura.

Kad sam se osvjedočio, da su ovi bezazleni ljudi posve neupućeni u prirodne prilike i najbliže si okoline, izvadim svoju kartu, pak im rekoh, gdje je što i koliko po prilici može biti daleko.

— Oni znadu, — reče jedna žena, — kad su u „planu“ sve popisali.

Tako u razgovoru, očutio sam, da bi trebalo malo založiti, nu sada se nešto dogodilo, što mi je jasno odalo, da sam u kraju biede i nevolje.

— Molim vas, imate što za jesti, ja sam gladan? Svi se ponovno uzbunili.

— Imate li koje jaje, komad kruha?

— Ne znamo, bude li koje jaje.

— Kako nebi bilo jaja, ta evo kokoši puno dvorište

— Ima gospodine, ali se potroši u kući, a danas je nedjelja, pak su odnesli u Samobor.

Javi se na privratu mlada, jaka, rumena snaša.

— Koliko bi trebali, kako bi priredila, na „tvrdo“ ili „mehko“?

— A imate li kruha?

— Bome gospodine ne imam, a ne će ga imati nitko.

Snaša otišla u kuću, da spremi jaja, a ja nastavio razgovor. Tako razgovarajući, zagledam jednu pognutu staricu, kako se lagano miče, kako u ruci nosi komadić „smjesnoga kruha.“ Otišla je u kuhinju i predala ga snaši. Ženi, s kojom sam razgovarao, rekoh od šale, da ne će biti valjda toliko zla, kad je snaša tako rumena i debela, a ona će mi uz posmjeh: Nije ona od ovdje, ona se je ovamo „priženila,“ ali ne će dugo biti „crvena“ Bila sam i ja takova, pa me je ubila briga i nevolja.

Napokon se pojavi snaša sa stolcem, da ga smjesti mjesto stola, pak donese u zemljanu tanjuru i jaja. Što takova jeo sam ovdje prvi puta. Kruh je narezala u tanahne zarezke, na nje je položila sprženа jaja i to polila svježim maslom. Bilo je, moram priznati, dobro i tečno jelo, kojim su me nudili sa sviju strana, kad su vidjeli kako sladko jedem. Nutkali me riečima: „Neka jedu, neka jedu, puti su daleki i strmi.“ Spremio se i moj Franc, kojega sam prekrstio još na licu mjesta u „Frana,“ a spremio se bome brzo, jer nismo imali nikakova „troška,“ što bi na put ponieli bili i tako mi bijaše toga dana sudjeno, da gladujem i da živim o vodi i zraku.

Deveta je prošla kad sam se oprostio sa Slapnicom, pošao nizbrdice, došao do zadnje kuće i odmah se počeo uzpinjati kamenom stazicom, a krajem, koji zovu Mladinica. Za čas nas zaokupilo krasno cvieće po onim brdovitim sjenokošama, a uhu nam ugadjao potočak, koji se probija takovim guštikom, da mu vode ne ugledasmo. Na jednome mjestu pale nam u oči dvie tri svježe grane, koje je netko odkinuo i bacio na grmlje tik staze. Kako narod granu rabi i „signalom,“ stanem, da vidim, čemu one tu leže. Dignem jednu, drugu, treću i zagledam okomitu pećinu, preko koje se slapićem rušio onaj potočak. Tko bi od staze maknuo na desno samo koji decimetar, našao bi se u kamenoj dubljini i tu nastradao. Pravo je čudo, do na ovome mjestu nije namješten plot ili pleter, jer taka može nastradati nesamo čovjek, već i blažće, kada je na paši.

Pošav dalje, opazim iza sebe još dva seljaka, jednoga sa sjekirom; ovaj se izgubio u šumi, dočim je drugi, čije mi družtvo poslije bilo veoma milo, pošao s nama. Počeli smo uzlaziti briegom, koji je zarasao kratkom travom. Kad je novi mi drug Jože Rešetar opazio, da sabirem bilje, počeo je i on „botanizirati.“ Donese mi žuto-cvatuću bilinu i reče, da je to „ranjenik.“

— Nije to dragi, „ranjenik“; vidio sam ga uz put, pak ćemo ga valjda još naći. Ja znam, koji vi mislite „cviet,“ ali to nije „ranjenik.“ Obazirajući se desno i lievo, zagledam liep bus od biline, koja je Jožu zanimala, pa mu ju prinesem.

— Evo Jože, ovo je „ranjenik.“

— Jest, imate pravo, ovo je ranjenik.

Bijaše to bilina, koju pozna naš narod i kao „ranjenicu,“ jer njome omata rane. Latinsko joj ime Anthyllis Vulneraria, njemačko „Wundklee,“ no ovo ne bijaše „pravi“ ranjenik, već srodna vrsta A. affinis (A. alpestris), koje ima i na Kleku, Risnjaku, Velebitu i druguda u domovini. Poslije mi Jože donio žuto-cvatuću vrstu glavočike Aposeris foetida, za koju mi reče, da se zove „redkozubica“ i da joj lišće jedu za šalatu.

Što smo se više uzpinjali, to nam se više obzor širio, dok smo zagledali cio Veliki i Mali Lovnik, Šipački brieg, ali nam se i cielom svojom duljinom iztaknuo Oštrc kao nikada prije oštrim poput grebena bilom i sa onih pet čunjastih, travom zaraslih vrhova.

Toranj u San Martinu.

Digitized by Google

Na Velikom i Malom Lovniku pala nam u oči bukova šuma, koja je bojom lišća oponašala mlado lišće orahovo. Od Jože smo saznali, da je šuma pozebla i da će tek u ljetu po drugi put izlistati.

Nekoliko smo puta koraknuli i došli na ravnjak Stuparovku, odkuda vodi jedan put u Jaružje i Sv. Duh, a drugi u Slani dol. Sa ovoga ravnjaka zagledasmo selo Beder, Bukovje gornje i Sv. Duh, a od bregova iztaknuo se Osredek u Žumberku, zarasao kratkom travom, a na hrbtini šumom, koja se iztiče kao ogromna štetina.

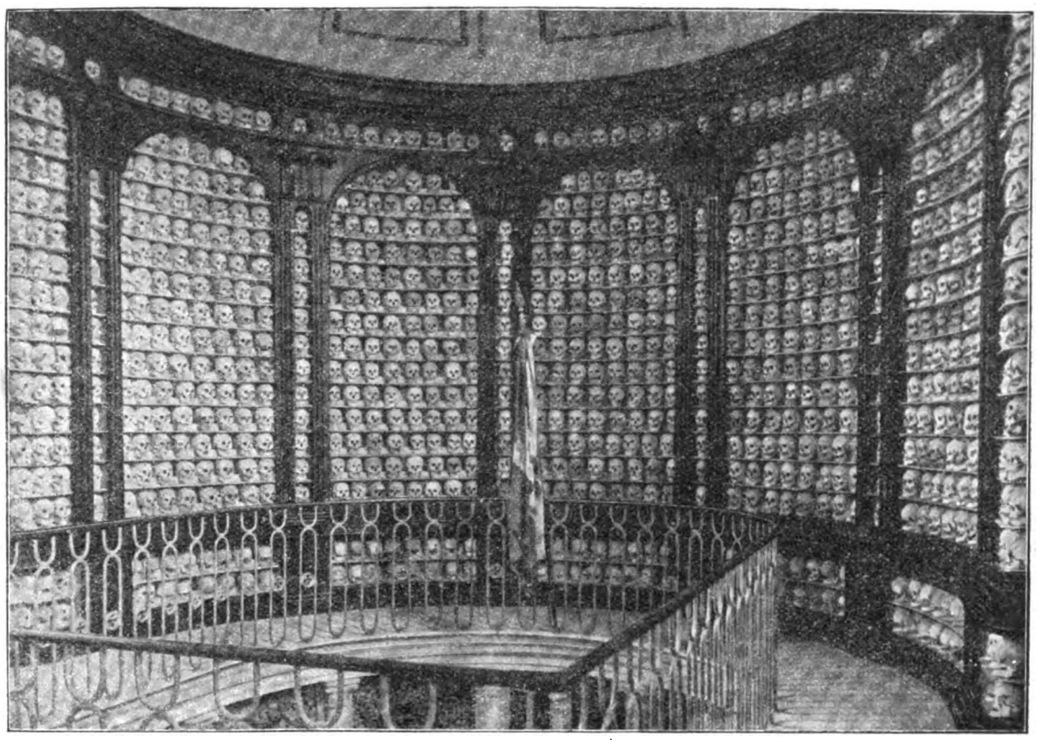

San Martino della Battaglia: Lubanje u košturnici.

Na Stuparovki ima krasna bilja, nu najkrasniji su joj ures dva liera: Lilium bulbiferum i L. Carniolicum, a miri ovdje i gjurgjica, koju zovu „Gumbelice“. S ovom druguje i druga vrsta gjurgjice, koju pozna Jože kao „krvomoćnjak“, koji rabi kao liek, ako je u marve mokraća krvava. Korjen od ove biline kuha se tri puta, a kada je voda mlačna, onda se njome blažče „zalieva“ na dan tri puta i bolest prodje. Kao na Oštrcu, tako ima i u okolišu Stuparovke veoma strmih bregova, kao n. pr. Strma Rebar, po kojima se kosi trava, nu najstrmije će svakako biti Trtnice. Pokošeno se sieno tamo veže konopom u „prtine“ od 25 kgr. i nosi preko Stuparovke do kola, odkuda ga voze kući.

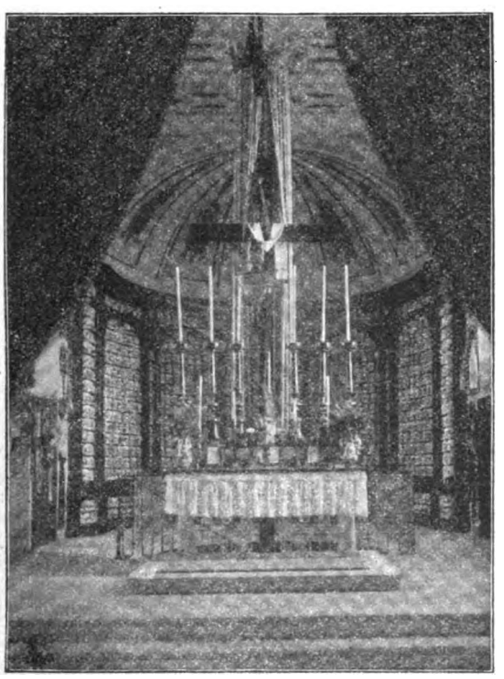

Ponutrica košturnice.

lma tamo takovih strmina, da kosac na jednoj nozi stoji, a na drugoj kleči, ali i takovih mjesta, gdje se ne može kositi.

Sa Stuparovke spuštali smo se strmim livadama nizbrdice, da vidimo i obadjemo željkovane Viline jame, koje leže pod seocem Tušini, a poviše potoka Breganice, što se je usjekla u duboku dolinu, okrećući kolesa tamošnjih mlinova-zaljevača. Što smo se više spuštali, to postajaše brieg strmiji, dok smo napokon zašli u vlaku ili takalicu, kojom su „odtakali“ posječena drva. Strmina bijaše i ovdje tu i tamo takova, da nismo mogli uzpravno stajati, već smo se spuštali, kako je koji najbolje znao i umio. Ovo vrletno spuštanje trajalo je puna pô sata, dok izadjosmo na kolnik, što vodi u Slanje. Minuli smo jedan mlin, kad poviše desne obale Breganice, a na rubu jednoga polja, zagledasmo žućkaste pećine, obrasle šikarom. Jože mahnu rukom i vikne: To su Viline jame.

Uzašao sam puteljkom i pred sobom zagledao više šupljina, odnosno špiljica, a zagledao ih u kamenu, u kakovu ih do onoga dana nisam gledao.

San Martino della Battaglia: Spomenik palim junacima kod Brigata Aoste.

Digitized by Google

Viline jame ne leže u vapnencu kamenu, gdje im je obična postojbina, već u onoj vrsti kami, koja je na našim Plitvičkim jezerima stvorila batrice, preko kojih se voda ruši slapovima. Zovu tu kam u gornjoj Krajini „sedra“, koja je Niemcu poznata kao „Kalktuff“, a oponašanjem raznih bilinskih oblika i koralja, ovo je naša najkrasnija kam, kojom se u perivojima zarubljuju nasadi, prave od nje umjetne špilje, zarubljuju cvjetni putevi i grobovi, zasadjuju u nj i križevi.

Glavna je špilja Žuta peć, koja je dobila ime od žućkaste sedre i u nju smo najprije unišli, ali unišavši i prepali se od onih prekrasnih i raznoličnih oblika, koje je ovdje naslagala voda, stvarajući sedru, koja se spuštala sa svoda u prilici stalaktita, koje je netko odbio i odvezao u Zagreb, time stvari malo koristio, a ovu divotnu prirodnu tvorevinu osakatio i nagrdio.

Akoprem je Žuta peć dosta vidna, htjeli smo ipak da joj razgledamo sve pukotine i toga je radi Jože skočio u Tušine, da donese petrolejku. Nije se sam vratio, već s njime i gospodar špilje Perina Tušin. Najprije smo špilju mjerili i našli, da je 12 m. duga, 11 m. široka, a visine razne. Vrata su široka 4.4 m., a visoka 3 m. zarasla tu i tamo mahom i ribicom, vrsti papradi (Asplenium Trichomanes). Pećina, u kojoj leže te jame, duga je 50—60 m. Obaviv taj posao, zapitat ću Perinu, zašto se one rupe zovu Viline jame. On će ovako: Ovdje su živjele vile i vilan. One bi išle van, išle po zelje, luk, i nikada se nije poznalo, što su potrgale. Ljudi su se „karali“ nad njima, ali se nije poznalo. Bile su u šljiviku Štefana Kumara na zdencu do 300 puta, ali se i to nije poznalo. Livak iz Slanoga dola bio u žiru sa svinjama i tulio u rog, a kako to nisu trpjele, išle su za njime. Livaki ih zagledali i bježali 2 ure do svoje kuće. Kako ih se nisu mogli riešiti, pucali su po njima iz pušaka i vile su na žalost otišle. Otišle su jaučuć, a kad bi došle, došle bi pjevajuć i onda bi „dobro“ bilo.

Gospodaru Tišini rekao sam, da takove špilje ne ima od Samobora do našega mora; da je ne ima nigdje u domovini i zamolio ga, da je čuva kao dragocjenost, kao dar božji, kao osobiti ures prirode i da ne dozvoli nikomu ni pod živu glavu, da u njoj lomi sedru i špilju nagrdjuje. Pružio mi je desnicu i obećao, da će ju čuvati kao oko u glavi.

Na polazku zapitam Jožu, kojim ćemo putem.

— Ako idemo na Slani dol, daleko je gospodine, pa je i vruće; idemo, kuda smo i došli.

Kad je vidio, da sam sustao i zamislio se, reče, da ćemo druguda, da što prije dodjemo do Zelen-grada, koji sam svakako želio vidjeti. Na polazku ga zapitam, ima li u okolini kakovih zmija.

— Ima, gospodine; to je „skočec“, koji skoči za čovjekom i na pet klaftri (hvati) daleko i nije čovjeka, koji bi pred njime „vušel“ (pobjegao) na ravnini.

Kad sam ga zapitao, kakova je to zmija, reče mi, da je debela kao ruka, da ima „nosić“ i s gora „križiće“. Po tome mi se odala naša najljuća otrovnica „poskok“ ili „pepeljuša“ (Vipera Ammodytes; Sandwiper). Mast od ove zmije, reče Jože, da je dobar liek od trganja, a debela zmija, da je daje za punu „kupicu“ (čašu).

Idući napried, dodjosmo opet pred jednu vlaku, puno strmiju od prve, kojom nam je valjalo uzlaziti. Bijaše tu i tamo tako strma, da sam mislio, srce će mi puknuti od napora, a strmi taj uzlaz trajao je po vlažnoj, debeloj crnici, mokrom listincu i narušenu kamenju, više od pô sata, kada stupismo na sjenokošu, te padosmo u hlad omašnih bukava, gdje smo jedva odahnuli, a noge su nam drhtale od napora, kao da njima prolazi munjevita struja.

Odmoriv se, podje Jože da potraži Zelen-grad i za malo nam doviknuo, da smo dobro išli i da smo posve blizu.

U bukovoj šumi zagledam okomitu i osamljenu pećinu, koja se diže poput ogromna kuka, kakovih ima n. pr. na Velebitu. Ravna je poput zida i gola, golcata, samo sa desne i lieve strane zarasla bršljanom, a do 40 m. visoka. Jože ju obašao i uzpeo se na tjemenicu, s koje nam donese kitu gjurgjica, koja ju je na najvišoj točki posve pokrila, ali je odkinuo i jednu grančicu „spomen-bršljana“.

Od Zelen-grada, na kojem je možda stajao kakvi grad ili kula, uzpinjasmo se sjenokošom opet uzbrdice, dok ne zahvatismo najvišu travnatu točku briega Obloga.

Tko bi zapao u Slapnicu, neka ne mine ovaj zanimivi brieg daleka i krasna vidika radi. Oko ti pada na Tušine, koji predočuju seoce, ali je tamo samo jedna kuća sa komorama i gospodarskim sgradama, jer se domari nisu podielili, već u ljubavi i slozi živu u zadruzi. Zagledaš Bukovje, Višnjevec, otegnuti Beder, Kostanjevac, u štajerskim planinama poviše Rogatca onaj oblikom značajni Donati, našu Ivančicu, Maceljsku i Zagrebačku goru, koju i tu zovu „Medvednica“, a medju njima naše milovidno i vilovito Zagorje.

Liepo se ističu Marija-gorička brda sa crkvom sv. Križa, pak Mokrice, brieg Osredek nad staklanom, a pogotovo je poučan vidik na cio Oštrc, koji se otegnuo poput oštrobrida sljemena, iztaknuo dva oštra vrška, Veliki i Mali Oštrc, prošao u zelenu hrbtinu i spustio se u dol, kojemu se sučelide ustobočio Veliki Črnec.

U prekrasnom onom vidiku najljepša je slika naš Zagreb, koji se u bujnoj zeleni bieli poput liera uz obalu srebropjene i hrle Save.

Sa Obloga krenusmo priečem do Jožina vinograda, te ogledasmo trsove, koji bijahu tako puni groždja, kao da ga je tko povezao. Tu me Jože upozorio na jednu bilinu, koju seljaci goje oko kuća kao liek za domaće blago. Zove ju „luštrek“.[1])

Kratkim, ali veoma strmim i kamenim zavojima spustismo se u Slapnicu do Jožine kuće, koji je jedva čekao, da ga žena podvori, a podvorila ga „ričetom“ i ploskom rakije, za kojom je rado segnula i ženina ruka, a nije se otimao ni zet, ni mlada snaša. Na pragu Jožinu dobrano sam odmorio, a zatim krenuo na put do daleka Samobora. Kad smo došli do Vranjice, a Mihelova mlina, upozorio me Joža na ono vrelo desno od puta.

Jožinu zetu pala je u oči mnoga liepa bilina, koju sam već ubrao, a naročito mu se dopala biljka Thalictrum aquilegiaefolium, u koje su niti u prašniku jasno-ljubičaste, a cio cviet prenježan, oponašajući oblikom „pahuljice, pak sam za tu krasnu planinsku bilinu zabilježio i liepo ime „pavulnjak“, koje manjka u Šulekovu „Imeniku bilja“.

Moji me suputnici izpratili do razkrižja, zaželjeli mi sretan put i umolili me, da što prije pohodim njihovo selo, kamo riedko koj gospodin dodje.

U žaropeku sunca došao sam skršen i slomljen u Samobor, a kad sam prekoračio prag Budijeve gostionice, koji je i mesar, odlahnulo mi pri srcu, jer sam znao, da ću trudno tielo naskoro okriepiti snažnom hranom i dobrom samoborskom kapljicom. **D. Hirc.**

[1]) Latinsko je ime toj bilini Levisticum officinale (L. paludapifolium, Angelica Levisticum, Ligusticum Levisticum; Liebstöckel). Kao samonik raste luštrek u Bosni i Hercegovini, dočim ga i po Njemačkoj, Francezkoj, Nizozemskoj, Švicarskoj i Italiji goje po vrtovima, a u veliko u Cölledi. Već u Capitularu Karla Velikoga preporuča se on ljekovitosti radi. Miris je ove biline žestoko-aromatičan, okus sladko-sluzav, onda grizak. Ljekovit je korjen (Radix Levistici), kojim su prije liečili od vodenice, bolesti mjehura i plućiju, dočim danas rabi kao veterinarsko i pučko sredstvo. Osobiti miris i okus korjena potiče od jednoga ulja i tekline. (Köhler: Medizinal-Pflanzen. Bnd II. fig. 120. p. 120—121.)

Digitized by Google

Put na Mont Pelée i u St. Pierre.

Svakomu je u živoj pameti užasna provala Mont-Pelée-a, koja je potresla srcima cieloga svieta. Prof. Karlo Sapper iz Tübingena napisao je radnju: „Die vulkanischen Erreignisse in Mittel-Amerika und auf den Antillen“,[1]) u kojoj nam opisuje svoje putovanje u onim krajevima, gdje su vulkanske sile najužasnije bjesnile.

Sapper krenuo je na put u zimi g. 1902./3. U Srednjoj Americi i na Antilama proučavao je vulkanske pojave, naročito da nadje njihovo ognjište. Već drugoga dana odala mu ga priroda sáma, kad je u Guatemali 25. listopada g. 1902. razabrao silnu tutnjavu iz velike daljine. Provalio je vulkan Santa Maria. 31. listopada krene Sapper u San Filipe, da vlastitim očima promatra štetu, koju je nanio plovučac (Bimsstein) i pepeo.

U živahnu razgovoru jahali su dalje ne obziruči se na razasute komade plovučca. Umuknuli su u onaj čas, kad su zagledali veće i manje prostore, koje je pokrio pepeo. Za malo ugledali su obronke, polja, šume, grmlje, drveće, kuće, puteve, koje je pokrio pepeo. Priroda je na daleko i široko zamrla; mladi kukuruz bijaše povaljen i skoro u zemlju ukopan, grmovi bijahu slomljeni i skršeni, kao i svrži i grane većih stabala, dočim su se druge pod težinom sagibale. U potocima i riekama tekla je zagasita (braun) ili sucrna voda, pokrivena plovučcem. Osedlani konji tumarali su plaho na okolo, tražeći pašu i pitku vodu. Ni glaska ptice, ni zuja kukca, mrtvilo i pustoš posvuda! Što dalje, to su teže jahali, jer pepeo postojaše sve to deblji. Sastali su bježeće Indijance, koji krenuše svojim siromaštvom na put, ne znajući ni sami kamo. Lica ovih jadnika bijahu potresna.

Napokon su prekamikali strašni put i došli u San Felepe, u kojem bijaše pepeo 20—30 cm. debeo. Svaku razpuklinu, rupu i rupicu zatrpao je sivi pepeo, ali i ovdje užasno harao po bilju. Kokos-paome bijahu skršene osim srednje mladice, mnogo drveće bijaše golo i pepelom posuto, kavovci svili su se pod težinom pepela polokružno, a tužno bijaše i lice banana i drugoga bilja. Kud bi svrnuo okom pepeo do pepela i ljudi ga skidali sa krovova, da se ovi ne uruše.

Drugoga dana krenuo je Sapper nekoć bujnom dolinom Rio Samale prama visoravni Guatemale. Uz put vidio je zatvore, puste ili porušene kuće, oštećene šume i polja. Nebo bijaše bielosivo od sitna pepela, koji je u zraku lebdio, ciela okolina bijaše pusta kao u zimi i grobna je vladala tišina. Ceste i putevi bijahu natrpani bjeguncima, koji su hrlili na visoravan. Tek u selu Santa Maria zagledao je S. opet zelene livade i polja. Drugoga dana krenuo je sa slugom u kiši od pepela prama vulkanu istoga imena. Pepeo bijaše sve gustiji, dok je napokon selo zastro poput najgustije magle.

Došavši u grad Quezaltenango, nadje ga u razvalinama, a biedno stanovničtvo po ulicama ili medju ruševinama, gdje su sbili daščare, a takova služila im kao crkva i medju razvaljenim zidovima velikoga hrama.

Od ovdje prošao je prof. S. do vulkana Orijosa i prama južnomu obronku Santa Marie, da se još bolje osvjedoči o šteti, koju je počinio vulkanski pepeo.

Bolne je duše gledao krasne šume, koje su pod teretom pepela propale. Svu šikaru i grmlje uništio je pepeo; samo su borovi manje stradali, jer su im grane elastične. Nigdje ne bijaše živa stvora, osim odtisnutih nogu od jaguara i srna, koje su gladne i žedne bludile po dalekim pustim šumama. Tu i tamo ležale su po sucrnom mulju, što je izbacio vulkan, razne mrtve ptice, podavajući kraju još jadnije lice.

5. studena krene S. iz Quezaltenanga opet na put nebi li poprieko presjekao one krajeve, u kojima bijaše pepeo najgustiji. Kod sela S. Martin Chile, iznosila je srednja debljina pepela 1.50 m. Inače bijaše debljina nejednaka kao i kod zapuha i zameta sniega, nu tu i tamo segnula je i do striehe krova. I ovo je selo od potresa stradalo, nu inače bijaše u njemu živahno, jer su njime prolazili mnogi bjegunci, koji bi ondje i odmarali.

Na dalnjem putu susretao je je prof. S. razorena sela i puste plantaže kavovca. Plovučac bijaše i tu još 1 m. debeo, pokriven sivim pepelom. Oprostiv se sa jadnim selom Columbo, opazi S., da je pokrivalo pepela bivalo sve to tanje. Oko Las Mercedesa oštetio je potres kuće, ali ih nije razorio. Stabla bijahu svježa i zelena, marne ruke imale puno posla, a kad je drugoga jutra krenuo prama jugu, riešio se onih užasnih krajeva.

Iz republike Guatemale krenuo je S. u republiku Salvador, gdje je potres takodjer harao. Tu je promatrao vulkan Izalco, koji je niknuo g. 1770. On ne ima ždriela, već se prije provale na nekoje razpukline počne dimiti, dok se iznenada ne otvori veća razpuklina, izbaciv uz žestoku tutnjavu pepeo, paru, veće ili manje kamenje, koji leti 100—200 m. nad parnim oblakom, ostavljajući iza sebe trag dima.

Za tri tjedna dodje S. na Martinique, a 12. siečnja t. g. zagledao je i Mont Pelée, kojega je pokrio jedan oblak. Kad je obašao Mont Calvaire, dodje u selo, gdje zagleda užas i strahotu. Tu i tamo ostala je koja kuća, komad vrta ili polja, nu ovi ostanci još su i više izticali golemu nesreću, koja je snašla selo. Paklenska snaga sve je oborila, skršila i slomila. Kako su se kuće rušile, nastao je požar i uništio ono, što je još preostalo. Cesta i ulice bijahu zakrčene ruševinama, samo glavna cesta bijaše prolazna, Vulkanički piesak pokrio je pojedine prostore, dočim je pepeo oprala voda. Što dalje u selo, to veći užas! Nekoje drvene kuće bijahu posve sploštene, kao da su gradjene od kartona. Stabla bijahu skršena, grmlje pognuto ili povaljeno, svjetiljke porazbacane, a kadkad sa zidanim podstavkom daleko bačene. Na kraju sela uzdizalo se veliko propelo, koje bijaše prelomljeno, kojom je prilikom kip Isusa Krista pao naglavce. Nedaleko ležalo je nekoliko ljudskih lubanja i jedan koštur. Nesnosni, mrtvački zadah napunio je ovo pusto grobište. Tu i tamo tužno se u vrtu izticala koja ruža, ugadjali oku zeleni bambasi i banane, no u stanovitoj visini Mont Pelée-a prestala je svaka zelen. Piesak, zamienio je sitno i veće krupnije kamenje, a dalje bijaše sve posuto oštrobridim kamenjem, koje je izbacio vulkan. Sapper uzpeo se 750 m. visoko, nu kad se čula podzemna tutnjava, silio je vodić na povratak. Drugoga dana pošao je S. sa kapetanom Perneyen, motračem francezkoga Pelée-observatorija u St. Pierre, gdje je našao prof. Lacroixa, predstojnika francezke naučne komisije, i njegovu suprugu, te je s njima razgledao ruševine toga nesretnoga grada. (Svršit će se.)

[1]) Zeitschrift d. Gesellschaft für Erdkunde in Berlin, 1903. Sv. V. str. 359.—386. Sa 6 slika.

KRONIKA.

— **Sveti otac papa Leo XIII.**, obolio je prvih dana mjeseca srpnja opasno od upale pluća i porebrice. Njegova visoka starost od 94 godina nije davala izprva nikakove nade, da će ostati na životu. Svaki čas se je izčekivala katastrofa. Sada mu je bolest na bolje okrenula, ipak liečnici ne imaju više nade, sasvim ozdraviti, pak mu ne broje više život na mjesece već samo na dane i ure. Čude se njegovoj silnoj konštrukciji tiela, da i tako dugo odolieva. Sve su priprave učinjene za konklave i izbor novoga pape.

— **Grof Teodor Pejačević, ban hrvatski.** Na stolici hrvatskih banova dogodila se je promiena. Bivši ban grof Karlo Khuen Hedervari postao je ugarskim ministrom predsjednikom i tako je izpražnjeno mjesto banske časti. Njegovo Veličanstvo kralj Franjo Josip I. imenovao je na to mjesto preuzv. g. Teodora grofa Pejačevića, sina pokojnoga bana grofa Ladislava Pejačevića. Novi ban potomak je najznamenitije slavonske velikaške porodice, te je prije nekoliko godina obnašao čast velikoga župana županije virovitičko-sriemske.

— **Berta barunica Suttner.** Medju ženama, koje su se proslavile tekom 19. stoljeća, ime je gdje. barunice Berte Suttner jedno od najznamenitijih. Njezino je ime poznato daleko izvan granice njezine domovine, a ima se to pripisati ne samo tomu, što je barunica jedna od najglavnijih borilica za viečni mir, jedna od naješih protivnica rata, već i za to, jer je zaista genijalna spisateljica. Njezin roman „Dolje s oružjem“ (Die Waffen nieder) preveden je u mnogo tudjih jezika, a učinio je više za ideju mira nego li mnoge konference i brošure, što ih izdaju mirovna družtva. Pa ako je još i daleko do izpunjaja njezinih idealnih težnja, jedno je istina, da se je već i dosele mnogo polučilo. Mirovnoj konferenciji u Haagu, težnjama ruskoga cara i idealima mnogih surova je zbilja mnogo toga zapriečila, ali tko da za to gubi nadu, da će sviet postati bolji? 9. lipnja ove godine slavila je barunica svoj šestdeseti rodjendan, rodila se naime g. 1843. Na njezin svečani dan stigle čestitke sa sviju strana. Njezin suprug Gundukar Suttner, s kojim je dugo živila u sretnom braku, umro je ljetos. Barunica je predsjednica austrijskog mirovnog bureaua u Bernu.

UMRLI.

† **Benjamin pl. Kállay.** Bivši kr. namjestnik u Bosni, zajednički ministar, Benjamin pl. Kállay, umro je 13. srpnja u Beču. Već dugo je bolovao je na bolesti bubrega, ali unatoč toj boljetici obavljao je sve do u zadnje svoje poslove. U sriedu 15. srpnja krenuo je sprovod u crkvu sv. Stjepana. Pošto je mrtvo tielo blagoslovljeno, prevezeno je u Budimpeštu, gdje će biti pokopano uz počast ugarske akademije, kojoj je bio pravio članom. Mnogo korporacija iz Bosne položilo mu vience na odar. Pokojnik napisao je poviest Srbije i više drugih djela, te su ga hvalili kao dobrog poznavaoca iztočnih prilika.

KNJIŽEVNOST.

— **„Vitezović“** ime je novom časopisu, što ga je popokrenuo naš urednik Emilij Laszowski, a što ga izdaje vriedna tiskara C. Albrechta (Wittasek). Časopis posvećen je životopisu, genealogiji, sfragistici i drugim pomoćnim znanostima poviesti. Već odavno uvidjela se potreba takova lista, kakova još u nas nije bilo. Sličnih listova ima u drugim narodima na pretek. U prvom broju ima više zanimivih i važnih prinosa. Iza pristupa dolazi razprava dra. Velimira Deželića: Maksimilijan Vrhovac. Zatim govori urednik Laszowski o porodici i grbu slavnoga našega Vitezovića; Janko Barlè u vrlo zanimivoj radnji o porodici jednog hrvatskog muslima, Hasanovića Ergeljskoga de Gora;

Digitized by Google

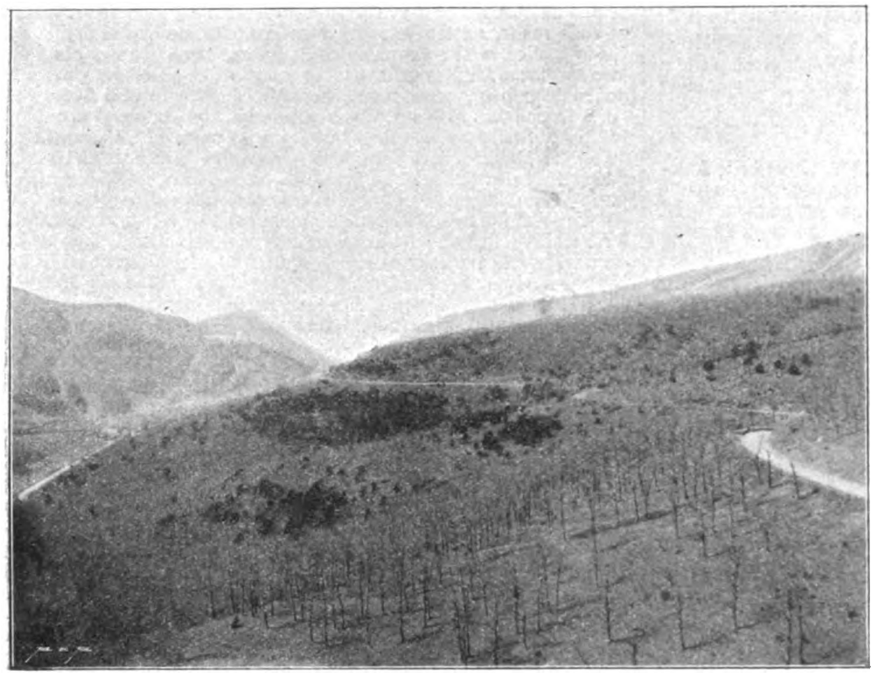

Senjska draga sa iztoka

prof. dr. Bučar o pečatima poznatih reformatora Antuna Dalmatina i Stjepana Istranina i Jurja Dalmatina. Obilan je i listak. Iza kronike sliede razni upiti. List će izlaziti svaki mjesec, a ciena mu je 3 krune do nove godine. Mi ćemo se na taj novi časopis jošte osvrnuti, a za sad toplo preporučamo osobito gimnazijama, piscima, župnicima i svima, kojima je stalo do narodne prosvjete.

— **Bertić Živko: Ženski udesi.** — Ove godine se pojavljuje u našoj „Matici Hrvatskoj" novi pisac i bavi se novim družtvenim pitanjem — pitanjem žena. Jedno i drugo potaklo me, da uzmem knjigu u ruke i da ju pročitam. Nisam se pokajao. Liepi narodni stil, bogati jezik, gdjegdje protkan provincijalizmom, da osladi; živahno i jasno prikazivanje čina pobudjuje sve veću želju za čitanjem. Nije pisac zanemario opisivanje prirode, sela, puteva, a osobito kuća, gdje se je čin zbivao. Ali glavno mu je duševno stanje njegovih junaka, ili bolje junakinja. Tu je pravi majstor. Ne prati ih on tekom cielog života. Izabere jednu periodu i u toj samo jednu stranu svoje junakinje, pa onda nam predočuje njezinu dušu, njezine boli, misli, čuvstva, želje, u jednu rieč sve, što ljudsko srce mora da u onakim prigodama očuti. Nije birao predmet u gradovima medju gospodskom rukom, gdje razne okolnosti izobliče u nekim prigodama ženu. Izuzmeš li majstora kovača, kojeg samo spomen u priči nuka starca težaka, da malo rieči posveti gradu, ni ne nalaziš ikakve gradske osobe. „Ženski udesi" bave se jedino sudbinom seoskih djevojaka. Za to smo uprav dvostruko zahvalni g. piscu, što hoće da žensko pitanje iznese na tapet u pripoviedkama i tako razširi i olakoti poznavanje istog, i što je izabrao zapušteni ali temeljni stalež svega družtva, to jest težački.

Nije pisac nigdje baš riešio ovo pitanje, niti nam je podao u trim pripovieštima, ili da pravo kažemo četirima, ikakvog jasnog puta, kojim bi se moglo sigurno doći dobroj luci. Rekao bih, da se drži načela „l' art pour l' art", te hoće, da se kani svake tendencije. Ali predmet je take važnosti, prikazba tako krasno udešena, da u nama mora pobuditi ne samo neko sažaljenje nad sudbinom one trojice, nego i želju, da im doskočimo.

Knjiga ima tri pripovieśti „Paraskina sreća", „Sirota", „Udala se". Opisuje u njima četiri različita stadija u životu seoskih žena. Nu u glavno mogli bi svu razdieliti u dva diela.

Pola knjige — ciela prva pripoviest i polovica druge — bavi se udesom Paraske i sirote Kriste za prvog muža, koje pijanstvo i pokvarenost muževljeva ogorča život i konačno upropasti. U drugom dielu „Sirote" i pripoviesti „Udala se" ne okrnji sreću žena zloba ljudska, no smrt, kojoj se ugnuti ne možemo, okolnosti i ponešto tvrdoglavlje starca otca.

Prvi je dio potresniji. Mnogo nam govori srdcu i osjetimo u sebi neku mržnju protiv Janoša i Kreše, koja se podadoše pijanstvu, a odatle prvi bluddnosti, a drugi lupežtini, te otrovaše život tih dvaju božjih stvorenja, prostih ili dobra srdca, biedne Paraske i sirote Kriste.

Prva pripoviest, kao i ostale tri u kratko nam kažu predigru glavnog čina.

Janoš bio čobanin, ali čobanin-gazda. Po smrti otčevoj dopao se slobode, pa ju sproveo u piću i neurednom življenju. Jer čobanin, ne htjede ga nijedna djevojka iz njegovog sela, a on u drugo. Paraska, kći pijanca, jedva dočekala Janoša, da je izbavi sirotinje. U drugom poglavlju bavi se srećom mladenaca. Janoš se podobrio, pa živio samo za svoju ženu i kuću. Pisac nam opisuje njihovo duševno stanje i pokazuje, kako ljubeće i ćutljivo srdce znade kucati i pod tvrdom seljačkom haljinom. Ah, sretna je, sretna bila Paraska uz svog Janoša, kao diete uz rodjenu majku!

Treći je dio za 14 stranica veći od obaju prvih. Ovom poglavlju posvetio je pisac svu svoju brigu, u njemu iznio na dlanu dobru, poštenu dušu Paraske. Janoš otišao u proljeće blizu Save na pašu. Svaku subotu došao bi kući, tu prenoćio i sutra se istom po podne vratio. Jedne subote nije došao.

Čekala je i čekala, — no njega ne bijaše. Nju je boljelo, njoj je bilo jako težko i na sve crne sumnje uviek je dobro mislila o svome Janošu. Kad se pijan zalomotao pred vratima, sjetila se odmah matere i njezina života... Težka ju tuga obuhvati, kao da je pala u duboki bezdan, gdje su same guje i jakrepi. A ipak: „Ah, dobar je, dobar moj Janoš!" zaključila je sobom poluglasno. Ni kašnje, kad su se ponavljali nemili prizori, kad ne bi dolazio u subotu večer kući, ili bi došao pijan, ili ne bi htio da noći kod svoje Paraske; ona dobra seoska žena nije mogla, da na što zlo pomisli, da ne krivi valjda više sebe, nego li svog muža. Dolazi prizor u krčmi. Obilatih deset stranica posvetio je pisac ovomu činu. Tu nam tanko po tanko prikazuje

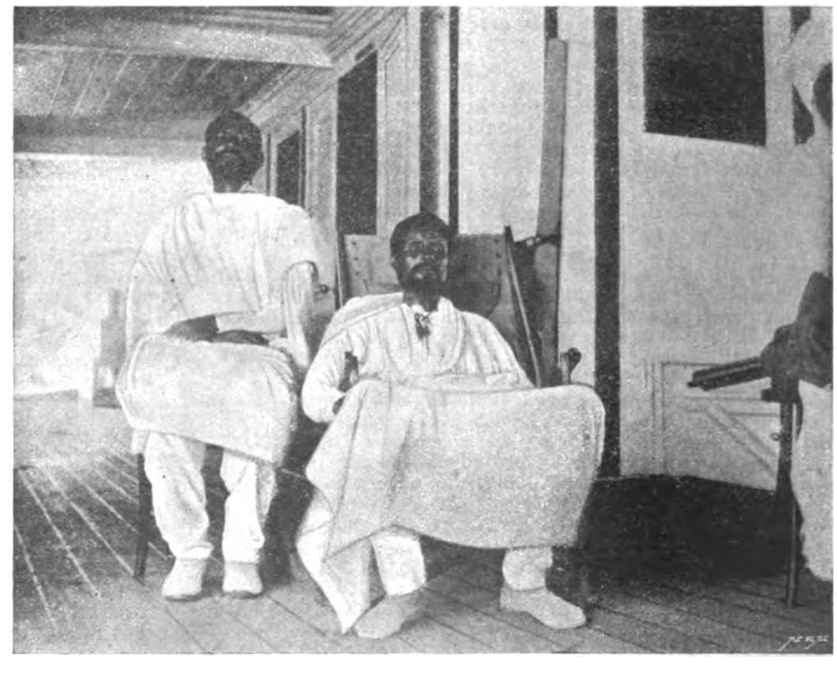

Ras Makonen na povratku iz Evrope u Abesiniju.

Digitized by Google

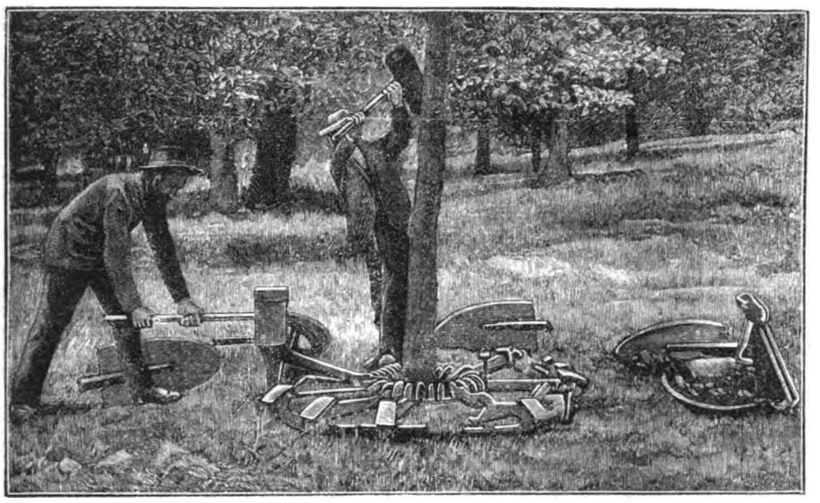

Pripreme, da se stablo digne.

sve misli jadne žene, koja nigda nije bila u bircuzu, svu bol prevarene duše... Grozna je to spoznaja bila za Parasku. Ona je osjetila, da joj se magli pred očima, i skrenula s puta prema otčinskoj kući. Tu je sjela na stepenice i sva se prepustila ojadjenu srcu svome. Al ni tada tračak nade nju ne ostavlja, ni tada nije joj Janoš mrzak. Ulazi u krčmu, da ga zove kući. A on? — Neustrpljivi čitatelj čeka kako će se stvar svršiti. Al nam pisac sa same četiri rieči prikazuje katastrofu.

„I svršeno je bilo!..."

Rekao bi, da ovako kratki zaključak ne odgovara dugoj psihološkoj razpravi. Ali čitatelj ćuti, da to nije nasilno prekinuće jedne pripoviesti, da upravo posve dobro pristaje i sili čitatelja, da se zamisli, jer ga je neka tuga obuzela. U ovom zna upravo fino pogodit pravu mjeru, te u dojednoj sa dugom prikazom svršava najednom čin. Ali svršava naravski. Da je oduljio u ocrtanju katastrofe, bio bi dosadan, ili bar izgubio bi glavni efekat moralno stanje junakinie. Ovako prenapetu pozornost čitatelja najedanput umiri i zadovolji znatiželjnosti, te ga ne sili, da mu se i dalje živci uzrujavaju.

Mogao je navedenim riečima g. pisac svršiti pripoviest. Udovoljio bi načelu književnosti, ali ne bi moralnim, mogao bi ga opravdati kritičar, ali ne bi čovjek. Instinktivno ćutimo želju, da vidimo hoće li baš opakost nadvladati dobrotu, te slavit konačno slavlje.

Janoš ostao uviek jedan te isti. Probudio se u njemu kadikad dobar čovjek. Ali da popravi svoju pogrieška trebalo se ponizit. „A! To on ne može! To ona, ženska jedna, neka ne traži od njega, od čovjeka..."

Tko može, da pripaše gaće, taj je uviek visoko nad ženskom pa bilo njemu samih deset godina, a njoj i pet put više. To je presuda, koja kod našeg naroda još vlada. Ne može on pojmiti, da se pred njom ponizi ili da se samo s njome o čemu savjetuje. Ženska daleko zaostaje za čovjekom. Viekovi borbe mačem i puškom iztukoše premoć čovjeka, a nemoć žene. Mislim, da je ovo glavni uzrok, uzprkos kršćanskih načela, što još kod našeg naroda nije žena u ovoj časti u kojoj bi morala da bude. Prosvjeta i mirna vremena odstraniti će malo po malo i ovo zlo.

A Paraska? — Sirota uviek je bila neki bogalj — ili joj oko bilo otečeno, ili noga zguljena, glava razbijena, ruka prelomljena, a koliko je modrica po životu imala, toga se ni broja nije znalo. A ona mu se tući sasvim prepustila. Nikada nije u selo bježala, kao što rade obično žene. Neka, nek ju tuče... Nek je i ubije, — nek radi od nje, što mu volja, šta joj je stalo do života?!... — tako je svaki put mislila u sebi.

Napokon nadodje i njemu crni petak. Jedne noći donesoše joj ga mrtva. Ubio ga kum njegov Palko stari. „Zaklao ga, zaklao kurjak stari, kao janje jedno".

A Paraska zajaukala nad sobom, nad Janošem, nad životom svojim...

„Sirota" naslov je drugoj pripoviesti. Krista udala se za Krešu. Bio razrok, hrapav, a nikad prave pameti baš nije bio. Našao djevojku iz tudjega sela sirotu Kristu. Okanio se sprva kraja pića, a triezan je bio i miran i radin, pa i Krista s njime bila zadovoljna, ni slutila sirota nije, u kakve je šake pala.

No zli duh u Kreši nije se mogao za uviek smiriti — došlo doba, pa Kreša opet postao stari Kreša, počeo piti i krasti, — a Krista počela patiti. Kad bi je pijan uhvatio i počeo tući, nije nikad znao, što je dosta, pa da ne bude svieta, bio bi je davno ubio. Krista jadna nije znala, što da čini. Mogla bi u sviet bježati, ali šta će u svietu, kad i tamo dobro nije... ovo zlo možda ne će ovako do vieka potrajati... Kreša će se možda ipak jedanput primiriti... Uzdala se jadna i poštena Krista, al joj jadno bilo uzdanje. Nu ni Kristu ni Parasku, uzprkos prevarenih nada, ne nagradi težka muka, da bježe od svojih muževa. Bilo im čemerno; ali pred pomišlju, da je sramota ostaviti svoju kuću, radje svaku pretrpješe, no da .obezčaste sebe i svoje opake muževe. Vidila Krista, da ju muž vara, ali njoj ni na kraj pameti, da mu jednako odvrati. Uz svu zloću i surovost imade kod našeg seoskog svieta još dosta pojma o poštenju i časti, i spravni su svako zlo snašati, no se o tom ogriešiti.

Napokon pijani Krešo hoće da ju ubije. U kratko čitamo ovaj čin pun grozote i očajanja. Katastrofa svršava po običaju u malo rieči:

„Divlji Kreša na to bez oklievanja digav samo veslo i udario ju po glavi, a ona se onesviještena protegla po čamcu. — — —"

Vodeničar spasi ju od očite smrti. Radi pokušanog zlodjela Krešo dopane zatvora, gdje malo kasnije umrije, a Krista ostala sama.

Sad nam se opisuje život udovičin. Prezrena od svakoga, ali radina i poštena bila zvana svagdje na radnju: Jednog dana upozna se Joškom i — ode k njemu. Rodi mu sina. Ma koliko bili tupi jedno i drugo i zanemareni od svega sela, ipak u njima kucalo srce puno izmjenične ljubavi usredotočene u sinčiću. Igrao se Joško s njime kao diete. Nekoliko rieči, kojima bi Joško znao počastiti svoga jedinca ukazuje nam pravo seljačko srce. Rabi on rječetinu, da izkaže svoju ljubav. Nezna liepo, fino govoriti i laskati. Iz njegovih usta izlazi nešto, što bi moglo zlo značiti. Ali on ne zna drugačije. Oblik je nezgrapan, neuredan, ipak suština ostaje dobra. „on bi brže bolje pozvao Kristu, da vidi što taj njihov lopov radi — ta taj se već eno smije na otca, a doskora će ga već izgrditi, možda još i tući".

Joško je počeo da radi još više. Nije počivao danju ni noću. Imao je za koga da stiče. Prenemoženu s prevelikog truda, bio

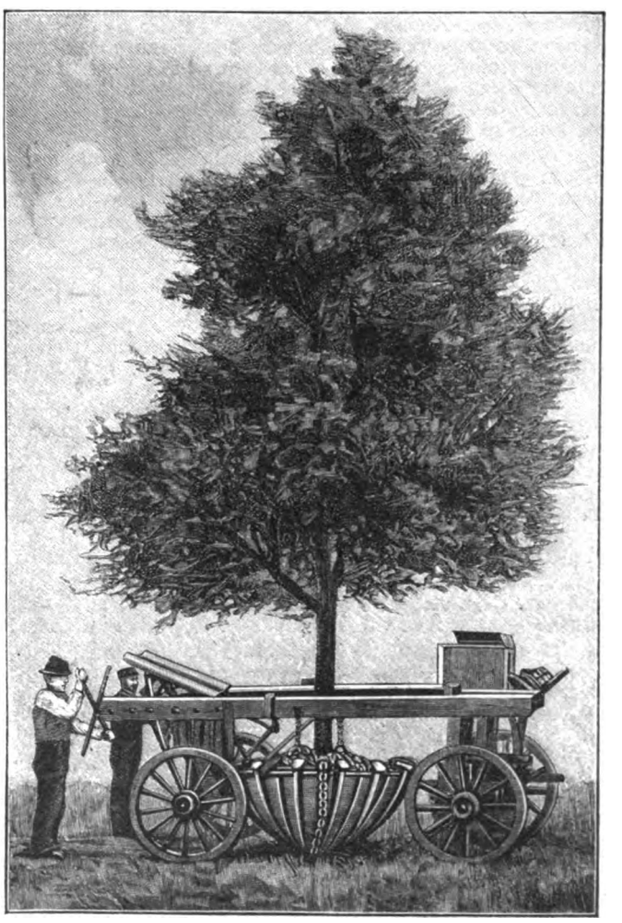

Stablo dignuto i za odpremu spremljeno.

Digitized by Google

mu dostatan mali nered, da ga razstavi s ovim svietom. Umro Joško — a ona ostala u svietu sama, opet sirota pusta, za koju nitko ne zna, nitko ne mari... Ne prodje ni dvie godine iza Joškine smrti — pa umre joj eno i Joško mali.

Što joj je bio život?...

Neprekidni niz jedan patnja i pun poniženja.

Stablo njezina života uzdrmano u svojim žilama za Kreševa življenja nije moglo, da na dugo odoli ovim novim kušnjama i pade do groba staroga i maloga Joška.

„Nestalo je, nestalo za uviek Kriste bez traga i glasa, — nestalo s njome i opet jedne duše, koja je mnogo ljubila i mnogo trpjela..."

Zanimivo je prikazan i drugi dio ove pripoviesti. Saučustvujemo u veselju i boli sirote Kriste. Al nam srce ne krvari nad zlobom ljudskom. Tako je moralo biti. Smrti se ugnuti ne možeš. Ali što je od Boga prima se i spokojno, te u svoj muci ćutiš neku utjehu.

Treća pripoviest „Udala se," bavi se životom žene prije udaje. I ovdje po svom običaju u malo rieči priča nam njezin život, da dodje glavnoj zadaći. Sve joj se druge jesenas udale, ona jedina ostala. Za nju kuće u svemu selu nema. Mlada je, liepa, vesela Evka. Ali jedna briga stala i njezino srce mučiti — udaja. Po što po to mora se udati. To ima pred očima svaka cura — a nada sve seoska. One su na svojoj kući kao cviećе u tudjoj bašći, kao grana odsječena. Sramota je ostat usidjelicom. I kod goreg muža bolje je, no u rodjenoj kući. Lako je dok roditelji živu. Ali netom oni odu s ovog svieta, braća se prožene, ona ostaje izpod svojih nevjesta zanemarena, prezrena, ni odkud da čuje mile rieči. Valja se udat, da budeš ravna drugim, gospodarica kao i druge. Možeš gladovat i bit bijena uz muža. Ne mari — samo budi žena.

Te misli morile Evku i njezinu majku. Ali ona od dobre kuće, kako će u sirotinju. Ne živi čovjek od srca, već mora imati štogod u želudcu. A od dobrostojnih nije no jedini Aleksa Čolaković. Uh, a na njega samo kad se smisli Evka, odmah joj se vruća suza niz obraz orosi!... Niti je on čestit, niti mu je kuća čestita. Čolakovićeva kuća od zamende je bila na glasu kao neoprana. I po nošnji i po životu kućnome, ta je kuća uviek bila osim svega svieta. Tako su ju zapamtili najstariji ljudi u selu, tako ju znade i sav sadašnji svieť.

Borba njezinog srca, što je neprestano kolebalo i razgovor sa Aleksom na samu, baš su naravski prikazani, te nam se čini vidjet tupog Aleksu u velikoj neprilici pred otvoritom, živahnom djevojkom. Sad ga hoće, a do malo ne bi ga za živu glavu, dok napokon poslije gorkih i čestih suza bilo je red pristati i glavu pokloniti krutoj sudbini. I ovaj čin svršava sa malo rieči, ali pet dana iza toga, — blizu su Svisveti bili, — došle su pred veče Čolakovićeve žene Matićevoj kući po Evkine otarke, — Evka je bila izprošena djevojka!

Prije ove žrtve bio se pojavio tračak nade u majstoru kovaču iz grada. Ovaj tražio tristo forinta. Stari otac ni da čuje. Mogao je odkinuti toliko od imanja. Nije imao no jedino diete — Evku. Radio uviek za kuću i sticao braći i nećakom. Neka ostane sve njima, nek uživaju mužki, koji će nositi ime Matićevo. Ženska mienja ime pri udaji, pa otac ne može da se ćuti spravnim istu žrtvovati za svoju kćer. Te su ideje još čvrsto usadjene u srce naših seljaka. Da ga zakon ne sili, da ostavi pola svojoj jedinoj kćeri, u većini slučajeva otac bi je razbaštinio samo neka kuća, koja nosi njegovo ime napreduje. Utuvljen u onim idejama nije se starac predao plaču žene, i ako mu srce krvarilo.

Navještenja započeli, a Evka jednu veče ode sa svojim prijom u kolo. Za gajde i kolo g. pisac je zanesen, te nam opisuje čar i zamamljivost njihovu. Ponašanje Evke nije baš najkorektnije, te joj mnogi zamjeruju. Ali tko da ju osudi kad znade kako joj srce puno tuge i čemera hoće da izskoči, da se izkali ma bilo na koga. Prizor sa žandarom Milom daje nam nade, da se vjenčanje sa mrskim Aleksom ne će obaviti, da će ju ovaj od njezinih muka osloboditi. Ali pripoviest svršava u kratko naglo.

„Došla je brzo zatim i treća nedjelja, kako je Evka izprošena bila. Evka se i treći put naviestila — a u sriedu — te treće nedjelje — svatovi su bili — Evkini svatovi — Evka se udala..."

Ni majstor kovač, ni Mile žandar ne dieli drugi, bolji tok njezinom životu. Žalimo jadnu Evku, koja je zaslužila bolju sudbinu. Ali ni ovdje ne možemo uprieti prstom na krivca, na zla čovjeka, koji pokvari njezin život. Štogod možemo zamjeriti otcu. Ali njega ne vodila zloća, no presude, a uz to ne poznamo majstora malo bolje, da bi nas njegova osoba mogla zanimati. Ne može bit budalast i nečist, prem je kovač — kao Aleksa. Ali vidjesmo zlih muževa kao Janoša i Krešu, pa nas neka sumnja mori, nije li valjda kakva težka mana usadjena u kovačevu srcu, koja bi mogla još jače ogorčati život Evkin.

Svakako moramo žalit i živo žalit jadnu djevojku, koju okolnosti prisile, da se za nedraga uda.

Sad nastaje pitanje, tko je kriv ovakim udesima.

Težko je jednom riečju na ovo odgovoriti. Ima tu više uzroka. Ali ono, što dolazi od zlobe ljudske potiče iz — krčama. Janoš i Kreša pijanci su. Da o Evki ne govore baš najbolje, kriva je krčma. Tu bi morali uprieti prstom svi pozvani faktori, da liečе družtvene rane. Ženski udesi jako su otežčani s pijanih muževa. A koji vedre i oblače, daju dopuste na laku ruku, te krčme kao kakve aveti ničу širom domovine. One siju i razvijaju zloću. Da ih devedeset po sto zatvore, onda bi tek s uspjehom mogla radit crkva i škola protiv pijanstva. O, danas naš je seljak kud se okrene izložen napasti, pa truje život sebi i svojoj ženi.

Želimo, da nas g. pisac opet obdari sličnim pripoviestima, da nam prikaže život seoski u udesima žena. Polje je ogromno, a do danas od naših pisaca jedva taknuto.

Josip Bervaldi.

— **Knjige Matice slovenske za god. 1902.** Zabavna knjižnica. XV. zvezek. — 8°. str. 195 Ciena 1 K. 20 fil. — U toj knjizi na prvom je mjestu slika iz života koruških Slovenaca: „Pogreb," što ju je napisao F. I. Doljan. Ta je slika veoma vjerna i pisac dobro poznaje i razumije tamošnji narod. Ugljenaru Jurčku Gradišniku, koji je živio u svojoj kolibi visoko gore u planinama, daleko od drugih susjeda, umrie usried zime žena. Sprovod je u onim krajevima u takovo vrieme i u velikom sniegu vrlo težak, pa se dogodi, da mrtvac mora po osam dana da leži u kući. Jurček je svojoj ženi sam napravio lies. Drugi dan išao je tražiti ljude, koji bi mu ženu odnieli dolje k župi na groblje, a oni su došli tekar peti dan, i to samo trojica, a kako je bio put naporan, morali su spustiti lies sa visine i on se odkoturao po sniegu u dolinu. Tekar oko podneva su prispjeli do župe, a kad je bila žena pokopana, krenuli su u gostionu. Sad je pisac zgodno upleo pripoviest o Jurčekovoj ljubavi, jezik mu se razvezao, pa pripovieda, kako se upoznao sa svojom pokojnicom. Već je izašao mjesec kad su se oni odputili kući. Pod strminom se razkrstili, trojica krenuli jednom stranom, a Jurček drugom. Zaduben u mislima, malo je pazio na stazu, poskliznulo mu se, „in še toliko časa je imel, da si je dejal: „To je pa moj pogreb!" Potem pa je odletel čez rob v globočino... U toj je slici mnogo poezije, pisac je liepo opisao zimsku prirodu i vjerno pogodio tipove onih planinara.

Manje je uspjela druga pripoviest: „Brez volje..." što ju je napisao Pankracij Gregórc. Mlad medicinar zagledao se u priprostu djevojku, koja ma da se čini, da je nepokvarena, ipak ga vara, a kad on to saznaje, ubije se. Pisac je htio, da pokaže, da je mnogo čitao, taknuo se socijalnoga pitanja, opisao pojave oko rudokopa, kazao nam, što je: „Meningitis epidemica," spomenuo nam Bachovu fugu, prikazao nam i naduvenog aristokrata, ali ciela pripov est nema pravog veza, nije zaokružena.

U zabavnoj knjižnici sastajemo se opet sa starim poznancem Franjom Ks. Meškom, koji je tu priobćio tri odulje crtice. U prvoj crtici: „Ko so zvonovi plakali..." opisuje nam tri dogadjaja iz svoje mladosti: smrt svoje tetke, brata i bolest matere. Iz svakog poteza njegova pera odiše njegova čuvstvena duša, težnja za nečim što se ne može postignuti, pa doista pravo kaže o sebi: „Zvonovi bodo plakali, a njihov plač ne bo pretresal nikomur duše in srca, ker oni, ki mu bodo zvonili, je bil vse povsodi in vedno osamljen tujec, brez stalnega doma in brez lastnega ognjišča, romar ki je brez miru, blodil po svetu, iščoč nečesar, česar še nikdar nihče ni videl, nihče ne našel, proseč nečesar, česar mu nihče ni mogel dati, ker njegovih prošnja nihče ni umeval, hrepeneč po nečemer, česar še nikdar nihče ni dosegel..." Druga crtica „Za deveto goro" je takodjer uspomena iz njegove mladosti, kad mu je je „Skuhalov stričeк Matijec" odgovorio na pitanje što je za devetom gorom, ondje da je sreća. U najvećoj crtici: „Cilji našega hrepenenja" opisuje nam izgubljenog mladog čovjeka, koji u vrućici pripovieda dugu izpovied svog života, pa nam i ova fino zamišljena ne crtica već pripoviest pokazuje izvanredan piščev talenat. Meško ima elegantan slog, bogat, pjesnički jezik i čuvstveno srce, koje osvaja i budi u čitatelja smilovanje i samilost, jer se on ne pretvara, već u istinu trpi. Tko ga poznaje, priznat će, da je doista takav, a ne može, da si pomogne. U tom sebičnom svietu, gdje ima tako malo smisla za uzvišene ideale, čini mi se on kao tropičan cviet, prenesen na mrzli sjever. — (Sliedi.) Janko Barlè.

UMJETNOST.

— **Ugrjumov G. J.: Mihailj Feodorović Romanov postaje carem.** Iza smrti Ivana II., ruskoga cara, nastadoše u Rusiji silne smutnje. Sin njegov Fedor I., usurpator Boris Crdunov i četiri lažna Dimitrije potresoše ruskim prestoljem. Poljaci i Švedi umiešaše se u ruske poslove. Moć je Rusije pala. Da se zemlja spasi izabraše plemići i svećenici carem 17 godišnjeg mladića Mihalja Feodoroviča Romanova, sina rostovskoga metropolite Filareta, kojega je zadnji Rurikovac Fedor I. Ivanović imenovao na umoru svojim zakonitim nasljednikom. 21. veljače 1613. zasjede Mihalj priestolje rusko. Mihalj postavi otca svoga Filareta za moskovskog patriarhu i slušao je njegove savjete, sve dok mu otac nije umro g. 1634. Mihalj je bio dobar vladar, te je svim silama nastojao, da podigne blagostanje svoje domovine. Umro je 12. srpnja 1645. Nasliedio ga sin Aleksij Mihajlović, koji je još i povećao slavu Romanovu.

Digitized by Google

GLAZBA.

— **Tamburaški diletantski zbor u Dubrovniku.** Kad se negdje god. 1895. razmetne (radi stare naše rane: nesloge) „hrvatska glazba," nekoliko radnika prihvati se, da uče tamburice, a na čelu im Josip Ivan Ivančić. Zbor je brojio uviek jedno desetak njih, dok se prošle godine ne proširi, kad pristupiše u zbor i akademičari. Danas zbor broji jedno 25 tamburaša radnika i sveučilištaraca.

Zbor je je jako valjan, jedan od najvaljanijih, što u obće postoje. Učitelja niesu nigda imali, niti ga imaju, već istim ravna berdaš g. Jozo Ivančić. Zbor je lanjskog ljeta udarao na yachtu gospodina Gordon Beneta, amerikanskoga milijunaša, koji zbor najlaskavije pohvali i darova ovećom svotom novaca.

— **Hrv. pjev. družtvo „Davor" u Brodu na Savi.** U nizu naših slika, što ih priredismo na uspomenu „Kolaške" svečanosti eto i dičnih Davoraša, koji su se uviek pokazali kao pravi junaci pjesme.

FOLKLORISTIKA.

— **Zareznici kao hrana.** Ima zareznika, kojima je tielo tako sladko, da ruka posiže za njima. Mnogo diete ulovilo je leptira, zadak mu pojelo i reklo: „Ah, kako je to dobro!", ali bijaše još i bolje, ako je uhvatilo bumbara, pa mu iz tiela izvadilo onaj mjehurić, koji je pun meda, kojega se nasiše na medonosnom cvieću, a voli osobito mrtvu koprivu ili medić (Lamium maculatum). Talijanima su sladki proljetni hruštovi ili kebri, pa će se njih radi popeti na stablo, tamo ih obirati i trošiti. No sve ovo radi se više iz objesti, nu ima ljudi, dapače cielih plemena, koja se sa zareznicima u istinu hrane. Već nam sv. pismo spominje, da se je Ivan Krstitelj u pustinji hranio medom i skakavcima, pa su ovi i danas tu i tamo u velikoj cieni.

Skakavac-selac osobito je škodljiv zareznik, jer uništi kadkada sve usjeve. Kad su se spustili na tlo, priskoče Arapi, pa ih potuku granama, poslije sabiru i troše, te će jedan Arapin pojesti 100—300 skakavca, skinuv im dakako noge, glavu i krila.

Betčuani rade to isto, te ih jedu priesne ili ih prže i tuku u brašno, od kojega prave poslije kruh. Da ti škodljivi zareznici moraju biti osobito tečni, svjedoče Buri, koli spadaju medju inteligentne narode. Oni kuhaju od skakavaca tečnu jednu juhu. U Alžiru su skakavci dapače poslastica, jedu ih u brašnu sa šećerom, rumom i burgundcem.

Od jedne vrste mrava prave u Meksiku medicu, obljubljeno pučko pilo. Ženke od afričkih mrava termita pune su jaja, koja imadu tek po bademima ili mendulama.

U zapadnoj Indiji troše jednu vrstu cvrčaka, šturova, priesne sa medom, ili pržene četrunom i vinom. Ima plemena, kojim su osobita poslastica nekoji pauci i kornjaši (kukci), koje mažu na kruh, kao mi maslac. U Gujani vole tuste ličinke nekojih zareznika, Indijancima sladki su nekoji leptiri, koje love u veliko, suše, tuku u brašno i mjese od njega kruh.

Mnogi će se cienjeni čitalac sgražati, kad je ove redke pročitao, jer mu se ta jela gade. No kad bi oni ljudi, koji troše razne zareznike gledali naše prase, koje ne poznaju, pak vidjeli, što sve ono pojede, oni bi se sigurno takodjer sgražali, ili kad bi vidjeli, što sve pojede nezasitna guska ili patka. Unatoč tomu ove su nam domaće životinje mile i drage pogotovo nam je pak miła prasetina, bila ona kuhana, pečena, ili priesna (sirova). Kao takova troši se šunka pod imenom „peršuta" i u hrv. primorju. U hrani odlučuje navika, a ne dotično jelo, koje trošimo i uživamo.

ZEMLJOPIS.

— Današnja naša slika pokazuje **Senjsku dragu od istoka** i to sa državne ceste izpod „Liskove drage" u Gornjoj dragi. Sasvim daleko dolje vidi se još kô crna piknjica toranj stolne crkve senjske. Draga na lievu ruku od gledaoca, koja ravno dolje vodi, zove se „Putina," što je valjda augmentativ od put. Liepo se na ovoj slici vide zavoji (serpentine), kojima „Josipova cesta" sa Vratnika Gornjom dragom prema Sv. Križu dolje salazi.

— **Vrelo Bosne.** Krasno li je Šeher-Sarajevo njemu ravna na daleko ne ima. A okolicom svojom i prirodom može se ponositi kao malo koji glavni grad. Nije daleko ni na modernu, svi komfortom uredjeno, lječilište Ilidže, a krasno li je iz Sarajeva poletiti i do izvora rieke Bosne, kako izvire i provire najednom izpod zemlje u velikoj vodi i odmah se stvara u liepu rieku. Naša slika prikazuje nam izvor rieke Bosne, to pravo čudo prirode. Tko ga vidi, srce mu se veseli.

— **San Martino della Battaglia.** Na putu od Genove prikazuju se putniku razne prekrasne slike, od kojih je svakako najkrasnija ona, na kojoj zagleda Gardsko jezero i divotnu mu okolinu. Nedaleko od ovdje leži neznatno mjestance San Martino della Battaglia znamenito u povjesti od krvavog dana 24. lipnja g. 1859., kada se tu pobila austrijska vojska sa Talijanima.

Putniku pada ponajprije u oči ogromni „Torre di San Martino," podignut u čast talijanskomu kralju Viktoru Emanuelu, a u spomen padšim junacima. Visok je 74 m., od česa odpada 20 m. na valjkasti podstavak, koji ima 23 m. u promjeru. Nutrinja toga podstavka divotno je ukrašena, a ukrasila ju ruka Vittoria Bressanina. Svod ukrasuje slika „Italija i njezinih sedam glavnih gradova," koju je umjetnik složio od voščanih boja. Stiene zapremile su četiri ogromne slike, koje predočuju: Susret Viktora Emanuela sa Napoleonom III.; Viktor Emanuel u Palestru; Viktor Emanuel podpisuje u Novari sklopljeni ugovor primirja, i Genij slave vodi Viktora Emanuela na Kapitolij. Sredinu dvorane ukrasuje broncani kip istoga kralja.

Iz dvorane uzlazi se zavojitim stubama na vrh tornja odkuda se oko pari na daleko i široko. Prama sjeveru cakli se površina Gardskoga jezera i biele vrhovi tirolskih Alpa. Prama jugu, iztoku i zapadu širi se poput zelena mora ogromna Campagna.

Uzlazeći prama vrhu tornja, proći je posjetniku dva široka hodnika i sedam dvorana, koje leže jedna povrh druge, dakle u prilici podova.

Stiene hodnika pokrivaju gvozdene ploče, koje su izpisane sa 686.000 imena onih Talijana, koji su pali u sedam ratova boreći se za slobodu i ujedinjenje svoje domovine.

Dvorane su ukrašene sa slikama Vizzotta, Pontremolia, Bressaninla i De Stephania. Predočuju prizore iz vojna g. 1848., 1849., 1856., 1859. 1866.

I izvan tornja ima spomenika, koji sjećaju na burna vremena n. pr. spomenik palim vojnicima kod Brigata Aoste. Ima u San Martinu i jedan potresujući spomenik pod žalobnim cipresama; to je glasovita košturnica smještena u bivšoj kapelici grofa Fracagnia. U toj košturnici pohranjene su kosti onih junaka, koji su pali u boju oko San Martina.

Lubanje, njih 1274 komada, poredane su u posebnim pretincima, koji se svijaju polokružno iza malog žrtvenika. Tu ne ima razlike izmedju prijatelja i neprijatelja; tiho i niemo reda se lubanja do lubanje, upravljajući ukočeno svoja očišta u barjak po kojim su srtali protiv neprijatelja, pod kojim su i izgibali za slobodu i jedinstvo domovine. Gledajući taj Memento mori srhovi ti prolaze tielom; ovdje je zorno iztaknuto ništavilo i prolaznost svieta, ali je iztaknuta i strahota rata, koja sjeća na blagoslov mira. Duboko ćeš uzdahnuti i krenuti k vratima, kroknuti kraj cipresa, da dodješ na sunce, koje ti je puno milije kao i onaj modri i razvedeni nebeski svod i mnogi prirodni čar, kojega prije nisi opazio.

— **Ras Makonen na povratku iz Evrope u Abesiniju.** Naša slika po fotografiji Stjepana Seljana, koji je Makonena snimio na parobrodu u Adenu, kada se je s njime sastao, vraćajući se u Evropu.

Iza Makonena njegov je tajnik Kantiba Ghebru, koji je Mirku Seljanu preveo abesinsku povjest, koja se čuva u carskom arkivu. On bijaše dragoman Rasa; govori njemački, englezki i francezki, a odgojen u Stuttgartu.

GOSPODARSTVO.

— **Amerikanski strojevi za obradjivanje tla.** U Americi, gdje se ogromne prašume krče i u plodno tlo pretvaraju, razvila se osobita tehnika, koju možemo u istinu nazvati „amerikanskom." Jednim se strojem vade i presadjuju velika stabla, pri čemu se postupa kao i kod bilina, koje presadjujemo u posudu, jer i stablo prenesu u spremu, koja nalikuje velikoj ocalnoj posudi. Zemlja se oko stabla tako dugo zalieva, dok podpuno omekša. U krugu, koji je tako velik, kao i razrasli korjen, razmjeste se ocalni segmenti u prilici košare tako, da obuhvate i korjen i zemlju. Tako opremljeno stablo digne se vintama na posebna kola, kako nam to predočuju slike. Ciela je sprema uredjena tako shodno, da i veliko stablo lahko dignu dva čovjeka.

Drugi praktični stroj, koji vidimo na slici trećoj, osobita je brana ili drljača, kojom se drlja bez konja ili volova. Branom upravlja čovjek, svojom snagom pokreće nuždne poluge i vinte i stavi branu u gibanje. Kada dodje brana na kraj polja, okrene se, a vinte premjeste na drugu stranu.

FIZIKA.

— **U zrakoplovu.** Do najveće visine uzdigli su se do sada u zrakoplovu Berson i dr. Süring 31. srpnja g. 1901. Njihov zrakoplov zapremao je 8400 kubičnih metara, no da se može u visini i dalje širiti, napunili su plinom samo 5400 kub. m. Počeli se dizati u 10 i $^1/_2$ sati prije podne, nu pokusa radi već su se prije digli 7500 m. visoko. U početku dizao se zrakoplov lagano, a onda sve tô brže, dok se posve zaoblio, odnosno plinom napunio. Kisik, koji su sobom ponieli, počeli su naskoro disati, a kad su se uzdigli 8000 m. visoko, počele su potežkoće, protiv kojih se imadu boriti zrakoplovci. Dr. Süring pao je prvi u nesvjest, a kad ga je Berson probudio, reče mu, da neka zrako-

Digitized by Google

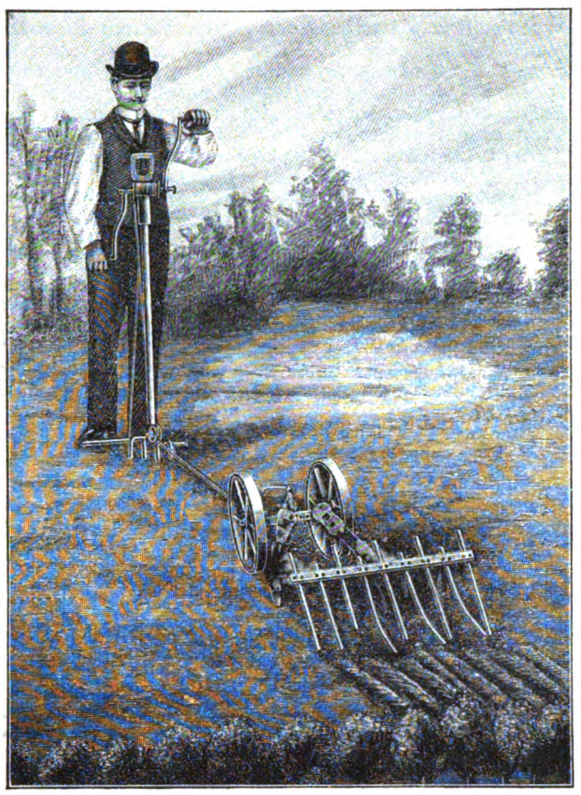

Amerikanska brana.

plov pusti do još veće visine. Prama visini od 10.000 m. pane Süring po drugi puta u nesvjest. Berson badava ga sada drmao i budio, ali je ipak priskočio do oduhe (ventila), da ju otvori; da li jedan, dva, tri li puta, toga se nije sjećao. Usljed ogromna napora pade i on u nesvjest, a tek se probudili za ¾ sata, kad kad se balon spustio do 5000 m.

Uzpeli su se valjda 10.800 m. visoko, jer je Berson zadnje opažanje zabilježio kod 202 milimetara uz 40° studeni, no zrakoplov još se dizao. Pravo je čudo, da su obojica umakla smrti, jer bi se sigurno bili smrzli, da se nisu ogrnuli šubama. Ako se u takovim visinama ne udiše iz cievi kisik, nastupi hlapat srdca, poremeti se probava, a želudac podnosi samo vino ili konjak, da se tielo za časak oporavi.

A zašto stavljaju ljudi na kocku svoj život; što ih goni u one visine svemira?! Goni ih nauka, goni ih čežnja za znanjem, goni srdce, da prikupe nove gradje za meteorologiju, ili da nam odkriju i priobće posve nove stvari. Od polovine XIX. vieka krenula je meteorologija drugim pravcem, vinula se u velike visine, po gotovo od onda, odkada je prof. Axmann izumio „Aspirationspsychrometer“. Godine 1896. složilo se u Parizu zrakoplovno družtvo, kojemu je zadaća, da proučava zračne visine. Od g. 1888.—1899. izvelo je samo njemačko plovitbeno družtvo 96 zračnih plovitba i svoja studija pribralo u monumentalnom djelu „Wissenschaftliche Luftfahrten“.

Berson uzdignuo se 14. srpnja 1894. u „Phönixu“ 9153 m. visoko, do onda najveće poznate visine. Zrakoplov „Cirrus“, kojega su pustili 27. travnja 1895. uzdignuo se dapače 21.800 m. visoko.

Za visinu od 5000 m. bilježe nam meteorologijska opažanja postaje na Pik di Midi-u, Mont Ventoux-u, Ben Newisu, Säntisu, Sonnblicku, Schneekoppe-u i Brockenu. Godine 1900. 8. studena digla se u zrak devet zrakoplova, po 2 u Trapesu, u Strassburgu, Berlinu i Beču, a jedan u Petrogradu. Temperatura bijaše dosta različna; u visini od 5000 m. iznosila je nad Parizom skoro — 20°, nad Bečom — 11°. Srednja temperatura Paris-Trapes iznosila je kod iste visine — 9·40°, nad Bečom + 0·65°. Različit bijaše i pravac te brzina oblaka; po strasburžkom zrakoplovu u visini od 8 km. 14 m. u hipu, u visini od 10 km. 67 m.

Prezanimivo je i ovo: Na tlu bijaše zrak oko istoga zrakoplova 1·3°, nu u visini od 934 m. 6·7°; u Berlinu digla se temperatura od 2·3° na 6·9° u visini od 552 m. U oba slučaja prodro je zrakoplov „prizemnu maglu“, odkuda mu počela temperatura rasti. Nalično se dogodilo u Beču i Petrogradu, najmanja bijaše promjena u Parizu, dočim u Englezkoj nije pala u oči.

Maximum je tlakomjera u zimi na zemlji hladan, a u visinama topliji. Ovo je utvrdila i plovitba od 10. siečnja 1901. Jedan zrakoplov dignuo se kod 21·8° C. zime; u visini od 400 m. pala je živa na — 8·90, no u visini od 900 m. bijaše već 1·2° temperature, koja je rasla do 1290 m. skoro na 3°. U većim visinama padala je dosta naglo, na 1° na 100 m., a u visini od 9560 m. zabilježio je bečki zrakoplov za registriranje temperaturu od — 71° C., toliko, koliko je temperature u Werhojanskom, u Sibiriji.

Misli se, da je to hladnije, što se više uzpinjemo, nu zrakoplovi nam dokazuju p r o t i v n o.

Visoke ove plovitbe razjasnile su nam i postanak „glogove zime“ (Eisheiligen) u mjesecu svibnju, za koju se mislilo, da potiče od lokalnih tlakova zraka u jugo-iztočnoj Evropi. Plovitbe od 12. svibnja g. 1900. dokazahu, da tomu nije tako, već je tomu uzrokom zračni vir na sjevero-iztoku Petrograda, koji raznosi studeni zrak cielom srednjom Evropom. Taj je vir uzrokom glogove zime, ali ne znamo, zašto se baš u ono vrieme stvara.

Ovo i mnoga ina nova odkrića čitamo u spomenutom djelu, a u razpravi Bezolda: Theoretische Betrachtungen der wissenschaftlichen Luftfahrten“.

ŠPORT.

— **Dvokolice u Franceskoi jesu oporezovane.** Bilo ih je:

1895	256.084
1896	329.818
1897	408.869
1898	483.414
1899	838.856
1900	987.130
1901	1,106.768

230.619 dvokolica odpada na departement Seine.

ZDRAVSTVO.

— **Ne podavajte psima hrane na pladnjima** (tanjurima.) U „Jagd-Zeitung“ od A. Huga (1903., br. 4.) čitamo člančić, koji upozoruje na pogibelj, koja prieti, kad psi jedu iz pladanja, zdjelica ili drugog posudja iz kojega „mi“ jedemo. Poznato je, da im podavamo hranu ili im dajemo „ostanke“, a ne čine to samo djeca, već i odrasli. U jednu od prvih njemačkih klinika primili su ženu, koja se okužila ikrama od svoga psa, od kojih se poslije u jetrama razvila trakavica. Kako ista žena nije došla u dodir sa psom, mogla se okužiti samo onim jelom, koje je jela iz pladnja, iz kojega je jelo i pseto. Unatoč brižne njege, ta je žena umrla, a kod obdukcije našli su u jetrima u istinu trakavicu.

Zato pozor! Psi neka jedu iz svojih posuda, a pogotovo treba biti na oprezu u gostionama, gdje je upravo o b i č a j, da se psima podaje ono jelo, što je preostalo. I u kući neka ima pseto posebnu posudu!

Berta barunica Suttner

„Prosvjeta“ izlazi početkom i polovicom svakoga mjeseca na četiri arka. Godišnja ciena poštom ili dostavom u kuću 14 kruna, inače samo 12 kruna. Za inozemstvo 20 kruna. Predplatu prima: Uprava „Prosvjete“, Zagreb, Gajeva ulica br. 7. Rukopisi se ne vraćaju.

Uredjuje **Emilij Laszowski.** Tisak i naklada **Antuna Scholza.**

Digitized by Google

Utemeljeno god. 1862.

IVAN WAGNER

Utemeljeno god. 1862.

Ilica br. 9. ..... ZAGREB ..... Ilica br. 9.

Vlastita tvornica platnene robe u Českoj i Moravskoj kao i vlastita tvornica rublja.

reporuča svoje bogato uredjeno skladište sve vrsti tkanina vlastitog proizvoda uz umjerene ciene ter u najboljoj kakvoći kao: **platna za plahte** u ednoj širini, te pravog **creas-platna** u svim širinama za sve spadajuće rublje, **damast-gradla, stolnjaka, ubrusa, ručnika, garnitura za kavu** i bez ajour ruba biele i bojadisane u najnovijoj izvedbi, **žepnih rubaca** bielih i bojadisanih sa i bez ajour ruba, nadalje preporučam **pamučnog platna, chiffona, cretona, batista, pamučnog creas-platna** od najbolje kakvoće.

Bogato sortirano skladište gotovog rublja za gospodu, gospodje i djecu

u svim veličinama kao i najboljim izvedbam, te sve vrsti pletene robe u najmodernijim izvedbama.

Vlastiti proizvod: „Opreme za nevjeste“ od najjednostavnije do najfinije izvedbe, te kao strukovnjak i proizvadjač mogu najbolje udovoljiti željam.

Cjenici i uzorci šalju se na zahtjev badava i franko.

Najbolji trifaljski ugljen

ez prašine, u plombiranih vrećah

(50 kilograma = 1 vreća)

stoji 1 krunu 14 fil.

Izvrstna suha

ukova i grabrova drva,

na hvate kao i rezana.

Naručbe prima

Gjuro Breslauer, Ilica 15.

M. N·E·U·M·A·N·N

c. i kr. dvorski dobavljač.

(ENGLEZKI MAGAZIN).

Ilica 22. — ZAGREB — Ilica 22.

Najstarija i najveća trgovina odiela. Najbolje i najjeftinije vrelo za dobavu ogrtača, ulstera i odiela u obće priznatoj solidnoj i elegantnoj izradbi sa strogo stalnim cienama.

Veliki izbor sportnih odiela te ogrtača i kabanica iz darovca (Loden) i kostreta (Kameelhaar). Posebni odio za priugotavljanje elegantnih odiela za gospodu po mjeri.

Prva hrvat. tvornica tambura

T. KOVAČIĆ, ZAGREB,

Ilica broj 41.

Skladište glazbila,

preporuča svoj vlastiti proizvod

TAMBURA

i skladište

gusala, harmonika, cella, flauta, okarina, mandolina itd.

Veliki ilustrovani cenici na zahtjev badava.

VILIM ONDRUŠEK

parna bojadisaona i kemička čistiona odjela,

Ilica 48 - ZAGREB - Ilica 48

preuzima

sve u ovu struku spadajuće radnje

kao

kemičko čišćenje i bojadisanje odjelah, zastora, veziva i t. d.

Brza, točna i solidna podvorba.

Zagreb, Petrinjska ulica br. 85.

Zagreb, Petrinjska ulica br. 85.

Zagreb-Amerika

Odprema putnika

najvećimi najsigurnijimi i najbržimi parobrodi na svietu

preko Bremena u Ameriku, Australiju, Aziju i Afriku.

Najjeftinije ciene. — Dobra obskrba.

Potanje ubavjesti

F. MISSLER,

Zagreb, Petrinjska ulica br. 85.

Poslovnica za Primorje, Dalmaciju i Istru:

Rieka-Fiume, Riva Szápári broj 4.

Quo vadis?

Pripoviest iz dobe cara Nerona.

Napisao

Henryk Sienkiewicz.

Preveo

Dr. August Harambašić.

Ciena 2 K. 40 fil.

Nakladna tiskara ANTUNA SCHOLZA u Zagrebu, Gajeva ulica 7.

Upravo izašlo:

U buri i oluji.

Historijski roman iz hrvatske prošlosti

Napisao

Dr. Velimir Deželić.

Ciena 2 K. 50 fil.

Nakladna tiskara Antuna Scholza u Zagrebu, Gajeva ulica 7.

U nakladnoj tiskari Antuna Scholza u Zagrebu, upravo su izašli

Križari.

Historički roman u 4 diela.

Napisao

Henrik Sienkiewicz.

Preveo

Dr. August Harambašić.

Sa slikami. *Dvie knjige.*

Brošurano 5 Kr., vezano 7 Kr.

Najsolidniji izvor kupovanja!

FRAN SARIDJA, ZAGREB, ILICA 39.

Bogato skladište:

Vunenih i svilenih tkaninah, batista, zefira, cretona za haljine.

Crnih tkaninah modnih i za žaobu.

Veliki izbor **chiffona, crettona, damasta i platna** za sve kućne potrebe.

Skladište **sagova, zastora, pokrivača, pletene robe, rublja, marama** i ovratnika.

Uzorke šaljem badava i franko.

Točna i brza podvorba. **Stalne ciene!**

Hrvatski specijalitet!

Jest jedna vrst **izvrstnog platna** koju preporučujem za sve kućne potrebe a **osobito za rublje.**

Široko je **83 ctm.** i sadržaje **23 metra** (30 stari rifa).

Komad stoji Kr. 15.— tvornička ciena.

Na zalihi uvjek do **1000 komada.**

Izključiva prodaja za Hrvatsku kod

FRAN SARIDJA, ZAGREB, ILICA 39.

Digitized by Google

Hrvatska Eskomptna Banka

Zagreb, Ilica 3. Bankina zgrada.

Dionička glavnica 2,000.000 kruna.

Preuzima

novac na domačnice, uložne knjižice i tekući račun.

Eskomptira mjenice, daje **predujmove** na **vriednostne papire** i na **robu**, izdaje **doznačnice**, te **obavlja plaćanja** na svim većim mjestima tu- i inozemstva, kao što i **inkaso**, pa pruža uz kulantne uvjete **poduzecima** potrebnu im **vjeresiju.**

Odjel za pohranu vriednostnih papira

preuzima u **pohranu i upravu vriednostne papire i spise, unovčuje na vrieme kupone, izžriebane srećke i obveznice**, nabavlja nove **kuponske arke**, provadja eventualnu **konverziju**, te točno nadzire žriebanju podvržene vriednote.

Pričuva 500.000 kruna.

Napose svraća pažnju na novouredjeni

tresor

naime ocjelnu sobu sa t. zv. Safe-Depotom gdje si stranka **pod svojim ključem drži** u pohranu vriednote i služi strankama za obavu ovih manipulacija, za uredovnih sati, posebna za to soba.

Mjenjačnica

takodjer glavna kolektura

kr. ug. razredne lutrije

kupuje i prodaje državne papire, srećke, dionice, devize, zlatni i srebrni novac; obavlja sve **burzovne poslove, unovčuje kupone i izžriebane efekte, revidira srećke i vriednote, koje su žriebanju podvrguute i daje savjestne upute i izvještaje prigodom kupovanja efekata u uložne svrhe.**

Najbolje svieće i ulje za vječno svjetlo

dobiva se u trgovini

mirodija, prekomorske robe, poslastica, brašna i žitka

Alekse Penića,

Zagreb, Gundulićeva ulica br. 17.

FERDINAND BUDICKI, ZAGREB, ILICA 2

i Gundulićeva ulica broj 2.

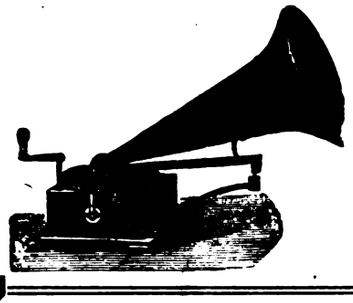

Najveće skladište

Johann Puch i Laurin Klement dvokolica i motor dvok lica,
Original Pfaff i Singer šivaljka,
Bar Lock pisaćih strojeva,
Automobila najznamenitijih tvo nica,
Original Gramofona i ploča.

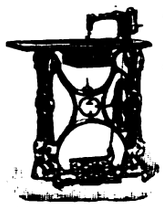

Ujedno se svi popravci navedenih strojeva pod vlastitim nadzorem obavljaju. — Brza podvorba. — Ciene umjerene.

Spasili ste svoj novac POKUĆTVO

ako ga u svojoj domovini ostavite, nabavljajući

samo kod I. hrvatske

stolarske udruge za stolarske i dekorativne proizvode

Zagreb, Preradovićev trg br. 2. — (Palača I. hrvatske štedionice).

Ovo je jedino i najveće skladište

POKUĆTVA

koje izradjuju samo domaći t. j. zagrebački stolari i tapetari. Razvitak domaćega obrta odvisi od hrvatskoga občinstva, jer nije dosta da pišemo i govorimo, nego da i radimo prema lozinki:

„Svoj k svomu!“

Odlikovano na izložbi:

Beč 1873. Lisabon 1873. Marsilj 1874. Paris 1875. P... 1876. St. Jago (Južna Amerika) 1876. Paris 1878. St... Biograd 1879. Trst 1882. Budimpešta 1885. Na hig... izložbi u Nizzi 1890. i na II. internacionalnoj farm... izložbi u Pragu 1896.

Hafnerov prašak za zube

„Odontosmegma“

Ciena je škatuljici 1 for.

Dobiva se gotovo u svih ljekarnah.

I. HAFNER, zubar u Zagrebu,

Ilica br. 27.

Salvator-Creme najbolje kožu poljepšavajuće sredstvo bez masti

daje koži bielu, gladku i nježnu boju. Izvrstno sredstvo proti sunčanim pjegam, jetrenim mrljama, sunčanom žaru, odstranjuje svaku nečist kože. Duljom uporabom ove creme postaje koža vanredno fina i nježna, naborah nestaje, te dapače i u odmakloj dobi svoju svježost uzdržaje.

Jedan lončić sa naputkom uporabe 1 K.

Centralno skladište za razpačavanje kod

S. Mittelbacha

ljekarna Salvatoru i droguerija

Duga ulica 3. ZAGREB Duga ulica 3.

Digitized by Google

likao za „Prosvjetu“ Vlaho Bukovac.“

NAKLADA TISKARE ANTUNA SCHOLZA U ZAGREBU

Digitized by Google

Sadržaj XV. broja:

† Sv. otac papa Leo XIII. . . . 457
Leo XIII. papa: Pjesma o slavlju i miru crkve. Preveo Ante Spoljar 459
Leo XIII. papa: Mir pravednika. Preveo Ante Spoljar 459
Deželić Velimir dr.: Prvi kralj. Historički roman iz hrvatske prošlosti (nastavak) 460
Hirc Miroslav: Tko zna, draga . . . 463
Tenjac I. V.: Mać Karla XII. (nastavak.) 464
Iz pjesama Heinricha Heinea: Lirski intermezzo. Prev. D. M. Domjanić 470
Benešić A.: Njegova punica . . . 470
Sienkiewicz Henrik: Potop. Historički roman. Preveo dr. August Harambašić (nastavak) 471
Luhmanova N.: Moć ljubavi. Pohrvatio Selim Rakošev 480
Listak 483
Konklave, koji bira papu 483
Put na Mont Pelée i u St. Pierre . 483

Slike:

Petrova crkva u Rimu, na desno Vatikan 460
Karpineto, mjesto, u kom se je rodio Leo XIII. 461
Rodna kuća Leona XIII. u Karpinetu 461
Lapponi, tjelesni liečnik pape Leona XIII. 464
Leo XIII. čita svetu misu u sv. Petru, u Rimu 465
Nutrina Petrove crkve sa glavnim žrtvenikom, izpod kojega je grob sv. Petra 468
Vatikan u Rimu, sielo pape . 469
Tajno predsoblje do dvorane za audijencije sv. otca . . 469
Iz vatikanskih vrtova . . . 472
Drvored u vatikanskim vrtovima 472
Glasovita Sikstinska kapela . 473
Kardinalova soba u konklavu 473
Kardinalima u konklavu nose jelo 473
Burow F.: Car Petar III. pohadja Ivana Antonovića u tamnici tvrdjave Schlüsselberga . . . . . 476—477
Hrv. pjev. družtvo „Rodoljub" u Virovitici 481
Hrv. pjev. družtvo „Vienac" u Varaždinu 484
Kardinal Svampa 485
Kardinal Capecelatro 485
Kardinal Oreglia 485
Kardinal Sarto 486
Kardinal Gotti 485
Kardinal Rampolla 485
Novi kralj srbski Petar I. polaže pred sakupljenim zastupnicima i senatorima prisegu 488
Umjetnički prilog

Odlikovano na izložbi:

Beč 1873. Lisabon 1873. Marsilj 1874. Paris 1875. 1876. St. Jago (Južna Amerika) 1876. Paris 1878. Biograd 1879. Trst 1882. Budimpešta 1885. Na izložbi u Nizzi 1890. i na II. internacionalnoj izložbi u Pragu 1896.

Hafnerov prašak za z

„Odontosmegma"

Ciena je škatuljici 1 for.

Dobiva se gotovo u svih ljekarn

I. HAFNER, zubar u Zagre

Ilica br. 27.

Da predusret nem svim vrstim patvorinah, vodim sada po visokoj oblasti dozvoljenu, zakonitu zaštitnu marku

Čuvajte se patvorina mojih jedino pravih preparata.

Balzam
(Tinctura balsamica)

dobavlja na veliko i na malo jedino oblastno povlaštena i u trgovačkom registru unešena, protokolirana

Balzam-tvornica
ljekarnika A. Thierry-a
u Pregradi kod Rogatca.

Pravo samo sa ovom zakonito dozvoljenom i sudbeno registriranom zelenom zaštitnom markom.

Podpuna oprema mojega balzama stoji pod zakonitom zaštitom uzoraka.

Najstarije, najprokušanije, najjeftinije i najsućnije pučko domaće sredstvo proti prsnim i plućnim bolim, kašlju, izbacivanju, grčevi u želudcu, bezlečnosti, ošem ukusu, neugodno mirisavom vonju, izrigavanju, igaravici, napuhlosti, težkoj probavi itd. upotriebi uje se uspješno proti nutarnjim i vanjskim bolim, proti zubobolji, ustnoj gnjiloći, ozeblinami i opeklinami itd. Gdje neima skladišta, neka se izravno naručuje pod naslovom: Balzam-tvornica ljekarnika A. Thierry-a u Pregradi kod Rogatca.

Na sve stanice Austro-Ugarske stoji sanduk franko sa 12 malih ili 6 dvostrukih boca 4 krune, 60 malih ili 30 dvostrukih boca 13 kruna, u Bosnu i Hercegovinu 30 nč. više. Patvoratče i oponašatelje, kao i preprodavaoce ovakovih patvorina progoniti ću na temelju zakona o zaštitnih markah sudbenom strogošću.

Centifolien mast
balzam mast iz „roza centifolia".

Privremeno najjača pomast od velike antiseptičke vriednosti. Od nedostiživog djelovanja proti upali.

Kod sv h još tako starih izvanjskih boli, ozlieda i rana siguran uspjeh, ili barem poboljšica, odnosno ublažujuće sredstvo bolin. Izpod 2 doze ne odpravlja se, odprema se samo uz predhodnu doznaku ili uz pouzeće iznosa. Zajedno sa poštarinom, tovarnim listom i omotom itd. stoje:

2 lončića 3 krune 40 filira.

Opominjem, da se ne kupuju bezkoristne patvorine i molim, da se točno pazi na to, da je na svakom lončiću utisnuta zaštitna marka i i tvrdka ljekarne „k angjelu čuvaru" A. Thierry-a u Pregradi.

Ljekarna „k angjelu čuvaru"

A. Thierry u Pregradi

Svaki lončić mora biti u takav posve jednak naputak sa tom zaštitnom markom umotan. Krivotvoritelje i oponašatelje moje jedino prave centifolien masti progoniti ću na temelju zakona o zaštitnoj marci sudbenom strogošću; isto tako preprodavaoce patvorina. — Gdje ne obstoji skladište, neka se naručuje izravno pod naslovom: Ljekarna „k angjelu čuvaru" i tvornica balzama A. Thierry-a u Pregradi. — Odprema se obavlja bez razlike samo uz predhodnu doznaku ili pouzećem iznosa.

500 forinti

plaćam onome, koga zaboli zub ili kome smrdi ustiju nakon trajne uporabe **Bartilline vode za z** Ciena je bočici 35 nč. (Pakovanje posebno još 10 **Ed. Bartilla Winkler, Beč, 19/1.** Sommergasse Zahtjevajte svagdje izrično **Bartillinu** vodu za Prijave o patvorenju nagradjujem. U mjestima, se ova ne može da dobije, šaljem 7 bočica za 60 nč. prosto od poštarine. Dobiva se u Zagre kod S. Mittelbacha, Duga ulica 3, u nadbiskup ljekarni I. Pečinovskoga, A. Wingera, Ilica 12, Polašek, ljekarna k „angjelu"; Gospić: Val. Vo Požega: J. N. pl. Csillagh; Rieka: Giov. Prod Sušak: E. P. Sušanj; Osiek: A. Kaudelka. Bosni u svih ljekarnah i svih trgovinah.

Otvoreno od 1. svibnja do konca listopada.

Nova uprava. Novo uredjenje.

MINERALNA KUPELJ

STUBIČKE TOPLICE

udaljena 3/4 sata od željezničke postaje Zabok, 25 minuta od željezničke postaje Stubičke toplice.

Ove 44—53° C tople, izvanredno djelujuće kupelji nenadkriljive su u svojoj ljekovitosti osobito proti **ulozima, reumi, za kožne bolesti, za živce, kroničkí katarrh, kroničke exudate, gospojinsku bolest, neuralgiju, Brighitovu bolest, nemoćnost, te za rekonvalescente.**

Postavljanje t. zv. rogova (Schröpfköpfe) dozvoljeno je sada vrhovnom riešitbom vis. kr. zem. vlade, stoga se taj način liečenja od sada u Toplicama prema zdravstvenim uputama obavlja.

Novo uredjenje odgovara svim zahtjevom modernoga konforta.

Sa svoje okolice upravo divotan položaj. Stalna glazba.

Prilike kod svakoga vlaka u Zaboku i na postaji Stubičke toplice.

Sobe od 50 novč., kupelji od 15 novč. počam dalje.

Sve upite riešava i ubavjesti daje administracija kupelji u Stubičkim toplicama, pošta Stubica.

Prospekti šalju se na zahtjev badava i franko.

Zagreb, Petrinjska ulica br. 85.

Zagreb-Amerik

Odprema putnika

najvećimi najsigurnijimi i najbrži parobrodi na svietu

preko Bremena u Amerik Australiju, Aziju i Afriku

Najjeftinije ciene. — Dobra obskrba.

Potanje ubavjesti

F. MISSLER,

Zagreb, Petrinjska ulica br.

Poslovnica za Primorje, Dalmaciju i Istru:

Rieka-Fiume, Riva Szápári broj 4.

GORKA VODA FRANJE JOSIPA

je jedino naravno sred za odvod, koje je ugodno za uzi

Podpuno uplaćena dionička glavnica

K. 1,000.000

Kupuje i prodaje

sve vrsti renta, založnica, prioriteta, komunalnih obveznica, srećaka, dionica, valuta i deviza.

Promese izdaje za svako žriebanje.

Ljubljanska kreditna banka

u Ljubljani, Spitalska ulica br. 2.

Zamjenjuje i eskomptira izžriebane vriednostne papire i unovčuje dospjele kupone.

Daje predujmove na vried. papire. Osjegura srećke proti tečajnom gubitku.

Vinkulira i devinkulira vojničke ženitbene jamčevine.

Eskompt i unovčenje mjenica. Burzne naručbe.

Podružnica u Spljetu.

Novčane uložke pri

u tekućem računu ili na ulo knjižice uz povoljno ukamać

Uložci ukamaćuju se od dana uloš do dana podignuća.

Promet sa čekovima i doznačni

Digitized by Google

Digitized by Google

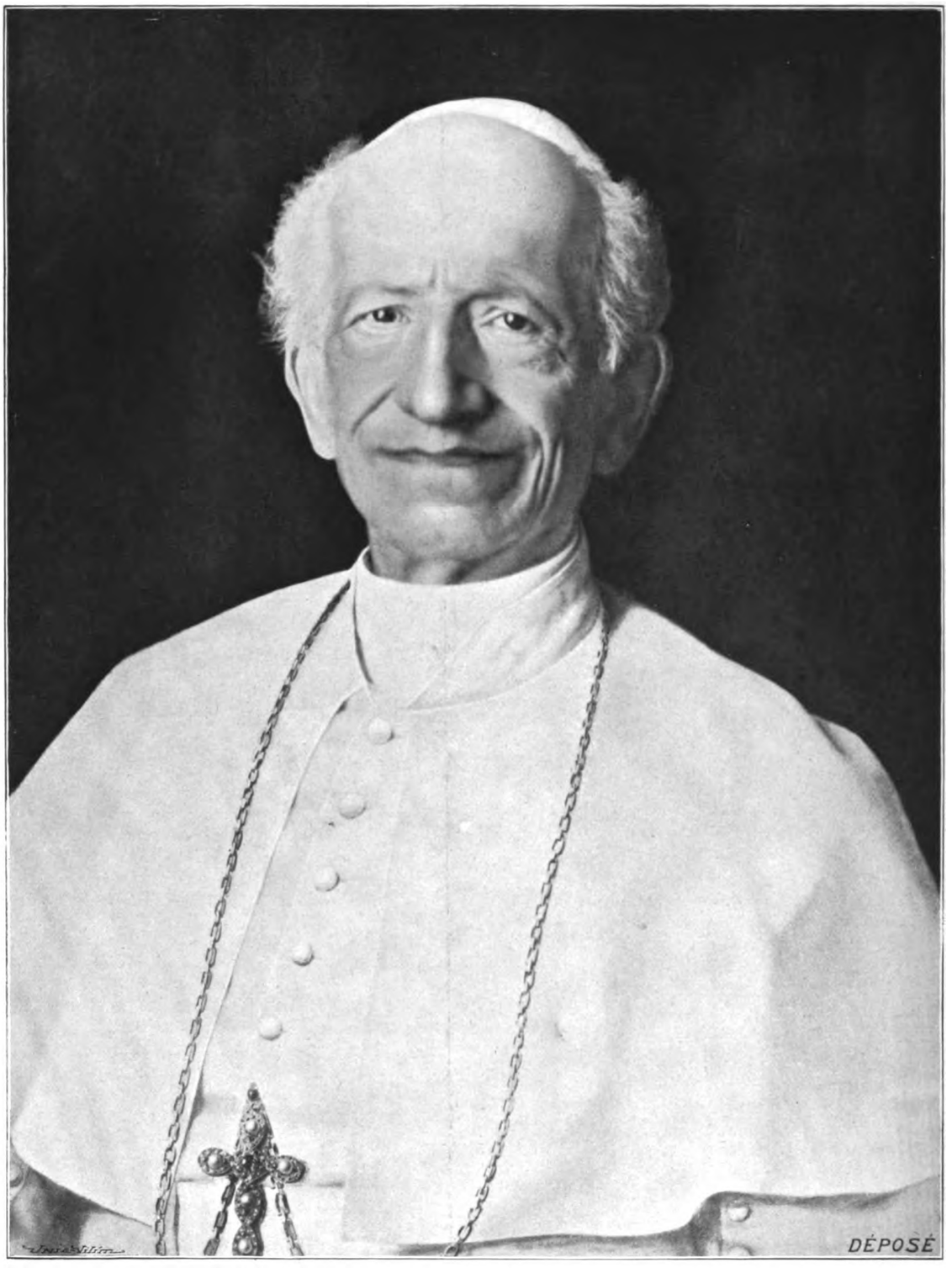

Papa Leon XIII.

Iz „Spomen-knjige iz Bosne“.

Prilog „Prosvjeti“ br. 15. god. 1903.

Tisak Antuna Scholza u Zagrebu.

Digitized by Google

PROSVJETA

† Sv. otac papa Leo XIII.

Veliki starac na stolici svetoga Petra, vidljiva glava katoličke crkve, Leo XIII. pošao je u vječnost. Dne 20. srpnja u 4 sata po podne uze Gospod dušu njegovu pred priestolje svoje. Punih dvadeset i pet godina upravljao je Leo XIII. crkvom katoličkom i podigao je ugled papinske tiare u najnepovoljnijim vremenima visoko. I svi, i podanici njegovi i protivnici njegovi, morali su se diviti dostojanstvu njegovu, bistrom umu njegovu i veličajnim djelima njegovim. I oni, koji su za čas, prestrašeni s njegova kojega čina, pomislili, da im je učinio krivo, uvidjeli su poslie, da tomu nije tako, već da su posve drugi razlozi bili, a ne on, ako se nije sve svršilo onako, kako bi oni htjeli. I oni se poklonili pred siedom glavom, pred milolikom podobom starca velikoga i na oči su im izvirale suze od milošte, kad se njegova stara, navorana, suhonjava ruka podiže drhćući, da podieli otčinski svoj sveti, papinski blagoslov.

Zaista, tko dobro poprati odnošaje, u kojima je sveti otac vladao, uviditi će jasno, kako je, obkoljivan raznim strujama, silnim napadajima, u neprestanoj buri i oluji, znao sjajno upravljati brodom katoličke crkve i čuvati hridinu crkve, na koju su valovi pakla jače udarali, no u najgora vremena kršćanskih progona.

Njegova se borba može nazvati veličajnom. Tu je bio boj proti ateizmu, naturalizmu, tuj proti strujam političkim u raznim zemljama, boj je pokajivao i pomirivao vlastitu nesložnu djecu, tamo je slao misionare u daleke, tudje krajeve. Tuj je njegova desnica dielila siromacima, a ondje opet nadarivala plemenite radnike na kulturnom polju. Ovdje starac reformira redove, tamo iztražuje socijalna pitanja. Ovdje otvara zviezdare, knjižnice i tajne arkive, tamo gradi crkve i velebne hramove. Ovdje tješi vladare, tamo grli siromake. Ovdje spriečava odpad vjerski u velikim državama, tamo ga zagrijava misao o ujedinjenju pravoslavne i katoličke crkve.

Sve to radi u velikoj starosti i golemoj tuzi, sve to kao utamničenik i prognanik, sve to u plaštu krhkoga lomnoga tiela, više duh no čovjek.

Dne 20. veljače 1878. bio je sa 44 glasa izabran za papu, odmakao dobom i slab tielom, pa ipak je navršio dvadeset i petu godišnjicu kao papa. Osim pape Pije IX. doživio je i Leon XIII. sreću, te je dostigao Petrove godine na apoštolskoj stolici. Pio IX. i Leo XIII. bila su oba velika pape, koji su uzporedo jedan za drugim vladali punih petdeset godina, upravljali su mudro i jakom desnicom neustrašivo i bez bojazni. Sam Leon XIII. reče jednom sgodom: „Ako i jest naša bol velika, isto tako je velika i naša srčanost, isto tako je čvrsto i tvrdo naše pouzdanje u onu Providnost, koja svietom vlada i koja sveudilj jednako i puna ljubavi bdije nad crkvom, koja se s papinstvom osjeća kao posve jedna po onoj liepoj rečenici svetoga Ambrozija: Gdje je Petar, tamo je i crkva. Crkva i papinstvo uredbe su božje, koje su preživjele sve neprilike i sve napadaje, koje su nepokolebivo vidjele, gdje prodjoše vjekovi i koje su baš iz nesreća crpile novu snagu, novu jakost i postojanost.“

To njegovo neobično pouzdanje u Providnost božju držala ga je uviek vedra i čila, i on nije ni onda kolebao, pak je zapjevao:

„Pravdu sam ljubio; duge sam borbe i napore težke
Nevolje, zasjede, rug strpljivo snosio svedj.
Ali ko branitelj vjere ne prèdam, jer trpjet je sladko
Za stado Kristovo bol, zanj i u tamnici mriet!“

Na njega se mogu punim pravom upotriebiti rieči iz eklesiastika: Vidi, veliki je svećenik, ugodi Bogu i pronadjen je izvrstnim i pravednim, a za vrieme srčbe sredstvom pomirbe. Slavom mu ne ima ravna, obdržavao je zakon Svevišnjega. Za to mu dade slavu u narodu svomu. Blagoslov sviju naroda poda mu Gospodin i zavjet potvrdi vrh njegove glave. Upozna ga u blagoslovima svojim i dade mu baštinu. I uzdrža mu ljude milosrdja, koji su u očima sviju ljudi milost stekli. Proslavio ga pred svim kraljevima, podao mu naloge za njegov narod i pokaza mu slavu svoju. U vjernosti i tihoći njegovoj sveta ga učini i odabra ga od sve puti. Stavi mu zavjet vječni i dade mu svećeničtvo naroda i oblaženi ga u slavi. I opasa ga pojasom slave, i obuče ga haljinom slave i okruni ga u posudama krjeposti. Njega izabra iz svega, što živi, prikazivat posvetilište Bogu, kadenje i dobar miris.“

Polazeći s ove crnice zemlje, mogao je Leon XIII. stupiti pred Gospoda i otvoreno reći: Bonum certamen certavi. Vojevao sam dobar boj.

Nas Slavene i Hrvate ljubio je od srca. Divna njegova enciklika „Grande munus“ od 23. rujna 1880., kojom je protegnuo slavljenje naših svetih apoštola Ćirila i Metoda, na cio sviet, pozdravljena je oduševljeno sa svih strana Slavenstva. U toj enciklici reče Leo XIII.:

„Danas je ravno stoljeće, odkako je Ivan VIII. ovako pisao Svatopluku, knezu moravskomu: Slavenski jezik, u kojem Bogu odjekuje dužna hvala, s pravom hvalimo i zapoviedamo, da se u tom jeziku navješćuje slava i djela Krista našega Gospodina. Ne protivi se ništa ni zdravoj vjeri ni nauci, da se tom slavenskom jeziku ili mise pjevaju ili sv. evandjelja ili božanska štiva novoga i staroga zavjeta, dobro prevedena ili protumačena čitaju i drugi svi crkveni časovi pjevaju.“

On je ljubio zaista posebnom ljubavlju i Hrvate, pa ako nije radi zlih prilika, a najvećma radi nesloge vlastitih sinova uviek pomoći ondje, gdje bi dobro bilo, to nije njegova krivnja.

Slava ti, veliki geniju na priestolju svetoga Petra! U zadnjim časovima rekao si: „Stari Pecci umire, ali papa ostaje bezsmrtan i nepogriešiv.“ I dobro si rekao, ali i

Digitized by Google

stari Pecci ostaje bezsmrtan i ništa već ne će izbrisati njegove slave, dok bude svieta i vieka.

*

Joakim grof Pecci rodio se je 3. ožujka 1810. u Carpinetu, a od osme je godine odgojen u Isusovačkom kolegiju u Vitterbu. Poslije je učio u Rimu, 1832. postao je doktorom teologije. 31. prosinca 1837. posvećen je za svećenika. 1838. bio je papinski delegat u Beneventu, 1841. u Peruggi, 1843. nadbiskup demetski in Partibus i nuncij u Bruselju, 1846. biskup u Perugiji, 19. prosinca 1853. kardinal, 1877. kamerlengo, 20. veljače 1878. izabran je papom po smrti pape Pija IX., a kao takov krunjen je 3. ožujka 1875. On je 263. papa, a za svoga vladanja zakopao je 146 kardinala. Jedini kardinal Oreglia živi od onih, koje je imenovao Pio IX.

Kakov je bio njegov privatni život, o tom liepo piše „Vrhbosna" g. 1897.:

„Leon XIII. diže se rano u prvo jutro i uviek u isto doba. Papa nije ni u čem promienio jednostavnosti svoga prijašnjega života. Obučen u bielo odielo, uputi se domalo u svoju privatnu kapelicu. Pô sata posveti tuj jutarnjoj molitvi, razmatranju o evangjeoskim istinama i tajnama svete vjere. Sa jednim svojim kapelanom izmoli onda prve časove i stane se pripravljati za svetu misu. Dok to biva, u najvećoj su tišini papine odaje.

Sumorni duh namjestnika Kristova uzdiže se k priestolu Božanskoga milosrdja, da u sjaju vječnoga svjetla razmotri svoje vlastite potrebe i potrebe čitava svoga stada — čitava katoličkoga svieta.

Molitva je za Leona XIII. pravi životni balzam, koji ga osvježuje i podržava u svakdašnjim i tolikim brigama. Molitva ga pripravlja na najuzvišeniji čin svećenički, za svetu misu, koja je uviek bila najveća slast i milina velikomu srcu Leona XIII.

Sve je u kapeli zadubeno u razmatranje i molitvu. Najednom nastane živahan pokret, svi pokleknu; sve je dirnuo isti strjelomični osjećaj. Bieli Leonov lik pristupio k žrtveniku; desnica mu diže srebrno škropilo, da poškropi prisutne blagoslovenom vodom. I u taj si čas opazio, rekao bi, providno lice i bielo kao alabastar. Zadivio te i onaj bljesak očiju, što sjaju toli iskrenom pobožnosti, toli otčinskom nježnosti.

Izušćene rieči blagoslova tek da se čuju.

Kao nadzemaljska prikaza, kao jedan od svetačkih likova, što ih stvorio divot-kist fra. Angelika, stoji Leon pred žrtvenikom, uzdignuo na blagoslov ruku, šapće rieči ljubavi i spasa.

Leon XIII. prigne koljeno pred žrtvenikom, za tim se odmakne malko natrag, da izmoli sa kapelanom pripravne molitve za svetu misu.

Papa izgovara latinštinu jasno i umiljato. Govori lagano i odmjereno, kao onaj, koji duboko osjeća znamenovanje svakoj rieči, te svaku mjeri i promišlja. Nikada još u životu nisam vidio pred žrtvenikom svećenika, kojemu bi izgled većma odavao, da mu je duh zaokupljen prisutnošću Božjom. Nikada još nisam čuo molitve sa više počitanja i osjećanja.

Bieli, visoki lik pojavi se opet pred žrtvenikom, klekne i časkom se digne, da se zaodjene misničkim ruhom. Sve se to obavlja tolikim strahopočitanjem, te ćeš gledati i misliti, snivaš li ili si na javi. Kapelani poslužuju slaba starca najvećim počitanjem, najpripravnijom odanosti.

I napokon započne sveta misa. Gledaš sad Leona XIII. u misničkom odielu pred žrtvenikom, i pade ti u oči nemoćni izgled onoga, na kojega su pale tolike brige, toliki trudovi, tolike odgovornosti — sviet s kraja na kraj. Bjeloću njegove pojave nadopunjuje na glavi kruna bielih vlasi. Papa nagiblje glavu i ramena, kao da se poklanja pred Gospodinom i Bogom svojim u svetohraništu na oltaru. Glas mu postaje sve to jači, sve to izrazitiji, sve to ganutljiviji.

Čovjek, koji je o Leonu XIII. napisao najopadnije i najdrzovitije rieči, kazao je ipak: Ne možeš da ga gledaš gdje služi svetu misu, a da ne pomisliš, da je on više od svih drugih u blizini Boga, kojemu sbori glasom počitanja, glasom obožavanja, glasom najveće ljubavi.

Sveti obred kao da časomično nadilazi njegove sile; ali on se upire o svoje kapelane; volja vlada njim; ali dok moli kanon i poslie podizanja nadiže papa čas i čas glavu i ramena kao obterećen težkim bremenom.

Po obavljenoj svetoj žrtvi udalji se papa od oltara i prisustvuje sa svojim vjernicima još jednoj svetoj misi — zahvalnici. Iza toga gledat će ti oko prizor, kakova ne ćeš vidjeti nigdje, osim u Rimu, — u papinu Vatikanu.

Donesena je stolica uz žrtvenik, sa strane, gdje se štije poslanica.

Tu sad sjedne papa, a vjernici jedan po jedan pristupljuju i pokleknu pred obožavanim starcem, koji te uzvišenim izrazom lica sjeća na Krista usred malenih i roditelja njihovih. Ne ćeš, ne, nikada zaboraviti te slike, preganutljive slike, obasjane najčišćim sjajem nebeske ljubavi.

Predstavljaju mu se strane obitelji. Došli s daleka ugledni roditelji, doveli svoju jedinicu kćerku, da primi prvu svetu pričest iz ruke, koja se ovaj čas spušta apostolskim blagoslovom na nevinu glavu.

Ne stidite se prignuti koljeno svoje pred tim velikim starcem ni vi, koji ne izpoviedate katoličke vjere! Blagoslov onoga, koji se neumorno bori za Krista i toli visoko vije Njegov barjak nad narodi, može vam samo dobrim i najboljim uroditi. Ne čini li vam se, da vidite u bistrom izrazu njegova oka, u blagom smiešku njegova lica najtopliji osjećaj, najživlju blagohotnost, koja vam govori, da, premda ne pripadate njegovu stadu, ipak vas on još vazda smatra svojim sinovima, ipak vas on toli žarko ljubi.

Prije nego započmu svagdanji poslovi, podje papa u jednostavnu dvoranu blizu kapele, gdje sam doručkuje. Zajutrak njegov čašica crne kave i malen kruščić.

Kad je doručkovao, ode papa u svoju pisarnu, gdje ga već čekaju tajnici, da mu uruče prispjele dopise. Svaki dan u nedjelji, svaki sat u danu ima svoj odredjeni posao. Kongregacije, u kojih se odlučuju stvari uprave crkvene, koja zakriljuje 300 milijuna katolika, moraju redovito da izvješćuju sv. Otca o svem. Nekojim od njihovih sjednica on osobno predsjeda. Kongregacija propagande dieli se sada u dva odsjeka; jednomu od njih pripada posebice vrhovna uprava nad iztočnim narodima.

Toliki poslovi, što se imadu da obave, bili bi dosta i za čitavu četu ljudi vještih i pobožnih. Sva važna, zamršena, dvojbena pitanja, o kojih vjećaju kongregacije i pokrajine, uviek se podlože papi, a on će o svakom pitanju izreći svoj odlučan i jasan sud.

Leon XIII. ne postupa s nikojom stvari kao izlišnom, već, kao što se vazda duboko zamisli u svoj vlastiti posao, tako posvećuje i svu svoju pozornost i poslovom svojih podložnika.

Dosta je samo, da bacimo oko na političko i diplomatičko polje, te upoznamo težke i oporne borbe svete Stolice ne samo sa kršćanskim dvorovima nego i sa nazovi kršćanskim: a tim svim poslima posvećuje sv. Otac svoju neprestanu pažnju i brigu.

Nadbiskupe, biskupe, poklisare, putnike svake ruke, bezbrojna poslanstva, katolička hodočašća prima Leo XIII. gotovo dan na dan. Svi su udovi Crkve, svi vrše svoj posao poput krvi, što kola živim čovječjim tielom.

U rano doba godišta šeće papa o podne po vatikanskim vrtovima; za ljetne žege biva ta šetnja u predvečerje. Najdulje audiencije daje pod večer. U to doba prima

Digitized by Google

izvještaje o stanju njihovih dieceza, i svećenici, što ih sprovadjaju, bivaju pripušteni papi.

Hrana Leona XIII. jednostavna je, te po običaju papinskom ručava uviek sam. Njegov izgled izključuje doista svaku pomisao na ljudsku sladokusnost. Najjednostavnija jela, nešto voća, malo navodnjena vina, to je sav ručak i večera Leonu XIII.

U večer moli sa svojim kapelanom časoslov. Veliku umornost, što ju prouzročio dnevni trud, razgoni mu sad ili bar ublažuje ona slast, što ju Leon nalazi u molitvi, u štivu sv. Pisma, u kratkom spomenu na svetca dotičnoga dana, u recitovanju psalama velikoga Jehovinoga pjesnika.

Iza obavljene molitve ide sveti Otac na počinak. Vrieme njegova odmora jedva je dosta, da okriepi preumorne tjelesne sile. Kako rekosmo, on se u prvo jutro diže, te ima u svem običaje pravoga ascete.

Leonove predivne enciklike, konzistorijalne alokucije, govori strancem i različitim poslanstvima, najvažnije bulle, kao što je ona ob ustrojstvu škotske hierarkije i dr. pisane su za noćne tišine, kad je već sve davno pospalo u Vatikanu.

Uzvišeni lik sv. Otca, sličan nadzemaljskoj pojavi, bdije, moli, radi, misli, umuje sam samcat u općoj noćnoj tišini.

Leon XIII. vlada težkoćami toga svieta. Leonova duša osjeća sve boli potrebe, sve biede i nevolje sviju naroda.

Svjetlo, što sam ga jedanput gledao sa Petrova trga, a dolazilo sa prozora sobe Leona XIII. u Vatikanu, u doba, kad već koprena tmine prikrila Rim i zemlju, jest slika onoga „lumen in coelo“, što svojim duhovnim sjajem razsvjetljuje sviet vasioni!

Od starih onih dana i vremena, kad je prvi papa sveti Petar, svojom naukom i krjeposti s ovoga mjesta zabunio i istoga okrutnoga i bezstidnoga cara Nerona, nije to božanstveno svjetlo divnije, nije sjajnije sjalo i svietlilo na tih sedam brežuljaka svjetobornoga grada, vječnoga grada, papinskoga grada — Rima.“

Pjesma o slavlju i miru crkve.

Spjevao **papa Leo XIII**

Proričem: vidiš li, koliko munja na nebu se blista:
Znakove sjajne taj čas oblačan kazuje svud.

Paklene nakaze sveudilj bježe u ponore svoje,
Grozan im zadao strah prizor nenadan je taj.

Neskloni ljudi božanstvu dive se sve ne htijući,
Vidiš ih, u sav gdje mah zločin oplakuju svoj.

Mržnje je nestalo stare, borba je prestala ljuta,
Bezćutnu doslije grud ljubav razblažuje sad.

Pače i prezrena smiono opet vraća se kriepost;
Vjera čistoći u svoj, svake bez prevare stid.

Za malo umjetnost maslinom Mir ovjenčani gaji.
Obilje krila iz svog blaga prosipa svu množ.

Stare italske natrag prosvjetljuje duhove Mudrost,
Drzkih je bludnja sav krd stjeran u daleki kraj.

Sretne li avzonske zemlje, dične sa takovog slavlja!
S djedovskom vjerom sva moć prosvjete njojzi je luč.

Preveo **Ante Špoljar.**

Mir pravednika.

Spjevao **papa Leo XIII.**

„Tko se boji Gospodina, ne će drhtati ni trepetati, jer je On njegovo ufanje.“ Eccl. 36.

Pravedniku dani svegj žića mirno teku:
Ko voda što protječe tiho travu meku,
Tako njemu prolaze kratkog žića danci,
A ne muče nikad ga crnih briga lanci.

Spokojno razmatra on sve zemaljske stvari,
Za sreću i nesreću on jednako mari,
Pa ako na nj napadne sila ma i lavlja,
Ako udes plaši ga i zamke mu stavlja:

Sve on hrabro prezire i ne mari za to,
On pobjednik ostaje, zgazi sve ko blato.
Pa kog' da on plaši se, česa da se boji?
Kriepost mu je onaj štit, koj' neslomljiv stoji.

Pravedna sred nevolje i sred svakog jada
Štiti dobri, vječni Bog, koj' nad svima vlada.

Preveo **Ante Špoljar.**

Digitized by Google

Prvi kralj.

Historički roman iz hrvatske prošlosti. Napisao dr. Velimir Deželić.

(Nastavak.)

Težke joj misli zaokupile dušu. Neki gusti oblak tamne slutnje spustio se na nju. Nije za pravo sama znala, što se to s njom sbiva, tek jedno je znala, da su joj satovi dugi dugački, da se vuku polagano i da težko prolaze, a kad prodju ne donose ono, što bi ona želila.

Lik mladog junaka, koji je dolazio u njezinu samoću, zapiljio se u njezino srce i ona se nije više mogla otresti njegove uspomene.

Bila je odviše razumna djevojka, a da ne shvati, kako je na krivom putu svojega života, ako li dopusti da se odviše prepusti sanjama. Ali te sanje bile su tako liepe, tako mile. Došle su onako same od sebe, neopažene, a da ih ona nije ni gonila od sebe. Bile su zlatne sanje mlade sreće, pak kako da se ne svidjaju mladoj djevojci? Koja sreća, da je Berislav bio seljačkoga roda i plemena. Povjest bi brzo i dobro svršila. Ona si nije više tajila, da ga voli. imao vremena, da se razstane s njom. Ipak i u tom slučaju mogao je poslati pozdrav po kojem čovjeku i podati kaki znak života. On to nije učinio! Nije li to najbolji dokaz, da su ju njezine sanje varale, da joj niesu istinu govorile, kad su joj pričale o njegovim uzdisajima.

Ne, ipak nije moguće, da on mene ne voli, tà svi njegovi pogledi, sve njegove rieči, svaki njegov kret, sve, sve mi je odavalo, da me je zavolio. Zar sam se tako mogla prevariti.

A ako je bolestan, ako je na umoru, pak nije mogao, da mi javi? Ta ju misao prestraši. Zaludu ju ona gonila od sebe kao kakovu grdnu životinju. Ta misao ju odsele progonila, te progonila, a što je više htjela, da je se okani, to je više na Berislava mislila. Jednom riečju Berislav je dalje bio no što je i sam slutio kod te djevojke.

Uza sve to djevojka je i dalje marljivo radila i obavljajući kućne poslove nije zaboravila na svoje dužnosti.

Tako je proteklo dosta dana. I opet je pred svojom

Petrova crkva u Rimu, na desno Vatikan.

Berislav bio je odviše liep i stasit momak, a da ga ne zavoli. Njegovi su pogledi bili toli žarki, njegov govor tako sladak kao med ili grožđje. Dà, ali Berislav nije bio seljačko diete. On ju nije mogao naprosto uzeti za ženu, a da tomu ne bude prigovora. Njegovi roditelji za cielo bi se tomu opirali, a opirao se i čitavi sviet.

Bože, kako su to liepe sanje bile, kad si je pomišljala, da uz njega stupa po šumi, po livadi, a on joj šapće ljubezne rieči o budućoj sreći. Liepe su te sanje. Ali što će sve to, kad se moraju razpršiti, košto se razprši biela pjena na sinjemu moru brzo i bez traga.

Dok je on k njoj dolazio, dok ju je pohadjao, tako dugo još nije pravo pomišljala na jaz, koji ju od njega dieli. Ali kad je mladi junak najednom izčeznuo, onda joj crne misli obuhvatiše dušu. Tamne slutnje zaredaše i ona zapazi prestrašeno, kako daleko je već s njom došlo.

Nije bilo sumnje ona ga je više ljubila, no što je i sama mislila i njegov odlaz porazio joj dušu.

Što li se je to s njim dogodilo? Kako to, da nije, ako je morao na put, ipak prije došao k njoj i rekao joj: eto moram poći, vrieme je, da se razstanem od tebe? To bi bilo u redu. Ali kojim je pravom ona i mogla to od njega zahtievati? Ali on je mogao i naglo otići, pak nije kolibom radila i opet su joj pogledi tražili u daljini, ne bi li zapazili ono, što izčekivali.

Najednom uzkliknu veselo. Tamo dolje, još dosta daleko pojavio se je neki čovjek. Nije li to on? Ne, ne, njezine ju oči ne varaju, to je u istinu on. Srce joj uzdrhta, duša joj zatrepti . . . to je on . . . to je u istinu on!

Sve bliže je dolazio i za časak mogla je posve dobro upoznati njegov korak, njegovu osobu, njegovo lice.

I sad se nije više mogla uzdržati ona poleti napram njemu. S glasom pola plačnim, pola veselim, pozdravi ga riečima:

Dobro došao gospodine . . . gdje si bio tako dugo moj gospodine . . . o kako me veseli, da te opet vidim.

Berislav na te rieči, videći ju tako liepu i sretnu, kao pomaman, skoči do nje, prihvati ju oko pasa i prije nego se nadala, pritisnu je na svoje grudi i poljubi je žarko na lice.

A ona nije znala, što to biva s njom. Njezino je srce osjećalo neko neopisivo milinje, neku omamnu sladost i ona je ćutila, ona je osjećala, da i onda kad bi mu se htjela oteti ne bi to nikako mogla.

A on ju je obsipao svojim poljubcima, ljubio joj i čelo i usta i obraze i vrat.

Digitized by Google

Napokon se ona ipak toliko osviesti i odskoči od njega, otevši se iz njegova zagrljaja.

— Gospodaru . . . Što to radiš . . . ja sam uboga, siromašna djevojka, a ti si bogati boljar.

Ali on na to.

— Niesi ti sirota pred menom, već sam ja siromak pred tobom. Zar ti ne imaš oči toli divne, da dragulja takih više ne ima? Zar u tebe niesu biserovi, ovi tvoji prebieli zubi? A što je kula od slonove kosti s pram tvojega prebieloga vrata? Pa da imam sve carevo blago, da je moja čitava Hrvatska, ja bih ipak siromakom bio, kad bi me sravnili s tobom krasoto moja, jer ti više vriediš no sva carstva ovoga svieta, ti više vriediš no sve zviezde na nebu . . .

Ona je zatravljeno slušala ove rieči. Dakle njezine zlatne sanje ipak se obistinjuju. Dakle ona se nije varala, kad je vjerovala u njegovu ljubav. Nestašna i priprosta, kako je bila, zapita, a uz to joj se nasmiešilo njezino lice tako sretno, tako blaženo, kao da vidi otvorena vrata raja:

— Ti me dakle voliš, gospodine?

A on udari šakom po maču i reče:

Volim li te, diete, ta valjda vidiš da te volim. Volim te više od svoga mača, volim te više od ratne slave, volim te više od neba i zemlje, volim te više no dušu svoju. I vjeruj mi, tako dugo ne ću biti sretan, dok ne postaneš mojom, čuješ li, mojom i dušom i tielom.

A njezini obrazi, koji su već od prije gorili, porumenili još jače od djevojačkoga stida i ona reče:

— Gospodaru, ja sam cviet šumski i ako me trgneš i staviš na srce, ne će ti doličiti i sviet bi se rugao. Tebi dolikuje ruža gospodska. Uberi ti ružu, a pusti mene u miru.

— Ti se šališ, — kliknu on plamenito — ili ne imaš srca, krasna ženo. Bog, koji ti je dao svu ljepotu ovoga svieta, zaboravio ti je metnuti u grudi srce, pak u njima nosiš kamen.

— Kamen? Zašto? — nasmieši se ona.

— Što drugo, nego kamen, kad iza onih rieči, što sam ti ih rekao, možeš govoriti o nekakoj gospodskoj ruži. Pa da idem od sjevera do juga, od iztoka k zapadu, sve do onoga mora, koje okružuje čitavi sviet, ne bih mogao naći ljepše od tebe. Već ja hvalim usudu svome, da sam te našao, i tako meni očinjega vida, već te ne ću pustiti ni za carevo blago.

A ona mu pogleda u oči. On je za cielo istinu govorio. Ta kako da ju vara, kad je njegov glas tako iskren, kad je njegov govor tako oduševljen. A Berislav i jest u taj čas istinu govorio. Od prvoga časa, kad je zapazio Cvietu, u njegovom srcu rodilo se je neopisivo čuvstvo, rodila se je neka neobična žudnja, da to diete prisvoji. I sad, kad iza tolikoga vremena opet došao k njoj, uzplamtio se sav žar njegov i sievnuo mu iz svake rieči.

Rodna kuća Leona XIII. u Karpinetu.

On bi je najvolio u taj tren uzeti na ruke i poletiti s njom nekamo u daleke šume, na nebotične vrleti i tamo gasiti biesni plamen svojih cjelova, u sniegu njezinih grudi.

Najednom ju prihvati za ruku čvrsto, a oči mu se izkolačiše:

— Djevojko! — viknu on, da se je Cvieta prepala. — Djevojko, što me mučiš, što me ubijaš. Zar ne vidiš, da su svi dani i sve noći mojega života posvećeni tebi, zar ne vidiš, da te ljubim strastno, do biesnila i da jedva čekam čas, da postaneš mojom. Daj, ne otimlji se, ne budi okrutna srca. Zar si samo za to stvorena, da me mučiš, da mi dane truješ, da me u pogubu tjeraš?

A ona se na te rieči nešto raztuži i odvrati:

— Niesam ja okrutna i kad me pitaš, moram ti reći, da moje srce nije od kamena i čemu da ti tajim, da je moja duša, dok si ti bio u daljini ostala polomljenih krila. Čemu da ti tajim, da su se moje misli kao pčele rojile u medu uspomena, koje me s tobom spajaju. Ali što to sve hasni, kad si ti uglednik i junak, kad si roda velikoga, a ja sam priprosta seljanka i ništa više.

— Rekoh ti već, da si bogatija od mene.

— A to bogatstvo! — nasmieši se ona bolno. — Bogatstvo, koje ti

Karpineto, mjesto, u kom se je rodio Leo XIII.

Digitized by Google

misliš, prolazno je i jadno. Jedino bogatstvo, koje posjedujem, to je moja duša. Hoćeš li, da nju porad tebe izgubim?

To pitanje bilo je odviše jasno, a da ga Berislav ne bi razumio. On se je tomu pitanju silno začudio. Ali on je na ta pitanja morao odgovoriti i neki nutarnji glas šaptao mu reci: hoću.

I on reče glasno i odrješito:

— Hoću!

A ona zakima tužno glavom.

— A misliš li ti, da bi ja tebi mogla dušu svoju podati?

— Mislim.

— A zašto misliš?

— Jer si rekla da me ljubiš. Zar me ne ljubiš?

— Ljubim.

— Dakle vidiš. Prava ljubav ne pita za svoju sreću, već za sreću onoga kojega ljubi.

— A pitaš li ti za moju? — zapita ona.

— Čemu to pitanje?

— To pitanje je za to, jer moja duša je sreća moja. Uzmeš li nju, uzeo si sreću moju.

— Ti govoriš, kao kakov stari mudrac, ali ne kao djevojka, koja ljubi.

— Pa ipak te ljubim — viknu mu ona — pa ipak te ljubim više, no što misliš. Možda će doći čas, kad ću ti to moći i dokazati, ali zar ti ne uvidjaš, da ja ne mogu postati tvojom ženom.

— Zašto ne! — viknu on.

— Zato jer nas dieli jaz. Jer tvoji roditelji ne bi mogli nikad pristati na to, da uzmeš djevojku kmetskoga roda.

— Ali ti ipak moraš postati mojom. Te zaprieke ne ima, koju ja ne bih znao razoriti.

— Tvojom mogu postati samo onda, ako postanem tvojom ženom, tvojom zakonitom ženom. Budući pako, da će vrlo težko do toga doći, to je najpametnije, da iza današnjih sgoda, više niti ne dodjemo jedno drugome na oči.

— I to ti veliš . . . ti, koja si malko prije rekla, da si jedva izčekivala čas, kad ću doći. I to veliš meni ti, koja si mi rekla, da si sretna i vesela, što sam te i opet pohodio. Kako se to slaže. Niesi li me onda prevarila ili sad varaš sebe?

— Niesam te prevarila. O da ti znaš, kako sam te težko, kako krvavim srcem izčekivala. Moja je duša uviek boravila uz tebe, moj junače, i pratila te kao što prati sjena čovjeka. Moj mir pošao je s tobom i srce mi je čeznulo za tobom, kano što suha zemlja čezne za oblakom punim plahe kiše. Ali onda još niesam znala, što sada znam. Onda si još niesmo očitovali, da se ljubimo. Onda sam to samo naslućivala i niesam te se trebala bojati.

— A danas me se bojiš?

— Bojim.

— Pa što li se bojiš?

— Bojim se sama sebe. Da te ne ljubim, da su moje misli daleko od tebe, da moja krv ne uzplamćuje uz tvoj pogled, da si niesmo rekli ono, što osjećamo, još bi bila srčana, ali sad ne mogu više jamčiti za sebe. Bojim se — mladi smo . . . mogli bismo počiniti ludorija . . . moglo bi se dogoditi, šte nikad dosta požalili ne bi . . .

— To je ipak previše! Još niesam nikad čuo, da koja djevojka tako promišljeno govori o svojoj ljubavi, kao kakova stara baka. Gdje si to naučila?

— U školi života — odvrati ona.

I njemu se u taj par stvoriše sve one strašne slike, što ih je ona gledala u mladosti svojoj, svojim očima. Spomenuvši se svega toga, nije mogao naći nijedne rieči, što da joj odvrati. A ona nastavi.

— Nesreći svoje porodice zar da dodamo novu? Boli, što smo ih trpjeli niesu ništa spram boli, koju bi podnosio moj brat, da sazna, da ja s tobom ljubakam.

— A tko ti reče, da te ja ne ću ženiti — zavapi napokon on nekako prisiljeno.

— Rekoh ti kakovih se sve zapreka imamo bojati.

— Ali ako ja i te zaprieke uništim.

— Bi li ti to mogao? Bili htio?

— Hoću . . . vjeruj mi hoću . . . reče on muklo.

— A idu li ti te rieči od srca?

— Ta . . . idu . . . kako ne bi išle.

— Ako je tomu tako — reče ona, a lice joj se razvedri — onda si ti najplemenitiji mladi čovjek, što boravi na ovoj zemlji, ako je tomu tako, onda ću ja biti u istinu tvojom.

— Slasti moje, nado moja! — privinu je on na svoje grudi.

— Ne varaš li me? u istinu me ne varaš? — zatepa ona — a oči joj se zališe krupnim suzama.

— Ne varam te dušo . . . kunem ti se . . . — reče on.

— Ah, kako sam sretna! — šaptnu ona, — ne, sad vidim i znam, da se niesam u tebi prevarila.

— Bit ćeš dušo samnom sretna, kunem ti se — ponovi on.

— I ti ćeš me uzeti i onda, ako budu tvoji prosvjedovali protiv toga?

— Hoću.

— I ja ću stajati s tobom pred žrtvenikom božjim i ruke svećenika blagoslovit će naše glave.

— Hoće.

— A ako nas tvoji prokunu.

— Blagoslov je božji jači, od kletve roditelja.

— A hoće bi nas Bog blagosloviti?

— Svakako, jer on nam je usadio u srce ljubav neizmjernu.

I ona je u istinu bila sretna.

— Ah kako si ti dobar, kako plemenit!

— Ljubim te. Što, da ti drugo kažem?

— Pa ako nas budu progonili, zar ti ne će dodijati ova zemlja?

— Ako mi dodija odselit ćemo se nekud daleko u strane krajeve.

— Ti bi to mogao . . . ti bi mogao i to za me učiniti?

On ju na novo poljubi.

— Ti mala ludice ne rekoh li, da te ljubim. Čemu mi se dakle otimlješ?

— I zakleo si se, da ćeš me uzeti.

— Zakleo sam se.

— Oh, Bože moj, o Bože moj, a ja sam još toli ružan stvor, pak sam se usudila o tebi sumnjati . . .

*

Kasno u noć vraćao se je Berislav kući. Mjesec je već visoko poskočio na nebu. Svakake neprijatne sjene vrzale oko drveća. Tuj i tamo glasio se koji ćuk. Kad je došao do razkršća zapazi na panju neku sablastnu prikazu. On popostane i viknu:

— Tko si!

Nitko mu ne odgovori.

I po drugi put zapita oštro, ruka mu prihvati balčak od mača.

Sad se ona sjena sa panja diže.

— Ha-ha-ha . . . nemoj se tako ljutiti, gospodaru! Zar si tako pjan od ljubavi, da već ne poznaš svojega slobodnjaka Strezinju? . . . Ha-ha-ha! . . . Čestitam . . . iskreno ti čestitam i sebi jer ovo je naš dan.

Berislav se razljuti na te rieči Strezinje.

— Što se vraga kesiš, robe? Bacit ću te u klade, budeš li se tako bezobrazno derao.

— Bezobrazno derao . . . bezobrazno derao — progundja Strezinja — sada se bezobrazno derem, kad si polučio svoju svrhu. A onda dok još niesi imao golubice bio sam ti dobri Strezinja, mili Strezinja. Onda sam bio

Digitized by Google

suho zlato. Ali ne ide to tako, moj dobri gospodaru Berislave. Jeli istina, da si mi dao rieč, te ćeš me osloboditi kad postane djevojka tvojom. Ha?

Berislav se je već umorio i reče:

— Ta jesam!

— No dakle. Ako vriedi poštena rieč gospodareva, onda se ja ćutim ovaj čas slobodan kao ptica u zraku, kao riba u vodi. Nije li tako moj slavni Berislave?

Berislav kimnu zlovoljno glavom i reče:

— Ti si me dakle uhodio?

Rob potrese glavom i pokaže zube.

— Ho-ho to niesam ... kako bi uhodio. Nego kako smo se razstali i kako sam dobio nalog neka pričekam tvoju svietlost, ja legoh na ledja u zahladje, za neki grm i bio sam miran, gledajući kako se gore po nebu oblaci gone i kako komarci prave kolobare na sunčanim zrakama. Napokon mi je to dodijalo i ja stadoh ni pet ni šest gundjati kroz zube sve pjesmice, što ih poznam, znaš one o curama ... Hi-hi-hi — da kad sam već sve popjevke davno izpjevao, a tebe još ne ima te ne ima, borami prepao se ja za svoga mladoga gospodina i naslutio, nije li ti se kakovo zlo dogodilo. Ta slutnja nagnala me, da te potražim ili kako ti veliš, da ti uhodim.

— I ti si nas vidio — prekinu Berislav bujicu njegovih rieči, a čelo mu se natmuri.

— Sve sam vidio — odvrati rob, lukavo se smijući — sve sam vidio i dobro je, da sam to samo ja vidio, jer da je slučajno nadošao brat tvoje ljubovce, jao tebi.

Berislav udari nogom o ledinu i prezirno će:

— Br, misliš li, da sam ja takova strašivica, kao ti?

— Strašivica ili ne strašivica, ali umrieti se ipak nikomu neće.

— A ti misliš, da bi me brat Cvietin ubio.

— O tom još sumnjaš, gospodaru, iza onoga, što se je dogodilo ... Jao kako je plakala ...

— Šuti mi o tomu.

— Vidiš, oprosti, moram te prositi za oproštenje.

— Zašto?

— Već sam posumnjao, da se niesi u Italiji ni da bi išta poštena naučio, a sad gle, vidim da si ipak majstor. Ipak bi rado znao, kako si to učinio?

Berislavu je laskala ta hvala i on se još podiči.

— Išlo je dosta težko.

— Pa kako se ipak uhvatila?

— Učinio sam nešto posve obična.

— Obična ...

— Što?

— Ono što i ti činiš u takovom slučaju.

— Što?

— Obećao sam joj ženidbu.

— Aha!

— Obećao sam joj.

— I zakleo se?

— I zakleo sam se!

— Pravo si uradio. Zakletve, koje se daju djevojkama ne vežu i ne vriede. Čovjek i ne misli ... I ona ti je vjerovala?

— Vjerovala mi je.

— A bila je prije oporna?

— Bila je.

— Djevojku lahko predobiš, ako joj obećaš brak. To je onaj liepak, na koji se lahko ptičice love.

— Svakako.

— Ja sam dakle slobodan?

— Jesi!

— Hvala ti Belzebube! — naveseli se trbonja. — Dugo li sam na to čekao.

— No vidiš, a jesi se dočekao.

— A što misliš s djevojkom?

— Kakovo je to pitanje? Što misliš?

— Mislim, što namjeravaš s djevojkom, kad se je zasitiš.

— O tom za sada ne treba biti govora.

— Ipak, bilo bi dobro, da na to pomisliš.

— Ostavit ću je, kao i druge.

— Puštenica mogla bi ti se osvetiti. A njezina svojta još i više.

— Pa što bi? — zapita nehajno Berislav.

— Ja znam dobar izlaz.

— Koji?

— Podaj je onda meni za ženu.

Berislav ga pogleda velikim očima i u čudu:

— Ha, do biesa, kako ti takova što samo i na um pada, vraže?

— Tako li, — zapenta Strezinja, — ne rekoh li, da u gospode ne ima hvale. Nazivlješ me, vragom, a zaboravljaš, da bi se tim samo za te žrtvovao, slavni gospodaru.

S gnjušanjem ga pogleda Berislav i htjede nešto pridometnuti, ali doskora se predomisli i ne reče ništa.

Noć je postajala sve tamnija, ali oni se već približavali k dvoru Tihomilovu. Stupali su sada tiho, šuteći jedan uz drugoga. Berislav je bez sumnje mislio na Cvietu, na Jelenu, na kraljevsku krunu. Rob je pako stvarao u mašti slike svoje buduće sreće. Biti će svoj gospodar, bit će slobodnjak, njegovom će postati tako krasna djevojka, kao što je Cvieta, gospar Berislav će ga obdariti svim blagoslovom, imat će bjelice pšenice, kruha i vina, imat će svega dosta i dogodit će se ono, što se nije ni u snu nadao, a sve to ima da zahvali svom vlastitom trudu i svojoj lukavosti. Valaj moj Strezinjo, govorio je sam sebi. ti si zaista pametan čoso. Tko zna, što te jošte čeka. Šteta da niesi biele knjige učio, nadmudrio bi samoga cara Salamuna.

Uz to je šuma šuštila svojim neobičnim, tajanstvenim glasovima. Kroz granje drveća prodirale srebrne mjesečeve zrake i titrale po licima mladoga junaka i njegova roba.

(Nastavit će se.)

Tko zna, draga ...

Tko zna, draga, što nam život nosi,
Kakav vienac još nam kani viti?
Prvo cvieće, procvalo u rosi,
Ni ne sluti, što će dalje biti!

Žarko sunce u zoru mu sine,
Ciela mu se okolina divi.
Pred noć vjetar latice mu skine,
Da već nikad jadno ne oživi.

Nejasna su vremena buduća,
Što ih udes u svom krilu nosi.
Naša ljubav nevina i vruća
Još je cvieće, procvalo u rosi.

Zora nade pupove joj zlati,
Ni ne sluti, što daljina krije:
Da se sanja razbije i vrati
Jedna kašnje, druga malo prije ...

Sladko mi je s turobna ganuća.
Tko zna, draga, što će s nama biti?
Nejasna su vremena buduća
Kô u jesen dani magloviti!

Miroslav Hirc.

Digitized by Google

Mač Karla XII.

Priredio **I. V. Tenjac.**

(Nastavak.)

Smiešeći se potegne trgovac veliku kožnatu listnicu, izvadi iz nje i predade mladomu diplomati prilično prljavu izpravu s mnogobrojnim pečatima. Od sadržaja, izuzevši tri madjarska imena i podpisa gradkoga kapetana u Temišvaru, zaista nije gospodičić razumio više od njemačkih oblasti, koje su tu izpravu vidisale; i tako nije mu bilo druge, nego povratiti je hinjenim zadovoljstvom vlastniku.

Ali gospodičić Oton nije bio uzalud diplomata; ako mu nije pošlo za rukom jednim putem dostići cieli, moralo mu poći za rukom drugim. Prijazno poče propitkivati za novosti u državi, ali mu je tudjinac davao mršave odgovore: nu kad je gospodičić zapodio govor o biegu kralja Karla i tom prilikom pitao, da li su i putnici o tom biegu čuli, pričinilo mu se, kao da se u licu tudjinčevu očitovala mala pobuna.

— Zar je ta bajka već i dovde doprla? — upita tudjinac ravnodušno. — Već smo o njoj čuli u raznim mjestima, ali ja mislim, da će veliki vezir znati dobro paziti, da mu ta zlatna ptica ne odleti.

To rekavši i pozdravivši gospodičića, ostavi ga na cjedilu i uzpne se uza stepenice u prvi sprat.

Sad je sumnja gospodičićeva još više porasla; on otidje razmišljajući iz hodnika i stupi na trg pred krčmom. Bješe se ovdje skupila velika i gusta gomila ljudi, kroz koju se je jedva jedvice proturao; u središtu te gomile ustubočilo se dvoje uličnih pjevača, koji su u sav glas u kajde složene pjesme o najnovijim, groznim ratnim dogodjajima pjevali, a narod ih je kao bez daha pozorno slušao. Da utisak svoga pjevanja poveća, razvio bi prateći ih telal za svaku pjesmu jasno oslikano platno, koje je oku prikazivalo, što bi možda uhu umaklo.

Lapponi, tjelesni liečnik Leona XIII.

Gospodičić Oton svrati svoj pogled prama prozoru u prvom spratu krčme, gdje iza stakla vidje od bielih zastora malo da ne sasvim zastrto lice najstarijega trgovca, koji kao da se zabavljao gledajući šaroliku vrevu pod prozorom.

Baš dodje na red nova pjesma, — nova slika: „Karlo XII., švedski lav, na Pltavi“ oglasi krieštećim glasom žena, ulična pjevačica, a u isti se tren razvi na namještenu stalku slika, koja je u gornjem pregradku pokazivala doduše prosto slikano, ali ipak dobro svatljivo obličje švedskoga kralja, a u dolnjem oris bitke, koji je mogao pristajati svim sličnim prilikama.

Po svojem prirodjenom nagonu za spletke, koji se boravkom na dvoru, — gdje se spletkarenje smatralo pristojnošću, — još više razvio bio, nije gospodin Oton ni za tren maknuo svoga oka s prozora. On je opazio, da se je tobože njemačkomu jeziku nevješti ugarski trgovac začuvši oglas pjesme, lecnuo, — tà švedski je lav kod Pltave podlegao šapama ruskoga medjeda, — i odmah od prozora otišao, kad se je šarena slika o nezgodi švedskoga kralja pod njegovim prozorom razvila. Gospodičić Oton svrne okom po gomili puka, koji ga je okruživao i oduševljenim sačešćem slušao pjevanje tužnoga pjevača.

Edvald Kruze imao je zaista pravo: U Travenlovu ne bi se našao nitko, koji bi gospodičiću Otonu pri izdajničkom nasilju protiv junačkoga bjegunca pružio pomoćnicu ruku. Gospodičiću Otonu bješe izvan svake sumnje, da onaj sjedoglavi starac nije nitko drugi, već kralj bjegunac; ali kako da ga se dostane? Ako mu podje za rukom za svoju osnovu predobiti Kruzea; ako se kapetan sam lati te stvari: tada mu se činio uspjeh sjegurnim; a ništa lakše nego kasnije svoju vlastitu zaslugu pri izvedenju ciele te stvari iztaknuti kao pravu. Siromašni danski častnik morao bi se u očima svieta smatrati, kao da je radio samo poradi zamamljive ucjene, dok bi bogati diplomata na glas izašao samo kao vjeran službenik svoga vladara.

Ugnuvši se svjetini, nastojaše naći Evalda; tražeći ga, poglédaše na sve strane i opazi napokon, da sjedi na klupi, odakle je on sam promatrao bio dolazak triju sumnjivih tudjinaca.

Onamo upravi svoje korake, a sjednuvši kraj Kruzea, priobći mu tihom, ali jasnom besjedom, što je vidio i čuo.

Kao što uviek, tako i sada, ostade kapetan miran, hladnokrvan.

— Vaše mi se mnienje čini vjerojatnim, gospodičiću Otone; tà ja sam sâm tri gosta tudjinca vidio, a sjedoglavi starac mladjahnih, sievajućih očiju gori na prozoru upao mi je u oči. Ako je taj zaista kralj Karlo, tad tobožni trgovac ne će poći u Lübeck, već ih negdje u blizini, na prije ustanovljenom mjestu, uz obalu čeka ladjica, koja će ih za sjegurno prevesti na obalu meklemburžku.

— Vi to kažete tako mirno, — uzplamsa gospodičić, — a ja ne znam, da li bi vam se vaš kralj zahvalio na lošoj službi, kad biste mu krvnoga neprijatelja pustili da uteče!

— Da sam ušao njegovu biegu u trag poslije častne bitke, ili u službenoj, vojničkoj dužnosti, — odpovrne kapetan, — ne bih se krzmao zasukati rukave, da mi dodje šaka; pa kad bi bilo pod „moraš.“ učinio bih to i protiv trista njih, nekmo li ne protiv trojice. Ali ovdje u Travenlovu ne ima Kruze, kapetan na dopustu, gost pukovnika pl. Sporkea, ni prava, ni dužnosti vršiti službu, koja se tiče redarstva. Ako vas srce vuče pobliže upoznati se s tom ugarskom gospodom, zašto ne odete izravno u njihovu sobu, pa kao kraljevski sasko-poljski poslanički tajnik ne izjavite, da su u ime zakona uhićeni?

— Jer — porumeni mladi diplomata mucajući — ne znam, da li bi moj ujak . . .

— Ja ću vam reći, gospodičiću Otone, — upade mu u rieč častnik, — što vas prieči u tom. Uhvatiti se u koštac s hrabrim muževima, koji smrt preziru, iziskuje više odvažnosti, veće hrabrosti, nego voditi gladko pero diplomatsko. Nadalje vas smeta misao, kako bi se svidjelo vašemu ujaku, kad bi njegov nećak potomstvu namro

Digitized by Google

Kneževska loža. Kardinali, iza njih diplomati.

Leo XIII čita svetu misu u sv. Petru, u Rimu.

Digitized by Google

častno ime gospodara Travenlovskih u uzkoj svezi s dogodjajem, koji bi on prema vama još drugim imenom okrstio, nego se meni prema jednomu članu njegove porodice nazvati pristoji.

Čuvši ovu slobodnu izjavu, stisne mladi diplomata svoje uzke ustne zubima, ali ipak utaloži svoj unutarnji gnjev.

— Imate pravo, kapetane, — reče iza kratke stanke, koliko je mogao srdačno, — priznajem, vaše su me bezazlene rieči zasramile. Potomstvo, a možda i jedan dio savremenika, mogli bi moje djelo krivo shvatiti. Neka onaj starac sjedoglavac bude, što ga je volja, mene neka ne bude brige. Sad sam već sit ove vreve, ali vas ne ću da smetam. Do vidova u dvorcu, kapetane Kruze!

Iza tih rieči diže se i pozdravivši površno, otidje zakrenuvši pokrajnim putem. I mladi častnik ustade, nu jedva je, svrnuvši se od mjesta, pokročio nekoliko koračaja, kad jedan od tajinstvenih tudjinaca, i to baš onaj, s kojim je bio razpravljao diplomata, k njemu pristupi. Već se je prije sakriven grmljem desio u blizini klupe, pa ako je možda i mogao čuti samo pojedine rieči razgovora one dvojice, to si je motrenjem njihovih lica mogao lako dopuniti, što nije čuo.

— Gospodine kapetane, — reče u blagozvučnoj, tudjinačkoj niemštini, — vi nosite opremu častiva vladara, a vaše lice mene tudjinca sokoli pouzdanjem tako, da se usudjujem obratiti se izravno na vas. Bojim se, da prieti pogibao časti vriednoga putnika, koga je na dalekom putu božja pomoć skoro čudesnim načinom zaštićivala. Samo mi jednu rieč dozvolite, gospodine!

Odbijajući izpruži kapetan ruku.

— Ni rieči više! — reče odlučno. — Kakova posla ima gost plemenito mislećega posjednika Travenlovskoga s tudjim, putujućim trgovcima. Nije mene briga za trgovačke poslove, niti za novosti!

To rekavši, htjede da otidje dalje, ali ga još jednom obustavi tudjinac.

— Ne bojte se uvriedljiva zahtievanja, — reče ovaj, — samo vas molim za jedan odgovor. Častna glava, o kojoj vam malo prije govorih, treba silnoga mira; bi li vi, da imate dužnost, brinuti se za njenu sigurnost, dozvolili joj odpočinak?

— Dozvolite, da vam na to pitanje na svoju odgovorim, — reče kapetan. — Da sam ja pomorski častnik mjesto kopneni, pa da imam brinuti se za sigurnost ladje, ja bih je svrnuo drugom strujom, kad bih opazio sumnjiv stieg. Za sunčana svjetla manje se je bojati, ali više nego jednom očuvala je noć lukavstvo i nasilje.

Evald Kruze nagne da ide, tudjinac ga ne obustavljaše više.

— Hvala, liepa hvala! — doprlo još do ušiju kapetanovih.

Kad se je gospodičić Oton razstao s kapetanom, opet je upravio svoje korake k vlasteoskom dvorcu. Hitno mu je bilo, prispjevši u dvor, ode odmah u svoju sobu. Za četvrt sata kasnije izadje opet iz nje i podje u ono krilo prostranoga dvora, gdje je njegov ujak imao svoje odaje.

Već u hodniku susretne staroga inoša pukovnikova, koji je nekoč bio stražmeštar u Sporkeovoj pukovniji i skupa s njime odrekao se vojničke službe. Na upit, da li se može s gospodinom ujakom govoriti, dobi ne baš prijazan odgovor, da je gospodin pukovnik čas prije zaspao i da ga se ne smije ni pod koji način uznemiriti. Bješe očevidno, stari je vojnik veoma malo volio na diplomatsku ugladjena nećaka svoga gospodara.

Kako je gospodičić došao, tako je pošao. — Bio bi uzaludan pokušaj, da sam htio starca skloniti, — govoraše sam sebi, — no nadajmo se, da nije daleko doba, kad će ovdje samo moja volja biti mjerodavna. A sad se latimo posliednjega sredstva!

Bješe medjutim izašao iz dvorca i došao u dvorište, gdje su stajale krasne staje vlastelinstva. Samo je malo ljudi bilo ovdje zaposleno, kad je njegovo potražno oko na sve strane vrebalo; bjehu se izmjenili, da se svi obredaju kod slave u selu, ali u jednom kutu stajaše onaj, koga je on tražio: Pavao, mladjahni zaštićenik gospodjice Marije.

Gospodičić pristupi tik do dječaka.

— Hoću s tobom da govorim, — reče naglo, iči ti je za me u Lübek, sliedi me u vrt.

S tog nenadanoga naloga Pavao se veoma namrgodi, jer mu je po njem bilo onemogućeno biti dionikom veseloga slavlja u selu. Svemu tomu nije se usudio prigovoriti, već je stupao za gospodičićem, koji udje kroz pokrajna vratašca u posve prazan vrt. Tu potegne mladi diplomata iz prsnoga džepa svoje haljine zapečaćen list.

— Poznam brzinu tvojih nogu, — uze govoriti, — a ti si mi sjegurniji, nego da pošaljem jahača, prem ako bi taj ranije prispio do cilja. Ovaj je list veoma važan, odma ga odnesi u Lübek u kuću saskoga poslanika; ti tu kuću poznaš, jer si već prije onamo odnio viest. Taj list smiješ samo samomu poslaniku uručiti; nitko drugi ne smije taj list vidjeti, brižno ga sakrij, čuvaj kao oko u glavi. Budem li s tobom zadovoljan, nagradit ću te liepo! Misliti ću na te, kad postanem gospodarom Trovenlovskim. a joj si ga tebi, ako točno ne uzradiš po mojem nalogu! A sad poleti s vihrom u okladu; svome poglavaru možeš reći, da moraš za me list odnieti, drugomu nikomu ne smiješ kazati, kamo ideš!

Dječak uzme iz ruke gospodičićeve tajinstveni list i dobro ga spremi u unutarnji džep svoga haljetka.

— Pokušat ću učiniti, što bolje mogu, — reče lakonski i zaputi se.

Mahnuvši vanredno milostivo glavom, odpusti budući gospodar imanja svoga mladoga glasonošu i od toga časa kao da ga je spopao čudnovati nemir. Časom bi se desio u svojoj sobi, časom bi izašao iz dvorca; sasvim proti svomu dosadanjemu običaju podje opet na svietom napunjeni seoski trg, svraćajući pri tom neprestance svoju pozornost na krčmu, ali se niti na vratima niti na čvrsto zastrtim prozorima ne pokaza ni jedan od tudjinaca.

Tako odmicaše sat za satom, suton se poče hvatati; svaki čas mogaše, ako i ne još stići oružana pomoć, to ipak povratiti se mladjahni glasonoša s ubaviesti, da je ta pomoć na putu. Gospodičić Oton dobro se pazio sa poslanikom svoga dvora, te se mogao osloniti na njegovu uslužnost. Tako uzbudjen i nestrpljiv prodje napokon glavnom cestom misleći, da će dječaka na povratku susresti. Opet prodje dosta vremena, ali dječaka nema, te nema; s njegove nestrpljivosti porastoše mu časovi do dugih sati, nu Pavao se nije povratio. Od pješaka, koji su se sa slavlja vraćali kući i od kola sa gostima seljacima zavrvi cesta. Oton ne mogaše duže vani boraviti, jer se vrieme k večeri u dvoru približavalo, a vojničkom je točnosti pukovnik pazio na to, da se pravodobno k stolu dolazi, ma on i ne mogao prisustvovati blagovanju.

Mnogo prije bijaše se kapetan Kruze povratio u dvor, a odmah na to dodje jedan sluga i pozove ga njegovu bolestnomu kumu.

Mladi se častnik odmah odazva tomu pozivu i sasvim ga je drugačije primio stari inoš, kad je stupio u predsobu staroga vlastelina, nego što se to desilo naprasitomu diplomati. Vidjelo se, da se starac veseli okretnomu vojniku.

Siedi, težko bolestni pukovnik bješe se digao s postelje i mirovaše u široku, kožom presvučenu naslonjaču; uz peć, u kojoj je jasna vatra gorjela, zaklonom zaštićena svjetiljka na njenoj atuli širila je ugodnu svjetlost. Osvjetljivala je mršavo, suhonjasto lice nekadanjega ratnika, kojemu ni starost ni bolja niesu mogle posve ugušiti vatrena pogleda, niti posve skučiti visoka stasa.

Kad je kapetan ušao, pruži mu stari gospodin ruku.

— Dobro mi došao, — reče srdačnim glasom, —

Digitized by Google

san me je okriepio, pa pošto je kod moje bolesti iznenadna polakšica često znak iznenadnoga polazka u nebeski vojni tabor, to ne htjedoh gubiti vremena.

— Ako Bog uslišava želje, — odvrati kapetan, — možete se veseliti dugomu životu, gospodine kume; komu bih to više želio nego vama, koji ste se za mene, rano osirotjela, zauzeli, čijoj se dobroti zahvaljujem za to, što sam postao.

— Što sam svomu kumčetu, sinu moga nekadanjega konjaničkoga kapetana, učinio, — odvrati braneći se starac, — to si ti svojim ponašanjem u obilnoj mjeri meni povratio. Samo bih želio, da bih ti poslije moje smrti mogao namrieti bolji znak moje sklonosti i ljubavi, nego što zaista mogu. Moj cieli posjed nasliedit će po obiteljskim ustanovama moj nećak, gospodičić Oton, a s razpoloživim imetkom hoću da prije svoje smrti razpložim. To su moje prištednje, dosta malene, ali ih danas polažem u tvoje ruke. I na Mariju sam mislio, o njoj znam, da je u zaštiti svoje tetke u Kodanju dobro spremljena i obskrbljena, a za tebe, koji se moraš po svietu od nemila do nedraga potucati, opredielio sam ove kolute, koji sadržaju trista louidora.

To govoreći uruči zadivljenu mladiću tri mala zapečaćena koluta. Činilo se, kao da Evald Kruze promišljava jedan čas, bili ih primio ili ne, nu do mala savlada svaku sumnju i reče s pravom vojničkom iskrenošću:

— Gospodin me je kum poznavao kao vazda iskrena i poštena, a danas bih se morao pretvarati, kad bih se krzmao primiti veledušan dar, ako ga ne otimljem onim, koji na nj imadu veće pravo i koji su oskudniji od mene. Naš stalež, kako gospodin kum i sam dobro zna, traži od nas dosta izdataka. Kraljevska odora hoće da bude zlaćena, ja imam u mjestu svoje posade nešto duga, koji mi često zavrti glavom.

Starac se nasmieši.

— Znam, da taj dug niesi počinio u nepoštenju; plati ga u poštenju. I još nešto, — nadoveže, — želim od tebe. Ti poznaš jedovitu ćud moga nećaka; on bi se mogao smatrati prikraćenim, srditi se na me i poslije moje smrti, ogovarati me, a toj svojoj srčbi mogao bi dati oduška zadirkujući u te, jer je za ozbiljan čin prevelika kukavica. Neka ovo malo darivanje, netičući se nikoga, ostane našom tajnom; nu ako bi ma kakovim slučajem prisiljen bio izkazati se, kako si došao do tih žutaka, neka ti posluži ova izpravica, koju sam u tu svrhu napisao.

Duboko ganut nagne se mladi častnik nad koštunjavu desnicu starčevu i pritisne na nju vrući cjelov zahvalnosti.

— Vi se za me brinete kao rodjeni otac, — rekne on.

— O da je dobri Bog dao, da sam ti otac, ili barem da si mi ti nećak na mjesto onoga drugoga, — odgovori srdačno. — Pošao bih k dragomu Bogu znajući, da te ostavljam obskrbljena i sretna. U tu svrhu neka ti posluži ovo drugo pismo; ono nosi naslov moga dragoga, starog prijatelja i rodjaka, nekadašnjega generala baruna Golenfeldskoga. Premda je već odavna napustio službu, ipak ga u dvoru i vojsci veoma paze, a moja preporuka, a po tom i njegova ne će tvomu promaknuću u novom mjestu tvoje posade nikako škoditi. Otvoriti će ti se vrata njegova gostoljubiva doma, samo se čuvaj pogibli, da u njem ne izgubiš svoga srca, — dokrajči na pola šaljivo, na pola ozbiljno, — stalnost pogdjekojega hrabroga junaka tu se je sramotno potresla i izčezla.

Kapetan se nasmije.

— Nut, zar dom vašega plemenitoga gospodina rodjaka u sebi krije toli pogibeljnu čaroliju? — upita on. — To me čini izvedljivim, pustolovine te vrste ostaše mi doslije nepoznate, a srce mi je slobodno.

— Što slobodnije srce, tim se lakše užge, — primjeti pukovnik, a kako mi je moj stari prijatelj više put pisao, jest Karolina Sibila, njegova nećakinja i jedina nasljednica njegova silnog imetka, veoma pogibeljan plamen, na kom si je pogdjekoji leptir oprljio krilašca. Tuži mi se, da je djevojka, premda do obsjene liepa, svojom prenapetom ćudi više udaja osujetila, koje su njemu počudne bile. Djevojke, koje se igraju sa srcima muževa, niesu za muževe tvoje kovi, jer se takovih razočaranje tim više dojimlje. No sad je dosta, moj sine, — dovrši naslonivši se umoran na naslon stolice, — naš me je razgovor ipak više umorio, nego što sam mislio. Sad bih opet odpočinuo!

Prijaznim kretom ruke odpusti mladoga častnika, koji sada izadje iz dvorčeva krila, u kom je stanovao vlastelin, i podje prama blagovaonici dvora.

Na hodniku susretne gospodičića Otona. Mladi diplomata, znajući uviek dobro obuzdati i pogled i jezik, ne mogaše ovaj put sakriti svoje zlovolje, koja ga je očevidno spopala. Čim je kapetana opazio, uzklikne žestoko prama njemu:

— Znadete li, gospodine kapetane, da su se tri tobožna Ugrina potajice i zaštićeni tminom skupa s konjem i kolima odšuljala iz krčme?

— Čini mi se, da ta stvar više gospodičića zanima, nego mene, — odvrati Evald u privikloj svojoj ravnodušnosti. — Zar ste se nadali stupiti s njima u trgovački, ortački posao, kad vam se ne svidja brzina, kojom su odjurili iz Travenlova?

Gospodičić zagrizka u ustne.

— Ne da mi se ne svidja, ali mi je veoma sumnjivo, — odvrati on. — Ja mislim, da im je dobar prijatelj, dakako uz primjerenu nagradu, potajice prišaptnuo u uho opomenu. Ne ću, da pred vama zatajim, da sam budnim očima pazio na njihov ovdješnji boravak; ne krije krčma Travenlovska svaki dan medju svojim zidovima takove goste, ali kad se u sobi nije htjelo razsvietliti i kad se nijedan od njih nije pokazao, poslah krčmara gore k njima u sobu. Taj nadje, da su ptići izletili iz gniezda, a na stolu bješe obilna naplata troška. Vidite dakle, da me moj oštri pogled nije prevario, — dokrajči on, — a da nije bilo nepozvana opominjača.

— Veselite se, gospodičiću, da vam je prištedjena ostala velika napast, — upade mu u rieč, kad se malo da ne odade, kapetan, — čini mi se, da ih se ne možete da okanite. A odakle vi to tako sjegurno znate, da je tu gospodu netko upozorio, i na koju pogibao?

— Jer mi se javilo, da je jedan od te gospode povjerljivo govorio s nekim, koji im je slabim migom...

— Gospodičiću Otone, taj n e t k o, koji je samo nekoliko nedužnih rieči izmjenio s kočijašem podvoza, bio sam ja, kapetan Evald Kruze, — presječe mu častnik rieč. — Želite li još šta?

Pod kapetanovim kriesećim se pogledom obori diplomata svoj pogled ničice.

— Bože sačuvaj, da bih o vama, dragi gospodine kapetane, podvojio; pa da ste vi to i učinili, ne bi bilo protiv časti i dužnosti, — požuri se mireći reći. — Na vas niesam ni pomislio, sumnjam samo na dječaka konjušara Pavla. Danas poslije podne odpravih ga po poslu u Lübek; već bi davno mogao taj posao obaviti i povratiti se, tim više, što sam mu naložio, da se što više požuri. Stvar je takova, da počimljem bojati se, nije li dječak, mjesto da ovrši moj nalog, tajinstvenim tudjincima poslužio kao vodič. Meni se čini, da imadu uzroka ugibati se glavnoj cesti.

Kapetan slegne ramenima.

— Ne vjerujem, da bi dječak propustio ovršiti naloženu si dužnost, — reče on, — a gospodičića smatram toli razboritim, da zaista važnu ubaviest ne bi povjerio dječaku.

Tima riečima dokrajči razgovor, a pozdravivši radi pristojnosti gospodičića, udje u blagovaonicu, u kojoj se je nekoliko viših vlasteoskih činovnika i nekoliko pozvanih gosti već skupilo bilo.

Nećak gospodina vlastelina ipak nije imao mira u tiesnu prostoru; još jednom odbrza u prosti zrak. Položaj

Digitized by Google

mu dvorca dozvoljaše, u koliko ga baš sada nije priečila tama, dalek vidik u okolicu, — ali Pavlu ni traga ni glasa.

I noć prodje, a glasonoša se ne bješe povratio. U Travenlovu zavlada velika zabuna, a najviše se žalostila Marija, mlada zaštitnica osirotjela dječaka, začuvši, da ga je nestalo netragom. Odmah su odredjene potrage na sve strane; gospodičić Oton nije tajio, da je nestaloga dječaka poslao u Lübek. Pošto je ipak šutio o potankostima, mislilo se, da se to poslanstvo ticalo ljubavne zgode, pa se nije dalje ni iztraživalo, a osobito onda ne, kad se gospodičić odmah očitova pripravnim odjašiti u grad, da na licu mjesta sâm potraži, gdje se dječak desi. Naravno, da je, prošavši kroz vrata hansetskoga grada, odmah pošao izravno do stana poslanika svoga vladara. Što se je on brinuo o to, što se dogodilo s dječakom; njega je više zanimalo, da li je sudbonosan list dospio u ruke poslanikove.

Saski poslanik nije primio lista, nitko u kući nije dječaka vidio. Oblasti, kojima je prijavljeno, da je dječak izginuo, malo su marile za tu stvar, jer nije bilo povoda predpostavljati, da je počinjen zločin, niti da se desila nesreća. Da dječak bez roditelja pobjegne i potraži sebi u daleku svietu sreću, ne bješe ništa neobična.

I Evald je Kruze pošao na molbu Marijinu ranim jutrom u Lübek, ali se i on oko podne povrati u Travenlov neopravivši ništa.

Nu što je bila pobuna, koju je prouzročio sveobće obljubljeni, netragom izginuli dječak, prama silnoj uzrujanosti, u kojoj se sada našao dvorac i selo Travenlov! Eberhard barun pl. Sporke blago je usnuo vječni sanak, dok je Evald Kruze odsutan bio. Još u jutro bješe Mariju k sebi pozvao, a kada je mlada djevojka od njega otišla, usnuo je blažen sanak, neprobudivši se više. Vjerni ga sluga našao mrtva, mirno u naslonjaču naslonjena. Tko da se osim Marije uz ovaj omašnijl dogodjaj još sjeti izginuloga dječaka?

Odmah poslije svečana pokopa pukovnikova oprosti se Evald Kruze sa svima u Travenlovu i otide u Kodanj. Znao je, da mu je prijateljica Marija dobro obskrbljena pod zaštitom njene majke, kojoj po odredbi pukovnikovoj bilo dosmrtno uživanje kuće i godišnje mirovine osjegurano. I gospodičić Oton otidje sa imanja; nikako mu se nije prohtjelo ostaviti sjajni dvor i službu svoga vladara.

II.

Dvie su godine minule od dana Travenlovskoga proštenja, kad je ondje bjegunac, švedski kralj Karlo XII., pod krinkom starca trgovca boravio. Dosta se rano saznalo, da je kralj junak umio obsjeniti pazljivost svojih dušmana i izbjeći svima njihovim potragama. Sretno je sa svoja dva pratioca prispio u Pomoransku, a iza zidova tvrdjave Stralsund prkosio je sjedinjenim vojskama protivnika i saveznika, Danaca, Sasa, Prusa i Rusa. Tad pobrza k visokom sjeveru, da izvede glavnu osnovu ratne svoje politike, da odciepi od Danske Norvežku.

U raznim bitkama, u kojima je učestvovala danska vojska, odlikovao se kapetan Kruze u tolikoj mjeri, da se je naglo od stepena do stepena dizao i doskora postao jedan od najobljubljenijih i najuglednijih častnika danske vojske. Sâm je kralj, Fridrik IV., cienio baš tako čednа kao što i zaslužna mladića, koga je baš tada promaknuo u čast pukovnika. Prije svega koristila mu preporuka, koju mu je posljednjega dana svoga života uručio stari kum. Barun pl. Gotenfeld bješe zavolio Evalda i srdačnim susretajem otvorio mu vrata svoje kuće, koja se vrstala medju najbogatije i najgostoljubivije u priestolnici.

Nutrina Petrove crkve sa glavnim žrtvenikom, izpod kojega je grob sv. Petra.

U krasno opremljenoj sobi boravljaše starac gospodin, uzpravna, čila prikaza, kojoj iza napusta vojničke službe ne bi trebalo osobitom ljubavlju pridržane odore, da se prepozna nekadanji vojnik. Podalje od njega sjedjaše mlada, najodobranije odjevena gospodjica; moglo joj je biti nešto preko dvadeset godina, a bješe to nećaka starca plemenitaša. Karolina Sibila pl. Glade bješe od kuće bez imetka, ali barunova bliža rodjakinja i po svoj prilica baštinica Gotenfeldova imetka.

Mlada djevojka bila je stvor čarobne pojave, koja ponajčešće veoma pogibeljna postaje srcu muževa, nevještih ženskomu kaćiperstvu. Pri tom se je Karolina Sibila rado prikazivala djevojkom romantično prećeranom, dok je zaista bila prevrtljiva i hladnokrvna, što je osjetljivoj, iskrenoj vojničkoj ćudi njena ujaka, koji ju i odveć dobro poznavao, mnogo gorkih časova prouzročilo.

Ovaj se čas činjaše gospodjica ne baš dobre volje. Barun ju je šuteći dugo motrio; vidio je, kako se s izražaja te zlovolje njeno bielo čelo namrčilo, kako se njegova nećaka hvata časom knjige, časom ručnoga posla, da malo zatim poskoči i brzim koracima promjeri prostor sagovima prostrt.

— Karolino, ti si nespokojna, — počne on napokon govoriti, — zar te razdražuje, što nam je danas u našoj kući pozdraviti kralja kao gosta? Zar se štogod dogodilo, što potrebitim čini, da se jur odredjene mjere preinače?

Digitized by Google

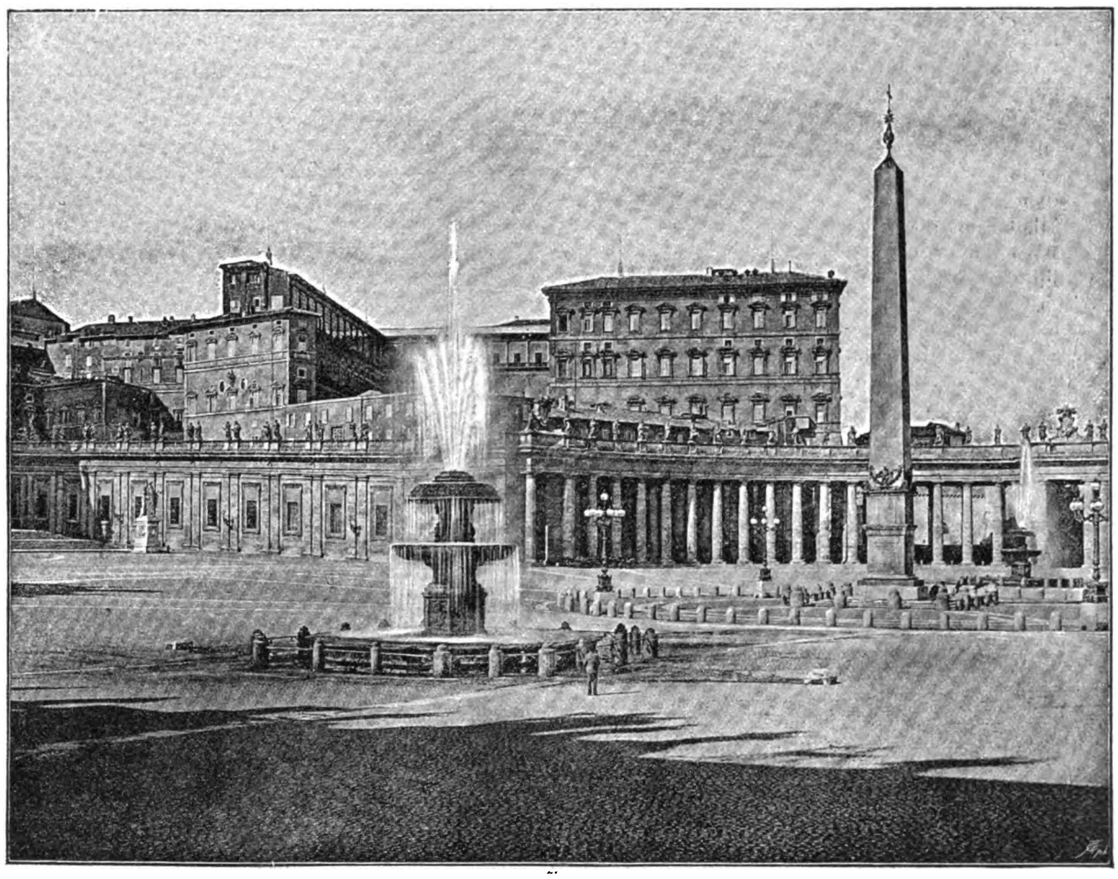

Vatikan u Rimu, sielo pape.

Karolina Sibila slegne ramenima.

— Čemu imamo dvoranika, kad bi se još i za takove stvari morali brinuti? — odgovori ona. — Oprema dvorana kao i stola biti će večeras kao što i uviek našoj kući na čast.

— Tada mi je poznat uzrok tvomu nerazpoloženju, moje diete, i taj ti služi na čast. Mrzi te, što Evald Kruze mora večeras, odmah poslije gostbe, sa svojom pukovnijom krenuti k vojsci. No, ako Bog hoće, povratit će se naš mladi ratnik živ i zdrav, ovjenčan novim lovor-viencima iz boja, a sladka nada, koju će sa sobom ponieti, biti će mu zaštitni amanet.

Karolina uzdigne živahno glavu.

— O kojoj vi to, ujače, govorite nadi? — upita odriešito. — Ja ne bih znala za kakovu.

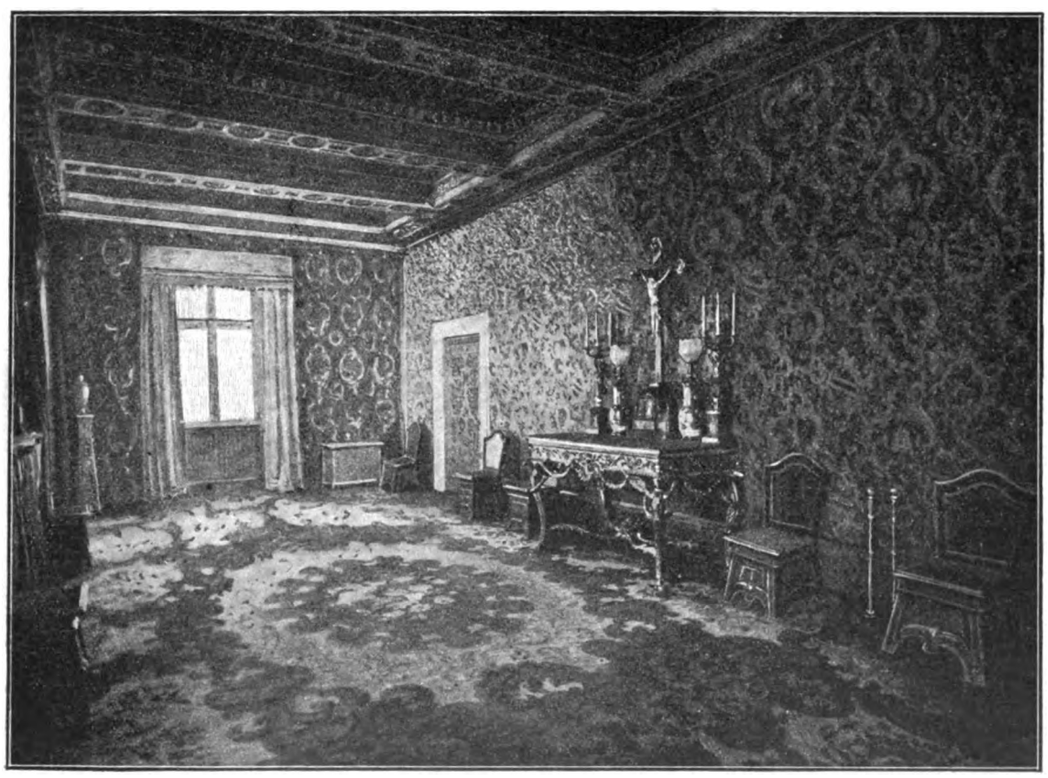

Tajno predsoblje do dvorane za audijencije sv. otca.

Stari gospodin skoči na pola sa svoga sjedala.

— Što ja to čujem? — uzklikne on. — Ti ne znaš za nikakovu nadu? Pošto si mladoga, viteškoga muža, koga bi svaki otac u Kodanju rad nazvao svojim zetom, navabila u svoju mrežu, jer ti se laskalo vidjeti dnevnoga junaka uz tvoje skute, pošto si ga pred svjedocima odlikovala načinom, koji isključuje svaku dvojbu sklonosti tvoje spram njega, — odvraćaš se sada oporo od njega? Tà to ne bi bilo srce, kojim si se opako igrala, koje s tvoje krivnje ne bi puklo od boli, ali ovo je srce pod mojom zaštitom.

Digitized by Google

— Vi se, ujače, uzalud žestite, — odvrati Karolina, — ja niesam nikada zatajila krieposti Evalda Kruzea, ako mi se i čine malo preoštre, previše špartanske. Zar ne ima i drugih zaslužnih muževa, ma i u drugom zvanju?

— Ti valjda ne govoriš o našem rodjaku, o ugladjenom diplomati? — plane stari gospodin. — Oton pl. Sporke prama Evaldu Kruzeu! — ja bih se zaista sramio s takova poredjivanja!

Mlada djevojka ne odgovori ni rieči, jer je točno poznavala ćud svoga ujaka, e da bi se usudila preveć ga razsrditi, ta cieli je njen život, ciela njena budućnost o njem zavisila.

— Ti najbolje znaš, — nastavi živahno starac, — u koju sam svrhu današnju svečanu večeru udesio, pače ni njegovu veličanstvu to nije nepoznato, a do ovoga sam časa mislio, da si ti s mojim osnovama sporazumna. Ako i nije bila moja nakana, baš proglasiti tvoje zaruke, to je ipak trebalo Kruzea migom ohrabriti i uvjeriti o tom, da nam je mio i drag; trebalo je dati mu na put cvietni pupoljak, od kojega bi mu ponarasao krasan cviet, ako se sretno kući povrati. A što je dokončano, to će se i održati; ja poštena čovjeka ne ću da za nos vodim.

To rekavši izadje iz sobe, jer je vrieme bilo, da odjaše na šetnju; Karolina Sibila ostade zlovoljna u svojoj sobi. Da njezin ujak ima pravo koriti je, nije ona tajila, tà ona se je prema Evaldu Kruzeu bila puno sklonijom pokazala, nego li prema ikojemu dosadanjem udvoraču, a da će mladi pukovnik, komu je svatko priuštao tu sreću, prije ili kasnije liepu i bogatu baštinicu pukovnikovu privesti k žrtveniku, bieše u dvorskim krugovima već odavna bjelodano.

(Nastavit će se.)

Iz pjesama Heinricha Heinea.

Lirski intermezzo.

1.

Jmladić je ljubio djevu,
Al ona je drugomu sklona,
Taj drugi on ljubi još drugu,
I ženom mu postala ona.

Od prkosa djeva se uda
Za prvoga, koji joj došo,
Baš slučajno došao na put,
A mladić je tužno prošo.

Tà to je već stara priča,
Al uviek je nova svejedno,
A komu se upravo sgodi,
Tom srce vam pukne biedno.

2.

Kad ljetno je blistavo jutro,
U vrtu ja idem med cviećem,
Tad šapću i govore ruže,
Ali ja samo niemo šećem.

Tad šapću i govore ruže
I svaka me sažalno gledi
„Ti ne budi sestri nam zao,
Ti čovječe tužni i bliedi!“

3.

Sad leži žarko ljeto
Na tvojim obrazima,
A u tvom srcu malom,
Tu leži hladna zima.

Ti moja dušo draga,
Promienit će se sve to,
Na obrazim će zima,
A u srcu bit ljeto.

Preveo **Dragutin M. Domjanić.**

Njegova punica.

Napisao **A. Benešić.**

Burom dolazi, s burom odlazi — njegova punica. Ako bura zaurla i potraje, nema sumnje, doniet će mu punicu.

Punica ne običaje ostajati kod njega dugo. Kakovih desetak dana, ali je i to za njega vječnost.

Čim punica zaključi: — Sutra ću ti na put, zete, — sigurno će bura.

Iz prvoga se kraja toj buri veselio, jer je držao, da će punica uslied tolikih bura napustiti te svoje posjete. Od željeznice mora još ova puna sata u otvorenim kolima (zatvorena zato nije niti držao), tá, to joj mora već jednom dosaditi. Ali se prevari u računu. Uvjerio se, da mora da je njegova punica u srodstvu sa burom.

I opet se bura digla, i opet mu punicu doniela.

Sćućuriše se svi od straha pred punicom, — izuzev naravno njegovu suprugu, — počam od njega pa do zadnjega službenčeta. Baš kao pred olujom.

Došla je punica. Pretražila je, prevrndala sve i onako već predobro poznate prostorije njegovoga čednoga doma. Tražila je prigovore u njegovom gospodarstvu i našla ih je. Još samo na tavanu nije bila.

Danas će na tavan, a kad s tavana sidje, bit će grmljavine.

On ima kćerkicu od pet godina. I ona hoće s punicom na tavan.

— Ne, diete, na tavanu je Baubau, odgovara ju punica.

— Baubau? Znam, baš bih ga rado vidjela.

— Zar te nije strah? Veliki, strašni Baubau!

— Ali kad sam s tobom? Zar ne, i Baubau se tebe boji? —

I zet poljubi ne punicu, nego kćerkicu.

Digitized by Google

Potop.

Historički roman od **Henrika Sienkiewicza.** Preveo **dr. August Harambašić**

(Nastavak.)

X.

Poslije te pobjede dozvoli napokon Čarniecki, da mu vojska odahne i da napase umorne konje, na što se je i opet velikim hodovima htio povratiti pod Sandomir, da posve uništi švedskoga kralja.

Medjutim stiže jedne večeri u njegov tabor gospodin Charlamp s viestima od gospodina Sapiehe. Čarniecki je baš u to vrieme bio otišao u Čersk, da pregleda pučki ustanak ravski, koji se je sakupljao u tom mjestu, i jer Charlamp nije našao vrhovnoga vodju, otišao je ravno k Volodijovskomu, da kod njega nakon duga puta odpočine.

Prijatelji ga pozdraviše najradostnije, ali im on odmah pokaza ozbiljno lice i reče:

— Za vašu sam pobjedu već čuo. Ovdje nam se je nasmiešila sreća, a pod Sandomirom nas je ostavila. Nema više Carolusa u stupici, jer je iz nje umaknuo, a radi toga je velika konfuzija u vojski litvinskoj.

— Je li to moguće? — klikne gospodin Volodijovski, pograbivši se za glavu.

A gospoda Skrzetuski i Zagloba ostadoše kao ukopani.

— Kako je to bilo? Pripoviedaj nam, tako ti živoga Boga, jer ne ćemo ostati u svojoj koži!

— Još mi ponestaje daha, — odgovori gospodin Charlamp, — jer sam jašio dan i noć, pa sam se jako umorio. Kad dodje gospodin Čarniecki, sve ću vam potanko pripoviedati. A sad mi dajte, da malko odahnem.

— Dakle je Carolus umaknuo iz stupice! Ja sam predvidjao, da će se to dogoditi. Ta zar ste zaboravili, da sam vam to prorokovao? Neka mi Kovalski posvjedoči!

— Ujak je to prorokovao! — rekne Rok.

— A kamo je Carolus otišao? — zapita Charlampa Volodijovski.

— Pješaci su odplovili na ladjama, a on je s konjaništvom uz Vislu otišao k Varšavi.

— Je li bila bitka?

— I jest i nije. U kratko govoreći, dajte mi mira, jer ne mogu da govorim!

— Reci nam samo još jedno: je li gospodin Sapieha jako potučen?

— Gdje bi bio potučen! On dapače progoni kralja, ali gospodin Sapieha ne će nikoga stići.

— Jer je za progon zauzet tako, kao i Niemac za post, — rekne Zagloba.

— Hvala Bogu i za to, što mu je vojska ostala ciela! — primjeti Volodijovski.

— Učinili ste veliku pogrešku! — klikne Zagloba. — Ha, to je zlo! Morat ćemo na novo svu Republiku protrčati.

— Ne govorite mi zlo o litvinskoj vojski! — odgovori Charlamp. — Carolus je veliki bojovnik i s njim nije težko doživiti nesreću. A zar vi niste pogriešili pod Ujšćem, pod Volborzem, pod Sulejovom i pod desetkom drugih mjesta? I sam gospodin Čarniecki izgubio je bitku pod Golubom! Pa zašto da je ne izgubi i gospodin Sapieha, osobito jer ste ga kao sirotu samoga ostavili?

— A zar smo mi pod Varku na ples pošli? — zapita zlovoljno Zagloba.

— Znam, da niste pošli na ples, nego na bitku, i Bog vam je dao pobjedu. Ali tko zna, ne bi li bilo bolje, da niste pošli, jer kod nas govore, da vojska obaju naroda, svaka za sebe, može biti potučena, ali da ih sjedinjene ni sam pakao ne može pobiediti.

— I to je moguće, — rekne Volodijovski, — ali što su naši vodje uradili, o tom ne smijemo mi razpravljati. Ipak ste i vi nešto krivi.

— Sapjo je jamačno bio nemaran, ja ga već poznam! — rekne Zagloba.

— To ne mogu poreći! — promrmlja Charlamp.

Tu na časak zašutiše, pa su se samo tužno pogledavali, jer im se činilo, da se je Republici sreća i opet iznevjerila, dočim su još nedavno bili puni pouzdanja i nade.

U to rekne Volodijovski:

— Gospodin kastelan se vraća!

I ode iz sobe.

Kastelan se je doista vraćao. Volodijovski mu podje u susret i vikne već iz daleka:

— Gospodine kastelane! Švedski kralj je pobiedio litvinsku vojsku i umaknuo iz stupice. Ovdje je drug s pismom od gospodina vojvode vilenskoga.

— Daj ga amo! — klikne Čarniecki. — Gdje je?

— Kod mene. Odmah ću ga dovesti.

Ali gospodin Čarniecki primi tako k srcu tu viest, da nije htio čekati, već odmah skoči s konja i udje u stan gospodina Volodijovskoga.

Svi ustadoše, videći ga, gdje ulazi, a on im se samo malko pokloni i rekne:

— Molim pismo!

Charlamp mu preda zapečaćeno pismo. Kastelan ode s njim k prozoru, jer je u sobi bilo tamno, pa ga počne čitati mrka i zabrinuta lica. Od časa do časa plane mu gnjev na obličju.

— Uzrujao se gospodin kastelan, — rekne Skrzetuskomu Zagloba, — pogledaj, kako su mu se obrazi zarumenili. Odmah će i zasoptati, što obično čini, kad se razsrdi.

U to gospodin Čarniecki dočita, pa je nekoliko časova čupkao bradu i promišljao, i napokon progovori uzbudjenim glasom:

— Dodji amo bliže, druže!

— Na službu vašoj dostojnosti!

— Govori istinu, — rekne mu odlučno kastelan, — jer je ovaj izvještaj sastavljen tako, da se sve ne može saznati. Govori za to istinu, a ne poljepšavaj: je li vojska razpršena?

— Nije, gospodine kastelane!

— A koliko dana trebate, da se na novo sakupite?

Tu šaptne Zagloba Skrzetuskomu:

— Hoće da ga nadmudri!

Ali Charlamp odgovori bez oklievanja:

— Pošto nam vojska nije razpršena, ne trebamo ni da se sakupljamo. Istina je, da nije bilo oko pet sto konja, kad sam ja odlazio, ali je to malenkost, radi koje vojska ništa ne trpi, već je gospodin hetman dapače u dobrom poredku pošao za kraljem.

— A topova niste izgubili?

— Jesmo; izgubili smo četiri, koje su Švedi zagvozdili, jer ih nisu mogli sa sobom uzeti.

— Vidim, da govoriš istinu. A sad nam pripoviedaj, kako se je to dogodilo?

— Incipiam![1]) — rekne Charlamp. — Kad smo ostali sami, opazio je neprijatelj, da nema zavislanske vojske, već da su samo neuredjene partije na njezinu mjestu. Mi smo mislili, ili da bolje kažem, gospodin Sapieha je mislio, da će dušmani na njih udariti, pa im je poslao nešto pomoći, ali malo, da sebe ne oslabi. U to se Švedi uzvrpoljiše, kao pčele u košnici. Pod večer počeše se hrpimice sakupljati nad Sanom. Bili smo u vojvodinom stanu. Dodje onaj gospodin Kmicic, koji se sada zove Babinić, izvrstan

[1]) Započinjem.

Digitized by Google

vojnik, i donese o tom viest. A gospodin Sapieha sjedao je upravo na gostbu, na koju je bilo došlo mnogo plemića čak od Krasnika i Janova, jer gospodin vojvoda voli i djevojačke čare . . .

— I gostbe! — primjeti Čarniecki.

— Nema mene uz njega, pa nema nikoga, da ga na umjerenost upućuje! — promrmlja Zagloba.

Na to će gospodin Čarniecki:

— Možda ćete uz njega biti prije, nego što mislite, pa ćete u dvoje moći da budete umjereni!

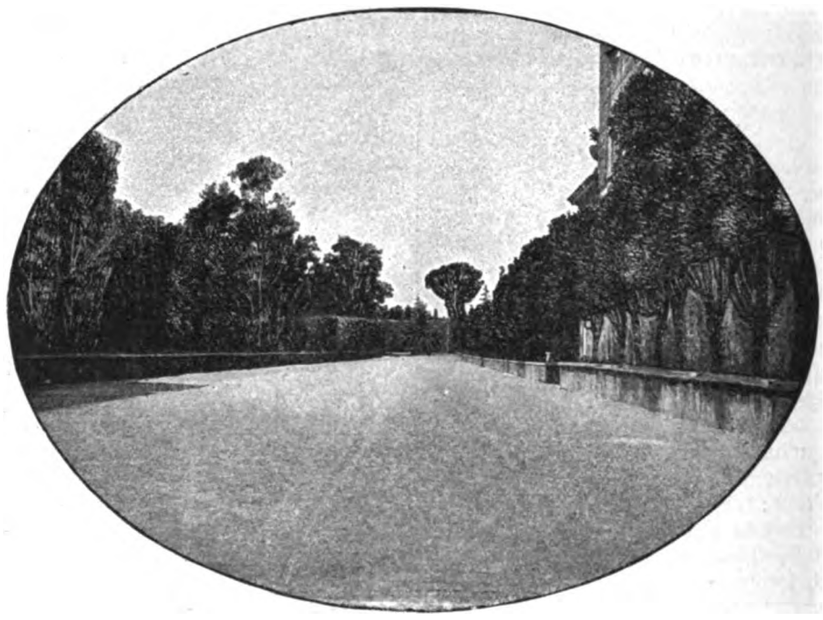

Iz vatikanskih vrtova.

Tu se okrene k Charlampu:

— Govori dalje!

— Babinić nam donese svoju viest, a vojvoda će na to: „Oni samo hine, da će navaliti! Jamačno ne će! Prije će htjeti da predju preko Visle, ali ih ja držim na oku, pa ću u tom slučaju sam navaliti. A medjutim ne kvarimo gostbe, da nam bude dobro!“ Na to počnemo jesti i piti. A i glasba zasvira, sam vojvoda pozove na ples . . .

— Dat ću mu ja plesa! — klikne Zagloba.

— Tiho, gospodine! — rekne Čarniecki.

U to dodjoše novi viestnici s obale, da je ondje strašna vreva. Ali utaman! Vojvoda pograbi paža za uho: „Zar ćeš mi neprestano dosadjivati?“ . . . Plesali smo do zore, a spavali do podne. U podne opazismo, da su nasipi vrlo visoki, a na njima stoje težki topovi. I svaki čas izbace po koji hitac, a topovska kruglja padne poput bačve.

— Ne pretjeravaj, — prekine ga Čarniecki, — jer nisi pred hetmanom!

Charlamp se jako sbuni i nastavi:

— U podne izjaši i sam vojvoda, a Švedi počmu pod zaštitom svojih nasipa graditi most. Radili su do večeri, na naše najveće čudo, jer smo mislili, ako ga i sagrade, da ne će preko njega preći. Još su i drugi dan gradili. Vojvoda poče spremati vojsku, jer je već i sam mislio, da će biti bitka.

— Medjutim su Švedi taj most gradili samo na izliku, pa su niže prešli preko drugoga i obišli vas s boka? — prekine ga Čarniecki.

Charlamp razrogači oči, otvori usta i za časak začudjeno rekne:

— To je vaša dostojnost već dobila izvještaj?

— Nema druge, — šaptne Zagloba, — glede vojne pogodi naš stari sve, kao da je sam gledao.

— Govori dalje! — rekne Čarniecki.

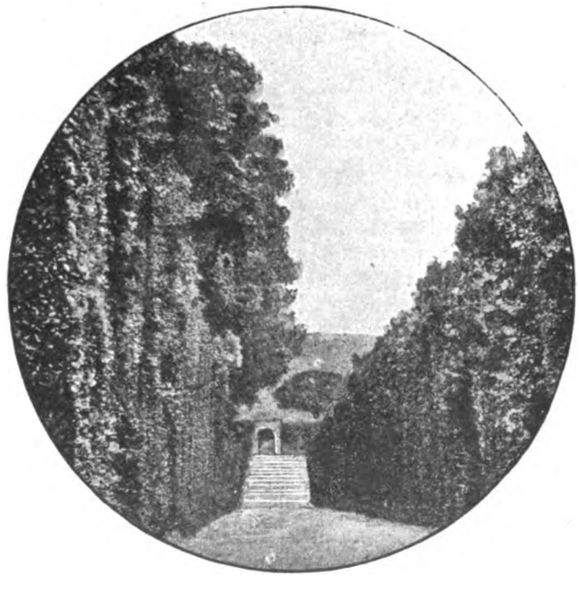

Drvored u vatikanskim vrtovima.

— Nadodje večer. Sva je vojska bila spremna, ali na pomol prve zviezde bijaše i opet gostba. U to predjoše Švedi ranom zorom preko onog drugog mosta, što su ga bili niže sagradili, pa odmah navališe. Na kraju je stajala četa gospodina Košica, valjana vojnika. On udari na njih! U pomoć mu priskočiše pučki ustaše, koji mu bijahu najbliže, ali kad na njih zagruvaše topovi, padoše na zemlju. A gospodin Košic pogibe i s njim mnogo njegovih ljudi. Na to banuše prestravljeni pučki ustaše u naš tabor i sve pomiešaše. Naše spremne čete udariše na neprijatelja, ali ne opraviše ništa, već smo još i četiri topa izgubili. Da je kralj imao više topova i pješaka, bio bi velik naš poraz, ali je na sreću veći dio pukovnija bio po noći zajedno s topovima odplovio na splavima, o čemu mi takodjer nismo ništa znali.

— Sapjo je bio vrlo nemaran, kao što sam već rekao! — klikne Zagloba.

— Našli smo kraljevo pismo, — nastavi Charlamp, — koje su Švedi izgubili. I pročitali smo, da će kralj otići u Prusku, pa se povratiti s četama kneza elektora, jer piše, da sa samom švedskom vojskom ne može s nama izaći na kraj.

— Meni je to poznato, — rekne Čarniecki, — jer mi je gospodin Sapieha poslao to pismo.

Zatim promrmlja tiho, kao da govori samomu sebi:

— I mi moramo za njim u Prusku.

— Ja to već odavno govorim, — rekne Zagloba.

Gospodin Čarniecki pogleda ga zamišljeno.

— To je velika nesreća, — rekne glasno, — jer da sam za vremena mogao doći pod Sandomir, ne bih s hetmanom ni žive duše bio pustio. Ha, bilo i prošlo! . . . Vojna će se produljiti, ali je švedskim provalnicima ipak smrt dosudjena.

— Drugačije ne može da bude! -- kliknu svi vitezovi.

I opet im se u velike obodre srca, premda su još čas prije svi bili tužni.

U to prišaptne Zagloba gospodinu vlastelinu iz Vasonše nešto u uho, a ovaj ode i povrati se s punim vrčem. Videći to Volodijovski, pokloni se gospodinu kastelanu.

— To bi bila neizmjerna milost za prosta vojnika . . . — započe.

— Rado ću s vama piti, — rekne Čarniecki, — a znate li, za što? Za to, što se moramo razstati.

Digitized by Google

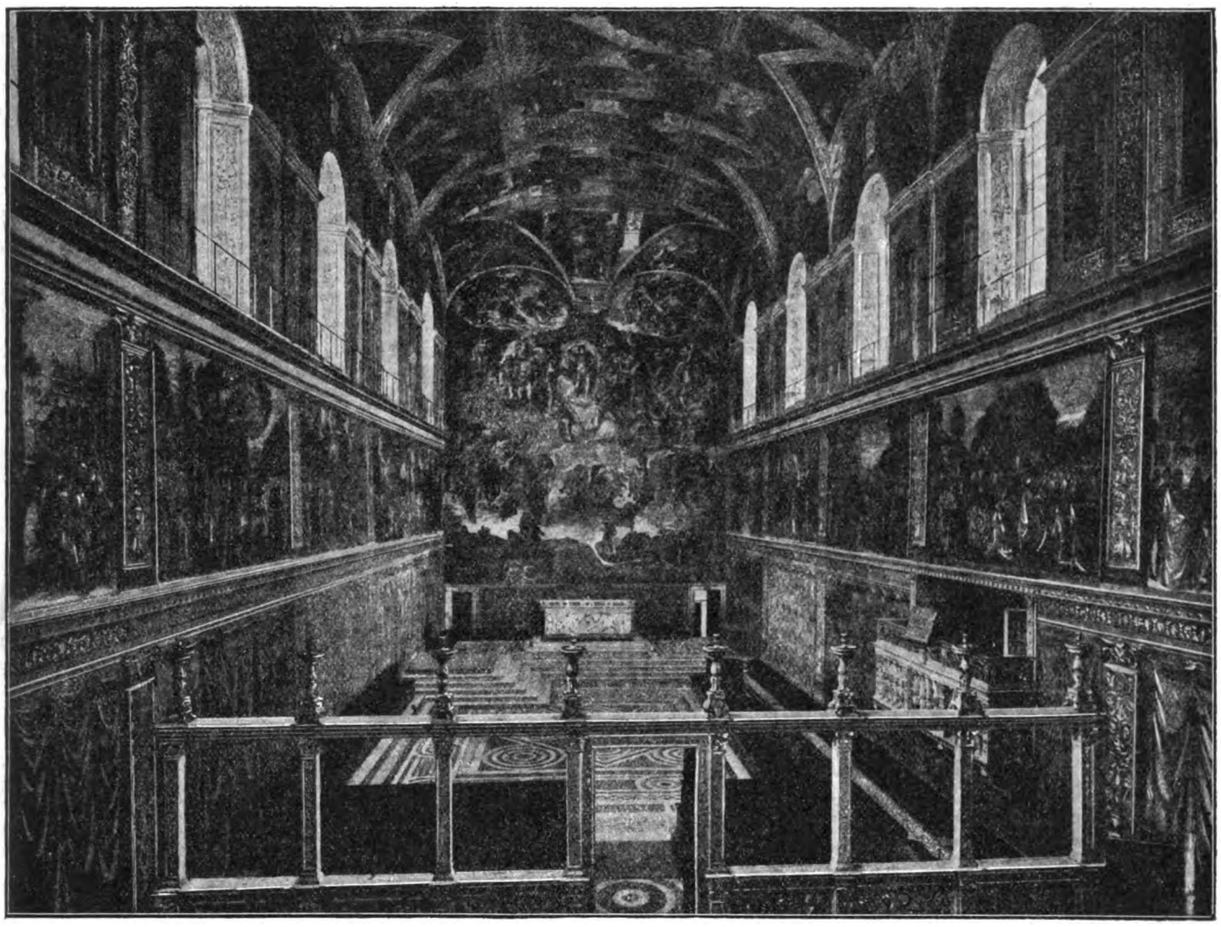

Glasovita Sikstinska kapela.

— Kako to? — zapita začudjeno Volodijovski.

— Piše mi gospodin Sapieha, da laudanska četa pripada litvinskoj vojski i da ju je poslao na počast kralju, a da ju sada sam treba, osobito častnike, kojih ima jako malo. Moj Volodijovski, ti znaš, koliko te ljubim, i težko mi je da se s tobom razstanem, ali je tu za te zapovied. Gospodin Sapieha poslao je doduše kao uljudan čovjek tu zapovied na moje ruke i prepustio ju mojoj diskreciji, pa ti je nisam trebao pokazati . . . Da, da, meni je to tako drago, kao da mi je gospodin hetman slomio najljepšu sablju . . . Ali baš za to, jer je sve prepustio mojoj diskreciji, baš za to ti dajem tu zapovied, a ti učini, što si dužan. U tvoje zdravlje, vrli vojniče!

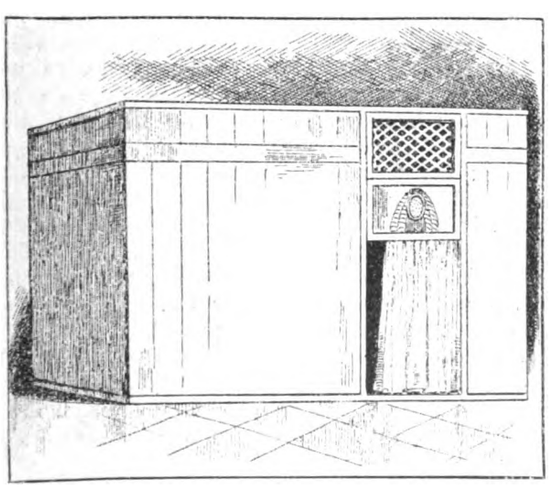

Kardinalova soba u konklavu.

Kardinalima u konklavu nose jelo.

Digitized by Google

Volodijovski se na novo pokloni gospodinu kastelanu, ali je bio tako tužan, da nije mogao progovoriti ni rieči; kad ga je kastelan zagrlio, potekoše mu suze na žute brčiće.

— Radje bih poginuo! — zavapi žalostno. — Pod tobom sam, obožavani vodjo, privikao pobjedjivati, a sada ne znam, kako će biti.

— Gospodine Mihajlo, ne odazovi se zapoviedi! — rekne Zagloba. — Sam ću odpisati gospodinu Sapiehi i dobro ću mu uši natrti.

No gospodin Volodijovski bijaše prije svega vojnik, pa se za to razsrdi:

— U vama se uviek vidi stari dobrovoljac! Radje šutite, kad što dobro ne razumijete. Služba je služba!

— Da, da! — rekne Čarniecki.

XI.

Gospodin Zagloba, našavši se pred hetmanom, ne odgovori ništa na njegov radostni pozdrav, nego naškubi usta i prekrsti ruke na ledjima, pa ga pogleda kao pravedan, ali strog sudac. A hetman se još više razveseli, videći to njegovo držanje, jer se je odmah ponadao kakovoj šali, te progovori:

— Kako si, stari momče? Za što tako mičeš nosom, kao da si nekakav neugodni vonj nanjušio?

— Za to, što po cielom vašem taboru kupus miriši.

— Kako to: kupus? Govori!

— Jer su Švedi dosta kupusnih glava nasjekli!

— Eto ti ga! Već nam je jednu prišio! Šteta, što nisu i vas posjekli!

— Ja sam služio pod takovim vodjom, pod kojim smo mi sjekli, a nisu nas drugi.

— Odlazi k biesu! Da su ti barem jezik odsjekli!

— Onda ne bih imao čim da vašu pobjedu razglašujem!

Na to se uozbilji hetman i rekne:

— Ne bockaj me, gospodine brate! Ima ih i više, koji su već zaboravili na moje usluge našoj otačbini, pa mi prigovaraju i znam, da će na mene još jako vikati, ali da nema toga, bilo bi sve drugačije. Kažu, da sam radi jela svoju dužnost pred neprijateljem zanemario, ali zaboravljaju, da se ni ciela Republika nije tomu neprijatelju oprieti mogla.

Na to se malko smuti gospodin Zagloba i odgovori:

— U nas je već takav običaj, da uviek svu krivnju na vodju bacamo. A ja ne uzimam jelo za zlo, jer nam je ono tim potrebnije, čim je dan dulji. Gospodin Čarniecki je veliki vojskovodja, ali ima po mom mnienju tu pogrešku, da svojoj vojski i za ručak i za objed i za večeru samo švedsko meso daje. On je bolji vodja, nego kuhač, ali radi zlo, jer uz takovu hranu mora vojna i najboljim kavalirima dosaditi.

— Je li se gospodin Čarniecki na me jako ljutio?

— O, nije! Iz početka je bio jako uzrujan, ali kad je saznao, da vam vojska nije razbijena, odmah je rekao: „To je volja božja, a nije ljudska moć. To nije ništa, jer svatko može da izgubi bitku; ali da u našoj državi imamo same Sapiehe, bila bi to postojbina Aristidâ.“

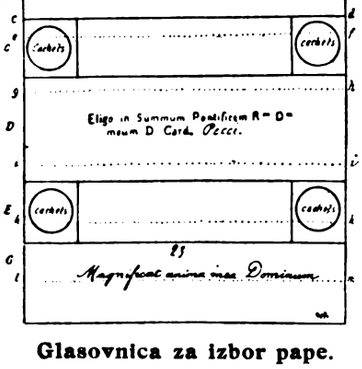

Glasovnica za izbor pape.

— Ja bih za gospodina Čarnieckoga dao i svoje krvi! — klikne hetman. — Svaki drugi bi me poniživao, samo da uzvisi sebe i svoju pobjedu, ali on nije takav.

— Ni ja ne velim proti njemu baš ništa, nego samo to, da sam prestar za takovu službu, kakovu on od svojih vojnika traži, a osobito za onakove kupelji, kakovim on svoju vojsku izvrgava.

— Dakle ti je drago, što si se k meni povratio?

— I jest i nije, jer sam slušao o jelu, ali ga još uviek ne vidim.

— Odmah ćemo k stolu. A što gospodin Čarniecki sada namjerava?

— Poći će u Veliku Poljsku, da pomogne onim siromacima, a onda će otići na Steinboka i u Prusku, nadajući se, da će iz Gdanska dobiti topova i pješaka.

— Gdanščani su dobri otačbenici, te služe primjerom cieloj Republici. To ćemo se s gospodinom Carnieckim naći pod Varšavom, jer ću i ja onamo poći i samo ću se malko oko Lublina zadržati.

— Lublin su dakle na novo obsjeli Švedi?

— Nesretno mjesto! Ne znam, koliko puta je već bilo u neprijateljskim rukama. Ovdje su izaslanici lubelskih plemića, pa će odmah doći s molbom, da im pomognem. Ali jer moram da odpravim pisma hetmanima i kralju, za to moraju još da pričekaju.

— I ja ću rado poći pod Lublin, jer su djevojke ondje osobito ljubezne i krasne. Kad koja k sebi pritisne kruh, režući ga, odmah se i njegova kora od zadovoljstva zarumeni.

— O, Turčine!

— Vaša dostojnost, kao stariji čovjek, ne može da to razumije, ali ja još mogu da krv puštam.

— Ta ti si od mene stariji!

— Samo izkustvom, a ne dobom, jer sam umio conservare juventutem meam,[1]) što mi mnogi zavide. Dozvolite mi, vaša dostojnosti, da primim lubelske izaslanike, pa ću im obećati, da ćemo im odmah priskočiti u pomoć, da se siromaci utješe i razvesele.

— Dobro, — rekne hetman, — a ja idem da pisma odpravim.

I ode.

Odmah zatim dodje lubelska deputacija, koju gospodin Zagloba primi najljubeznije, ali i najdostojanstvenije, pa joj obeća i pomoć pod uvjetom, da se vojska ima obskrbiti hranom, a naročito pićem. Na to ih pozva u vojvodino ime na večeru. A njima je to bilo drago, jer su čete još iste noći imale da podju pod Lublin. Sam ih je gospodin hetman na to silio, jer je htio da kakovim većim uspjehom izgladi sandomirski poraz.

I odpoče obsiedanje, ali je napredovalo dosta polagano. Cielo to vrieme podučavao je gospodin Volodijovski Kmicica u mačevanju, a Kmicic je krasno napredovao. I jer je gospodin Mihajlo znao, da je to sve na propast knezu Boguslavu, nije mu sakrivao ni jedne tajne svoje umjetnosti. A uz to su imali i mnogo ljepšu vježbu, jer su iz tvrdjave izazivali Švede, kojih su mnogo posjekli. Kmicic se je doskora uvježbao tako, da se je jednako mogao boriti s Janom Skrzetuskim, a inače mu nitko u svoj Sapiehinoj vojski nije bio ravan. Na to mu takova mržnja na kneza Boguslava obuze svu dušu, te je jedva mogao da ostane pod Lublinom, osobito za to, što mu je proljeće povratilo staru snagu. Rane mu posve zacieliše, te prestade bacati krv; krv je u njemu živo kolala, a munje su mu sievale iz očiju. Iz početka su ga priekim okom gledali laudanski ljudi, ali mu nisu smjeli ništa, jer ih je Volodijovski držao željeznom rukom; a kad su kasnije vidili njegove junačke čine, posve su se primirili, pa je i sam njegov najljući protivnik Jozva Butrim govorio:

— Kmicic je umro, a Babinić živi, pa neka i živi!

Lublinska posada predade se napokon na veliko veselje ciele vojske, a onda ode gospodin Sapieha sa svojim četama k Varšavi. Putem dobi viest, da mu sam kralj Jan Kazimir s hetmanima i novom vojskom dolazi u pomoć.

[1]) Sačuvati mladost svoju.

Digitized by Google

Stigoše viesti i od Čarnieckoga, koji se je takodjer iz Velike Poljske žurio k priestolnici. Vojna, razširena dosele po cieloj državi, sakupi se sada pod Varšavom, kao što se nebom razpršeni oblaci najednoč sakupe na jednom mjestu, da ondje prospu svoje munje i gromove.

Gospodin Sapieha je išao na Želehov, Garvolin i Minsk, da dodje na siedlecku cestu i da se s podlaskim pučkim ustašama sdruži u Minsku. Nad tim odjelom preuze glavno zapovjedničtvo Jan Skrzetuski, koji je doduše prebivao u lubelskom vojvodstvu, ali blizu Podlasja, pa su ga za to vrlo cienili svi tamošnji plemići, kao jednoga od najznamenitijih vitezova u cieloj Republici. On pretvori doskora te pučke ustaše u takove bojovnike, da su se mogli mjeriti i s redovitim vojnicima.

Iz Minska su k Varšavi išli jako brzo, da već za jedan dan stignu pod Pragu. Vrieme im je prijalo. Od časa do časa pala je svibanska kišica, hladeći zemlju i dižući prašinu, a inače je vrieme bilo prekrasno, ni prehladno, ni pretoplo. Iz Minska je vojska išla bez topova i bez prtljage, jer su kola i topovi imali istom za njom stići; vojnici su čeznuli za bojem, pa su veselo pjevali, a i konji su svojim hrzanjem navieštali dobru sreću. Čete su u najboljem redu išle jedna za drugom, slične širokoj i velikoj rieci, jer je gospodin Sapieha i bez pučkih ustaša vodio preko dvanaest tisuća ljudi. Na satnicima, koji su pregledavali svoje vojnike, blistali su sjajni oklopi, a šarene zastave lepršale su poput cvieća nad vitežkim glavama.

Sunce je već zalazilo, kad je laudanska četa, idući sprieda, prva ugledala priestolnicu. Odmah kliknuše razdragani vojnici:

— Varšava! Varšava!

Taj uzklik proleti kao grom kroz sve čete, pa se je nekoliko časova čulo na daleko i široko:

— Varšava! Varšava!

Mnogi Sapiehini vitezovi nisu još nikada bili u priestolnici, mnogi je još nisu vidili, pa ih se je za to njezin vidik neobično dojmio. Svi su i nehotice zaustavili svoje konje: jedni su skinuli kape, a drugi su se počeli krstiti; nekim su suze nahrupile na oči, pa su niemo stajali ganuti i uzbudjeni. Najednoč se gospodin Sapieha pojavi na bielom konju, dojašivši od stražnjih četa.

— Moja gospodo! — vikne jakim glasom. — Mi smo ovdje prvi, naša je čast i sreća! Protjerajmo Švede iz priestolnice!

— Protjerajmo! — klikne dvanaest tisuća litvinskih glasova. — Protjerajmo! Protjerajmo!

I nastade vika i vreva. Jedni su vikali još uviek: „Protjerajmo!“ a drugi: „Napred, tko je pošten!“ i treći: „Na njih, na tu pasju braću!“ Zvek sabalja miešao se s vikom vitezova. Oči su im sipale munje, a izpod mrkih brkova bljeskali su bieli zubi. Sam Sapieha plane poput baklje. Najednoč podigne svoj buzdovan i vikne:

— Za mnom!

U blizini Prage zaustavi vojvoda svoje čete i zapovjedi im, da podju napred posve polagano. Priestolnica se je sve više izticala u modroj daljini. Kuće su se u dugoj liniji odrazivale na vedrom obzorju. Visoki krovovi Staroga Mjesta, pokrivenim crvenim criepom, ljeskali su se na večernjem suncu. Ništa ljepšega nisu u svom životu vidili Litvini od tih bielih i jakih zidina, urešenih bezbrojem uzkih prozora, koji su se jasno svietlili; činilo se, da se kuće dižu jedne nad drugima, sve više i više, a nad tom ogromnom hrpom kuća, krovova i prozora stršile su u vis veće i manje kule. Oni vojnici, koji su već bili u priestolnici, bilo kod izbora, bilo privatno, razjašnjivali su drugima, čija je koja palača i kako joj je ime. Osobito je Zagloba podučavao svoje laudanske ljude, a oni su ga pozorno slušali, čudeći se njegovim riečima i samome gradu.

— Gledajte one sgrade u samoj sredini Varšave! — govorio je. — To je arx regia![1]) Da poživim toliko godina, koliko puta sam u njoj kod kraljeva stola bio na objedu, i samoga bih Metuzalema u kozji rog zatjerao. Kralj nije imao boljega pouzdanika od mene; ja sam starešinstva mogao da biram kao orahe, a mogao sam da ih i podjeljujem po miloj volji. Mnogo sam ljudi usrećio; a kad sam prolazio, klanjali su mi se senatori do pojasa, po kozački. I borio sam se pred kraljevim očima, jer me je rado gledao kod posla, a maršal je zatvarao oči.

— Krasna palača! — rekne Rok Kovalski. — Pa kad čovjek pomisli, da ti psi sve to drže u svojim rukama!

— I pliene strašno! — nadoda Zagloba. — Čuo sam, da iz kućâ vade i same stupove, pa ih šalju u Švedsku, jer su od samog mramora i drugog skupocjenog kamenja. Ne poznam prvih gradova, a ipak razni historici kažu, da se ta palača može smatrati osmim čudom svieta; osim nje ima i francezki kralj svoj dvor, ali se s njom ne može sravniti.

— A kakova je ona druga sgrada u blizini na desno?

— To je sveti Jan. S kraljevskom je palačom spojen hodnikom. U toj sam crkvi imao objavu, jer kad sam u njoj poslije večernje zaostao, začuo sam neki tajni glas: „Zagloba, bit će vojna s pasjim sinom, kraljem švedskim, i nastat će velike calamitates!“[2]) Odmah sam pohrlio kralju, pa mu kažem, što sam čuo; a njegov izpovjednik udari me pastoralom i reče: „Ne govori gluposti, bio si pijan!“ Eto im sada! . . . Onaj drugi zvonik, odmah u blizini, ono je collegium jesuitarum;[3]) treća sgrada nešto dalje, to je kurija; ona četvrta na desno palača maršalova, a onaj zeleni krov . . . to su dominikanci; no sve vam ne mogu nabrojiti, pa da umijem jezikom obraćati kao mačem.

— Takovoga grada nema možda na cielom svietu! — klikne jedan vojnik.

— Za to nam ga svi narodi i zavide!

— A ona divna sgrada na lievo od kraljevske palače?

— Iza bernardinaca?

— Da.

— To je pallatium Radziejovskianum,[4]) nekoč palača Kazanovskih. Nju smatraju devetim čudom svieta, ali kuga na nju, jer se je u njezinim zidinama rodila nesreća za našu Republiku.

— Kako to? — zapitaše neki.

— Kad se je gospodin podkancelar Radziejovski stao svadjati sa svojom ženom, zauzeo se je naš kralj za nju. Ta vi znate, gospodo, što su o tom ljudi govorili, a to je sigurno, da je i sam podkancelar mislio, da njegova žena ljubi kralja, a kralj nju; za to je i pobjegao k Švedima i onda je vojna odpočela. Istina, ja sam tada bio na selu i nisam vidio svršetka te neprilike, već ju poznam samo po čuvenju, ali to znam, da ona nije bila zaljubljena u kralja, već je nekomu drugomu sladko namigavala.

— A komu?

Zagloba zasuče brkove.

— Onomu, komu su namigavale i sve druge, samo što mu ne mogu spomenuti ime, jer nisam hvalisav. Osim toga je čovjek ostario i obnemogao, boreći se s dušmanima otačbine, ali nekoč od mene nije bilo većega udvarača, neka mi to Rok Kovalski posvjedoči!

Tu se dosjeti gospodin Zagloba, da se Rok nikako ne može sjećati tih vremena, pa samo mahne rukom i rekne:

— U ostalom, što on znade!

Zatim pokaže svojim drugovima još i palaču Ossolinjskih i Koniecpoljskih, koja je svojom veličinom bila ravna palači Radziejovskih, a u to zadje sunce i noćni mrak poče padati na zemlju.

---

[1]) Kraljevska palača.
[2]) Nevolje.
[3]) Samostan isusovački.
[4]) Palača Radziejovskih.

Digitized by Google

Top puče na varšavskim zidinama i trublje zatrubiše u znak, da se neprijatelj približava.

I gospodin Sapieha oglasi svoj dolazak pucanjem iz kubura, da obodri gradjane, i još iste noći počne vojsku prevadjati preko Visle. Prva priedje pukovnija laudanska, za njom Kotvićeva, za njom Kmicicevi Tatari, za njom Vanjkovićeva, a za njom osam tisuća ljudi. Tako budu Švedi obkoljeni sa svih strana, a gospodinu Sapiehi ne preostade ništa drugo, nego da pričeka, dok s jedne strane ne stigne gospodin Čarniecki, a s druge kralj s krunskim hetmanima, pa da medjutim pazi, da se u sam grad ne prokrade nikakav živež.

Prve viesti dodjoše od gospodina Čarnieckoga, ali ne bijahu baš dobre, jer su javljale, da su mu i ljudi i konji tako umorni, da još u ovaj čas ne mogu sudjelovati kod obsiedanja. Sve od bitke pod Varkom bili su dan na dan u neprijateljskom ognju, a od prvih mjeseci te godine borili su se u dvadeset i jednom ovećem boju sa Švedima, ne računajući manjih okršaja s manjim odjelima. Gospodin Čarniecki nije u Pomorju dobio pješakâ, a do Gdanska nije mogao da dopre; u najboljem je slučaju obećavao, da će u šahu držati onu švedsku vojsku, što je pod knezom Radzivillom, pod kraljevim bratom i generalom Duglasom stajala u Narvi, promišljajući, kako da obsjednutim Švedima priteče u pomoć.

A Švedi su se spremali na obranu svojom prirodjenom hrabrošću i vještinom. Još su prije dolazka gospodina Sapiehe bili spalili Pragu, a sad su stali bacati granate na sva predgradja, kao na Krakovsko i Novi Sviet, a s druge strane na crkvu sv. Gjure i prečiste djevice Marije. Tako su planule kuće i crkve. Po danu se je dim vio nad gradom poput gustih i crnih oblaka. Po noći je taj dim bio crven i iz njega su polietale silne iskre. Pred gradskim zidinama bilo je mnogo gradjana bez hljeba i bez krova nad glavom; žene su plačući okruživale Sapiehin tabor i molile za milosrdje; mnogi su ljudi bili posve obnemogli od glada, a mnoga su djeca jadno umirala u naručaju svojih matera, jer nisu imala hrane; sva okolica bijaše tužna slika biede i nevolje.

Digitized by Google

Gospodin Sapieha nije imao ni topova, ni pješaka, pa je čekao na kralja, a medjutim je pomagao biednicima, koliko god je mogao, šaljući ih u manje opustošene kra-

Burow F.: Car Petar III. pohadja Ivana Antonovića u tamnici tvrdjave Schlüsselberga.

jeve, gdje su se nekako mogli prehraniti. Bio je i vrlo zabrinut radi dalnjega obsiedanja, jer su vješti švedski inžiniri bili Varšavu pretvorili u jaku tvrdjavu. Iza njezinih zidina sjedilo je tri tisuće izvrstnih vojnika, koje su predvodili vješti i izkusni generali, a uz to su Švedi u obće bili poznati kao pravi majstori u obsiedanju i obrani utvrdjenih mjesta. Ali uz svu tu brigu davao je gospodin Sapieha gotovo svaki dan gostbe, jer je taj dobri otačbenik i vrstni vojskovodja imao tu pogrešku, da je nada sve ljubio zvonke čaše i veselo družtvo, pa je za to često zanemarivao svoje dužnosti.

On je svaki rad po danu pod večer nagradjivao gostbom i veseljem. Do zalazka sunca radio je neumorno, odpravljao straže i pisao pisma, sam je pregledavao sve odjele, sam je preslušavao pohvatane sužnje, ali se je za to već na pomol prve zviezde često začula svirka u njegovom taboru. A kad se je jednoč razvaganio, dozvoljavao je upravo sve i sam je slao po častnike, koji su bili na straži, da dodju k njemu, pa se je i srdio, ako se nisu odazvali njegovomu pozivu. Za to mu je u jutro jako prigovarao gospodin Zagloba, koga su medjutim ljudi često na večer kao bez duše odnieli u stan gospodina Volodijovskoga.

— Sapjo bi i svetca na grieh naveo, — govorio je drugi dan svojim prijateljima, — a nekmo li mene, koji sam uviek ljubio gostbe. Uz to ima neku osobitu pasiju, da u mene ulieva pehare, a ja ne ću da budem neotesan, već mu popuštam, jer sam uviek pazio na to, da budem poslušan svome gospodaru. Ali sam se već zavjetovao, da ću si u nastajnom adventu dobro navoštiti ledja, jer znadem, da grieh ne može ostati bez pokore; a što još uviek uza nj držim, to činim samo za to, da on u gore družtvo ne zapane i da se posve ne pokvari.

Bilo je takovih častnika, koji su i bez hetmanova nadzora točno vršili svoju službu, ali su ju neki i zanemarivali, kao što obično čine vojnici, kad nema strogoga zapta.

Digitized by Google

A neprijatelj nije propustio, da se tim okoristi.

Jednoč je, nekoliko dana prije kraljeva dolazka, gospodin Sapieha pripravio mnogo sjajniju gostbu, nego obično, jer je htio da oko sebe sakupi sve svoje častnike, pa da mnogo odlučnije nastavi obsiedanje. Za to bijahu k gostbi pozvani svi znamenitiji ljudi, a hetman razglasi, da će sve to biti u čast kraljeva dolazka. K gospodi Skrzetuskima, Kmicicu, Zaglobi, Volodijovskomu i Charlampu dodje dapače posebni ordonanc da se za stalno odazovu, jer da ih gospodin hetman želi za njihove velike zasluge osobito počastiti. Gospodin Andrija bio je već sjeo na konja, da odjaši sa svojim odjelom, te ga ordonanc nadje s njegovim Tatarima već pred gradskim vratima.

— Vaša milost ne može da gospodinu hetmanu odbije taj poziv i da ga tako uvriedi, — rekne mu častnik.

Kmicic sadje s konja i počne se dogovarati sa svojim drugovima.

— To mi je jako neugodno! — rekne. — Čuo sam, da se je nekakav znatniji odjel pojavio kod Babica. Sam mi je hetman zapovjedio, da odem i da vidim, kakav je to odjel, a sad me eto pozivlje na gostbu. Što da uradim?

— Gospodin hetman šalje zapovied, da s tim odjelom ode Akbah-Ulan, — odgovori ordonanc.

— Zapovied je zapovied, — rekne Zagloba, — a tko je vojnik, taj mora da sluša. Pazi, da ne podaš zla primjera; a uz to ne bi bilo dobro, da na te padne hetmanova zlovolja.

— Recite, da ću doći! — rekne ordonancu Kmicic.

Častnik ode. Na to odjaše pod Akbah-Ulanom Tatari, a gospodin Andrija počne se preodievati i rekne svojim drugovima:

— Danas je gostba u čast našega premilostivoga kralja, a sutra će biti u čast gospode krunskih hetmana i tako dalje sve do konca obsiedanja.

— Neka samo dodje kralj, pa će i tomu biti kraj, — odgovori Volodijovski, — jer se doduše i naš premilostivi gospodar u velikim brigama rado razbatri, ali će služba ipak biti mnogo pomnija, te će svatko, i sam gospodin Sapieha, morati gorljivije vršiti svoju dužnost.

— Dosta je toga, dosta! O tom nema govora! — rekne Jan Skrzetuski. — Zar se i vi ne čudite, da tako radin i izkusan vojskovodja ima takovu pogrešku?

— Čim samo padne večer, odmah je to drugi čovjek, jer se iz velikoga hetmana pretvori u pijanca.

— A znate li, za što mi sve te gostbe nisu po volji? — oglasi se Kmicic. — Za to, što je i Januš Radzivill imao taj običaj, da ih svake večeri priredjuje. A sada pomislite, kako se je uviek čudno desilo, da se je iza svake gostbe dogodila kakova nesreća, ili je stigla kakova zla viest, ili se je odkrilo kakovo hetmanovo izdajstvo. Ne znam, da li je to bio slučaj, ili je tako odredio sam Bog, da je svako zlo dolazilo u vrieme gostbe. Velim vam, da je napokon došlo do toga, da se je na nama koža ježila, čim su počeli stolove prostirati.

— Tako mi Boga, to je istina! — rekne Charlamp. — Ali je to bilo i radi toga, što je knez hetman vazda izabirao takovo vrieme, da nam priobći svoje dogovore s neprijateljima domovine.

— No, — oglasi se Zagloba, — od čestitoga gospodina Sapiehe nemamo se toga bojati. Ako nas on kada izda, bit ću ja toliko vriedan, koliko i mastilo na mojim čižmama.

— O tom nema ni govora. Pošten je to čovjek i kao kruh dobar! — klikne Volodijovski.

— A što na večer zanemari, to po danu popravi! — nadoda Charlamp.

— Ali sada hajdmo, — rekne Zagloba, — jer da vam kažem istinu, vacuum[1]) u trbuhu osjećam.

Svi izadju, pa sjednu na konje i odjaše, jer je gospodin Sapieha bio na drugoj strani grada, a to je bilo dosta daleko. Dojašivši pred hetmanov stan, nadjoše već mnogo momaka, koji su držali konje, imajući pred sobom bačvu vina, iz koje su pili i već se počeli svadjati; ipak se primiriše, ugledavši naše vitezove, osobito za to, jer ih gospodin Zagloba stade tjerati s puta, vičući gromkim glasom:

— K svojim konjima, lopovi, k svojim konjima! Vi niste amo pozvani na gostbu!

Gospodin Sapieha primi ih najljubeznije, kao obično, a jer je već bio malko pripit, pijući s drugim gostima, počne se odmah sa Zaglobom peckati.

— Ja ti se klanjam, gospodine regimentaru! — rekne mu.

— I ja se klanjam vama, gospodine vodopijo! — odgovori Zagloba.

— Kad me nazivlješ vodopijom, dat ću ti takovoga vina, koje se mora piti!

— Pa makar i takvoga, koje hetmana stvara pijancem!

Začuvši to, prestrašiše se neki gosti, ali gospodin Zagloba opazi, da je hetman vrlo dobre volje, pa si za to dozvoli i tu šalu; a Sapieha mu je bio tako sklon, da se nije nasrdio, već se je grohotom nasmijao, pozvavši sve prisutne za svjedoke, što ga je od toga staroga plemića zadesilo.

I započe gostba, bučna i vesela. Sam gospodin Sapieha neprestano je nazdravljao svojim gostima, hetmanima, kralju, gospodinu Čarnieckomu i cieloj Republici. Veselje je raslo, a s njim buka i šum. Od zdravica dodje do pjevanja. Soba se napuni vonjem vina i medovine. I izvana se je čula velika buka uz zveket željeza. To se momci počeše boriti sabljama. Napolje izadje nekoliko plemića, da ih umire, ali načiniše samo još veću smutnju.

Najednoč nastade tako velika vika, da su svi gosti u sobi zašutili.

— Što je to? — zapita jedan od pukovnika. — Naši momci sigurno tako ne viču!

— Tiho, moja gospodo! — klikne uznemireni hetman, prisluškujući.

— To je neobična vika!

Najednoč zadrhću svi prozori od pucnjave iz topova i pušaka.

— Provala! — vikne Volodijovski. — Neprijatelj navaljuje!

— Na konje! Na konje!

Svi skoče na noge. Na vratima nastade stiska, a častnici banuše napolje, dozivajući svoje momke, da im dovedu konje.

Ali u tmini nije svaki mogao svoga naći, a u to počeše vikati mnogi glasovi:

— Neprijatelj je navalio! Gospodin Kotvić je u ognju!

Na to pojure svi k svojim četama, što su ih samo nosili njihovi konji. A medjutim ustade na oružje cieli tabor. Neke čete nisu imale pri ruci svojih konja i te su najviše doprinosile k sveobćoj zabuni. Vojnici su se potiskavali medju sobom, ne videći u tmini, tko je prijatelj, a tko neprijatelj; neki počeše dapače vikati, da je to sam švedski kralj nahrupio sa svom svojom vojskom.

Medjutim navališe Švedi neobičnom žestinom na Kotvićeve ljude. Na sreću bijaše gospodin Kotvić nešto bolestan, pa za to nije bio na gostbi; tako mu podje za rukom, da im se svojski opre, ali ne za dugo vremena, jer ga Švedi napadoše u pretežnom broju i obasuše takovom vatrom, da je morao uzmaknuti.

Prvi mu priskoči u pomoć gospodin Oskierka sa svojim dragunima. Na puščane hitce stadoše odgovarati puščani hitci. Ali ni Oskierkini draguni ne mogoše odoliti neprijatelju, već stadoše uzmicati. Dva puta pokuša gospodin Oskierka da ih zadrži na mjestu, i dva puta razbiše ga Švedi tako, da su se samo u manjim hrpama mogli braniti njegovi vojnici. Napokon se razpršiše na sve strane, a Švedi se stadoše potiskavati k hetmanovom glavnom stanu. Sve nove i nove pukovnije dolazile su im

[1]) Prazninu.

Digitized by Google

iz grada u pomoć; s konjanicima su dolazili pješaci, a napokon dovukoše i lake topove na bojno polje. Činilo se, da će biti odlučna bitka i da ju neprijatelj želi.

U to nadje gospodin Volodijovski na pol puta iz hetmanova stana svoju pukovniju, koja je brzo dolazila na glas pušaka i topova, jer je bila posve spremna. Vodio ju je Rok Kovalski, koji nije bio na gostbi, kao ni gospodin Kotvić, samo s tom razlikom, što na nju nije bio pozvan. Volodijovski zapovjedi, da odmah zapale nekoliko staja, i zadje u borbu. Putem mu se pridruži Kmicic sa svojim strašnim dobrovoljcima i s onim dielom Tatara, koji ne bijahu otišli s Akbah-Ulanom. Obojica nadodjoše u pravi čas, da Kotvića i Oskierku spase od podpuna poraza.

U to planu staje tako, da se je vidilo posve dobro, kao i po danu. Laudanci udariše s Kmicicevom pomoću na prvu pješačku pukovniju i raznesoše ju na sablje. U pomoć im priskočiše švedski konjanici i pograbiše se s Laudancima. Iz početka se nije vidilo, tko će pobiediti, ali napokon počeše Švedi padati tako gusto, da su morali uzmaknuti. Kmicic je strašno sjekao sa svojim razbijačima, a pred gospodinom Volodijovskim nastajala je prava pustoš. Uza nj su krvavo radili veliki Skrzetuski, Charlamp i Rok Kovalski; Laudanci su strašno ubijali, natječući se s Kmicicevim razbijačima, jedni gromko vičući, a drugi mrko šuteći, kao na primjer Butrimci.

Potisnutim Švedima priskočiše i opet u pomoć nove pukovnije, a Volodijovskoga i Kmicica podupre Vanjković, koji je u blizini imao svoj stan i brzo bio na boj spreman. Napokon dovede gospodin hetman svu svoju vojsku i stade odlučno napredovati. Žestoka bitka nastade na cieloj liniji od Mokotova sve do Visle.

U to bane Akbah-Ulan na zapjenjenu konju pred hetmana.

— Gospodine, — zavikne, — konjanički odjel dolazi od Babica k gradu i prati mnoga kola, da ih uveze u grad!

Sapieha shvati u isti čas, što je imala da znači švedska provala prema Mokotovu. Neprijatelj je htio da onamo obrati poljsku vojsku, što je stajala na blonjskoj cesti, samo da s prtljagom i živežom što lakše udje u grad.

— Požuri se k Volodijovskomu! — vikne Akbah-Ulanu. — Neka im Laudanci, Kmicic i Vanjković zakrče put, a ja ću im odmah poslati pomoć!

Akbah-Ulan obode konja, a za njim poleti drugi i treći ordonanc. Svi dojuriše k Volodijovskomu i priobćiše mu hetmanovu zapovied.

Volodijovski povede odmah svoju četu, Kmicic mu se pridruži sa svojim Tatarima, a i Vanjković podje za njima.

Ali dodjoše prekasno. Blizu dvjesta kola bijaše već za gradskim vratima, a konjanički im pratioci bijahu već pod zaštitom topovskih hitaca. Samo stražnja četa, u kojoj je bilo oko sto ljudi, bijaše znatno zaostala. No i ti su ljudi jašili brzim kasom, a njihov ih je častnik silno gonio.

Ugledavši ih na svjetlu zapaljenih staja, vikne Kmicic tako, da su se svi oko njega prestrašili; on prepozna Boguslavove konjanike, one iste, koji su preko njega i njegovih Tatara bili prejašili kod Janova.

I ne mareći za ništa, pojuri kao mahnit za njima, prestigne sve svoje ljude i bane kao sliep medju njihove bojne redove. Na sreću su mladi Kiemlići, Kuzma i Damjan, imali dobre konje, pa su ga za to mogli slieditи. U isti čas zakrči Volodijovski Švedima dalnji put i odieli ih od njihovoga glavnoga odjela.

Topovi stadoše sa zidina grmiti, a glavni odjel žrtvova svoju stražnju četu i umače u tvrdjavu. Laudanci i Kmicicevi ljudi obkoliše na to zaostale Švede i počeše ih sjeći bez milosrdja.

Ali kratko vrieme potraja taj boj. Boguslavovi ljudi, videći, da im nema spasa, skočiše s konja i odbaciše svoje oružje, vičući u sav glas, da se predaju.

No za to nisu marili ni Tatari, ni dobrovoljci, već su ih i dalje ubijali, dok se najednoč ne začu gromki glas gospodina Volodijovskoga, komu je bilo do sužanja:

— Pohvatajte ih žive! Pohvatajte ih žive!

— Pohvatajte ih žive! — vikne i Kmicic.

Zveket željeza umukne. Na to dobiše zapovied Tatari, da povežu sužnje, a oni to učiniše u tren oka, pa uzmaknuše iz dosega neprijateljskih topova.

Pukovnici ih povedoše k stajama. Laudanska je pukovnija išla sprieda, Vanjkovićeva straga, dočim je u sredini bio Kmicic sa sužnjima; a svi bijahu spremni, da odmah odbiju svaku švedsku navalu. Tatari su vodili sužnje na konopcima, a drugi su pazili na otete konje. Približivši se k stajama, promatrao je Kmicic pozorno sve sužnje, ne bi li medju njima ugledao kneza Boguslava; jedan švedski konjanik bio mu je doduše u smrtnom strahu prisegao, da ga medju njima nema, ali je Kmicic ipak mislio, da mu je to hotice zatajio.

U to mu netko iza tatarskog stremena dovikne:

— Gospodine Kmicicu! Gospodine pukovniče! Spasite znanca! Zapovjedite, da me puste s konopca na moju poštenu rieč!

— Hassling! — vikne Kmicic.

Hassling je bio Škot, nekoč konjanički častnik kneza vojvode vilenskoga, a Kmicic ga je poznavao još iz Kiejdana i vrlo ga je volio.

— Pusti sužnja! — dovikne Tataru. — I sadji sam s konja!

Tatar skoči sa sedla, kao da ga je vjetar sbacio, jer je znao, da ne smije ni pisnuti, kad što Kmicic zapovieda.

Hassling se popne na visoko tatarsko sedlo, a Kmicic ga pograbi za ruku i stisne ju tako, kao daju je htio smrviti, pa zapita:

— Odakle dolazite? Odmah mi kaži, odakle dolazite? Za Boga govori!

— Iz Tauroga! — odgovori častnik.

Kmicic ga stisne još jače.

— A je li gospojica Billevićeva ondje?

— Jest.

Gospodin je Andrija govorio sve teže, jer su mu bili stisnuti zubi.

— A što je knez s njom učinio?

— Nije još polučio posve ništa!

Nastade šutnja, a za čas skine Kmicic svoj risji kalpak, pa potegne rukom preko čela i progovori:

— Ranjen sam u boju, krv mi teče i oslabio sam...

(Nastavit će se.)

Digitized by Google

Moć ljubavi.

Ruski napisala **N Luhmanova.**

Kad su se zabave zamienile večernjicama, kad se grad spremajući se za Božić razveselio i oživio, Bobriščev je nestao iz priestolnice i otišao na selo.

— Pourquoi faire? — svaki je sam sebe pitao čuvši ovu novost.

No, gle, pitajte! Pour originalite! Sam živi u svojoj staroj otčinskoj kući!

— Espéce de maniaque! — blago govoraše Kita Zarinova, koja bijaše osobito uzrujana zbog tog iznenadnog njegovog koraka.

A ta rieč „maniaque", koja o tom slučaju ništa razjasnila nije, umirila je sve one, koji su htjeli, da upoznaju Bobriščev čin.

Evgenij Nikolajević Bobriščev, otišao je na rodjenu grudu, u otčinsku kuću na selu, da ondje provede Božić, Novu godinu i božićni tjedan. Odlučio je, ma se što dogodilo, da vidi „nju," koja je od njega otišla u grob, otela se iz njegova naručja baš onaj čas, kad su se njihova srca stopila u prvom strastnom cjelovu. Ona — njegova žena — nestala je, ponesavši sobom svoje djevičanstvo, svoju ljubav i vjernost, na koju mu je nedavno prisegla pred oltarom.

Kad bi je vidio, ako ne bi u onoj tajinstvenoj božićnoj noći mogao iz groba zvati, — za badnjaka, kad se po mišljenju ljudi, u velikoj mećavi pale svietiljke na staroj jeli, kad se u šumi pobrati vuk sa zecom, a lukava lisica ne hvata poljske miševe, kad nad zemljom kruže nevidljivi angjeli, te sa zlatnim trubama naviešćuju ljudima obći mir.

Gdje bi je mogao pozvati, ako ne u onoj istoj sobi, kamo ju je na rukama donio kao svoju najveću sreću i gdje je na postelju položio truplo djevice, kad je nenadano Bogu dušu dala?

Zašto je umrla? Kakvu tajnu odniela je sobom? Što ju je usmrtilo? Strah? Stid? Ljubav ili grieh? On to znati mora! Ako je u čovjeku skrivena snaga volje, neka ona stvori prolom iz njegovih grudi, kao što se iz grudi strme gore slieva izvor! Ako je kakva sveza medju ovim i posmrtnim životom, nek se ponovi za nagradu njegova života. Ja hoću, ja je molim, ja joj zapoviedam, da mi se prikaže i da mi izpriča tajnu, koju je odniela sa sobom.

Uredan svjetski čovjek, koji nikad u družtvu nije razarao uvjete dostojanstva, spremao se šest tjedana za taj put postom, bdienjem i molitvom.

Od smrti ženine, — mlade, bio je čist, čist posve u mislima, i sad oružavši vjerom svoju duševnu snagu, oduševljeno i hrabro je išao, da je vidi.

Već je tjedan, što stanuje u svojoj otčinskoj kući — sam u prostranim sobama, koje su prije dvie godine obnovljene, za njegovu svadbu. Službenici živili su u donjim prostorima i dolazili su k njemu samo, kad je pozvonio.

Čekao je Božić.

Zima duga i suha posve je pomračila dane. Vjetar je duvao i urlao oko kuće, lupkao po prozorima golim grančicama drveća, koja, bjehu slična crnim sablastima pod prozorima tamne kuće. Još za rana morali su odkopati velika vrata s lopatama, a po noći je opet bilo mećave i opet obkoliše kuću biela brda.

Na večer bila je u velikim sobama gluha tišina, tek kadkad bi negdje zaškrebutao miš i u staroj, suhoj, posve praznoj kući svaki je glas, svaki štropot jako odmnievao, rasao i izvodio neke fantastične slike. Kad god bi Bobriščev jasno čuo korake u drugoj sobi, čudne tajinstvene korake, kao da nešto puza kraj zida. Dodje do polovice sobe zaškriputa i — zamre. Srce mu udaralo jako. Uzeo je svieću i išao je da vidi. Od pomičnog plamena svieće počeli se gibati stari portreti na zidovima i gledahu za njim. Ustavio se na sred sobe. Oko njega bieše svietlo, a tamo u kutovima bieše vrlo tamno kao . . . i pobjegao . . . Ići natrag bijaše još strašnije; nešto hladno mu na ledja pirilo, plamen od svieće pružio se napred, kao ognjeni jezik. K nogama mu se dovaljalo nešto meko, nevidljivo . . . Bez snage, blied, hladan, skoro bez daha, spotakao se o stol.

Najednom je u svim sobama zapalio svietiljke i svieće, i sam, kao obično sjeo toploj peći u naslonjač. U praznoj dvorani odbijao je sat jedanaest. Evgenij Nikolajević protrnu; sat se nije nikad od „njezine", smrti navijao u kući. Napokon su zalupila vrata, u dvorani je zašumila zavjesa . . . odmakao se stol . . .

Bobriščev, nadvladavši veliki strah, ustao je, prošao je blagovaonicu kod kabineta, a tek što se, približio vratima dvorane i uhvatio spuštenu zavjesu, oglasio se za njom oštar kratak krik. Evgenij Nikolajević se na to kao pokošena trava na stol srušio. Šumilo mu u ušima. Činilo mu se, da se utaplja i da ga zapljuskuju valovi . . . Sa svim naporom svoje snage nadvladao je strah i podigao zavjesu . . . Pred njim bieše prazna, hladna dvorana, samo na prostranoj strani gibala se nešto zavjesa, kao da ju je malo čas odkinuo kraj nje prolazeći čovjek.

Kad se Evgenij Nikolajević dovukao natrag u kabinet uvidio je, da još nije sposoban, da „nju" vidi, da se još nije otresao zemaljskih utisaka, da se još nije uzdigao nad strahom. Bio je u vlasti živaca, mamio ga pogled i sluh.

Do vremena, koje je bilo odlučeno za sastanak s mrtvacem, bieše još nekoliko dana, a Bobriščev je osjećao. da tone u množinu raznih osjećaja. Tad je pokušao, da ujedini svoje sile.

Potražio je svezak njezinih listova, naivno strastnih, kao diete koketnih i čitao ih. Pred sebe je metnuo njezinu sliku, na kojoj je slikana, jedan tjedan prije svadbe, i zatvorio se u kabinetu. Jeo je malo i to samo biljevnu hranu, pio nije ništa osim čaja; dugo je molio i šutio, da mu volja naraste i postane jača. Počela se u njemu, kako je mislio, radjati ona moć, koja je u doba evangjelista bila kadra ustaviti sunce i zapovjedati mjesecu, da se ne makne, ona vjera koja je pomogla Petru, dotaknuvši se ruke Spasiteljeve, ići po valovima, ona sila koja je mogla pomicati brda.

O badnjaku se osjećao dosta jakim i spremnim za strašni pokus.

O ponoći se osudio otvoriti njezinu sobu, njezinu spavaonicu, gdje je u njegovom naručju umrla.

Prije dvie godine se u svojem velikom, rodnom selu Podbrežju, za tihog jesenskog dana, kad se gore prekrivale grimizom i zlatom, Evgenij Nikolajević Bobriščev vjenčao se s Vjerom Aleksandrinom Belovitom, sirotom hranjenicom bogatih gradjana.

Kad se sa zvonika oglasilo veliko zvono, gradjanstvo je sa kula, balkona i po širokoj cesti, zasadjenoj lipama gledalo, a kočije su letile jedna za drugom.

Prvi se vozio mladenac u maloj, lakoj kočiji, za njim ostali svatovi u kočijama i kolesima, za ovima mladenka s prijateljicom i kudrastim mladićem, koji je nosio sliku Spasiteljevu.

Stari svećenik, koji je prije dvadesetsedam godina krstio Bobriščeva, sad je vjenčao mladi par ljubezno, dostojanstveno, kao da se izpunilo njegovo staro srce s osvjedočenjem, da on saziva nad glave tih ljudi pravu, dugu, trajnu sreću bračne sveze.

Mladenac i mladenka stajahu pred oltarom jasnog mirnog lica. Kad su pili vino i mienjali prstenje, pogledali su se jasnim, čvrstim pogledom. Tiho ali razgovjetno odgovarali su oboje s „da" na pitanja svećenikova. Njihova srca bjehu prepuna pobožnom srećom; za tiho izgovorenim

Digitized by Google

„da“ njihova zatvorena usta zavjerila su se ljubavlju i vjernošću do groba.

Kad su iza vjenčanja mladenci skupa išli, ni rječce progovorili nisu. On ju je zagrlio, a ona se tiskala k njemu.

Obojica izgubiše sviest prostora, doba, dogadjaja, oboje se zadubili u svoje misli i slušahu, kako se njihova srca napunjahu sa srećom, velikom, zemaljskom, očevidnom, koja diže čovjeka u nadzemaljske visine.

Taj kratki put bio je neki bajni san, iz kog su se probudili, kad se pri ulazu kočija ustavila.

Sa strane Evgenija Nikolajevića bio je samo otac, liep, hladan čovjek, koji je želio, da se obredi što brže svrše i da ode u Petrograd, gdje ga očekuje njegov, još ne dovršeni život.

Sa strane mladenke bjehu njezini bezbrižni čuvari, brižno izručivši mladencu njezin miraz. A gostiju je došlo mnogo i oko jedanaest sati, kad je sproveo zadnjeg od pozvanih, konačno se sam povratio Evgenij Nikolajević.

Seoska, rodna kuća Bobriščevih, koju je silno ljubila pokojna mati Evgenija Nikolajevića, — kuća u kojoj se on rodio i odrasao, primirila se i nekako zadovoljno primila u svoj naručaj ljubavnu tajnu mladenaca.

Na sred velike dvorane, pune svieća i cvieća, stajaše Vjera u svojoj bajnoj, kao oblak lakoj vjenčanoj opravi. Njezine gole ramenice pokrivahu valovi čipaka; na krasnoj nježnoj glavici imala je vienac od narančina cvieta.

Evgenij Nikolajević joj se približio i zagrlio je. Vitko nježno tielo stisnulo se k njemu, on ju je digao s poda i nosio po dvorani.

— Golubice moja! Zviezdo moja! — ljubeći njezine ruke, ovijene oko njegovog vrata, šapćući joj sladke ljubavne rieči, nosio je kroz dugu galeriju, pokritu sa slikama predaka. A gospodje — u kapicama i krinolinama, te kavaliri — u crvenim frakovima i u čudnim opravama, kao da su s čudjenjem slušali smieh i šaput, s kojim je prolazila kraj njih personifikacija ljudske sreće.

Donio je djevu u njezinu spavaonicu te ju metnuo na ćilim pred velikim ogledalom bez okvira u kojem su se oboje vidjeli.

Tanka, visoka, biela djeva gledaše s velikim, zamišljenim očima u dubinu ogledala. Srce prepuno blaženošću, kao da je drhtalo i umiralo u njezinim grudima.

— Ženo moja! Ženo! — šaptao je glas zaljubljenog čovjeka. — Golubice moja! Blago moje! Radost moja!

Kleknuo je pred nju te je zadovoljno gledao kako kakovu Madonu, tu živu personifikaciju djevojačke čistoće u kojoj se prvi put pojavila zemaljska ljubav.

Hrv. pjev. družtvo „Rodoljub“ u Virovitici. (Za „Prosvjetu“ fotografirao Lavoslav Breyer.)

Nježnost se odsjevala iz njezinih smedjih očiju, lila joj rumenilo na usnice posve bliede i širila se po cielom tijelu.

— Evgenije! — prošaptne djeva — Evgenije!

On ustade. Ona se pritisne njegovim grudima, obrne k njemu svoje krasno lišce i dvie velike suze navrješe joj na trepavice i kanuše niz lice.

— Ti plačeš! . . . Ti plačeš? — prošapta on.

— Htjela bih ti reći . . . Htjela bih ti reći . . .

Približio se polako k njoj, ne odvrnuvši pogleda s njezinih crnih, uplakanih očiju. Njegove hladne usnice dotakle se njezina vrata, brade i otvorenih drhtavih usnica; spojiše se u dug cjelov. Njihova srca udarahu tako jako, kao da u ta dva tiela udara jedno srce, umiruće od ljubavi i blaženstva. Iznenadno joj se dotakoše ruke njegovih pleća, ona se trže i prošapću bliede usne:

— Htjela bih ti reći . . . reći . . . reći . . .

Digitized by Google

Oči razrogači, s očajnim krikom pade mu na grud, skupi se, od stida porumeni, primiri se i — izdane.

* * *

Preživio je taj udarac; pokopao ženu. Ostavio je Podbrežje i dvie se godine skitao po svietu kao ranjena zvier Na oko hladan i miran, a u svojoj nutarnjosti krvario je danju i noću, neprestano pitaše sam sebe, što mu htjela reći? . . . Što? Napokon se približio tako težko izčekivani badnjak. Sat je odbio jedanaest. Evgenij Nikolajević ustao je sa svojeg stolca, osjećao se kao čovjek, koji je raztrgao sve sveze sa svietom, koji ga okružuje.

Prošlost je umrla, budućnosti nema, sadašnjost je nastala. Cieli je bio snaga i volja. Na pola je zatvorio oči, pred oštrim, vrlo jakim svjetlom, što mu je približavalo predmete na kojima je razpoznao oblik i boju. Za čas zatvorio je uha rukama, a čuo je samo disanje svoje i udaranje srca. Noge mu se same od sebe dizale i neosvrćući se, skoro bez gibanja, kao da ga nosila nutarnja moć, prešao je svu mračnu dvoranu, galeriju rodbinskih slika i krenuo je desno — prema vratima njezine spavaonice. Ključ od vrata imao je u rukama. U gustom mraku odmah je našao ključanicu, s neobičnom, njemu skoro neprirodnom silom, zavrtio je ključ u zahrdjaloj, već dvie godine nedotaknutoj ključanici i ušao je unutra . . .

Tišina, hladnoća i grobna vlaga dunula je na nj.

Uzrujani njegovi živci tresli su se. Krv mu neobičnom brzinom strujila kroz žile i nekakva magla, koja ga okružavala, činilo mu se, kao da se ljulja, zvoni, kao neki roj prestrašenih skitnica ljubavi i strasti, koje su nestale te se razpršile ovdje u prvom i zadnjem cjelovu . . .

Jasno je čuo šapat: „Ja ću ti reći . . . reći . . .“

— Ti mi moraš reći! — progovori glasno neznajući i nehotice . . .

Sve se primirilo, umrlo . . . Evgenij Nikolajević krene desno, opipa rukom hladnu peć, izvadi iz vrećice voštanicu, zapali je i razsvjetli zaprašeno, skoro uništeno zrcalo, u kom se nejasno vidila njegova pojava. U dva masivna svjećnjaka upali dvie do pola izgorele svieće, one iste, koje je ugasio svojim disanjem, odlazeći iz te sobe za njezinim truplom. Žute, zaprašene svieće nisu se lako zapalile, praskale su i bacale iskre. Okrenuo je ledja peći, podupro se o nju i upro pogled u mrtvačku sobu. Sve je stajalo nepomično kao onda; a život, mekoća boja i oblik su pobliedili, zaprašeni komadi pokućtva bili su slični nadgrobnim spomenicima. Pri zrcalu su veliki grmovi oleandra i ruža uvenuli i stršile su im gole grančice; na bielom ćilimu, koji je bio pokriven prašinom, vidjeli su se jasno tragovi njegovih koraka i on, ne poznavši da su njegovi, s glupim je čudjenjem gledao na taj jasni dokaz, da je neko dolazio u tu mrtvačku sobu. Baš pred njim na stieni visjela je krletka i kroz pozlaćenu mrežu nejasno se vidio neki predmet. A što je to? — posuda za vodu ili pak kostur njoj milog kanarinca? Krletku su zaboravili odnieti. Ptičica je bez sumnje još dugo veselila sobu sa svojim pjevanjem, zatim pojevši posliednje zrnce i popivši zadnju kap vode, sa žalostnim krikom zvala je u pomoć, zalietavala se u stidne prozirne tamnice i poginula je, a da nije znala, zašto su nju malu pjevačicu, stvorenu za pjesmu i svjetlost, osudili na muke spore strašne smrti.

Najednom mu je kao val nešto grudi zalilo i srce mu udaralo strašnom boljeticom; otišao je od peći, ostao je na sred sobe i razkoračio se. Otvorio je oči, zjenice mu se povećale i svietlile su fosfornim svietlom. Stupio je prozoru, raztrgao je vrpce . . . Zaprašene, težke svilene zavjese se raztvorile na dva diela, a za njima bijaše zavjesa iz čipaka. Raztrgao je i ovu te mu se uz tresak sličan tresku suhe grančice srušila nogama.

Kao neka bajna plesna dvorana, okružena mramornim stupovima, pružala se pred njim za prozorom poljana, na kojoj se svietlilo milijarde iskri. Visoka stabla drveća, mrazom ofurena, bijahu slična stupovima. Na poljani se širilo nalik srebrnim šatorima grmlje i sve dalje, na brdašcu, vidjeli se grobovi njegovih predaka i „njezin“ s visokim, bielim krstom. Evgenij Nikolajević upro je pogled u taj krst, jasno je pročitao zlatna slova „Vjera“ i izpružio prema njemu ruke.

— Ustani, ustani, ustani! Ustani Vjero! Ženo moja, tielo mojeg tiela. Ustani zapoviedam ti! . . .

Nad grobom se digla laka zemlja, pretvorila se u tielo i uzela na sebe oblik ženski.

— Ovamo, ovamo! K meni! — povikao je strastno.

Pojava se gibala kao da pliva, ne dotičući se zemlje. Ostavivši za sobom srebrno grmlje, slična sjeni zaklete kraljice, stupila je u plesnu dvoranu na poljani. Odsjev mjeseca pozlatio je i njihao nju. Pojava se bez sjene približila kući . . . i nestade je izpred očiju.

Evgenij Nikolajević okrenu se vratima. Srce kao da mu stalo u grudima. Hladan znoj mu orosio čelo, još samo su mu svietlile oči na mršavom, bliedom licu. Njegov duh dielio se od tiela, riešio se zemaljskih potežkoća. Družtvo živog s mrtvim, tvari s duhom bilo je uglavljeno. On je mogao čuti niemo biće.

Osjećao je, da ona stoji na vratima i da očekuje njegov poziv . . . Zakasnio je . . . Ipak je imao nešto od one oštre, strašne bolesti moć i silu . . .

— Dodji!

Vrata se polako otvoriše. Njega prodje studen. Ona stajaše pred njim neoskvrnjena, bez rieči, nepomično . . .

— Što si mi htjela reći? — zapita je.

Pojava je šutala.

— Govori! — zaori njegov glas.

Prikaza je šutala, činilo mu se, da izčezava. A na to se uz pomoć njegove volje probudi njegova duša. Srce mu počelo jako udarati i hladnoću u njegovim grudima zamieni ljubav, uzbudjena ondje novom silom, ljubav luda, nježna, strastna, moleća — ljubav, koja čudesa stvara.

Izpruživši ruke prema prikazi i šapćući ljuto je plakao i rekao:

— Ne odlazi!

Prikaza dobi tielo, mrtve se oči otvorile, uzdah joj se oteo iz prsiju, na tielu se razlikuju ruke — i u njegovu naručju počivala je „ona,“ njegova sreća, njegovo blaženstvo, njegova žena. Vruće joj se ustnice doticahu njegovih i od zvuka cjelova oživi sva soba; svieće i svietiljke jače su svietlile, grmovi ruža i oleandra zaodjeli se drhtavim cviećem, pozlaćena krletka se stvorila i oživjela ptica zapoje pjesmu o pobjedonosnoj ljubavi, kroz prozor se čula božićna pobožnost, a u sobu su gledale velike, sjajne zviezde.

— Htjela sam ti reći . . . — I tiho, bez zvuka, ulije u njega svoju predsmrtnu tajnu.

* * *

Drugoga dana, kad su ljudi, uznemireni radi tišine u gornjim sobama, došli onamo, našli su Evgenija Nikolajevića u spavaonici, koja bijaše zatvorena još od smrti njegove žene.

Kad su Evgenija Nikolajevića priveli k sviesti, pripoviedao je domaćima o čudu vedre noći: o ružama i oleandrima, o ptici i zviezdama, koje su gledale kroz prozor te o tom, kako mu je iz groba došla žena, bez suza, puna neizrecivog mira i sreće. Pričao im je sve, samo onu tajnu, koju mu žena povjerila, nije pripoviedao nikom i nikad u životu. Od tog ga doba ljudi drže ludjakom, a on se pak smatra najsretnijim čovjekom na svietu.

Pohrvatio **Selim Rakošev.**

Digitized by Google

Konklave, koji bira papu.

Deset dana iza smrti pape ili dan iza njegova pogreba, ima se sastati konklave. Prije su se većinom svi konklavi držali u Kvirinalu, ali odkad ovaj postade kraljevskom palačom, a papa se je nastanio kao sužanj u samom Vatikanu, to se i konklave u njem sastaje. Konklavom se nazivlju za papinski izbor uredjene i pomno od vanjskog svieta zatvorene prostorije, a konklavom se nazivlje i skup kardinala, koji su se sastali u svrhu, da biraju novoga papu. Već za izbora pape Grgura X. bili su nesložni kardinali u Viterlu, gdje je Grgurov predšastnik Klemens IV. umro, po Rajneru Gatti predstojniku gradskom, u posebnu sgradu zatvoreni, da se tako zaprieči dugo otezanje izbora. Na drugom općem koncilu u Lionu g. 1274. podigne papa Grgur X. ovu iznimku do zakona, i uredi niz ustanova glede konklava. Poslije su i drugi pape k tomu štošta dodavali. Po jednoj ustanovi ima uviek izbor novoga pape poslieditи u mjestu, gdje je prijašnji papa umro. U Vatikanu ima za to posebni trakt, kapela Paulina. U tom se dielu Vatikana sagradi toliko sobica, koliko imade kardinala. U svakoj je sobici krevet kardinalov, do nje su dvie komorice za konklaviste. Sobica ne ima vrata i ima ostati otvorena. Nu želi li njezin stanar, da ne udje tko k njemu, tad metne pred ulaz dva stupiča na križ. Za one kardinale, koje je zadnji papa imenovao, sobice su obložene ljubičastom bojom, za ostale zelenom. Trošak za priredbu sobicâ plaćaju kardinali. Svaki od njih mora platiti jednu, došao k izboru ili ne. Trošak iznosi do tisuću forinti.

Deset dana iza smrti papine sakupe se kardinali u Vatikanu i pošto kardinal dekan misu „De spiritu sancto“ odčita, a drugi prelat latinskim nagovorom visoke birače oslovi, neka biraju za namjestnika sv. Petra najvrjednijega, polazi svečana povorka u dvoje uz pjevanje pjesme: „Dodji Duše sveti“ u konklave, zatim u Sikstinsku kapelu, gdje im se čitaju bule o papinskom izboru. Nazočni kardinali polože na to prisegu, da će se prama bulama vladati. Zatim se puštaju u vlastite stanove na objed uz obećanje, da će se na večer opet skupiti. Od jutra drugoga dana ne smiju više izlaziti kardinali iz konklava. Svim potrebštinama obskrbljen konklav posve je zatvoren od ostalog svieta, dapače zazidani su i prozori, te su samo maleni otvori ostavljeni, kud svjetlo dopire. Na raznim mjestima ovih provizornih sobica imade osam pokretnih prozorčića, na koje se kardinalima i konklavistima pruža hrana. Dva osobita činovnika stanuju u palači, jedan svećenik major domus komore, kao guverner, a drugi svjetovnjak, maršal konklava, koji ga otvara i zatvara. Kardinali su dužni unutar konklava posjećivat se, samo bolestnici smiju si poslat posjetnice. Glavno je, da se vani ništa ne sazna, što biva u konklavu. Za to prve večeri, kad se je konklave sastao polažu svi službenici prisegu, da ne će nikad ni rieči o tom pripoviedat, što su u konklavu vidjeli i čuli. Posebni stražari paze na to, da ni prigodom donosa jela ne dodju kakova pisma iz vanz. Prva tri dana smije kardinal jesti što ga volja. Od toga dana propisano je, što smiju jesti. Svaki kardinal smije uzeti sa sobom tri počastna tajnika, ti dobiju onda rimsko gradjansko pravo, viteźku čast itd., i za vrieme konklava 10.000 škuda. Kardinali se moraju prije ulaza u konklave izpoviedati i pričestiti.

Put na Mont Pelée i u St. Pierre.

Ratnim parobrodićem „Jouffroy“ krenuo je Sapper morem, s kojega mu se otvorio poučan vidik na gole i raztrgane bočine Mont Peléea, na šljunkom pokrivenu riviјeru Blanche, na pepelom posute kuće Prêcheura, na mnogobrojne žljebe u pepelu, a po gotovo na izbačeni vulkanski čunj i na one živahne fumarole,[1]) koje se dizahu iz ždriela. Kad se je oblak razgalio, zagledao je S. i onaj kameni šilj, koji se za erupcije razpuknuo u dva zuba, a dignuo se iz čunja potresnom strminom 250 m. visoko.

Iz St. Pierra uputio S. poslije u Fort de France, kojemu se zelena okolina osobito izticala s pram one pustoši vulkanskoga kraja. Tamno siva boja pokrila je i kraj oko St. Vincenta. Okolina mu bijaše još tužnija od Martinique-a, ako i nije od vulkana tako stradala. Najviše je vulkan izbacio sa strane južne, gdje je jedno selo podpuno zasuo. Ljudi nastradalo je tamo manje, jer su se za dobe izselili, ali ipak izselili prekasno. S jedne im strane zatvorila put vruća voda, koja se survala sa vulkanske visine, a s druge strane uzburkano more. Gdjekoj se spasio, no drugi su nastradali bilo od vode, bilo od vrućine.

Zidovi još stoje, pojedini komadi kolesa i strojeva su porazbacani; u dvorištima leže veliki kotlovi i zubčasti kotači; vidi se nakladani sladorovac, kojega je valjalo samljeti, ali je ljude raztjerao prvi oblak pepela. Medju ruševinama i razvalinama buje već biline, procvao je mnogi cvietak, a naročito su bujne povijuše, koje kao da žele prikriti strahotu vulkanske provale.

U većim visinama Mont Pelée-a šuma je propala, no gdje je voda pepeo odprala, opet se pomalo zeleni i kraj dobiva prijatnije lice.

Sapper uzpinjao se i dalje, da vidi ždrielo (krater) onoga vulkana, koj je potresao i kopnom i morem. Pošao je najprije sa iztočne strane, ali takovim grebenom, kojim mogu poći samo ljudi, koji ne trpe od vrtoglavice. Na rubu ždriela zastrli su oblaci i magla vidik u nutrinju vulkana i S. se u buri i kiši povratio u Georgetown. Kad je 6. veljače uzlazio sa strane zapadne, bio je sretnije ruke, jer je gledao nesamo nutrinju ždriela, već ga je mogao i obaći.

Ždrielo nalikuje ogromnomu kotlu, stiene su mu mjestimice okomite, mjestimice opružene. Oblikom nalikuje kružnici, a premjer mu iznosi 1500 m.; najdublja (najniža) točka uzdiže se do 900 m., najviša 1100 m. nad površinom morskom. U dnu ždriela razlilo se jezerce, koje leži 600 m. nad morem. Prije bijaše okruženo bujnom šumom i ponajkrasniji ures onoga kraja, dočim mu se sada razlieva mutno-siva voda, medju golim, kamenim obalama. Na strmim pećinama kotline ima tufa i močnih naslaga lave. Vruće pare dižu se iz jezera, koje od časa do časa vrućim parama bjesno zakuha. Neugodni vonj od sumporo-vodika širi se na sve strane, a liepe one slike vulkana nestalo je, te ju zamienila slika straha i užasa.

Kako S. za prvoga uzlaza nije uspio, dodje on na Martinique po drugi puta i drugoga je dana već uzlazio. U visini od 700 m. sjahao je i pošao pješice i bez napora, upirući se samo o kišobran. Sustao je, kad je iznenada zagledao ogromni kameni šilj Mont Peléeova ždriela. Još je nekeliko puta koraknuo i došao na ravan, koja bijaše sada pokrivena kamenjem i vulkanskim bombama, dočim se tu prije razlievalo jezero Lac des Palmistes. Od ovdje gledao je sa svojim drugom Wegenerom u svoj veličini i veličju vulkanski čunj, koji ga je silno potresao. Na toj ravni pojave se u magli ljudske prikaze i u istinu bijahu to ljudi; amerikanski geolog dr. Hovey i njegova družina, koja je imala odpremiti jednu vulkansku bombu. Ovaj susret bijaše obojici veoma mio, pak su zajedno pošli i rubom ždriela, da ga razgledaju.

Gledali su 100 m. dugu, 50 m. široku uvalu srpasta oblika iz koje se dizahu bieli parni oblaci i modrušasti plinovi, koje odavavaše zadah sumporo-vodika. S onu stranu uvale nasadio se čunj od orušina, koje je izbacio vulkan. Stiene mu bijahu sunovratne, sa južne strane dapače okomite. Iz ovoga čunja uzdizao se veličajni šilj Mont Pelée-a do 250 m. visoko. Stiene su gladke, kao da ih klesarovo dlieto oklesalo, površina im žutozagasita, ali bielo nahukana, kao da ih pokrio snieg. Od časa do časa odkidaju se od šilja veći ili manji komadi; survajući se niz čunj, prekidaju inače grobnu tišinu, koju ne mogu prekinuti sive magle, koje se talasaju s jednoga kraja na drugi, dok su krater i šilj pokrile.

Drugoga jutra pošao je S. ponovno na Mont Pelée. Prve tragove opustošenja zagledao je u visini od 300 m. kod sela Ajoupa Bouillona. Tu bijahu stabla sa pogorjelim krošnjama i oštećene kuće, a u većoj visini velika množina pepela, mrtva stabla, razorene kuće i napokon povaljeno drveće i grmlje. Što je više uzlazio, to bijahu prostori pepela veći, mrtve šume brojnije, a stabla im kao pokošena. Samo tu i tamo zelenila se koja hvoja stablaste papradi ili nježni list kojega bambusa.

Sapper vraćao se s druge strane i došao u zelene krajeve, koji bijahu mjeseca siečnja podpuno goli. Vegetacija se u 2 i ½ mjeseca tako razvila, da je vulkan obrubila poput ogromna zelena pojasa, dočim bijahu krajevi prama moru goli, pusti i niemi.

Blizo Morne Rouga bujala je trava, koja je mjeseca siečnja tek proklijala, segnula je na daleko i porasla u gustim snopovima. Bilo je i drugih rastlina i poljskih plodina, koje su se oporavile i ponovno zazelenile, ali ne bijaše više ljudske ruke, koja bi ih redila. Crveno i bielo cvieće, koje se uzdiglo poviše zelena saga godilo je oku, razdragalo Sapperovu bolnu dušu.

Oko podne približili su se Morne Rougu, a kad su prošli kraj porušena propela, začuju tutnjavu zvonova, koja ih je u velike iznenadila. Onaj zvuk u užasnoj pustoši i razsulu, potresao je srdcem naših putnika, pak si u prvi mah nisu umjeli protumačiti čemu ta zvonjava. Došli radnici, da pokupe one crkvene predmete, koji nisu propali, pak su kao obično zvonili „podne.“ Vodiče, konje i prtljagu poslao je S. u Fond S. Denis kamo je krenuo pješice. Pošao je velikim poljima sladorovca, koja su za erupcije izgorjela do kraja, ali ponovno uzbujala. Tvornice sladora stoje osamljene i puste, sladorovac će bujati, cvasti i odcvasti, ali ne će na dugo vremena biti čovjeka, koji bi iz njegovih batava vadio sladak sok i gradio od njega slador.

Onaj nesretni St. Pierre zagledao je S. u sunčanom sjaju. Grad ne bijaše tako pust i mrtav kao za prvoga posjeta; tu i tamo zazelenila se koja biljka, a u kućama i dvorištima opet se pojavio čovjek, da radi i gradi.

Sapper je sjeo pod jedan zid i odanle promatrao pustu, užasnu, ali ipak veličajnu prirodu. Pustoš sezala je od mora do vrh vulkanskoga ždriela iz kojega se kao znak prirodne sile i snage uzdizao šilj, oko kojega se igrale i motale vulkanske magle i zadušljive pare.

Pod večer došao je S. do Fond S. Denisa, gdje je podignut

*

[1]) Tako se zovu vodene pare, koje se dižu iz tek otvrdjele lave, iz vulkanskoga ždriela ili iz razpuklina vulkana. Na nekojim mjestima (Ischia, Nova Zelandija) te su pare malone čiste, na drugima im primješan sumporovodik, sumporna kiselina, ugljična kiselina, kloridi (salmiak, kuhinjska sol, željezni — ili bakreni klorid.) Ima li u vodenim parama boraćeve kiseline, onda su to „Soffioni“ (oko Toskane). Iz „Mofetta“ diže se ugljična kiselina, kadkada tako jakom strujom, da zviždi.

Digitized by Google

observatorij za promatranje Mont Pelée-a. Sjedeći pred sgradom, zagleda iznenada ognjeni pram, što je supnuo uz vulkanski šilj. Malo zatim suknuo je uz šum poveći bielo-sivi oblak pepela i pare, koji se velikom brzinom dizao poput vijavice. Za nekoliko hipova zagledao je S. na podnožju vulkanskoga čunja biel maglovit oblak, naličan zagasito-sivi oblak pepela, koji se takodjer uzdizao poput vijavice i velikom se brzinom spuštao u bližnju dolinu. Veliki oblak, dižući se, oponašao je oblikom ogromnu cvjetaču ili karfiol. Taj se je oblak dizao sve više i više i zaustavio u visini od 3400 m. nad samim kraterom.

Onaj oblak, što se je spuštao, promatrao je S. do u večer, do kojega mu se vremena njegov ugledni oblik počeo razpadati. Što bijaše tamnije, to se više izticahu na Mont Pelée-u dvie duge razpukline, koje su se žarile poput usijana željeza. Kadkad odkinuo se koj ognjeni komad kamena pa se kotrljao i odskakivao od vulkanskoga čunja. Ove razpukline žarile se do kasno u noć. Po ovome sluteći, valjda bijaše nutrinja šilja goruća, a samo mu se površina skrutila.

NAŠE SLIKE.

— **Petrova crkva u Rimu, na desno Vatikan.** Donosimo vanjštinu te najljepše i najdivnije crkve na svietu. Kad dodješ na trg sv. Petra, imaš što da gledaš i čemu da se diviš. Kao dvie orijaške ruke, što hoće da zagrle i prsima priviju sav sviet, cielo čovječanstvo, pružile se od pročelja crkve sv. Petra u polukrugu dvie mramorne kolonade, koje podavaju trgu amfiteatralni oblik. U sredini trga stoji egipatski obelisk, što je nekad stajao pred sunčanim hramom grada Heliopolisa, visok 22½ hvata sa križem na vrhu. Taj obelisk dade prenieti u Rim car Kaligula, a na današnje mjesto smjesti ga papa Siksto V. Na svakoj strani obeliska stoji po jedan vodoskok, koji baca vodu u zrak sedam metara visoko. Pred tobom diže se pročelje crkve sv. Petra, što ga podržava 12 korintskih stupova, o koje se upire sedam shodova. Na kraju shodova su dvie krasne ure, a nad njima kipovi Isusa i dvanaest apostola. U crkvu vode petera vrata: jedna, urešena sv. križem, otvaraju se samo prigodom jubilejske godine.

Hrv. pjev. družtvo „Vienac" u Varaždinu. (Za „Prosvjetu" fotografirao Lavoslav Breyer.)

Šilj u krateru Mont Pelée-a sada je „najčudnovatija tvorevina," što nam ju bilježi povjest geologije: on se mienja u visini, ali ne mienja svog oblika; on poraste u noći za 2, 4 do 10 m., ali gubi opet od ove visine. Tako je za vrieme Sapperovih opažanja izgubio 25 m. od svoje višine, uzdižući se svojim vrhom još 1570 m. nad površinu morsku. Kao da šilj „raste," a raste tako, da ga podzemna snaga nadiže. Ovo, i mnogo toga odgonetati će nam observatorij na Mont Pelée-u, zabilježiti ruke kapetana Perneya i prof. Girauda i tako nas upoznati sa mnogom tajnom prirode.

Kad se je dogodila ona riedka erupcija na Mont Pelée-u, nije si sviet umio protumačiti kako je St. Pierre sa okolinom onako užasno nastradao. Glavni uzrok nesreće bijaše „ognjeni oblak" (Glutwolke), što se je 8. svibnja sa vulkana survao na nesretni grad, paleći i uništujući uz put cielu prirodu. Onaj ognjeni oblak od S. Vincenta niti bijaše tako vruć, niti tako silan, a bilo je u njem i manje bridastog, ognjenog kamenja. Ne znamo žalibože od kojih su plinova složeni ti oblaci. Točni strojevi za registriranje valjda će nam odgovoriti i na to pitanje.

Sve je tako skladno, tako dotjerano, da u prvi mah niti ne opaziš veličine te gradjevine. Tekar kad stupiš u crkvu opaziš, kako te oko varalo, osvjedočen si, da se toj velebnoj crkvi ne divi badava čitav sviet.

— **Karpineto, mjesto u kom se je rodio Leo XIII.** Karpineto je maleni gradić sa kakovih 5000 stanovnika, južno od Rima u nekadanjoj papinskoj državi. U tom je gradu zagledao svjetlo svieta dne 2. ožujka 1810. Vincentije Joakim Pecci, potomak slavne i stare plemićke obitelji, koji je kao papa Leon XIII. dično proslavio svoj rodjeni grad.

— **Rodna kuća Leona XIII. u Karpinetu.** Kad dodješ u Karpineto, opaziš odmah veću zgradu, koja se medju drugima ističe. To je palača obitelji Pecci. Tu je sproveo Leon XIII. svoja mlada ljeta. Ali njegovo najmilije boravište bio je ljetnikovac u kostanjevoj šumici, tako zvani Kasino. Još sad pokazuju ondje drvo, u čijoj sjeni je on najradje čitao.

Leon XIII. čita sv. misu u sv. Petru u Rimu. Naša slika pokazuje prizor, kako pokojni papa Leon XIII. pod sv. misom prigodom svoje dvadesetpetgodišnjice sjedi na prie-

Digitized by Google

Kardinal Svampa.

stolu, okružen od velike svećeničke asistencije i zbora kardinala. To je samo maleni dio te velebne zgrade, koja je duga 186 m., a široka 135 m. Crkva sv. Petra diže se na nekadanjem vatikanskom polju, gdje su se u poganskoj davnini širili cirkus i vrtovi Neronovi, nakvašeni krvlju kršćanskih mučenika. Nad grobom sv. Petra sagradi najprije papa Anaklet bogomolju, a Konstantin Veliki pretvori ju g. 306. u krasnu crkvu sa pet brodova u obliku latinskog križa. Tu staru baziliku porušio je papa Julij II. i položio 18. travnja g. 1506. temelj novoj crkvi po osnovi glasovitog graditelja Bramanta. Crkva se gradila 120 godina, stojala je oko 300 milijuna lira, a posvećena je 18. studena 1626. Najveličanstvenije djelo u crkvi je glavna kuba, što ju je sagradio slavni Michaelangelo Buonarotti, izpod koje je glavni žrtvenik. Crkva je sagradjena u obliku latinskog križa, a u njoj ima osam kapela, koje su svoje ime dobile što od svojih utemeljitelja, što od glasovitih slika, što su u njima. Svaki se katolik smije ponositi, što se može u toj krasnoj kući božjoj, od koje ljepše i veće nema, smatrati ukućanom.

Kardinal Capecelatro.

Kardinal Oreglia.

— **Nutrinja Petrove crkve sa glavnim žrtvenikom, izpod kojega je grob sv. Petra.** Slika nam prikazuje glavnu ladju u crkvi sv. Petra sa žrtvenikom, koji se zove Confessio s. Petri, na kojem sam papa služi licem okrenut prema ulazu. Taj žrtvenik je upravo pod kubom, a nad drevnom bogomoljom sv. Anakleta. Dolje je grob sv. Petra i Pavla, u kojem je sahranjena polovica njihovih tjelesa, druga je polovica u crkvi sv. Pavla, a njihove glave u crkvi sv. Ivana lateranskoga. Nad konfesijom smješten je veliki žrtvenik pod nebnicom od pozlaćena tuča, osovljenom na četiri uvojita ogromna pila od kova.

— **Vatikan u Rimu, sielo pape.** Vatikan, nedvojbeno najveća palača na svietu, diže se na desnom gornjem kraju trga sv. Petra tik bazilike, a trebalo je tri i pol vieka, dok se posve izradio. Dogradjivali su ga najslavniji talijanski graditelji i ukrasili toliki umjetnici, da njegove bogate umjetnine privlače ljubitelje umjetnosti iz svih strana svieta. U Vatikan se ulazi na tako zvane kraljevske stube, po kojima se dolazi u kraljevsku dvoranu, koja čini predvorje dvim kapelanama: sikstinskoj i pavlinskoj. U drugom spratu su slavne Rafaelove dvorane, koje je taj umjetnik ovjekovječio svojim slikarijama. Tko bi izbrojio ostale umjetnine, što se nalaze u trećem spratu u galeriji slika. Isto tako je zanimljiv muzej, u kojem ima na tisuće većih i manjih kipova starih grčkih i rimskih umjetnika. Osobito dragocjena je vatikanska knjižnica, koju je utemeljio papa Siksto IV. Ima tu do pol milijuna svezaka knjiga i do 40.000 starih rukopisa, koji su smješteni u jedanaest dvorana. Svatko si može predstaviti, kako velik je Vatikan, ako se spomene, da ima u njem 20 dvorišta i do 11.000 dvorana i soba.

Kardinal Sarto.

— **Iz vatikanskih vrtova.** Oko Vatikana prostiru se vatikanski vrtovi, odieljeni zidom od grada Rima. U sredini diže se kula Leona IV., kao ostatak onih zidina, kojima je bio nekad obzidan Leonov grad. Kod te kule dao je Leon XIII. sagraditi svoj ljetnikovac, iz kojega je prekrasan pogled na vječni grad i na albanske gore. Pokojni papa rado je zalazio u vatikanske vrtove, u prijašnjim godinama dolazio je ovamo gotovo svaki dan. Po hodnicima vatikanskim nosili su ga u nosiljci, a kod ulaza u vrt čekala ga je obično kočija, u kojoj se je vozio tri četvrta sata. Kod vinograda, što ga je dao nasaditi sam, a koji ga je sjećao na otčinski posjed u rodjenom gradu, obično je izašao te šetao onuda pješice. Druga slika prikazuje nam drvored u vatikanskim vrtovima.

Kardinal Gotti.

— **Glasovita sikstinska kapela,** koju je sagradio papa Siksto V. god. 1473. pokazuje nam onu kapelu u Vatikanu, u kojoj se obavljaju obredi velikog tjedna. Ta je kapela (duga 40 m., a visoka 26 m.) dosta jednostavna, ali njezin glavni ures su poznate freske Michaelangela na njezinom svodu. Tu je taj slavni umjetnik naslikao: „Zadnji sud," koja je slika općenito priznata kao djelo najveće slikarske smjelosti i umjetnosti. Tu je i druga velika slika: „Stvorenje svieta," razdieljena na pet česti. U toj kapeli pjeva glasovita sikstinska kapela, koja sastoji od 30 pjevača i izvadja umjetnička djela starih klasičnih glazbenika bez pratnje.

KRONIKA.

† **Fran Folnegović.** Na osvitu našega časopisa „Prosvjete," izmedju muževa, koji su ju zamislili i pokrenuli, bio je jedan od prvih naš Fran. „Prosvjeta" vrši danas svoju žalostnu dužnost, kad spominje njegovu smrt. Medju ljudima, koji su u zadnjih pedeset godina radili na kulturnom i literarnom polju, bio je Fran Folnegović jedan od prvih. Za čudo je, da je mogao biti tako svestran uz svoje silne političke borbe. Na njegovu grobu našli su se njegovi pristaši i protivnici, ali svi su jednodušno iz dubine srca kliknuli: Slava ti Frane!

Fran Folnegović rodio se 17. veljače 1848. u Slanovcu, malenom seocu kod Zagreba, od otca priprostog plemića, koji je ondje upravljao slanovačkom gospoštijom, dobrom najstarijeg Folnegovićevog strica.

Tu je Folnegović sproveo djetinjstvo uz osobito brižnu i nježnu majčicu, od koje se u 7 godini odtrgao, pošavši na početne škole u Zagreb. Već kao učenik četvrtoga razreda pučke škole počeo je čitati novine, a umah se stao zanimati i za liepu hrvatsku knjigu. On je sve čitao, što mu je samo došlo do ruke. I gimnaziju je svršio u Zagrebu, imajući za profesore razne glasovite muževe iz onoga doba, od kojih su nanj najviše utjecali Josip Miškatović, Fran Kurelac i Adolfo Weber. Prvu godinu pravoslovja učio je u Zagrebu, poslije pak u Pešti i Gradcu.

O svojoj mladosti, piše pokojnik u svojih „Doživljajih" sliedeće: „Velika mana iz moje mladosti bijaše ta, što za mene nije gotovo ni postojao pojam zdravoslovja. Ja sam već od prve gimnazije živio nekako više staračkí, nego mladenački. Već onda sam redovito čitao političke novine, vrlo rano naučio se pušiti, dane i noći ili uz knjige ili u družtvu trajati, stoloravnateljstvo kultivirati, mrčiti papir, pišući pripoviedke, crtice, a osobito poslanice, vrlo mnogo i rado pjevati, u djevojačkom kolu „zaloge izkupljivati," dobrovoljačke predstave, pjevačke izlete i serenade aranžirati, predbrojnike za nove knjige pribirati, kazalište marljivo polaziti. Ali o gombanju, loptanju, lovu, plesu,

Kardinal Rampolla.

Digitized by Google

mrzlom kupanju, turistici, ne znam ni danas iz vlastitoga izkustva gotovo ništa. Ova jednostranost u načinu života djelovala je na moj tjelesni organizam vrlo nepovoljno. Odatle potekoše moje kasnije česte bolesti, slab san, loša probava, velika umornost, koje su mi toliko put najljepše osnove moga života znale pomrsiti. U takovoi spoznaji vrlo mi je slaba utjeha, što mogu reći, da nisam nikada bio šiban, ni zatvoren, ni pijan, ni — zadužen.

Ali eto i druge tamne strane moje učeničke prošlosti.

Obožavan od majke, milovan od otca i roda svog, ljubljen i tražen od drugova svojih, nisam nikad osjetio, što je to briga. Vrlo lahko shvaćajući, što bi čitao, nisam nikada u pravom smislu rieči, to jest ozbiljno — učio. Odatle ona nesustavna, manjkava stručna naobrazba, čije nedostatke ni najljući moj protivnik bolje ne pozna, a najvjerniji moj prijatelj jače ne žali od samoga mene."

Fran Folnegović, kako sam pripovieda, dobio je već kao gimnazijalac volju za javni život te se za nj pripravljao osobito učenjem poviesti i praćenjem beletristike a uživao je u umjetnosti. Kao 20-godišnji mladić napisao je pripoviedku „Jesam li ljubio" i taj njegov prvenac priobćio je Deželićev „Dragoljub," tada jedini hrvatski beletristički list.

U politici, Fran Folnegović umah je prigrlio ideje Ante Starčevića, koji mu je bio uzorom, ali uza nj, Folnegović je štovao i druge za hrvatsku otačbinu zaslužne muževe, što je davalo povoda njegovim drugovom, da ga drže za „potajnog Slavosrba," pak sumnjajuć u njegovo pravaštvo, dadoše mu da prvi podpiše 1867. adresu mladosti na Antu Starčevića, što je Folnegović radostno učinio. Još nije ni školovanje dovršio, već je Folnegović pomagao svom otcu, koji je bio občinski načelnik, u vršenju službe, a 1871. bio je imenovan županijskim kotarskim pristavom u Zagrebu. Pošto se 1875. odielilo sudstvo od uprave, i pošto su Folnegovića pridielili sudstvu, a on htio da bude namješten kod uprave, imao je nemalih neprilika, radi kojih je uzeo tromjesečni dopust. U to vrieme padoše i obći izbori za sabor i on bude kao 27-godišnji mladić izabran za narodnoga zastupnika sesvetskoga kotara, kad je nekako istodobno počeo svojom publicističkom djelatnošću u „Obzoru," gdje su osobitu senzaciju pobudili njegovi satirički sastavci „Zanovietanja," koje je kasnije Folnegović izdao u posebnoj knjizi.

Folnegović se osjetio izrazitijim pravašem nakon sjednice hrvatskoga sabora 1868., u kojoj je kardinal Haulik pristao na adresu većine, ali zaželio preinaku zaključne stavke glede priznanja zajedničkih interesa s Austrijom. Od tada, Folnegović se redovito kretao u pravaških krugovih, sudjelovao kod pravaških manifestacijah, radio o organizaciji pravaške mladosti itd. Iz te dobe potiče i pravaška davorija „Živila Hrvatska i njezina prava," kojoj je Folnegović napisao rieči za jedne večere u gostionici, slušavši, kako se na ulici pjeva švabštinom „Udri, udri in der Stadt, so erzählt das Fremdenblat."

Uz političku djelatnost iztakao se Fran Folnegović gotovo i na svih drugih poljih javnoga života. Poslije smrti Šenoine, primio je na neko vrieme uredničtvo „Vienca." Kasnije je tu čast obnašao kod pravaške „Hrvatske Vile," a devetdesetih godinah pokrenuo je „Prosvjetu" Kroz dugi niz godina obnašao je u prvom našem književnom družtvu „Matici" čast odbornika, a tečajem nekolikih godina bio je predsjednikom pjevačkog družtva „Sloge." Neko vrieme bio je gradski mjestni sudac u Zagrebu, a kroz mnogo godina i zagrebački gradski zastupnik.

Mnogo se bavio gospodarstvom, te i u trgovačkih poslovih slovio kao stručnjak, a za nezaboravne zagrebačke izložbe g. 1891. bio je članom glavnog odbora.

Fran Folnegović se po prvi put oženio 1877., ali je već nakon trogodišnjeg braka postao udovac. Iz toga braka rodilo mu se troje djece, od koje je najstarija kćerka udata za nar. zastupnika dra. Augusta Harambašića, a stariji sin Jure nedavno je prvi put misio, dočim je mladji sin Fran jednogodišnji dobrovoljac. Po drugi put oženio se 1897., a ostavlja uz ožalošćenu udovu i troje djece, sestru Ljubu, udatu za Marka Mileusnića.

Novi kralj srbski Petar I. polaže pred sakupljenim zastupnicima i senatorima prisegu Slika nam pokazuje, kako si je iza burnih i krvavih dana u srbskoj priestolnici, Srbija izabrala novog kralja, pa ima opravdane nade, da će pod mirnim i trieznim kraljem Petrom I. osvanuti mladoj kraljevini dani bolje budućnosti i narodnog blagostanja.

— Oči kršćanskoga svieta upiru se sada u Rim, pa svatko željno očekuje, tko će biti nasljednikom velikoga Leona XIII. Danas donosimo slike nekih uglednih ličnosti iz kardinalskog sbora, kojih imena se ovih dana češće nego ikad prije izticala.

Dominik Svampa, nadbiskup u Bolonji, rodio se 13. lipnja 1851. u Montegranaru, a kardinal je od god. 1894. Svampa je vrlo darovit i ugledan, što svjedoči i to, da je već tako mlad došao u sbor kardinala.

Alfonso Capecelatro, nadbiskup u Kapui, rodio se u Marsilju 5. veljače 1824. On je po dobi najstariji, a kardinalsku čast obavlja već od god. 1885. On si je i kao pisac i učenjak stekao liepih zasluga.

Jeronim Marija Gotti, iz karmelitskog reda, rodio se u Genovi 29. ožujka 1834., a kardinalom je postao god. 1895. Gotti vrlo je mirnoga značaja i učenjak, pa se osobito odlikovao u matematici, koju je mnogo godina predavao u sjemeništu svog rodjenog grada. Kao prefekt propagande obavljao je u crkvi vrlo odličnu i važnu službu.

Josip Sarto, mletački patrijarka, rodio se u Riesu 2. veljače 1835., a u kardinalski sbor došao je god. 1893. Sarto je obljubljen i na talijanskom kraljevskom dvoru.

Alojsije Oreglia di Santo Stephano, biskup od Ostije i Veliterna, jedini je kardinal, imenovan još od pape Pija IX. (god. 1873.). On se je rodio 9. srpnja 1828. u Bene Vagienni. On je vrlo odlučan i strog gospodin, pa kao kardinal-komornik (Camerlengo) ima poslije smrti pape Leona XIII., pa sve dok ne bude novi papa izabran, svu jurisdikciju nad papinskom palačom i nad svim činovničtvom u Vatikanu.

Marijan Rampolla del Tindaro, mnogogodišnji državni tajnik pokojnoga pape, kardinal od god. 1887., rodio se u Siciliji u Polippiu dne 17. kolovoza 1843. Rampollino se ime često spominjalo u diplomatičkim krugovima, a tog uglednog kardinala riesi oštar um, svet život, velika učenost i neumorna radinost.

Dao Bog, da sveta crkva, na usta kardinalskog sbora, a vodjena Duhom svetim, dobije što prije vidljiva namjestnika Kristova na zemlji, a vrstna nasljednika neumrlomu Leonu XII.

KNJIŽEVNOST.

— **Leon XIII. kao papa i kao pjesnik.** Priredio Ante Špoljar. Zagreb tiskom Antuna Scholza 1903. 8°. Ukusnoj knjižici podao nam svećenik nadbiskupije zagrebačke, Ante Špoljar u slavu dvadeset i pet godišnjice vladanja sada već blagopokojnoga pape, njegov život i sliku njegova rada. Osvrće se poglavito na njegov književni rad i opisuje ga kao pjesnika. Vriedni pisac dodao je niz svojih prievoda pjesama Leonovih, od kojih dvie priobćismo u ovom broju i to „Pjesmu o slavlju i miru crkve" i „Mir pravednih." Knjižica Špoljarova razdieljena je na više odsjeka: I. Leon XIII. kao papa (1878.—1903.) II. Leon XIII. kao pjesnik. III. Pjesme pape Leona XIII. Knjiga je vješto sastavljena, a prievod pjesama gladak. Mi ju preporučamo. U odsjeku drugom govori Špoljar o Leonu XIII. kao pjesniku: Iz tog poglavlja budi nam dozvoljeno izvaditi sliedeće:

Papa Leon XIII. nije samo znamenit kao vrhovni glavar katoličke crkve, kao umni učitelj nepogriešive Kristove nauke, kao vrstni liečnik rana savremenoga družtva, nego i kao pjesnik. On se je bavio pjesničtvom već u svojoj ranoj mladosti, ali ga nije odnemarivao niti kao biskup u Perugiji. Kad je postao papom, premda mu — da se izrazimo s Ariostom — pritisnuše ledja „ključeva od neba tereti težki," ipak se je i u svom novom položaju i rado i uspješno bavio pjesmom. U tom nije Leon XIII. prvi, jer je već i prije njega bilo pjesnika na papinskoj stolici. Takvi su bili n. pr. Damaz papa, sveti Grgur Veliki, Inocencije III., Bonifacije VIII.. Pije II. i Urban VIII.

Medju prvim svojim pjesmama objelodanio je Leon XIII. godine 1881. tiskom propagande popravljeni himan (hvalospjev) na čast svetomu Herkulanu i dva druga himna na čast svetomu Konstanciju, biskupu i perugijskomu mučeniku. Unitá Cattolica razpisala je odmah natječaj. Nagrada, što je bila opredieljena, imala je pripasti onomu natjecaocu, koji spomenute pjesme Leonove u srokovima najbolje prevede. Prvu nagradu dosudio je Vallauri profesoru Jeremiji Brunelliju. Sveti otac počastio je na to Brunellija zlatnom medaljom.

Uspjeli taj pokušaj i topli nagovor svećenika Ivana dal Negro, ravnatelja štamparije u Udini, sklonuše Brunellija, da zamoli papu Leona XIII., neka bi mu ustupio i druge svoje latinske pjesme. Dok je naime Leon XIII. bio jošte biskup u Perugiji, pokrenuo je bio Brunelli dnevnik „Il paese." Joahim Pecci išao je izdavaču novo osnovanoga lista u svemu na ruku. Biskup bi mu takodjer više puta čitao svoje pjesničke proizvode. Budući da je prema tomu spomenuti profesor znao, da u bivšega biskupa Joahima Pečija, a sadašnjega pape Leona XIII. imade više pjesama, usudi se umoliti papu za te pjesme. On je zamolio, ali nije odmah dobio. Trebalo mu je čekati. Leon XIII. nije u svojoj čednosti dugo popustio, dok ga nije sklonulo to, što mu se je spomenulo, da bi takvo izdanje mogla biti liepa pripomoć za dobrotvorni zavod u Udini. Dne 30. prosinca godine 1881. dade papa pozvati Brunellija u Rim, gdje mu je kazivao u pero dobra četiri sata stihove svojih pjesama. Te pjesme prevedene s latinskoga na talijanski izdade Brunelli u dva sjajna izdanja. Pjesme posvećene slavnomu grecisti i latinisti S. Grossu nosile su naslov: „Pjesme Leona XIII., sabrao i talijanski protumačio Jeremija Brunelli. Udina 1883."

Poslije udinskoga izdanja nije prestao Leon XIII. kazivati u pero svoje pjesme. Na taj način saznalo se je za njegovu elegiju o smrti Gertrude Sterbinijeve, salezijanske redovnice, za epigram Floru, za epigram o „samome sebi." Osim toga je papa popravio neke svoje stare pjesme. Tako izadje za malo štamparijom A. Befanija u Rimu godine 1885. drugo izdanje Leonovih pjesama sa samim latinskim tekstom, komu je uvod napisao Enrico Valla.

Nije dugo potrajalo, te opet ugledaše svjetlo dva svezka

Digitized by Google

pjesama pape Leona XIII. Jedno je izdanje izašlo u vatikanskoj štampariji (godine 1886.) pod naslovom: „Napisi i pjesme pape Leona XIII. Najnoviji dodatak." Drugo izdanje ugledalo je svjetlo u Befanijevoj štampariji (godine 1887.) i nosi naslov: „Najnovije pjesme pape Leona XIII." U onome prvom izdanju nalazi se poboljšana i izpravljena poznata elegija: „o svojoj bolesti," dvie elegije Floru, nekoliko epigrama, elegija o slavlju i miru crkve, dvie (u pentametrima složene) molitve na čast Blaženoj Djevici Mariji. U rimskom izdanju dodane su molitve na čast presvetoj Bogorodici, a prevedene su u mile, jedanaesteroslovčane i srokovane talijanske stihove. Nalaze se tu i dvie elegije o sv. Ivanu Krstitelju, dva epigrama, koji slikaju očajan život griešnikov i blažen život pravednikov, vanredno nježna i tužna elegija o smrti brata Josipa, koji bijaše umro u veljači godine 1890. God. 1891. prigodom druge stogodišnjice osnutka arkadijske akademije (academia dell' Arcadia), koje je i sam bio član pod imenom Neandra Heraklejskoga, upravi na arkagjane snažnu elegiju, u kojoj se sjeća početka akademije i slavi klasičko pjesničtvo.

Kada se je godine 1893. slavio biskupski jubilej, nije ipak Leon XIII. zaboravljao svoje pjesme, ma da je imao pune ruke posla. Te je godine „Il Paese" objelodanio njegovu alkajsku himnu izpjevanu na čast svetomu Felicijanu, biskupu i mučeniku, zaštitniku Foligna.

Imade od pape Leona XIII. još tri pjesme na čast svete Obitelji. Dvie pjesme su sastavljene u jambskom metru, a jedna u safičkom. Ova tri liepa himna odredjena su za svetkovinu na čast svete Obitelji. (Nalaze se u udinskom izdanju od 1883.)

Čudno je svakako, što se papa Leon XIII. može toliko pjesmom baviti. No to je čudnovato samo na oko. Ako se on i ima da brine za cielu crkvu, ako i mora na toliko, često i neugodnih stvari misliti, ne treba zaboraviti, da je on osobiti velikan u svemu: sve znade urediti, na sve umije dospjeti. On je čovjek vedre duše i jake volje, a drži se uviek uzetih pravila i opredieljena reda. Kako je on u svemu cieli čovjek, tako je i u pjesnikovanju. Samo to nam objašnjava činjenicu, što on često stvara i sklada pjesme, ali vazda vedar i svjež, kao da procul negotiis et solutus omni foenore i ne misli na drugo, nego samo na svoju dragu pjesmu kao na svoju razbibrigu, nasladu i zabavu. Nije on zaludu Lav.

Pjesme pape Leona XIII. živ su odraz njegove velike i plemenite duše, njegove vjere, njegovih načela, njegova srca i njegova značaja. Sve ono, za što se on bori u svojim nenadmašivim okružnicama, zaodio je on u prekrasne pjesničke oblike. Ljubav k Bogu, presvetoj Bogorodici i Božjim svetcima, ljubav k crkvi i domovini, težnja za vječnim blaženstvom — sve to nalazi živa izražaja u njegovim pjesmama. Te pjesme živ su izliv ponajprije nježne pobožnosti prama blaženoj Djevici i Bogorodici Mariji. Ta nju je Bog od vieka do vieka odredio, da postane majka Rieči, koja je imala da uzme čovječju put. S toga ju je Bog svim najljepšim darovima naravi, milosti i slave tako uresio, te je na nju crkva s pravom uporavila one rieči: Ja sam iz ustiju Svevišnjega proizašla kao prvorodjena prije svega stvorenja. Jedva pak što su počeli viekovi teći, a početnici roda ljudskoga bili upali u grieh, a svi im potomci bili istom ljagom zaraženi, tada već bi ona odabrana, da bude kao zalog uzpostavljena mira i spasenja. Jedinorodjeni Sin Božji počastio je presvetu majku nedvojbenim dokazima časti, jer dok je na zemlji skroman život živio, uze si on nju kao pomoćnicu kod obaju čudesa, što ih je onda prvi put učinio: kod čuda milosti, kojim na pozdrav Marijin uzigra diete u utrobi Elizabete; kod čuda naravi, kojim pretvori vodu u vino na svadbi u Kani. Kad je pak u zadnje vrieme svoga javnoga života osnovao novi zavjet i imao da ga zapečati božanskom svojom krvlju, onda On nju povjeri svomu ljubljenomu apostolu onim presladkim riečima: Evo ti majke! Mi dakle, koji premda nevriedni zastupamo na zemlji mjesto i osobu Isusa Krista, Sina Božjega, ne ćemo nikada prestati uzdavati hvalu tolikoj majci, dokle godjer budemo uživali to svjetlo života. A kako osjećamo, da nam ono ne će još dugo sjati, jer su pritisnule godine, to ne možemo na ino, nego da svim i pojedinim našim sinovima u Kristu opetujemo njegove posljednje rieči s križa, koje nam je kao oporuku ostavio: Evo ti majke.

Pjesme pape Leona XIII. vanredno su liepe pjesme. Motriš li im sadržinu i duh njihov, nalaziš, da su pune uzvišenih misli, plemenitih čuvstava i one neke tajne miline, koja te osvaja, privlači i oplemenjuje. Misli njegovih pjesama su uzvišene, jer su to misli o Presvetoj Bogorodici, o vječnom životu, o odanosti u Boga, o crkvi, o velikoj zadaći namjestnika Kristova, o velikoj borbi života, o svetima, u kratko: o svemu, što je liepo i plemenito. A kakva su tek njegova čuvstva? Nježna i savršena. Dosta se je zamisliti u njegove pjesme na čast Djevici Mariji ili u pjesmu, u kojoj n. pr. opisuje svoje bolovanje u mladosti ili spjev u čast svetomu Konstanciju, pa ti one rieči progovoriti srcu, uzbuditi u njemu izrazita čuvstva i ugrijati ga za one ideale, koje šire pjesme pape Leona XIII.

Pravu krasotu posjeduju tek izvorne Leonove pjesme. Pisane su u krasnom, latinskom jeziku, ali jeziku ne možda kakvom godjer, nego u jeziku Cicerona, Vergilija i Horacija. Leon XIII. vještak je u latinštini, a klasičku staru rimsku književnost poznaje kao riedko tko. Tu njegovu vrstnoću potvrdjuju napose njegove klasičkim mjerilom sastavljene pjesme. Tu nalaziš jedinstvo u slogu, red u pojmovima, gladčinu jezika, krasotu pravih pjesničkih izraza, upravo milotno skladanje stihova, u obće: sve liepo, dostojanstveno i prožeto nečim višim, rekli bismo, nečim nadahnutim, božanstvenim i nebeskim. To su vrline i darovi ne kakovoga obrazovonog stihotvorca, nego pravoga pjesnika. Ono, što čini nekoga pjesnikom, srce je i čuvstvo, a ne razum i učenost. Srce i čuvstvo je duša ili, da se izrazimo s Danteom, kazivač (dettatore) onomu, koji je pravi i bogoduhi pjesnik. Ovo se pak bjelodano ističe u pjesmama pape Leona XIII. U njega je Vergilijevo osjećanje, a Horacijevo izražavanje.

Gdjekoji revni štovatelji pjesama Leona XIII. čine krivo papi-pjesniku. Tako n. pr. dr. Münz kaže o papi Leonu XIII. kao pjesniku: „Ciela njegova poezija je kajanje, odluka i molitva." Na drugom mjestu opet veli: „Mnoge od njegovih pjesama neprekidni su izražaji njegovih boli."

Krivo je ovakovo prikazivanje poezije pape Leona XIII. Nije on nikaki turobnik ni pesimista; on je vedar pjesnik, pjesnik pun nade, pjesnik jasan i bistar. Zato zgodno odgovara J. Brunelli dru. Münzu, kad mu kaže, u uvodu k pjesmama pape Leona izdanima u Udini (god. 1893.), da se ne nalazi prava poezija u stradanju ljubavi ili čisto platoničke kao u Petrarke prema Lauri ili čisto duhovne kao u Dantea prema Beatrici. Nije u redu, ako se ova božanstvena umjetnost omedjuje na ljubav, na strast duše, koja baš ne odiše pravom plemenštinom! Što bismo onda s Pindarom ili s Manzonijem? Ni jedan ni drugi ne raztapaju se u ljubavnim pjesmama niti se davaju varakati od strasti, koja je često lažna, često škodljiva i uviek opasna. Ne! Papa Leon XIII. uzvišeni je pjesnik Boga živoga, pjesnik Blažene Djevice Marije, pjesnik crkve katoličke, pjesnik savršeno kršćanski, vedar, bistar, pun najtvrdjega pouzdanja u Boga.

GLAZBA.

— **Hrvatsko pjevačko družtvo „Rodoljub" u Virovitici.** U arkivu „Rodoljuba" sahranjeni stari spisi, pečatnik, kajde, pa programi priredjenih koncerata, te stariji članovi svjedoče, da se je u Virovitici već u godinama 1865. do 1870. njegovalo umjetno pjevanje. To je družtvo bez pravila slogom i dobrom voljom tadanje inteligencije djelovalo pod imenom: „Pievni vienac u Virovitici". U ovom se družtvu ipak slabo njegovala hrvatska pjesma, pa je bilo potrebno, da se osnuje posebno pjevačko družtvo, za koje si je najvećih zasluga stekao učitelj Gjuro Žakić. Prva glavna skupština obdržavala se dne 3. listopada 1880., koja je odobrila pravila, dala družtvu ime „Rodoljub" i izabrala prvim predsjednikom dr. Josipa Matića, podžupanijskog liečnika, a zborovodjom učitelja Gjuru Žakića. Dne 3. srpnja 1881. podje „Rodoljub" u Požegu i priredi uspješno ondje koncerat. Iste godine — 1884. — spjeva August Harambašić „Koračnicu", a umjetnik-skladatelj Ivan pl. Zajc ju uglasbi. „Rodoljub" se odazvao pozivu pjevačkog družtva „Kola" u Zagrebu i sudjelovao prigodom proslave 20-godišnjice. Dne 28. travnja 1885. priredi „Rodoljub" izlet u romantični Jankovac. Dne 15. kolovoza 1887. priredi vanrednim uspjehom koncert u Pakracu, a god. 1888. odazvao se „Rodoljub" pozivu bratskoga družtva „Podravca" u Koprivnici, pa je sudjelovao kod posvete njihove zastave. Podpunih 10 godina trudio se Gjuro Žakić oko napredka „Rodoljuba", a 1890. mjeseca rujna zahvali se na časti zborovodje, a njegovim nasljednikom bi izabran kapelnik mjestne glazbe Ivan Vlašimsky, koji napredno djelovanje „Rodoljuba" veoma revno nastavlja i djeluje još danas kao zborovodja. God. 1891. prigodom jubilarne izložbe bijaše „Rodoljub u Zagrebu. Od godine 1893. njeguje „Rodoljub" i kazališne predstave. Te je godine priredio koncerat u Slatini (u Slavoniji). Od te godine je „Rodoljub" član „Matice Hrvatske", te posudjuje svojim izvršujućim članovima knjige na čitanje. Dne 19. siečnja 1895. proslavio „Rodoljub" 50-godišnjicu umjetničkoga rada skladatelja Ivana pl. Zajca svečanim koncertom. Nastojanjem „Rodoljuba" gostovala je u Virovitici Ljerka pl. Šram 1895. u predstavi „Katarina Howard", a god. 1896. pjevačka kapela Nadine Slavjanske. Prvi predsjednik „Rodoljuba" dr. Josip Matić obnašao neprekidno tu čast 15 godina, a godine 1896. bi za predsjednika izabran kotarski predstojnik Janko pl. Labaš-Blaškovečki. Te godine ustrojio se tamburaški zbor „Rodoljuba". Glavna skupština godine 1898. izabra predsjednikom odvjetnika dra. Milovana Gavrančića, pod kojim je „Rodoljub" vanredno napredovao. O Duhovima je 1899. velikom žrtvom i nastojanjem predsjednika putovao „Rodoljub" u Hrvatsko Primorje: na Rieku, Bakar, Opatiju, te sa „Jadranskom vilom" primorskim Hrvatom priredio koncerat na Sušaku u korist družbe sv. Cirila i Metoda.

Dne 29. lipnja 1899. priredio je „Rodoljub" sa svojim pjevačkim i tamburaškim zborom koncerat u Lipiku, kojim se je vrlo odlikovao. Tu je „Rodoljub" imao sreću, da pjeva i tambura pred članom previšnje kuće, prejasnim nadvojvodom Petrom Ferdinandom.

God. 1900. sudjelovao je „Rodoljub" kod svečanosti bratskoga družtva „Trebevića" u Sarajevu. Te se je godine ustrojio

Digitized by Google

ženski pjevački zbor. Prigodom proslave 25 godišnjeg obstanka „Vile" u Varaždinu sudjelovao je „Rodoljub" sa mužkim zborom, a 1901. u Osieku kod posvete barjaka „Lipinog." Glavna skupština „Saveza hrv. pjevačkih družtava" izabra u Osieku predsjednikom „Rodoljuba" veleuč. g. dra. Milovana Gavrančića podpredsjednikom „Saveza". Dično odlikovanje po „Rodoljuba." „Rodoljub" je deputativno zastupan bio kod svečanosti „Vienca" u Varaždinu. Vrlo dostojno je „Rodoljub" proslavio 400 godišnjicu hrvatske umjetne književnosti 31./XII 1901. koncertom, proslovom, čitanjem o Marku Maruliću i kazališnim prikazivanjem.

„Rodoljub" vrlo revno djeluje u svom domu, te prigodice veoma često upriličuje koncerte u dobrotvorne svrhe. „Rodoljub" ima dobre tehničke uvjete za promicanje i širenje hrvatske pjesme. Muški zbor ima 28 pjevača, ženski zbor 17 pjevačica, i tamburaški zbor, koji sastoji od 20 članova.

Za harmonijsko, dinamsko i melodijsko izvadjanje ovih zborova revno ulaže svoju priznatu artističku vještinu 12 godišnji zborovodja Ivan Vlašimsky, kapelnik u Virovitici. „Rodoljub" je kod proslave 40 godišnjice „Kola u Zagrebu sudjelovao pjevanjem sa mješovitim zborom po svečanostnomu programu i po sudu stručnih cenzora i novinstva po glazbenom izvadjanju stupio medju prve redove umjetnoga pjevanja. Veliku požrtvovnost i brigu posvećuje razvitku hrvatske pjesme predsjednik dr. Milovan Gavrančić, kojega je ovogodišnja glavna skupština „Saveza hrv. pjevačkih družtava", držana u Zagrebu, izabrala i za t. g. svojim predsjednikom. U navršene 22 godine „Rodoljubovoga" opstanka ne bijaše zaštoja. Svojim neumornim radom plemenito se odužuje patriotičnom pozivu, svrsi i imenu! Hrvatskom pjesmom, tamburaškim zborom, krasnoslovom i dobrovoljačkim prikazivanjem pristaje u odlične redove prosvjetnih faktora trgovišta Virovitice.

ASTRONOMIJA.

— **Mjesec.** Kod Arequipa u Peruu ima u visini od 2456 m. zvjezdarnica sa dalekozorom, koji mjesec tako „pritegne," kao da stojiš 1600 km. nad njegovom površinom. Po prof. Pickeringu ima najmanji predmet na mjesecu 180 m. u premjeru. Da se na toj zvjezdarnici smjesti najveći dalekozor, ugledalo bi oko predmete, koji imadu u premjeru 100 m. Da ima na mjesecu sgrada kao što je n. pr. crkva sv. Petra u Rimu, odala bi se ona na njemu kao točka, a najveći most svieta iztaknuo bi se, kao duga i uzka sjena.

Pickering mjerio je više takozvanih vulkanskih čunjeva, koji su visoki 50—60 m., imadu u premjeru 900 m., a duboki su 150—200 m. Sgradu, koja bi bila velika kao kuća, nebi na mjesecu zagledali, ali bi zato vidjeli onakove ogromne tvornice, kakovih ima u Evropi i Americi.

GOSPODARSTVO.

— **Dr. Robert Müller,** profesor na gospodarskoj akademiji u Teschen-Liebwerdu pokrenuo je ove godine djelo: „Studien und Beiträge zur Geographie der Wirtschaftsthiere" i izdao od njega prvu knjigu: „Die geographische Verbreitung der Wirthschaftsthiere mit besonderer Berücksichtigung der Troppenländer," ukrasiv ga sa 31 slikom.

Na prvome mjestu opisuje govedo (vola, kravu, bivola, jaka, od azijskoga goveda gajala i bantenga), dalje ovcu, kozu, devu, lamu, alpaku, soba, prase, konja, magarca, mulu, mazgu, zebru, kvagu i njihove srodnike, noja i svilca.

Ovo djelo preporučamo svakomu, tko se zanima za domaće blago, pogotovo ga pak preporučamo stočarima, koji će u njemu naći mnogo prezanimive pouke.

KUĆANSTVO.

— **Buče i misirače** goje se u Americi u veliko, jedne za hranu ljudima, druge za hranu kravama. Jedu se pečene i pržene, kao kompot sa octom i šećerom, peku se od njih kolači i prave biskuiti. Spremaju ih u limenke, vežu u ploče, ali ih i suše. Od posušenih buča i misirača melju i brašno, koje nalikuje brašnu riže ili pirinača. Mnogi pusti krajevi, koje pokriva kratka trava, pretvaraju se u polja i zasade bučama.

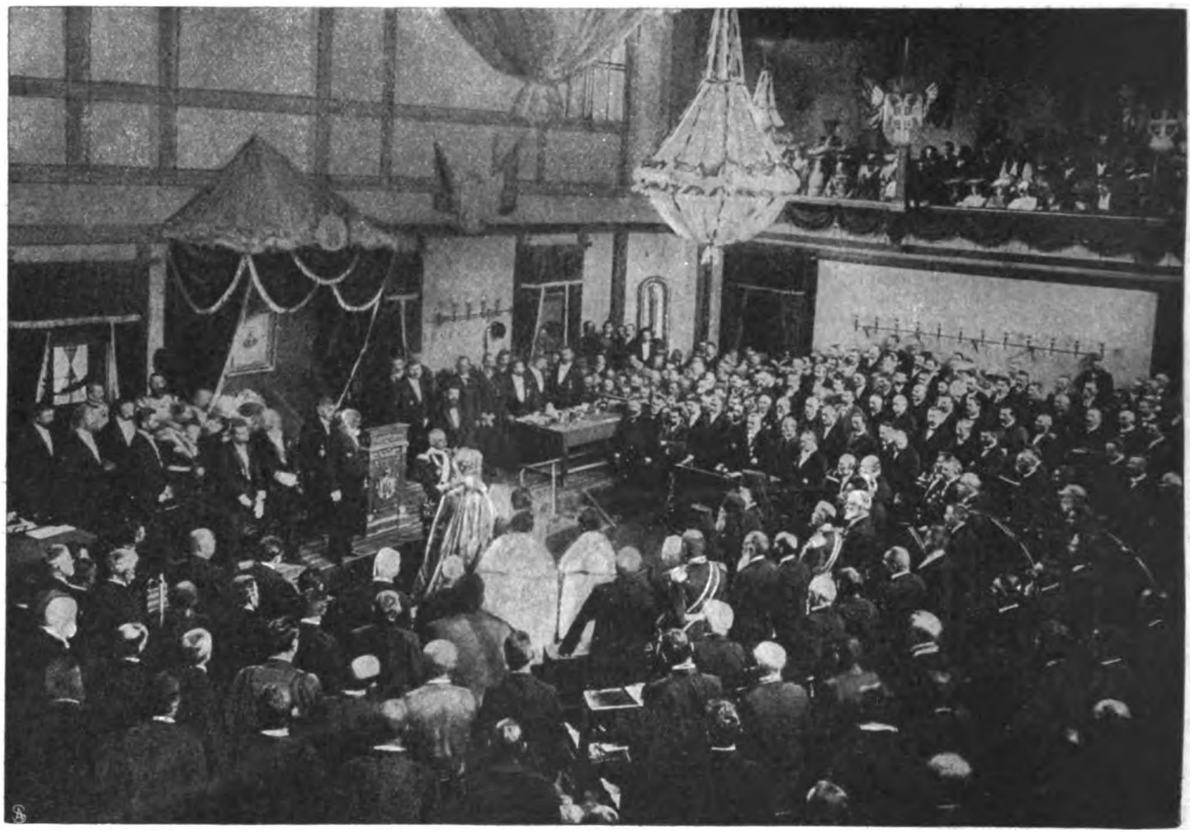

Novi kralj srbski Petar I. polaže pred sakupljenim zastupnicima i senatorima prisegu.

„Prosvjeta" izlazi početkom i polovicom svakoga mjeseca na četiri arka. Godišnja ciena poštom ili dostavom u kuću 14 kruna, inače samo 12 kruna. Za inozemstvo 20 kruna. Predplatu prima: Uprava „Prosvjete", Zagreb, Gajeva ulica br. 7. Rukopisi se ne vraćaju.

Uredjuje **Emilij Laszowski.** Tisak i naklada **Antuna Scholza**

Digitized by Google

eme Eglantine.

Pomast za lice je do danas najbolja i jedino blago djelujuća i **neobhodno potrebna** pomast za lice u tu- i inozemstvu.

Creme Eglantine prokušano je sredstvo proti svakoj mani i nečistoći kože: odstranjuje — **podpuno zajamčeno — prištiće, sujedice, pjege svake vrsti, crvenilo, hrapavost i upalu kože; nadalje sunčane pjege, smeđu kožu,** te lice postaje mekano poput baršuna i izvanredno nježno. Nadalje je **Creme Eglantine** najbolje i najsigurnije sredstvo za hrapavu i popucanu kožu i **samo njom uporabom te čudnovate pomasti moguće je uzdržati nježno bielu kožu ruku, vrata i ramena,** te teint bez nabora sve do **najdublje starosti.**

Najnježnije gospodje, pa i svako djete, mogu zajamčeno neškodljivo sa sigurnim uspjehom „Creme ine" rabiti.

Ne manje koristan i od izvanredno higienske važnosti je **Creme Eglantine i za mužkarce, koji do vanjštine** pecialno djeluje blago i **osvježujuće poslije brijanja,** te **znatno** umanjuje **razdraživost kože.**

Od osobito blagog djelovanja je **„Creme Eglantine"** za kožu pri **promjeni temperature i sparine.**

Dobiva se u **Zagrebu** u ljekarnama: gg. Mittelbach, Pečić; **Belovaru:** A. Werklein; **Našice:** N. pl. c; **Varaždin:** M. Haimann; **Banjaluka:** Otto Löschner; **Zenica:** J. Šilhabel.

Gdje još nema skladišta, neka se naručbe upravljaju na

A. WINGERA, ljekarnika u Zagrebu, Ilica 12.

Kupujte samo

Indra Tea

najfiniji i najbolji čaj na svietu.

Dobiva se u svih boljih trgovinah, ljekarnah i droguerijah u origin. omoteih.

Glavni zastupnici

Hinko Kaufmann i drug, Zagreb,

Jelačićev trg 8.

TELEFON 389.

VILIM ONDRUŠEK

rna bojadisaona i kemička čistiona odjela,

Ilica 48 - ZAGREB - Ilica 48

preuzima

e u ovu struku spadajuće radnje

kao

mičko čišćenje i bojadisanje odjelah, zastora, veziva i t. d.

Brza, točna i solidna podvorba.

Quo vadis?

Pripoviest iz dobe cara Nerona.

Napisao

Henryk Sienkiewicz.

Preveo

Dr. August Harambašić.

Ciena 2 K. 40 fil.

Nakladna tiskara ANTUNA SCHOLZA u Zagrebu, Gajeva ulica 7.

M. N·E·U·M·A·N·N

c. i kr. dvorski dobavljač.

(ENGLEZKI MAGAZIN).

Ilica 22. — ZAGREB — Ilica 22.

Najstarija i najveća trgovina odiela. Najbolje i najjeftinije vrelo za dobavu ogrtača, ulstera i odiela u obće priznatoj solidnoj i elegantnoj izradbi sa strogo stalnim cienama.

Veliki izbor sportnih odiela te ogrtača i kabanica iz darovca (Loden) i kostreta (Kameelhaar). Posebni odio za priugotavljanje elegantnih odiela za gospodu po mjeri.

Upravo izašlo! Novo!

TARA I NOVA POSTOJBINA HRVATA

(Odlomak iz hrvatske pravne povjesti.)

na K. 1.20. **Napisao Dr. IVAN RUŽIĆ.** **S poštom K. 1.30.**

Dobiva se u nakladnoj tiskari Antuna Scholza u Zagrebu, i u svim hrvatskim knjižarama.

Prva hrvat. tvornica tambura

KOVAČIĆ, ZAGREB,

Ilica broj 41.

kladište glazbila,

preporuča svoj vlastiti proizvod

TAMBURA

i skladište

gusala, harmonika, cella, flauta, okarina, mandolina itd.

Veliki ilustrovani cjenici na zahtjev badava.

Najbolje svieće i ulje za vječno svjetlo

dobiva se u trgovini

mirodija, prekomorske robe, poslastica, brašna i žitka

Alekse Penića,

Zagreb, Gundulićeva ulica br. 17.

Najbolji trifaljski ugljen

bez prašine, u plombiranih vrećah

(50 kilograma = 1 vreća)

stoji 1 krunu 14 fil.

Izvrstna suha

bukova i grabrova drva,

na hvate kao i rezana.

Naručbe prima

Gjuro Breslauer, Ilica 15.

U novije doba preporučuju se sa svih strana velikom reklamom kojekakove pomade i crêmi za lice. U izboru tih sredstva neka budu gospodje oprezne, jer svaka pomada baš nije dobra. Proti sunčanim pjegama (Sommersprossen), proti prištićima (Wimmerl) i proti svim nečistoćam kože daleko najbolje je sredstvo Lanolin-liljan pomada. Ciena lončiću K. 1.—, 3 lončića K. 2,70

Uz ovu treba upotriebiti Lanolin-liljan sapun. Ciena 60 filira, 3 sapuna K. 1.60

Jedino skladište: Ljekarna k „Zrinjskomu" H. Brodjovin, Zagreb, Zrinjski trg 20.

Digitized by Google

Bankovni odjel

prima uložke na knjižice u kontokurentu i u ček-prometu: eskomptuje mjenice, financira trgovačke poslove, obavlja inkasa, pohranjuje i upravlja vriednine. Devize se preuzimlju najkulantnije. Izplate na svih mjestih tu- i inozemstva obavljaju se brzo i uz povoljne uvjete.

HRVATSKA KOMERCIJALNA BANKA

ILICA BR. 5, PALAČA PRVE HRVATSKE ŠTEDIONICE ZAGREB.

Mjenjačnica

kupuje i prodaje državne papire razteretnice, založnice, srećke, va lut-, kupone. Prodaja srećaka n obročno odplačivanje.

Glavna kolektura ug. povl. razr. lutrij Osiguranje proti gubitku kod žrie banja. Revizija srećaka i vriednos nih papira bezplatno. Unovčenj kupona bez odbitka.

Najsolidniji izvor kupovanja!

FRAN SARIDJA, ZAGREB, ILICA 39.

Bogato skladište:

Vunenih i svilenih tkaninah, batista, zefira, cretona za haljine.

Crnih tkaninah modnih i za žaobu.

Veliki izbor **chiffona, crettona, damasta i platna** za sve kućne potrebe.

Skladište **sagova, zastora, pokrivača, pletene robe, rublja, marama i ovratnika.**

Uzorke šaljem badava i franko.

Točna i brza podvorba. Stalne cienel

Hrvatski specijalitet!

Ješt jedna vrst **izvrstnog platna** koju preporučujem sve kućne potrebe a **osobito za rublje.**

Široko je **83 ctm.** i sadržaje **23 metra** (30 stari rif

Komad stoji Kr. 15.— tvornička ciena.

Na zalihi uvjek do **1000 komada.**

Izključiva prodaja za Hrvatsku kod

FRAN SARIDJA, ZAGREB, ILICA 3

VESNA

Štedna i predujamna udruga hrvat. književnika

Zagreb, Ilica broj 27, I. kat.

Prosterije društva hrvatskih književnika.

Prima uložke i daje zajmove

uz najpovoljnije uvjete.

Poslovni dani: sriedom i subotom od 6—8 sati.

Novi članovi mogu vazda pristupiti. Udrugarom može postati svatko. Pravila šalju se na zahtjev badava.

Spasili ste svoj novac POKUĆTV

ako ga u svojoj domovini ostavite, nabavljajući

samo kod I. hrvatske

stolarske udruge za stolarske i dekorativne proizvod

Zagreb, Preradovićev trg br. 2. — (Palača I. hrvatske štedionice).

Ovo je jedino i najveće skladište

POKUĆTVA

koje izradjuju samo domaći t. j. zagrebački stolari i tapetari. Razvitak domaćega obrta odvisi hrvatskoga obćinstva, jer nije dosta da pišemo i govorimo, nego da i radimo prema lozin

„Svoj k svomu!"

Utemeljeno god. 1862.

IVAN WAGNER

Utemeljeno god. 18

Ilica br. 9. ..... ZAGREB ..... Ilica br. 9.

Vlastita tvornica platnene robe u Českoj i Moravskoj kao i vlastita tvornica rublja.

Preporuča svoje bogato uredjeno skladište sve vrsti tkanina vlastitog proizvoda uz umjerene ciene ter u najboljoj kakvoći kao: **platna za pl** jednoj širini, te pravog **creas-platna** u svim širinama za sve spadajuće rublje, **damast-gradla, stolnjaka, ubrusa, ručnika, garnitura za** sa i bez ajour ruba biele i bojadisane u najnovijoj izvedbi, **žepnih rubaca** bielih i bojadisanih sa i bez ajour ruba, nadalje preporučam **pam platna, chiffona, cretona, batista, pamučnog creas-platna** od najbolje kakvoće.

Bogato sortirano skladište gotovog rublja za gospodu, gospodje i dje

u svim veličinama kao i najboljim izvedbam, te sve vrsti pletene robe u najmodernijim izvedbama.

Vlastiti proizvod: „Opreme za nevjeste" od najjednostavnije do najfinije izvedbe, te kao struko proizvadjač mogu najbolje udovoljiti željam.

Cjenici i uzorci šalju se na zahtjev badava i franko.

Salvator-Creme najbolje kožu poljepšavajuće sredstvo bez m

daje koži bielu, gladku i nježnu boju. Izvrsno sredstvo proti sunčanim pjegam, jetrenim mrljama, sunčanom žaru, odstranjuje svaku nečist kože. Duljom uporabom ove creme postaje koža vanredno fina i nježna, naborah nestaje, te dapače i u odmakloj dobi svoju svježost uzdržaje.

Jedan lončić sa naputkom uporabe 1 K

Centralno skladište za razpačavanje kod

S. Mittelbacha

ljekarna Salvatoru i droguerija

Duga ulica 3. ZAGREB Duga ulica 3.

Digitized by Google

PROSVJETA

za „Prosvjetu“ Vlaho Bukovac.

NAKLADA TISKARE ANTUNA SCHOLZA U ZAGREBU

Digitized by Google

Sadržaj XVI. broja:

Deželić Velimir dr.: Prvi kralj. Historički roman iz hrvatske prošlosti (nastavak) 489
Katalinić Jeretov Rikard: Slika . 492
Pio X. 493
Devčić Ivan: Sad je kasno! 494
Katalinić Jeretov Rikard: Sprovod 495
Desput Ilija: Nad grobom svoga strica fra Ivana 495
Tenjac I. V.: Mač Karla XII. (nastavak.) 495
Sienkiewicz Henrik: Potop. Historički roman. Preveo dr. August Harambašić (nastavak) 506
Hirc D.: Po sedmi puta na Velikom Risnjaku 508
Obradov V.: Iz sbirke: „U svietu“ 511
Benešić A.: Čudak 512
Toni Bogumil: Sjetna večer . . . 512
Vlahuc A.: Neutješljivi. Preveo Dr. Fran S. Gundrum-Oriovčanin 513
Popopova R. S.: Mrtvi grad. Preveo V. C. A. 514
Obradov Veljko: Vrat' se pjesmo... 515
Benešić A.: Utješio se 515
Listak 515

Slike:

Polaz kardinala u konklave . . . 493
Misa prije polazka u konklave . . 496
Kongregacija kardinalskoga sbora 496
Skrutinij kardinalskog kolegija u konklavu 497
Pretrage jela, što se donose u konklave 497
Adoracija novoga pape 500
Krunitba novoga pape 500
Papa Leo XIII. na odru u sv Petru 501
Pogled na Rim sa Monte Pincija . 501
Angjeoska tvrdjava u Rimu . . . 504
Kvirinal u Rimu 504
Kardinal Ferrari 505
Kardinal Agliardi 505
Kardinal Serafino Vanutelli . . . 505
Slovensko pjev. družtvo u Ljubljani 508
Šram A. H.: Trešnje 509
† Fran Folnegović 513
Pogled na Rim sa Petrove crkve 516
Panorama papinske priestolnice sa dvorištem Belvedera i jelikom . 517
Borovo 520
Umjetnički prilog

VESNA

Štedna i predujamna udruga hrvat. književnika

Zagreb, Ilica broj 27, I. kat.

Prostorije družtva hrvatskih književnika.

Prima uložke i daje zajmove

uz najpovoljnije uvjete.

Poslovni dan: sriedom i subotom od 6—8 sati.

Novi članovi mogu vazda pristupiti Udrugarom može postati svatko. Pravila šalje se na zahtjev badava.

Da predusretnem svim vrstim patvorinah, vodim sada po visokoj oblasti dozvoljenu, zakonitu zaštitnu marku

Čuvajte se patvorina mojih jedino pravih preparata.

Balzam

(Tinctura balsamica)

dobavlja na veliko i na malo jedino oblastno povlaštena i u trgovačkom registru unešena, protokolirana

Balzam-tvornica

ljekarnika A. Thierry-a

u Pregradi kod Rogatca.

Pravo samo sa ovom zaštitnom dozvoljenom i sudbeno registriranom zelenom zaštitnom markom.

Podpuna oprema mojega balzama stoji pod zakonitom zaštitom uzoraka.

Najstarije, najprokušanije, najeftinije i najsmešnije pučko domaće sredstvo proti prsnim i plućnim bolim, kašlju, isbacivanju, grčevi u želudcu, bezvetnosti, ošam ukusu, nesgodno mirisavom vonju, izrigavanju, zgaravici, napuhlosti, teškoj probavi itd. upotrebljuje se uspješno proti nutarnjim i vanjskim bolim, proti suboboljí, ustnoj gnjilobi, osebujnami i opakšinami itd. Gdje neima skladišta, neka se izravno naručuje pod naslovom: **Balzam-tvornica ljekarnika A. Thierry-a u Pregradi kod Rogatca.**

Na sve stanice Austro-Ugarske stoji sanduk franko sa 12 malih ili 6 dvostrukih boca 4 krune, 60 malih ili 30 dvostrukih boca 18 kruna, u Bosnu i Hercegovinu 30 nč. više.

Potvarake i oponašatelje, kao i preprodavaoce svakovih patvorina progoniti ću na temelju zakona o zaštitnih markah sudbenom strogošću

Centifolien mast

balzam mast iz „roza centifolia“.

Privremeno najjača pomast od velike antiseptičke vriednosti. Od nedostiživog djelovanja proti upali

Kod svih još tako starih izvanjskih boli, oslieda i rana siguran uspjeh, ili barem poboljšica, odnosno ublažujuće sredstvo bolia. Ispod 2 dos: ne odpravlja se, odprema se samo uz predhodnu doznaku ili uz pouzeće iznosa. Zajedno sa poštarinom, tovarnim listom i omotom itd. stoje:

2 lončića 3 krune 40 filira.

Opominjem, da se ne kupuju bezkoristne patvorine i molim, da se točno pazi na to, da je na svakom lončiću utisnuta zaštitna marka i i tvrdka ljekarne „k angjelu čuvaru“ **A. Thierry-a u Pregradi.**

Ljekarna „K angjelu čuvaru“

Svaki lončić mora biti u takav poave jednak naputak sa tom zaštitnom markom umotan. Krivotvoritelje i oponašatelje moje jedino prave centifolien masti progoniti ću na temelju zakona o zaštitnoj marci sudbenom strogošću; isto tako preprodavaoce patvorina. — Gdje ne obstoji skladište, neka se naručuje izravno pod naslovom: **Ljekarna „k angjelu čuvaru“ i tvornica balzama A. Thierry-a u Pregradi.** — Odprema obavlja se bez razlike samo uz predhodnu doznaku ili pouzećem iznosa.

Odlikovano na izložbi:

Beč 1873. Lisabon 1873. Maralij 1874. Pariz 1875. P... 1876. St. Jago (Južna Amerika) 1876. Pariz 1878. S... Biograd 1879. Trst 1882. Budimpešta 1885. Na ... izložbi u Nissi 1880. i na II. internacionalnoj ... izložbi u Pragu 1896.

Hafnerov prašak za zu...

„Odontosmegma“

Ciena je škatuljici 1 for.

Dobiva se gotovo u svih ljekarnah.

I. HAFNER, zubar u Zagrebu

Ilica br. 27.

Zagreb, Petrinjska ulica br. 85.

Zagreb, Petrinjska ulica br. 85.

Zagreb-Amerika

Odprema putnika

najvećimi najsigurnijimi i najbržimi parobrodi na svietu

preko Bremena u Ameriku, Australiju, Aziju i Afriku.

Najeftinije ciene. — Dobra obskrba.

Potanje ubavjesti

F. MISSLER,

Zagreb, Petrinjska ulica br. 85.

Poslovnica za Primorje, Dalmaciju i Istru:

Rieka-Fiume, Riva Szápári broj 4.

Otvoreno od 1. svibnja do konca listopada.

Nova uprava. Novo uredjenje.

MINERALNA KUPELJ

STUBIČKE TOPLICE

udaljena ¾ sata od željezničke postaje Zabok, 25 minuta od željezničke postaje Stubičke toplice.

Ove 44—53° C tople, izvanredno djelujuće kupelji nenadkriljive su u svojoj ljekovitosti osobito proti **ulozima, reumi, za kožne bolesti, za živce, kronički katarrh, kronične exudate, gospojinsku bolest, neuralgiju, Brighitovu bolest, nemoćnost, te za rekonvalescente.**

Postavljanje t. zv. rogova (Schröpfköpfe) dozvoljeno je sada vrhovnom riešitbom vis. kr. zem. vlade, stoga se taj način liečenja od sada u Toplicama prema zdravstvenim uputama obavlja.

Novo uredjenje odgovara svim zahtjevom modernoga konforta.

Sa svoje okolice upravo divotan položaj. Stalna glazba.

Prilike kod svakoga vlaka u Zaboku i na postaji Stubičke toplice.

Sobe od 50 novč., kupelji od 15 novč. počam dalje.

Sve upite rieševa i ubavjesti daje administracija kupelji u Stubičkim toplicama, pošta Stubica.

Prospekti šalju se na zahtjev badava i franko.

GORKA VODA FRANJE JOSIPA

je jedino naravno sredst... za odvod, koje je ugodno za uzima...

Podpuno uplaćena dionička glavnica

K. 1,000.000

Kupuje i prodaje

sve vrsti renta, založnica, prioriteta, komunalnih obveznica, srećaka, dionica, valuta i deviza.

Promese izdaje za svako žriebanje.

Ljubljanska kreditna banka

u Ljubljani, Spitalska ulica br. 2.

Zamjenjuje i eskomptira izžriebane vriednostne papire i unovčuje dospjele kupone.

Daje predujmove na vried. papire. Osigura srećke proti tečajnom gubitku.

Vinkulira i devinkulira vojničke ženitbene jamčevine.

Eskompt i unovčenje mjenica. Burzne naručbe.

Podružnica u Spljetu.

Novčane uložke prim...

u tekućem računu ili na uložne knjižice uz povoljno ukamaćenje.

Uloški ukamaćuju se od dana uloženja do dana podignuća.

Promet sa čekovima i doznačnicami.

Digitized by Google

Digitized by Google

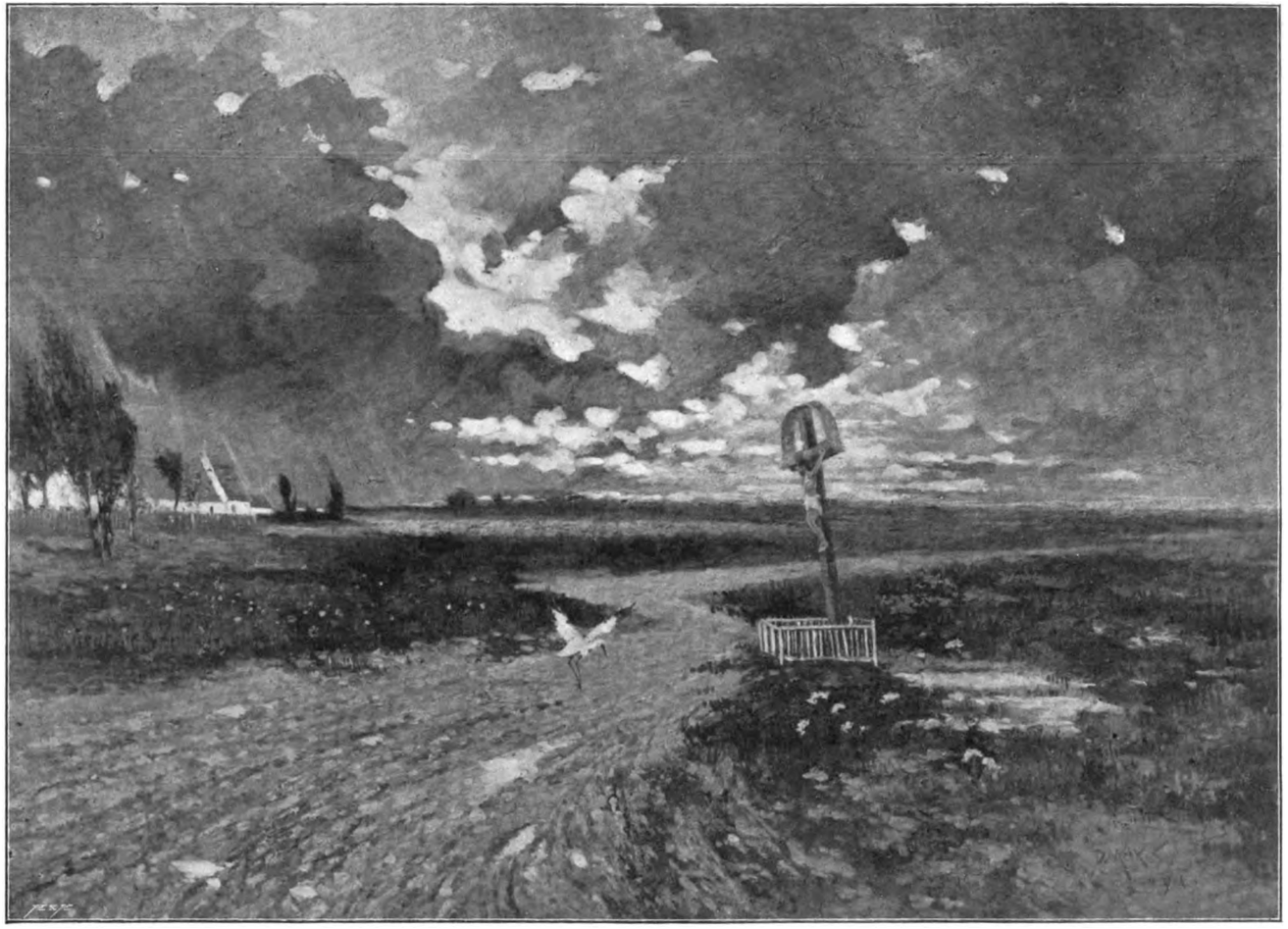

Priiog „Prosvjeti“ god. 1903.

Tisak Antuna Scholza n Zagrebu.

Melkus Dragan: Oluja.

Digitized by Google

PROSVJETA

Prvi kralj.

Historički roman iz hrvatske prošlosti. Napisao **dr. Velimir Deželić.**

(Nastavak.)

XVI.

U spljetskoj katedrali sve je živo. Velikaši i svećenici ulaze i izlaze. Sveto mjesto, uviek sielo svečane tišine, kao da se je pretvorilo u nešto posve svjetskoga. Žamor pretvara se u buku, buka postaje opet sve većom. Ljudi mašu rukama i govore kao na ulici. Drugima vidiš na licu ozbiljni i strogi izraz, neku zabrinutost. Pred crkvom sabrao se narod. Tiesne ulice grada Spljeta pune su i prepune. Kako i ne bi, kad u Spljetu i malo diete znade, da će se obdržavati u njegovom gradu važni crkveni sabor, na koji je papa poslao svoje legate, a na koji će uz nadbiskupe, biskupe i kler doći i svjetski velikaši na čelu im sam kralj hrvatski Tomislav.

Već to samo po sebi ne bi bila mala stvar, te bi sviet radoznao pohrlio, da vidi sve te glasovite ljude, sva ta odiela, svu tu razkoš i sjaj, pohrlio bi sviet i onda, da se je radilo o kakovim neznatnim pitanjima. Ali tu se je radilo o važnim vrlo važnim pitanjima, medju ostalim imalo se je odlučivati o slovjenskoj službi božjoj, o toj priepornoj točki, radi koje se je u zidinama spljetskim već i krv lievala.

U narodu izpred crkve niesu bili samo ljudi latinske krvi, već i hrvatske i tko zna, ne bi li narod vani sam i ne čekajući saborske zaključke izkalio javno svoje misli i osjećaje u bojnoj vrevi i ljutom okršaju. Tko zna, ne bi li koji lukavi Latinac iz zasjede zarinuo nož u grkljan kojega Hrvata, a opet živo Hrvat topuzinom razciepao lubanju svojega protivnika? Na to je Tomislav za cielo mislio, kad je poslao svoje vojnike, da budu jakom stražom u gradu i da prieče svaki nemir, pak da čuvaju mir i poredak sabora.

Tako u istinu nije došlo do pokolja. Ljudi su samo živo razgovarali i vikali.

I oni, koji su inače bili u trgovačkoj svezi i oni Latini i Hrvati dobacivali su svakake primjetbe.

— Hm, — doviknuo je debeli zidar Pankracije Hrvatu Petru, — danas će uzet vaše heretičke knjige bacit ih u raku i sazidati, da ne vide više sunca niti mjeseca.

— Ima u nas šaka, da razbijemo raku, pa da ih opet iznesemo na sunce božje. Knjige ćemo izvadit iz tmine, a vas pogane Latine zazidat ćemo žive u raku.

— Nije već još nešto — nasmije se zidar — Kao da vas se bojimo? Zar nije crkveni sabor samo za to uglavljen u Spljetu, da uzmogne proti vama odlučiti?

— Ako je crkveni sabor samo za to sazvan, onda ga u obće nije ni treba bilo, jer onda su latinski popovi mogli naprosto baciti na nas anatemu. Ali kad je sabor sazvan, to je dokaz, da će se na njemu razpravljati, to jest, da će se dozvoliti na njemu govoriti i našim popovima. A ti ne imaju dlaka na jeziku. Naš Grgur biskup hrvatski za cielo se ne treba bojati vaših najboljih govornika, a zna sva privilegija hrvatske crkve na izust. Sve pravice ovoga kraljevstva u malom su mu prstu. Kad jednom stane govoriti, probliedit će tvoji latinaši i znoj će ih prebijati tražeći, što da mu odgovore.

Zidar Pankracije mahnu debelom šakom po zraku.

— Da bi te djavo odnio skupa s tvojim Grgurom ninskim. Ako i jest u njega rieči kao u šipku koštica, iz toga ne sliedi, da pravedna stvar ne će pobieditи. A pravedno je, da se barbarski jezik, kao što je vaš, kojim vi lajete, ne rabi kod svetih žrtvava.

— Pazi ti malo, što govoriš, ti neotesana vapnena krmačo, ako mi Hrvati svojim jezikom lajemo, a onda vi Latini svojim rokćete kao svinje . . .

— Ti me vriedjaš — zaprieti se zidar šakom.

— Ti si me prije uvriedio,

Čas postade kritičan. U jedan čas okupili se oko jednoga i drugoga ljudi njihovih misli. I došlo bi do okršaja, Ali to je već zapazio vodj jedne hrvatske čete. Za malo pošlo mu za rukom, da razstavi nemirne gledaoce.

Na drugom opet kraju grada bila je skupina hrvatskih seljaka. Seljak Marko iz Solinskoga polja kimao glavom i govorio družbi:

— Braćo, sve se bojim, da iz te muke ne bude hljeba.

— Bojiš se starče!? — ozvali se drugovi.

— Kako se ne bi bojao, kad poznam sve te Latine. Med ti na kruh mažu i misliš alaj je sladak. A za malo hvataju te grčevi, smrtni te znoj oblieva i ti padaš mrtav o ledinu. Sladke su im rieči, a otrovne kao jed guje ljutice.

— Bojiš se previše. Zar nije na saboru naš svietli kralj? Zar nije Grgur ninski?

— Ma jest, da vam pravo kažem, to me i tješi. Niti kralj niti Grgur ne će dopustiti, da se naša prava krše, ali u saboru će prevagnuti rieč popova, a latinskih je mnogo više no naših. Pa ako još latinski bace anatemu na našeg kralja i na naše svećenstvo, što onda?

— Što onda! Eh, zar nam je krv sledenila u žilama? Neka kušaju! — vikao Mirko vojnik s posavskih strana, koji nije davno bio u Dalmaciji, ali koji se je brzo upoznao sa svojom braćom u Bieloj Hrvatskoj.

— Neka kušaju! — povikaše drugi — ima još u nas i krvi i mesa.

— Pobacat ćemo mi sve Latine u more, da Bog da.

— Nemoj tako — odvrati seljak Marko. — Sila silom radja, a zlo radja zlim. Već vi to pustite svietlom kralju Tomislavu, koji će najbolje znati, što treba učiniti. On ima dosta vojnika, da popali čitavi Spljet i da sve Latine podavi kao mačak miševe. On to nije učinio, to je dokaz, da tomu još nije došao čas.

— Ali ludo radi — zavika Mirko iz Posavlja — najjednostavnije bi bilo, da sve ove proklete romanske gradove popali, uništi, sa zemljom sravni i posipavši ih solju preore, Latine da odvede u robove i nastani kamo daleko u bosanske strane.

— Ti si brz u poslu — nasmije se Marko — mlad si, vidi ti se, a što bi na to Bizant, što Švabo, što Rim?

Digitized by Google

Misliš, da se je naš svietli kralj najeo ludih gljiva, pa da se sam bori proti svima. Zar misliš, da je Bugarska mirna? Misliš li, da su Bugari zaboravili na užasni poraz, koji su od Hrvata doživili. Zar niesi čuo, da se spremaju na novi rat proti Hrvatima?

— Čuo sam — reče pokunjeno Mirko.

— Eto vidiš! dodje li do rata s Bugarima, smije li se kralj Tomislav boriti i s Latinima. Nevjerni gradovi morski mogli bi mu iza ledja uz pomoć Bizanta priredit ne samo neprilike, već možda i kakovu goru napast. Razumiješ li?

— Otče Marko, sboriš kao da si knjige učio — prekinu starca jedan glas.

— Moj Bože i eto ti opet jednoga, ne treba čovjek knjige čitati da zna ono, što ga zdrav razum uči. Ali ja ti, sinko, razmišljam ovom siedom glavom. Razmišljam sjedim i opet razmatram. Pa kad mi onako nešto do ušiju dodje, a ja ne blesnem samo onako u tutanj, već prije izpečem. Dobro bi bilo, da svi tako radite.

— A ti starče misliš, da će zlo svršiti sabor po Hrvate?

— Bojim se, djeco, bojim se.

— A česa se najviše bojiš?

— Ne bojim se toliko latinskih popova, koliko naših ljudi i naše domaće nesloge. Bojim se dapače i za samoga kralja.

— Za njegov život!

— Ne! Tko da mu se što usudi?

— Da ga Latini ubiju.

Marko promisli časak, ali onda mahnu rukom.

— Možda bi to oni i učinili, ali znadu previše dobro, da im otud nikakove koristi. Hrvati imadu i osim svojega kralja mnogo sjajnih vitezova — Mihalja Višević, Tihomila i druge. Oni bi uzeli vlast u svoje ruke i uništili sve Latine. To ovi dobro znadu.

— Nego što se bojiš za kralja?

— Bojim se, da ne bi, u strahu pred Bugarima, da umiri Latine, popustio mnoga od naših prava.

— Da se to ne dogodi, pobrinut će se Grgur Ninski.

— Grgur Ninski je veliki čovjek, ali kralj, u koliko ga i cieni, ipak ne sluša uviek sliepo njegove savjete.

— Ti dakle misliš, da bi kralj Tomislav mogao pristati na zaključke, koji bi bili štetni po nas.

— Ne mislim, ali bojim se, — reče starac.

— Ti se odviše plašiš, — reče Mirko. — Kralj Tomislav je junak od glave do pete i ne će učiniti ništa, što ne bi bilo na korist ove naše domovine.

— Dao Bog, te bude tako — uzdahnu starac i pogleda k nebu. — Svakako su ovo dani, u kojima će se mnogo odlučiti i tisuće će godina proći prije, no što se izpravi ono, što bi se moglo sada izkvariti.

U to vrieme već se veličajni stolni hram spljetski orio besjedama. Uz veliki žrtvenik, na kojem gore velike, krupne voštanice, postavljena je na uzvišenom mjestu stolica za papinskoga legata. Ovaj sjedi ukočeno, a ruka mu drži pergamenu. S desna mu sjedi s kraljevskom krunom na glavi kralj Tomislav, obučen u grimizno kraljevsko ruho. Stroge crte bliedoga lica odaju mu da je vrlo zabrinut. Visoko je čelo namrštio. Ljevicom se hvata brade, a oči mu gledaju sad u papinskoga legata sad u kancelara kraljevstva i hrvatskoga biskupa Grgura ninskoga, koji se je stavio nekako u sredinu crkve. S lieve strane od stolice papinskoga legata sjedi Mihajlo Višević, zahumski knez i on je nekako mrk i zlovoljan. Nemir duše pokazuju mu nemirni pogledi, kojima promatra nazočne biskupe i knezove. Ruka mu čupka nervozno brčine, a oči mu svaki čas bliesnu ljutito. Okolo na okolo sjede svećenici na povišim mjestima. Na čelu im Ivan nadbiskup splitski, koji rukom prebire po omašnoj knjižurini, a uz to se nekako lukavo smieši. Nedaleko od njega sjeo Formin biskup zadarski, koji s Licinijem biskupom dubrovačkim posve tiho razgovara. U klupama osim ovih nanizano je latinsko i hrvatsko svećenstvo, koje se može na prvi mah razpoznati. Vidi se, da glagoljaša mnogo manje imade. Uz svećenstvo nalaze se i hrvatski velmože od najslavnijih hrvatskih plemena. Nalaze se tuj Svačići, Šubići, Kačići, Mogorovići, Kukari i drugi plemići, junaci po obličju i ljepoti i po srcu junačkome. U sjajnom odielu, najsjajnijem, što ga je imao, nalazi se tuj i Tihomil sa svojim sinom Berislavom, koji je nekako pokunjen i zadubljen u misli kao da ni ne vidi ni ne čuje, što se oko njega sbiva.

Upravo svršava svoj govor neki latinski svećenik.

— Apostoli su izprva služili svetu misu jezikom naroda, kojemu su evangjelje navieštali. U Palestini je u vrieme apostolsko bio grčki jezik običajan, u Syriji, kamo je apoštol Petar najprije otišao, govorilo se syrski i grčki, u Egiptu grčki i koptijski, u Italiji latinski. Zato imamo iz najstarijega doba liturgije grčku, sirsku, koptijsku i latinsku. Tako je bilo od starine. Ali kad se je opazilo, da se jezici mienjaju i da se s tim radjaju potežkoće u tumačenju sv. evangjelja od onda se niesu više uvadjale nove liturgije, već su se samo pridržale starije. Smatralo se nuždnim, da se posjeduju stare liturgije. Iz Rima, siela vrhovne glave crkvene potekla je latinska liturgija i uvadjana je misionarima u krajeve, koje su pokrstili. Treba li da govorim o koristi jedinstvenoga crkvenog jezika? Najsjajnije i najdragocienije dobro crkve jest jedinstvo. Latinska misa spaja sve rimske kršćane i dopušta svećenicima bilo koje god mu drago narodnosti, da mogu u svim zemljama svieta svete mise služiti. Dodje li Niemac u Rim, u Afriku, u Spljet vidi, da se misa upravo jednako obavlja kao u Njemačkoj i njegovo se srce širi i njegova se duša razblažuje, on vidi, da je kod kuće u crkvi svojoj. Ako je to istina čemu dozvoliti, da se u našim krajevima uvode novotarije i da se rabi jezik slovjenski?

Nastade mrmor odobravanja u krugu latinskih svećenika i velmoža, dok su Hrvati stali nezadovoljno prigovarati raznim uzklicima.

— Ništa nije dokazao! — viknu Kukar.

— Puste fraze! — viknu Mogorovičić.

— Čujte odgovor naših svećenika, onda tek sudite — zavika Tihomil.

— Što treba dalje govoriti — ozva se s druge strane načelnik grada Spljeta — govornik je tako liepo govorio, da se tuj ne će dalje ništa protivna dokazati. Neka se glasuje.

— Neka se glasuje — povika za njim nekoliko latinskih svećenika.

Na to ustade stari Licinij biskup i mahnu staračkom rukom.

— Sinci moji i braćo moja! Bukom i vikom ne će se ništa polučiti. Duh Krista Gospodina našega nije duh mržnje već duh ljubavi i duh snosljivosti. Pustimo braći hrvatskim svećenicima, neka iznesu svoje tegobe i neosudjujmo ih prije, dok ne znamo, što hoće.

Nadbiskup Ivan smrkne se na te rieči i otvori ustne, da nešto reče. Vidjelo se je, da mu žile izskaču na sljepočnicama. Ipak ne reče ništa.

Rieč Licinijeva umirila je nazočne.

Na to Grgur Ninski s početka tiho, a onda sve glasnije, stade govoriti.

Grobna tišina vladala je, dok je on govorio.

— Počinjem riečima sv. Cirila: „Ne daje li Bog dažda svima jednako? Ne obasjava li sunce sve jednako? Ne udišu li vazduh svi jednako? A vas kako nije stid odrediti samo tri jezika, a sva ostala plemena i narodi neka budu sliepi i gluhi?“ — Oko godine 862. izidjoše pred cara Mihajla III. poslanici kneza moravskoga Rastislava, neka bi im poslao u domovinu viestnike prave vjere. Car, saslušavši poslanika, posla Moravljanima dve masline iz zagradi Solunskije, svetu braću Cirila i Metoda. Posla ih s mnogim darovima, napisavši Rastislavu ovaku knjigu: „Bog, koji hoće, da se svi ljudi spasu i da dodju u poznanje istine, vidjevši vjeru tvoju i nastojanje tvoje, dade eto u naše vrieme te se napisaše knjige,

Digitized by Google

kojih ne bješe prije u vašemu jeziku, e da biste se i vi pribrojili k onim velikim narodima, koji slave Boga na svome jeziku. I poslasmo ti eto onoga, koji ih je napisao, čovjeka častna i blagovjerna, velikoga književnika i filozofa. Primi taj dar, koji je veći i vredniji od svega zlata i dragoga kamenja i bogatstva propadljivoga. Daj utvrdi s njim posao i traži sa svim srcem Boga . . ." I uputivši se sv. braća u slovenski sviet posijaše sjeme svete vjere i odtud je izniknulo silno stablo, stablo kršćansko, stablo slovjensko. I što niesu mogli učiniti Niemci ni Franci, Latinci ni Grci, šiljajući misionare u slovjenske zemlje, to učini blaga rieč naše svete braće. Naučivši Slavene pismu i knjizi, odredivši im narodni jezik, oni su stvorili neprolazno djelo. Ali kao što je Gospod Isus Krist rekao, da su oni njegovi, koji križ nose, tako su doskora i našoj braći stale klicati i nicati nevolje. Niemci, gojeći mržnju proti Slavenima, htijući da ih unište, govorahu: Ne slavi se Bog u tom jeziku, jer on nije u početak ta slova stvorio, niti je na daski križa posvećen kao židovski, latinski i grčki. Ovi Niemci osvadiše našu braću pred svetim otcem Nikolom I. S toga ih papa pozva pred sebe. Sv. braća krenuše odmah na put, uzevši sa sobom moći sv. Klementa. Tom prilikom prodjoše kroz našu Hrvatsku. Istina je, u našim krajevima već je gorilo svietlo istine. Upalili ga spljetski i oglejski misionari, ali je ipak mnogo naroda čamilo, osobito oko Neretve, u poganstvu ili krivovjerstvu. Te sveta braća obratiše i u vjeri učvrstiše. Brodovi hrvatskoga kneza prenesoše svetu braću u italske strane. Dok su još sv. braća putovala, umre papa Nikola i izabran je za papu Hadrijan. Začuv papa, da Ciril dohodi u Rim, noseći kosti sv. Klementa, uzradova se i podje u susret svetoj braći sam glavom sa svojim svećenstvom i velikašima. Iza te slave sasluša velike apoštole Hadrijan. Kao biesni ustadoše u Rimu protivnici njihovi, ali Ciril reče rieči Davidove: „Svaki duh neka hvali Gospodina. I ako svaki narod uzveličaje Gospodina, zašto meni svetu službu božju i časoslov zabranjujete slovjenski pjevati? U istinu vam kažem, da sam mogao onomu puku na koji drugi način pomoći, kao drugim narodima u jeziku grčkom ili latinskom, ovo što sada kudite ne bih podnipošto učinio . . ." U to se začu glas nebeski, koji, združivši se s glasom Ćirilovim, pjevaše: „Svaki Duh neka hvali Gospodina i svaki jezik izpovjedaj ga." Na ovaj glas nebeski više put ponovljen, ostadoše svi začudjeni i preplašeni, te prestadoše vikati proti Ćirilu. Jednodušno odbaciše protiviti se više njegovim riečima. Odobriše prievod slovjenskih knjiga, a papa Hadrijan najsvečanije ih blagoslovi. On nazva braću: Dragi otci! Najmiliji sinovi moji! veselje moje, kruno prave svete vjere, uresu i slavo apostolske crkve. I papa podje u crkvu sv. Marije ad Praesepe, drugčije Fatan nazvane, rad betlemskih jaslica, koje se u njoj nalaze i došavši tuj, uze u ruke slavenske knjige, položi ih na žrtvenik, pa nad njima svečano zapjeva svetu misu i dopusti porabu slovjenštine u službi božjoj. A da bude taj čin slavniji, naredi, neka se u odličnijim rimskim crkvama kao kod sv. Petra, sv. Pavla extra muros, sv. Andrije, sv. Petronile pod visokom obranom apostolske stolice uz podvorbu velikih dostojanstvenika Arsenije biskupa od Orte i Anastazije bibliotekara, pjeva slovjenski služba božja. Tako postade naš jezik posvećenim. Ćirila pako, koji je u Rimu umro, pokopaše kao da je papa u crkvi sv. Klementa, ob desnu žrtvenika, gdje još i danas leži."

Iza tih dogodjaja, o kojima sam pričao, tko bi još mogao misliti, da će se našoj liturgiji roditi novi neprijatelji? Tko bi se usudio i snivati, da će se rieči svetoga otca pogaziti i da se ne će vjerovati onomu, koji je glava crkve naše. Pa ipak mi ovdje stojimo kao obtuženici. Crni oblaci viju se nad našim glavama. Munje vašega biesa priete nama i djeci našoj i kao da će užasni potop potopiti sve naše djelo, sve djelo naših svetih apostola. Bojte se Gospoda, vi, koji nam uzimljete ključeve od znanja. Težko vama Farizeji, što trgate sa žrtvenika knjige posvećene. Još je čas, ne zabranjujte ono, što je sam papa dozvolio i kliknite samnom rieči Davidove: „Hvalite Gospoda svi narodi, slavite ga sva plemena! Sve što diše neka slavi Gospoda!"

Grgur Ninski dovrši. Sve više i više uznjeo ga njegov govor, a zadnje rieči zagrmile mu svetim hramom, kao trublje angjeoske. I zadrhtaše srca svih prisutnih; a mnogomu Hrvatu zakriesiše suze zahvalnice na zjenama.

Sad ustade biskup Ivan.

— Valde bene. Liepo umije naš brat Grgur ninski vladat svojim jezikom. Bojim se, da mu moj jezik nije dorasao. Ali nedajte se varati. Lucifer, otac tmine znade se prikazati u svjetlu angjela. Zar vas nije učio sam Krist gospodin, da će doći lažni proroci. Treba dakle da oprezno poput Odiseja začepimo uši, kad stanemo slušati glasove sirenske. Na vašim licima vidim, da nieste neskloni odobriti ono, što je moj častni predgovornik govorio. Ali što je on napokon rekao? Rekao je, da je papa potvrdio liturgiju slovjensku. Recimo, da je to i istina. Ali komu ju je potvrdio, potvrdio ju je moravskomu biskupu, koji nije imao nikakova prava u našoj crkvi dalmatinskoj. Ako je u istinu — dato sed non concesso — u istinu slobodno pojati slovjenski u dalekim krajevima, iz toga ne sliedi, da je to dozvoljeno ovdje. Ja se ne ću niti upuštati u to, da li su Ćiril i Metod bili heretici ili pravovjerni kršćani. To je meni deveta. Ja jedino tvrdim i zaključujem, da slovjenskoj liturgiji ne ima mjesta u ovim krajevima, jer je nije nikad nitko niti dozvolio, već se je samo zloporabom hrvatskih biskupa mogla u ove krajeve uvući, razširiti i korenje uhvatiti. Ako je tomu tako, to treba tu zloporabu izkorieniti izčupati, tim više, što mi ne imamo nikakova jamstva, da je ta liturgija pravovjerna, da nije izkrivila božanski nauk i da nije u njoj heretičkih i šizmatičkih pritruna. Dixi et salvavi animam meam.

Latinski svećenici stadoše klicati od veselja i mahat rukama.

— Pobio je Grgura. Pobio!

— Živio biskup Ivan! — zaori crkvom.

— Nije ga pobio — zavikaše Hrvati.

I opet nastade buka i vika i veličajnim hramom čuli se pogrdni glasovi i kletve, koje su dovikivali protivnici jedni drugima.

Na to ustade i opet stari Licinij i reče:

— I opet strasti nadvladaše razbor i ugušuju glas istine. Ali ja vam velim, što ćete polučiti, ako u vatri svojega biesa spalite milosrdje srca svojega i ako podate svojoj braći umjesto hljeba svete istine nož mržnje i nesloge? Dopustite, braćo latinski svećenici, da vam ja starac, koji sam mnogo izkusio i mnogo pretrpio, reknem jednu. Crkva naše jedinstvo ne stoji na jedinstvu jezika, jer ako mogu Jermeni, Perzijanci, Abazgi, Iberci, Sugdi, Goti, Avari, Tirsi, Kozari, Arapi, Egipćani, Sirci i mnogi drugi imati svoje bogoslužje, zašto ne bi mogli i Slovjeni i Hrvati? Omnis spiritus laudet Dominum et omnis lingua confiteatur ei. Jedinstvo naše crkve sastoji u tom da je sagradjena na pećini sv. Petra i da svi vjerujući u jednu istinu jednaku ljubav gojimo i jednaku čeznju za svetošću nosimo. Ne mrzimo braćo jezike već mrzimo grieh. Pa ako i sam svietli nadbiskup solinski dozvoljava, da je liturgija slovjenska možda dozvoljena za Moravce, zašto da ju priečimo Hrvatima? Kad ju ljube, neka ju ljube, neka ju čuvaju. Pustite ih, da kao dobre ovce s nama dodju u stado nebesko i da s nam slave Gospoda! Tek onda, ako zapazite, da uvadjaju heretičke nauke, onda ustajte proti njima. Ja kao svećenik liturgije latinske divim se njihovim svecima i želim, da uztraju na svom putu. Doskora ću seliti iz ovoga svieta, moje oči već mrače, moje sunce zapada, ali ove moje drhtave staračke ruke dosta su jake, da jednakom ljubavlju zagrle i blagoslove i Latine i Hrvate...

Digitized by Google

Ovaj govor staroga biskupa slušali su s početka tiho i Latini i Hrvati, ali doskora stadoše Latini mrmljati, a kad je starac završio, stadoše mu se prietiti šakama dovikujući mu rieči:

— Heretik!

— Izdajica!

— Poludio je . . .

— Zar ne vidite da mu je starost mozak izpila.

— Pobenavio je . . . podietinjio.

Naprotiv tomu neki Hrvati pohrliše do njega i stadoše mu cjelivati ruke i skutove, premda se je on tomu otimao.

Da tomu prizoru učini kraj, ustade opet spljetski nadbiskup.

— Čuli ste rieči starca. Starac staračkí govori i nemojte mu zamjeriti, što je klonuo u boju. Stare mišice ne mogu više držati mača. A Isus nije donio na ovaj sviet samo ljubav već i mač. Sveti Pavao je grmio, kad je trebalo, a nije uviek blagoslivao. Treba da se i mi muževno opremo novotarijama, što se uvukoše u naše stado. Moje je mnienje jasno izrečeno. Slovjenska liturgija za nas je novotarija. Sam sveti otac tako piše u svojim poslanicama. A to budi za nas dosti. Roma locuta. Van s jezikom slovjenskim iz crkve!... — Ali dalje nije mogao. Grgur Ninski, koji je sve dosele dosta mirno i govorio i slušao, prekinu ga sada ogromnim svojim glasom.

— Lažeš! Sjediš na stolici sv. Dujma, prah po kojem stupaš poškropljen je krvlju svetaca i mučenika, stolica na kojoj sjediš imala je nebrojeno svetih biskupa, ali ti im kaljaš uspomenu lažju i klevetom. Poznam ja tebe gujo odavno po tvojem jedu. Pa ako sve do danas niesi otvoreno stupao proti nama, to je bilo uzrokom tvoje lukavo, zlobno srce. Danas si posve odbacio krinku i pokazao si se sasvim u pravom svjetlu. Nebojiš se više moga kralja zar ne, jer misliš, da će ti ovaj crkveni sabor sve potvrditi, sve što samo zaželiš. Ali varaš se. Rim još nije progovorio o tom, što ti veliš. Pa ako i ovaj crkveni sabor zaključi nešto proti nama, mi ćemo prosvjedovati. Mi ćemo apelirati. Mi ćemo se boriti do skrajne kapi krvi. Mi nedamo svoga zlata, mi nedamo svojega jezika izbaciti iz svojih crkvih. Kunemo se svim, što nam je sveto, kunemo se majčinim mliekom i onim velikim svetcima, koji su ovu liturgiju posvetili krvlju srca svoga. Nikad, nikad! ne će vam poći za rukom izčupati onaj divni rajski cviet, koji je sam Gospod usadio u naše strane po svojim vjerovjestnicima. Čuj Ivane nadbiskupe spljetski, čujte i vi svi ostali latinski svećenici i velmože. Prije će sunce s neba past i prije će zadnji put pozdraviti zora na osvitu novi dan, nego li će zvuci, sveti zvuci slovjenske rieči prestati hvaliti na žrtvenicima Gospoda. On je Bog, on to hoće, a vi kaljužni crvići, vi crvotočine smrti, vi smiešni izrod slavnih djeda, vi ste ustali, da se opirete Bogu? Aflavit Deus et disupati sunt. Gospod će vas izpljunut iz ustiju svojih i njegova noga sgaziti će guje. Čuvajte se današnjega dana. Jer na tom danu leži kletva ili blagoslov, koje će povjest potlanjih vremena sasuti na glave vaše. Čuvajte se, jer će još iza tisuće godina ustati ljudi, koji će pisati o tom danu, pjevat o tom danu i vaša će se uspomena osramotiti i vi ćete biti poniženi i pred ljudima. A ti Licinije, sieda častna glavo, daj da te zagrlim u duhu, ti prava sliko svetih apostola, ti, koji nam pokazuješ, da i medju Latinima ima dobrih i svetih ljudi. Tvoje srce je čisti alem i sjaje nama svima kao uzor dobrote. Jest ti si pravi učenik Kristov i tebe jednako poznaju siromaci i Hrvati i Latini. Hvala ti starče. Bože dao da tvoje rieči ne padnu na kameno tlo. Iz sjemena tvojih rieči neka iznikne silni hrast ljubavi, u kojega sjeni neka se jednom zagrle svi jezici i svi narodi. Ne nosimo mi mržnju, ne sijemo ni zlo. Vjerni smo svetoj stolici u Rimu. Bili smo vjerni i onda kad je biskup Ivan bio izobćen od Rima.

Nadbiskup Ivan stade nešto prosvjedovati i mahati rukom, ali Grgur se ne dade smesti.

— Kad je biskup Ivan bio izobćen od Rima, jer je pristajao uz Focijevu nauku. Našemu svietlomu kralju Tomislavu ima se pripisati u prvom redu, što je polučen mir i jedinstvo. Sada u hvalu njemu i svima nama bacate svetinje naše u prah. Ne, to ne smije biti!...

I svi prisutni Hrvati i sam kralj Tomislav, koji je dosele nepomično sjedio, povikaše u jedan glas:

— Ne to ne smije biti!

Samo Berislav, sin Tihomilov, pokunjen bio je niem.

U to pristupi k njemu načelnik spljetski i šapnu mu u uho neke rieči. Berislav stupi napried i mahnu rukom, da želi nešto reći.

Svi odmah ušutiše.

Berislav zakašlja, prodje rukom preko lica i nekako izprva uzbunjeno zače:

— Strah me je gotovo, što se u toj častnoj skupštini usudjujem otvoriti usta. Bojim se još više, jer sam dosele prvi od svjetskih ljudi, koji ovdje zborim. Ako to ipak činim, to činim za to, jer me nuka na to glas moje savjesti. Nuka me na to i primjer svetoga biskupa Licinija, koji se nije strašio gnjeva svojih zemljaka, već je otvoreno i jasno rekao ono što misli. Tako ću i ja otvoreno i slobodno reći, da mi bude ono na jeziku što je na srcu. Pri tom ne ću imat nikakovih obzira, jer amicus Plato, amicus Cicero . . .

— Čujmo . . . čujmo! — uzbuniše se Hrvati.

— Čujmo . . . čujmo! — kliknuše Latini.

— Svi želimo biti p r a v i sinovi svete rimske crkve. Tako bar velimo svi ovdje bez razlike. To veli hrvatski biskup Grgur Ninski, to veli i svietli kralj hrvatski Tomislav. To kažu i svi drugi. Dužnost je pravih sinova slušati oca. Ako je tomu tako, zašto ne slušamo sv. otca, zašto da se ne pokorimo želji svete stolice? A što želi sveti otac papa Ivan? Svoju želju izrazuje jasno u svojoj poslanici. Što veli papa? -- Berislav izvadi iz njedara komad pergamena i stade čitati glasno i jasno.

„Koji bi se osobiti sin rimske crkve, kao što ste Vi, mogao u tom nasladjivati, da se slovjenskim jezikom žrtva prikaziva Bogu? Ne dvoumim ni najmanje, da za one, koji nastoje da se slovjenskim jezikom posvećuje, valja ono, što je pisano: „Od nas odoše i nisu od nas, jer da budu bili naši, oni bi svakako ostali u našemu družtvu i jeziku“. (Nastavit će se.)

Slika.

Sanjivo se more kô olovo slilo.
Rujno sunce tone u njegovo krilo.

Dva galeba sječu ajer kô dvie sjene
I za trenut od njih niti uspomene.

Mala brza ladja jedro joj trepeće
I gubi se nekud kano priča sreće,

A nad surim morem zvona glas romoni,
Kô da cieloj zemlji agoniju zvoni . . .

Rikard Katalinić Jeretov.

Digitized by Google

Pio X.

Dne 4. kolovoza prije podne pojavio se je nad Vatikanom izčekivani bieli stup dima — znak, da je izabran novi papa. U 11 sati pojavio se je, iza kako su se obavile nuždne ceremonije, na balkonu crkve sv. Petra u Rimu kardinal Macchi. Ovaj proglasi svečanim glasom novoga papu: Anuntio vobis gaudium magnum, habemus papam eminentissimum et reverendissimum dominum cardinalem Josephum Sarto, qui sibi nomen imposuit Pius decimus. (Oglasujem vam veselje veliko, imamo papu, uzoritoga i prečastnoga gospodina kardinala Josipa Sarto, koji uze ime Pio X.)

Tim riečima proglašeno je urbi et orbi ime novoga pape, a brzojav razglasi taj velevažni i radostni dogodjaj u sve strane svieta, na sjever i jug, na iztok i zapad.

„Prosvjeta“ je već u posljednjem svojem broju priobćila sličicu novoga pape, medju slikama onih nekih kardinala, koji su smatrani kao najozbilniji kandidati za tiaru. Sarto je dakle od prvoga početka odmah iza smrti Leona XIII. bio ozbiljan kandidat za papinsko priestolje, i ne imadu pravo oni, koji kažu, da se o njem nije ni snivalo, da će postati papom. Bilo ipak kako mu drago baš posljednjih dana o njem se je najmanje govorilo. Mletački patriarka, kao da je izmedju ozbiljnih kandidata imao najmanje nade. Rampola, Vanutelli, Gotti i dr. više se spominjali. A sami Rimljani niesu se mnogo razgovarali o Sartu. Za to je viest o njegovu izboru osupnula sviet i iznenadila. I izpostavilo se, da i najverziraniji i najokretniji novinari o novomu papi malo znadu. Samo tako se može raztumačiti, što o njem kolaju najružniji glasovi i što se o njemu u isti čas pronosi, da je sklon dvoru talijanskom i opet, da je konzervativan.

Polaz kardinala u konklave.

Giusepe Sarto — papa Pio X. Sarto se rodio 2. lipnja 1828. u Riesi kod Trevisa. Prve je svoje nauke svršio u svom rodnom mjestu, a kasnije je svoje studije usavršavao u seminaru u Trevisu i Padovi. Ne treba izticati, da se je on već za mladih svojih dana odlikovao kao mladić plemenitog srca, iskrena osjećaja, a osobito bistrog pamćenja. Pored ovih vrlina resile su ga i druge krieposti, a najviše čednost, koju je i do danas uzdržao. Baš mu je ova čednost i skromnost pribavila za sveg njegova života mnogo štovatelja i prijatelja. Njegova je želja bila od malih nogu, da se posveti svećeničkomu staležu. Čim je svršio bogoslovne nauke stupa u svećenićku službu, koju je sdušno i revno izpunjavao. Punih je dvadeset godina župnikovao on sve na manjim mjestima, gdje je stekao privrženost i ljubav puka. Pored sve njegove skromnosti i čednosti njegov značaj i njegovo znanje nije moglo ostati neopaženo u zabitnim mjestima. God. 1875. počinje rek bi drugi i glavni dio njegova života i javnoga djelovanja. Te je naime godine postao on biskupskim kancelarom, a malo kasnije direktorom seminara u Trevisu. Za kratko je vrieme u toj svojoj službi izašao na glas, te bude odlikovan novim častima. Osobito se je iztakao kao sudac duhovnog suda. Iza smrti biskupove postane on kapitularnim vikarom u Trevisu. God. 1884. bude imenovan za biskupa u Mantui. Biskupsku je službu snosio vrlo sdušno. Najveću je pažnju posvećivao valjanom uzgoju klera, pa je svakom zgodom i prilikom nastojao, da duhovni stalež podigne na stepen velike izobrazbe, a osim svega, da se odlikuje kršćanskom čistoćom i velikom skromnosti. Da može svoje namjere bolje provadjati, osnovao je više družtava sa istim ciljem. Zbilja, u tom je pogledu stekao znatnih zasluga, pa je zato dobio priznanje od pape. Devet godina vršio je on biskupsku pastirsku službu, pa je u tih devet godina stekao veliki glas i poštovanje svih, koji su ga poznavali. Godine 1893. imenuje ga papa Lav XIII. kardinalom i mletačkim patriarhom. Moramo odmah spomenuti, da je on već za rana dobro gledan kod talijanske vlade, pa da je 1893. talijanska vlada simpatično pozdravila njegovo imenovanje za kardinala.

Kao kardinal i patrijarha mletački pokazao je on mnogo takta, te nije nikad došao u konflikt s vladom, premda je njegov položaj u tom pogledu bio vrlo težak i nesnosan. Što više, on je uviek živio sa svim državnim osobama u najljepšem saobraćaju. On je na dvoru talijanskoga kralja uviek bio dobro primljen. Češće je puta išao kralju, da nije morao ni audiencije tražiti, već je polazio k njemu, kao njegov osobni prijatelj. Premda je bio kardinal u kolegij je išao vrlo riedko. Sarto potiče od siromašnih roditelja, te je uviek bio, a i sada je zadojen demokratskim načelima. Nema sumnje, da će on simpatije talijanskog kralja i vlade uzdržavati i kao papa, pa da će prema tome udesiti i svoje držanje prema Italiji. Od najmladjeg djeteta, kao i najviših dostojanstvenika jednako je štovan i ljubljen. On je kao kardinal stekao veliki popularitet. One svoje vrline kao da je prenio na svoj kler, jer je poznato u Italiji, da je kler patriarhije mletačke najsnosljiviji, te da se odlikuje pobožnošću i učenošću. Već ovo njegovo djelovanje dokazuje, da će on iste krieposti, koje su ga resile od početka, i dalje uzdržavati, pa da će ih kao papa još više širiti na korist crkve i ljudskog družtva. Za čitavo vrieme svog javnog djelovanja nije ni jedan put pokazao, da bi bio zadojen stranačkom bojom. On je uviek nastojao, kod svakog spora, koji bi nastao medju svećenicima, da ga rieši mirnim putem. Svaka je njegova odluka promišljena, objektivna. Ova oznaka njegova općenita rada stekla mu je prijatelja i štovatelja kod onih ljudi, koji se i razlikuju od njegovih načela. Čini se, da mu je baš ova činjenica bila glavnim pomagalom i kod njegova izbora za papu.

Poznato je, da je Sarto bio uz Rampollinu struju, pa je ipak većina pristaša Vanutellijevih dala odmah i bez oklievanja svoj glas za Sarta, kada je on bio označen, kao

Digitized by Google

kardinal kompromisa. Iz ovoga se vidi, da on nije nikada bio zagrizeni protivnik protivne struje, a niti fanatični pristaša svoje stranke, već da je uviek tražio dodirne točke, koje bi mogle i jednu i drugu struju sjediniti i oprieke izmedju njih ublažiti.

Velikim papama u raznim vjekovima nije pomogla politička lukavost, da dodju do onog utjecaja do kog su došli, već njihov državnički pogled, njihovo socijalno djelovanje, njihovo katoličko čuvstvo obćenitosti. Leo XIII. bio je jedan od velikih papa. Njegovom nasljedniku biti će svakako težko, da uzdrži papinstvo u onom sjaju u koji ga je Leo XIII. podigao. Nadamo se pouzdano, da će Gospodin četu i Pia X. obdariti onim milostima, koje će sjaj tiare uzčuvati, koje će papu-zatočenika u težkim danima kušnje jačati i učiniti da bude pravi gorući plamen ljubavi za sve, što je sveto, liepo i plemenito.

Deset je papa po imenu Pio vladalo dosele svetom stolicom. Bili su to ovi: sv. Pio I. (142.—157.) Pio II. (1458.--1464.) Pio III. (1503.--1559.) Pio IV. (1559.--1565.) Pio V. (1565.—1572.) Pio VI. (1775.—1799.) Pio VII. (1800.--1825.) Pio VIII. (1829.--1830.) Pio IX. 1846.--1878.) Pio X. (1903.).

Sad je kasno!

Napisao **Ivan Devčić.**

Tok je Mariji bila majka na životu, bilo joj ko u medenom situ. Ona ju dragala, otac donosio razne milošte. Poodrasla, a nije znala ni za kakovu tugu i žalost. Ali se razboli njezina roditeljka, i ode Bogu na istinu. Marija je zajedno s otcem za njom plakala i tužila.

Nakon pô godine oženi se otac: dovede u kuću udovicu sa dvoje djece. Pastorče osjeti brzo milost svoje maćuhe. Gonila ju na rad, koji nadmašivao njezine tjelesne sile. Ona je sve strpljivo podnosila, samo da ugodi maćuhi. A njezin otac? Iz početka se srdio na ženu, a kasnije zamuknuo.

U kašnju ruku poče ju maćuha tući; najprije da muž ne vidi, a kasnije i na njegove oči. On se i opet srdio, ali naskoro nije za to mario.

Dozlogrdi djevojčetu i ono se potuži svojoj kumi, kako maćuha postupa. Kuma je uputi, da podje u grad, i tamo si nadje službu. Jednoga dana omrknu ona u kući, ali ne osvane. Tražili su je, a kada doznali od kume njezine, da je otišla u grad službu tražiti, smiriše se.

— Pametno je učinila! — govorila maćuha. Njezin muž mrmljao nešto, ali joj ne reče ni biele ni crne.

Djevojče stupi u službu k nekoj udovici, koja je zasluživala svoj kruh perući drugome pranje.

Marija je morala pomagati gospodarici. Dok je bilo liepo vrieme, pomozi Bože, ali kad stišće zima zube, bi zlo i naopako. Izprozebe ona, pa se poče tužiti, da ju zdravlje ostavlja. A dogodi se to upravo onda, kad je bio kod nje prelaz iz djetinjske dobe u djevojačku.

Jednoga jutra nije se mogla dići sa svoga kukavnoga ležaja. Gospodarica ju poče grditi, a ona briznu u plač.

— Ne mogu se dići, jer sam težko bolna! — odvrati drščućim glasom. — Smilujte mi se!

— A ti idi u bolnicu, jer te ja ne mogu dvoriti!

Djevojče se težkom mukom odvuče u gradsku bolnicu. Putem je morala čuti nekoliko neslanih rieči, koje joj dobacili nekoji bangalozi.

Liečnik ju pregleda i pripisa liek. Uzimala ona ljekariju, ali joj nije pomagala. Venula je iz dana u dan.

— Samo da mogu otca vidjeti, bilo bi mi lakše! — ona će milosrdnoj sestri, kad ju ova upitala, da li joj se zdravlje povraća.

— Reći ću upravitelju bolnice, neka javi tvojemu otcu, da dodje čim prije. A onda ju počne izpitivati za obiteljske odnošaje. Marija ništa ne zamuča.

Djevojče se nadalo svakim danom, da će otac doći, ali njega nije bilo.

— Pisao mu je upravitelj, pa se upravo čudim što ti otca nema, — milosrdna će sestra, kad ju Marija za to upitala.

— Ne pusti ga maćuha! — uzdahnu djevojče, a suzne njezine oči ustaviše se na slici Razpetoga.

— Majko moja! — zdvojnim će glasom bolestnica.

Milosrdna sestra pridje i otre joj rubcem suze, a tada ju poljubi. Znala je ona, zašto djevojče majku doziva.

Marija bivala svakim danom slabija. Pripremiše ju za svetu izpovied i pričest.

— Sada znam, da moram umrieti, — tužno će ona milosrdnoj sestri.

Ona ju tješila, kako je najbolje znala.

— Nije mi žao umrieti, ali žalim, što moj otac ne dodje, da se s njime oprostim.

Kad svećenik otišao od bolestnice, ona je duže vremena razgovarala s milosrdnom sestrom.

Dan poslije toga, kad se je sunce upravo na počinak spremalo, podieli se bolestnica s dušom. Uza nju je bila milosrdna sestra. Ona joj je stavila goruću voštanicu u ruku i zaklopila oči.

Sutradan dodje njezin otac sa ženom u bolnicu. Razpita se za kćerku.

— Tek sam sinoć dobio list. Ta vi ne znate, kako je sa dostavljanjem listova na selu! — govorio on milosrdnoj sestri. — A gdje leži naša Marija?

— Idite s menom, — ona će, i odvede ih u mrtvačnicu.

Opazivši otac mrtvu kćerku, udari se u prsa i pogleda prema nebu.

Njegova žena zarida iz svih naramica:

— Jao Maro, diete moje!

On se okrenu i udari ženu tolikom silom uz obraz, da joj je stiena dala više nego njegova ruka.

— Ovdje si ju ti vrgla, coprnjo nijedna! Prognala si mi diete iz kuće. Proklet dan, kad sam te pod svoj krov doveo!

— Sad je kasno! — mirnim će glasom milosrdna sestra. — Marija je ispila svoju gorku čašu na ovome svietu. Da si bio pravi otac, ne bi bio dopustio, da se tako s tvojim djetetom postupa. — Ali vam mogu reći, da vam je objema ona sve oprostila na smrtnoj postelji.

— Sad je kasno! — ponavljao otac prateći kćerku do njezina vječnog počivališta.

Digitized by Google

Sprovod.

Jugovina. Kaljavom cestom pomiče se sprovod. Pop i tri bake. I jugo juži i nosi u sviet dim voštanica, što se savijaju pod zamahom u drhtavim ruka baka. Širi se dim uz žagorenje molitvî starica.

— Kako je svršila! — hoće prva starica.

— Lako za nju, al što će biti od djeteta? — upita druga starica.

— Uzet će ga u sirotište — odpovrnu treća.

— Možda ga uzme on — hoće opet prva.

— On?! Tâ pred sedmicu, kad ga je zvala u bolnicu, da joj barem posini diete prije smrti, odsjeko: da nije njegovo. I to ju ubilo. Da nije umrla u bolnici, nebi imala ni popa, ni svieće — uzčavrlja se druga starica, pa nastavi. — A znate, ko joj je dao za lies? Mâ onaj suhi mladić, onaj sučijavi radnik, što ju je pridigô u vrtu, kad joj je pozlilo pred osam dana. I uviek je pitao za nju. I njemu je jutros gore ... znate, ja nemam uzla na jeziku, al eto ne mogoh mu reći, da je umrla. I jutros sam bila u njega ... njezino se diete igralo kraj postelje njegove sa cviećem ... Ne mogoh mu reći ni da je umrla, ni da da će ju danas zakopati ...

... I jugovina cvili jače i zadune silnije, plamešci se svieća ugase. Bake tapću za liesom sa ugasnutim voštanicama. Vjetar cvili tužno medju hvojama i svud naokolo plače granje stabalja ... Sprovod se gubi dalje kaljavom cestom, primiče se k groblju, nad kojime kruže nekud očajno gavrani ...

Rikard Katalinić Jeretov.

Nad grobom svoga strica fra. Ivana.

Evo me, hitim hladnom Ti grobu
O dični sine Hrvatske Majke,
U komu vječne, duši Ti mile
Snivaš nam sanke!

Petnaest kobnih prošlo je ljeta
Smrtni da vienac vila Ti splete,
Toliko prošlo, odkad nam svenu
Mirisni cviete!

Pa odkad nesta glasa ti zvonka
Srdce nam tuga svedjerno para,
Dušu nam grozna, pregorka bolest
Nemilo hara!

Kako i ne bi, s nami dok bio
Znao si mnogo i mnogo puta
S Vitera Tvoga oglasit svietu
Zmaja smrt ljuta! ...

Kako i ne bi, s nami dok bio
Dušam sveg lakše bilo je roda,
Orila, kad se Tvojih iz ustî
Zlatna sloboda!

Kako i ne bi, s nami dok bio,
Grijala Tvoja žarka nas duša,
Dizalo Tvoje zlatno slovo
Zemnih iz tmuša! ...

O dični sine, glednemo l' „Suze“,
Koje no proli svojim rodom,
Vidimo, da Ti disala duša
Sladkom slobodom!

Glednemo li cviećе Tvojieh misli
Polazak što se na Lovčen zove,
Vidimo mašte, gdje puno srdce
Do neba plove!

Glednemo l' žarke pjesmice Tvoje,
U svakoj vapaj leti do neba,
U svakoj gudiš gudalom tankim:
Sreće nam treba!

Da, nje nam treba, al od nas ode,
Ne grije više svojih nas plamih,
Oh, kaži striče, hoće l' se ikad
Povratit k nami!?

„Hoće, ter hoće“, odgovor čujem
Kô da iz rajske sboriš visine
„U našoj zemlji, do mala ne će
Obstajat tmine!“

Oh, tako, tako, kada nam bude,
I tebi zemlja lakša će biti,
I Tebi duša sladje će Bogu
Molitva biti!

Ilija Desput.

Mač Karla XII.

Priredio **I. V. Tenjac.**

(Nastavak.)

U časovima slične zlovolje dobro je došao mladoj gospodji svatko, na kom je mogla izkaliti srce svoje. I sad joj dodje takova osoba; vrata se sobe otvoriše, a mlado djevojče u priprostu, ali pristalu odielu s miomirisnom kitom krasnoga cviećа u ruci stupi u sobu. Bješe to Marija, župnikova nećaka iz Travenlova, koja je poslije smrti svoje majke došla bila u Kadanj i od nekoliko tjedana u Golenfeldovoj kući nastupila mjesto drugarice mlade gospodjice.

U dvie se godine ta djevojka i u izvanštini i u cielom svom biću u svoju probit i te kako razvila. Marija je izrasla i veća i jača; lice, obtočeno tamno plavim pletenicama, nije se moglo nazvati baš liepim, daleko zaostajaše u tom pogledu za licem njene gospodarice, ali u njenim ličnim potezima bijaše nježnosti i dragosti, koje su čednoj djevojci podavale daleko viši čar za oko pomnijega posmatrača.

— Gle, stručka!, — reče Karolina nemarno, — pruži der ga amo, a od koga je?

Lahki trepet bješe u inače jasnom govoru Marijinu, kad je odgovorila:

— Od gospodina pukovnika Kruzea; on se nada, da će s vama sâm moći još prije večeri govoriti!

— Od Kruzea? — Prezirni način upita gospodjice

Digitized by Google

kosnuo se srca Marijina. — Vrzite ga na stol, dobro je. Zar se komornik pl. Sporke, moj rodjak, još nije prijavio? — reče promjenivši glas.

— Ne znam, milostiva gospodjice, — odgovori djevojče, — u tom bi slučaju Janko, komu je najavljivanje posjetnika povjereno, za sjegurno ovršio svoju dužnost.

— A kako biva, da ste baš malo prije pukovnikov struk cvieća sâma glavom predala? — upita osorno Karolina, — možda zato, jer je od njega? Čini se, da vas dobro poznaje taj gospodin pukovnik, više nego jedanput vidjeh, da s njim u predsoblju govorite načinom, po kojem se pobliže poznanstvo predmnjeti može. Ja sam, sudeći po vašem kratkom boravku u priestolnici, a još kraćem u našoj kući, bila iznenadjenja, dok niesam čula i dok mi gospodin Kruze nije sam potvrdio, da vas je već odavna poznavao. Zašto ste mi to zatajila? — reče povišenim glasom.

— Jer se djevojci moga položaja ne pristoji, da neupitana, svojoj gospodarici priobćiva stvari, koje nju ne zanimaju, — odvrati Marija čedno ali dostojanstveno.

— Jest, — nastavi ona, — već od mladih mojih dana bješe gospodin Evald Kruze, kadgod je kao gost svoga dobroga kuma boravio u Travenlovu, moj prijatelj, pa ma kako se putevi našega života razilazili, ja sam mu sačuvala svoju sklonost, a ja znam, da je njegovo dobro i vjerno srce za me ostalo isto.

Mlada gospodjica nasmieši se posprdno

— Čestitam onoj, koja će to s vama morati dieliti, — pridoda ona.

— Kako vi to shvaćate, milostiva gospodjice? — upita Marija mirno, uprvši svoj bistri pogled u lice gospodaričino.

Karolina Sibila porumeni.

— Tad valjda poznate i gospodina Otona pl. Sporkea, kao što se i on

Kongregacija kardinalskoga sbora.

vas sjeća, — produlji ona. — Priznajte sada, je li tadanji gospodičić Oton bio takodjer vaš — dobar prijatelj?

— Gospodin komornik pl. Sporke jest rodjak moga dobrotvora, — odgovori Marija, — a da sam znala, da će on duže vremena ostati u Kodanju i da u ovu kuću zalazi, možda bih si potražila drugu službu.

— Razumijem vas, — reče plemenitašica posprdljivo, vidi se, da ste vi uzgojena u školi katonskih (strogih) pojmova gospodina Kruzea.

U to udje službu obavljajući sluga i najavi komornika pl. Sporkea, i tako se dokrajči razgovor obiju gospodjica.

Karolina se Sibila uzdigne.

— Dobro mi došao! — uzklikne živahno i s očitim znakom nestrpljivosti podje mu do vrata u susret, a Marija izadje sasvim tiho kroz pokrajna vrata iz dvorane.

Još hladniji, još ugladjeniji prikazivaše se mladi diplomata i u licu i u držanju, nego li prije dvie godine. Bješe to više na vidjelo izneseno državničko vladanje, nego li prirodjena sposobnost, što je nećaku Travenlovskoga vlastelina iza nekoliko uspjelih poslanstva, kojima je on važnost umio zgodno povisiti, pomoglo dostati se nekoga diplomatskoga glasa.

Baš u takovu poslu desio se on od nekoga vremena u Kodanju, gdje je u boljarskim krugovima bio veoma povoljno primljen.

Bilo da je imao poseban razlog, bilo pak što je spoznao srodnu si dušu, diplomata je spram gospodjice snimio krinku hladne suzetzljivosti. Možda mu srce ipak nije bilo čelikom tako oklopljeno, e da bi se mogao zamamljivoj ljepoti svoje rodjakinje oteti. Neobična žar oživljaše inače mlohave, sive oči i dirljivo zvučaše glas tankoga mu grla, kada je, prignuvši se radi cjelivanja pružene mu ruke upitao:

— Vidim vas zabunjenu, razdraženu, draga kuzino, a bojim se, da znam za razlog te zlovolje.

Skoro srdito uzplamti pogled oka gospodjice plemenitašice.

— No, pa mi kažite taj razlog, kuzene, tà vašem oštrom diplomatskomu pogledu ne smije ni djevojačko srce biti zatvoreno.

— Zar je pravedno, da odsudjenik sâm svoju smrtnu od-

Misa prije polazka u konklave.

Digitized by Google

sudu proglasi? — primjeti komornik prikorno. — Sa svojom pukovnijom polazi noćas Evald Kruze iz priestolnice, a prije toga, tako je barem sveobće mnienje . . .

— To je mnienje, koliko se mene tiče, krivo, Otone, — nastavi ona silno uzrujana, - ništa vam ne ću da zatajim, ali mi budite o boku i savjetom i pomoći. Jest, ja sam Kruzea odlikovala; zaista sam dugo mislila, da ga je moje srce zavoljelo. Sasvim drugačijim mi se pričinio od svih onih, koji su doslije meni udvarajući pali na koljena; k tomu pridodje njegova na glasu hrabrost, privrženost dvora i plemenitaških krugova i brza sklonost, koje se je kod moga ujaka dostao i koja još sveudilj traje. Što sam ja smatrala igrom, kosnulo se pukovnika zbiljom, a mene malo da ne mrzi ljubavni plam, koji sam možda prerano podpirila. Sad bez temeljita uzroka ne mogu više natrag.

Skrutinij kardinalskog kolegija u konklavu.

— Kako ja sudim o značaju pukovnika Kruzea, mislim, — reče brzo Oton, — bila bi dostatna jedna rieč, jedan mig, da ste se prevarili u osjećaju srca svoga, a on bi odmah dokrajčio svoje snubljenje. Zašto ste s tim doslije oklievali?

— Moram priznati svoju slaboću, Otone, — odgovori Karolina. — Niesam mislila, da mi je tako brzo odlučiti se, a neugodna mi je bila pomisao, da bi on bio u očima svieta onaj, koji je odstupio. Pa i radi svoga ujaka moram se zakrinkati, tà ja o njem zavisim, a pukovnikove mužke krieposti previše pristaju uz nazore njegova pokrovitelja. Baš mi je sada odlučno rekao, da Kruze mora još večeras u boj ponieti moje obvezatno obećanje, reče, da ne dozvoljava, da se srcem poštenjaka poigravam.

— Poštenjaka — mrmljajući reče Oton, a mefistov se smiešak osu njegovim ustnama. — Kako bi bilo, da nam podje za rukom, Vašemu ujaku poštenje toga surovoga vojnika prikazati ponešto dvojbeno osvietljenim? Možda dostaje nekoliko radi prisuća kraljeva poluglasno izuštenih, ali barunu razumljivih rieči. Ako mi se samo desi prilika, tad se nadam uspjehu. Barem ćemo tako tu stvar odgoditi i dobiti vremena za rad protiv nje!

— Otone, ako vam to podje za rukom, moja će zahvalnost biti neograničena! — uzklikne Karolina uza smiešak, koji je mnogo obećavao.

Najavljen posjetnik dokrajči razgovor ove rodbine; mladi se diplomata doskora preporuči, a poprativši ga do odajina praga, oprosti se gospodjica s njime uz običajne pozdrave i naklone. Ali iza razvite lepeze prišaptnu mu ona: — Sjetite se mene!, — a u žarkom pogledu odlaznika pročita Karolina odgovor pun nade.

*

Večer bješe omrknula, a u svečanu sjaju razsvietliše se divne dvorane Golenfeldova doma, gdje se je sakupio dvor i cielo plemstvo. Osobito mnogobrojno bijahu zastupani častnici, tà domaćina smatraše današnju večer oprostnim slavljem u čast pukovnija, opredieljenih za norvežku vojnu, kojim je osvitom dana bilo već daleko biti od zidova priestolnice. Radi toga je i najviši vojni gospodar, kralj Fridrik IV., rado obećao doći u dom Golenfeldov, u kojem je već opetovano bio gost; obećao je ovaj put doći k večeri.

Prije nego što je kralj prispio, od svih častnika najviše se zanimahu za pukovnika Kruzea. Ozbiljnost i samosviest bez ikakove ponositosti opažale se u suncem opaljenim crtama muževnim, koje su uza sve to odavale dobroćudan, valjan značaj pukovnikov. Od nekoga vremena sievaše mu iz vedra oka neka vatra, neki sjaj, doslije njemu tudj; bješe to izražaj duboke, velike, vruće ljubavne strasti, koju je očutio Evald spram nećake svoga sjedoglava pokrovitelja i koju je sâma Karolina Sibila podpirila bila.

Pretraga jela, što se donose u konklave.

Opomena njegova siedoga kuma u Travenlovu bješe uzaludna ostala; čega se je pokojni pukovnik pobojao, evo je nastupilo. Doslije od ljubavi netaknuto srce Evaldovo evo je izvanjim čarom gospodjice uzplamtilo. Kad bi bio vidio, da se njegova sklonost i njegovo udvaranje odbija ili hladno prima, bio bi zaista dosta odvažan svoje osjećaje

Digitized by Google

utomiti u svojim grudima, ali uz poznate nam prilike dade im slobodan tek. Gospodjica je predobro znala, da će sadanjim odklonom zadati smrtnu ranu srcu, koje se je njoj sasvim posvetilo, pa se ona bojala posljedica takova postupka pred svietom i zlovolje svoga ujaka.

Dosta razborita nije ona odnemarila ni te svečane večeri pukovnika, kojemu je poradi skorašnjega polazka u boj u dio pao po gdjekoji dokaz sućuti. Pače i sam Oton pl. Sporke, koga je pukovnik doslije u družtvenim sastancima jedva udostojao običajna pozdrava, nastojao je prikučiti se danas blizini njegovoj; ali to nastojanje pukovnik niti je uzvratio, niti htio da primjeti.

U točno opredieljeno doba prispio je danski kralj, Fridrik IV. Od naravi prijazni vladar, i inače prijatna i u najboljim muževnim godinama pojava, bio je te večeri u vanredno veselu razpoloženju. Uz obilno prostrt stô odjeknulo je to veselje u mnogobrojnom družtvu, jer je svima bilo dobro poznato, da kralj voli neusiljenu veselost. Mnogo je zdravica po običaju tadanjega vremena izrečeno, ali na jednu čekalo je došlije družtvo uzalud, koja bi s ljubavnim odnošajem Evalda Kruzea i domaće nećake u savezu bila. Da će takova još uzslieditи, moglo se vidjeti po čudnovatoj uzbudjenosti gospodjice i po veselu, prijaznu pogledu, koji je siedi domaćin svraćao na mladoga pukovnika.

Možda je sâm kralj htio, da ju upriliči. Pošto je sjetio se mnogih svojih vodja, nazdravi, želeći mu svako dobro, svaku sreću, najmladjemu od svojih vitezova, hrabromu pukovniku Evaldu Kruzeu.

Šaljivo spomene nadu, da će mu prokušana hrabrost i razboritost njegova častnika kao najveći znak pobjede dovesti u Kodanj kraljevskoga lava švedskoga ili barem donieti kući kao znak pobjede mač Karla XII.

Te su kraljeve rieči krugom stola prouzročile najveću veselost, kojoj su povrh toga doprinjela i izvrstna vina domaćine; sâmo Oton pl. Sporke nije bio dionikom toga veselja. Posprdan smiešak zatitrao je njegovim tankim, bezbojnim ustnama, a lice mu bijaše tako čudnovato, da je domaćina preko stola upitao: — Što se gospodinu rodjaku ne svidja?

Oton se smetenim hinjaše.

— Oprostite, — reče utišenim glasom, ali ipak tako, da su ga okolišni razumjeli, — crna mi je misao sunula glavom. Njegovo je Veličanstvo spomenulo vitezove; bojim se, da je doba liepoga viteštva davno minulo; danas ne ima više vitezova.

Mrmor zlovoljnoga presenećenja zareda okolištnim susjedima i mnogi se pogled svrati kralju; ali Fridrik IV. zabavljajući se usrdno s nekoliko knezova, ne bješe čuo zlokobnih rieči Sporkeovih.

— Kako vi to mislite? — upita barun svladavši jedva jedvice svoju srčbu, — tà Njegovo je Veličanstvo spomenulo ime, a nosilac toga imena ima pravo, da bude vitezom nazvan, ili vi to drugačije scienite, gospodine diplomata?

Gospodin Oton pl. Sporke i opet se nasmieši. U drugim prilikama bio bi po prirodjenom mu kukavstvu predomislio odvažiti se na korak, koji ga je morao izvrći pravednomu pozivu na zadovoljštinu sa strane muža, kojega je sada nakanio težko uvriediti; ali ni na njega samoga inače promišljenoga i opreznog diplomatu, nije zamamljiv čar Karolinin ostao bez utiska.

— Gospodin pukovnik Kruze, — odgovori on još više utišenim glasom nego prije na pitanje domaćine, — baš je slika i prilika, što ja mislim. Kad danas komu sreća u ruke nanese kralja dušmanina, povoljno se s njim pogodi i pusti ga da bježi!

Zabuna slušalaca jedva se utaložila prisućem kraljevim. Blied kao krpa, nesposoban izgovoriti rieči, drhćući ustnama od unutarnje uzbudjenosti sjedio je Evald Kruze, grčevito držeći balčak svoga mača u svojoj desnici.

Sad je tekar kralj primjetio, što se zbilo, zato smućen pogleda oko sebe.

— Što se desilo? — upita glasno.

Sve je šutilo, dok vladar, opazivši Kruzeovo stanje, nije opetovano upitao ovaj put baš domaćinu.

Očito nerado odazva se barun zapovjedi svoga kralja i gospodara, jedva mogući sakriti svoju srčbu, koju je uzbudila u njem besjeda njegova rodjaka.

Vladar se namrgodi.

— Žao mi je, što sam pitao, — reče, — ali baš radi našega čestitoga pukovnika hoću sada da znam, što znače rieči pl. Sporkea? Znate li vi to, Kruze?, — pozva mladića, da ga sâm izvjesti.

Upitanik se težkom mukom razabra.

— Zaista znam, Vaše Veličanstvo, — odgovori glasom, koji je sve to zvončijim postajao, — gospodin Sporke govori o onom danu, kad smo obojica bili gosti pukovnika pl. Sporkea, moga kuma. Istoga dana prispješe u seosku krčmu Travenlovsku tobožnja tri ugarska trgovca, u kojima je oštar pogled tadanjega gospodičića pl. Sporkea htio odmah da prepozna bjegunca kralja, Karla XII., i njegova dva pratioca. Niesam se protivio tomu nazoru, ali sam odbio zahtjevanje sudjelovati pri uhitu uza svu zamamljivu nagradu, koja mi se u izgled stavljala.

I tako je pukovnik bez okolišanja cieli tadanji dogodjaj izpripoviedao, a cielo ga je družtvo mučke slušalo; u svakom je licu, a i u obrazu kraljevu, opazio odobravanje, kad svoj izvještaj dokončao.

Obrativši se sada k Otonu pl. Sporkeu, veoma se Fridrik uozbilji.

— Ja ne znam, — reče oštro naglašenom besjedom, — što bi se po ovim činjenicama tadanjega kapetana Kruzea protivilo zahtjevima viteštva? Ja odobravam njegovo djelo i ne pojmim, kako gospodin pl. Sporke u toj zgodi može govoriti o dobru poslu?

Oton probliedi, ali ne izgubi samosviesti, sad mu je bilo zaintačeno kolo odigrati.

— Bože sačuvaj! — reče hinjenim negodovanjem, — da bih ja radi probitka dotakao se švedskoga kralja! Ako sam u jedan čas pomislio na to, da ga obustavim, dogodilo se to u revnosti spram moga kralja i gospodara. Ali poslije onoga dogodjaja, — produlji naglasujući svaku slovku, — čudno mi se činilo, da je dotad siromašni kapetan Kruze iznenada dospio do blagostanja, kad je medju tim Karlo XII. sretno prispio u Stralsund. S toga sam mogao lako pomisliti na dobar posao učinjen s onim tajinstvenim tudjincem!

Ovaj put poprati Evald Kruze pakostnu insinuaciju svoga zlobnoga protivnika samo prezirnim smieškom.

— Ako je u ono doba, — odvrati on mirno, — siromašni kapetan Kruze razpolagao s nešto novca, tada taj novac nije potjecao od kraljevske zahvalnosti, kojoj nije bilo niti najmanje uzroka. Za te novce bilo mi se zahvaliti dobrohotnosti moga plemenitoga kuma, blaženo usnuloga pukovnika pl. Sporkea. Ali je taj ujedno predvidjao mogućnost, da ću se morati izkazati, odakle su mi ti novci, pak mi je to darovanje pismeno potvrdio. — Evo dokaza!

To rekavši izvadi Evald iz listnice, potegnute iz prsnoga džepa, arak papira i pruži ga barunu, koji ga pročita žarkim pogledom i reče:

— Tako je, kako je gospodin pukovnik rekao, o čem sam i sâm bez ove izprave osvjedočen bio.

— Kao što i ja, — reče kralj dostojanstveno, — i svi uz ovaj stô. Što se je prije ovdje govorilo, neka bude zaboravljeno, — takova je moja kraljevska volja! — Tad prišaptne domaćini nekoliko rieči, a barun pl. Golenfeld odmah ustade, dočim je Oton pl. Sporke pobliedio kao krpa i mrko preda se zurio.

— Ništa, — uze govoriti stari domaćina, — neka ne pomuti svečanu veselost ovih časova; tko zna, hoćemo li se svi, koji smo ovdje prisutni, poslije rata opet na okupu

Digitized by Google

naći. Pijem u vaše zdravlje, gospodine pukovniče Evalde Kruze, podjedno i u ime svoga kralja i gospodara. Koliko sam vam sklon, rad sam vam dati čvršći zalog, nego što je sama rieč.

Barun ne nastavi govoriti; uočio je svoju nećaku, a što je u licu liepe Karoline Sibile primjetio, to mu je prekinulo rieč u grlu. Pa nije samo njegovo oko opazilo očitu zlovolju, koja se odsievala u licu plemenitašice, kad je njen ujak govorio, tà ni Evald Kruze nije s nje maknuo oka. On je vidio, kako je djevojka, o kojoj je mislio, da ga je zavoljela, za ciele razprave pokazala mnogo veće zanimanje za dočetak te razprave, nego li sućuti za njega, nepravedno uvriedjena. Po oštru nagonu ljubavi odmah je pogodio, da su joj pakostne rieči rodjaka prijatnije bile, nego bezazlena obrana njegova, koji je smatrao nju posjedovati najvećom srećom svoga života. Kao da ga je bodež ubo, ućuti mu srce; najgroznija bol mladjahnoga srca, razočaranje o vriednoti prve ljubavi iznenada obuze Evalda svom svojom silom. Puče mu medju očima; strast ljubavna, koja je doslije cielim mu bićem vladala, izčeznu pred strašnom zbiljom ovoga časa. Prvi je put pogledao u Karolinino lice, a da ga se nije dojmio njen čar, prilike savršene ljepotice — ne vidje više!

Svi su medjutim svrnuli svoje poglede na nećaku barunovu, koja je u najnemilijoj zabuni sjedila, ustne su joj bile čvrsto stisnute, nije se oglasila niti jednim glaskom.

Vladar si je tumačio to držanje Karoline Sibile kao izražaj djevojačke smetenosti; htjede da joj svojim prijaznim načinom u pomoć priteče.

— Lahko zacjeljuje rana vitezova po miloj rieči iz ljubaznih ustiju, — reče obrativši se k mladoj djevojci, — zar ne, plemenita gospodjice, ni vi ne ćete takovu rieč uzkratiti našemu pukovniku na razstanku?

Ali još uviek oklievaše upitana; kao da traži pomoći, poglédaše oko sebe, pa glè, sukobi joj se pogled s pogledom Otonovim; bješe, kao da na nju djeluje magnetska sila. Prenese se. Sad je bio na njoj red raditi i neodustati od svoje zadaće.

Što su joj prigovarali, da je pretjerano romantična, a da im to ne bi bilo uzaludno, htjede se sada time da okoristi. Kao u sanjarskom sjaju zasjevnuše crne oči prevejanoj namiguši i zvonkim glasom odgovori:

— Neka hrabri pukovnik činom dokaže, da zaista još imade vitezova. Što je naš uzvišeni gospodar i kralj malo prije šaleći se zahtievao, to ja sada pukovniku u zbilji stavljam za uvjet, ako hoće da stekne moju zahvalnost i moju sklonost. Ja ne zahtievam, da nam vi dovedete uhvaćena švedskoga lava, ali nam donesite mač Karla XII. kao plien pobjede. Onoga dana pako, kad vi pred noge našega uzvišenoga vladara u kraljevskoj palači položite taj mač, smijete si vi od mene izmoliti milošće kao uzdarje vašega djela; pa bilo to milošće još te kako veliko, budite osvjedočeni, da ću vam ga dati!

Mrmor zlovolje razlegao se dvoranom; tà ni najhrabrijemu ne bijaše moguće, taj uvjet izpuniti, pa već sam pokušaj morao je svakomu uroditi sigurnom smrću.

Ali sada ustade Evald Kruze. Silna uzbudjenost, koja ga je ponajprije s potvornih rieči diplomate, a zatim poradi besjede nevjernice djevojke obuzela, skoro da mu je ugrabila cielu samosviest.

— Što plemenita gospodjica od mene zahtieva, — uzklikne on, — daje se uskladiti sa službom kraljevom i s mojom vojničkom dužnošću. Zaklinjem se u ovom času, da ću povratiti se samo s mačem Karla XII. kao znakom pobjede, ili pak nikako!

Samrtna tišina zavlada cielom dvoranom, kad je pukovnik ušutio. Njegov žarki pogled, težko, skoro čujno dihanje njegovo označivalo je odjek strašnoga mu uzbudjenja. I Karolina Sibila sjedjaše blieda i niema; valjda ju je sada tek u srcu zapeklo, što je toli opaku igru zaigrala srcem viteškoga muža, životom junačkoga pukovnika.

Da sveobću, nemilu pečal dokrajči, diže Fridrik IV. gostbu, ali mutni oblaci, koji su se nad družtvo nadvili bili, ne dadoše se više razagnati. Prije nego što se mislilo, otide vladar, a odmah iza toga uze se Evald Kruze opraštati od svoga domaćine i napokon reče pred svima gostima Karolini „s Bogom.“ Pričinilo se, kao da liepa djevojka praštajućemu hoće da dade priliku, da se s njim osamce povjerljivo oprosti; — ako je tako bilo, nije o tom pukovnik htio da zna. Hladno, i kako običajna učtivost propisuje, oprostio se Evald od gospodjice, koju je tako strastveno ljubio; niti cjelov pritisnut na snježno-bielu ruku, s koje su se alemi caklili, nije odavao nikakova uzbudjenja.

Pa ipak je taj mir pukovnikov bio samo prividan, usiljena varka, na koju se on, sabravši sve svoje sile, hotimice odlučio. U njegovim je grudima buktala vulkanska žar, osjećao je, da mu treba nekoliko časova, da se sabere, da razhladi kolajuću krv i utaloži prerazdražene živce, prije nego se povrati kući, da se spremi na odmašnji odlazak.

Stupi u osamljeni perivoj, koji se je sterao za barunovom palačom. Hladan je zrak opuhavao usijano mu lice; taj mu je hlad godio baš kao i okolišni tihi mir, koji se živo razlikovao od burne vreve, što no ga je malo prije obuzimala bila. Mjesečinom obasjane, sterale su se pred njegovim očima krasno obradjene gredice i pravilno obrezane, često prema običaju tadanjega doba u čudnovate podobe zakovrčene, živice i drvoredi, u čijim je granama jesenski vjetar pusto svoje kolo zaintačio, truseći s njih zarudjelo lišće. Bez svake umjetnosti izdjelana klupa, blizu romoneće česme, kojoj se je trak u mjesečini poput raztaljena srebra sjajio, bijaše najmilije boravište mladićevo; amo je i sada upravio svoje korake. Kad se je približio klupi, za kojom se jorgovanov busen kao zaledje uzvisio, opazi na njoj ženski stvor, koji si je obim rukama prikrio lice i tako se zamislio, da njega prihodnika dotle opazio nije, dok nije uza nj stao bio. Sad se ustrašena prenu, Evald pogleda u suzno lice Marijino, kojoj je izražaj boli, ujedinjen sa sjajem nebeskoga svjetla, od kojega je dražestan struk obasjan bio, podavao dvostruk čar.

Još prije, nego što je Marija mogla izlanuti i jednu rieč, bješe mladi vojnik, zaboravivši na svojega srca boli, pobrzao k prijateljici i njene se ruke mašio

— Marijo, — reče silno ganut, — vi podnosite silnu tugu sama, a znadijaste, da sam ja blizu vas? Mogu li vam pomoći, mogu li vas utješiti? Tko je na polazku, ima dvostruko pravo, da mu se povjeri; Marijo, draga Marijo, zašto vi plačete?

Djevojče zadrhtalo na cielom tielu; htjede da govori, ali joj riečca zape u gr'ocu, a grčevito jecanje potrese joj grudi.

Evald ne trenu oka s njenih nježnih, misaonih poteza. Kao što ga malo prije iznenada minula sliepa tlapnja, koja mu je tako dugo obuzimala dušu, tako mu se sada javila sviest o zanosnoj dražesti i miloti Marijinoj. Prvi put vidje, u koli se je divan cviet razcvao nekadašnji djevojački pupoljak. U oprjeci prama strastvenomu žaru, koji ga je u blizini Karolininoj ogrievao, omahivao ga je spram ove djevice nježan lahorac mira.

U njem je svitala slutnja sladke tajne. Što je djevojče rastući, jedva samo sebi sviestno, još u Travenlovu za nj osjećalo, što je ono, pri njihovu iznovičnom sastanku u priestonici, duboko u svojim grudima krilo, to mu je sada jedan jedini časak jasno na javu iznio.

— Marijo!, — reče on tihim, čuvstvenim glasom, — moje drago diete, zar vi za mnom plačete?

— Jest za vama! — glasno uzkriknuvši dade si tužno srce djevojkino oduška. — Vi polazite u smrt!

— Ja sam vojnik, ljubljena Marijo, — odvrati Evald nježno, — kao takov u božjoj sam ruci. Pa zar je to prvi put, što se praštam, da se častno za svoj dom i svoga kralja bijem?

— Vi danas ne polazite kao drugda u boj, — kriknu

*

Digitized by Google

Adoracija novoga pape.

Marija ne mogući više svladati svojih osjećaja, — prije vas je vodila u boj vaša čast, vaša dužnost, — danas vas goni slepo ludilo, da ovršite strašnu zapovied ohola srca, koje se vašim srcem igra kao što i vašim životom.

— Dakle ste čuli za zadatak, što no mi ga je plemenita gospodjica Karolina Glade zadala? — upita mladić.

— Tko da to ne zna u cieloj kući? — viknu Marija. — Da ćete vi pokušati, da ovršite taj zadatak, o tom nitko ne dvoji, a najmanje ja, koja vas već od davnih godina poznam. Vi srćete u svoju propast, — nikada, ajme nikada vas već ne vidjeh!

S neizrecive bojazni malo da se nježno tielo djevojčino nije na tla survalo. Nježno, kao što zabrinut otac umiruje svoje drhtavo diete, ovi Evald svoju ruku oko njena struka.

— Drugčije bi se valjda desilo, — reče on sam sebi, kao da je na se zaboravio, — da sam ovaj čas prije doživio, koji mi doslije neosjećanim blaženstvom, a ujedno strašnim nemirom napunja srce. Sad moram podnositi, što sam sâm skrivio, a ti, moje ubogo, ubogo diete, moraš skupa sa mnom trpjeti. Za me ne ima nikakova uzmaka. Dobro znam, samo ludost, beznadna mahnitost mogu se nadati, da ću moći ovršiti, što se od mene zatražilo. Pa ipak, sudbina je jarac, a sreća voli junaku; nad nama vlada dobri Bog, koji će mi biti u pomoć. K njemu upravi svoje molitve, draga Marijo! Neka mi slutnja kaže, mi ćemo se opet vidjeti, da se nikad više ne razstanemo. A sad ostaj s Bogom, Bog čuvao nas oboje!

Priliepivši on vrući cjelov na bielo čelo djevojčeta, pomirova Marija još jedan časak na njegovim grudima, tad je on nježno pusti iz svoga naručaja, pa otidje i ne obazrievši se više. (Nastavit će se.)

Potop.

Historički roman od Henrika Sienkiewicza. Preveo dr. August Harambašić

(Nastavak.)

XII.

Švedska je provala samo djelomice uspjela, jer je odjel kneza Boguslava unišao u grad, a inače nije imala većih posljedica. Četa gospodina Kotvića i Oskierkina dragunska pukovnija bijahu doduše mnogo pretrpile, ali i Švedi prekriše gustim lješinama bojno polje, a jedna pješačka pukovnija, na koju su bili navalili Volodijovski i Vanjković, bijaše gotovo posve uništena. Litvini su se dapače hvalili, da su više gubitaka nanieli neprijatelju, nego što su ih sami pretrpili, i samo je gospodin Sapieha bio zlovoljan u dnu duše, što ga je ponovno zadesila nova „konfuzija“, radi koje bi se njegova slava i opet mogla umanjiti. Odani mu pukovnici tješili su ga, koliko su mogli, i dosta mu je koristna bila ta nauka, jer više nije bilo prekomjernih gostba, a ako se je kadgod i razveselio, bivalo je to uz najveće mjere opreznosti. Švedi su navalili i drugi dan, jer su mislili, da se hetman tomu ne će nadati, ali su bili svojski dočekani, pa su se odmah povratili za svoje zidine, ostavivši mnogo mrtvaca na bojištu.

Medjutim su u hetmanovom stanu izpitivali Hasslinga, a gospodin Andrija bio je radi toga tako nestrpljiv, da je malone izskočio iz kože, jer ga je što prije htio imati kod sebe, da se s njim porazgovori o Taurogama. Za to je cieli dan obilazio oko hetmanova stana, ulazio unutra i svaki čas ustajao s klupe, kad se je kod izpitivanja spo-

Krunitba novoga pape.

Digitized by Google

menulo ime kneza Boguslava.

Pod veče̊r primi zapovied, da podje na izvide. Na to ne reče ništa, već samo stisne zube, jer se je već bio naučio, da svoje privatne poslove zapostavi dobru otačbine. Samo je putem jako mučio svoje Tatare, udarajući ih u ljutini tako, da su im sve kosti pucale. A oni su govorili medju sobom, da se je njihov „junak“ strašno razsrdio, pa su išli tiho, pogledavajući samo u oči svomu strašnomu vodji i pogadjajući njegove crne misli.

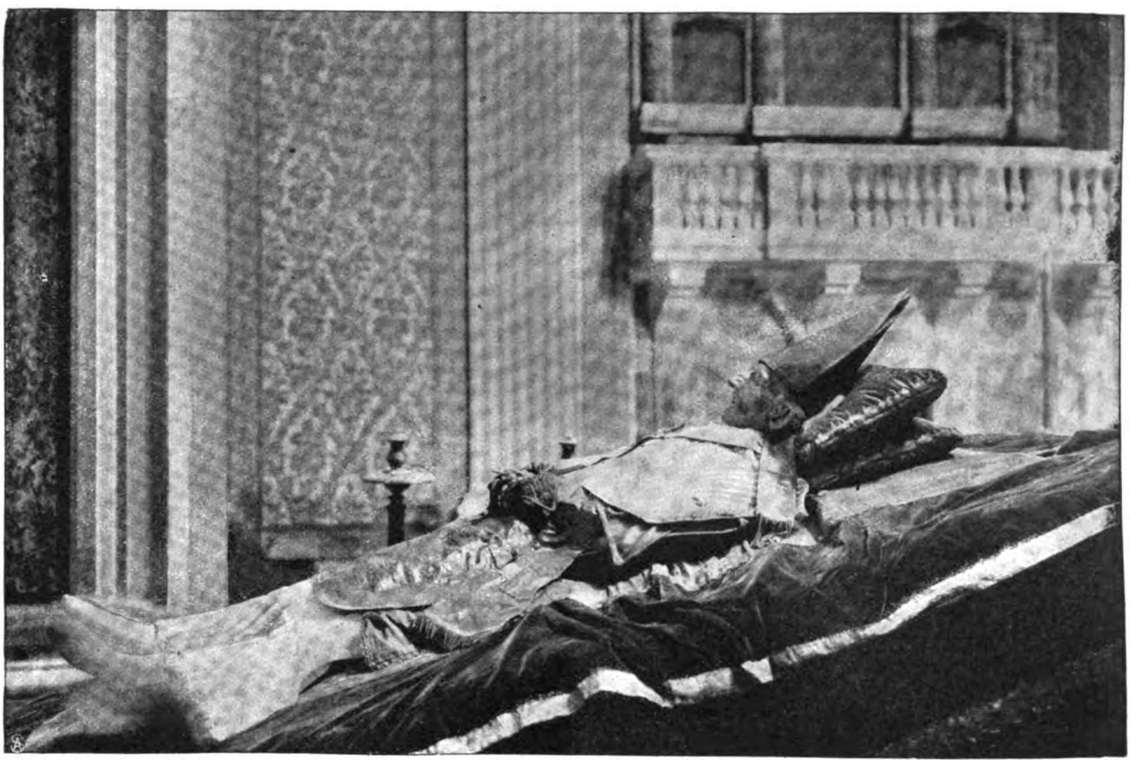

Papa Leo XIII. na odru u sv. Petru.

Povrativši se, nadje već Hasslinga kod sebe, ali tako bolestna, da nije mogao govoriti, jer se je u borbi bio izmučio tako, da je napokon dobio žestoku groznicu. Za to se je Kmicic morao zadovoljiti onim, što mu je o Hasslingovu izkazu pripoviedao gospodin Zagloba, ali se je to ticalo javnih, a ne privatnih poslova. O knezu Boguslavu saznade mladi častnik samo to, da je poslije svoga pohoda na Podlasje i poslije poraza kod Janova bio težko obolio. Od gnjeva i tuge bila ga je spopala ljuta groznica, a kad se je malko oporavio, odmah je s vojskom otišao u Pomorje, kamo su ga Steinbok i elektor bili najžurnije pozvali.

— A gdje je on sada? — zapita Kmicic.

— Po onom, što Hassling veli, a on nije imao uzroka da laže, knez je sada s kraljevim bratom u utvrdjenom taboru izmedju Narve i Buga, gdje predvodi sveukupno konjaničtvo, — odgovori Zagloba.

— Da, i jamačno misle ovamo doći u pomoć! To ćemo se i naći, kao što je Bog na nebu, pa makar ga i preodjeven morao potražiti.

— Ne uzrujavaj se u zalud! Oni bi rado, da ovamo dodju u pomoć, ali ne mogu, jer im je gospodin Čarniecki na putu i evo, o čemu se sada radi: on nema ni topova, ni pješaka, pa ne može da udari na njihov tabor; a oni se boje da iz njega izadju, jer su se osvjedočili, da njihovi vojnici ne mogu na otvorenom polju odoliti Čarnieckovim ljudima. Da je ondje sam kralj, izašao bi na bojno polje, jer se vojnici pod njegovim zapovjedničtvom ljepše bore, znajući, da je to veliki vojskovodja; ali ni Duglas, ni kraljev brat, ni

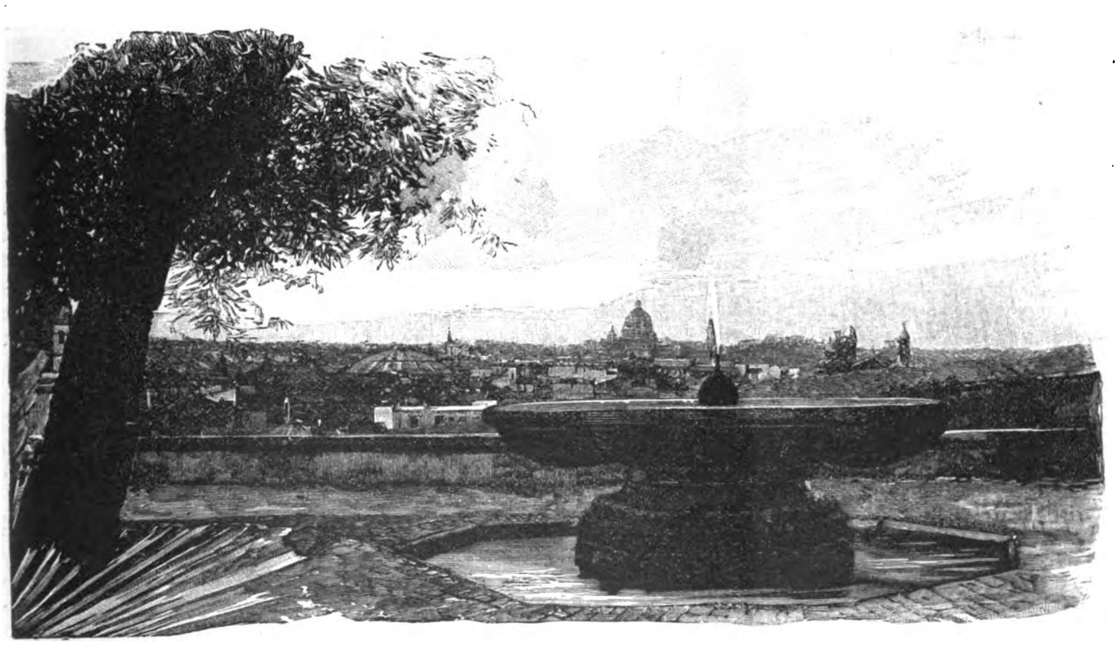

Pogled na Rim sa Monte Pincija.

Digitized by Google

knez Boguslav ne će se na to odvažiti, premda su dosta smioni.

— A gdje je kralj?

— Otišao je u Prusku. Kralj ne vjeruje, da smo mi već pošli na Varšavu i na Wittemberga. U ostalom, ako vjeruje, ili ne vjeruje, morao je onamo otići s dva razloga: prvo, da posve predobije elektora, pa makar i za cienu ciele Velike Poljske; a drugo, što mu ona vojska, koju je izveo iz riečnoga kuta, nije za ništa, dok ne odpočine. Neprestani bojevi i napori izmučili su ih tako, da već ni pušaka u rukama držati ne mogu, premda su to najodabraniji švedski vojnici, koji su po svim njemačkim i danskim krajevima znamenite pobjede održali.

Dalnji im razgovor prekine dolazak gospodina Volodijovskoga.

— Kako je Hasslingu? - zapita odmah na pragu.

— Bolestan je i neprestano bulazni, — odgovori Kmicic.

— A što ti, Mihalko, od Hasslinga želiš? — oglasi se Zagloba.

— Kao da ti to ne znaš!

— Kako da ne znam, da ti je do one višnjice, koju je knez Boguslav u svoj vrt presadio. Brižan je to vrtlar, ne boj se! Ne će trebati ni godine dana, da ploda dočeka.

— Bog te ubio za takovu utjehu! — vikne mali vitez.

— Gledajte ga! Čim mu tkogod kaže i najneviniju šalu, odmah naškubi brkove, kao kakav srditi hrušt. Što sam ti skrivio? Osveti se knezu Boguslavu, a ne meni!

— Dat će Bog, pa ću ga potražiti i naći.

— Babinić mi je malo prije to isto rekao. Vidim, da će se doskora sva naša vojska na nj oboriti; ali se on dobro čuva, pa mu bez moje lukavštine ne ćete ništa učiniti.

Tu skoče obojica sa svojih mjesta.

— A jesi li se čemu dosjetio?

— Vi mislite, da je to tako lako, kao poteći sablju iz korica? Da je knez Boguslav ovdje, sigurno bih smislio kakovu varku, ali je predaleko, pa ga ne bi mogla doseći, kao ni kruglja iz topa. Gospodine Andrija, daj mi donieti vrč medovine, jer je danas jako toplo.

— Dat ću ti i cielu bačvu samo, da što izmisliš!

— Prije svega, za što vi nad tim Hasslingom kao nad ubogom dušom stojite? Ta nije on sâm zasužnjen, pa možete i druge izpitati!

— Ja sam ih već pitao, ali su to sami prosti vojnici, pa ne znadu ništa, a on je kao častnik bio na dvoru, — odgovori Kmicic.

— To je istina! — klikne Zagloba. — I ja se moram s njim porazgovoriti, pa će se iz toga, što mi bude rekao, možda kakova lukavština izleći. Sada je glavno, da se ovo obsiedanje što prije svrši, jer ćemo onda sigurno poći na njegovu vojsku. Ali našega premilostivoga gospodara i gospode hetmana baš dugo nema!

— Kako to? — rekne mali vitez. — Upravo se vraćam od hetmana, koji je netom primio viest, da će naš premilostivi kralj s pomoćnim četama još večeras amo stići, a hetmani će s redovitom vojskom sutra nadoći. Išli su od samoga Sokala, samo malko počivajući, sveudilj najvećim hodovima. Uz to se već nekoliko dana znade, da mogu svaki čas prispjeti.

— A vode li sa sobom mnogo vojske?

— Skoro pet puta toliko, koliko je gospodin Sapieha ima, vrlo dobrih ruskih i ugarskih pješaka; dolazi i šest tisuća Tatara pod Zupan-hazijem, samo što ih po danu ne mogu pustiti izpod ruke, jer su strašno nasilni i svojevoljni.

— Trebalo bi im gospodina Andriju dati za vodju! — rekne Zagloba.

— Da! — odgovori Kmicic. — Ja bih ih odmah odveo izpod Varšave, jer nisu kod obsiedanja za ništa, pa bili ih poveo k Bugu i Narvi.

— O, tomu nije tako! — klikne Volodijovski. — Ta od njih ne će bolje pripaziti nitko, da se živež u grad ne prokrade!

— No, bit će Wittembergu toplo! Čekaj, stari zlotvore! — vikne Zagloba. — Vojevao si dobro, to ti ne poričem, ali si krao i plienio još bolje; imao si dvoja usta: jedna za krive prisege, a druga za kršenje svojih obećanja, ali ti sada ni jedna ni druga ne će pomoći. Svrbi te koža od tvoje francezke bolesti i liečnici ti ju češu, ali ćemo ti ju mi još bolje počešati, tako mi Zaglobine glave!

— Da, on će se uvjetno predati našemu kralju, pa tko će mu što učiniti? — klikne gospodin Mihajlo. — Još ćemo mu vojničku počast morati izkazati!

— On će se uvjetno predati? Tako? — zavapi Zagloba. — Dobro!

Tu udari šakom po stolu tako, da je i sam Rok Kovalski, koji je upravo dolazio, ostao prestrašen na pragu.

— Neka budem židovski sluga, — nastavi srdito starac, — ako toga pogrditelja naše vjere, toga plenitelja naših crkava, toga oskvrnitelja naših djevojaka, toga mučitelja naših muževa i žena, toga lupeža, toga otimača naše krvi i naših novaca, toga hulju i razbojnika slobodna iz Varšave pustim! Dobro! Kralj će ga uvjetno pustiti, ali ću ja kao katolik i kao Zagloba, i kao što sreću u životu, a božju pomoć u čas smrti želim, proti tomu podići takav tumult, kakova u našoj Republici još nitko nije čuo. Ne maši rukom, gospodine Mihajlo! Podići ću tumult, ponavljam, podići ću tumult!

— Ujak će podići tumult! — zagrmi Rok Kovalski.

U to se pomoli Akbah-Ulan sa svojim zvjerskim licem na vratima.

— Gospodine, — rekne Kmicicu, — kraljeva se vojska vidi preko Visle.

Svi skoče sa svojih mjesta i izadju napolje.

Kralj je u istinu dolazio. Najprije se pojaviše tatarske čete pod Zupan-hazijem, ali ne u tolikom broju, kao što su im se nadali. Za njima stiže kraljeva vojska, mnogobrojna i dobro oružana, a nada sve boja željna. Do večeri predje ciela vojska po novom mostu, što ga je tek nedavno bio sagradio gospodin Oskierka. Gospodin Sapieha čekao je kralja sa svim svojim četama, koje bijahu postavljene u tako dugi bojni red, da mu se nije vidio konac. Pukovnici su stajali pred svojim pukovnijama, a uz njih zastavnici, svaki sa spuštenom zastavom, dočim su trublje neprestano trubile i bubnjevi bubnjali. A kraljevske čete, kako je koja prošla, postavljale su se takodjer u bojni red nasuprot Sapiehinoj vojski tako, da je izmedju jednoga i drugoga bojnoga reda ostalo kakovih sto koraka prazna prostora.

Sapieha, držeći svoju zapovjedničku palicu u ruci, dodje pješice na taj prazni prostor, a za njim je stupalo nekoliko najznatnijih vojničkih i civilnih dostojanstvenika. S druge strane dojaši kralj na prekrasnu žeravu, što mu ga je još u Lubomli bio darovao gospodin maršal Lubomirski, odjeven kao na borbu, pod lakim modrim oklopom sa zlatnim rojtama, izpod kog se je vidio crni baršunasti kaftan s pozlaćenom krunom; samo što je mjesto šljema imao na glavi obični švedski šešir s crnim perjem, a na rukama duge bojne rukavice i na nogama visoke smedje čižme, koje su mu sizale povrh koljena.

Za njim dodjoše nuncij, knez nadbiskup lavovski, knez biskup kamienecki, naslovni biskup lucki, opat Ciecišovski, gospodin vojvoda krakovski, gospodin vojvoda ruski, barun Lisola, grof Pöttingen, gospodin Kamieniecki, poslanik moskovski, gospodin Grodzicki, general topničtva, Tizenhauz i mnogo drugih. Sapieha htjede, kao nekoč i krunski maršal, da priskoči kraljevu stremenu, ali kralj skoči lako sa sedla, pa pritrči k Sapiehi i toplo ga zagrli, ne rekavši mu ni rieči.

I dugo ga je držao u zagrljaju na očigled svih četa, šuteći sveudilj, samo što su mu suze curile niz lice, jer je na

Digitized by Google

svoja prsa pritiskao svoga najvjernijega slugu, koji doduše nije svojim umom bio ravan drugima, koji je kadkad i pogriešio, ali je za to svojim poštenjem na daleko nadkriljivao svu malu i veliku gospodu Republike, koji nije u svojoj vjernosti ni na čas zakolebao, već je bez ikakove potajne misli sav svoj imetak posvetio svojoj otačbini, izlažući svoja prsa od početka vojne za svoj narod i za svoga kralja.

Litvini, koji su si prije toga šaptali, da će kralj gospodina Sapiehu možda i ukoriti, što nije zapriečio, da švedski kralj umakne iz riečnoga kuta, i što je bio prilično neoprezan pred Varšavom, ili da će ga barem hladno pozdraviti, stadoše gromko klicati, videći toliku kraljevu dobrotu. Na njihovo klicanje odgovoriše jednoglasno kraljeve čete, pa su nekoliko vremena i jek trubalja i tutanj bubnjeva zaglušivali gromki uzklici:

— Živio naš kralj Jan Kazimir!

— Živili krunski hetmani!

— Živili Litvini!

Tako se oni pozdraviše pred Varšavom. Zadrhtaše njezine zidine, a za zidinama Švedi.

— Ja ću zariknuti! Tako mi Boga, ja ću zariknuti! — zavapi raznježeni Zagloba. — Ne mogu uzdržati! Ta to je naš gospodar, naš otac! Moja gospodo, već jecam! Naš otac! Naš kralj, još nedavno od svih napušteni prognanik, a sada . . . a sada . . . ta tu ima do sto tisuća sabalja na svoju obranu! . . . O Bože milosrdni! Ne mogu od suzâ . . . Još je jučer bio ubogi prognanik, a danas nema ni njemački cesar tako znatne vojske!

Tu poteku suze iz očiju gospodina Zaglobe i on stane jecati, pa se najednoč okrene k Roku:

— Tiho budi! Što vičeš?

— A zar i vi ne vičete?

— Istina je, tako mi Boga, istina! . . . Ja sam se, moja gospodo, stidio za našu Republiku . . . ali se sada ne bih mienjao s ni jednim drugim narodom na svietu! . . . Sto tisuća sabalja, kao golubu iza grla! . . . Neka to pokažu drugi! . . . Bog nas je osviestio, sam Bog!

Gospodin Zagloba nije se baš jako varao, jer je pred Varšavom doista stajalo blizu sedamdeset tisuća ljudi, osim divizije gospodina Čarnieckoga, koja još nije bila nadošla, i osim oboružane čeljadi taborske, koja je u potrebi zalazila u boj i koja je u velikom broju išla za svakom vojskom.

Poslije pozdrava i smotre nad četama zahvali kralj uz sveobće oduševljenje Sapiehinim vojnicima za vjernu službu i odjaši u Ujazdov, a čete zauzeše one pozicije, koje im naznačiše. Neke ostaše na Pragi, a druge se razmjestiše oko grada. Ogroman broj kola prelazio je još i drugi dan preko Visle.

Sutradan zabieliše se po svoj okolici šatori tako, kao da ju je snieg prekrio. Nebrojeni konji hrzali su po zelenoj ledini. Za vojskom su dolazili armenski, židovski i tatarski trgovci; drugi grad, veći i napučeniji od obsjednutoga, niče na širokoj ravnici.

Švedi, preneraženi prvih dana velikom moći poljskoga kralja, nisu provaljivali iza zidina, te je gospodin Grodzicki, general topničtva, mogao mirno jašiti oko grada i sastavljati osnovu za obsiedanje.

Drugi dan počeše vojnici po njegovu nalogu dizati obkope, na koje su odmah postavljali manje topove, jer su veći imali stići istom za nekoliko dana.

Kralj Jan Kazimir posla k staromu Wittembergu poziv, da preda grad i da položi oružje, dajući mu tako dobre uvjete, da je nastalo veliko nezadovoljstvo u vojski, kad ih je začula. To je nezadovoljstvo poglavito širio gospodin Zagloba, koji je osobito mrzio spomenutoga generala.

Kao što se je lako moglo predviditi, odbi Wittemberg sve kraljeve uvjete i odluči, da će se braniti do zadnje kapi krvi i da će se radje pokopati pod ruševinama samoga grada, nego da ga preda u kraljeve ruke. Veliki broj neprijateljske vojske nije ga ni malo strašio, jer je dobro znao, da će prije biti na štetu, nego li na korist obsiedanju. Uz to dobi viest, da u kraljevom taboru nema ni jednoga velikoga topa, dočim su ih Švedi imali dosta, a još više municije.

I tako se je moglo znati, da će se braniti najupornije, jer im je u Varšavi bilo glavno skladište ratnoga pliena. Sve neizmjerno blago, ugrabljeno po raznim dvorovima, crkvama i gradovima ciele Republike, bilo je doneseno u priestolnicu, odakle su ga vodom odpravljali dalje u Prusku i u Švedsku. A švedski je vojnik radje žrtvovao svoj život, nego oteti plien. Ubogi ljudi, obogativši se silnim grabežom u bogatoj zemlji, polakomiše se tako, da sviet nije nikada vidio većih otimača. I sam je kralj bio strašno grabežljiv, generali se povedoše za njegovim primjerom, a sve je nadkriljivao stari Wittemberg. Kad se je radilo o plienu, nisu častnici pazili ni na svoju čast, ni na visinu svoga čina. Uzimali su sve, što se je uzeti dalo. U samoj Varšavi nisu se pukovnici visoka roda stidili, da svojim vojnicima prodaju duhan i rakiju, samo da njihovim novcem što više napune svoje žepove.

Na što žešću obranu moglo je Švede poticati i to, što su sada njihovi najglavniji ljudi bili u Varšavi obsjednuti. Ponajprije sam Wittemberg, drugi glavni vodja poslije samoga kralja, koji je bio prvi provalio u Republiku, te ju porazio pod Ujšćem. Za to ga je u Švedskoj očekivao triumf, kao pobjeditelja. Osim njega je u gradu bio kancelar Oxenstierna, po svemu svietu proslavljeni državnik, koga su radi njegove učtivosti štovali dapače i sami neprijatelji. Nazivali su ga kraljevom Minervom, jer je kralju osiguravao najveće uspjehe kod sklapanja ugovorâ. U gradu bijahu i generali Wrangel mladji, Horn, Erskin, drugi Loewenhaupt i mnogo visokorodnih švedskih gospodja, koje su sa svojim muževima bile došle u novoosvojenu državu.

Švedi su dakle imali što da brane. A i kralj Jan Kazimir je vidio, da će obsiedanje uz pomanjkanje težkih topova biti dugo i krvavo; vidili su to i hetmani, ali za to nisu htjeli da znadu njihovi vojnici. Čim je Grodzicki podigao kakove takove nasipe, čim se je nešto primaknuo gradskim zidinama, pošle su deputacije od svih četa kralju, da dobrovoljci smiju jurišati. Dugo im je morao tumačiti kralj, da se sabljama ne osvajaju tvrdjave, dok ih je umirio.

A medjutim su se što gorljivije obavljali obsadni poslovi. Ne mogavši da podju na juriš, radili su vojnici najmarljivije. I sami su častnici dapače na tačkama vozili zemlju, nosili fašine i dizali obkope. Švedi su često pokušavali da zaprieče te radnje, pa su gotovo svaki dan provaljivali iz grada, no čim bi njihovi puškari izašli kroz vrata, odbacili bi poljski vojnici tačke, lopate i motike, pa na njih navalili tako žestoko, da su se provalnici što žurnije morali zakloniti u tvrdjavu. U tim okršajima padali su gusto jedni i drugi, i sav prostor napuni se brzo svježim grobovima, u koje su pokapali pale ljude. Napokon nije bilo ni dosta vremena za pokapanje, pa su lješine ležale nepokopane, napunjajući strašnim smradom svu okolicu.

I uz najveće zapreke dolazili su svaki dan u kraljevski tabor gradjani, dojavljujući, kako je u gradu, i moleći na koljenima, da se što prije poduzme juriš. Švedi su naime još uviek imali dosta živeža, ali je žiteljstvo od glada umiralo po ulicama, živeći u najvećoj nuždi i u strahu pod strašnom rukom švedske posade. Svaki dan čuo se u kraljevski tabor jek puščanih hitaca, a bjegunci su javljali, da to Švedi strieljaju one gradjane, na koje su posumnjali, da su odani svome kralju. Vlasi su se svima ježili na te viesti biednih bjegunaca. Govorili su, da i bolestne žene i djeca i starci noćivaju na ulici, jer su ih Švedi protjerali iz njihovih kuća, na kojima su iz jednih u druge probili posebne prolaze, samo da se uzmognu bolje braniti, ako Poljaci provale u grad. Na uboge bezkućnike padala je kiša, po danu ih je palilo sunce, a po noći mučila studen. Gradjani nisu smjeli

Digitized by Google

ložiti vatre, pa nisu imali na čemu da si skuhaju jelo. Razne bolesti širile su se sve više, tražeći na stotine i stotine žrtava.

Kad je kralj slušao te viesti, pucalo mu je srce, pa je za to slao skorotječe za skorotječama, da samo što prije prispiju težki topovi. Medjutim su prolazili dani i tjedni, a da se ništa odlučna nije moglo učiniti. Poljake je kriepila samo ta misao, da obsjednutim Švedima napokon mora ponestati hrane, jer su svi putevi bili tako zaposjednuti, da je nisu mogli dobiti u tvrdjavu. I Švedi su svakim danom gubili nadu, da će im stići pomoć; švedska vojska pod Duglasom, koja im je bila najbliže, nije im mogla priskočiti u pomoć, već je dapače morala čuvati svoju vlastitu kožu, jer ju je kralj Jan Kazimir, imajući dovoljno četa, bio svojski pritisnuo.

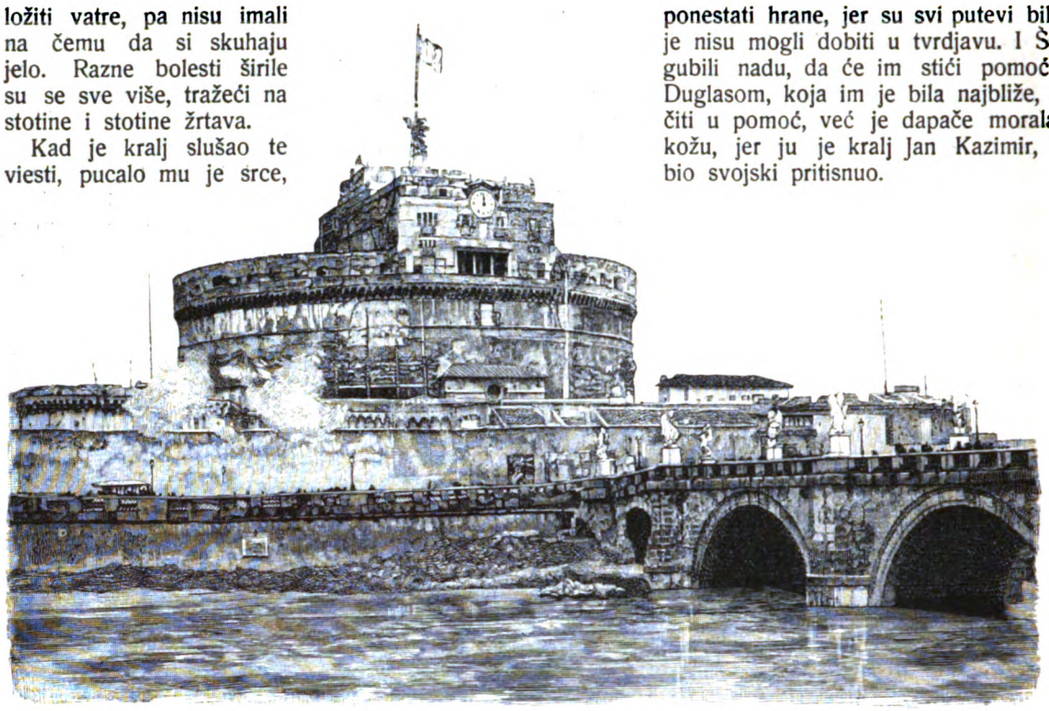

Angjeoska tvrdjava u Rimu.

U to su još prije dolazka težkih topova na gradske zidine živo pucali iz manjih. Rujući pred sobom kao kakav krt, prikuči se gospodin Grodzicki na šest koraka gradskoj grabi i prosu strašan oganj na nesretni grad. Prekrasna palača Kazanovskih bude gotovo posve srušena, a Poljaci je nisu štedili, jer je pripadala izdajici Radziejovskomu. Još su se samo držali jako oštećeni zidovi, na kojima su se izticali prazni prozori; na divni perivoj i veliku terasu padale su neprestano topovske kruglje, rušeći prekrasne fontane, mostove, altane, mramorne kipove i plašeći paunove, koji su strašnim piskutanjem odavali svoj nesretni položaj.

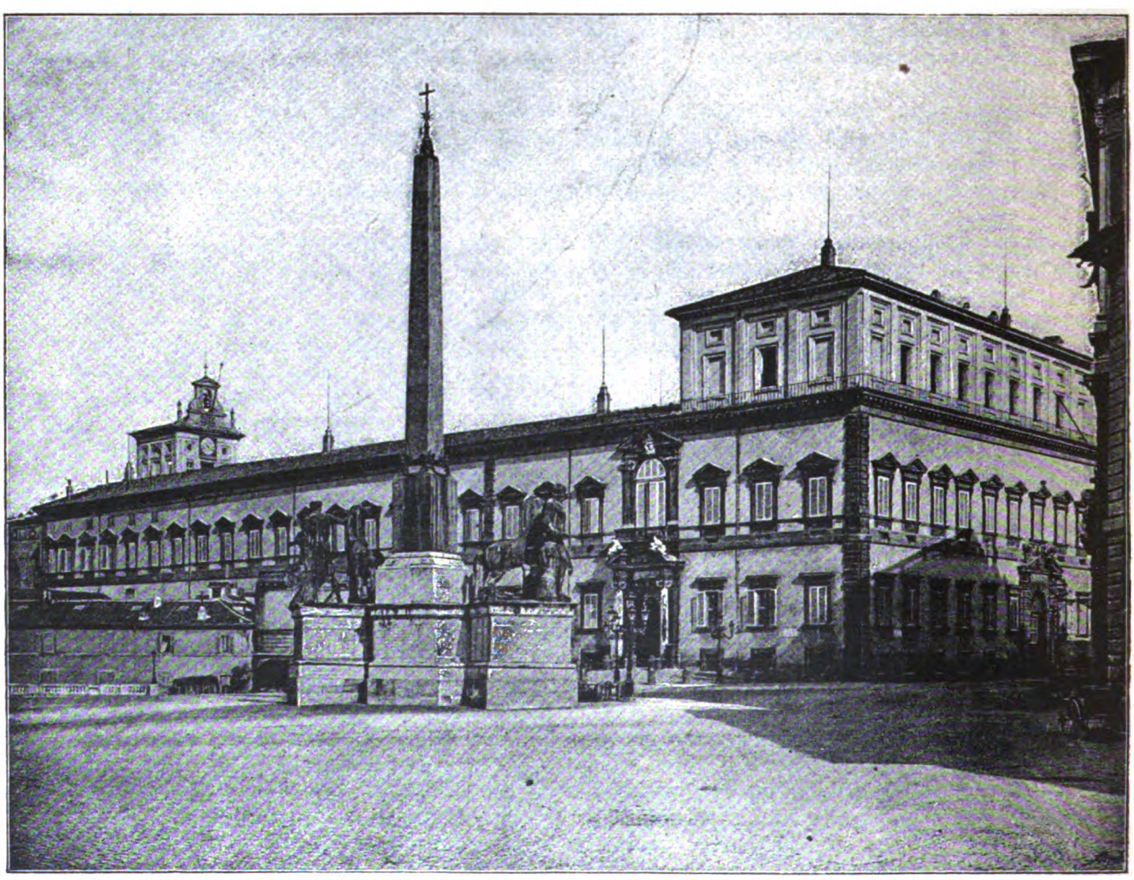

Kvirinal u Rimu.

Digitized by Google

Gospodin Grodzicki sipao je svoj oganj i na bernardinski zvonik, jer je bio odlučio, da će s te strane poduzeti juriš.

U to stadoše taborski sluge moliti, da smiju udariti na grad, jer im je bilo do toga, da se prvi domognu švedskoga blaga. Kralj ih ponajprije odbije, ali im onda usliša tu molbu. Na čelo im se postavi nekoliko znatnijih častnika, a medju njima i Kmicic, kojemu je bilo dosadno bez posla, osobito radi toga, što je Hassling bio tako bolestan, da je već više dana ležao kao bez duše, pa nije mogao govoriti.

Zatim se spremiše na juriš. Gospodin Grodzicki protivio mu se do zadnjega časa, tvrdeći, da grad ne može biti zauzet dotle, dok se ne načini prolom, pa makar na nj navalili i redoviti vojnici, a ne samo taborski sluge. Ali napokon morade popustiti, jer je kralj već bio dao svoju dozvolu.

Dne 15. lipnja sakupi se oko šest tisuća taborske čeljadi, pa prirediše fašine, sjekire, ljestve i vreće s pieskom, i stadoše se pod večer primicati onomu mjestu, kojemu su gradske utvrde bile najbliže. Kad je već bio podpuni mrak, potrčaše momci na dani znak s užasnom vikom k grabi i stadoše ju zasipavati. Oprezni Švedi dočekaše ih ubojnim ognjem iz topova i pušaka i strašna bitka započe na cieloj iztočnoj strani grada. Pod okriljem tmine zasuše Poljaci u tren oka grabu i doprieše do samih gradskih zi-

Kardinal Ferrari.

dina. Gospodin Kmicic udari s dvie tisuće ljudi na zemljanu utvrdu u blizini krakovskih vrata, koju su Poljaci zvali krtolovinom, i zauze ju uzprkos očajnoj obrani jednim mahom. Posadu raznesoše na sablje, ne poštedivši ni žive duše. Topove dade gospodin Andrija naperiti na gradska vrata, da pripomogne onim ljudima, koji su imali na njih navaliti.

Ali tim ljudima ne podje to isto tako za rukom. Oni postaviše ljestve i počeše se na njih penjati tako smjelo, da bolje ne bi ni najvještiji pješaci, ali su im Švedi iza svojih zaklona pucali u samo lice, bacajući na njih veliko kamenje i tako težke klade, da su se ljestve pod njima lomile kao slabe slamke; a uz to su se švedski vojnici borili dugim sulicama, proti kojima sablje nisu mogle ništa učiniti.

Do pet stotina najboljih ljudi pade pod zidinima, a drugi uzmakoše pred neprestanim neprijateljskim ognjem k poljskim obkopima.

Juriš bijaše odbijen, ali zemljana utvrda ostade u poljskim rukama. Uzalud su Švedi na nju pucali cielu noć iz najvećih topova; Kmicic im je isto tako cielu noć odgovarao iz onih topova, što ih je bio osvojio. Istom u jutro, kad se je razdanilo, razbiše mu ih sve do jednoga. Wittemberg, komu je bilo do te utvrde, kao do same glave, posla svoju pješadiju s nalogom, da se više ne vraća, ali i gospodin Grodzicki posla Kmicicu u isti čas pomoć, s kojom on odbije švedsku navalu i potjera dapače k gradskim vratima švedske pješake.

Gospodin Grodzicki bijaše tako veseo, da se je s posebnom relacijom požurio kralju.

— Milostivi gospodaru, — rekne mu, — ja sam se protivio jučerašnjoj navali, ali sada vidim, da nije bila uzalud! Dok je ona utvrda bila u njihovim rukama, nisam ništa mogao poduzeti proti gradskim vratima, ali neka mi sada samo stignu težki topovi, načinit ću u jednoj noći prolom.

Kardinal Agliardi.

Kralj, koji je bio zabrinut, što je poginulo toliko ljudi, razveseli se na te rieči gospodina Grodzickoga i odmah ga zapita:

— A tko zapovieda u onoj utvrdi?

— Gospodin Babinić! — odgovori mu nekoliko glasova.

Kralj pljesne rukama.

— Taj mora posvuda da bude prvi! Gospodine generale, ja ga poznam! To je jako odvažan kavalir, pa se ne će dati protjerati!

— To bi bila neoprostiva pogreška, milostivi gospodaru, — odgovori Grodzicki, — kad bi to i mi dopustili. Već sam mu poslao nešto pješaka i manjih topova, jer će ga odande jamačno najžešće tjerati! Radi se o Varšavi Taj je kavalir toliko vriedan, koliko je zlata težak!

— Još i više, jer to nije ni prvi, ni deseti njegov junački čin! — klikne kralj.

Zatim zapovjedi, da mu odmah dadu konja i dalekozor, pa odjaši na obkop, da gleda. Ali radi dima nije se ništa vidilo, jer je nekoliko težkih topova na Kmicica neprestano bacalo svoj oganj, a uz to je zemljana utvrda bila tako blizu gradskih vrata, da su ju mogli doseći i puščani hitci. Posve su se dobro vidile i granate, koje su u zraku opisivale nizki luk i s velikim šumom padale na utvrdu. A mnoge su prelietale i preko nje, pa su tako priečile, da se gospodinu Andriji pošalje pomoć.

— U ime Otca i Sina i Duha svetoga! — rekne kralj. — Tizenhauze, gledaj!

— Ništa se ne vidi, milostivi kralju!

— Ondje će preostati samo hrpa zemlje! Drugačije ne može da bude! Tizenhauze, znaš li, tko je ondje?

— Znam, milostivi gospodaru, Babinić! Ako ostane živ, moći će reći, da je već za života bio u paklu.

— Mora mu se poslati još svježih ljudi! Gospodine generale . . .

— Već sam izdao zapovied, ali im je težko onamo doći, jer tako gusto padaju granate.

— Prospite iz svih topova oganj na zidine, da se tako poluči diverzija!

Grodzicki obode konja i odjaši k obkopima. Za čas zagrme topovi na cieloj liniji, a nekoliko minuta kasnije izadje odjel mazovske pješadije iz šanceva i pohrli k utvrdi.

Kardinal Serafino Vanutelli.

Digitized by Google

Kralj je sveudilj gledao. Napokon vikne:

— Babinića mora netko zamieniti u zapovjedničtvu! Moja gospodo, tko će to dobrovoljno učiniti?

Volodijovskoga ni Skrzetuskih nije u taj čas bilo uz kralja, te nastade časovita tišina.

— Ja! — oglasi se najednoč gospodin Topor Grilevski, častnik lake primasove pukovnije.

— Ja! — vikne Tizenhauz.

— Ja! Ja! Ja! — začuje se u isti čas više glasova.

— Tko se je prvi ponudio, taj neka ide! — rekne kralj.

Gospodin Topor Grilevski se prekrsti, pa prinese svoju pljosku na usta i ode.

Kralj je stajao na svom mjestu i sveudilj gledao u gusti dim, kojim bijaše prekrivena utvrda. U to se topovska grmljavina malko utiša, ali se za to začu tako žestoka pucnjava iz pušaka, kao da je tisuću momaka stalo udarati drvenim mlatovima.

— Očito i opet navaljuju! — rekne Tizenhauz. — Kad bi bilo manje dima, jamačno bi vidili pješadiju.

— Podjimo malko bliže! — klikne kralj i potjera konja.

Za njim podju i drugi, i jašeći uz Vislu od Ujazdova, dodju do samoga Solca, a jer su vrtovi na toj strani već odavno bili od Švedâ opustošeni i drveće im posječeno, bijaše otvoren vidik, pa se je i bez dalekozora moglo viditi, da su Švedi doista i opet navalili.

— Ja bih volio izgubiti tu poziciju, — rekne najednoč kralj, — nego da mi Babinić pogine!

— Bog će ga obraniti! — klikne svećenik Ciecišovski.

— I gospodin Grodzicki poslat će mu pomoć! — nadoda Tizenhauz.

Dalnji im razgovor prekine neki konjanik, koji je najbržim kasom dolazio od grada. Tizenhauz, koji je imao tako oštar vid, da je bolje vidio prostim okom, nego drugi kroz dalekozor, pograbi se za glavu i vikne:

— Grilevski se vraća! Babinić je po svoj prilici poginuo i utvrda je zauzeta!

Kralj zasloni oči rukom, a u to dojaši Grilevski, pa zaustavi konja i klikne:

— Milostivi gospodaru!

— Što je? Je li ubijen? — zapita kralj.

— Gospodin Babinić veli, da mu je ondje dobro i da ne treba zamjenika, već samo moli, da mu se pošalje nešto jela, jer cieli dan nije ništa imao u ustima.

— Dakle je živ? — vikne kralj.

— On veli, da mu je ondje dobro! — ponovi Grilevski.

A drugi kliknu u čudu:

— To je junak!

— To je vojnik!

Zatim će gospodinu Grilevskomu:

— Ipak si morao ostati i njega zamieniti! Zar te nije stid, da si se povratio? Zar te je spopao strah, što li? Bilo bi bolje, da nisi ni išao!

Na to će gospodin Grilevski:

— Milostivi gospodaru! Tko me objedjuje strahom, tomu ću se staviti na svakom mjestu, ali pred tvojim veličanstvom moram da se opravdam. Bio sam u samoj utvrdi, na što se možda mnogi od ove gospode ne bi odvažio, ali mi je taj Babinić za moju dobru namjeru još i u oči skočio. „Nosi se“ — veli — „k vragu! Ja ovdje radim i hoću da iz kože izskočim, pa za čavrljanje nemam vremena, a slavu i zapovjedničtvo ne ću s nikim da dielim. Ovdje mi je“ — veli — „dobro, pa ću ovdje i ostati, a tebe ću za obkop dati odvesti! Bog te ubio! Mi hoćemo jesti, a oni nam šalju zapovjednika, mjesto jela!“ ... Što sam imao da učinim, milostivi gospodaru? Ja se dapače ne divim ni njegovu humoru, premda im ondje ruke od silnoga posla odpadaju!

— A što misliš? — zapita kralj. — Hoće li se on ondje održati?

— Takav čovjek! Gdje se on ne će održati? Još sam zaboravio reći, što mi je na odlazku doviknuo: „Ja ću ovdje ostati i cieli tjedan i ne dam se protjerati, samo ako budem imao što za jesti!“

— A može li se ondje uztrajati?

— Ondje je, milostivi kralju, pravi sudnji dan! Granata pada za granatom, a njihovi odlomci kao vrazi oko ušiju sikću; sva je zemlja izrovana, a od dima se ni govoriti ne može! Topovske kruglje zasipavaju ljude zemljom i pieskom, pa moraju paziti, da ih posve ne zasipaju. Već ih je mnogo palo, ali oni, koji su još živi, leže mirno na zemlji, štiteći se nizkim nasipom, koji su brzo podigli. Još su za moje prisutnosti nadošli Grodzickovi pješaci, pa se sada na novo biju.

— Jer nitko ne može na zidine, dok nema proloma, — rekne kralj, — udarit ćemo još danas na palače u Krakovskom predgradju i to će biti najbolja diverzija.

— I palače su jako učvršćene i u prave tvrdjavice pretvorene, — primjeti Tizenhauz.

— Ali im iz grada ne će u pomoć priskočiti, jer sa svom svojom snagom na Babinića navaljuju, — odgovori kralj. — Tako će biti, kao što sam živ, tako će biti! I odmah ću zapovjediti juriš, samo ću još Babinića blagosloviti.

To rekavši, uzme kralj iz ruke svećenika Ciecišovskoga zlatni križ i podigne ga u vis, pa prekrsti daleku utvrdu, prekrivenu ognjem i dimom, govoreći:

— Bože Abrahamov, Bože Izakov i Jakovljev, smiluj se tvom puku i daj vječni spas onima, koji poginu! Amen! Amen! Amen!

XIII.

Nastupi krvavi juriš od strane Novoga svieta prema Krakovskom predgradju, koji nije bio osobito sretan, ali u toliko uspješan, što je glavnu švedsku moć odvratio od utvrde, branjene Kmicicem, i dopustio njegovim ljudima, da malko odahnu. Poljaci provališe sve do palače Kazimirovske, ali nisu mogli održati te točke.

S druge su strane jurišali sve do palače Danilovićeve i do Gdanskoga doma, ali takodjer bezuspješno. I opet pogibe nekoliko ljudi. Kralj je imao samo tu utjehu, što je vidio, da se i pučki ustaše bore isto tako, kao i redoviti vojnici, i što se je osvjedočio, da vojska iza tih manje više nepromišljenih juriša nije ni malo klonula duhom, već bila još pripravnija na borbu.

Ali najznamenitijim dogodjajem tih dana bijaše dolazak gospodina Zamojskoga i gospodina Čarnieckoga. Prvi dovede izvrstne pješake i dopremi iz Zamošća tako težke topove, da ni Švedi nisu imali sličnih. Drugi, obkolivši Duglasa u sporazumku s gospodinom Sapiehom jednim dielom litvinske vojske pod zapovjedničtvom Jana Skrzetuskoga, dodje pred Varšavu, da sudjeluje kod glavnoga juriša. Svi su se nadali, a tu je nadu dielio i sam Čarniecki, da će to biti zadnji juriš.

Na utvrdi, što ju je bio osvojio Kmicic, postaviše najteže topove, koji odmah prosuše živu vatru na gradske zidine i na gradska vrata, te ušutkaše švedske granate. Na to zauze sam general Grodzicki tu poziciju, a Kmicic se povrati k svojim Tatarima.

Ali još ne dojaši do svoga stana, kadno ga pozvaše u Ujazdov. Kralj pohvali pred svojom pratnjom mladoga viteza, a pohvališe ga i sam Čarniecki, i Sapieha, i Lubomirski, i krunski hetmani, a on je pred njima stajao sav poderan, zamazan zemljom i dimom, umoran i neizspavan, ali i jako radostan, što je održao utvrdu i što se je proslavio tolikom slavom.

Medju drugim kavalirima čestitali su mu i gospodin Volodijovski i gospodin Zagloba.

— Ti ni ne znaš, gospodine Andrija, — rekne mu mali vitez, — u kakovoj si cieni kod kralja. Jučer sam bio na bojnom vieću, jer me je gospodin Čarniecki poveo sa sobom. Govorilo se o jurišu, pa onda o viestima, što stigoše iz Litve, o tamošnjoj vojni i o okrutnostima, što ih

Digitized by Google

Pontus i Švedi ondje izvadjaju. Zatim se je viećalo, kako da se vojna ondje što više razplamti. Gospodin Sapieha reče, da bi bilo najbolje, da se onamo pošalje nekoliko četa i čovjek, koji bi ondje bio ono isto, što je gospodin Čarniecki na početku vojne bio u Maloj Poljskoj. Na to će kralj: „Takav je čovjek samo jedan: Babinić.“ A drugi su to odmah potvrdili.

— Ja ću i najradje poći u Litvu, a osobito u Žmujdz, — odgovori Kmicic. — I sâm sam htio da za to zamolim premilostivoga kralja, pa sam samo čekao, dok Varšavu zauzmemo.

— Glavni je juriš sutra, — rekne Zagloba, približivši im se.

— Znam, a kako je Ketlingu?

— Tko je to? Možda Hassling?

— To je svejedno, jer on ima dva imena, kao što je kod Engleza, Škota i mnogih drugih naroda običaj.

— Istina, — potvrdi Zagloba, — a Španjolac ima svaki dan drugo ime. Rekao mi je tvoj momak, da je Hassling, ili taj Ketling, zdrav; već je progovorio, već hoda i groznica ga je ostavila, pa samo svaki čas jesti traži.

— A ti još nisi bio kod njega? — zapita Kmicic maloga viteza.

— Nisam, jer nisam imao vremena. Tko može da pred jurišem i na to misli?

— A mi podjimo sada!

— Najprije lezi, pa se prospavaj! — rekne Zagloba.

— Istina, istina! Jedva na nogama stojim!

Došavši u svoj stan, posluša gospodin Andrija Zaglobin savjet, tim više, što je i Hasslinga našao, gdje spava. Na večer dodjoše k njemu Zagloba i Volodijovski, pa sjedoše u prostranu daščaru, što su ju za svoga „junaka“ bili podigli Tatari. Kiemlići im donesoše stare medovine, što ju je kralj bio poslao Kmicicu, a oni su ju požudno pili, jer je bilo jako toplo. Hassling, koji je još uviek bio vrlo slab i blied, kao da je nov život i novu snagu crpio iz toga dragocjenoga napitka. Zagloba je mljaskao jezikom i brisao znoj sa čela.

— Ej, kako ti topovi grme! — progovori mladi Škot, prisluškujući. — Sutra ćete na juriš... blago zdravima!... Bog vas blagoslovio!... Ja sam stranac i služio sam onomu, komu sam bio dužan, ali ipak vama najbolje želim... Ah, kakova je to medovina! Život, život u mene ulazi!

Tako govoreći, zabaci svoje zlatne vlasi natrag i podigne modre oči u vis, a lice mu bijaše krasno i još na polak djetinjasto. Zagloba ga je promatrao s nekim ganućem.

— Vi govorite poljski tako dobro, gospodine kavalire, kao svaki nas. Postanite Poljakom, zavolite ovu našu otačbinu, pa ćete učiniti dobro i medovine vam ne će ponestati! Ni za indigenat nije vojniku kod nas težko.

Na to će Hassling:

— Tim više, što sam ja plemić. Moje je podpuno ime: Hassling Ketling of Elgin. Moja porodica potiče iz Engleze, premda prebiva u Škotskoj.

— To su daleki prekomorski krajevi, a ovdje se nekako pristojnije živi, — odgovori Zagloba.

— I meni je ovdje dobro!

— Ali je nama zlo, — rekne Kmicic, koji se je nestrpljivo vrzao na svom mjestu, — jer bi što prije htjeli čuti, kako je bilo u Taurogama, a vi govorite o rodoslovju.

— Pitajte me, pa ću vam odgovarati.

— Jesi li često vidjevao gospojicu Billevićevu?

Bliedim Hasslingovim licem osu se rumenilo i on odvrati:

— Svaki dan.

A gospodin Kmicic pogleda mu odmah oštro u lice.

— Zar si joj bio takav prijatelj? Za što si se zarumenio? Svaki dan! Kako to... svaki dan?

— Jer je znala, da sam joj odan, i jer sam joj neke usluge izkazao. To će se pokazati u mom dalnjem pripoviedanju, a sada moram da započnem od početka. Vi možda ne znate, da ja nisam bio u Kiejdanu onda, kad je došao knez konjušnik i tu gospojicu odveo u Tauroge. Radi čega je to bilo, toga vam ne ću reći, jer su razni govorili razno, samo ću vam izpovjediti, da su svi, čim su oni onamo stigli, odmah stali govoriti, da je knez u nju strašno zaljubljen.

— Bog ga ubio! — vikne Kmicic.

— Započeše zabave, kakovih prije nije bilo, kao gadjanje u prsten i razne vitežke igre. Čovjek bi bio mislio, da su najmirnija vremena, a medjutim su svaki dan dolazili listovi i poslanici od elektora, od kneza Januša. Mi smo znali, da su kneza Januša pritisnuli gospodin Sapieha i konfederati, da nas moli i zaklinje za pomoć, jer mu prieti propast. Ali mi ništa! Na elektorskoj granici stoji gotova vojska, kapetani dolaze sa svojim odjelima, ali mu mi ne idemo u pomoć, jer se knezu ne da od gospojice.

— Dakle za to nije knez Boguslav svome bratu priskočio u pomoć? — zapita Zagloba.

— Da. To je rekao i Paterson, a to su govorili i njegovi najbliži prijatelji. Neki su se na to srdili, a drugima je bilo drago, što Radziwilli propadaju. Sakovič je za kneza obavljao sve javne poslove, odgovarao na pisma i razpravljao s poslanicima, a knez se je brinuo samo za to, da priredi kakovu novu i što ljepšu zabavu. I premda je škrtac, razbacivao je novce na sve strane; na ciele milje dao je posjeći šume, samo da gospojica imade što ljepši vidik; jednom riečju: neprestance joj je samo cvieće prosipao pod noge i častio ju tako, da je ne bi mogao častiti ljepše, pa da je bila i sama švedska kraljevna. Svi su ju radi toga žalili, govoreći: „Sve je to na njezinu propast, jer je knez ne će oženiti, već samo zavesti i osramotiti!“ Ali se je pokazalo, da to nije takova gospojica, koja bi se dala dovesti do toga, da zaboravi na svoju kriepost. Oho!

— Dakako! — vikne Kmicic, skočivši sa svoga mjesta. — Ja to znam bolje od svih drugih!

— Kako je gospojica Billevićeva primala te kraljevske počasti? — zapita Volodijovski.

— Iz početka hladno, jer se je na njoj vidilo, da u svom srcu nosi nekakovu tugu. Bivala je u lovu, na turnirima i maskaradama, misleći, da je to knežev običaj. Ali je doskora opazila, da je sve to radi nje. Jednoč se dogodilo, te je knez, prirediv već svakovrstne zabave, htio da joj pokaže ratni prizor, pa je za to dao zapaliti jedno selo blizu Tauroga; pješaci su ga branili, a knez je navaljivao. I očito je odnio veliku pobjedu, ali je poslije nje pred gospojicom pao na koljena i zamolio ju za njezinu ljubav. Ne zna se, što joj je obećao, ali je od toga vremena bio kraj njihovomu prijateljstvu. Ona je svoga strica, gospodina mačonošu rosienjskoga, počela dan i noć držati za rukav, a knez je...

— Počeo joj prietiti? — vikne Kmicic.

— O ne! Glumio je grčkoga pastira Filemona; posebni skorotječe odoše u Kraljevac po uzorke pastirskih odjeća, po vrpce i po vlasulje. Knez se je pretvarao, kao da očajava, pa je lunjao pod njezinim prozorima i igrao na lutnji. I tu ću vam reći, što u istinu mislim: on je izprva išao samo za tim, da upropasti njezinu nevinost, ali se je kasnije u nju doista zaljubio, što medjutim nije nikakovo čudo, jer je gospojica mnogo sličnija božici, nego smrtnoj ženi.

(Nastavit će se.)

Digitized by Google

Po sedmi puta na Velikom Risnjaku.

K planinarskoj sezoni.

Nisam mislio, da ću na sjedoj glavici starca Risnjaka osvanuti po sedmi puta. To se je evo dogodilo ovako.

Sjedio sam u kavani i čitao novine, kad me iz misli prene kucaj na prozoru. Zagledam prijatelja Slavka Š., domobranskoga nadporučnika, koji mi mahnuo rukom, da bi izašao, nu u isti mu čas mahnem i ja, da bi on unišao. Sjedne.

— Znaš šta dragi Hirče; želim ići na Risnjak, a s Risnjaka krenuo bi kući, da tamo nekoliko dana odmorim. Hodi sa mnom.

berčanina, poznatog prijatelja hrvatske knjige i našega planinarstva.

Proteklo nekoliko dana i mi se sastali pred kavanom, gdje ugledam i spomenutog nadporučnika iz Karlovca, koji se je našemu putovanju veselio veoma. Dogovorismo se, što ćemo sve za taj put ponieti i kako se spremiti.

Za dan, dva razveselio me Slavko viešću, da će pukovnik svakako poći, a ja onda sjedi pa brže piši u Crni lug i kneževskomu nadšumaru M., i gostioničaru T. i staromu Risnjakovu znancu nadlugaru C. Za dva dana primim odgovor, da će sve biti u redu i priobćim to kod novog

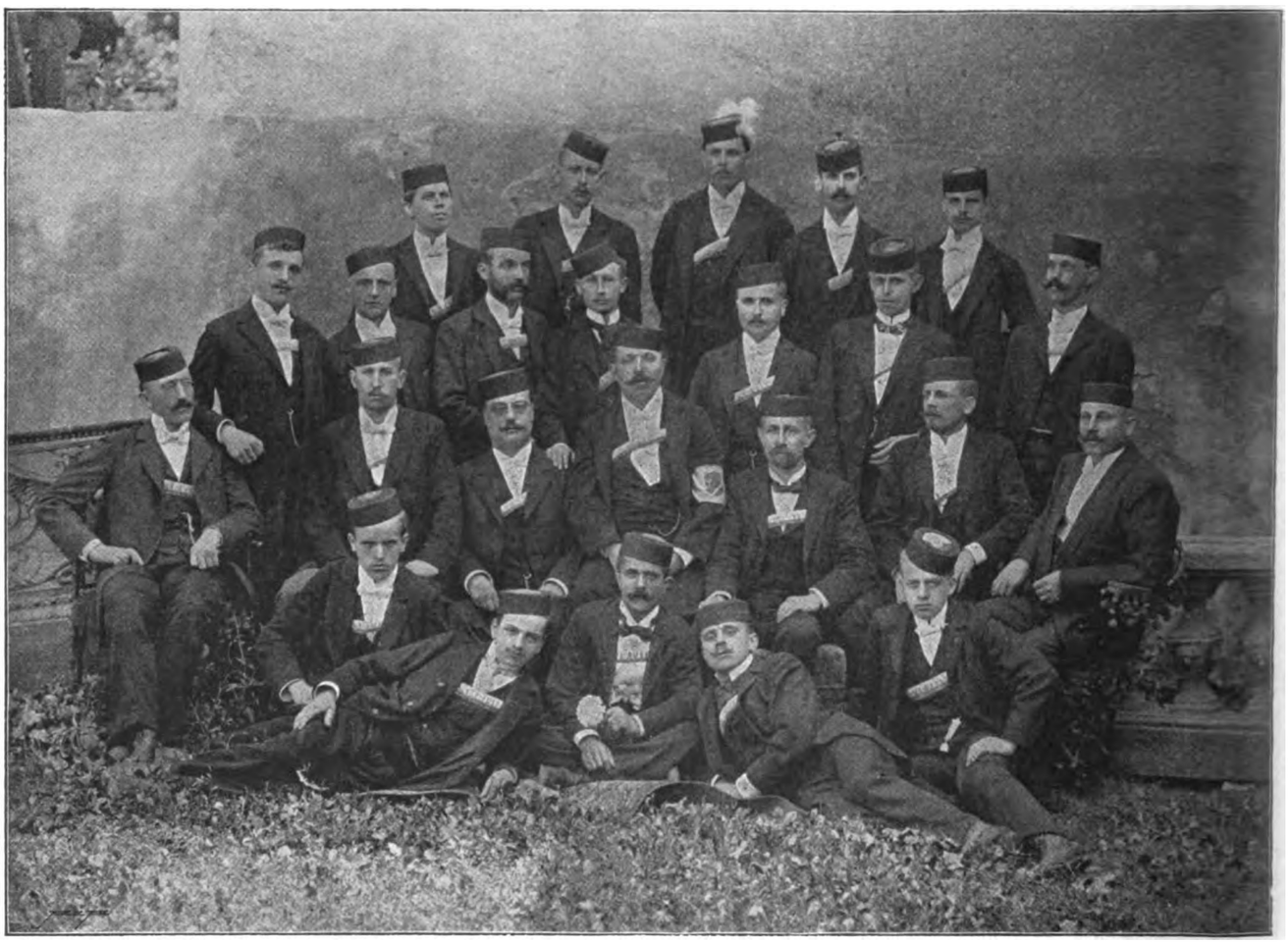

Slovensko pjev. družtvo „Slavec" u Ljubljani (Za „Prosvjetu" fotografirao Lavoslav Breyer.)

Kadgod čujem o Risnjaku, vazda mi poskoči srdce i zato me nije trebalo nagovarati, a pogotovo sam se veselio onomu boravku u Dobri, divotnom onom kraju Gorskoga kotara, koji sam, jer mi bijaše iz ruke, dosta slabo poznao. Pristao sam na to putovanje radostna srdca, jer je s nama imao poći jedan profesor iz Banjaluke, a inače amateur-fotograf. Veselio sam se tomu vanredno, da na Risnjaku osvane jednom i fotografički aparat i da njegove divote i krasote prikaže hrvatskomu narodu i svrati tako pozornost na taj najzanimiviji alpinski vrh domovine.

Prijatelj Slavko dodao, da će s nama i nadporučnik Š. iz Karlovca, koji će nam časove u mnogom pogledu zasladiti.

Saslušav sve to, rekoh prijatelju Slavku, da za taj uzlaz predobije i svoga vrloga pukovnika Š., rodom Žumsastanka prijatelju. Odredismo dan 3. kolovoza, ali si ujedno obrekosmo još jedan dogovor.

U oči odlazka čekao me prijatelj Slavko pred kavanom nevesela lica i po tome sam znao, da se nešto dogodilo.

— No, što je; ti si se snuždio?!

— Pukovnik ne može poći, jer je iznenada zapremljen maneverskim poslovima.

— A što je sa profesom A.?

— Do biesa, i on ne može poći, jer mu se neda; pa ništa zato idemo mi sami.

— No znaš još što?! Ni profesor dr. H. ne može poći, — dodam ja, — jer ima da obavi nekoje službene poslove. On nam želi najbolji uspjeh i biti će u duhu s nama.

3. kolovoza 1901. nadjosmo se na centralnom kolo-

Digitized by Google

Šram A. H.: Trešnje.

Digitized by Google

dvoru u našoj planinarskoj odori, a u 10 sati prije podne već nas vozio onaj neutrudivi konj put Karlovca.

Jutro bijaše krasno, Zagrebačka gora čista, nu kako bijaše veoma sparno, počeli se kupiti oblačići, koji bi se čas pribrali, čas opet razpršili. Vlak još nije stao, a Slavko u Karlovcu iztaknuo glavu da vidi, čeka li ga prijatelj Š. Okrene se k meni i reče:

— Ne će ga biti, poslao je svoga vodnika.

Kad smo izašli, da srknemo žlicu juhe, pristupi vodnik i salutirajući javi, da je g. nadporučnik već dva dana bolestan, i da ne može s nama. I tako je naše željkovano družtvo spalo na dvojicu.

Vozeći se prama Generalskomu stolu, zagledasmo dalje postaje Klek, koji je sad naklopio maglenu kapu, sad ju skinuo. Nagomilali se gomilnjaci i prije što uletismo u postaju, počela po staklima lupati tako žestoka kiša, da smo mislili, da pada tuča. Bio to samo pljusak, i sunce nas primilo na ogulinskom kolodvoru.

Projurismo ostale postaje, a približavajući se Brod-Moravicama, nadali smo se tu povećemu družtvu. Imao je doći Slavkov otac i dva brata, nu došla samo ova dvojica i izpričala otca, koji bijaše zapriečen šumskim poslom.

Odjurismo do Lokava, hrabreći jedan drugoga, jer su se navukli težki i tmasti oblaci puni kiše. U Lokvama imala su nas dočekati dvoja kola, nu kad tamo, ne bijaše ni kola, ni kolica i zato posjedosmo na prvu najbolju „kripu," da što prije stignemo u mjesto.

Jedva što smo posjedali, udri kiša takovim pljuskom, da smo promočili bili, ali i onaj kočijaš, koji je kraj nas jurio prama kolodvoru. Mahnusmo rukom da stane, te ga upitasmo po koga ide i da li je iz Crnoga lugą. Odgovoriv nam jestno, povrnusmo ga i rekosmo, da nas pričeka.

Mokri kao miševi pristasmo pred prvom gostionicom, da pričekamo na vrieme i da štogod založimo. Čekajući neuztrpljivo, unidje u sobu djevojka sa hrpom porculanastih tanjura i stolnjakom, da prostre stol. Pošla je kraj prijatelja na svoju „nesreću," jer ju ovaj turnuo, tanjuri se izmakli i za čas bijahu criepovi. I opet neprilika, opet nesgoda.

Za dobra pô sata oblaci se raztekli, sunce pomolilo svoje žarko lice, a mi posjedali na gunjcima pokrivene daske i krenuli iz Lokava preko Mrzle vodice i Zelina prama Crnomu lugu, kamo smo prispjeli za pet četvrta sata.

Tu smo odsjeli u gostionici Mate Tijana, tu nas je pričekao i „stari" moj vodić nadlugar Crnković, a za malo došao k nama i šumarski pristav Crnitzky-a iz Biele vodice, a došao ne samo, da nas pozdravi, već da se s nama porazgovori i nagovori, jer je, kako reče, željan inteligentnih ljudih i razgovora.

— Hoćemo li na Risnjak; vi ste stari vremenoznanac? — zapitam Crnkovića.

— Hm, kako je sada, ne ćemo moći, ako naskoči bura, onda ćemo poći.

Ne bih znao reći, koliko smo puta ustali i kroz prozor pogledali, kakovo će vrieme, a kad sam izašao i prijateljima priobćio, da je naskočila bura i da oblaci lete kao željeznica, razvedrila im se lica, kao što se naskoro razvedrilo u ovom planinskom kraju i nebo, obasuv se prejasnim zviezdama i posrebreniv se bliedim onim mjesečnim sjajem.

U 10 sati podjosmo u Bielu vodicu, da na naročitu pristavovu želju pozdravimo njegovu majku i sestru i da srknemo crnu kavu, dok se pristav za put spremi. Kad sam stupio u salon i zagledao ono krasno, nježnom rukom ubrano cvieće, činilo mi se, da sam stupio u dvor vile planinkinje. Pošli sretno i sretno došli, — dovikne nam majka i gospodjica, kada se spremismo na tajnoviti, čarobni i daleki put.

Evo nas na Kalniku, zapalismo svjetiljku i podjosmo nizbrdice i zamakosmo za čas u šumu. Kako je gusta pala kiša svaki bi čas stali u koju mlaku, a spotakli se o stotine kamena i kamenaca, koji leže razasuti. Za malo očutismo po zraku, da smo u šumi crnogorice, ali ujedno razabrasmo, da je u njoj puno tamnije od šume bukove. U početku smo razgovarali, nu kad smo se novim kolnikom počeli uzpinjati na Kaličak, odkuda vodi put preko Velikoga i Maloga Bukovca u Smrekovac, gdje je ona „blažena" planinarska kolibica, prestasmo govoriti.

Dok smo stupali po kamenu tlu, čuo si topot svakoga stupaja, nu kad smo došli na mjesto, koje bijaše posuto mokrim bukovim lišćem i pokriveno rahlom onom crnicom, nisi čuo ni topota, pa da ne bijaše svjetiljaka i onih sjena, što su s našeg tiela daleko padale, nebi ni znao, da se onom gluhom i dubokom planinom pomiču ljudi. Oko svjetiljaka hvatala se magla, što je odavalo, da smo stupili u hladniji zrak, ali je ta magla govorila, da smo se već prilično visoko uzpeli.

Hladni onaj planinski zrak osobito nam godio, zato smo skinuli šešir i razgalili košulje, da nas hladi i razblažuje.

Bilo je 11 sati kad smo zahvatili ravan vrha Studenca, tu posjeli, da znoj otaremo i da malo odmorimo. Bili smo tek na pô puta i zato smo tu obavjest od nadlugara nezadovoljno primili.

Posjednuv koji na panj, koji na truli trupac, koji na kamen ili pećinu, prisluškivasmo na sve strane u tu „tihu noć."

Izmedju vitih vršaka jela i smreka zagledasmo zviezdovito nebo i oblačke, koje je gonila bura i po tome se poveselismo liepu vremenu i sutra preugodnu danu.

Za malo nas ostavio mekani put i mi došli na stazu, koju je priroda potaracala dolomitnim kamenjem. Zagledasmo Mikuline stiene, koje se u mrkoj šumi bielile poput srebra, te krenusmo preko nabacana kamenja lagano nizbrdice. Sada smo zapalili i drugu svjetiljku, jer je postajalo sve mračnije, a put sve to lošiji. Razpoznao sam, da nismo daleko od Smrekovca (1130 m.) i točno u 12 sati pristao je nadlugar pred kolibom, otvoriv vrata i zapalio petrolejku.

Posjedosmo koji na krevet, koji na klupicu ili panj, da malo dahnemo i da si znoj otaremo.

Prijatelj Slavko skinuo svoj torbak (Rucksak) iztegnuo tej, rum, samovar, škatulju sardina, citrona, kruha, šećera i jednu limenku, u kojoj bijaše spremljeno meso od morskoga raka jastoga (Hummer.) Na ognjištu je za čas plamsala vatra, a u samovaru kipio tej, koji nam bijaše miliji od svakoga drugoga napitka.

Razgovarali smo i čavrljali o vremenu, o Risnjaku, o bjelolistu, o vidiku i napokon legli: jedni na tavan na tek pokošeno mirisavo sieno, drugi u krevet, da bar malo prospavamo, dočim je nadlugar sa nosačem izašao, da po običaju naloži „planinarsku" vatru.

Bilo je tri sata kad sam izašao, da vidim, kakovo će vrieme.

Na lievu ruku gorio oganj, kojega je nosač „razžarivao," plameni jezici digli se visoko, a smrekovina pucala i pucketala, kao da si u nju sipao sol.

Noć bijaše krasna, nebo kao ledac, zrak svjež i studen. Kad me je Crnković opazio, dovikne mi „dobro jutro," okomi glavu, upre prstom prama nebu i reče, da će osvanuti krasan dan.

U četiri sata probudim svoje drugove i za čas bijaše tej svaren, posrkan i mi se spremili na put.

Nastala je tišina, ni listak se nije gibao, zviezde milo treptale, bliedi se mjesec s nama opraštao. Planinski onaj zrak sve nas je više osvježavao, što smo bukovom šumom više uzlazili, debela rosa pala po šumskom drveću i grmlju. Sa jedne čistine prikazao nam se Mali Risnjak po kojem je već palo sunce i one biele razklimane i sunovratne stiene sa mrkom klekovinom pozlatilo. Mahnusmo šeširima na pozdrav i podjosmo laganim uzponom dalje. Iz mlade bukove šume izadjosmo na kolnik ili voznik, kojim su nekoć izvažali drva u naše Primorje. Treba koraknuti malom livadicom, da te primi brieg i staza, kojom ćeš poći prama

Digitized by Google

Risnjaku, sad kraj omašnih bukava, sad kraj orijaških javorova i mahom zaraslih dolomitnih pećina.

Strma je staza prestala, bukova se šuma gubila i najavio se borić ili klekovina (Pinus montana; Krummholz, Legföhre), vrsta bora sa povaljenim deblom i plazavim granama. Tu bijaše i smričina (Juniperus nana; Zwergwachholder), vrsta planinske borovice. Izašli smo pod iztočnu bočinu Risnjaka i zagledali pred sobom razne vrhove kotara čabarskoga.

Pećine su na bočini okomite i položite, a kroz odrušeno bielo i zvonko kamenje probija se stazica i mnogi „gladki“ ti kamen svjedoči, da je to „pravi“ put, kojim ljudi uzlaze.

Na ovim pećinama, koje se bielile u jutarnjem suncu poput šećera, ne bijaše ovaj puta puno cvieća, dapače veoma malo, ali je svojim velikim cvietovima u oči pala planinska ivančica (Chrysanthemum montanum.) Nad gustu travu uzdignuo je svoje ružičasto cvieće i razčešljani alpinski i miomirisni karanfil (Dianthus monspessulanus). Crvenom bojom i velikim usnatim cvietovima izticala se Prunella grandiflora, koje ima i n. pr. na lapornom tlu oko Gračana i na Samoborskom briegu. Prebujna bijaše cvieta naprstak žuti (Digitalis ambigua,) a planinarskomu oku osobito mila zvončika (Campanula Scheuchzeri), koja nosi na svakoj stapki po jedno veliko tamno-modro zvonce.

Kad smo se probili guštikom onizkih bukava, tipa alpinskoga, stupismo na Šloserovu livadu; pred nama se bielio u suncu Mali Risnjak, tih i niem, ali veličajan; na desnu ruku zagledasmo sedlo zaraslo dugom travom, kojom nam je valjalo uzlaziti prama Velikomu Risnjaku, da nogu postavimo na 1528 metara visoku mu plješivu tjemenicu po sedmi puta.

Silni oni dolomiti i grebeni, osovne stiene i razsjeline i ovaj nas put zadivile, ali nas na ovoj livadi, na ovoj planinarskoj botaničkoj bašći, iznenadilo veoma malo cvieća, jer joj je ruho najgizdavije od druge polovine lipnja do prve polovine srpnja. Ne bijaše ovom prilikom cvieta, koji bi mi u oči pao bio; na toj je bašći već zavladala jesen. Krasno ono cvieće već je ocvalo i uvenulo, samo se još uzdizala po koja stablika otrovne planinske čemerike (Veratrum Lobelianum), u plodu Trollius europaeus, a u cvietu po koja zečina (Centaurea) i Sencio nemorensis. Na Šloserovoj livadi samo smo ostali časak, a zatim kraj drugih kržljavih bukava krenuli u novi guštik i počeli sedlom lagano uzlaziti. Vjetar je sve više jačao, što smo se više uzpinjali, a kad smo znojni zahvatili Dvoržakovu liticu, tako je bura s nama počela motati, da smo se uvukli pod jednu razpuklinu i tu polegli, da pričekamo, dok se vjetar slegne. Nije nam dalo srdce, da dugo ležimo, pa kad smo u mapu uložili bilje, pridigosmo se, da gledamo ono, što nas u Gorskom koraru uviek vanredno zanima, da gledamo — maglena mora. Velebno takovo more razlilo se na Ličkom dalekom polju, drugo manje u ponikvi crnolužkoj, pa onda u onim brojnim kotlinama i ponikvama kotara čabarskoga. Pod Velikim Risnjakom sa strane zapadne motale se magle na sve strane i segnule do planina primorskih. Zanimiva bijaše i ponikva pod M. Risnjakom u kojoj se magla dizala i padala kao da vrije voda u ogromnom kotlu ili da se dižu vruće pare iz vulkanskoga ždriela. Nije dugo trajalo i bura očistila zrak, a nad nama se iztaklo ono čisto nebesko modrilo, kakovo gledaš samo sa visokih vrhova. Planinski onaj svježi, hladni zrak okriepio nam cielo tielo, razvedrio nam dušu, zamladio srdce, pak sam zato najvećim uzhitom pozdravio i ovaj puta Sinje more i velebnu Učku goru naše siromašne i tužne Istre.

(Svršit će se.)

Iz sbirke: „U svietu“.

I.

Kô što prije i danas je tako:
Jedan pjeva, a drugi bi plakô,
Netko gladan uz psa glodje kosti,
Drugi ima kruha, mesa dosti.
Kô što danas, biti će i posl'e,
Sutra meni, što je tebi dosle,
Robski lanac vezati će ljude,
Dok god čovjek svietom ravnat bude!

II.

Što te snadje, ne kuni čovjeka,
Jer i njega isti udes čeka:
Čovjek živi, što živjeti mora,
Jer mu vječnost to zapisa s gora;
A i patnje udes mu je svio,
Jer bez njih bi čovjek pobiesnio,
U objesti vječni red bi smeo,
Jer bi Bogom i on biti htjeo,
A patnje mu postrizuju krila,
Da ga ne bi sreća uništila.

III.

U staro je ovo doba bilo
Kad se svakom po pravdi djelilo:
Poštenjake na krst bi propeli,
A lupeže do slavlja uznieli
Danas nije — jer drugi su ljudi,
Pa o časti drugče se i sudi:
Često krste na nevriedne meću,
Poštenjake valjaju po smeću,
Bilo tako, il' bilo onako:
Za poštene zlo i naopako!

IV.

I ovo je iz prošlosti davne,
O tom baju knjige starodavne:
Kraljice su uz preslicu prele,
Same svoje odaje su mele,
U kući je stopanica smjerna
Svome mužu bila vjernom vjerna —
Naše gospe danas drugče rade,
Cielo vrieme dokolicom slade,
Kraj prozora čitaju romane,
Namigujuć mlade momke mame,
A muž im se uz ljubovce bani
Vince pijuć u pjanoj mehani,
Moda hoće: da uz muža svoga
Svaka žena ima jošter koga!

Veljko Obradov.

Digitized by Google

Čudak.

Napisao **A. Benešić.**

Povratio se iz Rusije. Deset je godina bio ondje profesorom, i baš kad se počeo učeni sviet propitkivati za njega, napustio svoje mjesto, dao se umiroviti, a jedva je bio provalio koju preko četrdesete. — Čudak!

Istina — rodna gruda velikom snagom privlači svoju djecu i iz najdaljega kraja svieta, ali ipak... Tà on je proboravio skoro bez prekidanja blizu dvadesetak godina u tudjini, proputovao za to vrieme pol svieta, proživio 10 godina u velikom ruskom gradu, pa došao u rodno si mjesto — zabitno — ali ubavo trgovište, da čeka ostatak svojih dana — u miru, a bio je tek u naponu mužke snage.

— Čudak — šaptali za njim mješćani, — zbilja čudak — slegnuo bi ramenima, tkogod ga je poznavao.

Bio je pristale vanjštine: srednjeg, liepo razvijenog stasa, zelenkastih, blagih očiju i jakog smedjeg brka. Ostalo je bilo na njem sve tako skladno, da se nije ni opažalo. Po vanjštini bi mogao biti miljenikom krasnog spola, a po svojoj dobroj duši bio je ko stvoren za obožavana muža i otca obitelji. Pa ipak se taj čovjek nije nikada ženio, dapače on je izbjegavao ženske, ili dolazio pred njima u nepriliku.

Pripoviedaju, da je i on kao mladić bio zaljubljen u kćerku nekog vlastelinskog nadglednika, krasnu djevojku. Ona mu je uzvraćala ljubav, no to je bila tajna, jer se oni nisu toliko bojali njenog otca, koliko ih je bilo oboje stid.

Vidjeli su ga, gdje izpred njenih prozora do kasno u noći šeće, (a ona je imala prozore od ulice), i šapat zamietili, no tomu da je učinio kraj njeni otac, koji je kćerku jednom na prozoru zatekao, dok se on na polju šetao, njega nagrdio, a kćerku pred njim zlostavio. On si — čudak — nije znao drukčije pomoći, nego je nekamo nestao, a ona se medjutim udala.

No to je bilo negda i to je riedko komu bilo poznato; i kome je bilo, i taj je to zaboravio. Onda je bio samo čudak, a sada je bio pravi, pravcati čudak. Sada je nesamo izbjegavao ženske, nego družtvo u obće, pa uzalud bio trud nekih od mjestne inteligencije, da ga u svoj krug privuku. On se radje bavio težačkim poslom na svom zemljištu i nastojao, da sve svoje potrebe podmiri sam svojim radom. — U istinu čudak!

Činilo se, da mu ipak ljudi nisu mrzki, jer osim njegove neprisiljene prijaznosti u razgovoru s mužkarcima neizmjerno je volio djecu. S djecom se zna pozabavit ciele sate. Najradje čavrlja sa Zoricom iz susjedstva, djetetom od kojih pet godina. To ga diete za kratko vrieme silno zavolilo. Čim ga opazi, odmah mu pritrči, a ako ga nema na ulici, ona ga pričeka pred njegovom kućom na klupi. A Zorica je bila vrlo umiljato i liepo diete, i slično na svoju majku, koja je već dvie godine bila udovica i za koju se govorilo, da je bila kći sada već pokojnog vlastelinskog nadglednika.

Zoričinu je majku on uviek izbjegavao. Još se ni jedanput nisu sreli, a kćerku joj je toliko volio. A ona ipak nije ni sada bila manje liepa, nego što je bila kao djevojka. Onda je bila samo krasna djevojka, a sada je krasna žena. Možda on i ne zna, da je to njena kćerka? — Pravi. pravcati čudak.

Opet ga na klupi dočekala Zorica, ovaj put sa suznim očima.

— Što ti je, diete, zašto plačeš? — upita ju i pogladi po zlatnoj glavici.

— Ja nemam tatice, a druga djeca imaju svoga dobroga taticu, koji im donaša medenjaka, koji se s njima po podu valja, na sebi dade jašiti, Ah, kako je Milici liepo! — Molila sam već i mamicu, da mi nadje taticu.

— Šta ti je mamica na to rekla?

— Rekla mi, da sam zločesta, pa zato nitko ne će da mi bude taticom.

— Ali diete, ti nisi zločesta, ti si jako dobro diete.

— Ja sam rekla mamici, da ipak mora da sam malo dobra, jer me vi tako volite; rekla sam joj, da vas zamoli, možda bi vi ipak htjeli...

Profesor je pocrvenio jače nego ikad, i zaniemio.

— Mamica mi rekla: Ne će te, diete, profesor, ne će. Ne koristi moliti ga, on je od leda. I onda je plakala. Jel' te, da vi niste od leda? Vi ste tako dobar. Dodjite mojoj mamici, pa ona ne će više plakati.

Profesoru se skotrljaše dvie krupne suze, podigne diete, poljubi ga i rekne:

— Reci mamici, da ću doći.

Sjetna večer.

Sjetna večer. Sipi kiša
S neba plačna siva,
Naokolo mrtvo tiho
Nigdje stvora živa.

I u moju dušu tiho
Uvlači se sjeta,
Čudno mi je, bôno mi je
Usred toga svieta.

Vjetar šušti kô da trese
Strmogleda grane,
Pa mi šapće o životu
Što no brzo sahne.

I nosi mi zadah zemlje
Što grobove krije,
Ostavljenih uzdah bôni
Što se k nebu vije...

I ja gledam kosti biele
Zemlje grudu žutu,
I sve pojmim život biedni
Njegvu sudbu krutu.

Pa sve mislim na ništetnost,
Što no svietom vlada,
I na ljudstvo, koje vječno
Sreći se tek nada.

I tad živi u razkoši
Sred buke i sjaja,
Raduje se kô da sve to
Trajat će bez kraja.

Množtvo od njih tek u duši
Crnu pakost krije,
Sebi služe, a za gladne
Briga ti ih nije...

A pri tome još nepravdu
Čine ljudma ljudi,
Živu mnogi kao hiene
Bez srama u grudi...

I još mnogo toga ima
Goreg po sto puti,
Al' je bolje, da mi pjesma
Moja tuj zašuti...

Sjetna večer. Sipi kiša
S neba plačna, siva,
Naokolo mrtvo, tiho
Nigdje stvora živa.

Ah, ded samo sipi kišo
Plači nebo sivo,
Imalo bi plakat za što
Sve, štogodj je živo! — —

Bogumil Toni.

Digitized by Google

Neutješljivi.

Od **Aleksandra Vlahuca.**

Krasni jesenski dan. Grobar je pometavao lišće, što ga je noćni vjetar srušio i prosuo po grobovima. Starac ima mrtvih, koje voli i na čiji pokoj brižno pazi.

Kada rodbina kojeg pokojnika prestane nositi cvieće na grob ili ostavlja kandilo bez ulja, približava se djeda Simeon osamljenom spomeniku, pa dugo i sažalno promatra uvenule vience, ugaslo kandilo, kima glavom i govori pokojnom, žaleći ga, što je već zaboravljen.

— Vidiš li, znao sam ja, da će i tebe zaboraviti! Već nitko ne ide, da te obadje. Pa napokon i čemu si im? Oni jedu, piju, vesele se... ali čekaj, čekaj, doći će i na nje red... Vidim je, danas jednoga, sutra drugoga... kako odanle ulaze, s petama napred... Sinovi će je oplakivati dan,... dva, a poslije će i oni sami ostati, bez cvieća, bez ulja i kandila. Takav je sviet... Pa što da se učini...

Ali danas djeda Simeon šuti. Ništa ne govori... Zašto? Od toga ga odvraća spomenik, kojega mete, što je jedva prije dva dana postavljen i kojega se zlatna slova izdubena na bielom mermeru svietle na suncu. Epitaf glasi: „Ovdje počiva Aleksandar Kornea, rodjen 6. ožujka 1849; umro 2. listopada 1884.“ Samo se čuje šum metle i kidanje suhog lišća. Susjedna stabla pocrnila od vrana, što su sjele po granama, nebo je jasno, zemlja počiva.

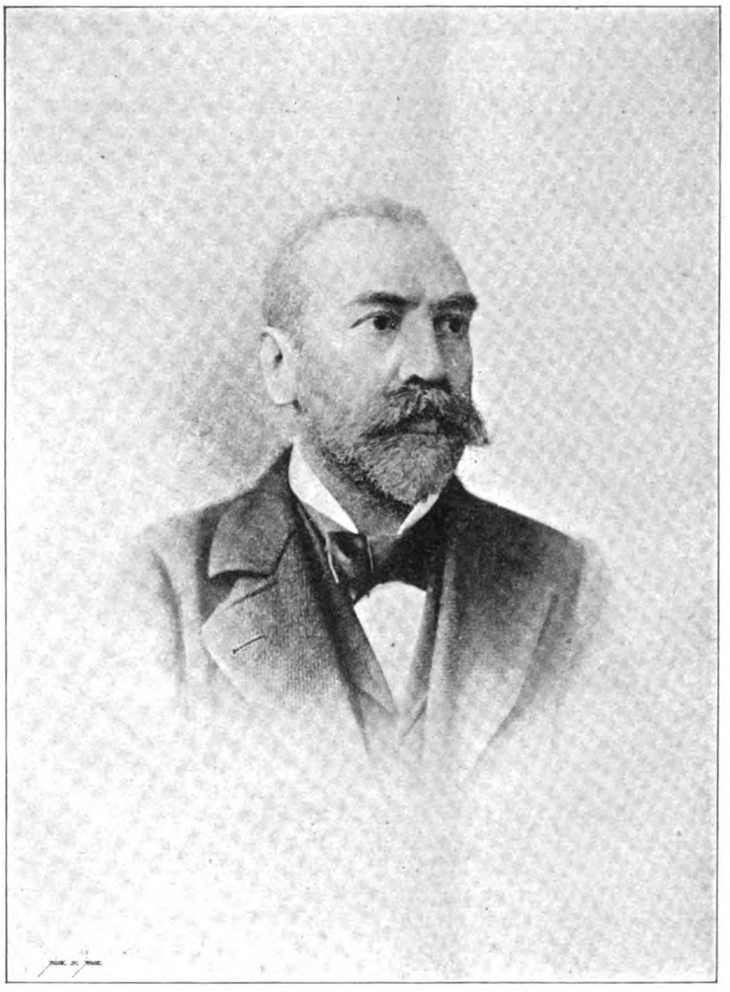

† Fran Folnegović.

Djeda Simeon znade, što je baš onaj čas stala pred vratima groblja. Gospodja Kornea je. Visoka, blieda, kroči polagano, sa mutnim i od žalosti upalim očima. Za njom se vije korotni krep, koji ju pokriva od glave do pete. Ona ništa ne vidi. Starac se udaljuje. On shvaća i poštuje tu žalost i te suze, što se svakog jutra nose pokojnom, kao zalog vječne vjernosti...

— Jadna žena! — Mlada je, liepa, bogata i plače nad jednim grobom klečeći. Koja žalost!... U ostalom svatko ima po jednog crva, koji ga grize. No minut će ie... naći će druga.., i to će trajati, doklegod se i ona ne pribere mužu.

Četrdesetgodišnje susjedstvo s pokojnicima gotovo je sililo djeda Simeona, da ne će nikada umrieti.

Ali čemu ga posjeti gospodje Kornea nekako jače zanimaju? Možda, zato što pomišlja na zaboravljene grobove... I od nekoga vremena on svakog jutra govori: Ne vjerujem, da će danas doći!

On čeka... sluša. Po topotu konja i šumu kola poznaje, da ona ide... Takva ga postojanost srdi, tobož kao da ta žena nije poput drugih...

Ide zima, grobovi se pokrivaju sa gustim bielim pokrivalom. Čija je ovo stopa po sniegu? — Vidiš li djede Simeone, da sam opet ja? Moje srce ne zaboravlja. On je gleda. Osušila se i sliči sjeni. Pobožno, kao uviek, kleči, i suze što padaju na nadgrobni kamen, kao da nikada prestati ne će. Nema za nju više ljubavi, niti sreće. Grob je ono progutao, što ju je na svietu vezalo...

— Ali čemu opet kimaš glavom, a s takvom nepovjerljivosti, djeda Simeone! Blizina mrtvih ti otvrdnula srce, pa nemaš vjere u živima.

II.

Proljeće. Stabla se napupala. Iz zemlje mrtvaca se izdigle bujne rastline. Po zraku se nosi blagoduh mladosti, što vabi ljubavi. Vrata groblja se otvaraju. Svijet se tiska oko liesa. Čuje se plač i uzdisaji... Ide novi gost, da spava vječni san... Približuje se grobu... Plač biva sve jači i očajniji... Svećenici pjevaju posljednje molitve... svieće gore, u zrak se diže dim tamjana.

Ne... ne, ne uzimajte mi ju... O! dajte, da ju samo još jednom vidim...

Od tih žalostnih zvukova ti srce lomi... Jedan mladi čovjek u crno obučen, satrt od žalosti, bori se kao mahnit i odbija od sebe prijatelje, što ga okružuju. On nastoji kako će njihovim rukama izbjeći, da se baci u grob, u koji su netom spustili mrtvo tjelo... Zadržali su ga... on izdiše.... plače...

Iz glubinja!... Večnaja pamjat! — Pogrebna himna zaglušuje plač i jauk, sviet odlazi, a u carstvu mrtvih opet caruje mir.

Gordo i veličanstveno diže se sunce spram neba. I drugi nesretnik ide svakog jutra da kleči na jednom grobu. Djeda Simeon gleda sa strane pa mrmlja: „Vidi, vidi ovi se ni ne gledaju! Jeli moguće? Zar baš tako? No... čekaj!

I zaista je medju obim neutješljivim razmak tako

Digitized by Google

malen, da bi dosta bilo samo da se pogledaju i razumjeli bi se. Ali ja li njihova duša u stanju, da primi drugi koji utisak? Vi vidite, da je svako od njih utopljeno u žalosti svojoj, pa da se i cio sviet sruši, nema da uništi žalost, koja je ubija.

Nastupaju svibanjski dani sa svojim zelenilom i cvatućim drvećem. Ah! koli je krasan život!

Ah čija su ona lijepa djeca, čiji smjeh tako veselo u tom mučaljivom carstvu mrtvaca zvuči?

Djeda Simeon se približuje. Netko bi rekao, da želi biti dionikom tog dječjeg veselja, koje se i nehotice toli naivno raznaša u žalostnoj ogradi.

Zar oni prave tu buku?

Crnka, već malo poodrasla je kćerka gospodje Kornea. Crnooka i njezin brat su djeca pokojne majke . . .

Vidite, njihov otac, i on plače . . . plače kao žena! Srce ti se kida, kad ga pogledaš. Djeca se već prvih dana sprijateljila . . . To je za njihovu starost nešto sasvim naravnoga!

— Što želiš reći? Ne . . . ne . . . znadem, što misliš . . . bedasto bi bilo da pomisliš, e bi medju obim bićima, koje ista žalost ubija, moglo . . . Ne kimaj tako glavom . . . Vidi je, pače se ni ne gledaju, — kako bi se onda upoznali? Za nje nema više svieta, ni života, sve im je smrt odniela . . . I ti vidiš, da će se upoznati i da . . . no dva groba im djele srca.

III.

Jutrenje sunce prska svoje životvorne luči; jedna topla, blagotvorna svjetlina silazi s neba. Iz zemlje se izhlapljuju pare. Na drveću se otvara cvieće, u zraku se raznaša ljubav . . .

— Oprostite, gospodjo, ovo je, ako se ne varam vaš suncobran.

— Hvala, gospodine.

Oboje pogleda nice, ali gospodja se lako zacrvenila.

Djeca si s rukama na usnama šalju poljupce i kažu si s Bogom.

Djeda Simeon je gleda, te se lukavo smije kao čovjek koji shvaća i šuti.

Jedan jesenski dao. Djevojčice i dječarac idu ispod ruke. Za njima idu polagano jedno uz drugo . . . roditelji djece.

Lišće sada prikriva oba groba. Djeda Simeon ga ne mete više, a kada onuda prolazi, kima glavom i veli; „Jeste li vidjeli? Zar vam nisam rekao, da će vas zaboraviti?“

Preveo **Dr. Fran S. Gundrum-Oriovčanin.**

Mrtvi grad.

Bugarski napisala **R. S. Popova.** Preveo **V. C. A.**

Šareno cvieće mirisalo pod bajnim svibanjskim nebom, pod drhćućim sinjim lazurom. Mjedeni sunčani traci prelievali se u bisernoj rosici u bezbroj šara . . . Ptičice skladno cvrkutale, — pjevale pjesme od radosti, što razbijaju tugu i dosadu, što griju ledeno srce i ublažuju misao o životu, ljubavi i nadi . . . I klonula duša jačala se vjerom i snovima o nekoj sreći . . .

. . . Al za čas zadrhće nad pustim perivojem čudna himna, — pjesma božanstvena i tajinstvena, koju ne čuše još nigdje . . . I duša čezne da pohrli za tim zvucima, da živi s njima . . . zamrije sve . . . Ko na izdahu da je sve . . . Cvieće povehnulo, nestalo opojnog mirisa, lišće klonulo, vjetrić umro . . .

Crni baršunasti zastor pokrio nebesa, — nestalo sunca . . . Drveće, cvieće i trava, nepomično se ukočilo u mraku i mrtvilu . . . Umirajuća priroda! . . . Zadrhće srce, kao pred liesom u hramu pustinje, u kome leži mrtva prekrasna djeva, u vjenčanom ruhu, sa bielim svadbenim viencem . . . Samrtnički strah prožiže dušu, ledeni znoj oblieva čelo . . . Gore — ni znak gibanja! . . . Tamno, bezglasno nebo kao da prisluškuje, što se zbiva dolje . . .

Umirajuća priroda! . . . Trzaji su duše sjetni i bolni . . .

Iza mene ukočeni perivoj, napred drugi tajinstveni vidik . . . Zemlja pokrita bielim mramorom. Pred ulazom grada uzdižu se veličanstvene dveri, niz mramornih lavova nose na plećima gorostasne stupove, što drže alabasterski svod. Pred ulazom gromada ljudskih kosti, criepova i latica raznobojnih ruža, šljemova, striela, mačeva i nakaznih krinka . . .

Sve veći strah zahvaća dušu i oko traži živu dušu.

Ulice mrtve i tamne. Na okolo kolosalne zgrade, mramorne palače, urešene zlatom i srebrom, na kojima se harmonički slieva moderno sa klasičkim. Posvuda otvorene dveri, vidjeva se svaki kutić pustijeh dvorana . . . Čini mi se, da se nalazim u prastarim veličajnim carskim grobnicima, što čekaju daleke goste . . .

Ali eto, poznato mjesto, gdje je cvao život, gdje se stiskale ruke, gdje se razkrivale prijateljske grudi, gdje se bajale sladke bajke . . . Sada je strašno pusto, — kroz otvorene dveri dolazi grobna studen sa tajinstvenom tišinom . . .

Dah zamire, noge posrkavaju i srce drhćući šapće: „bježi — bježi“!

Preda mnom poznati trg, poploćen bielim mramorom, okružen opustjelim kućama i mješte kitnih akacija, resi ga ogromno drveće sa golim i ukočenim hvojama. A tamo u dnu upoznah malu kućicu, — kuću narodnoga čovjeka. Pred njome sakupili se gradjani. No kakvim slučajem? Čemu su svi u crnim redingotama? Čemu uzdignutim vjedjama stoje nepomično ko od kamena? . . . Pred samom kućom stoji on — narodni čovjek, blied u licu, sa plamtećim očima, sa drhćućim ustnama i svaka rieč bila mu je silna i tajinstvena . . . „Sve vam dadoh, završuje on . . . Znano vam je, da si u mladosti izparah grudi za vas, a vi — vi me zaboraviste!“ . . . Zašuti, zaljulja se ko podrezano stablo i padne u nosilku, što bješe kraj njega. Nastane gluha tišina, što ju za čas uzbiba zmijski šapat nepomične vreve: „umro!“

Silna groza zahvati me od tog šapta . . . Ali za kratko mrtvi se poluispravi na nosilci, pogleda vrevu tronutim okom i tiho će umirući: „O ne, ja nisam mrtav — grad je mrtav!“ Kako i kada izadjoh iz grada ne znam. Sjećam se samo, da je iza mene odjekivala silna buka bubnjeva i trublje. Iz grada sukljao silni plamen i gusti crni dim . . . Množtvo u crnim redingotima uzburkalo se u zadušljivoj atmosferi i brzo ga nestajalo . . . A gore na nebeskom svodu, u žarištu tog požara, ukazao mi se krotak lik mrtvoga čovjeka na nosilci.

Digitized by Google

Vrat' se pjesmo . . .

Pjesmo moja, sirotanko mala,
U mom srcu sviet si ugledala,
U srdašcu i stanak si svila,
U očaju utjehom mi bila.
S tobom sam se tužan razgovarô,
U tvom krilu umoran odmarô,
Bila si mi i ljuba i seja,
Vjerna druga plača i veselja,
Bila si mi sve na ovom svietu:
Blaga rosa izpupčanom cvietu,
Žarko sunce biednom sirotanu,
Cjelov vrući sladkom milovanju.
Pa kad si mi najmilija bila,
Za što si me, pjesmo, ostavila?
Zar ti moje pretiesne su grudi?
Zar ćeš naći sreće kod tih ljudi,
Što te nježnu u svoj vrtlog mame,
Da te rugom poslje obezsrame?
Kud ćeš pjesmo, pusto je u svietu
Umorna ćeš klonut u svom lietu,
Sviet će tvoja oblomiti krila,
Sjećat ćeš se tvog zatišja mila,
Gdje si bila kô u božjem raju,
U kom sretni o sreći sanjaju!
Vrat' se pjesmo, ljubav tebe čeka
Posred srca sred dušeka meka,
Bit ćeš opet, što si negda bila,
Vjerna ljuba i družica mila!

Veljko Obradov.

Utješio se . . .

Napisao **A. Benešić.**

Supruzi M. rodili u sretnom braku kćerkice. Da budu podpuno sretni, manjkao im samo još jedan sinčić. Teorija dra. Šenka ugledala svjetlo, pa im s toga olakšalo. Prama zahtievu te teorije gladovali su supruzi po propisu. Supruga se osjeti ponovno u blagoslovljenom stanju. Teorija dra. Šenka jamči im za — sinčića.

Sretan suprug pozvao već prijatelje na sjajnu gostbu za slučaj sretnoga poroda.

Došlo vrieme, i rodi se — curica.

Suprug je tiho proklinjao teoriju dra. Šenka, ali jer je porod sretno prošao, i da izkupi zadanu rieč, pozove prijatelje na obilnu večeru, a i osjećao potrebu, da se malo razveseli.

Razigranim gostima će ovako:

— Veliki francezki biskup Dupanloup je rekao: Francezka da bude sretna, ne treba ništa drugo, do dobrih i kriepostnih majka. Ja sam, gospodo, sretan, da sam svoj patriotizam i tim zasvjedočio, što sam postao i opet otcem četvrte buduće hrvatske majke.

NAŠE SLIKE.

— **Slike iz Rima.** Prigodom papinskog izbora donosimo u ovom broju nešto slika iz vječnoga Rima. Kad se stranac popne na čarobno brdo Pincio, koje se uzdiže nad glasovitim trgom Piazza del Popolo, prikazuje mu se krasan vidik na veći dio Rima. Monte Pincio bio je u rimsko doba takodjer perivojem, pak su ga već u ono doba zvali gorom vrtova. Tuj se je nalazio i vrt glasovitoga Lucula i Salustija. Medju gradjevinama rimskim iz dobe rimskih careva, ističe se svojom ogromnošću Mauzolej Hadrijanov (117.—138.) Danas se zove Angjeoska tvrdja. Nad tom sgradom diže se naime kip angjela Mihajla, koji utače mač svoj u korice u znak, da je uslišana molitva Rimljana i pape Grgura V., da je prestala harati biesna kuga, koja je harala g. 590. Za obhoda, naime kad su došli na most Aelijev začuše papa i Rimljani skladni angjeoski pjev: „Regina coeli laetare aleluja," a u sjajnim oblacima opaziše sv. Mihovila arkangjela. Iz zahvalnosti podiže papa Benedikt XIV. sadanji ogromni kip od tuča. — Kvirinal je danas palača talijanskih kraljeva, ali sva obilježja na njoj pokazuju, da su ga gradili rimski pape. Ta obilježja ne će skinuti niti viekovi. — U današnjem broju donosimo još i dvie druge panorame i to pogled na Rim sa crkve sv. Petra i panoramu papinske rezidencije.

— **Kardinal Andrija Ferrari**, nadbiskup Milanski, rodio se 13. kolovoza 1830. u Pontopianu, diecezi Parma. Iza svršetka nauke bio je profesorom dogmatike i rektorom velikog sjemeništa, zatim g. 1855. generalni vikar u (Parmi). G. 1890. poslan je kao biskup u Guastallu g. 1891. u Como i 21. svibnja g. 1894. postade nadbiskupom milanskim. Malo dana .prije 18. svibnja g. 1894. imenovan je stožernikom sa naslovom sv. Anastazije. Mnogi spominju, da će postati tajnikom novoga pape.

— **Kardinal Karlo Antun Agliardi**. Rodio se 4. septembra 1832. u Bergamu. Dvanaest godina bavio se pastvom u rodnom mjestu. Zatim postade prefektom propagande u Rimu. G. 1884. postade biskup Cesareje u Palestini i poslan bi u Indiju. G. 1887. postade tajnikom izvanrednih crkvenih predmeta; a onda nuncijem u Monakovu. Iza toga postade nuncijem prvog reda u Beču. Dne 12. lipnja 1896. postade stožernikom. I on je kandidat za tajnika Nj. svetosti.

— **Kardinal Serafino Vanutelli**, suburbikarski biskup od Fraskatije. Rod. se u gradu Genazzano dne 26. nov. 1834. Iza svršenih študija bio je neko vrieme u Rimu, onda je pošao s carem Maksimiljanom u Mexiko. Još prije nego car tragično svrši ode u južnu Ameriku, zatim k nuncijaturi u Monakov. God. 1889 postade naslov. biskupom nicejskim. Zatim papinski delegat u republikama Peru i Ekvadoru, baš za vrieme nezaboravnog Garcije Morene, koji je svršio od ubojničke ruke, jer je branio papinstvo. Iza toga postade Vanutelli nuncijem u Bruselu. God. 1880 u Beču, gdje je postao persona gratissima. G. 1887 postade kardinalom i to najprije crkve sv. Sabina, a od g. 1889. od crkve st. Jerolima dei Schiavoni. Danas predsjeda kongregaciji biskup. Njegovo se ime spominje medju kandidatima za papinsku tiaru.

KNJIŽEVNOST.

— **Slovenački časopis o hrv. piscu.** Ugledna slovenačka smotra „Dom in svet", što ju uredjuju dr. M. Opeka i dr. E. Lampe donosi u svoj 7. svezci od ove godine liepu ocienu iz pera urednika dra. Lampe-a o sbirci dra. Velimira Deželića: „Zvuci iz katakomba". Recenzenat veli: „Krasno sbirko lepih pesmi je izdal pod tem naslovom hrvaški pesnik dr. V. Deželić. To su res zvoki iz katakomb, polni žive vere, krščanske požrtvovnosti, idealne ljubezni do večne resnice". Govoreći za tim napose o pojedinim pjesmama i citirajući mnoge stihove iz pojedinih pjesama završuje kritičar ovako: „Ali ni to veličastna poezija, slavospev zmagujoče resnice? Dr. Deželić je z globoko dušeslovno istinitostjo popisal notranjo borbo po resnici hrepenečega srca, katero božja milost dviga iz poganstva v rajske višine krščanskih idealov. Odprl je našemu pesništvu nov svet in mu pokazal novo pot. Želimo, da bi tudi naši pesniki to zbirko čitali in si ogreli srca ob mističnih „Zvokih iz katakomb".

— **Stara i nova postojbina Hrvata.** (Odlomak iz hrvatske pravne povjesti.) Napisao dr. Ivan Ružić. Zagreb 1903.

Digitized by Google

8° str. 26. U ovoj svojoj najnovijoj radnji kuša g. pisac „proučavanjem stariljih izvora za hrvatsku poviest i oslanjajuć se na narodnu predaju kod Hrvata, Rusa, Čeha i Poljaka" iznaći, gdje je za pravo bila prava stara postojbina Hrvata. Misao g. Ružića razlikuje se gotovo od svih hrvatskih historika. Drugi temelje svoja djela na pripoviedanju bizantskog cara Porfirogenete, dok svi traže postojbinu starih Hrvata baš protivnim pravcem od njega. I glede obsega zemalja na jugu, koje je hrvatski narod prvobitno i pravno zaposjeo i nastanio, razilaze se nazori g. Ružića znatno od onih, što ih zastupaju tudji i domaći historici. Sadržaj knjige je sliedeći: I. Prva postojbina Hrvata. II. Postojbina Hrvata na sjeveru. III. Postojbina Hrvata na jugu. 1. Provala Hrvata na jug. 2. Ostanci Hrvata na jugu. 3. Naseljenje Hrvata u Panoniju i Ilirik. 4. Hrvatsko primorje (crvena i biela Hrvatska) i Zagorje, (Bosna i Raša). 5. Srbi u hrvatskih zemljah. 6. Južne postojbine Hrvatske. Pisac, kojem se mora priznat, da je proučio čitav niz vrela, misli, u svojoj studiji, da su Vendi (dakle i Hrvati) u današnjim krajevima, te u Podunavlju i Potisju živjeli već prije Isusa. Potisnuti od Kelta (Nestorovih Wolocha) sa juga tamo iza Karpata dobiju ime od tih gora i bijahu prozvani Hrvati. Ime Karpati pako postalo je od imena „hrbat (šljeme od gore). Grcima i Rimljanima bili su Hrvati poznati pod imenom „Karpi", prema imenu Karpata. Zakarpatski Hrvati su od onoga vremena, kad su se s juga bili pomakli pred Kelti t. j. od (4. vieka prije Isusa pa sve do 6. vieka po Isusu, se toliko umnožali, da su u 6. stoljeću zauzimali ogromni prostor počevši od poriečja Labe, pa prema istoku sve do gornjeg Buga i Dnjestra u istočnoj Galiciji. Naglim padom hunskog gospodstva i posliedivšim padom rimskog carstva (479) bijaše Hrvatima ju i zapad toliko otvoren, da su se pomakli Labi i Dunavu. Neprestano provaljivavši od to doba u Iliriku, Noriku, Panoniju Dalmaciju i Istru, osvojili su Hrvati te zemlje već koncem 6. vieka.

Pisac vrlo zanimivo razlaže svoje nazore, pa ako se nama na mnogim mjestima čine u istinu mnogo više no smjelima, to ne škodi ništa. Trebalo je, da se jednom razbiju okovi, koji su naše učenjake sputavali, te se, sliedeći Račkoga i Porfirogenetu, niesu usudili dalje poći, bojeći se da ih ne zatekne žalostni udes našeg historika Šveara. G. Ružić i sam prepušta mladjim historicima, da njegovu hipotezu bistrije i obsežnije uglave ili temeljitim razlozima oprovrgnu." Zanimivo je da se i jedna novija poljska poviest u mnogom slaže s Ružićem.

GLAZBA.

— **Slovenačko radničko pjevačko društvo u Ljubljani.** Društvo „Slavec" utemeljeno je g. 1884. najstarije pjevačko družtvo u Ljubljani, a drugo po dobi družtvo u obće u Kranjskoj. Prvi predsjednik bio je Antun Jeločnik, a sadanji je Ivan Dražil, već jedanajstu godinu. Isti je član družtva već od postanka njegova. Sborovodja je Hilarij Benišek. Članova pjevača broji „Slavec" 53. Družtvo „Slavec" je blagoslovilo svoju zastavu g. 1886. God. 1894 slavilo je, uz učestvovanje raznih družtva svoju desetgodišnjicu. Na toj svečanosti provela se je misao da se utemelji zajednica svih pjevačkih družtva slovenskih. Družtveni odbor „Slavca" dao je tome initiativu. Izmedju raznih svečanosti što ih priredjuje družtvo, odlikuju se svake godine u Ljubljani „Slavčeve" maskerate. Mimo to priredjuje družtvo svako ljeto jednu ili dvie vrtne veselice. „Slavec" je učestvovao kod raznih pjevačkih svečanosti osobito kod hrvatskih. Tako je bilo družtvo i u Sisku. U Zagreb, kad god se je slavilo kakovo slavlje, pohitio je i „Slavec", te je tuj stekao veliku popularnost i ljubav.

— **Latinska maša.** Po motivih Gregorija Riharja za mešan zbor složil Ignacij Hladnik. Op. 46. Ciena partituri i glasovima 3 K., pojedini glas 30 f. — Nadareni i neumorno radini slovenski crkveni glazbenik Ig. Hladnik htio je da se tom skladbom oduži uspomeni pok. Rihara, koji ima za slovensku crkvenu glazbu velikih zasluga. Prije, nego se je počela u Slovenaca gojiti ozbiljna cecilijanska glazba, pjevale se u slovenskim

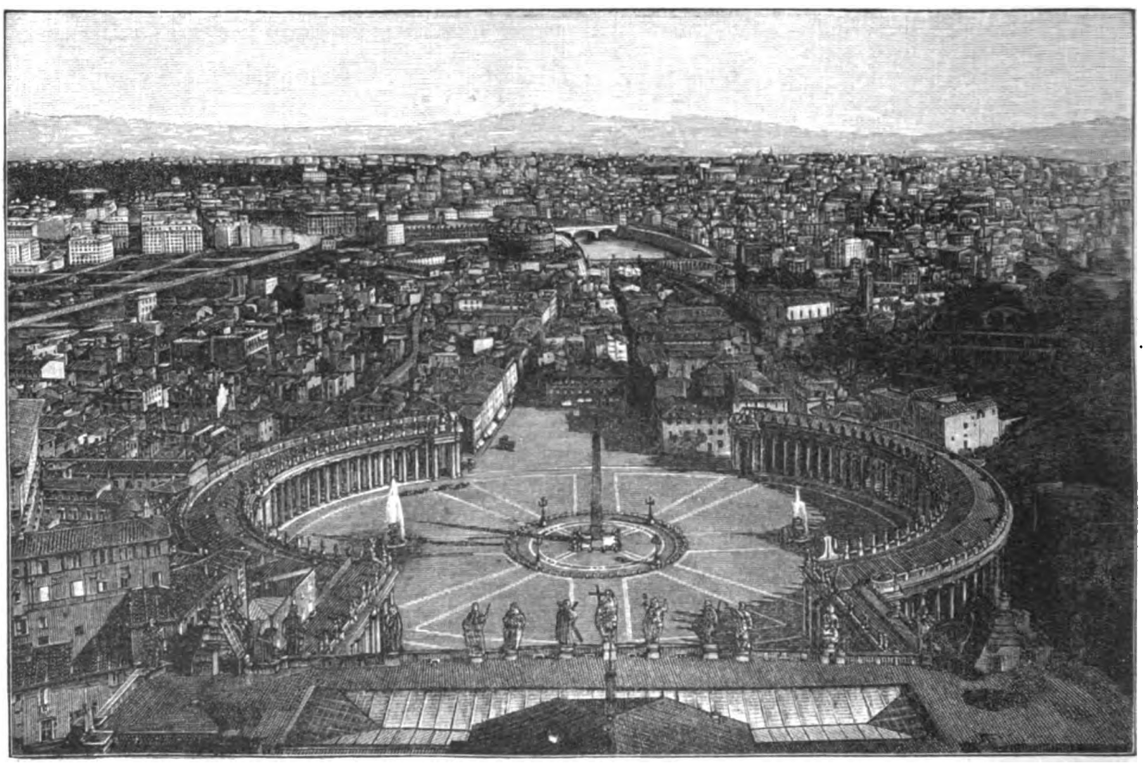

Pogled na Rim sa Petrove crkve.

crkvama izključivo Riharove pjesme. Rihar je bio vrlo produktivan, a umio je u svojim pjesmama pogoditi pravu slovensku žicu, njegove pjesme vesele su, a da nisu proste, a pobudjivale su narod doista na pobožnost.

Grgur Rihar rodio se 1. ožujka 1796. u Polhovem gradcu nad Ljubljanom. Exjezuita o. Robert, koji je boravio kod tamošnjeg vlastelina i bio glazbeno izobražen, nagovorio je župljane, da si kupe orgulje, a kao orguljaša je izvježbao malog Rihara. Daroviti mladić, ma da je bio već devetnaest godina star, ipak je otišao u Ljubljanu u latinske škole, a kraj toga je zadržao orguljašku službu u svom rodnom mjestu. Svake subote poslije podne zaputio se on četiri sata daleko iz Ljubljane pješke kući, a u nedjelju poslije podne se opet vratio. Dakako da ga je glazba najviše zanimala, a osobito rado je boravio na koru ljubljanske stolne crkve, te motrio tamošnjeg orguljaša Hellera, kako svira. Staromu gospodinu već je to presjedalo, no kad je iz razgovora saznao, da Rihar nešto glazbe razumije, pustio ga je jedan put pod pjevanom misom da malo svira. No kad se Rihar sigurno sjeo k orguljama i počeo prebirati tipke, pograbio je starac šešir i batinu te otišao iz kora, ali ne iz crkve. U crkvi je slušao mladog glazbenika, a poslije mise vratio se na kor, čestitao Riharu i od tada je za mladog glazbenika nastala bolja doba. Heller počeo ga učiti u harmoniji, a kad je Heller umro, postao

Digitized by Google

je Rihar kao osmoškolac orguljaš stolne crkve, što je ostao do svoje smrti. Tih i pobožan mladić, kakav je bio, izabrao si svećenički stališ, te je bio god. 1829. zaredjen za svećenika. Kao takav vršio je svoju službu na obće zadovoljstvo, a počeo je skladati i pjesme, koje su se u brzo udomile po svim slovenskim župama. Rihar je medju Slovencima prvi, koji je počeo četveroglasno skladati pjesme, pa je god. 1844. ugledao svjetlo prvi svezak njegovih skladba pod naslovom: „Viže za svete pesmi perve bukvice od Blaža Potočnika, četveroglasno postavljene od Gregorja Riharja.“ Iza toga je sliedilo 13 svezaka raznih crkvenih pjesama i misa, medju kojima se osobito odlikuju marijanske pjesme i pjesme presvetomu oltarskomu sakramentu. I svjetovnih pjesama izdao je dva svezka, a medju njima je osobito poznata: Savica. Svih tiskanih Riharovih napjeva je do 350, a poslije njegove smrti našli su još do 200 pjesama. Taj skromni i zaslužni muž, koji je za slovensku glazbu djelovao već onda, kad je bila slovenska pjesma još u povojima, umro je 24. srpnja 1863.

Zadnjih dvadeset i pet godina, odkako se kod Slovenaca njeguje cecilijanska glazba, došao je Rihar malo u zaborav, a nema dvojbe, da su oduševljeni reformatori crkvene glazbe zaslužnom glazbeniku učinili krivo, jer ima medju njegovim napjevima doista liepih, koji nisu zaslužili, da se posve zaborave. Hladnik htio je da opet malo osvježi uspomenu na pok. Rihara, pa je zato uglazbio latinsku misu, za koju je upotriebio najpoznatije Riharove motive. Ti se motivi odlikuju svojom jednostavnošću i pučkim karakterom, pa je nuždna posljedica, da su lahko spjevni. Hladnik je izradio misu gladko, većinom harmonično, no ima tu i tamo i nešto polifonije. Upotriebljene harmonije su jednostavne i lahko shvatljive, a i polifonija je skroz pregledna u melodičnom i harmoničnom pogledu. Upravo radi toga će ta skladba dobro doći mješovitim zborovima, koji žele lahku, a ipak umjetnu i liepu glazbu da izvode u crkvi, pa je s toga vriedna svake preporuke. Nekoje tiskarske pogrješke može svatko da sam izpravi.

ŠKOLSTVO.

— **Mužka i ženska naobrazba u Americi.** Broj mužkih i ženskih študenta bio je u sveučilištima, kolegijama i tehnikama Saveznih država ovaj:

1890.	44.926	mužkih,	10.761	ženskih
1895.	62.053	„	19.071	„
1900.	72.159	„	26.764	„
1901.	75.472	„	27.879	„

Od godine 1890.—1901. iznosi prirast ženskih študentica 155%, mužkih samo 70%; prvi je dakle prirast izvanredan.

(Ztschrft. für Sozialwissenschaft 1903. br. 6.)

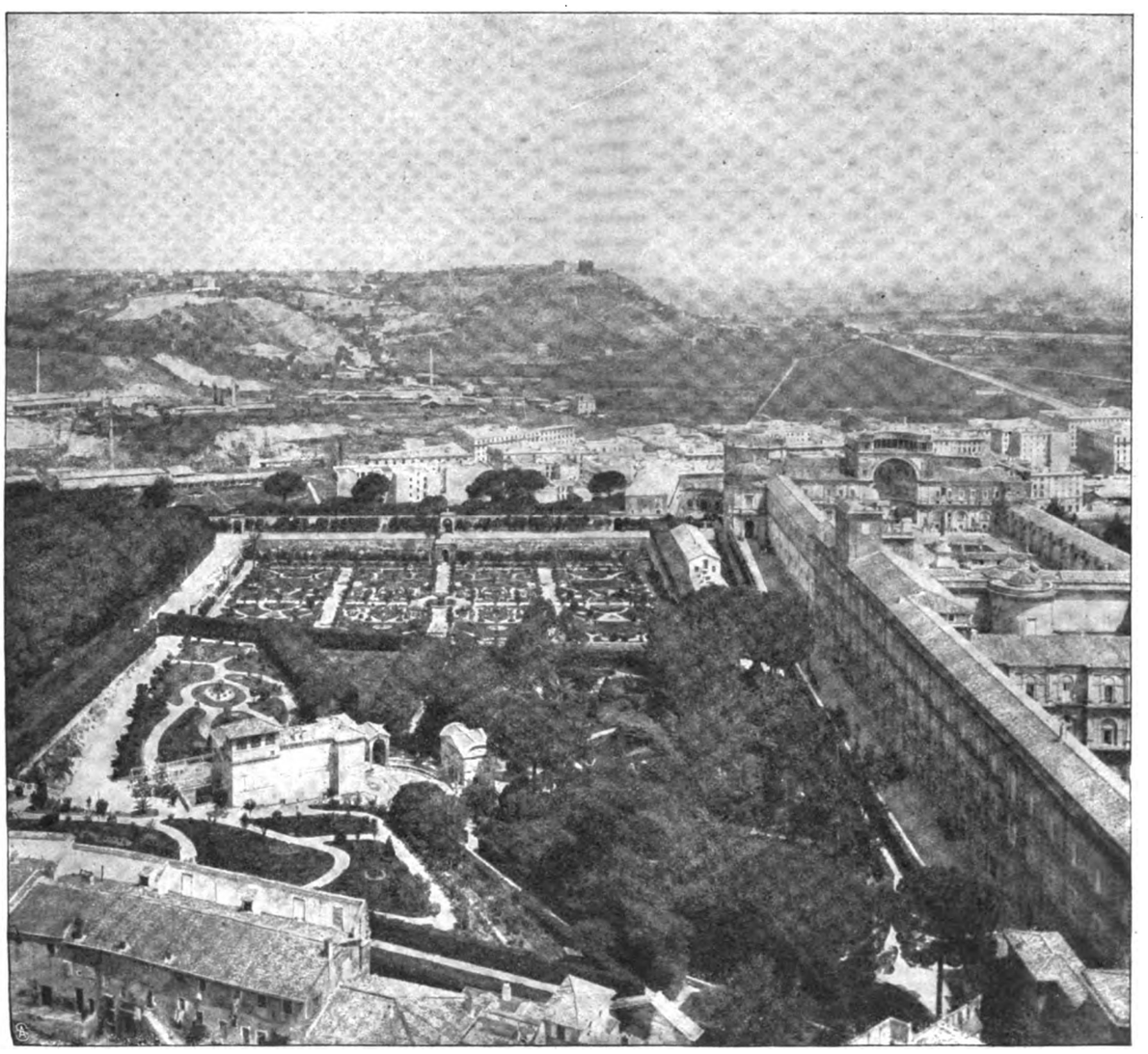

Panorama papinske priestolnice sa dvorištem Belvedera i jelikom.

ZEMLJOPIS.

— **Borovo.** U Gornju dragu odasvuda salaze omanje drage grane njezine i ona bi, da ju more napuni vodom, izgledala ko kakav „Fjord“. Slika pokazuje odmah prvu (iduć iz Senja na desnu ruku), koja salazi kod Sv, Križa. Ona se zove „Borovo“ a to ime i zaslužuje, jer je obrasla liepim borikom. Samo na lievoj njezinoj strani (desno od gledaoca) vide se još njekakve biele pruge. To su tako zvani kameni potoci (Steinbäche), takodjer jedna vrlo karakteristična pojava na našem Krasu. Od greda na vrhu strane krši se kamen i ruši se kao gruh —

Digitized by Google

piesak kažu ondje — stranom dole, a da nije onaj komadić polja, što se u sredini slike vide, zaštičen kamenim zidom, svaka bi ga jaka kiša zasula „pieskom", kojega su pojedina zrna dašto i po njekoliko kilograma teška!

— Od **„Zemljopisa Hrvatske"** naskoro će izaći svezka XIV., u kojoj će s orografske strane biti opisana „Sjevero-zapadna i jugo-iztočna hrv. visočina." Bit će tu opisani sklopovi, hrpe, vrhovi te „planine" Hrv. Primorja i Gorskoga kotara, Velika i Mala Kapela, Velebit, Plješevica i ogranci ovih planina. I ova svezka bit će krasno i bogato oslikana. Iz ruke prof. Milana Šenoe donieti će vidik na goru samoborsku i Žumberak, panorama sa glavice Velikoga Risnjaka; za Velebit Veliku i Malu Paklenicu, najužasnije krajeve domovine, Velebit kod Lukovo-Žugarja, a osim toga i slike o Senjskom bilu, Velebit kod Karlobaga. Dolomiti na Velebitu, Gola Plješevica itd.

Sa sv. XV.om, u kojoj će biti opisane dalmatinske gore i planine, nizine i visoravni, brojne naše pećine i (spilje), ocrtan prasviet naše domovine, te rude i koristne kami: završit će se prvi dio, prve knjige „Zemljopisa Hrvatske," u kojem će biti opisano „Lice naše domovine" i doći onda na red hidrografija (Naše vode) domovine. Mi i ovom prilikom krasno ovo djelo najtoplije preporučamo i tu preporuku o srce svakoga Hrvata vežemo!

— **Meine letzte Reise durch Inner-Asien.** Von Profesor Dr. Sven von Hedin. Dr. K. Dove u Jeni pokrenuo je djelo: „Angewandte Geographie." Hefte zur Verbreitung geographischer Kenntnisse in ihrer Beziehung zur Kultur- und Wirtschafts-Leben. U 1 seriji, a 5. svezci, priobćuje putopis čuvenoga azijatskoga putnika Hedina, koji popraćuje i uvodom, dočim će veliko znanstveno djelo izaći posebice.

Centralna Azija, koja zaprema 6,000.000 četvornih kilometara, slabo je ili nikako poznata, naročito pak visoravan Tibeta, kamo se Sven Hedin g. 1899. zaputio iz Stockholma po četvrti puta. Boravio je u Tibetu tri godine i tri dana i svoje putovanje sretno priveo kraju. Njegova znanstvena izučavanja podupirao je otčinskom brigom švedski kralj. Njegova prtljaga vagala je ovaj puta 1130 kgr. Ruski car dozvolio mu bezplatnu odpremu kroz sve krajeve ogromnoga ruskoga carstva i pridielio mu kozačku pratnju, koja se tako poniela, da su ju ruski car i švedski kralj odlikovali zlatnim kolajnama. Na putu kroz Transkaspiju dobio je Hedin i vlastiti vagon sa kojega je mogao gledati krajeve, kojima je putovao. Svoj put je nastupio u Ošu, odkuda je krenuo sa 16 deva i toliko konja. —

U spomenutoj geografiji izašle su do sada ove studije: Das Weltkabelnetz (Th. Lerschau); Die wissenschaftliche Bedeutung Westasiens (P. Rohrbach); Venezuela u. Deutschland (Sievers); Der Nil (Henze) i Sven Hedinova radnja. Pojedine svezke štampaju se u osmini, (4—6 tabaka) sa kartama, a ciena im je 1 —1,50 M. Jedna serija zapremit će 12 svezaka, a izaći će u njoj: Die Zukunft Süd-Afrikas. Die Entwickelung niederländischer Nation zur Selbständigkeit. Die geographische Verbreitung einiger thierischen Schädlinge. Marokko, das unbekannte Land. Das östliche Südamerika und das Deutschtum. Die Balkanstaaten, ihr Volksthum und ihr Wirtschaftsleben. Ovo će napisati Dr. jur. Grothe, dočim će Dr. Faankenhäuser štampati „Medicinische Geographie". —

Dr. Alfred Berg objelodanio je: „Die wichtigste geographische Literatur. Ein praktischer Wegweiser. Njemački geografi ovo djelce toplo preporučuju. Zaprema 5 štampanih tabaka, a ciena mu 70 filira. —

Dr. Herman Hack počeo je izdavati: Geographen-Kalender. Erster Jahrgang 1903./1904., kojemu je ciena 3 krune. Ovaj koledar ima više od 5000 adresa sada živućih zemljopisaca, a ukrašen je sa slikom Richthofenovom.

— **Lampert K. dr.** Die Völker der Erde. Eine Schilderung der Lebenswiese, der Sisen, Gebräuche, Feste und Zeremonien aller lebenden Völker. Mit 376 Abbildungen nach den Leben. Erster Band, str. 1—383,

Čovjeku svraća se danomice sve to veća pozornost, pa su tako u kratko vrieme ugledale svjetlo i neke popularno pisane knjige i djela medju kojima je osobito omiljelo djelo Engleza H. N. Huschtsona, koje je urešeno krasnim slikama. Ovomu djelu stoji uzbok Lampertovo na koje naše čitatelje upozorujemo, jer je malo knjiga, kao što je ova, u koja su ušle mnoge ilustracije iz djela Hutschinsonova. Ilustracija ima u raznim veličinama, ima koje zapremaju i cielu stranicu, a dvie su slike i obojene: jedna nam predočuje arabsku ženu, a druga mladu Siamežkinju.

U ovoj knjizi oslikani i opisani su narodi Polinezije (Samoa, Havai, Cookovo otočje, Tahiti, Paumoto-otoci i Pakairi, Uzkrsni otoci i Tonga.) U drugom poglavju opisana je Milanezija, Mikronezija i Nova Zelandija (Zidži, Nova Kaledonija i Lojalni otoci, Novi Hebridi sa Banksovim i Santa Cruz otocima, Salamonovi otoci, Bismarkov arhipelga, Nova Gujana.) Treće poglavje govori o plemenima Australije i Tasmanije (ovo su Englezi uništili), četvrto opisuje narode i plemena Ceaebesa, Bornea, Jave, Sumatre, Filipina, Malajskoga poluotoka.) U petom opisan je Siam. Annam, Kambodža i Firmu; šesto poglavje govori o Kini i Kinezima, sedmo o Japanu, Aino-narodu, Lin-Kin otocima, Formosi, o Mandžurskoj, Mongolskoj, iztočnom Turkestanu i Tibetu. U osmom poglavlju opisani su indijski narodi: Koli, Juangi od Orisa, Bhili, Drovidi, Tamili, Todi ili Tudi, Gondi, Koti, Kurumbi, Khondi ili Ku-i, arijski Indijanci, Parsi, Kašmirci, Khosi, Cejlonci, Andamanci. Beludžiston i Afgamiton, Perzija i Turkestan, Buhara i Kiva opisani su u devetom poglavlju, dočim deseto opisuje Sibiriju, a jedanaesto narode i plemena Kaukazije, Male Azije, Mezopotomije, Sirije, Palestine i Arabije.

Prvo poglavje ukrasuje na prvome mjestu mladi Samoanac, a zadnju stranicu djela arapsko šatorište.

Komu je moguće neka segne za ovim djelom, koje će ga provesti cielim svietom, a upoznali će u njemu čovjeka, odnosno samoga sebe.

Prva knjiga stoji 12 maraka 50 feniga, a dobiva se u „Deutsche Verlags Anstalt" u Lipskom i Stuttgartu. — U ovom će djelu biti opisani i slavenski narodi, nu sam bi dragi Bog znao, tko će opisati Hrvate ili ćemo i tu proći kratkih rukava kao u Leksikonima i naličnim djelima. Lahko je odgovoriti na pitanje, tko je kriv, da je tomu tako?!

STATISTIKA.

— **Obradjivanje tla i gustoća žiteljstva u Egiptu.** O tom čitamo u „Zeitschrift für Socialwissenschaft (1903 br. 2.) da površina Egipta iznosi 994.300 četv. klm. Od ovoga je obradjeno 2,529.375 ha. U rimsko doba bila je obradjena valjda ciela površina od 2 i ½ mil. hekt., a žiteljstvo je brojilo 12 milijuna duša, dočim broji sada 8,708.686, srednjom gustoćom od 151 na 100 acresa = 270 duša na 1 četv. klm. U gornjem Egiptu ima 4,058.296 duša na površini od 2,319.334 acresa, 175 ljudi na 100 acr. U dolnjem Egiptu ima 4,650.360 duša na 3,437,827 acr., 135 duša na 100 acr.

— **Državni dugovi evropskih zemalja.** Prema najnovijim podatcima u „Zeitschift für Socialwissensehaft" (br. 4.) imadu evropske države duga:

Franceska	26·1	milijarda	franaka.
Rusija	16·2	„	„
Englezka	16·0	„	„
Njemačka	15·7	„	„
Austro-Ugarska . . .	13·9	„	„
Italija	12·9	„	„
Danska	2·7	„	„
Belgija	2·3	„	„
Holandija	2·2	„	„
Rumunjska	1·2	„	„
Norvežka	0·2	„	„
Ukupno . .	109·4	milijarda	franaka.

ANTROPOLOGIJA.

— **Gustav Retzius i K. M. Fürst** napisali su djelo: „Anthropologia suecica", kao prilog k antropologiji Švedske i ukrasili ga sa 180 tabla, 14 karata i 7 tabla obojenih proporcija. Ciena je dielu 25 maraka.

Dozvolom vlade proučili su spomenuti stručnjaci g. 1876. 22.708 novaka, a g. 1898. 22.980., ukupno 45.688 momaka ili 1,81% mužkoga ili 0,88% ukupnoga pučanstva od 5,1 milijuna. Kod pojedinih zabilježili su veličinu tiela (stojeći i sjedeći), duljinu lakta, indeks glave (duljinu i širinu), oblik lica (okruglo ili ovalno), boju kože i vlasiju (jasne, zagasite, crne, crvene boje) i očiju (jasne, modre ili sive, melirane, zagasite boje).

Popriečna visina tiela iznosi 170,8 cm., što je za velike zemlje i brojno pučanstvo najveća mjera. Obzirom na to, da ti ljudi u 21. godini života još nisu podpuno izrasli, može se uzeti za izrasle 173 cm. U Škotskoj iznosi popriečna visina tiela 170,8, u Norvežkoj 169,7, u Danskoj i Šlezwig-Holsteinu 169, u Englezkoj i Irskoj 169, za Švede u Finlandiji 168,4. Švedska se ističe glede visine tiela kao središte velike evropske rase.

Bojom kože Švedi su najjasniji medju svim narodima. Zagasita (braun) boja tiela veoma je riedka, crnu kosu ima samo 0,8%, crvenu 2,3%, zagasitu 21,6%, dočim su svi ostali jasne kose. Zagasite oči ima 4,5, mel rane 28,8%, sve su ostale jasne boje. Lice je obično uzko, ovalno, kadkad oširoko. Poprieèna absolutna duljina glave iznosi 19 cm. (19,29) i po tome spadaju Švedi medju dugoglavce; Švedska je središte sjevernih azijskih dugoglavaca.

Kada će u nas započeti antropološkim studijama?! Našom su domovinom prolazili toliki narodi, kao malo kojom zemljom u Evropi, ali je sigurno i to, da su nekoji u njoj i ostali, pak se poslije i s Hrvatima upoznali. S te strane bila bi naročito zanimiva Dalmacija, u kojoj bi se imao potražiti pravi hrvatski tip, a onda studirati mješavina. Kolike li razlike izmedju Posavca, Turopoljca i našega Primorca, ili izmedju Zagorca i Ličanina. Koliko su zanimivi tipovi u Lici n. pr. oko Perušića, gdje su se za Marka Mesića pokrstili muhamedovski Hrvati, a koliko su

Digitized by Google

zanimivi Podgorci-Bunjevci ili oni Gorštaci, koji su naselili krajeve oko Brušanaa i druguda u Lici, pak se tu kao negdanji Slovenci izmješali sa Hrvatima itd. itd.

Za naše antropologijske studije dalo bi nam najsigurniju gradju vojničko stavno povjerenstvo i „Sbor liečnika kraljevine Hrvatske i Slavonije" po našim liečnicima. Glede djece (boja očiju, vlasi itd.) u prvome bi redu pomogle naše škole, putem pitalica, koje bi im se priposlale štampane.

Kako čujemo posvetit će „Zemljopis Hrvatke" i našim antropologijskim prilikama svoju osobitu pažnju, na što već sada svraćamo pozornost naših čitatelja.

PRIRODNE ZNANOSTI.

— **Ptičji plev**. Mio nam je poj slavulja, mio poj drugih ptica pjevica bile one u prirodi, bile u domu. Slušali smo pticu pjevicu mnogo puta, gledali kako pjevajući pridiže ili spušta glavicu, kako otvara ili zatvara kljun, ali se pri tome riedko zamislili, kako i čime ptice proizvode one nama ugodne ili neugodne glasove. Sada ćemo da razgledamo strojak, iz kojega se razlievaju oni divotni glasovi u slavulja ili druge koje ptice milopojke.

Pred nama leži mrtva ptica i nju ćemo izpitati. Razrežemo li vrat oštrim nožićem, opazit ćemo, da ptica ne ima jedno, već dva grla, jedno gornje, takozvani „larinx" i jedno dolnje grlo, koje zovemo latinskim imenom „syrinx". Ovo grlašce leži upravo tamo, gdje se dušnik, kojim ulazi zrak u pluća, dieli u dva traka, u dva ciepa. Na onome mjestu, gdje se ciepa, njegovi su ciepovi ili ogranci razšireni poput bubnjića, kao da su naduti. U nutri su razapete tanahne kožice ili opne, pa kada se mišice, koje su izvana, stisnu, izlazi zrak iz pluća, one kožice trepte, a od toga treptanja postaje glas, piev, koji se je osobito razvio u slavulja. Glasovi su razni, a prema tomu i piev ptica, a ima takovih, koji će naučiti poj svojih drugarica, a ima ptica, koje su kadre, da svojim glasom oponašaju piev raznih ptica.

Srakoper oponaša poljsku ševu, slavulja, lastavice, strnadke, kosa, jarebice i druge ptice, i kad ga ne bi gledao svojim očima i slušao vlastitim ušima, ne bi to vjerovao. Što više, kadkada kao da plače malo diete, dočim drugom prilikom oponaša lavež psa. Oponašajući glas malih ptica, tako ih vabi i dovabi, a onda se obori na nje nesmiljeno, guši ih i davi, razkida i razdere, a kadkad im kljunom probije tjeme i izpije mozag. Srakoper je medju našim pticama razbojnik, uŏojica, kanibal, krvopija, što mu svjedoči i njegova okolina. Na trn nabada kukce, skakavce, leptire, gusjenice, ubija miševe, gušterice, žabe i harači užasno po vrtovima i živicama, koje su mu osobito mile, jer tu živu razne pogrmuše. Mrtva i od sunca izpečena tjelesa ovih životinja trofeji su njegova kanibalizma. Niemci ga zovu i „Dorndreher", „Neunmörder", „Singwürger".

Oponašanjem glasa glasovit je amerikanski oponašavac (Mymus polyglotta; Spottdrossel), koji živi u Saveznim državama. Ne ima valjda ptice na svietu, koja bi stvarala tako divotne tonove, kao što ih stvara oponašavac.

Kada počne pjevati, oponaša glas palčića, vabi poslije poput grimizne lastavice, klikće iznenada poput jastrebica, leteći oponaša dvobojnu sjenicu i drozda-selca. Pjeva kao muhara, tangara, zove poput crnoglave sjenice, oglasi se kao prepelica, da završi glasom zlatopere žune, dakle pravo čudo medju pticama-pjevicama.

Pievom se odlikuju medju pticama mužjaci, dočim ženka vanredno težko nauči pjevati. Svaka vrsta ima svoje osobite tonove i stanoviti obseg glasa; svaka vrsta veže tonove u strofe, koji su puniji ili prazniji, jači ili slabiji, jednoviti ili zaokruženi. U nekojih ptica složen je piev od nekoliko tonova, dočim druge pjevaju u oktavama. Ako su strofe oštre i jasne, velimo im „biglisaj" (Schlag), ako se tonovi mienjaju, ali u strofu ne stapaju, onda je to piev (Gesang). Slavulj i zeba bigljišu, ševa i češljugarac pjevaju.

— **Die Vögel Afrikas**. Von Ant. Reichenow. Od ovoga djela izašla je druge knjige druga polovina, str. 385—752. Opisano je više od 1300 vrsti ptica. Djelu su dodane i kolorirane table. — Isti je pisac napisao: „Die Kennzeichen der Vögel Deutschlands. Schlüssel zum Bestimmen, deutsche u. wissenschaftliche Benennungen, geographische Verbreitung, Brut- und Zugzeiten der deutschen Vögel".

ASTRONOMIJA.

— **Sunce** je složeno od dva sloja; nutarnji sloj ili fotosfera sastoji od usijanih kovnih para. Nad ovaj sloj, kao nad korom zemlje, priljubio se drugi sloj, složen od oblaka, zvan kromosfera. Ovaj prieči, da sunce ne gubi od svjetla i topline. Razpukline kroz koje izbijaju usijane pare i plinovi, široke su 80.000 do 160.000 kilometara. Stotinu zemaljskih krugalja bilo bi nuždno, da se jedna takova razpuklina zatrpa!

Kad bi se postavili na ekvator, provalili bi sa zemljom u sekundi 470 m., dočim provalimo, krečući se zemljom oko sunca za sekundu 29 kilometara.

— **Najmanja nebeska tjelesa.** Zviezda Mars znatno je manja od zemlje, a okrene se oko svoje osi za 24 i $^1/_2$ sata. Mars je 10 milijuna milja dalji od sunca, nego li zemlja, a okrene se oko njega za 687 dana. Prate ga dva vanredno sitna mjeseca „Phobos" i „Deimos," najmanja nebeska tjelesa, koja poznamo do sada. Onaj ima u premjeru samo jednu milju, pa bi taj sviet dobar hodac obašao za 5 dana. Jedan je od tih mjeseca Marsu tako blizu, da je do njega toliko, koliko od Berlina do New-Yorka.

LOVSTVO.

— **Kako tamane ptice selice u Italiji.** Nevjerojatno je, ali ipak istinito, da „prosvietljena" Italija još ni danas ne ima zakona, koji bi štitio koristne ptice. Čovjeku se ježi koža, kada čita, kako se tamo ptice tamane. Rodjeni Talijan Arture Fancelli pisao je o tom „barbarizmu" u listu „Der ornithologische Beobachter", u kome ističe, da je to po Talijane žalostno i sramotno, jer nastrada svake godine nekoliko milijuna ptica. Danas love i progone ptice i u takovim krajevima, gdje to prije ne bijaše, kao u južnim krajevima iztočne Evrope, u Maloj Aziji i sjevernoj Africi. Na Siciliji ima trgovačka kuća, koja je g. 1901. odpremila 90.000 komada živih prepelica i 10.000 limenaka konserva od njihova mesa; godine 1902. bijahu ti brojevi dvostruko tako veliki.

Kako se broj ptica sve to više umanjuje, raste i ciena njihovu mesu. Godine 1880. prodavali su jedno dvanaestorče sitnih ptica po 30—50 centesima, nu danas ih plaćaju po 80 cent. do 1 lire. Za ptice, koje se hrane zareznicima, a meso im tečnije od onih, koje zobiju sjemenje, plaćalo se za dvanaestorče i 1.20 lire.

U Milanu i Fiorenci vidio je Berlepsch svakoga dana 20.000—30.000 ptica (!), koje su prodavali. Razne su to vrste, već prema dobi godine, kada se sele. Mjeseca listopada prodadaju ponajviše ševe i crvenvoljke. Od mile nam crvenvoljke vidio je Berlepsch mnogoga jutra na jednom samo trgu 3000 do 4000 komada!

Dalje ne treba da pišemo, jer ove redke svaki u duši nastavlja.

RIBARSTVO.

— **Obilan ili slab ribolov**. Početkom proljeća svraćaju naši primorski ribari pogled prama obali morskoj, hoće li tamo opaziti pojav, po kojem od starine zaključuju na obilan ili slab ribolov. Poslije podneva počme lahoriti od jugo-zapada ugodno povjetarce, od kojega se more lagano uzbiba. Udara tihano o obalu i stvara tu bielu morsku pjenu, koja nalikuje sapunici. Ribari veselo gledaju na ovjenčanu obalu, jer im pjena odaje obilan ribolov.

Žalostni su ribari onda, kada nadju na površini mora takozvanu „mjesečinu", koja bude i 10 kgr. težka. Mrežama iztegnu kadkada i više komada mjesečina. To je vrsta klobučnjaka, kojemu je tielo sluzavo kao hladetina. U noći se mjesečina sjaje i ribe od tog sjaja pobjegnu u dubljinu morsku. Ribari pripoviedaju, da daje od sebe otrovne čestice. Kada se mjesečina pojavi, mogu ribari pustiti mreže kod kuće, jer će se badava truditi i mučiti. M. Š.

— **Mačka i ribe**. Uzduž ciele obale hrvatsko-dalmatinske kao i na kvarnerskim otocima, občenita je tužba ribara na slabi ili bolje rekuć nikakav ribolov. Od ranog proljeća, pak sve do Petrove, nisu ribari kao u prijašnjim godinama, uhvatili u većem obilju sardelja, lokarada, golčića, tuna i druge ribe. Da je u istinu tako, svjedoči ribarnica na Rieci, koja bi znala u ovoj sezoni biti prenatrpana svakojakom ribom. Danas je u Bakru i na Rieci riba veoma skupa, jer je ima veoma malo, a svatko ju rado kupuje i njom se hrani.

Kad se u našem Primorju u obilju ribe nahvata, onda znadu naši ljudi, koji obitavaju u mjestima udaljenim od obale morske, dobiti za male novce dobre i frižke ribe, pak tom sgodom znade cielo selo mirisati broditom, pečenim i friganim ribama. K nama, koji stanujemo malko dalje od obale morske, donašaju na prodaju frižku ribu, žene iz Bakra i Bakarca, koje naš seoski narod zove od starine „ribarice". Ove žene kupe ribu obično od ribara, pak ju onda po selima prodavaju. Dakako, da seoski sviet plaća ribu mnogo skuplje od ovih ribarica, ta i one treba da si tim načinom nešto za svoj trud i dangubu privriede. Ribarice nose svoju ribu na prodaju u „panarima" (vrst košare) ili u kablima. Netom se približe k selu, oglase svoj dolazak poklikom: „Žene, rib' rib'!" Prve, koje ovaj njihov poklik čuju, budu obično naše mačke. U tili čas skoče na noge, te se u družtvu veselo žure u susret ribarici. Lukave i okretne naše seoske mačke, vrebaju, kako će skočiti u kabao ili panar, koji ribarice nose na ledjima. Da njim to bude laglje, skoče na kakav zid i bace u kabao ili panar,

Digitized by Google

— sgrabe ribu i prije što to ribarica opazi, pobjegnu netragom. Budući, da je ove godine po primorski rečeno „more jalovo," nismo vidjeli no par puta u našem selu ribarice. Oko polovine mjeseca travnja, došla bila ribarica u selo prodavati liepe sardelje, a za njom išla čitava povorka seoskih mačaka nakanom, da se dočepaju koje ribe. Nekoliko dana iza toga stala seoska djeca poput ribarice vikati: „Žene, rib' rib!" Naši vragoljani pokušali, da li će iz svojih skrovišta dozvati mačke, da ih potlam malo poplaše. Ali utaman su vikali, jer se mačke njihovu pokliku nisu odazvale. Nije od te dječje varke prošlo ni par nedjelja dana, a bilo to negdje oko 9 sati u jutro, čulo se kako ribarica viče: „Žene, rib' rib', ala lipih sardelic', sardelic'!" Na tu viku požurismo se k prozoru, pa zagledasmo čitavu povorku seoskih mačaka, gdje hitro trče u susret našoj ribarici. Žene, noseći u ruci tanjure, dočekaše ribaricu na ulici, da svaka kupi za svoju družinu sardelja. Naše seoske ženske obkoliše ribaricu, a ona stane svakoj pojedinoj vagati na ručnoj vagi (balančunu). Kod ovog je posla ribarica tjerala mačke iz svoje blizine, a u tom ju poslu pomagahu i prisutne žene. Ali badava, — okretne i lukave mačke svom silom navaljivahu na panar, otimajući ribu siromašnoj ribarici. Primorac ima podpuno pravo kad veli: „Mačka bi rado rib', al' u vodu ne će". M. Š.

KUĆANSTVO.

— **Začin.** Jela naša začinjamo svinjskom mašću ili maslom, riedje maslacem, ili maslinovim uljem. U Slavoniji, gdje je „pradoma", začinja se mašću, dočim u sjevero-zapadnim i jugoiztočnim krajevima domovine začinjaju više slaninom (špekom), koju su posušili u „slaniku". U hrvatskom primorju, Istriji, po otocima i Dalmaciji, začinjaju jela maslinovim uljem. Tu se mjesto praseta goji pitoma maslina ili uljika, koja daje maslinovo ulje. Ovaj je začin kriv, da se Hrvati - pozemci plaše primorja, kada im je tamo službovati ili dulje boraviti, no tko je voljan, može začinjati i mašću, koju valja skupo platiti. Narod voli ulje, no tu i tamo, u imućnijih primoraca, nadje se u kući i koji „kus" slanine.

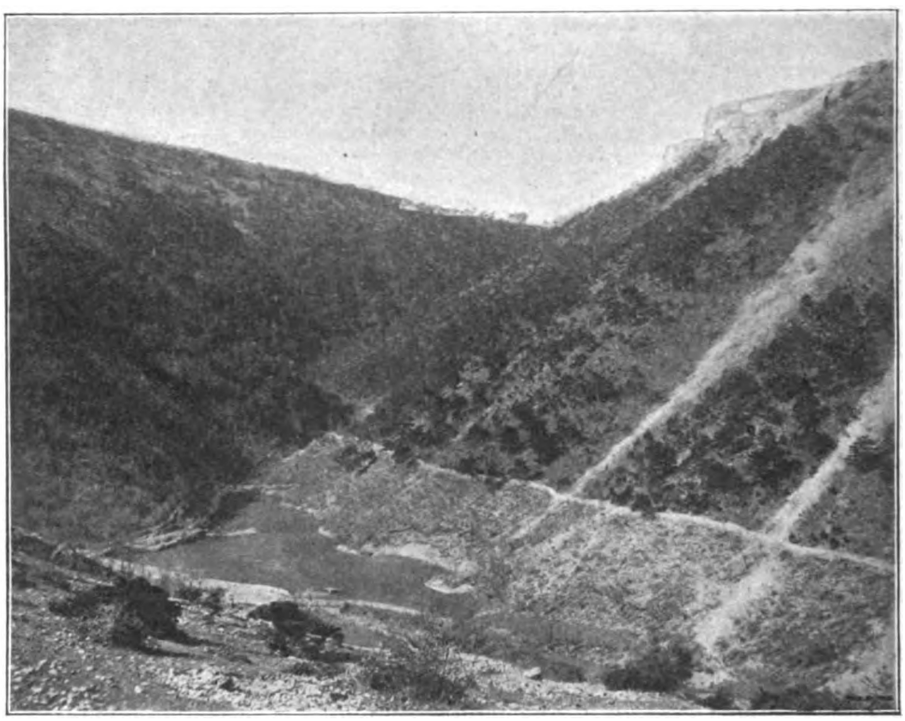

Borovo.

Morska riba ne bi bila tečna, da se friga na masti, već se zavalja samo u brašno i na ulju izpeče. Jedine olige, vrst riba, što se k nama sele mjeseca ožujka, frigaju se, a kad su pune ikara, osobito su tečne. Kako je morska riba pečena na ulju tečna, kako je ona fina, izkusio je svatko, tko je jeo n. pr. lokarde ili skuše, a bome ni na ulju pečene pržolice ili one oslastne primorske artičoke.

Primorca ne sili na to navika, već nužda, jer se tamo krmci ne imaju čime prehraniti, ni gdje držati, dočim mu maslina uspieva na živoj pećini i po onim golim primorskim škrapama, kamo prase ne bi moglo ni noge položiti.

Maslinovo ulje želudac laglje probavlja od masti, a ima ljudi, koji ovu niti ne podnose. Fino, čisto ulje, ne odaje se niti mirisom, ni tekom, dok je jelo, što uživamo, toplo.

Kada nastane vrieme kolinja, vesela je kuća, pogotovo pak djeca. Bit će prasetine, bit pisane pečenke, šunka, lopatica, suhe trbušine, krvavica (djevenica), ali i suhih kobasica, koje će visjeti u „sušniku", a pristati kiselu kupusu i repi. Ali na sve se to ne pazi toliko, kad se je mesar spremio, da razčinja prase, koliko se neuztrpljivo čeka, da se vidi, kako će biti debela slanina i koliko će biti sala. Mesu se više vesele mužkarci, slanini gospodarica, koja je po njoj rukom nekoliko put udarila ili cielu polu njome pogladila. Oštrim, kuhinjskim noževima razreže se slanina u veće ili manje komade, oni u komadiće, koji se razpadaju pod nožem u biele kocke i bacaju u kotao ili drugu posudu, da se ovdje raztope u mast. Velikom kuhačom ili kuharicom slanina se mješa, dok se raztopila. Ona se odgrabi, a poslije dolaze na red „vrući" ocvrki, od kojih je zamirisala ciela kuća i okolina.

Kad se mast stine (stane) bude biela i ugodna je mirisa, a koje li radosti za domaćicu kad su zemljane „banjve" ili limene posude do vrha pune.

Mast i slanina troše se tako u veliko, da Evropa naručbama ne može zadovoljiti i za to se oboje uvaža iz Amerike. No ova mast nije uviek „čista", jer sadržava 10—20% vode, koju su joj primješali trgovci. Amerikanska mast zove se „Hamilton" ili „vodena mast" i dok ju kao takovu trgovci označuju, pošteni su ljudi. Od hamburžkog ili antweržkog trgovca do sitničara, ta se poštena oznaka po malo gubi. Takovu mast kupujemo i plaćamo jeftinije za nekoliko filira, ne znajući dakako, da pri toj „jeftinoći" samoga sebe varamo, da smo recimo za 20 filira kupili više vode, a manje prave, čiste masti, koja je za toliko skuplja.

Da li može domaćica takovu mast razpoznati?

Voda se tako sa masti pomješala, da se ne odaje na njezinoj površini, kako smo to izkusili kod maslaca, kad ga narežemo i nožem ugladimo. Vodena je mast čisto biela i bez mirisa.

Voda se odaje, kada domaćica mast topi, jer ona prska, puca (šprica), dočim čista mast u tavi „mirno" leži, jer u njoj ne ima vode i vodenih mjehura.

I onoj prevari može domaćica ući u trag ovim načinom:

Uzme staklenu, s jedne strane zatvorenu ciev, eprovetu, u koju metne komadićak masti kolik orah, te ju ugrije nad plamenom špirita.

Čista mast raztopi se u bistru, prozračnu, žućkastu tekućinu. Ako mast nije čista, plivaju u njoj vlakanca i čestice veziva (Bindegewebe). Ima li u masti možda mineralnih primjesa ili brašna, padaju na dno cievi kao „talog" (Bodensatz).

Domaćica može varalici i dokazati, koliko je postotaka vode u masti. Uzme vrčić, kojega je prije vagnula, metne unutra po prilici 50 grama masti i stavi taj vrčić u veću posudu, koju je napunila vrućom vodom. U ovoj posudi ostaje vrčić 1-2 sata. Što se je kroz to vrieme dogodilo?

Voda se lagano odieli od masti i pada na dno posude. Poslije se pusti, da mast ohladi, a kad ju probodemo iglom-pletivačom, izlazi voda na površinu. Kad vodu vagnemo, znati ćemo koliko je bijaše u masti, ali i to, za koliko je ove manje.

Ima bezdušnika, koji u mast mješaju vapna, sode, pepeljike, da vodu što više vežu o mast, no i tome ćemo doći na kraj! U tom slučaju će voda takove masti komadić ‚lakmusova papira' bojadisati u modro. Sumnjamo li, da je u masti vapna, sasut ćemo u onu vodu nekoliko kapljica ceceljno-kisela amonijaka (kleesaures Ammoniak) od česa voda postaje bielomutna. — Više vriedi pošten glas, nego zlatan pas.

„Prosvjeta" izlazi početkom i polovicom svakoga mjeseca na četiri arka. Godišnja ciena poštom ili dostavom u kuću 14 kruna, inače samo 12 kruna. Za inozemstvo 20 kruna. Predplatu prima: Uprava „Prosvjete", Zagreb, Gajeva ulica br. 7. Rukopisi se ne vraćaju.

Uredjujc **Emilij Laszowski.** Tisak i naklada **Antuna Scholza**

Digitized by Google

Našim čitateljem javljamo, da je hrvatski umjetnik, slikar **Celestin Medović** *pošao u Rim, da slika*

portret svetog otca Pije X.

Taj će portret biti jedna od najvjernijih i najboljih reprodukcija, koja će izaći; jer su gotovo svi portreti, koji se već sada prodavaju i oglašuju, sgotovljeni jednostavno po starim slikama svetog otca, dok je bio još kardinalom. Svatko, tko si želi nabaviti najnoviju i najbolju sliku svetog otca, neka se ustrpi i pričeka, dok bude taj umotvor gotov. Reprodukcija izaći će valjda u dva formata, pa će se ciena i sve pobliže u dojdućem broju točno javiti.

Nakladna tiskara Antuna Scholza u Zagrebu, Gajeva ulica 7.

Najbolje svieće

ulje za vječno svjetlo

dobiva se u trgovini

irodija, prekomorske robe, poslastica, brašna i žitka

Alekse Penića,

Zagreb, Gundulićeva ulica br. 17.

U nakladnoj tiskari Antuna Scholza u Zagrebu, upravo su izašli

Križari.

Historički roman u 4 diela.

Napisao

Henrik Sienkiewicz.

Preveo

Dr. August Harambašić.

Sa slikami. *Dvie knjige.*

Broširano 5 Kr., vezano 7 Kr.

Luxus pekarna

M. Guthard

Zagreb, Ilica broj 11

Telefon 97. Telefon 97.

Specijalitet:

raženi kruh

(Kornbrod).

Utemeljeno god. 1862.

IVAN WAGNER

Utemeljeno god. 1862.

Ilica br. 9. ..... ZAGREB ..... Ilica br. 9.

Vlastita tvornica platnene robe u Českoj i Moravskoj kao i vlastita tvornica rublja.

reporuča svoje bogato uredjeno skladište sve vrsti tkanina vlastitog proizvoda uz umjerene ciene ter u najboljoj kakvoći kao: **platna za plahte** u dnoj širini, te pravog **creas-platna** u svim širinama za sve spadajuće rublje, **damast-gradla, stolnjaka, ubrusa, ručnika, garnitura za kavu** i bez ajour ruba biele i bojadisane u najnovijoj izvedbi, **žepnih rubaca** bielih i bojadisanih sa i bez ajour ruba, nadalje preporučam **pamučnog platna, chiffona, cretona, batista, pamučnog creas-platna** od najbolje kakvoće.

Bogato sortirano skladište gotovog rublja za gospodu, gospodje i djecu

u svim veličinama kao i najboljim izvedbam, te sve vrsti pletene robe u najmodernijim izvedbama.

Vlastiti proizvod: „Opreme za nevjeste“ od najjednostavnije do najfinije izvedbe, te kao strukovnjak i proizvadjač mogu najbolje udovoljiti željam.

Cjenici i uzorci šalju se na zahtjev badava i franko.

Kupujte samo

Indra Tea

najfiniji i najbolji čaj na svietu.

Dobiva se u svih boljih trgovinah, ljekarnah i droguerijah u origin. omotcih.

Glavni zastupnici

Hinko Kaufmann i drug, Zagreb,

Jelačićev trg 8.

TELEFON 389.

VILIM ONDRUŠEK

parna bojadisaona i kemička čistiona odjela,

Ilica 48 - ZAGREB - Ilica 48

preuzima

sve u ovu struku spadajuće radnje

kao

kemičko čišćenje i bojadisanje odjelah, zastora, veziva i t. d.

Brza, točna i solidna podvorba.

Najbolji trifaljski ugljen

bez prašine, u plombiranih vrećah

(50 kilograma = 1 vreća)

stoji 1 krunu 14 fil.

Izvrstna suha

bukova i grabrova drva,

na hvate kao i rezana.

Naručbe prima

Gjuro Breslauer, Ilica 15.

Najsolidniji izvor kupovanja!

FRAN SARIDJA, ZAGREB, ILICA 39.

Bogato skladište:

Vunenih i svilenih tkaninah, batista, zefira, cretona za haljine.

Crnih tkaninah modnih i za žaobu.

Veliki izbor **chiffona, crettona, damasta i platna** za sve kućne potrebe.

Skladište **sagova, zastora, pokrivača, pletene robe, rublja, marama i ovratnika.**

Uzorke šaljem badava i franko.

Točna i brza podvorba. Stalne ciene!

Hrvatski specijalitet!

Jest jedna vrst **izvrstnog platna** koju preporučujem za sve kućne potrebe a **osobito za rublje.**

Široko je **83 ctm.** i sadržaje **23 metra** (30 stari rifa).

Komad stoji Kr. 15.— tvornička ciena.

Na zalihi uvjek do **1000 komada.**

Izključiva prodaja za Hrvatsku kod

FRAN SARIDJA, ZAGREB, ILICA 39.

Digitized by Google

Hrvatska Eskomptna Banke

Zagreb, Ilica 3. Bankina zgrada.

Dionička glavnica 2,000.000 kruna.

Preuzima

novac na doznačnice, uložne knjižice i tekući račun.

Eskomptira mjenice, daje **predujmove** na **vrijednostne papire** i na **robu**, izdaje **doznačnice**, te **obavlja plaćanja** na svim većim mjestima tu- i inozemstva, kao što i **inkaso**. pa pruža uz kulantne uvjete **poduzećima** potrebnu im **vjeresiju.**

Odjel za pohranu vriednostnih papira

preuzima u **pohranu i upravu vriednostne papire i spise, unovčuje na vrieme kupone, izžriebane srećke i obveznice**, nabavlja nove **kuponske arke**, provadja eventualnu **konverziju**, te točno nadzire žriebanju podvržene vriednote.

Pričuva 500.000 kruna.

Napose svraća pažnju na **novouredjeni**

tresor

naime ogjelnu sobu sa t. zv. **Safe-Depot** tom gdje si stranka **pod svojim ključem drž** u pohranu vriednote i služi strankama z obavu ovih manipulacija, za uredovnih sat posebna za to soba.

Mjenjačnica

takodjer glavna kolektura

kr. ug. razredne lutrije

kupuje i prodaje državne papire, srećke dionice, devize, zlatni i srebrni novac; obav lja sve **burzovne poslove, unovčuje kupone i izžriebane efekte, revidira srećke i vrije note, koje su žriebanju podvrgnute i da savjestne upute i izvještaje prigodom k povanja efekata u uložne svrhe.**

M. N·E·U·M·A·N·N

c. i kr. dvorski dobavljač.

(ENGLEZKI MAGAZIN).

Ilica 22. — ZAGREB — Ilica 22.

Najstarija i najveća trgovina odiela. Najbolje i najjeftinije vrelo za dobavu ogrtača, ulstera i odiela u obće priznatoj solidnoj i elegantnoj izradbi sa strogo stalnim cienama.

Veliki izbor sportnih odiela te ogrtača i kabanica iz darovca (Loden) i kostreta (Kameelhaar). Posebni odio za priugotavljanje elegantnih odiela za gospodu po mjeri.

Ferdinand Budicki, Zagreb, Ilica

i Gundulićeva ulica broj

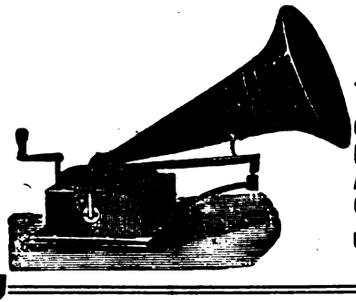

Najveće skladište

Johann Puch i Laurin Klement

dvokolica i motor dvokolica,

Original Pfaff i Singer šivaljka,

Bar Lock pisaćih strojeva,

Automobila najznamenitijih tvornica,

Original Gramofona i ploča.

Ujedno se svi popravci navedenih strojeva pod vlastitim nadzorom ljaju. — Brza podvorba. — Cjene umjerene.

Spasili ste svoj novac

ako ga u svojoj domovini ostavite, nabavljajući

POKUĆTVO

samo kod I. hrvatske

stolarske udruge za stolarske i dekorativne proizvode

Zagreb, Preradovićev trg br. 2. — (Palača I. hrvatske štedionice).

Ovo je jedino i najveće skladište

POKUĆTVA

koje izradjuju **samo domaći t. j. zagrebački stolari i tapetari.** Razvitak domaćega obrta odvisi od hrvatskoga obćinstva, jer nije dosta da pišemo i govorimo, nego da i radimo prema lozinki:

„Svoj k svomu!"

Prva hrvat. tvornica tambura

T. KOVAČIC, ZAGRE

Ilica broj 41.

Skladište glazbil

preporuča svoj vlastiti proizvo

TAMBUR

i skladište

gusala, harmonika, cella, fla okarina, mandolina itd.

Veliki ilustrovani cjenici na zahtjev ba

Salvator-Creme najbolje kožu poljepšavajuće sredstvo bez ma

daje koži bielu, gladku i nježnu boju. Izvrstno sredstvo proti sunčanim pjegam, jetrenim mrljama, sunčanom žaru, odstranjuje svaku nečist kože. Duljom uporabom ove creme postaje koža vanredno fina i nježna, naborah nestaje, te dapače i u odmakloj dobi svoju svježost uzdržaje.

Jedan lončić sa naputkom uporabe 1 K.

Centralno skladište za razpačavanje kod

S. Mittelbacha

ljekarna Salvatoru i droguerija

Duga ulica 3. ZAGREB Duga ulica 3.

Digitized by Google

Slikao za „Prosvjetu“ Vlaho Bukovac.

NAKLADA TISKARE ANTUNA SCHOLZA U ZAGREBU.

Digitized by Google

Sadržaj XVII. broja:

Deželić Velimir dr.: Prvijkralj. Historički roman iz hrvatske prošlosti (nastavak) 521
Tenjac I. V.: Mač Karla XII. (nastavak.) 523
Medović Celestin: Dolazak Hrvata 525
Miroslav Hirc: Moje blago . . . 527
Koščević V.: Doktor Gvozdić . . 528
Gundrum Oriovčanin dr. Fran S.: Nešto o obući 530
Matija Kovačević: Potočni rak . . 534
Sienkiewicz Henrik: Potop. Historički roman. Preveo dr. August Harambašić (nastavak) 536
Hirc D.: Po sedmi puta na Velikom Risnjaku (svršetak) 545
Gorki M.: Grieh. Preveo Andrija Bartulin 547
Listak 548

Slike:

Hrv. pjevačko družtvo „Odjek“ u Zemunu 525
Bergen C.: Mala umjetnica . 129
Kosak A.: Borba za zastavu . 532—533
Stari saraj s Bospora 537
Stari saraj s mora 537
Palača Dolmabagdže 540
Galatski most u Carigradu . . 541
Bospor 544
Veliki Risnjak 545
Dvoržakova litica na Velikom Risnjaku 548
Ponikva pod Vel. Risnjakom 548
Praecordia pape Leona XIII. 549
Margareta Sarto, majka pape Pija X. 549
Kuća, u kojoj se je rodio Pio X. 549
Novi austro-ugarski zajednički ministar financije bar. Burjan 552
Posljedice tornada u Patersonu (sjevernoj Americi) 552
Umjetnički prilog

Kupujte samo

Indra Tea

najfiniji i najbolji čaj na svietu

Dobiva se u svih boljih trgovinah, ljekarnah i drogueriah u origin. omotcih

Glavni zastupnici

Xinko Kaufmann i drug, Zagreb,

Jelačićev trg 8.

TELEFON 389.

Da predusretnem svim vrstim patvorinah, vodim sada po visokoj oblasti dozvoljenu, zakonitu zaštitnu marku

Čuvajte se patvorina mojih jedino pravih preparata.

Balzam

(Tinctura balsamica)

dobavlja na veliko i na malo jedino oblastno povlaštena i utrgovačkom registru unešena, protokolirana

Balzam-tvornica

ljekarnika A. Thierry-a

u Pregradi kod Rogatca

Pravo samo sa ovom zakonito dozvoljenom i sudbeno registriranom zelenom zaštitnom markom.

Podpuna oprema mojega balzama stoji pod zakonitom zaštitom uzoraka.

Najstarije, najprokušanije, najefitnije i najsnćnije pučko domaće sredstvo proti prsnim i plućnim bolim, kašlju, izbacivanju, grčevi u želudcu, bestežnosti, ošem uku u, neugodno mirisavom vonju, izrigavanju, zgaravici, napuhlosti, teškoj

probavi itd. upotrebljuje se uspješno proti nutarnjim i vanjskim bolim, proti zubobolji, ustnoj gnjiloći, ozeblinami i opeklinami itd. Gdje neima skladišta, neka se izravno naručuje pod naslovom: **Balzam-tvornica ljekarnika A. Thierry-a u Pregradi kod Rogatca.**

Na sve stanice Austro-Ugarske stoji sanduk franko sa 12 malih ili 6 dvostrukih boca 4 krune, 60 malih ili 30 dvostrukih boca 18 kruna, u Bosnu i Hercegovinu 30 nč. više.

Patvaraće i oponašatelje, kao i preprodavaoce ovakovih patvorina progoniti ću na temelju zakona o zaštitnih markah sudbenom strogošću.

Centifolien mast

balzam mast iz „roza centifolia“.

Privremeno najjača pomast od velike antiseptičke vriednosti. Od nedostižlivog djelovanja proti upali

Kod svih još tako starih izvanjskih boli, ozlieda i rana siguran uspjeh, ili barem poboljšica, odnosno ublažnjuće sredstvo bolin. Izpod 2 doze ne odpravlja se, odprema se samo uz predhodnu doznaku ili uz pouzeće iznosa. Zajedno sa poštarinom, tovarnim listom i omotom itd. stoje:

2 lončića 3 krune 40 filira.

Opominjem, da se ne kupuju bezkoristne patvorine i molim, da se točno pazi na to, da je na svakom lončiću utisnuta zaštitna marka i i tvrdka ljekarne „k angjelu čuvaru“ **A. Thierry-a u Pregradi.**

Svaki lončić mora biti u takav posve jednak naputak sa tom zaštitnom markom umotan. Krivotvoritelje i oponašatelje moje jedino prave centifolien masti progoniti ću na temelju zakona o zaštitnoj marci sudbenom strogošću; isto tako preprodavaoce patvorina. — Gdje ne obstoji skladište, neka se naručuje izravno pod naslovom: **Ljekarna „k angjelu čuvaru“ i tvornica balzama A. Thierry-a u Pregradi.** — Odprema obavlja se bez razlike samo uz predhodnu doznaku ili pouzećem iznosa.

Odlikovano na izložbi:

Beč 1873. Lisabon 1875. Marsilj 1874. Pariz 1875. Pr 1876. St. Jago (Južna Amerika) 1876. Pariz 1878. Sid Biograd 1879. Trst 1882. Budimpešta 1885. Na higi izložbi u Nizzi 1890. i na II. internacionalnoj farm izložbi u Pragu 1896.

Hafnerov prašak za zu

„Odontosmegma“

Ciena je škatuljici 1 for.

Dobiva se gotovo u svih ljekarnal

I. HAFNER, zubar u Zagreb

Ilica br. 27.

M. N·E·U·M·A·N·N

c. i kr. dvorski dobavljač.

(ENGLEZKI MAGAZIN),

Ilica 22. — ZAGREB — Ilica 22.

Najstarija i najveća trgovina odiela. Najbolje i najjeftinije vrelo za dobavu ogrtača, ulstera i odiela u obće priznatoj solidnoj i elegantnoj izradbi sa strogo stalnim cienama.

Veliki izbor sportnih odiela te ogrtača i kabanica iz darovca (Loden) i kostreta (Kameelhaar). Posebni odio za priugotavljanje elegantnih odiela za gospodu po mjeri.

500 forinti

plaćam onome, koga zaboli zub ili kome smrdi iz ustiju nakon trajne uporabe **Bartilline vode za zube.** Ciena je bočici 35 nč. (Pakovanje posebno još 10 nč). **Ed. Bartilla Winkler, Beč, 19/1.** Sommergasse 1. — Zahtjevajte svagdje izrično **Bartillinu** vodu za zube. Prijave o patvorenju nagradjujem. U mjestima, gdje se ova ne može da dobije, šaljem 7 bočica za 2 for. 60 nč. prosto od poštarine. Dobiva se u Zagrebu: kod S. Mittelbacha, Duga ulica 3, u nadbiskupskoj ljekarni I. Pečinovskoga, A. Wingera, Ilica 12, dr. Polašek, ljekarna k „angjelu“; Gospić: Val. Vouk; Požega: J. N. pl. Csillagh; Rieka: Giov. Prodam; Sušak: E. P. Sušanj; Osiek: A. Kaudelka. — U Bosni u svih ljekarnah i svih trgovinah.

Prva hrvat. tvornica tambura

T. KOVAČIC, ZAGREB,

Ilica broj 41.

Skladište glazbila,

preporuča svoj vlastiti proizvod

TAMBURA

i skladište

gusala, harmonika, cella, flauta, okarina, mandolina itd.

Veliki ilustrovani cjenici na zahtjev badava.

Svaku domaćicu

može se cieniti sretnom, koja obzirom na zdravlje, prištednju i dobartek upotrebljava Kathreiner-Kneippovu sladnu kavu.

Uljudno se umoljava kod kupovanja nikada jednostavno »sladnu kavu« zahtjevati, već se mora uviek izrično zahtjevati — Kathreinerova — Kneippova sladna kava i ovu neka se preuzme samo u ovdje odtisnutim izvornim omotima i

Digitized by Google

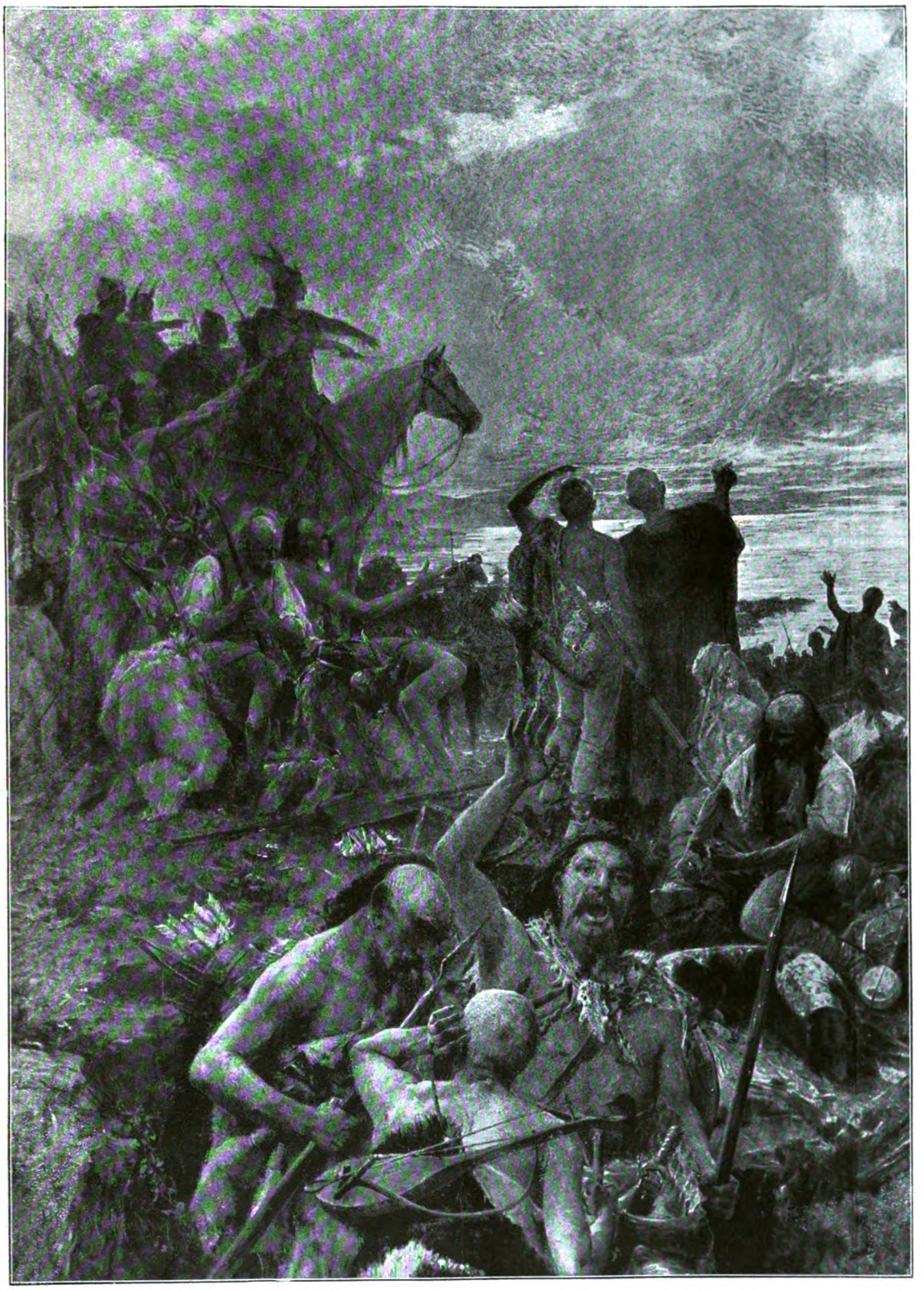

Prilog „Prosvjeti“ god. 1903.

Tisak Antuna Scholza u Zagrebu.

Medović Celestin: Dolazak Hrvata.

Reprodukcija ove slike u veličini 71×97 cm. izašla je u bojama svjetlotiskarske izradbe. Tekst nalazi se na strani 525.

Digitized by Google

Digitized by Google

PROSVJETA

Prvi kralj.

Historički roman iz hrvatske prošlosti. Napisao dr. Velimir Deželić.

(Nastavak.)

Dovršiv čitanje, smota opet Berislav pergamenu, stavi je opet u njedra i onda iza kratke stanke nastavi:

— Eto čuli ste rieči svetoga oca. Svaki sin rimo-katoličke crkve mora slušati njegove rieči. Mislim s toga da je najpametnije, da mu se pokorimo. Svejedno je napokon, da li se misa čita hrvatski ili latinski. Glavno je da se katekizam i propovjed uz obične molitve govore hrvatski. To nam pako potonje nitko ne zabranjuje. Narodu je to dosta, ako Niemci, Franci, Talijani, Briti i drugi narodi mogu slušati latinske mise, zašto ne bismo mi, koji smo sinovi sv. Petra? Ja u obće ne razumijem čemu, da ne popustimo u tom želji svete stolice? A . . .

— Izdajice. Obraz ti potamnio — pljunu na tlo Kukar.

— Stid te bilo, nesretni sine. O Bože što sam doživio! — viknu Tihomil njegov otac — sram me je, da sam te rodio! — a ruka njegova prihvati grčevito mač. Jedva ga uzdržaše, da nije svojim mačem navalio na vlastitog sina. Silna uzrujanost obuze čitavi sbor. Jedni pohrliše do Berislava, drugi do Tihomila. Videći se sigurnim, okružen latinskim velikašima, stade Berislav vikati a njegov oštri glas nadmašivao je čitavu buku.

Ne niesam izdajica i nije me stid — zavika, prkosno uzdigavši visoko i oholo glavu — ali smatram ludošću, da se ovdje borimo za take tričarije, a tamo na sjeveru na nas vreba Niemac i Magjar, a već se čuje topot bugarskih kopita, koja će doskora poklopiti naše poljane, da osvete smrt svojega cara. Pustimo vjerske razmirice na stranu. Prihvatimo latinsko bogoslužje, pomirimo se s Latinima, da imamo proste ruke protiv ostalih neprijatelja. Ludo je boriti se u isti mah proti svima i svakom. Rekoh.

Ponosno, gotovo drzko svrši Berislav i htjede se vratiti na svoje mjesto. Mačevi hrvatski uzdigoše se u biesnim rukama, mačevi latinski zabliesnuše u mističnoj polutami hrama. Silna se buka ponovi. Nije se razumjelo već pojedine glasove. Papinski legat ustao je prestrašeno na svom stolcu, bojeći se očite smrti. Kletve i psovke orile posvećenim mjestom. I već je došlo do šaka izmedju dva tri li viteza. Nekoliko svetih knjiga bilo je pobacano na tla. Biskup Formin pobježe u sakristiju, a nadbiskupa spljetskoga obasu smrtno bljedilo. Jedini kralj hrvatski sjedio je mirno ko bez duše u toj vrevi, u koju se je svojim stentorskim glasom umiešao Mihajlo Viščević, knez zahumski.

I već zazveknuše mačevi i već se začu prvi jauk ranjenika.

Sad ustane kralj Tomislav i mahnu rukom.

Trebalo je ipak još par časaka, dok se je sve smirilo.

— Kralj govori — začu se iz zadka crkve.

— Mir, kralj govori! — ozva se s druge strane.

Trieznіji i mirniji prihvatiše čvrsto mišice onih, koji niesu htjeli pustit mačeve.

Napokon nastade mir i Tomislav na to svečano i odlučno:

— Sveto je ovo mjesto i gnjev božji i gnjev moj na onoga, koji ga pogrdi zločinačkom rukom. Obećao sam kraljevskom svojom riečju, da ću čuvati poredak i mir sabora ovoga, ja ću tu rieč svom strogošću izkupiti. Na tom saboru ima pravo svaki govoriti što hoće, a nitko ne ima pravo, da ga vriedja. To je želja svetoga otca pape Ivana, to je želja moja. I tako budi!

Rieči kraljeve djelovale su kao ulje na burno more. Ljudi se stišali i zaniemili. Samo odraz ljutitih obraza pokazivao je, da su se strasti zatajale, ali niesu ugasle.

Sad prihvati rieč i papin legat i reče:

— Hvala kralju hrvatskome svietlom gospodinu Tomislavu, uzpostavljen je ovdje red i viećanje se može nastaviti i ja ne bih imao ništa više da kažem, ali upozoriti mi je sve nazočne, da ću nad svakim, koji naruši mir i povriedi svetoga ovoga mjesta, izreći izobćenje i svatko, koji se usudi trgnuti mač u ovom hramu: anathema sit.

Sad je već nastao mir u crkvi. Berislav je mogao mirno poći na svoje mjesto. Ali svi okrenuše glave od njega i oni, koji su mu prije bili blizu, udaljiše se od njega.

Grgur Ninski, sam ljutit na Berislava, mislio je ipak da mora smanjiti dojam njegovih rieči. On pristupi brzim koracima pred samo priestolje kraljevo i viknu:

— Tako biva, kad hoće jaje da bude pametnije od kokoši. Ipak vas molim ne navaljujte na Berislava. Ludi, zeleni dječak nije u istinu znao što govori i za to mu oprostite. Mnogo je godina izbivao iz zemlje i za to mu je omiljela latinska kultura. Ludo je sborio, ali on je u bludnji i ne bacajte se kamenom na njega. Ne zna on zašto nam Latini najvećma žele narinuti svoj jezik. Nije to zato, jer im je stalo do vjere, već jer žele izkorieniti naš narod. Znade se, da je hrvatski jezik u crkvi jedan od najvažnijih bedema protiv bujice tudjinske. Žao mi je, da se je našao jedan Hrvat, pa makar i neizkusni mladić, koji je govorio proti nama. Izjavljujem ovdje otvoreno svima i svakomu, da ja niesam neprijatelj latinštine u crkvi, ali ne popuštam ni za dlaku od naših pravica, koje smo dobili od samoga pape Hadrijana, pravica, koje su potvrdjene dugim nizom godina i uobičajene kod našega puka. Novotarija u nas nije slovjenska služba božja, a bilo bi novotarijom uvadjanje latinštine. I mene hvata strava, kad se spomenem, što bi nastalo, ako nam budete nasilno narivavali latinštinu.

— Preći ćemo svi u pravoslavlje — zavika gordo Kukar, a za njim zaoriše mnogi:

— Preći ćemo svi u pravoslavlje.

— Toga nas Bog očuvaj! — nastavi Grgur — ali ja se bojim, da će glas Kukarov mnogi slieditи. A vidite li sveti oci, koji danas imadete pravo glasa, u kakovu po-

Digitized by Google

gibelj stavljate svetu crkvu, budete li tvrdokorno uztrajali kod svojega? Za to Vas molim, zaklinjem u ime kralja Tomislava, u ime svoje i svih prisutnih hrvatskih svećenika i lajika, da ostavite narodu ono blago, koje ima u svojem jeziku.

— Budi tako! — reče svečano kralj Tomislav.

— Budi tako — odvratiše svi Hrvati.

Ali biskup Ivan spljetski, prije nego što se je imalo proći na glasovanje o toj točki, reče:

— Dajmo kralju što je kraljevo, a Bogu božje. Ne bojim se ljudi, već Boga. Ako se pljeva odieli od pšenice neće biti zlo po pšenicu. Prodju li svi Hrvati na pravoslavlje, prosto im bilo, dokazat će samo, da nisu nikad ni bili pravi sinovi Rima. Nebojte se dakle braćo takovih prietnja. Čuli ste glasove raznih stranaka i mnogo se je toga razjasnilo. Ne slažem se s Grgurom biskupom ninskim ni u tom, što je kazao o veleuglednom plemiću i gospodinu Berislavu. Plemić je doduše mlad ali nije zelen i znao je što govori. Gospod više put izabire djecu i mladiće, da govore pametnije od starih. I meni se čini, da je baš Berislav najmudrije govorio od svih nas. Čuli ste mnienje svete stolice, čuli ste sud moj i sud drugih ljudi, a sada treba da predjemo na glasovanje. Neka glasuje svaki po svojoj volji, a mi očekujemo, da će svatko biti pokoran onome, što crkveni sabor zaključi, jer svatko znade kakove ga crkvene kazne stizavaju, ako se ne pokori svetoj stolici.

Grgur ga prekine, čelo mu se namršti, a iz očiju mu planuše munje:

— Ne prietimo se mi pravoslavljem, već se ti prietiš anatemom. Ali još je stari Bog na nebu i on je jači od tebe silniče! Ako smo krivi, on će nas gromom ošinuti, ako smo pravi, on će nas voditi k pobjedi. Ne bojimo se! Neustrašivo, smjelo i hrabro stupamo i ne kolebamo, pogled upiremo k oblacima, srca nam kliču: napried! Bacite klisure izmedju Boga našega i nas, mi ćemo te klisure dotaknuti svetim svojim knjigam pisanim jezikom našim i te klisure razpast će se u prah i u pjesak. I mi ćemo gledat Boga svoga, kako blagosivlje apoštole naše, otceve naše nepobjedive, čiste i svete, Ćirila i Metodija. Nadam se u ostalom, da taj sveti crkveni sabor ne će zaključiti ništa nepravedna proti liturgiji našoj. Učini li ipak to, pridržajem si već unapried pravo prosvjeda kod svete stolice. Tek onda kad sveta stolica, dobro informirana, potvrdi zaključke ovoga sabora, znati ćemo što nam je činiti. Svršavam molitvom hrvatskom, svetom i božjom: Otče naš, iže esi na nebeseh, sveti se ime tvoe: pridi cesarstvo tvoe. Budi vola tvoja, jako na nebesi i na zemli. Hljeb naš vsedennii dažd nam d'nes: I otpusti nam dlgi naše, jakože i mi otpuštaem dlžnikom našim. I ne vvedi nas v napast, n' izbavi nas ot neprijazni. Amen."

Dok je tako Grgur Ninski gotovo u nekoj svetoj ekstazi molio hrvatskim jezikom, prisutni Hrvati pridružiše se pobožno njegovoj molitvi i možda još nikad ni prije ni poslije nije ta molitva u hrvatskom jeziku tako pobožno tekla iz ustiju kao u ovaj čas, a još k tomu u sboru, koji se je još malo prije hvatao mača i oružja biesna.

Sam hrvatski kralj Tomislav zanesao se molitvom i zagledao u nebesa. Niti isti latinski svećenici i velmože niesu se usudili prekinuti te svečane molitve, samo nadbiskup Ivan zagrizao je donjim zubima gornju usnicu i doviknuo Grguru:

— Oznojio si se od govora kao da si kod peći!

Ali legat papinski reče dostojno:

— Rim će proučiti sve zaključke ovoga sabora. Pravo prosvjeda biskupu Grguru pripada. To pravo ne smije mu nitko uzeti.

XVII.

Već je više dana trajao spljetski sabor. Još jednom nastade silna buka i rogobor kad se je radilo o prvenstvu spljetskoga nadbiskupa. I kralj Tomislav i Grgur Ninski upreše sve sile, da hrvatski biskup bude i ostane primasom čitave hrvatske crkve.

Ninski biskupi bili su već odavna u velikoj vlasti. Hrvatski ih vladari obasuše pravima i povlasticama. Oni su imali pravo naimenovati župane i pokrajinske predstojnike. Za biskupa Teodozija i za sadašnjega Grgura moć je ninskih biskupa bila u najvećem sjaju. Kako dakle, da se sad najednom moć toga biskupa snizi? To nije mogao dozvoliti Tomislav i za to je digao glas svoj pred latinskim svećenicima i prosvjedovao je unapried proti svemu, što bi ugled hrvatskog biskupa smanjilo.

Napokon svanu zadnji dan sabora, kad je bilježnik sabora još jednom sve zaključke pročitao.

Zaključci su bili ovi:

1. Pošto je solinsko-spljetska nadbiskupija utemeljena od blaženoga Dujma, učenika sv. Petra, i pošto u njezinoj stolici počivaju moći toga svetca, imade ona prvenstvo (primatus) nad svim hrvatsko-dalmatinskim crkvama i ima da bude prvostolna (metropolis) biskupija nad svima biskupijama, da se u njoj posvećuju biskupi i da se tu drže crkveni sabori.

2. U biskupijama, koje su nekada imale svoje biskupe, ako sad imadu dovoljan broj svećenika i puka, neka se opet namjesti biskup, ali ne u malim gradovima ili selima, jer bi time biskupska čast trpila.

3. Nijedan biskup ne smije posizati za zemljištem druge biskupije, nego samo svojom upravljati, crkve posvećivati i svećenike rediti; ovi pako smiju samo od svoga biskupa uzimati sveto ulje (krizmu) za krštenje djece.

4. Crkvena dobra, što no su ih darovatelji za oprost grieha poklonili na čast svetaca, neka se ne obterećuju svjetovnim dužnostima.

5. Koje su crkve i crkveni posjedi darovani glavnoj crkvi sv. Petra (rimskoj stolici), ne smiju se toj namjeni oduzeti; jer stoje pod zaštitom sv. Petra.

6. Ako bi u pučkoj buni bio ubijen glavar zemlje, neka bi, pošto se svi ne mogu kazniti, bar oni, koji se pronadju krivcima, dielili milostinju za dušu ubijenoga; pa ako je ovaj crkvu sagradio ili robove na slobodu pustio, neka brane njegovu udovu i podpomažu njegovu djecu.

7. Ako bi koji zlikovac ubio svoga gospodara, neka mu se objesi kamen o vrat, a tielo željezom opaše i onda iz zemlje za kaznu progna.

8. Biskupi dubrovački i kotorski, kojih su biskupije nekada sačinjavale jednu diecezu, neka ovu na jednake dielove podiele, pa kad se dogodi, da jedan od njih umre, imade drugi upravljati njegovim dielom, dok se ne postavi novi biskup.

9. Biskup Licinije neka se zadovolji biskupijom, na koju je postavljen, inače će mu se oduzeti biskupsko dostojanstvo. Neka nadalje nitko ne misi u biskupskoj ili župnoj crkvi, dok je njezin biskup ne posveti.

10. Neka se ne usudi nijedan biskup spljetske nadbiskupije povisiti na koji viši red onakvoga, koji bi bio vješt samo slovjenskom crkvenom jeziku, niti mu dozvoliti, da misi u njegovoj crkvi, jedino koji su klerici ili monasi moći će služiti u tom jeziku. No ako ne bi bilo dosta latinskih svećenika, moći će slovjenski svećenik samo papinom dozvolom vršiti svećeničku službu.

11. Biskup hrvatski (t. j. Grgur Ninski) ima biti kao i ostali dalmatinski biskupi podložan spljetskomu metropoliti.

12. Ako bi kralj i velikaši hrvatski željeli, da sve biskupije u obsegu spljetske nadbiskupije podrede svomu (hrv.) biskupu, onda ne će nijedan od dalmatinskih biskupa u njihovoj zemlji ni krstiti, ni svećenike rediti, ni crkve posvećivati. Za štete, koje će od tuda kršćanska vjera trpiti, odgovarat će kralj i velikaši zajedno sa svojim biskupom; savjest ostalih biskupa bit će pred Bogom opravdana.

Digitized by Google

13. U crkvi, gdje je svećenik ubijen, ne smije se čitati misa, dok se ne dade zadovoljština za taj zločin. Svećenici ne smiju raztepsti crkvena dobra, niti bez razloga ostaviti svoju crkvu (župu), koju su jednom preuzeli. Tko to učini, ima se iz crkve izobćiti, dok raztepeno dobro ne naknadi, ili dok se ne vrati svojoj crkvi.

14. Žene se ne mogu više odpuštati, nego jedino radi nevjere. Ako se tko sa ženom razstavio, neka ostane razdružen. Koji žele postati savršeni kršćani, neka šalju u škole svoju djecu i služinčad; oni prvi neka ove potonje podučavaju, a ovi neka one rado slušaju, ne kano tudjince, nego kano svoje bližnje.

15. Svećenici, koji su već oženjeni, neka zadrže svoje žene, ali neka živu razstavljeno. Ako bi se koji svećenik iz nova oženio, ima se izobćiti iz crkve.

(Nastavit će se.)

Mač Karla XII.

Priredio I. V. Tenjac.

(Nastavak.)

III.

Proljeće bješe nadošlo. Ranije nego obično podavaše sjevernim krajevima žarko sunce novi život. Široka pučina Sundova napunila se ladjama, koje su na put polazile i doma se vraćale, a na obali razvilo drvlje svoju cvjetnu krasotu.

Ali početkom povoljnijega doba godišnjeg uzvitlao se s nova u sjeveru boj, koji je strogost zime samo prekinula, ali nije dokrajčila bila. S izmjenitom srećom bijaše se danska vojska za probitak svoga kralja borila. Ako i nije pošlo za rukom švedskoga lava za naviek prognati iz medja Norvežkih, ipak mu je bilo onemogućeno održati se trajno unutar njih.

Kao što su bili doslije navikli od njega čuti, tako je i sada pukovnik Kruze dokazao staro svoje junačtvo, te k starim lovorikama privio nove. Dakako da je tlo njegova vojničkoga djelovanja, uz koje ga je zapoviest ratnoga ministarstva vezala, bilo udaljeno od onih krajeva, u kojima je švedski kralj sam svoje vojničke kretnje rukovodio; kako se u priestónim krugovima šaputalo, nije ova odredba usliedila sasvim bez namjere, već na zapovied kraljevu: tà o dogodjaju svečane oprostne večere u Golenfeldovoj kući, govorilo se po cielom gradu. Kao što je saučešće, koje su svi imali spram Evald-Kruzea, bilo veliko, tako su svi sasvim javno izražavali svoje negodovanje spram načina Karolinina postupka. Pripoviedalo se, da je još iste noći bilo žestokoga koškanja izmedju ujaka i njegove nećakinje, te da je samo ljubav k jedinomu djetetu svoje pokojne sestre odvratila staroga gospodina od toga, da svojemu gnjevu na oštriji način oduška ne dade.

I Oton Šporke, čije su osvadne rieči baš i bile povod cieloj sablazni, dostao se zasluženoga diela negodovanja u svim slojevima družtva. I na samom dvoru primali su ga gospoda diplomate mnogo ravnodušnije, s toga se je, svršivši svoje poslanstvo, spremao, da malo zatim Kodanj ostavi i u Draždjane odputuje.

Kao što se i najoprezniji čovjek ipak jednom u času nesmotrenosti može preobladati dati na preunagljen čin, tako se dogodilo i gospodinu Otonu: ljepota njegove rodjakinje, izgled, da će se bogatom nasljednicom, čim opasnoga takmaca s puta makne, sam oženiti moći, bješe ga iznenada sméla i razbora lišila. Sad bi dakako volio, da se nije zbilo, što se zaista dogodilo, jer je očekivana zahvalnost Karoline Sibile izostala. Odkada je Kruze u vojnu otišao, kao da se ćud neizkusne mlade djevojke posve promjenila, pa je baš onomu, koji joj je na njenu molbu u pomoć priskočio, bilo okajati tu pomoć. Bješe, kao da je djevojka htjela, da veći dio prikora svali na ledja Otona Sporkea, koji joj je bio do toga prikora pomogao.

Jednoga blagog proljetnoga popodneva pošla je Marija, prošavši kroz tamna tvrdjavina vrata priestolnice, obalnim drvoredom, koji danas pod imenom „Duga cesta“ sačinjava jedno od najdivnijih šetališta sjevernoga priestolnoga grada. Već su tada stanovnici Kodanjski to šetalište rado posjećivali, kad su tražili okriepne šetnje; jer je sveži morski zrak činio, da se prahom i izparinom gradskom pritištene grudi slobodnije nadimlju, a bujna vreva mornarskoga života na Sundu pružala je oku šarovitu zabavnu sliku.

Ali nije to, da okriepi tielo, izagnalo ovamo mlado djevojče; ona je htjela dati oduška boli svoje duše, htjela je razagnati tmurne misli, koje su je spopale. Skoro mekanički koracaše ona napried; bješe bo prvi put, da je Marija sama bez pratnje pošla ovim putem, koji medjutim nije nikada bio bez prometa.

Još je uviek bila u službi u Golenfeldovoj kući. Bješe doduše iza onoga potresnoga razstanka s Kruzeom čvrsto nakanila, napustiti tu službu; jer joj se nemogućim činilo, da bi se ikade više sa svojom gospodjicom na pristojan način sastati mogla. Ali na savjet, na opornu želju svoje tetke, stare i veoma čašćene gospodje, koja je uza sve to, što se je odrekla dvorske službe, uživala osobitu sklonost kraljičinu, odustade ona od te svoje nakane. Bješe siedoj svojoj zaštitnici izlila svojega srca boli, a ova ju je na to prilježno svjetovala, da ostane na svom mjestu.

Medjutim joj je doslije Evald dvaput pisao listove, kao što ih brat ljubljenoj sestri odpravlja, a ne drugač. I Karolina Sibila primila je od njega viesti: hladno i kao samo od navade bješe mladi pukovnik mladoj gospodjici javio, da ga je služba za kralja doslije spriečavala vršiti službu gospojinsku, nu da će valjda očekivano približenje kralja Karla pružiti mu priliku, da obje te službe spoji. Gospodarica je sadržaj toga lista priobćila Mariji, s kojom se je u posljednje vrieme stavila u tjesniji i povjerljiviji odnošaj. Svojoj drugarici dozvolila je uvid u svoju kajanjem obuzetu dušu, možda ne bez pritajne namjere, ne bi li pukovnik kroz svoju davnu prijateljicu saznao o njenom promjenjenom mišljenju.

Što je Evald priobćio, da će se doskora sukobiti s kraljem vojskovodjom, nemilice je Mariju zastrašilo. Tà svaki je dan mogla stići viest o drzkom podhvatu ljubljenoga i smrt prezirućega junaka, a uspjeh toga podhvata zaista nije bilo težko unapried proreći.

Od svojih crnih misli pritištena sjede Marija na klupu, koja je bila na obali namještena. Ona je doduše gledala na gladku i suncem osvjetljenu površinu Sunda, koji je oživio ladjama svake vrste, počevši od golemih trgovačkih brodova pa sve do ladjarskih čamaca, — ali njene su misli bludile u daleku daljinu.

Nepazeći tako, nije primjetila, da se je od jedne velike trgovačke ladje, usidrene blizu obale, odtisnuo čamac, koji je mlad, visoko uzrasao dječak u čistom mornarskom odielu prignao k pristaništu, što no je bilo tik do Marije. Skočivši spretno iz čamca i privezavši ga uza stupac, podje mornarče gornjim putem.

Pače ni onda, kad je dječak mimo nje prolazio, nije se ona na nj osvrtala, ali je on bacio pogled na nju uz put sjedeću. Zabezeknuvši se, ustavi korak, tada kimnuvši

Digitized by Google

glavom, pokroči dalje i popostade, da i opet vidi. Ali sad se više ne uzmogne obuzdati, ne počasiv časa, poleti ka klupi i zavikne glasnim, sigurnim glasom:

— Gospodjice Marijo, draga gospodjice Marijo!, kolike li sreće, da sam se baš tu izkrcao, — kako vi prispjeste u Kodanj?

U silnom naponu mladosti spopao obje ruke mlade djevojke i stiskao ih i stiskao, kao da ih više ni izpustiti ne će; malo je falilo, što ju nije zagrlio.

U prvom je času oslovljena zastrašeno trgnula se, ali skoro iza toga bješe jedan pogled u pocrnjelo lice mladčevo prouzročio u njenu licu jasan trak veselja.

— Pavle! — uzkliknu skoro baš tako glasno, kao i uzrujani dječak, — za Boga miloga, gdje si ti bio, što se je s tobom dogodilo? Mi svi mišljasmo, da si ti mrtav, suze sam za tobom prolila; pa si ti mogao to meni učiniti i uskočiti?

— Draga, ljubezna gospodjice Marijo, — prihvati mornarče, — tà pomisao na vas, što ćete vi o meni misliti, ili koliko ćete vi straha radi mene podnieti, bješe jedino, što mi je kroz ove dvie duge godine mutilo užitak veseloga i živahnoga mornarskoga života. Vi ste jedina bila odredjena za to, da o meni dobijete glas, čim se moja ladja iza dugoga putovanja opet sretno kući povrati. Tà inače si u Travenlovu i onako nitko za to nije glave razbijao, da je i zašto je od konjušarca Pavla postalo lakonogo mornarče. Samo bi se valjda jednomu izplatio bio trud propitkivati za me, dakako s posve drugih razloga, ali taj niti smije, niti treba za me da sazna.

— Ti, Pavle, govoriš tajnovito, — primjeti Marija. — Skim si u svom životu imao toli ozbiljna posla, da bi ti nuždno bilo pred njim skrivati, da si sada amo prispio? Pavle, Pavle — produlji opominjajući ga — ne bih željela čuti, da si pao u mrežu zavodnika i da si postao sukrivcem djela, koje bi ti savjest teretilo.

Pavao se glasno nasmijao.

— Primirite se, draga gospodjice; ako je nalog, koji mi je gospodičić Oton tada ovršiti naložio, sadržavao kakov zao naum, to je moja savjest prosta od sukrivnje, jer ga niesam ovršio.

— Gospodičić Oton?, — prihvati djevojče, — dà, dà, sad se sjećam, on je tvrdio, da te je poslao u Lübek, a bio je i sam u tom gradu, da propita, gdje se desiš, pa smo ga vidjeli veoma uzrujana, što te uza sav napor nije mogao naći.

— To vjerujem, — primjeti mornarče, — mora da je bilo dosta važno za piskarca, što mu je drugi imao javiti. Da niesu prljave stvari bile u listu, koji mi je gospodičić predao radi dostave saskomu poslaničkomu poslovodji u Lübeku, ne bi mi bio obećao zlatna brda, ako vjerno i mučke ovršim nalog; ali mi se ujedno i zagrozio svom svojom srčbom, ako ga ne ovršim.

Djevojče prisluškivalo pozornije.

— Saskomu poslovodji u Lübeku bješe namienjena viest gospodičića Otona?, — uze ona. — O tom on onda nije ni slovke spomenuo; on je sasvim drugu ličnost spomenuo, kojoj te je u važnom poslu poslao.

— Jest, to rado vjerujem, — reče Pavao, — no ako mi dozvollte sjesti uza vas, tad ću vas točno izviestiti, kako se je desilo.

To rekavši, sjede uz djevojče, koje ga je napeto slušalo.

— Kada sam s onim listom u žepu, koji mi je bilo po zapoviedi gospodičića Otona što brže predati saskomu poslaničkom poslovodji u Lübeku, žurno koracao, spopade me osjećaj tuge i jala, kako mi je u Travenlovu zlo, što moram baš onoga dana, kad su se svi mogli i smjeli po volji naužiti veselja, kao bezvoljan rob na put poći, da udovoljim istom kakvoj mušici gospodičića. Tako razpoloženu pričini mi se kao mig sudbine, što sam prošavši sav usopljen kroz vrata grada Lübeka, susreo svoga prijatelja, mornarče Hinka Karstena, koji se je sa svojom ne baš velikom prtljagom htio ukrcati u svoju ladju, da se na njoj odtisne na novi put. On me nagovorio, da se okanim kopnena života i da bez oklievanja odmah s njim podjem na palubu, jer da njegov kapetan treba još jedno okretno momče, kao što sam ja; pa pošto se je taj predlog toli čudnovato baš slagao s mojom već davnom željom, to se brzo odlučih prihvatiti savjet svoga druga. No htio sam prije list gospodičića dostaviti naslovniku, ali Hinko reče, da tomu ne ima više vremena, jer da moramo odmah poći na ladju, a osim toga neka ne propustim prilike, koja mi se desi, oholomu i odurnomu gospodičiću, o kojem sam mu pripoviedao, zavrnuti nosom. To mi se svidjelo; list, namjenjen saskomu poslaniku, ostade u mom džepu, i ja podjoh odmah s Hinkom; tà znao sam, da će ladja odmah sidra dignuti i da me gospodičić Oton ne će više moći na odgovornost potegnuti. To mi je bilo vrlo ugodna šala, ma da sam s druge strane dobro osjećao, da nije u redu, bez oproštaja s vama, gospodjice Marijo, uhvatiti put pod noge.

Smješeći se prihvati ona:

— Tako si dakle ipak mislio? Nu to mi ipak pobudjuje nadu, da se još možeš popraviti. Pa sad dalje!

— E, više ne imam puno da kažem. Kapetan me je zbilja mogao trebati; jedan sat iza toga odplovismo iz luke i ja se odvezoh na „Fortuni“ ponajprije u Rostok. Već osmi dan iza toga zaplovi „Fortuna“ opet morem, ovaj put bilo nam je poći na dalji put. Ponajprije prispjesmo na Antile, u Havani stupih posredovanjem svoga kapetana u unosniju službu, i tako krstarih dvie godine po svim morima, da se danas povratim u svoju domovinu — božjom pomoći manje bedast i nespretan, nego što sam bio pri polazku, ali inače još uviek isti srcem i dušom. — Tako, — dokrajči težko uzdahnuv, — sad znate sve, ili možda ipak ne, — prestade smješeći se — jedno sam ipak zaboravio pripoviedati vam. Još u Rostoku ne mogoh odoljeti živoj želji, da saznam, što li je sadržaj lista gospodičićeva, koji ne predadoh poslaniku. Razpečatih pismo — sasvim pravo doduše bilo nije, to danas uvidjam, ali sam si onda malo razbijao glavu, — i pročitah krasnu poruku. Gospodičić javljaše, da su u Travenlov prispjela tri putnika, tri tobožnja ugarska trgovca, u istinu pak, kako on to za stalno znade, kralj švedski Karlo XII. na biegu s dva pratioca; da znade, kako je onomu, koji uhvati kralja, osigurana nagrada od tisuć cekina, koje valja zaslužiti; da u Travenlovu bedasti seljaci očevidno previše saučešća goje prema švedskomu lavu, e da bi htjeli pomoći uloviti ga, a danski kapetan Kruze, koji se desi kod gospodičićeva ujaka, lude glave ne će o tom ništa da znade, tako da ne ima druge, već da mu poslanik primjeren broj najmljenika u pomoć pošalje. Tad da je sigurna lovina. Kad sam to pročitao, od srca se veseljah, što sam i nehotice, osujetio sramotnu tu osnovu i hrabroga kralja spasio, koji dakako ni ne sluti, da mu se je zahvaliti siromašnomu mornarčetu, što je sada slobodan.

— Je li istina, što ti kažeš? — uzklikne strastveno Marija; ciela joj duša bijaše uzbudjena, kad je pomislila na one rieči, što no ih je lukavi diplomata oprostne večeri prema Evaldu očitovao, koje su tada cielu stvar sasvim drugačije razložile.

— Naravno da je istina, evo lista! — reče Pavao, mašiv se svoje listovnice, iz koje izvadi list, kojemu je zapečaćen omot bio razvaljen. — Sasvim čist dakako da nije ostao kroz toli dugo vrieme.

S velikom hitnjom pročita Marija list — jest, tako bješe; ona držaše u svojoj ruci dokaz, da je Oton pl. Sporke, protivnik Evaldov, bio laža i lopov.

(Nastavit će se.)

Digitized by Google

Medović Celestin: Dolazak Hrvata.

Kojemu naobraženomu Hrvatu nije danas poznato ime Celestina Medovića? Već prije kakovih 8 godina pisala je „Prosvjeta“ o njemu:

„U još malenom krugu hrvatskih umjetnika, koji su se u Zagrebu stalno nastanili, zaprema Celestin Medović ne samo velikom svojom umjetnošću, nego i kao ljubezan drug jedno od prvih mjesta. Još nije dugo, što boravi u bielom Zagrebu i već je postao ljubimcem svih onih, koji su imali sreće, da se s njime upoznadu. Kod njega u istinu samo djela govore, on sam je nježan i skroman te se nerado ističe, prem mu njegovo umieće i odlikovanje, koje je stekao u stranom svietu daju druga prava. Tko je pred jednim djelom njegova kista stajao, znati će, da ovaj genij, ova individualnost zahtieva podpuni študij, da se prikaže, kako doliči.“

Od onoga doba, odkako je „Prosvjeta“ napisala te redke, prošlo je mnogo vode Savom i Medović je sve većma rasao i rasao, dok se nije uzvinuo do onoga vrhunca, na kojem se danas nalazi.

Njegova najnovija slika, koju je nakladna tiskara Šolcova dala umnožati i reproducirati, pokazuje nam umjetnika u pravom svietlu. Medović je znatno povisio ton svojih boja. Realizam je blagotvorno djelovao na njegovo slikanje.

Slika nam prikazuje dolazak Hrvata u ove krajeve, u kojima se danas nalaze.

Smičiklas u svojoj povjesti eto kako o tom dolazku govori:

„Kada je car Heraklij g. 610. zasjeo na priestolje našao je ove naše krajeve već puste od rimskoga stanovničtva, Rimljani su svojimi ratovi samo podražili Slavene i Avare, da prodiru u carstvo. Car Heraklij istom, što je sjeo na priestolje, već je pokupio što je imao, da preseli stolicu u Kartaginu u Afriku, dok se ne diže sav narod novoga Rima, a na čelu mu patriarka Sergij, da ga zaklinju neka prisegne, da će ostati na svojem mjestu, da brani priestolni grad do posljednjeg svog uzdisanja. Sada u ovo doba jeste „Dalmacija prestala biti pokrajinom rimskom, ona je konačno postala domovinom Hrvata...“

Poznata je priča, koju bilježi car Porfirogeneta o dolazku Hrvata u ove krajeve: Jedan rod Hrvata sa petero braće: Klukas, Lobel, Kosenjec, Muhlo, Hrvat i dvie sestre Tuga i Vuga zajedno sa svojim rodovima rastavši se od tamošnje braće (na sjeveru) dodju u Dalmaciju. Tu nadju naseljene Avare. Vodeći kroz više godina Hrvati s njimi rat, pobiede ih. Avare jedne utamane, druge sebi pokore. Od ovoga vremena ovdje stanuju. Ova priča ako i nije u svojim potankostima istinita u jezgri je svakako istinita. Hrvati dopirahu oružjem u ruci već rano u ove krajeve i borili se sa raznim narodima za ove zemlje. Ne ima sumnje, da su već koncem šestoga vieka bili ovi krajevi u rukama hrvatskim.

Tako važan dogodjaj u životu jednoga naroda namiče se sam od sebe duhu pjesnika i slikara, da ga svojim

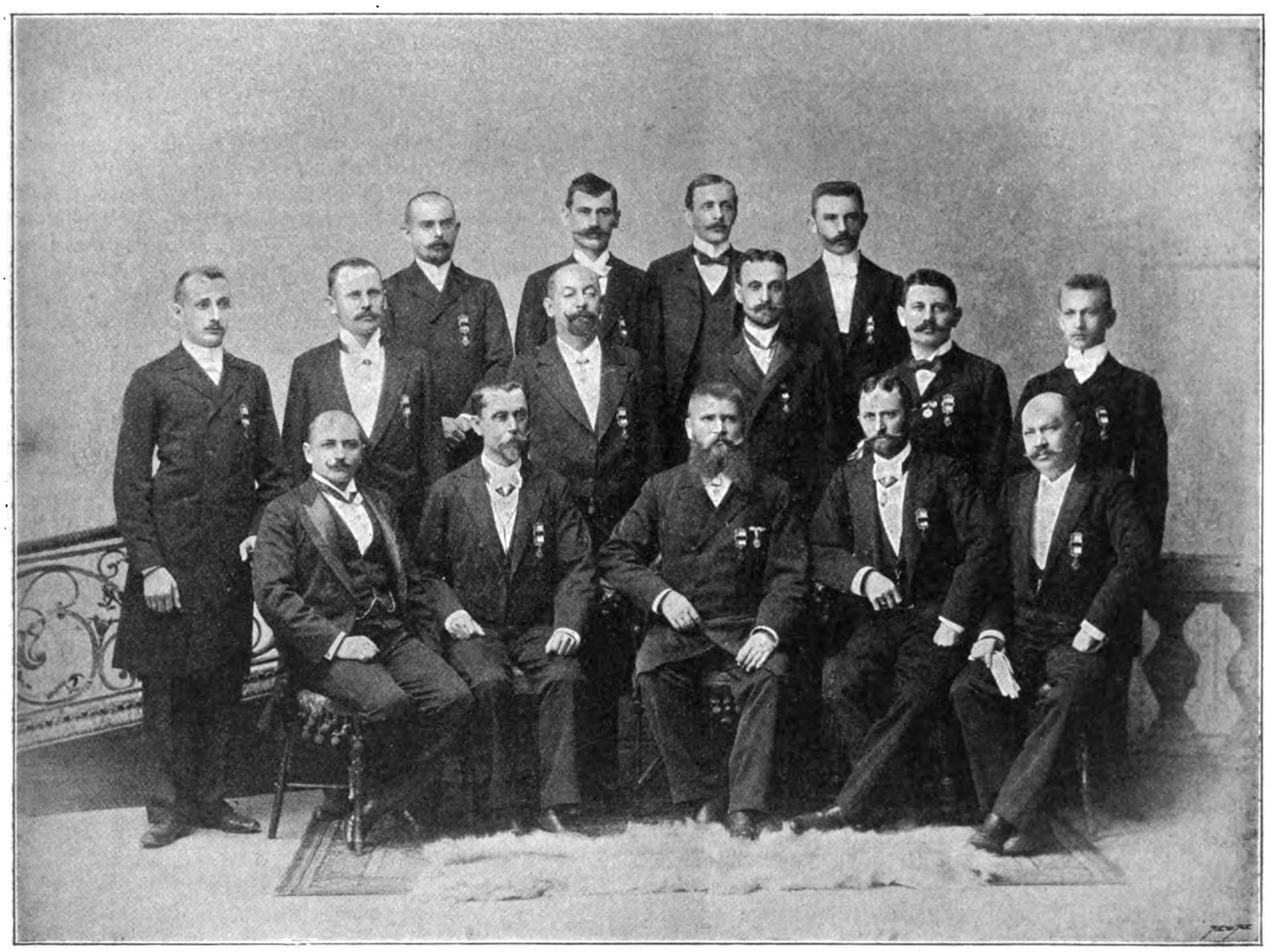

Hrvatsko pjevačko družtvo „Odjek“ u Zemunu. (Za „Prosvjetu“ fotografirao Lavoslav Breyer.)

Digitized by Google

pjesmama i kistom ovjekovječe. I kod nas je više pjesnika pjevalo o tom dogodjaju.

Naš pjesnik Tresić u svojoj Seobi Hrvatâ daje govoriti vrhovnom vodji Hrvata, junaku divnom i krasnom na nebotičnoj Lomnici u bieloj Hrvatskoj:

„Čuj narode plemeniti, nepobjedni slavni,
Miroljubni, na obranu kano gora stavni
Na obalam sinjeg mora, na dalekom jugu
Narod rimski davno trpi nevolju i tugu
Od nasilja divljačkoga okrutnih Avara;
Kano kuga ovo pleme rimsko carstvo hara,
I sam cesar u Bizantu strepi s pusta straha
Jer mu vojske nebrojene, bies avarski smaha.
On je čuo za junačtvo nepobjedno tvoje
Pomoć tražeć k nama posla poklisare svoje
Od avarskih divljih četa da ga izbavimo
A sve zemlje da su naše, što ih osvojimo
S tog te danas amo sabrah, jer ja čuti hoću
Jesi li voljan mačem kaznit biesnih Obra zloću
Zadaća je plemenita, dostojna je tebe
Da se mirni ljudi brane, razbojni iztriebe,
Nagrada te divna čeka, nova zemlja, rode,
Kraj sinjega modrog mora, kojim ladje brode,
Panonije plodne ravni riekam protečene
Dalmacije žali slavni i gore zelene,
Takve zemlje na daleko na tom svietu nije.
Obiljem se svakim na nju Vid s nebesa s.nije.
Gromoviti tada poklik strese dol i goru
Na pobjedu ti nas vodi pram sinjemu moru!...“

Pjesnik nam opisuje za tim, kako stari Hrvati na usta svoje Tuge pitaju jošte bogove stare, bi li pošli k jugu. A na dobar odgovor i opet kliču: Na pobjedu smjelo braćo, pram sinjemu moru. Onda:

Zašumiše cvjetne lipe otajstveno vele,
Ko da duše praotaca nekamo se sele
Povio se sa planine vijor žute magle
Svijaju se vite jele od hujave magle.
Iz vijora biele vile kadkad kažu lice
Milo poju, k jugu lete vjerne prehodnice
Za vijorom povila se vojska duga zmija
Pred njom Hrvat na djogatu kano sunce sija.

Vinulo se silno množtvo junačkih Hrvata i sele na jug. Mačevi im blješču u rukama, a junačka koplja zasjenjuju sunce. Mužko i žensko, staro i mlado hrli u novu zemlju, kao što je nekoč hrlio izrailjski narod za svojim Mojsijom u obećanu zemlju. Put ide preko gora i vode, sa hladnijeh Karpata „gdjeno staše Hrvatska velika“ put ide kako Kukuljević pjeva „preko sedam rieka po sedmeroj braći sedmog vieka“ a ide u krajeve prostrane od Dunava, Mure i Bojane.

Sve dalje idu junaci i kad njihov mač zabljesne, bježe pred njima dušmani kano magla pred suncem, kano tmina izpred svjetla.

Po Šmičiklasu seoba Hrvata nije doduše bila takova, kako ju priča Konstantin Porfirogeneta i po njemu naši pjesnici. Po pripoviedanju Konstantinovu digli bi se naime bili Hrvati početkom sedmoga vieka tamo iza Karpata, projurili bi kroz današnju Ugarsku i sebi zemlju pokorili. Glavna sila avarske države bila je upravo izmedju Karpata i Dunava. Ovdje bi morali najprije satrti Avare, a to nije bilo, jer su Hrvati onuda i nadalje u velikoj snazi, dapače jošte pod svojimi krili nose i slavenska plemena i s njihovom pomoću kušaju osvojiti isti Carigrad.

Seoba hrvatska bila je drugačija, mnogo je prije započela pod općim imenom slavenskim. Već za vladanja Huna pokrilo je slavensko pleme ravnine Tise i Dunava. Ove su ravnine najbolje prijale tomu poljodjelskom plemenu. Takva im je bila domovina na Visli, Dnjestru i Dnjepru. Svuda oni izbjegavaju gore, dokle samo mogu, pak se spuštaju uz doline rieka, kuda je povoljno bilo crtalu njihova pluga. Ako na vodah ne plove upravo velike ladje poput grčkih i rimskih, opet plovi obilje čamaca, koji su više puta tako spretni, da se s njimi usudjuju pokrenuti preko Dunava i na Crno more. Čoporom azijatskim, najprije Hunima, a poslie Avarima, Slaveni su dragocieni saveznici, jerbo ih hrane, dokle ovi po razbojištu lutaju. Sasvim je sigurno, da su Slaveni gotovo sve zemlje s onu stranu Dunava posjedovali u polovici šestoga vieka, svjedoče to razni pisci one dobe. Car Anastazij dao je radi njihovih navala svoj čudni opasujući zid pred Carigradom uzdići, da si priestolnicu od njih spasi. Justinijan dao je sagraditi na Dunavu preko osamdeset gradova, ili bolje reći tvrdjava. Obranu na Dunavu povjeri god. 531. svomu odličnomu vojvodi Hvilibudu, koji je sam bio roda slavenskoga. Uza sve to bivaju svake godine provale u carstvo i čak do zidina carigradskih, a do dvie stotine hiljada rimskih gradjana, kako veli Prokopij, platilo je glavom ili odvedeno u robstvo.

Sada za vrieme Justinijana i skoro sto godina tiska se narod hrvatski iza Dunava preko Drave i Save u Ilirik i Dalmaciju. U Iliriku i Dalmaciji do Epidamna (Drača) nastane najveća nevolja g. 548., jer su slavenske čete ne samo mnogo roblja sakupile, već su i gradove mnoge osvojile, a nitko im se nije usudio izići u susret. Vodje carski sakupili su bili vojske do petnaest hiljada, ali su bili u tolikom strahu, da im se nisu usudili niti približiti, kamo li da s njimi boj biju. Sam se Prokopij čudi, da ovi barbari sada na jednom postaju toli krvoželjni, a prije su toliko vremena staj stajali tamo za Dunavom, pak nisu uznemirivali carstvo. K tvrdjavama nisu se usudili niti pristupiti, a sada njihove male čete lome velike vojske rimske. Gradovi padaju pred njihovim smjelim vojvodama, pod jakim njihovim šakama i dobrim strojevima. Čini se, da su za malo godina pali gotovo svi gradovi na Dunavu, jer su Slaveni već za cara Justinijana doprli do Peloponeza. Krv je tekla po balkanskom poluotoku kao voda. Za to opet smijemo uzeti i uzimljemo, da su se u ovo doba već i preko Save i Drave promaknule naselbine hrvatske.

Tako Smičiklas.

Poviest dakle ponešto drugačije tumači dolaz Hrvata no car Porfirogenit. Bilo, kako mu drago, jedno je istina, a to da je narod hrvatski junačtvom svojim, krvlju svojom osvojio ove zemlje i tako neizbrisivim biljezima zapečatio vječnu povelju, da su to njegove zemlje i da ih nikomu ne će dati.

Slavljeni naš pjesnik Hugo Badalić izpjevao je svoju kantatu o tom dogodjaju, koji je uglasbio Ivan pl. Zajc. Tako se je pjesma i glazba spojila u jedno, da veliča ono doba. Badalić pjeva:

Napred rode, napred žurno
Druga sliedi drug,
Kroz avarsko kolo burno
Tam na topli jug
Sa planina, sa Karpata
Brije sjever ljut,
Napred sinci, oj, Hrvata,
K jugu ide put!
Bozi naši, Bozi stari,
Novi kries se vami žari
U tom novom zavičaju
Nadje polja, nadje gore,
Nadje loze, nadje more.
Dodje zora, dodje dan,
Hrvat sebi našo stan.
Blažen ovaj krasni kraj
Tu si nadje Hrvat raj!

Tmina minu, danak sinu,
Blago tebi, sine moj,
Gledaj dakle u daljinu
Tvoj je stanak, stanak moj!
Sliedi sinko zakon božji
Dug bijaše jad i vaj;
Napred rode, žrtva složi,
Bog ti dade krasni kraj!
Tu si, rode, razpni šator
Na taj sveti brieg.
A nad njime, vragu zator,
Svoj mi diži stieg!
Ono ti je sveta brazda
Što ti dade kob,
Hrvatska nek bude vazda
Budi zibka, budi grob;

Digitized by Google

Tu ti cvate bolja nada.
Cvate sreća, mir,
Tu sloboda neka vlada
Prave sreće pir.

Zdravo da si novi dome,
Dome divan, drag.
Hrvat sada svoj na svome,
Neka dodje vrag!
Gledjite mi braćo širom,
Valovi se zlatni dižu,
Proljetnjijem pod tim mirom
Gradovi se bieli nižu;
Zelen bujna sada niče
Živo srce glasno kliče,
Tu nam slast i kruna, slava,
Hrvatska tuj stoji prava!
Slavni rode, tude vladaj,
Dok je svieta traj.
Svaki ljuti zlobnik padaj,
Koj ti muti raj!

Nek se vije stieg visoko
Vragu nosi grom.
Širio se na široko
Hrvatski nam dom!

I slikar našao se već i prije jedan, Mücke, koji je kušao svojim kistom oviečiti spomen na dolaz Hrvata. On nam prikazuje sedmero braće zagrljene, kako promatraju novu domovinu. Slici Medovićevoj ne da se prispodobiti. Medovićeva i misao i izradba na daleko nadkriljuje sve što se je dosada slično o tom pisalo i pjevalo i slikalo.

On nam prikazuje na svojoj slici prizor, kad su upravo junački Hrvati iza dugoga puta izmučeni i izjadjeni došli na obronak jednoga brda i zapazili ono, što još niesu vidili. Njihove se oči šire, njihova se lica preobrazuju, oni stoje prvi put pred velebnim, svetim, ogromnim morem.

Medoviću je upravo divno pošlo za rukom ocrtati nam, kako se naroda doimlje more. Narod je uznesen. Čini se, da je nagradjen za sve one duge patnje i neprilike, što ih je imao u dugom ratovanju. Eto tuj pred njim pružaju se ove tajne vode, nedohvatne oku, ovi talasi, što se prelievaju u tisuće boja, eto tuj pred njim leži kao neko svesilno božanstvo, ovo divno jadransko more, po kojem će doskora ploviti hrvatske galije. Prvi put gleda narod to čudo nad čudesima i on pada na koljena i hvali svojem Perunu, svojem Vidu, svojoj Živani i svim svojim poganskim bogovima za koje misle, da su ga doveli ovamo u ovaj raj, u ovu obećanu zemlju.

Na licima, koja su još na polak barbarska, na licima ovih vriednih, ali na pola divljih ratnika, odrazuje se kao neki dah velebne poezije, odsieva se kao neko proročanstvo velike budućnosti:

„Hrvatom, Vide, zemlju krasnu predaj
Što divlje čete pustoše i pale
I da je itko nama otme nedaj,
Već stjerat pomoz' u jadranske vale
Ko zviezde neba iskrom tvojom svetom
Umnoži rod Hrvata cielim svietom."

Zaista, Medović je ovom slikom učinio rodu glas. Njemu je pošlo za rukom stvoriti ne samo remek-djelo velike umjetničke vriednosti, već i djelo eminentno patriotsko. Ova slika zavriedila je da riesi kuću svakoga Hrvata, da ga sjeća: Tvoji djedi došli su u ove zemlje s oduševljenjem, oni su ih osvojili krvlju srca svoga. Sine! onih djedova, ako u tebi vrije ista djedovska krv, ako u tebi ima išta čovječega ponosa i najprimitivnijih osjećaja krjeposti, o nedaj, da ti ono pogine, što je naše od starine. Ljubi domovinu svoju svim srcem svojim, svom dušom svojom i ne dopusti da ti vrag zlobe izkvari ime i narodnost, već budi jak, budi čvrst, budi silan kao tvoji djedovi!

To dovikuje ova slika nama potomcima starih Hrvata, a govori nam bolje od mnogih fraza i mnogih govora, što se izriču kod čaše vina. Zato vi roditelji, koji ste Hrvati, unesite ovu sliku u kuću svoju, da se vaše oči navesele, da se vaša djeca uče, da se vaše žene ponose.

Samo tako ponukat ćete četu naših mladih slikara, da ostanu naši i da i unapried slikaju predmete iz naše povjesti. Treba da oni razumiju vas i vi njih. Samo tako može doći do prave nacijonalne hrvatske umjetnosti.

O samom Medoviću pisalo se je već mnogo. Ipak ne će biti s gorega, ako spomenemo neke činjenice iz njegova života. Rodio se je u Kuni u Dalmaciji 17. novembra 1859. Roditelji bili mu posjednici. Otcu je ime Niko, a majci Kata rodjena Spaletto. Pučke škole svršio je u Kuni. U 13. god. pošao je u samostan čast. otaca franjevaca u Dubrovniku. Ovdje je svršio filozofske i teološke nauke. Još je bio malen, kad su opazili na njem neobičan talenat za slikanje. Kad je svršio nauke, izmoli dozvolu, da smije poći u Rim, ne bi li se u slikarstvu naobrazio. G. 1881. dodje u Rim. Tamo je u samostanu franjevaca iz Irske boravio pet godina i učio. Napokon izloži na internacijonalnoj izložbi u Rimu g. 1884. svoju oveću sliku: Nad vodama babilonskim. Već ovom slikom steče priznanje. Iz Rima vratio se je Medović u Dubrovnik. Tuj se namjeri na njega glasoviti učitelj slikarstva Šindler i ovaj izhodi, te je pošao u nauke slikarske u Monakov. Sve je nauke svršio izvrstno. Veliku kolajnu dobi za ženijalno zamišljenu sliku: Bakanalija. Ovaj umotvor donio mu svjetsko ime. Slika je bila izložena u velikim gradovima Njemačke, Poljske, Ruske i Englezke. Academie contemporaine učini ga svojim počastnim članom.

Od onda se je Medović naselio u Zagrebu, gdje je u svom atelieru izradio već mnogo prekrasnih umjetnina, kojima se ponose naše galerije, naši zavodi i naše crkve.

Reprodukciju njegove slike „Dolazak Hrvata" najtoplije preporučamo i želimo, da pronese Medovićevo ime još i dalje, nošto je dosele poznato.

Moje blago.

Nadjen dragulj nije sjajan,
Nema jošte pravog čara.
Istom sine, kad ga brusi
Vješta ruka draguljara.

Tako moja duša ciela
U dubini tajno plamti.
Njezina su čuvstva vrela
Sakriveni dijamanti.

Pred oltarom nadahnuća
Kleče sveti ideali.
Oni su mi suho zlato
I rubini i opali.

Nebo mi je darovalo
Pjesmu, da me oplemeni.
A zar pjesma bogodana
Nije biser dragocjeni?

To je, Ello, blago moje.
Sinulo bi punim žarom,
Kad bi sladka sreća htjela,
Da mu budeš draguljarom!

Miroslav Hirc.

Digitized by Google

Doktor Gvozdić.

Velegradske kuće redale se jedna do druge. Bogate fasade sjećale su na najljepše gradjevine svih naroda i svih viekova; tu jedna dovadja u pamet grčke hramove, druga renesansu, na trećoj se vidi biljeg gotike, na četvrtoj jasan je barokni stil. A sve čiste i uredne, kao nove, priliče gizdavim djevojkama, što se posjedale pred vrtom, a ne znaš, koja je ljepša, koja mladja, koja vriednija. Pred kućama uzdržava grad prekrasni šetališni trg, zasadjen drvećem i cviećem. Šetalištem vrvi elegantni sviet. Sirotinje tu nema ni blizu. I što je služinčadi, i to je gizdavo odjeveno. Sve sjaji! Gradska „klatež" ne usudjuje se ni blizu. Ako koji novo doseljeni siromah i zabludi tamo, to za čas opazi, da mu tamo nema mjesta, pa ode i ne vraća se, osim rano iz jutra i do podne „dok gospoda spavaju". A dok je hodao medju gospodom, nije ni vidio, kako ga je redarevo oko pratilo!

U jednu od tih golemih kuća ulazio je sav zamišljen dr. Gvozdić, mlad i poznat liečnik u gradu. U toj je kući stanovao. Bio je glasovit kao dobar liečnik, a jer je ženitbom stekao liep imetak, to je i medju bogatašima mnogo vriedio. Čini se, kao da mu je imetak služio više za to, da se može sav predati svomu zvanju, nego li za to, da uživa. Doktor Gvozdić obilazio je bolestnike svoje s najvećom brigom i pozornošću i htio, da sav sviet izliječi.

I sad je on zamišljen išao kući. Liečio je jednoga čovjeka, koji je imao ženu i troje djece, a bio je radnik u jednoj tvornici. Umre li taj čovjek — što će žena i ono troje djece? To mu je pitanje bez prestanka dolazilo na um i nikako da ga se otrese. S početka mislio je, da će njegov bolestnik za tri dana ustati iz kreveta. Prošla tri dana — ali bolestnik ne ustaje, čini se dapače, da mu je i gore. A ona žena gleda doktora, ne pita ga ništa, ali pitaju njene oči. A za tim bi ona pogledala po djeci, pa onda stala gladiti jedno za drugim, a ruka joj je drhtala. Doktor Gvozdić kušao joj je govoriti, da opasnosti nema, ali je osjećao, da i sam njegov glas nije čvrst, da u njemu nema uvjerenja. Počeo je on svoga bolestnika pohadjati i dva i tri puta na dan. Bolest se sve pogoršavala. Doktor Gvozdić stao se uzrujavati sve jače. Sve njegovo znanje nije pomagalo. On je mislio i mislio, prekapao doma po knjigama, mikroskopom pretraživao pljuvačku, znoj i drugo izbacivanje bolestnikovo, pronalazio svašta i uvidio, da je tu buknulo zajedno više bolesti. Trebalo je ustanoviti, kako da se lieči jedna, a da se tim druga ne pogorša, kako da se i ta druga i treća obustavi — jer eno gle, kako ga gledju one oči ženine! Pozna joj se, da ne spava! Još će napokon i ona oboljeti. Pa onda ona djeca! Onaj mali dječarac, najmanji, što je baš počeo govoriti — kako je to zdravo i krasno diete. Veseli se on — ne zna, siromah, za svoju nevolju!

I sam doktor nije radi toga svoga bolestnika spavao. Čitao je, razmišljao! Pitao je, što misli o tom slučaju ovaj i onaj njegov kolega, a to doktori ne čine baš jako rado. On je ipak i to poniženje pretrpio. Čini mu se sada, da bolestniku ide bolje. Ali dakako, to je tek početak poboljšanja, ne zna se, kako će se bolest dalje razvijati. Ipak — tračak nade lakšao je njegovu dušu. No zadatak je još golem. I zato je on tako zamišljen išao kući.

Kod kuće potražio je najprije svoje diete. Držala ga pjestinja. Diete je bilo maleno još, ali je već poznalo otca i veselilo mu se. Onda ode da i ženicu svoju pozdravi i poljubi.

Bijaše to liepa, visoka, crnka. Doktor je baš htjede zagrliti, kad li ona zakrili lice rukama i udari u plač. Doktor se suzpregne i jedva dahne:

— Šta je?

— Eno, gledaj! — reče ona i mahne rukom na stol, gdje je bio nekaki složeni papir.

Doktor prihvati papir i razmota. Bila je to pozivnica, kojom grof X. umoljava dra. Gvozdića sa suprugom, da dodju k njemu na ples.

— Koja čast! — klikne doktor ponešto iznenadjen. — Grof X. bijaše kraljev namjestnik!

Ali njegova ženica udari u još grčevitiji plač.

— Ta što je? — upita je on.

Na jednom kao da je sav plač prestao — žena ustane naglo i postavi se strance pred njega, pritegne k sebi opravu i reče:

— Na — što je! Eto, vidiš li sad?

Doktor je pogleda, a onda je ogrli i stane joj suze brizati, pa kroz smiešak reče:

— Vidim, vidim, ne možeš ići! Pa dobro, ne idem ni ja! —

Na tu rieč trgne mu se ona iz naručaja i oštro ga pogleda, pa prigušenim glasom prigovori:

— Ti? Ti moraš ići, jesi li čuo, moraš!

— Ne moram!

— Moraš! Inače te ne bi na godinu pozvali! A onda ću ja ići!

Doktor se nasmieši.

— To se ne zna!

— To se zna! — odpovrnu ona, a onda prosliedi gorko: — Oh, ala sam nesretna! A tomu si svemu ti kriv, ti!

— Ja! Hm! E, pa što se tu može pomoći?

— Pa ti to pitaš, ti, doktor? Dokto-or! — produlji ona.

Nastane šutnja.

— Ne razumijem te! — mahne on rukama od sebe, kao da hoće da stjera neku nemilu misao.

— Čuj, — privine se ona k njemu umiljato, ja ću sve pretrpjeti, do plesa ima još mjesec i pô — pomozi mi, ti si doktor, ti znaš!

Doktoru Gvozdiću smrači se pred očima.

— Otilijo, što to govoriš! — tužno reče on.

— Ne boj se za mene, ja ću sve preboljeti! Pa šta — ta imamo već jedno diete! To je sramota — toliko djece! — uvjeravaše ona.

On je šutio. U njegovoj duši kao da se nešto srušilo.

— Gledaj, — reče ona, svi naši susjedi imadu samo po jedno — dapače i nijedno diete! Pa gle, to je život!

— Šta? To je život! O nesretnice! Pogledaj ovaj velebni dio grada: palača do palače, kočija do kočije leti tu po gospodare, koji drmaju svietom, pa ipak ti kažem: to je mrtvi grad! Upamti, mrtvi grad!

— Mrtvi grad! — ponovi ona žacnuv se malo.

— Da, mrtvi grad! Nadji mi tu koga starosjedioca! Spomeni mi koga, čiji su roditelji tu stanovali! Nema takovog slučaja! Predjašnji stanovnici su pomrli, a time i izumrli. Da nisu došli novi — ove palače bile bi prazne, bio bi to strahoviti mrtvi grad — na užas čovječanstvu!

— Kako ti to misliš? Ne razumijem, — usudi se ona pitati tihim glasom.

— O, razumiješ ti to dobro! Radili su, što i ti hoćeš da radiš. Nisu htjeli imati djece, imali su po jedno. To je ili umrlo, ili se sin propio — od obiesti i obilja, kći, se udala — ta da, morali su na plesove, na koncerte, u život, kako ti veliš.

— Kakva gadna sebičnost govori iz tebe! — zače se mlada supruga opet buniti. — Ta da, ti smiješ kud hoćeš, ti ćeš na ples, da, vi, muževi ste svuda, pune su vas kavane i igračnice, a mi žene neka smo doma, neka sav svoj život pročamimo uz djecu, a onda, kad ostarimo,

Digitized by Google

e, onda možemo na ples! A ja ti kažem, da ja imam prava na svoju mladost, na svoj život! 'a ne ću da robujem!

sprovedem svoj život u tamnici? O, moj otče, moj otče, zar si ti za to izškolao ovog seljaka, da me unesreći?

Mladoj ženi oči su sievale, ustne drhtale. Mladi su-

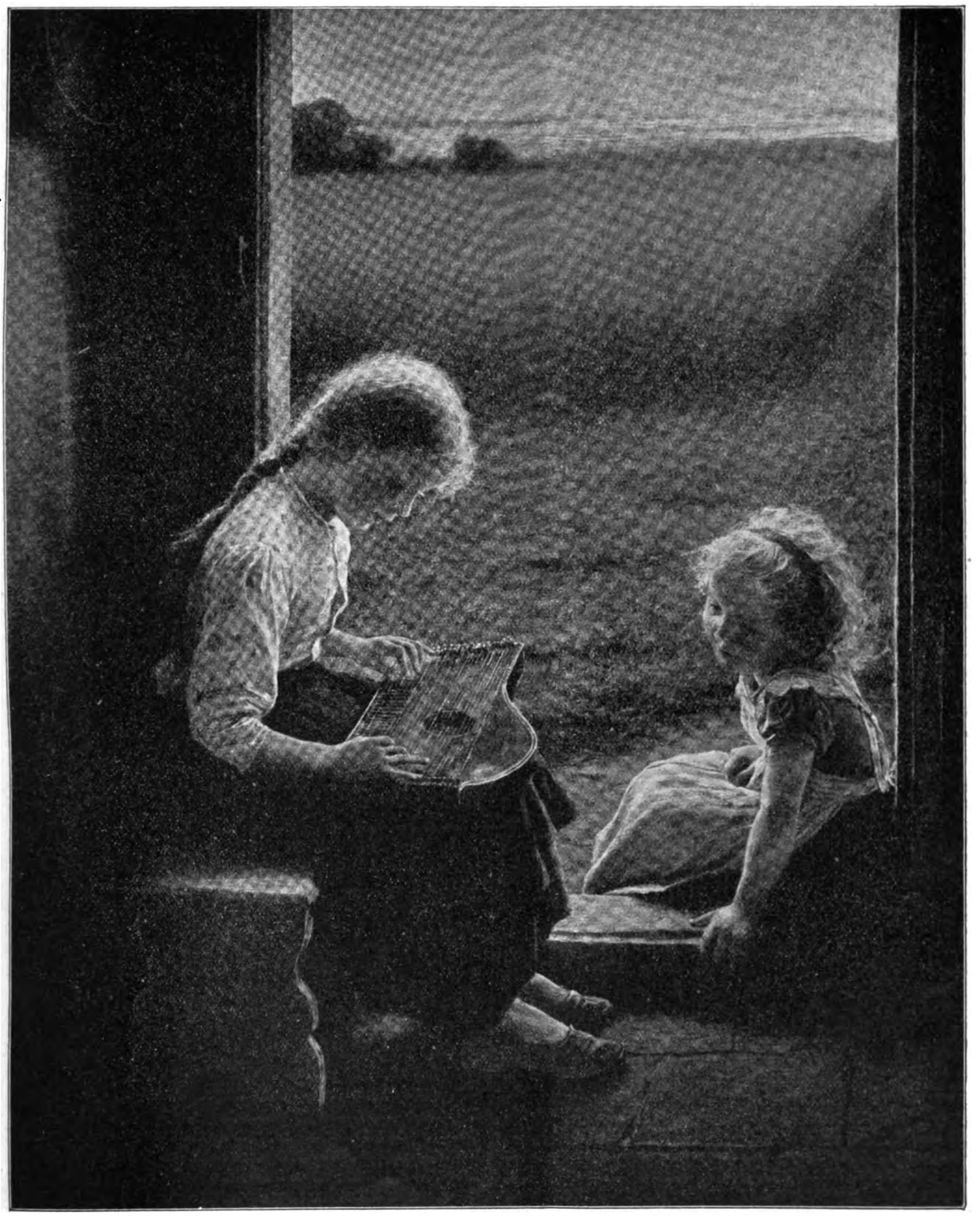

Bergen C.: Mala umjetnica.

— Pa što ćeš uraditi?

Ali mlada supruga ne odgovori na pitanje, nego strastveno produlji svoj govor:

— Zar je moj otac za to spremao hiljade, da ja prug predje rukom preko čela, kao da hoće da skine težke misli, pridje k njoj, zagleda joj u oči i prihvati ruku, da opipa bilo.

— Hahaha! — otme se Otilija. — Gle, ja sam sad

Digitized by Google

postala objektom iztraživanja za gospodina doktora, je li? Histerički napadaj! Haha! Od mene, kozaru!

Doktor Gvozdić korakne natrag.

— Ti obaraš moje kumire! Mislio sam, da je tvoj otac bio najpošteniji čovjek na svietu! A sad mi se eto pričinja, da je i on bio od onih, što samo uživaju. Imao je samo tebe, pa se ni za tvoj odgoj nije pobrinuo!

— Dakako, kozara je već bolje odgojio! — odvrati ujedljivo ona.

— Vidim sada, da je zlo uradio, kod koza našao bih ženu, — a — ti — ta to je grozota! I taj trgovac — taj tvoj otac — moguće je tako i računao, kad si mu se ti rodila: Izškolat ću joj muža, dakako, ne kaku god izpitu aristokratsku krv, nego Ličanina, u koga se nadje i zdrava uma!

— Ali moj novac! — kliktaše ona.

— Ne, — odlučno odvrati on, — tu ti ja ne mogu pomoći.

— Tako dakle? O, ovo diete, što se ima roditi, to je moja nesreća! Ono me već sada ubija! Odričem se ga, mrzim ga, odbacujem ga, ono mi je zapreka sreći. Kod kraljevog namjestnika — grofice ne će tako sjati, kao ja, ni jedna mi nije par, i nakita imam i novaca za toaletu — pa ti ne ćeš da mi pomogneš! Ali čekaj, pomoći ću si ja drugi put sama!

Od toga dana još se bolje dr. Gvozdić predao svojim bolestnicima. A ženu svoju čekao. Povratit će se, kad rodi i diete ugleda, mislio on. Ali se prevario.

— Nosite ga od mene! — govorila mati, ne ću da ga vidim, mrzim ga, na selo s njim! To je moja nesreća!

Uza sve to nije ona bila druge godine na plesu kod kraljevskoga namjestnika. Doktor se odielio od nje! Nije dobio poziva ni on, ni ona.

— Oh, oh, oh, — čupala si ona kosu s glave, — da, da, ono je diete moja nesreća.

I stane ga proklinjati u sav glas.

Prošlo je od onda mnogo godina. Doktor nije doduše nikada više dobio poziva na ples ka kraljevskom namjestniku, ipak je kraljevski namjestnik svake godine rekao:

— Šteta, prava šteta, što ne mogu svojim pozivom odlikovati doktora Gvozdića! Nu što ću, razstavljen je od žene — a to ne ide! Siromah doktor!

Vj. Košćević.

Nešto o obući.

Napisao dr. Fran S. Gundrum Oriovčanin.

Mora se žalibože priznati, da je „moda“ u pogledu odievanja našega tiela djelomice udarila takvim putem, koji je ne samo po tielo i njegovo razvijanje štetan, nego je u mnogom pogledu gotovo smiešan. I ipak takva moda nadje svojih štovatelja, koji joj se uzprkos njenim dokazanim zlim posljedicama klanjaju, pa nije dosta, da samo odrasli — mislim mnoge mužkarce i ženske — njenim pretjeranim zahtjevima ugadjaju, nego bezsavjestno bacaju i malu djecu u njene verige.

Kolike bolesti nalaze uzrok u novoj štetnoj modi? O tom bi se dalo koješta reći; jer svjetska taština traži zadovoljštinu često u najnečovječnijim zahtjevima, a ako se tko hoće dopasti, ili da prikrije koju tjelesnu manu ne mari, da ga bezdušno tiranizira i odielo i obuća.

U našim krajevima se nose cipele, čizme i opanci. Uobičajilo se, da noge obavijamo krpama ili da oblačimo čarape. Riedkost je, da ljudi na golu nogu navlače obuću. To treba zabaciti. Svejedno je, da li nosimo obojke ili čarape, no glavna je tvar, iz koje su tkane ili pletene. Bezuvjetno najbolja je tvar vuna; ona prieči prehladu noge; nu mi moramo uzeti u obzir okolnost, da se razvija izparivanje kroz kožu, koje ne smijemo ničim priečiti, jer bi suvišna vlaga nogama svakako štetna mogla biti. Pa zato, kada je toplina zraka sama po sebi znatna, dakle ljeti i u toplijoj godišnjoj dobi u obće, kada je tielo u svojoj cielosti podvrženo znatnom izparivanju kroz kožu, ne ćemo naše noge obvijati vunenim tvarima, jer bi one tvorile odviše veliku toplinu, što bi težko podnieti mogli, nego ćemo pribjeći platnenima, koje donekle hlade, pa su za to ljeti i ugodnom nošnjom. U zimi pako štitit ćemo noge koristonosno samo vunenim tvarima, koje će regulirati toplinu noge i očuvati je od prehlade.

Kod obuvanja valja paziti, da čarape ili krpe ne prave nikakvih nabora, jer najmanji nabor tišti, a uztraje li pritisak na jedno mjesto duže vremena, onda će na tom mjestu biti spriečeno kolanje krvi, nje će iz onoga prediela ponestati i tako bi lako moglo doći do rana, vučca i inih bolesti. Takodjer valja zabaciti jače stezanje kraćih ili duljih čarapa u njihovom gornjem dielu sa opružnim ili (elastičnim) ili drugim podvezama. Jakim stezanjem mogu nastati grčevi u nogama, jer ono tišti živce, ali kod te nepodobštine, ili bolje reći zle priuke, dolazi više u obzir nepravilno kolanje krvi. Poznato je, da se kronična (venozna) krv iz pojedinih uda kroz žile dovodnice vraća k srcu. Znatnim stezanjem se umanjuje promjer žila krvica, koji se u znatnijem broju nalaze u koži, tim ne može krv u običnoj mjeri bez zaprieke kolati, nego se izpod podveza donekle sustavlja, nastaje zastoj. Naravna je posljedica, da se onda krvne žile — krvice — razširuju, a njihove se stiene utanjuju. Tako se razvijaju grčne žile, koje tečajem vremena smetaju u hodanju, ali i razširene žilice — jer im se stiene utanjuju — nisu više kadre odoljeti kadkada ni najlakšim tvornim (mekaničnim) uplivima, koji mogu prouzročiti, da koja žila pukne, usljed čega nastaje izljev krvi u manjoj ili većoj količini, koji može u svakom pogledu po zdravlje čovječje biti od velikoga zamašaja. — U okolici takvih žila mogu se načiniti i male ranice — grizlice —, koje su često ne samo veoma bolne, nego i težko zacieljuju. Pa zato se preporučuje što slabije stezanje podveza ili pako — što je u ostalom svakako bolje, — da se čarape pričvrste poduljim vrpcama oko pâsa.

Od osobitog zamašaja jest uvjet, da obuća posvema odgovara naravnom obliku noge. Komu od vriednih čitatelja nije poznata ona rečenica: „Holba noge, sajtlik cipela“? A tko nije već vidio fićfirića, ili taštu djevicu, kako u liepoj opravici hoda po ulici šepajući jednom ili ili obim nogama, kako ju težko diže, pa se plaho ogledava, da li nitko ne opaža tu prolaznu manu? A ustne si grize od boli, iz očiju joj samo frcaju suze! — pa ipak ne će uvidjeti, da se tomu lako odmoći dade. Mjesto malih cipela, koje tište, neka obuče veće. Pa kako je tek gdjekojoj krasotici na plesu, kada hoće nogu kao „holbu“ spremiti u cipelicu malenu kao „sajtlik“, jer je suknjica još toli kratka, da veličina noge u oči pasti mora, ako tu manu (!) na nečovječni način po mogućnosti ne prikrije?

Promatramo li normalnu čovječju nogu, to ćemo vi-

Digitized by Google

djeti, da ona predstavlja svod, od kojega je podporna ploha sprieda uzvis (mekuš) nožnih prsti, a straga peta. Vrh svoda nosi svu težinu tiela na mjestu, gdje su dolnji dielovi kosti podgoljenice zglobovnim spojevima uz njega svezani. Od obih postraničnih krajeva toga svoda dira samo vanjski zemlju, dočim ostali dio krova, a osobito pako nutarnja brid, koja kao slobodni svod podporne plohe medjusobno veže — ne dotiče zemlju. I to je stvoritelj divno udesio, jer je na taj način tielu dana pruživa podloga, koja ga od svih znatnijih potresa čuva, a osim toga može nožni svod lakše i trajnije svoju važnu zadaću izpunjavati.

Protivno je kod plosne noge (Plattfuss), jer ovomu manjka svod; noga je dolje posve ravna, pa se zato i unutarnja brid posvema, kao i cieli taban, dotiče zemlje. Takva noga ne može težinu tiela trajnije nositi, pošto se težina ne razdieljuje cielu nogu, kao što u slučaju, gdje svod izrazit, nego ona leži poglavito na onim mjestima, koji neposredno pod dolnjim dielovima podgoljenice stoje. Pa za to se takva noga veoma brzo umara, hod je otežčan, uz to se osjećaju znatnije boli, a mogu nastati i upale manjih podpornih ploha. Mladiće s takvim nogama ne uzimaju u vojnike.

Kadkada su spojevi zglobova dosta slabi, pa se obična noga tečajem vremena donekle može promieniti i u plosnu nogu. Da se to preprieči, valja obuću tako udesiti, da njezine podplate svodu noge posve odgovaraju. Zabaciti moramo obuću — osobito onu, koja je providjena širokim i nizkim petama — kod koje podplata u ravnoj crti od pete prama vršku prsti ide. Podplate moraju dakle na odnosnim mjestima biti dobro i čvrsto svodjene. U takvoj obući počivati će noga sjegurno, težina tiela ne će kod hodanja prouzročiti nikakovih boli niti bolovnih promjena.

Čim je svod noge veći, tim je i njezina šija (Rist) viša. Plosna noga ima nizku šiju.

Zanimivo je, da je oblik listnjača, kao i visina noge, često osebujnih biljeg pojedinih naroda i rasa; tako su n. pr. noge Španjolaca i Franceza obično liepo posvodjene i imaju visoku šiju, dočim se kod crnaca i židova nadje mnogo sdepastih i plosnih noga.

Praktičnu i obliku noge primjerenu obuću možemo u pravom smislu rieči tek onda dobiti, ako nam postolar na nozi mjeru uzme onda, kada na njoj stojimo, jer noga u tom položaju uzme sasvim drugi oblik, nego kada inače počiva. Ona se naime više nego pa $^1/_{10}$ razširi, a to zato, jer se svod noge nešto izravnjuje, a to je opet i uzrok, da se za $^1/_{10}$ i produlji, ako si u tom položaju dademo odmjeriti obuću, biti će ona svakako prostranija, pa ne će pačiti naravno razvijanje noge, a ako je noga već razvita, ne ćemo uslied obuće osjećati nikakvih zlih posljedica ili časovitih neprilika. Žalibože se mora priznati, da se danas kod mladića ili djevojaka riedko može naći normalni oblik nožnoga skeleta.

Mnoge osobe — mužkoga i ženskoga spola — rado si naručuju obuću sa visokim petama. U prvi mah si možemo uzrok protumačiti: valjda su malene, pa hoće visokim petama obsjeniti ... htjedoh reći prostotu ... svoju okolicu i da izgledaju veće, a i same ne znaju, koliko im ta kosmetička pogrieška štetovati može! Visoke pete otežčavaju hodanje i stajanje, jer se uslied povišenih peta nejednako napinju mišične tetive na pružnoj i pregibnoj strani i zato se cjelokupno mišičje podgoljenice veoma brzo umara. Ali i osim toga nastaje znatno nerazmjerje obterećivanja noge, pošto se u običnim odnošajima više prama peti počivajući dio težine tiela odviše prenaša na prednji dio noge. Da se tomu zlu doskoči dostatno je, ako su pete 1 do 1.5 cm. visoke i odnosno široke (englezke) pete.

Ovaj se oblik peta i sbilja svietom jako proširio bio i kod mužkaraca i kod ženskih: ali sve me je strah, da će krasotice u obće pribjeći opet visokim petama, t. zv. „parižkim petama“, jer su „modne dame“ u Parizu na nedavno nosile cipelice s takvim petama. Pa kada Parižanka koja znade „ukus“, takve cipele nosi, kako bi mogle zaostati za njima i druge Evine kćerke?

Obuća mora u obće, a osobito u svojim prednjim dielovima, biti dosta široka, da prsti u svom naravnom gibanju ne budu spriečeni. Kada koracamo, onda se noga od svoje podloge tako uzdiže, da prednji dio palca kao najzadnja točka tiela ostane u dodiru sa podlogom, po kojoj hodamo. Ako n. pr. nosimo šiljastu obuću, to je bezuvjetna posljedica, da će naravno gibanje nožnih prsti obzirom na pomanjkanje prostora biti veoma ograničeno; palac će izaći iz svog običnog položaja, on će se izkrenuti van, odnosno prama središnjoj crti noge, a ostali će se prsti ili znatno stisnuti jedan uz drugoga, ili će jedan drugoga iztisnuti i pružiti nam sliku, kao da jedan prst reć bi na drugomu jaši, a i ciela će noga zadobiti drugi oblik. Osovina ne će pasti u isti red sa osovinom cieloga tiela.

Neprestanim znatnim pritiskom nastaje i ta neudobnost, da ni nokti ne mogu obično rasti, nego urašćuju u meke dielove prsti i to osobito sa strane. To pričinjava često puta velike boli, upalu, gnojenje i inih neudobnosti. No osim toga nastaju razni mjehuri, žuljevi, kurje oči itd.

Što je kurje oko? Kurje oko je žuljasto odebljanje pousme, koje se radja kako rekosmo opetovanim ili trajnijim jačim pritiskom. Kurje se oko razlikuje od običnog žulja tim, što od mjesta, gdje je najjači pritisak, duboko u kožu upire tvrdi rožnati čunj bjelkaste boje. I baš taj tvrdi čunj — oko — prouzročuje u krvnim žilama i živcima bogatoj tkanini kod svakog dodira usljed neposrednog prenosa pritiska kadkada najnesnosljivije boli. Okolina kurjeg oka je često upaljena, pa onda su boli još jače. A kada je kurje oko posvema razvijeno, kada svojim tvrdim čunjom duboko dopire u kožu, onda se klijalište pousme i hranu pružajuća usnica trajno promjeni i to tako, da ta bolest postane gotovo neizlječivom. U takvim slučajevima ne pomaže više ni najprostranija obuća, ni dugotrajnije ležanje u postelji, jer ako se jednoč i izvadi čunjić — oko — onda se usljed najneznatnijeg pritiska od obuće iznovično stvara.

A žulj? Žulj je tvrdo, gadno sivkasto ili smedje-žuto odebljanje pousme, koji ima kadkada debljinu od $^1/_2$ centimetra, a sastoji iz osušenih rožnih naslaga, koje se u slojevima paralelnim površini kože stvaraju. I žuljevi nastaju usljed trajnijeg, jačeg pritiska od obuće na raznim djelovima noge.

Herman von Meier preporuča takovu obuću, kod koje se gore označena crta na podplatima, iduća od srednjega diela i nutarnjega kraja (ruba) podplata ovima paralelno proteže, a straga kroz sredinu pete, sprieda pako kroz sredinu nožnoga palca ide.

Gornji dio (šiju) noge osobito treba občuvati od svakoga pritiska, jer ondje se nalazeće krvne žilice i živci ne podnašaju bez uštrba duljeg pritiska.

Koža obuće ima biti dosta mehka. Nije probitačno neprestano čizme nositi, tim se djelomično prieči obično izparivanje noge, a osim toga jesu neudobne i radi njihove težine, koja tečajem vremena gotovo pokvari hodanje, što najbolje vidimo kod seljaka, u onim krajevima, gdje i malo i veliko nosi obično težke čizme. Takvi hodaju, kao da jedva noge za sobom vuku.

Najbolje je obično nositi takve cipele, koje su spreda otvorene, pa se stežu vrpcama. One ne pričinjavaju nikakva pritiska na gornji dio noge i dozvoljuju razmjerno najbolje izparivanje. Ako je vrieme kišovito, nosit ćemo takovu obuću, koja nogu posvema štiti od vanjskoga namokrenja.

Običaj je nastao u zimsko doba nositi t. z. „galoše“; one se tvore od gumme, pa ne propuščaju nikakvu vlagu, ali pošto u njima nema gotovo nikakvih zamaka ili šupljinica, ne dozvoljuju izparivanje noge. Tko ih baš želi nositi. neka to čini samo na kratko vrieme, a dodje li kamo u

Digitized by Google

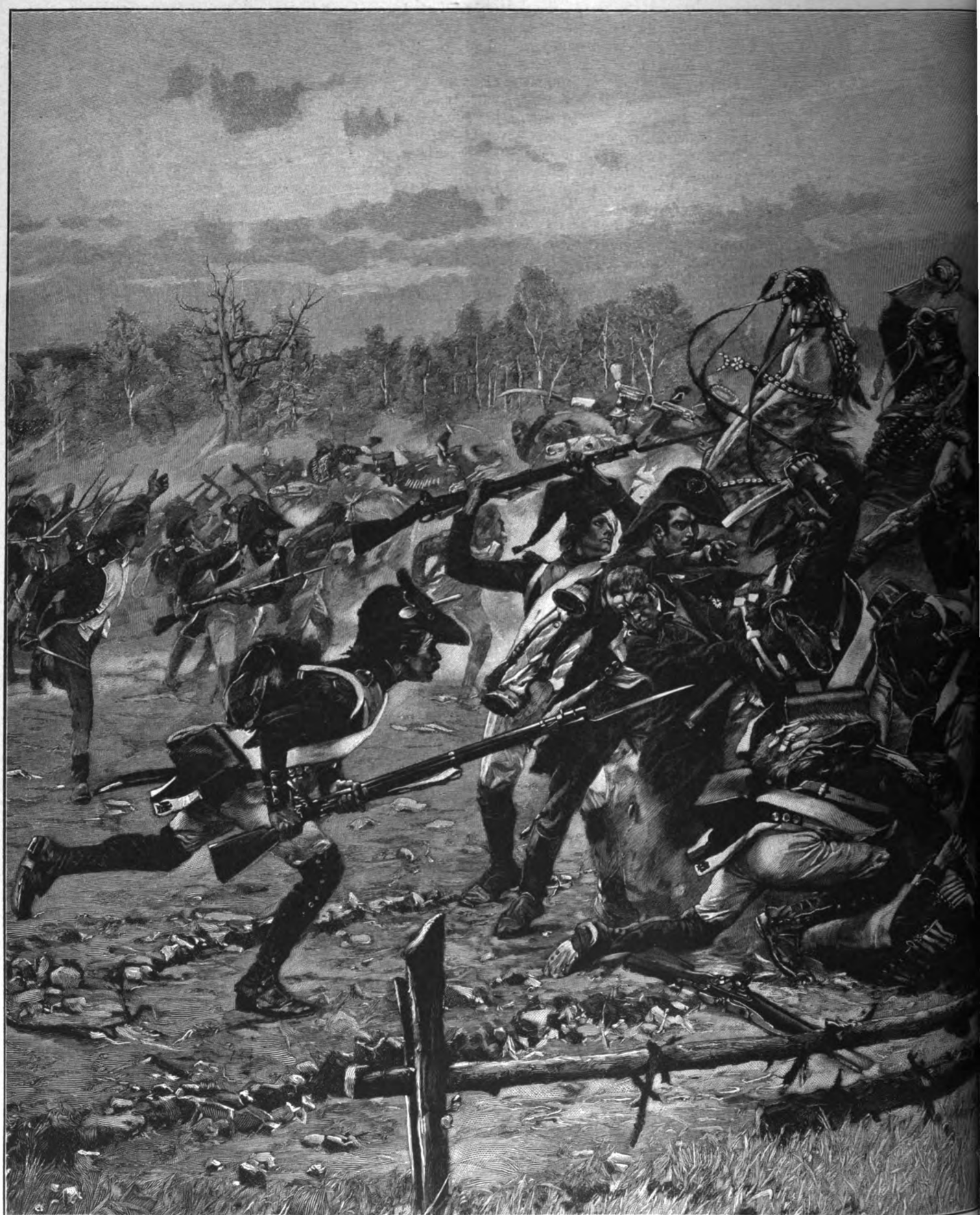

Kossak

Digitized by Google

ıstavu.

Digitized by Google

kuću, neka ih skine, jer se noga u njima veoma otopliti može.

Sve do sada opisane neprilike, koje mogu neshodnom obućom nastati, ma bile one jošte kako neznatne, ipak posredno djeluju štetno, jer pače osobe u gibanju, one ne dozvoljavaju, da se onako po liepoj prirodi krećemo, kako to zdravlje naše zahtieva.

Pošto je djelatnost kože na nogama kod nekih osoba veoma znatna, preporuča se često promienjivanje čarapa ili krpa. U obće, a napose u slučajevima jače djelatnosti kože, treba noge često i dobro prati, jer nečistoćom mogu nastati razne ranice, bolne upale, koje dotičnika često duže vremena na postelju vežu, jer obzirom na teret, kojega noge nose, zacjeljuju rane samo onda brzo, kada noga počiva.

Ima mnogo osoba, kojim se noge manje ili više znoje. To je znatna neudobnost, jer iziskuje vanredni mar i njegu, kojoj se žalibože ne će svatko posvetiti. Osim toga, što se rado sabira nečistoća, što znoj nagriza kožu, pričinjava to stanje kadkada zaista nesnosljiv vonj. Tomu možemo, ako ne uviek posvema, a ono djelomično na put stati veoma čestim promjenjivanjem krpa ili čarapa, te obuće, i osobitom čistoćom, koju dakako postizavamo svakdanjim pranjem i kupanjem nogu.

Veoma je dobro u takvim slučajevima u kupku za nogû raztopiti 0·5 grama sublimata, a poslije kupke posipavati nogu praškom sastojećim od Acidum salicylicum (2·0 g.) i Amylum purum (50·0 g.). Takodjer se preporuča Tanin, od kojega treba svaki drugi dan polovicu male žlice usuti u cipelu ili čizmu.

Budemo li se držali — a to zaista nije ni malo težko — gore navedenih naputaka, biti ćemo u stanju prepriečiti mnogu bolest na nogama, koja možda nastaje iz nepoznavanja okolnosti nošnjom nepraktične obuće, a prišteditи ćemo nehajnicima i svojeglavcima mnogu bol, koja nalazi uzroka u kozmetičkoj prećeranosti, a uz to će noga u najviše slučajeva zadržati onaj liepi oblik, koji joj je po prirodi u istinu opredieljen, jer za čudo, noga u obće nije u pogledu veće ili manje debljine salovnice podvržena onim znatnim promjenama, kao što druga uda tiela. Oba gležnja čine granicu, preko koje se tek u vanredno riedkim slučajevima salovnica na nogama znatnije razvija i baš radi toga naravni, liepi oblik noge ne trpi niti usljed pretilosti niti usljed starosti. Goethe veli: „Liepa noga je onaj dio čovječanske ljepote i miline, koja se uzdržava do najveće starosti, pa i siedu staricu pričinja još uviek dražestnom i ljubkom.“

Možda će ove rieči njemačkog umnika naše krasotice pobuditi, da ne prieče naravni razvitak noge kojekakvom neprikladnom „modernom“ obućom. Neka si svaka pomišlja, da bi mogla ostariti, pa kada bi sve, sve izgubila, kada bi možda jedva toliko ostalo, što bi moglo tek podsjetiti na negdašnju ljepotu, eto noge, koja ju čini još uviek „dražestnom i ljubkom.“ Pa zar to nije utjeha taštini u starim godinama?!

A mužkarci? Njima nije potrebno, brinuti se za ljepotu; oni moraju imati zdrave i čile noge, da sa vremenom živo kročiti mogu; da sa našim planinarima veselo zapjevaju: „Hajd' u gore „lakim“ skokom!“

Potočni rak.

Napisao **Matija Kovačević.**

Nije davno, da je u svim potocima naše domovine bilo u obilju raka. Mnogi je nas proveo ugodne časove uz obale potoka loveći rake. Na jednom počeli su raci nemilice ginuti. Napala ih je neka kužna bolest, koju su nazvali „račja kuga.“ Ta se je zarazna bolest pojavila ponajprije na racima u Francezkoj god. 1878., odkud se je silnom brzinom razprostranila malo ne po svoj Evropi. Uzrok toj bolesti, mislili su u prvi čas, da je neka vrsta metilja (distoma), od koje skapavaju ponajviše ovce i mladje rogato blago; nu danas se tvrdi, da je uzrok račjoj kugi neka mala gljivica (Staphylococcus pyogenes viridiflavus), koja razara tielo raka, da se, što no rieč, živ razpane. Oboljeli raci ostavljaju svoja skrovišta, pograbi jedan drugoga u koštac i kolju se ljuto jakim svojim škarama ili nožicama. Naskoro izgube posvema tek, postanu slomljeni i napokon se prevale na ledja i uginu. Godine 1899. predavao je o racima dr. Hofer u Schwerinu pred članovima tamošnjeg ribarskog družtva, pak veli, da je u istinu račjoj kugi uzrok bakterij, dakle jedna vrst gljivice. Što se ta gljivica toliko širi, krivi su kanali gradova i tvornica, koji kuže vodu u potocima i riekama.

Danas je, Bogu hvala, jenjala račja kuga, pak su se posvuda počeli naručivati i puštati raci u zaražene potoke. Hrvatska je prikladna za rakogojstvo, kao malo koja zemlja, pak bi gojitbom raka mogla imati veliku korist. Prirodna nauka poznaje do danas najmanje 15.000 raznih vrsti raka, nu nas zanima jedino potočni rak (Astacus fluviatilis Lin.; der Edelkrebs), koji je po hrvatskim vodama prije račje kuge svuda živio. Uz njega ima u pojedinim našim potocima, napose na Plitvičkim jezerima i potocima gorskoga kotara i druga slična mu vrst, koju neki smatraju samo njegovom odlikom ili varijetetom, a to je rak kamenar (Astacus saxatilis; der Steinkrebs). Potanje opisivati našeg potočnoga raka bilo bi suvišno, pak ćemo iztaći samo njegova najvažnija obilježja. Rak je obkoljen u poseban oklop, koji hrvatski narod zove samar. On diše na škrge, kao i ribe, a voda unilazi sprieda, a otiče ozdo i sa strane. Oči su mu sastavljene, nasadjene i izbuljene, te ih može pokretati na sve strane, a da ne treba micati glavom. Izpod očiju ima dva kraća nutarnja i dva dulja vanjska pipala. Usta mu leže sasvim ozdo izpod samara. Prednje noge pretvorile su se u štipaljke, nožice ili škare, te ovima i s onim na drugom i trećem paru nogu prihvaća hranu, koju ne žvače, već cielu u zalogajima guta. Hrana se melje u želudcu sa želudčanim zubićima, koji izgledaju kao mrke grbice, a sastavljene su poput vanjskog oklopa iz ugljično kisela vapna.

Pogledom na razplod raka dobro je znati po vanjskim biljezima razlikovati mužkarca od ženke. Mužjak ima veće štipaljke i ticala, oklop mu je jači i kompaktniji. Zadnji dio tiela je kod mužjaka uži i slabiji, nego li kod ženke. Ženku je najlakše razpoznati po tomu, što na stražnjem tielu mjesto prvog para nogu, ima samo dva tanka končića. Spolni otvor kod mužjaka leži na dnu petog para nogu, a izgleda poput gumbašnice. Mužjak ima na prvom repnom prstenu ili kolutiću privjese, koje ženka nema nikada. Nadalje je kod ženke dolnji dio trbuha izpod repa više konkavan, a rep na rubovima više zubast, nego li kod mužjaka. Najlakše se pako razpozna ženka u zimi, osobito u proljeću, jer pod repom nosi jajašca, koja su u grozdićima sve po 10—12 pričvršćeni posebnim ljepilom.

Naš potočni rak živi najradje u vodama sa ilovastim

Digitized by Google

dnom. Stan mu je u rupama obale, koje si sam izdube ili nadje gotove; rado se zadržava takodjer pod žilama drvlja i grmlja, koje raste uz obalu, a ako ima kamenja u koritu rieke, te se i pod njega skriva. Po danu boravi rak u svomu stanu sakriven, a na večer polazi tražiti hranu. Najradje jede male ribice, žabe, ličinke raznih zareznika i crve. Jede rado i biline, koje imaju ugljično kisela vapna, a to su osobito sve vrsti djeteline i razne sočivnice. Ova bilinska hrana je od velike koristi za stvaranje novog oklopa. Valja znati, da rak raste i da mu odora postaje tiesna, pak treba stari i tiesni oklop zamjeniti novim i prostranijim. Posao taj zovemo presvlačenjem. Prvih šest mjeseci svoga života presvlače se mladi raci svaki peti ili šesti tjedan, dok se stariji raci presvlače dvaput ili tri puta, počevši od mjeseca travnja do rujna. Kod presvlačenja izmjeni rak oklop na svim vanjskim dielovima tiela. Kod mienjanja odore ili inim kojim načinom izgubi rak po koje udo, koje mu opet naraste. Osobito se to liepo vidi na štipaljkama. Izgubljeno udo nedosegne nikad više prvašnju veličinu. Tà koliko smo puta vidjeli kod raka jedno štipalo vrlo razvijeno, a drugo nije ni polovicu tako veliko. Presvučeni rak zove se mekiš (Butterkrebs), i to vrieme, jedno 8—10 dana sakriven je u rupi, jer bi ga lako sniele druge životinje. Prvo presvlačenja nalaze se u želudcu raka dva kamečka, t. zv. račje oči, koji su izlučeni iz krvi, a sastoje se iz ugljično-kisela vapna. Ova vapnena zrnca velika su koliko srednje zrno graha, a pred svlačenjem se raztope, tielo ih upije ili resorbira, i rak si onda od njih načini novi oklop. Nakon presvlačenja postao je rak veći, a ogladnio je kao vuk, pak sada ide požudno za hranom. U ovo doba najlakše se love raci.

Rak se pari u mjesecu listopadu i studenom. Od 200 do 300 jajašca, što ih ženka iznese i nosi preko zime do svibnja na trbušnoj strani, jedva se izleže stotina, a i od ovih ugine većina kod presvlačenja, jer su još presitni, neizkusni u mekoj odori, pak postanu plienom drugih životinja. Kada se račić izvali iz jajeta, to još jedno 14 dana ostaje pričvršćen uz svoju mater, a velik je tada do 15 mm. Iz jajeta izvaljeni račić odmah je nalik svomu roditelju, te ne treba proći preobrazbu, jedino mu nije odmah razvijena repna perajica. Rak raste vrlo sporo. Pari se istom u četvrtoj godini. Dostigne pravu veličinu nakon sedam godina, a živi najviše 15—20 godina. Priobćujemo ovaj pregled o dobi i težini raka, što je sastavio revni gojitelj riba i raka Carbonier:

Doba	Težina u gramima
1 mjesec	0·15
1 godine	1·50
2 „	4·00
3 „	10·00
4 „	16·00
5 „	22·00
6 „	25·00
7 „	30·00
8 „	36·00
9 „	43·00
10 „	50·00
15 „	75·00
20 „	100—200

Posve liepi i razvijeni raci težki su do 50 grama, a tada im je 10—12 godina.

Najveći neprijatelji raka jesu vidre i ribe, a osobito jegulje. Jegulje žive samo u onim hrvatskim vodama, koje utiču u područje Jadranskoga mora. U području rieka Crnoga mora nema jegulja, nu ako se ipak koja ulovi u kojoj toj vodi, to je izišla iz ribnjaka za vrieme poplave. Jegulje unište ponajviše nejake rake u vrieme presvlačenja. I nekojima pticama močvaricama i plivačicama jesu raci sladak zalogaj.

Red je, da i mi Hrvati opet zaležemo rake u naše brojne i za rakarstvo vrlo prikladne potoke. U Njemačkoj i Francezkoj bili su kao i kod nas, propali raci u svim vodama, nu danas su ti napredni narodi zalegli novo pokoljenje raka. Istina je, da se je i u našoj domovini počelo o tom raditi, nu ne u onoj mjeri, kako bi trebalo. Na moju zamolbu naručila je imovna občina II. banska u Petrinji rake za razplod i pustila ih u potoke svoga područja. Isto su učinili i nekoji posebnici, te smo naručene rake na nekoliko sgodnih mjesta pustili u potok Petrinjčicu, u kojoj je do god. 1880. bilo dosta liepih raka. Ilovačko družtvo u Petrinji pustilo je više komada oplodjenih raka u potok Utinju. Rake smo naručili iz Like, gdje nije nikad haračila račja kuga. Gdje se rak izleže, ondje i ostane, baš kao i zec, jer se i za njega veli, gdje se izleže tu i pogine.

Pojedinci su i kod nas pokušali zaleći rake, nu nisu uspjeli; pak su izgubili volju. Njihovu neuspjehu krivo je to, što nisu pošiljači znali rake valjano za put spremiti ili oni nisu znali kada su rake primili, kako treba da ih u vodu pustimo. Bit će dakle dobro, da kažemo, kako se raci spremaju za put, i kako se puštaju u vodu.

Ulovljen rak može punih osam dana biti bez hrane, a u posudi, kojom protiče voda, živi puno dulje, nu može živjeti dulje vremena i u podrumu, ako ima na izbor svježih kopriva. Raci se pošiljaju ovako: Svaki se rak iztare dobro suhom vunenom krpom ili se puste neko vrieme, da hodaju u zatvorenom prostoru, neka se sami od sebe dobro izsuše. Ovako iztrti ili osušeni raci spremaju se u pletene vrbove košarice. Na dno košarice metne se suha mašina, otava, još bolje otavić (treći put košena trava), onda dodju raci potrbuške položeni, pa opet mašina ili otava i tako redom dalje, dok nisu spremljeni svi za put opredieljeni raci. I košara se ne smije močiti ili možda vodom škropiti, kako to običavaju neizkusni pošiljači raka. Onako spremljeni raci ne će ni u sred ljeta poginuti, jer ako su na putu po nekoliko dana, to ih ugine jedva 3—8 postotaka.

Sa puta došli raci ne smiju se najednom iztresti u vodu, već se pred večer odnesu do potoka ili rieke, gdje se potraži prikladno mjesto, ponajbolje ono, gdje je obala zarasla drvljem i grmljem. Tu se raci metnu na zemlju uz obalu i škrope vodom, najsgodnije sa limenom posudom, koja na grljku ima ružicu. Ovako se raci okriepe i sami jedan za drugim unilaze u vodu. Raci se mogu i jedan po jedan spuštati rukom u vodu, ali tako, da ledjima dolaze prije u vodu, dakle položeni nauznak, da da zrak može izići, a mjesto njega unići voda u skržne šupljine. Iztresemo li rake najednom u vodu, to se oni poguše. Ovako su mnogim propali raci, koje su ljudi pobacali u vodu. Malo čudno, da se rak u vodi uguši, ali to je istina. Valja naime znati, da raci dišu na škrge, koje nisu ništa drugo, nego u škrge preobraženi okrajci nogu. Izvadimo li raka iz vode, to voda izcuri iz skržne šupljine na dolnji pupčasti otvor, a rak ostane na životu neko vrieme i bez vode. Bacimo li naglo raka u vodu, to zrak, koji se nalazi u skržnim šupljinama biva od vode, koja navaljuje na dolnji otvor, gore potisnut. Voda ne može usljed nepronicavosti zraka unutra i rak se, mà da je bačen u vodu, u taj svoj pravi elemenat, mora zagušiti. Nije dakle opravdana poruga, kojom peckaju naše vriedne Krapinčane, da su imali raka, koji im je bio krojač za sudce i stražare, pak je jednom pokvario sukno, a oni ga odsudili na smrt i bacili sa mosta u vodu.

Za razplod najbolje je nabaviti rake u mjesecu svibnju. Mogu se medju ostalim naručiti iz Like od Ivana Rudelića, rakara u Smiljanu kod Gospića, kod W. E. Ulricha u Ljubljani i iz Jajca u Bosni. Preporuke je vriedno, da se u svibnju naručuju same oplodjene ženke, koje sve nose jaja ili zobe na dolnjoj strani repa, a u mjesecu rujnu se istom naruče mužjaci. Mogu se u svibnju zajedno naručiti mužjaci i ženke, nu mužjaka samo jedna trećina, a ženka dvie trećine. Bolje je, ako su mužjaci sitniji od ženka, jer se u borbi za nje manje medjusobno krvare. Nekoji naru-

Digitized by Google

čuju sama oplodjena jaja, ali odtud slaba nada, da će se raci izleći i razmnožiti. Rekosmo, da se u listopadu ili studenom pare raci, a ženka snese već u siečnju ili veljači 200—300 jaja.

U Hrvatskoj je vladinom naredbom od 21. travnja 1883., br. 5044., ustanovljena lovostaja za rake od 1. listopada do 30. travnja. U to vrieme ne smiju se raci prodavati, niti u gostionama gostima davati. Dužina svakoga na prodaju donešenoga raka sa razapetim štipaljkama ne smije biti manja od 18 centimetara. Ako se u potocima kvasi lan i konoplja, to škodi jako racima, pak je i zabranjeno kvasiti ili topiti lan i konoplju u potocima. Isto tako strogo je zabranjeno loviti, dotično tamaniti rake razprsljivim tvarima. Prekršitelji ove naredbe kazne se novčanom globom od 10—200 kruna, prema tomu, kolika je šteta, i da li je prekršitelj opetovao isti čin. Ubrane globe teku u zakladu za promicanje gospodarstvenih svrha kraljevine Hrvatske i Slavonije. U slučaju neutjerivosti novčane globe ima se ista obratiti u zatvor, računajući iznos od deset kruna za jedan dan.

Raci se love na razne načine. Ponajčešće se love na meku, koja se priveže na trklju, koju narod zove rakač. Najbolja je meka pokvareno meso, jer ga rak brzo osjeti i odmah za njim grabi. Dobra je meka jetra i srdce od govedčeta i utroba od peradi, svježe ili pokvarene ribe, osobito sledji, gliste i janjeća crieva, te oguljene žabe.

Mreže, košare ili rakači dižu se iz vode svakih deset časova, a ako je postavljeno uz obalu više meka, to se može ići redom od jedne do druge i gledati, da li je rak u koju zagrizao. Meka se polagano podiže iz vode, jer inače rak istu lako izpusti i pane natrag u vodu. Dobro je kod dizanja meke podmetnuti pod nju košaricu, jer ako rak meku izpusti, to će pasti u nju, a ne u vodu.

I uz svietiljke love rake u noći. Raci idu k svjetlu, a u blizini je u vodi razstrta mreža. Ovako se osobito izplati loviti rake u ljetu za vjetrovite noći. U Lici love rake najčešće rukom. Rakar se izuje i zagazi u potok, te rukom traži u rupama i pod kamenjem sakrite rake. Dakako, da ga po koji rak zna ljudski uštipnuti, nu on malo mari, već ga brže bolje otrese na bližnju obalu.

Ljubitelji raka vele, da su najbolji za jesti u onim mjesecima latinskoga imena, u kojima nema slova r, dakle: maj, juni, juli, i august. Raci se za jelo priredjuju na razne načine. Skuhan rak pravi je oblizak, a pojedini gastrosofi troše dosta za rake. Kažu, da su ih još u 17. stoljeću jeli ljudi žive, poput oštriga, sa uljem, soli, paprom i octom. Na zdravlje im takovo uživanje. Najbolje je skuhati rake u slanoj vodi i garnirati pršinom. Nije čovječno, kako je i kod nas grdan običaj, da se živi raci pristave u hladnoj vodi na ognjište i tu kuhaju. Siromašne životinje muče se ovako dugo vremena, dok poginu. Naše su si planinke i kuharice upilile u glavu, da su tako skuhani raci tečniji, nu one se varaju. Prvo, nego li se raci pristave na ognjište u zavrelu vodu, treba ih četkicom jednog po jednog što bolje izprati.

Veliki svjetski gradovi mnogo troše za rake. U samom Parizu pojede se u jednoj godini 150.000 kilograma raka, a za kilogram plaćaju Parižlije do šest kruna. Za razplod pako dobiva se danas stotinu komada raka za pet do deset kruna.

Kada bi bilo sreće, te bi se u našoj domovini mogli za koju godinu zaleći raci u svim potocima i riekama, pak bi se svake godine moglo u inozemstvo do 50 milijuna raka, što bi računajući svakog raka samo na 4 filira, dalo narodu, kao nuzgredni prihod, do blizu dva milijuna kruna svake godine. Bog dao, da ovi redci potaknu privatnike i pojedine oblasti, da se odluče što prije naručiti i razploditi rake u potocima svoga kraja.

Potop.

Historički roman od **Henrika Sienkiewicza.** Preveo **dr. August Harambašić**

(Nastavak.)

Tu se Hassling zarumeni i opet, ali to gospodin Andrija ne opazi, već se zadovoljno prihvati za bokove, pa pogleda pobjedonosno na Zaglobu i na Volodijovskoga.

— Mi ju poznamo, to je prava pravcata Diana, samo što nema mjeseca u svojoj kosi! — rekne mali vitez.

— Što je Diana! Ta psi bi i na Dianu zalajali, kad bi nju vidili! — klikne Kmicic.

— Za to sam i rekao: nije nikakovo čudo! — rekne Hassling.

— Dobro! Samo što bih ga ja za to „nikakovo čudo" htio ognjem paliti i podkovama podkovati!

— Umiri se, — rekne Zagloba, — najprije ga ulovi, pa ćeš onda odlučiti; a sada daj ovomu gospodinu, da govori.

— Često sam bio na straži pred sobom, u kojoj je knez spavao, — nastavi Hassling, — pa znadem, kako se je na svom logu prevraćao, kako je uzdisao, kako je sam sa sobom govorio i stenjao od boli, jer ga je mučila prava paklena strast. I strašno se je promienio i oslabio; možda ga je već onda mučila ona nutarnja bolest, koja ga je kasnije spopala. U to se cielim dvorom pronese viest, da se je knez tako zaboravio, da ju kani oženiti. To dopre i do ušiju kneginje Januševe, koja je s kneginjicom bila u Taurogama. I nastadoše strašne prepirke, jer vam je jamačno poznato, da se je knez Boguslav imao oženiti s kneginjicom Januševom, kad dodje do godinâ. No on je na sve bio zaboravio, tako mu je bilo prepuno srce. Kneginja Januševa razsrdi se do kraja i ode s kćerkom u Kurlandiju, a on zaprosi gospojicu Billevićevu još iste večeri.

— On ju zaprosi?! — kliknuše u čudu Zagloba, Kmicic i Volodijovski.

— Da. Najprije od gospodina mačonoše rosienjskoga, koji nije bio manje začudjen od vas, te nije htio da vjeruje svojim ušima; ali kad se je napokon uvjerio, privolio je najradostnije, jer bi za sav Billevićev dom bila velika čast, da stupi u srodstvo s Radzivillima, premda je Paterson govorio, da su već i onako u srodstvu, ali vrlo dalekom i zaboravljenom.

— Pripoviedaj dalje! — vikne Kmicic, koji je sav drhtao od nestrpljivosti.

— Obojica podjoše na to k gospojici sa svom ostentacijom, kakova je obična u takovim slučajevima. Sav se je dvor tresao. Dodjoše zle viesti od kneza Januša, ali ih je sam Saković pročitao, a drugi nitko nije za njih mario, kao ni za samoga Sakovića, koji je u ono doba bio kod kneza u nemilosti za to, što ga je odvraćao od te ženitbe. A od nas su jedni govorili, da to nije prvi put, da se knezovi Radzivilli žene s običnim plemkinjama, jer da su u Republici svi plemići ravni, a Billevićev dom da potiče još iz rimskih vremena. I to su govorili oni, koji su se htjeli ulaskati budućoj kneginji. A drugi su tvrdili, da je to samo kneževa spletka, da s gospojicom dodje do što veće pouzdanosti, kao što obično biva medju zaručnicima, pa da joj u zgodan čas oduzme cviet djevičanstva.

Digitized by Google

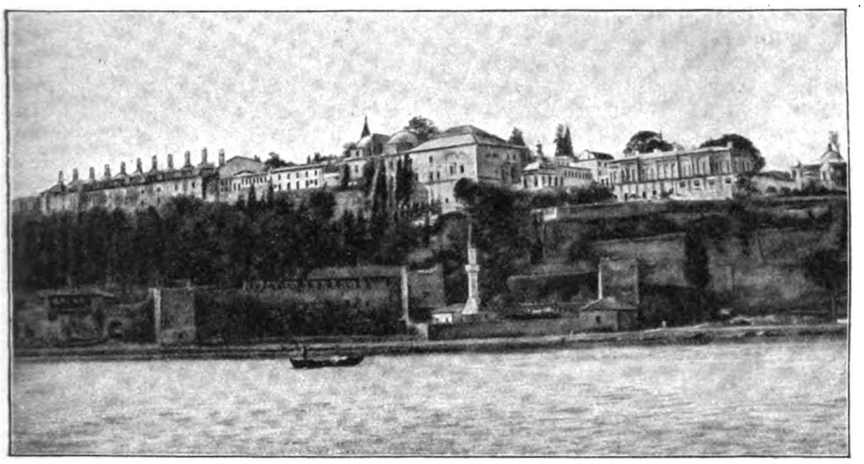

Stari saraj s Bospora.

— Jamačno je tako i bilo! — oglasi se Zagloba.

— I ja to mislim, — rekne Hassling, — ali slušajte dalje. Dok smo mi vani razpravljali, pronese se najednoč poput munje viest, da je gospojica kao sabljom presjekla svaku sumnju, jer je odbila kneza.

— Bog ju blagoslovio! — klikne Kmicic.

— Da, ona ga je naprosto odbila! — nastavi Hassling. — Bilo je dosta pogledati na kneza, da se to vidi. On, komu su se nudile kneginje, nije mogao da podnese taj odpor i za malo da nije poludio. Bilo je pogibeljno, da mu se čovjek prikaže. Svi smo znali, da to baš dugo ne će potrajati, već da će on prije ili kasnije upotriebiti silu. I doista pograbiše drugi dan gospodina mačonošu i odvedoše ga u Tilžit, ćak na granicu elektorsku. Isti dan zamoli gospojica častnika, koji je stajao na straži pred njezinim vratima, da joj je dao nabijenu kuburu. Častnik je nije odbio, jer je bio plemić i pošten čovjek, pa mu je bilo žao gospojice, koju je obožavao radi njezine stalnosti i ljepote.

— A tko je taj častnik? — zapita Kmicic.

— Ja! — odgovori Hassling.

Gospodin Andrija zagrli ga tako, da je mladi Škot zajecao od boli.

— Hvala ti! — klikne Kmicic. — Više nisi sužanj, nego moj prijatelj i brat! Reci, što želiš? Za Boga, reci, što želiš?

— Malko počinka! — odgovori Hassling.

I zašuti, stiščući samo ruke, koje mu pružiše Zagloba i Volodijovski, i videći napokon, kako su svi nestrpljivi, nastavi:

— Na to sam ju upozorio, što je svima bilo poznato, da je knežev liečnik za nju pripravio nekakav opojni napitak. U to se sva bojazan pokaza izpraznom, jer se u sav taj posao umieša sam Bog. On obori kneza na postelju, na kojoj ga je bolestna držao mjesec dana. Pravo je čudo, moja gospodo, ali je pao tako, kao da ga je tko kosom posjekao, onaj isti dan, kad je imao da navali na gospojičinu nevinost. Ruka božja, velim vam, i ništa drugo. I on je sam to pomislio i prestrašio se, ili mu je bolest ugasila divlju strast, ili je htio pričekati, dok mu se povrati snaga, jer ju je pustio na miru, kad se je malko oporavio, pa je dapače i gospodina mačonošu dao dovesti iz Tilžita. No i ako ga je ostavila velika bolest, nije ga napustila groznica, koja ga još uviek muči. I doskora je morao da podje pod Tikocin, gdje ga je zadesio osjetljiv poraz. I povratio se s još većom groznicom, na što ga je elektor pozvao k sebi, a medjutim je u Taurogama nastala takova promjena, o kojoj je čudno i smiešno govoriti, dosta, da se ondje knez više ne može osloniti na vjernost ni jednoga častnika, ili dvoranina, osim možda na najstarije, koji ništa ne začuju i ne saznadu, pa za to na ništa i ne paze.

— Što se je to dogodilo? — zapita Zagloba.

— Na tikocinskom pohodu zasužnjiše još prije poraza kod Janova neku gospojicu Anu Borzobohatu Krasienjsku, pa ju poslaše u Tauroge.

— Eto ti biesa! — klikne Zagloba.

A gospodin Volodijovski naškubi svoje brčiće i rekne:

— Gospodine kavalire, ne reci o njoj ništa zla, jer ćeš inače sa mnom imati posla.

— Sve da i hoću, ne mogu o njoj ništa zla reći; ali ako je to tvoja zaručnica, moram ti izjaviti, da ju zlo čuvaš; a ako ti je rodjakinja, to ju predobro poznaš, a da mi porekneš ono, što ti želim reći, dosta, da su se u tu gospojicu za tjedan dana zaljubili svi po redu, i stari i mladi, premda ona nije učinila ništa, nego ih je samo strieljala svojim očima, ili je možda imala i kakove čarobije, koje mi nisu poznate.

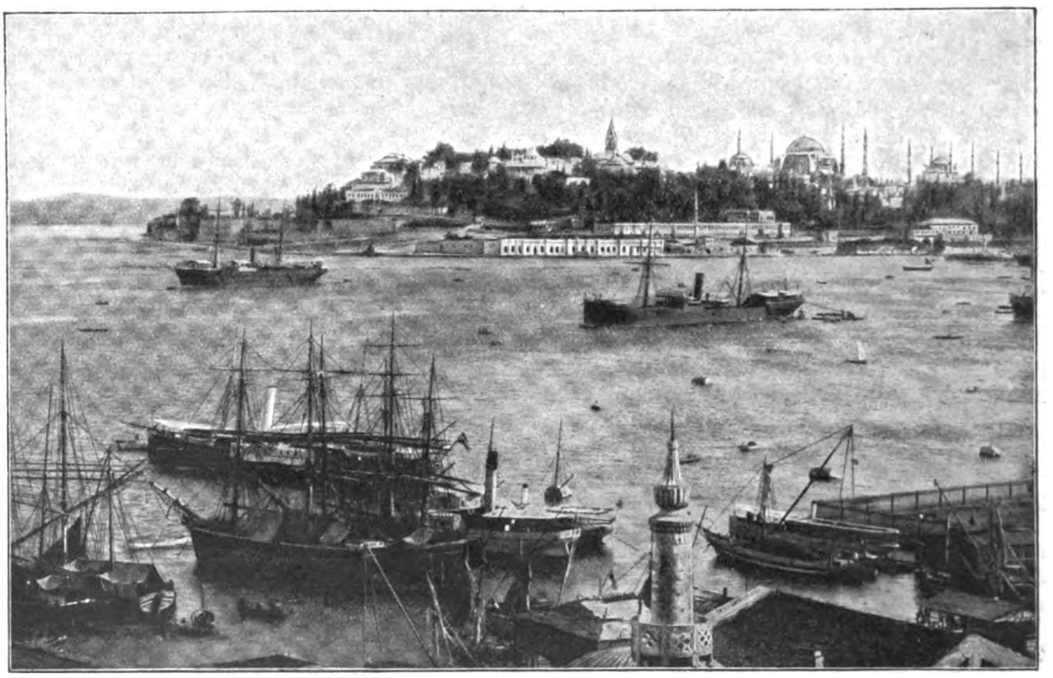

Stari saraj s mora.

Digitized by Google

— To je ona! Po tom bih ju i u paklu prepoznao! — promrmlja Volodijovski.

— Pravo čudo! — nastavi Hassling. — I gospojica Billevićeva je vrlo liepa, ali je dostojanstvena i nepristupna, kao kakova kneginja, te ju čovjek štuje i obožava, a da je pravo ne smije ni pogledati, a kamo li gojiti kakovu nadu. Priznajte i sami, da ima i raznih gospojica: jedne su kao starodrevne vestalinke, a druge su opet takove, da bi odmah, čim ih pogledaš . . .

— Moj gospodine! — rekne mrko gospodin Volodijovski.

— Ne srdi se, gospodine Mihajlo, jer istinu veli! — progovori Zagloba. — I ti prebireš uz nju nogama, kao mladi pietao, a da je vragoljasta, to svi znamo i to si već i sam toliko puta priznao.

— Okanimo se toga, — nastavi Hassling. — Samo sam vam htio razjasniti, zašto su se u gospojicu Billevićevu zaljubili samo oni, koji su umjeli ocieniti njezinu nesravnjivu ljepotu, — tu se gospodin Hassling i opet zarumeni, — a u gospojicu Borzobohatu svi po redu. Tako mi Boga, ja sam se tomu smijao, jer je to bilo tako, kao da je kakova zarazna bolest zarazila sva srca. I svadje i dvoboji nastadoše u tren oka. Pa za što i radi čega? Jer morate znati i to, da nije bilo ni jednoga, koji bi se bio mogao podičiti, da mu je ta gospojica izkazala kakovu milost, već što je samo svaki sliepo vjerovao, da će nešto prije ili kasnije polučiti.

— Ona, kao da ju je naslikao! — promrmlja i opet Volodijovski.

— Za to su se obe gospojice jako zavolile, — nastavi Hassling, — pa jedna bez druge ni koraka ne načini, i jer gospojica Borzobohata u Taurogama vlada po svojoj volji . . .

— Kako to? — zapita mali vitez.

— Jer vlada sa svima. Saković nije na vojnu otišao, jer je strašno zaljubljen, a Saković je absolutni gospodar na svim kneževim imanjima. Po njemu vlada gospojica Ana.

— Dakle je i on zaljubljen? — zapita gospodin Volodijovski.

— I najviše se nada, jer je čovjek jako moćan.

— A zove se Saković?

— Vidim, da ga želiš dobro zapamtiti!

— Ej, dakako! — odgovori tobože nehajno Volodijovski, ali pri tom naškubi tako svoje brčiće, da su Zaglobu prošli trnci.

— Još sam samo htio nadodati, — nastavi Hassling, — da mislim, kad bi gospojica Borzobohata kazala Sakoviću, da izda kneza, a da njoj i gospojici Billevićevoj olakša bieg, da bi on i to odmah učinio; ali koliko znam, voli ona sve to raditi za njegovim ledjima, na njegovu propast . . . Tko zna . . . dosta, da mi je povjerio neki častnik, moj rodjak, samo što nije katolik, da je već izmedju gospojicâ i gospodina mačonoše ciela osnova ugovorena, da su i neki častnici u nju upućeni i da se to ima doskora dogoditi . . .

Tu počne Hassling težko disati, jer je još uviek bio vrlo slab.

— I to je najvažnije, što sam vam imao reći! — završi napokon.

Kmicic i Volodijovski pograbe se za glavu.

— A kamo kane pobjeći?

— U šume, a iz njih sve do Bialovieži . . . Daha mi ponestaje . . .

Dalnji im razgovor prekine dolazak Sapiehina ordonanca, koji uruči Kmicicu i Volodijovskomu komadić složenoga papira. Volodijovski razvine svoj komadić i odmah rekne:

— Zapovied, da preuzmemo svoje pozicije za sutrašnji posao.

— Čujete li, kako topovi grme? — klikne Zagloba.

— No, sutra, sutra!

— Uf, strašno je vruće! — uzdahne Zagloba. — Loš dan za juriš . . . Odnio vrag takovu sparinu! . . . Majko božja . . . Mnogi će se sutra i uz tu sparinu ohladiti, ali ne će oni, koji se preporučuju tebi, zaštitnice naša! . . . Alaj grme topovi! . . . Ja sam već prestar za jurišanje, na otvorenu polju je nešto posve drugo!

U to se novi častnik pojavi na vratima.

— Je li ovdje gospodin Zagloba? — zapita.

— Ja sam.

— Po zapoviedi premilostivoga kralja morate sutra ostati uz njegovu osobu.

— Ha, očito hoće da me zadrže od jurišanja, jer znadu, da će starac udariti prvi, čim samo trublje zatrube. Kralj je dobar i uman, pa ne ću da mu se zamjerim, ali ne znam, da li ću se suzpreći, jer kad me snadje želja za bojem, ne mislim na ništa, nego samo u dim usrnem . . . Takova je moja narav! . . . Kralj je dobar! . . . Čujete li, kako trublje trube, da svatko podje na svoje mjesto. No, sutra, sutra! . . . I sveti Petar će imati posla, pa već sada mora da priredjuje putne knjižice . . . A u paklu se za Švede novi kotlovi sa svježom smolom postavljaju . . . Uf, sutra, sutra! . . .

XIV.

Dne 1. srpnja bijaše medju Pavazkama i vrtom, koji je kasnije bio nazvan Marimontom, velika misa pod vedrim nebom, koju je pobožno slušalo preko deset tisuća ljudi. Kralj se zavjetova, da će u slučaju pobjede sagraditi krasnu crkvu presvetoj Bogorodici. I drugi se zavjetovaše po njegovu primjeru, svaki po mogućnosti, dostojanstvenici, hetmani, vitezovi i prosti vojnici, jer je toga dana imao da bude poslednji juriš.

Po svršetku mise ode svaki zapovjednik k svojoj četi. Gospodin Sapieha je stajao pred crkvom sv. Duha, koja bijaše izvan gradskih zidina, ali jer je do njih bila ključem, za to su ju Švedi bili jako učvrstili. Gospodin Čarniecki imao je da zauzme Gdanski dom, jer je njegova stražnja stiena sizala sve do gradskih obkopa, pa se je za to kroz nju moglo unići u grad. Petar Opalinjski, vojvoda podlaski, imao je, da s Velikopoljacima i Mazurima udari sa strane Krakovskoga predgradja i Visle. Ljudi je bilo gotovo više, nego pristupâ k gradskim zidinama; sva okolica bijaše kao zalivena morem ljudstva, za kojim su se bielili šatori, a za šatorima su stajala kola, dokle god je dopiralo ljudsko oko.

Svi vojnici bijahu spremni, da svaki čas udare na prolome, načinjene težkim topovima, osobito onima iz Zamošća. Topovi su neprestano grmili i s jurišem se je čekalo samo za to, što još nije bilo Wittembergova odgovora na pismo, koje mu je bio poslao veliki kancelar Koricinjski. Ali kad se oko podne povrati častnik s niečnim odgovorom, zatrubiše oko grada bojne trublje i juriš započe.

Kraljevska vojska pod hetmanima, čete gospodina Čarnieckoga, pukovnije gospodina Zamojskoga, Litvini pod gospodinom Sapiehom i pučki ustaše navališe poput morskih valova na gradske zidine. A sa zidina ih pozdraviše bieli dimovi i crveni ognji: svi švedski topovi i mužari zagrmiše u isti mah i zemlja se potrese u svom temelju. Topovske kruglje padale su medju poljske odjele, praveći u njima duge brazde, ali su Poljaci ipak trčali k gradskim zidinama, ne mareći ni za topovski oganj, ni za očitu smrt. Oblaci dima prekriše žarko sunce.

Svi navališe kao biesni na ono mjesto, koje im je bilo najbliže: hetmani na Novomješćanska vrata, Čarniecki na Gdanski dom, Sapieha na crkvu svetoga Duha, a Mazuri i Velikopoljaci na Krakovsko predgradje sa strane Visle.

Ove potonje zapade najteži posao, jer su gotovo sve kuće i palače u Krakovskom predgradju bile pretvorene u male tvrdjave. Ali toga dana obuze Mazure takova želja za bojem, da se nitko nije mogao oprieti njihovoj navali.

Digitized by Google

I tako su na juriš zauzimali jednu kuću za drugom, boreći se na prozorima, na vratima i na stubama, i svagdje su sasjekli švedsku posadu.

Osvojivši jednu kuću, navalili su na drugu još prije, nego što im se je neprijateljska krv osušila na rukama, pa je na novo nastala ljuta borba, a oni su sveudilj hrlili napred. Pučki ustaše išli su zajedno s redovitim vojnicima, a uz njih su se pješice borili i konjanici. Idući na juriš, nosili su pred sobom svježe snopove još nedozreloga žita, koji su ih imali zaštititi od neprijateljskoga zrnja, ali su ih kasnije u bojnoj žestini pobacali, pa su napred srtali s golim prsima. U krvavoj borbi bude zauzeta znamenita kapelica Šujskih i prekrasna palača Kazanovskih. Švedi budu svi do jednoga poubijani u manjim kućama, u magnatskim palačama i u vrtovima uz Vislu. U blizini palače Kazanovskih postaviše se švedski pješaci nasred ulice, te branjenim visokim kućama i bernardinskom crkvom, pretvorenom u jaku tvrdjavicu, dočekaše živim ognjem navalnike.

Ali tuča ubojnoga zrnja ne zaustavi ih ni za časak, već se oni s uzklikom: „Napred, Mazuri!“ baciše u sredinu švedskoga četverokuta; za njima nahrupiše seljački pješaci, oboružaui toljagama, kosama i sjekirama. Četverokut razbiše u tren oka i počeše sjeći. I Švedi i Poljaci pomiešaše se tako, da su sačinjavali jedno ogromno klupko, koje se je vrzlo i motalo izmedju palače Kazanovskih, Radziejovskih i vrata krakovskih, plivajući u ljudskoj krvi.

I sveudilj su novi odjeli biesnih bojovnika poput bujne rieke dolazili od Krakovskoga predgradja. Napokon poubijaše švedske pješake, a na to započe onaj slavni juriš na palaču Kazanovskih i na crkvu otaca Bernardinaca, kojim je poglavito bila odlučena sudbina bitke.

Gospodin Zagloba je u njemu učestvovao, jer se je dan prije bio prevario, misleći, da ga kralj pozivlje k sebi samo radi asistencije. Dogodilo se baš protivno, jer mu je kao vještu i izkusnu bojovniku bilo povjereno zapovjedničtvo nad dobrovoljcima i pučkim ustašama, koji su s te strane imali jurišati. Gospodin Zagloba htio se doduše zadovoljiti time, da u svojoj vlasti zadrži već prije osvojene palače, no jer su se odmah na početku svi, idući u potjeru, pomiešali s neprijateljem, povukli su i njega za sobom. A on je rado pošao, jer je doduše brižno pazio na svoj život, ali je ipak odvažno srtao u svaku opasnost, te se borio bolje od drugih, kad mu se je razpalilo junačko srce.

Tako se je i sada našao pred vratima palače Kazanovskih, ili bolje u paklu, u kom je pred tima vratima bilo upravo strašno, usred ognja i dima, usred vapaja i uzdisaja ljudskih. Tisuću sjekira i nadžaka udaralo je u vrata; tisuću jakih ruku trgalo ih je uporno i biesno; jedni su padali kao gromom oboreni, a drugi su se protiskivali na njihovo mjesto, kao da navlaš traže sigurnu smrt. Nitko nije nigdje vidio upornije obrane, ali ni žešće navale. Sa svih zidina nad vratima padalo je ubojno zrnje, lila se smola; ali oni, koji bijahu pod ognjem, nisu mogli odstupiti, jer su ih drugi sveudilj potiskivali napred. Tu su se mogli viditi pojedini ljudi, mokri od znoja i crni od puščanoga praha, stisnutih zubi i plamnih očiju, udarajući u vrata takovim gredama, da ih inače ne bi mogla podići ni tri čovjeka. Tako im se je bila potrostručila snaga. I jurišali su na sve prozore, pristavljali ljestve uz najviše zidine, vadili kamenje iz jakih bedema. A uz to su sveudilj grmile puške, te je sve prekrio tako gusti dim, da se navalnici nisu mogli ni prepoznati. No ipak su neprestance navaljivali na vrata, a glavna je vika od bernardinske crkve svjedočila, da se i ondje bore s isto takovom žestinom.

U to zavikne Zagloba tako gromko, da se je i u onoj strašnoj buki moglo čuti:

— Ciev s puščanim prahom pod vrata!

Donesoše mu ju u tren oka, a on odmah zapovjedi, da načine tako uzku luknju pod samim vratima, da se u nju uzmogne smjestiti sama ciev. Kad ju smjestiše, zapali sam gospodin Zagloba sumpornu nit, pa zapovjedi:

— Na stranu! Pod zidine!

Svi se zaklone na stranu, te nastade časak najnapetijega očekivanja. Zatim se strašna grmljavina razliegne zrakom i sve prekrije gusti dim. Gospodin Zagloba priskoči i opet k vratima sa svojim ljudima i svi ih pogledaše: vrata ne bijahu doduše raznešena na sitne komade, ali su za to bile srušene vratnice na desnoj strani, a uz to bijahu slomljeni i debeli zapori tako, te je bio otvoren tako široki prolaz, da je kroza nj lako mogao proći po jedan čovjek.

Odmah stadoše zaoštrenim kolcima izdižavati i drugu polovicu, i za dva tri časa srušiše se sa silnim štropotom ciela vrata.

U tamnom im zjalu bljesnuše puščani hitci, ali biesni navalnici provališe neustrašivo napred i palača bude osvojena.

U isti mah borili su se drugi i na prozorima, te nastade grozna sječa golim oružjem. Poljaci su zauzimali hodnik za hodnikom, sobu za sobom, utvrdu za utvrdom. Zidine bijahu mjestimice već tako oštećene, da su se stropovi rušili s užasnim štropotom, pokapajući pod sobom i Poljake i Švede. No Mazuri su napred jurili poput požara, udarajući sjekirama, siekući i bodući. Ni jedan Šved nije molio milosti, ali je nitko nije ni davao. U nekim hodnicima zakrčiše ljudske lješine dalnji put tako, da su Švedi od njih načinili prave barikade, a navalnici su ih grabili za vlasi i noge, pa su ih bacali kroz prozore. Krv je posvuda obilno tekla. Hrpe Šveda branile su se još ovdje i ondje, odbijajući klonulim rukama poljske udarce. Krv im je zalievala obraze, a pred očima im je sve bilo crno, ali su se još uviek borili; napadani sa svih strana velikom premoći, umirali su odvažno i hrabro, kao što je i doličilo vrstnim vojnicima. Kameniti kipovi raznih starodrevnih junaka promatrali su mrtvim zjenicama tu smrt.

Rok Kovalski bjesnio je poglavito u gornjim spratovima, a gospodin Zagloba banuo je sa svojim ljudima na glavnu terasu, i pobivši ondje sve Švede, spustio se u prekrasan perivoj, čuven po svoj Europi. Stabla su u njemu već bila posječena, skupocjeno grmlje uništeno poljskim zrnjem, vodoskoci srušeni, a zemlja izrovana granatama; jednom riečju: posvuda se je vidilo posvemašnje uništenje, premda Švedi nisu bili oplienili te palače, jer je pripadala Radziejovskomu. I tu je boj bio žestok, ali kratkotrajan, jer su se Švedi već slabo opirali. I njih posjekoše pod osobnim vodstvom gospodina Zaglobe, a na to se njegovi vojnici raztrčaše po svoj palači i po cielom perivoju, težeći za plienom.

A gospodin Zagloba ode na kraj perivoja na mjesto, gdje su zidovi sačinjavali veliki trokut i kamo nije dopiralo sunce, jer je naš vitez htio da malko odahne i da obriše znoj sa čela. Najednoč opazi neke čudne nakaze, koje su ga iza željezne rešetke zlobno promatrale.

Ta željezna rešetka bijaše visokim zidom zaklonjena tako, da je neprijateljsko zrnje nije moglo oštetiti. Vrata su na njoj bila širom otvorena, ali se one čudne i mršave nakaze nisu time mislile okoristiti; prestravljene nasuprot nedavnom vikom i bukom bile su se stisnule u kut i posakrivale u slamu, pa su samo glasnim mrmljanjem odavale svoj strah.

— Jesu li to majmuni, ili vragovi? — rekne sam sebi gospodin Zagloba.

Najednoč ga obuzme gnjev i on uleti medju njih s golom sabljom.

Strašan vrisak odgovori na prvi udarac njegovoga mača. Majmuni, koje su Švedi hranili, jer su ih zabavljali, prestrašiše se tako, da su od straha upravo pobjesnili, te stali skakati, verati se i strašno vriskati, a jer je gospodin Zagloba stajao upravo na vratima, nisu nikamo mogli pobjeći; napokon skoči jedan staromu vitezu na ledja, pa ga pograbi za glavu i stisne svom snagom. Drugi mu sjedne

Digitized by Google

na desno rame, treći ga sprieda prihvati za vrat, a četvrti mu se objesi na zatiljak; a on se je sav pridušen i presenećen uzalud branio, uzalud ih je sliepo udarao svojim mačem, jer mu je doskora ponestalo daha, pa je izbuljio oči i stao strašno vikati:

— U pomoć, moja gospodo! U pomoć!

Njegova vika domami nekoliko vojnika, koji dotrčaše s krvavim sabljama, ali najednoč stadoše kao začarani na mjestu i prasnuše u gromki smieh. Na to nadodje još više vojnika i svi se stadoše smijati. Vrtili su se kao pijani, hvatali se za bokove, i što se je više vrzao gospodin Zagloba, to su se i oni više smijali. Istom za dva tri časa dotrča Rok Kovalski i izbavi svoga ujaka iz te majmunske neprilike.

— Lopovi! — vikne zasoptani Zagloba. — Bog vas ubio! Vi se smijete, gledajući krščanina katolika, kako ga muče afrikanske nakaze! Bog vas ubio! Da nema mene, još bi i sada vašim tikvama udarali o gradska vrata, jer su se pred njom strašno motali, ali nisu mogli napred, već su ginuli u užasnom ognju, jer je i od krakovskih vrata na njih padalo ubojito zrnje, kao piesak.

— Topove na prozore! — vikne Zagloba.

I većih i manjih topova bilo je u palači Kazanovskih dosta, pa ih odmah postaviše na prozore; od skupocjena pokućtva napraviše lafete i za pol sata prosuše tuču zrnja na crkvu.

— Roče, — govorio je jako razdraženi gospodin Zagloba, — ja moram da učinim nešto znatnoga, jer je inače propala moja slava! Radi tih majmuna, Bog ih ubio, uzet će me na svoje jezike sva vojska, pa premda i ja imam dosta rieči, ne ću ipak svima moći odgovarati! Sad moram da popravim tu nepriliku, jer će me inače još i sva Republika majmunskim kraljem proglasiti!

— Ujak mora popraviti tu nepriliku! — ponovi gromkim glasom Rok.

— A najbolje će biti, ako nastavim svoj posao tako

Palača Dolmabagdže.

drugo niste ni vriedni! Bog vas ubio, jer ste i od ovih majmuna gori!

— Bog ubio tebe, majmunski kralju! — vikne najbliži mu vojnik.

— Simiarum destructor![1]) — klikne drugi.

— Victor![2]) — nadoda treći.

— Kakav victor, kad je victus![3])

Tu priskoči Rok i opet svome ujaku u pomoć i udari najbližega šakom u prsa tako, da je odmah pao i da mu je odmah krv briznula na usta. Drugi uzmakoše pred razjarenim mužem, a neki pograbiše za sablje; ali dalnju tučnjavu prekine vika, koja je dopirala od bernardinske crkve. Očito je ondje još uviek trajao juriš, i sudeći po žestokoj pucnjavi, nisu Švedi mislili na predaju.

— U pomoć! K crkvi! K crkvi! — vikne Zagloba.

I sam poleti gore u palaču, jer se je odanle mogla viditi crkva, koja kao da je sva plamtila u ognju. Poljaci kao što sam palaču Kazanovskih osvojio, jer neka tko kaže, da nisam!

— Neka tko kaže, da ujak nije! — ponovi Rok.

— Tako ću osvojiti i onu crkvu, tako mi Bog pomogao! Amen! — dovrši Zagloba.

Zatim se okrene k svojim ljudima, koji su stajali uz topove, i vikne:

— Pali!

Švede, koji su se očajno branili u crkvi, obuze strah, kad se je najednoč potresao cieli zid na jednoj strani. Na one, koji su stajali pred prozorima i pucali na navalnike, počeše padati opeke, kamenje i vapno. Strašna prašina podiže se u božjem domu i stade gušiti švedske vojnike. Čovjek nije u njoj mogao viditi čovjeka, već su se samo čuli povici: „Ja se dušim! Ja se dušim!“ A crkva se trese, strop se ruši, kroz prozore dolieće ubojno zrnje, — i tako se sveti božji dom pretvori u pravi pakao. Prestravljeni vojnici bježe od prozorâ i puškarnicâ. Strava se pretvori u mahnitost. I opet se razliegne: „Ja se dušim! Zraka! Vode!“ Najednoč zavikne stotinu grla:

[1]) Uništitelj majmunâ.
[2]) Pobjeditelj.
[3]) Pobjedjenik.

Digitized by Google

— Bielu zastavu! Bielu zastavu!

Švedski zapovjednik Erskin podigne ju svojom rukom, da ju izvjesi, ali se u to sruše vrata i rieka provalnika bane u crkvu, u kojoj nastane strašan pokolj. Najednoč zavlada grobna tišina u svoj crkvi, pa se je samo čulo, kako se očajno bore biesni protivnici, kako padaju na tlo i kako tužno viču: „Pardon! Pardon!“ Nakon jednosatne borbe zazvone sva zvona na crkvenom zvoniku, navješćujući pobjedu Mazurâ, a smrt Švedâ.

Palača Kazanovskih i bernardinska crkva bijaše osvojena. Sam Petar Opalinjski, vojvoda podlaski, pojavi se pred palačom na konju.

— Tko nam je priskočio u pomoć? — zapita gromkim glasom, da nadviče svu onu huku i buku.

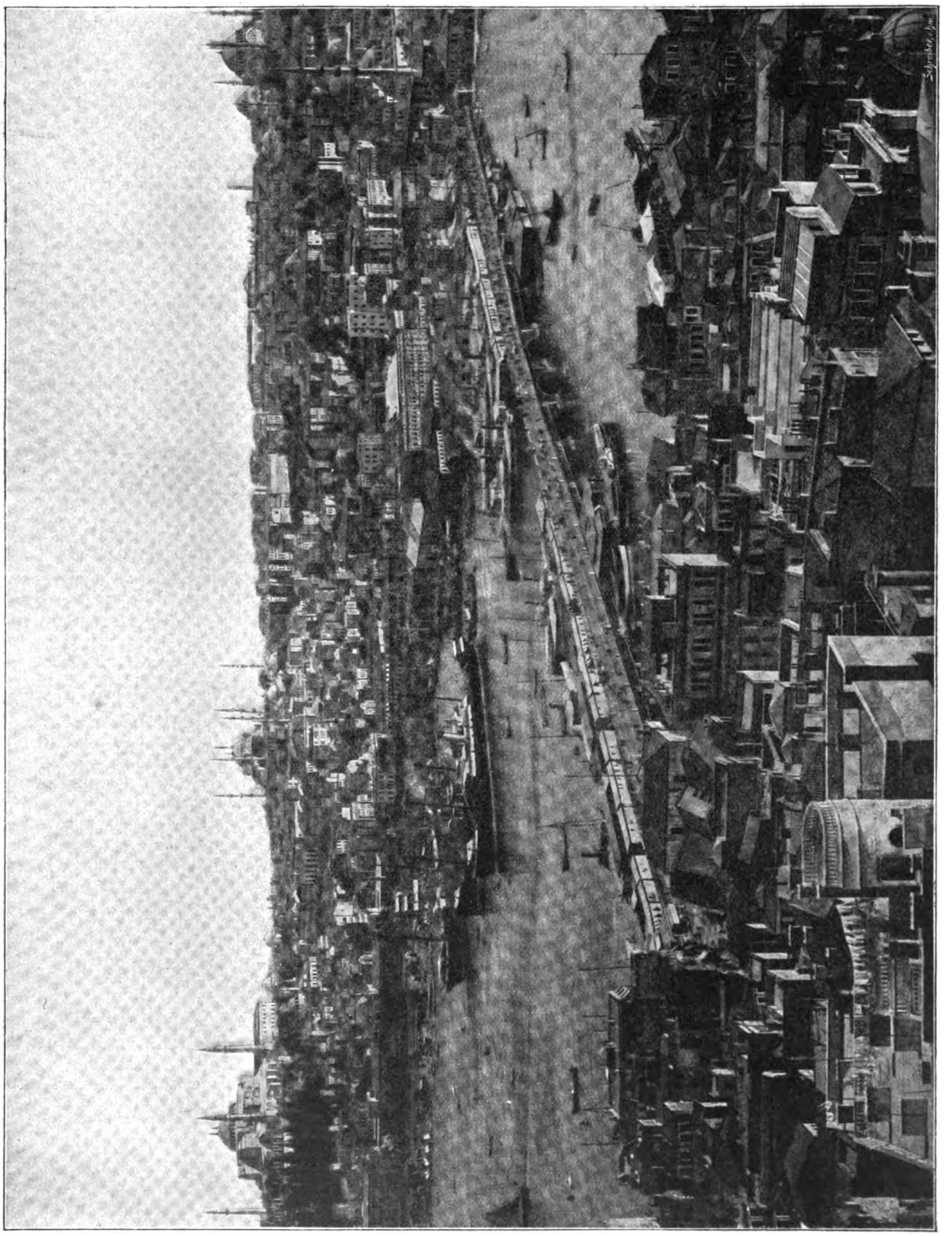

Galatski most u Carigradu.

Digitized by Google

— Onaj, koji je osvojio palaču! — odgovori ugledan muž, došavši pred vojvodu. — Ja!

— Kako vam je ime?

— Zagloba.

— Vivat Zagloba! — klikne tisuću grla.

Ali strašni Zagloba pokaže svojom sabljom na vrata.

— To još nije dosta! — vikne. — Onamo! K vratima! Topove na zidine i na vrata, a mi napred! Za mnom!

Biesni vojnici polete k vratima, ali se u to dogodi pravo čudo, jer švedski oganj oslabi, mjesto da postane jači.

U isti mah razliegne se neki jaki glas sa zvonika:

— Gospodin Čarniecki je u gradu! Vidim naše zastave!

Švedski je oganj bivao sve slabiji.

— Stoj! Stoj! — zapovjedi vojvoda.

Ali ga vojnici ne poslušaju, već odjure sliepo napred. U to se biela zastava pojavi na krakovskim vratima.

I doista bijaše gospodin Čarniecki, prodrievši kroz Gdanski dom, poput vjetra banuo pred samu tvrdjavu, a kad je na to bila osvojena još i palača Danilovića, kad su se za čas i litvinske zastave pojavile na strani svetoga Duha, uvidio je Wittemberg, da bi dalnji odpor bio uzaludan. Švedi su se doduše još uviek mogli braniti u velikim kućama Staroga i Novoga mjesta, ali su već i gradjani bili pograbili za oružje, pa bi se ta obrana bila morala dovršiti strašnim pokoljem Švedâ, bez ikakove nade u pobjedu.

Trubljači počeše za to trubiti na zidinama i vijati bielim zastavama. Videći to poljski zapovjednici, obustaviše juriš; a na to projaši general Loewenhaupt, okružen nekolicinom pukovnika, kroz novogradska vrata k poljskomu kralju.

Jan Kazimir imao je već grad u rukama, ali je želio da obustavi prolievanje kršćanske krvi, pa je za to pristao na one uvjete, što ih je prije sam bio predložio Wittenbergu. Grad se je imao predati sa svim sakupljenim plienom. Svaki Šved smio je odnieti samo ono, što je sa sobom donio iz Švedske. Posada je sa svim generalima i s oružjem u ruci imala pravo da ode iz grada, uzevši sa sobom i bolestne i ranjene, kao i sve švedske gospodje, kojih je nekoliko bilo u gradu. Poljaci, koji bijahu u švedskoj službi, dobiše amnestiju, osim jedinoga Boguslava Radzivilla, na što je Wittemberg pristao tim lakše, što je knez u taj mah s generalom Duglasom bio na Bugu.

Tu pogodbu podpisaše odmah. Sva zvona oglasiše cielomu svietu, da priestolnica i opet prelazi u ruke svoga pravoga vladara. Jedan sat kasnije dodje sva sila najbjednijih ljudi u poljski tabor, da potraže milosrdja i kruha, jer osim Šveda nije nitko više u gradu imao hrane. Kralj zapovjedi, da im se dade, što se je moglo dati; a sam ode da pogleda, kako će iz grada izaći švedska vojska.

I stade na zgodnu mjestu, okružen tako sjajnom pratnjom svjetskih i duhovnih dostojanstvenika, da je zaslepljivala ljudske oči. Gotovo sve poljske čete sabraše se oko kralja, jer svi bijahu željni da vide one Švede, s kojima su se još prije nekoliko sati tako strašno i tako krvavo borili. Čim je bila podpisana pogodba, postavili su se poljski komisari pred sva vrata, da paze, ne će li Švedi sa sobom uzeti kakav plien, dočim su ga drugi komisari preuzimali u samom gradu.

Na to se najprije pojavi konjaničtvo, kojega nije bilo mnogo, naročito za to, što su od njega još prije odlazka bili odlučeni konjanici kneza Boguslava; za njim su dolazili topnici s lakim topovima, jer su se težki imali predati Poljacima. Vojnici su kraj topova išli sa zapaljenim luntama. Nad njima su lepršale razne zastave, koje su se sada morale prignuti pred poljskim kraljem. Topnici su stupali ponosno, gledajući ravno u oči poljskim vitezovima, kao da su im htjeli reći: „Mi ćemo se još sresti!“ a Poljaci su promatrali njihove stasite likove i nesrećom neslomljenu hrabrost. Zatim se pojaviše kola s častnicima i ranjenim vojnicima. U prvima je ležao Benedikt Oxenstierna, državni kancelar, a kralj zapovjedi, da poljski pješaci pred njim podignu oružje na počast, jer je tim htio da pokaže, da i kod neprijatelja umije štovati pravu hrabrost.

Zatim su uz tutanj bubnjeva i takodjer sa prignutim zastavama počeli prolaziti nesravnjivi švedski pješaci, slični živim tvrdjavama, kao što reče Supan-hazi. Za njima se pojavi sjajna povorka konjanikâ pod ocjelnim oklopima od glave do pete, s modrom zastavom, na kojoj je bio ušiven zlatni lav. Ti su konjanici pratili glavni štop. Ugledavši ih, počeše klicati poljski vojnici:

— Wittemberg ide! Wittemberg!

I doista je jašio sam feldmaršal, a uza nj bijahu Wrangel mladji, Horn, Erskin, Loewenhaupt i Forgell. Oči poljskih vitezova svrnuše se znatiželjno na njihovu stranu, a naročito na Wittemberga. Ali njegovo lice nije odavalo tako strašnoga bojovnika, kao što je u istinu bio. Bilo je to lice staro i bliedo, izmučeno bolešću. Crte mu bijahu oštre, nad ustnicama je imao male i riedke brčiće, zavrnute na kraju u vis. Stisnuta usta s dugim i šiljastim nosom podavala su mu izraz stara i grabežljiva jastreba. Bio je odjeven u crni baršun i nosio crni šešir na glavi, pa je za to bio sličniji učenomu liečniku, ili astrologu, i samo se je po zlatnom lancu oko vrata, po velikoj briljantnoj zviezdi na prsima i po zapovjedničkoj palici vidilo, da je švedski feldmaršal.

Jašeći, bacao je uznemireni pogled na kralja, na kraljevu pratnju i na poljske čete, pa ga je napokon zaustavio na pučkim ustašama, i ironičan smiešak pojavi mu se na ustnama.

A medju Poljacima čule su se sve više i više rieči: „Wittemberg! Wittemberg!“ koje bijahu na svim ustima.

Za časak se tiho šaputanje promieni u glasno mrmljanje, koje se je svakim trenom utišavalo, da se i opet začuje i u najdaljim redovima. Činilo se, kao da strašna bura dolazi sve bliže i bliže.

Poljski dostojanstvenici se uznemire i počmu plaho gledati na kralja.

— Što je to? Što to znači? — zapita Jan Kazimir.

U to se mrmljanje pretvori u tako strašnu viku, kao da je grmljavina zatutnjila na nebeskom svodu. Sve čete pučkih ustaša stadoše se gibati, kao kad vjetar zanjiše žitnim klasjem na polju, i najednoč bljesne na tisuće sabalja na žarkom sunčanom svjetlu.

— Što je to? Što to znači? — zapita ponovno kralj.

Nitko mu nije znao odgovoriti.

U to vikne Volodijovski, stojeći blizu gospodina Sapiehe:

— To je gospodin Zagloba!

Volodijovski je pogodio. Čim su se proglasili uvjeti kapitulacije i čim su doprli do ušiju gospodina Zaglobe, razsrdio se stari plemić tako strašno, da nije nekoliko trenutaka mogao ni rieči progovoriti. Došavši k sebi, otišao je medju pučke ustaše i počeo ih buniti. Svi su ga slušali vrlo rado, jer se je svima činilo, da su za toliko hrabrosti, za toliko muka i za toliko prolivene krvi imali dobiti ljepšu zadovoljštinu. I tako su Zaglobu okruživale velike hrpe uzrujanih plemića, a on je plamnim riečima razpirivao sve veći požar, koji je lako zahvaćao već i onako usijane glave.

— Moja gospodo! — govorio je Zagloba. — Evo ove stare ruke rade već petdeset godina za otačbinu i već su petdeset godina prolievale neprijateljsku krv na svim stranama Republike, pa i sada imam za to krasna svjedočanstva, jer su one zauzele bernardinsku crkvu i palaču Kazanovskih. A kada su, moja gospodo, Švedi klonuli duhom, kada su pristali na kapitulaciju? Istom tada, kada smo mi topove s bernardinskoga samostana naperili na Novo mjesto. Ovdje se nije štedila naša krv, braćo, već se štedi samo neprijatelj. Mi smo, braćo, naš imetak

Digitized by Google

ostavili bez gospodara, ženu bez muža, djecu bez otca... o moja djeco, što vi radite sada!... da dodjemo ovamo i s golim prsima udarimo na topove, pa kakova nam je nagrada? Eto takova, da Wittemberg odlazi slobodan i još mu i vojnu počast izkazuju! Odlazi krvnik naše otačbine, odlazi pogrditelj naše vjere, zakleti neprijatelj prečiste Bogorodice, palitelj naših kuća, otimač našega zadnjega dobra, ubijač naših žena i naše djece... o moja djeco, što vi radite sada!... hulitelj našega svećenstva i oskvrnitelj naših djevica!... Težko tebi, otačbino! Sramota vama, poljski plemići! Nove muke tebi, sveta naša vjero! Težko vama, pusti samostani! Težko tebi, Čenstohovo, jer Wittemberg odlazi slobodan, pa će se doskora povratiti, da izazove plač i suze, da poubija one, koje još nije poubijao, da spali ono, što još nije spalio, i da osramoti sve, što još nije osramotio. Plači, otačbino i Litvo, plačite svi stališi, kao što plačem ja, stari vojnik, koji već ulazim u svoj grob, pa moram da gledam vašu nevolju. Težko tebi, Iliume, grade starca Prijama, težko tebi!

Tako je govorio gospodin Zagloba, a svi su ga pomno slušali i gnjev je plemićima podizao kosu na glavi; a on je odlazio dalje, pa je na novo naricao, derao svoje odielo i razkrivao svoja prsa. Zalazio je i medju redovite vojnike, koji su ga takodjer rado slušali, jer su svi strašno mrzili Wittemberga. I buna bi bila buknula odmah, da je nije zatomio sam Zagloba, jer se je bojao, da bi se Wittemberg u tom slučaju još uviek mogao spasiti; a kad izadje iz grada, pa se pojavi pred pučkim ustašama, razniet će ga na sablje još prije, nego što tko okom trene.

I njegov račun izpuni se podpuno. Ugledavši okrutnika, pomahnitaše već i onako silno razdraženi plemići i u tren oka nastade strašna bura. Četrdeset tisuća sabalja zabljesnu na žarkom suncu i četrdeset tisuća grla poče vikati: „Smrt Wittembergu!« ... „Amo s njim!“ ... „Ubijte ga, ubijte!“ ... Plemićima se pridružiše i prosti momci, i sva ta strašna bura nahrupi biesno na glavni štop švedski.

U prvi mah izgubiše svi glave, premda su svi znali, o čemu se radi. „Što da učinimo?“ začuju se glasovi uz kralja. „Isuse milosrdni, spasite ih, spasite!“ ... „Sramota je, ako ne održimo zadane rieči!“

U to banu razjareni plemići medju redovite vojnike, a sve se čete smiešaju, ne mogući da ostanu na svom mjestu. Posvuda su se vidile same sablje i sablje, a pod njima plamne oči i razžarena lica; strašna je vika rasla s nevjerojatnom brzinom, i sve je napred potiskivala biesna čeljad, sličnija divljoj zvjeradi, nego ljudima.

I Wittemberg uvidi, o čemu se radi. Lice mu probliedi kao platno, a hladni znoj orosi mu čelo ... i o čudo! ... taj slavni feldmaršal, koji se je prije grozio cielomu svietu, koji je pobiedio tolike vojske i zauzeo tolike gradove, taj stari bojovnik prestraši se sada tako, da je posve izgubio pritomnost duha. I počne drhtati cielim tielom i spusti nemoćno ruke, a slina mu stade padati na zlatni lanac, a zapovjednička palica izpane mu iz ruke. Medjutim se je strašna bura približavala sve bliže i bliže; već su grozni ljudi posve okruživali švedske generale, i samo još časak, pa će ih sve raznieti na sablje, da od njih ne preostane posve ništa.

Drugi generali povadiše svoje sablje, da umru sa oružjem u ruci, kao što je i dolikovalo pravim vitezovima; ali stari feldmaršal klonu podpuno i zatvori oči.

U to im gospodin Volodijovski priskoči u pomoć. Njegov odjel, iduci za njim poput klina, razdvoji hrpe pučkih ustaša, kao što brzi brod razdvoji morsku pučinu. Vika razjarenih vojnika pomieša se s vikom Laudanaca, koji prvi dopru do švedskoga glavnoga štopa, pa ga obkole sa svih strana i zaštite svojim konjima, svojim prsima i svojim sabljama.

— Kralju! — vikne mali vitez.

I podju. Razjareni vojnici okruže ih sa svih strana, mašući sabljama i sjekirama i vičući sve strašnije, a oni su se protiskivali napred, braneći se žestoko, kao što se divlji vepar brani od hrpe lovačkih pasa.

U to priskoči Vojnilović u pomoć Volodijovskomu, za njim Vilčkovski s kraljevom pukovnijom, a za njim knez Polubinjski i mnogi drugi, potiskujući sve pred sobom, dok ne dovedoše švedski glavni štop pred obličje kralja Jana Kazimira.

Ali strašni tumult, mjesto da se umanji, poraste sve više i više. Jedan čas se je činilo, da se biesni vojnici ne će obazirati ni na samoga kralja, već da će pograbiti švedske generale. Wittemberg se osviesti, ali ga još uviek ne ostavi strah, pa skoči s konja i baci se pred samoga kralja.

Klečeći na koljenima, pograbi kraljev stremen i počne vikati:

— Spasi nas, milostivi gospodaru, spasi! Ja imam tvoju kraljevsku rieč, a pogodba je podpisana, pa nas za to spasi, spasi! Ne daj, da me ubiju!

Videći takovo poniženje i takovu sramotu, pogleda kralj na stranu i rekne:

— Umirite se, gospodine feldmaršalu, umirite se!

Ali je i sam bio zabrinut, jer nije znao, što da učini. Naokolo su se sakupljale sve veće hrpe, približujući se sve više i više. Sve su čete stajale kao u boju, pa kakav je imao da bude konac?

Kralj pogleda na Čarnieckoga, koji je samo srdito sukao bradu, jer ga je strašno bio uzrujao neposluh pučkih ustaša.

U to rekne kancelar Koricinjski:

— Milostivi gospodaru, treba održati pogodbu.

— Da! — odgovori kralj.

Wittemberg, koji im je brižno gledao u oči, odahne slobodnije.

— Najjasniji gospodaru, — rekne, — ja sam vjerovao u tvoju rieč, kao u Boga.

Na to će mu stari krunski hetman, gospodin Potocki:

— A za što si sam prekršio tolike prisege, pogodbe i kapitulacije? Čim tko vojuje, od toga i pogine. Ta nisi li Wolffovu kraljevsku pukovniju unatoč ugovoru zasužnjio?

— Nisam ja, nego Müller, Müller! — odgovori Wittemberg.

Hetman ga prezirno pogleda, pa se okrene kralju.

— Milostivi gospodaru, ja to nisam spomenuo, da i tvoju kraljevsku milost potaknem na prekršenje pogodbe, jer je bolje, da vjerolomstvo ostane samo na njihovoj strani.

— Ali što da se učini? — zapita kralj.

— Ako ga sada pošaljemo u Prusku, poći će za njim petdeset tisuća naših ljudi, koji će ga sasjeći još prije, nego što dodje do Pultuska... osim da mu kao pratnju pridodamo svu našu redovitu vojsku, a to nije moguće. Čuješ li, svietli kralju, kako strašno viču? Ako je i opravdano, što ga tako mrze... najprije treba osigurati njegovu osobu, pa ih sve odpraviti istom tada, kada taj oganj ugasne.

— Drugačije ne može da bude! — rekne kancelar Koricinjski.

— Ali gdje da ga sigurno smjestimo? Ovdje ga ne možemo zadržati, jer bi još mogao buknuti domaći rat! — oglasi se gospodin vojvoda ruski.

Na to stupi napred gospodin Svojgospodin, starosta kaluski, pa nadme obraze i rekne svojom običnom smješlošću:

— A što, milostivi gospodaru! Odpravite ih u moj Zamošć, pa neka ondje prosjede, dok se mir ne sklopi. Ja ću ih već ondje od našega plemstva obraniti. Ej, neka samo pokušaju, da mi ih otmu!

Digitized by Google

— Ali kako će ih tvoja dostojnost obraniti na putu? — zapita kancelar.

— Ej, posve lako! Ta zar nemam dosta topova i pješaka? Neka mi ih samo otmu! Vidit ćemo!

Tu se prihvati za bokove i ponosno osovi na sedlu.

— Nema drugoga izlaza! — rekne kancelar.

— Ni ja ga ne vidim! — nadoda gospodin Lanckoronski.

— A vi ih uzmite, gospodine starosto! — rekne kralj Zamojskomu.

Ali Wittemberg, videći, da više ništa ne prieti njegovu životu, stane prosvjedovati.

— Tomu se nismo nadali! — rekne.

Na to će gospodin Potocki, pokazujući u daljinu rukom:

— Molim, mi vas ne zaustavljamo, put je slobodan!

Wittemberg zašuti.

Na to bude izdana zapovied, da se najpomnije potraži gospodin Zagloba, jer nikomu nije bilo tajno, da je on bio razpirio tu buru, ali Zaglobe nije bilo, kao da je u vodu propao. Tražili su ga u gradu, u taboru, pa dapače i medju Tatarima, ali uzalud. Uz to je pripoviedao Tizenhauz, da je i sam kralj živo želio, da ga ne nadju, jer je bio tako dobar i milosrdan.

A tjedan dana kasnije razveseli se kralj Jan Kazimir poslije objeda i reče:

— Razglasite, da se gospodin Zagloba dulje ne sakriva, jer već čeznem za njim i za njegovim šalama.

A kad se je gospodin kijevski kastelan na to potužio, nadodao je kralj:

— Tko bi u našoj Republici bio samo pravedan, a ne i milosrdan, taj bi mjesto srca morao imati sjekiru u prsima. Kod nas je za krivnju lakše, nego gdje drugdje; ali se krivci nigdje tako brzo ne poprave.

Bospor.

Na to razašalje kancelar nekoliko častnika, da proglase uzrujanomu plemstvu, da Wittemberg ne će otići slobodan, nego da će biti odpravljen u Zamošć. Tumult se nije doduše odmah utišao, ali je ta viest ipak umirno djelovala. Još prije večeri svratiše se sve misli na drugu stranu. Čete stadoše ulaziti u grad i vidik predobivene priestolnice napuni sve duše pobjedonosnom radošću.

Radovao se i kralj, ali ga je ipak vrlo mučila misao, što nije podpuno mogao da održi pogodbu i što su pučki ustaše tako očito pokazali svoj neposluh.

Čarniecki je gutao svoj gnjev.

— S takovom vojskom ne može nitko da već sutra bude siguran, — rekne kralju. — Časkom se bore zlo, časkom junački; ali čim ih tko god uzruja, buna je gotova.

— Da se samo ne počmu razilaziti, — rekne kralj, — jer su nam još potrebni, a već misle, da su sve dovršili.

— Krivca te bune morali bi raztrgati konji, bez obzira na njegove zasluge! — izjavi Čarniecki.

A to govoreći, mislio je kralj još više na Babinića, nego na Zaglobu, naročito za to, što ga je mladi junak dan prije bio zamolio, da mu dozvoli, da podje na Litvu. Rekao je, da će ondje napastovati Švede, kao što je nekoč napastovao Hovanjskoga. A kralj mu je to dozvolio, jer je i onako kanio na Litvu poslati izkusna bojovnika, i još mu je nešto prišaptnuo u uho, na što mu je mladi vitez pao do nogû, kako je bio dug i širok.

Zatim je bez oklievanja brzo pošao na iztok. Supanhazi, predobiven znatnim darom, dao mu je pet sto novih dobručkih Tatara, pa je tako s njim išlo podrug tisuće dobrih ljudi, s kojima je mogao mnogo učiniti. I sav je gorio od želje za junačkim djelima, nadajući se novoj slavi; i već je slušao, kako ciela Litva s udivljenjem spominje njegovo ime . . . Slušao je, kako ga izuščuju i jedna ljubljena usta, i mlada mu je duša dobivala krila.

A žurio se još i radi toga, što je prvi donosio veselu

Digitized by Google

viest, da su Švedi potučeni i da je Varšava zauzeta, kamo god je stigao. Varšava je zauzeta! Gdje god su zatutnjila kopita njegovoga konja, ondje je sva okolica ozvanjala tima riečima, a ljudi su ga dočekivali s plačem, dočim su zvona zvonila po svim crkvama, u kojima se je pjevalo: „Te Deum laudamus!“ A kad je jašio šumom, ili poljem, činilo se, kao da bujno drveće, ili žitno klasje, uznjihano lakim vjetrom, šumeći ponavlja:

— Švedi su potučeni! Varšava je zauzeta! Varšava je zauzeta!

Konac V. diela.

(Nastavit će se.)

Po sedmi puta na Velikom Risnjaku.

K planinarskoj sezoni.

(Svršetak.)

Kako bijaše zrak osobito čist, vidjela su se pojedina mjesta u iztočnoj Istri neobično jasno: Volosko, Opatija, Ičići, Ika, Lovran, Berseč, Veprinac, pa onda u nas Sv. Kuzam, Kostrena sv. Barbare, Kraljevica, Šmrika, ostrv sv. Marka, otoci kvarnerski, Senjska vrata, a daleko prama jugu Senjsko bilo i gvozdeni Velebit, koji se napokon sa morem gubi u ljudskom nedogledu. Primorske planine i njezini vrhovi Veliki Obruč, Grleš, Suhi vrh, Fratrovac, Trstenik bielili su se golim svojim tjemenicama znatno bliže, nego li za sumorna zraka, a tako i oni brojni bregovi i vrhovi kotara čabarskoga, kranjski Veliki Snježnik, pak Biele stiene, Bitoraj, Javorje, Velika Viševica, Smolnik, Skradski vrh, Višnjevica, Bjelolasica i drugi bregovi i vrhovi, kojima kraljuje potresni Triglav, koji se iztaknuo u tako nježnoj magli, da nam se činio prozirnim.

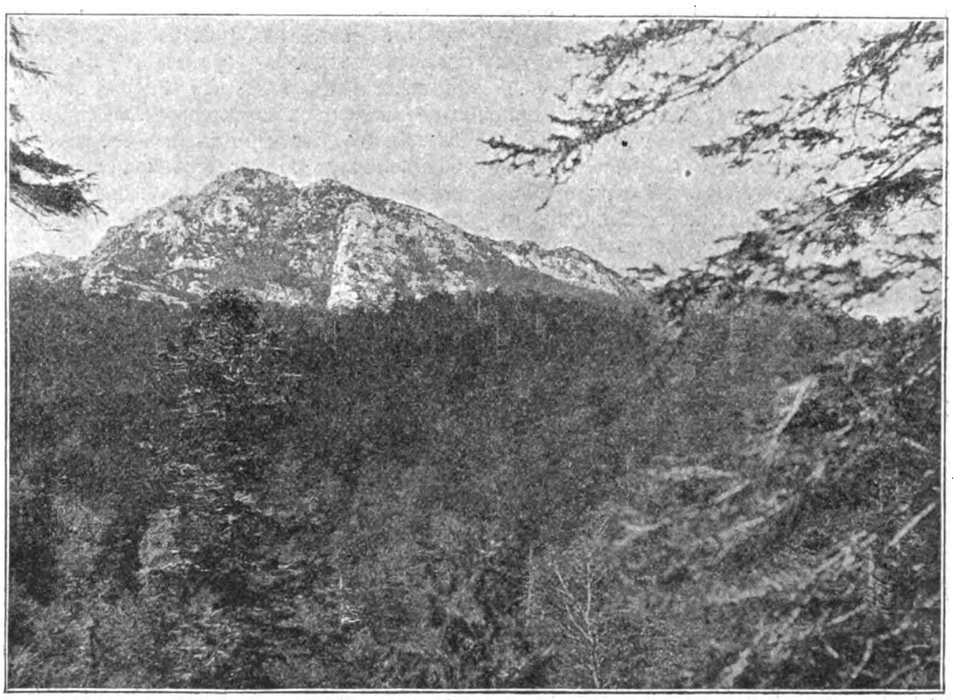

Veliki Risnjak. (Po fotografiji Drag. Crnitzky-a.)

Bio sam toga dana po sedmi puta na Risnjaku, pa ću, ako bude zdravlja, biti i deseti puta, jer je na njemu priroda bogata i raznolična, jer veličanstvena, ona grobna, svečana i uznosita tišina mojemu srdcu osobito mila, a ono jasno, kao vedrac čisto, a kao ljubica modro nebo mojoj duši vanredna naslada. To je onaj čas, kad se zamladim za godinu dana, kada jednim mahom skinem težko breme dnevnoga života; a one crte, a one divotne boje, onaj božanski sklad kao i buka planinskoga potoka ili žubor šumskoga potočića, pak voda-bistrica, prekrasno ono alpinsko cvieće — ugledni planinski gjul i pusteni bjelolist, sve me to goni i poteže na Veliki Risnjak, ali i nada, da sam na njemu bliži i dalekomu nebu.

Još je nešto, što ti na Risnjaku podaje osobite draži: one osobite, one čarne boje, koje gleda tvoje ljubopitno oko, a uživa tvoja za njima požudna duša. I u dolini gledam modrilo neba, oči mi se krepe i jačaju na zelenilu polja ili šume, srdce mi se raztapa, kada gledam jutarnje ili večernje rumenilo, a oko igra, kada prolazim cvietnom livadom na kojoj mi je svaki cvietak dobar znanac.

Na visokim bregovima svim se bojama nizine pridružuju još dvie divotne boje: ljubičasta i grimizna. Prvu treba da gledaš s jutra kad je okružila daleke bregove i vrhove Primorja i Gorskoga kotara, a drugu kao večernje rumenilo uz ono jasno modrilo neba, mrku zelen dalekogledne crnogorice, sinju boju mora, onu bjeloću dolomita i sivu boju primorskoga krasa. Tko sve to gleda, pa k tomu i one divotne boje alpinskoga cvieća: tomu će biti jasno, zašto sam se uputio na Risnjak po sedmi puta, zašto nas srdce vuče na gore i planine.

Uživala je i sada moja duša ovo veličje, ali je uživala i onda, kad me je jednom sgodom na Risnjaku uhvatila kiša. Biele one stiene bijahu sada sive, u daljini dapače crne, mrke šume crnogorice još tamnije, ali zato bijahu zelene boje poslije kiše mnogo živahnije, bregovi i vrhovi jasnije izcrtani, vidik dalekosežniji, zrak svježiji, a ono prekrasno cvieće napojeno kišom, bujnije. Kada se pak poslije kiše spuštaju magle u ponikve i dolove, zaokruživ sa svijuh strana i Risnjak: onda ti se čini, da nisi na tjemenici toga vrha, već da lebdiš na drugom kojem briegu nebeske visine.

Zureći sa Dvoržakove litice u onu ogromnu kotlinu, koja se uvalila medju visoke, ponajveć sunovratne pećine, od-

Digitized by Google

bijajući te od sebe i dubljinom i oblikom tla, obuzela me je želja, da se ovaj puta u nju spustim i da joj obadjem barma jedan dio.

Moji prijatelji Slavko, Dragutin i mali Leo na jednom se izgubiše, ne stalo ih medju pećinama i škrapama, dočim smo mi lagano krenuli do vrh sedla, odkuda se počesmo spuštati u onu dubljinu. Čim sam nekoliko puta položio nogu, jer se koracati neda, opazim medju narušenim kamenjem ljudske tragove, zagledam izlizano kamenje, po koj blatan kamen, a u onoj crvenoj zemlji i odtiske nogu, kojima su se odali papci od ovaca. Prolaze i ovim vratolomnim putem ovce, kad ih primorski ovčari poganjaju preko Risnjaka u čabarske krajeve paše radi, a kad su onuda popasli, vraćaju se opet na Grobničko polje, gdje je niknula i porasla mlada trava. Stupao sam lagano, ali nije tako nadlugar, koji se spuštao hrlo u dubljinu i na jednom mi ga ne stalo izpred očiju, izgubio se medju visokim bielim stienama.

Što sam se više spuštao, to mi se više izticala tjemenica Velikoga Risnjaka, a naročito Dvoržakova litica, ogromna ona pećina, koja se o druge pećine prislonila. Strana sjevero-zapadna ponikve uz koju ide staza, bijaše u hladu, u onom ugodnom planinskom hladu, u kojem ima i dovoljno vlage, naročito medju razpuklinama, u kojima se pribralo zemlje crnice na kojoj su bujali sitni bieli cvietovi od Heliosperma pusillum. S vana po pećinama u uzanim pukotinicama modrila se sitna zvončika Campanula pusila, a gdje se pribralo više zemlje vjerna joj drûga tamno-modra C. rotundifolia. No najugledniji ures pećina i orušina bijaše bjelolist, koj je ovdje običan, dočim biva na Risnjaku sve to riedji, jer ga bezdušnici čupaju korjenom. Spustiv se stazom dosta duboko, podjoh malo uzbrdice, dodjoh medju dvie stiene, koje se otvaraju poput vrata i zagledam pod sobom veliku dubljinu sa ogromnim šumama crnogorice. Staza se tu spušta tako strmo, da joj okom nisam mogao slieditи nastavka. Okrenem se i zaustavim pred guštikom klekovine te uprem okom prama Velikomu Risnjaku, koji se od ovuda prikazuje u osobitoj slici.

Omjerio sam cielu tu ogromnu ponikvu, koja se upriličila poput ogromnog kotla u dnu puna dorušena i biela dolomitnog kamenja, koje se odvalilo sa visokih naokoličnih stiena i pećina. Od same tjemenice Velikoga Risnjaka pa do dna kotline pružio se dubok žlieb zatrpan kamenjem, mrtvo grobište na kojem nije ni travka porasla. Po obroncima i po stjenama mrgodi se klekovina, a medju njom opet oni čudni bieli dolomiti. Mnogi se kamen i na klekovinu odvalio, a mnogu i zatrpao, koja hoće, da se na silu otme smrti, dignuv izmedju kamenja svoje grane prama visini.

Potresan bijaše pojav, kad se je ova kotlina stvorila, jer je na njezinu mjestu stajao vrh, možda i viši od Risnjaka. Kako je tlo oko Risnjaka puno šupljina, počelo se tlo pod vrhom rušiti, on je propadao i jednoga dana „poniknuo“ u dubljinu zemaljsku, stvoriv tako kotlinu, koja bijaše nekoć možda i vodom zaplavljena, odnosno krasno planinsko jezero.

Tražio sam u ponikvi nadlugara, ali ga nisam našao, bio je u njoj, sabirao bjelolist i drugo cvieće, ali ga nisam ni onda zagledao, kad mi se iz velike dubljine odazivao. Prijatelj Matko verao se takodjer medju škrapama, njega sam vidio kako se sagiblje i bjelolistom svoj šešir kiti. Napokon se izmotali na stazicu i mene zagledali. Kad su me zvali, opazim da ne mam svoj štap; prislonio sam ga negdje kad sam cvieće sabirao i uzalud poslije tražio; ostao je pod Risnjakom, pak će ga možda naći koje čobanče ili ga na nj upozoriti pseto ili ovca, kad budu prolazili stazom.

Izmotav se iz ove dubljine na sedlo, posjeo sam medju klekovinu, našao prikladni kamen, metnuo na nj mapu, da uložim sabrano bilje.

Nadlugar i Matko takodjer posjeli, ali će prvi za kratko, da mora poći do kolibe, jer da su ostala gospoda sigurno tamo pošla, a ključ od kolibe, da je u njega.

Dignu se i brzo spustiše niz sedlo i zakrenuše sa Šloserove livade u bukvin guštik, gdje ih ne stalo. Bio sam sada na Risnjaku sám samcat!

Posjeo sam u travu, uzeo mapu i uložio ono bilje, koje sam u ponikvi sabrao, a dodao nekoje biline, koje cvale i oko mene. Grobna vladaše tišina na ogromnom ovom vrhu. Kadkada bi poletila koja muha, kadkad zazujila i tik mene i tako bi samo na časak prekinula onu imponujuću tišinu i veličajni mir, što je vladao okolo mene. Dopršio je i po koj lepir, koga sam vidio i gledao, ali ga nisam čuo, zato i on nije poremetio mir, dok se nije odronio jedan kamećak i kotrljao niz pećinu. O čovjeku, o ptici, o drugoj kojoj životinji ni traga ni glasa i s toga čovjek očuti neko čuvstvo osobito; nije ga strah medju velebnim ovim vrhovima, ali mu je ipak neugodno, što je sàm, a samoća kad potraje, nije ugodna ni u najkrasnijem kraju, kada je ona dugotrajna. Obazirao sam se, nebi li gdje zagledao prijatelja Slavka i druga mu Crnitzkoga, ali sam badava i gledao i prisluškivao. Dignem se, oprtim mapu i lagano se spuštah po debeloj i dugoj polegloj travi prama Šloserovoj livadi, gdje takodjer ne ugledah prijatelje. Jedini mi bijahu drugovi brojni leptiri i zato sam uzeo mrežicu i sve vrste, koje mi bijaše moguće, pohvatao.

Sa ove livade pošao sam medju klekovinom, krŽljavim bukvama i preko narušena kamenja lagano i oprezno uzbrdice i došao na zaobljeni kameni vrh, koji mi je svaki put pao u oči, kadgod sam bio na Risnjaku. Zanimao me i toga radi, što bi se lugar iz onoga kraja Šloserove livade uviek vraćao sa velikom kitom bjelolista. Kad sam izašao na pusti vršak, zagledah bjelolist do bjelolista, a u zanj i ono srebreno lišće od kunice Achillea Clavennae. Na samu vršku stajao sam neko vrieme i upro okom prama Velikomu Risnjaku i Torbarovu grebenu, kad na jednom začujem glasove: Hop, hop! Slušam, gledam, ali nikoga ne vidim. Obazirem se na sve strane, izpitujem ogromni onaj teren, ali ne vidim opet nikoga. Začujem iste glasove, podoštrim pogled i zagledam poviše Vukotinovićeve livade Slavka i Crnitzkoga kako se lagano spuštaju. Bilo mi je milo, da se nisu vratili u Smrekovac i da ćemo zajedno poći. Za nekoliko časaka, jer je u Slavka veoma živa duša, bijahu pred bukvikom Šloserove livade, gdje su posjeli, jer su im od napora drktale noge. Obašli su Veliki Risnjak sa sjevero-zapadne strane, a koje su potežkoće tu imali za svladati, bijaše mi poznato od mojeg četvrtog uzlaza, kad sam Risnjaku doviknuo: Sada i nikada više! i mislio, da će mi puknuti srdce, a prijatelju N. popucati žile na sljepočnicama.

Sa vrška, na kojem sam stajao, gledao sam one ogromne slojeve Maloga Risnjaka, a pod njime Snježni dolac u bukovoj, zelenoj šumi u kojem se — bielio snieg.

Odmoriv, krenusno istim putem u Smrekovac, gdje nas je čekao spreman ručak, ali i suhe košulje, koje onako gode znojnu tielu, kao što je godila i ona zdena voda iz šterna, kojom smo se oprali i osvježili.

Vraćali smo se na Kaličak, a odavle blizine radi, krenuli putem, kojim sam silazio na Risnjak sa planinarskim družtvom, pak sam si zato prizivao u pamet sve ondašnje doživljaje i u duši mi se prikazaše sve one osobe, kojima sam uzlazio. Pošli smo preko Markova brloga, pak na Janjčarske vrške, dok smo kod Lieske izašli na one liepe i daleke livade, kojima krenusmo preko šume crnogorice u Bielu vodicu, pod krov prijatelja Crnitzkoga, gdje smo se tek uredili onako kako treba, da nam bude laglje na dalnjem putovanju.

Iz Crnoga luga valjalo je poći pješice u Delnice i akoprem su u šumi putevi označeni, uzeli smo si ipak jednoga momka, da nas do tamo povede. Kad smo došli u šumu crnogorice i stupili na kameni put, nismo se te

Digitized by Google

šume riešili puna dva sata. Ona se već gubila, svjetla i zraka bijaše sve to više, ali ne bijaše Delnica, za kojima smo toliko čeznuli, ja za odmorom a moji drugovi za zabavom, za krasnim spolom, koji se toga dana sabrao iz svih krajeva Gorskoga kotara. Posebni odbor upriličio je u perivoju zabavu: „U Sibiriju“ i pozvao ovamo riečku glazbu. Kad smo pali u Delničko polje, zagruvaše prvi mužari, a kad smo se približili k perivoju, zasvira glazba: Oj Banovci, oj junaci!, a mi se zamladili i živo pokročili, da što prije dodjemo u selo, koje bijaše pusto, jer je sve pošlo u „Sibiriju“.

U Delnicama bijaše onu večer neobično živo i veselo, već prema ćudi naših gorštaka, a nastala je to veća žurba, što bijaše vrieme bliže odlazku. Na kolodvoru pribralo se svieta mnogo: jedni su krenuli vlakom prama Rieci, drugi prama Komorskim Moravicama, da od raznih postaja podju kući. Mi smo sustali u Brod-Moravicama i odavle pošli pješice u Dobru, pod roditeljski krov prijatelja Slavka, gdje sam sproveo nekoliko nezaboravnih dana, odkuda se uzpeo na nepoznati mi Skradski vrh i sa njegovih grebena zatočio okom do bieloga Zagreba.

D. Hirc.

Grieh.

Epizoda. Ruski napisao **M. Gorki.** Preveo **Andrija Bartulin.**

Kiril Ivanović Jaroslavcev, pučki učitelj izvan službe, upriev se laktima o stol i pritisnuv lica dlanovima, motrio tupim očima pred sobom razbacane statistične papire i nastojao, da iz svojeg mozga poslom utrudjenog, iznadje, što mu je sada raditi s tim četverouglim listovima papira. To mu nikako nije išlo za rukom. U glavi šumilo mu zagušljivo i činilo mu se, da mu je ista izpunjena nečim gustim i težkim, što iz nutrina sili na oči, nastojeći izbiti na polje. Cifre na papiru sad u čas izčezavale, sad se opet pojavljale, te opet hladno i suhoparno o nečem govorile, sad se umanjivale do sitnih, nejasnih krakulja, sad rasle do krupnih, čudnovatih i ožagrenih oblika. Kiril je Ivanović sliedio njihovo igranje i osjećao, da se negdje duboko u njemu radja i uobličuje težka i nemirna dvojba. Bila jošte nejasna, no ona će se svakako pokazati, a tad će mu biti još gore i bolnije nego sada.

U zadnje ga vrieme te misli stale sve češće i češće progoniti daveći mu dušu, zavijajući sve u crno — nečim poput jesenske tuče, surovim i hladnim, što na duši ostavlja za sobom znakove tuge i tupog ravnodušja prama svemu. Bilo nešta kobna u tome mrtvilu, iz kojeg se sve to u sviesti uobličavalo, te mu nikad nikako nije išlo za rukom, da im zaustavi tok i razvitak. Kušao je ovako: ustajao od stola, šetao sobom i pjevao ili pošao ka kojemu od svojih znanaca, no one su zaglušivale pjesmu i pratile ga svuda ne puštajući ga ni izvan kuće.

Izprva se on s njima uporno borio, no napokon uvidio, da ta borba, osim utrudjenja duše, ne vuče za sobom nikakvih posljedica, već uviek vodi do toga, da ga sve to jače more, postajući same uobličenijim i življim od njegove oporbe proti njima. Tad je on odstupao, a kad bi ćutio, da se na njega spremaju, legao bi odmah na divan i metnuo ruke pod glavu bez borbe se podavao njihovoj vlasti.

Tako je stajao po uru, po dvie, po tri, a kadikad i po čitave noći, kao da je razpolovljen u dva diela, pri čem je jedan dio, koji je od vremena do vremena postajao sve to manjim, žalostno i bezpomoćno išao za drugim, kojim obladale te dvojbe raztjeravajući poput vodeničnih kamena sve, što je u životu liepa i jasna, i pretvarajući sve, čime nam ga mašta izpunjuje, u suho i bezcvjetno trunje.

Ležao je uporno gledajuć u jednu polu slušajući udaranje svog srca i zvuk nihala ure u gazdaričinoj sobi. Tik-tak! Tik-tak! bio odmjereno mlatac i kao da svojim uvjerenim i jakim zvukom povladjuje istinitost onoga, što su savjesti Kirila Ivanovića dvojbe nametale.

Napokon im on privikao kao bolestnik svojem ležanju, znao je, da su neodvratljive, a osjećao je samo nejasan strah, kad su one najavljale, da idu na njega. Za tim bi taj strah, potisnut njihovim djelovanjem, izčeznuo i na jednom se za nekoliko vremena i opet povratio.

No vraćao se u drugom obliku, — u obliku sjete, nešto očekujuće neodoljive bojazni, koja je sve poradjala i sve to napornije izčekivala neki strašni dogodjaj. Kirilu se Ivanoviću činilo, da će se sad nà pojaviti nešto velika i svečana, ustane sa divana i, tresući se zlobno, progovori:

— Ta vidim ja, o čem vi to dvojite. Vidim. Ja sve vidim; meni je jasan i najmanji kret vašeg mozga. Kako se vi usudjujete dvojiti o tom, što ne spada na vaše znanje, — znanje čovjeka, ne djelujućeg u životu i od njega otrgnutog, a? Kako vi to možete, moj gospodaru? A vi znate, da za to vas moguće . . . — i pokaže, što je za „to“ moguće učiniti od čovjeka.

Kiril se Ivanović predstavljajuć si takovu sliku tresao i žalobno motrio na vrata.

Vrata bijahu tanka i slaba, a ključ od žice. Ona ne mogu tog sveznalog bića ograditi od posjeta kao nit što drugo. Kirilu Ivanoviću činilo se, da bi posjed prodro i kroz kamenu stijenu. I u svojem je očekivanju trpio, tresuć se na svaki šušanj pomno gledao u svakog nepoznatog čovjeka, — trpio i osjećao, da ta dosadna bojazan svakim mahom sve to silnijom postaje i sve to jače ga obuhvata, te će sad na porasti i progutati ga . . . i tu se prividjanje zaustavljalo pred nečim tamnim i punim, dušu ledenećeg užasa.

— Kako izbaviti se svega toga? — pitao se Kiril Ivanović za vedrijih časova i odgovarao si: pokoriti se. Kad me one svega obujme, tada ću i ja prestati osjećati...

I htio tada i opet leći na divan, kad no za svojim ledjima začuje strašnu škripnju vratiju, jasne korake i debeli glas:

— Jeste li doma? No, napokon sam našao jednoga! . . . ffuf!

Kiril Ivanović se na stolici okrene i ugleda jednog od znanaca statistika, koga su u uredu zvali Minornim. Ovaj sjeo na stolicu i držeći u jednoj ruci bielu kapu, otirao si drugom debeli znoj sa čela. Lice mu bilo bliedo i navorano, oči upale i u opće izgledao kao da je tek pred koji čas ustao iz bolestničke postelje.

Kiril Ivanović primaknuo se k njemu i šuteći sa zadovoljstvom krepko mu stisnuo ruku. Taj mu je čovjek svojim dolazkom razpršio navalu misli.

— Letio sam kao mahnit po toj vrućini — nikoga! — reče Minorni, inače — Petar Vasiljević Babkin, s negodovanjem namrčiv ustne i zažmiriv očima, predje prstima preko njih kao da bi iz trepavica nešto vadio.

— A koga trebate? -- htio ga Kiril Ivanović upitati, no ne uspije.

Digitized by Google

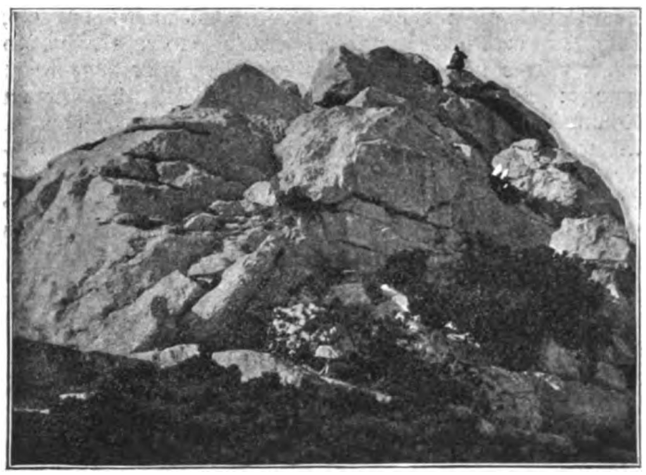

Dvoržakova litica na Velikom Risnjaku.

— Eto, vidite, što . . . vi samo, izvolite, ne odbijajte . . . za to, jer ja više ne mogu. Hoćete, dvie čitave noći bditi! To je svinjarija sa strane Ljahova i svih ostalih . . . A dà, ta ja vam niesam ni rekao, o čem se radi . . . Onaj . . . Kako mu je? . . . Kravcov! Sišao s uma . . . da. Eto je već treći dan. Sve, znate, govori, govori, a čovjek ne zna, što. Sasvim tim ipak je kadkad pri sviesti i zdravoj pameti. Nu, eto tako . . . ja sam bio pri njem dva dana uzastopce, te više ne mogu . . . Postao je strašnim. Goropadan je, a prigovoriš li mu, stane se derati, i ne valja mu dati slobode. Strašno larma! Počeo mazati stiene mazilom . . . Razodjev se do gola i dao si četkom čistiti gole grudi. Umišlja si, da je genijem dobra i dere se. Smiešno je to i žalostno . . . I težko. Dolazi i doktor. Brblja o premještenju u bolnicu, no sve je to tako mrtvo. A što je glavno, mi smo svi nejasno formalni i jaki! Dolaze k njemu, znate, pogledaju na njega u starinskoj postelji, sažale ga i odu. Uviek se kome što dogodi. Ja više ne mogu, uvjeravam vas! Hoćete li poći, golube, a? Tamo je sada Ližin . . . Ja znam, vi ste bili malo znani s tim nesretnikom; no zar to sada nije sve jedno? Nije li tako? Vi ćete poći?

— Da, ja . . . napokon. Ja mogu . . . s mjesta! — zategne Kiril Ivanović lieno.

— Taman sada! . . . ponovi plaho Minorni i pojasni: Taj Ližin je i ostao tamo samo pod uvjetom, da ga tko za dvie ure zamieni . . . Eto prekrasno . . . podjite de! Vi ste jaki, to vam neće biti težko. Al kako se ja niesam sjetio upravce k vama skočiti? . . . Ne bih se bio tako izmorio . . . Nu, idete li dakle?

— Dobro, . . . hajdemo.

Minorni ustane sa stolice, brzom kretnjom baci na glavu kapu, popravi si je i otvoriv vrata ogleda se na Kirila Ivanovića.

Potonji zamišljeno i lieno navukao na sebe kaput, prihvatio dolnju ustnicu i uporno gledajuć Minornomu u noge.

— Znate li što, Jaroslavcev? — progovori ovaj živo. — A je li vam poznat njegov stan? Dragi, hoćete li dakle poći sami, a ja ću ravno kući? A? Dobro? Nu, hvala! Ne kažite mu, djavo znade, da ja . . .

No Kiril Ivanović nije već čuo njegovih zadnjih rieči — Minorni ponesao ih sa sobom u predsoblje, a tamo ih zaglušilo tanko, Kirilu Ivanoviću živce podražujuće, cviljenje vrati. Na to se cviljenje stresao, nakrivio usta i lice i spustio se na stolicu, prisiljen na to gušećom tjeskobom, što no se na njega svalila uslied viesti Minornoga o žalostnom dogodjaju.

(Nastavit će se.)

KRONIKA.

— **Promjena na papinskom priestolju.** I ovom broju donosimo nekoliko slika, koje se odnose na nedavnu promjenu na priestolju papinskom. Jedna nas slika sjeća na pokojnog Leona XIII., ona nam prikazuje žaru, u kojoj je sahranjeno srce Leona XIII. Druge slike prikazuju nam opet rodnu kuću Pija X., njegovu staricu i pokojnu majku Margaritu Sarto.

— **Novi austro-ugarski zajednički ministar financija barun Burjan.** Bosanski upravitelj i zajednički ministar financija pokojni Benjamin Kalaj, dobio nasljednika u osobi baruna Burjana pl. Rajca, koji je već nastupio svoju upravu. On je rodom Slavjan, kako mu i ime kazuje, ali kažu, da je dobar Magjar. Ima za sobom liepu diplomatsku karieru Rodio se je 15. siečnja 1851. u Požunu, sin je bivšega podžupana. Od god. 1897. bio je poslanikom u Ateni.

— **Carigradske slike.** Oči cieloga svieta uprte su u Carigrad. Macedonsko pitanje postaje sve akutnije i čini se, da će skoro doći do rata. Mislili smo, da ćemo ugoditi čitateljima, ako nekoliko slika priobćimo, koje nam prikazuju tursku priestolnicu. Te slike su stari turski sultanov dvor saraj, palača Dolmabagdže, galatski most i Bospor. Carigrad se broji medju najljepše gradove svieta, što se tiče divne okolice. Vele, da mu se jedino položaj Napulja i Lisabona može prispodobiti.

KNJIŽEVNOST.

— **Redovita glavna skupština „Matice Hrvatske“** obdržavana je dne 26. srpnja 1903. Pošto je predsjednik dr. Gjuro Arnold ustanovio, da je u skupštini nazočno toliko skupštinara, koliko ih traži § 14. pravila, pozdravi skupštinare liepom besjedom. Medju ostalim reče:

„Ako je narodni jezik najvjernije ogledalo narodnoga mišljenja i čuvstvovanja, kao što sumnje nema, onda on nije dobio ime materinjega samo zato, što njime majka govori djeci svojoj, — nego i zato, što se u njegovu povodu radja u svakoga misao duševnoga zajedinstva s narodom. To drugim riečima znači, da po jeziku materinjem ne postajemo samo članovima izvjestna naroda, nego postajemo i dionicima čitave njegove kulture, kako se je ona historijski razvila.

Sve je to tako poznato, da na to ponajviše ni ne pomišljamo. Tek, kad se nametne pitanje: kojim bi pravcem trebalo da kreće literatura materinjeg jezika, — postajemo sebi sviestni i zamašnosti rečene činjenice. Imade li literatura u obće prikazivati duševni razvoj naroda, onda je jedno bar stalno — da imade naime biti narodna. Tomu ne smeta, što se znanstvena literatura drži obično za internacionalnu. Jer prije svega ne vriedi

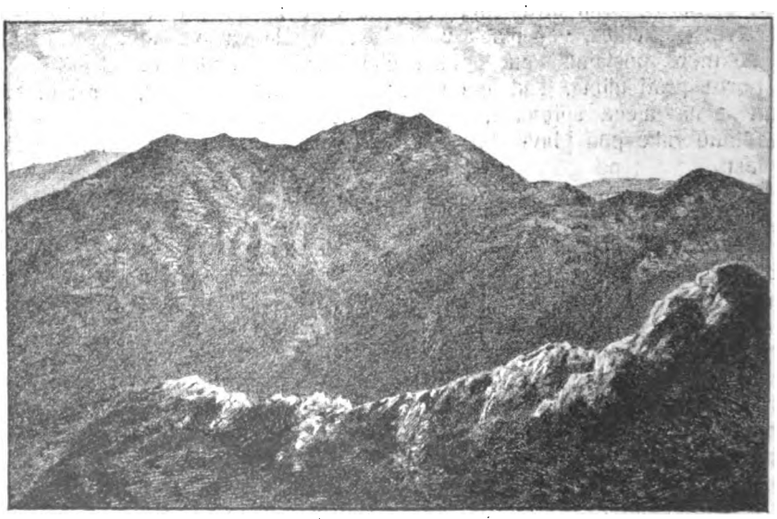

Ponikva pod Velikim Risnjakom.

Digitized by Google

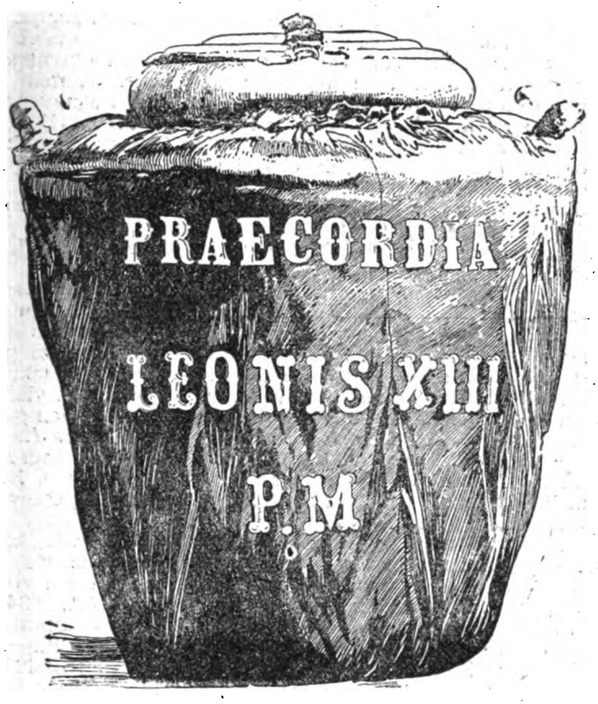

Praecordia pape Leona XIII.

potonji naziv za one znanstvene grane, koje obradjuju strogo narodne stvari; a onda je izvan svake sumnje, da se i općim znanstvenim granama može osim jezika dati izvjestno narodno obilježje, — inače se ne bi moglo govoriti o francezkoj ili njemačkoj znanosti, kako to u zbilji biva.

Stoji li tako sa znanstvenom literaturom, sa liepom stoji tako još više; jer se u njezinim tvorevinama imadu ogledati duševni interesi izvjestnoga narodnoga razdoblja. Pri tom dakako ne treba liepa knjiga da radi baš o narodnim stvarima, recimo primjerice o bitkama i pobjedama, o domovini i njenom dušmanu, — jer sve to može po izkustvu biti sasvim nenarodno. Ali ono, što liepa knjiga prikazuje, mora nositi biljeg narodnoga mišljenja i čuvstvovanja. Tko se je svestranije bavio našom liepom knjigom, mogao je opaziti, da su već stari pjesnici ne samo birali strane predmete i zaodjevali ih u ruho svoga doba, nego da su pojedinim pjesničkim tvorevinama i dramatičkim prizorima znali podmetnuti fiziognomiju i osiećaj narodne duše. Koliko pak u tom nisu vazda uspjeli, imade se odbiti koje na to, što nisu s narodom dovoljno srasli bili, koje na to, što su još previše stajali pod dojmom stranih uzora.

Kako je u tom pogledu s današnjim zastupnicima liepe hrvatske knjige, ne marim ovdje izpitivati, ali iz rečenoga sliedi, da je svatko, tko na tom polju hoće da radi, dužan zaroniti duboko u narodnu dušu, ili još bolje: da je dužan, s njom se upravo poistovjetiti. Uzme li se, da je po hrvatski narod uza sve kobno izseljivanje značajna privrženost rodjenoj grudi i u njezinu povodu vrlo razvijeno domovinsko čuvstvo, — onda je pojmljivo, kako će zastupnici liepe knjige, srastavši se s narodnom dušom, ne samo vazda pogadjati pravu narodnu žicu, nego se i nehotice uklanjati svakomu tudjinskomu dojmu.

Na pitanje: ne će li literatura u strogo narodnom duhu imati za posljedicu i narodno trvenje — odgovaramo kategorički, da ne će. Kad narod dodje do zrele spoznaje svojih narodnih osebina i vrlina, svojih potreba i svoga bića, on će u toj spoznaji stalno poštivati vrline i osebine i drugoga naroda, držeći ih baš poradi oprečnosti narodnima, — a ne će mu ih zavidjati, niti nasljedovati. Samo nezrelo diete može se ljutiti s toga, što odraslije imade i veću odoricu. Što se pak tiče duševne veličine tako naroda kao i pojedinaca, to će prava veličina biti u zbilji samo ondje, gdje će nutarnji sklad života i interesa biti tako podpun, da ni potreba isporedbe ne nastupi. U literarnoj republici ne treba ni predsjednika ni dalaj-lame; u njoj treba samo, da svatko bude svoj i narodan.

Narodna literatura uključuje tako počitanje današnje literarne generacije prema prošlima kao i nadovezivanje na njih. Počitanje uključuje zato, što se svaka generacija okrilati pomoću predjašnjih; a nadovezivanje zato, što nijedna ne može početi a b n o v o i stvoriti literaturu iz ničesa.

Nadovezati na prošlost ne znači medjutim odreći se samostalnosti i nasljedovati sliepo pretče svoje; nego znači samo nastaviti rad u duhu njihovu — uzevši dakako unapried, da je taj duh narodan.

Takvo je nasljedovanje pače dužnost literarnih radnika, jer uvjetuje kontinuitet u narodnoj literaturi. Ali kad bi netko i sliepo nasljedovao dobre uzore narodne literarne prošlosti, bilo bi to nasljedovanje ipak simpatičnije od sliepoga nasljedovanja uzora stranih — samo treba priznati, da za to ne bi nipošto bilo više umjetničko, niti bi u obće takovo bilo. Pravi umjetnik ne nasljeduje, nego stvara; a stvaranje uključuje i izvjestnu duševnu potrebu i izvjestna tehnička sredstva. Potonja baš i jesu ono, što u prvom redu karakterizuje i pravoga umjetnika i izvjestno literarno razdoblje. Umjetnika karakterizuje zato, jer pokazuje njegovu iznalaznu snagu; a razdoblje zato, jer svatko upravo s novim tehničkim sredstvima i odpočima.

Margareta Sarto, majka pape Pija X.

Ali ako su tehnička sredstva i glavno mjerilo umjetničkoga stvaranja, jedina nisu već zato, što se još radi i o predmetu ili o ideji, kojoj imadu da služe. Dok tehnička sredstva mora

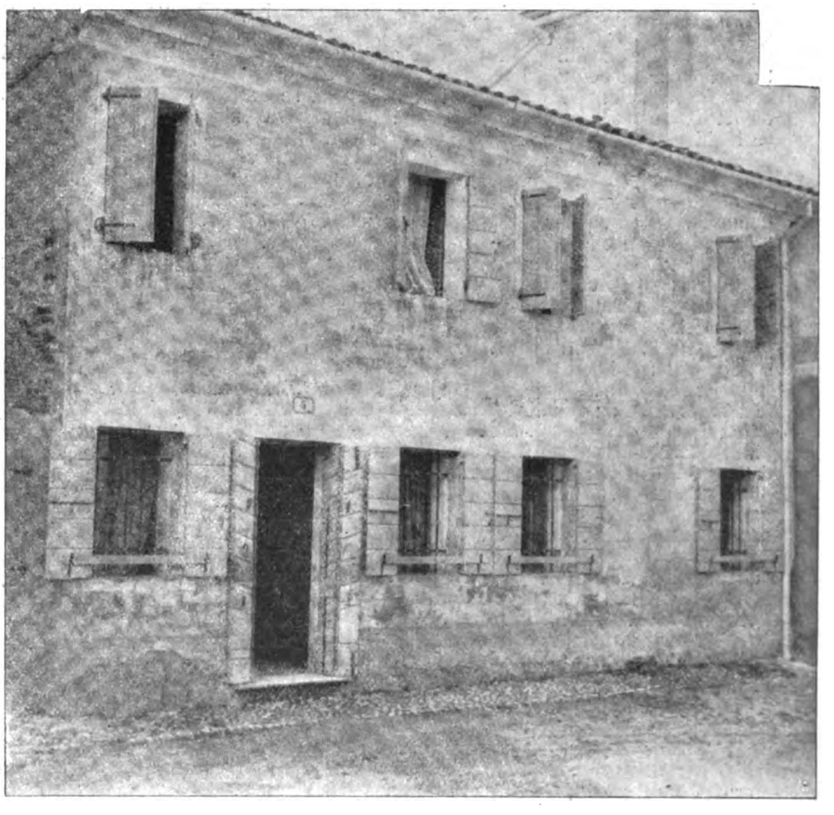

Kuća, u kojoj se je rodio Pio X.

Digitized by Google

umjetnik već u sebi naći, s idejama se sastaje svuda u životu i u svietu, napose u ljudskome društvu — imade li dakako za to dara i spreme. Bez ozbiljna studija i oštra opažanja ostaje čovjek i tu sliep kod očiju.

Sve ovo treba da imadu na umu ne samo zastupnici narodne liepe knjige, nego i oni, koji njihov rad prate i kritički ga osvjetljuju. Kritika pače mora biti sustvarateljica liepe narodne knjige, jer joj je po biću zadatak, da puti i obučava. Ovomu zadatku pak ne će kritika zadovoljiti, bude li tek s jednog od navedenih gledišta posmatrala pjesničke tvorevine i prosudjivala im vriednost po liepu narodnu knjigu."

Na poziv predsjednikov čitao je tajnik gosp. Ante Radić izvješće o družtvenom radu u upravnoj godini 1902.

Za god. 1903. izdat će se od spomenutih prošle godine i ljetos radnja sliedeće, koje se već dotiskavaju:

1. Ks. Šandor-Gjalski: Gjurgjica Agićeva.
2. Car Emin: Zimsko sunce.
3. Marković dr. R.: Dječja njega (pouč.).

Od ostalih radnja skoro će se dati u tisak:

4. Šenoa M.: Ban Pavao.
5. Milobar: Izabrana poglavlja iz narod. gospodar., II. sv.
6. Kučera: Valovi i zrake.
7. Heinz: Biologija.
8. Nekrasov-Harambašić: Komu je dobro u Ruskoj, — dok za devetu knjigu nije odbor još konačno odlučio.

Tajnik je pročitao i blagajničko izvješće:

„Po izkazima, što ih čitamo u svakogodišnjem izvještaju „M. H.", — „M. H." počevši od g. 1895. pada brojem članova prinosnika. Prvi put pokazuje „Izvješće" manji broj članova prinosnika g. 1896., i to tek za kojih 30 članova; sliedeće godine već je taj broj podeseterostručen, t. j. članova je manje za 300, a to znači dohodaka manje za 1000 for. Od onda pa do danas nije se broj članova digao do one visine, na kojoj je bio g. 1895.

No ako se poredi izkazani broj članova sa svotama, što su ih članovi prinosnici uplatili, dolazimo do još nepovoljnijih resultata. Tu vidimo, da su članovi doduše ubilježeni, ali da članarine uplatili nisu. Poredimo li, kako rekoh, izkazani broj članova s izkazanim uplatama članova prinosnika, vidjet ćemo, da su u posljednjih devet godina (1893.—1901.) uplate prema broju članova u zaostatku za okruglih 25.000 K (točnije 24.917 K).

Govor ovih brojeva iz „Izvješća" naših govori jasno. Još je nekako išlo, dok je kupac čitave zalihe knjiga (od god. 1877. do 1895.) pet godina (1896.—1900.) odplaćivao kupovninu, a „Matici" otuda pritjecala koja tisuća; lakše je bilo, dok su tu bile i nakladnine. Ali su, kako sam spomenuo, nakladnine već god. 1900. preko polovice potrošene, kupovnina je izplaćena, a „Vienac" potrošio i drugu manju polovicu nakladnina, i još mu nije bilo dosta.

Pita se sad: Može li se uz sve to manji broj članova izdavati isti broj knjiga i još k tomu „Vienac"? Očito je, da ne može. A smanji li se broj knjiga samo malo, smanjit će se broj članova za polovicu!

Tu nema druge, nego upeti sve sile, da se broj članova digne. To se može samo novom organizacijom povjerenika, a to će i biti glavni posao novoga blagajnika.

Ovo držim, da sam bio dužan kazati, da se ne varamo, jer „M. H." već kojih 6—7 godina ne stoji ni izdaleka onako sjajno, kako što se općenito misli. Neka nam ovo bude svima širom domovine opomena, da se što čvršće priljubimo svojoj „Matici", koja je ponos i dika svih nas i kod kuće i pred svietom.

Tajničko je izvješće primljeno iza odulje debate o mirovini g. bivšega tajnika Kostrenčića i „Vienca". Na to je obavljeno glasovanje i skrutinij, podpredsjednikom je knjiž.-umj. odbora „M. H." izabran književnik Evgenij Kumičić s 22 glasa, a blagajnikom „M. H." kr. financ. perovodja g. dr. Stjepan Ortner s 21 glasom. (Živjeli!)

Predsjednik daje rieč tajniku, koji objavi skupštini, da je izborom g. E. Kumičića za podpredsjednika izpražnjeno jedno odborničko mjesto u knj.-umj. odboru, te da prema tome treba birati četiri odbornika u knj.-umj. odbor; a ako koji skupštinar dade za ovo četvrto mjesto glas kojemu odb. zamjeniku, ima birati odmah još i jednoga zamjenika. Pošto je obavljeno glasovanje i skrutinij, proglasi predsjednik, da su u knj.-umj. odbor izabrana gg.: prof dr. Stjepan Bosanac, prof. Vjenc. Novak, prof. Jos. Pasarić i dr. Ante Radić; u gospodarski odbor gg.: prof. Stjepan Kućak i dr. Aug. Harambašić svi sa 22 glasa; napokon zamjenikom u knjiž.-umj. odbor gosp. dr. Velimir Deželić, pristav u kralj. sveuč. knjižnici s 20 glasova.

Predsjednik pozva zatim tajnika, da pročita priedlog uprave o novim začastnim članovima, koji skupština prima te predsjednik proglašuje, da su gg. Gj. Stj. Deželić i Ivan pl. Zajc imenovani počastnim članovima „Matice Hrvatske" i zaključi skupštinu.

— **Zagrebački Arcidjakonat od god. 1642.** Napisao Janko Barlè. Zagreb 1903. Str. 104. To je naslov najnovijoj historičkoj monografiji, u kojoj nam se u kratkim crtama predočuje povjest jednoga diela zagrebačke nadbiskupije od njezina osnutka do god. 1642.

U uvodu (str. 3.–7.) ocrtao je gosp, pisac letimice povjest onoga prostora, koji obuhvata danas zagrebačka nadbiskupija. — Tu je već rano, početkom četvrtoga vieka postojala sisačka biskupija, koje je nestalo polovicom sedmoga vieka u hrvatsko-obarskom ratu. Hrvati, naseliv ovaj predjel, niesu uskrisili ni propalu sisačku biskupiju, niti su podigli novu, već su u crkvenom pogledu spadali pod solinsko-spljetsku metropoliju, a od polovice desetog vieka pod bisk. kninsku. Zamisao hrvatskog sabora u Spljetu god. 926, da obnovi staru sisačku biskupiju nije se ostvarila, pa je od tog doba proteklo poldrugi viek do osnutka zagrebačke biskupije. Istom god. 1093. utemeljio je ugarski kralj Ladislav, na mjesto stare sisačke, novu biskupiju za posavsku Hrvatsku u Zagrebu, i postavio joj za pastira Slovjena Duha.

Iza toga prelazi na vrela iz kojih je crpao podatke za svoju monografiju. Najstarije vrelo je popis župa od zagr. kanonika Ivana, arcidjakona goričkoga; iza njega važna su još dva popisa župa od god. 1501. i 1574. — Drugo važno vrelo za povjest župa zagr. nadb. jesu kanoničke vizite. Najstarija takova vizita, koju samo po imenu poznajemo, bila je pisana za vizite. što su ju po nalogu biskupa Ivana III. Albena obdržavali god. 1423. kanonik zagr. Benedikto i župnik sv. Emerika (ta je crkva stajala ondje, gdje je danas nadb. sjemenište) u Zagrebu Martin. Uz ove dvie spominju se jošte vizite držane u župi Resnik god. 1525. 1528., ali na žalost niesu nam se sačuvali zapisnici ni ovih vizita.

Najstarija sačuvana kan. vizita u zagr. arcidjakonatu, koja nam se sačuvala, potječa iz god. 1622. od arcidjakona Benedikta Vinkovića (kasnije biskup zagrebački). Uz ova vrela rabio je gosp. pisac zapisnike kan. vizita iz god. 1630., 1634. i 1642. „Učinio sam to, veli na koncu uvoda, jer su ovi zapisnici, sačuvani u nadb. arkivu, najstariji, dosta trošni, slabo čitljivi i manje pristupni, pa će ove makar i kratke crtice dobro poslužiti za bolje poznavanje povjesti župa arcidjakonata zagrebačkoga."

Poslije uvoda govori o medjama zagr. arcidjakonata. Na sjeveru bila mu je medja riečica Velika Krapina do zakreta njezina na jug, na zapadu Šutla, a odavle po obroncima žumberačkih gora protegla se suha medja prema Okiću; odanle ravnica prema Kupi, koja je bila djelomice i južna medja. Na iztoku protezao se sve do rieke Lonje, koja ga ovdje dielila od kalničkoga i čazmanskoga arcidjakonata. — Čast arcidjakona zagr. bila je vrlo ugledna, pa se za to od njega zahtievalo, da bude čestit i savršen svećenik, pa da nastoji i bdije, da mu i svećenstvo bude takovo. Stoga je morao višeputa pregledati svoj arcidjakonat i iztražiti vladanje svećenstva živi li po crkvenim propisima. Kad je arcidjakon išao pregledavati svoje župe mogao si je radi sigurnosti uzeti pratnju od 5 ili 7 ljudi. Arcidjakon je obično javio okružnicom na sve župnike svoga arcidjakonata dan kada će doći na vizitu, a župnici su to morali javiti narodu. Sama vizita obavljala se ovako: U jutro je bila sv. misa (služio ju obično sam župnik pred arcidjakonom) a poslije sv. mise držao je arcidjakon narodu poučnu propovjed o potrebi prave vjere i dobrih djela i upućivao ga na kriepostan kršćanski život. Poslije toga vodio je procesiju na groblje pjevajući psalme „De profundis" i „Miserere", poškropiv grobove sv. vodom i okadiv tamjanom. Zatim je počelo pregledavanje crkve i njezina namještaja, crkvenih računa, izpitao je arcidjakon za život i vladanje župnikovo, pregledao njegovu knjižnicu, nema li možda kakovih krivovjerskih, čarobnjačkih ili izkvarenih knjiga. Ako je bio u župi učitelj, tad bi i kod njega pregledao knjige i opitao u župnika i naroda o njegovu životu. I za zvonara je pitao kako vrši svoje dužnosti, dali zvoni u jutro i na večer na pozdrav angjeoski i na molitvu za duše u čistilištu. Pitao je arcidjakon i za život župljana, te ih je ukorio ako je bilo potrebno. Obaviv tako sve, sastavio je o svem zapisnik i podastro ga biskupu na izpitanje i pregledanje. — Ovako su nastali zapisnici kanoničkih vizita, koji su najvažniji i najvjerodostojniji izvori za povjest naših župa.

Sliedeći članak: „Općenito stanje svećenstva i naroda u to vrieme," (str. 12.) vrlo je zanimiv. U njem je u kratko objašnjena obrazovanost klera ondašnjeg doba i ističe se moralni položaj i religiozno stanje našega naroda. Tu je govor najprije o školama. Škole ovoga doba bile su vrlo primitivne, a učilo se u njima najpotrebitije stvari: latinski jezik, crkveno pjevanje, glavne vjerske istine i nešto o duhovnoj pastvi. Stvar je nešto na bolje krenula kad je god. 1573. biskup zagr. Juraj Drašković utemeljio zagr. sjemenište u dvoru zagrebačkog kanonika poturice Franje Filipovića.

Stanje svećenstva crta nam vizita od god. 1622. Svećenici tadašnji slabo se bavili knjigom, a bilo je i takovih, koji su bili prave neznalice. Mnogi su slabo znali razne obrede, nerado išli k bolestnima, slabo su pazili na red i čistoću u crkvi. Bilo je takovih, koji niesu po nedeljama i blagdanima propoviedali, pače niti sv. mise kadkada služili. Mnogi vriedni biskupi i arcidjakoni oštro su bdili nad svojim svećenstvom, te su pojedine i kaznili. „Svećenstvo proizlazilo je i živjelo u narodu, a taj narod bio je takodjer pun mana i neznanja, pače prkosan i drzovit, koji je višeputa i svom duhovnom pastiru uskratio dužnu poslušnost, pače digao se na njega i protjerao ga, a i ubio ga, kako to

Digitized by Google

svjedoči više slučajevâ u ovom kratkom razdoblju i na malenom predjelu."

Takovo žalostno stanje prouzrokovali su ponajviše žalostni odnošaji u kojima je bila naša domovina u to vrieme. Nu, da je već onda bilo spasonosnih odredba glede duhovne pastve svjedoče nam konstitucije diecezanske sinode obdržavane u Zagrebu god. 1602. za biskupa Nikole Zelnicaja. Ta je sinoda izdala više naredba glede podjelivanja sv. sakramenata, o crkvenom odielu, posudju, zabranjuje držati u crkvi neposvećene stvari kao: drva, brvna, vino, žito, lan, konoplje, vunu itd. O odielu svećeničkom izdane su takodjer stroge naredbe. Da sprieči razne neurednosti i zloporabe kod sklapanja brakova izda sinoda nalog, da se ženitbe sklapaju samo u crkvi pred dva ili tri svjedoka, a ako bi tko vjenčao tudje župljane bio je „suspensus."

Iza toga govori gosp. pisac o stanju naroda u to doba. Tu počimlje najprije sa Zagrebom, u kom je bilo mnogo praznovjerja, makar su bili gradjani i obrtnici naobraženiji od prostoga puka. U župi sv. Marka, sv. Petra i sv. Marije bilo je mnogo „copernjaka" i „coprnica," praznovjernih žena i osoba, koje su tjerale nečist zanat. — U susjednim župama: Šestinama, Vrabču i Stenjevcu nije bilo bolje. Bilo je ovdje župljana odanih piću, praznovjernih, javnih priležnika, dvoženaca, ubojica itd. Za Vrabčane veli vizita god. 1630. izrično, da su „mali" t. j. zli. Medju župljanima u Stenjevcu bilo je takovih, koji su tukli svoje roditelje, živjeli sa više ženâ, radili na blagdane, riedko dolazili k sv. misi i počinjali razne zločine. Kad je u Zagrebu i njegovoj najbližoj okolici bilo takovo stanje, možemo si misliti, kako je bilu u župama udaljenim od Zagreba. Tako su n. pr. župljani iz Zaprudja ubili svoga župnika Gašpara Martinkovića, a njegovu nasljedniku Franji Kučiću pripravili su u noći zasjede kod župnoga dvora, te se jedva spasio, da ga niesu ubili.

Na str. 26. prelazi k opisivanju pojedinih župa. Tu ponajprije spominje, što je poznato o utemeljenju i starini župa, a za tim govori o pojedinim crkvama svake župe. Radi lagljega pregleda poredao je župe alfabetskim redom. Opisano je u toj knjižici 45 župa, a opisi su vrlo zanimivi.

To je evo u kratko sadržaj i izvadak iz ove liepe knjižice. Gosp. piscu smo vrlo zahvalni, što nam je osvjetlao najstariju povjest naših župa, pak želimo, da započeto djelo nastavi. Knjižica će dobro poslužiti višeputa i stručnjaku, a lajk će barem donekle iz nje saznati povjest onih božjih hramova, koji se po briegovima, vrhuncima i ravnicama dižu poput bielih labudovâ i rese divnu našu Hrvatsku domovinu. N.

— **Vitezović**, mjesečnik za genealogiju, biografiju, heraldiku i sfragistiku. God I. br. 2. sadržaje: Dr. Velimir Deželić: Maksimilijan Vrhovac (nastavak). E. Laszowski: Hrvatsko plemstvo. Dušan pl. Preradović: Obitelji imena Preradović. Dr. Rudolfo Horvat: Bećirdraga Harmudijević. E. Laszowski: Prilog k rodoslovju knezova Krbavskih. Književnost. — Upiti. — Odgovori. — „Vitezović" izlazi mjesečno i stoji do konca g. 1903. 1903. 3 krune. Predplatu prima tiskara C. Albrecht (J. Wittasek.) Zagreb.

UMJETNOST.

— **Bergen C.: Mala umjetnica.** I u ovo tiho mjesto uvukao se genij glazbe. Sve je na okolo tiho, a mala bića razveseljuju svoje duše glazbom. Nije to dašto virtuozica, možda će danas sutra i bit, ali košto godi malenom ptiću prvi cvrkut, tako i toj djeci ovo, što nazivlju glazbom.

— **Kosak A.: Borba za zastavu.** Tko bi rekao, da ova mala krpa toliko vriedi. Ljudi stavili na stieg krpu i eto ti nešto što smatraju svetim i neoskvrnljivim. Ako pravo promotrimo sudit ćemo drugačije. Ova krpa jest doduše samo krpom, ali ona je simbolom časti, poštenja i slave. Tko zastavu izgubije, izgubio je čast svoje pukovnije, svoga naroda. Zato su se uviek i vojnici i narodi borili krvlju srca svoga za znak svoje časti za zastavu. Takov momenat prikazao nam genijalni slavenski slikar A. Kosak na slici, koju prikazujemo u tom broju.

GLAZBA.

— **Hrvatsko pjevačko družtvo „Odjek" u Zemunu.** Narodna sviest redovno kasnije prodire u pogranična mjesta i ne nalazi tamo tla za tako široko i intenzivno rasprostranjenje, kao u mjestima, koja su bliže srcu zemlje i u kojima je stalno i homogeno stanovničtvo. S toga i nije u žile grada Zemuna — koji je na skrajnoj tački naše domovine, sa stanovničtvom raznih narodnosti, a u kom je uz to do osamdesetih godina vladala njemačka krajiška uprava — hrvatska sviest prostrujila onom snagom i toplinom, kao u druge hrvatske gradove. Nu od uvjek bilo je tu svjestnih rodoljuba, koji su sa ostalim hrvatstvom osjećali jednako živo i toplo. Posve je prirodno, da su ovi patriote, kad im je srce u domoljubnom zanosu življe zakucalo, osjećali potrebu razblažit si srca hrvatskom pjesmom, složiti grla svoja u skladni piev. Tako je u Zemunu odavna postajao privatni hrvatski pjevački klub, koji je i sa gradjanskim njemačkim pjevačkim družtvom živio u slozi i postigao, da je ovo družtvo na svojim zabavama po koju hrvatsku pjesmu pjevalo i tako gradjanstvo pjesmom približavalo hrvatstvu. Kad su se zemunski Hrvati osjetili snažnijima i bili uvjereni, da je hrvatska pjesma stekla simpatije kod gradjanstva, naumiše osnovati samostalno hrvatsko pjev. družtvo, koje je napokon pod imenom „Odjek" 1896. godine u život stupilo. Proslavilo oduševljeno svoj osnutak svečanom službom božjom i uspjelim koncertom, izabralo si je to družtvo prvim predsjednikom prof. Edmunda Ullricha, koji je tu čast obnašao sve do g. 1899. tolikom ljubavlju i požrtvovnošću, da ga je družtvo u priznanju stečenih zasluga prigodom odstupa izabralo počastnim članom. Od 1899. pa do danas predsjednikom je družtva odvjetnik gospodin dr. Aleksandar Badaj. Tajnikom pako družtva bio je od osnutka pa do ove godine prof. Janko Planinac, koji je sada podpredsjednik, te je prigodom proslave „Kola" zastupao „Odjek". Zborovodjom družtva jeste prof. Ivan Tropš, koji imade najviše zasluga kako za osnutak, tako i za liep procvat „Odjeka". Družtvo imade danas 134 potpomažućih članova i 58 izvršujućih, od kojih pripada 24 ženskom a 34 muškom zboru. Osim toga ima „Odjek" i svoj tamburaški zbor. Odjek djeluje liepo njegujuć i šireć hrvatsku pjesmu prema riečima svoje himne (koju je spjevao Jovan Hranilović, a uglazbio član „Odjeka" dr. M. Crlenjak), a koja se ne nalazi dosele u pjesmaricama:

Na hrvatstva mrtvoj straži,
Ori naše pjesme glas,
Da nas bodri, da nas blaži,
U vesel i tužan čas:
Hrvatske nam pjesme jeka,
Dušmaninu plamni grom,
Da ne prieti iz daleka,
Da ne dira u naš dom,
Koji za nas Bog tek sazda,
Naš da bude sad i vazda.

Kada sretan danak svane
I obasja mili rod,
Neka naša pjesma plane
I potresa neba svod:
Ko srebrena gorska česma,
Ko sunašca žarki sjaj,
Nek i naša bude pjesma
Rajskog milja odisaj.
Uviek čista, uviek vedra,
Naših nada puneć njedra.

Kad nesreće oblak tamni
Prekrije nam mili dom,
I uz munje oblak plamni
Stane tutnjat strašni grom;
Il kad kojem milom drugu
Platiti je žića dug,
Ti nam pjesmo blaži tugu
I utješnik budi drug,
Slična neba zlatnoj rosi,
Ti nam melem duši nosi.

Na hrvatstva mrtvoj straži,
Ori naše pjesme glas,
Da nas bodri, da nas blaži,
U vesel i tužan čas.
Utješnica naših jada,
Radosti nam Odjek drag
Budilica naših nada,
Čuvajuć nam rodni prag,
Da ne dirne dušman kleti
U hrvatstva poklad sveti.

Prigodom proslave „Kola" odlikovani su na skupštini „Saveza hrv. pjev. družtava" počastnim znakom i to zlatnim: Ivan Tropš i Vjekoslav Kirin, a srebrnim: Ed. Ullrich, Fr. Latković, Adam Šokčević, Franjo Zezula, Janko Planinac, Franjo Jagodić, G. Čmelik, I. Sinovčević, dr. M. V. Crlenjak i Ivan Benčević.

ZEMLJOPIS.

— **Dr. W. Sievers i dr. W. Kükenthal: Australien, Oceanien und Polarländer.** Leipzig, 1902. Već smo u „Prosvjeti" upozorili opetovano na djelo „Allgemeine Länderkunde", koje je pokrenuo prof. Sievers i možemo mirne duše reći, da je to u evropskoj knjizi djelo prve vrsti, koje je u kratko vrieme doživjelo drugo izdanje. Ovo je u tako skupocjenih djela riedko, ali ujedno svjedoči, da bijaše od prieke nužde.

Koncem lanjske godine u drugom je izdanju izašlo i djelo gornjega naslova, ukrašeno sa 198 slika u tekstu, 14 karata i 24 table bilo u drvorezu, bilo u bojama.

Kako je Australija sa Oceanijom najzanimivija strana svieta koli na samo žiteljstvo, toli i na faunu i floru, posiže za takovim

Digitized by Google

Novi austro-ugarski zajednički ministar financija barun Burjan.

djelom ruka svakoga naobraženog čovjeka. Vanredno je zanimiva poviest o iztraživanju i proučavanju Australije i Oceanije, koje pada u 15. i 16. viek.

Ladrone, Novu Gujanu, Salomonsko otočje, Nove Hebride i nekoje druge odkrili su Španjolci i Portugalci i to Magalhaes 1521. prvi je stupio na Ladrone. Kopno australsko odkriveno je g. 1605, kad se je Nizozemac Willem Jansz izkrcao na obale zaljeva Karpentarije. Abel Tasmans odkrio je g. 1642./43. Tasmaniju, Novu Zelandiju, Tonga- i Fidši-otočje. James Cook (1768./69.) osvanuo je prvi na iztočnim obalama Australije i ponovno obreo Torresov put među Australijom i Novom Gujanom. On je oplovio cielu Novu Zelandiju, odkrio opet Marquesas Fidši - Tonga-otočje, manje otoke i do g. 1779. upoznao sviet sa polinezskim otocima.

Prva perioda odkrića traje od god. 1521.—1644.; druga od 1644.- 1764.; treća od 1764.—1779, a pojedina novija odkrića od g. 1779. Točne karte predočuju nam puteve i plovitbe pojedinih geografa i prirodopisaca.

U slici gledamo Woutersa Schoutena, I. Le Maire-a, Antuna Diemena, I. R. Forstera, Jamesa Cooka, admirala Dumonta de Urviela, Ljudevita Leichhardta, koji su svi pregnuli, da prouče nove i nepoznate krajeve svieta.

U općem pregledu djela crtaju se medje, veličina, položaj, oris. Površina zaprema 8,960.000 □ km., Australija je dakle manja od Evrope, uračunav dakako i otočje. Najviše zaprema zapadni dio Australije sa otocima 7,700.000 □ km. Nova Gujana, najveći otok na svietu ima sa otočjem 814.000 □ km. Pojedini su otoci daleki jedan od drugoga; Havajski otoci daleki su od Marschal-otoka 3200 km., ovi od Salamonovih otoka 1900 km.

Nutarnji ustroj Australije predočuje posebna geološka karta. Najviši je brieg u Australiji Mount Townsend, uzdignuv se 2240 m. visoko. K opisu flore dodana je opet posebna karta, a obojena tabla prenaša nas u one australske šume, u kojima raste Eucalyptus, najviše stablo svieta, stablaste trave (Grasbäume). Značajne su Aurakarije, mahagoni-stablo i mnoge druge. Pogotovo su znamenite australske životinje, tà Australija je domovina tobolčara (Beutelthiere n. pr. klokan), kljunaš (Schnabelthier), koji leže jaja i na njima sjedi itd. Od ptica značajan je Emu (Dromaeus Novae Holandiae), od krasnoperka lirac (Leierschwanz; Menura superba), koji živi sa ružičastim papigama u prašumama sjeverne Australije. Od ledka (Eisvogel) najpoznatiji je Paralcyon gigas, koji svojim glasom oponaša smjeh čovjeka. Divotne su papige, lorisi, osobito vela kukavica (Scythrops Novae Holandiae), koji se odlikuje ogromnim kljunom. Zmijama je Australija bogata; u Queenslandu žive 42, u Novom južnom Walesu 31, u Viktoriji 12 vrsti. Od otrovnih zmija nastrada godimice 500 ljudi. Od gušterica ima 140 vrsti, od kojih skoro sve živu samo u Australiji. Od riba spominjemo čudnovatu ribu Ceratodus Forsteri, koja živi samo u dvie rieke, a poznati su joj i fosilni ostanci, ova čudnovata riba diše škrgama, ali i plućima i veže tako životinje zraka i vode.

I tako se u tom krasnom djelu reda opis do opisa, dok se na str. 472. opraštaš sa Australijom te prelaziš u južne polarne krajeve, u sviet vječnoga leda i sniega. Tu ti pred očima osvane slika Sira Jamesa Clarke Rossa, koji je u južnom ledenom moru plovio od g. 1840.—1843. Gledamo urja Neumayera i dr. Prekrasna je obojena slika „Eisberge im Südpolargebiet", a pogotovo lpak opis „ledene" i „snježne" faune i flore.

Na Kerguellen-otočju raste 21 cvatuća bilina, od naših Cerastium triviale, Rumex acetosella (divlja kiselica). Najpoznatija je i najkoristnija Pringlea antiscrobutica, koja sjeća na naš kelj i dobar je liek od „skrobuta". Mnogo je bogatija flora i fauna mora, a naročito tulnjevi i ptice, među kojima je najveći i najljepši kralj pinguina Aptenodytes longirostris.

Krećući u sjeverne polarne krajeve upoznajemo radove John Franklina, Fridjof Nansena, K. Weyprechta, I. Payera, koje su pratili naši kršni sokolovi iz primorja. Evo nam u djelu i Nordenskiöda, pak Salamona Andree-a i dr.; koji su znanost i čovječanstvo pratili u onim dalekim i zdenim krajevima svieta.

I tamo ima bilina, koje rastu i u nas n. pr. na Grönlandiji Dryas octopetala, koje ima na našem Snježniku.

Cielo djelo zaprema 640 stranica, a ciena mu je 17 maraka.

STATISTIKA.

— **Stranci u Švicarskoj g. 1902.** Centralna uprava švicarskih svratišara izdala je izvješće o strancima za god. 1902., koja izpada nepovoljno. Uplivalo je na to nesgodno vrieme; proljeće bijaše kišovito i hladno, mjeseci srpanj i kolovoz nestalni, a naročito nepovoljno vrieme u jeseni. Iz same Švicarske bijaše za 22% manje posjetnika nego li obično. Njemačka bijaše zastupana sa 29%, Švicarska sa 21·8, Velika Britanija sa 15·7, Francezka sa 10·1, Amerika sa 5·8, Belgija i Holandija sa 3·1, Rusija sa 2·8, Austro-Ugarska i Italija sa 2·1%.

— **Imetak Saveznih država** iznosio je u

	milijuna dolara	dolara po glavi
1850	7. 36	308
1860	16.160	513
1870	30.069	780
1880	42.642	850
1890	65.037	1039
1900	94.300	1236

Na godinu 1900. iznosi imetak 377 milijarda maraka, dočim je g. 1880. iznosio tek 171 mil. maraka.

Ciena zemljištima u Varšavi U „Nowy Swiatu" prodali su staru jednu kuću za 100.000 rubalja, koja je g. 1815. vriedila 2200 rub., nu g. 1844. 12.000 rub., g. 1871. 18.000 rub., 1872. 32.700 r., a 1899. 92.000 rubalja. U razmaku od 85 godina poskočila je ciena toj kući 50-struko.

GOSPODARSTVO.

— **Koza u Njemačkoj.** Prema popisu od godine 1900. bijaše u Njemačkoj ukupno 3,203.440 komada koza. U Bavarskoj n. pr. 268 905 k., u Saskoj 45.877 k. Sve koze vriedile su 50,000 000 maraka; mlieko je vriedilo 150,000.000 mar., meso od koza 6,500.000 mar., od kozlića 7,500.000 mar.

U Njemačkoj goje više pasmina, a koga zanima kozarstvo u istoj državi, tomu preporučamo knjigu „Die deutsche Ziege", koju je po želji njemačkoga gospodarskoga družtva napisao F. Dettweiler g. 1902. i ukrasio sa više slika.

Njemačko gospodar. družtvo izdaje „Arbeiten der deutschen Landwirtschafts-Gesellschaft", a ovih radova knjiga o kozi zapremila je svezku 69.

Posljedice tornada u Patersonu, sjevernoj Americi.

„Prosvjeta" izlazi početkom i polovicom svakoga mjeseca na četiri arka. Godišnja ciena poštom ili dostavom u kuću 14 kruna, inače samo 12 kruna. Za inozemstvo 20 kruna. Predplatu prima: Uprava „Prosvjete", Zagreb, Gajeva ulica br. 7. Rukopisi se ne vraćaju.

Uredjuje **Emilij Laszowski.** Tisak i naklada **Antuna Scholza**

Digitized by Google

‚ilijune vriedi prava ljepota žene.

ler Eglantine. Najbolji je lični prašak. Priugotovljen je na temelju mnogogodišnjeg izkustva i po prokušanom načinu, podpunoma je neškodljiv i neobhodno potreban za poljepšanje i usavršenje
orabom toga praška za kratko se vrieme postizava **sjajan, blagolik** i nada sve **čist teint.**

ne Eglantine. Ovo poljepšavajuće sredstvo upotrebljeno za lice, ruke i vrat proizvadja svježu, nježno-bielu boju kože, te **krasan teint**, bez nabora sve do najdublje starosti, raztjerava. što je podpuno
sve **prištiće, sujedice, pjege, crvenilo, tetrene pjege** i sve ostale nečistoće kože. Ovu nemastnu pomast
d njezinog kemičkog sastava uviek predpostavljati svim drugim sličnim sredstvima.

on Eglantine. jest najbolji i najnježniji sapun za kožu a miris mu je ugodan i ljubak.
Poseb no je prepariran.

Eglantine voda je za kosu, kojoj je djelovanje vanredno i senzacionalno što se tiče uzdržanja **sjajne i bujne kose,** te njezine mehkoće i gibkosti, kao što i uzdržanja prvobitne boje, pa konačno
izpadanje kose i stvaranje peruti.

e potrebštine „Eglantine" upotrebljavaju se već kroz godine u svim društvenim krugovima na podpuno zadovoljstvo i s najboljim uspjehom.

U nakladnoj tiskari Antuna Scholza u Zagrebu, upravo su izašli

Križari.

Historički roman u 4 diela.

Napisao
Henrik Sienkiewicz.
Preveo
Dr. August Harambašić.

Su slikami. *Dvie knjige.*
Broširano 5 Kr., vezano 7 Kr.

DRKA VODA FRANJE JOSIPA

je jedino naravno sredstvo za odvod, koje je ugodno za uzimati.

uno uplaćena dionička glavnica
K. 1,000.000

upuje i prodaje
e vrsti renta, založnica, prio-
ta, komunalnih obveznica, sre-
aka, dionica, valuta i deviza.

nese izdaje za svako žriebanje.

Ljubljanska kreditna banka

u Ljubljani, Spitalska ulica br. 2.

Zamjenjuje i eskomptira izžriebane vriednostne papire i unovčuje dospjele kupone.

Daje predujmove na vried. papire. Osjegura srećke proti tečajnom gubitku.

Vinkulira i devinkulira vojničke ženitbene jamčevine.
Eskompt i unovčenje mjenica. Burzne naručbe.

Podružnica u Spljetu.

Novčane uložke prima
u tekućem računu ili na uložne knjižice uz povoljno ukamaćenje

Ulošci ukamaćuju se od dana uloženja do dana podignuća.

Promet sa čekovima i doznačnicama.

Zagreb, Petrinjska ulica br. 85.

Zagreb-Amerika

Odprema putnika

najvećimi najsigurnijimi i najbržimi parobrodi na svietu

preko Bremena u Ameriku, Australiju, Aziju i Afriku.

Najjeftinije ciene. — Dobra obskrba.

Potanje ubavjesti

F. MISSLER,
Zagreb, Petrinjska ulica br. 85.

Poslovnica za Primorje, Dalmaciju i Istru:
Rieka-Fiume, Riva Szápári broj 4.

Otvoreno od 1. svibnja do konca listopada.

Nova uprava. Novo uredjenje.

MINERALNA KUPELJ
STUBIČKE TOPLICE

udaljena ¾ sata od željezničke postaje Zabok, 25 minuta od željezničke postaje Stubičke toplice.

Ove 44—53° C tople, izvanredno djelujuće kupelji nenadkriljive su u svojoj ljekovitosti osobito proti **ulozima, reumi, za kožne bolesti, za živce, kronički katarrh, kronične exudate, gospojinsku bolest, neuralgiju, Brighitovu bolest, nemoćnost,** te za rekonvalescente.

Postavljanje t. zv. rogova (Schröpfköpfe) dozvoljeno je sada vrhovnom riešitbom vis. kr. zem. vlade, stoga se taj način liečenja od sada u Toplicama prema zdravstvenim uputama obavlja.

Novo uredjenje odgovara svim zahtjevom modernoga konforta.

Sa svoje okolice upravo divotan položaj. Stalna glazba.

Prilike kod svakoga vlaka u Zaboku i na postaji Stubičke toplice.

Sobe od 50 novč., kupelji od 15 novč. počam dalje.

Sve upite riešava i ubavjesti daje administracija kupelji u Stubičkim toplicama, pošta Stubica.

Prospekti šalju se na zahtjev badava i franko.

U novije doba preporučuju se sa svih strana velikom reklamom kojekakove pomade i crêmi za lice. U izboru tih sredstva neka budu gospodje oprezne, jer svaka pomada baš nije dobra. Proti sunčanim pjegama (Sommersprossen), proti prištićima (Wimmerl) i proti svim nečistoćam kože daleko najbolje je sredstvo Lanolin-liljan pomada. Ciena lončiću K. 1.—, 3 lončića K. 2.70

Uz ovu treba upotriebiti Lanolin-liljan sapun. Ciena 60 filira, 3 sapuna K. 1.60

Jedino skladište: Ljekarna k „Zrinjskomu" II. Brodjovin, Zagreb, Zrinjski trg 20.

Digitized by Google

Utemeljeno god. 1862.

IVAN WAGNER

Utemeljeno god. 186

Ilica br. 9. ..... ZAGREB ..... Ilica br. 9.

Vlastita tvornica platnene robe u Českoj i Moravskoj kao i vlastita tvornica rublja.

Preporuča svoje bogato uredjeno skladište sve vrsti tkanina vlastitog proizvoda uz umjerene cieneter u najboljoj kakvoći kao: **platna za pla** jednoj širini, te pravog **creas-platna** u svim širinama za sve spadajuće rublje, **damast-gradla, stolnjaka, ubrusa, ručnika, garnitura za** sa i bez ajour ruba biele i bojadisane u najnovijoj izvedbi, **žepnih rubaca** bielih i bojadisanih sa i bez ajour ruba, nadalje preporučam **pamu platna, chiffona, cretona, batista, pamučnog creas platna** od najbolje kakvoće.

Bogato sortirano skladište gotovog rublja za gospodu, gospodje i djec

u svim veličinama kao i najboljim izvedbam, te sve vrsti pletene robe u najmodernijim izvedbama.

Vlastiti proizvod: „Opreme za nevjeste“ od najjednostavnije do najfinije izvedbe, te kao strukovn proizvadjač mogu najbolje udovoljiti željam.

Cjenici i uzorci šalju se na zahtjev badava i franko.

Najsolidniji izvor kupovanja!

FRAN SARIDJA, ZAGREB, ILICA 39.

Bogato skladište:

Vunenih i svilenih tkaninah, batista, zefira, cretona za haljine.

Crnih tkaninah modnih i za žaobu.

Veliki izbor **chiffona, crettona, damasta i platna** za sve kućne potrebe.

Skladište **sagova, zastora, pokrivača, pletene robe, rublja, marama i ovratnika.**

Uzorke šaljem badava i franko.

Točna i brza podvorba. Stalne ciene!

Hrvatski specijalitet!

Jest jedna vrst **izvrstnog platna** koju preporučujem sve kućne potrebe a **osobito za rublje.**

Široko je **83 ctm.** i sadržaje **23 metra** (30 stari rifa).

Komad stoji Kr. 15.— tvornička ciena.

Na zalihi uvjek do **1000 komada.**

Izključiva prodaja za Hrvatsku kod

FRAN SARIDJA, ZAGREB, ILICA 3

VILIM ONDRUŠEK

parna bojadisaona i kemička čistiona odjela,

Ilica 48 - ZAGREB - Ilica 48

preuzima

sve u ovu struku spadajuće radnje

kao

kemičko čišćenje i bojadisanje odjelah, zastora, veziva i t. d.

Brza, točna i solidna podvorba.

Spasili ste svoj novac

POKUĆTV

ako ga u svojoj domovini ostavite, nabavljajući

samo kod I. hrvatske

stolarske udruge za stolarske i dekorativne proizvode

Zagreb, Preradovićev trg br. 2. — (Palača I. hrvatske štedionice).

Ovo je jedino i najveće skladište

POKUĆTVA

koje izradjuju samo domaći t. j. **zagrebački stolari i tapetari.** Razvitak domaćega obrta odvisi od hrvatskoga obćinstva, jer nije dosta da pišemo i govorimo, nego da i radimo prema lozinki:

„Svoj k svomu!“

Najbolji trifaljski ugljen

bez prašine, u plombiranih vrećah

(50 kilograma = 1 vreća)

stoji 1 krunu 14 fil.

Izvrstna suha

bukova i grabrova drva,

na hvate kao i rezana.

Naručbe prima

Gjuro Breslauer, Ilica 15.

Najbolje svieće i ulje za vječno svjetlo

dobiva se u trgovini

mirodija, prekomorske robe, poslastica, brašna i žitka

Alekse Penića,

Zagreb, Gundulićeva ulica br. 17.

VESNA

Štedna i predujamna udruga hrvat. knjiž

Zagreb, Ilica broj 27, I.

Prosterije društva hrvatskih književnika.

Prima uložke i daje zaj

uz najpovoljnije uvjete.

Poslovni dani: srjedom i subotom od 6—

Novi članovi mogu vazda pris

Udrugarom može postati svatko. Pravila se na zahtjev badava.

Salvator-Creme najbolje kožu poljepšavajuće sredstvo bez

daje koži bielu, gladku i nježnu boju. Izvrstno sredstvo proti sunčanim pjegam, jetrenim mrljama, sunčanom žaru, odstranjuje svaku nečist kože. Duljom uporabom ove creme postaje koža vanredno fina i nježna, naborah nestaje, te dapače i u odmakloj dobi svoju svježost uzdržaje.

Jedan lončić sa naputkom uporabe 1 K.

Centralno skladište za razpačavanje kod

S. Mittelbacha

ljekarna Salvatoru i droguerija

Duga ulica 3. ZAGREB Duga ulica 3.

Digitized by Google

PROSVJETA

Slikao za „Prosvjetu“ Vlaho Bukovac.

Digitized by Google

TISKARE ANTUNA SCHOLZA U ZAGREBU

Sadržaj XVIII. broja:

Deželić Velimir dr.: Prvi kralj. Historički roman iz hrvatske prošlosti (nastavak) 553
Katalinić Jeretov Rikard: Proletarci . . . 555
Tenjac I. V.: Mač Karla XII. (svršetak.) 556
Koščević Vj.: Siromah Janko . . . 562
Čehov A. P.: Za njezinu dušu. Pohrvatio Selim Rakošev 566
Hirc Miroslav: Spominjanje . . . 568
Sienkiewicz Henrik: Potop. Historički roman. Preveo dr. August Harambašić (nastavak) 568
Na kalifornijskoj obali 576
H. D.: Moj češljugarac 578
Gorki M.: Grieh. Preveo Andrija Bartulin (nastavak.) 579
Listak 582

Slike:

Hrvatsko pjev. društvo „Lahor" u Daruvaru 557
Thumann P.: Ljeto 561
Pipich G.: Kreševo kod Jajca 7. kolovoza 1878. . . . . 564—565
Ustanak u Macedoniji: Ustaše prave dinamitne bombe . . 569
Macedonski ustanak: Poglavice ustanka govore prije polazka u boj 573
Cliffhaus sa starom zgradom . 576
U igri valova 576
Hrid morskih lavova u San Francisku 577
U tihoj vodi 577
Nova zgrada Cliffhaus kod San Franciska 580
Kupalište na morskoj obali kod San Franciska 580
Ždrielo Vezuva prieti novim riganjem 581
Uzpinjača na vršak Vezuva . 581
Salisburý, englezki ministar-predsjednik 584
Požar u Budimpešti, u Kerepeškoj ulici 584
Umjetnički prilog

Odlikovano na izložbi:

Beč 1873. Lisabon 1873. Marsilj 1874. Paris 1875. P... 1876. St. Jago (Južna Amerika) 1876. Paris 1878. St... Biograd 1879. Trst 1882. Budimpešta 1885. Na hig... izložbi u Nizzi 1890. i na II. internacionalnoj far... izložbi u Pragu 1896.

Hafnerov prašak za zub

„Odontosmegma"

Ciena je škatuljici 1 for.

Dobiva se gotovo u svih ljekarnah

I. HAFNER, zubar u Zagrebu

Ilica br. 27.

Da predusretnem svim vrstim patvorinah, vodim sada po visokoj oblasti dozvoljenu, zakonitu zaštitnu marku

Čuvajte se patvorina mojih jedino pravih preparata.

Balzam
(Tinctura balsamica)

dobavlja na veliko i na malo jedino oblastno povlaštena i u trgovačkom registru unešena, protokolirana

Balzam-tvornica
ljekarnika **A. Thierry-a**
u Pregradi kod Rogatca.

Pravo samo sa ovom zakonito dozvoljenom i sudbeno registriranom zelenom zaštitnom markom.

Podpuna oprema mojega balzama stoji pod zakonitom zaštitom uzoraka.

Najstarije, najprokušanije, najefinije i najsućnije pučko domaće sredstvo proti prsnim i plućnim bolim, kašlju, izbacivanju, grčevi u želudcu, bezvećnosti, ošem ušum, neugodno mirisavom vonju, izrigavanju, žgaravici, napuhlosti, težkoj probavi itd. upotrebljuje se uspješno proti nutarnjim i vanjskim bolim, proti zubobolji, ustnoj gnjiloći, ozebljinami i opeklinami itd. Gdje nema skladište, neka se izravno naručuje pod naslovom: **Balzam-tvornica ljekarnika A. Thierry-a u Pregradi kod Rogatca.**

Na sve stanice Austro-Ugarske stoji sanduk franko sa 12 malih ili 6 dvostrukih boca 4 krune, 60 malih ili 30 dvostrukih boca 13 kruna, u Bosnu i Hercegovinu 30 nč. više. Patvoriče i oponašatelje, kao i preprodavaoce ovakovih patvorina proganiti ću na temelju zakona o zaštitnih markah sudbenom strogošću

Centifolien mast

balzam mast iz „roza centifolia".

Privremeno najjača pomast od velike antiseptičke vriednosti. Od nedostiživog djelovanja proti upali.

Kod svih još tako starih izvanjskih boli, ozlieda i rana siguran uspjeh, ili barem poboljšica, odnosno ublažujuće sredstvo bolin. Izpod 2 doze ne odpravlja se, odprema se samo uz predhodnu doznaku ili uz pouzeće iznosa. Zajedno sa poštarinom, tovarnim listom i omotom itd. stoje:

2 lončića 3 krune 40 filira.

Opominjem, da se ne kupuju bezkoristne patvorine i molim, da se točno pazi na to, da je na svakom lončiću utisnuta zaštitna marka i i tvrdka ljekarne „k angjelu čuvaru" **A. Thierry-a u Pregradi.**

Ljekarna „k angjelu čuvaru"

A. Thierry u Pregradi

Svaki lončić mora biti u takav posve jednak naputak sa tom zaštitnom markom umotan. Krivotvoritelje i oponašatelje moje jedino prave centifolien masti proganiti ću na temelju zakona o zaštitnoj marci sudbenom strogošću; isto tako preprodavaoce patvorina. — Gdje ne obstoji skladište, neka se naručuje izravno pod naslovom: **Ljekarna „k angjelu čuvaru" i tvornica balzama A. Thierry-a u Pregradi.** — Odprema obavlja se bez razlike samo uz predhodnu doznaku ili pouzećem iznosa.

Kupujte samo

Indra Tea

najfiniji i najbolji čaj na svietu.

Dobiva se u svih boljih trgovinah, ljekarnah i droguerijah u origin. omoteih.

Glavni zastupnici

Xinko Xaufmann i drug, Zagreb,
Jelačićev trg 8.

TELEFON 389.

Zagreb, Petrinjska ulica br. 85.

Zagreb, Petrinjska ulica br. 85.

Zagreb-Amerika

Odprema putnika

najvećimi najsigurnijimi i najbržimi parobrodi na svietu

preko Bremena u Ameriku, Australiju, Aziju i Afriku.

Najjeftinije ciene. — Dobra obskrba.

Potanje ubavjesti

F. MISSLER,
Zagreb, Petrinjska ulica br. 85.

Podružnica za Primorje, Dalmaciju i Istru:
Rieka-Fiume, Riva Szápári broj 4.

Otvoreno od 1. svibnja do konca listopada.

Nova uprava. Novo uredjenje.

MINERALNA KUPELJ

STUBIČKE TOPLICE

udaljena ¾ sata od željezničke postaje Zabok, 25 minuta od željezničke postaje Stubičke toplice.

Ove 44—53° C tople, izvanredno djelujuće kupelji nenadkriljive su u svojoj ljekovitosti osobito proti **ulozima, reumi, za kožne bolesti, za živce, kronički katarrh, kronične exudate, gospojinsku bolest, neuralgiju, Brighitovu bolest, nemoćnost, te za rekonvalescente.**

Postavljanje t. zv. rogova (Schröpfköpfe) dozvoljeno je sada vrhovnom riešitbom vis. kr. zem. vlade, stoga se taj način liečenja od sada u Toplicama prema zdravstvenim uputama obavlja.

Novo uredjenje odgovara svim zahtjevom modernoga konforta.

Sa svoje okolice upravo divotan položaj. Stalna glazba.

Prilike kod svakoga vlaka u Zaboku i na postaji Stubičke toplice.

Sobe od 50 novč., kupelji od 15 novč. počam dalje.

Sve upite riešava i ubavjesti daje administracija kupelji u Stubičkim toplicama, pošta Stubica.

Prospekti šalju se na zahtjev badava i franko.

GORKA VODA FRANJE JOSIPA

je jedino naravno sredst... za odvod, koje je ugodno za uzim...

Podpuno uplaćena dionička glavnica

K. 1,000.000

Kupuje i prodaje

sve vrsti renta, založnica, prioriteta, komunalnih obvezmica, srećaka, dionica, valuta i deviza.

Promese izdaje za svako žriebanje.

Ljubljanska kreditna banka

u Ljubljani, Spitalska ulica br. 2.

Zamjenjuje i eskomptira izžriebane vriednostne papire i unovčuje dospjele kupone.

Daje predujmove na vried. papire. Osjegura srećke proti tečajnom gubitku.

Vinkulira i devinkulira vojničke ženitbene jamčevine.

Eskompt i unovčenje mjenica. Burzne naručbe.

Podružnica u Spljetu.

Novčane uložke prim...

u tekućem računu ili na uložn... knjižice uz povoljno ukamaćen...

Uloški ukamaćuju se od dana ulože... do dana podignuća.

Promet sa čekovima i doznačnicam...

Digitized by Google

Digitized by Google

Prilog „Prosvjeti“ br. 18., god. 1903.

U omarini.

Tisak Antuna Scholza u Zagrebu.

Digitized by Google

PROSVJETA

Prvi kralj.

Historički roman iz hrvatske prošlosti. Napisao dr. Velimir Deželić.

(Nastavak.)

Kad se je u narodu razširio glas o zaključcima spljetskoga sabora nastade silno komešanje i rogobor. U samom Spljetu uzčuvala je doduše kraljeva vojska red, ali vani u okolišnim selima dogadjali se zulumi i nemiri.

Hrvatski seljaci navalili u više mjesta na posjede latinskih svećenika i uništili sve, što im je pod ruke došlo. Ovdje su upalili štagalj, tamo razorili hambare, ovdje su posjekli vinograde, tamo su svalili krovove sa kuća. Latinjani osvećivali se na svoj način Hrvatima. Na jednoj i drugoj strani pokaza se sva goropad i sav bies divlje razbiešnjene ćudi. I da nije bilo jake desnice kralja Tomislava nastao bi pravi pokolj izmedju dviju narodnosti, kojima je upravljala njegova desnica. Kralj se je mnogo brinuo da do pokolja ne dodje.

Nekoliko dana iza svršetka sabora, stajao je pred njim Grgur Ninski. Kralj Tomislav bio je vrlo ozbiljan i vrlo zlovoljan.

Biskup ninski nije htio, da prekida šutnje, dok se to samomu kralju ne bude htjelo.

Ali prošlo je dosta časova, dok je kralj, sjedeći na svom stolcu, naslonjen na svoju ruku, podignuo glavu i mrko zapitao:

— A što sada?

Grgur, koji je pred njim stajao, imao je na obrazima već opet svoj mir i pokoj, kao da se nije ništa sbilo. On reče:

— Gospodaru, kako zapoviedaš.

Kralj se pomaknu na svojoj stolici i odvrati:

— Kako zapoviedam? — — Hm! — Stvari su vrlo zamršene . . . Zapoviedati je lahko, ali pametno zapoviedati jest vrlo težko, vrlo neugodno. A znaš li ti, da bi volio, kao nekoć, mačem u ruci boriti se proti Magjarima, proti Bugarima, ali ovdje mudrovati upravo je strašno. Da mogu mačem presjeći gordijski čvor, dobro bi bilo, ali što bi tim polučio, pa da baš poubijam sve Latine?

— Ništa! — odgovori tiho Grgur Ninski.

— Ništa, pravo veliš ništa — udari Tomislav šakom po držku naslonjača. — Da sam mogao tu prokletu romansku pasminu — pobacao bih ju jednim mahom u jadransko more, razorio bi sve gradove rimske i naselio bih nove gradove hrvatske. Ti to dobro znaš. I to bi bilo najbolje, da se je dalo poklati sve te proklete izrode, koji nas mrze, koji žedjaju naše krvi, koji su sretni samo onda, kad ruše naše pravice. Ali da sam učinio takav pokolj podigli bi na me čitavu Evropu. Papa bi skupio proti nama sve vladare svieta i mi bismo, pa mi bi kako se junački borili, ipak morali napokon podleći. Nerazboriti čini vode k propasti i razsulu. Treba dakle promisliti, što da učinim. Uzdignem li se oružanom rukom proti zaključcima sabora ne ima sumnje stigla bi me anathema. Latinski bi gradovi od mene odpali, a što misliš o mom narodu? Zar ne ima i u njemu dosta ljudi, koji drže s Latinima? Jedne veže porodična sveza s njima, drugi imadu probit i koristi od Latina, a treći gramze za čašću . . .

Grgur kimnu žalostno glavom:

— Što da ti drugo reknem, nego da imaš posve pravo moj gospodaru. Sjeti se samo Berislava.

— Što misliš, o tom ludom dječaku? — zapita naglo kralj, a čelo mu se iznova namršti.

— Što mislim — zlo mislim!

— Misliš li, da želi prijateljstvo Latina?

— Bez sumnje. Dječko si je zabio u glavu velike ciljeve.

— Po čem to sudiš?

— Po čem? Odmah ću ti kazati.

— Ne taji ništa. On je doduše mojega najboljega prijatelja sin, ali tuj ne ima prijateljstva.

— Ni ne ima moj kralju.

— Govori dakle!

— Berislav, kako su mi kazali moji ljudi, uviek nešta potajno vieća s Latinima. U posljednje doba mnogo je obćio sa spljetskim načelnikom, dapače vele, da je bio i sa spljetskim nadbiskupom.

— To je vrlo sumnjivo — smrknu se kralj Tomislav još i više.

— Ali to još nije sve. Ako me svi znaci ne varaju, on radi o uroti proti samom kralju hrvatskom.

Kralj skoči na noge i probliedi za čas, a onda planu.

— Imaš li dokaza za to. Ta to je užasna obtužba protiv njega. Iz tvojih posvećenih ustiju ne smije da izadje laž i potvora.

Grgur ostade miran. Niti jedna žilica nije mu trznula na licu.

— Rekao sam ti gospodaru, da još pravo ne znam, rekao sam samo, ako me svi znaci ne varaju. To ne znači jošte, da je u istinu urota proti tebi.

— A koji su to znaci? Tvoja je dužnost, da mi ih odmah kažeš.

— Dopusti, svietli vladaru, da ti ih za sada ne odkrijem, za sad ću ti samo ako mi dozvoliš prikazati jednoga od svojih ljudi, koje sam na svoj način predobio, a koji će nam dobro poslužiti u odkriću zavjere protiv tebe, ako je ima.

— Učini, što je dobro.

Jedva što je to kralj izrekao, izadje Grgur Ninski na polje te se tek iza nekoliko časaka povrati. Izpred njega stupao je čovuljak crvena, kozičava lica bez jednoga uha, ostrižene kose. Taj je drhtao u svom tielu.

Kad su došli pred kralja naloži Grgur ninski došljaku:

— Reci kako smo se sastali.

Ali čovjek ne odgovori ništa, nego se baci, kako je bio dug i širok na tle, licem o zemlju i stade jaukati.

— Poznaš li ti tko sam ja? — upita kralj. — Ako znadeš ustani.

A čovjek pridignu malo glavu, ali ne ustade već drhćući reče:

— Ti si kralj Hrvata.

Digitized by Google

— Poznaješ me dakle. Ti znaš, da je u mojoj ruci tvoj život, govori dakle. Budeš li šutio nataknut ću te na kolac.

Grgur Ninski videći, da je u došljaka rieč zamrla reče:

— Čini se, da je u toga junačine zamrla rieč od straha. A gle prije se nije bojao. Dopusti dakle kralju, da ti ja reknem, kako smo se sastali. Sinoć, nekako prije sutona, šetao sam se po svojoj sobi gore dole i molio breviar, kad mi najaviše glasnika, koji da ima vrlo važne novosti za mene.

Glasnik za mene, to nije ništa neobična. Kancelar sam kraljevstva hrvatskoga, pomislih dakle da nije što nova iz Bugarske, odkud u zadnje vrieme stižu viesti svakojake. Rekoh neka ga puste. Došao je eto ovaj čovjek. Dolazio je odmjerenim koracima, šuljao se nekako, kao što se mačke šuljaju i to me učini opreznim.

— Odkud dolaziš? — zapitam ga oštro.

— Iz Rima... — Hm! — rekoh — iz Rima, a tko te odonud šalje?

— Tvoj dobar prijatelj, poglavar benediktinskog samostana, koji ti šalje pozdrav i važne viesti o samom svetom otcu papi.

— Jeli to istina sinko? — rekoh mu ne skidajući s njega ni oka.

— Istina je, a da je istina predoči ti ovo pismo, koje ti evo predajem.

— Kakovo je to pismo? — upitam. On mi ga pruži. Razvinuh obim rukama pergamenu, da vidim, što piše. Ali jedva stadoh čitati, ustrmi se taj čovjek svom silom na mene, u ruci mu zablista nož i, prije nego što sam se mogao snaći, zarinu mi ga svom silom napram srcu. Da je mahnuo malko više spram vrata, ne bi ti gospodaru više vidio svojega vjernoga Grgura, ali jadnik prevario se je u računu. Nije mogao na to računati, da ja nosim već od nekoliko dana pancir pod svojom mantijom, a nosim ga za to, jer su me upozorili, da mi se o životu radi. Videći zločinac, da nije pogodio cilja. već da ja stojim ravno i odvažno, prvo mu je bilo da je htio pobjeći. Ali prije nego li je mogao svoj naum izvršiti, dohvatio sam ga za rame i stresao svom silom. Samo je klecnuo s obim koljenima na tle. Sada me stane zaklinjati i moliti, neka mu se smilujem, da ne bi nikad takova šta počinio, da ne ima ženu i osmero djece. Samo skranja bieda, da ga je na to prisilila, ali ako mu se smilujem i ako mu život pustim, da će preći u moju službu i da će mi vjerno služiti i izdati sve moje neprijatelje i neprijatelje hrvatskoga kralja, koji su ga proti meni poslali. Odmah pomislih, da bi nam taj čovjek mogao koristiti, za to mu za čas oprostih život. K tebi ga kralju dovedoh, da odlučiš, što da učinimo s njim.

Čuvši nesretnik o čem se radi, stade na novo jaukati i, kleknuvši pred kralja, stade klečečki do njega puzati i obujimati mu noge obim rukama. Kroz njegov jauk jedva se razumievale rieči: Milost! milost!

Kralj je s gnjušanjem promatrao taj prizor. Da ga prekine reče mrko.

— Tebe su Latini poslali?

— Jesu gospodaru.

— Što su ti naložili?

— Da ubijem Grgura Ninskoga.

— Zašto?

— Jer ga se još uviek boje.

— I poslie spljetskog sabora? — zapita kralj.

— Sad još više, no prije.

— Kako to?

— Jer vele, da će on poći u sam Rim i pred papom braniti vaša prava.

— Gle, — okrene se kralj Grguru — ti Rimljani niesu ni tako ludi.

— A tko ti je dao nalog, da ubiju Grgura Ninskog?

— Sam načelnik grada Spljeta.

— Oho, dakle taj ugledni gospodin razumije se i u razbojničke poslove. A što ti je obećao, ako ti podje za rukom tvoj posao?

— Obećao mi je sto zlatnih bizantinaca.

— Gle, i ti si se polakomio za zlatom.

— Nužda, gospodaru, nužda, — zajaukne iznova Talijan, a obe ruke podignu spram kralja.

— A niesu li ti rekli ništa o drugim poslovima?

— Niesu... To jest ipak... rekli su.

— Što?

— Ako sretno ovo obavim, da ću tim pokazati, da sam sposoban i za veća djela.

— Za veća djela? A kakova su to?

— Da će me poslati na nekoga, gdje bi mogao zaslužiti i tisuću dukata.

Grgur Ninski približi se posve kralju i reče tiho:

— Jesi li čuo, kralju?

Kralju zadrhtaše neke žilice u licu, vidjelo se je, da ga ta viest uznemiruje.

— Oho! Tebe su dakle htjeli izabrati za još nešto skuplje od biskupa Grgura.

— Jesu.

— A bi li mogao pogoditi tko je to? — zapita ga porugljivo kralj, da je Talijan posve protrnuo. Strah mu stade tresti kostima, a zubi cvokotati. Ipak odgovori:

— Ne bi!

— Lažeš! grmnu kralj Tomislav, da se je sva soba potresla. — Lažeš! Ti si dobro znao, kako misle. Sasvim je naravno, kad su ustali proti posvećenoj osobi biskupovoj, da su se drznuli podići i proti svojemu kralju.

— Milost... kralju... milost... — propenta jadnik.

— Ti hoćeš milost, ti, koji si samo slučajno ostao bez pliena, ti hoćeš milost? Ti, koji bi bez sumnje i na moju osobu navalio, da ti je uspjelo sa svetim biskupom Grgurom tvoje nedjelo! Zaslužuješ, da te živa spale ili na kolac nabiju.

— Milost... milost... — ponovi zločinac.

— Milost... — doda i Grgur Ninski.

— Što i ti? — kliknu Tomislav. — I ti moliš za nj milost. To je slaboća srca.

— Nije.

— Dakle predobro srce.

— Ni to ne.

— Što je dakle? — uzpali se kralj.

— Opreznost, kralju.

— Pa što će ti on?

— Bit će nam dobrim slugom, kad bude trebalo loviti urotnike.

— Misliš li, dakle, da ih ima više?

— Bez sumnje.

— Spomenuo si Berislava. Što zna o njemu ovaj zloduh?

Grgur se okrenu spram Talijana i upita:

— Jesi li vidio viteza Berislava u družbi gradskog načelnika?

— Jesam.

— Po više put.

— Više puta. Zadnje vrieme dolazio je k mome gospodaru svaki dan, htjedoh reći svaku noć. Bio je uviek dobro zakrabuljen. Onda su se zatvorili u načelnikovu sobu i njihovi su razgovori trajali po više satova.

— Čuješ li? — šaptnu jedva čujno Grgur.

— Čujem i zapovjedam ti, da odmah dadeš uhititi i zatvoriti Berislava.

— Pomisli, da ti je sin najboljega prijatelja, da ćeš razžalostiti njegovoga otca i njegovu majku. Pomisli, da ćeš mu raztužiti sestricu, a po njoj i vlastitu svoju kćer Jelenu.

Tomislav trgnu s ramenima. Bilo mu je očito neugodno, što se u ovaj par spominje njegova jedinica. I kao da je časak promišljao, što da učini. Ali već za malo vremena reče:

Digitized by Google

— Ostajem pri svom. Zapovjedam ti, da izdaš nalog, neka se uhiti. Izpred svega državni su poslovi. Ja niesam samo otac i prijatelj, već i kralj.

— Tako valja, moj kralju! Tako mi se svidjaš, prije svega vjera i domovina.

Kralj udari šakom o šaku. To je bio znak, te je unišao njegov sluga.

— Izvedi ovoga čovjeka na polje. Glavom mi svojom jamči, da ne će pobjeći.

Sluga pograbi čovječuljka i vodeći ga na polje, reče:

— Dobro, gospodaru!

Kad su kralj Tomislav Grgur Ninski ostali na samu, kralj se prošeta malo gore, dolje po sobi, a onda, stade pred biskupa, mahne rukom:

— Novosti, koje sam netom čuo, zabrinjuju me. Sjajni dani krunitbe brzo su prošli. Spljetski sabor, umjesto, da je donio mira, samo je još većma razbuktio strast naroda. Hrvati se bune proti Latinima. Latini šalju ubojice na samoga kralja i nalaze pristaše izmedju moje svojte. Liepe su to stvari. Iz Bugarske mi stižu viesti, da se Bugari spremaju na novi rat s nama. Srbi bježe u naše krajeve i mole za pomoć. A Magjari, tko zna, ne ćemo li još s njim imati posla? Što misliš moj stari druže, moj vjerni biskupe, posla dosta. Hoćemo li ga sretno svršiti?

Tomislav zaroni pogledom u blage oči svojega biskupa, a ruka mu potraži ruku biskupovu.

Taj ga čvrsto stisne i ganuto reče:

— Hoćemo, gospodaru, hoćemo!

— A spljetski sabor?

— Njegove zaključke ne će Rim odobriti!

— Misliš?

— Uvjeren sam. A da ih Rim ne potvrdi, to je moja briga.

— Čovječe, što si naumio?

— Poći ću glavom u Rim pred samoga otca papu, da mu iznesem naše tegobe. Jedno me tješi, da taj sabor, kako i jest zlo sudio o našem bogoslužju, ipak ga nije posve odsudio kao heretičko, jer inače ga ne bi smio dopustiti za porabu nižim svećenicima i redovnicima. Pripuštajući ga makar u maloj mjeri u crkve, podrezali su si glavno oružje i oni ne mogu tvrditi, da je poraba našeg jezika pogubna.

— Gle, na to niesam ni mislio. Ti nas dakle ostavljaš i odlaziš u Rim? Dobro dakle, hodi sretno, premda bih te u ovim nevoljama veoma ovdje trebao. Podji sretno i nastoj da sveti otac ne pristane na ono, što je nepravedno.

— O ja sam uvjeren, — reče Grgur Ninski — da ću pobjedit, jer naša je stvar sveta.

— Tom sgodom borit ćeš se i za prvenstvo hrvatskog biskupa proti spljetskom.

— Borit ću se — klonu glavom Grgur.

— Ali, zašto kloneš glavom?

— Tuj ne ima nade, da ću pobjedit. Medjutim svejedno. Glavno je, da zapriečim progon našega jezika. Za moju osobu je konačno svejedno, pa da poginem i u kojem najzabitnijem manastiru, čisteći kotac ili čuvajući kućna vrata.

XVIII.

Divan je dan. Nedelja. Sunce izskočilo povisoko nad planine. More se lieska u svom sjaju. Prelestni, razbludni morski vjetrovi nose miris cvieća i grmlja zrakom i njišu granama prijaznih uljika i ponosnog lovora, tamnih čempresova i sočnih smokava. Velebno se more izlieva u tisuću boja u mirisne vrtove i šumi svoju otajstvenu pjesmu, kao da tu pjesmu pjevaju same morske prebiele vile ili možda sirene, što negdje izmedj grdnoga kamenja, na morskim hridima, neopažene ljudskom oku, umivaju svoje tielo, i svoje ljuske, puštajući, da preko njihovih bielih grudi, preko ljuskavih repova, prelaze pojedini talasi divnoga mora, uživaju krasotu mladoga dana. Visoko nebo i duboko more jednako sjaju, jednako kriese i cakle, kao da se nevidiva bića nabacuju biserjem i dragim kamenjem. Jedva se razpoznaje, što je more, a što nebo. Jedra se biele na debeloj pučini. Hitrokrili galebovi natječu se s njima i brode zrakom kano krilate misli morskih duhova. Tuj i tamo skakću nad pučinom dupini. Sve je tako veselo, sve je tako sretno. Kao lotosovo bielo cvieće, cvieće sanjarsko cvieće, što umiruje duše, uzdižu se u Jadranu veseli, bujni i čarobni otoci, kao da ih je Bog odielio od ostaloga kopna, tek za to, da privlače na se poput zabranjenoga voća, da budu to zamamniji, što su teže pristupni i što teže do njih dolaze korablje lahkih vesala.

More i nebo vedro i modro, pozlaćivano zlatnim tracima vazda mladoga, veličajnoga sunca, kao da znadu, da je dan Gospodnji, u svom se čaru prelievaju i prikazuju cvietnoj zemlji, kličući o sreći i rajskom veselju.

Ali to veselje nije vladalo samo u prirodi.

Ljudi s raznih strana silazili sa svojih brdina u crkve svojih župa. Vesele, jogunaste djevojke koracale uz vitke, ponosite mladiće. Sve je to žvrgoljalo, sve je to hihotalo, smiešilo se, smijalo, kao da je zemlja još uviek pravim rajem, u kojem ne ima biede, ni nevolje. Tuj i tamo čuli se još i zvuci koje hrvatske pučke pjesme. Pa i starci i starice izašli, da dadu svoju poštu veličanstvu božjemu, tek oni, koji su posve iznemogli i bolestni bili, ostadoše kod kuće.

I Cvieta se odjenula po djevojačku i pošla sa svojim bratom do crkve. Ali na njezinom licu nije odsievalo zadovoljstvo. Neki težki sumor pritiskao joj grudi. Njezina su lica, još uviek krasna, ponešto probliedila i uvehla. Ona je stupala polaganim koracima i spuštala se sa svojih brdina.

Sva težina grieha, što joj teretio srce, odrazivala se na cielom njezinom tielu. Nekako se sgurila i obrazima klonula zemlju. A njezine misli sve jedna crnija od druge.

Bože, kakovu je ovo noć probdila.

Strašnu joj viest donesao Strezinja, sada već slobodnjak Berislavov. Bila je upravo nahranila svoje piliće, kad joj se ukaza te grdosija od čovjeka, kojega nikad nije mogla trpiti.

— Što te nosi? — upitala ga hladno, gotovo oholo.

— Oho, — odvrati joj on — golubice moja previsoko letiš, a već su ti povezani kreljuti.

Ona se je na te rieči prepala i ledeni ju znoj poširnuo, ali ipak je imala dovoljno snage, da ga zapita po drugi put:

— Koja te nesreća nosi!

— Nesreća, da, pravo si rekla nesreća, golubice moja. Ali ništa se ne boj, ja sam tuj, da ti pomognem. Samo se meni povjeri.

Nju je njegov način govora uvriedio i za to se na nj otresnu:

— Ne trebam ja tebe, dok živu moj brat i moj Berislav.

A on nije više oklievao, dvostruki mač rinu joj u srce

— Do vraga i tvoj ponos. Zar niesi čula, da su ti danas kraljevi vojnici tvojega dragana odveli u tamnicu?

Bio je užasan čas. Bože, kako joj je bilo u taj tren! Kao da se je ciela zemlja zavrtila s njom, na oči joj navalila neka tmina i malo, te se nije srušila na zemlju. Tek što se je još mogla prihvatiti o neko stablo. Inače bi bila pala. Ali dugo nije mogla progovoriti rieči. Stajala je kao bez sviesti i čekala, čekala neke dalnje rieči, koje su joj imale doći iz ustiju toga čovjeka, koji joj je nosio nesreću. Napokon ipak toliko sabra svoje misli, te je mogla izreći:

— Lažeš, zašto bi ga zatvorili?

A on joj ledeno odvrati:

— Kao urotnika proti kraljevu životu i nitko ne može jamčiti za njegov život. Ja barem, nekad siamotni rob njegov, ne bih se mienjao s njegovom glavom.

*

Digitized by Google

— Užasno! — mogla je ona samo zavapiti. – Strašni čovječe, što dolaziš ovamo, da mi pričaš grozote?

A on se samo nasmije porugljivo i jedko:

— Ha, djevojko, sad ne dižeš glave oholo kao prije. ali ne plači, što će ti napokon tvoj dragan? . . .

— K njemu me vodi! . . . Oh, vodi me k njemu . . . — molila ga ona.

— A nije već još nešto. U tamnice su grdni zidovi, a brava je gvozdena. Straže paze, da nitko ne dodje, ni ne izadje. A tko bi i našao uzu, u kojoj leži gospodin Berislav. Ta je negdje vrlo duboko, vrlo duboko.

Ona je stala lamati rukama i kleknula se je dapače pred njega, neka bi joj pribavio na koji način, da smije pred samoga kralja, da zamoli za njega.

Ali na sve njezine molbe, on je samo nacerio ustne i porugljivo se smijao.

— He, ako mu ne pomognu njegovi, koji su toli velika gospoda, kako ćeš mu ti luda djevojko!

A njoj sinu tek sada sva ludost njezinih nakana i ona briznu gorko plakati.

O kako je mogla to proživiti, kako je mogla to sve čuti, a da je ostala živom.

Pa ipak i to još nije bilo sve. Ona neman, videći ju, kako plače približila se k njoj i stade ju tobož tješiti. Kako je u težkoj svojoj tuzi i bila gotovo u nesvjestici, ipak je ocutila smrdljivi dah njegovih ustiju.

(Nastavit će se.)

Proletarci.

Ostaviše zelen polja i pjesmice sitnih ptica,
Lahorenje povjetarca i mirise ljubičica,

I baciše teslu, grablje, latiše se knjige, pera,
Izgubiše kršno zdravlje, otrova se njima vjera.

U seoskoj u tišini stara crkva jošte stoji
I težaka tješi marna pod zviezdanom što se znoji,

Al uskoci u gradovim ne razumju pjesmu zvona
I za njih je gorka suza vasciela vasiona.

Kô pisari tudje sluge po papiru nešto mrče
Srce im je ojadjeno, ruke im se bolno grče,

Prigibaju svoju šiju, a za koru gorka kruha
I muče se sve za procvat tudje misli, tudjeg duha.

Zapuštena polja doma neorana stoje gola,
A kroz njih se tek vijuga crna pjesma silnog bola,

I besjedi poslenicim: tá kud ćete sudbe bolje,
Nego orat svoju zemlju i kopati svoje polje?!

Rikard Katalinić Jeretov.

Mač Karla XII.

Priredio I. V. Tenjac.

(Svršetak.)

Razmišljajući držaše ona u svojoj ruci važni list, koji je cielu opakost Otona pl. Sporkea odkrivao i podjedno i posljednju dvojbu o pravdoljublju i čestitosti Evalda Kruzea razpršiti morao, ako bi još itko, začuvši za podvale diplomatine, mogao o tom podvojiti.

Ali čijim rukama da povjeri taj toli važni list, koji bi joj bez dvojbe Pavao rado ustupio, e bi se taj njim znao zgodno poslužiti?

Mozgala je i mozgala, a da i nije mogla doći do odluke, kad al netom na cesti iza nje začu štropot. U gromornu kasu dojuri grimizno odjeveni jahač, njega sliedjaše krasna, obilno pozlaćena kočija s četiri dragocjena vranca, krasno odjeveni paži stajahu na podnožnicima kolskim, a zlatom obasuti lakaji na izaslonu kočije. U kočiji pako sjedjaše dvoje otmenih ljudi: gospodin u jednostavnoj vojničkoj odori, gospodja u običnoj proljetnoj haljini; bješe to kraljevski par Danske, Fridrik IV. i Lujza, njegova obće štovana, milostiva supruga.

Tada sunu Mariji u glavu sretna pomisao; kao utvara bješe sjajna povorka iza nje projurila, ali očima svoje duše još je uviek gledala nježna, plemenita lica obiju veličanstva pred sobom.

— Da! — uzkliknu glasno i radostno, — u one biele i uzvišene ruke neka bude uručen ovaj list; baš je, kao da me sâm Bog na pravi put upućuje. Tà nek se moja dobra tetka ne hvali uzalud milošću kraljičinom, nek se uzvišena gospodja uzalud ne zove najboljim srcem Danskim; pred njen ću skut pasti ničice i povjerljivo ću joj saobćiti, što mi srce pečali.

— Hoćeš li mi povjeriti taj list, Pavle? — upita tada. — Treba da tomu posluži, da se gosp. Oton pl. Sporke razkrinka i ujedno valjan častnik, kojega je on gadno potvorio, svake ljage opere!

Pavao pogleda svoju zaštitnicu ponešto smeten.

— Rado bih to učinio, ali nije li mi se bojati, da će gospodin pl. Sporke? —

— Ne brini se, ja ti jamčim, da te nekadanja nedostava lista ne će u nikakovu nepriliku dovesti. Samo se čuvaj, da gdjegod ne naletiš na Otona pl. Sporkea, koji se baš sada u diplomatskim poslovima u Kodanju desi. No možda te danas ne bi ni prepoznao, tolik si i stasit izrasao.

Pavao se smješio.

— No ja ću već paziti. Pridržite si taj list, gospodjice Marijo; tà ne imam se zaista bojati, jer mi je za nekoliko dana poći na more, u moj živalj! A sada, gospogjice, da ste mi zdrava, — reče pružajući joj vjerna srca desnicu, — ja moram dalje, jer me čekaju moji drugovi. S moga sliedećega puta donjeti ću vam nešta liepa, ako mi dozvolite, a sada s Bogom do sretna i vesela vidova!

Digitized by Google

Uza sve svoje unutarnje ganuće morade Marija smiešiti se svježoj, mladjahnoj ćudi Pavlovoj.

— Srdačna ti hvala, Pavle, a ja ću se za te moliti, — s Bogom do vidova!

Hitrim korakom odbrza mladi mornar, dok je Marija zamislivši se važan list savijala i brižljivo u džep spravljala, a zatim se u grad odputila.

IV.

Usred priestolnice sazdan, od krasnih perivojnih nasada obkoljen, starodrevni dvor nazvan „Rosenborg," koji danas u svojim dvoranama historijskim blagom potomstvu predaje tradiciju, razvitak danske kraljevine i njenih vladalaca, služio je još u prvoj četvrti predprošloga stoljeća rezidencijom vladalaca dansko-norvežke države. Od Kristijana IV., kralja-graditelja, najslavnijega od svih kraljeva, oko god. 1600. sazdana bi ta kneževska rezidencija i od Fridrika divno pregradjena i proširena. Osobito se pravom kao svečanostna prostorija izticala vitežka dvorana, koja je zapremala svojom dužinom cieli prvi sprat, te joj krasotom u vladalačkim palačama Evrope valjalo tražiti premčice.

Od prilike osam dana iza nenadana sastanka Pavlova s mladom drugaricom gospodjice Karoline Sibile pl. Glade, bješe po zapoviedi kraljevoj svečan objed u toj kao dan razsvietljenoj prostoriji. Sami kraljevski supruzi sedjahu u pročelju stola, a spram njih bješe zastupniku saskoga dvora doznačeno častno mjesto. Tim je odlikovanjem kralj namjeravao proslaviti imendan svoga saveznika, kralja Augusta; razumieva se, da je sa stalnim poslanikom, vremešnim gopodinom vojničkoga držanja i dostojnoga mišljenja, bila pozvana i pratnja, a medju ovom i Oton pl. Sporke, kojemu se je drugi dan u jutro bilo povratiti u Draždjane.

U liepoj kiti pozvanih gospodja osobitu je pozornost pobudjivala slavljena nećaka baruna Golenfelda, koja je u pratnji siedoga svoga ujaka došla bila. Koliko je mogla, bješe ona poslije one kobne oprostne večere izbjegavala veće družtvene krugove. I u dvorskim krugovima jedva se je u cielo to vrieme kadkad pokazala, samo da dužnostne posjete vladalačkim supruzima učini; sve je druge pozive pod izlikom slaba zdravlja odbila. I zaista utisnuše se odprije nevidjene bolne crte na liepom, poput iz mramora izklesanom licu Karolininu; jagodice joj pobliediše, i na cielom biću mladjahne gospodjice vidjela se neka zabuna, koja joj inače nije bila prirodjena.

Hrvatsko pjevačko družtvo „Lahor" u Daruvaru. (Za „Prosvjetu" fotografirao Lavoslav Breyer.)

Kako su to kraljevski supruzi uviek voljeli, zavladao uza sjajne stolove, koji su bili zlatnim, srebrenim i kristalnim posudjem prostrti, i duž zidova, dragocienim tapetama oblieplјenih, postavljeni, veseo, neusiljen žamor. U dnu gorostasne dvorane, kojoj se sjaj u dva, težkim srebrom uokvirena, zrcala odsievao, bješe postavljen kraljev stô, te je i ovdje poodmaklo doba odagnalo svaku usiljenost etikete. Oton pl. Sporke nastojaše svom silom o tom, da prije svoga polazka još jednom svu svoju ljubežljivost na javu iznese, pa se pričinjaše, kao da je i sama Karolina ponešto se otela svojoj ravnodušnosti.

Baš je u zabavi nastala mala stanka, vladar ju upo-

Digitized by Google

triebi, pa obrnuvši se saskomu poslaniku uze glasnim glasom govoriti:

— Pomislite si, vaša preuzvišenost, kakov mi se čudnovat slučaj desio. Predaše mi pouzdane ruke očevidno već više godina star list, kojemu glasi naslov: „Saskomu poslaniku ili njegovu zamjeniku.“ — Pošto taj spis, — produlji on, pokazujući list, prije nekoliko dana po mladom mornaru Mariji uručen, — ima samo oznaku prijamnika, a ne njegovo obitavalište, to mislim, da je jedan saski poslanik kao i drugi, pak bih molio vašu preuzvišenost, da ga od mene primite, prem ako je pečat već razvaljen. Pečat nosi na sebi jedan njemački grb, — možda je taj kojemu od gospode poznat?

Čuvši već prve rieči kraljeve trže se pl. Sporke; u njegovim bliedim potezima mogao se jasno primjetiti izražaj neugodne zabune; ali kad je Fridrik IV. spomenuti list sâm prema svieći pred njim stojećega zlatnoga svećnjaka držao, kad je njemu dobro poznati list pošao od ruke do ruke gospode uza stol sjedeće, zadrhta Sporke na cielom tielu, spopade ga prava strava.

Baš je list došao u ruke baruna Golenfelda. Starac izvadi zlatne naočale, da promotri pečat, ali jedva što je bacio na nj prvi pogled, kad al izravnim, neusiljenim načinom posve glasno uzkliknu:

— O tom grbu mogu ja vaše veličanstvo lahko izviestiti: to vam je obiteljski grb porodice, kojoj i ja pripadam, ma i iz daljnjega koljena; to je grb moga pokojnoga prijatelja, pukovnika pl. Sporkea Travenlovskoga. A sada, preuzvišenosti vaša, — produlji pružajući preko stola list saskomu poslaniku, — javite nam, što sadržaje taj čudnovati list, ako mu sadržaj nije možda državna tajna?

Mekanički pruži gospodičić Oton svoju ruku, kao da bi se na silu htio domoći kobnoga lista; ustne mu se otvoriše, da izlane prosvjednu rieč, ali iznevjeriše ga i ruke i ustne. Kao da ga je grom opalio sjedjaše klenut mladi diplomata, koji inače nije nikada bio u neprilici, kad mu se bilo izvinuti.

Ali sad je bilo prekasno; u nježnim bielim rukama poslanikovim bješe već list, kojemu vanjština dakako nije posve pristajala uz aristokratske od alema razsvietljene prste, koji su ga sad razmatali.

Ono malo redaka brzo je pročitano, a smrklo se lice preuzvišenosti, gospodina častnih nazora, kojemu je, kao svakomu iz viših krugova priestolnice, dobro poznat bio i ostao onaj od Otona pl. Sporkea izazvani dogodjaj u Golenfeldovoj kući i koji i onako nije bio osobito sklon mladomu diplomati.

Promislivši nekoliko časaka reče:

— Scienim, da ovdje nije sgodno mjesto tražiti ni davati razjašnjenja ovomu listu, kojega je rukopis meni dobro poznat, ako tu ne postoji grdo patvorenje. Zadovoljiti ću se jednostavnim priobćenjem sadržaja njegova. Na listu je podpis: „Oton pl. Sporke“, a glasi ovako:

Prestade časak, a gospodin Oton vidivim naprezanjem nastojaše pokazati se ravnodušnim ili najviše zvjedljivim, kako će se ta stvar dokrajčiti; tada poče poslanik uz bezglasnu šutnju zbora čitati:

Travenlov kod Libeka 6./X. 1714.

Ovaj je čas amo prispio Karlo XII. sa dva pratioca sva trojica su preobučeni kao ugarski trgovci; nemam moći; uhititi ga, jer ovdješnji seljaci očevidno goje veliko saučešće za švedskoga vladara, ne smijem se kompromitovati. Ovdje se desi danski kapetan, ali je on sjetna bena, pa mi ne će da pomogne. Pošaljite mi potajice desetak oružanih ljudi u krčmu Travenlovsku, i to što brže, po raznim putevima, da uhvatim te tobožnje ugarske trgovce. Rado Vam priuštam primjeren dio od oglašene nagrade, ali nemojte zaboraviti u svom izvještaju Njegovu Veličanstvu, našemu premilostivomu vladaru, pripomenuti, da sam ja bio onaj, kojemu se Saska treba da zahvali, što je krvnoga svoga dušmana u svoje šake dobila.

Poslanik bješe dočitao, a pogledi svih prisutnika odvratiše se od njega ka gospodinu Otonu pl. Sporkeu.

— To je bezobrazna spletka — izlanuše bliede ustne diplomatine, — njezin će ih začetnik težko okajati, — ja se toga lista ne sjećam, patvorili su moj rukopis.

— Najstroža iztraga, svaka zadovoljština, koju zahtjevate, gospodine komorniče, neka vam u podpunoj mjeri bude dana, — primjeti mu kralj. — Ne dvojim, da ne biste uspjeli dokazati svoju nevinost, ali se ujedno i veselim, što nam doslije nije dan nikakov povod posumjati u poštenje i pravdoljublje našega čestitoga pukovnika Kruzea. A sad predjimo na druge po svoj prilici radostnije stvari, — svrati kralj govor. — Što ima nova, dragi moj Gildenlofe? — upitat će kralj ratnoga ministra, koji je pri stolu prisutan bio i kojemu je sluga nešto u uho prišaptnuo, — možda je što god nova iz Norvežke?

— Zaista, vaše veličanstvo, — odgovori upitanik, — ovaj čas primih viest, da je kapetan Balke lahko ranjen prispio kao donosilac dobrih viesti u dvor; ako vaše veličanstvo dozvoljava, poći ću saslušati ga.

— Ne! — uzklikne vladar, — radostna viest najbolja je stolna glazba. Neka kapetan dodje i u kratko izvjesti, što se zbilo.

Digavši se izadje vojni ministar iz dvorane; nekoliko časaka iza toga dodje opet u pratnji mlada, vitko uzrasla častnika, kojemu je desna ruka bila povita i čija je dragonska oprema, ako i od tragova dalekoga hitnoga putovanja ponešto očišćena, ipak se u velike razlikovala od zlatopune vanjštine zbora, kojemu je on iznenada postao stožerom.

— Stupite bliže, moj junače, — reče kralj prijazno, — pak se ne sramite; taj povoj mi više cienimo nego zlatovezu odoru, koja krije srce plašljiva zeca. Javite u kratko, odkle dolazite?

— Iz Kristiansanda, vaše veličanstvo, — odgovori kapetan ponizno, ali jasnim glasom i slobodnim držanjem, — i bio bih već prije nekoliko dana ovršio svoje poslanstvo, da poradi grda pada konja, izpod kojega su me onesvešćena izvukli, niesam zakasnio prispjeti.

— Vaš nam je dolazak dvostruko mio, — primjeti kralj mladiću, — jer vas vidimo živa i zdrava. Što nam dobra donosite iz Kristiansanda? Bojimo se, da se Šved mogao prije prikučiti ovomu gradu, nego što su mu naše čete i ruska pomoć kadre bile u obranu priteći. Smijemo li biti te brige lišeni?

— Vaše veličanstvo može bez brige biti, — odgovori kapetan. — Zaista se približaše ubrzanim korakom znatna švedska vojska Kristiansandu, kralj Karlo sâm glavom vodjaše prednju četu. Znali smo doduše, da nam od Arendala liepa četa našinaca s jednom pukovnijom Rusa u pomoć ide, ali po točnu računu držasmo, da će prekasno prispjeti. Da navalu dušmana zaustavimo, bješe nas po mnienju skoro svih zapovjednika premalo. Takovo smjelo djelo po mnienju svih nije moglo opasanu gradu biti od koristi, a prietilo je tim odvažnicima sigurnom propašću. Tad zaokupi oko sebe pukovnik Kruze svoju konjičku pukovniju, te zapovjedi, da oni odstupe, koji nisu voljni svoj život žrtvovati, da našemu kralju jedan od najvažnijih i najvjernijih gradova njegove države spase. A mi smo svi tako ljubili svoga pukovnika, koji nas je već tolikoput poveo k pobjedi i slavi, da se nijedan nije maknuo iz bojne vrste. Sad nam je naš vodja u oduševljenu govoru razložio mogućnost, da nenadanom navalom na švedsku prednju četu dušmana zastojimo i zabavimo, dok očekivana pomoć prispije.

— To je posve prikladno momu junačkomu Kruzeu! — uzkliknu kralj, — i njegovim čestitim dragunima! A to nadčovječansko djelo zaista bi poduzeto, i podje za rukom?

Digitized by Google

— Božjom pomoći! Sliedećega jutra podje naša regimenta, a uz nju pristade i nekoliko satnija pješačtva. Ovima je bilo, ako do potrebe dodje, osigurati nam uzmak i ujedno pokazujući se u manjim čoporima sad ovdje sad ondje, obsjeniti dušmana o pravoj našoj množini i dovesti ga do mišljenja, da ima posla sa znatno većom vojskom različitoga oružja. Nekoliko sati hoda pred Kristiansandom sukobismo se s dušmanom. Ne bijasmo krivo ubavieśteni, kralj je sâm glavom vodio prednju četu. Spretno vodstvo našega pukovnika, koga su dobri žbiri služili, dade da dušmana posve iznenadimo, pa kao bura nahrupiše naši dielovi vojske na švedske redove.[1])

Mi svi učinismo svoju dužnost, ali za trojicu boraše se naš vodja. Tako nam zbilja podje za rukom švedsku premoć zaustaviti, potresti i u ljutoj borbi, u kojoj je naš broj dakako sve to manji bivao, na više sati pozabaviti, dok očekivana pomoć prispije. Sve su se više proredjivali redovi našinaca, a i od samih Šveda čuo se pogdjekoji povik, neka odustanemo od bezizgledne borbe i neka se častno predamo. Ali nijedan od nas, koji je još malo života u sebi ćutio, nije popuštao u svojoj revnosti, a najmanje naš pukovnik, koji je, kako se vidjelo, u svom baratanju još posebnu namjeru izvodio. Hitao se u najžešću stisku, baš onamo, gdje je kraljev stieg prisuće švedskoga vladara odava. „Ova švedskomu lavu!“, uzkliknu i nahrupi sriedom stiske protiv kralja Karla, koji se iznebušnoj toj navali nadao nije i čiji se okoliš od straha gotovo zapanjio. Kratak ali neobično žestok dvoboj izmedju obiju vodja razvio se pred našim očima. Kralj je Karlo doduše na glasu kao osobit vještak u baratanju s oružjem, ali nadčovječjoj navali našega pukovnika ne bješe njegova vještina dorasla. Iza nekoliko nasrtaja izbio mu pukovnik Kruze zgodnim udarcem mač iz ruke, tako da je ovaj pao na tla, pa ga pozvao da se preda. Ali u taj čas nahrupi gusta četa švedskih konjanika kralju u pomoć; za čas razstaviše megdandžije, a u isto doba pade konj pukovnikov od hitca iz neposredne blizine izpaljena samokresa, pri čem je padajući konj i svoga jašioca poda se poklopio. Na svim stranama obnoviše Švedi navalu, naša malobrojna četa morade uzmaći i svoga pukovnika na bojištu ostaviti.

Mene zapade zadaća četicu našinaca sabrati, pa baš junački od pješadije poduprti prispjesmo u Kristiansand. Ali, — dokrajči svjetlucajućim okom, — što je Evald Kruze namjeravao, za što je svoj život na kocku vrgao, bješe polučeno: mi smo Švede dosta dugo zabavili, da skorotečom pospješenoj pomoćnoj četi bude otvoren prolaz. U pravo doba prispješe našinci skupa s Rusima u dostatnu broju, a kralj Karlo, videći svoju namjeru glede Kristiansanda izjalovljenu i imajući dosta razloga ne upuštati se u otvorenu bitku, povuče se iza kratka čarkanja opet u Mandel.

— Slava Bogu! — uzklikne kralj. — Vaš izvještaj riešava nas velike brige. Ali kažite, nieste li ništa čuli o udesu našega hrabroga Kruzea? Možda je ranjen i ulovljen, tada treba odmah dati zapovied, da se pošto po to izkupi.

Kapetan kimnu žalostno glavom.

— Ja se bojim najgorega, vaše veličanstvo — odgovori on. — Da je Kruze uhvaćen i još na životu, bio bi on to javio u Kristiansand.

Nastade gluha tišina, ozbiljan i svečan diže se vladar danski sa svoga stôca, a mašiv se pehara od dragocjena kristala reče glasnim glasom:

— Pijem u zdravlje mojih još živih junačkih draguna u Kristiansandu, u slavnu uspomenu onih, koji su svoju vjernost prema meni svojom krvlju zasvjedočili. Svomu pukovniku Kruzeu, ako se viest o njegovoj smrti potvrdi, podići ću spomenik u čast njemu i njegovih junaka. — Zar ne? — obrne se mrka pogleda Fridrik IV. k nećaki baruna Golenfelda, koja je blizu njega sjedjela, — zar ne, gospodjice, vi ćete na taj spomenik položiti spomen-vienac?

Karolina Sibila ne odgovori ni rieči, zastrvši si obim rukama lice, poče jecati i na cielom tielu drhtati ta toli slavljena djevojka. Pa ma da je svatko prikor, koji joj je vladar podielio, scienio pravednim, to se je ipak na licu svih prisutnika mogao primietiti izražaj sažaljenja sa očevidno velikom pokajnicom.

Ali danas kao da je bilo sudjeno, da se jedno razpoloženje ubrzo zamjeni drugim. Još pod dojmom posljednjega utiska začuše gosti kraljeva stola veselo klicanje i glasno izražavanje radosti, koje se zdola prema sjajnoj dvorani primicalo. Čula se buka silnoga naroda, koji je izvana u dvor prodirao, a sad se i u predvorju čuo neobičan žamor.

Na mig kralja Fridrika izadje u službi stojeći dvorski maršal iz dvorane, ali se za nekoliko časova vidivo uzrujan povrati.

— Vaše veličanstvo, — javljaše drhtavim glasom, — ovaj je čas prispio u dvor pukovnik Kruze, živ i zdrav do rane na glavi.

Izvinuvši se u kratko svojoj supruzi, skoči Fridrik IV. sa svoga stôca i pobrza hitrim korakom kroz prostranu dvoranu. Svojom vlastitom rukom mahnu u predvorju čekajućemu junaku, kojemu je glava bila upopriečenom, širokom vrpcom čestimice obavita, svojom ga je vlastitom rukom kralj doveo u dvoranu.

— Što ste vi za nas učinili, — govoraše duboko ganut vladar, — to nam je vaš čestiti kapetan malo prije javio i nas zastrašio glede neizvjestnosti vašega udesa. Sad nam vi sami izpričajte, kako vas je svemožna ruka Gospodnja nama spasla i u ovaj dvor pod svojim okriljem dovela?

To rekavši podje kralj k svomu prijašnjemu mjestu; kraljica, koja je ustala bila, opet sjede, kao što i ostali zbor, koji je, ugledavši se u primjer visoke gospodje, prigodom Kruzeova došašća sa svojih sjedala ustao bio.

Pukovnik se duboko pokloni; oko, što no mu ne bijaše zavojem pokriveno, zakriesilo se kriesom sreće, nu kada je palo na Karolinu Sibilu, koja je sjedila kao ukočena lipova svetica, i kojoj je nadimajuća se grud odavala unutarnju uzrujanost, opet se smrklo.

— Zahvalno padam ničice pred Svemožnim upravnikom ljudske sudbine, — odgovori on na pitanje kraljevo; — još je više za me učinila njegova milost, — produlji povišenim glasom, — dala mi je snagu, da častno ovršim zavjet, koji sam prenaglo u uzrujanosti zavjetovao, ta je milost htjela, da se povratim na ono mjesto, kamo me je srce vuklo, na mjesto svoje sreće. Jer što je plemenita gospodja, kojoj sam se obvezao služiti, od mene zahtjevala, što sam si sâm kao uvjet povratku pri oprostnoj večeri postavio, to ovrših: u ruke svoga kralja predajem mač njegova velikoga protivnika mač Karla XII.

To govoreći, potegne iz remena priprost čeličan mač s mjedenim držkom, koji je uz njegov vlastiti mač visio, a primaknuvši se svomu vladaru, htjede poklekavši predati u ruke Fridrika IV. sudbonosno oružje, ali ga vladar zaprieči.

— Neka se zasad ničija ruka ne dotakne toga mača, van ona, koja ga je amo doniela kao nagradu hrabrosti, — reče kralj, a medju prisutnicima sve se uzburkalo i uzvrpoljilo. — Ali sada nam izpričajte sve vaše doživljaje, koje samo do onoga časa znamo, kad vas je vaš konj, tanetom pogodjen, poslije mejdana s kraljem Karlom poda se poklopio!

— Dostao sam se ujedno ovoga udarca od jednoga švedskoga konjanika, — pripoviedaše Evald, pokazujući prstom na svoju ranjenu glavu, — i kada na zemlju padoh, bio sam samo još toliko pri sviesti, da sam se mašio kraljeva mača, koji sam mu iz ruke izbio i koji sam tada grčevito u svojoj ruci držao. Opazih još, kako je na mene jedan Šved iznovice zamahnuo, da mene, koji sam bio bez

[1]) Historijska istina. Navala Kruzeova zbila se 6. ožujka 1716.

Digitized by Google

obrane, sasvim utuče, ali se sada baci izmedju mene i moga protivnika kralj plemenita srca. — Natrag od toga hrabriše — uzklikne Karlo XII. glasnim glasom, — neka se nitko ne usudi ozlijediti ga! — Ali već su valovi bitke kralja i njegovu pratnju od mene dalje potisnuli; smrklo mi se pred očima; do mojih ušiju dopirao samo muklu tutanj, onesviestih se. Kad sam se opet osviestio, osjetih strašne boli; mrtvi konj ležaše još uviek na mojoj desnoj nozi, tako da se niesam mogao ni maknuti, a uza to me pekla rana na čelu kao da je pritisnuto na nju usijano željezo. Švedi bijahu napustili razbojište, bijah odasvud obkoljen lješinama, ali cienu pobjede, mač švedskoga kralja, još je uviek držala moja desnica. Tad se, izišavši iz jedne šume, prikučiše razbojištu neki muževi, — bjehu ti valjani norvežki ugljari; pristupiše na moj slaboglasni poziv, odvališe teret paripov na stranu i odnesoše me na nosiljci u svoju koljebu, koja je bila blizu u šumi. Spopade me vrućica, ali su me ovi priprosti ljudi izvanrednom požrtvovnošću njegovali, tako da sam naskoro ozdravio. Niesam si najme u težkom padu na čudnovati način slomio nijednoga uda, već samo na više mjesta zgnječio meso, a i rana na čelu nije se pokazala težkom, jer nije bila kost ozliedjena. Čim me je vrućica minula, poslaše moji njegovatelji svoje momke propitkivati i pošto se ovi povratiše s viešću, da su Švedi već odavna od Kristiansanda odstupili i u Mandel povratili se, prevezoše me novo okriepljena na kolima u Kristiansand. Moj je kapetan iz ovoga grada već pošao bio, da našemu kralju i gospodaru podnese izvještaj o spasu njegova vjernoga grada. Ja niesam mogao ništa drugoga učiniti, nego za njim poći, da svoga vojnoga gospodara zamolim za novo vojničko opredieljenje, jer Evald Kruze, — tugaljivim će glasom, — jest pukovnik bez pukovnije od onoga žestokoga dana kod Kristiansanda.

— To ćete dobiti, — uzklikne kralj, — čast i poštenje onima, koji na životu ostaše! slava svima, koji su za me pali, ali dvostruka slava onomu, koji je glavom i rukom spasao moj dobri grad Kristiansand! Nu da vam ta slava uzmogne u podpunoj mjeri u dio pasti, — produlji kralj, — dajte me, pukovniče Evalde Kruze, uvjerite, da to smijem neograničeno, u neuzkolebivu povjerenju u vas učiniti. Odgovorite mi na sliedeće pitanje zadavši mi svoju vojničku vjeru: Je li kralj Karlo, odbijajući od vas premoć, imao još drugi koji razlog čuvati vas, nego što viteštvo spram hrabroga protivnika? Nije li vaše obličje sjetilo ga obveze, kojom bi se u prošlosti zadužio bio spram vas?

Pukovnik digne ruku i reče:

— Neka mi u ovom času bude vječni Bog svjedokom, koji me je ovamo dopratio: Karlo XII. ne vidje nikad prije moga lica, dok se u onom strašnom času dana kod Kristiansanda ne uočismo. On nije imao nikakova povoda drugačije postupati sa mnom, nego što je postupao sa svakim vojnikom vašega veličanstva, koji je vršio svoju dužnost!

Kralj prigne zadovoljno glavu.

— Čujete li to, gospodine pl. Sporke? — upita kralj zirajući okom preko stola. — Scienim, da bi se i bez oružja mogla zadovoljština —

Vladar prestade, jer je oslovljenika nestalo od kraljeva stola, mučke je otišao, kako je sada dvorski maršal javio; spopade ga iz nebuha bolja.

Oton pl. Sporke bješe u očima kodanjskoga družtva hulja, još je iste noći odputovao iz priestolnice.

Sad se Fridrik IV. iznovice obrati mladomu vojniku.

— Još nam jedno preostaje, da ovu radostnu večer liepo dokrajčimo, — reče prijazno smiešeći se. — Bili smo svjedoci, kad je plemenita djevica po njoj izaslanu vitezu naložila, da njoj u slavu izvede težak mejdan. Vi ste to djelo ovršili kao junak od oka, a sad, pukovniče Evalde Kruze, uberite kod plemenite gospodjice Karoline Sibile Gladove zasluženu viteštku zahvalu!

Vidjelo se, da je nalog kraljev u velike razdragao Evalda Kruzea; svi su poglédali vitkoga, viteškoga pukovnika, kad se je prikučio sjedalu mlade djevojke, koja je ustala i blieda, veoma uzrujana, ali tako zanimivo liepa, kao nikad prije, pred svojim vitezom stajala. Bješe to prizor, koji je posvema pristajao romantičnomu značaju Karolininu. Nije Kruze, kao što je ona doista očekivala, pao na koljena, ali je prignuo glavu, prije nego ju je ovako oslovio:

— Plemenita gospodjice, smijem li u vas zamoliti milost, koja može ovjenčati moju sreću, sklonost, koja utišava željkovanje vjernoga srca?

Oči se Karolinine zakriesiše.

— Gospodin je Bog moju tada nepromišljenu besjedu na dobro svratio, — reče ona, — slavim harna srca njegovu dobrotu, te sam radošću pripravna svoje obećanje vama najhrabrijemu od svih junaka održati. Danas kao i one večeri velim: Štogod Evald Kruze od mene zamoli, neka mu bude dozvoljeno!

— E pa dobro, — reče uzpravivši se pukovnik, — ja molim, da svoju družicu, Mariju Hansenovu iz Travenlova, koju sam poznao od njenih djetinjih dana, a ipak po cieloj sladkoći i miloti njena djevičanskoga srca tekar od one večeri, kad sam se praštao, da nju današnjim danom vaše službe odriešite, e bi ju ja što prije mogao u svoj dom kao milu i vjernu suprugu uvesti!

Bješe težko opisati uzrujanost, koja je nastala u kraljevoj dvorani, kad je Kruze ove rieči izgovorio. Sâm je kralj bio presenećen, Karolina Sibila, oblivena samrtnim bliedilom, spusti se na svoj stolac i kimne glavom u znak da pristaje, — dok si je njen ujak, obuzet zloradošću, pod stolom ruku o ruku t'ro.

Ali sad uzme kraljica govoriti.

— Da je izbor našega miloga pukovnika valjan i vriedan, — reče visoka gospodja, — hoću ja da jamčim. Ja poznam to ljubko, bezazleno diete, rodjaku moje vjerne službenice; poznam njenu žarku, čistu ljubav za prijatelja njene mladosti, koju mi je i nehotice odkrila. Dovedite k meni svoju vjerenicu, pukovniče Kruze, — produlji ona, — da se toj valjanoj djevojci za ono odužimo, što vama dugujemo za vašu vjernost, vašu požrtvovnost za našu kuću i našu državu.

*

Nekoliko mjeseci iza toga bjehu Evald Kruze i Marija sretan par. Mlada, od kraljice zagovarana, gospodja umjela je pribaviti si sklonost plemićkih krugova. Bezazlena i naravna ostade čašćena i odlikovana i onda, kad je njen suprug po svojoj zasluzi i sklonosti svoga vladara dovinuo se do najviših časti.

Od nekadašnjega travenlovskoga konjušarčića, od mornara Pavla, kojega Marija nije zaboravila, postade s vremenom vrstan brodski kapetan, koji je svaki put, kad je usidrio svoju liepu ladju u kodanjskoj luci, bio dobrodošao gost u kući svoje nekadašnje zaštitnice.

Barun pl. Golenfeld umre skora iza Kruzeova povratka; njegova nećaka i nasljednjica otidje iz priestolnice, koja joj je omrznula bila. Na sjajnom draždjanskom dvoru, kamo se je preselila bila, osjećala se više u svom krugu, ali premako se je ondje opet sastala s Otonom pl. Sporkeom, zatražene ruke nije mu pružila. Oženio se tom slavljenom ljepoticom i njenim imetkom neki poljski boljar, ali Karolinu Sibilu ne zapade sreća, o kojoj je snivala, — bješe taj brak bez radosti i djece, te se za nekoliko godina dokrajčio razstavom.

A mač Karla XII., koji je Evald Kruze zaplienio, nalazi se još danas kao osobiti znak ratne pobjede u zbirci dvora Rozenborg u Kodanju.

Digitized by Google

Thumann P.: Ljeto.

Digitized by Google

Siromah Janko.

U prekrasnoj zgradi u najdivnijem dielu grada stanovao je u svojoj kući u cielom prvom katu gospodin Sokolović sa ženom i kćerju Zoricom. Gospodin Sokolović imao je ljeti i zimi toliko posla, da ga nije bilo nikada kod kuće. Bio je veoma bogat, a htio je biti i bogatiji, htio je, da mu zavidjaju sreći i oštroumlju, pa napeo sve sile, da zgrne što više novaca. Ali zato se i vozio u svojoj kočiji, ljeti polazio najskuplje toplice, a u dobrotvorne svrhe davao bi oveće svote, kad je bilo izgleda, da će se sabirati kod velike gospode. Gospodja Sokolovićka posve pojmila supruga, odobravala mu sve čine, vozila se u drugoj kočiji u posjete i dočekivala odlične pospodje i gospodu staru i mladu.

Kćerka Zorica imala je svoje odjelenje u stanu, svoju služinčad i svoje učiteljice. Živjela je kao carica. A ne može se reći, da je bila zla srca, ili da ju je bogatstvo učinilo tirankom. Zorica je bila dobro diete, nije mučila služinčad ni učiteljice, i radila sve dobrovoljno. Da ima zla na svietu, o tom je ona doduše nešto malo čula, nu ozbiljna života nije nikad vidjela. Siužinčad i učiteljice njene nastojahu, da ne izgube svoju liepu zaslužbu, pa su svi složno radili, da gospodjica bude zadovoljna i vesela, pa da ih zavoli.

Dolje u podrumu te kuće stanovao je kućni pazitelj Imao je sina Janka. Dok je Janko bio još malen, morao je već služiti svojim gospodarima. Kad je jednom upaljivao lampu na hodniku, prevali je, lampa se razbije, petrolej se upali, a plamen zahvati i Janka. Na njegovu viku dotrčaše ukućani, pogasiše vatru, ali Janko ostade kukavac, desno oko mu izcuri, desna ruka mu se pokvari, ukočili su mu se prsti, a na desnu je nogu hramao.

Bila je to sreća! Gospodin Sokolović bio je obvezan, da se brine za Janka. I tako je otac Jankov bio siguran, da će dovieka ostati u „službi," da će biti kućni pazitelj, imat će stan u pivnici, a dobivat će i koju forintu plaće. Jer njegov Janko je samo zato napaljivao lampu, jer je njega, otca, gospodin Sokolović poslao po svom poslu, a Jankovu mater poslala je gospodja Sokolovićka po svom poslu, a Janku su naložili, da razsvietli stube i hodnike.

Gospodin Sokolović mislio je: U toj vlažnoj pivnici Janko će u brzo skapati. Ali Janko nije brzo skapao. Izlazio bi on iz svoje tamnice na dvorište na sunce.

— Recite Janku, neka se sakrije u svoju sobu, jer da ga vidi koja gospodja, koja dolazi k meni u posjete, pala bi u nesviest — od onoga njegova lica! — govorila gospodja Sokolovićka, a svi zaviknuše na Janka.

Janko je otišao iz dvorišta na ulicu. Ljudi su ga gledali s prepašću. Janko im se i od tuda ukloni, pa ode u polje. Tu je Janko šepao po stazama, a mogao se i ugibati ljudima, koji bi slučajno onuda prolazili. Janko je živio sam. Uvidjeo je, da ga ljudi ne vole, žao mu je bilo, ali je dobro znao, da će tako biti uviek. Jednom se tako u polju sprijatelji s nekim vrtlarom. Vrtlar je trebao nekoga, tko bi mu pripazio na povrće i cvieće, dok bi on bivao u gradu, pa je gledao, kako da predobije Janka. Pokazivao mu je, kako se goji cvieće, kako povrće, a Janka je to veselilo. Napokon je ipak i on za nešto — osjećao je Janko. A mogao je i raditi, mrviti zemlju, pa i motiku držati i kopati. Napokon stupi Janko k vrtlaru u službu. Mudri vrtlar pošalje Janka s košaricom cvieća gospodji Sokolovićki. To je imalo biti cvieće, što ga je Janko sam uzgojio. Janko se vrlo veselio. Volio on gospodina Sokolovića i držao, da je Sokolović njegov dobročinitelj, jer daje njegovu otcu zaslužbu. Janku dao gospodin Sokolović na dar po koju deseticu, a to je Janka uvjerilo, da se g. Sokolović — ne odvraća od njegova lica! I zato je Janko gospodina Sokolovića smatrao boljim od drugih ljudi, bio mu odan i spreman za njega i njegove sve učiniti.

Kad je Janko donio cvieće, pustili su ga u jednu pokrajnu sobu. Gospodja Sokolovićka došla je sama da vidi cvieće i — ponuka Janka, neka samo ostane u vrtljariji. Došla i Zorica, i ona se divila cvieću. A onda stala gledati nakaženo Jankovo lice:

— Moralo te jako boljeti! — reče ona potresavši glavicom.

A Janko zakrije desnu stranu lica šeširom i zbuni se.

— Kad si takav, — produlji Zorica sažalno, — tad barem cvieće goj i prodavaj, pa će ljudi kraj liepa cvieća zaboraviti na tvoje lice!

Od tada Janko nije imao mira. To je bio jedin možda ljudski stvor, koji ga je sućutno pogledao, pa još i savjetovao mu, kako bi se ipak mogao i on ljudima dopasti! Uviek je Janko snivao o prekrasnoj gospodjici, što je tako dobra srca. Pripoviedao je vrtlaru o svemu, i molio ga, da mu dâ, da opet odnese tamo cvieća. Vrtlar je obećao, ali kad je gospodja Sokolovićka naručila cvieća — odnio cvieće vrtlar sam! To izdajstvo ujelo Janka za srce. Kad se vrtlar vratio — nije više našao Janka. Janko otišao i nije se više htio vratiti. Ni kući nije htio da ide, jer je znao, da bi ga svi tjerali k vrtlaru. Janko nadje družtvo skitalica. Gledali su ga, a onda rekoše jedan drugomu:

— Ovaj nije baš ni zašto! Još će nam smetati!

Ali jedan ipak reče:

— Ta pustite ga, dok budemo imali mi svega dosta, moći će i on da živi medju nama, a kad ne budemo imali — e, duše mi, ovaj će nas hraniti, jer braćo, ovaj će smjeti prosjačiti! Treba ga samo poučiti!

I tako ostade Janko na noćištu u štaglju na polju medju skitalicama. Nije im bio na teret. Jedino što je noćio s njima i pokadšto dobivao komadić hljeba, no on je njima davao zato — riba. Već prvi dan poučio ga je jedan, kako se hvataju ribe. Od tada bi Janko bio čitav dan uz rieku, lovio ribe, pekao ih pa jeo — a ostatak donio družtvu, te dobivao od njih kruha, žigica, udica — i tako živio. Kadkada bi koji od drugova išao s njim, pa bi se kupali. Tu se Janko naučio i plivati, ruka i noga dobro su mu poslužile pri tom. Janka nije dubljina rieke plašila. — Da se utopim — pa onda? Nit je komu stalo do mene, nit sam ja zašto — da se utopim, ni Bog mi ne bi zamjerao. — Tako je mislio Janko, i sve bolje znao plivati. U vodi je bio spretniji, nego na kopnu!

Bilo je noći, kad Janko nije spavao medju svojom družinom. Lutao je poljem ili kraj rieke, od muke lovio ribe i kupao se, ali na spavanje nije mogao ni da pomisli. U takvoj uzbudjenosti prikrao bi se gradu te iz daljine motrio palaču gospodina Sokolovića. Nije mislio na otca — ta otac a ni mati niesu ga ni tražili ni ikoga pitali za nj, odkada je otišao od vrtlara, i njima je bio na teret, nesretnik, kome su i oni željeli kao najveću sreću — smrt! Ali gledajući palaču, mislio je na onu djevojku Zoricu, koja mu je rekla nekoliko toli toplih rieči. Nije on maštao možda o kakvom preokretu sudbine, ta on je znao, da je jadnik najbjedniji čovjek na svietu, ipak — najradje bi bio umro, misleći na nju.

Dok je Janko tako želio Zorici — kraljevića za muža, dogadjalo se s njom nešta strašna. Došao gospodin Travić k njima — a mati reče Zorici tajno, da će gospodin Travić biti njezin — suprug! Samo neka bude ljubezna prama njemu. A koja sreća! Gospodin Travić bio je izkusan muž, visok, jak, krasan čovjek, a velika roda, silna imetka! Zorica se radovala. Gospodin Travić zalazio u kuću sve češće, a jednom nadala se prilika te su „slučajno" bili sami, a gospodin Travić stao Zoricu ljubiti. Zorica se čudila i pitala se, šta li to on hoće od nje?

Digitized by Google

Ali odgovora ne bijaše od nikud, otac se vozio kočijom po jednom dielu grada, mati po drugom — sve po poslu, silnom poslu. Zorica je nevolju svoju spoznala — ali bijaše već kasno. Jednom joj poslije objeda pozli — a gospodina Travića ne bijaše već više dana ni blizu. Nastade užasan prizor. Otac je bjesnio.

— Barunom sam mogao postati, a ti ćeš mi jednim mahom sve razoriti, što sam s najvećim naporom gradio desetke godina!

A Zorica je znala, da je svemu krivo samo to, što nije ništa znala.

— Oh — ne psujte me! Naš kućni pazitelj rekao je svojoj maloj kćeri, da se ne da nikomu mužkomu poljubiti — jer da će joj brci izrasti. Ja niesam čula pouke ni u tako ludoj formi.

Otac i mati navališe na nju, da su plaćali učiteljice i to prve i najglasovitije, da je imala dosta knjiga. Psovanje trajalo je do noći i Zoricu sa svim ušutkalo. Ona je bila uvjerena, da je uništena sreća njenoga otca i matere.

Toga dana kasno noću bio je Janko opet blizu palače Sokovićeve. I gle — pričini mu se kao da se otvoriše kućna vrata i kao da je Zorica izišla — sam otac kao da ju je pustio van, a onda se vrata zatvoriše i zaključaše. Zorica se nije ogledavala desno ni lievo, nego odmah pošla kud je namislila. Janko se iz daljine za njom krao i jedva ju je stizao. Zorica je otrčala van iz grada, uputila se k rieci i skočila u vodu!

Janko je mislio, da je to nekaki prokleti san. Potrči — čuje i krik — Zorica zvala u pomoć, umrieti bijaše ipak težko. Janko bi bio za porodicu gospodina Sokolovića sve učinio, a za Zoricu ponajviše, skoči odmah u vodu i izvuče je van. Bila je onesviještena. Janko je drhtao. Nedaleko po cesti tutnjila kočija.

— Stani, stani! — vikao Janko.

Kočijaš stane.

— Odvezi ovu gospodjicu k Sokolovićevim — bit ćeš nagradjen. Skoro se utopila! — govorio Janko uzrujan.

— I ti si je izvukao? — upita kočijaš.

— Da! — dahne Janko.

— Sjedaj dakle u kočiju.

— Zar ja?

— Ta da, budalo, sav si mokar, prehladit ćeš se. Hajd!

— Šta — zar da se ja vozim — gdje i — ona?

— Ala si lud! Koliku nagradu proigravaš!

— Ne — ja ću doći pješke — promišljavaše Janko.

Kočijaš se smijao.

— Ti ćeš liepo, ludjače, gospodjicu u kočiji držati, inače će izpasti, pa će biti zlo i gore. Ne ćeš li tako — ja je ne vozim.

Janko se napokon sjede nasuprot Zorice. Zorica je bila onesviještena. Kola podjoše. Zorica se napokon osviesti. Janko bijaše sretan. On joj pripoviedi da ju je spasio, da se ne boji ništa.

— Koji te je bies vukao za mojim petama? Šta se ti brineš za moj život? Oh, nesretniče!

Janko bijaše prestravljen.

— Ali — za boga — vi ste — zvali u pomoć! — branio se on.

— Da, da! Više ove hrabrosti ne će biti u mene! O — sam vrag, znaš, sam vrag je tebe, nagrdo, doveo ovaj čas tamo. O — da te može moje proklinjanje stići bio bi dovieka u paklu.

Janko htjede da skoči iz kočije i pobjegne. Taj čas kočija stane pred kućom Sokolovićevom. Janko htjede pobjeći. Kočijaš ga uhvati.

— Kuda ćeš? Ne, ti ne smiješ nikamo, ti si svjedok!

Janko se predomisli. Gospodinu Sokoloviću reći će sve! Koja sreća bit će to — njemu, dobromu Sokoloviću spasiti jedinicu! Kako će gospodin Sokolović i gospodja sad istom voljeti njega, Janka, pa i sve njegove!

Pozvonješe na kućnim vratima, da kućni pazitelj, Jankov otac, otvori vrata. Zorica i Janko drhtali su mokri pred vratima.

Vrata se otvore. Jankov otac, sanen, i ne prepozna Janka. No kad vidi ponešto neobične likove pred sobom pogleda bolje — i začudi se.

— Za Boga — Gospodična Zorica! Što se dogodilo? Janko!

Zorica stajala. Nije joj se htjelo napried.

— Idi po gospodara! — reče kočijaš kućnomu pazitelju.

Sad se istom Jankov otac dosjeti, što da radi. Skoči uza stube do gospodje Sokolovićke.

Janko se nije usudio Zorici reći ni rieči, pa ni približiti joj se. Stajao podalje, a od uzrujanosti stao se ugrijavati.

Gospodja Sokolovićka dotrči niza stube suzama zalivenih očiju.

— Zorice, Zorice! — i prihvati je pod ruku i povede gore. Janko zaostane. Kočijaš išao je za gospodjom po svoju vozarinu.

— A šta ti, ludo, stojiš? — upita kočijaš Janka. — Ma da je niesi ti u vodu turnuo? Hajde gore!

Janko se prepane kočijaševe rieči. Otac ga takodjer ponuka:

— Hajde, hajde — znaš — reci da si se skoro i sam utopio — da te je zgrabila za ruku — znaš — — bit će sreće . . . ta prihvati zgodu . . .

Janko se vukao uza stube. Dodjoše u jednu sobu s prozorom u dvorište. Jankov otac je svietio, kočijaš i Janko čekali su, Zorica plakala, mati uzdisala.

— Što stojite vi tu! — upita gospodja Sokolovićka onu trojicu. Tu vas ne treba!

Janko htjede otići. Ali otac njegov reče:

— Janko je spasio gospodjicu . . .

— Da, da, — reče gospodja srdito — vi bi svi samo nagrade! Dodjite sutra! Janka u obće i ne treba — dodjite samo vi, — reče otcu Jankovu, vi ćete i fijakeru odnieti novce. Otidjite.

U taj čas bane medju njih gospodin Sokolović u spavaćoj haljini. On se smijao i stane pred Janka.

— Kakvu si to komediju napravio? Ta to nije Zorica, gospodična Zorica mirno spava u svojoj sobici, ludjače. Ova je djevojka samo slična Zorici. Ali kad ste je već dovezli ovamo, daj, ženo, pomozi joj — a vas trojica podjite sa mnom, baš ste mi dobro došli.

I gospodin se okrene i pozove ih kretnjom ruke sa sobom.

— U istinu, gle, kako sam se prevarila! — klicala gospodja Sokolovićka, da su je čuli oni. — Čija ste vi, draga? kako se zovete?

Gospodin Sokolović povede onu trojicu u sobu na protivnom krilu kuće.

— Ja imam ljetnikovac kraj Plitvičkih jezera, — stane govoriti gospodin Sokolović mirnim glasom, — pa evo upravo večeras mi stiže glas, da je tamošnji moj pazitelj razprodao moje posoblje, posjekao šumicu i to prodao, a sada tamo seljaci uzimaju šta tko može. Ja u nikoga nemam povjerenja, kao u vas, dragi Valiću, — reče on Jankovu otcu, — pa vas molim, budite mi tako prijazni, te otidjite na taj moj ljetnikovac i uredite sve kako treba. To vas liepo molim, ali baš onako liepo vas molim. Znam, da će vam biti težko, — govorio gospodin, ne dopuštajući, da Valić što reče, — ali ću vam podvostručiti plaću. Tamo ostanite, dok mi dodjemo, a to će biti za koja tri tjedna, pa da budete mogli tamo živjeti, neka podje s vama i žena i — Janko. A da možda još i tamošnjega pazitelja zatečete, zato bi najbolje bilo, da odmah odete, te bi mi upravo drago bilo, da vi — fijaker — da ih onamo odvezete. Platit ću pošteno, kolikogod hoćete — ali uz pogodbu, da odmah sada odete. A za ovu sirotu — koju ste baš k meni dovezli, — reče gospodin smijući se, — evo vam — i dade mu banku od dvadeset kruna. — Bog će mi već povratiti ovo, — reče gospodin Sokolović glasom

*

Digitized by Google

punim uvjerenja — a vi nastavi on prama fijakeru — ne govorite nikomu o toj zabuni ni slova, jer bi moji prijatelji pravili šale sa mnom a i s mojom kćerju. A sad podjite u ime božje — konje možete i putom hraniti, evo troška, — završi gospodin Sokolović, tiskajući fijakeru zamotak banaka u ruke.

Ianko stajaše zapanjen kraj vrata. Dakle ovo nije bila Zorica? Nije moguće! Ta — gospodja ju je prepoznala... pa onda — da nije bila Zorica — zar bi tudja djevojka išla gore? Pa onda — da bi i druga bila odjevena baš kao Zorica? I da bi imala baš ovaki glas? Ovaj glas, koji ga je nekoć požalio, upamtio je on dobro. I baš taki glas imala je ova utopljenica . . .

— No — junače, — trgne ga iz n'egovih misli go-

Pipich C.: Krešet

Digitized by Google

spodin Sokolović dobrostivo se smijući, — ded mi pripoviedaj, kako je to sve bilo, te si ti onu žensku iz vode izvukao? — A dotle se vi — migne g. Sokolović kočijašu i pazitelju — dotle se vi spremite.

Kad odoše kočijaš i Jankov otac, zače Janko uplašeno:

— Ja — ja — ja niesam kriv ... gospodjica ... zvala je u pomoć.

— Šuti, izrode ljudski, — zakrči mu rieč Sokolović piskutljivim glasom — o, sam te je vrag spasio, kad si ono gorio! Znaš, rečeš li komu, da si moju kćer spasio iz utapljanja, znaš, ja ću te — oh — ja ću — ja ću — ja ću te tajno gdje zateći i ubiti — znaš! Ja ću — ja ću platiti tvoje prijatelje, da te na snu zatuku — ja ću podkupiti koga, da ti usipa otrova u jelo — budeš li sra-

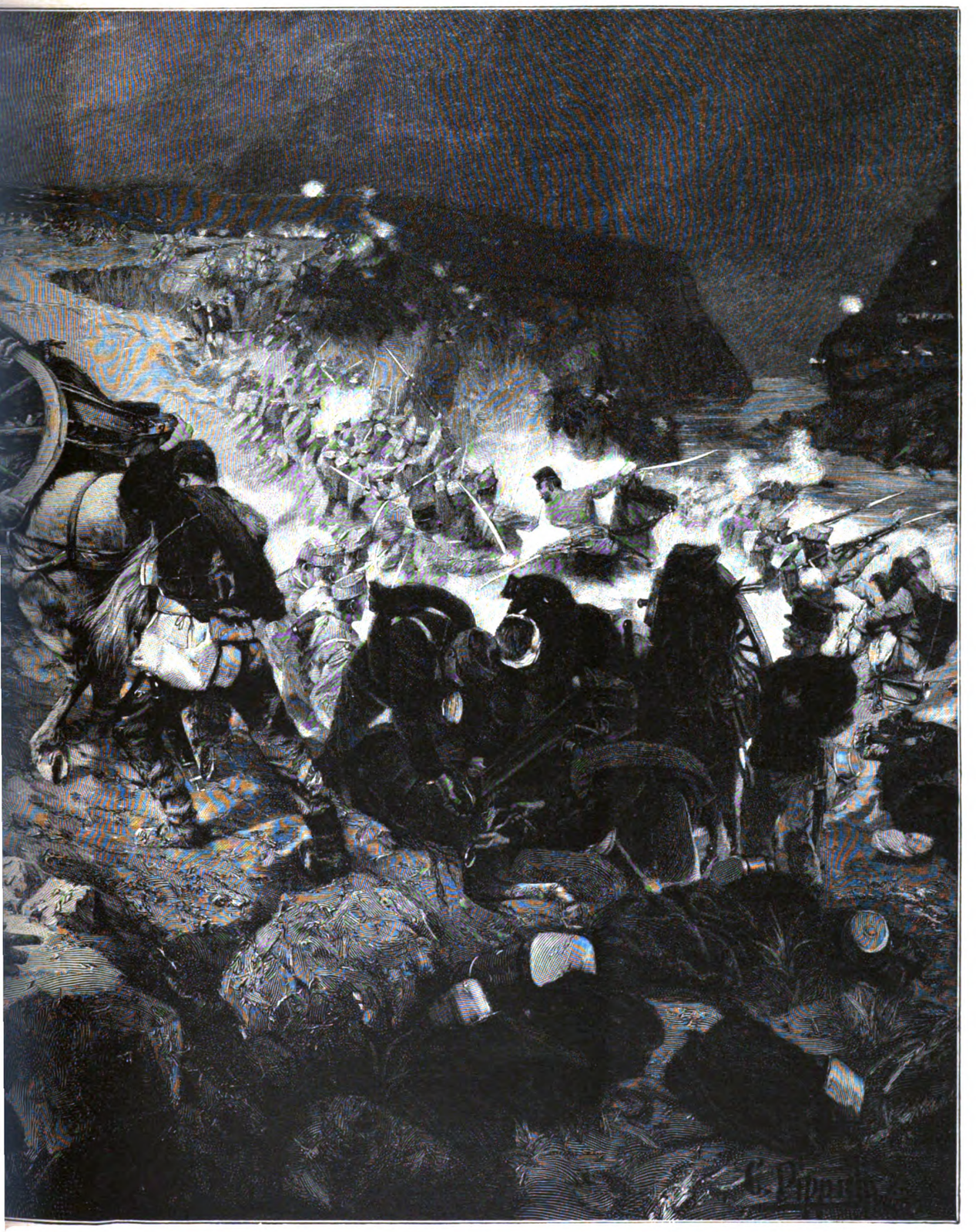

7. kolovoza 1878.

Digitized by Google

motio moju kuću. I da ti bude lakše šutjeti — putuj s otcem na Plitvice. Sve sam Vas odstranio, koji šta znadete, samo da ne može nitko, da vas što pita, razumiješ li? Ja bih samo rad znao — zašto je niesi pustio, kad je sama htjela da se utopi? A unese li te vrag još jednom u moje poslove, tad znaj, ne ćeš živ otići! A sada šuti, šu-ti! Bježi!

Janko se od straha jedva micao! Na snu ubiti! Otrova u jelo usuti! On je Zoricu ipak spasio — i sad ga eto svi psuju! A zašto, zašto? Očito je — nitko ne voli Zorice! O sirota Zorica! Ali — znam ja, tko nju voli! To je gospodin Travić. K njemu idem, da mu sve rečem u uho, pa neka dodje k Zorici!

I Janko uteče iz kuće sve onako mokar, pa ravno u stan gospodina Travića. Bilo je huke i buke, dok su ga pustili k njemu. Sav zadahan od uzrujanja stane on pridušenim glasom govoriti:

— Gospodine — ja znam — o — vi jedini još ste pošten čovjek — podjite do gospodjice Zorice, htjela se utopiti — ja sam je iz vode spasio!

Gospodin Travić bijaše jedno vrieme iznenadjen — a onda brzo razbere svu istinu. U očima mu zasjevne iskra mržnje, čelo mu se smrkne, a usta zgrče. On zgrabi Janka za ramena, pa ga čvrsto zdrma.

— Ti nakazo ljudska, a što se ti miešaš u moj život? Što ti meni navaljuješ kamenje pred noge? Evo ti plaća!

I Travić čuši Janka tako strahovito, da je Janko pao. Travić ga nogom gurne iz sobe.

— Bacite ovu ludu napolje, i ako još jednom pustite preda me ovakovu klatež, odpustit ću vas sve — govorio Travić slugama, a ovi izguraše Janka udarcima iz kuće i zaključaše vrata.

Janko je šaptao: — O Bože, o Bože! — i šepao dalje. Jedno je vrieme išao polako, jer ga sve boljelo, a onda potrči — ali ne kući, nego — u sviet, kamo god, samo da ne bude blizu grada, u kojem žive Sokolović i Travić, u kojem bi mogao za nj doznati Sokolović, i podkupiti — prijatelje, da ga na snu utuku — ili da mu u hranu uspu otrova.

Daleko negdje u selu usred šume našao Janko sebi gospodara. Gospodar njegov bio nekoć vojnik u velikom gradu, pa poželio jednom:

— Aj, da mi je barem pô godine proživjeti kao gospodin u kojoj od onih palača!

A Janko reče:

— O, ja sam sretan i ovdje! Ja sam evo šepav, pokvarena mi je jedna ruka i ne vidim na jedno oko, al ja sam ipak sretniji, nego li su ona velika gospoda u gradu. Da mi tko reče: — Bit ćeš zdrav, ali moraš postati onaki gospodin, — ja bih rekao: — Ne, ja sam radje ovako nakažen, nego li — onako! — O, ondje nema života, ondje vlada smrt!

I Janko se zadovoljno smijao.

Vj. Košćević.

Sa narodne strune.

Ne, zoro, ne osvani rujna
Draža mi je nojca tiha, nujna,
I bez zviezda i mjeseca blieda,
Što po svietu sva skrovišta gleda
Tako momče uzdisalo mlado,
Zora njemu: — ja bih znala rado
Čemu ti je noćno doba nujno
Draže neg li moje lice rujno,
Pa ne ljubiš mjesečeva sjaja,
Niti zviezda sred nebeskog kraja?
— Zoro moja, u drage mi ustne,
Rujne, liepe, a i sladokusne,
Pa ni zviezda ni mjesec ne sije
Košto za me njene oči dvije,
Njezin pogled cjelov sa usana
Sred noći mi najljepšega dana!

Rikard Katalinić Jeretov.

Za njezinu dušu.

Ruski napisao **A. P. Čehov**. Pohrvatio **Selim Rakošev**.

U crkvi odigritijevske Bogorodice, u seocu Gornjoj Zaprodi, baš se svršila služba božja. Ljudstvo je ustalo i izlazilo iz crkve, Samo nije ustao kramar Andrija Andrejić, gornjozaprodski gospodin. Posmatrao je ljude. Naslonio se na ogradu kora i nešto očekivaše. Njegovo obrijano, debelo, hrapavo lice, na kom su nekad boginje vladale, izražavaše danas dva protivna osjećaja: nadu u nedostiživu sudbinu i glup, neograničen ponos pred odielima i šarenim rubcima, koji kraj njega prolažahu. A jer je danas nedjelja, obučen je gospodski. Imao je fini kaput sa žutim, koštanim dugmetima, hlače preko cipela i solidne galoše, one ogromne, nespretne galoše, kakove nose samo ozbiljni i mudri ljudi.

Lieno gleda u oltar, na kom su svete slike. Posmatra poznate svećenike, crkvenjaka Matveja, koji sa ponosom gasi svieće; potamnjela podnožja ikona, ishabani sag, djakona Lopuhova, koji brzo ide od oltara, noseći ključaru posvećeni hljebac . . . Sve je to već davno vidio, već nebrojeno puta vidio, sve mu je to poznato kao njegovih pet prstiju . . . Nešto čudno i posve neobično je: kod sjevernih vrata stoji otac Grigorije, koji još nije skinuo odeždu i ljutito kreće svojim gustim trepavicama.

— Kom namiguje, da mu Bog da sreću i zdravlje? — mislio je kramar. — Gle i prstom zove! I nogom je lupio, za Boga svetog, što je . . . što se dogodilo, Bogorodice? Koga zove?

Andrija Andrejić pogleda unaokolo i spazi, da je crkvica skoro prazna, samo još kod vrata bješe nekoliko osoba, a i te bjehu okrenute od oltara.

— Pa dodji, kad se tebe zove! Što stojiš kao lipov bog? — sluša srditi glas otca Grigorija.

Kramar rumen, ljutito gleda lice otca Grigorija i sad se tek sjetio, da se sve to njega tiče. Zadrhta, ostavi ogradu kora i podje neodlučno, idući svojim solidnim galošama prema oltaru.

— Andrija Andrejiću, želiš li ti, da se moli za pokoj duše pokojnice Marije? — zapita otac i srdito pogleda u njegovo gojno, uznojeno lice.

Digitized by Google

— Jest.

— Onda si ti ovo napisao? Ti?

I otac Grigorije srdito turi list pred oči. Na tom listu za mrtvačku molitvu s jednim posvećenim kruhom, bješe napisano velikim, krivim slovima, kao da omalovažuje:

— Za vječni pokoj božje djevice, bludnice Marije.

— Jest, ja sam pisao... — odgovorio je Kramar.

— Kako se usudi tako što napisati? — zategnuto mu šaptao otac, a iz njegovog hrapavog šaptanja čula se srditost i grožnja.

Kramar ga gledao tupim pogledom, ništa razumio nije i poplašio se, jer još nikad tako nije govorio otac Grigorije s gornjozaprodskim gospodinom! Za čas ušuta oboje i gledahu si u oči. Kramar se sve više plašio, pa mu se debelo lice širilo, kao razvučeno tiesto.

— Kako se usudi? — ponavljao je otac.

— Što... a što? — sumnjivo je pitao Andrija Andrejić.

— I ti ne razumiješ?! — šaptao je otac Grigorije. U čudu stupio je korak nazad i podigao je ruke. — Pa što onda to nosiš ramenima: nosiš li glavu ili drugu kakvu stvar? Za oltar si metnuo list i napisao rieč, koju ne pristoji izgovoriti ni na ulici! Što zijaš! Zar ne znaš, što ta rieč znači?

— To vi govorite u obranu bludnice? — mutao je kramar, porumenivši i migajući očima. — Pa Gospod Bog je u svojoj milosti, znate... isto tako... oprostio bludnici... raj joj pripravio. A iz života Marije misirske vidi se, što znači ta rieč, molim oprostite...

Kramar bi sebi za opravdanje naveo još koji primjer, ali se pomeo u govoru i rukavom si obrisao ustnice.

— Dakle, tako ti to razumiješ?! — podiže ruke otac Grigorije. — Gospod joj je ipak oprostio, — razumiješ li me? — oprostio, a ti je žalostiš, grdiš, nazivaš je ružnim imenom, i to koga? Svoju pokojnu kćer! Takova grieha nema ni u svetim, ni u svjetovnim knjigama. Jest velim ti, ne budi odviše pametan! Da, mudrovati tebi ne treba, brate! Bog ti je dao dobar razum, ti ga ne znaš upotrebiti. Radje zato u obće više ne misli ništa. Ništa ne smišljaj i šuti!

— No, pa bila je, ð... oprostite, glumica. — dodao je Andrija Andrejić s presenećenim licem.

— Glumica! Bila, što bila, — moraš joj poslije smrti oprostiti sve i ne pisati ovako!

— Trebao bih te crkveno kazniti, — izdere se izpred oltara djakon u svojem basu i pogleda zbunjenog Andriju Andrejića — onda bi se ostavio mudrovanja! Tvoja kći bješe glasovita glumica. O njezinoj smrti pisale su sve novine... Mudrac!

— Jest... pravo je... rieč je ružna, — mrmljao je kramar, — a ja s njom nisam htio ocrniti, otče Grigorije, već sam se htio izraziti po svetom pismu... da bolje znate za koga molite. Zato se pišu u popis zadušnica razni dodatci: Jovan, dječak, Pelagija, utopljenica, Jegor, vojnik, Pavao, ubijen i još više... Tako sam i ja htio...

— Andrija, to bješe nepametno! Za sad će ti Bog još oprostiti, a u buduće pazi. Nemoj bili najmudriji, misli kao drugi ljudi. Deset puta se pokloni u molitvi i idi!

— Dobro! — reče kramar veselo, što je propovied gotova, i opet je bio veseo. — Deset poklona. Razumijem. A sada dopustite, otče Grigorije, da i ja nešto molim... Jer sam ja bio njezin otac... znate... kakva je bila, da bila, opet je moja kći, za to bi... Dopustite mi, htio sam moliti, da čitate zadušnice za njezinu dušu. I vas, otče djakone, htio sam moliti.

— No, to je dobro, — reče otac Grigorije, svlačeći se. — To mi se svidja... Samo idi! Odmah ćemo doći...

Andrej Andrejić otide polako od oltara i zaustavi se na sred crkve s ozbiljnim i svečanim licem, kakvo se pristoji uzvišenosti zadušnica. Crkvenjak Matrej donio je pred njeg stô s koljivom, koje se rabi pri zadušnicama, i brzo zatim poče služba. U crkvi je sve tiho. Samo se čuje zveket kovnate kadionice i zategnuto pojanje...

Kraj Andrije Andrejića stajao je crkvenjak Matvej; starica Makarjevna i njezin sinčić Mitka sa suhom rukom. Osim njih nema nikog u crkvi. Djakon poje slabo, neugodnim, promuklim glasom, a napjev i rieči tako su žalostne, da se štovanje što dalje sve više gubi s kramareva lica. Zamislio se u svoju žalost.

— Sjeća se svoje Marije... Sjeća se, da se još onda rodila, dok je služio kod gospode u Gornjoj Zaprodi. Posve odan službi, nije ni znao, kako je odrasla djevojčica. Dugo vrieme, u kom se razvila u krasno biće s plavokosom glavicom i sanjarskim očima, velikim kao dva kopjejka, prošlo mu neopaženo. Uzgojili su je, kao u obće djecu gospodi dragih službenika — posve razmaženo, skupa s gospodjicama. Iz duga vremena učili su je gospodjice čitati, pisati, igrati, a on se nije pleo u odgoj. Riedko kad, kad bi naišao pred vratima ili na stepenicama na nju, sjetio se, da je njegova kći i počeo ju je, kad je imao vremena, učiti molitve, i pripoviedao joj sveto pismo. Ah, onda je još znao vjerske zapoviedi i sveto pismo! Kći ga rado slušala, prem je bio žalostan i ozbiljan. Za molitve je zievala, zato je bila sva oduševljena, kad joj otac govorio o liepim stvarima, kad joj pričao o svetim dogodjajima. Ezavova leća, propast Sodome i mukе malog dječaka Josipa, tako su je zanimale, da je sva problieđila i čudno gledala svojim plavim očima... Kad je kasnije ostavio službu i kad je sa sačuvanim novcem otvorio mali dučančić, otišla je Marija s gospodom u Moskvu.

Tri godine prije smrti pohodila je otca. Skoro je nije poznao. To bješe mlada, tanka dama, gospodskih običaja i u gospodskom odielu. Govorila je pametno, baš, kao što se piše, pušila je i spavala do podne. Kad ju zapitao Andrija Andrejić, čim se bavi, ponosno mu u lice rekla: — Glumica sam! — Takva iskrenost činila se bivšem službeniku najgora ciničnost. Marija se počela hvaliti svojim uspjesima i svojim umjetničkim životom. A kad je vidila, da otac rumeni i što dalje, da se sve više čudi, prestala je. I još su dva tjedna skupa živjeli, šutali su i nisu se gledali. Za tim je ona otišla. Pred polazkom je još molila otca, da je izprati do obale rieke. Težko mu bješe po po bielom danu da šeta pred poštenim ljudima s kćerkom „ništarijom, glumicom", a ipak joj nije odbio molbu...

— Ah, kako su ovo liepi krajevi! — oduševljeno je za pratnje govorila. — Kakve doline i zelene močari! Bože moj, kako je liepa domovina!

I poče plakati.

— Ti krajevi zauzimlju samo prostor... — mislio je Andrija Andrejić mrko gledajući doline. Kćerin plač nije mogao razumjeti.

A ona je plakala i željno udisala seoski zrak, kao da je slutila, da ne će još dugo disati...

Andrija Andrejić srdito je mahao glavom i počeo se krstiti, da otjera žalostne uspomene.

— Sjeti se, o Gospode, svoje umrle djevice, bludnice Marije, — šaptao je samom sebi, i oprosti joj sve griehe.

Ružna mu rieč opet došla, da nije ni spazio: jer kad čovjek nešto u glavu zabije, to ne će izbiti ni propoviedi otca Grigorija, ni druga sredstva!

Makarjevna je uzdisala, nešto šaptala i duboko disala. Mitka sa suhom ručicom zamišljen je...

— ... gdje nema bolesti, jada i uzdisanja... — pjevao je djakon, prisloniv desnom obrazu ruku.

Iz kadionice vio se višnjikast dim i skupljao se u širokom, kosom, sunčanom traku, koji je dielio praznu, mrtvu, tamnu crkvu. I vidjelo se, kao da u dimu plovi duša pokojnice u sunčanom traku... Oblačci dima, koji su podsjećali na nedužne kovrčice malog djeteta kružili su, dizali se prema prozoru i opet se odmicahu, kao da se zgražahu nad žalošću i bolešću, koja izpunja te biedne duše.

Digitized by Google

Spominjanje.

Padala je večer nujna,
Bivalo je sve to tiše . . .
O prozore izbe tvoje
Kucale su kapi kiše . . .

Od dragosti i miline
Medju nas je sreća sjela.
Ja ju vidjeh, kako plete
Vience cvieća neuvela:
Do dva vienca, da ih stavi
Oko tvog i mojeg čela . . .

Ti si tako krasna bila
U svom čistom djevičanstvu!
Ljubav nam je vjeru dala,
Zalog njenom veličanstvu.
Ti si tako krasna bila
U svom čistom djevičanstvu!

Palila si tamjan sreći.
Dvorila si svojem raju.
Sve, što si mi htjela reći,
Rekla si u uzdisaju!

Drhtala je ustna rujna . . .
Bivalo je sve to tiše . . .
O prozore izbe tvoje
Kucale su kapi kiše . . .

Miroslav Hirc.

Potop.

Historički roman od **Henrika Sienkiewicza.** Preveo dr. **August Harambašić**

(Nastavak.)

I.

Premda je Ketling bio blizak osobi kneza Boguslava, nije ipak sve znao i nije sve mogao pripoviedati Kmicicu, što se je dogodilo u Taurogama, jer ga je zaslepljivalo i to, što je sâm bio zaljubljen u gospojicu Billevićevu.

Boguslav je imao i drugoga pouzdanika, gospodina Sakovića, starostu osmijanskoga, koji je jedini znao, kako je knez bio ozbiljno zaljubljen u svoju dražestnu štićenicu i kakva je sredstva upotrebljivao, da predobije njezinu osobu i njezino srce.

Ta ljubav bijaše naprosto silna strast, jer za drugo nije srce kneza Boguslava bilo sposobno, tako silna, da je taj u ljubavi tako izkusni kavalir gubio glavu. I često se je, ostavši pod večer s osmijanskim starostom na samu, hvatao za kosu, vapeći:

— Ja gorim, Sakoviću, gorim!

A Saković mu je savjetovao:

— Tko hoće da med pobere, taj mora da pčele omami; a zar ima malo omamnih napitaka liečnik vaše kneževske milosti? Recite mu danas samo jednu rieč, pa će već sutra sve biti gotovo.

No knez se nije htio lačati toga sredstva, i to s raznih razloga. Ponajprije mu se je jednoga dana bio u snu prikazao stari pukovnik Billević, Olenjkin djed, i stavši uz njegovo uzglavje, promatrao ga je sve do oziva prvih pietlova strašnim očima. Boguslav je zapamtio taj san, jer je taj vitez bez straha bio tako praznovjeran i jer se je tako bojao zlokobnih sanja, prikaza i čarobija, da su ga trnci prolazili na pomisao, u kako strašnom licu bi mu se po drugi put prikazao stari pukovnik, kad bi poslušao Sakovićev savjet. Sam starosta osmijanski, koji nije baš jako vjerovao u Boga, bojao se je sanja i čarobija, pa je bio nešto oprezniji sa svojim savjetima.

Drugi razlog kneževoj umjerenosti bijaše taj, što je „Vlahinja“ sa svojom pastorkom boravila u Taurogama. „Vlahinjom“ su nazivali suprugu kneza Januša Radzivilla. Ta gospodja, potičući iz kraja, gdje žene imadu dosta slobode, nije baš bila prestroga, već je možda i previše gledala kroz prste svojim dvorkinjama, ali ipak ne bi bila mogla trpiti, da čovjek, koji je imao da bude mužem njezinoj pastorki, pred njezinim očima počini čin, koji bi vapio za osvetom do samoga neba.

Ali i kasnije, kad je „Vlahinja“ usljed Sakovićevih spletaka s kneževom privolom odputovala u Kurlandiju, nije knez Boguslav imao dosta smjelosti, da počini taj čin. Bojao se strašne vike, koja se je mogla podići po svoj Litvi. Billevići, ljudi moćni, nesumnjivo bi ga tužili, a sud je takav čin kaznio gubitkom imetka, glave i poštenja.

Radzivilli su doduše bili tako silni, da su mogli gaziti svako pravo, ali kad bi se pobjeda naklonila na stranu kralja Jana Kazimira, mogao bi mladi knez zapasti u najveću nepriliku, te ostati bez zaštitnika i prijatelja. A baš je tada bilo težko predviditi, kako će se vojna svršiti, jer su Kazimirove sile svakim danom rasle, dočim se je Karlova moć neprestano umanjivala gubitkom novca i ljudi.

Knez Boguslav, čovjek naprasit, ali i političan, prilagodjivao se je okolnostima. Strast ga je silno mučila, ali ga je razum upućivao na umjerenost, strah mu je suzprezavao žestoku krv, a ujedno ga je snašla težka bolest i sve je to morilo njegovu dušu smrtnom tugom.

Ipak se ne zna, kako bi se bila dovršila ta borba, da nije bilo kneževe taštine. Knez se je smatrao nesravnjivim državnikom, velikim vodjom, velikim vitezom i nenadkriljivim osvajačem ženskih srdaca. Pa zar da upotriebi silu ili omamne napitke on, koji je imao pun kovčeg ljubavnih pisama od raznih najotmenijih gospodja iz inozemstva? Zar njegov imetak, njegovi naslovi, njegova moć, gotovo ravna kraljevoj, njegovo veliko ime, njegova uljudnost i vještina — zar sve to nije bilo dosta, da predobije i upokori jednu običnu plemkinju?

A koliko će uz to njegov triumf biti veći, njegova razkoš sladja, kad djevojka sama popusti i kad se uzdrhtana srca i zažarena lica dobrovoljno baci u njegov naručaj, koji ju tako željno očekuje!

Boguslava su prolazili trnci, kad je pomislio na taj trenutak, za kojim je čeznuo isto tako, kao i za samom Olenjkom. I čvrsto se je nadao, da će taj trenutak nadoći, i sveudilj se je mučio; časkom mu se činilo, da mu je već mnogo bliže, a opet časkom, da mu je mnogo dalje, i onda je vapio, da gori, ali ipak nije prestajao da radi.

Ponajprije je djevojku okružio najvećom brižljivošću, tako, te mu je morala biti zahvalna i misliti, da je on

Digitized by Google

dobar, — jer je znao, da je osjećaj zahvalnosti onaj mali plamečak, koji treba samo razpiriti, da se s vremenom promieni u veliki žar. Njihov česti zajednički boravak imao je poslužiti tomu, da se to dogodi što prije, i za to nije knez Boguslav bio ni malo preuzetan, da ne izgubi njezinoga pouzdanja i da je ne prestraši.

Medjutim nije bio izlišan ni jedan pogled, ni jedan dodir rukom, ni uzaludna ni jedna rieč, već je svaka bila kapljom, koja je imala da prodre čvrsti kamen. Sve, što je knez činio za Olenjku, moglo se je smatrati ljubezljivošću domaćine, onim prijaznim osjećajem, što ga jedno biće osjeća za drugo, ali je sve bilo izvadjano tako, kao da to radi ljubav. Granica je navlaš bila nejasna i izbrisana, da se s vremenom može lakše prekoračiti i da djevojka lakše zaluta na putu, na kom je svaka rieč mogla značiti sve i ništa. Ta igra nije doduše godila nagloj ćudi kneza Boguslava, ali se je ipak obuzdavao, jer je mislio, da ga samo rado ustupale prvenstvo. I dok se je sva Republika zalievala krvlju, nije tu gostbama i svečanostima bilo ni kraja, ni konca. Čovjek bi bio rekao, da je sav kraljevski dvor sa svom gospodom i gospodjama došao onamo na zabave i igre.

Knez Boguslav je kao samosvojni vladar vladao u Taurogama i u svoj susjednoj elektorskoj Pruskoj, u kojoj je često bivao kao gost, i sve je bilo na njegovu zapovied. Gradovi su mu davali novaca i vojske, a prusko je plemstvo rado dolazilo na njegove lovove, igre i karusele, a Boguslav je dapače u čast svoje dame uzkrisio i stare vitežke bojeve u ogradjenu prostoru.

Jednoč je i sam kod njih sudjelovao, odjeven u srebreni oklop i prepasan širokom modrom vrpcom, kojom ga je sama gospojica Aleksandra morala uresiti, pa je s konja srušio četvoricu najboljih pruskih vitezova, petoga Ketlinga i šestoga Sakovića, koji je bio tako jak, da je

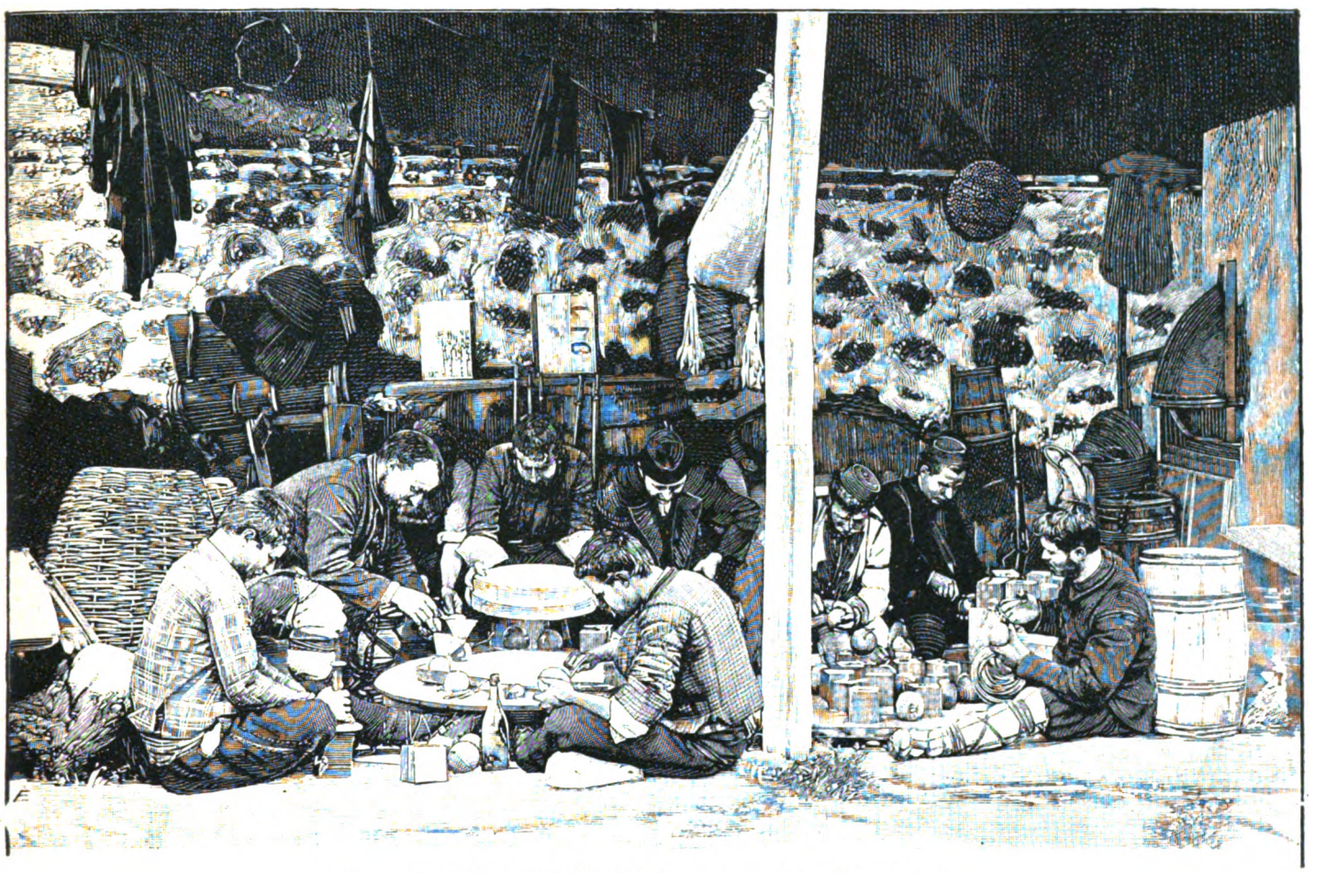

Ustanak u Macedoniji: Ustaše prave dinamitne bombe.

ona može dovesti do cilja, a ujedno je u njoj nalazio takovu slast, kakovu osjeća pauk, kad razapinje svoju mrežu, ili ptičar, kad nastavlja svoje zamke, ili lovac, kad progoni divljač. Kneza je zabavljala njegova lukavost i domišljatost, kojoj se je bio priučio na francezkom dvoru.

Ujedno je s gospojicom Aleksandrom postupao kao s kakovom kneginjom, ali tako, da se i opet nije moglo pogoditi, da li to čini samo radi nje, ili radi svoje prirodjene sklonosti krasnomu spolu.

Uviek ju je izticao kao glavnu osobu kod svih igara, lovova i kavalkada, ali je to bilo i posve prirodno; iza odlazka kneginje Januševe u Kurlandiju bila je ona u istinu najdostojnija izmedju svih žena, što su boravile u Taurogama. U Tauroge, kao u grad uz samu granicu, bilo se je doduše zaklonilo mnogo plemkinja iz ciele Žmujdze, da pod kneževom desnicom nadju zaštitu od Švedâ, ali su sve gospojici Billevićevoj, kao kćeri tako odlična roda, u vožnji mogao zaustaviti kola, kad ih je prihvatio. Kakovo li je oduševljenje nastalo medju gledaocima, kad je na to srebreni vitez, kleknuvši pred svoju damu, iz njezinih ruku primio znak pobjede! Uzklici bijahu slični grmljavini topova, svi su mahali rubcima, zastave su se klanjale, a on je zatravljenim očima promatrao zažareno joj lice, pritiščući ujedno na usta njezinu ruku.

Drugi put je razjareni medved u ogradi navalio na pse, te ih razderao sve po redu; a knez je, odjeven samo u laku španjolsku odjeću, priskočio k njemu sa sjekirom u ruci, pa posjekao ne samo njega, nego i slugu, koji mu je bio pritrčao u pomoć, videći očitu pogibelj.

Gospojica Aleksandra, unuka staroga vojnika, odgojena u tradiciji krvi, vojne i štovanja vitežkih vrlina, nije se mogla oteti udivljenju, gledajući te junačke čine, jer su ju već od malih nogu učili, da junačtvo smatra gotovo prvom kriepošću pravoga muža.

Digitized by Google

A knez je medjutim dan na dan počinjao upravo nadljudska junačtva i sve to u čast Olenjki. Sakupljeni gosti, hvaleći i slaveći kneza tako, da bi time mogli biti zadovoljni i sami bogovi, morali su da u svojim razgovorima i nehotice spajaju njezino ime s njegovim. A on je šutio i samo joj je očima govorio ono, što nisu smjela da izuste njegova usta. Čar ju je okruživao podpuno.

Sve je smjeralo za tim, da ih sjedini i sbliži, a da ih ujedno odluči od drugih ljudi. Svakomu je bilo težko, da spomene njega, a da ujedno ne spomene i nju. I mislima same Olenjke namitao se je knez Boguslav neumoljivo. Svaki je čas bio proračunan na to, samo da se njegov čar poveća.

Na večer, poslije igara, planule su sobe svjetlom raznobojnih svjetiljaka, koje su bacale tajne i sladke trake, kao da su nepoznate sanje u javu prenešene; opojni miris bakalja napunjao je sav zrak, a tihi zvuci harfe, lutnje i drugih glasbala razneživali su uši, i usred svega toga je stupao on, kao kakav začarani kraljević iz bajke, mlad, krasan i hrabar, sjajan kao sunce od samih dragulja, a zaljubljen kao pastir . . .

Koja bi se djevojka mogla oprieti tim čarima, koja bi kriepost mogla odoliti tim napastima? . . . A Olenjka se nije mogla uklanjati mladomu knezu, živeći s njim pod istim krovom i uživajući njegovu gostoljubivost, kojom ju je doduše gospodski, ali iskreno častio. Uz to je Olenjka bila dosta rado došla u Tauroge, jer joj bijahu miliji od mrka Kiejdana, baš kao što joj je i viteški knez Boguslav, koji je pred njom hinio, da je odan kralju i otačbini, bio poćudniji od očitoga izdajnika kneza Januša. Na početku svoga boravka u Taurogama bila je dapače puna prijaznih osjećaja za mladoga kneza, i uvidivši doskora, kako i on teži za njezinom prijaznošću, upotriebila je često svoj upliv, da ljudima učini kakovo dobro.

U trećem mjesecu njezina boravka bio je neki topnički častnik, prijatelj Ketlingov, odsudjen na smrt, a Olenjka, doznavši to od mladoga Škota, zamoli za njega.

— Božica može da zapovieda, a ne mora da moli, — odgovori joj knez Boguslav, pa podere smrtnu odsudu i baci joj ju pred noge. — Govori, zapoviedaj! Spalit ću Tauroge, ako za tu cienu izmamim samo jedan smiešak na tvoja usta. I ne tražim druge nagrade, nego da mi budeš vesela i da zaboraviš na ono, što te je nekoč bolilo!

Ona nije mogla da bude vesela, noseći u srcu bol, tugu i neizrecivi prezir za čovjeka, koga je bila zavolila prvom ljubavlju, a koji je sada u njezinim očima bio veći zločinac od otcoubojice. Taj Kmicic, koji je bio obećao, da će za suho zlato izdati svoga kralja, kao Juda Isusa, mienjao se je sve više pred njezinim očima, dok se tečajem vremena nije promienio u ljudsku neman, u strahotu i grižnju savjesti za nju samu. Nije si mogla oprostiti, što ga ljubi, a ujedno nije mogla da ga zaboravi, da ga mrzi.

Uz takova čuvstva bijaše joj mučno, da bude vesela, ali je morala da bude zahvalna knezu i za to, što nije htio pristati uz Kmicicev zločin, i za sve ono, što je za nju činio. Bilo joj je čudno, što mladi knez, takav vitez i takav junak, ne ide u pomoć otačbini, premda nije odobravao Janušev postupak, ali je ipak mislila, da takav državnik znade, što radi, i da ga na to nuka politika, koje ona svojim priprostim djevojačkim razumom ne može da pojmi. A knez Boguslav joj je natucao, tumačeći joj svoje česte odlazke u Tilžit, da mu već ponestaje snage od silnoga posla, jer da posreduje izmedju Jana Kazimira, Karla Gustava i elektora, te se nada, da će spasiti domovinu.

— Ja to ne činim za nikakove nagrade, ni časti, — govorio joj je, — već ću dapače žrtvovati i brata Januša, koji mi je bio drugi otac, jer ne znam, da li ću njegov život moći izprositi od osvetljive kraljice Ludovike, ali činim ono, što mi moj Bog, moja savjest i domovinska ljubav nalaže.

Kad je tako govorio raztužena lica, podignuvši oči u strop, činio joj se divan, kao oni starodrevni junaci, o kojima joj je pripoviedao stari pukovnik Billević, što je o njima čitao u Korneliju. I srce joj se napunjalo štovanjem, udivljenjem. Po malo dodje do toga, da je mislila na Boguslava, kad su ju preveć izmučile njezine misli na Kmicica, samo da se umiri i okriepi. Kmicic je za nju bio uosobljena tama, a knez svjetlo, u kom se rado kupa svaka raztužena duša. Gospodin rosienjski mačonoša i gospodja Kulviecovna, koju su takodjer bili doveli iz Vodokta, još su nietili to Olenjkino razpoloženje, pjevajući od jutra do večeri pohvalne himne u čast knezu Boguslavu. A njemu je njih oboje bilo tako neprilično u Taurogama, da je mislio samo na to, kako da ih uljudno odpravi; ali ih je za se predobio, a osobito gospodina mačonošu, koji je s početka bio zlovoljan, dapače srdit, ali se kasnije nije mogao oteti kneževoj milosti i ljubežljivosti.

Da je Boguslav bio samo plemić znatnijega roda, a ne Radzivill, knez i velikaš gotovo kraljevskoga dostojanstva, bila bi se možda gospojica Billevićeva u nj zaljubila na smrt i život, uzprkos oporuci staroga pukovnika, koja joj je ostavljala samo izbor izmedju Kmicica i samostana. Ali to bijaše djevojka prestroga prema sebi samoj i duša vrlo pravedna, pa nije ni pomišljala na ništa drugo, nego kako da bude zahvalna knezu.

Njezin je rod bio premalen, da bude žena, a prevelik, da bude milostnica knezu Radzivillu, u koga je za to gledala, kao što bi bila gledala u samoga kralja na kraljevskom dvoru. A on se je uzalud trsio, da ju navede na druge misli; uzalud je i zanosno i proračunano dosta često ponavljao, što joj je bio rekao već one prve večeri u Kiejdanu, da su se Radzivilli ženili i s običnim plemkinjama; te misli nisu se nje hvatale, kao što se ni voda ne hvata bielih labudjih prsa, pa je sveudilj ostala ista, kao što je i bila, ljubezna i zahvalna, diveći se mladomu junaku, ali i posve mirna u svom srcu.

A on nije znao pravo ocieniti njezina čuvstva, i često mu se činilo, da je blizu svoga cilja. Ali je i sam sa stidom opažao, da s njom nije tako smion, kao što je bio s najotmenijim gospodjama u Parizu, Bruselju i Amsterdamu. Možda je to bilo za to, što je u istinu bio zaljubljen, a možda i za to, što je u toj gospojici, u njezinom ozbiljnom licu, u crnim joj obrvama i strogim očima bilo nešto, što ga je primoravalo na štovanje. Jedini Kmicic nije u svoje vrieme bio podlegao tomu uplivu, već joj je smjelo izljubio stroge oči i ponosna usta, ali je on bio njezin zaručnik.

Svi drugi kavaliri, počamši od gospodina Volodijovskoga, pa do vrlo drzkih pruskih plemića u Taurogama i samoga kneza, bili su s njom manje pouzdani, nego s drugim gospojicama njezina roda. Knez je doduše bio vrlo nagao i preuzetan, ali kad joj je jednoč u kočiji stao na nogu, šapćući tiho: „Ne boj se!“ a ona mu odgovorila, da se doista boji, da će požaliti, što je s njim bila preveć prijazna, silno se je sbunio i opet se povratio na svoj stari put, da polagano osvaja njezino srce.

Ali je ponestajalo i njegove strpljivosti. Po malo je stao zaboravljati i na strašnu prikazu, koja mu se je u snu prikazala, i sve je češće pomišljao na ono, što mu je Saković savjetovao, i na to, da će svi Billevići u vojni izginuti; i strast ga e morila sve ljuće, kadno najednoč nastupi okolnost, koja podpuno promieni sve u Taurogama.

Jednoga dana iznenadi sve viest kao grom, da je gospodin Sapieha zauzeo Tikocin, a knez hetman da je izgubio svoj život u gradskim razvalinama.

Sve se je lecnulo u Taurogama, a sam knez Boguslav ode još istoga dana u Kraljevac, u kom se je imao sastati s ministrima švedskoga kralja i elektora.

Njegov boravak u Kraljevcu produlji se više, nego što je i mislio. U to počeše u Tauroge stizati pruski i

Digitized by Google

švedski odjeli. Stalo se govoriti o bojnom pohodu proti gospodinu Sapiehi. Gola istina, da je knez Boguslav pristaša Švedâ, poče bivati sve jasnija i jasnija.

Dogodi se, te je u isto vrieme i gospodin rosienjski mačonoša dobio viest, da je odjel generala Loewenhaupta spalio rodne mu Billeviće, jer su Švedi, potukavši žmujdzke ustaše kod Šavlâ, ognjem i mačem uništavali cielu okolicu.

Stari plemić je odmah otišao, da svu štetu vidi svojim očima, a knez Boguslav nije ga ni malo zadržavao, već ga je dapače rado pustio, rekavši mu samo na razstanku:

— Sad ćete i sami pojmiti, za što sam vas doveo u Tauroge, i da vam iskreno kažem, vi morate da mi budete zahvalni za svoj život.

Olenjka ostade sama s gospodjom Kulviecovnom i odmah se zatvori u svoje sobe, ne puštajući k sebi nikoga, osim nekoliko žena. A kad su joj te doniele viest, da se knez sprema na vojnu proti poljskim četama, nije im s početka htjela vjerovati, i jer se je htjela podpuno uvjeriti, dala je sebi pozvati Ketlinga, znajući, da joj mladi Škot ne će ništa zatajiti.

On dodje odmah, sav sretan, što ga je pozvala i što će dva tri časa moći govoriti s onom, koja je bila ovladala svom njegovom dušom.

Billevićeva ga počne pitati.

– Gospodine kavalire, — rekne, – po Taurogama se pronose tolike viesti, da medju njima lutamo kao u šumi. Jedni govore, da je knez vojvoda preminuo prirodnom smrću, a drugi, da je na sablje raznešen. Kakav je doista bio povod njegovoj smrti?

Ketling je nekoliko časova oklievao; bijaše očito, da se bori sa svojom prirodjenom plahošću, ali se napokon jako zarumeni i odgovori:

— Povod propasti i smrti kneza vojvode upravo ste vi, gospojice!

— Ja? — zapita u čudu gospojica Billevićeva.

— Da, jer je naš knez volio da ostane u Taurogama, nego da podje u pomoć bratu. Na sve je ovdje zaboravio . . . uz vas, gospojice!

A sad se je ona zarumenila, kao rumena ruža.

Nastade kratka šutnja.

Škot je stajao sa svojim šeširom u ruci, spuštenih očiju i oborene glave, pun štovanja i udivljenja, ali napokon podigne glavu i rekne:

— Gospojice, ako su vas uvriedile moje rieči, dozvolite mi, da vas klečeći zamolim za oproštenje.

— Nemojte to učiniti, gospodine kavalire, — odgovori živo gospojica, videći, da je mladi vitez već htio da klekne. — Znam, da ste mi sve, što ste rekli, rekli posve iskreno, jer sam već odavno opazila, da ste mi odani. Zar nije tako? Zar mi doista niste odani?

Častnik podigne u vis svoje angjeoske oči, pa položi ruku na srce i rekne posve tiho:

— Ah, gospojice, gospojice!

I u taj čas se prestraši, da joj je previše rekao, pa i opet obori glavu, kao sluga, koji čeka na zapovied svoje kraljice.

— Ja sam ovdje medju stranim ljudima i bez zaštite, — nastavi Olenjka, — i premda se sama znadem čuvati i premda će me Bog obraniti od svake nezgode, potrebna mi je ipak i ljudska pomoć. Hoćete li, da budete moj brat? Hoćete li mi pomoći u nuždi, da budem znala, što da učinim, sakupivši svu svoju snagu?

To rekavši, pruži mu ruku, a on klekne uzprkos njezinoj zabrani i poljubi njezine prste.

— Recite mi, gospodine, što se ovdje radi oko mene?

— Knez vas ljubi, — odgovori Ketling. — Zar vi to niste opazili?

A ona prekrije lice rukama.

— Opazila sam i nisam. Časkom mi se je činilo, da mi je on samo jako dobar.

— Dobar! — ponovi poput jeke častnik.

— Da. A časkom, kad sam pomislila, da sam u njemu možda uzbudila nesretnu strast, umirivala sam se ipak time, da mi od njega ne prieti nikakova opasnost. Bila sam mu zahvalna za sve, što je za me činio, premda i sam Bog vidi, da ne želim njegovih novih laskanja, jer me je strah i onih, koja mi je već izkazao.

Ketling odahne.

— Mogu li slobodno govoriti? — zapita za čas.

— Govorite, gospodine!

— Knez ima samo dva pouzdanika: Sakovića i Patersona. Paterson mi je vrlo sklon, jer smo iz istoga kraja i jer me je na rukama nosio. Dakle sve, što znadem, znadem od njega. Knez vas ljubi i strast gori u njemu, kao smola u kotlu. Sve, što se ovdje radi, sve gostbe, svi lovovi i svi karuseli, kao i zadnja vitežka borba, iza koje mi još uviek krv navire na usta, sve je to bilo samo za vas. Knez vas ljubi, gospojice, do ludila, ali nečistom ljubavlju, jer hoće da vas osramoti, a ne da vas oženi, i ako ne bi mogao naći bolje, pa da je i kralj cieloga svieta, a ne samo knez, ipak misli na drugu . . . Namienjena mu je kneginjica Ana i sva njezina svojina. Znam to od Patersona i zazivljem samoga Boga kao svjedoka, da govorim istinu. Gospojice, ne vjerujte knezu, ne pouzdajte se u njegova dobročinstva, ni u njegovu umjerenost, već se čuvajte, jer vam se ovdje na svakom koraku pripravlja izdajstvo. Dah mi zamire u prsima od onoga, što mi je Paterson pripoviedao. Većega zlikovca od Sakovića nema na svietu. Ne mogu da o tom govorim, naprosto ne mogu! Da nema prisege, kojom sam se knezu obvezao, da ću paziti na njegovu osobu i čuvati njegov život, oslobodila bi vas ova ruka i ova sablja od neprestane pogibelji. Ali bih prvoga ubio Sakovića. Da, njega prvoga od svih ljudi! Dapače i od onih, koji su u mojoj otačbini prolili krv moga otca, pa mi oteli moj imetak i prognali me u daleki svict.

Tu zadrhće Ketling od ogorčenja, pa je nekoliko časaka samo rukom stiskao svoju sablju, ne mogući da izusti ni jedne rieči, ali se napokon sabere i brzo izpripovjedi, kakove je savjete knezu davao Saković

Na njegovo veliko čudo ostade gospojica Aleksandra dosta mirna, ugledavši prieteću joj propast, samo što joj je lice probliedilo, te je postala još ozbiljnija. Neslomiva volja odrazi se na njezinom strogom pogledu.

— Ja ću se već obraniti! — rekne. — Tako mi pomogao Bog i njegov sveti križ!

— Knez nije sve dosele htio da posluša Sakovićev savjet, — nastavi Ketling, — ali kad uvidi, da ga dosadanji put ne će do ničega dovesti . . .

I rekne joj sve razloge, koji su zadržavali kneza Boguslava.

Gospojica ga je slušala smrknutih obrva, ali ne baš preveć pozorno, jer je već počela misliti na to, kako da se izbavi iz te strašne opasnosti. Ali jer u cieloj okolici nije bilo mjesta, koje nije bilo zaliveno krvlju, i jer joj osnova njezinoga biega još nije bila posve jasna, nije htjela da o tom govori.

— Gospodine kavalire, — rekne napokon, — odgovorite mi još na jedno pitanje. Pristaje li knez uz švedskoga, ili uz poljskoga kralja?

— Nikomu od nas nije tajno, — odgovori mladi častnik, — da knez teži za razsulom Republike, da za sebe uzmogne dobiti Litvu kao nasljednu kneževinu.

Tu zašuti, i kao da je njegova misao sliedila trag misli Olenjkine, nadoda za časak:

— Elektor i Švedi podpomažu kneza, i jer imadu u svojoj vlasti gotovo cielu Republiku, nema pred njim sigurna zakloništa.

Olenjka ne odgovori ni rieči.

Ketling je čekao još nekoliko trenutaka, ne će li ga što zapitati, no jer je ona šutila, podpuno zaokupljena

Digitized by Google

svojim mislima, osjeti, da joj samo smeta, pa joj se za to duboko pokloni, stiščući rukom svoj šešir.

— Hvala vam, gospodine kavalire! — rekne napokon djevojka i pruži mu ruku.

Častnik podje k vratima.

Najednoč joj se na licu pojavi lako rumenilo i časkom je oklievala, ali napokon rekne:

— Još jednu rieč, gospodine kavalire!

— Svaka je za mene milost.

— Vi ste poznavali gospodina ... Andriju Kmicica?

— Da, gospojice, iz Kiejdana. Zadnji put sam ga vidio u Pilvišku, kad smo iz Podlasja dolazili u ove strane.

— Da li je to istina ... da li je knez rekao pravu istinu, kad je uztvrdio, da mu se je gospodin Kmicic ponudio, da će izdati poljskoga kralja?

— Ne znam, gospojice! Znam samo to, da su se u Pilvišku razgovarali, na što je knez s njime odjašio u šumu i nije se tako dugo povratio, dok se Paterson nije počeo bojati, te je za njim poslao svoje vojnike. Sreli smo kneza, kad se je već vraćao. Opazio sam, da je bio strašno uzrujan, kao da je nešto neugodna doživio. I govorio je sam sa sobom, što nije nikada običavao. Čuo sam, kako je rekao: „Samo bi vrag to poduzeo!“ Više ništa ne znam. Istom poslije, kad je knez spomenuo, na što mu se je gospodin Kmicic ponudio, pomislio sam, ako je to bilo, da je onda moralo biti.

Billevićeva stisne usta.

— Hvala! — rekne.

I za čas ostane sama.

Misao na bieg ovlada ju podpuno. Ona odluči, da će se pod svaku cienu izbaviti iz toga opasnoga mjesta, izpod zaštite toga izdajničkoga kneza. Ali kamo da podje? Gradovi i sela bijahu u švedskim rukama, samostani pusti, utvrde sravnjene sa zemljom, a sva je država bila puna divljih vojnika i svakovrstnih lupeža i razbojnika. Kakav je udes mogao očekivati djevojku, bačenu u taj vrtlog? Tko će s njom poći? Tetka Kulviecovna, gospodin rosienjski mačonoša i nekoliko njegovih ljudi. A da li će ju oni moći zaštititi? ... Možda bi pošao i Ketling, možda bi dapače našao i šaku vjernih vojnika i prijatelja, koji bi mu se htjeli priključiti, no Ketling ju je očito ljubio, pa kako da mu poslije izplati dug zahvalnosti, koji bi mu nesumnjivo bila dužna?

Kakovo je napokon imala pravo, da pokvari budućnost tomu mladiću, da ga možda i upropasti, kad mu nije u zamjenu mogla dati ništa drugo, osim svoga prijateljstva. Za to zapita samu sebe: što da učini, kamo da pobjegne, kad joj je i ovdje i ondje prietila samo propast i sramota.

U toj duševnoj tjeskobi počne se vruće moliti Bogu, a naročito je neprestano ponavljala jednu molitvu, kojoj se je u svakoj opasnosti uticao stari pukovnik i koja je počimala ovim riečima:

S djetetom te sam Bog ote
Irudovoj okrutnosti,
U Egipat put ti kaza
Radi tvoje sigurnosti ...

U to zadune jak vjetar i drveće zašumi u vrtu. Najednoč se zabrinuta djevojka sjeti pustih mjesta, kraj kojih je bila odrasla od malih nogu, i misao, da će u pustoši naći sigurno zaklonište, proleti joj poput munje glavom.

Olenjka odahne duboko, jer napokon nadje, što je tražila. Da, ona će u Zielonku, u Rogovsku! Onamo ne će doći ni neprijatelji, ni razbojnici, da potraže pliena. Ako ondje zaluta i domaći čovjek, može lutati do smrti, a nekmo li stranac. Ondje će ju obraniti lovci Domaševići i ugljenari Stakjani, a ako nema njih, ako su svi otišli s gospodinom Volodijovskim, moći će kroz one šume poći u druga vojvodstva, da u drugoj pustoši potraži svoju sigurnost.

Spomen na gospodina Volodijovskoga razveseli Olenjku. Njoj bi bio potreban takav zaštitnik! To je pravi vojnik, to je sablja, pod kojom bi i pred Kmicicem i pred samim Radzivillima mogla biti sigurna. Tu se sjeti, da joj je i on savjetovao tada, kad ju je Kmicic bio ugrabio iz Billevića, da se zakloni u Bialovsku šumu.

I pravo je govorio! Rogovska i Zielonka bijahu preblizu Radzivillima, a kod Bialovieži stoji onaj Sapieha, koji je istom nedavno uništio najstrašnijega Radzivilla.

I za to u Bialovież, u Bialovież, makar odmah, ili već sutra! Neka samo dodje rosienjski mačonoša, pa ne će oklievati!

Zaklonit će ju tamne dubine Bialovieži, a kasnije, kad mine buna, samostan. Samo u njemu može naći pravi mir i zaborav na sve ljude, na svaku bol, pogrdu i sramotu.

II.

Gospodin rosienjski mačonoša povrati se nekoliko dana kasnije. Uzprkos tomu, što je imao popratno pismo od kneza Boguslava, došao je samo do Rosienja; u same Billeviće nije ni išao, jer ih više nije bilo na svietu. Dvor i sve sgrade bijahu spaljene u poslednjoj bitci, u kojoj se je svećenik Straševič, jezuita, na čelu svoga odjela borio sa švedskim kapetanom Rossom. Žitelji bijahu u šumama, ili medju ustašama. Na mjestu napučena sela ostade samo zemlja i voda.

Uz to bijahu svi putevi prepuni t. zv. „grasanta“, to jest raznih vojničkih bjegunaca, koji su razbojnikovali u tako velikim hrpama, da od njih nisu bili sigurni ni manji vojnički odjeli. Za to se gospodin mačonoša nije mogao osvjedočiti ni o tom, da li je još nepovriedjeno ostalo u vrtu zakopano zlato i srebro, pa se je u Tauroge povratio jako zlovoljan i ogorčen.

Čim je sašao sa svojih kola, odvela ga je Olenjka u svoju sobu i priobćila mu sve, što joj je pripoviedao Hassling Ketling.

Na to se je lecnuo stari plemić, koji nije imao svoje djece, te je djevojku ljubio kao svoju kćerku. Nekoliko je časova samo grčevito stiskao balčak svoje sablje, govoreći: „Udri, tko je pošten!“ a napokon se je pograbio za glavu i progovorio:

— Mea culpa, mea maxima culpa,[1]) jer sam i sâm često pomišljao i jer mi je mnogi prišaptnuo, da je taj pakleni djavao doista u tebe zaljubljen, a ja nisam rekao ni rieči, već sam se još i dičio, misleći: neka se oženi! Mi smo u rodu s Gosievskim i Tizenhauzom, pa za što da ne budemo i s Radzivillom? Za tu me moju oholost sam Bog kazni. Prekrasno je srodstvo taj pakleni izdajnik zamislio! Htio je da nam bude takav rodjak, Bog ga ubio, kao što je dvorski bik rodjak susjednim kravama. Bog ga ubio! Ali počekaj! Prije će strunuti ova ruka i ova sablja!

— Tu moramo da mislimo na naš spas, — rekne Olenjka.

I odmah mu priobći svoju osnovu o biegu.

Gospodin mačonoša pozorno ju posluša i napokon rekne:

— Radje ću sabrati svoje podanike i sastaviti ustašku četu! Udarat ću na Švede, kao što udaraju i drugi, kao što je nekoč Kmicic udarao na Hovanjskoga. Ti ćeš biti mnogo sigurnija u šumi i na bojnom polju, nego li na dvoru toga izdajnika i heretika!

— Dobro! — odgovori gospojica.

— Ja se tomu ne protivim, — nastavi zanosno mačonoša, — već dapače velim: čim prije, tim bolje! A imam i podanika i oružja. Spalili su mi rezidenciju, ali ništa za to, jer će mi doći ljudi iz drugih sela. Svi Billevići, koji su već na bojnom polju, pristat će uz nas. Pokazat ćemo ti, gospodičiću, naše srodstvo! Pokazat ćemo ti, što znači navaljivati na našu čast! ... Ti si Radzivill! Ništa za to! U našemu rodu nema hetmanâ, ali nema ni izdajicâ! Vidit ćemo, za kim će poći ciela Žmujdž!

Tu se okrene k djevojci:

[1]) Moj grieh, moj najveći grieh.

Digitized by Google

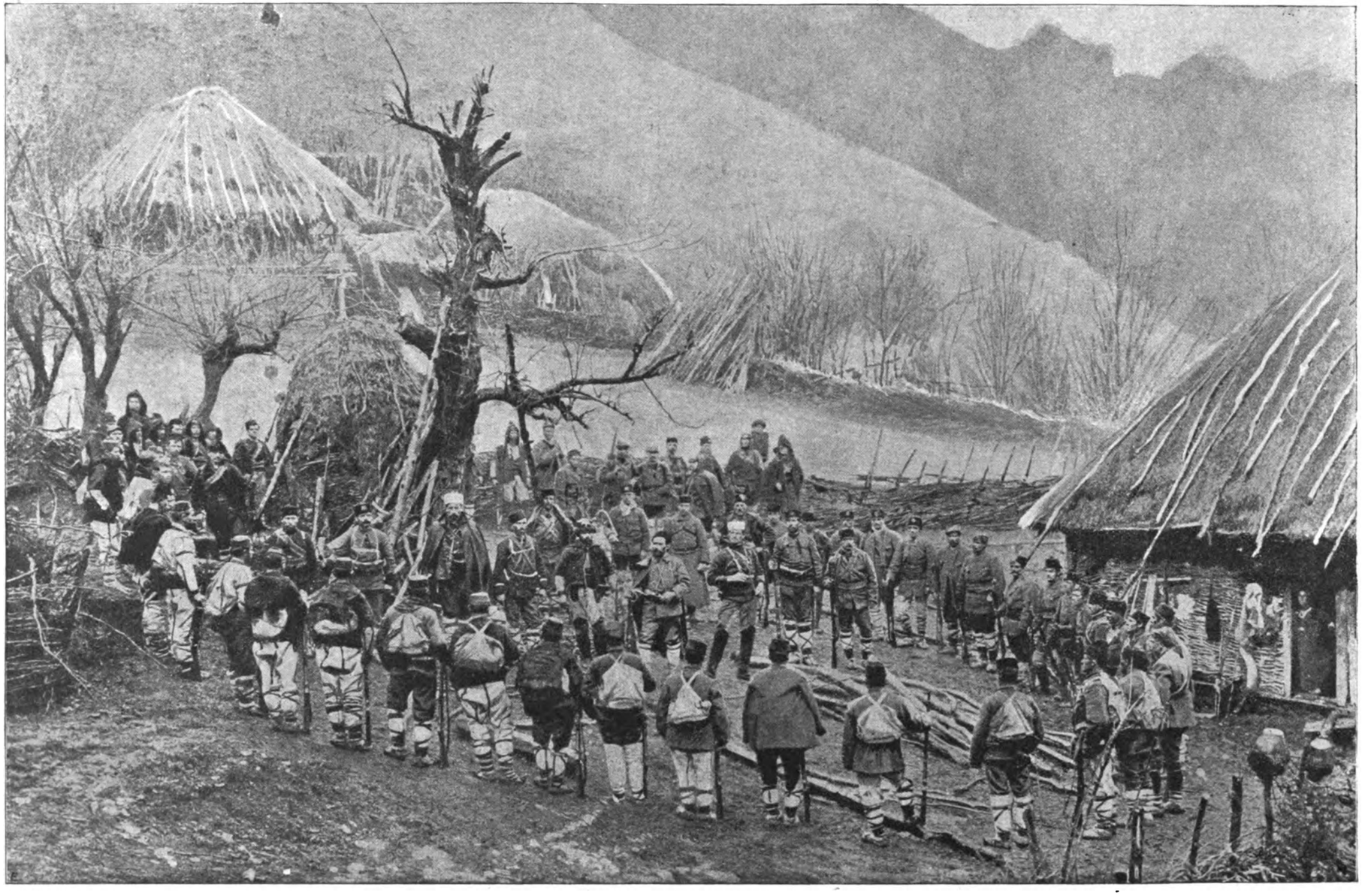

Macedonski ustanak: Poglavice ustanka govore prije polazka u boj.

Digitized by Google

— Tebe ću ostaviti u Bialovieži, a sam ću se povratiti! Drugačije ne može da bude! On mora da skupo plati tu uvredu, jer je to uvreda cieloga plemstva. Infaman je, tko uz nas ne pristane! Pomoći će nam Bog, pomoći će braća i prijatelji, pa onda: oganj i mač! Billevići će već pokazati Radzivillima! Infaman je, tko ne bude s nama! Infaman je, tko izdajniku sabljom ne posvietli u oči! S nama će biti kralj, sabor i ciela Republika!

Tu stane gospodin mačonoša, crven kao krv, rukom udarati po stolu.

— Ta će vojna biti opravdanija, nego švedska, jer je u nama uvriedjen sav plemićki stališ, jer je ugrožena ciela Republika. Infaman je, tko to ne razumije! Propast će nam otačbina, ako ne kaznimo izdajicu!

I tako se je stara krv razpaljivala sve više i više, pa je Olenjka morala miriti gospodina mačonošu. On je dosele bio miran, premda se je činilo, da ne propada samo otačbina, nego i cieli sviet; ali istom kad su dirnuli u Billeviće, opazio je u tom najveću uvredu za otačbinu i zauzeo se za nju, ričući kao stari lav.

Ali gospojica, koja je na nj imala veliki upliv, ipak ga napokon umiri, razjasnivši mu, da sve priprave za svoj bieg imadu sačuvati kao najveću tajnu, a ne pokazati knezu, što namjeravaju.

On joj obeća, da će raditi po njezinoj uputi, a zatim su se još dogovarali o biegu. To nije bilo jako težko, jer se je činilo, da ih baš osobito ne čuvaju. Gospodin mačonoša odluči, da će ponajprije poslati svoga momka svim ekonomima, da sakupe sve svoje ljude i da ih dobro oboružaju.

Zatim je šest pouzdanih ljudi imalo otići tobože u Billeviće po dragocienosti i novce, ali se u istinu zadržati u girlakotskoj šumi i ondje pričekati s konjima i hranom. A oni sami odlučiše, da će iz Tauroga otići samo s dvoje čeljadi na saonicama, kao da tobože idu u obližnju Gavnu, pa da će onda sjesti na čile konje i što brže umaći. U Gavnu su išli često k obitelji Kučuka-Olbrotovskih, gdje su kadkad ostali i preko noći, pa su se za to nadali, da njihov odlazak ne će na se svratiti nikakove pozornosti i da za njima ne će poći potjera, van možda poslije dva tri dana, kad već budu medju svojim oboružanim ljudima u gustoj šumi. Odsutnost kneza Boguslava učvršćivala ih je u toj nadi.

U to poče gospodin Tomaš sve živo pripravljati. Momak ode s pismima drugi dan. Treći dan je gospodin mačonoša Patersonu potanko govorio o svom zakopanom novcu, koga je po njegovim riečima bilo preko sto tisuća, te ga je trebalo prenieti u sigurne Tauroge. Paterson je to lako povjerovao, jer je stari plemić u istinu bio vrlo bogat.

— Treba ga prenieti što prije, — rekne Škot, — a ako je nuždno, još ću vam i vojnikâ u tu svrhu dati.

— Čim manje ljudi bude znalo, što voze, tim bolje. Moja je čeljad vjerna, a ja ću im zapovjediti, da lonce prekriju konopljom, koju često iz naših strana voze u Prusku, ili i dužicama, za kojima se nitko ne će polakomiti.

— Bit će bolje dužicama, — rekne Paterson, — jer bi se kroz konoplju moglo sabljom ili kopljem pogledati, da li i što drugo na dnu kola ne leži. A novac pozajmite našemu gospodinu knezu. Ja znam, da ih on treba, jer mu prihodi slabo ulaze.

— A ja bih knezu htio poslužiti tako, da ne bi ništa više trebao, — odgovori stari plemić.

Time se dovrši razgovor i sve podje svojim putem; ljudi odoše odmah, a gospodin mačonoša imao je s Olenjkom odputovati drugi dan.

U to se pod večer nenadano povrati knez Boguslav na čelu dviju pruskih konjaničkih pukovnija. Njegovi poslovi nisu bili u najboljem redu, jer je došao jako zlovoljan.

Još isti dan sazove bojno vieće, na kom se nadje elektorov punomoćnik grof Sejdewitz, Paterson, Saković i konjanički pukovnik Kyritz. Viećali su do treće ure u noći, i to o bojnom pohodu na Podlasje proti gospodinu Sapiehi.

— Elektor i kralj švedski dali su mi dosta vojske, — reče knez. — Dogodit će se jedno, ili drugo: ili ću Sapiehu još zateći na Podlasju, pa ću ga uništiti, ili ne, a onda ću Podlasje zauzeti bez odpora. Za sve to treba ipak novaca, a njih mi ni elektor ni švedski kralj nisu dali, jer ih ni sami ne imadu.

— U koga da bude novaca, ako ne u vaše kneževske milosti, — odgovori grof Sejdewitz. — Po cielom svietu govore o neizmjernom radzivillskom blagu.

Na to će Boguslav:

— Gospodine grofe, kad bih dobio sve, što me s mojih dobara ide, imao bih sigurno više novaca, nego petorica vaših njemačkih knezova. Ali kod nas je vojna, pa mi moji prihodi ne ulaze, već mi ih dapače buntovnici otimaju. Nešto bih gotovine mogao pozajmiti od pruskih gradova, ali vi znate najbolje, što se u njima radi i da bi samo za kralja Jana Kazimira razvezali svoje kese.

— A Kraljevac?

— Što se je moglo uzeti, to sam uzeo, ali je toga malo.

— Ja se smatram sretnim, što mogu vašoj kneževskoj milosti dobrim savjetom poslužiti, — rekne Paterson.

— A ja bih volio, da mi poslužiš gotovim novcem.

— Toliko vriedi i moj savjet. Tek jučer mi je rekao gospodin Billević, da ima znatnu svotu, zakopanu u vrtu u Billevićima, i da ju želi prenieti na sigurno mjesto, da ju pozajmi vašoj kneževskoj visosti.

— Baš si mi pao s neba, kao i taj plemić! — klikne Boguslav. — A ima li ondje mnogo novaca?

— Preko sto tisuća, osim srebra i dragocienosti, kojih će takodjer biti toliko.

— Plemić ne će htjeti da srebro i dragocienosti promieni u gotovinu, ali će se moći založiti. Hvala ti, Patersone, jer mi to baš dobro dolazi. Ja moram s Billevićem odmah sutra govoriti.

— To ću ga obaviestiti, jer baš sutra kani s gospojicom otići u Gavnu, da posjeti Kučuke-Olbrotovske.

— Reci mu, da ne ode, dok se sa mnom ne porazgovori.

— Njegovi su ljudi već otišli, samo se bojim, da li će onamo sigurno i stići.

— Za njima se može poslati ciela pukovnija, o čemu ćemo još govoriti. To mi je baš u horu! I baš će mi biti drago, ako Podlasje za novce toga kraljevca i otačbenika od Republike odkinem.

To rekavši, ode knez iz vieća, jer se je još morao predati u ruke svojih komornika, koji su imali tu zadaću, da svake noći raznim kupeljima, mastima i drugim ljekarijama osvježe njegovu neobičnu ljepotu. To je obično potrajalo jednu uru, a kadkad i dvie; osim toga je knez bio izmučen dugim putem i kasnom dobom.

Drugi dan rekne Paterson već rano u jutro Olenjki i mačonoši, da knez želi s njima govoriti. Oni su za to morali svoj odlazak odgoditi, ali se nisu ni najmanje uznemirili, jer im je Paterson priobćio, o čemu se radi.

Sat kasnije dodje sam knez. Uzprkos tomu, što su se i Olenjka i mačonoša pred njim htjeli držati najprijaznije, kao obično, nije im to pošlo za rukom.

Njezino se lice promieni, a obrazi gospodina mačonoše zališe se krvlju, kadno ugledaše mladoga kneza, pa su neko vrieme oboje stajali vrlo sbunjeni, sileći se uzalud, da budu mirni.

Knez je nasuprot bio podpuno slobodan, samo što mu je lice bilo bledje, nego obično; on opazi ipak na prvi mah, da su ga primili posve drugačije, nego što su ga primali prije. I odmah pomisli, da su po svoj prilici saznali za njegov pravi odnošaj sa Švedima, pa da su ga za to tako hladno dočekali.

Za to odluči, da će im odmah pieskom nasuti oči, pa poslije običnih pozdrava započne ovako:

Digitized by Google

— Dobri gospodine mačonošo, vi ste već sigurno čuli, kakova me je nesreća zadesila?

— Vaša kneževska milost hoće valjda da govori o smrti kneza vojvode, — odgovori mačonoša.

— Ne samo o njegovoj smrti. To je za mene okrutan udarac, ali sam se ipak predao volji svemogućega Boga, koji će, nadam se, moga brata obilno nagraditi za sve pretrpljene nepravde, ali je na meni ostao veći teret, jer moram da se upustim u domaći rat, a to je najteže svakomu otačbeniku, koji ljubi svoju otačbinu.

Gospodin mačonoša ne reče ni rieči, već samo izpod oka pogleda na Olenjku.

A knez nastavi:

— Najvećim troškom i trudom bio sam već uspio u toliko, da se sklopi mir. Radilo se još samo o tom, da se podpiše ugovor. Švedi su imali otići iz Poljske, ne dobivši nikakove odštete, osim privole našega kralja i naših stališa, da će kralj Karlo poslije smrti kralja Jana Kazimira zasjesti na poljsko priestolje. Takav bi moćni i veliki vojskovodja spasio našu Republiku. Što više, on nam je imao odmah dati znatnu pomoć za vojnu ukrajinsku i rusku. Tako bi se još i proširile naše granice, ali to nije na ruku gospodinu Sapiehi, jer više ne bi mogao gnjesti Radziville. Svi su već pristali na takav ugovor, samo mu se on protivi oružanom rukom; njemu nije do otačbine, nego do svoje privatne taštine. I tako je došlo do toga, da se proti njemu mora oružje upotriebiti, a ta je zadaća zapala mene... prema tajnom ugovoru izmedju kralja Karla i Jana Kazimira. Eto, tako vam je! Ja se nisam nikada otimao nikakovoj službi pa sam morao primiti i ovu, premda će me mnogi krivo suditi i pomisliti, da sam iz puke osvete zapodjeo bratoubojnički rat.

Na to će mačonoša:

— Tko je vašu kneževsku milost upoznao tako dobro, kao mi, toga ne će zavesti nikakova sumnja, već će pojmiti vaše pravedne nakane.

Tu namigne gospodin mačonoša, zanešen svojom lukavošću, tako očito Olenjki, te se je ova pobojala, da to ne će opaziti i sam knez.

No knez to ipak opazi.

— Ne vjeruju mi! — pomisli.

I premda mu se gnjev nije pojavio na licu, ipak ga je to ubolo u dnu duše. On je bio čvrsto uvjeren, da je uvreda ne vjerovati Radzivillima, dapače i onda, kad su očito lagali.

— Paterson mi je govorio, — rekne za časak, — da mi vi kanite pozajmiti svoju gotovinu. Ja to rado primam, jer vam moram priznati, da mi baš treba gotovih novaca. Kad nastane mir, učinit ćete po volji: ili ćete natrag primiti svoj zajam, ili ću vam založiti nekoliko sela, od čega ćete imati liepu korist.

Tu se knez okrene k Olenjki:

— Oprostite mi, gospojice, što pred vama govorimo o tako dosadnoj stvari. Taj je razgovor neugodan, ali su takova vremena, da vam se uviek ne možemo diviti i umiljavati.

Olenjka spusti oči i samo mu se duboko pokloni, ali ne odgovori ni rieči.

U to zamisli gospodin mačonoša čudnu osnovu, za koju je ipak sudio, da ju može provesti.

— I s djevojkom ću pobjeći i svoje ću novce spasiti! — pomisli.

Zatim pogladi svoju kosu i rekne:

— Bit će mi drago, budem li mogao vašoj kneževskoj milosti ugoditi. Ja nisam s Patersonom govorio o svemu, jer će se još naći i omašan lonac sa zlatnim dukatima, zakopan na posebnom mjestu, da ipak nešto preostane, ako se sve drugo izgubi. Osim toga su ondje zakopani i novci drugih Billevića, ali je to učinjeno u mojoj odsutnosti pod nadzorom ove gospojice, pa će samo ona pronaći ono mjesto, jer je čovjek, koji je novce zakopao, već umro. Dozvolite nam za to, vaša kneževska milosti, da odemo oboje, jer o tom ovisi sve.

Boguslav ga oštro pogleda.

— Kako to? Paterson mi je rekao, da ste već poslali svoje ljude, a kad su otišli, mora da i znadu, gdje su novci zakopani.

— Ali o glavnima ne zna nitko, nego ona.

— Ipak mora da su zakopani na stanovitom mjestu, koje se može opisati riečima, ili lako označiti na papiru.

— Rieči su vjetar, — odgovori mačonoša, — a moji ljudi ne bi znali označiti mjesto. Mi moramo da podjemo oboje, eto tako je!

— Za Boga, ta vi morate da dobro poznate svoj vrt, pa za to podjite sami! Za što da i gospojica Aleksandra s vama podje?

— Ja ne ću sam poći! — odgovori odlučno gospodin mačonoša.

Boguslav ga po drugi put oštro pogleda, pa onda sjedne i počne se trstikom, koju je držao u ruci, udarati po koljenu.

— E pa dobro! — rekne napokon. — Ali ako bude tako, dat ću vam dvie konjaničke pukovnije, koje će vas odvesti i dovesti.

— Mi ne trebamo nikakovih pukovnija. Sami ćemo poći i sami ćemo se vratiti. Ono su naše strane, pa nam ondje ništa ne prieti.

— Kao domaćina, koji pomno pazi na svoje goste, ne mogu dozvoliti, da gospojica Aleksandra ode bez oboružane pratnje, pa za to birajte: ili ćete poći sami, ili s pratnjom?

Gospodin mačonoša opazi, da je pao u vlastitu zamku, a to ga razsrdi tako, da zaboravi na svaku opreznost i vikne:

— Neka radje bira vaša kneževska milost: ili ćemo oboje poći bez pukovnija, ili vam ne dam novaca!

Gospojica Aleksandra pogleda ga umolnim pogledom, a on se zarumeni i počne soptati. Bio je to čovjek plah i oprezan, ali kad se je jednoč razpalio, osobito kad se je radilo o časti njegovoga roda, dobivao je neku očajnu smjelost, da navali i na najvećega neprijatelja.

Za to se i sada pograbi rukom za lievi bok, pa udari po balčaku svoje sablje i vikne u sav glas:

— Kakovo je to nasilje? Zar hoćete da ograničite slobodna čovjeka i da pogazite temeljno pravo?

Boguslav ga je oštro gledao, bez očitih znakova srdžbe, samo što mu je pogled svakim časom bivao sve to oštriji, a trstikom se je sve jače udarao po koljenu. Da ga je gospodin mačonoša bolje poznavao, bio bi uvidio, da izazivlje na svoju glavu najveću oluju.

(Nastavit će se.)

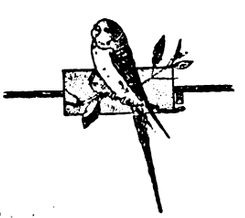

Digitized by Google

Cliffhaus sa starom sgradom.

Na kalifornijskoj obali.

Komu nije bar po imenu poznata zlatna zemlja Kalifornija! Ta čitave karavane ljudi prošle u svoje doba onamo, da utaže vječni glad za zlatom. Zanimive sgode i nesgode onih putnika gutali smo u svoje doba, čitajući divne pripoviesti Bret-Hartove, kojemu je dašto danas već slava prilično potamnila.

Sve do novijega doba, razumievalo se pod imenom Kalifornije prostrana zemlja, što se nalazi na zapadnoj strani sjeverne Amerike duž velikoga Oceana izmedju rta San-Lucas (22° 52'8° sjev. šir.) i izmedju rta Oxford (izpod 42° sjev. šir.) Kalifornija se dieli u staru i donju: California la vieja i gornju ili novu.

Divni klimatski odnošaji Kalifornije zavriedili su, te se Kalifornija nazivlje Italijom Amerike. U njoj je vrlo bogata vegetacija. Gore su pokrivene hrastovim šumama, crvenim cedrovima, platanama, čempresima, sykomorama, kestenima i lovorikama, bukvama i raznim drugim drvećem. Medju šumskim orijašima nalazi se tuj i Waschingtonea. Svi plodovi, koje nam podaje umjereni pojas nalaze se i u Kaliforniji i to tako obilato, da se u nekim krajevima po dva put na godinu ubiru. Na jugu Kalifornije rastu datulje, mendulje, smokve, ananas, uljike, pamučnjače, narandže, izpred svega treba pako spomenuti lozne vinograde, u kojima raste tako divna i zlatna kapljica, da bi ju, kako se veli, i bogovi pili. Kalifornijska vina naliče španjolskim i grčkim.

Igra valova

Kaliforniju je odkrila ekspedicija, koju je poslao Španjolac Cortez g. 1533. Šest godina za tim pohodio ju Fernando de Ulloa. G. 1602. zaposjednuše ju Španjolci, ali ju tek g. 1642. kolonizovaše. Kolonizacijom i misijama upravljahu Isusovci i poviest im mora priznati, da su tu svoju zadaću valjano vršili. G. 1767. bili su izagnani, te su na njihovo mjesto došli Franjevci. Nova Kalifornija osvojena je tek g. 1769. Od g. 1850. Kalifornija je uzeta kao neovisna država u niz sjeveroameričkih država.

Nije nam ni na kraj pameti, da ovdje pričamo čitavu povjest Kalifornijsku. Želja nam je samo, da progovorimo o lagodištu i kupalištu, što se nalazi na obali Kalifornijskoj. Ne odviše daleko od San Francisca, iza zlatnog Gateparka, koji je možda najzanimiviji vrt na čitavom svietu, stoji na morskom žalu Cliffhaus, djelo pokojnoga načelnika i veletržca iz San Francisca, Adolfa Sutra. O njemu je napisao F. Osthaus zanimiv članak, iz kojega vadimo sliedeće:

Na pećini, što se uzdiže izpred žala, diže se sgrada i gleda na neizmjernu pučinu tihoga Oceana. Sjedeći na verandi uz čašu izvrstnoga Kalifornijskoga vina, mogao bi promatrati igre zvieri, što napučuju susjedne otoke. Sa Kule sgrade pruža se oku prekrasan vidik na Ocean i na zaliv San Francisca. Cliffhaus je najmilije zabavište i plandovalište za svakoga, koji je sit vreve i buke, što se nalazi u San Franciscu.

Sutro je tuj učinio djelo, koje i strance iz dalekih strana svieta mami na ovu obalu. On je ondje načinio veliku terasu, oko koje su kipovi i klupe. Tik do te terase nalazi se privatni perivoj Sutrov, usred kojega je njegova kuća. U tom perivoju ima sva sila skupocienih kipova i umjetnina. Bilo je vrlo težko na hridinama i na kamenu stvoriti vrt. Ali zlato sve može. Zlato je čarobnom svojom moći pretvorilo čitavu hrid u prekrasni vrt. Čitava ta hridina ima sada ime Sutro Heights u slavu svojega začetnika.

Cliffhaus je i ljetu i zimi pun ljudi, a njegovo kupalište nikad nije prazno. I u zimi ima gostova. Jer i u zimi je kalifornijsko sunce žarko. Španjolski redovnici, koji su odkrili Kaliforniju, dali su joj

Digitized by Google

punim pravom ime „Caliente fornalha“ (vruća peć), što se je s vremenom skratilo u Kalifornia.

Čovjek ne mora ni da bude Bog zna kako jak, da podnese kupelj morsku i u mjesecu prosincu u toj blagoslovenoj zemlji.

Samo u siečnju i veljači ne može se kupati u otvorenom moru, jer traju neprestano kiše, ali i onda je skrbljeno za kupališne gostove, koji se mogu kupati u velikom kupalištu, što se nalazi na obali. Ne može se zamjeriti, što su gradjani San Francisca ponosni na taj svoj Lido. Jasno je dakle, kako su se morali prepasti, kad su čuli, da im je Cliffhaus izgorio. God. 1896. dogodila se je ta nesreća. Ali još je živio Sutro i on nije htio, da za uviek nestane tvorevine njegovoga duha. Već nekoliko mjeseci iza strašnoga požara uzdigla se nova sgrada još krasnija i sjajnija no što je prva bila. Naše slike prikazuju nam pojedine partije iz toga ljetišta, toga zlata zlatne zemlje.

Hrid morskih lavova u San Francisku.

Obala Kalifornijska u istinu je krasna. Tko hoće, da je se nagleda, treba da se samo preveze parobrodom iz San Franciska u Santa Cruz, Los Angelos itd. Na svietu ima malo tako divnih zaliva kao što je onaj od San Francisca. Šestdeset englezkih milja proteže se na jug do Golden Gata.

Kao kralj diže se grad San Francisco i slikovito mu se zrcale kuće u valovima. U ljetu ne ima vrućine, a u zimi ne ima zime.

Vozimo li se duž obale, prolazimo „Zlatna vrata“, gdje je strujanje vode morske tako silno, te se najveći svjetski parobrodi njišu kao orahove ljuske. Ovdje se nalaze i dobro utvrdjeni otoci. Zatim prolazi parobrod kraj Seal Rocksa (hridine morskih lavova), na kojoj se zvieri ne smiju strieljati. Parobrod kreće za tim kraj otoka Farallones de los Frayles, gdje ima na tisuće morskih ptica. Za tim se nižu otoci Santa Rosa i Santa Cruz, dok ne dodjemo u Santa Monicu, grad od Lós Angeles.

U Kaliforniji, koju kako rekoh zovu Italijom sjeverne Amerike, grad Los Angelos kalifornijski je Napulj. Ovdje tisuće i tisuće bolestnika traži svoje zdravlje i razblažuje se i kriepi u sjenama visokih paoma. U „angjeoskom gradu“ živi se tako reći med samim ružama. Opojni miris napunjuje zrak. Ruže, ljubice, narandže, karanfili, četruni i sva sila drugoga cvieća, sve to mieša svoj miris sa svježinom morskih talasa i kriepi te i diže i uznosi, a ti se osjećaš opet jak i zdrav i srce ti se izpunja novom snagom i novim nadama.

Zaista Kalifornija bi bila zlatna zemlja i bez svojega zlata. Ali kad već spomenusmo zlato, reći ćemo ipak koju i o njemu. Da u Kaliforniji ima zlata, to su znali već i stari misionari, ali tko zna zašto ga niesu htjeli kopati. Berlinski profesor A. Erman, koji je g. 1829. Kaliforniju pohodio, naslućivao je, da u Kaliforniji ima zlata, jer je prispodobio zemlju s onom u Uralu. G. 1848. u mjesecu veljači, htio je kapetan Sutter iz Bazela, koji se je nastanio u Kaliforniji, neki vodovod za svoj mlin proširiti. Tom sgodom zabljesnuše prvi put zlatne rude. U malo dana sabralo se zlata za 225 dolara. Sretni nalaznici niesu mogli zadržati tajne i za malo vremena navre sa svih strana svieta rulja, da bere zlato.

Izprva se sve radilo neobuzdano, divlje bez reda i poredka. Od god. 1850. izpiranje je zlata jenjalo. Sad se vadi zlato iz kamenja i sad je već sve bolje uredjeno.

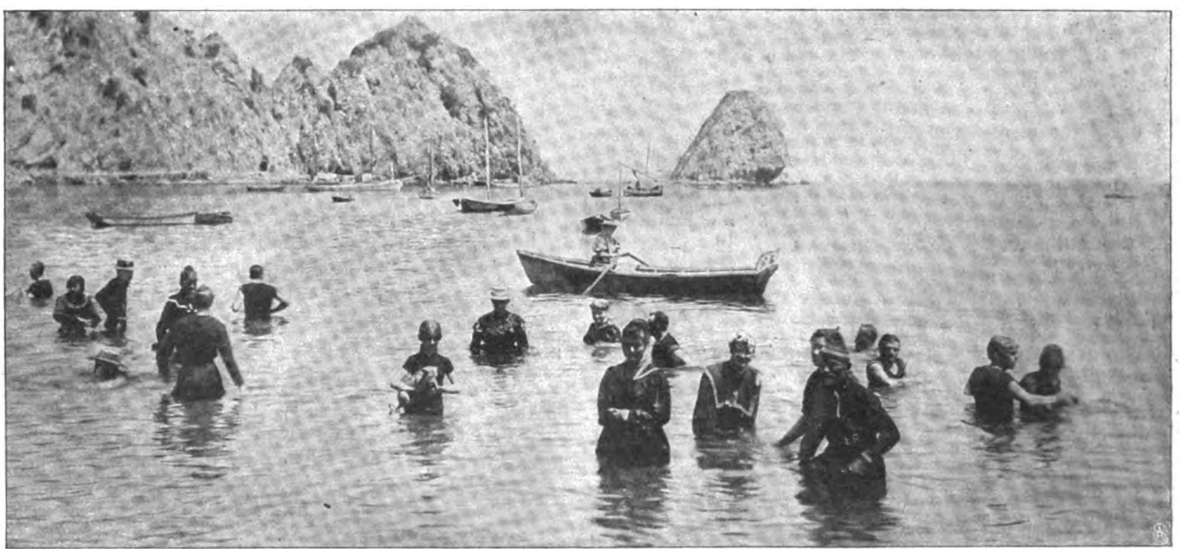

U tihoj vodi.

Digitized by Google

Moj češljugarac.

Stanujem u Jurjevskoj ulici. U starom dvorištu ima jednospratna kuća sa izgledom u Tuškanac. Pod kućom je vrt, a tik vrta Sofijin put, kamo mogu dobaciti kamenom. Sa prozora mi seže oko na jednu stranu do Sljemena, na drugu do kraj Visoke ulice i Josipovca. Tik hrastove šume ima na strmom briegu šljivik pod njime daleka livada, a polag opet je hrastova šuma pod kojom žubori potočak Tuškanac.

Ovaj svoj stan zavolio sam radi čista, gorska zraka, radi bujne zeleni i ptica pjevica, koje milo poje od rana proljeća.

U vrtu ima jabuka, bresaka, kajsija (mandalica) i oraha, ima malen vinogradić i vinova se loza prilegla i uz zid kuće, sežući malone do prozora moje sobe.

Kada je zima skinula težko svoje breme i polegla se trava pridigla i zazelenila, javi se u „mom“ vrtu milim pojem crljenka ili crvenrepka. Posjednuv na grančicu, maše repom poput pastirice i pjeva već rano s jutra, a u susjednoj joj živici pripjeva sitan palčić. Od voćaka prva se zakiti cvietom kajsija, poslije nje uglednim crvenim cvietom breskva, pa onda liepim cvjetovima jabuka, a kad su ove voćke izlistale i toplina ih dovoljno ojačala, prene se od zimskoga sna orah i dunja ili kutina, koja ima medju našim voćkama najveći cviet.

U susjednoj šumi prvi se zazelenio grabar, prvi i procvao, dočim hrast izlista puno kasnije. Krasuljak, ljubicu, zlaticu, prvo proljetno cviećе već su moja djeca ubrala i na moj stol stavila.

Proljeće se zamladilo i zaodjelo u gizdavo ruho, ali se zamladiše i srdca ptica pjevica. Čim počne daniti, oglase se moje mile ptičice sve jedna za drugom. U ranu zoru zapjeva nesamo crljenka, već i juričica, cižak (Zeisig) zelenčica, (Grünling); zvonkim se glasom iztiče zeba, prva ta predhodnica proljeća, koju nadjača žutokljuni kos, posjednuv na zadnju i najvišu grančicu oraha. Pa da bi jedan, već mi uho sluša sve kosove od začetka pa malone do kraja Sofijina puta. Ima u vrtu i velika sjenica, ima sjenica-modroglavka, cipče žalobno i planinska sjenica, a oglasi se osobitim svojim pojem i vijoglavka. Zadnja ptica, koja me s proljeća pozdravi, jest zlatopera vuga, jer se sa daleka puta povrati tek k Duhovima. To je poj, sklad, pjesma; to je ptičji koncerat, da je milota slušati!

Kapelnik je tomu sboru, kralj naših ptica pjevica, milopojac sjavulj, koji pjeva i biljiše preko cieloga dana. Divotan je njegov poj tek onda, kada su druge ptice pale na počinak. Poji, biljiše od mjeseca travnja pa sve tamo do druge polovine lipnja, kada otčinskom brigom valja odgojiti porod srdca, mališe-slavuljiće. Javi se oko devete ure i pjeva onda ciele noći, dok ga u zoru zamieni kos.

Od proljetnoga poja razdragan sam osobito, jer je to najumiljatiji, najnježniji poj, poj ljubavi, kojim mužjaci nude svoje srdce ženki, da se zavole, grle i cjelivaju, da stupe u brak i da odgoje plod svoje ljubavi. Sada se oglasi riedko koja ptica, a kreštavim svojim glasom zloglasnica-vrana ili zaklikće djetelj veliki.

Ako je tako u prirodi, nije u mom stanu! Tu vise o zidu dvie krljetke, jedna povrh druge, U prvoj skače po priečkama moj mili češljugarac, živ, živcat poput živa srebra, dočim u drugoj većoj, jer je krupniji, obično mirno i tiho sjedi zimovka, koja je u nas više poznata pod imenom „gimpela“. Pred sobom gledaju ptičice brojno cviećе i zimzeleni bršljan, koji povija duge staklene prozore, ali vide i u Tuškanac, pa su od rana proljeća do sada slušale i poj svojih drugarica u šumi zelenoj.

Što prije zora zarudi, to se prije češljugarac oglasi, početkom srpnja već poslije treće ure, te pjeva i čavrlja, čavrlja i pjeva cieloga dana.

Kad u jutro začuje moj glas iz sobe, prestane pjevati, a kad izadjem na vrata, upravi svoje žive očice prama meni. Ako je sjedio na drugoj prečki, skoči na prvu, našešuri se i čeka me, dok dodjem do njega.

— Dobro jutro, ptičice! — ovako ga pozdravim i pružim mu mali prst desne ruke. Sada hoće da moj crvenglavac od radosti pomahnita. Još se više našešuri, nagne tielo, spusti liepa ona krila, maše živo, čavrlja i tuče me lagano kljunićem u prst. To isto radi, kad sam mu prst primaknuo ponovno.

Kad se odmaknem, spremi perje, uzpravi se na priečki i gleda za menom. Jedva, što sam unišao u sobu, zapjeva punim glasom.

Ovako usrdno dočekuje i moju suprugu, naročito pak onda, kada ga hrani ili kada mu koje diete poda crievca, trputca ili zelene šalate. U pjevanju je neumoran, jer i on pjeva od uranka do mraka. Kada se mrak spustio i nastala večer, primiri se moj crven-kapac, takne glavu pod lievo krilo i spava do rana jutra.

Sjednem li na hodniku tako, da mu okrenem ledja, zove me glasom, kao da bi fućkao, a kad se okrenem, pak mu doviknem: „Ptičice moja draga!“, nagne se prama meni i otvara kljun, kao da me cjeliva. Podjem k njemu i počmem ja njega cjelivati i malo ne, da mi se usta ne dotiču kljunom. Kad sam se odmaknuo, a pružio mu bilo koj prst, počima igra, koju sam prije iztaknuo. I tako biva dan na dan, a moj me dragi češljugarac prepozna u onaj mah, kad sam otvorio vrata i unišao u hodnik.

Dakako, da podjem do njega, da se opet malo podragamo, jer se od jutra nismo vidjeli.

Dva puta je umuknula pjesma drage moje ptičice, dva puta se ona snuždila. Sjedila je na priečki mirno i tiho i kao da nije marila za moje rieči i moje draganje. Drugoga dana zagledam na podu nekoliko sitnih peraca i po tome sam znao, da se „brije“. Kad je to prošlo, češljugarac malo po malo postao je stari nemirko i veseljaković.

Drugi puta bilo 2. lipnja t. g. Jedva, što sam otvorio vrata hodnika, skoči pred mene moja mala Brankica, pak će kroz plač: „Tatice, ptičica ne pjeva, ona će nam umrieti.“

Podjem do krljetke i zagledam češljugarca u lievom kutu poda, gdje je mirno ležao, težko disao i oči prevraćao. Bijaše tako oslabio, da se ni drugoga dana nije pridignuo.

— A što se dogodilo? — upitam svoju suprugu.

— Izpalo mu u jedan mah desno krilo, prestao pjevati, namazala sam ga uljem, da ga hladi, i polegao je u kut krljetke.

Bilo mi je žao drage ptičice, vidio sam, da boluje, a nisam joj znao pomoći. Boljelo me srdce, jer je živa ona pjesma zamukla, radi koje se snuždio cio dom. No oporavljao se po malo, na radost našu oporavio i ponovno zapjeva, pak pjeva puna grla i danas!

Ne pjeva samo kao „običan“ češljugar, već oponaša zebu, dapače i biljisaje slavuljeve, što je naučio, slušajući im poj u blizom Tuškancu.

Češljugar je našemu narodu dobro poznata ptica, ponajviše pod imenom štiglec, štiglić, a u Žumberku i kao štigljac. U hrvatskom primorju i po otocima zovu ga grdelac. U prvi nam mah ovo ime nije milo, jer nas sjeća onoga, što je „grdo, ružno“, a češljugarac u istinu je ptica ugledna ruha. Ime ovo potiče od talijanske rieči „Gardellino“. U Stupovači poznat je češljugarac kao crvenoglavac radi crvena sjajna perja, koje mu pokriva grlo, čelo i zaobrazce.

Digitized by Google

Hrane radi najbolje mu pristaje ime češljugar, češljugarac, češljugarica, jer je češljuga ona bilina, koju on najvoli.

Češljuga ili češljugovina (Dipsacus silvestris i D. laciniatus) prava je poljska bilina, koja raste hrpimice uz kolnike, puteve, staje, ogumke na suhom, neplodnom tlu, a u polju i prava je postojbina češljugara.

Kada češljuga odcvate i uvene, a sjeme joj dozrije, padaju na nju češljugari, koja, ako i mrtva, od njih ponovno oživi. Svačije će ih oko rado gledati, kako se veru i vješaju po češljugi i kako čunjastim, izduljenim, oštrljatim i na vršku privinutim kljunom izvlače duboko ležeće tvrdo sjeme. Uz češljugu voli i razne stričke (Carduus). Zovu ga i „makozobčica“ jer zoblje i mak. Češljugarac nije šumska ptica, on ne voli ni šumu, ni goru, ni planinu, već polja i daleke ravnine, gdje živi jatomice. Sjeda rado na vrbe, na vrh gibkih grana, gdje se neprestance kreće, giblje, previja, vješa o grančice dugačkim, malo ne polukružnim pandjama. Poleti li jedan, polete za njime i drugi, spusti li se u travu, padaju i drugi za njime. Već iz daleka ih razabireš, jer se odavaju zvonkim glasom: „Stiglit, stiglit“, od kojega im i njemačko ime.

Naš češljugar segnuo je dalekim krajevima svieta. Živi u cieloj Evropi, na Madeiri, Kanarskim otocima, gdje druguje sa kanarincem; ima ga u krajevima sjevero-zapadne Afrike, od Sirije do Sibirije. Na otoku Kubi je podivljao, na Novoj Zelandiji udomaćen. Prilagodjuje se raznim prilikama, u nekojim stranama dosta je riedak, dočim u drugima živi u jatima. U Hrvatskoj i Slavoniji, ovdje po onim ogromnim pustama, obična je ptica, dočim je riedji u krševitim krajevima domovine. Mili su mu i voćari, a medju ovima opet šljivici, vrtovi, cvietnjaci, perivoji, gdje savija i svoje gniezdo. Ovo gradi rado medju rašljama i u gustom lišću tako, da mu se gniezdo opazi tek onda, kada je lišće popadalo.

Češljugarac je liep, a liepa su mu i jajašca, koja iznese obično mjeseca svibnja. Ona su biela ili modro-zelena, posuta sivo-ljubičastim točkama, koje su se na debljem kraju pribrale u vienac. Za 14 po prilici dana izvale se nježni češljugarci, koje roditelji hrane sitnim zareznicima i raznim sjemenjem. **D. H.**

Grieh.

Epizoda. Ruski napisao **M. Gorki.** Preveo **Andrija Bartulin.**

(Nastavak.)

Kad je Minorni spomenuo obitelj Kravsovljevu, Kiril Ivanović predočio si sliku čovjeka srednjega uzrasta, suhog, koščatog, crnih uviek trepetljivih brkova, i \atrenog, tupog pogleda bademovih crnih očiju. Po navoranom, bielom čelu tog čovjeka čudno izrasle obrve, sad dižući se u vis prama štetinastim vlasima, sad opet spuštajući se dolje i posvema prikrivajući udubine očiju. U razgovoru si je ovda onda podržao jednu obrvu — lievu — i pritiskao je dugim prstima lieve ruke, što nije priečilo, da se druga obrva uzdigne prama vlasima, a tada se čitavo lice govornika prekisavalo i primalo mučan i trpki izraz plahe želje, da pronikne nekud duboko drugima nedosežno i dokuči nešto nijednome drugome nedokučiva. Oči mu tada plamtjele, a u njima bilo cielo more ni tuge mučnoga ježka.

Već odavna ga svi održali nenormalnim čovjekom, a on je svaki dan to većma utvrdjivao to mnienje o sebi, pokazujući danas želju, da se uči matematike, da uzmogne proniknuti tančinu astronomije; sutra — poći na selo, da tamo uzmogne naći ravnovjesje duše; odploviti u Ameriku i broditi tamo po stepama prateći pastire; raditi u tvornicama, da medju radnicima razpreda o teoriji socijalizma; učiti muziku, zanat, risanje. Potrebu svega toga dokazivao je on uviek s uvjerenjem i jasno, a jeli ga tko podjarivao, tada i s biesnom uzpaljenošću. Glavnim izvorom svojih želja postavljao on spoznaju uzdržanja samoga sebe.

— Ne radeći ništa poginuti ćeš po čovjeka posve ludo. Sve životinje nešto rade, dok je čovjek dužan raditi! — sjetio se Kiril Ivanović njegovih dviju fraza.

Radi tih i drugih sličnih rieči stali ga nazivati „metafizikom“. Nikad nije znao izvesti strogo logičkih svodova u prilog ovoga ili onoga svojega nazora, čina, želje, već se uviek izticao svojim kratkim aforizmima u dogmatičnom tonu, a radi dioničtva u takvim aforizmima smatrao se čovjekom, koji živi prije svega radi glasovitosti. Na njega su privikli i nisu obraćali na nj osobite pozornosti. Ljahov — pove obrazovan i učen čovjek, viši sudbeni činovnik — govore — zvao ga talentiranim čovjekom ne bez podloge i ravnovjesja psihičkih rekursa sa željama. Kiril Ivanović ipak nije na nje\a svraćao pozornosti i sastavši se s njime nikad mu nije bilo do toga, da si jasno predstavi, s kojim ima posla, podpuno se oslanjajući na mnienje i pouzdanost nazora onih ljudi, koji su Kravcovu nadjenuli epitet nenormalnog čovjeka i psihopata.

No sada je taj Kravcov od jednom postao zanimivim. Prije pet dana Kiril Ivanović ljuljao se zajedno s njime u čamcu, govorio s njime i ne opazio ništa osobita. Čini se, da je bio manje uzrujan, nego obično. Pa eto taj isti čovjek sišao s uma. A tada su oni sjedjeli jedan uz drugo\a, i on je Kirilu Ivanoviću svojim prekidanim stilom, no ozbilno i posve jasno dokazivao, da demonizam, simbolizam i druge forme jesu biesna, no neobhodna potrebita reakcija protiv razširenja materijalizma, i da će kredit materijalizma doskora posve biti smanjen izpred očiju svih misaonih ljudi. Kiril Ivanović prihvati se i opet metalično zvonećih fraza:

— Uzrok suvremenog šatanja — u oskudici idejalizma. Oni, koji su iz života izagnali sav romanticizam, svukli su nas do gola; eto zašto smo jedan drugome postali suhoparni, jedan drugome smiešni. Mi još nismo psihički tako jaki, da bez štete po nas same do kraja saslušamo pravicu. Tko zna, je li moguće, da je viša istina ne samo neugodna, nego isto tako škodljiva po nas?

— A što govori sada taj čovjek, — sad, kad je sišao s uma? A što je to biti lud?

Kiril se Ivanović dosjetio, da je neki gubitak pameti nazvao preobladanjem djelovanja koga god od psihičkih svojstava nad svim ostalim, a netko drugi još i — poraženjem pameti kojim god dogodjajem ili mišlju.

Lebdila mu pred očima nekog pruživog mekanizma: mase špiralnih pružina skraćuju se i šire saobćujući jedna drugoj uzajamno snagu i gibanje, a iz toga gibanja radja se misao. Ona se odjedared iz pružine uslied nečesa stane suživati jače od drugih — puna nesmisla medju ostalim, dok one ne udare novim taktom, ili dok ona ne udari starim. Ili se u njihovu sistemu otrgne nešto težka, poraznoga, pane na tu pružinu, koja bilježi prošlo, i eto udarcem obaljena ne može, da više išta zabilježi, već uviek piše

Digitized by Google

jednu te istu misao, iznosi jednu te istu misao, iznosi jednu te istu pojavu.

— Sve je to jako prosto i ružno. Za što to, da čovjek silazi s uma? Zar mu je malo drugih boli i nesreća? — — upitao se Kiril Ivanović i sjetio se, da je baš njemu ići tamo k bolestniku.

No on se nije maknuo i pošao, već sjedio na stolac u kaputu i s kapom na glavi mislio dalje.

— Da... tako ću ja, evo poći k njemu. Poći ću. Valjat će mu štogod reći. A što? Kazati mu ovako: „Ah, brate, kako si ti zlo uradio sašav s uma!“ to je posve glupo. A opet, ja ne znam, koliko je to ružno, kad čovjek sadje s uma. Može biti, da je to naprotiv liepo. Je li to podpuno podčinjenje ideja, tad ne može biti zlo. A je li on odjedared sada postao genijem?... Ta dokazano je, da su geniji — ludi. Nitko još nije razjasnio, kako geniji postaju. Možda silazeći s uma, t. j. podavajući se u robstvo ideje ili svladav ideju...

Kiril Ivanović osjećao je u sebi želju, da svaku rieč ponovi nekoliko puta, no nekako se toga bojao. Rieči činile mu se raznobojnim mrljama sličnim lakim oblacima, nasijanim po bezkrajnom prostoru. S njima liega, lovi ih i sabija jednu s drugom; iz toga se stvara plodna njiva, koja jest misao. Ako se ona usisava u se skupa sa zrakom, a za tim izdiše, to ona zazvuči, a iz toga postaje rieč.

— Jednom riečju, kako je to sve prosto! - i zadovoljno se nasmije. — Dekadenti su — sitni ljudi. Tanki i oštri kao igla — oni se duboko zadubljuju u neizvjestnosti, — zaključi zadovoljno pucnuv prstima.

Vrata se otvore, a na ulazu pokaže se glava gazdaričina.

— Sjedite odjeveni i smijete se i govorite sami sobom... I to je posao! Hoću li pristaviti samovar ili možda kuda izlazite? — Gospodarica je govorila mumljajući i laskavo ga motrila. Oči bile joj malene, no žive; od njih polegli k licu tragovi malenih vora, a to joj podavalo smiešeći se odraz.

Na njezine rieči poćutio je Kiril Ivanović, kao da se tek sasma utrudjen odkuda povratio.

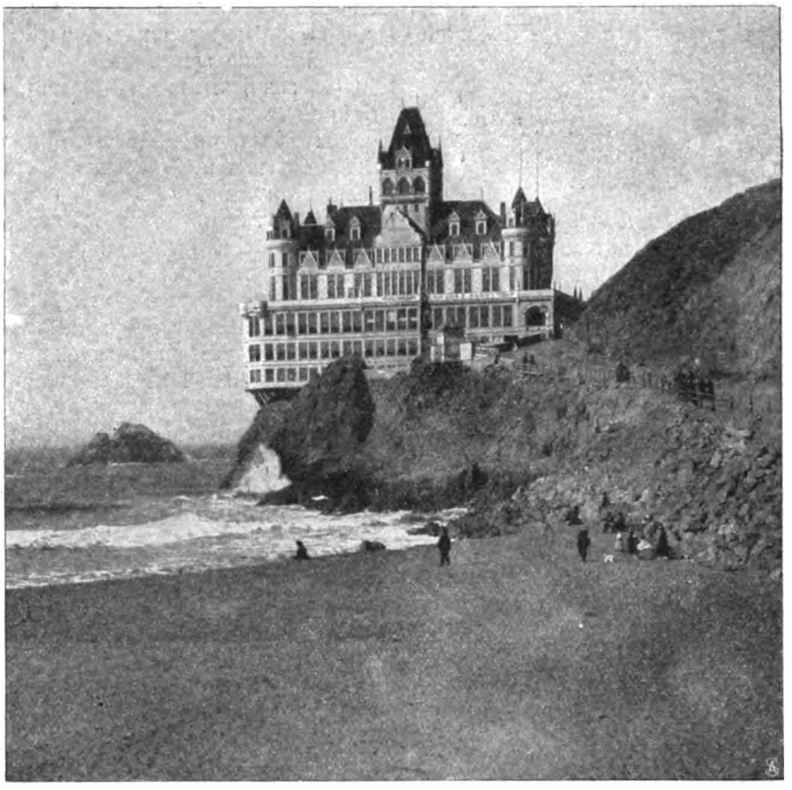

Nova sgrada Cliffhaus kod San Franciska.

Kupalište na morskoj obali kod San Franciska.

Digitized by Google

— Samovar? Ne — ne treba — i mahnuo rukom. — Izaći ću... može biti do sutra. Znate, jedan je moj znanac sišao s uma. Kako vi mislite, je li to što takova?

— Što je to, Gospode! Jedan se nedavno ustrielio, drugi sišao s uma... nu, u vas su drugovi!... Aj, aj! Što takova — govorite? Svakako, to je — božja volja.

— Božja volja? — upita dvojbeno Kiril Ivanović i uslied nečesa skinuo kapu s glave. — To je strašno, znate... jako strašno... da!

— Koji je to s uma sišao, onaj ridji, ogrebeni, u žutim hlačama, ili onaj veseli sa zlatnim lancem? — upita gazdarica.

Na njezinom debelom, navoranom licu i u tonu u njezina pitanja odsievalo mnogo žalosti, uslied česa je Kirilu Ivanoviću postalo težko.

— Ne, ne taj, nego znate — onaj crni u klobuku sa trstikovim štapom i zafrkanim brkovima, — odgovorio Kiril Ivanović polagano i tiho i osjetio, da ga u grlu nešto davi i da mu na oči naviru suze.

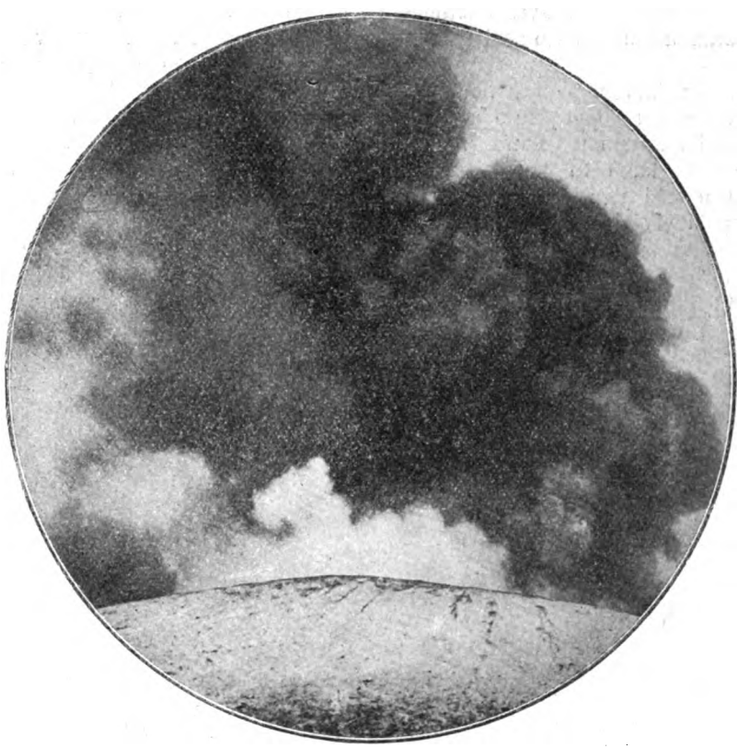

Ždrielo Vezuva prieti novim riganjem.

— Toga si nisam zapamtila. Valjda je jako riedko dolazio, pak ga nisam srela. Idite. Samo ne treba preveć trčati... I sami ste preko mjere požutjeli! — oporo govorila gazdarica.

Kiril Ivanović opet natukao kapu na glavu ustao i mučke izašao iz sobe, pun težke boli i umora.

— Ta, zatvorite vrata! — povikne gazdarica za njim.

— Ne treba! — bolno strese glavom.

Bilo već oko šeste ure u večer, no srpanjska vrućina još ne bijaše popustila — po njoj je odisao pločnik, zidovi zgrada i nenaoblačeno nebo. Suho se lišće preko zabora prevješenog drveća nije gibalo, sve bijaše mirno i činilo se napetim i nešto očekujućim.

Kroz otvorene prozore biele kuće dopro do Kirila Ivanovića val izprekidanih i neskladnih zvukova glasovira; ovi se nejasno širili zrakom iznad glave Kirila Ivanovića; on se trgnuo, zaustavio se i ogledao se naokolo, kao da želi vidjeti, što će na taj šum biti od ulice. No sve je ostalo mirno, dok su zvuci isto tako naglo izčezli, kao što su se i rodili. Ja-

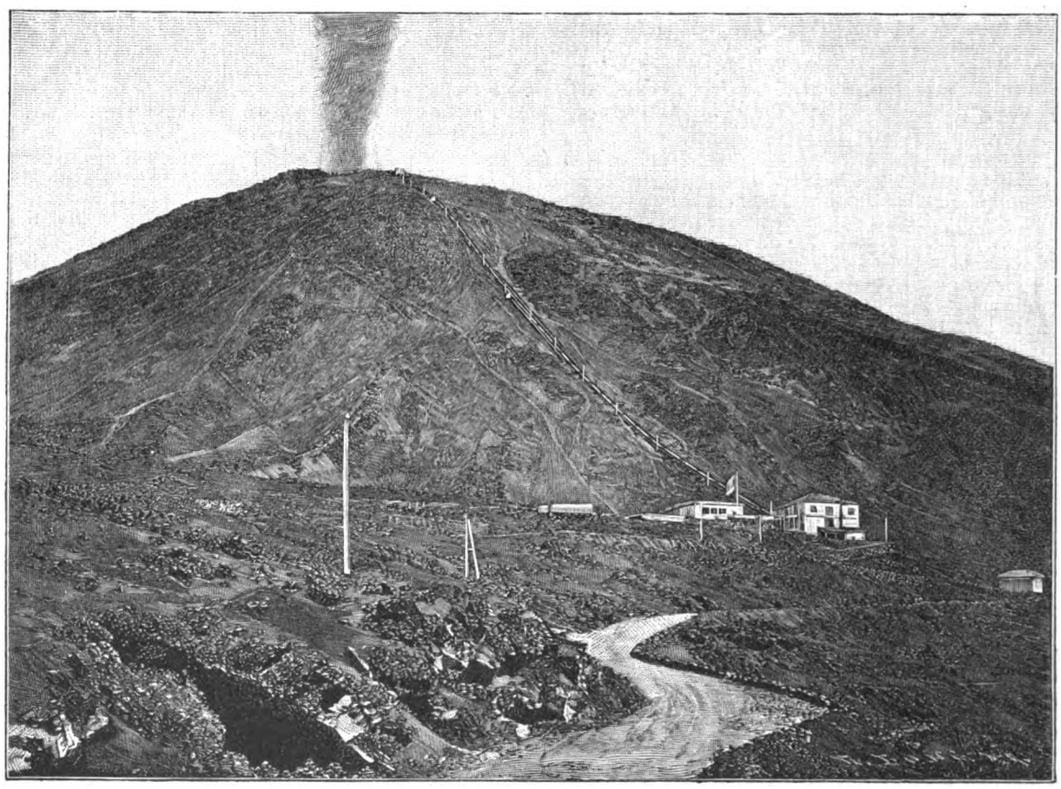

Uzpinjača na vršak Vezuva.

Digitized by Google

mačno se je sam glasovir stresao sa svim svojim strunama iz želje, da naruši onu sparnu tišinu, stresao se i oslabljen umuknuo.

— Kako je bitnost zvuka kratkokrajna i bolna! — sievnula u Kirila Ivanovića misao i poput jeke odazvala se u njemu živa želja, da visokim falsetom pokuša nekoliko prelinjalih glasova a-o-e-o-a — kako to čine pjevači iz naroda. No on je tu želju u sebi ugušio i pošao dalje, prignuv glavu pod dojmom novih misli, nastojeći, da ih zaodjene riečima suglasno sa taktom koračaja. Od toga je svaka rieč odjeknula u njegovoj nutrinji popût udarca bubnja. Te dvojbe po taktu koračaja izazvale za sobom osjećaj ugodne prelesti i praznine u grudima, životu i čitavomu tielu. Činilo mu se, da se mišice od žara raztopile, a ostali, samo tanki pruživi živci melankolično spokojni, no napeti, kao i sve naokolo.

— O čemu on sada govori i kako misli? — razmišljao Kiril Ivanović o Kravcovu. — A što ću ja raditi s njime? Shvaćati ga, jamačno, nije moguće... Za što ću ja biti kod njega? I iz kojih moralnih razloga? Iz izvjedljivosti? Ili mi ga je žao, ili onako iz dužnosti?... Ludilo — to je smrt. Nije li još posvema sišao s uma, to ću ja prisustvovati njegovoj agoniji. Zamjerno je, za što čovjek pobudjuje prama sebi više pozornosti, kad umire, nego kad je zdrav i bez opasnosti? Inače mi čovjeka za života ni ne zamjećujemo, nimalo se na njega ne obaziremo, a najednom, kad začujemo, da je na umoru, ili da je već umro, žalimo ga i govorimo o njemu... Valjda nas smrt i njezino bližanje sbližavaju jednoga drugome. Tu je doista duboki smisao... Samo, ako tuj nije debele, zastarjele laži, te za to nama ne zamjetne. A moguće, da mi, videći tudju smrt, spoznajemo, da je i nama umrieti, i tako žalimo same sebe u osobi drugoga. U tom jest nešto tajno varava, i na žalost, ukorna... Pa u ostalom, i sve obično u ovom životu je — varavo i ukorno... To sažaljivanje je nemilosrdno... Žalost i nemilosrdje!... Da, eto dviju posvema srodnih si rieči! Udivljenja je vriedno, kako to, da do sada nitko nije opazio, da su to sinonimi po smislu! O tom valja napisati spomenicu... Neka bude barem jednoga grieha manje.

(Nastavit će se.)

KRONIKA.

— **Macedonija.** Ustanak se u Macedoniji sve širi. I sve više se uvidja, da bez rata ne će svršiti. Ipak sve se vlasti boje započeti. Mnogo se izčekuje od sastanka ruskoga cara Nikole s našim kraljem Franjom Josipom I. Ustaše medjutim prave bombe, dižu mostove i razaraju vlakove.

— **Salisbury**, englezki ministar predsjednik, umro je u visokoj starosti. Robert Cecil markiz Salisbury bio je torijevac, rodio se je 3. veljače 1830. God. 1866. i 1867. bio je državnim tajnikom u Indiji, zatim po više puta ministar predsjednik englezki, bio je slavan, dok ga nije iztisnuo Chamberlain u ugledu.

— **Veliki požari.** Zadnjih dana čitali smo u novinama užasne viesti o požarima. Veliki požar sbio se je u Travniku, krasnom gradu Herceg-Bosne. U Budimpešti razorio je opet požar čitavu kuću i učinio golemi kvar.

— **Vezuvske erupcije.** U 19. stoljeću mirovao je od g. 1872. starac Vezuv, tek gdjekoje neznatne erupcije niesu mogle uznemirivati. Stanovnici mjesta Torre del Greco, Pugliano, San Veto itd., što leže na njegovu podnožju bili sigurni i bez ikakove bojazni. Ali u proljeću g. 1900. izriga Vezuv mnogo lave uz potres i lomnjavu. Ove g. 1903. opet je Vezuv vrlo nemiran i nebrojeno puta rigao je vatru i lavu. Sve do g 79. p. Isusu bio je Vezuv obično čunjoliko brdo i nitko nije pomišljao, da će se otvoriti. Ali te godine razori tri prekrasna grada. Danas stanuje na njegovu podnožju 80.000 ljudi. Najveći izljev Vezuva u 19. stoljeću bio je g. 1872. Danas vodi na vršak uzpinjača, koja dovodi putnika malo ne na vršak. Razumije se, da je to samo onda moguće, kad Vezuv miruje. Zasnovao je uzpinjaču ženijalni milanski inžinir Emilio Olivieri. God 1879. zače gradnja, a g. 1880. je otvorena. Glavnica potrebna sabrala se poglavito u Parizu u svotu od 1 milijun franaka Na podnožju brda raste glasovita loza Lacrima Christi. Posebni observatorij na Vezuvu pazi na gibanje kratera. U njem ima strojeva, što već unapried označuju buduće erupcije.

KNJIŽEVNOST.

— **Hrvatska straža** za kršćansku prosvjetu. Časopis namjenen nauci i književnosti „Antemurale christianitatis." Izlazi svakoga trećega mjeseca. Ciena 5 kruna na godinu. Sveučilištarci, djaci viših razreda i pučki učitelji plaćaju 3 krune. Urednik dr. Ante Alfirević. Odgovorni urednik O. dr. Stanko Dujmović, Krk. Tisak i naklada „Kurykte" 1903. Predplata se šalje na upravu „Hrvatske straže" u Krk (Veglia) Istra. Upravo je izašao treći svezak ovoga časopisa, koji je, podpomagan biskupom Mahnićem stao da se bori na temelju kršćanske prosvjete proti modernim pojavima panteizma, ateizma, materijalizma, spiritizma u našoj domovini.

Kad se je taj časopis prvi put pojavio mnogi se začudiše, drugi zlovoljno slegnuše ramenima, a treći rekoše da ga u obće kraj drugih listova ni treba nije. Medju to predplatnici se pojaviše. List dalje izlazi i ne ima sumnje, da će se održati. Tako je taj list postao znameniti faktor u našoj literaturi, s kojim mora računati ne samo njegov prijatelj već i neprijatelj. Što se nas tiče mi smo odmah shvatili, da je ovakov list narodu potreban, da se zaštiti od svakake kuge i zaraze, koja nije za naš narod, ako ne ćemo, da propadne. Preporučamo ipak novoj smotri, da ne bude preoštra u svojim sudovima i da ne odsudjuje one ljude, koji za cielo i često niesu pisali mala fide ono, što im se prikazuje. Treba uzeti u obzir, da je kršćanska prosvjeta svojih trideset godina u nas spavala, da se je mnogo toga propustilo učiniti baš sa strane klera, da se upozori na rane otačbine. Čitava generacija odrasla je bez prave upute, bez pravih putokaza na osnovu moderne filozofije, dočim o kakovoj kršćanskoj nije nitko govorio. Koje čudo, ako sada mnogi i nehotice kažu i pišu koješta, što im se pod pero podkrade? Krivnja nije tolika na njima koliko na čitavoj prošlosti. Treba ipak da se sjetimo opet i rieči slavnoga, prerano umrloga Koste Vojnovića na kat. kongresu:

„Ne smijemo zatvoriti oči ni mi. da ovakova struja (bezvjerska) kod nas prisvoji naraštaj, koji će naskoro biti pozvan, da ravna sudbinom Hrvatske, bude li našao pripravljeno zemljište u nedovoljnom i nepodobnom religioznom uzgoju naše mladeži. Riedki su kod nas mladi ljudi, koji si mogu dati razloga svoje vjere, kako znade izobraženi protestanat u Englezkoj, Njemačkoj i sjevernoj Americi, koji se ponose svojom vjerom te privatno i javno rade za nju. Pravac života visi glavno o poznavanju istine. Rationabile obsequium apostola naroda svakomu se sad namiče pred svjetlosti moderne kritike, koja se srče zrakom štampe, počamši od debele knjige do časopisa novina „Treba — govori glasoviti amerikanski biskup Ireland — biti prožet svom znanosti i ljubavi našega vieka, da katolici nadkriljuju ostale u vjerskom znanju, da budu spremni dati razloga o svojoj vjeri, odgovarati svakom prigovoru, da stoje na niveau svoga stoljeća. Oni imadu stojati na predstraži svakog umnog pokreta. Jer da bude podpuna religiozna znanost ima potrebe svjetovne. Naše vrieme ne će prihvatiti prvu, bude li odieljena od druge. A dalje — popunjuje misao — htio bi, da katolici budu prvi rodoljubi svog naroda. Religioznoj naobrazbi inteligentne ruke udara se temelj u srednjim učionama, a glavno u gimnazijama... Nego kršćanska naobrazba nema se na pragu sveučilišta zaustaviti, kako to sada zbiva, dapače red ju je tjerati i dalje i dovršiti ju s kršćanskom filozofijom."

Žalibože na kršćanku se je filozofiju posve zaboravilo i dok su protivnici vjere sipali bezbožne brošure u narod, u nas sve do novijeg vremena osim dvie tri li knjižice ništa apologetičkoga izdano nije. O kakovoj apologetici ala Hettinger ili Weiss ne smijemo ni snivati. Je li onda čudo, da se u nas radjaju pisci slabe vjere? Kriv je njihov uzgoj, njihova lektira, a ponajpače nepoznavanje kršćanskih istina.

„Hrvatsku stražu" kao takovu, jer ima u laikatu svoj posebni apostolat, pozdravljamo, samo bi ju molili, da bude oprezna i da ne ogorčava one, koji niesu okorjeli, da u rukavicama piše o onima, koji su u bludnji i da blago diže one, koji još niesu duboko pali. Samo ondje, gdje sbilja ima zlobe, neka se oštro piše, jer je dužnost svakoga čovjeka, da otrovno bilje čupa. Sadržaj treće svezke „Hrv. straže" jest ovaj: Vjera — najčvršći zalog narodnog jedinstva i sloge. O početcima i biti kršćanstva. Liberalizam i liberalni katolicizam. Za istinom. Ideja i forma u liepoj umjetnosti; evolucijonistička kritika. Kraljica Liepa. Trzaji. Drugo otvoreno pismo predsjedniku „Matice hrvatske". Sveta

Digitized by Google

brašenica Husovog nauka! Irenika u polemici. Fiat lux! Razum i vjera. † Leon XIII.

— **Neretva je hrvatska.** Napisao Nikola Zvonimir Bjelovučić. Ciena 30 fil. Str. 24. Dobije se u svim knjižarama zagrebačkim. Mladi, ali vrlo marljivi pisac izdao je ovu već drugu brošuru o hrvatstvu Neretve. On je dobro proučio svoju stvar, a upotrebio je za svoju radnju sve, što je samo iznaći mogao o tom predmetu. Pošlo mu je za rukom pobiti do tada sve protivnike i za to mu knjižicu toplo preporučamo.

— **Izvješće ravnateljstva o djelovanju družbe sv. Ćirila i Metoda za Istru od 1. sieč. do 31. pros. 1903.** Opatija 1903. Str. 44. — Dne 28. svibnja t. g. držala je družba sv. Ćirila i Metoda za Istru svoju 10. red. glavnu godišnju skupštinu u „Zorin domu" u Opatiji. Predsjednik družbe Vjekoslav Spinčić pozdravi prisutne, te sa kratkim, ali markantnim crtama opisa školske prilike hrvatske Istre i otoka od najstarijih vremena do danas. Ističe desetgodišnji blagotvorni rad družbe, koji je od zamašne važnosti u borbi Hrvatstva protiv manjini talijanaškoj, kojoj se sa državne strane pogoduje. Napokon priobćuje pismo pokrovitelja presv. g. dr. Dinka Vitezića, koji oduševljeno pozdravlja skupštinu „Bog i pravica su s nama" uzdaje se pokrovitelj, pomoću kojih će hrvatstvo u Istri izvojštiti konačnu pobjedu. — Iza toga sliedi izvješće tajnika g. V. Cara Emina, koji izvješćuje I. o družbenim podružnicama. II. o družbenim žigicama i drugim družbenim poduzećima. III. o moralnoj pomoći hrvatskog novinstva. IV. o članovima utemeljiteljima. V. zapiscima. VI. o dobrotvorima družbe. VII. družbenim školama (dvorazredne: u Pulju. Voloskom i Kaštelima 6 jednorazrednih i jedno dječje zabavalište u Malom Lošinju). VIII. o družbenim zgradama i IX. o sjednicama ravnateljstva družbe. — Nakon toga sliedi izvješće blagajnika družbe dr. Nike Fabjanića, koji izkazuje prihod od 53.387·47 K., s razhodom od 50.940·17 K. Aktivno stanje družbine imovine iznosilo je 31. prosinca 1903. 134 967.16 kruna. — Napokon sliedi popis utemeljiteljâ i izkaz podružnice.

Ova knjižica liepo nas upućuje što može rodoljubje i oduševljenje za hrvatsku stvar. I najmanji prinos pojedinca djeluje blagotvorno! Sjetimo se toga češće naše braće u Istri!

— **Gustav vitez Hubka pl Czernczitz.** Pukovnija grofa Lacy-a br. 22. za vrieme okupacije Bosne i Hercegovine god. 1878. S njemačkog preveo Svincich. Zadar 1903. str. 64. Izišlo nakladom pukovnije. — Ova mala knjižica napisana je povodom 25- godišnjice slavodobitnih bitaka kod Banjaluke i Ključa itd., gdje se je pukovnija br. 22. slavno poniela. Pisac opisuje ulaz pukovnije u Bosnu, njezino vojevanje i povratak njezin s bojišta.

Vriedna je to knjižica, u kojoj se slave dični hrvatski sokolovi, koji se odlikovaše ili ostadoše mrtvi na bojištu ili se opet turskim ranama vratise u svoj dom!

UMJETNOST.

— **Družtvo umjetnosti** priredilo je u isto vrieme dvie izložbe. Jednu izložbu hrvatskih umjetnika u Pragu, gdje će svi hrvatski umjetnici složno izložiti i drugu izložbu u Zagrebu, u kojoj su samo neki umjetnici svoje radnje izložili. U ovoj je izložbi izložila i nova knjižara Gjure Trpinca zanimivu sbirku kamenotisom izradjenih slika.

— **U omarini.** Naš umjetnički prilog prenosi nas u doba vrućih dana. Sunce žari i peče. Zemlja izčekuje težko blage i okrepne kiše. Ali nje ne ima. Sve se lieno giblje i traži u zahladju počinka. Težka je to omarina.

— **Thumann P.: Ljeto.** Najljepše doba godine prošlo, a za njim dolazi ljeto. Zemlja se je okitila kraljevskim ruhom. Sve zori, sve je puno obilja. Pšenica se bieli, ruže se rumene, lipe cvatu. Sav čar prirode sjaje u zrakama božjega sunca.

— **Pipich C.: Kreševo kod Jajca 7. kolovoza 1878.** Burni su ono dani bili kad je naša vojska polazila Bosnom. Reklo se je, da će jedna vojnička glasba osvojiti Herceg-Bosnu, ali se je to posve drugačije pokazalo. Junački Hadži-Loja i drugi zadadoše našim vojnicima silne brige. Jedno od najtežih kreševa bilo je 7. kolovoza kod Jajca. Umjetnik je onaj glasoviti dan oviečio svojim kistom.

GLAZBA.

— **Pjevačko družtvo „Lahor."** Družtvo je utemeljeno god. 1883. Prvi predsjednik mu je bio g. Dr. Ilija Hirschenstein. Danas mu je predsjednik Dr. Mirko Grahovac, kr. javni bilježnik, a zborovodja Mate Ježić, učitelj u Daruvaru. Družtvo ima danas 36 izvršujućih članova. Imade i ženski pjev. zbor i tamburaški odio. Na godinu će se slaviti 20 godišnjica obstanka. Junačkom družtvu želimo krasan procvat.

ZEMLJOPIS.

— **Saharsko carstvo.** Poznati francezki bogataš Lebaudy radi oko osnutka jedne kolonije u Sahari. Ta će kolonija biti Lebaudy-evo carstvo, jer se je on već sad prozvao carem Sahare. Po mnienju jednog afričkog putnika, Lebaudy-eva je osnova neizvediva, jer je zemlja u Sahari većim dielom pješčana i neplodna. Osim toga nema vode, jer u Sahari kiša ne pada nikada. Ali Lebaudy radi neumorno oko svojeg nauma, tako da su pripreme zbilja interesantne. Lebaudy ima u svojoj službi silu činovnika i radnika, koji izvršuju točno njegove naloge. Dvadeset i pet redovnika i osamnaest milosrdnih sestara stupilo je u službu Lebaudy-evu, te će podučavati djecu prvih 500 naseljenika. Četiri su misijonara odredjena za crkvu kolonije. Naseljenici dobivati će dnevnu plaću od 4 franka i 75 centima, te 1 frank i 75 centima za suprugu, a 80 centima za svako diete. Lebaudy se je već obaviestio o mogućnosti diplomatskih komplikacija radi toga, što si je on samovoljno prisvojio zemljište nove kolonije blizu rta Juby. Car Sahare primio je u svoju službu jednog kapetana francezke vojske, koji će rekrutirati 100 grenadira. To će biti posada Troje, glavnog grada kolonije.

Lebaudy će u Švičarskoj primiti prve državne dostojanstvenike. — U Birminghamu u Englezkoj dovršit će pripreme i izdati će proglas na velevlasti. Lebaudy-a će kod velevlasti zastupati jedan već imenovani diplomatičar i jedan poslanik u Haagu. Sve ovo znači, da je Lebaudy dugo proučavao svoju osnovu. Pred glavnim je gradom kolonije otok Arguinche, na kojem Lebaudy podiže velike ribolovne stanice.

— **Süd- und Mittelamerika.** Drugo izdanje 1903. ovoga djela, koje je napisao prof. dr. W. Sievers, ukrašeno je sa 144 slike u tekstu, sa 11 karata, 20 tabla u drvorezu i sa više tabla u bojama. Djelo zaprema 665 stranica, pa mu je dodan i spisak važnije literature o južnoj- i srednjoj Americi.

ANTROPOLOGIJA.

— **Urgeschichte der Kultur.** Ovo je djelo napisao dr. H. Schurtz i ukrasio ga sa 434 slike u tekstu, sa 8 obojenih tabla, 15 tabla u drvorezu i jednom kartom.

Pisac razdielio je djelo u pet odsjeka. U prvom odsjeku „Die Grundlager der Kultur" govori o prostornim i povremenim odnosima, o kulturnom napredku, o prirodnim i kulturnim narodima i o nazadku i propasti narodâ.

Drugi dio knjige posvećen je „družtvu." Pisac nam riše prezanimivim načinom začetke družtva, razvitak socialnih prilika, priča nam o početcima države i riše onda običaje i navike pojedinih naroda.

Dio treći govori o gospodarstvu, o zadatcima i početcima čovječjega gospodarstva, o gospodarstvenim formama, o kulturnim bilinama i životinjama, ob obrtu i trgovini.

U odsjeku „Die materielle Kultur" opisuje Schurtz ponajprije uporabu prirodnih sila i prirodnina, govori o tehnici, opisuje oružje od dobe kamene do danas, nadalje razno orudje, urese, nakite i odielo, sgrade, gradjevine i prometala.

Vanredno je zanimiv odsjek V. „Die geistige Kultur," koji sežc od str. 470.– 626. Pisac razpravlja o jeziku, o umjetnosti, vjeri o pravnim običajima i svršava se poglavjem „Anfänge der Wissenschaft".

Opisujući jezik, govori o porietlu njegovu, o „jeziku životinja," o socialnim prilikama jezika, o jeziku kao vodiću rada, o jeziku kao kulturnom znaku, o razvitku i preobrazbi jezika.

Nadalje razpravlja pisac o rečenici, o slikovnom izražaju, o poslovicama, o postanku novih jezika, o začetku pisma („Knotenschrift," „Blumensprache"), o slikovitom pismu, o pismu slova i slovaka i napokon o jeziku, koji zove „Trommelsprache," kojim se služe crnci u zapadnim krajevima Afrike. Kod oružja nam govori Schurtz o nožu, bodežu, maču, štapu, toljagi, kladivu, bumerangu, o sulici, štitu, ob oružju, koje zove „Wurfmesser, Wurfeisen, Wurfbrett, Wurfstock, Schlender, Wurfschlinge, Wurfkugeln, Blasrohr. Obširnije govori o luku i strjelici, o ubojitom oružju, štitu oklopu, kacigi itd.

Ovo iztakosmo u kratko, da se vidi, kako je ovo djelo zanimivo, kojemu je ciena 17 maraka, a štampano je u Beču i Lipskomu.

NARODI I POLITIKA.

— **Rusko-japansko družtvo** složilo se u Tokiu. Svrha mu je da promiće družtvene, trgovačke, obrtne i ribarske prilike obih država. Osnivači toga družtva nadaju se, da će radovi Rusije u iztočnoj Aziji dobro doći i Japanu.

ŠPORT.

— **Na motoru Evropom.** Pošto se o nesgodi, koju je g. Budicki na putovanju sa motorom imao, još uviek svakojaki glasovi čuju, to možemo sada sasvim točno o tome pisati. Kada su putnici krenuli iz Mletaka u Švicarsku počela je pred St. Gotthardom kiša padati, ali to nije smetalo, već se veselo dalje išlo. Nu naši su putnici zabludili i morali se povratiti. Eckerele je vozio napred, njemu u susret došla kola, a konji su se poplašili. Budicki vidiv, da dalje ne može, sadje s motora i išao istima na stranu. Konji su pobjegli, a kola povukla sa sobom motor i tako si g. Budicki neznatno nogu ozliedio. Sada su putnici na putu u Hamburg. Neki dan ostaviše Pariz.

Digitized by Google

Salisbury, englezki ministar-predsjednik.

KAZALIŠTE.

O čednom programu kazališne uprave, bez onih velikih aplomba, koji, rećbi, da su već izašli iz mode, jer nisu imali ni odziva ni uspjeha, progovorit ćemo na koncu sezone. Uvažujuć prilike, u kojima se nalazi kazališna uprava, pratit ćemo pomno njezine intencije oko unapredjivanja glumačke umjetnosti, oko izbora domaćih i stranih dramskih djela. Bude li uprava nastojala, da učini kazalište kulturnim stjecištem za sve slojeve, a ne računati samo na stanoviti krug ukočene birokracije, bude li napokon u njoj snage i sposobnosti, da sjedini moralne uspjehe sa materijalnim, uživat će ugleda i dobivat srdačna odziva, izvršivati će uzvišenu misiju u razvoju našeg kulturnog napredka i takav će nam rad na koncu sezone prikazati šarenu i bogatu sliku Talije.

Sezona se otvorila sa dramatizovanim Šenoinim romanom: „Diogenesom".

Malo su koja djela imala takav uspjeh u nas kao Šenoina. U njemu usredotočili se svi veliki darovi pisca i pjesnika. Njegova se djela jednakom velikom nasladom čitaju i gledaju na pozornici, jer je pravi umjetnik u razvijanju drame, zanimiv u opisima pojedinih momenata i osoba, vjerni i fini karakterizator junakâ, plemića i aristokracije srednjega vieka, jer je umio romantičke čare i ljepote sliti u divnu harmoniju sa uzvišenim erotskim čuvstvima, jer je naivni idealizam XIX. vijeka znao združiti sa živim i zanosnim patriotizmom. Umio je svojim prikazivanjem historijskih dogodjaja zagrijati nas za prošlost naše domovine, bogatom živom i slikovitom retorikom znao osvojiti naša srca, uzbuditi u nama zanos za velike i uzvišene ideale, karaktere. Ne usporedjuju ga uzalud sa Dumasom, Walter Scottom, Hugom i Kraszewskim. On je kao umjetnik i kao pjesnik na jednakoj visini. I ako ga od tih genija kadšto dieli njegova osobitost ili promašena dublja psihološka analiza njegovih junaka, ne dieli ga snaga ljubavi prema narodu, kojemu je namjenjivao svoja djela.

U „Diogenesu" prikazao nam je pisac vjernu i živu sliku naših političkih prilika sredinom 18 vieka, razdor medju plemstvom i svećenstvom, protuzakonito uporavljanje krajiškoga štatuta, makinacije Klefeldove i grofice Bačanke, njegova težnja za spekulacijama i osvetu duhovitoga Jankovića. Sve su to historijski vjerne slike, ali i tmurne i žalostne za ondašnjih prilika, kako i sam Šenoa u predgovoru njemačkog prevoda „Diogenesa" kaže: „U spisatelju se bude bolna čuvstva, kada prikazuje ovako nevesele dogodjaje, ali mu služi utjehom, što može u toj tmurnoj slici ipak naći radostnih točaka, te odkriti karaktere, koji su se prožeti najčišćom ljubavi spram otačbine, borili protiv sile i spletke, ne obaziruć se na svoj lični interes". Takav je karakter i Diogenes. Isprva nam se čini bezbrižan i hladan motrilac svega, što se oko njega zbiva, spram dogodjaja i prilika u domovini i da u njega osim ljubavi spram sinovcu nema ništa plemenita ni uzvišena, ništa do li hladne apatije i kao da nije sposoban za drugo, nego da živi u najegoističnijoj samoći. Ali kad su se prilike na političkom obzorju zaoštrile, kada su ga uvele u borbu radi svoje ljubavi spram sinovcu, vidimo, kako se taj melankolički slavenski tip počeo buditi i raditi, kako je u živoj rieči odjeknula njegova ljubav spram domovine, koja je prije u njegovoj duši tiho plamsala, kako je stupio u borbu kao aktivan radnik medju političke faiseuri-e, iz koje je borbe izašao kao pobjednik, raskrilio visoko barjak slobode i pravde.

Dramatizator dr. A. Benešić, čini se, nije posve uspio. — Tko nije čitao Šenoin roman, ne će mu biti jasne unutrašnje veze i uzroci, ne će mu biti jasna unutrašnja nit dramske radnje. Duh one dobe, kao i uzroci tadanjeg političkog obzorja nisu nam jasno istaknuti u drami i za to nam se pričinja obavita nekim tamnim velom. Nije dostatno od glavnih dramatskih momenata izabrati samo najmarkantnije i najaktivnije i iz njih stvoriti cjelinu, koja bi samo u glavnome odgovarala piščevoj ideji. Tehnika drame ne ljubi ni epskih širina, ni kombinacije, ni velikog subjektivizma piščevog. Ona traži brzi i živi razvoj radnje, unutarnje snažne i zanimive sukobe i prielome, koji utiču i pokreću vanjsku radnju. Slučajni i nemarni prizori ruše cjelinu drame i često u ozbiljnim momentima ispadaju zlo. — A takovih prizora imade u Benešićevoj dramatizaciji, jer ih je stvorio sam, da se radnja ne odulji; najljepši uspjeh doživili su prizori, koje je jednostavno izvadio iz romana i pretočio u pozorišne scene. Dojam bijaše sveopći i liep. Oduševljenju i zanosu nije bilo konca. Nije bio to dojam savršene dramatizacije, naprotiv bijaše dojam slavnog romanopisca, njegovih krasnih i zamamnih opisa, njegove umjetničke sposobnosti u razvoju dramske radnje, u karakterizaciji njegovih junaka, njegove slikovite i djelujuće retorike, njegovog zanosnog idealizma i patriotskih osjećaja. Što nije mogla da pruži sama dramatizacija, pružila je sjajna inscenacija. Glumci su bili raspoloženi i glumilo se u svakom pogledu dobro i režija bijaše pomna i na svom mjestu. O debutu g. Novoselu (kao Belizar) progovorit ćemo, dok ga vidimo i u drugim ulogama.

Osim reprize „Diogenesa" vidjeli smo još neke starije reprize kao Augierove „Bestidnike" i „Giboyerov sin", Materlinckovu „Monna Vannu", Bissonov „Vrli sudija". Općinstvo pokazuje sve manje i manje interesa za kazalište, bit će da štedi užitak za glazbene komade i operete. A.

Požar u Budimpešti u Kerepeškoj ulici.

„Prosvjeta" izlazi početkom i polovicom svakoga mjeseca na četiri arka. Godišnja ciena poštom ili dostavom u kuću 14 kruna, inače samo 12 kruna. Za inozemstvo 20 kruna. Predplatu prima: Uprava „Prosvjete", Zagreb, Gajeva ulica br. 7. Rukopisi se ne vraćaju.

Uredjuje **Emilij Laszowski.** Tisak i naklada **Antuna Scholza.**

Digitized by Google

Utemeljeno god. 1862.

IVAN WAGNER

Utemeljeno god. 1862.

Ilica br. 9. ..... ZAGREB ..... Ilica br. 9.

Vlastita tvornica platnene robe u Českoj i Moravskoj kao i vlastita tvornica rublja.

oruča svoje bogato uredjeno skladište sve vrsti tkanina vlastitog proizvoda uz umjerene ciene ter u najboljoj kakvoći kao: **platna za plahte** u oj širini, te pravog **creas-platna** u svim širinama za sve spadajuće rublje, **damast-gradla, stolnjaka, ubrusa, ručnika, garnitura za kavu** bez ajour ruba biele i bojadisane u najnovijoj izvedbi, **žepnih rubaca** bielih i bojadisanih sa i bez ajour ruba, nadalje preporučam **pamučnog platna, chiffona, cretona, batista, pamučnog creas platna** od najbolje kakvoće.

Bogato sortirano skladište gotovog rublja za gospodu, gospodje i djecu

u svim veličinama kao i najboljim izvedbam, te sve vrsti pletene robe u najmodernijim izvedbama.

lastiti proizvod: „Opreme za nevjeste“ od najjednostavnije do najfinije izvedbe, te kao strukovnjak i proizvadjač mogu najbolje udovoljiti željam.

Cjenici i uzorci šalju se na zahtjev badava i franko.

Prva hrvat. tvornica tambura

KOVAČIC, ZAGREB,

Ilica broj 41.

kladište glazbila,

preporuča svoj vlastiti proizvod

TAMBURA

i skladište

gusala, harmonika, cella, flauta, okarina, mandolina itd.

Veliki ilustrovani cjenici na zahtjev badava.

Najbolji trifaljski ugljen

bez prašine, u plombiranih vrećah

(50 kilograma = 1 vreća)

stoji 1 krunu 14 fil.

Izvrstna suha

bukova i grabrova drva,

na hvate kao i rezana.

Naručbe prima

Gjuro Breslauer, Ilica 15.

M. N·E·U·M·A·N·N

c. i kr. dvorski dobavljač.

(ENGLEZKI MAGAZIN).

Ilica 22. — ZAGREB — Ilica 22.

Najstarija i najveća trgovina odiela. Najbolje i najjeftinije vrelo za dobavu ogrtača, ulstera i odiela u obće priznatoj solidnoj i elegantnoj izradbi sa strogo stalnim cienama.

Veliki izbor sportnih odiela te ogrtača i kabanica iz darovca (Loden) i kostreta (Kameelhaar). Posebni odio za priugotavljanje elegantnih odiela za gospodu po mjeri.

Našim čitateljem javljamo, da je hrvatski umjetnik, slikar **Celestin Medović** *pošao u Rim, da slika*

portret svetog otca Pije X.

Taj će portret biti jedna od najvjernijih i najboljih reprodukcija, koja će izaći; jer su gotovo svi portreti, koji se već sada prodavaju i oglašuju, sgotovljeni jednostavno po starim slikama svetog otca, dok je bio još kardinalom. Svatko, tko si želi nabaviti najnoviju i najbolju sliku svetog otca, neka se ustrpi i pričeka, dok bude taj umotvor gotov. Reprodukcija izaći će valjda u dva formata, pa će se ciena i sve pobliže u dojdućem broju točno javiti.

Nakladna tiskara Antuna Scholza u Zagrebu, Gajeva ulica 7.

VESNA

edna i predujamna udruga hrvat. književnika

Zagreb, Ilica broj 27, I. kat.

Prostorije društva hrvatskih književnika.

rima uložke i daje zajmove

uz najpovoljnije uvjete.

slovni dani: sriedom i subotom od 6—8 sati.

Novi članovi mogu vazda pristupiti. drugarom može postati svatko. Pravila šalju se na zahtjev badava.

U nakladnoj tiskari Antuna Scholza u Zagrebu, upravo su izašli

Križari.

Historički roman u 4 diela.

Napisao

Henrik Sienkiewicz.

Preveo

Dr. August Harambašić.

Sa slikami. *Dvie knjige.*

Broširano 5 Kr., vezano 7 Kr.

Luxus pekarna

M. Guthard

Zagreb, Ilica broj 11

Telefon 97. **Telefon 97.**

Specijalitet:

raženi kruh

(Kornbrod).

Najsolidniji izvor kupovanja!

FRAN SARIDJA, ZAGREB, ILICA 39.

Bogato skladište:

Vunenih i svilenih tkaninah, batista, zefira, cretona za haljine.

Crnih tkaninah modnih i za žaobu.

Veliki izbor **chiffona, crettona, damasta i platna** za sve kućne potrebe.

Skladište **sagova, zastora, pokrivača, pletene robe, rublja, marama i ovratnika.**

Uzorke šaljem badava i franko.

Točna i brza podvorba. **Stalne ciene!**

Hrvatski specijalitet!

Jest jedna vrst **izvrstnog platna** koju preporučujem za sve kućne potrebe a **osobito za rublje.**

Široko je **83 ctm.** i sadržaje **23 metra** (30 stari rifa).

Komad stoji Kr. 15.— tvornička ciena.

Na zalihi uvjek do **1000 komada.**

Izključiva prodaja za Hrvatsku kod

FRAN SARIDJA, ZAGREB, ILICA 39.

Digitized by Google

Hrvatska Eskomptna Ban

Zagreb, Ilica 3. Bankina zgrada.

Dionička glavnica 2,000.000 kruna.

Pričuva 500.000 kruna.

Preuzima

novac na doznačnice, uložne knjižice i tekući račun.

Eskomptira mjenice, daje **predujmove** na **vrijednostne papire** i na **robu**, izdaje **doznačnice**, te **obavlja plaćanja** na svim većim mjestima tu- i inozemstva, kao što i **inkaso**. pa pruža uz kulantne uvjete **poduzecima** potrebnu im **vjeresiju.**

Odjel za pohranu vriednostnih papira

preuzima u **pohranu i upravu vriednostne papire i spise, unovčuje na vrieme kupone, izžriebane srećke i obveznice**, nabavlja nove **kuponske arke**, provadja eventualnu **konverziju**, te točno nadzire žriebanju podvržene vriednote.

Napose svraća pažnju na **novouredj**

tresor

naime ocjelnu sobu sa t. zv. Safe-Depo tom gdje si stranka **pod svoj m** ključem u pohranu i vriednote i služi strankama obavu ovih manipulacija, za uredovnih posebna za to soba.

Mjenjačnica

takodjer glavna kolektura

kr. ug. razredne lutrije

kupuje i prodaje državne papire, srećke dionice, devize, zlatni i srebrni novac; obavlja sve **burzovne poslove, unovčuje kupone i izžriebane efekte, revidira srećke i vrijednote, koje su žriebanju podvrgnute i daje savjestne upute i izvještaje prigodom povanja efekata u uložne svrhe.**

Ferdinand Budicki, Zagreb, Ilica 25

i Gundulićeva ulica broj 2.

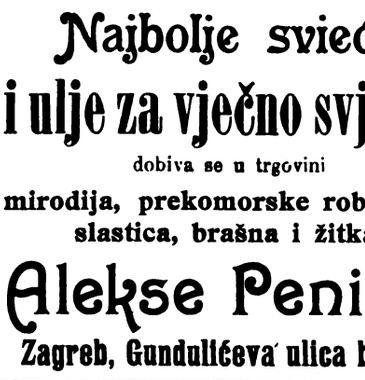

Najveće skladište
Johann Puch i Laurin Klement
dvokolica i motor dvokolica,
Original Pfaff i Singer šivaljka,
Bar Lock pisaćih strojeva,
Automobila najznamenitijih tvornica,
Original Gramofona i ploča.

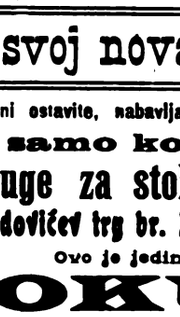

Ujedno se svi popravci navedenih strojeva pod vlastitim nadzorom obavljaju. — Brza podvorba. — Cene umjerene.

VILIM ONDRUŠE

parna bojadisaona i kemička stiona odjela,

Ilica 48 - ZAGREB - Ilica 48

preuzima

sve u ovu struku spadajuće ra

kao

kemičko čišćenje i bojadisanje o zastora, veziva i t. d.

Brza, točna i solidna podvor

Najbolje svieće i ulje za vječno svjetlo

dobiva se u trgovini

mirodija, prekomorske robe, poslastica, brašna i žitka

Alekse Penića,

Zagreb, Gundulićeva ulica br. 17.

Spasili ste svoj novac

ako ga u svojoj domovini ostavite, nabavljajući

POKUĆ

samo kod I. hrvatske

stolarske udruge za stolarske i dekorativne proizvod

Zagreb, Preradovićev trg br. 2. — (Palača I. hrvatske štedionice).

Ovo je jedino i najveće skladište

POKUĆTVA

koje izradjuju samo domaći t. j. zagrebački stolari i tapetari. Razvitak domaćega obrta odrisi hrvatskoga občinstva, jer nije dosta da pišemo i govorimo, nego da i radimo prema lozinki

„Svoj k svomu!"

Salvator-Creme najbolje kožu poljepšavajuće sredstvo bez

daje koži bielu, gladku i nježnu boju. Izvrsno sredstvo proti sunčanim pjegam, jetrenim mrljama, sunčanom žaru, odstranjuje svaku nečist kože. Duljom uporabom ove creme postaje koža vanredno fina i nježna, naborah nestaje, te dapače i u odmakloj dobi svoju svježost uzdržaje.

Jedan lončić sa naputkom uporabe 1 K

Centralno skladište za razpačavanje kod

S. Mittelbacha

ljekarna Salvatoru i droguerija

Duga ulica 3. ZAGREB Duga ulica 3.

Digitized by Google

Slikao za „Prosvjetu“ Vlaho Bukovac.

Digitized by Google

Sadržaj XX. broja:

Deželić Velimir dr.: Prvi kralj. Historički roman iz hrvatske prošlosti (nastavak) 617
Gjurin V.: U jeseni 619
Jovan Dragutin: Gdje grieh dahne, tu život sahne (svršetak.) . . . 618
Rakošev Selim: Proljetno veče . 621
Gorki M.: Grieh. Preveo Andrija Bartulin (svršetak.) 622
Hirc D.: Na razvalinama grada Okića 624
Bučar Franjo dr.: Hrvatski jezik i protestantski reformatori . . . 630
Sienkiewicz Henrik: Potop. Historički roman. Preveo dr. August Harambašić (nastavak) 634
Rakošev Selim: Dominus 648
Listak 644
Pluto i čep 644

Slike:

Dr. Ante Starčević 621
Knight R.: U sumraču . . . 625
Pawliszak W. J.: Tatari u stepama . . . . . 628—629
Postila izdana Stj. Istrijaninom i Ant. Dalmatinom u Regensburgu 1568. 632
Jedna stranica Postile izdane latinicom u Regensburgu 1568. 632
Postila izdana glagoličom po Stj. Istrijaninu i Antunu Dalmatinu g. 1562. u Tübingenu 933
Jedna stranica glagolske Postile izdane u Tübingenu g. 1562. 633
Katekizam glagolski izdan po Stj. Istrijaninu i Antunu Dalmatinu g. 1561. u Tübingenu 634
Požar u Travniku: Istočni dio sa gradom 636
Pošar u Travniku: Čaršija i grad 637
Požar u Travniku: Tabić . . 637
Požar u Travniku: Čaršija sa Potur-Mahalom 640
Hrv. pjev. družtvo „Vila“ u Varaždinu 641
Vrh Borova 645
Umjetnički prilog

Odlikovano na izložbi:

Beč 1873. Lissabon 1873. Marsilj 1874. Paris 1875. Paris 1876. St. Jago (Južna Amerika) 1876. Paris 1878. Stoki Beograd 1879. Trst 1882. Budimpešta 1885. Na higijen. izložbi u Nizzi 1890. i na II. internacionalnoj farmac. izložbi u Pragu 1896.

Hafnerov prašak za zube

„Odontosmegma“

Ciena je škatuljici 1 for.

Dobiva se gotove u svih ljekarnah.

I. HAFNER, zubar u Zagrebu,

Ilica br. 27.

Da predusretnem svim vrstim patvorinah, vodim sada po visokoj oblasti dozvoljenu, zakonitu zaštitnu marku

Čuvajte se patvorina mojih jedino pravih preparata.

Balzam

(Tinctura balsamica)

dobavlja na veliko i na malo jedino oblastno povlaštena i u trgovačkom registru unešena, protokolirana

Balzam-tvornica

ljekarnika A. Thierry-a

u Pregradi kod Rogatca.

Pravo samo sa ovom zakonito dozvoljenom i sudbeno registriranom zelenom zaštitnom markom.

Podpuna oprema mojega balzama stoji pod zakonitom zaštitom uzoraka.

Najstarije, najprokušanije, najeftinije i najsućnije pučko domaće sredstvo proti prsnim i plućnim bolim, kašlju, izbacivanju, grčevi u želudcu, bestećnosti, ošem ukusu, neugodno mirisavom vonju, žrigavanju, žgaravici, napuhlosti, teškoj probavi itd. u poviebi uje se uspješno proti nutarnjim i vanjskim bolim, proti zubobolji, ustnoj gnjiloći, ozebljinami i opeklinami itd. Gdje neima skladišta, neka se izravno naručuje pod naslovom: **Balzam-tvornica ljekarnika A. Thierry-a u Pregradi kod Rogatca.**

Na sve stanice Austro-Ugarske stoji sanduk franko sa 12 malih ili 6 dvostrukih boca 4 krune, 60 malih ili 30 dvostrukih boca 18 kruna, u Bosnu i Hercegovinu 30 nč. više. **Patvaraće i oponašatelje, kao i preprodavaoce ovakovih patvorina proguniti ću na temelju zakona o zaštitnih markah sudbenom strogošću.**

Centifolien mast

balzam mast iz „roza centifolia“.

Privremeno najjača pomast od velike antiseptičke vriednosti. Od nedostižlivog djelovanja proti upali.

Kod svih još tako starih izvanjskih boli, ozlieda i rana siguran uspjeh, ili barem poboljšica, odnosno ublažujuće sredstvo bolih. Izpod 2 doze ne odpravlja se, odprema se samo uz predhodnu doznaku ili uz pouzeće iznosa. Zajedno sa poštarinom, tovarnim listom i omotom itd. stoje:

2 lončića 3 krune 40 filira.

Opominjem, da se ne kupuju bezkoristne patvorine i molim, da se točno pazi na to, da je na svakom lončiću utisnuta zaštitna marka i i tvrdka ljekarne „k angjelu čuvaru“ **A. Thierry-a u Pregradi.**

Ljekarna „k angjelu čuvaru“

A. Thierry u Pregradi

Svaki lončić mora biti u takav posve jednak naputak sa tom zaštitnom markom umotan. Krivotvoritelje i oponašatelje moje jedino prave centifolien masti progoniti ću na temelju zakona o zaštitnoj marci sudbenom strogošću; isto tako preprodavaoce patvorina. — Gdje ne obstoji skladište, neka se naručuje izravno pod naslovom: **Ljekarna „k angjelu čuvaru“ i tvornica balzama A. Thierry-a u Pregradi.** — Odprema obavlja se bez razlike samo uz predhodnu doznaku ili pouzećem iznosa.

Kupujte samo

Indra Tea

najfiniji i najbolji čaj na svietu.

Dobiva se u svih boljih trgovinah, ljekarnah i droguerijah u origin. omoteih.

Glavni zastupnici

Kiuke Kaufmann i drug, Zagreb,

Jelačićev trg 3.

TELEFON 389.

Naručbe na Portret

svetog otca Pije X.

umjetničku reprodukciju po slici

Celestina Medovića

prima nakladna tiskara

Antuna Scholza

u Zagrebu, Gajeva ulica br. 7.

Veličina slike 50/65 cm.

Ciene: bez okvira K. 15.—, sa elegantnim okvirom K. 36.—.

GORKA VODA FRANJE JOSIPA

je jedino naravno sredst za odvod, koje je ugodno za uzim

Podpuno uplaćena dionička glavnica

K. 1,000.000

Kupuje i prodaje

sve vrsti renta, založnica, prioriteta, komunalnih obveznica, srećaka, dionica, valuta i deviza.

Promese izdaje za svako žriebanje.

Ljubljanska kreditna banka

u Ljubljani, Spitalska ulica br. 2.

Zamjenjuje i eskomptira izžrebane vriednostne papire i unovčuje dospjele kupone.

Daje predujmove na vried. papire. Osjegura srećke proti tečajnom gubitku.

Vinkulira i devinkulira vojničke ženitbene jamčevine.

Eskompt i unovčenje mjenica. Burzne naručbe.

Podružnica u Spljetu.

Novčane uložke prim

u tekućem računu ili na uložne knjižice uz povoljno ukamaćenj

Uložci ukamaćuju se od dana uloženja do dana podignuća.

Promet sa čekovima i doznačnicam

Digitized by Google

Digitized by Google

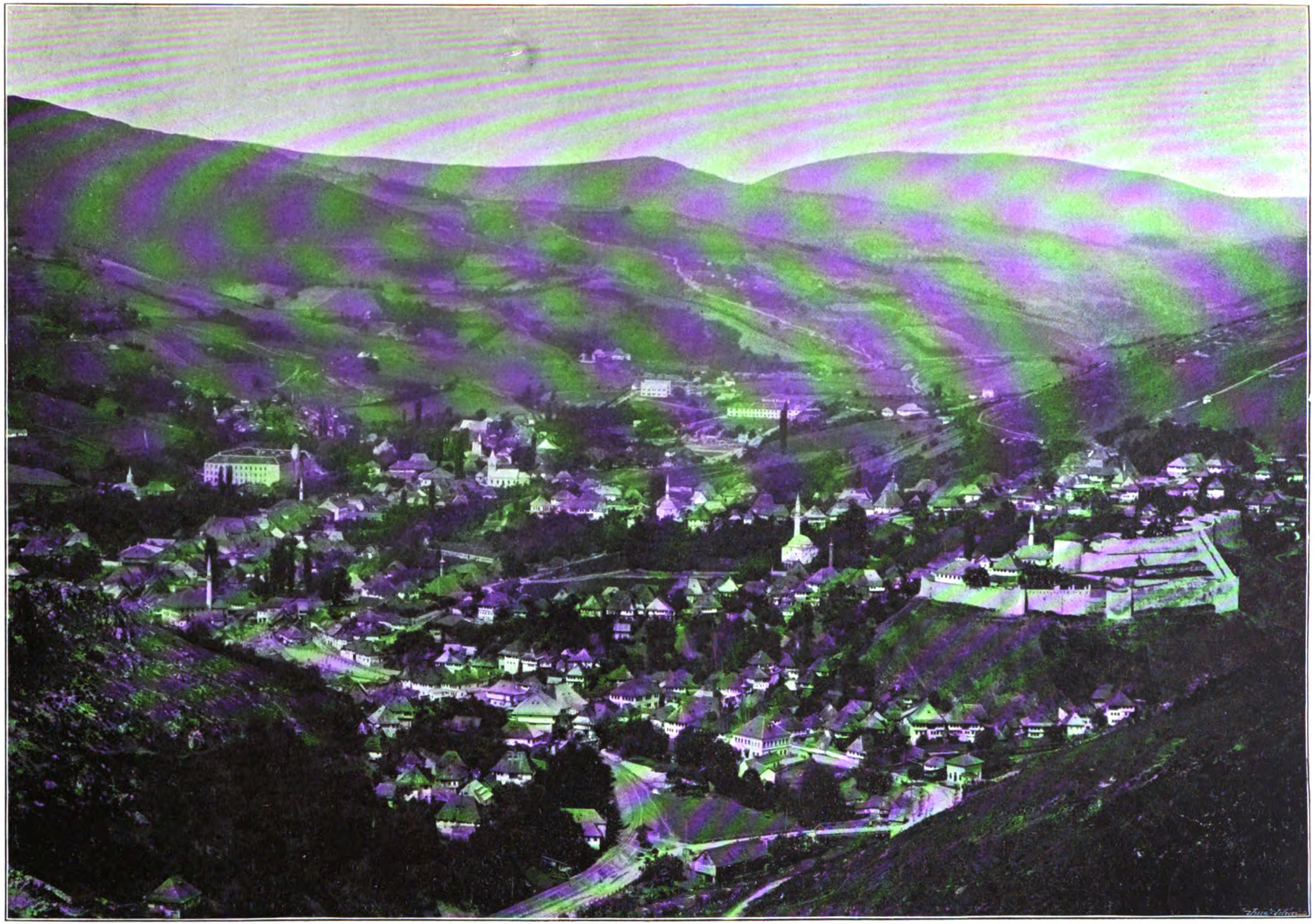

Prilog „Prosvjeti“ br. 20., god. 1903.

Tisak Antuna Scholza u Zagrebu.

Travnik.

Iz „Spomen-knjige iz Bosne“. (Naklada kaptola Vrhbosanskoga u Sarajevu.)

Digitized by Google

PROSVJETA

Prvi kralj.

Historički roman iz hrvatske prošlosti. Napisao **dr. Velimir Deželić.**

(Nastavak.)

li niti sada ne dobi odgovora.

Nju je nešto sapinjalo u grlu. Niti jednu rieč nije mogla da izusti, ali narod je shvatio tu šutnju, narod ju je razumio.

Njezin brat prihvati se za glavu i stade si čupati kosu, a iz njegovih grudi čuo se mukli jauk.

— Kriva je! — viknu Maruša.

— Kriva je! — viknu više glasova za njom.

I, ne časeći časa, požuri se neki mrkonja:

— Popljujmo je!

A drugi zahvatiše:

— Sravnite ju sa zemljom.

— Osramotila nam pleme.

— Osramotila nam narod.

— Sasjecite ju!

— Kamenujte ju!

I dok su to jedni samo viknuli, već su drugi zagrabili ogromno kamenje. Drugi pako prihvatiše ju o kosu, da joj je spala preko ramena i povukoše ju za sobom, da ju izvuku na čistinu, kako bi ju laglje kamenovali. Pri tom je pljuvali, tukli, gnjeli, gazili, da je jadna djevojka bila već sada više mrtva no živa.

A sve je to gledao Strezinja i povladjivao živo, dovikujući u gomilu svakakve okrutne povike, da ju obodri, nazivajući Cvietu raznim pogrdnim imenima.

I već pade jedan kamen i sgodi ju na grudi.

U taj čas uvali se gorostasnom snagom izmed nje i biesne gomile njezin brat. Jednom rukom prihvati ju oko pasa i podiže k sebi, a drugom rukom zamahnu silnim zamahom u vis svoju sjekiru, što mu je stajala o boku.

— Ubojice! — zvieri bez srca i duše — otale, ili ću vas ovom sjekirom po glavi.

Taj uzklik bio je izrečen takovom snagom i jakošću, da su svi uzmaknuli korak natrag.

Svi su osjećali, da je u tom mladiću neka nadčovječna snaga i da je pripravan svoju pretnju svaki čas izpuniti.

U njegovim, krvavim, izkolačenim očima sievao je bies, a njegovo je tielo drhtalo od uzrujanosti.

Jedan časak bio je gospodar situacije. Nastade grobna šutnja, sve je izčekivalo, što će sada biti, ali nitko se nije usudio, da mu se opre, da mu se uzprotivi.

To potraje par časaka.

Sada tek zakrešta opet prva Maruša:

— A koji ti je djavo pomeo mozag, te sada na nas laješ. Nazivlješ nas ubojicama i zvierima, a mi niesmo drugo već osvetnici . . . zahtjevamo, da se kazni ona, koja je popljuvala svoje djevojačko poštenje, koja je ocrnila svoj obraz i koja nije vriedna, da stupa medju nama čestitim djevojkama. Mraz joj pao na obraz, a ti je lje ne ćeš svojim lajanjem oprati. Da si je bolje čuvao, ne bi sada trebao, da se nama opireš, a tako pada sramota i na tvoj obraz.

— Kamenujmo je! — ozva se i opet nekoliko plahih glasova.

— Ubijmo je! — začu se već jasnije.

— Odstranimo ovoga ludjaka!

Ali Cvietin brat nije se dao prestrašiti:

— Ubijte mene, ubijte i nju, prosto vam bilo! Krv naša neka vam poprska vaše ruke i što godj će te vaše ruke uraditi, neka vam bude prokleto. Krv naša neka vam poprska ovu zemlju, neka vam rodi trnjem i kamenjem. Krv naša neka vam poškropi žene, da ne uzimadu od srca poroda, jer zvieri rodili biste zvieri i vaša pokolenja nosila bi na sebi kletvu, da ste ubojice. Zar ste se uvjerili o krivnji ove djevojke? Zar ju nieste osramotili, prije no što ste ju saslušali, zar nije prije obezumila, nošto je jednu rieč mogla izkazati? Pa recimo da je i kriva, zar ćete ju taku poslati na drugi sviet? Bez pokore, bez izpoviedi, bez svećenika? Zar ste vi izabrani kraljem, da joj sudite? Je li došlo čitavo djelo na vidjelo? Zna li se, tko je njezin sukrivac, ako li je kriva? Zašto ne pitate za nj, zašto se njemu ne osvećujete? Ne! za to vas ni brige nije. Vi se bacate kamenom na ubogu djevojku, za koju još ne znate, ako je pala, kako je pala. Nije li silovana, nije li dobila ljubovni napitak, nije li ju začarala kakova vještica? Sve to vi ne znate, sve to vama nije jasno i već se hvatate kamenja i već bi htjeli, da joj izderete kožu s tiela. Pa da nieste ono, što vam kazah ubojice i zlotvori. Mislite li, da ćete Bogu ugoditi, ako okaljate ruke njezinom krvlju. Zar nieste čuli što je kazao: Oprostite i bit će vam prošteno. Nesudite, da ne budete sudjeni. Pa opet: Tko je bez grieha, neka se baci kamenom na nju!

Brza bujica njegovih rieči djelovala je silno na narod. U ovoga mladića, kao da je u taj čas uljezao neki drugi duh, koji je bio podoban obuzdati valove morske i najveću buru.

Izprvice još se je tuj i tamo čuo koji porugljivi, ujedljivi povik, ali sve manje i manje, napokon se je činilo, da će se svjetina smiriti.

Neki starac doviknu dapače:

— Dobro ti to sboriš.

— Bog iz njega govori — usudi se doprimetnuti mlado djevojče Janja, koju su svi osobito cienili, kao vrlo pobožnu pastiricu i govorili o njoj, da joj se često javlja i sama Gospa i s njome razgovara.

— Jeste li čuli što veli Janja? . . . — pitahu jedni.

— Hm! ako ona to veli, bilo bi najbolje, da Cvietu pustimo na miru — odgovarahu drugi.

Ali Maruša još nije bila mirna. Nju je odviše peklo, što su joj tako uzeli lovorike, koje je htjela današnji dan ubrati.

Kad je vidila, da se narod miri i da Cvietin brat uzimlje Cvietu na obe ruke, da ju ponese kroz gomilu, zakrči mu ona put:

Digitized by Google

— Kuda ćeš? Misliš li, da ima mjesta na čitavoj zemlji, gdje bi mogao sakriti njezinu sramotu. Misliš li, da ne bi bolje bilo, te da smo te kamenovali? Sad bi već sve bilo svršeno, a bude li živila i dalje, jao njoj, ne će smjeti nikome, pa niti tebi, da u oči pogleda.

Cvietin brat promjeri je od glave do pete i odkreše joj živo:

— Pazi, da se tebi, što gore ne dogodi. Što ću pako s njom i kamo ću — okrenu se k narodu — to još ne znam. Treba najprije, da je dozovem k sviesti. Jedno znadem, ako je mnogo sagriešila, red je, da i mnogo kaje. Treba li kazne, ja ću kazniti, treba li osvete, ja ću osvetiti. Ajte ljudi s mirom božjim, a sada me pustite. Srce ste mi sgazili, sunce ste mi bacili u more . . . Tmina je . . . pustite me . . . ja trebam mira, ja trebam samoće. Srce će mi svisnuti od boli, ako vas budem dalje gledao . . .

Sada je rulja već bila mirna. Čulo se je dapače i pojedinih uzklika sažaljevanja i sućuti.

Na svojim rukama nosio je onesviešćenu sestru jadnik brat po gorskoj stazi sve dalje . . . sve dalje . . . Narod je pako stupao u hram božji, da uznosi Gospoda.

XIX.

U svojoj sobi kleči Jelena i moli. Noć je. Slabi žižak svietiljke titra pred kipom bizantinske, ozbiljne madone, a ona kleči i moli. Čini se bar tako. Glavicu je naslonila o ruke i zatisnula njima oči, ali samo za časak, a onda opet diže oči k slici, staroj slici, za koju se ne sjeća, odkud je došla u dvor njezina otca i kako. Znade samo, da je od njezina otca i da je od njezina djetinstva ovdje. Ona gleda tu sliku, gleda, ali ne vidi, promatra, ali ne zamjećuje ništa.

Njezino je lice pokrito mrtvačkim bliedilom, a crte toga lica pokazuju silnu patnju. Njezine ustnice šapuću nešto kao molitvu, ali opet samo mekanički, njezine misli za cielo niesu kod molitve, za cielo niesu sabrane.

Dugo, dugo je tako klečala, tad se najednom trgne, ustane i težki uzdah vinu joj se iz grudiju.

— Bože, milosrdni Bože, što se to sa mnom biva? Sada, kad bih najvećma trebala tvoje pomoći, sada, kad bih najviše morala moliti, sada ne mogu niti rieči da ti rečem, sada mi se sve mota po glavi . . . i ništa drugo ne znam reći, nego pomozi . . . pomozi . . .

Tek što je tako uzdahnula, razširi oči i prestrašeno pogleda prama kutu. Pričinilo joj se, kao da čuje neko prigušeno jecanje, kao da vidi neko nejasno svietlucanje. Srce joj stade u grudima. Ali za časak se smiri.

— Bože, što da učinim? Zar je zaisto sve propalo, sve izgubljeno?

Bilo je sve kao san pramaljetnoga jutra. Još sad nà, malo prije, ona kao da je stupala med samim jorgovanima i pramaljetnim cviećem. Malo prije upijala je miris cvieća i svježega, mladoga jutra i snivala je o blaženstvu i sreći, a sada je sve to laž, obmana i obsjena.

U taj tren spomenula se, kako joj je Berislav odkrio svoju ljubav: kako je od onoga časa i ona jasno uvidila, da njezino srce za njegovo kuca. Mnoge noći probdila je misleći na nj, mnoge danke proboravila je, stvarajući si sreću i pravi raj budućnosti uz njega. Iza zadnjega razgovora s njim ona je taj nekako i osjećala.

A tada iznenada, kao grom iz vedra neba, došla joj viest, da joj je Berislav uhvaćen i utamničen. Kao da ju je striela pogodila bilo joj, kad je čula zašto. On da se je urotio protiv njezinoga otca? Osupnuta, zapanjena ostala je na te rieči i bez sape, te nije mogla ništa reći. Jedva se je suzdržala, te nije glasno zajauknula. Samo stid pred drugima i strah, da ne oda svoju tajnu, prisili ju, da to nije učinila. Berislav je ustao proti njezinom otcu? Ali za čas se je umirila. Ne, to je odviše glupo! Kako bi on, koji je imao na umu. da oženi nju, kćer kraljevu, imao na pameti takovo šta? Ta to bi bilo ludo.

Ona je zatim pohrlila k otcu i zaplakano zamolila, neka Berislava pusti na slobodu.

Prvi put u svom životu osjetila je, da je njezin otac kralj. Prvi put u životu govorila je ne s otcem, već s kraljem.

Mrko, ni ne gledajući je, odvrati joj:

— Kćeri, ne miešaj se u ono, što ne razumiješ!

Kako su bile hladne, kako oštre ove rieči. A kako da ne razumije? Zar nije razumjelo njezino srce, da je Berislav njezino milje i omilje, zar nije razumjelo njezino srce, da taj Berislav sada lebdi u pogibelji? Pa kako da se ne mieša u te stvari, kad možda baš od nje Berislav očekuje spas?

Ona pokuša za to, da ponovno izmoli milost u kralja. Ali Tomislav joj reče, kao i prvi put, strogo:

— Diete, pusti to meni, sve će doći na vidjelo. Ako je prav, lahko njemu, ali ako je kriv, pravednost zahtieva da se kazni. Pokažem li svoju slaboću, opetovat će se neprestano urote.

I ništa nije obavila taj put. Ipak se je tješila pomišlju, da će iztraga iznieti posvema Berislavovu nevinost. Još nije gubila nade.

Ali kad joj jednoga dana donesoše viest o Cvieti i o njezinoj nesreći, kad joj spomenuše grieh Berislava, onda pade u podpuno beznadje i dugo je tako bila.

Pravo su dakle imale njezine duvne, kad su joj govorile o izpraznostima ovoga svieta Ta ona im je toli rado vjerovala i prije, i uviek je sliedila njihove nazore Ali da će se uza sav svoj oprez ipak tako prevariti i da će vjerovati čovjeku, koji nije dostojan, da mu ime spomene. Je li moguće? On, Berislav, da je zavodnik nevine djevojke? Je li moguće, da je on u isto vrieme njoj prisizao ljubav, kad je i Cvietu oskvrnuo. O Bože, ta to bi bila strahota, kakove se ne bi nadala ni od posve drugačijih mužkaraca, a kamo li od Berislava, sina Tihomila, onoga slavnoga junaka, sina Milene, one zlatne majke, i brata njezine drugarice Zlate, koja je bila toli dobra i plemenita. Zar je to moguće? Ta veli se, da jabuka ne pada daleko od stabla, a kako bi se onda Berislav tako udaljio od svoje porodice? Ne, to nije moguće.

I danas, u taj čas, kad je ustala od molitve, nekako joj se učini, da je našla odgonetku ovom pitanju. U istinu je moguće, da je Berislav nju ljubio, pak ipak, da je počinio zločine, koji mu se pripisuju.

Berislav je bez sumnje nju, Jelenu, ljubio, ali ona druga, ona Cvieta mora da je svemu kriva. Ona mora da je neka vještica, koja je znala, da ga uplete u svoje mreže. Možda mu je dala štogodj izpiti, možda mu je učinila devetore čini, ili ga je dotaknula kakovom travom, da joj nije mogao odoliti?

Ta misao nekako joj godila, nekako ju tješila u tim težkim jadima. I prvi put iza dugo vremena poput neke svietle zrake pojavi oj se neka nada. Ako je tomu u istinu tako, onda je Berislav nevin, onda samo treba, da se dokaže Cvietina krivnja i da se ona kazni, a Berislav da se izbavi. Ali kako da se to dokaže?

Trebalo je bez sumnje ponajprije potražiti tu djevojčuru, tu vještieu, tu Cvietu, kako se već zove, a drugo će već samo po sebi doći.

Bilo bi dakle najpametnije, da pred otca podje, da mu priobći svoje misli i da ga zamoli neka dade uhititi Cvietu. On bi ju tad lahko stavio na muke, na božji sud, ili bi već kako drugačije saznao, je li kriva. A kad Cvieta prizna svoj grieh, onda će lahko biti izbaviti Berislava.

S početka joj se pričini ta misao dobrom, ali za čas odustane od nje. Što, ako Cvieta ne htjedne priznati svoje krivnje, što ako razljućena nahudi i njoj i kralju?

Najbolje bi ipak bilo, da s njom obavi s dobra. Sada je Cvieta i onako u biedi i nevolji, možda će se blagom dati nagovoriti, da skine s Berislava čare. Svakako je bolje, da se na takov način pokuša.

Digitized by Google

Ta ju je misao čitavu noć progonila.

Napokon je smislila, da Cvietu sama potraži.

Bacivši se na svoj krevet jedva je usnula i već se je opet probudila. I tako je sprovela nemirno čitavu noć.

Drugi dan u jutro, tek je zora svanula, prizove svojega vjernoga roba eunuha, što je uviek spavao izpred njezinih odaja, i upita ga:

— Poznaš li Cvietu, o kojoj kažu, da je ljubovca Berislava, sina Tihomilova?

Rob nakloni glavu u znak, da pozna.

— A znadeš li, gdje stanuje i boravi sada?

— Ne znam, ali valjda još uviek u kući svojega brata.

— A bi li ti mene htio voditi onamo? — zapita Jelena pogledavši ga oštro u oči.

— Svietla moja kraljevićko, — zapenta rob, a crte lica pokazaše mu strah.

(Nastavit će se.)

U jeseni.

Poljem gusta magla
Kao more pala,
Vrh žutoga lista
Krupna rosa sjala.

Nije magla, već je tuga,
A od težke boli,
Nije rosa, no je suza,
Što je nebo proli.

Kroz oblak se kaže
Sunca zlatna zraka,
A poljem se ćuti
Dah vjetrića laka.

Zraka, to je ljubka nada,
Što se duši smieši,
Lahor, angjeo svetog mira,
Što čovjeka tješi . . .

Jeseni, jeseni,
Ti si tako mila,
U tebi je tuge
I radosti sila!

V. Gjurin.

Gdje grieh dahne, tu život sahne.

Napisao **Dragutin Jovan.**

(Svršetak.)

Mladom barunu klone glava. On je težko i bolno ćutio istinitost prijateljevih rieči. Zna on, da nije zaveo ženu lako popustljivu, već ženu, koja je ljubila muža i ono svoje dvoje dječice. Pred očima mu se nesmiljeno stvara slika za slikom, koja mu prikažuje svu ništetnost njegova postupka. Misli na muža, čije je prijateljstvo izdao, oskvrnuo. Misli na onu jadnu, prevarenu ženu, koju je znajuć svojom prezreo, gotovo zamrzio. A uza sve ono odvratno čuvstvo ne bje u njega snage, da razkine jednim mahom taj griešni ljubavni vez. Odsele ne samo da je varao muža i prijatelja, već je varao i ženu. On je postao dvojakom varalicom i lašcem spram žene, koja mu se podala duševno i tjelesno. Osjećao je, kako njima ljubav spram njega jača, čim je on hladniji bivao.

I taj lažni i brutalno hinjeni odnošaj potrajao još ciele tri godine. Zaludno bilo ono kajanje, što se nakon toga strastvenog uzbudjenja ušuljalo u dušu njegovu, zaludu tražio zaborav za svoj grieh u raznim zabavama, za koje je bacao bezobzirce imovinu svoju, ipak nije mogao da u tom burnom veselju zatomi glas savjesti. Kad već dalje nije mogao, jer mu ponestalo dohodaka, skučio se na koncu svega svojom krivnjom pod krov svoj.

Sve ga u grlo davi. Htio nešto reći, no samo je mucao nerazumljivo. I prijatelj osjetio borbu njegovu, i sažalio mu se. — Ti se kaješ — reče blažim glasom — i to je hvale vrijedno. — Sve, čim te mogu svjetovati jest to, da se popraviš, ako ikako možeš.

— Kad bih znao čim, kako? uzdahne barun.

— Za sad neznam, previše sam uzrujan, ne mogu ni na što misliti. Al ne ću zaboraviti; čim se smirim, doći ću k tebi, da te svjetujem, a dotle, da si mi zdrav!

— Ti već odlaziš? Ja sam se nadao, da ćeš taj dan meni posvetiti.

— Bilo bi mi nemoguće, — zavrti vlastelin glavom — štošta me presvojilo.

— S Bogom! — krene vlastelin prama vratima.

— S Bogom! — pruži barun svoju ruku vlastelinu no taj je ne primi, već naglo izadje.

— On me prezire! — dahne barun za odlazećim prijateljem.

*

Četiri su mjeseca iza povratka barunova. U to se vrieme nije ništa bitna dogodilo, tek je došlo poštom poveće pismo pisano ženskom rukom. Barunu, čim ga opazio, smrklo se pred očima. Gotovo zakolebao — ipak se odvaži, te ga primi u ruke.

Premetao ga iz ruke u ruku, ko da misli prosuditi njegovu težinu, a tad ga ni ne pročitav baci u tinjajuću žeravicu kamina. U čas se stala žeravica žariti, plamen zahvatio i uništio do pepela ono nekoliko araka izpisane artije.

— Kad bi se time svršilo! — dahne barun gledajući u pepeo preostalog pisma. Kad bih mogao — podišle ga opet misli — ove tri godine izbrisati iz registra svoga života i stvorit se onakovim, kakav sam stajao kraj odra mrtva si oca — pun onih dobrih nakana — za dalnji svoj život! Oh, ne, ne, ne smijem ni na što više misliti — uzšeta se naglim korakom po sobi. Sjetio se i rieči vlastelinovih, koji ga podsjetio na njegovo obećanje i da li je već promislio, čim bi se dala izravnati njegova krivnja. — Ničim uzvratio mu prijatelj ogorčenom reskoćom — Tuj utaman moliš: Oprosti nam duge naše — taj se dug ničim izravnati ne da. — Ako možeš, smiri svoju krivnju moli se vruće Bogu, da ostane izmedju tebe i nje ta

*

Digitized by Google

krivnja vječnom tajnom, da ne trpe radi vašeg prestupka i drugi nevini.

Ljuto ga pogodile prijateljeve rieči, jer i sam sluti, da još nije obračunano i da će nadoći dan — dan osvete, koji će namiriti račun njegova grieha, radi kojeg je izgubio duševni mir.

I opet prošlo neko vrieme. Od onog dana, kad bje nemilice spaljeno ono pismo, kojega rukopis toliko uzrujao mladoga baruna, stali se ipak gubiti dojmovi iz njegove duše. Njegovom nutarnjošću zavladao mir, kojim mu se ušutkala i savjest. Samo kadikad ga nešto iznenada podsjetilo krivnje njegove i u tim časovima zastenjao bi od boli, zahvativši se objema rukama za grudi svoje. No ubrzo zaboravi na to i on se nanovo baci u vrtlog prijašnjih veselih dana. Tražio je družtva i njegove zabave i svagdje ih našao na pretek; njegova prirodjena ljubežljivost otvarala mu svačija vrata, gotovo te bez njega nije ni bilo ugodne zabave. On joj tek podavao život i čar. Kako je bio kavalir, nije se nitko ni obazirao na njegovo lakoumje. A i mlade se djevojke pomamljivale za njim. Da je koju od njih zaprosio, ne bi ga zaista bila odbila, ma da se štošta govorkalo o njegovim pustolovinama.

Barunov bistar pogled nije minulo, da bi mogao postati pobjednikom tih mladih i nježnih srdaca. Ali on ostade spram svih ravnodušan. Samo kadikad mu oko zape o tu toliko hvaljenu djevojku Alicu. Njeno cijelo biće nije odavala ništa privlačiva. Put joj bila previše zagasito-žuta, a ustroj tjela njezina nije imao one fine skladnosti, kako ju rado vidjevamo u prve mladosti. No uza sve te tjelesne nedostatke bilo nešto u biću njezinom, što je čovjeka nekom neodoljivom silom k njoj privlačilo. Onaj njen ljupki i nježni glas presvajao svakoga onaj mili pogled njezin otvarao si vrata svačijem srcu. Bilo, ko da ju je neka tajna sila odbijala od svakoga, al kad joj oči zapele o mladoga baruna, njezino je srce življe zakucalo. Njena se lica zažarila od nutarnje uzbudjenosti, kad bi joj se on približio. I njegove oči tražile nju od nekog vremena i kazale joj, što mu srce osjeća.

Ni sami niesu znali, kako je došlo kod njih do intimnijeg zbliženja, kad si nijesu očitovali ljubavi. Mladi joj barun izgalio svu svoju težku brigu. Nije joj zatajio, kako je na rubu propasti. A ta iskrenost barunova presvojila posve srce djevojčino. — Meni ne ima izlaza! — dahnuo barun nekom neizkazanom gorkošću — morat ću se dijeliti od ove grude zemlje, na kojoj ugledah svjetlo božje.

— A što mislite za vašu budućnost, barune? — zapita ga Alica puna one ljupke skrbi, kojom je nakanila sve žrtvovati, samo da vidi predmet svoje ljubavi sretnim i zadovoljnim.

— Ne znam — slegne barun ramenima — po svoj će prilici toliko preostati, te ću moći da preplovím more i da tamo negdje započnem nov život, pun bijede i pregaranja — nasmjehnu se gorko barun.

— To ne smije da bude! — klikne djevojka nekom rezolutnošću. Odbacivši u taj čas ponos djevojački otkrila mu svoju ljubav i, reko bi, izprosila ga za se.

U čast barunovu reći nam je, da on nije te ponude djevojčine primio jedino iz špekulacije, da si tim popravi svoje imovne neprilike. Ne, on je k djevojci osjećao onu odanu iskrenost, iz koje se radja ljubav. I zaručili se. U duši barunovoj nastao posvemašnji mir, srce mu presvojio onaj ljubavni žar, s kojeg se rastapao od miline, koja mu živo prikazivala, kako će mu dani prolaziti u vjekovitoj radosti sretna i zadovoljna obiteljskog života.

Samo još jedan dan, i njih dvoje se imalo za uvjek spojiti. — Dušo, zviezdo moga života! — šaptao barun pun razdraganosti — opraštajuć se zadnji put kao zaručnik od odabranice srca svoga — Sutra je dan moje sreće, dan moje slave, kad ću te za uvjek smjeti svojom nazvati. Je l' mi ćemo biti sretni — podrhtavao glas njegov, kojim je nježno zborio prama ljubovci držeći je u naručaju.

— Ah, sretni Karlo moj! — šaptala i Alica od razdraganosti. Sve im nešto nije dalo da se rastanu. Barun se po triput vratio, da se naljubi zlata svoga. I djevojku zahvatila neka tuga u srcu, kad joj ga u istinu nestalo iz vidika. Ipak joj se usta presretno smiješila šapćuć: Sutra, ah, sutra sam za uvjek njegova.

*

— Tko bi to mogao doći? — zakuca srce barunovo nemirno opazivši rasvijetlene prozore svog doma. I nehotice mu cijelo biće presvoji neki nemir. — Tko bi to mogao biti? — pojuri stepenicama — zar je koji od mojih prijatelja doznao za moj vjenčani dan, pa mi došao zaželjeti svaku sreću? — Primiri se. Unišav u predsoblje dočeka ga lakaj, pa mu reče: — Već preko dva sata čeka gospodina baruna posjet.

— Tko je? nije li ti predao posjetnice? — zapita barun nervoznom radoznalošću. —

— Nije. Gospodin, što očekuje gospodina baruna rekao mi samo, da ima govoriti s gospodinom barunom o važnim stvarima.

— Bit će koji od mojih vjerovnika — uzdahne olakoćeno barun i u tom uvjerenju korakne brzo spram vrata salona, da što prije svrši. No otvorivši ih zape mu korak, obrazi mu na smrt problijede, a pogled poprimi izraz straha i užasa, ko da su mu oči ugledale kakovu utvoru.

Muškarac u vojničkoj odori sjedeći u dubokom naslonjaču dignu se pri dolasku barunovu. Njihovi se pogledi križali, ko da ih neka tajna sila tjera. Približili se jedan drugome. Gledali se muče nekoliko časova, a onda će stranac muklo pridušeno, ko da mu glas dolazi iz groba: — Imao sam ženu dobru i milu i tu sam izgubio. Nešto je preko mjesec dana, što je ukopasmo. Za me bili su ti časovi užasni. Tko da ih opiše! Zašto me je ostavila, kad sam je toliko ljubio? — zapitah se s'rvan bolju po stoput na dan. Mislio sam i mislio na prošle dane te zadnje dobe njenog života i meni se pričinilo, da je moja žena s tuge umrla. I opet se pitah: Zar si ti bio krivcem toj tuzi? ispitivah svoju savjest i ona mi prišaptnula: Ne, ti si joj bio dobrim i vjernim mužem, ona nije umrla s tvoje krivnje. I mene pri tom presvojilo nešto, što presvoji tajnog policajnog agenta, koji ima da otkrije zamršen zločin i kojemu on svom revnošću hoće da u trag udje. Nastojeći da zavirim u tajnu njene tuge uspjelo mi — pred očima mi puče gola istina i ja ju vidjeh, kao u kakvom ogledalu. Podsjetih se časa, kad sam doveo jastreba u svoj miran, sretan dom, a taj je jastreb zadao smrtnu ranu onoj mučenici, koja je životom platila svoj grijeh, a meni otela životnu snagu.

Jastrebove ljute panče zabole se nemilice u srce moje golubice. Njeno srce krvarilo svana, dok se iz njega nije izcijedila i zadnja kap krvi, i tom zadnjom kaplji krvi izgubila moja djeca majku. Taj jastrijeb bio si ti! Oporeci, ako ti duša dopušta!

Barunova glava klonu, a usta mu ostala njema. Ni riječce nije mogao da izusti u obranu svoju.

— Tvoja te šutnja izdaje. Znaj, ja sam te ljubio ko brata svoga. Da si mene ubio, manje bi skrivio. Ja te nikad ne bih pred prijestoljem Svevišnjega tužio. No ti si mi oteo, što mi bijaše milije nego život moj, toga ti ne mogu da oprostim. Od nas dvojice jedan je suviše na svijetu. Ne marim, da me pogodi tvoje ubojito oružje, jer za me taj život ne ima vrijednosti. Izaberi dan dvoboja.

— Sutra, ako ti je po volji — šaptnu barun. Oba nesigurnim korakom ostave sobu. Baruna presvoji neka hladna ravnodušnost, nije mogao ni da misli, ni da ćuti. Zapovjedi, da mu se osedla konj, i on pojuri — ma da je već kasno doba noći bilo — svome prijatelju vlastelinu. Nije mario, što ga iztjerao iz noćnog ležišta. Stojeći pred prijateljem stane istim muklo — pridušenim glasom poput

Digitized by Google

onoga, koji je sat prije pred njim stojao zakanivši njegovom krvlju oprati čast imena svoga.

— Ja sam došao, da te umolim za posljednu uslugu i prijateljstvo — otegnu bolnim uzdahom. Došao je osvetnik časti svoje i mene ne ima sutra medju živima. Sutra, oh, sutra! — zastenje pečalnim uzdahom — gdje sam mislio biti sretan medju najsretnijima.

Vlastelina silno potresla izjava barunova. Ostao njem pred njim. — Zar nema izlaza? — zapita iza neke stanke, samo da tek nešto rekne.

— Nema! — zavrti barun glavom. — Ja sam krivac, moram dug svoj da namirim. Namirujem ga svojom srećom, svojim životom, sutra u osam sati u šumici pokraj drvoreda. Moram se žuriti, u devet je ustanovljena ženitba s Alicom. Oh, da znaš, što trpim, a kô kamen ne mogu boli oduška dati. S Bogom, ja se dielim. Ponesi oružje svoje sa sobom — pokroči barun spram izlaza. — Ponesi one kubure, koje su oprale i čast vašega imena.

— Ne idi tako, podaj mi ruku! — pruži vlastelin ruku svoju spram baruna, koji se k njemu okrenuo.

— Oprosti, nisam se usudio pružiti je spram poštena čovjeka, jer to su ruke ubojice; al kad je želiš, evo ti je i hvala ti, što zaboravljaš u dobroti srca svoga, da čovjek nevriedna značaja pred tobom stoji. Nemoj, da itko dozna, a Alicu tješi, kad me ne bude. Ona me ljubi iskreno i vjerno, a i ja ju ljubim. To me neka izpriča u tvojim očima, da sam toli drzko segnuo za njenim posjetom. Još te jednom molim, tješi je i reci joj, da je niesam bio vriedan, zato i moram umrijeti. Još jednom s Bogom, — otetura se barun nesigurnim korakom.

Dr. Ante Starčević.

Vlastelinu se oči orosile, a usta mu šapnula: — Koli skupo plaća pohotu svoje strasti! Ko što barun probavio i on hodajuć cijelu noć sobama. U osam sati u jutro našli se zajedno na opredijelenom mjestu. Svi na oko mirni. Barun stupi pred onoga, komu je pokosio životnu sreću te reče: Oprosti, ako možeš, oprosti Boga radi, da mi bude laglje pred Njega doći. A sad počnimo, svaki čas otezanja je strašan.

Kubure se porazdijelile, djeveri za nekoliko koraka stupili natrag. Barun prvi nišanio. Kubura prasne — oba protivnika stoje na svom mjestu mirno. — Druga se ruka podigla. Kubura prasne. Muče se stropoštalo tielo barunovo. Svi priskoče i pokleknu oko tijela. Barun trže tielom i rumena krv poleti na njegova usta.

— Svršeno je! — dahne vlastelin.

— Opraštam! — dahne i protivnik barunov — opraštam, jer sam ga ljubio kao brata svoga. Oprosti i ti Bože njemu i njoj — odsklizle se dvie krupne suze te se izgubile u bujnoj crnoj bradi častnikovoj.

S mrtvacem krenula povorka u dom barunov.

Vlastelin je bio jošte dužan, da obavijesti zaručnicu o tužnom svršetku zaručnikovu. Našao ju već u bjelini zaodjenutu. Trebalo je samo, da joj još kosu riesi mirtov vijenac. Kao da joj duša sluti strašnu viest, probliede joj obrazi opazivši vlastelina. — Što je? — zahvati rukama grudi. — Ja zlo slutim — vi ste sav smeten. Što je — gotovo kriknu.

Saznavši što je, stropošta se besvjestno kao odsječen panj. Za dva mjeseca i nju položili uz grob barunov. Tuga ju ubila. Tri mlada, puna nade života svršila krivnjom zamamne čovječje strasti.

Proljetno veče.

Kako je krasno proljetno veče,
Miris cvieća svud se širi;
Kroz proljetno mlado lišće,
Blagi lahor šušteć piri.

Nad nama je nebo krasno,
Na njem mile zviezde sjaje;
Svud oko mrak se spušta,
Svud oko nas tišina je . . .

Pričasmo si u sumraku,
Pričasmo si srca vaje;
Želili smo, da nam uviek,
To proljetno veče traje.

Tišina je sveta, tiha . . .
Da nam sreća duže traje;
I mjesecu bješe milo,
Nije htio, da nam sjaje.

Selim Rakošev.

Digitized by Google

Grieh.

Epizoda. Ruski napisao **M. Gorki.** Preveo **Andrija Bartulin.**

(Svršetak.)

Kravcovljev šapat se odjednom izdere i metalično zazvoni gromki glas:

— Nov-ci! A, da ... vi hoćete novaca za moju slobodu mišljenja? Vi se prodajete? Koliko?

— Čuješ! — reče zapovjedajućim glasom Kiril Ivanović sve jednako šapćuć. — Ne kriči, čuti će! Oni su uviek blizu!

— Čuti? A, ti se dakle bojiš? Česa? Ta jesi li ti ličipaš, te možeš slobodno glasno govoriti a? ... Čuješ, pusti me! Idem da učim priprosto i koristno djelo. Ono je zakonito, uvjeravam te. Ja ću izvesti iz života sve one ljude, koji su u životu, uzprkos njihovih grieha, ipak odlični ljudi ... Oni umiru od čame i samoće i vašeg proganjanja. Oni se, vidiš, zadušuju smradnim životom, koji ti lako snošiš. To je tvoje žiće, no oni ... Daj mi, da ih spasem! — krikne on glasno.

Kirila Ivanovića spopao val jedke srčbe. Ustao pred posteljom i tiho, srdito, jasno zasipiv u lice Kravcovu:

— Ne kriči! Ja ću ti pokazati! ... Ti si poludio, eto što je! Razumiješ li? Ti si s uma sašao! Da! ... Spasti? ... Koga? Ja sam Jaroslavcev, Kiril Jaroslavcev, a ti si s uma sašao! ... Legni! Jesi li razumio?! Nu! ... I to je sve ...

Iznova se težko dišući i često mižući očima, spusti na stolac. Kravcov se primi za glavu strašno se premećuć iz strane na stranu.

I opet bilo mirno i plaho, tiho. Izašao mjesec, a u zadušljivi mrak sobe, prodiralo kroz prozor bliedo svjetlo i padalo na pod u prilici kruga.

Kirila Ivanovića je izljev gnjeva posve oslabio, a strah pred sljedećom sekundom je u njemu sve to većma rastao. U tihom i dubokom polumraku sobe tiho se sbivalo nešto tajinstvena — sbivalo se nešto pogubna.

Na bliedu mrlju mjesečeva svjetla, što no legla na podu, padali sa prozora odrazi cvjeća i sve to zajedno činilo se nekakvim papirom izčrčkanim nejasnim hieroglifima, pričajućim o dubokim tajnama života i o nemoći uma pred njima. Kiril Ivanović pogledao na to i naglo se okrenuo osjetiv u grudima nekakvo udaranje.

— Sve se svršava! prošaptao tiho i bilo mu neizrecivo neugodno.

Kravcov pridignuo glavu i mižući trepavicama muče gledao u njega. Kiril Ivanović iznenada zaplakao, obuhvatio mu noge, čvrsto ih stiskao i pritisnuo se glavom k njima jecajuć kao malo djete.

— Ja se ... bojim ...

— Budućnosti? — upita Kravcov tihim i dostojanstvenim glasom, nagnuvši se nad njega i milo ga gledajuć.

— Govorite sve iz početka ... govorite! — šaptao Kiril Ivanović.

— Aha! Pobijedio sam još jednoga! — takodjer šaptao Kravcov odrivajući njegovu glavu od svojih nogu. — To je ljepo ... Pobjeda ... na prvi korak! ... Ti se kaješ, da? ... Digni se ... dodji ovamo, — sve ću ti reći.

Trseći se, da skine ruke Kirila Ivanovića od svojih nogu, njima oklopljenih, pridignuo mu glavu, no Kiril Ivanović nije popuštao, sve to jače se k njima priklapao i trzajući se, nešto mumljao.

Napokon ga Kravcov pusti u miru; nagnuvši se nad njega, upre se rukama o postelju, i progovori tiho, no svečano i važno:

— Znadeš li, da su ljudi za života robovi? To su oni ljudi, koji su htjeli biti herojima, a postali su statisticima i učiteljima. Oni se nikada nijesu borili sa životom, već su od njega bili pobjedjeni i svladani njegovim sitnjarijama ... Eto, o njima ja govorim i hoću da ih spasem ... Jesi li razumio? Oni umiru, jer su progonjeni, jer svi gledaju na njih kao na vragove, a sami su vragovi. Posvuda rasijani umiru od dosade i čame ... i od nemogućnosti slobodno hoditi, govoriti i misliti ... A eto, ja ću ih skupiti u jedno i izvesti iz života u pustinju i tamo ću im sazidati kuću sveopćeg spasenja. Vidiš li — dom, a ne općinu, ne filanster, — to je zakonito; nije li? A ja ću jedini biti nad svima njima i naučiti ću ih svemu, što ja znadem. Ja znadem mnogo, više, nego li imade predmeta znanja, jer ja znadem sve njihove grdobe, — moje je! ... Mi ćemo se po kaplju našeg soka izcijediti na pjesak pustinje i oživjet ćemo ih, sazidav dom sreće. Medju nama će se nad svime uzdizati dom sveopćeg spasenja, a na vrhu mu ću se ja sam uvjek kretati pod krovom od stakla i odanle paziti na poredak medju onima, koje mi je udes izručio. Biti ću strog, ali ne pravedan, kao ljudi. Ja znadem višu pravednost. Svima ću nametnuti samo jednu dužnost — raditi. Radi, jer si čovjek! — reći ću svakome. To će biti velebno! A kad si sazidamo svoje carstvo, u kojem će sve biti skladno, pozvati ćemo sve špijone i sve silnike svijeta, i sve glupe narode ćemo pozvati i reći im: Eto, vi ste nas progonili, a mi smo vama podali uzor vječnoga života! Eto vam ga, a vi ga slijedite! Mi, koji smo se preporodili iz praha i pepela idemo raditi, vječno raditi ... To je naša zadaća! ... I mi ćemo, bivši bjednici, otići obogativ bivše Kreze bogatstvom duha i moći života. Pobjeda! ... Tada ću ja reći cielome svjetu: Ljudi, odjenite se u bielo, jer je noć izčezla i više se neće povratiti! Eto kakovu sam ja ideju rodio iz nevolja i muka mojega života, ja, koji sam bio progonjen i davljen, ja izmučen samim sobom i umoren željom postati tvorcem života. Hoćeš li ti to biti? — radi drugo! Daj štogod ljudima, daj im, jer su tužni i bjedni. A kad si se ti s menom, znači — da si se poistovjetio s istinom. — Ti ćeš biti moj prvi učenik — ne plači! Mi ćemo zajedno raditi! Hej, ti, diete, ti si slabiji od mene! Ti si dakle zabrinut? Ništa! Do malo ćeš se preporoditi na nov život, život, u kojem ćemo mi biti ugledni, te ćemo glasno, gromko, bez bojazni moći govoriti o svemu, o čem budemo htjeli, a? Ti mi ne vjeruješ, čovječe? Vjeruj! Ma da se to čini i neostvarivim, ipak vjeruj! Ja sam tvoj dobri duh, ja sam orao budućnosti! Ja ti jamčim, da će sve rječi tvojeg srca i uma dobiti život; slušati će ih, o njima će razmišljati, pojimati će ih, a ti ćeš sigurno steći — slavu čovjeka, koji je živio radi života i ljudi. Vjeruj mi, mi ćemo se napiti iz pune čaše života i sva će naša čustva zvučiti ugodnim zvukom. Znadeš li ti, što je Gregorije bogoslovac rekao za Julijana, koji je živa slika odstupa od istine i proganjanja vjere? I ti si možda, kao i svi drugi, mislio, da je Julijan — bio car? Golubiću! Ne vjeruj toj varavoj istini, ona je stara; uzmi iz nje ideju, ali nju ostavi, zaboravi. Život je — u budućnosti, a tamo je on naš. U prošlosti su samo ideje, u njoj ne ima lica. A ja i ti uzeti ćemo si lice, i tako ćemo uzeti ideje, koje su nam nužne kao stube ljestvama sreće, po kojima ćemo uniči u vječno blaženstvo, kao andjeli u snu Jakovljevu, kao radnici života, obnovitelji duha.

Njegov uzvišeni šapat pretvorio se napokon u bujicu rieči, sve manje i manje oživljenu mišlju, a napokon u bujicu besmislenih rječi, svezanih medju sobom, rekao bi, samo slovima u njima. Sada je on govorio živo i vatreno piljeći očima u Kirila Ivanovića.

— Spasenje ... Paskval ... dokle ...

Očito su njegove misli kipjele i naglo se nekuda vrzle, te ih on nije mogao više susljedice zaodjevati rječima.

Digitized by Google

Kiril Ivanović davno već pridignuo glavu i stajao pred posteljom na koljenima obuhvativ noge Kravcove ne odvraćajuć se ni na čas od njega.

Na podu još sveudilj ležala ona blieda mrlja mjeseca i sjena, no na njoj narisani hieroglifi izmjenili su se, poprimili prostiji oblik, no bili tamniji. Sva soba bijaše napunjena talasajućim se zvucima svečanog šapta. Tiha i tamna noć gledala na prozor.

Dva čovječja lika stojeći jedan prama drugome s licem u lice ne marila za to, što se na vratima neprestance pomaljala sad ženska glava, omotana maramom, sad muška u kapi i s crnom bradom, Za vratima čuo se takodjer šapat. A Kravcov sveudilj poduprtih ruku o postelju sklonio se k licu Kirila Ivanovića, i neprestajuć govorio i govorio. To se protegnulo gotovo do u osvit. I tek, kad je tmina na prozoru poblijedila, on se izmučen svalio na dušek i smjesta usnuo.

Kiril Ivanović naglo ustao, plašljivo se ogledao i skočio k njemu. Svanulo. Skinuo sa sebe kaput, prevjesio njime prozor, i pristupiv opet k postelji šapnuo:

— Ništa, govori!

No Kracov dakako nije mogao govoriti; on samo kimnuo glavom i uzdahnuo okrenuv se k stijeni. Tada Kiril Ivanović sjeo na postelju k njegovim nogama i obuhvativ si koljeno rukama stao prijaznim i blagim okom motriti nesretnog tvorca sveopćeg spasenja.

Na četverougloj bjeloj plahti blazine, njegova se crna glava činila reskom, no zatim se stala skrivati i skrila se. Tada se na blazini pojavila žuta, bezkrajna, suha pustinja, a u njoj sve sama trupla, mnoga trupla ljudi, ležećih u raznim pozama i izdišućih od umora na putu.

A daleko na kraju pustine sjao krvavo-crveni šar spuštajući se nekamo dolje, a s neba padale ogružne i tamne sjene omotavajući ostale ljude ... Za tim sve potamnjelo. To je nastala noć, pojavio se san i razkrilio se širom tihe pustinje nad uspavalim ljudima. Medju njima samo jedan čovjek nije spavao; stojeći medju njima pomno gledao na nebo, na kojemu bijaše mnogo zviezda, a izpod njih lebdile u zraku tri crne točke. Bili su to orlovi pustinje, a onaj čovjek gledao u njih sumnjivo i bojazljivo.

A za tim je Kiril Ivanović vidio put, vrveći ljudima, izlazećim iz ropstva života. Bilo ih je mnogo. Medju njima bilo i djece; ova su plakala na rukama matera i otaca. Oci i matere muče stupali po prahu i pepelu, a kroz njihove je oči Kiril Ivanović vidio njihove duše u tuzi i dronjcima, ispirane, iznešene duše mnogostradalih ljudi. Pred svima stupao onaj veliki čovjek, koga su svi slušali i na koga su svi s pouzdanjem gledali, a uporedo s njime vidio je Kiril Ivanović samoga sebe. Radjala se tmina i sve u sebi skrivala.

I on, Kiril Ivanović, vidio gradjenje doma sveopćeg spasenja ... i opet tminu ... Vidio svečani povratak u život ... i opet tminu ... A napokon samu tminu, kojoj ne bijaše ni kraja ni dna i koja je u njega, u lice mu i u dušu uljevala pečalnu hladnoću. Plašio se daha tmine i osjećao, da će se otrgnuti od zemlje i nekamo poletjeti; živio u tom oštrom čuvstvu, koje mu ne dopuštaše, da učini i najmanji kret. I bilo mu je tako tjeskobno, bolno, hladno, strašno.

Sve to jače se savijući u klupko široko rastvorio oči nastojeći u dalekoj tmini vidjeti, što se imalo s njime sbiti, jer je osjećao, da će ga eto sada, sliedećeg časa nešto osloboditi iz vlasti užasa.

Zrake sunca padale mu na lice. On se trgne i zatvorenih očiju nasmije sjetnim smješkom bolestnog djeteta.

A za tim isto tako nepomično, kao i prije, no sada otvorenih očiju dugo sjedio ...

*

U jutro u osam sati došao Ljahov, Minorni i jedan gospodin sa zlatnim naočalima i samosvjesna lica. Stupili na vrata tiho jedan za drugim, a iza njih se u sjeni zaustavila neka čudna ljudska obličja.

— No, što je? Nije li tučio? — upita Ljakov, visok čovjek, pečalna i blijeda lica, Kirila Ivanovića, koji je na njihov dolazak spustio noge s postelje i s radosnim smješkom gledao u njih.

Kiril Ivanović stisne pruženu si ruku Ljahova i s tihim smješkom pogleda mu u lice.

— Vi ste došli? ... To jest, sada?

— Da ... — izusti Ljahov i oštro pogleda u lice spavajućeg Kravcova.

— Kako, dakle ćemo počekati, dok se probudi? — upita Minorni gospodina s naočalima.

— Ja držim, da ga odmah tako uzmemo i u kola. Dodjite ovamo!

Mahnuo rukom k sebi, a na vrata stupila dva čila momka u bjelim fartukama.

— Uzmite bolesnika oprezno!

Sada Kiril Ivanović pristupio k postelji, stao kod njezina uzglavja tako, te je zakrio lice Kravcova, začudjeno pogledao na sve i tiho, al znatiželjno, upitao:

— Kamo ćete ga uzeti? ... Njega uzeti? Kuda ćete ga uzeti?

— Ta, u zavod, — odgovori Minorni.

— U bolnicu — prihvati istodobno doktor i zagleda se kroz naočale u lice Kirila Ivanovića. Ljahov je iza ledja Kirila Ivanovića sveudilj gledao na Kravcova i griskao si dolnju usnicu. Kiril Ivanović jako si protare oči, kao da bi se silom htio nečesa sjetiti.

— Da! ... U bolnicu! ... A zašto baš ... A ko ste vi? ... — i Kiril se Ivanović lagano dodirne doktorove ruke.

— Ja sam — doktor, koji upravljam zavodom za umobolne, — reče gospodin s naočalima neprestajuć motriti Kirila Ivanovića.

— To znači: inteligentan čovjek! — izusti Kiril Ivanović i pruži mu ruku.

— Drago mi je vidjeti vas ... te bih rado, da ga i vi pratite — namigne on na Kravcova.

— Mi smo došli ovamo u kolima — umieša Minorni, takodjer zvjedljivo gledajuć Kirila Ivanovića.

— No, to je uzalud, — mahnuo onaj rukom, — mi ćemo svi poći pješke, on — naročito.

— Da, ta on će bučiti na ulici! — usklikne Minorni tiho.

— To jest, kako to? — začudio se Kiril Ivanović.

— Nego što je s vama, striče? ... Razaberite se! Ili ste i vi, kao i on, sašli s uma! ...

— Počekajte! — prekine doktor Minornoga.

Kiril Ivanović uzdahne i pogleda sve sa nepovjerljivim smješkom i sa strahom na očima. Tri su stajala i gledala na njega takodjer s nekom bojazljivom i zagonetnom ljubopitnošću. Kiril Ivanović se uslied neke nutarnje borbe sad crvenio sad bliedio. Smieha je nestalo s njegovih očiju, a ove, čudno se šireći, iznenada sjevnule nekom mišlju.

— Gospodo! — šaptne on, moleći, sklopiv ruke i šklocajuć prstima. — Gospodo! Što vi radite? To je grieh! Vi ga držite bezumnim? To je grdi grijeh! Poslušajte me — ostavite, kako je. Dajte mu, da ispuni po sebi zamišljeno djelo. To je veliko, neizmjerno veliko djelo! Da li su Vam poznate njegove ideje? Ne? Kako se vi dakle odlučujete na tako gadan postupak s njime? ... To je ... strašno! Poslušajte! Ja sam ga shvatio, usvojio sam si njegovu ideju. Ta, priznajte ja sam uman čovjek. Eto Babkin i gospodin Ljahov će to posvjedočiti. Da! ... Kako vi? ... To je nerazumljivo! To je nedostojno Vas! Vi proniknite u bitnost njegove nauke: mi podlijegamo moralno umiruć, mi umiremo smrću bezumlja, mi fizički potajno umiremo. Sve je to od tuge za željama, od briga samoće, od nestadka života, u kojem nam ne daju mjesta. Zar ja nejasno

Digitized by Google

govorim? A, gospodo!... Nama je zabranjeno živjeti. Za što zabranjeno, gospodo? Zar smo prestupnici?... A recite jošte, zar on predlažući nam, da izadjemo s njime preko granice života u pješčanu, neobitavanu pustinju, zar je on nepravičan? On će nas opet dovesti ovamo... kad uskrsnemo duhom. Gospodo, gospodo!... Što ćete učiniti... Pa, tako je vama svaki lud, svaki, koji drugima želi sreću i pruža pomoćnicu ruku, iskreno žali i ljubi bjednike, protjerane iz života i od ljudi, zavadjenih jednih s drugima...

Napokon, zadihav se, umukne, zaokruživ po svima plašljivim očima, iz kojih su tekle debele suze. Usne mu se tresle. Činilo se, eto, sad će zaridati. A i Minornine se se usne tresle. — Eto... vidite... kako je... to pogubno... a ja dva bića... govorio on doktoru.

Ovaj si prstom počeše nosnice, pridigne naočale i još poraženije promumlja:

— D — da, znate... Čudan slučaj!

Ljahov stajao i gledao na svih čudno se smješeć i sveudilj si griskao usnicu. Svi umuknuli. Kiril Ivanović otirao si suze i tužna lica stajao kod postelje. U njegovim očima otsjevalo cijelo more melankolije. Stajao on i kružio očima po sobi. Iza onih triju čovjeka naproti njemu bila još dva u bjelim fartukama, a za vratima u sjeni vidjelo se i drugih glava... A svi su uporno i muče nešto očekivali; očekivali baš od njega, jer su svi gledali prama njegovoj strani. Kiril se Ivanović gorko nasmije i ponizno reče:

— Oprostite mi, Gospodo! Vi ste svi, koliko god vas imade, pravedni! Ja vam ne niečem vašeg prava... nego idem... mogu li?

— Dodjite za čas ovamo! — zaustavi ga doktor prijaznim kretom.

— Izvolite! — i Kiril Ivanović pokorno sjedne na stolac, kako mu doktor naložio.

Marko Kravcov se probudi. Brzo se pridigne, sjedne u postelji i tupo motrio svjetinu, kojom je soba bila napunjena, i glasno upita:

— Ko ste vi?

— Čuješ, Marko, hoćeš li leći? — upita ga Ljahov.

— Ne obmanjuj me, jadniče! Ti nešto hoćeš... Poznam ja tebe... i sve vas!... Ah! Vi ste me došli uzeti!... No ja se ne dam bez borbe! Ne! Raztresti ću vas kao prah!... Mene uzeti! Ne!...

No u to već bacili na njega nekakav željezni oklop. On se prućao u njemu, dok ga nijesu povili u nj, kao diete. Dignuli ga na ruke i ponesli, a on ridajuć i previjajuć se cielim tielom vikao:

— Ne!... Ne!... Ne!...

U sobi ostao Ljahov. Pristupio k stieni, skinuo s nje neku fotografiju i obrativ se prama Kirilu Ivanoviću, koji je s užasno napetom nepomičnošću gledao nekamo u ugao, ljubazno mu reče:

— Nu, hajdemo i mi!

Kiril Ivanović pokorno ustane i ne progovoriv rieči podje za njim.

— Ja ću se vratiti za čas! — reče Ljahov nekoj ženi zatvarajuć vrata Kravcovljeve sobe.

— Ja ću se vratiti za čas! — kao jeka ponovi Kiril Ivanović Jaroslavcev za njim, pogledav ga svojim mrtvačkim očima.

*

Sada su oba u bolnici — i Kiril Ivanović Jaroslavcev Marko Danilović Kravcov. Za Kravcova imade nade, da će ozdraviti, a za učenika mu — ne ima nikakve.

Oni se sastaju jedan s drugim na šetnjama u vrtu zavoda. Kad Kiril Ivanović iz daleka ugleda crnobrado i uvijek uzrujano lice Kravcova, odmah sitnim koracima potrči k njemu i, skidajuć kapu, tiho šapće:

— Govori, učitelju!...

Kiril Ivanović govori jako malo, i to ne drugčije, nego ropko šapćući. Kad Kravcov hodi, tada ga Kiril Ivanović pognut sliedi, a kad on sjedi, Kiril Ivanović se tada posadi do njegovih nogu, milo mu gleda u lice i ovda onda moleći ga šapće:

— Govori, učitelju!...

A učitelj govori svome učeniku nejasno i ozbiljno o proganjaju i stradanju duha, govori mu svečano i važno o domu sveopćeg spasenja i s ponosom govori o sebi samome, kao velikom učitelju i proroku u životu iznemoglih ljudi...

Na razvalinama grada Okića.

Prvi put krenuo sam na razvaline grada Okića mjeseca ožujka g. 1866. Pošao sam pješice iz Zagreba u Rakov potok, a odavle pod Sv. Martin, odkuda sam uzlazio preko sela Čerkezi. Ovoga sam se sjećao, kao i nekakovih crvenih kamena, koje sam vidio oko toga sela i božikovine ili božjega drievca, koje nam palo osobito u oči. Poslije mnogo godina zaputio sam se na Okić 8. lipnja g. 1902. od Podsusjeda. Kako bijahu livade još od kose netaknute, a priroda bujna i zelena, nasladjivalo se oko na raznom cvieću naročito na ivančici, koja pokriva svojom čistom bjelinom tu i tamo daleke prostore. Na jednome sam mjestu nešto gledao, što moje oko nije nikada vidjelo, jer su mnoge prirodne slike prigodne, pak valja baš doći u pravo vrieme. Već uz put iztako se u tamnoj zeleni divlji mak sa svojim velikim, žarko-crvenim cvjetovima, nu na jednome je mjestu zaokupio cielu veliku gredu. Bilo ih je toliko, kao da ih tko sadio, bilo toliko, da su se doticali cvjetovima, izpod kojih se zelenilo razno nizko poljsko bilje. Tik do maka zaokupio je drugu gredu pitomi lan svojim kao nebo modrim cvjetovima, a malo dalje bielila se hrpa ivančica. I tako me je priroda rano u jutro pozdravila bojama, koje su našemu narodu najmilije. Od ovoga prirodom satkana saga težko sam se odielio i pomislio: divne li slike, da ju umjetnik prenese na platno.

Sa glavne ceste krenuo sam prama Sv. Nedjelji i smetnuo u dušu daleku ravnicu, koja seže do podnožja Samoborske gore. Zaustavio sam oko na Plješivici, kojoj se odatle najjasnije razabiru ona tri po nju značajna čunjasta vrška, pak na selo, koje onoj zeleni onako liepo pristaje. Segnulo je oko do Samobora, gledalo crkvicu sv. Jurja i sv. Ane, pak Samobor, po kojem se razlievalo svjetlo jutarnjeg sunca, dok ga nisu pokrili oblaci. Zagledao sam Veliki i Mali Oštrc, pak Črnec, a kako je sunce prosjevalo izpod oblaka samo na jednome mjestu, palo je svjetlo po zelenom Črncu i jasno ga bojadisalo, dočim bijahu susjedni bregovi poput tinte crni. Zanimivo bijaše gledati, kako se božje sunce „igralo skrivača“, ali na jednom nam se Črnec zacrnio, a u svietloj zeleni „oštru“ svoju glavu iztakao strmi Oštrc, s kojega se svjetlo lagano spuštalo prama podnožju gore, pod kojom se razlilo magleno more.

Digitized by Google

R. Knight: U sumračju.

Digitized by Google

Od Samobora pak sve tamo do Molvica stere se pod Samoborskom gorom „vinogorje“, na kojemu padaju u oči dva briega. Nad samim selom uzdignuo se Kozjak (302 m.), pokriven vinogradima i njivama, kojega zovu u Samoboru Srebrenica. Do njega se uzdiže čovječjom rukom obradjeni Ferešinec, gradjen ponajveć od lapora, koji se bieli, dočim se tamnim to većim, to manjim krpama odaje crnica-zemlja, koja pokriva i podnožne krasne livade, što se steru do grada Kobiljaka i daleko tamo do hrastovih šuma, koje prelaze u Stupnički lug. Za sat hoda evo te u Kalinovici, iza koje se uzdižu šumom zarasli bregovi, a ime joj valjda od „kaline“ (Ligustrum vulgare). Od ovdje vodi jedna cesta na Rakov-potok, dočim kreće druga prama zapadu, da te dovede do Molvica i Molvičke šume. Tamo, na lievo zastrla je bujna zelen grad Kerestinec, što se u ravnici utvrdio sa tri jake kule, dočim te na desno prima seoce Dubrava, pak Gorica, tik koje ima gajić od klena (Acer campestre; Feldahorn), a u njemu 22 stabla, koja su i na pô metra debela, a u njihovoj hladovini smjestio se bunar sa velikim koritom, na kojemu se napaja blago.

Sada se otvara daleka, s trijuh strana bregovima okružena dolina, kojoj se na kraju nasadiše Oštrc i Črnec. Lievi su bregovi strmi i padaju prama koritu potoka Molvice, zarasli mladom bukvom i hrastom, dočim su ostali pokriveni vinogradima i njivama. Poredalo se naokolo više od 20 bregova, od kojih većina stoji pojedince, pa im za to lahko razabireš oblik. Tamo, u grmu šume sladko ti biljiše slavulj, dočim ti u polju milo grče nježna grlica.

Selo Molvice pribralo se pod briegom ili po visovima, a kad si ga prosjekao cestom i došao do kuće seljaka Ivšeca, iztakne ti se jednim mahom u desnom kutu grad Okić, a iztakne na čunjastom i tako strmom briegu, da te s mjesta zadivi i kad mu gledaš one užasne stiene i pećine, u koje ga ruka čovječja uzidala, mislio bi, nikada se na nj ne ćeš uzpeti. Tu, na toj se vrleti uzidao prije mnogo vjekova, da poput oštrog i dalekosežnog „oka“ zrije na sve strane domovine.[1])

Dvoredica jablana, sve to ljepša cesta, liepo ogradjen bunar, krasne kulture, red i čistoća, svjedoče, da se približuješ gospodskomu dvoru ili gradu, dok ti se na desno zabiele Molvice, od kojega grada i cielomu kraju ime.

Odavle vodi cesta dalje, ali i priečac preko Molvičke hladovite šume, koja je pokrila brieg složen od konglomerata. Ima u toj hladovini mnoga liepa bilina, ali ona prija osobito miomirisnom dragoljubu (Platanthera bifolia), komu su uzpravnu, bielim cvjetovima zakićenu stabliku poduprla dva, riedko tri, tamno zelena, sjajna lista. Bieli, tanahnom ostrugom ukrašeni cvietovi, mirišu opojno vanilijom. Ima u tom hladu i ljubičasto-crvena Prenanthes purpurea, koja krasi i bukove šume Kleka, Risnjaka i drugih alpinskih bregova domovine.

Iz ugodne ove šumice, izmotaš se na zračan prostor, odkuda zagledaš ne samo Okić, već i cielu Plješivicu, pod nogama, a na kraju koritaste, zelene doli, staro selo Sv. Martina, nad kojim se uzdiže u Galgovu kapelica sv. Roka. Na desnu ruku kraj je gorovit i brdovit, pod njime valovit, a na lievo ravan, razploštujući se u ogromnu ravnicu, koja seže do Jaske.

Iz Sv. Martina može se na Okić preko Čerkeza i preko sela Podgradja. Od ovuda neka se uzlazi, a preko prvoga sela neka se silazi, ako se kaniš vratiti u Sv. Martin. Kamena cesta kreće preko cvjetnih livada, kraj lapornih slojeva, u kojima se biele okamenjene morske školjke, koje svjedoče, da su i ovuda nekoć bučili valovi morski. Tamo, gdje se cesta uzpinje uzbrdice, pokrio je zemlju konglomerat, na kojemu buji mješovita šuma. Poslije se cesta spušta prama Podgradju, u kojem ima medju seljacima i plemića. Upravo pod vrletnim Okićem ima otegnuti brieg Gradac, a pod njime selo Domovići, kojemu se kuće dotiču i Okićkoga luga, kojim buči potok Okićnica. Ovaj je potok medjašnica medju župom sv. Martina i župom Majke Božje Okićke, a teče uz potok Brusinjak. Tik sela ima vrelo, na koje izbija jak mlaz vode na dva decimetra široku ciev, a bit će odtok kojega podzemnoga potoka. Voda je mlačna, a u zimi tako topla, da se težko pije. — Na briegu Gradcu stajao je grad svakako prije, nego li je Okić podignuo oholu svoju glavu, jer se izkopalo svakojakog criepa, pak je kamenje sigurno i razveženo. Selo i cio kraj oko sela dobio je ime „Podgradje“, na koje spadaju sela: Domovići, Golubići, Kacijani, Bašići mali i veliki, a ima do Podgradja i kraj, što zovu „Purgarija“, kojemu spadaju Šilobodi, Kufrini i drugi. Iz Domovića korakneš i evo te u kestenovoj šumi, kojom se lagano uzpinješ pod Okić. Kad si prošao kraj prve klieti i zaokružio rebrom zelena briega, zagledaš u jedan mah ogromne okomite, šikarom zarasle stiene i na njima razvaline grada Okića. Pogled na grad tako te osupne, kao u nijednoga hrvatskoga grada, jer nijednoga nije čovječja ruka sagradila na takvoj vrleti.

Na desno od puta ostrmljuju se šumom zarasli bregovi, u kojoj buji mnoga krasna bilina, a crno-modrim cvjetovima pada u oči alpinka Phyteuma Halleri, srodnica naših liepih zvončika. Na desno pada obrežje prama Okićnici, koju slušaš, kako ti pod nogama buči, ali je ne vidiš, jer ju zarasla šikara. Na jednome mjestu izbočila se okomita stiena preko koje se ruši šumski neki potočak i u koritu se Okićnice razprašuje.

Prošavši preko Okićnice, eno te na livadama, evo te pred voćkama i kulturama, jer se tamo stisnulo rek bi pod samu Plješivicu seoce Gornički gornji. Mora da je staro, jer su mu grede, od kojih su gradjene kuće, malo ne crne.

Kad si zavinuo na desno, dolaziš do kamene stazice, koja se probila medju pećinama i kad si ovdje, kao da uzlaziš kojim vrhom hrvatskoga primorja. Ta je prispodoba to opravdanija, jer po pećinama susretaš i prave biline primorčice, a naročito je značajan zlatnjak (Ceterach officinarum) vrsta papradi, koja raste u cielom primorju, a u okolini zagrebačkoj i na ogromnoj Komušarovoj pećini kod Vidovca.

Ovo bi kamenje bilo pusto i mrtvo, da ne ima grmlja i drugog cvatućeg bilja, što je mrtvoj kami ono, što meso našemu košturu. Ima ovdje lieska, koja voli vapnenomu kamenju, ima lipa, kurikovina, javor-mlječak, bazag, mukovnica, jasen, od kojih pećine zabiele, kad ova tri grma procvatu, a povjetarce im raznosi daleko osvježujući miris bazga i onaj opojni miris jasena crnoga. Ima još jedno stabalce, koje se odlikuje plodovima, koji oponašaju plodove hmelja; to je crnograb (Ostrya carpinifolia; Hopfenbuche), vjeran drug onih naših gradova, koji se uzidaše u kamen vapnenac.

U bujnoj zeleni, a medju razpuklinama, prima te i mnogi drugi cvietak, a krasan im je nakit gušavica Silene memoralis iz porodice Klinčevica (Caryophyllacea), u koju spadaju i naši karanfili. Dodješ li u jutro, bielo joj je cvieće neugledno, kao da je ufrkano i uvenulo, nu kad bi došao u večer, vidiš, da su latice razastrte, oponašajući oblikom sitnu, šestotraku zviezdu. Kad bi takav cviet odkinuo i k nosu prinjeo, razabrao bi preugodan miris zumbula. Kako se u večer i u noći ne razabiru crvene, žute, modre boje, a vidljive su biele, naliečuju na ovu i srodne gušavice, noćni lepirići, i tako ju ne samo zaplodjuju, već u dno plodnice smještaju i svoja jajašca, iz kojih će se izvaliti sitne gusjenice. Ove se hrane od zametaka i sjemenaka, a kad su se podpuno razvile, probuše plodnice, izadju na zemlju i tu se zabahure. Zametaka i sjemenaka ima toliko, da ih gusjenice ne mogu uništiti. Ova gušavica cvate preko ciele noći i cvietovi se zatvaraju tek onda,

[1]) Poviest Okića (uz sliku) priobćio je E. Laszowski u „Prosvjeti“ g. 1897., br. 13.

Digitized by Google

kada se sunce rodilo. Ovo se dogadja na cvietu po tri puta. Prve večeri razšire se latice vienčića, koje bijahu do sada usukane u pupoljku, zviezdoliko i nešto se zavinu, a u isto se vrieme brzo iztakne i pet prašnika. Ovima se prašnice razpucaju i cvietnim peludom pokriju prašnike i ostaju tako preko ciete noći. Sliedećega dana prašnice odpadnu, jer im je nit uvenula. Druge večeri opet se iztakne pet prašnika, kojima se u predvečerje prašnice takodjer razpucaju. Treće večeri pomaknu se do cvietnog peluda bašunaste njuške, koje bijahu do sada smotanu u prilici S-a i sakrivene u dnu cvieta. U ovo vrieme zamirišu cvietovi zumbulom, koji privlači zareznike i razsipavaju taj preugodan miris do treće ure u jutro. U prozorje latice se opet smataju i to za liepa vremena brže, nego li za oblačna i hladna jutra, a kad su smotane, oponašaju oblikom čvoriće i čovjek bi mislio, da je gušavica odcvala. Čim nastane večer, gušavica je ponovno procvala i dalje se zaplodjuje, što preko dana, jer se cvjetni pelud ne razvija, nije moguće, i za to ju dnevni zareznici ne mogu zaploditi, pak im onda i ne pada u oči, jer je dolnja strana latica tako obojena (žuta, zelenkasta, žuto-zelena, nečisto-crvena ili sivkasta). Najmiliji su gosti gušavice sitni noćni lepiriči iz roda „sovica“, koji srču medeni i sladjani sok, smještaju jajašca, ali i bilinu zaprašuju, dapače cvietni pelud na cviće prenašaju. Gušavica hrani sladjahnim sokom sovice, a one, reći bismo mogli, iz zahvalnosti ju zaplodjuju. Odkinemo li jednu, opazit ćemo, da nam se priliepi o ruku, kao da smo primili grančicu, koja je namazana liepkom, a razgledamo li ju pobolje, naći ćemo na ljepčivoj stabliki cielo grobište onih zareznika, koji su lazili po njoj, došli do stanovite visine, tu se priliepili i zaglavili. Tako čuva ova gušavica i neke srodne joj vrste svoje cviće od „nepozvanih“ gostova, od kojih kadkada koljenasta stablika pocrni. Htjeli bi, da se mukte hrane, da ne koriste cvietu, da ga grizu i nagrdjuju, nu on im se užasno osvećuje.

Ovo sam napisao, da se vidi, kako u prirodi može biti zanimiv i samo jedan cviet, ako nam je ona dobrom znanicom i prijateljicom. No podjimo dalje! Polagano uzlazeći, dodjemo do dubokog gradskog bunara, gradjena od kamena, odnosno do šterne (cisterne), u koju da se kišnica svadjala iz grada, a kad se medju pećinama malo uzpnemo, evo nas pred prvim sgradama, za koje puk priča, da bijahu gradske staje. S ovu stranu bila su svakako i gradska vrata, a malo dalje nad pećinama sigurno most, kojim si ulazio u grad, dočim je danas na ovome mjestu na stupovima od granja složena brv.

Dva, tri daha, pak si na Okiću, na kojem ti najprije stupi noga na posvećeno tlo gradske kapelice sv. Nikole, kojoj su zidovi podpuno sačuvani, samo joj manjka krov. Kapelica je uzidana u živu stienu od kamena vapnenca u pravokutu. Duga je 8 m., toliko visoka, a nešto preko 4 m. široka. Vrata su joj ovelika, polokružna, i još se vidi deset klesanih kamena dovratnice. Na lievoj je prozor, visok 1 m., širok pô metra, a do ovoga drugi manji prozor, a izpod svakoga još po jedan prozorčić. Izvan pročelja ima polokružan shod (balkon), do kojega vode i polokružna vrata, visoka 3·5, široka 2·5 m. Zidovi su 1 m. debeli, shod toliko visok, a 1·5 m. širok, na kojem zagledasmo sa svake strane dvie duboke škulje za topove. Sa protivne strane vide se na zidu tragovi pravokutni, koji nam odavaju žrtvenik, a na jednome je mjestu u zidu stajala valjda škropionica.

Dno je crkvice ravno i zaraslo raznim biljem, koje buji i po zidovima. Ove je natrusila brojnim ružičastim cvietcima Tunica Saxifraga (Felsennelke), pak je tu porasla i bilina, koja krasi naše najviše alpinske vrhove, poput mlieka biela Arabis alpina, s kojom druguje A. arenosa, dočim je pod grmljem dozriela i velikim se svitim plodovima odlikuje A. Turrita. Na kamenom podu crkvice porasao je i obični pelin (Artemisia vulgaris), ali je na žestoke pećine izvan zidova izbio i crnograb i mukinja sa jasenom. U podu crkvice ima jedna na metar duboka jama, koju je stvorila čovječja ruka, tražeći ukopano blago, ali je mjesto blaga izkopala ostanke urušena krova. I na drugom mjestu ima jedna udubina, gdje su od izkapanja naskoro odustali, jer ih sigurno umorilo kamenje. Moguće, da su tražili i grobnice, ne misleći pri tome, da nije nitko svoje pokojnike ukapao u živu pećinu!

Iza kapelice uzdiže se zid od grada visok do 15 m. U grad se je ulazilo tik crkvice sa strane sjevero-zapadne. Ovuda vodi kamenom potaracana stazica uzbrdice do razvaljenih zidina, a onda hrliš nizbrdice, valjda u bivši gradski podrum. Kad si došao na kraj, vidiš, da se gradski zid od crkvice u početku svija, jer ga drugčije nisu mogli na kamenu da grade, a tada krene pravcem na 60—80 m. daleko. U zidu se vide okomiti i poprečni prozori, vidi još po koj kamen dovratnice (?), a u jednom kutu našli smo još i nešto liepa ili mortaj Brojne su rupe, u kojima bijahu uzidane grede ili tramovi. Desnu i lievu stranu zida pokrio je bršljan, kojemu debljina ne odaje veliku starost, jer se je tek udebljao na 5—6 cm., nu kada se razgrani, pokriti će malo po malo ne samo nutarnje, već i vanjske stiene, a tada će se Okić-grad premetnuti u „Bršljan-grad“ i zaodieti u zimzeleno, razkošno ruho.

Ciela nutrinja grada zarasla je šikarom. Buji tu svib, kurika, i drugo grmlje, plazi po zemlji kupina, crveni se ždralinjak (Geranium Robertianum), cvate velika mrtva kopriva (Lamium Orvala), žuti se po stjenama rosopas (Chelidonium majus) i lokotnica (Salvia glutinosa), sve biline, koje vole sjenu i vlagu. Na suhim mjestima ima hrast-medunac (Quercus pubescens), Coronilla varia i potočnica (Myosotis hirsuta). Na jednom takovom zračnom i suhom kamenom mjestu zagledam izpod grmlja bilinu, koju do onda nisam nikada živu vidio. To je u nas preriedki Botrychium Lunaria (Mondraute), kojeg nam hrvatska flora bilježi do sada samo za Samar na Velebitu. To je tajnocvjetka, koja ima jednu sterilnu (jalovu) i jednu fertilnu (plodonosnu) hvojku. Prva oponaša oblikom zlatnjak, druga metličastu, zagasitu ucvast, u kojoj se razvijaju trusnici sa trusom, kojim se prahom bilina razplodjuje, jer ona nikada ne cvate. Perca jalove hvojke nalikuju polumjesecu, zato latinsko ime „Lunaria“ (luna = mjesec), dočim prvo ime znači ono, što bi Niemac nazvao „Traubenstengel“.

Ima u gradu i papradi. Brojan je volovski jezik (Scolopendrium vulgare), na zidovima Asplenium Trichomanes, a na jednome mjestu spuštaju se i hvoje sladkoga korjena (Polypodium vulgare.)

U gradu vlada grobni muk i onda, kada vani duva vjetar i maše grmljem, kao da će ga korjenom izčupati. Kadkada zazuji koja muha, a život tihi i skromni odavaju još i nekoji mekušci, što nose liepe svoje i umjetno gradjene kućice (Campylaea umbilicaris, Zonites verticillus, Cyclostomus retroflexus, Pomatias septemspiralis, Pupa avenacea). Najzanimivija je Vitrina pellucida, u koje je sitna kućica jasno-zelena i tako prozirna, da vidiš, kako u životinjice kuca srdce.

Ne poznam u domovini grada, koji bi bio tako gradjen, kao što je Okić. Ne ima dvojbe, da bijaše kameni brieg čunjast, da je oštri mu čunj valjalo razbiti, tlo izravnati i onda tek pristupiti gradnji. Svi gradski zidovi nisu jednako gradjeni, ima ih jednostrukih, dvostrukih, ali i trostrukih. Takav je zid sa jugo-zapadne strane. Vanjske su stiene gradjene od klesana kamena, a ona šupljina medju njima od surova neklesana kamenja, koje su medju jedan i drugi zid bez svakoga reda bacali i mortom nabacali. Ovaj je zid trostruk svakako za to, što se je kraj njega ulazilo u grad i što mu s ove strane bijaše nuždna najjača obrana. Zidovi gradski sežu upravo do ruba pećina, grad se naokolo ne da obaći; ne ima tu ni za pedalj prostora, a pećine, na kojima je niknuo, nisu vodoravne ili nakose, već su

Digitized by Google

okomite poput kukova, a one, na kojima stoji crkvica, takove su, da im sa shoda ne možeš kraja segnuti.

Ne ima u domovini opet grada, s kojega bi oko tako daleko sezalo, kao sa podrtina grada Okića, a najkrasniji je onaj vidik, što se otvara sa shoda kapelice. Taj je vidik tako dalekosežan, da se ne da opisati, i onaj, koji tvrdi, da se sa Okića vidi ciela bivša gradjanska Hrvatska, ima podpuno pravo. Moje pero nije kadro, da taj bogati i raznoliki vidik opiše onako, kako to moja duša želi. Tko tomu ne vjeruje, neka se potrudi na Okić, pa će mi reći, da su za njegov vidik uzklici: „krasno, divno, veličanstveno“ preneznatni i da ne imamo rieči, kojim bi ga okrstili, kao što ne imamo ni pera, kojim bi ga opisali. Blaženi su oni sretnici, koji su mu blizi, pak se vidikom raje u svako doba godine, podržavajući njime u svojim rodoljubivim srdcima neokaljan značaj i poštenje spram ove divne zemlje, u kojoj su ugledali svjetlo božje.

Da se užiješ nedogledna vidika, koji te s mjesta zadivljuje, treba da ostaviš nutrinje grada, pak da podješ u kapelicu sv. Nikole, koju su na tome mjestu toga radi valjda i sagradili. Stani na shodu, pak razgledaj ponajprije najbližu okolinu. Na lievo u brdovitom je kraju, kojega pokrivaju šume ili kulture, prvo seoce Slakoperi, do njega Jakopci sa starom crkvicom sv. Antuna, pak Čerkezi, Jandrečići, Razumi veliki i Šoiči, a poviše crkvice seoce Fabekovići. Pod samim gradom protegnuo se u prilici krova Gradac, pod njime leže Domovići, a dalje sela Podgradje i Purgarija, koja sam već spomenuo. Preko dubokih uvala, kultiviranih strmina, livada i polja, sedlastih oranica, seže oko do sv. Martina, Galgova i kapelice sv. Roka, pak kruži nad onim ogromnim kulturama Molvica. Na desno vidiš crkvu Majke Božje Okićke, selo Tandariće, Kelečićke i druge priselke i zaselke.

Zagrebačku goru gledaš cielom duljinom i širinom, gledaš joj južnu stranu sa vinorodnim prigorjem, gledaš sjevernu, koja je bez prigorja i zaustaviš oko na Zagrebu. Dalje Zagrebačke gore vidiš Kalničku goru jasno izcrtan

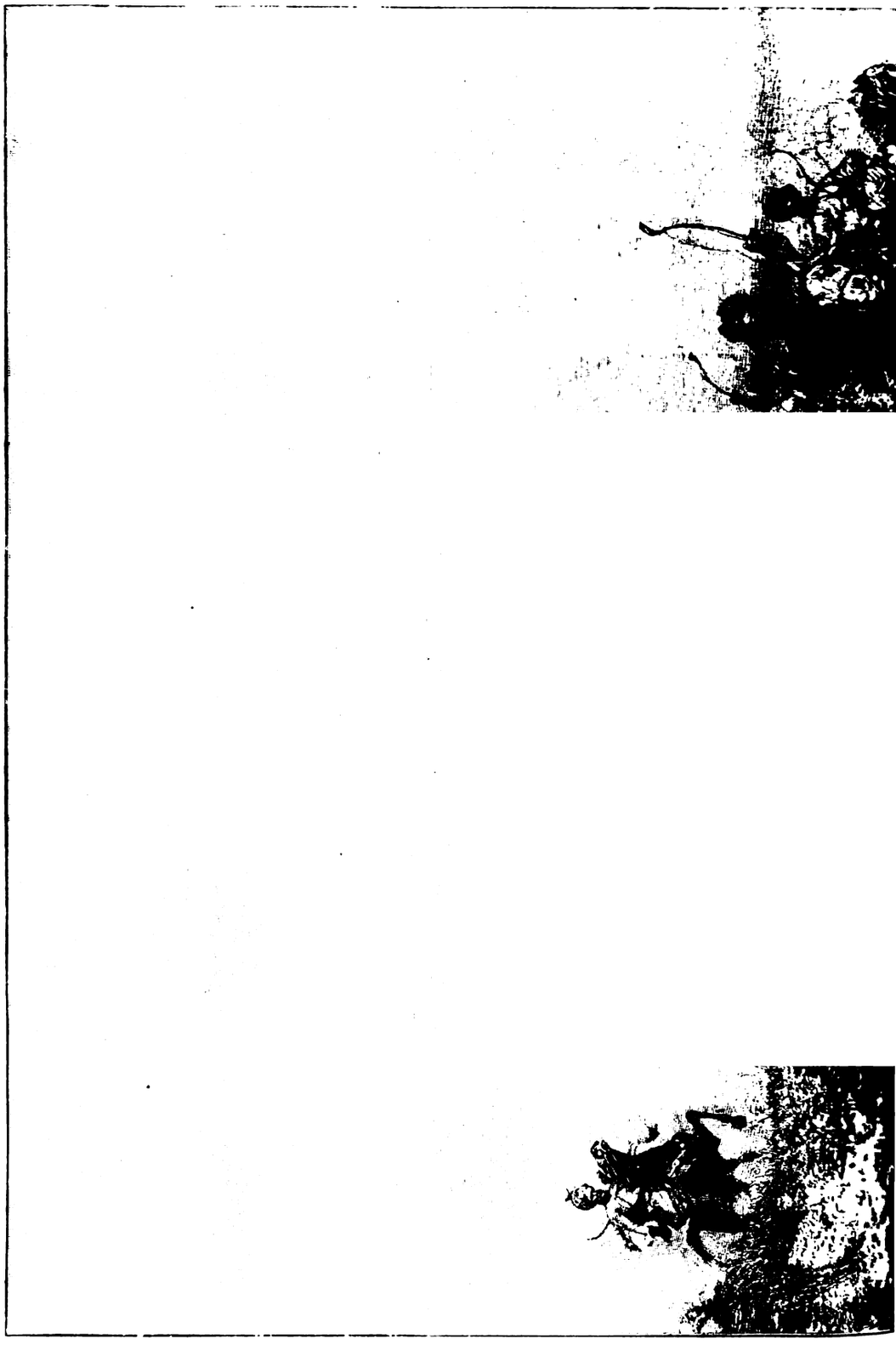

Vranilac i Ljubelj, gledaš Ivančicu, Maceljsku — i Kosteljsku goru, a medju njima naše vilinsko Zagorje.

S lieve strane ima u zidu kapelice ovelik otvor, ali ne prozor, već se tu provalio zid za zagrebačkoga potresa 1880.

Digitized by Google

Ovo ti je drugo staklo u ovoj prirodnoj panorami, kroz koje vidiš vrletnu Oštrc-goru, Veliki Černec i Žumberačke planine, dočim je kod razvaljene kule na brežuljku treće staklo iza kojega se vidi cielo Pokupje sa Jaskom i Karlovcem, svim bližim i dalnjim selima, a naročito je krasan pogled na šumovitu Plješivicu za koju misliš, da ćeš ju dobaciti kamenom. Ona čunjasta tri vrška i s ove su strane izcrtana, a pod južnim zarasao se oštar jedan vršak i nakrivio poput zuba. Sa Okića seže vidik od Žumberačkih planina do gore moslavačke, iduči od zapada prama iztoku, i od Ivančice do Bosanskih planina. Seže od razvalina grada do Siska, od ovdje do Karlovca. Kad je jasno vidi se Velika Kapela sa Klekom, Mala Kapela sa Seliškim vrhom, pak ti oko razabire i Golu Plješevicu kod Plitvičkih jezera. Poslije kiše, kad je vidik najdalekosežniji ili u jeseni mjeseca rujna i listopada, sve se vidi jasnije, točnije, a daleke gore i planine kupaju se u čistom zelenilu ili tonu u ljubičastoj boji nebeskoga svoda.

Pawliszak W. J.: Tatari u stepama.

Ovo je samo kratak oris okićkoga vidika, jer je tako veličanstven, da ga tvoje oko nije kadro shvatiti, niti je duša sposobna, da u ovoj ogromnoj i prebogato ilustrovanoj knjizi vidi i razgleda svaku sliku. To je ogromna slika naše domovine u kojoj ima na tisuće manjih slika i sitnih sličica, i ne računajući ovamo one, koje nam priroda svakoga časa slika i riše na obzoru nebeskomu.

Rado ćeš na shodu stajati dugo, dugo stajati, svraćajući oko sad na jednu ili drugu stranu, a kad ga svrneš tamo, odkuda si ga skrenuo, prikaže ti se nova koja slika, koju si pregledao ili ju pritajila sjena, oblak ili čajno vrieme. Ako ti se duša i malo umori, ona se prene onim mahom, kad joj iz duboke doli povjetarce donaša slavuljeve biljisaje, mili poj sitne crnoglavke ili zvonke glasove žutokljunog kosa i šumske zebe.

Divnom otačbeničkom slikom, kojom si zakitio svoju dušu, spuštaš se sa razvalina Okića istim putem, kojim si uzašao i za nekoliko si se časaka riešio oštra kamenja i pećina i došao na mekane livade. Od seoca Gornjički rado ćeš se obazrieti na onaj dio Okića, što je okrenut prama zapadu. I s ove strane vidiš, da ga je tvrda pećina zarubila do samog gradskog zida oko kojega nebi ni maleno diete svojim sitnim nožicama moglo proći.

Od livade vode staze prama jednomu potoku pa

Digitized by Google

onda jarkom do kapelice sv. Antuna, gdje ćeš sustati, da si Okić razgledaš sa strane sjeverne. Sjedeći tako, razabrati ćeš, da kameni greben, na kojem se grad uzidao, ima oblik raznostranog trokuta i da je s ove strane zarasao guštikom u kojemu zaprema prvo mjesto božikovina ili božje drievce (Ilex aquifolium), najkrasniji ures okićkoga vrha, jer je božikovina zimzelena, a po gotovo liepa, kada se zakiti žarkom crvenim bobama.

S ove strane uzdigla su se tik do grada dva ogromna kuka, kao dva gorda stražara, a baš pram onoj strani, s koje se ulazilo u grad. Ulazilo se ili pješice ili na konjima, jer su kolni putevi vodili samo pod Okić.

Od sv. Martina gledan, ističe se vrh Okića kao ogroman odsječen i veoma strm čunj, dočim je sa strane južne krševit, kamenit, razkliman, sunovratan, dá, prama Okićnici i užasan.

Od crkvice krećeš seoskim putem napried, a dobri oni ljudi rado će ti pokazati i priečac, pak ćeš se tako spuštati i u dubok dol, a kad tamo, prima te opet jak potok na kojem štropota seoski mlin u kojem melju i žitelji susjednoga sela Razumi, kojim prodješ za časak. Velike nekoje jednospratnice okružene u prizemlju i u prvom katu drvenim hodnicima, padaju ti u oči, kao i vinova loza, koju su seljaci razpeljali po kućama. Zadnje selo, koje mineš, zove se Konjščica, a kad si se riešio puta, koji je pun nabacana kamenja, kojim se ide i vozi, zavineš i zagledaš u jedan mah cio Samobor.

Pred tobom se otvara nov brdovit kraj, pun uvala i dolova, ali i pun zeleni. U ovom kraju leže sela Rakovica velika i mala i rado ćeš posjesti na cvjetni brežuljak i pariti oko i po ovom zanimivom kraju, pak se tu zakiti i jednim cvietom prekrasne kačunovice.

Spuštajući se prama cesti, dolaziš u Mirnovec, a odavle u Samobor, koji te već na pragu prima cvjetnom dobrodošlicom, a cvieće, mjeseca lipnja krasne ruže, prate te Samostanskom ulicom, kojom izadješ na glavni trg.

D. Hirc.

Hrvatski jezik i protestantski reformatori.

Napisao dr. Franjo Bučar.

Kad su hrvatski reformatori započeli izdavati u Tübingenu hrvatske protestantske knjige g. 1561. glagolicom, pak kasnije i ćirilicom te latinicom, počelo se je odmah iz prvina nastojati, da bude jezik u knjigama što čišći. To je pak bilo i tim nuždnije, pošto glavni pokretači čitavog tog književnoga poduzeća, barun Ungnad i vojvoda Krištof od Würtemberga, nisu sasvim ništa ili tek vrlo malo kano i Truber, poznavali književni jezik hrvatski, kano što ni glagolsko, ni ćirilsko pismo. Glavni prevodioci i suradnici kod te tiskare Stjepan Konzul Istrijanin i Antun Dalmatin, bili su naravno vješti i pismu i jeziku hrvatskome, medjutim je ali Truber, zavadivši se s njima, pobudio sumnju kod Ungnada i vojvode, da nisu knjige ni dobro napisane, niti dobro prevedene i pune tiskarskih pogriešaka. Pošto su se osim toga već na početku reformacije počele pojavljivati razne sekte, bio je Ungnad i vojvoda Krištof u strahu, da se u hrvatskim knjigama ne bi pojavile koje vjerske bludnje, kako su to bili i Truberu iz prvine spočitavali. Za to bude odredjeno, da se svi prevodi hrvatskih reformatora imadu prije izpitati po vještacima u Hrvatskoj, a onda tek štampati. Poradi sektarstva nisu dozvolili inače vrlo uglednom protestantskom teologu istarskom Hrvatu Flaciju, da prevodi knjige na hrvatski. Pošto su se izjalovili pokusi, da se pribave već gotovi prevodi hrvatske biblije, bude u to ime naručen u Njemačku k Truberu istarski expop Stj. Konzul, koji poče na Božić g. 1557. prevoditi bibliju iz slovenskog Truberovog prevoda na hrvatski. Konzul bude ujedno namješten u Tübingenu kano izključivo hrvatski prevodioc uz Trubera, koji je već od g. 1550. izdavao slovenske, protestantske knjige. Da svoje mecenate osvjedoči o valjanosti svog prevoda, podje Konzul g. 1559. u Metljiku, gdje je dobio povoljne svjedočbe od prodekatora Vlahovića, kantora Zmajića, kapelana Stipanića iz Ozlja, kapelana kod sv. Križa na posjedu Zrinjskih, te načelnika i četiri gradjanina iz Metljike. Na tom svom putovanju namjeri se Konzul u Ljubljani i na razpopa Antuna Dalmatina, kojega predobije za hrvatsko književno poduzeće, te je isti imao prevoditi i korigovati Konzulove prevode. Pošto je bio vješt ćirilici, imao se je osobito upotriebiti za nadzor kod izdavanja ćirilskih knjiga.

Medjutim Truber, koji je bio izprva i upravitelj hrvatske tiskare, zavadio se je s Konzulom i Dalmatinom, te je neprestano sumnjao o valjanosti njihovog rada. Od toga porodila se je velika svadja, koja se je svršila na taj način, da se je Truber sasvim okanio sudjelovanja kod hrvatske tiskare, koju su dalje vodili sami Konzul i Dalmatin. Truber je htio poradi čistoće jezika dobaviti za hrvatsku tiskaru kojeg Bosanca ili Uskoka, te je u istinu i doveo u Njemačku dva pravoslavna popa Matiju Popovića iz Srbije i Uskoka Ivana Maleševca iz Bosne, ali obojica nisu odgovarali svojoj svrsi, te su bili opet odpremljeni natrag, odkuda su i došli. Prije medjutim još poslali su kranjski staleži, koji su se takodjer vrlo brinuli oko hrvatskih knjiga, na pomoć Konzulu i Dalmatinu dva druga Hrvata i to Zvečića i Jurišića, koji su takodjer pomagali prevoditi. Staleži kranjski radje bi bili podigli hrvatsku tiskaru u Ljubljani, gdje je bilo na blizo dosta hrvatskih popova, ali to nije bilo moguće za vlade strogo katoličkog Ferdinanda I. Nastojanje pak reformatora, da dodju hrvatski popovi u Tübingen, nije se moglo izpuniti, jer ako se je i našlo spremnih sila, koje će prevoditi ili korekturu raditi, skoro nitko se nije dao izmamiti u daleku Würtemberžku. Kranjski staleži odlučili su takodjer, da će uzdržavati dva popa i dva prepisavača u Ljubljani, koji će prevodi Truberova slovenska diela na hrvatski i svoje prevode slati opet drugim vještacima u Istri i Hrvatskoj, da bude tako stvar što jeftinija, pošto se je i onako čitavo to poduzeće podržavalo samo iz milodara iz austrijskih i njemačkih reformiranih zemalja.

Kad je Truber g. 1562. ponovno boravio u Ljubljani na svom reformatorskom djelovanju, sastao se je s nekim bolestnim fratrom Ivanom iz Bihaća, kojemu je pokazao tiskani jur Novi Zavjet. Isti se je izjavio da je prevod doduše dobar, ali da je stil i jezik slab i da ima mnogo pogrešaka u fraseologiji i konstrukciji. Prije pak još izdani Katekizam, da je još lošije izdan. Truber javi to odmah u Tübingen Konzulu, te Ungnad saznade doskora čitavu aferu. A i kranjski staleži htjeli su biti u tome pogledu na čistu. Svima je bilo stalo, da budu knjige što bolje i da se mogu što više razpačati. Protiv Trubera ustade odmah metljički propovjednik Grgur Vlahović, koji je Dalmatinu pomagao u Ljubljani prevoditi nekoje stvari, a prevedioci su se branili, da je većinu tih prevoda sam Truber dao

Digitized by Google

načiniti u Ljubljani, i da su se uskočki popovi povoljno izrazili o njihovom radu. Slovo „jer“ da radje ne rabe, jer se piše samo „ornatus causa,“ a da su se o tom dogovorili i s drugim hrvatskim svećenicima u Ljubljani.

Posljedica tog konflikta bila je ta, da je Ungnad, bojeći se, da čitavu stvar ne sazna vojvoda, te da ne bude sa svojim poduzećem komprimitovan pred Bogom i ljudima, koji su materijalno pomogli poduzeće, da je odposlao pod konac g. 1562. Konzula sa Zvečićem na jug, da donesu dobre svjedočbe o valjanosti svog rada i da se pobrinu za čestite korektore.

U to ime sklopi Konzul dne 1./I. 1563. ugovor u Pazinu s tamošnjim svećenicima Ivanom Fabijanićem i Matijom Živčićem te sa Franjom Chlayem iz Gradišća.

Matija Živčić (Sivtzich) bijaše kapelan u Pazinu, te je g. 1562. oženivši se prestupio k reformaciji. Crkveni njegov glavar biskup puljski, zagrozi mu se na to, da će ga prognati. Živčić je već od g. 1561. zajedno s Fabijanićem prevodio Spangerbergerovu postilu, koja se ali nije štampala.[1]) Još g. 1562. dobio je ponudu, da podje k Ungnadu za prevodioca, što ali ne htiede primiti (30. VI.), već se izrazi pripravnim kod kuće prevoditi, kano što i Chlay i Fabijanić, što je on i učinio.[2]) Kad ga je g. 1569. njegov biskup u istinu lišio svećeničkih prava, pozvaše ga kranjski staleži za propovjednika istarskom plemstvu, koje je živjelo razsijano po svojim imanjima. Godine 1579. proganjaše ga češće biskup, te ga dapače protjera sa imanja baruna Jurja Barba iz Waxensteina, kojom prilikom ga htjede dati i zatvoriti. Kranjski staleži odlučiše na to, da će pisati Barbu, koji je ujedno bio kapetan Rieke, da dade biskup njihovom propovjedniku mira, jer da on imade pravo propoviedati po gradovima. U istinu, ali Živčić ipak nije smio više. Za to se nastani u Raunachu na kranjskom Krasu. Odanle je dolazio i na Rieku, kamo je ali puljski biskup odmah poslao nalog, da ga uhvate i zatvore. Njemu medjutim ipak podje za rukom, da je u toj potjeri, kano što i kasnije g. 1582., kad je već bio ulovljen, umakao, te je kasnije bio „in effigie“ spaljen. Godine 1580. podpiše i on, „Concordat“, te bude pozvan u Ljubljanu, da pribiva sjednicama za reviziju slovenske Biblije Jurja Dalmatina. Godine 1582. zatražio je povišicu plaće, ali mu molba bude odbijena, jer da nije dosta marljiv, te da ne dolazi točno na plemićka dobra, kamo ga zovu propoviedati. Medjutim bude mu ipak plaća kasnije od 40 fr. na 60 fr. povećana. Dne 29. XII. 1589. umre Živčić u Raunachu, a budući je bilo ondje zabranjeno pokopati ga, prevezoše ga u Ljubljanu na protestantsko groblje kod sv. Petra.[3])

Prema prije spomenutom ugovoru sa Konzulom, imali su se istarski svećenici brinuti, da u buduće ne bude u hrvatskim protestantskim knjigama niti jedne pogreške, niti jezične, niti tiskarske. Konzul je načinio ugovor u ime svog gospodara Ungnada. Svećenici obećali su, da će korigovati sve, što im donese Zvečić, osobito pak drugi dio Novoga Zavjeta, Epistole sv. Pavla i očitovanje Ivana. A što će sami prevesti, da će sve u redu i pošteno načiniti. Za nagradu dobivat će svaki po arku 4 novč. bez ikakve dalnje obskrbe. Ovaj ugovor podpisan je u dva primjerka. Originalni ugovor, podpisan od Konzula, Fabijanića, Živčića i Chlaya nalazi se medju spisima sveučilišta u Tübingenu, te je priobćen po Kostrenčiću.[4])

Ugovor je sklopljen na pazinskoj opatiji, a na ugovoru nalaze se i četiri originalna pečata od četiri kontrahenta. Istarski svećenici izjaviše, da su prevodi, osobito 4 epistule sv. Pavla, izuzevši njekoje rieči i slova, dobri. A jednako se izjaviše i njekoji drugi svećenici i Barbo, koje je Zvečić u Pazinu pitao. Svi rekoše, da im se knjige vrlo svidjaju, te su dapače zaželili, da bi imali takav brevijar i misal. Osim toga rekoše, da pogreške u tekstu ne smetaju kod čitanja i razumievanja knjiga. Iz Pazina zaputi se Zvečić u Ljubljanu, gdje je Trubar boravio, a Konzul ostade u selu Brezovici blizu Ljubljane, jer se nije htio sastati s Truberom, s kojim je bio zavadjen. Iz Brezovca javlja Konzul Ungnadu u Urach (10. I.), kako je u Pazinu obavio svoj posao. Prvi dio Novoga Zavjeta (Evangjelistar) da se ne će prodavati, dok ne dodju „Errata“, koja medjutim nisu bila ni mučna, jer ih svećenici znadu i sami, kako su se izjavili, popraviti, kao što to čine i u svojim knjigama. Staležki pisac Klombner, koji je bio protiv Trubera, došao je potajno k Konsulu, te mu je pripoviedao, kako se nitko ne brine za hrvatske protestantske knjige, koje su bile u velikom broju dopremljene u Ljubljanu. Knjigoveža, kojeg je Truber u tu svrhu doveo, da veže samo razne druge knjige njemačke i latinske. Klombner će za to poslati drugoga iz Kranja, koji će sve uvezati i razpačati. Pošto su sad štamparske pogreške kod glagoljskog izdanja poznate, neka se iste kod ćirilskih knjiga odmah izprave. Pošto ima svjedočanstva od pazinskih svećenika, ide sad dalje u Metliku, da i ondje posvjedoče ljudi glede vriednosti knjiga i jezika. Daljnje knjige neka se pošalju na račun Barba, za koga će jedan čovjek iz Gradišća nositi ih od župnika do župnika.

Kasnije se Konsul odputi u Metljiku, da dade svoje knjige i prevode ocieniti. Svi svećenici i drugi ljudi izjaviše, da su napisane dobrim hrvatskim jezikom.

Antun Bočić, rodom iz Modruša, bivši pisar pokojnog kneza Bernardina Frankopana, posvjedočio je 14. I. da su knjige štampane u Tübingenu, koje je pregledao, što se jezika i rieči tiče, pisane čistom hrvaštinom. Isto tako bilo je i dobro prevedeno ono, što mu je bilo pokazano još g. 1559. u julu mjesecu od Konzula u Metljici. To se potvrdjuje pečatom, posudjenim mu od Grgura Vlahovića, metljičkog prodekatora.

Nikola Drenovački, rodom iz Bosne, potvrdjuje takodjer, da je jezik i tekst Konzulovih knjiga i spisa dobar, što su mu priznali i drugi učeni ljudi, s kojima se je posavjetovao.

Pismo (19. I.) potvrdjuje pečatom, posudjenim od bratića si Ivana Drenovačkoga u Metljici. Jednako potvrdjuje i Petar Krajačić iz Ozlja (15. I.) u Metljici, da pošto je prije godinu dana dobio glagolski katekizam, a kasnije i druge hrvatske knjige, štampane glagoljicom u Tübingenu, pak, kad je iste i s drugim učenim ljudima pregledao, uvidio je, da su iste dobre, lako razumljive. Vlastoručno pismo, potvrdio je i vlastitim pečatom.

Sva ova tri pisma napisana su hrvatski, a sačuvana u njemačkom prepisu u Tübingenu.

Antun Bočić bio je gradjanin u Metljici, a svakako rod Mihajlu Bočiću, koji je već god. 1559. dao Konsulu prvo svjedočanstvo za valjanost njegovog rada. I Drenovački i Krajačić bili su gradjani metljički.

Jednako je posvjedočio i prefekt banske kapetanije u Metljici Ivan Drenozy, koji latinskim pismom na Ungnada (20. I.) posvjedočava valjanost jezika, pošto se je prije i s drugim učenim ljudima posavjetovao. Jednaki jezik da se govori, osim po hrvatskim pokrajinama, takodjer i u Slavoniji. Ujedno mu je poslao na pomoć sa Konzulom Gjuru pl. Drenoczyja, mladića vješta hrvatskom i latinskom jeziku, a njemačkog porietla.

Ivan Lamella, rodom iz Pazina, a župnik u Toplicama kraj Novog Mjesta u Donjoj Kranjskoj, potvrdio je takodjer (20. I.) Ungnadu u Urah valjanost rada Konzulova, te da će se te knjige moći razumjeti po Hrvatskoj, Dalmaciji i Bosnoj. U knjigama, da nema ništa kriva, osim što se nešto ortografije tiče, čemu se ali može malom korekturom doskočiti. Konzula je doveo k Lamellu već

[1]) Elze: Jahrbücher für Geschichte d. Protest. in Oest. V. 7., XIV. 123.
[2]) Kostrenčić: Beiträge f. Geschichte d. Protest. d. Südslaven. 86. 87.
[3]) Elze: Trubers Briefe, 214.
[4]) Kostrenčić: Op. cit. 133.

Digitized by Google

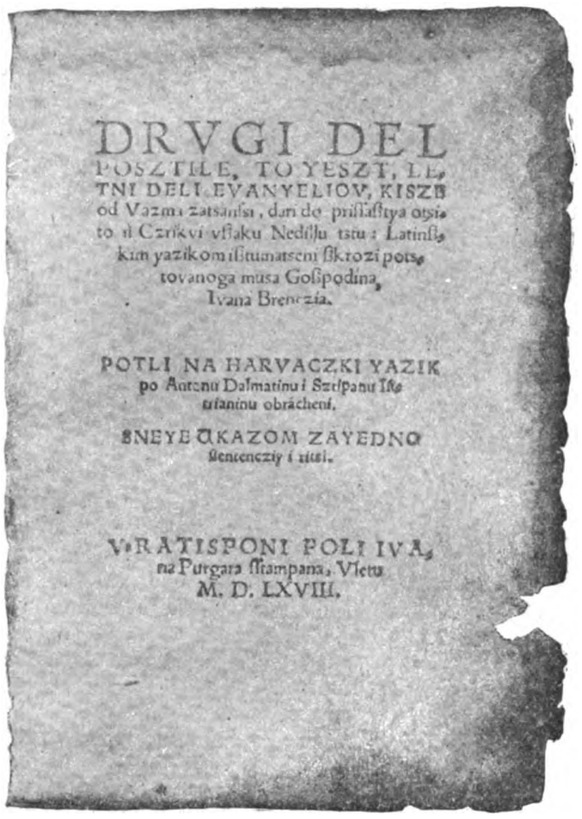
DRVGI DEL
POSZTILE, TO YESZT, LI
TNI DELI EVANYELIOV, KISZB
od Vazmi zatsanisi, dan do prisastya otsi
to il Czrikvi vſlaku Nediju tstu s Latinſki
kim yazikom ilitumatseni ſkrozi pots
tovanoga musa Goſpodina,
Ivana Brencza.

POTLI NA HARVACZKI YAZIK
po Antonu Dalmatinu i Szrspanu Lſk
utaninu obrácheni.

SNEYE UKAZOM ZAYEDNO
ſlenenczky i riſti.

V RATISPONI POLI IVA,
na Purgara ſtampana, Vletu
M. D. LXVIII.

Postila izdana Stj. Istrijaninom i Ant. Dalmatinom u Regensburgu 1568. (1/3 naravne veličine — nalazi se u knjižnici Jugoslavenske akademije.)

na povratku iz Metljike Vlahović. Konačno potvrdjuje rad Konzulov i glasoviti hrvatski protestantski prodekator u Metljici Grgur Vlahović pismom na Ungnada (19. I.) u Urah.[1]) Isti pripovieda, kako je Konzul već g. 1559. u julu došao k njemu u Ljubljanu i donio mu svoj rukopis, preveden na hrvatski iz slovenskih Truberovih knjiga, te je zatražio svjedočanstvo pod pečatom, da je hrvatski jezik dobar i točan. Vlahović neka u to ime zamoli i druge vještake u Metljici, da rukopis pregledaju i ociene, koji znadu glagolicu i hrv. jezik, da se rukopis može štampati. Na to je Vlahović zamolio Sebastijana Khlombnera, neka izda takovu svjedočbu sa gradskim pečatom, da bude ista što vjerojatnija. Khlombner je doista obećao to učiniti, te je obećao odmah i kopiju toga pisma priposlati Vlahoviću, da je isti odmah Konzulu pošalje. A kad će biti originalni list gotov, da će isti poslati u Ljubljanu Klombneru. Vlahović, ne misleći, da će to biti od nužde, kao što se je to sad u istinu pokazalo, nije nikada urgirao to pismo. Nigdje medjutim nije imao ovo djelo od hrvatskih popova kuditi, već jedino samo hvaliti. Medjutim umro je Khlombner i kad je Vlahović došao k njegovoj ženi, ista je upravo prije dva dana odputovala (verritten) na svoje imanje, te nije mogao tražiti po njezinoj registraturi svjedočbu. Kopija od iste svjedočbe, koju je Vlahović Konzulu poslao, u istinu je prava, te on ne nalazi u tim knjigama ništa krivoga, već sve dobro i točno, te želi samo, da bi tako i hrvatski brevijar, crkvene knjige i čitava biblija izdana. Za to su na Vlahovićevu ponuku i drugi gradjani izdali dobre svjedočbe, jer tu nema nikakve sumnje. On pak, kano rodjeni Hrvat, ne će da što zataji, a nada se, da će se knjige, ako i ne odmah, lako razpačati. Ban je dapače dozvolio svome prefektu, da će se knjige glagolske i ćirilske smjeti u Metljici javno prodavati, što će isti prefekt i po čitavoj zemlji razglasiti, čim knjige stignu u Metljiku, knjige će se morati raznoliko prodavati, pošto imade siromašnijih i bogatijih popova i ljudi. Vlahoviću su te knjige, da su mu u istinu milije, nego li isto toliko zlata. Nadalje javlja Vlahović, da u slučaju, ako ne bi htio onaj (doktor) iz Venecije poći na Rieku, da prevodi Stari Zavjet, da je ban Petar Erdödi od Eberave (de Monjorokörek) spreman dati bibliju prevesti ili u Hrvatskoj ili u Metljici. Sada se upravo nalazi kod bana jedan učenjak, koji znade latinski, hrvatski i dobro njemački, koji je nekoliko godina učio u Wittembergu. Konzul je s njime kod bana govorio, te će znati što više o tome pisati, kao što i još o dvojici drugih, koji znadu dobro hrvatski i latinski, te da je jedan svećenik, a drugi svjetovjak. Dok medjutim ne stigne odgovor od Barba glede one osobe iz Mljetaka, Vlahović će kod bana nastojati, što će biti moguće, te će raditi, kako je s Konzulom dogovoreno. Konačno ističe Vlahović, koliko se muči i nastoji oko nove vjere, te težko žive sa svojom obitelji, jer nema nikakove plaće, te moli Ungnada, da se zauzme kod kralja Maksimilijana i zemaljskog kapetana, da dobije kakovu stalnu plaću.

Poslije krene Konzul iz Metljike u Želin k banu grofu Petru Erdödu, gdje je ostao je ostao jedan dan i dvije noći. Ban Petar piše (15. I.) Ungnadu, te mu se zahvaljuje na pismu, koje mu isti poslao po Konzulu, te odobrava razloge njegovog izselenja, i moli ga, da mu što više piše, pak ako će i tko na nj sumnjati, ne će mu se s Božjom pomoću ništa oteti moći. Tuži se na nesnosno stanje na granici i nada se od budućeg vladara, da će nastati promjene na bolje. Jer ako i danomice on, zemlja i pukovnik granice šalju molbe u tom pogledu na dvor, ipak se uza sve to premalo radi. Za to i ban odobrava i hvali poduzeće njegovog svaka Ungnada, da može narod čitajući svete knjige uputiti se direktno o pravoj vjeri. Sa Konzulom se je dogovorio, da će dati po trojici, od kojih su dvojica od njegovog dvora, prevoditi sveto pismo, i da će u Metljici, i drugdje u svojim zemljama, dati prodavati

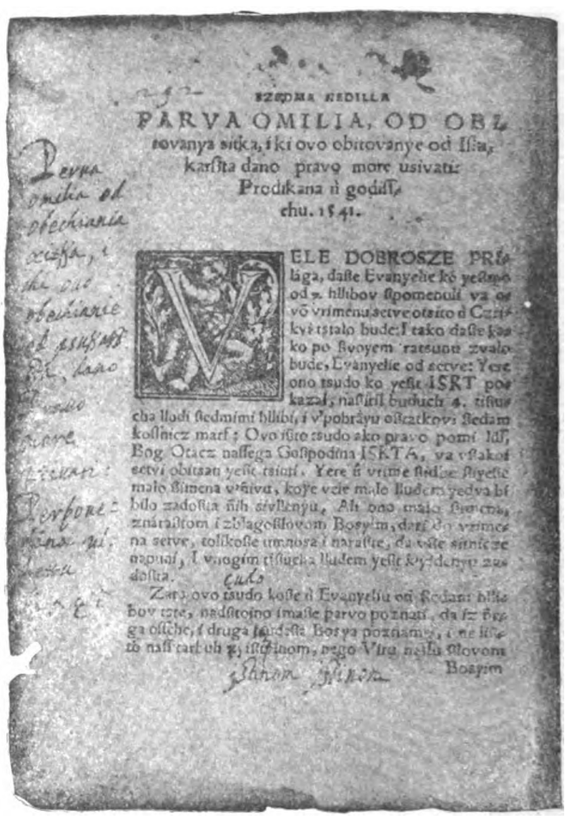
SZESDMA NEDILLA
PARVA OMILIA, OD OBL
tovanya ſitka, i ki ovo obitovanye od Iſia,
karſita dano pravo more usivati:
Prodikana u godiſi,
chu. 1541.

VELE DOBROSZE PRÍ
laga, dáſe Evanyelie ké yeſmo
od 7. hlibov ſpomenuli va ov
vo vrimena ſetve otsito d Czrk
kvé tstalo bude: I tako dáſe ſa
ko po ſvoyem ratsunu zvalo
bude, Evanyelie od ſetve: Yere
ono tsudo ko yeſte ISRT po
kazal, naſiril budući 4. tiſuć
cha ljudi ſedmimi hlibi, i v'pobrâyu oſtatkovi ſedam
koſſnicz marſ: Ovo iſte tsudo ako pravo pomi ldi,
Bog Otacz naſſega Goſpodina ISKTA, va vſakoj
ſetvi obitzati yeſte tsiuti. Yere u vrime ſtidoſe ſtyeſte
malo ſlimena vſtiva, koye vele male ljudem yedva bi
bilo zadoſta nih zivlenyu. Ah ono malo ſimena,
znárafkom i zblagoſlovom Boſyim, dani do vrimena
na ſetve, tolikoſte umnozi i narafte, da vele ſtinice
napuni, i vmogim tſiuchia ljudem yeſte koydanye zas
doſta.

Zato ovo tsudo koſte u Evanyeliu oni Sedam hlie
bov tste, nadſtojno imaſte parvo poznati, da iz Bo
ga ollchi, i druga ſazdaſte Boſya poznamenj, i ne ſla
ſb naſſ zat ob ſ. iſtſ. Inom, nego Vira, nella ſlovom
Boſyim

Jedna stranica Postile izdane latinicom u Regensburgu 1568.

[1]) Kostrenčić: Op. cit. 158, 159, 162, 163, 167, 168.

Digitized by Google

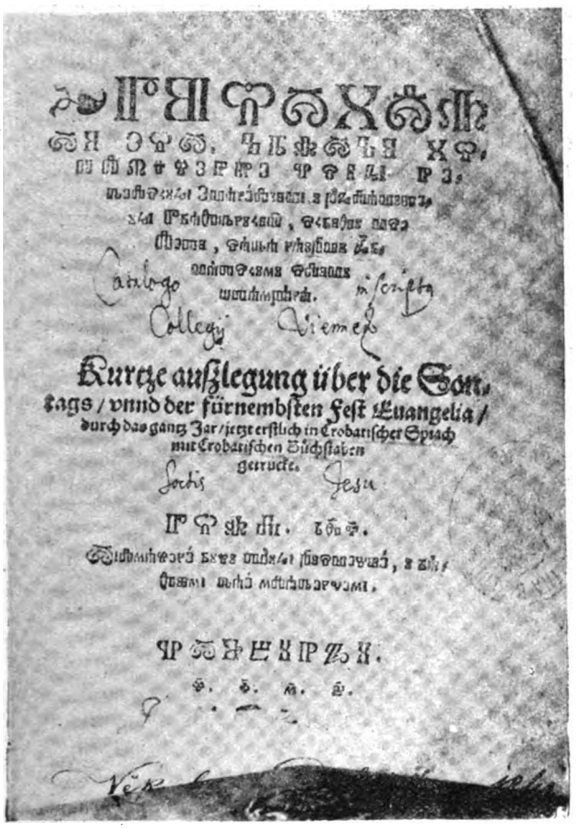
Kurtze außlegung über die Son-
tags / vnnd der fürnembsten Fest Euangelia /
durch das gantz Jar / jetzt erstlich in Crobatischer Sprach
mit Crobatischen Büchstaben
gemacht.

Postila izdana glagolicom po Stj. Istrijaninu i Antunu Dalmatinu g. 1562. u Tübingenu. (1/3 naravne veličine – nalazi se u sveučilištnoj i nadbiskupskoj knjižnici u Zagrebu.)

i razpačavati knjige. Zahvaljuje se za poslane knjige, koje je odmah razdielio svojim siromašnim i priprostim popovima, da se nauče „Otčenaš" iz njih.[1])

Vidimo eto, koliko je bilo zanimanje hrvatskog bana Petra Erdöda za hrvatske protestantske knjige. Jednako zanimao se je i riečki kapetan barun Barbo od Waxensteina, kojega je Konzul takodjer na tom svom putu posjetio u Waxensteinu. On dade odmah hrvatske knjige na ogled poznatim svećenicima, da ih izpitaju, a ovi se o njima glede jezika i sadržaja pohvalno izraziše. Na što im Barbo stavi na srce, da nastoje oko toga, da se i što više razpačaju.

Konzul se je na povratku još zadržao u Ljubljani dva dana kod Klombnera, a poslije toga se je povratio, svršivši svoju misiju, u Njemačku, gdje je odmah iz Uracha (21./II.) javio se Ungnadu u Stuttgart, te mu je i priposlao sve dokumente, koje je dobio na svom putu na jugu. Klombner pak pisao je odmah poslije odlazka Konzula iz Ljubljane (25./I.) Ungnadu preporučno pismo, gdje spominje uspjeh Konzulovog puta, te da su knjige dobre.

Sve to medjutim nije dostajalo Ungnadu, da se opravda pred vojvodom glede vriednosti knjiga, kad je i sam dočuo za tu svadju te zatražio razjašnjenje. Zato zatraži Ungnad službeni izvještaj o čistoći jezika i valjanosti knjiga dvared (26./VIII. i 29./X.) od kranjskih staleža, koji konačno izjaviše sljedeće: Knjige, koje su dali izpitati po vještacima iz bliza i daleka dobro su prevedene i što se vjere tiče korektne, samo hrvatska autografija je nešto slaba, što su i drugi korektori priznali. Što se pak jasnog razumjevanja tiče, to će ih moći razumjeti Istranci, Dalmatinci Hrvati, Bezjaci i Bošnjaci, koji ako i imadu gdjekoje različite izraze, mogu se uz malu vježbu i veću pozornost ipak lako razumjeti. Knjige će laglje razumjeti Istranci i njihovi susjedi, a teže Bezjaci i Hrvati, ako nisu imali prilike izvježbati se. Radi se tu tek o maloj vježbi, koju trebaju hrvatski popovi onako i za svoje knjige.

Sada je tekar bila riešena sudbina daljnjeg izdavanja hrvatskih knjiga u Tübingenu. Eto kolikog okapanja imali su hrvatski reformatori poradi čistoće hrvatskog jezika! Pokrovitelji čitavog tog poduzeća niesu htjeli preuzeti na sliepo veliku odgovornost, da bi knjige, koje su štampali u 20.000 primjeraka, ostale bez ikakve moralne koristi. A Ungnad morao je nastojati i o materijalnoj njihovoj koristi, pošto je bio za to poduzeće predujmio nekoliko hiljada vlastitog novca.

Što se tiče samog jezika, on se može isti ubrojiti medju čakavske spomenike čisto narodne 15. i 16. stoljeća. Mnoge osebine, koje nalazimo u tim spomenicima, naći ćemo i u tim knjigama jednakim jezikom pisani i stari hrv. zakonici, a rabe ga i Marulić i Hektorović. Knjige su prevodi iz slovenačkog Truberovog i njemačkog jezika, pa treba kazati, da su prevedioci (Konzul i Dalmatin) mnogo nastojali, da se otmu duhu njemačkog jezika, koji je bio sasvim prenesen i u Truberove slovenačke knjige. Moguće je, da su Konzul i Dalmatin kao glagoljaši imali već sa sobom prevedene pojedine dielove nekojih knjiga n. pr. (Nov. Zavjeta). Slova su vrlo liepo izradjena, a štampanje je vrlo liepo i čisto. Kratica ima vrlo malo, a pojedine, običnije i poznatije ligature nisu na uštrb lakom čitanju. Pravopis je nestalan, te prema tome nisu imali oni krivo, koji su prigovarali autografskim pogrieškam, samo što se takove pogreške nalaze i u ostalim glagolskim spomenicima. Akcenat nije nigdje bilježen. Jezik hrv. reformatora je bolji od kasnijih katoličkih pisaca (Kožičić, Bedričić, Levaković, Karaman itd.), koji su ga počeli kvariti staroslovenštinom i tako sve više i više stali prostomu narodu otudjivati.

Jedna stranica glagolske Postile izdane u Tübingenu g. 1562.

[1]) Kostrenčić: Op. cit. 159.

Digitized by Google

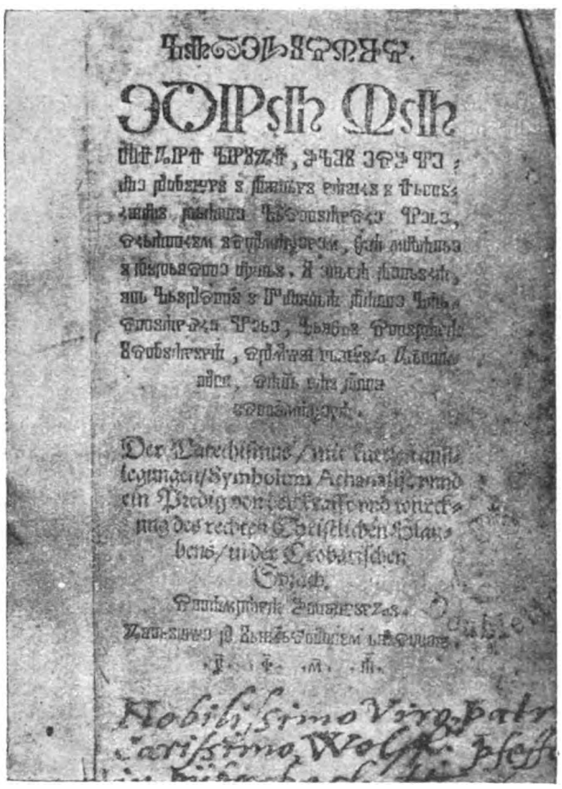

Katekizam glagolski izdan po Stj. Istrijaninu i Antunu Dalmatinu g. 1561. u Tübingenu. (Umanjeno za 1/3 nalazi se u sveučilištnoj knjižnici u Zagrebu.)

Za primjer jezika navesti ćemo predgovor Postile nalazeće se u zagrebačkoj sveučilištnoj biblioteci:

„Vsim dobrim bogoljubnim slovenskim i hrvackim krstianom svako dobro od Isusa prosimo. Vzlubleni va Isukrste buduć se tim starim Krstianom i učenikom za dobro i koristno videlo, radi mladih i priprostih ljudi, evangelistov pisma ot Isukrsta pripovedane i diana (učena), tako posebe i razlučno po nedelah tere praznikih čtati, pripovedani učiti i razdilili, esmo takova razdelena evangelistov pisma ot Isusa takaiše va ove knige posebe hoteli postaviti i radi ovih mladih i priprostih takovih Evangelistov one naibole i potrebnee nauke i utišene pokazali tere na kratko istumačili. Takova evangelia i kratko tumačene ima vsaki verni i bogoljubni gospodar i otac od obitele vsaku sobotu večer i navačer vsakoga praznika svoi obiteli zaedno skuplenoi lepo lagodno i razumno pred nimi čtati, da besede od tih evangeliov ukazane i zamerene nauke i utišene evangelska dobro zamere. Tere da potomu jure nato va crikvu na pripovedane gredu. Tere ono što plebanuš ili pripovedavac reče iz Evangelia učiti bude, da to isto takaiše poli ovih naukov koesu prvo slišali, dobro zamere okane i po nem se žnih veru drže, službu božju savsem vsih dianem i dugova vsem. Tako čineći gospodari i otci ot obiteli, hote Bogu naiveću čast i službu izkazati, ere veća božia služba se ne more izkazati, nego ovo nega slovo čtati, poslušati i ponem se držati i živeti. I niedan svoioi deci i obiteli ne more veće koristnoga blaga (ko nigdar ne pogiba i koga budu naveki va nebesih uživali) dobiti tere spraviti nego kad ih ka pravoi veri na pravo zazivane ka Bogu k pravim božiim službam navae i pela. Kakovo od toga sam Isukrst svedočanstvo dae Luk. na 10. 11. ko Marte govoraše (koemu e opiću gostnjući ga sveliku pomnu skrbno stragla a nee sestra Maria sediše nega slovo poslušajuć) da Maria e boli del izabrala, nemu i sebe bole služila. I ka ženi koe Devu Mariju blagoslavlaše i za blaženo držala koe e Isusa nosila i doila, govoraše: Pače blaženi koi slovo božie slišuju i ohrane. Edno drugo dlugo obilno tumačene svrhu svih Evangelii hoćete takaiše svremenom zvolju Božju od nas imeti, vtom toga prosite Boga za nas kako i mi zavas. Vaši služabnici Anton Dalmatin, Stipan Istrianin."

Potop.

Historički roman od Henrika Sienkiewicza. Preveo dr. August Harambašić

(Nastavak.)

VI.

Jednoga dana dodje u Tauroge u pratnji nekolicine vojnika gospojica Ana Borzobohata Krasienjska.

Braun ju primi vrlo ljubezno, jer mu je to nalagalo pismo gospodina Sakovića, podpisano samim knezom Boguslavom, u kom se je zahtievalo, da s najvećim štovanjem postupa s dvorskom gospojicom kneginje Grizelde Višnioviecke. A ta gospojica bijaše vrlo smiona; ona poče Brauna odmah tako promatrati svojim krasnim očima, da se je Niemac sav zažario, kao da ga je tko ognjem opalio; zatim započe zapoviedati i drugim častnicima, jednom riečju: poče gospodovati u Taurogama, kao u svom domu. Još isti dan na večer upozna se s Olenjkom, koja ju je gledala s nekim neupozdanjem, ali ju je ipak primila uljudno, nadajući se, da će od nje začuti raznih novosti.

A gospojica Ana imala ih je dosta. Razgovor započe Čenstohovom, jer su na te viesti bili najznatiželjniji taurožki sužnji. Mačonoša je svaki čas uši zaslanjao rukama, samo da ulovi svaku rieč, prekidajući samo kadikad Anusjino pripoviedanje riečima:

— Hvala Bogu na nebesima!

— Samo se čudim, — rekne napokon gospojica, — da je do vas tek nedavno dospjela viest o tima čudesima presvete Gospe, jer je to već stara historija i ja sam tada bila još u Zamošću, a gospodin Babinić nije još bio po mene došao... hej, koliko li je to tjedana bilo prije toga! Zatim su posvuda počeli tući Švede, i u Velikoj Poljskoj i kod nas, a najgore gospodin Čarniecki, te pred samim njegovim imenom bježe.

— A, gospodin Čarniecki! — klikne gospodin mačonoša, taruć si ruke. — Taj će im zasoliti! Čuo sam o njemu još iz Ukrajine, kao o velikom vojniku.

Anusia podigne samo malko svoju suknjicu i progovori tako nehajno, kao da se radi o kakovoj sitnici:

— Oho, Švedi su već gotovi!

A stari gospodin Tomaš nije se mogao suzpreći, već ju prihvati za ručicu, pa ju prinese na svoje guste brkove i počne ljubiti, a napokon klikne:

— A, moja krasotice! Sam med teče iz vaših ustâ, kao što mi je Bog mio! Nema druge, već je to sam angjeo došao u Tauroge!

Anusia počne odmah čupkati rub svoje suknje, pa ga pogleda izpod oka i rekne:

— Ej, ja sam daleko od angjelâ!... No već su i

Digitized by Google

krunski hetmani počeli mlatiti Švede, a s njima su sve redovite čete pod prvim vitezovima sklopile konfederaciju u Tišovicama, pa je k njoj pristupio i sam kralj i izdao svoj proglas, a i seljaci tuku Švede ... i najsvetija Gospa im pomaže.

Govorila je tako, kao da je žvrgoljala kakova ptičica, a od toga se je žvrgoljanja u gospodinu mačonoši posve raztopilo srce, i premda su mu neke od tih viesti bile već dobro poznate, zaruknuo je napokon od radosti kao bik, a po Olenjkinu licu počeše teći tihe suze.

Videći to Anusia, u koje je bilo dobro srce, priskoči odmah k njoj, pa ju zagrli obima rukama i progovori živo:

— Ne plači, gospojice ... meni te je žao! Za što plačeš?

Toliko je bilo iskrenosti u njezinu glasu, da je odmah nestalo Olenjkinoga nepouzdanja, ali se je za to biedna djevojka razplakala još više.

— Ti si tako krasna! — tješila ju Anusia. — Za što plačeš?

— Od radosti, — odgovori na to Olenjka, — ali i od žalosti, jer smo mi ovdje u težkom sužanjstvu, u najvećoj nesigurnosti i po danu i po noći.

— Kako to? Kod kneza Boguslava?

— Kod toga izdajice! Kod toga heretika! — vikne gospodin mačonoša.

Na to će Anusia:

— To je zateklo i mene samu, pa ipak ne plačem. Ja vam ne poričem, dobri moj gospodine, da je knez izdajica i heretik, ali je i ljubezan kavalir, koji štuje našu ljepotu.

— Dao Bog, da bi ga u samom paklu tako štovali! — odgovori mačonoša. — Gospojice, vi ga još ne poznate, jer vas nije tako napastovao, kao ovu djevojku. To je nadrilupež, a Saković je drugi! Samo da hetman Sapieha obojicu potuče!

— Po svoj prilici, da će ih potući. Knez je Boguslav težko bolestan i nema velike vojske. Istina, da je naglo nahrupio, pa potukao nekoliko četa, zauzeo Tikocin i zasužnjio mene, ali se ipak ne može mjeriti s vojskom gospodina Sapiehe. To mi možete vjerovati, jer sam vidila obe vojske. Uz gospodina Sapiehu su najveći kavaliri, koji će već i s knezom Boguslavom izaći na kraj.

— A, vidiš li? Nisam li ti to govorio? — rekne mačonoša, okrenuvši se k Olenjki.

— Kneza Boguslava poznam već odavno, — nastavi Anusia, — jer su Radzivilli rodjaci knezova Višnjiovieckih i gospode Zamojskih; on je jednoč bio kod nas u Lubnju, onda, kad je sam knez Jeremija polazio u Divlja Polja na Tatare. Za to je i sada zapovjedio, da me prime sa štovanjem, jer se je sjetio, da sam nekoč bila prva kneginjina dvorkinja. Onda sam bila još ovako, ovako malena! ... Moj Bože! tko bi onda bio pomislio, da će on postati izdajica. Ali ne bojte se, dragi moji, jer se knez Boguslav ne će više povratiti, ili ćemo se mi i sami odavde izbaviti.

— Mi smo to već pokušali, — odgovori Olenjka.

— Pa vam nije pošlo za rukom?

— Kako bi nam i bilo pošlo za rukom, — rekne mačonoša. — Svoju smo tajnu povjerili jednomu časniku, za koga smo mislili, da nam je sklon; a medjutim se je pokazalo, da će nam on prije škoditi, nego li pomoći. Ovdje je glavni zapovjednik Braun, a njega ne će ni sam djavao predobiti.

Anusia spusti oči.

— Možda bi to meni pošlo za rukom. Samo bi trebalo, da ovamo dodje gospodin Sapieha, da bi se pod čiju zaštitu mogli zakloniti.

— Dao Bog, da dodje što prije, — oglasi se gospodin Tomaš, — jer i medju njegovim ljudima imamo mnogo rodjaka, znanaca i prijatelja. A uza nj su i stari drugovi, koji su služili pod velikim Jeremijom, gospoda Skrzetuski, Volodijovski i Zagloba.

— Ja ih poznam, — odgovori gospojica Anusia, — no oni nisu uz gospodina Sapiehu. Ej, da jesu! A naročito gospodin Volodijovski, jer je gospodin Skrzetuski oženjen, ne bi ni mene bilo ovdje, jer se gospodin Volodijovski ne bio bio dao zasužnjiti, kao gospodin Kotčić.

— To je veliki kavalir! — klikne mačonoša.

— Ponos ciele vojske! — nadoda Olenjka.

— Za Boga, samo da nisu poginuli, kad ih vi, gospojice, niste vidili?

— Ej, ne! — odgovori Anusia. — Ta jamačno bi se bila brzo razglasila smrt takovih vitezova, a meni nisu o tom govorili ništa! Vi ih ne poznate. Oni se nikada ne predaju ... i samo ih puščano zrno može ubiti, ali ih ne može pobiediti ni jedan čovjek, ni gospodina Skrzetuskoga, ni gospodina Zaglobu, ni gospodina Mihajla. Gospodin Mihajlo je doduše malen, ali se sjećam, što je o njemu govorio knez Jeremija, da bi samo njega poslao na dvoboj, kad bi o tom ovisio udes ciele Republike. On je posjekao Bohuna ... O, ne! Gospodin Mihajlo se uviek izvuče.

Mačonoša bijaše zadovoljan, što ima s kim da se razgovara, pa počne, dugim koracima hodati po sobi, zapitkujući:

— Molim, molim! Dakle vi tako dobro poznate gospodina Volodijovskoga?

— Ta toliko smo puta bili skupa ...

— Molim! To jamačno nije prošlo bez ljubavi?

— Ja tomu nisam kriva, — odgovori Anusia, držeći se posve skromno, — ali se je do ovoga časa i gospodin Mihajlo sigurno oženio.

— A sigurno se nije oženio.

— Pa da i jest ... meni je to svejedno.

— Dao vam Bog, da se i opet sastanete! Ali mi to nije pravo, što mi vi velite, da oni nisu uz gospodina hetmana, jer bi s takovim vitezovima mnogo lakše pobiedio.

— Uz hetmana je netko, koji će ih sve zamieniti.

— A tko je to?

— Gospodin Babinić iz vitebskoga kraja. Zar vi niste o njemu ništa čuli?

— Nismo, što mi je vrlo čudno.

Anusia počne pripoviedati o svom odlazku iz Zamošća i o svemu, što joj se je na putu dogodilo. A gospodin Babinić postade u njezinu pripoviedanju takav junak, da se je gospodin mačonoša pograbio za glavu, promišljajući, tko bi to mogao biti.

— Ta ja poznam cielu Litvu, — progovori, — u kojoj ima dosta rodova, koji se slično zovu, kao Babonanski, Babili, Babinovski, Babinski i Baboki, ali za Babiniće još nisam čuo i mislim, da to mora biti krivo ime, jer tako rade mnogi, koji su u ustaškim četama, samo da im se neprijatelj ne osveti na njihovoj rodbini i na njihovom imetku. Hm, Babinić! To je vrlo žestok kavalir, kad je i gospodina Zamojskoga mogao tako nasaditi.

— Oj, i kako je žestok! Ah! — klikne Anusia.

Mačonoša se silno razdraga.

— Zar je tomu tako? — zapita, stojeći pred Anusjom podbočenih ruku.

— O moj gospodine, vi odmah Bog zna što mislite.

— Bože sačuvaj, ja ne mislim posve ništa.

— Gospodin Babinić rekao mi je odmah, čim smo izašli iz Zamošća, da njegovo srce drži u zakupu već netko drugi ... I premda mu za to ništa ne plaća, da zakupnika ipak ne kani promieniti.

— I vi to vjerujete?

— Dakako, da vjerujem, — odgovori vrlo živo Anusia, — on mora da je zaljubljen do ušiju, jer će za malo vremena ... skoro ... skoro ...

— Oj, ne će baš skoro! — odgovori sa smiehom mačonoša.

— A ja velim, da će skoro, — vikne Anusia, udarivši nožicom, — jer ćemo skoro o njemu čuti ...

— Dao to Bog!

*

Digitized by Google

— I reći ću vam, za što . . . Koliko god puta je gospodin Babinić spomenuo kneza Boguslava, probliedilo mu je lice, a zubima je škriputao, kao vratima.

— To će dakle biti naš prijatelj! — odgovori gospodin mačonoša.

— Dakako! I k njemu ćemo pobjeći, čim se samo pokaže!

— Samo da se odavde izbavim, imat ću svoju partiju, pa ćete viditi, da sam vojni vješt i da ova stara ruka još nešto vriedi.

— To podjite pod zapojedničtvo gospodina Babiniča.

— Vi želite mnogo više, da dodjete pod njegovo zapovjedničtvo.

Tako su se još dugo razgovarali sve to veselije, te se je napokon i Olenjka znatno razveselila, zaboravivši na svoju tugu, a Anusia poče puhati na gospodina mačonošu, kao kakova mačkica. I jer nije bila umorna, jer se je na zadnjem noćištu naspavala do mile volje, ode istom kasno u noći.

— To je pravo zlato, a ne djevojka! — rekne poslije njezinoga odlazka mačonoša.

— Vrlo je iskrena i mislim, da ću se s njom brzo sprijateljiti, — odgovori mu Olenjka.

— A iz početka si ju zlovoljno primila.

— Jer sam mislila, da ju je tko god amo poslao. Znam li ja napokon? Svega se ovdje bojim.

— Nju da je tko poslao? Možda kakav dobri duh! Ali je okretna, kao lisica! Da sam samo mladji, ne znam, što bi se dogodilo, premda sam još i ovako dosta snažan čovjek . . .

Olenjka se razveseli posve, pa podupre ruke o koljena i naheri malko glavu, oponašajući Anusju i motreći izpod oka mačonošu.

— Zar tako, striče? Zar mi iz toga brašna hoćete izpeći strinu?

— No, tiho, no! — odgovori mačonoša.

Ali se ipak nasmieši i počne zadovoljno gladiti svoje brkove. A za čas nadoda:

— Ta ona je razveselila i takovu očajnicu, kao što si ti. Siguran sam, da ćete se vrlo sprijateljiti.

I doista se nije prevario gospodin Tomaš, jer se je medju obima djevojkama doskora zavrglo živo prijateljstvo, koje je raslo sve više i više, možda baš radi toga, što su obe u sebi predstavljale dvie najveće protivštine. Jedna bijaše vrlo ozbiljne ćudi, duboka čuvstva, neslomljive volje i jaka razuma; a druga uz dobro srce i čistoću misli prilično lakoumna. Jedna bijaše svojim mirnim obličjem, svojim jasnim očima i svojom tihom nježnošću slična starodrevnoj Psihi; a druga, vrlo crnomanjasta, nestašnoj vještici, koja noću zamamljuje ljude, da im se onda izrugava. U Taurogama zaostavše častnike snalazila je želja, da Olenjki izljube noge, a Anusji usta.

Ketling, imajući dušu škotskoga gorštaka i za to punu

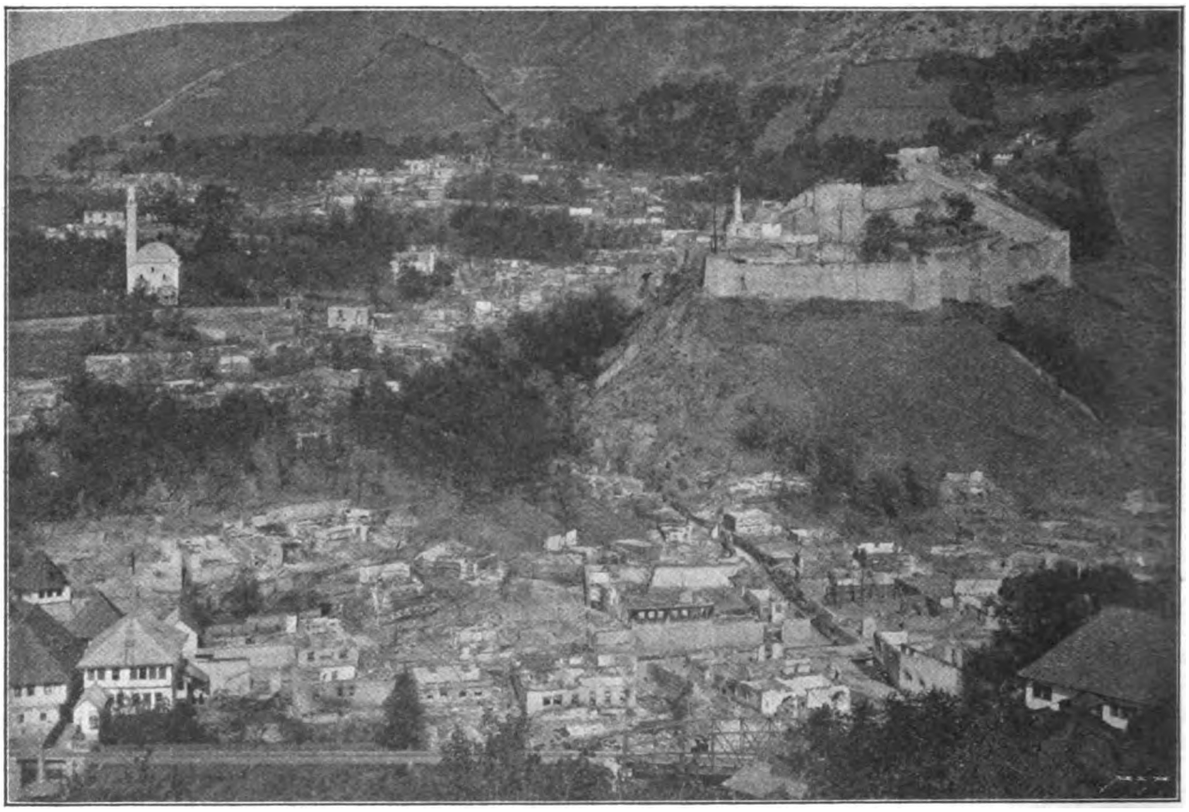

Požar u Travniku: Iztočni dio sa gradom. (Kod željezne čuprije buknula vatra.)

melankolije, štovao je i obožavao Olenjku, a već od prvoga sastanka nije mogao trpiti Anusje, koja se je isto tako držala prema njemu, tražeći za to odštetu kod Brauna i kod svih drugih, ne izuzevši ni samoga gospodina rosienjskoga mačonoše.

Olenjka steče doskora veliki upliv na svoju prijateljicu, koja je najiskrenije govorila gospodinu Tomašu:

— Ona kaže u dvie rieči mnogo više, nego što ja cieli dan izčavrljam.

Od jedne mane nije ipak ozbiljna Olenjka mogla da izlieči svoju prijateljicu, i to od — očijukanja. Jer čim Anusia začuje zvek ostruga na hodniku, odmah se pričini, kao da je nešto zaboravila, ili da mora pogledati, nisu li stigle kakove novosti o gospodinu Sapiehi, pa iztrči na hodnik i leti poput vjetra, dok ne nabasa na kojega častnika, kliknuvši:

— Ah, gospodine, kako ste me prestrašili!

Zatim započne razgovor, izprepleten čupkanjem pregačice, nježnim pogledima izpod oka i raznim drugim ženskim

Digitized by Google

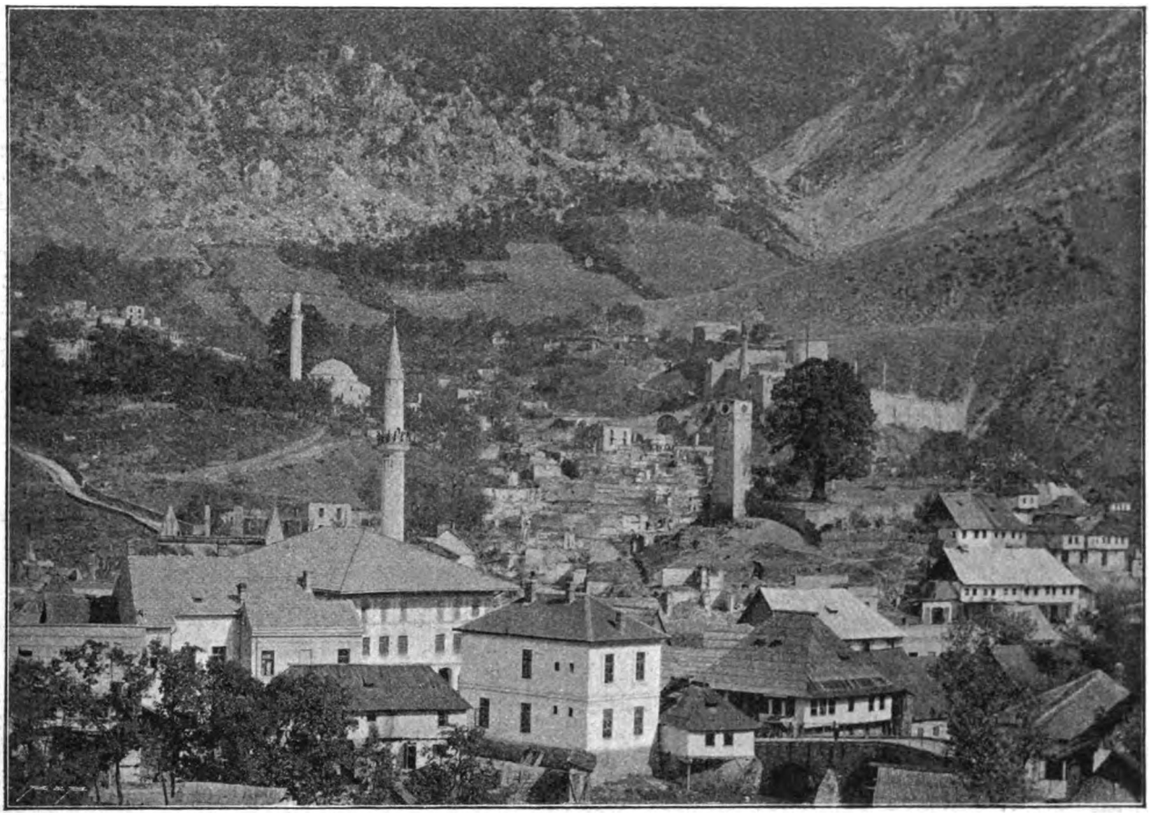

Požar u Travniku: Čaršija i grad.

sredstvima, pomoću kojih mora da ostane pobiedjeno i najtvrdje mužko srce.

Olenjka joj je tim više zamjeravala tu lakoumnost, što joj je Anusia prije nekoliko dana bila priznala, da je prilično zaljubljena u gospodina Babinića. Često su se o tom razgovarale.

— Drugi su moju ljubav moljakali kao prosjaci, — govorila je Anusia, — a on je radje gledao na svoje Ta-

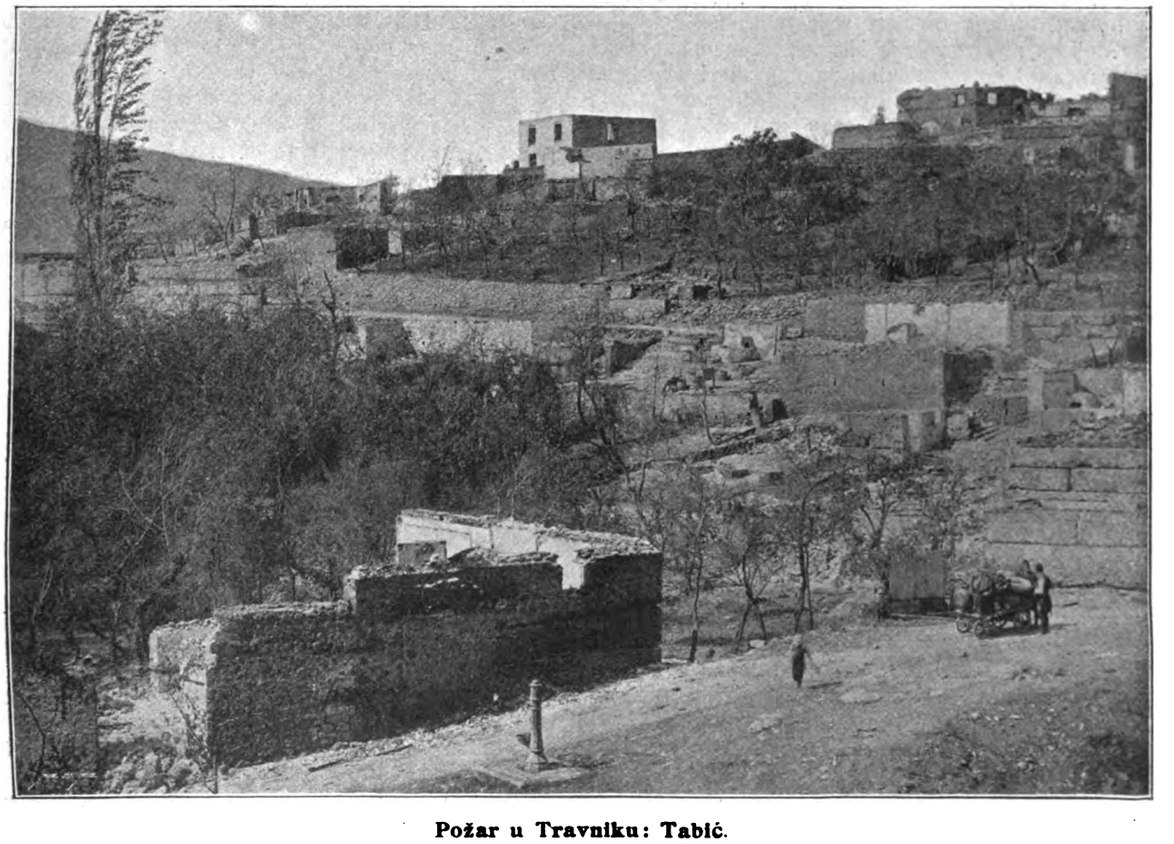

Požar u Travniku: Tabić.

Digitized by Google

tare, nego da gleda na mene; a nije mi govorio drugačije, nego zapoviedajući: „Gospojice, sjednite! Gospojice, jedite! Gospojice pijte!“ Pa da je uz to bio grub, ali nije; da nije bio snužden, ali jest! U Krasnomstavu rekla sam odmah samoj sebi: „Ti me ne gledaš ... no, čekaj!“ ... A već u Lučnoj spopalo me je nešto tako, da sam se prestrašila. Ta velim ti, da sam mu neprestano gledala u sive oči, a kad se je nasmiešio, bila sam i ja tako vesela, kao da sam bila njegova robkinja.

Olenjka spusti glavu, jer i njoj padoše na um sive oči. I onaj je govorio isto tako, i njemu su same zapoviedi bile na ustima, samo što u njega nije bilo savjesti, ni straha pred Bogom.

A Anusia, sliedeći svoju misao, nastavi:

— Kad je na konju preko polja letio s buzdovanom u ruci, mislila sam, da je sivi orao, ili kakav hetman. Tatari su ga se bojali više, nego ognja. Kamo god je došao, morali su ga svi slušati; a kad se je zavrgla bitka, gorio je sav od žedje za krvlju. Ja sam u Lubnju vidila mnogo divnih kavalira, ali nisam nikada vidila takovoga, da bi pred njim bila u strahu.

— Ako ti ga je gospodin Bog odredio, to ćeš ga i dobiti, jer da te ne bi ljubio, to ne mogu da vjerujem.

— Ja mislim, da me je možda malko i ljubio, ali drugu ljubi još mnogo više. Sam mi je više puta rekao: „Vaša je sreća, da je ne mogu ni zaboraviti, ni svoje se ljubavi odreći, jer bi inače bilo mnogo bolje, da su vuku povjerili kozu, nego li meni takovu djevojku.“

— A što si ti na to?

— Rekla sam mu: „A odakle vi znate, da bih vam ja bila sklona?“ A on mi je odgovorio: „Ja vas za to ne bih pitao!“ Pa radi onda, što hoćeš, s takovim čovjekom! ... Luda je ona, koja ga nije zavolila, i mora da ima jako tvrdo srce. Pitala sam ga, kako joj je ime, ali mi nije htio reći. „Bolje je,“ — odgovorio mi je, — „da se u to ne dira, jer je to moja velika rana; a druga moja rana ... to su Radzivilli, izdajice!“ I odmah se je promienio tako strašno, da bih se najradje bila sakrila u mišju rupu. Ja sam ga se naprosto bojala! ... Ali što će mi sve to, kad on nije za mene, nije za mene!

— Moli za njega svetoga Nikolu; ja znam od svoje tetke, da je on u takovim stvarima najbolji protektor. Samo pazi, da mu se ne zamjeriš, očijukajući s drugima.

— Ne ću više nikada, već samo ovoliko!

Tu pokaže Anusia na svom malenom prstu, koliko će si još dozvoliti, i označi si vrlo malu porciju, samo da ne uvriedi svetoga Nikolu.

— Ja to ne činim iz same lakoumnosti, — razjasni gospodinu mačonoši, koji joj takodjer spočitnu to njezino očijukanje, — već što moram, jer ako nam ne pomognu častnici, ne ćemo se nikada odavde izbaviti.

— Ah, Braun to ne će nikada dopustiti.

— Braun je pobiedjen! — odgovori tankim glasom Anusia i obori oči.

— A Fitz-Gregory?

— I on! — rekne Anusia još tanje.

— A Ottenhagen?

— I on!

— A von Irben?

— I on!

— Odnio vas bies, gospojice! To vidim, da sa samim Ketlingom niste mogli izaći na kraj.

— Ja ga ne trpim! Ali će već netko drugi i s njim izaći na kraj. Sve će se u ostalom obaviti i bez njegove dozvole.

— I vi mislite, kad budemo htjeli pobjeći, da nam oni ne će stati na put?

— Oni će poći s nama! — odgovori Anusia, osovivši glavu i žmignuvši očima.

— Za Boga, pa čemu još ovdje sjedimo? Ja bih već danas htio da budem daleko!

Ali viećanje, koje odmah zapodješe, izpostavi, da još moraju čekati, dok ne bude odlučen udes kneza Boguslava i dok gospodin podblagajnik, ili gospodin Sapieha ne dodje u okolicu Žmujdze. Inače im je prietila sigurna propast, dapače i od domaćih ljudi, jer ih tudji častnici ne bi mogli braniti, već bi samo povećali opasnost, u kojoj bi se bez sumnje našli, jer su prosti pučani tako strašno mrzili inozemce, da su bez milosrdja ubijali svakoga, tko nije nosio poljske nošnje. I sami poljski dostojanstvenici, koji su nosili tudjinsko odielo, ni ne govoreći o austrijskim i francezkim diplomatima, nisu mogli putovati drugačije, nego pod zaštitom jakih vojničkih odjela.

— Vi mi možete vjerovati, jer sam ja prošla cieli kraj, — govorila je Anusia, — da bi nas buntovnici ubili u prvoj šumi, u prvom selu, ni ne pitajući, tko smo i što smo. Inače ne možemo pobjeći, nego k našoj vojski.

— Ej, ja ću imati svoju partiju.

— Vi ćete izgubiti glavu još prije, nego što ju sakupite, ili nego što dodjete do znatnijega sela.

— Viesti o knezu Boguslavu moraju doskora stići.

— Ja sam rekla gospodinu Braunu, da mi odmah sve javi.

Braun joj nije ipak dugo vremena ništa javio.

U to poče Ketling i opet posjećivati Olenjku, jer mu je bila prva, susrevši ga jednoga dana, pružila ruku. Mladi častnik naslućivao je zlo iz te gluhe tišine. Po njegovom mnienju ne bi knez obzirom na elektora i Švede zašutio ni jedan svoj uspjeh, već bi ga dapače i povećao, a sigurno ga ne bi oslabio svojom šutnjom.

— Ja ne mislim, da je već posve uništen, — govorio je mladi častnik, — ali je jamačno u jako težkom položaju, iz kojega će mučno izaći.

— Sve viesti dolaze amo tako kasno, — odgovori Olenjka, — a najljepši nam je primjer o Čenstohovi, o kojoj smo sve potanko saznali istom od gospojice Borzobohate.

— Ja sam sve to znao već odavno, ali jer mi kao inozemcu nije bilo poznata važnost, što ju Poljaci daju tomu mjestu, nisam vam o tom ništa ni spomenuo. Jer ako se u tako velikoj vojni koja tvrdjavica i obrani i nekoliko juriša odbije, dogadja se to vrlo često, a da se tomu ne pripisuje nikakova važnost.

— A ipak bi to za me bila najmilija novost!

— Sad uvidjam i sam, da sam zlo učinio, jer iz svega onoga, što je iza te obrane nastalo, opažam, da je to bila vrlo važna stvar, koja može uplivati na čitavu vojnu. Ali da se i opet povratim na knežev bojni pohod, to je posve drugi posao. Čenstohova je daleko, a Podlasje mnogo bliže. A kad je knez iz početka polučio dva tri uspjeha, sjećate li se, gospojice, kako su nam brzo stizale viesti. Vjerujte mi: ja sam još mlad čovjek, ali sam od svoje četrnaeste godine vojnik i moje mi izkustvo veli, da je ta tišina vrlo zlokobna.

— Dapače je dobra, — odgovori Olenjka.

Na to će Ketling:

— Pa neka bude dobra! Za pol godine dovršit će se moja služba. Za pol godine bit ću odriešen od svoje prisege.

Nekoliko dana iza toga razgovora stigoše viesti.

Donese ih gospodin Bies pl. Kornia, koga su na dvoru kneza Boguslava zvali Cornutusom. Bijaše to poljski plemić, ali podpuni inozemac, jer je gotovo od dječačkih godina služio u zagraničnim četama, pa je zaboravio poljski jezik, ili ga je barem govorio kao kakav Niemac. I duše je bio inozemne, i za to jako odan knezu Boguslavu. On je s važnom misijom išao u Kraljevac, a u Taurogama se je zadržao samo za to, da malko odpočine.

Braun i Ketling dovedoše ga odmah k Olenjki i Anusji, koje su zajedno stanovale i spavale.

Braun stane pred Anusju, pa se okrene k gospodinu Biesu i rekne:

Digitized by Google

— Ovo je rodjakinja gospodina Zamojskoga, staroste kaluskoga, a usljed toga i samoga gospodina kneza, koji je zapovjedio, da ju susrećemo s najvećem pažnjom. Gospojica želi, da čuje najnovije viesti iz ustâ svjedoka očevidca.

Gospodin Bies osovi se službeno, čekajući na pitanja.

Anusia ne poreče svojega srodstva s knezom Boguslavom, već samo pozva rukom gospodina Biesa, da sjedne, pa ga onda zapita:

— Gdje je knez sada?

— Knez se povlači k Sokolki, dao Bog sretno! — odgovori častnik.

— Gospodine, recite mi živu istinu, kako mu je?

— Reći ću vam živu istinu — odgovori častnik — i ne ću vam zatajiti ništa, u nadi, da će vaša dostojnost u svojoj duši naći dosta snage, da sasluša i nepovoljne viesti.

— Hoću! — odgovori Anusia, udarivši zadovoljno petom o petu radi toga, što joj je dao naslov „dostojnost" i što su viesti bile nepovoljne.

— Iz početka nam je sve dobro polazilo za rukom, — nastavi gospodin Bies. — Putem smo razpršili nekoliko buntovničkih hrpa, zatim smo potukli gospodina Kristofa Sapiehu i uništili dvie konjaničke i jednu pješačku pukovniju, ne ostavivši nikoga na životu. Zatim smo tako pobiedili gospodina Horotkievića, da je jedva sam pobjegao, dok neki kažu, da je poginuo. Zatim smo zauzeli razvaline grada Tikocina . . .

— Mi to sve već znamo, pa nam za to što brže recite nepovoljne viesti! — prekine ga najednoč Anusia.

— Izvolite ih, gospojice, samo mirno saslušati. Tako smo došli do Drohičina, gdje se je najednoč preokrenula karta. Imali smo viest, da je gospodin Sapieha još daleko; a medjutim propadoše naša dva odjela kao u zemlju. Nije se povratio ni jedan svjedok tih poraza. U to se pokaza, da nekakva vojska ide pred nama. Odtuda nastade velika konfuzija. Gospodin knez poče misliti, da su sve prijašnje relacije bile krive i da je gospodin Sapieha ne samo navalio, nego nam i put zakrčio. Na to smo počeli uzmicati, jer smo na taj način mogli neprijatelja namamiti na odlučnu bitku, na koju ga je knez svakako htio prisiliti. Ali neprijatelj nije htio da ju prihvati, već nas je samo uznemirivao i uznemirivao. I opet podjoše na nj naši odjeli, pa se i opet povratiše desetkovani. Odtad nam se poče sve topiti u rukama, pa nismo imali mira ni po danu, ni po noći. Kvarili su nam ceste, rušili mostove i otimali živež. Stadoše se širiti viesti, da nas to uznemiruje sam gospodin Čarniecki; naši vojnici nisu jeli, ni spavali, već su jako klonuli duhom; u samom našem taboru ginuli su ljudi, kao da ih je zemlja gutala. U Bialostoku zasužnjio nam je neprijatelj na novo cieli odjel, te nam je oteo topove i kneževu kočiju i prtljagu. Ja nisam nigdje vidio ništa slična. Takova šta nije se dogadjalo ni u prijašnjim vojnama. Knez pade u veliku alteraciju. On je težio za jednom odlučnom bitkom, a morao je svaki dan prihvatiti po deset manjih . . . da ih izgubi. Zapta ponestade. A kako da istom izrazim naš strah i našu konfuziju, kad smo se osvjedočili, da sam gospodin Sapieha nije još ni navalio, već da se je samo pred nas protisnuo jedan veći odjel, koji nam je zadao toliko porazâ. U tom su odjelu bili Tatari . . .

Dalnje častnikove rieči prekine uzklik gospojice Anusje koja se najednoč ovjesi gospojici Olenjki oko vrata i vikne:

— Gospodin Babinić!

Častnik se začudi, začuvši to ime, ali pomisli, da ga je samo silni strah i trepet dostojnoj gospojici Anusji iztisnuo iz ustâ, pa istom za nekoliko časova nastavi:

— Komu je Bog dao veličinu, tomu je dao i snagu, da može podnieti i najveće nezgode, pa se za to, gospojice, izvolite umiriti. Da, baš se tako zove taj pakleni djavao, koji je promienio sudbinu ciele vojne i koji nam je nanio toliko jada. Njegovo ime, koje je vaša dostojnost tako brzo pogodila, ponavljaju sada s najvećom stravom svaka usta u našem taboru.

— Ja sam toga gospodina Babinića vidila u Zamošću, — odgovori brzo Anusia, — pa da sam samo slutila . . .

Tu zašuti i nitko nije saznao, što bi se onda bilo dogodilo.

Nakon kratke šutnje nastavi častnik ovako:

— U to nastade jugovina i toplina, može se reći, uzprkos svakomu prirodnomu poredku, jer smo imali viestî, da je u južnim krajevima Republike još uviek ciča zima, a mi smo bili usred proljetnoga blata, po kom se je težko vuklo naše oklopno konjaničtvo. A naš neprijatelj, imajući same lake konjanike, tim nas je lakše uznemirivao. Svaki čas su nam u blatu ostajala kola i topovi, pa smo napokon i bez njih morali napred ići. Uz to su i tamošnji žitelji u svojoj zaslieplenosti najgorljivije pristajali uz naše protivnike. Bit će, što Bog odredi, ali sam u očajnom stanju ostavio cielu našu vojsku i samoga gospodina kneza, koga povrh toga ne ostavlja žestoka groznica, već mu neprestano podkapa svu snagu. Doskora će svakako morati da bude odlučna bitka, no kako će proći, to znade sam Bog... Mi bi se morali nadati kakovome čudu . . .

— Gospodine, a gdje ste ostavili kneza?

— Na dan hoda od Sokolke; gospodin knez ima nakanu, da se obkopa u Suhojvolji, ili kod Janova, pa da prihvati odlučnu bitku. Gospodin Sapieha je od njega dva dana hoda daleko. Kad sam odlazio, mogli smo malko slobodnije odahnuti, jer smo od jednoga sužnja saznali, da je sam Babinić otišao u glavni tabor, a bez njega nisu Tatari na nas kao obično navaljivali, već su se zadovoljavali samo time, da uništuju naše manje odjele. Gospodin knez, koji je izvrstan vojskovodja, stavlja obično sve svoje nade u glavnu bitku, ali samo kad je zdrav; ali sada, kad je bolestan, mora da misli drugačije, a tomu je najbolji dokaz, što me je poslao u Prusku.

— A po što vi tamo idete?

— Ili će knez bitku dobiti, ili će ju izgubiti. Ako ju izgubi, ostat će ciela elektorska Pruska bez obrane, pa se može lako dogoditi, da gospodin Sapieha predje preko granice, da upokori kneza elektora . . . Za to idem da ga upozorim, (a to vam velim, jer nemam nikakove tajne), da se pobrine za kakovu obranu tih krajeva, jer nepozvani gosti mogu da dodju u velikom broju. To je posao kneza elektora i Švedâ, s kojima je gospodin knez u savezu, pa ima pravo, da se od njih nada pomoći.

Častnik dovrši.

Anusia ga saleti još mnogim pitanjima, držeći se s težkom mukom što dostojanstvenije, ali se za to poslije njegova odlazka posve prepusti svojemu veselju, okrećući se na peti, ljubeći Olenjku u oči i potežući gospodina mačonošu za rukav.

— No, nisam li vam govorila? Tko je stjerao u škripac kneza Boguslava? Možda gospodin Sapieha? . . . Figu gospodin Sapieha! Tko će naučiti pameti Švede? Tko će kazniti izdajice? Tko je najveći kavalir i najveći vitez? Gospodin Andrija! Gospodin Andrija!

— Kakav gospodin Andrija? — zapita Olenjka i najednoč prebliedi.

— Ta zar ti nisam rekla, da je njemu ime Andrija? Sam mi je to kazao. Gospodin Babinić! Gospodin Babinić! Živio gospodin Babinić! . . . Ni sam gospodin Volodijovski ne bi se bolje ponio! . . . Što je tebi, Olenjko?

Olenjka se strese, kao da je sa sebe htjela sbaciti breme težkih misli.

— Ništa! Ja sam mislila, da sami izdajnici nose to ime . . . jer je bio čovjek, koji se je ponudio, da će Švedima ili knezu Boguslavu živa ili mrtva izručiti našega kralja . . . i taj se je čovjek takodjer zvao Andrija.

— Bog ga ubio! — vikne gospodin mačonoša. — Za

Digitized by Google

što sada spominješ toga izdajnika? Radujmo se radje, jer imamo i za što!

— Neka samo ovamo dodje gospodin Babinić! — nadoda Anusia. — A ja ću navlaš još više očijukati s Braunom, samo da pobuni cielu posadu i da sa svim svojim ljudima predje k gospodinu Babiniću.

— Učinite to, gospojice, učinite! — klikne razdragani gospodin mačonoša.

— A kasnije figa svim tim Niemcima! Možda će on zaboraviti na onu nezahvalnicu i mene za . . . vo . . . li . . .

Tu i opet pisne tankim glasom i prekrije oči rukama, ali joj najednoč srdita misao proleti glavom, jer udari rukom o ruku i rekne:

— A ako ne, poći ću za gospodina Volodijovskoga!

VII.

Dva tjedna kasnije nastade živa vreva u cielim Taurogama. Jedne večeri banuše neuredne hrpe Boguslavove vojske, po trideset do četrdeset konja, a vojnici bijahu iznemogli i otrcani, sličniji sjenama, nego ljudima, i oni donesoše prvu viest o porazu kneza Boguslava kod Janova. U tom porazu ostade sve: vojska, topovi, konji i prtljaga. Šest tisuća najboljih ljudi bijaše s knezom otišlo na taj bojni pohod, a povrati se jedva četiri sto konjanika, koje izbavi sam knez iz strašne propasti.

Od Poljaka se, osim gospodina Sakovića, ne povrati ni jedna živa duša, jer svi, koji ne padoše u boju, ili koje ne zasužnjiše Babinićevi odjeli, predjoše k gospodinu Sapiehi. I mnogo inozemnih častnika stupi u redove pobjeditelja. Jednom riečju: još nikada se nije ni jedan Radzivill s bojnoga pohoda povratio potučeniji i uništeniji.

I kao što prije nisu podli dvorani poznavali nikakove mjere, hvaleći i slaveći kneza Boguslava kao izvrstna vojskovodju, tako su se sada svi gorko tužili, da je vrlo zlo proveo tu vojnu; vojnici se napokon pobuniše i zaboravše na svaki zapt tako, te je sam knez smatrao najuputnijim, da malko za njima zaostane.

On se s gospodinom Sakovićem zadrža u Rosienju. Hasling, saznavši to od njegovih vojnika, dodje odmah s tom novošću k Olenjki.

— Sada je glavno, — rekne mu ona, saslušavši njegovu relaciju, — da li gospodin Sapieha i taj Babinić progone kneza i da li kane vojnu prenieti u ove strane.

— To od vojnikâ nisam mogao saznati, — odgovori častnik, — jer su jako prestrašeni, te mnogi govore, da je gospodin Babinić već ovdje. Ali iz toga, što je knez zaostao sa Sakovićem, zaključujem, da ih baš oštro ne progone.

— Ali će ih ipak progoniti? Ta drugo se ne može misliti! Tko ne bi poslije pobjede progonio pobiedjene?

— To će se već pokazati. Ja sam htio da se s vama o nečem drugom porazgovorim. Knez mora da je usljed bolesti i toga poraza strašno razdražen, pa će za to kao očajnik biti sklon svakomu nasilju. Gospojice, nemojte se sada razstajati s tetkom i gospojicom Borzobohatom; nemojte pristati na to, da gospodina mačonošu odprave u Tilžit, kao što se je to prije bojnoga pohoda dogodilo.

Požar u Travniku: Čaršija sa Potur-Mahalom.

Olenjka ne odgovori ništa. Gospodina mačonošu nisu nikada bili odpravili u Tilžit, već je samo gospodin Saković bio navlaš razširio glas, da je starac otišao u Tilžit, kad je on ono nekoliko dana ležao bolestan, iza kako ga je knez bio svojom sjekiricom udario u prsa. Olenjka je to pred Ketlingom volila zašutiti, jer se je ponosna djevojka stidila priznati, da je tko jednoga Billevića odtjerao kao psa.

— Hvala vam, gospodine, što ste me na to upozorili, — rekne nakon kratke šutnje.

— Ja sam to smatrao svojom dužnošću . . .

A njezino se srce i opet napuni gorčinom. Ta još je nedavno ovisilo samo o Ketlingu, da se ta nova opasnost ne sakupi nad njezinom glavom, jer da je on pristao na

Digitized by Google

njezin bieg, bila bi ona već daleko i za uviek slobodna od kneza Boguslava.

— Gospodine kavalire, — rekne, — za mene je prava sreća, što ta vaša opomena nije naškodila vašoj časti i što vam knez nije zapovjedio, da me na to ne smijete upozoriti.

Ketling je razumio te rieči, pa joj za to odgovori tako, kako se Olenjka od njega nije nadala:

— Što spada na moju vojničku službu i što mi nalaže moja čast, to ću točno izpuniti, ili ću izgubiti svoj život. Drugoga izbora nemam i ne ću da imam. Ali vam kao privatan čovjek ostavljam ovu kuburu i velim: branite se, jer je opasnost blizu, i u skrajnjoj nuždi... ubijte! gospojice, kako ljudi maloga srca hrpimice ostavljaju potučenoga, ali mene ne ćete medju njima viditi... Ja vam se klanjam. Ta kubura može posve lako probiti i najjači oklop.

Ketling ode, ostavivši kuburu na stolu, a Olenjka ju odmah spravi. Na sreću bijahu slutnje mladoga častnika i njezine bojazni posve izprazne.

Knez stiže na večer sa Sakovićem i Patersonom, ali tako bolestan i iznemogao, da se je jedva držao na nogama. Osim toga nije ni sam pravo znao, da li ga gospodin Sapieha ne progoni, ili da li nije u tu svrhu odaslao Babinića s njegovim lakim četama.

Boguslav je bio doduše ovoga potonjega u poslednjem

Hrv. pjev. družtvo „Vila“ u Varaždinu. (Za „Prosvjetu“ fotografirao Lav. Breyer u Zagrebu.)

Tad će moja prisega biti razriešena i tad ću vam rado pomoći.

To rekavši, pokloni joj se i podje k vratima, ali ga Olenjka zaustavi.

— Gospodine kavalire, oslobodite se te službe, branite dobru stvar, branite potlačene, jer ste toga dostojni, jer ste pošteni i jer je šteta, da se žrtvujete za izdajicu.

Na to će Ketling:

— Ja bih se već odavno bio oslobodio i predao svoju ostavku, da nisam mislio, da ću vama moći koristiti, gospojice, ako ovdje ostanem. Danas je prekasno. Da se knez vraća kao pobjeditelj, ne bih oklievao... no jer se vraća pobiedjen, jer ga možda progoni neprijatelj, bila bi kukavština, da predam svoju ostavku, dok me sam ugovoreni rok ne oslobodi. Još ćete se dovoljno nagledati, boju obalio skupa s konjem, ali se nije smio nadati, da ga je usmrtio, jer mu se je i samomu činilo, da se je oštrica njegova mača bila zadjela o Babinićev oklop. Povrh toga mu je već jednoč bio iz kubure puknuo u samo lice, pa mu ni to nije naškodilo.

Kneza je bolilo srce, kad je pomislio, što će taj Babinić učiniti s njegovim imanjima, kad ih jednoč zaokupi sa svojim Tatarima. A braniti ih nije imao čim! I ne samo njih, nego ni svoje osobe! Medju njegovim pristašima nije bilo mnogo takovih, kao Ketling, pa se je morao nadati, da će ga na prvu viest o dolazku Sapiehinih četa ostaviti svi do jednoga.

Knez nije ni namjeravao, da u Taurogama ostane dulje od dva ili tri dana, jer se je morao požuriti u kraljevsku Prusku, k elektoru i Steinboku, koji su ga mogli

Digitized by Google

obskrbiti novim četama i upotriebiti za osvajanje pruskih gradova, ili ga poslati u pomoć samomu kralju, koji je htio da vojnu prenese u nutarnjost same Republike.

U Taurogama je trebalo ostaviti samo kojega častnika, da po mogućnosti sakupi sve bjegunce, da se odupire plemićkim i seljačkim partijama, da štiti dobra obojice Radzivilla i da bude u sporazumku s Loewenhauptom, glavnim zapovjednikom švedskih četa na Žmujdzi.

Poslije dolazka u Tauroge i poslije prospavane noći pozove knez k sebi Sakovića, da se s njim posavjetuje, jer je samo njemu mogao podpuno razgaliti svoje srce.

Čudan bijaše taj prvi: „dobar dan!“ u Taurogama, kojim se ta dva prijatelja pozdraviše poslije pretrpljenoga poraza. Nekoliko su se časova promatrali bez rieči. Prvi progovori knez:

— A no! Sve su odnieli vragovi!

— Jesu! — potvrdi Saković.

— Tako je moralo da bude uz ovakove okolnosti. Da sam imao više lakih četa, ili da vrag nije donio toga Babinića. Već mi je dva puta umaknuo taj obješenjak! Ne govori o tom nikomu, samo da mu se slava još više ne poveća.

— Ja ne ću... Ali ne jamčim, da li to ne će raztrubiti naši častnici, jer si im ga sam do svojih nogu predstavio kao zastavnika oršanskoga.

— Njemački častnici ne pamte poljskih imena. Njima je svejedno: Kmicic, ili Babinić. A, do svih rogatih vragova, samo da ga dobijem u svoje šake! A već sam ga imao... i još mi je taj lupež moje ljude pobunio i Glovbićev odjel odveo!... To mora da je nekakav bastard naše krvi, drugačije ne može da bude!... Imao sam ga, imao... pa mi je utekao!... To me grize više, nego sva ta izgubljena vojna.

— Imao si ga, kneže, ali za cienu moje glave.

— Jaško, reći ću ti iskreno: pa da su ti ondje i kožu ogulili, samo da sam ja od Kmiciceve mogao bubanj načiniti!

— Hvala ti, Boguslave! Manje nisam od tvoga prijateljstva mogao očekivati.

Knez se nasmije:

— Ali bi se bio cmario na Sapiehinu ražnju! Iz tebe bi se bile iztopile sve tvoje lupežtine! Vjere mi, to bih htio viditi!

— A ja bih tebe htio viditi u rukama gospodina Kmicica, tvoga dragoga rodjaka. Lice ti je drugačije, ali ste si stasom posve slični i noge su vam jednake i za jednom te istom djevojkom uzdišete, samo što ona sluti, da je onaj mnogo zdraviji čovjek i mnogo bolji vojnik.

— Ja bih smlatio i takovu dvojicu, kao što si ti, a i njemu sam prejašio preko trbuha. A da sam imao samo dva časa vremena, mogao bih ti sada dati svoju poštenu rieč, da moj bratić više ne živi. Ti si uviek bio glup i za to sam te zavolio, ali sada si podpuno izgubio svoj razum.

— A ti si svoj razum uviek imao u peti, pa si za to tako bježao pred Sapiehom, te sam već za te bio izgubio svaku ljubav i htio otići k gospodinu Sapiehi.

— Na konopac!

— Na koji će svezati Radzivilla!

— Dosta!

— Sluga sam vaše kneževske milosti!

— Trebalo bi postrieljati nekoliko onih konjanika, koji najviše viču i svaki zapt kvare.

— Jutros sam dao šestoricu objesiti. Već su se i ohladili, a ipak plešu na svojim konopcima, jer jako puše vjetar.

— Dobro si učinio. Poslušaj me! Hoćeš li, da ostaneš u posadi u Taurogama, jer moram ovdje nekoga ostaviti?

— I hoću i molim za tu funkciju. Ovdje ne će nitko biti bolje na svom mjestu. Vojnici se mene boje više, nego svih drugih, jer znadu, da sa mnom nema šale. A i obzirom na Loewenhaupta bit će bolje, da ovdje ostane tko god ugledniji od Patersona.

— Hoćeš li izaći na kraj s buntovnicima?

— Uvjeravam vašu kneževsku milost, da će se na žmujdzkim hrastovima doskora naći mnogo teži plodovi od lanjskih šišaka. Od seljakâ ću načiniti i po moju izvježbati dvie pješačke pukovnije. Na imanja ću oštro paziti, pa ako na koje napadnu buntovnici, bacit ću radi toga odmah sumnju na kog bogatijeg plemića i izžmikati ga kao sir u vreći. Za početak bih samo trebao nešto novaca, da umirim prostotu i da sakupim nešto pješačtva,

— Što budem mogao, to ću ti ostaviti.

— Od pozajmljenih novaca?

— Kako to?

— To znači: od Billevićevih, koje ste sami sebi pozajmili.

— Da možeš kako nenapadno zakrenuti vratom tomu mačonoši, to bi bilo vrlo dobro, jer on ima moje pismo.

— Pobrinut ću se. Samo se radi o tom, da to pismo nije kamo poslao, ili da ga djevojka nije u svoju košulju zašila. Ne bi li se vaša kneževska milost htjela o tom osvjedočiti?

— Doći će i do toga, ali sada moram otići, a osim toga mi je i ta prokleta groznica oduzela svu snagu.

— Sigurno ste mi zavidni, vaša kneževska milosti, što ostajem u Taurogama.

— To je doista čudna želja. Ali ako samo na čas... odmah bih te dao razderati... Za što tako tražiš tu funkciju?

— Jer hoću da se ženim.

— S kim? — zapita knez i sjedne na postelju.

— S gospojicom Borzobohatom Krasienjskom.

— To je dobra misao, to je izvrstna misao! — rekne nakon kratke šutnje knez Boguslav. — Čuo sam za neki zapis...

— Da, za zapis gospodina Longina Podbipiente. Vaša kneževska milost znade, kako je to moćan rod, a imanja toga gospodina Longina leže u mnogim okružjima. Jedna su si doduše već prisvojili nekakovi rodjaci po devetoj vodi, a u drugima stoje moskovski odjeli. Bit će boja i parnica bez broja, ali ću ja već sa svima izaći na kraj i ne ću nikomu odpustiti ni jednoga groša. Uz to mi se djevojka silno svidja, jer je vrlo ljubezna i krasna. I odmah sam opazio, čim smo ju zasužnjili, da se je samo pretvarala, kao da je u strahu, a mene je neprestano izpod oka gledala. Samo ako ovdje ostanem kao zapovjednik, zapodjet će se medju nama već iz same dugočasnosti ljubav...

— Jedno ti velim: ja ti ne ću braniti, da se ženiš, ali ne ću trpiti nikakovih ekscesa, razumiješ li? Ta je djevojka bila na dvoru kneza Višnioviečkoga, kao najpouzdanija dvoranka same kneginje Grizelde, a ja ne ću da uvriedim kneginju, kao ni gospodina starostu kaluskoga.

— To mi ne trebate govoriti, — odgovori Saković, — jer ja hoću da se oženim zakonito, pa se prema tomu moram i da vladam.

— Ja bih htio, da te odbije.

— A ja poznam nekoga, koga su odbili, premda je knez, ali mislim, da se to meni ne će dogoditi. Silno me bodri ono namigavanje očima.

— Ne zabadaj u onoga, koga su odbili, da ti glavu ne uresi rogovima. I u tvoj ću grb unieti rogove, pa ćeš se onda zvati: Saković Rogati! Ona je Borzobohata, a on će biti Bardzorogati.[1]) Vi ćete biti krasan par. Da, ženi se, Jaško, ženi se, ali mi javi, kad će biti svatovi, da ti budem djever.

Silan gnjev pojavi se na Sakovićevu licu, koje je i bez toga bilo strašno. Oči mu se na čas prekriše kao dimom, ali se doskora osviesti, i uzimajući kao šalu kneževe rieči, odgovori;

— Ubogi čovječe, već te ostavlja sva tvoja snaga, a ti se još grozis. Ovdje imaš svoju Billevićevu, pa za to

[1]) Jako rogati.

Digitized by Google

dalje, biedniče, dalje! Još ćeš ovdje pjestovati Babinićevu djecu!

— Dao Bog, da slomiš svoj jezik, pasji sine! Ta zar se rugaš mojoj bolesti, koja me je skoro uništila? Dao Bog, da i tebe tako začaraju!

— Marim ja za čare! Kad pogledom, kako sve ide svojim prirodnim redom, mislim, da su svi čari glupost!

— Ti si sam glup! Šuti i ne izazivaj zla! Ti luduješ sve više i više!

— Dao Bog, da ne budem zadnji Poljak, koji će vašoj kneževskoj milosti ostati vjeran, jer me za tu moju vjernost nagradjujete nezahvalnošću. Za to ću se povratiti na svoje ognjište, na kom ću mirno sjediti, dok se ta vojna ne dovrši.

— Oh, umiri se! Ta ti znadeš, da te volim.

— To mi je težko razabrati. Sam mi je vrag u srce usadio tu ljubav za vašu kneževsku milost. Ako ima kakovih čara, jamačno su u tom.

Saković je govorio istinu, jer je zbilja ljubio kneza Boguslava; knez je to znao, i za to mu je odplaćivao onom zahvalnošću, kojom svi ljudi obično nagradjuju one, koji su im iskreno odani.

Za to pristade i na njegove nakane glede gospojice Borzobohate i još mu obeća, da će mu svojski pomoći.

U tu svrhu ode u podne, kad se je osjećao najkrepčim, k gospojici Anusji.

— Došao sam kao stari znanac, — rekne joj, — da vidim, jeste li zdravi, i da vas zapitam, kako vam godi boravak u Taurogama?

— Tko je u sužanjstvu, tomu mora da sve godi, — odgovori s težkim uzdahom gospojica Anusia.

Knez se nasmije.

— Gospojice, vi niste u sužanjstvu. Vas su zasužnjili skupa s vojnicima gospodina Sapiehe, to je istina, i ja sam zapoviedlo, da vas amo pošalju, ali samo radi vaše sigurnosti. Ovdje vam ni jedna vlas ne će pasti s glave. Znajte, gospojice, da ja malo koga štujem tako, kao kneginju Grizeldu, kojoj ste vi tako mili. I Višniovieckі i Zamojski su moji rodjaci. Gospojice, vi ćete ovdje naći svaku zaštitu i svaku slobodu, a ja dolazim kao vaš iskreni prijatelj, te vam velim: ako hoćete, a vi otidjite, pa ću vam dati dobru pratnju, premda ni sam nemam dosta vojnika; ali vam ipak savjetujem, da radje ostanete. Kao što sam čuo, poslali su vas, gospojice, da potražite zapisana vam imanja. Znajte, da sada nije zgodno vrieme, da na to mislite; a protekcija gospodina Sapiehe ne bi vam mnogo pomogla ni u mirno doba, jer on može nešto u vitebskom kraju, ali ovdje ne može ništa. Osim toga se ni sam ne zauzima za taj posao, nego po svojim komisarima. Vi bi, gospojice, trebali čovjeka odana i okretna, koga bi se ljudi bojali i koga bi štovali. Kad bi se za vas zauzeo takav čovjek, ne bi se sigurno zadovoljio slamom, mjesto zrnjem.

— Gdje ću ja sirota naći takovoga zaštitnika? — klikne Anusia.

— Baš ovdje u Taurogama.

— Vaša bi kneževska milost htjela . . .

Tu prekrsti gospojica Anusia ruke i pogleda tako ljubezno u njegove oči, da bi se knez sigurno bio ozbiljno zauzeo za njezin posao, da nije bio tako bolestan i izmučen, no jer mu sada ljubav nije bila na umu, odgovori brzo:

— Kad bih samo mogao, ne bih nikomu povjerio te funkcije; ali sad odlazim, jer moram. Na mom mjestu ostaje kao glavni zapovjednik u Taurogama gospodin starosta osmijanski, Saković, veliki kavalir, slavan vojnik i čovjek tako okretan, da mu nema para u cieloj Litvi. Za to vam ponavljam, gospojice, da ostanete u Taurogama, jer nemate kamo da pogjete, jer su sve ceste prepune lupeža i buntovnika. Saković će vas ovdje štititi, Saković će vas braniti, Saković će gledati, što će se moći učiniti, da vam se povrate vaša dobra; a kad se on za to zauzme, uvjeravam vas, da toga ne će bolje izvesti nitko na svietu. To je moj prijatelj, pa ga za to poznam i samo ću vam o njemu to reći, kad bih si sam prisvojio vaša imanja, pa kad bih saznao, da ih Saković za vas natrag traži, da bih vam ih odmah povratio, jer se je s njim mučno parničiti.

— Samo ako gospodin Saković bude htio priskočiti u pomoć meni siroti!

— Ne budite mu samo neskloni, gospojice, pa će on za vas sve učiniti, jer mu se je duboko u srce zasjekla vaša ljepota. On samo uzdiše i uzdiše . . .

— Kako bih se ja komu mogla zasjeći u srce?

— Vragoljasta je ta djevojka! — pomisli knez.

A glasno nadoda:

— Neka vam Saković razjasni, kako se je to dogodilo, a vi mu samo ne budite neskloni, jer je to čovjek ugledan i znamenita roda, pa ga za to nemojte prezreti.

(Nastavit će se.)

Dominus.

Piše **Selim Rakoše v.**

Tim imenom zvali smo mi djaci svog listonošu, . . Dominus je bio prirasao uz naša mladenačka srca . . .

Djaci prijateljili s njim već više od pol stoljeća i još je uvjek za njih stari dominus vrlo zanimiva ličnost.

Dominus je u svoje vrijeme svršio šest gimnazijalnih razreda ili latinskih škola, perfektno je latinski govorio i zato su ga djaci nazvali gospodinom ili latinski dominus.

Dominus bio je u cijelom gradu dobro poznat šaljivac. Ko je htio brige raztjerati potražio je dominusa i sve bi ga prošlo. Za tu uslugu morao je dominusu platiti čašu, dvije fruškogorske rumenike i mirna Bosna... Bio je osobit štovatelj boga Baha, vino mu bješe sve i sva i bez vina bio je kao riba bez vode.

Dominus je već bio čovjek sedamdesetih godina, još zdrav i čvrst kao kremen, a crven kao „patlidžan“ Njemu alkohol škodio nije!

I danas ga se posve tačno sjećam! Stoji medju nama, u desnici mu palica, ili kako je on volio reći: vinova lozica . . . Na nogama mu stare, do pola nacrnjene čizme, koje je nosio leti i zimi. U ruci mu modri rubac za nos, koji mu bješe vrlo potreban, jer dominus je mnogo šmrkao burmut.

Tako stoji medju nama i proziva imena onih srećnika, miljenika boginje dobrote . . . Svi ga pozorno slušamo. Sad je bio gotov s prozivanjem, navalismo na nj s pitanjima: domine ja, domine ja, a on nam je znao onako zgodno dobaciti: ti magarac ili što slično . . . Tim nas naš dominus nije vriedjao . . . ta on je to u ljutosti rekao!

Digitized by Google

U njegovoj ljutosti mnogi je od nas okusio i slast vinove lozice.

Mi smo ga ipak volili... Kad je koji novce dobio, dobro bi ga počastio milom mu rumenikom. On bi nam pri takovim zgodama pričao svoje doživljaje iz djačkih dana... Osobito se tim ponosio, što je bio suučenik našem ravnatelju...

Nadvladan Vinkom Lozićem znao se naš dominus koji put, osobito za berbe naći i na nježnim grudima ulice — njemu nije trebalo mnogo — a ipak ga niko nije vidio, da je izgubio koji list ili drugu pošiljku.

Staračkim svojim rukama držao je sve kao kliještima.

Stari dominus je umro pred par godina, s njim je nestalo možda zadnjeg listonoše, koji je latinski govorio s njim je nestalo starca dobričine.

Sad je nov listonoša, djaci uz ovog nisu veseli, jer se drži velikim gospodinom.

Još uvijek se sjećaju svog starog, dobrog listonoše i domina.

Pluto i čep.

Pluto ima osobita svojstva, koja su mu prokrčila put u zemlje cieloga svieta. Ono je lahko, pruživo, ne škode mu obične kiseline, zrak ga ne troši i ne raztvara, ne propušta tekućine, do stanovite mjere, ni plinove, a osim toga slab je vodić topline i zraka.

Od svih stvari što se grade od pluta najpoznatiji su čepovi i ne mine dan ni sat, da nam čep, poznat i pod imenom „štopela", nebi bio u rukama. Čepimo njime staklenke octa, ulja, petroleja; rabe u ljekarnama i pivovarama, u tvornicama šampanjca i vinarama.

Čepovi su tako nuždni, da se od ukupnoga pluta 90% potroši na njihovu gradju. Koljevka im je u španjolskoj pokrajini Geroni, gdje su u gradiću Blagostera god. 1760. počeli od pluta rezati prve čepove, koje su prodavali u veoma prometnom mjestu Beaucaire (Boker) na rieci Roni. Po Kataloncima širio se taj obrt cielom Španijom, nu procvao je tek sredinom 19. vieka i razširio se cielim svietom. Čepovi se prave ovako: Pluto se kuha do pô sata u vodi i stavlja na vlažna mjesta, da se posve ne posuši i da se može laglje rezati. Poslije se svaka ploča od pluta razreže uzduž u tako široke komade, kako će široki biti čepovi. Ovi se komadi onda režu u kocke, a iz kocaka režu se čepovi, što se radi bilo rukama, bilo makinom. Jedan radnik izreže na dan 2000 čepova, makina 12.000–15.000 komada. Fini čepovi, kao što su oni za šampanjac, režu se rukom. Odpadci od makine iznose 45–50%, oni od ruke znatno manje.

Gotovi čepovi se sortiraju bilo rukom, bilo makinom, koja za jedan sat razredi u pretince 30.000 komada. Poslije sortiranja čepovi se važu ili broje, a ima opet stroj, kojim se za jednu uru izbroji 100.000 komada. U trgovinu dolaze čepovi u „cielim" ili u „polu-balama" u kojima ima 15.000–30.000 komada. Da budu čepovi liepe boje, peru ih prije odpreme u kloro-vodikovoj i oxalnoj (ceceljevoj) kiselini ili njima napune vreće, pa ih onda dime u sumpornoj kiselini.

Čepovi se danas prave u raznoj veličini od najsitnijih, kojima čepimo „dihove" (parfine) do velikih, kojima začepljujemo bačve i drugo veliko posudje. Diele se u „ravne" i „zašiljene"; prvi su valjkasti, dočim drugi svojim oblikom oponašaju zarubljeni šilj. Prema obliku i veličini ima do 15 „vrsta" čepova, kojima je i razna ciena. Za šampanjac plaća se za 1000 komada 150 do 200 maraka, za obične „vinske" čepove 15–30 maraka, za ljekarničke 1–6 maraka.

Svakomu je poznato, da se od pluta prave i podplati (Einlegesohlen) u koju se svrhu razrežu ploče u 8–12 cm. široke komade, pa se onda svaki komad razkoli u 2–4 mm. debele pločice, koje posebni stroj reže u podplate.

Podplati od pluta nisu novovjeka stvar, jer su ih nosili već u staro doba, znajući da ne propuštaju vlagu i da su loši vodiči topline. U tu svrhu oblažu plutom parne valjke od česa, se znatno više vodenih para sgusti. Jer je pluto loš vodić topline oblažu njime i posude, u kojima se drži led, prave od njega držalice, oblažu njime vlažne stiene, a služi i kod telefona. Kako je pluto lahko, rabi ono brodaru i mornaru. U staro već doba rabili su ga plivači, da ih drži na površini vode, pravili su od njega „plutače" (Ankerboje), kolobare za spašavanje, a u novije doba prave od pluta i jedan latak, od kojega kroje plivačka odiela.

Ima još stotinu predmeta, koji se prave od pluta, a rabi i u phelloplastici t. j. prave se od njega spomenici, režu krajolici, modeli itd.

Ne ima mora, ne ima rieke, u obće vode, na kojoj nebi osvanulo pluto, ako u njoj živi riba. Pluto kazuje ribaru, da li se riba udicom „igra"; ono mu kaže, dali se riba „zakučila" (ulovila) kada pluto „zategne" pod vodu. U našem primorju i „trate", one ogromne mreže, kojima love tunu, obtočene su plutom, da ju drži na površini vode.

Odpadci i pilovina od pluta rabili su prije samo kod pakovanja, nu danas se melju u posebnim mlinovima u „pluteno brašno", od kojega se pravi „umjetno" pluto, kojim se naročito oblažu parne cievi. Pomješamo li kašu od pluta (Korkschrot) sa vapnom, pravimo od ove smjese opeke, od kojih se, jer su loši vodići topline, grade svodovi, stropovi, oblažu vlažni i zdeni zidovi.

Ako se fino brašno od pluta pomješa sa lanenim uljem, pa se ova smjesa poslije razvuče na prostiraču od jute, dobro izvalja i u posebnoj sgradi nekoliko tjedana suši, daje nam u trgovini poznati „Linoleum", od kojega se prave prostirači

Bacimo li okom na trgovinu pluta, ona će nas zadiviti i mnogomu nije poznato, da je na oko neznatno pluto, koje kadkad nehajno bacamo u kraj, za trgovinu tako znamenita tvar!

Španija proizvodi na godinu 30,000.000 kgr. pluta od kojega izvozi 12,000.000 kgr. Godine 1897. izveženo je u Njemačku 6,190.494 kgr. pluta, od kojega odpada na čepove 5,925.654 kgr. U Portugalskoj pluto je poslije vina „najznatnija" roba, koja je god. 1897.–1898. izvezla pluta 89,656.620 kgr. u vrjednosti od 7,013.503 milreisa (1 mil. = 4·53 marke). Glavna je izvozna luka Lisabon, u kojoj se g. 1897. nakrcalo pluta 30,000.000 kgr. Najviše se pluta izvozi u Veliku Britaniju, na godinu 30,000.000 kgr., što vriedi 18,000.000 maraka. Ogromna ova množina sastoji ponajveć u čepovima, u g. 1897. 7,718.000 komada. Champagna treba na godinu 750.000 kgr. čepova i zato je njezin izvoz pluta medju evropskim zemljama najmanji, dapače se pluto i uvaža na godinu 7,000.000 - 8,000.000 kgr., koji vriedi 7,500.000–8,500.000 franaka. G. 1897. uvezlo se u Francezku iz Španije 841.252 kgr. čepova, koja prima pluto ponajveć iz Alžira i Tunisa. U zemlje Austro-Ugarske monarkije uvezlo se god. 1888. samo 729.500 kgr., nu god. 1897. poskočio je uvoz na 3,768.000 kgr. Uvažalo se pluto ponajveć iz Njemačke, nu u novije doba primamo ga iz Trsta i Rieke.[1])

U našem primorju, po Istriji, Dalmaciji i otocima, pluto je na moru obična stvar, ali i u samom kućanstvu, jer se čepovima čepe butilje. Kako su tamo podrumi riedki, ne sprema se vino u bačve, već se njime pune butilje i začepe čepom od pluta. Čepe ih posebnim priručnim strojkom, a kad se butilja otvara, navrtaju čep čepaljem, koji zovu „tarabuson". Okriepiv se oko stola običnim vinom, dolaze na stol butilje. Gosta počaste pjenušicom, bila to „bakarska vodica", bio crni „koludar". Kod otvaranja butilja igra glavnu ulogu „čep", pa ako se domaćina želi malo našaliti, poda butilju gostu, da ju otvori. Ako ju nije nikada otvarao, namuči se do boga dok čep i do polovine iztegne, ako ga je pak iztegnuo odviše, izbaci mu ona čep. Dim se dignuo iz butilje, ona „kuri", vino šumi, čep je prasnuo, kao da si izpalio kuburu i poletio bilo prama kojoj strani sobe, a butilja ostala na polak prazna. Kad se družtvo razigra, a butilje se u „konobi" ne broje na prste, znade biti s njima puno šale i zabave, kod česa igra glavnu ulogu — čep. D. H.

KRONIKA.

— **Odkriće nadgrobnog spomenika dru. Antunu Starčeviću.** Dne 11. listopada odkrit je nadgrobni spomenik pokojnomu vodji stranke prava i hrv. političaru i književniku dru. Anti Starčeviću. Spomenik je izradio glasoviti hrvatski umjetnik-kipar Rendić. „Prosvjeta" je taj spomenik lanjske godine u svojoj slici prikazala. Spomenik se reprezentira krasno na šestinskom groblju, pak će bez sumnje privlačiti svakoga stranca i putnika, koji će prolaziti mimo groblja. Prigodom odkrića spomenika, kojem je došlo mnogo stranaca iz raznih krajeva Hrvatske i Slovenije, priredjena je velika svečanost u spomen dra. Ante Starčevića.

Slava je započela službom božjom u crkvi sv. Marije zatim je održan sastanak u zgradi „Sokola". Oko ½9 došle su iz Sv. Ivana Zeline, iz Kutine i bližnjih mjesta deputacije naroda pod

[1]) Hirc Dragutin: Plutnjak i pluto. „Šumarski list" 1903. str. 249 do 261. i str. 309–318.

Digitized by Google

svojim zastavam. Čitavi grad Zagreb okitio se je zastavama, hrvatskim trobojnicama. Mnogi dućani bili su izkićeni slikama i kipovima slavljenika i trobojnim vrpcama i palmama.

U grad je došlo silno stranaca ne samo iz Hrvatske već i iz Istre, Dalmacije i Herceg-Bosne. Po gradu su prolazile već dan prije skupine, koje su pjevale otačbeničke pjesme. U izlozima kod raznih vrtljara vidile se skupocjene vrpce i vienci, koje su u slavu Ante Starčevića podali medju ostalima i naša književna družtva. „Matica Hrvatska" dala je pokojniku vienac, kao nekadanjem perovodji i utemeljitelju. Matica ilirska, družtvo hrv. književnika bilo je takodjer zastupano.

Poslije podne pošla je povorka na grob dra. Ante Starčevića u Šestine k svečanom odkriću spomenika. Već u 1 sat poslije podne stala se mnogobrojna svjetina kupiti pred zgradom „Hrv. Doma" i na Sveučilištnom trgu, a iza 2 sata krenula je odavle duga povorka Kukovićevom ulicom. U toj povorci bila su zastupana sva pjevačka i radnička zagrebačka družtva, te mnoge korporacije iz Zagreba i izvana. Mnoga mjesta poslala su deputacije. Izvan Hrvatske bile su zastupane Istra, Dalmacija i Bosna-Hercegovina. U povorci, u kojoj su se nosile hrvatske trobojnice, sudjelovahu glazba vojno-veteranskoga družtva i samoborska glazba. I izvan povorke išao je mnogobrojan narod raznim putevima u Šestine. Na groblju, gdje se je sabralo do 30.000 ljudi, najprije govorio nar. zast. dr. Mile Starčević, koji je zamolio zast. g. Kumičića, da odkrije spomenik, što je ovaj uz burne poklike Slava Starčeviću! i učinio, te u svojoj besjedi iztaknuo zasluge pokojnoga vodje stranke prava. Pri odkriću spomenika zapjevala su družtva Starčeviću himnu od F. S. Vilhara. Iza toga je progovorio prigodno slovo šestinski župnik g. M. Miletić, a onda zast. g. dr. Š. pl. Bresztyenski o slozi oporbenih frakcija i zast. g. dr. Jos. Frank o hrvatskoj ideji. Po tom su položeni na grob mnogobrojni srebrni i lovorni vienci. Medjutim se je već smračilo, te se je sviet počeo vraćati u Zagreb. Poslije 8 sati započeo je u zgradi „Kola" i „Sokola" posjećeni komers, na kojem se je izredalo mnogo govora i zdravica. Svečanost se dovršila mirno i uredno.

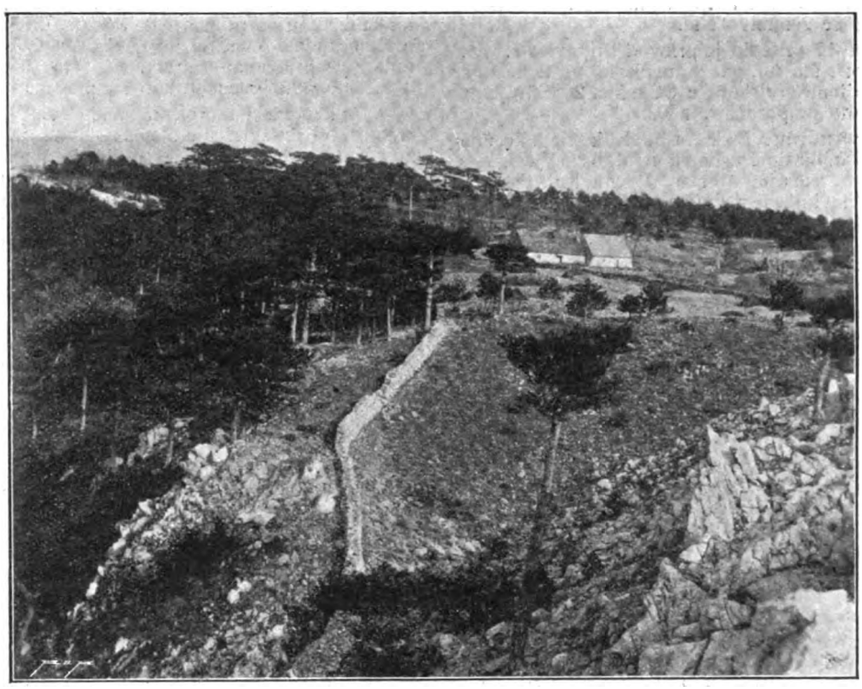

Vrh Borova.

— **Trideset godišnjica profesora i književnika.** Ravnatelj gospićke gimnazije g. Mile Magdić, slavio je 29. rujna tridesetgodišnjicu svojeg učiteljskog i književnog rada.

— **Kolandacija i predaja „Popovog Tornja" u Zagrebu.** Na Vrazovu šetalištu u Zagrebu diže se od davnine glasoviti „Popov toranj" poznat i širem občinstvu iz Šenoinih pripoviesti. U najnovije doba pretvoren je u astronomski observatorij i tako i hrv. narod ima svoju zvjezdaru. 30. rujna bila je već kolaudacija, pošto su sve radnje sasvim dovršene.

— **Ruski car u Beču.** Dne 30. rujna o. g. stigao je ruski car Nikolaj II. u pohode našeg kralja Franje Josipa I. U Beču je u ostalom ruski car samo kratko vrieme boravio, jer su Veličanstva odputovala na velik lov u Mürzsteg. Prigodom ovog vladarskog sastanka došlo je do raznih dogovora, osobito o macedonskom pitanju. Izdana je o tom pitanju i posebna nota, koja se je predala porti.

— **Maksim Gorki**, glasoviti ruski pisac, kojega smo u zadnjim brojevima priobćili pripoviest: Grieh, opisuje svoj život ovako: „God. 1878. stupio sam kao naučnik kod jednog postolara, g. 1879, bio sam naučnik kod jednog risača, god. 1880. služio sam kao kuharski pomoćnik na jednom parobrodu, g. 1883. radio sam kod jednog perecara, g. 1884. bio sam trhonoša, god. 1885. bio sam pekar u jednoj pekarni, god. 1886. bio sam pjevač u jednom malom opernom družtvu, god. 1887. prodavao sam jabuke, g. 1888. pokušao sam se ubiti, ali mi nije pošlo za rukom, g. 1889. bio sam željeznički stražar, god. 1890. upravljao sam s jednim skladištem trgovine pri jednom željezničkom kolodvoru, god. 1890. stupio sam kao pisar u službu kod jednog odvjetnika, g. 1891. proputovao sam čitavu Rusiju i radio sam u solanama, god. 1892. bio sam radnik u jednoj željezničkoj strojarnici, god. 1892. ugledala je svjetlo moja prva pripoviedka." Od tada je ime Maksima Gorki-a poznato po čitavom svietu.

† **Rudolf Falb.** U Berlinu je 29. rujna umro Rudolf Falb. Od mnogo i mnogo godina Falbovo se ime spominje svaki put, kad se radi o metereološkim pitanjima, jer je Falb na tom polju mnogo učinio, a veliku je senzaciju pobudio, kad su prvi put svjetlo ugledala njegova proročanstva o vremenu. Ta su proročanstva bila predmetom mnogih razprava, a da li je on pravo imao, to će samo budućnost odlučiti. Falb se je rodio 13. travnja god. 1838. u Obdachu u Štajerskoj, učio je bogosloviju u Gracu, te je bio zaredjen za svećenika. Služio je kao kapelan u Hitzendorfu i napokon je bio imenovan profesorom vjeroučiteljem na trgovačkoj akademiji u Berlinu. Tu se je upoznao s Roseggerom, s kojim je najviše drugovao. God. 1872. izstupio je iz sveze katoličke crkve i prešao na protestantsku vjeru. God. 1868. počeo je izdavati astronomski list „Sirius," koji je bio mnogo čitan. God. 1877. do 1880. putovao je Falb u znanstvene svrhe po čitavoj Americi. Kad se je vratio u domovinu, predavao je po cieloj Evropi o vulkanskoj teoriji i o „kritičnim danima," koji su toliko pozornosti na sebe obratili. Njegova su glavna djela: „Zvjezde i ljudi", „Zemlja Inka", „Pisma o vremenu", „Vrieme i mjesec", „O potresu", „Kritični dani", „Teorija o potresima i vulkanskim provalama" i „Studije i misli o vulkanizmu". Osim toga je Falb svake godine izdavao „Kalendar kritičnih dana". God. 1880. predavao je u Zagrebu o potresu. On je prorokovao ponovnu erupciju vulkana „Etne" u Siciliji dana 12. i 16. prosinca, jer se je približavala pomrčina mjeseca, koja upliviše na vulkanske provale. I sreća ga je poslužila. — Falb je užival u čitavom svietu ogromnu popularnost.

— **Požar u Travniku.** Danas priobćujemo u „Prosvjeti" niz slika, koje nam prikazuju užas i grozotu, što no ju počini požar u Travniku 3. i 4. rujna o. g. Žalibože nije to bio jedini požar, jer nekoliko dana za tim 10. rujna budne i drugi požar, u kojem ponajviše stradahu katolici. Sjeverni i srednji dio Travnika izgledaju kao ruševine. Medju ostalima pobrinuo se za pogorelce osobito nadbiskup Stadler. U Zagrebu priredišе veliki koncerat. Ali sve to nije dosta, da ublaži bol sirotinje: u koga je dobro srdce, pomozi! Dva put daje, tko brzo daje.

DRUŽTVA.

— **Družtvo inžinira i arhitekta** proslavit će 25 godišnjicu svojega obstanka koncem mjeseca listopada.

KNJIŽEVNOST.

— **„Vitezović"** mjesečnik za genealogiju, biografiju, heraldiku i sfragistiku, God. I. br. 4. izišao je ovih dana. Sadržaje nastavak priznate radnje dr. Velimira Deželića: Maksimilijan Vrhovac. Ova radnja pokazuje, da je pisac uložio mnogo truda, dok je pribrao za nju gradnju, i da je temeljito proučio dobu u kojoj je živio Vrhovac. — E. Laszowski priobćuje nadalje nekolike hrvatske plemićke porodice pod naslovom „Hrvatsko plemstvo". Tu nam je osobito iztaknuti porodicu Ladomer Brizindvorsku, kojoj je g. 1561. podieljeno izrično i hrvatsko plemstvo. Isti pisac priobćuje nadalje „Rodoslovne podatke o plemićkim

Digitized by Google

porodicama župe lipničke u XVII. vieku". I tu ima veoma zanimljivih data. Medju ovima nalazimo i viest, da se je zagrebački biskup Franjo Balt. Thauzy rodio god. 1698. 23. marta od otca Vuka i majke Barbare rodj. Križanić. Konačno sliedi „Kronika" i „Upiti".

„Vitezović" izlazi mjesečno i stoji do konca g. 1903. 3 K. Predplatu prima Tiskara C. Albrecht (Jos. Vittasek) u Zagrebu.

— **Novi listovi.** Upravitelj kneipovog lječilišta u Krapini g. Okić-Jereb izdavat će list pod naslovom „Kneipovac". Tiskati će se u tiskari Franje Bogovića. — Oto Kraus uredjivat će novi list: „Südslavische Revue," koji će se tiskati u tiskari Weiserovoj.

— **Bugarska slovnica.** Janko I. Benigar (sluš. tehnike Technische Hochschule, Graz), naumio je izdati bugarsku slovnicu, ako mu se najavi bar 150 predbrojnika. Ciena će toj knjigi biti 1 kruna.

— **Volović Josip dr.: Historijska i kritička introdukcija u sv. knjige staroga zavjeta.** Zagreb, 1903. 8°) str. 293. Ciena 4 K. Sveučilištni profesor Volović podao je tim svojim radom djelo, kakovo se je odavno tražilo u bogoslovnim krugovima. Stručnjačka kritika izrekla je tome djelu priznanje

— **Horvat Rudolf dr.: Borba Hrvata s Turcima za Petrinju.** Petrinja, tisak Drag. Benka. 1903. 8° 112 str. Profesor Horvat napisao je i za „Prosvjetu" nekoliko članaka, pak je dovoljno poznat i našim čitateljima. Napisao je čitav niz povjestnih razprava, te je poznat kao vrstan i vriedan historik. Ovaj prilog povjesti petrinjske vrlo se zanimivo čita.

— **Prof Luka Roić** priredio je prievod pripoviesti: „Gostiona k angjelu čuvaru", što no ga je napisala grofica Segur. Knjigu je izdala riečka dionička tiskara u 8°, a ima 208 str. Ciena je 1 K. Knjiga se osobito preporuča mladeži.

— **Samac i bezkućnik.** Dvie pripoviedke iz narodnog života u Hercegovini. Pobilježio Pustinjak iz Maliča. Tisak i naklada hrvatske dioničke tiskarne Mostar. Revna hrv. tiskara u Mostaru izdala je već čitavi niz hrv. knjiga medju kojima u svojoj „Osvitovoj knjižnici" I. sv. pripoviedka od Bolesl. Prusa: „Sablast". II. sv. „Cvieće iz narodne bašče". Ubrao Trusan Nikov Volavski. III. sv. „Zvonarev teljig" napisao Pustinjak. Isti „Pustinjak" napisao je eto i opet nove pripoviesti, koje se lahko i zanimivo čitaju.

— **Malović Dragomir** iz Trsta izdao je „Uputstvo u englezkom jeziku". Namienjeno onima, koji ne znaju englezki čitati. Sa riečnikom, kao i svima najpotrebitijim pravilima za putnike u Americi. Štampana je ta knjižica, koja ima 52 str. u štampariji konzorcija „Edinost" u Trstu, a stoji 1 K.

— **„Slovanska knjižnica"**, što ju uredjuje i izdaje A Gabrščck, krasno napreduje. Sad je upravo izašla sv. 127. i dovršen je Sienkievićev roman: „Križarji". Čitavi roman u slovenačkom jeziku obsiže 1038 str. i izlazio je u 13 snopčića „Slovanske knjižnice".

— **Zofka Kveder: Iz naših krajev. V Ljubljani 1903. Založil L. Schwentner.** Žensko se pitanje i medju nama, med Slovencima i Hrvatima, počima izpitivati. Zofka Kvederova kao da je u tom prva započela. Ona hoće emancipaciju ženskoga spola. U svojoj pred dvie godine izašloj knjizi „Misterij žene", pa onda u knjizi „Ljubezen" ona je stala da brani pravo žene. Njezini argumenti ne razlikuju se mnogo od tipičnih ideja ovoga pokreta u ostalim narodima. Hoće se emancipacija izpod supremacije mužkaračke snage i inteligencije. Želi, da osjećaj ženski imade u razvitku čovječanstva ista i jednaka prava kao i inteligencija i fizična snaga mužkaračka. Ljudsko družtvo danas priznaje tek snagu i inteligenciju. Ono i radi i djeluje samo u tom smjeru, da se odgoji snaga i inteligencija. Nebrojeni kulturni instituti kao i čitava razdioba rada i privrede samo na njima barira. I kad su medju svim narodima počeli brakovi biti sve rjedji, morale su se žene takodjer da ogledaju za eksistencijom. Socijalna uredba uredjena je na mužkaraču i uzima tek na mužkarce obzir. Ženama nije dakle ništa drugo preostalo nego svojom (od družtva) zanemarenom inteligencijom i od naravi slabijom konštitucijom, zatražiti u družtvu ljudskomu (mužkaračkom) eksistenciju. O samoj nagradi jednakoj onoj mužkaraca nije moglo biti govora. I one su mogle tek samo time doći do privrede ako su cienu za svoj rad snizile, t. j. ponude njihove bile su jeftinije od mužkaračkih. Dok je nužda potražiti si eksistenciju pritisla tek siromašnije klase pučanstva, bila je vrsta rada ženskoga spola tek fizična (fabrika, vezivo, šivanje itd.). Njihove tražbine glede ekvipariranja sa muževima tek su bile na fizičkoj podlozi. Nu kad su i medju inteligentnijim klasama počeli brakovi sve rjedji bivati, bile su ove prinuždene, da im ženski članovi — uslijed pomanjkanja fizične snage i rada (nisu tome bile vične, a i predsude družtva su to sprečavale) — potraže eksistenciju na istoj podlozi na kojoj i mužkaračke inteligentnije klase — a to je odgoj inteligencije. Počele su ići u školu, da nauče štogod, od čega će moći živjeti. I tako nalazimo ženske državne namještenike (učiteljice, poštarice itd.) nalazimo ih u trgovačkom poslu kao knjigovodje itd. Ništa drugo nije žene prisililo da rade fizički ili opet da se posvete studiju doli nužda t. j. pomanjkanje eksistencije uslijed sve većeg padanja sklopljenih brakova. I kao što je Malthus brojevima dokazao, da s lošom ljetinom pada broj brakova, tako možemo danas kazati da broj sklopljenih brakova stoji u obratnom razmjerju sa tendencijom žena stvoriti si slobodnu eksistenciju. Čim manje brakova tim više se žene daju na fizični rad i na studij. Pitanje je sada je li su žene za ova dva polja privrede t. j. za fizični rad svojom tjelesnom konstitucijom, a za duševni rad za studij svojom prirodjenom inteligencijom za to sposobne.

Što se tiče fizične konstitucije to nas uči komparativna anatomija, da je struktura ženskog kao i mužkog tiela sposobna da obavlja iste životne funkcije. U bivšoj granici obavljale su sve teže — i upravo robske — poslove žene. U Lici, Dalmaciji, Hercegovini, u Crnoj gori još su i danas žene, što se muskuloznog razvitka tiče, posve jednake sa mužkarcem. Istom kultura podielila je fizični rad medju obim spolovima. Fizični rad dakle žene mogu baš tako obavljati kao i mužkarci.

Dolazi sada duševna njihova sposobnost u obzir. Istina je, težina je ženskoga mozea manja od mužkoga. Nu to svakako ne odlučuje ništa. Žene mogu baš tako shvaćati i učiti, i uče redomice bolje i savjestnije od mužkaraca. I naobrazbe i studij dakle su elementi, koje si žene mogu u istoj mjeri prisvojiti kao i muževi.

Sve to dakle ne bi bilo nikakovim argumentom, da se sprieči emancipacija žene u tom smjeru, a po uzoru mužkaračkom. Dolazi ali drugi problem: je li to odgovara ženskoj ćudi, temperamentu. I tu se prije svega nadaje pitanje o kvaliteti ženskog fizičnog rada i o načinu mišljenja. Da li je naime rezultat fizičnog rada jednak onomu mužkaraca, i da li mišljenje žensko posjeduje slobodnu invenciju kao i mužkarac.

Amerikanski tvorničari imadu svoje posebne statistične bureaue, koji ih izvješćuju o snazi radnih sila raznog ljudskog doba, života i spolova. I tu su došli do interesantnog rezultata, da žena radi bez ljubavi za posao, da obavlja sve mekanički, pa ma taj mekanizam bio bog zna kako kompliciran, da ne će misliti na to, kako bi si ma samo sitnicom pojednostavnila posao. Kod fizičnog posla žena usvaja tek njegovu mekaničnu stranu

Kod duševnog rada nije bolje. Poznam žene od seciranja. Znale su anatomiju kao riedko koji od nas teoretski. Poznavale su sve malenkosti na ljudskom tielu. Ali kombinovati si jednu kretnju u nozi t. j. koje mišice rade, a koje su izvan radnje, koji živci imadu prvu zadaću toga su nikako ili vrlo težko mogle iznaći. Kod seciranja je bilo isto tako. Sve im se moralo pokazati, onda su to vanredno znale pogoditi, same nešto naći nisu mogle, ma da su znale anatomiju vrlo dobro. Kod čitavog njihovog rada opažala se neka šablona. One su trebale demonstraciju profesorovu kao i predložke za vezivo. Duševni rad žene nije kombinatoran, on nije spekulativan. Možda da je to posljedica toga, što je ženski spol vazda pa još i danas isključen od toga da djeluje u kulturi pa je uslijed toga i zaostao. Ta kad je kultura od Židova ono učinila, što su danas, za što ne bi i od spola mogla da učini. Žene su radjale — t. j. preko obitelji su tek mogli u povjest. Kao žene, kao jedan spol ili kao individui nisu utjecale na razvitak čovječanstva. Što su one učinile od velikih ljudi, to su učinile kao majke, osjećajući se posve daleko od svoga doba i ideja svoga vremena. I tu dolazimo do onoga pitanja, koje modernije žene emancipacije sve to življe zanima, a i Zofku Kvederovu. Žena neka se priuči fizičnom radu kojega već treba, ona neka se naobražava kao što i mužkarac, da ga uzmogne cieniti i shvaćati, ali neka imade i diela u kulturnom djelovanju. Kad ona može djelovati na djecu svoju, za što ona ne bi mogla i na čitavo ljudstvo bez obzira na to jesu li joj to djeca ili nisu, je li ona majkom ili nije. I tu treba u prvom redu da se žena emancipira. Ta emancipacija u današnjim prilikama svakako će najprije ići za tim, da si usvoji koju eksistenciju, da ne bude na slučajnost braka vezana. A onda da izgradi ono u sebi, što nije dosele nikada bilo javnim kulturnim faktorom, već tek intimnim privatnim, a to je osjećaj i čuvstvo. Na to je upućena u prvom redu emancipacija žene. Ona mora da bude kao mužkaračka, ali ne po uzoru mužkaračkom. Za nju vriedi ona: „Ne po Homeru, već poput Homera pjevati." To će reći kulturna zadaća žene i ženskog čitavog spola leži u tome, da se emancipira izpod jednostrane, lih mužračke kulture, da elementima žene pribavi u povjesti čovječanstva istu vriednost kao i elementima mužkarca. Da budu one i zakonom priznate, u družtvu uvažene, u kulturi djelotvorne, a ne tek mučke tolerirane. Današnje socijalne prilike nas na svakom koraku upućuju u to, da im fali temelj — t. j. ljudsko osjećanje. U njima se nalaze i fizična snaga i inteligencija, ali osjećanje i čuvstvo manjka. I tako susrećemo malo ne svuda surovost i neugladjenost tek duše, a bez forme. A ova potonja može se izobraziti tek ženom, tek osjećanjem njenim, a nikada se ne može na to prisiliti fizičnom snagom, ili o potrebi njenoj uvjeriti racijonalnim argumentima.

Tendencija čitave najnovije knjige Zofke Kvederove očito i otvoreno propagiše ovu ideju. U svim crticama ove knjige jasno

Digitized by Google

se hoće da demonstrira pomanjkanje čuvstva i osjećaja, koje rezultira iz toga, što se nijedno ni drugo ne kultiviše. Sve vriedi u ljudskom družtvu, ali ovo dvoje odbačeno je i zanemareno. Uz neznanje seljačkih klasa još se i druži i pomanjkanje ovoga dvojega pa onda nalazimo podpunu brutalnost i surovost u običnom javnom i privatnom životu.

U crticama „Hrvatarji" „U oblasti teme" i „Doma" ilustrira to Kvederova vrlo uspjelom realistikom. Knjiga ova jedna je od najboljih, što ju je dosad Zofka Kvederova izdala. — u —

GLAZBA.

— **K. Kukla,** gradski kapelnik i ravnatelj kora u Senju izdao je svoju „Zbirku preludija za orgulje." Ciena knjizi 1 K 40 fil. Kukla je poznat već, što je skladao tri glagolske mise.

— **Hrv. pjev. družtvo „Vila" u Varaždinu** utemeljeno je god. 1875. Prvi predsjednik bio je Slavoljub Pump, viećnik sudbenog stola. Danas je predsjednikom dr. Oskar pl. Kiss, kr. javni bilježnik i narodni zastupnik. Zborovodja je profesor Vjekoslav Ružić-Rosenberg, kapelnik gradske glazbe. Danas imade družtvo 30 izvršujućih članova. Ženski zbor imade 18 članova. Od važnijih zgoda u družtvenom životu spominjemo, da je „Vila" svečanim načinom proslavila svoju 25 godišnjicu godine 1900. na koju su pohrlila malo ne sva hrvatska pjevačka družtva. Ta slava opisana je u posebnoj knjižici „Slava Vile", koja je izašla u Varaždinu g. 1900. Tajnik je svoje izvješće o „Vili" mogao punim pravom završiti riečima:

„Vila" može da s ponosom gleda na svoju prošlost: ova nije doduše sjajna, ali je častna. „Vila" je vršila prema svojim silama i okolnostima svoju rodoljubnu humanitarnu dužnost. Kada je gdje zavladala nevolja, pjevači Vilini pjevahu požrtvovno, da otaru koju suzu sa plačnih očiju stradalnika. Na tisuće i tisuće forinti je „Vila" dopriniela u dobrotvorne svrhe. A kolikim je domaćim i stranim umjetnicima omogućila produciranje u našem gradu! „Vila" je slavila žive veselom, a mrtve žalostnom pjesmom. Komu trebaše izkazati počast, ona mu je izkazala s draga srca. „Vila" sudjeluje i kod velikih crkvenih svečanosti te n. p. njezini solisti svake godine pomažu kod lamentacija, na Tielovu itd. Poveća mjesta u županiji varaždinskoj slušala su često skladne glasove naše „Vile", koja je više puta odletjela u pohode i svojoj dragoj slovenskoj braći u susjednom Štajeru.

Sve što je uznosilo ili žalostilo naš narod, nalažaše svoju jeku i u našoj „Vili", kojoj se često javljahu dobrotvori. Nitko joj ipak nije izkazao većih blagodati od gr. zastupstva varaždinskoga, koje joj bezplatno daje gotovo od njezina postanka prostorije za pjevačke vježbe, kazalište i plesnu dvoranu za njezine zabave.

POVJEST.

— **Spomenici za povlest hrvatske krajine.** Magjarska akademija znanosti izdala je kao 51 knj. svoje sbirke povj. spomenika listine, koji se odnose na povjest hrv. krajine. Izašao je tek prvi od četiri svezka hrv. spomenika. Ovaj svezak obuhvata g. 1490 do 1527. Čitava će sbirka svršiti utemeljenjem Karlovca. Glavni urednik djelo L. Thalloczy imade za pomoćnike biskupa Fraknoja, Aldásya, Barabasa i Hodinku. Djelu je dodan točan i izcrpiv indeks, te jedna karta. Naslov je djelu: A horvat véghelyek oklevéltára I. kötet 1490—1527. Szark. Thallóczy L, es Hodinka A (Magyarország melléktastományainak oklevéltára.) Elsö kötet. Magy. tört. emlékek kiadja magy. tud. akad. I. oszt. 31 köt. Budapest 1903.

ZEMLJOPIS.

— **Vrh Borova.** Naša slika pokazuje vrh „Borova". Zid što se u sredini slike vidi, ogradjuje „plantažu" (Borovo). Što je na desno od zida, to je občinsko — pust kamen. Ovakovim su kamenim zidovima ogradjene sve državne plantaže, da blago u njih ne može. One dvie kuće gore uz borik jesu R.....iči, koji doduše nemaju više kozâ, al' „sikire„!

— **Politische Geographie oder die Geographie der Staaten, des Verkehres und des Krieges.** Ovo djelo izašlo je prije kratka vremena u 2. nakladi, ukrašeno sa 40 nacrta, a napisao ga dr. F. Ratzel, profesor geografije na sveučilištu u Lipskom. Da iztaknemo koli je ovo djelo znamenito, spominjemo samo poglavlja: Der Staat als bodenständiger Organismus; der Boden in der Entwickelung des Staates; die geschichtliche Bewegung; Staatsgebiet und Naturgebiet; der Einfluss geographischen Vorstellungen, religiöser und nationalen Ideen auf das Staatswachstum; die Lage in allgemeinen; die politische Lage im engeren Sinne; die politischen Räume; Wesen und Entwickelung der politischen Grenze; die Inseln, das Meer und die Seevölker, die Flüsse und Seen; der Gebirgsbau und die Staatenbildung.

— **Velika prerija** stere se medju državama Louisiana, Arkansas, Missouri i gornjim Missisipijem, protegnuv se 1000 milja u dužinu, a 2000 milja u širinu, zapremajući 2,000.000 četv. milja. Onaj dio, što je širok do 2000 milja, a leži na obali Texasa i granicama spomenutih država, ima plodnu, naplavljenu zemlju. Prema sjeveru ležeći krajevi široki su do 500 m. i malo ne ravni. koju ravan prekidaju pojedina stabla, koju se jedno od drugoga na milje daleka. Zemlja je ilovasto-pjeskovita, a tako tvrda, da divljaci u nju težko zabijaju stupove o koje bi vezali konje ili razapeli šatore. Pa ipak pokriva to tvrdo tlo osobito sočna trava, koja je kratka i kruta. Treći je dio prerije širok do 200 m., tlo mu je pjeskovito, a onaj dio uz vode obrasao je visokom travom.

Ogromnu ovu ravnicu protiču rieke Colorado, Brasos, Trinity, Crvena rieka. Arkansas, La Plata i Missouri.

Kako bijaše prije nesigurno u ovim prerijama, crta liepo Englez Farnham god. 1846. koji je obašao i Fort Wiliam, jaku utvrdu, koja bijaše podignuta proti Indijancima. U okolini sabralo bi se kadkad 15. — 20.000 tih crveno-kožaca, koji bi došli da love lov na bisone, ali bi mnogo puta došli, da kradu i blago same utvrde, koje je paslo po prerijama. Mnogo je puta došlo do okršaja, mnogo je puta vrela krvca natopila zeleno tlo prerije.

FOLKLORISTIKA.

— **Pučko loptanje u Baški.** Godine 1895. doniela je „Prosvjeta" sliku, koja nam predočuje kako se Baščani igraju kruglјama, i druge na vodi, gdje si momci pune sudje, da svoje brodove prije odlazka iz luke obskrbe zdravom i pitkom vodom, a žene i mlade djevojke dolaze tamo svojim bakrenim kablovima, da nagrabe vodu za kućnu porabu. Veoma zanimivo bi bilo, da se može pribaviti slika za dičnu „Prosvjetu", koja bi predočila „pučko loptanje", jer kako nam redomice izčezavaju s našega otoka naši starodrevni hrvatski običaji, tako će se za kratko vrieme sasvim zametnuti trag i pučkom loptanju. Kod nas u Baški odmah s ranog proljeća počmu se djeca žlvahno loptati, da sve ulice odjekuju od njihovog vikanja. Naša su djeca u toj narodnoj igri pravi vještaci. U pravom smislu loptanje odpočme kod nas po starodavnom običaju svake nedjelje i blagdana poslije podne mjeseca lipnja, srpnja i kolovoza, a igrači budu po izbor momci. Da bude to narodno loptanje zabavno i zanimivo, složi se družtvo od 6 do 8 momaka. Ovoj odabranoj družini odluči ždrieb, koji će momak biti s kojim u „pajdaštvo", a svako pajdaštvo izabere sebi svog prvaka, koji loptom „tepe" (upravlja); ostali drugovi su njegovi braničl. Ovo narodno igranje motri sa strane mnogobrojna publika. Prije nego odpočne igranje, ustanove igrajuće stranke dvie glavne točke: odkud i dokud može se u igri dobacivati lopta. Loptu, koju obično pri ovoj narodnoj igri rabe, sašiju od jake teleće kože i čvrsto ju napune konjskom strunom. Tako priredjena lopta izgleda kao naranča, a kad igrač udari s njom o tlo, odskoči mu u vis metar i više. Obično igrači ustanove igru do 31 punta, a to se onda računa jedna „partita".

Kad loptanje odpočme, glavni igrač stane udarati u čisto tlo loptom, te onda, kad mu ista dobro pod ruku dodje, svom silom ju dlanom desne ruke udari i odbije, da visoko poleti prama protivnim igračima. Ako ju ovi nisu kadri u lietu natrag odbiti do stanovite medje, izgubili su jedan punat. Pri uzvraćanju lopte, netom se ona po tlu kotrlja, ne smije u nju nitko dirati, već se tom sgodom odredi do kud je lopta došla, i to se mjesto kamenom zabilježi, što igrači zovu „kača". Igrači prvo loptanja razdiele igralište na dvoje i to tako, da svakoj skupini igrača pripada za igru polovina ciele površine ustanovljenoga igrališta. Ona skupina igrača, koja pri ovoj starodavnoj narodnoj igri ima u ruci loptu, ubraja se medju napadače, a druga medju branitbenike. Branitbenici moraju biti osobito oprezni, da ih u igranju napadači ne zahvate loptom u glavu ili u koji drugi dio tiela, a toga se kod uzvrata moraju čuvati i napadači, jer je to na prvome mjestu ne častno po igrača ako nije bio okretan odbiti leteću loptu, a s druge pako strane loptom pogodjen član izgubi u igri jedan punat. Kad su se igrači do mile volje loptanjem protrčali i pozabavili, zapute se u bližnju krčmu, da si nakvase grlo baščanskom „rumenikom," a račun plaćaju oni, koji su kod igranja izgubili. Uz dobru čašicu „domaćega," znadu naši momci složno zapjevati i u družtvu se ko braća zabavljati.

Našu starinu valja čuvati, jer nam i onako mnogo toga izginulo. „Što je naše od starine, čuvaj dobro mili sine! M. Š.

RIBARSTVO.

— **Die mitteleuropäischen Fische** von Dr. E. Bade. Godine 1858. napisali su Kner i Heckel djelo: Die Süsswasserfische der österreichischen Monarchie, a g. 1863. izdao je Siebold djelo: Die Süsswasserfische von Mitteleuropa. K ovim djelima stavlja se uz bok djelo dra. Badea, koji nam opisuje sladkovodne ribe Njemačke i austrijskih zemalja. Djelo ovo ima dvie knjige od kojih je prva izašla g. 1901., a druga 1902. (str. 1—112. i 1—176.) Ukrašena je sa 5 tabla (3 u bojama), 63 table u fotografskim smimcima i 253 slike u tekstu. Od str. 1—40 opisuje nam dr. Bade riblje tielo (oblik, ljuske, koštur, obtok krvi, razplodbu itd.) i počima onda sa opisom pojedinih riba.

Digitized by Google

KUĆANSTVO.

— U hrvatskim kućama poznat je kao umak najviše hren, kren ili hrelja (Armoracia rusticana). Domovina mu je uz morske obale sjeverne Evrope, a tu i tamo ima ga i podivljala, ali mu se onda oblik lista mienja. Običan je hren na morskim obalama Bretagne, a jer raste uz more, zovu ga Niemci „Meerrettig„ (Merredik, Marreik).

U veliko goji se hren u Bavarskoj, te je schweinfurtski, bamberžki i nirenberžki u trgovačkom svietu postao glasovit. U Prusiji goje ga u veliko oko Libbenau-a i glavni je imutak poljodjelca.

Hren je ljut, grizak, sili čovjeka na kihanje i izmamljuje mu suze. Natrti komu hrena pod nos, znači prkositi mu. Ako je komu zlo, ako zlo živi, može mu se reći, da mu je dobro kao crvu u hrenu. Ljutost potiče hrenu od nekog eteričkog ulja, koje se gubi ako hren posušimo ili kuhamo. Dobar je liek proti sluzi ili grčevom želudca, a dobar i od hrapavosti, kada se nariban zasladi sa nešto šećera. Gdje se je hren ukorjenio, tamo se težko iztriebi, jer mu i sitno vlakance izbija u korjen. Osobito mu je svojstvo, da se slabo mienja.

— **Hranivost renge (heringa) ii sledja.** U svježemu mesu ove ribe ima: 75·09 vode, dušikovih tvari 16·11, masti 8·47, pepela 1·72 %. U štuke, koja spada medju „mršave" ribe, ima samo 0·47 % masti, u bakalaru (treske; Stockfisch) 0·30 %.

KAZALIŠTE.

U prošlom broju „Prosvjete" obećali smo govoriti o novitetu „Puštenici" (La Châtelaine") od Alfreda Capusa. To je prvi puta, što se upoznajemo novim francezkim komediografom, koji imade svoje zasebno i originalno polje stvaranja, iznašajući tipove eminentno francezke, koji ne seže poput mnogih francezkih matematičara i trgovačkih komediografa u carstvo gluposti, koji iznašaju samo pikantne prizore, proračunane i efektne situacije, osobe sa lakrdijaškim maskama i karikature, koje umeću u usta svojim osobama cieli niz bombastičkih smiešica i doskočica, samo da pobude što grohotnije „lachsalve" u naivnim i neukusnim gledaocima, koji sačinjavaju najveći dio kazališne publike. Capus je pravi ogranak klasičkih francezkih dramatičara i pisaca komedija, slavnog Moliéra, Augiera, Rabelais-a i mnogih drugih, ne nasljedjuje ih u njihovom duhu i načinu pisanja, imade doduše čisti francezki temperamenat kao i oni, ali ne traži vršak komičnoga u prelazu od ozbiljnoga do smiešnoga, od historijskog do šablonskog, on imade svoj posebni način, kojim promatra i iznaša stvari oko sebe, kojim traži komično u naravnom, neusiljenom i neefektnom razvoju dogodjaja, karaktera, u savremenim svakidašnjim prilikama i odnošajima. Capus je istinski i vjerni crtač francezkih karaktera, duhovit je, fini i ugodni causeur i dramatičar. A to mu priznaje i njemačka kritika, koja u svom literarnom megalomanstvu osobitom preciznošću i strogošću razčinja i prosudjuje plodove francezkih pisaca. Sva mu se odjela odlikuju finom i ugodnom konverzacijom, često djeluje sentimentalnim, naivnim i lirskim momentima, često svojom duhovitošću i prikazivanjem komičkih karaktera, no glavna je svježina, čista atmosfera prizora i radnje, savršena tehnika; nema u njegovom komadu ni monotonosti ni dosadjivanja, publiku ostavlja u ugodnom razpoloženju. U svojoj „Puštenici" ne razčinja kakav duboki filozofski problem, u njoj jednostavno riše položaj razstavljene žene, koja se sastala s drugim, zaljubili se i uzeli. Jednostavnost i svakidašnjost samoga sujeta, umio je pisac zadahnuti duhovitošću, svježinom i interesantnom radnjom. Uspio je u karakterizaciji svojih osoba, umio je vještom rukom uplesti u komičke elemente i sentimentalne, pune lirske nježnosti i miline. Svoju junakinju Terezu de Rive (gdja. Šram) učinio je milom, plemenitom i simpatičnom ženskom, njenog muža Gastona de Rive (g. Barbarić) odvratnim i grubim karakterom, koji je svoj imetak dielom prokartao, dielom iztrošio na ljubovce. Najuspjelija mu je karakterizacija Bandiére-a (g. Anton) i Jossana (g. Anić). To su ljudi, koji ljube miran, ugodan i sretan život. Josan je radin i bogat, iskren je i nema tajna, svoju ljubav očituje bez fraza, bez onog pjesničkog ukrasivanja i idealizma. Isto takova naravna figura jeste i gospodin de la Bandière, koji se znade u svakoj prilici snaći, koji živi mirno i druge pušta da mirno žive, koji ne teži za tudjom srećom niti uživa u tudjoj nesreći. I radi te ljubavi prema mirnom i ugodnom životu on popušta svojoj ženi (gdja. Savić), prosudjuje sve nekim mirom, pod papučom je svoje žene, ali ne poput onih karikaturnih muževa Kaldeburgovih, Bissonovih i Hennequinnovih komedija. U osobi gospodina dela Bandièra usredotočio je pisac svu svoju duhovitost, dosjetke, najveći dio komičkoga elementa, koji svojom svježinom djeluje jednako, kao i oni ozbiljni i sentimentalni prizori. U tom je komadu Capus pokazao razvijeni talenat, pozorišnu rutiniranost, lirsku dušu punu ukusa i duhovitosti. Glumci su dobro shvatili ton komada i francezke temperamente. G. Anton bio je bolji kod reprize, barem je shvatio ozbiljnije ulogu Bandièra, prikazao ga naravnim, jer se čuvao svake geste, poze i lične mimike, koje bi iz te uloge mogli stvoriti karikaturnu sliku. O gdjici Vugrinčić, koja je debutirala u epizodnoj ulozi mlade Lucienne, ne može se još odlučna reći, jer se ne može označiti njen pravac, ni njena individualnost, bez koje danas nema pozorišnog umjetnika. Imade li ambicije i talenta, neka se ne da skučiti u njegve pozorišnog aparata, neka ne gleda svoj cilj u savršenoj šabloni i sliepom nasliedjivanju uzora, već neka slobodno usavršuje i iznaša svoje sposobnosti pokaže svoju vrstnoću i svoj glumački talenat.

U drugoj polovici prošloga mjeseca vidjesmo reprizu Sumbatovih „Okova". Kolike li razlike medju veselom francezkom konverzacijom, svježim temperamentima, veseloj i ugodnoj atmosferi, punoj verve, duhovitosti, komičnosti i finoj causeuriji i izmedju tužne duboke melankolije, zasićene patnjom i bolima, gorčinom i tragikom. Ali zahman ruski se komadi odlikuju svojim idejama, iznašanjem dubokih problema, psihološkom analizom karaktera i tipa. Oni djeluju i potresuju. Intenzivna radnja, unutrašnji sukobi i prelomi, duboka psihološka analiza, pa napokon ideje i nazori u glavnim licima, čine ovu dramu jednom od najuspjelijih pojava moderne ruske drame. Glumilo se savršeno, u obće opaža se, da je za naše glumce najplodnije polje stvaranja realistička ruska drama. Gdja. Strozzi djelovala je osobito u obiteljskim prizorima svojom naravnom igrom, svojim glasom, izražajem boli i strasti. Gdjica Vavra bila je na visini svoje zadaće. Znala je prilagoditi svaki glas, svaku kretnju, svaki izraz afekta onom položaju, u kome se nalazila. Osobito je pohvaliti uspjelu interpretaciju gdjice. Hržić u naivno sentimentalnoj ulozi Njute. Napredak te naše mlade umjetnice danomice se opaža.

Repriza najuspjelije domaće drame Vojnovićevog „Ekvinocija", koja prikazuje strašne rak-rane u narodnom životu i pokvarenom družtvu, zle i pogubne strane zabludjeloga života, kaznu grieha u sbiljskoj i vjernoj slici, — uspjela je u svakom pogledu. Glumilo se dobro i glumci su si dali mnogo truda. Publika pokazala je slabi odziv. U obće opaža se, da ne ima više u našem družtvu i u našoj publici onih duševnih interesa, onih idejnih težnja, koje je nekoć imala, uz koje je nekoć cvala hrvatska drama i knjiga i s kojima se kultiviralo naše družtvo. Nema danas više one kolektivističke publike (pod kolektivnim razumieva se nešto mističkoga, što dieli etičkog idealista od etičkog materijalista, altruista od egoista), nema više publike, koja bi bila u uzkoj svezi sa svojim piscima, svojim duševnim vodjama, koja bi osjećala zajedno s njima, zanimala se, zagrijavala se za njihova djela i prosudjivala. Ukus i sav interes u velikom djelu naše publike pokvario je ponajvećma izbor neliterarnih, bezsmislenih lakrdija i šala, a na zahtjev i ukus stanovitog kruga ukočene birokracije, koja se ubraja u revne posjetioce hrvatske Thalije.

Napokon dočekasmo i operetu. Započela je sa „Liepom Jelenom". Kuća je do zadnjeg mjesta razprodana. Moralni uspjesi prvog mjeseca pružiše nešto nade, a za materijalne treba davati „Liepu Jelenu", „Pričuvnikovu ženitbu", „Roberta i Bertrama" itd. Kao debut u ulozi pastira u „Liepoj Jeleni" stupio je prvi put na našu pozornicu tenor g. Lebeda. Glas mu je ugodan i dobro izškolovan, dosta kriepak i siguran mu je u nizini. Igra mu je živahna i naravna, no kretnje i geste su mu još odviše oštre, trebao bi ih više zaokružiti. Publika ga je pozdravila višekratnim aplauzom. — Gg. Prejac i Grund zabavljali su publiku svojim dosjetkama i smješicama. Potonji je osobito izazivao prave salve smieha sa raznolikim lakrdijaškim gestama ruků i nogů, sa mimikom lica i komikom poza.

O premieri Molièrovog „Misanthropa" i Tomičeve „Veronike Desinićke" progovorit ćemo u narednom broju. A.

BIBLIOGRAFIJA.

— **Katonov Protagora.** (Nadrimudraci.) Filozofički razgovor o krieposti. Preveo Ferdo Pažur. Ciena kruna 1·60, poštom 1·70.

— **Kraszewski: Resurrecturi.** Roman. Preveo s poljskoga Josip Matica. Ciena broš. kruna 3·—, vezano kruna 4·50 poštom 30 fil. više.

— **Radić Stjepan:** Slovanska politika v habsburské monarchii Ciena kruna 1·50, poštom 1·70.

— **Budanović Lajčo:** Slava božja u molitvama i p'smima. Kršćansko-katolički molitvenik. U raznim uvezima po kruna 3·20, 5·60, 7·20, 8.40, poštom 30 fil. više.

„Prosvjeta" izlazi početkom i polovicom svakoga mjeseca na četiri arka. Godišnja ciena poštom ili dostavom u kuću 14 kruna, inače samo 12 kruna. Za inozemstvo 20 kruna. Predplatu prima: Uprava „Prosvjete", Zagreb, Gajeva ulica br. 7. Rukopisi se ne vraćaju.

Uredjuje **Emilij Laszowski.** Tisak i naklada **Antuna Scholza**

Digitized by Google

Najsolidniji izvor kupovanja!

FRAN SARIDJA, ZAGREB, ILICA 39.

Bogato skladište:

Vunenih i svilenih tkaninah, batista, zefira, cretona za haljine.

Crnih tkaninah modnih i za žaobu.

Veliki izbor **chiffona, crettona, damasta i platna** za sve kućne potrebe.

Skladište **sagova, zastora, pokrivača, pletene robe, rublja, marama i ovratnika.**

Uzorke šaljem badava i franko.

Točna i brza podvorba. **Stalne cene.**

Hrvatski specijalitet!

Jest jedna vrst **izvrstnog platna** koju preporučujem za sve kućne potrebe a **osobito za rublje.**

Široko je **83 ctm.** i sadržaje **23 metra** (30 stari rifa).

Komad stoji Kr. 15.— tvornička ciena.

Na zalihi uvjek do **1000 komada.**

Izključiva prodaja za Hrvatsku kod

FRAN SARIDJA, ZAGREB, ILICA 39.

Nakladom tiskare Antuna Scholza u Zagrebu izašla je umjetnički izradjena reprodukcija slike hrvatskog umjetnika, slikara **C. Medovića**

„Dolazak Hrvata".

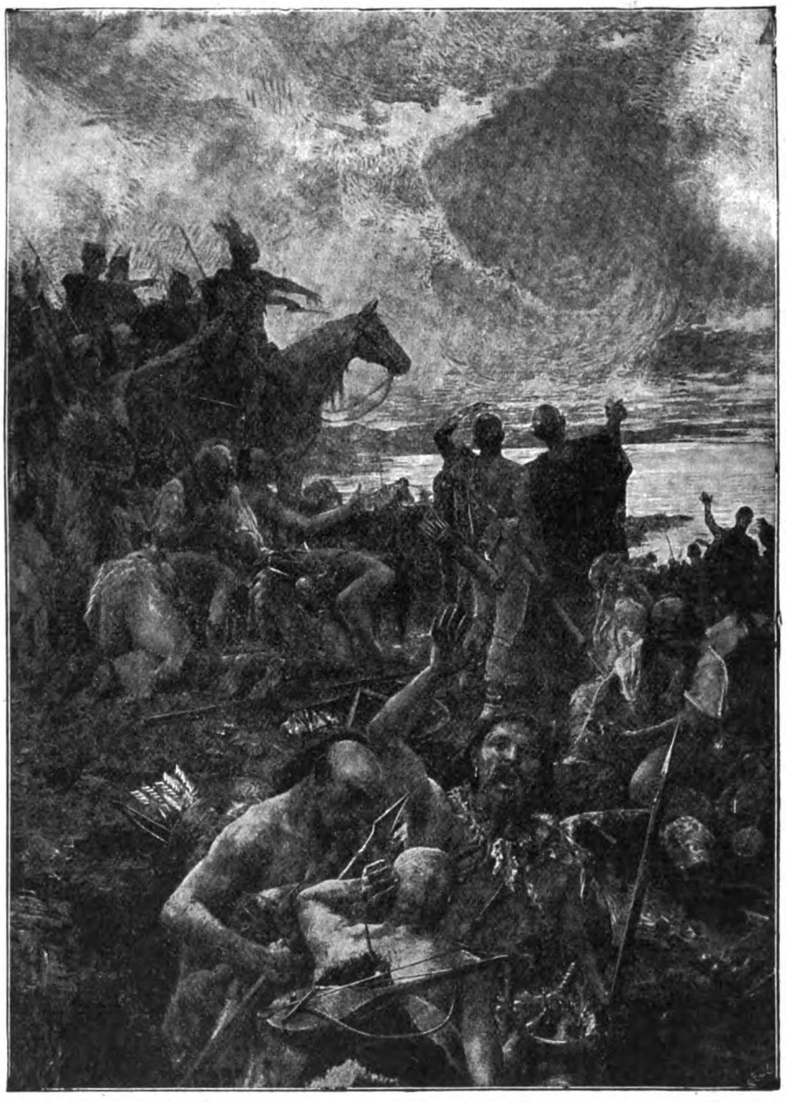

Format slike je 71×97 cm., napeta je na platno, a uokvirena je u krasan i elegantan pozlaćen okvir.

Ciena je slici zajedno sa okvirom veoma umjerena te stoji **60 Kr.**

Zagreb, Petrinjska ulica br. 85.

Zagreb, Petrinjska ulica br. 85.

Zagreb-Amerika

Odprema putnika,

najvećimi najsigurnijimi i najbržimi parobrodi na svietu

preko Bremena u Ameriku, Australiju, Aziju i Afriku.

Najjeftinije ciene. — Dobra obskrba.

Potanje ubavjesti

F. MISSLER,

Zagreb, Petrinjska ulica br. 85.

Poslovnica za Primorje, Dalmaciju i Istru:

Rieka-Fiume, Riva Szápári broj 4.

VILIM ONDRUŠEK

parna bojadisaona i kemička čistiona odjela,

Ilica 48 - ZAGREB - Ilica 48

preuzima

sve u ovu struku spadajuće radnje

kao

kemičko čišćenje i bojadisanje odjelah, zastora, veziva i t. d.

Brza, točna i solidna podvorba.

M. N·E·U·M·A·N·N

c. i kr. dvorski dobavljač.

(ENGLEZKI MAGAZIN).

Ilica 22. — ZAGREB — Ilica 22.

Najstarija i najveća trgovina odiela. Najbolje i najjeftinije vrelo za dobavu ogrtača, ulstera i odiela u obće priznatoj solidnoj i elegantnoj izradbi sa strogo stalnim cienama.

Veliki izbor sportnih odiela te ogrtača i kabanica iz darovca (Loden) i kostreta (Kameelhaar). Posebni odio za priugotavljanje elegantnih odiela za gospodu po mjeri.

Najbolji trifaljski ugljen

bez prašine, u plombiranih vrećah

(50 kilograma = 1 vreća)

stoji 1 krunu 14 fil.

Izvrstna suha

bukova i grabrova drva,

na hvate kao i rezana.

Naručbe prima

Gjuro Breslauer, Ilica 15.

Luxus pekarna

M. Guthard

Zagreb, Ilica broj 11

Telefon 97. Telefon 97.

Specijalitet:

ražени kruh

(Kornbrod).

Digitized by Google

Hrvatska Eskomptna Banka

Zagreb, Ilica 3. Bankina zgrada.

Dionička glavnica 2,000.000 kruna.

Preuzima

novac na doznačnice, uložne knjižice i tekući račun.

Eskomptira mjenice, daje **predujmove** na **vrijednostne papire** i na **robu,** izdaje **doznačnice,** te **obavlja plaćanja** na svim većim mjestima tu- i inozemstva, kao što i **inkaso.** pa pruža uz kulantne uvjete **poduzećima** potrebnu im **vjeresiju.**

Odjel za pohranu vriednostnih papira

preuzima u **pohranu i upravu vriednostne papire i spise, unovčuje na vrieme kupone, izžriebane srećke i obveznice,** nabavlja nove **kuponske arke,** provadja eventualnu **konverziju,** te točno nadzire žriebanju podvržene vriednote.

Pričuva 500.000 kruna.

Napose svraća pažnju na **novouredjen**

trezor

naime **ocjelnu sobu** sa t. zv. **Safe-Depo**
tom gdje si stranka **pod svoj m ključem dr**
u pohranu vriednote i služi strankama
obavu ovih manipulacija, za uredovnih sat
posebna za to soba.

Mjenjačnica

takodjer glavna kolektura

kr. ug. razredne lutrije

kupuje i prodaje državne papire, srećke dionice, devize, zlatni i srebrni novac: obav
lja sve **burzovne poslove, unovčuje kupon i izžriebane efekte, revidira srećke i vriedn note, koje su žriebanju podvrgnute i daje savjestne upute i izvještaje prigodom ku povanja efekata u uložne svrhe.**

Ferdinand Budicki, Zagreb, Ilica 25

i Gundulićeva ulica broj 2.

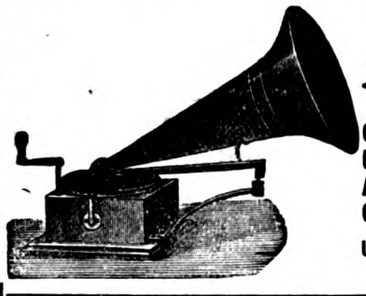

Najveće skladište
Johann Puch i Laurin Klement
dvokolica i motor dvokolica,
Original Pfaff i Singer šivaljka,
Bar Lock pisaćih strojeva,
Automobila najznamenitijih tvo nica,
Original Gramofona i ploča.

Ujedno se svi popravci navedenih strojeva pod vlastitim nadzorom obavljaju. — Brza podvorba. — Ciene umjerene.

Prva hrvat. tvornica tambura

T. KOVAČIĆ, ZAGRE

Ilica broj 41.

Skladište glazbila

preporuča svoj vlastiti proizvod

TAMBURA

i skladište

gusala, harmonika, cella, flauta
okarina, mandolina itd

Veliki ilustrovani cjenici na zahtjev badava

Najbolje svieće i ulje za vječno svjetlo

dobiva se u trgovini

mirodija, prekomorske robe, poslastica, brašna i žitka

Alekse Penića,

Zagreb, Gundulićeva ulica br. 17.

Spasili ste svoj novac

POKUĆTVO

ako ga u svojoj domovini ostavite, nabavljajući

samo kod I. hrvatske

stolarske udruge za stolarske i dekorativne proizvode

Zagreb, Preradovićev trg br. 2. — (Palača I. hrvatske štedionice).

Ovo je jedino i najveće skladište

POKUĆTVA

koje izradjuju samo domaći t. j. zagrebački stolari i tapetari. Razvitak domaćega obrta odvisi o hrvatskoga občinstva, jer nije dosta da pišemo i govorimo, nego da i radimo prema lozinki:

„Svoj k svomu!"

Salvator-Creme najbolje kožu poljepšavajuće sredstvo bez mast

daje koži bielu, gladku i nježnu boju. Izvrsno sredstvo proti sunčanim pjegam, jetrenim mrljama, sunčanom žaru, odstranjuje svaku nečist kože. Duljom uporabom ove creme postaje koža vanredno fina i nježna, naborah nestaje, te dapače i u odmakloj dobi svoju svježost uzdržaje.

Jedan lončić sa naputkom uporabe 1 K

Centralno skladište za razpačavanje kod

S. Mittelbacha

ljekarna Salvatoru i droguerija

Duga ulica 3. ZAGREB Duga ulica 3.

Digitized by Google

PROSVJETA

Slikao za „Prosvjetu“ Vlaho Bukovac.

Digitized by Google

NAKLADA TISKARE ANTUNA SCHOLZA U ZAGREBU.

Sadržaj XXI. broja:

Deželić Velimir dr.: Prvi kralj. Historički roman iz hrvatske prošlosti (nastavak) 649
Širola Stj.: Na samotnom grobu . . . 655
Schneider Artur: Proljetna pjesma. U tri prikaze. 655
Badalić Viktor: Iz ciklusa „Sjenama mrtvih." Dušni dan . . . 658
Lunaček: Izložba družtva umjetnosti 658
Rakošev Selim: Molitva 664
Hirc Dragutin: Dr. Gjuro Kontak 666
Balog Slavko: Na Svisvete . . . 670
Sienkiewicz Henrik: Potop. Historički roman. Preveo dr. August Harambašić (nastavak) 670
Listak 676
Groblja u Zagrebu nekoć i sada . 676

Slike:

Boughton C.: Studeni . . . 657
Pruszkowski W.: Angjeo smrti stupa grobljem . . . . . 660—661
Hermanns R.: Na crvenoj zemlji 665
Dr. Gjuro Kontak 668
Edwards G H.: Jesen . . . 669
Sunce sa pjegama 673
Granulacija ili zrnovita površina sunca 673
Pomrćina sunca 22. siečnja g. 1898. 673
Sunčane protuberance . . . 676
Požar u Travniku: Begova džamija 676
Požar u Travniku: Potur-Mahala i gornji grad 677
Požar u Travniku: Potur-Mahala — Džikin sokak . . . 680
Umjetnički prilog.

Odlikovano na izložbi:

Beč 1873. Lisabon 1873. Marsilj 1874. Pariz 1875. P... 1876. St. Jago (Južna Amerika) 1876. Pariz 1878. S... Biograd 1879. Trst 1882. Budimpešta 1885. Na hig... izložbi u Nizzi 1890. i na II. internacionalnoj far... izložbi u Pragu 1896.

Hafnerov prašak za zu...

„Odontosmegma"

Ciena je škatuljici 1 for.

Dobiva se gotovo u svih ljekarnah...

I. HAFNER, zubar u Zagrebu...

Ilica br. 27.

Kupujte samo

Indra Tea ...

najfiniji i najbolji čaj na svietu.

Dobiva se u svih boljih trgovinah, ljekarnah i droguerijah u origin. omotcih.

Glavni zastupnici

Kinko Kaufmann i drug, Zagreb,

Jelačićev trg 8.

TELEFON 389.

Čuvajte se patvorina mojih jedino pravih preparata.

Balzam

(Tinctura balsamica)

dobavlja na veliko i na malo jedino oblastno povlaštena i u trgovačkom registru unešena, protokolirana

Balzam-tvornica

ljekarnika A. Thierry-a

u Pregradi kod Rogatca

Pravo samo sa ovom zakonito dozvoljenom i sudbeno registriranom zelenom zaštitnom markom.

Podpuna oprema mojega balzama stoji pod zakonitom zaštitom uzoraka.

Da predusretnem svim vrstim patvorinah, vodim sada po visokoj oblasti dozvoljenu, zakonitu zaštitnu marku

Najstarije, najprokušanije, najefitnije i najsućnije pučko domace sredstvo proti prsnim i plućnim bolim, kašlju, izbacivanju, grčevi u želudcu, bezteènosti, ošem ukusu, neugodno mirisavom vonju, izrigavanju, žgaravici, napuhlosti, težkoj prosavi itd. upotrebljuje se uspješno proti nutarnjim i vanjskim bolim, proti zubobolji, ustnoj gnjiloći, ozebljinami i opeklinami itd. Gdje neima skladišta, neka se izravno naručuje pod naslovom: **Balzam-tvornica ljekarnika A. Thierry-a u Pregradi kod Rogatca.**

Na sve stanice Austro-Ugarske stoji sanduk franko sa 12 malih ili 6 dvostrukih boca 4 krune, 60 malih ili 30 dvostrukih boca 13 kruna, u Bosnu i Hercegovinu 30 nč. više. **Patvaraće i oponašatelje, kao i preprodavaoce ovakovih patvorina progoniti ću na temelju zakona o zaštitnih markah sudbenom strogošću**

Centifolien mast

balzam mast iz „roza centifolia".

Privremeno najjača pomast od velike antiseptičke vriednosti. Od nedostiživog djelovanja proti upali.

Kod svih još tako starih izvanjskih boli, ozlieda i rana siguran uspjeh, ili barem poboljšica, odnosno ublažujuće sredstvo bolin. Izpod 2 doze ne odpravlja se, odprema se samo uz predhodnu doznaku ili uz pouzeće iznosa. Zajedno sa poštarinom, tovarnim listom i omotom itd. stoje:

2 lončića 3 krune 40 filira.

Opominjem, da se ne kupuju bezkoristne patvorine i molim, da se točno pazi na to, da je na svakom lončiću utisnuta zaštitna marka i i tvrdka ljekarne „k angjelu čuvaru" **A. Thierry-a u Pregradi.**

Ljekarna „k angjelu čuvaru"

A. Thierry u Pregradi

Svaki lončić mora biti u takav posve jednak naputak sa tom zaštitnom markom umotan. Krivotvoritelje i oponašatelje moje jedino prave centifolien masti progoniti ću na temelju zakona o zaštitnoj marci sudbenom strogošću; isto tako preprodavaoce patvorina. — Gdje ne obstoji skladište, neka se naručuje izravno pod naslovom: **Ljekarna „k angjelu čuvaru" i tvornica balzama A. Thierry-a u Pregradi.** — Odprema obavlja se bez razlike samo uz predhodnu doznaku ili pouzećem iznosa.

Nakladom tiskare Antuna Scholza u Zagrebu izašla je umjetnički izradjena reprodukcija slike hrvatskog umjetnika, slikara **C. Medovića**

„Dolazak Hrvata".

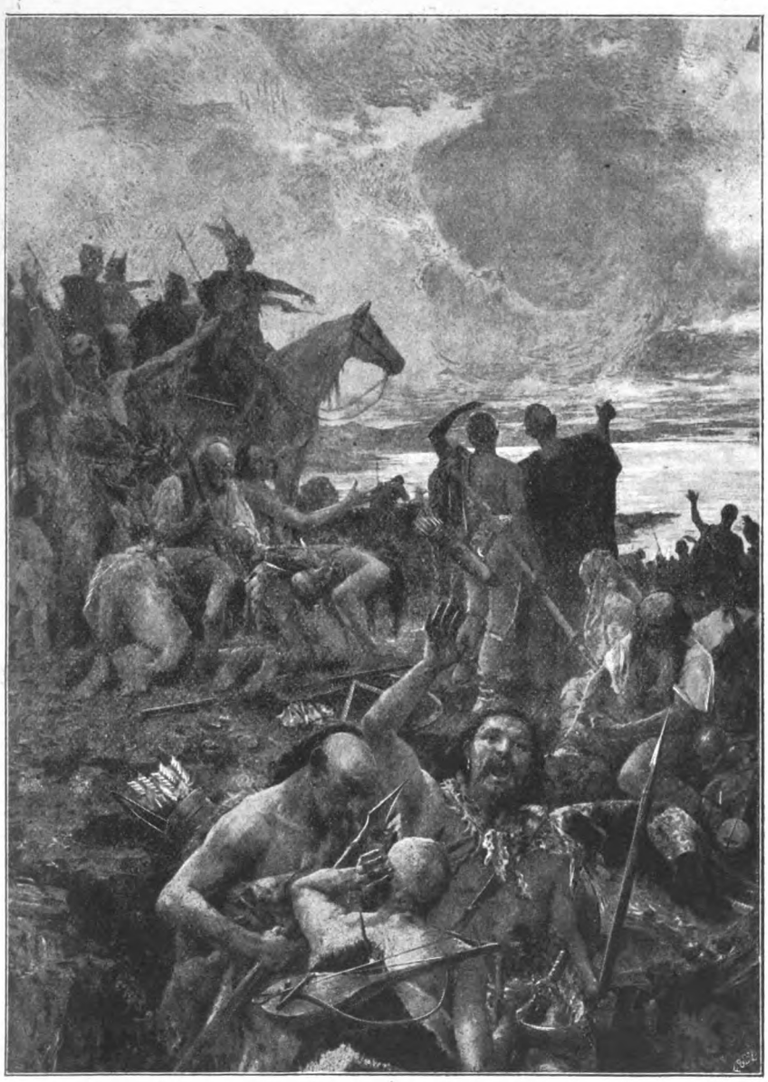

Format slike je 71×97 cm., napeta je na platno, a uokvirena je u krasan i elegantan pozlaćen okvir.

Ciena je slici zajedno sa okvirom veoma umjerena te stoji **60 Kr.**

Svaku domaćicu

može se cieniti sretnom, koja obzirom na zdravlje, prištednju i dobar tek upotrebljava Kathreiner-Kneippovu sladnu kavu.

Uljudno se umoljava kod kupovanja nikada jednostavno »sladnu kavu« zahtjevati, već se mora uviek izrično zahtjevati — Kathreinerova — Kneippova sladna kava i ova neka se preuzme samo u ovdje odtisnutim izvornim omotima!

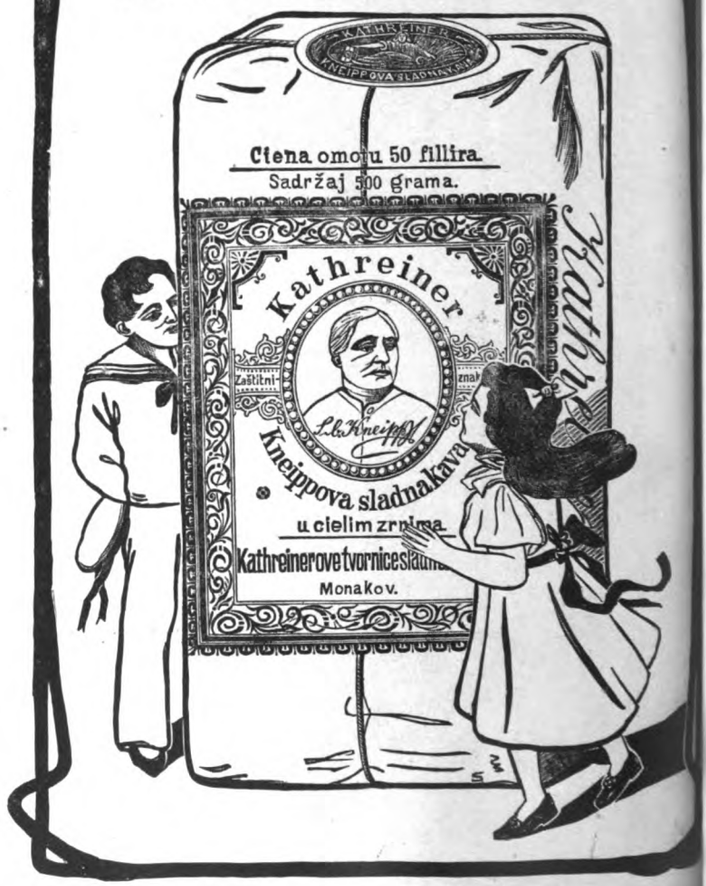

Digitized by Google

Digitized by Google

Prilog Prosvjeti br. 21., god. 1903.

Tisak Antuna Scholza u Zagrebu.

Ritzberger A. Ozdravljenje.

Digitized by Google

PROSVJETA

Prvi kralj.

Historički roman iz hrvatske prošlosti. Napisao **dr. Velimir Deželić.**

(Nastavak.)

to se bojiš, kad ti ja zapoviedam, tebi je dužnost slušati — nalagala mu ona.

— Jest, svietla moja gospodarice, ali dopusti, da ti reknem, da je to put težak i naporan da vodi preko litica i jazova te bi se moglo dogoditi, da nas vuci izjedu, a što bi onda gospodar i kralj, tvoj otac.

— Ne imaj brige. Izjedu li nas vuci — nasmije mu se ona — onda se ne trebaš više bojati ni mojega otca, jer niti on ne ima vlasti nad mrtvima.

— Ali ako se i sretno vratimo, što će gospodar na to, da sam bez njegove dozvole vodio tvoju milost u takove strahote?

— Prepusti ti to meni. Jamčim ti i kunem ti se, da s tvoje glave ne će ni vlas izpasti, budeš li me slušao.

Sad već nije drugo preostalo robu, nego da ju vodi.

Ali ona nije htjela da podje ovako, kao što je bila odjevena, da je ne prepoznadu. Zato zapovjedi robu, neka joj donese mužko seljačko odielo. Taj se više nije nečkao i za neko vrieme vrati se sa odielom, koje je nabavio za Jelenu.

— Kako ti liepo pristaje ovo odielo — reče joj rob, kad je izašla preobučena iz svoje odaje.

Ona se je samo bolno nasmiešila.

A onda uzeše put pod noge.

*

Izmorena od dugoga puta i izmučena, došla je Jelena sa svojim pratiocem do jadne Cvietine koljebe i srce joj je uzdrhtalo od uzrujanosti, kad je zapazila kamene stiene, što su čuvale u sebi njezinu suparnicu. Pred koljebom veselo skakalo nekako mače, ne bojeći se ništa velikoga psa, što je režao na lancu. Neki strah obuzeo Jeleni kosti i ona je napela sve sile, da ne padne, kad je prekoračila njezin prag.

— Pomoz Bog ovoj kući! — reče glasno.

Slabi, tihi glas oglasi se iz tamne odaje, u koju je stupila.

— Bog pomogao vama?...

Tek sada izadje iz svoga kuta Cvieta. Mili Bože, kako je izgledala! Nije moguće, da je to ta Cvieta, koja je začarala mojega Berislava — pomisli Jelena. Ali, da se uvjeri, upita.

— Ne znam, jesmo li pravo došli. Putnici smo iz daleka, a došli smo, da potražimo neku Cvietu, što bi imala stanovati u ovim krajevima...

— Da ste putnici vidim i izmučeno mi izgledate. Cvieta sam ja i dobro ste došli, ako mene tražite, tek ja ne shvaćam zašto bi se za mene brinuli ljudi iz dalekih strana.

Dakle to je u istinu bila Cvieta! To je dakle ta vještica. Jelena najprije probliedi, a onda porumeni. Zar je moguće, te se je Berislav zaljubio u to suho, žuto lice, u taj bliedi život, u kojem ne ima života?

Mislila je, da će pred nju stupiti kakova prekrasna djevojka, drzka ponašanja, vatrenih, strastvenih očiju, a kad tamo stupila je pred nju neka čovječja podoba, s kojom je morala hoćeš ne ćeš imati neko smilovanje.

Bila se je pripravila, što će sve reći onoj drzkoj čarobnici, a sada je bila čisto smetena, kad je našla neku bolnu, pokajnu prikazu, koja joj se nije usudila pogledati u oči.

Je li moguće, da se duševna pokvarenost krije u tom izpaštenom tielu?

Ipak je morala, da joj reče razlog svomu dolazku. Pokuša onako, kao što se je izprvice domislila:

— Drago mi je, što se niesmo prevarili. Ti si dakle ona glasovita Cvieta, o kojoj mi rekoše, da znadeš variti svakake trave, što koriste duši i tielu. Ti si dakle ona Cvieta, o kojoj se glas pronosi u daleke strane kao krasne vračare?

Bilo joj samoj nekako čudno, da sada ta pitanja na nju stavlja, ali nečemu drugomu nije se mogla tako brzo dosjetiti. Cvieta ju pogleda veliko i reče sumorno:

— Mladiću, ne znam odkuda si, od koje li strane, ali to znam, da si uzalud ovamo putovao, ako je tvoja želja, neka ti pribavim kakove trave. Ja sam priprosta djevojka, koja se u ništa ne razumijem, no u seljačke poslove.

Ali Jelena kimnu glavom robu, neka izadje na polje iz kuće i neka ju vani pričeka.

— Djevojko — reče zatim Cvieti, izvadivši iz pojasa vreću iz koje sasu na stol zlatne bizantince — djevojko, ne varaj me, evo vidiš li to zlato? Sve to zlato bit će tvoje, ako mi svariš ljubovni napitak, kakov trebam. U toj je vreći toliko zlata, da ćeš moći cieli svoj ostali život gospodski živjeti, a da se ne ćeš trebati kiniti o svakdanju koru hljeba...

Tu ju prekinu Cvieta.

— Mladiću, uzmi natrag to zlato, ja ti ne mogu pomoći. Nikad niesam varila ljubovne napitke i nikad se niesam razumila u čarolije. Tebi je nepoznata moja sudbina i bolje je tako, ali da je znaš, znao bi da istinu govorim. Nesretna sam i nevoljna, u suzama trajem svoje dane, ali tu svoju nesreću ne bih htjela, da izmienim za ono zlato, što mi ga ti nudjaš, jer jao onome, koji se mieša u vražje poslove.

Taj odgovor još je više začudio Jelenu.

Poslala je svoga roba naročito iz sobe zato, jer je mislila, da joj se Cvieta ne će odati nego u četiri oka, ali sada je vidila, da Cvieta u istinu nije čarobnica, jer za tolike novce bila bi joj za cielo dala ljubovni napitak, samo kad bi ga imala.

Ipak pokuša dalje.

— Ako ti za zlato nije stalo, Cvieto, a ti se smiluj biednom mladiću, koji izgara za ljubavlju jedne djevojke i pribavi mi molim te liek neki, da ili sam ozdravim ili da onu djevojku, koju volim na svoju stranu predobijem.

Digitized by Google

Cvieta pogleda bolno i sumorno:

— Govoriš mi o lieku, o ljubavi, jadni moj mladiću, znam ja što tvoje srdce pati, ali i opet ti moram reći, da ti ne mogu pomoći, jer da imam kakove moći, pomogla bi najprije sebi, pomogla bi još nekomu, koji je zapao u veliku biedu i nevolju i koji čami u tamnici crnoj.

Jelena porumeni preko ušiju. Cvieta je ne ima sumnje mislila na Berisława.

— Gledaj Cvieto! — reče joj muklo — ako ti meni pomogneš, možda bih i ja tebi mogao pomoći.

Cvieta uzdahne težko i mahnu rukom:

— Ne, kako bi mi ti mogao pomoći!? . . .

— Zar niesi, ako sam pravo čuo, govorila o nekom utamničeniku?

Cvieta ne odgovori ništa, ali kimnu glavom.

— Ako je tomu tako — reče Jelena — onda bih ti ja mogao ipak pomoći. Zar niesi vidila, da je u mene blaga izobila. Ja bih mogao toga zarobljenika odkupiti.

Ali Cvieta žalostno reče:

— Novcem ga ne možeš izkupiti.

— Zar je učinio tako veliki zločin?

— Ja mislim, da nije ono učinio, radi česa ga tuže, ali tužen je radi nečesa, radi česa ga čeka smrt.

Jelena je dobro znala, koga se to tiče.

— Zar je koga usmrtio?

— Nije.

— Nego radi česa ga okrivljuju?

— Okrivljuju ga, da se je urotio proti kralju Tomislavu.

— Ah — zaviknu Jelena, tobož začudjeno — ja znam koga ti misliš, ti misliš Berislava . . .

Prvi put je bilo spomenuto ovo ime, odkad su se ove dvie suparnice razgovarale, prvi put i za to je Jelena oštro pogledala u oči Cvietine, da vidi, kako će na nju djelovati.

Cvieta je u istinu bila zapanjena, te je probliedila na smrt. Nije rekla ni rieči, već se je samo zahvatila o srce.

Ta djevojka ga u istinu ljubi, pomisli Jelena i ona je u taj par osjećala neko zadovoljstvo, da može raniti srce ove žene, koja se je usudila tako visoko uzdignuti glavu i poželiti jednoga Berislava, koji bi za pravo imao pripasti njoj, koji bi za pravo imao nositi kraljevski diadem na glavi.

Taj čas je osjećala neku odvratnost proti toj djevici i da ju još više razžalosti i da ju u srce ujede reče:

— Ako je tvoj dragan Berislav, tvojemu će Berislavu glavu sjeći. Njemu ne ima spasa. On je izdajica domovine, on je htio kralja ubiti. Njemu ne može ni Bog pomoći.

Lice se Jelenino izobličilo, njezino je tielo drhtalo, njezin je glas bio uzrujan i njezine su ustne sipale otrov.

Kao da je Cvietu guja ujela, ona odskoči od Jelene natrag i ništa nije mogla, da joj odvrati, već se samo s obe ruke prihvati za glavu, a iz grudi joj se ote:

— Isuse, Marijo!

Taj uzklik opetovala je još nekoliko put, a onda se baci na koljena i stade čupati svoju kosu.

Jelena je neko vrieme osjećala čuvstvo zadovoljstva, kad je vidila, kako trpi njezina suparnica. Prihvatila joj biće neka fanatičnost ljubomora, neka strastvena, neobuzdana divlja navala krvi u mozag, neko zviersko osjećanje. Ona je upravo uživala, gledajući to trzanje izmučene i izjadjene Cviete . . .

Ali to je trajalo čas. Ona je za malo osjećala, da je cielo njezino biće bilo je protivno toj navali zvierske ćudi. Zato ta navala nije mogla dugo potrajati. Kad ju je prvi paroksizam biesa pustio, ona se prenu. Videći pred sobom tu biednu, ostavljenu, osramoćenu ženu, koju su svi napadali, svi prokleli, svi prezirali, tu ženu, koja taj čas nije mislila na svoje patnje, na svoje boli, već na boli onoga, koji ju je osramotio, nije više Jelena mogla da uztraje u svom biesu. Dugo je potrajalo, te si ona niti Cvieta niesu izmienile ni jedne rieči. Čulo se je samo naglo glasno disanje njihovih grudi, čulo se samo stenjanje uboge Cviete.

Napokon prva dodje k sebi Jelena. Sad je već uvidjala, kako je sramotno postupala i čisto se je stidila sama sebe. Je li moguće, da sam to ja, pitala je sama sebe u duši, je li moguće, da je moja ćud tako zvierska? Zar je ova djevojka kriva, što ga ljubi? Zar ja imam više prava na njega? Zar ja smijem biti okrutnom naprama tomu ostavljenom biću. Tko me je zvao ovamo? Zašto sam došla još većma ubijati ovo biedno stvorenje, koje već i onako izgiba?

Sve te misli dolazile joj jedna za drugom u glavu i čuvstvo mržnje nestajalo je pred tim mislima, kao što odilaze oblaci noći pred jutarnjim suncem.

Napokon joj se približi, stavi svoje ruke na Cvietino rame. Cvieta je još uviek jecala i klečala.

— Cvieto! — reče kraljevićka — oprosti!

Njezine oči imale su već opet onaj stari ljubki izraz, njezine rieči bile su opet onako umiljato nježne, kao što uviek.

Cvieta se pridignu.

— Mladiću! Ranio si srce moje duboko. Ti ne znaš, kakove boli osjeća srce, koje nesretno ljubi.

— Ti ga jako voliš, kako vidim.

— Da li ga volim! — zavapi Cvieta — dala bih tisuću života za njega, kao što sam mu dala dušu svoju, poštenje svoje, život svoj.

A Jelena na to:

— Ti si tu svoju ljubav kupila suzama.

— Kupila sam ju gorkim pelinom i težkim suzama svojim, kupila sam ju otrovanim noćima i jadom i čemerom.

A Jeleni se učini taj čas, da Cvieta ima pravo. Ne, njezina ljubav nije se mogla mjeriti, o tu silnu i jaku ljubav Cvietinu.

— I ti bi u istinu htjela mjesto njega umrieti?

— O bi, o bi — odvrati s mjesta Cvieta — ali što mu može koristiti moj otrovani život, što mu može hasniti smrt jedne pokvarene djevojke?

Sad je već posve okopnio led sa srca Jelenina i ona reče:

— Djevojko, ne ponizuj se više. Ja znam sve, što si sagriešila. Grieh je tvoj velik i neka ti ga Bog oprosti, ali ti niesi tako izkvarena, kako sama veliš. Duša, koja može tako ljubiti, kao ti, ona je podobna, da se digne iz kalja i da postane bjelijom od sniega.

Cvieta ju začudjeno pogleda i reče:

— Mladiću! Još čas prije mislila sam, da si sam Satan iz pakla, te da si došao, da me baciš u dubine vječne. A sada mi izgledaš kao angjeo, koji nosi mir i blagoslov. Reci, tko si, što si, da si se tako izmienio?

Jelena već nije mogla vladati sama sobom. Ona reče:

— Znaš li, što je krivo, da sam bila Satan?

— Ne znam. Što je bilo krivo?

A Jelena odvrati:

— Ljubav!

Cvieta ju začudjeno pogleda.

— Ne čudi se tomu! prijateljice moja. A znaš li, što je krivo, da sam sada, kako ti veliš angjeo?

— Ne znam.

— A ja ti pako velim: ljubav.

I opet ju pogleda Cvieta, kao da ne vjeruje svojim ušima.

— Ti govoriš u zagonetkama i oprosti mladiću, ja te ne pojmim. Reci mi jesi li smrtni čovjek, ili si poslanik iz drugoga svieta?

A Jelena odvrati prostodušno i mirno:

— Ja sam Jelena, kći kralja Tomislava. Došla sam, da potražim Cvietu, priprostu seljanku, koja mi je otela onoga, kome sam htjela staviti kraljevsku krunu na glavu.

Digitized by Google

XX.

Sunce je obasjavalo svjetski grad, grad, koji je nekoč gospodovao svietu snagom oružja . . .

Danas polaze tamo pobožni putnici sa sviju strana svieta, da pohode grobove svetoga Petra i Pavla, tih apoštolskih prvaka, grob sv. Sebastijana na apijskoj cesti, te ostalih mučenika, koji su prolili krv za sv. vjeru.

Već od 8. stoljeća polazilo sve više hodočastnika u sveti grad. Od ovih se mnogi niesu više vraćali, već su učinili u gradu posebne scholae. Bila su to družtva pojedinih narodnosti, koja su živjela po stanovitim pravilima i zakonima. Kad je Karlo Veliki g. 798. došao u Rim pošli mu u susret njegovi zemljaci sa zastavama i znakovima. Žalibože grad je neprestano trpio od navala saracenskih. Ali i to nije smetalo pobožnim putnicima, ta oni su uz veće opasnosti posjećivali čak i svetu zemlju. Poštivanje mučeničkih kostiju raslo je od dana na dan. Nad grobovima najvažnijih mučenika uzdizale se već sjajne i krasne bazilike. Izticale se osobito svojom ljepotom: na Vatikanu bazilika sv. Petra, na apijskoj cesti crkva sv. Sebastijana, a na tiburtinskoj cesti crkva sv. Lovrinca, u gradu pako velika liberijanska bazilika Marija Snježna, a nada sve crkva sv. Ivana Lateranskoga, ta „sviju crkvi grada i svieta majka i glava." Bila je to katedrala papina i kraj nje nalazio se papinski dvor.

U prva tri stoljeća bila je crkva sv. Pudentiane prvostolnom crkvom, a stanom papinim, pokraj nje palača senatora Pudensa, koji je sa svojom porodicom primio kršćansku vjeru od prvaka apoštola.

Ali odmah iza pobjede, koju je car Konstantin Veliki g. 312. izvojštio pomoću Kristovom kod Milvijskoga mosta poklonio je papi carsku palaču na jednom od sedam rimskih brežuljaka na Coeliju. Tu palaču posjedovali su nekoč članovi porodice Laterana. Ali kad je okrutni car Nero dao tu porodicu iztriebiti, prešla je ta palača u vlast države. Konstantin pokloni je papi. Iza tristogodišnjega krvavoga progona postade to prvo slobodno vlastničtvo crkve katoličke i prva javna crkva u Rimu. Velika dvorana te palače pretvorena je u crkvu, a već g. 313. držao je ovdje papa Miltiades crkveni koncil, koji je odlučivao o krivoj nauci Donatista. Njegov nasljednik Silvestar II. prenesao je tamo drveni stol, koji je rabio kao žrtvenik sv. apoštolu Petru. U toj crkvi obavljale se najveće crkvene svečanosti i čuvale se najveće crkvene starine i dragocienosti i kosti mnogih mučenika. Je li čudo, da je ovamo hrlilo množtvo dalekih putnika, da obavi svoju pobožnost i da potraži vrelo novih milosti.?

Danas je sunce sjalo svim svojim sjajem na prekrasnu baziliku, koja je upravo sada bila poljepšana i pregradjena. Nedavno što je užasni potres razorio baziliku lateransku i nagrdio uz nju mnoge druge crkve i palače. Naravno da pape niesu mogli dopustiti, da im prvostolna crkva ostane ruševinom, za to ju je papa Sergij III. već malo vremena za tim g. 908. dao podići iz ruševina još ljepšu i još sjajniju. Liepi plemeniti oblici skulptura morali su zadiviti oči svakoga, koji je ovamo došao.

U taj čas stajao je na podnožju lateranske bazilike čovjek starije dobe sa odugom bradom, u hodočastničkom odielu i velikim štapom u ruci. On je radoznalo promatrao sve, što mu je oko doseglo.

Bio je to biskup Grgur Ninski. Vidio je tamo preko Palatin, dvorove rimskih careva, koji su tuj tristo godina biesnili proti kršćanstvu, koji su sve svoje bogatstvo trošili, da što većma ukrase te dvorove. A što je sad od njih ostalo. Ruševina pusta!

Vidio je tamo i Kolosej, tu divnu gradjevinu Vespasijanovu, taj flavijski amfiteater, veličajno djelo rimskoga graditeljstva, koje još prkosi buri i oluji, zubu vremena i navalama tolikih neprijatelja. Pogled na taj kolosej dozvao je našem putniku u pamet uspomenu na one silne junake kršćanske, koji su tuj morali proliti svoju krv, da pobjedi kršćanstvo. Nježne djevice, častni starci, jaki muževi stajali su tamo, očekujući smrt od divljih lavova, tigrova i medjedova. Koliko muke, koliko krvi treba, da istina pobjedi,

— Bože! — uzdahnu biskup — koliko mučeničke patnje zahtievaš, da dobijemo palmu.

A onda mu suza na oku zacakli, sjetio se, kako su još u nedavno vrieme trpili kao mučenici i sv Ćiril i sv. Metod i Gorazd i učenici njihovi.

Pa kolikim progonima nije bio i on sam izvrgnut radi svoje borbe za narodni jezik u crkvi? Kolika ga borba još čeka? Zar nije i danas ovamo došao, da se bori za svoje svetinje i da u gradu, koji ga je privlačio k sebi, kao majka svoje diete, strada za svoju hrvatsku crkvu.

Još malo samo i on će stajati pred onim koji je bio glava ciele katoličke crkve, još malo i sve će se riešiti. Njegove će ustne odlučiti, a onda Roma locuta, causa finita. Rim je govorio i stvar je svršena. Bože, kako mu je srce kucalo nad pomišlju, da je stvar čitave njegove hrvatske zemlje u ovaj čas u njegovoj vlasti i da se u njegovu obranu uzda. Što će da kaže svetomu otcu, kako da ga gane na obranu svetih prava, kako da mu dokaže, da je pravo na njegovoj strani?

Izpred malo tek sati prispio je u Rim, a iza vrlo tegotnoga puta. Već more, po kojem ga je vozila kraljeva galija, nije mu bilo poćudno, a još se je teže proturao dalje od Ankone. Pa i onda, kad je već stupao po nomentanskoj cesti, uz crkvicu svete Agneze, gdje je uz ovu veliku sveticu pokopana i njezina sestrica po mlieku, sv. Emerentiana, i onda ga je morila neka vrućina i mislio je, da će skapati od žedje i boli, mislio je, da će težko oboliti i da se nikad više ne će vratiti u miilu otačbinu. Ali kad je ugledao stare svoje znance, spomenike rimske, goleme razvaline staroga Rima i ponosne gradine novoga, kad je zapazio, da se je približio svetom gradu, on pade na koljena, poljubi zemlju, uzdigne ruku k nebu i zadubi se u molitvu. I gle, kao da je nova snaga uljezla u njegove kosti, kao da se je vratilo vrieme njegove jakosti; on ustade i s nova je mogao zdravo i snažno koracati na mjestu svojega cilja.

Još malo prije molio je:

— Gospode, uzmi slugu svojega s ovoga svieta, kad te bude volja i gdje ti je volja, samo sad ne, samo sad ne, Gospodine, jer sad mi je dužnost da branim tvoje svetinje.

I on, koji je malo prije tako molio, osjećao je, da mu je molitva uslišana i da je zdrav.

— Gospode, uslišaj tako i drugu moju molitvu, koju molim od početka svojega misnikovanja: Spasi hrvatsku liturgiju i ne daj da pobjede njezini neprijatelji.

Odvažno i smiono stupao je dalje rimskim ulicama, a sa čela je brisao znoj, ali na licu nije mu bio više izraz one boli kao prije. Spominjao se je, kako su ovuda stupali i sv. Ćiril i sv. Metod, njegovi učitelji; spominjao se je i onoga bezbroja slavnih kršćanskih junaka i mučenika, koji su natopili ovu zemlju svojom krvlju.

I prvo mu je bilo da posjeti grobove sv. Petra i Pavla i grob sv. Ćirila u crkvi sv. Klimenta.

Kad je to pobožno obavio, uputi se odmah prama Lateranu. Rekoše mu tuj, da će ga sveti otac još isti dan primiti.

I sada je eto stajao dolje pred Lateranom i čekao čas, da se to sbude.

Tamo dolje pukao je pogled na albanske i sabinske vrhunce i na daleku Kampanju, koja je sada ležala opustošena i niema. Ali on nije gledao tamo, već mu se oči otimale onamo prama Koloseju, koji je uviek na nj učinio potresan dojam.

I njegove misli križale se, stare uspomene i novi dojmovi miešali se u njegovoj glavi i u taj par nije znao, ni što će reći sv. otcu, ni što će s njim govoriti.

Digitized by Google

Prilog Prosvjeti" br. 21., god. 1903.

Tisak Antuna Scholza u Zagrebu.

Ritzberger A. Ozdravljenje.

Digitized by Google

PROSVJETA

Prvi kralj.

Historički roman iz hrvatske prošlosti. Napisao **dr. Velimir Deželić.**

(Nastavak.)

Što se bojiš, kad ti ja zapoviedam, tebi je dužnost slušati — nalagala mu ona.

— Jest, svietla moja gospodarice, ali dopusti, da ti reknem, da je to put težak i naporan da vodi preko litica i jazova te bi se moglo dogoditi, da nas vuci izjedu, a što bi onda gospodar i kralj, tvoj otac.

— Ne imaj brige. Izjedu li nas vuci — nasmije mu se ona — onda se ne trebaš više bojati ni mojega otca, jer niti on ne ima vlasti nad mrtvima.

— Ali ako se i sretno vratimo, što će gospodar na to, da sam bez njegove dozvole vodio tvoju milost u tako ve strahote?

— Prepusti ti to meni. Jamčim ti i kunem ti se, da s tvoje glave ne će ni vlas izpasti, budeš li me slušao.

Sad već nije drugo preostalo robu, nego da ju vodi.

Ali ona nije htjela da podje ovako, kao što je bila odjevena, da je ne prepoznadu. Zato zapovjedi robu, neka joj donese mužko seljačko odielo. Taj se više nije nečkao i za neko vrieme vrati se sa odielom, koje je nabavio za Jelenu.

— Kako ti liepo pristaje ovo odielo — reče joj rob, kad je izašla preobučena iz svoje odaje.

Ona se je samo bolno nasmiešila.

A onda uzeše put pod noge.

*

Izmorena od dugoga puta i izmučena, došla je Jelena sa svojim pratiocem do jadne Cvietine koljebe i srce joj je uzdrhtalo od uzrujanosti, kad je zapazila kamene stiene, što su čuvale u sebi njezinu suparnicu. Pred koljebom veselo skakalo nekako mače, ne bojeći se ništa velikoga psa, što je režao na lancu. Neki strah obuzeo Jeleni kosti i ona je napela sve sile, da ne padne, kad je prekoračila njezin prag.

— Pomoz Bog ovoj kući! — reče glasno.

Slabi, tihi glas oglasi se iz tamne odaje, u koju je stupila.

— Bog pomogao vama?...

Tek sada izadje iz svoga kuta Cvieta. Mili Bože, kako je izgledala! Nije moguće, da je to ta Cvieta, koja je začarala mojega Berislava — pomisli Jelena. Ali, da se uvjeri, upita.

— Ne znam, jesmo li pravo došli. Putnici smo iz daleka, a došli smo, da potražimo neku Cvietu, što bi imala stanovati u ovim krajevima...

— Da ste putnici vidim i izmučeno mi izgledate. Cvieta sam ja i dobro ste došli, ako mene tražite, tek ja ne shvaćam zašto bi se za mene brinuli ljudi iz dalekih strana.

Dakle to je u istinu bila Cvieta! To je dakle ta vještica. Jelena najprije probliedi, a onda porumeni. Zar je moguće, te se je Berislav zaljubio u to suho, žuto lice, u taj bliedi život, u kojem ne ima života?

Mislila je, da će pred nju stupiti kakova prekrasna djevojka, drzka ponašanja, vatrenih, strastvenih očiju, a kad tamo stupila je pred nju neka čovječja podoba, s kojom je morala hoćeš ne ćeš imati neko smilovanje.

Bila se je pripravila, što će sve reći onoj drzkoj čarobnici, a sada je bila čisto smetena, kad je našla neku bolnu, pokajnu prikazu, koja joj se nije usudila pogledati u oči.

Je li moguće, da se duševna pokvarenost krije u tom izpaštenom tielu?

Ipak je morala, da joj reče razlog svomu dolazku. Pokuša onako, kao što se je izprvice domislila:

— Drago mi je, što se niesmo prevarili. Ti si dakle ona glasovita Cvieta, o kojoj mi rekoše, da znadeš variti svakake trave, što koriste duši i tielu. Ti si dakle ona Cvieta, o kojoj se glas pronosi u daleke strane kao krasne vračare?

Bilo joj samoj nekako čudno, da sada ta pitanja na nju stavlja, ali nečemu drugomu nije se mogla tako brzo dosjetiti. Cvieta ju pogleda veliko i reče sumorno:

— Mladiću, ne znam odkuda si, od koje li strane, ali to znam, da si uzalud ovamo putovao, ako je tvoja želja, neka ti pribavim kakove trave. Ja sam priprosta djevojka, koja se u ništa ne razumijem, no u seljačke poslove.

Ali Jelena kimnu glavom robu, neka izadje na polje iz kuće i neka ju vani pričeka.

— Djevojko — reče zatim Cvieti, izvadivši iz pojasa vreću iz koje sasu na stol zlatne bizantince — djevojko, ne varaj me, evo vidiš li to zlato? Sve to zlato bit će tvoje, ako mi svariš ljubovni napitak, kakov trebam. U toj je vreći toliko zlata, da ćeš moći cieli svoj ostali život gospodski živjeti, a da se ne ćeš trebati kiniti o svakdanju koru hljeba...

Tu ju prekinu Cvieta.

— Mladiću, uzmi natrag to zlato, ja ti ne mogu pomoći. Nikad niesam varila ljubovne napitke i nikad se niesam razumila u čarolije. Tebi je nepoznata moja sudbina i bolje je tako, ali da je znaš, znao bi da istinu govorim. Nesretna sam i nevoljna, u suzama trajem svoje dane, ali tu svoju nesreću ne bih htjela, da izmienim za ono zlato, što mi ga ti nudjaš, jer jao onome, koji se mieša u vražje poslove.

Taj odgovor još je više začudio Jelenu.

Poslala je svoga roba naročito iz sobe zato, jer je mislila, da joj se Cvieta ne će odati nego u četiri oka, ali sada je vidila, da Cvieta u istinu nije čarobnica, jer za tolike novce bila bi joj za cielo dala ljubovni napitak, samo kad bi ga imala.

Ipak pokuša dalje.

— Ako ti za zlato nije stalo, Cvieto, a ti se smiluj biednom mladiću, koji izgara za ljubavlju jedne djevojke i pribavi mi molim te liek neki, da ili sam ozdravim ili da onu djevojku, koju volim na svoju stranu predobijem.

Digitized by Google

U ovo par dana, što je bio u Italiji, čuo je toliko toga o svetom otcu, da mu je sve u glavi šumilo.

Ali koliko god je mogao razumiti, vidio je, da papu upravo obožavaju mnogi njegovi podanici. Bilo mu je to vrlo začudno, jer su se o njemu pronosili svakakovi glasovi. Tako rekoše, da ga je vladarica rimska Teodora, koja da je s njim podržavala kažnjivi odnošaj, samo za to dovela u Rim, da ga ima uz sebe. Ali u Rimu izbiše mu iz glave takove nazore. Tuj se je znalo, da se doduše Teodorinu utjecaju ima zahvaliti, što je Ivan papom, ali, da ga je ona učinila papom, jer joj je bližim rodjakom.

Ponašanje Ivana u Rimu nije bilo nipošto sablažnjivo. Pa ako i nije bilo onako sveto, kako bi se to zahtievalo od visokoga crkvenoga dostojanstvenika na takovom mjestu, to se je imalo pripisati odnošajima onoga doba. Bilo je svakako težko biti svetim u ono užasno pokvareno doba.

Narod rimski nije za to ni gledao u papi svetca, ali gledao je u njemu velikoga junaka i heroja i spasitelja iz velike biede.

Kad je papa Ivan stupio na priestolje bio je Rim sa svih strana obkoljen neprijateljima. Saraceni približili se svojim osvajačkim četama posve u blizinu Rima, a sve dolje izpod grada bilo je već u njihovim rukama. Rimljani su dakle bili u viečnom strahu i trepetu pred ovim neprijateljima.

Papa Ivan uvidio je odmah, kako je stupio na stolicu sv. Petra veliku opasnost, koja prieti čitavoj crkvi od Saracena. Prva mu je dakle želja bila, da učini veliko djelo i da spasi Rim od tih krvnika.

— Bit će to moje najveće djelo — reče jednom javno, — ako vas, djeco moja, izbavimo od Saracena!

Da to poluči, okrunio je Berengara, kralja Italije za cara rimskoga (915.) i spojio tako sile italske. Sam podiže vojsku i sam se stavi glavom na čelu svoje vojske i sam je načinio osnovu kako će izbaciti Saracene iz blizine velikoga grada. I sbilja g. 915. pobjedi kod Garigliana Saracene. Kao triumfator rimskoga doba vratio se je u Rim. Može se misliti, kako su Rimljani sjajno dočekali svojega osloboditelja i kako su ga obasuli lovornim viencima i hvalospjevima! Čitavi narod rimski dočekao ga klicanjem i pjesmama i od vremena, kad je bio Karlo Veliki u Rimu, nitko nije tako oduševljeno dočekan, kao papa Ivan. On postade narodnim ljubimcem i moglo bi se reći vladarom, tako da je i sama Teodora i Marocija stala drhtati za svoju moć.

— Taj papa, junak, kojemu se u glavi rojile misli o ratovima i pobjedama, stajat će dakle izpred mene, da mi sudi — promrmljao je Grgur Dobre i bilo mu je čisto drago. Junak ne može gojiti kukavne misli. On će voliti otvoreni govor, kao što sam ja, pak ja ću mu se i usuditi istinu kazati.

Ali onda mu opet dodje na pamet, da je značaj junaka obično tvrd i okorjeo i da ne će odstupiti tako lako od svojih misli. Što onda, ako je papa već čvrsto odlučio u prilog Latina, proti Hrvatima, što bi se lahko dalo naslućivati iz njegovih poslanica? Što, ako se papa razljuti na nj?

Dok je on tako mislio, stupio je preda nj jedan od papinskih sluga i zapitao:

— Ako se ne varam, vidio sam te jučer, ti si Grgur, biskup hrvatski.

Grgur pogleda podvornika i odgovori jasno:

— Ja sam glavom, što želiš?

— Njegova ti svetost poručuje, da se odmah potrudiš do njega.

— Idem, sinko, — reče Grgur Ninski i za čas se izgubiše u dvoru . . .

XXI.

Papa Ivan sjedio je na svojoj stolici u dvorani, koja se odlikovala otmenom jednostavnošću. Crte papine lica bile su stroge, ali plemenite. Njegovo lice bilo je obrijano i dosta oblo. Orlovski nos sjećao je na Rimljanina staroga kova. U obće papa je više priličio kakovom starom rimskom imperatoru, nego li nasljedniku sv. Petra. Jedino odielo na njemu pokazivalo je, da je svećenik. Ipak nije se moglo poreći, da je ciela pojava papina bila dostojanstvena i da je odisala nekim veličanstvom.

Kad je stupio Grgur Ninski u sobu i htio, da se pokloni po običaju i po ceremonijama, koje su išle sv. otca papu, ustade papa i podje mu u susret i reče:

— Pusti ceremonije. Sami smo. Poslovi me tište. Ne imam mnogo vremena. Kaži, što hoćeš?

A Grgur Ninski, videći pred sobom marcijalnu podobu svetog otca, gotovo se je prestrašio. Posve se smeo, ali ipak odvrati:

— Grgur sam Ninski, biskup Hrvata.

Papa namršti čelo:

— Poznam te. Ne po licu, ali po djelima. Tuže te, da uvadjaš novotarije, da uvlačiš pogani jezik u crkvu, da širiš hereziju.

— Krivo me tuže, — odvrati mirno Grgur Ninski.

Sveti otac pogleda oštro biskupa. Oči obiju crkvenih dostojanstvenika sukobiše se i vidilo se, da jedan drugom hoće proniknuti u dušu.

— Da ne bude nikome krivo, odredio sam crkveni sabor. Taj je odlučio proti tebi.

— Nije, sveti otče!

Papa Ivan začudjeno pogleda Grgura.

— Ako nije, što si onda došao ovamo?

— Došao sam, da prosvjedujem proti saborskim zaključcima.

— To mi je čudno, — zakima glavom papa i reče: — Ti veliš, da sabor nije odlučio proti tebi, a ipak prosvjeduješ proti njemu. To niesu čisti računi.

— I niesu, sveti otče!

— Ajde, sinko, sjednimo, — reče papa i pokaza rukom na stolicu, koja je stajala uz njega.

To je bila velika počast za Grgura Ninskoga, jer svi, koji su dolazili u audienciju papinu, imali su pred njim stojati. Ta počast osokolila ga vrlo.

Kad sjedoše, reče Ivan:

— Sinko, tvoja me stvar vrlo zanima. Ipak, prije, nego li na nju predjemo, reci mi, šta radi moj sin Tomislav?

— Sveti otče, on nije zadovoljan sa zaključcima splitskog sabora, jer krnje naša prava. Zdrav je, ali mu velike brige zadaje rat s Bugarima, koji svaki čas navaljuju na njegovu državu i priete velikim ratom.

Papa opet namršti čelo, a iz očiju mu je sievala zabrinutost.

— Ovi nesretni ratovi izmedju jednokrvne braće zar ne će prestati? Medjusobnim ratovanjem oslabiti će previše i Hrvatska i Bugarska, pak će se opet uzdignuti previše bizantinsko carstvo. To bi bila velika nesreća po čitavi kršćanski sviet.

— I bila bi, sveti otče, — odvrati Grgur Ninski.

— Rat treba zapriečiti, — reče papa.

— Ali, sveti otče, to je gotovo nemoguće!

— Rat treba zapriečiti . . . — zamisli se Ivan.

— Težko je to, sveti otče! Bugari su upravo uništili našu braću Srbe, a ovi su se utekli u zaštitu kralja Tomislava. Koliko ja poznam kralja, on ne će mirovati prije, dok ne porazi Bugare i, dok ih ne prisili, da Srbima dadu natrag zemlju. Tebi je pako jasno, da Bugari ne će pustiti zemlje, koje su krvlju svojom osvojili. Kad bi to i car Petar, sin Simeonov, htio, ne bi smio pred velmožama bugarskim i narodom svojim.

— Uvidjam ja to sinko, uvidjam. Težko će to ići. Ali mora biti. U interesu je naše crkve, da se to sbude. Mir izmedju Bugara i Hrvata hoću pod svaku cienu. Bugari su potrebni, da Bizantince drže na uzdi, a vi Hrvati

Digitized by Google

nuždni ste nada sve, tä vi ste pravi predzid kršćanstva. Da vas nije, već bi Magjari osvojili Italiju, da vas nije, već bi Saraceni sjedili na obalama Dalmacije i Istre. Bože sačuvaj, da tako dva krasna naroda propadnu. I Bugare i Hrvate poslao je sam Bog u ove krajeve, kad su bili u rukama divljih Avara. Oni su spasili Italiju i rimsku kulturu, oni su pravi sinovi sv. Petra. Oni su divni ratnici.

— I jesu, sveti otče!

— A to mi se, vidiš sinko, na njima ne svidja. Misliš, da ja niesam pratio sve pobjede tvoga kralja Tomislava? Zar ja ne poznam sva njegova junačka djela. Poznam i te kako. Točno sam si dao slati sve izvještaje o o njegovim vojnama? I srce mi je zadrhtalo, kad sam o njima čuo. Čuj, sinko, mi živimo u burno doba. Mi moramo biti svi ratnici. Bog nam je poslao bič pogana, da kazni naše griehe. Ali on nije rekao, da skrstimo ruke i da se mirno dademo poklati. On hoće, da se borimo i da ratujemo. Za to nam šalje velikih vojvoda. Medju takove spada tvoj kralj. Videći njegova djela, ja sam mu rado poslao krunu, to više, jer je njegovo djelo, što su biskupi latinskih gradova u Dalmaciji došli opet pod naše okrilje. A i Bugari su krasan narod. Mogu li dakle pustiti, da su ta dva liepa naroda izmedju sebe kolju? Moja je misao, — tu papa uzdignu glas — da sdružim sve kršćanske vladare u složnu vojsku proti nekrstu, proti neprijateljima crkve. Ako tvoj kralj hoće vojevati, u ime božje nek vojuje, ali ne proti kršćanima, već proti Saracenima i proti drugim poganima, da ih se riešimo, da ih izbacimo iz Evrope. Onda će učiniti veliko djelo.

Grgur Ninski stade se diviti tomu čovjeku, kojega se je malo prije bojao.

— Sveti otče, — reče Grgur Ninski — tvoje misli su u istinu veličanstvene. Da ti to podje za rukom, postao bi jednim od najslavnijih ljudi, što ih je zemlja rodila. Ali kako ćeš smiriti tolike kršćanske nesložne knezove, koji kao da i niesu za drugo rodjeni, već da se biju i ražaju.

— Sinko, kod Boga je mnogo toga moguće. Zar nije i meni samom pošlo jednom za rukom, te sam smirio nesložne talijanske knezove. A posljedice? Poznato ti je, da nam je pošlo za rukom uništiti Saracene kod Garigliana. A što je bilo moguće s talijanskim knezovima, za što ne bi bilo i s drugima? Nego znam ja, što ću učiniti. Poslati ću u Bugarsku dva poslanika i to biskupa Madalberta i vojvodu Ivana od Kume, neka porade o pomirbi Hrvata i Bugara.

— Ako ti je do toga stalo, onda šalji brzo te poslanike. Bojim se, da će i onako kasno stići.

— Ali ti odobravaš moje nazore.

— Svakako sveti otče, ja priznajem, da si ti veliki državnik.

Biskup Grgur Ninski brani glagoljicu i u saboru spljetskom.
(Str. 522.)

Ove rieči godile su papi to više, jer je znao, da mu Grgur Ninski ne laska.

On reče:

— Vidiš, meni je već mnogo toga pošlo za rukom, pak se uzdajem u Boga, da će mi i to. Kad sam sjeo na stolicu sv. Petra, Saraceni od Garigliana bili su strah i trepet Rimu. Atenolf Beneventski, Landulf od Capue, Gualmar od Salerna, uzalud su se proti njima borili. Saraceni su lakomo plienili Campanju, Sabinu i Tusciju. Sav okoliš Rima je bio ratište saracensko. Sve je bilo opustošeno i popaljeno. Kad su sa sjevera putnici prošli Alpe, niesu mogli k nama, jer su im priečili Saraceni i španjolski Mauri. Saraceni su su bili gospodari ceste od Narnia, Rietia i Nepija. Bila je to strahota. Odlučio sam, da pomognem svojem narodu, Sjetio sam se, kako su Rimljani bili jaki, kad su imali cara. Sjetio sam se Ljudevita II., koji je Talijane vodio proti Saracenima slavodobitno, vidio sam da će, bude li ovako i dalje išlo, propasti i sam Rim, za to sam odlučio uzpostaviti carstvo. Istina, sliepi se je Ljudevit još zvao carem, ali u Italiji niesu vriedili njegovi naslovi. Za to izabrah Berengara za cara i poslah k njemu poslanstvo, da ću ga kruniti svojom rukom. Za nj sam predobio Rimljane. Svečano ga dočekasmo. Pod Monte Marijem kroz Neronovo polje došao je u Rim. Ja sam ga dočekao kod stepenica sv. Petra, gdje sam sjedio na kliothedrumu. Od množtva ljudi jedva je mogao k meni doći. Iza kako je prisegao, da će crkvi i državi vjerno služiti, otvoriše mu se vrata bazilike. Prvih dana mjeseca prosinca 915. okrunih ga. I tako se svrši moja volja. Posljedica se moje volje pokaza. Berengar je odmah pohrlio protiv Saracena. Pošlo mu je za rukom Italiju sjediniti. Gomile su stupale za križem, koji je zvao u boj. Istina, novi car nije bio u ratu, ali je odredio, da mi se dade vojska. Dao mi je Toskance pod markgrofom Adalbertom i pukove spoletske i Camerinske pod Alberikom. I tako sam stvorio veliku ligu, veliki savez. Knezove donje Italije ja sam složio. To je moje djelo. Pošlo mi je dapače sklonuti i bizantskoga cara, te je zaboravio na svoju srdjbu i složio se sa carem rimskim. Slogom rastu male stvari, a nesloga sve pokvari. Naša sloga doniela nam ploda. Sam glavom postavio sam se na čelo vojske i sdružio čete iz Rima, Lacija, Tuscije i Sabine, toskanske i spoletske. Naša moćna vojska razbi najprije Saracene u Sabini. Langobardi borili se kod Trevije, vojnici iz Sutrije i Nepija kod Bakana i prisilismo tako islam, da bježi u Garigliano. Sam glavom sam zatim pobjedio kod Tivolia, Vicovara. U Terracini našao sam knezove donje Italije, te sam ih sklonio s velikom žrtvom, da pristupe k ligi. U lipnju 916. počeli smo napadati Garigliano.

Digitized by Google

Dva su ga mjeseca Saraceni branili. Ali napokon su podlegli. Tako pade gniezdo razbojničko, pred kojim je drhtao preko trideset godina Rim. Ja sam spasio Rim, spasio Italiju. Bilo je to težko djelo, ali moje djelo. Sam sam bdio dan i noć i sam zapoviedao. Moja je ruka kazala mačem, kud treba navaliti. Moja rieč je tješila slabe, dizala kukavne, bodrila sve. Sam sam bio više puta ranjen, ali radujem se tim ranama, jer su postale za dobru stvar.

Papa uzdahnu i udari snažno rukom o prsa:

— Bog nas je pomogao, jer smo si sami htjeli pomoći.

— Veliko si djelo učinio, sveti otče! — prizna Grgur Ninski, diveći se papi junaku.

— Znam, — reče samosviestno papa i prvi put se zadovoljno nasmieši. — Bilo je slavno doba. Žalibože, malo je uztrajalo. Nesloga je opet došla u ove krajeve, a moj car Berengar žalibože ubijen u Veroni. Ali što da ti pričam o vojnama, što ih je imao sa usurpatorom Rudolfom, koji je prešao Alpe, da predobije krunu carsku i da se pridruži urotnicima italskim. Žalibože, sam moj car učinio je pogriešku, kad je pozvao Magjare u pomoć. Liepih li saveznika! Izgorili su Paviju. Došle su zle godine. Godine nesloge! Sa strahom gledam opet u budućnost. Žene vladaju. Marocija je tuj moćna. Što ćemo? Ipak ne gubim nade. Nadam se ipak još jednom složiti sviet.

— Divno misliš i u nesgodama!

— To mi je dužnost, to mi je ponos, to mi je život! — odvrati papa. — Ne bojim se potežkoća. Pa makar i glavom platio, ja ću svoje osnove izvoditi. Makar glavom platio.

Papa se nasloni na glavu i zamisli se na čas. Sad već nije bio onaj energični, opori izražaj na njegovu licu. Neki sumor izbrisa one oštre crte. Taj čas izgledao je mnogo blaži.

— Sveti otče, izbij si zle misli. Ta, hvala Bogu, ti imaš mnogo prijatelja.

— Imam, za cielo, — odvrati papa Ivan — ali imam i žestokih neprijatelja. O, ti ne znaš, kako me mrzi Marocija. Da može, smrvila bi me u prah. Tko zna, ne ću li jednom pasti od njezina ubojnoga noža. Bakanalije se ovdje slave, anarkija opet vlada, smrt pustoši. Tko zna?

Grgur ga prekinu.

— Bog će te čuvati. Njegova te moć neka brani.

Papa se prenu na te rieči:

— Ali gle, sinko, ne znam, što sam se toliko razglagoljao. Djela tvojeg junačkog kralja Tomislava, sjetila me na naša slavna djela... Pa tako smo izgubili niti razgovora. Moja je želja, da se složite, sinko, svi vi tamo u Hrvatskoj zemlji, svi vi, Bugari, Srbi i Hrvati. Slogom se sve može. A sada da piedjemo na stvar, radi koje si došao. Ako se ne varam, rekao si, da sabor nije odlučio proti tebi. Kako to misliš?

— Mislim ovako. Sabor nije dokazao, da je naš jezik u crkvama griešan i nezakonit, jer kad bi to bilo, onda bi ga morali bili u saboru posve zabraniti. Ali to spljetski sabor nije učinio, već je nižim svećenicima dozvolio porabu naše liturgije. Što je jednim slobodno, zašto ne bi bilo drugima?

— A proti čemu prosvjeduješ?

— Prosvjedujem, da se u obće krnji naše pravo. Sve neka ostane pri starom. Papa Hadrijan dozvolio je našu liturgiju, sam Bog ju je posvetio. Zar bi se tebi pristojalo, da ukineš ono, što je volja božja.

Papa se Ivan nasmieši.

— Sinko, kad bih i htio, protiv božje volje ne bih mogao ništa.

— A onda, — reče Grgur Ninski — ti, sveti otče, govoriš o slozi, o ljubavi, a ja ti evo velim, da sam bacaš zublju razdora medju naše ljude u krajeve. Ukineš li naše bogoslužje, narod će se pobuniti protiv Latina. Narod će proći dielomice u pravoslavlje. Jedan dio naroda bit će proti drugome i nastat će obćeniti pokolj. Korist od toga crpsti će samo Bizantinci. Oni će nam jezik ostaviti, a latinski će svećenici imati još manji utjecaj no sada. Uz to ćeš duboko razžaliti kralja Tomislava i sve će u onim stranama krenuti, kao da je prokleto. Magjari, Saraceni, heretici, crpsti će odasvud korist i mi ćemo nastradati.

Papa mu odvrati, mahnuvši rukom:

— Ako i u tom imaš pravo, ipak znaš, da mi je braniti pravo katoličke crkve i paziti, da se ne uvuku nikakove novotarije i da ne postanete heretici.

— Sveti otče! Ta naš jezik nije sad tek uveden u liturgiji! Naš jezik nije u bogoslužje uveden kakovim god zanešenjakom, već odlukom i potvrdom ustmenom i pismenom rimskih papa Hadrijana i Ivana. Potraži spise ovih papa, pak ćeš se uvjeriti o istini mojih rieči. Svakako te zaklinjem, da se ne prenagliš. Četrdeset je tek godina od smrti Metodove, lahko ćeš naći sve spise. Ne vjeruj splitskom biskupu. Prevario te. Sv. Ćiril i Metod bili su vjerni Rimu. I mi se služimo svojim jezikom u crkvi već odavna, pa ipak niesmo postali heretici. Ne vjeruj onima, koji te krivo upućuju, a to su latinski popovi iz naših krajeva, koji su baš sami odpali u Focijevu krivu nauku, te su se tek naporom mojega kralja vratili k tebi. Vjeruj radje nama, koji smo ti pravi sinci. Ne bih se usudio pred tobom stajati, da naša stvar nije pravedna. Hajde na grob sv. Ćirila, koji u Rimu počiva i koji je s papinskim počastima kao svetac ovdje sahranjen u crkvi sv. Klimenta u bazilici, koju si obnovio, hajde tamo i izbaci njegove kosti iz onoga hrama i dobaci ih psima i krmcima, neka jedu Ćirilove kosti, ako je heretik. Zašto ga tamo puštaš, a nas njegovu djecu progoniš? Ili misliš, da onoga svetca ne boli, što s nama radiš. Hoćeš li, da na te sazove gnjev božji? Čitaj knjige starodavne, pozovi starce rimske i oni će te poučiti o svečanom pogrebu Ćirila i oni će ti kazati, da je i ovdje u Lateranskoj crkvi služena misa našim jezikom. Zaklinjem te, nepotvrdi desetog članka saborskog.

Papa je mirno slušao Grgura Ninskoga. S početka se naslonio i gledao nekako nepovjerljivo. Ruka mu se igrala nemirno sa zlatnim križem, što mu je visio oko vrata. Ali za malo uozbilji mu se lice, kad je vidio, kako u očima biskupovim sieva oduševljenje i uvjerenje. Te oči i to lice Grgurovo bilo mu simpatično. Taj Hrvat, koji tako s uvjerenjem govori, nije napokon drugo tražio, nego da se stvar bolje izpita. A je li mu to smio on, biskup rimski, odbiti? Zaista ne. On napokon ne smije vriedjati jedan čitav narod, ako je u pravu. Ni nepromišljajući više mnogo, reče Ivan papa, naklonivši glavu, milostivo:

— Drago mi je čuti iz tvojih ustiju, da nas uvjeravaš o pokornosti Hrvata sv. stolici i vjeruj, da se ova stolica ne će obazirati ni lievo, ni desno, već samo na ono, što je pravedno. Neću izbaciti kosti sv. Ćirila, već ću ga i dalje častiti. Ja ću čitavu stvar još dalje izpitati, pa bude li potrebno, još ću sazvati i drugi crkveni sabor u Spljet, ali toliko ti već sad obećajem, da ne ću potvrditi zaključak spljetskog sabora o vašem jeziku, dok mi se ne pruži više dokaza o nezakonitosti glagoljice. Što su moji predji dozvolili, to neka ostane. Istinu si rekao, spljetski sabor nije posve ukinuo i izobćio glagoljicu, a to je dosta za mene da uvidim već sada, te nije griešna.

— Smijem li to kazati svojemu kralju?

— To je dapače moja želja — odvrati papa.

Grgur se baci k njegovim nogama.

— Velik si ti sv. otče u dobroti svojoj. Mirne ću duše poći u Hrvatsku, jer tvoje su rieči melem na moje srce.

Papa Ivan uzdigne svoju ruku, da blagoslovi svog biskupa i kralja hrvatskoga i čitav narod hrvatski.

Digitized by Google

— Još nešto sveti otče!
— A to je? — zapita papa.
— Imam na te veliku molbu. . . .
— Kakovu?
— Dozvoli mi, da smijem nad grobom sv. Petra služiti misu svojim jezikom.

Papa se blago nasmieši. Činilo se, kao da nešto razmišljava, a onda reče naglo:

— Neka ti bude!

(Nastavit će se.)

Na samotnom grobu . . .

Na samotnom grobu jedina sv'ieća
Plamsala tiho plamečkom malim,
Kô da nas tako jadnica sjeća
Smilit se žrtvam — nesretno palim . . .

Kraj samotna groba mladac je stao,
Zagledje jadnu svjećicu tužnu; —
A dušom mu strujnu — da nije znao —
Kajanje strašno — „šalu" za ružnu . . .

Ta bila je krasna, pupoljak pravi,
Pupoljak ruže što cvasti tek stala — — —
Kô pauk on mrežu oko nje savi,
Dok nije u mrežu tu došla i pala . . .

I lagao joj je, varao mladu
Ženidbom, svačim zaveo jadnu; —
A onda se nekud drugom u gradu
Zameo sasvim, — ostavio gladnu . . .

Da prikrije tugu, sramotu svoju —
Djevica jadna život si skrši,
Jer duša joj mlada tome u boju
Klonula brzo. — I sve se svrši . . .

I samotni humak, mladac gdje stoji,
Pokriva tužnu — njegovu žrtvu. —
On ga posmatra . . . Boga se boji? —
Sada tek žali — ljubovcu mrtvu . . .

Stj. Širola.

Proljetna pjesma.

U tri prikaze. Napisao **Artur Schnelder.**

E. Grieg „Au Printemps". Op. 43. 6.

Lica:

Otac. Vjera.
Majka. Dono.
Baka. Baštovan.
Pavla.

Prva prikaza.

Oveliki salon na ladanjskom dvoru. Na lievo napried otvoreni glasovir, pred njim sjedalo na medvjedjem krznu. Preko glasovira prebačen je antikni vezeni sag, koji se na jednoj strani spušta lagano na pod, čineći široke nabore. Malo dalje prema zadku vrata prekrita težkom portijerom. Na desno napried salonska garnitura s malim stolićem, sa dva do tri mala stolčića i sa dva oveća meka fotelja, prekrivena težkim sagovima. Jedan je fotelj primaknut malo više napried, a pred njim je na podu oveliko medvjedje krzno. Desno napried vrata prekrita, kao i ona na lievo, portijerom. Na stoliću i u obće po cielom salonu porazmještene su male nippes-stvari, figure, čašice, široke nizke i uzke visoke vaze. U zadku, gotovo u cieloj širini, veliki je otvor, neka vrst vratiju, prikriven svilenim zastorom, koji je na početku čina tek malo razkrit. U drugoj manjoj sobi, u koju se dolazi kroz vrata, u zadku je veliki stakleni prozor, kroz koji se otvara daleki pogled na baštu i dalje u nedaleke doline. U sredini je ove sobe stol spremljen za južinu. Oko stola sjedi oveće družtvo. — Prije, nego što se zastor digne, čuje se, gdje Dono igra Griegov komad „Au Printemps". Kad se razliegnu bučni akordi puni čežnje i dozivanja digne se zastor, a Dono sjedeći uz glasovir igra onaj prekrasni, tihi, srećom mlade ljubavi zadahnuti as-moll stavak . . . Soba je polutamna, a predmeti se nekom tajinstvenom nejasnoćom stapljaju u sumrak . . . Iz druge sobe kroz malo razgrnuti zastor pada trak svjetlosti, koji puzajući po crvenim sagom pokrivenom podu pada koso na glasovir. Dono sjedi i igra, a glava mu je sasvim mirna, a pogled sanjarski i bezsviestno gleda u neznane daljine . . . — Desno napried u fotelju sjedi sva u duboke misli i sanje utonula i udobno u fotelju izpruživši svoje mlado, nježno tielo Vjera. Ona je sasvim zanesena duhom glazbe. Ona je razdragana i opojena bujicom čežnutljivih glasova, za koje čuti, da joj zatitraše čitavim njezinim bićem, čitavom njenom dušom. Ona se tim i čuti slobodnijom, uzvišenijom, uzdignutom u sfere svoje fantazije . . . Dono svrši i pusti, da zvukovi lagano zamniju, zatim predje rukom preko čela i kose te zapita tiho;

Vjero, Vjero?!?

Vjera *(još uviek u prijašnjem položaju, šuti).*

Dono: Vjero, što ste se zamislili?

Vjera *(tiho, kao iza sna)*: Dono, što ste to igrali?

Dono: To bieše Griegova proljetna pjesma.

Vjera *(neopredieljeno)*: Divno . . . *(Stanka).*

Dono *(ustavši iza kratke pauze od glasovira približi se polagano, gledajući je neprestano, Vjeri i govori tiho i polagano)*: Vidite, gospodjice Vjero, nehotice mi se nameće ova poredba: sasvim ovako, kako su ovi glasovi malo prije čas bučno i majestetički, čas tiho i melankolički izvirali iz glasovira, pa su onda sve po malo postajali tišima i tišima, dok se malo poslije nisu sasvim bezčujno razplinuli u eter, isto tako i naše su nade u neko vrieme bučne i nesuzdržaljive, hoće da od same čežnje prevrše mjeru, a onda kad čovjek više ne može da ih savlada, izadju na javu, bivaju poznate, čovjek poznavši, da su nemoguće i neizvršive zašuti i smalakše, a one se onda lagano gube i razplinjuju i ostavljaju u nama duboki i bolni dojam, o koji se onda ovija naša tuga.

Vjera *(gleda ga neko vrieme začudjeno, ali u njenim se očima vidi radost, neizmjerna radost, njene oči kazuju, kako je upravo u ovaj čas upoznala srodnost svoje i njegove duše; lagani, radostni smičšak ukaže se oko njenih usana, zatim tiho, usrdno, kao da samo njemu govori)*: Hvala Vam za te Vaše mile rieči. Gotovo mi se čini, kao da sam ih ja smislila, a Vi tek da ste ih na svoja usta progovorili. Ja čeznem i pogibam za glazbom, ona mi je ideal, ali opet mi biva težko, da se onako zaboravivši na sve podam njezinu dojmu, i to, vjerujte, samo radi toga, što se bojim baš onoga bolnog dojma, o koji se ovija onda moja tuga.

Dono: Vi ste vrlo dobrostivi, što opetujete moje rieči.

Vjera: Meni se one isto toliko neizkazano svidjaju

Digitized by Google

kao i Vaša igra. *(Dono hoće da je prekine.)* Ne, ne, ne, ta za boga samo nemojte misliti, da Vam želim laskati; ne marim za to, primite moje rieči onako, kako su izrečene i budite uvjereni, da ih ovako i ćutim. *(Tiho iza male stanke)*: To je moja čežnja, ovako u sumračju sjediti i snatriti. Tada najradje sjednem uz glasovir i u taki čas glazba me se najviše dojimlje. Ali nikog uza se ne trpim, pozatvaram sva vrata i umišljam sebi, da sam sama u pustom, velikom dvoru, da na daleko i široko u okolišu nema ni živa stvora. Onda sve moje misli, svi oni glasovi, što izviru izpod mojih ruku iz glasovira, sve to odmiče i odlieće u daljinu na kako samotno, zaboravljeno ostrvo usried pučine, s visokim i tamnim drvećem, što se u mirnoj vodi odrazuje. I tako znadem, da sebi iz jedne Chopinove etude ili preludija izpjevam jedan poem bez rieči, sva mu je poezija u mojim čuvstvima, i meni se tako pričinja, da u jednoj kromatičkoj skali čujem, gdje šume krošnje starih stabala dirnute zadahom jesenskog vjetra; a opet u drugom, melodijoznom stavku stvara se i niče pred menom vizija, fantom, ženski lik u žarkim zasićenim bojama a ipak proziran kao svilena krila leptirova. I to je prvo, što tražim kod jednog glazbenog komada, ta umišljena pozadina. Pa eto tako baš čas prije, dok ste igrali Griegovu proljetnu pjesmu, mislila sam na prostranu baštu, svu u proljetnom cvatu, a usried svega tog proljetnog razcvjetalog čara stupa jedna djevojačka prikaza, jedan Vogelerov tip. . . . Oh, to je sve ludo, što Vam tu kazujem, Vi biste mi se još mogli i nasmijati.

Dono: Ne, ne, nemojte tako. Ja sve to jednako ćutim u svojoj duši. Oh i ja znam, da tražim utjehe u takom predvečernjem sumračju. Samo *(gorko)* ja ne trebam tek da sebi umišljam samoću, ne, ona je oko mene, ona prodire krutom okrutnošću cielo moje biće, ona me posvuda u mom domu okružuje. Ja čujem njene tihe, šaputave glasove, kad stupam polujasnim odajama mog dvora. Ja osjećam, kako oni nježni, meki kao cvietni prah diraju moje ćućenje, kako se glasaju iz svih kutova, kako izilaze kao sjene već davno, davno izčezlih bića iz pretinaca starog mahagoni-stolića, sa kakog starog vezenog saga . . . sve same osamljene, zaboravljene sjene. A prodjoh li jednom sobom, već se tamo iz treće, četvrte sobe glasaju, a to šušti i šaputa kao da stupam po suhome lišću . . . A kad stupim u vrt, gdje duge večernje sjene stabalja puzaju po tlu, a duboki sveti mir i šutnju ne prekida do koji nešto glasniji zamah krilâ koje večernje ptice — što mi se pričinja kao neki jecaj nevidljivog bića — ili tihi, gotovo nečujni večernji lahor, što meko dira u more visokih, divljih, ocvjetalih trava i biljaka, te se ovo onda diže i pada kao djevojačke grudi u sladkom izčekivanju . . . tad zastanem miran kao sanen i ne znam pravo zatvaraju li samo moji medjašni kameni ovaj mali komad zemlje, koji je za me postao svietom samoće i sjena, ili treba da tek stresem sa sebe sve te turobne i sanljive misli, te da uzdignuvši ruke zaronim u bučni i šumni sviet, da mi se onim časom razdere taj moj fantom, koji me sapinje kao meka, svilena paučina.

Vjera: Vi ne smijete tako podavati se dojmu, što ga na Vas čini Vaša okolina. Ja znadem, on mora da je snažan i udiljan. I mene kašto znade da obmane. Ja mislim, da sve to dolazi odatle, što je u nama dvoma neka jaka čežnja, neopredieljena, kad bismo je htjeli da izrečemo i ustalimo, ali tim je više opredieljena, jasna i izrazita u našoj duši. Mi je ne znamo jedno drugom da kažemo, ali mi je ćutimo i znamo i jedno i drugo, da je u nama i da nas izpunjava. A ona samoća, ona je samoća kao neki put, kao neka trnovita staza, ona nam hoće da iztrgne iz srca svaku nadu. *(Značajno.)* Ona je kao neka tamna priprava za sav onaj čar i sav onaj sjaj, što ih izčekujemo, tražimo a najzad moramo i dokučiti . . . Vidite, kod Vas je to samoća, a kod mene baš protivnost. Ovaj bučni i nagli život, što ga Pavla svojim bićem dovodi u našu kuću, pada kao oštri uzkrik u sviet mojih sanja, iz kojeg me on najednom u svagdašnjost doziva. Ta vi i sami znate Pavlino biće . . .

(U taj je čas stupila kroz vrata iz prve sobe u salon **Baka**, simpatična stara gospodja siedih vlasi, sva u bielu suknenu spavaću haljinu odjevena sa bielom kapicom od čipaka na glavi. Obadvijem je rukama ogrnula kup proljetnog cvieća. Ona ide lagano prama njima dvoma, blago i tiho im se smiešeći).

Vjera *(sa sjajnim raztvorenim očima)*: Gledajte, Dono, bliže se prvi glasnici novog svietlog života.

Baka: Eto djeco, ja sam kô kasna zima, što još usried studeni daruje prvo cvieće, prve glasnike novog života. Ja ih donosim, ja ih darujem svježe, čiste i mlade Vama mladima. Ne će oni zato, što ih donosim ja, prije reda da uvenu i sklope svoje latice, moja ih živa želja, Vama da ugodimo, još više osvježuje.

Vjera *(uzevši od bake cvieće uroni licem u gomilu cvieća kao da hoće da se opoji njegovim mirisom)*: Hvala, bakice, hvala.

Baka: Bože moj, kolika je to protivnost: Vaše družtvo, Vi Dono i Vjera i opet Pavla. Kod Vas sve nekud zaodjeveno poezijom, gotovo svaka rieč zadahnuta idealno, sve intimno, usrdno, mirno i blago, a ona, Pavla, nestašna, strastvena, uzžurbana, nestalna. A ja eto tako i dolazim, da se sunčam i ogrijem u Vašoj blizini. *(Sjedne uz njih).*

Dono *(poljubi je u ruku)*: Mila moja gospodjo, ah dajte, dajte, da preko Vaših usana zastruji koji spomen iz one prošle, davne dobe. Vaše će rieči biti kao kakav romans, sjetan i veseo, starinski a opet pun mladenačkog života. A nama mladima *(pogledavši na Vjeru)* razkriti će one opet koju dosad bielu stranicu u povjesti djedovskoj.

Vjera *(moleći je kao kaka mala djevojčica)*: Ah daj, bakice, *(ovije joj se oko vrata)* sladka bakice, pričaj, pričaj.

Baka *(razmislivši malo)*: Koliko je daleko već ono doba, a ipak mi se čini kao jučer da se zbilo. Moja mladost pada u ono doba, kad su turobni suton uspavane narodne sviesti počeli osvjetljivati prvi zlatno-rumeni traci zore. A i nije mi moguće da pomislim na svoju mladost, a da se odmah ne sjetim i one dobe. I čudno mi je, kad vidim, da u ovim starodrevnim kurijama s naherenim krovovima, koje je obrasla zelena mahovina, bije Vaš moderni sensitivni život, gdje se prije, nije dugo tomu, oduševljavalo za velika djela uz piev snažnijih mladih grla . . . A ipak, a ipak, nešto je i u nama starima bilo, što se kao djedovska baština razplelo i u Vaše biće . . . ona želja za snatrenjem, ona čežnja za neznanim, dalekim, za modrim cvietom. U Vama još tiho titraju glasovi onog u naše vrieme snažno udarenog akorda, koji nas je tako snažno prožeo, da smo s istim oduševljenjem u sumračju jesenskog predvečerja, dok je kroz otvoreni prozor dopirao šum suhoga lišća, čitali Byronove stihove, a s istim opet oduševljenjem za dugih zimskih večeri u toploj s nekoliko svieća razsvietljenoj sobi uz pratnju starog spineta pjevali Schubertove pjesme . . . I takovo doba bez ljubavi sebi pomišljati, bilo bi nemoguće . . . Ah da, znala je i stara baka da ljubi, da ljubi živo i vatreno. Nisu joj dašto tada zasjenjivale lica siede vlasi, nisu joj obraza nagrdjivali mnogi navori kao danas, bila je i ona mlado djevojče . . . A došo je i mladi vojno; Tvoj djed, Vjero, Ti ga znaš a i onaj maleni akvarel nad mojim stolićem. Znala bih Vam ja na tanko da izpričam onaj preokret, što ga je on učinio u našem domu. A bio je i liep, pravi kicoš, ravno je iz Pariza bio došao, a s njime čitava kita novota. I mi smo se djevojke onda divile i finomu fraku, krasnom vezenom prsluku i liepo svezanom ovratniku, a on bi nas znao, da zanese svojim riečima i pripoviedanjem čitavo kolo brbljavih djevojaka . . . A onda kasnije, *(stidljivo kao djevojka)* Bože moj, onda je nadošlo ono blaženo doba, kog se žena uviek rado i sva razdragana sjeća. I tako se redala jedna pjesma za drugom, svaka krasno izpisana na finom papiru, jedan listić za drugim; ja ih sve imam dobro spremljene i u

Digitized by Google

smotcima ovijenim crvenim svilenim vrvcama. Još ih nitko do mene nije čitao, ali dan prolazi, noć se bliži, ja ću Vam sve pokazati. Rub je listova već požutio, tinta je pobliedila, ali još uviek ipak iz njih struji zadah toplih čuvstava, što od srdca u srdce prodiru. Ali ja Vam ne mogu sve to da onako izpričam kako se zbilo i kako to ja u svom spominjanju ćutim. To je uzvišeni poem, prožet čuvstvom prve ljubavi. *(Iz prve se sobe čuju glasniji povici pozdravljanja).* Ja znadem, ja ćutim, da me pojimate. Moja je jedina radost i utjeha, što vidim, da Vaše biće provejavaju sva ona čuvstva, što sam ih ja u svojoj mladosti ćutjela. *(Pogleda blagim, sretnim pogledom Dona, koji joj poljubi ruku, te ogrli i poljubi Vjeru i ode u prvu sobu.)* Dono i Vjera ostanu zamišljeno sjedeći. Odulja stanka. Zatim

ne svidja, ovako mlada, umjesto da čitavu kuću svojim glasom i svojom živahnoću napunjaš, umjesto da svakog svojom dobrom voljom razveseliš, ti sav dan snuždena i žalostna raztvorenim očima sanjaš i gledaš u daljinu, kao da izčekivaš neznana junaka, *(smijući se)* koji će eto na preskočiti za te pet gradskih zidina ili ubiti sedmoglavu aždaju, zbilja smiešno.

Vjera *(ne mogući da suspregne srdžbu)*: Pavlo . . .

Pavla: No, no, samo nikaki prizor. A sada hajde, majka je pitala za te.

Vjera *(izidje, pogledavši upitnim pogledom Dona. Nekoliko časova nastane šutnja. Dono nervozno šeće sobom gore, dole, a Pavla naslonivši se na glasovir motri njega.)*

Dono: Pavlo, što Vam je!!

Boughton C: Studeni.

razgrne Pavla zastor, a široki se val svjetla prospe po salonu. Dono i Vjera prenuvši se pogledaju prema vratima, gdje je stala Pavla obučena u sivo jahaće odielo, koje je uzko pristalo uz njenu put; u lievoj ruci drži crni šešir i jahaći bič, a desnom je, dignuvši je, zahvatila zastor. Ovako ostane nekoliko časova zatim

Pavla *(ironički)*: Oh, djeco, ta vi ste u tami?! *(Okrenuvši se u prvu sobu dozivljući slugu).* Upalite svieće u salonu. Dobar večer *(pruži Donu ruku, koju taj poljubi).*

Dono *(poljubivši njenu ruku)*: Moj najdublji naklon, gospodjo Pavlo.

Pavla *(Vjeri)*: Dobar večer, Vjero! *(Vjera je mučke pozdravlja).* Ja vas, duše mi, ne pojimam ni jedno ni drugo. Tu sjedite u sumračju kao dvie prikaze i snatrite bog zna o čem. I ti, Vjero, meni se to od Tebe ni najmanje

Pavla *(ironički)*: Kako to pitate. Meni? Umirite se, meni nije ništa. Ta vidite, ja sam posve ravnodušna i mirna.

Dono: Oh ne, Pavlo, tako me lako ne ćete ušutkati. Znam ja, od posljednjeg doba Vi ste nekako drugačiji . . .

Pavla: Prije bi se to o Vama moglo reći. *(Iznenada izpravi se visoko, prkosnim izrazom u licu stupa prema Donu.)* Jeste li Vi, Dono, promislili, što činite? Vi ste sasvim na stazi, da zaludite Vjeru. Promislite, Vi budite prvi u njoj, u mladoj djevojci ono prvo sveto čuvstvo, što je do sada u dnu njene duše mirno klijalo. Jeste li Vi promislili, što radite, pogotovo, kako nema nade, da biste tu u njoj tako nepromišljeno uzbudjenu nadu mogli oživotvoriti.

Dono: O tom, Pavlo, da li bi se ta nada dala iz-

Digitized by Google

puniti ili ne, ne ću sada da govorim. Samo mi je čudno, što Vi u posljednje doba želite da prepriečite svaki moj razgovor s njom, kako Vi . . .

Pavla: Kako sam ja *(ironički)* jel'te ljubomorna. Poslije svega onoga, što se medju nama zbilo, meni se u obće ne svidja to Vaše odveć veliko zanimanje za nju.

Dono: To dakle toliko znači, da sam ja uz Vas vezan vezom, za koji ni sam ne znam.

Pavla: Promislite malo, Dono, i segnite malo dublje u Vaše spominjanje, pa ćete se sjetiti svih onih časova, ah, za me toliko sretnih i blagih, što smo ih zajedno čavrljajući proveli.

Dono: Jest, jest, ja ih se vrlo rado spominjem, tek jedno ne znam, kako bi ti blagi časovi proizveli kaki vez medju nama dvoma. *(Gleda je začudjeno)*.

Pavla: Slušajte me, Dono, ovdje nije ni mjesto, a i nema prilike, da Vam sve ono kažem, što mi se tiekom posljednjih dana bolno uslagalo na moju dušu, ali jedno znam, da je onaj vez, koji se polagano, baš u ono vrieme, kad smo čavrljali u ravnodušnim stvarima, polagano i sve malo po malo ustaljivao, za me postao neraztrgljivim baš zato, što se tako lako lagano i neopazice razpreo.

Dono *(sasvim u začudjenju, uzrujano i glasnije)*: Ali, Pavlo, ja u istinu ne mogu da razumijem tu bujicu Vaših čuvstava.

Pavla *(gorko)*: Da, ili bolje rekavši, Vi je ne ćete da razumijete. Ali ja ćutim, kako se Vi sve više i više daljite od mene, kako vam ja bivam tudja, nerazumljiva, kako donosim u Vaše biće neku disharmoniju, kako sam u obće neki neopredieljeni oštri krik, koji kida Vaš sad iz tankih i nježnih niti spredeni sviet. Oh, ja znam, Vi se bližite njoj, mojoj sestri, Vjeri. U žena je u takim prilikama neizmjerno iztančani i ćutljivi instinkt. Ja Vam ne bih znala reći, da znadem štogodj pouzdana, ah ne, Vi ste i prije, dok sam Vam još bila bliža i razumljivija, mnogo obćili s njom, ali sada ja to ćutim, ćutim i ne vidim, ja sam to razabrala možda iz kakog drugčije formuliranog glasa, ili iz kakog izražaja lica, ja sama ne znam, ali ćutim, da se propast bliži.

Dono *(bacio se zlovoljno u jedan fotelj te nervozno gestikulira)*.

(Nastavit će se.)

Iz ciklusa „Sjenama mrtvih."

Dušni dan.

Plameni dršću i grobovi žare se ledni,
Slavi se spomen na one, što samrt ih uze,
Prošlost se vraća u sjenama mrijućeg dana,
Šapće u duši kroz molitvu, čežnju i suze . . .

Spomen sveta! U duši mi tiho se budiš,
Nevidna ruka o harfu se prošlosti tiče . . .
Božanski zvuci ko uzkrsna dižu se pjesma . . .
Uzdahom boli u zvucima nečujne priče:

„Bilo je proljeće. Narav je cvjetala divno,
Novim životom u tracima zlatnoga sunca,
Šumila vrela i rieke i potoci gorski,
Pjevale ptice daleko sa cvjetnih vrhunca" . . .

„Stali smo tužni kraj prozora gledeć u narav,
Ti si mi, otče, u bolesti rekao tada:
Vidiš li, sinko, oko nas je ljubav i proljet,
U nama kao da umire život i nada!" . . .

Prve su cvjetale ruže i šaptale nešto,
Osjetih dušom ko ledeno inje da pada . . .
Prošlo je vrieme i druge već procvale ruže,
Svježem na grobu, gdje prva mi svenula nada . . .

Jesen je danas i uvehli listovi prše,
Padaju na grob, a duša se prošlosti sjeća,
Sve joj se čini ko iz daljine da samrt se bliži . . .
Posmrtna zvona se glase i posljednja trne se svieća . . .

Viktor Badalić.

Izložba družtva umjetnosti.

Ovogodišnja izložba sastoji se pretežno od umjetničkih kamenopisa, dok su naši umjetnici dosta oskudno zastupani. U ovoj se izložbi odrazuju naše prilike. Jedino, što nas tješi, što vidimo umjetničke kamenopise i kod nas. Zasluga ta ide u prvom redu najviše našeg domaćeg knjižara Gjuru Trpinca, koji je odlučio i ovdje medju nama prodrieti tim novim pedagožko-umjetničkim sredstvom i novim zaista umjetničkim uresima, naših soba, koje su urešene upravo groznim slikama.

Umjetnički kamenopis razlikuje se od običnog kamenopisa ili litografije time, što ju sam umjetnik riše na kamen. Time je svaki tiskani eksemplar prava i izvorna slika a od umjetničke ruke. Umjetničkim se kamenopisom ne reproduciraju jur gotove slike, već se stvaraju nove. Kako su one jeftine, to ih može svatko da nabavi.

Koja je svrha tim umjetničkim kamenopisima? Na to ćemo pitanje nešto podulje odgovoriti. Dandanas u svim se kulturnim zemljama a medju svim kulturnim narodima budi neka želja za umjetničkom spoznajom, za umjetničkim osjećanjem. Do sada se to zanemarivalo. Književnost i glazba potisnuli su umjetnost tek u najviše inteligentne krugove, dok se za masu nije u tom pogledu ništa radilo. Sve je išlo tek za tim da se umanji broj analfeta i time knjiga, književna i znanstvena naobrazba proširi. Glazba se gojila na najširoj podlozi pjesama što su omiljeli publici. I jedan je i drugi odgoj bio jednostran, jer se na bitak na osjećanje zaboravilo. Osjećanje ponajviše se odgaja slikovnim umjećem, dok književnost znade zastraniti kod čitalaca više inteligencije ili u razbibrigu ili u racijonalizam, kod čitalaca niže inteligencije radja ona u najviše slučajeva šablonskim predstavama. Da uzmogne književnost, glazba djelovati treba odgojiti osjećaj — a to podržaje najviše umjetnost. Umjetničkim ukusom, istančanim uspjelim slikama, naučit ćemo cieniti književnost ne samo po zanimivom sadržaju već i po njezinoj umjetničkoj sadržini, naučit ćemo duboke

Digitized by Google

osjećaje glazbe prevadjati u slike, što se stvaraju u našoj duši. Umjetnička spoznaja treba da nas veže uz sliku uz kip, uz popjevku, uz roman, i našu narodnu pjesmu. Na najjednostavniji način se ali to umjetničko osjećanje odgaja dobrim slikama. A to za to, što je tu materijal najrazličniji. Tu govori risarija i boja i svjetlo i sjena i zamisao i shvaćanje i muzika svih tonova. Dok su se ljudi pojedinci i države brinule tek za umjetnike, stvarali su tek producente umjetničkih djela, konzumenti tima bili su riedki. U književnosti je svaki onaj, koji umije čitati i literarnim konzumentom ili bar može to da bude. Dana mu je prilika da shvati ono, što je napisano. Tome nije tako u umjetnosti. Dobre tri četvrtine a i više, neznadu ni risanja ni perspektive šara i zraka, a mnogi i mnogi ne razlikuju boja, do u surovim prirodnim tonovima duge t. j. sedam boja. I tu im ljubičasta boja izmiče. Da dakle uzmogne tko naučiti razliku boja i priučiti se risanju, treba ga odgojiti pred slikom, koja je najjednostavnijim sredstvima radjena, koja ne traži od gledaoca nikakova predznanja nikakove visoke škole. Traži se tek zdrava ljudska mašta, koju svaki pojedinac dovoljno posjeduje, zdravo oko i slobodan pogled u prirodi i u svoj okoliš. S toga treba da su umjetnici, koji govore narodu savremeni, da prikazuju savremeni život. Tako će moći svatko lako slieditи umjetnikovu zamisao, umjetnikovu tendenciju i njegov način slikanja. Gledalac će opet poznati po tim slikama svoje umjetnike, s kojima on žive u jedno doba, baš tako kao i svoje književnike. I za to su izloženi kamenopisi njemačkih umjetnika od samih savremenih umjetnika. Sujete svojemu umjetničkom radu, odabirali su oni iz najbliže okoline, iz prirode, koja je poznata svakome. Možda će se mnogih način risanja, tehnika, razdioba ošarenih ploha, nekako čudno dojimati na prvi pogled. Ali treba ovdje da uzmemo u obzir sam način prikazivanja sve umjetničke grane. Kod jednih prevladjuje risarija, a kod drugih boje. Jedni vole da se dojimlju krepko i jednostavno, drugi opet meko i čuvstveno. Vidi se, da je uza svu tipičnost kamenopisa individualitetu umjetničkom dano i slobode i širine da se pokaže i razvije. Objekat njihova prikazivanja dieli se u dva diela: krajobraz i slike iz svakidašnjog života. Vidi se umjetnici žive medju velikim jednim narodom, pa se ne moraju ravnati po njegovom ukusu. Što sve ovi umjetnici vide i opažaju! Momenti iz života, kojih su gdjekoji u nas još originalniji, jače no drugdje, jer su još bez kulturne politese. Pa ipak se u nas od umjetnika nitko k njima ne svraća. Osim nemara publike, dolazi k tome još i to, što se kod nas istina ne smije naslikati — tek pomisliti se smije. Slobodni pogled u sviet stoji i do okolnosti u kojima tko žive. A na umjetnost to u velike djeluje, toli na produkciju, koli i na same umjetničke individualitete. Izporedjujući djela — ne baš ove izložbe — nego u obće djela naših umjetnika, s onima njemačkih kamenopisa, pričinjaju nam se oni kao sanjari, kao slabići. Pa ipak i naši bi umjetnici mogli a ma baš tako krepki da budu, da su i ljudi oko njih toliko odvažni i krepki, te uzmognu podnieti istinu.

Medju najkrepčima od svih njemačkih kamenopisaca-umjetnika svakako je Walther Georgi. Njegovo je „Oranje“ kao i ona „U monakovskoj pivani“ upravo momenat tako reći nabačen pred nas kao slika. Kad pogledamo samo onog vola, što se sa svom snagom upro, da potegne plug, dok se kolerični vranac baš ne napreže; onog seljaka, što pažljivo i zamišljeno hoda za brazdom. Pa onda onaj drugi plužni par, seljaci što se vrzu po poljanama. Sve to odaje onaj život usred prirode, što ga donašaju ljudi svojim naporom. Ovo je jedna od najboljih i najrealističnijih slika. A uza nju se po vriednosti odmah redi ona iz monakovske pivane. Tu je upravo kontrast prvoj slici, puna je humora i bezbrižnosti. A u obim je slikama pogodjen onaj ton, onaj recimo „odeur“ prirode, što ga osjećamo u takovu okolišu. Jednako je jak Angelo Jank u slici „Na braniku.“ Stoji četa konjika oklopnika na brežuljku i čeka na neprijatelja. Crni se oblaci nadvili nad nebo, u dolini je tamo utonuo gradić kao u sutonu. Nad čitavom je okolinom neki težki sudbonosni mirni „stimmung,“ kao da će sad na planuti bura, da će sad poletjeti ti konjici niz brdo i navaliti. A ipak je na toj slici nešto mrko u onim mladenačkim licima, u onom mirnom i malenom gradiću — sve to odaje takav kontrast; neki diskord izmedju sadašnjosti slike i budućnosti. Koliko li će od tih mladih tjelesa pasti u boju, a one mirne i tihe kućarice planuti će žarkim plamenom. Slika je vanredna u izradbi, i posve onoga grafičnoga karaktera, što ga nalazimo kod ilustratora monakovskog „Jugenda“ i „Simplicissimusa,“ medju koje Angelo Jank takodjer spada. Znameniti Hans Thoma izložio je Isusa kako zove Petra da dodje k njemu po uzburkanome moru — pa kako onda utaži i umiruje valove. Slika je radjena prema evangjelju Matejevom gl. 14. redak 24.—31. To je jedan od najefektnijih i upravo dramskih momenata svetoga pisma novoga zavjeta, kojima baš Matejevo evangjelje obiluje. Kako je god slika radjena u posve sumornom sivo-smedjem tonu, tako se ona vanredno dojimlje. Traci što polaze od Isusa, na izmaku se dojimlju kao kiša što pada po uzburkanome moru, padajući niz haljine Kristove, koje odbija vjetar. Figura Petrova upravo je živo i prirodno uhvaćena. To više čeljade u nuždi, pa ipak, ona sumnja, koju je Isus htio, da s njega makne, tu kao da se u licu apoštolovu pretvara u tvrdu vjeru i pouzdanje. Efekat je slici povećan još i time što slika nema horizonta, tek tamna, sura pozadina, kazuje nam da je strašna, tamna, burna noć — da je doba, kad su se već četvrte straže noćne izmienile. Uz Hansa Thomu izložene su i tri slike N. Steinhausena: „Ecce homo“ dosta običan u kompoziciji, sjećajući dosta na sliku Munkacsijevu. „Aleluja“ je monotana slika, ali je za to onaj krajobraz izpod oblačine, na kojoj stoji osoba Kristova upravo tako čuvstvena, tako podatna i svakako najbolja partija na toj slici. Najbolja je Steinhausenova slika „Krist naučavajući“ i može se staviti uz bok najboljim slikama istoga sujeta. Krist sjedi u bujnoj zelenoj okolini, bjele pahuljaste oblake probija modro nebo, njegova je slika jednostavna, mila, dubokim misaonim izražajem narisana. On zbori mi to osjećamo — ali komu? — svima što gledaju tu sliku, svaki gledalac njegov je slušatelj i on tako središtem slike. Taj jednostavni efekat dojimlje se vrlo dobro, i može služiti primjerom kako se može religiozna slika učiniti jednostavno i bez kazališne komparzerije, koja dojam momenta niti ne povećava niti ne čini znatnijim. E. Kuithanov „Narodil nam se kralj nebeski“ potsjeća na talijanske slikare svojom kompozicijom. Inače je slika topla. Uz one koje se ističu svojom krepčinom jest K. Langheim svojim „Frisiškim mjestancem“ medju prvima. Ta je slika puna „stimmunga.“ Nešto se tradicionalno, i baš zato opustjelo i siromašno vuče tom slikom. A baš to djeluje tako toplo, baš to govori k našem srcu, jer i u našem primorju ima takovih mjesta, koje je novi obret u komunikaciji, koje su nova trgovačka središta, učinila jednim udarcem tihim i zabitnim gradićima. Toga ima i u Frisiji. Sve je kao zaboravljeno. Kuće su onakve kakve su bile pred stotinu godina, ljudi su po svom mišlenju još starinski, stiču si svakidašnji kruh, kao što su si ga sticali i pradjedovi njihovi. Sličan dojam prikazao je i A. Luntz u dvie slike: „Gradić u Švapskoj“ i „Staro mjesto.“ Osobito je prva slika dobra svojim refleksom starinskog tornja u vodi gradskog nekadanjeg nasipa, koji je sada zamuljen i pun šaša. U tim se slikama odaje nešto krepko, nešto davno iz prošlosti slave i bojeva, kad su kraljevi i knezovi vodili krvave bojeve, kad su podjeljivali povlastice i prava malim mjestima, ne odnemarujući ih iz zahvalnosti baš kao ni svoje sjajne i velike priestolnice. Upravo protivan tome je Fridrik Kallmorgen u slikama „Parobrod u hamburžkoj luci na polazku u južnu Ameriku“ i „Željeznička radiona“. To je sadašnjost svojim

Digitized by Google

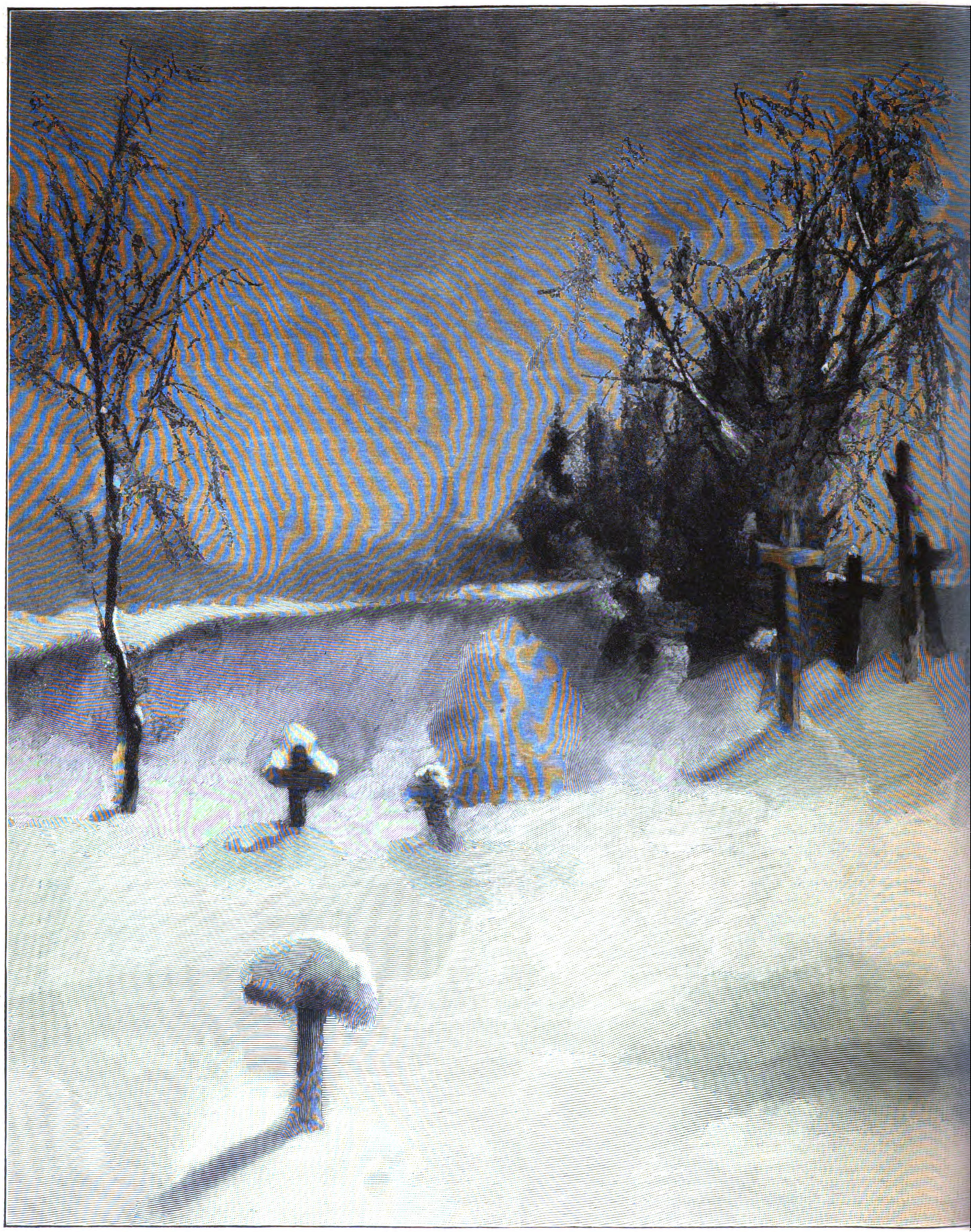

Pruszkowski W.: A

Digitized by Google

-ti stupa grobljem.

Digitized by Google

živim i brzim prometom, svojim neprestanim radom hiljade i hiljade poslenika. To je život, koji ne poznaje zastoja, koji prelazi preko živih i mrtvih, samo da stiče blaga i novaca, da onda uzmogne proširiti i civilizaciju i naobrazbu pojedinca i čitave mase. Kao što slike Luntzove imadu nešto ostavljeno, pusto, tiho i prosto, tako tu vrije život, tu se radi, tu sve odzvanja od žamora i buke. Kao što je tamo neka podatna čuvstvena nota davne prošlosti nekom poezijom naglašena, tako je tu sadašnjost svojom čičitavom krepčinom i ozbiljnošću, svojom tihom ali titanskom borbom za obstanak upravo suhom i trieznom prozom izražena. Kallmorgen imade ali i vrlo interesantnu kolorističnu sliku „Špicbergi" sa svim nijansama sunca i boje nad onim ledenjacima i snijegom, sa onim plovećim ledom i onom pustom sivom bojom neba. Sa luminističnе i kolorističke strane, ovo je jedna od najzanimivijih i najljepših slika. Max Lieberov „Heidekraut" je jedna od najboljih slika, distingnirana u koloritu, jednostavna u kompoziciji, i uz to je već do dekorativnosti triezna. H. Volkmannom počimaju se poetičniji i mekaniji krajobrazi. Njegova „Poljana" upravo je prepuna poezije. Zlatno se bezkrajno klasato polje talasa do izpod tamnog oblačnoz horizonta. U valove zlata kao da je utonulo i maleno sićušno seoce, svojim voćnjacima, daleko tamo u kutu slike. Sve je tiho i mirno tek modri se turčinak smješi i giblje, crveni i plamti, a s gora će sad skoro da padnu prve kapi kiše, možda će biti i bure i gráda, koji će čitav taj blagoslov prirode da uništi. Slabija je njegova slika „Sviće", jer je više dekorativna nego išta drugo. Njegove male četiri slike „Proljeće," „Guske," „Golubovi," „Večernji oblaci" vrlo su dobre. Osobito njegove „Guske" su pune živahnosti i radosti, dok su njegovi „Večernji oblaci" puni sutonske poezije. K. Bautzer, poznati slikar hessenskih narodnih motiva, reprezentira se tipično u svojoj slici „Pričest u hesenskoj seoskoj crkvi". Ozbiljni, radom ojačani mužkarci potiskuju se mirno do oltara da prime pričest. Pobožne žene sjede u klupama i čekaju dok i na njih dodje red. Od čitavog se momenta vidi tek prikaza svećenikova u tamnoj silhoueti, kako se prignuo, da podieli svakome vjerniku tielo gospodnje. Slika je tiha, i odaje nam čitavu religioznost toga časa. Bergmanovi „Lopoči" liepi su, ali zaostaju za istoimenom slikom naše siromašne Raškajeve. C. Biese imade sliku punu jesenskog „stimmunga". Jesenji hladni vjetar huji uvelom visokom ravni. Lišće hrastova pocrvenjelo je od ljetne žege, granje se sagiblje u vjetru, a izpod krošnje nepomično i tiho kameni grob junaka, siv i obrašten mašinom. Kao da mu je voljko ovdje u tom pustom kraju, gdje nema ni ljudi ni života, gdje se stari samo njegov drug burni vjetar bani, gdje se uzdiže tek uzor njegov ponosni hrast, da počiva neopažen ni od koga, nepoznat sa svoje slave i svoga junačtva. „U Kruppovoj kovačnici ocjeli" od istoga umjetnika zanimiva je s luminističke strane, a inače je takodjer vrlo instruktivna. Njegova „Osamljena kućica" utonula je u onu mutnu zimsku snježnu atmosferu. Svud naokolo snježna bjelina, na horizontu tek je šuma kao usnula u tamnomodroj sjeni, dok je nebo pusto i hladno, kao zamućeno lakim rumenilom. A usred toga zimskog mira i tišine, kao da tone sve to dublje, sve to laganije, ne vidjeno mala seljačka kućarica. Gledalac mora da se pita, kud su ti ljudi, kud je život, da se ništa ne miče, nitko ne vidi i ne čuje. I isti ovakav zimski motiv obradjen je u „Kapelici u snijegu." Pod gustim granjem, što se prigiblje pod težinom sniega, stisla se malena kapelica, ostavljena od ljudi, koji su možda za ljetnog doba ovamo došli svojim vrućim molitvama i toplim zavjetima. Slika je tendenciozna. Prikazuje nam kako priroda i vrieme sile čovjeka, da ostavi sve što mu je sveto i milo. Biese kao da voli onom poetičnom razpoloženju snježnog krajobraza, jer je i treća njegova slika „Božićni vašar" radjen u sniegu. Malen gradić oživio je pred tim svetkom, pred šatorima vrzu se ljudi. Okomito se spuštaju visoki krovovi kuća, a gordo se uzdiže zid gotske stare crkve, u kojoj će doskora odmievati božićna pjesma. Jenny Fikentscher ima vrlo liepe „Sljezove," dok je Otto Fikentscher zastupan svojim životinjskim slikama. Njegov „Lisac u rogozu" upravo je kao časkom uhvaćen, gdje se šulja kroz gusti rogoz, gdje se čuje njegov laki korak, njegovo oprezno ogledavanje za plienom, načuliv uši, da ga nebi neprijatelj prestrašio. I njegove su vjeverice pune života. Sve se dogadja u gustim šumama, kad nema nikoga da ih buni. „Vrane u snijegu" sunčaju se na bjeloj površini udobno u sunčanom svjetlu. Oprezno se ogledavaju, kao da su spremne odmah poletjeti put mutnog neba i njihovo će graktanje ozvanjati dalekom, hladnom snježnom pučinom. Najljepša je i najsvježa njegova slika „Proljeće." Jutro je. Po rosnoj se kratkoj travi oprezno vuče srnjak, dok su na obronku blizu guste šume srne začele da pasu. Osobito je pogodjeno ono mutno, žitko svjetlo, onaj magleni rosni sjaj mlade trave, i ono lako velo, što u proljetno jutro prelazi preko čitava kraja. Znameniti Du Bois-Reymond imade dva krajobraza više pedagožko-umjetničke tendencije nego li čisto umjetničke. Nu uza sve to njegov „Hram na Egini" pun je jakih boja. Atenska krajina" takodjer je vrlo liepa. Haneisen vrlo je uspio u realističnom prikazivanju „Dvorišta seljačke kuće u Pfalačkoj", nu svakako mu je najbolja slika „Mjestance u Badenskoj", dok je njegov „Počinak" jedna od najkrepčih radnja, koja ne zaostaje nimalo za Walther Georgijem. U njoj je izrazio i čitavi prirodni dojam i jako i prostodušno naglasio litografijsku tehniku. Od Franja Hocha gledamo četiri slike, jedna bolja od druge. Moramo reći, da njegove „Ribarske ladje" zaostaju za marinama Crnčićevima. Ali zato je „Potok u zimi" sjajna i čarovita slika. Daleki zimski kraj u lakim vijoletnim žutim i zelenkastim tonovima razvija se izmedju silhoueta riedkog stabalja uz zamrzli potok. Slika imade nešto dekorativno od značaja japanskih slikara i spada medju prave i prve umjetnine izloženih kamenopisa. Vrlo su liepi njegovi „Borovi," dok su "Razvaline" nekako tmurne i mrtve. Gustav Kampmann imade krajobraze pune poezije i stimmunga. „Snijeg u gorama" vrlo je krepka stvarca. Najbolja je medju velikim njegovim kamenopisima „Mjesec izlazi." Modulacija šara i svjetla, harmonizacija svega po jednom tamnozelenom sjenatom tonu, ovdje je tolikom mekoćom izraženo, kakvu ne nalazimo ni na jednoj od izloženih kamenopisa. Uz to je slika i posve jednostavna. Upravo tipična slika tihog mjestanca njemačkog, sa nužnim šiljastim tornjem crkve, oko kojeg se skupile kućarice i sjenate krošnje. Još poetičnija je i jače se dojimlje njegova mala litografija „Jablani u oluji" slika podsjeća u tonovima kao i u arrangementu na Böcklina. Drag. Hoff imade vrlo dobar portret dachauske djevojke. Imade nešto dražestno i uz to krepko u tom mladom djevojačkom licu. Manje sretni a vrlo pozirani su portreti Goethea i Schillera od K. Bauera.

Uz njemačke kamenopise izložili su i domaći umjetnici kipari i slikari. Kiparstvo je ovoga puta vrlo slabo zastupano. Izloženim nadgrobnim spomenicima htjeli su Frangeš i Valdec tek pokazati, da i oni mogu načiniti i bolje i jeftinije i ukusnije nadgrobne spomenike od naših tako zvanih „kipara". Umjetnički ures, umjetnički momenat fali svima našim nadgrobnim spomenicima. I kad polazimo na groblje na Mirogoju često se moramo smijati, što tamo sve nije iz zahvalnosti i počitanja prema pokojnicima učinjeno, naručeno i — sagriešeno. Jedina velika skulptura jest Valdecova busta Ivana pl. Kukuljevića-Sakcinskog, opredieljena za spomenik istomu. Škica za taj spomenik takodjer je izložena. Sama bnsta je živa i slična da ne može bolje. Svatko tko se sjeća pokojnoga Kukuljevića morati će to da prizna. Busta je malo ne u dvostrukoj naravnoj veličini izradjena, i tim je Valdec mogao na široko izraditi vrlo markantne crte Kukuljevićeve. Skupiti te lične crte, da dadu u oporu materijalu dojam mesa i ži-

Digitized by Google

vota, bilo je vrlo težko, ali je Valdecu vrlo dobro uspjelo. Nigdje se nije dao zavesti time da naglasi ovu ili onu značajku lica previše, te da predje — što se kod ovakovih velikih skulptura lako dogadja, u karikaturu. Ako pogledamo škicu za spomenik, to je ona u prvom redu klasične jednostavnosti i radjena posve prema zakonu zlatnoga reza. Na povisokoj hermi busta Kukuljevićeva u narodnom gala-odielu, glavu je tek malo sagnuo, te time je Valdec dobio neku harmoničnost izmedju držanja lica sa lako nagnutim vertikalama. Spomenik se time ne dojimlje previše žalobno, (kao kakav nadgrobni spomenik) a ipak veličanstveno i otmjeno. Kako i treba da se dojimlje spomenik ovakova velikana, koji je neumorno radio na polju hrvatske prosvjete i povjesti.

Od slikara izložili su tek M. Kl. Crnčić i Joso Bužan veću kolekciju svojih slika; dok je Ivan Tišov zastupan tek jednom ovećom kompozicionom radnjom.

Menci Klement Crnčić ovaj put nije samo zastupan svojim prekrasnim marinama, već je izložio i preliepe slike iz Plasa i nekoliko radirunga. O marinama Crnčićevima ne treba mnogo govoriti. One same svojom vrstnoćom i poetičnom prikazom djeluju i govore. Osobito se ističu dvie tri studije morskih valova, kako udaraju o kamene grebene. Tu je Crnčić zaista velik, jer prikazuje karakter elementa u čitavom svojem zamašaju i snazi. Na prošloj izložbi nije Crnčić izložio sličnih krepkih slika. Kao da se htio klonuti toga. Vrlo poetičan je jedan motiv „iz Kraljevice." Blago je sunce palo medju zidove malene kamene ulice. Na žalu se tamo razprostire mali zaselak, sa pitoresknom arhitekturom jednostavnih primorskih kuća. Zelenilo drveća, crvenilo krovova, vijoletni tonovi sjene, ožareno stijenje sunčanim sjajem — a daleko tamo modra pučina, i sunčanim zlatom prociedjeni horizont. Slika je vrlo koloristična i jedna od najboljih Crnčićevih slika iz hrvatskog primorja na ovogodišnoj izložbi. Od slika s Plasa i iz Gorskog kotara najjače se dojimlje „Pogled na kvarnerski zaljev." Tu su svi momenti krajobraza skupljeni u neku vrst panorame. Pogled je s visoka i pada duboko dolje na plavetno more, gdje se ono do dva jedra biele i kao ljuljaju svojom bjelinom po onoj dalekoj pučini. S prieda divlje kameno humlje, put prolazi pokraj male guste šumice, a s desna dižu se kamene litice visoko i ponosno. Tu je uspjelo Crnčiću pogoditi posve karakter onog preliepog kraja naše domovine. Intimnija i za to oku gledaočevu pristupačnija je slika „S Plasa." Divlja romantična krajina. Lujzinska cesta i željeznica uzdižu se u serpentinama do izpod žitko zelenog brda, koje kao da krije bielo lako oblačje. Slika je vanredno plastična i otmjenog finog kolorita. Crnčić je na toj slici upotriebio tek modru, žutu i jasnu zelenu boju, pa je time ipak postigao silan efekat. Svojim topografijskim značajem podsjeća na slike Verešćagina sa Kavkaza. Drugi je motiv iz Plasa još jači, jer obseže još manji i nekako subjektivniji momenat. Razbacano kamenje, kržljasto drvce svojom krošnjom promalja se izmedju njega, sitno cviećе miruje medju zelenom travom, a tamo se daleko na horizontu kao da raztapa plavetilo morsko i nebesko, kao da prelazi tek u jednu vijoletnu sjajnu maglu. U radirungima Crnčić je majstor. Osobito je dražestna i majušna „Partija iz Lovrane," dojima se upravo kao proljetna laka radostna slika. Posve protivna je slika iz Lošinjske luke. Takodjer radirung. Mutni, tamni čempresi, a sjene se njihove ruše u more, nekoliko čamaca lako se giblju, a podalje stube, što vode uz visoku zidinu na obalu. Slika imade puno onog stimmunga sumornosti i tame, nešto kao neznano, pusto — a ipak živo. „U snu" je svakako najbolji radirung, akoprem je u plošnim si partijama pomogao sa monotype-tehnikom. Maleno ali krupno čeljade leži na sofi i spava, sladko i nehajno. Tek sa nekoliko crta je izradjeno lice i linije tiela. I tu se vidi kolikom sigurnošću vodi Crnčić iglu. Nigdje previše zaobljeno, nigdje prekinuto i uglasto. Crnčić izložio je i svoje radirunge u Pragu, pa će i tamo za cielo naići na ono priznanje, što ga je našao i drugdje.

Ivan Tišov izložio je korektno risanu kompoziciju. U svojim rumenim tonovima ne upada više tako u oči kao ono prošle izložbe. Kompozicija krštena je „Pauk." Žena sapela je svojim čari jakog mužkarca u svoje mreže. Tu bi trebalo finese, differenciranosti, nervoznosti. Tišov svega toga nema. On je istinit i prirodan. Njegov naturalizam iskren je i ne laska ni sebi ni ikome drugomu. Kad sam ono zadnji puta bio u njegovu atelieru vidio sam nedogotovljenu sliku sa sajmišta zagrebačkog. Pred velikim šatorom pijančuju seljaci, seljanke i momci; vojnici plešu, gajdaši sviraju svim silama. To je pogodio, to je uhvatio, takovih nam slika treba. Jer siguran sam, da neće Tišov ništa poljepšati, ništa izgladiti, da neće iz svojih seljanka i seljaka učiniti dame i saloniere. Tu je njegovo polje, tu treba da radi. Ovakovu kompoziciju ne vidim ni od koga rado, jer je obično ili koketna ili bombastična. Te je obično tako klasično zastarjela, da djeluju tek pojedine partije, a nikako čitava slika. Žao mi je, da to moram Tišovu reći, ali mora se, jer on svoj talenat, svoje znanje, svoje točno risanje troši tamo, gdje mu to sujet sam po sebi odmah utuče.

Joso Bužan ove je izložbe zanimiv sa svojih portreta. Izložio ih je četiri. Portret podmaršala Čanića, na želju je modela uspio oficijelan, ali je dobro pogodjen. Bužanova je tek bila, bolje harmonisovati boje, da mu tonovi lica ne budu kao prekriti kakvim sivim lakim velom. Monotoniji u odori mogao je odoljeti time, da je čitavu bustu skratio. Portret je gospodje Sollar radjen više prema uputi, nego prema intenciji samoga umjetnika. Bužan je neopozivo jak talenat osobito u portretima, neka svoj kist ne čini ovisnim od sugestije faktora, koji od umjetnosti ništa ne razumiju. Najbolji je portret onoga gospodina, što se leženo nu ipak nekako neustrpljivo sjeo, da zapuši cigaru i da u to vrieme bude slikan. Tu je Bužan posve svoj bio. Kolorit nije baš jak, ali je risarija dobra, poza posve prirodna. Vidi se da je Bužan imao tu slobodne ruke.

Od njegovih studija ono je staračko lice svakako najbolje i takovih studija trebao bi Bužan mnogo, vrlo mnogo i u velikom da radi. Time bi ono naučio, što mu obično tek uspije, a to je, da sličnosti ličnih crta i tonova, podaje takodjer i života i osobnog temperamenta i značaja. Taj starac pravi je Hrvat, to mu se vidi, dobroćudan je, a ne ide mu baš dobro, krati si dane pred smrt onako kako znade i kako se desi. Tu je pravo pogodio Bužan, kako treba da izradi i študira portrete. Sličnost u portretu je nužna pogodba, ali život, temperamenat, karakter to razlikuje portret od fotografije i obrtnih uljenih slika po fotografiji.

Njegove krajobraze neću da iztičem. Mnoge bih od njih volio vidjeti neizložene. To su umjetnički momenti onako nabacani na papir vodenim bojama ili na platno s uljem. Momenti, u kojima se umjetniku svidja sad ovaj ton, sad ona grupacija. I pored toga ne izradjuje ništa, ne misli ni na čitavi dojam slike, ne misli je ni izraditi ni dogotoviti. Nekoji akvareli sa Medvedgrada i Šestina vrlo su dobri. Drugi iz Novogmesta u Kranjskoj tvrdi i bez zraka.

Vjera pl. Bojničićeva izložila je liepo svoje „Cviećе".

Tomislav Krizman imade s Plasa dvie preliepe slike. Njegov „Pogled na more" upravo je sjajna slika i spada medju najbolje slike ovogodišnje izložbe. Na drugim slikama voli izraziti kontraste tonova u prednjim partijama i u pozadini. O talentu i napredku Krizmanovom u svakom pogledu ne treba govoriti. Svoje najbolje slike poslao je u Prag. I kako je u slikama s Plasa krepak, tako je u slici „Pogled na Grincing," koja je još u Beču radjena, vrlo liep i skladan u tonu i mekan u podavanju slikovitog momenta.

Bruno Bauer izložio je vrlo liepe nacrte za nakite u modernom slogu.

Sirota Slava Raškaj! Tek kad vidimo njene slike, vidimo kako ju je sudba progonila, kako joj je priroda

Digitized by Google

učinila krivicu, kako joj je stavljala zaprieke, da izrazi ono, što je inače svakome slobodno i moguće: izraziti svoje osjećaje. Gluhoniema od poroda, u mladosti svojoj gubi sredjeni tok mišljenja. A što joj je i slobode dosudila sudbina, to joj je život oduzeo. Morala je da radi vodenim bojama, jer joj za uljene slike nije dostajalo sredstva. I tako vidimo ove njene velike akvarele, koje možda obično oko laika ne cieni, prolazeći kraj njih posve ravnodušno. Ali što umije Slava Raškajeva raditi uljenim bojama, kaže nam njena „Studija" jedne seljačke djevojke. To je krepko i čvrsto izradjena glava. Jednostavna u tehnici u boji i u crtanju. Riedko tko imade prilike da vidi njezine ostale slike, koje su radjene većim dielom u pastelu. Slike nisu fiksirane nego onako naslagane jedna na drugu izmedju starih brojeva „Narodnih Novina". I tako su izgubile finesu crtanja, jer su zamučene. U tim slikama vidi se talenat Slave Raškajeve. Slikala je sve u pastelu. Najviše figure. Djevojke koje pletu, koje su se naslonile ležerno u zelenoj pozadini na kakovu gredu. Seljačke mome kako se marcijalnim ali umorenim korakom vraćaja s rada. Seljačke momke, što su se pustopašno zavalili u travu. Bjelina njihova ruha, crveni ili modri prsluk znala je fino harmonirati sa okolinom. Ili opet rodjaka svoga na biciklu. Dječka kakova, koji se naslonio na vrata pa zamišljeno nekuda gleda. I kako nije znala govoriti, a neki modeli je nisu opet razumjeli, tako su te slike tako naivne, tako momentane, bez ikakove pozirane primjese točno fotografiranoga i študiranoga, a naručenoga modela. Gledalac dobije dojam kao da je Raškajeva upamtila sve na pojedincu, i kretnju i lice, i okolinu, pa onda sama slušajući maštu i osjećanje svoje, slikala svojim malim pastelnim olovkama. I čudnovato je kako si priroda pomaže. Čovjeku, kojemu je dan dar govora i dar slikanja morao bi si prirediti model u onakovu naivnu i bezbrižnu pozu, on bi se morao da trsi, da sve nuzgredne momente eliminira, pa da čini i pozu i sadržaj slike prirodnom. Njoj je to bilo lako. Ne mogući govoriti, ona je slikala onako, kako su joj modeli stali. Ona si nije prirodno ljudsko držanje morala tek da priredi, pojedinac postavio se onako kako je htio — i ona ga narisala. I tim je jači dojam što ga ona na gledaoca čini. Što više, mi koji smo naučeni na slike, gdje figure obično odaju mukotrpno aranžiranu pozu modela, smješeći skoro gledamo te slike, jer su tako prirodne, tako pune sušte naivnosti, skoro djetinjsko bezazlene, bez svake zamisli. Kroz njenu ruku govori priroda, kao iz kakova tihog gorskog vrela žubori jedva čujno, jednostavno neopaženo, ali tim naravnije se i jače dojimlje, više nego sve umjetne fontane velikih gradskih parkova. U ovoj izložbi nema nijednoga njenog pastela. Za što ih nema, neznam.

To je nemar i otvoreno rekući nekolegijalnost sa strane naših umjetnika. Ali je jedan akvarel, koji je na neki način u vodenim bojama tipičan po izbor sujeta u Raškajevim slikama. Jednostavna seljačka sobica, stol i stolci u nekoj maglenoj sumornoj polutami. Sivi laki smedji ton vlada sa slabom polovičnom razsvjetom. A u kutu na uzkoj klupi, a do prozora stisnule se dvije dječje glave. To je jedna od najintimnijih slika iz života, što sam ih vidio od hrvatske umjetničke ruke. Takova što još nijedan naš umjetnik nije naslikao — osim Bukovca u slici „Moje gniezdo". Mi gledamo upravo, kako je ta malena ljudska čeljad ostavljena, roditelji negdje otidjoše za poslom — a ona ostade sama u sobi. Približava se suton, ni otca ni majke nema. Sgurili se, kao da se boje, što će biti, ako tama dodje — a „mamice" ne bude. A kroz čitavu se sliku vuče tako napokon biedni, osamljeni ton, kojega neopredieljeni kolorit slike još i povećaje. I taj važni ton opaža se u svim njenim ostalim akvarelima, osobito onim jesenskim, gdje prevladjuje neka suha jesenska žuto-rumena boja, kao ona uvelog opalog lišća, što šušti u prve dane listopada. I slike, u kojima se ističe tek zelena boja, kao glavna boja slike, kao u „Kupi kraj Ozlja", vuče se neka sumorna, na pola vlažna nota, kao neki zamirući daleki akord. Kad bi tko ilustrirao našega Nikolića novembarske i januarske pjesme, morao bi uzeti uzorom ton i notu Raškajevih slika. I nije slučaj, da su si ta dvojica u svom „stimmungu" prirode tako blizu i srodne. Oni ne gledaju umiranje prirode, ali kao da umiru od nekog utonulog čeznuća za tom silnom tihom, nedoglednom prirodnom ljepotom. I toj veseloj zeleni, tom brbljavom, šuštavom lištu dali su sami „tu pjesmu tužnu i neveselu, tu muziku umiranja". Vedrije su njene slike u zimi. Pripoviedaju, da su joj vodene boje pod rukom zamrzle. „Vrt u Ozlju" upravo je prekrasno djelo i u tehnici akvarela upravo sjajno uspjelo. Ovaj način bielo u bielo slikati zanimalo je velike majstore modernog slikarstva, a Slava Raškajeva niti ih je vidjela, niti je poznavala literaturu toga velikoga problema. Ali za to joj je osjećanje podalo toliko finesa, da se moramo čuditi, kojim marom i kojim umjećem je to sve radjeno. Kolorit je na toj slici u tako finim bielim nijansama izražen, kako ga riedko nalazimo u snježnim krajobrazima. Jači je u raznolikosti boja „Ozalj u sniegu", tu joj je i sujet dao više šarnih momenata, pa se i nije mogla ograničiti na slikanje biela na bielom.

I kad gledam slike Slave Raškajeve — mislim si vazda, koliko ćemo još talenata pustiti, da padnu tužnoj sudbini u ruke, a da ne mičemo ni prsta, da barem olakšamo sudbinu, kad je već ne možemo da zapriečimo.

Lunaček.

Molitva.

Pred propelom djeva kleči,
Uz molitvu suze lije;
Njenim srcem ljubav vlada,
Ljubav svoju ona krije . . .

Ljubav svoju — tajnu srca,
Mlada djeva pomno skriva.
Pred propelom ona kleči
I šapuće: nisam kriva!

Nisam kriva, što ga ljubim,
Spasitelju, ti mi prosti;
Za njega ću život dati,
Za njeg nek mi trunu kosti!

On mi jeste sve na sv'jetu,
On mi jeste otac, mati —
Pa ko da mi prema njemu,
Žarku moju ljubav krati?!

Žarku ljubav prema njemu,
Koj' me uvjek zlatom zove;
U mislima nad zvjezdama,
Naša mlada srca plove.

Naša ljubav širom zbori,
Naša ljubav jeste čista;
Čistija je od mjeseca,
Koj' nad vodom bajno blista.

Pred propelom djeva kleči,
Spasitelju ljubav jada;
Oblivena sa suzama,
Pred propelom zbori mlada:

Nisam kriva, što ga ljubim,
Spasitelju, ti mi prosti;
Za njega ću život dati,
Za njeg nek mi trunu kosti!

Selim Rakošev.

Digitized by Google

Hermanns R.: Na crvenoj zemlji.

Digitized by Google

Dr. Gjuro Kontak.

Ranio sam i pošao iz Jurjevske ulice, Demetrovom i Pivarskom ulicom preko Markova trga u ulicu kamenitu, kratku, uzku, drevnu ulicu, koja u sebi krije ne samo najljepše uspomene moje mladosti, već mi je i danas najmilija ulica grada Zagreba. Ljudi još spavali, susreo sam tek jednoga pekarskoga naučnika, koji je nosio pun koš peciva i otirao svoje zaspane oči. Stanem pred plemićkim konviktom i uprem okom u one lieve sada zazidane svodove, koje smo kao djeca zvali „bolte". Stao sam kao prikovan i suze mi navrnu na oči. Ta to su one „bolte" pod kojima su malone trideset godina stanovali moji dobri roditelji; ta tu je i ona „bolta", a tik nje i ono mjesto, u kojem me rodila mila majka moja. U jedan mah stvorila mi se pred očima slika dragih mojih roditelja, koji su se tu trudili i mučili za devetero svoje djece.

Okrenem se i zagledam drugu dragu mi i nezaboravnu kuću, kuću, koja mi bijaše drugim mojim domom, u kojoj sam sprovodio cielo si prosto vrieme knjigom u ruci. To je stara jednospratnica i nikada nisam čuo, tko je tu kuću gradio i sagradio, ako sam joj i poznavao nekoje gospodare. U prvom katu tri su prozora, a na krovu „nahižje", koje smo kao djeca zvali „najža". S poda su dva prozora, a kod prvoga lievoga prozora bijahu vrata, kojima se uzlazilo stubama. Ta su vrata sada zazidana. Pred staklenim vratima bijaše kutić sa stolcem i podnožnikom, straga odugačak stol, do stola jedan veliki, a onda manji ormar, u desnom kutu velika peć, pod njom ladice, do nje takozvani „Tafelbett", a pred prozorom veliko, u prilici kola zaokruženo sjedalo u sredini sa stolčićem na stalku, nad kojim je visjela petrolejka. Bila su u ovoj sobi i dva zrcala, a na jednom pragu, s kojega si ulazio u drugu sobu, stajao je veliki zeleni vrč za vodu. Na zidu visjela je samo jedna slika i to nad onim stolcem tik ulaznih vratiju. Ta je slika predočivala slavenskoga boga Svantovida. Na tome stolcu sjedio je, dignuv noge na stolčić, čitave sate, onizak, ali jak i snažan starčić, srebrne kose, živa oka, ozbiljna, crvena lica. Kadkada je šutio po čitave ure, kadkada si fućkao (a onda bijaše zabrinut ili ljut), a kad je tko unišao, dignuo bi se, odložio stvari, pridignuo naočale i zapitao blagim riečima: Prosim, čim morem poslužiti? Kad se dignuo on, dignuo se i njegov dragi „Amor", mio mu drug, koji je poginuo od ostarjelosti. Taj starčić, nezaboravni moj starčić, bijaše čestiti, vrli i neumorni zagrebački krojač Mijo Kontak, otac Gjure Kontaka i zagrebačkoga vrloga i sada živućega gradjanina Antuna Kontaka, tasta hrvatskoga književnika i pjesnika, dra. Velimira Deželića.

Iz krojačke radionice pošao si dvim stubama i unišao u prostranu sobu, ali i rodnu sobu našega Gjure, kojega su od milinja do smrti zvali „Jurica". Iz te sobe vodila su vrata u uzko kamenjem potaracano dvorište, u kojem bijahu drvarnice, kuhinja, a do nje prostor, koji smo zvali „magazin". U tom prostoru najvoljela je boraviti Gjurina baka, koja je umrla u visokoj starosti, što no rieč s iglom u ruci. Na stolu je imala svoj „Netišl", uza nj burmuticu, koju joj punio preko ciele godine jedan svećenik iz „črne škole" (Nadbiskupsko sjemenište). Sjedila je i šivala, a bijaše tako tiha, kao da je i ne ima pod krovom. Kad bi unišao u kuhinju, našao bi tu kućnu redušu, ženu jaku i crnomanjasta lica, crne bujne kose, velikih, crnih očiju, punana tiela. To bijaše Gjurina majka, od koje nije samo baštinio put, vranu kosu i vrane vlasi, već je baštinio i njezinu tihu, blagu ćud.

U ovoj kući, koja je onda nosila broj 77 (sada br. 6.), rodio se je Gjuro Kontak godine 1843., a tu su mu se rodila i braća, spomenuti gradjanin i obrtnik Antun, pak moj nezaboravni od malih nogu drug Cvjetko, koji je umro kao profesor gospodarsko-šumarskoga učilišta u Križevcima; u ovoj kući rodila se i jedina im sestra Ivana, udata za umirovljenoga ravnatelja zemaljske kaznione u Mitrovici, Ivana Sadara.

Gjuro bijaše Kontakov prvi sin, a da se je tomu porodjaju osobito veselio, svjedočila mi i ona uljena slika u roditeljskoj sobi, koja nam Juricu predočuje kao dječarca prve dobe.

Početne nauke svršio je Gjuro u Zagrebu, kad li stupi u gimnaziju ili „latinsku" školu. Koliko je otac volio svomu „Jurici," svjedoči i to, da ga je dao na odgoj u kr. plemićki konvikat, gdje je boravio, dok nije svršio pravoslovnu akademiju. Troškove pokrivao je stari Kontak svojom neumornošću, a sve nuždno namaknuo ne šivalom, za koje se onda nije znalo ni po imenu, već iglom i ocalnim naprstnjakom u ruci. Imao je po dva djetića i po dva naučnika, koje bi obično uzimao iz doljne Stubice, svojega zavičaja. Radio starčić poput mrava, mučio se iglom poput crva, ali mu dragi Bog trud i obilno nagradio i valjanu si djecu odgojio. Mijo Kontak bijaše u ono vrieme „prvi" krojač grada Zagreba!

Godine 1856. stupi Gjuro Kontak u prvi gimnazijalni razred. Ovomu zavodu bijaše na čelu zloglasni Josip Premru, koji je zazirao od svake hrvatske rieči. U „Programm des k. k. Gymnasiums zu Agram" od pomenute godine čitamo, da su na zavodu služili: Tuscher Gregor „Priester der Laibacher Diecöse", Tschurin Gaspar i Riedl Anton, ovejani Niemci, ali je Gjuro Kontak gledao i vedra lica čeličnih Hrvata: Babukića, Kiseljaka, Mažuranića Antuna, Nagela Miroslava, Tkalca Jakova i Vebera Adolfa. Godine 1863. vidimo Kontaka u VIII. razredu, kamo je dospelo od 73 saučenika mu iz I. razreda, njih samo 11. Saučenici mu bijahu Heinz Dragutin, Cuculić Vladislav, Divković Mirko, Šuljak Aleksander, Theodorović Pavao, Kos Josip, Radić Jovan, Vuković Blagorod i Fabiani Rudolf, koje navodimo prema onda još običnoj lokaciji.

Vjerni Gjurini drugovi i prijatelji bijahu i u potljašnim godinama: Hadvig Mirko, Planer Stjepan, Filip Konrad, Gjurkan Aleksander i Bušić Otmar, učenici VII. razreda. U ovo doba bijaše na čelu zavoda Adolfo Veber, a Kontaku u VIII. razredu profesori: Babukić, Jagić Vatroslav, Kiseljak, Kořinek Franjo, i Štibohar Aleksa.

Kada je Gjuro Kontak svršio pravoslovnu akademiju, puče glas, da će ga brižni otac poslati na nauke u — Beč. Svi smo se u susjedstvu s toga zabezeknuli, kao što smo se zadivili, kad je susjed njegova otca, pokojni ugledni gradjanin i stolar Eisenhuth svoga sina Miroslava poslao u Pariz! Ta Bože dragi, to bijaše u ono doba, kad je takova viest nesamo iznenadila kuću, ulicu, već cio grad, a naročito „purgare" na Gričkim goricama.

Kad se je „Jurica" vraćao iz Beča, svi bi ga okružili bili i slušali naročito u večer za stolom, kad bi nam pričao svoje djačke doživljaje u tom velikom gradu. Tako su prolazile godine, i Jurica svršio nauke i povratio se na radost svojih roditelja. No trebalo je još učiti, da steče diplomu doktorstva, koje se je dostao na sveučilištu u Gradcu. Prije toga bijaše vježbenikom kod zagrebačkoga odvjetnika Ottingera u čijoj je kući i neko vrieme stanovao. Poslije se posvetio državnoj službi i postane financijalnim perovodjom u Zagrebu „jer je osobito ljubio znanost narodnogospodarsku i financijalnu, pa je držao, da će se domovina dovinuti samostalnosti u svim granama i trebati njegove službe" ... kako je to napisao jedan mu prijatelj poslije njegove smrti.

Kada je Gjuro Kontak vidio, da se u svom očekivanju prevario ... „a hoteći sačuvati samostalnost duha i

Digitized by Google

čistu svoju savjest, odreče se službe i ode g. 1886. u odvjetnike u kojem je stališu osobito marljivo radio".

Nije jadan dugo odvjetnikovao, nije dugo radio za narod, kojega je ljubio kao i dragu si domovinu nad sve ino na svietu. Nisam nikada slutio, da će tako rano leći u hladan grob; nisam se nadao, da neću doživjeti onu osobitu sreću, da mu se kao prvomu svomu dobrotvoru na svim dobročinstvima, koja bijahu brojna, sinovski zahvalim.

Iste godine, kad se odrekao državne službe, očuti osobitu slabost tiela, koja je malo po malo odala onog užasnog crva, koji je raztočio mnogo nadobudno, mnogo rodoljubivo srdce. Zaokupila ono plemenito i vruće srdce sušica i Gjuro Kontak počeo je naočice padati. Niti liečnici, niti briga žene, ni brata mu Antuna, ni Rogatac, nisu tomu čeličnomu mužu pomogli.

Na svom u dobru Ivancu kod Bistre, Gjuro Kontak dahnuo je posljednji puta 13. listopada 1887., a dobra i plemenita ona ruka, koja mi je toliko puta mladjanu pomogla, dapače i više . . .; uh, ta je ruka klonula za uviek!

Bio sam tada u Bakru, pa kad sam 15. listopada primio u ruke „Obzor" i oko Kontakova imena zagledao crn okvirić sa križićem, proplakao sam od boli, kao i onda, kad mi je umrla draga majka, kojoj se ne mogoh za brojna dobročinstva ničim odužiti.

„Obzor" objavio je Kontakovu smrt ovim riečima: „Ova nas je viest potresla, a potresti će jamačno i mnogobrojne njegove prijatelje i štovatelje, koji u njem gube draga prijatelja.

S njim leže u crnu zemlju oduševljena, rodoljubna duša. Od svoje najranije mladosti, koja pada u doba oživljene ustavnosti i svršetak absolutizma u Hrvatskoj, pripadaše naš Gjuro onim krugovima, koji su nastojali za što većom samostalnosti kraljevine Hrvatske. Mladićem bijaše svagdje, gdje se je za dobrobit hrvatske domovine radilo. Pjevaše pjesme, pisaše članke, radijaše politički to u privatnim dogovorima, to u javnim sastancima, a svi rado slušahu njegovu brižnu rječitost u liepoj i čistoj hrvaštini. Kao odvjetnik bijaše izvrstan branitelj, kao zastupnik grada Zagreba izabran u oduševljenim občinskim izborima godine 1881. pod grofom Pejačevićem, bijaše vrlo revan i brižljiv za občinske poslove te je veoma marljivo dolazio u sjednice raznih odbora i skupština. On se je poglavito zauzimao za veliki, za onda izjalovljeni gradski zajam, budući uvjeren, da je on razvitku grada Zagreba neobhodno potrebit.

Kako bijaše čestit i ljubezan, ne vjerujemo, da ima gdje ikojega neprijatelja, pače i politički protivnici moradijahu ga štovati . . ."

Svoju ženu Berthu, rodjenu Lovrenčićevu, i dvoje djece Ljubicu i Gjuru, ostavio je Kontak neobskrbljenu, a umro je posve siromašan te je uz obće saučešće sahranjen na Mirogoju u Zagrebu.

Gjuro Kontak imao je i sina Vladimira, koji mu umre za njegove težke bolesti, što ga je potreslo još i više i smrt samo pospješilo. I njegov brat Cvjetko, kojega je on stavio na noge i izhodio mu podporu za put u vinorodne krajeve porenske, umro je od iste bolesti, od klete sušice.

Dr. Gjuro Kontak rodio se u osobito doba, u doba, koja je u našoj povjesti zabilježena krvavim slovima; ugledao je svjetlo poslije one godine, kada je kralj imenovao hrvatskim banom grofa Franju Hallera. On se je rodio poslije našega preporoda, a u ono tužno vrieme, kada bijaše zabranjeno „ilirsko" ime, kada je i Gajeva „Danica" morala nositi naslov „Hrvatsko-slavonsko-dalmatinska", a ne „Ilirska".

Burna bijaše baš godina 1843., kad se je imala obaviti velika skupština županije zagrebačke i kad je 9. prosinca na Markovu trgu potekla prva krv. Gjuri Kontaku bile su tek dvie godine, kad je na istome trgu drugi puta g. 1845. potekla krv i kad je palo 13 mrtvih i 27 ranjenih. O tome dogodjaju pričali su Gjuri njegovi roditelji, koji su sigurno čuli prasak pušaka, slušali lelek i jauk onih, koji su tom prilikom nastradali.

Gjuri Kontaku, kad je porasao, pričali su i o preporodu hrvatskoga naroda, a Ljudevita Gaja, koji je stanovao u gornjem gradu, mogao je vidjeti svaki dan, a gledao je vlastitim očima i one vrle rodoljube, koji su Kamenitom ulicom polazili u hrvatsku sabornicu.

Za dobe krutoga absolutizma stupio je Kontak u zagrebačku gimnaziju, a u njegovu je srdcu vrelo i kipjelo; mladež je tražila, da si dade oduška i skočila proti tlačiteljima hrvatskoga prava i zakona.

Za dobe absolutizma bijahu table ureda, obrtnika itd. crne, a napisi obično žuti, pak je i tabla Kontakova otca nosila napis: „Michael Kontak, Schneidermeister." No mladež i osvješćeni gradjani ustali su protiv tih „švabskih" napisa i jedne noći osvane većina njih premazana crnom bojom, pa tako i tabla staroga Kontaka, a ljudi šaptali, da je to njegov sin Jurica učinio vlastitom rukom.

Poslije njemačkih napisa, dodjoše na red „carski orlovi", kojih bijaše pun Zagreb. Na čelo toga pokreta opet se stavila mladež pravoslovne akademije. Ne ću nikada zaboraviti dana, kad su pitomci plemićkoga konvikta krenuli pod crven-kapama na Jelačićev trg i tamo skinuli orla na kući odvjetnika Rojca. To je djelo učinio Josip Turelli, tiesni Kontakov prijatelj, kojega su poslije na ramenima nosili od Jelačićevog trga do konvikta uz silno oduševljenje i klicanje.

Sve je to dr. Kontak doživio, pa nije čudo, da je u njemu kucalo rodoljubivo srdce, ali nije čudo, da je i rado pjevao, a po izbor pjesama imao je u „Pjesmarici" (Pjesme domorodne), koju su izdali Dragutin Rakovac i Ljudevit Vukotinović g. 1842. Pjesme: „Hajdmo braćo, hajd' junaci"; „Mi smo braćo ilirskog, sinci plemena"; „Nosim zdravu mišicu"; „Nek' se hrusti šaka mala"; „Prostim zrakom ptica leti"; pak pjesme, „Gdje je stanak moj"; „Oj talasi, mili ajte"; „Prvi pogled oka tvoga"; „Dievo mila, dievo krasna", osvojile su srdca cieloga Zagreba, a iz Zagreba srdca ciele domovine.

U gornjem gradu bijaše središte hrvatske pjesme u Kamenitoj ulici, u Kontakovoj ili Eisenhuthovoj kući, a smijem reći, da u Zagrebu ne bijaše doma, u kojem bi se toliko pjevalo, koliko u toj ulici, iz koje se je pjesma širila gradom. Sborovodja bijaše mladi i oduševljeni Tomislav Ivkanec, sada podpredsjednik „Kola", koji bi nam o tome znao mnogu pričati i pripoviedati.

Pjevačko družtvo „Kolo" osnovano je godine 1862. u prostorijama „Gradjanske strieljane", za onda stječištu družtvenog života grada Zagreba. Za malo je „Kolo" satrlo švabske „Liedertafele", „Schiffinge" i naličnе družbe, a hrvatska je pjesma nesamo u Zagrebu, već diljem domovine slavila osobito slavje.

Samo se sobom kaže, da je mladež u Zagrebu, a naročito „akademičari" osnutak „Kola" pozdravila osobito zanosno i da su se u njemu našli svi, koji bijahu voljni i sposobni da promiču pjesmu hrvatsku. Medju prvim pjevačima vidimo i Gjuru Kontaka, a osnutak „Kola" proslavljen je 26. listopada spomenute godine svečanim načinom, a za predsjednikovanja Gjure pl. Zlatarovića, kad je u strieljani obdržavan i prvi sjajni koncerat, sastojeći od 11 točaka. Poslije „Proslova" zapjeva „Kolo" Jenkov slovenski sbor: „Najprej zastava slave«, pjesmu, koja je na brzo postala popularnom. Druga pjesma bijaše od P. Križovskoga „Utonula", treća „Husitska", češka narodna pjesma od Krova, četvrta „Crnogorski sin", napjevom od F. Livadića, a peta hrvatska pjesma „Gdje je slavska domovina" od Ivana Kukuljevića, koju je za sbor priredio Vinter.

Kad je sagradjen „Narodni dom", davalo je „Kolo" i tamo svoje koncerte, pak smo tu nekoliko puta slušali Gjuru Kontaka, kad je zagrmio kao basista, a dobro se

Digitized by Google

sjećamo, da je nekom prilikom pjesma: „More se niše, Turska se trese, u plamenu bukti selo i grad“ osobitim ovacijama odlikovana, a potresli su srdcima občinstva upravo basiste, medju prvima Gjuro Kontak.

On ne bijaše samo izvršujućim članom, već od god. 1873.—1876. i družtvenim tajnikom. Polovicom listopada g. 1873., kada se pjevači opet skupiše, otvori se nova radnja pjevačkim sastankom 24. t. mj., da se naime osnuju redoviti sastanci, u kojima bi se o dalnjim potrebama pretresivalo i sborni duh ojačavao. Ovom prilikom čitao je Gjuro Kontak radnju „O pjevačkom družtvu i sboru“, koja je štampana u „Jubilejskom spisu“ "Kola“ prigodom njegove tridesetgodišnjice (1892, str. 100 - 107.) U toj razpravi čitamo i ovo: ... Tko umjetnost drži igrom, glasbu prehujalom dugih časova života, pjevačka družtva zabavom lahkoj ćudi, taj dašto neće zamjetit u našem poduzeću uzvišeniji smjer, niti će mariti, da amo uloži ozbiljan trud...

Znademo ipak svi toliko, da je glasbena umjetnost priznata u cielom svietu kao bitni dio čovječje kulture, moćnim i uspješnim uplivom na ljudsku ćud i po tom na čovječja djela.

„Kroz estetičnu ugladjenost do politične, kroz ljepotu do istine i slobode“ (Carriere.)

„Domorodnu sviest ništa toli silnim plamenom ne može uznieti, kao narodna pjesma. U tih pjesmah upozna slušalac svoje drage prijatelje, pozna njihov govor, pak ih zato tako lahko shvaća i razumije. Pučka pjesma ukazuje se pjevačem kao vrstno sredstvo, da se primaknu srdcima svojih slušalaca. Zato neka bude pjevačem narodna dužnost ovo blago naroda sačuvati i sve više i više razprostirati“ (Švicar Hans Nägeli.)

Gjuro Kontak govori nadalje o zadaći pjevačkih sborova, a da se ona poluči, zahtjeva: mnogobrojno učestvovanje i vrstnoću sbora.

„Težnja domorodnih pjevača „Kola“ morala bi ići za time, da bude „Kolo“ više nego zabavište svojih članova, da bude narodni inštitut, da bude učilište za glasbenu umjetnost. Pa ako se pjevačko družtvo ovako shvaća, onda ne stoji uzdržavanje sbora do prekarne volje pjevača, nego već patriotična dužnost nalaže savjest, revnost i požrtvovanje. Što hasni sbor od stotinu pjevača na papiru, koji ne dolaze na pokuse, koji svojom pojavom milošte diele, koji svoje osobnosti predpostavljaju svrhi družtva. Kad bi već dotle došlo, jošte će bolji biti sbor makar samo od 30 pjevača, koji sa družtvom sbilju imadu“.

Dr. Gjuro Kontak.

Svoje čitanje završio je Gjuro Kontak ovako: U pravoga pjevača mora da je čuvstva i razmieva za glasbenu umjetnost. To nije pjevač pravi, komu k našoj pjesmi puni uzhit fali; to nije pjevač pravi, komu je pjesma šala, tko pri svojoj pjesmi tielom, dušom nij. To je pravi pjevač, koji po sniegu, buri, na svoj pokus hrli, te iz puna grla o svem sladkom poji, što potrese grudi i što srdca uznosi (Zöllner.)

Ovo je Kontakovo čitanje tako djelovalo, da se je pjevački sbor još iste večeri o boljem uredjenju posavjetovao.

U tom predavanju iztaknuo je Kontak i ove rieči: „Uz sve to ipak naša pjevačka družtva neće da se množe i da im se članovi uzmu iz svih struka puka“, pa je pri tome dakako mislio na osnivanje pjevačkih družtava diljem domovine. Godine 1874. sastali su se „Kolaši“ na sastanak u Keglevićevoj kavani (sada trgovina Drucker) u Zagrebu. Tom je prilikom dr. Ivan Zahar čitao razpravu „Glasbena umjetnost i pjevačka udružba“. Bilo je to 20. listopada, a 14. kolovoza sliedeće godine zaključi upravni odbor „Kola“, da se na dan 19. listopada, a prigodom svečanoga otvorenja sveučilišta, pozovu sva pjevačka družtva i da se drži dogovor o ustrojenju pjevačkoga „Saveza“, a predtog o tome predloži skupštini poslije Zaharova čitanja, koji bude jednodušno prihvaćen.

Za osnutak saveza izabrani su u centralni odbor: Javand, dr. Kontak, dr. Lorković, Šaj, Zahar i Zajc.

Osnutak „Saveza“ bijaše uzrokom, da je Kontak god. 1875. u „Viencu“ (str. 308—309.) napisao članak „Hrvatski pjevački savez“, gdje poziva hrvatske pjevače, da se o Duhovima iste godine nadju na okupu u Sisku, gdje će „Danica“ slaviti posvetu svoje zastave. Piše o zadaći takova „Saveza“, napominje ona družtva, koja su u „privremeni“ taj savez stupila prigodom otvorenja hrv. sveučilišta.

„Po zadaći ovdje razloženoj i po djelima, što će ih izvoditi „Hrv. pjev. savez“, brojimo ga medju faktore narodnjega napredka, vriedna svakoga uvažaja, koji svojim sredstvima i svojim putima zaista mnogo može doprinieti boljku svoje domovine. U to ime želimo mu najbolji uspjeh.“ O duhovima držao se u istinu „prvi“ sastanak sviju pjevačkih družtava i Gjuro Kontak bude izabran u središnji odbor.

Dr. Kontak, shvaćajući zadaću i domašaj narodne pjesme, bio je članom i odbornikom „Kola“ od njegova osnutka do svoje smrti. Kad je izdahnuo svoju plemenitu dušu, „Kolo“ je viest o njegovoj smrti potresla, pa mu naštampa u svom „Jubilejskom spisu“ god. 1892. ove rieči:

„Od postanka družtva radio je neumorno na procvat i napredak družtva „Kolo“, sada kao pjevač, sada kao tajnik, a konačno kao odbornik. Napose za mladjih dana nastojao je popularnim predavanjima nuždnu disciplinu u družtvenom sboru uvesti, a i inače svakom sgodom, gdje se samo prilika pružila, promicao družtvene interese“.

Vrlo naše pjevačko družtvo oduživilo bi se zamjernim zaslugama dra. Kontaka, kad bi družtvene svoje prostorije u trajnu spomen ukrasilo vidljivim znakom, njegovom naime slikom, koja bi bila ne samo spomen-slika, već bi svakom „Kolašu“ bila i uzorom reda, uztrajnosti i ljubavi spram hrvatske pjesme!

Dr. Gjuro Kontak bijaše kao pravnik i veliki prijatelj prirodnih znanosti, pak mu ne bijahu nepoznati radovi glasovitih prirodopisaca, dapače ih i rado kupovao. Imao je skupna djela Darwinova, kupovao je djela Haeckelova i pozorno pratio nove prirodopisne teorije. Osobito mu bijaše milo djelo „Geschichte der inductiven Wissenschaften“, koje je iz englezkoga preveo Littrov. Mila mu bijahu i djela Johna Stuarta Milla, pak filozofska djela Spinozina, i šteta, vječna šteta, da Gjuro Kontak nije postao prirodopiscem. No onda bijahu takova vremena, da je svatko hrlio u pravnike, a za prirodu i prirodopisna djela slabo se marilo.

U koliko je dr. Kontak volio prirodi, svjedoči i osnutak „Hrvatskoga naravoslovnoga družtva“, kojemu je ako i ne bijaše osnivačem, a to prvim pokretačem, kako nam

Digitized by Google

Edwards G. H.: Jesen.

Digitized by Google

to svjedoči prva knjiga „Glasnika“ u članku „O postanku hrvatskoga naravoslovnoga družtva“.

Profesor Brusina svoje je nazore i namjere ob osnutku družtva priobćivao dru. Kontaku, a ovaj ih je vruće glave smetnuo u dušu i privadjao kraju, a podupirao ga u tome vrli prijatelj dr. Blaž Lorković, sveučilištni profesor. Kontak bijaše sretan i blažen, kad je došlo do prvoga sastanka, a presretan, kada budu god. 1885. družtvena pravila potvrdjena i time družtvo osnovano.

*

Dan je Svih Svetih! Umuknuo je piev ptica, zemlja skida svoje gizdavo ruho, priroda zamire, što velikomu tomu danu i pristaje. Idem na Mirogoj, da obadjem i ljetos grobove svojih milih pokojnika. Mili su mi grobovi dragih mojih roditelja, mili oni zeleni humci nezaboravne mi djece, ali osobito mila tri mi groba — grobovi mojih dobrotvora. Idem, idem, da se u znak zahvalnosti pomolim za njihovu dobru dušu; idem, idem, da kleknem kraj groba mojega prvoga dobrotvora Gjure Kontaka, komu u znak duboke zahvalnosti savih ovaj spomen-vienac.

Neka počiva u miru, neka se ona plemenita duša užije raja i dike nebeske!

Dragutin Hirc.

Na Svisvete.

Napisao **Slavko Balog.**

Svisvete su. Dà onaj dan u godini, kad svatko hrli na groblje, da uresi grobove svojih milih pokojnika; da nad onim zelenim humcima izmoli po koju tihu molitvu; da vrućim suzama okvasi ono nekoliko gruda, što pokrivaju te prerane grobove; da se poklone pred tim vidljivim znacima zemaljske prolaznosti! — — —

Smatrajući se najljepšom djevojkom, bila je vrlo zadovoljna, što nisu Olenjki bila namienjena sva ta nježna čuvstva, nego njoj; to joj je bilo drago i obzirom na gospodina Babinića, jer je osjećala svoju moć i mislila, kad joj nitko nije mogao odoliti, da je svojima očima i na njegovu srcu morala ostaviti trajne znakove.

— On će na onu drugu zaboraviti, drugačije ne može da bude, jer ga nagradjuje pukom nezahvalnošću, a kad se to dogodi, znat će, gdje me ima potražiti i naći... razbojnik jedan!

I odmah se je razdragala u svojoj duši:

— Čekaj samo, čekaj! Ja ću ti već odplatiti!

A medjutim je i Sakovića rado gledala. On se je pred njom opravdao, da nije izdajica, baš kao što se je i knez Boguslav bio opravdao pred gospodinom mačonošom. Zatim je govorio, da je već bio sklopljen mir sa Švedima i da je Republika imala već odahnuti, kadno je najednoč gospodin Sapieha radi svojih privatnih interesa sve pokvario.

Anusia nije sve to pravo razumila, već je samo onako slušala. Ali jedno ju je osupnulo u pripoviedanju gospodina staroste osmijanskoga.

— Billevići — govorio je — viču iz svega grla na svoje sužanjstvo, a ipak im se ovdje nije ništa dogodilo, niti će se dogoditi. Knez ih nije pustio iz Tauroga, to je istina, ali samo radi njihova dobra, jer su ih odmah iza gradskih vrata mogli ubiti razbojnici, ili buntovnici. A nije ih pustio ni za to, što se je zaljubio u gospojicu Billevićevu... i to je istina! No tko će mu to zamjeriti? Tko bi bio postupao drugačije, imajući nježno i zaljubljeno srce? Da su mu namjere bile manje poštene, mogao im je kao moćan gospodin popustiti uzde, no on se je htio oženiti, htio je u svoj kneževski stališ uzvisiti tu prkosnu djevojku, htio ju je usrećiti, htio je radzivillovsku krunu postaviti na njezinu glavu, i za to ga ljudi napadaju i slavu mu umanjuju.

Anusia zapita istoga dana Olenjku, da li je istina, da se je knez s njom htio oženiti? Olenjka to nije mogla poreći, i jer su već bile vrlo pouzdane, saobćila joj je sve svoje razloge. Ti razlozi bijahu za Anusju dovoljni i opravdani, ali je ipak mislila, da Billevićima nije bilo baš tako težko u Taurogama i da ni knez ni Saković nisu bili baš tako strašni, kao što ih je gospodin mačonoša bio opisao.

A kad stigoše viesti, da se gospodin Sapieha s Babinićem ne približava k Taurogama, već da je velikim hodovima otišao na švedskoga kralja čak tamo do Lavova, razvedri se Anusia u prvi mah, a onda pomisli, kad nema njih, da se ne može ni pobjeći iz Tauroga, jer bi to mogli platiti životom, ili barem zapasti u najveće opasnosti.

Radi toga dodje do svadje izmedju nje i Olenjke i gospodina mačonoše, ali su i oni morali priznati, da je odlazak gospodina Sapiehe njihov bieg znatno otegotio, a možda i posve onemogućio, i to tim više, što je u cieloj okolici nastajalo sve veće komešanje, te nitko nije bio siguran, što će mu donieti sutrašnji dan. I ako nisu priznavali Anusjinih razloga, bio je bieg bez njezine pomoći nemoguć, jer ih je Saković sa svojim častnicima strogo čuvao. Ketling im je jedini bio odan, ali nije htio privoliti na ništa, što se je protivilo njegovoj službi, a uz to je često bio odsutan, jer ga je Saković kao vješta i pouzdana čovjeka rado slao na konfederate i buntovnike, pa ga po više dana nije bilo u Taurogama.

A Anusji je u njima bilo sve ljepše i ljepše.

Saković joj se očitovao mjesec dana poslije kneževa odlazka, ali mu je ona lukavo odgovorila, da ga još ne pozna, da o njemu koješta govore, da još nije imala dosta vremena, da ga zavoli, da se bez dozvole kneginje Grizelde ne može udati i da ga jednu godinu dana želi staviti na kušnju.

Starosta proguta svoj gnjev i dade istoga dana nekog biednog vojnika izšibati tako, da je preminuo, ali je ipak morao pristati na Anusjine uvjete. A djevojka mu izjavi, da će i za godinu dana postići samo ono, što mu ona bude dozvolila, ako joj bude još vjernije i pokornije služio.

Tako se je igrala s tim medvedom, ali je već nad njim imala takovu vlast, da više nije ni mrmljao, već joj je samo odgovorio:

— Gospojice, zahtievajte od mene sve, što god želite, osim da izdam kneza, pa makar i to, da na koljenima hodam.

Da je Anusia znala, kako usljed Sakovićeve ogorčenosti trpi ciela okolica, ne bi ga možda bila tako dražila. I vojnici i gradjani u Taurogama drhtali su pred njim, jer ih je težko kažnjivao i bez svake krivnje. Sužnji su u lancima skapavali od glada, ili ih je dao mučiti usijanim željezom.

Često se je činilo, da divlji starosta želi svoju surovu i ljubavju opojenu dušu umiriti ljudskom krvlju, jer je i sam odlazio na bojne pohode. A pobjeda ga je sliedom sliedila. On je uništavao buntovničke čete, a zasužnjenim je seljacima dao odsjeći desnu ruku, pa ih je onda odpuštao k njihovim kućama.

Strah i trepet njegova imena opasa kao zidom Tauroge, te ni znatniji ustaški odjeli nisu dolazili dalje od Rosienja.

Napokon nastade posvuda podpuna tišina, a on je od okolišnih plemića i seljaka ustrojavao nove pukovnije i povećavao svoju moć, da ju u slučaju potrebe preda svojemu knezu.

Vjernijega i strašnijega sluge nije knez Boguslav mogao naći.

A Saković je Anusju sve pronicavije promatrao svojim strastvenim bliedo-modrim očima i svirao joj na lutnji.

I tako je Anusji život u Taurogama prolazio zabavno i veselo, a Olenjki težko i jednolično. Na jednoj se je zrcalila najveća radost, a druga je bivala sve bledja, sve zamišljenija, sve nujnija, a crne joj obrvice smrkavale su se sve više i više na bielome čelu, te su ju napokon prozvali duvnom. A i bila je donekle slična opatici. I počela je pomišljati, da je više dugo ne će biti, već da će ju dobri Bog usljed pretežke boli doskora upokojiti.

Nije to više bila ona djevojka sa rumenim licem i sretnim očima, nije to više bila ona Olenjka, koja je nekoč, vozeći se na saonicama sa svojim zaručnikom, gospodinom Andrijom Kmicicem, vikala: „Hej, hej!“ kroz zimsku šumu,

Proljeće se pojavljivalo na svietu. Od leda oslobodjene vode Baltika poče njihati blag i topao vjetar, zatim procvjeta drveće, zatim stade sunce bivati sve žarče i žarče, a biedna je djevojka uzalud izčekivala konac svoga taurožkoga sužanjstva, jer ni Anusia nije htjela da bježi i jer je u svoj okolici bivalo sve strašnije.

Mač i oganj zavlada tako, kao da nikada nije imalo nadoći milosrdje božje. Dapače, tko nije pograbio za sablju ili koplje po zimi, pograbio ih je na proljeće; snieg nije odavao tragova, a šuma je pružala bolje zaklonište i lakše se je borilo po toplu vremenu.

Viesti su kao lastavice dolietale u Tauroge, sad grozne, sad utješljivije. I jedne je i druge biedna djevojka izčekivala molitvom, a zalievala suzama tuge, ili veselja.

Posvuda se je govorilo o moćnom ustanku cieloga naroda. Koliko je drveća bilo po šumama Republike, koliko klasova po njezinim poljima, koliko je zviezda noću svietlilo izmedju Baltika i tatranskih gora, toliko je na Švede ustalo bojovnika, koji bijahu većinom plemići, pa su kao takovi bili rodjeni za vojnu; a digoše se i oni, koji su baratali plugom i branom, i oni, koji su se po gradovima bavili obrtom i trgovinom, koji su po šumama živili od svoga težkoga posla, paleći ugalj, ili sakupljajući smolu, koji su prebivali nad riekama i lovili ribu, koji su na stepama čuvali svoja stada... svi se latiše oružja, da tudjinske provalnike iztjeraju iz svoje države.

A Švedi su se gubili u toj množini, kao kapi vode u bujnoj rieci.

Digitized by Google

Na čudo cieloga svieta nadje još nedavno nemoćna Republika više sabalja za svoju obranu, nego što ih je mogao imati car njemački, ili kralj francezki.

Zatim stigoše viesti o Karlu Gustavu, kako je sve više zalazio u nutarnjost Republike s nogama u krvi, a s glavom u plamenu i dimu. Svi su se svaki čas nadali, da će začuti viest o njegovoj smrti i o propasti svih švedskih četa.

Ime gospodina Čarnieckoga razliegalo se posvuda sve jače i jače, zadavajući strah i trepet neprijatelju i ulievajući utjehu u poljska srca.

— Pobiedio je kod Kozienica, — govorilo se jednoga dana, — pobiedio je kod Jaroslava, — začulo se poslije nekoliko tjedana, — pobiedio je kod Sandomira, — ponavljala je daleka jeka. I svi su se čudili još samo tomu, da još ima Švedâ poslije tolikih poraza.

Napokon doletiše nova jata lastavica, a s njima i glas, da je švedski kralj sa svom svojom vojskom zatočen u riečkom kutu. Činilo se, da je blizu konac vojne.

Sam Saković nije više iz Tauroga polazio na bojne pohode, već je samo po noći pisao pisma i slao ih na razne strane.

Gospodin mačonoša bijaše strašno uzrujan. Svake je večeri s novim viestima dolazio k Olenjki. Časkom je grizkao prste, kad se je sjetio, da mora sjediti u Taurogama. Za bojnim je poljem čeznula stara mu duša. Napokon se stade zatvarati u svoju sobu, da o nečemu razmišlja po ciele sate. Jednoč zagrli nenadano Olenjku, pa gorko zaplače i rekne:

— Ti si mi mila, djevojko, kćerko jedina, ali mi je otačbina još milija!

I sutradan izčeznu ranom zorom, kao da je u zemlju propao. Olenjka nadje samo pismo, a u njem ove rieči:

„Bog te blagoslovio, drago moje diete! Ja sam uvidio, da pomno čuvaju samo tebe, a ne i mene, i da ću im sam lakše umaći. Neka me Bog sudi, ako sam to, uboga siroto, učinio radi toga, što mi je tvrdo srce, ili što za te ne osjećam otčinske ljubavi. Ali moja muka bijaše veća od moje strpljivosti, pa nisam ... tako mi rana Isusovih... nisam dulje mogao uzdržati. Jer kad sam pomislio, da se na bojištu riekom prolieva najbolja poljska krv pro patria et libertate,[1]) a da od moje krvi nema ni jedne kapi u toj rieci, pričinilo mi se, da će me za to angjeli božji kazniti ... Da se nisam rodio na našoj svetoj Žmujdzi, gdje živi amor patriae[2]) i junačtvo, da se nisam rodio kao plemić, ni kao Billević, bio bih ostao uza te, da te čuvam. Ali da si ti mužko, učinila bi to isto, pa ćeš oprostiti i meni, što sam te kao Daniela ostavio u lavljoj špilji. No jer je Bog i njega očuvao po svom milosrdju, nadam se, da će i tebe zaštiti naša najveća zaštitnica, presveta kraljica nebeska."

Olenjka je suzama oblila to pismo, ali je i odobrila taj čin svoga strica, koji joj je srce napunio ponosom. U to nastade u Taurogama velika halabuka. Sam Saković doleti strašno srdit k djevojci, i ne skinuvši kapu s glave, zapita ju:

— Gdje je vaš stric, gospojice?

— Gdje su i svi drugi, osim izdajica ... Na bojištu!

— Vi ste za to znali! — vikne starosta.

A ona, mjesto da se lecne, pristupi bliže k njemu, pa ga prezirno promjeri očima i odgovori:

— Znala sam ... pa što za to?

— Gospojice ... ej, da nema kneza! Gospojice, vi ćete za to pred knezom odgovarati!

— Ni pred knezom, ni pred njegovim slugom ... A sada molim!

I rukom mu pokaže vrata.

Saković zaškripi zubima i ode.

Istoga dana stiže u Tauroge viest o vareckoj pobjedi i takav strah i trepet obuze sve švedske pristaše, te ni sam Saković nije šmio da kazni one svećenike, koji su u susjednim crkvama u to ime odpjevali: Te Deum.

Ali veliki teret pade mu sa srca, kadno mu poslije nekoliko tjedana stiže pismo kneza Boguslava, koji mu je javljao iz Malborga, da je kralj umaknuo iz riečkoga kuta. No za to bijahu druge viesti zlokobne. Knez je tražio pomoći i nalagao, da u Taurogama ne ostave više vojnika, nego što je bilo nuždno za njihovu obranu.

Spremni konjanici odoše drugi dan, a s njima i Ketling, Oettingen i Fitz-Gregory, jednom riečju svi ugledniji častnici, osim Brauna, koji je bio potreban Sakoviću.

Taurogi opustiše još više, nego poslije kneževa odlazka.

Anusia Borzobohata poče se dosadjivati i tim više Sakoviću namigavati. A on je pomišljao, ne bi li otišao u Prusku, jer su se odlazkom njegovih konjanika osmjeljeni buntovnici i opet stali sve više približavati k Taurogama. Sami Billevići sakupiše do pet sto konja izmedju seljaka i nižih plemića, pa poraziše znatno pukovnika Bützova i stadoše nemilo pustošiti radzivillovska sela.

Ljudi su im se rado pridruživali, jer ni jedan rod, pa dapače ni sami Hljebovići nisu medju pučanstvom uživali toliko ugleda i poštovanja. Sakoviću je bilo žao, da Tauroge ostavi na milost neprijateljâ, a ujedno je i znao, da će mu u Pruskoj biti težko i za novce i za novake, da ovdje radi, što hoće, a da će se ondje umanjiti njegova vlast, ali je ipak sve više gubio nadu, da li će se u Taurogama moći održati.

Poraženi Bützov zakloni se pod njegovu zaštitu, a viesti, koje mu donese o sve većoj moći ustašâ, sklonuše napokon Sakovića na prusku stranu.

I kao čovjek odlučan, koji je uviek i proveo ono, na što se je bio odlučio, spremi sve za deset dana, izdade svoje zapoviedi i htjede otići.

Ali se najednoč namjeri na nenadani odpor, i to ondje, gdje mu se je najmanje nadao, to jest kod gospojice Borzobohate.

Anusia nije mislila, da podje u Prusku. Njoj je u Taurogama bilo dobro. Uspjesi konfederatskih partija nisu je strašili ni najmanje, a ujedno pomisli, da bi ondje mogla mnogo lakše doći do kakovih obveza, do kojih joj nije bilo stalo, i za to odluči, da će se oprieti odlazku. Olenjka, kojoj povjeri svoju nakanu, odmah joj potvrdi, da ima posve pravo, i stade ju dapače suznih očiju moliti, da gospodina Sakovića sklone na ostanak.

— Ovdje nas još može zateći spas, ako ne danas, a ono sutra, — rekne joj, — a ondje ćemo propasti obe.

Na to će Anusia:

— A vidiš! A malo prije si me psovala zato, što sam omamljivala gospodina starostu, premda ja za to nisam ni znala, već je to samo po sebi nastalo. A bi li on sada uvažio moj odpor, da ga nisam omamila?

— Istina je, Anusjo, istina! — odgovori Olenjka.

— Ne boj se, draga moja! Mi ne ćemo iz Tauroga, nego ću ja gospodina Sakovića još više omamiti.

— Dao Bog, da samo polučiš svoju svrhu!

— Kako da je ne polučim? Polučit ću ju već za to, što je njemu do mene, i kako mislim, do moga imetka. On se na mene može lako razsrditi, pa me dapače i sabljom raniti, ali bi onda sve propalo.

I pokazalo se, da djevojka ima pravo. Saković dodje k njoj veseo i samosvjestan, a ona ga primi hladno i prezirno.

— Je li istina, — zapita ga, — da vi iz samoga straha pred Billevićima kanite pobjeći u Prusku?

— Ne pred Billevićima — odgovori, joj on, namrštivši obrve, — i ne iz straha, već samo radi toga, da odande s novim silama udarim na te razbojnike.

— To vam želim sretan put.

[1]) Za otačbinu i slobodu.
[2]) Ljubav otačbine.

Digitized by Google

— Kako to? Zar vi mislite, da ću ja poći bez vas, nado moja najmilija?

— Tko se poda strahu, taj neka svoju nadu traži u biegu, a ne u meni. Vi niste baš previše pouzdani, pa kad bih ja trebala pouzdanika, ne bi vi to bili.

Saković probliedi od gnjeva. Pokazao bi on njoj, da ona nije bila Anusia Borzobohata! Ali videći, pred kim stoji, obuzda se, i namamivši smiešak na svoje strašno lice, odgovori kao u šali:

— Ej, ja vas ne ću pitati, već ću vas posaditi u kočiju i odvezti!

— Tako? — zapita djevojka. — To vidim, da me ovdje uzprkos kneževoj volji držite u sužanjstvu. Ali znajte, moj gospodine, ako to učinite, da vam više ne ću progovoriti ni jedne jedine rieči, tako mi Bog pomogao, jer sam odgojena u Lubnju i jer najviše prezirem kukavice. Kamo sreće, da nisam pala u takove ruke! Kamo sreće, da me je gospodin Babinić do sudnjega dana vodio na Litvu, jer se on nije bojao nikoga!

— Za Boga, — vikne Saković, — a vi mi recite, za što ne ćete da idete u Prusku?

Ali Anusia poče hiniti, kao da plače i očajava.

— Zasužnjili su me kao Tatari, premda sam dvoranka kneginje Grizelde i premda na me nitko nema nikakova prava. Zasužnjili su me i drže me silom u sužanjstvu, odsudjuju me na progonstvo i brzo će se viditi, kako će me štipati klieštima! O, Bože! O, Bože!

— Gospojice, bojte se toga Boga, koga zazivljete! — klikne gospodin starosta. — Tko će vas štipati klieštima?

— Spasite me, svi svetci! — zavapi Anusia, jecajući.

Saković nije ni sam znao, što ima da učini; dušio ga je bies i gnjev, te je časkom pomišljao, da će poluditi, ili da je Anusia poludila. Napokon se baci do njezinih nogu, pa joj obeća, da će ostati u Taurogama. Na to ga ona stane moliti, da ode, ako se boji, a tim ga dovede do skrajnje očajnosti tako, da je ustao i odlazeći odgovorio:

— Dobro! Ostat ćemo u Taurogama, a da li se ja bojim gospode Billevića, to će se doskora pokazati.

I ode još isti dan, sabravši poražene ljude pukovnika Bützova i svoje, ali ne u Prusku, nego za Rosienje, na gospodu Billeviće, koji bijahu utaboreni u girlakolskim šumama. Oni se nisu nadali nikakovoj navali, jer se je viest o odlazku vojske iz Tauroga već nekoliko dana širila po svoj okolici, i tako nahrupi gospodin starosta na njih posve nenadano, pa ih raznese na sablje. Sam gospodin mačonoša, koji je bio na čelu tomu odjelu, spasi se iz poraza, ali za to poginuše dva Billevića druge linije, a s njima i trećina vojnika, dočim se preostali razpršiše na sve četiri strane svieta. Nekoliko desetaka sužanja dovede gospodin starosta u Tauroge i dade ih pogubiti još prije, nego što se je gospojica Anusia za njih mogla zauzeti.

O odlazku iz Tauroga nije više bilo ni govora i gospodin starosta nije to morao da učini, jer se ustaške partije iza te nove pobjede nisu smjele pojavljivati s ove strane Dubise.

Saković je bio vrlo ponosan i silno se hvastao, da bi ugušio ustanak u svoj Žmujdzi, kad bi mu Loewenhaupt poslao tisuću dobrih konja. Ali Loewenhaupta nije više bilo u onim stranama, a Anusia je zlo primila Sakovićevu hvalisavost.

— To vam je s gospodinom mačonošom — reče mu — sretno pošlo za rukom... Ali da je ondje bio onaj, pred kojim ste i sa samim knezom morali uzmaći, bili bi vi, moj gospodine, sigurno i bez mene preko mora u Prusku otišli.

Gospodina starostu bocnuše do živa te rieči.

— Nemojte prije svega mi-

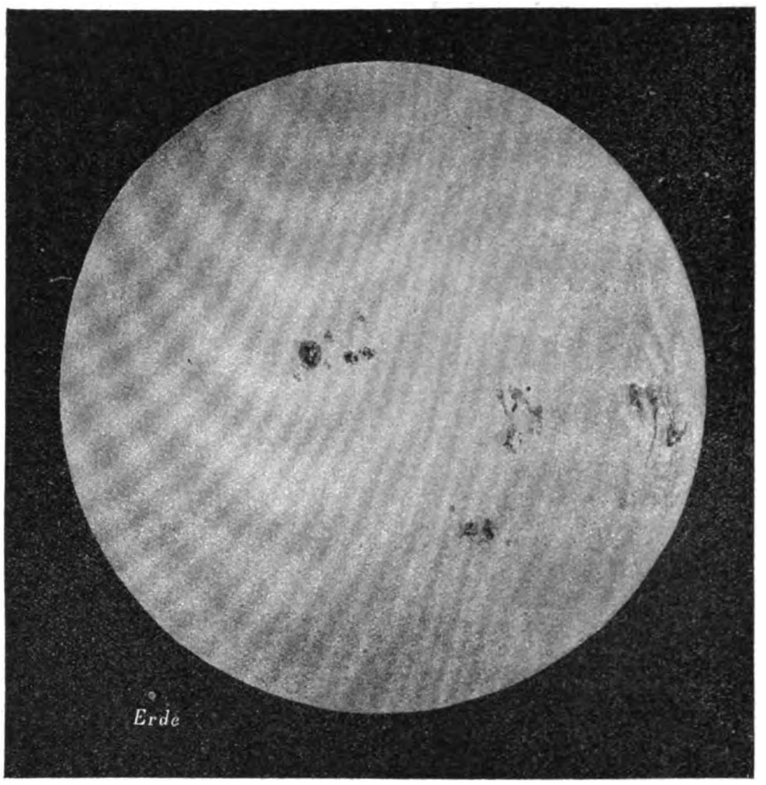

Sunce sa pjegama

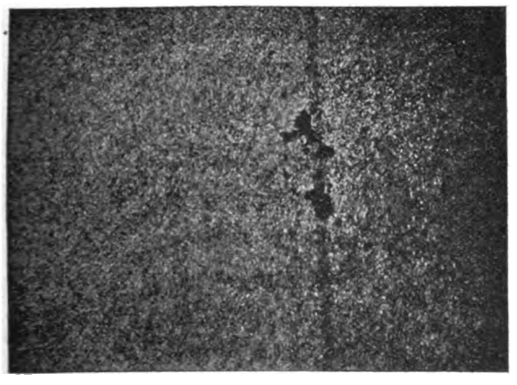

Granulacija ili zrnovita površina sunca.

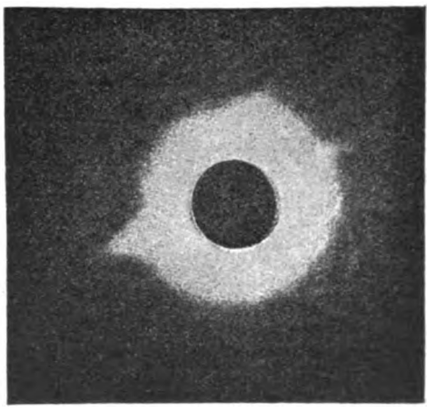

Pomrčina sunca 22. siečnja 1898.

Digitized by Google

sliti, gospojice, da je Pruska preko mora; a zatim mi recite: pred kim sam ja to s knezom morao uzmaći?

— Pred gospodinom Babinićem! — odgovori djevojka, poklonivši mu se duboko.

— Samo da ga jednoč mogu dobiti na duljinu svoje sablje!

— Sigurno bi se na dubljinu te sablje našli u zemlji! Ali ne zovite vuka iz šume!

I Saković nije doista iskreno zvao toga vuka, jer i ako je bio vrlo junačan čovjek, ipak je pred Babinićem osjećao neki strah, upravo zlokoban, tako se je neugodno sjećao njegovih bojnih čina. Uz to nije znao, kako će brzo začuti to strašno ime.

Ali još prije, nego što je ono zagrmilo po svoj Žmujdzi, stiže za mnoge najradostnija, a za gospodina starostu najstrašnija viest, koju su u tri rieči sva usta ponavljala u cieloj Republici:

— Varšava je zauzeta!

Činilo se, da se zemlja provaljuje pod nogama izdajicâ, ili da se cielo švedsko nebo ruši na njihove glave zajedno sa svim božanstvima, koja su im dosele svietlila kao kakova sunca. Uši nisu htjele vjerovati, da je zasužnjen kancelar Oxenstierna, da je zasužnjen Ersken, Loewenhaupt, Wrangel i Wittemberg, sam veliki Wittemberg, koji je krvlju zalio cielu tu Republiku i koji je još do nedavna polovicu njezinih zemalja imao u svojoj vlasti ... da je kralj Jan Kazimir pobiedio i da će poslije pobjede suditi svim griešnicima.

A viest je letila kao na krilima, zviždala kao granata nad cielom Republikom, prolazila kroz sela, jer ju je seljak ponavljao seljaku; prolazila je preko polja, jer su njom šumili svi usjevi, prolazila je kroz šume, jer ju je hrast ponavljao hrastu i jer su orli o njoj kliktali u zraku ... i za to se je svatko živ laćao oružja.

U tren oka zaboraviše oko Tauroga na girlakolski poraz. Nekoč strašni Saković umanji se pred svima, dapače i pred svojim vlastitim očima; ustaške partije počeše na novo napadati na švedske odjele; Billevići, oporavivši se poslije zadnjega poraza, predjoše i opet preko Dubise, na čelu svojih seljaka i nekih laudanskih plemića.

Saković nije ni sam znao, što da učini, kamo da se okrene i odakle da očekuje pomoć. Već odavno nije imao nikakovih viesti od kneza Boguslava i uzalud si je razbijao glavu, gdje je od i kod kojih bi se četa mogao nalaziti. I časkom ga je obuzimao smrtni strah, da li i knez nije zasužnjen.

Sa stravom se je sjećao, kako mu je knez govorio, da će sve svoje stvari odpremiti u Varšavu, i ako ga imenuju glavnim zapovjednikom u priestolnici, da će radje boraviti ondje, odakle će se mnogo lakše moći ogledati na sve strane.

I bilo je ljudi, koji su tvrdili za stalno, da je knez morao pasti u ruke kralja Jana Kazimira.

— Kad knez ne bi bio u Varšavi, — govorili su, — zašto bi naš premilostivi gospodar bio njega jedinoga izuzeo iz amnestije, koju je dao svim tamošnjim Poljacima? On mora da je već u kraljevoj vlasti, a jer je poznato, da je glava kneza Januša bila odredjena za panj, to će i Boguslavova sigurno pasti.

Napokon dodje i sam Saković do toga uvjerenja i stade očajavati, prvo za to, što je kneza iskreno ljubio, a drugo za to, što je u slučaju njegove smrti i najdivljija zvier mogla lakše naći zaklonište u cieloj Republici, nego on, koji je moćnomu izdajici bio desnom rukom.

Činilo mu se, da preostaje mu samo jedno: da se više ne obazire na Anusjin odpor, već da pobjegne u Prusku i da ondje potraži kruh i službu.

— Ali što će biti, — pitao se često, — ako se i elektor prestraši pred veličanstvom poljskoga kralja, pa mu izda sve bjegunce?

Nije bilo izlazka, već je možda mogao naći svoj spas samo za morem, u samoj Švedskoj.

Poslije tjedan dana tih muka i neizvjestnosti dodje na sreću od kneza Boguslava poslanik s ovim dugim vlastoručnim pismom:

„Varšava je oteta Švedima," pisao je knez. „Sve su moje stvari propale. Za uzmak je već prekasno, jer me oko kralja mrze tako, da sam sâm bio izuzet iz amnestije. Moje je ljude pred samim varšavskim vratima potukao Babinić. Ketling je zasužnjen. Švedski kralj, elektor i ja skupa sa Steinbokom idemo sa svima silama pod priestolnicu, gdje ćemo odmah zapodjeti odlučnu bitku. Carolus se kune, da će ju dobiti, premda ga prilično smućuje bojna vještina kralja Jana Kazimira. Tko bi bio mislio, da se u tom exjezuiti krije tako veliki strateg? Ali ja sam to upoznao još pod Beresteckom, jer se je ondje sve radilo po njegovoj i po Višnioveckovoj glavi. Mi se nadamo u to, da će se pučki ustaše, kojih je uz Kazimira bilo nekoliko desetaka tisuća, razići svojim kućama, ili da će njihov zanos jenjati, pa se više ne će tako dobro tući. Neka samo dobri Bog pošalje kakav strah medju one neuredne hrpe, pa će im Carolus nanieti znatan poraz, a što će biti poslije toga, to se ne zna, jer si tiho priznavaju i sami naši gnerali, da je ta buna hidra, kojoj neprestano rastu nove glave. Govori se, da ponajprije treba i opet zauzeti Varšavu. Kad sam to začuo iz Karlovih usta, zapitao sam ga: a što onda? Nije mi ništa odgovorio. A medjutim naše sile padaju, a njihove rastu. Da započnemo novu vojnu, za to nemamo sredstava. I bojni duh nije više onaj isti i naši se ljudi više ne drže Švedâ onako, kao prije. Moj ujak elektor šuti, kao obično, ali to vidim posve dobro, da će odmah udariti na Švede, ako mi izgubimo bitku, samo da se ulaska poljskomu kralju. Težko je činiti pokoru, ali moramo! Dao samo Bog, da me i opet prime i da ostanem živ, ne izgubivši sav svoj imetak. U Bogu mi je sva nada, ali se ne mogu oteti svakoj bojazni i moram do u napred mislim na sve. Za to prodaj ili za gotov novac založi sve, što god budeš mogao, pa makar se u tom pogledu morao sporazumiti i sa samim konfederatima. A sam otidji sa svojim ljudima u Birže, jer je odande bliže u Kurlandiju. Radje bih te poslao u Prusku, ali ondje ne će doskora ništa biti sigurno od ognja i mača, jer su odmah poslije zauzeća Varšave zapovjedili Babiniću, da preko Pruske podje na Litvu, da ondje razširi bunu i da putem sve pali i uništava. A ti znadeš, da će on to i pogoditi. Htjeli smo ga uloviti na Bugu i sam je Steinbok na nj poslao znatan odjel, od koga se nije povratio ni jedan glasnik poraza. Nemoj se ogledati s Babinićem, jer mu nisi ravan, već gledaj, da se što prije požuriš u Birže.

Groznica me je posve ostavila, jer su ovdje same visoke i suhe ravnice, a ne onakove močvare, kao na Žmujdzi. Preporučam te Bogu i. t. d."

Koliko se je gospodin starosta razveselio, što je knez živ i zdrav, toliko su ga zabrinule sve te nove viesti. Jer ako je i sam knez predvidjao, da ni dobivena glavna bitka ne će posve popraviti sudbinu švedske vojske, što se je moglo očekivati od budućnosti? Može biti, da će se knez sačuvati od propasti pod zaštitom lukavoga elektora, a on, gospodin Saković, pod zaštitom samoga kneza, ali što da učini medjutim? Da ode u Prusku?

Gospodin Saković nije trebao kneževa savjeta, da ne staje na put gospodinu Babiniću. Za to nije on imao ni snage, ni volje. Preostajalo mu je, da podje u Birže, ali je već i za to bilo prekasno! Na putu do njih stoji partija Billevićeva, pa i mnogo drugih plemićkih i seljačkih, svećeničkih i Bog zna kakovih, koje će se odmah sdružiti i tako raznieti njegove ljude, kao što vjetar raznese suho lišće; a da se i ne sdruže, da ih predusretne smjelim i brzim hodom, morao bi putem u svakom selu, u svakoj močvari, u svakoj šumi i na svakom polju prihvatiti novu bitku. Kakove bi sile morao imati, da makar i sa trideset

Digitized by Google

konja stigne u Birže? Dakle, da ostane u Taurogama? I to je zlo, jer će medjutim na čelu jakoga tatarskoga odjela doći strašni Babinić; sve partije sletit će se oko njega i zaliti Tauroge poput povodnje, i nastat će takova osveta, za kakovu ljudi još nisu čuli.

Prvi put u svom životu osjeti još do nedavna samosvjestni starosta, da mu dobrih misli ponestaje u glavi, da nema snage u svom težkom položaju, ni izbora u prevelikoj opasnosti.

I drugi dan pozva na viećanje Bützova, Brauna i nekolicinu uglednijih častnika.

Odlučiše ostati u Taurogama i čekati na nove viesti izpod Varšave.

No Braun ode s toga viećanja na drugo k gospojici Anusji Borzobohatoj.

Dugo, dugo su viećali i napokon izadje Braun sa vrlo smućenim licem, a Anusia bane poput bure k Olenjki.

— Olenjko, kucnuo je i naš čas! — vikne odmah na pragu. — Mi moramo bježati!

— Kada? — zapita biedna djevojka, malko probliedivši, ali u isti čas i ustane u znak, da je ria sve spremna.

— Sutra, sutra! Braun će biti u službi, a Saković će spavati u mjestu, jer će ga gospodin Dziešak pozvati na gostbu. Gospodin Dziešak je već odavno predobiven, pa će mu nešto uliti u vino. Braun veli, da će poći i sam sa petdeset konja. Oj, Olenjko, Olenjko, kako sam ja sretna, kako sam ja sretna!

Tu joj se Anusia ovije oko vrata i počne ju grliti tako radostno, da ju je Olenjka u čudu zapitala:

— Što ti je, Anusjo? Ta zar nisi Brauna već odavno mogla na to sklonuti?

— Da li sam ga mogla sklonuti? Da, mogla sam! Ali zar ti još nisam ništa rekla? O, Bože, Bože! Zar još ništa ne znaš? Gospodin Babinić dolazi amo! Saković zamire od straha, a s njim i svi drugi!... Gospodin Babinić dolazi, pali i sieče! Podpuno je uništio jedan odjel, porazio je i samoga Steinboka i dolazi velikim hodovima, kao da se žuri! A do koga se on može ovamo tako žuriti? Reci mi, nisam li ja glupa?

Tu bljesnu suze na Anusjinim očima, a Olenjka sklopi ruke kao na molitvu, pa podigne oči i rekne:

— Do koga god se žurio, neka mu Bog izravna sve puteve, neka ga čuva i blagoslovi!

IX.

Gospodin Babinić, htijući da od Varšave dopre do Pruske i Litve, imao je na početku doista težak zadatak, jer je u blizini Serocka stajala velika moć švedska. Karlo Gustav bijaše joj u svoje vrieme navlaš zapovjedio, da se ondje smjesti, da zaprieči obsiedanje Varšave, no jer je Varšava već bila zauzeta, nije ta vojska medjutim imala boljega posla, nego da ne propušta one odjele, koje je Jan Kazimir htio da pošalje na Litvu, ili u Prusku. Na čelu joj je stajao Duglas, vješt bojovnik, izkusan kao malo koji od švedskih generala u maloj vojni, a uza nj bijahu i dva poljska izdajnika: Radzivill i Radziejovski. Imali su dvie tisuće izvrstnih pješaka, isto toliko konjanika i dosta topova. Začuvši za Kmicicevu ekspediciju, razapeše vodje za njega široku mrežu u trokutu nad Bugom, medju Serockom s jedne, Zlotorijom s druge i Ostrolenkom s treće strane, jer su i onako imali da podju na Litvu, da priskoče u pomoć Tikocinu, koji su obsiedali Podlašani i Mazuri.

A Kmicic je morao da prodje kroz taj trokut, jer se je žurio, a tuda mu je bio najbliži put. On je odmah uvidio, da je zapao u mrežu, no jer je bio vičan takovu vojevanju, nije ga to ni najmanje smelo. Računao je na to, da je ta mreža preveć razapeta i da su joj za to oka tako široka, da će se kroz njih moći provući. Što više, premda su ga pomno lovili, nije im se on samo vješto uklanjao, nego ih je i sam lovio. Najprije predje preko Buga za Serockom i dodje uz obalu rieke do Viškova, a u Branščiku potuče na nj poslani odjel od trista konja tako, da nije preostao ni jedan viestnik toga poraza, kao što je Sakoviću pisao knez Boguslav. Sam Duglas navali na nj u Dugomsedlu, ali on razbi njegove konjanike i mjesto da umakne što brže, ode pred njihovim očima do Narve, preko koje predje na splavima. Duglas ostade na njezinoj obali, čekajući na svoje splavi, a Kmicic se po noći povrati preko rieke i navali na prednje švedske straže tako, da je uzkomešao svu Duglasovu diviziju.

Tomu se činu začudi stari general, ali se je u jutro čudio još više, kad je začuo, da je Kmicic obišao njegovu vojsku i povratio se na isto mjesto, na kom su ga mislili uloviti kao divlju zvier, da kod Branščika preotme svu švedsku prtljagu s bojnom blagajnom, posjekavši pri tom petdeset švedskih vojnika.

Često su prolazili cieli dani, da su Švedi na obzorju prostim okom vidili njegove Tatare, ali ih nisu mogli dostići. Za to im je gospodin Andrija svaki čas što god ugrabio. Švedski vojnici klonuše duhom, a oni Poljaci, koji bijahu još uviek uz Radziejovskoga, služili su proti svojoj volji. Pučani su nasuprot oduševljeno pomagali slavnomu junaku. On je znao za svaku neprijateljsku kretnju, za svaki i najmanji odjel, za svaka kola, koja su išla napred, ili su zaostajala straga. Često se je činilo, da se igra sa Švedima, ali je to bila igra lukavoga tigra. Sužnje nije ostavljao na životu, već su ih vješali njegovi Tatari, jer su i Švedi isto tako radili po cieloj Republici. Kadkad ga je obuzimala upravo neobuzdana mahnitost, jer je kao biesan navaljivao na vrlo pretežne švedske čete.

— Biesan ludjak predvodi taj odjel! — govorio je o njemu Duglas.

— Ili biesan pas! — odgovarao mu je Radziejovski.

Knez Boguslav je mislio, da je Kmicic jedno i drugo, ali da je ujedno i veliki bojovnik. I s ponosom je pripoviedao švedskim generalima. da je takovoga junaka već dva puta svojom rukom oborio na zemlju.

A na njega je najbjesnije navaljivao gospodin Babinić. Očito ga je tražio, a Duglas pogodi, da u tom mora biti neka osobita privatna mržnja.

Knez to nije poricao, premda nije davao nikakovih razjašnjenja. I odplatio je Babiniću jednakim novcem, jer se je poveo za primjerom Hovanjskoga i opredielio cienu na njegovu glavu; a kad mu ni to nije pomoglo, zamislio je okoristiti se njegovom strašnom mržnjom, pa ga tako upropastiti.

— Nas mora da bude stid, što se već tako dugo navlačimo s tim razbojnikom, — rekne Duglasu i Radziejovskomu, — koji obilazi oko nas kao vuk oko ovčarne, pa nam svaki čas ugrabi po koju ovcu. Ja ću sam na njega poći s malim odjelom, a kad on na me navali, odupriet ću mu se dotle, dok mi vi ne priskočite u pomoć, a onda ne ćemo više raka pustiti iz mreže.

Duglas, komu je već odavno bila dosadna sva ta potjera, nije se baš jako opirao, ali je ipak tvrdio, da ne može na kocku staviti život tako velikoga dostojanstvenika i kraljevoga rodjaka, samo da ulovi tako neobičnoga buntovnika. No jer knez nije popustio, morao je napokon pristati.

Odlučiše, da će knez poći s malim odjelom od sto i petdeset konjanika, ali će svakomu konjaniku iza ledja biti po jedan pješak s puškom. Ta varka imala je zavesti gospodina Babinića.

— On se ne će moći obuzdati, kad začuje, da imam samo sto i petdeset konjanika, već će na me odmah navaliti, — govorio je knez, — a kad mu pred oči banu i naši pješaci, razpršit će se poput pieska njegovi Tatari... pa će i sam poginuti, ili ću ga živa dobiti u svoje šake.

Tu osnovu izvedoše brzo i s velikom vještinom. Najprije razširiše viest, da će za dva dana pod knezom Boguslavom biti odaslan odjel od sto i petdeset konja. Švedski

Digitized by Google

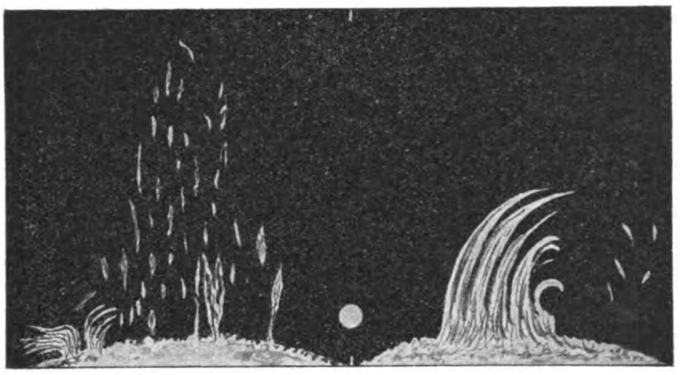

Sunčane protuberance. (U sredini prispodobe radi „Zemlja".)

su generali bili podpuno uvjereni, da će seljaci o tom odmah obaviestiti gospodina Babinića. Tako je doista i bilo.

Knez ode po gluhoj i tamnoj noći prema Vansovu i Jelonci, predje u Čerevinu preko rieke, i ostavivši konjanike na otvorenom polju, smjesti pješake u bližnju šumu, da uzmognu nenadano nahrupiti. Medjutim je Duglas imao da ide obalom Narve, i to tobože u Ostrolenku. A Radziejovski je morao da s lakim konjaničtvom dodje od Ksienžopolja.

Svoj trojici nije bilo baš dobro poznato, gdje je u taj čas Babinić, jer to nisu mogli saznati od seljakâ, a švedski konjanici nisu umjeli hvatati Tatare. Duglas je ipak mislio, da je Babinić u Šnjadovu, pa ga je htio obkoliti tako, da mu na litvinskoj granici zadje iza ledja i da mu zakrči put, ako udari na kneza Boguslava.

Činilo se, da je sve u prilog švedskim namjerama. Kmicic je doista bio u Šnjadovu i čim je začuo o pohodu kneza Boguslava, odmah je zapao u gustu šumu, da se nenadano pojavi pod Čerevinom.

Duglas, ostavivši Narvu, namjeri se za nekoliko dana na tragove tatarskoga odjela, pa podje istim putem, dakle iza ledja gospodinu Babiniću. Vrućina je strašno mučila konje i ljude pod ocjelnim oklopima, ali je švedski general ipak išao napred, ne mareći za to i već posve siguran, da će Babinićev odjel zateći nenadano i baš u času bitke.

(Nastavit će se.)

Groblja u Zagrebu nekoć i sada.

Držimo za shodno, da prilikom „Svih Svetih" i „Dušnoga dana", kada se sjećamo svojih milih i dragih pokojnika, progovorimo o grobljima grada Zagreba.

U staro doba i u srednjem vieku bila su groblja u samom gradu. Purgari Griča imali su svoje groblje oko svoje župne crkve sv. Marka i za to je današnji Markov trg jedno grobište, na kojem je čovječja ruka grobove izravnala zemljom. U dolnjem gradu bijaše takovo groblje oko crkve sv. Margarete, gdje danas stoji pravoslavna crkva, i oko crkve sv Martina (medju Manduševcem i gradskim kupalištem, koje bijaše blizo Krvavoga ili Pisanoga mosta), koja stajaše u Njemačkoj ili Šoštarskoj ulici, a govori se o njoj već g. 1380. Otmeniji ljudi pokapahu se u crkvi u „rakama" ili grobnicama, kakove su u svim zagrebačkim crkvama, kako nam to i danas svjedoče nadgrobne ploče bilo u podu, bilo po zidovima crkve.

Ovako smještena groblja bijahu često izvrgnuta oskvrnuću i zato moli zagrebački biskup Augustin Kazoti god. 1321. papu Ivana XXII. za dozvolu, da može oskvrnuta groblja ne samo u Zagrebu, već i u biskupiji ponovno posvetiti. Jedan bogumrzki čin oskvrnuća dogodio se u Zagrebu g. 1396., kad su kaptolski ljudi provalili u gradsko područje, izkopali mrtvace kod crkve sv. Margarete i sv. Martina, i razbacali im kosti kojekuda, dapače ih je raznašao i potok Medveščak. (Tkalčić: Sl. kr. gl. grad Zagreb do svršetka XIV. vieka, str. 18.)

U XV. vieku bude groblje oko crkve sv. Marka i sv. Margarete ukinuto, jedno radi tržišta, a drugo radi Markovskoga sajma, koji je trajao 14 dana.

Kad su Dominikanci preuzeli crkvu sv. Katarine, koja je već g. 1377. stajala u gradskoj občini, bijaše i tamo ogradjeno groblje u koje su onda gornjogradjani pokapali svoje pokojnike.

Napokon budu crkvena groblja posve napuštena. Gornji grad uredio je svoje groblje na brdu, na kojemu i danas stoji crkvica sv. Jurja. Ovo je groblje od zagrebačkih groblja najbolje sačuvano, jer je ogradjeno zidom. Na groblje sv. Jurja pokapali su se najotmeniji gradjani i druga odlična gospoda. Kad bi na crkvi sv. Marka malo zvonce zvonilo „na umiranje", dolazio je sviet i pitao, tko je umro, ali i pitao, kamo će ga pokopati. Kad si čuo, da na groblje sv. Jurja, tad je to značilo, da je imućan, da je otmen, bogat. Takovi sprovodi bijahu još prije tri decenija u Zagrebu „najsjajniji." Danas pita malo tko za smrt pokojnika, kad smo tako daleko napredovali, da i sirotinja štampa osmrtnice, koje se izlažu u trgovinama cvieća, čega „stari" i „mali" Zagreb nije trebao. Na groblju sv. Jurja, koje ima i danas liepih spomenika, bijahu sahranjene i „Nevine žrtve", koje odavle prije nekoliko godina prenesoše na Mirogoj ili po purgarsku „Miragaj".

Drugo groblje bijaše ono sv. Roka, kojega će naskoro snaći ista sudbina, kao i stara zagrebačka groblja. Ovo je napušteno i podaje u sadanjem stanju tužnu sliku ljudske prolaznosti i ništavila svjetskoga. Koliko je tu duša pokopano, kolikim će se ljudima zamesti trag i nestati im pametara, a sveto ono zemljište, koje krije tolike kosti, — spojeno je već sada cestom sa Josipovcem. Cesta pokriva mnogi i mnogi grob nad kojim sada hodaju ljudi, trče konji, štropotaju kola, naganjaju se i igraju djeca. Na tom groblju ima smrekuša i strmogleda, koji odavaju visoku starost, nu valjda će i oni naskoro pasti pod sjekirom, da ustupe mjesto kojemu tudjemu drvetu, koje će ovuda listati, kad na groblju sv. Roka nikne novo šetalište po kojemu će se nogama gaziti on), što bijaše staromu Zagrebu sveto.

Nedaleko kapelice sv. Roka počivao je i nesretni Vatroslav Lisinski; tu je sahranjen i Mijat Sabljar, prvi osnovač narodnoga muzeja. Prvoga prenesoše u „arkade", dočim je drugomu nestalo

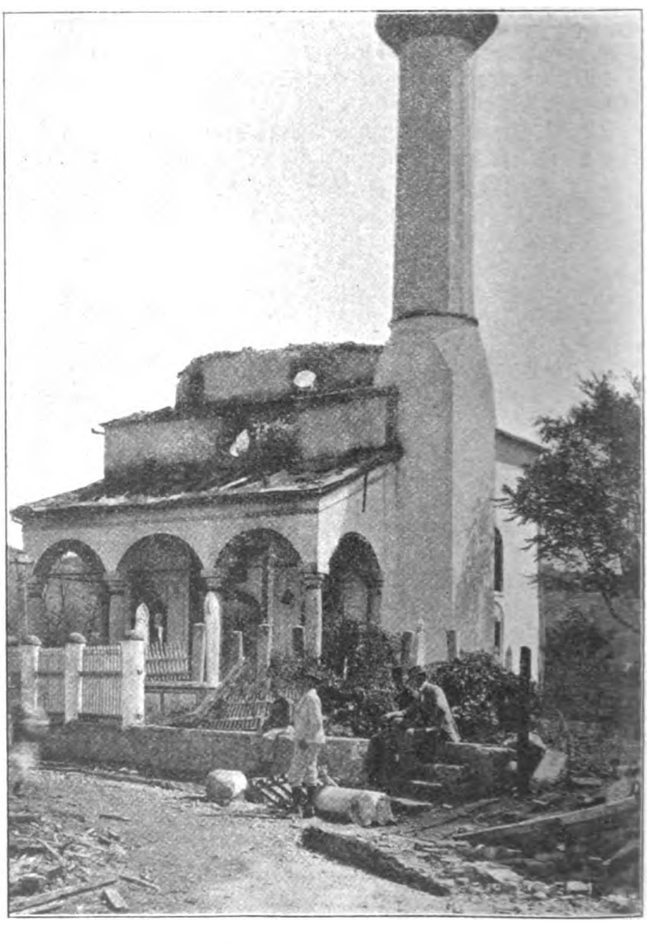

Požar u Travniku: Begova džamija.

Digitized by Google

križa i napisa, njegovu vječnom počivalištu zameo se trag! Na groblju sv. Roka sahraniše i baruna Dragutina Kušlana, dičnoga pobornika hrvatskih prava i tek ga prije dvie godine prenesoše na Mirogoj.

Pod grobljem sv. Roka sa strane zapadne, urediše svoje groblje Izraeličani, koje je i danas ogradjeno. Pod ovim grobljem sa strane južne bila je nekoć obljubljena, hladovita gostionica „Bründl", kamo bi se svraćali zagrebački purgari poslije sprovoda (ukopa), da se porazgovore uz dobru, staru kapljicu „nepatvorenoga" vina i da se pozabave na tamošnjoj kruglјani, koja bijaše priznata kao najbolja u Zagrebu. Ova gostionica „pod grobljem" bijaše poznata i radi vrsne pitke vode i mnogi je ovamo došao, da se „sladko" napije.

Kako je groblje sv. Roka strmo, izmučili su se konji kadkada tako, da su i po nekoliko puta sustali, dapače su kola, ako bijaše tlo vlažno, morali i rivati. Dogodilo se, da su kola došla do gostionice, ali onda drugom strminom ni makac Ne bijaše druge, već je valjalo mrtvaca dalje nositi i debeli si znoj modrim, platnenim rubcima otirati. Pod sv. Rokom, onda u zabiti, a danas tik Ilićkoga trga, imali su svoje groblje pravoslavni, koje su zagrebački gradjani zvali „Vlaško groblje".

Najdalje bijaše počivalište one sirotinje, koja je umrla u bolnici milosrdne braće. Danas je onaj prostor blizo, no onda

I tako je svaki dio, svaki kotar „staroga" Zagreba imao svoje groblje, samo ga nisu imali sljedbenici evangeličke vjeroizpoviesti. Njih bijaše u ono doba tako malo, da nisu imali ni svoje crkve, već „bogomolju" u privatnoj kući. Protestanska bogomolja bijaše u Gajevoj ulici, u kući gospodje Čačkovićeve i to tamo, gdje je danas prodavaonica i kušaonica vina Frana Novakovića. U kušaonici vide se i sada uzidani obli stupovi bivše „bogomolje". Godine 1856. na dan 14. travnja umro je na svom posjedu u Cmroku Dragutin Klinggräff, prvi tajnik hrvatskoga gospodarskoga družtva, gdje i sada u naručaju bajne prirode, uz svoju suprugu i sina, vječni sanak sniva.

Klinggräff bijaše „protestant" pak ću i ovom prilikom spomenuti kako su njegovi smrtni ostanci došli na Cmrok.

Ove godine umro je u Zagrebu Adolfo König u svoje vrieme prvi zagrebački urar, koji bijaše Klinggräffov zet. Dok se je riešilo pitanje, gdje će Klinggräffa kao protestanta sahraniti, već ga ukopaše na njegovu dobru na Cmroku. Njegov zet König dao mu spremiti grob na groblju sv. Roka. Pošavši na Cmrok, da upriliči sprovod, dočuje na svoju žalost, da mu je tast već sahranjen. Domari-seljaci, nečekajući na riešenje od strane konsistorija, izkopali su grob i sahranili ga, rekavši, da mora počivati tamo, gdje mu počiva i njegova žena. Došao k sprovodu i svećenik, Klinggräffovi prijatelji, znanci i štovatelji, ali njega već

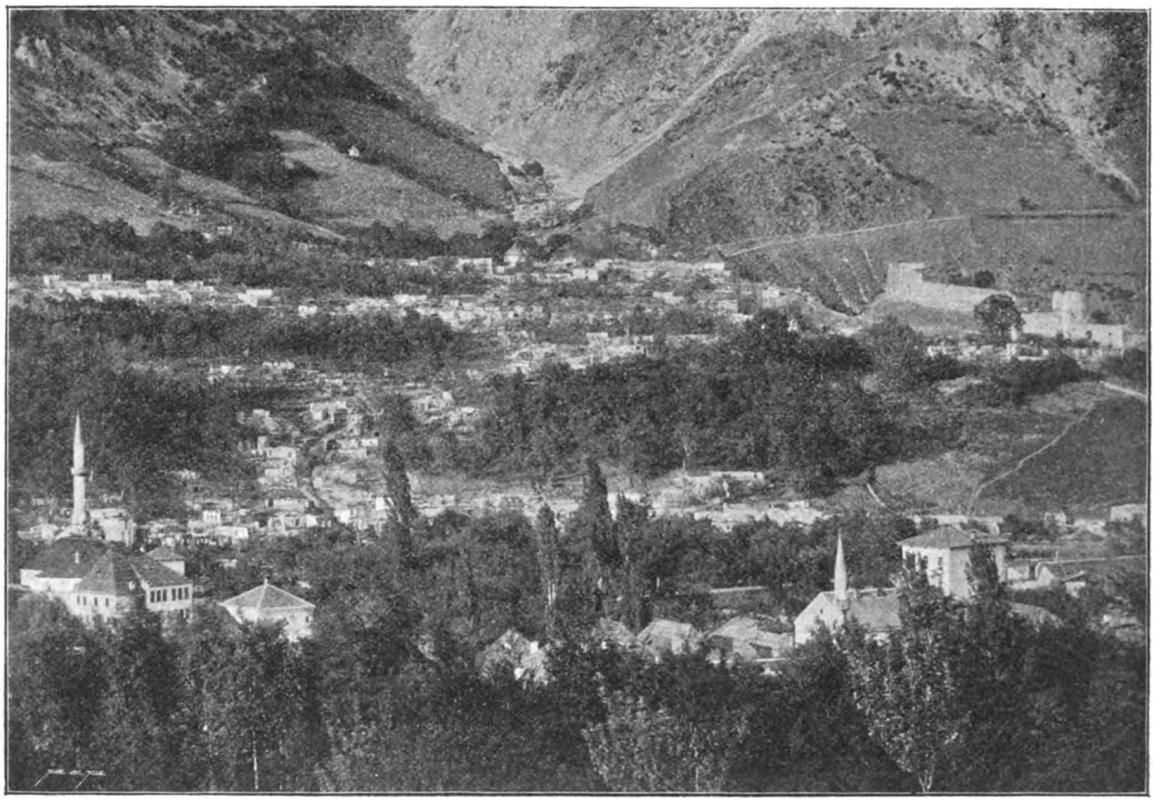

Požar u Travniku: Potur-Mahala i gornji grad.

bijaše daleko. Njihovo groblje bijaše u „Podolju" i zvalo se „Bogečko groblje" (bogec = siromak.) Simo su mrtvace vozili u posebnim, crnim kolima, koja su nalikovala velikoj škrinji, bilo u noći, bilo rano s jutra i tu ih zakopali „bez liesa". Onaj, koji ih je vozio i danas je živ i jednom se njegovom slugi dogodilo, da je jednoga mrtvaca uz put izgubio. Dobro pamtim, da se je toga radi uzbunio cio Zagreb. Župljani sv. Petra zakapali su svoje pokojnike na groblju sv. Petra. Ovo je groblje i danas dobro sačuvano i tu je mnogi ukopan po naročitoj svojoj želji. Na tome groblju počiva i Vatroslav Lichtenegger, prvi stručno naobraženi učitelj glasbe na učiteljskoj školi u Zagrebu. Desno od crkvice počiva hrvatska korjenika, uzor — Hrvata, Sime Balenović, bivši kateketa iste škole, koji je za družtvo sv. Jeronima napisao „Hrvatsku povjestnicu". Do groblja sv. Petra imali su svoje „novo" groblje Izraeličani, koje je i danas sačuvano.

Nova Ves imala je groblje „sv. Tomaša", a svoje „rake" u crkvi sv. Ivana. Pod grobljem sv. Tomaša bilo je „Soldačko groblje" (Vojničko groblje), koje je sada posve napušteno; grobovi su više manje zarasli, spomenici razvaljeni, križevi razbacani. Vojnike su u ono vrieme zakapali „bez" liesa. Omotali bi ga slamom, svezali oko vrata, pâsa (kukova) i nogu i onda spustili u grob. Prije 40 godina bilo je to nešto „obična" dočim bi se danas Zagrebčani nad time sgražali.

pokrila „crna zemlja". Brzojaviše radi prenosa kardinalu Hauliku, koji je tada boravio u Beču, nu on odgovori: „Pustite mojega prijatelja Klinggräffa, tamo gdje je pokopan." Amen. Haulik.

I tako je „prvi" tajnik „Gospodarskoga družtva" pohranjen na Cmroku, danas posjedu Milana Jakčina. Za gospodarsko-šumarske jubilarne izložbe napisao je Dragutin Hirc, bivši perovodja iste izložbe „Spomen-listak" Dragutinu Klinggräffu u „Gospodarskom listu" 5. rujna g. 1891. br. 19. i predočio nam vrloga toga muža i u slici. Iste godine dao je izložbeni odbor obnoviti Klinggräffov grob i usaditi novi križ.

Takove bijahu zagrebačke pogrebne prilike, dok nije gradsko zastupstvo zaključilo, da se imadu stara groblja zatvoriti i napustiti, a novo „centralno groblje" urediti i otvoriti. Ovo smjestiše na Mirogoju, na posjedu dra. Ljudevita Gaja, gdje je do predlanjske godine stajao i njegov dvor, koji je propao nemarom, pak mu se na žalost ni slika nije sačuvala.

Ako je Gaj u svojoj poletnoj duši koječega snivao, zaista mu se nije nikada rodila misao, da će danas sutra biti sahranjen na vlastitom dobru, kojim se za njegova života širila krasna hrastova šuma!

Vatroslav Singer, prvi učitelj gombanja, bijaše i prvi, kojega

Digitized by Google

sahraniše na Mirogoju i dični naš „Sokol“ i sada redi i uzdržava njegov grob. Umro je 1. studena godine 1876.

Osnutkom centralnoga groblja nešto se u Zagrebu dogodilo, što je uzbudilo stare zagrebačke „purgare“, odnosno „zagrebačko kaptolsko pogrebno družtvo“, do onda „jedino“ takovo družtvo. Govorilo se i pogovaralo, da će u Zagreb iz Ljubljane doći nekakav „ponfineber“. O tom se „ponfinebru“ puno govorilo i razpravljalo. Gradjani bili ljuti kao lavovi, ali to nisu mogli osujetiti, jer je zakonom dozvoljena „sloboda obrta“. Jednoga dana evo u Zagrebu „ponfinebra“, kojemu bijaše na čelu Slovenac Jeglić, koji je svoja sjajna kola i cielu opremu spremio u Dugoj ulici, u današnjoj kući trgovca Mondekara.

Ova novotarija mnogo je škodila staromu pogrebnomu družtvu, ali je nešto uništila, što bijaše s tim družtvom u tiesnom savezu. Vriedno je, da se i to zabilježi.

Danas se pokojnici stavljaju na odar, na Mirogoju bilo u I., II. ili III. razred već prema tomu, kako tko može platiti, ali je dozvoljeno pokojnika imati i na odru kod kuće. Dok ne bijaše centralnoga groblja bio je svaki pokojnik u kući. Siromašni ljudi napravili su odar obično u pokojnikovu krevetu, a tko je mogao platiti, dozvao je tapetara, da napravi „skolke“. Te je skolke u Zagrebu zamislio zagrebački tapetar i gradjanin Franjo Hirc, otac glavnoga suradnika „Prosvjete“ Dragutina Hirca. Imao je dvie „klase“, prvu i drugu „klasu“ (razred). Takove skolke sastojale su od četiri diela; od čela, pročelja i dvijuh stranica, a bile su presvučene crnim i bielim latkom. Stajale su na zlatnim nogama. Ako je umro tko imućniji, onda su skolke stajale na pozlaćenim lavjim nogama. a bile su ukrašene zlatnim i srebrnim „cofima“, u uglovima pozlaćenim ornamentima. Na tim je skolkama ležalo stotine i stotine Zagrebčana, jer tko je ikako mogao platiti 20 - 30 forinta, taj je prizvao tapetara Franju Hirca, kojim su se ljudi u gradu puno šalili, a zagrebački ga kanonici zvali „Todtenvogel“ (Ćuk). Kad je sreo kojega kanonika znao bi ovaj već iz daleka mahati rukom, da mu neka ne ide blizo, no Hirc bi se smijao i doviknuo: „Nek' se samo groziju, ne budu mi vušli, i oni budu došli v moje ruke!“ Ove rieči obično su se i obistinile, jer do ponfinebra ne bijaše u Zagrebu kanonika, kojega nije Franjo Hirc stavio na „skolke“, a stavio je na skolke i bana Jelačića, a za slavnoga vojskovodju Radeckoga spremio u prvostolnoj crkvi rekvijem, kakova prije i poslije toga Zagreb nije vidio.

Kad je umro koj kanonik, imao je tapetar Hirc i liepu zaslugu, jer je u ono vrieme malo ne svaki „balzamovan“, pri čemu je Hirc pomagao. U kuću došao bi skolkama u svako doba dana ili noći. Kako ne bijaše za onda u Zagrebu služnika, imao je Hirc posebnoga slugu, jaka i zdrava čovjeka, koji bi vozio skolke, ali i pokojnika uredio i metao na iste.

Kad je u Zagreb došao ponfineber, stari je Hirc svojim skolkama padao, dok nije siromah i propao. Skolke odoše u peć, a tapetar Hirc pogibao je od tuge i boli, jer mu je družtvo za sjajne pogrebe podrezalo životnu žilu. Bio je sretan i blažen, kad se je mogao komu izjadati, a to je radio tako dugo, dok je i on pošao Bogu na račun. S njime je nestalo i ličnosti, koju je poznalo malo i veliko, koju je poznao cio Zagreb.

Ponfineber nanio je štetu i zagrebačkim stolarima, jer su s njime osvanuli i kovni liesovi. Kad je prije tko umro, dobio je drven lies, siromah od mekana, a imućniji od tvrda drveta, bilo od hrastovine, bilo od orahovine. Ti liesovi bijahu ili crno oličeni ili ulašteni, politirani, a napis složen od zlatih slova. Fine su liesove pravili dvojica stolara, u gornjem gradu u Kamenitoj ulici stolar Eisenhuth, u dolnjem gradu stolar Janko Bival, drug tapetara Franje Hirca.

I stari Zagreb pleo je vience svojim pokojnicima, ali ti vienci ne bijahu od umjetnoga, već prirodnoga cvieća. Plele su vience vrtljarice naročito iz Petrinjske, Vlaške ulice i Nove vesi i prodavali ih na Kaptolu i Jelačićevu trgu. Kad bi tko umro, takav bi se vienac svezao o križ i nosio do pokojnikova groba. Takvih vienaca bijaše i k Sesvetama, a glavni u njima cviet „georgina“, Zagrebčanima osobito mio cviet. Zagrebačke vrtljarice nisu znale i poznale magnolija lišće, već su vience plele od „puksbama“ (šimšira). Grančicom šimšira, koju bi stavili u „svetu vodu“, škropili bi i mrtvaca.

Ponfineber je i tim viencima učinio po malo kraj. Danas imamo na Preradovićevu trgu cio vašar od vienaca, ima ih na stotine razne veličine i razna ukusa, ali najmanje ima prirodnih, pak su već i naši seljaci počeli kupovati „umjetne“ vience, i oni idu za „modom“ i tako prirodnih vienaca po malo ne staje, dok će ih napokon ne stati, ali će s njima i opet izginuti jedna zanimiva slika iz „staroga“ Zagreba. — c.

NAŠE SLIKE.

— **Ritzberger Alb.: Ozdravljenje** Težka bolest spustila se nad biedni stvor, koji leži na krevetu. Dugo je trebalo dok su liečnici rekli, da je na putu ozdravljenja. Uz nju je boravila je duvna. Kad su je svi ostavili, ovaj angjeo klečao uz nju i šaptao svoje molitve. U Francezkoj se rado gone redovnici redovnice, ali kad je u Marselju zavladala kolera, nije se našao nitko, koji bi njegovao bolestne od kolere, pak su pustili duvne, neka ostanu, dok kolera mine. Nije li to bio triumf za redovnice u istoj onoj Francezkoj, koja ih goni.

— **Pruszkowski W.: Angjeo smrti stupa grobljem.** Snieg je zapao. Tišina. Nigdje u blizu ne ima stvora. Kud gledneš samo grobovi i grobovi. Pravi osjećaj dušnoga dana! Smrtni trzaji minuli su, blieda lica uvenula su. Pogled njihov je zamro, koji tuj počivaju. Angjeo smrti obavio je svoj posao. Ali ne, oni nisu mrtvi, oni samo snivaju i opet će se probuditi!

— **Hermanns R.: Na crvenoj zemlji.** Slika R. Hermannsa iz Hanovera, prikazuje nam po prvi put jednoga od najboljih njemačkih umjetnika. Kraj koji nam prikazuje nalazi se oko Münstera.

— **Požar u Travniku.** U posljednjem smo broju priobćili nekoliko slika o travničkom požaru i pozvali rodoljube, neka se pobrinu za pogorjelce. I danas eto nekoliko slika.

KNJIŽEVNOST.

— **Knjige družtva sv. Jeronima.** Ovogodišnje knjige družtva sv. Jeronima već su izašle. Osim kalendara „Danice“, koji je štampan u 45.000 iztisaka izašle su još ove knjige: Slike iz svakidanjeg života, napisao Vaclav Kosmak, pohrvatio Stjepan Žgurić (s dozvolom vlastnika); A. Geikie: Prirodni zemljopis. preveo Milan Šenoa; napokon glasovito djelo: Nasljeduj Krista od Tome Kempenca u izvrstnom prievodu dra. Stjepana Bosanca. Iz ljetopisa družtvenoga vidimo, da družtvo broji svih do sada upisanih članova 15.878. Godišnjih prinosnika bilo je u svemu 4327. Bio bi to na prvi pogled liep broj, ali ako uzmemo na um slovenačko družtvo sv. Mohorja, to nas mora žalostiti, kako je malo u nas prodrlo u seljački sviet knjiga. Družtvo sv. Mohora ime naime ove godine 76.058 članova. Dok je lani naše družtvo moglo dati u ruke naroda 105.000 otisaka, družtvo sv. Mohora poklonilo je ljetos narodu 456.348 knjiga. Mi ovim ne ćemo ni najmanje da prigovaramo odboru sv. Jerolimskoga družtva, koji je i revan i vriedan, ali želimo, da bi razsadnici naše pučke prosvjete i svećenici učitelji svi jače prionuli, da prodre i pučka knjiga u naš sviet.

— **Gašparović Nikola** napisao crtice i pripoviesti i izdao ih u Zagrebu, u tiskari Terezije Fischer. Ciena crticama 1 kr. 20 fil.

— **Pivničarstvo**, napisao prof. dr. Vjekoslav Köröskeny sa 49 slika. Ciena K. 1.50. Tisak i naklada knjižare Lav. Hartmana. Zagreb.

Pisac, poznati stručnjak i profesor u sveučilištu Franje Josipa I. dao je tim narodu dielo od neprocienive koristi.

— **Tresić Pavičić Ante**, koji sada uredjuje u Trstu svoj „Jadran“, propjevao je „Vogjama“ i izdao u posebnoj knjižici, koja se prodaje po 30 filira. „Matica Hrvatska“ izdat će ove godine sbirku probranih njegovih pjesama.

— **Mali dobrotvor**, hrvatski omladinski list sa slikama, koji daje svake godine stanoviti prinos učiteljskomu konviktu u Zagrebu i družtvu „Dobrotvor“, stupio je od 1. rujna 1903. u IX. godište. Izlazi 1. dan svakoga školskoga mjeseca. Stoji na godinu samo 60 filira, a za poštu 20 filira više.

Do sada si je stekao sbog svoje jeftinoće, biranoga sadržaja i veoma plemenite svrhe mnogo prijatelja i predplatnika, te ga s toga i ove godine preporučamo svakomu za što izdašniju predplatu, koja se šalje uredničtvu „Maloga dobrotvora“, Zagreb. Palmotićeva ulica br. 39. I. kat.

POVJEST

— **Bibliografska riedkost.** Godine 1841. kupio je general barun Knežević kod Sv. Helene u Medjimurju bivši pavlinski samostan, kojega je dao preurediti. Tom prilikom nadošli su zidari u sakristiji na jednu udubinu, u kojoj bijaše čovječji koštur, do nogu koštur jedne mačke i knjiga pisanu gotičkim slovima, koja bijaše preko 400 godina stara. Sadržaje propise pavlinskoga reda, hrbat od kože i nekoliko listova je izglodano.

Koštur bijaše svakako od kojega Pavlinca, koji se ogriešio o propise, pak ga živa uzidaše, no teže je odgonetati, zašto su mu u grobnicu dali mačku.

ZEMLJOPIS.

— **Einundvierzig Jahre in Indien vom Subaltern-Offizier bis zum Ober-Befehlshaber.** Ovo je djelo naplsao Lord Roberts of Kandahar, a preveo dr. Barolini. Zaprema dvie omašne knjige i ukrašeno je sa kartama i planovima. Djelo je ponajveć povjestno-političkog sadržaja, štampano je u Berlinu već na račun godine 1904.

Digitized by Google

ASTRONOMIJA.

— **Sunce**. Površina žarkoga sunca iznosi 11,900 više puta od površine zemlje, a usebina (volumen) mu je 1,300.000 veća od usebine zemlje. Masa iznosi 324.439 puta više od zemlje, a 700 puta od mase svih planeta. Srednja gustoća mu je 0,255, dakle 1,41 prema gustoći vode. Gravitacija je na suncu 27,6 puta tako velika kao na zemlji; tielo, koje pada na zemlji u prvoj sekundi 4,9 m., provali u isto vrieme na suncu 135 m.

Fotografirana razsvietljena površina sunca zove se „Photosfera", koja kao da je posuta svietlećim zrnima. Ova bijahu poznata već Herschelu, koji ih je prispodobio „naborima"; Nasmythu odali su se u prilici vrbova lišća, dočim ih je Secchi gledao u obliku pirinčevih ili rižinih zrna. Po Langleyu photosfera vunasto je oblačna, u njoj se vide brojne, ali slabe pjegice, koje leže u jasnoj podlozi. One oblakom nalične tvorevine razpadaju se u sitna, intenzivno svietleća zrna, koja se ištiču u nekom tamnom mediju. Pomenute pjegice nalikuju rupicama ili pučima. Od Jansena ima fotografija, koje nam jasno na površini sunca predočuje granulaciju ili njegovu zrnovitost. Kada ju Secchi prispodablja riži, mogli bismo photosferu prispodobiti i krmetini, koja je „ikrasta" (puna ikara).

Na površini sunca razabiremo kadkada i prostim okom pjege, koje je prvi gledao Fabricius god. 1610., a 1611. ih odkrio i Galilej i Scheiner. Kadkada se vide blizo njih srebrnaste, sjajne niti, takozvane „baklje", koje bijahu Galileju takodjer poznate. Ove pjege su kadkad sitne poput točaka, a kadkada imadu u premjeru 85.000 km. Schwalbe gledao je 5. rujna god. 1850. jednu pjegu, koja je imala u premjeru 211.400 km., dakle bijaše 17 puta tako velika kao zemlja. Velike pjege, koje imadu u premjeru 36.000 km., vide se prostim okom, kada gledamo n. pr. sunce kroz tanakne oblake. Veće pjege imadu tamno zrno ili jedarku, koja je okružena „kolom" (penumbra; Hot); kadkad manjka jedno ili drugo. Opazilo se, da se spomenute pjege pomiču od iztočnoga ruba prama zapadu, a uzrokom je tomu kretanje (rotacija) sunca oko svoje osi, koja se dade težko odrediti, jer se pjege sad skupljaju, sad razpadaju, da se prikažu ponovno u novom obliku.

Te pjege ne pojavljuju se na suncu na svim mjestima, a više su manje vezane na pojase medju 5 i 15° heliografske širine. Oko ekvatora su pjege riedke, a riedke su i s onu stranu 40° širine. One se ne vide u svako doba, a vrieme njihova trajanja (periodicitet), nije nam još poznato.

Kod totalne sunčane pomrčine, okružen je mjesec, koji stoji pred suncem, nježnim, srebrnastim sjajem, koji je poznat kao „kruna". Uz sunčani rub opazili su zvjezdari ružičasto obojene tvorevine, koje svojim oblikom oponašaju bilo ognjene pramove ili bregove, bilo lebdeće oblake. To su „protuberance", koje su prvi puta zabilježili g. 1842., ne znajući u prvi mah, da li pripadaju suncu ili mjesecu. Godine 1860. dokazali su mjerenjem, da pripadaju suncu, a osam godina kasnije odkrio nam je spektroskop i njihovu strukturu. Spektralna analiza nam je dokazala, da ima u sunčanoj atmosferi natrija, kalija, barija, magnezija, željeza, kroma, nikela i drugih počela, o kojima smo već govorili u »Prosvjeti" u člančiću· „Od česa je složeno sunce".

Najveću protuberancu zabilježili su na zvjezdarnici u Kaloči 20. rujna 1893. do visine od 500.000 km., koja je za sekundu provalila 498 km., a 15. srpnja g. 1895. opazili su jednu protuberancu, koja je za sekundu provalila 858 km. Vanredno liepe bijahu one protuberance, koje je gledao Trouvelot 15. i 29. travnja g. 1872.

— **Merkur** suncu je najbliži planet. Kako njegov premjer iznosi 4780 km., to je znatno veći od mjeseca. Venera (Danica) ima u premjeru 12.400 km., malo ne toliko, koliko i zemlja (12.756 km.), dočim ima Mars 6970 km. Planetoidi Ceres, Pallos, Juno i Vesta mjere u premjeru 770, 490, 190, 380 km.

Godine 1901. na 1. siečnja u 9 sati na večer navršilo se 100 godina, da je astronom Piazzi odkrio prvi planet sa zvjezdarnice u Palermu i ozvao ga Ceres Ferdinandea.

SOCIOLOGIJA.

— **Život i brak.** Ne ima čovjeka, koji ne živi rado; ne ima ga, koji se životu ne veseli i u visokoj svojoj starosti. Svaki čovjek želi da bude star, svaki čovjek ide za time, da živi što dulje i da si po mogućnosti svoj život zasladjuje. Jedan čezne za tjelesnim užitkom i glavna mu je naslada dobra hrana, fino piće i bio bi nesretan, da toga ne ima, dočim je drugi uz „koricu suha kruha" sretan, blažen i zadovoljan. Odavna je poznata zlatna ona rečenica: „Umjerenost je zadovoljstvo života". Tko se drži zlatnih ovih rieči, taj je u prvomu redu zdrav, kao takav je zadovoljan — i „dugoživ".

No na kraći ili dulji život ne upliva samo hrana, već upliva na to i odielo, čistoća, a „čistoća je pô zdravlja", rad i počinak, podneblje, zanimanje, ali i život bračni. Poznato je i dokazano, da oženjeni ljudi dulje živu od neženja; to nam dokazuje i statistika. Udovci i udovice, koje ne prevališe još četrdesetu godinu, ne doživu starost svojih neoženjenih vršnjaka, a najgore prolaze oni mužkarci ili one žene, koji su potajno ili sudbeno raztavljeni. Ovima se uvukao u srdce crv, koji im raztače zadovoljstvo, koji im ogorčava život i malo im po malo izjeda život. Takovim osobama često je i sunce tamno, često im ono što je liepo, ružno, često ono, čemu se veseli i sitan mravak, pakao i prokletstvo.

Kada je muž, suprug, prevalio 50. godinu života bračnoga ima se nadati visokoj starosti, dočim žene u toj starosti svoje muževe preživlju.

Žena uz mužića, muž uz ženicu sretnim si brakom zasladjuju život i njime svoje brige olahkoćuju. Na žalost ne može uviek tako da bude: Ima neženja, a ima medju ženskama „usidjelica", kojima nije dano da stupe u svezu „svetoga" braka, jer im to ne dozvoljavaju materijalne prilike.

Svrha je braku potomstvo, svrha su mu djeca, a dobra i zdrava djeca opet su u braku najveća sreća. No žena je tu, da se brine i za tjelesno, duševno i ćudoredno zadovoljstvo svoga muža. Kada se muž i žena vole i ljube, onda se laglje podnose i brige, onda je i borba o bivstvo laglja, dapače i sladka, jer vodi do pobjede, a pobjeda roditeljskih briga i tereta, radjaju u braku vanrednim zadovoljstvom, redom i — umjerenošću. Komu je zlo, taj umije cieniti dobro, a komu je vazda dobro, taj ne zna, što je zlo, ali ni što je briga, skrb, teret muža i žene.

Uzoran život muža i žene ujedno je i „uzorom" djece, a dobra djeca i opet znatno olahkoćuju roditeljske brige.

Muž sretna braka čeka jedva čas, kada će svršiti posao i krenuti kući. Već uz put misli na svoju dragu ženu i djecu svoju, a kada primi za kvaku i prekorači prag, sve ga radostna i vesela srdca pozdravlja. Sva se srdca od radosti raztapaju u — sretnom braku. Kada je žena k tomu još i vrla domaćica, kada u kući pazi na red i čistoću, kada umije i malenkošću muža si iznenaditi, divno mu zasladjuje život i zajednički ga u sretnom braku produljuje.

Da bude brak sretan, ne smiju se sklapati „prerani" brakovi, odnosno ne smije prerano vjenčati. Izmedju 1000 oženjenih mužkaraca, a u dobi od 14. do 20. godine, umrlo je u Francezkoj (po dru. Seved Ribbingu) za jedne periode 29,3, od neoženjenih u isto vrieme 6,7%. Medju ženskama bio je u isto vrieme sliedeći pomor:

Od 1000 udatih umrlo je u starosti od:		Od 1000 neudatih umrlo je:
15 - 20 godina	14,0 %	8,0 %
20—25 „	9,8 „	8,5 „
30—40 „	9,1 „	10,3 „
40 - 50 „	10,0 „	13,8 „
50—60 „	16,3 „	23,5 „
60—70 „	35,4 „	49,8 „

Po drugom jednom francezkom izkazu iznosi pomor medju oženjenim mužkarcima od 15 - 20 više, nego medju neoženjenima iste starosti. Izkazi za dobu od 20—25 već su za oženjene mužkarce povoljniji, i ostaju takovi i u potljašnim dobama. Skrižaljka udatih ženska izkazuje u dobi izpod 25 godina veći pomor, manji ali za one, koje su u onoj dobi ili ju prevalile. I u Švedskoj je pomor veći u mladjih žena od priljetnijih.

LOVSTVO.

— **Obilan lov u Švicarskoj.** U kantonu Graubindeu, koji zaprema 7185 □ km., ubili su prošle godine 967 divokoza, 112 srna, 20 jelena, 3798 svizaca (Murmelthiere), 2670 zeceva, 1333 kokoši, valjda jarebica. Od škodljivih životinja palo je od taneta g. 1900.—1902. 615, 721 i 798 lisica.

Svizac, kojega su u novije doba razplodili i na štajerskim Alpama, u Švicarskoj svakako je najmnogobrojniji, naročito na planinama Hinterheinsa, u Ober Engadinu, Münsterthalu i sjeverno od Juna u Silvretta-sklopu. (Hugo's Jagdztg. 1903.)

KAZALIŠTE.

Na 17. listopada vidjeli smo reprizu „Veronike Desinićke", historijske tragedije u 4 čina od Josipa Eugena Tomića. (Ova je drama prigodom ovogodišnjeg natječaja nagradjena prvom nagradom.) Sadržaj joj je ovaj: Grof Fridrik Celjski, koji je prvi put oženjen sa Jelisavom Frankopankom, zagledao se u liepu hrvatsku plemkinju Veroniku Desinićku i da se može oženiti s njome, umorio je svoju ženu. Više puta nastojao je, da predobije hrvatsku plemkinju, ali ona nije htjela čuti o čovjeku razkalašenu, neprijatelju njezina naroda i silniku, „sotoni pravoj u podobi ljudskoj", kako ga sama nazivlje. Tek na nagovor njezina kuma kneza Vladislava Blagaja odluči biti Fridrikovom zakonitom ženom pod uvjet, da će se odreći hrvatskoga banstva, nepravda i javnih posala, pa da cieli život posveti samo njoj. Za taj uspjeh pruži Fridrik knezu Blagaju ruku pomirnicu i obeća ne zadjevati više spora glede Kostajnice grada, što ga kralj Sigismund darovao knezovima Blagajima. Zaplet i sukobi pa i sama tragička nit nastaje tek onda, kada je za tu ženitbu začuo Fridrikov otac

Digitized by Google

grof Herman Celjski. Njome je pomrsio račune svoga otca, da se domogne Bosne, pa i u obće u njegovim osvajalačkim nakanama i državničkim poslovima. Pošto se Fridrik nije nikako dao sklonuti, da se odreče Veronike, u otcu se porodi silna mržnja i neugasiva želja za osvetom. Lišio ga svih dobara, a dozvolom kralja Sigismunda dao ga utamničiti. Veronika izgubivši tako svoga muža, nastojala spasiti se biegom, sakrivala se po šumama, ali ju uhvatiše i dovedu pred okrutnoga silnika grofa Hermana, koji ju vodi pred sud, nakon muka, što ih pretrpila u tamnici i obtužuje kao vještícu. Sud ju proglasi nevinom, ali ju Herman dade utopiti.

Ovo je u kratko sadržaj ove drame, u koju je autor upleo neke epizode i lirske elemente, da ju učini zanimivijom i da zaoštri dramatsku radnju.

Interpretacija uloga bila je u rukama naših ponajboljih sila i glumci su osobitom pomnjom nastojali, da budu svojom igrom i načinom prikazivanja vjerni karakterizaciji osoba. — Kod reprize bilo je kazalište slabo posjećeno.

U četvrtak 22. listopada vidjesmo tri noviteta: „Jesenje veče" od Milana Ogrizovića, „Knez od Semberije" od Branislava Nušića i „Usrećena porodica" od Svobode.

Poznati hrvatski pisac drame „Daha" i pastela „Proljetno jutro" izašao je opet pred naše občinstvo sa romantičkom pjesmom u prozi „Jesenje veče". Jednom naginje realnome tlu, pa kao psihološki analitičar i posmatrač iznosi zanimive socijalne probleme i ako nisu novi, interesantni su radi načina i fenomena, u kojemu se javljaju. Drugda voli pjesničkom snatrenju, romantičkim čarima, pjevanju zanosnih himna pobjedi čiste i idealne ljubavi. Takova jedna himna jeste i „Jesenje veče", puna poezije i romantike. Sadržaj joj je iz carstva priča, a dogadja se „na nekom malom otočiću, koga danas više nema, prije kakovih šest do sedam stotina godina." Mladi putnik za vedre romantičke jesenje večere snubi diljivim pričajima i pjesničkim čeznućem mladu i liepu kneginju. Šesnaest prosaca bez uspjeha ju zaprosilo u njenoga otca i nuto dolazi sedamnaesti, za koga bi imala doći, — suludi kraljević u pratnji pedantna doglavnika. Kad knez čuje iz ustiju kćerke, kolikim je žarom razplamtila se ljubav u njoj i mladom putniku i privoli njima, a suludi kraljević ode bez uspjeha. Djelo je puno nekog sanjarskog idealizma i čiste zanosne poezije Da dojam djela nije bio onakav, kakvoga je autor želio postići, uzrok je, što stil komada nije jedinstven i što je auktor upleo neke komičke elemente, koji su imali upotpuniti i osvježiti efektnu stranu samoga djela. Ali ta je komika svojim humorom mnogo štetovala jedinstvenom dojmu uzvišene romantičke poezije, ona je odvraćala od onih zanosnih duša dvaju ljubovnika, od onog romantičkog idealizma, komu je vrhunac imala biti uzvišenija pjesma pobjedi idejalne i čiste ljubavi.

Ulogu mlade kneginje glumila je gdjica Hržićeva sa mnogo topline, znala je ton romantičke poezije prilagoditi svojoj igri i svome glasu, znala je u svoju igru uliti i tihu nujnost i ljubavno čeznuće puno poezije i idejalnosti. Uz nju se iztaknuo i daroviti naš mladi umjetnik g. Stefanac, bila je to krasna interpretacija uloge, u kojoj on najbolje uspjeva. I o ostalim osobama može se govoriti samo pohvalom. Režija mogla je biti bolja. Valjalo je imati na umu, da na današnjoj pozornici i električno svjetlo igra neku ulogu i da često mnogo doprinese uspjeha nekog poetskog djela.

Požar u Travniku: Potur-Mahala — Džikin sokak.

Lovoriku ove slavenske večeri na našem pozorištu ubrao je srbski pisac Branislav Nušić sa svojom potresnom historijskom dramskom scenom „Knez od Semberije". To je ganutljiva i potresna slika iz života srbskog naroda, kad je stenjao pod igom turskoga zuluma i nepravda. Prikazano je, kako knez Ivo otkupljuje kršćansko roblje od Kulin-kapetana. Sadržaj je pun snage i dramske radnje, a pisac ga umio umjetničkom rukom skladati u krasnu kompoziciju punu tuge i boli, priegora i tragike. Ulogu kneza Ivu glumio je g. Fijan potresno i naravno, djelovao je svojim tužnim glasom, svojim ganutljivim izražajem boli, umio je majstorski prikazati gradaciju osjećaja i očaja, takovom snagom, tako savršenom naravnom igrom, da je u toj igri prestala umjetnost, jer je čovjek bio veći od umjetnika. I gdja Savić zadivila nas svojim prikazivanjem, a i ostalo osoblje bilo je u skladu sa savršenim prikazivanjem protagoniste. Dojam bijaše jedinstven, potresan i djelujući.

Kod reprize svrnut ćemo se još na te komade, spominjuć, da je Svobodina lakrdija „Usrećena porodica" ugodno pozabavila občinstvo. A.

„Prosvjeta" izlazi početkom i polovicom svakoga mjeseca na četiri arka. Godišnja ciena poštom ili dostavom u kuću 14 kruna, inače samo 12 kruna. Za inozemstvo 20 kruna. Predplatu prima: Uprava „Prosvjete", Zagreb, Gajeva ulica br. 7. Rukopisi se ne vraćaju.

Uredjuje **Emilij Laszowski.** Tisak i naklada **Antuna Scholza.**

Digitized by Google

Kilijune vriedi prava ljepota žene.

uder Eglantine. Najbolji je lični prašak. Priugotovljen je na temelju mnogogodišnjeg izkustva i po prokušanom načinu, podpunoma je neškodljiv i neobhodno potreban za poljepšanje i usavršenje
Uporabom toga praška za kratko se vrieme postizava **sjajan, blagolik** i nada sve **čist teint.**

ème Eglantine. Ovo poljepšavajuće sredstvo upotrebljeno za lice, ruke i vrat proizvadja svježu, nježno-bielu boju kože, te krasan teint, bez nabora sve do najdublje starosti, raztjerava. što je podpuno
no, sve **prištiće, sujedice, pjege, crvenilo, jetrene pjege** i sve ostale nečistoće kože. Ovu nemastnu pomast
slied njezinog kemičkog sastava uviek predpostavljati svim drugim sličnim sredstvima.

von Eglantine. jest najbolji i najnježniji sapun za kožu a miris mu je ugodan i ljubak.
Posebno je prepariran.

u Eglantine voda je za kosu, kojoj je djelovanje vanredno i senzacionalno što se tiče uzdržanja **sjajne i bujne kose,** te njezine mehkoće i gibkosti, kao što i uzdržanja prvobitne boje, pa konačno
va izpadanje kose i stvaranje peruti.

tne potrebštine „Eglantine" upotrebljavaju se već kroz godine u svim društvenim krugovima na podpuno zadovoljstvo i s najboljim uspjehom.

Najbolji trifaljski ugljen

bez prašine, u plombiranih vrećah
(50 kilograma = 1 vreća)
stoji 1 krunu 14 fil.

Izvrstna suha
bukova i grabrova drva,
na hvate kao i rezana.
Naručbe prima
Gjuro Breslauer, Ilica 15.

VILIM ONDRUŠEK

arna bojadisaona i kemička čistiona odjela,
Ilica 48 - ZAGREB - Ilica 48
preuzima
re u ovu struku spadajuće radnje
kao
emičko čišćenje i bojadisanje odjelah, zastora, veziva i t. d.
Brza, točna i solidna podvorba.

500 forinti

plaćam onome, koga zaboli zub ili kome smrdi iz ustiju nakon trajne uporabe **Bartilline vode za zube.** Ciena je bočici 35 nč. (Pakovanje posebno još 10 nč). **Ed. Bartilla-Winkler, Beč, 19/1.** Sommergasse 1. — Zahtjevajte svagdje izrično **Bartillinu** vodu za zube. Prijave o patvorenju nagradjujem. U mjestima, gdje se ova ne može da dobije, šaljem 7 bočica za 2 for. 60 nč. prosto od poštarine. Dobiva se u Zagrebu: kod S. Mittelbacha, Duga ulica 3, u nadbiskupskoj ljekarni I. Pečinovskoga, A. Wingera, Ilica 12, dr. Polašek, ljekarna k „angjelu"; Gospić: Val. Vouk; Požega: J. N. pl. Csillagh; Rieka: Giov. Prodam; Sušak: E. P. Sušanj; Osiek: A. Kaudelka. — U Bosni u svih ljekarnah i svih trgovinah.

Prva hrvat. tvornica tambura
T. KOVAČIĆ, ZAGREB,
Ilica broj 41.
Skladište glazbila,
preporuča svoj vlastiti proizvod
TAMBURA
i skladište
gusala, harmonika, cella, flauta, okarina, mandolina itd.
Veliki ilustrovani cjenici na zahtjev badava.

Naručbe na **Portret**

svetog otca Pije X.

umjetničku reprodukciju po slici

Celestina Medovića

prima nakladna tiskara

Antuna Scholza

Veličina slike 50/65 cm.

u Zagrebu, Gajeva ulica br. 7.

Ciene: bez okvira K. 15.—, sa elegantnim okvirom K. 36.—.

U novije doba preporučuju se sa svih strana velikom reklamom kojekakove pomade i crêmi za lice. U izboru tih sredstva neka budu gospodje oprezne, jer svaka pomada baš nije dobra. Proti sunčanim pjegama (Sommersprossen), proti prištićima (Wimmerl) i proti svim nečistoćam kože daleko najbolje je sredstvo Lanolin-liljan pomada. Ciena lončiću K. 1.—, 3 lončića K. 2.70

Uz ovu treba upotriebiti Lanolin-liljan sapun. Ciena 60 filira, 3 sapuna K. 1.60

Jedino skladište: Ljekarna k „Zrinjskomu" H. Brodjovin, Zagreb, Zrinjski trg 20.

Digitized by Google

Najsolidniji izvor kupovanja!

FRAN SARIDJA, ZAGREB, ILICA 39.

Bogato skladište:

Vunenih i svilenih tkaninah, batista, zefira, cretona za haljine.

Crnih tkaninah modnih i za žaobu.

Veliki izbor **chiffona, crettona, damasta i platna** za sve kućne potrebe.

Skladište **sagova, zastora, pokrivača, pletene robe, rublja, marama i ovratnika.**

Uzorke šaljem badava i franko.

Točna i brza podvorba. Stalne ciene!

Hrvatski specijalitet!

Jest jedna vrst **izvrstnog platna** koju prepor sve kućne potrebe a **osobito za rublje.**

Široko je **83 ctm.** i sadržaje **23 metra** (30

Komad stoji Kr. 15.— tvornička ciena.

Na zalihi uvjek do **1000 komada.**

Izključiva prodaja za Hrvatsku kod

FRAN SARIDJA, ZAGREB, ILI

GORKA VODA FRANJE JOSIPA

je jedino naravno sred za odvod, koje je ugodno za uzi

Podpuno uplaćena dionička glavnica

K. 1,000.000

Kupuje i prodaje

sve vrsti renta, založnica, prioriteta, komunalnih obveznica, srećaka, dionica, valuta i deviza.

Promese izdaje za svako žriebanje.

Ljubljanska kreditna banka

u Ljubljani, Spitalska ulica br. 2.

Zamjenjuje i eskomptira izžriebane vriednostne papire i unovčuje dospjele kupone.

Daje predujmove na vried. papire. Osjegura srećke proti tečajnom gubitku.

Vinkulira i devinkulira vojničke ženitbene jamčevine.

Eskompt i unovčenje mjenica. Burzne naručbe.

Podružnica u Spljetu.

Novčane uložke pri

u tekućem računu ili na ulo knjižice uz povoljno ukamać

Ulošci ukamaćuju se od dana uo do dana podignuća.

Promet sa čekovima i doznač

Zagreb, Petrinjska ulica br. 85.

Zagreb, Petrinjska ulica br. 85.

Zagreb-Amerka.

Odprema putnika

najvećimi najsigurnijimi i najbržimi parobrodi na svietu

preko Bremena u Ameriku, Australiju, Aziju i Afriku.

Najjeftinije ciene. — Dobra obskrba.

Potanje ubavjesti

F. MISSLER,

Zagreb, Petrinjska ulica br. 85.

Poslovnica za Primorje, Dalmaciju i Istru:

Rieka-Fiume, Riva Szápári broj 4.

Spasili ste svoj novac

POKUĆTVO

ako ga u svojoj domovini ostavite, nabavljajući

samo kod I. hrvatske

stolarske udruge za stolarske i dekorativne proizvode

Zagreb, Preradovićev trg br. 2. — (Palača I. hrvatske štedionice).

Ovo je jedino i najveće skladište

POKUĆTVA

koje izradjuju **samo domaći t. j. zagrebački stolari i tapetari.** Razvitak domaćega obrta odvisi od hrvatskoga občinstva, jer nije dosta da pišemo i govorimo, nego da i radimo prema lozinki

„Svoj k svomu!"

Najbolje svieće i ulje za vječno svjetlo

dobiva se u trgovini

mirodija, prekomorske robe, poslastica, brašna i žitka

Alekse Penića,

Zagreb, Gundulićeva ulica br. 17.

M. N·E·U·M·A·N

c. i kr. dvorski dobavljač.

(ENGLEZKI MAGAZIN).

Ilica 22. — ZAGREB — Ilica

Najstarija i najveća trgovina odiela. Najbolje i jeftinije vrelo za dobavu ogrtača, ulstera i odiela obće priznatoj solidnoj i elegantnoj izradbi sa stalnim cienama.

Veliki izbor sportnih odiela te ogrtača i kabanica darovca (Loden) i kostreta (Kameelhaar). Posebni za priugotavljanje elegantnih odiela za gospode mjeri.

Salvator-Creme najbolje kožu poljepšavajuće sredstvo bez

daje koži bielu, gladku i nježnu boju. Izvrstno sredstvo proti sunčanim pjegam, jetrenim mrljama, sunčanom žaru, odstranjuje svaku nečist kože. Duljom uporabom ove creme postaje koža vanredno fina i nježna, naborah nestaje, te dapače i u odmakloj dobi svoju svježost uzdržaje.

Jedan lončić sa naputkom uporabe 1 K.

Centralno skladište za razpačavanje kod

S. Mittelbacha

ljekarna Salvatoru i droguerija

Duga ulica 3. ZAGREB Duga ulica 3.

Digitized by Google

PROSVJETA

Slikao za „Prosvjetu" Vlaho Bukovac.

NAKLADA TISKARE ANTUNA SCHOLZA U ZAGREBU

Digitized by Google

Sadržaj XXII. broja:

Deželić Velimir dr.: Prvi kralj. Historički roman iz hrvatske prošlosti (nastavak) 686
Schneider Artur: Proljetna pjesma. U tri prikaze (nastavak.) . . . 688
Tomšić-Im. Marija: Grobovi samotnika 691
Petravić Ante: Ja najradje 695
Sienkiewicz Henrik: Potop. Historički roman. Preveo dr. August Harambašić (nastavak) 695
Listak 708
H. D.: Iz bilinskoga svieta . . . 708

Slike:

Herrmann H.: Jutro u Amsterdamu 689
Clairin G.: Živi brane mrtve 692—693
Herrmann H.: Suton. Motiv iz Amsterdama 697
Tenré Henry: Čaj o pet sati . 700—701
Seifert Alfred: U crkvi . . . 705
Koža sa dlakama čovjeka . . 708
Koža sa čovječje glave . . . 708
Vlakno od pamuka 708
Vlakno od svile 708
Raphael Merry del Val, novi kardinal-tajnik 709
General Vicomte Katsura, japanski ministar-predsjednik 709
General barun Kodama, drugi šef japanskoga generalnoga štopa 709
Kuća u kojoj je umro Beethoven 712
Nova igračnica kod Pariza (u dvoru Lafitte) 712
Umjetnički prilog.

Odlikovano na izložbi:

Beč 1873. Lisabon 1873. Marulj 1874. Paris 1875. 1876. Št. Jago (Južna Amerika) 1876. Paris 1878. Biograd 1879. Trst 1882. Budimpešta 1885. Na izložbi u Nizzi 1890. i na II. internacionalnoj izložbi u Pragu 1896.

Hafnerov prašak za z

„Odontosmegma"

Ciena je škatuljici 1 for.

Dobiva se gotovo u svih ljekarn

I. HAFNER, zubar u Zagr

Ilica br. 27.

Kupujte sam

Indra Tea

najfiniji i najbolji čaj na st

Dobiva se u svih boljih trgovinah, karnah i drogueriji u origin. omot

Glavni zastupnici

Xinko Xaufmann i drug, Zagreb

Jelačićev trg 8.

TELEFON 389.

Čuvajte se patvorina mojih jedino pravih preparata.

Balzam
(Tinctura balsamica)

dobavlja na veliko i na malo jedino oblastno povlaštena i u trgovačkom registru unešena, protokolirana

Balzam-tvornica
ljekarnika **A. Thierry-a**
u Pregradi kod Rogatca.

Pravo samo sa ovom zakonito dozvoljenom i sudbeno registriranom zelenom zaštitnom markom.

Podpuna oprema mojega balzama stoji pod zakonitom zaštitom uzoraka.

Najstarije, najprokušanije, najfiniji i najsuć'nije pučko domaće sredstvo proti prsnim i plućnim bolim, kašlju, izbacivanju, grčevi u želudcu, bestežnosti, ošem ukusu, neugodno mirisavom vonju, izrigavanju, žgaravici, napuhlosti, teškoj

Da predusret nem svim vrstim patvorinah, vodim sada po visokoj oblasti dozvoljenu, zakonitu zaštitnu marku

probavi itd. upotriebljuje se uspješno proti nutarnjim i vanjskim bolim, proti zubobolji, ustnoj gnjiloći, ozebljinami i opeklinami itd. Gdje neima skladišta, neka se izravno naručuje pod naslovom: Balzam-tvornica ljekarnika A. Thierry-a u Pregradi kod Rogatca.

Na sve stanice Austro-Ugarske stoji sanduk franko sa 12 malih ili 6 dvostrukih boca 4 krune, 60 malih ili 30 dvostrukih boca 13 kruna, u Bosnu i Hercegovinu 30 nč. više.

Patvarače i oponašatelje, kao i preprodavaoce ovakovih patvorina proguniti ću na temelju zakona o zaštitnih markah sudbenom strogošću.

Centifolien mast
balzam mast iz „roza centifolia".

Privremeno najjača pomast od velike antiseptičke vriednosti. Od nedostižive djelovanja proti upali.

Kod sv h još tako starih izvanjskih boli, ozlieda i rana siguran uspjeh, ili barem poboljšica, odnosno ublažujuće sredstvo bolih. Izpod 2 doze ne odpravlja se, odprema se samo uz predhodnu doznaku ili uz pouzeće iznosa. Zajedne sa poštarinom, tovarnim listom i omotom itd. stoje:

2 lončića 3 krune 40 filira.

Opominjem, da se ne kupuju bezkoristne patvorine i molim, da se točno pazi na to, da je na svakom lončiću utisnuta zaštitna marka i i tvrdka ljekarne „k angjelu čuvaru" A. Thierry-a u Pregradi.

Ljekarna „k angjelu čuvaru"

A. Thierry u Pregradi

Svaki lončić mora biti u takav posve jednak naputak sa tom zaštitnom markom umotan. Krivotvoritelje i oponašatelje moje jedino prave centifolien masti progoniti ću na temelju zakona o zaštitnoj marci sudbenom strogošću; isto tako preprodavaoce patvorina. — Gdje ne obstoji skladište, neka se naručuje izravno pod naslovom: Ljekarna „k angjelu čuvaru" i tvornica balzama A. Thierry-a u Pregradi. — Odprema obavlja se bez razlike samo uz predhodnu doznaku ili pouzećem iznosa.

Zagreb, Petrinjska ulica br. 85.

Zagreb, Petrinjska ulica br. 85.

Zagreb-Amerka.

Odprema putnika

najvećimi najsigurnijimi i najbržimi parobrodi na svietu

preko Bremena u Ameriku, Australiju, Aziju i Afriku.

Najjeftinije ciene. — Dobra obskrba.

Potanje ubaviesti

F. MISSLER,
Zagreb, Petrinjska ulica br. 85.

Poslovnica za Primorje, Dalmaciju i Istru:
Rieka-Fiume, Riva Szápári broj 4.

Prva hrvat. tvornica tambura

T. KOVAČIĆ, ZAGREB,
Ilica broj 41.

Skladište glazbila,

preporuča svoj vlastiti proizvod

TAMBURA
i skladište

gusala, harmonika, cella, flauta, okarina, mandolina itd.

Veliki ilustrovani cjenici na zahtjev badava.

Tamburaš

Koji žele da dobiju za j novac finu i solidno izradjen buru, neka se obrate na novo jenu

tvornicu hrvatskih tam

Nikola Tišlare

u Preloščici

p. Topolovac kod Siska, Hrvat

Čast mi je preporučiti p. n. činstvu moj vlastiti proizvod bura. Skladište žica, strojeva, tr trobojnih vrpca itd. i svih tam spadajućih predmeta.

Jamčim za jaki i čisti gla dugotrajnost. Sve tambure su ugodjene i pokockane.

Zborovi od 8 članova dobivaju 10% popusta.

Cjenik hrvatskih tambur

	Bez stroja	Sa stro
Bisernica	Kruna 6	kruna
Kontrašica	„ 6	„
Brač I.	„ 9	„
Brač II.	„ 10	„
Brač III.	„ 10	„
Bugarija I.	„ 8	„
Bugarija II.	„ 10	„

Berde 50, 60, 70 i do 80 Kruna.

Popravci obavljaju se brzo i jeftino.

Na zahtjev ilustrovani cjenici franko i

M. N·E·U·M·A·N·N

c. i kr. dvorski dobavljač.

(ENGLEZKI MAGAZIN).

Ilica 22. — ZAGREB — Ilica 22.

Najstarija i najveća trgovina odiela. Najbolje i najjeftinije vrelo za dobavu ogrtača, ulstera i odiela u obće priznatoj solidnoj i elegantnoj izradbi sa strogo stalnim cienama.

Veliki izbor sportnih odiela te ogrtača i kabanica iz darovca (Loden) i kostreta (Kameelhaar). Posebni odio za priugotavljanje elegantnih odiela za gospodu po mjeri.

GORKA VODA FRANJE JOSIPA

je jedino naravno sredstvo za odvod, koje je ugodno za uzimati

Podpuno uplaćena dionička glavnica
K. 1,000.000

Kupuje i prodaje

sve vrsti renta, založnica, prioriteta, komunalnih obveznica, srećaka, dionica, valuta i deviza.

Promese izdaje za svako žriebanje.

Ljubljanska kreditna banka
u Ljubljani, Spitalska ulica br. 2.

Zamjenjuje i eskomptira izžrebane vriednostne papire i unovčuje dospjele kupone.

Daje predujmove na vried. papire. Osjegura srećke proti tečajnom gubitku.

Vinkulira i devinkulira vojničke ženitbene jamčevine.

Eskompt i unovčenje mjenica. Burzne naručbe.

Podružnica u Spljetu.

Novčane uložke prima

u tekućem računu ili na uložne knjižice uz povoljno ukamaćenje.

Uložci ukamaćuju se od dana uloženja do dana podignuća.

Promet sa čekovima i doznačnicama.

Digitized by Google

Digitized by Google

kazuje posve realistički, dapače posve naturalistički, a opet tako, da njegova studija svojom zanimivošću osvaja čitaoca. Sam naslov radu »Pequeneces« (Malenkosti) karakterističan je, jer je pisac tim svojim djelom htio pokazati, kako su višim slojevima španjolskoga društva sve, pa i najsvetije družtvene uredbe samo puke malenkosti, koje se mogu po miloj volji kršiti i u blato bacati. U Španjolskoj pobudio je najveću senzaciju. Jedni ga slavili kao veliki književni dogodjaj a drugi kao družtveni škandal prvoga reda. Marcel Prévost uzporedjuje roman s najboljim djelima Alfonsa Daudeta. Vrieme, u kojem se zbiva roman jest ono od nastupa kralja Amadea Savojskoga na španjolsko priestolje do konca god. 1576., kad je bio već svršen karlistički rat.

Oblomov. Roman u četiri diela. Napisao **I. A. Gončarov.** 5 Kr., elegantno vezan 7 Kr. 20 fil.

Gončarov, slavni Rus, napisao je samo tri romana. ali za to je najveći ruski kritičar Bjelinski o njem rekao: »Za što drugi trebaju deset pripoviedaka, umije Gončarov reći na jednoj stranici.« Svaki njegov roman prikazuje čitavo razdoblje ruskoga života. »Oblomov je jedno od najsjajnijih djela ruske književnosti. On je jasna slika ruskih nevolja. Gončarov veli: »Lienost je majka svim griesima i nevoljama i odatle sva neurednost i nepravilnost ruskih prilika.« U Oblomovu stvorio je Gončarov tip Rusa i figuru takovu, da je od onda postalo gotovo poslovicom govoriti o »oblomovštini«. Oblomovu stavio je za opreku marljivoga Niemca Holza. Hrvatski jedan kritičar nazivlje »Oblomova« veličanstvenim draguljem literature ruske.

Crna kraljica. Roman iz hrvatske prošlosti. Napisao **Higin Dragošić.** 2 krune.

Već od prije bila je priča o crnoj kraljici dobro poznata po drami Josipa Freudenreicha, prvaka naše drame. Tajinstvena, demonična žena zanimala je od davna sve hrvatske čitatelje. S velikim je veseljem zato pozdravljena viest, da će o toj »Crnoj kraljici« izaći i roman iz pera poznatoga pisca »Posljednjega Zrinskoga« Higina Dragošića. S napetošću očekivao se je svaki broj »Prosvjete«, u kojoj je najprije „Crna kraljica“ ugledala svjetlo. Kad je napokon roman dovršen, sve je bilo zadovoljno sa obradbom piščevom i zahtievalo se, da roman izadje i napose štampan u knjizi.

U buri i oluji. Historijski roman iz hrvatske prošlosti, napisao **dr. Velimir Deželić.** — Ciena 2 Kr. 50 fil.

Burno doba hrvatske povjesti za dobe Braslava kneza posavske Hrvatske, koji je vladao u devetom vieku u starodavnom Sisku, prikazuje nam pisac živo i plastično, upoznavajući nas i sa ostalim svjetskim dogodjajima onoga doba. Ne samo glavne osobe Braslav, Budimir Tomislav, budući prvi kralj Hrvata, knjeginja Gertruda, Tihomil, nego i sporedne, ocrtane su vješto, te pobudjuju u čitaoca od prvoga početka veliki interes. Pisac nam dovadja pred oči magjarske provale u našu domovinu, narodne običaje, prvi osvrt ludnje za narodnim jedinstvom i pad posavske kneževine. Uz historički sadržaj toga romana liepo su upletene pustolovine Njemice knjeginje Gertrude i zanimat će za cielo svakoga čitaoca.

Težki dani. Historična pripoviest. Napisao **Hinko pl. Davila.** 1 Kr. 40 fil.

Vrieme kada su stali Turci navaljivat na Hrvatsku i vrieme, kad je narod imao birati novog kralja, te kad su jedni bili za Zapolju, a drugi za Ferdinanda, to vrieme zaslužuje, da se nazove »težkim danima«. Pisac je interesantno i liepo obradio svoj predmet, te će svatko ugodno probaviti uz čitanje toga romana, koji mu otkriva i jednu od najznatnijih stranica hrvatske povjesti.

Sadržaj XXII. broja:

Deželić Velimir dr.: Prvi kralj. Historički roman iz hrvatske prošlosti (nastavak) 686
Schneider Artur: Proljetna pjesma. U tri prikaze (nastavak.) . . . 688
Tomšić-Im. Marija: Grobovi samotnika 691
Petravić Ante: Ja najradje 695
Sienkiewicz Henrik: Potop. Historički roman. Preveo dr. August Harambašić (nastavak) 695
Listak 708
H. D.: Iz bilinskoga svieta . . . 708

Slike:

Herrmann H.: Jutro u Amsterdamu 689
Clairin G.: Živi brane mrtve 692—698
Herrmann H.: Suton. Motiv iz Amsterdama 697
Tenré Henry: Čaj o pet sati . 700—701
Seifert Alfred: U crkvi . . . 705
Koža sa dlakama čovjeka . . 708
Koža sa čovječje glave . . . 708
Vlakno od pamuka 708
Vlakno od svile 708
Raphael Merry del Val, novi kardinal-tajnik 709
General Vicomte Katsura, japanski ministar-predsjednik 709
General barun Kodama, drugi šef japanskoga generalnoga štopa 709
Kuća u kojoj je umro Beethoven 712
Nova igračnica kod Pariza (u dvoru Lafitte) 712
Umjetnički prilog.

Odlikovano na izložbi:

Beč 1873. Lissabon 1873. Marsilj 1874. Paris 1875. 1876. St. Jago (Južna Amerika) 1876. Paris 1878. Biograd 1879. Trst 1882. Budimpešta 1885. Na izložbi u Nizzi 1890. i na II. internacionalnoj izložbi u Pragu 1896.

Hafnerov prašak za zu

„Odontosmegma"

Cieua je škatuljici 1 for.

Dobiva se gotovo u svih ljekarn

I. HAFNER, zubar u Zagre

Ilica br. 27.

Kupujte samo

Indra Tea

Čuvajte se patvorina mojih jedino pravih preparata.

Balzam
(Tinctura balsamica)

dobavlja na veliko i na malo jedino oblastno povlaštena i u trgovačkom registru unešena, protokolirana

Balzam-tvornica
ljekarnika A. Thierry-a
u Pregradi kod Rogatca.

Pravo samo sa ovom zakonito dozvoljenom i sudbeno registriranom zelenom zaštitnom markom.

Podpuna oprema mojega balzama stoji pod zakonitom zaštitom uzoraka.

Najstarije, najprokušanije, najefinije i najmućnije pučko domaće sredstvo proti prsnim i plućnim bolim, kašlju, izbacivanju, grčevi u želudcu, bestežnosti, ošćm ukusu, nenugodno mirisavom vonju, smrgavanju, žgaravici, napuhlosti, tvrdoj

probavi itd. upotrebljuje se uspješno proti nutarnjim i vanjskim bolim, proti zubobolji, ustnoj gnjilosti, osebljinami i opeklinami itd. Gdje nema skladišta, neka se izravno naručuje pod naslovom: **Balzamtvornica ljekarnika A. Thierry-a u Pregradi kod Rogatca.**

Na sve stanice Austro-Ugarske stoji sandak franko sa 12 malih ili 6 dvostrukih boca 4 krune, 60 malih ili 30 dvostrukih boca 18 kruna, u Bosnu i Hercegovinu 30 nč. više. **Patvoraće i spoznatelje, kao i preprodavaoce ovakovih patvorina progoniti ću na temelju zakona o zaštitnih markah sudbenom strogošću.**

Centifolien mast
balzam mast iz „roza centifolia".

Privremeno najjača pomast od velike antiseptičke vriednosti. Od nedostiživog djelovanja proti upali.

Kod sv h još tako starih izvanjskih bolj, ozlieda i rana siguran uspjeh, ili barem poboljšica, odnosno ublažujuće sredstvo bolih. Ispod 2 doze ne odpravlja se, odprema se samo uz predhodnu doznaku ili uz pouzeće iznosa. Zajedno sa poštarinom, tovarnim listom i omotom itd. stoje:

2 lončića 3 krune 40 filira.

Opominjem, da se ne kupuju bezkoristne patvorine i molim točno paziti na to, da je na lončiću utisnuta zaštitna i tvrdka ljekarne „k angj varu" A. Thierry-a u Pr

Svaki lončić mora biti u sa tom zaštitnim markom našatelje moje jedino prav ću na temelju zakona o zg gošću; isto tako preproda obstoji skladište, neka se n **Ljekarna „k angelu čuvaru"** Pregradi. — Odprema obavlja hodnu doznaku ili pouzeće

Ljekarna „k angelu čuvaru"

Nakladna tiskara Antuna Scholza

u Zagrebu, Gajeva ulica broj 7.

preporuča sliedeća svoja izdanja:

Križari. roman u dvie knjige sa slikami. Napisao **Henryk Sienkiewicz.** 5 kruna, elegantno vezano 7 kruna

Ovaj roman velikoga pisca vodi nas u ono doba poljske povjesti, kad su Niemci i njemački vitezovi „Križari« zaprietili uništiti čitavu Poljsku. Veličajnim bojama slika nam pisac pad križarskoga reda, pripoviedajući nam uz to zgode i nezgode mladog plemića Zbiška i njegovog ujaka Matka. Malo ima romana, koji bi tako uzbudjivali napeto fantaziju i srce čitalaca, kao »Križari«. Veličajni prizori bitaka mienjaju se sa dražestnim prizorima iz domaćega života one dobe, a značajevi su prekrasno risani.

Quo vadis? Pripoviest iz dobe cara Nerona Napisao **Henryk Sienkiewicz.** Preveo dr. August Harambašić. 2 Kr. 40 fil.

Nijedan od modernih romana nije se toli razširio po čitavom svietu kao »Quo vadis?« U samoj Americi prodano je u jednoj godini 50 tisuća iztisaka. Danas se ne može nazivati naobraženim čovjekom, koji još nije pročitao ovo divno remek-djelo slavnoga i reliknga poljskoga pisca. Sadržaj se romana osniva na vrlo zanimivom psihološkom procesu, kako je od poganina, mladoga Patricija Marka Vinicija, postao kršćanin. U romanu nas susreću važne historijske osobe, a na čelu im sam rimski okrutnik car Nero, Petronij, ljubimac Neronov, Akte ljubeznica Neronova, Popeja i drugi. Sviet rimski, njegova razkoš i izkvarenost, orgije Neronove, mučenja u amfiteatrima, utjecaj kršćanstva na raznolike vrsti ljudskih naravi, sve se to obrađuje u tom veličajnom romanu. Kao što sv. Petar — u poznatoj legendi — pita Isusa u Rimu: »Quo vadis?« a Isus mu odgovara: »Ti ostavljaš moj puk — ali ja idem u Rim, da se po drugi put dam za čovječanstvo pribiti na križ, tako i Sienkiewicz ne iztražuje, da li je naš današnji sviet onamo dospio, gdje je bio ondašnji rimski, već samo pita „Quo vadis?" Kuda ćeš?

Roman preveden je na sve moderne jezike svieta i doživio je silna izdanja.

Iz njemačkog Zagreba. Prinos kulturnoj povjesti Hrvata. Napisao **dr. Velimir Deželić.** Ciena 60 filira.

Pisac nas u toj svojoj marljivoj i zanimivoj radnji uvadja u prošlost glavnoga grada naše domovine, te osvjetljuje osobito one zgode i nezgode, koje su u njemu širile navalu Njemštine. Upoznaje nas i sa piscima, koji su u Zagrebu širili njemačku kulturu.

Malenkosti. roman u četiri diela. Napisao **P. Louis Coloma.** Preveo dr. August Harambašić. 2 Kr. 40 filira.

Od svih španjolskih novijih pisaca stekao je kao romanopisac i u domovini i u stranom svietu najveći glas slavni Isusovac Louis Coloma. Roman nas uvodi u moderno španjolsko družtvo i u sav moralni ili bolje nemoralni život tamošnje aristokracije. Pisac žolje-

Zagreb, Petrinjska ulica br. 85.

Zagreb, Petrinjska ulica br. 85.

Zagreb-Amerka.

Odprema putnika

najvećimi najsigurnijimi i najbržimi parobrodi na svietu

preko Bremena u Ameriku, Australiju, Aziju i Afriku.

Najjeftinije ciene. — Dobra obskrba.

Potanje ubaviesti

F. MISSLER,

Zagreb, Petrinjska ulica br. 85.

Poslovnica za Primorje, Dalmaciju i Istru:

Rieka-Fiume, Riva Szápári broj 4.

Prva hrvat. t

T. KOVAČI

Ilica

Skladišt

preporuč

TAI

gusala, ha
okarin

Veliki ilustrov

M. N·E·U

c. i kr. dvo

(ENGLEZK

Ilica 22. — ZA

Najstarija i najveća trgo jeftinije vrelo za dobavu obće priznatoj solidnoj i stalnim

Veliki izbor sportnih odi darovca (Loden) i kostreta za priugotavljanje elegan m

GORKA VODA FRANJI

Podpuno uplaćena dionička glavnica

K. 1,000.000

Kupuje i prodaje

sve vrsti renta, založnica, prioriteta, komunalnih obveznica, srećaka, dionica, valuta i deviza.

Promese izdaje za svako žriebanje.

Ljubljansk

u Ljub

Zamjenjuje i es

izžriebane vriednos

unovčuje dospje

Vinkulira i d

Eskomp

ulica br. 2.

Daje predujmove

vried. papire. Osjegura srećke proti tečajnem gubitku.

e ženitbene jamčevine.

ica. Burzne naručbe.

Novčane uložke prima

u tekućem računu ili na uložne knjižice uz povoljno ukamaćenje.

Uložci ukamaćuju se od dana uloženja do dana podignuća.

Promet sa čekovima i doznačnicama.

Digitized by Google

Digitized by Google

Prilog „Prosvjeti“ br. 22., god. 1903.

Konjic.

Iz „Spomen-knjige iz Bosne“. (Naklada kaptola Vrhbosanskoga u Sarajevu.)

Tisak Antuna Scholza u Zagrebu.

Digitized by Google

PROSVJETA

Prvi kralj.

Historički roman iz hrvatske prošlosti. Napisao **dr. Velimir Deželić.**

(Nastavak.)

XXII.

Krasan li je kraj hrvatske zemlje, gdje uz kitne mendule i zelene masline rodi vinova loza i drobna smokva. Kaštelsko polje plodno je i divno.

U Klobučcu, u kaštelskom polju, diže se monumentalna sgrada krunski dvor, villa regalis, kralja Tomislava. Ovdje je središte posjeda hrvatskih vladara od Solina do Bihaća. Bieli se ponosni dvor sa svojom kulom, s koje puca pogled na sve ravno kaštelansko polje, puca pogled od svetoga Ilije sve do Kliša i Stobreča. Dvor je izvana opasan utvrdnim zidom. Pročelje je dvora na zapadnoj strani, a glavni ulaz nalazi se točno u sredini. Glavna vrata vode u predvorje prema iztoku s dva velika otvora. Ovi su otvori zidani krasno tesanim bielim balvanima, od kojih se na jednom opaža uklesana spona.[1]) Predvorju na iztok otvara se dvorište. To dvorište i predvorje diele čitavu skupinu u dva diela. Sjeverni odio rabi u gospodarske svrhe. Nalazi se tuj medju ostalim uljarnica, vinarnica, konjušnica. Južni dio dvora sadržaje stan vladarev i njegove porodice. Taj južni odio sadržaje u prizemlju šest velikih prostorija. Tuj se nalazi stražarnica, kuhinja, blagovalište, u kojem je kralj kadšto dvor sabirao i pravdu krojio i tri praonice. Prvi sprat mnogo je sjajniji i veličajniji. Tuj se nalazi vladareva primaonica. Velika je to i sjajna dvorana. Ulaz u tu dvoranu bio je iz predsoblja sa zapadne strane. Na iztočnom zidu namještena su dva prozorčića, a izmedju ovih nalazio se je kamin za grijanje te krasne dvorane. I na južnoj strani nalaze se prozori. Tako dolazi u dvoranu dovoljno svjetla. Vrata, kroz koja se ulazi, imadu sprieda skupocieni zastor o željeznoj šibki, pričvršćenoj u nadvratniku, na dvie kuke. Vrhovi pobočnih pragova završavaju se krasnim kapitelima u plitkoj plohorezbi. Pod ciele dvorane obložen je krasnim mozaikom.

U toj dvorani stoji pred kraljem Tomislavom poslanik iz srbskih krajeva.

— Gospodaru, Petar sin Simeonov podigao je veliku vojsku i ide na Hrvate.

Tomislav ne maknu ni očima.

— Gospodaru! U srbskim krajevima bugarska vojska uništuje i ono, što je ostalo iza zadnjih ratova. Naše je sve propalo. Sela gore. Svud, kud ti oko segne, same razvale i ruševine. Knezovi nas naši ostaviše, jer su morali. Na tvom se dvoru nalazi Češlav i Pavao, a mi smo ostali bez vodja i bez svega, jer nas je Simeon sve utukao. Ti si slavni kralju pobiedio Simeona u sjajnoj bitci. Ti niesi dopustio, da jedno pleme zavlada nad svima. Ti si s pogibelju, da izgubiš vlastitu glavu pomogao Srbima, da ih spasiš. Ti si ih i spasio. Al sada je čas, da opet opašeš mač i da braniš vlastitu zemlju od osvetnih Bugara. Opasnost je velika, ne krzmaj.

Tomislav je mirno slušao govornika, a onda reče:

— Gospod, koji je dozvolio, da svladam onako užasnoga protivnika, kao što je bio silni car Simeon, dopustit će, da pobjedim i njegovoga slaboga sina Petra.

— Ti ga nazivlješ slabim, ali zaboravljaš, da je u rodu sa carigradskim dvorom. Zaboravljaš, da je muž Marije, kćeri Kristofora, sina cara Romana. Ti zaboravljaš, da ima uz sebe gvozdenoga strica Sergobula i da ga bizantinski dvor podpomaže.

— Znadem.

— Ti zaboravljaš, da su tvoji latinski gradovi uviek spremni, da se urote proti tebi i da se slože s tvojim neprijateljem.

— I to znam.

— Ti zaboravljaš, da se Bugari mogu složiti s magjarskim vojvodama, pak će sa sjevera na tebe.

— Mrko pričaš, crno vidiš. Ne mora sve da tako bude. Ali ako bude, još živi kralj Tomislav, još živi pobjednik i Magjara i Bugara. Još imam svojih sto hiljada pješaka i svojih šestdeset hiljada konjanika, koji će samnom ili u smrt ili u slavu. Hrvatska se boji Boga, inače nikoga više na svietu. Čuješ li! Na moru pako imadem junaka humskoga kneza Mihajla Viševića, koji je dokazao, da se znade boriti. Latinski ga se gradovi boje kao živa ognja.

— Ipak, došao sam da te upozorim, jer budeš li krzmao, preteći će te Bugari. Tvoji krajevi bit će prije popaljeni, no što misliš, za to pazi, da ne bude prekasno.

— Hvala ti. Sazvat ću ratno vieće i poslati prve čete proti Bugarima.

— A sada dopusti, da se udaljim.

— Idi!

Za malo časaka ostade Tomislav sam. Čelo mu je bilo namršteno i on stade šetati dvoranom gore dole. Htio je, da već jednom prestane to neprestano ratovanje. Htio je, da zavlada trajni mir u kraljevstvu, a eto sada opet mora u rat. Sve ove ratne grozote ponovit će se. Popaljena sela i gradovi, lješine na lješinama! Zarumenit će opet rieke krvlju junaka, pa da bi još i bilo od kakovih tudjinaca, već od ljudi, koji slovjenski govore i koji bi morali da si budu braća. Kad je Simeon, silni car harao srbskim krajevima, kad su srbski vladari kod njega tražili zaštite, kad je on u istinu postao zaštitnikom svih Srba, onda je uzeo na se veliku i golemu zadaću. On nije dopustio, da jedno pleme slovjensko bude tiranom svih ostalih. On je htio, da svi imadu jednaka prava, jednaku slobodu i jednaki procvat. Ne smije vladati Simeon nad svima već i Bugari i Srbi i Hrvati neka živu svi slobodni i svi kao braća. Ta ga je misao sokolila u ratu i kad je dva put težko porazio Bugare, onda je mislio, da je konačno svladao. Ali sad će morati i po treći put u rat. S kakovim uspjehom i kakovim plodom? Pa ako ga sgodi strielica, ako ga posiječe mač i pade mrtav, kako li će ostavit zemlju svoju,

[1]) Pisac upotriebio je u svom romanu mnoga historička vrela, koja dakako ne može uviek citirati. Opis ovoga krunskoga dobra nalazi se u Izvješću „Bihaća," hrv. družtva za iztraživanje domaće povjesti od 30. prosinca 1891.

Digitized by Google

komu će je namrieti? Bog mu je dao samo jedinicu Jelenu. Da ova bar ima muža, kojem bi mogao ostaviti sve! Ali ona se je zaljubila u onoga ludoga dječaka, koji sada čami u tamnici i koji je htio, da ga urotom skine s priestolja. Sve te misli vrzle mu se glavom i on je postajao sve nemirniji i zlovoljniji.

Na jednom se stvori pred njim, kći njegova, Jelena. Njezino lice bilo je ozbiljno, ali mirno; vidjelo se je ipak u crtama njezina obličja, da je zadnjih dana morala mnogo pretrpiti. Otac, zamišljen, nije niti primjetio njezinoga dolazka.

— Otče, — usudi se ona napokon, da mu se najavi.

On se prene i začudjeno ju zapita:

— Ti si, kćerko?

— Ja sam, otče!

— Što te nosi k meni?

— Molba, otče, velika molba . . .

On se namršti i zlovoljno reče:

— Zar opet? Rekoh ti, da se ne miešaš u državne poslove. Rekoh ti, da je Berislav krivac urote i da se ja ne ću pokazati slabim protiv njega, premda me nerazriešive spone vežu s Tihomilom, njegovim otcem, i njegovom majkom, spone prijateljstva i mladosti.

— Otče, ti zaboravljaš, da je on mlad, neizkusan, da je možda u svojoj lahkoumnosti učinio, a da nije ni mislio tako zlo.

— Varaš se. Sva iztraga govori o protivnom. On je stvarao latinski savez proti meni, da stavi krunu na svoje čelo.

— Ali otče, to je baš ono, što se meni čini nevjerojatnim. Ta on je htio, da mu ja budem suprugom, a kao takov bi i onako jednoč baštinio tvoju krunu. Čemu dakle, da na tako opasni način ide za onim, što bi mu mirnim putem pošlo za rukom?

— A znadeš li ti, da bi mu pošlo za rukom? — upita ju kralj.

— Uvjerena sam, da mu ti ne bi odbio molbe. Uvjerena sam, da bi me ti dao njemu za ženu, kad bih ja na to privolila.

— A ti bi, naravno, privolila?

— Prije nekoliko još dana bi.

— Prije nekoliko još dana? — zapita gotovo veselo kralj. — A sad više ne?

Odrešito i otvoreno odvrati ona:

— Ne!

— Ti dakle ne dolaziš moliti za svoga ljubovnika i svojega zaručnika?

— Ne, ja dolazim k tebi kao, kći kralja Tomislava, koja svoga otca moli, da bude milostiv naprama jednomu nevoljniku.

— I ti se zaista njega odričeš?

— Odričem.

Kralj se Tomislav posve razvedri.

— Tvoje je srce posve slobodno?

— Jest.

— To mi je drago. Ajde amo, kćeri moja, da te zagrlim!

Prvi put iza dugoga vremena zagrliše se otac i kći puni ljubavi. Iza nekoliko tek časova reče kralj:

— To mi je drago, jer si mi mnogo brige zadala sa svojom ljubavlju spram Berislava. On ne ima baš nikakove sposobnosti, da postane mojim nasljednikom. Moja država treba jaku ruku i junačko srce. Vjeruj mi, da on nije za kralja.

— Vjerujem ti, — reče ona osbiljno.

— Tebe pako prose moćni junaci, koji bi bili ponos i dika moje kraljevine. Od svih se meni najviše svidja Mihajlo Krešimir, ban bosanski. Da mene hoćeš slušati, onda bi za nj pošla. Junak je nad junacima, ponosan je, a ne može se kazati niti da je ružan. Njegovoj hrabroj desnici imam zahvaliti, da je iztočni kraj Bosne do rieke Drine spojen s mojom državom. On bi bio vriedan nasljednik kralja Tomislava.

— I on me prosi? — zapita hladno i strogo Jelena.

— On te prosi.

— I ti bi htio, da mu budem ženom?

Njezino lice izgledalo je onako strogo u taj čas, kao lice bizantinskih madona.

— Moja je želja, kćerko!

— A izpunim li tu želju, hoćeš li ti izpuniti ono, što ja hoću?

— Hoću, kćerko, sve što zaželiš.

— Je li to kraljevska rieč?

— Jest, kćerko!

— Dobro! Reci Krešimiru, da ću biti njegova.

Te rieči izgovorila je tiho, ali odlučno.

— Kćerko, ti si mi učinila današnji dan najsretnijim u mojem životu.

On nije opazio oblak, koji se je za čas nadvio na čelo njegove kćeri, oblak, koji nije nikad više sašao sa tog mramornog čela.

— Otče! Rekoh. Sad je na tebi, da saslušaš moju molbu.

— Što želiš?

— Pusti, da smijem osobno javiti Berislavu, da ga puštaš na slobodu.

Kralj ju oštro pogleda.

— Zašto to zahtievaš, kad si ga napustila.

— Ne zahtievam, već molim za nj milost.

— On nije zaslužio tvoje zaštite.

— Pusti to meni. Ti si mi obećao, da ćeš mi učiniti sve po volji, ako uzmem Krešimira. Ja svoje učinih, a sad je do tebe, da svoju kraljevsku rieč održiš.

— Kraljevska se rieč drži.

Jelenino se lice razvedrilo.

— Hvala ti kralju.

Ona prignu svoju glavu do ruke kraljeve i poljubi ju toplo.

— Smijem li odmah izvršiti, što si mi dozvolio.

— Smiješ.

— Želja je moja, da Berislavu sama javim, njegovu sudbinu.

— Što želiš, neka bude.

— A sada dozvoli, da pred tebe pustim one, radi kojih sam to molila. Niesam ti kazala, da je vani Tihomil i njegova Milena i moja posestrima Zlata.

— Pusti ih.

Za malo i unidjoše Tihomil i njegovi.

Htjedoše se baciti pred kralja.

Ali on razkrili ruke i zagrli Tihomila.

— Kralju — viknu ovaj — ne zaslužujem tvoje milosti. Otac sam sina, koji me je osramotio. Sve, što imam, poklanjam ti. Učini me svojim robom. Dugo ti robovati i onako ne ću, jer tu sramotu, ne ću dugo preživjeti.

Tomislav mu poda ruku i reče:

— Brate i pobratime, negovorimo više o tom. Sve neka bude zaboravljeno. Ovoj — on pokaza rukom Jelenu — imaš zahvaliti, što sam pustio Berislava na slobodu. Za malo časova moći će te zagrliti.

Tihomil i Milena i Zlata pohrliše do Jelene, da joj izkažu svoju zahvalnost.

Ona je stajala kao kip od kamena. Nijedna kretnja nije pokazivala njezinih nutarnjih osjećaja.

Ti si dakle spasiteljica naša — klikne stara Milena, a suze joj kapahu niz lice i ona prignu svoju siedu glavu, da poljubi ruku djevojci, koja bi joj mogla biti kćerju.

— Majko, majčice, što to radiš — viknu Jelena — učinila sam ono, što mi je srce kazalo. A sada me pusti, da izvršim svoje djelo.

XXIII.

U tamnici je ležao Berislav. Duboko dolje, gdje je niz zidove tekla voda i, gdje su u težku tminu, tek slabo dopirali traci svjetla božjega. Čamio je tuj već dosta dugo.

Digitized by Google

Dobivao je za hranu samo kruh i vodu. Gorke je dane proživio. Kad je čuo, zašto su ga zatvorili, prenerazio se, ali ipak njegova mladenačka narav nije dopustila, da očaja. Nije ni časak vjerovao u svoju propast. Nadao se je, da će ga njegov otac i kralj radi njegova otca spasiti. Nadao se je u pomoć svoje majke i sestre. Nadao se je i u pomoć kraljevićke Jelene.

Al dan za danom je prolazio i on je sve većma gubio nade, jer željenog spasa nije bilo.

On, koji je bio vičan na lagodan i veseo, bezbrižan život, našao se o samom hliebu i vodi i to ga uništavalo. Napokon uljeze u njegovo srce očaj i bies.

-- Tako će me dakle ovdje pustiti, da umrem od gladi! — pomisli i ta misao tako ga je bacila u očaj, da mu već nije htjela izaći iz pameti, Sve njegove sjajne namisli propadoše dakle u vodu. On, koji se je već ponadao, da će kraljevsku krunu imati na svojoj glavi, umriet će u dubokoj tamnici u memli od kamena. A to će još i dobro biti, jer inače će mu još i glavu sjeći pred čitavim narodom, koji će klicati njegovom protivniku, a na njega sipati žuć i kletve i pogrde i blato. Tako svršava on, sin slavnog Tihomila. O, da nije nikada prestupio prag ove proklete zemlje, koja se je nazivala njegovom domovinom, ali u koju nije smio, da se vrati poslije rimskih pustolovina. U pamet mu ulazile bujne južne noći, što ih je sprovadjao na žalima Tibera, u pamet mu ulazio čar dvora Tedorina i Marocijina i on je u tim uspomenama tražio zaborav sadanjih boli, ali dogodilo se baš protivno, jer su mu sladke uspomene same otežčavale sadanje ure.

Čitavi život u Hrvatskoj dodje mu takodjer na pamet i Jelena i Cvieta ... Da može bar još jednom sastati se sa Jelenom, on bi mogao još, da djevojku premani i da se spasi. Ali kako, da se to dogodi, kad ne puštaju nikog do njega, kad je tuj u neznanoj dubini, u paklu ...

I onda je došao čas, kad mu dušu izpuni silna mržnja na one, koji su bili krivi, da čami ovdje u crnoj tmini. Grgur Dobre i kralj Tomislav! ... Prokleta dva imena zujala su mu neprestano u ušima. Imena njegovih zlotvora! Zaboravio je taj čas na sva dobročinstva, koja je od njih primio, zaboravio je, da je svojoj nevolji sam kriv, mislio je samo na ovu nevolju, u kojoj se sada nalazi i u koju su ga oni spravili. Nije dosta, da su ga osramotili, da su njegove velike osnove uništili, već ga ovdje drže ni živa ni mrtva. O kako ih mrzi. O kako bi htio, da se ta mržnja pretvori u djelo ... Nitko drugi nije smio do njega, već samo tamničar, a ovaj na sva njegova pitanja nije znao odgovoriti drugo već samo:

— Neznam!

Bilo mu je da poludi. I ona mržnja sve je više rasla i on bi zubima izgrizao sve željezne okove, da smije izaći na polje, pa da začme novi život, život mržnje i osvete. Dan za danom je tekao i povlačio se, kao da vječno traje. U divljem svom biesu on bi kadikad digao ruke i stao tresti okovima, dok nebi zakrvavio ruke. Onda bi vikao bogumrzke kletve, da malo zatim padne na koljena i moli: Bože, nedaj mi umrieti, dok se ne osvetim. Jednog dana napokon začu razne glasove:

— Dolaze li po mene, da me usmrte, neka dodju, bolje umrieti nego ovako živiti — bila mu je prva misao.

Na vratima se pojavi Jelena.

On se poveseli.

— Nosiš mi za cielo život — klikne joj on.

— Što ti nosim, čut ćeš odmah — odvrati ona, a na licu joj bliedoću odrazivao slab sjaj uljenice, što ju je držala u ruci. Ona stavi uljenicu u jedan udubak crnog zida i postavi se pred Berislava.

Taj od lanca nije mogao, da joj se približi.

— Kad ljubav ulazi u ove mračne prostorije, onda postaju svietle — reče Berislav — kanda je božica s Olimpa ušla u podzemni Had.

Jelena nije bila zadovoljna s ovim njegovim riečima i reče strogo:

— Dječače! Tebi su još uviek ludorije na pameti. Tebi se o glavi radi, a ti zbijaš šale. Vidim, da te i tamnica nije dovela k pameti.

— Ti si vrlo stroga, vladarice mojega srca, ti spasiteljice mog života.

Njoj trznuše ustnice od ljutine, a oči joj sjevnuše nekim ogorčenjem. Ali bilo je to samo na čas, a onda reče mirnije, ali ipak glasom nesigurnim:

Dječače, niesam došla, da mi laskaš, a niti tvoj položaj nije takov, da misliš na ludorije. Vladarica tvog srca niesam ja, već smrt, spasiteljiea tvog života mogla bi postati, ali to ovisi o tebi.

Berislav grozničavom brzinom odvrati.

— Smrt veliš! To da je moja vladarica. Ti si dakle došla, da mi govoriš o smrti. Ti si htjela, da se porugaš samnom u mom nesretnom i jadnom položaju. Ne, Jeleno, tomu se niesam ni u snu od tebe nadao. Zar mi zbilja donosiš smrt? Zar moja mladost mora povenuti još prije, nošto sam stao živit. Jao meni i majci mojoj.

Njegove rieči niesu više zvučile zvonko, kao prije, njegov je smieh zamro u njegovom grlu i gotovo plačnim prizvukom reče zadnje rieči. Ona ga pogleda malo ne s nekim prezirom:

— Bojiš se smrti? I pravo imaš. Tvoj život bio je takav, da se moraš strašiti pred onim, što dolazi iza groba.

Ona popostane, da vidi, kako će djelovati njezine rieči na nj. Ali on je pognjurio glavu i bio je niem kao kamen, ali da je Jelena bolje pogledala, vidila bi njegov pakostni pogled.

— Ti ništa ne govoriš, ali uvjerena sam, da ti saviest potvrdjuje ove moje rieči. Tvoj život je griešan. Bio bi griešan i onda, da niesi učinio urotu proti svojem kralju, mojem milom otcu.

Berislav joj uleti brzo u rieč.

— Što ti znaš o mojim griesima.

— Treba, da ti reknem samo jedno ime i sve će ti biti jasno.

— Koje to ime? — zadrhta Berislav.

— Ime tvoje ljubovce.

Berislav je morao svu silu uprieti, da ne pane od slabine, koja ga je spopala.

— Ja ne imam nikakove ljubovce. Istina je, da je moje srce izpunila velika ljubav, ali ona, koju sam neizrecivo ljubio, onda mi je tek neznatnu nadu dala, da će me saslušati.

— A ta, o kojoj govoriš, tko je ta? — zapita naglo Jelena.

— Ti me, kraljevno ne bi smjela pitati tako, jer ti to znaš.

— Ja da znam — razljuti se ona.

— Pa dakako, da ti znaš. Zar se ne sjećaš zadnjega našeg razgovora, u kojem sam tebi govorio o svojoj ljubavi?

— I ti se usudjuješ, da mi spominješ one časove?

— Kako se ne bi usudio, kad su mi ostali u neizbrisivoj uspomeni. Zar mi niesi bar malo nade podavala, da će se izpunit moje želje.

— Možda — odvrati Jelena — ali ako sam ti podavala nade, bilo je to zato, što sam vjerovala tvojim riečima, koje si mi znao prikazati u tako iskrenom ruhu.

— Ja sam istinu govorio — reče Berislav i stavi ruku na svoje srce.

A ona mu se u brk nasmije. A taj smieh zvučio je gorko, da je Berislava nešto u srcu zazeblo.

— Ti mi se smiješ, — mogao je samo reći.

— Smijem ti se, dà, jer misliš, da još uviek govoriš onoj bezazlenoj, nevinoj djevojci, kakova je bila Jelena onda, kad si zadnji put s njome razgovarao.

— A ti već niesi ona? — upita ju on i pogleda sa strahom.

Digitized by Google

— Niesam.

— Pak što se je dogodilo od onda? Tko je kriv, da se je moja Jelena tako brzo preobratila?

A ona mu pogleda u oči:

— Ti!

— Ja?

— Da.

— Kako?

— Odmah ću ti reći.

— Sbori!

A ona uzpravi svoje tielo:

— Dok si meni govorio o ljubavi, u to vrieme varao si i mene i onu drugu, koja je majka tvoga djeteta.

Berislava kao da je munja ošinula. On promuca nešto, kao da to nije istina, što govori.

Ali ona mahnu rukom.

— Cvieta mi je sve priznala. Nju su javno osramotili. Jedva je preživjela tu sramotu. Ja sam je potražila, tu svoju nuzljubu, i našla sam jadno stvorenje, više mrtvo no živo. Smilila mi se. Mislila sam, da ću je uništiti, ali ja sam joj postala sestrom.

— Ona te je prevarila! Prokleta bila!

Ali Jelena zakrči mu rieč.

— Šuti, zlotvore, ako ne zašutiš, ti si propao. U mojoj je ruci tvoj život i tvoja smrt. Ne govori zlo o onoj, koju si upropastio. Do tebe je, da izabereš put spasa i da još popraviš ono, što se popraviti dade.

— Ja da popravim, a što da popravim?

— Odmah ću ti reći.

— Ti govoriš zagonetno. Rekla si prije, da si mojom vladaricom smrti, a sad opet sboriš o tom, da mogu sve popraviti.

— Tako je.

— Što mi je dakle činiti?

— Ako hoćeš spasiti svoj život, a ti mi daj vjeru, da ćeš još danas vjenčati Cvietu u mojoj dvorskoj kapelici. Učini ženom majku svojega djeteta i bit ćeš slobodan. Ja ću te sama svojom rukom riešiti okova.

Berislav skoči, koliko je mogao. Okovi zazveknuše na njegovim rukama i nogama.

— Ne, nikad ne! — planu biesno.

— Ti biraš smrt?

— Ne biram. Ali ti valjda ne ćeš da me prikuješ uz prostu seljanku, koja ne ima ništa svoga. Ja, koji samo tebe ljubim, imao sam nju samo za zabavu, pa sad da se moja zabavica pretvori u prokletu sbilju? Ne, po sto puta ne! Mjesto, da budeš ti mojom ženom, kako bi doličilo sinu tako slavne porodice, kao što je moja, ti mi nudjaš kravaricu. Fuj! Kako ti samo takova što dolazi na pamet. Ti ne znaš razlikovati strast i ljubav. Pak što bi rekao moj svietli otac, moja svietla majka, da joj dovedem u dvor prostu djevojčuru.

Jelena već nije mogla mirno slušati.

— Tako, dakle, bezobrazni razbojniče, ti se usudjuješ pred menom vriedjati onu, kojoj si rinuo nož u srce? Ti se usudjuješ pred menom nazivati pogrdnim imenima majku svojega djeteta i sva svoja zlodjela nastojiš izbrisati pukom riečju „strast“? Sram te bilo! Govoriš mi o svom plemenitom otcu i plemenitoj majci, a ponašaš se posve, kao da u tebi ne ima ni traga plemenite krvi. Niti jedan ciganin ne bi smio tako govoriti, a kamo li kršćanski vitez.

— Govorim ti tako, jer ćeš i sama uviditi, da meni ne doliči takova žena, kao što je Cvieta.

— To si imao misliti prije, nošto si je unesrećio. Sada je kasno i sad je jedino, kako možeš oprati svoj grieh, da joj pružiš svoju ruku. Nije to nikako tako strašan slučaj. Dogodilo se i sa kraljevima, koji se ženili iz puka.

— Ti zahtievaš nemoguće.

— A ti biraš dakle smrt?

— O ne, zašto, da radi tvojega hira poginem?

— A ja ti velim, da tako mora biti.

— A ja ti velim, da je to nemoguće.

— Je li to tvoja zadnja rieč?

— Zadnja.

— Dobro dakle. Još danas predat ću te krvniku, da ti odrubi glavu.

— A tko ti je dao vlast, da tako govoriš?

— Sam otac.

— Kralj hrvatski?

— Tako je.

Nastade težka stanka. Berislav je bio u smrtnoj stisci. Oženiti Cvietu nije mu bilo ni na kraj pameti. Zasitio se je dapače i njene ljubavi, a sad eto da ju uzme za ženu. Bilo je to zaista luda misao Jelenina. Ali valjalo se je odlučiti, ako mu je bila mila na ramenu glava.

Da umre tako mlad, pak još k tomu sada, gdje je već vidio vrata od tamnice pred sobom otvorena. To bi bilo ludo! On je trebao, da se uhvati slamke, on je trebao pošto po to, da se dovine slobode. Onda mu je bilo otvoreno, da stvori djelo, koje će oprati svu sramotu, što mu nanesoše. Onda je mogao, da se sunča na svojoj osveti. Ali danas morao je šutiti kao pseto, danas je morao, da nadje način, kako da dodje na zrak.

A što, da se posluži varkom? Tko bi mu to mogao u tom položaju zamjeriti? Radilo se je o tom, da spasi svoj život. A taj život je trebao, o i te kako trebao...

— Dopusti barem, — reče on tiše i mirnije — da se barem predomislim o tvom predlogu.

— To ti ne mogu dopustiti, jer si imao dosta vremena, da promišljaš. Ako niesi dosele mogao promisliti, lje ne ćeš ni sada.

Berislav mahnu glavom:

— Ti dakle veliš, da me inako čeka smrt.

— Velim.

U njegovoj glavi već je bila stvorena odluka.

— E, kad je tomu tako, onda što mi drugo preostaje?

— Ti ćeš dakle ženiti Cvietu.

— Ti hoćeš tako?

— Hoću.

— I zapoviedaš?

— I zapoviedam.

On na to zapita hinjenim mirom:

— I odmah ćeš me pustiti na slobodu?

— Hoću.

— Dobro dakle, ja pristajem.

— To nije dosta.

— Što hoćeš još od mene.

— Da mi se zakuneš, da ćeš izpuniti moj nalog.

A njemu se zažari bliedo lice. Priseći dakle mora. To je bilo odviše, na to nije ni mislio. Ali kad je već zagrizao u tu gorku jabuku, trebalo je da dalje jede, ako je htio, da dodje do cilja.

— Kunem ti se.

— Živim Bogom?

— Živim Bogom.

— I blaženom djevicom Marijom?

— I blaženom djevicom Marijom.

— Da ćeš uzeti Cvietu za ženu?

— Da ću uzeti Cvietu za ženu.

— Dobro dakle, okovi ti padaju sa nogu i rukuh.

Ona podje k vratima i zavikne tamničaru.

Za čas dva vrati se ovaj i nije potrajalo dugo vremena i Berislav je bio slobodan.

Kad su spale s njegovih nogu lisičine, izvinu mu se iz grudiju težak uzdah, kao da mu je kamen spao sa srca.

XXIV.

Berislav bio je na slobodi, opet je disao svježi zrak, opet su mu oči sjajile u sjaju divnoga neba. Kad je, uhvativ se za slamku, prihvatio Jelenin nalog, da uzme Cvietu za ženu, mislio je, da će biegom ili kakovim drugim načinom izbjeći svojoj prisegi. Mislio je: „Riešit ću se ja

Digitized by Google

već Cviete, samo dok se domognem slobode.“ Ali on se je prevario u računu.

Jelena je u zadnje vrieme silno napredovala u poznavanju ljudskih duša i ona se je pobojala, ne bi li Berislav pokušao umaknuti. Bilo joj je poznato dosta slučajeva, gdje su vitezi onog doba prekršili zakletvu, jer su se izpričavali, da su se zakleli samo od nužde, a takove prisege ne vriede. Jelena je znala, da bi i Berislav tako mogao reći, to više, što ne bi niti lagao. Zato ga je tako obkoljivala stražama, dok nije bilo svršeno ono, što je želila.

Još isti dan, dan oslobodjenja Berislavova, bilo je vjenčanje. Cvietu je već prije pripravila na to. Kod vjenčanja bio je prisutan samo brat Cvietin i dva svjedoka, pouzdana dvorjanika kraljevićkina.

Berislav je u sebi biesnio, ali, videći, da ne ima druge pomoći, podao se tobož voljno u svoju sudbinu.

Cvieta bila je obučena u vlasteosko odielo i nije više bila ni najmanje liepom. Dogodjaji poslednjih tjedana tako su izobličili njezino lice, da ju Berislav gotovo nije ni prepoznao. Što više, pričinjalo mu se njezino lice ružno i odvratno.

Kad je prvi put pristupio k njoj i kad je ona razkrilila svoje ruke, da mu pane u naručaj, on je doduše, hineći, da je duboko ganut, poljubio njezino čelo, ali to čelo bijaše tako hladno, kao i njegov cjelov, čisto se je potresao u svom tielu i nijedna druga misao nije mu u taj čas došla, već samo: Uh, kamo sam gledao, kad sam tako ludovao za njom!

Ako je već prije, nego što ju je opazio, stvorio odluku, da ju ne ženi, sada, gdje ju je vidio, opažao je, da mu je odvratna i da mu se grusti.

I dok je stajao pred svećenikom, nije slušao redovnikove molitve, već je mislio, da će doći dan osvete.

— Ali ona je majka tvog djeteta — šaptalo mu nešto.

— A tko zna, da li je to baš istina, ta ona je isto tako, kao što je tvojom bila, mogla i od drugoga biti, — odgovorio mu drugi glas.

Pa kad je morao da odgovori na pitanje: „Hoćeš li, da ova djevojka Cvieta postane tvojom ženom?“, on je jedva jedvice pritajao svoj gnjev i svoju odvratnost i rekao:

— Hoću!

Ali u duši je već mislio: Sve je to komedija, ja ću je već znati izpraviti.

Cvieta je jasno i očito dala svoju privolu. Ona je taj čas bila vedrom. Ne, da bi se Bog zna kako veselila, njezino srce govorilo joj, da iz toga braka ne će biti prave sreće, ali ona je znala, da je njezino diete postalo zakonitim i to joj je godilo duši. Pa neka još i to kako trpi, ipak je postigla to, a za svoje nerodjeno diete bila je pripravna žrtvovati isti život.

— Ti si natrag koraknula — doviknula Maruša, a lice joj se porugljivo smijalo — i pravo si učinila. (Str. 586.)

Poslije vjenčanja prestadoše sve straže i Berislav je bio podpuno slobodan. O kako je razširio nosnice, da udiše u sebe onaj zrak, da se naužije jednom njegove hladnoće. Sloboda je bila tu i on je uživao u toj slobodi. Život mu je bio vraćen, ali još nije sve to bio pravi život.

Sad je tek trebalo, da se taj život stvori životom i da pokaže svima, koji su ga progonili, da ima u njega i snage i jakosti, da ovu mržnju, što se je upila u njegove žile, pretvori u djela.

Sad, kad je bio na slobodi, sad je opet dobivao nade u svoju budućnost.

I sada mu postade jasno, što nije razumio, dok je bio u Rimu, a što nije tamo riedko iz ustiju prekrasnih Latinjanaka čuo. Da se dokopaš moći i slave nije uviek dosta ravan put. O, on je posve dobro razumio ona politička ubojstva i ono varenje otrova i one nenadane smrti, koje su se dogadjale u Rimu.

Istina, on je i prije mislio na urotu, on je i prije sa spljetskim načelnikom ugovarao u sličnim stvarima, ali grustilo mu se pomisliti, da on sam bude izvršiteljem čina, koji mu se pričinjavali zločinima. Sada, iza kako je bio u tamnici, oni mu se čini ne pričinjahu više zločinom, već mudrom opreznošću, da postigneš svoj cilj.

Želja za osvetom uzpirila mu sve strasti u jedno i jedno mu se pitanje vrzlo u pameti:

— Kako uništiti dušmane? . . .

Bilo je nekoliko dana za tim.

Berislav je boravio na kraljevskom krunskom dobru u Klobučcu sa svojom ženom, koju su već Tihomil i njegova majka i Zlata prigrlili kao svoju. Tihomil, otac, nije doduše bio sretan radi izbora svojega sina, on bi htio, da je njegov sin uzeo bogatu i plemenitu ženu iz staroga roda, ali on se je primirio u tili čas, kad je pomislio, da su se stvari po njegovog sina ipak dobro svršile. On, koji bi imao pasti kao urotnik, opet je uživao slobodu i mogao je junačkim djelima oprati svu sramotu. Te junačke sgode niesu imale biti daleko. Ta bugarsko-hrvatski rat bio je neizbježiv. Za malo dana zvati će ratna trublja u boj i onda će se junačkom krvlju mnoga ljaga lahko izprati i izbrisati.

Kralj Tomislav pustio je takodjer Berislava pred sebe i bio je s njim milostiv, kao da se nije ništa dogodilo.

Nije ipak mogao, a da mu ne dobaci rieči:

— Tako, moje Latinče, danas sam dobio iz Rima viest, koja vas Latine ne će radovati. Biskup Grgur Dobre vraća se natrag u Hrvatsku, a vraća se slavodobitno, jer je sveti otac Ivan saslušao njegovu molbu i nije dao potvrde zaključcima crkvenog sabora spljetskoga, koji govore

Digitized by Google

o glagoljici. Sve će ostati pri starom i naši će popovi pjevati onako, kako smo ih dosele slušali.

To je bilo sve, što je Tomislav kazao Berislavu, ali i to je bilo dosta, da mu uzpali svu krv.

Nije li to poruga za nj? Nije li mu tim Tomislav htio da pokaže njegov poraz? A napokon niesu li mu te rieči kraljeve pokazivale, kako je slavodobitan on i njegov Grgur Ninski. Tako se je dakle sve urotilo, da uzvisi njegove dušmane, a sve opet, da ponizi njega, koji je zaslužio slavu i sreću.

Kad je izašao od kralja, bila mu je duša samo više izpunjena gorčinom i biesom.

Još ga je više ljutilo, da iz Spljeta ne dobiva nikakovoga glasa. Načelnik spljetski, nadbiskup i čitava latinska stranka morali su davno znati, da je na slobodi, ta to je on njima javio po Strezinji, koji se je i opet pojavio u njegovoj blizini, izbjegavajući ipak, da ga Cvieta ne vidi.

Sad je već ipak prošlo dosta vremena i niti Strezinje nije bilo natrag, niti ikoji drugi poruk nije došao. Odluči s toga, da će sam poći u Spljet. Ali to je bilo vrlo opasno, jer bi moglo pobudit sumnju u kraljevskom okolišu, koji mu iza one upadice za cielo nije ništa vjerovao.

Napokon se ipak vrati Strezinja. Ovaj mu reče, da će u noći oko jedanaeste ure doći u staru kulu nedaleko Klobučca sam načelnik grada Spljeta, da s njim ugovara.

Berislav postade čisto veseo na te rieči. Njegovi ga stari prijatelji niesu dakle zaboravili. Tako je ipak bilo nade, da će i njemu sinuti sunce pred vrata.

Čitavi je dan bio uzrujan. Nije mogao pravo ni jesti, ni piti. Hodao je gore dolje po sobama i izmišljao svakakve osnove, koje bi odmah zabacio, da odmah nove izradjuje. Sa svojom ženom progovorio je jedva par rieči, ali te niesu bile baš osorne. Bio je sretan, da ima mira od nje.

Ali ona je opazila jasnu promjenu u njegovom ponašanju. To joj nije dalo slutiti na dobro. Instinktivno ona je osjećala, da bi se moglo nešto dogoditi, što će biti velika nesreća, ali nije mogla, da dokuči, što bi to moglo da bude.

Ipak je odlučila, da će paziti na njegove korake.

Cielo poslie podne on je gnjurio u neku knjigu, ali ona je jasno vidila, da on samo ima otvorene stranice knjige pred sobom, ali da u istinu ne čita, već samo zuri i bulji u zrak, ukočenim pogledom, kao da je poludio.

— Bože, što, što je to s njim? — mislila je ona i prekrstila bi svoje čelo. — Da nije u nj uljezao nečisti?

Napokon se stade hvatati mrak i on je postajao nemirniji i svaki čas bi iztrčao na prozor, da vidi jeli već velika tmina vani.

A kad mu se je pričinilo, da je već velika tmina reče, da želi danas ranije počivati, jer želi sutra rano uraniti.

Jelo, koje mu Cvieta donese, nije ni okusio.

Onda se stade svlačiti i naloži ženi, da i ona podje u krevet.

Vična slušati sliepo njegove naloge, izmolila je ona kratku molitvu, a onda se leže u krevet.

Ali san joj nije dolazio na oči.

Njegova uzrujanost, njegovo neobično ponašanje, njegov nemir i to, što nije htio da jede, sve to je njezine živce tako uznemirilo, da nije mogla usnuti. Ipak, da njega ne smeta, nije ničim pokazala, da čuje. Jasno je osjećala, da i on ne spava. Zašto je hinio umornost i zašto je išao tako neobično rano spavati? Ta još je u dvoru bilo sve živo, još niesu ni gradska vrata bila zatvorena. Neima sumnje, on je želio nju da uspava. A to je imalo nešto značiti. Osjećala je, iza spuštenih trepavica pozirkujući, da se je njegova glava više puta uzvinula nad njezino tielo i da je prisluškivao. On to sluša, da li ja spavam, bila joj je prva misao. Napokon, kad mu se je u istinu činilo, da ona već spava, on se ustade i stade se tiho, posve tiho, oblačiti. Ona otvori na polak oči i zapazi, kako je obukao na se svoj pancijer, kako je stavio za pojas veliki nož i kako je pripasao svoj mač.

— Što se tako oboružava? — pomisli ona, a krv joj stade ledeniti od straha u žilama. — Bože, što će to biti?

Njegove namjere moraju biti zle, njegove nakane moraju biti strašne.

Mjesec je taj čas sasuo svoje zrake u njegovo lice, a to je izgledalo grozno, tako da ga se Cvieta prestrašila.

— Bože, što ima na umu taj čovjek? — a njezine su ustnice uzalud kušale, da tepaju molitvu.

Napokon se je on obukao. Lagano, na prstima, tihim koracima, on je nastojao izaći iz sobe.

Ni časa nije časila. Kako je opazila, da se je on udaljio iz sobe, skoči na noge i što je brže mogla obuče se u svoje lahko odielo i skoči za njim.

Trebala je biti na oprezu, da je ne spazi i da ne čuje njezine korake. Za čudo on nije osobito pazio, da li ga tko sliedi. Valjda su ga odviše gonile njegove misli.

Stražar dvorski nije im učinio nikakove zaprieke, da izadje iz dvora. Poznavao ih, pa se u obće niesu pravile toliko zaprieke onima, koji su izlazili, koliko onima, koji su ulazili.

On je krenuo cestom ravno na mjesto, za koje mu je Strezinja označio, da će se tamo nalaziti spljetski načelnik.

Ona se je pako verala uz grmlje tiho i šuljala se, da je ne opazi. On ju je tako naravno pretekao i već je izgubila nadu, da će ga opet zapaziti, kad nenadano zapazi staru kulu. Mjesec je živo obasjao onu ruševinu i tako je ona mogla jasno zapaziti, kako je Berislav uljezao za jedan zid te stare razvale. Sad i ona pohrli tamo.

Kad je došla već je čula razgovor, koji joj je ledenio srce, koji ju je napunio grozom.

— Dobro dakle . . . ova je osnova dobra . . . — huknu načelnik. — Grgur se vraća za dva tri dana do onda mora djelo biti gotovo.

Spljet grad i drugi latinski gradovi proglasit će svojim kraljem Berislava, kralja hrvatskoga i poslat će mu u pomoć vojsku. Ladje naše zapriečit će, da se Grgur Ninski izkrca. Ti pako možeš našim novcem podmititi četu hrvatskoga kralja i na čelu njezinom proglasit se kraljem. Zlata ćeš dobiti dosta. Koliko te volja.

— Neka bude.

— To ćeš učinit sutra.

— Dobro.

— Onda ćeš sam provaliti u ložnicu kralja Tomislava i urinuti mač u njegovo srce.

Cvieta, koja je slušala te rieči malo da nije pala u nesviest, kad je čula odgovor:

— Hlepim za tim.

— Tako je pravo. Dan osvete je tvoj i ne krzmaj.

— Još sutra ob noć.

— Sutra.

Više nije Cvieta slušala. Vidila je, da se razgovor ovih groznih ljudi primiče kraju i znala je, da mora brže kući hoće li, da prije njega stigne i, da ne probudi u njemu sumnje

Kad se je vratila jedva je probudila stražara, koji ju je mrmljajući pustio u dvor. Već malo zatim morao je opet otvoriti Berislavu.

— Do vraga, što ovi traže tako kasno po noći po crnoj noći. Što se kao aveti povlače po mraku. To mora da je nečist posao!

Tako je mudrovao vriedni vratar kralja Tomislava, ali kako je bio odveć mamuran, rado je prihvatio zlatni novac, što mu ga je turio u ruke Berislav.

XXV.

Grozan je bio dan za Cvietu, koji je sliedio iza ove strašne noći. Njezin muž imao je da izvrši zločin, kakovom se nije nadala. Ona je doduše znala, da je Berislav za-

Digitized by Google

tvoren bio radi urote. Ali sad gdje ga je milost kraljeva oslobodila okova, trebala je, da u njegovu srcu nadje mjesto zahvalnost s pram kralja, a ne osveta.

Pa kad je legao uz nju u krevet, bilo joj je, kao da osjeća sumporni zadah pakla.

Ciele noći nije mogla zatisnuti oka. Ali vidjelo se da i njegov san nije miran.

Sve njezine misli vrtile se u tom, kako da zaprieči užasan čin, koji bi prokletstvo naroda sasuo ne samo na glavu njezinoga muža, već i na glavu onoga dragoga bića, što nosi pod svojim srcem.

Ali kako da zaprieči nedjelo, kako da poremeti vražje osnove, koje su se morale tako brzo prometnuti u djelo. Ta još danas, još ovu noć imale se ruke njezinoga muža Berislava okrvariti najplemenitijom krvlju, krvlju posvećenoga i prvoga kralja hrvatskoga.

Bi li što hasnilo, da se baci na koljena u prah pred onoga, koji je bio otac njezinoga djeteta, pak da ga zaklinje svim što mu je sveto i ovim crvićem, koji je njegov, neka odustane od svoje namjere? Ona si je jasno odgovorila, da tim ne bi ništa polučila, već bi samo pospješila njegovu nakanu. Ta ona je dobro opažala, da on nju više ne ljubi, ako ju i jest kada u istinu ljubio. A o svom djetetu nije nikad govorio riečima ljubavi, već kao o nekom stvoru, koji se je stavio na put njegovoj slavičnosti.

Što da dakle učini?

Da upozori kralja Tomislava!

To bi tekar učinila glupost.

Zar ne bi tako Berislav nastradao. Zar ne bi tim njega izručila krvniku. A smije li to učiniti žena svom mužu, otcu svojega djeteta? Pa bi li to i mogla učiniti onomu, kojega je još uviek ljubila uzprkos svemu, što se je dogodilo.

Sve je mislila i mislila, ali nijedna pametna misao nije joj mogla doći na pamet.

Napokon se je dovukla noć... ta strašna... ta crna noć.

I njoj se je pričinjalo, da neke sablastne sjene obilaze gradom. Njoj se je činilo, da čuje neke pretnje, neki jauk, neki zveket oružja.

I svaki šušanj prestrašio je i svaki mali štropot učinio je, te se je sva potresla.

Čitavi dan je postila, ali moliti nije mogla. Njezine su misli bile odviše raztresene, njezino je tielo bilo odviše grozničavo.

Blieda kako je bila i slaba, jedva se je vucarila, u kostima je osjećala težki umor.

— O Bože moj, o Bože moj, kako će sve to svršiti!

Noć je padala. Crnom svojom koprenom prekrila je kašteljsko polje i daleko drvlje i sve bliže i bliže je dolazila, a ona se je bojala te noći, ona je strepila, što će doći.

Berislav se je ponašao posve jednako kao jučer.

Čitavi je dan izbivao iz kuće, a ona je znala, što to znači. Ona je znala, da sada sipa zlatne novce medju vjerne vojnike prvoga kralja, da ih proti njemu podmiti i uzdigne.

O podne je tek došao kući i umoran je legao na čas na krevet. Ali nije ništa spavao. Samo vino je nagnuo iz pehara da pije i dosta je potegnuo.

Čitavo poslie podne opet ga nije bilo. I opet je znala Cvieta, gdje je i zašto. Ali prije nošto se je mrak stao hvatati, vratio se je u sobu i odjeven legao u krevet.

Vrč s vinom uzeo je opet u ruke.

— To pije, da si napije srčanost — pomislila je ona i ne usudi se prigovoriti ništa.

Napokon on zadriema.

Ali za malo probudio se muklim vapajem. Oči mu se izbuljile u dalj, kao da vidi neku sablastnu neman. Čisto je prestrašeno zurio.

— Berislave — reče mu ona prestrašeno — osviesti se. Što vidiš? Umiri se!

— Ha — trgnu se on. — Što je... što je to bilo?...

Zapazivši ženu pogleda ju oštro.

— Ti se... he... da niesi što čula... da niesam što govorio... Reci... govori... što sam rekao... Što šutiš... Tvoje je lice prestrašeno... Što to buljiš u me... Zar si što čula?... Ništa nije istina... Sve je laž... Cvieto govori?

Ona je stajala pred njim, spuštenih ruku, a jedva je promucala.

— Ne... ništa niesi kazao.

On se razvedri ponešto.

— Zar u istinu... Ništa nisam govorio... Ali ne. Vidim ti na licu ti lažeš... ti lažeš gujo... ti si nešto čula.

— Niesam, vjeruj mi ništa čula.

On joj je dugo promatrao lice, ali onda mirnije reče:

— Ha! Cvieto! Cvieto... čuješ li ti... Zar nije nitko ovdje bio?

— Nitko.

— Zar su vrata zatvorena?

— Jesu.

— Zaključana?

— Niesu.

— Onda je možda ipak tko bio.

— Nije... Berislave...

— Nije?... Dakle ipak nije

Ali za malo časaka opet pridignu glavu i zapita:

— Ti niesi ništa čula?

— Niesam. Čudno...

Ona ga sažalno pogleda. To ga muči zla saviest pomisli ona.

— O Bogorodice sveta, učini čudo i ne dopusti da ubije kralja!

On se je opet smirio.

I tako je prošlo nekoliko ura, strašnih ura, koje su opet trajale čitavu vječnost.

Približavao se je čas, kad se je ono moralo dogoditi. Njoj su se kose ježile na glavi, nju je tresla potajna groznica sve više, a još nije znala, kako da zaprieči ono, što je imalo doći.

Napokon on ustade s kreveta.

Ona protrnu.

— Ti još ne spavaš...

— Ne mogu Berislave — reče ona očajno...

— Ti moraš.

— Ne mogu.

— Čuješ li, ženo, ti moraš... Pa kad budeš u krevetu zatisni uši, da ništa ne čuješ... zatisni oči, da ništa ne zapaziš.

Ona pognu glavu. Njezina kosa bila je spuštena po ledjima, a oči su joj upale duboko. Bila je vrlo blieda. Ona ništa ne odgovori.

Nastane stanka, u kojoj se je čulo njezino glasno disanje.

— Prije ipak — reče on, nego podješ spavati, donesi mi još vrč s vinom.

Ona digne ruku i, prosnim glasom, reče, gledajući, da joj glas bude umiljat i blag.

— Nemoj piti, nemoj više piti moj Berislave. Molim te.

On ju ljutito pogleda.

— A, šta... samo ti donesi.

Ona ostade časak neodlučna. Ali on se izdere na nju: Idi.

A ona sguri glavu i reče: Pa idem.

Da ga ne razbiesni ode vrčem po vino.

Kad se je opet povratila, on je bio na nogama, posve odjeven i posve oružan.

Kao biesan prihvati vrč i izkapi ga do dna.

— Bože... dragi... bože... ti nekamo ideš. Zašto me ostavljaš. Ne idi nikamo...

Berislav ljut.

— Što ti dolazi na um? Kakve su to babarije? To još niesi nikad činila.

Digitized by Google

Ona plaho:

O Bože moj . . . Bože . . . Berislave ne idi.

— Što ti je? — otresnu se on na nju, a čizma mu lupi o tlo.

— Bojim se ostati sama.

— Zašto? Kako. Zašto se bojiš? . . .

— Tako, strah me je.

— Istom šta godj! Česa da se bojiš?

— Ja neznam. Ali srce mi hoće pući. Smiluj se ostani ovu noć doma.

Ona mu htjede poljubiti ruku, a on očuti na ruki njezine suze.

On joj iztrgne ruku iz njezine:

— Pusti me.

Ali ona se sruši na koljena pred njega.

— Ne . . . Vidiš u meni je slutnja. Berislave. Sve će zlo svršiti. Ne idi, tako ti svega, što ti je sveto ne idi . . .

Ali on ju gurne nogom o prsa malo te nije posrnula.

Ona se jedva podiže, ali svojim tielom zakrči mu put.

— Ne, nikada to ne ću pustiti. Samo preko mojega mrtvoga tiela moći ćeš prekoračiti prag ove sobe.

Njega je spopadao bies. Pridušenim, muklim glasom kriknu joj, jer je još uviek vladao sobom i bojao se, da ne pobudi svojom vikom pozornost ukućana.

— Ženo, ne gubi pameti, jer, tako mi Boga, bit će zlo!

— Ti mi se prietiš, — reče ona ustavši, a izraz njezina lica izgubio je prijašnju plahost. — Ti mi se prietiš! Dobro! Ti gaziš nogom svoju žrtvu, koja ti je dala svoju sreću, svoje poštenje, svoju mladost i svoj život, ti gaziš utrobu, koja nosi tvoje diete. Pa ipak gledaj, ja ne gojim spram tebe mržnju. Moje misli sve se stiču u jedno, tebe da spasim, tvoj glas, tvoj život, tvoju sreću.

— Hahaha! — nasmije se on, ali glas njegova smieha zvučio je muklo i oporo.

— Ti se smiješ? — zapita Cvieta, a grozničave oči upiljile se u njega. — Je li moguće, da si tako surov? Zar misliš, da ja ne znam, na kakovo se krvavo djelo spremaš . . .

On odskoči korak natrag i zapilji prestrašeno u njezin bliedi obraz. Prošao je čas i od zapanjenosti nije smogao rieči. Bila je užasna stanka. Onda on hrapavim, muklim glasom, krvavih očiju, progovori:

— Ženo . . . što si rekla? . . . Ti znaš, veliš . . . Ti znaš? . . . Što znaš? . . .

Ona odvrati hladno i mirno, ali njezin je glas dolazio kao iz groba:

— Ja znam sve!

Na njegovom licu opazi se izraz divljega straha. On je osjećao, da ona istinu govori.

— Sve znaš ženo i ti mi to tako otvoreno priznaješ? Odkud znaš? Je li ti tko odao?

— Sve znam. Odkud, ne pitaj. Ali ja sam čula tvoj jučeranji sastanak u kuli i znam, što namjeravaš danas.

On ju potrese obim rukama:

— Ženo, tako ti Boga, ne govori! Što znaš sakrij u dubinu svoga srca i pusti sudbinu, neka teče . . .

— Ne mogu. Krv posvećena pala bi na moje diete.

On planu.

— Ha, prokleta bila! Prokleta ti i tvoje diete!

— Ne kuni, da ne budeš proklet.

— Pa neka budem. Ja znam samo jedno. Uviek ste mi na putu ti i tvoje kopile. Uviek mi dolazite, da mi pokvarite sve nade moga života, da mi izkvarite sve mreže, koje sam spleo, da polučim svrhu. Ali danas je toga dosta. Danas me moraš slušati. Ili ćeš šutiti kao zid, ili ću ti začepiti usta ovom svojom rukom.

— Ne ću šutiti.

— Ne ćeš? . . . Čuvaj se:

— Ne bojim se tvoje prietnje.

Njegovo lice poprimi divlji izraz, on se otresne:

— Šuti . . . šuti . . . jer ću ti iz utrobe izčupati tvoje diete, prokleta vještice!

— Možeš, ali dok sam živa kralja ne ćeš ubiti.

— Hoćeš li šutiti?

— Ne ću!

— Probudit ćeš ukućane i pokvariti sve!

— To i hoću!

— Ubit će me!

— Za to ne idi!

— Moram ići, jer što je napisano u knjizi sudbine, mora se izvršiti! — odvrati on brzo, a njegove prsi nadimahu se od uzrujanosti. I pokuša, da joj izmakne.

Ona se baci na nj i obuhvati ga obim rukama oko vrata, ne puštajući ga dalje. Nastade hrvanje, u kojem on za čas svlada. On ju prihvati za kosu i svom silom baci na tle . . .

— Berislave . . . nemoj . . . molim te . . . zaklinjem te . . . nemoj . . .

— Prokleta gujo, svojom vikom pokvarit ćeš sve.

Grozan njezin plač prekinu njegove rieči. Ipak pokuša, da se digne. Ali iz ustiju navali joj krv.

Po stepenicama čulo se, da dolaze ljudi. Buka bivala sve bliža i bliža. Berislavu skočiše oči od biesa. Sad je i on tukao i lomatao rukama:

— Prokletnice, dakle si mi i opet pokvarila račune... Svršeno je dakle . . . Ti si kriva . . . svemu kriva . . . ali sad ćeš platiti! . . .

Cvieta podigne ruke, da se obrani. Bile su joj krvave. Mlaz krvi već je tekao podom.

Ali u njegovoj ruci zablisnu nož i prije, nego li je ona mogla ustati, viknu on:

— Umri, gujo!

I svom silom zarinu joj oštricu noža u srce.

Cvieta se sruši mrtva. Ni jedna rieč ne ote joj se iz više iz grudi.

Ne časeći časa, skoči Berislav na prozor i baci se s prozora dolje. Bio je zadnji čas.

Za malo napunila se soba ljudima. Za malo nasta naricanje i jauk za jadnom, mladom ženom, koja je izmrcvarena ležala na tlu bez duše.

Digoše ju na postelj i namjestiše. Sama kraljevna Jelena izkiti joj truplo cviećem. (Nastavit će se.)

Proljetna pjesma.

U tri prikaze. Napisao **Artur Schneider.**

(Nastavak.)

Pavla: Ja sam u ono prvo vrieme, priznajem, sasvim ravnodušno i hladno gledala Vaša nastojanja. Ali vremenom, vremenom uzpirilo i razbuktjelo se čuvstvo, ja sam se više počela za Vas interesirati, a najposlije bila sam sebi sviestna, da je to ljubav. I ja sam se tada poslije čitavog mog pustog dojakošnjeg života počela nadati, ja sam sve moje misli, čitavo moje biće vezala uz tu nadu, da se gotovo pomladjivati počelo. Ta vidiš, Dono, ja ne mogu drugačije, *(privije se uza nj, zajeca)*, ne, ne mogu, ja te ne puštam nikomu, a ni njoj, rodjenoj sestri.

Dono *(oslobodivši se njenog zagrljaja)*: Ne, Pavlo, ne mogu, uzalud.

Pavla *(uvidjevši, kako je njena ljubav upravo zadobila prvi čvrsti udarac, uzpravi se u svojoj veličini i po-*

Digitized by Google

gleda ga dugim, bolnim pogledom i ide prema vratima na desno. U taj se čas otvore vrata na lievo u zadku, a Otac stupi unutra, još nvick govoreći nešto vrtljaru na polju.

odmatanju cvieća, da sutra to učini, daj mu Ti naredi glede tvojih ruža, da ne počini kakovu štetu. *(Majka podje iz prve sobe kroz salon na vrata lievo u zadku na polje.*

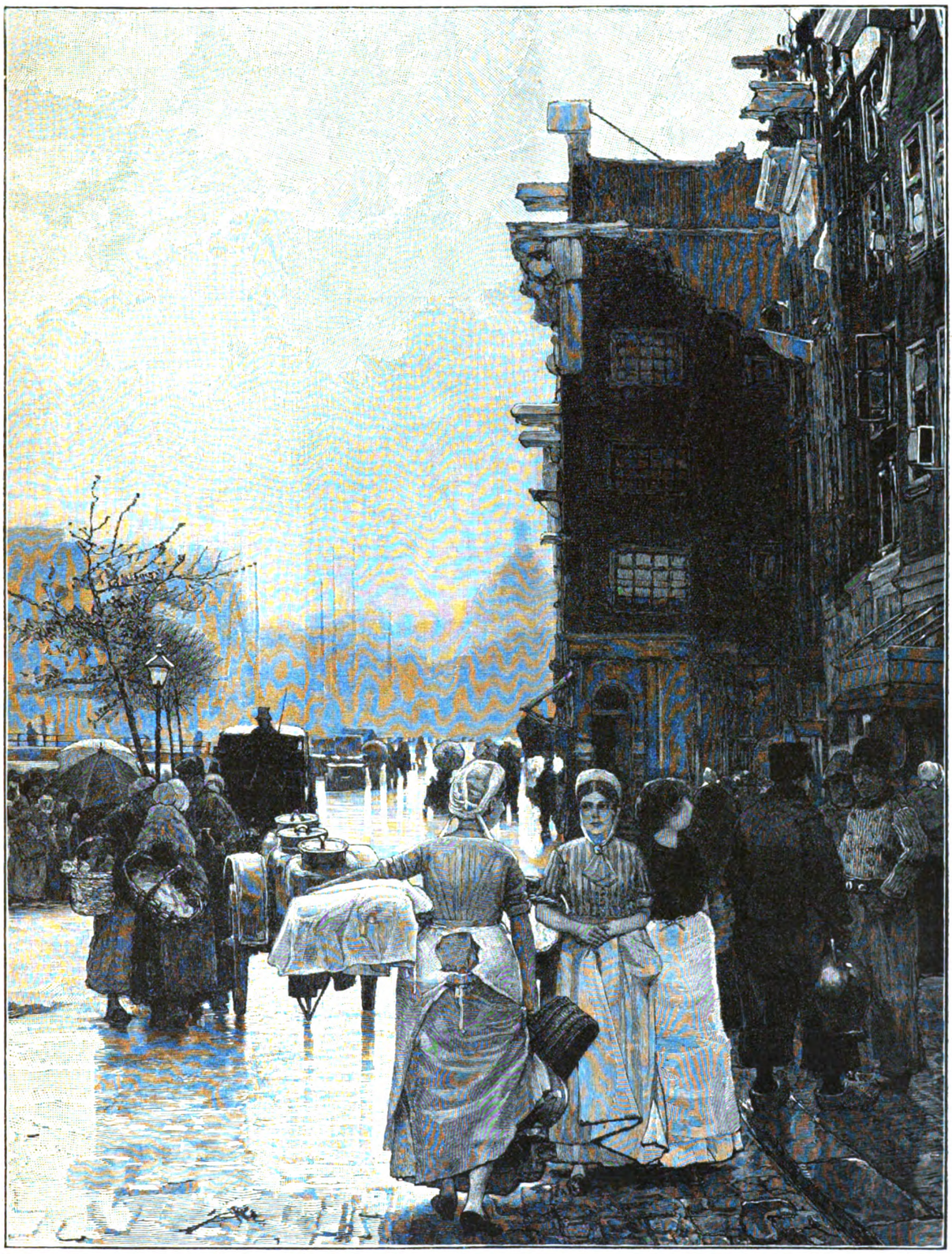

Herrmann H.: Jutro u Amsterdamu.

Opazivši Dona, nasmije mu se srdačno i učini gestu, kao da izvine jedan čas, i ide u prvu sobu zovući Majku.)

Otac: Ded, majko, ja sam eto s vrtljarom govorio o

Pavla je već prije za dolazka otčeva izišla.) Oprostite, mladi prijatelju, što Vas tek sada pozdravljam. *(Potrepta ga po ramenu.)* Ta znate gospodarstvo, sad treba da sam

Digitized by Google

ovdje, sad opet ondje, pa mi je onda težko da budem doličan i u salonu. No pa kako je?

Dono: Hvala na pitanju, onako, sve ide svojim običajnim redom i putem. S upraviteljem sam zadovoljan. Pošten je to starac i ja nadjoh pri povratku u kući sve u najvećem redu, računi su čisti i jasni, u kratko ja sam posve zadovoljan.

Otac: A Vi sami, kako se ćutite opet u domaji?

Dono: Pa kako bih? Nekud sam sâm sa sobom nezadovoljan; osamljenom mi se pusti dom čini još pustijim. Ali se nekako već priviknuh na tu samoću. Ta od rane mladosti me već vjerno prati i tako ne mogu, da se sad odjedared na nju potužim *(prodje rukom preko očiju, čela i vlasi.)*

Otac *(gleda ga samilostno)*: Vjerujem Vam, znam za sve to i žalim Vas.

Dono *(brzo, strastveno, primivši otca za ruku)*: Hvala Vam, hvala za sve Vaše dobre rieči i čine . . . Oh koliko puta ste Vi bili dobrim svjetnikom meni na pomoći, i Vi i milostiva gospodja supruga *(poljubi majci, koja je unišla na vrata na lievo, ruku.)*

Majka: Ja cienim, mladi prijatelju, tu Vašu naklonost prema meni.

Dono: Ja ćutim, da nije pravo, da je grieh, što se toliko tužim na svoju sudbu. Ali moje je cielo biće takovo, da čezne za svjetlošću, ljubavlju i prijaznošću. A te sam, duše mi, vrlo riedko osjetio, znao sam, da tek u ovom Vašem domu bije za me prijateljsko srce, da tuj mogu naći uviek prijatnih rieči i utjehe. A što sam od sveg tog ja u rodjenom domu primio? Ništa, sasvim ništa. Moja je majka u prvoj mojoj mladosti umrla, baš onda kad je najviše čeznula za dragim i sretnim životom. *(U to je nadošla Vjera i stala je iza majke slušajući Dona gdje govori)*, a malo za njom i otac. I tako sam eto od sudbe prevaren za ono najuzvišenije i najvelebnije čuvstvo: za ljubav roditeljsku . . . I odbih se u sviet, tudj sam sebi, tudj tudjemu svietu, ne znajući i ne ćuteći nigda, da ima gdjegod u svietu srce, kojemu je svaki kucaj namienjen meni, srce materinje, da ima biće, kojemu sam svaka misao, sav ponos ja, biće otčevo . . . Ah koliko sam puta kao mali dječak morao da gledam, gdje se moj koji drug vješa o vrat materin, koliko sam puta morao slušati, gdje mu se sva čuvstva, svi osjećaji, čitava duša prelieva u jednu sladku rieč m a j k a: . . . Oh vjerujte mi, u taki bi mi se čas stinula krv u žilama, a sva gorčina, sva bol, sve je to naviralo na oči, da se raztopi u vrelim suzama, ali ni tih se ne uhvah prolievati, bojao sam se i strepio sam, da me možda ne bi razumjeli . . .

Majka *(tronuto, tiho, nježno)*: Ubogi mladiću.

Dono: Onda, kasnije, kad poodrastoh, odbih se u daleki sviet, kušah, da u radu i nauci zaboravim i prebolim svoju tugu. Ali nisam mogao. Iza gomile knjiga i mrtvih slova uviek je pred mojim duševnim okom nicala bujna zelen, mirisavo bielo i ružičasto proljetno cvieće jorgovana, širio se opojni miris, a u mojim ušima zvučila je neprekidno čežnutljiva, a ipak svježa i mila melodija p r o l j e t n e p j e s m e, koja se vije iz duše čovjeku, koji čezne i diže ruke za srećom mlade, čiste i uzvišene ljubavi . . . I ja bih u časovima, kad bi me ta čežnja obmanula, sjeo uz glasovir, pa bih u razkošnim i bučnim akordima te umiljnim, sladkim melodijama dao oduška svojim čuvstvima. A u taki bi čas moja knjigama prenatrpana soba ozvanjala šumnom glazbom i ja bih mnio, da nisam više medju svoja četiri zida, već okružen cvietnim čarom razcvjetale bašte u proljeću, a zvukovi što su se odbijali s mojih stiena činili su mi se, da prelaze preko modrih rodjenih gora i dolina. *(Stane i pogleda začudjeno na otca i majku.)* Izvinite, što dadoh, da tako obladaju menom moje čežnje.

Otac: Ne, ne, sinko, Vi ste morali sve to da izpričate, jer Vam je srce bilo prepuno. Mi ćutimo zajedno s Vama tu Vašu bol, mi je dielimo s Vama, da Vam je olakšamo.

Majka *(suznih očiju)*: Gledajte, Dono, u ono tužno doba, dosta je već davno tomu, gdje Vas je snašla nevolja, jedan dio tuge pao je i u naš dom . . . Da Vi znate, Dono, kako Vas je Vaša majka ljubila?! . . . Ja bih Vam znala to kazivati, ona mi je povjerila sve svoje tajne. Ja sam se sama uzradovala gledajući njezinu sreću sa njenim Donom.

Dono: Mila gospodjo, to me još više privija uz Vas.

Otac: Ali čemu opet dirnuti u stare rane, da na novo zakrvare. Dono, dignite tu Vašu glavu, pogledajte Vašim sjajnim očima puni nade u sviet i naći ćete, vjerujte mi, naći ćete danas sjutra nekog, koji će Vam još u većoj mjeri podati sve ono, čega dosad niste imali.

Majka: Jest, Dono, i ja mislim tako; Vi i sami morate da vjerujete u to, jer inače ne biste bili takim zanosom govorili.

Dono: Priznajem, ja vjerujem, da će bolje biti nadjem li biće, koje će istim zanosom oduševljavati se za sve ono, za što i ja, koje će me u dušu poznavati, i znati da mi poda sve ono, za čim toliko čeznem. *(Ustane i podje sasvim uzrujan do glasovira, gdje sjedne. Majka i otac odu u prvu sobu, kamo ih je dozvala baka i sjednu uza stol, razgovarajući s nekim gostima, što su do sada sjedili oko stola. Vjera se već prije, nego je Dono ustao, tiho posadila u jedan fotelj, gdje sada sasvim zamišljeno sjedi. Dono, opazivši je iza male stanke, ustane i nasloni se jednom rukom o glasovir i zapita tiho)*: Gospodjice Vjero, *(tiše)* gospodjice Vjero, Vi ste sve moje rieči malo prije čuli?

Vjera *(tiho)*: Dà, čula sam ih.

Dono: Vidite, gospodjice Vjero, ja ni sâm pravo ne znam, je li to za me dobro ili zlo, što ste eto malo prije iz mojih usta čuli.

Vjera *(radostno se smiešeći)*: Ah to je više, nego da sam Vas godine i godine ne čuvši to poznavala.

Dono *(radostno)*: Hvala Vam! *(Podje k njoj i poljubi je u ruku, koju mu je ona krzmajući pružila.)* Ja bih Vam, gospodjice Vjero, na sve to još htio štošta da kažem. Vi dozvoljavate?! *(Primakne jedan mali stolčić do njenog fotelja i sjedne)* Nas se dvoje već od rane mladosti poznajemo. I ja o Vama sve do ovog posljednjeg puta — kad sam tako dugo izbivao — nisam imao u sebi drugu sliku, nego da Vas gledam kao malahnu djevojčicu u ružičastoj bebé-opravi sa velikim žutim florentinskim šeširom, kako stupate razcvjetalom baštom okruženi u pozadini zelenim lišćem, a naprijed velikim kitama bieloga cvieća, svu čistu i svjetlu. I prvi put, kad sam sad nedavno došavši Vas vidio, odmah mi je postalo jasno, da to nije više ona mala Vjeruška, majčino mezimče, što je neobuzdanom živahnošću prkosila svim otčinskim zabranama i trčkala i verala se i bježala i pjevala, da se orilo iz jednog kraja bašte u drugi.

Vjera *(velikim, svjetlim očima, kao sjećajući se one blažene djetinske dobe)*: Da, a Ti si, Dono *(stane zastidjevši se)* . . . oprostite . . . htjedoh reći . . .

Dono *(smiešeći se i s tihim uzdahom)*: Da tako smo kazivali jedno drugome u ono sretno doba.

Vjera: A Vi ste za mnom bježali, preskočivši plot, što nas je dielio *(nasmijavši se iz sveg glasa.)* A sjećate li se doktora Virona?!

Dono *(začudjeno)*: Ne, zbilja ne, ne pada mi na um...

Vjera: No, taj Vaš prvi instruktor, sjećate l' se?

Dono *(nenadano sjetivši se)*: Ah da, zbilja, kako Vi dobro pamtite.

Vjera: Oh sjećam ga se dobro i ne ću nikad da zaboravim ono njegovo strogo smiešno lice s velikim naočarima i s nakostriešenom kosom iza ušiju, gdje je uspevši se na plot počeo iz svega glasa da Vas doziva.

Dono: A nas dvoje na drugoj strani vrta smijali smo se neobuzdano. *(Stanka.)* Oh da, ali taj mladenački san budne brzo prekinut. Moj dom opustje, a mene turiše u internat.

Digitized by Google

Vjera: A malo za Vama odoh i ja u sacré-coeur.

Dono: I tako poslije dugo vremena ugledah umjesto moje nekadanje drûge i male djevojčice gotovu damu.

Vjera: Nemojte tako i nemojte misliti, da sam zato, što me ostavila ona mladenačka obiest, postala u svom biću druga, Vama tudja. Ne, ne, moj čuvstveni sviet nije trpio od množine novih dojmova i novog znanja, što ga primih.

Dono: Jest, jest, vidite, gospodjice Vjero, to je ono, čega se najviše bojati. Toga sam se i ja bojao kod Vas, i danas gdje ste eto sami priznali, danas mi je nekako mnogo laglje čuvši to, nego prije mjesec dana, kad sam prvi put poslije mog dugog izbivanja bio u ovoj kući. Kako je to onda u mojoj nutrinji bilo nekud sasvim drugojačije, nego sada. Onda sam prvi put stupio u ovu kuću kao gotov čovjek sa sasvim drugim idejama, koji sve drugačije shvaća i gleda, nego mladić, koji sam bio, kad sam pošljednji put ovdje bio. I taj je moj prvi boravak bio ostavio u mojoj duši dojam ugodna, sladka sna, kojega se potankosti ne sjećamo, ali osjećamo zato neku ugodnu, nekako neopredieljenu cjelinu.

Vjera: Meni ste, da iskreno kažem, onaj put bili nekako tudj, neprijatan.

Dono: Ah, prekratko je bilo vrieme, da me upoznate, ali zato sada, *(življe)* sada treba da se upoznamo. Sada treba da mi Vi pričate o svom životu izvan rodjenog doma.

Vjera *(nešto smetena)*: Ah, bože moj, meni je nekako težko, da Vam sve onako izpričam, kako ćutim i kako su se svi oni dojmovi i oćuti naslagali na moju dušu... Dašto u prvo vrieme bilo mi je težko, da se priviknem u onu tihu zabit, koja je zamienila široki, otvoreni rodjeni kraj. I mnogo je suza onda proteklo. Ali malo po malo, kad je prošlo vrieme u koje sam nadoknadila sve ono, što sam iz mladenačke obiesti propustila naučiti, dašto onda je bilo prijatnije i ugodnije, onda...

Dono: Onda Vam se otvorio sasvim novi sviet?

Vjera: Jest, sasvim novi sviet, koji mi se, dok sam još bila pustopašno djevojče, tek pretržice u nejasnim crtama javljao i prikazivao, kad bih u kojem ozbiljnom trenutku nešto ozbiljnije promislila ili kad bi baka ili majka štogodj ozbiljna govorile.

Dono: To je ono, to je ono pravo, kad sebi nehotice i sasvim kao primorani nekom nevidljivom silom, nekim nepoznatim glasom iz naše nutrinje, primišljamo jedan sviet, koji mnogi zovu nepravom svietom sanja.

Vjera: Da, da, nepravom ga zovu, to ja najbolje sama ćutim. Taj sviet za me postoji i on mi donosi u moj svakidanji jednolični život sadržaj, svjetlost sunčanu. Predoćut tog svieta driemao je još prvih dana moje mladosti u mojoj duši, kad je dobra baka za dugih zimskih večeri uz topli kamin sjedeći pričala iz tisuć i jedne noći! Koliko me se već onda taj sav blistavi sjaj, to sve čarobno, tudje a ipak toli blizo i poznato dojimalo; sve je to već tada utjecalo na moje djetinje biće. Meni se već tada otvarao novi sviet, koji je sa svojim toplim, čarobnim sjajem sve ono dobro, sve ono plemenito u mojoj duši dizao i činio ga još boljim i plemenitijim.

Dono *(ne može da suspregne svoje oduševljenje)*: Zar zbilja, zar zbilja tako? Kao da mi razkrivate dubine moje duše te mi pričate o prvim nejasnim dancima, dancima moje mladosti. Kao kad večernji lahor zastrujivši dirne u strune harfine, da tiho zašume te se taj šum stapa u jedan tihi, harmonični akord, tako i vaše rieči dirnuše u moje prvo spominjanje, prve osjećaje i dojmove, a u mojoj se duši javlja čuvstvo neizkazano, koje harmonira sa svim onim Vašim riečima. Tu eto govori duša srodnoj duši *(sanljivo i oduševljeno)*. Tu eto hoće da se razcvieta pupoljak onog proljetnog cvieta, o kom mi je mašta toliko snivala, taj toli vruće željkovani cviet.

Vjera *(gledala ga je dok je govorio velikim raztvorenim, sjajnim očima, ona je zaronila sva u šum njegovih rieči)*: A ja ćutim i znam, da sam ja taj Tvoj toli željkovani cviet, pa da niknuh uz mirno, bistro gorsko jezero, a moji se cvietovi nagnuše do nad gladku površinu te taknuše mekano u nju, da se lagani kolobari polako razmahnuše. A taj je dodir kao dah Tvojih usana, koji je lagano zatitrao mojim bićem.

Dono *(lagano je obujmivši i milujući gladi joj kosu)*: Da, Ti si, Vjero, moj cviet, moj bieli proljetni cviet. Sjaj će Tvojih očiju razagnati sve mračne prikaze, razsvietliti tamnu moju samoću, razkinut će njene mreže. Ja ću se ogrnuti Tvojom mekom, svilenom kosom, i sve će tmurne uspomene izčeznuti, a privivši se uz Tvoje meko, bajno tielo uroniti ću u more razkoši, a Tvoji će cjelovi piti moju dušu. *(Njihova se usta približe a oni se nadju u prvom cjelovu).*

Zastor polagano pada.

(Nastavit će se.)

Grobovi samotnikâ.

Napisala **Marija Tomšić-Im.**

Svi Sveti su. Još nije svanula zora, mjesec i danica bore se još sa slabašnim potezom, što se povukao na rubu obzorja. Stojimo pripravne za put. Kroz tišinu jutarnju čuju se iz daleka kola.

— Evo naših kola! — reče sestra.

— Dobro je, rano ćemo krenuti.

Za nekoliko časova i zbilja se zaustavila kola pred kućom. Još nije kočijaš imao vremena, da po običaju pokuca bičem o prozor, već je moja sestra otvorila vrata.

— Ah, već ste gotovi, gospojice! — ozva se kočijaš veselo, — jer najneugodnije je našim seljanima dugo čekanje, a i vilovitim konjima, na kakovim sam se obično vozila, ne godi stajanje.

— Još smo vas se i načekale, — našalim se, dok mu je sestra dodavala stvari, što ih valjalo spraviti u kola.

Predzorje je krasno, vedro bilo, ali i ladno, zato smo si poniele tople ogrtače.

Nije trajalo ni pet časova i mi smo jurili još spavajućim selom. Tu i tamo tek pozdravio nas iza ograde koji pas, razsrdjen, što bunimo svečanu tišinu, tu i tamo tek sreli smo ljudsko biće. Hitro nam izčezlo selo za ledjima, bili smo u šumi. Tu se činilo još mračnije, a svaki čas dolepršao nam u lice koji žuti list, odtrgnut jutarnjim povjetarcem.

Za uru bili smo u selu H. Zora svanula krasna i vedra. Kočijaš pustio konje u lagan korak, jedno, jer je put kroz selo bio lošs, a drugo, jer je znao, da često u H. stajem radi poznatih. Kad smo bili spram škole, opazim kraj prozora učiteljicu. Iznenadilo me, da je tako rano ustala. Zaustavim kočijaša. Ona otvorila prozor.

— A kamo Vi? — upita nas, — pa tako rano?

— U M. — odvrnem. — Ta Svi Sveti su!

— O, a ja se nadala, da ćete danas u H. k misi!

Digitized by Google

— To bi bilo neoprostivo, tri ure od rodnog mjesta udaljen biti pa ne pohoditi na ovaj dan grobove svojih milih, — odvratim joj.

— Da, da, Svi Sveti su, — reče kao zamišljeno, — razumijem.

— A ne bi li radje i Vi s nami u M.? — zapita sestra. — Što ćete tu cio dan?

U prvi čas kao da se naprečac odlučila primiti poziv, onda poče opet oklievati.

— Ah, kako da komu neočekivana naletupim u kuću — reče neodlučno.

No na naš skupni nagovor ipak prihvati poziv i nakon čekanja od koje pol ure krenusmo dalje.

Nestrpljivi s toga čekanja, letili naši konji kao vile i ubrzo smo ostavili za sobom selo. S jedne nam strane šumila Sava, s druge gledala sumorno šumica svojim požutjelim lišćem.

— I ti Savo teci, nikom ništ ne reci! — zapjevala tiho naša Cila.

— Zar ne ćete pomoći? — upita smiešeći moju sestru, dobru pjevačicu.

— Svi Sveti su, — odvrati ova, — danas ne pjevam. Meni je danas tužan dan, — i pogleda na košaricu punu cvieća, koje je pobrala po našem vrtu, da ga svijemo u vience za grob majke, sestrica i rodbine.

— Oprostite, — reče Cila, — opet sam zaboravila. Ah da, ja nemam u ovom kraju nikog svoga, nemam komu da kitim grob, pa i ne ćutim tako tugu ovog dana.

Časak je zamišljeno šutila, tad poče opet:

— Žalost za svojim milima? Kako da ju ja poznam? Ta bila sam diete, kad sam izgubila otca i majku. Odrasla sam medju ljudima, koji mi nisu nikad budili uspomenu na roditelje, pa je ta uspomena bliedila i bliedila, dok nije i izčezla. A gdje nije uspomene, nije ni tuge. Ja ne umijem žaliti. — Ili je možda to žalenje, što me kadkad snadje, kad vidim sretnu djecu uz dobre majke, pa si uz nju predstavim sebe, ovako samu samcatu u svietu? Onda mi se čini, da mi srce pritišće težak kamen i mori me nešto u prsima, dok mi ne udare suze na oči i stisnem se u koji kut, pa se do sita naplačem.

— Ah, to nije žalenje za majkom, to je žalenje same sebe!

Zašutila je i gledala sjajnim okom u valove brzajuće Save. Bila ona inače dosta vesele ćudi i to je prvi put bilo, što sam ju čula ovako govoriti, ali sam ćutila, da je to, što mi je rekla, dugo morilo njenu dušu, samo, kako je uviek bila pripuštena samoj sebi, nije naučila svoja čuvstva dieliti s drugima. Obuzelo me sažalenje i u času

Clairin

Digitized by Google

proletio mi sav život te biedne djevojke izpred duševnog oka, život bez ljubavi, pust, samotan. Suza mi kanula u krilo i nisam znala, da joj što rečem, samo sam položila svoju ruku na njenu. Ona je razumjela moju sućut, pa je

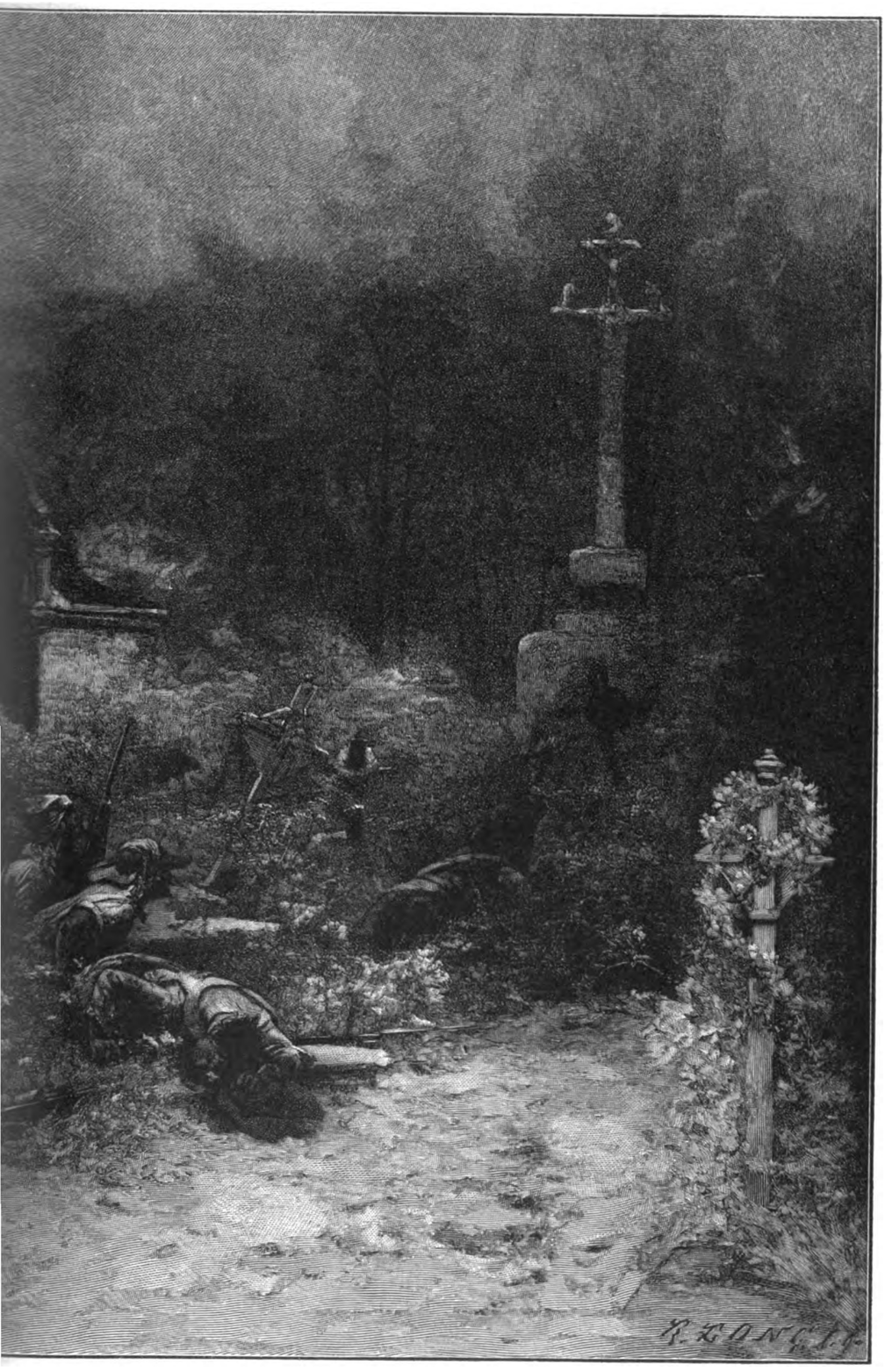

rtve.

tiho uzdahnula. Prošli smo i selo J. i zaokrenuli na drum, ostaviv podalje na lievo Savu. Daleko se pružala ravnica, nepregledna kao more. Žuto strnište, dokle ti oko segnuti može. A tamo daleko, daleko, gdje ono tone tvomu oku, sljubilo se s modrim nebom, a iz zagrljaja toga dizala se veličanstveno sjajna sunčana kruglja.

Ah, koliko sam puta gledala taj divni izlaz sunca na nedoglednoj ravnici sriemskoj! Da gledala sam ga i nikad mi se nije vidio običajan, uviek sam ga motrila udivljenjem i uživala u prekrasnom tom vidiku. I sad mi oko i duša utonula u njem i dugo, dugo nisam ni pomišljala na ljude. Kad smo opet počele govoriti, Cila je kao namjerice svrnula govor na školu i djecu. I tako nam je prošao onaj bi reć dosadni komad puta izmedju J. i M., koji traje cieli podrug sata. Iza tri ure vožnje, čovjek se osjeća sretnim, kad sidje s kola i protegne ukočena uda.

Došao i popoldan. Sve je hitilo na groblje. Odsvud se nosili vienci, cviećе. Pred grobljem se smjestilo nekoliko medičara, prodajući voštanice. I mi se uputile na groblje rukama punima vienaca i manjih kita, da pokažemo — ne svietu — nego svojim milima, da jih još ljubimo, da jih se sjećamo.

Velika su vrata širom otvorena. Sviet grne na groblje. Množina jih kleći kod velikog križa, tu će se najprije pomoliti Spasitelju. Nekoji su već i na povratku. Sve je tužno. Uzalud sunce tako jasno svietli, uzalud se nebo vedro smije, uzalud cviećе toli ljubko miriše, nikomu smieška ne izmami, svud vidiš sama tužna lica, zaplakane oči, a i oni najviše stranci u malom gradu, koji su tako sretni, da nikog nemaju oplakivati, oni dakle, koje je znatiželja amo dovela, znaju štovati tudju tugu i motre taj sjaj tihim počitanjem. Ali koga dozivaju grobovi majke i sestara, taj se ne zadržava, taj hrli dalje, dalje, da stavi vienac na tihi jim mali stanak. Iz prikrajka groblja oziva se tužno naricanje starih graničarka i tako te se dojimlje, da moraš proliti suzu.

Obavile smo čin ljubavi, pobožnosti i štovanja i krenule opet prema širokoj stazi, da ostavimo groblje.

— Zar ne bi pošle i u doljni kraj groblja? — upita Cila.

— Mi ne običajemo grobljem prolaziti dalje od grobova svojih, ali ako Vi želite, idemo, — odgovorim joj i podjemo dalje.

Digitized by Google

Što dalje sretali smo sve manje ljudi, nailazili na sve manje okićenih grobova. Ah, gdjekoji bio zarašten grmljem, gdjekoji gustim korovom, da se ni križ iz njega vidio nije. I tu je već bila skoro ograda groblja. A taj komad bio posut sav jednoličnim malim plavim križevima bez nadpisa, bez išta. Tu i tamo jedan od njih bio očišćen, druge je krila gusta trava i korov.

— Tko tu leži? — upita nas Cila.

— Oni, koji umru u bolnici. To su većinom ljudi, koji ili nisu iz ovoga kraja, ili malo koji ima koga, da mu se za grob brine.

Ukočenim pogledom gledala ona te grobove, a onda bez ijedne rieči uze mi iz ruke bočicu sa svetom vodom i podje od groba do groba, poškropiv svaki kapljom. Vidilo se, da je uzbudjena. Kad je taj posao obavila, klekne i poče moliti. Časak se činilo, da moli mirno, tad pokri lice rukama, a domala čulo se grčevito plakanje, od kojeg joj se cielo tielo treslo. Plakala je gorko, gorko, tako da su i nam udarile suze na oči.

— Gospojice Cila! — opomene ju sestra, — ustanite, trava je već vlažna, škoditi će Vam.

— Pustite me, pustite! — jecala ona, — ja plačem nad svojim budućim grobom. To je vidite i moja sudbina, i pokaza rukom puste grobove. — Bez ikog svoga — to sam ja. — Nepoznata, zaboravljena ležati ću i ja tako u kutu groblja. — I na mom će grobu ovako drač rasti, ne će biti koga, da ga izčupa. — Ah, da li će meni bar jedna milostiva ruka poškropiti grob svetom vodom?

Od silna jecanja jedva ju bilo razumjeti. Teškom smo ju mukom sklonuli, da ostavi to mjesto. Za sjajno nakićene grobove ona nije više imala pogleda, išla je tiho, ne gledajući lievo ni desno.

Malo smo putem govorile. Tko bi i našao pravi predmet za razgovor s njom poslije onog prizora na groblju.

Drugi smo dan prisustvovale zadušnicama u crkvi, a onda krenule opet kući. Putem bila je razgovorna, činilo se, kano da i ne misli na ono, što je jučer bilo.

— — — — — — — — — — — — — — — — —

Došli školski praznici. Mene premjestili i to podaleko. Ciele školske godine nisam nijedanput doma dolazila. Manjkala prava željeznička sveza. U novom kraju našla sam i novih poznatih, a stare, ako i nisam zaboravila, a ono nisam ipak s njima dopisivala.

Nekako u proljeću čitam u službenom glasniku: „odpuštena od službe Cila N.“ U srcu me zazeblo. Jadna djevojka, što je učinila? pitala sam sama sebe. I opet: a što će sada? Ta sama je u svietu bez ikog, bez išta. Mučilo me, morilo me, a nisam imala koga da zapitam. Imala sam u H. doduše dosta poznatih, ali da upravo radi toga pišem? Ne! Tko bi vjerovao da pitam iz sućuti? Mislilo bi se, puka me znatiželja na to navela, a bolilo bi me to, ne radi mene, nego radi nje sirote. Koliko me god mučilo to pitanje, odgovora na njeg nisam našla. Prošao tako jedan mjesec, prošao i drugi i došao opet novi. Listam opet službeni glasnik i što nadjem: „uzpostavljena je opet u učiteljsku službu Cila N.“ „Hvala Bogu!“ bila mi je prva rieč i kao da mi kamen pao sa srca, olakšalo mi taj čas. Još u mislima, što je to bilo? kako? zašto? listam dalje. Ali što je to? Došla sam do rubrike: umrli! Je li moguće, ili me vara vid? Medju drugima i njeno ime. Može li to da bude? Ah, ta dvie učiteljice istoga imena nema u jednom selu. Gledala sam, gledala u ta crna slova, dok mi nisu počela igrati pred očima i dok mi jih nije skrila magla. Krupne suze padale na papir i šaptala sam: „O Cila, Cila, sirotice moja! Zar tako mlada? što je bio uzrok tvoje rane smrti? Ah, tvoj cieli biedni život nije bio obasjan suncem, a Bog zna, kako je tužan bio konac tvoj!“

Odpuštena, opet uzpostavljena — to mi se vrzlo po glavi. Jadna moja Cilo! jesi li još prije smrti pročitala dopis, kojim te opet milostivo postavljaju natrag u službu? Ili si umrla u gorkoj pomisli, da si odpuštena učiteljica? Evo mi vidimo, da si primila zadovoljštinu. Ha, ha ha! Tužne li zadovoljštine! Što mariš ti za nju? Ti si ondje, gdje je ovo sve izpraznost, ništetnost.

Kud sam se taj dan okrenula, što sam u ruke uzela, što počela, neprestano mi bila ona pred očima, na pameti. Nekoliko dana kasnije čula sam opet o njoj. Pisala mi jedna prijateljica iz rodnog mjesta. Medju inim pisala ovo: „Ne znam, da li si već čula, da je pred jedno četrnajst dana umrla ovdje u bolnici jedna Tvoja znanka, učiteljica iz H. Sirotica! Pred par mjeseci digao je N. N. tužbu proti njoj i na temelju iste, bila je odpuštena od službe. Ali ona nije na to šutila. Zahtjevala je iztragu i pošto joj se nije moglo ništa dokazati, što bi tužbu opravdalo, opet je uzpostavljena na svoje prijašnje mjesto. Nu ona si je svejedno uzela stvar k srcu. Propala je, oslabila. Napokon je došla jednog dana u bolnicu, gdje nije ni podpuna dva dana bila. Govori se, da se je otrovala. Ipak se je prije smrti izmirila s Bogom. Sprovod je imala neznatan, mali.“

Čitajući te redke, proletila mi pameću slika s groblja. „Ja klečim na mom budućem grobu“, rekla je onda. Zar je slutila, da će u bolnici svršiti život svoj?

A taj čovjek, koji je proti njoj tužbu digao? Zašto ju je tužio? Zar mu je savjest to nalagala? Ah, žao mi je, da moram o tom dvojiti! Što je plemenitije: pomoći palomu, da se digne, ili kad jedan posrne, vikati, da sav sviet čuje: pao je pao!? Čovječnost, kršćansko milosrdje! ha, ha, ha! gorko sam se smijala tim divnim riečima, što jih toliki ljudi na ustima nose, a srce jim ih ne poznaje. A zašto je ipak na koncu klonula? Zašto je predpostavila smrt životu? Moralo je to biti gnušanje nad ljudima, nad zlobom svieta.

I sad nakon četrnajst dana pratila sam ja u duhu taj mali neznatni sprovod na groblje. Gledala sam jednostavni drveni lies, pred njim nosili mali plavi križ, a za njim stupalo par pobožnih baka, koje su tihano šaptale molitvice za pokoj duše jadne sirote, koja nije nikog svog imala, da za njom žali. Zar je zato svoj mladi viek provela u školi, mučeći se s djecom, da ju nijedno ne sprovede do ladnog groba? Tužne li sudbine!

Čim su nastali praznici, odputovala sam doma u M. Prvi moj pohod bio je svagda na groblje. Vuklo me onamo srce na grobove mojih dragih, a ovaj me put zvalo i na grob nesretne Cile. Doma nisam mogla puno o njoj govoriti, tu ju se osudjivalo. Reklo se, izobražena djevojka, k tomu uzgojiteljica ne smije zalutati na stranputice. Da u tom se slagali mnogi njeni oštri sudci. A tko od svih tih je ikad razmišljao o djetinjstvu, o cieloj prošlosti te djevojke? Tko polaže temelj dobroti, čvrstom značaju čovjeka, osobito djevojke? Majka! — A gdje je njoj bila majka? Ni poznavala ju nije. Ah, da joj majka bar na smrtnoj postelji ostavila baštinom rieči: „Kćerko, kćerko, budi dobra! Čuvaj se zlih ljudi! Pazi, da ne zalutaš s prave staze!“ Možda bi bar te opomene bile štitom, koji bi ju očuvao zla, možda bi joj bile vodjom na trnovitoj stazi života. Tko ima srca, da mjeri istom mjerom čine djevojke, koja je odrasla bez pazke brižnog majčinog oka i čine one, koja je zaštićena od svega zla odrasla uz majku? Odrasla uz tudje ljude, od kojih nije uživala ljubavi, ni nježnosti, žedjalo je njeno srce ćutljivo i meko, za tim i ta želja zavela ju na stranputicu. A zašto medju tim tolikima, koji su umjeli kasnije nepozvani izricati osudu nad njom, nije se jedno stvorenje našlo, da joj nesebično ponudi svoje prijateljstvo, da ju prigrli k sebi i da si nadje put do njenog srca?

Sve te gorke misli pratile me do groblja.

Kad sam obišla svoje, podjem u kut groblja, ne bi li kako našla grob biedne moje Cile. Lutala sam i lutala izmedju tih zapuštenih grobova. Gdjekoje krio drač, gdjekoji tek pronikli sitnom travom, a par bilo još čisto svježih. Nu svi bili niemi, nijedan nije odavao, tko u njemu sniva.

Digitized by Google

Već sam izgubila nadu, da ću ga naći, kada srećom naidje grobar.

— Vi, gospojice, kano da tražite čiji grob? — upita me.

— Da tražim grob učiteljice iz H.

— Tu ga uzalud tražite. Ona nije pokopana medju drugima, koji u bolnici umru. Izvolite sa mnom, pa ću Vam pokazati, gdje leži!

I već je stupao izmedju zapuštenih grobova prema gornjoj strani groblja. Negdje prema sredini, ali ipak kraj ograde groblja, stade i pokaza prstom:

— Evo tu je! — pa i nepitan nastavi: — Ona je znala, da će umrieti, pa je unapred već predala novce za svoj sprovod i molila, da ju se ne zakopa tamo dolje.

— Hvala Vam, — reknem mu, i on se udalji, jer je očekivao sprovod. Na jednostavnom plavom križu bilo ipak napisano s jedne strane ime i prezime, s druge dan, kada je umrla. Grobni humak bio još dosta svjež, čist, prazan. O, kakovo je čuvstvo u meni budio taj grob! Samotan kraj ograde groblja! Tako je samotna bila i ona u životu, tako u strani od drugih! Moje suze bile su valjda prve, što su na taj pusti grob pale. Sjetila sam se opet njenih rieči i čuvstvom pobožnosti i ljubavi poškropila sam joj grob svetom vodom.

— Spavaj mirno, sirotice moja! — rekoh, — neka sviet o tebi sudi, kako zna, ja te ne osudjujem, ja te razumijem i žalim.

Prošle dvie godine od toga. Bili i opet Svi Sveti. I opet sam na taj dan jedanput došla doma. Dan je opet bio onako krasan i vedar, da još i topal, kao malo koje godine. Ruže, što su rasle na grobovima bile još u najljepšem cvietu. Cielo se groblje činilo jednim velikim cvietnjakom. Ali na svaku tu laticu udarila tuga žig svoj i iz ljepote i mirisa dizale se žalovite sjene, u kaležima sitnog cvieća titrala mnoga suza. Iza duga razstanka i ja sam uzbudjenijim srcem stupila medju mile mi grobove, što se u dugom redu nizali jedan do drugoga i dugo se nisam mogla od njih odieliti. Nu napokon valjalo je poći.

I svrnula sam k ogradi, tamo k onom samotnom grobu. Znala sam po prilici, gdje leži, ali sam uzalud okom tražila mali, plavi križ. Podjem od humka do humka. Gle, tu se vidio vrh plavog malog križića. Vrh velim? Da samo još on nekako stršio iz drača, što je pokrivao grob.

— Cilo, Cilo! biedna sirotice, dakle dobro si vidila svoj budući grob? Pokriven travom, dračom! Sam, zapušten, niko se ne brine za nj! — tako sam zaplakala i i klekla kraj tužnog, korovom obraštenog groba. Sudbina osamljenih stvorova! šaptalo mi srce. I obuzela me tuga i gorčina nad tom sudbinom i plačući ustadoh, te počnem trgati drač sa groba. Tek, kad sam sve počupala, odlahnulo mi srcu. Malu kiticu cvieća stavila sam uz križ i poškropila grob svetom vodom, pomolila se i oprostila s njom — možda za uviek.

Za koju godinu i nestati će i križa i već niko ne će ni znati, da je tu našla mir sirota, osamljena djevojka. Kititi će se grobovi kao i dosele, a hoće li se naći bar jedna milosrdna duša, da njezin grobak poškropi kapljom svete vode, kako je želila? Bog zna!

Ja najradje . . .

Ja najradje pokraj mora sjedim,
I sinjim se razgovaram valom;
Kad se biba, razdragano glèdim,
Gdje se ljubi grčevito žalom.

A iz toga strastnog zagrljaja
Bučnih kajdî jaka pjesan ječi,
Što kamenog o grebene kraja
Grozno šumi, pjeni se i dreči.

Moje uši silan žamor gluši,
Kao da sam u paklenoj buci,
Al je lakše sumornoj mi duši:
To su pravi ljudske borbe zvuci!

Ante Petravić.

Potop.

Historički roman od **Henrika Sienkiewicza.** Preveo **dr. August Harambašić**

(Nastavak.)

Napokon dodje za dva dana tako blizu Čerevina, da se je mogao viditi dim iz seljačkih kuća. Na to stane, i ponamjestivši svoje vojnike na sve prolaze, počne čekati.

Neki častnici htjedoše da podju napred i da odmah udare, ali ih on zaustavi, govoreći:

— Kad Babinić navali na kneza i kad uvidi, da uza nj nisu sami konjanici, nego i pješaci, morat će uzmaći . . . a povratit se može samo starim putem, pa će nam onda pasti u otvorene šake.

Trebalo je dakle samo dobro prisluškivati, jer će doskora odjeknuti tatarski povici i prvi puščani hitci.

Medjutim prodje cieli dan, a u čerevinskoj šumi bijaše sve tiho, kao da u njoj nije nikada bilo vojničke noge.

Duglas postade nestrpljiv i posla napred mali odjel, naloživši mu, da bude što oprezniji.

Taj se odjel povrati po gluhoj noći, a da nije ništa saznao, ni opravio. Ranom zorom podje i sam Duglas s cielom četom napred.

Za nekoliko sati dodje do mjesta, na kom je bilo mnogo tragova vojničkoga boravka. Bilo je komadića kruha, razbijenih bočica i starih krpa, a nadjoše i pojas s nabojima, kakav su nosili švedski pješaci; na tom su mjestu dakle nesumnjivo bili Boguslavovi pješaci, ali se sada nisu nigdje vidili. Dalje na mokroj livadi ugleda Duglasova predstraža mnogo konjskih tragova, a još dalje je ležala konjska lješina, koju su već bili načeli vuci. Za puškomet dalje nadjoše prelomljenu tatarsku strielu, te je bilo očito, da je knez Boguslav uzmaknuo i da je gospodin Babinić pošao za njim.

Duglas uvidi, da se je moralo dogoditi nešto neobična.

Ali što? Na to nije bilo odgovora. Duglas se zamisli. Najednoč bane preda nj častnik od prednje straže.

— Vaša dostojnosti! — progovori. — Kroz grmlje se na puškomet vidi nekoliko ljudi na okupu. Ne miču se, kao da stoje na straži. Zaustavio sam svoje vojnike, da o tom obaviestim vašu dostojnost.

— Jesu li konjanici, ili pješaci? — zapita Duglas.

Digitized by Google

— Pješaci; četvorica su ili petorica na okupu, a ne dadu se točno prebrojiti, jer ih zaklanja grmlje. Ali se nekako žute, kao da su naši puškari.

Duglas obode konja, pa brzo odjaši k prednjoj straži i podje s njom napred. Kroz grmlje ugleda u daljini hrpu vojnika, koji bijahu posve nepomični, gdje stoje pod jednim drvetom.

— Naši su, naši! — rekne Duglas. — Knez mora biti u blizini.

— Čudno! — progovori častnik. — Oni kao da stoje na straži, a ipak se ni ne miču, premda su nas morali opaziti.

U to nestade grmlja i pred njima puče šumska čistina. Odmah ugledaše Švedi četvoricu vojnika, gdje stoje na okupu, jedan kraj drugoga, i kao da svi gledaju u u zemlju. Oko glave svakoga bijaše crni konopac, koji je stršio u vis.

— Vaša dostojnosti, — rekne najednoč častnik, — ti ljudi vise!

— Da! — odgovori Duglas.

I požurivši se, dodjoše za čas do trupova. Četiri su pješaka visila na drvetu, kao četiri grozda, dotičući se nogama zemlje, jer je grana bila nizka.

Duglas pogleda na njih, pa onda rekne kao samomu sebi:

— Sada znademo, da je i knez i Babinić ovuda prošao.

I na novo se zamisli, jer ni sam nije dobro znao, da li ima dalje poći tim šumskim putem, ili da ode na veliku cestu ostrolensku.

U to odkriše pol sata kasnije dva nova trupa. Bijahu to očito bjegunci, ili oboljeli vojnici, koje su uhvatili Babinićevi Tatari, idući za knezom.

Ali za što je knez uzmicao?

Duglas je predobro poznavao i njegovu odvažnost i bojnu vještinu, a da bi i na čas bio posumnjao, da on za to nije imao razloga. Nešto se je neobična moralo dogoditi.

Sve se je istom drugi dan posve razjasnilo. Od kneza Boguslava dodje s odjelom od trideset konja gospodin Bies Kornia i donese viest, da je kralj Jan Kazimir za Bug proti Duglasu poslao hetmana Gosievskoga sa šest tisuća litvinskih i tatarskih konja.

— Mi smo to saznali još prije, — rekne gospodin Bies, — nego što je amo došao gospodin Babinić, jer je on išao vrlo oprezno i često zaostajao. Gospodin Gosievski je četiri ili pet milja daleko. Čim je to saznao knez, morao je brzo uzmaknuti, da se sdruži s gospodinom Radziejovskim, koji je lako mogao biti uništen. No jer smo se požurili, sretno smo se i sdružili. Knez je odmah odpravio po nekoliko konjanika na sve strane, da to prijavi vašoj dostojnosti. Mnogi će pasti u seljačke ili u tatarske šake, ali u ovakovoj vojni ne može da bude drugačije.

— Gdje je knez i gospodin Radziejovski?

— Dvie milje odavde, na obali.

— Ima li knez sa sobom svu svoju četu?

— On je morao ostaviti pješake, koji se provlače najguščim šumama, da se sačuvaju od Tatarâ.

— Tatarski konjanici umiju proći i najguščim šumama. Ne nadam se, da ću i opet viditi te pješake. Ali tomu nije nitko kriv i knez se je ponio kao izkusan vojskovodja.

— Knez je jedan znatniji odjel odpravio k Ostrolenki, samo da zavede gospodina litvinskoga podblagajnika. Poljaci će jamačno poći onamo, misleći, da je ciela naša vojska otišla na Ostrolenku.

— To je dobro! — rekne utješeni Duglas. — Mi ćemo već zasoliti gospodinu podblagajniku.

I ne gubeći vremena, podje napred, da se sdruži s knezom Boguslavom i gospodinom Radziejovskim. To se dogodi još isti dan, na veliku radost gospodina Radziejovskoga, koji se je sužanjstva bojao više od smrti, jer je znao, da bi morao strašno odgovarati kao najveći izdajica i glavni krivac svih nesreća poljske Republike.

Poslije sdruženja s Duglasom brojila je švedska vojska oko četiri tisuće ljudi, pa se je za to mogla svojski oprieti hetmanovoj vojski. On je doduše imao šest tisuća konjanika, ali se Tatari, osim Babinićevih, koji su već bili vrlo izvježbani, nisu mogli upotriebiti u redovitoj borbi, a ni sam gospodin Gosievski nije mogao tako oduševiti svoje ljude, kao gospodin Čarniecki, premda je bio vješt i izkusan bojovnik.

Duglas si je sveudilj razbijao glavu, za što je Jan Kazimir gospodina hetmana poslao za Bug. Švedski je kralj s elektorom išao na Varšavu, gdje se je prije ili kasnije morala zapodjeti odlučna bitka. I premda je poljski kralj sada bio na čelu mnogo veće vojske, nego što su ju imali Švedi i elektor, ipak je šest tisuća ljudi predstavljalo tako krasnu silu, da je se Jan Kazimir nije mogao dobrovoljno lišiti.

Istina, da je i hetman Gosievski gospodina Babinića izbavio iz velike neprilike, ali poljski kralj nije ipak morao poslati cielu diviziju, da ga spasi. Za to je u tom bojnom pohodu bila sakrivena tajna svrha, koje švedski general uzprkos svojoj pronicavosti nije mogao da odgoneta.

U pismu švedskoga kralja, odaslanom tjedan dana kasnije, zrcalila se velika bojazan radi te ekspedicije, a neke su ju rieči i dovoljno razjašnjivale. Po mnienju Karla Gustava nije gospodin hetman bio poslan za to, da udari na Duglasov odjel, ili da podje na Litvu, da ondje ojača ustanak, jer se Švedi na Litvi nisu i onako mogli održati, već za to, da zaprieti kneževskoj Pruskoj, osobito njezinim iztočnim krajevima, u kojima nije bilo nikakove vojske.

„Sve je napereno na to," pisao je švedski kralj, „da se elektor odvrati od vjernosti za nas i za malborski traktat, što se može lako dogoditi, jer će on i s Hristom proti djavlu i s djavlom proti Hristu sklopiti savez, samo da od obojice povuče svoju korist."

Pismo se je svršavalo preporukom, da Duglas gospodina hetmana podnipošto ne pusti u Prusku, jer će se hetman nesumnjivo morati povratiti pod Varšavu, ako za nekoliko tjedana ne uzmogne provaliti u Prusku.

Duglas pomisli, da njegov zadatak ne prelazi njegove snage. On se je još do nedavna s nekim uspjehom opirao samomu Čarnieckomu, pa mu za to ni Gosievski nije bio strašan. Nije se doduše nadao, da će uništiti njegovu diviziju, ali je bio siguran, da će joj uspješno stati na put.

Od toga časa počeše se obe vojske medjusobno uznemirivati, ali se je i jedna i druga uklanjala glavnoj bitci. I jedan i drugi vojskovodja upotriebi svu svoju vještinu, ali je izkusniji Duglas ipak bio nadmoćniji u toliko, što nije gospodina hetmana pustio dalje od Ostrolenke.

A spašeni Babinić nije se ni najmanje žurio, da se sdruži s litvinskom divizijom, već je gorljivo stao progoniti one pješake, koje je knez Boguslav morao ostaviti na bojištu, prije nego što se je sdružio s Radziejovskim. Njegovi Tatari, koje su vodili domaći ljudi, išli su na njih dan i noć, ubijajući svaki čas one, koji su se odielili od svojih drugova. Nestašica hrane primora napokon Švede, da se podiele u manje odjele, koji su laglje mogli doći do živeža, ali je samo na to i čekao gospodin Babinić.

Podielivši svoje ljude na tri čete, jednu pod svojim, drugu pod Akbah-Ulanovim, a treću pod Sorokinim zapovjedničtvom, poubija za nekoliko dana veći dio švedskih pješaka. Bijaše to neprestani lov na biedne ljude po gustoj šumi, pun straha i trepeta, krvi i smrti.

I na široko se proslavi Babinićevo ime medju Mazurima. Njegove se čete sdružiše s gospodinom Gosievskim istom pod samom Ostrolenkom, kad je gospodin hetman, koji je tim svojim pohodom imao samo da demonstrira, već bio dobio zapovied, da se povrati pod Varšavu. Gospodin Babinić mogao se je samo kratko vrieme veseliti sa svojim znancima, naročito s gospodinom Zaglobom i

Digitized by Google

Herrmann H.: Suton. Motiv iz Amsterdama.

Digitized by Google

Volodijovskim, koji su na čelu laudanske čete bili s gospodinom hetmanom. Pozdravili su se vrlo srdačno, jer su već bili dobri i iskreni prijatelji. Obojici je mladih pukovnika bilo jako žao, što nisu mogli ništa učiniti knezu Boguslavu, ali ih je gospodin Zagloba tješio, puneći im svaki čas čaše i govoreći:

— Ništa za to! Moja glava izmišlja već od svibnja svakakove lukavštine, a ja si je još nikada nisam uzalud razbijao. Imam ih već nekoliko vrlo krasnih, ali još nije vrieme, da se provedu, osim možda pod Varšavom, kamo ćemo svi poći.

— Ja moram u Prusku, — odgovori Babinić, — pa pod Varšavom ne ću biti.

— A zar misliš, da ćeš se protući u Prusku? — zapita ga Volodijovski.

— Hoću, kao što je Bog na nebu, i to vam velim, da ću posjeći mnogo neprijatelja, jer ću reći svojim Tatarima: „Udarajte, dragani!“ Oni bi i ovdje rado poklali sve ljude, ali sam im to izrično zabranio, obećavši im konopac za svako nasilje. Za to ću im u Pruskoj popustiti uzde! Za što da se onamo ne protučem? Vi se niste mogli, ali je to druga stvar, jer je mnogo lakše zakrčiti put većoj vojski, nego omanjoj četi, kao što je moja, koja se lako može sakriti. Ja sam često sjedio u guštari, a Duglas je prolazio kraj mene, a da ništa nije ni znao, ni slutio. On će za stalno poći za vama, pa će meni ovdje prepustiti prosto polje.

— Ali si ga i mlatio, kako čujem! — rekne zadovoljno Volodijovski.

— Ha, lupež! — nadoda Zagloba. — Svaki je dan morao mienjati košulju, tako se je znojio! Ta ti nisi gore uznemirivao ni samoga Hovanjskoga i moram ti priznati, da bolje ne bih radio ni sam, kad bih bio na tvom mjestu, premda je gospodin Koniecpoljski govorio, da maloj vojni nije nitko vještiji od Zaglobe.

— Čini mi se, — rekne Kmicicu Volodijovski, — ako se Duglas povrati, da će ovdje ostaviti Radzivilla, da na te navaljuje.

— Dao to Bog! I ja se tomu nadam, — odgovori živo Kmicic. — Kad bih ja počeo tražiti njega, a on mene, prije bi se našli. Treći put me ne će više prejašiti, a ako me prejaši, ne ću se više dići. Tvoju tajnu znam posve dobro i krasno sam zapamtio sve tvoje udarce. I svaki dan se sa Sorokom vježbam, samo da ih ne zaboravim.

— Ne treba lukavštinâ! — klikne Volodijovski. — Sablja je glavna stvar!

Ta maksima ozlovolji malko gospodina Zaglobu, koji odmah rekne:

— Svaki vjetrenjak misli, da je glavna stvar mahati krilima, a znaš li, Mihajlo, za što? Jer ima pljeve pod krovom, to jest u glavi. I bojna se znanost temelji na lukavštini, jer bi inače Rok mogao biti velikim, a ti malim hetmanom.

— A što radi gospodin Kovalski? — zapita Kmicic.

— Gospodin Kovalski? Već nosi željezni šljem na glavi, i to s punim pravom, jer je kupus u željeznoj zdjeli najbolji. Silno se je proslavio u Varšavi i stupio medju husare kneza Polubinjskoga, samo za to, da uzmogne kopljem navaliti na Carolusa. Svaki dan dolazi u naš šator i pije kao lakomica; ne mogu da toga momka odučim od pijanstva. Ništa mu ne koristi dobar primjer. Ali sam mu prorokovao, da će zlo proći, što je ostavio našu laudansku četu. Lopov! Nezahvalnik! Nakon tolikih dobročinstva, što sam mu ih izkazao, ostavio me je taj pasji sin radi samoga koplja!

— Jeste li ga vi odgojili?

— Moj gospodičiću, ne pravi me medvedarom! Gospodinu sam Sapiehi, koji me je za to pitao, odgovorio, da je s Rokom imao istoga odgojitelja, ali ne mene, jer sam ja u svojoj mladosti bio bačvar, koji je prazne bačve dobro opravljao.

— Prvo, ti to gospodinu Sapiehi ne bi smio reći, — odgovori Volodijovski, — a drugo, premda se srdiš na Kovalskoga, ljubiš ga ipak kao zenicu oka.

— Ljubim ga više od tebe, gospodine Mihajlo, jer nikad nisam mogao trpiti hrušteva, ni zaljubljenih metulja, koji odmah stanu poskakivati kao njemački psići, čim ugledaju prvu žensku pregaču.

— Ili kao oni varšavski majmuni, s kojima si se ti borio!

— Smijte se, smijte! Drugi put ćete Varšavu sami osvajati!

— Dakle ju ti nisi osvojio?

— A tko je predobio krakovska vrata? Tko je zasužnjio švedske generale? Oni sjede sada uz kruh i vodu u Zamošću, a kad Wittemberg pogleda na Wrangela, odmah mu rekne: „Zagloba nas je amo posadio!“ I oba briznu u plač. Da gospodin Sapieha nije bolestan i da ti nisi prisutan, rekao bih vam, tko je prvi iz varšavske kože izvadio švedske kliešte.

— Za Boga, — rekne Kmicic, — učinite to radi mene i prikažite mi malko bitku, na koju se pod Varšavom spremate. Dan i noć ću brojiti na prste i ne ću imati mira, dok što sigurno ne saznam.

Zagloba metne prst na čelo.

— Poslušajte moju politiku, — rekne, — jer će se sigurno izpuniti, što vam budem rekao ... kao što je sigurno i to, da ova kupa stoji preda mnom. Stoji li, ili ne?

— Stoji, stoji! Samo govori!

— Mi ćemo tu glavnu bitku ili dobiti, ili izgubiti...

— To svatko zna! — dobaci Volodijovski.

— Šuti, gospodine Mihajlo, i uči se! Ako uzmemo, da ćemo tu bitku izgubiti, znaš li, što će na to biti? ... Vidiš li, ne znaš, jer si izpod nosa naškubio svoje brčiće, kao kakav zečić! A ja vam velim, da ne će biti ništa!

Kmicic, koji bijaše vrlo nagao, ustane, udari bocom o stol i vikne:

— Vi se šalite!

— Velim vam, da ne će biti ništa! — odgovori Zagloba. — Vi ste mladi, pa to ne razumijete, jer kako danas stvari stoje, može naš kralj, naša mila otačbina, naša vojska i petdeset bitaka jednu za drugom izgubiti ... a vojna će se ipak nastaviti, plemstvo će se sakupljati, a s njim i svi drugi stališi ... I ne uspijemo li jedan put, uspjet ćemo drugi put, dok se neprijateljska moć ne umanji. Ali čim Švedi izgube jednu veću bitku, odniet će ih nesumnjivo vragovi i elektora skupa s njima.

Tu oživi Zagloba, pa napuni svoju kupu, udari njom o stol i nastavi:

— Slušajte, jer to ne ćete iz ničijih usta čuti, jer svatko ne zna da gleda općenito. Mnogi misli: što nas još čeka? Koliko bitaka i koliko poraza, za koje baš nije težko, vojujući s junačkim Carolusom ... Koliko suza, koliko prolivene krvi, koliko pretežkih patnja! I mnogi očajava i mnogi se ogrješava o milosrdje božje ... A ja vam velim: znate li, što očekuje naše vandalske neprijatelje? Propast! A što nas? Pobjeda! ... Oni će nas potući još sto puta... dobro ... a mi ćemo njih sto i prvi put, pa će svemu biti konac!

Rekavši to, zatvori gospodin Zagloba na čas oči, ali ih odmah otvori i vikne gromkim glasom:

— Pobjeda! Pobjeda!

Kmicic se zacrveni od radosti.

— Tako mi Boga, ima pravo! Tako mi Boga, govori istinu! Drugačije ne može da bude! Mora nadoći takav konac!

— Tebi se mora priznati, da ti ovdje ništa ne manjka! — rekne Volodijovski, udarivši se po glavi. — Oni mogu zauzeti Republiku, ali se u njoj ne će održati ... i napokon će se morati pokupiti!

Digitized by Google

— Ha, zar ne, da mi ništa ne manjka? — klikne tom pohvalom obradovani Zagloba. — Kad je tomu tako, još ću vam prorokovati. Bog je uz pravednike! Ti ćeš — tu se okrene k Babiniću — pobiediti izdajicu Radzivilla, pa ćeš otići u Tauroge, osloboditi svoju djevojku, uzeti ju za ženu i s njom odgojiti krasno potomstvo . . . Neka mi prišt naraste na jeziku, ako ne bude tako, kao što sam rekao. Za Boga, nemoj me samo zadušiti!

I s pravom se toga poboja gospodin Zagloba, jer ga gospodin Kmicic zagrli, podiže u vis i poče stiskati tako, da su se starcu izbuljile oči, a čim je malko odahnuo, pograbi ga gospodin Volodijovski za ruku.

— Sad je na meni red! Govori, što mene čeka?

— Bog te blagoslovio, gosgodine Mihajlo! I tebi će tvoja lakoumna ptičica poroditi cielo jato, ne boj se! Uf!

— Živio! — klikne Volodijovski.

— Ali ćemo prije svršiti sa Švedima! — nadoda Zagloba.

— Hoćemo, hoćemo! — viknu mladi pukovnici, zvekećući sabljama.

— Živio! Pobjeda! Pobjeda!

X.

Tjedan dana kasnije predje Kmicic preko granice elektorske Pruske pod Rajgrodom. To mu podje za rukom dosta lako, jer se je prije samoga hetmanova odlazka bio u šumskoj guštari sakrio tako dobro, te je Duglas bio uvjeren, da je i njegova četa s tatarsko-litvinskom divizijom otišla pod Varšavu, pa je za to samo nešto manjih posada ostavio za obranu onih krajeva.

Duglas ode takodjer za Gosievskim, a s njim i Radzivill i Radziejovski.

Kmicic saznade za to još prije, nego što je bio prešao preko granice, i silno ga ogorči, što se ne će moći sresti sa svojim smrtnim neprijateljem i što će možda kneza Boguslava kazniti druga ruka, a naročito ruka gospodina Volodijovskoga, koji se je takodjer bio zavjetovao, da će mu se osvetiti.

Ne mogavši tako na izdajnikovoj osobi zadovoljiti svojoj osveti i osveti Republike, izkali ju užasno na elektorovom zemljištu.

Još one iste noći, kadno Tatari predjoše preko granice, zacrveni se nebo požarom i poče se razliegati plač biednih ljudi, gaženih ratnom nogom. Tko je poljskim jezikom umio da zamoli za milost, taj je bio poštedjen po zapoviedi vodje; ali se za to njemačka sela i mjesta pretvoriše u rieku ognja, a prestravljeni žitelji padoše pod nož.

I ni ulje se tako brzo ne razlije po moru, kad ga na nj za umirenje valova izliju mornari, kao što se je četa Kmicicevih dobrovoljaca i Tatara razširila po onim dosele sigurnim i mirnim stranama. Činilo se, kao da se je svaki Tatarin znao podvostručiti i potrostručiti, te biti u isti mah na dva i tri mjesta, da pali i ubija Oni nisu dapače štedili ni žitka na polju, ni drveća u vrtovima.

Gospodin Kmicic je u zadnje vrieme tako na uzici držao svoje Tatare, da su upravo pomahnitali, kad ih je napokon kao jato grabežljivih ptica pustio na slobodu. Jedan je nadkriljivao drugoga, a jer nisu nikoga mogli zasužnjiti, plivali su od jutra do večeri u ljudskoj krvi.

Sam gospodin Kmicic, imajući dosta divlju ćud, bjesnio je takodjer i premda se nije sam omašćivao krvlju nevinih ljudi, ipak je zadovoljno gledao, kako se ona prolieva. U svojoj je duši bio posve miran i savjest mu nije ništa spočitavala, jer to nije bila krv poljska, nego dapače heretička, pa je za to mislio, da radi po božjoj volji.

Ta elektor je kao lenstvenik, dakle sluga Republike, koji je živio od njezinih dobročinstva, sam prvi podigao svetogrdnu ruku na svoju kraljicu i gospodaricu, pa je za to zaslužio kaznu i gospodin je Kmicic bio samo izvršitelj božje osvete.

Za to je svake večeri posve mirno molio krunicu uz bljesak zapaljenih njemačkih sela, a kad ga je vapaj ubijanih ljudi smeo u računu, počimao je na novo, samo da lakoumnom nemarnošću ne ogrieši duše.

Ali u njegovom srcu nisu bila samo okrutna čuvstva, već su ga osim pobožnosti napunjale i razne mile uspomene iz prošlih dana. Često se je sjećao onih časova, kad je onako slavno uznemirivao Hovanjskoga, i onda su mu njegovi stari drugovi kao živi stajali pred očima. Kokošinjski, ogromni Kulviec-Hippocentaurus, kozičavi Ranicki senatorske krvi, Uhlik, igrajući na lutnji, Rekuć, na kom nije bilo ljudske krvi, i Zend, koji je znao oponašati sve ptice i životinje.

— Svi su oni, osim možda jedinoga Rekuća, već u paklu, a sad bi se eto mogli kupati u ljudskoj krvi, ne tereteći duše, nego koristeći Republici!

Tu je uzdahnuo gospodin Andrija, pomislivši, kako je pogubna lakoumnost, koja mnogima još u mladosti zakrči put k dobrim djelima.

Ali je najviše uzdisao za Olenjkom. Što je dublje zalazio u Prusku, to su ga ljuće palile rane njegovoga srca, spominjući ga njegove stare ljubavi. I svaki dan je potiho govorio svojoj miloj djevojci:

— Golubice najmilija, ti si već možda na me i zaboravila, a ako me se i sjećaš, to ti samo gorčina zalieva srce; a ja mislim samo na tebe i po danu i po noći, u muki i borbi za otačbinu, i moja duša leti k tebi preko gora i dolina, kao izmučena ptica, da padne do tvojih nogu. Republici i tebi jedinoj dao bih svu svoju krvcu, ali težko meni, ako me za uviek odsudjuješ u svom srcu!

Tako razmišljajući, išao je sve više na sjever uz samu granicu, pa je palio i ubijao, a nije nikoga štedio. Mučila ga je strašna tjeskoba. Htio je da već drugo jutro bude u Taurogama, a medjutim mu je put do njih još uviek bio vrlo dalek i težak, jer su napokon počeli zvoniti u sva zvona po cieloj pruskoj pokrajini.

Svatko je živ hvatao za oružje, da se opre strašnim neprijateljima; vojnici su dolazili dapače i iz vrlo udaljenih mjesta, a i od najmladjih dječaka ustrajale su se nove pukovnije i doskora je oko dvadeset momaka moglo udariti na jednoga Tatara.

Kmicic je kao grom udarao na te odjele, pa ih je mlatio i uništavao, palio i vješao, krio se i izvijao, da se i opet pojavi iz mora ognja i krvi, ali nije više tako brzo mogao napred. Često se je morao po ciele tjedne sakrivati po šašu i guštarama na obali rieka i jezera. Ljudi su ga progonili sve više i više, kao vuka, a on ih je i grizao kao vuk, koji jednim jedinim ugrizom zadaje smrt, i nije se samo branio, već je i biesno napadao na svoje dušmane.

I htijući da ljudski obavi svoj posao, nije kadkad tako dugo odlazio iz koje okolice, dok ju nije posve uništio ognjem i mačem. Njegovo je ime posvuda postalo tako strašno, da su ga svi s najvećom stravom spominjali sve do samoga Baltika.

Gospodin Babinić mogao se je i kraj svih švedskih odjela povratiti u Republiku, pa brzo otići u Tauroge, ali nije to htio učiniti, jer nije htio da služi samomu sebi, nego i Republici.

U to stigoše viesti, koje potakoše domaće ljude na što veću osvetu i uporniju borbu, a velikom žalošću napuniše srce gospodina Babinića. Najednoč se pronese glas o velikoj bitci pod Varšavom, koju da je poljski kralj izgubio. „Kralj Karlo i elektor pobiediše sve čete kralja Kazimira," govorili su svi ljudi po cieloj Pruskoj s najvećom radošću. „Varšava je i opet zauzeta: to je najveća pobjeda u cieloj vojni i sad će biti konac Republici!"

Svi ljudi, koje su pohvatali Tatari, pa ih metali na oganj, samo da im sve priznadu, ponavljali su jedno te isto; bilo je i pretjeranih i nesigurnih viesti, kao obično u vrieme vojne. Po tim viestima bijahu sve poljske čete hametom potučene, hetmani ubijeni, a Jan Kazimir u sužanjstvu.

Dakle je sve svršeno, dakle je ta nekoč pobjedonosna

Digitized by Google

Republika sada bila još samo puka sjena? Dakle je propalo sve i razplinulo se poput dima: tolika moć, tolika vojska, toliko velikih ljudi i znamenitih bojovnika . . . hetmani, kralj, gospodin Čarniecki sa svojom nepobjedivom divizijom, gospodin krunski maršal i druga moćna gospoda! I nema drugih branitelja te nesretne države, osim ustaških partija, koje će se na samu viest o tom strašnom porazu jamačno razpršiti poput pljeve!

Gospodin Kmicic čupao je kosu i lomio rukama, pa uzimao vlažnu zemlju i stavljao ju na svoju plamnu glavu.

— Poginut ću i ja, — govorio je sam sebi, — ali ću prije krvlju natopiti svu ovu zemlju!

I poče vojevati kao očajnik; nije se više sakrivao, već je tražio smrt, udarao je kao mahnit na tri puta veće čete i raznosio ih na sablje. U njegovim Tatarima zamrieše i zadnji ostanci ljudskih osjećaja, pa se pretvoriše u hrpu divlje zvjeradi. Ti divlji i grabežljivi ljudi, koji se prije s neprijateljem nisu mogli mjeriti na otvorenom polju, već su najradje navaljivali iz zasjede i posve nenadano, bili su sada dugom borbom već tako izvježbani, da su se uspješno borili i s najboljim švedskim konjanicima.

Kmicic ih je bio odučio od toga, da se obterećuju svakakovim plienom, pa su sada uzimali samo novce, a naročito zlato, koje su ušivali u svoja sedla. I kad je za to koji poginuo, otimali su se svi drugi za njegovoga konja i za njegovo sedlo. Bogateći se na taj način, nisu ipak bili manje spremni na svaki boj. Uvidivši, da pod nijednim vodjom na svietu ne bi imali tako obilne žetve, priljubili su se uz gospodina Babinića, kao psi uz svoga gospodara, i poslije svake su bitke zadovoljno grabili i onaj plien, koji je pripadao njihovomu „junaku," a koji im je on gotovo uviek poklonio.

— Allah! — govorio e Akbah-Ulan. — Malo će ih viditi Bakči-Seraj, ali će za to svi, koji se povrate, biti jako bogati.

I gospodin Babinić sakupi uza sve to liepo bogatstvo, ali za to ne nadje smrti, koju je tražio više od zlata.

I opet prodje mjesec dana u neizrecivim patnjama i naporima. I premda su se konji hranili pruskom pšenicom

Tenré

Digitized by Google

i ječmom, morao im se napokon dati odmor, i za to se mladi pukovnik povuče za granicu Republike, da se oporavi i da oko sebe prikupi nove dobrovoljce.

Doskora stigoše nove viesti, i to tako radostne, te Kmicic malo da nije sašao s pameti. Pokaza se istinom, da je radini, ali i nesretni Jan Kazimir doista bio izgubio glavnu bitku pod Varšavom, ali s kojih razloga? Pučki ustaše bijahu se prije te bitke većim dielom razišli k svojim kućama, a preostavši nisu se borili tako oduševljeno, kao kod prijašnjega osvajanja Varšave, već ih je treći dan bitke bio obuzeo neki nenadani strah. A prva dva dana priklanjala se pobjeda na poljsku stranu. Redovita poljska vojska pokaza u borbi s najboljim švedskim četama takovu uztrajnost, da su se tomu začudili svi švedski i pruski generali.

ati.

Kralj Jan Kazimir steče neumrlu slavu. Govorilo se, da se je pokazao kao ravan vojskovodja kralju Karlu Gustavu, i tvrdilo se, da bi bio dobio glavnu bitku, da su se točno izpunile sve njegove bojne zapoviedi.

I Kmicic je o tom imao viesti iz usta nazočnih svjedoka, jer mu dodjoše neki plemići, koji su udioničtvovali u pučkom ustanku i u samoj glavnoj bitci. Jedan mu je od njih pripoviedao o sjajnoj navali poljskih husara, koji su malo ne zasužnjili samoga švedskoga kralja, jer nije htio da uzmakne, premda su ga na to nagovarali njegovi generali. I svi su potvrdjivali, da nije istina, da je poljska vojska posve uništena i da su poginuli poljski hetmani. Nasuprot bijaše sva poljska moć, osim pučkoga ustanka, ostala gotovo netaknuta, te je u dobrom redu uzmakla u nutarnjost države.

Na varšavskom mostu, koji se je bio srušio, propadoše samo poljski topovi, ali za to „predje bojni duh preko Visle.“ Poljska je vojska prisizala na sve, što joj je bilo sveto, da će pod takovim vodjom, kao što je bio Jan Kazimir, u sliedećoj bitci potući Karla Gustava, elektora i svakoga drugoga, a zadnja glavna bitka da bijaše samo pokusom, makar i nepotrebnim, koji će ipak donieti svoje dobre posljedice.

Kmicic stade promišljati, odakle su prve viesti mogle biti tako strašne. Razjasniše mu, da je Karlo Gustav navlaš bio razširio tako pretjerane viesti; ali u

Digitized by Google

ostalom nije znao, što da učini. Švedski častnici, koje zasužnji iza nekoliko dana, ne izvedoše ga iz njegove neizvjestnosti.

On saznade od njih, da je i elektor bio u najvećoj neprilici i da je počeo misliti na svoju vlastitu kožu, da je mnogo njegove vojske poginulo pod Varšavom i da je na njezin ostanak napalo toliko bolesti, te ju je očekivala gotova propast. U to nahrupiše u Prusku i sami Veliki Poljaci, da se osvete za svoje prijašnje poraze, pa stadoše sjeći i paliti tako, da su iza sebe ostavljali samu pustu zemlju. Po viestima zasužnjenih švedskih častnika bijaše blizu čas, kad će pruski elektor ostaviti Švede, da se sdruži s moćnijim čimbenikom.

— Mora mu se što više zasoliti, — pomisli Kmicic, — da se samo što prije na to odluči.

I jer su mu konji i opet bili posve čili, predje na novo preko granice i navali užasno na njemačke odjele.

Razne partije povedoše se za njegovim primjerom. On nadje slabu obranu, pa je za to tim više napredovao. A viesti su mu stizale sve radostnije, tako radostne, da im nije mogao ni vjerovati.

Ponajprije se poče govoriti, da se Karlo Gustav, koji je poslije varšavske bitke bio došao čak do Radonja, počimlje povlačiti u kraljevsku Prusku. Što se je bilo dogodilo i čemu se je on tako povlačio? Na to nije bilo nikakova odgovora, dok se i opet po cieloj Republici nije stalo razliegati ime gospodina Čarnieckoga. On je Švede pobiedio pod Lipcem, pod Stremešnim i pod Ravom, on je hametom potukao stražnje čete Karla Gustava, koji je morao uzmicati, i kad je zatim saznao, da se dvie tisuće švedskih konjanika vraća iz Varšave, uništio ih je tako, da nije preostao ni jedan glasnik toga poraza. Pukovnik Forgell, brat generalov, i četvorica drugih pukovnika, trinaestorica konjaničkih satnika i dvadeset trojica poručnika dopadoše u sužanjstvo. I tako su mnogi tvrdili, da je pod Varšavom pobiedio Jan Kazimir i da je u dolnje krajeve uzmaknuo samo za to, da u stupicu namami svoje neprijatelje.

I sam gospodin Kmicic poče tako misliti, jer je od svojih djetinjskih godina bio samo vojnik, pa se je za to razumio u vojnu, a još nikada nije bio čuo za takovu pobjedu, iza koje bi stradali tobožnji pobjeditelji. A Švedi su očito stradali, naročito poslije varšavske bitke.

Gospodin Andrija sjeti se odmah rieči gospodina Zaglobe, koji je kod zadnjega sastanka govorio, da ni najveće pobjede ne će ništa pomoći Švedima, ali da će ih upropastiti i jedna izgubljena bitka.

— To je kancelarska glava, — pomisli Kmicic, — koja umije da čita u budućnosti, kao u kakovoj knjizi.

Tu se sjeti i dalnjih proročanstva gospodina Zaglobe, kako će on, Kmicic ili Babinić, doći u Tauroge, gdje će naći svoju Olenjku, pa će ju oženiti i s njom izroditi krasno potomstvo. I kad se je toga sjetio, planuo mu je živi oganj kroz sve žile; i više nije htio da gubi vremena, već je samo mlatio Švede i žurio se u Tauroge.

U to stiže k njemu neki laudanski vitez s pismom od gospodina Volodijovskoga. „Mi idemo s gospodinom knezom stolnikom za knezom Boguslavom i generalom Valdeckom," pisao je gospodin Mihajlo. „Sdruži se s nama, pa će se naći zgodno polje za zajedničku osvetu, za sve krivice, nanešene Republici."

Gospodin Andrija nije htio da vjeruje svojim vlastitim očima, već je dulje vremena sumnjivo promatrao toga plemića, da li ga možda nije navlaš poslao koji švedski zapovjednik, da ga skupa s njegovom četom zavede u kakovu zasjedu. Zar je gospodin Gosievski doista po drugi put dolazio u Prusku? Nije bilo moguće, da to ne povjeruje. Ta to bijaše ruka gospodina Volodijovskoga i grb gospodina Volodijovskoga, a i samoga je plemića gospodin Andrija dobro poznavao. I stade ga pitati, gdje je gospodin Gosievski i kamo kani poći.

Plemić bijaše dosta ograničene pameti. On nije znao, kamo gospodin hetman namjerava poći, već je znao, da je gospodin hetman sa svojom tatarsko-litvinskom divizijom dva dana daleko i da je uza nj i laudanska četa. Na neko ju je vrieme bio k sebi uzeo gospodin Čarniecki, ali ju je već odavno bio natrag poslao, a sada ide s gospodinom malim hetmanom.

— Kažu, — rekne plemić, — da ćemo poći u Prusku i naši se vojnici tomu silno vesele. Ali mi moramo samo da slušamo i da se borimo.

Začuvši sve to, nije Kmicic dugo promišljao, već se je odmah velikim hodovima požurio k gospodinu hetmanu, i za dva dana, već kasno u noći, pade u naručaj gospodina Volodijovskoga, koji odmah reče:

— Grof Waldeck i knez Boguslav su u Prostkama, gdje dižu obkope, da se zaklone u utvrdjenom taboru. Mi ćemo na njih.

— Još danas? — zapita Kmicic.

— Ne, već sutra zorom, to jest za dva ili tri sata. I opet se počmu grliti.

— Sve mi nešto govori, da će ga Bog izručiti u naše ruke! — klikne Kmicic.

— I ja to mislim!

— Ja sam se zavjetovao, da ću do smrti postiti onaj dan, kad ga nadjem.

— Božja ti protekcija ne će uzmanjkati, — odgovori gospodin Mihajlo. — I ja ti ne ću biti zavidan, ako ti u dio padne ta sreća, jer je tvoja nepravda mnogo veća.

— Mihajlo, ja nisam vidio većega kavalira!

— A daj der, Andruška, da te pogledam! Sav si od vjetra pocrnio, ali si se i oporavio. Ciela je divizija s velikim udivljenjem promatrala tvoj posao. Za tobom nije ostajalo ništa drugo, osim samih lješina. Ti si prekrasan vojnik! Ni sam gospodin Zagloba ne bi mogao poželiti boljega, da je ovdje.

— Za Boga, a gdje je gospodin Zagloba?

— Ostao je kod gospodina Sapiehe, jer je sav omršavio od plača za gospodinom Rokom Kovalskim.

— Dakle je gospodin Kovalski poginuo?

Gospodin Volodijovski stisne usta.

— Znadeš li, tko ga je usmrtio?

— Odkuda da znadem? Govori!

— Knez Boguslav!

Kmicic se zavrti na svom mjestu, kao da ga je tko posjekao, pa razširi ruke, zaškrine strašno zubima i baci se na klupu, podbočivši glavu obima rukama.

Gospodin Volodijovski zapovjedi svojemu momku, da donese vina, pa onda sjedne uz Kmicica i progovori:

— Rok Kovalski je poginuo takovom smrću, te moramo moliti Boga, da ni jedan od nas drugačije ne pogine. Dosta je, što ti mogu reći, da ga je sam Carolus dao svečano sahraniti i da je ciela švedska pukovnija izbacila bojni oganj nad njegovim grobom.

— Samo da nije poginuo od te ruke, od te paklene ruke! — zavapi Kmicic.

— Da! Baš je poginuo od ruke kneza Boguslava, jer sam to čuo od ljudi, koji su to svojima očima vidili.

— Dakle nisi i sam tamo bio?

— U bitci si čovjek ne bira mjesto, nego stoji ondje, gdje mu se zapovjedi. Da sam ja bio ondje, ne bih sada bio na ovom mjestu, ili knez Boguslav ne bi bio u Prostkama.

— Govori, kako je sve to bilo.

Gospodin Volodijovski izpije čašu, pa otare svoje žute brčiće i započne:

— I tebe su već jamačno izviestili o varšavskoj bitci, jer svi samo o njoj govore, pa ti ju za to ne ću na dugo opisivati. Naš premilostivi gospodar... dao mu Bog zdravlje i dug život, jer bi pod drugim kraljem propala naša otačbina... pokaza se kao izvrstan vojskovodja. Da su ga svi slušali i da smo ga bili dostojni, bile bi svjetske kro-

Digitized by Google

nike zapisale našu novu pobjedu pod Varšavom, koja bi i grunvaldskoj i beresteckoj bila ravna. U kratko govoreći, mi smo prvi dan mlatili Švede. Drugi dan stala se sreća naklanjati sad na ovu, sad onu stranu, ali je još uviek bila nama sklonija. Na to navali na juriš litvinsko konjaničtvo, u kom je služio i Rok pod knezom Polubinjskim, izvrstnim vojnikom. Vidio sam ih, kad su išli, kao što sada vidim tebe, jer sam s laudanskom četom stajao na maloj visočini. Bilo ih je tisuću i dvie sto ljudi i konja, kakovih sviet nije vidio. Išli su od nas na puškomet daleko i velim ti, da se je zemlja tresla pod njima. Vidili smo braniborske pješake, kako zabadaju svoja koplja u zemlju, da se opru njihovoj prvoj navali. A drugi su izpalili svoje puške, te je sve zaokupio gusti dim. A mi gledamo: husari potjeraju svoje konje. Bože, kakova je to bila navala! Padoše u dim i izčeznuše. Moji vojnici počeše vikati: „Sve će ih uništiti! Sve će ih uništiti!“ Dva tri časa nismo vidili posve ništa. Najednoč zatutnji nešto, kao da je tisuću kovača stalo udarati svojim kladivcima. Mi pogledamo: Isuse i Marijo! Elektorovi vojnici leže na zemlji, kao žito, kad ga povali vjetar, a naši konjanici projure preko njih i samo im zastave trepere. Idu na Švede! Navališe na švedske konjanike i odmah ih razpršiše! Udariše na drugu pukovniju, pa uništiše i nju! A topovi grme i mi samo vidimo, kako vjetar dim raznosi. Smlatiše i švedske pješake ... Sve pred njima pada, sve izčezava, a oni predjoše gotovo svu švedsku vojsku! Napokon se sukobiše i s konjaničkom gardom, medju kojom je bio i sam Carolus ... i garda se razprši poput pljeve!

Tu prestade gospodin Volodijovski, a Kmicic razrogači oči i vikne:

— Majko božja, samo da sam to mogao viditi ... i poginuti!

— Takove navale ne će više viditi moje oči, — nastavi mali vitez. — Više nisam ništa vidio, ali sam sve, što ću ti još reći, čuo iz ustâ švedskoga častnika, koji je bio uz samoga švedskoga kralja. Kad su naši husari već sve obalili na svom putu, prileti Forgell, onaj isti, koga smo kasnije zasužnjili pod Ravom, k svomu gospodaru i vikne: „Spasi se, kralju! Spasi Švedsku i sebe! Uzmakni, uzmakni, jer ih nitko ne će zaustaviti!“ U to dojuriše i drugi generali, da ga zaklinju i mole, ali ih on ne htjede poslušati, već nahrupi napred ... ali naši smlatiše Švede još prije, nego što bi mogao do deset nabrojiti. Tko pade, taj i ostade na mjestu, a drugi se razpršiše poput pljeve. Naši ih stadoše progoniti. Kralj ostade u biegu posve sam ... ali ga prepozna Kovalski i pojuri za njim, jer ga je već dva puta vidio. I za čas da ga stigne ... Kralj zaustavi svoga konja, a jedan ga konjanik zakloni svojom sabljom. Ali još prije, nego što udari grom, presieče ga gospodin Rok na dvoje. Na to navali sam kralj na njega...

Volodijovski prestane i opet i uzdahne duboko, a Kmicic vikne:

— Samo dovrši, jer će duša izletiti iz mene!

— I sukobiše se nasred polja, te im konji udariše prsima o prsa. „Ja pogledam,„ pripoviedao mi je švedski častnik, „a naš je kralj već na zemlji!“ Ali se odmah podiže i izpali svoju kuburu, no promaši. Rok ga pograbi za glavu, jer mu je pao šešir. I već podiže svoj mač ... i već zamrieše prestravljeni Švedi, jer mu nije bilo spasa, kadno najednoč knez Boguslav izniče kao iz zemlje i izpali Kovalskomu svoju kuburu u samo uho, pa mu skupa sa šljemom raznese glavu.

— Za Boga! Žar nije imao ni toliko vremena, da samo spusti svoj mač! — vikne gospodin Andrija, pograbivši se za kosu.

— Bog mu nije dao te milosti, — odgovori gospodin Mihajlo. — A Zagloba je odmah pogodio, što se je dogodilo. Momak je kod Radzivillâ služio od svojih djetinjskih dana, pa ih je smatrao svojim gospodarima, i za to se je jamačno morao smesti, kad je ugledao kneza Boguslava. Možda nije nikada ni pomislio, da bi na koga Radzivilla mogao podići svoju ruku. Da, to se dogadja! Ha, i to je platio svojim životom! ... Zagloba je čudan čovjek, jer mu nije bio ni rodjak, ni ujak, a ipak ne bi tako ni za svojim rodjenim sinom očajavao ... A ipak nema pravo, jer svatko mora Kovalskomu da zavidi tako slavnu smrt. Ta plemić i vojnik se i rodi samo za to, da pogine danas, ili sutra, a o Kovalskom će govoriti naša kronika i naše će potomstvo slaviti njegovo ime.

Gospodin Volodijovski zašuti, pa se za čas prekrsti i rekne:

— Vječni pokoj daruj mu, Gospodine, i svjetlost vjekovječna neka mu svietli!

— Na sve vieke vjekova! — dovrši Kmicic.

Nekoliko su se časova molili, možda za sličnu smrt, samo ne od ruke kneza Boguslava, a napokon rekne gospodin Mihajlo:

— Svećenik Piekarski je rekao, da je on odletio ravno u raj.

— To je nesumnjivo, i za to mu nisu potrebne naše molitve.

— Molitve su uviek dobre, jer će biti upisane na račun drugih, a možda i na naš.

Kmicic uzdahne.

— Uzdajmo se u milosrdje božje, — progovori, — a ja se nadam, da će mi biti odpušteno mnogo grieha za sve ono, što sam počinio u Pruskoj.

— Ondje se sve bilježi. Što čovjek ovdje sabljom počini, to zapisuju nebeski tajnici u svoju knjigu.

— I ja sam služio Radzivillima, — rekne Kmicic, — ali me ipak knez Boguslav ne će smesti. Bože, Bože, ta Prostki nisu daleki! Spomeni se, Gospodine, da je on i tvoj neprijatelj, jer je heretik, koji se je često rugao tvojoj svetoj vjeri.

— I jer je neprijatelj svojoj otačbini! — nadoda Volodijovski. — Nadajmo se, da će skoro kucnuti i njegov kobni čas. Gospodin Zagloba je to prorokovao odmah poslije onoga juriša naših husara, a govorio je kroz plač i suze, kao Bogom nadahnut. I proklinjao je kneza Boguslava tako, da nam se je kosa ježila na glavi. Knez Kazimir Mihajlo, koji je u našoj vojski, vidio je takodjer u snu dvie trublje, koje knezovi Radzivilli imadu u svom grbu, kako ih je pregrizao medved, pa nam je rekao odmah drugi dan: „Ili će nesreća zateći mene, ili ma koga od Radzivillova roda!“

— A tu će nesreću prouzročiti medved? — zapita Kmicic i silno probliedi.

— Da.

Lice se gospodina Andrije razvedri, kao da ga je obasjalo jutarnje sunce, on podiže oči u vis i reče svečanim glasom:

— Ja imam u svom grbu medveda. Hvala ti, presveta Bogorodice! Gospodine, gospodine, ja nisam dostojan te milosti!

Začuvši to gospodin Volodijovski, uzbudi se takodjer, jer uvidi, da je u tom neki znak nebeski.

— Andrija, — klikne, — pomoli se prije bitke Isusu Hristu, a ja ću ga za gospodina Sakovića zamoliti.

— Prostki! Prostki! — izlane kao u vrućici. Kmicic. — Kad ćemo napred?

— Ranom zorom, a doskora će i osvanuti.

Kmicic pristupi k prozoru, pa pogleda na nebo i rekne:

— Već se gube zviezde, već se gube. Ave, Maria!

U to se iz daleka začuje kukuriek pietla, a ujedno se oglasi i vojnička trublja. Malo časova kasnije oživi cielo selo. Čulo se zveketanje oružja i hrzanje konjâ. Crni redovi konjanika sakupljali se na cesti.

Obzorje poče bivati sve jasnije; bliedo svjetlo počne se ljeskati na oštrim sabljama, a iz tamnih sjena stanu se izticati mrka lica, željezni šljemovi, konjanički kalpaci i

Digitized by Google

tatarske ovnujske kape. Napokon podje prednja straža s gospodinom Kmicicom na čelu k Prostkama; za njom napuni ostala vojska svu cestu, protegnuvši se daleko.

Konji zahrzaše živo u prvim redovima, a za njima i svi drugi, navješćujući vojnicima dobru sreću.

Biela je magla još uviek prekrivala cieli kraj.

Posvuda bijaše podpuna tišina, samo što su mal cvrčci cvrčali u rosnoj travi.

XI.

Dne 6. rujna dodjoše poljske čete do Vasonše, gdje su imale da odpočinu, da se prije bitke oporave ljudi i konji. Gospodin hetman odluči, da će ondje ostati četiri ili pet dana, ali nenadani dogodjaji pomrsiše njegove račune.

Gospodina Babinića, koji je već dobro poznavao pograničnu okolicu, poslaše na izvide, davši mu dvie satnije lakih konjanika i svježi tatarski čambul, jer su njegovi Tatari bili preveć izmučeni.

Gospodin hetman preporuči mu prije odlazka najtoplije, da zasužnji nekoliko neprijateljskih vojnika i da se ne povrati praznih ruku. Babinić se samo nasmieši, misleći u sebi, da mu za to ne treba nikakove preporuke i da će dovesti dovoljno sužanja, pa makar ih i u samom neprijateljskom taboru u Prostkama morao potražiti.

I povrati se za dva dana i dovede nekoliko Prusa i Šveda, a medju njima i uglednoga častnika von Rössela, kapetana pruske pukovnije kneza Boguslava.

Babinićev odjel bude u taboru primljen s velikim veseljem. Kapetana nisu trebali izpitavati, jer je to već putem bio učino gospodin Babinić, postavivši mu nož na grlo. On priznade, da u Prostkama ne stoje samo pruske pukovnije grofa Waldecka, već da je ondje i šest švedskih pukovnija pod zapovjedničtvom generalmajora Izraela, a od tih su četiri konjaničke pod Petersom, Fritjofsonom, Taubenom i Hamersteinom i dvie pješačke pod braćom Engel. Od pruskih pukovnija bijaše osim vlastite pukovnije grofa Waldecka u Prostkama još i pukovnija kneza Wismara, Bruncha, Konnaberga i generala Walrata, zatim četiri pukovnije pod zapovjedničtvom kneza Boguslava, dvie njegove i dvie druge, složene od pruskih plemića.

Glavni je zapovjednik bio grof Waldeck, ali je u istinu u svemu slušao kneza Boguslava, a njegovomu se je uplivu podvrgavao i generalmajor Izrael.

Ali najvažnija viest, koju im priobći von Rössel, bijaše ta, da u Prostke iz Elka dolaze u pomoć dvie tisuće po izbor pomorskih pješaka, i jer se grof Waldeck boji, da ih putem ne bi napali i razpršili Tatari, da im kani poći u susret, da se s njima sdruži i onda na novo obkopa. Knez Boguslav da je iz početka bio najodlučnije proti tomu, da švedske čete ostave Prostke, ali da je zadnjih dana ipak i na to privolio.

Začuvši to gospodin Gosievski, jako se obraduje, jer je sada bio siguran, da ga ne će minuti pobjeda. Neprijatelj bi se mogao dugo braniti iza obkopâ, jer se ni švedsko, ni prusko konjaničtvo nije s litvinskim moglo mjeriti na otvorenom polju.

Knez Boguslav znao je to isto tako, kao i gospodin hetman, i za to nije odobravao Waldeckovu osnovu. Ali je uz to bio i nestrpljiv, i jer mu je već bilo dosadno u taboru, htio je da u odlučnoj bitci potraži novu slavu i pobjedu. Gospodin hetman imao se je samo požuriti, da zateče neprijatelja upravo u onaj čas, kad bude ostavljao svoj učvršćeni tabor.

Tako je mislio i on sam, a s njim i drugi pukovnici, kao Hasun-bej, koji je predvodio Tatare, gospodin Vojnilović, koji je zapoviedao kraljevskoj pukovniji, gospodin Korsak, pukovnik petihorski, gospodin Volodijovski, gospodin Kotvić i gospodin Babinić. Svi se složiše u tom, da moraju napred još iste noći, to jest za nekoliko sati; a medjutim posla gospodin Korsak svoga zastavnika Bieganskoga, da ode pod Prostke i da neprestano javlja glavnoj vojski, što se sbiva u neprijateljskom taboru. A Volodijovski i Babinić odvedoše u svoj stan von Rössela, da od njega još što god saznadu o knezu Boguslavu.

Kapetan bijaše iz početka dosta plah, jer je na svom grlu još uviek osjećao nož gospodina Babinića, ali mu se već doskora razveza jezik. I jer je nekoč služio u Republici, znao je i poljski, pa je za to mogao odgovarati i na pitanja maloga viteza, koji nije znao njemački.

— Služite li vi već dugo kod kneza Boguslava? — zapita ga mali vitez.

— Ja ne služim kod samoga kneza, — odgovori von Rössel, — nego u elektorskoj pukovniji, koja je pod njegovim zapovjedničtvom.

— To vi ne poznate gospodina Sakovića?

— Ja sam gospodina Sakovića vidjevao u Kraljevcu.

— Je li on kod kneza?

— Nije. Ostao je u Taurogama.

Mali vitez uzdahne i naškubi svoje brčiće.

— Nemam sreće, kao obično! — rekne.

— Ne srdi se, Mihajlo, — rekne mu Babinić, — jer ćeš ga već naći, a ako ga ne nadješ ti, naći ću ga ja sâm.

Zatim se okrene k Rösselu:

— Vi ste stari vojnik, vidili ste obe vojske i poznate naše konjaničtvo već odavno, pa što mislite, na kojoj će strani biti pobjeda?

— Ako izadju iz svojih obkopa, bit će na vašoj, ali bez topova i pješaka ne ćete njihov učvršćeni tabor zauzeti, i to tim manje, što se ondje sve radi po volji kneza Radzivilla.

— Zar ga vi smatrate tako velikim vojskovodjom?

— To nije samo moje mnienje, nego i ciele vojske. Kažu, da je i prejasni kralj švedski pod Varšavom u svemu poslušao njegove savjete, pa je za to i dobio onu veliku bitku. Knez je Poljak, pa za to najbolje poznaje vaš način vojevanja i uviek mu umije doskočiti. I sâm sam vidio, kako je švedski kralj poslije trećega dana bitke pred cielom vojskom zagrlio i poljubio kneza. Istina, da mu je morao zahvaliti svoj život, jer da knez nije još u pravi čas izpalio svoju kuburu ... no, strašno je na to i pomisliti!... Povrh toga je to i nesravnjivi vitez, s kojim se ni jedan drugi ne može mjeriti na oružju.

— Ej, — rekne gospodin Volodijovski, — možda bi se ipak koji našao!

To rekavši, naškubi strašno svoje brčiće. Rössel pogleda na njega i najednoč se zacrveni; časkom se je činilo, da će prasnuti u smieh, ali se odmah sjeti, da je u sužanjstvu, pa se za to svlada.

A Kmicic ga pogleda svojim ocjelnim očima i samo rekne:

— Sutra ćemo viditi!

— A je li sada zdrav knez Boguslav? — zapita gospodin Volodijovski. — Ta prije ga je mučila žestoka groznica, pa je morao oslabiti.

— Zdrav je već odavno kao riba i ne treba nikakovih ljekarija. Liečnik mu je iz početka htio davati razne preservative, ali ga je odmah poslije prvoga pograbio paroksizam, koji se doduše više nije ponovio. No za to je knez Boguslav zapovjedio, da liečnika malko pretresu na ponjavi, i to mu je pomoglo, jer je liečnik od straha sam dobio groznicu.

— Zar su ga doista pretresli na ponjavi? — zapita gospodin Volodijovski.

— Ja sam to i sâm vidio, — odgovori Rössel. — Biednoga su liečnika položili nasred ponjave, koju su onda četiri jaka momka uzela u svoje šake, pa su njom stali mahati tako, da je liečnik do tri četiri lakta poskakivao u vis. General Izrael, grof Waldeck i sam knez htjedoše pući od smieha, kad su sve to gledali. A i nekoliko nas častnika promatralo je taj prizor, dok se liečnik nije onesviestio. Na to je kneza posve napustila groznica.

I premda su Babinić i Volodijovski strašno mrzili

Digitized by Google

Seifert Alfred: U crkvi.

Digitized by Google

kneza Boguslava, morali su se ipak takodjer nasmijati, kad su čuli za tu šalu. Gospodin Babinić udari se rukom po koljenu i vikne:

— Ha, lopov, kako si je pomogao!

— Taj liek moramo priobćiti gospodinu Zaglobi, — rekne mali vitez.

— To mu je pomoglo proti groznici, — nastavi von Rössel, — ali što to hasni, kad knez ne zna da obuzda svoju krv, pa za to ne će dugo živiti.

— I ja to mislim, — promrmlja kroz zube gospodin Babinić. — Takovi ljudi, kao što je on, dugo ne žive.

— Zar se još i u taboru podaje svojoj strasti? — zapita gospodin Volodijovski.

— Kako ne? — odgovori von Rössel. — Često se je nasmijao grof Waldeck, govoreći, da njegova kneževska milost ženskinje sa sobom vodi. I ja sam vidio dvie krasne gospojice, o kojima su mi govorili njegovi dvorani, da mu one ublažuju krv . . . Ali tko to zna!

Začuvši to, zacrveni se gospodin Babinić i probliedi, pa skoči sa svoga sjedala, pograbi von Rössela za desno rame i zapita strašnim glasom:

— Jesu li to Poljakinje, ili Njemice? Govorite!

— Nisu Poljakinje, — odgovori prestrašeni von Rössel, — jedna je pruska plemkinja, a druga je Švedkinja, koja je prije toga kod žene generala Izraela bila u službi.

Babinić pogleda na Volodijovskoga i odahne duboko; mali vitez odahne takodjer i pogladi svoje brčiće.

— Dozvolite mi, moja gospodo, da odem na počinak, — zamoli Rössel, — jako sam izmučen, jer me je Tatarin dvie milje vukao na konopcu.

Kmicic dozove Soroku, pa mu preda sužnja i povrati se brzim korakom k Volodijovskomu.

— Već je toga dosta! — rekne. — Volim i poginuti, nego li da živim u toj užasnoj bojazni i neizvjestnosti. Eto sam i sada, kad je von Rössel spomenuo one dvie djevojke, pomislio, da me je netko sjekirom udario po glavi.

Na to udari Volodijovski rukom po svojoj sablji.

— Tomu se mora učiniti kraj! — progovori.

U to zatrubiše kod hetmanova stana i odmah se po svim drugim četama oglasiše bojne trublje.

Vojnici se počeše sakupljati i bijahu za jedan sat na putu.

Još prije, nego što prodjoše jednu milju, dodje glasonoša od zastavnika Bieganskoga i prijavi hetmanu, da je uhvaćeno nekoliko konjanika iz veće čete, koja je na ovoj strani rieke uzimala sve seljačke konje i sva njihova kola. Izpitani na mjestu priznadoše, da sva švedska vojska ima drugi dan u osam sati u jutro ostaviti Prostke i da su zapoviedi u to ime već izdane.

— Zahvalimo Bogu i potjerajmo konje! — rekne na to gospodin hetman. — Doskora ne će više biti te vojske!

Odmah budu poslani Tatari, da poput groma banu medju Waldeckove čete i one pješačke pukovnije, koje su im dolazile u pomoć. Za njima pojašiše brzo i litvinski konjanici, te su ih sliedom sliedili.

Kmicic podje s prvim tatarskim odjelom i požuri se tako, da su im se silno dimili konji. Putem se je molio iz dna duše:

— Hriste, ne daj mi, da se osvetim za sve moje nesreće, nego za težke muke moje otačbine! Ja sam griešnik, ja nisam dostojan tvoje milosti, ali mi se ipak smiluj i dozvoli mi, da prolijem onu heretičku krv, pa ću za to svakoga tjedna taj dan postiti i bičevati se, dok god budem živ!

Preporučivši se još i presvetoj Majci božjoj čenstohovskoj, kojoj je tako vjerno služio, i svomu patronu, i osiguravši si tako njihovu pomoć, ćuti, da mu velika nada napunja svu dušu, da mu neka nadnaravna snaga ojačava sglobove i da će tom snagom moći sve počiniti. Činilo mu se, kao da mu na ramenima rastu krila, pa ga obuze silna radost i on je tako jurio na čelu Tatara, da su iskre frcale izpod kopita njegovoga konja. Tisuću divljih bojovnika, prignutih na svojim konjima, jurilo je za njim,

I tako su brzo letili u onoj krasnoj i zvjezdanoj noći, prekrivajući svu cestu, kao jato grabežljivih ptica, koje su nanjušile krv u daljini.

I prodjoše kraj polja, šuma i dubrava, dok nije napokon i mjesec probliedio i naklonio se k zapadu. Tada zaustaviše konje i nahraniše ih zadnji put. Više nisu bili dalje, nego samo pol njemačke milje pred Prostkama.

Tatari su iz ruke hranili svoje konje, da ih okriepe prije same bitke. A Kmicic sjede na čiloga konja i odjaši dalje, da pogleda na neprijateljski tabor.

Za pol sata namjeri se u grmlju na onaj mali odjel, što ga je gospodin Korsak bio poslao na izvide.

— No, što je? — zapita Kmicic zastavnika. — Što se čuje?

— Oni više ne spavaju, već se vrzu kao pčele u uništu, — odgovori zastavnik. — Već bi bili i pošli, al nisu imali dosta kolâ.

— Može li se gdje god iz bliza viditi tabor?

— Može eno s one visočine. Tabor je tamo dolje kraj rieke. Hoćete li, da ga pogledate?

— Hoću! Vodite me.

Zastavnik obode konja i oni odjaše na visočinu. Već se je javljala zora i zrak se napunjao jasnim svjetlom, ali je u nizini uz rieku još uviek bila gusta magla. Sakriveni u grmlju, gledali su oni u tu maglu, koja se je riedila sve više i više.

Napokon ugledaše na dva puškometa pred sobom četverokutni obkop od zemlje; Kmicic ga stane pozorno promatrati, ali u prvi mah razabra samo nejasne likove šatorâ i kolâ u taboru. Ognji se više nisu vidili, već se je još samo gusti dim dizao k nebu u znak, da će biti liepo vrieme. No što je magla bivala rjedja, mogao je Kmicic na obkopima sve bolje razpoznavati modre švedske i žute pruske zastave, pa onda i vojnike, topove i konje.

Naokolo bijaše podpuna tišina, prekidana samo lakim povjetarcem i pjevanjem šarenih ptičica. Ali je za to iz tabora do njih dopirao jaki šum.

U taboru nije očito više nitko spavao, već su se svi spremali na put, jer se je u njemu sve vrzlo. Ciele pukovnije prelazile su s mjesta na mjesto, a neke su izlazile iz obkopâ; oko kolâ bijaše sva sila ljudi. I topove su upravo odvažali s obkopâ.

— Nema druge, već se oni spremaju na odlazak, — rekne Kmicic.

— To su nam i svi sužnji priznali. Oni hoće da se sdruže sa svojim pješačtvom. I ne nadaju se, da bi gospodin hetman mogao na njih navaliti prije, nego istom pod večer, pa ako i navali, vole prihvatiti bitku na otvorenom polju, nego da žrtvuju svoje pješake.

— Još će proći dva sata, prije nego što podju, a dotle će i gospodin hetman biti ovdje.

— Hvala Bogu! — odgovori zastavnik.

— Pošaljite još nekoliko ljudi, da se naši predugo ne zadrže.

— Na zapovied.

— A nisu li neprijatelji poslali koji odjel na onu stranu rieke?

— Nisu. Poslali su samo k svojim pješacima, koji dolaze iz Elka.

— Dobro! — rekne Kmicic.

I odjaši s visočine i zapovjedi vojnicima, da ostanu u grmlju, pa se odmah brzo povrati k glavnoj četi.

Gospodin Gosievski je upravo sjedao na konja, kadno stiže gospodin Babinić. Brzo mu priobći mladi vitez, što je vidio i kakova je okolica; hetman ga posluša s velikim zadovoljstvom i podje odmah napred.

Na čelu bijaše Babinićev odjel, a za njim Litvini, pa

Digitized by Google

pukovnija gospodina Vojnilovića, laudanska, hetmanova i druge. Tatari ostadoše za njima, jer je to najtoplije zamolio Hasun-bej, bojeći se, da li će njegovi ljudi moći odoliti neprijateljskim težkim konjanicima. A uz to je imao još i drugi naum.

Htio je, da na samu neprijateljsku vojsku udare Litvini, a on da zauzme tabor, gdje se je nadao obilnome plienu. Hetman na to pristade, jer je i sam znao, da će Tatari najbjesnije navaliti na tabor i da će se pruski konji poplašiti od njihove grozne vike.

I kao što je bio rekao Kmicic, stigoše oni za dva sata k onoj visočini, s koje je prije gledao neprijateljski tabor, iz kog su upravo izlazile sve neprijateljske čete.

Ugledavši svoju glavnu vojsku, dojuri zastavnik poput groma s viešću, da baš u taj trenutak zadnji neprijateljski odjeli ostavljaju tabor.

Začuvši to gospodin Gosievski, podigne svoju zapovjedničku palicu i rekne:

— Oni se više ne mogu povratiti, jer su im kola zakrčila put. U ime Otca i Sina i svetoga Duha! Više se ne trebamo sakrivati!

I namigne zastavniku, a ovaj podigne glavnu zastavu u vis i počne njom mahati na sve strane. Na taj se znak zanjišu i sve druge zastave, a trublje zatrube i bubnjevi zabubnjaju, i šest tisuća sabalja bljesne zrakom, a šest tisuća grla zagrmi:

— Isuse i Marijo!

— Allah-hu-Allah!

Na to se jedan odjel za drugim pomoli iza visočine. U neprijateljskom taboru nisu tako brzo očekivali goste, i za to nastade u njemu najveće komešanje. Bubnji zabubnjaše gromko, a neprijateljske pukovnije okrenuše se čelom k rieci.

Već se je moglo viditi prostim okom, kako švedski generali i pukovnici jure izmedju svojih četa. U sredini pohrliše svi k topovima, da ih odprave k rieci.

Za čas nije obe vojske dielio veći prostor od tisuću koraka. Medju njima bijaše samo mala ravnica, kroz koju je u sredini tekao potok.

Još samo trenutak i bieli topovski dim pozdravi Poljake.

Gospodin hetman dojaši sam Kmicicevoj četi.

— Napred, gospodine Babiniću! Napred, u ime božje! Onamo, na onu stranu!

I pokaza mu svojom zapovjedničkom palicom sjajnu konjaničku pukovniju.

— Za mnom! — zapovjedi gospodin Andrija.

Zatim obode konja i pojuri k rieci. Konji potrčaše odmah najbržim kasom, a konjanici su ih sveudilj podbadali tako, da se gotovo nisu ni doticali zemlje. Dojurivši k potoku, predjoše preko njega, namjerivši se na plitčinu, i pojuriše napred.

Videći to neprijateljski oklopnici, pojuriše im u susret, ponajprije korakom, pa onda laganim kasom; a kad im se naši konjanici približiše na dvadeset koraka, zaori zapovied „Feuer!“ i tisuću kubura zagrmi zrakom.

Odmah se podiže silan dim, a dva reda konjanikâ udariše jedan o drugi. Konji se propeše na stražnje noge, a nad glavama bojovnika zablistaše oštre sablje. Zlokobni zveket željeza o šljemove i oklope začu se i na drugoj strani rieke. Činilo se, da to u kovačnici kladivom udara na stotine kovača.

Bojni red poprimi na čas oblik polumjeseca, jer je u sredini bio najžešći nasrtaj, pa je ona za to i malko uzmaknula, dočim su oba neprijateljska krila, gdje je navala bila nešto slabija, ostala na svom mjestu. Ali ni u sredini ne razstaviše se težki oklopnici, te nastade užasna sječa. S jedne strane odupirali su se ogromni konjanici pod željeznim oklopima i na svojim težkim konjima, a s druge su strane biesno navaljivali laki Tatari, siekući neprijatelje tako brzo, da se to ne bi moglo ni vjerovati. I kao što se hrpa drvara baci na jake hrastove, da ih posieće, pa se svaki čas začuje, kako padne koje stablo, tako je svaki čas po koji švedski oklopnik prignuo svoju glavu i srušio se na zemlju. Sablje Kmicicevih ljudi ljeskale su im se pred očima, pa su ih zaslepljivale i zviždukale im oko glave. Uzalud je ogromni oklopnik digao svoj veliki mač, jer je još prije, nego što ga je spustio, ućutio neprijateljsku oštricu na svom čelu, pa mu je mač pao iz ruke, a on se je sam krvava lica survao na zemlju. I kao što roj osâ napane na čovjeka, koji je htio da voće strese sa stabla, pa im se on uzalud izvija, braneći se rukama, jer ga one bodu u vrat i u lice, tako su i na švedske konjanike sliepo navaljivali izvježbani Kmicicevi ljudi, šireći groznu smrt i pobjedjujući ih sve više i više, kao što okretan borac lako pobiedi i mnogo jačega, ali od njega nespretnijega momka.

Švedski oklopnici počeše padati sve češće i češće i njihova sredina, gdje se je borio sam Kmicic, stade se riediti tako, da se je svaki tren mogla razstaviti. Zapoviedi častnika, koji su svoje ljude dozivali na najpogibeljnija mjesta, gubile su se u groznoj viki; neprijateljski bojni red bivao je sve tanji, a Kmicic je navaljivao sve jače i jače. I sam pod željeznim oklopom, što ga je bio dobio na dar od gospodina Sapiehe, borio se kao prosti vojnik, imajući uza se dva mlada Kiemlića i svoga Soroku. Ovi su oštro pazili na život svoga gospodara, siekući desno i lievo, a on je smjelo srtao napred, i jer je poznavao sve tajne udarce gospodina Volodijovskoga i jer je uz to bio čovjek neobične snage, gasio je ljudske živote kao svieće. Časkom udari cielom sabljom, časkom dosegne samo vrhom, a časkom spusti ruku i glava švedskoga konjanika odleti skupa sa trupom na zemlju, kao da ga je grom bacio sa sedla. A drugi uzmiču pred tim strašnim mužem.

Napokon posieče gospodin Andrija preko lica i samoga zastavnika, a on samo zavikne i izpusti zastavu iz ruke; u taj tren razdvoji se neprijateljsko središte, a oba krila stadoše u neredu uzmicati k pruskoj vojski.

Kmicic pogleda kroz razbijenu sredinu i ugleda najednoč u daljini pukovniju crvenih draguna, kako poput vjetra dolaze u pomoć svojim razpršenim drugovima.

— Ništa za to! — pomisli. — Za koji čas stići će mi gospodin Volodijovski preko one iste plitčine u pomoć.

U to zagrmiše topovi tako strašno, da se je potresla sva zemlja, a puške stadoše pucati iza obkopa, šaljući svoje zrnje i medju najdaljnije poljske redove. Cielo polje prekri se dimom i u tom se dimu pograbiše Kmicicevi ljudi s neprijateljskim dragunima.

Ali im od rieke nije nitko dolazio u pomoć.

Pokaza se, da su neprijatelji Kmicicev odjel navlaš pustili preko plitčine, a onda su ga puščanim i topovskim zrnjem stali obsipavati tako, da više ni živa noga nije mogla preko nje.

Prvi podjoše k njoj ljudi gospodina Korsaka, ali se za čas i povratiše; druga pohrli Vojnilovićeva pukovnija, ali uzmače takodjer polagano. Bijaše to pukovnija kraljevska, možda najbolja u cieloj vojski, ali se je morala povratiti, izgubivši do dvjesta svojih najvrstnijih drugova.

Voda je u plitčini, preko koje se je jedino moglo preći na drugu stranu, pljuskala pod neprijateljskim zrnjem tako, kao da je na nju padala težka tuča.

(Nastavit će se.)

Digitized by Google

Iz bilinskoga svieta.

Bilinska slonovina. Bilinska struna. Bilinska svila. Bilinske pauljice. Bilinski vosak.

Medju surovinama iz bilinstva, koje danas rabe u tehničku svrhu, ima i takovih, koje zamienjuju proizvode iz životinjskoga carstva. Takove su surovine, koje se uvažaju u Evropu: bilinska slonovina, vegetabilna struna (Rosshaar), svila, pauljice i vegetabilni vosak.

Prava slonovina potiče od klova indijskoga i afričkoga slona te mamuta. Gornji zubi-kutnjaci od mroža (Walross), 2—3 m. dugi zub narvala i napokon zubi povodnoga konja, daju takodjer

Sl. 1. Koža sa dlakama čovjeka.
(Povećano 300 puta.[1])

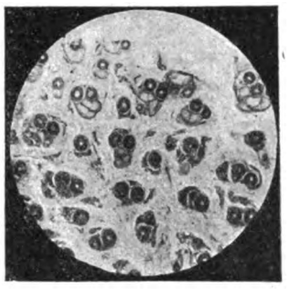

Sl. 2. Koža sa čovječje glave.
(Povećano 300 puta.)

slonovinu. Malone trećinu slonovine dobivamo od mamuta, koje izkapaju u Sibiriji, a ima ih pod 75° širine na novo-sibirskim otocima toliko, da tamo preko smrznutoga mora kreću posebni sabirači. Dobra je slonovina i od fosilnih mamutovih zubova, koji su se tu i tamo sačuvali u čitavim hrpama. Od slonovine prave se razni predmeti naročito kuglje za biljare, držala za noževe, češlji, tipke za glasovir, noževi za rezanje papira, držala za štapove, hladilnice, korice, osobito za molitvenike, korice na kefice, prave se od nje titraljke, kipovi šah, i razni drugi predmeti.

Bilinska slonovina dobiva se od nekojih poma (palna), odnosno od njihova sjemenja. Takovo sjeme daje Phytelephas macrocarpa i Ph. microcarpa. Prva vrsta ne poraste visoko, a hvoje su joj 5—6 m. duge; druga je vrsta nizka i ima velike, pravilno peraste hvoje. Obje vrsti rastu na obalama Magdalenke u Kolumbiji. Sjeme, koje je veliko poput oraha ili koruna, je mekano, no kad je zrelo, bude poput kosti tvrdo i daje bilinsku slonovinu.

Na Polinezkim otocima rastu takodjer dvie pome od kojih dobivamo slonovinu, na Karolinskim otocima Coelococcus carolinensis, na Salomonskim otocima C. salomonensis. Plodovi, poznati kao Tahiti-orasi, veliki su kao jabuka srednje veličine.

Od bilinske slonovine prave se putceta, titraljke, igle za ovratnike, prave od njih umjetne koralje i türkize.

Želimo li znati, da li je kupljeni predmet u istinu od „prave" slonovine, valja nam u pomoć prizvati bilo lupu, bilo sitnozor. Prava slonovina ima pod sitnozorom strukturu kao zubina (Zahnsubstanz; Dentin) u kojoj razabiremo žliebiće ili cievčice od dentina, koji se odavaju pod lupom kao valovito tekuće pruge, a pod sitnozorom kao uzporedo tekuće, dvostruke linije. Na prerezu bilinske stonovine zagledat ćemo medjusobno stopljene poliedričke stanice sa vanredno debelim stjenama, koje probijaju kanali.

Pravu strunu dobivamo od grive i repa konjskoga, koju radi trajnosti i pružívosti rabe i na guslama, prave se od njih sita, suču konopci, prave od njih sitne pilice i pune njima madrace, stolce, divane, kanapeje, otomane.

Bilinska struna potiče od biline Tillandia usneoides, koja kao nametnica raste u Braziliji, Gujani, južnoj Karolini i zapadnoj Indiji. Mladice, koje se spuštaju sa stabala duge su 3 m. i člankovite kao vlat u trave. Iz koljenaca izbijaju listovi u pažušicama kojih porastu visave postrane grane, od kojih se dobiva „bilinska struna" odnosno od njihovih vlakanaca, koja su dvovrstna.

Ova se vlakanca odavaju svojim člancima, i time, što su razgranjena, po čemu se razlikuju od prave strune.

Konjsku strunu u nas je prije više godina zamienila bilina poznata kao „Seegras". To je morska bilina iz porodice Najadea. U Jadranskom morn rastu od nje dvie vrsti; jedno je Zostera marina, poznata kao perje, porost, resa, morska resa, svilina, povodni jermen. Ima je u nas u moru oko Rieke, u bakarskom zaljevu i druguda po Kvarneru. Drugo je voga (Z. nana), koju nam Visiani bilježi za Budvu u Dalmaciji. Obe vrsti rastu u morskim plitčinama u mulju i višegodišne su biline sa puzajućom stablikom i dugim linealnim lišćem, oponašajući travu. Cvatu s proljeća (ožujak, travanj) i u ljeti (kolovoz, rujan) punocvietom resom. Struna potiče od vlakanaca lista.

U novije doba rabe i naši tapetari takozvani „Afrik" ili „Crin d' Afrique". Ovu strunu dobivamo od vlakanaca pome Chamaeropo humilis, koja raste u nas u južnoj Dalmaciji, gdje ju zovu „žumara", a goji se u perivojima i u javnim nasadima.

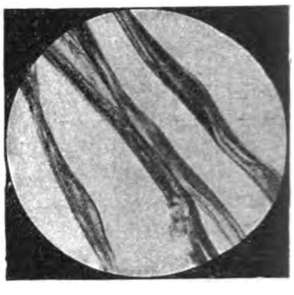

Sl. 3. Vlakno od pamuka.
(Povećano 350 puta.)

Svilu nam daje prelac-svilac (Serricaria mori), ali ju predu i gusjenice drugih lepira n. pr. Bombyx Yamamay, Attacus Cynthia, kojega gusjenica živi na ajlantusu; tusa-svilu dobivamo od Bombyx Selene, B. Melitta i drugih prelaca. U novije doba pravi se svila i od paukovih niti, pak ćemo i o tome reći dvie tri.

Godine 1709. sabrao je Bonn, prvi predsjednik komore u Montepellieru svileni zapredak ženka, u kojemu su pohranjena jajašca. Kad ga je valjano očistio, kuhao ga u smjesi od sapuna, nešto tekline i salitre. Po tome je niti izčešljao sa plodom od češljugovine (Dypsacus; Karde) i onda i preo i spleo par rukavica i dokoljenka i to poslao uz obširno izvješće parižkoj akademiji, koja ga povjerila akademičaru Reaumuru. Ovaj se osvjedočio, da je nuždno 90 niti, da se dobije svileno vlakance, a 18.000 niti, da bude debelo poput konca. Za 1 kgr. svile bilo bi potrebno 40.800 paukovih zapredaka. Da se poluči uspjeh, trebalo bi gojiti toliko ženka-pauka, da sve muhe u Francezkoj nebi dovoljne bile, da se pauci prehrane. Bonnov pokus dodje ad acta. Polovinu vieka poslije toga pravio je pokuse Termeyer u Americi, Španiji i u Italiji i trudio se, da paukovu nít namota na klubko, kao što ga omataju živi pauci. Uz veliki trud i muku nije u 30 godina pribrao više od 673 grama paukove svile. Poslije toga priposlao je Rolt družtvu „Society of Arts" u Londonu 6000 m. dugu nít, koju je dobio za dva sata od 22 pauka. Camboué namjestio je zadak pauka tako, da je dobio 100 m. dugu nít, a ujedno se osvjedočio, da je pauk produktivniji, kad se riešio jajašaca i dobio u 37 ura 4000 m. duge niti.

Akoprem su paukove niti veoma nježne i tanahne, daju ipak krasno predivo, a u svoje vrieme zadivile su cio sviet rukavice, koje je dobila na poklon francezka carica Evgenija od žitelja otoka Mauricija.

U kinezkoj pokrajini Yunan živi jedan sucrvene boje pauk, koji daje niti nesamo jače, već i krupnije od običnoga lepira-svilca. Prave od njih crna pletiva, koja su u trgovini poznata kao „tang-hai-tuansse". Nalične niti daje i pauk Nephilengys malabarensis, koji živi u sjevero-zapadnoj Indiji, u Kini, na Borneu, Javi, na Molukama, Kóngu, na izfočnoj afričkoj obali i u Australiji. Niti su mu veomo pružive i čvrstije od niti običnoga svilca. Dobro predivo daje pauk Nephila pluncipes iz južne

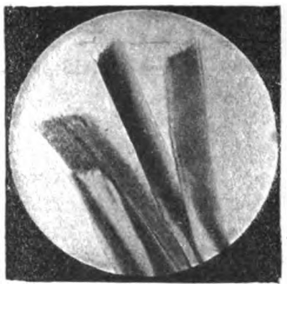

Sl. 4. Vlakno od svile.
(Povećado 350 puta.)

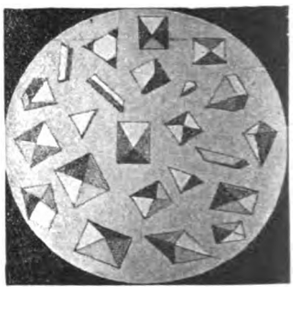

Sl. 5.

Karoline, a i naši pauci-križači (Kreuzspinne) daju čvrsto, pružívo i sjajno predivo. Poznata je i Nephila madagascarensis, koja ima svileni zapredak. U starom kraljevskom gradu otoka Madagaskara, u Tanararivu predionica je paučne svile. Pauci se sabiru u dvorskom perivoju od žena i meću u košare i nose u predionicu, gdje ih smještaju u posebne pretince. Za mjesec dana dobe od njih do 4000 m. svile, koja je prekrasne boje; niti zlatna nít ne prelieva se tako krasno, kao nít spomenutoga pauka.

U tropskim krajevima Afrike, Amerike i Australije ima takodjer više vrsti velikih pauka od kojih dobivamo obilno predivo. Prirodopisac d' Orbigny nosio je hlače, koje bijahu od prediva južno-američkih pauka.

[1]) Vidi: Prirodne viesti.

Digitized by Google

Kako je poznato povijaju se paučinom i rane, samo treba da je „čista“, jer bi si inače njome mogli „otrovati krv“. Neki francezki tvorničar dogotovio je od paučine jednu vrst „flaštra“.[1])

Bilinsku svilu dobivamo naročito od nekojih bilina iz porodice Svionica (Asclepiadea; Seidenpflanzen-Gewächse) od kojih je najpoznatija obična svionica (Asclepias Cornuti[2]) ili A. syriaca[3]).

Svionici je domovina u sjevernoj Americi, gdje seže od Kanade do sjeverne Karoline. Goji se u vrtovima odkuda je odbjegla i podivljala, što se je i u nas dogodilo, pa je tu i tamo dosadan korov. Obična je kod nas oko Podsusjeda na tratinama uz rieku Savu i Krapinu, gdje zaprema velike prostore, sežući od ovuda prama Samoboru na jednu, a Zagrebu na drugu stranu. Ima je oko Savskog kupališta, u vrbicima i po tratinama oko sela Okruga, Horvata, Zaprudja, na otocima (prudju) oko Trnja te se seli uz korito Save. Našli smo ju na kamenom tlu i oko Severina na Kupi, iza bivše pošte, gdje je valjda odbjegla vrtove. Po Vukotinoviću raste kod Križevaca oko Ravna i Lovrečine. Svionica je liepa bilina, koja poraste metar i više visoko, lišće je veliko, jajoliko-krugljasto, na naličju (s poda) pusteno; gri-

Raphael Merry de Val, novi kardinal-tajnik.

mizno, kolešću nalično cvieće pribrano je u štilac, mnogobrojno i opojno mirisavo.

NAŠE SLIKE.

— **Konjic.** U prekrasnoj spomen-knjigi, što je izdao Kaptol Vrhbosne u slavu mecene Strossmayera, nalazi se niz prekrasnih slika, od kojih danas priobćujemo sliku Konjica. Ovo je liepo glavno mjesto u okružju mostarskom u Hercegovini, na sjeveru Prenj-planine, na gornjoj Neretvi, preko koje vodi kameni most. Stanovnici su gotovo sami muslimani. Okružje konjičko ima do 20.000 stanovnika, dok samo mjesto broji jedva dvie tisuće. Mi divot-knjigu Vrhbosanskog Kaptola ponovno preporučamo našem občinstvu.

[1]) Schenkling-Prévôst: Spinnenseide u. Reclam's „Universum“ 1900. sv. XIII. str. 717—719.

[2]) Po Jahn Philt. Cornuti-u, francezkom liečniku, koji je prošao Kanadu i pisao o njezinoj flori; † 1651. u Parizu.

[3]) Linne „krivo“ je tu bilinu ozvao „syriaca“, misleći, da joj je domovina u Siriji. Poznamo od ovoga roda do 80 vrsti, koje rastu ponajveć u Saveznim državama, mnoge u Meksiki, nekoje u Braziliji i 4 vrsti u Africi. (Engler-Prantl: Die natürlichen Pflanzenfamilien. IV. Thl. 2 Abth., Lief. 123—125. str. 238. — Flora Croatica (str. 615.) opisuje svionicu kao A. syriaca i kao A. Cornuti, akoprem je to „ista“ bilina.

— **Herrmann H.: Slike iz Amsterdama.** Liepa Herrmannova slika prenosi nas u Amsterdam, a glavni grad Nizozemske i pokrajine sjeverne Hollandije. Taj grad se diže na rieci Amstel, kako utječe u Zuidersee. Ovim vodama razdieljen je grad na 90 otoka, koje spaja preko tri sto mostova. Grad ima oblik polumjesečev, a nastao je u 13. stoljeću, a broji danas do 500.000 stanovnika.

— **Clairin G.: Živi brane mrtve.** Mrtvi se bore za žive, moglo bi se uzkliknuti gledajući ovu grozovitu sliku, koja nas sjeća, da još ne živimo u zlatnoj dobi vječnoga mira. Grobovi izgledaju, kao da već zievaju za ovima, što još živu, gladni njihovih tjelesa. Ali oni se bore očajno i hrabro, vjerni do zadnje kapi krvi svojoj zastavi.

General Vicomte Katsura,
japanski ministar-predsjednik.

— **Tenré Henry: Čaj o pet sati.** Sve do konca prošloga stoljeća, nije se znalo za tako zvani čaj u 5 sati. Tek onda se je stala uvlačiti moda u otmeno englezko družtvo, da se oko pet sati po podne obavljaju pohodi i da se tom sgodom prirede otmeni domjenci.

— **Igračnica u Lafittu kod Pariza.** Do nedavno bilo je tek malo igračnica u Evropi. Monte Carlo poznata je po cielom cvietu i svi su zamjerali knezu od Monaka, da takova šta trpi u svojoj maloj državi. Ali sad Evropa napreduje žalostno i tako se je otvorila igračnica kraj Pariza.

KRONIKA.

— **Novi kardinal-tajnik sv. otca pape.** Iza smrti pape Leona XIII. ostala je stolica tajnika državnoga prazna, odkako se je Rampola zahvalio. Sad je papa Pijo X. imenovao za to važno mjesto mnsgr. Rafaela Merry del Vala, koji potiče iz stare španjolske porodice. Rodio se je u Londonu, gdje mu je otac bio španjolskim poslanikom, dne 10. oktobra 1865., zaredjen je u svećenike 30. prosinca 1888. Obavljao je u crkvi više važnih časti, pak je jednom poslan u važnoj političkoj misiji u Kanadu.

— **Japanci.** Japan je u svoje vrieme poradi svojega konflikta s Rusijom obratio na se pozornost Evrope. Mi donosimo sliku generala Vicomte Katsura, japanskog ministra-predsjednika i generala baruna Kodama, drugog šefa japanskoga generalnoga štopa.

— **Kuća, u kojoj je umro Beethoven.** Ludwig von Beethoven, najveći njemački moderni skladatelj, rodio se je 16. prosinca 1770. u Bonnu, gdje je njegov djed bio kapelnikom dvorskim. Od g. 1787. živio je Beethoven u Beču, gdje je i umro 26. ožujka 1827. od vodene bolesti u kući, koju donosimo u današnjem broju, jer se ruši.

General barun Kodama,
drugi šef japanskoga generalnoga štopa.

KNJIŽEVNOST.

— **Adela Milčinović — Andrija Milčinović: Pod branom. Zagreb 1903. Tisak Mile Maravića.** Andrija Milčinović napisao je predgovor simboličan i moderan —, u onom stilu u kojem su pisani i njegovi zapisci, njegova prva knjiga. Veliko izorano polje, izorano u

Digitized by Google

brazde. Tu cvjetak niko, tu uvela trava izpod brazde proviruje. Dovukoše branu. A ona razdira i cvietak i travu, i drač i kukolj, i izravna i najviše brazde. „Visoke se izravniše s niskima. Smrvljene su jedne i druge, a tek najtvrdje ostadoše nabodene na kojem oštrom zubu i sad drljaju preko cijeloga polja. Tako dodje, što si je bilo daleko blizu, tako se razdvojí ono, što je bilo čvrsto svezano, što se tiesno sljubilo... Daleko tamo iza brane ostaje pobrnano polje. Sve opet leži mrtvo i mirno i kao da nikad ovdje nije bilo drugčije. Niknuti će sjeme, zazeleniti se i dozrieti plod, a ljudi će dalje živjeti i jesti." Razumijete tu simboliku. To vam je život — ta zubata brana što nas smrću sravnjuje i velike i male, to je život. i tko mu se ne pokorava, toga on vuče i drlja čitavim poljem, to je život, čija nužda nas od otca i majke, od žene i djece rastavlja. I kad pomre jedno pokolenje — tiho je i mirno, ko da nikad ništa bilo nije, drugo evo cvate i nosi ploda i opet je strn, i opet se izore, i opet se dolazi brana — opet sve razdere i sravnjuje i opet opet — sve do konca — dokuda? — ni pomisliti se neda.

I poslie toga predgovora dolaze naizmience crtice i pripoviesti od gdje. Adele Milčinović i njena supruga Andrije Milčinovića.

Cherehez la femme! Gospodja Adela Milčinović imade uski krug svojih ideja: učiteljice. Tu razlikuje ona dvie grupe. Jedna je misaona i čuvstvena, zadojena modernim idejama s nekim „misterijem žene" od Zofke Kvederove, druga je lakoumna, koketna, prpošna, posve onog značaja čitavog grosa današnjeg ženskog pokoljenja. Moram otvoreno reći, da su mi ta prpošna, jogunasta i koketna bića vrlo ugodna, one se hoće da zabavljaju; — iz galanterije a iz bojazni, da ćemo se dosadjivati — i mi ih zabavljamo. One su redom plitke kao patkina glava, njine duševne bure su bure u lončiću. I ova majušnost daje im nešto bijouterijskog, nešto pikantnog — bar za čas. Ali kraj ovih pametnih, zamišljenih i tako zvanih čuvstvenih žena ne možeš da izdržiš. Svi problemi „muče ih" — a one opet muče druge s problemima. Prije je bilo ugodnije, prije su pitali zagonethe — i male rebuse. Ali danas — čovjek je u neprilici. Licej i kloštar mora da su skladišta mudrosti — ali sumnjam, da se one tim „problemima" tamo uče. Takove su vrste misaone — žene gdje. Milčinovićeve. Žene prave obične kvalitete, samo što te kvalitete imadu drugu formu. Te žene popriwile su modu, ne vanjsku već duševnu. A i duševnih imade moda! Vjerujte mi. Od tih moda muče krasni spol u zadnje doba osobito moda interesantnosti. Biti zapuštenom, očajnom, čeznutljivom, necienjenom i nerazumljivom za banalne mužkarce ovoga pokvarenoga vieka najjača je nota. To su sve analize, slabe vodice od žitkog vrela. koje čitamo u „Bekenntnisse einer schönen Seele". Žene se nisu od onoga doba ni u čem promienile. Na mjesto vanjskih toaletnih krparija, nadodjoše duševne maske njihova lica. Mjesto pudra i šminke, uzimaju žene neki fingirani izraz modernog zapuštenog spola. Dobro to stoji. Ali nesnosljivo je to čnti, nesnosljivo je to gledati, kako se to i u koje svrhe izrabljuje. I ja te zamišljene Helene ni pošto ne nalazim vrednijim od prpošnih Ančica. Jedne su i druge guščice, samo što je posljedna udoban cvietak. Ova rezigniraua Ruža u „Posjetu" ne imponira mi. I neće nikome imponovati. Zar je to neka prednost, ako se tko bavi životnim problemima i muči s njima kao sa ispitom iz pedagogije. Život nije teorija — život je praksa. Život ne protežira ni mužkarce, a ne pozna ni galanterije prema učiteljicama. To su kloštarske ideje — koje se ne kazuju časnim sestrama, jer bi ih one znale dobrim načinom raztjerati. Sve ove ideje i problemi, koji muče te učiteljice na ladanju — ne odgovaraju istini. Ne odgovaraju joj za to, jer nema motivacije takovome mišlenju. Posljedice autosugestije, lošo shvaćene moderne lektire. Motiv i posljedak milieu-a neiskusne mladosti — i milieu službe, ne stoje ni u kakovom razmjerju, ne odaju ni zere, koja bi i prirodom najdarovitiju ženu potaknula na ovakovo mišlenje. Žene, koje tako misle kao učiteljice na ladanju, nisu nikad svršile preparandiju. Ja za to garantišem. Sam zapt, sam metier je nešto nesuglasno s njihovim zuačajem. Kako u životu žena nagine praktičnom radu — ovakove si žene neće nikada odabrati — što odabrati — neće nikada dosegnuti kvalifikaciju učiteljskog zvanja neće se za tim ni otimati. Naše socijalne prilike upućuju za sada ženu tek na potraživanje egzistencije. Tek druga ženska generacija bit će, koja se tom suhom krušnom korom neće zadovoljiti. Pitanje egzistencije zanima sve žene. Kako se ona ima osigurati to je nuzgredno. Istina, i tu dolaze momenti osjećaja i čuvstva često u koliziju s tim pitanjem. Dolazi i momenat samog ženskog spola sve to jače napried — ali glavno pitanje egzistencije žene bez muškarca još se nije potisnulo ni u nas ni drugdje. I za to držim, da su crtice gdje. Milčinovićeve o duševnom razpoloženju naših učiteljica smiešne i pune institutskog sentimentaliteta. Posve starinske — a nipošto moderne, kao što je i „Misterij žene" Zofke Kvederove neprirodan i odraz neprobavljene lektire. Držim, da je Adela Milčinovićeva mogla stvoriti na neki način dokumenat ljudskim — da je prikazala učiteljicu rodjenu Zagrebčanku — koja dolazi, recimo u blatno i prašno slavonsko selo. Gjalski je to jednom ocrtao u Gjurgjici Agićevoj. Tome je davno. Naše je doba poodmaklo — i naši se ljudi promienili — a zbilja život kao da u Hrvatskoj svaku poeziju gubi. Milčinovićeva Adela imade dara — neosporiva je to činjenica. Njeno je ali opažanje netačno. Ne za to, što bi joj mnogo izmaklo, već što ona mnogo vidi čega — u opće nema. Njene figure čine se kao Carrierovi portreti — više kao sjećanjem dozvane — davne mile ali pomrle figure ljudske. Očit se kontrast htio da postigne tim isticanjem dviju vrsta učiteljica, ali dok je jedna živa, realna, točna i prirodno uhvaćena — druga je blieda utvara — maštе. I ako imade takovih značajeva — oni u nas još nisu tako daleko dozrieli, da se tako jasno u njenoj duši sve zrcali. Vous me pardonnera madame!

Jedna je od crtica Adele Milčinovićeve vrlo dobra, a to je „Čica Mijo". Crtica je iz naroda — portret istinit i vjeran, u finim detaljima izradjen.

O četirima crticama Andrije Milčinovića možemo reći, da su tek jedini „Nejačići" na realnoj podlozi, pol novele, pol prozaične simbolične pripoviesti. Druge su dosta nerazumljive — i mora se reći, da se čitalac težko dosjeti, što je pisac htio. Simbolika je na neki način razumljiva, ali je čovjek ne može nigdje da primieni. U crtici „Na Armanu" na primjer, vidi se iz svega, da je pisac htio da skupi ideju o radu, bezkonačnom ljudskom radu, a za nekoliko časaka našega života. I „Oranje", koje se raspada u „Za prvom brazdom" i „O jedanaestoj" nije jasno. Čini se kao neki pazvuk za onom idejom i figurom i simbolikom njegova predgovora, to su one jeke, koje prate pjesnike i poetične pripoviedače u različnim modulacijama, a vazda u istom tonu. Ovakova simbolika, ako ju pripoviedač ili pisac primienjuje sve dalje, dobivaju nešto suho, nešto katedarsko i sistematsko. Čitaocu se čini, kao da je Milčinović zaborâvio u krupnom simboličnom crtanju života ovu ili onu malenkost simbolizovati, pa se evo ovdje kao da ispriča i pokazuje, kako bi se prema onom glavnom i temeljnom simbolu i ova nuzgrednost simbolizovala, kako bi i ona u tome našla svoje mjesto mirno i sustavno i dosljedno.

Najinteresantnija i obsegom najveća jesu „Nejačići". Otac, majka, sin — svi su to nejačići. Otac bavi se poduzećem, trgovinom drva — da postane bogat — da učini od svoga sina nešto. Ali nedostaje mu i kapitala i prirodjena trgovačkog talenta. Uslied napora i trpnog života po šumama i po nevremenu umre. Sin misli, da mora postati nešto i kad najviše misli o svojoj budućnosti, vidi i uvidja, da za to nema snage. da nema energije, da nema dara. I kad se sve smiri, kad bieda sili i majku i njega, da se sele iz kuće — on snužden opet u nekom vlastelinskom uredu — piše za nekoliko ciglih forinti. Nejačići! Nejačići su tipične figuje svake generacije, svakoga naroda, svakoga milieu-a. Oni su na neki način srodni Rudjinima. Ali velika je razlika izmedju njih. U Rudjinima nalazimo besvjesnog prirodnog dara. Rudjini su prethodnice zviezde — sitne zviezde velikih ideja. Priroda ih tura i prilike ih turaju napried - da budu telali budućnosti. Nesmirenim svojim karakterom, oni moraju u okolini, kojoj se ne mogu nikako primieniti propasti — jer se bore protiv starih ideja, koje su zamrzle u ukočene forme. Rudjini su prvi traci života. One su slične Pavlu Šegotu i Janku Borislaviću — nipošto Faustu. U njima je sva veličina buduće neke velike ideje — ali ideja sama još nije tako krepka, jaka i topla, da bi ih mogla ogrijati. Oni tek procvjetaju bez ploda; liepe duše — topla srca— krepkih rieči — velike plemenite su požrtvovnosti, ali su bez djela. Posve su drugi Nejačići. Oni su ljudi ducentne prosječne kvalitete. Shvaćaju sve konvencijonalno i samo do stanovite granice. U njima nema dara nikakova. ali imade praktičnosti i iskrenosti. Što god primaju u ruke, ne polazi im, sve im se razbije, jer si sugerišu, da će postignuti svoj cilj, čim se velikog posla primu, za kojega nisu stvoreni, kojemu nisu dorasli. Oni bi trebali da obavljaju sistematsku životom opredjeljenu radnju, točno i savjestno — pa bi i ovako koristili i sebi i generaciji u kojoj živu. Tragičnost njihova leži u tome. da se moraju smiriti prije ili poslie kod malenog i sitnog životnog zanimanja, a oni su mislili, da su pozvani nečemu velikome i višemu. Rudjini ne mogu dalje, jer i ideja, koja je nova. nije još tako daleko napredovala, kako bi oni htjeli. Nejačići ne mogu dalje, jer ne imadu n opće ideje, jer im ne dostaje snage. Rudjina sili okolina da propadne, on mora propasti, jer nema odziva, da se digne. Nejačića sili vlastiti ja da odustane od daljnjega puta, jer mu kaže, da on to ne može, da on toga ne umije, da je on za to preslab, da si je postavio cielj, koja je za nj predaleka i previsoka. Uzrok Rudjinovih sudbina leži izvan Rudjina. Sudbina Nejačićeva u samom je subjektu tačno opredieljena. Rudjin je determinovan svime, što ga okružuje, Nejačića se ne tiče okolina, jer u nju ne prodire. — Nejačić je determinovan svojim vlastitim „ja". Rudjinova je energija subjektivno neograničena, samo objekti njegova djelovanja stavljaju mu granice. Nejačić je ograničen svojim subjektivnim sposobnostima, a djelovanje u okolini, u izvanjskom svietu neograničeno mu se otvara, on može da odabere što hoće — ali utjecati neće na nj. On će pribrati za nj hrane — ostat će prosti radnik života — a ne lučonoša njegov kao Rudjin. Lunaček.

— **Krešić Milan.** Putne crtice i sumarni navod glavnih trgovačkih muzeja. Zagreb 1903. 8°. Prigodom proučavanja trgo-

Digitized by Google

vačko-obrtnih muzeja u Njemačkoj, Belgiji, Englezkoj, Francezkoj i Švicarskoj napisao je poznati naš pisac i tajnik trgov. obrt. komore u Zagrebu ovu liepu knjižicu o svom putovanju. Ona je pisana vrlo zanimivo i gladko u obliku listova iz Cölna, Karlsruhe. Bruselja, Londona, Ženeve, Züricha, Bregenza. U drugoj česti govori o muzejima u Austro-Ugarskoj, Belgiji, Englezkoj, Francezkoj, Italiji, Njemačkoj i nekim drugim državama.

POVJEST.

— **Iz staroga Zagreba.** Godine 1689. bijaše u Zagrebu pritvoren neki mlinar, koji bijaše poznat kao veliki coprnjak. Okrivili su ga, da je objesio vraga, da je sjedio na jajima, koja se izvališe. Stavljali su ga na razne muke, no nije htio da prizna. Kroničar nam ne bilježi, što se je s njime dogodilo. („Croatia" god. 1840.)

— **Monographien der Weltgeschichte.** Ovo je djelo pokrenuo dr. E. Heyck, te je od njega sada izašla sv. XVIII. „Ninive und Babylon" od profesora dra. Karla Bezolda. Ovo drugo pomnožano izdanje ukrasuje 107 slika, koje nas prenose u te drevne gradove. Od do sada izašlih monografija spominjemo: Fiorenca i Medicejci, englezka kraljica Jelisava, Wallenstein, Bismarck, car Maksimilijan I., Mletci, Aleksander Veliki, križarske vojne, Mirabeau, Fridrik Veliki, car August, njemačka hansa. Najbliže svezke donieti će: Rimljani u Njemačkoj, plemstvo i viteštvo, lažni Dimitrija, Martin Luther, Marija Terezija, Napoleon I. itd.

ZEMLJOPIS.

— **Dalmatien.** Tagebuchblätter. Aus dem Nachlasse des Freiherrn v. Warsberg. Ukusno opremljena knjiga, koja zaprema 118 stranica, ukrašena sa 72 slike i kartom kraljevine Dalmacije. Ciena je knjizi 6 kruna, a pisano je u obliku dnevnika.

— **Neues Land.** Vier Jahre in arktischen Gebieten. Von Kapitän O. Sverdrup. U svoje smo vrieme upozorili na ovoga čuvenoga i neustrašivoga polarnoga putnika, koji je u dalekim ledenim krajevima boravio pune četiri godine i mnogu čistinu na polarnoj karti izpunio, dapače našao nepoznate, nove krajeve. Svoje mukotrpno putovanje opisuje kapetan Sverdrup u djelu gornjega naslova, koje je upravo ugledalo svjetlo. Izdao ga u dvie knjige; prva knjiga zaprema 576 stranica, te je ukrašena sa 225 slika i 9 karata; druga ima 542 stranice, 225 slika i 9 karata, dakle toliko, koliko i knjiga prva, ukupno 450 slika i 18 karata.

Za sada ovo djelo tek objavljujemo, a sa njegovim sadržajem upoznat ćemo cienjene štioce pobliže i odpočeti sa opisima već u I. broju „Prosvjete" sliedeće godine.

STATISTIKA.

— **Statistika hrvatske vojne Krajine godine 1840.** Ukupno žiteljstvo brojilo je 503.304 duša, od g. 1839. više za 1525 žitelja. Po narodnostima bilo je u Krajini Slavena 502.495, Niemaca 232, Magjara 557, Vlaha 1, a raznih narodnosti 19. Zemljišta zapremahu 912.896 rali i 1392 četv. hvata, i to: oranica 699.181 rali 1441¹/₄ hvata, livade 180.601 ral i 226 hvati, vrtovi 18.099 rali i 1195 hvati, drugog zemljišta 15.014 rali 130 hvati. Pašnjaci su zapremali 429.088 rali 1137 hvati, šume 816.746 rali 971 hvati, nasadi dudova i drugog drveća 203 rali 1166 hvati. Tovarnih konja bijaše 47.577, plemenite pasmine 12.303 komada, volova 77.780, krava 73.025, plemenite pasmine 51.222, bikova 29.294, ovaca 290.177, koza 106.330, krmaka 190.112 komada, pčelaca 44.672 komada. Školskih sposobnjaka bijaše god. 1840. 53.663, uškolano 14.503. Najviše sposbnjaka imala je lička pukovnija (9346).

PRIRODNE ZNANOSTI.

— **Sitnozor kao sudija.** Kod umorstva, ubijstva, razbojstva i u mnogim drugim prilikama igra veliku ulogu i vlas ili dlaka čovjeka bilo da se nadje na ubojici, bilo na onomu, koji je nastradao. U takovim prilikam treba dokazati 1. da li je u istinu dlaka, vlas ili nit. 2. da li je dlaka od čovjeka ili koje životinje i 3. od koga potiče vlas ili dlaka.

Na prvo pitanje odgovara nam sitnozor, jer vlas ili dlaka pod njime izgleda posve drugčije od niti platna, vune, pamuka ili svile. Vlakno od vune, koja potiče od životinje, nalikuje najviše vlasu, jer ima izvana takozvanu „cuticulu" t. j. tobolac u koji je vlas utaknuta, koja je složena od ljuščica, koje su se poredale poput criepova na krovu. Vlakno od vune je nepravilno, hrapavo, dočim su sve vlasi „gladke" i „pravilne." Da li dlaka ili vlas od čovjeka ili životinje odlučuje absolutna širina, koja je kod pojedinih vlasi prilično stalna. Pomenuti tobolac je u čovjeka nježan i fino gradjen, tako da mu se struktura tek razabire pod velikim povećanjem, dočim je kod svih životinja veoma jasna i očita. Nadalje odlučuje širina srčike u vlasu, koja je u čovjeka veoma uzka i ovo je najsigurnije uporište kod sudbenih iztraga.

Da li potiče vlas ili dlaka od ubojice ili nastradaloga teže je odlučiti. Valja obje vlasi prispodobiti, pri čemu odlučuje boja, debljina, pruživost, širina srčike itd.

Slika 3. i 4. predočuju nam vlakanca od pamuka i svile, dočim su vlakanca lana i konoplje drugoga oblika. Sličica 5. predočuje nam pod sitnozorom ledće od bieloga arsena, koji leže u želudcu nepromienjeni, ako se tko njime otrovao i kristali ga onim oblicima odavaju. Ako ih bacimo na žeravicu zaudaraju češnjakom.

RIBARSTVO.

— **Ribanja i ribarske spreme pri istočnim obalama Jadranskoga mora.** Napisao Petar Lorini, c. kr. nadzornik ribarstva kod pomorske vlade u Trstu. U Beču, c. kr. naklada školskih knjiga. Sa 69 slika.

Kad smo ugledali ovu knjigu, rekosmo u kratko „Hvala Bogu", jer bijaše „skranje« vrieme, da je ugledala svjetlo, i zato ćemo o njoj obširnije progovoriti u posebnom članku i tako cienjene štioce upoznati sa ribarstvom i ribama našega Sinjega mora.

ŠPORT.

— **Auf dem Rade durch Kroatien, Dalmatien, die Herzegowina und Bosnien.** Beč, 1903. Ovo djelce zaprema 280 stranica, ukrašeno je sa 2 karte za koturaše, 53 cestovna profila, 139 slika i jednim planom Plitvičkih jezera. Pisac mu je dr. M. Oransz, podpredsjednik austrijskoga „Touring kluba".

Naše će čitatelje jamačno zanimati, kojim je putevima gorljivi koturaš prošao, da sve ono vidi, što nam u ovoj krasno opremljenoj knjizi podaje u opisu i slikama. Pošao je sa svojim drugovima ovako: Rieka-Opatija; Rieka-Senj; Senj-Plitvička jezera; Plitvice-Gospić; Gospić-Velebit-Zadar; parobrodom iz Zadra u Spljet; dvokolicama od Zadra u Spljet; jedan dan u Spljetu; Kotor-Dubrovnik; izvor Omble; Dubrovnik-Trebinje; Trebinje-Mostar; željeznicom iz Trebinja preko Gabele u Budvu; dvokolicama od Budve do izvora Bune i Mostara; dvokolicama iz Metkovića u Mostar; željeznicom iz Mostara u Sarajevo; željeznicom iz Jablanice u Sarajevo; cestom iz Mostara u Sarajevo; željeznicom iz Sarajeva u Lašvu; Lašva-Zenica-Maglaj-Doboj-Bosanski Brod; iz Doboja u Tuzlu dolnju, odnosno u Zvornik i Brčku; željeznicom iz Travnika u Jajce; dvokolicama u Sarajevo-Travnik-Jajce; Jajce-Banjaluka; Banjaluka-Bosanska Gradiška; željeznicom iz Banjaluke u Zagreb.

Ovako je glasio program, kom bijahu dodani i nekoji izleti n. pr. na planinu Prenj, u Jablanicu i dolinu Rame, u Ilidže itd. Imalo se odputovati 18. srpnja i svršiti 8. kolovoza. Do 1. srpnja javilo se 16 učestnika; 5 ih bilo iz Beča, 1 iz Požuna, 1 iz Lofera kod Solnograda, 1 iz Trsta, 1 iz Monakova, 2 iz Augsburga, 1 iz Halle-a, 1 iz Metza, 1 iz Brna, 1 iz Lausanne i 1 iz Bruselja.

Ovaj zanimivi program priveden je točno kraju i koturaši bijahu sretni i blaženi kad su došli u Zagreb i tu se svratili u „Grand Hotel".

Pisac veli za Zagreb ovo: ... „Ich habe in unserer Monarchie keine schönere Stadt gesehen, als es die Agramer Neustadt ist". Nove gradjevine zove „herzliche Neubauten"; na trgu Franje Josipa iznenadjuju ga „prächtige Blumenanlagen" za koji veli da je „zierlich"; Tuškanac mu je „ausserordentlich schön gelegene städtische Waldpromenade". Ovaj trg donosi u slici sa umjetničkim paviljonom, donosi Jelačićev trg i svršava knjigu sa slikom šestinskih tamburaša. U slici je i Bakar, Cirkvenica, Senj, jezero Golovac sa slapovima Plitvice, jezero Kozjak, Novakovića brod. Jedna nam slika predočuje hrpu „Likota" kako preko Velebita dvokolice potaču, druga kako u Gospiću igraju „kolo", treću cestu, što vodi preko Maloga Halana, odnosno Velebita, u Dalmacija itd. itd. Izbor slika veoma je sgodan i poučan. Ova će knjiga zanimati i nekoturaše, a ciena joj je 5 kruna.

KAZALIŠTE.

Dne 30. listopada davala se na našoj pozornici premiera Gorkijevog komada „Na dnu života." O Gorkiju piše i razpravlja danas ciela Evropa. Jedni mu se dive snazi njegova talenta, bogatstvu njegovog duševnog integriteta, njegovom posmatralačkom oku i analizi ljudske duše, tipova i karaktera. Drugi vide u njemu neobični talenat, ali i manjkavost duševne inteligencije, pripovjedalački dar, ali i neoriginalno iznašanje i posmatranje tipova i ljudi, pa njegova djela podvrgavaju oštroj i svestranoj analizi i kritici, ne samo u njegovoj domovini, već i izvan granica Rusije. Sva su Gorkijeva djela uzko vezana na njegov narod. On poznaje svoj narod u dno duše, sve njegove dobre i zle strane života, diže svoj glas za biedne i nemoćne, osjeća sa onima, koji stradaju i pate, jer je i sam proživio svoju mladost u stradanju i težkoj biedi, obilazeći svoju domovinu kao skitnik, moleći mi-

Digitized by Google

Kuća, u kojoj je umro Beethoven u Beču.

losti i kruha. Poznavajući taj narod, on ga iznio istinito i vjerno u velikom nizu svojih krasnih crtica, punih misli i čuvstava, sentimentalizma i života, u svojim socijalno-realističkim romanima, a u posliednje doba i u dramama. Uz svoj neobični talenat, uz svoje samostalno, iskreno i krasno prikazivanje i pripoviedanje, uz svoju liepu dikciju i stil, uza sve te neobične i krasne darove, Gorkij nije dramatski pisac. Njemu manjka dramatskog talenta. On se ne laća dramatske tehnike, ne piše ni tendenciozne ni idejne drame. U njegovim dramama nema jedinstvene dramatske radnje, svaki čin za sebe je slika, koja ne upliva na ostale. Umije vjerno i vješto prikazivati pojedine karaktere i tipove, mileu družtva, duševne prielome i tragiku pojedinca, ali tu tragiku ne prikazuje kao vršak dramatske radnje komada, već nam ju prikazuje u slučajevim, u fragmentarnim slikama, ona je slučajni prizor, koji ne utiče na druge prizore, na ostale razne dramske dogodjaje. I stoga je s pravom nazvao svoje drame slikama. A takove dramske eskize, takav niz slika i situacija iz svagdanjeg života skitnica i bosjaka, prikazao nam Gorkij u svojem djelu „Na dnu života."

Takova tehnika drame imade neku privlačivu silu u publike, toj je tehnici pozornica vjerna kopija zbiljskoga života. Takovu dramu voli Rus, ona je blizu životu ruske duše, ona je propoviednica ideja i morala, ona odiše dahom narodnoga bića. — Drugačije ih shvata publika drugih naroda. Ona traži u njima zanimivu intenzivnu radnju, snažne sukobe, potresne slike, jake karaktere, pobjedu moralnih ili etičkih ideja. Pa tako ni u nas nije Gorkijeva drama polučila pravi dojam, uza sve svoje naturalističke prizore, uza sve svoje naturalističko prikazivanje brutalne mržnje, zavisti i ljubavi, koje je osobito zapad raščinjao u množinu dramskih sujeta. Pa i u tom posizanju za efektom bio je Gorkij slabe sreće. Nije svestrano ugodio našem ukusu, premda naginjemo više zapadu, volimo brzu i živu radnju. Tražimo oštre sukobe, potresne prizore, ne tražimo mnogo detalja i epizoda, već, da što brže, uhvatimo kraj. A tim detaljima upravo posvetio je Gorkij svoju najveću pažnju, jer je imao na umu, da Rus uživa u svakoj sitnici, u svakoj pa i manje znatnoj epizodi. Drame zapada djeluju ponajvećma na živce, naginju senzacijama i drastici, one pak sjevera djeluju na um i srce. Rus voli iznašanje istine i pravde bilo u kakovim odnošajima i slikama i rado sluša subjektivne misli svojih učitelja i propoviednika. Takav je i Gorkij. On piše, radi i govori svome narodu, govori skitnicama i bosjacima, s kojima je živio i družio, diže za nje svoj glas u ime čovječanske pravde, u ime ljubavi i samilosti. Takovim altruistom pokazuje nam se Gorkij na usta blagog i dobrodušnog tipa Luke, koji ljubi sve i svakoga, koji tješi bolne, savjetuje očajne, umiruje biesne i zlovoljne, tješi i bodri umiruće pred strahom smrti. Pa da mu je kako buran život; u njega imade srca, sućuti i samilosti prema biednima, poniženima i prezrenima. Gorkijevi junaci jesu pravi ruski tipovi, koji se radjaju i umiru bez ikakove svrhe, koji ne koriste ni sebi ni drugima, umiru u neradu, dosadi, u mržnji protiv ljudi i kulturnog družtva. U svojoj drami prikazao nam pisac život takovih bezkućnika, danguba i bosjaka, ljude biede, razvrata i zvierstva, pijanice i zlotvore i on ih uzimlje u zaštitu, okrivljuje s njihovog života kulturno družtvo, koje ih ponizilo i odbacilo, pustilo ih da žive bez pouzdanja u se, bez vjere, koji nestaju i umru bez traga. Ali ti junaci rado misle i filozofiraju, rado govore o moralu, o svrsi, o dobru i zlu u životu, o čovjeku i istini i ti ih problemi reć bi čine potištenima i ravnodušnima prema istoj smrti. Svaki od njih živi za se u tom vrtlogu zla i grieha, svaki imade svoju strašnu poviest, svojih mana i zabluda. Vaska Pepel je tat i opak, od poroda svog nesretan, jer mu je i otac bio tat. Propali glumac, koji se ubija alkoholom, zlobna i razbludna Vasilisa Kostileva, propali barun, bez ponosa i razbora, koji se ponizuje do zvieri i za kopejku oponaša psa, ogorčeni i nagli bravar Klešča, moralno propala Nastja, kartaš i pijanica Satin, pokrovitelj propalica i skitnica stražar Medvjedev, zlobni kapičar Bubnov, škrti i nesmiljeni Kostilev itd. Sve su to tipovi tog zloglasnog života, bez ikakove svjetle zrake svoga karaktera, bez ikakovih moralnih i etičkih ideja, bez plemenitih i viših ideala života. Uz te najniže vrste ljudi, prikazao je pisac u odvratnom naturalizmu prizore provale strasti, zlobe i pakosti, uz svirku, pjevanje, sentimentalno pričanje, a sve radi pozorišnog efekta.

Gorkij piše živo i slikovito, dialozi puni su mu snage i života, zanimivi su i djelujući. I ako nas ne zadovoljuje njegova filozofija, njegovi puki aforizmi, doimlje nas se njegovo altruističko srce, njegova sućut za te ljude i za to nam je miliji kad govori na usta dobrodušna starca Luke, nego kad filozofira na usta pijanice Satina o ljudima, istini i laži.

Glumilo se naravno i vjerno prema karakterizaciji Gorkijevih tipova. Svaki dialog, svaki prizor bio je ispunjen životom i radnjom, sve je bilo blizo zbiljskome životu i proučeno u tančine. Taj uspjeh ide u prvom redu dobru režiju g. Bacha. A.

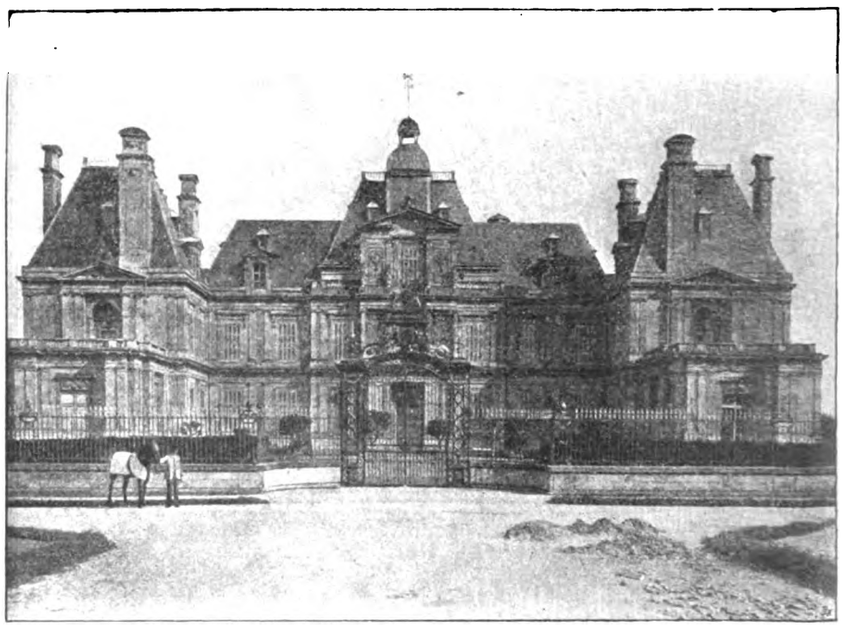

Nova igračnica kod Pariza (u dvoru Lafitte).

„Prosvjeta" izlazi početkom i polovicom svakoga mjeseca na četiri arka. Godišnja ciena poštom ili dostavom u kuću 14 kruna, inače samo 12 kruna. Za inozemstvo 20 kruna. Predplatu prima: Uprava „Prosvjete", Zagreb, Gajeva ulica br. 7. Rukopisi se ne vraćaju.

Uredjuje Emilij Laszowski. Tisak i naklada Antuna Scholza.

Digitized by Google

Najsolidniji izvor kupovanja!

FRAN SARIDJA, ZAGREB, ILICA 39.

Bogato skladište:

Vunenih i svilenih tkaninah, batista, zefira, cretona za haljine.

Crnih tkaninah modnih i za žaobu.

Veliki izbor chiffona, crettona, damasta i platna za sve kućne potrebe.

Skladište sagova, zastora, pokrivača, pletene robe, rublja, marama i ovratnika.

Uzorke šaljem badava i franko.

Točna i brza podvorba. **Stalne cienel**

Hrvatski specijalitet!

Jest jedna vrst **izvrstnog platna** koju preporučujem za sve kućne potrebe a **osobito za rublje.**

Široko je **83 ctm.** i sadržaje **23 metra** (30 stari rifa).

Komad stoji Kr. 15.— tvornička ciena.

Na zalihi uvjek do **1000 komada.**

Izključiva prodaja za Hrvatsku kod

FRAN SARIDJA, ZAGREB, ILICA 39.

Najbolji trifaljski ugljen

prašine, u plombiranih vrećah

(50 kilograma = 1 vreća)

stoji 1 krunu 14 fil.

Izvrstna suha

tkova i grabrova drva,

na hvate kao i rezana.

Naručbe prima

Gjuro Breslauer, Ilica 15.

U nakladnoj tiskari Antuna Scholza u Zagrebu, upravo su izašli

Križari.

Historički roman u 4 diela.

Napisao

Henrik Sienkiewicz.

Preveo

Dr. August Harambašić.

Sa slikami. *Dvie knjige.*

Broširano 5 Kr., vezano 7 Kr.

Luxus pekarna

M. Guthard

Zagreb, Ilica broj 11

Telefon 97. Telefon 97.

Specijalitet:

raženi kruh

(Kornbrod).

Najljepši i najbolje ilustrovani

hrvatski kalendar

BOG I HRVATI

koji izlazi u **jedanaestom godištu izašao je** sa poslovnim i zabavnim prilogom,

za godinu 1904.

Taj kalendar opremljen je sa liepim omotom u bojama. Sadržaje: Kraljevski dom. Evropske države i vladare. Historički hrvatski kalendar. Kalendarij sa dnevnikom za svaki dan godine. Crkvena krstna imena sa oznakom kada se slave. Poštarske i brzojavne pristojbe. Zabavni i poučni dio sa mnogo slika. Osvrt na godinu 1902./1903. Svaštice. Šale. Sajmovi. Biljegovne ljestvice. Oglase. Tako bogato opremljen kalendar u formatu četvrtine, a u obsegu od 260 stranica stoji broširan samo 1 K., uvezan 1 K. 40 fil., s poštom 20 fil. više. Knjižare i preprodavaoci dobivaju znatan popust. Naručbe prima

Nakladna tiskara

Antuna Scholza u Zagrebu, Gajeva ulica broj 7.

Digitized by Google

Hrvatska Eskomptna Banka

Zagreb, Ilica 3. Bankina zgrada.

Dionička glavnica 2,000.000 kruna.

Preuzima

novac na doznačnice, uložne knjižice i tekući račun.

Eskomptira mjenice, daje **predujmove** na **vriednostne papire** i na **robu,** izdaje **doznačnice,** te **obavlja plaćanja** na svim većim mjestima tu- i inozemstva, kao što i **inkaso,** pa pruža uz kulantne uvjete **poduzećima** potrebnu im **vjeresiju.**

Odjel za pohranu vriednostnih papira

preuzima u **pohranu i upravu vriednostne papire i spise, unovčuje na vrieme kupone, izžriebane srećke i obveznice,** nabavlja nove **kuponske arke,** provadja eventualnu **konverziju,** te točno nadzire žriebanju podvržene vriednote.

Pričuva 500.000 kruna.

Napose svraća pažnju na **novouredjeni**

tresor

naime **ocjelnu sobu** sa t. zv. **Safe-Depotom** gdje si stranka **pod svojim ključem** drži u pohranu vriednote i služi strankama za obavu ovih manipulacija, za uredovnih sati. posebna za to soba.

Mjenjačnica

takodjer glavna kolektura

kr. ug. razredne lutrije

kupuje i prodaje državne papire, srećke, dionice, devize, zlatni i srebrni novac; obavlja sve **burzovne poslove, unovčuje kupone i izžriebane efekte, revidira srećke i vriednote, koje su žriebanju podvrgnute i daje savjestne upute i izvještaje prigodom kupovanja efekata u uložne svrhe.**

Spasili ste svoj novac

POKUĆTVO

ako ga u svojoj domovini ostavite, nabavljajući

samo kod I. hrvatske

stolarske udruge za stolarske i dekorativne proizvode

Zagreb, Preradovićev trg br. 2. — (Palača I. hrvatske štedionice).

Ovo je jedino i najveće skladište

POKUĆTVA

koje izradjuju samo domaći t. j. zagrebački stolari i tapetari. Razvitak domaćega obrta odvisi od hrvatskoga občinstva, jer nije dosta da pišemo i govorimo, nego da i radimo prema lozinki:

„Svoj k svomu!"

Najbolje svieće

i ulje za vječno svjetlo

dobiva se u trgovini

mirodija, prekomorske robe, poslastica, brašna i žitka

Alekse Penića,

Zagreb, Gundulićeva ulica br. 17.

VILIM ONDRUŠEK

parna bojadisaona i kemička čistiona odjela,

Ilica 48 - ZAGREB - Ilica 48

preuzima

sve u ovu struku spadajuće radnje

kao

kemičko čišćenje i bojadisanje odjelah, zastora, veziva i t. d.

Brza, točna i solidna podvorba.

FERDINAND BUDICKI, ZAGREB, ILICA 25

i Gundulićeva ulica broj 2.

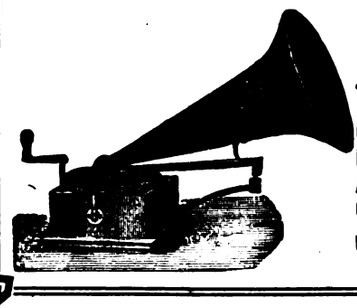

Najveće skladište

Johann Puch i Laurin Klement dvokolica i motor dvokolica,

Original Pfaff i Singer šivaljka,

Bar Lock pisaćih strojeva,

Automobila najznamenitijih tvo nica,

Original Gramofona i ploča.

Ujedno se svi popravci navedenih strojeva pod vlastitim nadzorom obavljaju. — Brza podvorba. — Ciene umjerene.

Salvator-Creme najbolje kožu poljepšavajuće sredstvo bez masti

daje koži bielu, gladku i nježnu boju. Izvrstno sredstvo proti sunčanim pjegam, jetrenim mriljama, sunčanom žaru, odstranjuje svaku nečist kože. Duljom uporabom ove creme postaje koža vanredno fina i nježna, naborah nestaje, te dapače i u odmakloj dobi svoju svježost uzdržaje.

Jedan lončić sa naputkom uporabe 1 K.

Centralno skladište za razpačavanje kod

S. Mittelbacha

ljekarna Salvatoru i droguerija

Duga ulica 3. ZAGREB Duga ulica 3.

Digitized by Google

PROSVJETA

Tiskao za „Prosvjetu“ Vlaho Bukovac.

NAKLADA TISKARE ANTUNA SCHOLZA U ZAGREBU

Digitized by Google

Sadržaj XXIII. broja:

Deželić Velimir dr.: Prvi kralj. Historički roman iz hrvatske prošlosti (nastavak) 713
Schneider Artur: Proljetna pjesma. U tri prikaze (nastavak.) . . . 719
Sienkiewicz Henrik: Potop. Historički roman. Preveo dr. August Harambašić (nastavak) 723
Lunaček: Izložba Emanuela Vidovića 737
Gjurin V.: Majci u boli 738
Listak 740
H. D.: Iz bilinskoga svieta (svršetak.) 740

Slike:

Hrv. pjev. družtvo „Sklad“ u Bakru 717
Werner C.: Mjesto Fritjofove priče 721
Ajdukiewicz T.: Konjski sajam u Kairu . . . . . 724—725
Ederer C.: Plamenci 729
Na straži 733
Ulica Marije Lujze, glavna ulica u Sofiji 737
Šipkin klanac 737
Dolina Plevne 737
Kuća u kojoj je boravio ruski car Aleksander II. za ruskoturskoga rata 740
Dubničko ratište sa spomenikom palih ruskih vojnika 740
Častnički kazino u Sofiji . . 740
Sgrada sobranja u Sofiji . . 740
Sveta Sofija najstarija crkva u Sofiji 741
Bugarski seljaci u krčmi . . 741
Žrtvenik u ulici, koja vodi u rilski samostan 744
Rilski samostan, najveći samostan u Bugarskoj 744
Umjetnički prilog.

Nije svejedno,

koji pridodatak k svagdanjemu kavnomu napitku bude upotrebljen. Kathreiner-Kneippova sladna kava posjeduje usljed svoga samovlastnoga načina priprave obljubljeni miomiris zrnate kave, te stoga vanredno pristaje za pripravu isto tako tečne, kao i zdrave kave. Mnogim manje vriednim i tisućeputa slično omotanim patvorinama unatoč valja ipak kod kupovanja uviek naglasiti ime Kathreiner, pa treba takodjer primiti samo izvorne omote sa zaštitnim znakom »župnika Kneippa«.

Čuvajte se patvorina mojih jedino pravih preparata.

Balzam
(Tinctura balsamica)

dobavlja na veliko i na malo jedino oblastno povlaštena i u trgovačkom registru unešena, protokolirana

Balzam-tvornica
ljekarnika A. Thierry-a
u Pregradi kod Rogatca.

Pravo samo sa ovom zakonito dozvoljenom i sudbeno registriranom zelenom zaštitnom markom.

Podpuna oprema mojega balzama stoji pod zakonitom zaštitom uzoraka.

Najstarije, najprokušanije, najefitnije i najsućnije pučko domaće sredstvo proti prsnim i plućnim bolim, kašlju, izbacivanju, grčevi u želudcu, bestećnosti, ošem ukusu, neugodno mirisavom vonju, izrigavanju, žgaravici, napuhlosti, teškoj probavi itd. upotriebljuje se uspješno proti nutarnjim i vanjskim bolim, proti zubobolji, ustnoj gnjiloći, ozebljinami i opeklinami itd. Gdje neima skladišta, neka se izravno naručuje pod naslovom: **Balzam-tvornica ljekarnika A. Thierry-a u Pregradi kod Rogatca.**

Na sve stanice Austro-Ugarske stoji sanduk franko sa 12 malih ili 6 dvostrukih boca 4 krune, 60 malih ili 30 dvostrukih boca 18 kruna, u Bosnu i Hercegovinu 30 nč. više. **Patvorače i oponašatelje, kao i preprodavaoce ovakovih patvorina progoniti ću na temelju zakona o zaštitnih markah sudbenom strogošću**

Centifolien mast
balzam mast iz „roza centifolia“.

Privremeno najjača pomast od velike antiseptičke vriednosti. Od nedostižlivog djelovanja proti upali.

Kod sv h još tako starih izvanjskih boli, ozlieda i rana siguran uspjeh, ili barem poboljšica, odnosno ublažujuće sredstvo bolin. Izpod 2 doze ne odpravlja se, odprema se samo uz predhodnu doznaku ili uz pouzeće iznosa. Zajedne sa poštarinom, tovarnim listom i omotom itd. stoje:

2 lončića 3 krune 40 fillira.

Opominjem, da se ne kupuju bezkoristne patvorine i molim, da se točno pazi na to, da je na svakom lončiću utisnuta zaštitna marka i i tvrdka ljekarne „k angjelu čuvaru“ **A. Thierry-a u Pregradi.**

Ljekarna „k angjelu čuvaru“
A. Thierry u Pregradi

Svaki lončić mora biti u takav posve jednak naputak sa tom zaštitnom markom umotan. Krivotvoritelje i oponašatelje moje jedino prave centifolien masti progoniti ću na temelju zakona o zaštitnoj marci sudbenom strogošću; isto tako preprodavaoce patvorina. — Gdje se obstoji skladište, neka se naručuje izravno pod naslovom: **Ljekarna „k angjelu čuvaru“ i tvornica balzama A. Thierry-a u Pregradi.** — Odprema se obavlja se bez razlike samo uz predhodnu doznaku ili pouzećem iznosa.

Kupujte samo

Indra Tea

najfiniji i najbolji čaj na svietu.

Dobiva se u svih boljih trgovinah, ljekarnah i droguerijah u origin. omoteih.

Glavni zastupnici

Kinko Kaufmann i drug, Zagreb,
Jelačićev trg 8.

TELEFON 389.

Svaku domaćicu

može se cieniti sretnom, koja obzirom na zdravlje, prištednju i dobar tek upotrebljava Kathreiner-Kneippovu sladnu kavu.

Uljudno se umoljava kod kupovanja nikada jednostavno »sladnu kavu« zahtjevati, već se mora uviek izrično zahtjevati — Kathreinerova — Kneippova sladna kava i ovu neka se preuzme samo u onoj odisnutim izvornim omotima

Nakladom tiskare Antuna Scholza u Zagrebu izašla je umjetnički izradjena reprodukcija slike hrvatskog umjetnika, slikara **C. Medovića**

„Dolazak Hrvata“.

Format slike je 71×97 cm., napeta je na platno, a uokvirena je u krasan i elegantan pozlaćen okvir.

Ciena je slici zajedno sa okvirom veoma umjerena te stoji **60 Kr.**

Digitized by Google

Prilog „Prosvjeti“ br. 23., god. 1903.

Tisak Antuna Scholza u Zagrebu

Keene E. Galebovi u buri.

Digitized by Google

Digitized by Google

PROSVJETA

Prvi kralj.

Historički roman iz hrvatske prošlosti. Napisao **dr. Velimir Deželić.**

(Nastavak.)

XXVI.

Letio je u crnu noć. Niti mjeseca nije bilo, jer se je sakrio za oblake tmaste. Letio je, kao da ga progone vjetrogonje i utvare, zaprašenim drumom u Spljet.

Izprvice bio je kao pijan, jedva je shvaćao ono, što se je malo prije dogodilo, samo toliko je znao, da mu jedini spas stoji u biegu. Ne bude li bježao, znao je, da mu je neizbježiva propast i smrt. Svaki čas bi se spotaknuo o koji kamen, o koji korjen od drva, ali ne mareći za to, bježao je dalje, samo dalje od ovoga nesretnoga mjesta, od ovoga užasnoga čina, od one strašne lješine, koja je ležala izmedju njega i poštenoga svieta.

Skočivši kroz prozor, ućutio je Berislav silnu bol u nogama. Pričinilo mu se, da si je slomio nogu, ali ne mareći za tu bol, navrnuo je bježati. Znao je, da su gore u sobi, u kojoj je malo prije bio, već za cielo ljudi, koji ga proklinju, ljudi, koji već znadu, što je učinio, ljudi, koji će za malo za njim u potjeru. Zato je valjalo upotriebiti svaki čas i nekrzmat. Prva mu je misao bila i kod te je ustao bježati prama Spljetu, gdje je znao svoje prijatelje i istomišljenike. Ako mu podje za rukom, te prestupi prag grada Spljeta, onda je znao, da je spašen. Spljetski načelnik, nadbiskup spljetski i ostala spljetska gospoda primit će ga rado i sakriti pred srčbom hrvatskoga kralja Tomislava i tko zna, možda će još ipak jednom poći za rukom učiniti djelom onu misao, koja mu je u zadnje vrieme obuhvaćala sve dane i sve noći.

S početka je letio kao lud po samoj cesti, ali doskora mu dodje na pamet, da je to posve glupo i da će ga oni, koji će za cielo poći za njim u potjeru, doskoro dostići. Zato je sašao sa ceste i stao žuriti grmljem i šikarjem, pa i gdjekojom šumom.

Sad se više nije dalo natrag. Njegove ruke bile su krvave, njegovo lice bilo je poprskano krvlju.

Ali ta krv nije mu donesla nikakove koristi. On je učinio djelo, ali to djelo još ga je više udaljilo od njegovih nada i želja.

Okolica spljetska bila mu je dobro poznata. Znao je on sva mjesta, gdje se je mogao sakriti. Ali tek onda kad je dugo bježao, mogao je misliti na to, da se sakrije, tek onda, kad se je već dobro odmaknuo od Klobučca. Mjesec se je opet pokazao iza oblaka.

Došavši do jedne vode umije si ruke, opra si lice i svoj mač.

Jedva je dočekao, da može ovu krv oprati sa sebe. Ona ga je stala peći. Krv je skinuo sa sebe, ali ono unutri, što je bilo u njegovoj duši, ono nije mogao skinuti. Ležalo je na njemu kao mora i on je osjećao, da to više neda popraviti.

Uz to se je obazirao svaki čas na sve strane, da vidi, ne dolazi li tko za njim u potjeru.

Opravši sebe, nije ipak mogao oprati svoga odiela, jer nije pravo ni vidio u onoj polutmini.

Onda je opet pohrlio dalje, a imao je muke, dok je rukama raztvarao često gusto šikarje i dok je preskočio koju jamu.

Napokon ga shvati silna umornost. Osjećao je, da će oni napori zadnjih dana navaliti svom silom u jedan mah na njegovo već od tamnice skršeno i oslabljeno tielo. Osjećao je, da tako daleko ne će moći i strah obuze još većma njegovu dušu, strah za život, koji je visio o niti.

Što da učini?

Bude li tako dalje bježao, ostavit će ga za čas noge i on ne će moći da dodje do cilja.

Spljet je još bio daleko, vrlo daleko, on jedva da je mogao još par koraka učiniti.

On se baci na tla, da prisluškuje, ne dolaze li odkud ljudi. Ali doskora ustane. Bio je toliko mirniji, što od nikud nije čuo ni glasa.

Oni ga dakle ili niesu još progonili, ili su ga progonili krivim tragom.

Ipak ovako nije mogao ostati, morao je naći kakovo duplo, u koje se je trebalo sakriti.

Tuj se dosjeti, da je u nedalekom gaju, koji je jasno razpoznavao, stanovao u svoje doba neki pustinjak Lovre. Ako je njegova koliba još postojala, on je mogao mirne duše do njega. Tamo bi našao pravo zaklonište i utočište.

Ali, da do onde dodje, trebalo je, da predje još mnogo zaprieka, pak i prodje veliku državnu cestu, a to je bilo svakako opasno.

Ipak je trebao, da to učini, jer ovdje na otvorenoj čistini nije mogao ostati.

Već se je približavao drumu, kad li začu topot konjanika. On se baci, kako je bio dug i širok, na zemlju i zaustavi sapu. Topot konjskih kopita sve se je većma približavao, a u njem stade srce.

— Ako me zapaze, sve je izgubljeno!

Još čas i konjanici su bili već pokraj njega. Sad su već dopirali do njega glasovi. I to ga umirilo.

Niesu govorili hrvatski. Bili su za cielo stanovnici grada Spljeta.

— Ako tako dalje požurimo, stići ćemo u pravo vrieme u Spljet.

— Ne ima sumnje — odvrati drugi.

— Bit će veseo gradski načelnik.

— Kako ne, kad mu nosimo tako važne viesti.

Berislav je čuo točno sve rieči. Sinu mu misao, ne bi li se k ovim ljudima pridružio.

Ime spljetskoga načelnika, njegovoga prijatelja, bilo je izušćeno, nije li mu to spas?

Treba, da samo te ljude dozove, nek ga sobom uzmu, pak eto ti ga u Spljetu prije nošto se je mogao nadati.

Ali nije više smio krzmati časa, jer su konjanici već prešli njegovo skrovište.

On ustade i viknu:

Digitized by Google

— Junaci! . . . junaci! . . . ako Boga znate, stanite . . . pomozite jadnom nevoljniku.

Prvi poklik niesu konjanici čuli.

On stoga zaviknu još jače, što ga je grlo nosilo:

— Pomoć! . . . Pomoć!

Sad se jedan od konjanika zaustavi i okrene. Ne videći na cesti nikoga, zapita druga:

— Jesi li ti čuo kakovu viku?

— Pričinilo mi se — odvrati ovaj.

— Da nije tkogodj nastradao?

— Pusti ga, brate, mi sad imamo prešnijega posla, nego da se ovdje zaustavljamo.

— Ipak mogao bi biti koji naš . . .

— Do vraga! Bit će, da se je tkogod naloljao i nasrkao lozina soka. I ništa više.

Medjutim je već Berislav izašao na cestu i pošao prama njima. Nada u spas podala mu opet sile.

Sad se konjanici okrenuše i dokasaše do njega.

— Gospodo i prijatelji! — reče im on u njihovom jeziku. — Nastradao sam. Na mene navališe razbojnici i svališe me s konja, da niesam svojim mačem jednoga pošteno izranio, već bi bio u podzemlju. Tako sam se jedva spasio. Ali sile me ostavljaju, pa ne znam kuda da krenem u toj prokletoj zemlji. Sakriven za grmom čuo sam, da govorite o spljetskom načelniku i pomislih, fortuna mi šalje ovu gospodu, povest će me k načelniku, koji je moj dobar prijatelj.

Vojnik, koji je bio na desnu, digne svoju ruku pram kacige i reče:

— Ako se ne varam, tvoje lice mi je poznato.

— Jest, jest, ne varaš se — viknu drugi.

Ali medju to odgovori Berislav sam:

— Za cielo me poznate. Ja sam Berislav, sin Tihomilov. Bio je sam često u Spljetu kod vašeg gospodara. Ako hoćete da dobijete dobru nagradu, a vi me uzmite k sebi na konja. Samo ne krzmajte više, oni razbojnici mogli bi se povratiti s većom silom i s mnogo drugova navalit na nas, a onda bismo svi nastradali životom.

Vojnici priklonuše jedan k drugome glave, kao da se dogovaraju.

Napokon sadje jedan s konja i reče:

— Ustaj gospodine Berislave, ja ću te posaditi na svoga konja. Ti ćeš rukama obujmiti moj vrat i tako ćemo do Spljeta.

— Hvala Ti!

— Hoćeš li se moći tako dugo držati na konju?

— Hoću! — odvrati Berislav.

— Onda dobro! U ostalom mi te možemo i zavezati.

— O, to nije potrebno! — reče Berislav i pokuša sam da skoči na konja.

Al to mu nije pošlo za rukom samomu, već tek uz pripomoć vojnika.

Napokon su sjedili na konjima.

— Samo brzo . . . samo brzo — molio ih Berislav — jer opasnost je velika . . .

Vojnik pogleda vojnika, dobaciv mu nekakva znamenja, i oba se nasmiešiše.

— Ipak poslušaše Berislava i potjeraše konje spram Spljeta.

XXVII.

Već rano u jutro bio je u nadbiskupovoj palači u gradu Spljetu gradski načelnik.

Bio je važan dan, od kojega su izčekivali mnogo dogodjaja.

Zabrinuto šetao je nadbiskup sve gore i dolje po svojoj sobi i propitkivao svaki čas načelnika o novostima, koje su stizale.

Načelnik je izlazio i ulazio, šaljući viestnike na sve strane i izpitujući one, koji su došli.

— Zar još no ima viestnika iz Carigrada? upita nadbiskup.

Ali načelnik kimnu nezadovoljno glavom:

— Ne ima ga!

— A kakove su viesti iz Klobučca?

— Od kraljeva dvora?

— Da!

— Niti odonud ne ima još ništa.

— A ipak si mi rekao, da će ondje Berislav podignuti ove noći bunu, — smrknu se biskup i predje rukom preko čela.

— Tako je barem obećao, — pokunji se načelnik.

— Što je dakle sve tako mirno! Zar je cieli sviet umro?

Što ne ima viesti iz Klobučca, to je zao znak.

— I ja se bojim . . .

— A kakove su viesti iz Bugarske?

— Vrlo dobre. Petrova vojska već se bliža granicama Hrvatske.

Ako Tomislav skoro ne podje na granicu, bugarski će mu kralj vratiti šilo za ognjilo.

— Eto, kako bi to bila krasna zgoda sbaciti hrvatski jaram s naših ledja!

— E, da je samo Carigrad jači!

— Šta ćemo? — reče nadbiskup. — Kad smo tako ludo osamljeni. Carigrad kao da nas je posve zaboravio. Čini se da smo se uzalud tamo obratili, čini se da smo zaludu obijali vrata sve petorice careva, medju kojima je onaj, koji bi po krvi morao imati najveći ugled, prava lutka. Ili zar nije? Konstantin Porfirogeneta, umjesto da uzme mač u ruke i protjera sve ostale usurpatore, povlači se u svoje knjige i črčka crnilom svakake pergamene i piše i čara, kao da je kaki učitelj, a za carske se poslove ni ne brine.

— Pa zar je to čudo? Zar nije od malih nogu strepio za priestolje? Ta on je sin Leona, mudraca, i njegove četvrte žene. A to znaš, da je takova ženitba i po crkvenim i po svjetskim našim zakonima nedopuštena. Dakle već po porodu svom stekao je neprijatelje. A onda? Zar mu nije otac umro, dok je još bio diete? Zar nije mjesto njega vladao stric mu Aleksandar? Zar ga ovaj nije htio odstraniti od priestolja? Pa kad je ovaj lakomica poginuo, zar je Porfirogeniteva mati Zoe regentima bolje s njime postupala? Ta Porfirogenit se je uviek morao boriti proti nepovoljnim prilikama. Pa zar se je to na bolje okrenulo, kad je uzeo Jelenu basileopatera, Romana? Zar nije taj častohlepnik zavladao posve s Konstantinom? Zar nije sam postao sucarem i zar nije i svoje sinove dao učiniti carevima? Pet careva u isti mah! Toga još nije nikad bilo. Pet careva, baš koliko ima prsta na ruci. Mislim, da Porfirogenit mudro radi, što uči knjige i piše, jer tako ga se bar ne boje, zato ga puštaju na životu. Inače bi ga već davno oni obrijali i strpali u kloštar, ili bi ga osakatili, ili bi ga osliepili, ili bi ga usmrtili. To Konstantin dobro znade, za to se pričinja, da mu nije stalo do vlade. Ali sve to je samo na izliku, jer da nije tomu tako, ne bi pisao o tome, kako se upravlja država. Pa da mu se nedade prilika, vidio bi, kako bi on strovalio sve te careve, kojim čovjek gotovo i imena ne zna, koliko ih ima.

Nadbiskup Ivan bio je opet kod prozora i gledao na trg i nije pravo ni slušao, što načelnik priča.

— Ti si dakako izdao sve zapoviedi vodjama svojih četa, što imadu učiniti, ako se razmaše ustanak u Hrvatskoj?

— Jesam.

— Ti si dao Berislavu dosta novaca, da sebi pribavi ugleda?

— Jesam.

— Zadnje je vrieme, da se nešto dogodi, — reče nadbiskup Ivan — jer inače će i stotine godina proći i mi se ne ćemo riešiti hrvatskog gospodstva. Nadao sam se, da će iza Tomislava, koji ne ima mužkih potomaka,

Digitized by Google

nastati nemiri u kraljevstvu. Nadao sam se, da se Jelena ne će udati, ili da će se udati za kakvoga boljara, koji će s nama držati. Sada je to palo u vodu. Izborom Mihalja Krešimira, bosanskoga bana, sve su moje nade pale u vodu. Taj je još žešći pristaša slavenske liturgije od Tomislava, a junak je, da mu ne ima ravna. On je kao stvoren, da vlada. Ne ima sumnje, on će iza smrti kralja Tomislava nasliedit sve njegove vrline i sve njegove kreposti. Ako Krešimir zavlada, mi se ne imamo ni čemu nadati. Sve sam tako liepo zasnovao, a sve jedna osnova za drugom pada u vodu.

— Da nas bar od onud led ne bije, odkud bi nas morala vatra grijati, — primjeti jedko načelnik, udarivši šakom o šaku.

— Pravo imaš! Nikad niesam mislio, da će i Rim pristati uz Hrvate.

— A baš nije posve pristao, — reče načelnik.

— Kako nije! Zar nas je mogao gore osramotiti? Umjesto da objeručke prihvati naše zaključke, on nije potvrdio onih naših zaključaka, koji rade o slavenskom bogoslužju, a to je bar najvažnije bilo. On dapače nije još riešio ni spor s biskupom Ninskim. On nije htio, da naprečac prizna, da Ninski biskup nije samostalan, već da je naš sufragan. O, ovaj Grgur Ninski, ovaj čovjek zadao mi je već trista jada!

— Još uviek nam je znao pomesti račune! — planu načelnik, a lice mu se zažarilo, kad je to rekao. — O taj Rim! Zar nije pravo ruglo? Latin sjedi na stolici sv. Petra, pa ne pristaje uz Latine, već dopušta, neka se i dalje širi slavenština u ovim divnim krajevima, koje potopiše legije Cezara svojom krvlju. Rimski je imperator Dioklecijan ovdje gradio dvorove, kosti rimskih mučenika leže po solinskim poljanama i svaka šaka praha izmiešana je kostima naših predja. Pa sada da sve to pustimo ovim pridošlicima, ovim barbarima, bez borbe, bez bitaka, bez prosvjeda? A Rim, kojeg smo djeca, taj Rim, nije imao jakosti, da baci u lice hrvatskoga kralja anatemu? Taj Rim nije imao jakosti, da uz nas pristane. Taj Rim pušta, neka triumfira Tomislav, neka slavu slavi Grgur Ninski. Kako da si to raztumačimo, kako da čovjek ne izgubi pamet?

— Rim hoće da bude pravedan, — nasmjehnu se gorko nadbiskup Ivan.

— Koja šteta da niesi ti papom! pohvali ga načelnik.

Nadbiskup htjede nešto odgovoriti, al u taj čas najaviše, da je došao glasnik iz Carigrada.

Bio je sav zaprašen. Nije se nit presvlačio. Odmah stupi u sobu nadbiskupovu.

Taj mu ne dopusti ni obični poklon.

— Što mi nosiš? — upita ga hitro.

— Ništa dobra.

Nadbiskup probliedi. Načenik zinu.

— Što poručuje, Carigrad?

— Carigrad poručuje, neka se tako dugo spljetski gradovi drže neutralno, dok ratna sreća ne posluži posve Bugarima. Ako je moguće, neka novac siju u narod hrvatski, da nadju što više odpadnika, koji bi bježali pred Bugarima. Carigradu je stalo, da se Hrvati što više oslabe, jer sjaj krune kralja Tomislava zadaje caru Romanu velike brige.

— Tako dakle? — smrknu se nadbiskup. — Mi da dajemo novce? A odkud nam novci? Zar ih ne ima Carigrad više? Ali daj dalje.

— Pobjede li pako Budari, onda . . .

— Što onda? — zapita nadbiskup.

— Onda valja pomoći kralju Tomislavu, da ga Bugari posve ne unište, jer Carigrad treba da u ravnovesju uzdrži Balkan. Hrvati previše jaki pogibelj su Carigradu, ali Bugari odviše jaki, još su veća pogibelj, dakle treba da i Bugari i Hrvati i Srbi budu prilično jednako jaki, tako da jedan drugome može zadavati neprilike. Podje li Petru za rukom, da uništi Hrvate, postat će vrlo jak. To ne smije biti. On treba da se uviek boji Hrvata, jer samo onda ne će misliti, da osvaja Carigrad.

— Zaista mudro misli Carigrad! — reče nadbiskup — misliš li načelniče?

— Najprije moramo pristati uz Petra, a onda kad Petar dade batine Tomislavu, onda uz Tomislava. Čudne politike! Treba dakle uviek pristati uz slabijeg. Upravo protivno onomu, što je mene moj učitelj učio.

— Koji učitelj?

— Papinijan.

— Ha! A što je to učio?

— Da treba uviek pristati uz jačega, jer od njega se možeš prije dobaviti batina.

Nadbiskup se nasmieši.

— Čuješ, meni se čini, da je tvoj Papinijan pametniji od cara Romana!

— Ha, kako se uzme. Roman je pametan za sebe, a za nas ga ni deveta. Mi bismo opet morali kestene vaditi iz vatre za Carigrad.

— Misliš li?

— Kako ne? Prije pobjede Petrove, ne pristanemo li otvoreno uz Tomislava, zadat će nam Mihajlo Višević svojim brodovima jauk i lelek. Svrši li rat zlo po Petra, onda će još i Tomislav na nas i tko zna, ne će li soli posuti na zemlju, gdje su naše palače, i ne će li uzorati ovdje, gdje stoji hram sv. Dujma. Pobjedi li pako Petar, taj će opet misliti, kako da nam se osveti, budemo li proti njemu, pobjedniku, podpomagali Tomislava. To će biti svakojako.

— Kako ono vele Hrvati?

— Ili loncem o kamen, ili kamenom o lonac, loncu jao svakojako!

— Tako je! Misliš li dakle, da ne imamo slieditи naputke iz Carigrada?

— Mislim, da bi bilo opasno po naše kese i po naše zdravlje.

— I ja mislim tako.

Odpustiše carigradskog poslanika.

— Ponadao sam se, — reče nadbiskup — da će Carigrad poslati amo ratne ladje, da nam budu u pomoć, da će nam poslati vojskovodje, da će nam poslati zlata i živeža, od svega toga ništa, već samo mudre nauke, koje još uz to niesu mudre. Rim se je prevario, a sad još i Carigrad!

— Što nam je dakle činiti? Ništa! Uzdaj se u se i u svoje kljuse! — prida ironički Ivan, prevadjajući hrvatsku poslovicu na latinski.

— Ti danas citiraš same barbarske poslovice!

A nadbiskup udari šakom po prsima, a lice mu planu gnjevom.

— A je li to čudo? Zar ne ćemo uz takovu glupu politiku naših vladara postati svi barbarima? Mi se ovdje mučimo i kinemo, da uzdržimo i podignemo moć rimskog imperija barem u ovim gradovima i na otocima, kad je već barbar osvojio kopno. Pa koja nam hvala, koja nam čast? Da smo na ruglo čitavoga svieta. Da nam oni, koji bi u prvom redu bili zvani, da nam pomognu, šalju čestitku za čestitkom, a sve glase: Želimo vam smrt i propast.

Tako je!

Nadbiskup Ivan osjećao je svu gorčinu rimskoga patriote, to je pokazivalo jasno njegovo lice.

— O, moj prijatelju, ja vidim, da sam predugo živio. Volio bih, da negdje počivam dolje uz sv. Dujma i uz moje predšastnike.

Načelnik nije imao takove misli. On je u zadnje vrieme premalo imao vremena, da misli na jastoge i na zeceve, ali ipak za to nije postao posve malodušan.

— Pusti, sveti moj prijatelju, takove turobne misli! Tempora mutantur et nos mutamur in illis. Pa napokon, tko zna, što nam sutrašnji dan nosi? Ako uspije ono, što

Digitized by Google

sam ugovorio s našim prijateljem Berislavom, bit će sve dobro. Niesam ti sve ni kazao. Htio sam, da te iznenadim veselom viešću, a bojao sam se, da ti, kao svećenik, ne bi bio proti stvari, koja je nešto neobična. Ti kao biskup svakako je ne bi odobrio.

Nadbiskup mu poda ruku:

— Ne znam. Ali vidiš, znam, da je grieh, ali ja si ne mogu pomoći, u taj sam mah više rimski patriota, nego li biskup. Za to ne krzmaj i reci mi sve, pa neka bude najgore, ja ću te mirno slušati, samo ako je to na spas našem gradu i rimskom imperiju.

Ali nije više dobio odgovora.

Unišao je sluga i najavio, da su upravo dojašila tri konjanika na dva konja, od ovih je konjanika jedan posve krvava odiela i izranjen. Čini se, da nose vrlo važne viesti.

— Pozovi ih odmah gore! — viknu nadbiskup, ne sluteći dobro.

— Za Boga, što je to? — promrmlja načelnik.

— Što nam nose? Za cielo ništa dobra. Danas dobivamo same Hiobove viesti.

Za malo otvoriše se vrata, a u sobu unidje Berislav.

I nadbiskup i načelnik ne mogoše pritajiti uzklika, kako li je to izgledao. U licu je bio pun izgrebina od hrvanja. Zadala mu ih žena prije, nego li ju ubi. Odielo mu je bilo krvavo i prahom izkaljano. Lice mu je bilo bliedo, izmučeno. Izgledao je na pola kao čovjek, koji je tek ustao iz groba, a na pola kao da nije kod zdrave pameti. Vlasi mu bile razkostrušene, okaljane krvlju. Pojedini čuperci kose bili mu priljepljeni krvlju, koja se je sgrudila.

— Bože, što je s tobom? — povika načelnik.

Ali on se već nije mogao držati na nogama i nije mogao govoriti. Pokaže samo rukom u usta i da mu nije načelnik postavio stolac, bio bi pao u nesviest.

Načelnik viknu:

— Vina amo! Octa amo!

Trebalo je vremena, dok se je Berislav nešto okriepio. Izkapivši čašu vina, trli ga octom i polako dolazila mu krv u žile, a lice mu, čas prije na smrt bliedo, dobi opet bolju boju. Povraćao mu se život.

Načelnik ga odmah upita, kako je opazio tu promjenu:

— A sad reci, što se je dogodilo?

— Sve... sve je propalo...

— Što je s kraljem? — upita načelnik naglo i uzrujano.

— Živ je i zdrav.

— Ništa mu se nije dogodilo?

— Ništa!

— A što je s bunom? — upita nadbiskup.

— Do nje nije niti došlo.

— Zar je zavjera odkrivena prije, no što se je mogla izvršiti?

— Nije!

— Do vraga, tako mi Hefajsta, ako razumijem, neka me tristo djavola odnese u pakao i razdere s mene kožu i meso! — viknu načelnik, udarajući se šakom po čelu. — Ta to su strašne novosti!

Napokon je Berislav mogao do rieči. Izpripovieda iztrgano, što se sgodilo...

— Žena moja... slušala je krišom naš razgovor u kuli... htjela zapriečiti, da izvršim djelo i prietila se... i tuj u biesu svom... ja sam ju ubio... Onda sam u strahu pred kaznom morao pobjeći...

Nadbiskup odskoči u kut.

Načelnik naceri svoje debelo lice i s prezirom pljune na tla:

— Tako dakle, ti prosta ubojico ženskoga čeljadeta?! Fuj! Stid te bilo! To je dakle to veliko djelo, koje si imao izvršiti? Mjesto, da postaneš kraljem, postao si gorim od razbojnika, što po cesti umara ljude, čuješ li, ljude, a ne žene!...

Berislav pokuša, da se digne. Sav njegov prijašnji ponos uzburkao se u njemu i on bi skočio na noge, da ga niesu sile ostavile.

— Prokleti lopove, — viknu on — zar mi se još rugaš, a da tebe nije bilo, sve se to nebi dogodilo!

— Čuvaj se ti, skote i izrode, koga naziviješ lopovom! — uzbjesni načelnik. — Pazi, da ti u tu prokletu gubicu ne dam ulijati raztaljenu smolu! Ja sam li te učio, da ubijaš babe? Niesam li ja od tebe htio sasvim drugo? Ali velim ti, čuvaj se, da te ne sapnem u gvoždje i da te ne odpremim do tvojega gospodara i kralja Tomislava!

Berislav zadrhta, čuvši to ime, a onda klonu glavom i reče:

— Nije junački rugati se bjeguncu i prietiti se čovjeku, koji je prognanik iz svoje zemlje. Ali to ti velim i ja: pošalješ li me k mojemu kralju, on će saznati iz mojih ustiju, što mu je svario nadbiskup spljetski i njegov vjerni sluga načelnik.

Sad se umieša i nadbiskup:

— Ne znam, kako se može moje ime umiešati u tu stvar. Ta mene nije nigdje bilo, ja ti niesam ni jednom riečju spomenuo ništa, što bi me moglo kompromitovati u očima svietloga i junačkoga kralja i mojega dragoga gospodara Tomislava, kojega ja štujem i cienim više od sama sebe, i kojemu neka Bog udieli blagoslov i sreću i sve dobro.

Berislavu sievahu oči grozničavo:

— Tako dakle? Sad još i kadiš tamjanom Tomislavu. Kao da ja ne znam za tvoje dogovore s načelnikom spljetskim!

Onda se okrenu načelniku i zaprieti mu šakom:

— A ne bi li možda i ti bio toli srčan, pak mi u brk kazao isto? Ne bi li još tu tajio sve ono, što si samnom ugovorio? Ha?

A načelnik, umirivši se opet, kao da nije ništa bilo, posve bezazleno, zatvorenih šaka, okrećući palac oko palca, reče:

— Pa što je napokon bilo? Šala! Ništa više! Što sam ja kriv, da si ti sve uzeo kao da je istina. Što sam ja tebi govorio takova? Imaš li svjedoke?...

Berislav izkolači oči, skoči na noge i kao mahnit povika:

— I ti dakle, i ti dakle, prokleti skote! Zar ima tako podlih stvorova pod suncem. On može tajiti na tako bezobrazni način, ono što su znali prije govoriti? Zar se je sve urotilo proti meni? Zar ti tako bezobrazno lažeš? O ti ćeš mi platiti, vraže...

I njegova ruka pokuša izvaditi mač iz korica. Ali prije nego li mu je pošlo za rukom, prihvati omašnom šakom načelnik njegovu ruku, iztrgnu mu mač iz ruku i baci ga daleko u kut sobe, da je oružje zazvečalo na kamenom tlu.

— Nije ti dosta, da si omastio ruke krvlju nevine gospodje, već ih hoćeš omastiti i na meni, nevinom čovjeku! Vidim, da imam posla s ludjakom. Mogao bi ti se osvetiti. Sad si u mojim šakama, mogao bi ti oči izčupati, mogao bih razbieljenim gvoždjem kožu derati, mogao bih te u ulju pržiti kao ribu, mogao bih ti kolac kroz trbuh polagano provlačiti... ali vidim, da imadem posla s ludjakom i zato ću te ostaviti živa i zdrava. Da ipak ne počiniš ludorija, dat ću te za sada svezati, a onda kad se smiriš i kad se malo ojačaš, odlučit ću stobom, što mi je uraditi.

Na te rieči dozva načelnik sluge i zapovjedi im, da svežu Berislava i da ga odvedu u posebnu sobu, gdje ga neka nahrane hljebom i vinom.

Ostavši u sobi sam s nadbiskupom zaklima glavom:

— Eto sve je palo u vodu! Buna, koju sam zamislio... smrt kralja Tomislava, koju sam želio... sve je to postalo utvarom moje mašte, i od svega, što se je imalo dogoditi ostade šaka pepela.

Digitized by Google

— Rim nas je ostavio, — nadoda žalostan nadbiskup Ivan.

— Carigrad nam neće pomoći.

— Grgur se vraća u triumf!

— Tomislav je dobio jakoga nasljednika u Krešimiru.

— Berislav, umjesto da postade kraljem, postade ubojicom vlastite žene.

— Sve se je preokrenulo u sreću Tomislava, kralja hrvatskog.

— A u našu nesreću!

I tako poredaše u jadikovkama jedan i drugi stup starodrevnoga Dioklecijanova grada.

Napokon se i opet smiri prvi načelnik.

— Svakako.

I tako svrši glavni razgovor izmedju dviju glavnih predstojnika onoga grada, gdje je, nekoć sam Dioklecijan promišljao o izpraznosti carske slave i sadio kupus.

XXVIII.

Bojne trublje hrvatskoga kralja zvale su od juga na sjever, od zapada na iztok. Prva je zaorila u Klobučcu, kraljevom gradu, a onda se stale razliegati sve dalje, sve dalje. I glas trubalja prodirao je od gore do Velebita, i preko Velebita do Save, i prešao je Savu i prodirao je dalje do Drave, Mure i Dunava. I glas trublje zvao je one od Kotora i Dubrovnika i one od Zahumlja i Crne gore.

Hrv. pjev. družtvo „Sklad“ u Bakru

— Ipak, ne gubimo svaku nadu. Još je tuj kralj bugarski Petar. U krvnom ratu skršit će bugarski bik i hrvatski vepar zube.

— Da Bog dâ, te bilo tako! — zaželi nadbiskup

— A mi? Što je nam uraditi? Bi li slušali poruku iz Carigrada?

Za neko vrieme zamisliše oba. Nadbiskup napokon reče:

— Carigrad ne ćemo slušati. Najpametnije je, da izkažemo svi vanjskim znacima najveću ljubav i štovanje kralju Tomislavu. On je sad najjači i najmoćniji u ovim krajevima.

Načelnik se nakesi:

— Uha: Dakle politika mojega dobroga učitella Papinijana?

Zovu i one od Bosne, i one od Istre, one od planinske Hrvatske, one od Biokova i one, što na čarobnim ostrvima Jadranskog mora pecaju ribe, pjevaju mornarske i korablje grade. Svi, što su hrvatskim slovom sborili, uzburkali se, uzžurbali se. Svi se spremali u rat.

Još nezardjali u koricama mačevi borili se i svietlili. Koplja se hvatali, kacige se kitile. Strjelice se stavljale u tokove, konji se podkivali. Živež se spremao. A glas trubalja zvao je sve jače:

— U boj, u boj!

I na licima staraca odrazivale se uspomene mladosti, djedi pričali kraj ognjišta unucima, kako su i oni kretali u boj i junački se borili za hrvatskog junaka, za kralja Tomislava, za dom. Pričali o Magjarima, o Francima, o Niem-

Digitized by Google

o Saracenima, o Bugarima, i tolikim drugim neprijateljima što ih znadoše skršiti hrvatske ruke i hrvatsko srce. A djeca gledala djedove svoje i gladeći svojim ručicam navorana njihova čela i srebrne pramene siede kose i pitala:

— Oj, djedo, kad ćemo i mi u rat?

A djede odgovarali:

— Bit će, sinko, bit će. Ali onda će već djedo trunuti u grobu i s drugog svieta u oblacima voditi vojsku.

Drugi mališi pako gledali u počitanju starce i pitali:

— A je li gorostas hrvatski kralj?

— Velik je, djeco, velik . . .

U djetinjim glavama pričinjalo se, da čovjek, koji vlada velikim narodom, o kojem se govorilo kao o junakudivu i svetcu narodnjem, da taj čovjek mora biti i tielom gorostas. I u njihovim glavama radjale se misli, da je topuzina hrvatskog kralja velika, kao golemi hrast u njihovoj šumi . . . Ob noć se palili kresovi. Od brda u brdo javljali: spremajte se i ajte što brže u logor hrvatskoga kralja.

I čete se stale kupiti.

Čete stale odilaziti.

Majke blagoslivale djecu svoju. Vjerenice i žene plakale, ali kroz suze gledale zanosno u svoje junake, kako nebi kad je jedan ljepši od drugoga sve sami kršni momci i delije divne . . .

Golema vojska okupila se oko svojeg kralja. Hrvatska još nije vidila takove vojske od vremena rimskih imperatora. Sve je moralo uzkliktati svakom Hrvatu, kad je vidio tu moć, tu silu hrvatske zemlje.

Sliepci obilazili vojsku, sliepci i drugi pjevači uz junačke gusle sokolili narod u rat:

Vojsku zove kralju Tomislave
Sokolove, po izbor junake,
Nek se znade, što kralju imade
Veće blago no srebro i zlato,
Divni narod srca junačkoga.

Trajalo je nekoliko dana i nekoliko noći, dok se je pregledala čitava vojska, a onda je stala kretati prema jugu, onamo odkud su stizali tužni glasovi o popaljenim selima i krvavim razbojima.

Na čelo ciele vojske stavi se sam kralj Tomislav. Pratio ga ban Krešimir, njegov budući zet. Odlučili se, da će odmah iza rata slaviti vienčanje njegovo. Uz kralja bio je i Tihomil, otac Berislavov sav skršen i uništen. Želio je, da u krvavom ratu opere sramotu, koju mu je nanesao vlastiti porod njegov. Uz kralja bio je i Grgur Dobre, biskup ninski, njegov kancelar, koji se je sretno vratio iz Rima. Uz kralja bili i oni od Kačića i oni od Mogorovića i oni od Čudomirića i oni od Svačića . . . Svi, svi banovi i knezovi, svi velmože i junaci, kakovih još nije sviet vidio. Divna svita prvoga hrvatskoga kralja! Ponos i dika kraljevstva, veselje i naslada svakoga, koji se divi junacima po ljepoti i po srcu junačkome.

Ja, da vidiš čuda golemoga!
Ili grmi il se zemlja trese
Il udara more o bregove?
Niti grmi, niti se zemlja trese,
Nit udara more o bregove.
Već to hrže konjic do konjica
Već to jaši junak do junaka
Silna vojska kralja Tomislava.
Bog mu dao zdravlje i veselje!

Ide vojska, ide i jedva čeka, da dodje na razbojište strašno, jedva čeka, da se pobije. Iz očiju joj munja sieva, a u srcu gori vatra, koju nitko ugasiti ne može, vatra oduševljenja, vatra ljubavi za onoga, koji ih je vodio, za kralja Tomislava.

A taj je jašio na bielome konju, kraljevskom konju, okićenom grimizom i zlatom, a kaciga mu blieštila od suhoga zlata. Velika, biela perjanica pokazivala je, da je prvak nedju prvacima. Njegovo lice pokazivalo je mir i odlučnost, samo mali oblak na čelu govorio je, da misli i promišlja. A kud je prolazio, bacao se narod na zemlju i pozdravljao ga ničice:

— Slava ti, dobri kralju!

— Živio otac sirota!

— Živio naš spasitelju!

On je svaki čas odzdravljao prijazno, blago, kao da pozdravlja djecu svoju, a bilo je jasno, da ga je veselila ta ljubav, koju je vidio u svojega naroda.

Nekako usred puta zapaziše na cesti, koja je vodila u druge krajeve, prašinu.

S početka mišljahu da je to neprijatelj, ali doskora upoznaše, da su to Hrvati s južnih strana.

I sbilja za malo se pojavi na konju silan junačina starac, okružen četom svojih sinova. Bilo ih je sedam.

Došavši do kralja pokloni se duboko, a ovaj ga veselo pozdravi:

— Je li moguće, ne varaju li me oči? Ta to si ti, moj dobri Bokelju, starče, ti ovamo.

A Bokelj je već zapazio Tihomila i pohrli k njemu. Oba skočiše s konja i zagrliše se i suze im potekoše niz lice.

— Dobri moj gospodaru — reče Bokelj.

— Dobri moj brate — odvrati mu Tihomil i tako ostadoše časak, a onda opet poklopiše konje.

I vojska uze put dalje.

Kad su prošli nešto, dojaši Bokelj do Tihomila i reče:

— Gospodaru, na Lovčenu, gore na vrhu zasadio sam krst. Baš se divno vidi.

— Kaki krst? — zapita Tihomil.

— Ta sjećaš li se kako smo stradali u Sisku? Onda sam se zavjerio, da ću, ako nam podje za rukom naći tvoju ženu Milenu, zasaditi krst na vrh Lovčena.

— Sjećam se, dobri moj brate — i uzdahnu — ah da ga niesi nikad sadio.

Bokelj izkolači oči i prestrašeno upita:

— Za Boga, što to veliš dobri gospodaru? Da nije Milena? . . .

Ali Tihomil kimnu glavom.

— Ah, nije Mileni ništa. Ali rodila mi je sina — zločinca . . .

I onda ušuti, glava mu je klonula i ne reče više niti rieči.

Bokelj se pako ne usudi reći ni rieči.

Tako je vojska prolazila i dolazila sve bliže bugarskom logoru.

Kralj Tomislav htio je jedan dan da miruje. Ali car Petar očito htio je, da upotriebi umornost vojske.

(Svršit će se.)

Digitized by Google

Proljetna pjesma.

U tri prikaze. Napisao **Artur Schneider.**

(Nastavak.)

Druga prikaza.

Pavlin budoar, šesterouglast sa svietlim ružičastim tapetama. Na lievo u zadku velika vrata, što vode na balkon, malo napried mala pobočna vrata. Na desno u zadku glavna ulazna vrata. U sredini sobe stoji chaiselongue, pokrita težkim perzijskim sagom, na njoj nekoliko mekih jastučića. Pred njom medvjedja koža i mali stolić. Iza chaiselongue svjetiljka na visokom stalku s crvenim zaslonom. Na lievo stol, stolčići i fotelj. Na desno napried stol, dva fotelja, stolčić i mali divan. Malo prema zadku pianino okrenut stražnjom stranom prema gledalištu i prekrit vezenim pokrivalom. U zadku kamin sa zrcalom, u njem tinja vatra. Pred njim stolić i dva fotelja. Čitava je soba i pokućstvo pokriveno s nebrojeno skupocienih sagova. Svjetiljka kroz crveni zastor razprostire po sobi žarko-rumeno svjetlo. Oganj, što gori u kaminu, razsvietljuje pred sobom dio tla, a kako sad jače zaplamsa, sad slabije, tako se i na podu to pričinja kao da sjene puze podom. Čitavim budoarom osjeća se, da struji zasićeni, težki zrak, kao u kakovoj cvatnoj bašti pri koncu ljeta, kad se ocvjetale ruže težko spuštaju i naginju, i kad same od sebe latice ružâ mirno, tiho i nečujno padaju na tle, a zrak je zasićen opojnim i žarkim mirisom ... U sobi vlada šutnja i tišina ničim neprekidana, kao izpred bure ili velikog vihora. Kroz otvorena vrata vidi se balkon i azurno modro, zvjezdano nebo na kojem se razpoznavaju mjesecem obasjani vršci razcvjetalih grana. Pavla stoji naslonjena o stup balkona i bolno mirno gleda u tu noć. Nekoliko časova ostane ovako tišina, dok se iz daleka ne začuje škripa šljunka na vrtnom putu, kao da više ljudi šeće. Koraci se sve više bliže i bliže, prodju izpod balkona te se malo po malo udaljuju. Tad se začuje

Baka *(koja je šetajući sustala opazivši Pavlu na balkonu)*: Pavlo ... Pavlo!! Zašto niesi danas došla u baštu s nama da šećeš?!

Pavla *(poslije neke stanke tiho i bolno)*: Vi ste me izčekivali? Ne, bako, nisam mogla da dodjem. Nešto sam bolna. A i ovdje gore mogu da udišem večernji blagi zrak.

Baka *(uznemirena)*: Ta za Boga, Pavlo, da nije štogodj ozbiljno? Ja ću odmah doći da vidim.

Pavla: Ne, bako, hvala. Tvoja skrb je nepotrebna. Nije ništa, tek malo glavobolje i to je sve. Nedajte se smesti u Vašoj šetnji. Ja eto već idem da malo počinem.

Spusti ruku, koju je uzdignutu nad glavom i naslonjenu o stup balkona držala, nemoćno i bezsviestno i koraca lagano prema chaislonguei, legne na pô i prihvati sa stolića neki žuto ukoričeni francezki roman, razrezuje srebrnim nožićem nehajno nekoliko listova, čita neko vrieme, a zatim ga baci na tlo i padne rukama pokrivši lice i bolno zaridavši na meko pokrivalo. Neko vrieme ostane mir prekidan tek kadikad njezinim jecajima.

Baka *(koja je došla na vrata na lievo, bojazljivo se ogledavši po sobi, zove)*: Pavlo! Pavlo! Ta što je, zbori, kazuj što je, što se dogodilo?!

Pavla *(još jače jecajući, ne daje glasa od sebe)*.

Baka *(lagano, nježno je milujući kao malo diete)*: Daj povjedaj, Pavlo, povjedaj, što je?! Povjedaj, da te znam utješit. Il nemaš povjerenja?! Ne htiješ da uši bakine začuju za tvoje tajne?! Ne, ne mislim. Ne jednom znala je baka gladeći Ti bujnu kosu i milujući mliečna Tvoja lišca izvabiti sa usana Ti koju riečcu, pa bi Te ona znala i da utješi, gdje je bilo što da tješi. A sada, gledaj, sada i ako je dugo vremena od tad i sada bih znala da Te utješim.

Pavla *(još uviek ležeći, govori uzrujano)*: Ne, ne, ajde, odilazi, odlazite svi, bježite mi izpred očiju, ja vas ne znam, da ja vas, koji mene ne znate, koji meni dobra ne želite. Pa da ja budnem dobra s vama!

Baka: Ali, Pavlo, pomisli što govoriš, kao da iza sna zboriš. Mi da Ti dobra ne želimo, mi da Te ne znamo? Kako možeš tako zborit.

Pavla: Nisu to do puste rieči, iza kojih se krije hladna studen. Vi svi zajedno najradje biste vidjeli, da me u kući nema, da jednog maglenog jutra izčeznem, mučke, nevidjena, netragom ...

Baka: To su opet te Tvoje misli, kojima se podaješ ne htijući im se oprieti. Bog ti je dosudio taku sudbinu, Ti si rano osamila, Ti živiš kao usahnula grana, a mi, duše mi, mi nismo nigda imali ni na misli, da Ti tu Tvoju osamljenost ogorčavamo.

Pavla: Rieči, velim, i opet same puste rieči. Ja to najbolje ćutim, kako sam iza muževe smrti odjedared bahnula u vašu kuću i postala vam na teret. Ja sam ćutjela onu nevidljivu ogradu, koja je dielila vas od mene, o koju se kidala moja čežnja za ljubavlju i susretljivošću i vaša hladnoća. Oh, da Ti znaš, draga moja bako, kolike sam večeri ovdje u sobi osamljena sjedeći proboravila, gledajući mutnim, suzovitim okom u tamu oko sebe, žaleći se na sebe, na svoju sudbu, na čitav sviet ...

Baka: Gledaj, Pavlo, Ti nam krivo činiš. Te sve Tvoje misli izviru jedino iz Tvoga bića i vjeruj mi samo radi tog, jer mi to Tvoje biće poznajemo, ne smijemo uzimati Tvoje rieči onako, kako ih izričeš. Mi svi zajedno ne možemo Tebi pružiti ono, za čim Ti čezneš. I otac i majka i ja, mi svi smo ljudi ... ne znam kako da se izrazim ... ako hoćeš nazovi nas romantičnima. Mi najvećma čeznemo za životom mirnim, ne pretrzanim velikim dogadjajima i moćnim strastima. Mi smo eto najsretniji sjedeći u proljetno predvečerje pred kućom, tad nitko ništa ne govori, pogledi naši neopredieljenim izrazom gledaju u daljinu, kao da žele zaroniti u more sretnih uspomena, i nitko ne zbori ni rieči, a ipak svako od nas ćuti kuda nam misli lieću ... O Vjeri ne ću da Ti govorim, Ti ćeš njeno biće isto tako znati kao i mi. A Ti, Ti bože moj, Ti si bivši u svietu izkusila i navikla na život bučni, svietli, šareni. Ti si, izišavši iz te rodjene kuće duboko udahnula zlatnu slobodu. Sjećaš se valjada i sama, kako si u svojim listovima pisala, da Ti je bilo kao da si izašla iz kakog podzemnog prostora na svježi zrak i sunčano svjetlo. Ti si živjela tada dan u dan, ne brinući se za sjutra, glavna Ti je skrb bila, da na jedan veselo proživjeli dan prosliedi još veseliji; a onda, poslije katastrofe, Tvoje su grudi opet suzili i stiesnili zidovi rodjene kuće, iz koje si tako rado bila izašla. Je li čudo onda, što si Ti nas uviek priekim okom gledala, nas, koji nismo mogli da pružimo Tebi željene promjene ... Gledaj Pavlo, Ti treba da sve to spoznaš i od ovake spoznaje treba da u Tebi zavlada blagost i uvidjavnost prema nama, koji smo bili nemoćni.

Pavla: Ne žalim se ja na prošlost, srce mi krvavi od sadašnjosti. *(Brzo)* Vidiš, bako, ja nisam nikako sentimentalno djevojče, ja sam žena i ne mogu ovako sada da Vas blagim riečima malo po malo pripravim na moje očitovanje. Ja ću sada imati zadovoljštinu, pa ću sad moći uzkliktati u mojoj boli od radosti videći, gdje vam bacih u obraz usijanu kruglju spoznaje, gledajući Vas osupnute i zatečene, gdje vam se na bliedim licima zrcali propast... Ne, ne, ja ne ću, da sada prevlada menom ma i najmanji tračak kakova obzira ili samilosti, neka se Vjeri kida srce, neka se ono kida i vama svima. Eto, to ću Tebi reći, da razglasiš i kažeš njima svima: ja ljubim Dona, ja ga ljubim i ne puštam od njeg.

Baka *(zatečena i upropaštena)*: Ti ljubiš Dona, Bože moj, a Vjera ...

Pavla *(ciničkí)*: Ah da, to sam odmah znala, da će prva Tvoja pomisao biti Vjera. Da Vjera, Vjera i opet Vjera, to sladko vaše mezimče. A ja, za me ni ne pitate. Ne pitam ni ja sad za vas, ne ne pitam. Ja se služim sada onim pravom, koje mi je on, davši mi svoju ljubav, sam kao oružje u ruke dao.

Baka: Pavlo, za Boga, Pavlo, stani, ne kidaj srca

Digitized by Google

njoj, ne kidaj ga svima nama. Ti znaš sama, što je razkinuto srce.

Pavla *(hladno)*: Ne, bako, uzalud kušaš u meni buditi samilost. To je nemoguće. Ja nisam htjela, da već sada sve to Tebi izpovjedim, ali u navali čuvstva nehote je sve to samo izišlo nezvano i neželjeno. Možda je i tako bolje. A sada, molim Te, ostavi me na samo i oprosti ako sam gdješto bila i prežestoka, možda ću se radi tog i kajati, ne znam . . .

Baka *(suznih očiju)*: Bože moj, čemu sve to?! *(Odilazi lagano na vrata na lievo).*

Pavla *(ostavši sama upali cigaretu i lagano udišući dim pušta lake kolutiće u zrak. Neko vrieme stanka, a zatim unidje na glavna vrata)*

Vjera *(ušavši stane mirno i pita)*: Pavlo, mogu li ući, ne smetam?

Pavla *(koja je nije odmah opazila)*: Ti si to, Vjera, udji, udji.

Vjera *(polagano idući prema Pavli, stane pred njom.)*

Pavla: Ali molim Te, što si se tako uzpravila, ta sjedni.

Vjera *(hladno)*: Ne, hvala! Ja ću u brzo biti gotova.

Pavla: Eto i opet taj ton, ta ledena hladnoća. Oh znaj, Vjero, mene je duboko u srcu to zaboljelo, kad vidjeh, gdje Ti od neko doba mene mimoilaziš, gdje bježiš svaku zgodu, da sa mnom dodješ u bliži dodir . . .

Vjera *(prekida je)*: Ne, Pavlo. vjeruj mi, nije to. Koliko sam puta samu sebe silila, da Ti se približim, da Ti budem ljubazna i dobra, ali uzalud, uviek onda, kad je došlo do odlučnog časa, uviek onda suzdržavala i priečila me neka gorčina, koja mi je sapela grlo. I u taki bi mi čas bilo, da plačem, da se porugljivo smijem ili što drugo, ja sama ne znam što.

Pavla: Pa da jesi bar jedno ili drugo učinila, a ne onako uviek ista, neprijazna, hladna, ledena.

Vjera: I vidiš, nije mi bilo možno, uz najbolju volju nije mi bilo moguće. Medju nama je neka oprečnost. Ti u Tvojem biću možeš da zatomiš Tvoja čuvstva i možeš da budeš ljubežljiva s kime god, ma da i drugačije misliš i ćutiš, ma da bi se najradje odvrgla. Budimo iskrene. Pavlo, ja znadem, kako si Ti o meni sudila. Ti si u meni vidila vazda neku malu guščicu, neku naivnu curičicu, Ti si me priekim okom gledala. A Bože moj, ja valjada nisam kriva, što me i otac i majka i baka ljube, što sam im mezimče. Ti si se rano odbila u sviet, pa su oni onda svu svoju ljubav i pažnju prenieli na me. A onda kasnije, kad si se bila povratila, Bože moj, možda su imali i krivo dobri roditelji misleći, da Ti pažnje i ljubavi u tolikoj mjeri više ne treba.

Pavla *(gorko)*: Krivo su mislili, velim Ti, Vjero, sasvim krivo. Meni je ljubavi i pažnje onda najviše trebalo, upravo onda; ali ja ostadoh osamljena, neshvaćena, pa onda bila je i sreća za me, da mi je moje Tvojem toliko oprečno biće dalo, da trenutačno zaboravim.

Vjera: Znam ja, Pavlo, ja sam sve to vidjela. Ja sam to kadikad opazila u žaru i kriesu Tvojih očiju uzplamtjelih od suspregnute srdžbe, kad bi Ti sva gorčina navrela do grla, a Ti si sebe samu suspregnula, ne htijući donieti sjene u tihi naš život, Vjeruj, Pavlo, da sam mogla, da sam tek najmanje mogla, ja bih za cielo bila u ono vrieme odbacila od sebe sav prividni ponos, ja bih se u sestrinskoj ljubavi bila jače i nježnije privila uz Tebe, da Ti djelomično nadoknadim i izpunim pustoš Tvog života, ali...

Pavla: Jest, jest, ali . . . eto sada se valovi naših čežnja i čuvstava kidaju i krše o visoku, čvrstu hrid, što se tiekom vremena lagano ali postojano dizala i uzdignula medju nama, medju našim intelektima. Mi obadvie ćutimo i kao da vidimo pred sobom tu hrid, na koju se sada uspeo predmet naših čežnja. Mi znamo obadvie sve to vrlo dobro, a ipak, a ipak kao da strepimo pred onim časom, kad bismo morale jedna drugo o tom progovoriti. Gledaj, Vjero, takav je čas ovaj sada, sada treba snage i odvažnosti prekinuti taj magični čar, koji nas drži tako sapete. I ja ga eto sad i prekidam i velim Tebi: Ti ljubiš Dona.

Vjera *(poslije neke stanke, odmjereno)*: Jest, ja ljubim Dona. Ja znam, Pavlo, da bi Ti znala sada bujicom rieči na me navaliti te mi možda dokazati, da je to tek djevojačko, trenutačno čuvstvo. Ali ja Ti velim, bilo bi uzaludno trošiti rieči. Ja nisam za cielo došla k Tebi, da Te možda nagovorim, da ga pustiš od sebe, jer znam da ga i Ti ljubiš . . .

Pavla *(iz sveg glasa prisiljeno se smijući prekida je)*: Ha, ha, ha, dakle ga i ja ljubim. A molim Te odkle Tebi to izkustvo. da tako oštroumno razpoznaješ?!

Vjera: Da sam to prije samo slutila, taj bi me Tvoj prisiljeni smieh smjesta bio uvjerio, da je moja slutnja opravdana.

Pavla: Pa dobro dakle, uzmimo ja ga ljubim, pa što onda?! Eto Ti ga ljubiš i ja ga ljubim i to bio opet čas, gdje bismo se mi dvie sestre opet zbližile u onoj protivštini kao dvie suparnice. Samo što je ta Tvoja ljubav, ljubav djevojačka, trenutačna, a moja ljubav ljubav žene, koja se zdvojno hvata lomive slamke, da se uzvine do željkovane, ah toli vruće željkovane sreće.

Vjera: Eto Ti sad i sama priznaješ, da ljubiš. Znam ja i dobro o čem me hoćeš uvjeriti, krsteći moju ljubav trenutačnom. Ti misliš, eto on mi je još dragi drug iz djetinjstva, pa onda pristao je čovjek, a ja da sam poslije nekoliko njegovih fraza sad odmah usplamtjela ljubavlju. Ne, Pavlo, moja je ljubav sasvim drugačija i možda je upravo onda najživlje proklijala u mojoj duši, kad mi je povjedao o sebi i onom širokom svietu, što okružava njegovo biće, što izpunjava njegovu dušu. A onda je možda jedna njegova rieč, jedna liepo izrečena misao pobudila u meni to čuvstvo, za kojim sam toliko čeznula, a najposlije sada i upoznala. Kad bi Ti to, Pavlo, sve ćutjela!

Pavla: Ne, ja ga se ostavit ne ću. Jedanput sam već izkusila, što znači život bez sadržaja, pust i prazan, što ga proživjeh uz neljubljena muža. Ja ono vrieme ne bih bila ni preživjela, da nije onda sav moj život izpunjavala nada i čežnja za srećom, za ljubavlju, za posjedom ljubljena i obožavana muža. Dosta sam dugo čekala i izčekivala. Zar da sada, gdje ga eto nadjoh, zar da sada sustanem, da zatomim u sebi svu onu moćnu čežnju, svaku želju, da zatomim samu sebe, čitavo moje biće, što se pod dojmom te toliko željno izčekivane i blize sreće preporadja, uzdiže, na novo cvate; zar da ja sve to sada jednostavno zatajim i ugušim? Ne Vjero, to ne čini žena ni rodjenoj sestri za volju.

Vjera: Pavlo, vjeruj, to nije ljubav, to je strast.

Pavla *(zatečena tim riečima gleda je šutke i začuđjeno.)*

Vjera *(ide lagano, tiho iz sobe na vrata na lievo)*: A mi ćemo vidjeti, što će da pobjedi: ljubav ili . . .

Dono *(unišavši naglo)*: Vi ste mi pisali, Pavlo, da dodjem večeras? . . .

Pavla: Jest, Dono, ja sam pisala da dodjete i hvalim Vam, što ste došli. *(Pruži mu ruku, koju on poljubi.)* Kad biste me pitali za uzrok, zašto sam Vas pozvala, ne bih Vam, duše mi, znala da odgovorim. Nešto me potaklo, nešto me prisililo, da podjem do pisaćeg stolića, a onda mi je ruka mekanički zahvatila pero i napisala one rieči. Ali ipak znam, da sam željela, neizmjerno vruće željela, da Vas večeras vidim, da Vas gledam okom u oko, da mi se razpričate o onom svem, što izpunjava Vaš život tiekom jednoga dana. *(Njom je sada, kako je on došao, preobladalo neko sladko, prelesno čuvstvo. Svi njeni živci, sve njene mišice kao od nenadano oslabile su i omlitavile, a ona se sa svim podaje tom čuvstvu; to se vidi u vlažnom sjaju njenih očiju pa u bezbrižnom, mekom, putenom držanju njenog tiela, koje kao da se želi privinuti i saviti oko predmeta njene ljubavi. Ona od tog čuvstva obladana jedva se suspreže i kao hotimice govori bezbrižno, ravnodušno, ali*

Digitized by Google

Werner C.: Mjesto Fritjofove priče.

Digitized by Google

se to čuvstvo kasnije, tiekom njihova razgovora, sve jače i jače razmahne te njom tako preoblada, da se pri koncu više ne može da suspregne.) Razpričajte se, Dono, molim Vas kao onda . . . sjećate se onih dugih zimnjih večeri?! Pričajte o tom, što oko Vas biva, sve slušam rado i pogibam da saznam.

Dono: Pavlo, meni mora da laska ta Vaša ljubopitnost za svakidanje dogadjaje mog života. A tko zna, hoće li Vas to zainteresovati, jer u ovo pošljednje vrieme moj svakidanji život i nije mnogovrstnim dojmovima izpunjen.

Pavla *(zabrinuto, začudjeno)*: Nije mnogovrstnim dojmovima izpunjen? Eto onda mora da bude nešto stalno, snažno, što jedan udiljan dojam na Vas proizvodi?!

Dono: To i jest, Pavlo, ali meni to nije nekud tako lako moguće Vama izkazati. Vi se sjećate još za cielo onog našeg kratkog razgovora poslije kako ste gospodjicu Vjeru i mene u sumračju zatekli, da se tako izrazim. Vi ga se za cielo sjećate. I vidite, od onog dana ja sam udiljno želio, da budnem s Vama jednom na samu i da Vam progovorim o svem onom, što mi toliko težko na srcu počiva.

Pavla *(nevoljko)*: I opet to. Zar morate opet o tom govoriti?

Dono: Jest, ja moram, čim prije tim bolje. Ja ne bih rado, da Vi živite i nadalje postojano u onoj misli, koju ste pošljednji put tako jasno izrazili. A od onog pošljednjeg puta nisam imao prilike da Vam izkažem svoje čuvstvo prema gospodjici Vjeri, Vašoj sestri.

Pavla *(ironički)*: Vi valja da to čuvstvo ne ćete nazvati ljubavlju?!

Dono *(žacnuvši se od tih rieči, govori osupnut)*: Lagano, Pavlo, lagano. Ja ljubavi za cielo nisam ćutio, boraveći uz Vas. Priznajem, Vaša su me liepa svojstva privlačila . . .

Pavla *(smiešeći se ironički, prekida ga)*: Vrlo ste laskavi i dobrostivi!

Dono: Molim Vas, Pavlo, ne prekidajte me. Ja se nadam, da ćete Vi sve to pojmiti, kad Vam sve rečem. Ja sam živući za svoju nauku malo, vrlo malo došao u doticaj sa ženskim spolom. Ah koliko sam puta vruće želio i čeznuo naći jednu srodnu dušu u jedne žene, koja bi bila osjećala sve jednako kao ja: isti porivi, iste misli, iste čežnje . . .

Pavla: Pa recite, nisam li Vam ja to nastojala biti?

Dono: Imate pravo, donekle bar. Ja odvaživ̌si se dakle jednom, da sadjem iz svog dotadanjeg idealnog svieta u sviet realan, naišao sam na Vas i u prvo sam vrieme bio duboko uvjeren, da sam našao u Vama taj tako dugo i žudljivo traženi idejal prijateljstva.

Pavla: Ha, ha, ha, prijateljstva!!

Dono *(gleda je jedan trenutak začudjeno, zatim odlučno)*: Da, prijateljstva. Za mene bar je prijateljstvo, mislim prijateljstvo u pravom smislu te rieči — izmedju žene i muža nešto uzvišeno i . . .

Pavla: Vidite, dragi prijatelju, sad ću Vam ja reći . . .

Dono *(prekida je)*: Ali molim . . .

Pavla *(prekida ga brzo)*: Ne, ne, molim, pustite, da ja reknem. Vidite, ja ne mogu da sebi polaskam, da se u mojoj duši radjaju slične idealne pomisli kao u Vašoj što se radjaju. Moj Vam je život bio čudnovat. Možda je tomu bilo krivo i moje biće. Djed moj s otčeve strane proživio je svoju mladost kao mlad plemić u Parizu, burno, strastveno, bacivši se u vrtlog života, ne misleći ni na što, ludo, bezsviestno. I u njega bila je bezbrižnost i lakomišljenost tolika, da nije, i ako je predvidjeo ruin svog svegkolikog imanja, sebi razbijao glave, kako da ga spase. Nad njegovim čitavim bićem lebdjela je ona zlatna francuzka, galska bezbrižnost. Ja uviek, kad se njega sjetim, pomišljam na kaku Ninon de Lenclos, jer takova žena tek može da čovjeka tako zaludi i dovede do te bezbrižnosti . . . I eto to Vam je jedna polovina moga žića i to ona, koja je snažnija i moćnija i kojoj imam da zahvalim, što sam težke udarce svoje sudbine dosta lako pregorjela.

Dono: Opazio sam ja to već na Vama, a i dobro je, što mi to sve kazujete. Ja se sjećam, kako ste Vi jednom govorili, da ima na svietu mnogo ljudi, kojima život nije izpunjen snažnim i jakim vanjskim dogadjajima i afektima, ljudi, kojima se sva njihova životna tragedija odigrava u njihovoj nutrinji, nevidljivo za drugi vanjski sviet. Vidite, takov sam čovjek ja. Nad mojim bićem žalibog ne lebdi ona zlatna bezbrižnost, a možda se stoga i pričinjam komegod na prvi pogled zadovoljnim i sretnim.

Pavla: Nije to sve, što Vam rekoh, to je tek jedna strana. Od bake baštinih — ta vi znate — onu želju za snatrenjem, onaj romanticizam, koji je najbolje personificiran u Wertherovoj Lotti. A tu je, kako sam Vam već rekla, opet moje biće krivo bilo, što zastranih onim životnim putem, na kojem sada zastadoh. Ah kojim se čeznućem, kojom sladošću sjećam onih večeri u rodjenom domu, gdje je to sanljivo čuvstvo pobudjivao šum lišća u koje je jesenji vjetar žestoko dirao, onim melankoličnim pievom žetelica, što je iz daljine nošen vjetrom prekidice dopirao do mojih ušiju. Ja stojim naslonjena o prozor i slušam, gdje iz druge sobe ozvanjaju žalobne i tužno-vesele pjesme Schubertove . . . Pomislite sad, nije li sve to kao neka pjesma iz dobe romanticizma, jedna pjesma, koja ni s daleka nije take naravi, da bi bila u burnim mojim djevojačkim grudima zadovoljstvo prouzrokovati mogla. I tako podjoh za prvog muža, koji me zaprosio. To je bila lakomišljena naglost. Ali ja moradoh iz otčinskog doma, gdje je sve, kao i sada još, odisalo onim romantičnim duhom, gdje je vladao, kao i sad, blaženi mir i tišina. Mene je tjeralo iz njeg nešto neznano, ali silno i moćno. Menom je obladala ona baštinjena — galska lakomišljenost, ona čežnja za životom punim promjena, buke i zabave . . . ja možda i kadikad sada žalim što je to sve tako došlo, ja bih moguće voljela, da se prometnuh u onu romantičnu Lottu.

Dono: Pavlo, Pavlo, ja to sve pojimam i Vi eto Vašim riečima kao i čitavim Vašim bićem opet sada budite u meni ośut nečeg mekog, žarkog, kao neke kô krv crvene ruže sa mekim nježnim zelenim lišćem, nešto kao kakav alabastreno-bieli Rubensov ženski lik, ali ne posve opredieljeno, kao u magli sasvim blizu pred menom, ali ipak tako, da razpoznajem tek nejasno konture formâ. A ovo tako nejasno ipak budi u meni ośut nečeg toplog, što prodire u sve najtanje živce, nečeg žarkog, usijanog, čemu se čovjek podaje u zaboravi na sve, te tone u neki miljem i čeznutljivom ljubavi zasićeni mračni eter . . .

Pavla: Dajte, ah dajte dalje, dalje. Ja pogibam od strasti, da čujem gdje zvuči sa Vaših usana ta velepjesan, koju laglje i toliko radje u našim čuvstvima proživimo, nego li je riečima izrazujemo . . . Znate, isto onako, kao one zimnje večeri, Vi se još sjećate, kad smo zajedno čitali Musseta, znate onu pjesmu o Ninoni, one večeri, kad smo u sumračju kraj topla kamina u mojoj sobi tako usrdno čavrljali, podavši našijem čuvstvima svu slobodu, riešivši se svih predrasuda, znate onda, kad sam Vas tako liepo, tako djevojački usrdno molila . . . Ah sjećate se, sjećam se i ja, pa onda kasnije . . .

Dono *(šeće nestrpljivo, uzžurbano, kao nekom nutarnjom žarčinom prožet.)*

Pavla: Pa onda kasnije, kad je svjetiljka svojim žarkim rumenim svjetlom obasjavala Vaše lice, a ja sam pobožno i sveto pratila svaki izraz Vašeg lica, svaku nijansu Vašeg glasa, upropaštena od onih rieči: Aujourd'hui le printemps, Ninon, demain l' hiver . . . I možda bi u onaj čas ona romantična strana u mom biću bila preobladala menom i ja bih se poslije bila sa svim izmienila. Onda me je obuhvatila čežnja, ona čežnja, koja obuhvati jedanput svaku ženu, čežnja, da budem ljubljena, obožavana, da se moje

Digitized by Google

biće sasvim razpline u toj ljubavi. Onaj sam čas ćutjela, da bih bila snažna uzvratiti svaku i koliko snažnu ljubav, a predmetom te moje čežnje, moj cilj, Dono, bio si Ti. *(Privija se nježno uz njega.)* Ti Dono, Ti moje sve.

Dono: Ja znam, Pavlo, i ja sam onaj put podlegao, ali sada, gdje sam eto uvjeren, da mi se u njoj bliži izčekivani ideal . . .

Pavla *(gorko)*: I opet to. Ja to sada dobro uvidjam. Ti možeš sebi zamisliti kako mi je pri duši, kao ženi, kojoj proljet njezine dobe sve više i više odmiče, a jesen se sve više i više bliži, a onda padne i prvi mraz na biljku, koja još nigda nije ni procvjetala i skrši tako svaku nadu. . . . Ah to su onda gorki časovi. Vjeruj mi, Dono, gorki . . . Ja njihovu gorčinu već sada ćutim.

Dono: Pavlo, molim Te i zaklinjem, ne ogorčavaj i sebi i meni te časove. Ja cienim visoko ta Tvoja čuvstva, što više, ja sam prije neko doba i sam tako ćutio, ali opet, Bože moj, Ti si toliko plemenita i uvidjavna, da sve to pojimaš. Ja znadem, ja bih Te mogao ljubiti strastveno, mahnito, bezsviestno. Ja sam to ćutio u Tvojoj blizini, kad je žarko-topli dah s Tvojih rumenih usana milujući cjelivao moje zažarene obraze, kad su moje ustne otekle od Tvojih mahnitih i žarkih cjelova, kad mi je krv uzavrila i kucala o sljepočnice htijući da ih probije, onda sam moj duh, sve moje misli, samoga sebe i sve moje biće opajao u onom, opojnom ljubavnom strašću zasićenom, dahu, što Te okružavao, što je rekbi jedno i isto s Tvojim bićem, opojno razkošan, divlje strastven, što Tvoj lik okružava kao ona svjetla zraka, što okružava glave svetačke. U Tvojoj blizini spletoše se sve moje misli u nerazriešiv splet, kaos, ja sam bio opojen, zaludjen, Tvoja je blizina uništila svu moju energiju i u tomu trenutačnom uništavilu i opojnom uzhitu ja sam se podao i pao sam, bezsviestno zaridavši, Tebi do nogu . . .

Pavla *(u njenim se očima odrazuje sva ona žarčina i strast, koju je on sada izpovjedao, brzo, strastveno)*: Eto vidiš, Ti si u onom jednom blaženom času okusio tek maleni dio od sve one strasti i ljubavi, što plamsa u mojoj nutrinji. Ti si onda pohlepnim i žednim gucajima žudljivo pio od vode iz moje česme, a zadovoljni smiešak razvedrio je Tvoje čelo. Ti si se onda od težine te nenadano okušane sreće prignuo i obujmivši me pospeo si me svu žarkim, mahnitim cjelovima. Zašto si to učinio onda, zašto si onda, razširivši čeznutljivo ruke, žedno prigrlio ono, što sam Ti sama, žedjajući za ljubavlju, pružila, zašto si to, Dono, onda primio, *(trese se od nutarnje uzrujanosti i strasti i čežnutljivo se privija uz njega, milo, usrdno)* zašto to ne tražiš sada od mene, Dono?!

Dono *(ne odbijajući ni nježno, ni odlučno njena milovanja)*: Ali ne, za boga, ne sada u taj čas, *(bojazljivo gledajući na vrata)*, ne sada. *(Želeći da strese sa sebe one uspomene, što i njega sad eto obuzeše jednakom snagom kao i nju)* Ne, Pavlo, to je bila samo trenutačna omaglica, razkošni prelesni san. Sada sam o tom duboko uvjeren, da u Tebi ne mogu naći ono, što sam tako silno željkovao i tražio.

Pavla *(gorko, ironički i bolno)*: Ali u njoj ćeš to naći, jelte?!

Dono: Ne rugaj se, Pavlo, molim Te. Vjera, to je prava Tvoja protivnost. Ti si Tvojim bićem sasvim kô stvorena, da uzbudiš u muža onu divlju strast, što sve razara i koju treba da u sebi ugušimo. Ti i ne misliš pri tom ni na što dalje. Uzrok je tomu u Tvom dvostrukom biću. Uzmimo, da sam se ja u Tvojim mrežama za viek zapleo i da sam Tvojim čarima za naviek podlegao, budimo iskreni, Ti i sama ne bi za cielo bila nigda pomislila, da bismo nas dvoje jedared bili sklopili svezu za život, za naviek.

Pavla *(ironički se iz sveg grla smijući)*: O Ti filistar!

Dono: Nazivaj me, koliko Te volja, filistrom, meni je to svejednako, ali jedno ću Ti reći, meni je u glavi samo jedna misao: nju, Vjeru, da uzmognem za naviek svojom nazvati.

Pavla *(kao preneražena, ali ipak odmjereno i promišljeno)*: A gledaj, to Ti je dakle na misli?

Dono: Da, to i onda da se za naviek riešim Tebe. svega onoga, što bi me moglo još uz Tebe prikovati. Ja ću u svom spominjanju prerezati sve niti, koje me još Tebe spominju. *(Ustane i kao da hoće izaći.)* Jest, to hoću, hoću, da bude svemu kraj.

Pavla *(u silnom očaju)*: Al tako lako Te ne ću ja pustiti. Oh, ne! Ti primivši jednom od mene to, što žena tako lako kome god ne daje, dao si mi u ruke oružje, kojim mi je sad moguće zapriečiti taj Tvoj korak. *(Nježno, umiljno, ovivši ruku o njegov vrat, čeznutljivo:)* Ali ipak, gledaj, Dono, da Ti znaš za svu onu silnu ljubav, kojom bih Te mogla obdariti, da Ti znadeš za sve ono, što bih Ti ja mogla biti, Ti za cielo ne bi tako zborio. Daj, dragi, mileni, daj, ljubi me, uzmi me, pa idemo kud Te volja, ja ću ostaviti sve i samo ću uza Te sretna biti.

Dono *(oslobodi se ne nježno njena ogrljaja)*: Ne, Pavlo, ne i opet ne, gdje bi onda ostali moji ideali?!

Pavla *(u najvećoj srdžbi, što je on eto tako odbio i prezreo svu njenu podatnost)*: A ja ipak velim, da se ne ćeš Ti ni tih ideala dokopati. *(Zovući iz sveg glasa:)* Otče! Majko!

Dono *(gleda je začudjeno, nerazumljivo. Na lieva vrata dodju u brzo prizvani užasnim Pavlinim krikom Otac i Majka.)*

Pavla *(jedva se naporno držeći na nogama)*: Eto Dono, taj ovdje, taj ljubi vaše diete, Vjeru, i zaprosit će ju u vas za cielo prije ili poslije. I vi biste mu je za cielo dali, ali ja vam bacam u obraz izpoviest, da je isti taj Dono prije ljubio mene, njenu sestru, i da sam ja, njena sestra, njemu podala sve, što žena mužu može da da poda, u jednu rieč: da sam mu bila ljubavnicom . . .

Prenemogne se zaviknuvši i padne na pod kraj sofe. Otac i majka priskoče zabrinuti do nje, a Dono se satrven baci u jedan fotelj i pokrije u očajanju rukama lice.

Zastor pada.

(Svršit će se.)

Potop.

Historički roman od **Henrika Sienkiewicza.** Preveo **dr. August Harambašić**

(Nastavak.)

Sam gospodin hetman dojaši dosta blizu i odmah se uvjeri, da nije moguće, da i jedan čovjek dodje živ na drugu obalu.

A ipak je to moglo odlučiti cielu bitku, i za to se jako smrkne hetmanovo čelo. Nekoliko je trenutaka kroz perspektivu promatrao cielu neprijateljsku vojsku, a onda dovikne svomu ordonancu:

— Požuri se k Hasun-beju i reci mu, neka ciela orda što prije predje preko potoka, kako god bude mogla, i neka udari na neprijateljski tabor. Što god u kolima nadju, bit će njihovo! Ondje nema topova, pa će samo rukom imati posla!

Častnik odleti poput vjetra, a hetman ode onamo, gdje je pod vrbama na livadi stajala laudanska pukovnija, i zaustavi se pred njom.

Digitized by Google

Na čelu joj je bio Volodijovski, mrk i ozbiljan, i samo je šuteći gledao hetmanu u oči.

— Što mišliš, prijatelju? — zapita ga hetman. — Hoće li preći Tatari?

— Tatari će preći, ali će Kmicic poginuti! — odgovori Volodijovski.

— Za Boga! — vikne hetman. — Da taj Kmicic ima glavu na svom mjestu, mogao bi dobiti bitku, a ne bi morao poginuti!

Volodijovski ne odgovori ni rieči, već samo pomisli u sebi:

— Preko potoka nije trebalo puštati ni jednoga odjela, ili barem njih pet . . .

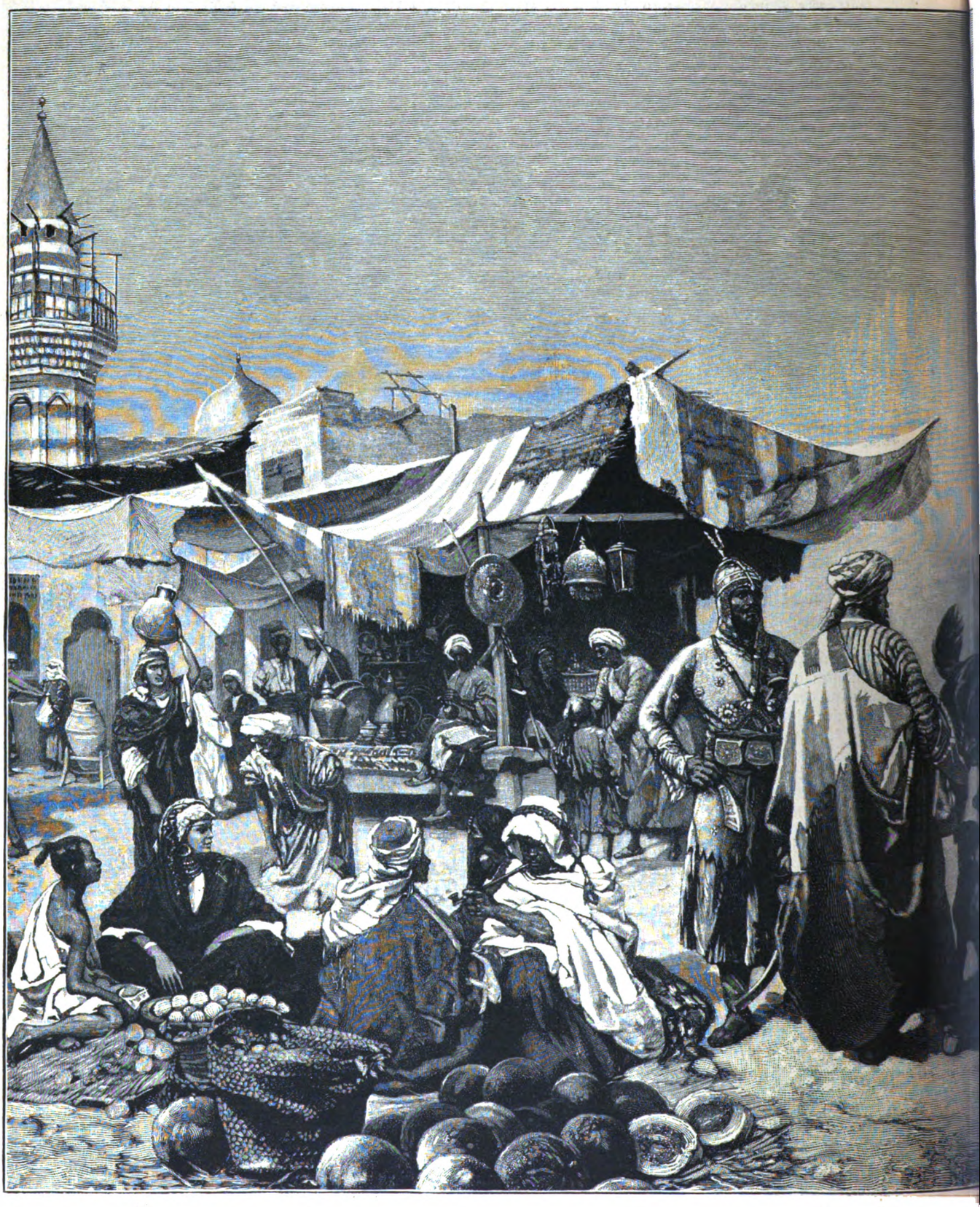

Ajdukiewicz T.: Kon

Digitized by Google

Hetman je nekoliko časova i opet gledao kroz perspektivu, da vidi, što radi Kmicic; u to podigne mali vitez, koji se dugo nije mogao svladati, svoju sablju u vis i rekne:

— Vaša dostojnosti! Da mi zapovjedite, još bih i ja pokušao!

— Ostani na svom mjestu! — odgovori mu prilično oštro gospodin hetman. — Dosta je, da i oni poginu!

— Već ginu! — rekne Volodijovski.

U to se pokaza, da Kmicic uzmiče k potoku.

— Za Boga! To sam baš i htio! — vikne najednoč gospodin hetman i skoči kao grom k Vojnilovićevoj pukovniji.

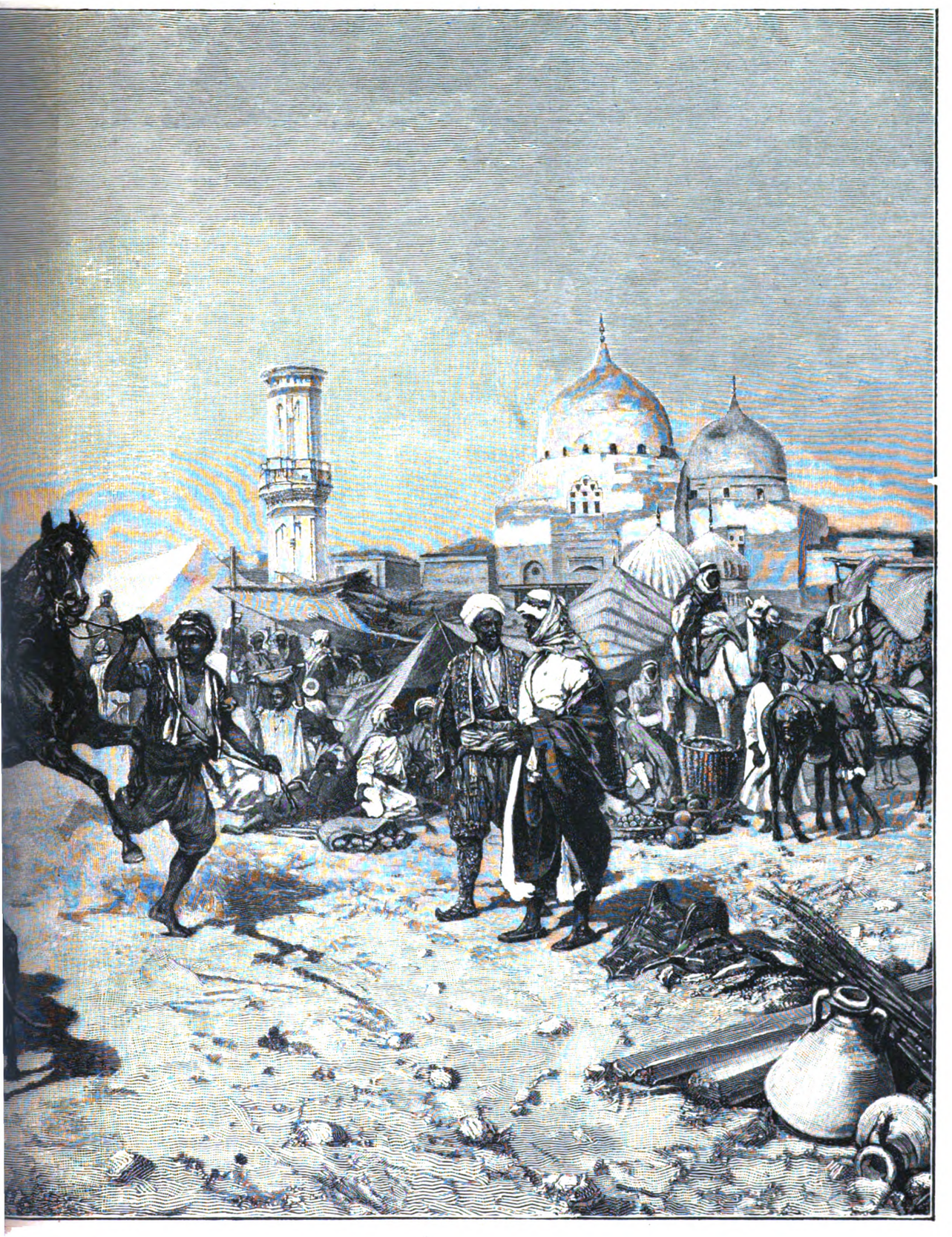

am u Kairu.

Digitized by Google

Gospodin Kmicic je doista uzmicao. Sukobivši se s crvenim dragunima, borili su se njegovi ljudi s njima, naprežući svoje zadnje sile, ali su smalaksavali sve više i više, i jer su bili izgubili svaku nadu, da će se moći spasiti na drugu obalu, to su još jače klonuli duhom.

U to prodje pol sata, a uzklici: „Bij! Ubij!“ nisu se više čuli; nasuprot je crvenim dragunima dolazila u pomoć pukovnija težkih Boguslavovih oklopnika.

— Smrt ide! — pomisli Kmicic, videći ih, kako dolaze s boka.

Ali to bijaše vojnik, koji nije nikada klonuo duhom. U smjeloj i dugoj vojni naučio se takodjer svoj bojnoj vještini, i za to mu odmah projuri mozgom ova misao:

— Očito je, da natrag preko plitčine ne mogu, a jer ne mogu, bar ću neprijatelja zavesti!

I jer je pukovnija kneza Boguslava bila još samo kakovih sto koraka daleko, pa je svaki čas mogla napasti i razpršiti njegove Tatare, podigne gospodin Andrija na usta svoju zviždaljku i zazviždа na nju tako jako, da su se na stražnje noge ustrmili najbliži dragunski konji.

Odmah zazviždaju i druge zviždaljke svih tatarskih starešina, i ni vjetar ne zavitla tako brzo pieskom, kao što je cieli čambul brzo okrenuo svoje konje na bieg.

A crveni draguni i Boguslavovi konjanici pojuriše za Tatarima.

Častnički povici: „Napred!“ i „Gott mit uns!“ zagrmiše poput groma i nastade čudan prizor. Bojnim je poljem u neredu letio tatarski čambul, jureći k plitčini, kao da su ga nosila krila.

I dolazili su k plitčini sve bliže i bliže, ali su tatarski konji počeli smalaksavati, jer je prostor izmedju njih i neprijateljskih konjanika bivao sve manji i manji.

Najednoč se dogodi nešto neobična.

Kad je tatarski čambul dojurio do plitčine, začu se i opet strašni zvižduk i cieli tatarski odjel, mjesto da se baci u potok i da na drugoj obali potraži svoj spas, razdieli se na dvie strane i odjuri desno i lievo uz sam potok.

Ali težki konjanici, koji su ih najživlje progonili, nisu se više mogli zaustaviti u svom brzom trku, već su svom silom banuli u vodu, gdje su istom stali zadržavati svoje konje.

Švedski topnici, koji su sve do toga trenutka tučom željeza obsipavali kobnu plitčinu, obustaviše najednoč vatru, da ne ubijaju svoje ljude.

No baš je na taj trenutak, kao na trenutak spasa, čekao hetman Gosievski.

I dok su se još švedski konjanici vrzli u vodi, pojuri na njih poput bure strašna pokovnija Vojnilovićeva, za njom laudanska, za njom Korsakova, za njom hetmanova, za njom dobrovoljačka, a za njom oklopnička kneza stolnika Mihajla Radzivilla.

Strašni povici: „Bij! Ubij!“ zaoriše zrakom, i dok se još neprijateljski konjanici nisu ni mogli snaći, raznese ih Vojnilovićeva pukovnija, kao što oluja raznese suho lišće, razprši crvene husare, razdvoji Boguslavove težke oklopnike i pojaši bojnim poljem k glavnoj pruskoj vojski.

Potok se zacrveni rujnom krvlju u tili trenutak, a neprijateljski topovi prosuše i opet svoju ubojnu vatru, ali prekasno, jer je već osam litvinskih pukovnija bilo na bojištu i ciela se bitka prenese na drugu obalu.

I sam je gospodin hetman jašio na čelu svoje pukovnije vedra i vesela lica, jer je sad već bio siguran za pobjedu, pošto mu je pošlo za rukom, da svoje čete prenese na drugu stranu potoka.

Poljski su konjanici strašno progonili neprijateljske težke oklopnike, koji se nisu mogli dosta brzo kretati, pa su padali poput snoplja i tako zakrčivaše put svojim drugovima.

U to odpraviše Waldeck, Boguslav, Radzivill i Izrael u boj sve svoje konjaničtvo, da zaustave strašnu poljsku navalu, i počeše u vojne redove vrstati sve svoje pješačtvo. Pukovnija je za pukovnijom izlazila iz tabora i namieštala se na bojnom polju. Pješaci zatakoše svoja koplja u zemlju, napravivši tako kao neki plot, i okrenuše oštre šiljke prema neprijatelju.

U drugom redu naperiše svoje puške. Na uglovima svake četvorine stajali su topovi. Ali knez Boguslav, ni Waldeck, ni Izrael nisu se varali, da bi se njihovo konjaničtvo moglo dugo odupirati poljskomu, i za to im je sva nada bila u topničtvu i pješačtvu. A u to se već konjaničke pukovnije sudariše prsima o prsa; ali se dogodi ono, što su predvidjali pruski vodje.

Navala litvinskih konjanika bijaše tako strašna, da joj sve neprijateljsko konjaničtvo nije ni na čas moglo odoliti, te ih već naša prva husarska pukovnija razdvoji poput klina i pojuri poput bure napred. I za tren oka ugledaše naše junake pruski pješaci.

— Pozor! — viknuše častnici u sredini pješačkih četvorina.

Na tu zapovied ustrmiše pruski pješaci još jače svoja koplja. A svima su silno kucala srca, jer su strašni husari već bili pred njima.

— Pucaj! — začuje se i opet gromka zapovied.

Puške zagrme u drugom i trećem redu, a gusti dim prekrije sve ljude. Još samo čas i husari su već na mjestu. Najednoč ugledaju prvi redovi pruskih pješaka nad svojim glavama prednje noge poljskih konja, pa i same poljske konjanike s mačem u ruci, i strašna vika počne se razliegati zrakom. Poljski su glasovi grmili! „Bij! Ubij!“ a njemački su vapili: „Gott, erbarme dich meiner!“

Pješačka pukovnija bude razbijena, a u to zagrme topovi. Za čas dojure i drugi poljski odjeli; svaki udara na šumu neprijateljskih sulica, ali svaki ne može da razprši neprijateljske pješake, jer nema tako strašne sile, kao Vojnilovićeva pukovnija. Strašna se vika razlieže po cielom bojištu. Ništa se ne vidi. A bojnim poljem bježe žuti pruski pješaci, koji ostadoše razbijeni.

Za njima lete brzi konjanici, pa ih bodu i sieku s gromkim uzklicima:

— Lauda! Lauda!

To je gospodin Volodijovski bio razbio drugu četvorinu.

Ipak se neke još uviek drže, još se uviek pobjeda može prikloniti na prusku stranu, i to tim više, što pred taborom stoje dvie još netaknute pukovnije, koje su svaki čas mogle biti pozvane u bitku.

Waldeck je već posve izgubio glavu, Izraela nema, jer je nekamo poslan sa svojim konjaničtvom, ali za to upravlja knez Boguslav cielom bitkom, i videći sve veću pogibelj, šalje gospodina Biesa po one dvie pukovnije.

Gospodin Bies obode konja i povrati se za pol sata očajna i prestravljena lica.

— Orda je u taboru! — vikne, dojašivši k Boguslavu.

U taj čas se na desnom krilu začuje divlja vika, približujući se svaki trenutak.

Najednoč se pokažu neuredne hrpe švedskih konjanika, a za njima bježe bez oružja pruski pješaci, i svi se natiskuju na svoje četvorine, na koje s druge strane navaljuju litvinski junaci.

— Hasun-bej je u neprijateljskom taboru! — klikne zanosno gospodin Gosievski i pusti svoja dva zadnja odjela, kao dva sokola iz ruke.

I odmah se stanu razpadati i zadnje pruske četvorine, kao pod udarcima strašnih mlatova. Ciela švedsko-pruska vojska pretvori se u strašnu mješavinu konjanika i pješaka. Ljudi se gaze, sieku, kolju i ubijaju, odbacujući oružje. To više nije samo izgubljena bitka, nego najstrašniji poraz.

A knez Boguslav, videći, da je sve izgubljeno, odluči, da će se barem sam sa nešto konjaničtva spasiti iz te grozne propasti.

Nadljudskom snagom sakupi oko sebe nekoliko konjanika i odjuri dalje uz lievo krilo, uz samu obalu potoka.

Digitized by Google

I već izadje iz glavne bojne vreve, kadno drugi Radzivill, knez Mihajlo Kazimir, udari na nj s boka sa svojim husarima i razprši jednim udarcem cieli njegov odjel.

Razpršeni konjanici stanu bježati pojedince, ili u malim hrpama. Još ih jedino može spasiti brzina njihovih konja.

A husari ih ne progone, jer su udarili na glavni odjel pruskih pješaka, koji se još uviek brani; a Boguslavovi konjanici bježe poput stada razpršenih srna bojnim poljem.

Knez Boguslav bježi na crnom Kmicicevom konju kao vjetar, vičući uzalud gromkim glasom, da oko sebe sakupi makar nekoliko konjanika. Nitko ga nije slušao; svatko je bježao na svoju ruku, sretan i zadovoljan, da će se spasiti iz te strašne propasti i da pred sobom ne vidi neprijatelja.

Ali uzaludna im je radost. Još nisu odjurili ni tisuću koraka, kadno ih pozdravi grozna vika, a šareni tatarski odjel doleti od rieke, uz koju se je na čas bio zatajio.

Bijaše to gospodin Kmicic sa svojim ljudima. Sakupivši ih uz samu rieku, povrati se na bojište, da zakrči put bjeguncima.

Tatari, videći razpršene neprijatelje, razidjoše se u tili čas i sami, da ih progone pojedince, i za čas nastade strašna sječa. Po dva su i tri Tatara stigla jednoga švedskoga konjanika, a ovaj se je riedko branio, već je svoj mač pograbio za oštricu i podigao u vis, moleći za milosrdje. Ali Tatari, znajući, da tih sužanja ne će sa sobom moći povesti kući, zasužnjivali su samo znamenitije ljude, koji su se mogli izkupiti; prosti vojnici padali su pod njihovim nožem, a da nisu ni: „Gott!“ mogli izustiti.

I Kmicic je jurio bojnim poljem, bodreći svoje ljude i tražeći samo kneza Boguslava; napokon ga ugleda i odmah prepozna po konju, po širokoj modroj vrpci i po kalpaku s crnim nojevim perjem.

Oblačić je bieloga dima okruživao kneza, jer su na nj čas prije bila navalila dva Nohajca, ali je on jednoga oborio hitcem iz svoje kubure, a drugoga je probo svojim rapirom; a kad je zatim opazio, kako na nj juri oveća hrpa Tatara s jedne, a Kmicic s druge strane, podbo je svoga konja ostrugama i odletio kao jelen, koga progone razjareni psi.

Oko petdeset ljudi pohrli za njim, no jer svi nisu imali jednako dobre konje, pretvoriše se doskora u zmiju, kojoj je glavom bio sam knez, a vratom gospodin Kmicic.

Knez se prigne na svom konju, koji kao da se nogama nije doticao zemlje, već se je samo crnio na zelenoj travi, leteći poput brze lastavice; svoj je vrat protegao poput ždrala, a uši je potulio i sve se je činilo, kao da želi izskočiti iz svoje kože. Tako su i knez i Kmicic jurili kraj grmlja i starih vrba, a Tatari su zaostajali za njima. Kmicic izvadi svoje kubure i baci ih na zemlju, samo da mu konju bude što lakše, pa stisne zube i upilji oči u Boguslava, jašeći gotovo na vratu svoga konja i podbadajući ga ostrugama tako, da je doskora biela i crvena pjena počela padati na zelenu travu.

Ali prostor izmedju njega i kneza ne samo da nije bivao manji, već se je još i povećavao.

— Jao! — pomisli Kmicic. — Toga konja ne će stići ni jedan drugi na svietu!

A kad se je za koji čas daljina povećala još više, osovi se na svom sedlu, pa spusti sablju, nadnese obe ruke nad usta i vikne gromkim glasom:

— Bježi, izdajniče, pred Kmicicem, bježi! Ali ako te ne stignem danas, stići ću te sutra!

No jedva što te rieči ponese vjetar, začuje ih knez i odmah se trgne, i videći, da ga progoni sam Kmicic, okrene konja i pojuri na nj s podignutim rapirom.

Gospodin Andrija klikne od silne radosti i potjera svoga konja, podigavši na udarac svoju sablju.

— Trup! Trup! — rekne knez svojemu konju. I htijući, da svojski dočeka Kmicica, malko ga zaustavi.

Kmicic dojuri k njemu, pa takodjer zaustavi svoga konja tako, da je kao ukopan ostao na mjestu, a sablja mu se prekrsti s kneževim rapirom.

I pritisnuše se tako, da su oba konja sačinjavala gotovo jednu cjelinu. Zrakom se stade razliegati strašni zveket željeza, brz i oštar; nikoje oči ne bi mogle slieditи munje hitrih udaraca sablje i rapira, ni razlučiti Kmicica od kneza. Časkom se je zacrnio knežev kalpak, a časkom je bljesnuo Kmicicev šljem. Konji su obilazili jedan oko drugoga, a mačevi su sve jače zveketali.

Iza nekoliko udaraca prestade knez Boguslav omalovažavati svoga protivnika. Svi strašni nasrtaji, koje ga bijahu naučili francezki majstori, bili su odbijeni. Već mu je i znoj obilno curio s čela, miešajući se s njegovim bjelilom i crvenilom, i već je osjećao, da mu malakše ruka. On se poče čuditi, zatim postade nestrpljiv, a zatim srdit, i za to odluči, da će svršiti, pa udari tako jako, da mu je kalpak pao na zemlju.

Ali Kmicic odbi taj udarac s takovom silom, da je knežev rapir klonuo do konjskoga boka, i još prije, nego što ga je knez mogao na novo podići, posieče ga gospodin Andrija vrškom svoje sablje po čelu.

— Christ! — vikne knez njemačkim jezikom i sruši se na travu.

Gospodin Andrija ostade dva tri trenutka kao bez sviesti, ali se odmah razabere; spustivši sablju na uzicu, prekrsti se, skoči s konja, pa i opet prihvati za balčak i pristupi knezu.

Knez je bio strašan, blied kao krpa i jako izmučen, a na licu mu se zrcalila neizreciva mržnja.

Kmicic mu je bio najstrašniji, upravo smrtni neprijatelj, a on je sada do njegovih nogu ležao u krvi, još živ i pri bistroj sviesti, ali pobiedjen i slomljen.

Boguslav ga je gledao široko otvorenim očima, pomno pazeći na svaku njegovu kretnju, a kad je Kmicic već stajao nad njim, progovori brzo:

— Ne ubij me! Odkup!

Mjesto odgovora stane mu Kmicic nogom na prsa i pritisne ih svom silom, a zatim mu na grlo postavi vrh svoje sablje; trebao je samo da makne rukom, pa da ga probode, ali nije htio da ga ubije tako brzo; htio je da se još koji čas nasladjuje tim prizorom i da svomu neprijatelju što više otežča smrt. On ustrmi oči u kneževe oči i tako je stajao nad njim, kao što stoji lav nad oborenim bivolom.

U to progovori knez, komu je krv sve više i više curila s čela, te mu je glava ležala u čitavoj mlaki, ali pridušenim glasom, jer mu je Kmiciceva noga silno tištila prsa:

— Djevojka . . . slušaj . . .

Čim gospodin Andrija začu te rieči, snimi nogu s kneževih grudi i podigne sablju.

— Govori! — rekne.

No knez je nekoliko trenutaka samo duboko disao, a onda mu odgovori već nešto jačim glasom:

— Djevojka će poginuti, ako me ti ubiješ . . . Zapovied je već izdana . . .

— Što si s njom učinio? — zapita Kmicic.

— Poštedi me, pa ću ti ju predati . . . prisižem . . . na evangjelje!

Na to se gospodin Andrija udari rukom po čelu i jasno se je vidilo, da se težko bori sam sa sobom, a zatim rekne:

— Čuj me, izdajniče! Ja bih takovih sto izroda dao za njezinu jednu jedinu vlas . . . ali ja tebi ne vjerujem, krivorotniče!

— Prisižem na evangjelje! — ponovi knez. — Dat ću ti pismenu zapovied.

— Neka bude! Poklanjam ti život, ali te ne puštam iz svojim ruku. Dat ćeš mi pismenu zapovied . . . A medjutim ću te predati Tatarima, kod kojih ćeš ostati u sužanjstvu.

Digitized by Google

— Dobro! — rekne knez.

— Zapamti! — nastavi Kmicic. — Od moje te ruke nije obranila ni tvoja kneževska čast, ni tvoja vojska, ni tvoja lopovština . . . I znaj, ako ne održiš svoje rieči, da ću te i opet naći, pa da te onda ne će obraniti nitko, makar te proglasili njemačkim cesarom . . . Upoznaj me! Već sam te jednoč imao u svojim rukama, a sad mi pod nogama ležiš!

— Mene ostavlja sviest, — odgovori knez. — Gospodine Kmicicu, voda mora da je blizu . . . Daj mi piti i poveži moju ranu.

— Izdahni, izdajniče! — vikne Kmicic.

Ali knez, koji se više nije bojao za svoj život, postade smjeliji i rekne:

— Ti si glup, gospodine Kmicicu! Ako umrem ja, to će i ona . . .

Tu najednoč probliedi. A Kmicic ode, da potraži vode.

Knez se onesviesti, ali samo na kratko vrieme, i probudi se na svoju sreću, kadno k njemu dojaši prvi Tatarin, Selim, sin Gazi-age, zastavnik u Kmicicevoj četi, i videći pred sobom neprijatelja, gdje leži u svojoj krvi, htjede ga šiljkom svoje zastave pribosti uz zemlju. Knez sakupi u taj trenutak još toliko snage, da je rukom mogao prihvatiti za sam šiljak, koji bijaše slabo pričvršćen uz držalo, i za to se odkine od njega.

Gospodin Andrija se slučajno obazre i opazi sve to.

— Stoj, pasji sine! — vikne, trčeći iz daleka.

Začuvši poznati mu glas, prituli se Tatarin od straha na svom konju. Kmicic mu zapovjedi, da ode po vodu, a sam ostade uz kneza, jer je dolazio Soroka s obojicom Kiemlića i s cielim čambulom, tražeći svoga vodju.

Ugledavši gospodina Andriju, počeše mrki Nohajci sa veselom vikom bacati svoje kape u zrak.

Akbah-Ulan skoči s konja i stane mu se klanjati, dotičući se rukom čela, ustâ i prsâ. Drugi su, mljaščući ustima, u čudu promatrali oborenoga viteza i njegovoga pobjeditelja; a neki počeše loviti oba konja, mrkoga i crnoga, koji su trčali po bojištu.

— Akbah-Ulane, — progovori Kmicic, — to je vodja vojske, koju smo danas pobiedili: knez Boguslav Radzivill. Ja vam ga poklanjam, a vi ga držite, jer će vam za nj dati dobar odkup. A sad mu povežite ranu, uzmite ga na konopac i odvedite u tabor.

— Allah! Allah! Hvala ti, hvala! — zaviknu jednoglasno Tatari.

I na novo se začuje, kako je mljasnulo tisuću ustâ.

Kmicic zapovjedi, da mu dovedu konja, pa sjedne na njega i odjaši s jednim dielom Tatara na pravo bojno polje.

Već iz daleka opazi zastavnike, ali je uz njih bilo samo po nekoliko drugova, jer su drugi bili otišli u potjeru za neprijateljem. Mnogo se je ljudi vrzlo po bojištu, plieneći lješine i natežući se ovdje i ondje s Tatarima, koji su isto činili. Osobito su ovi potonji bili strašni s noževima u ruci i zavrnutim rukavima. Čovjek bi bio rekao, da je jato gavranova palo na bojno polje. Njihov divlji smieh razliegao se zrakom.

Neki su, držeći krvave noževe u ustima, povlačili za noge mrtvace; neki su se nabacivali odsječenim glavama; neki su punili svoje vreće; neki su ogledavali krvavu odjeću, a neki oteto oružje.

Kmicic prejaši ponajprije preko polja, na kom se je prvi bio srazio s neprijateljskim konjaničtvom. Tu su raztrešeni ležali ljudski i konjski trupovi; no gdje su se konjanici borili s pješacima, ležale su ciele hrpe lješina u blatu i krvi.

Gospodin Gosievski stajao je nešto dalje pred samim taborom, a uza nj bijahu knez stolnik Mihajlo Radzivill, Vojnilović, Volodijovski, Korsak i još nekoliko drugih. S te su visočine liepo mogli razgledati cielo bojno polje i pravo ocieniti veličinu svoje pobjede.

Ugledavši ih, potjera Kmicic konja, a gospodin Gosievski rekne:

— Evo dolazi pravi pobjeditelj! Da je ponajviše njegovom zaslugom izvojštena ova bitka, to ja prvi javno proglašujem. Moja gospodo, zahvalite gospodinu Babiniću, jer da nije bilo njega, ne bi mi bili prešli preko potoka.

— Vivat Babinić! — zaori zrakom. — Vivat! Vivat!

— Gdje si se ti, vojniče, vojni učio, — zapita ga zanosno hetman, — te si odmah razumio, što imaš da učiniš?

Kmicic ne odgovori, jer je bio jako izmučen, već se je samo klanjao na sve strane, otirući rukom znoj sa čela. Oči su mu se neobično sjale, a medjutim su ga neprestano pozdravljali gromki uzklici. Odjel se je vraćao za odjelom na zapjenjenim konjima i svi su klicali u čast gospodinu Babiniću. Čapke su letile u zrak, a tko je još imao punu kuburu, taj ju je izpalio.

Najednoč se gospodin Andrija osovi na sedlu, pa podigne u vis obe ruke i vikne gromkim glasom:

— Vivat Jan Kazimir, naš gospodar i otac milostivi!

Na to nastade takova vika, kao da je nastala nova bitka. Sve obuze neizrecivo oduševljenje.

Knez Mihajlo odpaše sablju, posutu draguljima, i pruži ju Kmicicu; hetman mu svoj dragocjeni dolman prebaci preko ramenâ, a on podigne i opet ruke i klikne:

— Živio naš hetman! Živio naš pobjednički vodja!

— Živio! Živio! — odgovoriše mu svi jednoglasno.

Zatim počeše donositi osvojene zastave i zabijati ih u zemlju pred hetmana. Ni jedne ne spasi neprijatelj: bijaše tu zastava švedskih i pruskih, plemićkih i Boguslavovih, i sve su sada stajale pred pobjediteljima.

— To je jedna od najvećih pobjeda u ovoj vojni! — klikne hetman. — Izrael i Waldeck su zasužnjeni, pukovnici su zasužnjeni, ili su poginuli, a vojska im je hametom potučena.

Tu se okrene Kmicicu:

— Gospodine Kmicicu, ti si se tamo na onoj strani morao sukobiti s knezom Boguslavom . . . Što se je s njim dogodilo?

Tu pogleda i Volodijovski u oči gospodinu Andriji, a on odgovori brzo:

— Bog je kneza Boguslava kaznio ovom rukom!

To rekavši, podigne desnicu, a u taj čas ga zagrli mali vitez.

— Andrija! — vikne. — Ja ti ne zavidim! Bog te blagoslovio!

— Ta ti si izvježbao moju ruku! — odgovori ganuto gospodin Andrija.

Ali daljne izljeve bratskih čuvstava prekine im knez stolnik.

— Zar je moj brat ubijen? — zapita živo.

— Nije, — odgovori Kmicic, — jer sam mu poklonio život, ali je ranjen i zasužnjen. Eno ga baš vode moji Nohajci!

Na te rieči začudi se gospodin Volodijovski, a svi vitezovi pogledaše na ravninu, na kojoj se pokaza nekoliko Tatara, koji su se polako približavali, pa napokon dodjoše i do obkopâ.

Istom sada opaziše svi, da prvi Tatarin vodi sužnja, i prepoznaše kneza Boguslava, ali u kakovom stanju!

On, gotovo najmoćniji velmoža u cieloj Republici, on, koji je još do nedavna težio za samosvojnom vlašću, on, knez njemačke države, išao je sada s konopcem oko vrata, pješice, uz tatarskog konja, bez kalpaka, krvave glave, povezane zamazanom krpom. I k tomu su ga tako strašno mrzili svi poljski vitezovi, da ih nije ni najmanje ganulo to grozno poniženje, već su malo ne svi zaviknuli u isti čas:

— Smrt izdajici! Raznesimo ga na sablje! Smrt! Smrt!

A knez Mihajlo prekrije oči rukama, jer su jednoga Radzivilla vodili tako sramotno. Najednoč se zacrveni i vikne:

Digitized by Google

— Moja gospodo! To je moj brat, to je moja krv, koje ja nisam štedio za svoju otačbinu! Moj je neprijatelj, tko na toga nesretnika podigne ruku!

a u švedskoj je vojni s prezirom odbio sve nagovore kneza Januša i medju prvima pristao uz tišoviecku konfederaciju, pa je za to njegov glas i sada našao posluha. Možda se

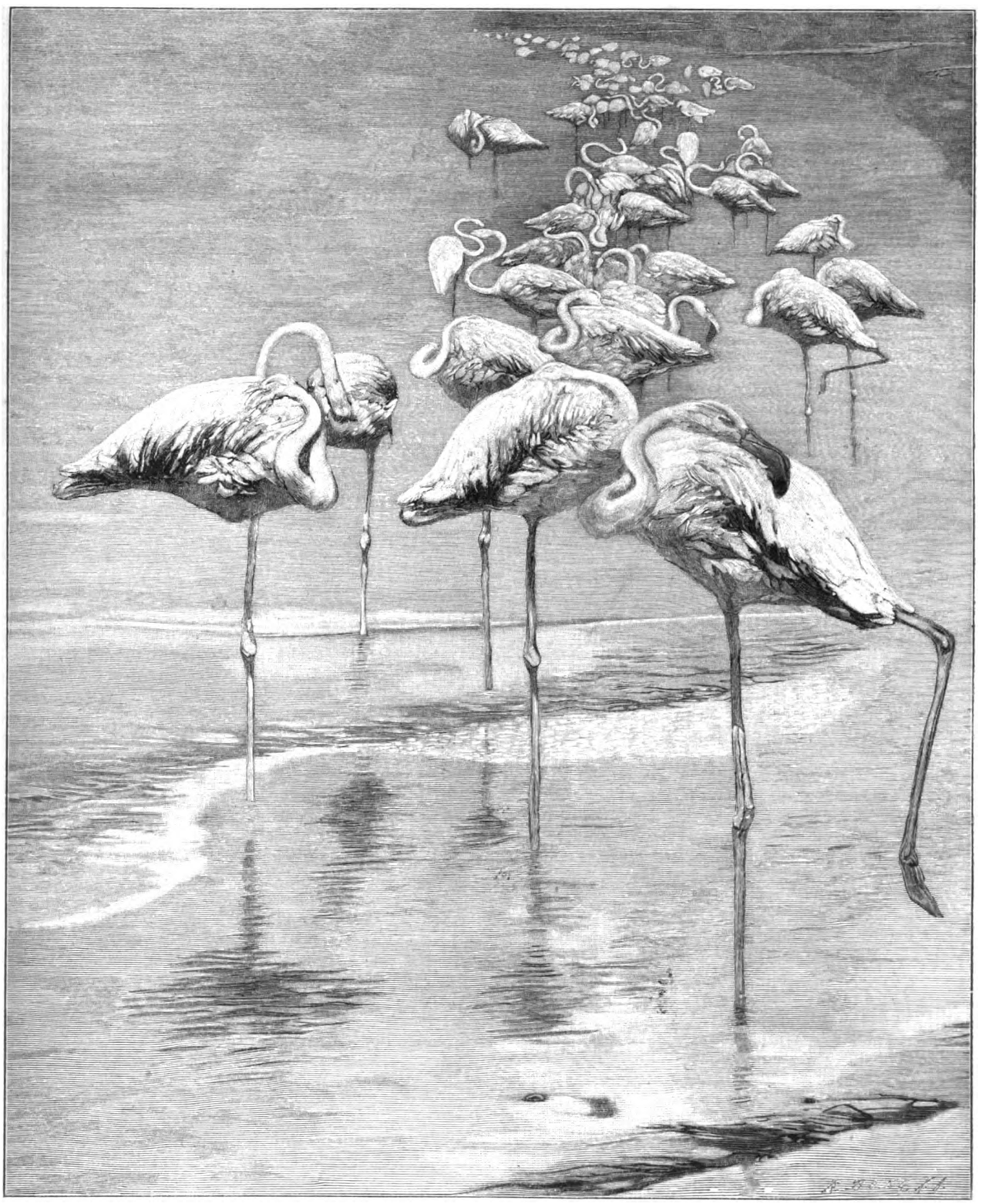

Ederer C.: Plamenci.

Svi vitezovi odmah zašute. Svi su kneza Mihajla ljubili radi njegove plemenštine, radi njegove hrabrosti i požrtvovnosti za otačbinu. Ta kad je ciela Litva bila pala pod moć hiperborejsku, branio se on jedini u Niesviežu, nitko nije htio ni zamjeriti tako moćnomu gospodinu... i svi su svoje sablje spravili u tokove, a nekoliko je častnika, koji bijahu u službi gospodina Radzivilla, dapače zavikalo:

Digitized by Google

— Oduzmimo ga Tatarima! Neka mu sudi Republika, a ne dajmo naše tako plemenite krvi Tatarima!

— Oduzmimo ga Tatarima! — ponovi knez. — Mi ćemo za nj naći jamca, a on će sam platiti svoj odkup! Gospodine Vojniloviću, pozovi svoje ljude, pa neka im ga uzmu silom, ako drugačije ne bude moguće!

— Ja se nudjam Tatarima kao jamac! — vikne gospodin Gnoinjski.

U to se Volodijovski približi Kmicicu i rekne:

— Andrija, što si to učinio? Ta on će živ i zdrav izaći iz te nezgode!

Na to skoči Kmicic kao ranjeni bik.

— S dozvolom, milostivi gospodine kneže! — vikne. — To je moj sužanj! Ja sam mu poklonio život, ali pod uvjetima, koje je prihvatio pod prisegom na svoje heretičko evangjelje, i ja ću prije poginuti, nego što se on oslobodi iz rukû, u koje sam ga predao, dok sve ne izpuni, što mi je obećao.

To rekavši, obode konja i zakrči Tatarima daljni put; ali u to dojaši k njemu gospodin Vojnilović.

— Na stranu, gospodine Babiniću! — vikne.

— Na stranu, gospodine Vojniloviću! — zagrmi gospodin Andrija i udari Vojnilovićeva konja pljoštimice sabljom po nozdrvama tako, da je posrnuo i skoro pao na zemlju.

Svi vitezovi počmu mrmljati, a gospodin Gosievski stupi napred i rekne:

— Šutite, moja gospodo! Milostivi gospodine kneže, po svojoj hetmanskoj vlasti izjavljujem, da samo gospodin Babinić na sužnja ima pravo, i tko hoće da ga izbavi iz tatarskih ruku, mora se pogoditi s njegovim pobjediteljem.

Knez Mihajlo svlada svoju uzbudjenost i zapita gospodina Andriju:

— Govori, što želiš?

— Da izpuni sve uvjete, prije nego što se izbavi iz sužanjstva.

— On će ih izpuniti i onda, ako se prije oslobodi.

— To ne može da bude! Ja to ne vjerujem!

— To ti ja prisižem na presvetu Bogorodicu, koju priznajem, i na svoju vitežku rieč, da će ti on sve izpuniti. Za to ti jamčim svojom čašću i svojim imetkom.

— To mi je dosta! — odgovori Kmicic. — Neka gospodin Gnoinski bude jamac, jer će se Tatari inače oduprieti. A meni je dosta tvoja rieč.

— Hvala ti, gospodine kavalire! — rekne knez stolnik. — I nemoj se bojati, da će on odmah steći slobodu, jer ga predajem gospodinu hetmanu, pa će ostati u sužanjstvu sve dotle, dok ne pukne kraljeva odsuda.

— Tako će i biti! — potvrdi hetman.

I zapovjedivši gospodinu Vojniloviću, da sjedne na svježega konja, jer je njegov još uviek podrhtavao, posla ga skupa s gospodinom Gnoinskim po kneza.

Ali taj posao ne prodje posve gladko, već su im sužnja morali oduzeti silom, jer im se je opro sam Hasunbej, koji se je umirio istom onda, kad je ugledao gospodina Gosievskoga i kad je čuo, da će za kneza dobiti sto tisuća talira u ime odkupa.

Na večer nadje se knez Boguslav u šatoru gospodina Gosievskoga, gdje su ga najbrižnije njegovali. Dva liečnika nisu ga ostavljala ni na časak, jamčeći za njegov život, jer mu rana, zadana samo vrhom sablje, nije bila preveć težka.

Gospodin Volodijovski nije mogao oprostiti Kmicicu, što je knezu poklonio život, pa mu se je za to uklanjao cieli dan, dok na večer nije sam gospodin Andrija došao u njegov šator.

— Boj se rana božjih! — vikne mali vitez, ugledavši ga. — Prije bih se tomu nadao od svakoga drugoga, a ne od tebe, da ćeš na životu ostaviti onoga izdajnika.

— Poslušaj me, Mihajlo, prije nego što me odsudiš, — odgovori tužno Kmicic. — Već sam ga imao pod nogom i već sam mu svoj mač bio stavio na grkljan, pa znaš li, što mi je tada rekao taj lupež? . . . To, da su već izdane zapoviedi, da Olenjku imadu smrću kazniti u Taurogama, ako on pogine. Što sam ja nesretnik mogao da učinim? Odkupio sam njezin život njegovim životom . . . Što sam mogao da učinim, tako ti križa Isusova, što sam mogao da učinim?

Tu se pograbi za kosu gospodin Andrija i topne nogom, a gospodin Volodijovski malko se zamisli i rekne:

— Ja pojmim tvoju desperaciju . . . ali ipak . . . Vidiš li, ti si ostavio na životu izdajnika svoje otačbine, koji još toliko jada može zadati našoj Republici . . . Nema druge, Andruška! Ti si danas stekao silnih zasluga, ali si napokon javno dobro žrtvovao svojemu privatnomu dobru.

— A ti . . . što bi ti sam učinio, kad bi ti se reklo, da je nož postavljen na grlo gospojice Ane Borzobohate?

Gospodin Volodijovski naškubi strašno svoje brčiće.

— Nemoj mene postavljati za primjer! Hm, što bih ja učinio? . . . Ali Skrzetuski, koji ima rimsku dušu, ne bi ga ostavio na životu; a uz to sam siguran, da ni sam Bog ne bi dozvolio, da se za to prolije nevina krv.

— Ja ću to okajati. Kazni me, Bože, ali ne po mojoj krivnji, nego po tvom milosrdju . . . jer da sam podpisao smrtnu kaznu one golubice . . .

Tu prekrije Kmicic oči.

— Spasite me, božji angjeli! Nikada! Nikada!

— Dogodilo se! — rekne Volodijovski.

Na to izvadi gospodin Andrija iz njedara nekakav spis.

— Gledaj, Mihajlo, što sam dobio. Ovo je zapovied Sakoviću, svim Radzivillovim častnicima i svim švedskim zapovjednicima . . . Morao ju je podpisati, premda je jedva micao rukom . . . To je zahtievao sam knez stolnik . . . To je njezina sigurnost, njezina sloboda! Tako mi Boga, ja ću se moliti cielu godinu dana, sâm ću se bičevati, novu ću crkvu sagraditi, ali ne ću žrtvovati njezinoga života! . . . Ja nemam rimske duše . . . dobro! Ja nisam Kato, kao gospodin Skrzetuski . . . dobro! Ali nje ne ću da žrtvujem, do sto vragova, pa makar me u paklu na ražnju pekli!

Kmicic ne dovrši, jer mu Volodijovski rukom zatvori usta, viknuvši gromkim glasom:

— Ne griješi, jer izazivlješ božju kaznu! Udaraj se u prsa! Brzo! brzo!

I Kmicic se počne udarati u prsa: „Mea culpa, mea culpa, mea maxima culpa!“ [1]) Napokon brizne u plač biedni vojnik, jer nije znao, što da učini.

Volodijovski ga pusti, da se izplače, pa ga onda zapita:

— A što sada namjeravaš?

— Poći ću sa svojim odjelom, kamo me šalju, čak tamo pod Birže. Neka mi samo odahnu ljudi i konji. A što još putem mogu proliti heretičke krvi, to ću je proliti.

— Pa ćeš i opet steći novih zasluga. Ne gubi odvažnosti, Andruška! Bog je milosrdan.

— Poći ću ravno, kao da si srpom odsjekao. Sad mi je otvorena sva Pruska, jer u njoj nema neprijatelja, osim što samo gdjegdje male posade stoje.

Gospodin Mihajlo uzdahne:

— Ej, i ja bih s tobom pošao tako rado, kao da idem u raj! Ali moram da ostanem na čelu svoje čete. Ti si sretan, što zapoviedaš dobrovoljcima . . . Andruška, poslušaj me, brate! A kad ih obe nadješ, pripazi malko i na onu drugu, da joj ne bude zlo . . . Bog zna, možda mi je sudjena!

To rekavši, zagrli mali vitez gospodina Kmicica.

XII.

Olenjka i Anusia, pobjegavši pod Braunovom zaštitom iz Tauroga, stigoše sretno k partiji gospodina mačo-

[1]) Moj grieh, moj grieh, moj najveći grieh!

Digitized by Google

noše, koja je stajala pod Olšom, dakle Taurogima dosta blizu.

Kad ih je stari plemić obe ugledao žive i zdrave, nije ponajprije htio da vjeruje svojim očima, a onda zaplače i napokon zapane u takav bojni zanos, da za njega nije više bilo nikakovih pogibelji. Pa da ne navali samo knez Boguslav, nego i sam švedski kralj sa svom svojom moći, bio je gospodin mačonoša spreman, da svoje dvie djevojke brani od svih neprijatelja.

— Prije ću poginuti, — govorio je, — nego što će vama i jedna vlas pasti s glave. Nisam ja više onaj čovjek, koga ste poznavale u Taurogama, i mislim, da će Švedi oš dugo pamtiti Girlakolu, Jasnojnu i one udarce, koje smo im zadali pod samim Rosienjom. Istina, da nas je izdajica Saković napao nenadano i za čas razpršio, ali za to imam evo i opet nekoliko sabalja na uslugu.

Gospodin mačonoša nije baš jako pretjerivao, jer je u njemu doista bilo težko prepoznati onoga duhom klonuloga taurožkoga sužnja. Sad je bio posve drugi; na bojnom polju, na konju bio je u svom pravom životu, a jer je bio dobar vojnik, potukao je više puta Švede. I jer je u cieloj okolici uživao veliki ugled, kupili su se oko njega vrlo rado i plemići i seljaci, pa i iz dalnjih krajeva došlo je k njemu nekoliko momaka i konja.

U pratnji gospodina mačonoše bijaše trista pješaka i oko sto i petdeset konjanika. Medju pješacima je riedko koji imao pušku, a većina bijaše oboružana kosama i vilama; medju konjanicima bijahu ponajviše sami niži plemići. Oni su bili bolje oboružani, nego pješaci, ali takodjer raznovrstnim oružjem.

Gospodin mačonoša mogao je s takovom četom zakrčivati put švedskim patrolama, mogao je dapače navaljivati i na njihove manje odjele, ali nije mogao da udari na ma koje učvršćeno mjesto.

To su odmah uvidili i sami Švedi. Čim je buknuo ustanak, bili su odmah po svoj Litvi i Žmujdzi posječeni oni, koji su svoje stanove imali po raznim selima; za to su se drugi držali učvršćenih mjesta, iz kojih su polazili na manje ili veće ekspedicije. I tako se dogodi, da su sva polja, šume i sela bila u poljskim rukama, dočim su sva veća mjesta držali Švedi.

Partija gospodina mačonoše bijaše jedna od najboljih, a druge su još manje mogle učiniti. Na granici Inflandije bili su se buntovnici doduše osmjelili tako daleko, da su dva puta obsiedali Birže, koji su im se drugi put morali predati; ali taj časoviti uspjeh polučiše za to, što je de la Gardie bio na obranu Rige s inflandske granice povukao sve svoje čete.

Njegove sjajne pobjede ipak su jasno pokazivale, da će se ta vojna doskora dovršiti, a onda će cielu Žmujdzu i opet zauzeti pobjedonosni Švedi. Uza sve to su razne partije u gustim šumama bile dosta sigurne, da ih ondje ne će potražiti neprijatelji; ali tako nije bilo na javnim cestama.

Radi toga napusti gospodin mačonoša misao, da se zakloni u pustu šumu bialoviešku, do koje je bilo dosta daleko, a na putu su stajale mnoge švedske posade.

— Gospodin Bog nam je dao suhu jesen, — rekne svojim djevojkama, — pa nam je za to i lakše živiti pod vedrim nebom. Zapovjedit ću, da vam podignu udoban šator, dat ću vam dvie tri ženske, da vas poslužuju, pa ćete ostati u taboru. U ovim časovima nema boljega zakloništa, nego u šumi. Moji su Billevići nedavno spaljeni, po cestama se klatare razbojnici, a često prolaze i švedski odjeli. Gdje ćete sigurnije zakloniti svoje glave, nego kod mene, koji imam nekoliko sabalja na razpolaganje? A zadesi li me kakova nezgoda, naći će se za vas kakav kutić u šumskoj pustoši.

Ta se misao vrlo svidje gospojici Borzobohatoj, jer je u partiji bilo nekoliko mladih Billevića, ljubeznih kavalira, a povrh toga se je govorilo neprestano, da gospodin Babinić dolazi u te strane.

Anusia se je nadala, da će on odmah razpršiti Švede, čim samo stigne, a zatim ... zatim će biti ono, što Bog dâ. I Olenjka je mislila, da je najsigurnija u stričevoj partiji, samo što je htjela da se udalji od Tauroga, bojeći se Sakovićeva progonstva.

— Podjimo u Vodokte, — rekne, — jer ćemo ondje biti medju svojima. Pa ako su i spaljeni, preostaju nam još Mitruni i drugi zaselci. Nije moguće, da je sva ona okolica promienjena u pustinju. Lauda će nas u slučaju pogibelji braniti.

— Ej, svi su Laudanci otišli s gospodinom Volodijovskim, — uzprotivi se mladi Juraj Billević.

— Ali su ostali starci i dječaci, a u skrajnjoj nuždi znadu se i tamošnje žene boriti. I šume su ondje veće, nego ovdje; Gosćievići ili Domaševići odvest će nas u Rogovku, gdje nas nikoji neprijatelj ne će naći.

— A ja ću učvrstiti svoj tabor i navaljivati na Švede, koji se budu pokazali na obronku šume, — rekne gospodin mačonoša. — To je krasna misao! Ovdje nemamo pravoga posla, a ondje možemo bolje poslužiti našoj otačbini.

Tko zna, nije li gospodin mačonoša i za to tako rado pristao na predlog gospojice Aleksandre, što se je ipak malko bojao Sakovića, koji je u svojoj očajnosti mogao da bude strašan.

Taj savjet bijaše uza sve to sam po sebi mudar, i za to ga odmah svi prihvatiše. Mačonoša posla još isti dan pod vodstvom Jureka Billevića sve svoje pješake, da se šumama prokradu do Krakinova; a sam podje s konjanicima dva dana kasnije, pribavivši si prije toga pouzdane viesti, da u Kiejdanu, ili u Rosienju, izmedju kojih je morao proći, ne stoje znatnije švedske posade.

Išli su oprezno i polagano. Gospojice su se vozile na seljačkim kolima, a kadkad i jašile na konjima, za koje se je gospodin mačonoša pobrinuo.

Anusia, dobivši od Jureka Billevića na dar laku sabljicu, prevjesi ju preko ramena na svilenoj uzici i najeri na glavi svoj mali kalpačić, pa je tako kao kakav ritmajstor jašila oko ciele čete. Nju je zabavljao taj pohod i veselila se je blistavim sabljama i vatrama, što su ih ložili po noći. Za nju su se silno oduševljavali mladi častnici i vojnici, a ona je strigla očima na sve strane i razpuštala putem svoju kosu, da ju po tri puta na dan splete i razplete nad jasnim zrcalom jezera i rieka. Govorila je često, da bi rado vidila bitku, da pokaže svoju odvažnost, ali u istinu nije čeznula za bitkom: samo je htjela da razpali srca svih mladjih bojovnika, kao što ih je doista i razpalila.

I Olenjka kao da je na novo oživila poslije odlazka iz Tauroga. Ondje ju je mučila vječna neizvjestnost i velika bojazan za svoju budućnost, a sad se je osjećala mnogo sigurnijom u šumskoj pustoši. Zdravi zrak povraćao joj je snagu. Gledajući čile vojnike, oporavljala joj se izmučena duša. I njoj je bio ugodan taj vojni pohod, a možebitne pogibelji nisu je strašile, jer je vitežka krv tekla u njezinim žilama. Pokazujući se manje odvažnom i ne očijukajući s nikim, svraćala je na se i manje pozornosti.

Brkata vojnička lica ljubezno su se nasmiešila, ugledavši Anusju, a glave su im se odkrivale, kad je Olenjka pristupila k vatri. To štovanje pretvori se kasnije u obožavanje. A nije bilo ni bez toga, da po koje živo srce nije radi nje jače zakucalo u mladim prsima, samo što ju oči nisu smjele gledati tako slobodno, kao liepu i crnooku Ukrajinku.

Išli su gustim šumama, šaljući često napred svoje patrole, pa su istom sedmi dan već kasno po noći stigli u Lubić, koji je ležao na granici laudanske okolice, kao da je sačinjavao njezina vrata. Konji bijahu toga dana tako izmučeni, da nisu mogli dalje; za to zapovjedi gospodin mačonoša, da se partija spremi na noćište. Sam se s gospojicama nastani u dvoru, jer je bilo maglovito i hladno. Na sreću nije dvor bio spaljen. Neprijatelj ga je po nalogu

Digitized by Google

kneza Januša Radzivilla bio poštedio za to, što je bio Kmicicev, a kad je knez kasnije saznao, da mu se je gospodin Andrija iznevjerio, zaboravio je izdati druge zapoviedi. Ustaše su i to imanje smatrali vlastnošću Billevića, a razbojnici nisu smjeli plieniti po samoj Laudi. Za to se nije u Lubiću ništa promienilo. Olenjka je sa strašnim čuvstvom boli i gorčine ulazila pod taj krov. Tu je poznavala svaki kut, ali ju je gotovo u svakom nešto spominjalo Kmiciceva nasilja. Pred njom je eto jestviona, urešena slikama Billevića i lubanjama divlje zvjeradi. Te su prostrieljane lubanje još uviek na svom mjestu, a sabljama posječene slike gledaju strogo sa stienâ, kao da žele reći: „Gledaj, djevojko, gledaj, naša unuko, kako je on svetogrdnom rukom izobličio naše zemske likove, koji već odavno počivaju u grobu!“

Olenjka je osjećala, da ne će stisnuti očiju u tom čudnom domu. Činilo joj se, kao da u svakom kutu vidi po koju sablast Kmicicevih groznih drugova. I sjeti se, kako je brzo taj čovjek, koga je ona tako ljubila prelazio od nasilja do nasilja, od razkalašenosti do razkalašenosti, do spalenja Upite i Volmontovića do njezine otmice iz Vodokta, pa do službe kod kneza Radzivilla i do izdaje, i napokon do užasnoga obećanja, da će svoju strašnu desnicu podići i na samoga kralja, na otca otačbine.

Noć je prolazila, a san nije dolazio na oči biedne Olenjke. Sve njezine duševne rane obnoviše se i opet i počeše ju jako boliti. Stid joj je na novo palio obličje; oči joj nisu ronile suzâ, ali je njezino srce ćutilo tako neizmjernu žalost, da se nikako nije mogla primiriti.

Žalost za čim? Za onim, što bi moglo biti, da je on drugi čovjek, da je uz svu svoju nasilnu ćud samo malo ljubezan i učtiv, da ipak znade naći barem neku granicu u svojoj razkalašenosti. Ta njezino bi srce sve oprostilo...

Sve te muke svoje drugarice opazi Anusia, kojoj je sve bio priobćio stari mačonoša, i jer je imala dobro srce, pristupi k Olenjki, pa ju zagrli i reče:

— Olenjko, ti se u ovom domu previjaš od boli!

Olenjka nije iz početka htjela govoriti, već se je počela tresti cielim tielom, a napokon je briznula u strašni i očajnički plač. Pograbivši konvulzivno Anusjinu ruku, prisloni svoju plavokosu glavu na njezino rame, plačući gorko i neprestano.

Anusia je morala dugo čekati, dok je to prošlo, a kad se je Olenjka malko umirila, progovori tiho:

— Olenjko, molimo se za njega!

A Olenjka prekrije obima rukama oči:

— Ah, ne mogu! — rekne na silu.

I za čas zabaci natrag svoju kosu, koja joj bijaše pala na lice, pa nastavi pridušenim glasom:

— Vidiš... ne mogu!... Ti si sretna!... Tvoj Babinić je čestit i slavan... pred Bogom i pred otačbinom... Ti si sretna... a ja ne mogu ni da se molim!... Za njim je sama krv ljudska, za njim su sama garišta!... Ali samo da nije izdao svoju otačbinu... samo da nije izdao svoga kralja!... Ja sam mu već sve bila oprostila... u Kiejdanu... jer sam mislila... jer sam ga ljubila svim svojim srcem!... Ali sada ne mogu!... O Bože milosrdni... ne mogu!... Htjela bih, da sama ne živim... i da ni on ne živi!

Na to će Anusia:

— Slobodno je moliti se za svaku dušu, jer je Bog milosrdniji od ljudi i jer su mu poznati svi razlozi, kojih ljudi često ne poznadu.

To rekavši, klekne na molitvu, a Olenjka klekne do nje i tako ostadoše do jutra.

Drugi dan razširi se viest po svoj okolici, da je gospodin mačonoša Billević na Laudi. Na tu viest dohrliše svi, da ga pozdrave. Iz okolišnih šuma dodjoše sgrbljeni starci i žene s djecom. Nitko nije već dvie godine ni orao, ni sîjao. Sama sela bijahu djelomice spaljena i pusta. Sviet je živio u šumama. Svi snažni muževi bijahu s gospodinom Volodijovskim, ili u raznim partijama, i samo su odrasliji dječaci branili ostanke svoje djedovine, a branili su ih dobro.

Svi pozdraviše gospodina mačonošu kao svoga izbavitelja radostnim plačem, jer se je tim priprostim ljudima činilo, da je konac vojni i svim nesrećama, kad je došao gospodin mačonoša i kad se njihova „gospojica“ vraća u svoje staro gniezdo. I odmah se počeše vraćati iz šumâ na svoja stara sjedišta.

Švedi su doduše bili nedaleko u svom učvršćenom taboru u Ponieviežu, no domaći žitelji nisu za njih marili, imajući u svojoj sredini četu gospodina Billevića i u blizini neke druge partije, koje su brzo mogli dozvati.

Gospodin Tomaš je dapače namjeravao udariti na Ponievież, da posve očisti cielu okolicu; samo je čekao, da se još više ljudi sakupi pod njegovu zastavu, a naročito, da njegovi pješaci dobiju strjeliva, koga su prilično zalihu imali u šumi sakrivenu lovci Domaševići; a medjutim je pregledavao okolicu, idući od sela do sela.

Ali je tužno bilo to pregledavanje. U Vodoktama bijaše spaljen dvor i polovina sela; Mitruni isto tako; Volmontovići i Butrimi, koje je nekoč bio spalio Kmicic, podigoše i opet svoje kuće, koje su za čudo ostale ciele; za to bijahu Domaševići, Morgi i Drožejkini spaljeni do zemlje; Pacuneli do polovice, Morozi posve; a Gošćuni pretrpiše najgoru sudbinu, jer je žiteljstvo bilo do polovice uništeno, a svim mužkarcima, od siedih staraca do malih dječaka, bijahu po zapoviedi pukovnika Rosa odsječene desnice.

Tako je strašno vojna unesrećila tu okolicu, tako užasne bijahu posljedice izdajničkoga djelovanja kneza Januša Radzivilla.

U to stigoše i opet radostne viesti, koje se poput munje razširiše od kolibe do kolibe.

Jurek Billević, poslan s nekoliko konja pred sam Ponievież, zasužnji ondje nekoliko Sveda i saznade prvi za bitku pod Prostkama. A na to počeše stizati sve čudnije i čudnije viesti.

— Gospodin je Gosievski — govorilo se — potukao grofa Waldecka, Izraela i kneza Boguslava. Njihova je vojska uništena, a oni su u sužanjstvu! Ciela je Pruska planula jednim plamenom!

Dva tri tjedna kasnije počeše ljudska usta ponavljati još jedno strašno ime: ime gospodina Babinića.

— Babinić je ponajviše izvojštio pobjedu pod Prostkama, — govorilo se po svoj Žmujdzi. — Babinić je posjekao i zasužnjio kneza Boguslava.

Pa dalje:

— Babinić pali elektorsku Prusku i dolazi kao smrt k Žmujdzi, uništujući sve tako, da za sobom ostavlja samo nebo i zemlju.

I napokon:

— Babinić je spalio Tauroge. Saković je pred njim pobjegao, pa se sakriva po šumama.

Ta viest obistini se podpuno.

Anusia Borzobohata živila je kao u vrućici cielo vrieme, dok su dolazile te viesti, smijala se i plakala neprestance, udarala nogom, kad tko nije htio vjerovati, i govorila svakomu, tko je htio i tko nije htio da ju sluša:

— Ja poznam gospodina Babinića! On me je iz Zamošća doveo k gospodinu Sapiehi. To je najveći bojovnik na svietu. Ne znam, da li mu je i gospodin Čarniecki ravan. On je, služeći pod gospodinom Sapiehom, još u prvoj vojni onako strašno uznemirivao kneza Boguslava. On ga je posjekao i pod Prostkama. Pokazat će on i gospodinu Sakoviću i takovoj desetorici, kao što je Saković! A Švede će za mjesec dana iztjerati iz ciele Žmujdze.

I njezine se rieči doista počeše izpunjavati. Više nije bilo ni najmanje sumnje, da je grozni bojovnik, imenom Babinić, iz Tauroga došao u sjevernije krajeve.

Pod Koltinama je hametom potukao pukovnika Bal-

Digitized by Google

dona i uništio njegov odjel; pod Vornjama je razpršio švedske pješake, koji su pred njim uzmaknuli do Telša, a pod Telšama je izvojštio znatniju pobjedu nad dvojicom švedskih pukovnika, nad Normanom i Hudenskiöldom, kojom je prigodom Hudenskiöld poginuo, a Norman sa

Od Tauroga i Polonge do Birža i Vilkomierza razliegalo se njegovo pobjedonosno ime. Govorilo se o grozotama, što ih je počinio na švedskim vojnicima; govorilo se, da njegova vojska, u kojoj su iz početka bili sami Tatari i dobrovoljci, dan na dan biva sve veća i veća, jer

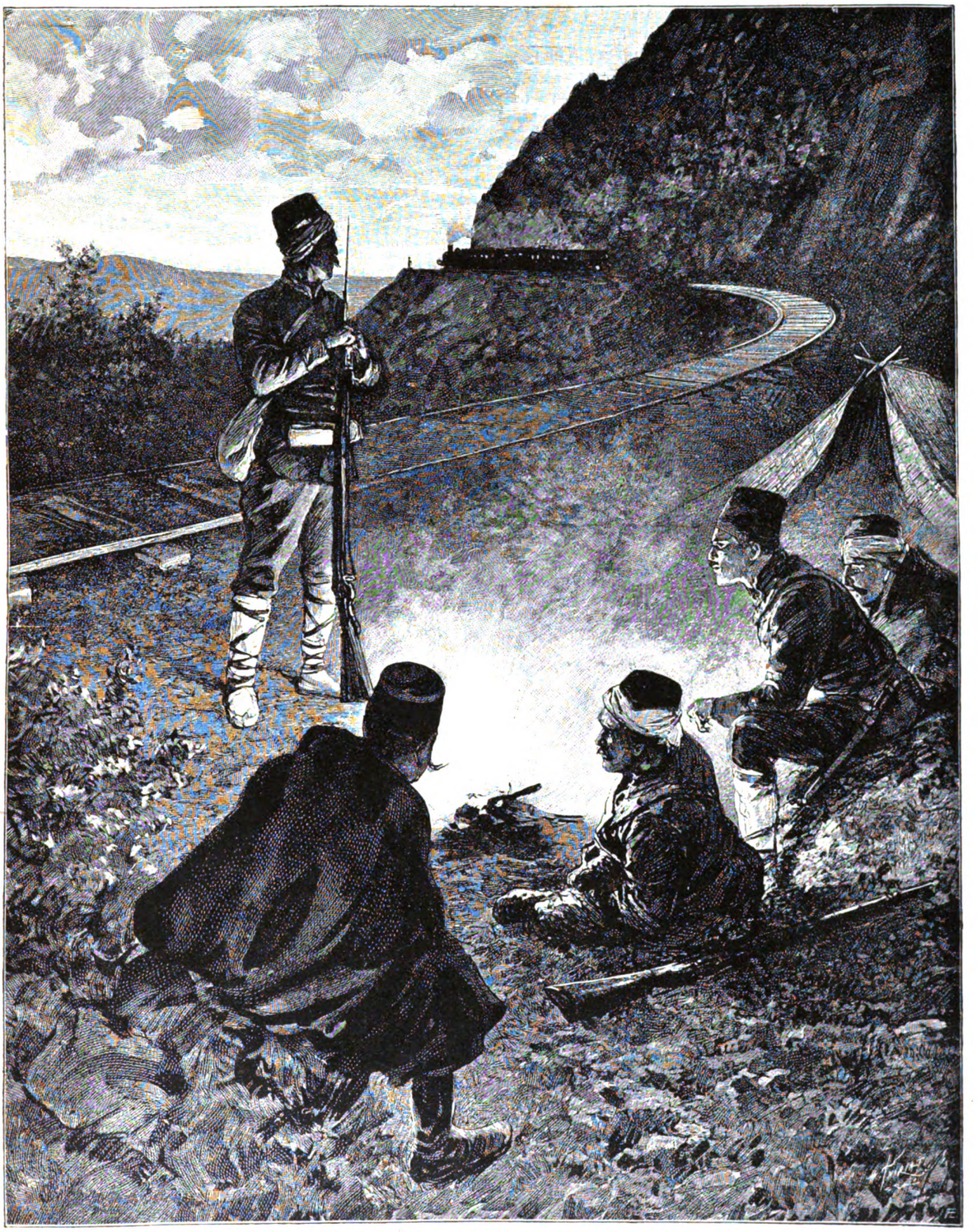

Na straži.

ostatkom vojske uzmaknuo čak do Zagore na granici žmujdzkoj.

Iz Telšâ je Babinić pošao u Kuršane, tjerajući pred sobom manje odjele švedske, koji su se pred njim zaklanjali pod krila moćnijih posada švedskih.

da se s njim sdružuju sve partije, koje on drži u željeznom zaptu i vodi od pobjede k pobjedi.

Ljudske misli bijahu tako zaokupljene tima pobjedama, da se nije pravo ni začulo za poraz, što ga je gospodin Gosievski bio u bitci sa Steinbokom pretrpio kod Filipova.

Digitized by Google

Babinić je bio mnogo bliže i za to su svi govorili samo o Babiniću.

Anusia je svaki dan molila gospodina mačonošu, da se sdruži s tim proslavljenim bojovnikom. Podupirala ju je i Olenjka, a to su želili i svi častnici i plemići.

Ali to nije bilo lako. Babinić je ponajprije bio na drugoj strani, a onda je često izčezavao tako, da se po ciele tjedne nije o njemu ništa čulo, dok i opet nije stigla kakova viest o njegovoj novoj pobjedi. Povrh toga su se bili složili svi znatniji švedski odjeli, da mu zakrče put; a napokon se je iza Rosienja pojavila jaka četa Sakovićeva, o kom se je pripoviedalo, da sve pred sobom strašno uništava i da sve ljude samo za Billevićevu partiju pita.

Gospodin mačonoša nije dakle mogao da podje k gospodinu Babiniću, već se je dapače bojao, ne će li mu na Laudi za kratko vrieme biti pretiesno.

I ne znajući ni sam, što da počne, povjeri se Jureku Billeviću, da će se povući na iztok u Rogovku. Jurek priobći tu viest Anusji, a ona dodje odmah k gospodinu mačonoši.

— Striče najmiliji, — rekne mu, jer ga je uviek tako nazivala, kad je od njega htjela što polučiti, — ja sam čula, da mi imamo pobjeći. Ali zar se tako znameniti bojovnik ne stidi, da to učini na sam glas o neprijatelju?

— Moja gospojice, ti moraš da u sve zabodeš svoj nosić, — odgovori joj gospodin mačonoša. — To nije tvoj posao.

— E pa dobro! Vi bježite, a ja ću ovdje ostati.

— Da te Saković uhvati? Vidit ćeš!

— Saković me ne će uhvatiti, jer će me gospodin Babinić obraniti.

— Baš će on znati, gdje se ti nalaziš. Već sam ti rekao, da se k njemu ne možemo protući.

— Ali on može k nama doći. Ja sam njegova prijateljica, pa kad bih mu samo mogla poslati pismo, sigurna sam, da bi on došao ovamo, potukavši prije gospodina Sakovića. On me je malko ljubio, pa za to ne bi odbio moje molbe, da me spasi.

— A tko će mu odnieti to pismo?

— Ta to bi mogao učiniti prvi bolji momak.

— A to ne će škoditi, to nikako ne će škoditi. Olenjka ima bistar razum, ali ga ni tebi ne manjka. Ako se medjutim pred pretežnijom silom budemo morali i u šumu zakloniti, bit će ipak sve dobro, samo da gospodin Babinić dodje u ove strane, jer ćemo se tim prije s njim sdružiti. Pokušaj, moja gospojice! A pismonoša će se već naći, i to čovjek pouzdan.

Obradovana Anusia pokuša tako dobro, da je još isti dan našla dvojicu pismonoša, i to jednoga Jureka Billevića, a drugoga samoga Brauna. Obojica su imala odnieti jednako pismo, da ga jedan ili drugi uruči gospodinu Babiniću. Sa samim pismom mučila se Anusia mnogo dulje, ali je napokon napisala ovo:

„Pišem vam u skrajnjoj pogibelji, ako me se još sjećate, (premda sumnjam, jer ne znam, za što bi me se sjećali), da mi priskočite u pomoć. Samo usljed vaše ljubežljivosti, kojom ste me susretali na putu iz Zamošća, smijem se nadati, da me ne ćete ostaviti u nesreći. Ja sam u partiji gospodina Billevića, mačonoše rosienjskoga, koji mi je dao zaklonište, jer sam s njegovom nećakinjom, gospojicom Billevićevom, pobjegla iz taurožkoga sužanjstva. I nas i njega okružuju sa svih strana neprijatelji, naročito Švedi i neki gospodin Saković, pred kim sam morala pobjeći, jer mi je dosadjivao svojom ljubavju. A ja znam, da me vi niste ljubili, premda i Bog znade, da vam nisam učinila ništa zla, već da sam vam želila sve dobro, pa vam još i sada želim. Ali ako me i ne ljubite, spasite biednu sirotu iz strašnih neprijateljskih ruku, pa će vas Bog za to stostruko nagraditi, a ja ću mu se za vas moliti, nazivajući vas svojim izbaviteljem sve do smrti“ . . .

Kad su pismonoše već bili izvan tabora, prestraši se Anusia, pomislivši, kakove ih pogibelji očekuju, i htjede ih zadržati. I suznih očiju poče moliti gospodina mačonošu, da ih natrag vrati, jer da pismo mogu mnogo lakše odnieti prostiji ljudi.

Ali Braun i Jurek Billević ne htjedoše o tom ni čuti. I jedan i drugi ode veselo, ne znajući, što ga čeka.

Tjedan dana kasnije pade Braun u ruke gospodina Sakovića, koji dade s njega oguliti kožu, a biednoga Jureka Billevića ustrieliše za Ponieviežem, kad je bježao pred jednim švedskim odjelom.

Oba pisma dospješe u neprijateljske šake.

XIII.

Uhvativši Brauna i davši s njega oguliti kožu, sporazumi se Saković odmah s pukovnikom Hamiltonom, Englezom u švedskoj službi i glavnim zapovjednikom u Ponievieżu, da zajedno udare na partiju gospodina Billevića.

Babinić je i opet bio negdje zapao u šumu, te o njemu već više dana nije bilo nikakova glasa. Saković se u ostalom ne bi bio obazirao na njegovu blizinu. On se je doduše uz svu svoju odvažnost instinktivno bojao gospodina Babinića, ali je sada bio spreman, da i sam pogine, samo da se osveti. Poslije Anusjina biega mučila ga je upravo strašna bjesnoća. Prevarena ljubav dovadjala ga je do očajnosti, a uz to mu je doista trpilo i srce. Iz početka je Anusju htio uzeti za ženu samo radi imetka, što joj ga je bio ostavio njezin prvi zaručnik, gospodin Podbipienta, ali se je kasnije u nju zaljubio tako jako, kako se je takav čovjek samo mogao zaljubiti. I došlo je do toga, da je on, koji se osim kneza Boguslava nije bojao nikoga na svietu, da je on, pred kojim su strepili svi ljudi, kao kakav vjerni pas gledao u oči toj djevojki, da joj je laskao, da je podnašao sve njezine hire i pogadjao sve njezine misli.

A ona je zlorabila svoj upliv, obmanjujući ga riečju i pogledom, dok ga napokon nije izdala.

Saković je spadao u onu vrst ljudi, koji dobrim i poštenim smatraju samo ono, što je za njih dobro, a zlim i nepoštenim ono, što njima škodi. I za to je Anusia po njegovom mnienju počinila najveći grieh, koji je zasluživao najtežu kaznu. Da se je to dogodilo komu drugomu, bio bi se gospodin starosta smijao i rugao, a ovako je bjesnio kao divlja zvier i mislio samo na osvetu. I htio je, da grješnicu u svoje ruke dobije mrtvu, ili živu. Volio bi živu, jer bi joj se mogao kavalirski osvetiti, ali nije mario ni za to, što je djevojka mogla i poginuti u vrieme napadaja, samo da ju tko drugi ne dobije.

Htijući da radi sigurno, posla k gospodinu mačonoši podkupljenoga čovjeka s pismom tobože od gospodina Babinića, u kom mu je ovaj potonji javljao, da će za tjedan dana stići u Volmontoviće.

Gospodin mačonoša povjerova to posve lako, uzdajući se u nepobjedivu snagu gospodina Babinića, i ne zataji to pred nikim, već se sam nastani u Volmontovićima, kamo na to dodjoše i ostali žitelji laudanski. A dodjoše iz šumâ za to, jer je već bio konac jeseni, pa su nastajali hladni dani, i jer su htjeli da vide proslavljenoga bojovnika.

A medjutim su od Ponievieža k Volmontovićima dolazili Hamiltonovi Švedi, a od Kiejdana se je kao šumski vuk šuljao gospodin Saković.

Ali ovaj potonji nije ni slutio, da za njim takodjer kao vuk dolazi i netko treći, koji doduše nije dobio nikakova poziva, ali je imao taj običaj, da se pojavi ondje, gdje su mu se najmanje nadali.

Kmicic nije pravo znao, da je Olenjka u Billevićevoj partiji. U Taurogama, koje je bio poharao ognjem i mačem, doču od nekoga sužnja, da je pobjegla s gospojicom Borzobohatom, pa je mislio, da su otišle u pustoš bialovišku, u koju se bijaše zaklonila i gospodja Skrzetuska s mnogo drugih plemkinja. To je mogao misliti tim više,

Digitized by Google

što je znao, da je gospodin mačonoša svoju sinovku već odavno htio odvesti u one neprohodne krajeve.

Gospodina je Andriju vrlo neugodno dirnulo, što je nije našao u Taurogama, ali mu je ipak bilo drago, što je umakla iz Sakovićevih ruku i što će sada do konca vojne imati sigurno zaklonište.

Ne mogavši da odmah podje po nju, odluči, da će neprijatelja dotle ništiti po Žmujdzi, dok ju od njega cielu ne očisti. I sreća ga je sliedom sliedila. Već podrug mjeseca sticao je pobjedu za pobjedom, a oboružani ljudi dolazili su k njemu u tolikom broju, da su sada njegovi Tatari sačinjavali još samo jednu četvrtinu njegove vojske. Napokon je neprijatelja protjerao iz ciele zapadne Žmujdze, a začuvši za Sakovića i imajući s njim svoje stare račune, udje u svoje davne krajeve i podje za njim.

Tako dodjoše obojica u blizinu Volmontovića.

U njima je već tjedan dana bio i gospodin mačonoša, a nije ni slutio, kakove će doskora imati strašne goste.

Jedne večeri dojaviše dječaci Butrimi, koji su iza Volmontovića pasli konje, da nekakva vojska dolazi iz šume, približujući se s južne strane. Gospodin mačonoša bijaše star i izkusan vojnik, pa je za to bio poprimio sve mjere opreznosti. Svoje pješake, koji su od Domaševića već bili dobili nešto strjeliva, bio je smjestio po seoskim kućama, a naročito je bio učvrstio sam ulaz u selo, dočim je sa svojim konjanicima stajao na velikoj livadi iza seoskih plotova, oslanjajući se na oveći potok. Gospodin je mačonoša sve to učinio radi toga, da steče pohvalu gospodina Babinića, koji je jamačno umio cieniti valjane odredbe, i njegov je položaj doista bio vrlo jak i dobar.

Selo bijaše od onoga vremena, kad ga je Kmicic bio spalio, da osveti svoje drugove, na novo podignuto; no jer su se mnoge kuće još uviek gradile, bilo je u glavnoj ulici mnogo greda, drveća i dasaka. Na ulazu bijahu složene ciele hrpe, iza kojih su se pješaci mogli dugo braniti.

U svakom slučaju bijahu konjanici sigurni od prve navale. Gospodin mačonoša htio se je svojim bojnim izkustvom tako podičiti pred gospodinom Babinićem, da je dapače i nekoliko ljudi bio poslao na izvide.

Kako li se je začudio, a za čas i prestravio, kad je u daljini začuo puščane hitce i na cesti ugledao te ljude, gdje dolaze najbržim kasom, a za njima se potiskuju neprijatelji.

Gospodin mačonoša skoči odmah k pješacima, da im izda svoje zadnje zapoviedi, a u to se neprijatelji kao skakavci pojaviše pred Volmontovićima.

Neprijateljski konjanici potjeraše odmah u skok svoje konje, želeći, da jednim mahom zauzmu ulaz, ali ih jak oganj iz pušaka zaustavi na mjestu. Prvi redovi uzmakoše dapače dosta neuredno i samo nekoliko konja stiže do ulaza.

Gospodin mačonoša odjuri medjutim k svojim konjanicima i zapovjedi svima, koji su imali kubure i puške, da podju u pomoć pješacima.

Očito bijahu i neprijatelji oboružani puškama, jer je odmah iza prve navale nastalo jako, premda neredovito puškaranje.

I tako je Anusia imala ono, što je želila, to jest bitku.

Obe djevojke morale su odmah u prvi čas sjesti na čile konje, da u slučaju nužde mogu uzmaći skupa s pertijom. A stajale su u zadnjim konjaničkim redovima.

Ali Anusia je, premda je imala svoju sabljicu o boku i svoj kalpačić na glavi, odmah klonula duhom. Ona, koja se je u miru tako dobro slagala s gospodom častnicima, nije sada imala ni trunka odvažnosti, kad je valjalo, da se sa sinovi božice Bellone[1]) nadje okom u oko na bojnom polju. Nju je strašio zvižduk puščanoga zrnja, a puščani dim zaustavljao joj je dah u prsima. Bila je blieda kao krpa i počela je vriskati kao diete, te ju je jedan častnik, mladi gospodin Oleša iz Kiemnara, morao držati obima rukama. A držao ju je mnogo jače, nego što je bilo nuždno, i bio je spreman, da ju tako drži do konca svieta.

A vojnici su se stali smijati.

— To ti je vitez u suknjici! — začuše se neki glasovi. — Aj, perje čihati i kokoši nasadjivati!

A drugi su klicali:

— Gospodine Oleša! Taj ti se je štit priliepio uz ruku, ali će ga Kupido[1]) posve lako probiti svojom strielom.

I dobre volje bijahu svi prisutni vojnici.

Drugi su mnogo radje gledali na Olenjku, koja se je poniela posve drugačije. Iz početka, kad je proletilo nekoliko puščanih zrna, probliedila je i ona, pa je nehotice zažmirila i prignula glavu; ali je odmah zatim počela u njoj igrati vitežka krv, pa se je zarumenila kao ruža, podigla glavu i neustrašivim okom gledala preda se. I kao da je pohlepno udisala puščani dim. A jer je taj dim bivao sve gušći i počeo zaslanjati vidik, pošli su neki častnici napred, da bolje promotre tečaj bitke, a za njihovim se je primjerom povela i odvažna gospojica, ne zaajući ni sama, što čini.

A medju konjanicima začuše se žive pohvale:

— To je vitežka krv! To je žena za vojnika! To je krasan dobrovoljac!

— Živila gospojica Billevićeva!

— Izkažimo se, moja gospodo, jer je pred takovim očima vriedno!

— Ni Amazonke nisu se bolje držale pred puščanim ognjem! — klikne neki mladi častnik, zaboravivši u svom zanosu, da su Amazonke živile mnogo prije, nego što je izumljen puščani prah.

— Bilo bi vrieme, da sve svršimo! Pješaci su se krasno ponieli i neprijatelji su u velikoj neprilici!

I doista nisu ništa mogli polučiti neprijateljski konjanici. Svaki čas su navalili na ulaz, ali su uviek morali uzmaknuti. I kao što morski valovi, razlivši se po obali, ostavljaju za sobom školjke, kamenje i mrtve ribe, tako je iza svake navale po nekoliko ljudskih i konjskih lješina ostajalo na bojištu.

Napokon prestadoše i te navale, te su se samo neki dobrovoljci približavali k selu, pucajući iz svojih kubura, da na se svrate pozornost Billevićevih ljudi. Ali za to opazi gospodin mačonoša neku živu vrevu u zadnjim neprijateljskim redovima, koji su stajali na pašnjaku na lievoj strani Volmontovića.

— Sad će odande pokušati! — vikne i pošalje odmah onamo jedan dio svojih konjanika, da se odupru neprijateljima.

Za nekoliko časova nastade nova bitka, ali takodjer samo iz pušaka, na lievom krilu partije.

Veliki vrtovi priečili su pravu navalu, a neprijatelji su stajali u vrlo dugoj liniji, pa su za to bili manje izvrgnuti puščanim hitcima.

Bitka je postajala sve žešća, jer su neprijatelji i opet stali navaljivati na ulaz.

Gospodin mačonoša poče se uznemirivati.

Pred sobom je još na desnoj strani imao slobodno polje, sve tamo do potoka, koji nije bio baš jako širok, ali za to prilično dubok, pa se je preko njega težko moglo preći. Samo je na jednom mjestu bila plitčina, preko koje je blago prelazilo na pašu.

Gospodin Tomaš je sve češće i češće gledao na tu stranu.

Najednoč opazi, kako se izmedju vrbinja ljeska oružje.

— Babinić dolazi! — pomisli.

Ali u taj čas dojaši k njemu gospodin Chrzontovski, koji je zapoviedao nad jednim dielom konjaničtva.

— Kod potoka se vide švedski pješaci! — vikne prestrašeno.

[1]) Starorimska božica rata.

[1]) Starogrčki bog ljubavi.

Digitized by Google

— To je nekakova izdaja! — odgovori gospodin Tomaš. — Tako ti rana Isusovih, udari sa svojim konjaničtvom na te pješake, jer će nas inače pograbiti s boka!

— Njih je premnogo! — rekne gospodin Chrzonstovski.

— Zadrži ih samo pol sata, a mi ćemo se spasiti u šumu!

Gospodin Chrzonstovski odjaši odmah k potoku na čelu svojih dvjesta ljudi, a kad to opaziše neprijatelji, razvrstaše se u bojni red, da ga dočekaju; za čas bijahu naši konjanici na pašnjaku i za čas zagrmiše puščani hitci.

Gospodin mačonoša posumnja, da će dobiti bitku i da će dapače spasiti svoje pješake.

Još je mogao uzmaknuti s jednim dielom svojih konjanika, da skupa s djevojkama potraži zaklonište u gustoj šumi, ali bi taj uzmak bio ravan podpunom porazu, u kom bi izgubio veći dio svoje partije i u kom bi nesumnjivo nastradali svi ljudi, koji bijahu došli u Volmontoviće, da vide gospodina Babinića. A sami Volmontovići bili bi u tom slučaju sravnjeni sa zemljom.

Još je preostajala jedina nada, da će gospodin Chrzonstovski razpršiti neprijateljske pješake.

U to potamni nebo, ali je u selu bivalo sve jasnije, jer su počele goriti neke kuće na ulazu i crveno je svjetlo lebdilo nad selom.

U tom svjetlu ugleda gospodin mačonoša konjanike gospodina Chrzonstovskoga, gdje uzmiču u neredu, a sliede ih gusti redovi neprijateljskih pješaka, pripravljajući se na juriš.

Odmah uvidi, da mora uzmaknuti još jedinim slobodnim putem.

I već dopade pred svoje konjanike, već podiže sablju i viknu: „Natrag, moja gospodo! Ali u redu, u redu!“ kadno mu se i iza ledja oglasiše puščani hitci, pomiešani s vikom vojnikâ.

Gospodin mačonoša uvidi, da je obkoljen, da je pao u pravu stupicu, iz koje nema izlazka, nema spasa.

Još mu je samo preostajalo, da slavno pogine, pa za to skoči pred svoje konjanike i vikne:

— Poginimo jedan za drugim! Ne žalimo krvi za vjeru i otačbinu!

U to oslabi puščani oganj njegovih pješaka, koji su branili ulaz, a sve jača vika neprijateljâ naviesti njihov triumf.

Ali što znači taj piskutljivi glas trubalja u Sakovićevoj četi i to strašno bubnjanje u švedskim redovima?

I vika biva sve veća, ali nekako čudna i prestravljena, sličnija očaju, nego li triumfu.

Puščani oganj na ulazu prestade najednoč, kao da ga je tko presjekao. Sakovićevi konjanici bježe bez obzira na lievu stranu, prema glavnoj cesti. S desne strane prestaju navaljivati neprijateljski pješaci, pa uzmiču u šumu.

— Što je to, za rane Isusove, što je to? — viče gospodin mačonoša.

I već mu dolazi odgovor od one šume, iz koje bijaše izašao Saković, a iz koje se sada pojavljuju ljudi i konji, bunčuki i sablje, pa idu i idu . . . ili bolje lete kao vjetar. U krvavom svjetlu požara vide se kao na dlanu. Idu ih na tisuće! Čini se, kao da zemlja izmiče izpod njihovih nogu, a oni jure i jure . . . i pred njima leti strah i trepet! Već su tu . . . već ih sieku! Sasjeći će svu Sakovićevu četu!

— Bože, veliki Bože! — viče gospodin mačonoša. — Ta to su naši! To je po svoj prilici gospodin Babinić!

— Babinić! — kliknu za njim sva grla.

— Babinić! — začuju se prestravljeni glasovi u Sakovićevoj četi.

I svi neprijateljski konjanici pojure na desno, da uzmaknu k svojim pješacima.

Plot se s velikim štropotom sruši pod konjskim prsima, a sav se pašnjak napuni bjeguncima, koje naši progone i sieku bez milosrdja. Čuje se samo strašna vika i zveket sabalja. Konjanici udaraju na pješake, pa ih nište i razpršuju. Čovjek bi rekao, da tisuću momaka mlati jakim mlatovima. Napokon dojuri ciela masa k potoku, pa izčezava u grmlju, penjući se na drugu obalu. A naši ih progone, ubijaju i sieku. Udaljuju se. Još jednoč bljesnu sabljama i izčeznu u šumi, u tami.

Mačonošini pješaci dolaze od ulaza i iz kuća, kojih više ne treba braniti, a konjanici stoje neko vrieme kao ukopani na svom mjestu i posvuda vlada gluha tišina, dok se napokon ne oglasi jedan glas:

— U ime Otca i Sina i svetoga Duha! Ta to je bura preletila!

— Ni živa duša ne će umaći iz toga vrtloga! — nadoda drugi glas.

— Moja gospodo, — klikne najednoč mačonoša, — a zar mi ne ćemo navaliti na one, koji su nam bili zašli za ledja? Sad su uzmaknuli, ali ćemo ih stići!

— Napred! Napred! — viknu mnogi glasovi.

I svi konjanici pojure za stražnjim neprijateljskim odjelom. U Volmontovićima ostadoše sami starci, same žene s djecom i njihova „gospojica“ sa svojom drugaricom.

Zapaljene kuće ugasiše u tren oka, a onda napuni neizreciva radost sva srca. Žene stanu ruke dizati k nebu, okrenuvši se k onoj strani, s koje bijaše banuo gospodin Babinić, kličući u sav glas:

— Bog te blagoslovio, nepobjedivi vojniče! Ti si naše kuće, nas i našu djecu spasio od propasti!

A stari Butrimi stadoše govoriti:

— Bog te blagoslovio! Bog te pratio! Bez tebe ne bi više bilo Volmontovića!

Ah, da su ti ljudi znali, da je njihovo selo od ognja i mača očuvala ona ista ruka, koja je prije dvie godine to isto selo uništila ognjem i mačem!

Na to stadoše svi njegovati ranjenike, samo što su se odrasliji dječaci vrzli po bojištu i ubijali ranjene Švede.

Olenjka preuze odmah glavno zapovjedničtvo nad čitavim poslom. Neustrašiva i puna energije nije mirovala dotle, dok i zadnji ranjenik nije ležao na mekoj postelji s povezanim ranama.

Zatim kleknuše svi ljudi s njom na čelu pod veliki križ, da se pomole za poginule junake; ciele noći nije nitko ni oka stisnuo u Volmontovićima, već su svi čekali na povratak gospodina mačonoše i junačkoga Babinića, trseći se uz to, da im priprave što ljepši doček. I zaklaše mnoge dosele u šumi sakrivene volove i ovce, i cielu su noć u selu gorile velike vatre.

Jedina Anusia nije im mogla pomagati, jer je bila slaba ponajprije od velikoga straha, a onda od još veće radosti. Olenjka se je morala i za nju brinuti, a ona je plakala i smijala se neprestance, grleći svoju prijateljicu i govoreći:

— No, tko je spasio i nas i gospodina mačonošu i njegovu partiju i ciele Volmontoviće? Pred kim je pobjegao Saković? Tko je pobiedio i njega i Švede? Gospodin Babinić! . . . Ali ja sam znala, da će on doći! Ta nisam li mu pisala, a on me nije zaboravio! Znala sam ja, znala, da će on doći! Ja sam ga amo dovela! . . . Olenjko, Olenjko, kako sam sretna! . . . Nisam li ti govorila? Njega ne će nitko pobiediti! Njemu nije ni gospodin Čarniecki ravan! . . . O Bože, Bože, je li istina, da će se on ovamo povratiti? I to još danas! Jer da se ne kani povratiti, ne bi bio ni došao, zar ne? . . . Čuješ li, Olenjko, kako konji hrzaju u daljini!

Ali u daljini nisu hrzali konji. Istom u jutro začu se njihov topot, začu se pjevanje i povrati se gospodin mačonoša. Konjanici na zapjenjenim konjima napuniše cielo selo. Klicanju, pjevanju i pripoviedanju nije bilo konca.

Gospodin mačonoša, sav zamazan krvlju, ali veseo i zadovoljan, pripoviedao je na dugo i široko, kako je razpršio odjel neprijateljskih konjanika, kako ih je progonio pune dvie milje i gotovo sve poubijao.

Digitized by Google

Ulica Marije Lujze, glavna ulica u Sofiji.

I on je sa svim svojim ljudima bio uvjeren, da će se gospodin Babinić povratiti svaki čas.

Ali prodje i podne i sunce se poče naklanjati na zapad, a Babinića nije bilo.

Anusia se pod večer silno zacrveni.

— Zar mu je toliko stalo do Švedâ, a ne do mene? — pomisli u sebi. — Ta čim je primio moje pismo, došao je ovamo . . .

Sirota nije znala, da su duše gospodina Brauna i Jureka Billevića već odavno bile na drugom svietu i da gospodin Babinić nije primio nikakovih pisama.

Jer da ih je primio, bio bi se poput munje povratio u Volmontoviće, ali ne radi tebe, Anusjo!

I opet prodje dan, ali gospodin mačonoša nije još uviek gubio nade i nije se micao iz sela.

Anusia je samo šutila.

— Strašno me je uvriedio! Ali sam to i zaslužila za svoju plahost, za svoje griehe!

Treći dan posla gospodin mačonoša nekoliko ljudi na izvide.

Ti se ljudi povratiše s viešću, da je gospodin Babinić zauzeo Ponievież i da ni jednoga Šveda nije ostavio na životu. Zatim je otišao, ne zna se, kamo, jer više o njemu nisu ništa čuli.

— Mi ga ne ćemo naći, dok se i opet ne pojavi! — rekne na to gospodin mačonoša.

Anusia se promieni u licu. Tko god ju je samo dirnuo, taj se je ljudski oparío.

A peti dan rekne Olenjka:

— Gospodin Volodijovski je isto tako dobar vojnik, ali je manji grubijan.

— A možda je — odgovori joj zamišljeno Olenjka — gospodin Babinić ostao vjeran onoj drugoj, o kojoj ti je putem iz Zamošća govorio.

Na to će Anusia:

— Dobro! Meni je to svejedno!

Ali nije rekla istinu, jer joj to nije bilo svejedno.

(Svršit će se.)

Izložba Emanuela Vidovića.

Poslije duga okapanja i priegovora ipak imademo priliku da vidimo Vidovićevu izložbu. Kad tko podje u tu ekspoziciju, mora se čudom da načudi, ne toliko poradi kvalitete slika, koliko zbog njihova kolorita. Bilo je doba — a ono još i danas jenjava — kad su slikari zaneseni fenomenima boje zalazili u Italiju i Dalmaciju, Grčku i na Istok, da tamo dadu oduška svojemu kolorističnomu čeznuću. I naši su umjetnici došli za-

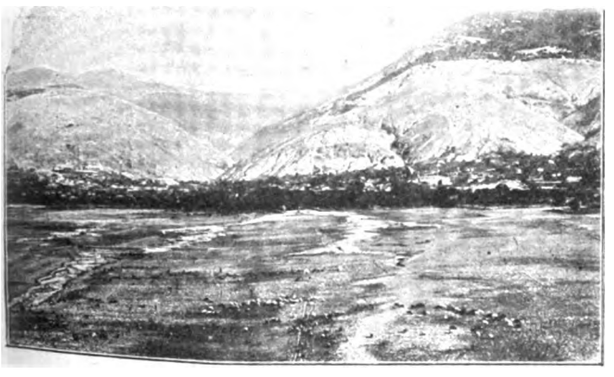

Šipkin klanac.

Dolina Plevne.

Digitized by Google

neseni iz Primorja i Dalmacije, žaleći što ne mogu ono u žarku boju sunčanu, ono divno modrilo južnoga neba, čitavom svojom krasotom prenieti na platno. A za sad, kad pogledaš slike Vidovićeve, one su tamne i tmurne, žalosne, tužne, bezživotne i utapljaju se u sivo i smedje magleno velo. Tek gdjegdje koja iskrica svjetla, koja se ali odmah povuče iza tamnih oblaka i gustih magla. Bit će, da to najviše njegovoj nutrini odgovara. Jer inače si čovjek ne bi mogao drugačije da protumači onu tminu, onu maglovitost a uz to onu podatnu mekoću tonova, ono fino osjećanje i najtamnijih nijansa. „Stimmungi", kojima voli Vidović, su manje više kad dan počima ili kad umire, noć sa mjesečinom, posvemašnja tama sa gdjegdje istrčanim svjetlenim iskricama ili opet tmurno svjetlo izpod tamnih sivih teških oblaka ili opet kraj, koji je utonuo u onu maglenu neprozirnu koprenu, koja ne dopušta oku, da gleda konture, već neku neopredjeljenu sjenatu daljinu. A sve je tako tiho, tako bez života, osjećaš tek posljedni dah ljudi, koji kao da su s tih krajeva pobjegli od užasa i bojazni, i ono malo ljudskih spodoba, što se tiho potežu po ulicama, što nečujno plove u čamcima, voze se kao da ih prevaža Karon na drugi bolji, radosniji, vedriji svijet, pun veselja, svjetla i sunca. Vidović ne voli tonove harmonirati prema jednoj kakovoj obali, već on voli tonovima, koje opaža i osjeća tek najdiferenciranije oko. One violetnomodre nijance, što čas pred tamnom noći titraju na rubovima oblaka tek za oka tren, ili ono bliedo zavidno žutilo nebesa, kad se po njemu okliznulo sunce za dalekim, potamnjelim tamno-krvavim horizontom, koji lagano drkće i sve više, malo ne nevidjeno bliedi, ili one zelenkastomodre atmosferne koprene, što se nad vodom povlače, što obaviju sjene i ruha, iskrivajući lica, čineći prozore starih kuća, kao da su prozjali poput ždrijela vječnosti i neznanih dubokih puteva, ili dalje ono rumenilo, krvavo kao iza boja, što se prolieva po nebesima, kao da se raskrvario dan A najmilije mu je prebaciti preko svojih slika lako predeno magleno velo, kad miruju ladje, kad se sagiblju jadra kao u snu, kad sitne barke na mramornom titravom, skoro mirnom moru, kad se u tom maglenom sutonu sve više gube konture Spljeta i Clioggie, kad se sve više udaljuju ispred naših očiju, kad se sve sprema na nešto neodoljiva, beskonačno, nešto što je groznije ali nestalnije od smrti, ali što više pritište od nesrećne sudbine. I tu kao da se veliki elemenat voda spušta u neke dubine; kao da se polako vuče u neku daljinu, povukavši za sobom i grad i ladje, i jadra, i ljude i maglu — a svjetlo ono nestaje, da ne vidi užasa od propasti. I kakovo mu je prikazivanje krajobraza takova mu je i tehnika slika njegovih. Laka neka ljepkasta, tanko na platno naslagana jedna do druge, jedva se dotiče. Tek gdjegdje stupa krepčije u samu sliku, tek tu i tamo potegne jače kistom, spaja šare do prielaznih tonova. Ali to je rietko. Njegove studije kazuju nam više nego li njegove gotove slike. Tu je sačuvan upravo njegov instinkt tačno; kao da je bilo njegovo srce uz pulzometar vezano, da onda u šarama prikaže sve te osjećaje, porive i čuvstva njegova srca. Dvie tri male studije neobično su svjetle. Potsjećaju na Segantinija. Čini mi se to je u pozadini Monte Maggiore sa svojim sivim liticama i snježnim kapicama, naslonjen o sivo nebo. Vegetacija je s prieda blieda i posivjela, ubogo se seoce jedva snašlo u onoj uvali, nešto ljudi, nešto goveda, ali ovo opet u tami i sjeni. Ništa svjetlosti, ni radosti, ništa veselja — sve nekako mukotrpno i tužno. I kad se skreneš velikoj slici Vidovićevoj „Vranjica", moraš da se začudiš u prvi čas, kako je to svjetlo radjeno. Ali samo u prvi čas — jer iza duljeg gledanja upada ti u oči i opet ona siva koprena, koja jasnoću kao da sve više oduzimlje, kao da boje sve više blijede, kao da sve više izmiče — i ne ostaje napokon nikakova razlika izmedju refleksa i gradnja samih.

Tri študije uporedo upravo su gradatim poredjane. Pošljedna lieva svakako je najbolja i u koloritu u opće najbolja slika medju onima, što ih je Vidović naslikao. Neredno razbacane barke, o sunčanom žarkom se rumenilu lako silhonetiraju jarboli, jadra, krovišta i dimnjaci kuća — a tamo daleko fino žutilo poprskano krvlju sunčanog zapada. Toplo se doimlju slike, koje nam prikazuju noć — ali ne onu tamnu posvemašnju noć, gdje se tek sjene giblju, gdje se tek nijanse samo opažaju i osjećaju tek u zjenici. I to umije Vidović u nekojim slikama fino prikazati, dok je u većini taj dojam dosta tup i hladan. Najbolje uspjeva tamo, gdje mu je tama tako reći folijom za svjetlo i kad se zadnje svjetlo reflektira u tamnoj vodi, ili kad je svuda zamrlo svjetlo, kad okolinu pritište teška, gusta tama, a tek žižak jedan raspršen u tisuće i tisuće malih iskrica, svaka posebne boje, posebne nijanse.

Od slika, koje su zavite u maglu, možemo reći da su sve uspjele. „Ave Marija" imade više genre-a nego što je „Stimmunga" u njoj. To je ilustrativno-sentimentalna slika. Ali su slike „U Laguni", „Prolaz broda" „Sviće", „Maglovito jutro" zaista umjetničko stvorena i radjena djela. „Tristitia" je tupa u intonaciji, dok je „Sumrak" i „Sunce umire" vrlo neukusna slika i surova u bojama. „Pax" je dobra slika, nešto melankolična i slatka, ali to je već nota Vidovićeva, kod drugoga bi to bila pogrješka, jer ne bi bilo osjećano — već afektirano. Vidović ali tako osjeća, o tome nas njegove slike uvjeravaju. „Pad Kolinčice" je i u tehnici i u izboru slikovitog momenta tvrda, uz to nema nikakove atmosfere.

U kratko možemo reći, da Vidović svojim slikama čini dobar utisak i da je šteta, što nije već prije u nas izložio. Nadajmo se, da će to i on i nadležni faktori znati popraviti.

Lunaček.

Majci u boli.

I.

Zadrhtala vedrim okom
Netom suza krupna, tajna,
Kô vrh gorskog bistrog vrela
Mjesečina nujna, bajna.

Zatreptjela i niz lice
Raztuženo moje pala,
Pala jedna, za njom druga
Stizati je brzo stala.

Ja sam plako, — a to drugče
Riedkost je već sad u mene;
Težke boli u životu
Osušile moje zjene.

Ja sam plako s crne slutnje,
Što mi se na dušu svila,
Da mi gorka smrt ne uzme
Tebe, moja majko mila!

A s tih suza, da se možda
Diete ikad kaje, stidi?
Ne! Ta grudi niesu puste
I bezćutne poput hridi!

Digitized by Google

II.

Danas još me imaš, sutra, tko će znati? —
Tako si se, majko, oprostila sa mnom.
Slab zvuk rieči tvojih posvuda me prati,
Kuda danas krenem ovom noći tamnom.
Mislim mnogo, zalud, sve mi se u jedan
Spaja upit zdvojan: — Dal ću ostat biedan,
Dal će jutro sutra biti mrko veče,
Gdje će tiek tvog žića za viek da doteče? —
I s tom misli crnom noću samac lutam,
Želim, da se negdje izgubim sred mraka,
Žudim, da u duši kobnu slutnju sputam,
Da prosine odkud mile nade zraka.
Hoću, da se srcem ojadjenim smirim,
I ne zdvajam, majko, nego ruke širim
I zazivam nebo duše cielom snagom,
Da izlije milost nada majkom dragom!

Sutra, nije dalko — noć je jošte gluha —
Ja još majku imam i sve blago s njome;
Al strepim, ne mogu ostat oka suha
Težkog toga časa u životu svome — —
Domalo i eto rujna zora sviće,
A što majci nosi? Smrt il daljno žiće?
Ne znam, al kô nada iztok planu, sinu,
U Boga se uzdam, lječničku vještinu!

III.

Kolko puta s tajnim strahom,
S prigušenim težkim dahom,
Na prstima, tiho, lako
— Srce mi je bilo jako —
Kročila je moja noga
Do kreveta, majko, tvoga!
Trnuo sam s tuge prave,
S boli za viek častne, vriedne,
Plašio se kô od strave:
Ne ću l' naći ruke ledne,
Ne ću l' možda vrisnut muklo:
— Majko, zar ti srce puklo?
Disala si jedva čujno,
Srce slabo udaralo;
Ja sam stao motreć nujno,
Al presretan, nebo znalo,
Što još tvoje srce bije,
Što sustalo, majko nije!

V. Gjurin.

Mačke.

Napisao **Jar. Vrchlicky**. Preveo **Selim Rakošev**.

Na vrhu krovova, po okrajcima oluka šeću se u tihoj, zimskoj noći mačke, bajne miljenice noći, koje su tako ljubili i opjevali Gautier i Baudelaire.

To nisu mačke tihih domaćih ognjišta, kojima je ležište podnožje mudre gospode ili „muf“ krasnih gospodja i kojih se meka dlaka svietli kao svila, kada ih osvietli sunce — ne, to su mačke skitalice, bez gospodara i kuća, mačke, koje žive o plienu i kradji, mačke, za kojima tragaju i koje progone, koje se trgaju za oglodanu kost s parcovom i mišom, koje se bore za stopu života sa životinjama i čovjekom.

Na vrhu krovova i po okrajcima oluka šetaju se u tihoj, zimskoj noći mačke, bajne miljenice noći, koje su toliko ljubili i opjevali Gautier i Baudelaire.

Njihova ledja uviek su naježena, kao da ih vihar razmrsio, ogledaju se oštro u svietloj, srebrnoj ploči punoga mjeseca, koji se, sličan štitu načelnika divljih plemena afričkih, polako diže za oštrom silhuetom starih krovova. Oči im se svietle, kao žeravica. Kao smaragdi i topazi, njihove meke šapice od podloženog baršuna stupaju dostojanstveno i skoro na rub opeka, koje se šire u krivoj, crnoj crti po bliedo-svietlom, skoro opalovom nebu. Brzo idu i tiho kao u snu, giblju se skoro kao prikaze, kao sjene, love s bajnom svietiljkom u tamnoj komori.

Tako se po vrhovima krovova, po okrajcima oluka šetaju u tihoj zimskoj noći mačke, bajne miljenice noći, koje su toliko ljubili Gautier i Baudelaire.

Ti jadni stvorovi poznaju cielu okolicu, gledaju na sviet iz ptičje perspektive, i toliko im je malen, tako neznatan i smiešan, da samo riedko stupaju u labirinte krivih ulica, kamo ih samo u najlošijim prilikama izmami mršavi vrabac. Svaki prozor pod krovom poznaju, kao zla savjest gledaju unutra kroz rupice zamazanih i raztrganih, davno već bezbojnih zastora. Dobro znadu, da za njima broji mršavi Harpagon svoje novce, za drugim piše mladić dugih lasi do kasne noći, duge, pravilne redove na požutjeli papir, za onim spavaju u jednoj jadnoj posteljici tri dječje glavice kao cvieće jabuke, a s drugog progledava fantastično kovrčasta djevojačka glava, plašljivo slušajući dolazeće i odlazeće korake po živahnim hodnicima u polutamnim ulicama, hladnim i lakom maglom zastrtim. Gledaju kroz oluk dolje. Novi koraci se čuju. Zabadava, opet se udaljuju, i djevojče neprestano gleda u daljinu. Opet novi koraci, možda je isti dolaznik, koji se vraća, biela ručica nestane za zastorom, u vratima škrinu ključ, glava nestane. I stari načelnik ciele mačje družbe zagleda se u mjesec i zacvili strašan, očajan tremolo, koji kosti lomi.

Na vrhovima krovova, po okrajcima oluka šetaju se u tihoj, zimskoj noći mačke, bajne miljenice noći, koje su toliko ljubili i opjevali Gautier i Baudelaire.

Divlja glazba ne prestaje. Kao diete, koje netko do smrti hoće škakljati, dere se i jauče to u ludom smiehu, koji je ujedno očajan plač. Sad je slično kapljicama, koje kao kiša brzo jedna za drugom padaju na usijanu ploču, sad kao da deset diletanta pri osamljenoj kolibi očajno izvode kakvu pizzikatu. I opet zategnuto i elegijski kao plakanje za izgubljenom srećom, proročki kao proricanje blizke nesreće, zamuklo kao pozivanje i zaklinjanje nepoznatih duhova. I opet onaj smieh i grohot, izprekidan pojedinim, bezkrajno dugim glasovima, tako zvuči kao perziflaža Wagnerovih disonanci i slievaju se u strašnu smjesu, iz koje razbireš i lavež i jeku kovnih tanjura. Prestala je cika. Otvorio se prozor na drugoj strani, a na njemu se pokazao mladić dugih lasi i bacio je nerazgovjetnu kletvu u tu gungulu. Jedan zategnut krik, i mrtva tišina zimske noći razprostrla se po ulicama. Prozor je opet zaškripao, a pjesnik je i dalje pisao svoje bezsmrtne stihove!

Tako se po vrhu krovova, po okrajcima oluka šetaju u tihoj, zimskoj noći mačke, bajne miljenice noći, koje su toliko ljubili i opjevali Gautier i Baudelaire.

Digitized by Google

Kuća, u kojoj je boravio ruski car Aleksander II. za tursko-ruskoga rata.

Iz bilinskoga svieta.

Bilinska slonovina. Bilinska struna Bilinska svila. Bilinske pauljice. Bilinski vosak.

(Svršetak.)

Svionica urodi veoma, a med se izlučuje u čaški u tolikoj množini, da se iz cvieta ciedi i zato daje pčelama obilnu pašu. Ciela je bilina puna mlieka i kad prorežemo n. pr. stabliku, izbije ono tolikom snagom, da poteče niz stabljiku. Mlieko pišti

Častnički kazino u Sofiji.

iz najsitnijih rupica, a misli se, da je otrovno. Prekrasan je pogled na ledinu, koju je pokrila svionica, kada joj se razpucaju oveliki hrapavi tobolci i kad se iztakne svila, koja se bieli poput sniega i zato ona u malome oponaša polja, u kojima se goji pamučnjak.

Ta je „svila" prenježne, sjajne i biele dlake, koje su se pribrale na vršku sjemena u čuperak. Kada se tobolac razpukne, svila se raširi u prilici lepeze ili hladilnice, a kada sjeme dozrije, raznaša ga vjetar na daleko i široko, pri čem se svila razširi poput lievka. Sjeme pada poslije na zemlju, proklije i svionica poraste u kraju u kojem bijaše prije nepoznata.

Ovoj je svili proricali veliku budućnost, ali su nade propale, jer je „krhka" pa i onda, kada se pretke sa pamukom. Zato se rabi mjesto vate, pune se njome jastuci, rabi za umjetno cvieće, a ciganinu daje dobru posteljinu. Prije nekoliko godina nakrcali cigani kola sa tobolcima svionice, došli u Zagreb, vikali ulicama i nudili ovu „svilu", ali im se trgovina izjalovila i od onda ih više ne vidimo, akoprem bi ova svila bila siromahu u jastuku i za dječju posteljinu sgodnija od kravlje dlake ili ovčje vune. Tko svilom napuni jastuk, spava u istinu na „mekanim" dušecima, i sanja možda o ciganinu, koji mu ju jeftino prodao.

Liko od svionice jako je žilavo, pa bi se možda moglo i upotrebiti, kad bi se dalo

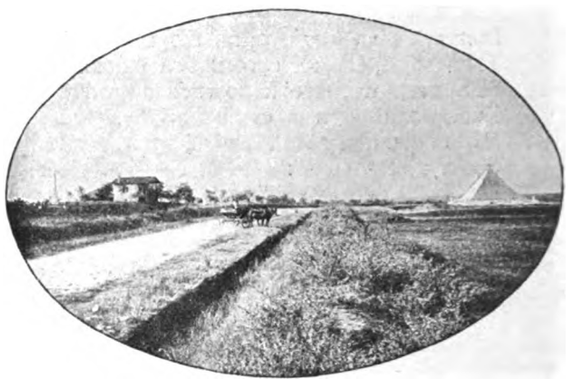

Dubničko ratište sa spomenikom palih ruskih vojnika.

očistiti od „mlieka", koje otvrdne i u kojem ima prilična množina kaučuka.

Iz porodice svionica spominjem iz naše flore i lastavičnjak (Cynanchum Vincetoxicum), kojega ima u šumama i sitnogorici na prisojnim, kamenim šikarastim mjestima. Domovina mu seže od Norveške do Španije, širi se srednjom i južnom Evropom do Rusije, Himalaje i Altaja, a srodne su mu C. acutum i C. laxum. I u lastavičnjaka je tanahno sploštено sjeme na vršku obralo čuperkom sjajne i nježne svile, koja se liepo prelieva, kad se dugoljasti i tanahni tobolci razpucaju. Korjen ove biline rabio je prije kao protuotrov. Niemci zovu lastavičnjak „Hundswürger" jer su stari mislili, da ubija pse, vukove i lisice.

Tu i tamo odbjegla je u nas vrtove i Periploca graeca, kojoj je domovina u zemljama oko Sredozemnoga mora; u Dalmaciji kao samorast u dolini Neretve. Ona je bilina — povijuša i povija u vrtovima sjenice, nu u grmlju ili na pustom mjestu raste uzpravno, ne previja se. Mliečni je sok Periploke otrovan i truju ujime vukove. Plodovi su dugi, tanki, sviti, oponašajući oblikom vrgjinku.

Svilu nam daje i Calotropis gigantea, koji nosi ime orijaša, a kad tamo 2–3 m. visoko je stablo, rastuće u prednoj Indiji i po otocima Malajskoga arhipelaga, a spada takodjer u porodicu Svionica. Svilene dlake duge su 20–30 mm. i žućkaste boje. Korjen je ljekovit, od mlječna soka pravi se jedna vrsta kaučuka, vlakanca od lika davaju dobro predivo.

Medju Nahericama (Apocynacae) kamo spada n. pr. oleander i pavenka ili zimzelen (Vinca), znamenita je Beaumontia grandiflora, kojoj su svilene vlasi 30—45 mm. duge, malone biele, relativno veoma jake, nu rabe su u tehničke svrhe riedko. Od bilinske svile prave se razna pletiva bilo čista, bilo da su prepredena pamukom. a mimogred budi spomenuto, da ima umjetne svile, koja se pravi raznim prepariranjem od drva.

Bilinske pauljice. Tobolci od Bombacea obloženi su finom, svilenom vunom, naročito od Eriodendron anfractuosum, kojom se danas i trguje. Stablo raste u dvie odlike u iztočnoj i zapadnoj Indiji i Sudanu, u Africi. Svilenu vunu zovu Sundanezi „Kapok", Niemci „Pflanzendunen". Iz sjemenja vadi se u Nizozemskoj jedna vrst ulja. Ovom se vunom pune pojasi za spasavanje, a od novijeg doba rabi i u ranarstvu.

Bilinski vosak. Kako je poznato, pokriva n. pr. i šljive bielo-sivi vosak, kojega zove naš narod „pepeljak, cviet, maglica. košuljika, oblak, magla mûka". No ima takovih bilina u kojih je ova „prevlaka" deblja, dapače se izluči i složi u krastama (Krusten) kao „bilinski vosak" od kojega dolaze u trgovinu ja-

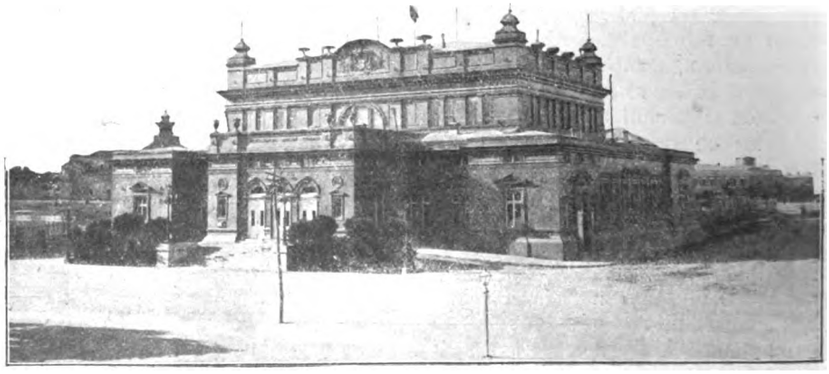

Sgrada sobranja u Sofiji.

Digitized by Google

panski vosak, Karnauba-vosak, Ceroxylon-vosak, i Myrica-vosak. Japanski vosak dobivamo od sjemenja nekojih rujeva (Rhus), koje rastu u Kini i Japanu, naročito Rhus succedana, Rh. vernicifera i Rh. silvestris. Vosak izlučuju supke (Kernblätter) iz kojih se vadi, da se one razsitne, prešaju, prokuhaju ili da se izluče pomoću etera i sumporne kiseline. U trgovinu dolazi u velikim grumenima i pločama. Priesan je vosak bielozelen, poslije bliedo-žućkaste boje, tvrd je poput pčelinja voska, a zaudara po smoli ili loju. U Kini i Japanu lievaju od tog voska svieće, u Evropi ga mješaju u svieće voštanice i takozvane „Wachstöckele"; rabi za voščane žigice (šibice, paličice) i rabi u veliko. Karnauba-vosak vadi se iz lišća biline Copernica cerifera.

Ova, slavnom Koperniku posvećena bilina je lepezasta poma do 10 m. visoka, koja raste u brazilskim pokrajinama Pernambuco, Rio grande i Ceara. Vosak se vadi iz mladih hvoja, a jedno stablo daje u pô godine do 100 hvoja. Odrezano se lišće najprije suši, poslije 4—5 dana nakladaju se listovi u hrpu i mlate štapovima tako dugo, dok je s njih vosak popadao. To je sivobiela prašina, koja se topi u vatri ili se u loncima kuha u vodi. No mogu se i svježe hvoje kuhati u vreloj vodi i vosak se obire sa površine, koji se poslije stine u posebnim kalupima. Tako se dobe voščane grude, koje su žučkasto-zelene, mjestimice zagasite boje. U Braziliji lievaju od tog voska takodjer svieće i izvažaju od njega svake godine nekoliko tisuća metričkih centa. U nas rabi kao primjesak pčelinjega voska, pravi se od njega voščani pokost (Wachsfirniss), postolarski vosak, kojim se lašte podplati, trebaju ga kao primjesak pečatnoga voska itd.

Od Ceroxylon andicola dobivamo Ceroxylon-vosak. I to je ugledna do 50 m. visoka lepezasta poma, koja raste na Andama Kolumbije, Ekuadora i Novegranade do visine od 2500 m.

Vosak pokriva starija debla, koja pile, vosak odstružu i poslije ga nad vatrom raztope, a da bude čistiji, pretope, od česa bude subiele boje. Svako stablo daje 10—15 kgr. voska. U domovini mješaju ga lojem i lievaju od njega svieće, rabi i u nas, ali dolazi riedko u trgovinu.

Myrica-vosak vadi se iz plodova raznih Myrica, koji su veliki poput graška i zagasita im lupina pokrivena poput sniega bielom voščanom maglicom. U sjevernoj Americi vadi se taj vosak iz Myrica cerifera i M. carolinensis; u sjevernim krajevima južne Amerike iz M. caracasana, u Kaplandiji iz M. quercifolia, M. laciniata i M. serrata, u Abesiniji iz M. aethiopica.

Vosak se vadi ovako: Bobulje se kuhaju u vodi, vosak pliva na površini s koje se obire, lieva u plosnate zdjele i pretapa po nekoliko puta. Vosak zelenkasto-biele boje i aromatičkog mirisa Hotentote tako obmanjuje, da ga jedu kao sir. Vosak se rabi čist ili se mješa pčelinjim voskom. U Americi lievaju od njega svieće, kojima je tamo osobita ciena, jer ugodno mirišu, kada se ugasnu.

Posebne su vrsti voska Balanophora-vosak, japanski vosak, koje u Evropi do sada ne rabe u tehničke svrhe.

Balanophoraceae živu ponajviše u tropskim šumama i na savanama u crnici prašuma obično na korienju granja i drveća, kao biline nametnice. U Meksiki i Braziliji je obična Langdorffia hypogaea. Stablike tako su joj pune neke vosku nalične tvari, da ona gori poput zublje, kada se zapali. U okolini grada Bogote prodavaju stablike pod imenom „Siejos" i pale ih u svečanim prilikama, u koju svrhu rabe na Javi Balanophora elongata, koja je na nekojim bregovima tako obična, da njome pune koševe. Stuku ju u kašu, mažu ovom paličice od bambusa, koje kad se zapale, gore lagano. Kada se prokuhaju, dobiva se od njih Balanophora-vosak.

Japanski vosak potiče od mlječna soka biline Ficus ceriflua. Sive je ili crvenkasto-zagasite boje, krhak je i drobi se, a na Sundajskim otocima lievaju od njega svieće.

Na planinama južne Amerike raste mliečac (Galactodendron utile) iz porodice Artocarpea. Kada mu se nareže kora, teče iz debla mlieko, koje i bojom i mirisom nalikuje kravjemu mlieku. Kad se ono prokuha, daje vosak, koji od bilinskih vosaka najviše nalikuje vosku pčele, od kojega se takodjer lievaju dobre svieće. D. H.

Bugarski seljaci u krčmi.

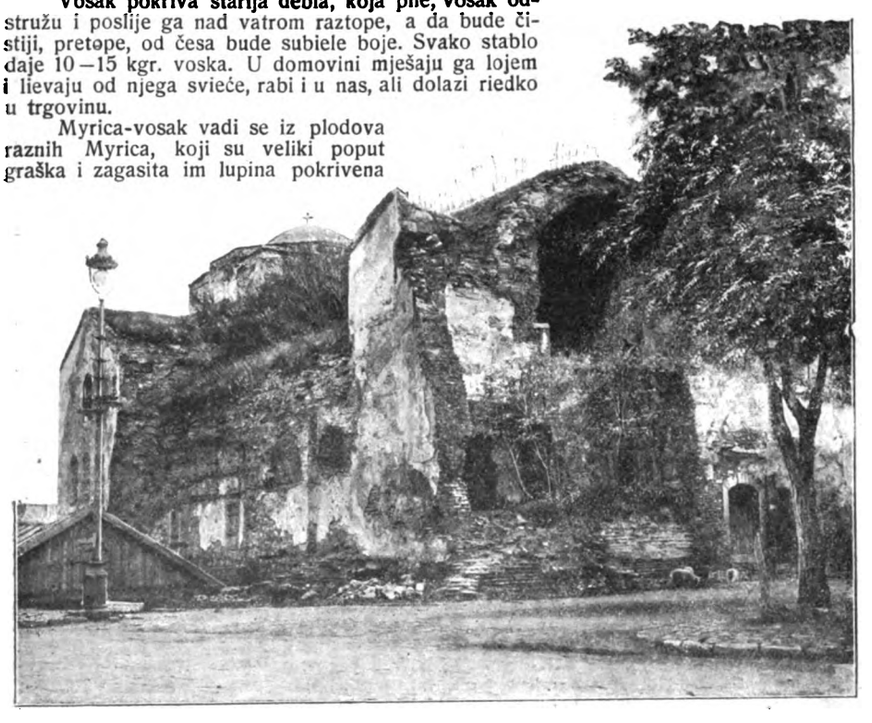

Sveta Sofija, najstarija crkva u Sofiji.

NAŠE SLIKE.

— **Keene B.: Galebovi u buri.** Kad se zavezeš sinjim morem, ne zamame te samo igre valova, već i ona igra riba i dupina, a najvećma onaj divni

Digitized by Google

liet bielih galebova, tih morskih ptica, što oblietaju tvoj brod, kao dragi druzi. Galebovi se ne straše niti morske bure, u bjesnilu još su tuj. Naš slikar liepo nam to prikazuje.

— **Werner C.: Mjesto Fritjofove priče.** Kojemu naobraženomu čovjeku nije poznato ime velikoga nordskoga pjesnika Tegnera? Komu njegovo remek-djelo, „Frithjofs sage", nije poznato? I „Prosvjeta" je već u svoje doba priobćila nekoliko odlomaka te starodrevne priče. Danas donosimo mjesto i kraj, gdje su se one sgode sbivale.

— **Ajdukiewicz T.: Konjski sajam u Kairu.** Znamenit slikar prenosi nas ovajput u Kairo, u bujni Egipat i slikovito nam prikazuje konjski vašar, koji je tamo radi slikovitosti odiela ne malo zanimiv.

— **Bugarske slike.** Ako i nije ljetos došlo rata izmedjudo Bugarske i Turske, ipak još ne teče sve u redu i što nije ljetos može biti na godinu. Za to su još uviek oči sviju uprte u mladu kneževinu i slike iz onih krajeva donose svi evropski ilustrovani listovi. Činimo to i mi, to radje, jer su nam Bugari draga braća. Slike su to: Ulica Marije Lujze, glavna ulica u Sofiji; Šipkin klanac; Dolina Plevne; Kuća, u kojoj je boravio ruski car Aleksandar II. za tursko-ruskoga rata; Častnički kazino u Sofiji; Sgrada sobranja u Sofiji; Sveta Sofija, najstarija crkva u Sofiji; Bugarski seljaci u krčmi; Žrtvenik u ulici, koja vodi u rilski samostan; Rilski samostan, najveći samostan u Bugarskoj.

K ovim slikama pridružuje se i ona „Na straži", gdje turski vojnici čuvaju željeznicu.

KNJIŽEVNOST.

— Doštampava se sv. XV. „Zemljopisa Hrvatske." Više od polovine svezke zaprema opis našega gordoga Velebita s osobitim obzirom na vidike, floru i faunu. Sliedi opis tubastoga Kleka, Bielih stiena, ponajgroznijeg kraja domovine i početak opisa „Jugo-iztočno hrvatsko visočje". Slike, koje ukrasuju ovu svezku takodjer su izvorne. Na čelu svezke biti će Gola Plješevica, nadalje ove slike: Velebit od Gospića, Velebit kod Karlobaga, sv. Brdo, Velika i Mala Paklenica, Velebit kod Lukovo-Šugarja, Alaginac na Velebitu, Oštarijsko polje, glavica Kleka, put na Klek, „Visibaba" kod Ogulina, Mala Kapela kod Plitvičkih jezera. I ovom sgodom prekrasno to djelo, koje pisci izdavaju u „vlastitoj" nakladi, najtoplije preporučamo. Približuju se Božićni blagdani, daruju se djeca i odrasli, no mi ne znamo za ljepši književni dar, nego je „Zemljopis Hrvatske," naše „liepe" i „drage" domovine Hrvatske. Predplate prima tiskara Antuna Scholza u Zagrebu i sve knjižare u hrvatskim zemljama.

— **Die Darstellung des ersten Menschenpaares in der bildenden Kunst von der ältesten Zeit bis auf unsere Tage, von Josef Kirschner.** Pisac pribirao je gradju za ovu osobitu knjigu punih 20 godina i napokon ju sretno pribrao i opisao na 284 stranice, ukrasiv taj opis sa 105 slika.

— U četvrtom izdanju izašlo je od C. H Stratza „Die Rasenschönheit des Weibes." Ova je knjiga ukrašena sa 233 slike. Ciena broširanoj 12·80 maraka, u platno vezanoj 14 maraka. Dr. Stratz napisao je i knjigu „Die Frauenkleidung," koju ukrasuju 102, ponajveć obojene slike. Ovoj je knjizi ciena 7·60 maraka, u platno vezanoj 8·60 maraka. U odsjeku „Die Nationaltracht" ima slika, koja nam predočuje ljepotu-djevojku iz Šestina sa podpisom „Kroatin aus der Nähe von Agram." Ove knjige u veliko će zanimati i naše občinstvo.

Od istoga pisca potiče i djelo „Die Körperformen in Kunst und Leben der Japaner" sa 112 slika. Ciena 8·60, maraka odnosno vezanoj knjizi 10 maraka.

GLAZBA.

— **Hrv. pjevačko družtvo „Sklad"** utemeljeno je u Bakru dne 25. ožujka 1878. Prvi družtveni predsjednik bio je privremeno g. Narcis Damin, profesor nautičke škole u Bakru godine 1877. Zatim bijahu predsjednici sliedeći: Ivan Šoić, opat, kanonik i župnik bakarski godine 1878. Narcis Damin, profesor naut. škole u Bakru g. 1879. Dr. Ivan Bencan, gradski fizik u Bakru g. 1880. Od godine 1881—1884. prestalo je društvo bivstvovati i počelo g. 1885. na novo svoje djelovanje. Battagliarini Stanko, kr. javni bilježnik i podnačelnik grada Bakra od g. 1885—1887. Antun Marija Žuvičić, profesor kr. naut. škole u Bakru (samo 2 mjeseca) godine 1888. Ivan Nep. Dittrich, gradski blagajnik i posjednik u Bakru, godine 1888—1890. Domoljub Medanić, zapovjednik jahte „Herta" njeg. visosti kneza Ivana Lichtensteina god. 1891. i 1892. Aleksander Lohmer, profesor kr. naut. škole u Bakru god. 1893. Josip Tarabocchia, posjednik u Bakru g. 1894. i 1895. Milan Katarinić, ravnatelj banke i štedione u Bakru god. 1896. Josip Bakarčić, trgovac i posjednik u Bakru, god. 1897—1899. Julijo Matković, učitel, niže pučke škole u Bakru, predsjednik i ujedno sborovodja 1900. i 1901.

Družtvo daje svake godine izlete na moru u Senj, Abaciju, Cirkvenicu ili u Istru.

Prošle godine prisustvovalo je družtvo sa družtvenim barjakom i 14 članova kod svečanosti „Kola" u Zagrebu, kao i kod glavne skupštine saveza.

U budućoj ima godini družtvo proslaviti 25-godišnjicu svog obstanka, kojom će se prigodom i glavna skupština „Saveza" u Bakru obdržavati.

Danas je družtveni predsjednik g. Milan Katarinić, ravnatelj banke i štedione u Bakru. Mjesto družtvenog sborovodje nije popunjeno.

Družtvo imade 44 člana izvršujuća, te ženski pjevački i tamburaški sbor.

Družtvo slavilo je 8. rujna desetgodišnjicu svog obstanka i posvetu barjaka, za kojeg je gospojinski odbor bakarski pod predsjedničtvom gdje. Vinke Tarabocchia sakupio 460 kruna, koji je bio naručen i izradjen kod slikara Augusta Posilovića za ukupnu svotu od 600 kruna.

Ovoj se je svečanosti pridružilo više hrv. pjev. družtava, te je, pod upravom tadašnjeg predsjednika g. Ivana Dittricha i podporom tadašnjeg gradonačelnika g. Stanka Battagliarina, te cielokupnog požrtvovnog gradjanstva bakarskog ciela svečanost u svakom pogledu divno i na čast cielog Primorja dostojanstveno izpala.

Iste godine umro i sahranjen bje u Bakru prvi pokrovitelj družtva presvietli g. barun Bartol Zmajić, te je one iste godine izabran pokroviteljem družtva mecena hrvatski, vladika djakovački dr. Josip Juraj Strossmayer.

Danas broji družtvo 8 začastnih članova i to: Franjo Žaver Kuhač, Ivan pl. Zajc, Petar Vespasiani, gdja Leonija Brückl, Ivan Nep. Dittrich, Marija udova Seidel, Narcis Damin i Julio Matković.

Od utemeljiteljnih se članova na životu nalaze kanonik i župnik bakarski Srećko Švaglić i biskup dr. Antun Maurović. Današnji upravni odbor sačinjavaju predsjednik g. Milan Katarinić, podpredsjednik g. Andre Cezar Andrianić, blagajnik g. Pave Andrianić, tajnik g. Rudolfo Laučić, odbornici: Bolf Zvonimir, Pavletić Tome, Forempoher Romano i Horvat Vjekoslav.

ZOOLOGIJA.

— **O porietlu domaćih životinja.** Koga zanima porietlo domaćih životinja, tomu je poznat i Viktor Hehn, koji je napisao djelo: „Kulturpflanzen und Hausthiere in ihren Uebergang aus Asien nach Griechenland und Italien sowie in das übrige Europa. Historisch-linquistische Skizzen". Od ovoga djela izašlo je do sada nekoliko izdanja, šesto sa botaničkim prinosima od A. Englera. (Berlin, 1894.) Lanjske godine (1902.) napisao je Konrad Keller, profesor zoologije u Zürichu knjigu: „Die Abstammung der ältesten Hausthiere", ukrašeno sa 81 slikom.

Poviest domaćih životinja bijaše do nedavna u povojima, dok su se riešili zootehničari, da i ovaj dio životinjarstva obrade, u čemu bijaše osobito sretne ruke H. Nathusius, a bio je takav, jer bijaše nesamo zoolog, nego i praktičan muž, koji je svoje izkustvo umio prilagoditi znanosti. Etnografska i kulturna poviestna iztraživanja treba da imadu više metoda pa da se rieši pitanje o porietlu domaćih životinja. Keller postavlja svojom knjigom nov temelj na kojem treba graditi dalje složnim silama, da se poluči onaj uspjeh, što ga glede domaćih ptica polučio Darwin.

Keller odabrao si je najstarije životinje toga radi, jer je njihova phylogenesa nesamo najteža, već i najmračnija, a drugo, što je čovjek svoje potrebe namicao od životinje već u prehistorijsko doba.

Pisac nam podaje najprije historijski uvod, a onda nam predočuje svoje metode izučavanja i phylogeniju domaćih životinja. U trećem odsjeku govori o umjetnosti u koliko nam ona podaje gradje za poviest domaćih životinja, pa prelazi onda na opis pojedinih životinja. Opisuje psa, mačku, konja i magarca, prase, domaće govedo, ovcu, kozu i devu.

O porietlu domaćih životinja pisalo se već u staro doba. Za Aristotelovih vremena držali su, da je Azija koljevka najvažnijih vrsti. Buffon je pokušao dokazati, da nekoje stare domaće životinje potiču iz Iztoka, a porietlo je tražio u jednoj divljoj vrsti. Nalične misli zastupali su u 18. vieku Güldenstädt i Pallas. Ovoj struji protivio se Cuvier, koji je dokazao prvi, da se porietlo goveda ima tražiti, ne u Aziji, već u Europi, ali se u svojim studijama nije obazirao na izporedjujuću anatomiju. Toga radi pojavila se proti njemu protivna struja, kojoj bijaše na čelu Isidore Geoffroy St. Hilaire, pobijajući u djelu: „Acclimatation et domestication des animaux utiles" uspješno nauku Curvierovu.

S porietlom i razširenjem domaćih životinja mnogo se je bavio L. Fitzinger, kojega su radovi štampani ponajviše u publikacijama bečke akademije. On je o rasama i njihovu porietlu napisao i posebno djelo. Kako se nije puno obazirao na anatomijske prilike, pošao je stranputice, pak je i njegova nomenklatura pasmina takodjer svojevoljna.

Veliki je okret nastao u poviesti domaćih životinja onim

Digitized by Google

mahom, kada su g. 1853./54. u Švicarskoj odkrivene prve sohanice (nadvodni stanovi; Pfahlbauten.) U mulju i blatu našlo se je i životinjskih ostanaka, koji su pronieli ime duhovitoga Ljudevita Rütimeyera, koji je god. 1862. svojim djelom: „Fauna der Pfahlbauten" zadivio naučni sviet. Ovim djelom položio je Rütimeyer temelj modernoj i znanstveuoj poviesti domaćih životinja. On je umio razsvietliti najmračnija mjesta i mnogi nam genetički čvor razriešio.

U Englezkoj pošao je Rütimeyerovim tragom Charles Darwin i iznosio svoja studija u djelu: „Varieren der Thiere und Pflanzen im Zustande der Domestikation". Ovo djelo znatno je pospješilo daljna studija. Theophil Studer nije Ritimeyerova studija samo potvrdio, već ih je i dopunio, dočim se u Njemačkoj iztako Alfred Nehring.

U izvanevropskim krajevima slabo se radilo, no ima ipak iznimaka. Tako je R. Hartmann proučao govedo u Egiptu i drugim krajevima Nila, dočim su G. Schweinfurth i O. Baumann pribrali liepu gradju za govedo Afrike. Osim toga bijaše stručnjaka, koji su napisali monografije pojedinih životinja. Herman Nathusius obradio je pasmine praseta; M. Wilckens pisao je mnogo o govedu, L. Adametz proučavao je goveda iztočne Evrope, Arenander upoznao nas govedima, koje je „šušavo" t. j. koje ne ima rogova. Za najstariju poviest domaćih životinja pribrali su bogatu gradju Jeitteles, Woldrich, Anutšin, Strobel, Studer, dočim je Max Sieber proučavao domaće pse Azije i Afrike; domaćoj mački posvetio je svoju osobitu pozornost Martoselli. Rus Tčerski napisao je liepu studiju o recentnim konjima, dočim je L. Lorenz-Liburnau studirao porietlo domaće koze i obogatio poviest domaćih žlvotinja ponovnim i velevriednim studijama.

Od raznih metoda najpouzdanija jest izporedjujuća — anatomijska metoda, poslije koje sliede prehistorijska, fiziologijska i entnografijska metoda.

Na str. 216.—217. podaje nam pisac „Pregled o porietlu najstarijih domaćih životinja". Najprije nam ističe divlju životinju, njezinu pradomovinu i pitome potomke. Čaglju (Canis aureus) kojega ima u nas u Dalmaciji domovina je u zapadnoj Aziji. Od njega potiče pas-tresetar (Torfhund), špici, pinči, tunguski špici, čan, i Battak-pas.

Od lanaga (Canis pallipes) Indije potiče ovčarski pas, broncani pas, collie i pudel; od čagalj-vuka (Canis anthus; Schakalwolf) sjevero-iztočne Afrike potiču egipatski i zapadno-azijski parija-psi.

Zanimiv je walgie (Canis simensis) iz Aetiopije. Od njega potiče staroegipatski hrt, slughi, tasi, barzvi, Deerhound, Wolfhound, haussa-pas, šumski pas, jazavčar i psi, koje zovu Niemci: „Jagdwindhunde" i „Laufhund". Crni tibetski pas (Canis niger) iz Tibeta, dao je čovjeku tibetskog i staroasirskog dogea i moloser-pseto, Novo-Fundlanca, Bernhardsko pseto, boldoge i mopsa. Sjevero-amerikanski coyote (Canis latrans) iz sjeverne Amerike dao je Indijancima razne pse pa moguće i Eskimozima njihovo prekoristno pseto. Inka-pseto od tri razne pasmine potiče od Canis occidentalis — a sjeverne Amerike. Domaćoj mački je pradomovina u sjevernoj Africi, a potiče od Felis maniculata (Falbkatze).

Na visoravnima Azije živi konj Equus Przerwalskii, od kojega potiču orientalne konjske pasmine, mongolski konj, arabski, galla-konj, sjevero-afrički i iztočno-evropski konj.

Equus cabalus fossilis (diluvijalni konj Evrope) dao je čovjeku occidentalne konje, noričkog konja, njemačkoga tovarnog konja, normanskog konja i englezkog tovarnog konja.

E. taeniopus (Nubischer Steppen-Esel) sjeverne Afrike razgrnao se u staro-egipatskog magarca i malog magarca, što živi u zemljama oko Sredozemnoga mora. E. onager iz zapadne Azije dao je biele — i isabel obojene magarce.

Kinezko, papuansko, romansko i tresetno prase, englezke pasmine „Maskenschwein" i „Bindnerschwein" potiču od Sus vittatus, praseta, kojemu je domovina u iztočnoj Aziji, dočim je naše prase potomak divljega praseta (Sus scrofa.)

Našega goveda praroditelj jest tur (Bos primigenius; Ur), kojega su ostanci izkopani u nas na mnogim mjestima i o kojem ćemo za „Prosvjetu" u budućem tečaju napisati poseban članak. Od tura potiče englezko govedo, sjevero-njemačko dolinsko, holandezko, podolsko, simmenthalsko i freiburžko govedo.

Bos sondaicus (Banteng) sa Jave, dao nam je azijastozebu govedo, afrikanskog zebu, dugorogo staro-egipatsko govedo, algirsko i tresetno govedo, albanezko, španjolsko, poljsko („Rotvieh") šušavo fjell-govedo, govedo alpinsko zagasite (braun) dlake i takozvano „Kanalrind".

Od ovce Ovis musimo iz južne Evrope potiču ovce, koje Niemci zovu: „Haidschnucken, Hebridenschaf, Marschschaf".

Zapadnoj Aziji dala je više pasmina Ovis arkal (Steppenschaf), sjevernoj Africi Ovis tragelaphus. Evropske koze potiču od Capra aegagrus (Bezoarzige iz zapadne Azije); Kašmirskoj i angora-kozi praroditelj je Capra Falkoneri sa Himalaje, gdje je i pradomovina od Capra jemlaica. Kada se ova križa sa onom drugom, daje križanac indijske koze i Sumatra-koze.

Devi je pradomovina u Mongoliji, te je poznata kao jednoi dvogrba deva. — Tko ima u svojoj knjižnici „staroga" Hehna, taj mu neka pridruži Konrada Kellera i neće požaliti troška za knjigu, na koju ovime upozorujemo osobito. — c.

KAZALIŠTE.

Od svih pozorištnih komada, što smo ih vidjeli u ovoj sezoni, najbolje prolazi kod nas opereta, koja puni kuću i imade najveći uspjeh. Naša publika hoće zabave i gledanja, hoće da čuje koju liepu ariju i melodiju, a to joj može u punoj mjeri pružiti samo opereta. Kod takovih ali komada opazuje se u naše publike površan sud i shvaćanje, ona ne pokazuje nikakovih viših atrakcija i zadovoljuje se samo konštatiranjem o spoljašnjem efektu i dobrom razpoloženju glumaca. To je dašto dovoljno za predstavu „Liepe Jelene" i onih komada, kojima su sujeti izvadjeni iz carstva gluposti. Poznavajući ukus naše publike i slušajući vječne jeremijade naše kritike, kazališna je uprava u očitoj neprilici u izboru novih komada, a taj joj često nesretno izpada. Da joj se pako ne prigovara radi povadjanja za Berlinom i Bečom i radi toga, što se dade zasliepiti uspjesima nekih komada treće vrste na tamošnjim pozornicama, pošla je u kazališni arkiv i obećala objaviti kod svakog komada, koliko se puta davao na našoj pozornici. Došla joj slučajno pod ruke opereta „Kornevilska zvona" i oprašivši partituru iznjela je komad na pozornicu, koji se u starom kazalištu preko tridesetak puta prikazivao. Mi, koji više naginjemo ukusu zapada, vrlo volimo veselu i živu radnju, rado slušamo staru i melodičnu glazbu francezkih skladatelja Audrana i Planquetta, volimo romantičke sujete, tražimo zabave u smiehu i buci sa glazbenom pratnjom ili bez nje. A u operetama „Mascotte" i „Kornevilska zvona" imade toga na pretek. U prvom komadu nastupio je u ulozi pastira Pippa stari naš znanac g. Zvonimir Freudenreich. Njegova igra bila je naravna, puna života i nerve, ali glas mu je već prilično iztrošen i oslabljen, pa ga često orkestar nadvlada, a glazbeni estetik kod takovih prizora opaža znatne nedostatke, koje pripisuje oslabljenju glasa. Uz svoj talenat i dobru igru mogao bi uspjevati u dramatskim komadima, a to i jeste njegovo pravo polje. Publika pozdravila ga višekratnim i srdačnim aplauzom.

„Kornevilska zvona" svojim zabavnim romantičkim sadržajem, liepim melodijama, veselom i nježnom glazbom znala si je i po svietu i u nas steći popularnost, pa se rado gleda i sluša. Pisana je u starijem stilu francezkih škola, imade u njoj dosta lirskog duha, nježnosti i krepčine. Predstava bila je marljivo proučena i izpala je dobro. G. Novosel, koji pokazuje mnogo talenta i volje, a to nam dokazuje način predstavljanja i dobro proučena partitura, liepo se je ponio u ulozi markiza Henri Cornevilla. Uz krepki i ugodni bariton, pokazuje dobru izškolovanost glasa, osobito u prelazima iz forte u piano. On je ponajbolje uspio i najviše zadovoljio. Gdja Freudenreich i Polak natjecale su se u svojim zahvalnim ulogama i savjestno su proučile svoju partiju. G. Lesić dobro je izveo svoju komičku ulogu. Ono, što je manjkalo u glasu, nastojao je g. Grund, da nadomjesti svojom majstorskom igrom. U ulozi Gasparda pokazao je, da imade u njega umjetničkog talenta i da majstorskom oprobovanošću i preciznošću umije realistički interpretirati i one uloge, u kojima ga nismo vični vidjeti. G. Lebeda, kao Jean Grenicheux, nije bio baš simpatičan ni u igri, niti je ugadjao svojim glasom; u pojedinim momentima glumljenja nije trebalo onih nonchalanca. Partija za zborove prilično je težka, ali se pokazalo, da dobra uvježbanost može i to svladati. Isto tako uvježban je i orkestar pod sjegurnim ravnanjem g. Fallera, a to se izticalo u skladu i ravnovjesju medju orkestrom i pozornicom. Režija bila je na mjestu.

U ulozi Dezdemone Shakespearovog „Otela" gostovala je ljubljanska umjetnica gdjica Rückova. Težko je suditi njenu sposobnost i njenu umjetničku individualnost samo u jednoj ulozi. Imade sigurne kretnje i priličnu pozorištnu rutiniranost, ali posliedna može da bude vrlo štetnom, što više da onemogući samostalno stvaranje psiholoških uloga. Imade u nje nježnih nijansa, a nježni i lirski glas u tome joj podpomaže. Usporedjivao sam ju u toj ulozi sa gdjom Šramovom, ali nisam u nje ni iz daleka vidio takove dramatičke umjetnice sa tako naravnom maskom boli, razočaranja, očaja i samrtnoga straha, koja imade svoj umjetnički savršen stil, slobodan i samobitan, svoje fine umjetničke linije, koje joj dala sama priroda. Gdjica Rückova liepa je i ugodna pojava, imade u nje umjetničkog talenta, ali još nerazvijena i neslobodna. U ulozi Otela pokazao je naš Protej g. Fijan, kako proučava i stvara uloge, kako nastoji u nje duboko proniknuti svojim umjećem. Savršenom realnošću prikazao je cieli tragički proces Otela u izgaranju svoje strasti, umio je individualizirati nianse i situacione miene razpoloženja duše. U njemu vidjesmo sve zahtjeve modernoga umjeća: realističko prikazivanje, individualno crtanje i psihološko shvaćanje. Tamo gdje govori iz srca, sa čuvstvom, tamo zvuči dirljivi i krasni ton glasa. Najviše dira, kada njegov glas dolazi iz dubine duše, kada se prelieva u tihi i veseli ton zadovoljstva, kada je u časima boli i tuge nujan i dirljiv, ko tužan pogled bolestnika; a u momentima srčbe, gorčine i gnjeva razplamti se svom strašću, zagrmi strašnom

Digitized by Google

Žrtvenik u ulici, koja vodi u rilski samostan.

vikom, da nas potresa u dno duše. U takovim je momentima on posebna natura, tu prestaje umjetnost, jer je čovjek bogatiji od umjetnika. — Medju najuspjelije umjetničke kreacije g. Borštnika, spada uloga Jaga. On ju glumi cielom snagom svoga temperamenta, on ju stvara, jer se uživi u nju. I ostali glumci bili su razpoloženi i nastojali su, da im igra bude u skladu sa interpretacijom protagoniste.

Za predstavu Ernestovog „Školnika Flachsmana," pokazivalo se u glumaca nerazpoloženje, površnost u proučavanju uloga, a i maleni broj pokusa. Čini se, da je one večeri bio na pozornici sufler najbodriji i najrazpoloženiji. Njegovo prečesto glasno sufliranje neugodno se dojmilo u publici. Nesavršenost takovih predstava, upisuje se u grieh upravi, koja se ima brinuti, da glumci nauče svoje uloge, a ne da čekaju na svaku rieč i da improviziraju ciele izreke.

Napokon dočekasmo Kuzmanovićeve novitete: „Za obraz," žalostna slika iz bosanskoga života i „Republika u Magaraševcu." satira iz narodnog života u Sriemu. Kuzmanović ima liepi dramatski talenat, ali umjetničkog talenta u njega nema, pa tako njegovi kronički dogodjaji, što ih obradio u svojim komadima, ne pružaju pravi umjetnički užitak, izlaze bliedi i uz sve svoje tragičke momente, ne mogu da se dojimlju gledaoca, niti da ga zagrijavaju za njegove junake. Njegov je komad „Za obraz" patriotičan, to se vidi već iz samoga sadržaja, pa iz onih razniih sukoba, koji nisu za pravo psihološki. — Pisac je svu pažnju posvetio vanjskim efektima, ali ni ti nisu mogli djelovati uz svu svoju formalnost i šablonu, koja ga lišava svake dublje psihologije. Komad se ne odlikuje osobitom etičkom idejom, glavna mu je vriednost u vjernom narodnom koloritu i što pisac pokazuje, da poznaje narodne tipove i običaje. Krivom nam se čini tragička krivnja mlade Janje, koju proklinja fratar, jer je zavoljela muslimanu, a ona u tom momentu vidi duh svoje majke i sunovrati se niz prozor. Takovi motivi tragike prikladniji su za kakovu romantičku priču, ali ne za istinsku, realnu dramu. Veseli nas, da je publika dobro primila djelo.

Glumci su svojom savršenom i vjernom igrom nastojali, da diggu komad. Iztaknuti nam je realističku igru mladoga pregaoca g. Stefanca u ulozi Huseina. On se pokazuje doličnim učenikom našega Proteja g. Fijana Pohvaliti je proučenu ulogu i dobru igru gg. Dimitrijevića i Raškovića, dok g. Freudenreich možda i uz najbolju volju nije mogao u hladnu ulogu ni malo života i topline. Savršena je bila interpretacije gdje Savić u ulozi Muharemaginice, a simpatična i ugodna bila je gdja Dimitrijević kao Janja. I ostalo osoblje bilo je na mjestu.

O nagradjenoj satiri „Republika u Magaraševcu," progovorit ćemo potanje budući put. A.

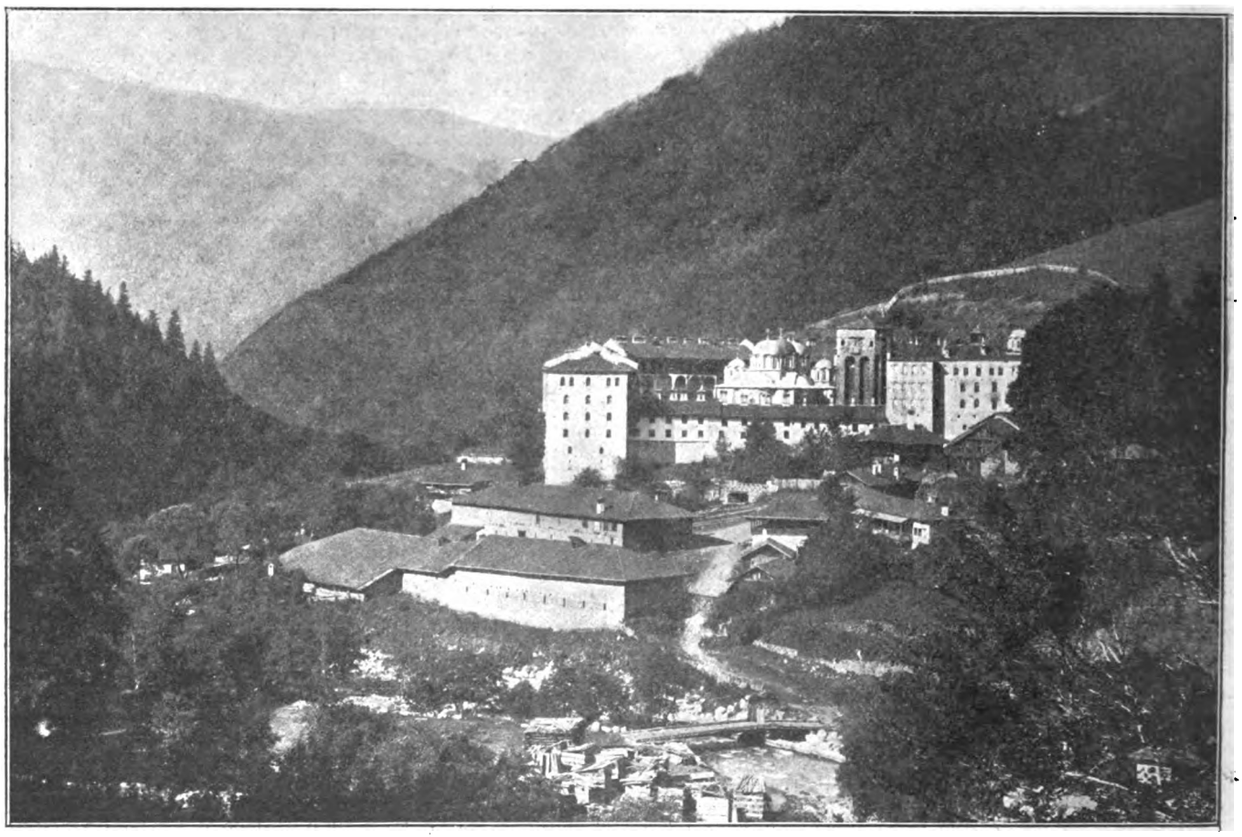

Rilski samostan, najveći samostan u Bugarskoj.

Uredjujc **Emilij Laszowski.** Tisak i naklada **Antuna Scholza.**

Digitized by Google

eme Eglantine.

Pomast za lice je do danas najbolja i jedino blago djelujuća i **neobhodno potrebna** pomast za lice u **tu- i inozemstvu.**

Creme Eglantine prokušano je sredstvo proti svakoj mani i nečistoći kože; odstranjuje — **podpuno zajamčeno — prištiće, sujedice, pjege svake vrsti, crvenilo, hrapavost i upalu kože; nadalje sunčane pjege, smeđju kožu,** te lice postaje mekano poput baršuna i izvanredno nježno. **Nadalje je Creme Eglantine** najbolje i najsigurnije sredstvo za hrapavu i popucanu kožu i **samo**

njom uporabom te čudnovate pomasti moguće je uzdržati nježno bielu kožu ruku, vrata i ramena, te teint bez nabora sve do **najdublje starosti.**

Najnježnije gospodje, pa i svako djete, mogu zajamčeno neškodljivo sa sigurnim uspjehom „Creme ine“ rabiti.

Ne manje koristan i od izvanredno higienske važnosti je **Creme Eglantine i za mužkarce, koji do vanjštine** specialno djeluje blago i **osvježujuće poslije brijanja,** te **znatno umanjuje razdraživost kože.**

Od osobito blagog djelovanja je **„Creme Eglantine“ za kožu pri promjeni temperature i sparine.**

Dobiva se u **Zagrebu** u ljekarnama: gg. Mittelbach, Pečić; **Belovaru:** A. Werklein; **Našice:** N. pl. c; **Varaždin:** M. Haimann; **Banjaluka:** Otto Löschner; **Zenica:** J. Šilhabel.

Gdje još nema skladišta, neka se naručbe upravljaju na

A. WINGERA, ljekarnika u Zagrebu, Ilica 12.

Prva hrvat. tvornica tambura

T. KOVAČIĆ, ZAGREB,

Ilica broj 41.

Skladište glazbila,

preporuča svoj vlastiti proizvod

TAMBURA

i skladište

gusala, harmonika, cella, flauta, okarina, mandolina itd.

Veliki ilustrovani cjenici na zahtjev badava.

ORKA VODA FRANJE JOSIPA

je jedino naravno sredstvo za odvod, koje je ugodno za uzimati.

ipuno uplaćena dionička glavnica

K. 1,000.000

Kupuje i prodaje

ve vrsti renta, založnica, prioeta, komunalnih obveznica, srećaka, dionica, valuta i deviza.

omese izdaje za svako žriebanje.

Ljubljanska kreditna banka

u Ljubljani, Spitalska ulica br. 2.

Zamjenjuje i eskomptira izžriebane vriednostne papire i unovčuje dospjele kupone.

Daje predujmove na vried. papire. Osjegura srećke proti tečajnom gubitku.

Vinkulira i devinkulira vojničke ženitbene jamčevine.

Eskompt i unovčenje mjenica. Burzne naručbe.

Podružnica u Spljetu.

Novčane uložke prima

u tekućem računu ili na uložne knjižice uz povoljno ukamaćenje.

Uložci ukamaćuju se od dana uloženja do dana podignuća.

Promet sa čekovima i doznačnicama.

Najbolji trifaljski ugljen

z prašine, u plombiranih vrećah

(50 kilograma = 1 vreća)

stoji 1 krunu 14 fil.

Izvrstna suha

ukova i grabrova drva,

na hvate kao i rezana.

Naručbe prima

Gjuro Breslauer, Ilica 15.

500 forinti

plaćam onome, koga zaboli zub ili kome smrdi iz ustiju nakon trajne uporabe **Bartilline vode za zube.** Ciena je bočici 35 nč. (Pakovanje posebno još 10 nč). **Ed. Bartilla Winkler, Beč, 19/1.** Sommergasse 1. — Zahtjevajte svagdje izrično **Bartillinu** vodu za zube. Prijave o patvorenju nagradjujem. U mjestima, gdje se ova ne može da dobije, šaljem 7 bočica za 2 for. 60 nč. prosto od poštarine. Dobiva se u Zagrebu: kod S. Mittelbacha, Duga ulica 3, u nadbiskupskoj ljekarni I. Pečinovskoga, A. Wingera, Ilica 12, dr. Polašek, ljekarna k „angjelu“; Gospić: Val. Vouk; Požega: J. N. pl. Csillagh; Rieka: Giov. Prodam; Sušak: E. P. Sušanj; Osiek: A. Kaudelka. — U Bosni u svih ljekarnah i svih trgovinah.

Odlikovano na izložbi:

Beč 1873. Lisabon 1873. Marsilj 1874. Paris 1875. Paris 1876. St. Jago (Južna Amerika) 1876. Paris 1878. Stolni Biograd 1879. Trst 1882. Budimpešta 1885. Na higien. izložbi u Nizzi 1890. i na II. internacionalnoj farmac. izložbi u Pragu 1896.

Hafnerov prašak za zube

„Odontosmegma“

Ciena je škatuljici 1 for.

Dobiva se gotovo u svih ljekarnah.

I. HAFNER, zubar u Zagrebu,

Ilica br. 27.

Naručbe na Portret

svetog otca Pije X.

umjetničku reprodukciju po slici **Celestina Medovića**

prima nakladna tiskara **Antuna Scholza**

Veličina slike 50/65 cm. **u Zagrebu, Gajeva ulica br. 7.**

Ciene: bez okvira K. 15.—, sa elegantnim okvirom K. 36.—.

U novije doba preporučuju se sa svih strana velikom reklamom kojekakove pomade i crêmi za lice. U izboru tih sredstva neka budu gospodje oprezne, jer svaka pomada baš nije dobra. Proti sunčanim pjegama (Sommersprossen), proti prištićima (Wimmerl) i proti svim nečistoćam kože daleko najbolje je sredstvo Lanolin-liljan pomada. Ciena lončiću K. 1.—, 3 lončića K. 2.70

Uz ovu treba upotriebiti Lanolin-liljan sapun. Ciena 60 filira, 3 sapuna K. 1.60

Jedino skladište: Ljekarna k „Zrinjskomu“ H. Brodjovin, Zagreb, Zrinjski trg 20.

Digitized by Google

Najsolidniji izvor kupovanja!

FRAN SARIDJA, ZAGREB, ILICA 39.

Bogato skladište:

Vunenih i svilenih tkaninah, batista, zefira, cretona za haljine.

Crnih tkaninah modnih i za žaobu.

Veliki izbor **chiffona, crettona, damasta i platna** za sve kućne potrebe.

Skladište **sagova zastora, pokrivača, pletene robe, rublja, marama i ovratnika.**

Uzorke šaljem badava i franko.

Točna i brza podvorba. Stalne ciene!

Hrvatski specijalitet!

Jest jedna vrst **izvrstnog platna** koju preporučujem za sve kućne potrebe a **osobito za rublje.**

Široko je **83 ctm.** i sadržaje **23 metra** (30 stari riflo).

Komad stoji Kr. 15.– tvornička ciena.

Na zalihi uvjek do **1000 komada.**

Izključiva prodaja za Hrvatsku kod

FRAN SARIDJA, ZAGREB, ILICA 39.

M. N·E·U·M·A·N·N

c. i kr. dvorski dobavljač.

(ENGLEZKI MAGAZIN).

Ilica 22. — ZAGREB — Ilica 22.

Najstarija i najveća trgovina odiela. Najbolje i najjeftinije vrelo za dobavu ogrtača, ulstera i odiela u obće priznatoj solidnoj i elegantnoj izradbi sa strogo stalnim cienama.

Veliki izbor sportnih odiela te ogrtača i kabanica iz darovca (Loden) i kostreta (Kameelhaar). Posebni odio za priugotavljanje elegantnih odiela za gospodu po mjeri.

Spasili ste svoj novac

POKUĆTVO

ako ga u svojoj domovini ostavite, nabavljajući

samo kod I. hrvatske

stolarske udruge za stolarske i dekorativne proizvode

Zagreb, Preradovićev trg br. 2. — (Palača I. hrvatske štedionice).

Ovo je jedino i najveće skladište

POKUĆTVA

koje izradjuju **samo domaći t. j. zagrebački stolari i tapetari.** Razvitak domaćega obrta odvisi od hrvatskoga občinstva, jer nije dosta da pišemo i govorimo, nego da i radimo prema lozinki:

„Svoj k svomu!"

Tamburaši!

Koji žele da dobiju za malen novac finu i solidno izradjenu tamburu, neka se obrate na novo ustrojenu

tvornicu hrvatskih tambura

Nikola Tišlarec

u Preloščici

p. Topolovac kod Siska, Hrvatska.

Čast mi je preporučiti p. n. občinstvu moj vlastiti proizvod tambura. Skladište žica, strojeva, trzalica, trobojnih vrpca itd. i svih tamburam spadajućih predmeta.

Jamčim za jaki i čisti glas i za dugotrajnost. Sve tambure su točno ugodjene i pokockane.

Zborovi od 8 članova i dalje dobivaju 10% popusta.

Cjenik hrvatskih tambura:

	Bez stroja	Sa strojem
Bisernica	Kruna 6	Kruna 8
Kontrašica	„ 6	„ 8
Brač I.	„ 9	„ 12
Brač II.	„ 10	„ 13
Brač III.	„ 10	„ 13
Bugarija I.	„ 8	„ 11
Bugarija II.	„ 10	„ 13

Berde 50, 60, 70 i do 80 Kruna.

Popravci obavljaju se brzo i jeftino.

Na zahtjev ilustrovani cjenici franko i badava.

Najbolje svieće i ulje za vječno svjetlo

dobiva se u trgovini

mirodija, prekomorske robe, poslastica, brašna i žitka

Alekse Penića,

Zagreb, Gundulićeva ulica br. 17.

VILIM ONDRUŠEK

parna bojadisaona i kemička čistiona odjela,

Ilica 48 - ZAGREB - Ilica 48

preuzima

sve u ovu struku spadajuće radnje

kao

kemičko čišćenje i bojadisanje odjelah, zastora, veziva i t. d.

Brza, točna i solidna podvorba.

Zagreb, Petrinjska ulica br. 85.

Zagreb-Amerika

Odprema putnika

najvećimi najsigurnijimi i najbrži parobrodi na svietu

preko Bremena u Ameriku, Australiju, Aziju i Afriku.

Najjeftinije ciene. — Dobra obskrba.

Potanje/ubaviesti

F. MISSLER,

Zagreb, Petrinjska ulica br. 85

Poslovnica za Primorje, Dalmaciju i Istru:

Rieka-Fiume, Riva Szápári broj 4.

Salvator-Creme najbolje kožu poljepšavajuće sredstvo bez

daje koži bielu, gladku i nježnu boju. Izvrstno sredstvo proti sunčanim pjegam, jetrenim mrljama, sunčanom žaru, odstranjuje svaku nečist kože. Duljom uporabom ove creme postaje koža vanredno fina i nježna, naborak nestaje, te dapače i u odmakloj dobi svoju svježost uzdržaje.

Jedan lončić sa naputkom uporabe 1 K.

Centralno skladište za razpačavanje kod

S. Mittelbacha

ljekarna Salvatoru i droguerija

Duga ulica 3. ZAGREB Duga ulica 3.

Digitized by Google

PROSVJETA

Br. 24. — God. XI.

Digitized by Google

Sadržaj XXIV. broja:

Deželić Velimir dr.: Prvi kralj. Historički roman iz hrvatske prošlosti (svršetak.) 745
Širola Stj.: Bez srca 748
Albertinov C. Vj.: Za dosadnih popodneva 750
Gjuriu V.: Majci u boli 751
Schneider Artur: Proljetna pjesma. U tri prikaze (svršetak.) . . . 752
Sienkiewicz Henrik: Potop. Historički roman. Preveo dr. August Harambašić (svršetak.) 755
Horvat Rudolf dr: Nadvojvoda Karlo, prvi organizator hrvatske krajine 766
Petravić Ante: Morska balada . . 768
Gundrum-Oriovčanin Fran S. dr.: Na badnjak 769
Makale Adolf: Decembar 771
Listak 772
H. D.: Božić i mlado ljeto na daleku sjeveru 772
Deželić Velimir dr.: Sveta noć . . 778

Slike:

U zimi 749
Simm Marija: Na badnjak . . 758
Flesch-Bruningen L.: Poklonstvo pastira . . . . . 756—757
Betlehem 761
Wierusz Kowalski: Na život i smrt 765
Macedonija: Seljaci bježe iz svog sela 772
Gradjevine kanala kako su sada 776
Mutarnja panamska luka sa američkom brodicom . . . 776
Umjetnički prilog.

Odlikovana na izložbi:
Beč 1873. Lisabon 1873. Madrid 1874. Pest 1876. St. Jago (Južna Amerika) 1876. Beograd 1879. Trst 1882. Budimpešta 1885. izložbi u Nizzi 1890. i na II. internacionalnoj izložbi u Pragu 1891.

Hafnerov prašak za „Odontosmegm

Cieua je škatuljici 1 for.

Dobiva se gotovo u svih ljeka

I. HAFNER, zubar u Zag

Ilica br. 27.

Kupujte sa

Indra Tea

najfiniji i najbolji čaj na sv

Dobiva se u svih boljih trgovizi, karnah i droguerijah u origin.

Glavni zastupnici

Xinko Xaufmann i drug, Zagr

Jelačićev trg 8.

TELEFON 389.

Da predusretnem svim vrstim patvorinah, vodim sada po visokoj oblasti dozvoljenu, zakonitu zaštitnu marku

Čuvajte se patvorina mojih jedino pravih preparata.

Balzam
(Tinctura balsamica)

dobavlja na veliko i na malo jedino oblastno povlaštena i u trgovačkom registru unešena, protokolirana

Balzam-tvornica
ljekarnika **A. Thierry-a**
u Pregradi kod Rogatca.

Pravo samo sa ovom zakonito dozvoljenom i sudbeno registriranom zelenom zaštitnom markom.

Podpuna oprema mojega balzama stoji pod zakonitom zaštitom uzoraka.

Najstarije, najprokušanije, najeftinije i najsućnije pučko domaće sredstvo proti prsnim i plućnim bolim, kašlju, izbacivanju, grčevi u želudcu, bestežnosti, ošem ukusu, neugodno mirisavom vonju, izrigavanju, žgaravici, napuhlosti, teškoj probavi itd. upotrebljuje se uspješno proti nutarnjim i vanjskim bolim, proti zubobolji, ustnoj gnjiloći, ozeblinami i opeklinami itd. Gdje neima skladišta, neka se izravno naručuje pod naslovom: Balzam-tvornica ljekarnika A. Thierry-a u Pregradi kod Rogatca.

Na sve stanice Austro-Ugarske stoji sanduk franko sa 12 malih ili 6 dvostrukih boca 4 krune, 60 malih ili 30 dvostrukih boca 13 kruna, u Bosnu i Hercegovinu 30 nč. više. Patvoraće i oponašatelje, kao i preprodavaoce ovakovih patvorina progoniti ću na temelju zakona o zaštitnih markah sudbenom strogošću.

Centifolien mast
balzam mast iz „roza centifolia".

Privremeno najjača pomast od velike antiseptičke vriednosti. Od nedostižlivog djelovanja proti upali.

Kod sv h još tako starih izvanjskih boli, ozlieda i rana siguran uspjeh, ili barem poboljšica, odnosno ublažujuće sredstvo bolin. Izpod 2 doze ne odpravlja se, odprema se samo uz predhodnu doznaku ili uz pouzeće iznosa. Zajedne sa poštarinom, tovarnim listom i omotom itd. stoje:

2 lončića 3 krune 40 filira.

Opominjem, da se ne kupuju bezkoristne patvorine i molim, da se točno pazi na to, da je na svakom lončiću utisnuta zaštitna marka i i tvrdka ljekarne „k angjelu čuvaru" A. Thierry-a u Pregradi.

Ljekarna „k angjelu čuvaru"

A. Thierry u Pregradi

Svaki lončić mora biti u takav posve jednak naputak sa tom zaštitnom markom umotan. Krivotvoritelje i oponašatelje moje jedino prave centifolien masti progoniti ću na temelju zakona o zaštitnoj marci sudbenom strogošću; isto tako preprodavaoce patvorina. — Gdje ne obstoji skladište, neka se naručuje izravno pod naslovom: Ljekarna „k angjelu čuvaru" i tvornica balzama A. Thierry-a u Pregradi. — Odprema obavlja se bez razlike samo uz predhodnu doznaku ili pouzećem iznosa.

Tamburaši!

Koji žele da dobiju za malen novac finu i solidno izradjenu tamburu, neka se obrate na novo ustrojenu

tvornicu hrvatskih tambura
Nikola Tišlarec
u Preloščici
p. Topolovac kod Siska, Hrvatska.

Čast mi je preporučiti p. n. občinstvu moj vlastiti proizvod tambura. Skladište žica, strojeva, trzalica, trobojnih vrpca itd. i svih tamburam spadajućih predmeta.

Jamčim za jaki i čisti glas i za dugotrajnost. Sve tambure su točno ugodjene i pokockane.

Zborovi od 8 članova i dalje dobivaju 10% popusta.

Cjenik hrvatskih tambura:

	Bez stroja	Sa strojem
Bisernica	Kruna 6	Kruna 8
Kontrašica	„ 6	„ 8
Brač I.	„ 9	„ 12
Brač II.	„ 10	„ 13
Brač III.	„ 10	„ 13
Bugarija I.	„ 8	„ 11
Bugarija II.	„ 10	„ 13

Berde 50, 60, 70 i do 80 Kruna.

Popravci obavljaju se brzo i jeftino.

Na zahtjev ilustrovani cjenici franko i badava.

Najbolje svieće
i ulje za vječno svjetlo
dobiva se u trgovini
mirodija, prekomorske robe, poslastica, brašna i žitka
Alekse Penića,
Zagreb, Gundulićeva ulica br. 17.

M. N·E·U·M·A·N·N
c. i kr. dvorski dobavljač.
(ENGLEZKI MAGAZIN).
Ilica 22. — ZAGREB — Ilica 22.

Najstarija i najveća trgovina odiela. Najbolje i najjeftinije vrelo za dobavu ogrtača, ulstera i odiela u obće priznatoj solidnoj i elegantnoj izradbi sa strogo stalnim cienama.

Veliki izbor sportnih odiela te ogrtača i kabanica iz darovca (Loden) i kostreta (Kameelhaar). Posebni odio za priugotavljanje elegantnih odiela za gospodu po mjeri.

Zagreb, Petrinjska ulica br. 85.

Zagreb-Amerka

Odprema putnika

najvećimi najsigurnijimi i najbrži parobrodi na svietu

preko Bremena u Ameriku Australiju, Aziju i Afriku.

Najjeftinije cione. — Dobra obskrba.

Potanje ubaviesti

F. MISSLER,
Zagreb, Petrinjska ulica br. 85.

Podružnica za Primorje, Dalmaciju i Istru:
Rieka-Fiume, Riva Szápári broj 4.

GORKA VODA FRANJE JOSIPA

je jedino naravno sredst za odvod, koje je ugodno za uzim

Podpuno uplaćena dionička glavnica
K. 1,000.000

Kupuje i prodaje
sve vrsti renta, založnica, prioriteta, komunalnih obveznica, srećaka, dionica, valuta i deviza.

Promese izdaje za svako žriebanje.

Ljubljanska kreditna banka
u Ljubljani, Spitalska ulica br. 2.

Zamjenjuje i eskomptira ... predujmove ... ire. Osjegura sredke ... jnom gubitku.

Vinkulira i devinkulira vojnič ... jamčevine.

Eskompt i unovčenje mjen ... ručbe.

Podružnic u Spljetu.

Novčane uložke prim ... tekućem knjižici

Digitized by Google

PROSVJETA

Prvi kralj.

Historički roman iz hrvatske prošlosti. Napisao dr. **Velimir Deželić.**

(Svršetak.)

ato još isti dan naloži, da se udesi navala.

Uz žestoke poklike navališe bugarski konjanici sa svojim dugačkim kopljima u redove hrvatske vojske.

Trublje zatrubiše. Užasna vika stade se razliegati zrakom.

— Do vraga, ti nam ne dadu ni počinuti — zabrunda Bokelj Tihomilu.

— Očito je, da su nas želili zateći nepripravne — reče Tihomil i odmah zajaši na svojega konja.

Za čas bili su njegovi vojnici na konjima.

— Napred! — povika gromkim glasom. — Tko je junak za mnom, a tko je baba, neka se kući vrati.

U liepom redu letile čete konjanika za Tihomilom, svojim nekad toli sjajnim vodjom, koji ih je vodio od pobjede do pobjede.

I nije prošlo ni par časaka sukobiše se neprijateljske čete, Bugari i Hrvati.

Kao što bura navali na krovove starih dvorova, pak ih biesom svojim ruši i razara, tako su navalili Bugari na Hrvate i opet Hrvati na Bugare.

Za čas sve se izpunilo ratnom bukom i lomljavom, za čas se čuli jauci i kletve, povici najbješnije mržnje i najljućega gnjeva. Bio je to pravi kaos i pravi metež surovih i gromkih, slabih i piskutavih glasova.

Čula se zveka sabalja, udaranje sulica, žvižduk strielica i grmljavina trubalja.

Polje je zacrvenilo krvlju ubijenih ljudi. Konjska kopita razmrskala lubanje palih ratnika, razmrcvarila i onako težko izranjena tjelesa.

Bugari su bili u taj čas svakako jači.

Opazio je to vrlo dobro Tihomil za to reče Bokelju:

— Stari druže! Ako Bog da, nadam se, naći ćemo junačku smrt.

Bokelj ne odvrati ništa. Nije imao vremena. Borio se je kao lav i mahao svojim mačem lievo i desno, a kako je još uviek bio golem i jak, padale su oko njega bugarske glave, kao snoplje.

Navala bugarska bila je užasna.

Izpod Tihomila pade konj i za čas okupiše se oko njega dušmani. Videći to Bokelj, svom silom udari u pomoć jadnomu gospodaru. Dojurivši kao munja, raztepe Bugare i spasi tako Tihomila od očite smrti.

Ali to nije mnogo pomoglo. Dolazili novi bugarski odieli.

— Treba Bugare tako dugo zaustaviti, dok se vojska naša posve uredi i spremi za boj. Ako i svi poginemo, zapriečit ćemo poraz kraljevske vojske.

To je samo mogao doviknuti Tihomil Bokelju i već je morao s nova razbijati navale neprijatelja.

Tu navalu kao da niesu mogli Tihomilovi ljudi podnesti. Neki stadoše bježati.

— Kukavice . . . hulje! . . . Zar ste vi Hrvati?! — povikne im on i vlastitom rukom ubi jednoga bjegunca.

To je na druge djelovalo, te niesu više bježali. Ali strah i očaj odrazivao se je na njihovim licima.

Dok su se Bugari neprestano izmienivali, Hrvati su se borili još uviek u neznatnom broju. Bilo je jasno, da će podleći, ako doskora ne stigne pomoć od kralja Tomislava. Ta je dakako imala doskora doći, ali ovdje je svaki tren moglo biti prekasno.

Bugarski vodja, koji je predvodio novu navalu, zapazivši Tihomila, zapoviedi, da se svi bace upravo na njega. Računao je dobro, da će se raztepsti Tihomilova vojska, ako poglavica padne. Kao vihar navali zato proti Tihomilu.

— Bože pomozi! — pomisli Tihomil. — Moj zadnji čas je kucnuo.

Ali nije za to klonuo duhom. Bio je vičan gledati očima u smrt.

— Napried junaci! — viknuo je opet i ruka mu uzdignu visoko mač.

I opet nastade silni pokolj. Konjanici se izmiešali. Zveket oružja i bojna vika još se i pojačala, kacige padale sa junačkih čela i sve se stalo crveniti krvlju, svježom, toplom krvlju.

U to se već čule i daleke trublje. Brzi glasnik javljao je Tihomilu, da ide u pomoć kraljeva vojska.

— Hvala Bogu — vikao on. — Junaci držte se junački, spas nam ide.

U Hrvate kao da je došao novi duh hrabrosti i oni, koji su još malo prije stali uzmicati, borili se sada najhrabrije. Ipak su se njihovi redovi proriedili.

Bugarski vodja videći, da se primiče nova vojska, znao je, da će morati uzmaknuti. Ipak prije nego li to učini, htio da učini junačko djelo. Nadčovječnom snagom navali on onamo, gdje je bio Tihomil. Kao da je neki div, provalivši iz prašume, silnom toljagom stao goniti Hrvate, tako su se pred njim otvarali redovi hrvatskih četa. I nije prošlo dugo, već je gledao biesnim očima Tihomila.

Taj je medjutim već smalaksao u boju. Mnogi strašni nasrtaji, koje je već danas proživio, dugi put, svi dogodjaji zadnjih dana shrvali su mu dušu i tielo. Bio je blied, a znoj mu je curio s čela. Znoj pomiešan s krvlju od neznatne rane, koju mu je zadao neki bugarski mač.

Videći sada, kako je nanj biesno navalio bugarski vodj, znao je, da je nastao odlučan tren. Ne čekajući više i ne obazirajući se na druge, navali s mjesta na bugarskog vodju. I tako se sraziše, kao da su dva biesna lava zaskočila jedan na drugoga.

— Isuse Marijo! — opazi Tihomil odmah, da je njegov neprijatelj snažniji.

— Predaj se! — viknu ovaj.

— Smrti ću se predati, ali tebi nikad! — odvrati Tihomil.

Zrakom se orila zveka njihova oružja. Konji se izmučili. Vika se boraca razliegala silno i strašno. Najednom

Digitized by Google

pretvori se ta vika u jauk i lelek. Hrvati opaziše, da je Tihomil pao.

To izazva u njihovim redovima najveću stravu. Pa da nije bilo Bokelja, koji ih je jedva mogao suzdržati, navalile bi čete bez mrtvog gospodara u bieg.

— Zar ćete pustiti mrtvo tielo svoga gospodara ovim psima? Hulje nijedne! — vikao je Bokelj kao biesan.

I samo toj njegovoj odlučnoj rieči imalo se je zahvaliti te niesu bili Hrvati u ovom dielu vojske posve poraženi.

Videći bugarski vodja, da je polučio svoju svrhu, te da se u istinu približuje velika vojska hrvatskoga kralja, odluči natrag krenuti.

Svoj naum u istinu izvrši i on povede redovima za svoje šanceve. I kad je vojska kralja Tomislava došla na mjesto bojišta, našla je već Hrvate same, oko svojih ranjenika.

Začuvši kralj, da je Tihomil, njegov drug i najveći vojvoda umro, pohrli s mjesta nad njegovo truplo i, videći bliedo lice i tielo bez života prignuo se na koljena i poljubi Tihomila na obraz, a suze mu stadoše roniti niz lice.

Dugo je ostao tako, da nije prozborio ni rieči.

Svi, koji su bili naokolo, osjećali su, kako mora da je veliki gubitak za veliko srce njihovoga kralja smrt vojvode Tihomila. Napokon ustade kralj i kraljevskim svojim plaštem dade zaogrnuti truplo Tihomilovo.

*

Ovaj dan nije više došlo do okršaja niti do nikakove nove navale. A tako niti sliedeći.

U hrvatskom taboru niesu si to znali raztumačiti, pak se je viećalo o tome, nebi li Hrvati sami navalili na Bugare, neočekujući, što će oni.

Napokon se razjasnilo, zašto ne ima nasrtaja.

Papa Ivan X. poslao je i k Bugarima i Hrvatima svoje poslanike biskupa Madalberta i vojvodu Ivana od Kume, koji su imali nagovoriti i Bugare i Hrvate na mir. Papa je to rekao već u svom razgovoru Grguru Ninskom, pak je održao svoju rieč. Kako su Bugari prije saznali o tome, to se nije moglo razumiti, ali u istinu nastade primirje.

Papinski izaslanici imali pune ruke posla, da nagovore ratnike na mir.

I Hrvati i Bugari i car Petar i kralj Tomislav uvidjali su doduše, da je mir nuždan, ali težko se je bilo sporazumiti o uvjetima mira. Pogotovo se Petar nećkao, da Srbima vrati zemlju, koju je njegov otac Simeon osvojio.

Ipak i to je pošlo za rukom Madalbertu.

I tako svečano na samom ratištu sastadoše se car Petar i kralj Tomislav sa svim bugarskim i hrvatskim poglavicama i uglaviše svečano mir.

Pred čitavim narodom poljubiše se vladari i dadoše ruke i zavjeriše se, da ne će više jedan proti drugom ratovati.

I tako je rat, koji nije pravo ni začeo, svršio se mirom i ljubavlju.

XXVIII.

Od krvavih dana ratnih prošlo je nekoliko mjeseci. Zaboravilo se već na krv, što se je lila i na jauk, što je prouzročila.

Nova radost obuhvatila je srce naroda.

Kralj hrvatski udavao je svoju kćer Jelenu za Mihailja Krešimira junačkoga bosanskoga bana.

U gradu Ninu, u kraljevskom gradu i sielu biskupije Grgureve imao se obaviti svečani obred.

Sve što je bilo uglednika i junaka ne samo hrvatskoga i slovenskog, srbskog, već i bugarskoga naroda, htio je okupiti kralj oko sebe onaj dan.

Pozvani su u svatove i car Petar bugarski i vladari srbski. A oni se i odazvali.

Tako se je Nin okitio zelenim granjem i sagovima i sav se sjajio od zlata i dragog kamenja.

Grad Nin stoji na rtini posred ninske luke, obliveno sa tri strane morem.[1]) Grad je okružen mirima, novija su to djela iz kneževskoga doba a na podlozi su starijega rimskoga zida. Grad ima i nekoliko kula. Središte grada — Kraljevac — nalazi se ondje, gdje se glavna ulica razvija u trg, medju kraljevskim dvorom: dvorskom kapelom sv. križa, te medju crkvom sv. Mihovila.

Kraljevski dvor, starohrvatski krunski dvor nalazi se dakle u središtu grada. Narod ga zove palačina. To je skupina od više sgrada. Tuj su stolovali hrvatski župani i kralj. Palača se proteže svojom dužinom uzporedo stolnoj crkvi, te je pravokutna. Na pročelju spram crkve velika su vrata. Kroz glavna vrata palače vladar je išao u crkvu kroz pobočna vratašca. U ninskom vladarskom dvoru u velikoj blagovaonici, držalo se i državno vieće.

Kapelica sv. Križa, mauzolejskog oblika, bila je integralni dio dvora. Pokraj nje su stanovali dvorski kapelani. Dvorska kapela stara je i siže u vrieme pokrštenja Hrvata.

Po svim ulicama grada Nina vidile se vesele skupine naroda. Krunski pako dvor vrvio je gostima. Bilo je tuj ljudi iz dalekih krajeva, ponajviše slovjenske krvi, ali bilo je i Latina i Grka, Niemaca, pa i gdjekoji Saracen pokazivao se ovdje u svom šarenom ruhu. Svaki je nosio kakav, sad bogatiji, sad siromašniji dar onoj, koja je slavila po svoj ljepoti i po svom imenu, a koja je bila kći prvog hrvatskog kralja. U blagovaoni bio je priredjen veliki objed. U pokrajnim prostorijama razgovarao se kralj sa uzvanicima. Pred njim je u ovaj tren stajao spljetski nadbiskup Ivan i spljetski načelnik. Oni se hrvatskom kralju duboko klanjahu i uvjeravahu ga o svojem štovanju i svojoj vjernosti, a da mu to dokažu činom, poklonili su njegovoj kćeri kutiju fino izrezanu, od suhoga zlata.

— Svietli kralju, ti ne možeš zamisliti, kako smo strepili za tvoj život, dok si vojevao. Molbe k svevišnjemu slali smo poput tamjana k oblacima, da povrati ovomu kraljevstvu mir i da učini sretna tebe našega gospodara.

Tomislav nije pravo ni slušao ta laskanja. Znao je, što ima o njima misliti. Ipak ne pokaza ničim, da se ljuti. Bio je prijazan sa svima i svakim napose. S onim latinskim svećenicima, osobito s biskupom Licinijem, koji su uviek pravedno sudili o glagoljici, bio je kralj osobito ljubezan i milostiv. A ovi su se iskreno veselili svojemu kralju. Osobito ga veselilo, da se odazvao njegovu pozivu sam bugarski car Petar. Današnji dan imao je biti ne samo dan vjenčanja Tomislavove kćeri, već i dostojni početak nove dobe, u kojoj se već ne će boriti brat proti bratu, Hrvat proti Bugarinu, Bugarin proti Srbinu.

Radost sa svojim kraljem dielio je i hrvatski biskup Grgur Dobre, koji je danas u hramu božjem veselo zapjevao hrvatskim jezikom slavu Božju, u nazočnosti svih vladara, dostojanstvenika, svih latinskih i hrvatskih svećenika. Radost mu je sievala na licu, jer se je znao pobjednikom u liturgiji i jer je doživio ovaj dan mira.

Istina, govorilo se je već sada, da će biskup Madalbert u ime papino sazvati još drugi spljetski sabor. Ali tuj se više nije imalo raditi o slovjenskoj službi božjoj. Papa nije htio više dopustiti, da se o tom govori, pak ne potvrdivši zaključak deseti spljetskoga sabora, htio je, da ostane sve pri starom. Rim pristao uz Hrvate. Grgur Ninski nije se mogao dosta nahvaliti sv. otca i njegove pravednosti. U drugom saboru imala se doduše riešiti neka druga preporna pitanja. Medju ovima nalazilo se je doduše vrlo važno pitanje po biskupa ninskog. Imalo se je zaključiti, hoće li i dalje ostati glavom crkvenom u cieloj hrvatskoj državi ili će to mjesto dobiti spljetski nadbiskup? Govorilo se je, da će Grguru na ovom saboru uzeti primat hrvatski, pak da će mu dopustiti, neka izabere za sielo svoje biskupije Skradin ili Sisak ili Duvno. Prepustit će mu se dapače, da bude biskupom u sva tri grada, ako misli, da bi mogao

[1]) Danas je Nin na otočiću.

Digitized by Google

vršiti svoje biskupske dužnosti u tako različnim mjestima. Sve to je Grgur Ninski dobro znao, ali za sada se toga nije toliko plašio, jer do sabora je bilo dosta daleko, a sjaj kraljevske hrvatske krune zasjao je u taj čas jače no ikad prije.

*

Dok su gore u dvoru kraljevskom izmienivali veseli razgovori i sjeli kraljevskoj gostbi, približavao se po zaprašenoj cesti k gradu Ninu čovjek u prosjačkom odielu, izpošten, blied, skršen.

Samo onaj, koji je dobro poznavao nekadanjega junaka Berislava, upoznao bi da je to isti čovjek.

Čitave mjesece, odkako su ga iz Spljeta izagnali, skitao se je po raznim dupljima i gorskim špiljama, dobivajući od ubogih seljaka po kaki krušac, čitave mjesece čekao je, što će se dogoditi.

Pa ako i jest njegovo tielo bilo slomljeno, ako i nije mogao pravo mahati mačem, koji je i onako morao sakriti, da ga s njim nitko ne vidi, on još uviek nije napustio ohole misli. Osvetnički bies zahvatio mu srce i on je mislio na to, kako će se osvetiti svima i svakomu i kralju Tomislavu i njegovoj kćeri Jeleni, i Grguru Ninskom i spljetskom nadbiskupu i svima onima, koji su krivi njegovoj nesreći.

— Samo za to ima još život za me vriednosti — da se osvetim.

Kad je buknuo bugarsko-hrvatski rat, osjećao je u svom srcu zadovoljstvo. Nadao se je, da će hrvatski kralj biti poražen i uništen.

Da se to sbude, on je slao molitve i Bogu i vragu, sad bi silnim kletvama proklinjao vojsku svojega naroda, sad bi opet gojio nade, da će po smrti poraženog Tomislava i njemu sinuti bolje doba. Tko zna, što bi se moglo dogoditi, ako bude Tomislav poražen, možda i ubijen u ratu? Tko zna, ne bi li se Spljećani opet obratili na njega, potomka slavne i bogate porodice?

Takove se misli vrzale njegovom glavom i onda, kad nije imao što jesti, kad je jedva našao bistro vrelo, da se napije i kad se je morao sakrivati, kao najveći razbojnik, da ga ne nadju ljudi hrvatskog kralja.

Ali kad se sve više stale javljati viesti o sretno završenom ratu, o sklopljenom miru, o udaji kćeri kralja Tomislava s Krešimirom Mihajlom, on je stao uvidjati, da mu tone jedna nada za drugom i da se neima upravo ničemu više nadati. Njegovo je srce postajalo sve ogorčenije i bies osvetni, koji je dosele plamtio njegovim osjećajima, koji je dosele izgarao njegovu dušu, stao se pretvarati u potištenost, klonulost, beznadje i očaj.

Napokon je svanuo dan slave hrvatskoga kralja, napokon je ona, koja je imala postati njegovom ženom, podala pred žrtvenikom svoju ruku i srce drugomu.

Ne, to već nije mogao podnesti. Čuo je o smrti svoga otca Tihomila. Čuo je, da mu se majka Milena i sestra Zlata sklonuše u samostan benediktinskih duvna, čuo je, da su sva njegova dobra poklonjena u crkvene svrhe. Bio je dakle prosjak, propalica, ubojica i nije već imao nikoga svojega na svietu, kome bi mogao izjadati srce. Nije mogao ni da se vrati u Italiju svojim Teodorama i Marocijama. One su volile sjajnog viteza, koji je razsipao novce, ali prosjaka i ubojicu gledale bi i one s gnjušanjem. Sve je dakle propalo, sve otišlo netragom. Što mu je dakle preostalo? Sve misli bile su mu jedna: Tvoj život je proigran. Treba da dovršiš.

I sad kad je stupao prašnom cestom spram Ninu, da na svoje oči vidi i čuje slavlje svojih protivnika i zadnji pad svojih nada, on je imao iste misli.

Pred Ninom u seoskoj kućici živio je Strezinja, slobodnjak, nekoć njegov rob. K njemu se je naumio sklonuti. On je bio još jedino živo biće, za koje je znao, da mu ima biti zahvalnim, jer mu je dobro učinio.

Čitav njegov put do Nina bio je put strašan. Uviek bi se bojao, da ga ne prepoznadu i samo težkom mukom doturao se je do kuće Strezinje.

Ovaj je na svu sreću bio doma.

Kad se je Berislav pojavio na vratima, nije ga Strezinja prepoznao, i zapita?

— Tko si?

— Zar me ne poznaš Strezinjo?

Tek sad po glasu upozna slobodnjak svoga gospodara, ali i odmah odskoči od njega:

— Do vraga, kako se usudjuješ doći pod moj krov?

— Pomozi mi — šaptnu Berislav.

— Tebi da budem milostiv? Zašto, kako? Ta niesam se ludih gljiva najeo, da radi tebe glavu gubim. Zar ne znaš, da je na tvoju glavu ucjena bačena i da će svatko, koji te zakrili biti smaknut.

— Znam.

— Dakle, misliš li, da ću se ja radi tebe dati smaknuti, pak još sada, gdje sam se zadobavio lagode i blaga?

— Molim te...

Ali Strezinja razljuti se i dignu šaku:

— Izdiri odtale, ili ću sazvati ljude, da te predadu pravici!

— Ne idem.

— Onda ću te ja sam odati, bar ću dobiti novaca, bielih novaca za tvoju glavu.

— Za Boga, što govoriš? Zar ti niesam u životu dobro učinio, zar te niesam oslobodio?

— A šta, ono je bila trgovina. Ja tebi Cvietu, ti meni slobodu, pa mirna Bosna.

— Prokletniče, tako li sa mnom govoriš?

— Prokletnik si ti, a ja sam čestiti čovjek i niesam ubojica.

Za čas i u Berislavu uzavrije sva krv i divlji bies obuze mu srce, prava želja, da kolje i ubija oko sebe. Ali bilo je to tek čas, očaj mu se opet pojavi i on klonu iznemogao na prag.

— Idi, nosi mi se izpred kuće! — prestraši se Strezinja, da mu u kući ne pogine. — Ne ću te odati, ali samo bježi od mene, jer mi nosiš opasnost kući.

U to se je već Berislav osviestio i, ne rekav ni rieči, otišao dalje u Nin u stari kraljevski grad. Puklo, kud puklo, on je išao brzo onamo, a u srcu je ćutio, da leti u svoju propast, u svoju nesreću, u svoju smrt.

Ali on je hrlio brzo kao u ždrielo neodoljive sudbine kao u ono, što se već ne da promieniti.

*

U kraljevskom se dvoru razvio sav kraljevski sjaj. Sjajni dvorjanici na pozlaćenim i srebrnim pladnjevima nosili jela, a peharnici iz zlatnih vrčeva lievali najdivnija vina, što ih je poznavalo ono doba.

Zdravica se redala zanosno jedna za drugom caru Petru i kralju Tomislavu, mladoženji Krešimiru i njegovoj mladoj. Jelena je sjajila od dragoga kamenja. Ona je htjela, da se vjenča u priprostom odielu, ali njezin otac kralj Tomislav zahtjevao je, da se vjenča u svem sjaju i bogatstvu, jer treba da pokaže, da je kći moćnoga i bogatoga kralja.

Ona se je smiešila i bila je prijazna svakome, ali u srcu joj je bilo nekako sumorno. Osobito je umiljna bila spram Krešimira, makar ga i nije ljubila. Njezina ljubav zakopana je s Berislavom. Taj čas nije mislila na veselje pira i sjaj krune, već na to, kako će biti službenica božja, kraljevstvu majka i majkom sirota i zaštitnicom udova. Mislila je, kako će osnovati više crkava, a medju njima crkvu sv. Marije od Otoka.

Mihajlo Krešimir sjedio je uz nju ponosan i dičan, kao stvoren, da bude kraljem.

Vidilo se, da je danas najsretniji dan njegova života. S veseljem je gledao svoju ženu i osjećao na sebi blagi pogled svojega tasta.

Ovaj se najednom diže s punom čašom i reče:

*

Digitized by Google

— Višnji je blagoslovio ovaj čas. Eto tuj sam med vama kralj Hrvata. Sve što hrvatski sbori u mojoj je vlasti i oni iz Hrvatske i Slovenije, i oni iz Bosne i Crne gore. Latinski gradovi moji su i Srbi se utekli k meni. Hvala Višnjemu Hrvatska je jača no ikad i ne boji se nikoga na svietu osim Boga. Danas, kad slavim pir svoje kćeri Jelene, danas, kad gledam ponosno čelo svojeg zeta Mihajla Krešimira, mogu uzkliknuti sa Simeonom: Bože uzmi slugu svojega s ovog svieta, jer je doživio čas sreće. Tu moju sreću povećava nazočnost bugarskoga cara i srbskoga vladara. Izpunio se je san moje mladosti i došao je čas moj. Ovo neka bude dan ljubavi i mira. Sunce ljubavi neka sine i Bugarima i Hrvatima i Srbima, svi da budu vječni saveznici. Da nikoj nikad nikog ne potlači, već da si bude brat sa bratom mio. To sunce neka nikad ne zapane i neka sjaji u vieke vjekova. Neka bude proklet, koji drugo misli. Proklet, koji digne mač svoj na brata svoga, da mu zemlju uzme. Bog koji vlada, neka nas uviek čuva, da ne budemo robovi tudjincu, već svoji u svom, da gospodujemo u slozi pravoj i vječnom miru!

Na te rieči nastade neopisivo oduševljenje. Knezovi i velikaši skočiše na noge i stadoše se ljubiti i grliti i oni koji su još malo prije držali mač svoj proti maču, prisizali sada vječno pobratinstvo.

Tako je u veselju i ljubavi prolazio ovaj dan.

Najednom, dok je najveće veselje teklo, pristupi u dvoranu sluga i šapnu nešto kralju.

Taj ustane naglo i podje za njim.

Kad je stupio u odaju, s koje se je vidilo na stolnu crkvu, pogleda kroz prozor.

Nehotice se trzne i na licu mu se pojavi užas.

Na jednom nizkom stupu kraj crkve visilo je tielo mrtvaca.

Oko vrata stezalo ga uže.

Dolje se nakupilo nešto svjetine.

Kralj upita slugu:

— Znaš li, tko je taj nesretnik? Je li ga prepoznao tkogod?

— Jest!

— Tko je?

— Kažu, da je Berislav sin Tihomila, nekoć vojvoda hrvatski. — A kralj probliedi i reče žalostno:

— Skinite ga brzo i bacite u more! Pazite, da ga ne vidi Jelena moja kći, i da se narod ne smuti.

I brzo, kao da nije ništa bilo vrati se u dvoranu, gdje veseli gosti još uviek ljubljahu jedan drugoga i gdje niesu čuli, što na ulici biva. Vrčevi se sjajili i zvečali. Pjesme se stale pjevati i bugarske i hrvatske i srbske. Svi su još uviek bili puni oduševljenja. Veselje nije se ničim pomutilo. Slava se sve više širila.

Oni pako dolje, koji su vidjeli truplo Berislava, a nije ih baš bilo mnogo razglasili su doduše svjetini dogadjaj i za čas, kao da se je pomutilo veselje.

Ali narod je već bio odviše veseo, pa nešto pjesme, nešto vino, nešto veseli razgovori učiniše, da se je dosta brzo prestalo govoriti o nemiloj zgodi. Svjetina je i dalje prolazila gradskim ulicama, pjevajući hrvatske pjesme: žive davorije i vesele pjesme mira. Kraljevi ljudi, sipali u narod novce i dielili hljeba i mesa i tuj se ozvanjalo od jednog kraja grada do drugoga veselo i živo: Živio kralj Tomislav! Živila kraljica! Živio Mihajlo Krešimir! Živila kraljevna Jelena!... Zvona zvonila i miešala se sa zvukovima junačkih gusala i grmljavom trubalja i zvekom raznih glasbala. Na poljani izvan grada razvio se pravi vašar, pravo narodno veselje, igralo se kolo, sjeklo se i peklo ovnujsko meso i sve je bilo zdravo i veselo.

A kad je noć pustila svoje tmine, da se nadigravaju nad gradom, ne dopuštali joj ti ljudi već upalili kresove na gorama. Ovim kresovima odglasivali se drugi sve dalje i dalje i more sjajilo od plamenova i gore se obasjavale crveno zlatnim rujem i selišta se bjelasala u noći i gdje god je hrvatsko srce kucalo, hrvatska duša disala... svuda svuda radovalo se veselju kraljevske porodice i častilo se kao na Božić.

I na sjaju te noći upalila se mnoga vidovita srca pjesnika i narodnih proroka i iz tih srdaca prosjaše kao zviezde nove pjesme, nove priče, nove klanjalice onima, koji prirediše narodu taj veliki dan: višnjem Bogu na nebesima i svietlom kralju Tomislavu na zemlji, zemlji hrvatskoj, pokršćenoj hrvatskom krvlju i blagoslovenoj hrvatskim srdcima.

Bez srca.

Mlada kao kaplja izletila je u naručaj svoga čovjeka. Nije bilo dugoga promišljanja, ni ljubavnih sastanaka.

Uzeli se. Pred žrtvenikom priseglo jedno drugomu vjernost do groba... On ju ljubio svim žarom svoje duše, tà bila mu je prva ljubav. Ali su neki govorili, koji su nju poznavali, da ga ne ljubi.

— Uzela ga, — rekoše, — da bude „gospodja“... — Čuo to i on, ali nije vjerovao u „zlobne jezike“, a ne vjeruje ni danas, gdje ga je ostavila — sama samcata sa sitnom dječicom. Jadnik, a kako je ljubi žarko ljubi...

Drugi mu vele, da je kukavac, što jaduje za njom! Otišla je, ostavila ga.

I nije to bilo tek sutradan poslije vjenčanja. O ne! Življahu nekoliko godina zajedno. Bog ih obdario djecom, sitnom, milom djecom. I da je u nje „srca“, bila bi se žrtvovala za djecu; bila bi se kao prava majka kinila i brinula, da odhrani one sitne crviće, što vikahu za njom:

— Majčice, majčice!

Ali u nje nije bilo srca.

Gledala je onu sitnu djecu; vidjela je njega — svoga čovjeka, gdje se muči dan na dan za — nju, za svoju djecu, za svoju obitelj. Trsio se, da kuća ne strada; a znanci i prijatelji kuće veselili se njihovu napredku, njihovoj — sreći.

— „Sreći“!...

Može li žena, u koje ima srca, u koje ima ljubavi i značaja, ostaviti djecu — i bježati od svoga čovjeka? Zaista ne može. A ona je otišla, jer ju je ljubio, do ludila ljubio...

— Ti si mrka, hladna, šta je tebi? — pitao bi je snužden jadnik.

— Nezadovoljna sam.

— Pa što želiš? Imaš svoju kuću. Nije puna preobilja, ali ni ne stradaš s ničesa. Imaš evo milu dječicu, mene i toplo ovo naše gniezdašce, pa si nezadovoljna jošte...

Ne odgovara...

Oko usana pojavio se podrugljiv posmjeh, a on je zdvojno gleda. Ne zna si pomoći. I voli je svetinjom svoje

Digitized by Google

ljubavi i zaklinje imenom majke, ali sve zaludu. Što dalje, to više biva ona hladna i odnemaruje — svoga čovjeka. U usijanoj njenoj glavi kan da se roje neke osnove, strašne osnove. Nije razgovorna; a kad što reče, tako je rezko i nevoljko, da njenome čovjeku probada dušu.

Od prvoga dana bračne, „sreće“ bila je čudna. To su primjetili i drugi ljudi, koji su dolazili u doticaj s njima. Nijesu proricali biserne budućnosti. I pogodili su.

Dani prolazili. On je nastojao, da je razdraga, da je udobrovolji i razveseli s tisuću sitnica, al u njenom srcu grumen leda, santa leda, koje sunce njegove žarke ljubavi, nije moglo da raztopi...

Boljelo ga, postojao sve više uzrujan. Živci su mu podrhtavali sve jače. Mučio se, da zaradi što više za kuću, da ne strada. Dok su drugi muževi tražili zabave, on je radio i radio, samo da što više privriedi. A ona; ona mu se podrugivala. — Nastoj se, dušice, prihvatiti domaćega posla. Eno ti vrta, divne božje prirode, eno ti dvorišta, puna živadi, onamo kravica i svinjče, zabavi se radom i daj razvedri ovo liepo čelo svoje!

— Šta, hoćeš, da sam ti služkinja? — Dašto, zato si me i uzeo...

I — kao da prkosi — nije se laćala rada, a bile bi ga danomice pune ruke. Jedva je provirila u kuhinju, ili sašila košuljicu za djete. A kako bi on uživao, da mu je u kući bila „kućanica.“ Nije mogao pojmiti razloga, s koga ga tako iz dana u dan sve više odnemaruje. Dolazili prijatelji, ali ona uviek ista, te ista: hladna, razdražljiva mrka i nepristupna.

Bilo mu je grozno, nesnosljivo. Kušao je oštrije, da je opomene na majčine dužnosti, ali da, — sad je nasuo ulje u vatru.

— Grub si, neotesan, prost si! — dobacila mu u obraz, da se je sav skamenio, zgrozio od čuda. Bio je razočaran.

— Ona me ne ljubi više! — pomisli sirotan i zdvojno zabode prste u kosu. — Ne, ona me ne ljubi! — I suze mu zališe oči... — Ali djecu bar da ljubi! Ne, ni to — Tada mu se zabode u mozak druga pomisao, strašna pomisao: — Ona drugoga ljubi... — Planuo je ljubomorom, drhtao je cielim tielom, ali joj ne reče ni rieči...

Snašao je sve strpljivo. Bio je pravi rob, jadni paćenik. Nadao se, da će krenuti na bolje, da će se nesretnica osviestiti, ali što je nada? — — —

— Što joj je samo? Nezadovoljna je, veli. Bože moj, da joj ne mogu dati, česa nemam. Ne će da radi, gramzi za zabavama. Da je bolesna rekla bi mi. Nije ni žedna, ni gladna, ni gola, ni bosa, pa ipak — nezadovoljna je. Mrsko joj je ovo toplo gniezdašce, koje smo si zavili mladi s puno nade u srećniju budućnost, pa eto — i to je odnemarila. Kako je to, zašto je to?...

S takim je monologom liegao u krevet i ustajao na posao, a ona sve ista, te ista. Dokle će tako?...

Ona je sama dokrajčila te muke. Jednoga dana, ostavila je otvorenu kuću, golu djecu i otišla... Kad se je vratio kući, našao je njeno pisamce.

— Odilazim i ne ću se vratiti više...

Da ga je opalio grom iz vedra neba, ne bi se bio toliko presenetio, uplašio, ni zgrozio, kao sada na tom: „Odilazim i ne ću se vratiti više...“

A iz kuta viču sitna djeca:

— Majčice, majčice!

Zgrabio se za srce; nešto ga stislo. Klekao na koljeno lievo, a glava mu klonula na prsi, pa ridao, ridao, kao da ga pale živim željezom. Što su tjelesne boli spram boli, koje zgnječu srce, samo da ne pukne i prekine nit života!

Nema je, otišla je. Tražio je i saznao za njeno skrovište u prijateljice neke, Pošao po nju.

— Ženo, vrati se kući, djeca te zovu.

— Ne idem! — odreza ona.

U zimi.

Digitized by Google

I nije pošla, a on se jadan vratio i našao kuću praznu i djecu zaplakanu.

Ona ga ostavila, otišla je, a da se i ne vrati više — baš kô prava „junakinja romana . . .“

On je sjedio za stolom i smišljao, što da čini, kako da si pomože pri tom užasnom udarcu sudbine. Pošao do prijatelja, koji su ga tješili, mirili.

— Možda je to bolje za te, da je otišla. — Ona te ne ljubi, ili: ona ljubi drugoga. — Utješi se i brini za djecu . . . Sve je to sjeklo njegovo izkrvavljelo srce jače od najljuće oštrice noža. — Pa kakva je prošlost njena?... Tu se i sam jadnik zamislio.

Bila je mlada i neizkusna djevojka, kad ju je oženio. Majka joj je umrla, a dobri se otac brinuo za nju. Ali u nje se nije kristalizovao značaj, srce joj ostalo oklopljeno korom nepoznavanja svieta. Već u najnježnijoj dobi osjekle joj se crte nezadovoljstva, na licu, kao ono kod ljudi, koje svega života proganjaju i muče. Možda su i nju mučili, možda je prerano zamrzila na sviet i ostala — bez srca...

Otišla je i ostavila svoga dobroga čovjeka i rodjenu djecu, otišla netragom u sviet. — On jadnik zdvaja, plače za njom. Pred očima mu žrtvenik, svieće, svećenik — kao na vjenčandanu, a u ušima mu zuji njezina zakletva: . . . „da ga ne ću ostaviti sve do njegove ili svoje smrti...“ — I djeca mu plaču i viču: — Majčice, majčice! **Stj. Širola.**

Za dosadnih popodneva.

Napisao **Vjekoslav C. Albertinov.**

Bilo je dosadno i tmurno jesensko popodne. Sivi, olovnati oblaci spustili se nad mali pokrajinski grad i predvidjalo se, da će brzo proplakati nebo. Hladni sjevernjak zazviždio bi vrh kuća, zaigrao melankolične simfonije na žicama brzojava, uzgibao vlažni težki grad, dizao s ulice prašinu i listiće papira, zavitlao ih u zraku i raznesao kud-kamo . . .

U starinskoj i razpucanoj gradjanskoj kući bilo je pusto i mirno. Sve ko da se posakrilo od straha i dosade. Golubovi i vrabci, zataknuvši glavu pod krilo, sćućurili se tužno pod krovom, ugojene mačke driemale po stubama i uskim hodnicima, a staro, crno kudravo pseto izpružilo se na prašnoj hasuri, tiskalo njušku u kut kuhinjskih vrata i pohlepno udisalo mirisni zadah jela.

U malenoj sobi, što je bila u najudaljenijem kutu doma, urešenoj starim pokućtvom u gotskome slogu, sjedio je za glasovirom učitelj glazbe sa svojom devetnaest godišnjom učenicom. Ona je dosadno i polagano prebirala dugim koštunjavim prstima po bielim tipkama i težko čitala kajde. Kod znaka za „pedalu“ ljutito bi izpružila nogu, nagnula se napried, porumenila, nakrivila usta i namrštila čelo. On je sjedio kraj nje pun veselja i smješkom sreće i blaženstva gledao u njene biele prstiće, što se polagano i nevješto micaju po glasoviru, u njene plave duge pramove i kozičavo naprašeno lice.

— O, kako ste vi vrlo mila! Šaptao joj smeteno, dotaknuvši se licem njezinog ramena. — Oprostite mi za tu laskavu primjetbu, no vi me napominjete na moje davne snove o idejalu, na pupoljak prekrasnoga cvieta — „de mol i pianissimo“ —, koji će se prvom zorom divno, rascvasti. Nakvašen bisernim zrncima svježe rose, na daleko će širiti opojmi miris, omamljivat će zanosna srca i buditi u njima ljubav. Od vas će se s vremenom razviti, umna, bajna i plemenita žena! . . . U vas je zlatno srce, u vas je samo priegora i samilosti. — „Čuvstveno i andante“. — Ako se zaljubite, pa budete stradala, borila se i tugovala — „forte“ — osjetit ćete kako nestaje vaše ljubavi poput jutarnje maglice — molim „forte“ — zaboravit ćete na vašeg muža i svi negdašnji medeni i zlatni časovi vaše mladenačke ljubavi bit će vam smiešni i ravnodušni. Iznevjerit ćete se jedan drugome i svaki će poći svojim putem. Nikada više ne ćete osjetiti pravi istinski žar ljubavi. — „Dvočetvrtni takt.“ — Oh kako bi se cienio sretnim, da se mogu i smijem ubrojiti u kolo vaših obožavatelja. Ali meni se sreća nije nikada navratila nasmijana lica. Moju je dušu težko shvatiti, za moje se želje težko zagrijati, na moju se narav težko priviknuti. Meni ljubav nije bila nikada sklona. Kod djevojaka nisam imao nikada uspjeha, nisam umio laskati i precienjivati se, bio sam trom i dosadan. Oh — sada tek osjećam, da ljubim prvi put, strastveno i silno, danas u dvadeset i osmoj godini svoga života! . . .

— Ah, Bože moj, kako su dosadne te vježbe! s uzdahom će ona, pa porumeni i spusti ruke u krilo, kada je osjetila na svome licu sve topliji dah iz njegovih usta.

Ja ne ću da igram te dosadne etude! U njima nema ništa zanosna, strastvena ni melodična! Smrsi ona zlovoljno kroz zube. Drhćućim prstima čupkala je končiće na pregači, a onda je stala svoje ruke čvrsto i naglo stiskati, baš kao da ih želi odkinuti.

— Ja sam nesretni čovjek, nastavi on tužno i s uzdahom, dotaknuv se ustima njenog ramena. — Život mi je težak i nesnosan. U vašem prisuću ja se preporadjam, a vi ne ćete da razumijete moje uzdahe, moju bol, moja čuvstva . . . U naše doba ne umiju već istinski osjećati, ne umiju iskreno ljubiti . . . ali ja ipak pogibam od ljubavi. Ja ljubim! . . . Ljubim prvi put silno i strastno! . . . Ja vas ljubim! . . . ljubim! . . . ljubim! Vi ste moj sviet i moj život, moja bol i moja radost. Uskliknuo je zanosno, oči mu gorjele s ljubavnoga žara, u čelo i sljepočice udarila mu krv, a šiljaste koštunjave čeljusti nervozno su podrhtavale. Onda se u silnoj zabuni sagnuo i poljubio njezinu ruku, a ona se zatvorenim očima, uz burne kucaje srca nespretno dotaknula vrućim ustnama njegove kose i pričini joj se taj cielov više neprijatnim, nego li prijatnim.

U pokrajnoj sobi čulo se muklo mrmljanje njenoga oca i gromki zagrižljiv glas njene majke.

Oni se trgnu i skoče.

— Mi smo poludili! — povikne ona uplašeno i porumeni, kada se vrata naglo otvore, a domaćica pruži svoju veliku glavu, sa naličenim crvenim licem. Glas joj drhtao od gorčine i srčbe, a velike izbuljene oči uprla u prestravljena učitelja, koji je poniknuo glavom poput zločinca, koga uhvatiše na djelu. U silnoj smetnji nervozno je odkapčao i zakapčao svoj crni redingot.

— Eto — ja i moj muž prepiremo se o vama . . . On smjelo tvrdi da vam je trideset i šest godina. A je li da mi onomadne rekoste, da vam je trideset i pet?! . . . Ma evo i proti istini protestira! . . . — Šuti zmijo — šut velim ti, inače . . Oh Bože kako je glup — kako je užasno glup! Biesnila domaćica na nerazumljivo mrmljanje svoga svoga muža, koji se pojavio iza njenih pleći.

Djevojka je ostala ko od kamena i probliedila. Onda

Digitized by Google

se naglo spustila na stolac, metnula prst u usta i gledala zamišljeno preda se.

— Molim vas dragi gospodine, oslobodite me tog glupana!... Ta on će mi izjesti srce, dovesti će me do ludila, do samoubijstva! — Rikala domaćica poput razbješnjene lavice. Žile joj na vratu i sljepočicama nabreknuše, a usta joj se zapjenila.

Bijaše mu ko da se pod nogama otvara zemlja, a u glavi, da se sve kida i lomi. U grlu ga nešto gušilo i on prodrma ovratnik i stane kašljucati. Njegovo lice poprimi očajan i postidjen izražaj.

Kad je nestalo domaćice sa svojim zmijskim pogledom i demonskim glasom, zalupiv za sobom vratima, nastala je u sobi duga šutnja. Tu neobičnu šutnju prekidali bi kadšto duboki i tužni uzdasi mlade djevojke ili škrgut zubi ogorčena i postidjena ljubavnika.

— Nedolično je za muževnu dobu, no ja ne mogu ravnodušno podnieti takve bračne prizore, — prekine on šutnju drhćućim glasom, premećuć nervozno rubac s ruke u ruku. — Oni me duboko potresu, čine me nervoznim i plahim. Ja sam dobroćudan, plemenit i meka srca. Težko me se dojmi i najmanja nepravda, razmirica i suza...

— Vama nije dvadeset i osam godina... — prošapne ona i da sakrije suzu, okrene od njega glavu. Srce joj silno kucalo, u duši osjetila sad tugu i gorčinu, sad srčbu i bies. Onda stade udarati nesmiljeno i biesno po bielim tipkama. Zaglušni i nesuglasni tonovi nadvladali su grmljavinu i buru u pokrajnoj sobi.

On je tiho i polagano sjeo iza njenih pleći, desnu ruku stavio joj na rame, a lievom si gladio šiljastu mjedenu bradu, metao ju u usta i požudno udisavao ugodni miris njene kose.

Ona je u sveudilj divlje udarala u glasovir.

— Ja sam iskren i nemam tajna. — Šaptao joj milo i zanosno. Moja ljubav i čeznuće za vama nema kraja. Ja vas obožavam, vi ste moj angjeo! U vama našao sam ono čisto i naivno biće, za kakovim sam čeznuo od svoje mladosti, kakovo sam gledao u svojim snovima. Ja ne umijem laskati. Nikada nisam osjetio u svojoj duši toliki žar ljubavi, nikada nisam tolikom strašću čeznuo za ljubavlju... Nisam mogao dulje tajiti i trpiti; danas sam evo odlučio, da vam odkrijem svoje čisto i netaknuto srce. Možda je to presmiono, možda je to slabost, možda ćete me osuditi, možda ću biti do smrti nesretan i poništen, ali ja ću uviek čeznuti za vama, jer vas strastno i silno ljubim — ljubim i obožavam!... Vi ste moj...

Vrata se od pokrajne sobe naglo otvore, a domaćica razkuštrane kose, otvorenih usta i suznih oči poput munje izleti nasred sobe, kao kad netko svom snagom baca nepoćudnu osobu na vršku cipele.

— Ljudi obranite me od toga ludjaka! Ubit će me taj nitkov! Diže na mene ruku i vuče me za kosu. O, — kako me sramoti! Nitkov! Hulja!... Oslobodite me ljudi! — Vikala je ko pomamna, bježala ko bez sviesti od kuta do kuta i očajno se hvatala za glavu. — Taj nitkov tvrdi, da mi je kćer nezakonita, — da joj udvara moj ljubavnik! Ostavila ga pamet!... Dajte mi nož da ga ubijem... tane ću mu prosviriti kroz ljubanju!... Tvrdi, da vaša žena ne će roditi drugo, već treće diete... Oslobodite me ljudi te zmije. Otrovat će mi moju dušu, izpit će mi moju krv...

Njezin glas bio je strašan i demonski. Udarala je biesno nogama o pod, škripala zubima i udarala se piestima o glavu. Onda kao biesna lavica poput munje poleti u pokrajnu sobu...

Tamo je nastala strašna grmljavina i vika. Čulo se hrvanje sa stolcima, bacanje čaša i tanjura, zveket žlica i noževa...

Djevojka je drhtala od stravične groznice ko šiba na vodi, pred očima joj potamnilo, noge joj klecale i ona se spusti bez sviesti u naslonjač.

Uplašeni ljubavnik, držeći se za zid, spuštao se niz stube tako nesigurno, kao bolestnik, koji nakon dugog bolovanja izlazi prvi put na šetnju.

Lavež razljućena i gladna psa uplašio pod krovom vrabce i golubove i po stubama driemajuće mačke, da su se nakostrušile i ukočile.

Majci u boli.

IV.

Digla si se, težka bolest
Svu ti snagu isisala,
Samo štono dubok spomen
Na lik ti je upisala.
Da, o majko, slaba si mi,
Daj o mene ti se primi!
Učila si ti me hodat,
Ja ću tebe sada vodat!

Slaba si mi, pogled oka
Nekud ti je utonuo,
Kao da je maglom sivom
Odsvud tko ga ogrnuo.
Ne, to oko samo vara,
Još je srce istog žara
Baš za svako diete svoje,
Jer majčino srce to je!

Sav ti stas bol otaj ljuti
Kao da je oborio,
A glas zvučan šaptom tihim
Sasvim ti je pretvorio.
Bit će bolje, tim se tješim,
I s radosti k tebi spješim,
O ruku te rado primam,
Samo kad te živu imam!

V.

Bit će bolje! — i dobro je sada
Ti si nama zdrava,
Opet kuću našu, majko,
Tvoj duh oživljava.
Opeta nas, poljubljena,
Okupljaš uza se,
Opet s tobom provodimo
Sretne, mirne čase!

Mislili smo — jao skoro —
Al se nije zbilo,
Da ne ćemo više gledat
Lice tvoje milo;
Mislili smo, da ćemo ti
Cvieće zasadjivat,
Da ne ćemo ljubavi se
Tvojom naslagjivat!

Hvala Višnjem, jer za sada
To još, braćo, nije;
Još majčino sunce dalko
Od zapada sije!
Dao, Bože, da što dulje,
Daj ju ti poštedi —
Svaki čas života njena
Godinu nam vriedi!

Gjurin V.

Digitized by Google

Proljetna pjesma.

U tri prikaze. Napisao **Artur Schneider.**

(Svršetak.)

Treća prikaza.

Bašta, sva u proljetnom cvatu. Bieli, svietlo-zeleni i ružičasti cvietovi voćaka okružuju čitav prospekt. U zadku na lievo kuća u slogu iz početka devetnajstog vieka sa strmim krovom, pokrivenim drvenim daščicama. Krov je sav od starine već posivio, ovdje i ondje obrastao zelenom mahovinom. Kuća stoji prema gledaocu s uglom tako, da se vide dvie strane kuće, a na ovim se stranama vide samo prozori prvog kata sa zelenim žaluzijama. Prozori prizemlja prosievaju tek gdjegdje kroz razcvjetalu bujnost drveća. Posvuda, u zadku, na stranama, pred kućom, svuda su razcvjetali grmovi jorgovana i drugog mirisavog proljetnog cvieća. Ovdje i ondje po koja bielo oličena klupa. U zadku, nešto malo prema desnoj strani, stabla su malo riedja i niža i tako se vidi stari sivi, razklimani plot sa vratima. Iza plota vidi se bjelina prašne seoske ceste. Dalje od ceste, još više prema zadku, spušta se briežuljak, na kojem stoji ova kuća, u dolinu. U daljini vide se modre konture dalekih gora.

Majka *(sjedi zamišljena na jednoj klupi na desno).*

Otac *(obilazi baštom i prigleda ovdje i ondje zasadjeno cvieće i ruže. Kadikad krišom zirne na majku, zatim ide prema njoj, te na pô plačnim glasom)*: Velim Ti, majko, to ne ide više tako dalje. Ja ne mogu da to još i dalje gledam. Eto već je desetak dana od onda prošlo, a nitko od nas nije ni rieči prozborio. Pavla ostaje uviek u svojoj sobi, a Vjera začudjenim očima gleda sve to, što joj je nerazumljivo; ali ipak nešto kao da sluti. Tebi, kad Te pogledam uviek su suze na očima, a i ja bih najradje proplakao i nešto kao da mi grlo steže i stište.

Majka: Ah, pusti, ta što ćemo; što drugo i ne mogu, a najlaglje mi je, kad svu tu bol raztapam u vrelim suzama.

Otac *(plačno)*: Ajde, pa šta, koja korist od sveg tog, što vriedi prolievati suze? Kad pogledam Tvoje od plača rumene oči, nove suze opet naviru, a meni je opet jednako. Što koristi sve to zajedno? Nešto se mora učiniti, to ne ide tako dalje. Nitko se gotovo ni ne usudjuje u kući da prozbori koju glasniju rieč, bojeći se onog nujnog pozvuka, što se javlja iza svake rieči

Majka: Da, lako je reći: nešto se mora da učini. To je težko. Pa što da se i učini?! U našoj vlasti nije ni da što mienjamo, ni da što započinjemo. A kao što nismo s Pavlom poslije, kako se ono dogodilo, ništa govorili, tako nismo mogli ni Vjeri štogod kazati. Ja ne znam, ali mi se sve nekako čini, kao da ona sluti ili već i sve zna.

Otac: Da, za cielo da nešto sluti. Pa kako i ne će, kad neznajući za uzrok ne vidi već desetak dana Dona u kući, gdje je on prije toliko često dolazio. A misliš li Ti, da ne bih dao krvi od svog srca, da je vidim opet onako sretnu i zadovoljnu kao prije, a ne ovaku kao sada, gdje snuždene, oborene glave i mučke šeta baštom. Ah, da znam, da znam što da učinim!?

Majka: Da, da, kad bismo znali, što da učinimo *(Suzno.)* Pa baš da je nas sad opet morala snaći ta težka kušnja. Jednom smo već očutili i vidjeli, kako je jedna naša mladica, odbivši se samovoljno od rodjenog stabla, opustila i vratila se slomljena u rodjeni dom. Mi smo onda morali slutiti, da ona ne će bezbolno i bezbrižno proživjeti iz dana u dan, rieševši se svakog spomena na prošlu dob, mi smo onda morali slutiti, da će u njoj sve ono nezasićeno i neizpunjeno jednom još življe i snažnije proklijati. Mi smo sve to slutiti morali, a i mogli smo to slutiti, ali mi nismo ni u snu mogli naslućivati, da će sve to živo proklijavši i uzbuknuvši slomiti srce njenoj rodjenoj sestri. A nama, jer tog ni naslućivali nismo, nama je sada bol tisuć puta teže pritisla grudi.

Otac: Da, i bol i strah od izpoviesti. U nama je samo neka, valjada i opravdana slutnja, da Vjera ljubi Dona. Ona nam toga nije kazala, ali roditeljske su oči u takom slučaju oštrije no drugda. I eto tako bi trebalo dvie izpoviesti očitovati. I te bi se dvie izpoviesti jednakom gorčinom kidale od onih, koji bi ih izpovieditи morali. Vjeri zato, jer sluti, da joj je ljubav beznadna; a ta je mutna slutnja za nju tisuć puta teža, no jasna istina; a rieči naše izpoviesti u grlu bi nam zapele, kad bismo vidjeli, da se njene sjajne velike oči suzuju, a vrele se suze, kap po kap, kidaju i diele od njih. Oh, majko, ja strepim pred tim časom, ja strepim, a ćutim, da će skoro nadoći.

Majka: Kad bi barem skoro nadošao, bolje bi bilo. Naša sveukupna zajednička bol, naše čitavo biće ustalilo bi se, postalo bi opredieljeno u svojoj tuzi i u svom dalnjem živovanju. U svem tom ne da se više sasvim ništa promieniti. I tako će naša starost biti izpunjena nečim sasvim protivnim od onog, za čim smo prije čeznuli. Umjesto prvih sladkih, lalavih glasova naše unučadi, slušati ćemo prigušene jecaje naše rodjene djece *(Briše maramom suzne oči i odilazi polagano.)*

Otac *(isto tako odilazeć govori)*: A umjesto da utjehu primamo, mi ćemo je sami morati davati.

Baka *(dolazeći poslije oduže stanke iz pozadine, ide napried vodjući izpod ruke Vjeru.)*

Vjera *(kao ludo diete radujući se pri vidiku te proljetne krasote)*: Gledaj, bako, gledaj taj bajni čar. Kako to sve diše i miri. Sve svježe, mlado, odišući novim, mladim životom. Eto tamo dolje u voćnjaku kao da je pao snieg, sve je drveće kao posuto bielim cvjetnim sniegom. A tu i tamo izmienjuje tu čistu bjelinu stidljiva rumen ružičastih cvietova. Oh, krasno, divno opajati se miomirisom tih bajnih cvata. A ipak, bako, u to doba novog života, svjetline i radosti, ipak mene sapinje neka slut, neka bol . . .

Baka: Ali, Vjero, i opet. Uviek isti uzdasi, iste tužbe. Tek si se nekoliko časova na oko bezbrižno i radostno opajala prirodnom krasotom, već opet oborene glave tužiš i plačeš. Pa da je i zašto. Da bar znadeš čemu tužiš. Al, Ti se podaješ tek časovitoj, kakoj nejasnoj slutnji i daješ, da Ti se od nje čitavo biće bolno sapinje.

Vjera: Oh, bako, da jest tako, kako Ti to veliš, da jest, kamo sreće. Ali nije, vjeruj, nije. Ja ćutim, kako se nešto bliži, nešto grozno, nešto, na što sam moguće već i sasvim spremna. Oh, bako, ja ćutim, kako vi svi, pa i Ti, pred menom nešto tajite. Vaši se pogledi uviek bojažljivo susretaju skine li se komu od vas sa usana koja rieč, koja vas te pred menom pritajene tajne sjeća. Jest, jest, bako, nešto mora da lebdi nad vama, nešto, što meni ne smije biti znano. Ali ja ćutim već sada težinu te tajne, ja je ćutim. *(Gleda bolno preda se sjajnim, vlažnim svojim očima.)*

Baka *(gladeći joj kosu i cjelivajući je, tihim, na pô plačljivim glasom)*: Ne, Vjero, ne misli na to, ne pomišljaj odmah na najgore zlo. Daj opet Tvojim sjajnim očima gledaj u sviet, a nama će ova svietla proljet biti još svietlijom i sjajnijom.

Vjera *(uviek još gledajući kao bezsvietno, stalno preda se)*: A Dono već deset dana nije bio u nas. A nešto kao da sam čula, da kani otići, otići za uviek. *(Najedno u bolno, zdvojno).* Bako, jel' istina, hoće li za uviek otići?! Reci, reci, hoće li za uviek otići?!

Baka *(želeći da ne dade jasna odgovora)*: Vjero, ne znam, u istinu ne znam, nisam još čula.

Vjera *(sumnjivo je gledajući)*: Ah, vidim Ti na licu neiskrenost, vidim je sasvim jasno. Ali ja ne mogu da Ti to uzmem za zlo, Tvoja je neiskrenost uzvišena, jer me štediš, jer prikrivaš onu groznu tajnu.

Digitized by Google

Baka: Vjero, ta za ime božje, ne kidaj mi srca. Ja da budem prema Tebi neiskrena . . .

Vjera *(odmjereno)*: Da, bako, Ti si neiskrena, jer me odviše ljubiš. Ali zašto smo mi svi, zašto smo takovi, da ono, što nam već tako dugo sasvim poznato na dnu duše naše brižno paženo leži, zašto mi to ovijamo neprozirnom koprenom tajnovitosti? Zašto?! Ja sve mislim jedino zato, da o tom ne govorimo. Vjeruj, bako, laglje bi nam svima bilo, kad bismo jedno drugome svaku svoju tajnu izpoviedili. Čemu je tajiti?! Ja sam vama već davno sve izpovieditи mogla, a i vi meni.

Baka: Imaš pravo, mi je svi čuvamo, kao da smo si tudji. Mi smo svi jednakom izvjestnošću znali za Tvoju tajnu, da ljubiš Dona. Što da se otme očima, koje toliko brižljivo i ljubezno prate svaki Tvoj kret? Mi smo to znali, kad smo vas vidjeli, gdje zajedno sjedite u večernjem sutonu u polujasnoj sobi ili kad biste usred tog bajnog proljeća koracali i šetali blaženi jedno uz drugo.

Simm Marija: Na badnjak.

Digitized by Google

Mi smo to svi znali, a ponaosob ja, kad sam noću još prije počinka pošljednji put prigledala k Tebi i kad sam Te vidjela, gdje mirno snivaš, a ustne Ti se sklapale u jednu sladku, milu rieč . . .

Vjera: Da, ja ga ljubim. Nije tu trebalo mnogo oštroumlja. Moja je ljubav odveć silna a da bih je bila mogla prikriti.

Baka: I Ti si se od te Tvoje ljubavi sa svim izmienila. Ali zašto zastaješ, zašto se podaješ prvoj, možda i opravdanoj sluti? Ovako silna ljubav kao Tvoja, Vjero, ne daje mnogo do sitnih sluti, ona koraca odvažno napried, ne zastajući nigdje. A eto u to kratko vrieme toliko suza, toliko uzdisaja. Bože moj, Vjero, Tvoj čitav život leži još pred Tobom nerazkriven. Kao bielo, zasnieženo polje netaknuto ničijom nogom. I eto u to polje treba da stupiš ravno, ne zastajući. Ti si tek na početku. Što bih tek ja, gdje se već kraju primičem? Ja već pogibam od straha pri pomisli, da moj staračkí lik nagrdjuje ljepotu, što Te tuj okružava. Ovo bajno proljetno doba pada u zimu mog života kao kad usried zime sunce vruće zasja i topi svietlo inje po granama, te kap po kap pada u snieg, kao da ga ranjava. Tako evo i ovi svietli dani ranjavaju bolnu moju dušu, neko ludo čeznuće obuhvata grudi, a mučno ga je odbijati. Vjero, budi sama sebi sviestna što imaš, cieni to i budi jaka u Tvojoj ljubavi.

Vjera: Oh, bako, liepe su to rieči, blage su i mile, ali slut ostaje, ostaje jednakom težinom na duši.

Baka *(šaljivo)*: Idi, ludo diete, digni tu Tvoju glavu, gledaj u sviet Tvojim sjajnim očima, Ti malo, malo, ludo diete!

Poljubi je u čelo i odilazi. Vjera sjedi zamišljeno na klupi na desno. Stanka.

Dono *(unišavši naglo na vratašca, tiho)*: Vjero! . . . Vjero! . . .

Vjera *(sjedeći na klupi na desno, okrene se naglo i opazivši ga prene se.)*

Dono: Nisi mi se nadala?! . . . *(Obuhvati je i milujući je cjeliva.)*. Ne braniš mi moga milovanja, meko se i voljko podaješ mojim cjelovima, vidim i ćutim, da mi nisi kivna. Oh sladki času sretne spoznaje! Koliko sam u ovo pošljednje vrieme čeznuo da Te vidim, da čujem, gdje se Tvoje ustne sklapaju u sladke, ljuvene rieči, da mojim rukama obujmim Tvoj nježni i bajni struk. A nisam mogao, ili nisam smio, ili nisam htio, ne znam ni sam. Samo znam, da sam se u ovo vrieme dizao u rano jutro iza besnene noći, čim se sunčana kruglja ukazala iznad naherenog krova Tvog doma, da sam izletio naglo u svježu jutrnju prirodu, svježu od sveg onog mladog, bujnog života. A ipak je za mene sve to bilo tužno i nujno. Grane strmogleda s istom niknulim svjetlo-zelenim, nježnim listićima tužno se spustiše k zemlji kao razpuštena kosa raztužene djeve, a svuda se caklilo tisuć sjajnih rosnih kapljica, kao tisuć vrelih suza . . . I tako lutah čitav dan, dok bih u večer uviek dolazio do neke čistine u šumi na vrh briega, odakle bih duboko u dolu vidio Tvoj dom u čudnom, čarobnom rumenom svjetlu sunca na zapadu. I ne bih ništa jasna vidio, prividjalo bi mi se tek, kako kroz nejasne mase razcvjetalog rašća stupa u sutonu biela prikaza. I tad sam ćutio, da si to bila Ti, Vjero, da Ti, a meni bilo je da uzkliknem od boli, te bih kao u ludilu zakopao ruke u zemlju, u onu toplu šumsku zemlju u proljeću, kad je još prikrivena suhim lišćem iz prošle jeseni. I tako sam činio, jer sam ćutio, da si mi nedohitna, daleka, kao odieljena velikim svietom od mene.

Vjera: Ali, Dono, ja ne pojimam sve to. Bilo mi je u istinu čudno, što Tebe toli dugo nije bilo. A i slutila sam nešto, znala sam gotovo sa svim izvjestno, regbi kao da sam znala za to, a opet kao da sam silom na to zaboravila. A sada eto iz Tvojih rieči razabiram, da je slutnja moja bila opravdana. Ali zašto da ja ne smijem od tog znati, zašto se sve to pažljivo krije preda mnom, zašto, Dono, zašto??!

Dono: Eto, Vjero, rad tog baš i dolazim. Najposlie moradoh da se odlučim, da savladam u sebi sve protivnosti, što su me od tog odvraćale. Ja sam došao, Vjero, prije nego što . . . *(krzma.)*

Vjera: Što, Dono, što prije, što?!

Dono: Nemoj, Vjero, gledaj, meni se kida srce, kad tek pomislim na to. Vjero, mi treba da se razstanemo.

Vjera *(gleda ga velikim, začudjenim pogledom)*: Što, Dono, Ti se za cielo šališ! *(Milujući ga.)* Ti bi za cielo rado da se sa mnom našališ, je li?!

Dono: Ne, Vjero, ne. Ja bih mogao sada da Te na čas ostavim u toj misli, ali koja korist od tog, kad onda kasnije od prave spoznaje zakrvavi srce i tuga još silnije navali.

Vjera *(poslie neke stanke odvažno se suspregnuvši)*: Ja moram da Tebi vjerujem, kad Ti to kažeš bit će da je istina. Ali i ako jest istina, zašto je to tako, što je uzrok, što smo skrivili, ili možda, što sam ja skrivila? *(Zdrojno ga obujmivši i uzkriknuvši.)* Ne, Dono, Dono, reci da nije. Ja sam u svojoj osami pomišljala u zadnje dane i na to. Ali vjeruj, Dono, već kod same pomisli meni se kidalo srce. Ali sada, eto sada da je zbilja? Ne, ne mogu da vjerujem. Zar da je poslie onog dugog, tamnog i nujnog izčekivanja moja sjajna zviezda tek jednom sretno i sjajno zasinula, a sada da tako brzo i naglo potamnje i pade u vječnost kao što padaju u svemir one sitne, sjajne zviezde za svjetlih ljetnih noći? Zar će sad, gdje ućutjeh tek prvi, sladko-neizvjestni ućut blize sreće, izčeznuti svaka nada? Zar da se sada opet ovijem onom svojom dubokom tugom?! Ne, ne mogu da vjerujem. Ali ako je zbilja, zašto, Dono, zašto, reci, za ime božije zbori, Ti moraš da mi to kažeš!

Dono: Bože, bože, mora li sve to da bude?! Kamo sreće da smo i jedno i drugo ostali onako kako smo prije bili: Ti u Tvom večernjem sutonu sa svojim mislima u daljini, a ja u mojoj osami koracajući nujno po dugim večernjim sjenama stabalja. Bolje bi bilo da je onako, nego ovako sada, gdje smo tek na po okusili sve milote i ljepote naše budućnosti. Kolike nade, kolike čežnje, kolika sreća izpunjava naše grudi sve dotle, dok se ona nježno spredena životna nit ne prekine. A mi onda uzalud dižemo zdvojno ruke, da dohvatimo tu odtrgnutu nit pa da je opet svežemo s onim drugim dielom . . . Vjero, Ti pitaš zašto je sve to, to pitam i ja. To nije trebalo doći. Oh, Vjero, meni je najteže pri duši, jer ja sam sve to skrivio i sve se sada nemilostno obara na moje pleći. A ipak sada, gdje se to sve u istinu zbilo, gdje ta spoznaja stalno i nepokolebivo preda mnom stoji, sad regbi da osjećam, da se to sve moralo dogoditi, kao da je sve to bilo tako opredieljeno, kao da se onaj tihi predoćut i ona lepršava slut obistinila, što je uviek nejasno titrajući lebdila nada mnom u mojem duševnom svietu. Ah da, taj moj duševni sviet meni samomu sad toliko bliz i poznat, sad opet nejasan, neshvatljiv, nemoguć. Kao da je spreden od tihih, jedva čujnih titravih glasova, kao zuj ljetnih mušica, pa od nježnih, neizrazitih boja jutrnje zore, kad se prije izhoda sunčanog svietle oblaci u rosnim čarnim bojama. A čitav se taj sviet zrcali u mojim mislima, mojim čuvstvima i čežnjama. Sada znam, da je sve to nejasno zajedno bila samo nećućena čežnja za nečim dalekim i sjajnim, za nekim uzvišenim bićem, što bi bilo isto što i ja, a to si Vjero Ti, koja si mi se bila ukazala. I meni je, kao da je moralo sve to doći. Ja sam morao prije uvidjeti, da Pavla, za koju sam mislio, da mi se u njoj ono daleko i sjajno bliži, nije ono izčekivano, žudjeno biće. Ja sam to morao uvidjeti, jer sam tim više onda upoznao Tebe, jer sam kroz nju tek Tebe naučio cieniti. Vjero, Ti me pojimaš, Ti me radi toga sada manje ne cieniš?!

Digitized by Google

Vjera *(ovine ruke oko njegova vrata)*: Dono, ta za boga, Dono, samo to nemoj misliti. Ja sam to sve znala, ja sam to znala, kad vidjeh, gdje si prvi put s njom razgovarao. I sada, u ovo kratko doba naše izkazane ljubavi, meni ta spoznaja nije mutila sreće. Oh da, priznajem, ja bih bila odvratila tu kušnju od nas, ja bih rado bila vidjela, gdje bismo se mi bili za uviek združili, ali ja opet ne mogu, da radi tog umanjim moju ljubav, moje štovanje. Ja to ne mogu, jer sam Te upoznala, jer sam zajedno s Tobom bila uzvišena nad sve zemaljske strasti. *(Privine se uza nj i cjeliva ga.)*

Dono: Vjero, Vjero, ja Tebe ljubim bezstrastno, ja ljubim Tvoju dušu, Tvoju uzvišenu dušu, razastrtu preda mnom kao meki, bajni cvjetni sag.

Vjera: Ja znam, Ti ćeš otići daleko odavle. Ja to dobro znam. A ipak mi ćemo biti uviek zajedno, naše će se misli susretati. I trenutačnu strast čežnutljivih ustna razagnati će spoznaja, da jedno drugom vječno pripadamo, da nam se duše poznaju, ljube i sastaju u eliziju naših obamrlih čežnja. *(Tiho plače, prisloniši svoje lice uz njegovo.)*

Dono: Vrieme je, da se dielimo, da jedno drugom ne otežčamo te časove. Ove Tvoje vrele suze, što tiho i nježno plaču moja lica, ostat će živim spomenom na živo Tvoje srce, kad ću Te u svojim sanjama pred sobom vidjeti. Ja ću, odbivši se u sviet, nastojati, da zaboravim na sve tamne i tužne časove naše ljubavi, ja ću nastojati, da u sebi sačuvam čistu, svietlu i uzvišenu Tvoju sliku. A Ti, okružena odasvud grobom, u kojem smo pokopali našu ljubav, Ti ne ćeš tako lako moći da to zaboraviš. I tako će prolaziti vrieme, proljetne će nježne cvietove izmieniti zasićeni žar ljetnijeh ruža, a zatim će opet procvasti tužni jesenji cvietci i nadoći će opet zima. Ti ćeš to gledati, dan na dan, vidjeti ćeš kako sve to dolazi, cvate, vene i prolazi i opet se vraća. A ja? . . . Oko mene će osamljena pasti opet težki mrak, mrak zaboravi. I jednako, kako sam u osami i mraku izčekivao, da zasine svjetlo, da procvate proljetni cviet, jednako će opet sada pasti duboki mrak spominjanja. Pred mojim će duševnim okom lebdjeti lik proljetnog divnog cvieta, a u mojim će ušima zvučiti umiljna melodija proljetne pjesme.

Zagrli je i cjeliva. Oni ostaju u dugom bezsviestnom cjelovu i zagrljaju. Najzad se Dono naglo trgne iz Vjerinog zagrljaja, poljubi je još jednom kratkim i strastnim cjelovom, a zatim je primi za ruku i obadvoje idu zajedno lagano do vratiju, gdje je on još jednom naglo poljubi i ode. Vjera dugo gleda za njim, zatim se okrene i ide polagano prema klupi, gdje sjedne, podboči rukama glavu i bezsviestno gleda preda se. Pavla, koja je već iza jednog grma gledala čitav njihov raztanak, ide lagano prema Vjeri, zagrli je i proplače bolno sama, ne mogući da je utješi.

Zastor polagano pada.

Konac.

Potop.

Historički roman od **Henrika Sienkiewicza.** Preveo **dr. August Harambašić**

(Svršetak.)

XIV.

Skaković je bio tako strašno potučen, da se je jedva s petoricom svojih drugova spasio u šume kod Ponievieža. Zatim se je preodjeven kao seljak po njima skitao ciele mjesece, ne smijući da se pomoli na božje svjetlo.

A Babinić navali na Ponievież, pa posiječe tamošnju švedsku posadu i pojuri za Hamiltonom, koji nije mogao da umakne u Inflandiju, jer su u Šavlama i u Biržu stajali znatni poljski odjeli, pa je za to krenuo na iztok u nadi, da će se protući do Vilkomierza. On je već bio zdvojio, da će spasiti svoju pukovniju, pa samo nije htio da padne u ruke gospodinu Babiniću, jer se je posvuda glasalo, da taj strašni bojovnik bez milosrdja ubija sve sužnje.

I tako je bježao nesretni Englez, kao što bježi jelen, kad ga progoni hrpa vukova, a Babinić ga je progonio tim ogorčenije; za to se nije povratio u Volmontoviće i nije dapače ni pitao, kakovu je partiju spasio.

Jutrom su već prvi mrazovi počeli prekrivati zemlju, pa je bieg bivao tim teži, jer su se konjski tragovi vidili na vlažnom tlu. Paše nije bilo, pa su konji trpili strašan glad.

Neprijateljski konjanici nisu se smjeli dugo zadržavati po selima, jer su se bojali, da će ih njihovi ogorčeni protivnici svaki čas stići.

Napokon prevrši njihova bieda svaku mjeru, te su još samo živili od lišća, kore i svojih konja, koji su padali od umornosti.

Za tjedan dana počeše sami moliti svoga pukovnika, da se pobije s Babinićem, jer su volili poginuti od mača, nego od glada.

Hamilton ih posluša i prihvati bitku kod Androniška. Švedske sile bijahu u toliko manje, da nije mogao ni misliti na pobjedu, osobito nad takovim protivnikom. Ali je već i sam bio jako izmučen, pa je htio da pogine.

Ipak se je bitka, započeta kod Androniška, svršila istom u blizini Trupja, gdje su izginuli zadnji Švedi.

Hamilton pade junačkom smrću, boreći se pod križem na cesti s nekolicinom Tatara, koji su ga ponajprije htjeli uhvatiti živa, pa su ga kasnije, razjareni njegovim odporom, raznieli na sablje.

Ali i Babinićevi ljudi bijahu tako izmučeni, da nisu htjeli poći ni u bližnje Trupje, već su odmah pali na noćište ondje, gdje su stajali u vrieme bitke, naloživši vatre usred neprijateljskih lješina.

Poslije večere zaspaše tvrdim snom, a i sami Tatari odgodiše do jutra pretraživanje mrtvaca.

Kmicic, komu je poglavito bilo do konjâ, nije se uzprotivio tomu počinku.

U jutro ustane ipak dosta rano, da pregleda svoje gubitke i da pravedno razdieli plien. Odmah poslije ručka nadje se pod onim istim križem, pod kojim je bio poginuo Hamilton, a poljski i tatarski zapovjednici počeše k njemu dolaziti po redu, da mu prijave gubitak svojih ljudi i da ga o svemu točno obavieste. A on ih je pozorno slušao, kao što gospodar sluša svoje žeteoce, radujući se obilnoj žetvi.

U to pristupi k njemu Akbah-Ulan, sličniji strašilu, nego li čovjeku, jer mu je nos u volmontovićkoj bitci bio razbijen balčakom sablje, pa pruži Kmicicu nekakve krvave spise i rekne:

— Gospodine, ova su pisma nadjena kod švedskoga vodje, pa ti ih predajem po zapoviedi.

I doista je Kmicic bio zapovjedio, da mu odmah poslije svake bitke donesu sve papire, nadjene kod neprijateljâ, jer je iz njih mogao saznati koješta, prema čemu se je onda znao ravnati.

Ali u taj čas nije bio baš jako znatiželjan, pa je za

Digitized by Google

to Akbah-Ulanu samo kimnuo glavom i spravio pisma u njedra. Zatim posla Akbaha k njegovom čambulu, zapovjedivši mu, da odmah ode u Trupje, gdje je imao nešto dulje počivati.

Zatim prodjoše izpred njega njegovi odjeli jedan za drugim. Prvi je išao tatarski čambul, u kom je sada bilo oko pet stotina ljudi; ostali bijahu izginuli u mnogobrojnim bitkama, ali je za to svaki Tatar imao toliko švedskih i pruskih dukata i talira, da se je mogao smatrati bogatim čovjekom. Uz to nisu ti ljudi bili slični drugim tatarskim vojnicima, jer su svi slabiji bili poumirali od prevelikih napora, pa su preostali samo najsnažniji, odvažni i jadoviti kao stršenovi. U neprestanoj borbi bili su se tako izvježbali, da su se mogli mjeriti sa svakom redovitom vojskom, a na pruske i švedske konjanike navaljivali su kao vuci na ovce. U bitci su osobito branili lješine svojih drugova, samo da im kasnije ostane njihov plien.

Sad su hrabro prolazili izpred gospodina Kmicica,

Flesch-Br

udarajući u svoje bubnjeve, trubeći u svoje trublje i mašući bunčucima, a išli su tako liepo, da ljepše ne bi mogli ići ni redoviti vojnici. Iza njih dodjoše draguni, koje je gospodin Andrija s velikim trudom bio složio iz svakovrstnih dobrovoljaca, oboružani puškama i rapirima. Predvodio ih je nekadanji stražmeštar Soroka, koji je sada bio

Digitized by Google

Prijateljem „Prosvjete“.

P. n.

Molimo Vas najučtivije, da nam na ovom arku napišete nekoliko adresa Vaših znanaca u Vašem boravištu i okolici, za koje mislite, da bi mogli predplatiti našu „Prosvjetu“. Mi ćemo im poslati na ogled prvi broj „Prosvjete“ za god. 1904., koji će doskora izaći bogato opremljen slikami i najbiranijim štivom.

Najusrdnije Vam zahvaljujemo unapried na Vašoj susretljivosti, preporučamo Vam se i bilježimo.

s veleštovanjem

Uprava „Prosvjete“

Zagreb, Gajeva ulica br. 7.

Tekući broj	Naslov	Zanimanje	Boravište	Zadnja pošta

Molimo, da nam **izpunjeno** u otvorenoj kuverti nefrankirano pošaljete

Digitized by Google

Tekući broj	N a s l o v	Zanimanje	Boravište	Zadnja pošta

Digitized by Google

častnik, dapače kapetan. Ti ljudi bijahu odjeveni u jednaka odiela, oduzeta pruskim dragunima, a pripadali su ponajviše najnižim stališima, ali ih je baš za to volio gospodin Kmicic, jer su lako podnosili sve napore i jer su ga slušali bez prigovora.

U dvie sliedeće pukovnije služili su sami plemići, viši i niži. Bili su to ljudi nemirni i jogunasti, koji bi pod drugim vodjom bili najveći grabežljivci, ali su morali da budu mirni u Kmicicevim željeznim rukama, a sami su se rado nazivali „Petihorcima“. Oni su neprijateljskomu ognju manje odolievali od dragunâ, ali su se za to osobito odlikovali u ručnom boju, jer je svaki znao dobro mačevati.

Iza njih dodje napokon oko tisuću novih dobrovoljaca, dobrih momaka, ali ih je još valjalo svojski vježbati, da budu ravni redovitoj vojski.

— Svi ti odjeli prodjoše izpred gospodina Andrije, pozdravivši ga svojim sabljama, a on je bio vrlo veseo. Ta to bijaše krasna sila! On je s njom prolio već mnogo neprijateljske krvi, a Bog zna, što će još sve počiniti.

Njegovi su stari griesi veliki, ali ni nove mu zasluge nisu malene. On se je digao iz svoje nizine i nije svoje griehe okajavao u samostanu, nego na bojištu, ni u pepelu, nego u krvi. Branio je prečistu Bogorodicu, kralja i otačbinu, a sada osjeća, da mu je u duši lakše, veselije! Da-

pastira.

Digitized by Google

pače mu se i ponosom napunja junačko srce, jer svaki nije takav, kao što je on!

Ta toliko je plemića i kavalira u svoj Republici, pa za što nijedan ne stoji na čelu takove sile, ni sam Volodijovski, ni sam Skrzetuski? Tko je obranio Čenstohovu, tko je spasio kralja u onom gorskom klanjcu? Tko je posjekao kneza Boguslava? Tko je prvi unio oganj i mač u elektorsku Prusku? A evo i na Žmujdzi nema više neprijatelja!

Tu očuti gospodin Andrija ono, što ćuti sokol, kad razširi krila, pa se podiže sve više i više. Njegovi su ga vojnici pozdravljali gromkim uzklicima, a on podigne glavu i zapita sama sebe: „Dokle ću doletiti?“ I lice mu se zarumeni, jer u taj čas osjeti hetmana u sebi. Ali ako dobije hetmansku bulavu,[1]) dobit će ju na bojištu, radi svojih rana i radi svoje slave. Njom mu ne će više pred očima zamahati ni jedan izdajnik, kao što je nekoč mahao knez Radzivill, već će mu ju u ruke položiti zahvalna mu otačbina s kraljevom privolom. A on se ne treba brinuti za to, kad će to biti, već se samo mora boriti i boriti.

Tu se razdragani junak i opet sjeti prave zbilje. Kamo da podje iz Trupja, gdje da i opet pobije Švede?

U to se sjeti pisama, dobivenih od Akbah-Ulana, a nadjenih kod ubijenoga Hamiltona. On ih izvadi iz njedara, pa pogleda prvo pismo i silno se začudi.

Na njemu je bio ovaj napis, pisan očito ženskom rukom:

„Velemožnomu gospodinu Babiniću, pukovniku tatarskih i dobrovoljačkih četa.“

— Meni? — rekne gospodin Andrija.

Pečat je bio prelomljen. On otvori pismo i počne čitati.

Najednoč mu zadrhću ruke, a on probliedi i vikne:

— Hvaljeno budi ime Gospodinovo! Bože milosrdni, eto mi i nagrada dolazi iz tvojih ruku!

Tu prihvati objeručke podnožje križa i stane o nj udarati svojom plavokosom glavom. Drugačije nije znao da zahvali Bogu u taj trenutak, jer ga obuze silna radost i odnese u nebeske visine.

Bijaše to pismo od gospojice Anusje Borzobohate. Švedi ga nadjoše kod Jureka Billevića, a sada dodje preko drugoga mrtvaca u Kmiciceve ruke. Glavom gospodina Andrije letilo je tisuću misli poput tatarskih strjelica.

Olenjka nije dakle bila u pustinji, nego u partiji gospodina Billevića? I baš ju je spasio on, a s njom i one iste Volmontoviće, koje je nekoč spalio radi svojih drugova! Očito ga je ruka božja vodila tako, da se jednim mahom oduži i Olenjki i Laudi. Sad su okajani njegovi griesi! Može li ona sada da mu ne oprosti, ili da mu ne oproste sva braća Laudanska? Ne moraju li, da ga blagosivlju? I što će reći ljubljena djevojka, koja ga smatra izdajnikom, kad sazna, da je taj Babinić, koji je pobiedio Radzivilla, koji se je okupao u švedskoj i u pruskoj krvi, koji je neprijatelja iztjerao iz Žmujdze, da je to Kmicic, ali ne više razbijač, ni izdajnik, ni odsudjenik, već branitelj vjere, kralja i otačbine!

Odmah poslije prelaza preko granice žmujdzke htio je gospodin Andrija da razglasi na sve četiri strane svieta, tko je taj preslavni Babinić, ali nije to ipak učinio radi toga, što se je bojao, da će ga svi ostaviti, čim začuju njegovo pravo ime. Ta jedva su bile prošle dvie godine, što je na zapovied kneza Radzivilla bio uništio one pukovnije, koje pod Radzivillom nisu htjele da služe proti svom kralju i proti svojoj otačbini. Ta on je još prije dvie godine bio desnom rukom velikoga izdajnika.

No sad se je sve bilo promienilo. Poslije tolikih pobjeda, poslije tolike slave imao je sad pravo, da stupi pred djevojku i da joj rekne: „Ja sam Kmicic, ali sam tvoj izbavitelj!“ Imao je pravo, da dovikne cieloj Žmujdzi: „Ja sam Kmicic, ali sam tvoj izbavitelj!“

A povrh toga nije do Volmontovića baš tako daleko. Tjedan dana stizao je Babinić Hamiltona, a Kmicic će još prije biti do Olenjkinih nogu.

Tu ustane gospodin Andrija, blied od uzbudjenosti plamnih očiju i zanosna lica, pa dovikne svojemu momku

— Dovedi mi konja! Brzo, brzo!

Momak dovede crnoga konja, pa mu pridrži stremen i rekne:

— Vaša milosti! Neki strani ljudi dolaze k nama s gospodinom Sorokom.

— Briga me za njih! — odgovori gospodin Andrija: U to im se tri konjanika približe na nekoliko koraka, a jedan od njih dojaši sa Sorokom napred, pa skine svoj risji kalpak i odkrije svoju poput ognja crvenu glavu.

— Vidim, da stojim pred gospodinom Babinićem, — progovori. — Drago mi je, što sam vas našao.

— S kim imam čast? — zapita nestrpljivo gospodin Kmicic.

— Ja sam Vieršul, bivši ritmajstor u tatarskoj četi kneza Jareme Višnioviečkoga; došao sam u svoj rodni kraj, da za novu vojnu sakupljam vojnike, a osim toga sam vam donio pismo od velikoga hetmana gospodina Sapiehe.

— Za novu vojnu? — zapita Kmicic, namrštivši obrve. — Što vi to govorite?

— Ovo će vam pismo sve bolje od mene razjasniti, — odgovori Vieršul, predajući mu hetmanovo pismo.

Kmicic raztrgne brzo pečat. Sapiehino pismo je glasilo:

„Dragi moj gospodine Babiniću! Novi potop na otačbinu! Liga Švedâ s Rakocijem je sklopljena i razdioba Republike utanačena. Osamdeset tisuća Ungaraca, Sedmogradjana, Vlaha i Kozaka može svaki čas prekoračiti našu južnu granicu. A jer u takovoj pogibelji moramo da napnemo sve svoje sile, da iza našega naroda barem slavno ime ostane za buduće vjekove, šaljem vam ovaj nalog, da bez oklievanja podjete na jug i da se što prije gledate s nama sdružiti. Naći ćeš nas u Brestu, odakle ću te odmah dalje poslati. A medjutim periculum in mora![1]) Knez Boguslav oslobodio se iz sužanjstva, ali gospodin Gosievski ima da pripazi na Prusku i na Žmujdzu. Još jednoč vam preporučam, da se požurite, i nadam se, da će za tebe ljubav k otačbini biti najbolja ostruga.“

Prestavši čitati, spusti Kmicic pismo na zemlju, pa čudno pogleda na Vieršula i zapita ga tihim, pridušenim glasom:

— A za što da gospodin Gosievski ostane na Žmujdzi a ja da moram na jug?

Vieršul slegne ramenima.

— Za razlog pitajte gospodina hetmana u Brestu, a ja vam ga ne znam reći.

Najednoč obuzme strašan gnjev gospodina Andriju; oči mu sievnu, a lice mu probliedi i on vikne groznim glasom:

— Ali ja se odavde ne ću ni maći! Jeste li me razumili?

— Tako? — odgovori Vieršul. — Moj je posao bio, da vam predam nalog, a ostalo je vaša stvar! Klanjam vam se, klanjam! Htio sam da nekoliko sati ostanem u vašem družtvu, ali poslije toga, što sam čuo, volim da potražim drugo.

To rekavši, okrene konja i odjaši.

Gospodin Andrija sjedne pod križ i počne bezsmisleno gledati u nebo, kao da je htio viditi, kakovo će biti vrieme. Momak je s konjima stajao u daljini i sve je bilo tiho.

Jutro bijaše vedro, bliedo, na pol jesenje, a na pol zimsko. Vjetar nije puhao, ali je ipak s breza, koje su okružavale križ, padalo žuto lišće. Velika jata vrana letila su nad šumama, a neke su se grakćući spuštale na zemlju i u blizini križa, jer je naokolo bilo još dosta nepokopanih lješina. Gospodin Andrija promatrao je te crne ptice, žmirkajući očima, kao da ih želi prebrojiti. Zatim zatvori oči i

[1]) Zapovjedničku palicu.

[1]) Pogibelj u odvlaci.

Digitized by Google

tako je dugo sjedio nepomično. Napokon se trgne i namršti obrve, a sviest mu se povrati i on progovori ovako samomu sebi:

— Drugačije ne može da bude! Poći ću za dva tjedna, ali ne sada. Neka bude, što bude. Ta ja nisam doveo Rakocija. Ne mogu! Što je previše, to je previše!... Zar sam se malo namučio, zar sam na sedlu proveo malo težkih noći, zar sam prolio malo svoje i tudje krvi? Zar mi je za sve to ovakova nagrada? .. Da bar nisam dobio ono pismo, bio bih pošao; ali mi oba pisma stigoše u isti čas, samo da me što više izmuče i razžaloste. Neka propane sav sviet, ali ja ne ću poći! Za dva tjedna ne će propasti otačbina, a uz to je nad njom očito gnjev božji, pa joj ljudske sile ne mogu pomoći. Bože, Bože! Hiperborejci, Švedi, Prusi, Ugri, Sedmogradjani, Vlasi i Kozaci... svi najednoč! Tko će im se oprieti? O, Gospode! Što ti je skrivila ta nesretna otačbina, što ti je skrivio taj pobožni kralj, da si od njih odvratio svoje lice, pa za njih nemaš milosrdja, već im zadaješ sve veće muke? Zar je još malo krvi, malo suza? Ta tu su već ljudi zaboravili veseliti se, tu vjetar ne vije, nego jeca... Tu se čuje sam plač i plač, a ti nas samo mučiš i mučiš! Smiluj nam se, Gospode, spasi nas, Otče!... Mi smo griešili, ali smo se već i popravili! Eto smo napustili sve naše, pa se samo borimo i borimo! Odrekli smo se nasilja, napustili smo svoje privatne poslove... Za što nam dakle ne ćeš da oprostiš? Za što nas ne ćeš da razveseliš?

Tu ga najednoč savjest pograbi za kosu i potrese tako, da je viknuo, jer mu se pričini, kao da čuje neki neizmjerni glas, koji dolazi s neba i koji mu veli:

— Napustili ste svoje privatne poslove? A što ti, nesretniče, radiš u taj čas? Nabrajaš svoje zasluge, a kad je nadošao prvi trenutak kušnje, stojiš kao jogunasti konj i vičeš: „Ne ću da idem!“ Otačbina propada, novi mačevi sieku joj prsa, a ti se od nje odvraćaš i ne ćeš da joj pomogneš, već samo letiš za svojom srećom i vičeš: „Ne ću da idem!“ Ona ti pruža svoje krvave ruke, već pada, već zamire, već vapi smrtnim glasom: „Djeco, spasite me!“ a ti joj odgovaraš: „Ne ću da idem!“ Težko vama, težko takovomu narodu, težko Republici!

Tu podigne strah gospodinu Kmicicu kosu na glavi, a tielo mu zadrhće, kao da ga je spopala groznica. I odmah pade licem na zemlju i zajeca:

— Isuse, nemoj me kazniti! Isuse, smiluj mi se! Budi volja tvoja! Idem, idem!

Zatim je nekoliko trenutaka ležao i jecao, a kad se je i opet digao, bilo mu je lice posve mirno i on se je ovako molio dalje:

— Ne čudi se mojoj žalosti, Gospode, jer sam već bio na pragu svoje sreće. Ali neka bude, kako si ti odlučio. Sad vidim, da si me htio staviti na kušnju, i za to si me postavio na razkršće. Neka bude volja tvoja! Više se ne ću obazirati na sebe. Tebi, Gospode, prikazujem ovu svoju veliku žalost, ovu svoju strašnu tjeskobu. Neka mi za to bude oprošteno, što sam poštedio kneza Boguslava, nad čim je plakala moja otačbina. Vidiš li sada, Gospode, da je to bio moj zadnji privatni posao... Više ga ne će biti, Otče milosrdni!... Daj, da još jednoč poljubim tu ljubljenu zemlju, daj, da još jednoč zagrlim tvoje krvave noge... pa idem, Isuse, idem!

I podje.

A u knjizi nebeskoj, u koju se zapisuju sva dobra i zla djela ljudska, prekriži se mu u taj čas sve griehe, jer je to bio posve popravljen čovjek.

XV.

Ni jedna knjiga nije izpisala, koliko su još bitaka s neprijateljem imali i plemići i seljaci poljske Republike. Borili su se po šumama, po poljima, po selima i po gradovima; borili su se u kraljevskoj i kneževskoj Pruskoj, u Mazoviji, u Velikoj Poljskoj, u Maloj Poljskoj, u Rusiji, na Litvi i na Žmujdzi; borili su se bez odaha po danu i po noći.

Svaka gruda zemlje nakvasila se krvlju. Izgubiše se imena slavnih vitezova i njihova junačka djela, jer ih nije zapisao kroničar, ni opjevala lutnja. Ali pod snagom tih naprezanja pade napokon moć neprijateljska.

I kao što uspavana lavica leži kao mrtva, pa se najednoč podigne, strese svojom kraljevskom grivom i gromko zaurla, a lovce odmah obuzme silan strah i noge im se dadu u bieg, tako se diže i strašna Republika, božanskoga gnjeva puna i na borbu s cielim svietom spremna, a u kosti njezinih neprijatelja uljeze strava i nemoć. Oni nisu više mislili na dobitak, već samo na to, kako da iz lavičinih pandža iznesu živu glavu.

Ne pomogoše nove lige, nove čete Ungaraca, Sedmogradjana, Vlaha i Kozaka. Još jednoč projuri doduše bura izmedju Krakova, Varšave i Bresta, ali se razbi o poljska prsa i razplinu poput magle.

Kralj švedski, zdvojivši prvi o uspjehu, ode na dansku vojnu; izdajnički elektor, kukavan pred jačim, a preuzetan pred slabijim, pokloni se Republici i poče grogoniti Švede; razbojničke čete kneza Rakocija uzmakoše k granici Sedmogradske, koju gospodin Lubomirski pohara ognjem i mačem.

Ali im je bilo lakše unići u Republiku, nego iz nje izaći bez kazne. Obkolivši ih naši na samoj granici, morali su sedmogradski grofovi gospodina Potockoga, Lubomirskoga i Čarnieckoga klečeći moliti za milost.

— Predat ćemo vam oružje, dat ćemo vam milijune, — vapili su, — samo nam dozvolite, da odemo!

I uzeše odkup, smilovaše se hetmani tim biednim ljudima, ali ih Tatari raznesoše na sablje na samom pragu njihove domovine.

Mir se poče polako vraćati na poljske ravnice. Kralj je još zauzimao pruske tvrdjavice, a gospodin Čarniecki imao je da u Dansku unese mač poljski, jer je Republika htjela da se svojski osveti svojim neprijateljima.

I opet se na garištima podigoše mjesta i sela; ljud su se vraćali iz šumâ, a plugovi se pojaviše na poljima.

U jesen godine 1657, odmah poslije ugarske vojne, bijaše sve mirno po većem dielu poljskih krajeva, a naročito na Žmujdzi.

Laudanci, koji su bili otišli s gospodinom Volodijovskim' bijahu još negdje daleko, ali su im se ipak svaki čas nadali, da će se povratiti.

Medjutim su žene i starci u Morozama, Volmontovićima, Drožejkinima, Mozgama, Gošćunima i Pacunelima orali, sijali i podizali nove kuće, da hrabri bojovnici budu barem imali krov nad glavom, kad se povrate u svoj zavičaj.

Olenjka je već neko vrieme prebivala u Vodoktima s gospojicom Anusjom Borzobohatom i s gospodinom mačonošom. Gospodin Tomaš nije se žurio u svoje Billeviće, jer su bili spaljeni i jer je radje boravio uz svoju sinovku, nego da bude sam. Medjutim je uz Olenjkinu pripomoć gospodario u Vodoktima.

A i gospojica je htjela da što više prigospodari u Vodoktima, koji su s Mitrunima imali sačinjavati njezin samostanski miraz, to jest imali su da predju u ruke Benediktinka, kod kojih je Olenjka o novoj godini kanila odpočeti svoj novicijat.

Uvaživši naime sve, što ju bijaše snašlo, bila se je uvjerila, da je to volja božja. Činilo joj se, kao da joj nešto govori:

— Ondje ćeš naći najljepši mir i konac svim svjetskim brigama!

I za to je bila odlučila, da će poći za tim glasom; ali osjećajući u sebi, da joj se duša još uviek nije odtrgla od zemlje, nastojala je da to poluči velikom pobožnošću, radom i dobrim djelima. Ali su ju i u tom nastojanju često priečile razne svjetske viesti.

Tako su ljudi najednoč počeli govoriti, da je taj pre-

Digitized by Google

slavni Babinić za pravo gospodin Kmicic. Jedni su to poricali, a drugi su tim upornije tvrdili.

Olenjka nije htjela da vjeruje. Ta pred očima su joj lebdili svi Kmicicevi čini, počinjeni u Radzivillovoj službi, pa nije mogla ni na čas dopustiti, da je on pobiedio kneza Boguslava i da je postao tako vjernim kraljevim slugom i dobrim patriotom. Ipak je njezin mir bio smućen i bol joj je na novo napunila srce.

Toj se je boli mogla ukloniti samo time, da što prije ode u samostan, ali su sada svi samostani bili pusti; opatice i redovnici, koji ne bijahu poginuli u zadnjoj vojni, istom su se i opet počeli sakupljati.

Osim toga je posvuda vladala najveća bieda, i tko je htio da stupi u samostan, nije se samo sam morao pobrinuti za svoju hranu, nego još i za hranu svojih drugova.

I Olenjka je htjela da dodje s hranom u samostan, da opaticama ne bude samo sestra, nego i hraniteljica.

Videći gospodin mačonoša, da je njegov posao namienjen slavi božjoj, radio je marljivo. I za to je s Olenjkom obilazio polja i salaše, nadziruci jesenski rad, koji je u proljeće imao da donese obilan plod. Kadkad ih je pratila i gospojica Anusia Borzobohata, koja nije mogla zaboraviti, kako ju je uvriedio gospodin Babinić, pa se je grozila, da će takodjer otići u samostan, ali da još samo čeka, dok se s Laudancima povrati gospodin Volodijovski, jer se želi razstati sa svojim starim prijateljem No gospodin mačonoša je ponajviše sa samom Olenjkom pregledavao težačke poslove, jer je Anusji bilo dosadno gospodarstvo.

Jednoč odjašiše oboje u Mitrune, u kojima bijahu na novo podignute gospodarske sgrade.

Putem su se kanili svratiti u crkvu, jer je baš bila godišnjica volmontovićke bitke, u kojoj ih je iz skrajnje pogibelji bio spasio gospodin Babinić. Cieli dan im je prošao u poslu, te su se istom pod večer vraćali iz Mitruna.

U Mitrune su išli kraj crkve, ali su se vraćali na Lubić i Volmontoviće. Čim je Olenjka opazila prve dimove u Lubiću, odmah se je okrenula i počela brzo moliti otčenaš, samo da progna svoje bolne misli, a gospodin mačonoša jašio je šuteći i promatrao okolicu.

Kad su napokon unišli u selo, rekne:

— To je senatorsko imanje. Lubić vriedi dva puta toliko, koliko Mitruni.

Olenjka je dalje molila otčenaš.

A u gospodinu mačonoši pojavi se pohlepan gospodar, pa i opet rekne kao samomu sebi:

— A ipak je i to naše! Staro Billevićevo dobro, naš znoj i naš trud. Onaj nesretnik je po svoj prilici već odavno poginuo, jer se nije oglasio, ali da se i oglasi, pravo je na našoj strani.

Tu se okrene k Olenjki:

— A što ti misliš?

Na to će djevojka:

— To je prokleto mjesto. Neka s njim bude, što mu drago!

— Ali zar ne vidiš, da je pravo na našoj strani? Mjesto je bilo prokleto u zlim rukama, ali će biti blagoslovljeno u dobrim. Pravo je na našoj strani.

— Nikada! Ja ne ću o tom ni da čujem. Djed mu ga je ostavio, pa neka ga njegovi rodjaci preuzmu.

To rekavši, potjera konja; a i gospodin mačonoša podbode svoga ostrugama, te podjoše polaganije istom onda, kad su bili na prostom polju. U to zapade noć, ali se je dobro vidilo, jer se je crveni mjesec pojavio iza šume i razsvietlio svu okolicu.

— Eto nam je Bog dao krasnu noć! — progovori mačonoša, gledajući na mjesec.

— Kako se Volmotovići svietle iz daleka! — rekne Olenjka.

— Jer drvo na kućama još nije pocrnilo.

Daljni im razgovor prekine škripanje kola, kojih nisu mogli opaziti, jer je cesta na tom mjestu zavijala; ali do mala ugledaše par konjâ i kola, obkoljena nekolicinom konjanika.

— Kakovi to ljudi mogu biti? — rekne mačonoša i zaustavi konja.

Ljudi im se napokon približe.

— Stoj! — dovikne im mačonoša. — Koga vi to vozite?

Jedan se konjanik okrene k njima:

— Gospodina Kmicica, koga su pod Magierovom nastrielili Ugri.

— Rieč postade tielom! — klikne mačonoša.

Olenjki se najednoč smrkne pred očima; srce joj zamre, a u prsima ponestane daha. Neki glas zavapi joj u duši: „Isuse i Marijo! To je on!“ Zatim ju ostavi sviest, te nije znala, gdje je, ni što joj je.

Ali nije s konja pala na zemlju, jer joj je ruka grčevito pograbila lievču od kolâ. A kad se je i opet osviestila, padoše joj oči na nepomični lik ljudski. Da, to je bio on, gospodin Andrija Kmicic, zastavnik oršanski. Ležao je nauznak na kolima; glava mu bijaša povezana bielim rubcem, ali se je ipak posve vidilo njegovo bliedo i spokojno lice, kao iz mramora izklesano i prodahnuto dahom smrti. Oči su mu bile duboko upale i zatvorene, a život se nije pokazivao ni najmanjim micanjem.

— S Bogom! — rekne gospodin mačonoša, skinuvši kapu.

— Stoj! — vikne Olenjka i zapita tihim, uzrujanim glasom:

— Je li još živ, ili je već umro?

— Živ je, ali je smrt nad njim.

Tu pogleda gospodin mačonoša na Kmicica, pa progovori i opet:

— Ne ćete ga dovezti u Lubić.

— On nam je zapovjedio, da ga odvezemo u Lubić, jer da ondje želi umrieti.

— S Bogom! Požurite se!

— Mi vam se klanjamo!

I kola odoše dalje, a Olenjka i mačonoša odjašiše brzim kasom na protivnu stranu. Projašiše kroz Volmontoviće kao dvie noćne sablasti i dodjoše u Vodokte, ne progovorivši putem ni jedne rieči. Istom kad su silazili s konjâ, rekne Olenjka pridušenim glasom:

— Treba mu poslati svećenika! Neka tko odmah ode u Upitu!

Mačonoša izdade tu zapovied, a ona ode brzo u svoju sobu i pade na koljena pred slikom prečiste Bogorodice.

Poslije nekoliko sati, već u kasnoj noći, zazvoni malo zvonce pred ulazom u Vodokte. To je svećenik s presvetim tielom Isusovim išao u Lubić.

Gospojica Aleksandra još je uviek klečala, a usta su joj šaptala litanije, koje se mole za umiruće. A kad ih je izmolila, udari tri puta o pod glavom i zavapi:

— Gospode, oprosti mu, jer umire od neprijateljske ruke! Gospode, oprosti mu i smiluj mu se!

Tako joj prodje ciela noć. Svećenik ostade u Lubiću sve do jutra, a na povratku se svrati u Vodokte. Olenjka mu iztrči u susret.

— Da li je još . . . zapita.

— I nije mogla izgovoriti do kraja, jer joj je ponestalo daha.

— Još je živ, — odgovori svećenik.

Sliedeće su dane neprestano letili poslanici iz Vodokta u Lubić i svaki se je vraćao s odgovorom, da je gospodin zastavnik još uviek živ, dok nije napokon jedan donio viest, koju je čuo od liečnika, dovedenoga iz Kiejdana, da je Kmicic još uviek ne samo živ, nego da će i ozdraviti, jer mu rane zacjeljuju i jer mu se sile i opet vraćaju.

Gospojica Aleksandra posla obilan dar na zahvalnu misu u Upitu, ali od toga dana prestade slati svoje poslanike u Lubić i u njezinu se srcu za čudo poče i opet javljati stara bol, kad je pomišljala na Kmicica. I opet su

Digitized by Google

joj pred očima lebdili njegovi griesi, koji bijahu tako težki, da im nije bilo oproštenja. Smrt ih je jedina mogla baciti u zaborav . . . a sada, kad mu se je vraćalo zdravlje, visili su i opet nad njim. A ipak je biedna Olenjka svaki dan samoj sebi ponavljala sve ono, što ga je moglo izpričati.

Sve ju je to tako mučilo, da je i opet vidno oslabila.

To je jako uznemirilo gospodina Tomaša, pa ju je jedne večeri, kad su ostali sami, zapitao:

— Olenjko, reci mi iskreno, što misliš o zastavniku oršanskom?

— Sam Bog znade, da ne ću da na njega mislim! — odgovori djevojka.

— Jer i sama vidiš, da si oslabila . . . Hm, može biti, da ćeš još . . . Ja ne marim za ništa, već bih samo rado saznati, što je to tebi . . . Ne misliš li, da se volja tvoga pokojnoga djeda mora izpuniti?

— Nikada! — odgovori Olenjka. — Djed mi je ostavio otvoren izlaz . . . a ja ću o novoj godini njim i poći. U tom će se izpuniti njegova volja.

— Ali ja nisam vjerovao ono, — rekne mačonoša, — što su neki tvrdili, da je Babinić i Kmicic jedan te isti čovjek; no on je ipak kod Magierova branio otačbinu i svoju krv prolio. To je kasni popravak, ali je ipak popravak.

— Ali sad već i knez Boguslav služi kralju i Republici, — odvrati tužno djevojka.

— Neka im Bog oprosti obojici, a osobito onomu, koji je i svoju krv prolio . . . Ipak će ljudi uviek govoriti, da su u časovima najveće nesreće navaljivali na svoju otačbinu i da su ju počeli braniti istom onda, kad je to zahtievala njihova osobna korist. Eto, to je njihov grieh! Sad nema više izdajica, jer ne bi mogli imati nikakove koristi! Ali kakova je u tom zasluga? Zar to nije samo novi dokaz, da će takovi ljudi uviek služiti jačemu? Dao Bog, dao Bog, da bude drugačije, ali takav grieh ne može Magierov okajati.

— To je istina! Ja to ne poričem! — rekne gospodin mačonoša. — Da, to je sveta istina! Svi su nekadanji izdajnici prešli u kraljev tabor.

— A oršanski zastavnik — nastavi djevojka — sagriešio je još mnogo teže, nego knez Boguslav, jer je i svoju ruku htio podići na svoga kralja, čega se je i sam knez prestrašio. Zar to mogu okajati njegove slučajne rane? Ja bih si dala odsjeći ruku, da toga nije bilo . . . ali je bilo i više se ne može popraviti! Bog mu je život ostavio očito samo za to, da taj svoj grieh uzmogne okajati . . . Moj striče, moj striče, ta mi bi se samo varali sami, kad bi se htjeli uvjeriti, da je on čist. Pa što bi nam to hasnilo? Zar se dade prevariti naša savjest? . . . Neka se vrši volja božja! Što se je razvezalo, to se više ne može svezati, a nije ni nuždno! Ja sam sretna, što je gospodin zastavnik ostao živ . . . to priznajem, jer znadem, da mu Bog nije posve uzkratio svoje milosti . . . Ali to je i sve! Bit ću još sretnija, ako budem čula, da je okajao svoje griehe, ali ništa više ne ću i ne želim, pa makar mi Bog zna kako trpila duša . . . Neka mu Bog pomogne.

Betlehem.

Tu nije Olenjka mogla dalje govoriti, jer je briznula u gorki plač, ali je plakala zadnji put. Izpovjedila je sve, što joj je bilo na srcu, i od toga trenutka počeo joj se vraćati njezin stari mir.

XVI.

Uporna duša junačka nije doista htjela da ode iz svoga tiela i nije otišla. Mjesec dana poslije povratka u Lubić počeše rane gospodina Andrije zacjeljivati, a napokon mu se povrati sviest i on se obazre po sobi, pa pogodi odmah, da je u Lubiću.

Zatim dozove svoga vjernoga Soroku.

— Soroka, — rekne mu, — božje milosrdje je nada mnom! Ja osjećam, da ne ću umrieti!

— Na zapovied! — odgovori stari vojnik i otare rukavom svoje suze.

Digitized by Google

A Kmicic nastavi, kao da govori samomu sebi:

— Svršena je pokora . . . vidim to posve jasno. Božje milosrdje je nada mnom.

Zatim je nekoliko časova šutio, samo što su mu ustne šaptale molitvu.

— Soroka! — progovori i opet.

— Na službu vašoj milosti!

— A tko je u Vodoktima?

— Gospojica i gospodin rosienjski mačonoša.

— Hvaljeno budi ime Isusovo! A je li tko dolazio, da pita za mene?

— Slali su iz Vodokta, dok im nismo rekli, da će vaša milost ozdraviti.

— A zatim su prestali slati?

— Da.

Na to će Kmicic:

— Oni još ništa ne znadu, ali će od mene saznati. Ti nisi govorio nikomu, da sam ja i ovuda vojevao kao Babinić?

— Nije bilo zapoviedi, — odgovori vojnik.

— A nisu li se povratili Laudanci s gospodinom Volodijovskim?

— Još nisu, ali mogu svaki dan doći.

Time se svrši prvi razgovor. Dva tjedna kasnije mogao je Kmicic ustati, pa je hodao na štakama; a sliedeće nedelje htio je u crkvu.

— Poći ćemo u Upitu, — rekne Soroki, — jer valja početi od Boga; a poslije mise ćemo u Vodokte.

Soroka nije smio protusloviti, već je samo zapovjedio, da se kola ljudski napune slamom; a gospodin Andrija svečano se obukao, pa su pošli.

A došli su baš u čas, kad je još malo ljudi bilo u crkvi. Gospodin Andrija, oslanjajući se na Soroku, ode pred sam veliki oltar i klekne u kolatorsku klupu; a nitko ga nije prepoznao, jer se je tako bio promienio. Lice mu je bilo propalo i bliedo, a uz to je imao dugu bradu, koja mu je narasla za vrieme vojne i bolesti. Tko ga je i pogledao, taj je pomislio, da je na misu došao neki strani dostojanstvenik, jer je posvuda bilo uglednih plemića, koji su se vraćali svojim kućama.

A u crkvu je dolazilo sve više ljudi i okolišnih plemića; zatim stadoše dolaziti posjednici iz udaljenih strana, jer su u mnogim mjestima bile spaljene crkve, pa su ljudi morali ići na svetu misu čak u Upitu.

Kmicic je bio zadubljen u svoju molitvu i nije vidio nikoga; iz njegovih pobožnih misli trže ga istom škripanje poda u klupi, u koju je netko unilazio.

On podigne na to glavu i ugleda nad sobom krasno, ali tužno Olenjkino lice.

I ona ga opazi i prepozna u isti trenutak, pa se lecne kao preneražena; na obličju joj se najprije pomoli živi plamen, a onda smrtno bljedilo, ali se napokon svlada i klekne kraj njega, a treće mjesto zauzme gospodin mačonoša.

I Kmicic i ona prignu glave i podupru ih rukama; jedno je kraj drugoga klečalo šuteći, a srca su im kucala tako, da su ih oboje mogli čuti. Napokon progovori gospodin Andrija prvi:

— Hvaljen Isus!

— Na vieke vjekova! — odgovori poluglasno Olenjka.

I više nisu izustili ni rieči.

U to stane svećenik propoviedati. Kmicic ga je slušao, ali ga uz svu svoju dobru volju nije ništa razumio. Ta kraj njega je njegova žudjena djevojka, za kojom je on tako dugo čeznuo i koja mu je uviek bila u srcu i na pameti! I osjećao ju je kraj sebe, a nije smio da ju pogleda, jer je bio u crkvi, i samo je uhom lovio njezin dah.

— Olenjka, Olenjka je uza me! — govorio je sam sebi. — Eto nam je sam Bog dao, da se poslije razstanka u crkvi sastanemo!

I njegovo je srce bez prestanka ponavljalo to ime:

— Olenjka, Olenjka, Olenjka!

I časkom ga je plač radosti hvatao za grlo, a časkom se je i opet tako zadubio u svoju molitvu, te nije ni znao, što se s njim sbiva.

A Olenjka je sveudilj klečala kraj njega, prekrivši lice rukama.

Najednoč se pred crkvom začuje zveket oružja i topot konjski. Netko vikne pred vratima: „Lauda se vraća!“ i odmah nastane u crkvi živo komešanje i svi počmu klicati:

— Lauda! Lauda!

Sviet se zanjiše i svi okrenu svoje glave k vratima, a u to počmu oboružani ljudi unilaziti u crkvu. Na čelu im bijahu Volodijovski i Zagloba. Sviet im napravi mjesta, a oni prodjoše kroz cielu crkvu, pa kleknuše pred glavni oltar, izmoliše kratku molitvu i odoše u sakristiju.

Laudanci stanu nasred crkve, ali se ne pozdrave s nikim radi svetosti mjesta.

Ah, kakav prizor! Grozna lica, ogorjela od vjetra, propala od težkih napora, izsječena sabljama Šveda, Niemaca, Ungaraca i Vlaha. Ciela povjest vojne i slave na njima je mačem napisana. Tu su Butrimi, tu Stakjani, Domaševići, Gošcievići i drugi. Ali se je vratio jedva četvrti dio od onih, koji su nekoč s gospodinom Volodijovskim bili otišli iz Laude.

Mnoga je žena uzalud tražila svoga muža, mnogi je otac uzalud iskao svoga sina, a plač je bivao sve veći i veći, jer su od radosti plakali i oni koji su opet našli svoje mile i drage. Ciela crkva odjekuje jecanjem; od časa do časa zavikne tko god, izustivši koje ljubljeno ime, pa i opet zašuti, a mrki bojovnici stoje, poduprti o svoje sablje, ali se i njima tiha suza pomalja na licu.

U to utiša sve glas zvonca. Svi kleknu, a iz sakristije izadje svećenik, da pristupi k žrtveniku; za njim su stupali gospodin Volodijovski i gospodin Zagloba u ministrantskom ruhu i misa započne.

I sam je svećenik bio vrlo ganut i kad se je prvi put okrenuo k svietu, govoreći: „Dominus vobiscum!“ drhtao mu je glas; a kad je počeo čitati evangjelje i kad su svi Laudanci izvukli svoje sablje iz korica u znak, da su uviek spremni braniti svoju svetu vjeru, jedva je mogao dočitati evangjelje.

Napokon se i misa svrši, a svećenik spravi sveti sakramenat u ciborium, pa se i opet okrene k svjetini u znak, da želi govoriti.

Zavlada svečana tišina. Svećenik pozdravi najprije srdačnim riečima povrativše se vojnike, pa onda objavi, da će pročitati kraljevsku povelju, koju mu je donio pukovnik laudanske čete.

U crkvi zavlada još veća tišina, u kojoj se začu glas sa žrtvenika:

„Mi, Jan Kazimir, kralj poljski, veliki knez litvinski, mazovski, pruski i t. d. i t. d. U ime Otca i Sina i svetoga Duha! Amen.

Kao što mrzki čini zlih ljudi proti kraljevskom veličanstvu i otačbini moraju da budu kažnjeni već u životu, još prije nego što dodju pred božji sud, isto tako je pravo, da ni vrlina ne ostane bez nagrade, jer je okružena bljeskom slave i jer ima da bude primjerom poznijemu potomstvu.

Za to objavljujemo cielomu viteškomu stališu, a naročito ljudima, koji obnašaju vojnička i svjetska dostojanstva, kao i svemu žiteljstvu velike kneževine litvinske i naše gmujdzkoga starešinstva, da se imadu zaboraviti sva gravamina, koja su teretila plemenitoga i nama vrlo miloga gospodina Andriju Kmicica, zastavnika oršanskoga.“

Tu prestane svećenik čitati i pogleda na klupu, u kojoj je sjedio gospodin Andrija, a on ustane na časak, pa i opet sjedne, poduprvši glavu rukama i zadubivši se u svoje misli.

A sve oči obrate se k njemu i sva usta počmu šaptati:

Digitized by Google

— Gospodin Kmicic! Kmicic! Kmicic! Eno ga tamo kraj Billevićâ!

Ali svećenik mahne rukom i nastavi usred gluhe tišine:

„Taj je zastavnik oršanski na početku švedske prododuše stajao uz kneza vojvodu, ali to nije učinio iz osobne koristi, već iz čiste ljubavi k otačbini, jer je bio zaveden nagovorom rečenoga kneza, kao da je za spas otačbine bio preostao samo onaj put, kojim je sam knez kročio.

A došavši knezu Boguslavu, koji ga je smatrao izdajicom i za to mu jasno odkrio sve svoje spletke proti otačbini, ne samo da mu spomenuti zastavnik oršanski nije obećao, da će svoju ruku podići na našu osobu, već je dapače samoga kneza zasužnjio oboružanom rukom, da mu se osveti za nas i za unesrećenu otačbinu“ . . .

— Bože, budi milostiv meni grješnici! — zavapi ženski glas tik uz gospodina Andriju, a u crkvi se svi silno začude.

A svećenik nastavi:

„Kad ga je rečeni knez nastrielio, otišao je u Čenstohovu, čim se je i opet oporavio, pa je ondje najhrabrije branio sveto mjesto, dajući svim drugim vojnicima primjer pravoga junačtva; ondje je s pogibelju svoga života puščanim prahom razbio najveći neprijateljski top, a kad su ga kod toga smjeloga čina uhvatili, bio je na smrt odsudjen i živim ognjem paljen“ . . .

Tu se je već i ženski plač začuo u crkvi, a Olenjka se je sva tresla, kao u groznici.

„Ali je i iz te nevolje bio s pomoću Kraljice angjeoske spašen, pa je zatim došao k nama u Šlezku, da nas prati na povratku u našu otačbinu; a kad nam je zlobni neprijatelj pripravio zasjedu, navalio je spomenuti zastavnik oršanski samo s trojicom svojih drugova na cielu neprijateljsku silu, samo da našu osobu spasi. I tu je sabljama bio tako posječen, da je upravo plivao u svojoj krvi, te su ga s bojišta odnieli kao bez duše“ . . .

Olenjka podigne malko glavu i počne suhim ustnama loviti zrak, a iz grudi joj je prodirao jecaj:

— Bože! Bože! Bože!

I na novo se razliegne svećenikov glas, koji je takodjer bio vrlo ganut:

„A kad se je našom brigom i opet oporavio, nije ipak htio da odpočine, već je pošao na dalnju vojnu, boreći se s najvećom slavom u svakoj zgodi, te su ga hetmani svim drugim vitezovima kao uzor junačtva prikazivali, sve do sretnoga zauzeća Varšave, poslije kojega je pod krivim imenom kao Babinić bio u Prusku poslan“ . . .

Kad se je to ime začulo u crkvi, nastao je u njoj pravi šum ljudskih glasova, kao šum morskih valova. Dakle je on Babinić? Dakle je taj progonitelj Švedâ, taj izbavitelj Volmontovićâ i pobjeditelj u tolikim bitkama Kmicic?

Šum je bivao sve veći i svi su se potiskivali k žrtveniku, da ga bolje vide.

— Bog ga blagoslovio! Bog ga blagoslovio! — ogtasiše se stotine glasova.

Svećenik se okrene klupi i prekriži gospodina Andriju, koji je bio sličniji mrtvacu, nego li živu čovjeku, jer je duša iz njega bila od sreće odletila u sama nebesa.

A svećenik nastavi:

„Ondje je neprijateljske krajeve ognjem i mačem opustošio, do pobjede pod Prostkama ponajviše doprineo i kneza Boguslava svojom rukom oborio i zasužnjio; a kad je zatim u naše žmujdzko starešinstvo bio pozvan, koliko nam je neizmjernih usluga učinio, koliko sela i mjesta od neprijateljske ruke spasio, to tamošnji žitelji moraju ponajbolje znati.“

— Znamo! Znamo! Znamo! — zaori po cieloj crkvi.

— Umirite se! — klikne svećenik i podigne u vis kraljevsku povelju.

„Za to smo odlučili, (čitao je dalje), uvaživši sve njegove zasluge, za nas i za našu otačbinu tako neizmjerne, da većih ne bi ni sin mogao svojoj majci izkazati, da ih ovom našom poveljom svima objavimo, samo da tako velikoga kavalira i branitelja vjere i otačbine više ljudska nezahvalnost ne progoni, nego da ga posvuda zaslužena čast i slava prati. I prije nego što budući sabor s njega sve njegove nekadanje krivnje skine, i prije nego što ga mi upitskim starješinstvom, koje je izpražnjeno, budemo mogli nagraditi, molimo najumilnije sve drage žitelje našega starešinstva žmujdzkoga, da što srdačnije prime ove naše rieči, za koje nam je justitia regnorum fundamentum[1]) naložila, da im ih pošaljemo.“

Tu dovrši svećenik, pa se okrene k oltaru i počne se moliti; a gospodin Andrija ućuti najednoč, kako meka ženska ruka hvata njegovu desnicu, i pogleda: bijaše to Olenjka i još prije, nego što je to mogao zapriečiti, podiže ona njegovu desnicu u vis i poljubi ju pred božjim žrtvenikom i pred cielim svietom.

— Olenjko! — klikne zapanjeni Kmicic.

A ona ustane, pa spusti na lice svoju koprenu i rekne gospodinu mačonoši:

— Striče, hajdemo, hajdemo brzo odavde!

I odoše kroz sakristiju.

Gospodin Andrija pokuša da ustane, da podje za njom, ali nije mogao . . . Sve sile ostaviše ga u taj čas.

Ali četvrt sata kasnije nadje se pred crkvom, a podržavali su ga gospodin Zagloba i gospodin Volodijovski.

Svi domaći žitelji, i plemići i seljaci, potiskivali su se k njemu; čim su se žene izljubile sa svojim muževima, već su u svojoj prirodjenoj znatiželjnosti htjele da vide nekoč strašnoga Kmicica, a sada izbavitelja ciele Laude i budućega starostu. Stiska je bivala sve veća, pa su napokon Laudanci morali od nje braniti slavnoga viteza.

— Gospodine Andrija, — klikne stari Zagloba, — eto smo ti donieli krasan dar! Jamačno mu se ni sam nisi nadao! A sada u Vodokte! U Vodokte na zaruke i na veselje!

Dalnje Zaglobine rieči izgubiše se u zaglušnoj viki, koju pod vodstvom Jozve Beznogoga podigoše svi Laudanci:

— Živio gospodin Kmicic!

— Živio! — zaori zrakom. — Živio naš upitski starosta! Živio!

— U Vodokte! Svi u Vodokte! — klikne i opet gospodin Zagloba.

— U Vodokte! U Vodokte! — vikne tisuću usta. — U svatove u Vodokte s gospodinom Kmicicem, našim izbaviteljem! U Vodokte k našoj gospojici!

I nastade silna vreva. Lauda sjede na konje, a starci i žene na razna kola i kolica. Pješaci odjuriše kroz šumu priekim putem. Uzklik: „U Vodokte!“ orio se cielim mjestom.

Gospodin Kmicic vozio se na kočiji izmedju Zaglobe i Volodijovskoga, grleći svaki čas jednoga, ili drugoga. Govoriti još nije mogao, jer je bio preveć ganut, a uz to su jurili tako, kao da su na Vodokte nahrupili Tatari.

Već su bili prilično daleko od mjesta, kadno se gospodin Volodijovski najednoč prigne nad Kmicicevo uho.

— Andrija, — zapita ga, — a ne znaš li, gdje je ona druga?

— U Vodoktima! — odgovori mu Kmicic.

Ne zna se, da li je u taj čas vjetar počeo potitravati malim brčićama gospodina Mihajla, ili je to možda bilo samo silno ganuće, ali su mu se odsele cielim putem dizali u vis, kao dva šila, ili kao dva ticala smedjega hrušta.

A gospodin Zagloba pjevao je tako strašnim basom, da su se plašili konji:

Dvoje nas je bilo, Kacienjko, na tom svietu dvoje
Ali mi se sve pričinja, da će biti troje . . .

Anusia nije te nedjelje bila u crkvi, jer je morala ostati uz bolestnu gospodju Kulviecovnu, kod koje se je Olenjka s njom dan na dan mienjala.

---

[1]) Pravica temelj kraljevinâ.

Digitized by Google

Cielo je jutro morala njegovati bolestnicu, pa se je istom kasno mogla dati na molitvu.

No jedva što je izustila zadnji: „Amen!“ kadno se otvoriše vrata, a Olenjka bane poput vjetra u sobu.

— Isuse i Marijo! Što se je dogodilo? — vikne gospojica Borzobohata, ugledavši ju.

— Anusjo, znaš li, tko je gospodin Babinić? . . . To je gospodin Kmicic!

Anusia se začudi.

— Tko ti je to rekao?

— Pročitana je kraljevska povelja . . . a donio ju je gospodin Volodijovski . . .

— Dakle se je gospodin Volodijovski povratio? — klikne Anusia i najednoč zagrli Olenjku.

Olenjka pomisli, da joj je tim samo htjela izkazati svoju ljubav, a uz to je bila silno uzrujana, kao u groznici. Lice joj je gorilo, a grudi se talasale, kao da je bila silno izmučena.

I poče uzbudjenim glasom bez pravoga reda pripoviedati sve, što je čula u crkvi, trčeći pri tom kao mahnita po sobi, ponavljajući svaki čas: „To ga ja nisam vriedna!“ i koreći se strašno, što ga je ona najgore od svih okrivljivala i što se za njega dapače nije htjela ni moliti onda, kad je on za presvetu Bogorodicu, za kralja i otačbinu plivao u svojoj krvi.

Uzalud ju je Anusia htjela da utješi, trčeći za njom po sobi. Ona je sveudilj ponavljala, da ga nije vriedna i da mu ne bi smjela pogledati u oči; zatim je i opet stala govoriti o Babinićevim djelima, kako je zasužnjio kneza Boguslava, kako mu se je osvetio, kako je spasio kralja, kako se je ponio pod Prostkama, u Volmontovićima i u Čenstohovi; a napokon je stala nabrajati svoje griehe, tvrdeći, da ih mora okajati u samostanu.

Njezino dalnje naricanje prekine gospodin Tomaš, koji pade kao bomba u sobu i vikne:

— Za Boga! Ciela Upita dolazi k nama! Već su u selu, a i Babinić je jamačno s njima!

I doista naviestiše daleki uzklici njihov dolazak. Gospodin mačonoša odvede Olenjku u triem, a i Anusia podje za njima.

U to se ljudi i konji zacrniše tako daleko, kako je moglo doprieti oko, i napokon dodjoše do dvora. Pješaci stadoše skakati preko graba i plotova, a kola se uvezoše u dvorište. Svi su vikali i pjevali.

Napokon se pojaviše i oboružani Laudanci, okružujući kočiju, u kojoj su sjedila tri muža: gospodin Kmicic, gospodin Zagloba i gospodin Volodijovski.

Kočija stade malko dalje, jer je u dvorištu bilo već toliko kola, da nije mogla stati pred samim triemom. Zagloba i Volodijovski izadjoše prvi i pomogoše Kmicicu, da sidje, pa ga odmah prihvatiše izpod pazuha.

— Mjesta! — vikne Zagloba.

— Mjesta! — ponove Laudanci.

Ljudi se odmah razstave tako, da je u sredini ostao prazan put, kojim su naši vitezovi gospodina Kmicica vodili u triem. On se je na njih naslanjao i bio je jako blied, ali ujedno i smeten i sretan.

Olenjka se prislonila uz vrata i ruke spustila nemoćno uz suknju; a kad joj je on već bio blizu, kad je pogledala u lice toga biednika, koji joj se je poslije tolikogodišnjega razstanka približavao kao Lazar, bez kapi krvi u obrazima, stalo joj je i opet jecanje razdirati prsa. A on u svojoj sreći i smetnji nije ni sam znao, što da joj rekne, već je stupio u triem i progovorio pridušenim glasom:

— No, kako je, Olenjko, kako je?

A ona mu najednoč zagrli koljena.

— Andrija, ja nisam vriedna, da izljubim tvoje rane!

Ali taj čas povrati se njemu sva snaga, te ju on digne sa zemlje kao pero i privine na svoja prsa.

Gromko klicanje zagluši sve uši. Laudanci izpališe svoje kubure i posvuda su se vidila samo radostna lica, sjajne oči i otvorena usta, koja su vikala:

— Vivat Kmicic! Vivat Billevićevna! Vivat mladi par!

— Vivant dva para! — vikao je Zagloba, ali se je njegov glas gubio u sveobćoj buri.

Vodokti se pretvoriše u tabor. Po zapoviedi gospodina mačonoše klali su se cieli dan volovi i ovnovi, izkapale se iz zemlje bačve medovine i piva. Na večer sjedoše svi k gostbi, stariji i ugledniji u sobama, mladji u družinskoj izbi, a prosti puk veselio se uz vatre na dvorištu.

Kod glavnoga stola pilo se u zdravlje dvaju sretnih parova, a kad je veselje postiglo svoj vrhunac, izreče gospodin Zagloba ovu zdravicu:

— Obraćam se k tebi, čestiti gospodine Andrija, i k tebi, stari druže, gospodine Mihajlo! Nije bilo dosta izlagati svoja prsa, prolievati svoju krv i uništavati neprijatelje! Još nije dovršen vaš posao, jer pošto je u ovoj vojni poginulo mnogo ljudi, morate našoj miloj Republici priskrbiti novih žitelja, novih branitelja, za što vam sigurno ne će uzmanjkati ni snage, ni volje. Moja gospodo, u čast budućih pokolenja! Neka ih Bog blagoslovi i neka im dozvoli, da se naužiju svoje rodne grude, koju im ostavljamo natopljenu našim znojem i našom krvlju. A kad nadodju težka vremena, neka se sjete nas i neka nikada ne klonu duhom, znajući, da nema takovih nezgoda, iz kojih se viribus unitis[1]) uz božju pomoć ne bi mogli dići.

*

Gospodin Andrija ode doskora poslije vjenčanja na novu vojnu, koja buknu na iztočnoj strani. Ali brze pobjede Čarnieckoga i Sapiehe nad Hovanjskim i Dolgorukim te krunskih hetmana nad Šeremetom dovršiše ju za kratko vrieme. Na to se Kmicic povrati s novom slavom i stalno nastani u Vodoktima. Zastavničtvo oršansko preuze poslije njega njegov stričević Jakov, koji je poslije pripadao nesretnoj vojničkoj konfederaciji, a gospodin Andrija, stojeći vjerno uz kralja i upitskim starešinstvom nagradjen, živio je još dugo u podpunom miru i najljepšoj slogi s Laudom, od svih ljubljen i štovan. Njegovi zavidnici (a tko ih nema?) govorili su doduše, da u svemu sliepo sluša svoju ženu, ali se on toga nije stidio, već je nasuprot i sam priznavao, da ju u svakom važnijem poslu pita za savjet.

[1]) Sjedinjenim silama.

Konac.

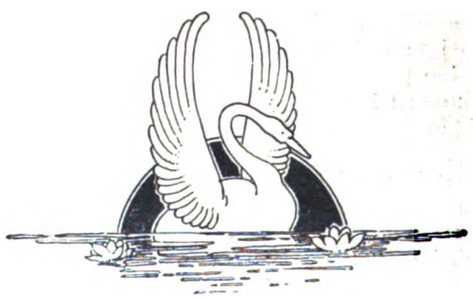

Digitized by Google

Wierusz Kowalski: Na život i smrt.

Digitized by Google

Nadvojvoda Karlo, prvi organizator hrvatske krajine.

Napisao **dr. Rudolf Horvat.**

Car i kralj Ferdinand I., koji je umro 25. srpnja 1564., ostavi tri sina: Maksimilijana, Ferdinanda i Karla. Maksimilijan postade carem njemačkim te kraljem hrvatskim, ugarskim i češkim, Nasljedne zemlje habsburžke podiele braća u tri diela. Austrija zapade Maksimilijana, Tirol i zemlje uz rieku Rajnu dobije Ferdinand, dočim je Karlo postao vladarem u Štajerskoj, Kranjskoj, Koruškoj, Gorici, Istri i u Trstu.

Za Hrvatsku je najvažniji dio nadvojvode Karla. Njegovim naime zemljama prieti od Turaka ista pogibelj, koja prieti i Hrvatskoj. Zato će ne samo car Maksimilijan (kao kralj hrvatski), već i nadvojvoda Karlo imati brigu, da bude što jača krajina u Hrvatskoj. Turke treba odbijati već u Hrvatskoj, da ne uzmognu provaljivati u susjedne zemlje Karlove. Hrvatska je naravni bedem za Štajersku, Kranjsku i Koruško.

Ferdinand je kao kralj hrvatski uzdržavao posebnu vojsku za obranu krajiških gradova. Vrhovni zapovjednici ove pomoćne vojske bijahu redomice: Ivan Kacijaner (god. 1527.—1537.), Nikola Jurišić (1537.—1540.), Ivan Wugnad, Grof Nikola Salm, Ivan Lenković i Luka Sekel.[1]) Krajina se dielila u hrvatsku i slavonsku. Hrvatska krajina bijaše na jugu od Save i Kupe do Jadranskoga mora, a slavonska izmedju Save i Drave. Svaka je krajina imala posebnoga poglavara svoga, koji bijaše podčinjen vrhovnomu zapovjedniku pomoćne vojske kraljeve.

Kad je kralj Maksimilijan 17. veljače 1568. sklopio osmogodišnji mir s turskim sultanom Selimom II., ne htjede se više brinuti za krajinu. I doista niesu plaćeničke čete po gradovima krajiškim neko vrieme dobivale pogodjene plaće svoje. Radi toga nestade prijašnjeg vojničkog zapta. Vojnici su prietili, da će ostaviti postaje svoje; mnogi su potrebe svoje podmirivali plaćkanjem sela hrvatskih.

Medjutim je nadvojvoda Karlo dočuo, do Turci ne će mirovati, premda se car izmirio sa sultanom. I doista su Turci iz Bosne i Slavonije sve pored mira provaljivali u Hrvatsku, da robe i pale. Zato počne Karlo pregovarati sa Maksimilijanom o načinu, kako će se u krajini uzdržavati vojska i tvrdjave. Troškovi bijahu za ono doba vrlo veliki. Tako je samo hrvatska krajina godine 1567. stojala 128.157 forinti, a godine 1568. dapače 152.005 forinti.[2]) Nije ipak sav taj novac davao sam kralj nego su ga doprinosile takodjer i susjedne pokrajine: Kranjska i Štajerska. Nadvojvodi Karlu podje za rukom, te je brata svoga nagovorio, da će i nadalje uzdržavati gradove u krajini, a za plaćanje vojske davati godimice svotu od 50.000 for. Podjedno se Karlo — sporazumio sa stališima svojih zemalja i odlučio — da će za uzdržavanje vojske krajiške doprinositi godimice 200.000 for. Time bijaše barem za neko vrieme financijalno pitanje riešeno.[3])

No troškovi su se mienjali. Godine 1572. služi na hrvatskoj krajini 3.426 vojnika (i to 672 konjanika. a 2.754 pješaka), kojih uzdržavanje godimice stoji 199.868 forinti. Na slovenskoj krajini, gdje domaći ljudi služe badava, uzdržaje se povrh toga 2.070 vojnika (i to 505 konjanika, a 1.565 pješaka), što na godinu stoji 121.258 for.[4]) — Sliedeće godine 1573. troši hrvatska krajina 103.614 for. za uzdržavanje 2,750 vojnika (od toga 531 konjanik, a 2.219 pješaka), dočim slavonska krajina treba 148.988 for. za uzdržavanje 3.163 vojnika (i to 448 konjanika, 1.597 pješaka i 1.118 haramija).[1]) Odsada nema više vrhovnog zapovjednika, pa dosadanji podzapovjednici samostalno upravljaju hrvatskom odnosno slavonskom krajinom,

Kad je 12. listopada 1576. umro car Maksimilijan II., nasliedi ga njegov tromi sin Rudolf II. U ovo doba osvajaše Ferhad paša hrvatske tvrdje izmedju Une i Kupe. Time poraste pogibelj za čitavu preostalu Hrvatsku, a i za susjedne zemlje. Car Rudolf i nadvojvoda Karlo sazovu g. 1577. u Beč na dogovor stališe Karlovih zemalja, da se ponovno pretrese briga za obranu krajine. Stališi bijahu pripravni, da odobre veće svote za uzdržavanje krajine, ako u tu svrhu car Rudolf doprinese godišnju podporu od 140.000 for. No car odbije taj zahtjev, jer da i onako nema nikakovih prihoda iz opustošene Hrvatske. Tako se sabor razidje bez ikakve odluke.

Medjutim su Turci postajali sve pogibeljniji. Ovo bijaše razlogom, da se u Štajerskoj, Kranjskoj, Koruškoj, Istri i Gorici počelo misliti o tom, ne bi li bilo bolje, da nadvojvoda Karlo sam preuzme čitavu upravu krajine. Znalo se, da car ne će biti protivan ovoj namisli. Rudolf se naime preselio iz Beča u Prag, gdje je odsada bila carska i kraljevska priestolnica. Radi velike udaljenosti ne će se dakle Rudolf moći pravodobno brinuti za obranu Hrvatske. Osim toga se car više bavio znanošću, nego li državnom upravom i obranom. Za to je car i kralj Rudolf II. rado odvalio od sebe veliku brigu oko uprave krajine, te ovu povjeri svome stricu: nadvojvodi Karlu.

Nadvojvoda Karlo postade naskoro u krajini pravim namjestnikom carevim. To se vidi iz pisma,[2]) kojim Rudolf 25. veljače 1578. daje Karlu naputak, kako treba da upravlja krajinom hrvatskom i slavonskom. Nadvojvoda se imade brinuti, da krajiške čete budu redovito plaćane i za rat uvježbane, a krajiške tvrdje popravljane i dobro obskrbljene. Zato će mu pripadati pravo, da namješta i odpušta krajiške zapovjednike. Ovi su naime odsada po svojoj službi dužni, da slušaju nadvojvodu Karla, od kojega će tražiti i odluke o važnijim stvarima. Ipak mora nadvojvoda Karlo svaku promienu u zapovjedničtvu provesti znanjem cara Rudolfa, koji i nadalje ostaje vrhovni ratni gospodar. Nadvojvoda smije krajišku vojsku prema potrebi povećati i sniziti; ali svaka promjena mora prije toga biti caru poznata. U vojničkim poslovima bit će nadvojvodi Karlu upućeni takodjer ban hrvatski s vojskom svojom, zatim stališi u Hrvatskoj i Slavoniji, napokon i pučki ustanak hrvatski. Nadvojvoda se mora brinuti, da vojska krajiška bude imala dovoljno municije (oružja) i hrane. On će uzdržavati pouzdane uhode, koji će mu javljati, što namjeravaju Turci u susjednim krajevima. Da uzmogne zapriečiti provale turske, nadvojvoda će za vremena pojačati pogranične čete u bližnjim posadama, a u potrebi takodjer pučkim ustankom. Njemu naime pripada pravo, da u takovim slučajevima diže djelomični ili podpuni ustanak naroda u Štajerskoj, Kranjskoj itd., pa da ustaše vodi osobno ili da im postavi zapovjednika. Odluku o navalnom ili obranbenom ratu pridržaje kralj sebi. Jednako treba u kralja pitati dozvolu za veća poduzeća. Ako ipak za takav put ne bi bilo vremena, tada može odlučiti nadvojvoda Karlo, te će to vriediti, kao da je učinio sam kralj. Ovo osobito vriedi u tom slučaju, ako bi Turci provalili u krajinn, da pale i robe. Makar bi se to dogodilo u inače mirno doba, može nadvojvoda ne samo Turke suzbiti, već takodjer i pobjedu izrabiti. Krajiški će dakle pukovnici, kapetani i nadvojvode slobodno poći u potjeru za Turcima, da im otmu ugrabljeni plien, tvrdjave, klance i

[1]) Lopašić: „Spomenica hrvatske krajine", knjiga III. str. 466.
[2]) Lopašić: „Prilozi za poviest Hrvatske" u „Starinama", knj. XIX. str. 31.—33.
[3]) Vaniček: „Specialgeschichte der Militärgrenze" svezak I. str. 37. i 38.
[4]) Lopašić: Prilozi u „Starinama", knj. XIX. str. 35.—37.

[1]) Vaniček, I. str. 38.
[2]) Lopašić: „Spomenici hrvatske krajine", knj. I. str. 56.

Digitized by Google

utvrde. Ipak ne smije nadvojvoda svojim ljudima dozvoliti, da bez razloga u mirno doba idu četovati u Tursku; *time* bi naime neprijatelju dali samo povoda, da pomišlja na odmazdu. Da napokon lakše brani krajinu u Hrvatskoj *morat* će nadvojvoda Karlo raditi sporazumno sa kraljevim bratom nadvojvodom Ernestom, kojemu je istodobno povjerena uprava krajine u Ugarskoj.[1])

Nadvojvoda Karlo je stališe svojih zemalja još 1. siečnja 1578. sazvao na sabor u štajerski Bruck. Ovdje su 1. ožujka 1578. objelodanjeni važni zaključci u pogledu hrvatske i slavonske krajine. Stališi zaključiše, da će krajinom odsada upravljati dvorsko „ratno vieće" u štajerskom Gracu. Ovo će se vieće sastojati od 7 viećnika; Štajerska će birati 3, a Kranjska i Koruška po dva viećnika. Ratnom vieću pripada pravo, da namješta krajiške zapovjednike i kapetane; kod namještanja viših časnika mora uzimati obzir na štajerske, kranjske i koruške plemiće.[2]) Za uzdržavanje toga ratnog vieća opredjeljuje sabor u Brucku godišnju svotu od 25.451 for. Na hrvatskoj krajini služit će 500 husara (hrvatskih konjanika), 300 arkibuzira (konjanika strielaca), 300 njemačkih sluga (to jest pješaka u njemačkom odielu) i 1315 haramija (t. j. pješaka u hrvatnarodnom odielu, a to je biela ćoha). Čitava vojska u hrvatskoj krajini stajati će godimibe 160.848 for.[3]) U slavonskoj će krajini služiti 400 husara, 200 arkibuzira, 300 njemačkih sluga i 1750 haramija, što će na godinu stojati 152.496 for.[4]) Za gradnju novih tvrdjava i za popravak starih utvrda na krajini odredjuje sabor u Brucku 135.000 for. Osim toga će 50.000 for. trebati za nabavu topova, pušaka i drugog oružja, 25.000 for. za nabavu hrane. Prema tome izilazi sav trošak na 548.205 for. Polovicu ove svote dat će Štajerska, a drugu polovicu Kranjska s Koruškom i Goricom.[5])

Nadvojvoda se Karlo odmah god. 1578. ozbiljno latio posla, da uredi obranu krajine. U Hrvatsku pošalje veliku vojsku, koju je vodio barun Gjuro Kevenhüler, zemaljski glavar u Koruškoj. Kevenhüler je imao zadaću, da bosanske Turke potisne iza rieke Une. Ovu mu je namjeru osujetio Ferhad paša bosanski. Hrvati su u toj vojni sudjelovali, ali ih je — po zaključku sabora hrvatskog — vodio njihov ban. Isti je naime sabor 15. srpnja 1578. zaključio, da se nadvojvoda u svim vojnim poslovima mora sporazumjeti sa banom hrvatskim, te ne smije povrieditи prava hrvatske kraljevine, koja je vazda bila slobodna i samostalna.[6])

Da se uvede red u vojsci krajiškoj, izdade nadvojvoda 1. ožujka 1578. naputak za krajiške pješake i konjanike, i to na hrvatskom jeziku.[7]) Osobito se pak nadvojvoda brinuo, da Hrvatska dobije bolje utvrde. U Slavoniji bijaše naime nekoliko većih tvrdjava (Koprivnica, Ivanić, Križevci i Sisak). No u Hrvatskoj su Turci redomice osvajali utvrde izmedju Une i Kupe. Zato uze nadvojvoda nastojati, da podigne veliku tvrdjavu, u kojoj bi stanovao zapovjednik hrvatske krajine s većom vojnom silom. U takove bi se tvrdje mogla krajiška vojska jačati, a i obskrbljivati hranom i strielivom. Kad se o tomu raspravljalo na saboru u Brucku, predlagahu hrvatski izaslanici (Druškovački, Forgač i Kružić), neka se nova tvrdjava gradi na Kupi izmedju Petrove gore i Stjeničnjaka (današnji Sjeničak). No Karlo se odlučio za drugo mjesto. On je Hrvatsku dobro poznavao, jer je čitavu krajinu dvaput (god. 1567. i 1576.) proputovao. Zato je i odabrao vrlo zgodnu točku: polje izpod grada Dubovca. Ovo je mjesto zaštićeno već samim položajem svojim. Na sjeveru se nalazi Kupa, a s iztočne strane kruži ga Korana, koja ovdje utječe u Kupu. Zapadno od toga mjesta uzpinju se gore, a iza njih teče rieka Dobra. Južni kraj dubovačkog imanja obrubljuje rieka Mrežnica, koja se ovdje salieva u Koranu. Na tom dakle polju, što ga zatvaraju četiri rieke, gradit će nadvojvoda Karlo tvrdjavu te kupi za 4000 for. imanje i tvrdju Dubovac od kneza Juraja Zrinjskoga, sina junaka sigetskog. Prigodom prodaje stavio je Zrinjski uvjet, da ovo imanje mora i nadalje biti čest kraljevine Hrvatske i ostati pod vlašću kralja hrvatskog.[1]) Hrvati se naime bojahu, da Karlo ne bi Dubovac i Karlovac pripojio Kranjskoj, a time i povećao svoju vlast. Priprave za gradnju nove tvrdjave označili su zastupnici stališa hrvatskih i povjerenici nadvojvode Karla.[2])

Sama je gradnja počela 13. srpnja 1579. Prvi temelj položiše na 900 turskih glava,[3]) da tobože tvrdja bude jaka i nepredobiva. Gradnju je vodio Matija Gambon, koji bijaše u ono doba na glasu kao vrstan graditelj. Kamen je za tvrdjavu kršio Nikola Šibenić u Ozlju pod Behajem. Slutilo se, da Turci ne će rado gledati, kako se u Hrvatskoj gradi velika tvrdja. Trebalo je dakle Turcima zapriečiti dolazak do Karlovca. Ovu brigu preuze na sebe glasoviti junak: potpukovnik Ivan Ferenberg. On je od Petrove gore do Karlovca razmjestio 2000 vojnika, koji će radnike čuvati od navala turskih. U njegovoj vojsci bijaše haramija, uskoka, husara i arkibuzira, zatim 400 koruških, 100 kranjskih i 100 garičkih konjanika.[4])

Hrvatski stališi niesu bili zadovoljni s mjestom, što ga je nadvojvoda Karlo odabrao za gradnju nove tvrdjave. Oni bi voljeli, da je ova tvrdja bila gradjena mnogo iztočnije, kako bi više služila za obranu Hrvatske na dolnjoj Kupi. I doista nam povjest dokazuje, da je Karlovac od dalnjih provala turskih branio više Kranjsku, nego li Hrvatsku. Turci su i kasnije po volji preko dolnje Kupe provaljivali u Hrvatsku, te opustošili čitavo Turopolje. Ipak su hrvatski stališi podupirali osnutak Karlovca. Oni najmiše na svoj trošak nekoliko stotina radnika, koji bijahu vješti dizanju šanceva. Za gradnju Karlovca i kuća u njemu darovaše Hrvati potrebno drvo iz obližnjih šuma. Osim toga odrediše hrvatski stališi da zemljoradnje kod nove tvrdjave moraju obavljati kmetovi, koji pripadaju gospoštijama: Ozalj, Slavetić, Petrovina, Jastrebarsko i drugima blizu Karlovca.[5]) Iz Kranjske dodje 800, a iz Koruške i Štajerske po 400 stotine radnika. Gradnja je napredovala dosta polako, jer je smetalo močvarno tlo, a i poplava susjednih rieka. Ipak je tvrdjava za prvu porabu bila gotova već mjeseca rujna 1580. Kod nasipa i jama oko Karlovca radilo se još i kasnije sve do god. 1589. Tvrdja bijaše gradjena tako, da je imala 6 uglova, a na svakom uglu po jedan bedem. Čitava je gradnja stojala 845.000 for., što bijaše za ono doba golem novac. U tu svrhu dade Štajerska 200.000 for., Koruška 100.000 fr., a Kranjska 50.000 fr. Papa je kroz više godina za obranu krajine prinosio po 60.000 fr., što se takodjer bilo upotrebilo za gradnju Karlovca. Drugo su dali evropski vladari, njemački knezovi i susjedni velikaši.[6])

Prije osnutka Karlovca stanovahu zapovjednici hrvatske krajine ponajviše na svojim imanjima u Kranjskoj ili u Štajerskoj. Samo u ratno doba običavali su stanovati u kojoj hrvatskoj tvrdji, ponajviše u Senju, Bihaću ili u Stjeničnjaku. Odsada moraju zapovjednici hrvatske krajine stalno boraviti u Karlovcu, te od god. 1579. nose naslov „pukovnik" mjesto „podpukovnik." U Karlovcu će stalno boraviti — za ono doba velika — posada od 800 voj-

[1]) Lopašić: Spomenici, knj. I. str. 56.—60.
[2]) Lopašić: Spomenici, I. str. 60.—61.
[3]) Lopašić: „Karlovac", str. 16.
[4]) Lopašić: Spomenici, I. str. 61.
[5]) Hurter: „Geschichte Kaiser Ferdinand II. und seiner Eltern, svezak I., prilog 1.
[6]) Krčelić: „Historiarum cathedralis ecclesiae Zagrabiensis", str. 267.
[7]) Lopašić: Spomenici, I. str. 65.—71.

[1]) Lopašić: Spomenici, I. str. 116. i 117.
[2]) Lopašić: Karlovac, str. 17 i 18.
[3]) To bijahu glave onih Turaka, koji na veliki petak god. 1578. poginuše pod tvrdjom Dubovcem, gdje ih je smlatio tadašnji krajiški zapovjednik Ivan Ferenberg.
[4]) Lopašić: Karlovac, str. 23. i 24.
[5]) Krčelić: Historiarum cath. ecclesiae Zagrabiensis, sr. 268.
[6]) Lopašić: Karlovac, str. 25—27.

Digitized by Google

nika, da bude vazda na okupu veća vojna sila za odbijanje Turaka. Tamo se za čitavu krajinu hrvatsku nalazila oružana i toranj za pohranu baruta, zatim bolnica i skladište hrane s pekarnicom, Prvim pukovnikom bijaše barun Ivan Vajkard Auersperg.[1]) Njega je god. 1581. nasliedio grof Josip Turn, koji hrvatskom krajinom zapovieda sve do svoje smrti (16. lipnja 1589), a onda barun Andrija Auersperg (god. 1589.—1593.)[2].)

Nadvojvoda Karlo je nastojao, da u Karlovac premjesti posadu iz Hrastovice. Zato već god. 1582. zatraži od sabora hrvatskoga: neka se Hrastovica „do temelja" razvali. Hrvatski mu stališi odgovaraju, da to ne bi povećalo sigurnost Hrvatske, a ni susjednih pokrajina.[3]) Ali nadvojvoda i na dalje radi o razorenju Hrastovice. Mogao se pozivati i na to, što se stanovnici varoši Hrastovice odseliše u Turopolje i drugamo. Već godine 1583. nema u Hrastovici gradjanskih stanovnika.[4]) Nadvojvoda se u tom predmetu obrati kralju Rudolfu. Kralj mu 16. rujna 1583. dozvoli, da razvozi varoš Hrastovicu i dolnju tvrdju; gornju pak tvrdju hrastovačku treba sačuvati i u nju staviti posadu od 25 vojnika.[5]) Na to je nadvojvoda Karlo naložio pukovniku Turnu, neka provede razorenje Hrastovice. Već 6. travnja 1584. izvješćuje Turn nadvojvodu Karla, da je toga dana stigla posada iz Hrastovice, gdje je dolnja tvrdja do temelja razvaljena.[1]) Odsada postoje u hrvatskoj krajini samo 4 kapetanije: senjska, bihaćka, ogulinska i slunjska. Od god. 1580. običaje se kapetanija senjska (sa tvrdjavama: Otočac, Brinje, Brlog, Ledenice, Karlobag i Trsat) nazivati „primorska krajina", dočim se pod imenom „hrvatska krajina" razumjeva zemlja s ove strane gore Male Kapele sve do rieke Kupe.

Manje je promjena učinio nadvojda Karlo u tadanjoj „slavonskoj krajini." Zapovjednikom ove krajine bijaše još od god. 1569. podpukovnik Vid Halek. On dobiva naslov „pukovnik", a stanuje ponajviše u Koprivnici i u Varaždinu. Kad je Halek g. 1589. umro, nasliedi ga koprivnički kapetan Ivan Globicer; iza smrti pak ovoga postade upraviteljem krajine i kapetanom koprivničkim Stjepan Grasswein.[2]) Slavonska se krajina dielila u 3 velike kapetanije: križevačku, ivanićku i koprivničku. Glavna je tvrdja bila Koprivnica, u kojoj stalno boravi 160 haramija, 100 husara, 81 njemački sluga i 100 arkibuzira. Križevačka tvrdja ima posadu od 297 vojnika, ivanička 265, Gradec 95, Cirkvena 90, a Varaždin samo 42 vojnika.

Na čitavoj krajini daje gradačko ratno vieće obično njemačkim plemićima bolje plaćena mjesta. Ovi častnici nastoje, da hrvatskim velikašima i plemićima otmu dvorce i posjede. Radi njihovih nasilja često se hrvatski sabor tuži kralju i nadvojvodi Karlu, ali bez uspjeha. Tako ostade sve do Karlove smrti (7. srpnja 1590.), a i poslije.

[1]) Lopašić: Spomenici, I. str. 92.
[2]) Ibidem, III. str. 166.
[3]) Krčelić, str. 270.
[4]) Lopašić: Spomenici, I. str. 125.
[5]) Ibidem, str. 121. i 122.

[1]) Lopašić: Spomenici, I. str. 130.—132.
[2]) Lopašić: Spomenici, III. str. 471.

Morska balada.

U burnoj i crnoj djevica noći
Sa odra svojega usta;
Kroz mrak i gustu ponoćnu tamu
Do žala žuri se pusta.

U snu joj glasno priču se, da je
U pomoć dragi doziva,
I jasno svojim ugleda očim,
Gdje valovi tope ga živa.

Davno je, davno minuo rok mu,
Što kući imao doći,
Odtad je za nj u golemoj brizi —
Sve sanja o njemu u noći.

K pučini morskoj kô bez sviesti hrli;
Stiže do bučnoga žala,
Po kojem piesak žamori, valjan
Od bjesnila pjenećeg vala.

Gleda u mraku sred grdnih valova,
Gdje netko se očajno bori;
Jaukom zove i rukama maše,
Al more ga topi i mori:

Dragi je njezin, što o njemu snila,
Da valovi duše ga sinji:
Kako da u tom mu rvanju zadnjem
Pomogne — ona se kinji.

Zagazi smjelo po žamornom piesku
U biesno i pjeneće more.
Nasrću na nju navalom snažnom
Valovi silni kô gore.

Nestalo dna pod nogama njenim,
More je preli po glavi,
Silom je gurno i prevali natrag,
A voda guši i davi:

Trga se, rve, da izpliva gore
Nad sinju i burnu pučinu,
Al proždrni vrtlog ponie ju vjenčat
S dragim u crnu dubinu . . .

Ante Petravić.

Digitized by Google

Na badnjak.

Pripovieda **dr. Fran S. Gundrum-Oriovčanin.**

Na k . . . om kolodvoru bilo živahno. Liepo ljetno veče izmamilo je prijatelje prirode, da se iza težke dnevne zaparice, — a bila je vrućina, da ti tjeme progori — malko prošeću i nagledaju bujne zeleni, u koju su ugrezla polja i livade, što se prostiru uz liepu do $1^1/_2$ kilometra dugu cestu, koja iz grada vodi na kolodvor. Dok su neki posjeli uz stolove, što su na peronu bili, da se osvježe čašicom piva, šetali bi drugi amo tamo i čekali vlakove, koji bi s večera sa triju strana danomice dolazili, a drugi su opet stajali, čavrljajući i šaleći se.

Kako se već bio hvatao suton, išao je od svjetiljke do svjetiljke neki mali čovuljak, kojega su i breme godina, i ljestve, što je na lievom ramenu nosio, dobrano sgrbile, pa je palio stienje. Lice njegovo obraslo riedkom, ščetinjavom, neurednom prosiedom bradom i brkovima bilo je bliedo, naborano, kao otečeno, te izražavalo nešto, što je bila ili bol ili žalost ili briga. Polagano, tromo, ali oprezno koracaše taj čovuljak u težkim svojim čižmama po tlu, nasutim šljunkom — ta u stara čovjeka kao i raztočena debla, dosta je, da vjetar malo podune, pa da ga skrši i sruši — obučen u platneno ljetno odielo, komu se boja ne mogaše točno razpoznati. Velike mrlje od kamenitoga ulja pokrivale su na više mjesta zakrpani haljetak i široke hlače; na glavi mu šubara — ma da je bilo u pô ljeta, — takodjer sva mastna, a ruke mu bile crne, popucane, grube.

Matek — tako se zvao starac — počeo je kod željeznice služiti od onoga dana, kad je prvi put onuda projurio vlak, pače bijaše zaposlen i kod gradnje, pa kako je bio poslušan i pokoran, zadržalo ga u službi, a prošlo je preko trideset godina, što je Matek vjerno služio upravi, u početku za 35, a sad, pod staru glavu za 60 novčića nadnice. Dobro je on znao, da se valja mučiti, da valja raditi, jer bogme bez jaka udarca za uviek iskra u kremenu, a zlato u zemlji ostaje.

Njegova kućica, u kojoj se je rodio, a koja je još i sad njegova, pô sata je udaljena od kolodvora, na liepu, ubavu mjestancu, na vrh humka, kao plitka kapa na junačkom stasu, pa u pomanjkanju inoga posjeda, koji bi njega i obitelj njegovu prehraniti mogao, latio se posla na željeznici, te ako i nije bilo baš velike zarade, a ono je krajcara kroz godine sigurno svakim danom u kuću dolazila.

Pun strahopočitanja spram predpostavljenih gledao je Matek svakomu u volju ući, pa ne mareći za čestu promjenu činovničkoga osoblja na stanici, a ni za oštrije, nepravedne rieči po gdjekoga bahatoga činovnika, radio je šuteći, da svrši posao, kad je bilo vrieme. I tako je uviek dobro prolazio.

Kad je te večeri pred peronom sve svjetiljke upalio, udje sa svojim ljestvama na ramenu kroz vratašca željezne ograde na peron, pa prošuljavši se nekako kroz svietinu, prikvači ljestve za stalak jedne svjetiljke, što bijaše baš nekako nad stolom, oko kojega su sjedila tri činovnika željeznice.

Polagano se uzpne, otvori staklena vratašca svjetiljke, lievom rukom izvadi cilindar, a desnom zapali sumporaču žigicu, privede je k stienjaku i zapali ga, nehotice spusti goruću žigicu dolje. Ali odjednoč se začu: „Što radiš, bezobrazniče!“ — Vikao je to neki mladić, koji je sjedio pod svjetiljkom, pa se, skočivši uhvatio obim, rukama za glavu. Goruća mu žigica pala na kosu, pricvrljila je i opalila kožu.

Bliedo Matekovo lice još većma probliedilo, uplašio se! Polako je silazio sa ljestava i još ne bijaše posve ni na zemlji, kadno ga mladić, vičući, udari po glavi, izjavivši, da će toga lopova tužiti glavaru postaje.

Svjetina je sažalievala Mateka, jer je znala, da on toga nije hotice učinio, a on se, sav pokunjen, opet prošuljao medju svjetinom, te ga nestalo u komori, gdje je obično čistio svjetiljke.

Mladić ode glavaru stanice, ali u to zazviždi stroj dolazećega vlaka i glavar morade otići, da ga dočeka.

* * *

— Matek, — oštro poduze glavar stanice, — gospodin Gjuro Veljčić se tuži, da si hotimice na njegovu glavu bacio goruću šibicu.

Matek se strese:

— Što? Gjuro Veljčić? — kao prestravljen upita Matek, stupivši dva, tri koračaja natrag i stade oštro promatrati mladoga činovnika, koji je tek pred koji dan stupio u službu. — Gjuro Veljčić!? Ta je li moguće? Gjuro! I ti bi mogao biti Gjuro . . . — drščućim glasom govoraše Matek, ne mareći odgovoriti na glavareva pitanja.

No, Matek, — prekide mu rieč glavar, — govori i priznaj . . .

Ali Matek šuti, te neprestano bulji u mladoga činovnika, koji ne znadijaše odakle takvo Matekovo ponašanje.

— Je — to su oči Anine, njezin nos . . . njezina usta . . . oh . . . unuče, moj mili . . . ta to si ti . . . ti si, krv moje krvi, srećna li mene! — zavapi starac, te se baci na Gjuru, da mu mladenačko lice obaspe cjelovima, da ga prigrli k sebi.

Ali Gjuro oholo odrine od sebe sieda starca, srameći se pred glavarom, da ga je taj poderani i zamrljani željeznički radnik zagrlio i poljubio.

— Nemojte tako, gospodine, — dosta oštro napomene glavar Gjuri. — Biedni vas je starac prepoznao, vi ste zaista njegov unuk!

Digitized by Google

— Ja, pa unuk toga prostaka?! Ha! ha! ha! Nikada! Molim, gospodine glavaru, za moje premještenje i da se po mogućnosti što strože kazni ova stara nesreća . . . — osorno zamoli Veljčić glavara.

A starac se skunjio nekud, pa ni skim rieči, već sve samo sâm, kao da se zakopao u se i često bi uzdahnuo, zašto ga zemlja živa u svoja njedra ne će.

* * *

Matek bijaše udovac, a dok mu je žena još živjela, donosila bi svaki dan skromni objed svomu suprugu na kolodvor, jer Matek ne mogaše smoći toliko vremena, da ode kući objedovati.

U Mateka bila je jedinica Ana. Njoj se veselio. Matek i njegova žena radili su i štedili, a samo za jedinicu Anu. A Ana bijaše dobro diete. Ljepušna i vedra kao rumena zora, da se svakomu dopala. Ako i bijaše nevidjena i slaba roda djevojka, dobrotom i ljepotom ne šćaše se nijednoj s puta ukloniti i na njoj se uviek svi pogledi stekoše. Matek je budnim okom pazio, da ne bi u zlo pala i uviek bi joj govorio: „Ano, tko pred svietom izgubi obraz, izgubi i dušu pred Bogom," a majka je učila poslu, samo da postane dobra kućanica i kad je Ana ponarasla, bila je desnom majčinom rukom; a kad majka morade s ovoga svieta — jer gdje je sreće, tu ima i nesreće, koja i nezvana hoće da svoj rep uvlači, — onda je Ana znala dobro upotriebiti ono, što je od majke naučila. Sad je ona nosila otcu objed i otcu je sladko bilo, što su ručice njegove jedinice pripravile, a kad bi Ana otišla kući, pratio je srećni otac svojim pogledima, dok nije zašla za šikaru, kud se skreće na brežuljak spram kuće. Volio je, jer na njoj ne bijaše ni tračak mane.

Ali Ana, ljepota-djevojka kao od rose stvorena, pade u oči glavaru stanice, pa je i Mateka veselilo, kad bi glavar koju liepu o Ani znao reći.

A da bude s njome na samu, jer je vidio, da je Ana za njim zaplivala u moru ljubavi, znade glavar upriličiti, da je Mateka baš nekako oko podne slao podaleko od stanice, radi čega je Ana morala s objedom čekati, dok se otac vrati.

I to se sve češće dogadjalo, a gdje se često sastaje slama i glavinja lako se može zlo dogoditi i, glavar je Anu predobio . . . Njezin stid za uviek utomi . . . Uzalud je Matek, koji je predvidjao, što bi se dogoditi moglo, a nije bio kadar zlo odvratiti, molio Boga, da mu zažmiri oči i dušu oduzme, pa da mu ne da dočekati sramote, jer nakon nekoliko mjeseci morade Ana od kuće, da se sramota ne vidi, akoprem su seoska usta o njoj svašta govorila . . . U Zagrebu je dala život dječačiću, koji je bio njezina slika i prilika. Za dječačića se brinuo glavar, koga iz K. premjestiše, a Ana? . . . Ona ode u sviet — nju je glavar ostavio. — Sad je bila u jednom, sad u drugom gradu, mnogo je i po bolnicama hodala, a već prošlo mnogo godina, da se o njoj ni traga ni glasa nije čulo. Il je umrla, il je kamo preko mora otišla?

Od tog doba je Matek mučaljiv i sjetan, pred drugovima ne pokazuje doduše ni mrvička žalosti, ali kad bijaše na samu, a pri pomisli, da mu nema kćerke, otisnula bi se krupna suza iz upalih očiju. Izhodiše mu povećanje nadnice i sad je još više pazio, da udovolji zahtjevima, jer nije bio rad, da mu za života itko rekne: crno ti je na oku! U poslovanju gledao je zaboraviti na svoju tugu i jad, a možda se i nadao, da će mu se Ana ili unuk povratiti, jer mu je težko bilo u duši pri pomisli, da će lišen svega najposlije morati u drugoga gledati . . .

* * *

Bilo je baš na badnjak. Mećava je! Zima ljuta, a snieg baš ljudski zapao i sveudilj sipi i sipi, kao da još nikad nije padao, tako mu je omiljela zemlja. One pahuljice što se niesu bolje priljubile na druge, gonio je studeni sjever uzkom dolinom, kud je željeznička pruga vodila nemilostno hujio i, štono kažu — brijao sve bez noža. A Matek, ne mareći za nepogodno vrieme, u kožuhu i šubari obilazi stanicom ljestvama na ramenu, pa gasi nekoje svietiljke, jer kad ponoćni vlak dodje, onda se svršava njegov posao.

I viak je pristao, ali putnika ne bijaše . . . ta svatko želi ovu svetu noć sprovesti u krugu rodjaka i prijatelja, a kad bijaše doba, da vlak odjuri, dade veliku kabanicu do preko ušiju zamotani činovnik znak i odmah se okrene i ode u stanicu. Parni stroj poče puhtati a ložilac je punio njegovo plameno ognjište ugljenom; iz dimnjaka se izvijao bukljet ognja i gusti, crni oblak dima, što se sve to više produljivao, čim je vlak dalje odmicao. I poput crne ognjene zmije odjurio je vlak onamo u tamnu noć, pa se zamalo nije vidjelo ni razsviete u kolima, a napokon se u tami izgubi i ono crveno svjetlo iz ogromnih svjetiljaka na zadnjim kolima, što je izgledalo kao kakve velike, užasne oči.

I Matek prislonio ljestve na posljednju svietiljku, što je još gorila, da je ugasne. Ali obazriev se, slučajno opazi kako kraj hrpe duga, tamo preko tračnica, nepomično stoji neki čovjek. Tko bi mogao biti? pomisli si Matek i ode, da se uvjeri.

— Djeda, ja sam, Gjuro; smrsio kroz zube na pô smrznuti mladić. Krišom se dovezao amo, stajao sam na stepenicama željezničkih kola . . . Smiluj mi se, djede, nemoj me od sebe studjenjeti. Krv mi se eto u žilama gotovo smrzla.

I djedu popade jeza u tielu gotovo od užasa, ali mu se smilovao. Uhvati ga za ruku i odvede u svoju komoricu, zaogrne svojim toplim kožuhom, da mu se smrznule žile malo otope — ta tresao se od zime i zubima o zube cvokotao — kako je Matek imao još u sobe činovnika i u čekaonice donieti ugljena, umoli željezničkog noćobdiju, da odvede Gjuru u njegov stan, a on će doći čim obavi posao.

Gjuro mučeći ode. Jedva je čekao, da malko odpočine. Ta već dva mjeseca odkako je radi osornosti i nemara — momče je pusto rasto raslo, a mahnito staralo — izgubio službu, što ga je jedva prehraniti mogla, nije nigdje mogao naći utočišta, a nikakvu poslu vičan ni prehrane, pa bijaše sirota i neimadjaše ništa, da na zub postavi. On nije slušao onoga, čiji je kruh jeo, jer nije znao, da tudji kruh ima sedam kora, o kojima se zubi lasno mogu prelomiti. Bio je neko vrieme ostao u varoši, ali varoš kao varoš, nit tko sretan za zdravlje pita, pa napokon odluči poći svome djedi. Kao nekim strahom zatražio je pomoći u svoga djeda, koga nedavno nehtjede svojim pripoznati.

Idući k djedovu domu u ušima mu šumile rieči, što mu ih starac netom govorio: Žalostna ti majka, a još žalostnija glava tvoja, koja te po tudjem svietu vodila; zar ti nikako nije moglo u pamet leći ono, što si prije hiljadu puta čuo? Zaveo si se za svojom ludom pameti, a niesi se sjetio one naše: tudji ljudi neznane im čudi . . .

Noćobdija otvori sobu Matekovu. Bila je malena, skromno uredjena, ali čista i uredna. Mala svietiljka gorjela, a blaga toplina, što se iz zemljane peći, u kojoj se zaglavila kamenica, razprostranjivala, ugodno je žarila na umorenoga i na pô smrznutog Gjuru. Pa videći na stolu jela i pića, ukusnu zaoblicu, friška hljeba i orahnjače, te bocu vina i rakije, što si je stari Matek spremio, da slavi badnju noć i Božić, onako sladkohran, kakav je bio ljudski zahvati, večera, mu oslabila, da mu je pucalo iza ušiju.

A tamo u uglu na malom stolu stajaše maleno božićno drvce, nakićeno po kojim orahom i smokvom, a na njegovoj vrši bijaše pričvršćen angjelak, koji je u ruci držao vrbcu s nadpisom: „Slava Bogu na visini, a mir ljudma na zemlji!" I to se sve čudno dojmilo Gjure, toga skitnika, koji još mladjan morade izkusiti zlo i biedu, te čim je više razmišljavao, tim se više stuživalo, što je svoga djeda uvriedio.

Digitized by Google

utvrde. Ipak ne smije nadvojvoda svojim ljudima dozvoliti, da bez razloga u mirno doba idu četovati u Tursku; time bi naime neprijatelju dali samo povoda, da pomišlja na odmazdu. Da napokon lakše brani krajinu u Hrvatskoj morat će nadvojvoda Karlo raditi sporazumno sa kraljevim bratom nadvojvodom Ernestom, kojemu je istodobno povjerena uprava krajine u Ugarskoj.[1])

Nadvojvoda Karlo je stalište svojih zemalja još 1. siečnja 1578. sazvao na sabor u štajerski Bruck. Ovdje su 1. ožujka 1578. objelodanjeni važni zaključci u pogledu hrvatske i slavonske krajine. Stališi zaključiše, da će krajinom odsada upravljati dvorsko „ratno vieće" u štajerskom Gracu. Ovo će se vieće sastojati od 7 viećnika; Štajerska će birati 3, a Kranjska i Koruška po dva viećnika. Ratnom vieću pripada pravo, da namješta krajiške zapovjednike i kapetane; kod namještanja viših časnika mora uzimati obzir na štajerske, kranjske i koruške plemiće.[2]) Za uzdržavanje toga ratnog vieća opredjeljuje sabor u Brucku godišnju svotu od 25.451 for. Na hrvatskoj krajini služit će 500 husara (hrvatskih konjanika), 300 arkibuzira (konjanika strielaca), 300 njemačkih sluga (to jest pješaka u njemačkom odielu) i 1315 haramija (t. j. pješaka u hrvatnarodnom odielu, a to je biela ćoha). Čitava vojska u hrvatskoj krajini stajati će godimibe 160.848 for.[3]) U slavonskoj će krajini služiti 400 husara, 200 arkibuzira, 300 njemačkih sluga i 1750 haramija, što će na godinu stojati 152.496 for.[4]) Za gradnju novih tvrdjava i za popravak starih utvrda na krajini odredjuje sabor u Brucku 135.000 for. Osim toga će 50.000 for. trebati za nabavu topova, pušaka i drugog oružja, 25.000 for. za nabavu hrane. Prema tome izilazi sav trošak na 548.205 for. Polovicu ove svote dat će Štajerska, a drugu polovicu Kranjska s Koruškom i Goricom.[5])

Nadvojvoda se Karlo odmah god. 1578. ozbiljno latio posla, da uredi obranu krajine. U Hrvatsku pošalje veliku vojsku, koju je vodio barun Gjuro Kevenhüler, zemaljski glavar u Koruškoj. Kevenhüler je imao zadaću, da bosanske Turke potisne iza rieke Une. Ovu mu je namjeru osujetio Ferhad paša bosanski. Hrvati su u toj vojni sudjelovali, ali ih je — po zaključku sabora hrvatskog — vodio njihov ban. Isti je naime sabor 15. srpnja 1578. zaključio, da se nadvojvoda u svim vojnim poslovima mora sporazumjeti sa banom hrvatskim, te ne smije povrieditи prava hrvatske kraljevine, koja je vazda bila slobodna i samostalna.[6])

Da se uvede red u vojsci krajiškoj, izdade nadvojvoda 1. ožujka 1578. naputak za krajiške pješake i konjanike, i to na hrvatskom jeziku.[7]) Osobito se pak nadvojvoda brinuo, da Hrvatska dobije bolje utvrde. U Slavoniji bijaše naime nekoliko većih tvrdjava (Koprivnica, Ivanić, Križevci i Sisak). No u Hrvatskoj su Turci redomice osvajali utvrde izmedju Une i Kupe. Zato uze nadvojvoda nastojati, da podigne veliku tvrdjavu, u kojoj bi stanovao zapovjednik hrvatske krajine s većom vojnom silom. U takove bi se tvrdje mogla krajiška vojska jačati, a i obskrbljivati hranom i strielivom. Kad se o tomu raspravljalo na saboru u Brucku, predlagahu hrvatski izaslanici (Druškovački, Forgač i Kružić), neka se nova tvrdjava gradi na Kupi izmedju Petrove gore i Stjeničnjaka (današnji Sjeničak). No Karlo se odlučio za drugo mjesto. On je Hrvatsku dobro poznavao, jer je čitavu krajinu dvaput (god. 1567. i 1576.) proputovao. Zato je i odabrao vrlo zgodnu točku: polje izpod grada Dubovca. Ovo je mjesto zaštićeno već samim položajem svojim. Na sjeveru se nalazi Kupa, a s iztočne strane kruži ga Korana, koja ovdje utječe u Kupu. Zapadno od toga mjesta uzpinju se gore, a iza njih teče rieka Dobra. Južni kraj dubovačkog imanja obrubljuje rieka Mrežnica, koja se ovdje salieva u Koranu. Na tom dakle polju, što ga zatvaraju četiri rieke, gradit će nadvojvoda Karlo tvrdjavu te kupi za 4000 for. imanje i tvrdju Dubovac od kneza Juraja Zrinjskoga, sina junaka sigetskog. Prigodom prodaje stavio je Zrinjski uvjet, da ovo imanje mora i nadalje biti čest kraljevine Hrvatske i ostati pod vlašću kralja hrvatskog.[1]) Hrvati se naime bojahu, da Karlo ne bi Dubovac i Karlovac pripojio Kranjskoj, a time i povećao svoju vlast. Priprave za gradnju nove tvrdjave označili su zastupnici stališa hrvatskih i povjerenici nadvojvode Karla.[2])

Sama je gradnja počela 13. srpnja 1579. Prvi temelj položiše na 900 turskih glava,[3]) da tobože tvrdja bude jaka i nepredobiva. Gradnju je vodio Matija Gambon, koji bijaše u ono doba na glasu kao vrstan graditelj. Kamen je za tvrdjavu kršio Nikola Šibenić u Ozlju pod Behajem. Slutilo se, da Turci ne će rado gledati, kako se u Hrvatskoj gradi velika tvrdja. Trebalo je dakle Turcima zapriečiti dolazak do Karlovca. Ovu brigu preuze na sebe glasoviti junak: potpukovnik Ivan Ferenberg. On je od Petrove gore do Karlovca razmjestio 2000 vojnika, koji će radnike čuvati od navala turskih. U njegovoj vojsci bijaše haramija, uskoka, husara i arkibuzira, zatim 400 koruških, 100 kranjskih i 100 garičkih konjanika.[4])

Hrvatski stališi niesu bili zadovoljni s mjestom, što ga je nadvojvoda Karlo odabrao za gradnju nove tvrdjave. Oni bi voljeli, da je ova tvrdja bila gradjena mnogo iztočnije, kako bi više služila za obranu Hrvatske na dolnjoj Kupi. I doista nam povjest dokazuje, da je Karlovac od dalnjih provala turskih branio više Kranjsku, nego li Hrvatsku. Turci su i kasnije po volji preko dolnje Kupe provaljivali u Hrvatsku, te opustošili čitavo Turopolje. Ipak su hrvatski stališi podupirali osnutak Karlovca. Oni najmiše na svoj trošak nekoliko stotina radnika, koji bijahu vješti dizanju šanceva. Za gradnju Karlovca i kuća u njemu darovaše Hrvati potrebno drvo iz obližnjih šuma. Osim toga odrediše hrvatski stališi da zemljoradnje kod nove tvrdjave moraju obavljati kmetovi, koji pripadaju gospoštijama: Ozalj, Slavetić, Petrovina, Jastrebarsko i drugima blizu Karlovca.[5]) Iz Kranjske dodje 800, a iz Koruške i Štajerske po 400 stotine radnika. Gradnja je napredovala dosta polako, jer je smetalo močvarno tlo, a i poplava susjednih rieka. Ipak je tvrdjava za prvu porabu bila gotova već mjeseca rujna 1580. Kod nasipa i jama oko Karlovca radilo se još i kasnije sve do god. 1589. Tvrdja bijaše gradjena tako, da je imala 6 uglova, a na svakom uglu po jedan bedem. Čitava je gradnja stojala 845.000 for., što bijaše za ono doba golem novac. U tu svrhu dade Štajerska 200.000 for., Koruška 100.000 fr., a Kranjska 50.000 fr. Papa je kroz više godina za obranu krajine prinosio po 60.000 fr., što se takodjer bilo upotrebilo za gradnju Karlovca. Drugo su dali evropski vladari, njemački knezovi i susjedni velikaši.[6])

Prije osnutka Karlovca stanovahu zapovjednici hrvatske krajine ponajviše na svojim imanjima u Kranjskoj ili u Štajerskoj. Samo u ratno doba običavali su stanovati u kojoj hrvatskoj tvrdji, ponajviše u Senju, Bihaću ili u Stjeničnjaku. Odsada moraju zapovjednici hrvatske krajine stalno boraviti u Karlovcu, te od god. 1579. nose naslov „pukovnik" mjesto „podpukovnik." U Karlovcu će stalno boraviti — za ono doba velika — posada od 800 voj-

[1]) Lopašić: Spomenici, knj. I. str. 56.—60.
[2]) Lopašić: Spomenici, I. str. 60.—61.
[3]) Lopašić: „Karlovac", str. 16.
[4]) Lopašić: Spomenici, I. str. 61.
[5]) Hurter: „Geschichte Kaiser Ferdinand II. und seiner Eltern, svezak I., prilog 1.
[6]) Krčelić: „Historiarum cathedralis ecclesiae Zagrabiensis", str. 267.
[7]) Lopašić: Spomenici, I. str. 65.—71.

[1]) Lopašić: Spomenici, I. str. 116. i 117.
[2]) Lopašić: Karlovac, str. 17 i 18.
[3]) To bijahu glave onih Turaka, koji na veliki petak god. 1578. poginuše pod tvrdjom Dubovcem, gdje ih je smlatio tadašnji krajiški zapovjednik Ivan Ferenberg.
[4]) Lopašić: Karlovac, str. 23. i 24.
[5]) Krčelić: Historiarum cath. ecclesiae Zagrabiensis, sr. 268.
[6]) Lopašić: Karlovac, str. 25—27.

Digitized by Google

Božić i mlado ljeto na daleku sjeveru.

„Često smo se pitali, hoćemo li i ove godine dobiti „božićno prase". Na prvom putovanju „Frame" dobili smo ga tek 22. prosinca. Ovaj puta nismo trebali tako dugo čekati, jer je već početkom istoga mjeseca nadošlo. Jednoga dana izašao je Baumann s puškom u ruci, da se na ledu kraj broda sprodje. Iznenada začuje mlade pse kako laju i kako se uzvrpoljiše, dočim su se stari psi izvalili oko broda i tako se najeli, da su jedva disali. Unatoč tomu, što bijahu tihi i mirni, razabrao je Baumann, da medjed mora biti blizo i toga radi pozove krmilara, ne bi li htio poći s njime. Dok je ovaj skočio po pušku, udalji se Baumann sa Bayem. Došavši do jednoga šila, čuje, da psi na nešto laju, što je vani ležalo na opruženom ledu. Kako bijaše mračno nisu predmeta mogli razabrati, no kad su se približili na 20 30 koraka, zagledaju pred šobom medjeda, koji se je tamo spokojno izvalio, neobziruć se na mlade pse, koji su na nj lajali. Kad mu se jedan odviše približio, izvalio se medo na hrbat, udarajući šapom proti psu, kojega nije pogodio". Ovim riečima uvodi nas Sverdrup u Božić i božićne blagdane u svojem djelu „Neues Land," koje nedavno oglasismo. Baumann je pucao iz daljine od 10 - 12 koraka i koliko se sjeća, pogodio ga samo u nogu. Medjed je skočio i vukao se pod ledenu položinu, kad ga shvati drugi hitac, koji bijaše smrtonosan. Nedaleko položine srušio se i ostao ležati. Sada dodje krmilar saonicama, nakrca medjeda i odveze ga na brod, gdje su ga svukli Baumann, Bay i Sverdrup. — Odrezali su mu noge, razsjekli i razrezali, nešto izpekli, a drugo skosali i izmješali sa krmetinom. Pečene su komade poslije pustili, da se smrzne i smrznute spravili i tako su mogli više puta uživati pečenku. Za ostalo meso nisu puno marili, jer su imali dovoljno govedine i zato su njime hranili svoje pse.

Božić kucao je već na vrata, a bilo je za obaviti još mnogo kojekakovih posala. Na brodu bijaše i takovih, koji su si razbijali glavu, čime će darovati svoje drugove. Trebalo je urediti salon, kuhinju i kabine, trebalo je prati rubeninu i izpeći kolače i pogače, a ta je častna zadaća zapala Scheia i Sverdrupa. Prve noći načinili su tečne mlince, što ne bijaše ugodan posao, a osim toga imali su na brizi i „božićni punč".

Sliedeće večeri imali su svoj posao nastaviti, ali eto belaja, mlinci se smrzli! Ležali su pred njima tvrdi i zdeni kao listovi leda. Ne bijaše druge, već da svoje remek-djelo razkvase, no i to im zadavalo sto muka, jer ako nisu i malo pazili, izciedio im se iz mlinaca maslac. Slabe su gojili nade za svoje pecivo, a pogotovo onda, kada je Schei čitao u „Kuharici" i drkćućim glasom priobćio, da tiesto ne smije biti u prevelikoj studeni. Mučila ih misao, što će stolikim tiestom, ako se neće dati izpeći, pitali se i zapitkivali, ali odgovora nisu našli. Napokon se riešiše, da će izpeći bar nekoliko komada, pa kud puklo, da puklo. Čekali su neuztrpljivo i zvedljivo i strah ih bilo, da gledaju u vruću peć. Otvore pozorno vrata, stisnu glave i gledaju u peć. Bilo je bolje, nego su se i nadali. Jadne hrpice tiesta razvile se u malene kruglje i sad su zadovoljno uzdahnuli. Radili su marljivo i prije, što je u kuhinju došao kuhar, izpekli su i veliko tiesto. U tri noći izpekli su kolača, pogača, torta, šećernih zarezaka, zviezda i zviezdica. Od tiesta torte dobio je svaki veliki kolač na kojem bijahu početna slova njegova imena i prezimena načinjena od pekmeza.

Badnjak pao je ovaj puta na nedjelju. U 12 sati, dakle u dobu polnoćke, dobio je svaki juhu sa mesom i čašicu rakije, i time bijaše svršeno. Oba salona izkitiše barjacima i zastavicama, a u 5 sati sabrali se svi u svom blagdanskom odielu. Kuhača radi bijaše jestvenik ovaj puta jednostavniji no obično. U nj bijahu unešena ova jela: Riba au gratin, pečeni govedji hrbat, mladi grašak, šparoga, krupica i riža, a osim toga kava sa sladkim kolačem i punčem.

I ove godine dobio je svaki darove, koje su primili od rodbine i prijatelja, a bijahu to ponajveć razne igračke. Večer im prodje preugodno. Razgovaralo se, pjevalo, dapače i na guslama sviralo. Polag stare norvežke navade dobio je svaki na Božić u jutro kavu, šećerna kruha i čašicu rakije.

U jeseni i zimi bijaše na brodu mnogo težkih dana, nu najteži nastupili su k Božiću, za svakoga u drugoj mjeri. Najmučnije bijaše stewardu, koji je u jutro, o podne i u večer morao nakon ručka maknuti toliko jela. Drugi su poslije objeda mogli malo i podriemati, dočim je on siromašak u kuhinji prao posudje. Jednoga od drugova mučila je groznica, a da ga ne uznemiruju pošli su u dolnji salon i tu se zabavljali i pjesmom i glazbom, uživajući delikatni, ali pogibeljni napitak „bowle." Napravio ga Baumann od šećerne vode, konjaka, šampanjca i nešto sladka soka. Nisu na drugo mislili, već kako bi Božićne blagdane sproveli što bolje, veselije i zadovoljnije. Na četvrti dan pao je Baumanov rodjendan, pa je trebalo i ovu priliku što bolje upotrebiti. Unatoč tomu nisu zaboravili na svoja naučna opažanja. 29. prosinca počeli su krmilar, Peder i Isachsen sjeći u led rupe, da tako sve priprave za mjerenje temparature. U poslu primaklo se i „staro ljeto." Sabrali su se opet u dolnjem salonu, a kad su sjedili oko punih čaša bowle-punča, počeo je Isachsen čitati zadnji broj novina „Freundlingsgesinnter" za godinu 1899. I ove godine potekla je ta misao od Baumanna, dočim je prošle godine list uredjivao liečnik.

Čitanje se novina otegnulo, jer bijaše sadržaj lista važan i raznoličan. Bilo je šale, zabave i smijanja i malo je koji za čitanja prošao ciele kože. Oko 12 ure dospjeli čitanju na kraj i uredniku izrazili svoje podpuno priznanje za uloženi trud i mar. Dvanaestoj uri na domaku, kada je stara godina imala da tone u more vječnosti, pojavi se na vratima kabine Peder preobučen kao baka te je tetubujući želio iztaknuti staro ljeto, koje je na umoru.

Macedonija: Seljaci bježe iz svog sela.

Digitized by Google

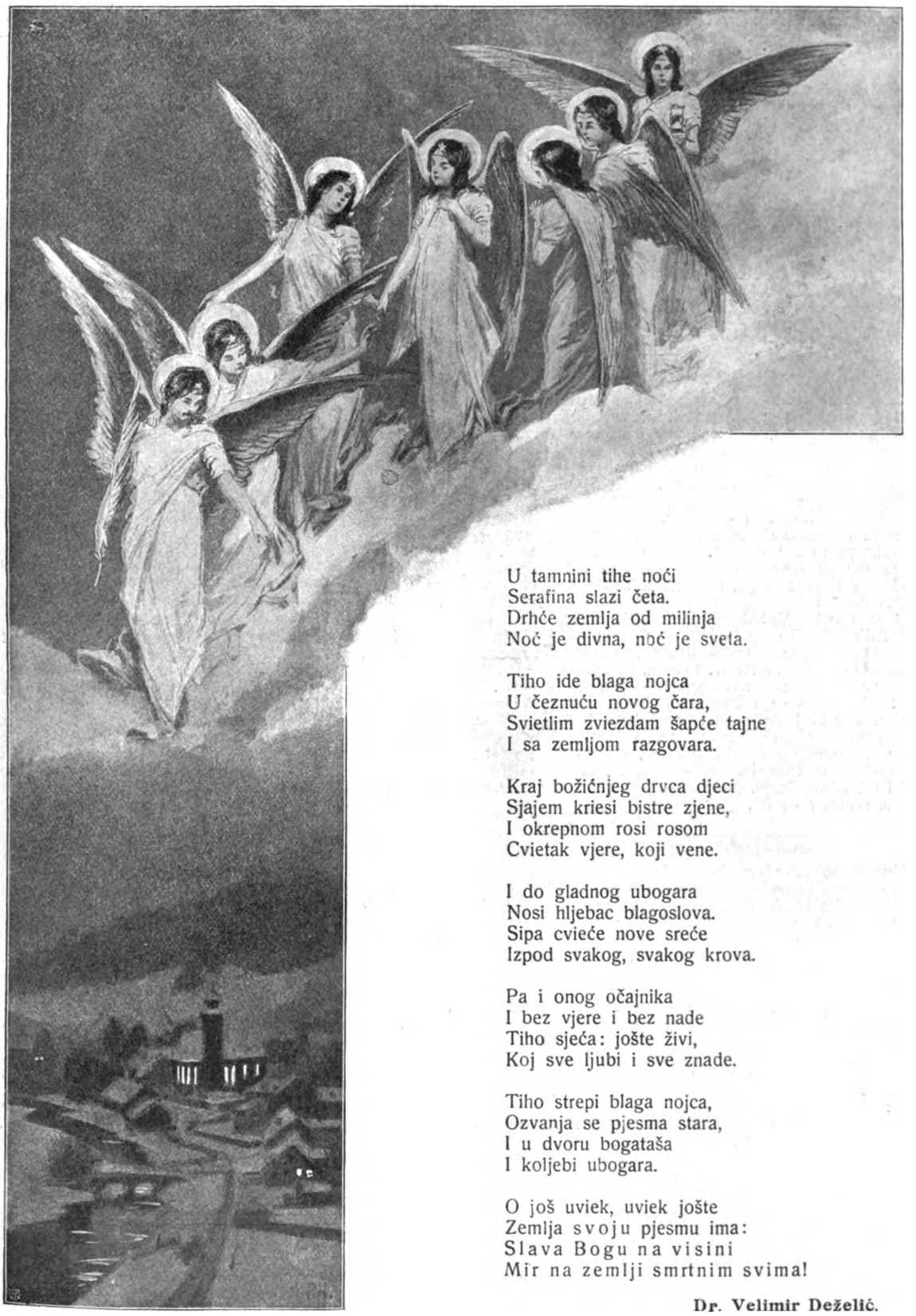

U tamnini tihe noći
Serafina slazi četa.
Drhće zemlja od milinja
Noć je divna, noć je sveta.

Tiho ide blaga nojca
U čeznuću novog čara,
Svietlim zviezdam šapće tajne
I sa zemljom razgovara.

Kraj božićnjeg drvca djeci
Sjajem kriesi bistre zjene,
I okrepnom rosi rosom
Cvietak vjere, koji vene.

I do gladnog ubogara
Nosi hljebac blagoslova.
Sipa cvieće nove sreće
Izpod svakog, svakog krova.

Pa i onog očajnika
I bez vjere i bez nade
Tiho sjeća: jošte živi,
Koj sve ljubi i sve znade.

Tiho strepi blaga nojca,
Ozvanja se pjesma stara,
I u dvoru bogataša
I koljebi ubogara.

O još uviek, uviek jošte
Zemlja svoju pjesmu ima:
Slava Bogu na visini
Mir na zemlji smrtnim svima!

Dr. Velimir Deželić.

Digitized by Google

— Ja, pa unuk toga prostaka?! Ha! ha! ha! Nikada! Molim, gospodine glavaru, za moje premještenje i da se po mogućnosti što strože kazni ova stara nesreća . . . — osorno zamoli Veljčić glavara.

A starac se skunjio nekud, pa ni skim rieči, već sve samo sâm, kao da se zakopao u se i često bi uzdahnuo, zašto ga zemlja živa u svoja njedra ne će.

* * *

Matek bijaše udovac, a dok mu je žena još živjela, donosila bi svaki dan skromni objed svomu suprugu na kolodvor, jer Matek ne mogaše smoći toliko vremena, da ode kući objedovati.

U Mateka bila je jedinica Ana. Njoj se veselio. Matek i njegova žena radili su i štedili, a samo za jedinicu Anu. A Ana bijaše dobro diete. Ljepušna i vedra kao rumena zora, da se svakomu dopala. Ako i bijaše nevidjena i slaba roda djevojka, dobrotom i ljepotom ne šćaše se nijednoj s puta ukloniti i na njoj se uviek svi pogledi stekoše. Matek je budnim okom pazio, da ne bi u zlo pala i uviek bi joj govorio: „Ano, tko pred svietom izgubi obraz, izgubi i dušu pred Bogom," a majka je učila poslu, samo da postane dobra kućanica i kad je Ana ponarasla, bila je desnom majčinom rukom; a kad majka morade s ovoga svieta — jer gdje je sreće, tu ima i nesreće, koja i nezvana hoće da svoj rep uvlači, — onda je Ana znala dobro upotriebiti ono, što je od majke naučila. Sad je ona nosila otcu objed i otcu je sladko bilo, što su ručice njegove jedinice pripravile, a kad bi Ana otišla kući, pratio je srećni otac svojim pogledima, dok nije zašla za šikaru, kud se skreće na brežuljak spram kuće. Volio je, jer na njoj ne bijaše ni tračak mane.

Ali Ana, ljepota-djevojka kao od rose stvorena, pade u oči glavaru stanice, pa je i Mateka veselilo, kad bi glavar koju liepu o Ani znao reći.

A da bude s njome na samu, jer je vidio, da je Ana za njim zaplivala u moru ljubavi, znade glavar upriličiti, da je Mateka baš nekako oko podne slao podaleko od stanice, radi čega je Ana morala s objedom čekati, dok se otac vrati.

I to se sve ćešće dogadjalo, a gdje se često sastaje slama i glavinja lako se može zlo dogoditi i, glavar je Anu predobio . . . Njezin stid za uviek utomi . . . Uzalud je Matek, koji je predvidjao, što bi se dogoditi moglo, a nije bio kadar zlo odvratiti, molio Boga, da mu zažmiri oči i dušu oduzme, pa da mu ne da dočekati sramote, jer nakon nekoliko mjeseci morade Ana od kuće, da se sramota ne vidi, akoprem su seoska usta o njoj svašta govorila . . . U Zagrebu je dala život dječačiću, koji je bio njezina slika i prilika. Za dječačića se brinuo glavar, koga iz K. premjestiše, a Ana? . . . Ona ode u sviet — nju je glavar ostavio. — Sad je bila u jednom, sad u drugom gradu, mnogo je i po bolnicama hodala, a već prošlo mnogo godina, da se o njoj ni traga ni glasa nije čulo. Il je umrla, il je kamo preko mora otišla?

Od tog doba je Matek mučaljiv i sjetan, pred drugovima ne pokazuje doduše ni mrvička žalosti, ali kad bijaše na samu, a pri pomisli, da mu nema kćerke, otisnula bi se krupna suza iz upalih očiju. Izhodiše mu povećanje nadnice i sad je još više pazio, da udovolji zahtjevima, jer nije bio rad, da mu za života itko rekne: crno ti je na oku! U poslovanju gledao je zaboraviti na svoju tugu i jad, a možda se i nadao, da će mu se Ana ili unuk povratiti, jer mu je težko bilo u duši pri pomisli, da će lišen svega najposlije morati u drugoga gledati . . .

* * *

Bilo je baš na badnjak. Mećava je! Zima ljuta, a snieg baš ljudski zapao i sveudilj sipi i sipi, kao da još nikad nije padao, tako mu je omiljela zemlja. One pahuljice što se niesu bolje priljubile na druge, gonio je studeni sjever uzkom dolinom, kud je željeznička pruga vodila nemilostno hujio i, štono kažu — brijao sve bez noža. A Matek, ne mareći za nepogodno vrieme, u kožuhu i šubari obilazi stanicom ljestvama na ramenu, pa gasi nekoje svietiljke, jer kad ponoćni vlak dodje, onda se svršava njegov posao.

I viak je pristao, ali putnika ne bijaše . . . ta svatko želi ovu svetu noć sprovesti u krugu rodjaka i prijatelja, a kad bijaše doba, da vlak odjuri, dade veliku kabanicu do preko ušiju zamotani činovnik znak i odmah se okrene i ode u stanicu. Parni stroj poče puhtati a ložilac je punio njegovo plameno ognjište ugljenom; iz dimnjaka se izvijao bukljet ognja i gusti, crni oblak dima, što se sve to više produljivao, čim je vlak dalje odmicao. I poput crne ognjene zmije odjurio je vlak onamo u tamnu noć, pa se zamalo nije vidjelo ni razsviete u kolima, a napokon se u tami izgubi i ono crveno svjetlo iz ogromnih svjetiljaka na zadnjim kolima, što je izgledalo kao kakve velike, užasne oči.

I Matek prislonio ljestve na posljednju svietiljku, što je još gorila, da je ugasne. Ali obazriev se, slučajno opazi kako kraj hrpe duga, tamo preko tračnica, nepomično stoji neki čovjek. Tko bi mogao biti? pomisli si Matek i ode, da se uvjeri.

— Djeda, ja sam, Gjuro; smrsio kroz zube na pô smrznuti mlađić. Krišom se dovezao amo, stajao sam na stepenicama željezničkih kola . . . Smiluj mi se, djede, nemoj me od sebe studjenjeti. Krv mi se eto u žilama gotovo smrzla.

I djedu popade jeza u tielu gotovo od užasa, ali mu se smilovao. Uhvati ga za ruku i odvede u svoju komoricu, zaogrne svojim toplim kožuhom, da mu se smrznule žile malo otope — ta tresao se od zime i zubima o zube cvokotao — kako je Matek imao još u sobe činovnika i u čekaonice donieti ugljena, umoli željezničkog noćobdiju, da odvede Gjuru u njegov stan, a on će doći čim obavi posao.

Gjuro mučeći ode. Jedva je čekao, da malko odpočine. Ta već dva mjeseca odkako je radi osornosti i nemara — momče je pusto rasto raslo, a mahnito staralo — izgubio službu, što ga je jedva prehraniti mogla, nije nigdje mogao naći utočišta, a nikakvu poslu vičan ni prehrane, pa bijaše sirota i neimadjaše ništa, da na zub postavi. On nije slušao onoga, čiji je kruh jeo, jer nije znao, da tudji kruh ima sedam kora, o kojima se zubi lasno mogu prelomiti. Bio je neko vrieme ostao u varoši, ali varoš kao varoš, nit tko sretan za zdravlje pita, pa napokon odluči poći svome djedi. Kao nekim strahom zatražio je pomoći u svoga djeda, koga nedavno nehtjede svojim pripoznati.

Idući k djedovu domu u ušima mu šumile rieči, što mu ih starac netom govorio: Žalostna ti majka, a još žalostnija glava tvoja, koja te po tudjem svietu vodila; zar ti nikako nije moglo u pamet leći ono, što si prije hiljadu puta čuo? Zaveo si se za svojom ludom pameti, a niesi se sjetio one naše: tudji ljudi neznane im ćudi . . .

Noćobdija otvori sobu Matekovu. Bila je malena, skromno uredjena, ali čista i uredna. Mala svietiljka gorjela, a blaga toplina, što se iz zemljane peći, u kojoj se zaglavila kamenica, razprostranjivala, ugodno je žarila na umorenoga i na pô smrznutog Gjuru. Pa videći na stolu jela i pića, ukusnu zaoblicu, friška hljeba i orahnjače, te bocu vina i rakije, što si je stari Matek spremio, da slavi badnju noć i Božić, onako sladkohran, kakav je bio ljudski zahvati, večera, mu oslabila, da mu je pucalo iza ušiju.

A tamo u uglu na malom stolu stajaše maleno božićno drvce, nakićeno po kojim orahom i smokvom, a na njegovoj vrški bijaše pričvršćen angjelak, koji je u ruci držao vrbcu s nadpisom: „Slava Bogu na visini, a mir ljudma na zemlji!" I to se sve čudno dojmilo Gjure, toga skitnika, koji još mladjan morade izkusiti zlo i biedu, te čim je više razmišljavao, tim se više stuživalo, što je svoga djeda uvriedio.

Digitized by Google

Blaga toplina, kao da je omamno na Gjuru djelovala, pa obučen legne na djedovu postelju želeći ga tako dočekati. Ali ga san prevladao; san, koji ga dugo kriepiti ne htjede, zatvori njegove umorne oči.

* * *

Kad je Matek posao svršio, žurio se kući. Žurio se, pa ma da božićni praznik dolazi u nehoru, kad nam je crna ili biela zima za vrat ciepa, ipak je to krštenoj duši najmiliji svetac i veselio se svome unuku. Da je mogao priletio bi onaj razmak, samo da ga što prije zagrli. Radovao se! Taj dolazak, a baš na badnje veče, činio mu se kao nekom poklonom božićnim, da tu svetu noć sprovede ne sam, i u žalosti, nego u pribiću svoga unuka. Radost mu dala sile i što su ga noge nosile jurio je i put prevalio za pô vremena nego obično. Ali ušavši u sobicu opazi, kako Gjuro spava. Obučen bijaše u lagano, da rečem u ljetno, sasma trošno odielo, a cipele bijahu poderane, — da su se goli prsti nogu vidjeli — i posvema mokre. Starcu se sažalio . . .

* * *

Po stieni tik kreveta visila mala slika. Predstavljala njegovu kćerku iz dobe, dok je još bila dobra . . . Starac je skine, te sjedne na stolac, pa držeći je lievom rukom, promatraše sad sliku, sad Gjuru.

— Isti, istovjeti Gjuro . . . Njegov nos, njegova usta. Jest! Krv je moje krvi — šaptaše starac plieneći pogledima ljepušno lice spavajućega unuka . . . I baš sad spava, kad mu srce ište, da ga zagrli, da mu se jednim cielovom namiri sva tuga i žalost, što su godine i godine savijale njegovo srce; da jedan pogled njegova unuka baci u zaborav uvriedu i sve, što je Mateka neugodno diralo.

Ali starac ne htjede buniti svoga unuka, nego se čekajući, dok se probudi veselio, kako će mu se radovati i kako će uz svog unuka zadnje dane svoga mukotrpnog života završiti. Bijahu to blaženi časovi za starca, koji je sad vidio, da će iza njega ostati pomladak . . .

Gledajući čas sliku kćerke, čas obličje unuka, spusti siedi starac odjedared glavu i lievu ruku. Samo se jedan duboki uzdah odlomio iz njegovih grudi . . . Samo po jedna suza uzvaljala se na njegove oči . . .

Je li uzdah bio možda kratka molitva, da bude Gjuro srećan, da mu Bog da pošteni obraz medju svietom? . . . Ali želja, da Matek vidi i svoju izgubljenu kćerku? A suza? Možda suza radosnica, što su, oči njegove gledale unuka, za koga ni znao nije, da živi? Ili je možda izbila žalost za kćerkom? . . . Tko bi znao?

Ali uzdah bijaše zadnji, što iz grudi toga patnika izišao, i suze bijahu zadnje, što su do vrta napunile more suza, koji je zadao gorki plač, a od težke boli . . .

* * *

Gjuro se nekako u zoru probudio. Sav se prenerazio, opazivši sjedećega djedu.

— Djeda, legni amo, ja ću ustati, dosta sam odmorio, zamoli Gjuro.

Ali djeda ne dade odvjeta . . . Da! On će leći . . . a još isti dan onamo, gdje će naći pokoj i smrt i odakle će ga uzkrisiti poziv onoga, koji se rodio ove hladne noći . .

Decembar.

Kô neko perje pada snieg
Sa neba mutna, siva;
Bielim plaštem visok brieg
I dô već, eno, skriva.
Sa brda sjever riče ljut,
Ko crnog usred hada;
Sve dršće pod njim kano prut,
Dok groznu himnu skladâ.

Silovitoga vihra tog
Ja slušam urlikanje,
A dana gledam turobnog
Tihano umiranje.
Tajanstvena se spušta noć,
Snieg jošte zrakom prši,
A sjevernjaka silna moć
Smrznuto granje krši.

San dubok sniju brieg i dol,
U večernjemu mraku,
Sve krije snieg, ko težka bol
U srcu radost svaku.
A sjever drma kano grom,
Zavije poput biesa
I zadnji list po sniegu tom
Sa golog granja stresa.

I u mom duhu leden stieg
Razavila je zima,
S mog neba studen sipi snieg,
Pa srca mi se prima.
Pod njim mi mnogi sveno cviet,
Što mirio je nadom,
A usud mi ga zâli klet
Sa čemerom i jadom.

I u mom srcu kano bies
Užasno vijor vije,
A grmi kano groma tres,
Ko grdna zvier zavije.
Pod njime mnoga svela mi
Nedosnivanja sanja,
S njih cvieće sada runi mi,
Ko zadnje lišće s granja.

Iz grudi mi se suzâ slap
Na mutne oči diže,
Al ledom bude svaka kap,
Čim samo k oku stiže.
Ko žarka da ih goni pest
Do srca s' nižu doli,
Ko vienac da bi rad mu splest
Od neizmjerne boli.

Bez suzâ ja ću snosit jad,
Što zadaje mi tuga,
Ja ne ću plakat jošte mlad,
Jer sviet se suzi ruga.
Najsvetije što za me sve
U mojem srcu spava,
Tu neka živi, neka mre,
Da sviet ne izsmjehava.

Pak svakome ću tako bit
Ko sfinga zagonetna;
Pred svietom ja ću vazda krit
I bol i čuvstva sretna:
Narugat tad se ne će znat
Mog srca tajnoj suzi;
Zavidjat ne će sreću brat,
U srca moga uzi.

Kraj tople peći sjedim snen,
U srcu mi je pako — —
I ne znam u taj čudan tren:
Bil smijo se il plako.
A vani mekan snijeg nut
Po briegu, dolu pada;
Pod vihrom dršće sve ko prut,
Dok smrti himnu sklada.

Adolf Makale.

Digitized by Google

Božić i mlado ljeto na daleku sjeveru.

„Često smo se pitali, hoćemo li i ove godine dobiti „božićno prase". Na prvom putovanju „Frame" dobili smo ga tek 22. prosinca. Ovaj puta nismo trebali tako dugo čekati, jer je već početkom istoga mjeseca nadošlo. Jednoga dana izašao je Baumann s puškom u ruci, da se na ledu kraj broda sprodje. Iznenada začuje mlade pse kako laju i kako se uzvrpoljiše, dočim su se stari psi izvalili oko broda i tako se najeli, da su jedva disali. Unatoč tomu, što bijahu tihi i mirni, razabrao je Baumann, da medjed mora biti blizo i toga radi pozove krmilara, ne bi li htio poći s njime. Dok je ovaj skočio po pušku, udalji se Baumann sa Bayem. Došavši do jednoga šila, čuje, da psi na nešto laju, što je vani ležalo na opruženom ledu. Kako bijaše mračno nisu predmeta mogli razabrati, no kad su se približili na 20 - 30 koraka, zagledaju pred sobom medjeda, koji se je tamo spokojno izvalio, neobzirući se na mlade pse, koji su na nj lajali. Kad mu se jedan odviše približio, izvalio se medo na hrbat, udarajući šapom proti psu, kojega nije pogodio". Ovim riečima uvodi nas Sverdrup u Božić i božićne blagdane u svojem djelu „Neues Land," koje nedavno oglasismo. Baumann je pucao iz daljine od 10 - 12 koraka i koliko se sjeća, pogodio ga samo u nogu. Medjed je skočio i vukao se pod ledenu položinu, kad ga shvati drugi hitac, koji bijaše smrtonosan. Nedaleko položine srušio se i ostao ležati. Sada dodje krmilar saonicama, nakrca medjeda i odveze ga na brod, gdje su ga svukli Baumann, Bay i Sverdrup. — Odrezali su mu noge, razsjekli i razrezali, nešto izpekli, a drugo skosali i izmješali sa krmetinom. Pečene su komade poslije pustili, da se smrzne i smrznute spravili i tako su mogli više puta uživati pečenku. Za ostalo meso nisu puno marili, jer su imali dovoljno govedine i zato su njime hranili svoje pse.

Božić kucao je već na vrata, a bilo je za obaviti još mnogo kojekakovih posala. Na brodu bijaše i takovih, koji su si razbijali glavu, čime će darovati svoje drugove. Trebalo je urediti salon, kuhinju i kabine, trebalo je prati rubeninu i izpeći kolače i pogače, a ta je častna zadaća zapala Scheia i Sverdrupa. Prve noći načinili su tečne mlince, što ne bijaše ugodan posao, a osim toga imali su na brizi i „božićni punč".

Sliedeće večeri imali su svoj posao nastaviti, ali eto belaja, mlinci se smrzli! Ležali su pred njima tvrdi i zdeni kao listovi leda. Ne bijaše druge, već da svoje remek-djelo razkvase, no i to im zadavalo sto muka, jer ako nisu i malo pazili, izciedio im se iz mlinaca maslac. Slabe su gojili nade za svoje pecivo, a pogotovo onda, kada je Schei čitao u „Kuharici" i drkćućim glasom priobćio, da tiesto ne smije biti u prevelikoj studeni. Mučila ih misao, što će stolikim tiestom, ako se neće dati izpeći, pitali se i zapitkivali, ali odgovora nisu našli. Napokon se riešiše, da će izpeći bar nekoliko komada, pa kud puklo, da puklo. Čekali su neuztrpljivo i zvedljivo i strah ih bilo, da gledaju u vruću peć. Otvore pozorno vrata, stisnu glave i gledaju u peć. Bilo je bolje, nego su se i nadali. Jadne hrpice tiesta razvile se u malene kruglje i sad su zadovoljno uzdahnuli. Radili su marljivo i prije, što je u kuhinju došao kuhar, izpekli su i veliko tiesto. U tri noći izpekli su kolača, pogača, torta, šećernih zarezaka, zviezda i zviezdica. Od tiesta torte dobio je svaki veliki kolač na kojem bijahu početna slova njegova imena i prezimena načinjena od pekmeza.

Badnjak pao je ovaj puta na nedjelju. U 12 sati, dakle u dobu polnoćke, dobio je svaki juhu sa mesom i čašicu rakije, i time bijaše svršeno. Oba salona izkitiše barjacima i zastavicama, a u 5 sati sabrali se svi u svom blagdanskom odielu. Kuhača radi bijaše jestvenik ovaj puta jednostavniji no obično. U nj bijahu unešena ova jela: Riba au gratin, pečeni govedji hrbat, mladi grašak, šparoga, krupica i riža, a osim toga kava sa sladkim kolačem i punčem.

I ove godine dobio je svaki darove, koje su primili od rodbine i prijatelja, a bijahu to ponajveć razne igračke. Večer im prodje preugodno. Razgovaralo se, pjevalo, dapače i na guslama sviralo. Polag stare norveške navade dobio je svaki na Božić u jutro kavu, šećerna kruha i čašicu rakije.

U jeseni i zimi bijaše na brodu mnogo težkih dana, nu najteži nastupili su k Božiću, za svakoga u drugoj mjeri. Najmučnije bijaše stewardu, koji je u jutro, o podne i u večer morao naMacedonija: Seljaci bježe iz svog sela.

maknuti toliko jela. Drugi su poslije objeda mogli malo i podriemati, dočim je on siromašak u kuhinji prao posudje. Jednoga od drugova mučila je groznica, a da ga ne uznemiruju pošli su u dolnji salon i tu se zabavljali i pjesmom i glazbom, uživajući delikatni, ali pogibeljni napitak „bowle." Napravio ga Baumann od šećerne vode, konjaka, šampanjca i nešto sladka soka. Nisu na drugo mislili, već kako bi Božićne blagdane sproveli što bolje, veselije i zadovoljnije. Na četvrti dan pao je Baumanov rodjendan, pa je trebalo i ovu priliku što bolje upotrebiti. Unatoč tomu nisu zaboravili na svoja naučna opažanja. 29. prosinca počeli su krmilar, Peder i Isachsen sjeći u led rupe, da tako sve priprave za mjerenje temparature. U poslu primaklo se i „staro ljeto." Sabrali su se opet u dolnjem salonu, a kad su sjedili oko punih čaša bowle-punča, počeo je Isachsen čitati zadnji broj novina „Freundlingsgesinnter" za godinu 1899. I ove godine potekla je ta misao od Baumanna, dočim je prošle godine list uredjivao liečnik.

Čitanje se novina otegnulo, jer bijaše sadržaj lista važan i raznoličan. Bilo je šale, zabave i smijanja i malo je koji za čitanja prošao ciele kože. Oko 12 ure dospjeli čitanju na kraj i uredniku izrazili svoje podpuno priznanje za uloženi trud i mar. Dvanaestoj uri na domaku, kada je stara godina imala da tone u more vječnosti, pojavi se na vratima kabine Peder preobučen kao baka te je tetubujući želio iztaknuti staro ljeto, koje je na umoru.

Digitized by Google

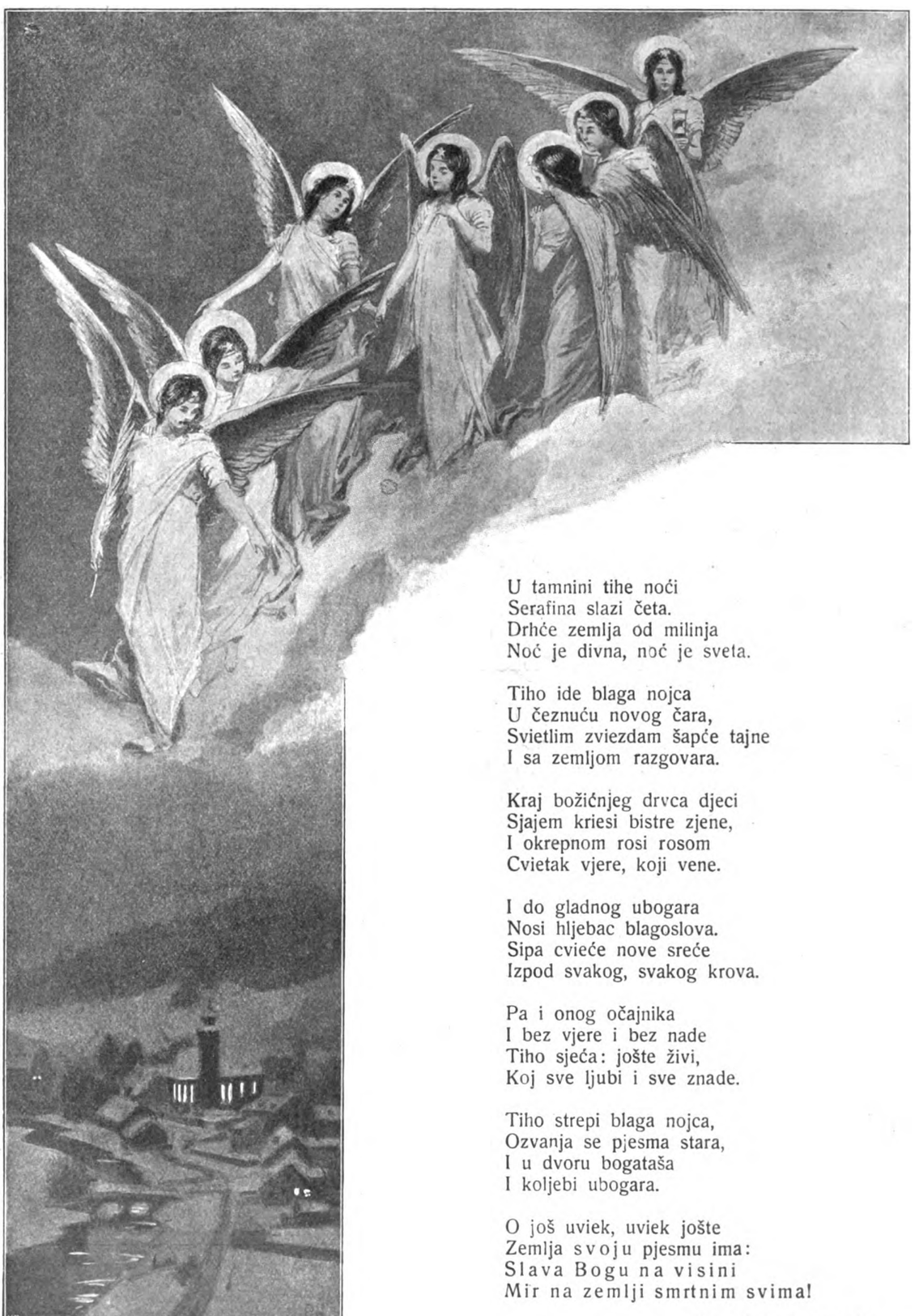

U tamnini tihe noći
Serafina slazi četa.
Drhće zemlja od milinja
Noć je divna, noć je sveta.

Tiho ide blaga nojca
U čeznuću novog čara,
Svietlim zviezdam šapće tajne
I sa zemljom razgovara.

Kraj božićnjeg drvca djeci
Sjajem kriesi bistre zjene,
I okrepnom rosi rosom
Cvietak vjere, koji vene.

I do gladnog ubogara
Nosi hljebac blagoslova.
Sipa cvieće nove sreće
Izpod svakog, svakog krova.

Pa i onog očajnika
I bez vjere i bez nade
Tiho sjeća: jošte živi,
Koj sve ljubi i sve znade.

Tiho strepi blaga nojca,
Ozvanja se pjesma stara,
I u dvoru bogataša
I koljebi ubogara.

O još uviek, uviek jošte
Zemlja svoju pjesmu ima:
Slava Bogu na visini
Mir na zemlji smrtnim svima!

Dr. Velimir Deželić.

Digitized by Google

Nekoliko časaka poslije toga dodje Peder opet u salon u najboljem blagdanskom odielu, načičkan sa šeširićem na glavi, kojega je naherio. Ovo bijaše „mlado ljeto," koje je došlo, da članovima broda zaželi sve dobro. Šala sievala mu iz očiju, lice mu se sjalo kao olašteni kotao i tako ih je razdragao, da bijaše veselje još i veće.

„I tako smo se, piše Sverdrup," mi stari momci zabavljali poput nevine i nestašne djece, u ledenoj, veličajnoj noći, daleko, daleko od svoga i svojih." Četvrtoga siečnja valjalo se opet prihvatiti posla. Vrieme bijaše veoma nestalno, toplomjer naglo se dizao, da još naglije padne, a temperatura kolebala je medju — 46 i — 47°, dapače pala je živa na — 48° i — 1,9° Celsija. Za blagih dana odtopio se snieg na krovu broda, u pasjim kućicama topio se snieg naočice. Nekoji psi prokopali se kroz snieg.

20. siečnja 1900. pojavio se prvi bieli medjed i trčao ravno k brodu. Kako bijahu svi psi vani, uplašio se medo i uputio u jednu razpuklinu. Psi ga naskoro nanjušili, a kratka puška krmilarova sravnila ga sa ledenim tlom. Da prištede na hrani, hranili su pse slaninom i ribom i trebali svakoga dana 325 grama slanine i 400 grama suhe ribe.

10. veljače čekao je Sverdrup izlaz božjega sunca. Na dalekom jugu digla se poviše leda tako gusta magla, da sunca nije ugledao, no cielo južno nebo žarilo se poput usijana željeza, tek poslije dva dana pokazalo se sunce, koje su radostna srdca dočekali i porodjaj mu pozdravili strahopočitanjem. D. H.

NAŠE SLIKE.

— **Banjaluka.** Iz prekrasne spomen knjige vrhbosanskog kaptola, što ju izda u slavu biskupu Strossmayeru evo opet slike, ne bi li tim preporučili i samo djelo, koje je stajalo silnih novaca, a koje treba još uviek kupaca. Banjaluka je krasno mjesto u našoj Herceg Bosni sielo je biskupa, ne daleko se nalazi i glasoviti samostan trapista Marija Zvjezda.

— **Božićne slike** I opet se približuje najveći svetak kršćanske crkve — Božić. Krist se rodi. Malo i veliko raduje se tomu. Prosvjeta je svake godine donjela niz slika u slavu velikog blagdana pa to čini i ljetos. Opise dakako ne trebaju, jer svako diete zna za Betlehem, znade kako za poklon pastira. Nam dakle ne preostaje drugo, nego zaželiti svim svojim čitaocima: Sretan Božić!

— **Macedonija.** Macedonski se nemiri ponešto utišali iza kako su Austriji i Rusiji predali ponovno reformnu notu, koju je sultan prihvatio. Pošto je prihvatilo dva civilna kršćanska agenta, koji će nadzirati provedbu reforme, to su c. i kr. generalni konzul i dvorski savjetnik Müller i ruski generalni konzul Demerik. Iz Soluna pak javljaju, da se u Bugarskoj spremaju za veliki sveobći ustanak, koji bi imao buknuti u proljeću buduće godine.

— **Panamski prokop**, poznat svima i svakom rad glasovite još nezaboravljene panamske afere, doveo je i do rata. Panamski prokop radi se i dalje, pak će to čudo modernog svieta biti i privedeno kraju. Naše slike pokazuju, kako daleko su uspjele te radnje do sada.

KNJIŽEVNOST.

— **Knjige družbe sv Mohorja za god. 1903.** Ima tomu već nekoliko tjedana, što su izašle ovogodišnje knjige zaslužne slovenske družbe sv. Mohorja, kojoj mora i neprijatelj priznati, da je mnogo, ako ne najviše učinila, da se podigne prosvjeta medju slovenskim narodom i da prodre pučka knjiga u svaku slovensku kuću. Svatko će to pojmiti, ako čuje, da je ta družba počamši od svog postanka, porazdielila medju maleni slovenski narod, 9,300.040 otisaka knjiga i to knjiga, koje su doista pisane u pučkom, narodu razumljivom duhu, do česa se mi, moramo priznati, još i danas dovinuli nismo. Prem smo navikli, da dobivamo od družbe liepe knjige, ipak nas svakogodišnja izdanja obično iznenade, dobijemo više, nego što smo očekivali, a očekivali smo mnogo. Tako su nas iznenadile i ovogodišnje knjige, kojih dobije svaki član za cigle dvie krune šest. A to su sliedeće knjige:

I. V Kelmorajn. Putopisne crtice s slikami. Spisal dr. Andrej Karlin. — Vel. 8°. str. 176. sa 76 slika. — Čitatelj će se možda čuditi čudnomu naslovu. To je izkvareni „Köln am Rhein" — Kolin, kamo su nekad i iz slovenskih zemalja mnogi hodočastili, osobito svake sedme godine. Odatle su neki još dalje putovali u Aachen, gdje su imali Magjari, Česi i Slovenci svaki svoj poseban žrtvenik i svog svećenika. Hodočastnici odlazili su od kuće obično na proljeće, i hodali većim dielom pješice. Tekar na Reni počeli se manji odjeli udružavati, a vozili se po toj rieci u ogromnim hrastovim čamcima. Najprije su stali u Andernahu, gdje su imali pohranjene svoje križeve i barjake, a onda su se vozili dalje i pjevali nabožne pjesme, dok nisu došli do Impervalda, gdje im je grad Kolin odredio bivalište u zato podignutim daščarama. Tu su odložili svoju prtljagu, a onda, — obično je to bilo 18. svibnja, — u svečanom provodu sa križevima i zastavama unišli u kolinsku stolnu crkvu te se ondje poklonili svetim trim kraljevima. Došavši opet natrag u svoje stanove izabrali su si medju sobom dva poštena čovjeka, koji su se brinuli za red u njihovoj občini, a uz njih odbor od dvanaest ljudi, koji je imao paziti na ćudoredno vladanje i urediti razne prepirke medju hodočastnicima. Još su si izabrali i tumača, koji je na svršetku hodočašća dobio od komisije za uzdržavanje hodočastnika novo odielo i 150 for. putnog troška. Taj tumač morao je prije jela i poslie jela da moli posebne molitve, medju inima i za načelnika, gradske otce i gradjane u Kolinu, jer su ti mnogo dobra učinili hodočastnicima. Hodočastnici imali su više puta i zabave, pače doveli su sobom i gudce, koji su svirali, a hodočasnici su plesali pod vedrim nebom. Takove zabave su Kolinci rado gledali, pače plaćali tom zgodom i ulazninu, a kadkada imali su priliku, da vide i slovensku svadbu, jer se medju hodočastnicima obično kakovih pet pari povjenčalo, što nije čudo, jer je bilo često i do 500 hodočastnika. U Kolinu ostali su hodočastnici po šest tjedana i svaki dan skupno pohodjali koju crkvu. Na Petrovo i Pavlovo pokazali su im još riznicu stolne crkve, a drugi dan su se počeli razilaziti, nekoji su išli dalje u Aachen, a drugi prema svomu domu. Ta su se hodočašća uzdržala do god. 1765., kad ih je Josip II. zabranio. Zadnjeg hodočasnika, nekog Kovača iz župe sv. Benedikta u Štajerskoj, opisao je još pok. slovenski pisac Davorin Trstenjak v Slov. Glasniku god. 1864., a sad se je jedva još uspomena o tom sačuvala, pa je dobro, da je pisac tom hodočašću u svojoj knjizi postavio trajan spomenik.

Piscu, ljubljanskom kanoniku, dakako nije bila svrha, da opiše samo Kolin i njegove znamenitosti, već je bila to samo zadnja i najdalnja točka njegova putovanja, a prije vodi čitatelja preko gornje Kranjske, Koruške, Tirolske u Švicu, odanle u Alzaciju i remsku provinciju, a posjetivši Kolin i njegove znamenitosti, vraća se opet preko Norinberga, Monakova i Solnograda u domovinu. Putopisi se rado čitaju, osobito ako pisac zanimljivo pripovieda i ne nabraja samo krajeve, kolodvore i gostione. Pisac te knjižice nastojao je, da bude zanimljiv i zabavan, što mu je i uspjelo, prem se ipak vidi, da mnogi razgovori, poimence, ako su prisiljeni, ne čine knjige još zabavnom. Ipak valja iztaknuti, da će svaki čitatelj iz knjige mnogo šta naučiti te, da se je pisac trsio, da iz množine onoga, što je vidio i opazio, izabere samo najvrednije stvari. Družba sv. Mohorja mnogo je žrtvovala, te ukrasila knjigu mnogim i liepim slikama. Ipak čine mi se nekoje slike premalene, pa bi volio, da je manje i većih slika, prem je i izvedba onih malih slika u svakom pogledu savršena.

II. Slovenske večernice za pouk in kratek čas. 55. zvezek. 8° str. 160. U toj zabavnoj knjižnici družbe sv. Mohorja, nije ove godine izašla samo jedna pripoviest, već više manjih. I pravo to. Jedna će se svidjati ovomu, druga onomu, svakomu svoje. Na prvom je mjestu historička pripoviest: „Miklova lipa", što ju je napisao Malograjski. Pod tom firmom se već više godina čedno krije pisac, koji je već više toga napisao za družbu sv. Mohorja, stvarih koje nisu ništa izvanredna. ali ih ipak narod rado čita. Takova — ni bolja ni gora — je i ova pripoviest „Miklova lipa", koja je valja da zato došla na na prvo mjesto, što je historička i pripovieda dogadjaj iz jedne turske provale u Korušku. Posve drugi dar pokazuje, kako sam već jedan put iztaknuo Pavao Perko, koji je nacrtao veću sliku iz narodnog života: „Rotijin Blaže". Blaže, kojeg su i majka udovica i stariji brat zapostavljali, služio je za volara kod Posečnika i bio je sretan i zadovoljan. No dogodilo se, da je pastir Štefuc obolio, pa je gospodar zamolio Blaža, neka bi on tako dugo pasao, dok pastir ozdravi. Bilo je to jedan, drugi, treći — dan, a bilo je i u nedjelju, kad je imao doći Petelinov Tinče sa novom harmonikom na tri glasa, da će onda otići k Mure-u u gore, gdje će ga Andrejček učiti svirati. Došao je Tinče i zapazio iz vrha Blaža. A što je učinio Tinče? Raskoračio se ponosito, postavio obje ruke na lice, da bi se bolje čulo i zavikao Blažu: „Pastir!" a za neko vrieme još jače i porugljivije: „Pastir!" i krenuo dalje, a da se nije ni obazro za Blažem. Štefuc je ozdravio i Blaž je opet išao s volovima, ali prijašnje zadovoljstvo nije se više vračalo. Otišao je kući, odanle da će služiti u dućanu, kasnije se ipak smirio u Andrejevu mlinu, dok ga nije u gostioni uvriedio Bolantaček, koji je tako umjetno svirao na harmoniku, jer ga je smetao, kad je svirao svoj glasoviti „ceparle". Sad je vidio, da nije on za sviet, pa se vratio opet u gore k Posečniku, gdje je bio najprije mali sluga, a kasnije veliki, a kad mu je majka umrla, prodao je kuću, kupio si kod Posečnika stan, pasao je svoje ovce — tri biele i četiri crne — i svirao harmoniku — sretan, kako je i nekad bio. Tako se piše. Posve neznatna, ali istinita sličica iz narodnog života, pa ju je pisac i majstorski naslikao. Pripovieda neprisiljeno, a iz svake izreke se piscu vidi, da pozna u tančine narodni život i ćućenje. Fr. Ks. Steržaj napisao je manju pripoviest: „Po njeni krivdi", u kojoj pripovieda, kako udova Matjaževka zapostavlja svog sina Franju i posjed svoj prepusti mužu svoje kćere, koji napokon sve protepe. I Steržaj liepo pripovieda, ali iz daleka ne tako naravno kao Perko. Narod će se dobro pozabaviti sa bajkom: „Kovač Peregrin". što ju je napisao I. E. Rubin. Uz Petra Klepca, Martina Krpana eto sad i trećeg narodnog junaka, po kojega pošalje car, da ga obrani od Turaka, što mu i podje za rukom, dok najposlie ipak

Digitized by Google

ne zaglavi, jer je zaboravio na majčin amulet. U knjizi je još pjesmica Ksavera Meška: „V tihi noči“ i jedna narodna pripoviest.

III. Pamet in vera. Slovenskemu narodu v potrditev njegove vere, spisal I. M. Seigerschmied. Vel. 8°. str. 190. — To je drugi svezak većega djela, namienjena prostomu narodu, u kojemu pisac na lahko razumljiv način tumači temeljne istine sv. vjere i pobija razne prigovore proti njima. U tom svezku tumači pisac glavnu istinu vjere, da li je Bog. Kako to slovenskomu narodu ne treba dokazivati, pisac više pokazuje, kakav nesmisao bi bio, da tko Boga nieče. U drugom i trećem članku dokazuje, da mi kao djeca, imamo svoje dužnosti prema svom nebeskom Stvoritelju i Otcu (religija), koje ne bi mogli sami spoznati, da nam ih nije on objavio. U četvrtom članku pobija napokon razne prigovore i nedostatke, koje predbacuju katoličkoj crkvi i završuje u petom članku o našoj prvoj dužnosti prema katoličkoj crkvi naime o kršćanskoj vjeri, koju trebamo, da svim silama sačuvamo i pomnožimo. Mora se priznati, da nije bila lahka stvar sve to u popularno ruho zagrnuti i narodu zanimljivo protumačiti, ali držim, da je pisac podpuno uspio, jer mu je slog lahak, jezik domaći a pripoviedanje, koje zasladjuje mnogim zanimljivim pripoviestima i dogodjajima, neprisiljeno.

IV. Domači vrtnar. Gospodarjem in gospodinjam v pouk spisal Janez Koprivnik. Vel. 8., str. 144. — Tko god ima komadić zemlje kraj svoje kuće, sigurno će biti veseo te liepe knjige, koja će mu biti u svakom slučaju, — hoće li, da mu bude njegov vrt od praktične koristi, ili pako da mu razveseljuje oko, — dobrom savjetnicom ili učiteljicom. Takove knjige su Slovenci trebali, makar da imaju liepih knjiga gospodarstvenog sadržaja. U općenitom dielu govori pisac o vrtu, njegovom obliku, veličini i ogradi te kako da se vrt uredi i razdieli, a u posebnom dielu govori o raznom koristnom bilju, o drveću i jagodnastom voću, a zatim o raznom uresnom bilju i cvieću. Na koncu pridodao je još kratak, ali temeljito napisan članak o pčelarstvu na vrtu, koji će mnogoga potaknuti, da i tu granu gospodarstva u svom vrtu goji. Pisac se je čuvao, da ne bude preobširan, pa nam je u kratkim, jasnim sastavcima podao mnogo, te će svatko nešto naći u knjizi, što će mu koristiti. Mnogo povisuju vriednost knjige mnogobrojne slike.

V. Zgodbe svetega pisma. 10. Snopič. Spisal dr. Janez Ev. Krek. 4°. str. 128. — Tog divnog djela, što ga je zasnovao nezaboravni dr. Fr. Lampe, a s kojim se može ponositi i družba sv. Mohorja i Slovenci, izašao je sad već deseti svezak. Stari zavjet je svršen, a počinje novi. Pisac govori najprije o razlici izmedju starog i novog zavjeta, a onda o evangjelju i evangjelistima i njihovoj autentičnosti. Dakako da je pisac prije, nego počinje sa evangjeljem, protumačio vrieme i prilike za Isusova dolazka na ovaj sviet i opisao u kratko svetu zemlju. Kasnije sliedi Isusov život i djelovanje, kako su ga prikazali evangjelisti uz tumačenje i opazke piščeve. U ovom svezku došao je pisac do Isusovog krsta. Već sam više puta istaknuo kako krase to djelo liepe slike što bibličke, što opet onakove, koje prikazuju razne predjele i gradove iz svete zemlje. Ovdje treba napose da iztaknem liepu bojadisanu naslovnu sliku i pregledan slovenski zemljovid Palestine za Isusovog vremena.

VI. Koledar družbe sv. Mohorja za leto 1904. 4°. str. 144+80. — To je napokon zadnja knjiga družtvena, ali ju sigurno svaki član prvu uzme u ruku. Ove godine izašao je „Koledar“ u novom odielu, jer su mu naslovni list i glave kod pojedinih mjeseci nove, pa je domači slikar Antun Koželj u tom dosta uspio. Iza običnih koledarskih stvari sliedi podpuni imenik članova družbe sv. Mohorja. Ove godine bilo ih je ukupno 76.058., a kako Slovenac ni u tudjini ne zaboravi svoju knjigu svjedoči to, što je iz Amerike pridošlo 1119 članova, a iz Afrike i Azije 191. U zabavno poučnom dielu na prvom je mjestu temeljiti članak Mihaela Levštika: „Korist sadjereje“, koji preporuča Slovencima, neka bi se osobito bavili voćarstvom. Poučan članak, koji će mnoge zanimati, je takodjer: „Nekoliko o borzni spekulaciji“ — napisao dr. Rado Kušej. Zabavni dio je osobito dobro zastupan. Poznati Ksaver Meško je u crtici „Sosedov Peterček“ posvetio liep spomen prijatelju iz svoje dječinske dobe. U dobi amerikanskog izselivanja će osobito mnogi rado čitati poučno zabavni spis: „Mladi mornar ali zakaj in kako je Grmkov Francelj iz Amerike v Trst Kolofonijo vozil“. Črtica iz života siromaka: „Slepa“ ima sve prednosti Perkova pera: kratkoću, prirodno pripoviedanje i dobro poznavanje narodnog života. Levstikova: „Pozabljena pipa“ prirediti će čitateljima zabavnu večer i niti najozbiljniji ne će se moći obraniti silnome smiehu. Takove stvari trebalo bi često davati narodu, priredile bi mu mnogi sat pravog odmora i zaboravi na težke njegove poslove. I Pankracij Gregorc pokazao je opet u sličici: „Ne popivaj“, svoj liepi pisateljski dar. U današnje doba svakako će zanimati originalni članak apostolskog misijonara u Kini o Veselka Kovača: „Boksarji“, koji nadopunjuju i dobre slike. Isto tako se ove godine javlja opet poznati putnik Ljudevit Stiasny, koji vodi znaličnoga čitatelja „Iz Carigrada u Tiflis“. Mnogo truda si je dao Štefan Ferluga, koji je iz imena družtvenih članova sastavio šaljivu razpravicu: „Imenik čč. udov družbe sv. Mohorja“. Stalna rubrika u koledaru su takodjer crtice iz katoličkih misija, koje pokazuju uspješno djelovanje katoličke crkve u raznim stranama svieta. Drugih članaka ne ću da napose navadjam, spominjem samo to, da su se za pjesnički dio pobrinuli Antun Medved, Ksaver Meško, Franjo Neubauer i A. Krasjanova.

Iz ove kratke ocjene može svatko da uvidi, koliko se družba sv. Mohorja trudi, da pruži svojim članovima mnogostrane i doista birane duševne hrane i kako ta družba zaslužuje, da se s njom ponosi svaki pravi Slovenac. Ima medju njezinim izdanjima knjiga, od kojih bi svaka vriedila 2 K., a eto dobiješ ih šest za tu svoticu. Kako družba radi po stalnom programu, opredielila je već knjige za sliedeću godinu, pa će članovi osim koledara i „zgodba sv. pisma“ primiti još molitvenik za svibanjsku pobožnost: „Lurška mati božja“, zatim spomen knjižicu na zauzeće Bosne: „Slovenski fantje v Bosni“, pripoviesti iz životinjskog svieta: „Lisica zvitorepka“, što ih je sabrao učitelj Josip Brinar i poučnu knjigu Jurja Trunka: „Bodi svoje sreče kovač!“ Družbi, koja medju svojim narodom vrši tako uspješno i požrtovno eminentno kulturnu i uzgojnu zadaću, želimo svaki uspjeh i napredak! Janko Barlè.

STATISTIKA.

Od mjeseca siečnja do kolovoza g. 1901. izselilo se iz Argentinije u južnoj Americi 8709 duša, dočim se g. 1902. uselilo 26.527, a izselilo 36.719 duša. Argentinija zaprema 2,835.620 četvornih kilometara i broji do 4 milijuna duša. Ovi brojevi svjedoče takodjer, da u Americi ne cvatu na svakom mjestu ruže.

KAZALIŠTE.

Na 29. studenoga vidjesmo Rostandovog „Cyrana de Bergerac“, jednu od najznačajnijih franceskih drama posljednjeg decenija. Poznata i omiljela drama, pa i interes vidjeti u ulozi Cyrana našeg dičnog umjetnika gospodina Fijana, napunilo je kuću Za nedavnog gostovanja Coquelina u Beču, pošao je naš Protej onamo, da vidi slavnog franceskog umjetnika u ulozi Cyrana, u kojoj, kažu, da je nenadkriliv, jer ju glumi kao oprobovani majstor umjetnik sa čisto franceskim temperamentom. Mnogi, koji su sravnjivali u toj ulozi neke prvake svjetskih pozornica sa našim umjetnikom, kažu, da ni malo ne zaostaje za njima. On je u tančine proučio svoju ulogu i stvorio iz nje umjetničku cjelinu, odavajući u svojoj igri svoju bogatu glumačku intuiciju i umjetničko shvaćanje, dojmio nas se svojim glasom, koji se prelievao u svim nuancama, od strastnog ljubavnog čeznuća do tihe tuge i boli. U prvom i trećem činu učinio je na nas duboki utisak svojom živom deklamacijom, a u posljednjem nas činu ganuo svojom naravnom i krasnom igrom u prizoru sa Roksanom i u prizoru svoje smrti. Njegova umjetnička duša uživila se u svoju ulogu, on je osjećao i čutio s njome, a osobito je uspio u balkonskoj sceni, kada je u svom zanosu i ljubavnom čeznuću zaboravio da bude Kristijan ; ovaj prielaz bio je naravan i u zgodnom momentu. Dobro je shvatio i iznjeo onaj porodički ton, koji prodahnuje cieli komad, i za to mu je interpretacija uloge bila virtuozna, jer je u tom tonu usredotočena sva umjetnost i sav uspjeh. Svojim naravnim gestama i ličnom minikom mnogo je doprinjeo, da je u pojedinim momentima bio krasan sklad deklamacije sa gracioznošću i elasticitetom njegova držanja i njegovih kretnja. Samo ona umjetnička duša, koja se uživi u svoju ulogu i koja shvati i osjeća ton pjesničkog djela, može da djeluje i da zavlada našim dušama, i da se dovine do prave umjetničke virtuoznosti, a takovo stvaranje uloga pokazuje i visinu umjetničkog talenta i bogatstvo intuicije, bez koje danas nema pravog umjetnika. Takovu umjetničku dušu vidjesmo i u gdji. Šram kao Roksani, u koju je ulogu stavila svu svoju snagu i odigrala ju sa naravnim i djelujućim temperamentom.

Naš repertoir njemačkih „lustspiela“ obogatio se novim komadom iz agilne tvornice Blumenthal-Kadelburg — „Neupisanim suputnikom.“ Ne ćemo govoriti o njenom sadržaju, jer je bez pravoga smisla, a i onako imade reći svaki čin svoj sadržaj, a vežu ih tek nemoguće i moguće prilike i neprilike, što se siplju na glavu jedne komičke osobe. Nekoliko smiešnih karikatura, komičkih situacija i nenaravnih prizora, bombastičkih viceva i tehničkih eksperimenata sa ljuljanjem pozornice, koje gledalac teško probavi, a koja ima da prikaže luljanje broda na moru! I takovim se tehničkim eksperimentima danas otvaraju širom vrata umjetničkog hrama Thalije, koja imade za svoja mezimčeda Sofokla, Shakespeare-a, Moliera, Gogolja i dr.! Takove komade naša publika jedva dočeka, pa je i pojmivo zašto se onda gubi smisao i ukus za ozbiljne glume iz domaće i strane literature.

Na 5. prosinca davala se Grillparzerova klasička drama „Sapho“. Uz Goethea i Schillera zauzimlje Grillparzer odlično mjesto kao dramatski pjesnik, koji je sujete svojim djelima tražio u pričama klasičkog helenskog svieta i ako ga njemačka publika nije zavoljela onako kao Schillera, uzrok je, što nije poput ovoga ugadjao s djelima iz domaće historije, i što su mu radnje bile

Digitized by Google

dublje i što je prešao tamne regione fatalizma, pa se ustavio kod čistih i savršenih umjetničkih uzora klasičkog svieta, kakovi nam ostaše u pričama o „Zlatnome runu“, „Medeji“ „Heli“, „Saphi“ i t. d. Njegova Sapho pravi je klasički karakter, prikazan u jasnim i i čistim plastičkim crtama, kakovima su orisani riedki klasički karakteri.

U ulozi Saphe stupila je gdja. Ružička - Strozzi prvi put iza svoje bolesti na pozornicu, u kojoj je našla karakter, u kojemu najbolje uspieva. Uspjela je svojom naravnom igrom prikazati sva razpoloženja duše grčke pjesnikinje, koja je ostavila pjesmu i liru, kojom je ugadjala i družila se sa bogovima, pa se zagledala u obična smrtnika, koji nije shvatio njezin pravi i uzvišeni žar ljubavi; prikazala nam svu strast ljubavi, gorčinu i očaj, sve one sentimentalne i lirske momente, pa i samu tragiku u savršenom stilu glumljenja klasičke umjetnosti. — U ulozi Melite debutirala je gdjica Martini. Današnji ukus i shvaćanje umjetnosti glumljenja bori se protiv klasičke škole umjetnosti, koja je isticala zategnuto recitovanje stihova, deklamaciju, vikanje i uzdisanje. Po tim principima shvatila je debutantica svoju ulogu, pa zato i nije mogla ni da zadovolji ni da se dojmi svojom neklasičkom deklamacijom i pretjeranim patosom, koga je na savremenoj pozornici istisnuo realizam u glumačkoj umjetnosti, pa on preuzima mah i u klasičkim komadima, gdje se osobito dojmi i ugadja savremenom ukusu. Ona je Melitu shvatila kao neki tragički lik, koji pogiba u svojoj boli, pa joj je i interpretacija bila očiti kontrast i samoj karakteristici njenoj, što nam ju pjesnik izrekao na usta Saphe. Kod debuta oprašta se rado koja sitnica ili mala nekorektnost u igri, u gestikulaciji ili kojoj pozi, ali se nikako ne može oprostiti, da joj organ nije barem nešto melodičan i da korektno akcentuira rieči.

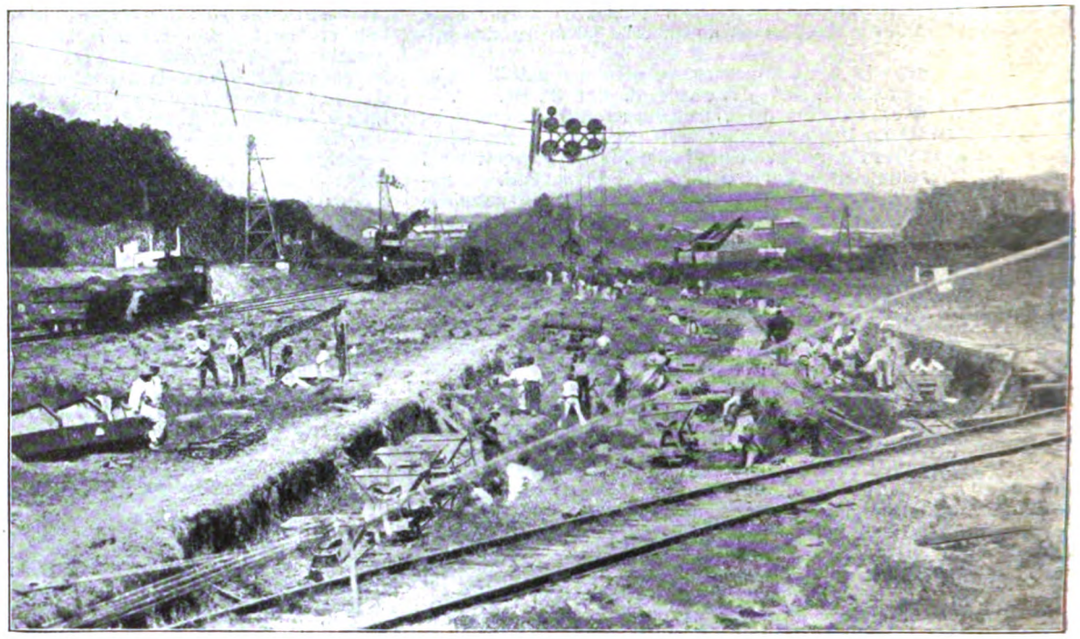

Gradjevine kanala kako su sada.

Nutarnja panamska luka sa američkom brodicom.

Izvrstan je bio g. Štefanac kao Phaon. U malenim epizodnim, ali zahvalnim ulogama istakli su se supruzi Savić. Gdju. Strozzi i g. Štefanca nagradjivalo je občinstvo višekratnim aplauzom. Ggjica. Martini bila je nagradjena cvićem.

U nedelju 6. prosinca davana je opereta „Mascotte“ sa gdjom. Freudenreich i Zvonimirom Freudenreichom, a na večer „Sirotna djevojka“ sa gdjom. Polak i g. Grundom.

Naslovnu ulogu, koju je prošle sezone glumila Teršova, preuzela je gdjica. Souvan i odigrala ju vrlo dobro. A.

„Prosvjeta“ izlazi početkom i polovicom svakoga mjeseca na četiri arka. Godišnja ciena poštom ili dostavom u kuću 14 kruna, inače samo 12 kruna. Za inozemstvo 20 kruna. Predplatu prima: Uprava „Prosvjete“, Zagreb, Gajeva ulica br. 7. Rukopisi se ne vraćaju.

Uredjuje Emilij Laszowski. Tisak i naklada Antuna Scholza.

Digitized by Google

DO NOT REMOVE
OR
MUTILATE CARD

Digitized by Google

THE UNIVERSITY OF MICHIGAN
GRADUATE LIBRARY

DATE DUE

Digitized by Google